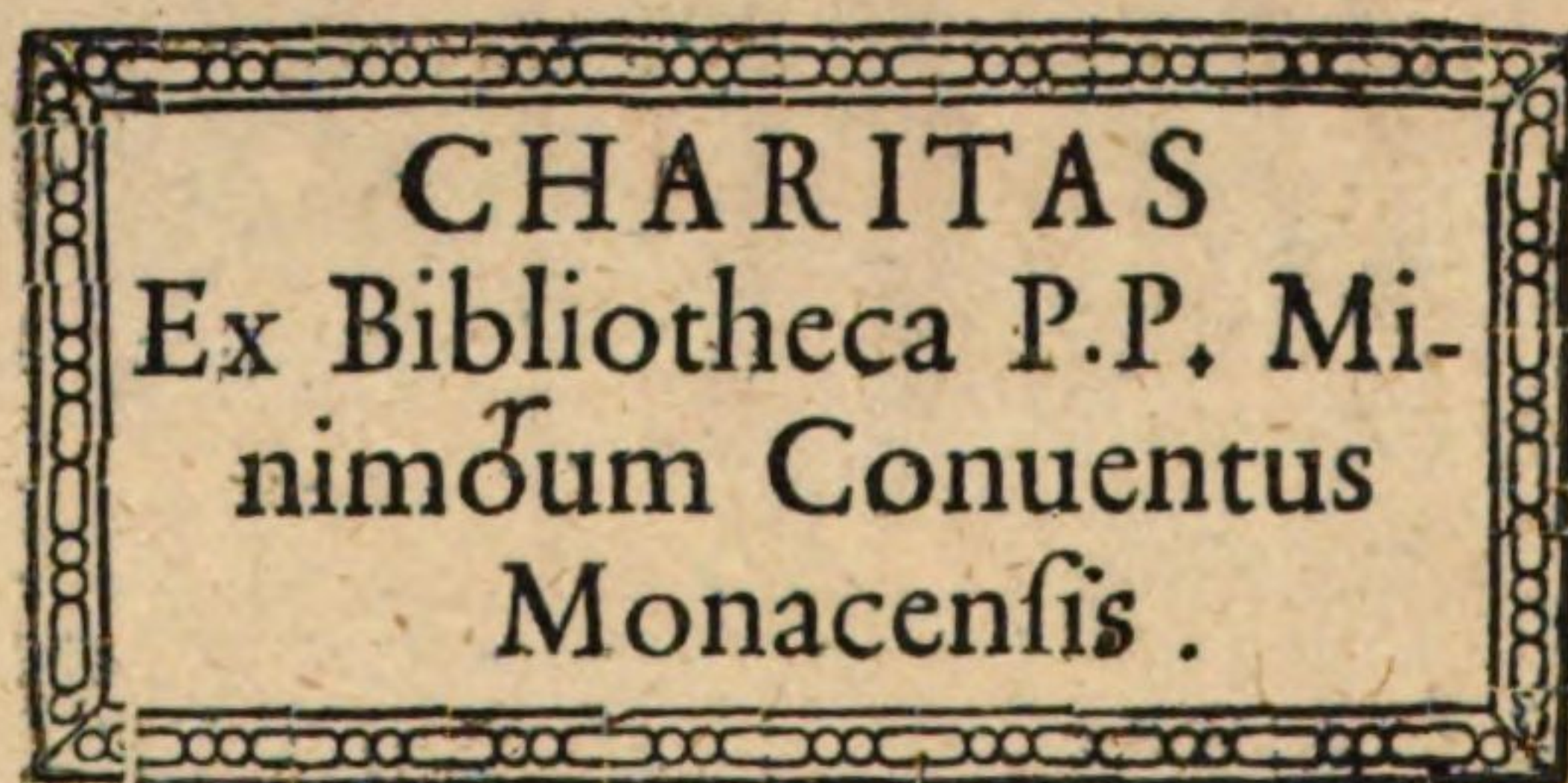

40 Exe (Pr)
734

<36626415710010

S

<36626415710010

Bayer. Staatsbibliothek

33

NOTATIONES
IN TOTAM SCRIP-
TURAM SACRAM:

QUIBVS OMNIA FERE LOCA DIFFI-
CILIA BREVISSIME EXPLICANTVR; TVM VARIÆ
ex Hebræo, Chaldaeo, & Græcolectiones
indicantur.

OPVS OMNIBVS SCRIPTURÆ STV-
DIOSIS UTILISSIMVM, CERTE A PLVRIMIS DIV
Ex Bibl. Hebræa multumque desideratum. AD. M. con. Hæral.

AVCTORE
EMMANVELESA, DOCTORE THEOLOGO
Societatis Jesu.

NUNC DEMVM A QVODAM EIVSDEM SOCIETATIS,
secundum Biblia vulgatæ editionis, Sixti V. & Clem. VIII. recognitæ
& emendatæ: nec non facit textus characterum va-
rietate distinctus.

PERMISSV SUPERIORVM.

COLONIÆ,
Apud IOANNEM KINCHIVM sub Monocerote.
Cum Gratia & Privilegio S. Cesar. Maiest.

ORATIO AVCTORIS AD CHRISTVM.

SCis, Domine, solere Librorum Auctores dicare eos Principibus. Ego verò te nec maiorem, nec meliorem Principem quemquam scio. Tibi igitur, Domine IESV, librum hunc dico, cui me à puero in tui nominis religione ante annos ferme quinquaginta sub Romano Põtifice, Vicario tuo, per gratiam tuam dedicaui. Suscipe, obsecro Domine, munusculum serui tui, & fac, vt tuæ, cuius causa est elaboratum, Ecclesiæ proffit. Quod si quid in eo est, te indignum, ignosce imperitiæ meæ. Si qua verò (vt spero esse multa) digna sunt, laudent te, qui sciunt nihil posse boni fieri sine te. Amen.

APPROBATIO.

EGO Bernardinus Rosignolius Societatis IESV, Præpositus Prouincialis Prouincia Mediolanensis, potestate ad id mihi facta à Reuerendo admodum Patre nostro Claudio Aqua-vina, Præposito Generali, facultatem concedo, vt NOTATIONES hæc in totam Sacram Scripturam, Patris Emanuelis Sæ eiusdem Societatis, grauium doctorum hominum iudicio approbata, typis mandentur. In quorum fidem has litteras manu nostra subscriptas, & sigillo nostro munitas, dedimus, Genue, 7. Octob. 1593.

Bernardinus Rosignolius.

Bayerische
Staatsbibliothek
München

AVCTOR

A V C T O R L E C T O R I.

O Per æ ne pretium fecerim colligendis hisce Notationibus, nescio. Id scio, voluisse me plurimorum utilitati consulere, quod an sim assecutus, censebunt doctiores. Spero equidem boni consulturos, si qua minus, quam vellent, explicavi. Difficilem suscepi provinciam, quo magis ignoscendum, si quid errarim. Addent alii quæ desunt. Mihi abunde fuerit dedisse occasionem sapientibus. Digna quidem res, in qua operam suam ponant, & de thesauris suis ad incepti huius perfectionem proferant nova & vetera. Vale.

NOTATIONVM HARVM COMMODA.

1. **B**revissime Scripturam totam sic explicant, secundum sensum litteralem, ut à nemine (quod sciam) adhuc præstitum. Ingentia enim quisque in Scripturæ singulos libros volumina edit, nos aliam longè rationem (ut vides) secuti.

2. Afferunt varias lectiones ex Heb. Chal. & 70. quod etiam novum, & nostram editionem magnopere illustrans.

3. Possunt excudi separato libello, adeoque exiguo volumine, ut nos scripsimus. Quis enim est, qui apud se Biblia sacra non habeat, quæ statim possit consulere, vel potius cum ea leget, has Notationes adhibere?

4. Possunt & cum Bibliis imprimi, instar earum, quas fecit Vatablus, quæque sunt plausu magno à plerisque receptæ, cum tamen textum nostrum non explicent, sed editionem nescio quam ex Hebræo.

5. Additæ sunt à nobis ad finem libri, phrasium omnium, quibus editio vulgata utitur, explanationes, quæ magnam Scripturæ totius intelligentiæ lucem afferant.

6. Addidimus & Indicem, copiosum simul & breuem, more nostro, ubi ferè, quisque facile reperiat quæcunque volet.

7. Attexuimus & alterum Indicem, Alphabeti ordine, selectarum Scripturæ sententiarum, qui possit esse concordantiæ vice. Fere enim continet quæcunque vsui esse possunt in Concionibus, Scriptionibus, & Meditationibus.

RESPONSIO AD OBJECTIONES.

1. **A**T sunt nimis concisæ, & ieiunæ. R. sic fortè indocti dicant, qui vellent fusiores. Sed spero & doctos probaturos tantam brevitatem, nec futuram ingratham indoctis, ubi assueverint. quin etiam boni consulturos tantam temporis iacturam evoluendis prolixis commentariis, fuisse à nobis hac breuitate ademptam.

2. Interdum obscuræ. R. facit id breuitas necessariò, sed compensatur hoc tam multis supra recensitis utilitatibus.

3. Non certa semper interpretatio phrasidis Hebr. Chald. & Græc. R. & quis vnquam ita est interpretatus, vt nihil desideraretur? Equidem sum securus Doctorum potius, quam meam sententiam: nec enim magnam linguarum peritiam mihi arrogo, tantum iis opere dedi, quantum satis fuerit ad hanc prouinciam, quam suscepi, & fideliter referendi quæ legeram apud peritiores, quamquam de meo non nihil interdum addiderim.

4. Quædam relictæ intactæ, R. fateor, sed vel quia facilia, vel adeo difficilia, vt maluerim fateri imperitiam, quam impudentiam præferre, aut temeritatem.

5. Hebraicè, & Græcè plura fuerant scribenda, R. fecissem sic maius volumen, quod vitare institueram. Adde, quòd defuit copia librarii, qui posset fideliter describere. Denique deprehendimus tam sæpe errari in iis à Typographis, præsertim absente libri auctore, vt vel hæc pauca Heb. & Græcè scripta possint multa videri: Apposuius autem Latinis litteris, eadem præsertim Hebræa in gratiam imperitorum. Interdum etiam & Græca.

Optarim quidem quæcunque hic desunt, addi à viris doctis, & corrigi etiam, si qua sunt emendatione digna, totumque id Opus à nobis rudius datum, ab iis perfectum reddi. Fecerint certè mihi rem gratissimam, tantum abest, vt egrè sim laturus: quid enim malim, quam studiosis optimè consultum? vtinam edantur aliquando hæc quam probatissima, nos autem (vt cum Paulo loquar) reprobis simus.

ORDO LIBRORVM VETERIS TESTAMENTI.

G enesis	Fol. 1	Ecclesiastes	185
Exodus	13	Canticum Canticorum	188
Leuiticus	25	Liber Sapientie	192
Numeri	32	Ecclesiasticus	196
Deuteronomium	41	Isaia Prophetia	216
Iosue	49	Ieremie	242
Liber Iudicum	54	Threni	258
Ruth	58	Baruch Prophetia	261
Regum I.	59	Ezechielis	263
Regum II.	67	Danielis	280
Regum III.	74	Osea	286
Regum IV.	81	Ioelis	294
Paralipomenon I.	88	Hamos	296
Paralipomenon II.	95	Habdia	300
Esdra I.	101	Iona	301
Esdra II.	103	Michas	303
Esdra III.	105	Nahum	307
Esdra IV.	106	Habacuc	309
Tobias	106	Sophonia	311
Iudith	108	Aggai	314
Esther	110	Zacharia	315
Iob	112	Malachie	322
Liber Psalmorum	124	Machabeorum I.	324
Prouerbia Salomonis	174	Machabeorum II.	330

GENESIS,

id est,

GENERATIO, Q. D. LIBER DE MVNDI CREATIONE.

TITVLVS HIC, ET QVATVOR SEQVEN-
tium librorum à Lxx. additi sunt.

C A P. I.

In principio. i. ante omnia. Latini
dicerent, Primum omnium.

Deus. Hebr. & hic, & alibi sepe
Elohim. *די אלהים.* i. Dii, quod
quidam ad personarum diuina-
rum numerum referunt. *Cælum*
& *Terram.* Per hæc duo etiam
quæ in medio sunt, elementa re-

liqua intelliguntur. Creationis vero ordo hic fuit 1. die
creati cœli, & elementa, sed nec perfecta omnia, nec
distincta, aut ornata, vt postea. Itemq; lux addita solis,
seu sol potius cœlis additus. 2. Perfectum firmamentũ.
i. cœli, in quibus stellæ, & planetæ. 3. Separata aqua à
terra, productique terræ fructus. 4. Facti planetæ, & stel-
læ, perfectusque sol 5. Facti pisces, & aues. 6. Bestiæ, &
Homo. Hæc mihi in tanta opinionum varietate plani-
or visa, & expeditior.

2. *Inanis & vacua.* 70. inuisibilis, & incompressa,
Cal. Deserta, & vacua. s. nec habitata, nec culta. id quod
nostra etiam lectio significat *Super faciem abyssi* i. super
aquas *Spiritus Domini* s. Spiritus sanctus. Hier. in qq.
Heb. Potest vero intelligi spiritus i. aer, vel Angelus, se-
cundum Aug. de Gen. ad lit. c. 4. *Ferebatur.* s. vt voluntas
artificis s. perfertur rei subiectæ ad operandum, secun-
dum Aug. de Gen. ad lit. c. 4. Quidam verbum Hebræum
פָּתַח merachepeth vertunt, volitabat, seu incu-
bat. s. vt soler auis super oua. *Super aquas.* i. materiam
illam informem secundum Aug. è quai. perfectius
cuncta erant condenda.

3. *Dixit.* i. iussit. Hebr. *Fiat.* Hebr. *sic lux,* vel corporea,
vel incorporea. s. Angeli. Aug. No. secundum Dio, lucē

hanc fuisse solis primo die creati, & quarto perfecti. &
facta est. Hebr. & fuit.

4. *Bona.* verbum Hebr. significat etiam iucundam, &
vtilem. Aug. interpretatur vidisse, quod esset bona, i.
placuisse ei.

5. *Appellauit.* i. appellari fecit, sic dicitur domum æ-
dificasse, qui fecit ædificari. Aug. *vespere,* & *mane.* i. trās-
acto die artificiali, & nocte q. d. à mane vsque ad alte-
rum mane. *Dies.* s. naturalis 24. horarum. *vnus,* id est,
primus. Hebr.

7. *Super firmamentum.* Quæ istæ sint aquæ, incertum.
Quidam purant esse cælum crystallinum. Alii nubium
aquas, quod mihi non probatur.

11. *Lignum.* i. Arborem Hebr.

14. *Signa.* s. serenitatis, tempestatis, &c. *Tempora.* s. Ve-
ris, æstatis, &c.

20. *Aqua.* Nomine aquæ etiam aer crassior intelligi-
tur. Aug. 14. de Gen. ad lit. *Anima viuentis,* pro viuens.
Super Hebr. volet super.

21. *Animam,* pro, animal. sic infra. *Motabilem.* i. na-
talem.

22. *Benedixit,* i. dedit fecunditatem. Hebr. *Crescite,* i.
fructificate. *Replete terram.* Id præceptum, iam repleta
terra, non obligat Tertull. libr. de monog. Cypr. lib. de
hab. virg. Hieron. 2. cont. Iouinian. Aug. de S. Virg. c. 9.

24. *Bestias terræ,* id est feras.

26. *Ad imaginem,* & similitudinem. i. valde similem.
Hebr. quidam tamen imaginem intelligunt secundum
substantiam; similitudinem, secundum gratiam, & vir-
tutes.

29. *Ecco,* i. sane, vtique. Hebr.

NOTATIONES

Qui me putabit pauca notando dicere, cogitet, rogo, instituti mei rationem, qui non commentaria proluxa, sed notationes, easque breues promiserim.

CAP. II.

Omnatus, scilicet stellæ.

2. *Septimo*, s. exclusiue 70. sexto, s. inclusiue.

Requieuit, i. cessauit à nouarum rerum conditione.

August.

3. *Et sanctificauit*, pro, id est, sanctificauit, s. ad sui cultum dedicauit. Hic apparet, iam inde à principio sabbatum celebratum, quod etiam indicatur Heb. 4. Quidam tamen id per occupationem dictum volunt, solum enim data lege sanctum fuisse. Vide Exod. 16. Quæ creauit, vt faceret, pro, quæ creando fecit, 70. quæ fecit.

4. *Generationes*, i. ortus die, i. tempore.

5. *Homo non erat*, i. Nullus erat. Heb.

6. *Sed fons*, pro, Fons autem, quidam vaporem intelligunt. Aug. 5. de gen. c. 10. ait, forte fontem, pro fontibus positum.

7. *De limo terra*, s. Puluis erat humectus August. 3. ciu. No. quod Heb. legitur puluerem de terra, i. ex puluere terræ 70. Puluerem accipiens è terra. *Spiraculum vitæ*, i. animam dantem vitam. Cyr. interpretatur, spiritum immortalem, & viuificum, *In animam uiuentem*, q. d. cœpit viuere.

8. *Plantauerat*, s. die tertio. *Paradisum*, i. Hortum. Italice Giardino. *voluptatis à principio*, Hebr. in Eden ad Orientem. vide Isa. 37. Ezech. 27.

11. *Phison*, s. Ganges Hier. in Genes, *Heuilat*, sic dicta ab Heuila filio Iectan, filii Heber.

12. *Bdelium*, lapis est. Vide Num. 11.

13. *Gehon*, s. Nilus.

14. *Contra Assyrios*, i. ad Orientalem Assyriæ plagam.

15. *Operaretur*, s. agricultura, delitiosa, non laboriosa, & custodiret, s. ne quid faceret, quo mereretur expelli, vel vt Deus hominem operaretur, & custodiret, si uiuando, perficiendo, &c. Aug. lib. 8. de Gen. No. quod hanc secundam interpretationem Hebraica non admittunt, in quibus vox (illum) ad Paradisum plane refertur.

17. *Comederis*, &c. 70. Comederis ex eo, morte morieris. *Morieris*, pro, mortaliseris, seu morti obnoxius. No. quod illo peccato mortuus est Adam quantum ad animam, & meruit mortem corporis; itemq; æternam corporis, & animæ. Vide Aug. 13. de ciu. c. 12.

18. *Dixit quoque*, pro, dixerat quoque, s. die sexto. *Bonum*, i. conueniens.

19. *De humo*, id coniungendum cum animantibus solum, non cum volatilibus. *Quid*, i. quomodo, seu quibus nominibus.

20. *Ada non inueniebatur*, pro, Adam, seu homo non inueniebatur.

21. *Soporem*, id est, profundum somnum. 70. *Ecstasim*, id est, mentis excessum, vt interpretatur Hieronymus in Genes.

23. *Virago*, Heb. *Isa* *WDN* q. vir ab. isc. *WDN* id est, viro.

24. *In carne vna*, i. velut caro vna, seu vnum corpus.

CAP. III.

1. *Serpens*, pro, serpens quidam, loquitur enim de cerro. Quodam serpente, vt apparet ex Heb. articulo. *callidior*, s. propter diabolum, qui per illum agebat. Aug. li. 11. de Gen. *de omni*, pro, de vilo, Hebr. *Ligno*, i. arbore, q. d. ex fructu arboris.

2. *Vescimur*, i. vefci possumus.

4. *Morte moriemini*, i. certissime moriemini Hebr.

5. *Oculi*, s. mentis. *Dii*, i. Deus, vel Angeli.

7. *Aperti oculi*, s. ad inuicem concupiscendum. Aug. 11. de Gen. Ad discernendum inter bonum, quod amiserant; & malum, in quod ceciderant Aug. 14. de ciu. c. 17. *Oculi*, non corporis, sed mentis, Chrysost. in Gen. hom. 16. *Perizomata*, i. cingula.

8. *Deambulantia*, i. in forma hominis sic enim eis apparere solebat, vt quidam volunt. *Ad auram*, i. quo tempore solet ventus spirare. *Ligni*, pro lignorum, i. arborum.

14. *Inter omnia*, i. pte omnibus. *Animantia*, i. iumenta. *Bestias*, i. feras. *Super pedes*, &c. i. omnes gressus tui, nequitia erunt & fraudes Hier. *Et semen*, pro, id est inter semen. Chal. Inter filium tuum, & filium eius. No. quod mali dicuntur filii diaboli. vnde Ioan. 8. Vos ex patre diabolo estis.

15. *Ipsa*, Hier. in Gen. legit, ipsum s. semen, & quidem si legas ipse, idem est sensus, nam semen Hebr. masculinum est. Solet autem interpretes sequi Hebræorum nominum genera. Vide Sap. 1. Matt. 20. No. quod quædam Heb. habent *WDN* seu *WDN* quod idem est, scil. Ipsa. & quidem multi antiqui, legunt Ipsa, vide Chry. ho. 17. in Gen. Aug. 1. de Gen. contra Man. c. 18. & 11. de Gen. ad lit. c. 36. Amb. de fuga sec. c. 7.

16. *Ærumnae* & *conceptus*, pro dolores conceptuum, s. gestando foetum, & pariendo. *Potestate*, s. etiam nolens. alioqui ante peccatum sub potestate erat, sed volens: nunc autem quam multæ nollent viris subesse, & oportet tamen?

17. *Maledicta*, s. sterilitate, vt contra, fertilitas dicitur benedictio vide Heb. 6. *in opere tuo*, i. propter tuum peccatum Heb. & Chal. propter te.

20. *Houa*, i. viua, seu viuens. Heb. *chauah mater esset*, s. futura.

22. *Ecce Adam*, &c. Ironia est.

24. *Cherubim*, i. Angelos humana forma.

CAP. IV.

Cognouit, &c. sic solet scriptura copulam carnalem honeste significare. *Possedi*, Cain interpretatur possessio, seu possessus. *Per Deum*, i. Dei dono. Chal. coram Domino.

4. *Respexit*, signem cœlitus mittendo, qui sacrificium consumeret. Cyr. 2. in Gen. Hier. in Gen.

5. *Ad Cain*, s. ob odium in fratrem. Iren. lib. 4. c. 34.

6. *Concidit*, Demissus vultus tristitiæ signum.

7. *Nonne*, &c. 70. Nonne si recte obtuleris, non autem recte

tem recte diuiferis, peccasti: *recipies*, sc. mercedem.

Peccatum tuum, i. poena peccati tui. *Erit*, pro, sit, Heb. Sic in præceptis Decalogi futura pro imperatiuis, eius sc. peccati. *Dominaberis*, i. si velis, cum Dei gratia, vel futurum, pro imperatiuo.

8. *Egrediamur foras*, id ex 70. sumptum (qui verterūt, egrediamur in agrum) Heb. deest, sed subintelligitur.

12. *Vagus*, & profugus, 70. gemens & tremens.

13. *Merear*, possum impetrare.

24. *Omnes* qui, q. d. quisquis hominum futurorum, quamquam nihil prohibet etiam tum fuisse homines aliquot, sc. Cain filios & fratres, & horum etiam filios. Vide Aug. 15. ciu. c. 15.

15. *Septuplum*, i. grauissime, *omnis*, pro, vllus Heb.

16. *Eden*, sc. Paradisi.

20. *Pater habitantium*, &c. i. Primus inuentor artis habitandi in tabernaculis ad gregem pascendum.

21. *Pater canentium*, &c. i. Musicæ inuentor.

23. *In vulnus meum*, pro, vulnere à me inflictio.

23. *Septuagies septies*, i. multo grauior, id vero dixit vixeribus timentibus, ne ob homicidium à se patratum occideretur, vt essent bono animo. Audiui doctum sane & pium virum ita interpretantem, cum male audiret Lamech, quod duas vxores duxisset, & illæ timerent, ne ei mali aliquid ea causa accideret, dixit: Numquid hominem aliquem occidi, vt vitæ meæ timere debeatis? si Caini occisor grauius puniendus est, quanto magis qui me occiderit?

16. *Inuocare*, i. palam colere, seu excellentius, quam vulgus soleret.

C A P. V.

1. **L**iber generationis, i. enumeratio posteritatis eius, scil. per quam Christus descendit. *Dei*, pro suam, Heb.

2. *Benedixit*, i. fecundos reddidit, *eorum*, pro, eius, 70. eius *Adam*, pro, hominem, q. d. vtrumque hominem vocauit.

4. *Filios & filias* Horum non fit mentio, quia non ab eis Christus.

22. *Ambulauit cum Deo*, i. sancte vixit Hebr.

24. *Tulit*, forte in paradisum terrestrem. August. de Gen. ad lit.

27. *Mortuus est*, sc. anno, quo cœpit diluuium. Hier.

29. *Noe*, i. requiem, seu quietem, *consolabitur*, forte, quia inuenit agricultura instrumenta, & artem.

31. *Genuit*, &c. sensus est post annum ætatis 500 generare cœpisse, habuisse vero hos tres filios, sc. diuerso tempore.

C A P. VI.

2. **F**ilii Dei, i. Dei cultores, sc. Posterii Seth. Chrysost. in Gen. hom. 82. *Filias hominum*, sc. impiorum ex posteris Cain, Chry.

3. *Spiritus meus*, i. vita, seu anima, quam ei dedi.

Caro, i. carnalis, seu voluptatibus deditus. *Dies illius*, i.

Tempus ei ad pœnitendum datum ante diluuium: amputati autem 20. anni, quia pœnitentiam agere contempserunt, secundum Hier. in Gen. Puto ego nihil fuisse amputatum, sed id Deum dixisse annis 120. ante diluuium, adeoque antequam Noe esset 500. annorum, etsi scriptura more suo postea narret, non enim ordinem seruat.

4. *Potentes* i. robusti *famosi* i. celebres.

7. *Inquit*, pro, cogitauit, vel dixit sc. Angelis, vel Noe.

8. *Inuenit gratiam* i. fuit gratus, Hebr.

9. *In generationibus* suis i. inter homines sui sæculi cum Deo ambulauit, vide c. 5.

10. *Iaphet*, hanc quidam putant primogenitum, & Cham secundogenitum.

11. *Corrupta*, sc. flagitiis. *Terra*, i. homines Not. Chrys. ho. 24. Terram vocari. quod eorum opera terrena, vt aliquando carnem: quia carnalia.

12. *Caro*, i. homines.

13. *Venit coram me*, pro, statui perdere. *A facie illorum*, id est, coram illis, pro, per eos, seu per illorum opera, Hebr.

14. *Leuigati*, i. leuissimis, Heb. Gophor, quod est lignum leuissimum Chalcedrum vertit: 70. vero, quadrata. Deorsum, cœnacula tristega, pro inferiora, secunda & tertia, sc. tabulata; vel deorsum, cœiunge cum lateo re; cœnacula & tristega, pro cœnacula, quæ sint triplicia, seu veluti tria recta; nempe, infima: media, suprema.

15. *Cubitorum*, Cubitum Geometricum quidam intelligunt, qui continet sex cubitos vulgares.

17. *Ecce ego*, pro, ego vero. *Aquas diluuii*, i. aquarum diluuium.

19. *Carnis*, non enim pisces.

20. *Ingredientur tecum*. Heb. veniat ad te, sc. Dei iussu, & Angelorum ministerio.

C A P. VII.

1. **I**n generatione hac, i. inter homines huius temporis.

2. **Mundis**, Quæ munda essent, reuelauerat Deus, vel ea tali numero venerunt. Septena, vnum erat postea immolandum relinquenda sex ad prolem, & sacrificia. No. quod quidam putant fuisse ex immundis duo tantum, sc. marem, & fœminam; ex mundis autem septem vt proxime dictum. Alii putant fuisse 14. sc. septem mares & totidem fœminas Iustinus quidam q. 43 ita sentit, seu quisquis est ille auctor. Itemque ex immundis fuisse 4. sc. duos mares, & duas fœminas, quia dicitur, bina & bina, septena, & septena: quæ mihi opinio non probatur.

4. *Dies septem*, sc. ab ingressu, vel à præcepto de ingrediendo. *Substantiam*, i. animalia. *De superficie terra*. Non enim pisces qui in mari.

11. *Mense secundo*, i. Aprili. *Septimodecimo*, 70. vicessimoseptimo.

Abyssi magna, i. aquarum, quæ sub terra cataracta, i. nubes, vnde veluti è fenestris apertis imber descendit.

12. *Quadragesima*, sc. vt possent agere pœnitentiam, Chry. ho. 24.

13. *In articulo diei illius*, pro, illo ipso die, sc. decimo-

septimo, seu potius, quo Deus præceperat. nam post eum dicuntur transisse 7. dies deinde 17. die ruptos fontes, &c.

16. *Deforis*. s. claudens ostium; aliter enim claudi non poterat, vel (ut quidam volunt) bitumine extrinsecus contra aquas muniens.

17. *Diebus*. s. naturalibus.

C A P. VIII.

1. *Spiritus*. i. ventum. s. deficientem.

3. *Euntes*, & *redeuntes*, pro, eundo redeuntes, seu subinde decrecentes. Itaque infra dicitur, ibant & decrecebant *redeuntes*. s. ad mare per occultas venas. Hier. in Gen.

4. *Vicesimo septimo* sic 70. At Heb. & Chal. decimo septimo.

7. *Egre diebatur*, & *non reuertebatur*. s. in arcam. Hebr. ibat, & redibat scil. vltro citroque volitans circa arcam. No. quod nostra lectio ex 70. sumpta est.

8. *Cessassent*. i. essent imminutæ.

13. *Primo*. s. Nisan, qui respondet Martio. *Imminuta*. i. exiccata.

21. *Odoratus* est, &c. i. Acceptauit tanquam rem suam. Chal. suscepit Dominus cum beneplacito.

22. *Cunctis diebus terra*, pro, quamdiu terra erit. *Requiescent*. i. cessabunt s. ut tempore diluuii.

C A P. IX.

1. *Benedixit*. s. dans fecunditatem.

2. *Quasi olera* q. d. ut olim olera tradideram No. Tertul. libr. de cib. Iud. concessum nunc carnis vsum ad maiores vires propter culturam.

3. *Cum sanguine*. i. nisi effuso prius sanguine.

5. *Sanguinem enim*, &c. q. d. Nec vero puteris licere hominem occidere, sanguinem enim, &c. Vel est ordo inuersus, & redditur ratio eius, quod proxime sequitur, s. quicumq; effuderit, &c. quamquam, si, enim, pro autem, scripturæ more positum est, facilis est sensus loci alioqui difficilis. *Animarum*, i. quo animæ in corpore viuunt. *Requiram*. s. vlciscens. *Bestiarum* vide Exod 21. Num. 28 29. *Fratri*. q. d. etiam si frater sit. *Homini*, s. occisi à supradictis.

6. *Fundetur*, s. per iudicem. Chal. Funderur ex sententia Iudicis.

11. *Terram*. i. terræ habitatores.

12. *Sempiternas*, i. omnes.

15. *Terram*. i. terram inhabitantia.

16. *Eritq;* erat quidem etiam antea, sed non in id signum, in quod nunc destinatur à Deo. *Sempiterni*, i. perpetuo à me seruandi.

23. *Retrorsum*. i. gradu retrogradu, s. auersa facie.

25. *Chanaan*, pro, Cham, secundum quosdam at Chry. hom. 29. ait, non maledixisse patrem, quod à Deo fuisset benedictus, sed filium, unde pater cruciaretur.

26. *Seruus seruaram*. i. omnino seruus, vel infimus seruus.

27. *Habitat in tabernaculis Sem*. videtur prædicere conuersionem gentilium, qui à Iaphet, nam Iudæi à Sem.

29. *Nongentorum*. vixit vsque ad 58. annum Abraham, secundum Hebræos, at secundum Euseb. vsque ad 69.

C A P. X.

1. *Hæ generationes*, pro hi, quos genuerunt. *Natique* pro nati enim.

2. Gomer. No. à Gomer. Galatas ortos; à *Magog* Scythas; à *Madai* Medos; à *Iauan* Ioues, seu Græcos, à *Thubal* Iberos; à *Mosoch* Cappadoces; à *Thiras* Thraces.

3. *Ascendit*, ab hoc Rhegini; à *Riphat* Paphlagones, à *Thogorma* Phryges.

4. *Elisa*, ab hoc Aeolides; à *Tharsis* Cilices; à *Cetim* Citi, seu Cyprii; à *Dodanim* Rhodii. vide Hier. in Gen.

5. *Diuisa Insula*. i. Nati, qui varias tenuerunt insulas. s. maris mediterranei.

6. *Chus*, ab eo Æthiopes; à *Mesraim* Ægyptii; à *Phu* Libii; à *Chanaan* Chananæi.

7. *Saba*, ab hoc Sabæi; ab *Heuila* Getuli; à *Sabatha* Sabatheni, qui & Astabari; à *Saba* Arabes. No. hunc Saba per *W* scribi superiorem per, *D*. à *Dadan* Æthiopiarum populi. Vide Hier.

8. *Potens*. i. fortis, vel tyrannus.

9. *Venator*. i. oppressor innocentum, ut quidam interpretantur. *Coram Domino*, q. d. Deo inspiciente, & ferente, vel Deo iudice, q. d. vere.

10. *Arach*, quæ Edessa, *Achad*, quæ Nisibis, *Chalane*, quæ Seleucia, vel Ctisiphon. Hieron. Senaar, id est, Babylonis.

11. *Illa*, s. Babylonis. *Assur*. s. filius Sem. Quidam tamen Ninum intelligunt, qui dicatur Assur, quod Assyrii imperauerit, vel etiam Assur vocabatur. *Ciuitatis*. s. Ninive. Hier.

12. Hæc s. Ninive.

14. *Caphthorim*. i. Cappadoces.

19. *Lasa*, quæ nunc Callirhoe Hier.

20. *Filii*. i. posterii. *Cogitationibus*. i. familiis. *Linguis*. i. idiomatis, s. variis. *Generationibus*, id non est Hebr. nec Chal. nec apud 70.

21. *Filiorum*, Heber. i. Hebræorum. Ab hoc quidam putant Hebræos dictos. Alii ab Abraham, qui primus dictus est Hebræus. i. Transitor, quod. s. Euphratem transisset, cum venit in terram Chanaan. videntur enim Chananæi ita illum coepisse vocare ob causam dictam, sicuti nunc dicimus Germanos, & Gallos Transmontanos.

22. *Filii*. i. posterii. *Aelam*, à quo Aelamitæ in Perside, *Arphaxad*, à quo Chaldæi; *Lud*, à quo Lydii; *Aram*, à quo Syri, quorum metropolis Damascus. Hier.

23. *Us* à quo condita Trachonitis, & Damascus, quam regionem 70. in Iob Ausitidem vocant, q. Husitidem. *Hul*, à quo Armeni; *Gether*, à quo Carii; *Mes*, à quo Mæones Hier.

29. *Diuisa sit terra*, id est, variis linguis vsi terræ habitatores.

C A P. XI.

1. *Abii* vnus. s. omnes Hebræa lingua loquebantur.

2. *Oriente*. s. Armenia vbi arca substiterat.

3. *Venite*, pro, agite dum.

5. *Filii Adam*. i. homines, sic filius hominis. i. homo Adam autem positum pro hominum.

7. *Venite*

7. *Venite* Angelis dictum, per quos Deus descendebat, & operabatur Aug. 16. ciu. c. 5.

9. *Babel*. i. confusio, vel venit confusio.

10. *Generaciones*. id est, qui originem duxerunt, seu posterii.

11. *Filios, & filias*. non nominantur, quia Christus non ex iis nasciturus.

12. *Genuit Sale*. No. quod 70. inter Arphaxat, & Sale ponunt Cainan, magnumque annorum numerum. Vide Luc. 3. Itaque cogimur dicere, deesse aliquid in nostra editione: quod mirum non est, cum Matthæus in Christi genealogia aliquos omiserit, quamquam dici potest Hieronymum, cuius est nostra editio, secutum Hebræa: quæ hic diminuta, ut alibi etiam. Vide Exo. 12.

28. *Ante*. i. coram. s. adhuc Thare viuente. *Vr*, ita dicta, quia in valle posita. *Vr* enim vallis. vide Isa. 20.

29. *Duxerunt*, pro duxerant. *Iescha* s. sororis Melchu. Hier. ait Sarai dictam esse Iescham s. fuisse binominem No. oportere secundum hanc opinionem dicere Aran fuisse maiorem natu quam Abraham.

31. *Haran*. Hebr. Charan à fluuio Syriæ sic dicta.

C A P. XII.

1. **D**IXIT, pro, iam vero dixerat. Vide Act. 7.

2. *Benedicam tibi*. i. cumulabo te bonis. Hebr. *benedictus*. i. fortunatus. Hebr. benedictio.

3. *Maledicam*. i. puniam. *In te*. i. propter te. s. propter semen tuum, Christum. Vide cap. 48. *Cognationes*. i. familiaræ.

4. *Egressus est*. s. multo antequam pater moreretur Aug. 16. ciu. cap. 15. No. quod ex *Vr* dicitur exisse anno ætatis 52. ex Haran autem 75 viuo patre, quæ subinde inuisebat, vixit enim pater postea 60. annis, quo mortuo nunquam rediit in Haran.

5. *Possederant*. Alii vertunt, acquisierant, & id significat verbum Hebræum. Animas. i. homines. *Quas fecerant* s. gignendo, vel emendo seruos. Chal. quas legi subiecerant.

6. *Conuallem illustrem*. s. Mambre, secundum quosdam Alii vertunt, quercetum, seu planiciem Moreh. s. sic dictam à Moreh Chananæo. 70. quercum excelsam. Chal. planiciem Moreh.

6. *Chananaus* erat, pro, Chananæi erant.

7. *Apparuit*, ab hoc anno, quo Abraham capit peregrinari in Ægyptum, vsque ad exitum ex Ægypto, anni sunt 430. de quibus Exod. 12. Act. 7.

8. *Contra Orientem*, i. ad Orientem. *Inuocant*. s. precando:

10. *In terra* s. Palæstina.

12. *Reseruabunt*. s. viuum.

13. *Soror*. Vide inf. cap. 20. nu. 12.

16. *Bene vsi*, pro, benefecerunt.

19. *Coniux tua* s. intacta. Chry.

C A P. XIII.

1. **A**VSTRALEM s. respectu Palæstinae. 3. A meridie coniunge cum reuersusque.

6. *Communiter*. i. simul.

9. *Coram te*. i. in tua electione. Vide cap. 34. *Sinistram*. s. eunti ad Orientem.

10. *Venientibus in Segor*. i. qualis est Ægyptus ea parte, quaitur in Segor, vel potius (sic enim coniungendum) vniuersa vsque ad Segor irrigabatur sicut Paradisus Domini, & sicut Ægyptus, Chal. ad introitum Segor 70, donec veniatur in Segor.

11. *Alterutrum à fratre suo*. i. alter ab altero. Hebr.

13. *Coram Domino*. i. Deo iudice, adeoque vere, seu Deo inspectante, & interim ferente.

16. *Sicut puluerem*. s. multitudinem.

18. *Mambre*, sic dicta à viro Mambre. *Domino* i. in honorem Domini.

C A P. XIV.

1. **A**MRAPHEL. s. Nembrod. secundum quosdam. *Senaar*. i. Babylonis. *Ponti*. Hebr. Chal. & 70.

Ellasar. Forte Hieronymi tempore Pontus dicebatur. Elamitarum s. Persarum, *Gentium*, Hebr. *Goim*, forte Prouinciæ nomen, etsi alio qui Gentes significet.

3. *Syluestrem*. Hebr. desertam, seu vastatam.

4. *Recesserunt*. s. tributum negauerant.

5. *Raphaim*, s. Gigantes. *Carnaim*, iunge cū Astaroth. est autem locus in Arabia. *Cum eis*. Hebr. in Ham. & sic vertit Hier. in Gen. vbi *Zuzim*, & *Emim* interpretatur terribiles, & horrendos. *In Saue*. Alii vertunt in planitie,

7. *Ad fontem*. Alii vertunt, ut est Hebr. ad Hen.

Misphat, i. iudicii, s. prope petram, vbi Deus populum iudicauit: dicitur enim id per anticipationem. Hier.

Asafont hamar, i. vbe palmarum, nūc dicitur, Engaddi, vbi balsamum, & palmæ. Hier.

10. *Ceciderunt*, s. sese coniecerunt in puteos, nā postea fit mentio Regis Sodomorum, nisi intelligatur nouus alius creatus.

14. *Numerauit*. Alii armauit, vel duxit in prælium. *expeditos*, i. instructos, & assuetos militiæ. *Dan*, est vnus è fontibus Iordanis, alter enim Ior. non longe distans, vnde Iordanis dictus Hier.

15. *Sociis*. Alii copiis.

18. *Melchisedech*. Hunc Hebræi dicunt esse Sem, filium Noë, & vixisse vsq; ad Isaac. Hier. in Gen. *Salem*, i. Hierusalem, quæ prius Salem dicta Hier. in Gen. Non Ierusalem, sed Salem, de qua Genes. 33. Hieronym epistola.

12. 6. *Erat enim*, qd protulit, ut offerret in sacrificium Deo tanquam eius sacerdos.

19. *Deo*, i. à Deo, vel apud Deum, Chal. coram Deo.

20. *Dedit*. s. Abraham ipsi Melchisedec. *omnibus*, s. hostium spoliis.

21. *Animas*. i. homines Hebr.

22. *Leuo*, &c. i. iuro per Dominum.

23. *Calige*, i. calceamenti.

24. *Iuuenes* i. serui mei. *Accipient*. s. si volent.

C A P. XV.

EActus est sermo Domini i. locutus est Dominus Hebr. Magna. s. erit.

2. *Filius procuratoris*, &c. quidam vertunt filius procuratoris, seu dispensationis, i. dispensator domus meæ. Chal. Filius domus meæ, 70. Filius Masech vernaculæ meæ. Theodotio vertit, teste Hieron. ut nos legimus. *Eliazer*, filius meus erit. Ab hoc quidam dicunt conditam Damascum, eius nomine appellatam. Vide tamen sup. c. 10.

3. *Semen*, i. filios.

5. *Stellas*, s. noctu fuerat facta visio. *Sic erit*, s. innumerable.

9. *Et columbam*, Heb. & pullum columbarum.

10. *Altrifecus*, i. hinc inde, s. ex opposito.

13. *Scito prænoscens*, Hebr. sciendo scias, i. certo scias. Hebr. *quadringentis*, s. computâdis à quinto anno Isaac, quo domo pulsus est Ismael.

14. *Iudicabo*, id est, puniam.

16. *Generatione quarta*, s. ab ingressu in Ægyptum. Est quidem Naasson quartus à Phares, qui cum patre Iuda ingressus est.

17. *Inter diuisiones*, s. loco Dei, more fœderis transibant enim, fœdus faciētes inter diuisiones hostiæ, quasi dicerent, ita secemur, si pactum violabimus. Vide Ier. 34.

18. *Fluvio Ægypti*, s. qui Ægyptum separat à terra Chanaan, & prope Rhinocoluram urbem in mare influit. Vide Isa. 27.

CAP. XVI.

2. *Conclussit*, id est, sterilem fecit. No. quod tunc erat 76. annorum.

6. *Manu*, id est, potestate.

7. *Sur*, i. qua itur in Sur, & inde in Ægyptum, quo illa, nempe Ægyptia, festinabat. Hier.

8. *A facie Sarai*, i. propter Sarai Heb.

11. *Afflictionem*, i. orationem in afflictione factam.

12. *Manu eius*, &c. significat posteros eius, s. Saracenos incertis sedibus vagos, impugnatuos omnes, & ab omnibus impugnandos, Hier. è regione, q. d. neminem timens.

13. *Vocavit*, pro, inuocavit, Chal. oravit in nomine Domini. Tu subaudi dicens. *Qui vidisti me*. Alij, qui vides me. Chal. videns omnia. *posteriora*, id est, tergum, s. recedentis.

14. *Appellavit*, s. Angelus, vel Abraham, vel aliquis alius. est enim Heb. verbum masculinum.

CAP. XVII.

1. *Ambula coram me*, i. da operam, ut mihi placeas. sic Psalm. 114. Placebo Domino, ubi Heb. Ambulabo coram Domino.

5. *Abraham*. Ab אב pater rab רב multum Hamon מון multitudo.

7. *Generationibus suis*, i. temporibus suis, seu etate sua. *Ut sim Deus*, &c. Id erat pactum, s. ut colerent tanquam Deum, Deusque illis beneficeret seu, quod eodem recidit, ipse illorum esset Deus, & illi eius populus.

14. *Delebitur*, q. dicat, non censebitur de populo, vel dignus est morte. Vide Num. 19. Aug. com. Pelag. & Ce-

lest. interpretatur, peribit ob peccatum originale morte æterna. *pactum*, s. de ligni prohibitionem in Paradiso. August. 2. de nupt. *Irritum fecit*, i. neglexit, Augustia. 16 ciuit. cap. 17. ait, quando in Adam peccauit, irritum fecisse.

15. *Sarai*, i. principem meam, seu dominam meam, *Saram*, i. principem, seu dominam.

16. *Ex eo*, s. filio, vel pro, ex ea, i. Sara, Heb. & Chal. *ex ea*, 70 ex eo.

17. *Putasne*. Id dixit ex incredulitate. Hiero. 13. contra Pelag. Alij ex admiratione dictum putant. Vide caput 18.

18. *Coram te*, i. te illius vitam approbante.

19. *Isaac*, i. risum, quia risit Abraham Hiero. dicerem potius, quia parentibus lætitiā attulit eius natiuitas. *Pactum*, s. de Circumcisione, vel potius de Christo ex eo nascituro: quanquam id etiam per circumcisionem significabatur, vel illud, de quo sup. nu. 7. in cuius signum data circumcisio.

21. *Ad Isaac*, quasi dicat, nascetur Christus ex Isaac, non ex Ismaele.

22. *Ascendit Deus*, i. Angelus discessit, s. in cœlum unde venerat.

CAP. XVIII.

1. *Ernore diei*, i. cum scilicet peregrini ad hospitia solent diuertere.

2. *Adoravit in terram*, i. se demissa in terram facie incuruauit, reuerentiæ causa, more Orientalium.

3. *Domine*, vel singulare pro plurali, vel mysterium Trinitatis indicatur, quam illi repræsentabāt; vel vnum ex illis alloquitur.

4. *Arbore*, s. quæ erat ante tabernaculum.

9. *Dixerunt*, pro, dixit vnus illorum.

10. *Vita comite*, quasi dicat, viuentem te, & vxore, Chal. quo vos eritis viui. Vide 4 Reg. 4. n. 16.

11. *Mulieria*, id est, menstrua.

14. *Condictū*, q. d. ut prædixi, seu promisi. *Eodem tempore*, s. sequentis anni.

15. *Sedristi*. Redarguit Dominus risum Saræ, quia dubitationis fuit, non Abraham quia admirationis, & lætitiæ August.

16. *Deducens eos*, remansit vnus Angelus cum Abraham, duo Sodomam missi, August. in Gen. q. 33. No. quod qui mansit, Deus erat, secundum Iustinum in Tryph. & Epiphani. in Ancor. s. Deum repræsentabat.

18. *In illo*, i. per semen illius, s. Christum.

19. *Faciant iudicium & iustitiam*, i. recte & iuste viuant. Heb. *Propter Abraham*. Heb. super Abraham.

25. *Sciam*, s. quomodo res se habeat, vel qua pœna puniendi sint. No. quod loquitur Deus humano more nam ab æterno omnia scit.

27. *Et cinis*, id addidit, quia nomen terræ honestum quodammodo videbatur. Chry.

33. *Abijt Dominus*, i. ille Angelus, qui loquebatur cum Abraham (alij enim duo Sodomam abierant) Deumque repræsentabat. Ideoque etiam sup. Dominus dictus.

C A P. XIX.

Peri, id est, serui.

8. *Educam*. Putauit oblatione hac furorem populi placandum, nec illum accepturum quod offerebatur. Chry. hom. 43.

11. *Qui foris erant*, Heb. qui erant ad ostium. *Cacitate*, 70. *uogavix*, q. d. auidentia, qua, s. aliqua videntur, alia non videntur. Sic qui percussus ab Eliseo, & discipuli. Luc. 24. Aug. in Gen. q. 43.

14. *Ludens*, q. d. non serio.

15. *Scelere*, id est, sceleris punitione.

16. *Dissimulante*, Heb. tardante. *Parceret*, id est, vellet eripere.

17. *Respicere post tergum*, id Luc. 9. pro poenitere accipitur; at hic proprie accipitur. *Circa regione*. Hebr. planitie.

19. *Magnificasti misericordiam*, i. maxima vfuses erga me misericordia. Nec possum, &c. turbatione timoris Deo non credit, sic & filias voluit prostituere. Aug. in Gen. q. 44.

22. *Segor*, i. parua, Hebr. Tsohar *וַיִּשְׁחָר*.

24. *Pluit Dominus à Domino*, i. filius à patre Aug. locut. Gen. c. 30 & in Gen. q. 59. *A Domino*, i. à se, Heb. Hec subuersio dicitur à quibusdam facta anno 51. à confusione linguarum.

26. *Post se*, i. post tergum. Heb. post eum, i. auersa à tergo viri, quem sequebatur Chal. post se, 70. retrorsum. *Salis*, scil. metallici, qui est durissimus. est quidem sal sapientiae symbolum, & hic positus ad insipientium admonitionem.

27. *Steterat*, s. saepe interrogans Deum.

28. *Fauillam*, alij vaporem vel fumum vertunt.

35. *Concubuerit*, Heb. accubuerit, s. filia, vt supra.

38. *Ammon* Heb. Ben Ammi, *בְּנֵי אַמִּי* id est, filius populi mei.

C A P. XX.

1. **I**n de, s. conuallescens ambre.

2. *Dixitq.*, s. interrogantibus quæ esset.

3. *Morieris*, s. nisi reddideris uxorem, vt infra declaratur.

5. *Simplicitate*, s. non putans me malefacere.

6. *Custodiui*, i. prohibui.

8. *De nocte*, i. summo mane.

12. *Filia patris*, i. neptis, s. erat filia Aram, qui natus ex alia, non matre Abraham. Quidam putant filiam Thare ex alia uxore. 70. Sotor ex patre, & non ex matre. Vide Hier. cont. Helui & sup. c. 12.

13. *Misericordiam*, id est, beneficium, seu gratiam, 70. iustitiam. Vide etiam c. seq. n. 23.

15. *Coram vobis*, id est, in vestra electione, quasi dicat, videtis terram, eligite quod placet.

16. *Velamen oculorum*, id est, defensionem pudoris, quod, s. te intactam viro tuo reddiderim. dicuntur quidem oculi pudoris sedes. *deprehensam*, s. in errore.

18. *Concluserat*, i. sterilitatem reddiderat.

C A P. XXI.

6. **R**isum, id est, gaudium seu iocunditiam. *Corridebit*, id est, congaudebit, congratulabitur.

7. *Abraham*, s. dicenti, vel pro, de Abraham.

9. *Ludentem*, i. iridentem. Quidam vertunt lasciuientem. Hier. interpretatur, super primogenitura contendentem.

12. *In Isaac*, &c. quasi dicat, per Isaac habebis posteritatem promissam, eaque te patrem dicet.

14. *Eius*, s. Agar, *puerum*, s. 18 annorum, Isaac enim tunc erat 5. annorum. natus autem fuerat in Geraris, cum Ismaele esset 13. Hier. in Gen.

17. *Quid agis?* Heb. Quid tibi est?

23. *Misericordiam*, 70. iustitiam. Vide supra cap. 20. num. 13.

31. *Bersabee*, i. puteus iuramenti, vel puteus septem. *Iurauit*, sub, & propter septem aquas; vtrumque enim eo nomine significatur, vt proxime dictum. Vide infra cap. 26.

34. *Colonus*, i. incola.

C A P. XXII.

1. **T**entaui, id est, probauit. Aug. in Gen. q. 57. *Adsum*, Heb. ecce ego, id est, eccum me.

2. *Visionis*, Heb. Moriah, locus est, vbi templum à Salomone extructum, 70. excelsam, Chal. diuini cultus. est autem Moriah, myrrha Domini.

3. *De nocte*, id est, summo mane. *Præceperat*, Heb. dixerat.

4. *Tertio*, à Geraris ad montem Moriah; iter est dierum trium. Hier. in Gen.

9. *Ostenderat*, Heb. dixerat!

12. *Cognoui*, i. feci, vt cognosceres. sic 1. Cor. 2. non iudicaui me scire inter vos, &c. Aug. 1. Tri. & 4. de Gen.

13. *Tergum*, s. suum.

14. *Videt*, Heb. videbit, id est, prouidebit. *Videbit*, Heb. videbitur, i. apparebit, s. Christus, 70. visus est. forte præteritum pro futuro.

17. *Stellas cæli*, id propter pauciores, firmiores, & clariiores dictum est. At arenam maris propter multitudinem infirmorum, & carnalium, quæ tranquillo tempore quæta, aliquando tentationum & tribulationum fluctibus operta est, & turbata Aug. *Portas*, i. propugnacula. hæc enim solent esse in urbium portis.

18. *In semine*, i. propter semen, s. Christum.

21. *Huius*, de huius stirpe Iob descendit, non de Esau. Hier. in Gen. *Buz*, ex huius genere secundum Hebræos fuit Balaam, qui in Iob dicitur Eliu, & primo erat sanctus, & Dei Propheta Hier.

22. *Chased*, à quo Chasdim, i. Chaldæi. Hier.

24. *Roma*, Heb. Reumah.

C A P. XXIII.

2. **A**rbee, i. quatuor, s. Adam, Abraham, Isaac, & Iacob, ibi sepulcorum. Hier. in Gen.

4. *Ius* Heb. hereditatem, seu possessionem. mortuum. quasi dicat, funus.

6. *Princeps Dei*. i. magnus princeps. Sic cedri Dei mō-tes Dei. *electis*. i. selectis, vel q. d. in eo, quod tibi elegeris. *Prohibere poterit*. Heb. prohibebit.

7. *Adoravit*. s. gratias agens se coram populo incur-uaui.

10. *In medio filiorum Heth*. inter Hethæos.

15. *Sicles*. Sichelus drachmas duas continet, adeoq; pre-tium erat scutorum 80. quamquam erat & sichelus drach-marum quatuor. Vide c. seq. quantum est hoc? quasi di-cat, tam vili vendo propter te.

C A P. XXIV.

2. *Subter femur*. Sic olim iurabatur. Vide ca. 47. Hier. i. cont. Ionin. Adiurasse ait in femore, id est, in Chri-sto de eius semine nascituro. Vide etiam Hier. in Gen. & epist. 140. Crediderim ego fuisse eo ritu significatam subiectionem eius, qui sic manum ponebat. Itaq; soli-tum fieri à seruis, & filiis. Vide inf. c. 47.

3. *Adiurem*. i. faciam iurare.

10. *Nachor*. i. in qua Nachor habitabat.

12. *Occurre*. i. exaudi me, vel fac occurrere quod opto.

16. *Et incognita*, pro, id est, incognita, vel nempe inco-gnita.

18. *Vnam*. Heb. manum.

21. *Contemplatur eam*. Heb. obstupebat in ea.

22. *Sicles duos*, pro drachmas duas, vt patet ex 70. & Heb. nempe sichelum vnum communem. nam sichelus san-ctuarii drachmæ 4. *Siclorum decem*. Heb. & 70. decem aureorum.

23. *Cuius es filia?* Id antea interrogauerat, vt patet inf.

27. *Misericordiam*. 70. iustitiam. Vide sup. capit. 20. &

21. *Veritatem*. s. promissi q. d. fideliter egit.

32. *Destrauit*. i. clitellas detraxit. Pedes camelorum Heb. pedes suos. quod potest etiam ad camelos referri.

33. *Panis*. i. cibis.

40. *In cuius conspectu ambulo*. i. cui studeo placere.

41. *Innocens eris à maledictione*. Heb. mundus eris à iuramento. i. absolutus: quamquam etiam verti potest, maledictione.

49. *Veritatem*. i. fideliter.

50. *Sermo*, id est. res hæc. q. d. a Domino factum est i-stud: seu hæc est voluntas Domini. No. quod vtuntur nomine lehoua. id enim erat proprium Dei Hebræo-rum. etsi eum non colerent.

51. *Locutus*, id est, voluit, seu vult.

60. *Portas*. Vide cap. 21.

62. *Australi* s. Geraris.

63. *Meditandum*. Chal. orandum.

65. *Pallium*. Alii operimentum, vel pepulum vertunt.

C A P. XXV.

1. *Cethuram*. Hebræi putant esse Agar, de concubina factam uxorem, Hier.

3. *Assurim*, &c. Nomina sunt populorum.

6. *Concubinarum*. i. vxorum minus principalium. scil.

ductarum sine ceremoniis, quarum filiis non dabatur hæreditas, sed munera.

8. *Plenus dierum*, i. qui satis diu vixerat. Hier. tamen interpretatur omne tempus vitæ eius diem fuisse, non noctem.

13. *Eius*. s. Ismaelis.

16. *Per castella & oppida*, Chal. in villis, & ciuitatibus, 70. in mansionibus, & tabernaculis, q. d. ita apud suos vocabantur.

18. *Introeuntibus*, id est, qua itur ad. *Fratribus*. i. filiis, Hier. in Gen.

21. *Exaudiuit*. s. post annos 20. Chry.

22. *Perrexit*. s. ad sacerdotem. Chry.

23. *Serues minori*. Tempore David Idumæi subiecti Iudæis.

26. *Appellauit*. s. pater, vel qui nomen imposuit.

31. *Primogenita*. s. successionem in principatu, velut patris in reliquos fratres, & sacerdotio, & duabus bo-norum partibus.

C A P. XXVI.

1. *Terram*, s. vbi Isaac habitabat, acciderat, &c. Vide sup. c. 12.

3. *Peregrinare in ea*. Heb. in terra hac,

4. *In semine*, id est, propter semen.

5. *Ceremonias*. Heb. statuta.

9. *Mentitus*. Heb. dixisti.

10. *Potuit coire*. Heb. parum absuit, quin dormiret.

11. *Homini huius*. Heb. virum hunc, & eius.

12. *Centuplum*. s. quam seminauerat.

17. *Torrentem*. Alii vallem.

18. *Fodit*. s. in Torrente, seu valle Geraræ.

19. *Foderuntque*. s. serui Isaac.

10. *Calumniam*. Alii contentionem. 70. iniusti-tiam.

21. *Inimicitias*. Sic etiam 70. Alii odium.

33. *Abundantiam*. 70. & alii. Iuramentum. s. iegerunt per *W*. At Hier. per *W* & quidem verius, quid enim ad aquæ copiam iuramentum? nisi dicas, duabus de causis Bersabee vocatam, & ob iuramentum, & ob aquæ abundantiam. scil. vnus litteræ pronunciatione mu-tata.

35. *Offenderant*, s. contendendo cum vtroq; vt indicat 70. vel non obediendo, vt Chal. indicat. Heb. irritabat.

C A P. XXVII.

2. *Vides*, quod senuerim. Heb. Ecce ego senui, & i-gnorō, &c.

4. *Pulmentum*, id est, cibos.

7. *Coram Domino*, id est, Domino approbante, & fa-uente.

8. *Acquiesce*, &c. Heb. Audi vocem meam in eo, quod præcipio tibi.

11. *Pilous*. Heb. Sair שַׁי. vnde mons Seir.

12. *Inducat*. Heb. inducam.

13. *Ista maledictio*. Heb. Maledictio tua.

16. *Nuda*. Heb. leuitatem, seu leuorem.

17. *Coxera*

17. *Coxerat*, Heb. parauerat.

19. *Primogenitus*, s. quantum ad ius successionis, quod emerat.

23. *Benedicent*, i. cum vellet benedicere.

27. *Cui benedixit Dominus*, i. qui à Domino refertus est variis floribus.

28. *Rore*, Viderur etiam pluuia intelligenda, & reliqua quibus terra è cœlo fecundatur. *Pinguedine*, fertilitate. Et olei non est Heb.

30. *Vix Isaac*, Hebr. iam Isaac. Et egresso, Heb. simulac egressus.

34. *Irrugit*, Heb. clamauit. *Consternatus*, Hebr. vehementer amaro.

35. *Fraudulenter*. Fraus quidem videbatur, sed re vera mysterium fuit, Deo rem totam disponente.

39. *Benedictio tua*, Heb. Chal. & 70. habitatio tua.

40. *Vires in gladio*, i. eris vir bellicosus. *Excultas*. Id factum sub Ioram Rege Iuda. Vide 4 Reg. 8.

41. *Luctus*, pro mortis, in qua lugeri solet.

CAP. XXVIII.

2. *Vade*, Heb. Surge.

3. *Et crescere*, pro, id est, crescere. Sic in turbas populorum, i. habes copiosam posteritatem.

4. *Pollitum est*, Heb. Chal. & 70. dedit. *Ano tuo*, Hebr. Chal. & 70. Abraham.

8. *Probans*, i. intelligens. *Non libenter aspiceret*, i. displiceret, Heb. quod malæ essent in oculis patris sui, &c.

9. *Nabaioth*, s. primogeniti Ismaelis. vide sup. c. 25.

11. *Qui iacebant*, Heb. illius loci.

12. *Scalam*, significabat hæc Christum, cuius summum & imum, diuinitas & humanitas. Angelos, vide Ioan. 1.

14. *Et in semine*, pro, id est, in semine.

18. *In titulum*, i. instar metæ, seu columnæ. *Desuper*, Heb. super eius caput, i. summitatem.

21. *Erit mihi*, &c. i. colam Dominum, vt verum Deum.

22. *Lapis*, i. locus in quo lapis. *Cunctarum*. Si hic pecunia etiam intelligitur, offerret res quæ tantum valerent, quantum pecuniæ decima. *Offeram*, s. in sacrificium.

CAP. XXIX.

12. *Indicauit*, pro iam indicauerat.

14. *Os meum*, &c. i. consanguineus meus es. Hebr.

17. *Lippis*, 70 infirmis. Alii debilibus.

20. *Pauci*, scil. leuis eorum labor, alioqui etiam breue tempus longum videtur amantibus, Aug. in Gen. q. 88.

22. *Vocatus multis amicorum turbis*, Hebr. congregauit omnes viros loci.

25. *Quid est quod facere voluisti?* Hebr. cur hoc mihi fecisti?

31. *Aperuit vuluam*, i. fecundam reddidit.

32. *Ruben*, i. videns filium. *Humilitatem*, i. afflictionem.

33. *Simeon*, i. audiens, seu exauditio.

34. *Leui*, i. copulatus.

35. *Confitebor*, i. laudabo, seu gratias agam. *Iudam*, i. confessionem.

CAP. XXX.

2. *Pro Deo*, i. Deus.

3. *Super genua*, q. d. quod vbi pepererit, in gremio ponam.

6. *Iudicauit mihi*, i. causam meam egit. *Dan*, i. iudicans seu iudicium.

8. *Et inualui*, pro, imo inualui, i. præualui. *Nephtali*, i. comparisonem, seu æquiparationem.

9. *Tradidit*, Heb. dedit in uxorem.

11. *Gad*, i. felix.

13. *Omnes mulieres*, Heb. filia. *Aser*, i. beatitudo.

14. *Mandragora*. Sunt herbae poma, magnitudine auellanae, flaua, & pulchra, radix forma humana. Vide Cant. 7.

18. *Issachar*, i. merces.

20. *Dotauit dote*, pro, donauit dono. *Zabulon*, i. habitas, seu habitaculum.

22. *Aperuit vuluam*, i. fecundam reddidit.

23. *Opprobrium*, s. opprobrio olim erat sterilitas.

24. *Ioseph*, i. augmentum.

27. *Inueniam gratiam*, q. d. si tibi charus sum, mane apud me & constitue, &c.

28. *Constitu*, &c. q. d. Dic quam velis mercedem.

30. *Iustum est*, &c. Heb. & nunc quando faciam & ego pro domo mea?

32. *Gyra, & separa*, Heb. Transibo separando. *Sparso vellere*, i. sparsis in vellere maculis. *Furuum*, i. subnigrum. Alii fuluum legunt.

33. *Respondebit*, &c. q. d. apparebo iustus, nec fraude vlla vsus. *Cras*, i. postero, seu futuro tempore. *Placiti*, scil. iuxta conuentionem soluendi.

37. *Platanis*, alij, castaneis.

38. *Conciperent*. Apparet hic quanta sit imaginationis vis.

41. *Primo tempore*, s. Martio.

42. *Serotina*, s. Septembri, cum debiliior fœtus.

CAP. XXXI.

2. *Hæc nudiustertius*, i. antea, s. fuerat.

7. *Decem*, i. multis.

13. *Sum Deum No*, Angelum se Deum vocare, sc. loquitur Dei nomine.

15. *Pretium nostrum*, i. quod nobis debebatur, pro viri nostri laboribus.

16. *Præcepit*, Heb. dixit.

20. *Confiteri*, pro, indicare.

21. *Amne*, s. Euphrate, qui Mesopotamiam à Syria diuidit. *Galaad*, sic postea dictus locus.

24. *Viditque*, i. sensit, vel audiuit. Nam Heb. solum dicitur, Deus ei locutus in somno.

34. *Abcondit*, pro, absconderat, s. antea.

35. *Consuetudinem foeminarum*, q. d. patior menstrua. Sic delusa, &c. Heb. & scrutatus est, & non inuenit idola.

36. *Tumensque*, &c. Heb. nihil de tumore dicitur, sed solum quod sit iratus, & iurgatus.

37. *Pone hic*, i. profer in medium.

38. *Idcirco*, Hebr. iam, vel, ecce. Steriles non fuerunt, Heb. non fuerunt abortæ, seu abortum passæ.

40. *Æstu*, iungendum cum die. *Gelu*, iungendum cum nocte.

41. *Decem*, i. multis.

42. *Timor*, i. Deus, quem timebat, seu colebat. *Hæc*, i. hesternæ nocte.

43. *Filia*, s. iustæ,

45. *Titulum*, i. statuam, seu monumentum.
 46. *Fratribus*, i. affinibus, qui venerant cum Laban. Vide sup. num. 23.
 47. *Vterque iuxta*, &c. Id additum ab interprete, ut significaret alterum Syriace, alterum Hebraice locum appellasse tumulum testis.
 48. *Galaad*, id Hebræum est. nam Syriace Iegar Saha-dutha. Et adiecit. *Laban*, Heb. & Miespha, i. speculam, s. f. vocauit, quia dixit.
 49. *Dominus*. Vide Iud. 17. num. 3.
 50. *Testis est*, sc. nobis separatis. Aug. in Gen. q. 99. nullus, inquit, extraneorum, vel nullus Dei testimonio iungendus, Heb. non est quisquam nobiscum. en Deus testis inter me, & te, q. d. ut omnes absint, Deus certe semper testis erit.
 52. *Si aut ego*, &c. Heb. quod nec ego illum, transibo ad te, nec tu illum, transibis ad me, ad malum.
 55. *De nocte*, Heb. mane, seu diluculo, s. summo mane.

CAP. XXXII.

4. *Frater tuus*, Heb. Chal. & 70. seruus tuus.
 5. *Inueniam gratiam*, i. gratus sum.
 10. *Minor*, i. inferior, q. d. indignus tot beneficiis in me tuis & veritate, i. fide promissorum. *In baculo*, i. nihil habens præter baculum. q. d. cum solo baculo.
 15. *Fœtas*. Alij lactantes. *Tauros viginti*, ita 70. sed Heb. & Chal. Tauros decem.
 20. *Dixit*, i. apud se. Sunt autem verba hæc Moïsis, non autem ipsorum nuntiorum.
 21. *Castra*, s. loco, quem Castra vocauit. Vide sup.
 22. *Mature*, Heb. Chal. & 70. nocte.
 25. *Neruum*, Heb. curuaturam, 70. latitudinem. *Emarcuit*, Heb. mota loco suo, seu luxata, s. coxendix, i. os fœ-moris, quod in ischium inferitur, i. in curuaturam, seu cauitatem ossis superioris, in qua & vertitur.
 26. *Ascendit*, pro oritur, seu orta est. *Benedixit*, i. aliquid boni impertieris.
 28. *Appellabitur*, sub tantum. *Israel*, i. princeps cū Deo. Non est autem nunc impositum, sed prædicitur imponendum, s. infra c. 35. Hier. *Contra Deum*, i. in lucta cum Angelo, Deum repræsentante.
 30. *Phanuel*, i. facies Dei. *Facie ad faciem*, i. clare. *Salua facta*, q. d. nec tamen mortuus sum.
 32. *Neruum femoris*, i. contrahentem, & mouentem femur. *Obstupuerit*. Alij contractus fuerit.

CAP. XXXIII.

4. *Stringensque*, Heb. & Chald. ceciditq; super. *Flouit*, Heb. fleuerunt.
 10. *Dei*, i. Angeli.
 11. *Benedictionem*, i. munus. *Omnia*, sc. mihi, q. d. qui me locupletauit.
 14. *Vestigia eius*, Heb. vestigia familiæ, seu gregis.
 18. *Salem*, Ioan. 4. dicitur Sichar. Hic secundum Hier. tradunt Heb. Sanatum femur Iacob. Dicebatur hæc ciuitas tempore Hieronymi Neapolis.
 19. *Agnis*, alij, nummis, seu denarijs. Vide Ios. ult.

CAP. XXXIV.

2. *Mulieres*, Heb. filias.
 3. *Conglutinata*, q. d. vehementer amauit.

- Tristemque*, Heb. puellamque, 70. virginemque.
 10. *In potestate vestra*, Hebr. corā vobis. *Exercete*, Hebr. habitate.
 19. *Inclutus*, i. honoratissimus, seu præcipuus.
 21. *Cultoribus indiget*. Id non est Heb.
 22. *Vnum est, quod differtur*, &c. Heb. verum in hoc cō-sentient nobis viri ad habitandum nobiscum, &c.
 25. *Simeon, & Levi*. Hi principes, & auctores, sed cum illis alii plurimi. Aug. in Gen. q. 108.
 28. *Vastantes*, Hebr. Chald. & 70. accipientes, seu rapi-
 pientes.

CAP. XXXV.

1. *Vestimenta*, s. acceptis vestibus mundis.
 4. *Ea*, scilicet, simul cum idolis. *Terebinthum*, a-
 lij quercum.
 7. *Domus Dei*, Heb. El Bethel, i. Deus Bethel.
 8. *Deborah*, quæ s. mortua Rebecca se ad Iacob conu-
 lerat. *Radices*, s. est Bethel in monte sita.
 10. *Iacob*, sub tantum. Vide sup. c. 32.
 11. *Cresce*, s. posteritate *Et multiplicare*, explicatio præ-
 cedentis *Et populi*, pro, id est, populi.
 12. *Dedi*, i. promisi.
 15. *Vocans*, pro, iam vero vocauerat vel iterum voca-
 uit, sicut & Deus bis ipsum vocauit Israel, s. c. 32 & 35.
 16. *Venit verno tempore*, &c. Heb. erat adhuc quasi mi-
 liare terræ ad veniendum Ephrata, & peperit, &c. Chal.
 Cum adhuc esset spatiū terræ, ut ingrederetur Ephratā,
 &c. Vide 4. Reg. 5. vbi idem verbum Hebraicum vertit
 Hier. electo terræ tempore, 70. Septuaginta utrobique
 Hebraicum verbum posuerūt, quasi nomen proprium,
 s. *Ḥabrat* chabratha, quamquam Heb. est chibrat.
 19. *Mortua*, s. cum esset 36. annorum secundum Hebr.
 Iacob vero obiit cum esset 97. annorum.
 20. *Titulum*, i. statuam, seu columnam. Super, i. iuxta.
 22. *Concubina*, i. vxore minus principali. Vide supra c.
 25. & Iud. 19. i. Paral. 1.
 26. *Nati in Mesopotamia*, s. fere omnes. Aug. in Genes.
 q. 117.
 27. *Arbee*, s. id erat nomen ciuitatis. Vide sup. c. 23.
 29. *Consumptus*, pro, consummatus, i. perfectus, vel, q.
 d. deficiens præ senio.

CAP. XXXVI.

2. *Ad*, hæc sup. cap. 26 dicitur Besemath. *Oolibama*,
 cap. 26. dicitur Iudith. *Filia*, Heb. & Chal. filia. at
 70. filii.
 3. *Besemath*, c. 28. dicitur Mahelth. *Eliphas*, de quo in
 Iob Hier.
 6. *Habere poterat*, Heb. acquisierat.
 9. *Edom*, i. Idumæorum.
 16. *Filij Eliphas*, Heb. Chal. & 70. Duces Eliphaz.
 20. *Filij Seir*, sc. qui ante Esau principes erant. Hier.
 24. *Aguas calidas*. Alij, mulos, s. iunctis equo, & asina
 forte legendum, equas.
 31. *Regnauerunt*, s. post duces.
 33. *Iobab*. Hunc quidam putant Iob. At Hebræi dicunt,
 Iob esse de stirpe Nachor Hier.
 40. *Hæc ergo*, Heb. & Chal. & hæc, 70. hæc.
Esau, s. filiorum.

C A P. XXXVII.

2 **S**exdecim, Hebr. Chald. & 70. septemdecim. dicitur autem Isaac tunc fuisse 67. annorum. Iacob autem 107. Accusauit, &c. Heb. derulit ad patrem in famiam eorum malam.

3 Polymitam, i. ex varijs licijs, seu filis, adeoque diuersorum colorum.

10. Num ego, & mater, &c. Id in Christo impletum Aug. in Gen. q. 123.

20 Cisternam veterem, Hebr. Chal. & 70. vnam cisternam. Quid illi profint, Heb. quid erunt, vel, fuerint.

22. Veterem, Heb. & Chal. hanc.

23. Talari, Heb. sua.

24. Veterem, Heb. vacuam.

25. Stacten, i. myrrhæ liquorem.

27. Melius est, ut venundetur, Hebr. venite, & yendamus eum. Polluantur, Heb. sint in eum.

28. Viginti argenteis, s. siclis, 70. viginti aureis.

34. Cilicio, Heb. sacco.

35. Infernum, i. inferos, vbi olim patres, secundū Hier. epist. 25. Nunc limbus dicitur, quidā tamen sepulcrum intelligunt sed repugnat quod dicit, ad filium meum.

36. Eunuchus, i. principi, seu cubiculario. Vide c. 39.

Milium, Heb. coquorum, s. sic vocat. Scriptura milites, quod more coquorum homines macilent Alij carni-fices putant significari.

C A P. XXXVIII

2 **S**ua, nomen est Chananæi illius, & non filiæ.

3. Vocauit, s. Iudas.

4. Vocauit, s. mater, vt ex Hebræo constat.

5. Appellauit, i. illa. Quo nato parere, &c. Hebr. Chald. & 70. & erat quando peperit in Chezib. videtur esse nomen loci. Quidam dicunt esse urbem Palæstinæ.

9. Non nasci, q. d. si nascerentur, non suo, sed fratris nomine vocandos.

12. Opilio gregis. Hebr. eius amicus, seu socius. est autem is, de quo in principio capitis huius.

14. Theristrum, velis genus. quidam peplum vertunt, seu lineum velum, aut amictum.

17. Patiar, quod vis si dederis, Heb. Si dabis, i. nū dabis?

18. Armillam, alij pallium Alij fasciam. & quidem armilla humerorum est ornamentum. Ad unum igitur coitum, Heb. ingressus est ad eam, &

20. Pastorem, Heb. amicum, seu socium suum.

23. Certe mendacj, &c. Hebr. ne forte simus in contemptum, s. si res euulgetur.

24. Et videtur vterus, &c. Heb. & ecce grauida est ex fornicatione.

29. Maceria, s. membrana, qua obuoluitur fœtus in utero, quaque perrupta egreditur. Secundæ vocantur, quod nascentem infantem sequantur, q. d. cur prior egressus es? Phares, i. diuisio.

30. Zara, i. Oriens.

C A P. XXXIX.

1. **E**unuchus. Alii Princeps, seu regius minister. Tales enim eunuchi vocabantur, quod fere omnes essent, eunuchi.

3. Dirigi, id est, prosperari Illius, s. Ioseph.

6. Aliud nouerat, &c. q. d. nulla de re sollicitus erat, nisi de edendo & bibendo, reiecta cætera cura in Ioseph.

7. Post multos dies Heb. post hæc.

9. Malum, Heb. malum grande.

13. Et se esse contemptam, Heb. & quod fugisset foras.

15. Quod tenebat, Heb. apud me. sic & infra.

16. In argumentum ergo fidei, id non est Heb.

19. Nimium credulus, nec id est Heb.

22. In manu, i. curæ, seu in custodiam.

23. Nec nouerat, &c. q. d. nullam ab eo rationem exigebat. Dirigebat, i. secundabat.

C A P. XL.

1. **D**omino suo, i. in Dominum suum.

4. Custos carceris, Heb. princeps militum.

Tradidit, s. in curam.

5. Iuxta interpretationem suam, q. d. ita vt postea utri-que euenit, infra venit præsagium futurorum.

8. Nunquid non Deus? &c. q. d. potest Deus per aliquem interpretari.

16. Farina, Heb. alba.

19. Caput tuum, i. te. In cruce, Heb. in ligno.

22. Vt coniecturis veritas probaretur, Heb. sicut fuerat eis interpretatus Ioseph.

C A P. XLI.

1. **F**luuium, s. Nilum.

2. Locis palustribus, alij. prato.

5. Culmo, i. frumenti calamo.

6. Vredine, Heb. euro.

12. Puer, i. iuuenis Vide Ioan. 27.

15. Sapientissime conicere, Heb. posse interpretari.

16. Absque me, &c. q. d. non ego, sed Deus.

39. Sapientiorum, Heb. sapientem vt te.

43. Secundum, i. quo secundus à Rege vir, vehi solebat.

45. Saluatorem mundi. Alij, Absconditi Reuelatorem. Putipharis, non est is, de quo supra cap. 39 (etsi Hier. eundem putat) aliter enim Hebraice scribitur.

46. Triginta, anno præcedente mortuus fuerat Isaac 180. annorum, cum Iacob esset 120.

50. Sacerdotis, Chal. principis.

51. Manasse, i. obliuisci faciens.

51. Ephraim, i. fructificationes. Paupertatis, Heb. afflictionis.

57. Vt malum inopia temperarent, Heb. quia inualuerat fames in omni terra.

C A P. XLII.

9. **E**xploratores estis, i. habemini. sic Reg. 18. ipse sit Deus, i. habeatur Aug. in Gen. q. 139.

15. Egrediemini, s. omnes, vnum enim retinuit. Vide infra.

25. In via, pro, in viam.

38. Quid aduersi, Chal. & alij, mors, 70. ægritudo.

C A P. XLIII.

5. **N**on videbitis faciem meam, i. me. q. d. nullus ad me vobis aditus patebit.

6. In meam, Heb. cur in meam.

9. Suscipio puerum, Heb. spondeo pro illo. De manu mea, i. à me.

12. Et illam, pro nempe etiam illam.

14. *Ero*, s. interim.
 16. *Victimas*, Sic vocantur animalia, cum occiduntur, etiam non causa sacrificij.
 21. *Aperuimus*, vnus aperuerat. Vide sup.
 22. *Non est in conscientia nostra*, Heb. nescimus. *Mar-supijs*, i. saccis.
 23. *Pax vobiscum*, i. estote bono animo. nihil est periculi. *Probatam ego habeo*, Heb. venit ad me.
 25. *Panem*, abundat more Hebræo. ponitur autem pro cibo.

31. *Panes*, i. cibos.
 32. *Prophanum*, Heb. abominabile.
 33. *Iuxta aetatem*, s. vltimus sedit.
 34. *Inebriati*, i. satiati. Sic Psal. 64. *Visitasti terram*, & inebriasti eam. Aug. in Gen. q. 144.

C A P. XLIV.

7. **V** *Tserui tui*, Heb. *Abstine ut serui tui*.
 9. *Domini nostri*, i. tui.
 10. *Sententiam*, s. paulum moderatam. mutauit enim mortem in seruitutem, eamque vnus solum.
 16. *Iniquitatem*, s. vendendo fratrem, vel, q. d. peccata, seu, vnde puniat.
 20. *Ipsum solum* &c. q. d. is solus est ex illa matre relictus. Heb. ipse solus remansit matri suæ.
 21. *Et ponam*, pro, vt ponam, q. d. vt illum videam, vel ei benefaciam.
 28. *Et dixistis* Sic 70. Heb. vero, & dixi.
 29. *Deducetis canos*, &c. i. eritis mihi causa mortis, seu efficietis, vt præ mœrore animi moriar.

C A P. XLV.

4. **C** *Lementem*, id additum ab interprete, vt solet interdum, quædam ad maiorem sententiæ expressio- nem.
 5. *Pauere*, Hebr. dolere, seu mœrore affici. *Durum*, Heb. ira, seu indignatione dignum, q. d. ne indignemini, seu conturbemini. aut cruciemini.
 7. *Patrem*, i. instructorem, doctorem.
 9. *Hæc mandat*, Heb. sic dixit.
 12. *Quod os meum*, &c. q. d. me, qui loquor, Iosephum esse, vel me loqui materna lingua, vel sine interprete.
 18. *Medullam*, Heb. pinguedinem.
 22. *Binas stolas*, Heb. vestes mutatorias, seu mutationes vestrum. nempe, cuique duas optimis, Heb. mutatorijs. Vide 4. Reg. 5. Zach. 3. vbi mutatoriarum preciosas vestes significant, s. quæ solent mutando indui, i. depositis vilioribus. quod si dicas, cur ergo proxime mutatoriarum binas significabant? R. quia numerus pluralis saltem duo requirit. & quidem 70. binas intellexerunt. Chal. tamen singulas. *Argenteos*, sc. siclos.
 23. *In itinere*, Heb. pro patre suo ad iter.
 24. *Iraſcamini*, pro, contendatis.
 26. *Quasi de graui*, &c. Heb. dissolutum, seu debilitatum est cor eius, seu (vt 70. vertunt) obstupuit, & non credebat eis.
 28. *Et videbo*, pro, vt videam.

C A P. XLVI.

4. **T** *E*, i. posteritatem tuam, vel, ossa tua. *Super oculos*, q. d. claudet tibi morienti oculos.
 7. *Filia*, Heb. filiarum eius & filiarum filiorum eius.

27. *Anima dua*, his adde Iacob & Ioseph. Sic fient 70. vt statim dicitur. *Septuaginta*, 70. septuaginta quinque, s. numerant etiam filios Ephraim, & Manasse.

28. *Gessen*. Hæc postea secundum Hebræos dicta Te-
bais.

29. *Flenit*, s. diu, vel multum, vt Heb. indicatur. & 70. verterunt.

34. *Detestantur pastores*, s. quia mactant animalia, quæ ipsi colunt.

C A P. XLVII.

2. **E** *xtremos*, i. abiectioni aspectu, s. ne Pharaon milites faceret. *Esse*, i. habitare.
 7. *Benedicens*, i. salutem imprecatus.
 9. *Parui*, i. pauci. *Malis*, i. pleni malis, seu ærumnis.
 10. *Benedictio Regi*, i. actis Regi gratijs, vel dicto vale, s. vbi ei bene fuisset precatus.
 13. *Orbe*, Heb. terra. *Maxime*, id non est Heb.
 19. *Pereunte cultore* Heb. pereamus &c.
 21. *Populos eius*, Hebr. & Chal. indicatur, populum mutatum ab vna ciuitate in alium, s. in signum, quod nihil iam proprium haberent.
 25. *Salus nostra*, &c. Heb. viuificasti nos.
 29. *Sub femore* Vide cap. 14. *Misericordiam*, & veritatem, q. d. gratiam. seu beneficium, certum, seu bona fide.
 31. *Conuersus ad lectuli caput*, Heb. ad, seu super caput lecti. 70. Super summitatem virgæ eius, seu suæ.

C A P. XLVIII.

1. **C** *onfortatus*, i. resumptis viribus.
 5. *Mei erunt*, i. succedent mihi in terra promissa, Hier. *Reputabuntur*, s. vterque constituet suam familiam. Hier.
 6. *Nomine fratrum*, q. dicat. in diuisione terræ, comprehenduntur sub Ephraim, & Manasse.
 7. *Eratq; verum*, &c. Hebr. erat militare vsque ad Ephratam. Vide sup. cap. 35.
 11. *Non sum fraudatus*, &c. Heb. Non putabam me visurum faciem tuam.
 16. *Benedicat*, i. det felicitatem.
 19. *Maior*, s. ex illo Iosue, & primi Reges Israel.
 20. *Benedicetur, atq; dicetur*, Heb. benedicet dicendo, q. d. cum populus Israel fausta precabitur, dicet.
 21. *Partem vnâ*, s. Sichem, quæ ob stuprum Dinæ acquisita Iacob, vel agrum illic emptum. *In arcu, & gladio*, i. iure belli, seu pecunia multo labore parata.

C A P. XLIX.

1. **N** *ouissimis*, i. futuris post hanc aetatem, seu postea; id enim significat phrasis hæc in scriptura. Itaq; quod Ioel. 2. dicitur post hæc Act. 2. vertitur, in nouissimis diebus. Vide 1. Tim. 4. & 2. Tim. 3. Isa. 9.
 3. *Doloris*, q. d. præcipua causa dolendi, s. ob peccatum tuum, Hebr. & Chal. roboris, quasi dicat virtutis generatiuæ primus fructus, 70. principium filiorum meorum. *Prior*, s. iure primogenituræ. sed id amisit, s. duas partes hæreditatis, quæ datae Ioseph, & sacerdotium, quod Leui, & Regnum, quod Iudæ datum. Vide Deut. 21. Chald. Tu accepturus eras tres partes, s. primogenituram, sacerdotium, & regnum, sed non accipies, &c.

4. *Effusus*, s. dissolutione peccati. *Sicut aqua*, q. d. rotus profusus in libidine *Crescas*, pro, cresces, i. excelles.
5. *Fratres*, i. socij, s. in scelere. *Vasa*, i. instrumenta, seu arma.

6. *Gloria*, i. anima. Sic Psalm. 70. Exurge gloria mea. *Furore*, i. ira. *Virum*, pro, viros, s. Sichimitas. *In voluntate sua*, i. suos affectus secuti. *Suffoderunt*, i. euerterunt, seu vastarunt, *murum*, i. urbem Sichem.

7. *Diuidam*, s. sparsi viuebant Leuitæ; & Simeonitæ, qui fere Scribæ.

8. *In ceruicibus*, q. d. superabis, seu subiicies hostes. *Te*, s. vt Regem, vel Christus hic intelligitur, qui de tribu Iuda.

9. *Catulus*, pro, vt catulus. *Ad pradam*, Heb. à præda.

10. *Donec veniat*, sensus est, non regnaturum alienigenam ante Christi natiuitatem regnauit quidem Herodes antea, sed non legitime, nisi secundo Christiano, quo illum Iudæi in Regem suum volentes susceperunt. Vide Philo. lib. 2. de tempore, & Ioseph. 17. antiq. c. 3. *Qui mittendus est*, s. Messias. *Expectatio*, s. expectabūt eius secundum aduentū. Iust. ora ad Anton. August. 18. ciu. c. 47.

11. *Ligans*, &c. Fertilitatem indicat sortis Iudæ, q. d. abundabit magnis viribus, adeo vt possint ad eas Asini alligari, eritque maxima copia vini & lactis. *In vino*, i. in sanguine Tertul. con. Marc lib. 4. Iust. or. ad Anton.

Stolam, i. corpus, secundum Tertul. vel fideles, secundum Iustin.

12. *Pulchriores*, pro, pulchri, seu rubicundi. id enim significat verbum Heb. *Vino*, i. ob vini copiam. *Lacte*, i. ob lactis, quo vescitur copiam.

14. *Inter terminos*, q. d. in medio aliorum.

15. *Portandum*, s. tributorum onus, id mallens, quam bellis fatigari.

16. *Iudicabit*, q. d. erunt indices ex tribu Dan, id in Samsonem impletum.

17. *Fiat*, pro, fiet, seu erit. *Coluber*, i. vt coluber q. d. erit in bello astutus. Quidam ad Antichristum referunt ex tribu Dan futurum. Alii ad Samsonem.

18. *Expectabo*, s. ex alia tribu.

19. *Præliabitur*, s. hostium exercitus. *Ipsæ*, s. Gad.

Accingetur, q. d. strenue pugnabit. *Retrorsum*, s. hostes in fugam vertens.

20. *Regibus*, i. quibus etiam Reges delectari possint,

seu esse contenti.

21. *Cervus emissus*, q. d. velox. *Pulchritudinis*, i. pulchra, q. d. erit fecundus.

22. *Discurrent*, q. d. confluent puellæ ad videndam eius pulchritudinem.

23. *Exasperauerunt*, s. hostes, q. d. habebit multos hostes; vel de fratribus loquitur, à quibus est venditus. *Iacula* autem vocat arma iniquitatis, quibus in eum vsi.

24. *Sedit in forti*, i. permansit validus, seu victor euasit. *Vincula*, s. è carcere ereptus est. *Potentis*, i. Dei.

Pastor, paut patrem, & fratres. *Lapis*, i. firmamentum, s. sustentans in fame.

25. *Abyssi*, i. aquæ q. d. solo irriguo. *Et vulua*, q. d. filiorum.

26. *Confortata*, i. ampliores, q. d. maior est benedictio, quate benedico, quam ea, qua sum à patribus meis benedictus s. me felicius eris. *Veniret*, pro, veniat, q. d. durer vsque ad Christum desideratum à sanctis. *Fiant*, i. maneant, siue impleantur, s. benedictiones. *Nazarat*, i. separati, s. cum venditus est.

27. *Lupus*, pro velut lupus. *Spolia*, s. hostium quos superabit, vt solet lupus oues. Significat autem vt lupus mane, & vesperi prædari solet, ita Beniamin sæpe victoriam reportaturum de hostibus.

18. *Omnes hi*, s. capita sunt.

19. *Populum*, s. qui in limbo.

C A P. L.

3. **T**ransierunt, s. dum condiretur, tamdiu enim durabat ille apparatus.

5. *Adiurauerit*, i. iurare fecerit.

10. *Trans Iordanem*, s. inter Iordanem, & Iericho, qui locus postea dictus Ios. 15. Bethagla, Hier. Magno, non longis lacrymis, sed funeris ornatu Hier. epist. 25.

15. *Memor sit iniuria*, quam passus est. Heb. odio nos habeat.

17. *Obliviscaris*, Heb. parcas, seu remittas. *Nos quoque* s. subsecuti fuerant nuntium, vt paulo post dicitur, vel id etiam per nuntium dixerunt, & postea venerunt.

19. *Dei possumus resistere voluntati*, Heb. pro Deo ego sū?

20. *Saluos faceret*, Heb. viuificaret.

23. *In genibus*, s. positi post natiuitatem.

25. *Adiurasset*, i. fecisset iurare.

26. *Centum decem*, s. regnavit. 80. annis. Vide c. 41.

E X O D V S id est, E X I T V S,

scil. ex Ægypto.

C A P. I.

2. **D**Omibus, i. familiis.
3. *Beniamin*, Præponitur aliis, quod filij essent ancillarum.

5. *Septuaginta*, s. connumerando etiam ipsum Iacob, 70. septuaginta quinque Vide Gen 46.

6. *Cognatione illa*, s. proxima. Heb. Chal. & 70. generatione illa, i. hominibus illius ætatis.

7. *Germinantes*, s. in maxima copia, more piscium, vt indicat verb. Heb. *Terram*, san qua habitabant.

8. *Ioseph* i. beneficia à Ioseph in Ægyptum collata.

10. *Expugnatisque nobis*, Hebr. pugnetque contra nos.

11. *Magistros operum*, Heb. principes tributorum. 70. præfectos operum *Rameses*, 70. addunt, & On, quæ est Heliopolis. *Tabernaculorum*, i. repositiorum, sc. vbi reponebatur oleum, vinum, triticum, &c. Chald. thesaurorum.

13. *Illudentes*, id non est Heb.

14. *Terra*, i. agrorum, vt patet, ex Heb. Chal. & 70.

15. *Sephora*, &c. Hæ duæ præcipuæ, & velut cætera-

rum præfectæ erant, Aug. lib. con. mend. cap. 16 putat obstetrices illas fuisse Hebræas, cui fauet textus Hebr.

21. *Ædificauit eis domos*, i. dedit prolem numerosam Hebr.

CAP. II.

1. **V**ir, s. Amram. *Vxorem*, s. Iocabed sororem patris sui vel filiam patru sui. Vide cap. 6.

5. *Crepidinem alui*, i. fluuij littus. *Papyrione*, i. carecto.

10. *Adultum*, i. grandiusculum. *Moses*, i. extractus, seu extractio. No. fuisse vocatū nomine Ægyptiaco, quod Hebr. redditur Moses, vt Iesus. Latine Saluator. Fuit aut Ægyptiacum Monios secundum Hebræos.

11. *Fratres*, i. cognatos, s. Hebræos.

12. *Sabulo*, i. fluuij arena.

14. *Verbum istud*, i. res hæc, Heb.

16. *Sacerdoti*, Chald. principi. Vide infr. cap. 18. & 2.

Reg. 20.

21. *Iurauit*, Heb. consensit, seu voluit.

22. *Gersan*, Heb. Gersom, i. aduena, seu peregrinus.

Eliezer, i. Dei adiutorium.

23. *Operibus*, i. seruitute, q. d. quo clamabant ob duram seruitutem.

CAP. III.

1. **M**ontem Dei. Sic postea est appellatus ob præsentiam, seu apparitionem Dei illic aut ob legem a Deo illic datam.

2. *Dominus*, Heb. Chal & 70. Angelus Domini.

4. *Dominus*, vel in Angelo Dominus, vel Christus ipse, qui est magni consilij Angelus, Aug. in Exo. q. 3.

8. *Fluit lacte, & melle*, i. fertilissima est, & amœnissima.

12. *Immolabis*, Heb. seruietis, seu, coletis.

15. *Memoriale*, i. per quod homines recordentur mei. *In generatione*, & c. i. in omnia sæcula.

19. *Validam*, s. coactus.

20. *In cunctis mirabilibus*, i. faciens opera mirabilia.

CAP. IV.

2. **V**irga, i. baculus.

5. *Vt credant*, s. facies id signum coram eis.

9. *His signis*, s. cum ea edideris coram illis.

10. *Ab heri*, & c. q. d. nunquam eloquens fui. *Et ex quo pro*, etiam ex quo *Impeditioris*, Hebr. quia grauis oris, i. impediti sermonis, 70. gracili voce.

12. *Ero in ore tuo*, i. te facundum reddam.

13. *Quem missurus es*, q. d. alium magis idoneum, qualem par est à te mitti.

16. *Quæ ad Deum pertinent*, q. d. consules pro eo Deum, Heb. tu eris ei pro Deo.

18. *Iethro vocabatur*, (vt quidā aiunt) Iethro, Raguel, Hebal, Cinæus, Heber, Phutiel, Iether.

19. *Dixit*, pro dixerat. *Quærebant animam tuam*, i. volebant te occidere.

20. *Asinum*, pro, asinos.

21. *Reuerenti in Ægyptum*, Hebr. cum reuersus fueris in Ægyptum. *Indurabo*, s. subtrahendo gratiam, Gregor.

22. *Mor. c. 5. Indurat Deus dum cor obdurari permittit*, non emolliendo per gratiam.

24. *Dominus*, Chal. & 70. Angelus Domini. *Occidere*, s. ob omissam circumcisionem. *Tesigitq.*, q. d. proiecit

præputium ad pedes Moïsis. *Sanguinum*, q. d. causa mihi es fundendi sanguinis.

26. *Dimisit eum*, s. Angelus, vel morbus, quo fuerat correptus, 70. abiit ab eo Angelus. Ego ad Sephoram referrem, diceremq.; tunc à Mose discessisse ad patrem suum, nisi verbum esset masculinum, quamquam id interdum in scriptura pro fœminino vsurpatur, vt Eccl. 1.

CAP. V.

1. **S**acrificet, Hebr. & 70. festum celebret, Chald. sacrificet.

4. *Solicitatis*, Heb. cessare facitis.

17. *Vacatis otio*, Heb. vacatis, vacatis.

21. *Fœtere fecisti*, & c. i. reddidisti nos abominabiles.

22. *Cur affluxisti*: Non indignatur, sed inquit, & orat August.

CAP. VI.

3. **I**n Deo omnipotente, i. me Deum omnipotentem demonstans. *Adonai*, Heb. Ichoua. seu Iehcuc, vt quidam malunt, q. d. eum, qui est, ab Hauah חוה, seu Haiah חיה, i. fuit, q. d. non tam perfecte me ostendi eis, qui sum, quam tibi 70. vertunt *אֲנִי*, i. Dominus.

6. *Ergastulo*, q. d. oppressione, Heb. oneribus, Chald. tribulatione seruitutis. 70. seruitute. *Seruitute*, 70. potentia. *Iudiciu*, i. signis, vel suppliciis.

8. *Leuauit*, & c. i. sublata manu iurauit.

9. *Opus durissimum*, Heb. duram seruitutem.

12. *Incircumcisus labius*, i. lingua impedita, seu rudis in loquendo.

14. *Ruben*, & c. Tres tantum Iacob filios enumerat, quia solum ad tertium, scil. Leui vult peruenire, ex quo Moses & Aaron.

16. *Per cognationes suas*, i. à quibus ortæ multæ familiæ.

20. *Patruelem*, i. amitam, scil. filiam Leui, & sororem Caath patris sui, secundum quosdam, 70. filiam sororis patris sui.

26. *Iste est Aaron*, No. interdum præponi, quia maior natu, interdum postponi, vt inf. quia inferior dignitate.

29. *Et locutus est*, pro, sic locutus est.

CAP. VII.

1. **D**eum, i. Dei vice, s. qui meo nomine præcipias, muneris, & punias. *Propheta*, i. interpres.

3. *Indurabo*, i. quam durum sit, demonstrabo, Aug. in Exo. q. 18. Vide sup. c. 4.

5. *Qui extenderim*, Heb. cum extendero.

10. *Tulitq.*, Heb. proiecitque.

11. *Et maleficos*, pro, id est, maleficos, s. incantatores.

12. *Virga*, i. coluber, in quem virga conuersa. Not. sic Corpus Christi dici panem, in Eucharistia, quia in ipsum panis conuersus, vel potius, quia Christus ipse panis est viuus, vt ipse ait Ioan. 6. *Virgas*, i. dracones, in quos eorum virgæ conuersæ.

13. *Præceperat*, Heb. locutus fuerat.

18. *Computrescent*, Heb. fœtebunt. Sic etiam inf. quāquam etiam verti potest, vt vertit noster Interpres.

Bibentes, Heb. vt bibant, q. d. non poterunt bibere, vt postea declarat, vel ægre bibent.

22. *Præceperat*, Heb. locutus fuerat.

25. *Septem dies*, & c. q. d. septem dies languis durauit.

CAP.

CAP. VIII.

1. **S**acrificet, Heb. seruiat.3. *Reliquias ciborum* i. cibos, seu loca, vbi ciborum reliquiae asservantur, Chal. panaria, 70 massas.12. *Condixerat*, i. promiserat.13. *Iuxta verbum*, i. vt petebat.14. *In immanfos aggeres*, Hebr. acervos, acervos, i. acernatim.16. *Ciniphes* Heb. verbum quidam pediculos interpretantur.18. *Feceruntque*, i. conati sunt facere.19. *Digitus*, i. virtus.20. *Sacrificet*, Heb. seruiat.21. *Omne genus*, i. misturam, seu miscellaneam. Quidam putant fuisse varia serpentum, & ferarum genera, Hebr. solum legitur, mistionem, nulla muscarum facta mentione, scil. varia erant animalia noxia. Chal. mistionem bestiarum 70. Cynomyam *κυνόμυσον*, i. muscam caninam, & sic inf.24. *Dominus*, s. non Moses aut Aaron. *Grauiissima*, i. valde noxia, vel (vt vertunt 70.) plurima.26. *Non post*, Heb. non est rectum, q. d. non conuenit. *Abominationes*. Sic Scriptura vocat Deos gentium. Moses tamen apud Pharaonem non sic dixit, sed Deos, seu quæ colunt. Ægyptii arietem colebant inter cætera. *Ea quæ colunt*. Heb. abominationem. Chal. hic & sup. vertit, animal quod colunt Ægyptii.29. *Musca*, Heb. mistio, vt supra.

CAP. IX.

1. **S**acrificet, Heb. seruiat.3. *Et super*, pro. id est super.4. *Possessiones*, Chal. pecora, 70 iumenta.6. *Animantia*, s. pecora, quæ erant in agris.8. *Cineris*, alij, fauillæ.14. *Hac vice*, & c. q. d. tandem absoluiam, teque & tuos plagas consumam.15. *Peste*, s. interfectis primogenitis.16. *Posuite*, s. in mundo, vel in Regno.23. *Discurrentia fulgura*, Heb. Chald. & 70. discurrentem ignem.28. *Dei*, i. magna, vel à Deo missa.32. *Serotina erant*, i. nondum in calamum assurrexerant.34. *Auxit peccatum* Heb. addidit ad peccandum, i. peccate perrexit.35. *Præceperat*, Heb. locutus fuerat. *Per manum Moysis*, i. per Moysen Heb.

CAP. X.

2. **N**arres, pro, narret quisque vestrum.3. *Subiici mihi*, Heb. humiliari coram me.*Sacrificat*, Heb. Chal. & 70. seruiat.4. *Locustam*, pro, locustis.7. *Scandalum*, i. damnum, seu perniciem.9. *Dei nostri*, id à 70. additum Heb. nobis.13. *Vrentem*. Heb. & Chald. Orientalem, 70 Austrum.14. *Innumerabiles*, Heb. valde graues. 70. valde multæ.15. *Vastantes omnia*, Heb. & Chal. & obsecrata est terra. 70. corrupta est terra.22. *Horribiles*, Hebr. caliginosæ. Chald. & 70. obscuræ, q. d. densissimæ, vt solent quæ fiunt caliginæ.24. *Sacrificate*, Heb. seruite.29. *Non videbo*, s. nisi me accersieris.

CAP. XI.

1. **A**l, i. dixit, s. Pharaoni, antequam expelleretur, vel ab eo iterum vocatus.5. *Sedet*, i. sessurus erat.7. *Mutiet*, q. d. nullus clamor, aut perturbatio erit in hominibus, aut pecoribus.9. *Vt multa*, i. vt ea occasione multa.

CAP. XII.

2. **M**ensis, s. Nisan, qui plerunque respondet Martio, atque hinc incipit annus Hebræis, quantum ad festa (nam quantum ad alia à Septembri, seu Octobri. Vide inf. c. 23.) secundus dicitur Iar 3. Siuan, 4. Tammuz, 5. Ab, 6. Elul, 7. Thisri, 8. Marchesuan, 9. Casleu, 10. Tebeth, 11. Sebeth. 12. Adar. & quidem hos intelligit Scriptura, cum dicit mense primo, secundo, tertio, & c. Sunt autem illa nomina Chaldæa, quæ in captiuitate cœpta vsurpari. Alioqui aliis ante nominibus vtebantur, vt Abibexo 13. Deu. 16 qui primus, nos illic legimus, Mensis nouarum frugum. At Heb. mensis Abib, & Zio, qui secundus, & Bul qui vndecimus, 3. Reg. 6. & Ethanim qui septimus, 3. Reg. 8. Notandum vero, Hebræis annos lunares fuisse, s. secundum lunæ cursum, qui conficitur diebus 29 & horis 12. tantum enim intercedit ab vna lunæ apparitione vsque ad alteram, 12. autem horæ additæ secundo mensi faciebant eum 30 dierum. Ita Hebræis semper alter mensis erat 29 dierum, alter 30 & quia deerant dies aliquot ad annum solarem, addebant spatio 19 annorum septies mensem vnum anno sc. 3. 6. 8. 11. 14. 17. & 19. Ita anni lunares fiebant solaribus æquales. Incipiebat autem annus semper à luna propinquiore æquinoctio vernali, fereq; constabat primus mensis parte Martij & Aprilis.3. *Decima*, & c. Id præceptum solum ad illud primum Pascha pertinebat, vt quidem aiunt. Itemque quod infradicitur de superliminari & postibus tingendis sanguine. *Et domos*, pro. id est domos.5. *Macula*, i. vitio, q. d. integer, cui nihil desit. Heb. perfectus *Anniculus*, i. vnius anni, s. non maior. *Et hœdam*, q. d. accipite, vel agnum, vel hœdum, Heb. ex ouibus, aut capris accipietis.6. *Ad vesperam*, Heb. inter duas vespas, i. inter occasum Solis, & obscuram noctem. Vid. Exod 30. Deut 16.8. *Cum lactuca*, *agrestibus*, cichoriam quidam putant, alij endiuiam. Hebr. cum amaritudinibus, i. cum herbis amaris, vt vertit Chal. & 70.9. *Crudum*, i. non plene assum. *Pedibus*, sic 70. At Hebr. & Chal. cruribus. *Intestinis*, scil. prius lotis, & abiectis fecibus.10. *Vique mane*. Hic 70. addunt, & os non confringetis (seu comminuetis) ex eo, quod citatur Io. 19. *Residuum* fossa, Aug. in Exod q. 41. Hebr. si quid residuum fuerit vsque mane.11. *Festinantes*, sc. ad cœlestem patriam anhelandum. Greg. *Phase*. Heb. Pesach Chal. Pascha, id quod ecclesiæ vsu retentum. *Dominus*, s. percutientis per Angelum Ægyptios, vt inf. dicitur.

12. *Et transibo*, pro, quia transibo, s. in Angelo. *Diis*, sc. deiiciens. Dicuntur quidem illa nocte omnia deorum simulacra corruisse.

13. *Vobis*, i. in vestram vtilitatem. *Signum*, scil. Angelo percutiente.

14. *Monimentum*, s. ranti beneficij. *Generationibus*, i. ætatibus, s. posteritate. *Cultu*, Heb. Statuto. *Sempiterno*, sc. quamdiu lex durauerit.

15. *Peribit*, vide Num. 19.

16. *Ac solemnis*, Heb. conuocatio, sc. solebat in solemnitatibus populus conuocari. *Exceptis* & c. q. d. licebit tamen cibum parare.

17. *Azyma*, sc. in signum liberationis ab amaritudine spiritus.

21. *Animal*, Heb. pecus. *Phase*, i. victimam Paschalem.

21. *Hyssopi*, vulgo, origanum. *In limine*, Heb. in pelui, Chal. in vase, 70. ad Ianuam. *Vsque mane*, s. sponte ob aliquam incidentem causam, coacti quidem postea sunt ab Ægyptiis noctu abire.

23. *Percussorem*, i. Angelum malum, vt indicatur Ps. 77.

24. *Legitimum*, i. ex lege seruandum. Heb. statutum.

25. *Ceremonias*, i. ritum, Heb. seruitium seu cultum.

29. *Sedebat*, pro, sessurus erat. *Captiua*. Sic etiam Chal. & 70. Alij, captiui.

30. *Domus*, scil. vbi esset primogenitus, vel, hyperbole est, pro, fere domus.

32. *Benedicite mihi*, i. orate pro me.

34. *Conspersimus*, i. aqua, q. d. massam.

36. *Spoliauerunt*, sc. pro mercede eis debita ob operas, Tertul. 4. con. Marc.

37. *Soccoth*, i. tabernacula, quod ibi primum tabernacula tetendissent. Hier. ep. 127.

39. *Nec pulmentum* & c. Heb. nec sibi cibos parauerant.

40. *In Ægypto*, 70. in Ægypto & in terra Chanaan 430. annorum, s. computandorum à tempore, quo Abraham coepit in Ægypto peregrinari.

41. *Eadem die*, i. ipsa die, de qua sup.

42. *Domini*, Heb. Domino, q. d. festa in Domini honorem.

43. *Religio*, Heb. lex, seu statutum, Chal. ritus, 70. lex.

45. *Aduena & mercenarius*, i. alienigena qui apud vos diuersatur, aut operas suas locat.

CAP. XIII.

1. *Sanctifica*, i. consecra *Omnia*, s. primogenita.

5. *Introduxerit*, & c. s. ante id tempus lex hæc illos non obligabat.

8. *Hoc est*, Heb. ob hoc.

10. *A diebus in dies*, i. quotannis, vel semper.

12. *Separabis*, sic etiam 70. At Heb. Adduces.

13. *Que*, s. immolanda pro asino, qui erat immundus. *Pretio redimes*, scil. nisi esset Leuita, redimebatur autem quinque siclis, vt dicitur Num. 3.

14. *Cras*, i. futuro tempore.

16. *Appensum quid*, Heb. frontale, q. d. fronti appositum.

21. *In columna*, & c. Erat instar columnæ & nubes, & ignis.

CAP. XIV.

2. *Ruersi*, i. reflectentes. *Qua est inter*, Heb. inter. *Contra*, i. ante, seu è regione. Sic inf. num. 9.

3. *Constrati*, Heb. conclusi. vel perplexi, 70. errant.

4. *Glorificabor*, i. gloriosus apparebo.

6. *Currum*, s. suum, olim è curribus pugnabant.

8. *Excelsa*, q. d. cum magna Dei potentia, animiq; audacia, & alacritate,

9. *Vestigia precedentium*, Heb. post eos *Erant in*, pro, accesserunt prope.

12. *Recede à nobis*, sic etiam Chal. At 70. dimitte nos.

13. *Magnaliaqua*, Heb. salutem, quam. *Videbitis*, scil. viuos.

15. *Dixitque*, pro, dixerat antea, s. oranti. *Clamas*, s. corde clamabat.

19. *Post tergum*, s. sequens: vel iunge cum, *dimittent*, sc. recedendo.

20. *Tenebrosa*, s. Ægyptiis. *Illuminans*, s. Iudæos.

21. *Vrenti*, Heb. & Chal. Orientali, 70. Austro.

24. *Interfecit*, Heb. contriuit, seu conturbauit, Chal. & 70. conturbauit.

26. *Et ait*, pro, & dixerat.

27. *Ad priorem locum*, Heb. ad fortitudinem suam, Chal. ad vigorem suum, s. recuperauit obruendi vim ante impeditam.

31. *Manum*, i. potentiam.

CAP. XV.

1. *Cantemus*, sic etiam Chal. & 70. At Heb. cantabo. *Domino*, i. ad Domini laudem. *Magnificatus est*, i. magnum se ostendit. Heb. magnificando magnificatus est, seu gloriose glorificatus est.

3. *Omnipotens*, Heb. Iehoua, quod Dominus solet verti, cum potius significet illum, qui est. Vide supra c. 6. 70. Dominus.

6. *Magnificata in fortitudine*, i. ex fortiter actis ostensa magna.

7. *Deposuisti*, alii diruisti, Chal. confregisti.

8. *Spiritu furoris*, i. furore, vel vento à furore, i. ira vehementi emissio. *Congregata*, s. contra Ægyptios.

Stetit, & c. Heb. steterunt aquæ, sicut aceruus.

9. *Implebitur*, s. voluptate, q. d. capiam ex eorum nece voluptatem.

10. *Spiritus tuus*, i. ventus à te missus.

11. *In fortibus*, 70. & alii, in diis. *Atque laudabilis*, Heb. laudibus.

12. *Terra*, sc. demersi in profundum. August. tamen in Exo. q. 54. *Terræ*, i. aquam interpretatur: diuiditur enim (inquit) mundus in cælum, & terram, sic & Deus dicitur cælum & terram fecisse.

13. *Portasti*, pro portabis, i. deduces *Habitaculum*, s. tabernaculum, vel templum.

14. *Ascenderunt*, & c. præterita pro futuris, q. d. tentabunt resistere. Heb. audierunt, pro, audient. *Irati*, i. indignati.

17. *Firmauerunt*, pro, firmabunt, Chal. & 70. parauerunt.

18. *In æternum*, & *ultra*, i. per totum sæculum præsens, & per futurum, Heb. in sæculum, & in æternum.

19. *Equus*, legendum equus, i. equitatus, seu equi.

21. *In mare*, intellige cantasse etiam reliqua cantici.

25. *Lignum*

25. *Lignum*, i. arboris ramum, Aug. in Exod. q. 57. ait, forte lignum fuisse, quod posset naturaliter facere dulcem aquam. *Iudicia*, s. statuta; ritus, mores.

26. *Cunctum languorem*, & c. i. nullum languorem, seu plagam inducam ex ijs, quibus Ægyptum affixi.

CAP. XVI.

1. *Super*, i. iuxta, *Ollas carniū*: Desiderabant alias carnes, quam pecorum, quæ habebant. Ideoque Dominus dedit corvines, Aug. in Exo. q. 62.

4. *Tentem*, i. probem. *Ambulet*, s. colligendo solum, quantum dici sufficiat.

5. *Inferant*, s. in tabernacula.

14. *Et quasi pilo tufum*. Heb. rotundum, 70. quasi coriandrum album. Chal. quasi decorticatum, i. album, ut ligna decorticata.

15. *Man*, pro Mah, quamquam etiam Man, quid, interdum significat in Scriptura Sed Syriacum est.

16. *Sermo*, i. res, seu præceptum.

18. *Reperit*, vel miraculo factum est, ut quisque tantum reperiret quod satis esset, vel quisque eo solo contentus erat, etiam si plus collegisset. Congregauerunt, vel miraculo, ut proxime dixi, vel tantum cuique permissum sumere ex collectis solum, quantum sufficeret.

22. *Narrauerunt*, s. collectum esse duplicem cibum.

23. *Domino*, i. ad Domini honorem. *Quodcunque operandum est, facite*: Id non est Heb. *Reliquum*, s. ex cibis. *Reponite*, s. edendum postridie.

30. *Sabbatizauit*, i. quieuit.

31. *Coriandri*, s. figura, non colore.

32. *Futuras retro*, Heb. vestras, q. d. posteros vestros.

33. *Sume*, & c. Hæc per anticipationem dicta, facta enim post extructum tabernaculum. *Coram Domino*, i. in arca testimonii.

CAP. XVII.

10. *Hic*, Hic dicitur fuisse Mariæ sororis Moysi vir.

11. *Remississet*, i. demississet.

13. *Fugauit*, Heb. debilitauit, vel contriuit, Chald. contriuit, 70 fugauit. *Populum*, s. qui ei auxilio venerat, & non erat Amalecites, vel q. d. & duces, & milites omnes fugauit. *Ore*, i. acie.

14. *Trade*, i. commenda, inculca.

16. *Seli*, Heb. super folium, q. d. iurauit Dominus per folium suum, futurum bellum, & c. *Ageneratione*, & c. i. per omnes ætates, seu semper.

CAP. XVIII.

1. *Sacerdos*, Chal. Princeps *Madian*, ciuitas erat Amalechitarum. *Cognatus*, Heb. socer: & sic vertit Chald. & 70. sic & inf.

2. *Remiserat*, s. Moses in domum soceri ex Ægypto, vel ex itinere: Vide sup. c. 4.

5. *Montem De*, sic dictus, quod ibi Deus Mosi apparuisset in rubo, vel legem dedisset.

6. *Mandauit*, s. nuntiari.

7. *Pacificis*, q. d. interrogantes inuicem de pace, dicendo more illo antiquo, Paxne tibi? Valene prospere?

11. *Egerint*, s. Ægyptii illos, s. Hebræos.

12. *Coram Deo*, i. prope locum, ubi Deus consulebatur, Aug. tamen q. 66 in Exo. interpretatur ad honorē Dei.

13. *Iudicaret*, i. ius redderet.

14. *Præstolatur*, Heb. stat iuxta te.

15. *Sententiam*, Chal. instructionem. *Dei*, i. secundum Dei voluntatem, vel oraculum.

18. *Stulto*, Heb. nimio, 70. intolerabili.

19. *Erit Dominus tecum*, q. d. consilium meum sequendo, bene tibi succedet, Deo iuuante. *In his, quæ ad Deum pertinent*. Hebr. coram Deo, q. d. age causam populi apud Deum.

20. *Ceremonias & ritum colendi*, Heb. statuta & leges.

21. *Potentes*, i. strenuos, magnanimos, patientes laboris. *Tribunos*, Heb. qui mille præfint.

CAP. XIX.

1. *Hæc*, i. prima mensis, vel tertia potius: dixerat enim mense tertio, vel quasi dicat eadem, qua profecti ex Raphidim: fuit quidem 47. dies egressionis ex Ægypto: nam post tres dies data lex, s. die 50.

2. *Loco*, q. d. in ipso deserto.

3. *Vocauit*, pro vocauerat.

4. *Super alas*, i. ut solet Aquila pullos super alas. Chal. & 70. quasi super alas. *Assumpserim mihi*. Hebr. ad me adduxerim.

5. *Peculium*, i. Thesaurum, q. d. vnice dilecti Hebr. Segullah, חֶסֶד i. res chara. *Mea est*, q. d. quamquam omnes populi mei sunt, tamen vos electi præ cæteris.

6. *Regnum sacerdotale*, i. in quo Dei cultus vigeat s. in quibus Deus regnet, & à quibus colatur, 70. Regale sacerdotium, Chal. Reges & sacerdotes.

9. *Nuntiauit* pro nuntiauerat.

10. *Sanctifica*, i. præpara. Chal. præparabis.

13. *Non tangent*, 70. non tanget, q. d. nemo eum conetur à supplicio liberare, vel non consueto genere mortis puniatur, s. contactu manus, sed, & c. *Opprimetur*, s. à Deo, vel populo *Cæperit clangere*, Heb. prolixum sonum, ediderit. Chal. & 70. fecerit finem sonandi.

15. *Estote parati*, id dictum tertii mensis die quarto. sexto autem data lex, adeoque 51. die ab exitu ex Ægypto, duo enim menses lunares faciunt dies 59. quibus adde 6. tertii mensis, fientque 65. à quibus demendi 15. nam 15. egressi, ita relinquentur 50. qui sunt dies Pentecostes numerandi à 2. die azymorum, ut dicitur Leuit. 23. & Deut. 16.

17. *Radices*, Huc poterant accedere post tubæ sonum, sed non ascendere in montem.

18. *Terribilis*, Heb. & Chal. contremiscens.

19. *Respondet ei*, Heb. respondebat ei in voce, i. clara, & exaudibili voce.

22. *Accedunt*, i. accessuri sunt postea. *Sanctificentur*, i. operam dent sanctimonie.

23. *Sanctifica illum*, q. d. constitue terminos, ne, utpote res sancta, contingatur.

CAP. XX.

3. *Hæc*, Fur pro imperatio Sic & in seq. *Deos*, s. quos colas *Alienos coram me*, Chald. & 70. Alios præter me.

4. *Sculptile*, s. ad colendum pro Deo, ut postea dicitur, seu deorum Sculptile, pertinet enim id ad primum præceptum, s. de non colendo deos alienos. *Omnes*, pro,

C aliquam

aliquam, q. d. nec ullam imaginem cœlestium, aut terrestrium, pro Deo colendam.

5. *Zelotes*, i. Zelotypus, s. qui ferre non possum, vt cultus vni mihi debitus, alij tribuatur. *Visitans*, i. puniens. Punit Deus interdum patrem in filiis, hos occidendo, nec id iniustum est, quippe dominus est vite, & mortis, & aliqui mortem quisq; debet ob peccatum originale. *Tertiam*. Vide Num. 14.

6. *Milia hic*, pro, mille horum generationes, mille autem, pro, plurimas. Dixerat de punitione, in tertiam & quartam, s. superexultat misericordia iudicium.

7. *Assumes*, s. iurando. *In vanum*, i. temere, s. peierando. *Frustra*, i. in vanum. Vide supr. proxime. *Infontem*, i. pro innocente, q. d. puniet.

8. *Sanctifices*, i. sancte colas.

10. *Sabbatum Domini*, q. d. quiescendum à corporalibus, vt attendatur diuinis. *Omne*, pro, vllum. Heb.

Portas, s. vrbis.

11. *Sanctificauit*, i. sancte celebrandum instituit.

12. *Honora*, s. necessaria ministrando. Hier.

18. *Videbat*, i. audiebat.

20. *Probareret*, Hebr. & 70. tentaret. Sed Dei tentatio probatio est.

22. *Cœlo*, i. aere.

24. *De terra*, sc. terra implebatur altare æneum. *Pacificas*, sc. quæ pro pace, & incolumitate offeruntur. *Benedicam*, i. bonis cumulabo.

25. *Cultrum*, i. ferreum instrumentum, s. ad poliendum lapides. *Polluetur*, scil. altare, i. contaminabitur, adeoque non mihi placebit, quod in eo offeres. Not. quod nolebat Deus, imitarentur gentiles altaribus poliendis. Not. etiam pollutum haberi apud Deum quicquid fit secus quam ipse vult.

C A P. XXI.

1. *Iudicia*, i. præcepta iudicialia.

3. *Cum quali veste*, &c. Hebr. Si cum corpore suo ingressus fuerit, cū corpore suo egredietur, quod Chal. & 70. verterunt: Si solus intrauerit, solus egredietur, sequitur enim si habens uxorem, &c.

4. *Vestitu*, Heb. corpore, q. d. solus.

6. *Diis*, i. Iudicibus, vel ante Deum. *Et postes*, pro, id est postes, s. portæ vrbis. *Seculum*, i. perpetuo, s. vsq; ad Iubilæum. No. æternum accipi pro longo tempore; vox enim Hebræa hic æternum significat, seu perpetuo.

7. *Consueverunt*, s. sine mercede, cum libertate donantur.

8. *Cui tradita fuerat*, s. in sponsam, vel famulam, Chal. & 70. Qui sibi eam desponderat. *Alieno*, i. gentili. *Spreuerit*, s. violando.

9. *Iuxta morem*, s. dotando eam. Glo. Interl.

10. *Et*, s. filio. *Nuptias*, Heb. cibum, seu alimentum.

Pretium pudicitia, Chal. & 70. concubitum, q. d. filius illā tractabit per oīa vt uxorem, etiam si alteram habeat.

11. *Triastis*, s. proxime dicta. *Egredietur*, pro, saltem egredietur.

12. *Volens occidere*, Heb. Chal. & 70. & occiderit.

13. *Tradidit*, s. solus, nam cum volens occidit, & Deus, & ipse facit, Deus iuste, ipse iniqua voluntate. Aug. in Exod. q. 79.

16. *Noxa*, i. illius criminis.

19. *Innocens*, i. non censebitur homicida.

21. *Pecunia illius*, i. emptus illius pecunia.

22. *Abortiuum*, s. viuo fœtu, vt Heb. indicatur. Arbitri, i. iudices.

23. *Reddet animā pro anima*, i. occidetur, quia occidit.

24. *Oculum*, pro, similiter oculum.

28. *Sibos*, &c. Idem in alijs animalibus, quæ nocent intelligendum, Aug. in Exo. q. 81. 82.

29. *Ab heri & nudius tertius*, i. antea, Heb. *Occident*, sc. ex Iudicis sententia.

31. *Filium*, s. cuiusquam.

33. *Et foderit*, Heb. Chal. & 70. vel foderit.

C A P. XXII.

3. *Abuerit*, s. fur, de quo sup.

5. *Et dimiserit*, pro, dimittendo.

6. *Reddet*, s. fur.

8. *Deos*, i. Iudices.

9. *Ad perpetrandam*, &c. i. ad nocendum, vel. q. d. In quauis lite de fraude facta in re aliqua inter duos.

15. *Maxime*, id nō est Heb. *Operis sui*, q. d. seruicii ipsius animalis.

24. *Indignabitur furor meus*, i. valde irascar.

25. *Exactor*, Heb. vsurarius.

28. *Diis*, i. iudicibus, qui sunt Dei loco.

29. *Primitias*, Deo tanquam omnium rerum principio hæ offerebantur.

31. *Viri sancti*, &c. q. d. studere sanctitati, si mihi placere vultis. *Pragustata*, Heb. & Chal. lacerata.

C A P. XXIII.

1. *Vt scipias*, s. loquendo contra proximum.

Manum, s. cum impio, vt illum adiuues.

3. *Misereberis*, s. fauendo ei iniuste, subaudi, multoque minus diuitis.

6. *Pauperis*, s. inique fauendo, quod pauper sit, aut nocendo. Hebr. non peruerteris iudicium pauperis in eius lite.

7. *Mendacium*, i. falsum iudicium, sc. o Iudex. *Auersor impium* Hebr. non iustifico impium, q. d. punio talem impietatem, 70. non iustificabis impium causa munerum.

8. *Verba*, i. negotia causas.

9. *Aduenarum animas*, i. quid sit esse aduenam.

11. *Comedant*, s. sponte nata.

12. *Refrigeretur*, Heb. respiret, i. quiescat.

13. *Non iurabitis*, Hebr. non memorabitis. Chald. non recordabimini, q. d. non nominabitis Deos alienos.

Audietur, s. eorum mentio.

15. *Novorum*, s. fructuum. *Quando egressus es*, Hebr. in illo enim egressus es. *Vacuus*, i. sine oblatione, s. in festo Paschæ, Pentecostes, & Tabernaculorum.

16. *Messis*, s. in Pentecoste, sub. custodies. *Quacumque*, i. eorum, quæ. *Sollemnitatem*, s. tabernaculorum festum, *Exitu anni*, s. Septembri, tunc enim desinit & incipit annus Hebræis, etsi quantum ad festa in Marzio incipit, seu Nisan.

17. *Coram Domino*, s. in templo vbi Dominus colebatur.

18. *Super fermento*, q. d. aufer de domo fermentatum, p. 186.

priusquam Agnum Paschalem immoles. *Solemnitas mea*, i. victimarum, quæ mihi in solemnitatibus offeruntur. *Vsq; mane*, i. in alterum diem.

19. *In lacte*, i. cum lacte ipso in olla, vel dum lactat, vel vna cū ipsa matre. *Clem. 2. Stro.* sic interpretatur, ne fiat interempti condimentū, q. est viuentis nutrimentum.

20. *Angelum*, Aug. 15. con. Iust. c. 19. Iosue interpretatur, in quo nomen Iesu. At ex sequentibus apparet, de Angelo loqui, qui populum ducebat. *Contemnendum putes*, Heb. exacerbes eum.

21. *Nomen meum in illo*, i. sustinet personam meam seu nomine meo agit. Potest id ad Prælatos accommodari, qui Dei nomine gubernant.

25. *Panibus*, &c. i. cibo & potui, q. d. alā te abundanter.

26. *Infœcunda*, Heb. abortiens. *Implebo*, q. d. dabo vitā vsq; ad senectutem.

27. *In praeursum tuum*, Heb. ante te.

28. *Crabrones*. Forte est figurata locutio. pro aculeos timoris, quo cedant Aug. in Exo. q. 93.

29. *Bestia*, i. cupiditates bestiales, quæ solent de repentinio successu terrenæ felicitatis existere. Aug. in Iud. q.

27. Ego ad litteram intellexerim, & hic feras, & sup. crabrones; i. vespas, vel muscas venenatas.

30. *Augearis*, s. numero & viribus. *Fluuium*, s. Euphratem. Vide Psal. 71.

C A P. XXIV.

2. *Ascendet*, Heb. Chal. & 70. accedet.

4. *Titulos*, i. columnas.

7. *Volumen fœderis*, i. Librum legis seruandæ ex fœdere, vel fœdus continentem.

8. *Sanguis fœderis*, Figura hæc sanguinis Christi, quo testamentum nouum confirmatum.

10. *Opus*, forte thronum, quidam mensam interpretantur.

11. *Recesserant*, s. seniores à populo, propius ad Deum accedentes, de filiis vero, pro à filiis Heb. nec ad separatos (s. Principes) filiorum Israel, misit manum suā, Chal. Principibus autem filiorum Israel nullum incommodum fuit.

16. *Caliginis*, s. ubi Deus. Cuius incomprehensibilitas per caliginem significatur, alioqui lux est.

17. *In conspectu*, &c. s. Mose aliter Deus apparebat.

C A P. XXV.

2. *Primitias*, Hebr. oblationem. Chald. & 70. primitias.

4. *Hyacinthum*, s. sericum, seu pannos aut lanam coloris carulei. *Coccum*, s. lanam vel sericum cocco tinctū. *Pilos*, s. pannos ex pilis.

5. *Ianthinas*, i. Taxorum, vel hyacinthinas, i. violaceas. Sic & sup. *Setim*. Cedri est genus quoddam.

6. *Vnguentum*, Hebr. oleum vntionis, s. quo vngendi sacerdotes *Thymiamata*, i. suffitum.

9. *Ostendam*, Heb. & Chal. & 70. ostendo.

10. *Cubitos*, s. vulgares, continet autem cubitus palmos duos, palmus autem digitos duodecim.

11. *Coronam*, i. limbum, seu labium. Vulgo dicitur, cornice.

12. *Latere*, s. secundum latitudinem. Vide Num. 19.

16. *Testificationem*, i. legem, quæ Dei voluntatem te-

statur, s. Decalogi tabulas.

17. *Propitiatorium*, erat id velut cœlum arcam regens, vt solet fieri rebus pretiosis, vel, vt quidam volūt, ipsum arcæ operculum. Dictum vero propitiatorium, quod ibi se Deus propitium exhiberet, dicitur & oraculum, quod ibi responsa daret.

18. *Productiles*, i. ex auro ductili, vt est Hebr. *Oraculi*, Heb. Propitiatorij.

19. *Cherub*, Aug. q. 105. in Exod. Erant, inquit, Cherubim specie animalium. Quidam tamen dicunt fuisse figura pueri. Vide Ezech. 1. *Latere*, Heb. extremo.

20. *Tegant*, Heb. indicatur, debere ab extremitatibus propitiatorij surgere, seu extare; & ipsum alis tegere.

22. *Præcipiam*, Hebr. conueniam te, seu testificabor tibi, 70. Agnoscat tibi.

24. *Labium*, Heb. coronam. Vide sup. n. 11.

25. *Ipsi labio*, pro; in ipso labio, sc. vtrunque & supra, & infra nempe indicat, primo faciendum labium, seu limbum, deinde in eo ex vtraque parte, s. superiori, & inferiori. Ponendam *coronam interrasilem*, i. sculptoris ornata, atq; ad hunc sensum lectio nostra reducenda est: quod autem dicitur *altam*, intellige profundam, scil. ex parte inferiori erat 4. digitorum, & totidē ex superiori.

29. *Acetabula*, i. scutellas, seu vasa concaua, in quibus ponendi panes. *Phialas*, scil. ad libamina, vel secundum quosdam ad thus. Vide Apoc. 5.

30. *Propositionis*, i. propositi semper ante Dominum.

31. *Ductile*, s. malleo factum. Not. quod constabat hastili seu trunco recto, tum calamis sex curuis ē trunco ductis hinc inde, sub quorū paria singula erat vna sphaerula; deinde tres in vnoquoque calamo scyphi, supraq; sphaerula vna, & postremo lilium sub lucerna. Erat & in ipso trunco sub sphaerula inferiori scyphus. Quidam tamen putant super vnumquemque scyphum fuisse suam sphaerulam, & lilium, quod non est improbabile. Puto ego hic magnum latere mysterium: esse. n. *Candelabrum* Ecclesiæ figuram; *Scythum*, & *sphaerulam* Eucharistiæ s. calicis & hostiæ; *Lilium* autem humanitatis Christi & lumen diuinitatis. Iam septenarius numerus perfectionem significat. Potest & Candelabrum Christum significare.

33. *Nucis*, s. amygdalinæ per medium diuisæ. *Calamos*, intellige sex curuos, non calamus hastilis rectum; in quo scyphi quatuor vt inf. dicitur.

34. *Candelabro*, i. hastili, seu trunco.

35. *Sub duobus*, q. d. sub vtroque pari calamorum, scil. infra vtrumque.

37. *Ex aduerso*, i. versus eam partem, ad quam versus candelabrum, secundum latitudinem, s. in apertum aerem, non in se inuicem. Vide Num. 8.

39. *Talentum*. Vulgare, seu profanum lib. 60. sacrum vero 120. Libra autem quæ & Mina, & pondo. yncia 12. Ita quidam. Alij vero, Talentum constare minis centā, minam vero dra. hmis ducētis quadraginta: quod magis probō. Vide Ezech. 45. & 2 Paral. 25.

C A P. XXVI.

Vide c. 36. & seq.

1. *Retorta*, scil. filis fuso retortis, vt si quidam tamen filum duplicatum intelligunt. *Varietas*, Hebr.

Cherubim, q. d. spatfasimaginibus alatis, Chald. Figuras Cherubim *Plumario*, i. vt solent. quæ fiunt ex variis plumis. Phrygionicum quidam vocant, vulgo Ricamatura, s. erant sparsæ alatis Cherubinis.

4. *Summitatibus*, i. extremitatibus. No. quod cortinæ quinque confutæ, cum aliis quinque iudem confutis, per ansulas, seu laqueolos centum ad 50 aureos circulos coniungebantur.

6. *Circulos*, s. alligandos, vtrunque ansulis, seu laqueolis cortinarum.

7. *Saga*, s. cortinas *Cilicina*, s. de pilis caprarum, vulgo Ciambellotto. *Operiendum*, s. super cortinas primas, omnes enim cortinæ recti vice operiebant, & etiam latera tegebant Tabernaculi fere vsque ad terram. Ligabantur autem inter se secundum latitudinem, erat vero spatium longitudinis tabernaculi cubiti 30. altitudinis 10 itemque latitudinis. Itaque quod supererat cortinarum, pendeat. Tegebant autem longitudinem tabernaculi secundum latitudinem suam, latitudinem vero, secundum longitudinem.

9. *Fronte*, s. ad anteriorem partem Tabernaculi.

Duplices, i. extremitatem pendente reducas in textum, vertendo, vt solent, quæ duplicantur. Vide inf.

12. *Vnum Sagum*, s. vndecim, *Ex medietate*, Not. ad huius loci totius intelligentiam, quod cum Saga hæc vndecim essent, excedebant cortinas de quibus sup. latitudine, itemque longitudine, quia 30. cubitorum, ex quatuor ergo cubitis latitudinis quibus excedebat, duo duplicati tegebant pendentes anteriorem partem tabernaculi, & duo posteriorem. Item duorum cubitorum, quibus longitudo excedebat, alter pendeat ex vno latere tabernaculi: alter ex altero.

26. *Quinque*, s. quinque ordines vectium à summo ad imum.

28. *A summo ad summum*, i. ab vna extremitate ad alteram.

31. *Pulchra varietate*, Heb. Cherubim, s. figuris alatis, quæ puerulos referrent.

33. *Sanctuarium*, & c. Hebr. sanctitas, & sanctitas sanctitatum, q. d. sanctum, & Sanctum sanctorum.

C A P. XXVII

1. **A**ltare, s. holocaustorum, quod extra Tabernaculi textum sub dio erat.

3. *Fuscinulas*, instrumenta erant cum dentibus ad extrahendas ex olla carnes.

5. *Quos pones subter arulam altaris*, Heb. quam pones subter ambitum altaris Chal. & pones eam sub circulo altaris *Medium*, s. intra, secundum quosdam, vt ligna sustineret. At inf. c. 38. indicatur, fuisse extra in ambitu altaris, s. ab infima altaris parte vsque ad eius medium. id quod etiam confirmat quod hic de vectibus dicitur.

8. *Inana*, Erat autem vsque ad medium plenum terra, secundum quosdam, secundum alios, lapidibus. Vide 1. Mach. 4.

9. *Atrium*, s. intra quod erat tabernaculum.

18. *Quinque*, s. vt populus posset vndique tabernaculum videre, non impeditus atrii altitudine.

19. *Paxillos*, s. quibus terræ infixis cortinæ funibus alligabantur, ne agitantur.

20. *Lucerna*, pro, lucernæ, s. candelabri. *Semper*, i. per totam noctem: nam interdiu erat extincta, vt proxime indicatur, & 1. Reg. 3.

21. *Testimonii*: Alii vertunt conuentus, quod eo Deus conueniret. Vide cap. 25. & Num. 17. vel fœderis, quod illic Dei lex esset, & fœdus, quæ testimonii nomine significantur. Vide inf. cap. 33. *Testimonio*, i. coram arca testimonij. Chald. ante testamentum. *Collocabunt*, Heb. disponent, seu apparabunt. Chald. ordinabunt, 70. incendunt. *Cultus* Heb. statutum, q. d. mos, seu ritus.

Successiones, Heb. generationes.

C A P. XXVIII

1. **V**estem, Heb. & Chal. vestes, 70. vestem.

Gloriâ, & decorem, i. splendorē, & ornamētum.

3. *Sapientibus corde*, i. peritis artificibus. *Prudentia*, Heb. Chal. & 70. sapientiæ, q. d. arte *Sanctificatus*, i. consecratus.

4. *Rationale*, Hebr. pectorale, 70. λόγον, seu λογέον, quæ duo, Dei oracula seu responsa indicant. Atque huc referendum est verbum Rationale, seu Rationale Iudicij: Dei n. cuncta plena ratione & iudicio. Adde quod in eo erat doctrina, & veritas quæ ad rationem pertinent.

Superhumeralē Heb. Ephod, carebat id manicis, secundum quosdam, quod alii negant. *Tunicam*, Heb. & Chal. pallium. *Lineam*, s. tunicam: erat vero secundum Iosephū ex bysso, talaris, & strictis etiam manicis. *Strictam*, Heb. ocellatam seu oculatam, s. oculis erat contexta opere Phrygionico, vt quidam aiunt. Alii enim negant. Nam Hier. recte vertit strictam, vt & 70.

Cidarim, i. Tiaram pileoli rotundi forma.

6. *Polymito*, s. vario, vt solent tapera, sup. vertit plumario.

7. *Summitatum*, i. extremitatum, s. sub brachiis.

In vnum redeant, i. coniungantur, vt est Heb.

8. *Textura*, s. balthei, vt indicatur Heb. & Chal.

9. *Onychinos*, 70. Smaragdos. *Filiorum*, dicunt quidam & hic, & in lapidibus rationalis, non Leui fuisse scriptum, sed Ephraim & Manasse qui cum reliquis faciunt 12. tribus, sed aliter sentit Chal. vt inf. dicitur.

10. *Natiuitatis*, s. vt prius nati, priori sint loco, & in dextro humero priores sex.

11. *Gemmarum*, i. artificis gemmas sculpsentis.

12. *Latere*, s. super humeros. *Memoriale*, i. in memoriam, s. Deo, vel Aaroni.

13. *Vncini*. Hi erant in summitate superhumeralis quibus alligandæ catenæ, vt dicitur inf. ver. 25.

14. *Cohærentes*, q. d. opere intorto more funium, vt indicant Heb. & sic etiam inf.

15. *Iudicii*, s. quia sine illo nunquam ius dicebat in re graui, vel quia continebat Vrim, & Thummim, vnde etiam & Rationale dictum.

16. *Quadrangulum*, i. quadrum æquilaterum, *Duplex*, i. duplicatum. *Palmi*, s. 12. digitorum seu semicubiti, vt ex Heb. & 70. apparet.

17. *Sardius*, & c. No. quod Chal. Cant. 5. ait, scriptos fuisse in *Sardio* Ruben; in *Topacio* Simeonem; in *Saphiro* Leui; in *Carbunculo* Iudam; in *Smaragdo* Issachar; in *Iaspide* Zabulon; in *Berillo* Dan; in *Achate* Nephtalim; in *Amethy-*

Ametysto Gad; in *Chrysolito* Afer; in *Onychino* Ioseph; in *Ligurio* Benjamin. Nempe aliter lapides enumerat, quā noster textus.

20. *Chrysolitus*, Heb. Tharſis, ſ. à colore maris, quod ſi quietum, cæruleum eſt; aureū vero, ſi ſolis radiis percuffum. Symm hyacinthum vertit vt etiam Hier. Cant. 5. nempe ob colorem hyacinthi, qui cæruleus eſt, adeoque etiam maris. *Per ordines ſuos*, Heb. in repletionibus ſuis, i. palis quas replent, Chal. in cælaturis ſuis.

21. *Nomina*, ſ. inſculpta.

22. *Cohærentes*. Vide ſup. nu. 14. Et nota, quod hæc videntur eſſe catenulæ, de quibus ſup.

23. *Summitate*, i. extremitate, ſ. angulis ſuperioribus.

26. *Summitatibus*, i. extremitatibus, ſ. angulis inferioribus. *Posteriora*, i. inferiorem partem.

27. *Iunctura*, ſ. Rationalis, vbi alii duo annuli.

30. *Doctrinam & veritatem*. Forte literis deſcriptæ erant. Aug. in Exod. q. 127. Cyr. in expo. Symboli Nicæni ait, iſta duo fuiſſe ſcripta in medio lapidum, & figuraffe Chriſtum in medio duodecim Apoſtolorū, Heb. *Vrim*, & *Thummim*, i. illuminationes, & perfectiones, ſ. ijs oportet præditum eſſe Pontificem. Pluralis v. numerus ſolet in ſcriptura adhiberi ad copiam, ſeu perfectionem, & excellentiam ſignificandam 70. *Diloſin*, & *Alithiā*, *דלוסין ואליתיא*; i. doctrinam, ſeu manifeſtationem, & veritatem, vt *Vrim* *אורם* ſit à *Iarah*, *ירה* i. docuit. *Thummim* *תומים* ab *Aman*, *אמן* i. credidit. *Iudicium*, i. Rationale iudicij, vel curam, & ſollicitudinem per illud ſignificatas.

31. *Superhumeralis*, i. cui immediate ſuperponitur ſuperhumeralis. Hæc ſup. dicta eſt Tunica.

33. *Tintinnabulis*. Iuſt. in Triph. ait fuiſſe 12. in figuram 12. Apoſtolorum, quorum ſonus in omnem terram erat exiturus. Alij multo plures fuiſſe putāt. Vide Eccli.

45. Hier. epiſt. ad Fabiolam. Ioseph lib. 3. Antiq. c. 8.

35. *Moriatur*, ſ. me puniente, ſi aliter faciat.

36. *Sanctum Domino*. Alij ſanctitas Domino, q. d. ſanctus eſt Dominus, ſancteq; colendus.

37. *Tiaram*, ſ. hyacinthinam, ſecundum Iosephum.

38. *Qua obtulerunt*, q. d. commiſſas, dum non rite offerunt ſequæ ſanctificant, vt debent; vel eorum, pro quibus ipſi Deo ſacrificia obtulerunt. *Portat* autem, ſ. pro ijs Deo ſupplicaturus, & ſatisfactorus, in Chriſti figuram. ſit eis, q. d. vt populum Domino reconciliet.

39. *Stringes tunicam*, &c. i. facies ſtriſtam tunicam ex byſſo, vel cinges eam byſſina zona. Erat hæc veſtis omnium prima, & plena, ſecundum quosdam, vt ſupra dixi. oculis factis opere. Phrygionico, ſeu Ricamatura, vt vulgo dicitur. *Balteum*, ſ. ad cingendum Ephod.

Plumarii, ſ. variorum colorum.

41. *Conſecrabis*, Heb. implebis, ſ. dans in manus quod offerant. Id n. fiebat in ſacerdotum conſecratione. Itaq; in ſcriptura implere manum ſignificat conſecrare in ſacerdotem. Senſus ergo hic eſt. Conſecrabis eos in ſacerdotes ſanctificabisque, &c. explicatio præcedentis.

42. *Linea*, ſ. ex byſſo, vt ait Iosephus *Femora*, ſ. tota tegebant uſque ad genua.

43. *Rei*, ſ. iſta omittendo. *Legitimum*, q. d. ritus, Heb. *Statutum*.

CAP. XXIX.

1. *Inſacerdotio*, i. in ſacerdotij functionem. Chal. admi- niſtrandū coram me. *Immaculatos*, i. integros, & quibus nihil deſit.

2. *Crustulam*, i. placentulas.

5. *Linea*, & tunica; i. tunica ſtriſta, & altera laxiori, quæ ſupra dicta eſt, tunica ſuperhumeralis.

7. *Caput*, ſ. deſcripta Tiara.

9. *Religione*, Heb. ſtatuto, q. d. ritu. *Initiaueris*, i. conſecraueris, Heb. impleueris. Vide ſup. c. 28. n. 41.

13. *Offeres incenſum*, i. incendes ea, vt ait Chal.

14. *Extra caſtra*, figura Chriſti. *Pro peccato*, Heb. peccatum, i. ſacrificium pro peccato. Sic 2. Corinth. 5. No. vero Deum velle illa comburi, quæ concupiſcentiam fouent, ſ. renes, adipem, epar, &c.

12. *Pedes*, i. crura.

18. *Oblatio*, i. holocaustum, Heb. dicitur *Holah* *הולח* quod aſcendat, ſ. in fumum conuerſum Græce *ὁλόκαυστον*. Holocaustum, q. d. totum combuſtum.

22. *Et aruinam*, pro, id eſt, aruinam, ſ. adipem.

24. *Super manus*. Hinc conſecratio ſacerdotis dicitur impletio manus, & conſecrare, manum implere.

Eleuans, ſ. oblationem. Sic & Euchariftia eleuatur in Miſſæ ſacrificio. No. quod oblationem eleuantes manibus, mouebāt ab Oriente in Occidentem, & à Septentrione in Meridiem, quo ſignificabatur Deum eſſe totius orbis Dominum. Fit & quiddam ſimile in Miſſis Pontificalibus, vt videre eſt Romæ in Sacello Papæ.

26. *Sanctificabisq;*, i. tanquam ſanctum ſeparabis, vel conſecrabis eleuando, &c.

27. *Et Pectusculum*, &c. q. d. non ſolum pectusculū, de cuius conſecratione proxime dictum eſt, ſed etiam ar- mum, &c. *Separasti*, Heb. eleuasti.

28. *Cadentque*, ſ. talia in ſacrificijs populi. *Primitiua*, q. d. debita ſicut primitiæ. *Initia*, i. partes quædam conſecratae.

29. *In ea*, pro, cum ea, ſ. ea induti.

30. *Septem*, ſ. continuis quibus durabat ritus conſecrationis. *Vtetur*, ſ. cum dedicatur. Aug. in Exod. q. 129.

33. *Vt ſit placabile*, &c. Senſus eſſet ſecundum Hebr. Quod ſit ſacrificium, per quod expiatio facta ſit, & manuum ſacerdotum conſecratio. *Sancti ſunt*, pro, ſancta ſunt, i. ſanctificata, ſ. carnes, & panes.

34. *Sanctificata*, adeoq; eodem die comedenda.

36. *Mundabis*, i. expiabis, ſ. oblato vitulo. *In ſanctificationem*, i. vt ſit conſecratum.

37. *Sanctum ſanctorum*, i. ſanctiſſimum. *Omnis qui*, pro, omne quod, ſ. oblata ſuper illud ſanctificabantur, vt à ſolis ſacerdotibus edi poſſent. Vide c. 30.

39. *Vespere*, Heb. inter duas veſperas. Vide ſup. ca. 12.

40. *Decimam*, ſ. ephi, nempe Gomor. Habet Ephi ſa- ta tria. Gomor autem quantum 43. oua, at Chomer, ſeu Corus 10. Ephi, ſ. 4300 oua *Tuſo*, i. tundendo expreſſo. *Hin*, continet 12. Logim. Log vero quantum 6. oua, diciturque ab Hier. ſextarius. Eſt autem Hin meſura Ægyptiaca.

42. *Sacrificium eſt*, ſ. holocaustum. *Conſtituam*, i. conueniam, ſeu adero.

41. *Sanctificabitur altare*, Heb. sanctificabitur, s. locus ob Dei praesentiam, Chal. & 70. sanctificabor. *In gloria*, in gloriosam, seu ob gloriam meam praesentiam.

45. *Habitabo*, i. praesens ero, & protegēs, fauensq; &c.
CAP. XXX.

2. *Ex ipso*, s. non affixa, sed ex eodē ligno, quo altare constat producta erant autem cornua hęc, velut radii quidā ex angulis in altum sublari, vt quidā putāt.

3. *Craticulam*, Heb. & Chal. rectum. *Aureolam*, pro auream, s. limbum, qui vulgo cornice.

6. *Contra velum*, s. ē regione sed extra sancta sanctorum, quotidie enim adolebatur. Vide cap. 40. *Testimonii*, ita dicta, quod in ea tabulæ legis, quæ est quædam voluntatis Dei testificatio. *Testimoniū*, i. arca testimonii.

7. *Aaron*, sub vespiliis, vt inf. Id enim, & quod sequitur, erat enim aliorum sacerdotum. *Componet*, s. repurgando.

8. *Collocabit*, s. incendendo. *Ad vesprium*, Heb. inter duas vespervas. Vide sup. cap. 12. *Sempiternum*, i. perpetuo ritu, vel semper in altari tenendum.

9. *Alterius*, s. quam eius de qua in fine cap. *Nec oblationem*, &c. s. hęc facienda super altare holocaustorum.

10. *Deprecabitur*, Heb. expiabit, Chal. & 70. propitiabitur. *In sanguine*, pro, cum sanguine. *Quod oblatum*, pro, qui oblatus. *Placabit*, Heb. expiabit. *Super eo*, s. altari. *Sanctum sanctorum*, i. sanctissimū, q. d. res sanctissima.

12. *Iuxta numerum*, pro eorum, qui numerandi sunt, s. 20. annorum, & supra. *Pretium*, s. ad redimendam animam, i. vitam, ne s. alioqui interficiantur, Heb. expiationem, seu redemptionem. *Plaga*, s. vt fuit tempore Dauid. 2. Reg. 24.

13. *Ad numerum*, i. qui numeratur. *Templi*, s. sicus sacer 4. drachmarum. ar. vulgaris 2. sic Talentum templi, seu sacrum libræ 120. vulgare autem 60. Vide tamen sup. finem cap. 25.

14. *Habetur in numero*, i. qui numeratur. *Pretium*, Heb. & 70. oblationem.

16. *Monimentum* s. vt Deus recorderetur, & placetur.

18. *Labium*, s. concham.

19. *In eo*, pro, ex eo. *Pedes*, s. nudis pedibus ministrabant.

1. *Successiones* Heb. generationes.

23. *Prima*, i. præcipua, seu pura. *Calami*, s. aromatici.

24. *Sanctum*, i. vide sup. nu 13. *Hic* vide Ezech. 4.

29. *Sanctificabitur*, q. d. vt quirem sanctissimam tetigerit, abstinebit a profanis, & quidquid ipsa tetigerit, cedit in vsus sacros, vel q. d. antequā ea quisquam tangat, sanctificetur, s. solis sacerdotibus, qui sanctificati, seu consecrati erant, licebit ea tangere. Nunc hæretici quibusvis permittunt sacrorum non solum contactum, sed functionem: quamquam quid apud illos sacrum.

31. *Sanctum erit mihi*, q. d. in vsus solum sanctos ad mei cultum assumetur. Chal. Sanctum erit coram me. 70. sanctum erit vobis, s. explicarunt phrasim Hebraicam, vbi sepe abundat mihi, dicunt enim, Ito mihi, pro, ito sic stat 6. Quis ibit nobis? pro quis ibit? Ita hic sanctum mihi erit pro sanctū erit, s. vobis, seu apud vos.

32. *Pro*, i. pars aliqua corporis. *Hominis*, s. non sacerdotis. *Reges* etiam reges excipiunt, cum in reges vn-

gebantur.

32. *Alieno*, i. non sacerdoti. *Exterminabitur*, &c. q. d. interficietur.

34. *Onycham*, i. vnguem aromaticum, s. leue quiddam, & pellucidum est instar vnguis. *Ponderis*, Hebræi dicunt accepisse Moysen cuiusque 70. libras.

35. *Thymiana*, i. aromaticum suffimentum.

Sanctificatione dignissimum, i. ob sanctitatem pretiosissimum, Heb. & 70. sanctū, Chal. in sanctificationem.

36. *Sanctum sanctorum*, i. sanctissimum.

CAP. XXXI.

2. *Ex nomine*, i. præ aliis, seu nominatim.

3. *Dei*, i. diuino, seu excellēti. *Opere*, i. arte mechanica.

5. *Marmore*, & *gemmis*, Chald. lapidibus pretiosis. Heb. in fabrefactione lapidis, s. pretiosi.

6. *Omnes eruditi*, q. d. etiam aliorum, qui possint illos duos iuuare. Vide cap. 36.

7. *Vasa*, i. instrumenta.

13. *Sabbatum*, Heb. sabbata, q. d. nolo tamen illa, quæ præcepi, fieri diebus festis. *Generationibus*, i. ætatibus, q. d. quamdiu vixeritis. *Vt sciatis*, &c. q. d. vt sic testemini vos esse populum meum, a me sanctificatum, meoque cultui dicatum.

14. *Sanctum*, i. sancte colendum. *Moriatur*, s. iudicis decreto. *Qui fecerit*, &c. explicatio præcedentis.

16. *Celebrent*, Heb. faciant. *Sempiternum*, i. de re duratura toto statu veteris legis, itaque dicitur in generationibus vestris.

17. *Cessauit*, Heb. quieuit, & recreatus est, seu refocillatus. s. loquitur sæpe scriptura de Deo humano more, quod metaphorice intelligendum est, neque enim humana in Deo.

18. *Testimonii*, i. legis, Dei voluntatem testantis.

Digito, i. opera.

CAP. XXXII.

1. *Præcedant*, s. per desertum ducentes.

4. *Vitulum*, s. volebant adorare Apim Ægyptiū, seu Serapim, qui Bos erat. *Dixerunt*, s. populus.

5. *Domini*, non dicit vituli, s. sperabat Moysen prius rediturum.

6. *Ludere*, s. choreis, & cantu more idololatrarum.

7. *Tuus*, non dixit, meus, quia ab ipso defecerant idoli cultu.

8. *Ostendisti*, Heb. & 70. præcepi. Chal. præcepisti.

10. *Dimitte me*, q. d. desine diligere, dilectio enim tua impedit, ne deeam. dicit vero id, non præcipiendo, sed monendo, & exprimendo, quid illum a supplicio reuocet. Aug. in Exo. q. 149. Et deeam eos, &c. pertinet id ad abiectionem Israelis, & assumptionem Gentium. Hier. epist. 129. *Ingentem*, i. præfectum genti, vel patrem gentis. q. d. dabo tibi magni populi præfecturam, vel copiosam posteritatem.

12. *Esto placabilis super nequitia*, Heb. pœniteat te super malo, i. punitione. Vide inf.

14. *Placatus est Dominus*, Heb. pœnituitq; Dominū.

18. *Adhortantium*, &c. Chal. victorum, nec eorum, qui vincuntur: atque id indicant etiam Heb.

20. *Contrivit*. Vidi ego Mediolani aurum igni in puluerem

uerem redigi, in eius artis officina: *Potum*, s. vt disceret populus contemnere quod in secessum prolici videbat. Hier epist. 128.

21. *Induceres*, q. d. faceres peccare.

23. *Mosi*, Heb. Mosi viro.

24. *Egressus*, i. factus, seu formatus.

25. *Nudatus*, s. apparuerat, quo animo essent, vel nudatus Dei protectione. *Spoliauerat*, s. & auro, & Dei gratia. *Propter ignominiam sordis*, i. idoli causa. valde enim sordidum factum illud, & ignominiosum. 70. in ludibrium hostibus suis. *Nudum*, s. Dei gratia, immo & Deo ipso, quem reliquerat.

26. *Domini*, i. pro Domino, seu ex parte Domini, q. d. Dei cultor, & gloriæ eius defensor. *Omnes filii*. Non significat omnes Leuitas congregatos, sed omnes congregatos, Leuitas fuisse.

28. *Triginta tria*. Heb. Chal. & 70. tria.

30. *Deprecari*, Heb. expiare, s. precando Deum. Chal. placare.

32. *Dele*, August. in Exod. q. 147. securus dicit, vt concludatur ratiocinatio, q. dicat, non me delebis, remitte ergo. Quidam hyperbolem dicunt, s. expressionem affectus maximi ad populum, non autem deliberati animi, sic Rachel Gen. 30. Da mihi liberos, alioquin moriar.

Libro, s. prædestinatorum, vel q. d. de numero tuorum. Sequitur enim, *delebo eum*, & c. nemo autem delibro prædestinatorum deletur.

34. *Die ultionis*, i. tempore punitionis peccatorum.

35. *Percussit*, s. per Mosén tunc, vel postea suo tempore, q. d. non impune tulerunt, sed sunt postea pro illo peccato puniti.

CAP. XXXIII.

1. **T***Vus*, non dixit meus, iram ostendens. Aug.

3. *Ascendam*, i. ducam ascendentem in Palæstinam, quæ altior Ægypto. *Pessimum*, i. iræ plenum, seu acerbum. *Cultu*, i. ornatu.

5. *Dixitque*, pro dixerat enim. *Ascendam*, pro accedam, more hominis loquitur, qui ascendere dicitur in mediam turbam. *Depono*, s. in lignum pœnitentiæ.

6. *A monte*, pro, ad montem.

7. *Fœderis*, ira dictum, quod in eo tabulæ, in quibus Dei lex fœdus continens. Heb. conuētus, 70. testimonii.

8. *Tentorium*, i. Tabernaculi atrium.

10. *Per fores*, i. ad fores.

11. *Facte ad faciem*, i. familiarissime. *Puer*, i. iuuenis. *Tabernaculo*, i. Tentorio.

12. *Ex nomine*, i. præ cæteris, seu vt electū inter multos. *Inuenisti gratiam*, i. mihi es gratus.

13. *Faciem*, Heb. viam, s. per quam populum ducam, Chal. viam bonitatis tuæ, 70. te ipsum aperte.

Respice, & c. Heb. vide, quod populus tuus sit gēs hæc, q. d. (vt interpretatur Chal.) scis hunc tuū esse populum.

14. *Facies mea*, i. ego ipse.

15. *Vt glorificemur ab omnibus populis*, Hebr. & 70. & glorificemur præ omnibus populis.

18. *Gloriam*, i. maiestatem, q. d. te, quantus sis.

19. *Omne bonum*, i. me. *vocabo*, i. clamabo. *In nomine Domini*, i. nomen Domini, s. dicens, Dominus adest 70. Dominus coram te, s. id erat Dominus, seu Angelus cla-

matus. *Miserebor*, & c. Repetitio significat firmitatem misericordiæ, vel gentes, & Iudæos. Aug. in Exo. q. 154.

20. *Videre faciem meam*, s. in vita, quæ agatur mortali-
bus sensibus. August. ibidem. *Et uiuet*, s. opus est ab-
strahi à sensibus, & velut mentem à vita. Aug. ep. 112.

21. *Locus*, s. vbi soleo tecum loqui. Aug. per locum intelligit Ecclesiam.

22. *Foramine*. Apparet Mosén ex antro, per foramen aspexisse Dominum transeuntem, forma aliqua, forte humana. *Protegā*, i. regam. Heb. operiam, s. ne possis videre anteriora mea.

23. *Tollamque*, s. vt possis videre. *Posteriora*, i. tergum abeuntis. Aug. 2. de Trin. carnem interpretatur postemis temporibus susceptam. *Faciem*, i. diuinitatem.

Non poteris. Vide sup. ver. 10.

CAP. XXXIV.

2. **V***T ascendas statim*, Heb. & ascendas mane.

3. *E contra*, i. e regione, s. prope.

4. *De nocte*, s. diluculo, vt est Heb.

5. *Stetit Mosés*, & c. Heb. & Chal. indicatur, steterisse Deū, & clamasse in nomine Domini, i. nomen suū, s. dicēdo Dominus est, i. adest, vt sup. promiserat. Vide Nu. 14.

6. *Ait Dominator*, & c. Hebr. clamauit, dominator Dominus Deus, & c. s. vt sint Dei verba, non Mosi, iuxta dicta ca. superiore. Chal. tamen indicat, esse Mosi.

7. *In millia*. Vide sup. cap. 20. *Nullusq. apud te per se est innocens*, Heb. non habebit pro innocente eum, qui nocens est, q. d. puniet reos, *Reddis*, i. punis. *Tertiam*. Vide Num. 14.

9. *Possideas*, s. vt tuos, seu, vt hæreditatem.

10. *Videntibus cunctis*, Heb. coram omni populo tuo.

11. *Antefaciē tuā*. sustinet hic Mosés personā populi.

14. *Æmulator*, i. zelotes. repetitio. Vide sup. c. 20. 5.

15. *Fornicati*, i. spiritualiter per idololatriam, vt statim explicatur.

18. *Nouorum*, & c. Vide sup. c. 23. vbi hæc fere omnia.

19. *Meum erit*, i. mihi offeretur.

20. *Asini*, quia immundus. Idemque intelligit de cæteris animalibus immundis. *Prelio*, s.ouis. *Vacuis*. vide sup. cap. 23.

21. *Arare*, & c. q. d. Nolo sabbatum violari arandi, aut metendi necessitate.

22. *Hebdomadarum*, s. pentecostes. *Redeunte*, s. æquinoctio Autumnali.

23. *Omnipotentis*, Heb. Dominatoris.

25. *Mane*, Heb. vique mane.

28. *Panem & aquam*, i. cibum & potum. August. in Exod. q. 105. *Scriptis*, s. Deus.

29. *Cornuta*, i. radios emittens, Heb. radians. 70. glorificata, i. splendida.

33. *Impletisque*, i. dum impleteret, seu loqueretur, vel post illos sermones, cum aliis locuturus, q. d. etiam post illa verba, quoties loquendum ei cum hominibus, vocabat faciem.

CAP. XXXV.

3. **I***Gnem*, s. ad huerum in fornace, aut furno, aut ad coquendos cibos. nam ad illuminandum, aut calefaciendum licebat.

5. *Præno*, i. prompto, seu liberali.

11. *Paxillos*, Heb. & Chal. columnas.
 19. *Vfus*, s. ad inuoluendas res Tabernaculi in profectio-
 ne.
 21. *Primitias*, Heb. oblationem.
 22. *Dextralia*, i. brachiorum ornamenta, vt indicat
 vox Heb. *Vas aureum*. Apparet etiam omnia vasa aurea
 obtulisse, vt explicat Chal. & 70.
 30. *Ex nomine*, i. nominatim.
 35. *Abietarii*, i. fabrilis. *Plumarii*, i. Phrygia.
Noua quaque, i. pulchra, & ingeniosa, vt indicat Heb.

CAP. XXXVI.

Vide cap. 26. & seq.

3. *Vota*, i. spontaneas oblationes, vt est Heb.
 4. *Venite*, s. ad Moysen.
 6. *Cantari*, pro, euulgari.
 8. *Opere vario*, Heb. Cherubim. Vide sup. c. 26.
Polymita, s. Phrygionica.
 13. *Circulos*. Alij fibulas, seu vncinos. *Morderent*, i. pre-
 henderent.
 20. *Stantes*, i. erectas.
 33. *Alium*, Heb. medium, s. qui intra tabulas inducere-
 tur. erat vero iste vnus è quinque, non sextus. *Medias*
tabulas, s. alij vectes exterius per annulos, seu armillas
 inducebantur. duo ex parte superiori tabularum, duo
 ex inferiori. iste vero per ipsas tabulas in medio.
 35. *Velum*, s. ante sancta sanctorum. *Varium*, atque di-
 stinctum, Heb. Cherubini. Chal. Figuras Cherubim.
 37. *Tentorium*, i. aliud velum exterius. *Plumarii*, Heb.
Rogem דרדק d. Recamatoris.
 38. *Quas & operuit auro* id non est Hebr. Chal. nec a-
 pud. 70.

CAP. XXXVII.

1. *Dvos semis*, pro, duos, & semis.
 8. *Summitate*, i. extremitate.
 14. *Contra*, i. è regione, s. subtrus.
 17. *Lilia*, sic Chal. & 70. Alij, flores.
 19. *Æquum*, i. æquale, vel simile.
 20. *Veſte*, i. stipite, Heb. Chal. & 70. candelabro.
 26. *Craticula*. Sic 70. At Heb. & Chal. tecto.
 29. *Ad sanctificationis unguentum*, 70. Vnctionis san-
 ctum, Chal. sanctæ vnctionis. atque hæc magis indi-
 cant. Heb.

CAP. XXXVIII.

1. *Quadratum*, s. par erat longitudo, & latitudo.
 4. *Et subter eam in altaris medio arulam* Heb. &
 Chal. ubter ambitum eius (sc. altaris) ab infra vsque ad
 medium.
 5. *Summitates*, i. extremitates.
 8. *Labrum*, i. concham. *Speculus*, s. æreis. *Excubabant*,
 s. vigilantes in oratione relicta vanitate, & ornatu.
 21. *Ceremonias*, i. ministerium, vt est Heb. Chal. & a-
 pud 70 ipsi enim transportabant, & seruabant.
Per manum, i. opera.
 23. *Plumarius*, Heb. *Rogem*, i. Recamator (vt ita di-
 cam) seu acupictor.

16. *Armatorum*, i. aptorum ad arma ferenda, seu ad
 bellum.

27. *Centum talenta*. Heb. centum talenta, & mille, &
 septingenti, & septuaginta & quinque sici. No. quod
 talentum vulgare libræ 60. (sacrum vero 120.) Libri si-
 cli 25. sicius vulgaris drachmæ 2. sacer vero, seu sanctua-
 rij 4. Vide tamen sup. c. 25.

29. *Duo millia*, &c. Id quidem coniungunt cum sici,
 leguntque duo millia quadringenti sici. quam lectio-
 nem Chal. sequi videntur. Potest etiam legi, Talenta duo
 millia, & septingenta, & sici quadringenti, 70. legunt,
 Talenta trecenta septuaginta, & duo mille, & qua-
 dringenti sici.

CAP. XXXIX.

1. *Sanctis*, i. sanctuario.
 3. *Torqueri*, sub, & texti. *Colorum*, i. filorum dicti
 coloris.
 4. *Summitatum*, i. extremitatum.
 9. *Quadrangulum*, i. quadratum. *Duplex*, i. duplicatū.
 10. *Versu*, i. ordine.
 15. *Cohærentes* i. complicatas.
 16. *Vtroque latere*, Heb. duabus extremitatibus.
 18. *Ante & retro*, i. in principio, & fine; vel à rationali,
 quod in pectore ad superhumerali, quod velut retro e-
 rat. Vide sup. c. 28.
 21. *Contra medium*, Heb. in medio.
 28. *Coronulis*, i. ornamento circum. seu byssinæ vittæ
 gyris quibusdam, vt ait Iosephus.
 30. *Sacra venerationis*, Heb. coronæ sanctæ, seu coro-
 nam sanctitatis, vt vertit Chal.
 32. *Et tecti*, pro, id est, tecti, s. tentorij.
 38. *Vnguentum*, i. oleū vnctionis. *Tentorium*, i. velum.
 40. *Tectum*, i. Tentorium.
 42. *Obtulerunt*, Heb. attulerunt ad Moysen.

CAP. XL.

2. *Primo*, s. anni secundi ab egressu ex Ægypto.
 3. *Pones super eam, quæ rite præcepta sunt*, Heb. or-
 dinabis ordinationem eius, q. d. dispones eam, vt ego
 disponi iussi.
 11. *Vt sint*, Hebr. Chal. & 70. & erit altare, s. quod se-
 quitur. *Sancta sanctorum*, Heb. Sanctitas sanctitatum, i.
 sanctissimum.
 12. *Lotos aqua*. De hoc dictum est supra per anticipa-
 tionem.
 13. *Proficiat*, Hebr. sit. No. hic ab interprete dictum
 breuissime, & concise. quod Heb. fuisse, & distincte, s. la-
 uandos, induendos, & vngendos Aaron, & filios, &c.
 20. *Testimonium*, i. Decalogi tabulas.
 32. *Tectum*, i. tentorium, seu tabernaculum. sic supra
 ve 26.
 34. *Gloria*, s. nubes, vt statim dicitur, vel claritas seu
 splendor.
 35. *Maiestate Domini coruscante*, Heb. gloria Domini
 tabernaculum implente.
 38. *Mansiones*, Hebr. profectioes, i. quoties profici-
 scebatur.

IN LEVITICVM.
LEVITICVS,

f. de Leuitarum officio.

C A P. I.

Decoribus Heb. animalibus.

Ovis. Hebrea vox etiam Capras significat. Itaque quidam verterunt, Pecore, seu pecudibus, vt inf. vertit interpretis noster.

3. Holocaustum, totum comburebatur, quod nomē ipsum indicat. q. *ὅλον καυσθῆναι*. **Armento.** Hebr. Bobus. **immaculatum,** i. sine vilo vitio, s. perfectum.

Tabernaculi, i. tentorij, seu atrij. sic Num. 4.

4. Manus. Sic significans se sponte offerre, vel pœnam suis peccatis debitam velut illi imponens. Vide infr. cap. 16.

5. Immaculabitque, scil. opera sacerdotis; vel Leuitæ mactabit. **Domino,** i. Domini altari, vel q. d. ante tabernaculum Domini.

6. Concidet, s. sacerdotes, vel Leuitæ.

7. Ignem conseruabatur is perpetuo in medio altaris. erat. n. id cauum. Vide inf. c. 6.

9. Pedibus, i. cruribus, vt est Hebr. *Ho'o austum*. & *suauem odorem*. Chald. holocaustum gratissimum. Sic infra.

10. Oblatio, s. in holocaustum.

11. Immolabit, i. mactabit, s. Sacerdos, aut Leuita.

13. Arolebit, i. ascendet.

14. Auius erat id pauperum. Vide inf. c. 12.

Pullis. In columbis pulli meliores ad cibum, in *turturibus* grandiores. Sunt autem Deo meliora offerenda.

Eam, s. oblationem.

15. Rupto, s. vngue. vt ex Heb. patet. **Crepidinem,** i. extremitatem, s. circa parietem, vt est Heb. & Chald. ita, s. vt ad basim perueniat, vt est apud 70.

16. Vestiam, i. sinum illum, in quem aues cibos prius immittunt, quam in stomachum, soletque habere frumenti grana, quæ Chald. vocat stercorea, aitenim projiciendam cum stercorebus. 70. *πρόλοβον*, prolouon, vocant. Solent. Postea extra castra efferendi, vt dicitur inf. cap. 6.

17. Ascellas, pro axillas, i. alas.

C A P. II.

1. Anima, i. homo. **Sacrificij.** s. cibarij. Fiebat id ex rebus inanimatis, vt pane, thure, farina, oleo, &c. Hebr. *מִנְחָה* Minchah, i. munus.

2. Pugillum, i. quantum pugillus capere posset. **Super altare,** s. incendendum.

3. Sanctum sanctorum, i. sacrosanctum, adeoque à solis sacerdotibus comedendum.

4. Panes. Alij placentas. **Corpersos** Alij commistos, vel tinctos s. adhibebatur oleum pastæ, vel ante coctionem seu fruxionem, vel in ipsa vel post ipsam.

9. Memoriale, scil. partem, quæ velut Deo reducat in mentem ipsum offerentem.

10. Sanctum sanctorum, i. sacrosanctum, q. d. Deo dicatum, & oblatum. **Offeritur,** s. adolenda, vt statim dicitur.

11. Absque fermento, s. sinceritatem Deus requirit.

Mellis, s. Deo non placent corporales delitiæ.

12. Ac munera. Heb. Chal. & 70. Domino **Ponentur,** s. vt incendantur, cedebant n. in vsum sacerdotis. Vide inf. c. 7. & 23. de oblatione fermentati.

13. Sacrificij, s. cibarij, vt Heb. indicatur. At Chald. & 70. ad omne sacrificium extendunt. Id quod conformius Mar. 9. vbi dicitur, omnis victima sale salietur.

14. Virentibus, q. d. recentibus, & teneris, **Confringes,** s. tundendo.

15. Quia oblatio, &c. q. d. sic. n. sibi Dominus offerri vult.

16. In memoriam, pro, memoriale. q. d. eam partem oblationis, quæ Deo offertur, vt offerentis meminerit. Vide sup.

C A P. III.

1. Pacificorum, s. pro pace, i. prosperitate aliqua impetrata a Deo, vel impetranda. Vide inf. c. 7.

2. Tabernaculi, s. atrij sacerdotum.

3. Intrinsecus, s. intra vitalia, seu intestina.

4. Illa, Heb. quo teguntur ipsi, qui est iuxta ilia. Vide inf. **Renunciis,** i. renibus.

8. Tabernaculi, i. atrij. Vide inf. c. 4 vbi intelligitur id intra atrium, vbi altare.

16. Omnis adeps, &c. q. d. omnis sacrificij adeps incenderetur ad honorem Domini.

17. Adipem, s. sacrificij. Quidam tamen ad omnem referunt, sicut & sanguinem. Vide inf. c. 7.

C A P. IV.

2. Ignorantiam, i. errorem, seu incogitantiam. **Fecerit,** s. committendo, vel omittendo.

3. Sacerdos, s. summus, & explicat Chal. & 70.

Qui vnctus est q. d. postquam vnctus est. **Delinquere faciens populum,** s. suo exemplo Hebr. ad delictum populi, i. (vt quidam interpretantur) peccato, quo populus peccare solet.

4. Tabernaculi, i. atrij **Immolabit,** i. mactabit ipse.

6. Sanctuarii, s. quod dicitur sancta sanctorum.

7. Gratissimi, Hebr. & Chald. Aromatum, 70. compositionis. **Domino.** Hebr. Chal. & 70. coram Domino. In introitu, pro, quod est in introitu, vt est Heb. & Chal.

8. Vitalia: i. præcordia, **omnia,** pro, qui operit omnia. **Intrinsecus,** scil. visceribus inclusus, vel viscera tegens.

20. Rogante Hebr. expiante Chald. & 70. propitiante.

D

Propi-

Propitius erit eis Dominus, Hebr. & Chal. dimittetur eis, s. peccatum, vt explicant 70.

22. *Princeps*, s. prælatus quis, vel dignitate eminens.

Vnum è pluribus, pro, aliquid.

24. *Immolauerit*, s. sacerdos.

25. *Tangens*, s. sanguine.

26. *Rogabitque pro eo*, Heb. expiabit eum, Chal. & 70. propitiabit pro eo.

27. *De populo terra*, q. d. aliquis è plebe.

35. *Arietis*, Heb. agni, seu ouis. *Rogabitque*, &c. Heb. expiabit eum sacerdos peccato, seu propitiabit pro peccato. (vt vertunt Chal & 70.) sic & cap. seq.

CAP. V.

1. **A** *Nima*, i. homo sic inf. *Et audierit*, i. cum audierit, vel, q. d. si quis peccet, & alter audierit.

Adiurantis, s. iudicis, vt dicat veritatem. *Testisque*, s. vocatus, vt rem prodat. *Portabit iniquitatem*, i. à Deo punietur.

2. *Reptile*, s. immundum, seu mortuum. No. quod Heb. multo aliter, s. anima, quæ tetigerit aliquid immundum, vel cadauer bestiae immundæ, aut iumenti immundi, aut reptilis immundi. *Oblita*, Heb. ignara, sic & infra.

3. *De immunditia hominis*, pro, hominis immundi, *Solet*, s. homo q. d. quomodocunque immundus sit ille qui tactus est. *Subiacebit*, s. vt rea, nisi se purget.

4. *Et protulerit*, pro, nempe protulerit. *Male*, s. se affligere ieiunio, aut alia re; vel male se quid facturam, vel est Hebraismus, pro, quidquam seu quid magnum aut paruum. Vide similem phrasim Gen. 31. Num. 29. vbi enim legimus quidquam durius, Heb. bonum, vel malum, q. d. aliquid. *Oblita*, s. contra iuramentum fecerit, Heb. ignara, seu inscia.

5. *Agat poenitentiam pro peccato*, Heb. & Chal. confitebitur peccatum.

8. *Ad pennulas*, s. colli, Heb. contra ceruicem.

11. *Oleum*, s. id lætitiā significat pro peccato autem dolendum. *Thuris*, s. peccatoris oratio, dum in peccato est, non est Deo grata.

12. *Monimentum*, i. memoriā, q. d. vt Deus recorderetur eius.

13. *In munere*, i. vt solet in sacrificio cibario, quod munus vocatur.

15. *Ceremonias*, id additum ab interprete. *Per errorem*, v. g. nesciens rem esse consecratam. *Peccauerit*, s. non debet tractando, vel furando aliquid de consecratis Deo, vel non dando primitias, aut decimas.

17. *Per ignorantiam*, de hoc dictum etiam cap. 4.

18. *Iuxta mensurā*, &c. id est eo meliorem arietem, quo g. auius fuerit peccatum.

19. *Dominum*, Heb. Domino.

CAP. VI.

1. **C** *Ontempto Domino* 70. contemptis Domini præceptis, Heb. præuaticata in Dominum.

3. *Peccato*, s. auferendo aliena.

4. *Conuicta*, q. d. vbi iudicio sacerdotis cui detegit, constiterit fuisse peccatum.

6. *Iuxta estimationem*. Vide sup. cap. 5.

7. *Pro singulis*, i. vnumquodque eorum.

11. *Prioribus*, i. quibus erat indutus.

13. *Iste*, s. qui diuinitus accensus fuit.

14. *Sacrificii, & libamentorum*, Heb. sacrificii, quod dicitur munus. No. quod libamen fiebat ex farina, oleo, & vino, & cum sacrificio comburebatur.

16. *Sanctuarii*, i. atrii, in quo sanctuarium, Heb. Sancto, in atrio, & sic legit Complut.

17. *Incensum*, i. incendendo.

18. *Legitimum*, Heb. statutum, atque ita intellige inf. in similibus, ne sit opus sepe repetere. *Omnia*. Alii, quidquid. *Sanctificabitur*, s. ita vt comedi nisi à sacerdotibus non possit, quod si legas, omnis, intellige neminem illa tangere debere, nisi prius sanctificatum, seu consecratum.

20. *Sempiterno*, s. quoties vngendi erunt. s. summi sacerdotes. nam, Heb. & 70. in die quo vngetur ipse (s. summus sacerdos) vbi nos legimus, in die vñctionis sue.

21. *Calidam*, Heb. coctam, seu frictam, & in frusta diuisam.

23. *Sacrificium*, s. cibarium, quod munus dicitur, & inf. cap. 7. Interpretes vocat sacrificium similæ, s. ex farina præcipue fiebat.

25. *Peccato*, s. Principis vel plebis. Nam hostia pro peccato populi totius aut sacerdotum tota cremabatur, de quo vide sup. cap. 4. & 6. *Sanctum sanctarum*, i. valde sancta.

29. *Vescetur*, i. vesci poterit.

30. *Tabernaculum*, s. vt eius sanguine tangatur altare incensi. Alioqui de aliis Hostiis pro peccato edebant sacerdotes Aug. in Leu. q. 18.

CAP. VII.

1. **D** *Elicto*, i. peccatis minorib. vel omissionis, vel per imprudentiam commissis. *Sancta sanctorum*, i. sacrosancta, seu sanctissima. ideoque à solis sacerdotibus comedenda.

7. *Sicut pro peccato*. q. d. idem ritus in sacrificio pro peccato, & pro delicto. Aug. in Leuit. q. 20. peccatum (inquit) faciendo malum; delictum deferendo bonum; vel illud scienter factum, id ignoranter.

10. *Mensura aqua*, s. quisquis habebat suum diem ad ministrandum, eiusque dici oblationibus vtendum. Ita quidam explicant. At Heb. indicant, cocta quidem pertinere ad sacerdotem offerentem; non cocta vero diuidenda inter sacerdotes. Vide sup. cap. 2.

11. *Panes*, Heb. placentas. Sic etiam inf. *Conspersos*. Norant quidā. Quod dicitur oleo conspersum, Intelligi factum ex farina & oleo. Nam cum iam facta oleum aspergebatur, dici oleo litum vel vñctum. *Coctamque*, pro, nempe coctam, est enim repetitio. Alii, frictam, vertunt *Collyridas*, i. placentas.

13. *Gratiarum*, pro, gratiarum actionis, *Pro pacificis* i. in gratiarum actionem.

14. *Vnus*, alter cedebat in vñctum offerentis.

18. *Irrita*, fiet, Heb. non erit accepta.

19. *Ex ea*.

19. *Ex ea*, s. hostia pacifica, q. d. non solus sacerdos p-
serit ex ea edere, sed alij etiam, modo sint mundi.

20. *Peribit*, i. eiicietur, vel q. d. digna est morte.

24. *Vsus*, s. praterquam in cibum.

25. *In incensum*, &c. q. d. crematus in honorem Do-
mini.

29. *Offerat simul & sacrificium*, id est, libamenta eius,
Heb. Chal. & 70. aliter, s. offerendum Domino, i. adipē
incendendum, & dandam quandam partem sacerdoti,
(vt statim explicatur) vbi Deo fuerit oblata.

34. *Elevationis*, s. eleuabatur, & agitabatur à dextra in
sinistram, quo significabatur, Deum, omnium, quæ in
orbe sunt, Dominum esse. Heb. dicitur, pectusculum a-
gitationis, & armus eleuationis, s. is sursum eleuabatur;
illud à dextra in sinistram agitabatur. Ita quidam; Alij
tamen vtrumque verbum, s. Tenupah, & Terumah, e-
leuationem, & exaltationem interpretantur. Chald. ver-
tit, vt noster interpres, s. pectusculum eleuationis, & ar-
mus separationis.

35. *Vnctio*, i. velut merces, & stipēdium ob vnctionem
à Domino institutum. *In caeremoniis*, Hebr. Chal. & 70.
de oblationibus *In die*, pro à die.

37. *Consecratione*, s. sacerdotum.

38. *Mandauit*, iungendum cum, in deserto Sinai.

CAP. VIII.

5. **T** *Abnacuuli*, i. atrij.

8. *Doctrina*, & *veritas*, Hebr. *Vrim*, & *Thum*
mim Vide Exo. 28.

9. *Consecratam in sanctificatione*, q. d. in qua scriptum
sanctitas Domino Heb. & Chald. coronam sanctitatis,
70. consecratam sanctam.

11. *Sanctificans*, scil. proxime dicta, vt indicant, Hebr.
Chald. & 70. *Aspersisset*, s. oleo illo. *Altare*, scil. holocau-
storum.

15. *Fundamenta*, i. basim.

26. *Panem*, Heb. placentam. *Collyridam*, i. placentam.

28. *Sacrificij*, s. igniti, vt est Heb.

30. *Vnguentum*, Heb. vnctionis oleum.

31. *In vestitu suo*, Heb. Chal. & 70. & vestes eorum.

Tabernaculi, i. atrij, sic inf.

34. *Vt ritus sacrificij compleretur*, Hebr. Chal. & 70. ad
propitiandum pro vobis.

35. *In tabernaculo*, i. ad ostium tentorij, s. ex parte inte-
riori, Heb. Chal. & 70. addunt, septem diebus.

Custodias Domini, i. quæ Dominus custodiri iussit,
Chal. custodiam verbi Domini.

CAP. IX.

1. **O** *Ctauo*, sc. Martij, anno secundo ab egressu ex Æ-
gypto.

2. *Tolle*, s. pro peccato offerendum.

3. *Tollite*, s. pro peccatis vestris offerendum.

5. *Tabernaculi*, i. atrij. *Astaret*, scil. coram Domino, vt
additur Heb.

7. *Pro peccato*, &c. q. d. offer pro te, & sacrificium pro
peccato, & holocaustum. *Deprecare*. Heb. expia, seu pro-

pitare, Chal. & 70. propitiare, q. d. placa Deum, seu pro-
pitium redde per sacrificium. *Ora* Heb. & Chald. & 70.
fac propitiationem seu expiationem, vt sup. proxime.

10. *Quæ sunt pro peccato*, Heb. de peccato, i. hostia pro
peccato. *Adoleuit*, i. adolenda posuit, nam postea de-
scendit ignis.

13. *Cremauit*, i. cremanda posuit.

14. *Pedibus*, i. cruribus.

15. *Expiatoque altari*, Heb. expiauitque illum, s. popu-
lum, idq; (vt Chal. addit.) in sanguine, 70. purificauit il-
lum.

17. *Abque caeremoniis holocausti*, Heb. absque holocau-
sto, q. d. prater matutinum holocaustum, id etiam ob-
latum est.

20. *Cremati*, id postea factum.

12. *Benedixit*, i. bene precatus est. *Completus*, i. paratis
vel id per anticipationem dicitur. *Descendit*, s. erat altare
loco editiori.

24. *Egressus*, i. missus, vel forte è sanctuario prodiit.

Ignis: Quidam dicunt durasse vsque ad captiuitatem
Babylonicam, alij negant. *Ruentes*, sc. ex timore, vel ad-
orando.

CAP. X.

1. **A** *Lienum*, i. non è cœlo missum.

2. *A Domino*, i. à Tabernaculo, vbi Dominus
colebatur.

3. *Sanctificabor*, i. me sanctum ostendam, & sanctitatis
amantem, dum punio sanctitatem violantes. *Appropin-*
quant, s. per sacrum ministerium. *Glorificabor*, i. appare-
bo gloriosus.

6. *Nudare*, scil. lugentium more, forte prohibet radi;
Vide c. 21 *Indignatio*, sc. Domini. *Incendium*, i. mortuos
incendio.

9. *Omne*, quod inebriare potest. Sic etiam Chald. At
Heb. & 70. siceram: vnde apparet Siceram, seu Sechar si-
gnificare quicquid inebriare potest. *Intrabitis*, s. ad mini-
strandum. *Tabernaculum*, i. atrium sacerdotum.

10. *Scientiam*, q. d. ne per vinum impediimini.

11. *Per manum*, i. opera.

14. *Mundissimo*, s. ab iis, quæ solent polluere tangentes.
Salutaribus, i. pacificis, ex iis poterant edere etiam for-
minæ, non autem ex hostia pro peccato.

15. *Eleuauerunt*, i. eleuando per sacerdotem obtule-
runt. *Pertinent*, s. armus, & pectus.

17. *Portetis*, i. auferatis, s. per sacrificia, & orationes, vt
statim explicatur. *Regetis*, Heb. expietis.

18. *Præsertim cum de sanguine*, &c. Heb. & Chald. ecce
non est sanguis, &c. 70. Non enim est sanguis, &c.

Illatum, s. quod fit in holocausto.

19. *Quomodo potui*, &c. Heb. nunquid Domino pla-
cuisset, si eam comedissem?

CAP. XI.

3. **P** *Ecoribus*, Heb. Chal. & 70. animalibus.

5. *Cherogryllus*: Alij, cuniculus.

13. *Haliæetus*, i. marinam aquilam, *ἀλίο*, Haliæno,
Piscor, Aetos, *ἀετός*, Aquila.

21. *Quidquid autem*, s. reliquum.

22. *Attacus*. Alii, scarabæus. *Ophiomachus*. locustæ genus, serpentibus (vt nomen indicat) inimicum.
 25. *Porter* s. extra castra.
 26. *Illud* s. cadauera illorum. Vide paulo post.
 27. *Super manus* s. vel lupus, simia, vrsus, canis; &c.
 28. *Immundus erit*. s. non poterit versari cum aliis, nec ingredi atrium, nec oblaris vesci.
 32. *Cilicia*, i. sacci. *Est opus* q. d. quodcunque vas, seu instrumentum.
 33. *Polluetur*, s. & vas, & quod intus est, vt est Heb.
 34. *Aqua*, s. polluta, seu quæ in vase polluto. *Liquens* s. contactum illa aqua, aut morticino, aut quod est in vase immundo. Heb. & Chal. & 70. potus.
 35. *Et quidquid super illud*, pro, omne, super quod. *Chytroped* s. i. ollarum sustentacula.
 36. *Eorum*, s. quæ dicta sunt, vel q. d. in cisternis illis, aut fontibus mortuum animal.
 41. *Graditur*, de reptilibus loquitur. *Siue per humum trahitur* q. d. omne denique reptile.

CAP. XII.

2. *Si suscepto semine*. pro, si concipiens. Chal. si conceperit, & *iuxta dies*, &c. q. d. eo modo, quo cum mēstrua patitur. No. quod istis septem diebus nulli licebat cum illa versari at 30. sequentibus licebat quidem, sed non cum ea rem habere.
 4. *Manebit* s. velut immunda. *In sanguine*, &c. i. ob fluxum sanguinis, de quo purificanda est. *Omne sanctū*, pro, vllum sanctum. v. g. decimas, sacrificia, &c.
Ingredietur. i. accedet s. ad ostium atrii.
 6. *Deferet*, iunge cum sequentibus, non enim pro focu, sed pro matre fiebat oblatio, etsi quidam aliter putant. *Tabernaculi*. i. atrii.
 7. *Rogabit pro ea*. Hebr. expiabit eam, Chal. & 70. propitiabit pro ea q. d. Deum placabit, s. per sacrificium. sic & inf.
 8. *Nec potuerit*. explicatio præcedentis phrasos Hebraicæ.

CAP. XIII.

2. *DIVERSVS color*, &c. Alii, tumor, vel scabies serpens, vel candida macula. *Plaga lepræ*. i. quod videatur esse plaga lepræ.
 3. *Arbitrium* : i. iudicium, de consilio tamen medicorum, vt quidam dicunt. *Separabitur* s. vt immundus.
 6. *Mundabit* i. mundum declarabit.
 8. *Condemnabitur*. s. re diligenter à sacerdote examinata, vt est Heb.
 10. *Color albus*. Chal. alba macula. 70. cicatrix alba. *Aspectum* i. colorem. s. in album, vt est Heb. *Viua*, s. in macula, seu cicatrice.
 11. *Contaminabit*, i. contaminatum iudicabit.
 13. *Mundissima*, q. d. videtur quidem lepra, sed re vera non est.
 14. *Viuens*, pro viua *In eo*. s. in lepra, rupta cute.
 15. *Polluetur*, i. immundus habebitur : *Si lepra aspergitur*. Hebr. Leprosa est q. d. illa carnis viuacitas lepram indicat.

26. *Immutatus*, s. in albedinem, vt est Heb.
 28. *Mundabitur*, i. munda iudicabitur.
 31. *Nigrum*. Heb. & Chal. non nigrum.
 32. *Sui coloris*. Chal. & 70. non flauus.
 34. *Mundabit*, i. mundum iudicabit.
 42. *Caluitio*, siue recaluatione, s. caluo, vel recalua- stro, illud in occipitio, id in fronte dicitur.
 45. *Dissuta*, signum id luctus, sicut & vestis lacerata. *Veste*, s. reiecta in labrum superius. *Clamabit*, s. dicens, caute à me immundo.
 49. *Alba*, Heb. & 70. viridis. Chal. pallida.
 54. *Præcipiet*, & *lauabunt*, pro. præcipiet lauari.
 55. *Faciem*, i. colorem. *In superficie*, &c. Heb. eodem sensu dicitur, in caluitio, vel recaluatione q. d. parte posteriori, aut anteriori.
 57. *Volatilis*, & *vaga*. 70. florens. Chald. multiplicata. Alii, repullulascens.

CAP. XIV.

4. *Passer*. 70. auiculas. *Vermiculum*. Alij, coccum bistinctum. Chal. coccinum. 70. coccinum re- tortum sic inf. vbi interpret nunc vermiculum vertit, nunc coccum.
 5. *Vinientes*. q. d. in quo vase sit aqua viua. s. fontana, vel fluuiialis.
 6. *Sanguine*, s. misto aqua vasis. Vide inf.
 10. *Decimas*, s. ephi, nempe tria Gomer. est enim Go- mer decima pars Ephæ.
 17. *Super sanguinem*, i. vltra sanguinem, qui, s. in eisdē locis antea fuerat effusus, vel supra illum sanguinem.
 20. *super loco sanguinis*, vide inf.
 19. *Rogabitque*. Heb. expiabitque Chal. & 70. propi- tiabitque, quod potest ad sacrificium referri. Interpret ad orationem retulit.
 21. *Vt roget pro eo sacerdos*. Heb. in eleuationem ad ex- piandum pro eo, seu propitiandū pro eo, vt vertit Chal.
 23. *Tabernaculi*. i. atrii.
 34. *Si fuerit plaga*. Heb. Chal. & 70. Si dederō plagam. Nempe a Deo sunt talia flagella.
 37. *Valliculos*, i. foueas, seu fossas.
 40. *Clausus*, s. à sacerdote.
 48. *Purificabit* i. mundam declarabit. *Reddita sanita- te*. Heb. quia sanata est.
 54. *Percussura*. Alij, maculæ nigræ. Chal. lepræ ca- pitis.

CAP. XV.

3. *Cum per singula*, &c. Heb. & Chal. cum fluxerit, aut carni adhæserit, &c. nec est vlla mentio de mo- mentis.
 8. *Saluam* q. d. si talis alium conspuat.
 9. *Stagma*, i. iumentum stratum. Alij, iumentum. Chal. equitatura. 70. stragulum asini, pro, cuiuscunq. iumentū.
 13. *Vimentibus*. Chal. fontis.
 15. *Faciet*. i. offeret, seu, sacrificabit. *Rogabitque*. Heb. expiabitque. *Emundetur*, i. mundus declaretur.
 16. *Egreditur*, s. aliquando. *Coitus*. i. quale solet in coitu.

17. *Quam habuerit.* Heb. super quam semen effusum fuerit.

19. *Separabitur.* s. à consortio aliorum in cibo, & lecto.

20. *Locus* Heb. omne.

22. *Vas*, i. instrumentum.

25. *In tempore*, s. solito q. d. præter solitum tempus.

30. *Rogabitque.* Heb. expiabitque.

32. *Coitu* Heb. seminis effusione.

33. *Sanguine.* Hic Heb. Chald. & 70 addunt, & fluentis. (s. seminis) fluxu, siue maris, siue foeminae.

CAP. XVI.

2. *Sanctuarium*, i. Sancta sanctorum *Nube*, forte illa quæ fiebat ex thymiamate, de quo inf.

3. *Fecerit*, s. semel in anno. mens Septembri.

4. *Tunica*, &c. His solis vestibus induebatur, non reliquis pontificalibus, quod esset mætoris dies, & afflictionis, quod ad expiationis officium attinebat, alio qui eodem die suis induebatur, ut inf. dicitur.

6. *Obtulerit*, s. Deo postea immolandum. *Orauerit*, Heb. expiauerit.

7. *Tabernaculi*, i. atrii.

8. *Emissario*, pro, emittendo, s. postea.

10. *Fundat preces*, Heb. expiet. itidem intellige inf. in locis similibus, ne sit opus sæpe repetere.

12. *Aitaris*, s. holocaustorum secundum quosdam, secundum alios, thymiamatis.

13. *Testimonium*, i. Arcam testimonii. *Moriatur*, s. ita faciendo q. d. aliter faciens morietur.

14. *Ad Orientem*, i. ad illam eius partem, quæ respicit Orientem, s. priorem.

16. *Immundities*, i. peccatis, quibus quodammodo pollui videtur *Tabernaculo*, i. tentorio, seu atrio.

Sordium, i. impuratum.

17. *Tabernaculo*, i. atrio, vel ea parte tabernaculi, quæ vocatur sancta.

18. *Altare*, i. thymiamatis.

20. *Offerat*, s. domino.

22. *Portauerit* plane Christi figura hircus. n. quomodo portare poterat?

29. *Affligetis*, s. ieiunando. *Animas*, i. vitas, seu corpora.

31. *Sabbatum quietis*. q. d. quies quietis, i. summa quies, s. corporis, & animæ, 70 Sabbata Sabbatorum.

31. *Perpetua*, i. perpetuo obseruanda.

CAP. XVII.

3. *Occiderit*, s. causa sacrificii.

4. *Obtulerit*, s. per sacerdotes immolanda.

Sanguinem, s. humanum. *Peribit*, i. occideretur à me, ut dicitur inf. vel dignus est morte.

5. *Occidit*, pro occidere solet, vel q. d. quas alio qui occiderent, nec enim in agro occisas offerri vult.

10. *Obfirmabo*, &c. i. irascar valde.

11. *Animas*, i. vita. Aug. in Leu. q. 57. *In sanguine est*. i. præcipue è sanguine pendet, siue ipso enim perit animal.

16. *Portabit iniquitatem*, i. punietur.

CAP. XVIII.

3. *Egitimû*, i. ritibus, Heb. statutis. 70. legibus.

4. *Et præcepta*, explicatio præcedentis. Dicuntur autem Dei præcepta, iudicia, q. decreta, summoque facta iudicio, quamquã iudicia quidam intelligunt iudicialia præcepta, præcepta vero, quæ ad mores pertinet, seu moralia. *Ego*, s. qui præcipio q. d. puniã, nisi obediat. s.

5. *Viuat*, s. æterna vita, si faciet, ut par est. nempe cum fide: & charitate.

6. *Turpitudinem*. Alii, nuditatem. Alii, verenda, quæ per antiphrasim nuditas dicuntur, quod nudari non debeant. Turpitudine autem, quod ea nudari turpe sit.

7. *Et turpitudinem* pro, id est, turpitudinem. *Discooperies*, s. rem habendo, etiam matrimonii prætextu, s. prohibitum cum iis etiam matrimonium.

8. *Vxor is*, s. noueræ tuæ. *Patris*, i. ad patrem pertinet. s. discooperire, quia vxor est.

10. *Tua est*, q. d. quia tibi consanguinea est.

12. *Caro est*, i. propinqua est, seu consanguinea, ut verterunt Chald. & 70. sic & inf.

14. *Nec accedes* explicatio est præcedentis.

16. *Fratris tui*, s. liberos relinquentis.

17. *Ignominiam*, Heb. nuditatem, seu turpitudinem. *Incestus est*, nephas, seu scelus est. 70. impietas est.

18. *In pellicatum*, q. d. ut sit pellex eius, Chald. ad tribulationem eius. Alii, ad æmulationem, seu afflictionem eius.

20. *Nec seminis*, &c. explicatio præcedentis.

21. *Consecratur*, s. combustionem. *Moloch*. Saturnum quidam putant.

23. *Nec miscebitur*: explicatio præcedentis. *Scelus*, Heb. confusio. Alij, abominatio.

25. *Visitabo*, i. puniam. *Euomat*, id est, à se eiiciat, s. per mortem.

28. *Euomit*, pro, euomet.

29. *Peribit*, i. dignus est morte per Iudicem inferenda, vel, à me occidetur.

CAP. XIX.

5. *Ut sit placabilis*, Heb. ad voluntatem vestram immolabitis illam, i. voluntarie, ut Chal. interpretatur, vel ad beneplacitum vestrum, ut alij. Noster accepit q. dictum esset, ad vestri acceptionem à Deo.

17. *Prophanus erit*, i. rem prophanam fecerit, ut Heb. indicant, Chal. abominatio erit. *Impietatis reus*, Heb. Chal. & 70. non erit acceptum.

8. *Iniquitatem*, i. poenam iniquitatis. *Polluit*, Chal. & 70. prophanauit. *Peribit*, i. interficietur, vel, non habebitur à Deo tanquam Israelita.

9. *Solum*, Heb. angelum. q. d. relinques pauperibus aliquot spicas.

10. *Racemos*, s. relictos à vindemiatoribus.

11. *Mentemini*, sic & 70. At Heb. & Chal. negabitis, s. depositum.

12. *Pollues* s. falsum iurando.

13. *Facies calumniam* 70. la des, Heb. vim inferes.

Vi opprimes, s. rapiendo, ut est Heb. Chal. & apud 70. *Non morabitur*, &c. q. d. solues operarum mercedem.

Mane, i. diem sequentem.

15. *Nec iniuste*, explicatio est præcedentis. *Non consideras*, &c. q. d. nullius respectu iniuste iudices.

16. *Contra sanguinem*, q. d. ne sis causa, quod occidatur.

17. *Super illo*, i. causas illius, s. odiendo.

18. *Memor*, s. cum odio, aut ira, vt indicant Chald. &

70. *Amicum*, Heb. Chal. & 70. proximum.

19. *Iumentum tuum*, &c. Glos. ordin. negat hæc ad litteram intelligenda. Ego id non ausim dicere. *Ex duobus*, s. lana, & lino, vt interpretatur Chald. Vide Deut. 22. Videretur autem per hæc indicari, vitandam rerum confusionem.

20. *Etiā nobilis*, Heb. & Chal. & viro desponsata.

Donata, Tunc enim esset lapidanda.

21. *Pro delicto*, No. aliud esse iustitiæ publicæ satisfacere; aliud Deo.

22. *Præputia*, &c. q. d. primos fructus trium annorum quasi immundos proicietis. id enim indicant Hebr. Chal. & 70.

24. *Sanctificabitur*, &c. i. consecrabitur Domino ad eius laudem, Chal. erit sanctificatus, s. à solis sanctificationis, seu Deo consecratis edi poterit, nempe sacerdotibus & Leuitis.

25. *Congregantes*, Heb. vt augeantur, s. Dei beneficio, si prædicta obseruaueritis. idque etiam indicant Chald. & 70.

26. *Cum sanguine*, s. prius effundendus erat.

Somnia, 70. tempora, s. prohibet prædictiones vanas futurorum, vel superstitiones gentilitias in delectu temporum ad aliquid agendum.

27. *Rotundum*, i. gyrum, s. more sacerdotum Ægypti, qui sic idola colebant. itemq; rasa barba, forte radi prohibet Vide c. 21.

28. *Super mortuo*, i. propter mortuum, scil. more Ægyptiorum.

30. *Metuite*, i. reueremini.

31. *Magos*, Hebr. Pythones, 70. ventiloquos & sic etiam c. seq.

33. *Exprobratis* Alij, vim inferatis, 70. affligatis, Chald. decipiat.

35. *Regula*, Glos. interl. putat esse id genus sequentium mensurarum. Alij volunt intelligi mensuram longitudinis rerum, vt vnam aut cubitum. atq; id Heb. indicat.

36. *Modius & sextarius*, Chald. mensura, & modius, Heb. Ephra, & H n, 70. mensura, & sextarius.

37. *Iudicia*, i. leges.

C A P. XX.

2. **D**ederit de semine, id est, filium obtulerit. Vide su r.

3. *Ponam faciem*, i. irascar.

7. *Ego*, sub. quem imitari debetis.

8. *Sanctifico vos*, sub. Id quod impeditis non seruando mea præcepta.

9. *Matrigo*, pro, aut matri. *Sanguis eius*, &c. q. d. reus est mortis, vel interficiatur.

14. *Cum eis*, i. cum ea, quam post alteram duxit, quan-

quam Heb. Chald. & 70. dicunt, ipsas etiam comburendas, s. vtramque. quod intellige, si simul ductæ sceleris consciæ. vel ipsas, i. illam ex eis, quæ alteri superducta.

15. *Pecus*, ne s. flagitij memoriam refricet Aug.

17. *Iniquitatem*, i. iniquitatis pœnam. Aug.

18. *Aperuerit*, &c. q. d. pudenda detexerit, vnde sanguis ille fluit.

20. *Ignominiam cognatiui*. Heb. nuditatem patris sui.

21. *Fratri sui*, s. qui filios reliquit. *Illicitam*, Hebr. foedam, seu abominandam, 70. immundam.

22. *Euomat*, i. eiiciat, s. è vita per mortem.

26. *Mih*, Chal. coram me.

27. *Sis super illos*, i. interficiantur.

C A P. XXI.

1. **I**n mortibus. s. tangendo cadauer, aut curando funus.

4. *Nec in principe*, &c. Heb. indicant, nec Principem debere contaminari in funere popularium, atque ita Chal. interpretatur.

5. *Radent*, s. super mortuo, vt addit Chald. *Incisuras*, s. lacerando faciem vnguibus more gentilium, in alicuius funere.

6. *Deo*, Chal. coram Deo.

7. *Scortum*, &c. q. d. nec publicam, nec priuatam meretricem.

8. *Offert*, s. singulis sabbatis. erat id minorum sacerdotum.

10. *Caput suum*, &c. q. d. ne faciant quæ solent, qui mortuos lugent.

11. *Mortuum*, i. domum, vbi sit cadauer. *Super patre*, i. ne super patre quidem.

12. *Egredietur*, s. ea causa. *Sanctis*, Heb. sanctuario, stabernaculo, aut atrio. *Polluat*, s. ex mortuo rediens.

14. *Sordidam*, i. secretam meretricem. *Meretricem*, scil. publicam. *Puellam*, Heb. Chal. & 70. virginem.

15. *Vulgo*, s. vilem, vel quam non debet ducere.

17. *Maculam*, s. conspicuum corporis vitium.

18. *Paruo*. Alij, depresso.

20. *Herniosus*, Heb. & Chald. compressis, seu contusis testiculis, 70. vnius testiculi.

22. *Panibus*, s. propositionis, vel q. d. de cibis oblati in tentorio.

23. *Velum*, s. primum, vel si de secundo loquitur, significat non posse fieri Pontificem summum.

C A P. XXII.

2. **C**aveant, s. quando sunt impuri. *Hic, quæ consecrata sunt*, i. oblationibus. *Nomen sanctificationum*, i. sanctificata.

3. *Et ad posteros*, q. d. id quod etiam ad posteros pertinet. *Immunditia*, s. aliqua ex sequentibus. *Peribit*, i. occidetur, vel dignus fiet morte.

9. *In sanctuario*, i. causa sanctuarij, s. ob prophanatum sanctuarium.

10. *Alienigena* i. qui non sit de gente sacerdotali. Vide Num 3. & 16. vel qui non sit Israelita.

12. *Ex populo*, i. non sacerdotali genere. Est enim Heb.

Heb. idem verbum, quod proxime vertit, alienam, i. extraneum.

19. *Vt offeratur per vos*, Heb. potius significatur, vt acceptum sit, s. Deo & sic explicat Chald.

22. *Papulas*, i. verrucas, seu pustulas.

23. *Aure, aut cauda amputatis*, Chal. superfluum, vel diminutū Alii, enormibus membris, aut nimis parvis.

24. *Contritis*, i. confractis.

25. *Alienigena*, i. gentilis, seu infidelis. *Panes*, i. sacrificium. erat enim velut Dei cibis, præsertim holocaustum, intellige vero non posse offerri in propria specie, nam ex pecunia à gentili data poterat emi quod offerretur.

30. *Non remanebit*. Vide sup. cap. 7.

32. *Polluat*, s. faciendo, vt male propter vos audiat.

CAP. XXIII.

2. **F**eria Domini, i. festi dies Domini cultui dicati. *Vocabitis sanctas*, i. sancte celebrabitis. No. Festa quædam vno die celebrari, s. quæ instituta in memoriam rei vno die gestæ, alia vero pluribus diebus, quod essent in memoriam rerum pluribus diebus gestarum.

3. *Opus*, i. etiam ciborum præparationem, quæ in sabbatho prohibita, non in aliis festis.

5. *Ad vesperam*, Heb. inter duas vespervas, s. inter occasum solis, & noctem Vide Exo. 12. 70. inter vespertina.

7. *Seruite*. Hic non includuntur ciborum præparationes.

8. *Ignes*, s. holocaustum. Vide Num. 28. *Celebrior*, s. intermediis, non autem primo, vel pro, celeberrimus, s. vt primus.

10. *Segetem*, s. hordeaceam de triticea. Vide Exo. 34.

11. *Elevabit*, s. offerendo. *Altero die sabbati*, i. posttridie Paschæ, s. 16. Luna. nam Pascha 15.

13. *Liba*, i. libamen, seu libatio.

24. *Potentam*, s. ex frumento tosto, aut frixo, Chald. grana torrefacta, 70. farra tosta.

15. *Ab altero*, s. inclusive. Putant autem quidam, cum 17. erat sabbatum; vt tempore passionis Christi, solitum numerari à 17. quia sabbato non poterant colligi manipuli, & sicari, &c. (quamquam alii aliam causam reddant) Itaque Pentecosten Iudæorum, tunc, & nostrum in eundem diem incidisse. *Hebdomadas*, Hebr. sabbata. Sic Luc. 18. In sabbato, i. hebdomada. Plenas, i. integras.

16. *Alteram* quia, s. septem hebdomadæ faciunt dies 49 tantum *Expletionis*, i. post expletas. *Novum*, i. ex nouo frumento.

21. *Celeberrimum*. Celebrabatur in memoriam datæ legis in monte Sinai.

22. *Ad oïum*, Hebr. ad angelum, q. d. aliquid relinquere pauperibus Vide sup. cap. 19.

19. *Facietis*, i. offeretis, seu sacrificabitis.

24. *Sabbatum*, i. quies, cessatio, q. d. dies festus.

Memoriale s. in memoriam liberati Isaac ab immolatione secundum Hebræos, cæso pro illo, ariete.

Clangentibus, s. ad præparationem Scenopægiæ.

Sanctum, q. d. erit celebre, seu sancte celebrabitur.

27. *Expiationum*. celebrabatur id festum in memo-

riam veniæ datæ à Deo, ad preces Moïsi, pro adoratione vituli. Expiabaturque populus per ieiunium & sacrificia. *Affligetis*, s. ieiunando.

30. *Operu quippiam*. Quidam dicunt nec cibos licuisse parare, vt nec in sabbato.

32. *Nono*, s. appetente nocte, 70. à die nono, s. incipiendo ieiunare. *Sabbata*, i. festa. Intellige autem vespertinam post solis occasum. Vide Exod. 12.

36. *Collecta*, s. populi ad celebritatem collecti, Hebr. retentionis, s. retinebatur populus.

38. *Exceptis sabbatis*, i. præterea, quæ in sabbatis offeruntur.

40. *Pulcherrima*, s. citri, secundum Hebræos. & ita vertit Chal. *Spatulas*, i. frondes, seu ramos. *Denjarum*, s. myrti secundum quosdam vide 2. Esdr. 8.

41. *Fest*, s. dicta.

CAP. XXIV.

3. **P**onst, i. accendet. Vsque in mane. Apparet solum nocte fuisse accensas.

5. *Decimas*, s. vnus Eph, q. d. duo Gomor.

6. *Altrinfecus*, i. ex altera parte, seu è regione aliorum sex.

7. *Thus lucidissimum*, 70. thus purum, & salem.

Vt sit panis, coniunge sic, panis oblationis Domini in monumentum, vt patet ex Chal.

9. *Comedant*, sabbato edebantur, & thus illud adolebatur.

14. *Ponant manus*, s. testantes se audiuisse blasphemantem.

15. *Portabit peccatum*, i. pro peccato punietur.

16. *Et qui blasphemauerit*. explicatio est præcedentis.

17. *Et occiderit*. id ab interprete additum, explanationis causa, 70. qui percusserit hominem, & mortuus fuerit, Chal. qui occiderit hominem. Sic & inf. ex quo apparet percutere hic. Heb. pro occidere sumi.

19. *Maculam*, i. vulnus. seu plagam.

20. *Profutura*, s. sustineat.

21. *Qui percusserit*, &c. repetuntur supra dicta. *Punietur*, Heb. morietur, i. interficiatur, Chald. occidatur.

22. *Æquum*, Heb. Chal. & 70. vnum.

CAP. XXV.

2. **S**abbatizes, Heb. 70 & Chal. sabbatizet, s. quiescat. Septimo quoq; anno. *Domino*, i. in honore Domini.

5. *Primitiarum*, Heb. separatoinum, q. d. quas tibi solebas separare more primitiarum. Chald. quas tibi reliquisti, q. d. vvas vineæ à te derelictas, & non culas, seu à te derelictas. Sic & inf. intellige.

6. *Tibi*, q. d. poteris quidem tu etiam edere, sed vt ceteri solum partem, non totum tibi colligere.

8. *Numerabis*, s. incipiendo à Septembri. *Hebdomadas*, Heb. sabbata Vide sup. cap. 23.

9. *Propitiationis*, Chald. expiationis. *Tempore*, Heb. Chal. & 70. die.

10. *Sanctificabis*, i. declarabis esse Deo dicatū, vel populum ad illum præparabis. *Vocabis*, i. denunciabis.

Remissionem, Hebr. & Chal. libertatem. *Libilam*, q. d. remissionis, & liberatis. No. quod Iobel significat arietem, secundum quosdam, & eius cornu sumiturq;

pro

pro cornu, sub buccina, qua ille annus annunciabatur, itemque pro anno illo. Alij dicunt significare libertatē seu remissionem, nec arietis cornu solitum annunciari annum illum, sed cornea rēba. Vide Ios. 6. *Ad familiam*, s. donatus libertate, si seruus erat. Vide inf.

11. *Primitias*, Vide sup.

12. *Statim ablata*, Hebr. de agro q. d. vt solent qui transeunt, edere, quæ decerpunt ex agris.

14. *Cui*, Hebr. proximo. *Contristes*, Heb. decipias, seu opprimas 70. affligas, Chal. decipias.

15. *Frugum*, i. prouentus.

16. *Tempus frugum*, q. d. non agrum vendit, sed fructus. Heb. Chal. & 70. numerum prouentuum ipse vēdit tibi.

17. *Affligere contribules*, Hebr. decipere, seu opprimere proximos.

25. *Attenuatus*, i. inopia pressus.

34. *Suburbana*, s. agros, vbi pecora pascebantur.

Sempiterna, i. perpetuo retinenda.

44. *Nationibus*, i. gentibus.

45. *Famulos*, i. seruos.

47. *Inualuerit* s. opibus.

50. *Supputatis*, & c. s. detrahebatur de pretio, quātum eius operæ, & seruitus valebant, tantoq; plus, aut minus reddebatur pretij, quo plures, aut pauciores restabant anni vsq; ad Iubilæum.

C A P. XXVI.

1. *Titulos*, i. statuas, vel columnas sustentantes. *Idola*, auridolorum aras. *Insignē*, s. effigiatum in specie idoli, Heb. depictum, seu figuratum, Chal. adorationis.

5. *Apprehendet*, q. d. durabit vsque ad vindemiam.

Sementem, q. d. durabit vsque ad tempus seminandi. Chal. pullulationem sementis.

6. *Gladius*, i. bellum.

8. *Quinque* & c. q. d. pauci plurimos.

10. *Vetustissima veterum*, i. vetera diutissime seruata.

11. *Anima*, i. voluntas. Aug. in Leu. q. 93.

13. *Erecti*, i. liberi seruitutis iugo.

16. *Visitabo*, i. puniam. *Egestate*, & ardore. Alij, phthisi, & ardore ossium. Alij, tumore corporis, & febri tabifica, Alij, tabe, & ardenti febri. 70. egestate, & scabie, Chald. vt noster interpres.

17. *Faciem*, i. iram, quæ vultu ostenditur.

18. *Corruptiones*, i. pœnas. *Septuplum*, i. multipliciter.

19. *Duritia* Alij, fortitudinis, 70. arrogantiae, Chald. Gloriam fortitudinis q. d. vires, quibus gloriamini.

Sicut ferrum, q. d. non dabit pluuiam. *Æneam*, i. non ferentem fructum.

21. *Germen*, i. fructum.

22. *Deserta*, s. ob paucitatem hominum, & metum ferarum.

23. *Recipere disciplinam*, i. emendari.

24. *Septies*, i. sæpe seu multipliciter.

25. *Fœderis*, s. à vobis violati.

26. *Baculum* i. sustentaculum.

28. *Septem*, i. multis.

29. *Filiorum*, factum. id in obsidione Ierusalem sub Tito.

31. *Suauissimum*, i. quo placari solebam.

31. *Dysperdam*, Heb. Chal. & 70. delolatam, seu desertam reddam.

34. *Placebuntque* q. d. fruetur. *Sabbatizabit*, i. quiescet, seu cessabit.

35. *Sabbathis*, i. quietibus, seu cessationibus.

36. *Volantis*, Heb. impulsit. Chal. decidentis.

Quasi gladium, s. fugerent.

37. *Bella*, Heb. gladios.

41. *Incircumcisa*, i. improba.

43. *Complacebit*, vide sup.

C A P. XXVII.

1. *Nimam suam*, i. personam suam, vel ad se pertinentem, vel animam, i. vitam. est enim sermo de votis seruendi Deo perpetuo, vel in templo (quod solis Leuitis licebat) vel in re aliqua alia, vt ieiunijs, orationibus, & eiusmodi *Æstimatione*, s. tua vt est Heb. Alloquitur enim sacerdotes. *Pretium*, s. cum volet votum redimere, seu permutare.

7. *Sexagenarius*. No. talem haberi velut puerum vsq; ad 20. annum. Itaq; non male existimant, qui à ieiunio excusant.

12. *Bonum*, s. ad offerendum vel dignum multo pretio. *Malum*, s. ad offerendum ob maculam, vel vilis pretij.

13. *Dare* s. pro illo pretium, potius quam vt alteri vendatur à sacerdote. *Quintam* s. quia non redibat ad sacerdotes anno Iubilæi, redibat autem, si alteri vendidisset.

16. *Modius*, i. satis, s. vno Chomor seu coro. *Vanundetur*, Heb. æstimabitur.

21. *Ad ius pertinet*, s. rediens in Iubilæo.

27. *Suam*, i. animalis. q. d. iuxta id, quo fuerit æstimatum, vel suam, i. sacerdotis, Heb. tuam, s. ô sacerdos.

29. *Consecratio*, Heb. Chal. & 70. anathema.

32. *Pastoris virga*, q. d. quæ à Pastoribus reguntur seu potius numerantur, cum danda est decima.

33. *Eligetur*, s. à decimam dante, q. d. dabit quod forte obtigerit, dum sub virga numerat.

N V M E R I.

s. de numero populi & mansionum.

C A P. I.

1. *Sinai*, i. quod est prope montem Sinai. *Secundi*, s. Aprilis.

2. *Domos suas*, Hebr. & Chald. domos patrum suorum, vt sit explicatio præcedentis, 70. per domos fa-

miliarum suarum.

3. *Fortium*, Heb. Chal. & 70. egredientium ad bellum, sc. qui essent ad militiam apti. *Per turmas suas*, Hebr. & Chal. per vexilla sua, seu cum vexillis suis.

5. *Filius*

5. *Filius Seducur*, Heb. loco cognominis addunt filij nomini, nomen patris.

16. *Exercitus*, i. multitudinis.

18. *Eos*, i. multitudinem, seu populum. *Domos*, Hebr. domos patrum suorum.

20. *Generationes*, i. cognationes. *Procedentium*, i. qui procedere poterant Vide inf.

32. *Filiorum*, i. posterorum.

50. *Vasa*, i. instrumenta, s. suppellectilem. *Ad ceremonias pertinet*, Heb. in eo est, Chal. ad illud pertinet.

51. *Externorum*, s. qui non sit de tribu Leui.

Occidetur, s. iudicium sententia.

52. *Guneos*, Heb. vexilla.

C A P. II.

2. *Per gyrum*, i. distantia vnus miliarij à tabernaculo secundum Hebræos.

3. *Iudas*, dicunt Hebræi in vexillo Iudæ fuisse leonem; Ruben, hominem; Ephraim, Bouem, Dan, Aquilam.

5. *Castrametati sunt*, pro, castrametabuntur. Heb. castrametantes sic & inf.

9. *Castris Iudæ*, s. & duorum, qui prope sic inf.

14. *Duel*, Heb. Rehuel, Chal. Dehuel, 70. Rahuel.

17. *Leuabitur*, s. post castra Ruben. No. quod tabernaculum ferebatur in medio quatuor vexillorum primariorum, nam minora plurima. Vide infr. c. 10. *Per officia Leuitarum*, & c. Heb. Chal. & 70. significant debere Leuitas proficisci in medio castrorum, & quemq; proficisci debere, vt est castrametatus, sc. sub vexillis suis in ordine suo. nostra editio indicat quo ordine portantur res tabernaculi, eodem reponendas à Leuitis.

C A P. III.

3. *R* *Epleta*, s. muneribus, quæ offerrent.

7. *Multitudinis*, q. d. vt pro populo ministrent.

10. *Externus*, s. non sacerdos. *Morietur*, Chald. occidetur, s. iudicium sententia. Sic inf.

13. *Sanctificauit*, i. retinui mihi tanquam rem sanctam.

26. *Tecti*, pro, Tabernaculi.

28. *Excubias*, q. d. vigilabunt in custodia.

31. *Altaria*, s. incensæ, & holocausta.

32. *Principum*, s. de quibus supr. vel q. d. summus Princeps.

38. *Accesserit*, s. administrandum in ijs, quæ ad Leuitas pertinent.

40. *Habebis*, Heb. Tolle, seu accipe, vt vertit Chald. & 70.

46. *In pretio*, pro in pretium, s. redemptionis, Heb. pro redemptione.

49. *A Leuitis*, i. ne essent inter Leuitas, vel in ea commutatione Leuitarum pro primogenitis.

C A P. IV.

4. *C* *ultus*, i. officium, seu ministerium, Heb. opus seu seruitium sic & inf. *Tabernaculum*, & c. pro, in Tabernaculo fœderis, & sancto sanctorum, vt indicant Heb. Chal. & 70.

5. *Antefores*, pro ante sancta sanctorum. nullæ enim aliæ fores præter velum, & quidem Heb. Chald. & apud 70. non est ante fores.

7. *Mortariola*, Exod. 15. vertit, acetabula. Alij coch-

learia. vide infr. cap. 7. *Semper*, figura id Eucharistiæ, quæ semper in Ecclesia.

13. *Altare*, s. holocausti.

16. *Super quos erit*, Heb. præfectura, seu functio, s. erit, quæ sequitur, 70. Episcopus.

18. *Perdere*, scil. relinquendo prædicta reiecta, vel permittendo, vt nuda tangant, aut videant.

19. *Si tetigerint sancta sanctorum*, Heb. cum accesserint ad sancta sanctorum, i. res sanctas, s. portandas.

20. *Alii nulla*, & c. Hebr. ipsi autem non intrent, vt videant sancta, cum inuoluuntur, & c.

26. *Tabernaculum*, i. atrium.

28. *Manu*, i. imperio, seu potestate.

30. *Fœderis testimonii*, Heb. Chal. & 70. tabernaculi testimonij.

37. *Intrant tabernaculum*, Heb. Chal. & 70. ministrant in tabernaculo. *Per manum Mosi*, i. per Mosen.

46. *Ad nomen*, i. nominatim.

C A P. V.

3. *C* *um habitauerint vobiscum*, Heb. & 70. in quorum medio ego habito. Chal. quia maiestas mea habitat inter eos.

6. *Per negligentiam*, 70. per contemptum, Heb. & Chal. neutrum est.

7. *Ipsam caput*, i. sortem principalem (vt aiunt) s. totum damnum Vide Leu. 6.

8. *Dabunt Domino*. No. hic incerta, esse Domini, adeoque pauperum, vel Ecclesiæ. *Excepto ariete*, i. præter arietem. *Vt sit placabilis hostia*, Heb. Chal. & 70. quo ipse expiatur.

9. *Ad sacerdotem*, s. cui dant, offerendas Domino.

10. *Ipsius erit*. Not. quod offertur Ecclesiæ, esse sacerdotis.

12. *Maritumque contemnens*, Heb. & Chal. in maritum præuaricata.

15. *Sati*, Heb. & 70. Eph. Chal. trium satorum, quod idem est. Eph. enim sata tria. *Hordeacea*, Chry. orat. 4. in Iudæos, non triticeæ, vt forma sacrificij calamitatem exprimeret. *Inuestigans adulterium*, Heb. Chal. & 70. commemorans iniquitatem, q. d. reducens in memoriam adulterium.

17. *Sanctam*, scil. accepram ex labro sancto, quod erat ante altare holocausti. *Terra*, sic etiam 70. At Hebr. & Chal. pulueris.

18. *Recordationis*, i. reducens in memoriam iniquitatem adulterij. *Amarissimas*, s. postea tales fiebant.

In quibus cum execratione, & c. Heb. Chald. & 70. maledictas, s. facientes adulteram maledictam, i. infelicem. sic etiam inf.

21. *In maledictionem*, i. faciat te infelicem vel talem, vt imprecantes malum, dicant, ita tibi contingat, vt illi mulieri. *Femur*, i. pudenda. No. quod Chal. vertit vt noster. At 70. de ventre quidem dicunt hic, & inf. tumpi; de femore autem cadere, Heb. de vtero intumescere; de femore cadere.

22. *Amen*, i. ita mihi contingat.

23. *Delebit*, alij, deletas, seu raras mittet in aquas, & c.

25. *Imponetque*, Heb. Chal. & 70. offeretque.

31. *Recipiet iniquitatem*, i. dabit pœnas.

CAP. VI.

1. **V**otum, s. Nazaræatus, i. separationis, s. à communi viuendi ratione, ut nunc faciunt Religiosi.

3. **Potione**, s. simili, seu quæ possit inebriare. Heb. si, eera.

4. **Ab uua passa usque ad acinum**, Heb. Chal. & 70. ab acino usque ad corticem, i. à granis usque ad folliculos.

5. **Transibit**, s. radendo. **Diem**, i. tempus.

6. **Super**, pro, ad q. d. non intererit funeri alicui.

7. **Quia consecratio**, & c. q. d. quia Nazaræus est.

9. **Coram eo**, Heb. iuxta eum.

10. **Fæderis**, pro, tabernaculi, i. atrii sic inf.

11. **Deprecabitur pro eo**, Heb. expiabit eum, Chald. & 70. propitiabit pro eo. **Peccauit**, & c. i. contaminatus est mortui hominis præsentia.

12. **Dies separationis**, s. inde illos computando.

Irritifiant, i. non computentur.

13. **Consecrationis**, Heb. & Chal. Nazaræi.

15. **Panum**, Heb. placentarum.

18. **Consecrationis sue**, i. quam gestauit tempore Nazaræatus, quo fuit Deo consecratus.

20. **Pectusculum**, & c. Heb. pectus eleuationis, & armus eleuationis.

21. **Tempore consecrationis sue**, Heb. pro Nazaræatu suo, 70. pro voto suo, Chal. pro consecratione sua.

24. **Benedicat**, i. cumulet bonis.

25. **Ostendat tibi**, Heb. & 70. Illuminet super te, seu faciat lucere, q. d. respiciat te vultu hilari, Chal. maiestatem suam ostendat tibi Dominus, quem sensum reddidit Interpres noster. & videtur verior, Hoc enim facit beatum.

26. **Conuertat**, Heb. & 70. eleuet, Chal. auferet iram suam à te. **Pacem**, i. tranquillitatem, seu prosperitatem.

27. **Inuocabuntque**, s. modo dicto, Heb. & 70. ponentque. **Nomen meum**, Chal. benedictionem nominis mei.

CAP. VII.

3. **T**esta, s. in modum lecticarum, seu rhedarum, quæ vulgo Carrozze.

7. **Necessarium**, s. ad suum ministerium,

11. **Dixitque**, pro, dixerat enim.

13. **Acetabulum**, verbum Hebræum significat scutellam magnam, & laram 70. discum. **Phiala**, vas erat libatorium. **Sacrificium**, s. cibarium Heb. Minchah.

20. **Mortariolum**. Alii, cochlear, s. vas paruum in modum cochlearis, ad thus, vel eiusmodi aliud continendum, id enim significat vox Hebræa.

27. **Bouem**, Heb. Chal. & 70. vitulum, seu iuuenicum, ficeriam inf.

39. **Vt consuleret oraculum**, Heb. Chal. & 70. ad loquendum cum eo, s. Domino.

CAP. VIII.

2. **C**ontra Boream, pro, ad Boream. **Respicit**, s. secundum latitudinem respiciebat mensam, atque in eam partem lumen proiciebat, secundum longitudinem vero respiciebat Sancta sanctorum.

7. **Lustrationis**, i. expiationis, de qua inf. cap. 19.

8. **Bouem**, Heb. Chal. & 70. vitulum. & sic inf.

10. **Manus suas**, s. velut suo testimonio approbantes,

11. **Munus**, i. oblationem.

12. **Deprecari**, Hebr. ad expiandum, Chal. & 70. ad propitiandum.

13. **Tabernaculum**, i. atrium sic. inf.

17. **Sanctificaui**, i. consecraui.

19. **Et orent**, Heb. ad expiandum, Chald. & 70. ad propitiandum, s. ad reddendum illis placatum Deum.

Sanctuarium, i. tabernaculum, s. ut ministrent.

21. **Elevauit**, i. obtulit. solebant enim eleuari oblata Domino.

26. **Eruntque**, pro, sederunt. **Fratrum suorum**, Heb. Chald. & 70. cum fratribus suis. **Custodiant**, s. vasa Mystice vero Animas, quæ à senibus præcipue custodiendæ. **Opera**, s. quæ antea solebant. **Custodis**, i. functione, seu iis quæ obseruare debent.

CAP. IX.

3. **A**d vesperam, Heb. inter duas vespervas. Vide Exo. 12 sic & inf. **Iustificationes**, i. ritus, Heb. iudicia, i. mores, seu normas. sic & inf.

5. **Tempore suo**, Heb. in primo s. mense, Chal. in mense Nisan. In monte Heb. Chal. & 70. in deserto.

6. **Anima**, i. cadauere, s. quia funeri interfuerat.

7. **Fraudamur**, Chal. prohibemur.

8. **Consulam**, Heb. Chal. & 70. audiam.

11. **Lactucis agrestibus**, Heb. amaritudinibus, i. herbis amaris, ut vertit Chal. & 70.

13. **Exterminabitur**, i. digna est morte. **Portabit peccatum**, i. dabit pœnas peccati.

14. **Idem**, s. obseruandum, q. d. idem ritus, Heb. statutum vnum, Chal. præceptum vnum, 70. lex vna.

15. **Tentorium**, s. eam partem, ubi erat Tabernaculum.

19. **Erant in excubiis Domini**, Heb. & Chal. & 70. custodiebant custodiam Domini, i. mandata.

21. **Diem & noctem**, i. integrum diem. dixerat enim per noctem, Heb. indicatur, si die, vel nocte se tollebat nubes, eos eadem hora proficisci idque etiam videtur 70. significare. At Chal. ut noster.

23. **Manum Moysi**, i. Mosen.

CAP. X.

3. **T**vbis, s. vtraque. **Tabernaculi**, s. atrii.

4. **Semel**, i. cum vna sola, ut est Heb. Chald. & apud 70.

5. **Prolixior atque concisus**. Alii, iubilatione, Chal. vluatione.

9. **Erit recordatio**, & c. i. recordabitur Deus vestri, & c.

10. **Epulum**. Heb. latitiam. **Calendas**, Heb. in initiis mensium. 70. in neomaniis, i. nouiluniis, s. principiis mensium. **Recordationem**, s. qua Deus recorderetur vestri,

11. **Secundo**, s. ab exitu ex Ægypto.

17. **Deposuitum est**, pro, iam depositum fuerat, s. antequam inciperent proficisci.

21. **Sanctuarium**, i. res sanctuarii.

29. **Hobab**, i. Iethro. Forte redierat ad Mosen, vel est recapitulatio. Vide Exo. 18. vel iste est filius Iethro. Vide Exod. 2. ubi Iethro vocatur Raguel. **Cognato**, Chal. & 70. focero.

30. **In qua natus sum**, Heb. Chal. & 70. ad cognationem meam.

31. *Ponere debeamus*, Heb. potest intelligi, posuerimus, quod etiam Chal. & 70. magis indicat *Eris ductor*, Hebr. fuisti pro oculis. Sed prateritum pro futuro, Chal. vidi-
sti magnalia facta nobis oculis tuis.

33. *Per dies tres*, q. d. toto illo itinere trium dierum.
Providens, sc. vbi arca subsistebat, ibi castrametaban-
tur.

35. *Elevaretur*, Heb. proficisceretur. Chald. & 70. ele-
varetur.

36. *Deponeretur*, Heb. Chal. & 70. quiesceret.

C A P. XI.

1. **P**ro labore, id additum ab Interprete. *Contra Dominū*
Heb. in auribus Domini, Chal. & 70. Coram Do-
mino Domini, i. a Domino missus.

2. *Absorptus*, i. extinctus.

3. *Vocavit*, sc. qui nomen indidit.

4. *Vulgus* quippe, pro, vulgus vero. Aliud enim videtur
id a superiori. Heb. & vulgus *Qui ascenderat*, Hebr. qui
inter illos *Et ait*, pro, & dixerunt, sc. vtrique.

6. *Arida*, i. non contenta.

7. *Bdellij*, gemma est alba. Perlam quidam esse volunt.

8. *Frangebat*, poterat tamen comedi infractum & cru-
dum. *Turtulas*, i. placentas. *Oleati*, scil. cum melle. Vide
Exod. 16.

10. *Intoleranda res visa est*, Hebr. Chald. & 70. displi-
cuit.

14. *Gravis mihi*, Heb. gravis prae me, id est, supra vires
meas.

15. *Sin aliter tibi videtur*, Heb. Chal. & 70. si sic tu facis
mihi.

16. *Magistri*, Heb. Principes, seu Primates, Chal. Præ-
fecti, 70. Scribæ.

17. *Auferam*, pro, accipiam, neque enim a Mose abla-
turus erat, aut ab aliquo. *Spiritu tuo*, i. Spiritu sancto,
quem dedi tibi. Aug. s. de Trin. *Tuo*, Hebr. qui est super
te, i. in te.

18. *Sanctificamini*, i. attendite puritati, seu præparami-
ni, ut vertit Chald. *Cras*, Heb. Chal. & 70. in crastinum,
coniungitur enim cum sanctificamini. *Ut det vobis*, & c.
Heb. Chal. & 70. & dabit vobis Dominus carnes, & co-
medetis.

20. *Dierum*, i. integrum. *Nauseam*, i. fastidium. Alij,
abominationem, 70. choleram.

22. *Nunquid*, & c. Non dubitat de Dei potentia, sed
modum quærit. Aug. in Num. q. 19.

23. *Manus*, i. potentia.

25. *Cessauerunt*, scil. tota illa die, vel quoties opus fuit
prophetare, i. loqui mysteria.

26. *Remanserant*, sc. ex humilitate, dum se honore indi-
gnos arbitrantur. Hier. ep. 127.

28. *Electus è pluribus*, sc. administrandum ei, Hebr. ex
electis eius 70. electus eius.

29. *Æmularis*, i. zelaris, seu zelo commoueris.

31. *A Domino*, i. iussu Domini. *Ex omni parte*, sc. in om-
nem partem erat spatium vnus diei, ut indicant Hebr.
quæ habent iter diei huc, & iter diei illuc. Itemq; Chal.
& 70. *Volabantq; in aere*. Id non est Heb. aut Chal. aut in
70. aperte, sed ita; ut possit intelligi vel de volatu, vel de
altitudine cumuli iacentium.

32. *Siccauerunt*, Heb. & Chald. extenderunt, 70. sicca-
uerunt.

33. *Defecerat*, i. in dentib. defierat esse. Repetitiō præ-
cedentis, vel q. d. nondum mansus erat, seu confectus
dentibus. Heb. nec dum concisus, seu contritus, sc. den-
tibus.

C A P. XII.

1. **A**ethyopissam Madian vicina erat. Aethyopiz oriē-
tali, vel q. d. nigram Aug. in Nu. q. 20. ait Madi-
nitas dictos etiam Aethyopes, ut patet 2. Par. 14. Not.
quod indigne ferebant duxisse alienigenam.

2. *Per solum*, q. d. Num solus Moses Propheta?

3. *Erat enim*, Heb. erat autem, q. d. Moses etsi rescierat
tamen tacebat, ut qui esset mansuetissimus.

4. *Tabernaculum*, sc. ostium atrij. Sic etiam inf.

6. *Visione*, sc. ecstasi.

7. *Domo*, sc. populo.

8. *Ore ad os*, i. familiariter. *Palam*, i. clare. Heb. in visio-
ne, 70. in specie, q. d. multo clarius quam cæteri.

Ænigmata, q. d. obscure.

9. *Abijt*, sc. Angelus per quem Deus loquebatur.

10. *Tabernaculum*, i. ostium tabernaculi.

11. *Imponas*, & c. i. imputes in peccatum, q. d. ignosce.

14. *Spuisset*, q. d. quanto magis cum ego lepra velut
spuito perfuderim. *Rubore suffundi*, q. d. præ rubore non
comparere.

C A P. XIII.

9. **N**vn, 70. Naue.

11. *Sceptri*, Heb. & Chal. ex tribu.

20. *Bona*, 70. pulchra.

21. *Præcoque*, i. præcoces.

22. *Intransibus*, q. d. prope Emath, vel vbi est via in E-
math, 70. ad introitum Emath. Vide Ios. 11. & inf. c. 34.

23. *Enac*, i. Gigantum. *Tanim*, sic Chal. & 70. at Hebr.
Sohan seu Zoan *YVS*, sc. binominis est.

24. *Vas sua*, Heb. Chal. & 70. botro vno.

27. *Cades*, Ios. 14. dicitur Cades Barnea. *Locutiq;* Heb.
Chal. & 70. referentesq; rem, sc. quod viderant.

33. *Dsuorat*, q. d. est in salubris, seu occidit.

C A P. XIV.

1. **N**ostre, sc. sequenti.

3. *Et in hac*, & c. Heb. Chal. & 70. aut in hac so-
litudine, & ad quid nos Dominus facit venire in terram
hanc, ut cadamus gladio, & c.

9. *Præsidium*, Heb. umbra.

10. *Gloria*, sc. nubes, vel splendor. *Tectum*, Heb. Chal. &
70. Tabernaculum.

11. *Derahat mihi*. Alij, blasphemabit, vel, spernet me,
Heb. Chal. 70. irritabit me, sic & inf. *In omnibus signis*, q.
d. cum tot signa fecerim.

13. *Ut audiant*, Heb. Chal. & 70. & audient.

14. *Facie ad faciem*, i. clare, seu familiariter.

15. *Quasi unum*, id est, ad vnū, sc. nullo relicto. *Dicant*,
Heb. Chal. & 70. dicent.

17. *Magnificetur*, i. appareat magna esse.

18. *Innoxium*, i. impunitum, sc. cum pœnam meretur.
Vistas, i. punis. *Tertiam*, i. nepotes, qui tertij a patre, vel
potius pronepotes, qui tertij in posteris. Vide 4. Reg. 15.

20. *Dimisi*, q. d. non puniam, vt dixeram. *Iuxta verbum tuum*, i. vt petisti.
21. *Gloria mea*, f. impletis iis, quæ sequuntur.
22. *Attamen*, Heb. Chal. & 70. quia, vt sit explicatio proxime dicti. *Maiestatem*, Heb. Chal. & 70. gloriam.
- Decem*, i. multis q. d. sæpe.
24. *Alio*, f. meliori.
25. *Vallibus*, f. vbi delitescunt vobis insidiantes.
33. *Portabunt fornicationem vestram*, i. dabunt pœnas vestræ infidelitatis, quæ à Deo defecistis.
37. *Mortui sunt*, f. vel tunc, vel postea.
43. *Acquiescere Domino*, Hebr. sequi Dominum, 70. obedire Domino, Chal. colere Dominum.
44. *Contenebrati ascenderunt*, Heb. conati sunt ascendere, 70. vim facientes ascenderunt, Chal. impie egerunt, vt ascenderent.

CAP. XV.

3. **O** *Vibus*, Heb. pecudibus, Chal. & 70. ouibus.
6. *Et arietes*, i. per singulos arietes.
16. *Iudicium*, i. ritus, seu consuetudo.
20. *De ciliis*, f. partem, Heb. de conspersionibus, i. patris, f. placentas. *De areis*, f. soletis. *De pulmentis*, repetitio eius quod supra de cibis, q. d. placentam vnam, Heb. & 70. de conspersionibus.
22. *Per ignorantiam*. Vide Leuit. 4.
24. *Liba*, i. libamina.
25. *Rogabit*, Heb. expiabit, Chal. & 70. propitiabit. sic & inf. *Non sponte*, Heb. per errorem seu ignorantiam, 70. inuoluntarie. *Nihilominus offerentes*, pro, & tamen offerent. *Incensum*, pro, sacrificium, quod incenditur, sup. in principio capitis vertit oblationem, itemque paulo post.
30. *Peribit*, i. digna est morte, vel interficietur, f. iudicis sententia.
31. *Portabit iniquitatem*, i. dabit pœnas iniquitatis.
38. *Vittas*. Not. quod ipsæ vittæ, f. fila serica intorta erant fimbriæ, quod si fimbria intelligatur extremitas vestis, ex fimbriis pendebant vittæ.
39. *Fornicantes*, f. deserto Deo, q. d. peccantes.

CAP. XVI.

2. **Q** *Vi tempore consilii*, &c. 70. Senatores consilii, & viri nominati, Chal. vt noster, Heb. vtrumque sensum admittunt.
3. *Sufficiat vobis*, f. sors vestra. Heb. multum vobis, q. d. deberet vobis sufficere. *Sanctorum*, pro, sancta.
5. *Notum faciet*, &c. 70. cognouit Dominus, qui sunt eius, & sanctos adduxit ad se, & quos non elegit sibi, non adduxit ad se: quem locum citat Paulus. 2. Tim. 2.
- Sanctos*, q. d. quos velit esse sacerdotes.
7. *Sanctus*, i. addictus sanctis ministeriis, f. sacerdotalibus. *Multum erigimini*, Heb. multum vobis, f. sumitis.
11. *Globus*, i. cœtus.
14. *Reuera*, &c. Si sine interrogatione legatur, ironia est.
19. *Multitudinem*, sc. suorum, vt interpretantur 70. nempe Core ipse coaceruauerat, vt dicunt Heb. Chal. & 70.
26. *Inuoluamini*, Heb. & 70. pereatis, Chald. percutiamini.

27. *Frequentia*, Heb. & Chal. familia, 70. suppellectili.
29. *Visitauerit*, i. punierit.
30. *Nouam*, i. inusitatam & mirabilem. *Viui*. Intelligeramen fuisse mortuos antequam peruenirent. Vide Apo. 19. *Infernum*, f. damnatorum. Epip. in Ancor. Hier. eph. 4. *Blasphemaueunt*, Heb. Chal. & 70. irritauerunt.
35. *A Domino*. Forte ab altari.
37. *Sanctificata*, f. ob incensum oblarum Domino.
38. *In mortibus*, i. licet eis vsi sint peccatores, qui interfecti. Vide paulo post: vel quasi dicat, sancta sunt. quippe in Dei ultione quodammodo cooperata, Hebr. Chal. & 70. aliter, f. Thuribula, inquam, horum peccatorum, qui ob peccata sua mortui sunt.
38. *Producat*, pro, produci curet, per aliquem artificem.
39. *Altari*, i. holocausti. 43. *Fugerunt*, Heb. & Chald. respexerunt. *Ingressi* Heb. Chal. & 70. solum dicunt venisse ante tabernaculum.
45. *Nunc*, Heb. in momento, seu subito, 70. semel.
- Iacerent in terra*, Heb. Chald. & 70. cecidissent in facies suas.
46. *Roges*. Heb. expies, 70. propities.

CAP. XVII.

2. **C** *Cognationes suas* Heb. & Chal. domos patrum, 70. domos familiarum, f. per tribus erant accipiendæ.
3. *Eorum familias*, f. cuiusque principis tribum.
4. *Testimonio*, i. arca testimonii. *Loquar*, i. loqui soleo.
6. *Absque virga Aaron*, Heb. Chal. & 70. & virga Aaron in medio virgarum eorum. Putant autem Hebræi fuisse vnam ex 12. f. tunc numeratam vnam tribum Ioseph. solum. At secundum lectionem nostram erant. 13.
13. *Accedit ad*, 70. tangit, videtur autem esse quædam istorum exaggeratio, vel significant eos, qui sibi vsurpant ministerium in tabernaculo, cum non sint de Tribu Leui, perire, quod in hæreticos quadrat sane quam verissime.

CAP. XVIII.

1. **A** *D Aaron*, f. per Moysen, vel forte illum per se allocutus. *Portabitis iniquitatem*, &c. i. dabitis pœnas si quid peccabitur in cæremoniis, 70. accipietis peccata sanctorum, & peccata sacerdotii vestri. Peccata autem interpretatur Aug. sacrificia pro peccatis, Chald. propitiabitis super delicta sanctuarii, & super peccata sacerdotii vestri, vide inf. *Et tu*, &c. explicatio præcedentis.
2. *Sceptro*, i. virga, f. tribu.
3. *Vasa*, f. vtenda, alioqui enim portabant, sed tecta. *Altare*, f. sacrificaturi.
4. *Alienigena*, i. qui de alia Tribu.
5. *Indignatio*, f. Dei, si illi velint ministrare.
6. *Donum*, i. donatos.
7. *Velum*, f. Tabernaculi. *Externus*, i. non sacerdos.
8. *Custodiam*, q. d. in tuâ potestatem. Sanctificantur, i. offeruntur. *Legitima sempiterna*, i. iure perpetuo.
9. *In Sancta sanctorum*, i. cedit in tabernaculi sancti vsum, q. d. Deo offertur.
10. *Sanctuario*, i. atrio. *Quia consecratum est tibi*, i. in tuum vsum, Heb. Chal. & 70. sanctum erit tibi, i. vesceris, vt re sanctificata.
11. *Primi*.

11. *Primitias*, Hæ erant nō minus 60. parte fructuum, non plus 40. dabat vero populus inter vtrumque quod vellent Vide Hier. Ezech. 45.

12. *Medullam*, i. quod optimum.

13. *Initia*, i. primitiæ.

14. *Omne*, excepto cane qui interficiebatur, & asino qui oue redimebatur, vt dicitur Exod 13 Ita quidam. Ego putarim, excepto cane cætera animalia immunda admodum asini fuisse oue redimenda, vel ouis pretio. Vide Exod 34. Deut 13.

16. *Vnum mensem*, s. ætatis primogeniti hominis.

17. *Super altare*, s. ad basim altaris.

18. *Pectusculum*, s. hostiæ pacifiæ.

19. *Salis*, i. incorruptum, firmum, & immutabile.

21. *Mortiferum*, Heb. & moriantur, Chal. ad mortem.

23. *Portantibus peccata populi*, q. d. ministrantibus in rebus, per quas expiantur peccata populi, vel puniendis si populum eo admittant, quamquam Heb. Chal. & 70. non habent populi, sed eorum, quod potest de suis intelligi, q. d. sua, s. si quid erretur in ministerio. Vide sup.

26. *Domino*, Dabantur sacerdotibus. Vide Ioseph. 4. Antiq. 4.

27. *Tam de areis*, &c. q. d. perinde ac si offerretis ex propriis areis, &c. vt Heb. Chal. & 70. indicant. Vide etiam paulo inferius.

28. *Vniuersis*, pro, de vniuersis. *Accipitis*, sub decimas, vt habent Heb. Chal. & 70. nam primitias, cum, offerte, coniungendum *Aaron*, s. diuidenda inter sacerdotes. Vide Hier. Ezech. 45.

30. *Quasi*, &c. Vide sup.

31. *Eas*, s. decimas vobis datas.

32. *Oblationes*, s. non faciendo de eis quod dictum est.

C A P. XIX.

2. **R**eligio, victimæ, s. cæremonia, seu ritus, Heb. Chal. & 70. statutum legis. *Integra*, i. perfectæ.

3. *Immolabit*, i. mactandam curabit.

4. *Tabernaculi*, i. atrii.

5. *Comburet*, s. sacerdos, cui id fuerit commissum.

9. *Effundet*, Heb. Chal. & 70. ponet, seu reponet.

In custodiam, q. d. vt seruentur diligenter. *Aspersio*, sic etiam Chal. & 70. Alii, separationis, vel expiationis. *Quia pro peccato vacca combusta est*, sub. adeoque ea aqua expiat a peccatis Heb. quia peccatum est, q. d. quia aqua est ad peccatum expiandum, 70. quia purificatio est. Chal. quia pro peccato est. No. Nullam legis veteris cæremoniam, nullum sacramentum, aut sacrificium peccata expiandi virtutem habuisse. solum enim erant signa, & protestationes Christi mysteriorum, per cuius fidem, & deuotionem tunc peccata remittebantur, propter quas scriptura illis cæremoniis expiationem tribuit, s. vt dixi, non propter se, sed propter Christum, quem figurabant, cuius meritis, & virtute constat omnis peccati remissio. De nostris vero sacramentis longe alia ratio est. Habent enim suam quandam virtutem, a Christo tamen, peccata remittendi, vt in suis locis indicabitur.

10. *Sanctum iure perpetuo*, Heb. statutum perpetuum. Chald. ritum perpetuum, 70. legitimum sempiternum.

13. *Peribit*, q. d. dignus est morte, vel eiicietur, more

excommunicatorum. Vide Genes. 17. vbi idem verbum vertit, delebitur. Significat vero exscindi, seu præscindi.

14. *In tabernaculo*, q. d. domi. vt verterunt 70.

17. *Combustionis, atque peccati*, i. ad expiationem peccati. Heb. combustionis peccati, i. victimæ pro peccato, s. vaccæ. Chal. combustionis hostiæ pro peccato, 70. de cinere combusto purificationis.

18. *Homo*, s. qui sit sacerdos.

21. *Quippiam*, s. tactum ab immundo.

C A P. XX.

1. **V**enerunt, s. de deserto Pharan. *Sin per ts*, s. non per s. *Primo*, s. anni 40. ab exitu ex Ægypto.

4. *Ecclesiam*, Heb. congregationem, 70. Synagogam.

6. *Clamaueruntque*, &c. Hæc verba vsque ad murmuratio eorum, non habentur Heb. aut Chal. aut apud. 70.

10. *Num*, &c. Hic Moses dubitauit de Dei potentia, Aug. in Num. q. 19.

12. *Sanctificaretis*, i. glorificaretis.

13. *Contradictionis*, sic etiam 70. At Heb. & Chal. iurgii *Sanctificatus*, i. glorificatus, sci. eis suam gloriam, seu potentiam ostendit.

17. *Non bibemus*, s. gratis, Aug.

20. *In finita multitudo*, Hebr. populo graui, i. multo, Chal. exercitu multo.

24. *Pergat*, Heb. & Chal. colligatur, 70. apponatur.

Incredulus fuerit, Heb. & Chald. rebelles fueritis, 70. irritastis me.

26. *Colligetur*, s. ad populum suum. *Et morietur*, pro, id est, morietur.

29. *Fleuit*: Non lacrymæ significantur, sed exequiarum celebritas. Hier. ep. 25.

C A P. XXI.

3. **H**orma, Heb. chormah, i. euersio, seu destructio, atque in hanc significationem accipiendum hic anathema.

5. *Nauseat*. Chald. fatigata est, 70. grauata est. *Leuissimo*, s. facile concoquebatur. 70. vacuo.

6. *Ignitos*, Heb. Seraphim, i. ignitos, seu vrentes, s. qui mordebantur, vri videbantur.

8. *Æneum*, Heb. & Chal. ignitum, s. qui ignitum serpentem repræsentet, quod facit æneus. *Pro signo*, i. edito loco, velut vexillum, Heb. super vexillum, seu perticam s. super hasta vexillari. Chal. & 70. pro signo.

11. *leabarim*, i. acernis transeuntium, Chal. vado transeuntium. *Contra*, i. versus, seu ad.

13. *Prominet in finibus*, i. extenditur in fines, seu egreditur a finibus; vt indicant Heb. Chal. & 70.

14. *Dicitur*, Heb. diceretur, pro dicitur: careret enim præfenti, 70 dicitur. *Libro*, quis hic liber incertum.

Fecit. s. victoriam. *Faciet*: Alii, fecit, quod indicant Heb. Chal. & 70.

15. *Scopuli*, &c. q. d. ex scopulis fluens *Torrentis*, transit per Arnon vsque in fines Moab, nempe scopuli torrentium, pro torrentes scopulorum, Chal. effusio torrentium.

16. *Apparuit puteus*, q. d. inde venerunt in locum putei, vel eo loco datus puteus, Chal. inde datus eis puteus.

18. *In datore*, i. cum datore, s. Mose. *Baculis*, scil. terram aperientes.

20. *Vertice*, i. capite, seu principio, aut extremitate.

27. *In prouerbio*, Heb. à parabolizantibus, i. ijs, qui parabolis vtuntur, 70. ab ænigmatistis. Chald. in prouerbis.

29. *Chamos*, idolum erat Moabitarum, vide 3. Reg. 11.

30. *Iugum*, i. imperium Chald. Regnum. *Lassi perueniunt*, Heb. desolare fecimus, seu vastauimus, Chald. vastauerunt.

32. *Possederunt*, Heb. Chal. & 70. expulerunt.

C A P. XXII.

3. *Et impetum*, pro, vt qui impetum.

5. *Ariolum*, Heb. in Pethorah Chald. in Pethor, Syria s. vrbs est nomen, 70. Phatrya *Flumen*, Chal. Euphratem. *Ammon*, Heb. Chal. & 70. populi sui.

7. *Pretium*, s. quod daret pro diuinatione.

9. *Deus*, i. Dei Angelus.

17. *Volueris, dabo tibi*, Hebr. Chald. & 70. dixeris mihi faciam.

18. *Immutare*, Heb. Chal. & 70. transgredi. *Plus vel minus loquar*, Heb. paruum, vel magnum faciam.

21. *Iratus*, s. quia malo animo ibat.

25. *Attriuit*, Heb. Chald. & 70. compressit, seu astrinxit.

29. *Percuterem*, Heb. & Chal. occiderem.

30. *Animal*, Heb. Chal. & 70. Asina.

31. *Pronus in terram*, Heb. Chald. & 70. incuruatus super faciem.

32. *Perversa*, s. animo peruerso ibat.

33. *Viuerat*, s. mortua erat.

35. *Præcepero*, Heb. Chal. & 70. locurus fuero.

36. *Oppido*, Heb. Chal. & 70. ciuitate.

37. *Mercedem aduentui*, Hebr. Chald. & 70. honorem tibi.

39. *In urbem*, & c. Heb. solum est, in urbem Chursoth, i. platearum, Chal. in urbem prouinciæ suæ, 70. in vrbes diuersorum, seu stabulorum.

C A P. XXIII.

2. *Simul*, i. Balac, & Balaam, vt patet ex Heb. & Chald. 3. *Imperauerit*, Heb. Chal. & 70. ostenderit, seu indicauerit.

4. *Velociter*, Hebr. & Chald. solus, 70. recta Alij in locum editiorem. Alij, sublatus, scil. se inde velociter submouens.

7. *Parabola*, i. prophetia. Sunt enim in Prophetijs parabola: sic inf. *Aram*, i. Syria, 70. Mesopotamia.

8. *Quomodo*, Heb. Chal. & 70. quid, i. cur.

9. *Solus*, s. à gentibus segregatus ob religionem.

Reputabitur, i. connumerabitur, seu miscebitur.

10. *Puluerem*, Chal. paruulos domus Iacob, de quibus dictum est, quod multiplicabuntur sicut puluis terræ.

Anima, i. vita, vel q. d. moriar ego.

12. *Iusserit*, Heb. Chal. & 70. posuerit in ore meo.

14. *Locum sublimem*, Hebr. agrum speculatorum, 70. speculam agri Chal. agrum speculæ.

15. *Obuius*, scil. Deo, 70. ego autem ibi interrogare Deum.

29. *Mutetur*, Heb. pœniteat.

21. *Idolum*, & c. Hebr. pro idolo & simulacro habent, iniquitatem, & laborem, seu præuaricationem, 70. laborem, & dolorem. Chal. idolum, & falsitatem. *Clangor victoria*, Chald. maiestas, 70. gloria. Alij, triumphus, vel amicitia.

23. *Iacob, & Israel*, pro, de Iacob, & Israel.

24. *Leana*, sic Chal. At Heb. Leo grandis natu, 70. catulus leonis.

C A P. XXIV.

1. *Vt ante*. Apparet illum etiam antea quesisse auguria, sed Deum anteuertisse.

2. *Irruente*, i. veniente, Heb. fuit super eum Spiritus Dei, Chal. quieuit super eum spiritus prophetiæ.

3. *Cuius obturatus est oculus*, s. cum videt visiones. Alij, pro obturato, vertunt apertum, Chal. qui pulchre videt. 70. verax, & videns.

4. *Cadit*, s. corpore per somnium, vel ecstasim.

Oculi, s. mentis.

6. *Valles nemorosa*. Alij, torrentes extensi, Chald. torrentes defluentes, 70. valles vmbrosæ, *Fluuios*, Hebr. fluuium, Chal. Euphratem.

7. *De Situla*, q. d. non ei posteritas deerit, 70. exhibit homo de semine eius. Chal. crescet homo, qui vngetur de filiis suis. *Erit in aquas*, i. populos, 70. dominabitur gentibus multis Chald. dominabitur populis multis.

Tolletur, i. eleuabitur, vt est Heb. & apud 70. At Chal. Roborabitur. *Propter Agag*, Heb. & Chal. plusquam Agag. est autem sermo de Saul, qui vicit Agag, vel de Dauid. Rex, s. Saul. *Auferetur*, Heb. & Chald. eleuabitur, 70. augetur.

8. *Deuorabunt*, Heb. comedent, i. consument, s. solent consumi quæ comeduntur. *Illius*, pro, suos.

9. *In maledictione*, i. tanquam maledictus.

10. *Complosis* s. vt solent irati.

14. *Consulam*, Chald. indicabo. *Populus tuus*, populo huic. Heb. Chal. & 70. Populus hic populo tuo.

Extremo tempore, q. d. tandem.

15. *Obturatus*, Vide sup.

16. *Oculos*, s. mentis.

17. *Eum*, s. Christum. *Orietur stella*, & c. Chald. consurget Rex de domo Iacob, & vngetur Christus de domo Israel. *Stella*, s. de qua Matt. 2. secundum Hier. in Matt. 2. dicerem potius Christum nomine & stellæ, & virga intelligi: nec enim illa stella ex Iacob orta est.

Virga, 70. homo. *Vastabitque omnes filios Seth*, Chald. dominabitur omnium filiorum hominum. *Filios Seth*, s. mundum.

19. *Ciuitatis*, i. mundi.

20. *Principium gentium*, i. primi inter gentes, s. præliati contra Israel, vt Chald. interpretatur. *Cuius extrema*, & c. i. qui tandem aliquando peribit.

21. *Si*, pro, etiam si. *Nidum*, i. habitationem.

24. *Trieribus*, i. triremibus. Heb. & Chal. nauibus.

Italia, Chal. Romanis. *Ipsi*, s. Romani.

C A P. XXV.

3. *Initiatus*, Hebr. coniunctus, 70. sacrificauit, Chald. Iconiunctus cultoribus Beelphegor, *Beelphegor*, id est idolo,

i dolo, quod colebatur in monte Phigor, q. d. se ei consecrarunt eius ritus seruantes.

4. *Contra Solem*, i. coram Sole, s. publice. Heb. Domino, coram Sole. Chal. iudica, occide illum, qui reus fuerit mortis, coram Domino contra Solem.

6. *Madianitidem*, scil. adductam in castra, vt dicitur Hebr.

7. *Fugione*, Heb. Chal. & 70. hasta, seu lancea.

8. *Genitalibus*, s. Mulieris, vt dicunt Heb. & Chald. At 70. per ventrem. *Plaga*, scil. quaa Deo percussi, Chald. pestis.

9. *Occisi*, s. a Deo, peste.

12. *Pacem*, q. d. omnino fruatur mea promissione, nemine impediante. *Pacem foederis mei*: Sic etiam Chal. At Heb. & 70. pactum meum pacis.

13. *Expiauit*, &c. Chal. & 70. placauit pro filiis Israel.

18. *Sororem*, q. d. popularem, seu ciuem suam.

C A P. XXVI.

1. **P**ostquam, &c. Heb. & 70. post plagam dixit, Chald. post pestem dixit.

3. *Super Iordanem*, i. prope Iordanem, sic & inf.

10. *Et factum est*, &c. Heb. Chal. & 70. & fuerunt in signum. Core autem filii non sunt mortui, in signum autem, i. in exemplum, s. ceteris.

51. *Recensiti*, s. secundo. Nam qui primo, s. sup. cap. 1. non sunt ingressi terram promissam Vide inf.

53. *Vocabulorum*, i. familiarum, quae vocabulis distinguuntur.

54. *Pluribus*, i. maiori tribui.

55. *Sors*, s. pro maiori portione inter maiores tribus, & familias sors mittebatur, & pro minori inter minores. Ita simul & ratione, & sorte agebatur.

58. *Ha sunt*, q. d. etiam haec familiae ex Leui ortae.

59. *Filiam* i. neptem. Not fuisse eodem nomine, s. Ioehabed appellatam, & filiam Leui & neptem secundum quosdam.

C A P. XXVII.

3. **I**n peccato, i. ob peccatum, s. murmuraciones contra Dominum.

11. *Sanctum*, pro, sancitum, Heb. statutum. *Lege perpetua*, Heb. Chald. & 70. iudicii, s. quod iudices seruare debeant.

14. *Sanctificare*, i. glorificare. *Super*, i. ad.

16. *Spirituum*, i. animarum. *Omnis carnis*, i. omnium hominum, q. d. qui nosti corda.

17. *Exire*, & *intrare*, i. regere. *Educere*, s. ad bellum. *Introducere*, s. in urbem, vel terram promissam, vel q. d. qui domum reducat.

20. *Gloria*, i. auctoritatis, vel secundum Aug. q. d. facies eum socium gloriae tuae.

21. *Consulet Dominum*, Heb. petet iudicium. *Vrim* coram Domino. Chal. consulet pro eo in iudicio illuminationis coram Domino. No. quod sacerdos summus, cum Deum consulebat, adhibebat Pectorale, seu Rationale, vbi Vrim & Thummim. itaque 1. Reg. 23. Applica, inquit, ephod. *Urim*, scil. Domini, vel Eleazari consulto Domino.

C A P. XXVIII.

2. **I**ncensum, i. victimas, quae incenduntur, seu cremantur. *Per tempora sua*, i. statim temporibus.

3. *Anniculos*, i. non maiores anno vno, s. intra annum aetatis, sed post octauum diem.

4. *Ad vespertum*, Heb. inter duas vespertas. Vide Exo. 12.

5. *Habeat*, s. olei.

6. *Incensi*, s. holocausti Heb. ignitionis, sic inf.

7. *Libabitur*, i. effundetur, s. ad Dei honorem.

9. *Duos*, s. praeterea, alterum quidem mane, alterum autem vesperti, ultra illos duos quotidie offerendos in holocaustum.

11. *Calendae*, celebrabatur id festum ob beneficium gubernationis secundum D. Tho. vt sabbatum ob creationem, vel secundum alios, vt temporum initia velut primitiae offerrentur, licebant autem opera seruilis in hoc festo. Ideo in Leui. Inter alia festa non connumerantur quibus ea opera non licebant.

13. *Decima*, i. ephi, quae est decima pars Cori Heb. & 70. decimam, decimam, q. d. vnam decimam per singulos: sic inf. Vide cap. 29. Chal. singulas decimas.

15. *In holocaustum*, Heb. & Chal. ultra holocaustum.

18. *Venerabilis & sancta*, pro celebritas sancta, q. d. solemnissima, seu celeberrima, sic & inf.

19. *Incensum holocaustum*, pro, sacrificium holocausti ignitum, Chal. oblationem holocausti.

24. *Fomitum ignis*, quasi dicat, holocaustum. *Qui surgit*, &c. Hebr. & Chald. ultra holocaustum iuge, & eius libamen.

26. *Primitiuorum*, s. nouarum frugum. *Hebdomadibus*, s. septem.

28. *Per arietes duas*, i. per singulos arietes decimas duas. Vide supra.

C A P. XXIX.

4. **Q**ui simul sunt agni septem. Chald. sic fiet omnibus septem, sic sup. & inf. in similibus locis. Heb. Sefuse est, per vnumquemque ex septem.

7. *Affligetis*, s. ieiunio.

14. *Id est simul*, pro, ex, q. d. vnicuique ex duobus, vt Heb. & Chal. indicatur.

17. *Altero*, i. secundo.

35. *Celeberrimus*, Heb. retentio, s. populi. Chal. collecta, alii, coetus, seu congregatio, s. populi.

C A P. XXX.

4. **E**t se, pro, aut se, vel est repetitio, & sumitur iuramentum pro voto. Vide inf. proxime.

Et iuramentum, pro, aut iuramentum, vel est repetitio, sumiturque iuramentum pro voto. Vide sup. proxime. *Voti rea*, i. obligata voto.

7. *Et semel*, pro, aut semel, vt apparet ex Heb.

11. *Domo viri*, nam sup. de coniugata, sed nondum domum ducta Aug. ait supra dictum de votis ante coniugium, nunc de factis in domo viri: quidam dicunt esse sermonem de viduae voto, facto tempore, quo erat cum viro.

Et iuramento, pro, aut iuramento, sic inf.

15. *Et in alteram diem*, &c. Heb. sensus est, si tacuerit de die

de die in diem, s. nihil dicendo, rata habebit vota, quod si postea contradixerit, ipsa quidem non tenebitur, sed ipse peccati reus erit. Idemque indicant Chal. & 70.

16. *Contradixerit*, sc. non statim, vt rescivit, sed postea vbi diu dissimulasset. *Portabit ipse*, &c. q. d. ipse à Deo punietur, non illa, quia impedita à viro, non potest præstare.

17. *Vel qua*, pro, seu quæ: est enim explicatio.

C A P. XXXI.

6. **E***t tubas*, pro, id est tubas, vel per vasa intelligitur Arca fœderis cum suis instrumentis.

8. *Principes gentis*, Heb. Chal. & 70. reges Madian.

Balaam, s. vel redierat ad Balac, vel non recesserat nisi in locum suum, i. hospitium, Aug. 1. Num. q. 61.

12. *Autem*, pro, etiam, vt apparet ex Heb. Chal. & 70. vel indicatur, sibi ea retinuisse.

16. *Peccato Phegor*, i. cultu idoli Phegor.

21. *Præceptum*, Hebr. & Chald. statutum, seu decretum.

23. *Sanctificabitur*, i. purgabitur, seu purificabitur, vt patet ex Heb. Chald. & 70. & No. quod Hebraice etiam igni purgata iubentur aqua expiatoria mundari.

29. *Primitia*, Heb. oblatio.

30. *Ex media*, &c. sc. ex iis, qui ad bellum non iuerant, quibusq; data media pars prædæ. *Quinquagesimum caput*, i. vnum ex quinquaginta.

50. *Vt deprecetur Dominum*, Hebr. ad expiandum coram Domino, Chal. & 70. ad propitiandum coram Domino.

53. *Vnusquisque*, &c. q. d. illa fuit oblatio ducum: nam sibi milites retinuerunt quæ rapuerant in bello, vel q. d. illud oblatum fuit de iis, quæ sibi in bello ceperant: ceperat enim sibi quisq; quod potuit.

54. *In manimentum*, &c. q. d. vt Deus filiorum Israel recordaretur.

C A P. XXXII.

9. **F***ines*, quos Heb. Chal. & 70. terram, quam.

12. *Cenezaum*, videtur ita dictus a patre Cenez. Vide Ios. 15.

14. *Incrementa & alumni*, Heb. multiplicatio, 70. *Alumni*, Chal. discipuli.

15. *Necis*, Hebr. perditionis, seu corruptionis, Chald. damni.

17. *Accincti*, i. prompti, Heb. festinantes, Chald. expediti. *Ante filios*, 70. priores in antecustodia filiorum, &c. vulgo Vanguardia.

20. *Domino*, i. arca Domini.

23. *Apprehendet vos*, i. pro eo puniemini.

38. *Versis*, &c. q. d. alijs nominibus eas appellantes.

C A P. XXXIII.

1. **M***ansiones*, sic etiam Chal. & 70. Alij, profectiones. *In manu*, i. ducibus, seu ducentibus.

Altera, i. postera, *Phase*, i. diei, quo Phase immolarunt seu diei Paschæ. *Manu ex elsa*, s. diuina virtute.

4. *Nam*, abundat, nec est Heb. Chal. aut in 70.

Dis. Dicunt Hebræi, illa nocte, qua est egressus populus, omnia Ægypti templa corruisse. Hier. epist. 127.

Vltionem, Heb. iudicia.

5. *Ethan*, nomen loci, vnde dictum desertum Ethan.

7. *Contra*, i. prope, vt appareat ex Heb. & 70. Vide inf. *Respicit*, Heb. Chal. & 70. est ante.

10. *Super*, i. prope.

11. *Sin per* D. s.

30. *Sin per* S. t.

48. *Supra*, i. prope, vel ultra. *Contra*, i. è regione.

49. *Planioribus locis*. Heb. & Chal. campestribus.

52. *Titulos*, i. aras, vel columnas, vel delubra. Chald. templa.

53. *Mundantes*, &c. Heb. expelletis habitatores terræ, & habitabitis in ea, 70. perdetis habitatores terræ, & habitabitis in ea. Chald. Possidebitis terram, & habitabitis in ea.

54. *Pluribus*, &c. Vide sup. c. 26.

55. *Interficere*, Heb. & Chal. expellere, 70. perdere.

Quasi clauis, &c. q. d. molestissimi. Alij vertunt, cultros, seu gladios. Chal. sument arma contra vos.

56. *Facere*, s. si mihi obediretis.

C A P. XXXIV.

2. **H***is finibus terminabitur*, Hier. ep. 129. Non acceperunt, inquit, Iudæi ram multa, quia præcepta Dei non obseruarunt.

3. *Sin per* S. t. *Salsissimum*, s. mortuum.

4. *Circuibunt*, s. termini. *Senna*, pro Sin.

5. *Torrentem*, s. Rhinocoluram. Vide Gen. 15.

7. *Altissimum*, Hebr. & Chald. Hor. est autem aliud ab illo, in quo mortuus Aaron.

8. *Emath*, quidam Antiochiam purant. At Hier. epist. 129. epiphaniam Syriæ.

11. *Rebla*, Hier. putat esse Antiochiam. *Contra fontem Daphnim*, Hebr. Chald. & 70. ab oriente Hain. i. fontis. *Cenereth*, s. ad lacum Genesareth.

15. *Semis tribus*, pro tribus & semis, i. dimidia, q. d. duæ tribus, & dimidia.

C A P. XXXV.

3. **S***uburbana*, i. prædia prope vrbes.

4. *Mille*, 70. bis mille passuum, Heb. Chald. & 70. cubitorum. Not quod erant, vt statim dicitur, duo milia, vndique, sed in prioribus mille, non licebat plantare aut ædificare, vel spatium illud duorum millium passuum incipiebat post milliare à ciuitate, vel passus continebat duos cubitos. Hebr. tamen eadem vox est, quam interpres vertit passum, & cubitum. Forte verior est sententia, quod dictum est prius mille, explicari postea, vt intelligatur mille bis, s. duo milia, q. d. spatium per mille passus extendetur, nempe bis mille in omnem partem.

6. *Auxilia*, i. refugium. *Fuderit*, scil. hominem occidendo.

8. *Mensuram*, i. proportionem, seu quantitatem.

11. *Nolente*, sic 70. At Hebr. & Chal. per ignorantiam, seu errorem: sic etiam inf.

19. *Interficiet*, i. data sententia à Iudice, poterit interficere: sic inf. Vide Deut. 19. & Aug. q. 65. in Num. Chald. & hic, & inf. addit, quando fuerit condemnatus in iudicio.

21. *Iugulabit*, Heb. interficiet.
 24. *Ventilata*, i. discussa, seu examinata.
 26. *Xtra fines*, s. egressus, vt patet ex Heb. Chal. & 70. & sequentibus.
 29. *Sempiterna*, Hebr. & Chald. statuta, seu decreta in generationibus vestris.
 30. *Punietur*, Heb. occideretur.

34. *Emundabitur*, Heb. non polluetur.
 C A P. XXXVI.
 7. *Vxor*, s. quæ succedunt in hæreditate paterna, q. d. tales non ducentur nisi ab ijs, qui fuerint ex eadem tribu.
 8. *Fœmina*, s. succedentes in paterna hæreditate.
 13. *Supra*, i. prope, vt vertit Chal.

DEUTERONOMIUM,

s. de secunda Legis promulgatione.

C A P. I.

Trans, s. respectu Palæstinæ. *Contra*, i. è regione. *Vbi auri est plurimum*, Hebr. & Dizahab, 70. & Aurifodinas. Chal. vbi dixit: Corruptos Iudæos trans Iordanem de peccatis commissis in deserto, & in campestribus, & in Pharan, & in Haharoth, addit hic & de eo, quod fecerunt vitulum aureum.

2. *Vndecim diebus*, s. iter, Chald. & 70. iter est vndecim dierum, quod forte additum à Mose, quia sequenti cap. doctus erat viam, deinde breuiorem vix potuisse ab illis 38. annis confici: tanti refert Deum fautorem habere an ultorem.

7. *Reuertimini*, Heb. vertite vos *Maris*, s. magni.
 8. *Fratres*, i. cognatos. *Filios*, i. posteros.
 15. *Nobiles*, Hebr. notos, i. spectatæ probitatis. *Qui docerent vos singula*. Heb. præfectos tribubus vestris, seu in tribubus vestris, vt vertit Chal.

17. *Accipietis*, Heb. & Chal. timebitis. *Dei iudicium*, sc. sustinet Iudex personam Dei.

28. *Enacim*, i. Gigantum, q. d. Gigantes. Sic Homerus filios Achiuorum, pro Achiuos, & Scriptura, filium hominis pro hominem Anac nomen proprium gigantis.

33. *Metatus est*, i. designauit, explorauit.
 36. *Robora*, q. d. iube esse bono animo.
 45. *Audiuit*, s. volentes ingredi terram promissam.

C A P. II.

1. *Solitudinem*, s. Sin.

3. *Sufficit circuire*, i. satis circuistis.
 4. *Videte*, i. cauete.
 7. *Benedixit*, i. benefecit.
 8. *Moab*, est id vrbis, & prouinciæ nomen in finibus Arabiæ.

11. *Emim*, i. terribiles seu horrendos.
 12. *Possessionis*, i. quam postea possedit.
 14. *Congregatio*, 70. generatio.
 15. *Manus*, i. potentia.
 20. *Zamzumim*, i. flagitiosos, sceleratos.
 25. *Sub omni cælo*, i. vbique.
 28. *Tantum*, i. satis.
 29. *Fecerunt*: Apparet fecisse postea quod antea negauerant, saltem fecisse aliquos, s. prope quos transibant.

C A P. III.

1. *Basan*. Hæc est Traconitis regio.

2. *Traditus est*, Heb. eum tradidi, pro tradam.
 11. *Restiterat*, i. remanserat. *Virilis manus*, q. d. commu-

nis, seu vulgaris: mensuratur enim cubitus palmo.

14. *Filius*, i. nepos.
 17. *Cenereth*, i. maris, seu lacus Genesareth. *Salsissimū*, s. mare mortuum. *Contra*, pro, ad.

25. *Egregium*, s. in quo templum ædificandum, Deusq; colendus, vel montem *Libanum*, intelligit, vt quod sequitur, sit explicatio *Libanum* s. montem, vel locum, vbi templum ex cedris Libani ædificandum, 70. Ante Libanum, Chal. Dominum sanctuarij. Notant quidam dictum Libanum, i. album ob perpetuas niues, vel quia thure abundat, quod Hebraice Lebanon dicitur.

26. *Sufficit*, s. quod à me hæcenus accepisti.
 28. *Præcedet*, i. ducet. *Visurus es*, pro vidisti, vt vertunt 70.

29. *Phanum*, i. templum.

C A P. IV.

2. *L*oquor, Heb. Chal. & 70. præcipio.

3. *Cultores*, s. Madianitas.
 7. *Grandis*, i. eximia, seu excellens. *Deos*, Chald. & 70. Deum. *Appropinquantes*, i. fauentes.

8. *Cæmonias*, Heb. & Chal. statuta: sic & inf. *Et vniuersam legem*, Heb. Chal. & 70. vt vniuersa lex, s. est. *Propinam*, Heb. Chal. & 70. Do, i. pono.

9. *Et animam*, pro id est animam. *Verborum*, i. rerum.
 11. *Cælum*, Heb. cæli cor, i. medium.

19. *Creauit*, Heb. & 70. diuisit, seu distribuit, Chal. præparauit. Alij, impertiuuit.

20. *Fornace ferrea*, i. seruitute durissima *Hæreditarium*, i. qui sit velut hæreditas eius. *Est*, i. apparet.

21. *Propter sermones vestros*, i. vestri causa.
 23. *Sculptam similitudinem*, pro, sculpturam, aut similitudinem, vt Heb. indicant Chald. simulacrum, aut similitudinem.

24. *Ignis*, pro, velut ignis. *Æmulator*, i. zelotes, scil. qui non patitur alium pro Deo coli, sed vult solus coli.

26. *Cælum & terram*, i. cælestes & terrestres.
 27. *In nationibus*, i. inter gentes.

29. *Tota tribulatione animæ tuæ*, Hebr. Chal. & 70. tota anima tua, in tribulatione tua.

30. *Reuerteris*, pro, si reuerteris.
 32. *A summo*, i. extremo, q. d. quære ab Oriente ad Occidentem,

33. *Vixisti*, sic est 70. At Heb. & Chal. vixit, seu vixerit.

34. *Horribiles visiones*, Chald. & 70. visiones magnas.

Alij tortores magnos. Vide Sap. 17. & 18.

18. *Deletet*, Hebr. & Chal. expelleret, 70. perderet.

42. *Nolens*, Heb. Chal. & 70. per errorem, seu ignorantiam.

44. *Ista*, s. de qua seq. cap.

48. *Sion* per *W* scribitur. *Sion* autem, qui in Ierusalem per *X*.

CAP. V.

1. *In auribus vestris*, i. vobis audientibus.

3. *Non*, pro, non solum, sic Gen 32. *Non* vocabitur s. solum, vel q. d. non cum illis, qui in Aegypto mortui, vel *inijt*, pro, inijt, q. d. Nunc vero iterum inijt, seu renouat nobiscum, &c.

4. *Facie ad faciem*, Chal. verbum verbo, q. d. per manifesta verba. *Nobis*, Heb. Chal. & 70. nobiscum.

7. *Non habebis*, &c. futura pro imperatiuis.

9. *Tertiam*, i. nepotes, vel pronepotes. Vide Num. c. 14.

11. *Frustra*, Heb. & 70. in vanum. *Super re vana*, i. vane s. falso. vanum enim quod veritate vacuum. Heb. eadem vox, quam sup. vertit frustra, & inf. num. 20, vertit falsum.

12. *Sanctifices*, i. sancte colas.

14. *Sabbathi*, pro sabbathum. *Id est requies*. Id additum ab interprete. *Domini*, i. ad honorem Domini.

15. *Observares*, Heb. faceres, i. celebrares, s. in memoria illius beneficij.

22. *Magna*, i. clara, exaudibili, *addens*, q. d. semel tantum locutus.

25. *Caro*, i. homo.

26. *Quid est omnis*, &c. potest etiam ex Hebr. sic verti. *Quis vnquam* audiuit viuentis Dei vocem, qui de medio, &c. & vixit in quem sensum videntur 70. vertisse. At Chal. vt noster.

29. *Quis det*, pro, vtinam, q. d. vellem, seu opto.

31. *Ceremonias*, Heb. statuta, Chal. pacta, 70. iustificationes, & sic fere solent vbicunq; nos ceremonias legimus.

33. *Protegentur*, i. prorogentur.

CAP. VI.

3. *Amplius*, Heb. Chal. & 70. valde.

7. *Narrabis*, Heb. reperes, i. inculcabis.

Dormiens, i. accumbens, vt dormias.

8. *Moueantur*, Heb. erunt vt frontalia, vide c. 11.

9. *Et ostis*, pro, id est ostijs, s. postibus.

11. *Extruxisti*, Heb. Chal. & 70. impleuisti.

13. *Iurabis*, non iubet iurare, sed prohibet per aliud nomen iurare, Aug. in Deut. 17.

15. *Æmulator*, i. qui consortem in amore non paritur, s. vult se solū, vt Deum coli, & summe amari, vt par est.

16. *Tentationis*, Vid. Exod. 17.

18. *Placitum*, Heb. & Chal. rectum.

20. *Cras*, i. posteris temporibus.

24. *Legitima*, Heb. statuta, Chal. præcepta, 70. iustificationes. *Vita nostra*, Heb. & Chal. vt viuificet nos, 70. vt viuamus. *Est*, i. apparet.

25. *Nostri misericors*, Hebr. iustitia nobis, i. misericordia, 70. misericordia nobis, Chald. præmium nobis.

Coram Domino, i. sic, vt ei placeamus.

CAP. VII.

6. *De cunctis*, Chal. & 70. præ cunctis.

7. *Vobis iunctus est*, i. vos est complexus, & valde dilexit, Chal. complacuit in vobis, 70. assumpsit vos.

8. *Custodiuit*, i. seruauit.

9. *Mille*, i. plurimos.

10. *Reddens*, s. pœnam.

14. *Inter omnes*, Heb. Chal. & 70. super omnes.

15. *Novisti*, i. vidisti, s. quibus plagis Aegyptum percussim.

16. *Deuorabis*, Chal. consumes. *Omnes populos*, 70. omnia spolia gentium.

19. *Plagas*, Heb. & 70. tentationes, Chal. mirabilia.

20. *Crabrones* s. muscas venenatas. *Latere potuerit*, Heb. Chal. & 70. latuerint.

22. *Pariter*, Heb. Chal. & 70. cito, i. subito. *Bestia terra*, i. feræ.

25. *Offendas*, Heb. illaqueeris.

26. *Anathema*, q. d. ne fias Deo abominationi, & ab eo destruaris. *Anathema est*, i. debet prorsus destrui.

CAP. VIII.

1. *Cave*, pro, vide.

2. *Nota fierent*, non vt ipse cognosceret, inquit Aug. q. 13. in Deut. Hebr. vt sciret, i. scire faceret, Chal. vt sciretur: & sic etiam potest verti ex Heb. 70. verterunt vt noster.

3. *Penuria*, Heb. Chal. & 70. fame. *Verbo*, i. re, q. d. in eo, quod Deus voluerit. *Ore*, i. voluntate, seu imperio, scil. quod voluerit, seu iusserit.

4. *Subtritus*, s. deficientibus calceis, q. d. nec calcei vetustate consumpti. Vide inf. c. 29. Chal. calceamenta tua non sunt contrita, 70. pedes tui non occalluerunt. Heb. pes tuus non tumuit, seu non fuit discalceatus.

5. *Vt recogites*, Heb. & recogitabis, seu recogita. Chal. & 70. & scies, seu, cognosces.

9. *Lapides, ferrum*, q. d. vbi fodinæ ferreæ.

15. *Dipsas*, serpens est, qui morfu inducit sitim maximam, vnde & nomen accepit Heb. & Chal. locus siticulosus, q. d. aridus, seu sine aqua, vt statim explicatur, 70. *di-psa, dipsa*, i. sitis.

20. *Deleuit*, pro, delebit, vel loquitur de iam deletis.

CAP. IX.

1. *Hodie*, i. hoc tempore, seu paulo post.

2. *Enacim*, i. gigantum. Vide sup. cap. 1. *Vidisti*, Hebr. nosti, q. d. de quibus per auditum nosti, quod nemo eis possit resistere, in quam etiam sententiam vertit Chal. & 70.

4. *Deleta sint*, s. illo tempore, vel pro, delenda.

5. *Æquitatem*, Heb. & Chal. rectitudinem. *Deleta*, pro, delenda.

11. *Demonstrasti*, Heb. præcepi, Chal. & 70. præcepisti.

17. *Proieci*, vide Exo. 32. *Torrentem*, i. aquam torrentis, quam, s. eis dedit potandam.

22. *Incendio*, vide Num. 11. *Tentatione*, vide Exod. 17. *Concupiscentia*, vide Num. 11.

25. *Iacui*, &c. Redit ad id, quod supra dixerat, nisi forte bis id factum fuerit, terq; fuerit in monte per 40. dies, & 40. noctes.

CAP. X.

6. **B**eroth, dicitur etiam Cades. Vide Num. 20.
Mosera, dicitur etiam Hor. vide Num. 20.
Mortuus, s. 40. anno postquam peccauit Exod. 32.
 7. *Gadgad*, dicitur etiam Oboth. Nu. 20.
 8. *Separauit*, Heb. Chal. & 70. separauit Dominus.
Benediceret, i. bene precaretur populo. Vide Num. 6.
 10. *Steti*, videtur redire ad id, quod dixit in fine c. 9.
 14. *Cælum cæli*, Heb. cæli cælorum, i. cæli altissimi,
 vel q. d. & cæli, qui apparent, & qui supra illos sunt.
 15. *Et tamen*, Heb. tantummodo. *Et amauit*, explica-
 tio præcedentis.
 16. *Circumcidite preputium*, i. auferre impedimenta.
 17. *Munera*, s. vt iudicet iniuste, vel propter illa.
 20. *In nomine illius*, s. & non per Idola.
 21. *Laus tua*, i. de quo gloriari debes, vel quem sem-
 per laudare.

CAP. XI.

1. **P**recepta, Heb. obseruationem, i. quæ obseruari vult,
 s. quæ sequuntur, cæremonias, &c.
 2. *Cognoscite*, i. cogitate, recordamini. *Disciplinam*, sc.
 qua vos Dominus erudiuit.
 10. *Ducuntur*, s. per sulcos.
 12. *Inusit*, 70. visitat, Heb. quærit, Chal. requirit, q. d.
 curat.
 14. *Dabit*, sic 70. At Heb. & Chal. dabo *Temporaneam*
 s. Autumno iacta semente. *Serotinam*, sc. Vere, quando
 seges grandior.
 18. *Collocata*, Heb. sint in frontalia.
 19. *Illa meditantur*, Heb. de illis loquantur. *Accubueris*,
 s. vt dormias.
 20. *Super postes*, Hyperbolica commendatio. Aug. 9.
 in D. eut.
 21. *Quamdiu cælum imminet terra*. Hebr. Chal. & 70.
 sicut dies cæli super terram.
 23. *Eas*, i. earum bona.
 24. *A deserto*, s. Meridie. *Libano*, s. Septentrione.
Euphrate, s. Oriente, ex parte. No. id accidisse tem-
 pore Salomonis.
 26. *Benedictionem*, & maledictionem, i. felicitatem,
 & infelicitatem.
 28. *Ostende*, Heb. Chal. & 70. præcipio. *Ignoratis*, scil.
 esse Deos. solum enim verum Deum nostis esse Deum,
 vel q. d. antea vobis ignotos.
 29. *Garizim*, Vide inf. 17. cap. & Ios. 8.
 30. *Contra*, i. è regione. *Qua est iuxta*, &c. pro iis om-
 nibus, Hebr. est solum, iuxta Elone, i. querceta Moreh
 (qui locus secundum quosdam est iuxta Sichem. At Hier.
 in locis Heb. ait Garizim, & Hebr. esse prope Iericho,
 & non prope Sichem. At Iud. 9. apparet Garizim esse
 prope Sichem. Sed dicerem esse alium eodem nomine)
 Chald. in latere planitiei Moreh, 70. prope excelsam
 quercum.
 32. *Ponam*, Heb. & 70. do. i. propono, Chald. pono.

CAP. XII.

4. **I**ta, s. vt gentes quouis loco sacrificantes, &c.
 6. *Manuum*, i. manibus oblatas, vel manuum la-
 bore prouenientes.

7. *Latabimini*, i. prosperabimini.
 11. *Quidquid præcipuum*, &c. Heb. omnem electionem
 votorum vestrorum, i. quidquid ex animi electione vo-
 ueritis Chald. omnia optima votorum vestrorum, 70.
 omne electum donorum vestrorum, &c.
 12. *epulabimini*, Heb. Chal. & 70. latabimini.
 15. *Benedictionem*, i. opes, *siue immundum*, &c. Chal. &
 70. tam immundus, quam mundus comedet eam, sicut
 capream, &c. & sic noster vertit inf. locum similem.
Capream, & ceruum, quæ, s. animalia munda, quibus
 vesci licet, etsi non offerre.
 16. *Quasi aquam*, i. totum, vt nec gutta remaneat.
 17. *Decimam*, Vide inf. cap. 14. quam liceret comedi.
 19. *Derelinquas*, i. deseras.
 23. *Pro anima est*, q. d. eo vita alitur, & conseruatur.
 30. *Cæremonias*, Heb. Chal. & 70. deos.
 32. *Tantum facito*, i. ne quid aliter facias addendos
 aut minuendo, vt statim dicitur. Alioqui non esset lo-
 cus Christi præceptis legi additis, quæ tamen non sunt
 contraria iis, quæ hic præcipiuntur.

CAP. XIII.

1. **P**rophetes, i. qui se Prophetam dicat.
 3. *Palam fiat*, Chald. sciatur.
 9. *Interficiet*, s. per sententiam Iudicis prius condem-
 natum, illi enim prius denunciandus, vt 70. indicant.
 13. *Belial*, i. sine iugo, q. d. impii, peruersi. Hier. 4. E-
 phes. ait diabolus etiam dictum Belial, quod à se Dei
 iugum abiecerit.
 16. *Domino*, i. in Domini honorem. *Tumulus*, i. acere-
 uus lapidum.
 17. *Anathemate*, i. rebus illis, quæ debent prorsus de-
 strui.
 18. *Audieris*, i. obedieris.

CAP. XIV.

1. **E**stote, sic etiam 70. At Heb. & Chal. estis.
Incidatis, s. cultris, aut vnguibus more Gentiliū.
Caluitium, s. tonsa capitis parte anteriori. Heb. Cal-
 uitium inter oculos vestros. *Super mortuo*, i. ob aliquem
 defunctum.
 2. *De cunctis*, Chal. præ cunctis.
 5. *Bubalum*, i. bouem syluestrem. *Tragelaphum*, i. Hir-
 coceruum. Alii Hircum syluestrem. *Pygædum*, species
 est Aquilæ. Alii, Damam. Alii, vnicornum, s. incerta si-
 gnificatio est nominum Hebræorum, præsertim pro-
 priorum animalium, herbarum, lapidum, &c. eoq; tan-
 ta varietas interpretum.
 7. *Charogryllum*, Chal. cuniculum.
 10. *Et squamis*, pro, aut squamis.
 12. *Halæetum*, i. marinam Aquilam.
 13. *Ixion*, vulturis genus est.
 18. *Onocrotalum*: Alii ciconiam.
 19. *Reprat*, s. quatuor pedibus, vt dicitur Leuit. 11.
 21. *Hadum*, Vide Exo. 23.
 23. *Comedes*, scil. de parte eius decimæ, quæ dabatur
 Leuitis Ierosolymitanis. Vide Num. 18. Quidam tamen
 aiunt significari hic secundam quandam decimam, &
 paulo inferius tertiam. *Primogenita*. Hæc dabantur sa-
 cerdotibus, vt dicitur Numer. 18, sed, vt hic indicatur.

etiam ex ipsis edebant offerentes. Vide cap. sequen. & Ioann. 2.

28. *Tertio*, s. in fine, vt indicant Heb. Chal. & 70.

Aliam, s. præter eam, quæ quotannis debebatur.

CAP. XV.

1. *Septimo*, s. in fine, vt indicant Heb. & 70.

3. *Peregrino*, i. non Iudæo, à Iudæo, qui non erat soluendo, repeti non poterat.

4. *Mendicum*, q. d. ne patiari Iudæum mendicare, sed subueni. Vide paulo inferius, vbi ait, non defuturos pauperes. vel significat tantam fore bonorum abundantiam, si Dei legem seruēt, vt nemo cogatur mendicare: alioquin non defuturos pauperes.

6. *Fœnerabis*, i. mutuum dabis.

9. *Fiat tibi in peccatum*, i. Fias reus peccati, vel pro peccato puniaris.

11. *Pauperes*, sc. priuati, nam publici mendici non erant, vt quidam volunt. At videtur contradicere Luc. cap. 16. Vide sup.

12. *Venditus*, s. se ipse vendiderit. No. quod tales non dimittebantur, nisi post septem annos, etiam si interueniret annus remissionis.

14. *Viaticum*, Hebr. quod porter onustus, q. d. abundanter.

17. *Similiter facies*, sc. donando libertate, non autem perforando aurem.

18. *Non auertas*, & c. Heb. Chal. & 70. Ne tibi durum videatur, quod liberum cum dimiseris. *Iuxta mercedem*, q. d. illud seruitium est meritum libertatis, tanquam mercedis. Heb. & Chald. duplici mercede mercenarii, i. duplici tempore quam solet mercenarius. Hic enim apud Hebræos per tres annos solum operas locabat.

19. *Sanctificabis*, i. offeres, vt rem sanctam, seu dedicatam Deo.

20. *Comedes*, s. partem datam à sacerdotibus.

23. *Quasi aquam*, s. ita vt nihil remaneat.

CAP. XVI.

1. *Facies Phasem*, i. immolabis Agnum Paschalem, vel victimas in Pascha offerri solitas. Vide Ioan. 18.

2. *Et de bobus*, s. victimam aliam, Chald. & victimam sanctificatam de bobus.

3. *Afflictionis*, s. Ægyptiacæ monumentum. *Pauore*, s. tanto, vt non potueris panem fermentare. Heb. Chal. & 70. festinatione.

6. *Occasum*, Hinc apparet, quid sit inter duas vesperras. Vide Exo. 12. *Quando*, s. illa nocte egressi, vt supra dictum est. 7. *Consurgens*, sic etiam Chal. At Hebr. & 70. verrens te, q. d. reuerteris.

Coques, i. parabis, s. assando.

8. *Collecta*, i. solemnitas, s. collecto populo. *Opus*, sc. seruile. Vide Leu. 23.

9. *Ab ea die*, & c. i. ab ea die quo est oblatus manipulus primitiarum, qui primum metitur, vt interpretatur Chald.

10. *Iuxta benedictionem*, & c. i. pro facultatibus tibi à Deo datis.

11. *Epulaberis*, Hebr. Chald. & Septuaginta, lætaberis, sic & inf.

Habitet nomen eius, i. colatur ipse.

18. *Magistros*, s. viros sapientes, Hebr. & Chal. Præfectos, 70. magistros.

19. *Non accipies*, & c. alloquitur Iudices. *Personam*, q. d. ne habeas respectum, seu rationem dignitatis litigantis. *Mutant*, Heb. & Chal. peruertunt. *Verba iustorum*, i. causas iustas. Chal. verba recta.

20. *Iuste quod iustum*. Sic etiam 70. At Heb. iustitiam, iustitiam, i. ipsam iustitiam, seu nihil aliud nisi quod iustum est. Chal. quod iustum est, & verum.

22. *Quaodit*, q. d. ritu gentilico, seu modo quo solent idololatrar.

CAP. XVII.

1. *Ut quidpiam*, pro, id est, quidpiam.

2. *Portarum*, i. urbium.

3. *Omnem militiam cœli*, i. aliquam ex cœli stellis. 70. aliquid ex ornatu cœli.

7. *Malum*, i. auctorem mali. Chald. facientem quod malum est. Id est imitatus Paulus 1. Cor. 5.

8. *Sanguinem*, & *sanguinem*, & c. q. d. in causa sanguinis, litis & lepræ s. condemnandus ne sit aliquis, an nō. *Lepram*, & *lepram*, Heb. plagam, & plagam. i. lepram, & lepram, vt verterunt etiam Chal. & 70.

9. *Iudicem*, s. supremum.

10. *Facies*, i. iudicabis, seu exequeris.

11. *Iuxta legem*, Heb. iuxta sermonem legis, quem re docuerint, q. d. iuxta interpretationem legis quam dederint. *Sequerique sententiam eorum*, Heb. Chald. & 70. & iuxta iudicium, quod dixerint tibi, facies. Atque huc videtur respexisse Christus, cum dixit Matth. 23. *Quæcunque dixerint vobis, seruate & facite*: quæ duo loca sufficere deberent Hæreticis ad resipiscendum, & obediendum Romano Pontifici, & Catholicis Episcopis.

12. *Sacerdotis*, s. summi. *Et decreto iudicis*, Heb. & Chal. vel Iudicis, 70. vel iudicis qui fuerit diebus illis: videtur autem esse explicatio præcedentis, sicut sup. cum dixit, & ad iudicem, vel q. d. sacerdotis summi, aut eius, qui sub illo habet iudicandi in ea causa potestatem, vt solent inferiores iudices Ecclesiastici sub Romano Pontifice. *Malum*, i. perniciosum hominem. Tales sunt hæretici, ideoque merito puniuntur.

17. *Plurimas*, s. paucas habere poterat, vt Dauid; non multas, vt Salomon. Aug. q. 27. in Deu. *Qua illiciant*, & c. Heb. ne declinet cor eius. Chal. ne decipiatur cor eius. 70. ne alienetur cor eius. Euenit quidem id Salomoni.

18. *Deuteronomium*, i. exemplum: vulgo Translumptum, Heb. duplum, seu duplicationem, Chal. exemplum. 70. Deuteronomium. *Legis huius*, 70. hoc.

CAP. XVIII.

2. *Domini enim*, Chald. munera eis data à Domino.

3. *Iudicium*, i. ius seu ritus, Chald. pertinens ad sacerdotes, q. d. debitum sacerdotibus. *Armum*, Hebr. Chal. & 70. armum & maxillas,

5. *Nomini Domini*, i. Domino.

7. *Stabunt*, i. ministrabunt. *Excepto eo*, i. ultra id. Not. hinc, & ex cap. 14 & Num. 18. apparere non datas decimas, nisi Leuitis in templo seruientibus. Aliis vero dabantur tertio quoque anno solum.

10. *Lufret*, i. expiet. *Qui ariolos feiscitetur*, & *abferuet* *fomnia atque auguria*, Heb. diuinator, aut præstigiator, aut augur, Chal. diuinans, aut horas obseruans, aut auguria.

13. *Cum Domino*, i. coram Domino.

15. *Prophetam*, f. Iolue in typo, & Christum in veritate. *Sicut me*, f. legislatorem.

21. *Eum*, i. eius prophetias.

C A P. XIX.

3. *Viam*, f. ad illas.

4. *Heri & nudius tertius*, i. antea.

6. *Proximus*, i. cognatus

11. *Surgensque*, i. insurgens in illum.

13. *Innoxium sanguinem*, i. innocentis occisorem. Complut. legit noxium. At Heb. innoxium, 70. purgabis sanguinem innoxium, Chal. auferes effundentem sanguinem innocentem.

15. *Stabit*, i. admittetur. *Stabit omne*, pro, confirmabitur omne. *Verbum*, q. d. accusatio.

21. *Pro anima*, f. exiges, q. d. eo supplicio afficietur, quo accusatus, si verum fuisset crimen, erat afficiendus.

C A P. XX.

5. *Edicauit*, i. initiauit, f. habitando.

6. *Communem*, i. prophanatam, f. vtendo fructibus, qui per quatuor annos primos erant intacti, 70. & non est latus ex ea. *De qua vefci omnibus liceat*. Id ab interprete additum explicationis gratia.

7. *Accepit*, f. in domum.

8. *Reliqua*, i. verbum additum ab interprete.

9. *Cuneos praparabit*, i. aciem instruet.

14. *Exercitui diuides*, Hebr. Chald. & 70. prædaberis tibi.

C A P. XXI.

5. *Benedicant*, f. populo. *Quidquid mundum, vel immundum est*. Hebr. omnis plaga, 70. omnis lepra Chal. omnis plaga lepræ.

8. *Innocentem*, i. hominis innocentis interfecti, q. d. ne impures nobis homicidium.

9. *Tu*, f. o popule.

13. *Patrem, & matrem*, i. patris & matris absentiam.

Vxor tua, f. ad fidem conuersa.

14. *Opprimere per potentiam*, Heb. vti eius seruitio, f. ancillæ, vel (vt alii interpretantur) distrahendo eam ad lucrum, v. g. commutando, aut oppignerando. *Humiasti*, i. violasti.

17. *Liberorum*, Heb. virtutis, seu fortitudinis, q. d. virtutis generatiuæ, seu fecunditatis sic Genes 49. vbi nos legimus principium doloris mei, Heb. principium roboris mei. *Primogenita*, i. ius primogenituræ.

19. *Iudicii*, Heb. & 70. loci illius, Chal. domus iudicii loci sui.

20. *Comessationibus*, &c. Heb. & Chal. solum habent, vorator, & potator, 70. pro, potator vertit inebratur.

23. *Permanebit*, Heb. & 70. pernoctabit, Chal. permanebit. *Maledictus*, i. execrabilis. Aug. con. Adim. Maledicta mors, quam Christus in ligno euacuauit. est enim a peccato. *A Dee*. odit enim Deus peccatum, & mortem. ideo ad eam suscipiendam, & delendam misit fi-

lium suum. Aug. 14. contr. Faust. Not. quod Chal. loco omnium horum, quia maledictus, &c. vertunt, quia pro eo, quod peccauit coram Domino suspensus est.

Pendet, No. quod soli apud Iudæos suspendebantur blasphemi, & idololatæ. quod supplicii genus etiam apud Romanos fuit, & Ægyptios, & Persas. Vide Esth. 7. Gen. 40. Cicer. in Verremorat. 7. *Contaminabis*, f. relinquando noctu in patibulo.

C A P. XXII.

2. *Propinquus*, i. prope, q. d. etiam si longe habiter, Chal. etsi non est prope, 70. si autem non appropinquet ad te.

8. *Tecti*. nam in Palæstina recta plana.

9. *Altero semine*, i. diuersis feminibus *Sanctificentur*, i. polluantur, vt vertit Chald. q. d. pereant, dum alia impediunt. Antiphrasis est, vt benedicere pro maledicere.

10. *Et asino*, f. quia impares sunt viribus. Clemen. 2. Strom non communicabis, inquit, ex æquo culturam verbi mundo, & immundo, fideli, & infideli.

11. *Contextum*, f. displicet Deo confusio.

12. *Funiculos in fimbriis*, q. d. loco fimbriarum, vel fimbrias ex funiculis. Vide Num. 15. Heb. funiculos, seu fimbrias. *Angulos*, f. vbi vestis ante, & retro scissa est.

Pallii, i. vestis superioris.

14. *Nomen pessimum*, i. aliquid, vnde infametur.

17. *Vestimentum*, f. sindonem, vel indusium, quo vfa prima nocte, quoque exceptus sanguis, Chald. sindonem.

21. *Malum*, i. occasionem peccati, seu malefacientem, vt vertit Chal. sic & inf.

26. *Latro*, Heb. Chal. & 70. vir. Animam, i. vitam.

27. *Clamauit*, i. præsumendum est clamasse.

28. *Res ad iudicium venerit*, Heb. Chald. & 70. inuenti fuerint, i. deprehensi.

C A P. XXIII.

1. *Ecclesiam*, i. congregationem, f. ducta vxore, inepti enim ad generandum.

2. *Ad decimam*, Heb. etiam in decima, q. d. nullus vquam ex illis ducet Israelitidem, vel q. d. non nisi post decimam generationem. quem sensum videtur secutus noster Interpres.

3. *Intrabunt*, f. ducendo Israelitidem. fœminæ tamen poterant nubere, vt Ruth.

4. *Mesopotamia Syria*, sic etiam 70. At Heb. de Pethor Syriæ fluuiorum, f. Mesopotamiæ, Chal. de Pethor Syriæ, quæ iuxta Euphratem.

11. *Aqua*, f. expiatoria ad id præparata.

15. *Domino*, f. Gentili. *Confugerit*, i. vf fiat Profelytus Aug. q. 35. in Deut.

18. *Prostibuli*, Heb. Chal. & 70. meretricis. *Canis*, i. venditi, vel permutati. est enim animal palam lasciuiens. *Quidquid illud*, &c. q. d. in quocunque voto.

20. *Alieno*. Apparet id Iudæis licuisse, f. ad punitionem Gentilium, quidam tamen negant fuisse licitum, sed permissum solum.

24. *Ingressus*, f. ad vindemiandū mercede conductus.

25. *Intraveris*, f. mercede conductus ad metendum.

CAP. XXIV.

1. **H** *Abuerit*, 70. cohabitauerit, Chald. concubuerit. *Scribet*, &c. non dicit licere, sed iubet, ne dimittatur sine libello, quanquam forte licebat.

4. *Polluta*, s. concubitu secundi viri. Hinc videtur non licuisse secundo nubere. *Et abominabilis facta*, Heb. Chald. & 70. quia id abominatio est, s. illam recipere.

6. *Animam suam opposuit*, i. vitam pro pignore dedit, ut est Hebr. & apud 70. At Chal. quia cum ipsis sit esca omni animæ, q. d. quia necessariae sunt ad parandum cibum.

7. *Solicitans*, Heb. Chal. & 70. furatus.

8. *Incurras*, s. per peccatum, ut Maria soror Moïsis.

Facies, s. ubi incurrens. Figura hæc sacramenti Confessionis.

13. *Ante solis occasum*, Hebr. & Chald. ad solis occasum, 70. Circa solis occasum. *Iustitiam*, q. d. iustus haberis coram Domino in eare.

16. *Moriatur*, i. occidetur, s. iudicis sententia.

CAP. XXV.

2. **M** *Odus*, s. lege definitus.

3. *Abeat*, s. evitavit, vel ex eo loco. quidam legunt obeat, Heb. vilescat. Chal. ignominiam patiat.

5. *Accipiet eam frater*. Poterat accipere, etiam si aliam uxorem haberet. Iustin q. 132.

6. *Appellabitur*, q. d. habebitur prioris filius, eiusque hæres erit.

7. *Portam*, s. ubi ius dicebatur.

9. *Fiet*, i. æquum est fieri.

11. *Miseritque*, Heb. Chal. & 70. accesserit, & miserit.

12. *Abscindes*, s. o. Iudex.

14. *Modius*, Heb. Ephra.

15. *Iustum*, & *verum*, Heb. perfectum & iustum.

Æqualis, & *verus*, Heb. perfectus & iustus.

18. *Fame*, & *labore*, Hebr. & Chal. lassitudine, & fatione.

19. *Nomen eius*, s. ut detur obliuioni, quasi nunquam fuisset, Heb. & Chal. memoriam eius.

CAP. XXVI.

2. **C** *Artalio*, i. canistro, seu sporta.

5. *Syrus*, s. Laban. *Persequeretur*, Chal. quasiuit perdere Patrem, s. Iacob.

7. *Humilitatem*, i. afflictionem.

10. *Dominus dedit*, Heb. Chal. & 70. Tu Domine dedisti.

12. *Compleueris decimam*, i. satisfeceris debito soluendi decimas debitas Leuitis in templo, seu tabernaculo seruientibus. Vide sup. cap. 14 & Num. 18. Decimarum, s. quæ dabantur Leuitis reliquis, & pauperibus tertio quoque anno. *Tuas*, i. urbis tuæ.

13. *Sanctificatum*, Chal. decimas sanctificatas.

14. *Luctu*, i. egestate, q. d. non defraudaui decimis eos, quibus debebantur, ob egestatem meam. *Immunditia*, q. d. ad vsum prophanum. *Funebris*, i. in exequiis.

15. *Sanctuario*, Heb. Chal. & 70. sancto habitaculo.

Et de, pro, id est de.

16. *Hodie*, i. hoc tempore. vel significatur quotidie id cogitandum, renouandamq; mentem ea cogitatione.

19. *Nomen*, s. celebre. *Sanctus*, i. dicatus.

CAP. XXVII.

2. **L** *Enigabis*, s. dealbando, Heb. linies sic & inf.

3. *Legis huius*, s. Decalogi, vel omnium præceptorum, quæ hoc libro scribuntur. *Iurauit*. Aug. Deum iurare est inconcussa veritate firmare.

4. *Præcipio*, s. erigendos.

8. *Plane*, & *lucide*, i. litteris clavis, & legibilibus.

9. *Hodie*, &c. q. d. cogita te hodie factum Dei populum, & incipe nouam vitam.

12. *Benedicendum*, i. precandum bona; vel respondendum Amen, ad benedictiones. *Ioseph*, i. Ephraim & Manasse.

13. *Maledicendum*, i. imprecandum mala, vel respondendum Amen, ad maledictiones.

14. *Leuita*. Hi erant secundum quosdam in medio Montium.

15. *Maledictus*. Not quod benedictiones hic omituntur, vel hæ maledictiones addebantur post benedictiones, & maledictiones, quæ hic tacentur, & forte sunt illæ, de quibus cap. seq. *Abominationem Domini*, q. d. quod Dominus maxime detestatur. *Amen*, id est, ita sit.

16. *Non honorat*, Heb. vilipendit.

17. *Terminos*, i. limites agri.

20. *Operimentum lectuli eius*, Heb. oram patris sui, s. operimentum vxoris patris, Chal. & 70. operimentum patris sui.

21. *Omni*, i. quouis.

25. *Percutiat animam*, i. vitam auferat. *Sanguinis*, i. hominis.

26. *Nec eos opere*, &c. explicatio est præcedentis.

CAP. XXVIII.

2. **B** *Benedictiones*, i. bona, s. quæ sequuntur.

3. *Benedictus*, i. felix.

5. *Reliquia*, i. fructus, qui reponuntur, seu asseruantur, Chal. panaria.

6. *Ingradiens*, & *egrediens*, i. in actionibus tuis.

9. *Suscipiet*, i. eriget, Heb. statuet, Chal. constituet.

10. *Inuocatum sit*, q. d. te Dei populum dici, & esse.

12. *Fœnerabis*, i. mutuum dabis sic inf. *Fœnus*, i. mutuum.

13. *In caput*, &c. q. d. Faciet te primum, & non vltimum.

14. *Ad dexteram*, nec *ad sinistram*, i. nec amore felicitatis, nec timore infelicitatis. Aug. q. 48. in Deut.

20. *Famem*, & *esuriem*, 70. egestatem, & esuriem. Alii, maledictionem, & turbationem. *Inreparationem*, i. interuentionem, 70. consumptionem. *Adinventiones tuas pessimas*, Heb. & Chal. malitiam operum tuorum.

21. *Adiugat*, pro, adiūget sic & in seq. ut patet ex Heb.

22. *Egestate*, alii, tumore, vel phthisi. *Frigore*, sic 70. sed deest, Heb. & Chal. No. quod Heb. Chal. & 70. additur etiam, gladio. *Rubigine*, s. segetes consumente.

23. *Æneum*, s. non dans pluuiam. *Ferrea*, s. non dans fructum.

24. *Imbrem*, i. pro imbre.

27. *Partem corporis*, &c. s. hæmorrhoidibus, ut est Heb. & Chal.

28. *Furo*

28. *Furore*, Heb. Stupore, Chal. conturbatione, 70. ecstasi.

29. *Dirigas*, i. prosperes. *Calumniam*, 70. iniuriam. sic & inf.

31. *Immoletur*, i. occidatur.

32. *Ad conspectum*, i. aspiciendo an reuertantur.

35. *Suru*, i. tibijs, Heb. & Chal. coxis.

40. *Defluent*, i. in nihilum abibunt.

47. *Abundantiam*, q. d. cum te Deus faceret abundare omnibus rebus.

50. *Prociacissimam*, i. impudentissimam, inhumanissimam.

53. *Vastitate*, Heb. coarctatione, 70. afflictione.

54. *Delicatus* & *luxuriosus*, Hebr. Chal. & 70. tener, & deliciosus, seu delicatus, vt inf. vertit interpres de fœmina. *inuidebit, ne det*, i. prae tenacitate non dabit.

56. *Inuidebit super carnibus*, i. negabit carnes.

57. *Illuue secundinarum*, Chal. filijs paruulis, 70. intestinis. Et *super*, pro, id est, super est enim explicatio praecedentis. *Tuas*, i. vrbs tuae.

64. *Summitate*, i. extremitate.

65. *Deficientes*, s. prae expectatione.

66. *Credes*, i. fides, q. d. desperabis de vita. Not. quod hunc locum ad Christum crucifixum, cui Iudaei nō crediderunt, referunt, Iren. Athan. Terrul. Cypr. Augustin.

68. *Classibus*, s. post captiuitatem Romanam.

Per viam, 70. & per viam. *Dixit*, Hebr. Chald. & 70. dixi.

CAP. XXIX.

3. **T**entationes, sc. per illa Pharaonis animus explorabatur.

4. *Oculos*, & *aures*, & c. i. intelligere & obtemperare, id vero ob illorum culpam. Aug. in Deut. q. 50. *Possint audire*, Heb. Chal. & 70. audientes seu ad audiendum.

5. *Adduxit*, sic etiam 70. At Heb. & Chal. duxi.

6. *Panem*, & c. cito consumpserant allatum ex Aegypto. Aug. q. 51. in Deut. *Ego sum*, 70. ipse est *Dominus*, scil. qui curam vestri habeo.

9. *Intelligatis vniuersa*, pro, prudenter agatis in omnibus. *Facitis*, Heb. facturi estis.

10. *Coram Domino*, i. coram arca fœderis Domini, vel coram Deo, qui vbique est. *Vestri*, & *Tribus*, 70. vestrarum Tribuum. quo etiam modo possunt verti Heb.

Doctores, Heb. & Chal. Praefecti.

11. *Exceptis*, i. praeter. q. d. etiam caesores lignorum.

12. *Fœdere*, q. d. vt fœdus in eas cum Domino.

13. *Suscitet*, i. erigat, Heb. & 70. statuat.

15. *Absentibus*, i. futuris s. posteris.

18. *Fel*, i. peccata graua.

19. *Benedicat sibi*, i. sibi promittat prosperitatem.

Et ambulabo, pro, etiā si ambulauero. *Prauitate*, Hebr. obstinatione, Chal. cogitatione, 70. errore.

Absumat obria sitientem, i. faciat animus quod optat, & sitim suam explens inebrietur, q. d. succedat sibi ebrietas, i. cupiditati satietas Heb. vt addat ebriam sitienti, i. satietatem cupiditati, Chald. vt addantur peccatis ignorantiae peccata superbiae. Quidam ita interpretatur, & pereat impius doctor cum discipulo.

20. *Zelus*, i. indignatio. *Omnia maledicta*, i. ex omnibus

aliqua. omnia enim vni non possunt euenire. Aug. q. 52. in Deut.

23. *In exemplum*, i. instar.

24. *Immensa*, Heb. Chal. & 70. magna.

26. *Attributi*, i. dedicati, Heb. qui nihil illis tribuerāt, i. à quib. nulla acceperant beneficia, Chal. qui non possunt eis benefacere.

28. *Maxima*, Hebr. & Chald. magna, 70. magna valde.

29. *Abcondita*, s. reseruantur punienda *Nobis*, q. d. ad nos pertinet punire peccata manifesta. vel, q. d. quae apud Deum erant occulta, nobis manifestauit, Chal. quae occulta sunt, sint coram Domino, quae autem manifesta sunt, nobis, & filijs, & c.

CAP. XXX.

4. **C**ardines caeli, i. extrema orbis, s. vbi caelum videtur terrae coniungi.

6. *Circumcidet*, i. purgabit.

8. *Reuerteris*, pro, si reuerteris, vel reuerrere ergo.

9. *Reuertetur*, Chal. conuerteretur, s. ab ira.

11. *Mandatum*, i. praecepta Decalogi. *Te*, i. captum tuum. *Procul posuit*, q. d. ignotum, aut difficile cognitum, vt te proinde excuset.

12. *Quis nostrum*, Heb. & Chal. quis nobis, seu, pro nobis sic & inf.

13. *Ex nobis*, i. pro, nobis.

14. *In ore*, s. saepe à Leuitis docebatur, & inculcabatur; *Corde*, s. saepe audiebant, adeoque cogitabant.

15. *Vitam*, & *bonam*, & c. 70. vitam, & mortem, bonum & malum.

16. *Vt diligas*, Hebr. Chald. & 70. praecipiens, vt diligas.

CAP. XXXI.

2. **E**Gredi, & ingredi, i. fungi Ducis munere.

3. *Fas* i. eorum terram.

7. *Robustus*, i. forti animo. *Diuides sorte*, sic 70. at Heb. & Chal. facies illos haereditate, seu possidere.

9. *Scrisit itaque*, pro, iam vero scripserat Heb. Chald. & 70. & scripsit. *Legem hanc*, s. Deuteronomiū. *Portabūt*, s. humeris. cum castra mouebantur.

10. *Post 7. annos*, & c. anno, pro, septimo anno, qui est.

14. *Tabernaculo*, i. atrio Tabernaculi. *Praecipiam*, i. dem praecepta aliqua.

19. *Cantiscum*, s. de quo inf. *Inter filios*, Chald. contra filios.

20. *Detrahent*, i. spernent, Heb. Chal. & 70. irritabunt me.

21. *Respondebit pro testimonio*, i. testificabitur contra illos. *Facturus sit*, Heb. Chal. & 70. faciat etiam.

Pollicitum sum, Hebr. Chal. & 70. iuravi sic etiam inf.

26. *In latere*, i. prope latus, sed extra. *In testimonium*, sc. legebatur omnibus septimo quoque anno in festo tabernaculorum à summo sacerdote secundum Iosephum. Vide lib. 1. Antiq. c. 6.

27. *Contentionem*, Heb. rebellionem, Chald. contumaciam. *Durissimam*, i. impatientem iugi, seu imperij. *Contentiose egistis*, Heb. & Chald. rebelles fuistis, 70. ad iram prouocantes, seu irritantes.

28. *Doctores*, Heb. & Chal. praefectos.

29. *Cito*

29. *Cito*, i. additum ab interprete.

30. *Carminis*, Heb. Chal. & 70. cantici.

C A P. XXXII.

1. **A** *Vdite*, sc. vt testes sitis. *Caeli*, i. cœli incolæ. *Terra*, i. homines.

2. *Vt pluuia*, i. more pluuiæ, q. d. corda auditorum irri- get, & fecundet, Hebr. Stillabit, vt pluuia, 70. expecte- tur vt pluuia. Chal. Suavis sit, vt pluuia. *Ros*, s. qui terram fecundare solet.

3. *Magnificentiam*, i. gloriam.

4. *Iudicia*, i. iustæ. *Fidelis*, i. verax in promissis.

5. *Non filii*, s. non se gerentes, vt filios decebat. *Infor- dibus*, s. se contaminantes, 70. vituperabiles, Chal. serui- erunt idolis.

6. *Possedit*, s. vt peculium. *Fecit*, s. corpus. *Creauit*, s. ani- mam.

7. *Dicent* s. Dei opera, & beneficia.

8. *Separabat*, s. in varias Regiones: *Adam*, i. hominis, Chal. hominum. *Populorum*, s. habitantium terram pro- missionis. *Iuxta numerum*, & c. q. d. quantum sufficeret Hebræis, tantum illis dedit habitandum *Filiorum Israel*, 70. Angelorum Dei.

9. *Funiculus*, i. portio. funibus enim diuidebatur hæ- reditas.

11. *Eum*, pro eos. s. pullos. de Aquila enim loquitur.

In humeris, Heb. super alas, Chal. in fortitudine pen- narum.

12. *Solus dux eius fuit*, Chal. Collocabit eos seorsum in seculo illo, quod ipse renouaturus est.

13. *Excelsum*, i. montosam, seu excellentem fertilitate soli, & amœnitate, Chal. fortem. *Petra*, i. saxosis locis, q. d. etiam rupes abundant melle, & oleo.

14. *Filiorum Basan*, i. pinguium, vt quos ait Basan Re- gio fertilissima.

15. *Dilectus*, forte, directus. Nam Hebr. rectus, Chald. Israel. *Salutari*, 70. saluatore, Chal. Redemptore.

16. *Prouocauerunt*, s. ad indignationē. *Abominationibus*, i. idolis.

17. *Deo*, s. vero, q. d. iis, qui non sunt veri Dij. *Venerunt*, i. exorti sunt, vel reperti ad colendum.

18. *Dereliquisti*, sic etiam 70. At Heb. oblitus es.

20. *Fac em*, Chald. Maiestatem *Novissima*, q. d. quid eis taudem sim facturus, Chald. notum est coram me, quid erit in nouissimis eorum.

21. *Prouocabo*, & c. q. d. faciam, vt gentium felicitate conspecta, inuideant, vel indignantur.

22. *Succensus est*, pro succenderetur. *Inferni*, Hyperbole, q. d. omnia consumeret. *Novissima*, i. inferiora, Hebr. & Chald. vsque ad infernum inferiorem, vt plane hic vi- deatur significari inferni ignis, quo damnati crucian- tur.

23. *Sagittas*, Chal. plagas. *Complebo*, i. consumam, q. d. omnes in eos mittam.

24. *Morsu amarissimo*, 70. morsu immedicabili, Chald. vexatione spirituum malignorum. *Cum furore trahen- tium*, Hebr. cum veneno serpentium terræ, seu in terra.

25. *Vastabit*, Heb. Chal. & 70. filijs orbabit. *Intus*, i. in- tra domum.

26. *Vbinam sunt*, Heb. exterminabo eos, Chald. con- summabo eos, i. perdam, 70. dispergam eos.

30. *Mille*, i. multos. *Decem millia*, i. multo plures.

31. *Iudices*, q. d. satis aduertunt Deum nostrum esse potentiores suis dijs.

32. *Suburbanis*, s. agris. *Fellis*, Heb. veneni sic inf. pro- xime.

34. *Condita*, i. reposita, q. d. parata illis mala. *Thesau- ris*, i. occultis dispositionibus. August. con. Aduers. leg.

35. *Tempora*, i. perditionis eorum.

36. *Iudicabit*, i. puniet, s. impios. *Miserebitur*, 70. conso- labitur, Chal. seruorum suorum vltionē vlciscetur, q. d. cum ad iudicandum steterit, tum vlciscetur suorum hostes.

Manus, i. potentia, s. hostium vel impiorum. *Clausi*, i. ar- ciū, vel vrbium custodes, aut qui se in tuta loca incluserāt.

37. *Eorum*, s. hostium, vel impiorum Iudæorum.

39. *Solus*, s. verus Deus, Heb. & Chald. quod ego, ego sum, s. solus Deus.

40. *Leuabo*, s. iurans.

41. *Arripuerit*, & c. q. d. si cœpero facere iudicium.

42. *De cruore*, s. inebriabo. *Captiuitate*, i. captiuis, q. d. fumens de captis hostibus pœnas, qui nudo capite ab- duci solent, & etiam radi, Chal. auferam coronas de ca- pite hostium.

43. *Laudate*, & c. 70. Latamini cœli cum ipso, & ado- rent eum omnes Angeli Dei, Latamini gentes cum po- pulo eius (quod citatur Rom. 15) & roborentur in ipso omnes filij Dei. *Eius*, s. Dei.

49. *Nebo*, pars est montis Abarim. *Contra*, i. è regione.

52. *E contra*, i. è regione.

C A P. XXXIII.

1. **H** *Omo Dei*, i. seruus Dei, vel Propheta.

2. *De*, pro, in. *Venit*, s. cum legem dedit.

De, pro, in. *Seir*, est in finibus Idumæorum. Vide Nū.

21. *Nobis*, Heb. eis. *Pharax*. Vide Num. 11.

Sanctorum, s. Angelorum, vt explicant 70. *Millia*, Heb. decem millia, i. plurimi. *Igea*, i. cum igne data, vel quia præcipue caritatem docet.

3. *Pedibus*, s. supplices.

4. *Hereditatem*, pro, velut hæreditatem ad posteros transcuram.

5. *Apu trectissimum*, s. Deum, q. d. fuit Moses loco Dei, populi Princeps, Chal. in Israel, q. d. Israelis Rex, i. Prin- cept, & Dux.

6. *Vuat Ruben*, & c. Chal. viuat Ruben in vita æterna, & non moriatur morte secunda, & accipiant filij eius hæreditatem suam iuxta numerum eorum. *Er sit*, pro, & non sit. repetitur enim negatio præcedens more scri- pturæ, q. d. sit eius posteritas innumerabilis, 70. & Si- meon sit multus in numero.

7. *Vocem*, i. deprecationem. *Ad populum*, i. simul cum populo. s. ad terram promissionis; vel ad populum reduc- ipsum ex bello redeuntem, vt interpretatur Chal.

Eo, s. Iuda, vel populo. *Erit*, Heb. Chal. & 70. *eris*, s. o Deus.

8. *Perfectio*, & c. q. d. Tu Domine dedisti Aaroni ve- stem in qua Vrim, & Thummim, s. sacerdotalem digni- tatem est n. hic Hebr. pro, *perfectio & doctrina*. Thum- mim & Vrim, viro, s. Aaroni.

Iudicæ

Iudicasti, Chal. probasti.

9. *Qui dixit patri*, &c. q. d. propter te reliquit omnes cognatos, vel pro nullo cognato peruertit iudicium.

10. *Iudicia tua*, &c. Heb. Chal. & 70. docebunt iudicia tua Iacob, & legem tuam Israel, quamquam potest eodem sensu accipi, q. d. te o Iacob docebunt iudicia, &c. *In furore tuo*, i. ad te placandum loquitur de Mose, & Aaron, & praeferita pro futuris. Heb. in naribus tuis, Chal. & 70. coram te. Not. quod omittitur Simeon, forte quia cum Leui intelligitur, nam cum eo simul à Iacob benedictus. quamquam, 70. Simeonis etiam meminerunt. Vide sup.

12. *Confidenter*, i. secure, seu in pace. *In eo*, i. apud Dominum, vel in Benjamin Dominus: i. in templo, quod in sorte Benjamin. *Quasi in thalamo*, Heb. Chal. & 70. protegente se, sc. Deo. *Inter humeros*, i. in medio, sc. in medio tribus Benjamin templum ædificatum.

13. *Terra*, scil. fecundata. *Pomis cæli*, i. fructibus è cæli virtute prouenientibus. *Abyssus*, i. Aquis.

14. *Solis*, & *Luna*. Luna fructus humectat, sol coquit.

15. *Æternorum*, i. à mundi, adeoque temporis vniuersi principio.

16. *Nazarai*, i. separati, fuit enim solus in Ægypto diu, Chal. dedicati, sc. Deo 70. glorificati.

17. *Cornua illius*, cornu pro robore, q. d. fortis, vt Rhinoceros.

18. *Exitu*, scil. in bellum, q. d. victor eris.

19. *Populos*, i. alias tribus. *Vocabunt*, sc. aliæ tribus, q. d. inuitabunt, vt se comitentur. *Montem*, sc. vbi templum. *Iustitia*, i. debitas secundum legem. *Inundationem maris*, i. opes per mare aduectas, Hebr. affluentiam maris, 70. diuitias maris. *Arenarum*, i. fodinarum, 70. habitantium prope mare.

20. *In altitudine*, i. amplitudine, q. d. maxime.

Brachium, & *verticem*, sc. hostium, q. d. fortes, & principes.

21. *Parte sua*, sc. terra sibi data. *Doctor*, sc. Leuita, qui legem doceret. Leuitæ enim distributi per omnes tribus, Chald. quod in hæreditate sua Moses scriba magnus, & princeps sepultus esset. *Iustitias*, i. præcepta, sc. de comi-

tando reliquas Tribus in terram promissam. quod si de Mose intelligatur, iustitias quidē, i. mandata Dei fecit.

Iudicium, i. quod æquum erat.

22. *Catulus*, pro, vt catulus. *Fluet largiter*, i. fortiter progredietur, Heb. & 70. saltabit, Chal. terra eius irrigatur torrentibus fluentibus ex Basan. *De Basan*, i. vt solent leones ex Basan.

23. *Mare*, i. occidentem.

24. *Sit placens*, pro, erit placens, i. gratus. *Tingat*, pro, tinget, q. d. tanto abundabit oleo, vt possit eo pedes lavare.

25. *Calceamentum*, q. d. calcabit terram, vbi metalla ferri, & æris. *Senectus*, sc. felix, q. d. dum viues, felix eris, seu fortis.

26. *Rectissimi*, i. Israelis, sc. populi Israelitici, Chal. Israel 70. dilecti. *Ascensor*, i. habitator, seu sedens.

27. *Brachia*, i. vires. *Sempiterna*, i. infatigabilia.

28. *Solus*, i. non admistus alijs gentibus. *Oculus*, i. fons, q. d. qui à Iacob vt fonte originem ducit, 70. fons, Chal. iuxta benedictionem, quia benedixit eis Iacob. *Caligabunt*, q. d. copia roris, velut caligine obducentur.

29. *In Domino*, i. Domini virtute. *Scutum* sc. est Dominus. *Negabunt te*, sc. detrectantes tuum imperium, Hebr. & Chal. mentientur tibi.

C A P. XXXIV.

1. *Phasga*, i. qui dicitur Phasga. *Contra*, id est, è regione.

5. *Mortuus*, &c. Hæc vsque ad finem cap. addita secundum quosdam à Iosue, vel Esdra. *Iubente Domino*. Hebr. iuxta verbum Domini.

6. *Sepeliuit*, sc. Deus, vel Angelus. *Contra Phogor*, i. ea parte, qua respicit phanum Idoli Moabitarum.

7. *Dentes moti sunt*, Hebr. fugit vigor, 70. corrupta sunt labia, Chal. mutatus est splendor vultus.

8. *Fleuerunt*, non lachrymis, sed pompa funeris. Hier. epist. 25.

10. *Surrexit*, i. natus est, seu inter homines extitit.

Facie ad faciem, i. familiarissime.

11. *Quæ per*, Heb. & 70. ad quæ.

IOSUE,

scil. de Iosue gestis.

Auctor libri incertus, quibusdam Iosue, alijs Samuel, vel Esdras.

C A P. I.

4. *Eserto*, i. quod est ad meridiem.

Libano, est à Septentrione. *Euphrate*, partim est à Septentrione, partim ab Oriente. *Eethæorum*, per hos reliqui populi intelliguntur.

7. *Quæ agis*, pro, quæ agere debeas, q. d. prudenter dispones actiones tuas, Chald. vt prospereris in omni loco, ad quem iueris.

8. *Diriges*, i. prosperabis.

11. *Tertium*, q. d. post paucos dies. Aug. in Ios. q. 2. *Fuit*,

inquit, hæc dispositio quædam humana, postea Dei prouidentia mutata. videtur potius esse anticipatio. Nam id dictum post missos exploratores.

13. *Omniem terram*, Heb. Chal. & 70. terram hanc.

14. *Ante*, scil. præcedentes eos.

15. *Contra*, pro, ad.

C A P. II.

1. *Misit itaque*, promiserat autem. *Sittim*, locus est in campestribus Moab prope Iordanem. *In abscondito*, i. clam populo. *Meretricis*, Chal. cauponariæ. *Quie-*

G

uerunt,

uerunt, i. manserunt, Heb. & Chal. cubuerunt.

4. *Tollensque*, id prius fecerat quam nuncii à Rege venissent.

5. *Porta*, s. vrbis.

6. *Fecit*, pro, fecerat. *Solarium*, i. tectum, s. planum erat, more Palæstinæ. *Stipula*, i. calamis, seu culmis.

9. *Elanguerunt*, Hebr. liquefacti sunt, Chald. fracti sunt.

11. *Elanguit* Heb. & Chald. liquefactum est.

12. *Misericordiam*, i. beneficium, Chald. bonitatem.

Verum, sic etiam 70. At Hebr. & Chald. veritatis, i. eum.

14. *In mortem*, q. d. pereamus, nisi fecerimus.

Veritatem, s. promissum implentes.

16. *Reuertentes*, Hebr. Chald. & 70. persequentes, seu qui vos sunt persecuti, vt inf. vertit Interpres.

17. *Innoxii*, s. quia seruabimus.

19. *Sanguis ipsius erit in caput eius*, i. erit sibi ipsi causa mortis, 70. reus sibi ipse erit, Chal. culpa necis eius in caput ipsius. *Alieni*, s. à culpa, Heb. Chald. & 70. innoxii. *Redundabit*, q. d. nos erimus rei homicidii, 70. nos rei erimus, Chal. culpa necis eius in caput nostrum.

20. *Mundi*, i. immunes, q. d. non tenebimur iuramento.

C A P. III.

1. **D** *Enoche* Heb. & 70. mane, Chal. in aurora. *Mouit*, s. die 27. Martii.

2. *Pracones*, Heb. & Chal. præfecti, 70. scribæ.

3. *Clamare coeperunt*, Heb. Chald. & 70. præceperunt populo, dicentes.

4. *Inter vos*, &c. Aug. q. 3. in Ios. Iam illos nubes deseruerat.

5. *Sanctificamini*, i. parate vos per sanctitatem, seu sancte.

7. *Dixitque*, pro, dixerat vero.

12. *Parate*, &c. imperfecta sententia. cap. seq. perficienda.

13. *Domini Dei*, Heb. & Chal. Domini dominatoris.

15. *Tempore messis*, Hebr. omnibus diebus messis. Chal. omnibus diebus æstatis, 70. vt in diebus messis.

16. *Vsq̃ue ad locum*, Hebr. quæ est ex latere, Chal. quæ iuxta. No. quod noster indicat sic fuisse altas, vt ex vrbe Adam conspici possent, 70. vero vsque ad Adam recessisse, Chal. autem dilatatas fuisse vsque ad Adam urbem.

Quod nunc vocatur mortuum, Hebr. Chald. & 70. mare salis.

17. *Accincli*, q. d. parati, seu expediti.

C A P. IV.

1. **D** *ixit*, pro, dixerat vero. No. quod hæc vsque ad *vocauitque*, per parenthesis legenda. *Vocauitq̃*, pro, tunc vocauit.

6. *Signum*, s. rei factæ hoc loco. *Cras*, i. futuro tempore, sic inf.

9. *In medio*, i. intra sic inf.

10. *Moses*, s. vt populum instrueret.

13. *Quadragesima*, s. ex iis, qui proxime dicti sunt.

19. *Mensis*, s. Nisan, qui respondet nostro Martio, quamquam interdum etiam Aprili. *Contra*, pro, ad-

C A P. V.

2. **L** *Apideos*, Chald. acutos. *Secundo*, s. post factam in Ægypto Aug. q. 6. in Ios. ait, secundo, respectu populi, in quo multi non circumcisi.

5. *Colle praputiorum*, sic dictus est locus postea ob hanc circumcisionem.

9. *Opprobrium*, s. praputium, vel opprobrium, quod dicebant, Deum eductos ex Ægypto non posse introducere in terram promissam. *Galgala*, i. ablatio, s. quia dictum Abstuli, &c.

11. *Altero*, i. postridie Paschæ, s. postquam obtulissent primitias Domino. *Potentas*, i. grana tosta.

Eiusdem anni, Heb. Chald. & 70. eodem die.

14. *Loquitur*, i. loqui vult.

15. *Sanctus*, s. ob meam præsentiam.

C A P. VI.

4. **B** *Vecinas*, s. ex cornibus arietis, vt est Hebr. & Chald.

5. *Longior, atque consisor*, Hebr. & Chald. solum est, longior, seu prætractior verum id, quando fit, subinde conciditur sonus, seu interrumpitur. *Funditus*, Hebr. subitus se. s. absorpti à terra.

6. *Iubilarum*, Hebr. & Chald. arietinas, s. ex cornibus arietum factas. sic & inf. Quidam tamen corneas concedunt, arietinas fuisse negant, nec id Heb. verbum significare.

8. *Clangerent*, id postea factum.

9. *Buccinis*, s. sacerdotum.

12. *Enoche*, Heb. Chal. & 70. mane.

13. *Personabat*, s. via, vel campus quotidie.

17. *Anathema*, q. d. prorsus deleatur. *Domino*, i. ad honorem Domini, vel, q. d. consecratur Domino, Chal. ante Dominum.

20. *Vociferante*, s. postquam audita vox, præcipiens, de qua sup. & sonitus buccinarum, vt statim dicitur.

Corruerunt, s. absorpti in terram, secundum Hebr. & Chald.

24. *Ferro*, pro ferreis.

25. *Viueret*, i. seruari.

26. *Primogenito*, s. mortuo. *Nouissimo*, s. mortuo, q. d. moriantur ei filii omnes antequam absoluat. Vide 3. Reg. 16.

C A P. VII.

1. **A** *nathemate*, i. quod destruendum erat in Dei honorem, aut ei consecrandum.

2. *Hai*. Hæc erat Amorhæorum. altera autem fuit Ammonitarum.

5. *Sabarim*, i. confractioes. s. quia ibi confractus exercitus, Chal. & 70. vsque dum contererent, seu confringerent eos.

7. *Heu*, Heb. Ahah. *Vtinam*, &c. Chal. & 70. vtinam mansissemus, & habitassemus trans Iordanem.

9. *Nomine tuo*, q. d. consule famæ tuæ. Dicent enim gentes, te non seruare promissa, nec esse potentem.

11. *Vasa*, q. d. cum suppellectili sua.

12. *Eum*, qui huius sceleris reus est, Heb. Chal. & 70. anathema. sic & inf.

13. *Sanctifica*, i. præpara. *Anathema*, i. aliquid de anathema-

themate, seu qui violati anathematis reus est. Talem enim scriptura vocat anathema, vt pater sup. & inf. atque hinc sumptum videtur quod in vsu est Ecclesiæ, vt excommunicatur anathema dicatur, q. excisus, seu dignus excindi.

16. *Applicuit*, i. accedere fecit ante arcam fœderis.

19. *Gloriam*, s. confitendo, vel q. d. ad gloriam Dei dic veritatem.

20. *Domino*, i. contra Dominum. sic Psal. 50. Tibi soli peccaui.

21. *Coccineum*, Heb. & Chald. Babylonicum, 70. variū. *Regulam*, i. laminam, seu virgulam, Heb. Chal. & 70. linguam. *Contra medium*, i. in medio.

23. *Dominum*, i. arcam Domini,

24. *Achor*, i. turbationis, s. de qua statim.

25. *Consumpta*, s. post lapidationem. Hieron. i. contra Pelag. ait, cum eo combusta etiam pecora, & liberos, & quidem Hebr. id indicant, scil. omnia lapidata, & consumpta.

CAP. VIII.

5. **A**nte fecimus, Heb. Chal. & 70. Ante, seu, prius, vbi potest intelligi, fecimus, vel fecerunt.

12. *Quinque*, & c. scil. præter illos, de quibus sup. erant enim duplices insidiæ, vel ex illis 30. millibus isti soli erant positi in insidijs. *Bethel*, postea dicta Bethauen, i. domus iniquitatis seu idoli, ob vitulos ibi positos à Ieroboam.

13. *Novissimi multitudinis*, Heb. & Chal. insidiæ.

Occidentalem, sc. vbi erant illa quinque millia, quæ se coniunxerant exercitui, ne putarentur superesse aliæ insidiæ, vel reliquum exercitum vocat partem illam ex triginta millibus, quæ non erat in insidijs, s. 25. millia.

18. *Lena*, s. vt signum detur insidijs. *Glypeum*, sic & 70. at Heb. & Chal. hastam & sic inf.

22. *Contra suos*, i. versus suos, seu obuiam suis.

32. *Deuteronomiū*, s. decalogum, qui habetur in Deuteronomio, Heb. duplicationem, seu duplicatum q. d. exemplum. Vide Deut. 17. *Digesserat*, Heb. scripserat.

34. *Legit*, i. curauit legenda, per sacerdotes.

35. *Intactum*, i. non lectum, vt apparet ex Hebr. Chald. & 70. *Morabuntur*, s. ad fidem conuersi,

CAP. IX.

1. **T**rans Iordanem, s. respectu terræ Moab.

In maritimis, id non est Heb. Chal. nec apud 70. 5. *Pittacis*, i. frustis corij. *In frustra comminuti*, Hebr. punctati, s. mucidi seu corrosi, 70. comesti. sic inf.

6. *Ad eos*, Hebr. Hiua, s. erant Gabaonitæ Hiua in sorte Benjamin.

9. *In nomine*, i. ob famam.

14. *De cibariis*, s. comedentes in signum fœderis. *Os*, i. sententiam.

16. *Futuri essent*, Heb. Chal. & 70. habitarent.

18. *In nomine Domini Dei*, Heb. per Dominum Deum. sic & inf.

23. *Sub maledictione*, Hebr. Chald. & 70. maledicti, i. execrati.

26. *Vt dixerat*, Hebr. Chald. & 70. sic, id quod sequi-

CAP. X.

4. **Q**uare, pro, quod, seu quia.

Tradidi, pro, tradam.

10. *A facie*, i. coram.

12. *Locutus*, s. orando, ne sol moueretur, & c. *Sol*, id quæ die hora dictum, incertum. *Contra*, i. è regione, q. d. expecta in Gabaon.

13. *Libro Iustorum*. Quis hic liber fuerit, incertum.

Medio cœli, pro, cœlo ipso.

14. *Tam longa*. Iusti. in Tripho. ait fuisse 36. horarum, Chal. i. Cant. ait, stetit sole 36. horis, s. durasse illum diem 36. horis. sic enim intelligo. *Obadiante voci*, Hebr. Chal. & 70. audiente, sen exaudiente vocem.

15. *Reuersusque*, postea id factum. vide finem cap.

20. *In Israel*, pro ab Israel.

37. *Cuncta*, s. Habitatores.

40. *A sedoth*, i. decliua. Ita quidem, at videtur nomen Regionis proprium.

42. *Impetu*, i. bello, s. continuato.

CAP. XI.

2. **C**eneroth, i. maris Genesareth.

6. *Vulnerandos*, 70. vulneratos, Chal. occisos. *Subneruabis*, s. nolebat eum equis vti in bello, sed Deo fidere. ideoque illis neruos incidere.

8. *Aquas Maserephot*, Chald. salinas aquarum. Alij, combustiones aquarum. sic inf.

13. *Vnam* s. ex litris in collibus.

15. *Verbum*, verbum pro re, more Heb.

16. *Occidentalem plagam*, sic etiam 70. Alij, loca campestria. *Israel*, i. earum Tribuum, quæ postea dictæ Israel, s. in diuisione Regni.

19. *Ciuitas*, s. ex ijs, quas oppugnauit, vel in Regionib. quarum meminit Aug. in Ios. q. 17. *Se non traderet*, Heb. & Chal. pacem faceret, 70. quam non traderet, s. Deus.

20. *Mererentur*, Heb. Chal. & 70. obtinerent.

21. *Enacim*, i. Gigantes, *Montanis*, s. locis.

CAP. XII.

1. **T**rans, s. respectu castrorum Iosue. Omnem Orientalem, & c. loco horum omnium solum est, Hebr. omnem planitiem Orientalem.

2. *Media partis*, s. Dominus erat.

3. *Ceneroth*, i. Genesareth.

4. *Terminus*, s. fuit sub ditione Israel, *Asteroth*. Hic dicitur Iob habitasse.

22. *Carmeli*, i. quæ iuxta Carmelum.

23. *Gentium*, Heb. Goim. Forte est nomen proprium. *Galgali*, i. in Galgal, vel iuxta Galgal.

CAP. XIII.

1. **L**atissima, Hebr. Chald. & 70. multa valde.

Qua necdum sorte diuisa est, Heb. Chal. & 70. pos-

fidenda. 2. *Galilæa*, Heb. Chal. & 70. terminus, sc. confinia, seu limites, q. d. Regio, seu Prouincia.

3. *Turbido*, s. riuiulo, qui influit in mare Pelusiacum ad Rhinnocoluram. *Irrigat*, Heb. est contra, seu, è regione. quidam tamen Nilum intelligunt. At est Nilius secundum Hier. Amos 6. *Contra*, i. ad.

5. *Eiusque confinia*, Hebr. Chald. & 70. & terra Gibli, seu Gibleorum. *Emath*. Antiochiam quidam putant.

8. *Domini*, pro, mei.

12. *Raphaim*, i. Gigantum.

14. *Illi*, s. Mosi, seu tribu Leui. sic inf.

15. *Iuxta cognationes*, q. d. singulis pro rata parte.

25. *Filiorum Ammon*, s. olim, sed captam à Rege Sehon.

27. *Reliquam*, pro, & reliquam. *Cenereth*, i. Genesareth. Lacus est longitudine (secundum Ioseph. lib. 3. bel. Iud. cap. 18.) centum stadiorum. latitudine vero 40.

31. *Filiis*, i. nepotibus.

C A P. XIV.

2. **I**n manu Moysi, i. per Mosen.

6. *Cenezais*, i. filius Cenez. Vide inf. cap. 15.

10. *Quadragesima & quinque*. Hinc quidam colligunt 7. annis diuisam terram à Iosue. quod Caleb quadragesimo missus sit cum exploratoribus, deinde annis 38. vagati sint in deserto. secundo enim anno ab egressu ex Ægypto missus est.

12. *Enacim*, i. Gigantes.

13. *Benedixit*, i. laudauit, vel bene est precatus.

Hebron, s. agrum, & subiecta ei castella. Nam Hebron fuit Leuitarum. Vide inf. cap. 21.

15. *Adam maximus*, &c. q. d. ille Arbe fuit maximus, i. clarissimus inter Gigantes, ibique sepultus, unde vrbi nomen, quamquam nec Heb. nec Chald. nec apud 70. sunt illa verba (ibi situs est) Chal. homo magnus in fortibus, ipse, s. Arbe, Heb. Homo magnus inter Gigantes ipse, 70. Metropolis ciuitatum Enacim, ipsa.

C A P. XV.

1. **S**in, per 3. l.

2. *Summitate*, i. extremitate. *Lingua*, i. Promontorio, vel longiori excursu maris instar linguæ, vel littore, Chal. littore.

3. *Egreditur*, i. excurrit. *Scorpionis*, s. scorpioni similem. *Sina*, i. urbem Sin. unde nomen deserto.

4. *Torrentem*, s. Rhinocoluram. Vide Gen. 15.

5. *Vsq. ad extrema*, i. in extremis. *Lingua*, Chal. littoramaris, s. falsi.

6. *Beth Hagla*. Hæc Gen. 50. dicitur Area Atad distat ab Iericho 3. milliariibus, sita inter ipsam, & mare salsum, seu mortuum.

7. *Rogel*, i. fullonis.

8. *Ierusalem*, est in Tribu Benjamin.

13. *Enac*, i. Gigantum, q. d. celeberrimi inter Gigantes, Chal. illorum fortium. forte *Enac* nomen filii, unde postea Gigantes dicti Enacim. vide inf.

14. *Deleuit*, i. post mortem Iosue. Vide Iud. 1.

15. *Ciuitas litterarum*, q. d. Academia. Forte ibi studia litterarum.

17. *Cenez* Apparet patrem Caleb fuisse binominem. vel Aui id nomen, & filius pro nepote positum.

Frater, Alii, fratris.

18. *Pergerent*, s. deducebatur in domum sponsi.

Agrum, s. fertilem. *Vt sedebat in*. Chal. demittens se ex forte, vt se ad patris pedes supplex iactaret, 70. tamen, vt noster.

19. *Benedictionem*, i. munus. *Irriguam*, Hebr. fontes, seu, volutiones, 70. fontem, Chal. irrigationes.

Superius, & inferius, q. d. ex parte agri superiori, & inferiori.

62. *Salis*, s. erat iuxta mare salsum.

63. *Iebusum*, pro, Iebusæos. ita dictos à Iebus Philistæo.

C A P. XVI.

1. **E**t aquas, s. qua parte, i. rigatur aquis. *Luzam*, Chal. & 70. in Luzam, s. valde est prope, vt vnum interdum reputentur, vel est appositio pro, s. Luzan. Vide inf. cap. 18.

3. *Magno*, additum id ab Interprete, explicationis causa.

8. *Salsissimum*, & id similiter additum. Quidam mare Mediterraneum intelligunt.

C A P. XVII.

1. **M**achir primogenito, pro, posteris Machir primogeniti. *Galaad*, i. Galaaditarum.

2. *Reliquis*, q. d. dimidiæ tribui.

4. *Fratrum*, i. cognatorum.

5. *Funiculi*, i. portiones.

9. *Vallis*, pro, ad vallem, seu torrentem, 70. ad vallem, Chal. ad fluuium.

10. *Mare*, s. magnum.

11. *Bethsan*. Hæc postea dicta Scythopolis, quod à Scythis habitata est prope mare Galilææ. *Et tertia pars urbis Nophet*, Heb. & Chal. tres regiones, seu climata, s. ipsius Dor, 70. & tertia pars Nophet, & vici eius.

13. *Tributarios*, s. contra præceptum Domini, sed iam Dux illorum non erat Iosue præ senectute. Aug. q. 20. in Ios.

16. *Non poterimus*, &c. Chal. & 70. Non sufficit nobis Mons, planitiem autem impediunt currus ferrei, &c. *Ferreis*, i. falcatis, s. falcibus instructis.

C A P. XVIII.

1. **S**ilo, est ad Septentrionem Bethel. Quidam putant Sesse Galgala. *Testimonii*, s. vbi Dei testimonia, i. præcepta.

7. *Sacerdotium Domini*, i. quæ dantur pro ministerio quo seruiunt Domino.

13. *Meridiem*, s. respectu Luzæ, quæ ad Septentrionem respectu Beniaminicae fortis. *Est Bethel*, sup. cap. 16. distinguuntur.

14. *Mare*, s. falsum, seu mortuum. *Aphricum*, i. partem meridionalem.

15. *Ex parte*, i. extremitate, vt est Heb. Chal. vertit à finibus.

19. *Linguam*, Chal. littus, 70. collem, s. promontorium. Vide sup. cap. 15. *Ab Aquilone*, q. d. linguam respicientem Aquilonem. *Australem plagam*, s. Iordanis, ad eam enim partem influit in mare.

20. *Qui*, s. Iordanis.

22. *Bethel*, altera quæ & Luza, de qua sup. est in Tribu Ephraim. Vide Iud. 1.

28. *Ierusalem*, dicitur pars quædam eius esse in Tribu Iuda. *Cariath*. De hac dicitur fuisse Zacharias Prophetæ occisus inter templum, & altare de quo Matth. 23.

C A P. XXI.

9. **M**aior erat, s. quam vt eum funiculum solus Iudas possidere deberet.

12. *Finem*, i. limites.
 13. *Gethepher*, ciuitas Ionæ prophetæ.
 15. *Bethleem*, Altera est in tribu Iuda.
 22. *Thabor*, non longe est à Nazareth.
 35. *Cenereth*, ab hac dictum mare Genesareth.
 47. *Et ipso fine concluditur*, Heb. & Chald. & exit terminus filiorum Dan ab eis, q. d. defuit eis possessio, seu habitatio.
 47. *Lesen*: Hæc postea Cæsarea Philippi dicta, sita ad radices Libani.
 49. *Sui*, i. ipsorum, q. d. inter ipsos.
 51. *Sacerdos*, s. summus. *Paritque sunt*, Heb. & Chal. finem fecerunt diuidendi.

C A P. XX.

1. **M** *Anum Moysi*, 70. Moisen.
 3. *Animam*, i. hominem, seu aliquem uiuentē.
Nescius, i. per errorem, & sic inf.
 5. *Ante biduum, triduum*, Hebr. ab heri, & nudius tertius, i. antea.
 7. *Decreueruntque*, Chal. constitueruntque Hebr. & sanctificauerunt, i. parauerunt, seu dedicauerunt, 70. & distinxerunt, quo verbo uti solent pro constituere. sic illud, & distinxit in labiis suis, & illud, quæ distinxerunt labia mea.

C A P. XXI.

1. **C** *Cognitionum*, i. familiarum. *Per singulas*, i. in singulis.
 5. *Reliquis*, s. qui non erant de familia Aaron.
 11. *Patris Enac*. Vide sup. c. 15.
 18. *Anatoth*, patria Ieremiæ, 3. milliaribus ab Ierusalem.
 25. *Geth Remmon*, duplex erat, sic multæ ciuitates eodem nomine in Terra sancta.
 26. *Inferioris gradus*. scilicet non erant sacerdotes. Hebr. Chal. & 70. reliquis, sic & inf.
 43. *Omnes*, at non secundum omnem partem, vel de dit postea. Aug. q. 21. in Ios. ait, datam omnem partem in possessionem, partim in exercitationem, s. belli.
 44. *Nullusque*, pro fere nullus, vel nullus duce Iosue secundum Aug. q. 22.
 45. *Rebui*, i. reipfa.

C A P. XXII.

6. **B** *Benedixit*, i. bene est precatus.
 8. *In multa substantia, atque diuitiis*, Heb. Chald. & 70. cum multis opibus, & iumentis, seu pecoribus multis.
 10. *Tumulos*, i. fines, seu oras, s. ubi solent esse tumuli congestæ arenæ, Heb. limites, seu confinia. *In terram*, pro, in terra. Apparet ex parte Iericho factum altare. *In finita*, Heb. Chal. & 70. maximæ.
 11. *Contra filios*, Chal. ad latus filiorum, Heb. in transitu filiorum, sc. ubi Iordanem transierant. venientes ex Ægypto.
 16. *Sacrilegium additum*, id ab Interprete.
 17. *In Beelphegor*, i. colendo Idolum Moabitarum.
 18. *Hodie*, i. nunc, seu hoc tempore. *Cras*, i. in postero.
 20. *Vnus homo*, q. d. solus peccauerat. *Atque utinam*,

& c. Heb. Chal. & 70. & non perit solus. & c.

22. *Fortissimus Deus Dominus*, Heb. bis ponitur id, & in Complut. 70. Deus, Deus Dominus, idque bis, Chal. Deus Deorum Dominus.

24. *Tractatu*, Heb. solitudine, seu timore.

27. *Non est vobis pars*, & c. q. d. nihil vobis cum Domino, s. non est Deus vester.

31. *Liberastis*, & c. q. d. fecistisne, peccarent suscepto contra vos bello.

33. *Laudauerunt*. Heb. benedixerunt.

34. *Vocaueruntque*, & c. Not quod nomen impositum, fuit testimonium, ratio vero fuit, quæ hic additur, s. testimonium nostrum, & c.

C A P. XXIII.

2. **D** *Vces*, Heb. Chald. & 70. iudices ut etiam cap. seq. *Magistros*, Heb. præfectos, Chald. exactores 70. Scribas, i. Doctores, sic etiam inf. cap. seq. *Progressioris*, pro, prouectionis.
 4. *Diuisit*, Heb. & Chal. diuisi.
 7. *Futura sunt*, pro, adhuc sunt. Vide inf. Heb. Chald. & 70. relictæ sunt.
 13. *In foueam*, & c. pro, velut in foueam, & c.
 14. *Terra* pro, hominum, quibus s. statutum mori. *Toto animo*, i. omnino, seu certissime.

C A P. XXIV.

1. **S** *Ichem*, quo, s. fuerat, iam Arca ad tempus translata, dicta hæc postea Neapolis. distat à Samaria. 3. milliaribus. Ab Iericho vero 23. *In conspectu Dei*, i. ante Arcam.
 2. *Fluuium*, s. Euphratem.
 3. *Mesopotamia finibus*, Heb. Chal. & 70. trans fluuiū, s. Euphratem.
 11. *Pugnaueruntque*, s. post casum Murorum. Aug. q. 26. in Ios. ait: Pugnare, fuisse claudere portas contra hostem *Amorrhæus*, pro, itemque Amorrhæus. Quidam tamen putant, ex omnibus his populis fuisse alios quos in Iericho, cum oppugnaretur.
 12. *Crabrones*, s. muscas venenatas. August. q. 27. ait: Multa facta, quæ non sunt scripta, vel esse locutionem metaphoricam.
 14. *Perfecto corde atque verissimo*. Heb. in perfectione, & veritate. Chald. in simplicitate, & veritate. 70. in rectitudine, & iustitia. *In Mesopotamia*, Heb. Chal. & 70. trans fluuium, sic & inf.
 19. *Non poteritis*, s. simul cum idolis. *Æmulatores*, i. zelotes, s. qui non patitur socium in amore, & cultu sui.
 20. *Conuertet se*, s. à beneficiendo vobis, vel q. d. rursum, id enim significat phrasia Heb. ut alibi notauimus.
 23. *Deos*, i. Idola capta in bello.
 26. *Scriptis*, s. addens. *Volumine*, s. quod erat in arca. *Sanctuario*, i. loco, quo erat arca.
 27. *Audierit*, Aug. q. 30. Non lapis audit, sed Christus significatur. *Négare*, s. initum fœdus.
 29. *Et post hæc*, & c. Hæc ad finem vsque capitis creduntur ab Esdra addita.
 32. *Ouibus*. Quidam putant fuisse in numis ouis imaginē impressam. Heb. Chal. & 70. agnis, Vide Gen. 33.
 33. *Gabaath Phinees*, totum est nomen vrbis. *Filii*, genitiuus est.

NOTATIONES I V D I C E S,

id est, de Iudicum gestis.

Auctor Samuel secundum Hebraeos.

C A P. I.

- I**udas, i. tribus Iuda:
3. *Sortem meam*, i. partem, quæ mihi sorte obtrigit, s. ab hostibus recuperandam.
5. *Adoni Bezech*, i. Dn. Bezech.
6. *Summitatibus*, sic etiam 70. Alij pollicibus.
7. *Reges*, regulos intellige.
8. *Oppugnantes*, id factum narratur Ios. 15. Forte per anticipationem.
12. *Dixitque*, &c. id factum post mortem Iosue, etsi supra per prolepsin narratur. Aug. q. 3. in Iud.
13. *Frater Caleb minor*. Alij, fratris Caleb minoris: sic etiam inf. c. 3. vbi 70. aperte dicunt Cenez fuisse fratrem Caleb, non ipsum Othonielem.
14. *Sedens in asino*: Sic etiam 70. At Heb & Chald de lapsa, seu se demittens ex asino, scil. vt se ad patris pedes supplex abijceret. Vide Ios. 15.
15. *Benedictionem*, i. munus, seu donum.
16. *Filij*, i. nepotis. *Cinai*, i. Iethro. *Cognati*, Heb. Chal. & 70. soceri. *Palmarum*, s. Iericho, vbi habitauerant.
19. *Vallis*, pro, vallium, i. campestrium.
20. *Filios Enac*, i. Gigantes. Vide Ios. 15.
21. *Iebusum*, pertinebat ad Tribum Iuda, & Benjamin Aug q 7. *Deleuerunt*, s. Arx mansit vsque ad David.
22. *Bethel*, altera est in tribu Benjamin. Vide Ios. 18.
23. *Obsiderent*, sic etiam 70. At Heb. & Chal. explorarent.
28. *Confortatus est*, i. præualuit.
35. *Habitauitque*, s. Amorrhæus. *Aggravata est*, i. præualuit. *Tributarius*, s. Amorrhæus.
30. *Petra*, vrbs est Arabia, Heb. Chal. & 70. à Petra.

C A P. II.

1. **A**ngelus, i. nuncius, forte Propheta aliquis. aut spiritus Angelicus. *Eduxit*, loquitur in persona Domini, quem repræsentat.
3. *In ruinam*, i. ruinæ occasio, 70. scandalum.
6. *Dimisit*, pro, dimiserat vero, s. multo ante. Not. scripturam non seruare ordinem. Nam cap. 1. dixerat Iosue mortuum.
10. *Non nouerunt*, ignorare dicuntur Dominum, qui ei non obediunt.
11. *Baalim*, i. idolis.
13. *Astaroth*, i. simulacra effigie ouium, secundum quosdam.
14. *Vendiderunt*, Heb. & 70. vendidit, Chald. tradidit, s. more vendentium dedit.
22. *Experiat*, Heb. Chald. & 70. tentem, i. faciam periculum, sic c. seq.
23. *Dimisit ergo*, &c. q. d. Dominus qui futura prouidebat, noluit statim delere illas nationes, &c.

C A P. III.

1. **E**rudiret in eis, Hebr. Chald. & 70. tentaret per eas. *Bella*, s. superiora.
2. *Eorum*, Heb. Chal. & 70. Israel.
8. *Satrapas*, i. præfectos seu principes. Vox est Persica.
7. *Astaroth*, Heb. Aseroth, i. lucis, 70. lucis.
8. *Tradidit*, Heb. vendidit. Vide sup. c. 2.
13. *Palmarum*, s. Iericho.
15. *Filij lemini*, i. de tribu Benjamin, Chald. Filij tribus Benjamin. *Vtraque manu*, sic etiam 70. At Heb. & Chal. dicunt, illum vsum sola sinistra.
16. *Palma manus*, 70. palmi. Hebr. & Chald. cubiti, sc. tantus erat gladius. Nam de capulo nulla mentio, Chal. Heb. aut in 70.
19. *Galgalis*, s. vbi socios dimiserat. *Idola*, Chald. & 70. sculptilia. Alij, lapicidinæ. *Silentium*, q. d. rex iussit ipsum tacere, donec recederent qui aderant.
20. *Æstiuo*, s. causa refrigerationis.
22. *Per secretanatura*, id non est Heb. Chal. aut in 70.
28. *Transire*, s. erant tunc Moabitæ in Iericho, vbi etiam videtur occisus Eglom.
29. *Robustos*, Hebr. pingues, Chal. terribiles, 70. bellatores.
31. *Vomere*, Heb. & Chal. stimulo boum.

C A P. IV.

2. **R**egnauit, videtur recuperasse regnum maiorum amissum tempore Iosue.
4. *Prophetus*, i. doctus in lege, vel quæ habebat spiritum interdum prophetandi. *Lapidoth*. Hunc quidam putant Barac.
5. *Vocabatur*, s. postea vocata est Palma Deborah, Heb. Habitabat sub palma Deborah: *In omne iudicium*, i. ad dirimendas lites.
7. *Ego*, verba sunt Domini. *Cifon*, oritur ex Thabor.
11. *Cinai*. Dicebantur hi Cinai à Cinæo socero Moysi, vide sup. cap. 1. *Filius*, id est nepotibus *Hohal*, s. Iethro, qui sic etiam vocabatur. *Cognati*. Hebr. & Chald. soceri.
15. *Terterruntque*, Hebr. & contriuit, Chald. & fregit.
21. *Clauum tabernaculi*, q. d. vnum ex clauis seu paxillis, quibus tabernaculum figebatur. *Qui soporem mortis socians defecit*. Hebr. qui sopore erat oppressus & lassus, 70. & ipse cecidit palpitans inter pedes eius, & expirauit.
24. *Opprimebant*, forte pro, oppresserant.

C A P. V.

4. **D**istillauerunt, s. præ timore sudantes, q. d. totus orbis tremebat.
5. *Fluxerunt*, repetitio, videtur autem per montes, & cœlos Principes intelligere.
6. *Lahel*, de qua sup. cap. 4. & inf. *Quienerunt*, &c. q. d. qui iter

qui iter faciebat, non audebat prae timore ire via Regia.

7. *Cessauerunt*, Chal. desolatae sunt, 70. defecerunt.

Fortes, Heb. Pagi, Chal. vrbes, 70. habitantes.

8. *Noua bella*, &c. q. d. inusitata & mirabilia, Heb. cum elegit (s. Israel) deos novos, tunc bellum in portis, s. habuit. *Si apparuerunt*, q. d. nemo audebat arma sumere.

10. *Nitentes*, Heb. candidas. *Supra in iudicio*, Chal. super iudicium. 70. in iudicio, q. d. qui praestis iudiciis, vel qui equitatis commode. *Ambulatis* i. iter facitis.

11. *Ad portas*, q. d. ad egrediendum ex vrribus intrepide. *In fortibus*, i. in exercitu fortium Israelitarum.

14. *In Amalech*, i. Amalechitas. *Ex Benjamin*, s. fuit etiam victoria.

15. *Ruben*, s. dum vult ipse etiam opem ferre, orta est discordia.

16. *Terminos*, s. inde hostium, hinc Israelitarum. Alii, caulas. *Sibilos*, q. d. ut inter pecora maneat, nec adiuues fratres tuos in bello.

20. *Stella*, pro, coeleste auxilium, seu Angeli.

21. *Cadumim*, q. d. antiquissimus. Quidam tamen putant nomen esse proprium alterius torrentis.

23. *Angelus*, s. loquens per me.

25. *Principum*, q. d. pulchra. *Butyrum*, pro lac.

31. *Pereant*, sc. ut Sisara. *Splendet*, s. & subinde fit lucidior.

C A P. VI.

4. **A** *Pudeos*, Heb. & 70. contra eos. *Sicut erant in herbis*, Heb. & Chal. fructus terrae. *Ad vitam pertinens*, q. d. victum. 8. *Prophetam*, i. Phineam filium Eleazar secundum Hebraeos.

11. *Torculari*, i. loco ubi erat torcular.

14. *Dominus*, i. Angelus Domini. *Scito*, q. d. ne dubita, vel tunc scies, te à Deo mitti. Hebr. sensus est, ego te mitto.

15. *Familia mea*, Heb. millenarium meum, seu chilias mea: sic s. vocant familiam ob multitudinem. Id quod Not. ad illud Mich. 5. In millibus Iuda.

16. *Quasi unum*, i. ac si vnus esset solus, vel omnes ad vnum.

17. *Sis*, s. Dei Angelus, vel Propheta.

18. *Tibi*, Heb. Chal. & 70. coram te. Aug. notat, non dixisset tibi. Vide q. 30. in Iud. ubi etiam notat obtulisse sacrificium extra Tabernaculum de consilio Angeli, quem Prophetam putabat. A vide sup.

19. *Medio*, Heb. Ephra. *Et obtulit ei*, Heb. & Chald. ad eum, & obtulit.

21. *Euauit*, Heb. abiit seu discessit.

22. *Heu mi*, q. d. actum est de me. Heb. ah, ah quod as vertit, a, a, a.

23. *Dominus*, i. Angelus Domini, s. discedens.

24. *Pax*, scil. est, q. d. est auctor pacis, seu salutis. Alii vertunt. Dominus pacis. *Cumq; adhuc*, &c. Heb. & Chal. adhuc est illud altare in Ephra, &c.

25. *Taurum patris*, sc. erat paratus ad sacrificium idolorum. Iubet ergo Deus ex eo loco tolli.

31. *Qui aduersarius*, &c. verba sunt illorum. Hebr. & Chal. qui litigauerit pro eo, s. Baal. q. d. eius causa, seu contra eum, vel in eius defensionem ut sint verba Ioas.

32. *Ierobaab*, i. impugnans Baal, seu litigans cum Baal.

Not. quod in hoc versu nulla est mentio Gedeonis, aut Ioas, Heb. Chal. aut in 70.

34. *Abiezer*, s. cognatos suos.

38. *De nocte*, Heb. & 70. mane, seu diluculo.

Concham, Chal. lagenam. Alii, phialam.

C A P. VII.

1. **D** *Enoche*, Heb. & 70. mane. *Excelsi*, Heb. Moreh, videtur esse nomen proprium.

5. *Lingua*, Hebr. Chal. & in 70. solum est, lingua, sed manus etiam intelligitur, ut patet ex seq. & quidē Aug. legit apud 70. etiam, manu.

9. *Noche*, s. sequente illum diem.

10. *Puer*, i. famulus.

11. *Vigilia*, Hebr. & Chald. vltimi.

13. *Tabernaculum*, s. ducis.

15. *Adorauit*, s. Deum, gratias agens.

16. *Lampades*, s. ardentes tædas.

18. *Domino*, & Gedeoni, s. victoria. Alii, Domini, & Gedeonis, s. gladius est, ut inf. Chal. utrobique gladius Domini, & victoria Gedeonis.

19. *Tracenti*, Hebr. Chald. & 70. centum. *Noctis media*, Heb. Chal. & 70. mediis.

20. *Gladius*, s. vincet.

23. *Crepidinem*, i. limitem, Chal. latus. *Conclamantes*, Heb. acciti, seu congregati. Chal. congregati. sic inf. in verbo *clamauitq;*, s. congregatusque.

25. *Viros*, Heb. Chal. & 70. Principes.

C A P. VIII.

1. **F** *Acere voluisti*, Heb. Chal. & 70. fecisti.

2. *Quid enim*, &c. Hebr. Chald. & 70. quid feci nunc, sicut vos. *Abiezer*, q. d. familiae meae. Chal. Meliores debiles Ephraim quam fortes Abiezer.

11. *Eorum qui* &c. Chal. Arabum.

13. *Solis ortum*, s. vna nocte bellum totum confecerat, Alii vertunt, occasum Chal. Solis introitum.

16. *Contrivit*, s. nudos.

18. *Vnus*, pro, vnusquisque.

19. *Filii matris*, i. fratres ex parte matris.

21. *Ornamenta*, Heb. & Chald. lunulas, s. erant figurae lunæ.

26. *Monilibus*, Chal. coronis.

27. *Fecitque*, sc. in fine vitæ, forte autem à parte totū intelligendū, i. omnia ad Dei cultum pertinentia, Aug. q. 42. in Iud. *Fornicatus*, s. per idololatriam. *In ruinam*, s. occasio idololatriæ.

C A P. IX.

1. **F** *Ratres matris*, i. cognatos ex parte matris.

4. *Pondo*, i. fidos, Heb. Chal. & 70. argenteos, s. fidos. *Baalberith*. No. quod Cananæi omnes deos vocabant. *Baal*, i. Dominum: distinguebant autem additione v. g. Berith. Zebub, Peor, &c. *Inopes*, Heb. Chal. & 70. vacuos, q. d. vanos, seu otiosos.

7. *Septuaginta*, s. fera, non enim se, nec Ioatham.

6. *Mello*, propinqua erat Sichem. Quidam dicunt non fuisse urbem, & quidem Heb. Chal. & 70. solum dicunt domum *Mello*, i. familiam Mello, sic & inf.

7. *Ita vi*, pro, ita, q. d. sic Dominus vos exaudiat.

9. *Dij*, s. in Templis. *Inter* Hebr. super, Chald. & 70. vt imperem arboribus.

13. *Deum*, s. in libaminibus.

14. *Rhamnum*, genus est rubi, diciturque habere vim producendi ignem, vnde inf. egrediatur ignis, & c. significatur vero hic Abimelech, vt in superioribus eius fratres.

15. *Vere*, Hebr. Chald. & 70. in veritate, q. d. bona fide. *Requiescite*, Hebr. & 70. confidite, Chald. habitate.

16. *Recte & absque peccato*, Hebr. Chal. & 70. in veritate, & perfectione.

23. *Misitq; Deus*, & c. vel permittendo, vel potestatem dando ad pacem perturbendam, Aug. q. 45.

24. *Adiuuerant*, s. in cæde, vel regno.

27. *Vastantes*, Hebr. Chal. & 70. vindemiantes, s. quod antea facere non audebant. *Calcantes*, s. in torculari, seu lacu, vt vinum exprimerent.

31. *Oppugnat*, pro, occupat.

33. *Oriente Sole*, i. eius fulgore diluculo apparente, sic in Euangelio, orto Sole, i. ad ortum veniente, & fulgorem suum iactante, Aug. q. 46. Hebr. Chald. & 70. circa ortum Solis, seu, oriente Sole.

37. *Vmbilico*, i. editiore loco, vel medio. *Qua respicit quercum*, Hebr. & Chal. quercus Mehonanim, 70. quercus aspicientium. Alij, querceti Augurum, seu ariolorum.

41. *Socios*, Hebr. Chal. & 70. fratres.

42. *In campum*, s. ad sua negotia.

45. *Sal*, s. ne illic aliquid nasceretur, sed esset sterile solum.

46. *Berith*, id nomen phani, seu idoli, à fœdere.

51. *Excelsa*, Hebr. Chal. & 70. fortis.

54. *Percute*, Hebr. Chal. & 70. interfice.

57. *Maledictio*, i. imprecatio.

CAP. X.

1. *Patru*, Abimelech, Hebr. filij Dodo, quod videtur esse nomen proprium, nulla; sit ratio Abimelech. *Montis*, Hebr. Chal. & 70. in monte.

4. *Sedētes*, i. solitos equitare. *Pullos*, s. mulos, seu mulas.

8. *Amorrhæi*, s. olim.

11. *Locutus*, s. per Angelum, vel Prophetam aliquem.

12. *Chanaan*, sic etiam 70. At Hebr. & Chal. Mahon, s. Mahonitæ.

16. *Doluit*, i. compassus est.

17. *Conclamantes*, Hebr. & Chal. congregati.

CAP. XI.

2. *Altera*, Chal. alterius tribus, 70. meretrice.

3. *Inopes & latrocinantes*. Hebr. & Chal. vacui, i. otiosi, 70. inopes.

11. *Locutus est*, q. d. repetiuit illud pactum. *Coram Domino*, i. coram arca Domini, vel q. d. velut præsente Domino, qui vbique est.

12. *Quid mihi & tibi?* q. d. quid tibi est negotij mecum.

20. *In finita multitudine*, Hebr. Chal. & 70. omni populo suo. *Fortiter resistebat*, Hebr. Chal. & 70. pugnavit cum Israel.

24. *Possedit*, Hebr. & Chal. possidere fecit.

26. *Habitavit*, s. Israel. *ordanem*, sic etiam 70. At Hebr. Chal. & Complut. Arnon *Trecentos*, non ait scriptura, id, sed tantum refert, quid Iephthe dixerit.

27. *Huius diei*, Hebr. hodie.

35. *Decepisti*, q. d. magno errore mihi obuiam venisti, magnoque meo incommodo. Hebr. depressisti, seu, humiliasti. *Decepta es*. Hebr. & Chal. turbasti me.

Aperui, s. vouendo.

37. *Virginitatem* q. d. quod cogar innupta mori.

39. *Fecit e*, & c. Hiero. in 7. Jerem. non placuit Deo sacrificium, sed animus offerentis.

CAP. XII.

3. *Posui in manibus*, i. exposui periculo.

4. *Fugitiuus*, q. d. vilis, respectu Ephraim, vt solent qui fugiunt, vel q. d. apostata, qui nos olim deseruit manens ultra Iordanem. *In medio*, s. duarum tribuum.

6. *Scibboleth*, s. per *W* sc. Quod interpretatur spica, id additum ab Interprete. Alij, aquarum decursus, seu alueum interpretantur, & quidem vtrumque significat.

Sibboleth, s. per *D* s.

8. *Abesan*, Hic quibusdam est Booz.

CAP. XIII.

5. *Nouacula*, 70. ferrum. *Non tanget*, q. d. cauendum ei, ne sinat tangere. Vide inf.

6. *Vir Dei*, i. Propheta. *Quem cum interrogassem*, & c. Hebr. & Chald. nec ego interrogavi, vnde esset, nec ipse mihi suum nomen indicavit. 70. interrogavi vnde esset, & ipse nomen suum non indicavit mihi.

15. *Faciamus*, i. offeramus edendum, vel maestemus. *Tibi*, Hebr. Chal. & 70. coram te.

16. *Si me cogis*, pro, etiam si me cogas. Hebr. & Chald. si me detinebis, q. d. etiam si hic expectem, id enim fuerat, rogatus, nam quod sup. vt acquiescas precibus meis, Hebr. detinebimus te, 70. si me coegeris *Fanis*, i. cibos.

17. *Si sermo*, Hebr. & 70. cum sermo.

19. *Qui facit mirabilia*, sic 70. at Hebr. & Chald. & fecit mirabile quiddam, s. Angelus, nempe quod sequitur.

20. *Flamma*, s. ab Angelo excitata, vt quidam volunt, sed videtur potius excitata ab igne, quem sacrificans parauerat.

24. *Vocauit*, s. mater.

25. *Cœpitque*, & c. q. d. cœpit esse fortis Dei dono.

Castris Dan, est nomen loci proprium. Vide inf. c. 18.

CAP. XIV.

1. *Thamnata*, ciuitas est in monte Ephraim. Vide sup.

4. *Quereret*, s. Samson.

6. *Irruit*, Hebr. prospere egit. Chal. mansit, 70. direxit, sic inf. & cap. seq. *Patri & matri*, s. à quibus ipse diuerterat.

7. *Locutus*, s. coram parentibus puellæ. *Qua placuerat*, Hebr. Chal. & 70. & placuit, s. mulier illa Samsoni.

8. *In ore*, sic etiam 70. At Hebr. & Chal. in Gadauere.

10. *Filio suo*, Hebr. Chal. & 70. ibi. *Iuvenes*, s. cum duccrent vxores.

12. *Problema*, i. ænigma, seu propositionem, vt inf. *Sindo-*

Sindones, forte indusia intelliguntur. *Tunicas*, Hebr. vestes mutatorias, i. pretiosas, seu nouas, quibus veteres commutantur.

15. *Adeffet*, i. prope esset, 70. quidam factum id aiunt die quarto.

17. *Septem*, i. reliquis ex septem, vel factum id per omnes septem, sed scriptura non seruat ordinem.

18. *Araissetis*, q. d. nisi mea vxoris opera vfi essetis.

20. *Pronubis*, i. sodalibus illis conuiuij nuptialis.

CAP. XV.

4. *Faces*, s. titiones.

5. *Comportata*, s. ex agris in aceruos.

8. *Ita vt stupentes, suram femori imponent*, 70. in tibia circa femur, Chal. equites super pedites, q. d. pedites, & equites, Hebr. coxam super femur, seu crura, & femora.

16. *Pulli asinarum*, Hebr. Chal. & 70. Asini.

17. *Elevatio*: Alij, proiectio.

19. *Molare dentem*, i. illam maxillæ concauitatem, vbi dens molaris inclusus. *Inuocantis*, s. Deum.

De maxilla, Hebr. & Chal. qui est in Lechi, q. d. adhuc est eo loco.

CAP. XVI.

3. *Et inde*, Hebr. Chal. & 70. & media nocte.

4. *Argenteos*, s. siclos.

7. *Neruceis funibus*, sc. factis ex neruis boum. Alij, viminibus humidis, vel virgis viridibus, Chal. funibus recentibus, 70. humidis funibus, seu neruis.

15. *Septem*, i. illos multos, qui simul conglobati, vel, q. d. multitudinem capillorum meorum, vel septem partes, in quas diuisi capilli more funium contorti, vel magnam partem capillorum, septem enim multa significant *Licio*, i. ligno, quo tela à texente inuoluitur, vel fila telæ intelligit. *Plexueris*, i. implicaueris, seu ligaueris.

17. *Ferrum*, Hebr. & Chal. & 70. nouacula.

19. *Cæpit abigere*, & c. Hebr. & Chal. cæpit affligere eum, & discessit ab eo fortitudo, 70. cæpitque humiliari, & discessit, & c.

26. *Dimitte*, pro duc.

27. *Et solario*, explicatio præcedentis, addita ab Interprete.

CAP. XVII.

1. *Eo tempore*, s. mortuo Samfone, vel tempore Othonielis, quamquam hæc duo verba ab interprete sunt addita.

2. *Argenteos*, scil. siclos. *Quos separaueras tibi*, Hebr. & Chal. acceptos tibi, 70. sublatos tibi, s. furto. *Iuraueras*, s. te dedicasse Domino, vt inf. Alij, maledixeras, sc. imprecata malum furi. *Habeo*, q. d. ego accepi. *Domino*, pro, à Domino, s. fis.

3. *Domino*. No. Dei nomen proprium, idolo tribui. Vide etiam Exod. 32. 1 Reg. 29. 3 Reg. 22. Gen. 31. s. putabant illi, idola esse veros Deos. *Sculptile*, sc. simulacrum. *Conflatile*, i. fusile.

4. *Reddidit*, s. iterum.

5. *Teraphim*, imagines erant specie humana. Hic vero quidam putant accipi pro instrumentis illius supersti-

tionis, noster Idola est interpretatus. *Impleuit manum*, i. consecrauit, s. dando in manum quod offerret.

6. *Rex*, i. gubernator, s. iudex.

7. *Eius*, s. Iuda, q. d. qui habitabat cum tribu, seu familia Iuda, vel quæ Bethleem ad Iudæ familiam seu tribum pertinebat.

10. *Argenteos*, s. siclos. *Duplicem*, s. æstiuam, & hybernā.

12. *Impleuitq;*, vide sup. *Puerum*, i. adolescentem.

CAP. XVIII.

1. *Sortem*, s. rotam. Vide Iosue 19.

2. *Requieuerunt*, sic etiam 70. At Hebr. & Chal. pernoctarunt.

3. *Quam ob causam*, & c. Hebr. Chal. & 70. quid tibi est hic? s. negotij.

6. *Respicit*, i. fauet, seu dirigit, Chal. stabiliuit.

7. *Lai*: Hæc postea dicta Paneas, à fonte Paneade, & Cæsarea Philippi, est ad radices Libani, vbi Ior, & Dan fontes iuncti Iordanem faciunt.

14. *Nostis*, Hebr. & Chald. nunquid nostis?

18. *Idola*, Hebr. & 70. Teraphim, Chal. similitudines, s. imagines erant, seu figuræ, sic & inf.

19. *Digitum*, Hebr. Chal. & 70. manum.

20. *Acquieuit sermonibus eorum*, Hebr. Chal. & 70. lætatus est corde.

22. *Conclamantes* Hebr. & Chal. congregati.

24. *Omnia quæ habeo*, Hebr. Quid mihi ultra id est, reliquum?

30. *Moyse*, Hebr. Manasse: sed Hebræi legunt Moyse, eius enim Nepos erat. Chal. & 70. Manasse. *Captiuitatis*, s. captæ arcæ tempore Heli.

31. *In diebus illis*, & c. hic incipit caput 19. secundum Hebræos.

CAP. XIX.

1. *Fit*, id quidam putant accidisse post mortem Iosue, antequam iudicaret Othoniel. Alij, tempore Aiod.

2. *Reliquit eum*, Hebr. fornicata est apud eum, Chald. contempsit eum, 70. irata est illi.

5. *De nocte*, Hebr. mane, Chald. in aurora 70. diluculo.

8. *Vt paululum*, & c. Hebr. conforta cor tuum, moratiq; sunt, donec dies declinaret, & comederunt ambo, Chal. & 70. magis, vt noster.

10. *Contra*, i. è regione. *Onustos*, Chal. & 70. stratos.

16. *Filij lemini*, i. de tribu Benjamin.

17. *Sedentem*, Hebr. facientem iter, i. viatorem, vt vertunt Chal. & 70.

18. *Domum Dei*, s. erat in Silo in monte Ephraim, 70. domum meam, Chald. domum sanctuarij Domini.

20. *Pax tecum sit*, Hebr. pax tibi, q. dicat, esto bono animo.

22. *Absque iugo*, Chal. impij 70. iniqui. *Abutamur eo*, Hebr. Chal. & 70. cognoscamus eum.

23. *Stultitia*, sic etiam 70. Alij, turpitudine, Chald. ignominia.

24. *Scelus hoc contra naturam*, Hebr. & Chal. rem hanc ignominiosam, 70. rem hanc stultam.

29. *Duodecim*, scil. duas partes misit duabus dimidijs Manasse tribubus.

CAP. XX.

1. **Q**uasi vir unus, i. omnes ad vnum.
 2. Anguli, i. capita, seu primares. *Quadringenta*, ita Heb. Chal. & 70. & Complut.
 5. Occidere, s. libidine præpostera.
 6. Vestra, Heb. Chal. & 70. Israel.
 7. Quia nunquam, &c. Hebr. quia fecerunt scelus, & fœditatem in Israel.
 8. Vnius hominis, q. d. vnamini consensu.
 9. In commune, Hebr. Chald. & 70. per sortem.
 15. Vigintiquinque, sic etiam 70. at Hebr. & Chald. viginti sex.
 16. Ita sinistra, &c. sic etiam 70. at Heb. & Chal. qui sola sinistra utebantur.
 18. Domum Dei, Heb. Chal. & 70. Bethel, & hic, & inf. & c. seq. nulla de Silo facta mentione.
 25. Prosternerent. No. quod isti ob sua peccata puniebantur, præsertim Idololatriam, quam in tribu Dan permittebant.
 27. Ibi, s. in Silo.

33. Baalthamar, Chal. in planiciebus Iericho.
 34. Ab Occidentali, sic etiam 70. At Chald. ex planicie. Alij, ex gramineto, s. herboso loco.
 39. Putauerunt, &c. redit ad id, quod supra dixerat.

CAP. XXI.

3. **I**n populo tuo, Hebr. Chald. & 70. in Israel.
 7. In commune, Heb. per Dominum, 70. Domino, Chal. in verbo Domini.
 9. Essent in Silo, Heb. Chal. & 70. numeraretur popul.
 10. Decem, Heb. Chal. & 70. duodecim.
 13. Præceperunt eis, vt eas susciperent, Heb. Chal. & 70. vocauerunt eos.
 19. Qua sita est, pro, in ea parte, quæ sita est.
 22. Peccatū est, s. non bene custodiendo filias vestras. No. quod iurarent isti non dare filias suas, dederunt autem alienas, facto consilio, inscijs illarum parentibus. Est autem Hebr. & Chal. totius periodi sensus. Ignoscite illis, cum enim captæ in bello vxores non sufficerent eis, nec vos ei dare voluistis, ne forte peccaretis.

R V T H,

sc. Historia.

Auctor creditur Samuel, vel Esdras.

CAP. I.

1. **V**ni, quis iste, incertum, Heb. Chal. & 70. in diebus quibus iudicabat Iudices. Terra, s. Iuda.
 2. Ephratæ, i. ex Ephrata, Chald. Magnates. De Bethleem, explicatio præcedentis.
 13. Si eos expectare, &c. Heb. Chal. & 70. nunquid tam diu expectabitis innuptæ, donec crescant? Quia vestra angustia, &c. Heb. & Chal. sensus est: Maior est mea angustia, quam vestra. Et egressa, pro, etenim egressa.

CAP. II.

2. **S**i iubes, additum id ab Interprete.
 13. Puellarum, Hebr. & Chal. ancillarum.
 14. In aceto, Chal. in pulmento cocto in aceto.
 Concessit polentam sibi, i. far tostum. Hebr. porrexit ei (sipse Booz, vt dicunt 70.) tostum sc. far. Tulit reliquias, Heb. Chal. & 70. reliquit, q. d. & superfuit etiam, s. quod tecum ferret.
 15. Vobiscum metere voluerit, Hebr. Chald. & 70. inter manipulos collegerit.
 17. Modios, i. sata.
 20. Gratiā, Hebr. & 70. misericordiam, Chal. bonitatem.

CAP. III.

- R**equiem, s. nuptias.
 9. Expande pallium, q. d. suscipe me in tutelam

- tuum, seu in vxorem vt vertit Chald. Propinquus, scilicet, qui debeas suscitare semen cognato defuncto.
 10. Misericordiam, Chal. bonitatem, iuuenes, s. inhoneste, vt solent puellæ.
 15. Modios, i. sata, Chald. sata Hebr. tantum dicitur, & hic & inf. sex, vnde quidam verterunt, epha sex.
 18. Compleuerit, Heb. compleuerit hodie.

CAP. IV.

1. **A**d portam, s. vrbis, vbi olim iudicia fiebant, Chal. Ad portam domus iudicij, qui locus Sanhedrim, i. concilij, seu confessus Iudicum. Vsurpatum enim id verbum Hebræis à Græco, vt apparet *συνέδριον*, Syne-drion. Vocans eum nomine suo. Heb. Peloni. Almoni, quæ voces ponuntur loco nominis proprii, vt Hispanis Iulano Zutano, q. d. sede hic ô talis: vide simile quiddam 1. Reg. 21 & 4. Reg. 6 & Dan. 8.
 3. Vendet, Chal. & 70. vendit, Hebr. vendidit, pro vendet, i. vult vendere.
 8. Dixit ergo proinquo, &c. Heb. Chald. & 70. dixit ad Booz propinquus, acquire tu, seu, posside, & detraxit calceamentum, & ait Booz maioribus, &c.
 15. Melior, s. ipsa nurus.
 19. Aram, Heb. & Chal. Ram.

I. R E G V M.

i. de Regum gestis, Heb. Primus Samuelis.

Auctores Primi, & Secundi, Samuel, Nathan, Gad. Terti, & Quarti, Esdras, vel Ieremias, ita quidam. At quarti non esse hos, patet ex Cap. 13. vers. 23.

C A P. I.

R *Amathaim*, q. d. ex duarum Ramath illa quæ Sophim dicitur, dicitur & Aramathea, distatq; ab Ierusalem 20. miliaribus. Vide Bed. 1. Reg. *Elcana*, erat ex filiis Core de tribu Leui: vide 1. Paral. 6. *Ephrataim*, i. in monte, seu tribu Ephraim habitans, vel q. d. oriundus ex Ephrata, i. Bethleem.

3. *Ascendebat*, s. ter quotannis, de quo Deut. 16. semel autem cum tota familia. *Statutus diebus*, Heb. à diebus in dies, i. quotannis. *Exercituum*, sc. cœlestium, & terrestrium.

5. *Tristis*, Chal. electam. Heb. facierum, i. honorificam, vel irarum, q. d. cum tristitia.

6. *Æmula*, Heb. inimica, seu, angustiatrice.

9. *Domus*, i. atrii. Dicunt quidam in ipso atrio nec sacerdotibus sedere licuisse, aut edere.

11. *Domino*, s. vt ei seruiat, dum vixerit Nouacula, q. d. viuet semper more Nazaræorum.

15. *Infelix nimis*, Heb. ægro, seu, afflicto animo, Chal. tribulata spiritu. *Omne, quod inebriare potest*, Heb. sic ram. *Effudi*, q. d. exposui animum meum totum. Vide Psalm. 51.

16. *Filiabus Belial*, q. d. improbam, seu impiam.

Doloris, Heb. & 70. meditationis.

18. *Gratiam*, scil. vt pro me ores. *Mutati*, q. d. non fuit amplius mœsta.

20. *Dierum*, q. d. euolutis aliquot diebus. *Postulasset*, à Saal NW postulauit.

21. *Solemne*, sc. vt quotannis solebat. Heb. dierum, i. anniuersariam.

23. *Verbum suum*, q. d. quod per Heli promisit.

24. *In vitulis*, pro, cum vitulis. *Modis*, i. satis, vt patet ex Heb. & 70. vbi legitur, & epha, quæ cōstat tribus satis.

28. *Fuerit accommodatus*, q. d. dum vixerit, erit donatus Dec, Chal. dum vixerit ministrabit coram Domino.

C A P. II.

1. **I** *N Domino*, i. Domini beneficio. *Cornu*, i. robur, seu gloria. *Dilatatum*, &c. q. d. habeo iam quod respondeam exprobrantibus sterilitatem. *Salutari tuo*, i. salute à te data.

3. *Sublimia*, i. superba. *Deus scientiarum*, atque ideo arbiter conscientiarum. Aug. 17. de ciu. Chal. Deus nouit omnia. *Ipsi preparantur*, &c. q. d. quidquid cogitauit facere, exequitur, vel ab ipso hominum cogitationes diriguntur. 70. Deus præparat ad inuentiones suas, Heb. ipsi directa sunt opera, q. d. cogitata sua, & opera præparat, & dirigit sapientissime.

5. *Donec sterilis*, &c. pro, adeo vt sterilis pepererit, &c.

Plurimos, Heb. septē, i. multos *Infirmata*, i. liberis orata.

6. *Inferos*, i. sepulcrum, repetitio præcedentis.

8. *Stercore*, i. statu sordido. *Pauperem*, i. Christum de persecutoribus Iudæis, Aug. 17. de ciuit. *Teneat*. Hic 70. addunt, præbens votum oranti. i. orantem exaudiens (dato s. eo quod optat) & benedixit (pro benedicens) annos iusti Dominus sanctus, & non gloriatur prudens in prudentia sua, & non gloriatur potens in potētia sua. & non gloriatur diues in diuitiis suis, sed in hoc gloriatur qui gloriatur intelligere & scire Dominum, & facere iudicium & iustitiam in medio terræ. Dominus ascendit in cœlos, &c. & non habet illud, Domini n sunt cardines, &c. *Cardines*, i. columnæ, seu sustentacula, s. terra ipsa, quæ est velut mundi fundamentum, vel ipsius terre fundamenta (vt vocat scriptura) s. partes in medio solidiores, quibus reliquæ nituntur, & forte saxæ.

9. *Pedes sanctorum*, &c. Chal. corpus seruorum suorum iustorum custodiuit à Gehenna, & impii Transgressores verbi sui in Gehennam in tenebris iudicabuntur, ad ostendendum, quod in nemine sit fortitudo puritatis ad diem iudicii. *Conticescent*, s. cessabunt à prauis huius vitæ operibus.

10. *In cœlu*, pro, de cœlis q. d. è cœlo interimet. *Fines terra*, pro, etiam fines terræ, q. d. omnem terram Aug. 17. de ciu. ca. 4. Vnumquemque ita iudicabit, vt in fine vitæ inuentus fuerit. *Imperium*, Heb. Chal. & 70. fortitudinem. *Regi*, s. Messæ *Cornu* i. gloriam. Chal. Regnum. *Christi sui*, Heb. & Chal. Messæ sui.

11. *Ante faciem Eli*, q. d. sub disciplina, & imperio Eli.

12. *Fili Belial*, Chald. improbi. 70. pestilentes.

Nescientes Dominum, i. non patientes Domino, vt solent, qui superiorem non agnoscunt.

13. *Puer*, i. famulus, vel filius.

14. *Tollebat*, sc. cum sibi de hostia deberetur tantum armus, & pectus. Vide Leu. 7.

15. *Adiferem*, s. hostiæ pacificæ.

16. *Tolle*, s. solebat offerens dare sacerdoti carnē elixā.

17. *Detrahebant*, Heb. Chal. & 70. contemnebant, sc. nolabant offerre ob sacerdotum auaritiam.

19. *Tunicam*, s. vestem pro ratione ætatis. *Statutus diebus*, Heb. à diebus in dies, i. annuatim. *Solemne*, Heb. & 70. dierum, s. anniuersariam, Chal. solemnitatū, s. qualis diebus solemnibus offerri solebat.

20. *Benedixit*, i. bene precatus est *Fœnore*, i. commo dato, 70. mutuo. *Commodasti*, Heb. commodauit, s. vterque vestrum.

21. *Magnificatus*, i. magnus factus.

22. *Observabant*. Alii, excubabant, s. orantes. Chal. veniebant ad orandum, 70. Astabant. *Tabernaculi*, i. atrii.

25. *Placari ei potest Deus*, 70. orabunt pro ipso Domino, Chal. ante Iudices causa tractabitur, q. d. erit locus defensionis, at apud Deum offensum quis possit defendere?

27. *Vir Dei*, i. quidam Propheta. Quidam putant accidisse id ante natum Samuelem. Scriptura enim ordinem non seruat. *Reuelatus sum*, i. innotui, seu me manifestavi.

28. *Omnia de sacrificiis*, i. de omnibus sacrificiis partem.

29. *Calce*, pro, quasi calce, q. d. contempnitis, 70. despexistis. *Templo*, Chald. domo sanctuarii. Heb. habitaculo, i. tabernaculo. *Comederetis primitias*, Heb. impinguaretis vos primitiis.

30. *Locutus sum*, i. decreueram, seu statueram.

Erunt ignobiles, i. contemptibiles. Heb. Chald. & 70. contemnentur.

31. *Brachium*, i. robur, q. d. dignitatem summi sacerdotii. *Senex*, i. summus Sacerdos Hier. i. Reg.

32. *Æmulum in templo*, i. inimicum in tabernaculo, Heb. angustiatorem in habitaculo, s. Domini. Not. id factum fuisse, 3. Reg. i. deiecto Abiathar de sacerdotio, qui erat ex genere Heli & Ithamar filii Aaronis, & admissio Sadoch, qui erat ex genere Eleazar fratris Ithamar. No. etiam dictum, videbis, cum ille tamen non esset visurus, sed posterius.

33. *Deficiant*, s. præ mœrore, videndo alium fungi officio Pontificis. *Tabescat*, Heb. dolore afficiatur, Chal. contristetur.

35. *Sacerdotem*, sc. Sadoch, abiecto Abiathar, Aug. 17. de ciuit Christum intelligit. *Ædificabo*, &c. q. d. dabo ei stabilem familiam, seu posteritatem. *Christo*, i. vncto, s. Rege, qui tunc erit. Reges inungebantur, cum creabantur.

36. *Oretur pro eo*, Heb. se incuruet ei. Chald. se humiliet ei 70. adoret eum. *Et offerat*, Heb. & Chal. ut accipiat. *Buccellam*, s. partem ministerio sacerdotali.

C A P. III.

1. *Preiosus*, i. rarus, q. d. rari tunc Prophetæ, Chal. absconditus. *V. s. i.*, Chal. prophetia.

Manifesta, i. publice nota.

2. *Die*, pro, tempore.

3. *Extingueretur*, s. mane. nam tota nocte lucebat, q. d. adeo cæcus, ut nec lucernam noctu posset videre. Quidam ita coniungunt. Antequam lucerna Dei extingueretur, Samuel dormiebat, &c. Chald. & lucerna domus sanctuarii Domini nec dum exinguebatur, & Samuel cubans, &c. *Templo*, i. atrio, s. prope tabernaculum.

4. *Ecce ego*, i. eccum me, adsum.

7. *Sciebat Dominum*, i. assuetus erat audire loquentem sibi, ut statim dicitur. *Sermo Domini*, Chald. verbum prophetiæ Domini.

9. *Loco suo*, s. atrio, Chal. in atrio Leuitarum, sc. parte remotiori à tabernaculo nam in parte propinquiori erant sacerdotes.

10. *Stetit*, i. astitit, s. aliqua apparenti forma. *Secundo*, Heb. aliis vicibus, q. d. ut alias fecerat, vel, q. d. vocauit illum bis, repetito, s. nomine, ut sequitur, 70. sicut semel, & semel, i. ut aliis vicibus.

11. *Verbum*, i. rem. *Tinnient*, s. præ terrore.

12. *Suscitabo*, i. exequar.

13. *Iudicaturus*, i. pœnas sumpturus. *Corripuerit*, sc. ut oportebat, Heb. & Chal. prohibuerit.

14. *Muneribus*, i. oblationibus.

17. *Hac faciat*, &c. q. d. male tibi contingat, vel puniat te Deus. Ita solebant Hebræi sibi, aut aliis imprecari mala, ut & vulgo dicitur: Tale mihi accadat, i. insigne aliquod infortunium.

19. *Non cecidit*, &c. q. d. nihil dixit inane, seu nihil prædixit, quod non eueniret.

20. *Dan*, prius Laïs dicta, postea Cæsarea Philippi.

21. *Quoniam reuelatus*, &c. q. d. ibi enim se Samueli manifestare cœpit. *Domini*, pro, suum, q. d. loquendo illi. *Et euenit*, Heb. & fuit, Chald. & notus fuit. Not. quod Hebr. hic incipit cap. 4. & significatur, Samuelem dixisse populo quod sequitur, scil. de eundo obuiam Philisthæis.

C A P. IV.

1. *Et factum*, &c. Hæc vsque ad pugnam, non sunt, Heb. nec in Complut. est tamen pars posterior in 70. Adiutorii: id nomen postea impositum.

3. *Percussit nos*, sub. cum ipse per Samuelem monuerit ut egrederemur ad bellum contra Philisthæos.

5. *Vociferatus est*, s. clamore iubilationis, ut indicant Heb. & Chal. *Clamore*, Chal. iubilatione, & sic inf.

7. *Deus*, s. Iudæorum. *Tanta exultatio*, Heb. Chal. & 70. simile quid.

8. *Sublimium*, Heb. fortium, seu illustrium. *In deserto*, i. in mari rubro, quod est prope desertum, 70. & in deserto, Chal. & fecit populo suo mirabilia in deserto.

13. *Expectans*, forte *spectans* legendum, Heb. & 70. *speculans*, Chal. prospiciens.

18. *Mortuus est*, sc. quia filios suos delinquentes non abiecerat Hier. i. con Ioui. & i. con Pelag.

21. *Ichabod*, i. vbi gloria, vel vix gloria. *Pro viro suo*, Chal. & 70. addunt quia mortui sunt.

22. *Et ait*, pro, dixit inquam. *Eo quod*, &c. verba sunt Auctoris libri.

C A P. V.

3. *Pronus*, s. super faciem, ut dicitur inf.

5. *Truncus*, s. ea pars sola, quæ piscem referebat, (dictus autem Dagon à Dag i. pisce) vel q. d. reliquum corpus sine capite & manibus.

6. *Et ebullierunt*, &c. Hæc vsque ad finem versus non sunt Heb. nec in 70. nec in Complut.

9. *Manus*, i. percussio, seu plaga. *Extremæ*, i. partes æni, quæ extant cum procidunt, ut solet in hæmorroidibus.

11. *Pavor*, Heb. contritio, Chald. conturbatio, 70. confusio.

12. *In cælum*, Hyperbole est.

C A P. VI.

2. *Sacerdotes*, s. Dagon.

3. *Quod debetis* Heb. hostiam, seu oblationem, 70. dona, Chal. oblationem expiationis.

5. *Prouinciarum*, Heb. Satraparum, seu, Principum.

Satrapis

Satrapis, i. Præfectis, seu Principibus vox est Persica.

7. *Fœtas*, Heb & Chal. lactantes.

12. *Itinere*, i. via. *Mugientes*, s. ob vitulos relictos.

18. *Ab urbe*, &c. q. d. omnes contribuerunt ad illa donaria. *Abel*, i. luctum. sic dictus locus ob luctum illic editum, de quo paulo post, Chal. tamen, & 70. lapidem interpretantur, Heb. quidem est Abel, quod luctum significat sed, sibi, positum sit pro n, & legatur Aben, seu Eben, lapidem significat, idque secutus videtur Interpres noster. quidam vtrunque coniungentes, interpretantur lapidem luctus magnum. est autem sensus, contribuisse villas, quæ erant Philisthinorum, etiam proximas illi lapidi, super quem posita est arca. *Qua erat usque in illum diem*, Heb. Chal. & 70. usque ad hanc diem, s. est seu visitur ille lapis, seu locus.

19. *Arcam*, Heb. in arca, q. d. quæ intra arcam erant.

De populo, Hebr. in populo, Chal. de populi semibus.

Plebs, Heb. & 70. virorum, Chal. virorum in vniuersitate, q. d. popularium. videtur autem totius loci sensus esse, percussisse Deum in eo populo quinquaginta milia, & 70. viros. quamquam Hebræi putant sensum esse 70. quidem solos fuisse interfectos, sed adeo excellentes, vt pro 50. millibus computari possent. potest & sensus esse in eo populo, in quo 50. milia hominum erant, percussos fuisse 70. atque id forte voluit indicare Chal. addens in vniuersitate, q. d. cum omnis populus 50. millibus hominum constaret.

20. *Et ad quem*, &c. q. d. quo arcam, hanc transferemus?

CAP. VII.

1. *Gaba*, collis erat vrbis Cariathiarim. *Sanctificauerunt*, i. consecrarunt, seu deputarunt, Chal. præfecerunt.

2. *Multiplicati*, &c. q. d. multis illic diebus mansit, s. per 20. annos *Requieuit*, Heb. luxit, i. pœnitentiam egit, 70. reuersa est. Chal. quieta fuit. *Post Dominum*, i. sequendo Dominum.

3. *Baalim*, & *Astaroth*, q. d. deos, & deas. est enim masculinum nomen, & fœmininum.

6. *Effuderunt*, s. in signum effusi cordis, & ante Deum prostrati, vel q. d. ita pereamus, vt aqua è vase fusa, si pactum cum Deo violauerimus. *Iudicauit*, s. lites, & controuersias dirimens.

7. *Ad Israel*, i. contra Israel.

9. *Obtulit*, s. per sacerdotem aliquem. Quidam tamen dicunt, Samuelem officio sacerdotis functum post Eli mortem. vide Aug 17. de ciu. cap. 5. & 2. Ret. cap. 55. Cypr lib. 2. epist. 9.

14. *Et terminos suos*, pro cum terminis eorum, Hebr. & Chal. & terminos earum liberauit Israel, &c.

Amorrhæum, i. Philisthæos, seu Palæstinos.

CAP. VIII.

1. *Iudices*, s. qui ius dicerent.

9. *Contestare*, q. d. testans prius Deum & homines. *Ius*. Hinc quidam colligunt licere Regibus quæ sequuntur, vel ius hic, non quod iustum est, sed consuetudinem, seu morem significat, Hebr. iudicium, Chal. statutum.

11. *Ponet*, s. aurigas.

13. *Focarias*, i. coquinarias.

18. *Afacie Regis*, i. propter iniurias à Rege factas.

CAP. IX.

Emini, i. de tribu Benjamin, Chal. ex tribu domus Benjamin.

2. *Electus*, Chal. iuuenis, 70. præcerea, statura. *Bonus*, i. pulcher, vel probus, Chald. pulcher. *Melior*, Chald. pulchrior.

3. *Pueri*, i. famulis.

4. *Salija*, Hæc Gen. 14. dicitur Bale, & Segor. Vide Hier. in Gen.

5. *Terram Suph*, s. in qua erat Ramath Sophim.

6. *Nobilis*, Heb. & Chal. honorabilis, 70. gloriosus, seu illustris. *Sine ambiguitate*, i. certissime. *De via*, i. de causa viæ.

7. *Sitarciis*, Hebr. Chald. & 70. vasis. *Sportulam*, i. munus.

8. *Inuenta est*, pro est. *Stateris*, Heb. & 70. sicli.

12. *Sacrificium*, s. hostiæ pacificæ. *Excelsio*, s. vrbis loco.

13. *Statim* Heb. Chal. & 70. sic, q. d. statim. *Benedicit hostiis*, Chal. benedicit super cibum. *Hodie*, Alii vertunt, hac hora.

15. *Reuelauit auriculam*, i. indicauerat.

18. *Porte*, s. vrbis.

21. *Filius Lemini*, Chal. filius tribus Benjamin.

Novissima, Hebr. minima, Chald. infirmissima, 70. paucissima.

22. *Triclinium*, i. cœnaculum.

25. *Solario*, i. tecto. *Strauitque*, &c. Hæc non sunt Hebr. nec in Complut. sed in 70.

27. *Transiit*, Heb. & Chal. transiit. *Paulisper*, Heb. hac hora, seu nunc. est eadem vox quam supra vertit, hodie.

CAP. X.

1. *Enticulam*, i. vasculum, seu phialam.

Olei, i. vnguenti aromatici, s. balsami. *Et liberabis*, &c. Hæc usque ad finem versus, non sunt Heb. nec Chal. nec in 70. nec in Complut.

2. *In meridie*, i. ad Austrum, Heb. & Chal. in Selsach. quod videtur esse nomen proprium. *Quid faciam*, &c. q. d. timeo ne ei quicquam mali acciderit.

3. *Ad Deum*, s. adorandum.

5. *Collem Dei*, Chal. collem, vbi Arca Domini.

Statio, i. præsidium, Chal. Duces, Hebr. Præsides, seu Præfecti, s. erant Hebræi subiecti Philisthæis. *Prophetantes*, i. Deum laudantes canticis.

7. *Inuenerit manus*, i. iudicaueris faciendæ, aut res postulabit.

8. *Offeras*, & *immoles*, Hebr. Chald. & 70. ad offerendum, & immolandum.

12. *Alius ad alterum*, Heb. & Chald. inde quidam, 70. quidam ex eis. *Torum*, s. Prophetarum, q. d. An non prophetant filii non Prophetarum? vel Nonne Deus est, qui Prophetas facit?

13. *Ex olsum*, s. illius vrbis locum, vbi Prophetas reperit.

14. *Patruus*, s. postquam domum rediit, vel forte erat in Cariathiarim.

17. *Massphat*, erat in tribu Benjamin prope Gabaon.
 19. *Coram Domino* forte erat illic Arca, vel id dicitur, quia ubique Deus. *Familias*, Heb. Chal & 70 millia vestra. Vide Iud. 6. num. 15.

22. *Domus*, Hebr. Chald. & 70. inter vasa, i. suppellectilem domesticam.

25. *Legem*, i. ius Regi seruandum. *Libro*. periit iste liber. *Coram Domino*, i. prope Arcam testamenti.

26. *Tetigerat*, i. mouerat, vt sequerentur.

27. *Filii Belial*, i. improbi. *Munera*, s. solita Regi offerri. *Dissimulabat se audire*, Heb. fuit velut surdus. Vide Psal. 37.

CAP. XI.

2. *Factum est quasi post mensem*. Hæc non sunt Hebr. nec Chal. nec in 70. aut Complut.

3. *Dies*, s. induciarum.

6. *Spiritus*, s. fortitudinis.

7. *Vtrumque bouem*, Hebr. Chal. & 70. par boum.

Quasi vir unus, i. vnanimi cōsensu, vel omnes advnū.

10. *Dixerunt*, s. Ammonitis.

11. *Constituit*, pro, constituerat ante, vel constituit noctu *Matutina*, s. vltima.

15. *Domino*, i. altari Domini.

CAP. XII.

2. *Vobiscum sunt*, q. d. possunt, si quid opus erit, pro me vobis seruire.

3. *Fraus sum*, s. vt de merationem reddam. *Christo*, i. Rege. *Calumniatus sum*, i. per calumniam rebus suis priuauit. *Et condemnam illud hodie*, Heb. & supet eo dissimulaui, s. ne punirem peccantem, Chal. & inclinaui ab eo oculos meos in iudicio, q. d. non ius dixi, vt debui, 70. vel calceamentum, dicite contra me.

6. *Dominus*, s. testis est *Moyse*, & *Aaron*, Chal. fortitudines per manus Moysi, & Aaron.

7. *Iudicio contendam aduersus vos*, Heb. vobiscum diiudicabor, i. disceptabo, Chal. disceptabo vobiscum, 70. iudicabo vos *Misericordiis*, Heb. & Chal. & 70. iustitiis, s. accipitur iustitia pro misericordia interdū, vt Matt. 6.
 11. *Baden*. 70. Barac, Heb. Bedan: quo nomine intelligatur Samson forte, quia de tribu Dan, q. Ben. Dan. atque huc pertinere videtur illa adiectio, & Samson & Barac, quæ in textum irrepsit ex margine, nempe voluit aliquis exponere, quid nomine Badan significaretur, & quid pro eo apud 70. legeretur.

14. *Non exasperaueritis os*, Ch. l. non rebellaueritis super verbo. *Sequentes*, s. feliciter, q. d. omnia vobis prospere euenient Deo iuuante.

15. *Et super*, pro, vt super, s. olim fuit.

17. *Voces*, i. tonitura. *Vobis*, pro, vos. vel, q. d. in vestram perniciem.

19. *Tuum*, non dicunt nostrum, quia offenderant.

21. *Vana*, i. deos vanos.

22. *Nomen*, i. famam, honorem. *Iurauit*, Chal. voluit, 70. suscepit.

CAP. XIII.

1. *Filius unius anni*, i. purus, more infantis, Chal. sicut filius anni, in quo non sunt culpæ. *Duobus annis*, sin illa puritate, & innocentia.

3. *Stationem*, i. præsidium, Chal. ducem, Heb. præsi-

dem. *Gabaa*, i. colle, s. Cariathiarim. Vide sup. cap. 10. 70. colle. Quidam tamen putant esse nomen proprium *Audissent*, s. turbati sunt, seu perterriti. *Audiant*, s. quod sequitur.

4. *Percussit*, s. opera Ionathæ *Erexit se*, Chal. concitatus est, 70. contempsit. *Clamauit*, pro, conuenit, s. clamore vocatus.

5. *Curruum*, s. falcatorum. *Bethauen*, sic dicta, vt putant quidam, Bethel ob idolorum cultum. significat autem domum vanitatis, seu iniquitatis. Id quod alibi verum puto, sed hic ipsam intelligo Bethauen diuersam à Bethel.

6. *Afflictus*, Chal. oppressus. *Abditis*, Heb. & Chald. munitionibus *Petris*, Chal. foraminibus petrarum.

Antris Heb. turribus, Chal. speluncis rupium, 70. foueis. *Cisternis*, Chal. foueis.

7. *Hebrai autem*, s. aliqui, Chal. & Iudæi, 70. & transientes. *Adhuc*, s. à tempore innouati Regni.

8. *Placitum*, i. præscriptum tempus seu conuentionem, i. vt conuentum fuerat, sic inf. Vide Gen 30. nu. 33.

10. *Salutaret eum*, Heb. & 70. benediceret ei.

12. *Placui*, Chald. & 70. orauit, q. d. Dominum non consului. *Neessitate compulsus*, Hebr. vim mihi feci. Chal. roboratus sum, 70. confortatus sum, q. d. feci reclamante conscientia, viacens animum dictantem non faciendum.

13. *Præparasset*, sic etiam 70. at Hebr. & Chal. firmasset seu stabilisset. sic etiam, 70. at Heb. & Chal. firmasset, seu stabilisset. *Sempiternum*, i. longum tempus. alioqui enim tribui Iuda debebatur.

14. *Consurget*, Heb. & 70. stabit Chal. firmabitur.

Iuxta corpus meum Hinc illud Act. 13. sumptum est. Inueni virum secundum cor meum.

11. *Eos*, s. Philistæos, & tunc, venientes, coniungendum est cum, ascenderunt, vel *eos*, i. Iudæos, vt illud populo, s. Philistæorum intelligatur, quamquam tota hæc periodus non est Hebr. Chald. nec in 70. aut Complut.

17. *Ephrai*, Heb. Chal. & 70. *Ophra*, seu Gophra.

Sual, Chal. australem.

18. *Imminens vallis*, Heb. Chal. & 70. spectantis, seu prospicientis ad vallem.

21. *Corrigendum*, i. acuendum, seu reficiendum.

23. *Vt transenderet in Machmas*. est ad Orientem Bethauen, 9 miliaribus ab Ierusalem, 70. vltra Machmas. Chald. ad vadum Machmas, Hebr. ad transitum Machmas.

CAP. XIV.

3. *Achias* hic inf. cap. 21. Vocatur Achimelech. Vide cap. 22.

12. *Rem*, i. aliquid, q. d. est quod vobis indicemus.

13. *Cadebant*, s. cæsi.

14. *Mediaparte*, &c. q. d. quanta est media pars sulci, quem faciunt boues duo arantes, Chal. spatium dimidiæ ambulationis iugi bouum in agro.

15. *Miraculum*, Heb. pavor, Chald. conturbatio, 70. stupor sic inf. *Stationis*, i. præsidii, s. Philistinorum.

16. *Prostrata*, Chal. confRACTA, 70. s. conturbata.

18. *Arcam*, pro, ad Arcam, q. d. consule Deum, 70. Ephod,

Ephod, q. d. induere Ephod, vt Deum consulas coram arca. Vide inf. c. 23.

19. **Contrahere**, &c. q. d. omittit ephod. nec enim tempus immorandi.

20. **Conclamauit**, Chald. congregatus est, 70. ascendit.

24. **Sociati sunt sibi**, Heb. & Chal. angustiiati sunt seu afflicti, s. fame. **Adiurauit**, i. interposito iuramento contrinxit, 70. magna laborans ignorantia maledixit.

25. **Saluum**, i. syluam.

27. **Illuminati**, s. caligabant ante praeinedia.

29. **Terram**, Chal. populum terrae. **Vidisti ipsi**, Hebr. & Chal. videre nunc, 70. vide, seu, ecce.

31. **Cum sanguine**, scil. prae fame non expectabat dum flueret, sed cum sanguine assabat.

34. **Bouem**, s. & reliqua animalia. **Vsq. ad noctem**, Heb. Chal. & 70. nocte.

35. **Cœpit** q. d. id fuit primum altare, quod ædificauit.

38. **Angulos**, i. Principes, seu capita, s. sunt velut anguli in domo eam continentes, & firmantes.

39. **Factum est** s. peccatum.

41. **Iudicium**, Heb. perfectionem, seu integritatem. 70. manifestationes, Chal. venire in veritate, q. d. deprehendi qui peccauit. **Sanctitatem**, q. d. ostende nos innocentes, quanquam tota fere hæc periodus deest Heb. Chal. & in 70. & Complut. **Exiuit**, i. fuit absolutus a fortibus.

43. **Morior**, q. d. itane ea causa moriar?

45. **Hoc nefas est**, Hebr. & Chald. absit. **Cum Deo**, i. Deo iuuante.

49. **Iessui**, alias dicitur Aminadab. Vide infra c. 31. **Melchisua**, omissus est Isboseth velut bello ineptus.

50. **Patruelis**, Heb. & Chal. patruus.

C A P. XV.

2. **Recensui**, Chal. recordatus sum, 70. vlciscar, Heb. visitaui, pro, visitabo, i. vlciscar.

4. **Præcepit populo**, Heb. & Chald. congregauit populum, 70. nunciauit populo **Quasi agnos**, Heb. in Telaim, 70. in Galgalis.

6. **Cinno**, i. posteris Iethro soceri Moysi. **Tu**, pro, maiores tui, s. Iethro **Recessit**, s. translatis tabernaculis, vbi habitabat.

9. **Vestibus, & arietibus**, Heb. pinguibus, & agnis, seu, arietibus, Chal. crassis, & saginatis, 70. eduljis, & vineis. **Reprobum**, i. contemptibile.

12. **De nocte**, i. diluculo. **Eo quod**, pro, quod.

Fornicem triumphalem, s. arcum, Heb. & 70. manum, i. locum, Chal. locum ad diuidendum prædam.

13. **Domino**, i. apud Dominum.

16. **Sine me** s. loqui q. d. audi me.

17. **In oculis tuis**, i. tuo iudicio.

18. **In viam**, q. d. ire iussit.

21. **Eorum**, quæ cæsa sunt, Hebr. & 70. anathematis, i. eorum, quæ perdenda erant, Chal. antequam exciderentur, seu perderentur.

23. **Acquiescere**, i. obedire, s. Deo.

25. **Porta**, i. ferro, vel tolle, i. remitte, Chal. remitte, seu ignosce.

27. **Summitatem**, i. extremitatem.

29. **Triumphator**, i. qui victoriam dat, Heb. victoria, i. victoriæ auctor, Chal. Dominus victoriarum.

Parcet, Heb. mentietur, 70. reuertetur, Chal. reuertetur ab eo, quod dixit.

32. **Pinguissimus tremens**, Heb. & Chal. delitiosus, seu, delicatus, 70. tremens. **Siccine**, &c. verti potest, vere amara mors.

33. **In frustra concidit**, Hebr. dissecuit, seu fecit secari, 70. mactauit, seu, trucidauit, Chal. discerpfit.

35. **Quoniam**, Heb. Chal. & 70. &, pro, quia, more Hebraico.

36. **Vidit**, i. inuifit.

C A P. XVI.

1. **Leo**, i. vnguento aromatico, forte, balsamo.

2. **Vitulum**, Heb. & 70. vitulam.

5. **Pacificus**, s. timebant, ne aliquem vellet punire.

Sanctificamini, Chal. præparamini. **Sanctificauit**, i. præparari iussit, Chal. inuitauit **Sacrificium**, Chald. oblationem intellige inuitatos etiam ad conuiuium, quod fiebat ex victima.

6. **Ait**, s. apud se, velut consulens Deum.

7. **Abieci eum**, q. d. non hunc elegi, vel, eiusmodi res non curo. **Iuxta intuitum**, i. more. **Iudico**, Heb. & 70. video. **Parent**, i. apparent, s. oculis.

11. **Parvulus**, i. omnium minimus natus.

13. **Directus est**, i. apparuit dirigens, Chal. mansit, Heb. prosperauit.

14. **Exagitabat**, Heb. turbabat, seu, terrebat, Chal. terrebat, 70. suffocabat. **A Domino**, s. immissus, seu permissus.

15. **Dei**, pro, à Deo, s. creatus, seu missus, aut permissus.

16. **Leuitus feras**, Heb. Chal. & 70. bene tibi erit, i. bene habebis. sic inf.

17. **Psallentem**, i. ad citharam canentem.

18. **Pueris**, i. famulis.

20. **Plenum**, Chal. onustum.

C A P. XVII.

2. **Terebinthi**, Chal. & 70. quercus, & sic inf.

4. **Spurius**, 70. potens, Chald. de medio illorum. sic & inf.

5. **Squamata**, i. æreis squamis operata.

10. **Exprobraui**, scil. ignauiam, & timiditatem, vel probris affeci.

12. **De quo supra dictum est**. Id additum ab Interprete, Heb. huius, 70. hic, s. de quo supra.

17. **Polenta**, i. frumenti tosti.

18. **Cum quibus ordinati sunt**, s. militibus, q. d. sub quo duce militent, Hebr. & pignus eorum tolle, scil. si quam forte pecuniam mutuo accepissent sub pignore, 70. & quibus indigeant, cognosces, Chal. & bonitatem eorū afferes, q. d. referes ad me quam bene habeant.

20. **Locum Magala**, Heb. Magalah, i. rotunditatem, 70. rotunditatem, s. castrorum, seu vallum, Chal. castra.

21. **Vasa**, i. sarcinas. **Attulerat**, sc. ipse portauerat suis humeris. **custodit ad sarcinas** i. custodientis militum impedimenta. **Interrogabat**, &c. Heb. & Chald. rogauit fratres suos, seu fratribus suis, ad pacem, i. pacifice salutauit, 70. interrogauit fratres suos quæ ad pacem, q. d. quæ fuit, an recte valerent, seu salutauit pacem precatus. nā Hebræorum salutatio, pax tibi, interrogatio vero de recta valetudine, Num pax?

25. **Abs-**

25. *Absque tributo*, Heb & 70. liberam, Chal. nobilem seu illustrem.

28. *Quare dereliquisti*, Heb. Chal. & 70. cui reliquisti.

29. *Nunquid non verbum est*, q. d. quid aliud, quam locutus sum? Chal. nonne verbum fuit, quod dixi?

32. *In eo*, i. propter eum, s. Goliath, vel q. d. in seipso.

33. *Puer*, i. adolescens.

40. *Limpidissimos*, i. politos, non asperos.

43. *In diis suis*, dicendo, s. Deus Dagon te perdat.

46. *Cadavera*, &c. q. d. cadaver tuum. *In Israel*, Hebr. Israeli, s. qui illum possit defendere.

47. *Ecclesia*, i. congregatio. *Ipsius enim*, &c. q. d. dat victoriam cui vult.

48. *Surrexisset*, i. se accinxisset.

54. *Tabernaculo*, i. domo sua Bethleemica.

55. *De qua stirpe descendit*, Heb. Chal. & 70. cuius filius est, sic inf. Mirum vero est, quærere id Saulem, qui eum domi aliquandiu habuerit psallentem. ut dictum est ca. præcedenti. sed forte scriptura more suo non servat ordinem, narrauitque prius quod postea factum.

Vixit anima tua, q. d. per vitam tuam. Si, pro, non.

CAP. XVIII.

3. *N* Am, pro, &c.

4. *Tunica*, Heb. Chal. & 70. pallio.

5. *Maximeq;*, Heb. Chal. & etiam, 70. &.

6. *Latitia*, Hebr. Chal. & 70. & lætitia. *Sistris*, Chald. & 70. cimbaliis, Heb. Salisim. s. instrumentum est. quod Hispani vocant, Pandero. circulus est latus ex ligno interpositis æreis laminis rotundis in circuli latitudine, dicuntur etiam, ut ego existimo, Tsoltselum, מִסְרָסִים lib. 2. c. 6. ubi Hier. cymbala vertit ex Psal. 150. quæ agitata sonum plurimum reddunt. *Sistra* vocat Interpres. præcinebant autem mulierum aliæ, aliæ respondebant.

7. *Mille*, i. multos. *Decem millia*, i. multo plures.

10. *Prophetabat*, s. more insanorum absurda loquebatur, & ridicula, cum tamen præferret prophetantis personam, ut solent interdum insani concionatores imitari, Chal. insaniebat.

11. *Missi*, i. iaculatus est *Secundo*, Heb. Chal. & 70. bis

23. *Egredebatur*, & *intrabat*, i. populum ad bellum educebat, & reducebat.

15. *Cauere*, Heb. Chal. & 70. timere.

20. *Dauid Michol filia*, Heb. Chal. & 70. Dauidem Michol filia.

21. *Scandalum*, i. ruinæ occasionem. *Duabus*, sc. morte Goliath, & centum præputijs, Chal. vno de duobus, scil. dote, vel præputijs, quorum posterius postea elegit Saul.

23. *Tenuis*, q. d. non habeo dona, quæ possim dare sponsæ. solebat enim id tunc (ut ex seq. patet) à sponsis fieri, Heb. despectus, Chal. idiota, 70. non honorabilis.

25. *Non habet Rex sponsalia necesse*, Heb. & Chald. non vult Rex dotem, 70. non vult Rex dona sponsalia.

Præputia i. membra genitalia cum præputijs, ut appareat esse Gentilium.

27. *Annummerauit*, Heb. & Chal. adimpleuit, i. omnia tradidit. Chal. tradidit

30. *Egressi*, scil. ad bellum contra Israelitas. *Pruden-*

tius agebat, 70. magis intelligit, Chal. magis prospere agebat.

CAP. XIX.

2. *O* *Bserua*, i. custodi, q. d. caue tibi, Chal. cautus esto. 3. *Stabo iuxta patrem*. Legendum id per parentheses, q. d. ubi stetero iuxta patrem, & intellexero eius animum, egressus in agrum, tibi indicabo.

5. *Posuit animam suam in manu sua*, i. periculo se exposuit sanguine, i. homine.

11. *Satellites*, Heb. Chal. & 70. nuntios.

13. *Statuam*, Heb. Teraphim, Chal. & 70. simulacrum. sic etiam inf. *Ad caput*, s. loco cervicalis, ut ait Chal. forte loco capitis.

14. *Apparitores*, Heb. Chal. & 70. nuntios.

18. *Nasoth* Chal. domo doctrinæ.

20. *Lictores*, Heb. Chald. & 70. nuntios. *Stantem super eos*, i. præfectum illis *Prophetare*, i. Deum laudare.

24. *Vestimentis*, s. regijs *Coram Samuele*, qui tamen illum nec inuisit tunc, nec est allocutus. *Cecidit*, sc. in terram extra se factus. *Nudus*, i. spoliatus, ut supra dictum est *Proverbium*, s. cum quis significare vellet rem præter opinionem euenientem.

CAP. XX.

2. *H* *Vnc ergo*, &c. Chal. & 70. &, cur pater meus id me celaret? *Nequaquam erit istud*, i. non morieris, 70. non est hoc, s. quod putas, Hebr. non hoc, s. est, vel, i. faceret pater meus, ut me quidquam celaret.

3. *Et ille*, abundat (ille.) *Vno tantum gradu*, &c. q. d. parum abest, quin interficiat, Heb. & Chal. vno passu, 70. in hanc sententiam vertunt, omnino decreuit me occidere Pater tuus.

5. *Calenda*, Heb. Chald. & 70. initium mensis. sic etiam iam inf.

7. *Victima*, Hebr. & 70. sacrificium, Chald. appositum oblationis sanctæ, q. d. conuiuium ex victima *Contributibus*, Hebr. & Chald. Familæ, seu cognationi, 70. Tribui.

7. *Completa*, &c. q. d. decreuit omnino me perdere.

8. *Domini*, i. coram Domino vel Domini voluntate.

13. *Reuelabo aurem tuam*, i. indicabo tibi.

15. *Auferat Ionatham*, q. d. me Deus perdat velut inimicum Dauid, si fœdus violauero quamquam id vsque ad finem versus non est Heb. nec Chal. nec in Complut. sed est in 70. in seq. versu, loco illius, pepigit ergo Ionathas fœdus cum domo Dauid.

16. *Et requisivit*, pro, & dixit, requirer, 70. & requirat. *De manu*, &c. q. d. de me velut inimico Dauid, s. si fœdus violem.

17. *Deierare*, i. iuramento firmare ipsi Dauid, vel adiurare ipsum Dauid, Heb. Chal. & 70. iurare.

19. *Perendie*, Heb. indicant, coniungendum cum descendes, q. d. tres dies latabis, & tertio descendes, &c.

22. *Intra*, i. citra.

23. *Sit Dominus*, s. testis.

25. *Surrexit*, pro, assurrexit, s. Abner venienti.

27. *Secunda*, i. altera, s. sequenti.

29. *De fratribus*, sc. minores fratres parebant maioribus.

30. *Plero sapientie*, &c. q. d. adulteræ, Heb. peruersæ, & rebellis, Chal. contumacis, & rebellis, 70. transfugæ.

Ignominiosa, Chal. ignominia, Heb. nuditatis, seu turpitudinis, seu ignominia, 70. Reuelationis i. nuditatis.

31. *Filius mortis*, i. dignus morte.

34. *Confudisset*, i. pudefecisset, seu contumelia affecisset. *Eum*, s. Ionatham, vel Dauid. 70. quod deliberasset pater suus occidere eum, s. Dauid.

35. *Placitum Dauid*, i. tempus à Dauid constitutum.

41. *Ad Austrum*, s. Ionathas ad Septentrionem iaculatus fuerat, ne puer in Dauid incideret. *Tertio*, pro, ter.

42. *Iurauimus*, sub memento, vel firma sint. *Dominum*. s. testis sit.

CAP. XXI.

Obstupuit; Heb. timuit, Chal. admiratus est. 70. obstupuit. *Achim elech* aderat etiam Abiathar filius eius, vt indicatur Mar. 2.

2. *Sermonem*, i. rem, seu negotium. *Condixi*, pro ire iussi, Chal. misi illum, & illum, Heb. Peloni Alomoni. q. d. ad talem, & talem, seu certum quendam. Vide Ruth. 4. Miror vero vertisse 70. Phelanni Almoni s. Hebræas voces reliquisse, & non explicasse Hebraicam phrasim. suspicor potius vitiatum esse locum ab aliquo, vt sunt pleraque in 70. nec enim adducor, vt credam viros tam doctos ignorasse Hebræam phrasim. illud magis mirum, quod Chal. vertit, ad locum absconditum, & custoditum. nec enim est dicere, etiam hic vitiatum locum.

3. *Habes* s. quod edamus. *Quinque*. Apparet fuisse cum Dauid famulos quatuor.

4. *Laicos*, Heb. & 70. prophanos i quibus omnibus licet vesci. *Pueri*, modeste locutus etiam Dauidem intelligebat.

5. *Egrediebamur*, s. domo. *Vasa*, i. corpora. *Sed & ipsa*, &c. q. d. sed siquid per viam (vt fit) maculæ est contractum, purificabitur. *Vasis*, i. corporibus.

6. *Sanctificatum*, pro, sanctum, seu Deo dicatum s. propositionis. vt vertunt 70.

7. *Tabernaculo*, i. tentorio. *Idumæus*, s. origine.

8. *Sermo*, i. mandatum, seu negotium.

9. *Terebinthi*. Alii, quercus *Pallio*, i. tegumento.

Ephod, i. locum, vbi repositum Ephod. *Absque eo*, i. præter eum *Similis*, q. d. tam præclarus.

11. *Terra*, s. Iudææ.

13. *Os*, i. vultum, vel sermonem *Collabebatur*, Heb. finxit se insanum, Chal. Stupidus factus est, i. stupiditatem simulauit, 70. ferebatur. *Inter manus eorum*, 70. in manibus suis s. propriis. *Impingebat*, 70. cadebat, Heb. Designabat, Chal. Lineabat, s. more eorum, qui manibus delineant aliquid.

15. *An desunt*, &c. Chal. & 70. num indigeo ego insanis? *Ingredietur*. Complut. dimittite illum hinc, ne ingredietur, q. d. abigite, non enim dignus, qui Regiam ingredietur, Heb. & Chal. num. hic ingredietur? 70. non hic ingredietur.

CAP. XXII

4. **R**eliquit, Heb. duxit s. vt illic manerent Chal. manere fecit. *Præsidio*, s. arce aliqua, seu militum mu-

nitione, aut loci alicuius tuti, & sic intelligi inferius.

7. *Filii Iemini*, i. de tribu Benjamin, 70. filii Benjamin, Chal. Filii tribus filiorum Benjamin.

9. *Assistebat*, & erat primus, i. tanquam primus, seu præcipuus præerat, Heb. & Chal. præfectus erat. *Inter seruos*, 70. super mulos.

17. *Emissarii*, i. satellitibus.

18. *Vestitos*, pro, indui solitos.

20. *Ad Dauid*, s. manentem in Ceilam, vt dicit cap. sequenti.

22. *Sum reus*, Heb. causam præbui, Chal. Occasio fui, 70. sum causa.

23. *Siquis quaesierit*, &c. q. d. communem habes mecum hostem, 70. vbi quaesiero animæ meæ locum, quaeram & tuæ, q. d. vt me ipsum, sic te seruabo.

CAP. XXIII.

1. **C**eilam ciuitas est in tribu Iuda.

3. *In Iudæa*, q. d. in media Iudæa, seu tribu Iuda.

5. *Iumenta*, s. pecora, quæ adduxerant ad alendos milites, Heb. & Chal. pecora.

7. *Sera*, i. vestes.

9. *Applica*, q. d. indue vt Dominum consulas.

11. *Descendet*, s. si hic manseris.

13. *Dissimulauit*, Heb. & 70. cessauit.

14. *Firmissimis*, i. munitissimis.

16. *Confortauit*, &c. q. d. iussit esse bono animo, vt qui Deum haberet fautorem.

18. *Coram Domino*, i. Deo teste, seu Deum testatus.

22. *Recogitat enim* &c. Heb. videntur facere hunc sensum, dictum est enim mihi illum esse callidissimum, Chal. tamen videtur secutus sensum nostri Interpretis.

23. *Ad rem certam*, i. re bene comperta, Chal. in veritate.

26. *Desperabat se posse*, Heb. festinabat.

CAP. XXIV.

3. **I**ricibus, i. capris syluestribus.

4. *Vianti*, i. iter facienti. seu per viam ambulanti. *Interiore parte*, Heb. lateribus, Chal. foraminibus. 70. vt noster Interpres.

5. *Sicut placuerit*. Aug. poterat, inquit, eum impune occidere Domino sic permittente. Forte potest hinc illud confirmari, quod quidam Doctores affirmant, posse illum quem inimicus quaerit occidere, hunc interficere: esse enim id se defendere.

6. *Percussit Dauid*, i. Dauidem reprehendit. vulgo diceretur, remordit eum conscientia.

7. *Propitius sit mihi Dominus*, Heb. Absit mihi à Domino, q. d. prohibeat Dominus, seu non permittat, vt faciam.

8. *Confregit*, id est repressit, 70. persuasit, Chal. quietos reddidit.

11. *Cogitauit*, Heb. dixit. s. quispiam q. d. non defuit qui diceret. Chal. dixerunt alii. 70. non volui.

16. *Eruat*, sic etiam Chal. at Heb. iudicet.

20. *In via bona*, i. saluum, & incolumem. *Vicissitudinem hanc* Heb. Chal. & 70. bonum.

22. *In Domino*, i. per Dominum.

23. *Tutiora loca*, Heb. arcē, seu, præsidium. Chal. præsidia

CAP. XXV.

1. **D**omo, i. familia, q. d. in suorum sepulcro.
 2. *Carmelo*, locus ad Austrum, non longe ab Hebron.
 3. *Pessimus & malitiosus*, Heb. Chal. & 70. malus studiis, seu, operibus.
 5. *Ex nomine meo*, Heb. Chal. & 70. in nomine meo, vulgo dicitur, ex parte mea, quod No. ad similes Scripturæ phrasas.
 6. *Fratribus meis*, Heb. ad vitam, i. quamdiu vixeris, Chal. per vitam tuam.
 8. *Bona*, i. hilari, & qua solet liberalitas exerceri.
Inuenerit manus, i. in promptu fuerit.
 14. *Benedicerent*, i. salutarerent bene precantes.
 15. *Satis*, Hebr. valde.
 17. *Aduersum*, q. d. in eius perniciem. Filius Belial, i. improbus.
 18. *Coctos*, Heb. factos, i. paratos, s. coctos quod No. ad illud Ioan 13 & cœna facta. *Polenta*, i. farris tosti.
Ligaturas, i. fasciculos. *Passæ*, s. siccæ. *Massas*, Chal. portiones, intellige coniunctas subtili arundine, vt fit, & pressas inter se caricas, forma laterum.
 21. *Ait*, s. ante susceptum iter, vel inter eundem.
 22. *Inimicus David*, dicendum erat, mihi. sed sic dixit ex animi turbatione, vel vt imprecationem mitigaret. *Mingentem ad parietem*, i. canem, q. d. ne canibus quidem parcam, Chal. cognoscentem cognitionem q. d. ad pueros qui modo ratione vtuntur.
 23. *Super terram*, i. in terram vsque se inclinans.
 24. *In me*, &c. q. d. mihi imputa hoc peccatum. sed metamen audi, quamquam Hebraica sic verti possent: Obsecro Domine iniquitas loquatur, &c. vt sint verba turbati præ timore animi, q. d. obsecro Domine, etsi inique tecum actum est, audi me tamen, &c.
 25. *Secundum nomen*. Nabal enim Heb. stultum significat.
 26. *In sanguinem*, s. effundendo, q. d. ne esses homicida.
 28. *Aufer*, Chal. ignosce *Domum fidelem*, s. familiam stabilem, Chald. regnum firmum. *Inueniatur*, 70. inuenietur.
 29. *Fasciculo*, q. d. loco tuto. Chal. thesauro. *Viuentium* Chal. & 70. vitæ. *Rotabitur*, s. inquietudine, vel à vita expulsa, Chal. volabit.
 31. *In singulum*, & scrupulum, i. causa dolendi, & flendi, Chal. in anxietatem, & pondus. 70. abominatio, & scandalura.
 35. *Honorauit*, Heb. & Chal. suscepit 70. reueritus sum.
 36. *Mane*, i. sequentem diem.
 37. *Verba hæc*, i. ea quæ acciderant.
 39. *Iudicauit*, s. vindicans.
 42. *Cum ea pedissequa eius*, Chal. iuxta eam, Heb. ad pedes eius, q. d. comitantes.

CAP. XXVI.

1. **G**abaa, s. quæ in tribu Benjamin.
 6. *Saruia*, s. sororis David vide 1. Par. 6. Not. quod u. in voce Saruia vocalis est, non consonans, vt patet ex Hebr.

11. *Propitius sit mihi Dominus*, Heb. absit mihi à Domino, q. d. auertat Dominus. Vide sup. cap. 24.

12. *Tulus igitur*, s. anteuertit David, timens, ne Abisai Saulem interficeret *Sopor Domini*, i. grauissimus, seu maximus. sic cedri Dei dicuntur, & montes Dei, i. maximis; vel à Deo immixtus.

15. *Vir*, s. clarus, & insignis, ironice.

16. *Filii mortis*, i. digni morte.

19. *Odoretur sacrificium*, q. d. acceptum ei sit quod agis, metaphora à sacrificiis Deo gratis. *Hereditate*, s. terra sancta. *Dicentes*, pro, tantum non dicentes, vel, quasi dicant.

20. *Persequitur*, i. persecutionem patitur.

21. *Preiosa*, i. magni facta, s. qui peperceris. *Ignorauerim multa*, Hebr. errauerim multum, Chal. insanierim valde.

23. *Fidem*, i. fidelitatem.

25. *Benedictus*, i. laude dignus. *Faciens facies*, &c. q. d. omnino perficies quæ optas, & praualebis.

CAP. XXVII.

2. **M**aoch. Quidam dicunt esse nomen matris: patrem enim fuisse Achis, de quo sup. cap. 21. ego non video, quid prohibeat eundem esse hunc, & illum de quo sup. nunc enim accepta prius fide, ad eum se contulit David.

7. *Quatuor mensium*, Hebr. & Chal. dies, & quatuor menses q. d. dies aliquot, nempe quatuor mensium.

8. *Hi enim pagi*, pro, horum enim pagi, Heb. & Chal. hi enim, s. populi. *Habitabantur*, Hebr. Chal. & Complut. habitabant. No. quod hi non erant sub ditione Achis.

11. *Viniſci abat*, i. viuentem relinquebat. Fecit, s. contra nos.

CAP. XXVIII.

6. **S**acerdotes, Hebr. *Vrim*, q. d. summum sacerdotem. *Gestantem Ephod*, in quo erat *Vrim*, & *Thummim*.

7. *Pythonem*, i. diuinandi spiritum.

10. *In Domino*, i. per Dominum.

13. *Deos*, pro, Deum, i. diuinum quendam virum, Chal. Angelum Domini.

12. *Samuelem* fuisse verum Samuelem, grauissimi viri sentiant, vt Iustin. Bas. Amb. Hier. August. Vide etiam Eccl. cap. 46. Alii dæmonem putant specie Samuelis.

15. *Inquietasti*, Hebr. & Chal. commouisti. 70. conturbasti, q. d. mihi negotium exhibuisti.

16. *Æmulum*, i. cui inuides, vel quem pro hoste habes, s. Dauidem. Heb. & Chal. hostem, seu, inimicum.

19. *Metum eritu*, i. mortui vt ego, vel in altera vita.

20. *Panem*, i. cibum.

21. *Manu mea*, i. summo periculo.

24. *Pascualem*, Heb. & Chal. pinguem, seu, saginatum, 70. lactantem.

CAP. XXIX.

2. **I**n centuriis, &c. id est cum exercitu diuiso per Centurias & Chiliades.

3. *Nunquid ignoratis*, Heb. Chal. & 70. nonne iste est. *Vel annis*, pro, immo vero annis, q. d. notus mihi multis iam

iam annis, 70. iam secundus est annus, Heb. & Chal. his diebus, vel his annis.

4. *In capitibus nostris*, i. nobis interfectis.

6. *Exitus & introitus*, i. conuersatio. *Mecum est*, pro, mihi gratus est.

10. *De nocte*, s. diluculo, Heb. mane, Chald. in aurora.

11. *De nocte*, i. diluculo.

CAP. XXX.

2. **M** *Vleebres*, s. viri erant cum Dauid.

4. *Lacryma*, Hebr. Chald. & 70. robur ad plorandum.

6. *Contristatus*, Heb. angustatus, seu, anxius.

Amara, i. exacerbat.

7. *Applica*, i. profer, vel induc, s. ad consulendum Dominum.

8. *Latrunculos hos*, Heb. Chald. & 70. exercitum hunc. sic etiam inf. *Excutes*, i. recuperabis.

12. *Fragmen*, i. frustum.

14. *Erupimus*, pro, irrupimus, 70. irruimus.

15. *Cuneum*, Heb. Chal. & 70. exercitum.

20. *Minauit*, i. duxit. *Suam*, i. illarum rerum, quas captas ex Siceleg, reduxit, nempe quæ Amalecitarum alibi ceperant, præcedebant. Quæ vero ex Siceleg, sequebantur. hunc sensum indicant Heb. Chal. & 70.

26. *Proximis*, i. amicis, seu sodalibus. *Benedictionem*, i. munus.

30. *Arama*, Heb. Chorma. *Lacu*, Heb. & Chal. Bor. videtur esse nomen proprium.

CAP. XXXI.

2. **G** *Elboe*, distat à Thabor duobus miliaribus, estque in campo magno Esdrelon.

3. *Vulneratus est*, Chal. timuit.

9. *Annuntietur*, s. victoria.

11. *labes*, scil. quos in principio Regni sui liberauerat Saul.

12. *Combusserunt*, s. putrida erant, & plena vermibus.

13. *In nemore*, Chald. sub arbore. *Ieiunauerunt*, sc. in signum mœstitiæ.

II. REGVM.

Heb. Secundus Samuelis.

CAP. I.

Verbum, i. res

6. *Incumbebat*, Hebr. Chald. & 70. annitebatur. *Appropinquabant ei*, s. persequentes, Hebr. persequabantur eum, seu assequebantur, vt vertit Chald.

9. *Sta super me*, i. accede propius.

10. *Post ruinam*, i. postquam in gladium incubuerat, Heb. Chald. & 70. postquam cecidit.

13. *Aduena*, s. profelyti ad fidem conuersi.

16. *Sanguis tuus*, i. peccatum tuum effusi sanguinis.

Caput tuum, s. reuertitur, q. d. dabis pœnas pro eo.

18. *Arcum*, i. artem militarem, q. d. hortatus est, ne desponderent animum, sed se ad futura bella instruerent, Chald. iacere arcu *Iustorum*, Hebr. & 70. recti, Chald. legis. *Quis liber hic*, incertum, nec enim est ex his, qui extant. *Considera*, & c. Hec vsque ad finem versus, non sunt Heb. nec Chald. nec in Complut. sed sunt ex parte sumpta ex 70.

20. *Filia*, i. fœminæ, quæ solent cantare victorias.

21. *Agri*, sc. apud vos. *Primitiarum*, i. frugum, e quibus possint offerri primitiæ.

22. *Redijt*, s. inanis. coniungendum cum præcedentibus proxime, q. d. infigebatur, & interimebat fortes.

23. *Decor*, Chald. amati, 70. pulchri. *Velociore*, sc. in persequendo hostes.

24. *In deliciis*, pro, ad delicias.

26. *Decor*, 70. pulcher. *Mulierum*, i. quo mulieres diligere solent, seu diligi.

27. *Arma bellica*, q. d. perijt cum illis gloria bellica.

CAP. II.

1. **H** *Hebron*, distat ab Ierusalem 22. miliaribus, ad meridie.

3. *Domo*, i. familia.

5. *Benedicti*, & c. digni, quibus Dominus beneficiat, vel chari Domino.

6. *Retribuet*, pro, tribuet, Heb. & Chald. faciet 70. faciat. *Vobis*, Hebr. Chald. & 70. vobiscum. *Veritatem*, pro, veram, vel, q. d. iuxta fidem, quam dedit, se remuneraturum beneficientes. veritas enim, fidem, i. promissionem interdum significat. *Verbum istud*, i. rem istam.

8. *Circumduxit*, & c. Alii, duxit in Machanaim. vt sit nomen proprium loci, de quo Gen. 32.

9. *Gessuri*, Heb. Afuri, 70. Aferi, Chal. tribum Afer.

Vniuersum, s. excepta tribu Iudæ.

10. *Duobus annis*, apparet vel non statim electum in Regem post mortem patris, vel non statim Dauid regnasse super totum Israel mortuo Isboset.

13. *In unum*, i. simul.

14. *Ludant*, s. singulari certamine.

22. *Lenare faciem*, i. aspicere.

23. *Auersa*, Heb. & 70. parte posteriori. *Inguine*, Hebr. quinta costa, Chal. latere fœmoris.

24. *Aqua ductus*, Heb. Chal. & 70. Ammah, sc. est nomen proprium. *Vallis*, Heb. Chal. & 70. Giach, s. nomen est proprium. *Itineris*, i. per viam, seu in via.

26. *Periculosa desperatio*, Heb. Chald. & 70. amara nouissima, s. belli.

27. *Si locutus*, Heb. Chal. & 70. nisi locutus, s. illud, ludant pueri, & c. q. d. nisi tu prouocasses.

29. *Castra*, sc. vbi erat Isboset. & hic Hebr. & Chald. Machanaim, vt supra.

CAP. III.

3. **C** *Heleab*, i. Par. 3. vocatur Daniel, scil. erat binominis.

8. *Caput canis*, q. d. vilissimus, quem sic andreas reprehendit.

prehendere? *Aduersum Iudam*, &c. cum sequentibus iungenda hæc.

12. *Cuius est terra?* q. d. nonne ad te, vt Regem pertineat?

13. *Optime*, Hebr. & Chald. bonum, s. mihi, id est 70. bene, q. d. placet.

21. *Deduxisset*, i. dimisisset.

22. *Casis latronibus*, Hebr. & Chald. è castris.

23. *Exitum*, & *introitum*, i. conuersationem, seu vitæ rationem.

26. *Sira*, nomen proprium cisternæ illius.

27. *In dolo*, Chal. quiete. Alii, blande. *Inguine*, Heb. quinta costa, Chald. latere femoris. sic inf. cap. seq.

29. *Fusum* q. d. filans ob paupertatem, Hebr. baculum, s. cui innitatur ob pedum morbum.

34. *Ligata*, q. d. poterat se defendere. *Aggrauati*, i. impediti, q. d. poterat fugere, sed dolo interit. *Congemians*, i. repetens planctum.

35. *Cibum capere*, Hebr. & Chald. vt faceret Dauid cibum capere, 70 vt Dauidi cœnam daret.

39. *Delicatus*, pro, tenellus, q. d. recens factus Rex, & necdū viribus confirmatus, vt possim istos punire, Hebr. tener, Chal. humilis. *Durimibi*, Hebr. Chal. & 70. duriores me (i. fortiores) seu, præ me, i. quam vt ferre possim.

C A P. IV.

1. *Dissoluta*, &c. q. d. despondit animum.

2. *Latronum*, i. militum mercenariorum, qui solent latrocinari, Hebr. copiarum, seu agminum, 70. turmarum, Chal. duorum exercituum.

3. *Fugierunt*, s. metu Philistinorū, audita morte Saul.

4. *Festinares*, s. illa. *Cecidit*, s. puer ex brachiis nutricis.

6. *Spicas*, s. specie mercatorum volentium emere frumentum, vel tanquam Regi oblaturi primitias honoris causa, Chal. pro, assumentes spicas tritici, verterunt, vt emptores tritici, Hebr. accipientes frumenta, seu accipientium frumenta, i. mercatorum, subaudi, specie, seu habitu, 70. loco huius versus, sic habent: & ecce ostiaria domus purgabat triticum, & dormitauit, & dormiuit, & Rechab, & Baana frater eius latuerunt. *Inguine*, vide sup. cap. 3.

10. *Oportebat*, s. ipsius iudicio, vel etiam aliorum, Chal. qui cogitabat, me sibi daturū donum pro nuncio.

C A P. V.

1. *Ostium*, & *carotua*, i. cognati tui, seu propinqui.

2. *Educens*, s. ad bellum.

3. *Venerunt*, pro, venerant, s. ante populum. *Domino*, i. Arcæ Domini, vel q. d. teste Domino.

6. *Cacos*, & *claudos*. Irrisio est, q. d. vel cæci, & claudi arcem defendent, Chald. peccatores, & culparos, & sic infra.

8. *Premium*, de quo 1. Par. 11. *Domatum fistulas*, i. rectorum canales. *Odientes*. sic etiam 70. *Templum*, s. vna cum Dauid, Hebr. & Chald. domum, 70. domum Domini.

9. *Mello*, i. aggere, seu fossa secundum quosdam. Vide lib. 3. cap. 9. num. 15. Chal. obstructione.

10. *Ingredebatur*, pro, ibat.

11. *Nuntios*, s. congratulatuos de Regno.

12. *Su, er*, Hebr. propter.

17. *Quararent*, s. & caperent, seu occiderent.

Præsidium, 70. locum munitum.

18. *Raphaim*, 70. Gigantum, Chal. fortium. dicitur esse locus prope Ierusalem ad Austrum.

20. *Baal Pharasim*, Chal. planitiem sortium. *Diuisit*, Chal. fregit. *Diuiduntur aqua*, Chald. frangitur vas testaceum plenum aqua. *Baal Pharasim*, i. planitiem, seu vallem rupturarum.

23. *Ex aduerso*, i. è regione. *Pyrorum*, alii, mororum, Chal. arborum.

24. *Dominus*, i. Angelus Domini.

25. *Dum venias*, Chal. ad introitum. *Gabaa*, vrbs in tribu Benjamin, *Gezer* autem in tribu Ephraim, vt dicitur Ios. 16 & 18. Quamquam ego istam Gazer aliam puto in tribu Iuda, in qua & Gabaa altera, quam ego etiam hic puto significari. *Gezer* vrbs in tribu Benjamin, sed quam occupabant Philisthæi.

C A P. VI.

2. *Super quam*, i. ad quam, seu, apud quam, vel, q. d. super quam est Domini Maiestas, quæ ibi inuocatur. *In Cherubim*, pro, super Cherubim.

3. *Gabaa*, locus erat eminentior in Cariathiarim.

Abio, 70. fratres eius. Vide 1. Par. 13. *Minabant*, i. deducebant.

6. *Declinauerunt*, pro, inclinauerunt. est id additum ab Interprete, ad verbi Hebræi, quod verterat, calcitrabant, maiorem explicationem. Videtur autem sumptum ex 70.

7. *Temeritate*, s. animi. alioqui enim factum videtur laudabile. sed Deus intruetur cor. Vide 1. Par. 15. vbi subindicatur causa fuisse præcipua, quod arcam non portasset humeris cum ceteris Leuitis; id enim debuit. *Quidam* tamen causam dicunt, quod eam terigisset, quod Leuitis prohibitum, Num. 18. v. 3 & 1. Par. 13. v. 10.

10. *Obed Edom*, Leuita erat. *Gethai* forte in Geth diu fuerat, vnde ei id nomen.

11. *Benedixit*, i. prosperauit.

12. *Adduxit*, s. per Leuitas *Vituli*, s. immolandi. est autem id sumptum ex 70. qui loco 13. versus sic habent, & erant cum eo portantes arcam Domini septem chorii, & victima vituli, & agni.

13. *Sex passus*, q. d. sexto quoque passu.

16. *Subsistentem*, &c. i. exultantem, & tripudiantem, Chal. saltando se cribrantem, & laudantem. Alii, fortiter, & instar capræ saltantem, 70. ludentem, & saltantem, & pulsantem.

18. *Benedixit*, i. bene precatus est.

19. *Collyridam*, i. placentam. *Similam fixam oleo*. Alii, lagenam, s. vini.

20. *Benediceret*, i. bene precaretur. *Domui*, i. familiæ. *Scurriæ*, Hebr. & Chal. inanibus, seu, fatuis.

22. *Vilior*, s. opinione tua. *Cum ancillis*, i. apud ancillas. *Gloriosior*. q. d. quod tu vilitatē putas, ego gloriā duco.

C A P. VII.

2. *Pellium*, Hebr. & Chal. cortinæ.

3. *Cordo*, s. optant templum ædificare.

6. *Ambulabam*, i. versabar seu manebam.

7. *Transiui*, s. in deserto, & deinde per loca, ad quæ subinde mutata Arca. *Vnam*, pro, aliquam.

8. *Pascuis*

8. *Pascuis*, Heb. Chal. & 70. ouium tugurio, seu, caula.

10. *Sub eo*, Heb. sub se, i. in loco suo, 70. per se, seu apud se, q. dicat, ab aliis separatus, & quietus. *Turbabitur*, Chal. terrebitur, 70. sollicitus erit.

11. *Domum faciat*, i. prolem det, seu posteritatem.

14. *Arguam*, i. castigabo. *Virorum*, q. d. clementi, seu humana vt solent, s. homines filios castigare.

16. *Fidelis*, i. firma seu stabilis. *Antefaciem tuam*, i. te vidente, sc. viuunt animæ, & vident post mortem, 70. coram me.

18. *Sedit*, soli Regi licebat sedenti coram Arca orare; reliqui stantes orabant sic quidem. Forte sedere, pro, manere positum more scripturæ. *Domine Deus*, Heb. Adonai Iehouah, i. Domine, Domine, 70. Domine mi, Domine, sic & inf.

19. *Lex Adam*, i. hominis, q. d. sic mecum agis, vt solet homo cum amico.

21. *Verbum*, i. promissionem, s. implendam. *Secundum cor tuum*, i. quia tibi sic placuit. *Notum faceres*, s. quid de me statueris.

23. *Poneret sibi nomen*, i. se faceret celebrem.

A facie, i. coram, vel causa. *Gentem*, & *Deum eius*, sc. percutiens, Heb. & Chald. gentibus, & diis eius. 70. gentes & tabernacula.

26. *Coram Domino*, Heb. Chal. & 70. coram te.

27. *Reuelasti*, & c. q. d. aperuisti, seu indicasti seruo tuo *Domum*, i. familiam, scil. Regiam, q. d. dabo ex filiis tuis successores Regni. *Cor suum*, q. d. cordis fiduciam. Chal. fuit in corde serui tui, & c.

CAP. VIII.

1. **F***ranum tributis*: Nomen est vrbs. Hebr. Metheg. Haamah, i. frænum rui, q. d. Aquæ ductum. Quidam dicunt liberaſſe Iudæos tributo, quod ſoluebant Philisthæis. hosque feciſſe tributarios.

2. *Funicule*, q. d. occidit eos qua mensura voluit, i. quantum voluit. *Coaquans terra*, i. prosternens.

Mensus est autem, & c. q. d. alios occidit, alios ſeruauit, s. quos voluit.

4. *Subneruauit*, s. reddidit inutiles abſciſſis crurium neruis. 70. diſſoluit. *Iugales curruum*, Heb. Chal. & 70. currus, id est, curruum equus. *Dereliquit*, id est, ſibi reſeruauit.

5. *Damaſci*, i. in aqua Damaſcus.

7. *Arma*, Heb. & Chal. ſcuta, 70. armillas.

10. *Eius*, s. Ioram, q. d. afferebat munera.

11. *Sanctificauit*, i. dedicauit.

13. *Fecit sibi nomen*, i. famam comparauit.

14. *Cuſtodes*, s. milites, qui eſſent in præſidiis.

15. *Iudicium*, & iuſtitiam, Chal. iudicium veritatis, & æquitatis.

14. *A commentariis* s. res geſtas ſcribebat.

17. *Abiathar*. Notant quidam hunc Abiathar eſſe, quia alias dicitur Achimelech pater Abiathar, qui ſ. eius filius, hic vocetur Achimelech: aiunt enim & patrem, & filium dictos Achimelech, & Abiathar, ſ. binomines fuiſſe, eiſdemque vtrumque nominibus.

Scriba, i. legis peritus, ſeu legum ſcriptor.

18. *Cherethi*, & *Phelethi*, milites erant Dauidem ſem-

per custodientes, forte ſic dicti, quod eſſent Cherethi, & Philisthæi, vt nunc ſolent Suizeri, ſeu Heluetii. Vide Ezech. 15. Soph. 2. Hier. putat ſic dictos, q. interfectores ſ. hominum id enim ſignificat vox Hebræa Cherethim. *Phelethi* autem, q. mirabiles, ſcilicet viribus ſecundum quosdam Chald. vertit ſagittarios, & fundibularios.

Sacerdotes, i. principes, Chal. magnates, 70. aulæ principes. Vide Gen. 41. Exod. 2. & 18.

CAP. IX.

3. **D***ei*, i. maximam, vel Deo gratam, Chal. coram Domino.

7. *Agros*, s. fiſco erant addicti ob rebellionem Iſboſeth. *Patrius*, i. Aui.

8. *Similem mei*, i. qualis ego, q. d. ſuper me cani mortuo ſimilem, i. viliffimum.

10. *Filio*, i. nepoti *Vt alatur*, s. eius familia, 70. & comedant *Super menſam meam*, i. cibos allatos è menſa mea, vel mecum in eadem menſa.

11. *Menſam meam*, etſi comedebat in domo Sibæ, tamen ei cibi de Regis menſa afferebantur, vel citat Siba verba Dauid, qui ita dixerat, 70. menſam Regis.

12. *Cognatio*, Heb. habitatio, Chal. familia.

13. *De menſa*, Heb. Chal. & 70. ſuper menſam.

CAP. X.

6. **S***yrum Rohob*, i. Syros ex Rohob. *Iſtob*, ea eſt, quæ Iud. 11. Tob. dicitur.

12. *Ciuitate*, Heb. Chal. & 70. ciuitatibus.

15. *Videntes igitur*, & c. Heb. Chal. & 70. videntes Syri ſe cæſos eſſe coram Iſrael, congregati ſunt ſimul, & c.

16. *Fluuium*, s. Euphratem.

18. *Septingentos*, & c. Vide 1. Par. 19. *Curruis*, i. curruum equos ſeu milites.

19. *Qui erant in præſidio*, Heb. Chal. & 70. ſerui, s. qui ei in bello ſeruiebant, aut alias ei ſubiectioni.

CAP. XI.

1. **V***ertente*, Heb. reuertente Chal. finiente.

Tempore, ſcil. verno, ſeu æſtuo. *Ad bella*, non eſt Heb. nec Chal. nec in 70. ſed ſubintelligitur.

2. *Post meridiem*, Heb. Chal. & 70. ad vesperam.

Solario, i. tecto, s. ſunt in Palæſtina plana tecta.

Viditque, s. per fenestram domus mulieris.

Suum, i. Dauid, q. d. ex tecto ſuo vbi deambulabat, 70. vidit è tecto.

3. *Hethai*, ſed, s. ad fidem conuerſi.

4. *Sanctificata*, i. purificata à menſtruo: hoc enim non patiuntur quæ concipiunt, q. d. concepit, 70. & ea erat ſanctificata ab immunditia ſua, q. d. à menſtruo purgata, adeoque apta ad conceptum.

11. *Per ſalutem*, & c. Heb. Chal. & 70. per vitam tuam & per vitam animæ tuæ. Repetitio eſt, vel q. d. per vitam corporis & animæ.

12. *Illa*, s. quæ venerat.

21. *Ieroboam*, Heb. & Chal. Ierubeſſeth.

25. *Frangat*, Heb. ſit mala in oculis tuis, i. moleſta.

Exhortare eos, 70. fortifica eam, s. urbem, Heb. & Chal. conforta eum, s. Ioab ô tu nui tie, vel populum, ô tu Ioab.

27. *Verbum*, i. res, ſeu factum.

CAP. XII.

1. **A**d David, s. Prophetam ad Prophetam, medicum ad medicum, sed sanum ad ægrotum. Chrysof.

Iudicium, i. quid sentias, vel quid iudicandum sit.

3. *Emerat*, s. data dote, quod est velut emere, olim viri dotem dabant. *Filia*, s. erat minor natu, seu iunior quam Vrias, eius vxor.

4. *Parcens*, i. omittens. *Preparauit cibos*, Heb. & 70. fecit eam, i. in cibum parauit. Sic Ioan. 13. cœna facta, i. parata.

5. *Filius mortis*, i. morte dignus, seu mortis reus, Chal. obligatus occisioni.

6. *Pepercerit*, Chal. abstinerit.

8. *Vxores*, s. poterat, si vellet, ducere, & forte aliquam duxit. *in sinu tuo*, Chald. concubinas tuas, s. secundarias vxores, seu minus principales. *Multo maiora*, Hebr. & Chal. sicut ista, & ista, q. d. similia, seu multa alia.

9. *Percussisti*, i. curasti occidendum.

14. *Blasphemare*, s. Deum, qui tam improbum Regem dederit. *Verbum hoc*, i. rem hanc.

15. *Desperatus est*, pro, grauiter ægrotauit, vt est Hebr. Chal. & in 70.

16. *Seorsum*, Hebr. & Chal. pernoctauit, &c.

17. *Cogentes eum*, id additum ab interprete. *Vt surgeret*, Hebr. Chal. & 70. vt erigerent eum.

18. *Septima*, s. a natiuitate, vel ab ægritudine.

21. *Sermo*, i. res.

22. *Donet eum*, Hebr. Chald. & 70. misereatur.

23. *Misit*, s. Dominus, vt nomen infanti imponeret.

Amabilis Domino, Hebr. Iedidiah, i. dilectus Domino.

26. *Expugnabat*, Hebr. Chal. & 70. cepit.

27. *Capienda*, Hebr. Chal. & 70. capta. *Vrbs aquarum*, s. aquis multis cingebatur. Hanc vocauit supra Regiam, est autem alia à Rabbath.

28. *Vastata*, Hebr. capta.

31. *Adducens*, Hebr. Chal. & 70. educens. *Serrauit*, i. seris secuit. *Carpenta*, Hebr. trahas. Chald. & 70. tribulos. *Cultris*, Hebr. Chal. & 70. securibus.

In typo, pro, in typum, seu fornacem, vel q. d. diuisit eos, vt solent lateres recentes diuidi, 70. circumegit eos per aciem. Ita Complutensis editio, quam sumus in hoc opere secuti: Chal. lacerauit eos in platea.

CAP. XIII.

1. **S**ororem, s. ex eadem matre, alia tamen à matre Ammonis.

2. *Virgo*, adeoq; domi more virginum contineretur.

6. *Quasi agrotare*, i. fingere ægritudinem. *Sorbi iunculus*, Chal. & 70. placentas. Alij, lagana. *Cibum*, s. eas placentas, seu lagana.

10. *Conclaus*, pro, secretius eubiculum.

18. *Talaris*, sic 70. At Hebr. & Chal. polymita, seu diuersorum colorum.

19. *Ibat ingrediens*, Hebr. Chal. & 70. eundo ibat.

20. *Contabescens*, Hebr. & Chald. desolata, s. in cœsta, 70. animo deficiens.

21. *Et noluit*, &c. Hæc vsque ad. Erat ei, ex 70. sumpta.

23. *Benedixit*, i. bene precatus est, s. valedicens.

32. *Ore*, i. decreto, seu sententia, s. occidendus, Chald. corde, 70. ira.

34. *Deuium*, Hebr. post montem.

CAP. XIV.

2. **T**hecum, distare dicitur ab Ierusalem nouem miliaribus ad Orientem. Sed vide Amos 1.

5. *Heu*, Hebr. Chal. & 70. vere.

8. *Iubebo*, s. ne cognati quærant filij tui mortem.

9. *Sit*, pro, erit, q. d. siquid acciderit mali, in me, non in Regem cadet.

10. *Adduc*, quidam putant famulo alicui id dictum, cui res commissa.

11. *Recordetur*, &c. q. d. decernat interposito iuramento. *Vt non multiplicentur*, q. d. prohibeantur omnes.

13. *Contra populum*, q. d. redundat id malum in totum populum.

14. *Dilabimur*, Hebr. Chald. & 70. effusæ. *Reuertuntur*, Hebr. Chal. & 70. colliguntur, seu congregantur. *Retrahat*, i. sententiam mutat. *Ne penitus pereat*, &c. Hebr. & 70. ne abijciat à se abiectum, q. d. ad se reuocet.

15. *Præsentem populo*, Hebr. & Chal. quia terruit me populus, q. d. feci in gratiam populi, quem vidi ob eam rem mœstum, 70. quia videbit me populus, q. d. præsentem populo.

16. *Audiuit Rex vt liberaret*, Hebr. Chald. & 70. Audierit Rex vt liberet, pro audiuit, vt liberet, quasi dicat, cum me audierit in figura, quanto magis debet in re figurata?

17. *Dicat*, Hebr. & 70. dicet, quasi dicat, orat, seu operat.

Sicut sacrificium, q. d. sit acceptum Domino, vel placationis sit, i. placetur exuli Absaloni, Hebr. & Chal. ad requiem, 70. in sacrificium.

Moueatur, s. a recto.

19. *Manus*, i. opera. *Salutem*, Hebr. vitam. *Nec ad sinistram*, &c. q. d. rem ipsam attigisti, nihil aberrans huc aut illuc.

26. *Ponderabat*, s. qui vendere volebat, forte ad fœminarum ornatum. Pondus autem quidam referunt ad capillorum grauitatem, alij ad pretium quo vendebantur. *Publico*, Hebr. Chal. & 70. regio.

32. *Misi ad te*, &c. q. d. cum ad me vocatus non venisses, id excogitavi, vt cogerem te venire.

Memor est iniquitatis meæ, Hebr. Chald. & 70. est in me iniquitas.

33. *Adorauit*, &c. Hebr. Chal. & 70. adorauit eum super faciem suam in terram, s. inclinatam, seu demissam.

CAP. XV.

2. **P**orta, s. regis, *Ex una*, pro, ex tali.

6. *Solicitabat*, i. sibi conciliabat, Hebr. & Chal. furabatur.

7. *Quadraginta*, scil. fere, Regni David. vel ex quo David in Regem vnctus. Quidam tamen legunt quatuor, scil. a tempore quo vidit faciem David, vel quo in urbem redijt.

8. *Sacrificabo*, Hebr. Chald. & 70. seruiam.

13. *Toto corde*, Hebr. Chal. & 70. corde inclinari Israelitæ ad Absalom.

29. *Præceperit*, Heb. & 70. elegerit, Chal. dixerit.

38. *Legiones*, Heb. Chal. & 70. omnes. *Gerethi*, vide sup. cap. 8. *Gethai*, s. ad fidem conuersi, vel Iudæi, qui cum eo semper fuerunt in Geth, vide 1. Reg. 27. vbi indicatur fuisse Iudæos.

20. *Dominus faciet*, id sumptum ex 70. Nam Heb. solum tecum misericordia, & veritas, sub à me, vel à Deo erit, vel sit, Chal. & fac cum illis. *Veritatem*, q. d. vere, & perfecte, vel pro, fidem, quam seruat Deus, remunerando opera bona, ad quæ facienda ex misericordia sua gratiam dedit.

21. *Cedron*, ita dictus à loci obscuritate, erat enim vmbrosus. *Cedron* enim Hebraice significat nigrum, seu obscurum.

24. *Deposuerunt*, s. loco idoneo. *Ascendit*, forte ad osandum prope Arcam, vel q. d. comitatus est eos. *Explemus*, q. d. simul, seu vna.

27. *O videns*, q. d. ô Propheta, qui soles Deum consilere, 70. vide tu, Chal. vides tu?

28. *Abseondar*, Hebr. morabor, seu manebo.

30. *Operto*, s. more lugentium.

CAP. XVI.

1. *Palatharum*, i. carycatum.

4. *Oro ut*, Heb. & 70. Adoro, i. gratias ago.

7. *Vir sanguinum*, i. homicida. *Vir Belial*, i. improbe.

8. *Vniuersum sanguinem*, i. pœnas pro vniuerso sanguine.

9. *Mortuus*, q. d. abiectissimus hic, ac vilissimus, vt canis mortuus.

10. *Quid mihi*, &c q. d. omittite me. *Præcepit*, Heb. Chal. & 70. dixit, i. præcepit. *Feceris*, s. Semei.

11. *Filius Iemini*, i. de tribu Benjamin.

11. *Contra*, i. ex aduerso, seu è regione.

14. *Refocillati sunt*, i. requieverunt. *Ibi*, i. loco, quo sederant.

16. *Salue Rex*, Heb. & 70. viuat Rex, Chald. prospere-
tur Rex.

17. *Gratia*, i. gratitudo, seu beneficium, Heb. & 70. misericordia, Chal. benignitas.

19. *Sed & ut hoc inferam*, Heb. Chal. 70. secundo, i. præterea.

21. *Fœdaueri*, i. ei te odiosum reddideris fœdato thalamo, Hebr. abominationem feceris in patrem tuum, 70. confuderis, seu dehonestaueris, Chal. alienatus fueris à patre tuo. *Tecum manus eorum*, Hebr. Chald. & 70. manus omnium, qui tecum sunt, i. te sequuntur.

22. *Solaria*, i. recto, s. domus Regiæ. *Vniuerso*, hyperbole, q. d. ita, vt quisque posset videre.

23. *Quasi si quis*, &c q. d. erat eius consilium quasi diuinum oraculum, s. maximæ auctoritatis.

CAP. XVII.

2. *Solutis*, i. remissis, seu debilibus. *Percutiam eum*, Heb. & 70. tenebo eum, Chal. turbabo eum.

Desolatum, i. desertum, ab aliis, Heb. Chal. & 70. solū.

3. *Vnus*, Heb. & Chal. omnis est autem sensus Heb. & cum redierit omnis vir (id quod tu quæris) omni populo erit pax.

9. *Audiet*, &c pro, quicumque id audierit, dicet.

12. *Operiemur*, Heb. & Chal. castrametabimur contra, Chal. cademus super.

13. *Calculus*, i. lapis.

14. *Omnes*, s. qui aderant in consilio. *Nutu*, Heb. Chal. & 70. præcepto. *Vtile*, Heb. & Chal. bonum.

17. *Rogel*, i. fullonis. *Ancilla*, s. specie lauandi pannos. *Poterant*, pro, tutum erat.

18. *Vestibulo*, Heb. & 70. atrio.

19. *Mulier*, s. vxor viri illius. *Pisanas*, i. grana frumenti contusi.

20. *Gustata paululum aqua*, sic etiam 70. at Heb. riuū aquarum, Chal. Iordanem.

21. *Fluuium*, s. Iordanem.

24. *Castra*, nomen loci, de quo Gen. 32.

25. *De Israheli*, Heb. Chal. & 70. Israelitæ. Vide 1. Par. 2 vbi dicitur Ismaelita, s. habitatione, quod diu apud Ismaelitas commoratus. *Abigail*, s. ex qua Amasam suscepit.

28. *Stratovia*, i. lectos, Chal. sindones. *Tapetia*, Hebr. scyphos. Chal. lagenas, 70. vt noster. *Polentam*, i. frumenti grana tosta. *Frixum cicer*, Heb. & Chald. *Polentam*, sc. bis ponitur idem verbum, forte duplex erat, sc. tritici, & farris.

29. *Pingues vitulos*, 70. vitulos lactantes, Heb. & Chal. caseos bouinos. *In deserto*, i. ex itinere per desertum.

CAP. XVIII.

3. *Pertinebit*, q. d. non magnopere curabunt.

Satis curabunt, i. magni facient. *Præsidio*, sc. orationibus, & consilio, 70. in auxilium nostrum. Chald. ad orandum pro nobis.

6. *Salu Ephraim*, s. vbi Ephraim Iordane transmissio solebat pecora pascere.

8. *Salu*, Chal. fera syluæ.

11. *Cum terra*, i. ita, vt in terram caderet. *Argenteos*, sc. ficos.

13. *Animam*, i. conscientiam. *Audacter*, Heb. mendacium, Chal. falsitatem, 70. iniquum. *Ex aduerso*, s. spectans tantum, nec me defendens.

14. *Corde*, i. loco cordis, s. pectore. *Quercu*, Hebr. corde quercus, i. medio quercus, sic Psalm. 45. Cor maris, pro medium maris.

18. *Titulum*, s. columnam, vel pyramidem, vel arcum triumphalem. *Filius*, apparet, filios, de quibus supra, fuisse mortuos. *Vocauit*, s. in ipsa columna inscripsit. *Manus*, i. opus, seu locus, Chal. locus.

19. *Iudicium*, i. ultionem, vel q. d. ius dixit. *De manu*, s. liberans.

21. *Chusi*, s. Æthiopi, s. cuidam, q. d. cuidam seruo. Itaque postea in textu Hebræo vocatur seruus Regis. Forte etiam nomen est proprium.

22. *Quid impedit*, s. Hebr. & Chal. quidquid sit.

23. *Quid enim si cucurrero*, Heb. & Chal. quidquid sit, curram, *Compendii*, Heb. Chald. & 70. planitiei, seu planam.

24. *Portas*, s. vrbis.

25. *Bonus*, non est Hebr. nec hic, nec in versu decimo sexto.

Sed est Sensus, si solus est, nuntius est.

28. *Salue*

28. *Salve Rex*, Heb. Chal. & 70. pax.
 29. *Estne pax?* pro, saluusne est? *Seruum tuum* o Rex, Heb. Chal. & 70. seruum Regis, &c.
 31. *Iudicauit*, i. suo iudicio liberauit.
 32. *Sicut puer*, i. sicut filius tuus Absalom.
 33. *Canaeculum porta*. Cubiculum aliquod significatur, vel domuncula supra vrbs portam. *Quis mihi tribuat*, vt i. vtinam. *Moriar*, pro mortuus essem.

CAP. XIX.

1. **D** *Eclinauit ingredi*, pro declinādo, i. clam ingrediebatur, Heb. & Chald. furatus est ingredi, seu sese furatus est ingrediendo, q. d. furtim, seu clam ingrediebatur.
 4. *Operuit*, f. more lugentium. *Caput suum*. Heb. Chal. & 70. faciem suam,
 5. *Domum*, forte eam quę supra portam vrbs in quam se Dauid abdiderat vt fleret. *Confudisti*, i. pudefecisti.
 7. *Alloquens satisfac*, Heb. loquere ad cor, i. blanda, seu grata.
 8. *Porta*, f. vrbs.
 9. *Certabat*, i. contendebat, sc. volens reducere Dauid. *Fugit*, &c. i. coactus est fugere ex Iudæa.
 10. *Siletis*, i. cessatis.
 11. *Quia dixerat*, pro, cum diceret.
 12. *Os, & caro*, i. consanguinei.
 15. *Traduceret*, i. transeuntem comitaretur.
 18. *Transierunt vada*, Heb. & Chald. fecerunt transire scapham. *Iussionem*, Heb. voluntatem. *Transisset*, i. separasset Rex ad transeundum.
 20. *Ioseph*, i. Israel.
 22. *Satan*, i. aduersarium, q. d. aduersarij.
 24. *Filius, Saul*, i. nepos, 70. filius Ionathan filij Saul. *Illotis*, &c. coniungenda omnia cum, a die qua, &c.
Barba, Heb. Chal. & 70. labro.
 26. *Contempsit*, Heb. & 70. decepit, Chald. dolose egit contra.
 27. *Sicut Angelus Dei*, q. d. potes facile rem totam cognoscere.
 31. *Vltra*, sed non longe, vt ex sequentibus patet. Et quidem Heb. aliud videtur hic significari.
 32. *Castris*, nomen est proprium. Heb. Machanaim. *Diues*, Heb. Chal. & 70. magnus.
 33. *Requiescas securus*, Heb. Chal. & 70. alam te mecū, i. apud me.
 36. *Vicissitudine*, i. retributione, seu remuneratione.
 37. *Chamaam*, 70. Chimaam filius meus.
 39. *Benedixit*, i. bene precatus est.
 41. *Furati*, f. clam nobis reducentes.
 42. *Data sunt*, f. a Rege, Heb. Chal. & 70. dedit.
 43. *Decem*, f. Benjamin cum Iuda computabatur, reliquę tribus decem erant, vel potius decem, pro multis.
Fecisti mihi iniuriam, sic etiam 70. Heb. & Chal. Spreuisti me. Et non mihi, &c. Heb. videtur sensus esse. Nonne ego prior locutus sum de reducendo rege?

CAP. XX.

1. **B** *Elial*, i. improbus. *teminam*, i. de tribu Benjamin. *Buccina*, f. vt sedaret tumultum, & attentis loqueretur.

3. *In custodiam*, f. velut carcere clausit. *Non est ingressus*, f. quia cum Absalom rem habuerant. *In viduitate*, i. velut vidua.

5. *Placitum*, i. tempus.

6. *Domini tui*, pro, meos, f. stipendiarios milites.

8. *Stricta ad mensuram habitus sui*, Hebr. Vestimenti sui, i. qua solebat vestiri. *Vsq̃ue ad ilia*, Heb. Chal. & 70. super lumbos. *Qui fabricatus*, &c. Hebr. qui egredietur, & cadet, i. qui facile egredi poterat, & cadere, q. d. expeditus erat ad ictum.

9. *Salve*, Heb. num pax tu, pro, tibi. q. d. valesne? vocat scriptura id rogare quę ad pacem, i. de salute.

11. *Quidam viri*, Heb. Chal. & 70. vir, i. quidam.

14. *Omnesque viri*, sc. illorum locorum, per quę transferat. *Electi*, non est Hebr. Chal. aut in 70. Sed Bermi nomen loci.

15. *Ciuitatem*, f. Abela, cui vicina erat Bechmaaca.

19. *Qua respondeo veritatem*, Heb. pacifica, & fidelis, i. verax. f. loquitur in persona ciuitatis. *Matrem*, 70. metropolim. *Præcipitas*, Heb. dissipas.

26. *Sacerdos Dauid*, Chal. Princeps Dauidi, i. apud Dauidem.

CAP. XXI.

1. **S** *Anguinum*, i. homicidam.

2. *Zelo*, f. non secundum scientiam. Forte volebat adijcere terram eorum Iudæ.

3. *Vestri piaculum*, i. quo expietur peccatum in vos commissum. *Benedicatis*, i. bene precemini.

4. *Argento*, &c. q. d. nolurus nobis compensari damnum argento, &c.

6. *Dentur nobis*, &c. moderatio est præcedentis petitionis. Dauid enim non poterat occidere familiam Ionathan ob iuramentum ei præstitum, quanquam Heb. non est illud, ne vnus quidem, &c. sed solum debemus, seu perdemus, ne extet in vilo termino Israel, vel (vt alij & Chal. vertunt) qui nos perdere ita voluit, vt non confisteremus in finibus Israel. *Domino*, i. ad placandum Dominum. *Electi*, f. in Regem.

8. *Michol*, f. adoptiuos. Naturales autem sororis eius Merob, Chal. filios Merob, quos educauerat Michol. Vide i. Reg. 18. vbi Merob nupta dicitur Hadrieli. Forte Merob etiam Michol dicebatur.

9. *Hordei*, f. quę solet esse prima.

10. *Cilicium*, Heb. Chal. & 70. saccum. *Substravit*, f. vt illic maneret per omnes illos dies, orans Deum, vt sic placaretur. *Aqua*, f. ob cuius inopiam fames acciderat, itaque Deus se placatum ostendit.

12. *Platea*, f. prope quam murus, in quo suspensi.

14. *Latere*, nomen est loci, Heb. Tselah צלח.

16. *Arapha*, gigantis est nomen, q. d. de genere Gigantum. *Vncias*, Heb. Chal. & 70. siclos. *Ense*, Chal. & 70. cingulo. Heb. tantum est, nouo: itaque subintelligendum ense, vel cingulo. *Deficiente*, id est, viribus destituto.

17. *Lucernam*, i. gloriam, seu splendorem.

19. *A Deo datum*, Hebr. Helchanan. Saltus Hebr. Iahare. *Polymitaris*, Heb. Orgim. scil. cognomen erat, Chald. ait hunc fuisse Dauid, filium Iesse textoris vel sanctuarii.

19. *Goliath*, scilicet alium ab illo, quem Dauid occiderat, nisi illud placet, quod Chal. proxime.

21. *Blasphemauit*, Heb. Chal. & 70. probris affecit.

22. *In manu*, i. operas seu manibus.

CAP. XXII.

2. **D**ominus, petra, &c. vide explicationem Psal. 17 vbi Not. vnum & eundem Psalmum etiam Hebr. variare, nempe Spiritus sanctus eundem sensum varie solet exprimere, vt etiam in euangelis videre est. Quominus mirandum, si editio 70. aut nostra non per omnia Hebraicæ veritati respondeat, dum enim nihil veritati contrarium sit, aut sensui repugnet, & ecclesia, & Deus boni consulit.

3. *Iniquitate*, Heb. rapina, Chald. raptoribus, 70. iniquo.

4. *Laudabilem*, i. laude dignum.

5. *Mortis*, pro, mortales. *Belial*, i. improbi, seu improborum.

6. *Inferni*, i. in infernum, seu sepulcrum trahentes. Alii, pro, funibus, dolores vertunt, Chal. castra improborum. *Praueniunt*, i. praoccupauerunt. Alii, implicaue-
runt.

7. *Venit*, sic Chal. Complur. veniet.

8. *Montium*, Heb. Chal. & 70. cœli, seu cœlorum.

11. *Lapsus est*, Heb. & 70. visus est, seu apparuit.

16. *Effusiones*, Chald. profunditates, *Maris*, pro, velut maris.

22. *A Deo*, scilicet deficiens.

23. *Iudicia*, i. instituta.

26. *Robusto*, i. perfecto.

27. *Peruerteris* i. velut peruerse incedes, q. d. tractabis, vt eius peruerfitas meretur.

28. *Oculi q. tui*, scilicet aspiciens, 70. oculos.

33. *Complanauit perfectam*, pro, expeditam reddidit & perfectam.

41. *Dedisti mihi dorsum*, i. fecisti terga vertere, scilicet fugere.

45. *Obedient*, scilicet postmodum.

50. *Confitebor*, i. laudabo. seu gratias agam.

CAP. XXIII.

1. **N**ouissima, scilicet post omnes psalmos.

Cui constitutum est de Christo, Heb. Chal. & 70. qui vnctus est in Regem, seu constitutus, vt esset vnctus i. Rex.

3. *Dixit Deus*, scilicet Spiritus sanctus, de quo proxime.

Israel, i. quem colit Israel. *Dominator in timore Dei*, q. d. qui hominibus imperat, cum Dei timore imperet, Chal. Messias dominabitur in timore Dei.

4. *Sicut Oriente*, &c. scilicet sic erit Regnum meum.

5. *Nec tanta*, &c. q. d. indigna, cui Deus tanta prae-
ret. *Voluntas*, scilicet summa est, vel sita in Deo. *Ex ea*, scilicet domo mea.

6. *Tolluntur* i. tanguntur, sed, scilicet abiciuntur.

7. *Armabitur*, scilicet prius, ne laedatur *Succensa*, scilicet in die iudicii, quo iudicandum sæculum, vt ait Chald.

8. *Ipsa est*, scilicet qui sequitur trium primus. *Quasi tenerris*

mus ligni vermiculus, Hebr. Hadino Hahefui, scilicet nomen est viri 70. Adino Asonæus.

9. *Patruis eius*, Hebr. Dodo, nomen est proprium viri, 70. Dudi. *Ahobites*, i. de familia Ahoitarum.

Illuc, scilicet vbi erat Dauid.

10. *Obrigesceret*, scilicet contractione neruorum præ labore. *Cum gladio*, scilicet post confictum hærente, vt vix extrahi posset.

11. *Statione*. Alii, villa, scilicet pago, qui erat iuxta agrum, vbi hæc gesta.

12. *Eum*, scilicet populum.

13. *Tres*, scilicet alii. *Principes inter*, Hebr. Chald. & 70. inter principes.

14. *Præsidio*, i. loco munito.

16. *Libauit*, scilicet effundens in terram Hier. & Par. 11. ait, sacrificasse Deo gratias agentem, quod tam fortes viros dedisset, indicat autem vino mistam fuisse oblatam in sacrificium.

17. *Sanguinem*, i. cum vitæ periculo allatam.

Et animarum periculum, explicatio præcedentis. Heb. Chal. & 70. cum periculo animarum,

18. *De tribus*, scilicet dictis.

20. *Leones*, i. fortissimos viros, velut leones, Chal. magnates. *Cisterna*, i. fouea *Ninivis*, scilicet quo tempore leones sunt fortissimi.

21. *Virga*, i. baculo.

23. *Inter tres*, scilicet posteriores. *Ad tres*, scilicet priores.

A secreto, pro, nempe à secretis.

24. *Triginta*, scilicet qui sequuntur. *Patruis eius*, Hebr. Dodo, forte nomen est proprium.

39. *Omnes*, scilicet computatis primis illis sex.

CAP. XXIV.

1. **C**om mouit, scilicet permittendo. *Dicentem*, Heb. & Chal. dicendo.

4. *Obtinuit*, i. præualuit, seu vicit.

6. *Dan syluestria*, Heb. & Chal. Dan Iahan.

9. *Octingenta*, &c. maior est numerus, i. Paral. 21. Sed hic refertur is, quem Ioab Regi dixit, scilicet minorem, ne superbiret nimium, qui ex superbia iusserat descriptionem illam fieri, ob quam est à Deo punitus, ipse quidem populi diminutione, populus autem morte, ob alia peccata propria.

10. *Percussit*, i. reprehendit.

11. *Videntem*, scilicet quid Deus velleret, q. d. prophetam, *Dauid*, i. Dauidis.

13. *Septem*, Vide i. Par. 21.

14. *Incidam*, &c. videtur elegisse famem, aut pestem.

15. *Constitutum*, scilicet holocausto vespertino.

16. *Miseratus est Dominus*. Heb. & 70. poenituit Dominum, Chald. rediit Dominus à malo, i. destitit occidere. *Aream*, scilicet sitam in monte Moria, vbi Isaac immolare pater voluit, *Areuma* erat is, vt quidam aiunt: Rex antequam Ierusalem caperetur, postea Tributarius.

17. *Oves*, i. velut oves, q. d. innocentes.

24. *Quinquaginta*, scilicet pro loco areæ, nam pro tota area 600. vt est i. Paral. 23, vel pro bobus 50. sicli, pro area vero 600 aurei.

LIBER III.

qui Hebr. i. Regum dicitur, quia de multis Regibus.

CAP. I.

Lurimos, s. prope 70. annos, tot enim vixit.

2. *Stet coram*, i. ministrat.

3. *Sunamitem*, sc. ex urbe Sunem tribus. Machar. Vide 4. Reg. 4.

4. *Dormiebatque*, Hebr. & 70. fouebatque, i. calefaciebat.

6. *Nec corripuit*, s. nimis indulgens, sic sup. lib. 2. cap. 13. etiam sancti interdum negligentes, vel causam Miphiboseth c. 19. quam negligenter iudicauit: Hebr. non contristauit, s. noluit corripiendo contristare.

Ipsa, s. vt Absalom. *Secundus natus*, adeoq; ad eum iure Regnum pertinere videbatur, sed Deus voluit esse Salomonis, cuius voluntas summum est ius, vide inf. c. 1.

7. *Sermo*, i. consilio, q. d. rem tractabat. *Abiathar*. Hoc reiecto, qui ex Heli, & Ithamar, datus est Pontificatus Sadoc, qui ex Phinees, & Eleazaro. Vide c. 2.

21. *Peccatores*, i. miseri, sic Hispani, peccatorem me, i. miserum me, vel q. d. reijciemur, tanquam si grauiter peccauissemus.

33. *Mulam meam*, s. id nisi Regi non licebat.

Gihon, s. fontem, alias Siloe dicitur, eius aqua perennis, quale Dauid volebat Regnum esse Salomonis.

36. *Amen*, i. ita sit *Sic loquatur*, q. d. confirmet id Deus, 70. confirmet verba, Chal. sic velit.

39. *Olei*, s. vnctionis.

40. *Insonuit*, Hebr. scindebatur, i. videbatur scindi, Chal. tremebat.

42. *Fortis*, Chal. timens peccata, q. d. bonus.

43. *Nequaquam*, & c. Hebr. Chald. & 70. profecto Dominus noster, & c. Noster sensum reddidit, q. d. non bona nuncio, vt putatis.

45. *Insonuit*, sic etiam 70. at Hebr. tumultuata est Chal. commota est.

47. *Benedixerunt*, i. bene precati sunt. *Super*, i. plus quam. *Adorauit*, s. Deum, gratias agens.

50. *Altari*, s. quod Dauid extruxerat. Nam quod Moses, adhuc erat in Gabaon. Vide 1. Par. 21.

CAP. II.

2. **T**errarum hominum.

3. *Custodias*, i. quod precepit custodiri. *Ceremonias*, Hebr. decreta, seu statuta.

Intelligas, Hebr. prudenter agas. Chald. prosperes, seu prospere agas.

4. *Vires suas*, q. d. mores suos.

5. *Belli*, i. more belli, vel q. esset hostis in bello.

Baltheo, i. gladio alligato baltheo. *Calceamento*, q. d. ita vt mortui corruerint ad pedes eius.

6. *Pacificus*, i. impune, seu absque punitione. *Inferos*, i. sepulcrum.

9. *Innoxium*, i. impunitum. *Sanguine*, i. cæde.

16. *Confundas*, i. pudefacias, s. negando. Hebr. auertere facias, s. præ pudore, 70. auertas faciem tuam.

17. *Nec enim negare tibi quidquam potest*, Hebr. & Chal. non enim faciet auerti faciem tuam.

20. *Confundas*, Hebr. & Chal. auertas, seu auertere facias. *Fas est*, vt. Addita hæc ab Interprete.

22. *Et Regnum*, q. d. hac via Regnum affectat.

23. *Addat*, sc. si non illum interfecero. Iurandi modus apud Hebræos, q. d. male mihi faciat Dominus, nisi, & c.

24. *Domum*, i. familiam.

26. *Mortis*, i. morte dignus. *Domini Dei*, Hebr. Adonai Iehoua, i. Domini, Domini, sed recte vertit Interpres, Iehoua enim nomen proprium veri Dei.

Laborem, Hebr. & Chal. afflictionem. *Laborauit*, Hebr. & Chal. afflictus est.

27. *Eiecit*, ita impletum quod Deus fuerat minatus Heli, 1. Reg. 2.

28. *Nuntius*, s. de monte Adoniz. Hebr. & Chald. venit fama ad Ioab, qui securus fuerat Adoniam, quamquam Absalonem secutus non fuerat. *Post Salomonem*, sic etiam 70. At Hebr. & Chal. Absalonem, vt dixi proxime.

31. *Sanguinem*, i. culpam effusi sanguinis.

33. *Pax*, i. prosperitas.

37. *Caput tuum*, i. te, q. d. occideris, vel tibi causa mortis eris.

42. *Testificatus sum*, Hebr. iuravi, seu adiuravi, i. te feci iurare. *Per Dominum*, s. iurans, vel cogens iurare.

43. *Benedictus*, s. sit, vel erit a Domino. *Erit*. Alii sit.

CAP. III.

1. **D**onec, & c. q. d. adeo confirmatum Regnum, vt potuerit complere, vel eousque mansit illa in ciuitate Dauid, donec, & c.

2. *Excelsis*, i. locis editis, vel altatibus, s. variis, quod vsque ad templi ædificationem videtur licuisse, certe permittebatur passim.

3. *Excepto*, Videtur reprehendi, vel sensus est. Id tamen Dauid, quamquam licitum, nunquam fecerat.

4. *Gabaon*, ciuitas in tribu Benjamin. *Maximum*. Quidam putant fuisse altare æneum, quod Moses fecerat.

6. *In veritate*, i. citra simulationem, seu sincere.

Grandem, Hebr. Chal. & 70. grandem hanc.

Est, i. apparet.

7. *Egressum & introitum*, q. d. quomodo debeam conuersari, & populum regere.

9. *Docile*, Hebr. audiens, i. obediens, s. Deo, Chal. intelligens, 70. sapiens.

12. *Nullus*, s. Regum Israel.

13. *Retro*, Hebr. & Chal. tuis, videturq; coniungendum cum, dedi, pro, dabo.

14. *Præcepta*, Hebr. & Chal. statuta, seu decreta.

Longos faciam, id non factum, quia peccauit.

15. *Hierusalem*, s. vbi arca Domini: nam tabernaculum Moyses in Gabaon. *Fecit*, i. obrulit, seu sacrificauit.

20. *Intèpesta noctis silètio*, Hebr. Chal. & 70. media nocte.

22. *Mentiri*, Hebr. Chal. & 70. non.

25. *Dimi-*

52. *Diuidite*, sc. ò ministri, seu satellites.

28. *Iudicasset*, sc. cum esset duodecim annorum, secundum Hier. ep. 1; id quod ego non puto. Regnavit enim annis 40. adeoque obisset anno ætatis 52. at reliquit filium annorum 41. ut dicitur 2. Par. 13. ut necesse fuerit, illum gignere anno ætatis 11. quod non est verisimile.

C A P. IV.

2. *Filius*, i. nepos. nam filius Achimaas filii Sadoc.

3. *Scriba*, i. secretarii Vide Esth. 3. *A commentariis*, historiographus.

4. *Abiathar*, sc. antequam eiiceretur, vel iste alius est *Sacerdotes*, sc. vnus præcipuus erat, alter velut vicarius vel suffraganeus.

5. *Sacerdos*, i. princeps Alii sacerdotis.

8. *Ben*, alii. filius, sic & in seq.

11. *Nophath Dor*, i. terminus Dor.

13. *Auoth, lair*, i. villas Iair. Vide Iud. Io. *Argob*, sc. Tracoonitide.

20. *Innumerabiles*, sc. erant.

21. *A flumine*, &c. Alii à flumine (sc. Euphrate) vsque ad terram Philistin, & vsque ad terminum Ægypti.

22. *Cori*, Corus continet decem epha, epha vero tria sata. *Simila*, i. purissimæ farinæ.

23. *Pascuales*, q. d. non saginati, sed quales à pascuis redeunt. *Bubalorum*, i. Bouum syluestrium.

24. *Flumen*, sc. Euphratem.

25. *Sub vite*, q. d. etiam ruri libere agebant, nullum timentes hostem.

26. *Præsepia*, i. equos in præsepis. Nam 2. Par. 9. quatuor millia, sc. in quolibet 10 equi.

27. *Nutriebantque*, &c. Heb. Chal. & 70. Alebant dicti præfecti Regem Salomonem, & necessaria, &c.

28. *Iumentorum*, Alii, mulorum, Chal. equorum curforum, 70. curruum.

29. *Latitudinem*, i. capacitatem. *Arenam*, i. arenæ locum, vel q. d. capiendi pene infinita.

31. *Ethan*, &c. erant hi celebratissimi illo tempore sapientiæ nomine. *Efraita*, i. Efræ filio. *Filiis*, iungendum cum duobus postremis nam priores duo fratres (quantum 70. vertunt, filio) vide Psal. 87. & 88.

32. *Parabolas*, i. obscuras sententias, seu prouerbia.

24. *Audiebant*, sc. fama.

C A P. V.

1. *Misit*, sc. gratulatum.

3. *Tu scis*, &c. Heb. Chal. & 70. tu nosti patrem meum, quod non potuerit ædificare &c.

4. *Satan*, i. aduersarius.

5. *Nomini*, i. in honorem.

9. *Domus mea*, scil. quo alantur isti, qui tibi inferuiunt.

11. *Annos*, sc. quibus illius opera vsus.

13. *Elegitque*, Heb. tulitque nomine tributi.

Indictio, Heb. & 70. tributum.

14. *Essent*, i. manerent, sc. singulis mensibus sola decem millia operabantur, adeoque singula duobus mensibus quiescebant, deinde ad opus redibant.

15. *Itaque*, pro, insuper *Portabant*, sc. è montibus vsq; ad locum, vbi possent curribus vti. *Latomorum*, Hebr. cadentium, sc. lapides.

16. *Et iis*, pro id est iis.

17. *Pretiosos*, i. optimos. *Templi*, Heb. Chal. & 70. domus, sc. Dei.

18. *Giblii*, ex Giblo vrbis Phœnicia.

C A P. VI.

1. *Quadragesimo*, &c. videtur omitti anni interregnum, solumq; computati anni Ducum, Iudicum, & Regum: solet quidem interdum scriptura in annorum, aut hominum catalogis quædã præterire. Quidam tamen putant in cuiusque Iudicis annis, intelligendos esse illos etiam qui sine Iudice præcesserunt. *Zio*, i. Aprili Chal. splendoris florum. *Secundus*, sc. cuiusque anni, non enim significatur fuisse secundus quartus Salomonis. *Domino*, i. in honorem Domini.

2. *Triginta*, sc. vsque ad primum tabulatum, alioqui 110. Vide 2. Par. 3.

3. *Antefaciem*, sc. ea latitudo erat coniuncta templi longitudini.

4. *Obliquas*, scil. ex altera parte laxiores Chal. apertas intrinsecus (i. laxiores) & forinsecus clausas (id est, arctiores).

5. *Super*, i. iuxta *Oraculi*, sc. sancti sanctorum, vocatur Heb. Hæc pars Deuir. i. oraculum, à Dauar, i. loqui inde enim Deus responsa dabat: altera vero Hechal. q. palatium, seu regia, quam noster vertit, Templum. *Latera*, Hebr. thalamos, sc. deambulatoria, seu cubicula, Chald. appendices.

6. *Forinsecus*, sc. super prominentiam parietis: reducebatur enim murus introrsum. ita ut superior pars arctior esset, laxior, inferior, cingebatque prominentia murum, ut trabes superponerentur. *Hærent*, sc. per foramina, ut fit, sed niterentur ipsa prominentia parietis.

7. *Perfectis*, i. integris *Ferramentum*, sc. dolans lapides, aut ligna.

8. *Lateralis medii*, &c. q. d. ad latus dextri muri, sc. Meridionalis templi erat ostium. Chal. porta appendicis inferioris aperta erat in latere domus dextro, &c.

10. *Super omnem*, Heb. super tota, vel cum tota Chal. ultra totam, 70. per totam, sc. cingebat id tabulatum totum vndique tectum, ut solet in tectis planis, ne quis cadat. *Operuit*, sc. suprema tecti superficies, seu planities cedrina erat.

16. *Viginti*, sc. tot sumpsit ex eo longitudinis totius ad sancta sanctorum, vel significatur tantam, ut inf. dicitur, fuisse parietum altitudinem, tectamq; cedrinis tabulis. *In sanctum*, &c. i. ut esset sanctum sanctorum.

17. *Templum*, sc. pars illa, quæ dicitur sanctum, & Hechal. habebat 40 cubitos longitudinis. *Proforibus oraculi*, ante oraculum, sc. sanctum sanctorum.

18. *In medio domus*, i. intra domum, ut statim explicatur.

19. *Calaturas* sc. florum, & fructuum.

20. *Altitudinis*, sc. reliqui decem cubiti (nam erant triginta, ut supra dictum est) erant secundum Hebræos vestiti lapillis pretiosis. Latini dicunt, viginti cubitos intelligi esse altitudinis parietis diuidentis sancta sanctorum a reliqua parte templi, fuisse enim reliquum spatium, sc. decem cubitorum vacuum. Quidam tamen putant oraculum solum habuisse viginti cubitorum altitudinem,

dinem, reliquum vero templum triginta. Vide vers. 20. huius cap. *Altare*, s. thymiamatis. *Cedro*, 70. auro. Chal. tabulis cedrinis.

22. *Oraculi*, i. quod ante ostium oraculi, s. ibi erat altare thymiamatis, non intra, ut quidam putant.

24. *Summitate*, i. extremitate.

27. *Contingebant*. tegebantque Arcam & propitiatorium & Cherubim à Moyse facta, quæ in medio erant.

29. *Et trono*, id non est Heb. nec Chal. nec in 70.

Prominentes de pariete, & *egredientes* Heb. Chal. & 70. intrinsecus, & extrinsecus. Vide sequent. annot.

30. *Intrinsecus* & *extrinsecus*, i. in oraculo, & extra, s. in Deuir, & Hechal.

21. *Angelorum quinque*, s. in modum columnæ quinque angulæ.

32. *Ostia*, i. fores, seu valuas. sic sup. & inf. *Anaglyphæ*, i. calaturæ.

34. *Duplex*, s. duarum partiū coniunctarū, & flexibilium.

35. *Quadro*, i. perfecto.

36. *Interior*, s. sacerdotum, in cuius medio templum erat, secundum quosdam. Alii enim putant atria fuisse ante porticum templi, non circa templum. *Tribus*, s. distinctis variis coloribus, & artificio vel potius tres dicit, quia cū altitudo parietis trium esset cubitorum, quisque ordo, vnus erat cubiti. *Lignorum*, s. super lapides, vel à parte muri interiori.

37. *Quarto*, s. regni sui. *Zio*, i. Aprili. vide sup.

38. *Bul*, i. Octobri. *Septem*, s. & mensibus 6. qui hic tacentur.

CAP. VII.

1. **A** *Edificauit*, s. post ædificatum templum. Vide ca. 9. 2. *Salus Libani* sic dicta, quod Libanum referret amœnitatem. vel quia ex cedris Libani. erat autem prope Ierusalem, Chal. refrigerii Regum. *Et quatuor decembulacra inter columnas cedrinæ*, Heb. Chal. & 70. super quatuor ordines columnarum cedrinarum. *Ligna quippe*, &c. Heb. & traves cedrinæ erant super columnas, Chal. & coronæ cedrinæ erant super columnas.

3. *Cameram*, i. superiorem domus partem, vbi tres erant ordines columnarum.

6. *Epistylia*, i. capitella, Heb. traves.

7. *Soli*, s. vbi iudicabat in Ierusalem.

9. *Mainus*, s. in quo populus orabat, & quo pars illa exterior respiciebat.

10. *Decem*, siue octo, s. alii decem erant, alii octo.

11. *Similiterque de cedro*, i. idemque tabulæ cedrinæ. 70 & cedri Chal. & obduxit tabulis cedrinis.

12. *Rotundum*, i. in circuitu, de atrio populi loquitur. ut sup. vel domus suæ utrobique. *Interiori*, s. sacerdotum, q. d. simile opus erat ex lapide, & cedro.

Domus, i. templi.

15. *Vtramque*, pro, vnamquamque, q. d. cuiusque circumferentia erat 12. cubitorum.

17. *Versuum*, i. gyrorum seu zonarum.

18. *Ordines*, iunge cum, malogranatorum.

19. *Quatuor cubitorum*, i. ex quinque, quatuor habebant lilia, vnum malogranata.

20. *Alia*. quidam eadem intelligunt, de quibus sup. Alii diuersa: fuisse enim Capitella tria in quaque co-

lumna. Vide 4. Reg. vlt. vbi harum columnarum capitella quædam dicuntur fuisse altitudine cubitorum trium.

Secundi, s. & primi, q. d. vtriusque.

21. *Iachin*, i. confirmat, s. Deus, q. d. seruet domum hanc *Secundam*, s. sinistram. *Booz*, i. fortitudo, seu vigor q. d. vigeat semper.

23. *Resticula*, s. in modum funis, Chal. filum.

24. *Sculptura*, Chal. figura ouorum. *Decem cubitis*, s. in vnoquoque cubito decem erant sculpturæ, adeoque trecentæ. Apparet sculpturas per intervalla positas, s. decem locis in eircuitu. *Striatarum* q. d. excauatarum, Chal. figuræ ouorum fusilium.

26. *Luteris* i. Conchæ, quam supra mare vocauit.

Trium unciarum, Heb. palmi. s. quatuor digitorum.

Repandi, i. recurui.

27. *Bases*, s. supponendas decem conchis.

28. *Sculptura*, &c. explicat quid dixerit interrasile.

Iuncturas, s. tabularum ænearum quibus bases constabant quas iuncturas, inf. vocat plectas.

30. *Partes*, s. cuiusque basis. *Humeruli*, i. fulcra, seu sustentacula s. luterum.

31. *Luteris*, i. luterem excipiens. *Capitis*, s. basis vide ver. 35. *Vnius*. dimidius n. de quo inf. cœlaturis tegebatur, ut ait Iosephus. *Cubitus*, & *dimidium*, s. Altitudinis. vide ver. *Columnarum*, videntur mihi bases significari.

36. *Tabulatis* i. spatiis.

38. *Luteris*, i. conchas, s. ad lauandum *læuo* lauo, inde *læuip*.

39. *Mare autem*. No. quod ingrediendi occurrebat prius mare, ex quo lauabantur sacerdotes, deinde conchæ, ex quibus abluebantur victimæ.

40. *Scutras*, & *amulas*. Heb. & Chald. scopas & pelles. 70 calefactoria, & phialas est autem scutra vas rotundum, vnde scutella dicta. Amula vero secundum quosdam, vas ad vini libamina.

41. *Columnarum duos*, Heb. & Chal. columnarum duarum, sed eodem recidit vtrumque.

47. *Pondus*, s. exploratum.

48. *Aureum*, s. opertum aureis laminis: nam ex cedro erat altare id s. thymiamatis. Quidam tamen putant altare de quo hic agitur, aliud esse ab eo, de quo sup. ca. 6.

CAP. VIII.

2. **E** *Thanim*, i. Septembri, sic dicitur ob fruges, quibus vita fortificatur: ethanim enim fortes dicitur & alibi Tisri, Chal. quem veteres vocabant mensem primum. No. quod etsi templum nondum erat omnino perfectum, ut dictum est sup. cap. 6. voluisse Salomonem dedicare septimo mense quod in eo ob festa præcipua soleret populus ad templum confluere.

4. *Portauerunt*, s. in sancta sanctorum. *Tabernaculum*, s. quod Moses fecerat, ut ait Ioseph 8. Antiq. ego tamen non video, cur non possit intelligi illud quod fecerat Dauid de quo 1. Par. 15. *Sacerdotes*, hiarcam.

Leuita hi reliqua vasa.

7. *Protegebant*. i. tegebant.

8. *Vltra*, q. d. præter extremam nihil eorum apparebat, serant.

serant immissi per minora arcæ latera, seu secundum latitudinem, adeoque recti tendebantur in frontem oracula.

9. *Aliud*, s. ex tota lege Vide 2. Par. 5 & Heb. 9.

10. *Sanctuario*, i. sancto sanctorum *Dixit*, s. Leu. 16.

13. *Firmissimum*, i. stabile, s. non amplius mutandum, vt solebat, Heb. Chal. & 70. paratum. *Sempiternum*, i. tempus longissimum.

14. *Benedixit*, i. bene precatus est. *Manibus eius*, alii, manu sua, Chal. voluntate sua.

16. *Elegi*, i. vsque ad hoc tempus. *Effet nomen* i. inuocaretur, seu diceretur de nomine meo, s. domus Dei. sic inf.

22. *Stetit*, s. composuit se in atrio populi flexis genibus, vide inf. *Altare*, s. holocausti.

24. *Manibus*, i. opera, seu potentia vide sup. n. 14.

25. *Coram me*, s. facientes quæ iubeo.

27. *Super terram*, q. d. tam paruo huius templi loco? *Cæli cælorum*, q. d. si premi cæli.

28. *Hymnum*, i. laudem. Alii clamorem, præconium votum.

29. *Oculitui*, q. d. prouidentia singularis, & fauor.

Erit nomen meum i. colar, & inuocabor.

31. *Si peccauerit*, & c. Heb. Chal. & 70. sensus est, cum quis proximo aliquid debuerit, ob quod ab illo cogatur iurare & ad iurandum venerit ad locum istum, & c. *Iuramentum*, s. faciendum.

32. *Iustificans*, i. ostendens esse iustum, vel absoluens iustam causam habentem.

33. *Peccaturus est*, Heb. & Chal. peccauerit. *Agentes pœnitentiam*, Heb. Chal. & 70. conuersi ad te.

Confitentes, & c. i. te laudantes, seu tibi gratias agentes *Venerint*, s. qui domi relictæ fuerant, aliis in bellum profectis, vel venerint, s. corde huc conuersi, vel post fugam reuersi.

35. *Pœnitentiam egerint*, Hebr. Chald. & 70. confessi fuerint.

36. *Et populi*, pro id est populi.

37. *Corruptus aer*, alii, ariditas vel ventus vrens, 70. incendium, Chal. vt noster *Aerugo* vitium est spicarum. *Rubigo* Heb. & Chal. bruchus.

38. *Deuotatis*, & *imprecatio*, i. votum, & oratio.

In domo i. ad domum, s. conuersus.

39. *Reprostitaberis*, Heb. & Chal. parces. sic & inf.

42. *In hoc loco*, s. in atrio alienigenarum conuersus huc erat enim post atrium populi, s. fidelis, aliud atrium infidelium.

43. *Timere*, Heb. Chal. & 70. & timeant te.

44. *Contra*, i. versus sic inf.

45. *Facies iudicium*, i. vlsceris iniurias, sic inf.

47. *Egerint pœnitentiam in corde suo*, Heb. & Chal. redierint ad cor suum 70. conuerterint corda sua.

40. *Contra viam*, pro conuersi ad viam.

56. *Cecidit*, i. fuit irritus. *Bonis*, s. sermonibus, q. d. promissionibus.

57. *Proiciens*, Heb. deferens, Chal. elongas. 70. auertēs

58. *Et custodiamus*, pro, id est, custodiamus.

Ceremonias, Heb. statuta.

59. *Appropinquantes*, i. grati, seu impetrantes.

Faciat iudicium, i. in causis faueat.

60. *Vltra*, i. aliis.

61. *Nostrum*, sic etiam 70. at Heb. & Chal. vestrum iuxta quam lectionem legendum etiam, ambuletis, & custodiatis. *Cum Domino*, i. coram Domino, vel iuxta voluntatem Domini.

64. *Sanctificauit*, i. curauit sanctificandum per Pontificem, vt possent tot hostiæ immolari. *Medium*, s. pauiementum. *Ante domum* s. inter templum, & altare holocaustorum. *Aereum*, erat quidem lapidum, sed ære vestitum.

65. *Emath*, quæ postea Antiochia dicta secundum quosdam. *Riuum*, s. Rhinocoluram vide Gen. 15.

Quatuordecim, s. septem ob dedicationem, & septem ob festum tabernaculorum.

66. *Octauo*, s. post 7. dies posteriores profecti, s. die sequenti, quæ erat 23 mensis. nam festum tabernaculorum incipiebat 15. Quidam tamen intelligunt profectos eodem die octauo, quo fuerant à Salomone dimissi, sed repugnat cap. 7. 2. Par.

C A P. IX.

3. *Nomen meum*, i. nominis mei cultum, & inuocationem.

4. *Simplicitate*, Heb. perfectione. Chal. veritate 70. sanctitate. *Æquitate*, Heb. Chal. & 70. rectitudine.

Legitima, Heb. statuta, seu decreta.

5. *De genere tuo*, Heb. Chal. & 70. tibi.

6. *Ceremonias*, Heb. statuta.

7. *Prouerbum*, Heb. & Chal. parabolam 70. exterminationem, seu perditionem.

8. *Erit in exemplum* sic etiam 70. at. Chal. diruetur, Heb. subintelligitur aliquid simile.

10. *Postquam*, Heb. Chal. & 70. quibus.

11. *Opus habuerat* sic etiā Chal. at Heb. & 70. voluerat.

13. *Chabul*, i. lutosam, seu arenosam, s. sterilem.

14. *Misit*, pro miserat, s. antequā acciperet vrbes illas.

15. *Summa* expensarum, Heb. res tributi coniungendum autem quod hic dicitur cum, vniuersum populum, & c. q. d. ab eo populo exegit tributum ad ædificia.

Mello, locus erat, secundum quosdam, ad consultandum de rebus publicis constructis Vide sup. lib. 2. cap. 5. num 9.

16. *Ascendit*, pro, ascenderat, *In dotem*, Heb. pro munere, Chal. dono.

18. *Palmiram*, Heb. Chald. & 70. Tadmon.

19. *Vicos*, Heb. Chal. & 70. ciuitates *Et erant absque muro*, Heb. & Chal. thesaurorum, 70. munitas muniuit. id additum ab Interprete *Curruum*, i. vbi falcati currus asseruabantur. *Equitum*, i. vbi equites præsidarii alebantur. *Libano*, vel monte, vel loco, vbi domus salus Libani, de qua sup.

21. *Tributarios*, s. ad soluendam expensas, de quibus sup. vel laborandum in ædificiis.

22. *Seruire*, Heb. Chal. & 70. seruum, q. d. nullum voluit facere opera seruilia *Equorum*, Heb. & Chal. equitum.

23. *Opera*, s. cum ædificabatur. *Præpositi*, s. præcipui nam minus principales multo plures.

28. *Ophir*. Hodie dicitur Peru. vel est Angola. vnde Lusitanis multum auri Hier. ep. 140. locum putat esse in India. Quidam Malacam credunt alii insulam prope Malacam, quæ hodie Zamatra vocatur.

CAP. X.

1. *Saba*, per *W* scin, s. ea, quæ in Arabia. nam quæ in Æthiopia per *D* sin, vide Psal. 71. ubi pro Arabum & *Saba*. Hebr. שְׁבָא סְבָא Sceba, & Seba.

In nomine Domini, i. de iis, quæ faciebat Domini ope.

Tentare, i. facere periculum eius sapientiæ. *Ænigmatibus*, i. difficilibus quæstionibus.

2. *Infinitum*, Hebr. Chal. & 70. multum.

5. *Et holocausta*, &c. sic etiam Chald. & 70. Quidam vertunt Hebræa sic. & ascensum, quo ascendebat in domum Domini. *Non habebat ultra spiritum*, i. erat diu extra se præ stupore.

9. *Iudicium & iustitiam*, i. iudicium iustum.

11. *Thyina*, quidam coralia vertunt. alii, Hebenum, alii, lignum Brasilicum, Chal. coralliorum.

12. *Fulcrum*, s. gradum, quibus ascendebatur.

15. *Viri*, qui super vectigalia, & negociatores, Hebr. mercatores aromatarii, Chald. artifices, & mercatores 70. tributarii, & mercatores. *Vniuersique Scruta vendentes*, q. d. merciane (vt vulgo dicitur) seu aromata, resq; similes, quamquam, Hebr. Chal. & 70. non aliud habet, quam quod proxime diximus sup. ad num. 15. *Terra*, s. Israeliticæ.

16. *Scuta*, 70. lanceas. *Aurifcios*, 2. Par. 9. aureos verit, aut ergo hic fidei auri pro aureis positi, aut illic aurei, pro, auri fideis. Quidam utrobique aureos verterunt, alii minas. *In lamina scuti vnius*, Hebr. & Chald. in singula scuta.

17. *Peltæ*, genus est scuti. *Trecenta*. Hebr. Chal. & 70. tres. *Mina*, alii, libræ, sed idem est. est autem quibusdam libra, seu mina auri, centum aurei.

18. *Fuluo*, s. splendenti, seu puro, 70. probato, Chal. bono. alii, obrizo.

19. *Manus*, i. fulcrum, s. quibus sedens solet brachiis niti, Chal. sustentacula. *Strabant*, s. fulcrum dicta sustinentes.

Argentum, s. in usu, seu ministerio, nempe ex eo vasa non fiebant ad regis usum. cap. 12. num. 22. Nec 70. quia non.

22. *Classis*, Hebr. & 70. navis Tharsis. Chal. navis Africana. *Ibat in Tharsis*, i. mare, vel insulam aliquam, aut locum eo nomine quidam putant Sophalam esse, unde Lusitanis aurum plurimum, Hebr. veniebat navis Tharsis. Chal. veniebat navis Africana, 70. veniebat navis ex Tharsis.

26. *Munitas*, Hebr. Chal. & 70. curruum. *Et cum Rege*, Chal. præter eos, qui erant cum Rege.

28. *De Coa*. Alii, telam byssinam vertunt.

29. *Argenti*, s. empti. *Et equus*, pro, Nam equus.

Venundabant, Hebr. Chal. & 70. obtinebant, i. opera mercatorum salomonis, quibus Rex Pharaon permittebat ex Ægypto equos educere.

CAP. XI.

1. *Non ingrediemini*, &c. Chal. non miscebimini cum illis, nec illæ vobiscum. *Ad vestras*. Hebr. & 70. ad vos. *Certissime enim*, Hebr. certe, seu siquidem.

3. *Concubina*, i. vxores minus principales. *Mulieres*, Hebr. vxores eius.

Cum Domino, pro, coram Domino.

5. *Astarten deam*, si etiam 70. a. Hebr. Hastoreth dum Chal. Hastoreth errorem. Quidam Lunam pu-

tant, quam alibi scriptura, reginam cœli vocat. *Moloch*, Hebr. Chal. & 70. Milchom. Idolum, Hebr. & Chald. abominationem.

6. *Quod non placuerat*, Hebr. Chal. & 70. malum.

9. *Secundo*, Hebr. Chal. & 70. bis.

13. *Vnam*. No. quod tribus Iuda, & Benjamin pro vnareputantur, quia coniunctæ seu permixtæ erant.

15. *Interfecti*, s. Iudæi in bello.

23. *Fugerat*, s. videns inclinatam suorum aciem.

24. *Latronum*, Hebr. Chal. & 70. exercitus. *Eos*, s. milites Adarezer, q. d. eum David victor euasisset.

25. *Et hoc est*, pro, & hoc præter, vt indicant Hebr. & Chal. q. d. accessit id ad malum, seu persecutionem Adad.

Regnavitque, s. Razon Syria, 70. Adom, secundum quos illud, regnavit, ad Adad referendum.

26. *Ephrataim*, i. de tribu Ephraim.

27. *Quia Salomon*, &c. videtur causa fuisse, quod Hieroboam reprehenderit Salomonis opus, vel potius, quod cum operi illi esset præfectus, & Propheta ei prædixisset quæ sequuntur, Salomon id rescierit, eoque voluerit occidere. *Mello*, 70. arcem, Chal. aggerem. vide sup. cap. 9. num. 15. *Coarctavit voraginem*, Chal. occlusit rupturam, 70. conclusit septem, Hebr. clausit diruptionem, s. partem nondum munitam.

29. *Silonites*, i. ex Silo, ubi diu fuit tabernaculum.

33. *Iustitiam coram me*, Hebr. quod rectum in oculis meis.

36. *Lucerna*, i. regius splendor.

38. *Fidelem*, i. firmam.

40. *Voluit ergo*, apparet rescivisse quod fecerat Ahias

41. *Verborum*, i. de rebus gestis Non extat is liber.

43. *Cum patribus*, i. vt patres.

CAP. XII.

1. *Miseruntque* &c. q. d. miserant enim, & vocauerant Hieroboam.

4. *Durissimum*, s. magna tributa.

10. *Grossior*, q. d. multo sum maior potentia. *Scorpionibus*, i. virgis aculeatis. Quidam vertunt, spinis. Vox quidem Hebræa scorpiones, & spinas.

15. *Auersatus fuerat*, i. à bono consilio diuerterat.

Su'citaret, Hebr. Chal. & 70. firmaret.

17. *Pars*, q. d. quid ex eo speremus? seu quid ad nos pertinet? *Vide domum*, i. domui prouide.

18. *Misit*, s. ad reducendū populum qui à se defecerat.

20. *Tribu Iuda*, s. cū tribu Benjamin, vt statim dicitur.

21. *Domū Iuda*, i. familiam Iuda, 70. synagogam Iuda.

22. *Virum Dei*, pio, Dei seruum, seu Prophetam.

23. *Reliquos*, intellige Leuitas, vel aliquos etiam ex Israel secutos Roboam.

24. *Vir*, i. quisque. *Verbum hoc*, i. res hæc.

25. *Ædificauit*, s. ornando seu fortificando.

30. *Verbum hoc*, i. res hæc. *Peccatum*, s. Idololatriæ.

31. *De extremis*, i. de infimis, Chald. & 70. partem quandam.

32. *Solemne*, s. tabernaculorum. *Ascendens altare*. Chald. obtulit super altare. sic inf. *Similiter fecit*, s. solemnitatem, vel quod sequitur, s. vt immolaret.

33. *Quam*, s. diem solemnē, 70. in solemnitate quam.

Finxerat, i. instituerat, s. vt sollemnis esset.

CAP.

C A P. XIII.

1. **I**n sermone, i. mandato. Super, i. iuxta. Thus iacente, Hebr. ad adolendum, seu suffiendum, 70. ad sacrificandum.

2. Et ossa, explicatio præcedentis. Vide 4. Reg. 23.

6. Faciem Domini, i. Dominum. Reuersa est, i. sic restituta, vt posset ad se retrahere.

11. Prophetes, s. falsus, Chald. Propheta mendax nomine Michal, Venerunt, &c. Heb. & Chal. venit filius suus, & narrauit 70. vt noster Interpres.

18. Similis tui, Heb. Chal. & 70. sicut tu.

23. Suum Propheta, Heb. & Chald. & 70. ipsi Prophetæ.

29. Propheta senex, pro, suam.

33. Verba, i. gesta. Nouissimis, i. extremis, scil. infimis, Chald. & 70. parte. Implebat manum suam, pro, eius implere autem manum, pro consecrare. offerebat enim aliquid Deo quicumq; in sacerdotem consecrabatur, potest etiam, suam, proprie accipi; vt sensus sit, consecrabatur in sacerdotem, Chal. offerebat munus suum.

C A P. XIV.

3. **C**rustulam, Chal. & 70. placentas.

6. Missus, s. à Deo Durus, i. dura nunciaturus.

9. Omnes, sc. duces, seu Principes Israel. Corpus, i. tergum.

10. Mingentem ad parietem, i. canem, vt masculum grandiore, Chal. cognitione præditum. Clausum, s. loco tuto. Nouissimum, Heb. Chal. & 70. derelictum. Reliquias, i. reliquos, s. posteros. Ad purum, q. d. ita vt nihil relinquatur, nisi locus mundus, omni re vacuus.

13. Quia inuentus, &c. q. d. quia ei soli placuit Deo in hac parte parcere.

14. In hac die, q. d. domum, quæ nunc est, Chald. eum qui viuit hodie. Et in hoc tempore, Chald. & qui gignetur ex nunc & ultra. q. d. non solum qui nunc viuunt, sed etiam posteros. Sicut moueri, &c. q. d. assidue. Flumen, s. Euphratem.

16. Tradet, s. in desolationem.

17. Therfa, s. vbi tunc puer ægrotabat dicitur ea fuisse Regia ante Samariam conditam. Domus, forte erat prope vrbs portam.

19. Verborum dierum, i. annalium.

21. Poneret nomen, s. vt vocaretur Dei locus, ibiq; ipse coleretur. Ex omnibus, i. præ omnibus. Amanitis, i. de populo Hamon, adeoque infidelis, Chald. de filiis Hamon.

22. Super omnibus, Chal. magis quam omnia.

23. Aras, Heb. Chal. & 70. excelsa.

24. Effeminati, i. scorta mascula. Attriuuit, Hebr. & Chal. eiecit 70. abstulit.

27. Scutatorum, Hebr. & Chal. cursorum, 70. præcursorum. sic & inf.

C A P. XV.

1. **R**egnauit, i. cœpit regnare.

2. Abessalon, 2. Par. 11. dicitur Absalon.

3. Cum Domino, i. coram Domino, Chald. in timore Domini.

4. Lucernam, q. d. filium Regem. Statuerat, i. stabiliret. s. in pristino statu Regem Iuda.

5. Sermone, i. negotio, s. cæde peccauit quidem etiam in aliis, sed id grauissimum fuit, & plenum nequitia.

6. Eiu, s. Roboam.

10. Matris, i. auia apud quam velut matrem fuerat educatus. Sic proxime dicitur Dauid pater. Vide sup. Nu. 2. vbi hæc dicitur mater Abia patris Asæ.

12. Effeminatos, i. scorta mascula. Purgauit, Heb. abstulit. 13. Princeps, Heb. Regina, q. d. ne regnum gubernaret, Chal. amouit de Regno. In sacris, Heb. & Chald. quia fecerat simulacrum.

14. Excelsa, i. altaria in locis editis in Dei cultum facta ante exstructum templum. Non abstulit, forte non potuit, aut putauit posse permitti. Hiero. 2. cont. Pelag. dicit, eum in hoc errasse, Heb. non sunt ablata.

15. Sanctificauerat, i. dedicauerat ad Dei cultum, sc. in gratiarum actionem pro victoria parata, sed in idololatriam lapsus non dederat.

17. Rama, nomen arcis ab altitudine sic dictæ.

Egredi, vel ingredi, s. prohibuit transitum, ne quis ab Asa venire posset, aut ad illum ire.

19. Inter partem, s. fuit q. d. antiquum est.

20. Domum Maacha, Hebr. Beth Maacha. 70. domus Maach omnem, s. Heb. Chal. & 70. & omnem.

21. Reuersus est, sic etiam 70. at Heb. & Chald. mansit.

22. Excusatus, s. quin veniat.

23. Duobus annis, sc. pacificis, vt quidam interpretantur.

27. Domo, i. tribu.

28. Tertio, s. bellorum contra Israel, vt quidam aiunt.

C A P. XVI.

2. **P**luere, i. statu infimo.

3. Posteriora, i. posteritatem.

4. Regione, Heb. Chal. & 70. agro.

5. Prælia, Heb. Chal. & 70. fortitudo. sic & inf.

7. Ob hanc causam, Heb. Chal. & 70. & quia.

Eum, sc. Nadeb dominum suum, vel ipsum Baala scil. Deus ob peccata Namilla, hoc est Iehu &c. non habentur Heb. aut Chal. aut in 70.

8. Vicesimo sexto, s. à cœptis bellis, & regni 36. decem enim annis pacifice regnauit Vide 2. Par. 16.

9. Equitum, Heb. Chald. & 70. curruum. Præfetti Therfa, Hebr. indicatur fuisse præfectum domus regie in Therfa.

11. Amicos, i. socios.

18. Expugnanda esset, Heb. Chald. & 70. expugnata, seu capta esset.

19. In peccatis suis, Hebr. Chald. & 70. propter peccata sua.

31. Seruiuit Baal, videtur nomen proprium Idoli. et si quidam negant. Vide c. 18.

33. In opere suo, Heb. Chald. & 70. vt faceret, s. pessime, q. d. auxit subinde peccata.

34. Primitiuo, i. primogenito, s. viuentem tunc, vel mortuo. Nouissimo, i. ultimo, s. ex omnibus filiis solo relicto, vel etiam mortuo. Vide Ios. 6.

CAP. XVII.

1. **S**to, q. d. cui serui.3. *Contra*, i. è regione.12. *Duo*, i. pauca. *Faciā illud*, pro, faciam panem.17. *Mulieris*, s. illius, de qua sup. *Matriū familias*, Hebr. Chald. & 70. dominas domus. *Halitus*, 70. halitus vitæ, Chal. spiritus.18. *Et tibi*, scil. commune, q. d. quid mihi tecum? vel, quid tibi feci? *Remorarentur*, i. venirent in memoriam, s. Dei.20. *Vt cunque sustentor*, Hebr. Chald. & 70. habito, seu, hospitor.21. *Mensus est super puero*, i. more metientis puero incubuit.

CAP. XVIII.

1. **T**ertio, s. sterilitatis, vel à recessu Eliæ de torrente.4. *Speluncis*, 70. speluncis duabus.5. *Valles*, Heb. Chal. & 70. torrentes.6. *Seorsum*, Heb. & 70. solus, s. seorsum à Rege.10. *Adiuravi*, i. fecit iurare, vel obtestando postulauit, vt te indicarent. Est quidem adiurare proprie metu violandæ Religionis, aut pietatis, aut incurrendæ diuinæ vltionis adigere ad aliquid faciendum. *Eo quod*, pro, quod.21. *Claudicatū*, Chald. diuisi estis. *Duas partes*, sc. nunc Deum colendo, nunc idola, Heb. duas cogitationes, 70. duobus poplitibus.22. *Remansi*, sc. hic. Nam alii latebat, vel se putabat solum.23. *Boues*, Heb. iuueni, seu vituli, Chald. & 70. vt noster. sic & inf. *Faciā*, i. immolabo.24. *Per ignem*, i. dando ignem. *Sit Deus*, i. pro vero Deo habeatur. *Optima propositio*, Heb. Chal. & 70. bonus sermo.26. *Dederat*, s. Achab, vel qui adduxerat. *Fecerunt*, i. sacrificauerunt. *Altare*, s. prope saltantes, vel supra.27. *Deus enim est*, sc. vt dicitis, Chald. quia vos dicitis, quod Deus est. *Loquitur*, s. cum aliquo. *Diuersorio*, Hebr. infecutione, seu apprehensione, s. hostium.29. *Prophetantibus*, Chal. insanientibus. *Sacrificium*, s. vespertinum.30. *Curaui*, i. refecit.32. *Aratiunculas*, i. sulcos. Heb. & Chal. locum capientem duo sata seminis, 70. locum capientem duas metretas seminis.36. *Holocaustum*, scil. vespertinum. *Omnia verba hac*, i. has omnes res.37. *Iterum*, Heb. retrorsum, sc. vt redeant in viam, 70. post te.40. *Torrentem*, s. ne terra sancta illorum sanguine contaminaretur.41. *Ascende*, pro surge.43. *Puerum*, i. famulum. Quidam putant filium mulieris Sareptanæ.44. *Vestigium*, Heb. & Chal. vola manus, 70. vestigiū. *Ascende*, pro, ito.45. *Verteret huc, atq. illuc*, Chal. se expediret, & descenderet. *Iezrael*, s. eam, quæ in Israel nam altera in Iuda.46. *Manus*, i. virtus, q. d. dedit ei robur.

CAP. XIX.

3. **T**imuit, Hiero. 2. cont. Pelag. Non dico mulierem, sed hominem formidare, de animi perturbatione descendit, quæ vitio carere non potest, dicente David, Dominus auxiliator meus, non timebo quid faciat mihi homo, Heb. (vt nunc legitur) Chal. vidit, s. periculum vel q. d. intellexit quæ dixerat Iezabel, at 70. timuit, & ita puto legendum Hebr. sicut legi potest mutatis punctis, & quidem additio punctorum fecit tantam lectionum varietatem in scriptura, quod hic annotatum non erit opus repetere. *Quocunque enim ferebat voluntas*, Hebr. & 70. iuxta, seu, ad animam suam vel pro anima sua, Chal. vt eriperet animam suam.4. *Iuniperum*, Chal. genistam.8. *Horeb*, s. vbilex data pars est Sinai ad occidentem.9. *Mansit*, Chal. pernoctauit.10. *Domine*, i. Domini honore. *Solus*, sc. qui palam Dei honorem tuear, vel se forte solum putabar.11. *Transit*, 70. transibit. *Spiritus*, i. ventus.*Subuertens*, i. qui videretur, vel posset subuerrere, &c.*Commotio*, i. montis concussio.12. *Sibilus*, Hebr. Chald. & 70. vox. *Aura tenuis*, Hebr. racita tenuis, Chald. canentium in silentio, 70. vt noster interpres.13. *Egressus*, s. antea.18. *Derelinquam*, Chald. reseruabo. *Septem*, i. multa. *Adorauit eum*, osculans manum. Solebat adoratio fieri osculando propriam manū, vt nunc vulgo fit, cum quis primarium virum salutat. Vide Iob 31. Hebr. & Chald. osculatus est eum, 70. adorauit eum.19. *Vnus*, scil. ex arantibus hominibus. *Pallium*, huius impositione Elifæus spiritum accepit.20. *Quod enim meum erat feci tibi*, Hebr. Chald. & 70. quid enim feci tibi? &c. q. d. quid tibi feci, quod te impediat?21. *Ab eo*, s. Elia. *Aratro*, Heb. Chal. & 70. instrumentis, s. aratri lignis. *Populo*, s. cognatis, & amicis.

CAP. XX.

5. **Q**uimisi nos ad te, Hebr. Chal. & 70. quia misi ad te dicens.7. *Insidietur*, Heb. Chal. & 70. malum quærir.9. *Faciā*, s. vt sim tibi tributarius. Id enim intellexerat cum primum respondit.10. *Pugillis*, s. implendis.11. *Accinctus*, scil. ad prælium. *Discinctus*, s. soluto baltheo, parta victoria.13. *Certe*, Heb. & Chal. nonne.14. *Pedissequos*, scil. pueros nobiles, qui educabantur in aula Achab, Hebr. Chal. & 70. pueros, seu adolescentes.*Quis incipiet præliari?* q. d. quis aciem instruet, vt dux? Heb. quis ligabit aciem, seu prælium? Chal. quis ordinabit prælium? 70. quis coniunget prælium?16. *Vmbraculo suo*, Heb. & Chal. tabernaculis.*Cum eo*, s. inebriati.17. *Miser*, s. exploratores.21. *Egressus*, s. intelligens hostes terga vertisse.24. *Principes*, Hebr. duces, Chald. imperatores, 70. satrapas.27. *Acce-*

27. *Acceptis cibariis*, Chal. parati.
 34. *Plateas*, i. fora rerum venalium, ex quibus vectigalia.
 35. *In sermone Domini*, i. in flu Domini.
 36. *Percutiet*, Chal. occidet, *Percussit*, Chal. occidit.
 38. *Mutauit aspersione pulueris os*, &c. Heb. mutauit se, posito pileo, seu velo super Chald. & operuit panno, 70. & ligauit vitta. alij tamen, puluerem vertunt. alij capitis amictum.
 39. *Præliandum cominus*, Hebr. & Chald. in medium belli, 70. ad exercitum, vt præliaretur. *Lapsus fuerit*, i. euaserit *Anima sua*, &c. q. d. pro eo occideris.
 40. *Turbatus*, id additum ab interprete.
 41. *Absterse puluerem*, Hebr. amouit velum, Chald. amouit pannum, 70. amouit vitam, seu fasciolam.
 42. *Dignum morte*, Heb. anathematis mei, i. morti obnoxium, 70. perniciosum.
 43. *Audire contemnens, & furibundus*, Chal. turbatus, & dolens, 70. confusus, & flets.

CAP. XXI.

1. **V**erba, i. res, seu acta.
 3. *Propitius sit mihi Dominus*, Heb. absit mihi à Domino, i. auertat id Dominus à me.
 4. *Indignans & frandens*, sup. eadem verba Heb. vertit, audire contemnens, & furibundus, 70. confusus, & conturbatus, Chal. conturbatus, & dolens.
 7. *Grandis auctoritatis*, &c. Ironia est.
 8. *Maiores*, s. quosdam sibi notos, & obsequentes.
 9. *Prædicate*, i. indicite. *ieiunium*, sc. diebus ieiunij crimina iudicabantur, & puniebantur, forte, vt sanctius res tanti momenti fieret.
 10. *Filios Belial*, i. improbos, seu impios.
 13. *Diaboli*, Heb. Belial *Diabolici*, Heb. Belial. *Benedixit*, pro, maledixit, Chal. blasphemauit. *Regem*, Chal. maledixit Regi.
 19. *Addes*, scil. quod sequitur. *Loco*, i. regione, seu cititate.
 20. *Inimicum tibi*, q. d. quem soles semper carpere, Heb. & 70. inimice mi, q. d. inuenisti quod in me reprehenderes qui mihi semper aduersaris. *Venundatus*, i. totus in id deditus.
 21. *Posteriores*, i. posteros. *Mingetem*, &c. Vide sup. c. 14.
 24. *Achab*, Hebr. Chald. & 70. ipsi Achab, q. d. aliquis

de familia Achab. vide simile quid sup. cap. 16. in princ.
 27. *Cilicio*, Heb. Chal. & 70. sacco. sic & inf. *Demisso capite*, sic etiam 70. At Chal. discalciatus. Alij, sensim, s. more poenitentium.
 29. *Mei causa*, Hebr. & 70. à facie mea, Chal. ante me.

CAP. XXII.

1. **T**res, s. fere. idq; à fœdere cum Benedad.
 10. *Area*, sc. quadam. nam area prope urbem erant ob hostium incursiones, vt quidam notant. forte platea aliqua significatur, seu planities in modum area.
 11. *Dominus*, Heb. est Iehoua, vt mirum sit Idololatrias eum sic nominare, eique deferre. Vide sup. Iud. 17.
 12. *Ventilabis*, Heb. & 70. cornu petes, Chald. occides.
 15. *Ascende*, Ironice.
 20. *Verba huiusmodi*, &c. Heb. Chal. & 70. iste sic, & iste sic, q. d. vnus vno modo, alius alio.
 21. *Egressus*, s. de loco suo. non n. erat inter Angelos.
 22. *Spiritus*, s. quidam malos. *Egredere*, permissio est, non præceptum.
 24. *Mene* Heb. & Chal. quando me.
 25. *Intra cubiculum*, 70. de cubiculo in cubiculum. *Abcondare*, s. ne te occidant, quod mortis Regis causa fueris per falsam prophetiam.
 26. *Ama'ech*, 70. Regis.
 27. *Tribulationis*, i. modico, Hebr. angustia.
Angustia, i. exigua.
 30. *Sume arma*, & *ingredere*, Hebr. mutandum, & ingrediendum, q. d. mutabo habitum, & ingrediar, Chal. cooperiā me. & ingrediar. *Et induere*, pro, & tu induere.
 34. *Pulmonem, & stomachum*, Hebr. coniuncturas, & loricam, q. d. inter laminas pendentes à lorica, & loricā, i. in inguine, 70. inter pulmonem, & pectus.
 35. *Commisum est*, Heb. ascendit, i. creuit, seu incaluit. *Sinum*, i. medium.
 38. *Habenas*, Chald. vasa armorum.
 46. *Opera*, Hebr. & Chal. fortitudo.
 47. *Effeminatorum*, i. scortorum masculorum.
 48. *Rex*, s. Prorex constitutus à Rege Iuda. vt indicant Hebr. & Chald. *Edom*, i. Idumæa, quæ tunc Regi Iuda subiecta erat.
 49. *Classes*, Heb. naues. *In mari*, Hebr. & 70. *Tharsis*, i. matinas, Chal. Africanas.

LIBER IV.
qui Hebr. II. Regum dicitur.

CAP. I.

1. **R**euaricatus, sc. defecit ab Israel, nolens ei pendere solitum tributum. Vide cap. 3. Chald. rebellauerunt Moabitar.
 2. *Cancellos*, s. fenestras. *Canaculi*, i. tabulati superioris. *Beelzebub*, i. dominum muscæ, s. ita dictus ob muscarum copiam oriētium ex sanguine hostiarū. Vel vt quidam volunt, quod perniciosus aliquando muscis regionem liberasset. Sunt

qui dicant Beelzebub appellatum, q. idolum muscarum: Ac caronitas n. muscam coluisse, Baal quidem idolum, zebub, musca.

8. *Pilosus*, s. capillo oblongo, & horrido.
 9. *Homo Des*, Ironice.
 13. *Genua*, Hebr. Chald. & 70. se super genua. *Contra*, i. ante. *Animam*, i. vitam, seu me.
 17. *Frater eius*, id acceptum ex 70. nam Hebr. non est, nec Chald. *Secundo*, scil. Regni solius. nam cum

patre Iosaphat annis fere nonem. Vide inf. cap. 3.

C A P. II.

2. **S**ede, i. mane.

3. **Fili**, Chald. discipuli. Forte ita vocantur Prophetæ, ut homines, filii hominum, & Homero Achiui, filii Achiuorum. Vide inf. cap. 4.

5. **Nou**, i. Dei reuelatione.

6. **Sede hic**, s. volebat facere periculum amoris erga se Elisæi.

7. **Super**, i. iuxta.

9. **Duplex**, i. magnus, seu eximius, 70. dupliciter. Alii, duæ partes spiritus tui, q. d. bona pars.

11. **Turbinem**, s. simul cum curru, vel currus tantum diuiserat ab Elisæo non Eliam sustulerat. **Cælum**, i. aerem. vbi vero deinde collocatus, incertum. in paradiso terrestri putatur à multis.

12. **Auriga**, Heb. equites, 70. eques, Chald. qui plus proderat Israeli oratione sua, quam currus, & equites.

Scidit, s. præ mœrore.

14. **Etiā nunc**, s. cum tantopere opus est eius auxilio, Heb. etiam ipse.

15. **Econtra**, i. è regione.

16. **Qui possunt ire & querere**, Heb. & Chal. eant, quæso, & quærant, 70. euntes iam quærant.

17. **Acquiesceret**, Heb. & 70. erubesceret, s. negare.

19. **Sterilis**, i. infalubris. Heb. & Chal. orbatrix, q. d. interficiens.

21. **Sanaui**, i. reddidi salubres.

24. **In nomine Domini**, i. inuocato Dei nomine.

Lacerauerunt. Ita puniti parentes, qui filios illa docuerant Iust. q. 80. Aug. serm. de temp. 204.

C A P. III.

1. **D**ecimooctauo. Vide sup. cap. 1.

2. **Tulit**, i. abstulit.

7. **Veni**, Heb. Chald. & 70. num venies?

9. **Rex Edom**, i. Prorex Idumææ, quæ tunc Regi Iuda subiecta.

10. **Heu, heu**, Heb. Ah, ah.

11. **Vt deprecemur**, Chal. vt interrogemus, Heb. & inquiremus, seu, sciscitabimur, 70. & consulemus.

12. **Est apud eum**, & c. q. d. vere Propheta est. quidam tamen per interrogationem legunt.

13. **Quid mihi, & tibi est?** q. d. quid tibi mecum est, quod ad me venis? **Quare**, Hebr. non quia, q. d. omittit ista, & adiua nos, quia videtur Deus congregasse, & c.

14. **In cuius conspectu sto**, i. cui seruo. **Erubescerem**, Heb. Chal. & 70. susciperem, i. honorarem, seu reuererem.

15. **Psalterem**, sc. qui Dei laudes canendo eleuet mentem meam. **Manus**, i. virtus, s. ad prophetandum.

16. **Alueum**, pro, in alueo. **Fossas, & fossas**, i. multas, seu varias fossas.

17. **Familia**, Heb. & Chal. greges, seu pecora, 70. acquisitiones, seu possessiones.

19. **Electam**, i. pretiosam, seu egregiam.

20. **Sacrificium**, s. matutinum.

21. **Baltheo**, q. d. ense. **Terminis**, i. finibus suæ regionis.

22. **Ex aduerso aquarum**, Heb. Chal. & 70. super aquas.

23. **Contra se**, s. ob aliquam inter ipsos discordiam.

25. **Muri**, q. d. omnia vrbi vicina vastauerant, sola vrbs remanebat. **Fictiles**, Heb. Chareseth, quod quidam dicunt esse nomen vrbs regis, de qua statim. **Magna ex parte**. id additum ab Interprete.

27. **Holocaustum**, s. Deo suo, vt sic placaret. **Indignatio**, s. ob tantum facinus, simul etiam miseri sunt calamitatis.

C A P. IV.

1. **P**rophetarum, Heb. filiorum Prophetarum, Chald. discipulorum Prophetarum. Vide sup. cap. 2. **Ad seruiendum**, Heb. Chald. & 70. in seruos.

2. **Parum olei**, Heb. Chal. & 70. vas olei, s. lecythus.

4. **Et cum plena**, & c. Chal. & 70. vbi vnum fuerit plenum, tolle inde, & imple aliud.

5. **Super se**, i. post se, vel q. d. se includens intus, sic & infra.

8. **Facta est autem quadam dies**, Heb. Chald. & 70. fuit autem die quadam, q. d. accidit vero vt, & c. **Sunam**, Heb. & Chal. Sunem, 70. Sonam. **Magna**, i. diues, vel insignis, Chal. timens peccata.

10. **Cœnaculum**, i. cubiculum.

13. **In medio populi**, & c. q. d. nullare indigeo, ve', non desunt, qui me adiuuent.

14. **Ne quæras, filium enim**, Heb. Chal. & 70. profecto, filium.

16. **In tempore isto**, s. elapso anno. **Si vita comes fuerit**. Hebr. viuentem te, 70. viuens tu, Chal. superstites eritis. Vide Gen. 18. nu. 14. **Mentiri**, i. decipere.

19. **Doleo**, s. ob solis radios.

23. **Calenda, nec sabbatum**, s. his diebus solebant Prophetas consulere. **Vadam**, Heb. Chal. & 70. pax, q. d. vale, vel bene quidem habent nostra. sed est, cur velim illum conuenire.

24. **Mina**, i. duc. **Ne mihi moram**, & c. Heb. Chal. & in 70. sensus est, Duc Asinam propere, nec mea causa moreris, vt ego equitem, nisi ego dixerō tibi, s. volebat illum præcedere cum Asina, ipsa pedes sequi. asinam vero ducebat vt Prophetam vcheret.

29. **Ne salutes**, & c. q. d. ne immoreris vlla in re, etiam salutandi, aut respondendi causa.

35. **Semel huc**, & c. Heb. & Chald. semel huc, & semel illuc.

38. **Vni de pueris suis**, Heb. Chal. & 70. puero suo.

39. **Colocynthidas agri**, i. agrestes cucurbitas.

40. **Mors**, s. putabant esse venenum.

42. **Balsalisa**, Chal. terra Australi. **Primitiarum**, i. ex nouis frugibus, vel in oblationem primitiarum.

Frumentum nouum, s. in spicis, Chal. manipulos, 70. palathas, Hebr. spicas recentes. **Pera** sic etiam 70. at Heb. & Chal. veste quod quidam referunt ad granorum thecas, seu folliculos.

44. **Verbum Domini**, i. prophetiam.

C A P. V.

1. **E**t diues. id additum ab Interprete.

2. **Latrunculi**, Heb. exercitus, seu agmina, Chal. turma, 70. milites.

5. **Mutatoria**, s. ad mutandum, seu induendum, cum in publicum proditur, q. d. decem vestes pretiosas

7. **Scidis**

7. *Scidit*, s. velut addita blasphemia, vel ex indignatione ob petitionem rei impossibilis.

12. *Ut lauer in eis*, & *munder*, Chald. nunquid si me illis lauerō, sanabor?

13. *Pater*, Chald. Domine mi.

15. *Benedictionem*, i. munus, Chald. oblationem.

17. *Burdonum*, Hebr. Chald. & 70. mulorum. *De terra*, s. super hanc volebat Deum adorare, velut in loco sancto, seu hostias offerre erecto ex ea altari.

18. *Depreceris Dominum*, pro, Hebr. Chald. & 70. ignoret Dominus, s. per tuas preces. *Adorauero*, i. me incuruauero, dum Rex qui mihi innititur, se incuruat.

Adorante eo, sic etiam 70. at Hebr. & Chald. adorante me. i. me flectente adorantis specie.

19. *Vade in pace*, q. d. ignoret. *Electo terra tempore*, Hebr. & Chald. quasi vnum miliare terræ. Vide Gen. 35. vbi eandem vocem Hebræam vertit, vernum tempus.

20. *Pepercit*, s. abstinuit.

21. *Recte sunt omnia*, Hebr. estne pax? Recte, Hebr. pax.

22. *Mutatorias*, i. pretiosas. vide sup.

24. *Iam vesperi*, Hebr. in locum editum, seu in arcem, Chald. & 70. in locum obscurum, Alii, in locum secretū

26. *In presenti*, i. præsens.

CAP. VI.

2. *M*aterias singulas, Hebr. Chald. & 70. trabem vnā.

3. *Ergo*, Hebr. & Chald. quæso.

6. *Lignum*, i. manubrium alterum. *Natauit*, s. coniectum manubrio nouo.

8. *Ille*, & *illo*, Hebr. Peloni Almoni, q. d. tali, & tali. vide Ruth 4.

10. *Præoccupauit*, Hebr. & Chald. monuerat, s. Propheeta Eum, s. Regem. *Obseruauit se tibi*, s. ne incideret incaute in insidias, Chald. cauit sibi illinc. *Non semel neque bis*, q. d. sapius.

12. *Nequaquam*, q. d. non ita est, vt tu suspicaris.

15. *Heu, heu, heu*, Hebr. ah, ah, ah, Chald. obsecro 70. ô.

17. *Pueri*, i. famuli.

18. *Adeum*, forte è ciuitate egressum. *Cacitate* 70. *doguia*, aorasia, s. cæcitas est, qua videntur quædam, alia non. Vide Gen. 19. *Ne viderent* Hebr. Chald. & 70. cæcitate.

19. *Dixit*, s. ab eis interrogatus. *Ostendam vobis*, Hebr. & Chald. ducam vos ad.

21. *Pater*, Chald. magister.

23. *Dimisit*, s. Propheeta, vel Rex. *Vltra*, i. per longum tempus, s. dum ille Rex vixit. *Latrones*, Hebr. Chald. & 70. exercitus seu milites.

25. *Argenteis*, scilicet siclis, 70. siclis argenti. *Cabi*, Cabus sexta pars sari, satum vero tertia pars ephi. *Stercoris*, s. ad fouendum ignem.

27. *Non*, s. possum te saluare, Chald. nisi. *De area*, & c. q. d. qui nec frumentum habeam, nec vinum.

30. *Cilicium*, Hebr. Chald. & 70. faccum.

31. *Elisai*, s. qui cum possit orationibus, fame non liberet ciuitatem.

32. *Homicida*, s. Achab, qui occidit Naboth.

33. *Ait*, s. Rex. Vide c. seq. *Expectabo à Domino*, q. d. nulla est spes. Chald. Orabo Dominum.

CAP. VII.

1. *M*odius, Hebr. Chald. & 70. satum sic & inf.

Statere, Hebr. Chald. & 70. sic & inf.

2. *Cataractas*, i. fenestras, q. d. si id copia maxima demittat triticum.

5. *Vesperi*, Hebr. in crepusculo, s. nocturno, vel matutino quamquam hic nocturnum potius intelligendum, vt & infra, nu 7 Chald. & 70. in tenebris.

7. *Tenebris*, s. nocturno crepusculo, vel matutino.

10. *Portam*, Hebr. portarium, Chald. portæ custodes.

Eis, s. portæ custodibus.

13. *Mittentes*, s. aliquot ex eis, quamquam, Hebr. & Chald. indicatur ex relictis tollendos quinque, & mittendos, cui tamen sensui obstat quod sequitur de duobus missis, quamquam dici potest, in consilium non placuisse.

17. *Ad portam*, s. præfectum

CAP. VIII.

2. *D*ebus multis, Hebr. Chald. & 70. septem annis.

3. *Interpellaret*, Hebr. Chald. & 70. Clamaret, s. petens sibi restitui sua, quæ dum abesset, ab aliis fuerant occupata.

4. *Puero*, Chald. discipulo.

6. *Eunuchum*, erant hi magna auctoritate in Regum domibus.

9. *Et omnia bona*, 70. de omnibus bonis.

10. *Dic ei*, q. d. etiam si tu ei dicas, vel potes quidem dicere quantum ad vim morbi attinet, non enim est læthalis. No. quod Hebr. legitur, dic, Non, sed illud, Non, & Chald. & 70. & Hebræi volunt positum pro ei, scilicet. pro illo. vt interdum solet in scriptura. *sanaberis*, Hebr. vita viues.

11. *Stetitque*, s. Hazael secundum 70. expectans, s. diu, vt acciperet munera, adeo vt erubesceret. Alii, ad Propheeta referunt, Chald. & vertit faciem suam, s. vt mortificationem celaret, vel fletum.

13. *Canis*, q. d. sumne canis, vt talia faciam? vel, quomodo id possum, cum sim abiectissimus?

15. *Stragulum*, Chald. operimentum villosum.

Infudit aquam, Hebr. Chald. & 70. intinxit aqua.

Expandit, s. vt refrigerare febricitantem videtur, re vera autem vt suffocaret.

19. *Lucernam*, i. splendorem regium.

21. *Seira*, i. montem Seir. *Populus*, s. Idumæorum.

22. *Lobna*, ciuitas erat in sorte Iuda vide Ios. 21.

26. *Capisset*, s. patre viuentem. *Vno*, s. solus post mortem patris, cum quo 20 annis regnauerat. *Filia*, i. neptis.

27. *Gener enim*, & c. s. vxorē duxerat de familia Achab.

CAP. IX.

1. *F*iliis. Vide sup. cap. 2. *Accinge lumbos*, i. parate ad iter, *Olæ*, s. balsami.

2. *Suscitabis*, i. surgere facies. *Fratrum*, i. sociorum.

4. *Puer Propheta*, 70. puer Propheta. Chald. discipulos Prophetarum

8. *Clausum*, & c. *missum*, q. d. & qui tuto sunt loco, & qui extra, Chald. & 70. clausum, & derelictum videli. 3. c. 14. & inf. c. 14.

11. *Quid locutus sit*, Hebr. sermonem eius, i. quid loqui soleat, 70. loquacitatem eius.

13. *In similitudinem Tribunalis*, Heb. Chald. & 70. super gradus.

14. *Obsederat* Hebr. Chal. & 70. custodiebat, s. ne caperetur ab Azael, vel captam iam observabat, si posset recuperare, quem sensum secutus est noster Interpres.

17. *Currum*, sic etiam Chal. at Heb. & 70. equitem.

Recte sunt omnia? Heb. Chal. & 70. num. pax? sic & inf. proxime.

18. *Currum*, Hebr. & 70. equum. *Quid tibi & paci*, i. quid tibi cum pace?

19. *Currum equorum*, Heb. Chal. & 70. equitem.

20. *Præcepit*, Heb. furiose.

23. *Manum*, q. d. habenas.

25. *Onus*, i. prophetiam de punitione.

26. *Filiorum*. apparet etiam filios occisos, ne succederent patri.

27. *Viam*, s. secretiorem.

30. *Stibio*, Heb. fucus.

31. *Zamri*, pro, Iehu simili Zamri.

32. *Quæ est ista*, Hebr. quis mecum, quis, q. d. estne quisquam istic, qui faciat quod volo? Chal. quis est hic, quis? 70. quis es tu, descende ad me, q. d. Heus tu, quicunque es, adesto, s. quærebat, qui illam è fenestra præcipitaret.

35. *Summas manus*, i. manuum extremitates, vt vertit Chal. at Heb. palmas manuum.

37. *Ita ut*, & c. Hebr. Chal. & 70. ita vt non dicant, (s. qui viderint) hæc est Iezabel.

CAP. X.

1. *Scriptis*, s. tentans illorum animos. *Ciuitatis*, Heb. & Chald. Iezrael nutritos Achab, pro, nutritos filiorum Achab.

9. *Iusti*, i. extra culpam, Chald. innoxii. *Quis percussit*, q. d. numquid ego? indicare vult rem factam Domini voluntate, adeoque iuste.

11. *Notos*, i. familiares, Chal. propinquos. *Sacerdotes*, Chal. socios.

12. *Cameram*, Heb. Chal. & 70. domum, sic & inf.

13. *Fratres*, i. nepotes ex fratribus.

14. *In cisterna*, i. iuxta cisternam.

15. *Benedixit*, s. salutauit, Chal. optauit ei pacem.

Rectum, s. erga me, q. d. amasue me?

17. *Vsq. ad unum*, Hebr. donec disperdidit eum, Chal. donec exterminauit eum.

19. *Insidiose*, Chal. callide.

20. *Sanctificate*, i. indicite *Vocantque*, Heb. & Chal. & vocauerunt.

21. *A summo ad summum*, i. ab extremo ad extremum, Heb. ab ore ad os, Chal. ab angulo ad angulum.

24. *Eius*, s. qui fugere permiserit.

Pro anima, q. d. pro eo occidetur.

25. *Proiecerunt*, s. illorum cadauera. *Templi*, i. vbi templum.

27. *Latrinas*, s. publicas.

32. *Tadere*, Chal. indignari, 70. ferire, seu excidere.

33. *Super*, i. iuxta.

CAP. XI.

2. *Detriclinio*, Heb. Chald. & 70. dicunt abscondisse vtrumque in loco, seu cubiculo lectorum, s. vbi

dormiebant Sacerdotes, & Leuitæ prope templum.

Domo Domini, i. templi appendicibus, seu in atrii porticibus.

4. *Templum*, i. atrium. *Adiurans*, s. ne consilia proderent.

5. *Sermo*, i. res *Introeat*, s. vt ministret in templo. No. quod omnes milites erant Leuitæ. *Excubias*, Heb. Chal. & 70. custodiam, q. d. obseruet, ne quis à Regia veniat dum Rex coronatur. *Sur*, Chald. Baronum, 70. viarum. erat porta hæc in atrio præcipua, & ad orientem. *Scutariorum*, s. militum, qui templum custodire solebant. *Messa*, Heb. Massa, Chal. solcite. Alii, à desertione, q. d. ne quis locum suum deserat.

7. *Egredientes*, s. expleto ministerio eius hebdomadæ. Not. quod isti coniungebantur in eo munere cum ingredientibus ad ministrandum. itaque vocat duas partes. Vide inf.

8. *Septum templi*, s. eam partem atrii, vbi Rex custodiebatur, septus militibus, vel atrii sacerdotum, Chal. intra ordines, s. militum, 70. in atrium templi.

11. *Dextera*, s. australi.

12. *Diadema*, Chal. coronam 70. sanctificationem, s. vox Hebræa æquiua est. sic Psal. 131. *Testimonium*, s. legem, quæ Regibus proponebatur. Vide Deut. 17.

Vixerunt, s. ob controuersiam de Regno, sic Salomonem. alioqui Regum filii non vgebantur.

14. *Super tribunal*, Heb. Chald. & 70. super, seu iuxta columnam, s. illic erat Regium tribunal. *Cantores*, sic etiam 70. at Chal. magnates.

16. *Iuxta palatium*, Heb. & 70. domus Regis, Chal. in domum Regis.

18. *Valide*, Heb. bene, Chal. pulchre, 70. studiosè, seu, diligenter. *Sacerdos*, s. summus.

19. *Cerethi & Phelethi legiones*, Hebr. duces, & cursores, i. satellites non enim sunt Heb. hæc voces, Cerethi, & Phelethi, de quibus vide 2. Reg. 8. num. 18.

Scutariorum, Chal. & 70. cursorum. alii, militum, vel satellitum.

20. *In domo*, i. prope domum.

CAP. XII.

3. *Immolabat*, s. Deo, sed loco non licito.

4. *Sanctorum*, i. templi, seu rerum Deo consecrarum. *Prætereuntibus*, i. in numerum transeuntibus, s. qui attigerant 20 annum, numerabantur, & dabat quisque dimidium sicii ad sacrificium iuge, de quo vide Exo. 30.

Qua offertur, pro, & quæ offertur. *Pretio anima*, s. quo se redimebat, cum se Deo vouerat.

5. *Iuxta ordinem suum*, Heb. & Chald. à noto suo, seu familiari. Sic etiam inf.

Sarta tella, Heb. & Chal. scissuras, seu rupturas.

8. *Prohibiti accipere*, Heb. Chald. & 70. conuenerunt, seu consenserunt, ne acciperent.

9. *Gazophylacium*, s. arculam. *Desuper*, Heb. & Chal. in ostio eius. quidam tamen vertunt, in operculo.

Ad dexteram, s. templi, i. ad Austrum. sic quidam, sed quod sequitur, videtur repugnare.

10. *Effundebant*, Chal. & 70. colligebant, s. in fasciculos, seu sacculos.

13. *Hydria*, alij, scyphi argentei, Chald. calices argentei,

Sentei. 70. portæ argenteæ. Sic & sequentia aliter vertunt, quam noster. s. incerta est valde significatio quorundam Hebraicorum verborum.

15. *Fiebat*, i. exigebatur. *Fide*, s. bona.

16. *Delicto*, i. emenda victima pro delicto, s. dabatur interdum sacerdotibus, vt emerent, & quod supererat sacerdotum erat. Ita quidam. Glo. interlin. refert ad pecuniam, de qua. Exod. 30. cum populus recenscebatur. Forte intelligitur quævis pecunia pro peccatis oblata sacerdotibus. *Intemplum*, s. ad sacra recta.

18. *Sanctificata*, i. donaria. *Argentum*, Heb. Chal. & 70. & Complu. aurum. *Recessit*, i. desit venire.

20. *Mello*. non est iste Mello, qui in Hierusalem. secundum quosdam. Alii eundem locum putant.

C A P. XIII.

3. *Debus*, s. Ioachaz

5. *Saluatorem*, s. filium Ioachaz, vide inf.

6. *Lucus* s. plantatus in honorem Baal

7. *In tritura area*, Chal. & 70. in conculcationem.

13. *Sedit*, s. adhuc viuentem patre.

14. *Pater mi*, q. d. cur nos deseris? Chal. magister mi.

Currus, i. defensor, s. orationibus. *Auriga*, Heb. & 70. equites, Chal. qui plus proderat. Israeli suis orationibus, quam currus eius, & equites.

16. *Superposuit*, s. ad signi illius confirmationem.

17. *Ait*, s. alicui astantium, vel regi ipsi, vt aperiendam curaret, vel ipse aperiret. *Orientalis*, s. respiciens tem Syriam. *Aphec*. ciuitas erat Iudæ. quamquam hic etiam puto intelligi. Erant. n. præterea duæ, quarum altera in tribu Issachar, altera in tribu Aser. Vide Io 15. & 19.

18. *Iaculo*, i. sagittis s. iaculando.

20. *Latrunculi*, Heb. & Chal. turmæ, seu exercitus, 70. milites. *Iso anno*, Hebr. & 70. veniente anno, i. sequenti. Chal. in introitu anni.

23. *Miseratus est*, Chal. pepercit. *Reuersus est*, 70. respexit

C A P. XIV.

4. *Hoc tantum*, s. non rectum coram Domino, Heb. Chal. & 70. loco horum omnium (nisi tantum hoc quod) solum habent veruntamen.

6. *Sicut*, Heb. & Chal. quo. *In peccato*, i. ob peccatum, seu pro peccato

7. *Petram*, i. arcem in rupe sitam. vel est vrbis nomen, Heb. Selah. Chal. arcem, 70. petram. *Iezechael*, s. ab eo, qui illam expugnauit. 70. Iechol.

8. *Videamus nos*, s. ad conflegendum.

9. *Carduus*, & c. se cedro comparat. alterum velut abiectum carduo, q. d. ne si legationem quidem pacis mitteres, dignus esses qui exaudireris.

10. *Prouocas*, i. tibi accerfis.

11. *Bethsames*, s. eousque venerat ei obuiam Rex Israel.

13. *Ephraim*, i. per quam intrabant Ephraimitæ.

21. *Sedecim*. Aiunt quidam cum pater moreretur, fuisse trium annorum, nec per. 13. annos regnasse s. vsque dum esset annorum 16. ita conciliari quædam loca in speciem contraria.

22. *Elath*. s. quæ in Idumæa, tributaria olim Iudæ, Rex, s. Amasias.

25. *Sermonem* non extat ea prophetia.

26. *Carcere*. additum id ab Interprete. Sensus est, Heb. Consumptos omnes, & qui tuto erant loco, & qui derelicti. Vide lib. 3. cap. 14.

28. *In Israel*, i. in Israelis Regno sitam.

C A P. XV.

5. *Libera*, i. separata ab hominum commercio, Chal. Extra Ierusalem.

13. *Azaria*, Heb. Ozia, s. erat etiam ei id nomen.

16. *Tapsam*. vrbs est non procul à Therfa. *De Therfa*. i. à Therfa vsque, vel vsque ad Therfam. *Aperire*, s. portas.

19. *Phul*. Hic primus Rex Babylonie post Sardanapalum secundus Teglati Phalasar, tertius Salmanasar, quartus Sennacherib, quintus Asaradon, sextus Berodach septimus Ben Berodac, octauus Nabuchodonosor.

In terram, i. super, seu, contra terram, s. Israelis.

25. *Turre*, Heb. palatio, Chal. conclauis, alii, arce.

Iuxta Argob, & *iuxta Arie*, Heb. Chal. & 70. cum Argob & Aria, s. sociis coniurationis. *Viros*. Alii vertunt vii, vt significarentur non interfecti, sed interfectores.

29. *Domum Maacha*, Heb. Chal. & 70. Peth. Maacha. s. nomen est proprium vrbis, seu regionis.

35. *Domus Domini*, s. atrii: hanc quidam dicunt esse speciosam de qua Act 3.

37. *Illu*, s. mortuo Ioathan.

C A P. XVI.

1. *Regnavit*, i. regnare cœpit.

3. *Per ignem*. incertum, an simul etiam cremarent, probabile solum traiecisse. *Idola*, Heb. Chal. & 70. abominationes.

6. *Ailam*. vrbs est Idumææ, Heb. Elath. *Idumai* sic etiam Chald. & 70. at Hebr. varia lectio, itaque quidam vertunt Syri

9. *Eyrenen*, s. Mediæ vrbem.

12. *Veneratus est*, Heb. Chal. & 70. accessit ad.

Ascenditque Chal. obtulitque super illud.

13. *Super*, alii, iuxta.

14. *Æreum*, s. Salomonis. *De loco altaris*, & c. Hebr. Chald. & in 70. sensus est, Abstulisse illud de loco, in quo erat, s. inter templum altare illud, quod Rex iste posuerat. *Altaris*, s. sui. *Aquilonem*, s. cum antea esset ad Austrum.

15. *Maius*, q. d. meum. *Æreum*, s. Salomonis.

17. *Bases*, s. concharum, seu luterum.

18. *Musach*, i. tentorium, seu operimentum s. sub quo perfuncti munere suæ hebdomadæ, quiescebant sabbatho, postridie abituri. *Templo*, i. atrio sacerdotum, s. deiecit. *Conuertit in templum*, i. fecit, vt in templum duceret. *Regem*, i. Regis metum, seu gratiam.

C A P. XVII.

1. *Regnavit*, s. excusso iugo Assyriorum. alioqui anno quarto Regni Achaz regnare cœpit.

3. *Ascendit*, pro ascenderat, s. quarto anno Regni Achaz.

4. *Carcerem*, s. capra Samaria. Anticipatio est, postea enim narratur, quo modo id factum.

9. *Verbis*, i. rebus. *Custodum*, s. fructuum in agris, Chal. forti.

10. *Nemorosum*, i. frondosum.

11. *Verba*, i. res.

12. *Immunditias*, i. idola *Verbum hoc*, i. eiusmodi res.

13. *Testificatus*, i. velut testibus adhibitis contestatus. *Et videntium*, pro, id est videntium. *Ceremonias*, Hebr. statuta, seu decreta, sic & inf. *Sicut*, Hebr. Chald. & 70. quam.

14. *Noluerunt obedire*, Hebr. Chald. & 70. non crediderunt.

15. *Legitima*, Hebr. decreta.

18. *Iuda*, s. & Benjamin.

19. *Erroribus*, Hebr. & Chald. statutis, seu decretis, 70. iustificationibus, seu iustitijs.

16. *Legitima*, Hebr. Chald. & 70. iudicium, i. ritum colendi, sic & inf.

29. *Gens*, & *gens*, i. singulae gentes.

30. *Sochoth*, *Benoth*, i. gallinam cum pullis Chaldaicae voces sunt. *Nergal*, i. gallum gallinaceum, vox Chaldaica. *Asima*, i. hircum sylvestrem, Chaldaica vox.

31. *Nebahaz*, i. canem. *Thartac*, i. asinum *Adramelech*, & *Anamelech*, i. mulo, & equo.

32. *Nouissimis*, i. obscuris hominibus. *Syblimibus*, Hebr. Chald. & 70. excelsorum.

CAP. XVIII.

1. **T**ertio, s. Regni eius liberi à tributo.

4. *Nebustan*, i. res aenea, q. d. vile aë.

5. *Ante eum*, s. post David. Vide inf. c. 13 vbi de Iosia simile quid dicitur.

8. *Custodum*, s. fructuum, q. d. paruas, & magnas ciuitates, Chal. forti.

11. *Fluuiis*, sic etiam 70. At Hebr. & Chald. fluuius Alij iuxta fluuium.

17. *Misit*, s. post, vbi Ezechias renuisset pendere tributum. *Fullonis*, sic dictus, quod illic fullones aqua piscinae vestes lauarent.

18. *Vocaueruntq;*, s. ad colloquium.

20. *Forfitan misisti*, &c. Hebr. sensus est: An est tibi consilium & fortitudo sufficiens ad bellum? vel consilio & fortitudine sit bellum, non solis verbis *Rebellare*, sc. non soluendo tributum.

21. *Ingrederetur manum*, q. d. tandem plus incommodi afferet, quam commodi.

22. *Abstulit*, id dicunt ad inuidiam ei concitandam, non enim Dei abstulerat, sed idolorum, ut quidam aiunt, quod si Dei sancte fecit, volebat enim Deus solo in templo sibi sacrificari. Vide Isa 36.

23. *Transite*, &c. Hebr. fidei iube Domino meo. Alij, dato pignore certa cum Domino meo.

25. *Domini*, q. d. Dei vestri vobis irati. *Dixit mihi*, sciebat per Prophetas praedixisse.

31. *Quod vobis est utile*, Hebr. benedictionem, i. pacem, Chal. pacem.

32. *Fructiferā & fertilem*, Hebr. Chal. & 70. frumētī, &c.

34. *Emath*, Antiochia est, vel Epiphania *Arphat*, vrbs est prope Damascum.

CAP. XIX.

3. *Increpationis*, s. qua arguimur ab Assyriis. *Blasphemia*

s. qua Deum blasphemant. *Venerunt filij*, &c. q. d. sumus in magnis angustiis & periculo.

4. *Si forte*, coniungendum, cum, fac orationem, Chal. vtinam. *Exprobraret*, i. probris afficeret. *Reperta sunt*, pro reperiuntur, seu supersunt, s. Iuda & Benjamin.

7. *Spiritus*, i. voluntatem, seu reuertendi in patriam.

8. *Recessisset*, s. eo.

9. *Eum*, s. Regem Aethiopiae.

21. *Virgo filia Sion*, Chal. Regnū congregationis Sion, s. solet Regnum seuari, vt virgo. No. sensum esse, o Rex Assur paulo post te contemnet & videbit ciuitas haec, sc. cum hinc abibis amisso exercitu.

22. *Sanctum*, s. Deum.

23. *Ascendi*, pro, ascendam. *In summitate*, Hebr. latera. *Libani*, i. Ierusalem. *Succidi*, pro, succidam.

Abietes, 70. Cypressos. *Ingressus sum*, pro, ingrediar. *Carmeli*, i. agri fertilis.

24. *Claujas*, s. in vrribus.

25. *Plasmaui illud*, &c. q. d. decreui per te multos perdere, quod iam feci. *Eruntque*, i. vt essent. *Collum compugnantium*, q. d. fixa in collibus, qui se bello tuentur, Heb. aceruorum desolatorum, seu, destructorum.

26. *Sedent*, i. habitant *Humiles manu*, Hebr. abbreviati manu, q. d. debiles viribus, 70. infirmi manu.

Confusi, i. pudore affecti.

28. *Ponam*, &c. q. d. velut imposito circulo, & Camo, reducam &c.

29. *Comede*, &c. q. d. his duobus annis, etsi nihil seminetur, erit tamen quod edatis. *Quod repperis*, s. natum ē granis lapsis tempore messis 70. congregata, alij, reposita. *Nascuntur*, s. non iacto semine.

30. *Mittet radicē*, &c. q. d. crescet, seu multiplicabitur.

31. *Zelus*, i. nimius amor s. in vos.

34. *Propter David*, non propter te, qui Regi Assyriorum obtuleris Domino consecrata. Hier. 2. cont. Pelag.

CAP. XX.

1. **I**llis, sc. sub tempus aduentus Assyriorum Anno Regni sui circiter 15. *Præcipe*, sc. quæ velis post mortem fieri.

2. *Parietem*, s. versus templum.

3. *Fleuit*, scil. vitæ desiderio Hier. 2. con. Pelag. Fleuit, quia nullus intrepidus vadit adiudicium Domini, habens conscientiam peccatorum.

5. *Sanauit*, pro, sanabo. *Tertio*, sc. à primo morbi, vel sanitatis, vel quo hæc dicebantur.

8. *Dixit*, pro, dixerat, s. antea. *Quod erit signum*, paræ id fidelitatis est indicium, Hier. vbi sup.

9. *Ascendat*, Hebr. & 70. eat. Chald. procedat *Lineis*, Hebr. & 70. gradibus. Chald. horis, i. horarum spatiis. sic & inf.

10. *Crescere*, scil. solis progressu, Hebr. & 70. declinare, Chal. procedere.

11. *Reduxit*, sc. in momento, quamdiu sic manserit, incertum Dio epist. 7. ait, solis regressu, & progressu, consumptas horas 20. diemque illum fuisse triplo maiorem solito. No. quod dies erat horarum 12. fuit autem ille 32.

13. *Aromaticum*, Hebr. desiderabilium, i. diuitiarum, Chal. thesaurorum. *Pigmenta*, i. res odoriferas. *Vasorum*, i. bellicorum instrumentorum, seu armorum.

Potesta-

Potestate sua, adeoque etiam vasa templi eis ostendit, Hier. 2. con. Pelag.

17. *Auferentur*, s. displicuit Deo illa opum ostentatio.

18. *Filiis*, i. nepotibus, seu posteris. *Eunuchi*, i. primarii serui, Chal. magnates.

19. *Veritas*, i. stabilitas.

CAP. XXI.

2. *Idola*, Heb. Chal. & 70. abominaciones.

3. *Conuersusque*, &c. q. d. iterum ædificauit.

Militiam, i. exercitum, s. planetas, Chal. virtutes.

5. *Duobus atriis*, s. sacerdotum, & populi.

6. *Ariolatus est*. Alii, obseruauit tempora. *Fecit*, i. instituit. *Pythones*, 70. ventiloquos *Multiplauit*, vt faceret, pro, abundanter fecit, vel coniunge, multiplicauit, cum auruspices.

7. *Idolum luci*, s. lucum sculptum.

9. *Super*, i. plusquam s. peius quam.

10. *Prophetarum*, s. Ioel, Nahum, & Malachiae.

11. *Immunditiis*, Chal. & 70. Idolis, sic & inf.

13. *Funiculum*, i. filum, quo designare solent Architecti demolienda, q. d. sic diruam, vt olim Samariam, Chal. filum desolationes. *Pondus*, q. d. extendam perpendiculum, vt perdam sicut olim domum Achab.

Et delebo, &c. Hebr. & abstergam Ierusalem, vt solet quis scutellam tergere, & tersam vertere super faciem eius, s. scutellæ. Sic & Chald. & 70. nisi quod Chald. pro scutella læcythum ponit, at 70. pixidem significat autem abstergere, purgare pessimis hominibus. *Tabula*, sc. cum euelluntur, & transportantur. *Stylum*, s. designantem quantum destruendum sit.

14. *Dimittam*, Heb. & Chal. deferam, seu, derelinquā, 70. Delebo *Reliquias*, s. tribum Iuda, & Benjamin.

16. *Vsq̃ue ad os*, s. vt solet vas, cum impletur. Hebr. de ore ad os, seu os ad os, 70. os super os. Chal. ab extremitate ad extremitatem, q. d. totam.

17. *Peccatum*, Chal. & 70. peccata.

21. *Immunditiis*, Chal. & 70. Idolis.

24. *Terra*, s. illius.

CAP. XXII.

3. *Templi Domini*, Hebr. domus, seu, in-domum Domini, Chal. in domum sanctuarii Domini.

4. *Confletur*, s. in monetam, vel colligatur, sic inf.

Ianitores templi, Chal. præfecti Thesaurorum.

5. *Sarta testæ*, Heb. scissuram, seu rupturam.

6. *Instaurandum*, i. reficiendum.

7. *Supputetur eis*, i. exigatur ab eis ratio. *In potestate*, id additum ab Interprete, quamquam Hebr. aliquid respondet, s. in manu eorum, sed alio sensu: dicitur enim, quod datur in manu eorum, id quod vertit sic, quod accipiunt. *In fide*, q. d. fidei illorum committatur. Heb. in fide faciant.

8. *Legis*, s. Manasses omnes sacros libros sustulerat, verisimile est tamen postea poenitentem restituisse. Vide Chrys. hom. 9 in Matt. & 7. in 1. Cor.

9. *Quod praeceperat*, Heb. Chal. & 70. verbum, i. rem.

14. *Secunda*, nomen est vici, Hier. 2. con. Pelag. fuisse quandam vrbs partem muro vallatam interiori. Idem Soph. 1. ait fuisse secundam portam in muro secundo post portam piscium.

17. *Et succenditur*, pro, propterea succenderunt.

19. *Perterritum*, sic etiam Chal. at Heb. & 70. emollitum, s. timore. *Stuporem*, Heb. Chal. & 70. desolationem, seu vastationem.

CAP. XXIII.

1. *Missi*, s. nuntios, qui vocarent. *Omnes*, i. maior pars, sic & inf.

2. *Propheta*, s. qui aberant, cum consulta est Holda.

3. *Gradum*, i. locum è terra eleuatum. Heb. columnam, i. locum editiorem. *Ceremonias*, Heb. statuta, seu decreta. *Suscitarent*, Chal. stabilirent, q. d. stare faceret, videntur enim cadere quæ non obseruantur.

4. *Secundi*, s. à Pontifice. *In luco*, Heb. ipsi luco, i. luci simulacro *Bethel*, s. vt pollueret altare ibi extructum.

5. *Deleuit auruspices*, Hebr. cessare fecit (i. aboleuit) sacerdotes, s. phanorum. *Duodecim signis*, Heb. influentiis, seu, signis, Chal. syderibus, 70. planetis.

6. *Lucum*, s. sculptum, de quo sup. & cap. 21.

Vulgi, s. qui lucum illum adorauerat.

7. *Effaminatorum*, i. scortorum masculorum. *Domo Domini*, s. atriopopuli. *Pro quibus*, Chal. & 70. in quibus. *Quasi domunculas*, i. tentoria, seu cortinas, Heb. domos, Chal. mensuras, 70. stolas.

8. *Contaminauit*, i. prophanauit, sic inf. *Gabaa*, erat in Benjamin *Portarum*, i. quæ erant ad portas.

Ad sinistram, s. introeunti, vt est Chal. & in 70.

9. *Non ascendebant*, s. ex eo tempore. *Fratrum*, s. sacerdotum, q. d. ob peccatum erant, solum priuati potestate sacrificandi.

11. *Equos*, s. quibus vehabantur in curribus, qui solem orientem salutabant. Ita quidam alii equos sculptos intelligunt quadrigam, s. soli dicatam more gentilico.

Exedram, Heb. & Chal. cubiculum, 70. gazophylacium. *Pharurim*, i. suburbiis, s. præfectus.

12. *Cucurrit*, pro, currere fecit, i. proiecit. Chal. procul fecit, 70. destruxit.

13. *Offensionis*, sic vocat Oliueti montem ob Idololatriam, Heb. destructionis, Chal. oliuarum. *Idolo*, Heb. Chal. & 70. abominationi. *Polluit*, Chald. prophanauit, sic & inf.

14. *Offibus*, s. horum contactu prophanabantur.

15. *Et altare illud*, pro altare, inquam, illud. *Excelsum*, Heb. etiam, Chald. & excelsum, vnde apparet aliud esse altaria aliud excelsa.

17. *Tutulus*, i. statua, solebant ad sepulcra erigi statuae, seu columnæ, vbi scribebatur nomen sepulcri, quod etiam hodie Iudæi obseruant.

18. *Propheta*, i. pseudo propheta.

24. *Figuras Idolorum*, Heb. Teraphim, Chal. simulacra. *Immunditias*, Heb. Chal. & 70. idola.

Statueret, i. impleret, Chal. firmaret.

25. *Similis*, Vide sup. cap. 18. simile quiddam de Ezechia dictum, quod intellige quantum ad aliquid, sicut & illud, non est inuentus similis illi, qui conseruaret legem excelsi, vel est hyperbole.

29. *Abut*, s. impediturus, ne forte Hierusalem inuaderet. *Mageddo*, vrbs in tribu Iuda.

31. *Lobna*, vrbs Iuda.

CAP. XXIV.

1. **S**eruus, i. soluens tributa.
 2. *Latrunculos*, Heb. agmina, s. militum.
 4. *Propitii*, i. parcere.
 6. *Dormiuit*, s. in itinere dum abduceretur in captiuitatem.
 7. *De terra sua*, s. contra Hierusalem.
 8. *Cœpisset*, s. mortuo patre: nam cum illo regnauit annis decem.
 13. *Concidit*, s. in frustra.
 14. *Inclusorem*, s. castrorum, i. peritum castrametandi, Chal. *lanitores*, i. urbis custodes.
 15. *Iudices*, Heb. & 70. fortes, i. potentes, seu robustos, Chal. *magnates*.
 16. *Septem millia*, sc. de alijs tribubus. nam de Iuda tria millia: itaque omnes decem millia, vt dictum sup.
Mille, erant hi de illis septem millibus.
 20. *Irascebatur*, & c. q. d. Dei irati permissione illa fiebant.

CAP. XXV.

1. **N**abucodonosor, s. successor eius, de quo sup. c. 24.
 3. *Mensis*, s. quarti, vt dicitur Ier. 39.

4. *Duplicem*, scil. murum, & antemurale. *Ad hortum*, i. prope hortum.
 6. *Locutus iudiciũ*, i. iudicio disceptauit, seu condemnauit, s. ob rebellionem.
 8. *Exercitus*, 70. coquorum Heb. *laniorum*, i. militum s. mactant hi more coquorum, & *laniorum*, Chal. *homicidarum*.
 14. *Trullas*, Chal. *scopas*.
 15. *Qua aurea*, & c. i. tam aurea, quam argentea, vel q. d. separauit aurea ab argenteis.
 16. *Id est*, additum id ab Interprete.
 18. *Secundum*, i. vicarium Pontificis. *Ianitores*, Hebr. custodes vasorum, s. sacrorum, Chal. custodes thesauri, 70. custodes liminis.
 19. *Steterant*, & c. q. d. qui Regi astabant, s. nobilissimos. *Sopher principem*, 70. scribam principis. *Probabat*, & c. Chald. congregabat populum terræ, 70. ordinabat populum terræ.
 27. *Euilmerodach*, scil. qui successit Nabucodonosori, de quo in principio capitis.
 29. *Sua*, s. Ioachim, vel Euilmerodach.
 30. *Annonam*, i. victum.

I. PARALIPOMENON,

i. Derelictorum, seu prætermissorum, s. in libris Regum.

Videntur hi libri esse epitome eius, qui saepe citatur in Regum Libris. Auctorem quidam Esdram putant. Vide Hier. in 1. Paralip. c. 7.

CAP. I.

4. **S**em, & c. isti tres filij Noe, à quorum posteris habitata Asia, Africa, & Europa.
 5. *Gomer*, à quo Galatæ. *Magog*, à quo Scythæ. *Madaï*, à quo Medi.
Iauan, à quo Iones, seu Græci. *Thubal*, à quo Hispani, seu Iberi. *Mefoch*, à quo Cappadoces. *Thiras*, à quo Thraces.
 6. *Akenex*, à quo Sarmathæ, seu Germani. *Riphat* à quo Paphlagonæ.
 7. *Thogorma*, à quo Phryges, s. Turcæ. *Elisa*, à quo Æoles. *Tharsis*, à quo Cilices. *Cuhim*, à quo Cyprij. *Dodanim* à quo Rhodij.
 8. *Chus*, à quo Æthiopes. *Mesraim*, à quo Ægyptij. *Phut*, à quo Afri. *Chanaam*, à quo Chananæi.
 9. *Saba*, à quo Arabes Sabæi, ita quidam: at potius Sabæi Æthiopiæ, quia per D s. scribitur. Vide 3. Reg. ca. 10. *Heula*, à quo Geruli. *Sabatha*, à quo Sabathæni. *Saba*, à quo Saba, ciuitas Æthiopiæ. Ita quidam, potius à quo Sabæi Arabes; quia per W s. scribitur. Vide 3. Reg. ca. 10. *Dadan*, à quo Æthiopes quidam.
 10. *Potens*, i. tyrannus. Hic Babel, seu Babylonis conditor.
 11. *Ludim*, à quo Lydij, & Lybici.
 17. *Affur*, à quo Assyrij, & Niniue condita. *Lud*, à quo Lydi. *Aram*, à quo Syri, quorum metropolis Damascus.
Hu, à quo qui inter Cœlosyriam, & Iudæam,

- Hul*, à quo Armeni.
 19. *Ictam*, à quo Indi.
 29. *Nebaroth*, filius est Ismael, & qui sequuntur.
 32. *Concubina*, i. vxoris minus principalis. Hæ ducebantur sine solemnibus apparatu, & dote.
 36. *Thammam Amalech*, Gen. 36. dicitur Thammah mater Amalech, & forte idem hic sensus est, q. d. Thammæ Amalech, s. filius, vel idem fuit diuersorum nomen vt fit.
 38. *Seir*, s. Horraï, qui ante Esau Idumæam tenuit.
 43. *Imperauerunt*, s. cum diademate Hi, & qui sequuntur duces, à quibusdam dicuntur fuisse Esau posterij. Dicerem potius duces solos esse ex Esau. Vide Gen. 36.
 51. *Duces*, s. absque diademate Regum insigni.

CAP. II.

3. **S**ue, nomen est viri.
 7. *Charmi*, Vide Ios. 7.
 9. *Ram*, Matth. 1. dicitur Aram. *Calubath*, dicitur alias Caleb.
 15. *Septimum*, habuit & octauum, sed adoptiuum.
 17. *Israëlites*, sc. habitatione, vel origine. Vide 2. Regum 17.
 18. *Accepit*, & c. Hebr. indicatur genuisse Azubam mulierem & Ierioth virum, 70. vero accepisse duas vxores, s. Azubam, & Ierioth. *Fueruntque*, sc. præter Ierioth, si ramentum id est, viri nomen. *Eius*, s. Azubæ, seu vxoris, vt patet ex Heb.
 21. *Patris Galaad*, i. principis regionis Galaad.

22. *Posse*,

Possedit, f. lair, de quo Iud. 10.

23. Ciuitatem, pro ciuitates, seu oppida. *Isti, f. vici.*
Filii, pro filiorum, i. nepotum. Ita quidam at 70. dicunt,
istos fuisse filios Machir, vt noster. est quidem hic ver-
sus & sequens Hebr. aliquanto aliter quam noster ver-
sit, secutus 70.

24. *Patrem Thecue, i. eius vrbis principem.*

34. *Non habuit filios, f. mortui fuerant patre viuentem,*
nam sup. dicitur eius filius Oholai, nisi forte id est, no-
men foeminae.

42. *Pater, i. princeps, sic inf. Et filii Marefa, pro, & fi-*
liorum Marefa, f. princeps.

52. *Qui videbat dimidium requietionum.* Hier. 1. cont.
Pelag. ait prophetasse ex dimidio, i. non perfecte, Heb.
Roch. Chatfi. Menuchor, quæ secundum 70. sunt no-
mina propria.

53. *Egressi, f. generatione, f. geniti, vel colonia de-*
ducta.

54. *Corona, q. d. principes, Heb. Areroth, quod 70.*
acceperunt vt nomen proprium, vt & sequentia, f. Beth
Ioab Chatfi Manachi Atforhi.

55. *Scribarum, i. iurisperitorum. Canentes, &c. Hebr.*
Trihathim, Scimhatim, Suchatim, quæ 70. accipiunt,
vt nomina propria. *Calore patris, Heb. & 70. Hemath*
patre. *Domus, i. familiae, Rechab, i. Rechabitarum,*
Vide Ier. 35.

CAP. III.

1. *Carmelitide, f. vxore. antea Nabal. Carmelitæ.*

2. *Gessur, erat prope Syriam Damasci.*

3. *Vxore, f. primaria quidam putant hanc esse Michol.*
at Micholi nullus fuit filius.

5. *Bethsua, alias dicitur Betfabe, f. binominis erat. 70.*
& Complu. Betfabe. *Amihel, hic 1. Reg. 11. dicitur E-*
liam, f. erat binominis.

8. *Elisama hic & Eliphelat bis reperuntur Heb. iis-*
dem prorsus litteris, & hic, & versu 6. forte aliis eius
nominis fratribus mortuis nati, sic sunt vocati.

9. *Sororem, f. ex parte patris, solius enim Absalonis*
soror vterina.

15. *Iohanam, 4. Reg. 23. dicitur Ioachaz erat quidem*
minor natu ipso Ioachim, sed dicitur hic primogenitus,
quia prior regnavit. *Sellum, hic omissus 4 Reg. quia non*
fuit Rex.

16. *Iechonias, hic dicitur 4. Reg. Ioachim, f. per 2.*
caph, nam pater Ioachim per 2. coph. *Sedecias, Heb. & 70.*
Sedecias filius eius, f. Iechoniae.

17. *Salathiel, Heb. & 70. Salathiel filius eius, f. Asir.*

18. *Melcheram, Phadaia, &c. Hi filii Salathiel.*

19. *Mosellam, qui & Abiud. Eorum apparet fuisse cum*
iis, eadem etiam matre, non cum sequentibus.

21. *Pater Ieseia, &c. totus hic versus est. secundum 70.*
nam, Heb. aliter, satis obscure.

22. *Saphat. Sefa non est Heb. nec in 70. Itaque quod*
sequitur sex intelligendum, numerato etiam patre.

CAP. IV.

1. *Phares iste solus filius. reliqui nepotes.*

2. *Generaciones, i. cognationes, seu familiae.*

Sarathi, i. Sarathitarum.

3. *Etham. quidam putant accipi pro principe loci E-*
tham. quod Heb. indicatur.

4. *Ephrata, nomen vxoris Caleb, qui ex alia vxore a-*
lium habuit primogenitum is enim primogenitus vxor-
is huius. *Patris, i. principis, f. Hur.*

5. *Assur. hic fuit posthumus Efron ex Abia vxore.*

9. *Iabes, qui & Othoniel. Inilytus, Heb. honorabilis.*
Iabes, i. dolorem.

10. *Malitia, i. dolore, seu afflictione, Heb. feceris, ne*
ob malum doleam. hic omittitur quod vouerit.

11. *Frater Sua, sic Heb. & 70. at Complut. pater Sua,*
nam quædam Heb. *אבי* Abi, non *אחי* Achi.

13. *Genex, iste fuit patruus, vel vitricus Caleb.*

14. *Patrem, i. principem.*

15. *Iephone, qui & Efron alias. Filii quoque, pro filius*
quoque *Filii, pro filius. est enim vnus Mered.*

Accepit, f. Caleb.

17. *Genuitque, f. Caleb. Patrem, i. principem.*

18. *Eiu, f. Caleb.*

19. *Odaia nomen viri.*

20. *Filius Hanam, Heb. Benchanam. forte nomen est*
proprium.

21. *Iuramenti, Hebr. Asbeah. forte est nomen pro-*
prium.

22. *Qui stare fecit solem, Heb. Iochim, nomen pro-*
prium. *Mendacii, Heb. Chozeba, loci nomen.*

Securus, & incendens, Heb. Ioas, & Seraph nomina
propria. *Qui reuersi sunt in Iabem, Heb. Iasubi, Lachem.*
70. & reuersi sunt in Leem. Alii, habitatores Lachem.
Verba vetera, q. d. res antiquæ, seu antiqua nomina.

23. *Plantationibus, &c. q. d. in hortis Regem, f. Dauid,*
apud quem in pretio erant ob cultum hortorum.

25. *Filius eius, f. proxime præcedentis, & sic intellige*
in reliquis Vide cap. 5. & 6.

33. *Et sedum distributio, Heb. & 70. & genealogia*
eorum, pro, in genealogia eorum.

38. *Affinitatum, Heb. patrum. 70. familiarum.*

41. *Eorum, f. posterorum Cham.*

CAP. V.

2. *Filiis Ioseph, f. quantum ad duplicem portionem,*
nam quantum ad dignitatem, Iudæ. *Filius eius, &c.*
Vide cap. seq.

11. *Basan, quæ contigua regioni Galaad.*

12. *In capite, i. primus, seu princeps. Secundus, f. à Ioel.*

14. *Domes, i. familias.*

15. *Fratres quoque Filii Heb. Achi filius. 70. filii vñ.*
flegunt filii Buz, filii Abdiel, &c.

16. *Basan, f. ciuitate Metropoli eodem enim cū regio-*
ne nomine vocabatur. *Terminos, f. eorum, q. d. totam*
regionem.

19. *Ithurai, &c. 70. Ichuræos & Nephissæos, & Ne-*
dabæos,

20. *Præbuerunt auxilium, 70. clamauerunt contra eos.*
f. Deum inuocauerunt. Alii, adiuti sunt contra eos. f. à
Deo.

22. *Dei, i. Deo iuuante gestum. Transmigrationem, f.*
sub Rege Assyriorum.

26. *Ara. hanc quidā dicunt esse Rages de qua Tob. 1.*

CAP. VI.

10. **P**rophetus, sc. egregie. restitit enim Ozia volenti offerre incensum.
 20. **Filii eius**, s. proxime præcedentis, & sic in talibus intellige. Vide sup. c. 5 & inf. c. 7.
 27. **Elon**, hunc quidam putant patrem Samuelis. Vide infra Num. 33 & seq.
 28. **Assos**, i. Reg. 8 dicitur Ioel.
 31. **Collocata**, s. in tabernaculo facta à David.
 39. **Frater**, i. cognatus.
 48. **Eorum**, s. cantorum supradictorum. Leuitæ, s. alij.
 49. **Sancti sanctorum**, i. templi. **Prearentur**, Hebr. expiarentur, redderent Deum placatum, 70. placarent.
 54. **Iuxta cognationem**, pro, in cognationibus, i. qui erant de cognatione Caath **Contigerant**, s. vrbes, & vici,
 60. **Tredcem**, aliquæ hic omittuntur.
 64. **Quoque**, pro, inquam, seu ergo.
 65. **Has**, s. supradictas.
 66. **Ciuitates**, s. aliquot. **In terminis**, pro, & termini, seu terminorum.

CAP. VII.

2. **D**avid, s. cum is iussit populum numerari.
 3. **Filij**, pro, filius. **Quinque**, s. cum patre.
 4. **Eis**, s. principibus.
 5. **Frates**, i. cognati. **Per omnem cognationem**, q. d. omnes simul conficiebant 87. millia.
 12. **Hir**, qui sup. dictus est Vrai, seu Hiri. Filii Aher, pro, filius Aher, q. d. etiam is ad posteritatem Hir pertinebat.
 13. **Bala**, s. matris Nephthali. Vide Gen. 46.
 14. **Syra**, s. natione Galaad, nomen viri.
 15. **Eius**, 70. eorum. **Secundi**, scil. filii, sed cuius? Vide Num. 26.
 16. **Filii eius**, s. Sares.
 18. **Eim**, s. Galaad, **Regina**, Hebr. Molecheth, 70. Melchath, nomen proprium. **Vrum decorum**, Hebr. Ishod, 70. Iessud.
 19. **Semita**, Vide Num. 26.
 20. **Filii**, pro, filius.
 21. **Et huius filius Eser**, Hebr. & 70. & Eser. **Possessiones**, 70. pecora, sic & inf. No. quod Chald. Cant. 2. ait istos temere ex Ægypto egressos 30. annis ante tempus, quo egrediendum erat, occisos fuisse à Philisthæis, qui habitabant in Geth, sed id non est verisimile, nec n. Ephraim tam diu viuere potuisset.
 22. **Eorum**, primorum pater erat, aliorum auus, proauus, abauus.
 23. **Beria**, i. in malo, seu afflictione.
 24. **Filia**, i. nepris. **Ozen Sara**, nomen loci.
 25. **Eius**, s. Ephraim, vel Beria.
 28. **Filiabui**, 70. viculis, sic & inf.

CAP. VIII.

6. **C**ognationem, i. familiarum, sic & inf.
 7. **Autem**, abundat. **Ipse**, s. Gera.
 11. **Mehusim vero**, Hebr. & de Chusim, sc. vxore, quam noster sup. vertit Husim. 70. & Meosim. In editione tamen 70. Romæ emendata, legitur de Osim.

28. **Patriarcha**, Hebr. capita Patrum, seu familiarum.
 29. **Abi Gabaon**, i. pater, seu princeps Gabaon. Vide inf. c. 9.
 30. **Cis**, iste, & sequentes sunt filii Sur, non est autem iste Cis pater Saul, vide c. seq.
 32. **Ex aduerso**, i. è regione.
 33. **Ner**, qui alias Abiel. vide cap. seq. vbi numeratur inter filios Sur, seu Abigabaon. **Esbaul**, qui alias Isbofeth.
 34. **Meribaal**, qui alias Miphiboseth.
 38. **Bocru**, nomen proprium, 70. primogenitus eius.
 40. **Filij Benjamin**, i. de tribu Benjamin.

CAP. IX.

2. **H**abitauerunt, s. post reditum è Babylone. **Israel**, i. Israelitæ. **Nathinai**, i. donati, sc. ad templi seruitutem. erant hi Gabaonitæ. Vide Ios 9 & Efd. 8.
 5. **Siloni**, s. filii. **Filij**, s. reliqui.
 12. **Filij Phasur**, i. nepotes, vide Neh. 11.
 15. **Carpentarius**, cognomen est, vel q. d. qui in templo fabrilem exercebat, Hebr. Cheres, 70. & Ares, quasi aliud nomen sit.
 16. **Obdia**, qui alias Abdah, vide Nehem. **Semeie**, qui alias Samna. **Atrii**, Hebr. villis, 70. atrii.
 17. **Frater eorum**, Hebr. & 70. fratres eorum.
 18. **Ad illud**, Hebr. & 70. ad hoc. **Regis**, s. per quam Rex in templum ingrediebatur. **Observabant**, Hebr. & 70. lanitores. **Per vices suas de filiis**, Hebr. per turmas filiorum.
 19. **Per vices castrorum**, i. ad morem custodum castrorum, Hebr. & 70. super castra, seu in castris. **Intrauium**, sc. tabernaculi.
 22. **Videns**, i. Propheta. **In fide sua**, i. propter ipsorum fidem, seu fidelitatem.
 23. **Filios**, i. posteros. **Tabernaculo**, sc. ante ædificatum templum, Hebr. & 70. domo tabernaculi.
 25. **Sabbatis suis**, Hebr. septimo die, s. fungebantur officio suo 7. diebus, adeoq; septimo succedebant alii.
 26. **Exedras**, i. cubicula.
 29. **Prærant**, pro, & qui prærant. **Vino**, s. ad libamina.
 32. **Exedria**, 70. pastophorio.
 35. **Pater**, i. princeps. **Iehel**, s. nomine.
 42. **Iara**, c. 8. dictus Ioda.

CAP. X.

1. **P**alaestinos, s. Philistæos.
 6. **Omnia domus**, q. d. Regnum, & Maiestas, vel fere tota domus.
 7. **Campestribus**, Hebr. & 70. valle.
 10. **Dei sui**, s. Astaroth.
 11. **Galaad**, s. quæ in Galaad.
 12. **Quercum**, s. insignem. **Ieiunauerunt**, s. more lugentium.
 14. **Sperauerit in Domino**, Hebr. & 70. quæsierit, seu consuluerit Dominum.

CAP. XI.

2. **E**ducebat, & c. q. d. eras dux belli. **Pastes**, i. reges. Est quidem Rex velut pastor, & Homerus Regem populi pastorem vocat. **Et tu**, pro, id est tu.

3. *Regem* erat quidem iam Rex Dei electione.
 6. *In primis*, pro primis. *Princeps*, s. exercitus mei.
 8. *In circuitu*, i. muro circumdatus. *Mello*, locus erat ubi cogebatur concio, quidam, circum, vertunt. alii, fossam, vel aggerem. *Gyrum*, i. finem usque circuitus.
Extruxit, Heb. viuificauit, i. reparauit.
 9. *Crescens*, s. dignitate, & auctoritate.
 10. *Ad Israel*, pro, super Israel.
 11. *Vulneratos*, i. quos vulnerauerat. Alii, occisos vertunt, sic & inf.
 12. *Patris eius*, Heb. Dodo, forte nomen proprium.
 13. *Ager regionis illius*, Heb. & 70. pars agri. *Hordeo*, & etiam lenticula, ut dicitur 3. Reg. 13.
 14. *Hi*, s. duo dicti, vel Eleazer cum suis. *Eum*, s. agrum.
 16. *Præsidio*, i. arce, s. quo se solebat recipere.
 18. *Libauit*, s. effundens obrulit.
 19. *Absit*, &c. Heb. Absit mihi à Deo meo, ut hoc faciam, i. auertat Deus, ne id faciam. *Trium*, s. aliorum ab eis, de quibus proxime dictum est.
 21. *Secundos*, Heb. & 70. significant fuisse ex tribus excellentissimum, quare legendum secundos. Equidem puto, ita Hieron. vertisse, nam & Hebraica id potius indicant.
 22. *Cabseel*, videtur esse nomen loci. *Ariel*, i. fortissimos ut leones. *Moab*, pro, Moabitas. *Cisterna*, i. fouea. *Nini*, s. quo sunt leones ferocissimi.
 23. *Virga*, i. baculo.
 25. *Tres*, s. qui aquam attulerant, vide sup. *Ad auriculam suam*, q. d. fecit suum consiliarium, Heb. ad auditum suum, 70. super familiam suam.
 26. *Patris eius*, Heb. Dodo, vide sup.
 33. *Filiis Assen*, Heb. Bene Assen. forte nomen proprium.

CAP. XII.

2. **F**ratribus i cognatis.
 6. *De Carehim*, Heb. & 70. Corithæ, i. de cognatione Core.
 8. *De Gad*, i. de tribu Gad.
 14. *Novissimus centum*, &c. q. d. duces minores præerant centum milibus, maiores vero mille.
 17. *Iudicet*, Heb. & 70. arguat.
 18. *Pax tibi*, s. sit, q. d. prospera cuncta eueniant.
 21. *Latrunculos*, s. Amalechitas, Heb. turmam, seu agmen vel exercitum. Vide 1. Reg. 30.
 23. *Principum exercitus*, Heb. ducum expeditorum ad pugnam.
 28. *Egregia indolis*, 70. & Heb. fortis robore.
 32. *Tempora*, s. quibus quæque agenda, quippe doctores, etsi quidam id ad militarem disciplinam referunt.
Ad præcipiendum, Heb. & 70. ad sciendum, seu cognoscendum.
 33. *Corde duplici*, Heb. corde, & corde.
 39. *Fratres sui*, s. alii Israelitæ qui erant cum David.
 40. *Iuxta eos*, Heb. eis propinqui, seu vicini, 70. confines eius. *Palathas*, i. massas carycarum.

CAP. XIII.

2. **E**greditur, q. d. si Deo placuerit, quamquam Hebr. *Enallum* est horum verborum, sc. egreditur sermo, quem loquor. *Suburbanis urbium*. Intelliguntur etiam

qui in urbibus habitabant, & quidem Hebraice, nonnulli vertunt in urbibus & suburbanis.

5. *Sihor*, Heb. Sichor, i. nigro, seu turbido. Quidam Nilum putant, alii alium esse fluvium; quod verius puto: qui enim Israelitarum ad Nilum habitabant? Vide Ios. 13 & Ier. 2.

7. *Oza*, Filius erat Abinadab. *Frater eius*, 70. fratres eius, Heb. Achio, nomen est proprium. Vide 2. Reg. 6. ubi tanquam proprium nomen legitur, quamquam ibi etiam 70. venterunt fratres eius. *Minabant*, i. ducebant.

8. *Virtute*, i. fortitudine.

9. *Chidon*, 2. Reg. 6. dicitur Nachon. *Bos quippe*, &c. Heb. quia boues declinabant, scil. de via, vel arcam, 70. quia inclinavit eam vitulus.

11. *Dimississet*, s. separando animam à corpore.

Vocavit, s. qui nomen imposuit.

14. *Benedixit*, i. bonis cumulauit.

CAP. XIV.

1. **P**arietum, i. lapidum ad parietes.
 2. *Eo quod*, pro, quod, sic. & inf. *Subleuatum est*, pro, subleuatum esset, 70. auctum esset in altitudinem.
Super populum, Heb. & 70. propter populum.
 5. *Eliphale*, Heb. Elipale.
 6. *Baaliada*, 2. Reg. 5. dicitur Eliada.
 8. *Raphaim*, i. Gigantum.
 11. *Ascendissent*, s. David, & milites. *Baal pharasim*, i. idolum, seu, planities diuisionum. *Aqua*, s. rupto aggere, vel vase, quo continebantur.
 13. *Valle*, s. eadem nempe Raphaim.
 14. *Recede ab eis*, sic etiam 70. Alii, circumda eos.
Pyrorum, sic 70. Alii, mororum.
 15. *Gradientis*, s. Angelorum incedentium.
Deus, i. Angelus Dei.

CAP. XV.

1. **T**abernaculum, s. à se factum, quod Moses fecerat, erat tunc in Gabaa, vide cap. seq.
 10. *Filiis*, i. nepotibus aliis, seu posteris, non per Elisaphan eius filium descendentibus.
 12. *Sanctificamini*, i. parate vos sancte.
 13. *Ne ut à principio*, &c. Heb. quia vos non adfuitis à principio, fecit Deus in nobis dispersionem, quia non quaesiuimus eum secundum iudicium, i. ut par erat, seu debito ritu, 70. quia vos in principio non eratis, percussit Dominus Deus noster in nobis, quia non quaesiuimus eum in iudicio. *Præsentet*, scil. portando arcam, ut oportebat.
 16. *In excelsis*, i. sublatus.
 18. *Secundo*, sc. dignitate.
 20. *Arca cantabant*, Heb. super Halamoth, nomen est instrumenti musici. Vide titulum Psal 9. & 45 70. venterunt, de arcanis.
 21. *Pro octaua*, Heb. super seminit. Forte erat instrumentum octo chordatum, unde ei nomen octauæ. Vide Psal 4. & 6. *Canebant epinicion*, i. victoriæ canticum Heb. ad vincendum, seu præualendum, i. ad vocem exaltandam, ut quidam interpretantur.
 22. *Prophetia*, i. Dei laudibus canendis, sic inf.

Præcinendam, i. moderandam, seu dirigendam.

23. *Arca*, sc. vbi collocata fuisset, forte etiam in via id curabant, ne quisquam prope accederet. Erant & alij duo, vt statim dicitur, forte bini præcedebant arcam, vel vicissim officio suoungebantur.

26. *Adiuuisset*, 70. confortaret. Dicunt Hebræi nullum sensisse vnus portando arcam. *Immolabantur*, scil. subinde.

27. *Stola*, i. indumento, Heb. pallio. *Lineo*, 70. byssino. Intelligere repetitionem esse, & explicationem eius quod proxime dictum fuerat de stola byssina.

29. *Ludentem*, i. exultantem.

CAP. XVI.

1. **B**enedixit, i. bene precatus est. *In nomine*, i. inuocato nomine.

3. *Affa bubula*, addita hæc ab Interprete ad maiorem explicationem. *Frixam oleo similam*. Alij, pulcem, alij, lagenam, s. vini, 70. collyridam.

7. *Confitendum*, i. laudandum, s. Psalmo sequenti.

8. *Confitemini*, &c. vide Psal. 104.

15. *Præcepit*, s. obseruandum.

18. *Funiculum*, i. sortem, seu portionem.

19. *Parui*, i. pauci. *Coloni eius*, Heb. peregrinantes in ea

21. *Calumniari*, Heb. & 70. opprimere. *Pro eis*, i. propter eos.

22. *Christes*, i. Reges, vel sacerdotes. *Malignari*, i. affligere.

23. *Cantate*, &c. Hæc ex 95. Psal. *Ex die in diem*, i. singulis diebus *Salutare*, i. salutem, seu auxilium.

24. *Gloriam*, i. opera gloriosa.

25. *Nimis*, i. valde.

27. *Coram eo*, q. d. est laude dignissimus, & magnificentissimus.

29. *Decore sancto*, Heb. decore sanctitatis, 70. in habitaculo sancto eius.

30. *Commoueat*, sc. timore. *Terra*, i. terræ incolæ. sic infr.

31. *Cæli*, i. cæli incolæ.

32. *Mare*, i. mundus, qui inf. ager dicitur, & salus: pisces vero, & arbores, homines. *Plenitudo*, i. quidquid in eo est.

34. *Confitemini*, &c. Hæc ex Psal. 105. confiteri autem, pro, laudare, seu gratias agere.

37. *Fratres*, i. cognatos.

39. *Sacerdotem*, s. summum. *Tabernaculo*, s. Mosis. Vide inf. c. 21. & 2. Par. c. 1.

41. *Vocabulo suo*, i. nominatiui, vel q. d. viros nominatos, seu magni nominis.

43. *Benediceret*, i. bene precaretur.

CAP. XVII.

1. **P**ellibus, sic etiam 70. at Heb. cortinis.

3. *Nocte*, s. sequente diem, quo dixerat præcedentia, nisi forte nocte dixerat eadem.

5. *Nec enim*, &c. q. d. constitui ego tempus quo sit ædificandum, id quod nondum aduenit. *Domo*, i. templo stabili. Et in tentorio, pro, & tentorij.

6. *Manens*, pro, quamdiu mansi.

9. *Plantabitur*, pro, plantatus est, i. fixas à me sedes ac-

cepit, Heb. plantaui eum. *Commouebitur*, 70. perturbabitur.

10. *Ædificaturus domum*, i. familiam, seu posteritatem numerosam daturus.

11. *Vadas*, s. per mortem. *Suscitabo*, i. excitabo.

De filiis tuis, 70. de ventre tuo.

13. *Fuit*, s. Saul.

16. *Sedisset*, i. mansisset. vide 2. Reg. 7. nu 18.

17. *Futurum*, Heb. & 70. longinquum. *Super omnes homines*, id additum ab Interprete: Hebr. sensus est, vt solent esse viri excellentes.

18. *Cognoueris*, i. amaueris, seu faueris.

19. *Propter famulum tuum*, i. mea causa. *Iuxta cor tuum*, i. pro tua bona voluntate.

23. *Famulo tuo*, Heb. & 70. super seruum tuum.

25. *Reuelasti auriculā*, q. d. indicasti, seu aperuisti mihi. *Vt edificares*, &c. i. te ei daturum posteritatem.

CAP. XVIII.

2. **M**vnera, i. tributum.

3. *Hemath*, i. ad Hemath vsque pertingentis.

4. *Centum quadrigis*, s. 400. equis, Hebr. centum curribus.

7. *Pharetras*, alij, clypeos, 70. torques.

10. *Adoram*, qui alias Ioram. *Vt postularet ab eo pacem*, Heb. & 70. indicant potius, vt salutaret eum, quanquam postulare, seu rogare pacem id etiam significat, Hebr. phrasi.

11. *Vasa*, s. missa à Thou, vt indicant & Heb. 70.

12. *Edom*, s. simul cum Syris.

14. *Iudicium*, atque iustitiam, i. iudicium iustum, q. d. iuste regnum administrabat.

15. *A commentariis*, s. negotia notabat, regique referebat, vel res gestas scribebat.

16. *Sacerdotes*, s. summi. *Scriba*, i. legis peritus, vel legum scriptor.

17. *Cerethi*, & *Phelethi*, i. exterminatores, & admirabiles, secundum Hier. Hi qui fuerint: vide 2. Reg. 8.

Primi ad manum, id est, quorum opera in primis utebatur.

CAP. XIX.

2. **G**ratiam, Heb. & 70. misericordiam.

4. *Decalauit*, id ab Interprete additum.

5. *Mandassent*, i. nuntiandum curassent.

9. *Agro*, s. vrbis Medaba.

15. *Ciuitatem*, s. Medaba.

16. *Fluvium*, s. Euphratem.

18. *Septem millia*, 2. Reg. 10. dicuntur septingenti, s. intelliguntur illic currus electi & excellentes solum, hic autem omnes currus. *Peditum*. Id omissum fuerat 2. Reg. 10. sola equitum mentione facta.

19. *Transfugerunt ad David*, Hebr. & 70. fecerunt pacem cum David.

CAP. XX.

1. **P**ost anni circulum, s. à bello gesto contra socios Ammonitarum, 70. anno sequenti Heb. in anni reuersione, seu conuersione, q. d. in principio sequentis anni. *Destruxit*, scil. David, vocatus postea à Ioab. Vide 2. Regum 12.

2. *Melchom*, i. Regis eorum, vt vertunt 70 quidam tamē putant esse Idoli nomen. *Auri pondo talentum*, pro, pondus talenti auri.

3. *Trahas*, i. ferrea rastra, quanquam Hebr. tantum fit mentio ferrarum, & carpentorum, 70. legunt ferras, & ascias ferreas, & tribulos.

4. *Raphaim*, i. Gigantum.

5. *Adeodatus filius Saltus*, Heb. & Chald. Elchanan filius Iahir. *Bethlemites*, Heb. & 70. Lachi. forte est nomen Gigantis, vel intellige Elcanan fuisse Bethlemitem.

6. *Rapha*, nomen Gigantis.

7. *Blasphemauit*, i. probris affecit.

8. *In manu*, i. permant m.

C A P. XXI.

1. *Satan*, i. aduersarius, s. diabolus.

3. *Peccatum*, i. perniciem, seu pœnam peccati.

5. *Mille millia*. Vide 2. Reg. 24.

6. *Inuitus exequeretur*, Hebr. abominabile iudicaret, 70. pudori ei erat, i. turpe putabar.

10. *Videntem*, i. prophetam. *Trium tibi optionem do*, Hebr. tria ego extendo super te, i. tibi propono, 70. tria ego tollam contra te, seu super te.

12. *Tribus annis*. 2. Reg. 24. dicitur septem. forte septem pro multis positum more scripturæ. Adde quod numero maiori comprehenditur minor, 70. quidem etiam 2. Reg. habent tres.

16. *Cilicis*, Heb. & 70. faccis.

19. *Ascendit*, s. locus erat editor.

23. *Tribulas*, s. rustica instrumenta.

24. *Gratuita*, i. ab aliquo gratis data.

25. *Sexcentos*. Vide 1. Reg. c. 24.

26. *De cælo*, s. misso.

30. *Tranauit*, i. potuit. *Obsecraret*, Hebr. & 70. quæret.

C A P. XXII.

1. *Domus Dei*, i. locus aptus templo, vel vbi Deus colitur.

2. *Profelyti*, i. aduenæ.

4. *Æstimari*, Heb. & 70. numerari.

5. *Delicatus*, i. tener. *Quam adificari volo*, Hebr. quæ ædificanda. *Talis*, Heb. magnifica & excellens.

Omnes expensas, Hebr. & 70. in multitudine, i. abundanter.

9. *Pacificus*, Heb. Selomoh.

14. *Paupertate*, modeste dictum. *Vincitur enim*, &c. Hebr. adeo multum est. *Ad vniuersa impendia*, Hebr. & 70. quibus tu adde.

18. *Omnes inimicos vestros*, Heb. & 70. habitatores terræ. *Vestras*, Heb. & 70. meas.

C A P. XXIII.

4. *In ministerium*, Heb. vt sollicitarent opus.

Præpositorum, 70. scribarum. *Iudicum*, iidem erant præpositi, & iudices.

5. *Psalmes canentes*, Heb. & 70. laudantes. *Organis*, i. instrumentis. *Fecerat*, Heb. feci, s. ego David.

Canendum, Heb. laudandum, 70. laudandum Dominum.

13. *Ministraret*, Hebr. sanctificaret, i. sancte ministra-

ret. *Secundum ritum suum*, Heb. vt ministraret ipse. *Benediceret*, 70. oraret. *Nomini*, Heb. in nomine,

16. *Filij*, pro, filiis. sic inf. proxime. *Primus*, s. dignitate, Heb. caput, s. dux, seu princeps.

24. *Vices*, i. officia. *Numerum capitum*, q. d. numerati per capita, nominatim. *A viginti*, at sup. à triginta, s. ista fuit alia numeratio. vide paulo inferius.

27. *Supputabitur*, pro, supputandus erat.

28. *Purificationis*, i. ablutionis sacerdotum & victimarum. *Sanctuario*, i. vasis sacris, vt quidam interpretantur.

29. *Sacerdotes autem*, id additum ab Interprete.

Torrendum, s. primitiæ spicarum torrebantur. Alii, frigendum, vertunt.

30. *Leuita vero*, & id ab interprete additum.

31. *Ceremonias*, Heb. iudicium, i. ritum, seu morem, aut ordinem.

32. *Observationes*, Heb. custodiam. *Observationem*, i. iussa seruari, Heb. custodiam.

C A P. XXIV.

1. *Partitiones*, s. in classes.

2. *Ithamar*, s. in Heli, & eius posteris vsque ad Solomonis tempora.

3. *Ministerium*, i. vt per hebdomadas ministrarent singulæ familiæ sacerdotum, itemque vt infra dicitur, *Leuitarum*.

4. *In Principibus viris*, i. quantum ad principes viros attinet.

6. *Principibus quoque*, pro, & coram principibus.

Eleazar, pro, nempe Eleazaris.

19. *Domum Domini*, s. partem eam, quæ dicebatur sanctum, & Hechal, ad thymiana adolendum. Vide Hebr. 9. Not. vero quod in quaque horum familia vnus erat princeps: itaq; multi erant principes sacerdotum & sic Dio. ca. 4. cæl. Hier. vocat Zachariam principem sacerdotum. *Iuxta ritum*, &c. i. eo ritu, quem Deus per Aaron patrem eorum seruari præceperat.

31. *Contra*, s. ex altera parte. *Fratres*, i. cognatos.

Equaliter, sc. quantum ad ministeria templi, Hebr. & 70. aliquando aliter, sed forte eodem sensu.

C A P. XXV.

1. *Magistratus*, i. principes. *Ministerium*, s. ad canendum. *Prophetarent*, i. canerent prophetias, seu laudes Dei. *Secundum numerum suum*, i. quotquot erant numerati, & ad id destinati.

2. *Iuxta Regem*, pro, iuxta Regis imperium. vide inf.

3. *Filij Idithum*, pro, filii, inquam Idithum. *Sex*, s. cum patre. *Super confitentes*, &c. Hebr. ad confitendum, & laudandum Dominum, 70. confessionem, & laudem Domini.

5. *Videntis*, i. Prophetæ. *Exaltaret cornu*, q. d. propheta bat de Regni David exaltatione, quæ in Christo præcipue contigit.

6. *Manu*, i. potestate. *Regem*, i. Regis mandatum, vel prope Regem erant, qui forte eis in eo etiam præerat.

7. *Erudiebant canticum*, s. cæteros tanquam doctores, Heb. docti in cantico, 70. docti erant canere. Doctores, Heb. & 70. periti, seu intelligentes.

8. *Per vices suas*, Heb. custodia contra custodiam, i. classis vna contra aliam, q.d. inter se.

9. *Duodecim*, s. tot erant in vnaquaque cantorum classe.

CAP. XXVI.

1. **A** *Sapb.* alter est iste à cantore, de quo sup.

5. *Benedixit*, s. dum in eius domo arca maneret.

10. *Id est de filiis*, pro, qui erant de filiis. *Habuerat*, pro habebat. *Primogenitum*, apparet fuisse mortuum.

11. *Fratres*, i. cognati. *Tredecim*, etsi non omnes hic numerati.

12. *Sicut & fratres eorum*, Heb. è regione fratrum suorum, i. per vices, vt alii eorum fratres, seu cognati.

14. *Selemia*, qui sup. Meselemia.

15. *Concilium*, pro, concilii.

16. *Ascensionis*, i. accliuem. *Contra custodiam*, q.d. custodiæ sibi inuicem respondebant.

17. *Per diem*, i. per singulos dies. *Bini*, s. singulis diebus, 70. duo & duo per successiones, q.d. inuicem succedentes.

18. *Cellulis lanitorum*. alii, domo instrumentorum, s. templi. *Via*, s. ascensionis, seu accliu. *Binique* per cellulas, 70. duo & duo per successiones.

20. *Sanctorum*, i. sanctificatorum. seu dedicatorum. sic infra.

21. *Filii Gerson*, i. qui ex Gerson originem ducunt.

Ledan, & *Gersonni*, &c. pro, ex ipso, inquam, *Ledam*, *Gersonnitæ*, & *Iehilitæ*.

23. *Amramitis*, pro de Amramitis etiam, s. erant præfecti thesauris.

26. *Sanctificauit*, i. dedicauit.

29. *Forinsecus*, i. extra templum, vel urbem. *Ad docendum & iudicandum eos*, Heb. in præfectos, & iudices, seu præfecti, & iudices.

32. *Eius*, s. lerix.

CAP. XXVII.

1. **I** *Ngredientes*, s. ad ministerium Regis, quod durabat solum per mensem vnum. *Viginti quatuor millibus*, s. tot ministrabant Regi singulis mensibus.

3. *De filiis Phares*, s. erat Iesboam.

4. *Alter*, s. vicarius eius.

6. *Præerat*, s. tanquam vicarius patris.

11. *De filiis Iemini*, i. de tribu Benjamin.

10. *Rubenitis*, s. simul, & Gaditis.

23. *Inferiu*, pro, & infra. *Quia dixerat*, &c. q. d. satis multi erant reliqui, vt opus non fuerit iuniores numerare.

24. *Numerus*, s. à Ioab supputatus. *Fastos*, i. annales.

28. *Ficeta*, Heb. & 70. Sycomoros.

32. *Literatus*, Heb. & 70. scriba, *Filiis Regis*, s. vt prædagogus.

33. *Amicus*, 70. præcipuus amicus, seu socius.

34. *Fuit*, s. consiliarius.

CAP. XXVIII.

1. **F** *liosque suos*, Heb. & 70. filiorumque suorum. *Eunuchus*, Quidam putant significari Essenos, qui le- & coni & orationi intenti ab vxoribus abstinebant. *Is-*

rusalem, s. eos conuocauit.

4. *Sempiternum*, i. longum tempus: vel de Christo intelligendum. *Principes*, Heb. & 70. ducem. *Hodie*, s. facit.

9. *Scito*, i. cognosce.

10. *Perfice*, Heb. & 70. fac.

11. *Et templi*, Heb. & 70. & domorum eius. *Cellarium*, s. circa templum. *Canaculi*, s. supremi cellarii. erant enim tres ordines, Heb. & 70. canaculorum eius.

Cubiculorum, s. sacerdotum, vel thesaurorum, vel, & pro, id est, positum. *In adytis*, Heb. & 70. interiorum.

Propitiationis, i. propitiatorii.

12. *Atriorum*, pro, nempe atriorum, s. atrii sacerdotum, & atrii laicorum. *Exedrarum*, i. cubiculorum, 70. pastophoriorum. *Sanctorum*, i. rerum Deo consecratarum, vel ad templi restorationem oblatarum.

13. *Diuisorum*, s. ad varia ministeria.

14. *Per singula*, pro, ad singula.

16. *Diuersitate mensarum*, i. singulis mensis.

17. *Leuculos*. Alii, crateres, 70. cyathos. Vox quidem Hebræa (vt nunc legitur) craterem significat, aut cochlear non leonem, idque in quatuor locis huius versus.

18. *Quadriga*, 70. currus, s. repræsentabatur Deus super Cherubim sedens, velut super currum. vnde Psal. 79. qui sedes super Cherubim.

19. *Scripta*, s. descripta.

21. *Novierunt*, pro, noscent, i. obediunt, seu iuuabunt exequentes, vt indicant Heb. & 70.

CAP. XXIX.

1. **E** *Celestiam*, i. cætum. *Opus namque*, pro, opus autem, Heb. & 70. & opus.

2. *Quasi stibines*, i. similes fucis, Heb. fuci. 70. pretiosos. Alii, rutilantes. *Marmor Parium*, i. candidum, à Pario insula Heb. lapides marmoreos, 70. lapides Parios.

3. *Præparauit*, i. præparaueram, q.d. addo etiam de peculio, &c. Vide sup. cap. 22.

6. *Pollitici sunt*, Heb. sponte obtulerunt, 70. prompti fuerunt. *Principes possessionum*, Heb. principes operis, 70. præpositi operum.

7. *Solidos*, i. aureos, 70. drachmas.

9. *Promitterent*, Heb. & 70. offerrent.

12. *Magnitudo*, & *imperium omnium*, Heb. & 70. magnificare & roborare, seu confortare omnia.

14. *Promittere*, Heb. sponte offerre.

17. *Simplicitatem*, Heb. rectitudinem, 70. iustitiam.

Simplicitate, Heb. rectitudine.

19. *Ceremonias*, Heb. statuta.

21. *Vniuersoritu*, Heb. & 70. sacrificia.

In omnem Israel, i. præcocius Israelis salute 70. omni Israeli.

23. *Domini*, i. à Domino datum. *Cunctus placuit*, Heb. & 70. prosperatus est.

25. *Super omnem Israel*, Hebr. excellenter coram omni Israele.

29. *Samuelis*, s. 1. & 2. Reg. vt quidam putant: quod non facile admiserim.

30. *Regni eius*, s. ratio. *Temporum*, i. laborum, & afflictionum, *Sub eo*, &c. Heb. super eum, & super Israel, & super omnia Regna terrarum.

LIBER II.

CAP. I.

1. **I**n *excelsum*, i. vehementer, seu sublimiter.

5. *Ibi*, s. in Gabaon. *Requisiuit*, pro, adiit.

12. *Data sunt*, pro dabuntur, 70. do. *In Regibus*, s. Israel. Vide sup. ca. 29.

13. *Coram*, Hebr. & 70. à facie, i. à conspectu.

16. *De Coa*, & c. Vide 3. Reg. 10. vbi eadem verba Hebr. quæ hic.

CAP. II.

1. **S**excentos, at 3. Reg. c. 5. trecentos, s. hic adduntur qui præfectis præerant.

3. *Et habitauit*, Hebr. & 70. habitaret.

6. *Poterit prauale*, i. tantum poterit. *Tantum*, sc. ædifico.

8. *Archeutina*, i. Iuniperina, sic 70. at Heb. abiegna.

Pinea, alij, Brasilea, vel corallia.

9. *Nimis*, & *inclita*, Heb. & mirabilis.

10. *Coros*, continet Corus (qui & Chomer dicitur) 10. epha. epha autem sata tria. *Metretas*, Heb. battos. est autem Battus in liquidis, quantum Ephā in aridis, sc. decima pars cori. Sata, Heb. battos.

13. *Patrem meum*, q. d. qui mihi est velut pater, 70. seruum meum. forte Abi (quod est Hebr.) cognomen erat.

14. *Tyrium*, s. habitatione. alioqui enim de tribu Nephtalim ita quidam. Putarim potius matrem fuisse de tribu Nephtalim, simul & Dan, vt dicitur hic: patrem vero Tyrium natione. Vide 3. Reg. 7. *Marmore*, Heb. & 70. lapidibus.

16. *Ioppe* Heb. Iapho.

17. *Profelytos*, Hebr. peregrinos.

CAP. III.

3. **F**undamenta, i. fundamentorum mensuræ.

Prima, s. comprehendente *Hechal*, & *Deuir*, i. sanctum, & sancta sanctorum. Postea enim hæc diuisa. illud erat 40. cubitorum, id vero 20. quidam primam dicunt, i. qua Moses tabernaculum mensus est.

4. *Centum viginti*. At 3. Reg. c. 6. dicitur triginta, s. vsq; ad primum tabulatum.

5. *Maiorem*, s. *Hechal* seu sanctum. *Catenulas*, sc. erant palmæ iunctæ opere catenato.

6. *Templi*, s. *Hechal* *Marmore*, Heb. & 70. lapide.

7. *Probatissimum*, Hebr. & 70. ex Paruaim, i. Peru, secundum quosdam.

9. *Clauos*, s. quibus laminæ parietibus affigendæ.

10. *Statuarius*, alij, artificioso alij, puerorum, s. similitudine, 70. de lignis imputribilibus.

11. *Als*, s. comprehendendo etiam corpus Cherubim.

13. *Exterio*, s. sanctum.

15. *Triginta & quinque*, s. vtraque. Vide 3. Reg. c. 7. vbi vnaquæq; dicitur 18. cubitorum, abscondebatur autem dimidium cubiti in capitello. Ita quidam. Alij vero fuisse cuiusq; longitudinem cubitos 18. præter capitellum & basim, quorum eubiti implebant num. 35.

16. *In oraculo*, i. quales erant in oraculo. *Centum*, sc. in quolibet duorum ordinum.

17. *Iachin*, i. firmitas, seu, firmabit. *Booz*, i. fortitudo, seu in fortitudine.

CAP. IV.

1. **A**ltitudinis. Ascendebatur autem, vt quidam dicunt, paupimento sensim se attollente, vt solet in quibusdam scalis.

3. *Similitudo bouum*, sc. tubercula specie bouum, per quæ aqua educebatur. *Decem cubitis*, i. decem in vnoquoque cubito, s. erant trecentæ. *Calatura*, s. illorum tuberculorum, quæ boues referebant.

5. *Vastitas*, i. crassitudo. *Repandi*, i. recurui. Quasi duobus versibus, Hebr. & 70. duobus ordinibus.

Metretas, Hebr. batos. At 3. Reg. 7. dicitur, duo millia batos, scil. tantum solebat infundi, sed tria millia capere poterat.

8. *Mensas*, sc. ad panes propositionis. *Phialas*, alij, crateras, vel pelues.

9. *Basilicam*, Hebr. & 70. atrium, s. populi.

10. *Contra orientem*, s. ante templum, quod respiciebat orientem. *Meridiem*, erat ea pars dextera templi, sed sinistra ingredientibus.

16. *Pater eius*, Hebr. Abiu, forte cognomen erat, Abi, seu, Abiu.

21. *Florentia*, i. flores liliorum.

22. *Thymateria* Alij, psalteria. *Ostia*, i. cardines, vt dicitur 3. Reg. 7. *Calauit*. id additum ab Interprete.

CAP. V.

1. **Q**uæ vouerat, Hebr. sanctificationes, i. quæ consecrauerat, seu dedicauerat. 70. sancta.

3. *Die solenni*. Vide inf. c. 7.

5. *Tabernaculo*, s. Mosis, vel facto à Dauid.

9. *Ante oraculum*, scil. ijs, qui essent in templo. Vide 3. Reg. 8.

10. *Aliud*, sc. ex lege, vel forte illo tempore solæ erant tabulæ.

11. *Sanctuario*, i. oraculo. *Sanctificati*, i. præparati, sc. ad festum illud. *Diuisus erat*, q. d. non obseruabatur illo die distinctio vlla.

12. *Altaris*, s. holocausti.

13. *Longe sonitus audiebatur*, ita vt hæc ab Interprete addita: *Impleretur*, Heb. & 70. impleta est.

14. *Nec possent*, pro, adeo vt non possent, Heb. & non poterant. *Gloria*, i. præsentia nube representata, seu Maiestas.

CAP. VI.

1. **P**ollicitus est, Hebr. & 70. dixit. Vide 3. Reg. 8.

2. *Nomine eius*, & c. Heb. habitaculum tibi, & locum habitationi tuæ in sæcula.

5. *Ciuitatem*, s. aliam, quam Hierusalem, vt inf. dicitur. *Nomine meo*, Heb. vt esset ibi nomen meum.

Alium

Alium, Elegit quidem Saulem, sed non cum posteris eius loquitur autem de electione in perpetuum.

13. *Basim*, alii, concham, s. suggestum instar conchæ.

Basilica, Heb. & 70. arrii, s. populi. *Deinceps*, i. deinde.

Contra, i. è regione, q. d. coram omnibus.

18. *Quanto magis*, s. non capiet.

19. *Sed ad hoc tantum facta est*, id additum ab Interprete. *Ut respicias*, pro, & respicias, 70. & respicies.

21. *Exaudires*, pro, exaudias. *Famuli*, coniunge cum Israel.

22. *Contra eum*, v. g. iuraturus, quod non debeat quidquam. *Maledicto*, Heb. iuramento, s. execratorio.

Coram altari, solebant Iudæi ante altare iurare.

24. *Peccabunt enim*, Heb. quia peccabunt. *Egerint poenitentiam*, Hebr. confessi fuerint nomen tuum.

Obsecrauerint, s. qui reliqui fuerint. *Nomen tuum*, Heb. Coram te.

25. *Propitiare*, pro, propitiaberis. *Reduc*, pro, reduces.

27. *Et populi tui*, pro, id est, populo tuo.

28. *Ærugo*, & *aurigo*. Alii, ariditas, & rubigo. id quod utrumq; segetem corrumpit, 70. aeris corruptio, & icteritia. Hæc corporis humani morbus est, quæ Latine aurigo dicitur ab auri colore. *Vastatis regionibus*, id additum ab Interprete.

29. *In domo hac*, Hebr. & 70. ad domum hanc, s. conuersus.

30. *Propitiare & redde*, pro, propitiaberis, & reddes.

35. *Tu exaudies*, Heb. & 70. & exaudies sic inf.

39. *Facias*, pro, facies, q. d. dabis sententiam in illorum fauorem, vel vlcisceris eorum iniurias. *Quamuis peccatori*, Heb. & 70. qui peccauit tibi.

40. *Tu es enim*, Heb. nunc, 70. & nunc.

41. *In requiem tuam*, q. d. mane in loco isto, quem elegisti, ut ibi quiesceres. *Fortitudinis*, i. in qua ostendis virtutem tuam. *Induantur salutem*, i. à te feruentur.

Christi tui, pro, meam. Reges Christi, i. vincti vocabantur, q. d. ne patiar à te repulsam.

CAP. VII.

1. *Maiestas*, Heb. & 70. gloria, s. nubes, quæ Dei præsentiam repræsentabat, & Maiestatem.

3. *Adorauerunt*, s. Deum.

6. *Organis carminum*, i. musicis instrumentis. *Per manus suas*, i. opera sua, q. d. canebant ipsi quod David composuerat.

8. *Solemnitatem*, s. festum tabernaculorum. *Torrentem*, s. Rhinocoluram. Vide Gen. 15.

9. *Collectam*, s. festum, quo populus omnis congregabatur, post dies, 6 festi tabernaculorum, quod hic securum est post 7. dies, quibus templum dedicatum.

Septem diebus, s. dedicatio cœpit 8. die Septembris, deinde festum Tabernaculorum 15. *Vigesimo tertio*, s. tunc discesserunt inam, ut dicitur 3. Reg. facta est ab eundi potestas die 22.

11. *Regis*, i. suam.

12. *Apparuit*, s. multis annis post dedicatum templum. Vide 3. Reg. 9.

13. *Cœlum*, i. acrem.

14. *Super quos*, & c. i. qui appellantur nomine meo, s.

populus Dei, vel pro quibus sacerdotes orant inuocato meo nomine.

17. *Et feceris*, pro, id est, feceris. *Iustitias meas*, Hebr. statuta mea, 70. præcepta mea, sic inf.

18. *Suscitabo*, i. stabiliam.

21. *In prouerbum*, Heb. in stuporem.

CAP. VIII.

1. *Postquam*, 70. in quibus.

2. *Hiram Salomoni*, s. uterque alteri dedit.

4. *Palmiram*, Heb. & 70. Thadmor. *Munitissimas*. Alii, thesaurorum, seu repositiorum, s. vbi asseruabantur res ad bella necessaria, 70. munitas.

6. *Libano*, s. loco, qui dicebatur Saltus Libani, vbi regia æstiuæ.

10. *Ducenti quinquaginta*, s. præcipui alioqui 3. Reg. dicuntur 550. *Qui erudiebant populum*, Heb. dominantes populo, 70. præpositi operum in populo.

12. *Porticum*, s. templi.

14. *Ordine suo*, Heb. & 70. custodiis suis. *Per portam*, & *portam*, i. per singulas portas.

15. *Et in*, pro, etiam in.

18. *Quadringenta, quinquaginta*, 3. Reg. dicitur 420. s. 30 expensa in necessariis navigationi, vel in maiori numero minor comprehenditur, ut sup. diximus.

CAP. IX.

1. *Tentaret*, i. exploraret, responderetne sapientia famæ. *Magnis opibus*, Heb. & 70. maxima potentia, seu exercitu.

3. *Domum*, s. Dei, & Regiam.

4. *Victimas*, & c. Alii, ascensum, per quem ascendebat, & c. Vide 3. Reg. 10.

5. *Virtutibus*, Heb. & 70. verbis, i. rebus.

6. *Virtutibus tuis* id additum ab Interprete.

10. *Thyma*, alii, corallia, vel ligna Brasilica, vel ebenum.

11. *Gradus*, sic 70. alii, tigna.

12. *Et multo plura, quam*, 70. præter ea, quæ ipsa, q. d. exceptis iis, quæ ipse Rexinæ donauerat, propter ea, quæ illa attulerat. omnia enim hæc supplenda ex lib. Reg. 3.

14. *Legati*, alii, mercatores.

15. *Hæstas*, 70. scuta. vide Reg. 10. vbi scuta vertit, s. fecit diuersa clypeorum genera.

16. *Trecentorum aureorum*, 3. Reg. Heb. dicitur trium librarum, seu minarum, s. libra erat centum aureorum. *In armamentario*, & c. Heb. & 70. in domo saltus Libani.

18. *Brachiola*, s. manuum sustentacula.

21. *Tharssis*, i. eam partem Africæ, quæ ad Oceanum meridionalem, & nunc Angola dicitur. Vide 3. Reg. 9.

22. *Gloria*, Heb. & 70. sapientia.

25. *Quadringenta*, & c. Heb. quatuor millia stabula eorum, & currum, 70. quatuor millia equarum ad currus.

29. *Verbis*, i. libris. *Libris*, Heb. prophetia, 70. verbis.

CAP. X.

2. *Ante Salomonem*, Heb. & 70. à facie Salomonis, i. metu Salomonis.

4. *Durissimo*. Vide 3. Reg. 12.

6. *Steterant*, s. ut consiliarii.

10. *Grossior*, q. d. sum multo fortior.

11. *Scorpionibus*, alii, flagris aculeatis.

15. *Voluntatis Dei*, Heb. à Deo causatum, 70. subuersio à Deo.

16. *Pasce*, Heb. & 70. vide, i. prouide.

CAP. XI.

1. *S*um, id additum ab Interprete.

11. *Clausisset eos muris*, sic etiam 70. at Hebr. roborasset munitiones, i. vrbes munitas. *Hoc est*, Heb. & 70. &

17. *Salomonis*, s. antequam is peccaret. Vide inf. c. 17. & 26.

22. *In capite*, 70. in principem.

23. *Quia sapientior*, &c. Heb. sensus est, erudiuit eum, seu curauit erudiendum; & reliquos filios dispersit per ciuitates Iuda, & Benjamin. *Eis*, sc. filiis. *Petiuit*, sc. Roboam, q. d. habuit plurimas vxores, vel dedit Abiæ filio.

CAP. XII.

5. *F*ugientes Sefac, Heb. & 70. à facie Sifac, i. propter Sifac, seu metu Sifac.

7. *Humiliati essent*, s. agnoscentes peccata sua.

9. *Recessit itaque*, &c. Heb. & 70. & ascendit Sifac Rex Egypti, contra Hierusalem, & accepit thesauros, &c.

10. *Scutatorum*, Heb. & 70. cursorum, s. militum, qui Regem pedites sequebantur, more satellitum.

12. *Siquidem in Iuda*, &c. Heb. & in Iuda fuerunt res bonæ, i. prosperæ.

13. *Confirmaret*, Heb. poneret. *Ammanitis*, pro, Ammonitis.

15. *Libris*, Heb. & 70. sermonibus. *Et diligenter exposita*, Heb. & 70. dum genealogiam exponunt.

CAP. XIII.

2. *V*riel, hic; Reg. 15. dicitur Abessalon, & sup. ca. 11. Absalon, s. etiam Vriel vocabatur. 70. quidem hic habent vt sup. Maacha filia Abessalon.

5. *Salis*, i. inuiolabile. sal enim à corruptione seruat, vel q. d. factum cum sacrificiis, sc. his enim sal adhibebatur.

7. *Filii Belial*, i. homines scelesti. *Rudis*, & corde pauido, Heb. puer, & corde tenero, q. d. instar pueri pauidus, seu rudis.

8. *Domino*, i. à Domino constituto.

9. *Terrarum*, sc. colentium Idola. *Initiauerit*, i. consecrauerit, Heb. & 70. impleuerit, s. solet scriptura consecrationem sacerdotum vocare manuum impletionem causam diximus sup. Ind. 17. *De bobus*, Heb. filio bouis.

11. *Iuxta legis precepta confectum*, Heb. aromaticum, 70. compositionis. *Ad vesperam*. Hinc apparet solum noctu luxisse, quod alibi monuimus. *Precepta*, Heb. & 70. custodiam.

12. *Vobis expedit*, Heb. & 70. prosperabimini.

15. *Vociferati*, s. vt fit initio pugnae, ad terrendum hostem. *Perterruit*, Heb. & 70. percussit.

19. *Filiis*, i. vicis, seu villas. *Ephron*. quidam putant esse Sichem. alij vertunt Ephraim.

22. *Sermonum*, i. rerum. *Viarum*, i. morum.

Operum, Heb. & 70. sermonum. *Diligentissime*, id additum ab Interprete.

CAP. XIV.

2. *P*eregrini cultus, Heb. & 70. aliena, i. alieni Dei, seu cultus.

7. *Dixit autem*, pro, dixerat autem.

9. *Æthiops*, s. Rex Egypti. Vt quidam volunt, qui Æthiopem interpretantur, q. d. niger ille.

11. *Non est apud te*, &c. Alii, non est tibi opus multis ad ferendam opem imbecilli, 70. non est impossibile apud te saluare in multis vel in paucis. *In te enim*, &c. Heb. te enim nitimur, & in tuo nomine venimus, 70. in te confidimus, & in tuo nomine venimus.

12. *Exterruit*, Heb. & 70. percussit.

14. *Grandis quippe*, &c. Heb. quia pavor Domini erat super eos, i. quia Deus eos terruerat, 70. quia factus est stupor Domini, seu terror in eis.

CAP. XV.

1. *S*piritu, s. prophetico.

2. *Fuistis cum eo*, i. ei adhæstis.

3. *Transibunt*, &c. Id quidam referunt ad captiuitatem Babylonicam. Alii, ad præsentem, vbi certe sine Deo sunt vero. non enim trinum colunt, nec Christum agnoscunt, nec lex Mosaica iam est, desuit enim obligare à Christi passione.

5. *Egradientis*, scil. urbem suam. *Terrores*, 70. stupor, seu, terror Domini. Alii, tumultus, seu turbationes.

8. *Azaria filius Obed*, Heb. & 70. Oded, s. vocatur, nomine patris, vel forte id erat etiam eius nomen. *Dedicauit*, s. renouauit. *Altare*, s. à Salomone constructum.

12. *Intrauit ex more*, Heb. venerunt.

15. *Cum execratione*, Heb. & 70. Lætariq; sunt ob iuramentum.

16. *Ex angusto deposuit imperio*, Heb. fecit, ne esset domina, 70. amouit, ne Astarte ministraret.

17. *Excelsa*, s. aliqua, vel priuata, nam publica abstulerat. Vel abstulerat excelsa idolorum, non ea in quibus Deus verus colebatur.

18. *Qua vouerat*, Heb. sanctificationes, 70. sancta, q. d. quæ sanctificauerat, seu dedicauerat. *Ipsæ*, s. vouerat.

19. *Non fuit*, scil. post illud Æthiopicum. *Tricesimum quintum*, Heb. & 70. tricesimum quintum, sed quidam putant esse errorem etiam, Heb. & 70. legendumque & hic, & cap. seq. pro tricesimo, vicesimum (quia vicesimo anno Asa, inquit, Basa non viuebat, nedum 35. aut 36.) ego id non ausim dicere.

CAP. XVI.

4. *M*vratas, Heb. munitas.

7. *Euasit*, s. ne illum etiam vinceret, quod alioqui fecisses.

8. *Credidisses*, 70. confisus esses Heb. innixus esses.

10. *Neruum*, i. carcerem, Heb. domum carceris.

Interfecit, alii, oppressit, 70. læsit, seu vastauit.

12. *Dolore pedum*, s. podagra.

14. *Vnguentis meretricis*, Heb. varijs aromatibus, seu factis ex diuersis speciebus. Alii, peregrinis odoramentis.

Combusserrunt, sc. odoramenta Super eum, Heb. eum, seu ei, 70. eum. *Ambitione nimia*, Heb. & 70. maxima combustionem.

CAP. XVII.

3. **P**rimus, sc. antequam peccaret. *Non speravit*, Hebr. & 70. non quæsiuit, q. d. non implorauit.

In Baalim, 70. Idola.

6. *Sumpsisset*, &c. Hebr. & 70. eleuasset cor suum in vijs, &c.

7. *Docerent*, s. populum legem Dei.

12. *Vsque in sublime*, i. vehementissime. *Muratas*, 70. munitas, Heb. thesaurorum solent quidam thesauri asseruari in locis munitis, & muratis.

14. *Exercitus*, Heb. millium.

16. *Consecratus*, forte Nazareus, 70. promptus, q. d. deuotus Alii, sponte oblatus.

17. *Hunc sequebatur*, Heb. & 70. & de Benjamin.

19. *Ad manum Regis*, Hebr. & 70. ministrantes Regi.

CAP. XVIII.

1. **I**nclutus multum, Hebr. & 70. abundans gloria. *Affinitate*, s. eius filius gener fuit Achab.

2. *Annos*, s. aliquot. *Ramoth*, erat in tribu Gad, sed occupata à Rege Syriæ. *Galaad*, sc. erat in regione Galadiæ.

3. *Vt ego, & tu*, 70. vt tu, sic & ego, q. d. vt ere opera mea vt tua.

5. *Quiescere*, i. desistere.

6. *Prophetes*, s. alius, vel q. d. Dei, quem ego colo.

7. *Malum*, i. infausta.

8. *Eunuchis*, i. cubicularijs fere enim cubicularij, eunuchi olim.

14. *Ascendite*, Ironice.

15. *Iterum atque iterum*, Heb. & 70. quoties, q. d. quoties adiurandus es priusquam verum dicas?

16. *Montibus*, s. vicinis Ramoth.

22. *De te*, 70. super te, Heb. super te, seu, contra te.

24. *Cubiculum*, s. interius fugiendo.

30. *Equitatus*, Heb. & 70. curruum, & sic inf.

33. *Cervicem, & scapulas*, Heb. iuncturas, & loricam, 70. Inter pulmonem, & thoracem.

CAP. XIX.

1. **P**acifice, Hebr. & 70. in pace, i. incolumis, seu prospere.

6. *Hominis*, q. d. non solum vt vicarij hominis, sed etiam Dei. *Et quodcumque*, &c. Heb. & vobiscum in negotio iudicij, s. Deus adest, videns quid agatis.

7. *Non est*, i. non placet.

10. *Venerit*, s. per appellationem ab alijs iudicibus.

Cognitionem, & cognitionem, i. inter fratres, s. inter Iudæos, Heb. & 70. sanguinem, & sanguinem, i. de cæde, s. factane voluntate an casu? *Ceremonijs*, Hebr. statutis, 70. iustificationibus, *Iustificationibus*, Hebr. & 70. iudicijs.

11. *Magistros*, s. qui doceant legem, vel iudices causarum leuiorum. *Vobiscum in bonis*, Complut. cum bonis, Hebr. & 70. cum bono, i. benefaciens.

CAP. XX.

1. **A**mmunitis. Quidam putant istos fuisse Amalechitas, aut Idumæos re vera, habitu solo Ammonitis, 70. Ammanitis.

2. *Mare*, s. mortuum.

3. *In domo*, pro, ante domum, i. templum.

9. *Gladus*, i. bellum. *Iudicij*, i. ultionis sc. diuinæ, q. d. puniens, 70. iudicium.

10. *Mons Seir*, i. Idumæi. Forte isti sunt, qui supra vocati Ammonitæ.

12. *Iudicabis*, s. puniendo.

16. *Summitate*, i. extremitate, seu fine.

19. *In excelsum*, i. altissime.

20. *Securi eritis*, 70. fideles eritis. Alii, roboramini, vel fideles estote. *Pro, betis*, s. Iahaziel, de quo sup.

21. *Eum in turmis iuu*, Heb. in decore sanctitatis, 70. Dominum sanctum.

22. *Percussi sunt*, Heb. percusserunt se.

24. *Respicit solitudinem*, Heb. in solitudine.

25. *Ita vt omnia*, &c. Heb. & 70. solum dicunt, tantam fuisse rerum copiam, & pondus, vt per tres dies morati sint auferendo. itaq; in nostra editione illa, non, &, nec, pro, vix accipienda sunt.

33. *Direxerat*, s. perfecte.

35. *Cuius opera*, &c. Heb. & 70. indicant, Iosaphat in eo impie egisse, quod se iunxisset Regi Israel.

37. *Percussit*, 70. dissipauit, seu recidit. Alii, interrupit, seu destruxit. Est autem præteritum, pro futuro.

CAP. XXI.

3. **P**ensationes, Hebr. rerum pretiosarum, 70. arma.

7. *Lucernam*, i. Regiam dignitatem.

11. *Fornicari*, i. idola colere.

12. *Ab Elia*, qui tempore Iosaphat sublatu. Vide 4. Reg. 2.

14. *Cum populo*, &c. pro, & populum, &c.

15. *Vteri*, Heb. intestinorum. *Vitalia paulatim*, Heb. & 70. intestina præ morbo.

17. *Ioachaz*, qui & Ochozias, & Azarias. vide c. seq.

18. *Alui*, Heb. intestinorum.

19. *Languore pariter, & vita caruit*. Hæc addita ab interprete *Combustionis*, s. odoramentorum.

20. *Octo*, scil. solus nam eo viuente per 20 annos filius regnum administravit. *Ambulauitque non recte*, Hebr. ambulauit, seu, abiit, absq; desiderio, i. misere, seu sine honore vixit, seu obiit, 70. mortuus esset sine laude.

CAP. XXII.

1. **M**aiores, s. fratres eius. *Latrones*, Hebr. turma, seu, exercitus, 70. vt noster interpret.

2. *Regnare*, s. patre mortuo, nam cum patre 20 annis regnauit, qui solus octo regnauerat. Vide sup. c. 11.

6. *Multas enim*, Heb. & 70. quia.

9. *Occidit*, percussus fugit in Mageddo, vt dicitur 4. Reg. 9 ibique mortuus filius, i. nepos.

10. *Ioram*, Heb. 70. & Complut. Iuda.

11. *Lectulorum*, s. vbi dormiebant Sacerdotes, & Leuitæ, dum ministrabant. *Pontificu*, s. summi.

12. *Domo Dei*, s. appendicibus, quæ circa atrium.

CAP. XXIII.

1. **S**eptimo, s. à morte Ochoziæ. *Confortatus*, q. d. carsumpto animo.

2. *Leuitas*, in quibus etiam sacerdotes, *Israel*, s. Iudæorum.

3. *Dixitque*, pro, dixerat autem ante. *Sermo*, i. res.

5. *Ad sabbatum*, i. vt sua hebdomada ministraret

Erit,

Erit, f. antequam sua hebdomada ministraret, vel, q. d. hoc munere fungeretur sua hebdomada. **Porta**, pro, porta. f. meridionali atrii. **Ad domum Regis**, f. ducentem portam. erat hæc septentrionalis. **Fundamenti**, erat hæc orientalis. **Vulgi**, f. qui non erant Leuitæ. **Atrius**, f. reliquis, erant enim quædam præter atrium sacerdotum.

6. **Domum Domini**, i. atrium sacerdotum. **Custodias**, i. præcepta, q. d. fungatur munere suo.

8. **Per ordinem sabbathi**, Heb. ad sabbathum. **Egressi**, f. fun. & munere suo. **Non dimiserat**, f. vt multos haberet milites.

10. **Pugiones** alii, gladios 70 arma.

11. **Eduxerunt**, f. e loco vbi latuerat. **Testimonium**, i. legem Dei, quam obseruare deberet. Quidam tamen intelligunt regias vestes in testimoniū regie dignitatis.

13. **Gradum**, i. sedem regiam, vel locum editum, quem Salomon fecerat Regibus in atrio. **Intritu**, f. templi.

26. **Se**, f. qui erat loco Dei.

C A P. XXIV.

5. **Sarta tecta**, Hebr. & 70. roborationem, seu instaurationem.

6. **Constituta**, f. dimidium sili ab vnoquoque dandum erat. Vide Exod. 30.

11. **Coram Rege**, Heb. & 70. ad præfectos Regis.

In finita, Heb. & 70. multa.

16. **Et cum domo eius**, Heb. & 70. & cum Deo, & domo eius, i. templo.

19. **Protestantes** f. Prophetas, qui Dei voluntatem testabantur.

20. **Sacerdotum** 70. sacerdotis.

21. **Videat**, & requirat, pro, videbit, & requireret, f. prophetia est.

24. **In finita multitudo**, Heb. & 70. maximum exercitum. **Iudicia**, i. supplicia.

27. **Diligentibus in libro**, 70. in scriptura libri. **Regum** Alius est liber is ab iis, quos habemus Regum. citatur autem sæpe etiam in libris Regum. **Amasias**. dicitur hic fuisse frater Amos patris Isaia.

C A P. XXV.

4. **In libro legis**, Heb. in lege, in libro. **In suo peccato**, i. propter suum peccatum.

5. **Iuuenum**, Heb. electorum, 70. potentium.

6. **Centum talentis**, Hinc apparet, Talentum Iudæorum multo fuisse Attico maius, certe plus mille aureis valuisse, quis enim iniles vno aureo conducitur?

11. **Salinarum**, Heb. salis.

12. **Virorum**, Heb. viuorum seu viuentium.

15. **Adorasti**, Heb. & 70. quæstisti, i. consuluisti, seu adorasti.

21. **Conspectus**, f. in certamine.

24. **Obed Edon**, i. vnum ex posteris Obededon. **Filios obsidum**, i. obsides. Vide 4. Reg. 14. alii, filios nobilium, seu Principum.

C A P. XXVI.

1. **Oziam**, qui & Azarias.

2. **Asiath**, ciuitas ad mare rubrum, vnde dictus sinus Elaniticus. **Rex**, f. pater eius.

4. **Amasias**, f. cum bonus fuit. Vide sup. cap. 11. & 17.

5. **Et videntis Deum**, Heb. & 70. in visionibus Dei q. d. periti in Dei visionibus. **Direxit**, Heb. fecit prosperari.

7. **Ammonites**, Heb. Mehunun. sed videtur male scriptum, pro Hamonim. sic enim legitur statim proxime, 70. Minæos.

8. **Ammonita**, 70. Minæi.

9. **Et reliquas in eodem muri latere**, Heb. & 70. & super angulum, seu angulos, quidam pro, super, vertūt iuxta.

10. **Vineas**, Heb. & 70. agricolas. **Carmelo**, alii, locis planis fertilibus.

11. **Doctores**, Heb. præfecti 70. iudicis.

16. **In interitum suum**, Heb. & 70. ad corrumpendum.

Neglexit, Heb. præuaricatus est, in 70. inique egit in.

18. **Ne contempseris**, Heb. quia præuaricatus es 70. quia recessisti à Domino. **À Domino**, i. apud Dominum.

23. **In agro**, non autem in ipsis sepulchris.

C A P. XXVII.

2. **Pater suus**, f. cum bonus esset. **Non est ingressus**, & c. q. d. non est imitatus patris temeritatem.

Delinquebat, Heb. peruerse agebat. 70. corrumpebatur, i. erat corruptis moribus.

3. **Excelsam**, f. orientalem. **Ophel**, f. turris sic dictæ ab altitudine.

4. **Castella**, alii, Palatia.

C A P. XXVIII.

2. **Edidit**, Heb. & 70. fecit. **Baalim**, i. idolis.

3. **Lustrauit**, f. faciendo transire per ignem.

5. **Pradam**, Heb. & 70. captiuitatem.

8. **In finita**, Heb. & 70. multam.

10. **Quod nequaquam**, & c. Heb. videtur sensus esse, Nonne & vos peccatores estis coram Domino Deo vestro? at 70. nonne vobiscum sum, vt testificet peccata vestra coram Domino Deo vestro?

17. **Pradam magnam**, Heb. & 70. captiuitatem.

19. **Eum**, f. populum, inducendo ad cultum idolorum, ob q. Deus auxiliū negabat iratus. Alii, pro, nudasset, verterūt cessare fecisset, f. à Dei cultu. **Cōteptui habuisset**, Heb. præuaricat⁹ esset in 70. rebellasset, seu defecisset à.

20. **Adduxitque Regem**, Heb. & 70. venitque Rex.

Contra eum Alii, ad eum, f. ad ferendam opem.

Nullo resistente vastauit, Heb. non roborauit eum, i. non iuuit Regem Achaz.

21. **Profuit**, q. d. non ei opem tulit, cum ea causa venisset, & munera accepisset.

23. **Percussoribus**, i. sua opinione ita enim putabat.

Clausi, f. nequis ad adorandum ingrederetur.

25. **Aras**, Heb. & 70. excelsa.

27. **Sepulcra**, f. quæ erant in monte Sion.

C A P. XXIX.

4. **Orientalem**, i. ad Orientem sitam.

5. **Immunditiam**, i. omnia ad idololatriam pertinentia.

8. **Interitum**, alii, stuporem, seu desolationem.

13. **Elisapham**. Iste erat ex filiis Caath. Vide 1. Par. 6.

15. **Eratres suos**, f. alios Leuitas.

16. **Sanctificarent**, Heb. & 70. mundarent.

17. **Mundare**, Heb. & 70. sanctificare.

18. **Sanctificauimus**, sic etiā 70. at Heb. mundauimus.

19. *Polluerat*, sic etiam 70. at alii, neglexerat.
Exposita, Heb. & 70. præparata, & sanctificata.
 24. *Asperferunt*, sic etiam 70. at Hebr. expiauerunt, i. expiando sparserunt. *Pro piaculo*, Heb. ad expiationem.
 25. *Præceptum*, s. de modo sic Deum colendi.
 26. *Organa David*, i. instrumenta musica à David inuenta, vt paulo post verrit eadem verba Hebraica.
 30. *Incuruato genu*, Hebr. incuruantes se, 70. procidentes.
 31. *Implistis*, i. consecraftis, q. d. vos o sacerdotes, qui ad offerendum estis consecrati. implere enim manum, est consecrare in sacerdotem, vt sup. diximus. *Et holocausta mente deuota*, Heb. & 70. & omnis voluntarius, seu, promptus corde, holocausta.
 33. *Sanctificauerunt*, i. obrulerunt sacrificandos.
 34. *Sanctificarentur*, i. præparari possent, s. alii sacerdotes, qui adiuuarent. *Antistites*. Heb. & 70. sacerdotes. *Faciliori ritu sanctificantur*, 70. promptius sanctificati sunt id quod etiam Heb. indicant.
 36. *Ministerium Domini esset expletum*, Heb. & 70. præparasset Deus populum, s. vt rite cultum perageret.
Fieri placuerat, Heb. & 70. factum fuit, q. d. Tota res subito facta.

CAP. XXX.

5. **M**ulti enim. Alii, multo enim tempore. *Sicut in lege*, q. d. debito tempore, seu ritu.
 6. *Reuertetur*, s. Deus fauendo.
 8. *Indurare*, s. ad detrectandum iugum. *Manus*, s. in signum fœderis, seu obedientiæ.
 11. *Acquiescentes consilio*, Heb. humiliantes se.
 12. *Manus*, i. fauor, seu gratia.
 15. *Tandem*, Heb. pudore affecti, s. ob negligentiam suam, cum viderent populi alacritatem.
 17. *Hic*, i. pro his, s. suum ex populo quisque pascha solebat mactare. si erat sanctificatus, i. purificatus. pro illis ergo qui purificati non erant, Leuitæ phase mactabant. *Occurrerant*, 70. poterant, s. quam cito opus erat.
 20. *Placatus est populo*, Heb. & 70. sanauit populum.
 21. *Quæ suo officio congruebant*, Heb. & 70. fortitudinis, q. d. sonora.
 22. *Ad cor*, i. lenibus verbis. *Super Domino*, i. in canticis Domini, q. d. peritos cantici ecclesiastici.

CAP. XXXI.

1. **R**ite celebrata, Heb. & 70. perfecta.
 2. *Castrosum*, i. templi, vbi solebant conuenire velut milites, 70. atriis domus.
 3. *Pars autem*, & c. q. d. pro parte sua id curabat. *Moyse*, Heb. 70. & Complut. Domini.
 6. *Sanctorum*, pro, sanctas.
 8. *Ingressi*, s. templum.
 11. *Horrea*, 70. pastophoria, s. cellas, seu cubicula.
 12. *Quæcunque vouerant*, Heb. sancta, i. Domino consecrata, seu dedicata. *Secundus*, s. eius vicarius.
 13. *Manibus*, i. imperio, seu cura. *Ad quos omnia pertinebant* Hæc non sunt Heb. nec in 70. nec in Complut.
 14. *In sancta sanctorum*, q. d. nempe rebus Deo dicatis.
 16. *Exceptis*, & c. q. d. præter pueros, quibus etiam dabatur, à tribus annis, & c. *Conducebat*, i. conueniebat, s.

quid cuique debebatur. *In ministerio*, i. pro ministerio. *Observationibus*, i. officiis.

17. *Vicesimo*, ea ætate post ædificatum templum ministrare incipiebant.

21. *Ceremonias*, Heb. & 70. præcepta.

CAP. XXXII.

1. **V**eritatem, s. rerum narratarum, vel Ezechiaæ integritatem vitæ.
 3. *Capita*, Heb. & 70. aquas. *Hoc omnium decernente sententia*, Heb. adiuuerunt eum, 70. confortauerunt eum. *Terra*, s. prope Ierusalem.
 5. *Mello*, dicitur fuisse locus concionum populi, de quo diximus aliquoties sup. *Ciuitate David*, s. monte Sion. *Vniuersi generis armaturam*, Heb. multos gladios.
 6. *Ad cor*, i. consolans.
 8. *Qui auxiliator*, & c. Heb. ad adiuuandum nos, & præliandum prælia nostra.
 12. *Excelsa illius*, falsum id. Vide 4. Reg. 18.
 14. *De hac*, Heb. & 70. de mea.
 15. *Consequenter*, Heb. quanto magis.
 17. *Manuista*, Heb. & 70. manu mea.
 27. *Armorum vniuersi generis*, & c. Heb. clypeorum omniumque.
 29. *Innumerabiles*, Heb. & 70. plurimos.
 30. *Fontem*, Heb. & 70. exitum.
 31. *Acciderat*, s. in vmbra Horologij retrocedente.

CAP. XXXIII.

3. **M**ilitiam, i. astra.
 5. *Exercitui*, i. astris. *Duobus*, s. sacerdotum, & populi.
 6. *Ben Hennom*, i. filii Hennom. *Somnia*. Alii, tempora.
 8. *Ceremonias* Heb. statuta.
 12. *Egit pœnitentiam*, Heb. & 70. humiliatus est.
 13. *Obsecrauit intente*, Heb. & 70. exauditus est.
 14. *Piscium*, sic dicta, quod per eam pisces inferrentur, aut in ea venderentur. *Ophel*, nomen est arcis.
 19. *Contemptus*, Heb. præuaticatio, 70. apostasiæ.
Ageret pœnitentiam, Heb. humiliaret se, 70. conuerteretur.
 20. *Domo sua*, s. horto regio. Non est sepultus cum aliis Regibus quod fuisset valde impius.
 23. *Reueritus*, Heb. & 70. humiliatus ante. sic & inf. *Multo maiora deliquit*, Heb. & 70. multiplicauit delictum, i. plurimum peccauit.

CAP. XXXIV.

3. **M**undauit, Heb. & 70. cœpit mundare.
 4. *Coram eo*, i. eo spectante. *Tumulos*, i. sepulcra.
 5. *Altaribus*, s. vt cadauerum tactu contaminarentur.
 11. *De lapidicidinis*, Heb. excisos, 70. quatuor pedum. *Cômmissuras*, i. opera, quæ fiunt cômmissis inter se lignis.
 17. *Argentum*, i. pecuniam, s. furdebant, vt inde facerent vasa, & alia.
 21. *Orate*, Heb. & 70. quærite, i. consulite.
 22. *Oldam*, Ex quo fuerat lapidatus Zacharias filius Ioiadæ, non dabat Deus responsa more solito. *Vestium*, s. sacerdotalium, vel regiarum. *Secunda*, nomen Scholæ, vbi erudiebantur.

24. *Cuncta*, s. prout merentur, & conuenit puniri. non enim prorsus cuncta.

31. *Iustificationes*, Heb. statuta.

CAP. XXXV.

3. **A**d quorum eruditionem, &c. Alii ita vertunt. Qui erudiebant Israelem omnem, sanctique erant Domino. *Arcam*, s. quæ tempore Manasse extra templum fuerat.

4. *Præcepit*, Heb. & 70. scripsit.

5. *Sanctuario*, i. templi atrio.

11. *Asperferunt*, &c. 70. fuderunt sacerdotes de manu sua sanguinem, s. super altare.

11. *Separauerunt ea*, s. offerenda pro quibusque, ordine 70. præparauerunt holocaustum.

13. *Phase*, i. agnos paschales.

21. *Quid mihi & tibi est*, i. quid tibi mecum est?

22. *Ex ore Dei*, q. d. cum ei Dei voluntatem vere diceret.

24. *Mortuus est*, s. in Mageddo dum portaretur, ut dicitur 4. Reg. 13.

25. *Scriptum*, s. quod cantabatur. *Lamentationibus*, i. lamentationum libro.

26. *Misericordiarum*, i. beneficiorum in subditos.

CAP. XXXVI.

3. **V**enisset, s. post tres menses à morte Iosia.

4. *Hierusalem*, s. quæ sedes Regni.

6. *Duxit*, i. decreuit ducere. postea vero mutato consilio occidit. Vide Ier. 22. vel duxit semel, sed remisit, & postea Hierosolymis interemit.

8. *Verborum*, i. rerum, seu gestorum. *Inuenta*, s. stigmata quæ sibi in honorem idolorum impresserat, vel q. d. opera, quæ deprehensum est fecisse. Ioachim filius. 70. Ieconias filius.

9. *Cæpisset*, s. cum patre, cum quo annis 10. regnauit. Quidam tamen legendum putant, decem & octo, ut dicitur 4. Reg. 24. *Regnauit*, s. solus mortuo patre.

10. *Volueretur*, s. à capto Ioachim. *Patrum*, sic etiam 70. At Heb. & Complut. fratrem, i. cognatum.

12. *Nec erubuit*, &c. q. d. neglexit monita ad pœnitentiam hortantis, Heb. nec humiliatus est à facie, i. coram.

15. *De nocte*, Heb. manicando. q. d. mature, & diligenter. *Parceret*, i. parcere vellet.

16. *Nuntios*, i. prophetas. *Curatio*, i. remedium.

21. *Celebraret sabbatha*, i. quiesceret, seu ferietur.

22. *Spiritum*, i. cor, seu animam.

23. *Præcepit mihi*, s. legerat Isaia cap. 45. ostendente Esdra. *Quis est ex vobis*, s. qui ascendere velit Ierusalem.

ESDRÆ LIBER I.

Auctor Esdras.

CAP. I.

1. **C**ri, qui victo Astyage Medorum Rege, Medorum imperium ad Persas trātulit. Eius ergo anno primo, quo Caldaeis victis cœpit in Babylonia regnare, hæc gesta. No. vero ex Hier. in Daniel. 7. successores fuisse eius Cābysem

filium, Darium Histaspis (cuius anno secundo cœptum templum ædificari) Xerxem huius filium, Artabanum, Artaxerxem Longimanum Xerxem, Sogdianum, Dariū Nothum, Artaxerxem Memnonem, Artaxerxē Ochū, Arsanum, Darium deniq; qui ab Alexandro Magno superatus. Ierem. vide Ier. 29. *Spiritum*, i. cor, seu voluntatem *Vocem*, s. præconis. *Scripturam*, i. literas missas.

3. *Quis est*, s. qui velit ascendere. *Qui est*, pro, qui colitur.

4. *Reliqui*, s. qui ob inopiam coguntur remanere, vel q. d. præterea quicunque volunt ascendere *Substantia*, i. opibus. *Excepto*, i. præter id, Heb. & 70. cum eo.

6. *In circuitu*, i. vicini.

8. *Permanum*, i. opera. *Filii Gazabar*, Hebr. Gizbar, i. thesaurarii. 70. Gazbargi. *Sassabasar*, sic dicebatur. Zorobabel Chaldaicè.

9. *Cultri*, 70. mutatoria, s. vestiū, q. d. vestes pretiosæ.

10. *Syphi*, Alii, pelues, vel crateres vel cohlearia.

Secūdi, i. alteri⁹ forme, vel min⁹ pretiosi. 70. duplicati.

11. *Omnia*, s. tam numerata proxime quam tacita, non enim omnia numerauit.

CAP. II.

1. **P**rouincia, s. Iudææ, vel Chaldaæ. *Filii*, i. incolæ. Ascenderunt, s. in Ierusalem.

2. *Venerunt*, s. in Hierusalem. *Mardochai*. Hunc quidam putant patrum Esther esse. alii, alium.

3. *Pharos*, nomen viri. Vide in c. 8. & l. 1. c. 3. 70. Pheros.

6. *Filiorum Iosue*, Ioab, i. qui à Iosue quodam insigni viro, & à Ioab originem ducebant.

16. *Ezechia*, s. viro clarissimo.

31. *Helam*. Esd. 2. cap. 7. Et quidem supra Helam. Cuius respectu hic dicitur alterius vir erat. videtur esse nomen loci 70. tamen indicant hic esse nomen viri. Vide inf. cap. 8. & 10. & 2. Esd. 7.

36. *Sacerdotes*. Hactenus de filiis Iuda, & Benjamin. *Iadaia*, quæ sequuntur, nomina virorum. nam superiora videntur fere locorum. *Domo*, i. familia.

40. *Filiorum Odonia*, i. de familia Odoniæ.

42. *Filii*, Plurale est in omnibus sequentibus.

43. *Nathinai*, i. donati, s. erant templi ministerio dedicati origine Gabaonitæ.

55. *Servorum Salomonis* vide 1. Par. 22. & 2. Par. 2. Erant profelyti, vel capti bello. *Sophered*, videtur nomen mulieris, vel loci.

59. *Semen*, i. genus.

62. *Scripturam*, i. catalogum genealogiæ.

63. *Athersatha*, nomen Nehemiæ Chaldaicè. *Sancto sanctorum*, i. sacrosanctis sacerdotum escis. *Doctus*, atque perfectus, Heb. cū Vrim, & Thummim, i. illuminationibus & perfectionibus. Videtur autem alludere ad Ephod seu Rationale, in quo Vrim & Thummim.

64. *Quasi unus*, 70. simul.

69. *Dederunt*, s. quotquot aliquid contulerunt etiam

ex manentibus in Chaldaea. *Solidos*, 70. drachmas.

Quadragenta, Heb. 70. & Complut sexaginta.

CAP. III.

1. *Septimus*, s. September. *Quasi vir unus*, i. omnes ad unum.

4. *Per ordinem secundum praeceptum*, Heb. in numero secundum morem, q. d. tot hostias, quot offerri mos erat, s. iuxta praeceptum. *In die suo*, q. d. eo numero, & modo, quo erant diebus singulis offerendae.

5. *Consecrata*, s. in honorem Dei.

10. *Per manus David*, i. Psalmos compositos à David.

11. *Quoniam bonus*, s. Psal. 117.

12. *Fundatum esset & hoc*, pro, fundaretur hoc.

CAP. IV.

1. *Filii captiuitatis*, i. captiui olim, sed qui ex captiuitate redierant.

2. *Huc*, s. in terram decem tribuum.

3. *Vobis & nobis*, s. quidquam in hac re commune.

5. *Consilium*, s. aedificandi.

6. *Affueri*, sc. Cambylis, filii Cyri, qui patri successit mortuo, 30. anno Regni Persarum, & 3. Monarchiae, sc. post expugnatam Babylonem sic enim intelligendi, qui dicunt 30. annos regnasse, s. ex quo coepit Rex esse.

7. *In consilio*, Heb. socii, 70. conferui. *Syriacè*, i. litteris Syriacis. *Syro*, s. quo scripta erat.

9. *Beel Teem*, i. praefectus rationis, seu magister sapientiae, q. d. cancellarius, sic & inf.

10. *Asenaphar*, i. Sennacherib. *Trans*, s. respectu Babyloniae. *Flumen*, s. Euphratem.

13. *Noxa*, i. incommoditas. *Perveniet*, s. fraudato tributo.

15. *Bella*, Chal. defectiones, seu rebelliones.

18. *Accusationem*, Chal. epistola.

19. *Re-ensuerunt*, Chal. quæsuerunt, 70. consideraerunt, seu inspexerunt. *Prælia*, Chal. defectiones.

21. *Audite sententiam*, Chald. ponite statutum, seu, edictum.

CAP. V.

1. *Filius*, i. nepos. Vide Zach. 1.

3. *Dux*, i. Prorex. *Consiliarii*, Chal. socii, 70. conferui, sic & inf. *Consilium*, Chal. decretum, seu mandatū.

4. *Quæ essent nomina*, &c. s. id etiam interrogauerunt. Vide inf.

5. *Oculus*, i. prouidentia, seu fauor.

8. *Ligna*, forte trabes intelliguntur, vel tabulae tegentes parietes.

17. *Recenseat*, Chal. quærat, 70. inspiciat. *Bibliotheca*, Chal. & 70. domo thesaurorum, seu diuitiarum.

CAP. VI.

1. *Recensuerunt*, i. legerunt, Chal. quæsierunt. *Repositi*, Chal. & 70. cum thesauris.

2. *Medena*, i. Mediæ, seu Medorum. *Commentarium*, Chal. memoriale.

3. *Latitudinem*. Quidam putant longitudinem significari, q. d. areæ spatium.

4. *Impolitis*, 70. fortibus, alii marmoreis, vel magnis. Quidam legendum aiunt, *polititis*. Sic *ordines*, 70. domus

vna. alii, paries interior. *Lignis*, scil. quibus tegebantur parietes.

5. *Posita sunt*, pro, ponenda sunt. 70. ponantur.

8. *Presbyteris*, i. senioribus.

9. *Querimonia*, 70. mutatio, seu variatio. Alii, error, seu mora.

11. *Publicetur*, Chal. fiat sterquilinium, seu latrina, 70. sit in direptionem.

12. *Omnia regna*, Chal. & 70. omnem Regem.

14. *Et Artaxerxe*, s. filio Darii Histaspis, sub quo perfectus templi ornatus, quidam tamen, & pro, id est accipiunt.

15. *Adar*, s. duodecimi, qui respondet partim Februario, partim Martio.

18. *Ordinibus & vicibus*, sc. ut quisque suo ordine, & vice ministraret.

21. *Separauerant*, s. profelyti.

CAP. VII.

1. *Verba*, i. res, seu gesta. *Artaxerxis*, nomen commune omnibus Regibus Persarum. Hic Darius intelligitur Histaspis.

5. *Ab initio*, Heb. & 70. primi, i. summi.

6. *Scriba velox*, i. legis peritissimus. Dicunt quidam, eum, scripturam à Chaldaeis incensam restituisse, sed aliis characteribus, quam qui in usu fuerant. *Manum*, i. fauorem, sic inf.

10. *Præceptum*, & *iudicium*, pro, præcepta, & iudicia: est autem repetitio more Hebræo.

11. *Cæmonis*, Heb. statutus.

14. *In lege Dei*, i. curaturus, ut lex Dei seruetur.

15. *Tabernaculum*, Chal. & 70. habitaculum.

21. *Et à me*, s. decretum, quod sequitur.

26. *Iudicium*, i. condemnatio.

28. *Manu*, i. fauore, seu gratia.

CAP. VIII.

13. *Novissimi*, i. qui postremo loco sequebantur.

15. *Filiis Leui*, s. qui non essent sacerdotes.

18. *Manum*, i. fauorem, seu gratiam.

19. *Eius viginti*, sic etiam 70. at Heb. eorum viginti.

21. *Prædicant*, i. indixi.

23. *Euenit nobis prospere*, Heb. & 70. exaudiuit nos.

25. *Inuenti fuerant*, s. in Babylone.

27. *Solidos*, 70. drachmas.

28. *Sancti Domini*, i. Domino consecrati.

36. *Elevauerunt*, i. exaltauerunt, s. fauendo maxime.

CAP. IX.

1. *Abominationibus*, i. peccatis.

2. *Filiabus*, s. infidelibus *Terrarum*, sc. infidelium.

7. *Die hac*, s. apparet sic & inf.

8. *Quasi ad parum*, &c. q. d. paruum quiddam à Deo obtinimus, vel paruo tempore impetrauimus orando.

Reliquie, q. d. ut seruaentur aliqui nostrum. *Paxillus*, i. sedes quietæ, in quietis enim sedibus paxilli figuntur, vnde res pendeant, 70. firmamentum, alii, clauus.

Sancto, s. Iudæa vel Hierusalem. *Illuminaret*, s. ad agnoscenda eius beneficia, & peccata propria.

9. *Seperem*, i. securitatem ab hostibus.

11. *Ad os*,

11. *Ad os*, q. d. vsque ad summum, more vasis pleni, vel potius, ab extremitate vna ad aliam, q. d. totam. Vide 4. Reg. 21. num. 16.

13. *Quia tu*, &c. quasi dicat, non punisti, sed pepercisti.

14. *Conuerteremur*, s. ad malum, q. d. salutem dedisti, ne iterum peccaremus. *Nunquid iratus es?* Hebr. nonne irasceris, scil. nobis merito, q. d. meremur quidem, vt nos prorsus deleas.

15. *Iustus*, i. misericors, sc. qui seruaris, cum posses merito perdere, vel q. d. iustus quidem es, & posses punire, sed vsus es misericordia. *Stari*, q. d. nemo nostrum potest coram te consistere, seque tueri.

CAP. X.

1. *Implorante*, Heb. & 70. confitente, scil. sua, & populi peccata.

2. *Si est pœnitentia*, Heb. & 70. est spes, s. Deum per pœnitentiam placandi.

4. *Surge*, s. humi iacebat.

16. *Domos*, pro domibus. *Per nomina sua*, i. nominati suo quisque nomine.

17. *Consummati*, i. absoluta est eorum recensio.

Et fratres, pro, & fratribus, vel fratrum.

19. *Dederunt manus*, i. promiserunt, vel egerunt.

25. *Israëli*, i. populo, seu plebeis.

44. *Filio*. Hi erant cum matribus eiectionis, vt sup. indicatur.

LIBER II.

qui Hebr. Nehemias dicitur. sc. is Auctor fuit.

CAP. I.

Asien, s. Nouembri. *Vicesimo*, s. Regni Artaxerxis, i. Darii Histaspis.

2. *Ex Iuda*, s. veniebant ex Iudæa.

Remanserant, sc. ex iis qui à Babylonia redierant in Iudæam. *Et Hierusalem*, i. etiam de statu Ierusalem

interrogauit.

3. *Prouincia*, s. Iudææ. *Eius*, s. Hierusalem.

4. *Sedi*, s. humi more lugentium.

6. *Peccauerunt*, Hebr. & 70. peccauimus. *Tibi*, i. contrate.

7. *Vanitate seducti sumus*, Heb. perdendo perdidimus, seu corrumpendo corrupimus, sc. nos, 70. Dissolutione dissoluimus. *Ceremonias*, Heb. statuta.

9. *Extrema cœli*, i. regionem vltimam, quæ videtur cœli extremitatem contingere.

10. *Tui*, s. sunt.

11. *Misericordiam*, s. inuenire.

CAP. II.

1. *Nisan*, est primus mensis apud Hebræos, respondetque partim Martio, partim Aprili.

Leuavi vinum, i. vini calicem. *Eram quasi languidus*, Heb. non solebam esse tristis.

2. *Timui*, s. ne Rex mali quidquam de me suspicaretur. *Valde ac nimis*, pro, valde nimis.

3. *Patris mei*, Heb. & 70. patrum meorum, sic & inf.

Combusti, s. cum caperetur à Nabucodonosor.

8. *Salus*, Heb. & 70. paradisi, i. Horti. *Tegere*, sc. vbi opus est, Heb. contignare, seu construere. *Domus*, i. quæ prope templum. *Muros*, i. portas murorum.

Ingressus, s. vt habitem. *Manum*, i. fauorem.

9. *Miserat*, pro, iusserat per epistolas, vt mitterentur.

10. *Seruus*, sc. Regis, q. d. pessimus ille seruus Ammonites.

13. *Vallis*, s. qua in vallem Iosaphat ibatur.

16. *Magistratus*, 70. custodes. *Quo*, 70. ad quid.

Opus, s. reparando muros. *Locis*, i. temporis.

18. *Aio*. Heb. dixerunt.

20. *Sermonem*, q. d. respondi, 70. λόγον, logon, quod po-

test verti rationem. *Iustitia*, i. meritum, q. d. non estis de Hierusalem vnquam bene meriti.

CAP. III.

1. *Regis*, s. per quam greges solebant in urbem ingredi. *Sanctificauerunt*, i. dedicauerunt, alii, reparaue-
runt. sic inf. *Vsque ad*, pro, etiam. *Centum cubitorum*, Heb. Meah, i. centum: videtur autem hic esse nomen proprium. Vide inf. c. 12. 70. centum.

Ananehel. Hæc forte est, de qua proxime dictum.

3. *Texerunt*, s. trabibus, & tignis.

Pro duce, forte is expensas dabat. Forte etiam Nehemias de se loquitur. Vide ca. 5. 70. vsq; ad thronum Principis, i. palatium s. ædificauerunt.

8. *Pigmentarij*, pro, pigmentariorum, seu aromatari-
um, nomen familiarum. *Dimiserunt*, sc. ædificatam, 70. sta-
tuerunt, alii, instaurarunt.

9. *Vici*, s. vnus, erat Hierusalē distributa in vicos, seu regiones, quibus aliqui præfecti Heb. & 70. dimidii vici.

11. *Mediam partem vici*, i. muri correspondentis vico, Heb. & 70. mensurā secundam, q. d. alterā partē, s. muri.

13. *Vallis*, s. Iosaphat.

15. *Pagi*, i. vici, seu regionis. *In hortum*, i. iuxta hortum.

19. *Mensuram secundam*, i. partem alteram, sic inf.

Contra ascensum, i. è regione ascensus. *Firmissimi*, alii, armamentarii.

20. *In monte*, sic etiam 70. at Heb. excandescens, seu indignabundus, q. d. velut sibi irascens, quod non citius fecisset, ita quidam.

21. *Donec extenderetur domus*, q. d. vsque ad finem do-
mus, Heb. & 70. vsque ad domus perfectionem, q. d. per
tantum spatium, quanta erat domus.

22. *De campis tribus*, scil. qui illic habitabant, sed & in Hierusalem etiam domos habebant.

23. *Contra*, i. è regione.

24. *Et vsque*, pro, i. vsque.

25. *Contra flexuram*, i. è regione illius anguli.

Excelsa, alii excelsam. *Id est in atrio*. Heb. quæ in atrio, seu iuxta atrium.

26. *Ophel*, i. arce, seu loco alto. *Vsq; contra*, s. ædificarunt.

27. *Tem-*

27. *Templi*, Heb. areis.

30. *Sextus*, s. filiorum. *Secundam*, s. ab ædificata ab Hania, q. d. alteram portionem, seu partem proximam.

Scruta vendentium, Heb. & 70. negotiatorum. Dicuntur quidem Latine Scruta, res veteres, vsuque detritæ, quas solent hodie Iudæi per plateas vendere, vulgo Ferræchi. *Cœnaculum anguli*, nomen loci.

31. *In porta*, pro, vsque ad portam. *Aurifices*, & *Negotiatores*, cognomina sunt familiæ.

C A P. IV.

2. **F**requentia, Hebr. & 70. exercitu. *Gentes*, q. d. nos, quanquam nec Hebr. nec in 70. est id verbum, sed additum ab Interprete. *Sacrificabunt*, s. in dedicatione completi ædificij. *Vna die*, i. aliquando tandem. *Ædificare*, Heb. viuificare, 70. sanare.

3. *Proximus*, i. amicus, Hebr. & 70. qui apud eum, scil. erat.

5. *Operias*, s. obliuione, q. d. recordare, seu puni, nam cum parit, dicitur tegere.

6. *Dimidiam*, s. altitudinis.

7. *Obducta cicatrix*, q. d. reparatæ ruinæ, seu rupturæ sanatæ.

10. *Iudas*, i. Iudæi. *Humus*, Heb. & 70. puluis, s. calcis, & arenæ.

12. *Decem*, i. plures.

16. *Eorum*, Heb. meorum. *Post eos*, q. d. eis præerant urgentes opus.

17. *Imponentium*, s. onera faciebat, s. quisq.

21. *Vices*, Heb. in custodiam, q. d. nocte custodiant, per diem operentur.

23. *Post me*, i. me sequebantur *Baptismum*, i. vt se aquis purificaret Heb. & 70. aquam.

C A P. V.

2. **P**ropretio eorum, id non est Hebr. nec in 70. sed subintelligitur.

3. *Opponamus*, i. oppignoremus, 70. promitemus, Cōplut. apponamus.

4. *Sumamus*, Heb. & 70. sumpimus, q. d. super agris nostris, & vineis pecuniam mutuo accepimus, vt Regi tributum solueremus.

5. *Ita & filij nostri*, q. d. cum simus ex eodem sanguine, tamen diuites prouident filiis suis, non nostris.

7. *Concionem*, i. populi cœtum, s. vt palam illos reprehenderem.

8. *Vendite*, pro, venditis, s. iterum. *Et redimemus eos*, q. d. ita vt cogamur iterum redimere Heb. & nobis venditi sunt, 70. & venduntur nobis? q. d. qui nobis venditi sunt, s. cum a gentibus redimeremus eos.

10. *In commune*, additum id ab Interprete.

11. *Centesimam*, centesima dicitur vnum pro centum singulis mensibus, adeoque 12 singulis annis.

Date pro illis, i. illis restituite, s. vt sint ipsorum.

13. *Sinum*, Heb. & 70. vestimentum.

15. *Depresserunt*, s. per tyrannidem dominantes.

18. *Inter dies decem*, i. decimo quoque die.

19. *In bonum*, i. vt mihi beneficias.

C A P. VI.

9. **C**onfortaui, sic etiam 70. at Hebr. conforta, scil. o Deus.

10. *Secreto*, Heb. & ipse clausus, 70. & ipse retentus, q. d. qui se domi continebat, vt solent Prophetæ, & viri sancti. *Tractemus nobiscum*, Heb. conueniamus, 70. congregemur.

14. *Noiada*, nomen viri, qui se Prophetam fingebar, secundum 70. at Heb. mulieris.

15. *Elul*, mensis est, partim Augusto, partim Septembri respondens. *Dietus*, scil. post epistolam à Sanaballat missam.

18. *Eius*, i. cum eo fœderis.

C A P. VII.

1. **R**ecensui: Alij, constitui.

2. *Domus*, quidam regium palatiū intelligunt, 70. Bira, q. sit nomen proprium. *De Hierusalem*, 70. in Hierusalem, Heb. super Hierusalem, q. d. vt custodiret urbem, claudendis diligenter portis. *Ceteris videbatur*, Heb. & 70. quam multi.

3. *Assisterent*, i. præsentes essent. *Oppilata*, i. fiamatæ. *Contra*, i. è regione.

4. *Nimis* Heb. manibus, i. locis. *Domus*, s. multæ.

5. *Census*, Heb. genealogiæ, seu prosapiæ. *Ascenderant*, s. è captiuitate in Hierusalem. *Scriptum*, non est ista descriptio, de qua 1. Esd. 2. Certeliber vnde sumpta, alius fuit. Itaque non per omnia conuenit.

6. *Prouincia*, s. Iudææ.

7. *Azarias* No. variare aliquantum nomine quedam, hic, & 1. Esd. 2. descripta.

25. *Filij*, i. incolæ, & sic in seq.

34. *Ælam*, vide 1. Esd. 2. mirum vero poni inter loca, si est nomen viri; nisi forte ideo additur, alterius, quia alias est nomen viri, hic vero loci.

57. *Seruorum Salomonis*, sic dicebantur, secundum Bedam, quod eis incumberet templum reficere.

61. *Semen*, i. genus. vnde originem ducerent.

64. *In censu*, i. in qua recensentur genealogiæ.

65. *Atherfatha*, sic Chaldaice dicebatur Nehemias.

Sancti sanctorum, i. cibis sacerdotum, qui erant sacrosancti. *Doctus*, & *eruditus*, Heb. in Vrim, & Thummim, q. d. gestans Vrim, & Thummim in rationali.

70. *Phialas*, alij, pelues, vel crateres.

C A P. VIII.

1. **C**ongregatus, s. è ciuitatibus. *Quasi vir vnus*, i. simul. *Scriba*, i. legisperito.

2. *Poterant*, s. per ætatem.

3. *Sapientium*, Heb. intelligentium, 70. & ipsi intelligentes, q. d. poterant per ætatem intelligere quæ legabantur.

4. *Gradum*, i. suggestum.

8. *Aperte*, s. scripta Hebraice. Esdras Syriace interpretabatur, seu Chaldaice.

10. *Mulsum*, Heb. & 70. dulcia. *Fortitudo*, q. d. spirituali gaudio fortiores efficiemini.

13. *Legu*, coniungendum, cum, & vt prædicent: cætera enim parenthesis.

15. *Pulcherrimi*, Heb. pinguis, s. pini, vel oliuæ, vel cupressi, 70. cupressini.

16. *Domate*, i. recto.

17. *Taliter*, i. tanta deuotione, & lætitia, vel tali modo.

18. *Collectam*, s. populi.

CAP. IX.

1. **H**umus, 70. pulvis.

13. *Adstandum*, pro, & stabant. *Confitebantur*, s. peccata.

5. *Surgite*, pro, agite, verbum hortandi. *Ab aeterno*, s. existenti. *Benedicant*, s. omnes, seu omnia.

6. Tu ipse, 70. & dixit Esdras, tu ipse. *Cælum cælorum*, s. empyreum, vbi Angeli. *Exercitum*, i. Angelos, & stellas. *Vinificas*, i. conseruas.

7. *Igne*, Heb. Vr. 70. regione.

12. *Ingrediebantur*, pro, ingrederentur.

13. *Iudicia*, &c. q. d. iudicialia, mortalia, & ceremonialia præcepta. *Ceremonias*, Heb. statuta. *Et præcepta*, pro, quæ omnia præcepta.

15. *Leuasti*, s. more iurantium.

17. *Dederunt caput*, i. se auerterunt, 70. dederunt principium forte caput pro Duce positum, quem eligere voluerunt, vt se in Ægyptum reduceret. *Suam*, 70. suam in Ægypto, i. Ægyptiacam. *Quasi per contentionem*, Heb. in contumacia, seu, rebellionem.

21. *Pedes*, 70. calcei. *Attriti*, Heb. tumuerunt. 70. rupti, s. calcei.

25. *In bonitate*, i. beneficentia.

26. *Contestabantur*, s. cælum, & terram in testes inuocantes. *Blasphemias*, 70. irrationes, q. d. Deum grauiter irritarunt. alii, detestationes, i. res detestabiles, vel conuicia, s. in Deum.

29. *In iudiciis tuis*, i. contra tua iudicia, i. præcepta.

Faciet homo, pro, & faciens homo. *In eis*, i. per ea, q. d. in quorum obseruatione vita consistit. *Recedentem*, s. ne onus subiret.

30. *Protraxisti*, q. d. diu expectasti, vt converterentur.

31. *In consummationem*, q. d. non prorsus delesti.

32. *Ne auertas*, &c. q. d. ne negligas, Heb. ne sit paruus. coram te labor, &c. i. ne paruifacias. *Assur*, s. qui captiuas abduxit decem tribus.

33. *Veritatem*, s. præstando promissa.

34. *Testificatus es*, i. testificando præcepisti.

35. *Regnis suis*, Heb. & 70. regno suo. *Bonitate*, pro bonis, seu opibus.

36. *Panem*, Heb. fructum.

36. *Regibus*, i. in Regum vtilitatem.

38. *Fœdus*, s. fidelitatis. Heb. & 70. fidem, seu fidelitatem. *Signant*, s. subscribunt.

CAP. X.

28. **S**acerdotes, pro, & sacerdotes. *Separauerunt*, s. proselyti.

29. *Ceremonias*, Heb. statuta.

30. *Populo terra*, i. infidelibus.

31. *Dimittemus*, s. incultos agros pauperibus, vt sponte nata colligant. *Annum septimum*, pro, anno septimo.

Exactionem, s. debitorum à pauperibus. *Vniuersa manus*, q. d. ne vlla manus, i. quisquam exigat.

33. *Sanctificatis*, i. aliis festis.

34. *Tempora*, s. statuta. *A temporibus anni vsque ad annum*, Heb. anno in anno, i. annuatim.

35. *Primogenita*, i. primitiua, vt statim explicatur.

37. *Dei*, Hebr. & 70. domus Dei, i. templi. *Decimam*

partem, s. decimas. *Operum*, i. fructuum ex operibus.

38. *Domo*, pro, domum.

39. *Domum*, i. cultum domus, i. templi. Dabant Leuitæ sacerdotibus ex decimis decimam.

CAP. XI.

1. **P**artes, Heb. manus, i. partes.

4. *Fili Zacharia*, 70. filius Zachariæ, & sic in seq. Heb. eadem vox & hic, & inf vbi vertitur filius, intellige ergo filii in genitiuo, vt sit, s. ordo vnius genealogiæ. Vide inf. cap. 12.

5. *Filius Coza*, pro, filii Coza, & sic inf.

9. *Secundus*, s. dignitate à Ioel.

10. *Iachin*, videtur esse cognomen præcedentis.

14. *Potentium*, i. vnius ex potentibus, Heb. & 70. magnorum, seu magnatum.

16. *Forinsecus*, i. extra templum.

A principibus, pro, de principibus.

17. *Princeps*. Alii, principis, i. primum locum obtinentis. *Oratione*, s. publica. *Secundus*, s. ab Asaph, vel Mathania.

21. *Ophel*, arx erat in Hierusalem.

22. *Episcopus*, i. præfectus, 70. Episcopus.

24. *In manu Regis*, i. cuius opera utebatur Rex.

Iuxta omne verbum populi, Heb. in omni verbo ad populum, i. in omnire cum populo tractanda.

25. *Filiabus*, i. viculis.

30. *Bersabe*, hic terminus Iudæ ad Austrum. *Vallem Hennon*. Erat prope Hierusalem ad Austrum, & Orientem.

31. *A Geba*, s. incipiendo, habitarunt.

36. *Portiones*, s. illis erant in sortibus Iudæ & Benjamin.

CAP. XII.

11. **S**araia, i. familiæ Saraia. sic & in seq.

17. *Phelti*, s. erat is princeps duarum classium, seu familiarum præcedentium.

22. *Scripti*, s. fuerunt. sic inf. *In Regno*. sic & 70. at Heb. ad, seu vsque ad Regnum.

23. *Verborum dierum*, i. annalium.

24. *Per vices suas* Heb. & 70. è regione eorum, seu coram eis. *Obseruarent*, s. ad suum officium pertinentia. *Per ordinem*, i. quisque ordine suo.

25. *Portarum*, s. templi.

30. *Mundati sunt*, s. orationibus, sacrificiis, & continentia ab vxoribus. *Mundauerunt*, s. aqua lustrationis, orationibus, &c.

35. *Fratres*, s. Zachariæ. *Vasis*, i. instrumentis.

Cantici David, i. canticorum David, vel quibus David in canticis utebatur.

36. *Contra eos*, i. è regione ipsorum. *Ciuitatis David*, i. Montis Sion.

38. *Emath*, Heb. & 70. Meah. vide sup. cap. 1.

43. *Recensuerunt*, Heb. constituti sunt, 70. Constituerunt. *Libamina*, Heb. libationes. *Vt introferrent*, &c. Heb. quas inferebant in ea ex agris ciuitatum partes, seu portiones, legis, i. ex lege debitas sacerdotibus, & Leuitis, in quam etiam sententiam vertunt 70.

44. *Et obseruationem*, pro, i. obseruationem, q. d. quæ obseruari Deus iussit circa expiationem, seu purificationem. *Præceptum David*. Vide 3. Reg. 1. & 1. Par. 21.

46. *Sanctificabant*, i. dabant eis decimas, quæ sanctæ, Deoque dicatæ. *Filios Aaron*, scil. dando eis decimas ex decimis.

CAP. XIII.

1. *In Ecclesiam*, sc. non admitti inter filios Israel ad coniugia aut officia, alioqui poterant ad fidem conuer- ti. Vide Deut. 23.

4. *Super hoc*, Heb. & 70. ante hoc, i. antequam id fieret. *Sacerdos*, s. summus. *Proximus*, i. amicus, vel affinis.

5. *Sibi*, pro, ei, s. Tobia. Vide inf. *Primitias*, Hebr. obla- tiones.

6. *Dierum*, i. anni. *Rogavi*, s. vt liceret mihi reuerti Hie- rosolyma.

7. *Thesaurum in vestibulis*, Hebr. cubiculum in atriis, 70. gazophylacium in atrio.

9. *Sacrificium*, s. cibarium, vt Heb. indicatur.

10. *Regionem*, Heb. & 70. agrum, i. possessionem.

11. *Congregavi eos*, s. cantores, & Leuitas. *Stationibus*, q. d. restitui in gradum suum.

12. *Horrea*, Heb. & 70. Thesauros.

13. *Filium Mathania*, 70. filij Mathania.

14. *Miserationes*, i. beneficia. *Caremonis*, Heb. observa- tionibus, 70. custodijs.

16. *Hierusalem*, Hebr. & 70. in Hierusalem, q. d. idque in ipsa Hierusalem.

19. *Quienissent*, i. claudendi tempus esset, Hebr. obum- bratæ essent, i. cum sero esset, inciperetque sabbatum, incipiebat enim sub Solis occasum.

In die sabbati, Heb. & 70. ante sabbatum.

20. *Manferunt*. Alij. pernoctarunt, sic & inf.

22. *Sanctificandum*, i. sancte celebrandum.

23. *Ducentes*, pro, qui duxerant.

24. *Populi*, & *populi*, i. cuiusq; populi.

25. *Maledixi*, i. execratus sum. *Decaluani*, i. capillos e- uulsi. *Adiuravi*, i. iureiurando astrinxi.

In Deo, i. per Deum.

27. *In Deo nostro*, i. contra Deum nostrum.

28. *Gener erat*, s. quidā ex filijs *Honoritis*, p. Honoritæ.

31. *In bonum*, i. vt mihi benefacias, *Amen*. non est Heb. nec in 70.

TOBIÆ LIBER,

Auctor Tobias uterque, sc. Pater, & Filius.

CAP. I.

1. **S**uperioribus Galilæa, alij. superiori Ga- lilæa. *Naason*, Græce Aser.

2. *Veritatis*, i. integritatis, seu rectæ vitæ.

4. *Iunior*, pro, fere iunior Græc. multo aliter, sc. cum essem iuuenis, &

omnis tribus Nephtalim recessisset à Dei cultu, &c.

5. *Irent* s. ante captiuitatem.

6. *Primitiis*, i. primitias.

7. *Tertio anno*, vide Deut. 14.

11. *Niniuem*, ciuitas à Nino condita prope Tigrim.

12. *Omnes*, sub. fere.

15. *Omnes*, pro, fere omnes, seu plurimos.

17. *Dedit*, s. mutuo.

23. *Nudus*, i. bonis spoliatis.

CAP. II.

1. **F**estus, s. Pentecostes, vt est Græc.

Bonum, i. lautum.

2. *Caute*, scil. periculum vitans, in quo olim fuerat ob- huiusmodi officium.

8. *Arguebant*, Græc. deridebant.

15. *Parentes*, i. affines.

18. *Sanctorum*, i. fidelium, qui sancti, i. Deo dicati, vel sanctos Prophetas intelligit.

CAP. III.

2. **I**udicium, i. iustitia, q. d. iustæ, Græc. & iudicium verū & iustum, tu iudicas in æternum, q. d. iudicia tua ve- ra semper & iusta.

4. *Fabulam*, Græc. parabolam.

5. *Sinceriter*, Græc. in veritate.

7. *Rages*, Græc. Ecbatanis, vide c. 5.

10. *Perrexit*, &c. Græc. Adeo fuit contristata, vt cogi- taret se suffocate, sed dixit, vnica sum patri meo, & si id fecero, probrosum ei erit, & deducam senectam eius cū dolore ad inferos, q. d. præ dolore morietur.

12. *Orationem*, Græc. dicitur, orasse ad fenestram, forte conuersa ad Hierusalem, vbi templum.

13. *Est*, pro sit, q. d. laudetur & celebretur.

16. *Concupiui*, s. concupiscencia peccati.

21. *Probatione*, q. d. si fuerit vita probata. *Corruptione*. Alij. correctione, q. d. si se emendauerit. Licebit, q. d. im- petrabit à te veniam.

25. *Recitate*, i. præsentatæ, s. per Angelos.

CAP. IV.

10. **I**n die, pro, in diem.

11. *Morte*, s. æterna. Not. præstare eleemosynam quæ hic dicuntur quia ea à Deo impetrat, si fiat, vt par est, s. cum debitis circumstantijs.

12. *Fiducia magna*, Græc. donum bonum.

13. *Attende*, i. caue.

14. *Sensu*, i. mente.

18. *Super sepulturam*, &c. q. d. da pauperi eleemosynā, vt pro mortuo oret. *Iusti*, q. d. eius, quem putas in Dei gratia mortuum. Alijs enim non prodest eleemosyna, s. mortuis in peccato mortali. *Peccatoribus*, s. fouendo eo- rum peccata: alioqui omnibus facienda eleemosyna.

20. *In ipso permaneant*, Græc. prosperentur.

CAP. V.

5. **S**plendidum, i. elegantem.

6. *Vnde te habemus*, q. d. vnde es, vel vnde venis?

9. *Sustine*, i. expecta.

18. *Aza-*

18. *Azarias*, i. auxilium Domini. Græ. de genere Azarias & Ananias magni, & fratris tui. *Anania*, i. diuinationis Domini, q. d. à Deo reuelationem accipiens.

Filius, i. ab eo originem ducens, sc. à Deo creatus, & quidem Angeli omnes dicuntur Dei filii.

21. *Comisetur*, pro, eat, Græ. dicitur promississe Tobiam Angelo pro mercede drachmam in diem, & necessaria ad viam, s. victum, & si sani rediissent, additurum ad mercedem.

23. *Profecti essent*, Græ. additur, & canis pueri cum eis.

26. *Noli flere*, Græ. ne sis sollicita soror.

27. *Ei*, pro, cum.

CAP. VI.

2. *Exiit ad*, Græ. exiliuit ad.

5. *Vtiliter*, pro, vtilia.

6. *Salierunt*, pro, sale condidere.

7. *Habebunt*, pro, afferunt.

8. *Cordis eius particulam*, Græ. cor & iecur.

12. *Coniugem*. Græc. additur: Et est puella pulchra, & prudens.

14. *Occidit illos*, Græc. additur: Quia amat eam.

19. *Iecore*, Græc. corde, & iecore.

20. *In copulatione*, pro, in societatem, q. d. eris particeps meritorum seu sanctitatis patriarcharum.

22. *Semine*, i. posteritate.

CAP. VII.

2. *Anna*, Græ. Ednæ.

5. *Dixit Angelus*, &c. Græc. dixit Tobias, pater meus est.

6. *Misit se*, Græ. exiliit.

7. *Optimi*, pro, præclari.

8. *Lacrymata sunt*, sc. vbi audissent (vt est Græc.) patrem Tobiam amisisse oculos.

19. *Lacrymata est*, s. & mater, & filia, vt indicant Græc.

CAP. VIII.

2. *Affiliis*, i. pera. *Iecoris*, Græ. cordis & iecoris.

3. *Damenium*, s. quod fugerat ad odorem fumi, vt est Græc.

9. *Sororem*, i. cognatam.

15. *Secum*, pro, simul.

19. *Vnicui*, Græ. vnigenitis. *Sua sanitatis*, i. pro sua sanitate.

23. *Adiurauit*, i. cœgit iurare, vel ab eo precibus extorsit.

CAP. IX.

2. *Condignus prouidentia tua* q. d. non satisfecero tuis in me meritis, vel dignus non ero, qui tibi inferuiam.

3. *Seruitia*, i. seruos.

5. *Adiurauit*, i. fecit iurare.

CAP. X.

8. *Generum*, s. petentem, vt se dimitteret, vt est Græc.

9. *Spiritus*, i. animus.

11. *Rece*, s. se habentia.

13. *Seceros*, s. tanquam parentes, vt est Græ. *Domum*, i. res domesticas. *Exhibere*, Græc. dicitur, Annam, seu Ednam dixisse etiam Tobias: Ecce trado tibi filiam meam tanquam depositum, ne eam conturbes.

CAP. XI.

1. *Contra*, i. versus. *Ninuem*, est hæc in Assyria Chacran vero in Mesopotamia, at Reges in Media.

4. *Abierunt*, Græ. additur, & iuit canis post ipsos.

21. *Suscipiens*, i. complexus. *Prægaudio*, Græ. additur, dixisse matrem: *Vidi te fili*, de hinc iam moriar, s. contenta.

14. *Sustinuit*, i. expectauit.

16. *Sciebant*, i. nouerant.

17. *Saluasti*, i. sanasti.

20. *Tobia*, s. filii.

CAP. XII.

5. *In partem*, i. seorsum. *Acceptam habere*, pro accipere.

6. *Cæli*, Græ. additur, & dare magnificentiam ei. *Sacramentum*, i. arcanum. *Honorificum est*, Græ. additur: Bonum facite, & malum non inueniet vos.

8. *Et eleemosyna*, &c. Græc. & eleemosyna, & iustitia, melius est modicum cum iustitia, quam multum cum iniustitia, melius est facere eleemosynam, quam thesaurizare aurum, &c.

9. *Peccata*, Græc. omne peccatum.

10. *Anima*, Græ. vitæ.

12. *Domino*, Græ. coram sancto, i. Deo.

15. *Septem*, forte positum, more scripturæ *Qui astamus*, &c. Græ. qui offerunt orationes sanctorum, & ambulant, seu emittuntur coram sancti Maiestate.

20. *Narrate*, &c. Græc. scribite in libro omnia quæ gesta sunt.

CAP. XIII.

5. *Misericordiam suam*, Græ. additur, congregabit nos. *Mex* omnibus gentibus, inter quas disperit nos, si conuersi fueritis ad eum in toto corde vestro, & in tota anima vestra, faciendo coram ipso veritatem, conuertetur ad vos, & non absconder faciem suam à vobis.

7. *Confitebor*, &c. Græ. confiteor illi, & ostendo fortitudinem & magnificentiam eius genti peccatrici.

12. *Boni*, i. beneficiis, s. in te à Deo collatis.

13. *Luce*, &c. Hæc ad Ecclesiam præcipue pertinent.

14. *In sanctificationem*, i. vt sanctam.

15. *Nomen*, s. Dei, seu Christi.

16. *Ædificauerint*, Græc. dilexerint.

22. *Ex lapide candido*, & mundo; Græ. ex beryllo, carbunculo, & lapide ex Suphir.

CAP. XIV.

2. *Centum duobus*, Græc. centum quinquaginta octo.

3. *Quinquaginta*, &c. Græc. dicitur amisisse, cum esset 58. annorum, & post annos octo recuperasse.

5. *Septem*, Græ. sex.

Suos nepotes, pro, nempe suos nepotes.

6. *Verbum Domini*, s. per Ionam, vt est Græc. Prædixit Ionas delendos, nisi pœniterent, deletique sunt à Chaldeis, prophetante Nahum.

Dispersi sunt, pro, dispergentur: loquitur enim de Iuda, & Benjamin, cum quibus misti multi Israelitæ.

Græc. dispergentur. *Terra Israel*, Græc. Terra bona, i. Deum colente, i. Iuda.

7. *Incensa est*, Græc. incendetur.

Ibique, pro, eoque.

16. *Nonaginta novem*, Græc. centum viginti septem.

Sepelierunt eam, sc. in Ecbatanis Mediæ, vt est Græc. Auditur autem Græc. audisse antequam moreretur destructam Ninivem à Nabucodonosor, & Assuero, deque eo fuisse gaudium.

IVDITH,

Auctor dicitur Ioachim Sacerdos.

C A P. I.

1. **A** *Rphaxat*, qui & Diocles dicebatur.
2. *Et factu*, Græ. additur, latis cubitos tres, longis vero sex. *Triginta*, Græ. Quinquaginta.
3. *Vtrumque*, adeoq; omnia latera, nā duobus duo altera respondent, intelligitur autem longitudo parietum turrium. *Vicenorū*, Græ. sexaginta. *Turrium*, Græ. cubitorum septuaginta: intellige ergo in altitudinem, i. pro ratione altitudinis, additur & Græ. latas fuisse cubitos quadraginta.

5. *Nabucodonosor*, quidam Cambysem putant. Alij, Xerxem filium Darij Histaspis, sub quo templum ædificatum. Alij, aliquem ante captiuitatem Babylonicam, forte Merodach, de quo 4. Reg. 10 & Jer. 50. vide inf. c. 5.

9. *Iesse*, Græ. Gesem.

12. *Defenderet*, i. vlceretur, sic inf.

C A P. II.

1. **T** *Ertio decimo*, Græ. decimo octauo.

2. *Maiores natu*, Græ. Magnates. *Mysterium*, i. arcanum.

12. *Ange*: Quidam dicunt significari Taurum montem. Alij, Argæum, qui est in Cappadocia. *A sinistro*, sc. ad Septentrionem.

13. *Effregit*, i. expugnauit *Opinatissimam*, i. famosissimam, seu celeberrimam. Vide 2. Mach. 4.

Tharsis, s. nepotis Iaphet. Vide Gen. 10.

14. *Mambre*, Græ. Arbonai.

16. *Abduxit*, Græ. circumdedit.

C A P. III.

1. **L** *Ybia*, alij, Lyciæ.

3. *In conspectu tuo*, pro, in potestate tua.

4. *Omnia sub lege tua*, i. imperio, seu arbitrio, Græ. vtere, vt libet.

7. *In virtute*, i. fortitudine, seu exercitu.

14. *In terra Gabaa*, Græc. & castrametatus est inter Gaba, & Scythopolim.

C A P. IV.

2. **T** *Empla earum*, Græ. additur: recenter enim ascenderant ex captiuitate, & nuper omnis populus congregatus fuerat ex Iudæa, & vasa, & altare, & templū à prophanatione fuerant sanctificata.

5. *Eliachim*, Græ. Ioachim. Vide c. 15.

Contra, i. è regione.

9. *Prostrauerunt*, s. se Cilicio, Græc. additur, omnes indutos fuisse ciliciis, seu saccis, & capita cinere cōspersos.

10. *Diuisiōem*, i. separationem ab inuicem, seu dispersionem.

14. *Opere*, s. ieiuniorum, orationum, &c.

C A P. V.

4. **O** *Riente*, Græ. Occidente.

22. *Captiui*, quidam id referunt ad tempora Manasse. ego puto intelligi captiuitatem illam Babylonicam tam celebrem.

C A P. VI.

3. **S** *icuti hominem unum*, i. simul, seu omnes ad vnum.

4. *Donec*, coniungendum cum, transiet per latera tua.

7. *Bethuliam*, ciuitas erat Galilææ tribus leucis distās à Tyberiade.

9. *Derektibus*, pro, funibus.

11. *Principes*, sc. missi ab Hierusalem, vel (vt est Græc.) principes Bethulæ. Et *Charmi*, &c. Græc. & Chabris filius Gothoniæ, & Charmis filius Melchiel, vide c. 8.

15. *Humilitatem*, i. afflictionem. *Sanctorum*, i. tibi dedicatorum, q. d. seruorum. *Prasumentes*, i. confidentes.

16. *Per totam diem*, i. quæ per totam diem durauerat.

17. *Vicissitudinem*, i. retributionem.

20. *Ecclesiam*, i. orationis locum.

C A P. VII.

2. **C** *entum viginti*, Græ. centum septuaginta.

Viginti duo, Græ. duodecim.

3. *Crepidinem*, i. latus, seu radicem. *Apicem*, extremitatem aliquam intellige, seu collem. Græ. dicitur diffusum fuisse exercitum in valle.

7. *Videbantur*, coniungendum cum, furtim, q. d. velut furtim hauriebant.

10. *Satellitibus*, Græ. seruis.

16. *Carni*, i. homini.

17. *Contestamur*, i. in testes vocamus.

18. *Ecclesia*, i. cætu.

25. *Hæc verba*, pro, res has, vel iuxta hæc verba.

C A P. VIII.

3. **P** *atribus suis*, Græ. additur, in agro, qui est inter Dothaim & Balamo.

4. *Sex*, Græ. quatuor.

8. *Famosissima*, i. famæ probatissima.

9. Et *Charmi*, Græ. additur, & Oziam.

13. *In arbitrium vestrum*, i. pro vestro arbitratu.

20. *Afflictionibus*, s. quibus nos opprimunt.

21. *Presbyteri*, i. seniores, q. d. senatores. *Ad eloquium vestrum*, pro, eloquio vestro.

22. *Dei amicus effectus est*, pro, Dei amicitiam conseruauit, & auxit.

26. *Vlciscamur*, i. vlciscentium more indignemur.

31. *Probate*, i. expendite.

32. *Exeam*, pro, exhibeo. *Abra*, i. ancilla.

CAP. IX.

1. **A** *Scendentibus*, i. inde profectis. *Induens se cilicio*, Græc. nudans cilicium, quo erat induta, q. d. exuēs reliquas vestes sola induta sacco.

2. *Gladium*, i. fortitudinem. *Defensionem*, i. vltionem. *Violatores*, s. Dinæ.

4. *Illam post illam*, i. aliam post aliam. *Cogitasti*, s. facere.

5. *Posuisti*, q. d. prouidisti antequam exequereris ea.

9. *Contis*, i. longis hastis.

11. *Cornu*, i. gloriam.

13. *Charitatis*, i. amorem præferentibus. Labia autem pro verbis posita. Quod vero attinet ad hæc Iudith desideria, quidam ea vt mala improbant: alij excusant, dicentes non illam optasse Holofernis libidinem, sed per eam libidinem occasionem illum occidendi, et si enim alterius peccatum optare non licet, licere tamen eo vti, ad iustam vindictam.

16. *Voluntas*, i. beneplacitum.

18. *Testamenti*, i. pacti. *Domus*, i. templum.

Sanctificatione, i. cultu, seu religione.

CAP. X.

3. **M** *Yro*, i. myrino vnguento, Græc. vnguento pingui. *Lilia*, Græc. armillas, seu brachialia, *ψίλλια*, ex quo forte per errorem scriptum Lilia.

Ornauit se, Græc. additur, valde se composuisse ad capiendos oculos, seu decipiendos virorum ipsam intuentium.

5. *Ascopera*, i. vtrem, qui vulgo dicitur Borraecia, Græc. ascopera, ἀσπερη, quanquam Græc. hic legitur ἀσπερη πύλην *Polentam*, i. grana frumenti tosta, *calathas*, i. massas carycarum.

6. *Ciuitatis*, Græc. ciuitatis Chabrin & Charmin.

11. *Vnde venis?* aut quo vadis? Græc. cuias es, & vnde venis?

12. *Filia Hebræorum*, i. Hebræa. *Agnoui*, & c. Ego Iudith mentitam puto, & hic & infra, nec id scriptura probat, sed factum narrat.

16. *Duxeruntque*, s. in curru cum ancilla (vt est Græc.) & centum viris comitatam. *Eam*, s. adesse, vel pro, de ea.

18. *Ad eum satellites eius*, Græc. vnusquisque ad proximum suum.

19. *Conopæo*, i. lecti cortina, Græc. super lectum suum in conopæo.

CAP. XI.

5. **V** *irtus*, i. potentia.

6. *Omni seculo*, i. toti mundo. *Bonus*, s. eximie, seu excellenter.

10. *Ab ariditate*, i. ob penuriam.

12. *Sancta Domini*, i. Domino consecrata. *Præcepit*, Græc. in legibus suis distinxit, i. distinctis, seu apertis verbis præcepit.

14. *Etiā nunc apud te*, Græc. & nunc manebo apud te.

16. *Prouidentiam*, i. prænotionem. *Dei*, Græc. meam.

18. *Pueris*, i. seruis.

CAP. XII.

4. **V** *luit anima tua*, i. per vitam tuam.

7. *Baptizabat*, i. abluabat.

8. *Ascendebat*, s. è fonte.

10. *Habitare mecum*, Græc. manducare, & bibere nobiscum.

14. *Et optimum*, Græc. festinans.

20. *Biberat*, Græc. biberat die vna, s. in cœna vna.

CAP. XIII.

7. **C** *onfirma*, i. corrobora. sic & inf.

10. *Euoluit*, scil. è lecto deiiciens, vel in lecto inuertens. Vide c. seq.

16. *Congrauerunt circa*, pro, circumsteterunt.

18. *In me*, i. per me.

25. *Pro quibus*, i. eo quod.

29. *Æstauit anima*, Græc. defecit spiritus.

31. *Tabernaculo*, i. habitatione.

CAP. XIV.

9. **S** *onantibus*, i. perstreptentibus.

10. *Virtutis*, i. potentia, seu maiestatis, vel ducis, virtutis, i. exercitus.

14. *Super terram*, Græc. in lecto.

16. *Confusionem*, i. ignominiam. *In terra*, sic etiam. Græc. Apparet fuisse in terra prope lectum,

17. *Virtutis*, i. exercitus.

CAP. XV.

4. **D** *ebilitabant*, pro, cædebant, seu interimebant.

10. *Benedixerunt*, i. laudarunt, seu bene precati sunt ei.

15. *Citharis*, Græc. dicitur, concurrisse omnes mulieres Israel ad videndum Iudith, cumque thyrsis in manibus, illa præcedente (quam olea, vna cum ancilla, coronauerant) choros duxisse, sequentibus viris armatis, cum coronis, & hymnis.

CAP. XVI.

1. **I** *ncipite*, s. cantare.

2. *Nouum*, s. pro nouo insigni; beneficio.

5. *Valles*, Græc. colles.

7. *Nocuit*, pro, percussit, seu vltus est. *Confodit*, Complur confudit.

8. *A iuuenibus*, i. iuuenum opera, seu viribus.

Titan, Græc. Titanum. *Dissoluit*, i. dissipauit.

9. *In exultatione*, Græc. in exultationem.

10. *Nouam*, Græc. lineam.

13. *Apparuerunt*, s. persequentes ipsos.

17. *Et creata sunt*, Græc. & ædificauit.

20. *Super*, i. contra.

21. *Vrantur*, & sentiant, Græc. fiant sentientes.

22. *Repromissiones suas*, Græc. munera.

23. *Oblivio*, i. prosperi successus, qui solet obliuionem malorum afferre.

24. *Secundum faciem sanctorum*, i. ante templum.

25. *Præclarior*, pro, præclarissima.

28. *Annos*, pro, vsque ad annos ætatis.

29. *Septem*, Græc. additur, distribuisse ante mortem bona sua propinquis viri sui, & suis.

ESTHER.

Auctor Mardocheus. saltem magna partis libri. Vide cap. 9. finem.

CAP. I.

1. *A*siueri, 70. Artaxerxis Hunc quidā aiunt esse Darium Histaspis: alii, Cambysem, alii, Artaxerxem Memnonem; alii, Longimanum; alii, Astiagem patrem Darii Medi.

2. *Exoratum*, Heb. & Chal. Metropolis.

3. *Pueris*, i. seruis. *Inclutis*, Heb. Satrapis, seu Principibus.

4. *laetantiam*, i. splendorem.

5. *Præparari*, pro, exhiberi. antea enim paratum, tum exhibebatur. *Es nemoris*, quod regio cultu, & manu consitum erat, Heb. palatii regii.

6. *Æret*, Heb. & Chal. candidi, 70. byssina. *Carbasini*, Heb. viridis, Chal. sapphiri, 70. carpasina ab Hebræo *קרפסין* Carpas *Hyacinthini*. Alii, rubri.

Eburneæ, Hebr. & Chald. argenteis, 70. aureis, & argenteis. *Super paumentum*, s. cibum recumbentes sumebant orientalium more. *Pario*, s. candido, tale enim *Parium* marmor. *Pictura*, s. ex lapidum varietate.

13. *Regio*, s. Regum Persarum.

14. *Videbant faciem*, i. erant familiares.

17. *Egredietur sermo*, i. diuulgabitur factum.

18. *Vnde Regis iusta est indignatio*, Heb. & erit indignatio, seu ira, s. virorum in vxores se contemnentes.

22. *Maiores*, i. dominos.

CAP. II.

1. *P*assa esset, s. sententia in eam lata.

2. *Pueri, ac ministri*, i. famuli qui ministrabant.

3. *Mundum*, i. ornatum, seu cultum.

5. *lemini*, i. Benjamin. Vide cap. II.

6. *Translatus*, i. de progenie translatorum. Vide 1. Esd. cap. 2. & 5. Esd. cap. 5.

7. *Fratri sui*, Heb. & Chal. patrui sui, 70. fratris patris sui. sic & inf.

9. *Placuit ei*, s. Egeo. *Eunuchus*, s. cuidam. *Partes*, i. quod Rex ei dandum constituerat. vulgo etiam hodie pars dicitur, quod à principe aulicis ad victum datur, Chal. dona eius torques, & vestes regias. *Spectiosissimas*, Heb. & Chal. dignas, i. aptas, s. ad ministerium; & comitatum, 70. designatas ei. *Ornaret atque excoleret*, Heb. mutauit in bonum domus mulierum, q. d. in meliorem locum transtulit, 70. bene tractauit in domo mulierum.

10. *Patriam*. Alii cognationem vertunt.

11. *Curam agens saluus*, Heb. & Chald. vt cognosceret pacem, i. quomodo valeret. *Et scire*, pro, id est scire, est enim præcedentis explicatio.

14. *In secundas ades*. Alii, in ædes secundo, i. iterum.

15. *Erat enim*, & c. pro his omnibus, Heb. Chal. & 70. habent, *Erat gratiosa*, seu grata, in oculis omnium eam intuentium.

16. *Decimo*, s. Decembri.

27. *Misericordiam*, i. fauorem. *Diadema Regni*, Hebr.

coronam Regni, Chal. monile aureum.

18. *Dedit requiem*, i. tributa minuit. *Principalem*, i. Regiam, Heb. Regis.

19. *Secundo*, i. ad secundas Regis nuptias, s. post illas priores Vasthi, vel forte bis quasitæ virgines, de quibus supra.

CAP. III.

2. *I*mporator, Hebr. Chal. & 70. Rex.

4. *Audire*, Chal. attendere, 70. obedire. *Perseueraret*, i. sinendus esset perseuerare, vel coniungendum cum crebrius diceret. *Iudaum*, s. cui id facere nō liceret.

7. *In Vram*, id non est Heb. nec Chal. nec in 70.

Phur. Heb. Pur est autem vox Persica sortem significans. *Habetur* autem Heb. sic missa est Pur, ipsa est *Goral*, i. fors, q. d. quæ Hebr. dicitur *Goral*. *Duodecimus*, s. Februarius.

8. *Insolescat per licentiam*, Heb. Chald. & 70. dimittatur, i. sinatur viuere.

9. *Talentorum*, Heb. Chal. & 70. talentorum argenti.

12. *Iudices*, Heb. duces, Chal. magnates.

15. *Flentibus*, Heb. turbatis.

CAP. IV.

1. *O*stendens, & c. 70 tollitur gens, quæ nihil iniuste egit.

3. *Dogma*, i. decretum, seu edictum. *Prostratu*, i. strati, seu lecti loco.

13. *Ne putes*, & c. q. d. ne sis contenta salute tua sola: vel ne tibi persuadeas pereuntibus Iudæis te euasuram.

Præcunctus Iudæis, s. excellens, q. d. potes te facile saluare.

14. *Per aliam occasionem*, Heb. Chal. & 70. aliunde.

Peribitis, s. Deo puniente. *Parareris*, i. parata esses ad opem ferendam.

16. *Orate pro me*, Heb. & 70. ieiunate pro me, Chald. ieiunate mecum.

Morti & periculo, i. mortis periculo.

CAP. V.

1. *B*asilicam, i. palatium. *Consistorio palatii*, Hebr. Chal. & 70. domo regia.

2. *Osculata est*, Heb. & 70. tetigit, Chal. tetigit manu, s. est id modus quidam osculandi, & vsu frequens, osculata prius propria manu.

4. *Parauit*, 70. faciam. Heb. & Chal. feci, i. parauit.

14. *Excelsam*, s. erigenda erat more columnæ. *Trabem*, Heb. Chal. & 70. lignum. *Crucem*, Hebr. Chal. & 70. lignum.

CAP. VI.

3. *A*ministri, pro, qui ei ministrabant.

4. *Atrio*, s. vbi ad Regem ingressuri expectare solebant. *Interius*, Heb. & Chal. exterius, s. in interius ingredi non licebat, nisi vocatis. Intellige ergo vulgaram lectionem sic. *Interius*, i. intra domum. *Et iuberet*, pro, vt iuberet.

8. *Regis*, s. stola byssina, vt dicunt 70. vel purpurea, vt Chal.

Chal. Qui de sella Regis est, i. quo Rex vehi solet.

9. *Ac tyrannis*, explicatio præcedentis. q. d. præcipuis,

Heb. indicant. Alii, satrapis *Teneat*, s. dum equitat.

10. *Stola*, i. vestimento. sic inf.

12. *Operto*, s. lugentium more.

14. *Pergere compulerunt*, Heb. & Chal adduxerunt, seu venire fecerunt.

C A P. VII.

4. **R**edundat in Regem, s. peribat ei multum tributi oc-
cis ludæis.

6. *Obstupuit*, s. terrore perculsus.

8. *Necdum* Non est Heb. Chal. aut in 70. *Operuerunt*, ita solebant facere ei, cui Rex iratus esset.

9. *En lignum*, Dicunt 70. id intellexisse, cum vocaret, Aman ad cœnam Regis. Vidisti enim lignum illud, & de eo interrogasse vnum ex seruis Aman. *Pro Rege*, i. pro Regis salute, prodens ei paratas insidias.

C A P. VIII.

1. **A**nte faciem, &c. quasi dicat, admissus est in familiam Regis. *Patruus*, 70. propinquus, Hebr. quid ipse sibi esset, i. quam propinquus cognatione.

2. *Domum suam*, s. ipsius Aman, Heb. Domum Aman, Chal facultates Aman, 70. omnia, quæ Aman.

5. *Et*, s. Regi, i. Regis voluntati, q. d. si ei rectum videretur, ut est Heb.

9. *Terrij*, s. Maij. *Procuratores*. Alii, Duces seu Comites. *Iudices*, i. præfectos

10. *Veredarios*, s. cursores velociter equitantes.

Prauenirent, adeoq; executionem impedirent.

15. *Aeris* Heb. & Chal candidis.

Serico, Heb. & Chal. byssino.

C A P. IX.

1. **Q**uem Adar, &c. Heb. ipse est Adar.

10. *Noluerunt*, s. ne viderentur ex avaritia, & nō ex iustitia fecisse.

12. *Decem* pro. decem scilicet.

13. *Decem*, i. qui occisi fuerant.

17. *Quam* pro quam, s. decimam quartam.

20. *Omnia hac*. Hinc apparet auctor libri fuisse Mar- do haus

24. *Quod nostra lingua vertitur*, in Heb. & Chal id est.

26. *Epistola*, s. missæ ad Iudæos. *Id est libri huius*. id ad- ditum ab interprete.

27. *Susceperunt*, pro, susceperunt itaque. *Daos*, sc. 14 &

15. *Scriptura*, i. epistola Mardochei. *Expetunt*, i. requirūt. *Tempora*, s. futura.

28. *Obligata est*, q. d. perpetuo eas seruat.

30. *Ut haberent*, pacem, q. d. precantes eis salutem seu prosperitatem. *Veritatem*, q. d. Seruarent promissa de fe- sto celebrando.

31. *Ieiunia*, s. ante festum die decimo tertio. *Clamores*, i. preces ad Deum.

32. *Et omnia qua*, &c. Heb. & verbum Esther firmavit negotium fortium istarum, & scriptum est in libro, Chal. additur, per manum Mardochei.

C A P. X.

1. **O**mnem, s. sibi subiectam *Cunctas*, s. sibi subiectas.

3. *Plebi*, Heb. & Chal. multitudini.

6. *Crevit in fluvium*, Græ factus est fluvius.

C A P. XI.

2. **S**ecundo, id refertur ad somnium, non ad ea, de qui- bus c. 12. quæ contigerunt anno septimo, ut dicitur cap. 2.

8. *Discriminis*, Græ caliginis. *Formido*. Græc. turbatio.

11. *Inclytos*, q. d. superbos.

C A P. XII.

1. **E**t tempore Id non est Græ.

5. *Muneribus*, de quibus dicitur c. 6.

6. *Agag*, vel, Agagæus, i. de stirpe Agag.

C A P. XIII.

2. **S**ilentio, i. quiete.

14. *Timui*, Græ feci hoc. *Honorem Dei*, s. talem re- quirebat Aman.

16. *Partem*, i. hæreditatem.

17. *Claudas*, Græ. perdas.

C A P. XIV.

2. **V**ariis. Græ. superbis. *Stercore*, i. sordibus. *Ieiuniis*, Græ. valde.

3. *Solitariam*, i. destitutam.

4. *In manibus meis*, i. præsto.

5. *A patre meo*, Græ a natiuitate mea, i. à prima ætate.

10. *Idolorum*, Græ. stultorum.

11. *His*, qui non sunt, i. idolis. Vide 1. Cor. 8.

12. *Deorum*, Græ. gentium.

13. *Leonis*, s. Asueri.

16. *Necessitatem*, s. qua cogor facere quæ nollem.

Quasi pannum menstruatæ. Citat huc locum Aug. ep.

199. *Silentij*, i. cum sola sum, seu à publico separata.

17. *Comederim*, s. libenter *Libaminum*, s. idolorum.

C A P. XV.

1. **E**t mandauit, &c. Hi tres versus non sunt Græ.

4. *Ornatus sui*, Græ. luctus.

5. *Rectorem*, Græ. inspectorem.

6. *Pra delictis*, i. delicate se gerens.

8. *Nitentibus*, s. hilaritatem præ se ferentibus.

9. *Contra Regem*, i. coram Rege.

13. *Omnibus*, s. aliis.

15. *Virgam*, s. sceptrum. *Osculatus* Græ. amplexatus.

16. *Quasi Angelum Dei*, q. d. mirabili maiestate.

17. *Gratiarum*, q. d. splendoris & dignitatis.

C A P. XVI.

1. **D**ecibus, Græ. Satrapis.

13. *Ferantes*, s. moderate.

4. *Sententiam*, i. ultionem

10. *Macedo*. At supra dictus sæpe de genere Agag. sed forte Agagalius erat ab illo Amalechita, de quo 1. Reg.

15. *Solitudinis*, q. d. solis, seu desertis nobis tanto præsi- dio.

16. *Semperque*. Non est id Græ.

18. *Cognatio*, Græ. familia, *Nobis*, s. solum.

IOB.

Auctor Iob, vertit verò ex Syriaco in Hebraicum Moses.

CAP. I.

1.

Hic, Regio est proxima Idumæ. Vide Thr. 4. Chald. Armenia. *Iob*. Putant quidam fuisse ex posteris Esau. Vide de eo Ezech. 14. lac. 5. *Simplex*, Heb. & Chal. perfect⁹, 70. verax, immaculatus, & simplex. Hier. epist. 46. postea tamen (inquit) & Dei sermone, & sui confessione peccator arguitur. *Et recedens*, pro, adeoque recedens.

3. *Magnus*, Chal. Diues. *Inter omnes*, Heb. *pra omni- bus*, Chal. super omnes.

5. *Mittebat*, s. qui vocaret eos ad sacrificia. Sanctificabat, i. purificabat, s. per sacrificia, & monitiones, &c.

Pro singulis, Heb. Chald. & 70. secundum numerum eorum, i. tot, quot ipsi erant. *Dicebat*, s. apud se, seu cogitabat. *Benedixerint Deo*, i. male cogitarint de Deo vel contra Deum, i. Dei voluntatem. sic & inf.

6. *Filii Dei*, i. Angeli. *Affisterent*, s. parati ad iussa No. quæ hic de Angelis, & satana dicuntur, describi magis humano more, quo possint à nobis intelligi, quam quo gesta sunt. Alioqui enim & Angeli semper Deo assistunt, & satanas, semper est coram Deo & Angelis: nec cum eo Deus ita loquitur, vt hæc historia indicat, sed altiori quodam modo, & à captu nostro valde remoto. Verum, vt dixi, hæc ita debuerunt explicari hominibus vt capere possent.

8. *Simplex*, 70. inculpatus, & simplex.

9. *Frustra*, Heb. Chal. & 70. gratis i. sine causa.

10. *Vallasti*, q. d. protegis vndique.

11. *Nisi in faciem*, &c. q. d. videbis quod in faciem, &c.

In faciem, i. coram. *Benedixerit*, i. maledixerit.

12. *In manu tua sunt*, i. tibi permitto. *Facie*, i. conspectu, q. d. discessit accepta illa potestate, alioqui enim semper est coram Deo, vt dixi supra.

17. *Tres*, s. sub tribus ducibus.

18. *Alius*, Cory. lib. de parien. Iob, putat hunc fuisse diabolum specie hominis.

21. *Illuc*, s. quo solent mortui homines; nempe in terram seu sepulcrum, q. d. quid mirum, rebus suis omnibus spoliatum mori, qui nudus natus est. & quidem vulgo là, dicitur eadem significatione. *Sicut Domino placuit, ita factum est*. Hæc non sunt Heb. aut Chal. sed solum in 70.

22. *Stultum quid*, Chald. verba blasphemix, Hebr. quid insulsum, seu irrationabile. *Contra Deum*, Chald. coram Domino.

CAP. II.

3. **I**nnocentiam, Heb. & Chal. perfectionem.

Commouisti me, i. à me impetrasti. *Frustra*, i. immeritum.

4. *Pellem*, s. alienam. *Pelle*, s. sua Hier. epist. 34. *Potest* etiam intelligi pellem pro pelle, i. omnem pellem,

s. alienam, q. d. quemuis alium, Chald. membrum pro membro, i. quoduis membrum. Vide Io. 1 gratiam pro gratia. *Anima*, i. vita.

6. *Animam*, i. vitam. Hier. epist. 34 q. d. ne percurias (inquit) mentis iudicium, statumque mentis evertas.

7. *Vlcere*, Chal. scabie. Quidam putant fuisse Elephantiasim, seu morbum similem Gallico.

8. *Sterquilinio*, Heb. Chal. & 70. in medio cineris.

9. *Simplicitate*, Heb. perfectione, seu integritate.

Benedic, &c. q. d. prorumpe in blasphemiam, vt te Deus interimat, & finias dolorem. sane stultum consilium.

11. *Loco*, i. regione. *Themanites*, 70. Themanorum Rex. *Suites*, 70. Sauchæorum tyrannus. *Nehamatites*, 70. Minæorum Rex. Vide cap. 4. *Condixerant*, i. conuenerat inter eos. *Visitarint eum*, Hebr. condolerent ei, Chal. mouerent capita sua super eum.

12. *Cælum*, i. ærem, s. in altum iactantes.

CAP. III.

1. **M**aledixit, i. cœpit conqueri, seu dicere infelicem. *Dies*, i. vitæ, seu statui tam misero, q. d. cœpit exaggerare miseriam status sui. Maledictio pro miseria seu infelicitate, sicut benedictio pro felicitate.

3. *Pereat*, q. d. præstiterat non fuisse.

4. *Vertatur in tenebras*, q. d. dignus fuit tenebris, vel, vtinam nunquā illuxisset. *Requirat*, i. redire faciat, q. d. pereat prorsus, seu periisset vtinā, s. omnis hæc querela eo pertinet, vt intelligatur, se adeo cruciari, vt satius fuerit nunquā fuisse natū. *Desuper*, i. de cœlo, vbi est. *Mortis*, i. maxima. Repetitio est præcedentis. vocantur tenebræ vmbra mortis, quod hæc tenebras afferat.

Inuoluatur amaritudine, q. d. plane multa me inuoluit amaritudine, 70. turbetur, Chal. conturbetur amaritudine.

7. *Solitaria*, q. d. deferatur ab omnibus.

7. *Diei*, pro, diebus, s. infelicibus. *Leuiathan*, pro, Leuiatham, i. luctum suum, q. d. flere, & lamentari.

10. *Mala*, Heb. Chald. & 70. laborem, i. molestias, & dolores.

13. *Dormiens*, i. mortuus. *Silerem*, i. quiescerem.

14. *Ædificant*, pro, ædificare solebant, dum viuerent.

Solitudines, i. loca ante inhabitata, q. d. essem eo statu, quo etiam sunt, qui dum hic viuerent, multum poterant.

16. *Abconditum*, i. quod celatur, vel in abscondito, i. vtero, moritur.

17. *Ibi*, s. in morte, seu sepulcro. *Tumultu*, s. quem excitant, dum viuunt, Chal. impii, qui egerunt pœnitentiam, cessauerunt à tumultu gehennæ. *Robore*, i. viribus, q. d. qui dum viribus hic pollerent, fatigari solebant, 70. corpore.

18. *Sine molestia*, s. sunt. *Audierunt*, pro, audiunt, s. amplius.

amplius. *Exactoris*, i. exigentis operas: vt sit cum seruis, qui vincti coguntur laborare.

20. *Misero*, i. afflicto.

21. *Thesaurum*, s. expectant auide.

22. *Sepulcrum*, i. mortem.

23. *Viro*, s. cur data est lux. *Abcondita via*, q. d. qui nescit quid de se futurum sit, vel quo se vertat. Tenebris, i. calamitatibus.

24. *Rugitus meus*, s. abundat.

25. *Timor*, quem pro, id quod.

26. *Dissimulaui*, s. multa per patientiam: *Silui*, i. me continui. *Venit*, pro, venit tamen, q. d. quid feci, vt ita puniar? *Indignatio*, s. Dei, q. d. ira, seu, punitio.

CAP. IV.

1. **T**hemianites. Theman vrbs Regia Principum Edom.

4. *Vacillantes*, &c. Chal. corruentes in peccata, suscitabant verba tua, & genua labentia in delictum, confortabas.

6. *Vbi est*, &c. q. d. non is eras, qui apparebas, sed hypocrita, aut imperfectus.

8. *Dolores*, Heb. & Chald. laborem, i. molestiam, seu peruersitatem.

9. *Flante*, i. irato, & velut flatum per nasum emittēte. *Spiritu*, i. vento, q. d. vi seu impetu.

10. *Leonis*, i. opprimentium alios. *Catulorum*, i. filiorum tyranni.

11. *Tigris*, alii, leo. *Pradam*, q. d. præ fame.

Dissepatis, i. dispersi, s. ad prædam quærendam.

12. *Furtive*, i. clam. Iungitur autem Hebr. & Chald. & in 70. cum præcedentibus. *Venas susurri*, Hebr. paululum, Chald. aliquid. *Eius*, s. qui loquebatur, Hebr. & Chal. de eo, s. verbo.

15. *Spiritus*, s. Angelus.

16. *Quasi aura lenis*, i. tenuem, Chal. quasi multorum. *Audiui*, s. dicentem quæ sequuntur.

17. *Numquid homo*, &c. verba sunt Angeli. *Purior*, q. d. numquid Deus erit iniustus, qui innocentem puniat?

18. *Angelis*, s. qui ceciderunt.

19. *Demos luteas*, i. corpora ex luto facta.

20. *De mane*, &c. i. breui. *Nullus*, s. fere. *Intelligit*, i. recogitat. & resipiscit. *Peribunt*, s. eiusmodi homines.

21. *Reliqui*, i. superstitēs. *Auferentur*, s. per mortem. Ex eis, coniungendum cum, reliqui. *Non in sapientia*, q. d. in sua insipientia.

CAP. V.

1. **A**liquem, s. qui causam tuam defendat. *Sanctorum*, s. Angelorum.

2. *Vere*, Heb. & Chald. quia, 70. etenim. *Iracundia*, Chald. ira Dei. *Parvulum*, s. mente, Chal. insipientem, 70. deceptum, seu errantem.

3. *Maledixi*, i. prædixi male ei euenturum. *Pulchritudini*, sic etiam 70. at Hebr. & Chal. habitaculo.

4. *Salute*, s. animæ, vel corporis etiam. *In porta*, i. publice, vel in iudicio, fiebat enim id in porris vrbium.

5. *Famelicus*, s. fur. *Armatus*, s. latro. *Sitientes*, s. prædones.

6. *Nihil in terra sine causa fit*, Heb. & Chal. non egredietur de pulvere iniquitas, 70. non egredietur de terra

labor, q. d. non est terra sterilis ob suam iniquitatem, sed hominum vel, hominibus aduenit iniquitas, & labor ex se ipsis. & non aliunde. *De humo*, sub. sed ex peccato. *Dolor*, Heb. labor, s. afflictio, seu peruersitas.

7. *Ad laborem*, Chal. ad laborandum in lege, q. d. in obseruatione præceptorum Dei.

8. *Eloquium meum*, s. orando ipsum, vel de ipso loquendo.

10. *Vniuersa*, Heb. plateas, Chal. prouincias.

13. *Qui apprehendit*. Paulus 1. Cor. 3. citat ex persona Dei, Comprehendam.

14. *Per diem*, &c. q. d. etiam in rebus clarissimis errabunt.

16. *Contrahet*, i. compescet, q. d. cogentur iniqui tacere confusi.

19. *Et in septima*, q. d. immo vero ab omnib. te eripiet.

23. *Cum lapidibus*, q. d. nec te lapides lædent. Olim nudis pedibus ambulabant.

24. *Speciem*, i. pulchritudinem, s. familiæ, Hebr. & Chal. habitaculum, s. domum, seu familiam.

26. *Abundantia*, s. dierum, q. d. senex. Chal. in perfectione annorum, in senio.

CAP. VI.

2. **V**tinam appenderentur, &c. Heb. Chal. & in 70. Sēsus est: Vtinam quod patior appenderetur, certo appareret grauius esse arenam maris, i. esse grauissimum.

4. *Sagitta*, i. molestiæ, seu dolores à Deo immissi.

Indignatio, i. vis, Hebr. & Chald. venenum. *Ebibit*, i. consumit *Spiritum*, s. vitalem, 70. sanguinem.

5. *Nunquid rugiet*, &c. quasi dicat, non temere conqueror. Nemo queritur, dum abest, quod vult.

6. *Insulsum*, q. d. quanto minus quod est amarissimum, s. dolor acerbissimus.

7. *Præ angustia*, i. premente necessitate.

9. *Et qui cepit*, &c. q. d. affligat sane quantum velit, modo det quod opto. *Solu it*, s. qui parcit, videtur habere ligatam. *Contradicam*, sub. sed acquiescam. *Sermonibus*, i. factis. *Sancti*, i. Dei, q. d. me Dei iudiciis libens subiiciam.

11. *Sustineam*, s. tam dura. *Finis*, &c. q. d. quis tandem futurus est eorum, quæ patior, finis?

14. *Misericordiam*, i. beneficentiam.

16. *Pruinam*, i. minus malum, seu damnum. *Nix*, i. maius, q. d. accidentalibus magnæ calamitates, dum minores fugiunt.

17. *Incaluerit*, s. igne diuinæ punitiois.

18. *Inuoluta*, s. peccatis.

19. *Thema*, i. Arabiæ desertæ. *Saba*, i. Arabiæ Felicis, q. d. negociatores Mundi: vel amicos intelligit, qui se ex Arabia inuiferant, & pro consolatione afflictionem addebant.

20. *Speravi*, q. d. cum tamen sperassem me consolaturos, Heb. sperauit, pro, sperauerunt, s. aliud quam repererunt, Chal. sperauerunt in idolis suis. *Pudore*, s. quod me misero in statu reperissent.

21. *Timetis*, i. horretis.

26. *In ventum*, i. inaniter,

27. *Pupillum*, i. eum, qui more pupilli iuuandus esset, & fouendus.

CAP. VII.

1. **M**ilitia, i. certamen, vel tempus præfixum, 70. tentatio, seu tentationis locus. *Mercenarij*, q. d. præfiniti, quibus laborandum sit.

2. *Vmbram*, i. noctem, s. vt à labore quiescat. *Finem*, Chal. & 70. mercedem.

3. *Vacuos*, s. à quiete, q. d. molestos.

4. *Dicam*, &c. q. d. diem opto. *Vesperam*, s. vt nocte quiescam, qui per totum diem crucior, q. d. nec noctu, nec inter diu possum quiescere. *Vsq̃ue ad tenebras*, i. noctem, vel q. d. etiam per totam noctem, 70. à vespera vsque ad mane.

5. *Putredine*, Heb. & Chal. vermibus, 70. putredine vermium. *Pulueris*, q. d. scabie in modum pulueris, seu furfuris.

6. *A toxente tela succiditur*, Heb. & Chal. radius rextoris. *Spe*, s. restitutionis, seu redditus.

7. *Memento*, s. ô Domine, *Ventus*, q. d. cito volat.

Reuertetur, s. huc post mortem.

8. *In me*, s. ad occidendum me.

10. *Cognoscat*, s. reuertentem, vt solent domestici redeundem peregre Dominum.

11. *Non parcam*, i. non sinam tacere. *Confabulabor*, Chal. meditabor. *Cum amaritudine*, Heb. & Chal. in amaritudine.

12. *Mare*, s. vt possim tot tribulationum aquas continere seu fluctus ferre. *Carcere*, s. molestiarum.

13. *Reuelabor*, Complut. s. reuelabor.

15. *Suspendium*, &c. q. d. optarem potius mortem violentam, Chal. suffocationem *Ossamea*, Heb. quam ossa mea, q. d. potius quam viuere cum ossibus his, Chald. quam sustentationem mei, s. ossibus vita sustentatur.

16. *Desperans*, s. de vita, seu quiete à tantis malis.

Parce mihi, i. ne merant opere crucies. *Nihil*, Heb. & 70. vanitas. *Dies*, 70. vita.

18. *Visitans*, s. consolando.

19. *Glutiam saluam*, i. respirē. sicut attrahitur aer, ita & salua deglutitur assidue, q. d. sine me quiete viuere.

20. *Quid faciam*, i. quomodo satisfaciam. *Contra-rium*, i. velut hostem, quem ferias.

21. *Tollu*, s. remittendo, Chal. dimittis, 70. obliuisceris. *Eccenunc*, &c. q. d. cito moriar, & in puluerem redigar. *In puluere dormiam*, 70. in terram reuertar.

Non subsistam, i. deprehendar. mortuus, 70. non amplius sum, Chal. non ero.

CAP. VIII.

2. **S**piritus multiplex, q. d. multis sermonibus reexcubis, Hebr. spiritus validus, 70. spiritus multiloquus, Chald. sicut ventus magnus, q. d. vehementi oratione.

3. *Supplantat*, i. peruertit.

4. *Etiamsi*, pro, nam si, Heb. Chal. & 70. si. *Dimisit*, s. à mundo, i. interfecit. *In manu iniquitatis*, i. propter iniquitatem, Chald. in locum transgressionis, i. quem merebantur illorum peccata.

6. *Habitaculum*, s. domum, vel animum, vbi iustitia habitat, Chal. pulchritudinem.

9. *Hesterni*, i. nuper nati. *Ignoramus*, i. fumus ignarierum. *Vmbræ*, q. d. breuis, & obscura.

11. *Scirpus*, i. iuncus, 70. papyrus. *Carectum*, 70. pratium, i. herba prati.

14. *Ei*, s. Deo. *Vecordia*, i. insania, vel vana spes.

Sua, pro, eius, s. hypocritæ.

15. *Consurgit*, i. stabit, repetitio est, q. d. non magis inniti, quam in tela araneæ.

16. *In ortu suo*, i. in principio, Heb. & Chald. in horto suo. & sic Complut.

17. *Super*, pro inter, *Lapides* duritia significatur iniqui & pertinacia.

18. *Absorbuerit*, i. perdiderit, s. Dei punitio, vel sol.

Negabit, s. locus, q. d. erit quasi nunquam fuisset.

19. *Hæc est enim*, &c. q. d. cum tamen illa posteritatem multam opraret, 70. talis est impii subuersio, è terra vero alius germinabit.

20. *Simplicem*, Hebr. & Chal. perfectum, 70. innocentem.

21. *Donec*, &c. q. d. si bonus sis, Deus tibi fauebit. in tantum, vt impleatur, &c.

CAP. IX.

2. **I**ta sit, s. Deum esse iustissimum, vt statim explicat. *Compositus*, i. comparatus.

4. *Restitit ei*, Hebr. indurauit ei, s. cor suum, q. d. se ei durum, & peruicacem exhibuit.

5. *Montes*, Chal. Reges. *Nescierunt*, i. nō præsenferunt.

6. *Columna*, i. sustentacula, seu fundamenta.

7. *Oritur*, i. lucet. *Claudit*, s. ne luceant.

8. *Graditur*, q. d. nihil eum fluctus maris impediunt, quo minus ibi faciat quod vult, vt solet qui plana via graditur.

9. *Facit*, oriri, vel profecit, i. creauit. *Arcturum*, stella est sic dicta ab ursæ cauda, prope quam est. *Orionæ*, stella est prope Taurum. *Hyadæ*, stellæ sunt in capite Tauri. *Interiora Austri*, i. stellæ meridiei occultas, s. Poli Antarcticæ.

12. *Sirepente*, &c. Heb. si rapuerit, quis eum faciet restituere? q. d. si alicui vitā eripiat, quis reuocabit? Chal. si auferet hominem à sæculo, quis reducet illum?

13. *Portant orbem*, s. Angeli, vel principes, qui mundum gubernant, Heb. adiutores superbi, Chal. adiutores fortes.

15. *Respondebo*, s. me excusans. *Deprecabor*, s. pro peccatis.

17. *Causa*, s. quam ego sciam,

19. *Quaritur*, i. consideratur, q. d. quantum attinet ad fortitudinem, Chal. quantum ad fortitudinem. *Dicere*, s. defendendū, & contra eius iudicium.

20. *Os meum*, s. si veritas dicenda sit. *Comprobabit*, s. os.

21. *Simplex*, i. integer, seu perfectus. *Tadebit*, &c. q. d. mihi ipse displicebo.

22. *Locutus sum*, i. volui dicere, q. d. eo spectat mea oratio.

23. *Occidit semel*, q. d. præstaret semel mori, quam ram multa pati. *Rideat*, i. sic agat, vt delectari his videatur.

24. *Data*, s. gubernacula. *Eius*, s. terræ. *Operit*, s. Deus, q. d. permittit obcæcari Iudices. *Ille est*, s. Deus, qui hæc permittit.

25. *Cursor*, Chal. umbra avis volantis.
 26. *Poma portantis*, s. velocissime, ne putrescant. Chal. onusta optimis fructibus.
 27. *Dixero*, i. deliberato animo proposuero. *Loquar*, s. conquerendo. *Faciā*, s. prae maestitia. *Dolore*, s. cogente conqueri.
 28. *Verebar omnia opera mea*, i. timebam in omnibus operibus meis, 70. quatuor omnibus membris.
 29. *Sic*, i. tanta cura non peccandi. *Laboraui*, s. diligenter vitans peccatum.
 30. *Fulserint*, velut mundissimae, Chald. sapone mundatae fuerint.
 31. *Intinges*, i. intinctum ostendas. *Vestimenta*, pro etiam vestimenta.
 33. *Arguere*, scil. vt solent qui duos in concordiam volunt reducere.
 34. *Auferat*, &c. q. d. homini possim libere respondere, at non Deo, quod si mihi cum ipso liceret, vt cum aqua si homine agere, responderem intrepide.

C A P. X.

1. **D**imittam, &c. q. d. de rebus, quae mihi molestiam exhibent, laxato ore loquar.
 2. *Indica*, pro, sed indica.
 3. *Nunquid bonum*, &c. q. d. alienum est id a te. *Calumniaris*, & *opprimas*, i. per calumniam opprimas, q. d. iniuste.
 6. *Quaras*, s. hominum more, seu iniuste.
 7. *Et scias*, pro, cum scias. *Erue*, adeoque actum esset de piis, si iniique condemnares.
 8. *In circuitu*, i. per omnia.
 10. *Coagulasti*, s. in utero.
 12. *Misericordiam*, i. beneficentiam. *Visitatio*, i. gubernatio.
 13. *Celes*, &c. q. d. etsi non apparet quid in animo habeas.
 14. *Ad horam*, i. postea. *Mundum*, i. sine punitione.
 16. *Propter superbiam*, pro, velut ob superbiam, q. d. ita me tractas, vt soles superbos *Reuersuque*, pro, itemque.
 17. *Instauras*, i. renouas. *Testes*, pro, quasi testes, sc. peccata, q. d. velut testes mihi obijcis peccata mea, & ob ea punis, vel flagella vocat testes, sc. irae Dei. *In me*, i. contra me.
 18. *Oculus*, s. cuiusquam.
 20. *Dimitte*, i. da aliquantum quieris, seu vitae.
Vt plangam paululum dolorem meum, Heb. & conforta-
 bo paulum, s. cor meum, Chal. & recolligam me paulu-
 lum, 70. vt quiescam paulum. *Dolorem*, s. de peccatis, vel
 vitae miserijs.
Mortis, i. quam mors affert.
 22. *Vmbra mortis*, i. maximae tenebrae.

C A P. XI.

1. **I**ustificabitur, q. d. nunquid multiloquio te iustum ostendes.
 3. *Tacebunt*, s. vbi locutus fueris.
 4. *Dixisti*, s. Deo.
 6. *Multiplex esset lex eius*, adeoque in eam multipliciter peccatur, Hebr. duplicia meruisti secundum legem, q. d. multo plura, Chal. in duplum est sapientia eius, q. d.

multo est te sapientior. *Minora exigaris*, id est, minus pa-
 niaris.

7. *Vestigia Dei*, pro, per vestigia Deum, Heb. inuesti-
 gando Deum. *Vsque ad perfectum*, i. perfecte.
 13. *Firmasti*, &c. q. d. cum sis obstinatus, tamen Deum
 oras, Heb. si praeparasti, Chal. si direxisti, 70. si mundasti.
 q. d. si Deum ore corde praeparato, directo, & puro.
 15. *Stabilis*, Heb. firmus seu fortis, Chald. & 70. purga-
 tus.
 16. *Recordaberis*, s. leuiter, aut vix.
 17. *Lucifer*, i. lux matutina.
 18. *Defossus*, q. d. etiam sub terra, Chal. praeparata sepul-
 tura q. d. securus morieris.
 20. *Deficient*, scil. expectando, & non obtinendo quod
 optant. *Effugium peribit*, i. effugere non poterunt.
Abominatio animae, q. d. recident spes illorum tandem
 in rem odiosissimam, s. in aeternum supplicium, Heb. af-
 flictio animae.

C A P. XII.

1. **E**t vobiscum, &c. q. d. soline vos sapientes in mundo?
 4. *Simplicitas*, i. integritas Heb. Chal. & 70. deri-
 detur iustus & perfectus.
 5. *Lampas*, s. est iustus. *Statutum*, s. a Deo, q. d. suo tem-
 pore apparebit, qualis sit.
 7. *Docebunt*, s. Deum esse omnium auctorem.
 11. *Nonne auris*, &c. q. d. vt sensu percipiuntur sensibi-
 lia, ita intellectu Dei opera, & ipse auctor.
 12. *Sapientia*, q. d. hi melius possunt de his iudicare,
 quam iuvenes quales forte erant aliqui ex amicis Iob.
 14. *Incluserit*, Chal. incluserit hominem in sepulcro.
 17. *Stuporem*, Heb. & Chald. insaniam, q. d. facit stupi-
 dos, seu fatuos.
 18. *Baltheum*, s. splendidum. *Fune*, sc. conijciens in car-
 cerem, vel redigens in paupertatem.
 19. *Ducit*, i. facit vitam ducere. *Sacerdotes*, Chald. prin-
 cipes *Optimates supplantat*, Heb. & Chal. fortes dissipat,
 seu subuertit.
 20. *Commotans*, Hebr. & Chald. auferens, q. d. faciens
 filere.
 21. *Despectionem*, q. d. facit despectos. *Eos*, qui oppressi
 fuerant releuans, Heb. fortitudinem fortium debilitat,
 70. humiles sanat.
 22. *Vmbra mortis*, i. obscurissima quaeque.
 24. *Desipit*, i. errare facit. *Inuium*, Chal. locum vbi non
 est via, 70. viam, quam non nouerant, q. d. per loca igno-
 ta, & incommoda.

C A P. XIII.

1. **S**ecundum scientiam vestram, i. quae vos scitis.
 3. *Disputare*, i. colloqui iustificando causam meam.
 4. *Cultores*, i. professores, seu defensores.
 6. *Correptionem meam*, Heb. disputationem meam 70.
 increpationem meam.
 7. *Dolos*, i. falsa, s. illum me pro meis peccatis punire.
 8. *Accipitis*, i. honoratis, q. d. nunquid Deo vultis fa-
 uere, more hominum accipientium personam potentis?
 9. *Placebit*, s. quod agitis. *Celare*, i. latere.
 10. *In abscondito*, i. latenter, q. d. non ei placet a vobis
 sic tractari, vt solent ij quorum personae accipiuntur.

11. *Commonerit*, f. iratus.
 12. *Ceruices*, i. corpora.
 14. *Laceror*, &c. q. d. tam dira patior, ac si dentibus me dilaniarem. *Porto in manibus*, i. versor in tanto periculo.
In i. sperabo, Chal. coram eo orabo.
 15. *Arguam*, i. corrigam. *Veniet in conspectu*, i. comparere audebit, fauorem exspectans.
 17. *Ængmata*, i. parabolicum sermonem, Heb. narrationem.
 19. *Iudicetur*, i. velit iudicio contendere. *Consumor*, sc. reprimens intus dolorem.
 20. *Facies*, f. ò Deus. *Non abscondar*, q. d. audebo comparere.
 23. *Quantas*, pro, quot.
 24. *Abscondis*, q. d. cur me non liberas? *Arbitrari*, &c. q. d. me tractas, vt hostem.
 26. *Scribis*, &c. q. d. velut scripta contra me sententia, acerbè multas. *Peccatis*, i. ob peccata.
 27. *Nervo*, i. compede, q. d. carcere tribulationum.

CAP. XIV.

1. **M**ultis *miserijs*, Heb. Chal. & 70. ira, f. indignatione ob multa, quæ accidunt incommoda.

4. *Nonne tu, qui solus es*, f. potens, vel qui vere es, Heb. torus hic versus ita habet. Quis dabit mundum ex immundo? non vnus. q. d. ne vnus quidem mundus reperietur, 70. vero, Quis mundus erit a forde? nullus, etiam si vnus diei sit vita eius super terram, Chald. quis dabit pollutum peccatis virum mundum, nisi Deus, qui vnus est qui parcat ei?

6. *Recede*, q. d. ne crucies eum. *Veniat*, Complut. veniant: *Sicut mercenarij*, i. præfixi.

12. *Atteratur*, i. mutetur qualitatibus, f. in fine mundi, Heb. & Chal. non sit.

13. *Inferno*, i. vel limbo, vel purgatorio.

14. *Immutatio*, f. per resurrectionem.

17. *Signasti*, q. d. habes perspecta, & veluti asseruata diligenter. *Sed curasti*, 70. annotasti autem.

18. *Defluit*, i. perit, seu in nihilum recidit.

20. *Roborasti*, &c. q. d. sic ei vitam das, vt tamen paulo post ei moriendum sit.

Vt, pro, sic tamen vt. *In perpetuum*, f. vsque ad diem iudicij. *Transiret*, f. per mortem.

Emittes, f. è mundo.

21. *Non intelliget*, f. post mortem.

22. *Super semetipso*, i. quamdiu erit in corpore, q. d. optanda videtur mors, quæ vitæ doloribus liberat.

CAP. XV.

2. **N**unquid *sapiens*, &c. q. d. non est sapientis, vana, vt tu facis, respondere, & plena indignationis. *Arde*, Heb. curo, q. d. vanitate, Chal. q. vento vrente. *Stomachum*, Heb. ventrem, i. interiora, f. mentem.

3. *Eum*, f. Deum.

4. *Abstulisti*, f. à te, vel ab hominibus, q. d. tollis Dei timorem, & preces, f. sublata Dei prouidentia.

5. *Docuit*, sc. ita loqui. *Blasphemantem*, Heb. versutum, f. fallacium.

6. *Respondebit*, scil. condemnando te, q. d. ipsa, quæ loqueris te plane condemnant.

10. *Patres tui*, Heb. Chal. & 70. pater tuus.

11. *Grande*, i. difficile.

14. *Iustus appareat*, Chal. innocens sit.

15. *Sanctos*, i. Angelos vide e. 4. *Cæli*, Chald. Angeli. *In conspectu*, i. comparatione.

16. *Inutilis*, Heb. fœtidus, Chal. & 70. immundus.

18. *Patres suos*, f. qui se docuerunt, q. d. auctoresque citant seu doctores patres suos, Chald. tradita à patribus eorum.

19. *Data*, f. regenda. *Terra*, i. regio. *Alienus*, i. hostis, q. d. eamque ab hostibus defenderunt.

20. *Superbit*, Chald. contaminatur, 70. est in cura, q. d. premitur curis.

22. *Tenebris*, i. cura, & metu, quibus cruciatur.

23. *Panem*, i. vitæ necessaria. *In manu eius*, i. prope, vt quæ ad manum sunt. *Tenebrarum dies*, i. exitium.

27. *Operuit*, &c. q. d. curauit eum, dum viueret.

28. *Desolatis*, f. antequam ab ipso ædificarentur.

29. *Ditabitur*, i. diu fruetur diuitijs.

30. *Tenebris*, i. tribulationibus. *Ramos*, i. posteritatem. *Oris sui*, Complut. oris eius, Chal. oris Dei.

31. *Redimendus sit*, i. possit liberari, f. si quando in calamitatem inciderit.

32. *Dies*, f. quibus naturaliter viuere poterat. *Peribit*, f. morte immatura.

34. *Sterilis*, Heb. desolata, q. d. perder familiam.

35. *Vterus*, i. interiora, f. mens, Chal. cogitationes ventris, i. mentis.

CAP. XVI.

3. **S**i loquaris, scil. quæ debes, vel, q. d. quia sic loqueris, Heb. & Chal. si respondeas.

4. *Similia*, sc. sententiosa. *Atque utinam*, pro, quod si nec enim illis optat calamitatem. *Effet anima vestra*, &c. i. essetis statu, quo ego sum, & talia pateremini.

5. *Mouerem*, &c. i. condolerem, compaterer.

6. *Quasi parcens*, i. non affligens.

9. *Ruga*, f. contracta cute ex doloribus, vel macie.

Testimonium, f. indignationis Dei. *Et suscitatur*, &c. q. d. nec deest qui me falso accuset.

10. *Collegit*, f. Deus, vel hostis.

11. *Aperuerunt*, sc. mihi contradicentes. *Maxillam*, i. vultum, q. d. conuiciati sunt in facie, seu coram.

Satiati, i. delectati.

12. *Iniquum*, f. diabolus, vel hostem. forte erat qui Iobum persequeretur, Chal. superbos.

13. *Opulentus*, 70. pacificus. Alii quietus. *Tenuit*, i. apprehendit, f. Deus. *Signum*, f. in quod sagittas iaceret.

14. *Viscera*, i. è visceribus sanguinem, seu rabem.

15. *Vulnere super vulnus*, possent hæc ad Christum referri.

16. *Saccum*. No. humilitatem in Dei flagellis.

19. *Ne operias*, &c. q. d. velim toti mundo notam esse afflictionem meam. *Sanguinem*, i. calamitatem.

20. *Testis*, f. meæ innocentiae.

21. *Stillat*, f. lacrymis.

22. *Iudicaretur*, i. posset iudicio contendere. *Collega*, i. amico, seu socio, q. d. sic possem facilius causam meam defendere, & me iustificare.

C A P. XVII.

1. **A** *tenuabitur*, q. d. consumuntur vires.

2. *Moratur oculus*, q. d. multa videt plena amaritudine.

4. *Eorum*, s. impiorum. *Disciplina*, Heb. intellectu, seu intelligentia. *Exaltabuntur*, s. à te.

5. *Pradam*, i. victum, *Pollicetur*, s. impius, seu stultus.

6. *Posuit*, sc. Deus. *Prouerbum*, i. parabolam, q. d. de cuius calamitate loquantur homines, tum aliquam exaggerare volent comparatione.

7. *Ad indignationem*, s. Dei, Chal. & 70. prae ira.

8. *Super hoc*, s. quod mihi accidit. *Hypocritam*, Chald. delatorem, 70. iniquum. *Suscitabitur*, i. se eriget, vel indignabitur, s. quod immeritum persequatur.

10. *Conuertimini*, s. huc.

12. *Noctem*, &c. q. d. faciunt me etiam nocte vigilare. *Spero*, q. d. opto diem fieri, vel spero me tamen his malis liberatum iri.

13. *Si sustinero*, &c. q. d. etiam si sustineam, tamen moriendum mihi est. *Strani*, pro, sternam.

14. *Pater meus*, &c. q. d. pro parentibus & cognatis sunt mihi afflictiones & miseriae sane quam propinquae.

15. *Præstolatio*, i. spes, q. d. quid possim sperare.

Considerat, s. quanta sit.

16. *Infernum*, i. limbum.

C A P. XVIII.

2. **V** *sque ad quem finem*, i. usquequo.

4. *Furore*, i. per impatientiam. *Propter te*, 70. si mortuus fueris. *Terra*, s. vt non habitetur, vt addit Chal. *Transferentur*, &c. 70. subuertentur montes à fundamentis.

6. *Super eum*, i. in eo.

7. *Virtutis*, i. potentiae, q. d. non poterit facere quae vellet.

9. *Sitis*, s. hostium.

12. *Attenuetur*, id & sequentia per futurum legenda, seu intelligenda sunt. *Robur*, i. filii. *Brachia illius primogenita mors*, Chal. filios eius angelus mortis, 70. pulchra eius, mors videtur dici mors primogenita, quod prima per peccatum inuenta est.

14. *Fiducia*, i. id quo maxime nititur. *Quasi Rex*, i. potenter, vel sic, vt resisti non possit.

15. *Qui non est*, i. diaboli, qui Deo perit. Hier. ep. 50.

18. *Expellet*, s. Deus vel calamitas.

20. *Eius*, s. calamitatis. *Novissimi*, i. qui post eum fuerint: vel quia sequitur, primos, sensus est, omnes, id enim significat, primi & novissimi. repetendum enim utrobique vtrumque verbum, *domini regni*.

C A P. XIX.

3. **D** *Ecies*, i. saepe. *Confunditis*, i. confundere nitimini.

4. *Et si*, pro, si. *Mecum eris*, q. d. mihi soli noceat.

5. *Meis*, i. in me iactis.

6. *Aequo*, i. peccata puniente. vt vos putatis.

7. *Audiet*, s. qui liberet. *Iudicet*, s. contra id quod Deus facit.

9. *Gloria*, s. opibus, & splendore quem ea afferunt.

Coronam, scil. filios. corona enim senum filii. Prouer.

17.

12. *Latrones*, Heb. exercitus, s. tribulationes, & dolores multi 70. tentationes.

17. *Filios*, i. nepotes.

20. *Labia*, Heb. & Chal. pellis.

21. *Amici mei*, s. Angeli. Aug.

22. *Deus*, s. persequitur. *Carnibus*, i. carnis tribulationibus, seu cruciatibus. *Saturamini*, Hebr. Chald. & 70. non saturamini, q. d. etiam plura & grauiora vobis videor meruisse & pati debere.

23. *Scribantur*, s. vt appareat iusta causa mea certe obtinuit Iob, quod optabat.

24. *Et plumbi lamina*, vel in plumbo scribi vult, vel in lapide literas sculptas plumbo, vt sit, repleri, quo fiant conspicuae. *Celte* instrumentum sculptorium. Vide Scholia Marrii Victorii in Hier. epist. 61.

25. *Scio enim*, &c. vel haec verba optat scribi, vel significat, ita scribi velle, vt in diem vsq; iudicii possint durare.

27. *Non alius*, q. d. ego ipse idem omnino.

28. *Radicem*, i. fundamentum, q. d. occasionem calumniandi.

29. *Gladij*, s. irae Dei.

C A P. XX.

2. **I** *Deirco*, s. quia sic loqueris, & sentis.

3. *Mihi*, i. pro me.

5. *Puncti*, i. momentaneum. Heb. & Chal. ad momentum.

6. *Ascenderit*, s. dignitate aliqua. *Superbia*, Heb. sublimitas, Chal. erectio.

7. *Sterquilinum*, Heb. & Chal. sterqus. *In fine*, Hebr. & 70. in finem, i. in perpetuum, seu omnino Chald. in aeternum.

8. *Visio nocturna*, i. somniū, repetitio more scripturae.

10. *Manus*, i. opera. *Reddent*, &c. q. d. punietur ob mala sua opera, 70. manus eius dolores vrant, pro, vrent.

11. *Ossa eius*, &c. q. d. per totam vitam vitis vacabit.

Dormient, q. d. in peccatis suis morietur.

12. *In ore*, q. d. palato, s. animae. *Sub lingua*, i. intra se.

13. *Parcet illi*, i. conseruabit malum, non à se eiiciet.

In gutture, i. intra cor.

14. *Panis*, &c. q. d. res quibus vititur, venenum fient tandem, i. exitiales.

16. *Caput*, alii venenum vertunt, 70. furorem.

17. Non videat, pro non videbit Chal. non erit dignus qui videat *Riuulos*, &c. i. abundantiam rerum luauum.

18. *Consumetur*, s. tribulatio seu supplicium.

21. *Remansit*, s. vt solet, in abundantia. *Propterea*, i. ob inopiam.

22. *Cum satiatus*, &c. q. d. etiam in rerum copia cruciabitur.

23. *Vtinam impleatur*, &c. q. d. quod si (vt optat) ventrē impleuerit, accidet, vt impleatur, &c. i. grauius à Deo punietur, 70. si quando impleuerit ventrem Chald. cum implere ventrem voluerit, mittet in eum iram, &c.

Emitte, s. Deus.

25. *Gladus*, s. eum occidet. *Horribiles*, s. res, vel daemones, Chal. terrores, 70. timores.

26. *Occultis eius*, i. ei prae paratis occultis locis, s. inferno. *Ignis*, Chal. ignis gehennae. *Succenditur*, sc. per homines. *Relictus in tabernaculo suo*, q. d. coniectus in locum

supplicij, & in eo desertus à Deo, vel, & qui de eius familia domi eo mortuo relictus fuerit.

27. *Cœli*, Chal. Angeli excelsi *Terra*. Chal. terræ habitatores.

28. *Apertum germen*, i. exposita malis posteritas, Chal. transferetur frumentum. *Detrahetur*, i. auferetur.

29. *Impij*. Hinc apparet, supra hypocritæ nomine intelligi impium. *Verborum*, i. factorum.

C A P. XXI.

3. *Sustinete*, i. expectate, seu ferte. *Contristari*, sc. de iis quæ ab hominibus inferuntur, non debet quis contristari.

6. *Recordatus*, sc. calamitatis meæ, vel eorum quæ dicturus sum.

13. *In puncto*, 70. in requie, q. d. cito, & sine dolore.

Inferna, sc. per mortem.

16. *Manu*, i. potestate, q. d. bona, quæ magnificiunt, caduca sunt, & momentanea. *Consilium*, sc. quo ram auide temporalia quæerunt.

17. *Quoties*, pro, quando. *Lucerna*, i. prosperitas.

Diuidet, i. distribuet, sc. Deus dando eis partem, quam merentur. *Furoris sui*, i. à se irato illatos.

19. *Filijs*, pro, in filijs. *Patris*, sc. videntis filios affligi, vel filijs videntibus patrem affligi. *Sciet*, i. agnoscat Dei iustitiam.

20. *Interfectionem*, i. interitum.

21. *Post se*, q. d. etiam si filij prosperentur, nihil inde post mortem lætabitur. *Etsi*, pro, eum, q. d. cum morte pereat immatura.

26. *Absque ullis opibus*, q. d. pauperrimus.

28. *Principis*, sc. iniqui, q. d. lobi.

29. *Hæc eadem*, sc. quod sequitur.

31. *Arguet*, i. arguere audeat. *Reddet*, sc. nisi Deus.

32. *Vigilabit*, scil. anima, vel q. d. tandem resurget cum cæteris mortuis.

33. *Dulcis*, & c. q. d. iucundum fuit morti, eum ad se rapere. *Glareis Cocyti*, q. d. regioni mortis. *Cocytus* fluuius inferorum, apud poetas, *glarea*, terra prope fluuium arenosa. Heb. & Chald. dulces ei glebæ torrentis, 70. dulces ei fuerunt silices torrentis, q. d. requiescit in tumulo. Apparet olim fuisse sepulcra prope torrentes. *Trahet*, scil. mors, vel impius, q. d. multi illum morte sequentur, vt multi præcesserunt.

C A P. XXII.

4. *Timens*, i. cum timore.

5. *Iniquitates tuas*, sc. te arguet, & puniet.

9. *Lacertos*, i. vires, seu facultates.

20. *Formido*, i. terror.

13. *Et dicis*, & c. q. d. videris enim sentire male de Deo.

14. *Cardines*, Heb. & 70. ambitum. Chal. altitudinem.

15. *Saculorum*, i. communem, seu mundi, sc. quam mundani insistant, Chal. quæ à sæculo est. *Custodire*, i. obseruare, seu insistere.

16. *Fluuius*, i. aquæ diluuii.

19. *Videbunt*, sc. punitionem impiorum, de qua statim. *Eos*, sc. impiorum stultitiam.

20. *Erectio*, i. ea, ob quæ erigebantur, seu efferebantur.

27. *Pro terra silicem*, i. pro debilitate robur Chald. su-

per puluerem arcem munitam. *Pro silice*, i. velut lapides, sc. copiose.

26. *Super omnipotentem*, & c. q. d. in Domino delectaberis.

27. *Reddes*, sc. impetrata re, pro qua voueras.

28. *De cernes*, & c. q. d. quod aggredieris, succedet.

30. *Manuum*, i. operum.

C A P. XXIII.

2. *Manus plaga mea* pro plaga mea, vt vertit Chald. Aggrauata est, & c. q. d. maior est, quam vt possit ullis gemitibus à me explicari.

3. *Illum*, sc. Deum.

4. *Ponam iudicium*, i. exponerem causam meam.

Increpationibus, i. querelis.

5. *Vt sciam*, pro, & scirem.

7. *Æquitatem*, q. d. puniat solum, quantum mereor. *Iudicium meum*, i. causa, qua contendo, me non tam graua mereri.

9. *Sinistram*, i. Septentrionem, qui sinister est eunti in Orientem, Chald. Aquilonem. *Dexteram*, i. Meridiem, Chal. Austrum.

13. *Solus*, i. omnipotens, seu cui ab omnibus obediendum, vel qui vere est: Ego sum qui sum Heb. vnus.

Auertere, i. impedire. *Cogitationē*, i. q. facere decreuit.

14. *Multa*, sc. quæ in me puniat, vel quibus puniat, scil. suppliciorum genera.

16. *Molliuit*, sc. velut malleo tribulationum.

17. *Pertū*, sc. prorsus, vt redditus sim insensibilis.

Tenebras, i. calamitates. *Caligo*, sc. vt nō videam, quanta me premant mala.

C A P. XXIV.

1. *Dies*, i. æternitatem, sc. est incomprehensibilis.

2. *Alij*, 70. impij *Terminos*, sc. agrorum.

Eos, sc. velut proprios, cum essent alieni.

4. *Subuerterunt*, i. impedierunt, 70. deiecerunt de via iusta. Chal. auerterunt a via pauperes, potest & via nomine, causa intelligi Vide Hamos 2.

8. *Rigant*, i. madefaciunt. *Lapides*, sc. cauernas ingressi, vt se tegant.

10. *Tulerunt*, pro, abstulerunt. *Spicas*, sc. quas sibi collegerant in cibum.

11. *Eorum*, scil. impiorum. *Meridiati sunt*, i. cibum, vel somnum in meridie ceperunt. *Qui calcatis*, & c. Mercenarios intelligit, quibus illi operas non soluant, vel q. d. inuadunt impij alienos acervos, & in ijs quiescunt: cum domini tamen collectis fructibus proprijs sitiant, i. egeant, quod scil. ab impijs erepti sint.

13. *Lumini*, sc. diuino, Chal. legi. *Reuersi sunt*, 70. ambulauerunt.

14. *Erit quasi fur*, i. furem aget, seu furabitur.

15. *Vultum*, sc. ne agnoscat.

16. *Ignorauerunt*, i. auersati sunt, sc. quia illos prodit.

17. *Arbitrantur umbram mortu*, q. d. ita horrent, vt solent alij densas tenebras.

18. *Leuis est*, & c. q. d. Ita incedit leuiter, vt si super aquam incederet, sc. ne sentiat. *Sit*, Chal. erit.

Vinearum, i. cultam.

19. *Ad nimium*, & c. i. ab vna calamitate in aliā transibit. *Ad inferos*, sc. deducet eum, i. ad infernū, secundum Chal.

20. *Obli-*

20. *Obliviscatur*, pro, obliviscetur, q. d. non eius miserebitur Deus. *Dulcedo illius*, &c. q. d. dulciter vermes pascet. *Non sit*, pro, non erit. *Recordatione*, s. Dei, ut illi beneficiat. *Conteratur*, pro, conteretur.

21. *Sterilem*, s. meretricem.

22. *Detraxit*, s. per vim, i. deiecit. *Steterit*, s. in prosperitate. *Credet*, i. fidet. q. d. mortem putat imminere.

23. *Eius*, s. Dei, q. d. diligenter norat illius acta.

24. *Omnia*, sc. quæ solent à Deo humiliari, vel, ut ait Chal. iuxta omnia, quæ patrarunt, pœnas luent.

25. *Quod si*, &c. q. d. quis potest me arguere, & convincere, non ita hæc se habere, ut dixi? *Ponere*, scil. accusando ea.

C A P. XXV.

2. **E** *Um*, s. Deum. *Concordiam*, Hebr. & Chald. pacem. *Sublimis*, i. cœlis, ubi omnia ordinatissima, & pacatissima.

3. *Militam*, i. Angelorum. *Non surget*, q. d. quis est qui non ab ipso illuminetur?

5. *Splendet*, s. comparata Deo. *Munda*, i. lucida.

In conspectu eius, i. si cum Deo conferantur.

6. *Putredo*, i. corruptibilis. *Vermis*, i. vermium esca futurus Aug. epist. 120. vermis i. de putredine, s. de patris mortalitate mortalis.

C A P. XXVI.

4. **R** *espiramentum*, i. vim respirandi, seu animam.

5. *Gigantes*, i. dæmones, vel potentes *Aquis*, sc. in inferno, vel tribulationibus. *Qui habitant cum eis*, Ch. l. exercitus eorum.

6. *Perditioni*, i. morti, vel inferno, ut sit repetitio, q. d. omnia ei, aperta, & subiecta.

7. *Aquilonem*, i. cœlum. *Vacuum*, i. aerem, qui non est solidus, ut possit cœlum sustentare. Chal. nihilum, sc. cœlum nullo fulcro nititur. *Super nihilum*, s. terram nihil sustinet. Chal. super aquas, nullo eam sustentante.

9. *Vultum solis*, Heb. faciem solis, s. id quod apparet cum cœlum aspicias, Chal. caliginem solis.

10. *Lux*, & *tenebra*, i. vicissitudo diei & noctis.

11. *Columna*, i. firmamenta, q. d. ipsa cœli machina, vel cœlestes virtutes, s. Angeli. *Pauent*, s. reuerentia summa iuxta illud: Tremunt potestates.

12. *Fortitudine*, i. potentia. *Superbum*, sc. diabolus, vel mare, q. d. reprimat maris impetum, 70. cetum.

13. *Obstetricante*, &c. 70. præcepto eius interfectus draco apostata. *Eductus*, s. è mundo, iuxta illud: Princeps huius mundi eicietur foras, vel è nihilo, s. creatus.

Tortuosus, i. versutus, Heb. fugax.

14. *Sermonu*, i. operis. *Toni ruum*, i. viri. *Intueri*, i. intelligere, seu comprehendere.

C A P. XXVII.

1. **P** *arabolam*, i. sermones parabolicos. Vel sententias suas.

2. *Abstulit iudicium meum*, 70. me sic iudicauit, s. tam graviter. Chal. abstulit regulam iudicii mei, s. non iudicans iuxta morem humanarum legum.

3. *De*, i. à Deo datus.

4. *Meditabitur*, i. tractabit. *Mendacium*, Heb. & Chald. dolum, 70. iniusta.

5. *Iustos*, sc. iudices *Innocentia*, Hebr. & Chald. perfectione, seu integritate.

6. *Iustificationem*, Heb. iustitiam.

7. *Sit*, pro erit, q. d. habendus est. *Ut impius*, &c. q. d. non hominem odi, sed eius impietatem, & iniquitatem.

8. *Hypocrita*, 70. impii, Chal. delatoris. *Liberat*, s. peccato vel morte, q. d. cum morietur.

11. *Permansum Dei*, i. Deo iuvante, Chal. per prophetiam Dei. *Quæ*, s. opera, q. d. quid agat, seu agere soleat.

12. *Nostra*, s. vitam meam, vel q. d. sapientes videmini, vel, videri vultis.

15. *Interitu*, Chald. peste *Vidua eius non plorabunt*, 70. viduarum eius nemo miserebitur.

16. *Comportauerit*, pro, cumulauerit.

17. *Innocens*, i. probus vir, q. d. fruentur boni eius diuitiis.

18. *Sicut tinea*, q. d. non diu duraturam ut tinea domus in exesoligno non diu durat. *Custos*, Chald. custos pomorum. *Vmbraculum*, s. quod parum durat.

20. *Quasi aqua*, i. abundanter, vel magno impetu.

Nocte, s. peccati, vel insperato.

22. *Emittet*, s. Deus mala. *Fugiet*, i. conabitur fugere: sed frustra.

23. *Stringet*, s. qui eius calamitatem viderit, vel audierit, Heb. Chal. & 70. plaudet seu pulsabit, s. præ admiratione, vel timore, vel irrisione.

C A P. XXVIII.

2. **L** *apis*, s. lapis videtur massa illa; estque ei aliquid lapidis adiunctum, quod per ignem purgatur.

3. *Tempus*, Heb. & Chal. finem, 70. ordinem *Lapidem caliginis*, i. lapides absconditos in terræ visceribus, q. d. omnia vider, etiam occultissima.

4. *Diuidit*, &c. q. d. crescit aliquando torrens adeo, ut peregrini transire nequeant, & socios cōsequi qui prius transierant, tamque longe distant, ut possint dari obliuioni. *Egentis*, i. qui transire non potest. *Inuios*, i. quibus intercisā via obfluvii inundationem: Heb. Chal. & 70. multo aliter, & sensu difficili.

6. *Locus*, &c. q. d. est quidam locus, cuius lapides saphiri, Chal. de Paradiso intelligit.

7. *Semitam*, s. desertæ terræ, cum prius habitaretur. Chald. ad arborem vitæ refert, ad quam ducentem viam ne aues quidem sciant, q. d. est ignotissima ad eam via.

8. *Institorum*, i. mercatorum.

9. *Extendit*, s. Deus, ut frangat.

11. *Abscendit a produxit*, 70. ostendit potentiam suam.

13. *Suauiter uiuantium*, Chal. superbiorum.

14. *Abyssus*, s. aquarum.

15. *Nō dabitur*, s. ut ematur, q. d. nullo pretio emi pōt.

16. *Non conferetur*, q. d. est excellentior, quam ut conferri debeat. *Tinctis India coloribus*, Hebr. & 70. auro Ophir.

17. *Vitrum*, sic 70. at Heb. cristallus, Chal. speculum.

18. *Commemorabuntur*, i. reputabuntur, seu in pretio erunt.

21. *Volucres*, i. contemplatiuos, vel Angelos, quibus etiam Dei sapientia incomprehensibilis.

22. *Perdi-*

22. *Perditio*, &c. q. d. perditii homines, & peccatis mortui tantum famam audierunt.

27. *Vidit*, s. ab æterno notam. *Enarrauit*, i. declarauit mundo postea. *Præparauit*, s. in creaturis discendam, hominibus proposuit, Chal. cum Angelis in principio præparauit eam. *Inuestigauit*, i. fecit inuestigari ab hominibus.

28. *Timor Domini*, 70. *יְהוָה*, Theoseuia, i. Dei cultus seu pietas.

CAP. XXIX.

1. *Parabolam*, i. parabolicum sermonem.

3. *Lucerna*, i. fauor. *Tenebris*, i. tribulationibus, & difficultatibus.

4. *Secreto*, i. familiariter.

5. *Pueri*, i. famuli.

6. *Lauabam*, i. lauare poteram præ copia. *Petra*, s. pre-mens torcular, vel montes intelligit, vbi plātata oliuæ.

8. *Abcondebantur*, s. præ reuerentia.

11. *Reddebat*, s. de vitæ meæ integritate.

13. *Perituri*, s. nisi à periculo liberafsem. *Veniebat*, q. d. me benedicebat, quod se eripuissem.

14. *Diademate*, pro, velut diademate, 70 sicuti diploide. *Iudicio*, i. iustitia, repetitio est.

18. *Dicebam*, i. cogitabam fore. *Nidulo*, q. d. quiere. *Palma*, Chal. arena.

19. *Aperta*, i. posita, seu fixa. *Ros*, s. qui fertilem faciat.

20. *Arcus*, i. robur.

22. *Stillabat*, i. fundebatur, s. more pluuiæ gratæ.

23. *Pluuiam*, s. desideratam. *Serotinum*, scil. quo maturantur fruges.

24. *Credebant*, s. me serio ridere, sed aliquid in eo latere: tanta erat morum grauitas. *Lux*, &c. q. d. nihil auctoritati deperibat.

CAP. XXX.

6. *Glaream*, i. lapidosam terram Heb. & Chal. petras.

8. *Parentes*, pro, comparentes, q. d. sine honore, seu viles.

9. *Canticum*, q. d. componunt de me cantilenas, vt sit de miseris, vel ridiculis. *Prouerbum*, i. parabolam, seu fabulam.

10. *Conspuere*, Figura id Christi passionis.

11. *Aperuit*, s. Deus. *Frenum*, vt solet equo domando.

12. *Ad dexteram*, i. prope. *Surrexerunt*, scil. me persequentes.

15. *Abstulit*, s. Deus, vel positum pro abstulerunt.

Desiderium, i. quæ optabam, vel mihi carissima.

17. *Os*, s. ossa. *Comedunt*, s. dolores, aut vermes.

18. *Eorum*, s. dolorum, vel vermium. *Vestimentum*, i. corpus. *Capitio*, pro capitium, q. d. instar capitii.

Succinxerunt, s. vndique.

20. *Ad te*, sc. ô Deus, *non respicis*, repetenda negatio præcedens more Scripturæ. Vide inf. cap. 31. & cap. 32.

21. *Crudelem*, i. seuerum, q. d. videris mecum crudeliter agere.

22. *Super ventum*, i. loco editissimo.

24. *Veruntamē*, &c. totus hic versus sic habet apud 70. in editione Rom. Atq; vtinam possem mihi ipse manus afferre, aut rogarem alium, & faceret mihi hoc.

Eorum, sc. viuentium, quidam legunt, meam. *Corruerint*, s. tui.

27. *Efferbuerunt*, s. æstu, & cruciatu.

28. *Sine furore*, i. patienter ferens. *In turba*, q. d. etiam in turba hominum cogebar præ dolore clamare.

29. *Frater fui*, &c. q. d. more draconum, & struthionum lugebam, vel eram solitarius.

30. *Caumate*, i. ardore.

31. *Cithara*, i. gaudium. *Organum*, 70. Psalmus.

CAP. XXXI.

1. *Ne cogitarem*, &c. Chal. ne respicerem virginem.

2. *Haberet in me*, Chal. daret mihi.

3. *Alienatio*, s. à Deo.

5. *Si ambulauit*, pro, non ambulauit, seu, absit vt ambulauerim.

6. *Sciat*, i. faciat apparere. *Simplicitatem*, Heb. & Chal. perfectionem.

7. *Et si*, pro, vel si. sic inf. *Si secutum est oculos meos*, Heb. si post oculos meos abiit cor meum. Chal. & 70. si cor meum secutum est oculos meos, q. d. si concupiui quod vidi. *Manibus*, i. operibus.

10. *Sit*, i. non recuso quin sit, vel, mereor, vt sit, sic inf.

11. *Hoc*, s. adulterium, vel quod me dixi non fecisse.

15. *Vnus*, pro, idem ipse.

16. *Expectare*, s. diu, quod à me petebat.

18. *Egressa est*, q. d. iam inde à natiuitate propensus fui ad misericordiam.

19. *Prætereuntem*, Hebr. & 70. pereuntem, scil. præ frigore.

20. *Lateræ*, q. d. ipse ob latera à me veste contacta.

Calefactus est, pro, non calefactus: repetenda enim negatio præcedens.

21. *Super*, i. contra, q. d. oppressi. *Porta*, i. iudicio, in portis enim vrbium iudicia fiebant.

23. *Eius*, pro iudiciorum eius.

27. *Latum*, Heb. & Chald. seductum, sc. putans esse Deum. Itaque quidam putant legendum, lactatum, i. seductum. *Osculatus*, s. in signum adorationis. fit etiam id hodie vulgo in signum reuerentiæ inter homines. Vide Hier. 1. con Ruff. & sup. 3. Reg. 19.

30. *Guttur*, i. interiora, s. cor. *Expoterem*, sc. ei malum. *Maledicens*, i. malum imprecans.

31. *Viri*, s. fatigati operibus misericordiæ, quibus eos assidue exercebam. *Saturemur*, q. d. videamus cum mortuum, ne nos tantopere fatiget. Excipiendis hospitibus & iuuandis pauperibus, vel Hyperbole est, qua significatur odium maximum, & rabies, vide Psal. 26. Apoc. 17.

33. *Quasi homo*, i. vt solent homines.

34. *Expansi*, s. vt à recto discederem. *Despectio*, scil. cum me despicerent. *Terruit*, s. vt vlscerer. *Tacui*, s. ferēs patienter. *Egressus*, s. vt vlscerer, vel quærerem.

35. *Auditorem*, s. Deum causæ meæ, q. d. nolo alium iudicem quam Deum, qui me nouit. *Librum*, q. d. processum, vt vulgo dicitur.

37. *Gratus*, pro gressus. *Offeram*, sc. cuicunque legere volenti.

38. *Clamat*, s. quasi à me inique possessa, aut quasi nō soluerim operas mercenariis. *Descent*, i. de me querūtur.

39. *Pecunia*, s. soluta agricolis.

40. *Finis*, &c. q. d. Atque hic fecit loquendi finem.

CAP. XXXII.

1. *Sibi*, i. sibiipso, q. d. quod Iob nimis obfirmate suam iustitiam tueretur, 70. *Ipsis*, q. d. quod tandem eius iustitiam agnouissent.

2. *Buzites*, i. ex progenie Buz filii Nachor. *Ram*, Chal. Abraham. *Coram Deo*, Heb. & Chal. plusquam Deum, 70. *Coram Domino*.

3. *Porro*, i. præterea. *Rationabilem*, id additum ab interprete, explicandi causa. *Respondere*, s. ut par erat.

8. *Spiritus*, s. Dei, Chal. Spiritus prophetiæ. *Homini- bus*, s. quibus non putes.

9. *Non sunt*, s. semper. *Nec senes*, Heb. & senes, sed intelligitur repetenda negatio præcedens.

13. *Sapientiam*, s. qua conuinceremus eum de eo, quod sequitur.

15. *Abstulerunt*, &c. q. dicat, tacuerunt.

18. *Vteri*, i. mentis.

19. *Lagunculas*, i. lagenulas. Heb. vtres.

CAP. XXXIII.

3. *Sententiam*, Heb. Chal. & Complut. scientiam.

4. *Spiraculum*, i. anima. sic dictum à Moyse, Inspiraui in faciem eius spiraculum vitæ. Gen. 2.

7. *Miraculum*, i. mira, quæ dicam, Heb. Chal. & 70. timor mei.

10. *Quærelas*, i. occasiones querendi de me.

11. *Neruo*, Heb. compede, seu cippo. 70. ligno.

Custodiuit, i. obseruauit.

12. *Iustificatus*, q. d. non iustificasti causam tuam probando te immerito pati.

14. *Non repetit*, q. d. quid est opus, ut repetat quod semel aperte dixit, s. te affligi ob peccata tua?

18. *Gladium*, s. ira Dei.

19. *Per dolorem*, q. d. per hunc tibi aperte est locutus.

22. *Anima*, i. vita. *Mortiferis*, s. morbis.

23. *Annuntiet*, s. ante Deum.

24. *Dicet*, s. Deus Angelo.

26. *Iubilo*, q. d. ostendat ei Deus vultum lætum, non iratum. *Iustitiam suam*, Chal. secundum iustitiam suam. i. quod meretur.

27. *Respiciet*, s. Deus. *Dicet*, s. qui affligitur.

28. *Liberauit*, s. sic sentiendo, vel, q. d. Deus liberauit animam suam, i. eius.

29. *Tribus vicibus*, i. aliquoties, Chal. duabus & tribus vicibus. *Per singulos*, i. cum singulis hominibus, Heb. & 70. cum homine, Chal. cum filio hominis.

32. *Te apparere iustum*, q. d. ut te iustifices, si potes.

CAP. XXXIV.

1. *Pronuntians*, &c. Heb. Chal. & 70. respondens Elihu dixit.

4. *Iudicium eligamus*, q. d. discepremus.

5. *Subuertit*, q. d. me immeritum punit.

6. *Mendacium est*, pro, erratum est. *Sagitta*, i. afflictio.

7. *Bibit subsannationem*, &c. q. d. ridet alios nimis profuse.

8. *Graditur*, &c. q. d. conuersatur, seu iudicat more iniquorum, & impiorum.

9. *Cucurrerit cum eo*, executus fuerit festinanter eius mandata, coram eo.

10. *Abstet*, pro, longe abest.

12. *Frustra*, i. sine causa. *Subuertet*, s. inique iudicans.

13. *Constituit*, s. gubernatorem, seu iudicem.

14. *Dirixerit ad eum*, s. homo ad Deum, vel Deus ad hominem ut occidat. *Trahet*, s. homo per orationem, vel Deus per mortem.

17. *Iudicium*, i. quod iustum est.

18. *Qui dicit*, &c. sub. num sanari potest? *Apostata*, Heb. impius es. *Duces*, i. principes, seu gubernatores.

19. *Qui* s. Deus, q. d. quanto minus Deo dicenda sunt talia? *Cognouit*, i. approbavit.

20. *Morientur*, s. tales. *Pertransibunt*, s. quærentes tyrannum, ut occidant. *Manu*, s. valida. d. q. facile.

22. *Vmbra mortis*, i. obscuritas. repetitio præcedentis.

23. *Enim*, pro, vero. *Vltra*, s. postquam est cõdemnatus.

24. *Pro eis*, s. in ipsorum loco.

26. *In loco videntium*, i. coram multis. Chal. in loco, in quo videbunt iusti, & iustificabunt iudicium.

27. *Noluerunt*, s. contemnentes, aut obedire nolentes.

28. *Pauperum*, s. ab ipsis oppressorum.

29. *Contempletur eum*, i. dignetur videre, s. à Deo contemptum, vel eum, i. Deum se occultantem quis possit cognoscere, seu reperire? *Super gentes*, s. venient mala à Deo puniente.

30. *Hypocritam*, i. iniquum.

31. *Ad Deum*, pro, de Deo. *Prohibebo*, s. quin etiam loquaris.

33. *Eam*, s. iniquitatem. *Difflicuit*, s. eius iudicium q. d. num. ideo iniustus Deus, quia tibi non placet? vel num tu ideo de Deo male debes sentire, quia te puniuit.

35. *Disciplinam*, i. bonam institutionem, vel scientiam, seu prudentiam.

36. *Pater mi*, Chald. Pater mi, qui es in cœlis. *Vsq̃ ad finem*, i. perfecte. *Desinas*, i. auferas afflictionem, seu punitionem.

37. *Constringatur*, i. discutiatur, seu affligetur.

CAP. XXXV.

1. *Igitur*, &c. Hebr. Chal. & 70. & respondens Elihu dixit.

3. *Dixisti*, s. Deo. *Vel quid tibi*, &c. q. d. quem fructum capis ex meis pœnis? peccatum pro pœna peccati, & peccare pro puniri. No. ex his, atque aliis locis sup. & inf. apparere plura dixisse Iob, quàm sint suo loco scripta.

5. *Altior*, s. æther, i. cœlum.

9. *Clamabant*, s. oppressi ad Deum.

10. *Dixit*, s. iniquus, vel Iob. *Carmina*, i. stellas excitantes ad Dei laudes, Heb. cantica, 70. ordinans custodias nocturnas, Chal. ante cuius conspectum Angeli excelsi ordinant laudem in nocte.

11. *Super*, i. plusquam.

12. *Ibi*, i. tum. *Clamabunt*, s. ad Deum oppressi malis impii.

13. *Frustra*, i. sine causa, q. d. audit quidem omnes, sed non exaudit indignos, 70. indecentia videre non vult Dominus, Chal. iniquitatem non audiet Deus, s. iniquum clamantem.

14. *Dixeris*,

14. *Dixeris*, s. corde, i. putaberis. *Iudicare*, i. discute cō-
scientiam, & condemna peccata tua.

14. *Furorem*, s. quantum merentur peccata.

C A P. XXXVI

3. **A** *Principio*, Heb. & Chal. à longe, i. longius.
Operatorem, i. factorem.

7. *In perpetuum*, i. longo tempore, vel q. d. semper ipse
est qui collocat. *Eriguntur*, s. dignitate.

8. *Catenis*, s. impij, vt Chal. addit. *Paupertatis*, Hebr. &
Chal. afflictionis.

9. *Violenti fuerunt*, ideoq; à Deo puniti.

10. *Reuelabit aurem eorum*, i. docebit eos.

11. *Gloria*, Heb. Chal. & 70. delectationibus.

13. *Simulatores & callidi*, Hebr. & 70. Hypocritæ cor-
de, Chal. superbi corde. *Clamabunt*, sc. ad Deum, Chald.
deprecabuntur miserationem eius.

14. *Tempestate*, i. calamitate, Heb. & 70. adolescentia,
i. stultitia iuuenili, Chal. infantia, i. puerili sensu.

Et vita, pro, quia vita *Inter effeminatos*, i. scortatores,
70. vulnerata ab Angelis.

15. *Eripies*, sc. Deus. *Reuelabit*, & c. q. d. docebit, cur sic
tractet, & consolabitur.

16. *Latissime*, Chal. dilatabit te *Fundamentum*, q. d. sub
quo est magna profunditas. *Requies autem mensa tua*.
Chal. in requie autem mensa tua. *Pinguetudine*, i. abundan-
tia, seu lautis cibis.

17. *Causa*, pro, quod si autem causa. *Iudicium*, s. iustum.
Recipies, s. à Deo.

19. *Magnitudinem*, i. potentiam *Tribulatione*, i. oppres-
sione aliorum. *Robustos*, s. tuos, quos potes prohibere ab
oppressionibus.

20. *Ne protrahas*, & c. q. d. ne in longam noctem deti-
neas eos qui te conueniunt, vt possint ad sua redire ne-
gotia. *Pro eis*, i. pro se, s. rebus suis.

22. *In legislatoribus*, Heb. docens, Chal. docens recta.

24. *Viri*, s. sancti, Chal. viri iusti.

26. *Inestimabilis*, 70. infinitus.

27. *Aufert*, i. in altum tollit, s. per vapores.

30. *Cardines*, i. extrema, Heb. Chald. & 70. radices, q. d.
totum mare vsque ad extremitates, seu fundamenta.

Oporiet, s. radiis lucis, quibus vapores eleuantur.

31. *Iudicat*, i. gubernat.

32. *In manibus*, i. apud se. *Rursus adueniat*, Chald. de-
scendat propter orantem.

33. *Sit*, s. si velit.

C A P. XXXVII

1. **S** *uper hoc*, s. quod iam dicam.

2. *Audite*, 70. Audi, Heb. & Chal. audite *Vocis*, i.
tonitruum, vel minarum. *Ore*, id est, præcepto, seu volun-
tate.

4. *Eum*, pro, id, s. lumen fulguris. *Sonitus*, s. tonitruum.

Inuestigabitur, i. intelligetur perfecte quomodo facta.

6. *Fortitudinis sua*, i. vehementi.

7. *Manu*, i. conspectu, q. d. aperte. *Signat*, i. ostendit,
seu significat. *Opera sua*, 70. suam infinitatem.

Interioribus, i. occultis locis. *Aræuro*, scil. Aquilonari
vento.

11. *Lumen suum*, Chal. pluuiam suam, s. pluuia est vel-

ut lumen terræ ariditati: quidam referunt ad aeris fero-
nitatem quæ post pluuiam sequitur, alij, ad fulgura.

13. *Sua*, i. à se facta. *Misericordia*, i. cui vult benefacere.

15. *Lucem*, s. per fulgura.

16. *Scientias*, s. Dei.

18. *Ærefusi*, Heb. speculum fustum, i. extesum, vel du-
rum & firmum, vt solent fusilia, Chal. speculum fusile, s.
firmi, & perspicui.

20. *Quis narrabit*, & c. q. d. nunquid opus Deo est ali-
quo, qui ei narret? *Deuorabitur*, i. opprimetur rerum di-
uinarum magnitudine, si de eis velit loqui.

21. *Vident*, scil. homines, q. d. accidit interdum Solem
nubibus impediri, ne videatur, rursumque his per ven-
tum dispersis, apparere.

22. *Aurum*, i. serenitas auro similis splendore, quidam
ad aurum referunt, quod ad Septentrionem aiunt pro-
uenire abundanter *Formidolosa*, i. plena timoris, & re-
uerentiæ, s. dum alia eius opera contemplantur.

24. *Contemplari*, i. scrutari, Heb. Chal. & apud 70. mul-
to aliter habet locus hic.

C A P. XXXVIII

1. **R** *espondens*, i. allocutus. *Turbine*, alij, caligine.

2. *Iste*, s. Elihu, q. d. quis de meis iudicijs audeat
sententiam ferre, cum sit imperitus?

3. *Accinge*, & c. q. d. parate, s. o. Iob. *Vir*, s. fortis.

5. *Lineam*, i. funem, Chal. perpendicularum.

6. *Demisit*, s. in fundamentum.

7. *Matutina*, i. quæ mane oriri solent *Filij Dei*, Chald.
turmæ Angelorum, 70. quando facta sunt astra, lauda-
uerunt me voce magna omnes Angeli mei.

8. *Ostius*, i. velut ostiis. *Erumpebat*, 70. fluctuabat.

Quasi de vulua, q. d. in ortu suo, i. dum crearetur.

9. *Vestimentum*, pro, velut vestimentum, q. d. cum te-
gerem nubibus.

10. *Veſtem*, pro, velut veſtem, 70. claustra, Chal. litto-
ra, quasi pessulos.

12. *Diluculo*, s. vt oriretur.

13. *Conuertiens*, s. vt soleo terræ motu. *Excussisti*, s. vt so-
leo interimendo.

14. *Restituetur*, s. terræ post terræ motum *Lutum signa-
culum*, pro, luti sigillum, s. corruptum solet restitui.

Stabit, s. suo loco immota.

16. *Novissimis*, i. extremis.

17. *Porta mortis*, s. ingressus inferni. *Ostia tenebrosa vi-
disti*, Chal. introitus umbræ mortis gehennæ conspicias?
70. Ianitores inferni te videntes stupuerunt.

19. *Habitet*, q. d. quam late pateat.

20. *Terminos suos*, i. locum suum. *Domus*, i. loci, seu ha-
bitaculi, repetitio præcedentis.

23. *Hostis*, s. perdendi, Chal. tribulationis in gehenna,
Heb. angustia.

24. *Lux*, s. fulguris.

Æstus, s. eius flamma, Heb. & Chal. Orientalis ventus.
70. Auster.

25. *Quis*, s. nisi ego.

29. *Gelu*, Heb. pruina.

30. *Abyssi*, i. aquæ.

31. *Plaiadas*, s. Vergilias, quæ vere oriuntur. *Gyrum Ar-
cturi*, i. stellas, quæ circa polum Arcticum.

34. *In nebula*, pro, ad nebulam, i. nubem, scil. ut pluar præcipiens. *Operiet te*, 70. obediet tibi.

36. *Gallo*, per gallum intellige etiam reliqua animalia. *Intelligentiam*, i. sensum.

37. *Concentum*, i. ordinatissimum cursum. *Dormire*, i. cessare.

38. *Compingebantur*, sub. ubi etas? vel possisne explicare quomodo id factum?

39. *Leana*, datius est. *Animam*, i. appetitum.

41. *Vagantes*, s. à parentibus nido eiekti.

Quis, s. nisi ego.

C A P. XXXIX.

1. *Bicum*, i. caprarum syluestrium.

3. *Incuruantur*, s. præ dolore partus. *Fæctum*, s. e-dendum.

6. *Tabernacula*, i. cubilia *Salsuginis*, i. arida, seu sterili.

7. *Exaetoris*, i. volentis capere.

9. *Rhinoceros*, 70. Monoceros. *μονόκερ*, i. vnicornis.

10. *Post te*, i. te sequendo.

13. *Herodij*, Chal. & 70. Ciconiæ.

14. *Derelinquit*, i. ex obliuione.

16. *Duratur*, i. dure tractat, s. desertis ouis Ideo Thr. 4. crudelis vocatur. *Frustra*, s. quia deserit oua. *Cogente*, sc. relicta curare (non enim cogitat pericula, ideo non timet ouis) vel deserere: nec enim id facit timore villo, sed stupiditate.

17. *Intelligentiâ*, scil. seruandi oua, quæ tamen Deus per suam prouidentiam seruat.

20. *Quasi locustas*, q. d. num ei potes dare vires saltandi? *Teror*, q. d. hinnitu homines, velut gloriabundus, terret.

24. *Sorbet*, i. velut sorbiturus excitat, s. halitu *Reputat*, i. curat, q. d. contemnit. *Tuba*, s. hostium, vel à bello reuocantis.

25. *Vah*, Heb. Heah. 70. euge.

26. *Plumescit*, Heb. alas mouet. *Expandens*, s. ad volatum.

32. *Conquiescit*, s. quasi causam vicerit. *Respondere*, s. ad obiecta, q. d. non potuit se defendere contra Deum.

34. *Leuiter locutus sum*, Heb. cōtemptibilis sum. Chal. vilis factus sum, 70. nihil sum.

33. *Vnum & alterum*, i. pauca quædam.

C A P. XL.

3. *Irritum facies*, i. dices iniquum.

4. *Etsi*, pro, nunquid *Brachium*, i. vires.

6. *Disperge*, pro, perde, seu contere.

8. *Foveam*, i. sepulcrum, q. d. interfice.

9. *Quod saluare*, &c. q. d. te esse valde potentem.

10. *Behemoth*, i. elephas, vel Rhinoceros, quam Indi vocant Bada. Figurate vero dæmon intelligitur.

Tecum, i. ut te, vel apud te.

11. *Lumbis & umbilico*, q. d. in illo fortes sunt etiam ex corporis partes, quæ in cæteris animantibus debiles, Hier. ep. 22. ait, honeste hic viri, & mulieris genitalia mutatis nominibus significata, omnemque diaboli virtutem contra viros in lumbis esse, contra fœminas vero in umbilico.

12. *Caudam*, forte & hic honeste significatur genita-

le membrum. *Quasi cedrum*, i. fortiter *Perplexi*, q. d. miro artificio formati, mystice artes miræ intelliguntur, quibus diabolus homines libidine implicat, ut difficillime extricentur.

14. *Principium* q. d. præcipuum animalium à Deo factorum quod attinet ad fortitudinem, & prudentiam. Mira quidem narrantur de Elephantis intelligentia, ut tantum non rationalis esse videatur, mystice diabolus inter primas creaturas, s. Angelos à Deo factus. *Applicabit gladium eius*, i. suum, q. d. Deus potest facile interire; alioqui nemo audeat aggredi: quod maxime de diabolo verum est, 70. ut eluderetur ab Angelis eius, quod plane in diabolum quadrat.

15. *Ibi*, i. prope eum, s. nihil timentes ob assuetudinem.

16. *Sub umbra*, &c. Quidam duos hos versus interrogatiue legunt, q. d. vel grandes arbores ipsum tegere nequeant: tantum abest, ut sub calamis, i. arundinibus, aut salicibus latere possit, aut luto, ut cætera animalia.

Locis humentibus, Heb. & Chal. cœno.

17. *Umbra*, i. arbores umbriferæ. *Umbra eius*, pro, eum, q. d. non sufficient, ut sit hyperbole, ut in seq. versu, quamquam non video, cur non possit vterque versus legi affirmatiue, s. cubare solet locis humidis prope arundines, & salices diabolus quidem in delitiis per hæc significatis.

19. *In oculis eius*, &c. q. d. videtur sibi posse sistere bibendo fluuij cursum, ut qui hamo pisces detinent: adeoque interdum nares mergit, ut sudibus fluuij lædantur. *Eius*, pro suas.

20. *Leuiathan*, i. balenam.

Circulum, i. hamum, seu vncum. *Armilla*, Heb. spina, Chal. tribulo.

22. *Preces*, s. ne illum lædas.

24. *Ancillus*, i. ad ludum & recreationem ancillarum. 70. tanquam passerem puero, Heb. & Chal. puellis.

25. *Amici*, i. socij in piscatione, seu mercatura, q. d. non poterunt capere, ut ipsum concidant, & diuidant.

26. *Gurgustium*, i. fiscellum.

27. *Pones*, &c. q. d. si aggrediaris, ut capias, ita te lædet, ut perpetuo recorderis tam temerarij prælij, nec ultra simile quid aggrediaris. *Loqui*, additum id ab Interprete.

28. *Eius*, s. qui illum velit capere. *Præcipitabitur*, i. perdetur, vel se in fugam festinus proripiet.

C A P. XLI.

1. *Evum*, s. hominem, q. d. non crudeliter agam cum aliquo, vel Behemoth, aut Leuiathan, q. d. nō est mihi opus ad illum superandum magno conatu uti, ut solent fœui Chal non est crudelis, qui suscitetur eū, i. nemo tam ferox, qui eum audeat prouocare.

3. *Parcam*, sc. si velim perdere. *Verbis potentibus* i. ob verba minacia, vel eloquentia.

4. *Quis*, redit ad id, quod cœpit cap. præcedenti de Behemoth, seu Leuiathan. *Reuelabit*, &c. q. d. quis ei audeat pellē detrahare. *Intrabit*, q. d. quis ei frænū iniiciet?

9. *Palpebra, diluculi*, i. splendētes. 70. species Luciferi.

10. *Lampades*, q. d. videtur flammam euomere.

13. *Egestas*, s. perniciēs corū, in quos incurret. Chal. dolor, 70. perditio.

14. *Mittet*, pro, si mittantur. *Ferentur*, s. membra eius, q. d. non mouebitur loco.

16. *Sublatus*, s. in altum se erigens. *Angeli*, Chal. fortes, q. d. fortissimi quique, 70. feræ. *Purgabuntur*, s. soluta alio præ timore.

17. *Subsistere*, q. d. frangetur. *Hasta*, s. quicquid ei nocebit.

18. *Reputabit*, i. æstimabit, q. d. contemnet.

21. *Radix solis*, q. d. faciet obliuiscere reuolutis fluctibus. *Sternet*, & c. q. d. nihili faciet hominum diuitias, & potentiam, ita est terribilis.

22. *Feruere faciet*, s. motu suo, vel dum aquam euomit.

23. *Post eum*, i. ubi transierit *Lucebit*, i. albescent.

Æstimabit, s. qui viderit. *Abyssum*, i. mare. *Senescentem*, i. canescentem, s. alba apparebit aqua.

24. *Super terra*, s. in mari dominatur nulli belluæ parens. *Vt nullum timeret*, 70. vt illudatur ab Angelis meis, s. dæmon, de quo etiam superiora intelligenda.

25. *Videt*, i. despicit. *Vniuersos filios superbia*, i. belluas marinas, quamuis ingentes. Chal. omnes filios montium, 70. omnia quæ in aquis. Videretur quidem de diabolo intelligendum superborum Rege.

C A P. XLII.

3. *Iste qui*, pro, qui. *Celat*, 70. celat à te, q. d. qui se putat

posse abscondere tibi sua consilia. *Absque scientia*, i. imperite, seu stulte.

5. *Audit*, & c. q. d. te antea tantum auditione nouerā, nunc vero te docente. *Oculus*, i. mens. *Videt*, i. perfectius cognoscit.

6. *Ago poenitentiam*, & c. 70. reputaui me ipsum terram & cinerem.

8. *Offerte*, 70. faciet, i. offeret, sc. Iob. *Faciem eius suscipiam*, i. exaudiam eum. *Recta sicut seruum meum*, 70. verum contra seruum meum.

9. *Suscepit Dominus faciem Iob*, 70. soluit eis peccatum propter Iob.

10. *Conuersus*, sc. vt illis parceret, & Iob liberaret calamitate, 70. dimisit illis peccatum. Chal. conuertit captiuitatem Iob.

11. *Mouerunt super eum caput*, 70. mirati sunt.

Onem, 70. agnam. *In aurem*, sc. quatuor drachmarum, vt aiunt 70.

14. *Diem*, s. ob pulchritudinem, Heb. *Temimah*, i. diurnam. *Cassiam*, q. d. pretiosam vt cassiam. *Cornustibj*, q. d. elegantem. *Sibj* enim asseruato in cornu se fœminæ solebant ornare, seu fucare oculos, 70. cornu Amalthææ, q. d. copiosam, seu diuitem.

PSALMI.

Auctor David omnium, et si quidam auctores faciunt aliquorum eos, quorum nominibus inscribuntur.

Dicuntur ab Esdra collecti, & hoc ordine dispositi.

Græc. ψαλμικόν, Psalterium, id est, instrumentum musicum, sed hic videtur significare congeriem seu librum Psalmorum. Heb. Sepher Theilim, i. Liber laudum. Nō hic nos loco Heb. lectionis citare Hier. i. eius versionem. Interdum tamen Hebraica citamus.

PSALMVS I.

Descriptio Pij & Impij.

I. *Biit*, i. ambulauit, possent & præterita hæc per præsentia verti, s. ab it, stat, sedet. *Consilio*, q. d. qui non est secutus consilia. *Via*, i. instituto, seu moribus. *Stetit*, i. moratus est.

Cathedra, i. confessu. Chal. societate *Pestilentia*, i. contagiosa doctrinæ. Chal. & Hier. de tristorum. *Sedit*, sic Psal. 25. Non sedi cum consilio vanitatis, & c. Not. significari hic gradus, quibus ad summam impietatem peruenitur, sc. eundo, stando, sedendo, & c. alio qui dicendum erat: Nec sedit, nec stetit, nec abiit.

2. *Voluntas*, i. affectus, delectatio. *Die ac nocte*, id est, semper.

3. *Lignum*, i. arbor. *Eius*, s. ligni. *Non defluet*, est id oliuæ & palmarum.

4. *Non sic*, sc. erunt.

5. *Ideo*, scil. quia dissimiles vita, & meritis. *Resurgent*, i. consistent, q. d. non se poterunt defendere. Hebr. stabunt, *Iudicio*, s. extremo, vel iunge cum iustorum.

Neque peccatores, Heb. & peccatores, sed repetenda negatio præcedens. *Concilio*, i. coetu. Chal. societate.

6. *Nouit*, i. approbat. *Viam*, i. studia, vitæ institutum. *Peribit*, i. damnabitur à Deo, seu ad nihilum redigetur.

II. *De consilio Iudaorum, & Gentium contra Christum.*

I. *Remuerunt*, i. tumultuatae sunt. *Gentes*, i. nationes exteræ, s. Romani. *Populi*, s. Iudæi.

2. *Astiterunt*, s. consilii captandi causa. *Reges*, s. Herodes, & Pilatus. *Principes*, sc. Anas, & Caiphas. *In unum*, i. simul.

3. *Dirumpamus*, Hier. epist. 127. putat id dici ex persona Domini. Alii ex persona impiorum accipiunt.

Vincula, i. leges, quibus subditi velut ligantur.

Eorum, i. Domini, & Christi eius *Iugum*, q. d. non pareamus Hier. laqueos, Chal. funes.

4. *Irridebit*, i. ridendo exponet. *Subsannabit*, repetitio præcedentis.

5. *Tunc*, s. cum irridebit. *In ira*, i. iratus. *In furore*, repetitio.

6. *Ego* vox David & Christi. *Sion*, i. ecclesiam cuius figura Sion. *Montem*, s. excellentiam, & firmitatem. *Præceptum* pro, præcepta, s. Evangelica.

7. *Genui te*, s. ex virgine, vel ab æterno, vel in resurrectione. Vide Act. 13. & Col. 2.

8. *Postu-*

8. *Postula*, q. d. si postules. *Terminos*, pro, vsque ad terminos.

9. *Ferrea*, i. inflexibili ad iniustitiam. *Confringes*, q. d. poteris contere, s. non obediens.

10. *Intelligite*, i. sapite, seu respiscite.

11. *Exultate ei*, Chal. orate.

12. *Apprehendite*, s. summo studio, & firmiter. id enim significat verbum Græcum *ἀρραβάν*. *Disciplinam*, alii vertunt, osculamini filium. Hier. adorate pure.

Nequando. Hier. ne forte *Pereatis de via*, Chald. amittatis viam. *Iusta*, i. recta, quanquam non est Hebr. nec Chald.

13. *In breui*, i. cito. Hier. post paulum. *Eo*, s. Christo.

III. De Christi Passione & Resurrectione.

1. **P**salms, i. canticum. *A facie*, i. metu, seu propter.

2. *Quid*. Hier. quare, Chal. quam.

3. *Anima mea*, pro, de anima mea, i. de me. sic Genes.

20. Heb. dices mihi (pro de me) quod frater tuus sim.

Non est salus, &c. q. d. non liberabitur a Deo *Eius*. Hic Heb. additur *Selah*, i. eleuatio, s. hic cantores vocem interdebant ad exprimendam rei indignitatem, seu calamitatem, q. d. o grauem calamitatem! 70. *ἀλγυλῶς*, i. psallendi interuallum. Hier. vertit, semper, q. d. rem esse perpetuo cogitandam, aut duraturam, aut quæ semper fiat. Varie enim pro loco & re intelligendum. Idque vel affirmando, vel optando, ponitur hæc vox solum in Psalmis, & in Cantico Habac.

4. *Tu autem*, q. d. cum tamen tu sis. *Susceptor*, i. protector. *Gloria*, s. de cuius protectione glorior. *Exaltans*, q. d. mœstum lætificans, seu humiliatum exaltans.

5. *Clamavi*, Hier. clamabo, s. opem implorans, Chald. orabo. *Exaudiuit*. Hier. exaudiet. *Monte*, s. Sion, vel, cœlo *Suo*, & hic additur Heb. *Selah*, q. d. o rem Deo acceptam, ipsum cum fiducia inuocare?

6. *Dormiui*, sc. in cruce præterita pro futuris, Hebr. acubui. *Soparatus sum*, Heb. dormiui. *Exurrexi*, s. tertia die Hier. euigilaui. *Suscepit*, 70. suscipiet, Hier. sustentabit. *Exurge*, q. d. Age vero.

8. *Percussisti*, i. percutere soles.

9. *Domini*, pro, a Domino. *Benedictio*, i. fauor.

Tua, & hic additur *Selah*, q. d. o Dei bonitatem!

IV. De David, & Christi persecutionibus.

1. **I**n finem, s. legis Christum, vel q. d. perpetuo, s. canendus. Aquil. & Terd. *νικητής*, i. victori, seu, victoriae effectori. atque itidem in omnibus Psalmis, vbi 70. *ἐν τῷ τέλος*, i. in finem, Hebr. victori, s. præfecto cantorum commissus decantandus. *In carminibus*, 70. in hymnis. Hier. in Canticis, Hebr. in Neginoth, i. in instrumento quodam musico, s. cantandus. Atque id Not. ad omnes eiusmodi titulos, qui sæpe occurrunt.

2. *Iustis mea*, s. auctor testis, & remunerator. *Dilatasti mihi*, s. cor, 70. dilatasti me, i. in latitudinem eduxisti e loco angusto. *Miserere* s. etiam nunc, vel est oratio, qua se dixit inuocasse.

3. *Fili hominum*, i. homines. *Vsquequo*, s. eritis.

Graui, i. crasso, vel obstinato. *Mendacium*, i. ea quæ mentiuntur felicitatem, vel conatus, qui spem fallent.

4. *Et scitote*, pro, scitote vero. *Mirificauit*, i. fecit clarum, & mirabilem. *Sanctum*, i. sibi dedicatum, s. me.

5. *Ira scimini*, Chal. contremiscite. *Et nolite peccare*, q. d. si contingat irasci. at fiat sine peccato, vel irascimini vobis ob peccata præterita, & desinite peccare, vel, ne amplius in me peccetis. *Qua dicitis*, &c. q. d. eorum, quæ male cogitastis, pœnitear vos, cum soli estis in cubiculis, Chal. orate in corde vestro, & super cubile vestrum.

Compungimini, Chal. mementote diei mortis. Hier. tacete, & hic Heb. additur *Selah*.

6. *Sacrificate*, &c. Chal. domate concupiscentias vestras, & reputabitur vobis sicut sacrificium iustitiæ.

Iustitia, q. d. offerre sacrificia operum bonorum; vel cum iustitia, & sanctitate. *Sperate*. Hier. confidite.

Bona, q. d. vtinam aliquis nobis præstet diuitias, vel, quomodo cognoscemus vera bona?

7. *Signatum*, &c. q. d. cum tamen veræ diuitiæ sint lumen tuum, seu gratia, vel, tuum nobis lumen ostendit, quæ sint vera bona. Hier. leua super nos lumen vultus tui, q. d. lucido seu hilari vultu nos aspice, s. solet quis amore hilari vultu ostendere, toruo iram. *Dedisti*, pro, soles dare, s. eo lumine.

8. *A fructu*, pro, fructu. *Multiplicati*, i. locupletati, scil. terreni homines.

9. *In pace*, q. d. ego vero in pace. *In idipsum*, i. simul, seu pariter.

10. *Singulariter*, i. singulari ratione. Hier. specialiter. *Spe*, Chal. securitate. *Constituisti*. Hier. habitare fecisti, Chal. sedere facies.

V. Dei inuocatio in tribulatione.

1. **P**ro ea, s. ecclesia. *Hereditatem*, s. vitæ æternæ, Hebr. & Chald. multo aliter. sed non omnia putauimus persequenda.

2. *Clamorem*, Chal. desiderium. Hier. rugitum.

3. *Intende*, pro, attende.

4. *Ad te orabo*. Hier. te deprecor. *Mane*, i. tempestiue. Potest autem coniungi cum, orabo, vel cum, exaudies.

5. *Astabo*, i. astare soleo. *Videbo*, i. contemplanor.

Quoniam, pro, quod. *Non Deus*, &c. q. d. non tibi placere peccatum.

6. *Malignus*, Chal. malus. *Permanebunt*, Hier. stabunt, i. consistent seu locum habebunt.

7. *Mendacium*, scil. perniciosum, vel q. d. iniqua meditates, solet enim scriptura iniquitatem vocare mendacium, & meditationum locutionem. *Sanguinum*, i. sanguinatum.

8. *In multitudine*, q. d. fretus multitudine. *Domum tuam*, i. atrium templi, *Ad*, i. prope, seu versus.

Timore tuo, q. d. religiose, & reuerenter.

9. *In iustitia*, i. secundum normam iustitiæ. *Inimicos*, s. qui mihi insidiantur, ne possint nocere. *Dirigo*, q. d. duc me recta, vel fac, vt tibi placeat mea viuendi ratio. *Tuo*, Heb. & Chald. meo, i. coram me. *Meam*, Heb. & Chald. tuam, i. qua itur ad te. Hier. 3. cont. *Pela*, q. d. fac, vt quod tibi rectum est, etiam mihi rectum videatur.

10. *Eorum*, s. inimicorum meorum. *Veritas*, s. rectitudo iustitiæ, Chald. & Hier. rectum. *Vanum*, i. vacuum virtute.

11. *Sepulcrum*, q. d. foetens vitij, vel ad mortem animæ pellens malis perfusionibus. *Iudica*, i. damna seu puni, vt merentur, Aug. prophetia est. non maledictio.

Cogitationibus, i. consiliis, q. d. fac irrita sint eorum consilia. *Secundum*, i. propter, vel prout meretur.

Expelle, Chal. fac impingere. *Irritauerunt*, Hier. prouocauerunt. s. ad iram.

12. Et, pro, contra vero. *Exultabunt*, Chald. & Hier. laudabunt. *Gloriabuntur*, Chal. & Hier. letabuntur.

Nomen tuum, i. te.

13. *Benedices*, i. benefacies. *Vt sento*, &c. q. d. tua beneuolentia velut scuto. *Coronasti nos*, Chal. & Hier. coronabis eum, i. iustum cinges, & munies.

VI. Oratio Pœnitentis.

1. **I**n finem. vide Psal. 4. *Pro octaua*, s. mundi ætate, Heb. super octauam, i. octauum sonum in musica, vel instrumentum musicum octo chordarum. vide 1. Par. 15.

2. *Furore*, i. ira. *Arguas*, i. castiges. *ira*. repetitio. Aug. eadem res per iram, & fuorem significatur.

Corripias, i. punias.

3. *Miserere*, pro, sed miserere. *Offa*, i. vires.

4. *Sed tu*, Heb. Chal. & 70. & tu. *Vsquequo*, s. cessas ope ferre. Aug. differt medicus, vt morbi difficultatem cognoscat ægrotus, & sanitatem postea cautius custodiat. quod enim facile sanatur. non multum cauetur, Chal. *Vsquequo* refrigerium mihi?

5. *Conuertere*, s. ad solitam clementiam.

6. *In morte*, &c. Simile illud, non mortui laudabunt te Domine, &c. *Inferno*, i. loco damnatorum, q. d. restitue me sanitati, vt te laudem, vel, sana animam, vt te in cœlo laudem. Nam id in inferno damnati non possunt. vide Isa 38.

Confitebitur tibi, i. laudabit te.

7. *In gemitu*, i. gemens, Chal. suspirio.

8. *Turbatus est*, Chald. & Hier. caligauit. *A furore*, Chal. præ indignatione, Hier. præ amaritudine.

Inueteraui, i. consenui, Hier. consumptus sum.

9. *Discedite*, q. d. nolo posthac vestrum consortium.

10. *Suscepit*, i. admisit. repetitio præcedentis, quod in scriptura frequens, & in psalmis frequentissimum.

11. *Erubescant*, s. de peccatis. *Conuertantur*, s. in fugam, vel à peccatis per pœnitentiam.

VII. Oratio in tribulatione.

1. **V**erba, i. factis, seu negotio. *Chusi*, Hebr. Chus, i. Æthiopis. Saulé intelligit ob atroces mores, Chal. Saulis filii Cus. *Filij lemini*, Chald. qui erat de tribu Benjamin. Vide 1. Reg. 9.

3. *Rapiat*, pro, rapiant, s. persequentes me. *Redimat*, i. eripiat.

4. *Istud*, s. quod mihi imponunt. *Manib.* i. operibus, s. vti actant.

5. *Retribuentibus*, pro, dantibus, i. facientibus.

Decidam, i. succumbam. *Ab inimicis*, s. victus.

Inani, s. frustratus spe mea.

6. *Animam meam*, i. me. *Vitam meam*, pro viuum me, q. d. vitam mihi eripiat. *Gloriam*, i. existimationem, seu honorem. *In puluerem deducat*, q. d. prorsus extinguat. repetitio.

7. *In ira*, i. iratus. *Exaltare*, s. vt victor. *Finibus*, i. locis. *In precepto*, i. iuxta præceptum, s. de puniendo iniquos, *Mandasti*, s. iudicibus.

8. *Circundabit te*, q. d. circa templum laudabit iustitiam tuam. *Propter hanc*, pro, propter hoc, i. ad ostendendam iustitiam. *In altum regredere*, q. d. conscende Tribunal, vel ostende Maiestatem tuam. Aug. in cœlum ascende.

9. *Dominus indicat*, &c. q. d. fac appareat, te esse omnium iudicem. *Super me*, i. quæ est in me.

10. *Consumetur*, i. desinet, seu cessabit, Chal. destruetur. *Diriges iustum*, Hier. confirmetur iustus, Chal. confirmetur iusti. *Corda*, & *renes*, i. cogitationes, & delectationes, secundum August. forte significantur intima quæque. *Iustum*, 70. iuste, Chal. & Hier. iustus, s. Deus.

12. *Nunquid irascitur*, &c. q. d. non semper irascitur, sed dat locum pœnitentiæ. quamquam Heb. Chald. & Hier. affirmatiue accipiunt, s. quod Deus irascatur, s. contra impios.

13. *Vibrabit*, Hier. acuet, Chal. acuit.

14. *Vasa mortis*, i. tela mortifera. *Ardentibus*, s. flammis plenas, vel, q. d. contra ardentem persequentes iustos. Hier. ad comburendum, Chal. in persecutores iustorum.

Effecit, i. aptauit, seu parauit.

15. *Parturit*, 70. parturit, s. iniquos cupiens nocere.

Dolorem, i. afflictionem, q. d. nihil aliud cogitat, quam nocere. vel dolor dicitur ipsum peccatum, quod id dolor sequatur. *Iniquitatem*, Chal. & Hier. mendacium.

16. *Incidit*, 70. incidet.

17. *Conuertetur*, i. recidet. *Dolor*, s. quem aliis parabat.

18. *Confitebor Domino*, i. Dominum laudabo.

Secundum iustitiam, i. pro iustitia. *Pallā nomini*, pro, canam, seu celebrabo nomen. Hier. cantabo nomini, Chal. laudabo nomen. Not. In scriptura nomen Dei, pro ipso Deo accipi.

VIII. De Dei operibus, & beneficijs.

1. **P**ro torcularibus, Heb. super Ghittith, Chald. ad cœnendum super citharam.

3. *Nomen tuum*, i. fama nominis tui, vel q. d. valde mirabilis apparet potentia tua iis qui terræ molem considerant. *Elevata est*, q. d. superat omnia.

3. *Laudem*, s. tui nominis, q. d. etiam infantium mentes ad tui laudem excitasti. No. Christum citasse hunc locum Matt. 21. iuxta 70. editionem, cum Heb. legatur, fundasti robur. *Inimicos*, s. confundendos. impletum id præcipue, cum Christo ingressio Ierusalem etiam pueri acclamarunt, Osanna. *Destruas*, i. cessare facias.

Vltorem, i. vltisci volentem, & ledere, s. ludæos Christum persequentes.

4. *Quoniam videbo*, q. d. cum considero. *Digitum*, pro, manuum. *Fundasti*, i. collocasti, seu firmasti, s. in cœlo.

5. *Quid est*, &c. s. hoc dixi apud me exclamans.

Quod memor, &c. q. d. quod eius rationem habeas, tantq; facias? *Filius hominis*, i. homo repetitio.

Vistas, i. inuisis, seu faues.

6. *Paulo minus*, 70. *βεχχ'ν*, i. modicum quid, q. d. paulo inferiorem Angelis fecisti. *Coronasti*, i. velut corona ornasti, seu cinxisti.

7. *Constituisi*, i. præfecisti.

8. *Pecora campi*, i. bestias agrestes, seu foras.

IX. Gratiarum actio.

Pro occultis, s. iudiciis, Chal. & Hier. super mortem. *Filijs*, s. Dei, Heb. Labben. vbi quidam intelligunt, Nabal. versis literis.

2. *Confitebor tibi*, i. laudabo te. *In toto*, pro, ex toto. *Narrabo*, i. celebrabo.

3. *In te*, i. de te, seu propter te, scil. quod talem habeam adiutorem. *Psallam*, Hier. canam, Chal. laudabo.

Nomini tuo, i. te, seu famam tuam.

4. *In conuertendo*, &c. q. d. cum expuleris, seu in fugam verteris. *Infirmabuntur*, & *peribunt*, Hier. & corruerint, & perierint, s. inimici mei. *A facie tua*, i. coram te.

5. *Quoniam fecisti*, &c. q. d. suscepisti causæ meæ patrocinium. *Sedisti*, s. ad iudicandum. *Iustitiam*, i. iuste.

6. *In crepasti*, i. castigasti. *Nomen*, i. nominis memoriā. *Et in seculum*, &c. explicatio præcedentis, q. d. in omnia secula.

7. *Inimici*, i. diaboli. Aug. *Framea*, i. gladij. *In finem*, i. in perpetuum. *Cum sonitu*, i. strepitu, quo solebant tumultuari Hier. cum ipsis.

8. *In iudicio*, i. ad iudicandum.

10. *In opportunitatibus*, i. cum opus est auxilio.

11. *Et sperent*, pro sperent itaque. *Nomen tuum*, i. te. *Dereliquisti*, pro, derelinques, i. derelinquere soles.

12. *Psallite*, Hier. cantate. *Sion*, s. ibi erat Arca.

Studia, i. opera, seu consilia, Chal. opera, Hier. cogitationes.

13. *Requirens*, s. vt vindicaret. *Eorum*, s. pauperum, Chal. iustorum suorum. *Non est oblitus*, i. non neglexit. *Pauperum*, i. afflictorum, Chal. humilium.

14. *Humilitatem*, i. afflictionem. *De inimicis*, i. quam patior ab inimicis meis.

15. *Qui exaltas*, i. soles liberare, Chald. attolle. *Portis mortis*, i. periculis summis, & morti vicinis, Aug. prauis cupiditatibus. *Annuntiem*, i. exponam. *Laudationes tuas*, i. varios te laudandi modos, seu opera tua digna laudibus, Chald. mirabilia tua. *Filia*, i. congregationis, seu populi, q. d. in frequentissimo conuentu. olim enim in portis vrbium conciones & iudicia fiebant.

16. *In salutari tuo*, i. ob salutem à te datam, Chal. in redemptione tua. *Infixa*, Hier. demersa. *Interitu*, Chal. fovea. *Laqueo*, Chal. & Hier. rete.

17. *Cognoscetur*, 70. cognoscitur, Hier. agnitus est.

Comprehensus est peccator, Hier. corruit impius, hic additur Heb. Higaion Selah, Chald. gaudebunt iusti in æternum, Hier. meditatio semper, q. d. id semper est meditandum, s. quod proxime dictum.

18. *Conuertantur*, i. abeant. *Infernum*, i. sepulcrum, q. d. moriantur, vel potius in infernum deiscendant.

Obluiscuntur, q. d. non curant.

19. *In finem*, i. semper, q. d. nunquam. *Obluiscuntur*, scil. apud Deum. *Patientia*, Hier. expectatio. Chal. spes.

Pauperum, i. afflictorum, Chald. humilium. *Non perit*, Heb. peribit. sed repetenda præcedens negatio.

In finem, Hier. in perpetuum.

20. *Confortetur*, i. praualeat, s. contra iustos. *Iudicentur*, i. puniantur pro meritis.

21. *Legislatorem super eos*, sc. Christum, vel q. d. da aliquem qui eos legibus duris coerceat, & domet, Hieron.

terrorem eis pone, Chal. incute timorem eis. *Homines*, s. miseri. *Sunt*, hic Heb. desinit. Psal. 9.

22. *Vt quid*, i. quare. Hic Heb. incipit Psal. 10.

Recessisti longe, q. d. procul stas, Chald. & Hier. à longe stas. *Despicis*, i. videris tuos negligere. *In opportunitatibus*, i. cum opus habent auxilio.

23. *Superbit*, i. insolenter agit. *Incenditur*, i. cruciatur animo, Chald. persecutionem patitur. *Pauper*, Chal. afflictus, *Comprehenduntur*, Chal. & Hier. capiantur. *Quibus*, pro, quæ Græcismus, vel, quibus cogitant, sc. alios subuertere.

24. *Quoniam*, q. d. indignum quod, vel iunge cum, incenditur pauper. *Laudatur*, s. ab adulatoribus, Chald. iactat se. *Benedicitur*, repetitio.

25. *Exacerbauit*, i. ad iram prouocauit, Hier. blasphemauit. Chal. abominatur. *Secundum*, &c. q. d. præ nimia arrogantia, & indignatione, Chal. præ fastu.

Quæret, Chal. requirer Deum.

26. *Non est Deus*, &c. q. d. Deum non cogitat, seu non timet. *Dominabitur*, i. conatur dominari.

27. *Non monebor*, sc. à prosperitate. *Sine malo*, Hier. ero sine malo, Chal. non mouebo à male agendo.

28. *Os*, i. sermo. *Amaritudine*, Chald. fraude, Hier. auaritia. *Sub lingua*, i. in corde, vel in sermone, vt sit repetitio. *Labor*, & dolor, i. calamitas, Chald. iniquitas, & falsitas, Hier. dolor, & iniquitas.

29. *Diuitibus*, i. potentibus. *Occultis*, s. locis. *In pauperē*, s. vt opprimat.

30. *Rapiat*, s. & spoliet. *Rapere*, pro, rapiat, inquam. *dum attrahit eum*, Chald. & Hier. cum attraxerit eum in rete suum, scil. coniungunt cum eo quod sequitur in laqueo suo.

31. *Inclinabit*, se q. d. inuadet: vt leo qui prædam inuasurus, se incuruat. *Cadet*, explicatio præcedentis, Chald. cadet pauper in eius insidias.

32. *Oblitus est*, q. d. non curat. *Ne videat*, s. facta impiorum. *In finem*, Chal. & Hier. in perpetuum.

33. *Exaltet manus tua*, Hier. leua manum tuam, s. ad percutiendum, Chal. confirma iuramentum manus tuæ. *Ne obliuiscaris*, i. ostende te non obliuisci.

Pauperum, Chal. humilium.

34. *Propter quid*, Quasi dicat, quis id ferat, quod. *Irritauit*, Hier. blasphematur, Chal. execratur. *Non requirer*, s. vt puniat, q. d. non curat, quid agant impij.

35. *Vides*, q. d. vides tu tamen omnia. *Laborem & dolorem*, i. mala, quæ inferunt, vel, supplicia à te i. his parata.

36. *Brachium*, i. vires. *Quæretur*, &c. q. d. facies aliquando cessare prorsus talium flagitia.

37. *Gentes*, i. impij. *De terra*, s. expulsi.

38. *Preparationem*, s. ad orandum.

39. *In licare*, i. vt iudices, s. eius causam. *Humil.* Hieron. oppresso, Chald. pauperi. *Apponat*, i. addat, q. d. pergat. *Magnificare*, i. extollere, Hier. superbire.

X. De spe in Deum.

2. **A** Nima mea, i. mihi. *Transmigras*, i. fuge.

Passer, q. d. cito.

3. *In obscuro*, s. latentes ipsi.

4. *Qua perfecisti*, s. præcepta, vel iustos, s. ò Deus.

Quid

Quid fecit, s. cur eum persequantur.

5. *Templo*, s. colitur, & exaudit ad se confugientes.

Palpebra, i. oculi. *Interrogant*, Chal & Hier. probant, s. diligentissime obseruant. *Filios hominum*, s. quid faciant.

6. *Interrogat*, i. explorat more interrogantis. *Suam*, Chal. & Hier. eius, s. diligentis iniquitatem.

7. *Laqueos*, Chal. vindictæ pluiam. *Ignis & sulphur*, alludit, ad supplicium Sodomæ & Gomorrhæ.

Spiritus procellarum, i. valida tempestas. *Calicis*, i. punitionis, qua velut Deus potat.

8. *Æquitatem*, & c. q. d. rectitudinem approbat, vel rectos placito vultu aspicit, Chal. iusti videbunt faciem eius. *Vultus eius*, i. ipse.

XI. Oratio in tribulatione.

1. **P**ro octaua, Chald. super citharam octo chordarum. Vide Psal. 6.

2. *Saluum fac*, Chald. redime. *Defecit sanctus*, q. d. periit sanctitas. *Diminuta*, Chal. defecerunt. *Veritates*, Chal. & Hier. fideles, q. d. non est fides. *A filiis*, i. inter filios.

3. *Vana*, Chal. mendacium. *Locuti sunt*, Chald. loquuntur. *Vnusquisque*, pro, fere quisque. non enim omnes, sequitur enim propter miseriam inopum & c.

Dolosa, i. fraudulenta. *In corde, & corde*, i. duplici corde, s. aliud dicentes, aliud sentientes.

4. *Disperdet*, pro, perdet. *Magniloquam*, i. superbam, seu arrogantem

5. *Dixerunt*, i. dicere audent, seu solent. *Magnificabimus*, Chald. & Hier. roboramus, q. d. fortiter fallamus. *A nobis sunt*, Chald. & Hier. nobiscum sunt, q. d. in nostra potestate, vt loquamur quod libuerit. *Dominus*, s. qui possit impedire.

6. *Miseriam*, Chald. violentiam. *Pauperum*, Chal. miserorum. *Exurgam*, s. opem laturus, Chald. exurgam in iudicium. *Ponam in salutari*, i. eripiam, Chal. statuam redemptionem populo meo. *Fiducialiter agam*, i. nullum timebo, q. d. nullus me impediet. *In eo*, i. dando salutem, vel, q. d. faciam eum agere confidenter, & nullum timere.

7. *Eloquia*, i. verba, præcepta, promissiones.

Casti, Chald. & Heb. munda, q. d. purissima.

Argentum, pro, velut argentum. *Examinatum*, Hier. probatum, Chald. repurgatum. *Probatum terra*, Hier. separatum à terra. *Terra*, Græce τῆ γῆ, terra, i. vase terreo, seu fictili. *Septuplum*, pro, septies, i. sæpe, seu, perfecte.

8. *Generatione hac*, i. hominum genere hoc, s. prauo.

9. *In circuitu*, q. d. vbique versantur, quocunque te vertas. *Ambulant*, s. parantes malum bonis.

Secundum altitudinem, s. iudiciorum tuorum incomprehensibilium, Chal. tanquam sanguisuga, quæ fugit sanguinem filiorum hominum. Hier. cum exaltati fuerint vilissimi filiorum hominum.

XII. Oratio in persecutione.

1. **O**blivisceris. futurum est. *In finem*, Hier. penitus, Chal. semper, q. d. perpetuone.

Auertis, s. velut iratus. *Faciem*, q. d. fauorem.

2. *Consilia*, s. ad euadendum pericula. *Dolorem*, pro,

& dolorem. *Per diem*, pro, per singulos dies.

3. *Exaltabitur super me*, i. contra me erigetur: vel, opprimer me.

4. *Oculos*, & c. Chal. oculos meos in lege tua, ne forte peccem, & dormiam cum eis qui rei sunt mortis.

In morte, q. d. somno mortis, i. occidar ab hostibus corporalibus, vel spiritualibus. sequitur enim inimicus, qui forte diabolus intelligitur.

5. *Motus fuero*, i. cecidero, Chald. declinauero à semitis tuis.

6. *Speravi*, pro spero. *In salutari tuo*, i. ob salutem à te mihi allatam, Chal. in redemptione tua.

XIII. Descriptio Impiorum.

1. **N**on est Deus, Chal. non est potestas Dei in terra. *Corrupti*, s. vitiis.

2. *Requirens*, pro quærens.

3. *Omnes* s. filii hominum, non filii Dei. Aug. 16. ciu. *Declinauerunt*, s. à recta via, Chald. conuersi sunt retro. *Inutiles facti sunt*, Chal. obtorpuerunt. *Non est qui*, & c. Aug. lib. de perf. iust. cap. 17. loquitur, inquit, de prædestinatis ad interitum. *Vsque ad unum*, i. ne vnus quidem *Sepulcrum patens*, & c. Hæc vsque ad, *Nonne cognoscent*, & c. exclusiue, non sunt Heb. nec Chald. nec in 70. nec in Complur. videntur huc translata ex Rom. 3. vide ibi. Leguntur quidem in editione 70. Romana, & in Psalterio Romano & Arabico & Æthiopico; & apud Iustina. & Augustin.

4. *Cognoscent*, s. quod æquum est.

5. *Timor*, pro, timendum, q. d. Deum non timent, quem oportuit timere, humana timent.

6. *Quoniam*, pro, veruntamen. *Consilium*, s. sperandi in Deo, vt statim dicet. *Confudisti*, i. risistis, seu pudore affecistis. *Quoniam*, q. d. quia sperat in Deo. vel, quoniam, pro, At.

7. *Quis dabit*, pro, vtinam videam. *Sion*, s. cælesti, vel à Deo, qui colitur in Sion *Salutare*, i. salutem, Chal. redemptionem. *Israel*, genitiuus est. *Auerterit*, Hier. reduxerit. *Exultabit*, s. liberatus tyrannide Saulis, vel diaboli. *Israel*. repetitio.

XIV. Morum instructio.

1. **T**abernaculo, i. cælo, quod extensum instar Tabernaculi. vide Psal. 60. Apoc. 21. *In mente*, & c. repetitio.

2. *Ingreditur sine macula*, i. conuersatur sine peccato, Chald. qui ambulat in perfectione. *In corde*, i. ex corde, vel, q. d. qui iustitiam corde meditatur.

3. *Fecit dolum*, i. decepit. *Opprobrium*, i. calumniam, seu sinistros sermones. *Acceptis*, i. admisit.

4. *Ad nihilum deductus*, i. contemptus, Heb. & Chald. qui in oculis suis despectus est, q. d. qui se vilem putat, s. ex humilitate oritur sui contemptus. *Glorificat*, i. maximi facit. *Qui iurat*, & c. Chald. & Hier. qui iurat, vt se affligat, & non mutat.

5. *Super*, Hier. aduersum. *Mouebitur*, i. deiicietur.

XV. De Christi Passione, & Resurrectione.

1. **T**ituli inscriptio, Græ. στήλη ἀναγγελία, i. columna, seu statua, inscriptio, q. d. semper memoria retinendus. *Ipsi David*, pro, Davidis, s. psalmus. *Conserua*, Chal. & Hier. custodi. *Speravi*, pro, spero.

Deus meus, sic etiam Chal. at Græ. & Hier Dominus meus. *Quoniam bonorum*, &c. quoniam, abundat, Chald. veruntamen bonum meum nō est datum nisi à te. Hier. bene mihi non est sine te.

3. *Sanctis*, pro, in sanctis. *Mirificauit*, i. mire perfecit, *Meas*, s. Christi secundum Aug. Græc. suas.

In eis abundat more. Hebræo. sensus est, Dei voluntatem perfici in sanctis.

4. *Infirmos*, Chal & Hier Idola. *Eorum*, s. impiorū. *Accelerauerunt*, Chal festinant, vt offerant munera. *Non congregabo*, q. d. vitabo. *De sanguinibus*, i. sanguinaria, vel vbi victimas idolis offerunt.

Eorum, s. idolorum, vel impiorum.

5. *Hæreditatis*, pro, hæreditaria, q. d. possessio mea.

Calicis mei, i. portio mihi fruenda. *Restitues*, s. peccato amissam. *Hæreditatem*, scilicet, Deum, seu vitam æternam.

6. *Funes*, i. fors, seu hæreditas. Palæstini enim funibus agros metiebantur. *Præclaris*, s. locis. *Etenim* explicatio præcedentis.

7. *Benedicam*, i. laudabo, seu gratias agam. *Vsque ad noctem*, i. etiam noctu. *Increpauerunt*, Hier. erudierūt, Chal. castigant. *Reines*, i. interiora, s. mens, q. d. etiam noctibus mentem exerceo rebus diuinis.

8. *Prouidebam*, i. proponebam. *Commouear*, i. cadam.

9. *Lingua*, s. agendo gratias Deo, Chal & Hier gloria. *In spe*, s. resurrectionis, Hier confidenter.

10. *Animam meam*, i. anima Christi intelligitur, quæ ad inferos descendit. *Inferno*, i. limbo. *Dabis*, i. permittes. *Sanctum tuum*, i. corpus sanctificatum, Aug. Chal iustum tuum.

11. *Fecisti*, pro, facies. *Vita*, i. quibus ad vitam peruenitur, q. d. suscitabis me, & donabis immortalitate.

Cum vultu tuo, i. tui visione. *Vsque in finem*, Chal. in æternum, q. d. perpetuæ.

XVI. Oratio in persecutione.

1. *Iustitiam*, i. innocentiam, vel iustam petitionem. *Intende*, pro, attende ad *Dolosis*, s. factam, q. d. ex animo sincero profectam.

2. *De vultu tuo*, i. à te. *Iudicium meum prodeat*, q. d. iudicatu causam meam. *Videant*, &c. q. d. ostende te videre omnia & probare quod iustum est.

3. *Probasti*, i. approbasti, vel, explorasti. *Visitasti*, s. scrutans. *Nocte*, s. tribulationis. *Ignem*, i. velut igne solent metalla. *Vt non*, pro, adeo vt nec. q. d. in sermone quidem est inuenta. *Hominum*, i. quæ solent homines vulgo, s. vana. *Verba labiorum tuorum*, i. præcepta tua. *Custodiui*, i. obseruaui, ne, s. per eas irem, si de malis intelligatur viis. *Duras*, i. iniquas vel difficiles.

5. *Perfice*, Chald. & Hier sustenta. *Tuis*, i. quibus ad te itur. *Moueantur*, scil. à recto Hier labantur. *Vestigia mea*, Chal. pedes mei.

6. *Clamauit*, s. opem implorans. *Exaudisti*, Hier. exaudies, i. soles exaudire, vel certus te exauditurum.

7. *Mirifica* Chal. mirandam exhibe. *Facis*, i. facere soles. *Dextera tua*, i. fauori quo mihi faues. Aug.

8. *Vt pupillam*, i. vt solet pupilla. *Sub umbra*, &c. q. d. vt

solet gallina pullos sub alis. *Alarum tuarum*, Chal. Maiestatis tuæ.

9. *A facie impiorum*, pro, ab impiis. *Afflixerunt*, pro, affligunt, Chald. perdunt. *Animam meam*, i. me, vel vitam meam.

10. *Adipem*, Chal. opulentiam. *Concluserunt*, s. reponentes, seu seruantes, Chal. multiplicarunt.

11. *Projicientes me*, i. cum me antea expulissent.

Declinare, pro declinantes. q. d. obseruant locum, quo possint retia tendere, seu laqueos.

12. *Susceperunt*, pro, capere voluerunt.

13. *Præueni*, i. anteuerte. *Supplanta*, i. deijce.

Frameam tuam, pro, framea tua, i. gladio tuo, Græc. romphæa, Chal. qui meretur interfici gladio tuo, Hier. qui est gladius tuus. *Quidam subaudiunt*, tolle, q. d. ne me punias per ministerium inimicorum tuorum.

14. *Manus*, i. potentia. *Pauci*, s. electis. *Terra*, s. viuendum. *In vita*, dum viuerent, coniunge vero cum sequentibus. *Abconditis*, i. thesauris. *Venter*, i. desiderium q. d. ditati sunt bonis tuis. *Saturati sunt*, i. abundauerunt. *Reliquias*, i. reliquum, q. d. tantum habuerunt, vt etiam filios diuites facerent.

15. *Apparebo in conspectu tuo*, Chald & Hier. videbo faciem tuam. *Cum apparuerit gloria tua*, Hier. cum vigilaues. *Et similitudine tua*, i. cum resurgam tibi perfecte similis.

XVII. Gratiarum actio.

1. *Pere*, i. seruo.

3. *Firmamentum meum*, Hier. petra mea.

Refugium, Chald. fiducia, Hier. robur. *Liberator*, Hier. Saluator. *Adiutor meus*, Chal. qui complacuit sibi in me. *Protektor meus*, Hier. & Chal. scutum meum.

Salutis, i. saluiferum, q. d. qui me potenter defendit.

Susceptor meus, Chal. spes mea.

5. *Dolores*, Hier. funes. *Mortis*, i. mortiferi. *Iniquitatis*, pro, iniquorum, Chald. peruersorum. *Construbauerunt*, Hier. terruerunt.

6. *Dolores inferni*, i. ad sepulchrum trahentes, Hier. funes inferni, Chald. cohors sceleratorum. *Laquei mortis*, i. insidiæ mortiferæ, Chal. armati ad occidendum.

7. *Inuocauit*, Hier. huius versus verba per futurum verit, Chald. per præsens id quod fieri poterat etiam in sequentibus. *Sancto suo*, Chald. sanctitatis suæ. quod est in cœlis. *Introiuit*, Græc. introibit, sed futurum pro præterito, more Hebræo. *Aures eius*, Chald. addit, & effectui mandatur, q. d. sit quod peto.

8. *Conturbata*, Hier. concussa, s. Deo terrente hostes.

Eis, s. hostibus meis.

9. *Fumus*, s. tempestas. *In ira*, i. præ ira. *Ignis*, i. fulmina. *Carbones*, pro, velut carbones, q. d. immisit velut ardentis sagittas in hostes.

10. *Inclinauit*, pro, velut inclinauit. *Descendit*, Chald. apparuit gloria eius. *Caligo*, Chal. nubes tenebrosa.

11. *Super*, i. plus quam, q. d. velocissime opem tulit, *Cherubim* enim alati pingebantur. *Super pennas*, q. d. velocius quam ventri.

12. *Tenebras latibulum suum*, Chald. maiestatem suam in caligine. *Tabernaculum*, pro, velut tabernaculum, s. nubes.

13. *Prafulgore in conspectu eius*, Chal. splendore gloriæ eius. *Transferunt*, i. ibant velut missæ.

14. *Vocem*, s. tonitrua.

15. *Sagittas*, pro, velut sagittas, s. fulmina. *Eos*, s. hostes.

16. *Fontes*, Chal. profunditates, s. siccatæ. *Fundamenta*, i. profunda, s. alvei, seu voragines, q. d. cessarunt torrentes tribulationum. *Increpatione*, i. indignatione, seu imperio. *Inspiratione*, i. flatu. *Spiritus*, i. venti, s. siccantis. *Iratua*, i. à reirato missi.

17. *Misit*, s. Angelum, seu auxilium. *Summo*, i. cœlo, Hier. & Chal. alto. *Assumpsit*, Hier. extraxit, Chal. eripuit. *Aquis*, i. tribulationibus, Chal. populis.

18. *Confortati sunt*, Chal. inualuerant, Hier. robustiores me erant.

19. *Praueniunt me*, q. d. irruerunt in incautum.

Die, i. tempore. *Afflictionis*, Chal. migrationis.

20. *Voluit me*, i. amavit me, Hier. placuit ei forte legendum placuit ei Chal. complacuit sibi in me.

21. *Retribuit*, Hier. retribuit, i. reddidit.

22. *A Deo*, s. recedens, Chal. coram Deo.

23. *Iudicia*, i. leges. *Iustitias*, Hier. præcepta, Chal. pacta.

24. *Ero*, Hier. & Chal. fui. *Immaculatus cum eo*, Chald. perfectus in timore eius. *Observabo*, Hier. custodiui. *Iniquitate mea*, i. ne ipse peccem, Chal. peccaris.

25. *Retribuet*, i. Chal. retribuit, Hier. restituit. *Iustitiam meam*, Chald. meritum meum. *In conspectu*, &c. q. d. quam videt, & probat.

26. *Cum sancto*, &c. q. d. talem te exhibes homini, qualem ille se tibi. vel, talis cuique videris esse, qualis ipse est. *Innocens eris*, Hier. innocenter ages.

27. *Electo*, i. probato. *Peruerteris*, i. tractabis eum, vt eius meretur perueritas vel, videberis ei peruersus, s. dicunt tales, non est recta via Domini.

28. *Humilem*, Hier. & Chal. pauperem. *Superborum*, Hier. excelsos.

29. *Illuminas*, &c. q. d. facis mihi prospera contingere, vel lucernam, i. animam. *Illumina*, Hier. & Græc. illuminabis sed futurum solet, more Hebræo, pro Imperatio usurpari. *Tenebras*, q. d. verte tribulationes in lætiam, seu, prosperitatem.

30. *In te*, i. teiuuante. *Transgrediar*, i. transiliam, q. d. superabo omnem difficultatem. *Murum*, Chald. expugnabo arces munitas.

31. *Eloquia*, i. verba. *Ignem examinata*, pro, velut igne repurgata.

33. *Præcinxit*, Hier. & Chald. accingit. *Virtute*, Hier. fortitudine. *Immaculatam*, i. irreprehensibilem, seu puram. *Viam meam*, i. vitæ rationem, seu mores.

34. *Tanquam ceruorum*, i. agiles, Græc. ἐλάφας, cerui. sed Hier. ait omnes interpretes vertisse ἐλάφων, ceruorum. *Super excelsa*, q. d. loco tuto.

35. *Vt arcum arcum*, q. d. fortissima fecisti.

36. *Salutis tuæ*, q. d. tua protectione saluasti me, Græc. salutis meæ. quam lectionem Hier. nō agnoscit, dicens omnes interpretes vertisse, tuæ: in sexta tamen editione legitur, dedisti mihi protectorem saluatorem meum.

Disciplina, i. castigatio, seu exuditio. *In finem*, i. semper.

37. *Dilatasti*, &c. q. d. fecisti, vt libere & sine impedimento incederem. *Vestigia mea*, pro, pedes mei, seu, gressus.

38. *Deficiant*, Hier. & Chal. consumam eos.

39. *Stare*, Hier. & Chald. surgere.

40. *Supplantasti*, i. prostrasti, Hier. incuruasti.

41. *Dedisti dorsum*, i. fecisti terga vertere.

43. *Delebo*, Hier. proiciam, Chal. conculeabo.

44. *Contradictionibus populi*, i. populo contradicente, seu repugnante, Chald. dissidio populorum. *In caput*, s. adiectis meo Regno multis gentibus.

45. *Non cognoui*, Aug. 70. ciu. Christus Gentiles non cognouit præsentia corporali. *In auditu auris*, i. ad solam famam nominis mei, seu ad primum auditum voluntatis meæ.

46. *Alieni*, s. à pietate, & probitate, seu à Deo, q. d. homines à Deo alienati per peccata. *Mentiti*, q. d. fiste parent. *Inueterati*, i. debilitati, Hier. defluent, Chald. consumuntur. *Claudianerunt*, i. declinarunt.

Semitis, s. quibus me persequerentur.

47. *Benedictus*, s. sit, i. laudetur. *Salutis meæ*, s. auctor.

48. *Da vindictas mihi*, i. potestatem me vlciscendi, vel, me vlcisceris, Chal. facit vltionem meam.

49. *In me*, i. contra me. *Exaltabis*, i. superiorem facies.

50. *Confitebor*, i. gratias agam. *In nationibus*, Chal. inter gentes. *Nomini tuo*, i. tibi, seu in honorem nominis tui.

51. *Magnificans*, &c. q. d. magnam mihi, quem Regem fecit, salutem afferens. *Christo*, i. vncto, s. in Regem.

XVI. *De Christo*, & lege Evangelica per similitudinem rerum corporalium.

2. *Cœli*, Chald. qui suspiciunt cœlos. *Gloriam*, i. omnipotentiam. *Opera*, s. quam sint admirabilia, Græc. opus. *Firmamentum*, repetitio. Chald. qui aerem speculantur.

3. *Diei*, s. succedens. *Eruatum verbum*, q. d. idem ostendit, s. quam sit Deus potens & mirabilis. *Nocti*, s. succedens. *Scientiam*, q. d. id docet, s. perpetua dierum, & noctium successio.

4. *Non sunt*, &c. q. d. nec vero sunt eiusmodi voces hæ, quæ ab omnibus non intelligantur. *Eorum*, abundat, more Hebræo.

5. *Exiuit*, i. peruagatus est. *Sonus eorum*, i. id quod clamant cœli, & de Deo docent. Chald. prospectus eorum.

In sole, pro, soli. *Suum*, s. solis, q. d. collocavit solem in cœlo, velut tabernaculo. Vide Psal. 103. extendens cœlum, sicut pellem, i. tabernaculum, quod fit ex pellibus. Vide Iustin. q. 63. Hier. & Chald. in eis, s. cœlis.

6. *Exultant*, pro, exultat.

7. *A summo*, i. extremo, q. d. ab vna cœli extremitate ad alteram, tandemque in eandem. *Occursus*, pro, cursus, seu recursus, vel reuolutio.

8. *Immaculata*, Chald. perfecta. *Conuertens*, s. ad bonum. *Testimonium*, i. præcepta, quæ Dei voluntatem testantur. *Fidèle*, i. verax. *Paruulis*, i. imperitis, Chald. insipienti.

9. *Iustitia*, Hier. & Chal. praecepta. *Recta*, s. recta ducunt ad beatitudinem.

10. *Sanctus*, Hier. & Chal. mundus. *Permanens*, Chald. permanet. *In saeculum saeculi*, Chal. in perpetuum.

Iudicia, i. praecepta. *In semetipsa*, i. pariter, seu, omnia, vel, omnibus modis, Chal. simul.

11. *Desiderabilia*, i. amabilia. *Super*, Chal. magis quam. *Lapidem pretiosum*, Hier. & Chal. obrizum. est autem id aurum purissimum, Hebr. Paz. *Multum*, i. in magna copia. *Mel*, & *fauum*, pro, fauum mellis, vel mel è fauo distillans.

12. *Etenim*, Hier. unde Chal. sane. *Custodit*, i. obseruat. *Retributio*, i. merces.

13. *Delicta*, Chald. & Hier. errores. *Occultis meis*, i. ijs quae me latent.

14. *Alienus*, Chal. & Hier. superbis, sc. hominibus, seu vitiis. *Parce seruo*, Hier. & Chald. libera seruum. *Domina- ti*, s. pertrahendo ad malum. *Maximo*, s. superbiam, secundum Aug. vel, q. d. magno, s. mortali.

15. *Eloquia*, sc. orationes, laudes Dei, &c. *Adiutor*, sc. in bonis Aug. *Redemptor*, s. à malis Aug.

XIX. De Christo.

1. **D**e, i. tempore. *Nomen*, i. Maiestas, seu potentia, seu inuocatio vel nomen pro re, q. d. ipse Deus. *Iacob*, i. populi Israelitici.

3. *Sancto*, i. sanctuario. vbi Arca, Chal. domo sanctuarii sui.

4. *Pingue fiat*, pro, velut pingue, Deo gratum fit.

5. *Secundum cor tuum*, i. quod optas. *Confirmet*, Hiero. impleat, Chal. perficiat.

6. *In salutari tuo*, i. de salute à te data. *Nomine*, i. maiestate, seu potentia *Magnificabimur*, i. magnopere gloriamur.

7. *Impleat*, &c. q. d. der quidquid petes. *Cognoui*, i. scito, seu experientia didici. *Fecit*, pro, faciet. *Exaudiet*, Chal. exaudiuit. *Potentatibus*, pro, potentiis, Hier. fortitudinibus, q. d. poterit saluat.

8. *In nomine*, pro, nomen. *Inuocabimus*, Hier. & Chald. recordabimur.

9. *Obligati*, i. ligati, s. velut compedibus Hier. & Chal. incuruati. *Erecti sumus*, Chal. corroborati sumus.

XX. De Christo.

2. **I**n virtute, i. de ope. *Latabitur*, Chald. regnabit. *Rex*, Chal. Rex Christus. *Super salutare tuum*, Chal. in redemptione tua.

3. *Desiderium*, i. quod optabat. *Voluntate*, i. petitione.

4. *Quoniam*, sc. ideo laetatur. *Dulcedinis*, Chald. bonis, Hier. bonitatis, q. d. abundanti gratia praeuenisti, nihil tale meritum. Gratia quidem à Dei dulci bonitate procedit, & ipsa dulce est bonum. *Græ æνσφντ*, i. bonitatis, seu benignitatis, coronam s. regiam dignitatē seu gloriam. *Lapide pretioso*, Hier. obrizo, Chald. tauro puro.

5. *Vitam*, Chal. vitam æternam. *In saeculum saeculi*, Hier. in æternum.

6. *In salutari tuo*, i. ob salutem à te datam, Chal. in redemptione tua. *Decorem*, i. splendorem.

7. *Dabu in benedictionem*, i. facies benedictum, seu fe-

licem. *In saeculum saeculi*. Hier. sempiternam.

Cum vultu tuo, i. tui visione, vel tuo hilari vultu, & fauore.

8. *Quoniam*, Chal. propterea quod. *In misericordia*, sc. sperat. Vel, per misericordiam non commouebitur, i. labetur, seu excidet felici statu, Hier. non decipietur.

9. *Inueniatur*, Hier. inueniet, Chal. inuadet.

Dextera tua, Chald. ultio dexterae tuae. *Inueniat*, Hier. & Chal. inueniet, i. apprehendet.

10. *Vt libanum ignis*, q. d. facies ardere instar fornacis. *Vultus tui*, Chald. ira tua. *Conturbabit eos*, Hier. precipitabit eos. Chal. igne inflammabit eos.

Ignis, Chal. incendium gehennæ.

11. *Fructum*, Chald. filios. *A filio*, i. vt non sint inter filios.

12. *Declinauerunt in te*, i. contra te intenderunt, Chal. machinati sunt contra te. *Stabilire*, i. perficere.

13. *Dorsum*, q. d. in fugam vertes. *In reliquiis*, &c. q. d. & reliquis pœnis, quibus soles, eos afficies, & confundes.

14. *Exaltare*, &c. q. d. ostende quantus sis, quantaque virtute polleas. *Cantabimus*, Chal. laudabimus.

Virtutes, i. potentiam.

XXI. De Christi passione.

1. **S**usceptione, i. resurrectione, s. Christi, Chal. oblatione. Hier. cerua.

2. *Deus, Deus meus*, Hier. & Chald. Deus meus, Deus meus. *Longe à salute*, &c. q. d. peccata, quae super me suscepi, impediunt, ne eripiar. Vox Christi.

Verba, i. opera. *Delictorum meorum*, i. pro quibus, velut si essent mea, passionem subii, Hier. rugitus mei, Chald. clamoris mei, q. d. salutem, quam peto, non obtineo.

3. *Clamabo*, Chal. clamo. *Et non ad insipientiam mihi*, sc. imputabitur, q. d. nec eo stulte ago, quod cum non exaudiar, clamem tamen vel, q. d. quod non exaudiar, non est ex vlla mea insipientia, aut culpa. Hier. & Chald. nec est silentium mihi, i. non cesso clamare.

4. *Sancto*, i. sanctuario. *Laudis*, i. laudis materia, seu gloria.

8. *Confusi*, i. pudore suffusi, quod non impetrarent, q. d. sunt exauditi.

7. *Sum vermis*, s. illorum opinione, qui me vt vermem tractant sic Ioan. 5. testimonium meum non est verum, s. opinione vestra. *Non homo*, q. d. non me vt hominem tractant, sed vt vermem conculcant.

Opprobrium hominum, Chal. portans hominum vituperia. *Abiectio*, Chal. despectio.

8. *Locuti*, s. conuitia. *Caput*, s. insulantes.

9. *Sperauit*, &c. s. id dicebant per irrisionem. *Quoniam vult*, i. siquidem amat.

10. *Quoniam tu*, Hier. tu autem. *Extraxisti*, significatur matris virginitas Deo mirabiliter operante. August. epist. 120. *Ab ubaribus*, q. d. in quo iam inde à paruulo spero.

11. *In te proiectus*, &c. q. d. tuae curae commissus sum, ex quo sum natus Chal. iuxta verbum tuum proiectus sum ex utero, q. d. opera tua non humana.

12. *Ne*, pro, ne igitur. *Adiunet*, s. praefer te.

13. *Vituli multi*, Chal. populi Tauris cornu petentibus. similes. *Pingues*, i. forte, seu potentes.

14. *Rugiens*, s. præ fame.

15. *Effusus sum*, q. d. viribus destitutus. vel significat Christus sanguinem suum totum effusum. ideo enim dicit, sicut aqua, Græc. effusa sunt, s. ossa. *Dispersa*, Hier. separata, q. d. loco mota præ tormentis crucis. *Cor*, s. præ timore. *In medio ventris mei*, Chal. palpitans in medio viscerum meorum.

16. *Virus mea*, Chal. humor meus, s. radicalis.

Pulverem mortis, Chal. domum sepulcri.

17. *Canes multi*, Chal. caterua impiorum.

Malignantium, Hier. pessimorum.

18. *Disnumerauerunt*, i. ita extenderunt, vt possent numerare.

19. *Inspexerunt*, Chal. despexerunt.

20. *Conspice*, Hier. & Chald. festina.

21. *Erāmea*, i. gladio, Chal. iis, qui occidunt gladio.

Canis, pro, canum, i. hostium. *Vnicam*, Hier. solitariam, s. auxilio destitutam animam, Chal. spiritum corporis mei.

22. *Leonis*, i. potentum: *Vnicornium*, Chal. superbiorum. *Humilitatem*, i. afflictionem, Chal. orationem.

23. *Nomen tuum*, Chal. virtutem nominis tui.

In medio Ecclesie, i. frequenti populo.

26. *Apud te*, i. ad te s. refertur, vel de te, s. est, Chal. à te, & sic etiam Græce nunc, s. *παρὰ σοῦ*. forte olim *παρὰ σοῦ*. *Ecclesia magna*, Chal. congregatione multorum populorum. *Vota*, i. sacramenta corporis & sanguinis Christi Aug.

27. *Pauperes*, Hier. & Chald. mites. *Requirunt*, pro, querunt.

28. *Reminiscuntur*, s. beneficiorum, seu bonitatis Dei, Chal. recordabuntur miraculorum eius.

Familia, i. nationes, seu turbæ.

29. *Regnum*, i. imperium.

30. *Manducauerunt*, s. Eucharistiam, Chald. manducate. *Adorauerunt*, s. prius adoratur Eucharistia, quam fumatur, Chal. adorete. *Pingues terra*, s. principes viri, & potentes, s. ad fidem conuersi. *Cadent*, Hier. curuabunt genu, Chal. curuabuntur. *Descendant*, s. per mortem, q. d. mortales.

31. *Viuet*, i. seruiet. *Semen*, i. posterii.

32. *Annuntiabitur Domino*, i. de Domino audiet sic dictum, pauperes euangelizantur, i. audiunt Euangelium. *Cæli*, non est Heb. nec Chal. nec Græc.

Quem fecit, pro, quem, creabit, Chald. mirabilia, quæ

XXII. De protectione Dei.

1. *R*egit me, Græc. pascit me, Hier. pastor meus.

Pascua, Hier. viridi, q. d. in amœnissimis pascuis. *Super*, i. iuxta. *Refectiois*, Græc. & Chal. quietis. *Educavit*, Chal. deduxit.

3. *Conuertit*, s. ad se, Hier. refecit, Chal. restituit.

Iustitia, Chal. iustorum. *Nomen suum*, i. se, seu bonitatem suam.

4. *In medio umbra mortis*, i. in maximis periculis, qualia esse solent in locis obscurissimis.

Virga, s. pastoralis cura. *Baculus tuus*, repetitio. Chal.

extua. *Consolata sunt*, Hier. & Chald. consolabuntur.

5. *Oleo*, i. lætitia spirituali. Aug. *Caput*, i. mentem.

Aug. *Quam præclarus*, i. præclarissimus, Græc. quam optimus. No per mensam, oleum, & calicem, significari rerum copiam, vel spiritualem.

6. *Et ut inhabitem*, s. etiam præstabis. Hier. & habitabo. *Domo Domini*, s. ecclesia, vel cælo.

XXIII. De Christi Resurrectione.

1. *P*rima sabbati, s. cantandus, vel, q. d. de Christi resurrectione, quæ facta prima sabbati.

Plenitudo eius, i. quidquid in ea est.

2. *Super*, i. iuxta. *Fundauit*, i. firmiter stabiliiuit.

Præparauit, Hier. & Chal. stabiliiuit.

3. *Montem*, s. cælum. *Stabit*, i. habitabit.

4. *Innocens*, i. purus. *Manibus*, i. operibus. *Non accepit*, &c. i. non est abusus ad vanitates, Chal. qui non iurauit in vanum ad damnationem animæ suæ.

5. *Benedictionem*, i. beneficia, *Misericordiam*, Hier. & Chald. iustitiam, i. misericordiam. sic enim solet accipi interdum in scriptura, vt alibi notauimus.

Salutari, i. saluatore, seu salutis auctore.

6. *Generatio*, i. gens, seu hominum genus.

7. *Attollite*, i. reserate. *Principes*, i. Angeli. *Æternales*, i. cœlestes, quæ perpetuo duraturæ, vel per quas intratur ad vitam æternam. *Rex gloria*, s. Christus.

8. *Quis est iste*, &c. Non ignorabant Angeli, Christum, sed Dauid ita repræsentat, quasi si quis ignorans interrogasset, vt explicet quis sit. quamquam Iusti. in Tryph. & Hier. Isa. 63. indicent Angelos qui interrogant; ignorasse quis esset, quod mirum, si verum est.

Potens in prælio, q. d. qui vicit diaboli potestatem.

10. *Virtutum*, i. exercituum s. cœlestium.

XXIV. Imploratio Diuini auxilii.

2. *N*on erubescam, q. d. ne me permittas erubescere: spe mea frustratum. *Irrideant me*, i. causam habeant irridendi tanquam repulsam passum, Chald. lætentur de me.

3. *Sustinent te*, i. expectant te, Hier. & Chald. sperant in te. *Confundentur*, i. erubescant, s. spe frustrati.

Confundantur, pro, confundentur, Hier. & Chal. erubescant. *Superuacue*, q. d. sine causa persequentes iustos, Hier. frustra, Chald. & vani.

4. *Tuas*, i. quibus ad te itur. *Semitas*, s. angustas, & paucis notas. Aug.

5. *Dirige*, Hier. & Chal. deduc. *In veritate tua*, q. d. doce me veritatem tuam. *Sustinui*, Hier. & Chal. expectavi. *Tota die*, Chal. cunctis diebus.

6. *Qua*, &c. Græc. quia à secula sunt, q. d. semper enim vsus es misericordia.

7. *Ignorantias*, i. ignoranter facta, Hier. & Chald. scelera.

8. *Dulcis*, Hier. & Chald. bonus, Græc. *χρηστός*, i. bonus, seu benignus. *Legem dabit delinquentibus*, Hier. & Chal. docebit peccatores. *In via*, s. docens quomodo viuere debeant.

9. *Diriget*, Hier. ducet. *In iudicio*, i. secundum iudicium, s. recta via, *Mites*, Hier. modestos.

10. *Veritas*, s. in promissis, vel q. d. rectitudo iustitiæ.

Requi-

Requirentibus, Hier. & Chald. custodientibus. *Testamentum*, Hier. & Chald. pactum, s. legem, de qua seruanda, pactum cum hominibus factum a Deo. *Testimonia*, i. praecepta. Hier. testificationes, s. per praecepta Deus testatur, quid à nobis velit, q. d. cum his Deus agit misericorditer, & seruat promissa vel, hi sunt, qui Dei misericordiam & veritatem agnoscunt.

11. *Nomen tuum*, i. te *Multum*. Hier. grande, Chald. multiplex.

12. *Legem statuit ei*, Hier. & Chald. docebit eum.

Quam elegit, s. Deus, q. d. sibi grata.

13. *Bonis*, Chald. beatitudine mundi venturi. *Semen*, i. posteritas, Chald. filii. *Terram*, s. viuentium.

14. *Firmamentum*, est *Dominus*, Hier. & Chald. secretum Domini, s. reuelatur. *Testamentum*, i. legem, Hier. & Chald. pactum. vide sup. *Vt manifestetur*, Græ. manifestabit, Hier. ostendit.

15. *Laqueo*, Hier. rete:

16. *Vnicui*, Hier. & Chald. solus, q. d. desertus ab omnibus.

17. *Necessitatibus*, Hier. & Chald. angustiiis.

18. *Humilitatem*, i. afflictionem. *Dimitte*, Hier. porta.

21. *Innocentes*, & *recti*, Hier. simplicitas, & æquitas, Chald. perfectio, & rectitudo. *Adhaerunt*, i. se adiunxerunt, Hier. & Chald. seruabunt me. *Sustinui te*, Hier. expectaui te, Chald. confusus sum in te.

22. *Tribulationibus*, Hier. angustiiis.

XXV. *Oratio in persecutione.*

1. *Iudica*, i. vindica, vel, q. d. iudex esto in causa mea. *Ituum* enim iudicium refugio, qui sincere conuersatus sim. *Innocentia*, Hier. simplicitate, Chald. perfectione. *Ingressus sum*, pro, conuersatus sum, Hier. & Chald. ambulauit. *Non infirmabor*, q. d. fortis ero, Hier. non deficiam, Chald. non cadam.

2. *Proba*, i. explora, *Vre*, Hier. confusa, Chald. purga, q. d. explora, vt solet ignis aurum.

Renes, i. interiora.

3. *Misericordia*, Chald. bonitas. *Complacui*, Hier. ambulabo, Chald. ambulauit. *In veritate tua*, i. secundum legem tuam, quæ recta docet. Forte horum duorum versuum sensus est: Proba me sane Domine, vt soles, & afflige cor meum; ego certe in tua misericordia semper sperabo, & in tuis iudiciis acquiescam.

4. *Sedi*, Chald. versatus sum. *Concilio*, Hier. & Chald. viris. *Vanitati*, Chald. mendacibus.

Iniqua gerentibus, Hier. superbis. *Introibo*, i. conuersabor.

5. *Ecclesiam*, i. cœtum, seu congregationem.

Malignantium, Hier. pessimorum, Chald. prauorum.

Impiis, Hier. iniquis. *Sedebō*, Chald. versabor.

Lauabo inter innocentes. Hieron. lauabo in innocentia. Chald. sanctificabo in munditia. *Manus*, i. opera. Aug. Videtur tamen alludere ad lotiones manuum, quibus sacrificaturi utebantur. *Circumdabo*, q. d. accedam sacrificia oblaturus, vel, venerando amplectar animo, corpore enim accedere, laicis non licebat.

7. *Audiam*, Chald. audire faciam, q. d. prædicem.

8. *Decorem*, i. pulchritudinem, Hier. & Chald. habitaculum. *Habitationis*, Hier. tabernaculi. *Gloria tua*, i. in

quo tuam ostendas gloriam.

9. *Perdas*, Hier. auferas *Sanguinum*, Chald. effundentibus sanguinem innocentem.

10. *Muneribus*, s. inique acceptis.

11. *Innocentia*, Hier. simplicitate, Chald. integritate. *Ingressus sum*, Hier. gradiar, Chald. ambulabo, i. conuersabor.

12. *Directo*, Græ. rectitudine, q. d. in via recta. *Ecclesiis*, i. populi frequentia, Chald. congregatione iustorum.

XXVI. *Oratio liberati magno periculo.*

1. *Iniretur*, i. vageretur, s. in Regem palam.

Illuminatio, Hier. lux. *Protektor*, Hier. & Chald. fortitudo.

2. *Super*, i. contra. *Edant*, i. perdant Chald. exterminent. *Carnes*. Vide Iob. 31. Apoc. 17. *Infirmati sunt*, Hier. & Chald. impegerunt.

3. *In hoc*, s. quod dixi in principio, vel Deo.

4. *Vnam*, pro, vnum. *Hanc*, pro, id. *Voluptatem*, Hier. pulchritudinem, Chald. dulcedinem.

5. *Abcondit*, Chald. absconder. *Tabernaculo*, Hier. & Chald. umbra. *Malorum*, i. tribulationibus, Hier. pessimo, Chald. mala.

6. *In petra*, i. loco tuto, Chald. arce forti. *Exaltauit*, Chald. exaltabit. *Et nunc*, pro, sed & nunc, Hier. nunc quoque, *Exaltauit*, Chald. exaltabitur. *Circuiui*, Hier. qui sunt in circuitu meo. *Immolaui*, Hier. & Chald. immolabo. *Vociferationis*, Hier. iubili, s. cum iubilo, & canticis oblata. *Domino*, i. in laudem Domini.

7. *Qua clamaui*, Chald. cum orauero.

9. *Auertas*, Hier. abscondas, Chald. amoueas. *In ira*, i. iratus, q. d. ne me deferas iratus mihi. *Salutaris meus*, i. saluator meus Hier. salutis meæ, s. auctor.

11. *Legem*, & c. Hier. ostende mihi viam tuam, Chald. doce me viam tuam, s. qua à te itur. *Dirige*, Hier. & Chald. deduc. *Inimicos*, Hier. insidiatores, s. ne me interceptiant.

12. *In animas*, Hier. animæ, Chald. voluntati. *Mentita*, s. dicens contra me falsa, seu calumnias.

14. *Confortetur*, Hier. roboretur. *Sustine*, i. expecta.

XXVII. *Inuocatio, & Gratiarum actio.*

1. *Clamabo*, Chald. clamo, s. opem implorans.

Sileas, s. sic vt non respondeas, Hier. obsurdescas mihi. *Ame*, pro, mihi. *Nequando*, pro, ne si quando, q. d. ne si forte fileas, assimiler, & c. Hieron. ne forte. *Taceas*, Chald. sitaceas. *Et assimilabor*, Chald. fiam similis, Hier. comparer, *Lacum*, i. sepulcrum, Chald. puteum.

2. *Templum*, Hier. oraculum, s. sancta sanctorum, vbi Arca.

3. *Trahas*, Hier. Chald. & Græ. trahas. Itemque emendatiores codices, s. ad mortem.

4. *Da illis*, non optat, sed prædicat pœnam. Aug. *Opera*, i. demerita. *Ad inuentionum*, i. studiorum.

Retributionem eorum, i. quam merentur.

5. *Opera Domini*, Chald. legem Domini. *Et in*, abundat, in. *Manuum*, i. potentia. Et non ædificabis, q. d. sine spe restorationis perdes in æternum.

6. *Benedictus*, s. sit, q. d. perpetuo laudetur.

R. 3.

7. *Protektor*

7. *Protektor meus*, Hier. & Chal. scutum meum.

Refleuruit caro mea, i. reuiguit, vel resurrexit. Amb. Nō reflorescit, nisi quod antea floruit, Hier. & Chald. gaudium est cor meum. *Ex voluntate mea*, q. d. prompte & alacriter, Hier. & Chald. in cantico meo.

Confitebor, Chal. gratias agam.

8. *Saluationum*, pro, salutaris, q. d. protectione salutē afferens *Christi*, i. vncti, s. in Regem.

9. *Saluum fac*, Chal. redime. *Benedic*, i. auge donis. *Hereditati*, i. populo, quem velut hereditatem possides, & colis. *Rege*, Hier. pascere, Chald. ciba.

Extolle, Hier. subleua, Chal. sustenta.

XXVIII De Dei operibus.

1. **T** *Abernaculi*, sc. à Dauid constructi, vt in eo arcam reponeret. *Filij Dei*, Chald. cœtus Angelorum. *Filios arietum*, i. agnos, seu arietes. *Honorem*, Hier. imperiū, Chal. fortitudinem, q. d. celebrate eius potentiam, & maiestatem.

2. *In atrio sancto eius*, Hier. in decore sancto. Chald. in decore sanctitatis.

3. *Super*, Chald. audita est super, q. d. auditur Dei tonitru in medio nubium. *Maiestatis*, Hier. gloriæ, i. gloriosus. *Aquas*, i. populos, Aug. *Multas*, Chald. multas intonuit, q. d. cum multum plueret, auditum tonitruum.

4. *In virtute*, q. d. est potentissima *Magnificentia*, Hier. decore, Chald. in decore audita est, q. d. cum fulgore, seu fulmine.

5. *Confringentis*, Chal. confringit, s. fulmine.

Libani, i. altissimas.

6. *Comminuet*, Hier. disperget, Chald. saltare faciet.

Dilectus, coniunge cum, filius, q. d. & velut pullum Rhinocerotis. Hier. Sarion, nomen montis.

7. *Intercidentis*, Hier. diuidens, scil. ei aculatur dissecta fulmina.

8. *Concutientis*, s. tremore, Hier. parturire faciens, s. pariunt feræ timore concussæ ob terræ motum. Cades, sc. horrendum, & vastum.

9. *Preparantis*, s. ad partum, facile enim pariunt territe tonitruo, alioquin difficile. Hiero. obstetricans, Chald. parturire facit. *Cervos*, Chal. ceruas. *Reuelabit*, s. posttratis arboribus. *Condensa*, Hier. saltus. *Templo*, i. cœlo, vt indicat Chal. *Gloriam*, s. Deo, q. d. glorificant Deum sancti ob eius opera mirabilia in mundo.

10. *Inhabitare facit*, i. inundare. Hier. inhabitat Chal. tempore diluuij super sedem iudicij sedit, vt vltionem sumeret.

11. *Virtutem*, Hier. fortitudinem, Chal. legem.

Benedicet, i. cumulabit bonis. *Pace*, s. perpetua, vel q. d. dans prosperitatem.

XXIX. Gratiarum actio.

1. **P** *Salmus*, Chal. laus. *Domus Dauid*, Dauid, non cum, domus, sed cum, Cantici, iungendum, Chal. dom⁹ sanctuarij, hymnus Dauid.

2. *Exaltabo*, i. laudibus efferam. *Suscepisti*, Hier. saluasti, Chal. crexisti. *Delectasti*, Chal. latificasti.

Super me, Chal. de me.

3. *Sanaasti*, s. resurrectione, Aug.

4. *A descendentibus*, i. ne essem cum descendentibus. Hier.

ne descenderem. *Lacum*, Chal. sepulcrum.

5. *Pfallite*, Hier. cantate, Chald. laudate. *Sancti*, Chald. pij. *Confitemini memoria*, i. celebrate memoriam, vel, cum grata recordatione.

6. *In indignatione*, s. ob peccata nostra, Hier. & Chald. momentanea. *Vita*, Chald. vita æterna. *In voluntate*, q. d. vult vt viuamus. Nolo mortem peccatoris, & c.

Ad matutinum letitia, q. d. quos affligit, paulo post consolatur. *Letitia*, Hier. laus.

7. *Abundantia*, Chald. tranquillitate. *Non mouebo*, sc. ab hoc statu.

8. *Voluntate*, i. beneplacito. *Decor*, i. regno, seu dignitati, Hier. monti, i. sublimitati, seu excellentiæ.

Virtutem, Hier. fortitudinem. *Auertisti*, Hier. & Chal. abscondisti.

10. *Sanguine*, i. morte, vel, vita, acta. *Descendo*, Hier. & Chal. descendero. *Corruptionem*, Chal. sepulcrum. *Puluis*, i. homo in puluerem redactus Chal. qui iacent in puluere. *Annunciabit*, i. prædicabit.

Veritatem, i. fidem in promissis, vel iustitiam, seu re-titudinem.

12. *Gaudium*, Hier. & Chal. chorum. *Conscidisti*, Hier. & Chal. soluisti. *Saccum*, q. d. luctum; qui sacco ostenditur. *Circumdediti*, i. perfudisti.

13. *Gloria*, i. anima, vel lingua, vel gloria, quam mihi dedisti. Chald. honorabiles mundi. *Non compungar*, scil. peccati conscientia. Aug. Hier. non taceat. Nota quod compungi est dolore affici, seu vehementer contristari.

Confitebor tibi, i. te laudabo.

XXX Dei inuocatio in tribulatione.

1. **P** *Ro extasi*, i. mentis alienatione, s. de qua inf.

2. *Speraui*, pro, spero. *Confundar*, i. erubescam, sc. spe frustratus. *In tua iustitia*, i. per tuam misericordiam. Vide Psal. 23. & 32.

3. *Deum protectorem*, Hier. lapidem fortissimum.

Refugij, Hier. munitam.

4. *Fortitudo*, Hier. petra. *Refugium*, Hieron. munitio, Chald. fiducia. *Nomen tuum*, i. te.

5. *Laqueo*, Hier. rete. *Protektor meus*, Hier. & Chal. fortitudo mea.

6. *Redemisti*, pro, redimes. *Veritatis*, Chald. verax.

7. *Odisti*, Chal. odi. *Observantes*, Hier. custodientes.

Vanitates, i. vana, seu idola. *Supervacue*, Hier. frustra.

8. *Exultabo*, & *latabor*, Chal. gaudebo, & exultabo.

Misericordia, Chald. bonitate. *Humilitatem*, Hier. & Chald. afflictionem. *Saluasti*, & c. Hier. & Chald. nouisti tribulationem animæ meæ. *Necessitatibus*, i. angustis.

9. *Conclusisti*, i. permisisti concludi, Chal. tradidisti.

Statuisti, Chald. firmasti. *Spatioso*, sc. ex angustis eripiens.

10. *Conturbatus*, Hier. & Chald. caligauit. *In ira*, Chal. præ ira, i. indignatione, seu, mœrore, seu, ob iram persequentium. Hier. furore. *Anima mea*, Chal. consticta est anima mea. *Venter*, i. interiora.

11. *Defecit*, Hier. consumpta est. *In dolore*, i. præ dolore. Hier. & Chal. in mœrore. *Gemitibus*, Chald. suspirio. *Infirmata est*, Chal. co ruit. *Paupertate*, i. calamitate. Hier. iniquitate. Chal. peccato. *Ossa*, i. vires, membra. *Conturbati sunt*, Hier. & contabuerunt, Chal. denigrata sunt.

12. *Super*,

12. *Super*, i. præter, q. d. vt omittam persecutionem inimicorum, Hier. apud *Valde*, iungendum cum, vicinis. *Terror*, timebant, ne propter me periclitarentur. *Foras*, Hier. in plateis, Chal. in platea. Not. quod foras quidam pro foris accipiunt, coniungentes cum, videbant; alii cum, fugerunt, coniungunt.

13. *A corde*, i. animo, seu memoria, coniungendum vero cum, obliuioni. *Perditum*, i. fractum, Chal. testaceum, quod frangitur.

14. *Vituperationem* i. contumeliam. Hier. opprobrium. *In circuitu*, i. circa me. *Accipere*, Hier. auferre, Chal. capere.

16. *Sortes meae*, i. hereditas seu electio ad beatitudinē, vel status rerum mearum. Hier. tempora mea, i. vitæ dies, Chal. tempora redemptionis meæ.

17. *Illustra*, i. hilarem exhibe, Hier. ostende, Chal. lucere fac. *In*, i. per, seu propter.

18. *Non*, Hier. ne *Confundar*, i. pudeam.

19. *Dolosa*, Hier. Chal. mendacia *Iniquitatem*, Hier. dura, Chald. opprobria. *Abusione*, Græc. Hier. & Chald. contemptu.

20. *Dulcedinis*, Hier. & Chal. bonitatis. *Abcondisti*, i. reposuisti, sic Psal. 16. *de absconditis*, i. repositis.

Perfecisti, pro, & perfecisti, i. exhibuisti, Hier. & Chal. operatus es. *In conspectu*, Chald. vt reddas eis præmium bonum in conspectu.

21. *Abcondito*, Hier. protectione *Conturbatione*, i. iniuriis. *Tabernaculo*, Hier. umbra, Chal. velut umbraculo. *Contradictione*, i. contentione.

22. *Mirificauit*, i. miro modo ostendit, Hier. mirabilem fecit, Chal. mirandam exhibuit. *Ciuitate*, i. Ierusalem, vel q. d. velut si essem in ciuitate munita.

23. *Excessum mentis*, i. stupore mentis percussæ tot malis, & velut extra se positiæ Græc. extasi mea, Hier. stupore meo, Chal. cum quærerem aufugere. *Proiectus*, i. eiectus, Chal. succisus. *Ideo*, s. cum me sic anxium videres, Hier. ergone, Chal. vere.

24. *Diligite*, pro, diligite ergo. *Sancti*, Chal. pii. *Veritatem requirit*, Hier. & Chal. fideles seruat. *Abundanter*, coniungitur Græce cum facientibus.

25. *Viriliter*, &c. Hier. & Chal. confortamini, & roboreretur cor vestrum.

XXXL. Oratio penitentis

1. *Intellectus*, Græc. genitiuus est, q. dicat, plenus eruditione.

2. *Imputauit* Græc. Hier. & Chal. imputabit, s. vt puniat. *Dolus*, sed, s. sincero est, in Deum animo.

3. *Tacui*, s. non confitens peccatum, vel q. d. dum mœstus sum ob peccatum, Chal. tacui à verbis legis.

Inueterauerunt, Hier. attrita sunt *Ossa*, i. vires.

Clamarem, s. ad Deum, vel præ dolore eiularem, Hier. & Chal. rugirem. Putarim sensum esse. *Tacui*, i. feci finē clamandi, seu eiulandi, qui viderem me consumi, peneque deficere clamoribus & eiulatu assiduo: vbi Not. cum dicitur, quoniam tacui; quoniam, non causam reddere sed continuatiuum esse more scripturæ.

4. *Gravata est*, Chal. inualuit, *Manus*, Chal. percussio. *Conuersus*, s. ad te, Hier. versatus *Ærumna*, Hier. miseria *Spina*, s. ærumnarū, quæ velut spinæ; vel peccati, q. d. ob

peccatum mentem crucians, vel ob remorsum conscientie, more spinæ pungentem.

5. *Dixi*, i. statui.

6. *Pro hac*, s. remissione peccati: vel pro hoc, i. ob id, Chal. propterea, s. quia misericors es. *Sanctus*, Hier. misericors, Chal. pius, s. qui pietati studet, & sanctitati.

Opportunus, s. cum affligitur, Chal. acceptabili, sc. opportuno ad orandum *Veruntamen*, pro, certe.

Aquarum, i. tribulationum, seu malorum, Chal. populorum. *Eum*, s. sanctum. *Approximabunt*, s. aquæ, te defendente.

7. *Exultatio*, Hier. laus.

8. *Intellectum*, Dei sunt verba, vel Prophetæ.

Hac qua gradieris, Hier. per quam ambules.

Firmabo Chal. ponam in bonum, s. vt faueam.

9. *In camo*, pro, sed in camo. *Constringe*, pro, constringere oportet. *Qui non*, pro, alioqui non: vel, ne, q. d. ne accedentes te lædant, Chal. ne accedant ad te.

10. *Flagella*, Hier. & Chald. dolores. *Peccatoris*, Chal. sunt impio, q. d. multis Deo puniente constringitur malis. *Misericordia*, Chal. benignitas.

11. *Gloriamini*, Heb. & Chal. laudate eum. *Recti corde*, Chal. quorum sunt rectæ cogitationes.

XXXII. Exhortatio ad Dei laudem.

1. *Exultate*, i. cum exultatione laudate, Hier. & Chal. laudate. *Collaudatio*, i. laus, s. Domini.

2. *Psallite*, Hier. cantate, Chal. laudate. *Illi*, i. in honorem illius.

3. *Nouum*, q. d. nouis laudibus celebrate. *Bene* Hier. diligenter, Chald. pulchre. *Vociferatione*, i. alacritate, Hier. & Chal. iubilo.

4. *Rectum*, i. æquum. *Verbum*, s. mandata.

Fide, i. veritate, seu fidelitate, q. d. vera, fidelia, recta.

5. *Misericordiam*, Hier. & Chal. iustitiam. Et quidem Heb. legitur, quod notandum pro locis, vbi iustitia misericordiam significat. Vide sup. Psal. 30.

Iudicium, i. quod iustum est. *Misericordia*, Chald. bonitate.

6. *Firmati*, Chald. facti. *Spiritu oris*, i. præcepto, vel, Spiritu sancto. *Virtus*, Hier. ornatus, Chal. exercitus, s. Angeli Stellæ.

7. *Thesauris*, Chal. apothecis. *Abysso*, i. aquarum copiam, q. d. certo loco seruans, vt solent thesauri.

8. *Commoueantur*, Chal. contremiscant.

9. *Facta sunt* Hier. factus est, s. orbis, Chal. fuit.

Creata sunt, Hier. stetit, Chal. substitit.

10. *Gentium*, Chal. populorum.

Reprobat, Hier. & Chal. irritas facit.

11. *Manet*, Hier. stabit.

12. *Cuius Dominus*, &c. i. qui pro Deo habet Dominū.

Eum, abundat, more Hebræo, sic Psal. 39. & 45.

In hereditatem, i. quam peculiari modo possideat.

13. *Vidit*, i. contemplatus est. *Hominum*, Hier. Adam.

14. *Preparato habitaculo*, Hier. firmissimo folio.

15. *Sigillatim*, videtur indicari animarū creatio, Hier. pariter, Chal. simul, q. d. omnia.

16. *Multam virtutem*, Hier. & Chald. multitudinem exercitus. *Gigas*, Hier. fortis. *Saluabitur*, Hier. liberabitur, Chal. euadet.

17. *Virtutis*, Hier. roboris.
 18. *Misericordia*, Chal. benignitate.
 20. *Sustinet*, Hier. expectauit, Chald. expectat. *Domini*, Chald. redemptionem Domini. *Protektor*, Hier. & Chald. clypeus.
 21. *Et*, Chald. eo quod.
 22. *Fiat*, Hier. & Chal. sit. *Sperauimus*, Hier. expectauimus, Chal. speramus.

XXXIII. *De laus, & gratiarum actio.*

1. **A** *Chimelech*, qui & Achis dicebatur, sc. Rex Geth.
 3. *Laudabitur*, i. gloriabitur. *Audiant*, sc. id, vel, Dei laudes.
 4. *Magnificate*, i. magnifice laudate. *In idipsum*, Chald. simul s. omnes.
 5. *Exquisiui*, i. studiose quæsiui.
 6. *Accedite*, s. credendo. *Illuminamini*, pro, illuminabimini. *Confundentur*, Hier. erubescunt.
 7. *Iste*, de se loquitur.
 8. *Immittet*, s. se, vel, terrorem in hostes. Græc. castrametabitur Hier. circumdat, Chald. immoratur.
 9. *Suauis*, Hier. & Chal. bonus.
 11. *Diuites*, Hier. leones, Chal. filij leonum.
Egesserunt, i. ad inopiam redacti sunt. *Non minuentur*, Chal. non carebunt. *Omnibono*, Chal. vltro bono, q. d. nulum eis bonum deerit.
 12. *Filij*, sic diuina sapientia vocat discipulos.
 13. *Vitam*, s. longam. *Bonos*, i. felices.
 14. *Prohibe*, Hier. & Chal. custodi.
 15. *Persequere*, s. donec assequaris.
 16. *Oculi*, i. prouidentia, & fauor.
 17. *Vultus*, s. iratus.
 19. *Tribulatio*, Hier. & Chald. contritio. *Humiles*, Hier. contractos, s. afflictos. *Saluabit*, i. saluare, seu seruare solet.
 21. *Ossa*, Chald. membra, Bern. proposita & intentiones, alioqui enim ossa in martyribus contracta. *Vnum*, pro, ne vnum quidem. *Conteretur*, Hier. confringetur.
 22. *Pessima*, s. in peccato mortui, eunt in supplicium.
Delinquent, Hier. culpabuntur, Chal. damnabuntur.
 23. *Delinquent*, Hier. peccabunt, Chal. condemnabuntur. *Quidam* pro, deficient, accipiunt: solet enim scriptura viurpare, peccare, pro, deficere, seu perire, vt notat Hier. Habac. 1.

XXXIV. *Oratio in persecutione.*

1. **I** *Psi David*, Græce τῷ Δαβὶδ, i. Davidi, pro Davidis.
Iudica, i. puni. Chal. magnificate contra. *Me*, pro, mihi. *Expugna*, Hier. & Chal. pugna contra.
 2. *Arma*, Hier. hastam.
 3. *Effunde frameam*, Hier. euagina gladium. *Conclude*, s. viam ne possint euadere Hier. præoccupat.
Salus tua, Chal. redemptor tuus.
 4. *Confundantur*, i. erubescant. *Reuerentur*, i. erubescant repetitio. *Auertantur*, Hier. conuertantur.
Confundantur, Chal. afficiantur ignominia.
 5. *Pulsus*, Chal. palea. *Coarctans*, pro, coarctet, i. opprimat. Hier. & Chal. impellat.
 6. *Via*, s. per qua fugerint. *Tenebra & lubricum*, i. tene-

- brose, & lubricæ. *Persequens*, Hier. & Chal. persequatur.
 7. *Gratis*, Hier. frustra, Chal. sine causa. *Interitum laquei*, Hier. insidias retis Chal. foueam retis. *Superuacue*, Hier. & Chal. sine causa. *Exprobrauerunt*, & c. Hier. foderunt animæ meæ. Chal. insidiati sunt animæ meæ.
 8. *Laqueus*, Hier. calamitas. Chal. desolatio.
Quem ignorat, q. d. de improviso. *Captio*, Hier. & Chal. rete. *Ipsam*, s. laqueum.
 9. *Super saluari suo*, Hier. in salute sua, i. ab ipso præstita, Chal. in redemptione eius.
 10. *Ossa*, Chal. membra. *Eripiens*, pro, qui eripit.
Inopem, Chal. afflictum. *Eius*, pro, eo. *Egenum & pauperem*, Hier. & Chal. pauperem, & mendicum.
 11. *Qua ignorabam*, i. quorum conscius non eram, q. d. falsa. *Interrogabant*, i. interrogando obiciebant.
 12. *Sterilitatem*, & c. Chal. quærentes orbare animam meam.
 13. *Cilicio*, Chal. sacco. *Humiliabam*, Chal. affligebam. *Conuertetur*, q. d. si minus illis profuerit oratio mea pro eis, ad metamen cum fructu redibit. sic Matt. 10. Pax vestra ad vos reuertetur, Hier. conuertebatur, q. d. assidue pro eis orabam sincero animo.
 14. *Proximum*, pro proximo. Hier. quasi ad amicum, & fratrem meum, Chal. ac si socius, & frater meus fuisset. *Complacebam*, i. studebam ei placere. Hier. & Chald. ambulabam, i. cum eo versabar. *Et contristatus*, Hier. mater tristis, Chal. matrem suam.
 15. *Et*, pro, & tamen. *Aduersum me*, Hier. in infirmitate mea, Chald. in tribulatione mea. *Conuenerunt*, Hier. & Chal. congregabantur. *Ignorauit*, s. cur me flagellarent, q. d. nullius mihi contra eos mali conscius sum.
 16. *Dissipatis*, s. quærentes vias me perdendi.
Compunctis, s. corde, q. d. nihil facti poenitentes, neque cessantes.
 17. *Restitue*, i. libera. Hier. & Chal. conuerte.
Vnicam, Hier. solitariam, q. d. auxilio destitutam.
 18. *Ecclesia*, Chal. congregatione. *Grati*, i. multo. Hier. & Chal. forti.
 19. *Supergaudeant mihi*, Hier. lætentur super me.
Gratis, Hier. frustra, Chal. sine causa. *Annuunt oculis*, s. pacem simulantes, vel subsannantes. Vide Prouer. 6. & 10 & Eccles. 27.
 20. *In iracundia terra*, i. terrena. Hier. in rapina terræ, Chal. contra iustos terræ.
 21. *Dilatauerunt os*, q. d. aperto ore me persequuntur.
Euge, Hier. Vah, Heb. heech, Chal. chedua. *Viderunt*, s. quod optabamus.
 22. *Sileas*, i. dissimules seu cesses, s. opem ferre.
Discedas, Hier. & Chal. elongeris.
 23. *Iudicio*, i. causæ.
 24. *Supergaudeant mihi*, Hier. insultent mihi, Chal. lætentur de me.
 25. *Euge anime nostra*, Chal. lætata est anima nostra.
 26. *Gratulantur*, Hier. & Chald. lætantur. *Reuerentia*, Hier. verecundia. *Magna loquuntur*, & c. i. se attollunt contra me magno fastu. Vide Psal. 37.
 27. *Volunt*, i. amant, q. d. qui fauent meæ innocentia.
Volunt, i. optant.
 28. *Meditabitur*, i. loquetur, prædicabit.

XXXV. De malitia impiorum, & Dei bonitate.

1. **S**ervo, pro, serui.2. **Dixit**, i. statuit *Vt delinquat*, i. peccare. *In semetipso*, i. apud se, Hier. Chald. in medio cordis eius. *Non est*, pro, quia non est.3. **Eius**, s. Dei. *Inueniatur*, i. deprehendatur, q. d. palam cognoscatur. *Ad odium*, i. odio digna, & execrabilis.4. *Intelligere*, q. d. resipiscere.5. *Meditatus est*, Hier. & Chald. cogitat. *Astitit* Hier. stabit, Chald. manet.6. *In caelo*, pro, in cœlū vsque, vel, instar cœli, i. altissima, vel, omnia complectens. *Veritas* Hier. & Chald. fides, s. in promissis. *Nubes*, Chald. æthera, q. d. altissima.7. **Dei** i. altissimi. *Abyssus multa*, q. d. profundissima. *Saluabis*, i. seruare soles.8. *Quemadmodum*, pro, in tantum, vel, quantopere, vt sit admiratio, Hier. & Chald. quam pretiosa est.*Filii autem*, &c. q. d. prouides quidem hominibus & brutis, sed peculiarius hominibus. *Tegmine*, Hier. & Chald. vmbra. *Sperabunt*, Chald. morabuntur cum fiducia.9. *Inebriabuntur*, i. saturabuntur. *Vbertate*, i. bonorum affluentia.10. *In lumine tuo*, i. te illuminante.11. *Pratende*, i. extende, exhibe. *Iustitiam*, s. faciens iustos, vel pro, misericordiam vt sit repetitio.12. *Veniat mihi*, Chald. occurrat in me. *Superbia*, Chald. superbi. *Moueatur me*, floco meo, Hier. & Chald. commoueatur me,13. *Ibi*, i. per superbiam, vel, quo me implere conabantur, vel q. d. ecce. *Stare*, i. consistere, Hier. & Chald. surgere.

XXXVI. De bonorum, & malorum conditione.

1. **A**emulari, i. indignari, vel, imitari, Hier. contendere, Chald. imitari. *In malignantibus*, Hier. in malignos.*Zelaueris*, i. æmuleris, vt sit repetitio, vel, pro inuideas, s. illis prosperitatem,2. *Fœnum*, Hier. & Chald. herba. *Decident*, Hier. marcescent.3. *Bonitatem*, Hier. & Chald. bonum. *Inhabita*, pro, inhabitabis, s. protectus à Deo. *Eius*, s. terræ, q. d. fructuum abundantia.5. *Revela Domino*, i. expone, Chald. manifesta coram Domino, q. d. committe ei statum rerum tuarum.*Faciet*, i. curabit.6. *Quasi lumen*, q. d. in apertum. *Iustitiam*, i. iustam causam. *Iudicium*, i. causam repetitio.7. *Subditus esto*, Hier. & Chald. tace. *Æmulari*, vide sup.8. *Ira*, i. indignatione ob felicitatem malorum.*Furorem*, repetitio.9. *Malignantur*, Hier. male faciunt. *Exterminabuntur*, Hier. Interibunt. *Sustinentes*, Hier. expectantes, Chald. confitentes *Terram*, s. viuentium.10. *Pusillum*, Hier. & Chald. modicum. *Locum*, s. vbi habitabat.12. *Obseruabit*, s. insidians. *Super*, i. contra.13. *Dies eius*, Chald. dies contritionis eius.14. *Decipiant*, lege, deieiant, i. prosternant, Hier. percuriant, Chald. interficiant.15. *Gladius*, i. aperta oppugnatio. Aug. Intret pro, intrabit. *Corda*, i. interiora. *Arcus*, i. occultæ insidiæ. Aug. st.17. *Brachia*, i. potentia, vel posteritas. *Confirmat*, Hier. subleuat, Chald. sustentat.18. *Novit*, i. approbat. tueretur. *Dies*, i. vitam, & actus.*Immaculatum*, Chald. perfectum. *In æternum*, Hier. æterna.19. *Confundentur*, s. frustrati spe. *Malo*, i. periculoso, seu calamitoso.20. *Quia*, pro, at vero. *Mox vt honorificati fuerint*, & exaltati, Hier. gloriantes vt monocerotes, Chald. sicut gloria veruecum impinguatorum, qui tandem iugulantur. *Quemadmodum fumus*, Chald. in fumo gehennæ.21. *Mutuatur*, i. mutuum accipit.22. *Quia*, i. abundat, more Hebræo, *Benedicentes ei*, i. precantes bene. seu fauentes iusto, Hier. benedicti ab eo s. Deo. *Maledicentes autem*, Hier. & qui maledicti.23. *Apud Dominum*, Græ. & Hier. à Domino.*Diriguntur*, Hier. firmantur. *Eius*, i. Dei Aug. *Volet*, s. homo. Aug. at Chald. & via eius grata erat, s. Deo.24. *Cum ceciderit*, &c. Chald. cum ceciderit in infirmitatem, non morietur, quia Dominus sustentat eum manu. *Supponit manum suam*, Hier. sustentat manum eius.25. *Etenim*, Chald. nunc autem. *Iustum*, i. misericordem. *Panem*, Chald. panem præ inopia, q. d. talibus, si pauperes sunt, semper Deus subuenit.26. *Tota die*, Chald. propterea quod tota die. *Miseretur*, &c. q. d. dat ei Deus tantum, vt possit aliis donare, *Semen*, i. posterii. *Benedictione*, i. rerum abundantia.27. *Et inhabita*, pro, inhabitabis, Chald. vt habites.*Saculum saculi*, Hier. & Chald. sempiternum.28. *Iudicium*, i. quod æquum, & rectum est. *Sanctos*, Chald. misericordes.29. *Terram*, s. viuentium. *In saculum saculi*, i. perpetuo.30. *Meditabitur*, i. loquetur, Chald. loquitur.*Iudicium*, i. iusta.31. *Supplantabuntur*, Hier. deficient, Chald. nutabunt. *Gressus*, i. vitæ institutum.32. *Considerat*, Chald. insidiatur. *Mortificare*, Hier. & Chald. occidere.33. *Illi*, pro, illius causa, q. d. in die iudicij liberabit eum Deus, vel cum apud iudicem aliquem sistetur.34. *Expecta Dominum*, Chald. confide in Domino.*Viam*, i. præcepta, s. per horum obseruationem ad Deum itur. *Hæreditate capias*, Hier. & Chald. possideas, *Videris*, s. eorum interitum securus.36. *Transiui*, Chald. defecit à seculo,37. *Innocentiam*, Hier. simplicitatem, Chald. integritatem. *Vide aequitatem*, i. attende ad id quod rectum est, Chald. respice iter rectum. *Quoniam*, &c. Hier. quia erit ad extremum vix pax, Chald. quia finis hominis est pax. *Reliquia*, i. nouissima, s. felicia, vel posteritas, aut facultates.

38. *Simul*, i. ad vnum omnes. *Reliquia*, i. posteri aut opes, vel, nouissima, q. d. tandem percunt, Chal. finis, impiorum exitium.

39. *Salus*, Chald. redemptio. *Protektor*, Hier. & Chald. fortitudo.

XXXVII. *Oratio penitentis.*

1. **R**ememorationem, s. peccati à se commissi.

2. *Furore*, i. ira, q. d. ira, seu seuerè Aug. furorē ad inferni, iram vero ad purgatorij supplicium refert.

Arguas, i. castiges. *Corripias*, Chal. castiges, repetitio.

3. *Sagitta tua*, i. à te immissi dolores, seu tribulationes. *Confirmasti*, i. roborasti. *Manum*, i. plagas, q. d. fortiter me percussisti.

4. *à facie iræ tuæ*, Chal. propter iram tuam.

Pax, i. quies. *Ossibus*, Chal. membris.

A facie, i. propter.

5. *Supergressa*, s. more aquæ operientis, q. d. submersus sum peccatis. *Super me*, i. plusquam ferre possim.

6. *Corrupta sunt*, Hier. & Chald. tabuerunt. *Cicatrices*, i. vulnera animæ ex peccatis, vel corporis, ex plagis Dei.

A facie insipientiæ meæ, Chal. propter stultitiam meam, s. qua peccaui.

7. *Curuatus*, s. peccatorum pondere. *Vsque in finem*, i. perpetuo. Hier. nimis, Chald. supra modum.

Ingredebam, Hier. ambulabam.

8. *Lumbi*, i. interiora. *Illusionibus*, s. moribus prauis, seu carnalibus. Hier. ignominia, Chal. combustionē.

9. *Afflictus*, Chal. confectus. *Gemitu*, i. præ gemitu.

10. *Ante te*, q. d. notum tibi. *Gemitus*, Chal. suspirium.

11. *Virtus*, Hier. fortitudo, q. d. defectus sum viribus. *Et ipsum*, pro, etiam ipsum, q. d. præ fletu pene oculos amisi.

12. *Aduersum me appropinquauerunt*, & Hier. quasi contra lepram, Chald. è regione vulneris mei, q. d. tantum spectatores calamitatis meæ, non adiutores erant.

13. *Qui iuxta me erant*, Heb. vicini mei. Chal. propinqui mei. *De longe*, q. d. nihil adiuuantes. *Quærebant*, scil. perdere. *Vanitates*, Hier. insidias, Chal. mendacium. *Tota die*, Chal. quotidie.

14. *Non audiebam*, i. dissimulabam.

Non aperiens, i. qui non aperit. Os, scil. ad respondendum.

15. *Redargutiones*, i. obiectorum dilutiones.

16. *In te speraui*, Hier. te expectabam. Chald. coram te oraui.

17. *Dixi*, q. d. valde timebam. *Ne quando*, Hier. & Chald. ne forte. *Supergaudeant mihi*, Hieron. insultent mihi, Chal. lætentur de me. *Commouentur*, Hier. vacillauerunt, *Super*, i. contra. *Magna*, i. superbe. *Locuti sunt*, pro, loquantur.

19. *Annunciabo*, Hieron. annuncio, i. fateor, seu patefacio.

Cogitabo, Hier. & Chald. sollicitus ero.

20. *Confirmati*, Hier. & Chald. confortati, q. d. inualefcunt. *Super*, i. contra, vel plus.

21. *Detrahebant*, Hier. aduersabantur, Chal. oderunt.

22. *Discessaris*, Hier. & Chald. elongeris.

23. *Intende*, Hier. festina. *Salus mea*, s. auctor, Chald. redemptio mea.

XXXVIII. *Oratio afflicti.*

1. **I**psi Idithun, s. datus ad canendum. *Erat*, Idithun præfectus quidam cantorum. Vide 1. Par. 6. & 26.

2. *Dixi*, i. statui. *Posui ori meo custodiam*, Chald. custodiam os meum fræno, s. silentij. Hier. custodiam os meum silentio. *Aduersum*, Heb. coram. Et sic etiam verri poterat ex Græco.

3. *A bonis*, i. iusta defensione: vel, vt ne de bonis quidem rebus loquerer, s. ne paulatim ad mala prolaberer.

Renouatus, q. d. ipsa taciturnitate recruduit, vel, q. d. quamquam dolor renouaretur, tamen tacui.

4. *Ignis*, scil. diuini amoris. *Locutus sum*, scil. quod sequitur.

6. *Mensurabiles*, Hier. breues. *Substantia*, Græc. substantia, i. vita. Hier. vita, Chal. corpus. *Veruntamen*, pro certe. *Vniuersa*, q. d. maxima, quamquam Græc. plurale est, q. d. omnia vanitas, adeoque omnis homo.

7. *Imagine*, i. apparentia quadam, seu, vmbra vitæ, potius quam vera & solida vita. *Pertransit*, Hier. & Chald. ambulat, q. d. vitæ hominum velut vmbra est.

Frustra, Chal. perperam. *Congregabit*, pro, congregat, Chal. congregauerit, Hier. dimittat.

8. *Substantia*, i. spes, seu diuitiæ, aut vitæ substantia.

9. *Dedisti me*, q. d. permisisti, me opprobrijs affici, Hier. ne ponas me.

11. *Fortitudine*, Chal. percussione. *Defeci*, Hier. & Chald. consumptus sum.

12. *In increpationibus*, i. per castigationes. *Corripuisti*, i. soles corripere. *Araneam*, quæ fractu leui conuulsatur, & moritur Aug. vel forte telam araneæ intelligit.

13. *Sileam*, i. cesses, s. opem ferre. Hier. obsurdescas.

Apud te, i. coram te, q. d. brevis vitæ.

14. *Remitte*, i. relaxa, s. flagella, Hier. parce. *Refrigerer*, i. respirem, seu recreer. *Non ero*, s. in hac vitæ.

XXXIX. *Gratiarum actio.*

1. **I**psi, pro, ipsius.

2. *Intendit*, i. attendit, Hier. inclinatus est.

3. *Miseria*, i. calamitosa. *Facis*, i. sordido, Hier. & Chald. cœni. *Supra petram*, i. loco tuto. *Direxit*, Hier. & Chald. stabiliiuit.

4. *Immisit*, Chald. ordinauit. *Carmen*, Hieron. laudem, Chal. hymnum. *Videbunt*, i. considerabunt.

Timebunt, s. Dominum.

5. *Nomen Domini*, Hier. & Chald. Dominus.

Vanitates & insaniæ falsas, Hier. superbias, pompasq. mendacij.

6. *Cogitationibus*, iungendum cum, similis sit.

Annunciaui & locutus sum, q. d. si velim numerare, sc. mirabilia tua: Hier. si narrare voluero, & numerare.

Multiplicati, &c. Hier. & Chald. plura sunt, quam vt narrari queant.

7. *Sacrificium*, s. pacificum. *Oblationem*, sc. ex frugibus. *Noluisti*, sc. præcipue, vel per se, vel finito tempore legis veteris. *Aures*, Chal. aures ad auscultanda præcepta tua, Græc. corpus. *Perfecisti*, Hier. fodisti, i. aperuisti, Chald. perforasti.

8. *Pro peccato*, s. hostiam. *Postulasti*, s. vt rem per se gratam. *Veni*, s. in mundum. *Vox est Christi.*

9. *In capite libri*, i. primo loco libri prædestinationis, vel q. d. in summa scripturæ. Finis enim legis Christus, Hier. & Chal. in volumine libri. *Ut facerem*, & c. coniun, gi potest cum, scriptum est: vel cum, volui. *Legem tuam*, i. conseruo, vel volui. *Cordis*, 70. ventris, sed translaturum cordis ob euphoniā secundum Hier.

10. *Iustitiam*, s. quā iustus es, & iustificas impium. *Non prohibebo*, pro, non prohibui, s. à tuis laudibus. *Scisti*, Hier. nosti.

11. *Veritatem*, i. fidem in promissis.

Salutare, i. salutem, Chal. redemptionem. *Dixi*, i. celebraui. *Abcondi*, s. apud me retinens, non prædicans. *A concilio multo*, Hier. in ecclesia multa.

12. *Susceperunt*, pro, suscipient, Hiero. & Chald. seruabunt.

13. *Iniquitates*, i. poenæ iniquitatum. *Ut viderem*, Hier. & Chald. videre, q. d. plures sunt, quam ut à me possint videri. *Dereliquit me*, q. d. deficio animo.

14. *Respice*, Hier. & Chal. festina.

15. *Resurreantur*, i. erubescant, repetitio. *Simul*, q. d. omnes.

16. *Mihi*, s. insultantes, Chal. de me. *Euge, euge*, q. d. lætamur eius calamitate.

17. *Super te*, i. in te, seu, de te. *Magnificetur*, i. exaltetur. *Salutare tuum*, i. salutem tuam, s. à te datam.

18. *Mei*, i. de me, Hier. pro me.

XL. Oratio afflicti.

1. *Ps*, pro, ipse.

2. *Intelligit*, & c. Chal. cogitat de rebus pauperis, ut misereatur eius. *Es pauperem*, non est Heb.

Mala, i. calamitosa, seu, periculosa, vide Eph. 6.

3. *Conseruet* & c. Hier. & Chal. hæc verba per futurum vertunt. *Viuisce*, Chal. vitam præstabit.

Animam, Chal. voluntatem.

4. *Dolores*, Hier. & Chald. infirmitatis, q. d. vbi ægrotus decumbet. *Verfist*, pro vertes, scil. in sanitatem, seu quietem, vel q. d. ita compones, ut possit quiescere.

5. *Dixi*, pro, dicebam, s. in morbo. *Animam meam*, i. me. *Tibi* Chal. coram te.

6. *Dixerunt*, i. peccati sunt.

Ingredebatur, s. ad me. *Videret*, i. inuiseret.

Vana, q. d. fingeat se dolere, Chal. mendacium.

Cor, s. ex corde, verba procedunt: quidam tamen cum sequentibus iungunt, cum congregauit, & c. *Sibi*, i. animo suo. *Loquebatur*, Hier. detrahet. *In idipsum*, i. simul s. cum aliis, vel q. d. simul ac egreditur à me, multo aliter loquitur, vel iunge cum sequentibus.

8. *Susurrabant*, Hier. murmurabant, Chald. clam loquuntur. *Mihi*, s. accidere optantes.

9. *Nunquid qui dormit*, pro, certe qui dormit, Chald. hic qui infirmatur. Hier. qui dormiuit, q. d. iste nunquā ex morbo conualecet: vel ex persona David, q. d. spero quidem me conualiturum ex morbo.

10. *Etenim*, Hier. & Chal. sed & *Pacis mea*, Hier. pacificus meus, i. cum quo pacifice vivebam. & familiariter.

Speraui, Hier. habebam fiduciam, Chal. confidebam.

Magnificauit, & c. Hier. leuauit contra me plantam.

Super, i. contra. *Supplantationem*, i. insidias, seu, fraudem, q. d. vehementer decepit, aut decipere, & subuer-

tere tentauit. Hebr. calcaneum ut à Christo citatur. Ioann. 13.

11. *Resuscita*, Vox Christi, Hier. leua, Chald. suscita ab infirmitate. *Retribuam*, s. quod merentur, Hier. & Chal. reddam.

12. *Voluisti*, Hier. velis. i. ames. *Gaudebit*, Hier. insultabit, Chal. inualecet. *Super*, i. de, vel contra.

13. *Innocentiam*, Hier. simplicitatem, Chal. integritatem. *Suscepisti*, Hier. & Chal. adiuuisti. *Confirmasti*, i. stabilisti, Chal. statuisti. Hier. statues.

14. *Benedictus*, s. sit, i. lauderur. *A sæculo*, & c. i. perpetuo. Chal. à sæculo hoc usque ad futurum.

Fiat fiat, Hier. Amen & Amen, Chald. & dicantiusti: Amen, & Amen.

XLI. De desiderio Dei.

1. *Intellectus*, q. d. psalmus plenus eruditione. *Filiis Core*, s. datus decantandus.

2. *Desiderat*, i. anhelat. *Fontes*, Chal. decursus.

Situit, pro, sitit.

Apparebo ante, Hier. videbo. *Dei*, q. dicat, ante arcam Dei: potest tamen altiori sensu id ad Dei visionem referri.

4. *Panes*, i. pro cibo, q. d. relicto cibo, nihil aliud libet quam flere. *Dicitur*, s. ab insultantibus inimicis.

Deus, s. à quo sperabas auxilium.

5. *Hæc*, s. præcedentia, vel sequentia. *Effudi*, q. d. laxaui dolori habenas, dum cogito: quanto olim solerem gaudio ad templum accedere. quod nunc non possum: vel cœpi bono esse animo sperans me ad templum, seu, tabernaculum de more rediturum.

In me, i. apud me. *Animam*, Chal. cogitationem animæ. *Transibo*, Hier. veniam. *Sonus*, pro soni.

Epulantur, i. festum solenni epulo celebrantis, Græc. Hier. & Chal. festa celebrantis.

6. *Salutare*, pro, salutari, i. saluatore, coniungendum enim cum Deo, vel, q. d. ob salutare, i. salutem. *Mei*, Hier. eius, q. d. ab ipso datum.

7. *Deus meus*, si ipse est, vel, ô Deus meus. *Ad me ipsum*, i. in me ipso. *Iordanis*, s. vbi dego. *A monte modico*, pro, qui paruus est mons.

8. *Abyssus abyssum inuocat*, i. succedit calamitati calamitas. *Vox*, i. sono, seu strepitu. *Tuarum*, q. d. te demittente tribulationum imbrem. *Excelsa*, i. fluctus; vel, profunda. q. d. voragines afflictionum, Hier. & Chald. gurgites. *Fluctus*, explicatio præcedentis.

9. *In die & nocte*, i. perpetuo. *Misericordiam*, s. celebrari. *Canticum*, potest coniungi cum præcedentibus, vel cum sequentibus. *Apud me*, s. est.

Oratio, s. quæ sequitur. *Vita mea*, Chald. custodi vitæ meæ.

10. *Susceptor*, Hier. petra, Chal. fortitudo.

11. *Confringuntur*, s. ab inimicis, vel calamitatibus.

Ossa, Chal. membra. *Qui tribulant me inimici mei*. Dux sunt interpretationes verbi vnius Hebraici, quarum prior est Septuaginta: altera aliorum Græcorum Interpretum. Vox quidem Hebræa, & hostes & affligentes significat.

12. *Salutare*, i. salus, seu saluator s. est. *Vultus mei*, i. faciem meam exhilarans, Chald. propter redemptionem,

quæ est à præsentia eius. *Et Deus meus*, Chald. quoniam ipse est Deus meus.

XLII. Continuatio præcedentis materia.

1. *Iudica me*, q. d. suscipe causam meam.

Discerne, i. discute, seu dijudica, Chal. age.

Degente, coniungendum cum, erue me.

3. *Lucem*, q. d. illumina me. *Veritatem*, i. quod promissi. *Deduxerunt & adduxerunt*, Hier. & Chald. ducent, & introducent. *Montem*, s. Sion, vel cælum. *Tabernacula*, s. cœlestia, vel pro, tabernaculum, s. vbi arca.

4. *Ad altare*, sc. ad offerendum. *Iuventutem*, s. futuram in gloria, Aug. nouitatem interpretatur.

5. *Salutare*, s. est. Vide Psal. 41.

XLIII. De populi tribulatione.

1. *Filijs*, s. cantaturis. *Intellectum*, i. eruditionem.

2. *Annuntiauerunt*, sc. per scripta, & posteros, vel etiam per se. *Antiqui*, i. qui illos præcesserant.

3. *Disperdidit*, i. deleuit.

4. *Illuminatio*, i. fauor, qui solet exhiberi vultu hilari.

Complacuiisti, Chal. complacuiisti tibi.

5. *Mandas salutes*, q. d. saluas, seu liberas. Iacob genitiuus est.

6. *In te*, i. te iuuante. *Cornu*, pro, velut cornu.

Nomine, i. virtute, vel, inuocatione. *Spernemus*, Hier. conculcabitur, Chald. subijciemus. *Insurgentes in nos*, Hier. aduersarios nostros.

9. *Laudabimur*, i. gloriabimur. Hier. gaudebimus, Chald. laudabimus. *Tota*, i. omni, in nomine tuo, Hier. & Chal. nomen tuum. *In saculum*, Hier. in æternum.

10. *Repulisti*, i. videris proieciſſe. Chal. oblitus es.

Confudisti, i. pudescisti, s. deferendo. *Egredieris*, sc. vt protegas, sicut solebas. *Virtutibus*, Hier. exercitiis.

11. *Auertisti*, &c. Hier. vertisti terga nostra hostibus, Chal. fecisti, vt verteremus ceruicem coram hoste.

Post inimicos, i. dum hostes persequeremur.

12. *Escarum*, Hier. & Chal. ad deuorandum.

In gentibus, Chal. inter populos.

13. *Sine pretio*, i. vili. *Multitudo*, sc. lucri, seu pretij, vt sit repetitio, seu, explicatio, Chald. non multiplicasti lucra.

Commotationibus, i. venditionibus.

14. *Opprobrium*, pro, in opprobrium.

15. *In similitudinem*, sc. vt dicant de misero aliquo: Est infelicioꝝ Iudæo. Chald. in prouerbum. *Commotionem capitis*, i. ludibrium.

16. *Tota*, i. omni. *Contra*, i. ante, q. d. ob oculos.

17. *A voce*, i. propter vocem. *Obloquentis*, Hier. blasphemantis, Chald. calumniantis. *A facie*, i. propter, vel, ob vultum, s. superbum.

18. *Testamento*, i. pacto, q. d. non violauimus fœdus, Chal. in pactum tuum.

19. *Retro*, sc. à via, qua ad te ibamus. *Declinasti*, i. desce-xisti, q. d. reieciſti nos. Hier. nec declinauerunt gressus nostri a semita tua, scil. reperit negationem, more Hebræo.

20. *Vmbra mortis*, i. tenebræ maximæ, scil. tribulatio-nem.

21. *Expandimus*, scilicet, petentes opem. *Quoniam*, pro, & quidem. *Mortificamur*, i. occidimur. *Tota*, i. omni.

Occisioni, Chal. occisioni traditæ, q. d. perinde nos tra-ctant hostes, ac si oues essemus, nec pluris faciunt, quam pecus.

23. *Exurge*, q. d. fer opem, Chald. inualesce. *Obdormis*, i. cessas, Aug. *In finem*, Hier. & Chal. in sempiternum.

24. *Auertis*, Hier. abscondis, Chal. aufers.

25. *In puluere*, q. d. vsque ad terram. *Anima*, i. vita.

Conglutinata est, Chal. & Hier. adhæsit, s. conculcante hoste.

26. *Nomen tuum*, Hier. misericordiam tuam. Chald. bonitatem tuam.

XLIV. De Christo.

1. *Communtabuntur*, s. ab infidelitate ad fidem.

Filijs, sc. datus ad cantandum. *Intellectum*, i. eru-ditionem. *Dilecto*, s. sponso Christo.

2. *Eruçtauit*, i. effudit. *Dico*, Chal. dicam.

Opera, s. psalmos. *Regi*, i. ad Regis, s. Christi honorem, vel, de Rege. *Calamus*, pro, velut calamus.

Scribe, i. Spiritus sancti.

3. *Speciosus forma*, sc. es, Chald. pulchritudo tua, ô Rex Christe. *Gratia*, s. loquendi, seu, prædicandi. Nunquam sic locutus est homo. *Propterea*, pro, propterea quod, seu ad hoc. *Benedixit*, i. donis ornauit.

4. *Gladio*, s. verbi Dei.

5. *Specie*, i. splendore, seu gloria. *Intende*, scil. bello, vel tende arcum. *Prosperare*, coniungendum cum, procede. *Regna*, coniungendum cum sequentibus.

Dextera, i. potentia.

6. *Sagitta*, i. arma, seu, prædicatio. *In corda*, sc. figentur sagittæ, Hier. Chald. & Græc in corde. *Regis*, i. tuorum, antecedens pro relatiuo.

7. *Sedes*, i. thronus regius. *Virga directionis*, i. recta, Hier. sceptrum æquitatis.

8. *Dilexisti*, Chal. dilexisti, ô Rex Christe. *Propterea*, i. ad eum finem. *Deus, Deus*, i. ô Deus Fili, Deus Pater. *Præconfortibus*, i. plusquam socij, seu, sodales, Hier. præ par-ticipibus.

9. *Gutta*, Hier. & 70. stacte. est autem stacte liquor myrrhæ, Chald. aloë. *Quidam* putant esse quod vulgo Benzoi, miri, s. odoris succum concretum. *Cassa*, vulgo, canella. *A vestimentis*, Hier. in vestimentis.

Domibus, i. repositorijs, sc. depromptis, q. d. spirant o-dorem valde suauem, cum proferuntur. *Ex quibus*, Hier. quibus. *Delectauerunt*, s. qui tibi ea donarunt.

10. *Filia Regum*, s. aderunt, Chald. Regiones Regum.

Astitit, pro, astitit. *A dextris tuis*, i. loco honorifico.

11. *Filia*, Chal. congregatio Israel.

12. *Adorabunt*, s. nationes, Hier. adora. Græc & Chald. adorabis.

13. *Filia Tyri*, q. d. Gentiles, Chald. habitatores arcis Tyri. *Diuites plebs*, i. ditissimi quique.

14. *Eius*, abundat. *Ab intus*, q. d. præcipue est in animo. *Fimbrijs*, q. d. vestis eius auro intexta.

15. *Post eam*, sc. pedisequæ. *Proxima*, i. sodales, Hier. a-micæ. *Tibi*, Hier. illuc, Chal. ad te, sub. ô Christe.

16. *Templum*, Hier. thalamum.

17. *Pro patribus*, s. patriarchis, vel Apostolis.

Filijs, s. Apostoli, vel Episcopi.

18. *Memores erunt*, Græc. memorero, Hier. recordabor, Chal. memorabo nomen tuum, &c.

XLV. *De liberatione à tribulationibus.*

1. **A** *Reanū*, s. Dei consilij, seu, iudicij.

2. *Refugium*, Hier. spes. *Virtus*, Hier. fortitudo. *Nimū*, potest coniungi, cum adiutor, vel cum, inueniunt.

3. *Dum turbabitur*, &c. i. etiam si moueatur terra, & montes transferantur. *Cor*, i. medium.

4. *Sonuerunt*, &c. pro, etiam si sonent, & turbantur, s. non timebimus. *Eorum*, pro, eius, s. maris. Nam Græc. & Hebr. hic, maria, pluralis numeri. *Conturbati*, i. agitati, seu, concussi. *Eius*, s. Dei.

5. *Fluminis impetus*, Chal. populi conuentus.

6. *Eius*, s. ciuitatis. *Mane diluculo*, Chal. tempore matutino, q. d. tempestiue, seu, cito.

7. *Conturbata*, scil. timore. *Inclinata*, Hier. concussa, Chal. tremuerunt. *Dedit*, s. Deus. *Vocem*, s. prædicationis, vel, tonitruum. *Mota*, Hier. prostrata. *Terra*, Chal. habitatores terræ.

8. *Virtutum*, Hier. & Chal. exercituum. *Susceptor*, Hier. protector, Chal. fortitudo.

9. *Prodigia*, i. mirabilia, Hier. fortitudines.

10. *Bella*, s. infidelium contra Ecclesiam. *Vsq. ad fines*, q. d. per totum orbem.

11. *Vacate*, i. attendite, Hier. cessate, s. à peccatis, vel, oppugnatione Ecclesiæ, vel curis superfluis. *Exaltabor*, i. celebrabor tanquam Deus.

12. *Susceptor*, Hier. & Chal. fortitudo.

XLVI. *De Christo.*

2. **P** *Laudite*, sc. in signum lætitiæ. *Exultationis*, Hier. & Chal. laudis.

3. *Terribilis*, i. metuendus. *Terram*, Chal. habitatores terræ.

5. *Nobis*, scil. dare, vel pro, in nobis. *Speciem*, Hier. & Chal. gloriam, q. d. vnde Iacob habet, quod gloriatur.

6. *Ascendit Deus*, i. Dei Arca, vnde Deus responsa dabat, Chal. exaltabitur nomen Domini.

7. *Psallite*, Hier. canite, Chal. laudate.

8. *Sapienter*, q. d. mente composita, Chal. cum intellectu bono.

9. *Regnavit*, Chal. regnat, *Sanctam suam*, Chal. gloriæ suæ.

10. *Cum Deo*, q. d. Deo se subdentes. *Dij*, i. iudices, seu, principes; vt sit repetitio, Græc. Dei, s. sunt omnes. est n. genitiuus. *Elevati sunt*, q. d. sic ad Deum accedendo, eiq; se subdendo, multo maiores euaserunt.

XLVII. *De Dei tutela.*

1. **P** *Salmus cantici*, Chal. canticum laudis. *Sabbati*, s. cantandus.

2. *Monte*, s. Sion.

3. *Fundatur*, pro, fundata est, sc. ciuitas. *Mons*, pro, vbi mons. *Latera*, pro, ad latus, secundum quosdam: at secundum alios, latera intelliguntur partes ciuitatis oppositæ monti Sion, qui ad Austrum.

4. *Suscipiet*, i. defendet.

5. *Congregati*, s. contra eam. *In unum*, i. simul.

6. *Videntes*, s. Dei virtutem. *Conturbati*, Chal. propter signa & miracula conturbati sunt.

7. *Dolores*, Chal. tremor, q. d. correpti sunt maximo metu & dolore.

8. *In Spiritu*, &c. q. d. conteres eos, vt solent naues vento vehementi. *Tharsis*, i. maris, q. d. mundi superbiam.

9. *Audiuius*, s. in promissionibus, Aug. *Vidimus*, sc. in exhibitionibus. Aug. *Virtutum*, Hier. & Chal. exercituū. *In æternum*, s. duraturam.

11. *Nomen*, i. potentiam, seu, maiestatem, q. d. celebraris, vt par est. *Dextera*, q. d. iustissima sunt quæcunque facis.

12. *Filia Iuda*, i. Iudææ vrbes, Chal. congregatio domus Iudæ.

13. *Complectimini*, Hier. & Chal. circuite.

Narrate in turribus, Hier. & Chal. numerate turres.

14. *Ponite*, &c. q. d. considerate diligenter, quam sit fortis. *Distribuite*, i. distincte numerate. *Alteri*, Hier. & Chal. nouissima.

15. *Quoniam hic*, &c. s. id narrandum.

In sæcula, i. perpetuo.

XLVIII. *De malorum prosperitate.*

2. **O** *Rebem*, Chal. terram.

3. *Terrigena*, Hier. & Chal. filij Adam.

Hominum, Hier. viri Chal. Iacob. *Quidam* per filios Adam ignobiles intelligunt; per filios viri, seu, virorum, nobiles, q. d. omne hominum genus. In vnum, abundat. *Diues*, & *pauper*, q. d. omnes, Chal. mundus, & profanus.

4. *Sapientiam*, i. verba sapientiæ. *Prudentiam*, Chal. recta.

5. *Parabolam*, i. sententias per similitudines; vel, graues, & eruditionis plenas. *Aurem*, q. d. etiam ipse audiam attente. *Psalterio*, Hier. & Chal. cithara.

Propositionem, Hier. & Chal. ænigma.

6. *Mala*, i. aduersitatis, vel iudicij. *Iniquitas* q. d. cui permittam, vt iniquitas, &c. Chal. nisi quando reatus peccati mei circumdabit me, q. d. si non peccauero, non timebo. *Calcanei*, i. sinis vitæ, vel, quia proximum supplantat. vel, gressuum, i. operum. *Circumdabit*, i. tenebit, vel, opprimer.

7. *Qui confidunt*, &c. s. hi sunt qui timent in die mala. *Gloriantur*, Hier. superbiunt.

8. *Non redimet*, i. die mala fratrem. *Redimet*, pro, non redimet; repetenda enim negatio præcedens.

Homo, s. vilis, die iudicij. *Placationem suam*, Hier. propitiationem pro eo, q. d. non poterit Deum placare, vt illum redimat.

9. *Sua*, pro, eius, Hier. eorum. *Et laborabit*, pro, sed laborabit, s. ille in supplicijs.

10. *In finem*, Hier. in sempiternum. *Interitum*, q. d. etiā si mori optet, non poterit, vel, per interrogationem, q. d. an non morietur?

11. *Viderit*, i. aduertere possit *Sapientes*, &c. q. d. omnes homines mori. *Alieni*, i. extraneis.

12. *In æternum*, s. vsque in diem iudicij. *Tabernacula*, &c. q. d. ipsa sepulcra erunt illorum tabernacula.

Vocauerunt, &c. Hier. vocauerunt nominibus suis terras suas, Chal. compararunt sibi nomen prauum super terram.

13. *Effet*, s. à Deo positus in Paradiso. *Non intellexit*, s. suam dignitatem; seu, Dei beneficium.

14. *Hac via*, q. d. Talis est istorum vita. *Scandalū ipsi*, q. d. ipsius in ruinam cedens. *In ore suo complacent*, q. d. se etiam iactant.

15. *Oves*, s. mactandæ. *Dominabuntur eorum*, i. apparebunt eis superiores, Hier. subiicient eos. *Matutano*, i. luce futuri sæculi. *Auxilium*, i. potentia, Hier. figura, Chal. corpora. *A gloria eorum*, pro, à gloria sua, s. decident. id enim est veterascere.

16. *Redimet*, s. resuscitans *Manu*, i. potestate.

Inferi, quo Christi anima descenderat. *Bas. Accipit*, s. ad se.

18. *Omnia*, pro, quidquam.

19. *Benedicetur*, i. beata dicetur, s. ab insipientibus.

Constituatur tibi, &c. q. d. neminem laudat, nisi sibi beneficientem.

20. *Vsque in progeniem*, q. d. in societatem, seu, morem, s. imitabitur parentum mores, vel, in locum maiorum, s. infernum.

XLIX. *De Christi aduentu utroque.*

1. **A** *Saph*, s. datus ad canendum. *Deus deorum*, q. d. Omnium etiam qui dii habentur, Hier. & Chald. fortis Deus. *Locutus est*, Chald. locutus est à principio. *Vocauit terram*, i. terræ habitatores, Chal. vocauit, vt faceret terram. *A solis ortu*, &c. q. d. omnes homines ad iudicium vocabit, præteritum pro futuro.

2. *Sion*, s. cœlesti, vel, terrena. *Species*, s. apparuit q. d. ibi relucet eius maiestas. vel, apparebit, s. die iudicij, quod fiet prope Sion, s. in valle Josaphat.

3. *Silebit*, i. dissimulabit, s. hominum peccata, sed punit.

4. *Cælum*, Chal. Angelos excelsos. *Terram*, Chald. iustos terræ. *Discernere*, Hier. & Chal. vt iudicet.

5. *Congregate*, s. s. Angeli. *Illi sanctos eius*, Hier. & Chald. mihi sanctos meos. *Qui ordinant*, &c. i. qui facto sacrificio fœdus cum Deo inierunt, q. d. qui se Dei seruitio manciparunt, Hier. qui ferunt pactum mecum in sacrificio.

6. *Cœli*, Chal. Angeli excelsi, q. d. per Angelorum ministerium manifestabitur Dei iustitia. *Quoniam*, pro, nempe quod.

8. *In sacrificijs*, Chald. propter sacrificia holocausta, &c. q. d. satis enim multa offers.

9. *Non accipiam*, q. d. non opus habeo, vel, non præcipue requiro.

11. *Cognoui*, s. vt Dominus omnium, *Mecum*, i. in mea potestate.

12. *Non dicam*, q. d. non est opus à te petam. *Plenitudo eius*, i. quidquid continet.

14. *Immola*, &c. Chal. reprime concupiscentiam prauam, & reputabitur coram Domino sicut sacrificium confessionis.

16. *Peccatori*, Hier. impio, Chal. impio, qui non agit poenitentiam. *Enarras*, i. prædicas. *Iustitias*, i. præcepta Testamentum, Hier. & Chal. pactum.

17. *Tu vero odisti*, Chald. cum tu oderis. *Retrorsum*, Hier. & Chal. post te.

18. *Currebas*, s. ad furtum. *Portionem*, Hier. & Chald.

partem, q. d. socius eras, seu, particeps.

20. *Sedens*, s. cum aliis improbis. *Matrū*, i. ecclesiæ.

Scandalum, i. offendiculum, Hier. & Chal. opprobriū

21. *Tacui*, Chal. expectaui, vt te conuerteres. *Tui similes*, s. probans mala. *Statnam*, s. te.

23. *Sacrificium laudis*, &c. Chal. qui compresserit fomite prauum, velut oblatio confessionis imputabitur ei, & dissipanti viam prauam ostendam redemptionem Dei. *Illic*, s. in sacrificio laudis.

Dei, i. meam, s. quam do.

L. *Oratio Poenitentis.*

4. **A** *Mplius*, Hier. multum, Græc. plurimum.

5. *Contra me*, i. coram me.

6. *Tibi soli*, Chal. coram te solo. *Coram te*, repetitio. *Vt iustificeris*, &c. q. d. parce qui promissisti veniam poenitentibus, vt appareat te stare promissis. *Iudicatus*, s. ab impijs, non misereri, vel non esse verax.

7. *Iniquitatibus*, i. peccato originali. *Concepit*, Hier. peperit.

8. *Veritatem*, s. confessionis culpæ. *Incerta & occulta*, Hier. absconditum, & arcanum. *Manifestasti*, adeoque grauius peccaui.

9. *Asperges*, pro, asperge. *Hyssopo*, i. vt solet sacerdos, hyssopo. Vide Exod. 12. Leuit. 14. Num. 19. *Lauabis me*, &c. pro, nam si laueris me.

10. *Aud tui meo*, &c. Chal. audire me facies gaudium.

Humiliata, i. afflicta, Hier. & Chal. quæ confregisti.

12. *Rectum*, Hier. stabilem, s. in bono. *In visceribus meis*, i. intra me.

13. *A facie*, Chal. à præsentia.

14. *Salutaris tui*, i. salutis tuæ, Hier. Iesu tui, Chal. redemptionis tuæ. *Principali*, i. præcipuo, Hier. potenti.

Confirma, i. corrobora.

15. *Tuas*, s. quibus ad te peruenitur. *Conuertentur*, Hier. reuertentur.

16. *Sanguinibus*, i. homicidio, quod commisi, Chald. iudicio interfectionis. *Salutis meæ*, s. auctor. *Exultabit*, i. exultando celebrabit, Hier. laudabit. *Iustitiam*, i. misericordiam. Et quidem Symmachus misericordiam vertit.

17. *Aperies*, q. d. dabis materiam te laudandi.

18. *Vtique*, coniungendum cum, dedissem.

19. *Deo*, s. gratum. *Spiritus contribulatus*, Chald. anima contrita.

20. *Sion*, Chal. cum Sion. *Ierusalem*, s. quæ nondum plene extructa est.

21. *Tunc*, s. cum benigne feceris, vel. cum ædificata erit Ierusalem. *Iustitia*, i. ex iusta mente oblatum. vel, q. d. opera iustitiæ. *Vitulos*, s. tibi gratos.

LI. *De iustorum & iniquorum remuneratione.*

3. **I** *niquitate*, i. per iniquitatem. *Tota*, i. omni.

4. *Cogitauit*, i. molitur. *Nonacula*, s. quæ cum tondere deberet, ferit.

5. *Super benignitatem*, Hier. & Chal. magis quam bonum. *Iniquitatem*, Hier. & Chal. mendacium.

Æquitatem, i. id quod rectum est.

6. *Præcipitationis*, i. perniciofa, Hier. ad deuorandum, Chal. voracitatis. *Lingua dolosa*, Græc. & Hier. linguam dolosam.

7. *In finem.*

7. *In finem*, Hier. & Chal. in sempiternum. *Emigrabit*, i. migrare faciet. *Radice tuam*, sc. euellet. Hier. & Chald. e-
radicabit te.

8. *Videbunt*, Chal. inspicient punitionem.

9. *Adiutorem*, Hier. & Chal. fortitudinem suam.

Præualuit, Hier. confortatus est, Chald. fortis factus est.

Vanitate sua, Hier. insidiis suis, Chal. opulentia sua.

10. *Fructifera*, Hier. virens, Chal. frondosa. *In saculum saculi*, repetitio præcedentis Aug.

11. *Fecisti*, s. quæ supradicta sunt, Chald. fecisti ultio-
nem. *Nomen*, i. clementiam seu bonitatem.

Bonum, i. gratum, seu, iucundum.

LII. De peccatorum obstinatione.

1. **P**ro *Mæleth*, nomen est instrumenti musici, Chald. super choros, Hier. chorum. *Intelligentia*, Hier. eru-
ditio.

2. *Dixit*, i. cogitavit. vide Psalm. 13. *Inspiciens*, Chal. ne-
quam.

4. *Declinauerunt*, Hier. auersi sunt, Chal. retrocesserunt.
Inutiles facti sunt, Chal. inquinati sunt.

Vsq̃ue ad unum, i. ne vnus quidem.

5. *Sciens*, s. Deum, seu, quod æquum est. *Vt cibum panis*
i. vt solet panis.

6. *Timor*, i. causa timendi. *Dissipauit*, præ. pro fut.

Offa, i. robur.

7. *Quis dabit*, pro, vtinam Deus det. *Salutare*, i. salutē,
Chal. redemptionem.

Conuerterit, Hier. & Chal. reduxerit.

LIII. Gratio in persecutione.

1. **C**arminibus, i. canticis, Græc. hymnis.

3. *Nomine*, i. potentia. *virtute*, Hier. fortitudine.
repetitio est. *Iudica*, Hier. vlciscere.

5. *Alieni*, s. à Deo; vel alienigenæ, Chal. superbi.

Fortes, i. violenti. *Quasi serui*, s. vt perderent.

6. *Ecce*, pro, sed. *Susceptor*, Hier. & Chald. sustentans
Anima, i. vitæ.

7. *Auerte*, Hier. redde, Chal. conuerte, q. d. verte in eos
mala quæ mihi parant, auertendo à me.

Veritate, i. vt promissisti.

8. *Voluntarie*, i. libenter, seu, toto corde. *Nomini tuo*, i.
tibi. *Bonum*, i. iucundum, seu, amabile.

9. *Despexit*, Chal. vidit ultionem.

LIV. Oratio in persecutione.

1. **I**ntende, Hier. attende. *Exercitatione*, i. afflictione, vel
oratione, Hier. meditatione.

4. *A voce*, i. propter minas. *Tribulatione*, i. ob persecu-
tionem, Chald. ob infestationem. *Declinauerunt*, Hier.
proiecerunt, q. d. imposuerunt mihi. *Iniquitates*, i. falsa
crimina. *In ira*, i. irati.

5. *Conturbatum est*, Hier. doluit, Chal. contremiscit.

Cecidit, i. irruit.

6. *Tenebra*, Chal. formido, s. horror. vt solet in tenebris
vel calamitates. sic enim solent appellari, vt contra, pro-
speritas, lux.

7. *Vt columba*, i. celeres. *Et volabo*, Hier. vt volem.

8. *Ecce elongaui*, &c. Hier. vt procul abeam, & com-
morer in deserto.

9. *Expectabam*, pro, expecto, vel, expectarem.

Fecit, pro, faceret. *Puſillanimitate*, i. timore, seu, me-
more. *Tempeſtate*, i. afflictionum procella.

10. *Præcipua*, s. in mala, q. d. perde eos, Chal. dissipa.

Diuide, q. d. fac vt dissideant inter se, atque ita impe-
diantur eorum consilia. *Contradiſtionem*, i. contentione,
seu, seditionem.

11. *Circumdabit*, sc. iniquitas. *Super muros*, i. alius, seu
fortius quam muri. *Labor*, i. oppressio, Hier. dolor, Chal.
falsitas.

12. *Plateis*, q. d. palam fit malum. *usura*, Hier. damnum,
Chal. mendacium.

13. *Maledixisset*, i. probris affecisset. *Super*, i. contra.

14. *Tu*, Chal. tu Achitophel. *Vnanimis*, i. amicus. *Dux*,
i. consiliarius. Chal. præceptor.

Notus, i. familiaris.

15. *Cibos*, i. confabulationes, Hier. & Chald. secretum.
Ambulanimus, s. Deum colentes.

16. *Veniat*, pro, veniet, q. d. digni sunt morte, & æter-
no supplicio. *viuentes*, s. vt olim Core, & Dathan.

Medio, i. corde Aug.

17. *Clamauit*, Hier. clamabo, Chald. orabo. *Saluabit*,
Chal. redimet.

18. *Narrabo*, i. exponam afflictionem meam, Chald. o-
rabo. *Exaudiet*, s. spero.

19. *Redimet*, i. liberabit. *Appropinquant*, sc. vt noceant.
Inter multos erant mecum, Hier. multi fuerunt aduersum
me. *Mecum*, i. contra me.

20. *Exaudiet*, s. me. *Commutatio*, s. à malo.

Et non, pro, quia non.

21. *Extendit*, sc. Deus. *Retribuendo*, s. illis quod meren-
tur, q. d. puniendo. *Contaminauerunt*, &c. q. d. quia viola-
runt pactum eius, s. non seruantes præcepta.

22. *Diuisi*, &c. q. d. iram, quam corde retinent, vultu
dissimulant. *Super*, i. plusquam,

23. *Curam*, Hier. charitatem, Chal. spem. *Tuam*, i. tui.
Fluctuationem, i. turbationem, seu, afflictionem, q. d. li-
berabit tandem malis, quibus premitur, Chal. egestatē.

24. *Deduces*, Chal. deturbabis. *Puteum interitus*, Chal.
profundam gehennam. *Sanguinum*, i. sanguinarij. *Non*
dimidiabunt, &c. q. d. non peruenient ad dimidium vitæ,
quam sibi promittebant, vel, quam possent naturaliter
vivere.

LV. Oratio in tribulatione.

1. **S**anctis, i. sanctuario. *Inscriptionem*, q. d. in monimen-
tum perpetuum, vt solent titulo, i. columnæ in-
scripta.

2. *Conculcauit*, Aug. sic solet vna, vt exprimat vnum.
Homo, s. inimicus.

3. *Tota*, i. omni.

4. *Ab altitudine die*, i. potentia, & prosperitate homi-
num. *Timebo* q. d. non, vel, q. d. timebo, i. cum timuero
temporis calamitates magnas, in te sperabo, Græc. non
timebo, Hier. altissime, quacumque die territus fuero.
Chal. Deus altissime, die qua timuero.

5. *In Deo*, i. Dei causa, Chal. in mensura iudicij Dei.

Sermones, i. res sic inf. *Caro*, i. homo.

6. *Execrabantur*, i. calumniabantur.

7. *Inhabitabunt*, sc. simul, Hier. & Chald. congrega-
buntur.

buntur. *Abfcondent*, f. se, vt infidientur. *Calcaneum*, i. vestigia, seu, gressus, Hier. & Chal. plantas.

Sicut sustinuerunt, Hier. expectantes, Chal. sicut expectauerunt, sic fecerunt animæ meæ.

8. *Pronihilo*, i. pro nulla re, q. d. nullo modo, sic vulgo, per niente. *In ira*, i. iratus.

9. *Vitam*, q. d. tribulationes. *Annunciaui*, i. exposui.

Posuisti, q. d. attendisti, Hier. & Chal. pone. *In promissione tua* f. est, q. d. sicut promissisti, f. sic fiet. quod sequitur.

10. *Tunc*, f. cum mihi opem tuleris. *Deus*, adeoque adiutor.

11. *Laudabo sermonem*, Hier. prædicabo sermonem.

12. *In me*, i. in mente mea, seu memoria, vel, apud me prompta. *Tua*, i. tibi à me nuncupata. *Laudationes*, Hier. gratiarum actiones, Græc. laudationis.

14. *Placeam*, Hier. & Chal. ambulem.

Lumine, f. spiritali, vel, q. d. vita.

LV I. *De Dei auxilio in tribulatione*,

1. **D**isperdas, f. me Domine, i. ne finas me perire.

Dauid, f. Psalmus. *In tituli*, &c. vide Psal. 55.

2. *Transseat*, f. more tempestatis. *Iniquitas*, f. hostium Hier. insidiæ, Chald. tumultus.

4. *Misit*, f. Angelum, vel, auxilium. *Misericordiam*, pro, secundum misericordiam, q. d. ex bonitate sua.

Veritatem, i. sicut promiserat.

5. *Animam*, i. vitam. *Conturbatus*, q. d. nec per noctem me quiescere hostes sinunt. *Arma*, Hier. & Chald. lanceæ.

6. *Exaltare*, &c. q. d. ostende te super omnia esse, & omnipotentem. *Gloria tua*, f. appareat.

7. *Laqueum*, Hier. rete. *Et incuruauerunt*, i. depressoerunt, Hier. ad incuruandum. *Faciem meam*, i. me.

9. *Gloria*, i. anima, seu, musicæ Dei laudes, vt statim explicatur.

10. *In*, i. coram.

11. *Magnificata*, i. exaltata, Hier. & Chal. magna.

12. *Gloria tua*, f. appareat.

LVII. *De malis hominibus*.

1. **N**e disperdas. Vide Psal. 56

2. *Iustitiam*, i. quod iustum est.

3. *Etenim*, q. d. id ne iustum est? *Operamini*, i. machinamini. *In terra*, potest coniungi cum sequentibus.

Concinnant, Græc. connectunt, seu, implicant.

4. *Alienati*, f. a Deo, seu. iustitia. *A vulua*, i. iam inde natiuitate.

3. *Aspidis*, Hier. Reguli. *Obturantis*, q. d. sunt astutissimi.

7. *Molas*, i. molares dentes, Hier. molares. *Leonum*, i. hostium.

8. *Intendit*, f. Deus in eos. *Infirmantur*, Hier. contendantur.

9. *Super*, f. eos. *Ignis*, f. iræ Dei. *Solem*, q. d. sunt priuati lute, seu, vita.

10. *Intelligent rhamnum*, Hier. crescant in rhamnum, q. d. priusquam illorum malitia crescat. *Rhamnus* autem frutex est spinosus, è quo quidam putant Christi coronam spineam confectam. *Sicut viuentes*, pro, sic viuentes, vel, vt solent aliquando viuentes mergi.

Absorbet, Hier. rapiet, Chal. destruet.

11. *Manus*, Hier. & Chald. pedes. *Lauabit*, q. d. more victorum poterit lauare.

12. *Homo*, i. qui viderit. *Si utique*, Hier. vere.

Fructus, Chal. præmium bonum. *Eos*, f. iustos.

LVIII. *Oratio in persecutione*.

1. **N**e disperdas. Vide Psal. 56.

2. *In me*, i. contra me.

3. *Iniquitatem*, Chal. falsitatem. *Sanguinum*, Chald. homicidis. *Ceperunt animam meam*, Hier. & Chal. insidiati sunt animæ meæ.

5. *Nec iniquitas*, &c. q. d. cum nihil eos offenderim, Hier. absque iniquitate mea & peccato. *Cucurri*, i. conuersatus sum. *Direxi*, f. vitam.

6. *Vide*, Hier. respice. *Virtutum*, Hier. exercituum. *Intende*, Hier. & Chald. euigila. *Visitandas*, f. & puniendas.

7. *Conuertentur*, pro, reuertentur, f. me perdere querentes. *Famem*, i. desiderium me perdendi, *Vt canes*, f. rabie perciti.

8. *Gladius*, q. d. de me occidendo loquuntur. *Quis audiuit?* f. dicunt, q. d. putant neminem audire, quæ loquantur, Hier. quasi nemo audiat.

9. *Domine*, f. qui audis. *Eos*, i. eorum conatus.

Gentes, f. tibi contrarias.

10. *Ad te*, i. apud te.

11. *Deus meus misericordia eius*, pro, Dei mei, misericordia, Hebr. *Praueniet*, f. vt eripiat, antequam illi noceant.

12. *Ostendit*, Chal. ostendet ultionem. *Occidas*, f. statim. *Domine Obliviscantur*, f. iustitiæ tuæ, qua punis malos. *Populi mei*, nominatiuus pluralis. quamquam in quibusdam Græcis est λαῖμας, quo sensu nescio. Symmachus vertit, Ne quando obliuiscatur populus tuus legis tuæ. *Disperge*, i. coge vagari. *Depone*, Hier. destrue, Chal. redige ad paupertatem.

13. *Delictum*, Chal. ob delictum. *De execratione*, i. ob execrationem, seu maledictionem, Chald. periurium. *Annunciabuntur*, pro, annunciabunt, q. d. quod loquuntur.

14. *In consummatione*, f. sint, Hier. consume, Chald. dele eos.

16. *Dispergentur*, Hier. & Chal. vagabuntur.

17. *Exultabo*, i. cum exultatione cantabo. sic sup. exultabit lingua mea iustitiam tuam, Hier. laudabo.

18. *Mea*, q. d. qui mihi miseretur.

LIX. *Imploratio Diuina misericordia*.

1. **I**mmutabuntur, f. vitæ nouitate. *In doctrinam*, Hier. & Chal. ad docendum.

2. *Sabal*, Hier. Syriam Soba. *Conuertit*, f. se, Hier. & Chal. reuersus est.

3. *Repulisti*, Chal. dereliquisti.

4. *Commota*, f. calamitatibus.

5. *Ostendisti*, i. fecisti experiri. *Vino*, Chald. calice. *Compunctionis*, i. pungente, seu, cruciante, Hier. conso-piente, Chald. maledictionis.

6. *Significationem*, Hier. signum. *Arcus*, f. hostilis.

7. *Dextra tua*, i. potentia tua. Hier. dextram tuam.

8. *Sancto*, Hier. sanctuario. *Partibor*, f. velut possessionem

tionem propriam. *Sichimam*, &c. sc. loca, quæ possidebat Isboserth contra Dauid. *Sichem* quidem erat in Samaria; *Tabernacula* vero, seu, *Succoth* in tribu Gad.

Metibor, pro, metiar.

9. *Capitis*, i. principatus, vel, q. d. qui meum caput, i. vitam tueatur. *Rex*, q. d. regno in Iuda, Hier. legifer, sc. Regis est ferre leges.

10. *Olla spei mea*, q. d. spero mihi subiectum iri, vt olla in qua pedes lauantur, aut carnes coquuntur, Hieron. & Chal. olla lauacri mei. *Calceamentum*, q. d. mihi subiiciã. *Alienigena*, s. Palæstini, seu, Philisthæi.

11. *Ciuitatem*, pro, ciuitates, s. Idumæorum.

12. *Et non*, pro, nonne. *Virtutibus*, Hier. & Chald. exercitiis.

13. *De*, Hier. in. *Quia*, Græc. & pro, quia. *Hominis*, Hier. ab homine.

14. *In Deo*, i. Dei ope. *Virtutem*, i. fortia.

LX. Oratio afflicti & liberati.

1. **I**n hymnis, q. d. canticum, Hier. super organum.

3. *A sinibus*, &c. q. d. longe à templo remotus.

Petra, q. d. loco tuto.

4. *Factus es*, Hier. fuisti. *Fortitudinis*, Hier. munitissima. *A facie*, i. coram.

5. *Tabernaculo*, s. cœlo.

6. *Dedisti*, Chal. dedisti in sæculo venturo.

7. *Regis*, Chal. Regis Christi. *Diem*, i. tempus.

Generationis & generationis, Chald. sicut generationes mundi huius, & venturi.

8. *Permanet*, Hier. & Chal. sedebit. *Requiret*, s. vt par est. vel q. d. quis possit inuestigare, seu, comprehendere?

9. *Psalmum dicam*, Hier. canam. *In saculum sæculi*, Hier. iugiter, Chald. in æternum.

De die in diem, Hier. per singulos dies.

LXI. De spe in Deum.

1. **P**ro Idithun, q. d. datus canendus ipsi Idithun.

2. *Subiecta erit*, Hier. filebit. *Salutare*, Hier. salus, Chal. redemptio.

3. *Salutaris*, i. Saluator, Hier. salus, Chal. redemptio.

Mouebor, i. à statu quieto, Hier. commouebor.

Amplius, i. multum.

4. *Hominem*, i. me. *Interficiatis*, i. conamini interficere. *Parieti*, s. iuritis.

Inclinato, s. ad ruinam. *Depulsa*, s. ad casum, Chald. ruptæ Hier. corruenti.

5. *Protium*, i. honorem, seu, dignitatem. *Repellere*, i. à me auferre. *In siti*, i. magno affectu, scil. ad Deum confugiens.

6. *Subiecta esto*, Hier. & Chald. tace. *Patientia*, Hieron. spes.

7. *Emigrabo*, Hieron. mouebor, s. loco, seu, statu meo, Chal. commouebor.

8. *Salutare*, i. salus.

9. *Effundite*, i. exponite.

10. *In statervis*, q. d. si appendantur, apparebit non tanti esse, quanti putantur. *De vanitate*, i. vane, Hier. fraudulenter. *In idipsum*, i. simul, q. d. vna omnes se ipsi vane decipiunt, dum se putant plus esse quam re vera sint.

11. *Apponere*, i. affigere, q. d. nimium amarè.

12. *Semel*, Hier. vnum. *Locutus*, s. mihi per reuelatione.

Duo, s. esse potentem, & misericordem.

13. *Misericordia*, s. adest. *Reddes*, s. per potentiam & misericordiam.

LXII. De cœlestium desiderio.

1. **I**dumaa, Græc. Hier. & Chal. Iudæa.

2. *Deus meus*, Hier. & Chal. fortitudo mea tu es.

Ad te, q. d. quærens te, *In te*, Hier. ad te, Chald. te.

Quam multipliciter, i. magnopere. *Tibi*, Hieron. ad te, Chal. te. *Caro*, q. d. totus te desidero.

3. *Sic in sancto*, pro, quasi essem ad sanctuarium.

Apparui, q. d. metibi præsentio. *Viderem virtutem*, Hieron. videam fortitudinem, q. d. vt tuam Maiestatem contempler.

4. *Super vitas*, i. plus quam vita, Heb. vita dicitur plurali numero, vt Latine tenebræ.

5. *Sic*, s. te contemplando. *In nomine tuo*, i. te inuocando. *Leuabo*, s. in oratione.

6. *Repleatur*, Hier. implebitur, s. gratia tua, & consolatione. *Exultationis*, i. exultantibus.

7. *Si*, q. d. cum tui recordabor & in lecto, & mane surgens.

In, pro, & in. *Meditabor*, Græc. meditabar, *In te*, i. de te, s. quod sequitur.

9. *Post te*, Chald. post vias tuas, q. d. te sequens.

Suscepit, Chal. sustentauit.

10. *In vanum*, i. frustra, vel sine causa. *Quasi erunt*, scil. perdere. *Introibunt in inferiora terra*, i. sepulcra, q. d. morientur, Hieron. ingrediantur in extrema terræ, q. d. longe expellantur.

11. *Manus gladii*, i. cædem. *Partes*, pro, pars, seu fors, q. d. fient esca vulpium.

12. *Rex*, i. ego. *In Deo*, i. qui talem Deum habeat.

In eo, i. per eum, q. d. qui Deum colunt. *Obstructum est*, Hier. obstruetur. *Iniqua*, Hier. & Chal. mendacium.

LXIII. De Christi Passione, & Resurrectione.

2. **A** timore, s. ne timeam. *Animam*, Hier. & vitam.

3. *Protexisti*, Græc. protege, Hier. absconde.

4. *Quia*, Græc. & Chal. qui. *Arcum suum*, Hier. sagittam suam. *Rem amaram*, appositivè. Chal. sagittis vinctis veneno mortifero.

5. *Timebunt*, s. Deum.

6. *Firmauerunt sibi*, i. inter se constituerunt animo obfirmato. *Sermonem nequam*, i. rem pessimam, sc. perniciosum consilium de Christo occidendo. *Narrauerunt*, i. inter se tractarunt.

7. *Scrutati sunt*, i. excogitarunt. *Iniquitates*, i. varios nocendi modos. *Defecerunt*, i. fatigati sunt quærendo. *Altum*, i. profundum, q. d. profundo corde mala machinantur.

8. *Exaltabitur*, i. ostendet se superiorem, destruendo consilia eorum, & puniendo illos, Christumque resuscitando. *Sagitta paruulorum*, &c. q. d. tanquam stulti Dei sagittis interficientur.

9. *Infirmata*, &c. q. d. ea mala, quæ contra alios loquebantur, in ipsos recident. *Eos*, s. à Deo punitos.

11. *Laudabuntur*, Hier. exultabunt.

T

LXIV. De

LXIV. De Christi Ecclesia per terram
significata.

2. **T**E decet hymnus, Hier. tibi silentium, laus.
3. Caro, i. homo, q. d. omne hominum genus.
4. Verba, i. facta. Nos, i. vires nostras, vel, q. d. contra nos.

5. Elegisti, & assumpisti, Hier. elegeris & susceperis.
Templum, s. celeste; vel, anima iusti, vel Ecclesia.
6. Iniquitate, i. iustitiæ rectitudine. Mari, i. insulis, sc. habitantium Longe, q. d. à terra remotis.

7. Preparans, i. stabiliens.

9. Terminos, i. fines, s. terre Signis, i. celestibus, vel miraculis. Exitus, pro, per exitus, q. d. ortu solis mane, & lunæ noctu homines lætificas vel exitus matutini vocat orientem; exitum autem vespere, seu noctis, occidentē, q. d. orientales, & occidentales. omnes enim homines ad salutem per Christum vocari.

10. Inebriasti, Hier. irrigasti. Multiplicasti locupletare, i. multipliciter locupletasti, Hier. vbertate ditasti.

Flumen Dei, s. nubes. Parasti, s. sic. Illorum, s. hominum. Eius, s. terræ, q. d. per pluuiam paratur terra ad ferendos fructus

11. Riuos, Hier. sulcos Inebria, i. irriga. Genimina, Hier. fruges. Stillicidiis, i. pluvia. Eius, i. in eam, s. terram cadentibus. Germinans, s. terra, vel, pro germen.

12. Corona, i. circulo, vel, fructibus, quibus velut coronatur, seu ornatur annus. benignitatis tue, i. quem tua bonitate fertilem facis. Tui, i. terræ tuæ.

13. Speciosa, Hieron. pascua. Exultatione, i. læto gramine.

14. Induti sunt, Hier. vestiuntur, Quia, pro, quibus. Hier. agnis, q. d. multos edent foetus. Clamabunt, Chald. iubilabunt, s. homines ob prouentus.

LXV. De Dei operibus.

1. **R**esurrectionis, i. de resurrectione.
Deo, i. in honorem Dei, Chal. coram Domino.
Terra, Chal. habitatores terræ.

2. Date gloriam laudi eius, i. glorificate eum laudando.

3. Terribilis, i. stupenda. In multitudine, i. ob magnitudinem. Mentientur tibi, i. se tibi ficto animo subicient.

5. Terribilia, i. admirabilis, genitius est Græc. tamen est nominatiuus addito quam s. o. s. p. o. s. e. s. o. s.

6. Mare, se. rubrum. Flumine, i. Iordane. Pertransibunt, Chald. transferunt filij Israel. Latabimur, pro, lætati sumus Ipso, s. Deo.

7. Qui exasperant, s. Deum, Hier. increduli, Chald. rebelles. Exaltentur, i. superbiant, Chal. exaltabuntur, q. d. deprimuntur.

8. Auditam, Chal. audiri.

9. Ad vitam, pro, in vita. Dedit in commotionem, i. permisit labi.

11. Laqueum, i. angustias, seu, captiuitatem.

12. Ignem, & aquam, i. varias tribulationes.

13. In holocaustis, Chald. cum holocaustis.

14. Distinxerunt, i. distincte nuncuparunt, Hier. promiserunt Et, pro, & quæ.

15. Medullata, Chal. pingua Arietum, iungendum cum holocaustis Offeram, Heb. faciam.

16. Omnes, iungendum cum, venire.

17. Exaltati, i. laudibus extuli, s. illum. Sub, pro, in, sic, sub lingua eius labor, & dolor, pro, in lingua: &, venenū aspidum sub labijs eorum, i. in labijs.

18. Iniquitatem, Chald. mendacium. Si aspexi, q. d. si ad iniquitatem cor applicuisssem, non me Deus exaudisset.

20. Amouit, i. repulic.

LXVI. De gratia Dei per Christum.

1. **C**antici, i. in laudem Dei.

2. Benedicat, i. benefaciat. Illuminet, i. hilarem, & propitium ostendat.

3. Salutare, i. salutem, Chal. redemptionem.

5. Equitate, i. iustitia. Dirigit, s. ne errent.

7. Fructum, s. Christum.

8. Deus, ter nominatur ob mysterium Trinitatis.

Finis, q. d. etiam qui extrema terræ incolunt.

LXVII. De Christo & Ecclesia.

2. **F**acie, i. conspectu.

3. A facie, i. præsentia.

4. Epulentur, Hier. lætentur.

5. Iter facite, i. parate viam, s. sublati offendiculis.

Ascendit, sc. in cælum Christus. Super occasum, i. post mortem. Turbatuntur, s. hostes.

6. Iudici, i. vindicis, Hier. defensoris. Loco sancto, s. cœlo, vel, templo.

7. Vnius moris, i. vnanimis, seu, concordis. Domo, s. ecclesia. Exasperant, s. Deum. Hier. increduli Chald. pertinaces q. d. etiam hos Christus à peccatis educit, vel loquitur de liberatione ex Aegypto. Qui habitant, pro habitare videntur. Sepulchris, q. d. mortuos in peccatis, vel qui seruitute Aegyptica premebantur.

8. In conspectu populi, i. ante populum, s. præcedebat arca, & columna.

9. Distillauerunt, s. manna A facie, i. ob præsentiam. Sinai, i. qui apparuit in Sinai.

10. Voluntariam, i. ex liberalitate. Chal. viuificationis. Hereditati tuæ, i. populo tuo. Et infirmata, &c. q. d. & quando infirmatur, tu eam sanas, Chal. & ecclesiam laaorantem tu erexisti.

11. Animalia, s. pecora, q. d. grex tuus, i. populus.

Ea, s. terra promissionis. Parasti, s. eam. dulcedine, Hier. bonitate. Pauperi, s. alioqui populo tuo.

12. Verbum, i. efficacem sermonem. Euangelizantibus, s. Euangelij prædicatoribus. Virtute, s. faciendi miracula. Aug.

13. Virtutum, i. exercituum, s. est iste de quo loquor.

Dilecti, dilecti, i. dilectissimi, s. filij sui, vel populi.

Speciei, &c. q. d. speciosæ Ecclesiæ dabit diuidere spolia, s. vestit parat victoria.

14. Dormitatis, i. quiescat, seu quiete agatis.

Cleros, i. sortes, s. celestem & terrenam.

Penna, i. eritis vt pennæ.

De argentata, s. diuinis eloquijs.

Et posteriora, pro cuius posteriora. Auri, i. sapientiæ, Aug.

15. Discernit, i. distribuit. Reges, i. qui regant.

Eam,

Eam, s. ecclesiam. *Nive*, &c. q. d. albi fient, vt solet mons Selmon niue albere.

16. *Mons Dei*, s. Sion, vel, Ecclesia *Coagulatus*, q. d. abundans butyro & caseo, s. Dei donis spiritualibus.

17. *Suspicamini*, s. esse præter hunc alios. *In finem* Hier. semper Chal. in perpetuum.

18. *Curvus Dei*, &c. q. d. mundus, cuius velut rotæ cœli, multa rerum varietate est ornatus. *Millibus*, s. rerum, vel Angelorum. *Latantium*, s. Angelorum.

In eu, s. eorum opera vititur. *In Sinai*, in sancto, q. d. vt olim in Sinai monte sancto.

19. *Cepisti captiuitatem*, i. hostes captiuasti, Hier. & Chal. captiuam duxisti captiuitatem *Accepisti*, i. acquisisti, Chal. dedisti. *Etenim*, pro, etiam. *Non credentes*, &c. q. d. etiam eos in gratiam recepisti, qui antea non credebant. *Inhabitare*, s. faciens cum eis, q. d. ita vt habitet cū hominibus à se in gratiam receptis Dominus Deus.

20. *Die quotidie*, Hier. per singulos dies. *Salutarium nostrorum*, Hier. salutis nostræ s. auctor.

21. *Saluos faciendi*, i. qui saluat quos vult, Hier. salutis. *Exitus mortis*, q. d. ipse quos vult à morte eripit.

22. *Verticem capilli*, Chal. euellet capillos. *Perambulantium* i. perdurantium.

23. *Ex Basan conuertam*, i. expellam s. hostes. *In profundum*, q. d. submergam, vt olim in mari rubro.

24. *Vt intingat*, i. ita vt possit intingi. *Sanguine*, s. hostium *Ex inimicis ab ipso*, pro, ex ipso inimicorum sanguine, lambere possit.

25. *Ingressus*, Hier. itinera, s. cum duceres populum per desertum, i. *Sancto*, i. sanctuario, s. ibi colebatur.

26. *Præuenerunt*, Hier. præcesserunt, s. post transitum matis cantores. *In medio*, iunge cum, psallentibus.

Tympanistiarum, i. tympana pulsantium. vid. Exo 15.

27. *De fontibus*, i. o posteri, qui ex iacob velut fonte profuistis.

28. *Beniamin*, s. Tribus. *Adolescentulus*, s. minimus erat fratrum, Hier. paruus s. parua erat tribus.

Mentis excessu, i. stupore, s. ob victorias. *Naphtalim*, No. quidam, Apostolos fuisse fere ex his Tribubus.

29. *Manda*, &c. q. d. vt ere fortitudine tua.

30. *A templo*, pro, in templo.

31. *Feras arundinis*, i. hastis armatos; vel, similes feris in arundinetis latentibus. *Congregatio*, pro, qui sunt velut congregatio. *In vacis*, pro, inter vacas.

Populorum, iunge cum, congregatio. *Excludant*, s. vitæ, vel, hereditate. *Argento*, i. velut argentum.

32. *Legati*, s. ad Dei populum. *Præueniet*, i. festinabit *Manus*, s. extensa ad fœdus, seu, orationem.

34. *Ascendit*, q. d. sedet. *Ad Orientem*, s. in monte Oliueti ascendit, & ex Oriente apparet sol Dei maiestatem indicans, Hier. & Chal. à principio, s. sedet Deus.

Voci, i. verbis *Vocem*, i. vt sit vox.

35. *Magnificentia eius*, s. apparet. *Nubibus*, Hier. & Chal. cœlis.

36. *Sanctis suis*, Hier. & Chal. sanctuario suo.

LXVIII. De Christi passione.

1. *Communtabuntur*, s. Christi imitatione.

2. *Aqua*, s. afflictionum. *Animam*, q. d. adeo premor, vt de vita periclitor.

3. *In limo*, Chal. tanquam in limo. *Profundi*, pro, profundo. *Non est substantia*, i. consistentia, Hier. non possum consistere, Chal. non est consistendi locus.

Altitudinē maris, Hier. profundum aquarum, s. tribulationum. *Tempestas*, s. malorum, Hier. flumen.

4. *Laboraui*, Chald. lassatus sum. *Spero in Deum*, i. à Deo expecto auxilium.

5. *Super*, i. plusquam. *Gratis*, i. sine causa. *Confortati*, i. roborati.

6. *In sapientiam*, &c. q. d. me non esse, vt illi putant, stultum, aut peccatorem.

7. *In me*, i. propter me, s. si me viderint à te deseri.

Virtutum, Hier. exercituum. *Confundantur*, i. erubescant, repetitio *Super me*, i. propter me.

8. *Propter te*, s. quod tibi seruirem. *Confusio*, i. pudor.

9. *Extraneus*, i. velut extraneus.

10. *Zelus*, &c. i. studium cultus tui. *Comedit*, Chald. consumpsit. *Ceciderunt*, &c. q. d. me cruciarunt.

11. *Operui*, i. abscondi, seu humiliari. *Factum in opprobrium*, i. probro datum.

12. *Cilicium*, Hier. & Chal. saccum. *Parabolam*, i. similitudinem, s. de misero loquentes, mihi eū cōparabant.

13. *Porta*, s. urbis, q. d. primores ciuitatis. *Psallebant*, q. d. de me cantilenas componebant. *Vinum*, q. d. in tabernis sedentes.

14. *Ad te*, s. dirigo. *Tempus beneplaciti*, s. veniet, quo me liberares. *In veritate*, s. qua opem promisisti.

Salutis, Chald. redemptionis.

15. *Luto*, s. malorum.

16. *Vrgent*, i. claudat. *Puteum*, Chal. gehenna.

17. *Benigna*, i. suavis, vel copiosa.

18. *Auertas*, Hier. abscondas, Chal. auferas.

Puero, i. seruo.

19. *Intende*, Hier. & Chal. accede. *Propter inimicos*, Chal. vt non se efferant inimici.

20. *Reuerentiam*, Hier. verecundiam, Chal. ignominiam.

21. *Expectaui*, s. adeo erant assidue calamitates.

Sustinui, Hier. expectaui. *Contristaretur*, s. condolens mihi.

23. *Fiat*, i. vertatur Aug. non est oprantis, sed prophetantis. *Mensa*, i. scriptura. *Retributionem*, s. eorum quæ merentur. *In scandalum*, Hier. ad corruendum.

24. *Incurua*, q. d. fac destituantur viribus.

27. *Percussisti*, i. afflixeras, Chal. vulnerasti.

28. *Appone in quitatem*, i. punitionem, vel q. d. permittite eos cadere in peiora.

In iustitiam, q. d. ne iustifices, Chal. in ecclesiā iustorum.

29. *Viuentium*, s. apud te, q. d. ne sint de tuorum numero, vt statim explicatur.

30. *Suscepit*, Græ & Hier. suscipiat.

32. *Cornua producentem*, &c. q. d. tenerum.

35. *Cœli*, & terra, Chal. Angeli cœlorum, & habitatores terræ.

36. *Ædificabuntur*, pro, reedificabuntur. *Hereditate acquirant*, Hier. & Chal. possidebunt.

LXIX. Oratio in tribulatione.

1. *IN rememorationem*, Hieronymus, ad recordandum.

2. *Intende*, i. attende.
 3. *Reuereantur*. Hier. erubescant.
 4. *Mihi*, i. de me, Chald. contra me. *Euge, euge*, Hier. vah, vah, Heb. heah, heah.
 5. *In te*, i. de te, seu, propter te. *Semper*, iungendum cum, qui diligunt. Dicere debent semper tales, laudetur Dominus, seu, vt vulgo solet, Deo gratias.
Salutare, Chal. redemptionem.

LXX. *Oratio in persecutione.*

1. **N**on confundar, i. ne me permittas confundi.
In aeternum, i. vnquam.
 2. *In tua iustitia*, i. per tuam iustitiam: iusti enim est ignoscere. Forte iustitiam vocat misericordiam, vt interdum solet.
 5. *Patientia*, Hier. expectatio, Chal. spes. *Iuuentute*, Hier. adolescentia, Chal. pueritia.
 6. *In te confirmatus*, Hier. à te sustentatus. *Ex utero*, i. à conceptione mea. *Cantatio*, Hier. laus, q. d. te assidue laudo.
 7. *Prodigium*, Hier. portentum, q. d. quem multi auerfarentur.
 8. *Tota*, i. omni.
 10. *Dixerunt mihi*, Chal. dixerunt contra me malum. *Custodiebant*, Hier. & Chal. obseruabant, i. insidiantes. *In unum*, Hier. pariter.
 13. *Confusione*, Hier. opprobrio.
 15. *Litteraturam*, q. d. etsi illiteratus, Chald. numerum s. beneficiorum Dei.
 16. *Potentiam*, s. cognoscendam, seu contemplandam, seu, prædicandam, Hier. fortitudine, q. d. nititur in omnibus Dei virtute. *Iustitia*, i. perfectionis, vel, misericordie, vtrumque enim solet significare.
 17. *Vsq̃ueniunt*, s. docuisti, *Pronunciabo*, i. prædicabo.
 18. *Et vsque*, pro, etiam vsque, s. pronunciabo; vel, ne derelinquas. *Senium*, i. vltimam ætatem, Aug. *Danec annunciam*, i. adeo vt possim annunciare. *Brachium*, i. potentiam, vt statim explicatur.
 19. *Vsq̃ue in altissima*, i. excelssimam, seu maximam Chal. vsque ad cœlos.
 20. *Ostendisti*, i. experiri fecisti. *Conuersus*, pro, iterum. *Abyssus terra*, i. sepulcro, vel, inferno, vel, calamitatum profunditate. *Iterum*, Heb. conuersus. pro, iterum, seu, rursus.
 21. *Magnificentiam*, i. magnificam erga me liberalitatem. *Conuersus*, i. iterum.
 22. *Nam*, Chal. sed. *Vasis Psalmi*, Chald. instrumentis musicis. *Veritatem*, i. fidem in promissis, s. celebrabo.
 24. *Tota*, i. omni. *Meditabitur*, i. loquetur, Chal. annuntiabit. *Confusi*, & *reueriti*, i. pudore & verecundia affecti.

LXXI. *De Christi Regno.*

1. **I**n Salomonem, s. Christi figuram, Chald. per manum Salomonis dictus. *Iudicium tuum*, i. recte iudicandi rationem. *Regi*, s. Salomoni, seu Christo.
Et iustitiam, &c. repetitio *Regis*, Chald. David Regis.
 2. *Iudicare*, i. ad iudicandum. *Pauperes*, i. afflictos.
 3. *Suscipiant*, s. à te vel à Rege. de quo supra.
Montes, i. primores, seu præfecti. *Populi*, i. ad populi

regimen, & vtilitatem. *Et colles*, &c. iunge sic montes, & colles; pacem, & iustitiam.

4. *Saluos faciet*, i. liberabit.
 5. *Permanebit*, s. in Regno. *Cum sole*, Hier. quamdiu erit, sol, s. perpetuo. *Ante*, i. coram, s. quamdiu erit luna. Hier. vltra.
 6. *Descendet*, s. in terram, vel in vterum Mariæ. *Sicut pluuia*, &c. q. d. quiete, vel sine corruptione, vel, cum copia bonorum.
 7. *Orietur*, Hier. germinabit, Chal. multiplicabitur. *Iustitia*, Hier. & Chal. iustus. *Auferatur*, Hier. non sit, q. d. semper. *Luna*, i. mortalitas. Aug.
 8. *A mari vsque ad mare*, Chald. ab extremo maris Mediterranei vsque ad extremum maris Oceani. Aug. toto orbe: totus enim Oceano cingitur. *Flumine*, Græc. fluminibus, Chal. Euphrate.
 9. *Lingent*, i. osculabuntur, s. in signum reuerentiæ.
 10. *Tharsis*, i. maris. *Insula*, i. Insulani. *Saba*, Regio est Æthiopix, & per D. scribitur. Vide 3. Reg. 10.
Dona, Hier. tributum.
 13. *Parcet*, Chal. miserebitur. *Saluos faciet*, Chald. redimet.
 14. *Vsuris*, Chal. oppressione. *Honorabile nomen*, Hier. & Chal. pretiosus sanguis.
 15. *Viaet*, s. diu in Regno. *Dabitur*, i. offeretur.
De ipso, pro, ipsum, s. Christum, Hier. orabunt de eo i. pro eo, s. Rege Salomone, seu potius pro Christi aduentu, seu Regno. *Tota*, Chal. omni.
 16. *Firmamentum*, s. tritici. sic Psal. 104. Firmamentum panis contriuit, Hier. memorabile triticum, Chal. substantificus panis. *In summis montium*, Hier. & Chal. in capite montium. *Super extollatur*, &c. q. d. erit altissimus. *Super Libanum*, i. Libani arbores.
Eius, s. Christi. *Florebunt*, Chal. germinabunt.
De ciuitate, i. ciues, vel, pro, in ciuitate. *Sicut fœnum*, i. herba, q. d. in magna copia.
 17. *Sit*, Hier. & Chal. & Græc. erit. *Ante*, i. coram, q. d. quamdiu sol erit, Hier. vltra. *Permanet*, Hier. perseuerabit, Chal. antequam creatus esset sol, præparatum erat nomen eius. *In ipso*, Chald. in merito eius. *Magnificabunt*, Græc. & Hier. beatificabunt, Chald. benedicent.
 18. *Solus*, s. propria virtute.
 19. *Maiestas*, Hier. & Chald. gloriæ. *Maiestate*, Hier. gloria, Chal. splendore gloriæ. *Fiat, fiat*, Hier. & Chald. Amen & Amen. Defecerunt, &c. Apparet hunc fuisse vltimum David Psalmum, etsi hoc loco positus sit.
Laudes, Hier. & Chal. orationes.

LXXII. *De pijs & impijs.*

Asaph, s. traditus decantandus. *Israel*, Datius est.

2. *Effusi sunt*, Chal. vacillauerunt, q. d. pene à via declinaui, seu, lapsus sum.
 3. *Zelauis*, i. indignatus sum, vel, inuidi illis prosperitatem. *Super*, Hier. contra. *Pacem*, i. prosperitatem.
 4. *Non est respectus*, &c. q. d. habent mortem non respiciendam, s. facilem, Græc. *avaydous*, q. d. despectus, siue reuolutio. ita respectus à respiciendo, Hier. non cogitauerunt

uerunt de morte sua, Chal. non terrentur, nec conturbantur ob diem mortis suæ. *Firmamentum*, s. est, q. d. cito sanantur, & conualescunt, vel, s. non est, q. d. non diu durat morbus, seu, tribulatio illorum.

5. *Labore*, i. molestiis, seu ærumnis. *Hominum*, i. qui solet hominibus accidere. *Flagellabuntur*, pro, flagellantur, q. d. prospere eis succedunt omnia.

6. *Tenuit*, i. possedit.

7. *Quasi ex adipe*, i. abundanter. *Transferunt*, &c. q. d. se totos tradunt affectibus animi; vel consecuti sunt quod optabant, in hac vita, s. explentes sua desideria.

8. *In excelso*, i. edito loco, q. d. aperte, Hier. de excelso.

9. *In cælum*, i. contra cælum, seu, Deum, Chal. in sanctos cælorum. *Os*, s. blasphemando. *In terra*, Chal. in iustos terræ, q. d. & contra Deum, & contra homines loquuntur.

10. *Hic*, i. hoc loco, Hier. huc, q. d. aspiciet horum prosperitatem. *Et dies*, pro, & videbit, quod dies.

Pleni, q. d. quod viuant diutissime.

11. *Dixerunt*, s. iusti apud se, velut dubitantes.

Quomodo, scit, q. d. quomodo istos fert? *Scientia*, i. prouidentia. *Excelso*, Chal. altissimo, s. Deo.

13. *Ergo*, Hier. ergone. *Sine causa*, Hier. frustra.

Iustificauit, Hier. & Chal. mundaui. *Inter innocentes*, i. cum innocentibus, Hier. in innocentia, Chal. in munditia.

14. *Flagellatus*, i. afflictus. *Tota*, i. omni. *In matutinis*, q. d. statim vt surgo, incipit afflictio.

15. *Si dicebam*, &c. Hier. dixi, si narrauero sic. q. d. dixi apud me, si ita statuo, & de tota hac re decerno.

Ece nationem, &c. q. d. certe id erit reprobare iustorum vitam.

16. *Existimabam*, Hier. & Chal. cogitavi, q. d. volui huius rei causam plane intelligere. *Labor est* &c. q. d. est mihi difficillimum.

17. *Intem*, &c. q. d. donec admittat ad secreta Dei consilia. *In nouissimis*, Chal. finem, q. d. quem tandem finem habeant, & impij, & pij.

18. *Propter dolos*, i. vt decipiantur, & errent, Hier. in lubrico, Chal. in tenebris. *Posuisti eis*, i. dedisti prosperitatem, Hier. & Chal. posuisti eos, s. tali statu. *Deiecisti*, &c. pro deiiciendos à te, vbi fuerint exaltati.

20. *Somnium*, s. post quod nihil est. *Surgentium*, Hier. euigilantis. *Ciuitate*, i. mundo, Chal. in die iudicij magni, cum resurrexerint. *Imaginem*, i. apparentiam illam & splendorem.

21. *Renes mei*, &c. i. interiora mea turbata, s. præ indignatione, seu, afflictionibus, quibus me crucias.

22. *Ad nihilum*, q. d. non aduerti, quam nihil essem, quamque stultus apud te: vel, q. d. pene me tribulationes confecerunt.

23. *Semper tecum*, q. d. cum me tamen semper adiuuares, vel, cum more iumentum oneratus essem laboribus, nunquam tamen à te defeci.

24. *Voluntate*, i. beneplacito, seu gratia. *Suscepisti*, Hier. suscipies.

25. *Est*, s. quod velim præter te. *À te*, i. præ te.

26. *Defecit*, s. præ tui desiderio.

Pars, i. portio, seu, hæreditas.

27. *Fornicantur*, s. adhærendo creaturis.

Abste, s. recedendo.

28. *Prædicationes*, i. opera digna prædicatione, Chal. præcepta apostolatus tui.

Filia Sion, i. Ierusalem, s. Ecclesiæ.

LXXIII. *De Ierusalem in figura Ecclesiæ.*

1. *Intellectus*, Hier. eruditio. *Vt quid*, i. quare. *In finem*, Chal. in æternum.

Pascua tua, i. quas pascis.

2. *Possedisti*, Chal. acquisiisti. *Ab initio*, i. iam pridem, seu, olim, vel, à multis sæculis. *Redemisti*, Chal. redemisti ex Ægypto. *Virgam*, i. sceptrum, Chal. tribus. *Hæreditatis tua*, i. populi, quem velut hæreditatem possides. *Mons*, s. vastatus est, Hier. montem, s. redemisti, seu, possedisti.

3. *In finem*, i. penitus, s. perdendo eos, vel, q. d. semper durantes, Chal. in perpetuum. *Malignatus est*, Hier. mala egit. *Sancto*, Hier. & Chal. sanctuario.

4. *Gloriati sunt*, s. contra te Hier. fremuerunt.

Solemnitatis, pro, loci solemnitatum, s. templi.

Signa sua, i. vexilla, *Signa*, pro, signa inquam sua; vel pro, in signa, s. victoriæ, Hier. in trophæum.

5. *Non cognouerunt*, s. quantum deferendum esset templo. *Sicut*, in exitu, &c. q. d. vt in portis ciuitatum fieri solet super excelsa loca. est autem coniungendum cum, posuerunt, &c. potest & summum de templo intelligi.

6. *Eius*, s. domus tuæ. *In id ipsum*, i. simul, q. d. pariter omnes.

7. *Sanctuarium*, i. templum. *In terra*, potest coniungi cum præcedentibus, q. d. vbi in terra coleris, Chal. cum sequentibus iungit sic, ad terram prostrauerunt.

Nominis tui, Chal. in quo inuocatum est nomē tuum.

8. *Cognatio*, Hier. posteri, Chal. filij. *A terra*, i. ne celebretur in terra, Hier. & Chal. in terra.

9. *Signa*, s. liberationis nostræ, vel, solita miracula, Chal. signa quæ dederunt nobis Prophetæ. *Non cognosceat*, q. d. videtur Deus nos non cognoscere, Hier. & Chal. non est apud nos qui sciat vsquequo, s. hæc mala duratura sint.

10. *Irritat*, Hier. blasphemabit, Chal. abominabitur.

In finem, Chal. perpetuo.

11. *Auertis*, s. ab ope ferenda. *Et dexteram*, explicatio est, seu repetitio. *De medio sinu*, s. cessans proferre, vt adiuues, Chal. de medio sinus tui educ eam, *In finem*, i. perpetuo.

12. *Ante sæcula*, Hier. ab initio, Chal. cuius Maiestas est sancta ab æterno. *Operatus est salutem*, q. d. solebat nos adiuuare. *In medio terra*, i. palam, vel, in Iudæa, quæ medium tenet locum terræ habitabilis, & operatus est, pro, operabitur.

13. *Confirmasti*, i. solidasti, Hier. dissipasti, Chal. diuisti. *Mare*, s. rubrum. *Contribulasti*, Hier. & Chal. contriuiisti. *Draconum*, i. Ægyptiorum.

14. *Draconis*, i. Pharaonis. *Escam*, s. eiecta in littus cadauera sunt esca ferarum. *Populis*, Chal. simiis, q. d. feris. Dicitur populus in scriptura aliquando etiam de belluis vt Prou. 30. Ioel. 1. *Æthiopum*, Æthiopes vocantur incolæ littorum maris Rubri.

15. *Dirupisti*, i. aperuisti, Chal. erumpere fecisti è rupe. *Ethan*, Hier. & Chal. fortes, i. magnos, s. Iordanem.

16. *Tuus*, i. à te, auctore. *Fabricatus es*, Hier. ordinasti, Chal. præparasti. *Auroram*, Chal. lunam, Hier. luminare. f. minus.

17. *Fecisti*, Hier. & Chal. statuisti, ver. Hier. & Chal. hyemem.

18. *Huius*, f. quod sequitur.

Incitauit, Hier. blasphemauit, Chal. execratus est.

18. *Bestiis*, i. feris hominibus. *Pauperum*, i. afflictorum. *In finem*, Hier. & Chal. in perpetuum.

20. *Testamentum*, Hier. & Chal. pactum. *Qui obscurati sunt terra*, pro, tenebrosi, seu, obscuri terræ, f. peccatores vel ignobiles. *Iniquitatum*, i. inique partis, aut iniquitatum plenis.

21. *Auertatur*, i. repellatur f. à te. *Humili factus*, Chald. miser. *Confusus*, f. ob repulsam. *Nomen tuum*, Chal. te.

22. *Iudica*, Chald. age, quasi dicat, tracta, seu defende.

Sunt f. prolata.

23. *Superbia*, Hier. sonitus, Chal. fremitus.

Ascendit, i. crescit.

LXXIV. De Dei iusto iudicio.

1. **N**e corrumpas, Chal. quando Dauid dixit. Ne destruas populum tuum.

2. *Confitebimur tibi*, i. laudabimus te.

3. *Cum accepero*, f. ait Deus. *Tempus*, q. d. cum erit tempus iudicandi. *Iustitias*, Hier. & Chal. recta, q. d. quod rectum est.

4. *Liquefacta*, Hier. dissoluetur. *Terra*, Chald. terræ incolæ, q. d. etsi homines deficient, tamen terra firma manebit semper. *Et omnes*, pro, id est, omnes.

Confirmasti columnas, q. d. ego eam velut columni stabilui.

5. *Cornu*, q. d. cristas.

6. *Cornu vestrum*, Chal. gloriam vestram.

7. *Ab Oriente*, f. est, qui possit à Dei ira eripere.

9. *Calix*, f. diuinæ punitionis. *Vini meri*, i. potentis iræ. *Misto*, f. non aqua ut solet, sed altero vino (ideo enim dixit meri) seu, misto acerbitate supplicij, Chal. mistione amaritudinis. *Inclinauit*, i. effudit. *Ex hoc in illud*, i. in diuersas partes. *Exinanita*, i. exhausta, q. d. semper est unde puniat iniquos.

10. *Annunciabo*, f. Dei opera, seu, iustitiam.

Deo, i. in Dei honorem.

11. *Cornua*, i. potentiam. *Confringam*, f. ait Deus.

LXXV. De protectione Dei.

1. **A**d Assyrios, i. de victoria contra Assyrios.

2. *Magnum*, f. esse agnoscitur, seu, magni fit.

3. *Pace*, Hier. Salem, Chald. Ierusalem. *Locus*, Hier. tabernaculum, Chal. domus sanctuarij.

4. *Potentias*, i. vires, Chald. sagittas. *Bellum*, i. bellica instrumenta, Chal. acies belli.

5. *Illuminans*, i. adiuuans, seu, fauens. *Montibus*, i. cœlis. Naz. ab Angelis. *Æternis*, i. nunquam interituris.

Inspicientes, f. hostes, Hier. superbi.

Somnum, f. mortis. *Nihil*, f. quo se defenderent.

Dimittarum, i. diuites, seu potentes.

7. *Increpatione*, q. d. te obiurgante, & puniente.

Dormitauerunt, i. mortui sunt.

8. *Ex tunc ira tua*, i. ex quo tēpore fueris iratus, vel, ex eo tempore, quo cœperunt peccare, es illis iratus.

9. *Auditum fecisti*, i. pronuntiaisti. *Iudicium*, q. d. sententiam contra hostes. *Terra*, i. terreni.

Quiem, f. à persequendo iustos.

11. *Confitebitur*, f. ob iustam iniquorum punitionem.

Et reliqua, cogitationis, q. d. & reliquæ cogitationes.

Agent, f. celebrando tuam iustitiam.

12. *In circuitu eius*, i. circum altare eius.

Aufertis, i. offerre soletis.

13. *Aufert spiritum*, i. vitam, seu animam, Chald. comprimit tumorem.

LXXVI. De Dei ope in tribulatione.

1. **P**ro Ithitun, Hier. super Idithun, q. d. datus Idithun ad cantandum.

2. *Intendit mihi*, Hier. exaudiuit me.

3. *Manibus*, f. extensis. *Contra eum*, i. coram eo.

Renuit, f. ob peccata mea. Hier. 2. contra Pelag.

Consolari, f. extra Deum.

4. *Delectatus sum*, f. cogitans Dei misericordiam.

Exercitatus sum, f. meditando. *Defecit*, f. præ mœrore, vel intentione meditationis fatigatus.

5. *Anticipauerunt*, i. anteuertunt. *Vigilias*, i. vigiliarum custodes, q. d. ante illos surgebam, seu vigilabam. *Et non sum locutus*, q. d. adeo ut loqui non possem aut non liberet.

6. *Dies*, f. quibus tuos eripere solebas. *Æternos*, q. d. æternam felicitatem, Hier. sæculorum, i. superiorum temporum.

7. *Scopebam*, i. velut fodiens scrutabar, vel verrebam. ut sit, q. scopebam, vel scopabam.

8. *Numquid*, sub. dicebam apud me. *Complacitor*, i. placator, seu, propitius quidam legunt, complacitor.

9. *In finem*, Chal. in æternum. *A generatione*, &c. i. perpetuo repetitio.

10. *In ira*, i. præ ira.

11. *Cœpi*, f. intelligere quod sequitur, nempe Deum uti vicissitudine nunc affligendo, nunc liberando, vel, cœpi aliter vitam instituere per Dei gratiam; vel, sapere, vel, respirare, seu, recreari.

12. *Quia memor ero*, q. d. libenter enim recordor.

Ab initio, f. factorum.

13. *Adinventionibus*, i. consiliis.

14. *In sanctis*, i. sanctitate, Chal. sanctæ.

15. *Virtutem*, Hier. potentiam.

16. *Brachio*, i. potentia. *Et Ioseph*, Chald. quos enutrit Ioseph, f. in fame.

17. *Timuerunt*, i. velut timentes, recesserunt, f. in mari rubro.

18. *Sonitus aquarum*, i. pluuiæ, f. solet te præcipiente decidere, vel, olim decidit. *Vocem*, i. tonitrua.

Etenim, pro, etiam. *Sagitta*, f. fulgura, vel, grando, aut fulmina. *Transseunt*, i. transire solent, Hier. & Chald. discurrant.

19. *Vox*, scil. auditur, seu audita est. *In rota*, i. mundo sphærico, vel, in currib. Pharaonis. *Cornuscationes*, Hier. fulgura. *Terra*, i. terræ habitatores.

20. *Mari*, f. rubro, cum populum tuum præcederes.

Non

Non cognoscuntur, Hier. & Chald. non sunt agnita, & re-
ducta in locum suum aqua.

21. *In manu*, Chal. per manum, i. ministerium.

LXXVII. De Dei operibus.

2. **I**n *Intellectus*, Hier. eruditio, Chald. intellectus Spiritus
sancti. *Asaph*, Chal. per manum Asaph.

Legem, i. institutionem.

2. *Parabolis*, i. sermonibus reconditis. *Propositiones*,
Hier. & Chald. ænigmata, i. occulta quædam, seu vulgo
ignota Ab initio, s. gesta, Hier. antiqua.

3. *Quanta*, sub loquar, Hier. & Chal. quæ.

4. *Altera*, Hier. sequenti *Narrantes*, s. Patres.

5. *Et suscitauit*, & abundat *Suscitauit*, i. de nouo dedit.
suscitare enim est de nouo facere *Testimonium*, i. legem:
vt statim repetitione explicatur, Chald. testamentum.

Quanta, Hier. & Chal. quæ.

6. *Altera*, Hier. subsequens.

7. *Exquirant*, Hier. & Chald. custodiant.

8. *Praua*, Hier. declinans, Chal. rebellis. *Exasperans*, s.
Deum, Hier. & Chal. prouocans, s. Deum ad iram.

Direxit, Chal. direxit ad Dominum Hier. præparauit.
Non est creditus cum Deo, Hier. non credidit Deo, Chal.
non fuit fidelis in Deum.

6. *Ephrem*, i. Ephraim, s. Israël. pars pro toto.

Arcum, i. arcus sagittas. *Conuersi sunt*, Hier. & Chald.
terga verterunt, s. facti hostibus inferiores ob peccata.

10. *Non custodierunt*, Chal. eo quod non obseruassent.
Testamentum, Hier. & Chal. pactum.

12. *Campo*, Hier. regione. *Taneos*, ciuitas est Ægypti
regia, Heb. Tsoan hoc loco, at Jerem. 43. Hier. & Chald.
Tach panches, 70. Taphnes, cum tamen hic 70. Tane-
os, Chal. Tanes.

13. *Quasi in vitro*, i. in vnum locum coactus Hier. quasi
aceruum.

14. *Diei*, Hier. & Chald. per diem. *Ignis*, i. columna i-
gneæ.

15. *Abyssus*, i. copia aquarum.

17. *Excelsus*, s. Deum, *In aquoso*, Chald. deserto arido,
Hier. inuio.

18. *Tentauerunt*, s. velut periculum facientes, quantum
posset.

20. *Panem*, i. cibum, carnes enim optabant.

21. *Distulit*, i. abiicit, s. illos, vel significatur dilatio in-
gressus in terram promissam, Chal. iratus est.

Ignis, vide Num. 11. In. i. contra.

22. *In Deo*, Chald. Deo. *In alutari eius*, q. d. salutem ab
ipso.

23. *Ianuas*, i. velut ianuas Cæli, i. aeris, seu, nubium.

24. *Cæi*, i. ex aere decidentem.

25. *Angelorum*, i. Angelorum opera factum. vel q. d.
cælestem, seu dignum Angelis, Hier. fortium, s. Ange-
lorum.

26. *Transtulit*, Græc. & Hier. abstulit, q. d. fecit ne fla-
rerille ventus, sed qui sequitur. Quidam tamen pro in-
citauit, seu, impulit, accipiunt. Quod si is est sensus, pro
eodem Auster & Africus accipiendus, vt sit repetitio,
Chal. intulit. *Austrum*, Hier. Eurum, s. Eurus erat respe-
ctu deserti, at respectu Iudææ, Auster.

Aphricum s. ab Occidente, respectu deserti.

27. *Carnes*, s. coturnices.

29. *Desiderium*, i. quod optabant.

31. *Pinguis*, i. primarios, Chal. robustos. *Electos*, i. præ-
cipuos, Chal. iuuenes. *Impeduit*, Chal. prostrauit.

32. *In omnibus hiis*, i. post hæc omnia. *In mirabilibus*,
Chal. miraculis.

33. *In vanitate*, i. euanescentes. *Cum festinatione*, i. cito.

34. *Eos*, i. aliquos eorum. *Quarebant*, s. alij.

Diluculo, i. cito.

35. *Rememorati*, i. recordati.

36. *Dilexerunt*, i. diligere finxerunt. *Mentiti sunt*, i. a-
morem simularunt.

37. *Cum eo*, i. erga eum. *Testamento*, Hier. & Chal. pacto.

38. *Fiet*, fut. pro præteritis. *Abundauit*, vt auerteret,
Hier. multumq; auertit. *Omnem*, s. quam illi merebantur
vel q. d. nullam: vt sit Heb.

39. *Caro*, q. d. fragiles. *Vadens*, scil. sponte sua, & facile
in malum, vel in mortem. *Rediens*, s. in bonum, vel in vi-
tam.

40. *Exacerbauerunt*, i. irritauerunt, *In aquoso*, Hier. so-
litudine.

41. *Conuersi sunt*, i. ad ingenium redierunt, vel q. d. ite-
rum.

42. *Manus*, i. operum.

43. *Sicut posuit*, pro, vt posuisset.

44. *Imbres*, Hier. riuos.

45. *Canomyiam*, Hier. omne genus muscarum. Not.
quod Hier. *κνίμια*, legendum ait, non *κνίμια*, Chal.
mulsionem ferarum.

46. *Erugini*, Hier. & Chald. brucho.

48. *Possessiones*, Hier. iumenta, Chal. armenta.

Ignis, s. misto cum grandine. *Malos* i. malum inferentes
seu nocentes.

50. *Viam fecit*, & c. q. d. progressusque in ira sua.

A morte, i. quin occideret.

51. *Omnis laboris*, Hier. partus, s. maximus in partu la-
bor. *Quidam*, roboris, vertunt; vt Gen. 49. s. primogeniti
sunt primitiæ roboris patrum. *Cham*, i. Ægyptiorum,
qui ex Cham.

52. *Perduxit*, i. deduxit.

53. *In spe*, Hier. cum fiducia, Chald. secure.

54. *Sanctificationis*, i. sanctuarij. *Acquisiuit*, scil. eiectionis
Chananeis. Hier. possidet. *Distributionis*, i. quo diuisa est
illis terra.

55. *Eorum*, i. gentium expulсарum.

56. *Testimenta*, i. præcepta.

57. *Et patres*, s. non seruauerant *prauum*, s. aliter iaciens
tem sagittam, quam velles.

58. *Sculptilibus*, i. idolis. *Emulationem*, i. indignatio-
nem.

59. *Spreuit*, supra eandem vocem Hebraicam verte-
runt, distulit. Hier. autem vtrobique vertit, non distulit,
Chal. iratus est. *Ad nihilum redigit*, Hier. proiecit, Chald.
abominatus est.

60. *Reliquit*, Hier. & Chald. reliquit. *In hominibus*, i. in-
ter homines.

61. *Virtutem*, i. arcem, vnde sibi videbatur inuicti. Aug.
Chal. legē. *Pulchritudinem*, Hier. decorē. s. arcem, repetitio.

62. *Conclusit*, in gladio, i. tradidit hostibus.

63. *Ignis*,

63. *Ignis*, s. belli vis, vel vrbis incendium, vel Dei ira. *Non sunt lamentata*, Hier. nemo luxit, s. occisas.
64. *Vidua*, s. occisa. *Non plorabantur*, q. d. nemo erat, qui fletet mortuos.
65. *Excitatus*, s. contra hostes. *Crapulatus à vino*, i. plenus vino Hier. post crapulam vini.
66. *In posteriora*, q. d. terga vertētes, Chal. hæmorrhoidibus, s. ea plaga affecti Philistæi. *Sempiternum*, q. d. quod nunquam eluere poterunt.
67. *Ioseph*, Chald. quod tetenderat in termino. *Ioseph*, s. in Silo vrbe Ephraim. *Ephraim*, i. reliquas tribus. *Elegit*, s. ad regnum.
68. *Vnicornium*, q. d. alto & forti loco. *Sanctificium*, Hier. & Chald. sanctuarium. *Terra*, s. Iuda.
71. *Seruum*, Hier. & Chal. populum.
72. *Pauit eos*, Chal. regnavit super eos.
- Innocentia*, Hier. simplicitate, Chal. integritate.
- Intellectibus*, Hier. & Chal. prudentia.
- Manuum*, i. qua usus est in operibus. J

LXXVIII. De fidelium hostibus.

1. **P**omorum custodiam, i. desertam, vt solent deferi pomorum custodiæ pomis collectis, Chal. in desolationem.
2. *Morticina*, i. cadauera seruorum tuorum, i. te colentium. *Sanctorum*, i. tibi dedicatorum, s. fidelium, qui professione sancti.
3. *Tanquam aquam*, i. abundanter, Aug.
5. *In finem*, Chal. in perpetuum, q. d. semperne? *Zelus*, i. indignatio.
6. *Effunde*, prophetat, non optat Aug.
7. *Comederunt*, Chal. dissipauerunt. *Locum*, Chald. domum sanctuarii. *Desolauerunt*, i. vastauerunt, seu in solitudinem redegerunt.
8. *Antiquarum*, Hier. veterum, Chald. priorum.
- Pauperes*, Hier. attenuati, Chal. miserabiles.
9. *Salutaris*, i. saluator, vel salus, eodem sensu *Nomen tuum*, i. te, vel, gloriam nominis tui; vt sit repetitio.
10. *Innotescat*, i. appareat, s. vltio, & c.
11. *Compediturum*, Hier. & Chald. victorum. *Posside*, i. serua, Chal. solue. *Mortificatorum*, Hier. interitus, Chald. traditos internecioni, q. d. morti destinatos.
12. *Septuplum*, i. perfectam vltionem. Aug.
- Improperium*, Chald. pro punitione improperij.
13. *Pascua tua*, i. quas pascis. *Annuntiabimus*, s. in hoc sæculo, nam in futuro non erit cui annuncietur. Aug.

LXXIX. De eodem.

1. **C**ommunabuntur, s. à calamitate liberati, vel à peccato. *Testimonium*, i. assertio.
2. *Qui regis*, Hier. & Chal. pastor. *Intende*, Hier. ausculta. *Ouem*, pro, oues. *Ioseph*, i. populum Israel repetitio. vocatur autem Ioseph, quod ex eo duæ tribus ortæ, habitusq; tanquam primogenitus. Vide i. Paral. 5.
3. *Coram Ephraim*, & c. Has tres tribus præcedebat Arca in deserto, vide Num. 2. *Excita*, i. fac appareat.
4. *Conuerte*, Chal. reduc à captiuitate. *Ostende faciem*, i. placido vultu aspice.
5. *Virtutum*, Hier. & Chal. exercituum. *Irafciris*, Chal.

non recipies. *Serui*, Hier. & Chald. populi, q. d. non exaudies orantem populum tuum.

6. *Cibabis*, Hier. cibasti. *Lacrymarum*, Chald. intincto lacrymis. *Potum dabo*, Hier. potasti. *Mensura*, s. maxima, Hier. & Chald. tripliciter, i. abunde.

7. *Contradictionem*, Hieron. contentionem, q. d. nobis contradicunt contendentes.

11. *Vmbra*, Chal. vmbra sanctuarii. *Eius*, s. vineæ.

Arbusta, Hier. rami. *Cedros Dei*, i. altissimas, s. æquabant.

12. *Extendit palmites*, Chal. misisti discipulos.

Mare, Chald. mare magnum, *Flumen*, Chald. flumen Euphratem.

13. *Vt quid*, i. quare. *Maceriam*, Chald. sepem, s. protectionem.

14. *Exterminauit*, Hier. vastauit. *Aper*, pro, apri, s. hostes feri. *Singularis ferus*, i. porcus syluestris, vt est Græc.

16. *Perfice*, i. restitue integritati. *Super filium hominis*, Chal. propter Regem Christum. *Confirmasti*, i. roborasti. *Tibi*, i. apud te, vel, tua virtute.

17. *Incensa*, s. est vinea. *Suffossa*, Hier. dirupta, Chal. excisa. *Increpatione*, i. indignatione, vel, punitione. *Peribūt*, s. qui eam vastant.

18. *Fiat*, Chal. sit. *Dextera tua*, i. quem dextera tua defendis. *Filius hominis*, Chal. hominem.

19. *Discedimus*, Hier. & Chal. recedemus.

A te, Chal. à timore tui.

20. *Virtutum*, Hier. & Chal. exercituum.

LXXX. De festis & cultu Dei.

1. **T**orcularibus, i. ecclesiis; vnde vinum exprimitur cœleste, Chald. in cithara allata de Gath, scil. cantandus.

2. *Exultate*, i. cum exultatione laudate.

3. *Date*, i. pulsate, seu, proferte. *Psalterium*, hic apparet Psalterium esse musicum instrumentum.

4. *Buccinate*, Hier. & Chal. clangite. *Neomenia*, i. nouilunio, Chald. in mensis Tisri, s. Septembri; cuius prima die celebrabatur memoria Ægyptiacæ liberationis tuba cornea, itemq; data Legis.

5. *Præceptum*, s. ita faciendi. Hier. legitimum. *Iudicium*, i. mos, seu ritus, aut institutum.

6. *Testimonium*, i. præceptum, vel q. d. ad testimonium, seu memoriam accepti beneficii. *Ioseph*, i. Ioseph posteris, q. d. Israele. *Linguam*, s. Ægyptiacam olim, vel, Dei in Sinai loquentis.

7. *Diuerit*, i. liberauit.

8. *In tribulatione*, s. Ægypti. *Tempestatis*, s. excitatæ cōtra Ægyptios, vel q. d. in Sinai, cū tonitrua personarent, & fulgura, vt est Exod. 20. vel q. d. te veluti in tempestate abscondi, seu protexi.

9. *Contestabor te*, i. testificabor tibi, s. quid à te velim.

11. *Dilata*, & c. q. d. pete sane largiter; dabo enim quod postulaueris.

12. *Intendit*, i. obtemperauit. Hier. credidit, Chald. acquieuit.

13. *Dimisi*, i. permisi incedere. *Ad inuentionibus* Hier. & Chal. consiliis.

15. *Pro nihilo*, i. nullo negotio. Hieron. quasi nihilum, Chald. breui. *Forstā*, pro, vtique, Græc. est particula poten-

potentialis. *Humiliaſſem*, i. depreſſiſſem, ſeu perdiſſem.

16. *Mentiti ſunt*, pro, mentiti eſſent, q. d. ſe ſubieciffent Deo, etſi ficto animo, ſ. timentes potentiam, vel, q. d. Iſraelitæ mali violauerunt fidem datam Deo, Hier. negabunt eum. *Tempus*, ſ. quo punientur: vel, q. d. fuiſſetq; eorum, i. Iudæorum vita perpetuo tranquilla, ſeu proſpera, ſ. ſi me audiſſent, Chal. furor.

17. *Et cibauit*, q. d. cum tamen cibauerit olim.

Adipe, i. medulla. *Petra*, ſ. educentes aquas miraculo. *Melle*, i. dulci aqua.

LXXXI. *De Iudiciis.*

1. *Synagoga*. Hier. cœtu, Chal. congregatione.

Deorum, i. Iudicum. *Deos*, Chald. iudicum.

Diudicat, i. examinet, Chal. iudicat, ſ. eorum iudicia: ſeu damnat modo ſequenti.

2. *Iniquitatem*, i. inique. *Facies*, &c. q. d. perſonas accipitis, & in gratiam hominum male iudicatis.

3. *Iudicate*, i. ius dicite. *Egeno*, Chal. miſerabili.

Humilem, i. afflicto. Chal. miſerum. *Iuſtificate*, i. innocentes declarate.

5. *Nescierunt*, Chal. nescierunt bonum operari.

Intellexerunt, Chal. intellexerunt legem. *Moueantur*, &c. q. d. cum ipſi ſint qui ceteros ſtabilire deberent, ſunt inſtabiles, vel, q. d. prius terra mouebitur, quam ipſi mutantur, Chal. propterea mouentur, &c. q. d. ideo Deus concutit flagellis orbem.

6. *Dij*, Chal. velut Angeli. *Filii*, *excelfi*, i. Dei Chald. Angeli excelfi. *Homines*, ſ. abiecti, & viles, Heb. Adam. quod ſolet, ſignificare hominem vilem; vt contra ſenobilem, ſeu ſtrenuum virum.

7. *Principibus*, i. tyrannis, vel dæmonibus. *Cadetis*, ſ. ex veſtro ſtatu, Deo puniente, vel, in infernum deiicie mini.

8. *Surge*, q. d. exere potentiam tuam. *Hæreditabis*, pro, hæreditas, i. poſſides, vt qui hæreditatem propriam.

In omnibus gentibus, pro, omnes gentes.

LXXXII. *Oratio contra hoſtes.*

1. *Canticum Pſalmi*, i. canticum excellentiſſimum. *Cnam* duo ſubſtantia coniuſcta faciunt ſuperlatiuum, Heb.

2. *Taceas*, i. diſſimules, Chal. ceſſes, ſ. iuuare.

Compeſcaris, i. cuncteris, Hier. & Chal. quieſcas.

3. *Sonnerunt*, Hier. tumultuari ſunt, Chal. fremunt.

Extulerunt, ſ. ſuperbe contra tuos.

4. *Super*, Hier. contra. *Malignauerunt*, i. malum iniierunt.

Sanctos tuos, Heb. abſconditos tuos i. à te protectos.

5. *De ge ne*, Chal. ne ſint populus.

6. *Testamentum*, Hier. & Chal. fœdus.

8. *Gabal*, Chal. Gabalitæ ſunt vero hi populi Idumæe. vide Gen. 36. *Alienigena*, Chal. Paleſtini, Hier. Paleſtina.

9. *Aſſur*, Chal. Sennacherib, Rex Aſſyriæ.

Filii Loth, ſ. Ammonitis, & Moabitæ.

11. *Diſperierunt*, pro, qui diſperierunt. *In Endor*. villa eſt non longe à Thabor, Chal. ad fontem Dor. vide Iud. 4 & 5. *Stercus*, Hier. ſterquilinum, q. d. computruerunt more ſterquilinii.

13. *Hæreditate*, pro, velut hæreditatem. *Sanctuarium*,

terram ſanctam.

14. *Vt rotam*, ſ. loco declinui metam.

15. *Montes*, i. ſyluas montium repetitio.

16. *Perſequeris*, &c. futura pro imperatiuis.

Tua, i. à te excitata contra eos.

17. *Et quarent*, i. vt cogatur quærere, ſ. tibi reconciliari.

19. *Et*, pro, vt *Nomen tibi Dominus*, i. te ſolum eſſe verum Domini.

LXXXIII. *De deſiderio Dei.*

1. *Pro torcularibus*, i. iis qui tribulatione premuntur, Chal. in cithara allata de Gath, ſ. cantandus.

Filiis Chore, ſ. datus ad cantandum.

2. *Delecta*, i. amabilia, ſeu, ſuaui. *Tabernacula*, ſ. cæleſtia, vel pro, tabernaculum, à quo Dauid aberat.

Virtutum, Hier. exercituum.

3. *Deſicit*, ſ. præ deſiderio. *Cor meum*, & caro, i. anima & corpus. *Exultauerunt*, in, i. exultando optant, Hier. laudabunt.

4. *Etenim paſſer*, &c. q. d. habent paſſeres quod ego tantopere opto. *Nidum*, ſ. prope altare. *Turtur*, Hier. auis. *Altaria*, pro, nempe altare.

6. *Aſcenſiones*, ſ. per virtutes ad te, q. d. id cogitat ſedulo, quo modo ad te poſſit peruenire.

7. *Quem poſuit*, ſ. illi Deus; vel, ipſe ſibi conſtituit in quo degere: el, q. d. in quo poſitus eſt. *Benedictionem*, i. dona. *Dabit*, ſ. legem ſeruantibus.

9. *Virtute*, &c. Hier. fortitudine in fortitudinem, q. d. ſient in dies fortiores. *Sion*, ſ. cæleſti.

10. *Reſpice*, &c. q. d. faue mihi, quem in Regem vnxiſti: vel potius, noſtri per Chriſtum filium tuum miſerere.

11. *Millia*, ſ. alibi.

12. *Quia*, pro, certe. *Veritatem*, ſ. quæ reddit promiſſa. Aug. *Gratiam*, ſ. hic *Gloriam*, ſ. in futuro.

13. *Bonis*, Chal. beatitudine. *Innocentia*, Hier. & Chald. perfectione. *Virtutum*, i. exercituum.

Sperat, Hier. & Chal. confidit.

LXXXIV. *De redemptione per Chriſtum.*

1. *Filiis Core*, ſ. datus ad cantandum.

2. *Benedixiſti*, i. benefeciſti, vel, benefacies; vt ſint præterita pro futuris, Chal. beneuolentia proſecutus es, Hier. placatus es. *Auertixiſti*, Hier. reduxiſti, Chald. conuertixiſti. *Captiuitatem*, vel *Ægyptiacam*. vel *Babylonicam*, vel peccati.

4. *Auertixiſti*, ſ. te, Hier. & Chal. conuerſus es.

5. *Conuerte nos*, Chal. conuerte ad nos.

7. *Conuerſus*, Hier. reuertens, ſ. qui videbatur auerſus. vel q. d. ruruſum. *Viſificabis nos*, Chald. vitam præſtabis nobis.

8. *Miſericordiam*, Chal. bonitatem. *Salutare*, i. ſalutem, vel, Saluatorem Chriſtum.

9. *In me*, i. mihi. *Pacem*, i. proſperitatem, ſeu felicitatem, vel, pacem cum Deo, i. reconciliationem.

Conuertuntur ad cor, Græc. conuertunt cor ad eum.

10. *Veruntamen*, i. ſane. *Vt*, pro, ita vt. *Gloria*, q. d. vt poſſimus in Deo gloriari, vel, eius gloriæ eſſe participes: vel, Chriſti gloriā intelligit; de qua Ioan. 1.

11. *Veritas*, ſ. Dei in promiſſis. vel hominum probitas, ſeu integritas. *Obuiauerunt*, ſibi, i. ſimul reparatæ ſunt;

seu, se sunt complexæ *Iustitia*, sc. qua Deus iustificat, vel misericordia. *Pax*, sc. Dei cum hominibus.

Osculata, Chal. coniuncta.

12. *Veritas*, scil. Christus, vel q. d. apparuit Dei veritas exhibitio in terra, quod promiserat.

Iustitia, i. misericordia.

13. *Benignitatem*, Hier. bonum. *Fructum*, sc. Christum, vel opera bona.

14. *Cum*, sc. Deum, q. d. studebunt homines iustitiæ coram Deo. *Ponet*, sc. Christus, vel homo iustus.

In via, Chal. in via bona.

LXXXV. Oratio in tribulatione.

1. *Ipse*, pro, ipse.

2. *Sanctus*, i. sanctitatis studiosus, seu, tuo seruitio dicatus, Chal. misericors.

3. *Tota die*, i. omni tempore, vel omnibus diebus.

4. *Leuau*, Hier. leuo, Chal. leuabo.

5. *Suavis*, Hier. & Chald. bonus. *Mitis*, i. benignus, seu, facile ignoscens.

6. *Auribus percipe*, Hier. & Chal. exaudi.

Intende, i. attende.

7. *Clamau*, Hier. & Chald. clamabo. *Exaudisti*, i. soles exaudire, Hier. & Chal. exaudies.

8. *Diis*, i. gentium, Chal. Angelis cœlestibus.

Non est, i. opus, vel, operans.

9. *Omnes gentes*, Aug. non omnes homines.

Venient, sc. ad fidem.

11. *Et ingrediar*, Hier. vt ambulem. *Veritate tua*, i. lege tua, quæ veritatem docet. *Latetur*, Chal. vni, q. d. collige. *Vt*, pro, ita vt, vel q. d. sic latetur, vt tamen timeat.

12. *Glorificabo*, Chal. honorabo.

13. *Inferiori*, q. d. æterna morte, Hier. extremo. Potest limbus intelligi, si de Christo loquitur.

14. *Super*, i. contra. *Synagoga*, Hier. cœtus.

Proposuerunt, Hier. & Chald. posuerunt, q. d. te non timuerunt.

16. *In me*, pro, ad me, sc. vt adiuues. *Imperium*, sc. in hostes robur, Hier. & Chal. fortitudinem. *Tuero*, Hier. & Chal. seruo. *Ancilla*, sc. ecclesiæ, vel, Mariæ.

17. *Fac mecum*, &c. q. d. declarata aliquo signo te mihi esse propitium. *In bonum*, Hier. in bonitate.

Videant, Chal. videant, quod ignoueris mihi.

LXXXVI. De Ecclesia.

1. *Eius*, sc. Dei ædificantis, vel templi: est enim Græc. *αὐτῆς*. *Montibus*, scil. *Moria*, & *Sion*, qui coniuncti. *Sancti*, Hier. sanctuarij.

2. *Portas*, i. urbem, Chald. portas sanctuarij structas in *Sion* *Super*, i. plusquam.

3. *Gloriosa*, Chald. honorifica. *Dicta sunt*, scil. per Prophetas.

4. *Raah*, i. *Ægypti* à *Rahab*, i. superbo, sc. Rege, Hier. superbiæ, Chal. *Ægypti*. *Scientium*, i. agnoscendum. Prædicatur conuersio Gentium. *Alienigena*, Hier. *Palæstina*, Chal. *Palæstini*. *Puerunt*, sc. ciues. *Illic*, sc. in Ecclesia significata per Ierusalem.

5. *Nunquid*, pro, nonne. *Sion*, i. de *Sion*, seu, *Sioni*. *Homines*, i. quisque, seu, plures, sc. dicent, vel q. d. plurimi in ea nascentur, scil. per baptismum, vt coniungatur

cum natus est. *Natus est*, &c. q. d. Deus in ea natus est, sc. in Iudæa, seu cordibus credentium, vel, homo & homo natus, i. multi nati, sc. spiritualiter, vt supra dixi.

6. *Populorum*, i. vbi populi docentur, vel recensentur, q. d. ibi narrabitur quod dicimus. *Principum*, sc. Apostolorum, quorum libri pleni Ecclesiæ encomijs.

LXXXVII. Oratio afflicti.

1. *Illis* *Cor*, sc. datus ad cantandum. *Pro Mahaleth*, i. infirmitate, seu, afflictione, Hier. super chorū, Chald. pro oratione. *Respondendum*, sc. in cantu, Hier. præcinctum. *Intellectus*, Hier. eruditio.

Ezraita, i. filij *Ezrah*. Vide 3. Reg. 4.

2. *In die*, i. per diem.

4. *Inferno*, i. sepulcro, q. d. morti.

5. *Lacum*, i. foueam, seu, sepulcrum, Chald. domum victorum, i. carcerem.

5. *Mortuos*, sc. peccato. *Liber*, sc. peccato, Aug. vel q. d. liber officijs vitæ, i. similis mortuis. *Vulnerati*, Hieron. & Chal. interfecti. *Memor*, sc. vt vitæ restituas.

De manu tua, Chal. à facie maiestatis tuæ.

7. *Posuerunt*, sc. afflictiones, Hier. & Chal. posuisti.

Inferiori, Hier. nouissimo, q. d. profunda miseria. Chal. captiuitate, quæ similis est foueæ. *Tenebrosis*, scil. locis, Hier. & Chald. tenebris. *Vmbra*, i. similitudine, quamquam vmbra mortis significat magnas tenebras, vt sit repetitio.

8. *Fluctus*, i. afflictiones.

9. *Traditus*, i. coniectus in mala. *Egredisbar*, i. egredi, meque explicare inde possum.

10. *Inopia*, Hier. afflictione, Chal. calamitate.

Tota die, Chal. omnibus diebus.

11. *Mirabilia*, scil. suscitando. *Constituebuntur*, sc. mortui suscitari.

12. *Perditione*, i. interitu, q. d. iacens in sepulcro, vel inferno.

13. *Tenebris*, i. sepulcro, Chal. tenebris gehennæ.

Obluioni, i. obliuioni tradita, scil. sepulcro, repetitio est.

14. *Clamau*, pro, clamabo. *Præueniet*, q. d. maturabit.

15. *Orationem*, Hier. & Chal. & Græc. animam.

Auerti, Hier. & Chal. abscondis.

16. *Pauper*, i. afflictus, seu miser. *Exaltatus*, scil. antea per te.

17. *In me*, Hier. per me Chal. super me.

18. *Sicut aqua*, i. magna copia.

19. *A miseria*, i. propter miseriam, sc. meam, vel, ne miseria subuenirent.

LXXXVIII. De Christi regno.

1. *Ethan*, Vide 3. Reg. 4.

2. *In generationem*, &c. q. d. semper, repetitio præcedentis No. quod videtur iungendum cum, veritatem sicut æternum, cum, misericordias, q. d. æternam misericordiam tuam, & veritatem Chal. generationi, & generationi. *Veritatem* sin. promissis.

3. *Dixisti*, Hier. & Chald. dixi. *Edificabitur*, i. durabit, seu permanebit instar edificiij, Chal. mundus misericordia ædificatus est. *In ætæ*, i. iunge cum sc. q. d. *Præparabitur*, i. stabilietur. *In eis*, abundat more Hebræo.

4. *Testamentum*, Hier. & Chal. fœdus. *Electus*, pro, cū electis, Chal. cum Abraham electo meo.
 5. *Præparabo*, Hier. & Chal. stabiliam. *Sedem*, Hiero. thronum, Chal. sedem Regni, s. ecclesiam.
 6. *Confitebuntur*, i. prædicabunt. *Cœli*, i. sancti Chal. Angeli cœlorum. *Etenim*, Hier. & Chal. insuper. *Ecclesiæ*, i. cœtu.
 7. *Nubibus*, i. cœlis, *Filijs Dei*, i. Angelis, Chald. inter choros Angelorum.
 8. *Omnes*, Chal. omnes Angelos.
 9. *Virtutum*, i. exercituum. *In circuitu tuo*, Chald. cir. eundat te, q. d. per omnia tuam potentiam & maiestatem ostendis.
 10. *Potestati*, Hier. superbix, q. d. tumori, seu elationi. *Mitiga*, Hier. comprimis.
 11. *Vulneratum*, Chal. interfectum gladio. *Superbum*, Chal. superbum Pharaonem, Heb. Rahab, i. Egyptum. *Brachio virtutis*, i. potenti brachio.
 12. *Plenitudinem*, i. quidquid continet.
 13. *Mare*, s. mortuum, seu Oceanum, qui est Iudææ ad Austrum, q. d. Meridiem, Chal. habitatores Austri.
Thabor, &c. Thabor ab Occidente, & *Hermion*, ab Oriente, q. d. Oriens & Occidens. *In nomine*, &c. Hier. nomen tuum laudabunt. *Tuum*, s. est *Firmetur*, Hiero. & Chal. roboretur, q. d. ostende tuam potentiam.
 15. *Iustitia*, forte pro misericordia posita est, more scripturæ. *Præparatio*, Hier. firmamentum, q. d. thronus tuus stabilitur iusticia, & æquitate, Chal. habitatio.
Præcedent, q. d. ante te sunt semper.
 16. *Iubilationem*, i. lætari in Domino, Chal. complacere creatori suo. *Lumine*, i. favore, seu gratia.
Ambulabunt, s. iusti.
 17. *Nomine tuo*, i. te. *In iustitia tua*, i. per iustitiam tuā, s. remunerantem.
 18. *Gloria*, i. de quo gloriantur. *Beneplacito*, i. benevolentia. *Cornu*, i. robur, Chal. honor.
 19. *Domini & sancti*, Hier. à Domino, & sancto.
Assumptio, Hier. protectio.
 20. *Tunc*, i. olim *Sanctis*, s. Prophetis. *In potente*, Græ. Super potentem, Hier. super robustum, s. Davidem, vel Christum.
 21. *Confortabit*, i. roborabit.
 23. *In eo*, i. contra eum, *Filius iniquitatis*, i. homo iniquus. *Apponet*, i. poterit.
 24. *Concidam*, Chal. conteram. *A facio ei*, i. ante ipsum.
 25. *In nomine meo*, i. per me. *Cornu*, Chal. gloria.
 26. *Mari*, Chal. regionibus maris. *Manum*, Chal. imperium. *Fluminibus*, Chald. habitantibus iuxta flumina. *Dexteram*, i. imperium, seu dicionem, repetitio est.
 27. *Pater*, s. quatenus Deus ego. *Deum*, s. quatenus homo. *Susceptor*, i. protector.
 28. *Primogenitum*, i. primarium. Chal. primogenitum Regum domus Iudæ.
 29. *Testamentum*, Hier. & Chal. pactum. *Fidèle*, s. erit, i. stabile & certum.
 30. *Cœli*, Chal. quibus steterint cœli, q. d. perpetuum.
 31. *Iudiciu*, i. præceptis.
 32. *Iustitias*, Hier. cæremonias, Chal. præcepta.

33. *Virga*, i. castigatione, vt statim explicatur.
 34. *Dispergam*, Hier. & Chal. auferā. *Nocebo*, Hier. & Chal. mentiar. *Veritate*, Chal. fide, q. d. non fallā fidem datam.
 35. *Profanabo testamentum*, Hier. violabo pactum. *Faciā irrita*, i. mutabo.
 36. *Sancto*, Chal. nomine sancto, q. d. per me. *Si*, i. nullo modo, Chal. nequaquam.
 37. *Semen*, i. Christus.
 38. *Sicut sol*, s. stabilis, Chal. lucidus sicut sol. *Perfecta*, i. plena. Chal. firmata, Hier. stabilietur. *Testis*, s. huius rei ego, vel luna & sol.
 39. *Disiulisti*, i. elongasti à te Hier. & Chal. iratus es contra.
 40. *Euertisti*, Hier. attenuasti. Chal. irritum fecisti. *Testamentum*, Hier. & Chal. pactum.
Servitui, Chal. cum seruo tuo. *Profanasti*, i. velut rem profanam abiecasti. *In terra*, Chal. ad terram.
Sanctuarium, Hier. & Chal. diadema.
 41. *Sepe*, i. munitiones, Chald. castra. *Firmamentum*, Hier. munitiones, Chal. oppida. *Formidinem*, q. d. debilitasti, & timere fecisti.
 43. *Dexteram*, i. vires.
 44. *Auersisti*, Chal. vertisti retrorsum. *Adiutorium*, Hier. robur.
 45. *Destruxisti*, &c. Hier. quiescere fecisti munditiam eius, Chal. abstulisti sacerdotes, qui purificabant populum. *Sedem*, s. Regni, Hier. thronum.
 46. *Minorasti*, Hier. & Chal. abbreviasti.
Temporis, s. Regni, q. d. fecisti deficere Regnum, Hier. adolescentiæ, Chal. iuuetutis. *Confusione*, i. pudore, Hier. ignominia.
 47. *Auertis*, s. te, Hier. absconderis. *In finem*, Chal. in æternum.
 48. *Quam mea substantia*, i. vita, seu substantia, q. d. quam sum infirmus, Chal. quod creatus sum de puluere. *Vane constituisti*, Hier. frustra creasti.
 49. *Inferi*, q. d. cum sit tam brevis vita, & certa mors, cur sic permittis affligi homines? inferi intelliguntur ad quos tunc omnes descendebant.
 50. *Sicut*, Hier. & Chal. quas.
 51. *Continui*, Hier. portavi, Chal. sustinui. *Sinu*, i. animo. *Gentium*, s. opprobium.
 52. *Commutationem*, q. d. quod videaris de eo sententiam mutasse, Hier. vestigia, Chal. tarditatem vestigiorum, q. d. moram aduentus.
 53. *Fiat, fiat*, s. quod dixi de benedicendo Dominum, Hier. & Chal. Amen, & Amen.
 LXXXIX. *De vita miseris.*
 1. **M**oysi, Forte Moyses composuit, Hier. quidem ait: Psalmos 11 sc. ab hoc vsque ad 99. esse Moysis. Alii putant hunc Moysen fuisse cantorem tempore David, Chal. ait orationem esse, qua orauit Moyses, quando peccauit populus in deserto. *A Generatione*, &c. Græ. & Hie. in generatione & generatione, i. semper, Chal. in omni generatione.
 2. *Formaretur*, Chal. creata esset. *A saculo*, i. ab æterno. *In saculum*, i. in æternum. *Es*, i. existis.
Deus, pro, ô Deus.

3. *Ne auertas*, &c. i. cadere ne finas in miseriam, Hier. conuertens hominem vsque ad contritionem, Chal. redigens hominem ad mortem propter peccatum.

Et dixisti, pro, nam dixisti, q. d. qui non vis mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat *Conuertimini*, sc. ad me: Hier. reuertimini.

4. *Custodia*, Hier. vigilia.

5. *Qua*, pro, velut qua. *Transseat*, pro, transit seu transibit, id est, transire solet, sic & verba sequentia intelligantur.

6. *Decidat*, s. in mortem. *Induret*, s. in cadauere.

Arescat, s. in puluere. sic Aug. Herba quidem cadens, durefcit & arescit.

7. *Quia*, q. d. sic *Defecimus*, Hier. & Chal. consumpti sumus. *In ira*, i. per iram.

8. *Saculum nostrum*, i. vitæ decursus, seu vitia, Hier. negligentias nostras, Chal. iniquitates iuuentutis nostre. *Illuminatione*, Hier. & Chald. luce.

9. *In ira*, i. propter iram, s. te irato.

Aranea, i. tela aranæ, Chal. vapor oris in hyeme.

Meditabuntur, i. reputabuntur, q. d. fragiles, & qui rûpi facile possint.

10. *Dies annorum*, &c. pro, in ipsis diebus annorum, &c. vel, in ipsis, abundat, more H. bræo, simili phrasi dictum, Domini in cœlo sedes eius, vbi, eius, abundat. *Potentatibus*, i. robustis, q. d. si quis robustiori complexioni sit. *Amplius eorum*, i. quod ipsos excedit, q. d. quod amplius additur, vel maxima eorum pars. Hier. quod amplius est, Chal. multiplicatio eorum.

Dolor, s. est. *Superuenit*, præteritum est. *Mansuetudo*, sc. tua, q. d. benigne nos soles corripere. Hier. transiimus cito, & aduolauimus.

11. *Potestatem*, i. vim, Hier. & Chal. fortitudinem.

Pra timore tuo, i. pro vt timendus es, seu quantum timenda est ira tua.

12. *Dexteram*, i. potentiam. *Sic*, s. per flagella, vel, pro, itaque. *Eruditos*, sc. fac, q. d. fac intelligamus potentiam tuam, & timeamus.

13. *Vsquequo*, Chal. vsquequo affliges nos?

Deprecabilis, Hier. exorabilis.

14. *Repleti sumus*, pro, repleamur. Hieron. imple nos. Chal. satura nos. *Mane*, i. cito. *Exultauimus*, &c. præterita pro futuris.

15. *Humiliaſti*, Hier. & Chald. afflixisti.

16. *Et in*, pro, id est in. *Opera tua*, q. d. qui sumus à re creati & instituti *Filios*, i. posteros.

17. *Splendor*, i. fauor, seu gratia, Hieron. decor. *Dirige*, Hier. confirma. *Super nos*, i. in nobis.

X C. De fiducia in Deum.

1. *In protectione*, &c. pro, & qui in protectione eius cōmoratur.

2. *Susceptor*, i. defensor, Hier. spes, Chal. fiducia.

Sperabo, Hier. & Chal. confidam.

3. *Liberauit me*, Græc. Hier. & Chal. liberabit te.

Verbo aspero, i. calumnia, vel à re noxia.

4. *Scapulis*, pro, brachijs seu alis. *Obumbrabit*, i. reget, seu defendet. *Pennis*, Hier. alis.

Sperabis, i. confides, seu tutus eris. *Scuto*, pro, velut scuto.

10. *Veritas*, i. fides, seu cura fidelis.

5. *Timore nocturno*, i. ijs, quæ noctu solent timeri.

6. *Negotio*, i. molestia, Hier. peste, Chal. morte.

Meridiano, i. aperte oppugnante.

7. *Latere*, s. sinistro. *Mille*, s. percussit peste, vel gladio. Mille autem pro multis positum, & decem millia, pro multo pluribus. *Appropinquabit*, sc. malum illud, seu perniciēs.

9. *Quoniam*, scil. dixisti apud te. *Altissimum*, i. Deum, Græc. τὸν ὑψιστον.

10. *Malum*, i. incommodum, seu nocumentum.

Flagellum, Hier. lepra, Chal. plaga.

11. *Mandauit*, Græc. Hier. & Chal. mandabit.

12. *In manibus*, Chald. fortitudine sua. *Lapidem*, Chal. cupiditatem prauam similem lapidi.

Pedem, i. affectum.

13. *Aspidem*, per hæc quatuor animalia, diabolus intelligitur.

14. *Nomen meum*, i. me.

15. *Clamabit ad*, Hier. inuocabit, Chal. orabit.

Sum, pro, ero.

16. *Salutare*, i. salutem æternam intelligit.

Meum, i. à me datam.

XCI. De laude Dei.

2. *De sabbati*, s. cantandus.

2. *Bonum*, i. æquum. *Confiteri*, i. laudare.

3. *Ad annuntiandum*, i. vt annuntietur.

Veritatem, Hier. fidem, s. in promissis.

Per noctem, coniungendum etiam cum, misericordiā; sicut & *mane*, etiam cum, *veritatem*, sc. vtrumque die, & nocte annuntiandum.

4. *Decachordo*, i. decem chordarum, s. instrumento.

Psalterio, Hier. & psalterio, sc. aliud instrumentum significatur.

5. *Factura*, Hier. opere, Chal. operibus miraculorum, s. eorum consideratione.

6. *Magnificata*, Chal. magnifica, q. d. excellentia.

Cogitationes, q. d. consilia.

7. *Hæc*, s. quæ dixi, vel statim dicam.

8. *Apparuerint*, Chal. floruerint.

Iniquitatem, Chal. falsitatem. *Vt intereant*, pro, paulo post interibunt. *Saculum saculi*, Hier. & Chald. sempiternum.

10. *Dispergentur*, Hier. dissipabuntur, Chald. segregabuntur à congregatione iustorum in sæculo venturo.

11. *Cornu*, i. robur. *Mea*, s. erit.

Vberi, i. copiosa, q. d. vsque in senectam me. Deus misericorditer proteget.

12. *Despexit*, i. vidit. *Inimicos*, s. perire, Chald. vidit inimicorum meorum interitum.

Insurgentibus pro, de insurgentibus. *In me*, i. contra me. *Audiet*, s. punitionem, Chald. audiet vocem confectionis eorum.

13. *Palma*, viresc hæc semper, estque suauis fructu, & firmissima, & diuturnissima.

Cedrus, est statura recta & procera, odore suauis, & folijs perpetuis. *Multiplicabitur*, i. crescet, vel frondescet.

14. *Atque*, s. futuri sæculi.

15. *Multiplicabuntur*, Hier. fructificabuntur.

Vberi, i. valida. *Benedicti*, Græc. benedicti, seu f. cti,

affecti, & *anabores*. Quidam tamen Tranquillos vertunt; alij, Vegetos, seu Vigentes.

16. *Annuncient*, s. quod sequitur.

XCII. *De Christi Regno.*

1. **I**N die, & c. s. cantandus. *Fundata*, s. prima sabbati. *Regnavit*, scilicet iam inde à mundi initio. *Decorem*, i. gloriam, q. d. plenus gratia. *Præcinxit*, pro, velut cinxit. *Firmauit*, i. stabilivit.

2. *Ex tunc*, Chald. à principio, s. mundi, vel ab æternitate. *A sæculo*, Hier. ab æterno.

3. *Vocem*, i. sonitum, sc. te mouente, qui omnia gubernas, vel hostium contra Ecclesiam, seu, pios persecutiones significantur.

4. *A v'cibus*, i. præ sonitu. *In altis*, Hieron. in excelsis, Chal. in cœlis s. habitans, vnde tumultus compescit, & cuncta moderatur.

5. *Testimonia*, i. pollicitationes.

Credibilia, i. fide digna, Hier. fidelia, Chald. vera.

XCIII. *Inuocatio Dei contra improbos.*

1. **V**ltionem, Chal. vltionis auctor, q. d. ad quem pertinet vltisci impios, iuxta illud, mea est vltio. *Egit*, s. quod voluit.

2. *Exaltare*, q. d. ostendere te, *Retributionem*, i. quod merentur.

3. *Peccatores*, Hier. impij. *Gloriabuntur*, Hier. exultabunt, Chald. sedebunt in tranquillitate.

4. *Effabuntur*, Chald. effutient. *Iniquitatem*, Chald. calumnias. *Loquentur*, Hier. garrient. *Iniustitiam*, Chal. falsitatem.

5. *Humiliauerunt*, i. afflixerunt.

Hæreditatem, i. quos velut hæreditatem possides.

7. *Dixerunt*, s. apud se.

8. *Sapite*, Hier. discite.

9. *Considerat*, Hier. videbit.

10. *Corripit*, i. corripere solet, seu castigare, Hier. erudit. *Arguit*, q. d. nonne vos castigabit?

11. *Quoniam*, pro, quod.

12. *Erudieris*, i. corripueris. Est enim hic & Hebr. & Græc. idem verbum quod supra vertit, corripit.

De lege tua, pro, legem tuam.

13. *Mittes*, i. quietem præstes. *Malu*, Hier. afflictionis. *Fovea*, Hieron. interitus, q. d. donec pereat qui eum vexat.

14. *Repellat*, i. deferet.

15. *Conuertatur in iudicium*, i. iudicium exequatur, q. d. donec malos iudicet, & puniat.

Iuxta illam, s. approbantes & amplectentes, vel ei ad hærentes.

16. *Consurget mihi*, Hier. stabit pro me, q. d. auxilium feret.

17. *Paulo minus*, i. propemodum.

18. *Si diutius*, pro, si quando.

Motus, q. d. in periculo fuit cadendi. *Adiuuabat*, Hier. sustentabat.

20. *Auhat tibi*, Hier. parriceps erit tui.

Sedes iniquitatis, i. qui sedent in iniquitate, seu iniquorum throni. *Fingit*, i. formas, sic supra. Qui finxit oculum, q. d. qui præcipis difficilia, quæ iniqui non faciunt.

21. *Captabunt*, i. insidiabuntur, vt capiant.

22. *Factus est*, Hier. & Chald. erit.

Adiutorium, Chal. fortitudinem.

Spei mea, i. in quo spero.

23. *Reddet*, q. d. puniet. *In malitia*, i. propter malitiam.

XCIV. *Exhortatio ad Dei laudem, & obedientiam.*

1. **E**xultemus, i. cum exultatione laudemus, Hieron. & Chal. laudemus. *Deo*, Chald. coram Domino. *Salutari*, i. Saluatori, Hier. Iesu.

2. *Praoccupemus*, Hier. & Chal. præueniamus, sc. antequam puniat. *Confessione*, Hier. gratiarum actione *Psalmis*, Hier. & Chal. canticis. *Ei*, Chal. coram eo.

4. *Fines*, q. d. tota vsq; ad extremitates, Hier. fundamenta, Chal. penetralia. *Altitudines montium*, i. terrenæ potestates Aug.

5. *Formauerunt*, Chal. creauerunt.

6. *Ploremus*, Hier. & Chal. flectemus genua.

7. *Pascua eius*, i. quas pascit. *Manus eius*, i. quas deducit.

8. *Hodie*, q. d. quocunq; tempore vitæ. Vide Heb. 3.

Irritatione, s. qua Deum irritarunt incredulitate & rebellionem, Hier. contradictionem, Chal. contentione.

Secundum diem, Hier. & Chal. sicut die.

6. *Probauerunt*, i. explorarunt, vel experti sunt. *Et viderunt*, i. cum tamen vidissent, Chal. videntes.

10. *Offensus fui*, pro, infensus fui. No. quod Psalterium Romanum legit, proximus fui, s. adiuuans, & deducens, vel castigans, Hieron. displicuit mihi, Chald. aspernatus sum *Vias*, i. præcepta, seu, opera.

11. *Vt iuravi*, pro, itaque iuravi, Hier. & iuravi, Chald. quibus iuravi. *In ira*, i. iratus. *Si*, pro, nullo modo. *Requiem meam*, i. terram quietis, quam promiseram.

XCIV. *Exhortatio ad Dei laudem & cultum.*

1. **P**ost captiuitatem, s. cantatus, nam antea factus.

Vide i. Par. 16. *Cantate*, Chal. cantate Angeli.

Nouum, q. d. renouate Dei laudes. *Terra*, Chald. iusti terræ.

2. *Annunciate*, Græc. euangelizate. *De die in diem*, i. singulis diebus. *Salutare*, i. salutem, Chald. redemptionem.

Eius, i. ab eo datam.

3. *Annunciate*, Hier. & Chal. narrate.

4. *Terribilis*, Chal. timendus.

5. *Dæmonia*, Hier. sculptilia, Chal. idola.

6. *Confessio & pulchritudo*, Hier. gloria, & decor, Chal. laus, & gloria. *In conspectu eius*, q. d. illi adsunt semper res dignæ laude & gloria. *Sanctimonia & magnificetia*, Chal. & Hier. fortitudo, & exultatio.

Sanctificatione, i. sanctitate, sc. in ipso, Hier. & Chald. sanctuario, s. relucet.

7. *Afferre*, i. date. *Patria*, i. familiæ, Græc. *πατρίαν*.

Gentium, Hier. & Chald. populorum. *Afferre*, i. tribuite confitendo. *Honorem*, Hier. & Chal. fortitudinem.

8. *Tollite*, Hieron. leuate Chald. portate. *Hostias*, Hier. munera, Chal. munus, Heb. Minchah. erat id esculentum, & poculentum munus: per quod quidam volunt intelligi Eucharistiam. *Atria*, i. ecclesias.

9. *Atria*, i. Catholica Ecclesia. *Commoueat*, Hieron.

V 3

paucat,

paueat. Chald. contremiscat. *Terra*, Chald. terræ habitatores.

10. *Regnavit*, Aug. Terul. & Iustin. Gyr. Leo Papa, & Psalterium Romanum legunt, Regnavit, à ligno. s. per lignum, seu post lignum, i. crucem.

Correxit, s. restituens per crucem suam, Chald. firmavit. *Commouebitur*, s. de loco suo.

Æquitate, Græc. rectitudine, q. d. recte.

11. *Celi*, Chald. Exercitus cœlorum. *Terra*, Chald. iusti terræ. *Commoueat*, s. exiliat præ lætitia. Hiero. & Chald. tonet, *Plenitudo eius*, i. quidquid in ipso est.

12. *Tunc*, s. in Christi aduentu. *Ligna*, i. arbores s. homines.

13. *A facie Domini*, Chald. coram Domino. Venit. præsens est. *Æquitate*, Hier. & Chald. iustitia.

Veritate, i. vero iudicio.

XCVI. De Dei auxilio, & Christi Regno.

1. **H**ic *Vic David*, pro, ipsius David s. Psalmus.

Restituta est, s. pulsus hostibus. *Regnavit*, pro, regnat. *Insula multa*, i. multitudo insularum.

2. *Correctio*, i. reſtitutio, Hier. firmamentum, Chal. locus paratus, q. d. recte iudicat.

3. *Præcedet*, s. in extremo iudicio. *Inflamabit*, Hier. exuret.

4. *Illuxerunt*, seu illucebunt. videntur enim præterita pro futuris sumenda per totum Psalmum, Hier. apparuerunt, *Commota*, s. timor, Hier. contremuit.

5. *A facie*, i. ob præsentiam. *Terra*, Græc. Hier. & Chal. terræ.

6. *Cæli*, Chal. Angeli cœlestes. *Gloriam*, i. Maiestatem, s. apparentem in rebus creatis, Deique operibus.

7. *Angeli eius*, Hier. dij, Chal. colentes idola.

8. *Audiuit*, s. quod præcessit, vel quod sequitur.

Sion, i. ecclesia, vel anima fidelis. *Filia Iuda*, i. iusti.

10. *Peccatoris*, Hier. & Chal. impiorum.

12. *Confitemini memoria*, i. celebrate memoriam, seu, Commemorando laudate. *Sanctificationis*, Chal. sanctitatis, Hier. sanctæ.

XCVII. Exhortatio ad Dei laudem, & de Christo.

1. **S**alvauit, i. seruauit, seu victoriam peperit.

Sibi, Græc. & Chal. eum, s. Dei populum, vel eum, pro se, q. d. se Christus propria virtute suscitauit, & quidem, saluare, Heb. datium regis. Vide Matt. 21. quam forte illud (sibi) abundat, more Heb.

2. *Salutare*, i. salutem, Chal. redemptionem.

3. *Domui*, i. erga domum.

4. *Terra*, Chal. habitatores terræ.

7. *Moueat*, s. ad Dei laudem, Hier. & Chal. tonet.

Plenitudo, i. quidquid in eo est.

8. *Plaudent*, pro, plaudant, q. d. edant signa lætitiæ.

9. *A conspectu Domini*, Chal. coram Domino.

Venit, præsens pro futuro.

XCVIII. De Christi Regno.

1. **I**rascantur, pro, licet indignentur, Hier. commoucantur, Chal. contremiscant. *Populi*, s. increduli.

Qui sedet, iungendum cum Dominus, q. d. ille qui sedet, &c. *Super Cherubim*, s. in propitiatorio, vel, q. d. qui eminet super omnes etiam perfectissimos Angelos. *Mo-*

neatur, Hier. & Chald. concupiscatur, s. timore. *Terra*, i. terræ habitatores.

In Sion, s. cognoscitur, vel qui in Sion colitur.

3. *Terribile*, i. metuendum.

4. *Honor*, Hier. imperium, Chal. fortitudo.

Iudicium, i. quod æquum est, q. d. exercet iustitiam.

Parasti directiones, Hier. fundasti æquitates, Chald. præparasti reſtitutionem, q. d. dedisti præcepta recta, vel, rectum iudicium, vt statim explicatur. *Iudicium*, & *iustitiam*, i. iustum iudicium.

5. *Exaltate*, Chal. laudate. *Scabellum*, s. ad arcam, vnde responsa dat. velut sedens super Cherubim. vel Christi humanitas intelligitur. *Sanctum est*, Græc. Hier. & Chal. sanctus est, s. Dominus.

6. *In sacerdotibus*, i. inter sacerdotes, seu sacerdotes, s. erant.

7. *Columna*, s. quæ super tabernaculum. *Custodiebant*, Græc. quia eustodiebant. *Testimonia*, i. mandata, quibus Deus testatur quid velit.

8. *Ei*, s. populo; vel q. d. in gratiam illorum s. Moſis & Aaron. *Vſciscens*, s. interdum. *Adiuuentiones*, Chal. opera. *Eorum*, s. populi.

9. *Sancto*, Chal. sanctuarii.

XCIX. De Dei laude.

1. **I**n Confessione, i. ad laudem, s. Dei, Chal. pro sacrificio confessionis.

2. *Deo*, Chal. coram Domino.

Terra, Chal. habitatores terræ.

Exultatione, s. cum lætitia laudantes, Hier. laude, Chal. hymno.

3. *Scitote*, Chald. notum facite. *Pascua eius*, i. quas pascit.

4. *Portas*, s. templi. *Confessione*, Hier. gratiarum actione. *Hymnis*, Hier. & Chal. laude. *Laudate nomen eius*, Hier. & Chal. benedicite nomini eius.

5. *Suauis*, Hier. & Chal. bonus, s. benignus, seu beneficus. *In*, pro, & in. *Veritas*, Hier. & Chal. fides, s. in promissis.

C. De officio boni Principis.

1. **M**isericordiam, s. tuam. *Iudicium*, i. iustitiam. *Cantabo*, i. celebrabo canticis.

Tibi, Chal. coram te.

2. *Intelligam*, Hier. erudiar. *Immaculata*, Hier. perfecta, q. d. dabo operam perfectioni, si me adiuues.

Venies, s. & me illuminabis. *Quidam* per interrogationem legunt, q. d. quando mihi gratiam tuam dabis, vt possim id quod sequitur? *Perambulabam*, Hier. & Chal. ambulabo. *Innocentia*, Hier. simplicitate, Chal. perfectione. *In medio domus*, i. inter domesticos.

3. *Proponebam*, Hier. proponam, Chald. ponam, s. faciendam *Rem iniustam*, Hier. verbum Belial. Chald. verbum impietatis. *Non adhaſit*, i. non fuit familiare.

4. *Cor prauum*, i. prauis homines. *Declinantem*, &c. s. vitæ dissimilitudine. Aug. Chald. concupiscentiam malam. *Cognoscebam*, i. approbabam, Aug. vel q. d. non habui inter amicos, & notos.

5. *Detrahentem*, &c. Chal. loquentem lingua triplici contra proximum suum. *Persequebar*, Hier. interficiam, Chald. disperdam. *Insatiabili corde*, Hier. larum corde

corde, sicut vocantur Heb. auari & ambitiosi, qui plura, semper cupiunt. *Edebam*, Chal. habitabo.

6. *Fideles*, Chal. veraces *Sedeant*, Hier. habitent.

Immaculata, Hier. simpliciter, Chal. perfecta.

Ministrabat, Hier. ministrabit.

7. *In medio domus*, i. intra domum, q. d. domi meae.

Superbiam, Hier. & Chald. dokum *Iniqua*, Hieron. & Chal. mendacium. *Direxit*, i. prospere habuit, Hier. placebit.

8. *In matutino*, i. cito, seu tempestiue. *Interficiebam*, Hier. & Chal. perdam *Peccatores*, Hier. & Chal. impios. *Disperderem*, Hier. interficiam, Chal. disperdam, s. si eiusmodi sint peccata, quae morte digna videantur. *Iniquitatem*, Chal. falsitatem.

CI. De Ierusalem & Ecclesia.

3. **A** *Veritas*, Hier. abscondas, Chal. auferas.

4. *Defecerunt*, Hier. consumpti sunt *Ossa*, Chal. membra. *Cremium*, i. tostum, seu aridum, aut frixum. Græc. *φρύγμον*, quod ista tria significat, Hier. frixa, Chald. chytropodes, s. ollarum pedes.

5. *Percussus sum*, s. æstu afflictionum. *Quia*, pro, &.

Oblitus sum, s. præ mœstitia, vel negligentia. *Panem*, i. cibum, Chal. legem doctrinæ.

6. *A voce*, i. præ clamore. *Gemitus*, Chald. suspirii, q. d. dum mœstus suspiro, gemo, & clamo.

Os carni, pro, ossa cuti, s. deficiente carne.

7. *Pellicano*, nascitur ut aiunt, in solitudinibus, q. d. auiibus syluestribus. *Nycticorax*, Hier. bubo, Chal. noctua. *Domusilio*, s. diruto.

8. *Vigilans*, i. somnum non cepi, Chald. vigilaui tota nocte.

9. *Laudabunt*, s. fide, vel olim. *Iurabant*, q. d. coniurabant.

10. *Cinerem tanquam panem*, i. aspersum cinere panem; vel pro, panem sicut cinerem, i. sine gustu.

11. *A facie ira*, &c. Chald. propter iram, &c. q. d. quia te sentiebam mihi iratum, seu ob afflictionem à te velut irato inamissam. *Elevans*, i. ut qui deiecturus eleuat.

12. *Vmbra*, s. quæ cito deficit cum inclinatur in longitudinem. *Arui*, Chal. arescam.

13. *Memoriale*, Chald. memoria. *Tuum*, q. d. facta tua memoria perpetua digna sunt, vel in æterna memoria erunt.

14. *Exurgens*, pro, velut exurgens. *Venit*, præteritum est.

15. *Seruis*, s. iudæis reedificantibus, vel Regibus permittentibus; qui serui dicuntur, quia Deus eorum opera usus. *Adificabuntur*, s. ut ædificent.

16. *Gloriam*, i. Maiestatem.

17. *Videbitur*, Hieron. apparebit. *Gloria*, q. d. potentiam suam manifestans.

18. *Humilium*, i. afflictorum.

19. *In generatione*, Chal. pro generatione. *Altera*, Hier. & Chal. nouissima.

21. *Interemptorum*, Hier. mortis, i. morti destinatorum, Chal. morti traditorum.

22. *Annuntient*, Hier. narretur, Chal. annuntiatur.

23. *In conueniendo*, Hier. & Chal. cum fuerint congregati. *In unum*, Hier. simul.

24. *Respondit*, scilicet, iustus. *Ei*, s. Deo. *Virtutis*, q. d. dum

vigeret diuque videretur posse viuere.

25. *Removes*, Hieron. rapias, Chald. tollas. *Dimidio*, q. d. morte immatura. Vide Isa. 38. *In generationem*, &c. q. d. æterni.

27. *Persbunt*, scilicet, ut statim explicat. *Veterascent*, Hier. atterentur. *Opertorium*, Hieron. pallium, Chald. stolam. *Mutabis*, i. renouabis, vel, consumes. Græc. alterabis *ἀλλάξεις*.

29. *Habitabunt*, s. terram tuam, vel tecum. *In saculum*, i. perpetuo. *Dirigetur*, i. recta ducetur à Deo, Hier. perseverabit, s. tecum, seu, apud te.

CII. Inuitatio ad Dei laudem.

1. **B** *Enedic*, i. gratias age, seu lauda. *Qua intra me sunt*, Hier. viscera mea. *Nomini sancto*, i. sanctitati, s. Deo sancto.

2. *Retributiones*, i. quæ tribuit, s. beneficia.

4. *Interitu*, Hier. corruptione, Chal. gehenna.

Coronat, i. cingit, vel ornat velut corona.

5. *In bonis*, Hier. & Chald. bonis. *Renouabitur*, Chald. renouabis in mundo venturo. *Aquila*, iuuenescere hæc mutatis pennis dicitur: vel significatur vigor, seu viuacitas Aquilæ, q. d. recuperabis vigorem Aquilino similem.

6. *Misericordias* Hier. iustitias, Chald. iustitiam, s. sumitur iustitia pro misericordia. *Iudicium*, q. d. vindicans. *Iniuriam*, Hier. calumnias.

7. *Vias*, i. præcepta. *Voluntates*, Hieron. cogitationes, Chald. opera.

9. *In finem*, Hier. & Chal. in sempiternum.

12. *Secundum altitudinem*, &c. q. d. maxime.

14. *Figmentum*, q. d. fragilitatem, Hier. plasmationem, Chal. concupiscentiam prauam, quæ nos decipit.

Puluis, Chal. è puluere.

15. *Fœnum*, Hier. & Chal. herba.

16. *Spiritus*, Chal. ventus. Vide Isa. 40. *Ibo*, s. fœno, vel homini, q. d. cum ab eo spiritus, i. anima transferit, non subsistet, &c. *Cognoscet*, s. quisquam *Suum*, i. eius.

17. *Iustitia*, forte accipitur pro misericordia; ut sit repetitio.

18. *Testamentum*, Hier. & Chal. pactum.

19. *Parauit*, Hier. stabiliuit.

20. *Virtute*, Hier. robore, Chal. viribus. *Ad audiendam vocem*, Hier. obediens voci.

21. *Virtutes*, Hier. & Chald. exercitus, s. Angelici, ut sit repetitio.

22. *In omni loco*, q. d. vbicunque estis.

CIII. De eodem.

1. **M** *Agnificatus es*, i. agnitus es esse magnus August. *Confessionem*, i. laudem. *Decorem*, i. pulchritudinem. *Induisti*, i. te velut ornasti, q. d. apparet in omnibus quam sis laudabilis, & gloriosus.

2. *Pellem*, i. tentorium, Chal. cortinam.

3. *Aquæ*, s. quæ super cælos sunt. *Ascensum*, q. d. velut nubibus vectus pluias inde mittis. *Super pennas*, i. velocius, quam pennæ.

4. *Facis*, pro, fecit. *Spiritus*, i. veloces, ut ventum, vel naturæ spiritualis. *Ignem*, i. velut ignem efficaces fortissime.

5. *Stabilitatem*, Hier. & Chald. basim, q. d. fecit stabilissima.

6. *Abyssus*, i. maris aquæ. *Eius*, s. terræ, quæ mari magna ex parte amicitur. Quidam tamen referunt ad mundi initium, quo terra tecta & montes, tum Dei præcepto relecta *Super montes*, s. in nubibus.

7. *Increpatione*, i. imperio velut increpantis.

Fugient, s. huc illuc discurrent nubes. *A vocit tonitruum*, &c pro, velut tonitruum, vocem tuam, i. mandatum formidantes.

8. *Ascendunt*, i. surgunt. *Fundasti*, i. designasti.

9. *Posuisti*, s. aquis maris.

11. *Expectabunt*, s. donec satientur.

12. *Super*, Chald. iuxta. *Ea*, s. montes, & fluuios.

13. *Superioribus*, s. nubibus. *Suis*, pro, sc.

Operum tuorum, i. opera tua proueniente.

Terra, i. terræ habitatores.

14. *Herbam*, i. olera, vel segetes. *Seruituti*, i. vsui.

15. *Exhilaret*, i. nitidam reddat, s. homo, vel Deus, q. d. Dat Deus hominibus non solum necessaria, sed & ea, quæ delectationi seruiunt.

16. *Saturabuntur*, s. humoris copia.

17. *Illic*, s. in arboribus. *Domus*, i. nidus.

Dux est, i. obtinet principatum inter nidos auium, s. altitudine, vel q. d. docet reliquas aues nidificare, prima enim omnium dicitur nidificare, est autem Herodius Ciconiæ genus.

18. *Cervus*, Chald. Ibicibus. *Erinacrus*, Chald. cuniculis, Græc. leporibus.

19. *Tempora*, s. distinctionem mensium, & festorum. *Cognouit*, i. ita obseruat, ac si nosset.

20. *Pertransibunt*, i. circumcurfabunt.

21. *A Deo*, s. sibi destinatum.

22. *Cubilibus*, i. antris, Hier. speluncis, Chald. latibulis.

23. *Operationem*, Hier. seruitutem, Chal. culturam.

24. *Magnificata*, i. magnifica, seu, mirabilia, Chald. multa. *Possessione*, i. opibus.

25. *Manibus*, i. locis, seu, littoribus, Chal. terminis.

26. *Draco*, i. cetus, Hier. & Chal. Leviathan.

Formasti, Hier. plasmasti, Chal. creasti.

Ad illudendum ei, Hier. vt illuderet ei, Chald. vt ludat in eo, mari. Aug. illuditur diabolo, dum eius tentationes profunt ijs quibus ipse obesse desiderat.

28. *Bonitate*, i. bonis s. cibo.

29. *Auertente te*, Hier. abscondes.

30. *Emittes*, i. cum mittis, seu miseris.

Spiritum, i. vim productiuam, Chal. Spiritum sanctum. *Creabuntur*, s. res nouæ.

31. *Sit gloria*, &c. i. glorificetur Dominus.

32. *Montes*, s. vt olim Sinai.

34. *Iucundum sit*, Hier. placeat. *Eloquium*, Chal. meditatio.

35. *Alleluia*, laudate Deum, seu Dominum.

CIV. *De eodem. Vt indicat Titulus apud 70. s. Halleluia*, i. laudate Deum. idq. cum in titulo, vt quidem notant: idem significare unde
Halleluia.

1. *O Pera*, Hier. c. gitationes.

3. *Laudamini*, q. d. gloriamini, seu gratulamini, Hier. exultate, Chal. laudate.

4. *Confirmamini*, q. d. estote in quærendo constantes. vel pro, confirmabimini, Hier. virtutem eius, Chal. legem eius. *Faciem*, i. præsentiam Aug.

6. *Semen*, i. o. posteri. *Serui*, plurale est, itemque electi.

7. *Iudicia*, s. exercentur.

8. *Saculum*, Hier. & Chal. æternum, s. facti. *Testamenti*, Hier. & Chal. pacti. *Mandauit*, s. obseruari.

Mille, i. omnes Aug.

9. *Disposuit ad*, Hier. & Chal. pepigit cum.

10. *Statuit*, Hier. firmavit. *Iacob*, Hier. cum Iacob.

Vide Gen. 27. 28. *In præceptum*, i. vt esset præceptum, seu lex, Hier. in legem, Chal. pro decreto. *Testamentum*, Hier. & Chal. pactum.

11. *Dicens*, q. d. simul promittens dicendo. *Funiculum*, Chal. sortem, s. funiculis hæreditates mensurabantur.

12. *Cum essent*, &c. iungendum cum sequentibus.

Incola, Hier. aduenæ.

13. *Pertransierunt*, pro, pertransirent.

14. *Reliquit*, i. permisit. *Corripuit*, i. increpauit, seu castigauit. *Pro eis*, Chal. propter eos. *Reges*, vt Pharaonem, & Abimelech.

15. *Nolite*, sub. dicens. *Tangere*, i. lædere. *Christos*, i. vnctos, s. cœlesti vnctione, vel oleo, vngebantur enim Prophetæ interdum. *In Prophetis*, pro, Prophetis. *Malignari*, Chal. malefacere, Hier. affligere.

16. *Firmamentum*, Chal. sustentamentum, Hier. virgâ, i. baculû, s. sustentaculû. *Contrivit*, i. cõsumpsit Aug.

17. *Virum*, Chal. virum sapientem.

18. *Humiliauerunt*, Hier. & Chal. affixerunt.

Ferrum, i. dura tribulatio. Aug. Hier. in ferrum venit anima eius, Chal. in catenam ferream intrauit anima eius, i. ipse. *Pertransiit animam*, i. ipsam affixit. sic Luc. 1. Tuam ipsius animam pertransibit gladius,

19. *Veniret verbum*, i. fieret quod prædixerat, sc. dum somnia est interpretatus vnctorum.

20. *Eloquium*, i. oraculum. *Inflammat*, i. accendit ad diuinandum, Hier. probauit, Chald. purgauit, s. passus est multa ob somnium a Deo immisum, quod fratribus narrauerat.

22. *Erudiret*, i. institueret, seu castigaret. *Sicut semetipsum*, i. vt vellet, seu, ad formam vitæ suæ, Hier. secundum voluntatem suam.

23. *Accola*, Hier. aduenæ. *Cham*, i. Ægyptiorum, qui ex Misraim primogenito Cham orri.

24. *Firmauit*, Hier. roborauit, Chal. fecit fortem.

Super, i. plusquam.

25. *Conuertit*, s. permittendo, vel, dando suis tantam prosperitatem, vt illis Ægyptij inuiderent, Chal. conuersum est.

27. *Verba signorum*, i. signa, seu res mirabiles. verba enim pro rebus, vel q. d. præceptum, seu rationem edendi signa.

28. *Exacerbauit*, i. irritos fecit, Hier. non fuerunt increduli verbis eius, Chald. non restiterunt verbo eius, s. Hebræi, nam Moyse crediderunt.

30. *Edidit*, Græc. Hier. & Chal. bulliuit.

31. *Canomyia* i. canina musca, Hier. musca omnimoda

moda, Chal. insectorum commixtio. Vide Psalm. 77.

Cinipes, Chal. pediculi.

32. *Pluuiam*, i. p. o pluuiam. *Ignem*, sc. mistum grandini. Vide Exod 9 Sap 16.

33. *Lignum*, i. arborem.

34. *Bruchus*, est species locustæ.

35. *Fœnum*, Chal. herbam, s. quidquid virebat.

36. *Primitiæ*, i. primogenita. *Laboris*, Hieron. partus, Chal. fortitudinis, s. principium roboris viri est primogenitus. Vide Gen. 49 Psalm. 77.

38. *Incubuit*, Hier. irruerat. *Timor*, &c. q. d. timebant n. Ægyptij sibi valde à Iudæis.

39. *Protectionem*, Hier. & Chal. tentorium.

40. *Petierunt*, Chal. petierunt carnes. *Cæli*, i. ex aere demisso.

41. *Flumina*, Chal. fluminis instar.

42. *Verbi*, i. promissionis.

43. *Latitia*, Hier. & Chal. laude.

45. *Iustificationes*, Hier. ceremonias, Chal. præcepta.

Exquirant, Chal. custodiant.

CV De eodem.

1. *Seculum*, Hier. & Chal. æternum.

2. *Loquetur*, s. ut par est Chal. eloqui poterit.

Potentias, Hier. & Chal. fortitudines, i. fortiter facta.

Auditas, Chal. noras.

3. *Iudicium*, s. recte iudicando. Aug. *Iustitiam*, sc. recte agendo. Aug.

4. *Beneplacito populi*, i. benevolentia in populū. Chal. bona voluntate cum populo, Hier. propitiatione populi. *Salutari*, i. salute, Chal. redemptione, s. Christo, secundum Aug.

5. *Ad videndum in bonitate*, Hier. ut videam bona.

Lauderis, Hier. exultem, Chal. laudem. *Hæreditate*, i. populo.

6. *Cum patribus*, i. sicut patres Aug. *Iniquitatem*, Hier. & Chal. impie.

7. *Irritauerunt*, sc. te, Hier. ad iracundiam prouocauerunt, Chal. rebelles fuerunt.

9. *Increpuit*, Hier. & Chal. comminatus est. *In deserto*, Chal. per desertum.

12. *Crediderunt*, s. tunc *Laudauerunt*, Hier. & Chal. cecinerunt.

13. *Cito fecerunt*, Græc. festinarunt, s. obliuisci, ut statim dicitur, Hier. & Chal. cito. *Sustinuerunt*, Hier. expectauerunt. *Consilium*, i. quod de illis decreuerat, q. d. non se eius prouidentia regendos crediderunt.

14. *Concupiscentiam*, sc. carnes, concupiscentia pro re concupita. *Inaquofo*, Hier. solitudine, Chal. loco arido.

15. *Saturitatem*, Hier. tenuitatem, Chal. maciem, q. d. statim puniuit, Græc. πληρογνῶν, i. repletionem genus est morbi, ex quo sequitur tabes & macies, sc. ex nimia repletionem.

16. *Irritauerunt*, Hier. zelati sunt, Chal. inuidia commoti sunt contra. *Sanctum*, i. consecratum.

17. *Super congregationem*, &c. q. d. eos, qui cum Abiron conspirauerant.

18. *Synagoga*, i. congregatione. *Peccatores*, Hieron. & Chal. impios.

20. *Gloriam suam*, Chal. gloriam Domini sui.

23. *Dixit*, sc. Mosi. *Ut disperderet*, i. se velle disperdere, Chal. se exterminaturum. *Confractione*, i. plaga, qua erant feriendi à Deo, Aug. Græc. vulneratione.

24. *Verbo*, s. quo promiserat se eam daturum.

26. *Leuauit*, s. iurando, vel, ut solent qui volunt percutere.

27. *Dixeret*, Chal. migrare faceret. *In nationibus*, i. inter gentes.

28. *Initiati sunt*, Hier. consecrati sunt, Chal. adiunxerunt se. *Mortuorum*, i. oblata mortuis seu non uiuentibus dijs.

29. *Adinventionibus*, Hier. studijs, Chal. operibus.

Ruina, Hier. plaga, Chal. pestis.

30. *Placuit*, s. Deum, Chal. orauit. *Quassatio*, Hieron. percussio, Chal. mors.

31. *Iustitiam*, Chal. meritum. *Sempiternum*, sc. dato ei sacerdotio, nempe, quamdiu lex duraret: quamquam fuit aliquando in posteris Ithamar, à quo Heli, sed restitutum est posteris Phinees. Reg. 2.

32. *Vexatus*, Hieron. afflicus, s. à Deo.

33. *Exacerbauerunt*, i. offenderunt, seu, irritarunt.

Eius, sc. Mosi, vel Dei. *Distinxit*, i. distincte dixit, scil. Deus, non ingressurum Moſen terram promissam, Chal. explicauit, vel significatur hic, quod Moſes ad petram, dixit dubitando. Num. 20 q. d. hæſitauit.

34. *Disperderunt*, s. terram ingressi.

36. *Scandalum*, i. offendiculum, seu ruinam.

38. *Infecta*, Hier. polluta, Chal. maculata.

In sanguinibus, Chal. homicidijs, s. cede filiorum, quos immolabant.

39. *Adinventionibus*, Hier. studijs.

43. *Consilio suo*, Hieron. & Chal. consilij suis.

In iniquitatibus, Hier. propter iniquitates.

45. *Testamenti*, Hier. pacti. *Pœnituit eum*, Chal. conuersus est ab ira sua.

46. *In misericordias*, q. d. misertus est eorum, Hier. miserabiles.

47. *Nationibus*, Hier. gentibus. *Gloriemur*, &c. Hieron. canamus laudem tuam.

48. *A seculo*, &c. Hier. ab æterno, & vsque in æternum. Chal. à mundo hoc vsq; ad mundum venturum.

Dicat, pro, dicat itaque *Fiat, fiat*, Hier. & Chal. Amen. Not. hunc Psalmum esse finem quarti libri Psalmorum apud Hebræos. Apponitur autem singulis libris ad finem, Amen.

CVI. De Dei beneficiis.

1. *Conſitemini*, Chal. laudate. *Seculum*, Hier. & Chal. æternum.

2. *Dicant*, sc. quod præcessit, seu laudem Domino, seu acceptum, beneficium.

3. *Mari*, s. Arabico, quod est ad Austrum, seu Oceano.

4. *Errauerunt*, s. fugati ab hostibus. *Ciuitatu habitaculi*, i. ducentem in ciuitatem habitabilem.

6. *Necessitatibus*, Hier. afflictione, Chal. angustia.

7. *Habitationis*, Hier. & Chal. habitabilem.

8. *Confiteantur*, i. prædicentur. *Domino*, i. ad honorem Domini. Chal. coram Domino. *Misericordia*, Hier. misericordiam, Chal. propter misericordiam.

Filiis, Hier. in filios,

9. *Inanem*, Hier. & Chal. vacuum.
 10. *Sedentes*, scil. liberauit. *Vmbra*, i. similitudine, vel horrore.
 11. *Exacerbauerunt*, sc. per rebellionem. *Eloquia*, i. praecepta, seu munitiones. *Consilium*, i. decreta, seu praecepta, vt sit repetitio. *Irritauerunt*, Hier. blasphemauerunt, Chal. sunt execrati.
 12. *Infirmati sunt*, i. debilitati, Hier. ceciderunt, Chald. impegerunt.
 13. *Neceffitatibus*, Hier. angustijs, Chal. afflictionibus.
 16. *Aereas*, i. fortissimas.
 17. *Suscepit*, i. subleuauit, Hier. & Chald. stulti propter viam, & c. *Via iniquitatis*, i. morbo, seu calamitate, quam peccatum induxerat.
 18. *Abominata est*, i. fastidiuit, f. prae morbi grauitate.
 20. *Misit verbum*, i. iussit.
 23. *Operationem*, i. negotiationem, vel opus nauticum. *Mul. u.*, i. vastis.
 24. *Profundo*, i. mari.
 25. *Dixit*, i. iussit. *Stetit*, Hier. surrexit.
 26. *Ascendunt*, scil. nauigantes in tempestate. *Malis*, Hier. afflictione. *Tabescebat*, i. deficiebat, scil. prae metu, Chal. liquefiebat.
 27. *Moti sunt*, Hier. intremuerunt. *Denorata*, Hier. absorpta, q. d. euauit, seu defecit.
 29. *Auram*, Hier. tranquillitatem. *Siluerunt*, i. quieuerunt.
 30. *Siluerunt*, Hier. quieuerunt. *Voluntatis eorum*, i. optatum, Hier. quem voluerunt.
 32. *Ecclesia*, i. coetu, seu frequentia. *Cathedra seniorum*, i. senatorum, seu magistratum, Chald. confessu sapientum.
 33. *In desertum*, Chal. velut desertum, f. arefaciens ob peccata. *Sitim*, i. siccitatem, Chal. sicut siccitates.
 34. *Salsuginem*, i. sterilitatem. *Amalitia*, id est, ob malitiam.
 35. *Posuit*, f. post poenitentiam populi.
Exitus, i. riuos, Hier. fontes.
 36. *Esurientes*, sc. antea. *Habitationis*, Hier. ad habitandum.
 37. *Natiuitatis*, Chald. germinis, q. d. nascentem, seu germinantem.
 38. *Minorauit*, Chald. diminuit, q. d. non est passus minui.
 39. *Pauci*, scil. postea ob peccata, vel, cum antea pauci fuissent. *A tribulatione*, Hier. ob angustiam.
Malorum, i. calamitatum.
 40. *Effusa est contemptio*, & c. q. d. fecit principes contemptibiles ob peccata eorum. Vide Iob 12.
Errare, f. in consilijs. *In inuio*, pro, velut in inuio.
Non in via, i. vbi non erat via, repetitio per negationem, more Hebraeo.
 41. *Adiuuit*, Hier. subleuauit, f. postea. *Sicut oues*, i. instar gregis, f. plurimas.
 42. *Iniquitas*, i. iniquus. *Oppilabit*, i. claudet, f. tacebit, Hier. contrahet.
 43. *Custodiet*, i. obseruabit, seu notabit.

CVII. Vide Psalm 56 & 59. ex quibus hic compositus est.

2. **P**aratum, f. ad te laudandum, seu ad tua iussa.
In gloria, i. ex animo, f. anima gloria est hominis, Hier. sed & gloria, Chal. & gloria.
 4. *In*, i. coram. *Nationibus*, i. gentibus.
 5. *Super caelos*, q. d. caelis altior. *Vsq. i. super*.
Nubes, i. caelos, Hier. aethera.
Veritas, f. in praestando promissa.
 6. *Gloria tua*, f. appareat.
 7. *Saluum*, f. me. *Dextera*, i. potentia.
 8. *Locutus est*, q. d. promisit, f. mihi de hostibus victoriam. *Sancto*, Hier. sanctuario. vide Psalm. 59 vbi reliqui versus.
 9. *Susceptio*, i. protectio, Hier. virtus, Chal. fortitudo.
Rex, sc. Dauid, & Christus de tribu Iuda, Hier. *Dux*, Chal. Scriba.
 10. *Spei*, Hier. peluis. *Alienigena*, Hier. Philisthim.
Amici facti sunt, Graec. subditi sunt, Hieron. foederati erunt.
 12. *Repulisti*, Hier. proieceras, Chal. deseruisti.
Existi, Hier. exieras. *Virtutibus*, Hier. exercitijs.
 13. *Quia vana*, Graec. & Heb. & vana, pro, quia vana.
Homini, Hier. ab homine.
 14. *Faciemus virtutem*, Hier. erimus fortes.
Ad nihilum deducet, Hier. & Chal. conculcabit.

CVIII. Oratio contra hostes.

1. **L**audem meam, q. d. innocentiam, Hier. laudis meae, Chal. laus mea, q. d. qui es laus mea.
Tacueris, i. dissimules, q. d. defende a malis.
 2. *Peccatoris*, Hier. & Chald. impij. *Super*, Hier. contra.
Dolosa, Hier. mendacij, Chal. mendaci.
 3. *Circumdederunt*, i. vndique sunt aggressi.
Expugnauerunt, pro, oppugnauerunt.
Gratis, Hier. frustra, Chal. sine causa.
 4. *Vt me diligere*, Hier. quod diligebam eos, Chald. quod dilexi. *Detrahebant*, Hier. aduersabantur, Chal. aduersantur. *Orabam*, f. pro eis, Aug.
 5. *Dilectione*, f. qua eos diligebam.
 6. *Constitu*, i. praefice. *Peccatorem*, Hier. & Chald. impium, f. iudicem, vel dominum. *Diabolus*, Hier. & Chal. Satan, i. aduersarius. *A dextro*, f. vt opprimat.
 7. *Iudicatur*, f. apud magistratum, vel Deum. *Oratio*, i. defensio apud iudicem, vel oratio ad Deum.
In peccatum, i. velut peccatum, q. d. magis iudicem irriter, vel Deum, Chal. in condemnationem.
 8. *Dies*, f. Apostolatus, August. *Episcopatum*, i. officium seu dignitatem Episcopi, f. Apostolatam, de Iuda enim loquitur.
 10. *Nutantes transferantur*, Hier. instabiles vagentur, Chal. vagando vagentur.
 11. *Scrutetur*, f. vt accipiat, Chal. colligat. *Foenerator*, i. qui mutuum dedit, Hier. exactor. *Alieni*, i. extranei. *Labores*, i. labore parati.
 13. *Vna*, i. prima, Hier. & Chal. altera.
 14. *Matri*, q. d. non solum patris, sed etiam matris, explicatio praecedentis, q. d. puniantur in seo parentum peccata.

15. *Contra Dominum*, i. coram Domino, s. parentum peccata. *Eorum*, s. parentum.

17. *Compunctum*, i. fractum, seu afflictum. *Mortificare*, Hier. vt interficeret.

18. *Maledictionem*, i. malum seu supplicium, s. qui peccatum diligit, & quod id sequitur supplicium videtur diligere. *Benedictionem*, i. bonum.

19. *Vestimentum*, s. quod operit, & hæret. *Aqua*, s. quæ bibitur. *Oleum*, s. quod valde penetrat, & hæret.

Ossibus, Chal. membris.

20. *Hoc opus*, i. merces sic Leu. 19. Isa. 4. & 62. Hier. hæc est retributio. *Apud Dominum*, Græc. Hier. & Chal. à Domino, retributio. *Loquuntur*, i. machinantur.

Animam, i. vitam.

21. *Fac*, s. bonum, *Mecum*, i. mihi, *Propter nomen tuum*, i. propter te, seu, pro tua clementia.

Suavis, Hier. bona.

22. *Conturbatum*, Hier. vulneratum, Chal. contritum.

23. *Declinat*, Hier. inclinatur, s. extensione, & desinit in tenebras. *Ablatus*, Chal. consumptus.

Excussus, Chal. vagatus.

24. *Infirmata sunt*, Hier. vacillauerunt, Chal. collap-
sa sunt. *A ieiunio*, i. præ ieiunio. *Immutata*, Chal. ma-
cilentia. *Propter oleum*, s. deficiens Hier. absque oleo, i.
unctionibus, quæ olim in vsu. vel pinguedo significa-
tur, cuius defectu mutatus, Chal. absque pinguedine.

25. *Mouerunt*, s. deridentes.

27. *Manus*, i. auxilium, Chal. percussio. *Eam*, pro, id s.
iuuando, vel affligendo.

28. *Maledicent*, q. d. persequentur. *Benedices*, q. d. fa-
uebis.

29. *Diploide* i. veste, seu pallio, Hier. vestimento.
Chal. chlamyde, Aug. duplici pallio, s. confusione co-
ram Deo & hominibus.

30. *Nimis*, q. d. totis viribus, Hier. vehementer.

Multorum, Hier. populorum, Chal. sapientium.

31. *Astitit*, Hier. & Chal. stabit. *Saluam faceret*, Hier.
saluet. *Persequentibus*, Hier. & Chald. iudicibus, s. ma-
lis. *Animam*, i. vitam.

CIX. De Christi Regno, & Sacerdotio.

1. **D**ominus, s. Pater Domino, s. Filio, seu Christo.
A dextris meis, i. optimo apud me loco. Donec.
vide Hebræo *Scabellum*, &c. q. d. subiiciam pedibus tuis,
sic vt possis conculcare.

2. *Virgam*, i. sceptrum. *Virtutis*, Hier. fortitudinis, q.
d. Regnum potens. *Emittat*, s. in mundum per prædica-
tionem, *Sion*, s. inde cœpit prædicatio Evangelica.

Dominare, Chal. & dominaberis. *Inimicorum*, s. qui
antea aduersabantur, vel q. d. resistant licet inimici.

3. *Principium*, i. principatus, vel pater, s. erit.

Die virtutis, q. d. cum cœperis regnare, vel ostendere
potentiam tuam. *Splendoribus sanctorum*, q. d. in sanctis
splendide, vel splendore sanctitatis. *Vtero*, i. substantia
mea, seu secreto, vel vtero virginis. *Ante luciferum*, i.
ante Angelos, vel Angelis excellentiorem, vel ante
stellas.

4. *Pœnitebit eum*, i. mutabit. Aug. *Ordinem*, i. ritum
Melchisedech, s. qui obtulit panem & vinum in figu-
ram Eucharistiæ.

5. *A dextris tuis*, i. te adiuuans & protegens. *Confregit*,
Hier. & Chal. percussit.

Ira, i. ultionis, s. die iudicii. *Reges*, pro, etiam Reges, s.
tibi inimicos.

6. *Iudicabit*, i. vlciscetur, seu iudicium exercebit
In nationibus, pro, gentes. *Ruinæ*, Chal. cadaueribus,
Hier. valles, s. cadaueribus.

Capita, i. principes. *Multorum*, s. populorum, vel mul-
torum, capita.

7. *Torrente*, s. passionum. *In via*, s. dum viuet seu vi-
uet.

CX. De Dei operibus.

1. **C**oncilio, i. cœtu, Hier. consilio, Chal. secreto, q. d.
iuxta sententiam. *Iustorum*, Chal. rectorum.

2. *Exquisita*, i. exquisite, seu perfecte facta, Hier. ex-
quirenda, i. considerata. *In omnes*, i. iuxta omnes, q. d.
pro sua voluntate, vel excitantia ad faciendam eius vo-
luntatem.

3. *Confessio*, & *Magnificentia*, i. laude & honore dignæ.
Hier. gloria, & decor, Chal. laus, & decus.

Saculum saculi, Hier. æternum.

4. *Memoriam fecit*, i. fecit recordari, vel digna memo-
ria. *Misericors*, & *miserator*, Hier. & Chald. clemens, &
misericors.

5. *Testamenti*, Hier. & Chal. pacti.

6. *Annuntiabit*, Græc. Hier. & Chal. annuntiavit, q. d.
dixit, se posse præstare quod promittebat, vel reuela-
uit potentiam, qua operatur, s. se esse omnipoten-
tem.

7. *Veritas*, & *iudicium*, i. fidei, & æquitatis plena.

Fidelia, i. vera, certa.

8. *Confirmata*, i. stabilita, *Saculum saculi*, Hier. semp-
ternum. *Æquitate*, i. rectitudine.

9. *Redemptionem*, s. ex Ægypto, vel ex peccatis.

Testamentum, Hier. & Chal. pactum, s. seruandum.

Terribile, Chal. timendum.

10. *Intellectus bonus*, q. d. sane sapiunt qui faciunt. *Eū*,
s. intellectum, i. quod intelligunt faciendum, vel timo-
rem. s. Deum timentibus, Heb. & Chald. ea, s. præcepta.
Laudatio, i. laus. *Eius*, s. talis hominis.

Saculum saculi, Hier. iugiter, Chal. æternum.

CXI. De timore Dei.

1. **R**euerſionis, &c. Titulus hic non est, Heb. nec. Græc.
Volet, i. oblectabitur. Chald. mandata eius ex-
petit.

2. *Semen*, i. filii. *Generatio*, i. posteri, seu familia. est e-
nim repetitio frequens, hic. vel q. d. gens recta, i. probi
homines. *Rectorum*, Hier. iustorum. *Benedicetur*, s. à
Deo, vel hominibus.

3. *Gloria*, Hier. substantia, Chald. felicitas. *Domo*, i.
corde. Aug. *Manet*, s. à Deo remuneratur. *In saculum sa-
culi*, Hier. semper, Chal. in æternum.

4. *Tenebris*, s. afflictionibus, vel q. d. cū alii sunt in te-
nebris. *Misericors*, & *miserator*, Hier. & Chal. clemēs, &
misericors, q. d. ipse Deus, vel ab ipso Deo, q. clemēs &c.

5. *Iucundus*, i. gratus, s. Deo, & hominibus, Hier. bo-
nus, Chald. beatus. Græc. *χρηδς*, quod etiam bonum,
utilem, & humanum significat.

Commodat, i. mutuum dat. *Disponit*, pro, quique disponit, Hier. dispensabit. *Sermones*, i. negotia, vel verba. *In iudicio*, i. prudenter.

6. *Commouebitur*, i. nutabit.

7. *Auditione*, i. rumore, seu nuntio.

Mala, i. rei aduersæ, s. Ite maledicti in ignem æternum, secundum Aug.

8. *Confirmatum*, i. in Domino. *Despiciat*, i. ex alto videat. *Inimicos*, Græc. super inimicos, Hier. in hostibus, s. quæ optat.

9. *Dispersit*, s. abundanter, Chald. dispersit pecuniam, *Iustitia*, i. eleemosyna, seu misericordia. Itaque alii vt Chry. verterunt ἐλεημοσύνη.

In saculum sæculi, Hier. & Chal. in æternum.

Cornu, i. robur, Chal. fortitudo.

In gloria, i. cum gloria.

10. *Peccator*, Hier. & Chal. impius. *Videbit*, s. iusti felicitatem. *Irascetur*, i. indignabitur.

Tabescet, s. præ inuidia. *Peccatorum*, Hier. & Chal. impiorum *Peribit*, i. frustrabitur.

CXII. Inuitatio ad Dei laudem.

1. **P** *Veri*, Hier. & Chal. serui.

2. *Sit benedictum*, i. celebretur. *Nunc*, i. tempore, seu momento. *Sæculum*, Hier. æternum.

3. *Laudabile*, i. dignum quod laudetur.

4. *Super*, i. plusquam.

5. *Altis*, s. cælis.

6. *Humilia*, i. humiles, vel q. d. infima quæque curat.

7. *Suscitans*, i. eleuans. *Stercore* i. sordibus, seu abiecta conditione.

8. *Domo*, i. familia, s. fœcundans, prolemque dans.

CXIII. De liberatione ex Ægypto.

1. **D** *Omnes*, i. familiæ. *Barbaro*, i. alterius lingvæ.

2. *Iudæa*, Hier. *Iudas*, i. populus Iudaicus.

Sanctificatio, i. particeps sanctitatis q. d. ei consecrata. Chal. Vnita eius sanctitati. *Potestas* q. d. eius potestati, seu ditioni subiecta.

3. *Mare s. rubrum*, *Vidit* i. sensit Dei præsentiam. *Fugit*, i. recessit.

4. *Exultauerunt*, Hier. & Chald. subsilierunt, s. cum legem daret, agitabatur Sinai mons.

7. *Afacie*, i. præsentia Aug. *Mota est*. Hier. & Chald. contremiscit.

8. *Stagna*. Hier. paludes. Chald. riuum. *Rupem*. Hier. filicem.

1. Non nobis. &c. Hic incipit Psalmus. 15. apud Hæbræos Chal. non propter nos Domine non propter meritum nostrum. *Super misericordia*, &c. Hier. propter misericordiam, &c. *Veritate*, i. fide, qua s. promissisti te ad futurum nobis. Aug. misericordia vocante, & veritate indicante.

2. *Ne quando*, pro. ne forte.

3. *Calis*, s. est.

8. *Fiant*, i. digni sunt qui fiant.

9. *Sperauit*, pro, sperat,

11. *Sperauerunt*, pro, sperant.

12. *Benedixit*, Hier. & Chald. benedicet. & sic insequentibus.

13. *Puillis*, Hier. paruis.

14. *Adiciat*, &c. q. d. augeat vos, vel addat beneficia.

15. *Benedicti*, s. estis, vel sitis.

16. *Cælum Cæli*, i. supremum cælum. *Domino*, s. sedes est.

17. *Laudabunt*, s. corpore, seu ore, seu apud viuos.

18. *Benedicimus*, Græc. Hier. & Chal. benedicemus. *Nunc*, i. momento, seu tempore.

Sæculum, Hier. & Chal. æternum.

CXIV. De Dei auxilio.

1. **D** *ilexi*, pro, diligam. s. Dominum. *Exaudiet*, pro, exaudiuit.

2. *Diebus meis*, i. dum viuam. *Inuocabo*, q. d. ad ipsum confugiam.

3. *Mortis*, i. mortiferi q. d. fui morti proximus.

Inferni, i. sepulcri. q. d. mortis. *Inuenerunt*, i. apprehenderunt.

4. *Nomen Domini*, i. Dominum. *Inuocauit*, s. dicens quod sequitur.

6. *Paruos*, Chal. simplices. *Humiliatus*, i. afflictus. Hier. attenuatus.

7. *Requiem*, i. tranquillitatem.

8. *Morte*, s. peccati, vel corporis.

9. *Placebo Domino*. Hier. & Chald. ambulabo coram Domino. i. studebo ei placere,

In regione viuorum, i. inter viuos, qui pene perieram, nisi me Deus liberasset.

CXV. Continuatio, eiusdem materia.

10. **C** *Redidi* Apud Hæbræos coniungitur hic Psalmus præcedenti, qui apud eos est. 116.

Propter quod locutus sum, Chald. propterea loquar. q. d. prædicabo Dei benignitatem. *Humiliatus*. Hier. afflictus.

11. *Excessu*, Hier. stupore. s. animi afflicti & mæsti.

Mendax, Hier. mendacium, q. d. non est quod quicquam fidat hominibus, ita sunt fallaces omnes.

12. *Retribuit*, pro, tribuit.

13. *Calicem*, &c. i. imitabor Christi passiones. Aug. vel q. d. gratias agam. solebant enim libare in sacrificiis pro gratiarum actione.

14. *Reddam*, i. solvam.

15. *Preiosa*, &c. q. d. defendit suorum vitam,

16. *Ancilla*, q. d. piæ matris, teque colentis.

17. *Laudu*, i. gratiarum actionis.

Inuocabo, i. prædicabo. Vide Deut. 32.

CXVI. Inuitatio ad Dei laudem.

2. **C** *onfirmata*, i. stabilita, Hier. confortata. Chal. roborauit super nos beneficentiam suam. q. d. magna est in nos misericordia vsus. s. misso Christo. Vide Rom 15. *Veritus*, s. in promissis.

CXVII. Gratiarum actio & congratulatio, & de Christo.

1. **B** *onus*, s. benignus, & beneficus, *Sæculum*, Hier. & Chal. æternum, & sic insequentibus.

3. *Domus*, i. familia.

5. *In latitudine*, s. me constituens, i. consolatione, quæ angustiae opposita.

7. *Despiciam*

7. *Despiciam*, i. ex alto aspiciam, s. puniri, Chal. videbo ultionem in.

8. *Bonum est*, Hier. melius est.

10. *Omnes*, i. plurimæ. *Circuierunt*, i. obsederunt, seu oppugnarunt. *Et*, pro, at. *Quia* abundat, vel pro, certe, positum, Græ non est, at est Hebr. Chal. vertit, propterea.

12. *In spinis*, q. d. magno fragore, seu impetu aggressi, sed statim extincti.

13. *Impulsus*, s. ab eis. *Euersus sum*, Hier. impellebat. *Suscepit*, Hier. sustentauit, Chald. adiuuit.

14. *Laus*, i. laudis materia. *In salutem* q. d. me saluauit, Chal. fuit mihi redemptor.

15. *Exultationis*, Hier. & Chal. laudis, s. auditur.

Salutis, i. pro salute gratiarum actionis.

18. *Et*, pro, at.

19. *Iustitia*, i. templi, quod iustitiam & sanctitatem in introeuntibus requirit.

20. *Intrabunt*, q. d. non decet nisi iustos intrare explicat quod dixerat proxime.

22. *Lapidem*, s. Christum. *Ædificantes*, s. sacerdotes, & Pharisei populi instructores. *In caput*, pro, caput. *Anguli*, s. utrumque populum connectens.

24. *Dies*, s. humanæ redemptionis. *Fecit*, s. singulariter.

25. *Saluum me fac* Græ. & Hier. salua, s. Regem à te missum. seu Christum. sic, Hosanna filio David. Mat. 21. *Bene prosperare*, i. da prosperum successum, s. Regi, prosperare, pro, prospera, Græ *εὐδωρον*.

26. *Benedictus*, q. d. benedicatur, seu celebretur.

Nomine, i. mandato, seu virtute. *Benediximus*, pro, *benedicimus*, i. bene precamur. est autem sacerdotum vox, secundum quosdam. *Vobis*, s. ô Populi.

Domo Domini, i. templo.

27. *Deus Dominus*, q. d. Dominus, quem colimus, verus est Deus. *Illuxit*, Hier. apparuit. Forte Christi aduentus indicatur. *Constituite*, i. celebrate, Hier. frequentate, Chald. ligate puerum ad sacrificium solemnitatis catenis, donec sacrificaueritis eum, & effuderitis sanguinem in cornua altaris. *In condensis*, q. d. arborum ramis templum ornantes, Hier. in frondosis.

C X V I I I.

De preceptorum Dei obseruantia.

NOTA, In hoc Psalmo Dei præcepta vocari etiam mandata, æquitatem, iudicia, iustitias, iustificationes, testimonia, verbum, verba, eloquium, eloquia, sermones, viam, vias, legem, veritatem, & ordinationem, idq. singulis fere versibus.

ALEPH i. Doctrina. Quamquam de Interpretatione harum literarum non oportet esse sollicitum, solum enim indicant à qua litera incipiant Hebraice sequentis Psalmi versus omnes.

1. *Immaculati*, i. integri, seu puri, Chal. perfecti. *Via*, i. vitæ instituto, seu moribus.

2. *Scrutantur*, i. diligenter inuestigant, Hier. & Chal. custodiunt. *Testimonia*, sic vocantur Dei præcepta, quod per ea testetur, quid velit. In toto, pro, & in toto, in autem, pro ex.

3. *Ambulauerunt*, pro, ambulant.

4. *Nimis*, q. d. diligenter obseruari.

5. *Iustificationes*, sic vocantur Dei præcepta, quod per eorum obseruationem iustificemur, crescentes, s. in iustitia, quam Theologi iustificationem secundam vocant, de qua & illud intelligit: Qui iustus est, iustificetur adhuc, Hiero. præcepta, Chal. decreta.

6. *Confundar*, i. pudeam. *Perspexero*, i. animum intendero.

7. *Directione*, i. rectitudine. *In eo*, quod didici Hier. & Chal. cum didicero *Iudicia*, sic præcepta dicuntur, quod Dei iudicium seu sententiam contineant. vel iudicia, q. iustitiæ *Iustitia tua* i. à tua iustitia profecta.

8. *Vsquequaq.* Chald. prorsus. Quidam cum, custodiam, iungunt.

BETH i. Domus.

9. *Corrigit*, Chald. purificabit. *Adolescentior*, Hier. iuuenis, Chal. puer. *Viam*, i. vitæ rationem.

10. *Repellas*, Hier. & Chal. errare facias.

11. *Abcondi*, i. reposui, vel recondidi.

Tibi, i. contra te Chal. coram te.

3. *Pronuntiaui*, i. prædicaui, Hier. & Chal. narraui. *Oris tui*, i. ore tuo prolata.

14. *Diuitiis*, s. solent alii delectari.

15. *Exercebor*, Hier. meditabor. Chal. Loquar. *Considerabo*, Hier. contemplabor.

16. *Meditabor* Hier. & Chal. delectabor.

GIMEL i. Retributio, vel perfectio, seu plenitudo.

17. *Retribue*, pro, tribue, Chald. retribue bonum.

Viuisca me, q. d. tribue, vt viuam, Hier. viuam, Chal. & viuam.

18. *Reuela*, i. illumina. *Mirabilia*, i. mysteria. *De lege tua*, pro, legis tuæ.

19. *Incola*, Hier. aduena, Chal. peregrinus. *Mandata*, i. mandatorum intelligentiam.

20. *Concupiuit desiderare*, i. vehementer desiderauit.

21. *Increpasti*, i. punisti, vel minatus es, seu arguisti.

22. *Opprobrium*, s. quo me afficiunt inimici.

Exquisiui, Hier. & Chal. custodiui.

23. *Sederunt*, s. pro tribunali. *Exercebatur*, Hier. meditabatur.

24. *Meditatio*, Hier. & Chal. voluptas. *Consilium*, i. quod consulo in dubiis, seu, si quid agendum est.

DALETH i. Ostium, vel tabula.

25. *Pauimento*, Hier. & Chal. pulueri, q. d. parum absum à sepulcro, seu morte. *Verbum*, i. promissa, seu potius præcepta, q. d. fac me viuere secundum legem tuam.

26. *Vias*, i. facta, seu vitæ rationem totam. *Enuntiaui*, Hier. exposui, s. tibi.

27. *Instrue me*, Hier. & Chal. fac me intelligere.

Exercebor, Hier. & Chal. loquar. *Mirabilibus*, s. operibus.

28. *Tadio*, i. anxietate, Græc acedia, Hieron. stultitia, Chal. dolore. *Confirma*, Hier. serua, Chal. viuifica.

Verbi, i. præceptus.

29. *Iniquitatis*, Hier. & Chal. mendacii. *De lege tua*, i. secundum legem tuam, vel q. d. da gratiam seruandi legem tuam.

30. *Veritatis*, Hier. & Chal. fidei, q. d. viam fidelem, seu rectam. Vide Gen. 24. vbi pro recto itinere, Heb. est via veritatis.

31. *Confundere*, s. spe frustratum.

32. *Cucurri*, Hier. & Chal. curra. *Cum dilatasti*, Chal. cum dilataueris, Hier. quoniam dilatasti, sc. gratia tua recreans.

HE. i. *Ista*.

33. *Legem pone mihi*, Hier. ostende mihi, Chald. doce me scil. viam, &c. *Exquiram*, Hieron. & Chald. custodiam.

34. *Et scrutabor*, pro, vt scruter, Hier. & Chal. & obseruabo. *Et custodiam*, q. d. scrutabor vt custodiam.

35. *Ipsam volui*, i. id semper optaui.

36. *Auaritiam*, i. cupiditatem prauam. Chal. mammonam, i. pecuniam.

37. *Via*, i. præceptis. *Viuita*, Chal. sana, q. d. fac me viuere secundum legem tuam.

38. *Statue*, Hier. suscita, Chal. confirma, q. d. confirma me in timore præceptorum tuorum.

39. *Amputa*, Hier. auerte, Chal. amoue. *Opprobrium*, s. quo me afficiunt quidam, quod tibi seruiam, vel patiendum malis in die iudicij. *Suspiciatus sum*, Hier. reueritus sum Chald. timui. *Iucunda*, q. d. quod delecter præceptis tuis, Hier. & Chal. bona.

40. *Æquitati*, Hier. & Chald. iustitia, q. d. in lege tua iusta, sic sup. in via tua viuifica me.

VAV. i. &c.

41. *Salutare*, Hier. salus. *Secundum eloquium*, i. in obseruatione præceptorum.

42. *Quia speravi*, i. quod sperarim. *Sermonibus*, i. præceptorum obseruatione.

43. *Vsquequaque*, Chal. penitus. *Quia in iudicio*, & q. d. hanc veritatem, quod confido præceptis tuis. *Super speravi*, i. valde speraui.

44. *In saculum*, &c. Hier. in sempiternum, & vltra.

45. *Ambulabam*, Hier. & Chal. ambulabo, *Latitudine*, q. d. libere, seu secure

46. *Loquebar*, Hier. & Chal. loquar. *Confundebar*, Hier. & Chal. confundar.

47. *Meditabar*, Hier. & Chal. delectabor.

48. *Leuavi*, Hier. & Chal. leuabo, s. vt faciam.

Exercebor, Hier. & Chal. loquar. *In*, Chal. de.

ZAIN, i. *huc*, vel *hac*.

49. *Verbi*, i. præceptorum, q. d. da mihi præcepta tua seruandi gratiam. *Seruo*, pro adseruum tuum, q. d. mihi datorum. *In quo*, i. in quorum obseruatione.

50. *Hæc*, &c. pro, id, me consolatum est, s. quod præcessit, vel quod sequitur, Hier. & Chal. hæc mea consolatio. *Eloquium*, i. præceptorum obseruatio.

31. *Superbi*, sc. legis Dei contemptores. *Inique agebant vsquequaque*, Hier. & Chal. deridebant me nimis.

52. *A saculo*, i. iam inde à principio, datorum s. præceptorum.

53. *Defectio*, i. animi deiectio, seu tristitia Hier. horror, Chal. timor.

54. *Cantabiles*, pro, cantiones, Hier. carmina, Chald. hymni. *Erant*, pro, sunt.

55. *Et custodiui*, pro, vt custodirem.

56. *Hæc facta est mihi*, Hier. hoc factum est mihi, i. id mihi curæ fuit, vel ea quæ dixi, mihi acciderunt. Chald. id mihi fuit ad meritum s. quod sequitur. *Exquisiui*, Hier. & Chal. custodiui.

CHET, i. *Vita*.

57. *Portio*, Hier. & Chal. pars, q. d. mihi pro hæreditate est custodia legis tuæ.

58. *Factem tuam*, i. te. Secundum eloquium, i. vt postulat tuorum præceptorum obseruatio, vel vt promissisti.

59. *Vias meas*, Chal. bonas facere vias meas.

60. *Paratum sum, & non sum turbatus*, Hier. festinaui, & non neglexi, Chal. festinaui & non distuli.

61. *Funes*, i. vincula, seu laquei aut retia, vel insidiæ, Chal. cohors. *Pectatorum*, Hier. & Chal. impiorum.

62. *Surgebam*, Hier. & Chal. surgam. *Super*, i. de, Chal. propter. *Iustificationis*, Hier. & Chal. iustitiæ.

63. *Particeps*, Chal. socius, q. d. vnus ex numero.

TETH, i. *Bonum*.

64. *Bonitatem*, Hier. bene. *Secundum verbum tuum*, i. dando, seu docendo tua præcepta, vel, secundum promissum tuum.

66. *Bonitatem*, sc. voluntatis. *Disciplinam*, i. mortificationem passionum. *Scientiam*, s. intellectus. *Credidi*, scil. obediens tanquam tuis.

67. *Humiliarer*, Chal. affligerer. *Propterea*, q. d. factus cautior, Hier. & Chal. nunc autem.

68. *In bonitate*, i. pro bonitate.

69. *Super*, i. contra. *Scrutaber*, Hier. seruabam, Chald. seruabo.

70. *Coagulatum*, &c. q. d. obstinati sunt, Hier. in crasso saturum est. velut adeps, &c. *Meditatus sum*, Hier. & Chal. delectabar.

71. *Humiliasti*, i. afflixisti. *Discam*, Hier. discerem.

72. *Bonum mihi*, Hier. melior est mihi. *Oris tui*, i. à te præcepta.

IOD, i. *Principium*.

73. *Manus tue*, i. potentia, & sapientia. *Fecerunt*, sc. animam. *Plasmauerunt*, s. corpus. *Da mihi intellectum*, Hier. doceme.

74. *Verba tua*, i. promissa, vel, per verba tua, q. d. per præceptorum obseruationem speraui præmium. *Super speraui*, Hier. & Chal. expectaui, s. mercedem.

75. *Æquitas*, Chal. iusta. *In veritate*, i. merito.

Humiliasti, Hier. & Chal. afflixisti.

76. *Fiat*, q. d. sic agat. *Secundum eloquium tuum*, i. obseruando tua præcepta, vel, vt promissisti. *Seruo tuo*, i. mihi, s. præceptum.

77. *Vitam*, s. vita beata, Aug. *Meditatio*, Hier. & Chal. delectatio.

78. *Exercebor*, Hier. & Chal. loquar.

79. *Con-*

79. *Conuertantur mihi*, Hier. reuertantur ad me, q. d. iungantur mihi.

80. *Immaculatum*, Hier. perfectum.

CAPH, i. *Manus*.

81. *Defecit*, s. prae desiderio, Chal. desiderauit.

In salutare tuum, Chal. redemptionem tuam. *Verbum*, i. promissum, vel q. d. in praecepta, scil. quibus adiunxisti promissionem mercedis, si obseruentur.

82. *In eloquium*, i. promissum, vel obseruando praecepta.

83. *Sicut uter*, &c. q. d. contracta cute macilentus.

In pruina, Chal. ad fumum. *Non*, pro tamen non.

84. *Quando*, i. vsq; dum. *Iudicium*, s. puniens.

85. *Mihi*, i. de me, seu contra me. *Fabulationes*, i. vana, seu nugas. *Non ut lex tua*, q. dicat, non secundum legem tuam id faciunt, vel nihil simile legi tuae loquuntur mecum.

86. *Veritas*, Hier. vera. *Inique*, Hier. & Chal. falso.

87. *Paulominus*, i. parum abfuit, quia. *Consummauerunt*, Hier. & Chal. consumpserunt.

In terra, pro, in terram, s. deiectionem.

LAMED, i. *Disciplina vel cor*.

89. *Verbum*, i. praeceptum, quod veluti dedisti caelo.

90. *Veritas*, i. praeceptum positum terrae.

91. *Ordinatione*, i. praecepto. *Dies*, i. temporis successio.

92. *Meditatio*, Hier. & Chald. delectatio. *Tunc*, sc. cum affligabar. *Humilitate*, Hier. pressura, Chald. afflictione.

93. *In ipsis*, i. per ipsas.

94. *Exquisiui*, s. ut facerem.

95. *Intellexi*, Hier. considerabo.

96. *Omnis consummationis*, &c. q. d. omnia quamuis perfecta finem habent: at lex tua perpetua. *Latum*, q. d. longissime se extendit.

MEM, i. *ex ipsis*.

97. *Quomodo*, Hier. quam, q. d. quantum.

98. *Super*, i. plusquam. *Mihi*, Chal. apud me.

100. *Quasiui*, Hier. & Chal. seruauit.

102. *Posuisti*, i. praescripsisti.

104. *Intellexi*, s. quid agere debeam.

NUV, i. *Pascua, vel sempiternum*.

106. *Statui*, Hier. perseuerabo. *Iustitia tua*, i. a tua iustitia profecta.

107. *Humiliatus*, Hier. afflictus. *Vsquequaque*, Chald. vehementer.

108. *Voluntaria*, Chal. oblationes, s. spontaneas.

Oris, s. claudes, & gratiarum actiones. *Beneplacita*, sc. tibi, q. d. grater accipe.

109. *In manibus meis*, Chald. periclitatur, ac si esset in superficie manus.

110. *Et*, pro, & tamen. *Erraui*, i. discessi, seu declinaui.

111. *Hereditate acquisiui*, i. pro hereditate habui, Hier. hereditas mea.

112. *In aeternum propter*, Hier. propter aeternam *Retributionem*, i. praemium.

SAMECH, i. *Firmamentum, vel adiutorium*.

113. *Dilexi*, pro diligo.

115. *Declinate*, Hier. recedite. *Scrutabor*, Hier. & Chald. custodiam.

116. *Suscipe*. Chal. sustenta. *Secundum eloquium tuum*, i. promissum, vel in obseruatione tuorum praeceptorum. *Vitam*, s. vitam gratiae, seu spirituali. *Ab expectatione*, s. frustratum.

117. *Meditabor*, Hier. delectabor.

118. *Spreuisti*, Hier. abiecisti, Chal. conculcasti.

Iniusta, Hier. & Chal. mendax.

119. *Prauaricantes*, i. legis tuae transgressores, Hieron. quasi scoriam. *Reputaui*, q. d. habui eos loco quo debui, Hier. computasti. *Peccatores*, Hier. & Chal. impios.

120. *Confige carnes meas*, Hier. horripilauit caro mea, Chal. inflammatur caro mea.

AIN, i. *Oculus, vel fons*.

121. *Iudicium & iustitiam*, i. praecepta tua plena iustitia, & iudicio. *Tradas*, i. tradi permittas.

122. *In bonum*, i. benefaciens.

123. *Defecerunt*, i. ardentem expectarunt. *Eloquium iustitiae*, i. praecepta iusta.

125. *Sciam*, Hier. cognoscam.

126. *Faciendi*, Hier. ut facias, s. vindictam, Chal. facienti voluntatem Domini.

127. *Ideo*, s. quia punis transgressores.

Topazion, lapis est pretiosus, sic dictus ab Insula, Chal. Obrizum.

128. *Dirigebar*, i. me recte componebam.

PE, i. *Os*.

129. *Scrutata est*, Hier. & Chal. custodiuit.

130. *Paruulis*, Chal. simplicibus.

131. *Aperui*, sc. ut solent fatigati, vel, expectantes magno desiderio. *Attraxi spiritum*, Hier. respiravi.

Desiderabam, s. facere, vel q. d. amaui.

132. *Secundum iudicium*, i. legem, q. d. ut soles, Chald. pro consuetudine.

134. *Redime*, i. libera.

135. *Illumina*, q. d. ostende hilarem, & beneuolam.

136. *Exitus*, i. riuos, Chal. fluentia. *Custodierunt*, s. impio, vel oculi.

TSADE, i. *Iustitia*.

137. *Iudicium*, i. praeceptum,

138. *Testimonia*, pro, nempe testimonia.

Nimis, s. seruari.

139. *Tabescere me fecit*, Hier. consumpsit me.

Zelus, i. studium erga legem tuam.

140. *Ignitum*, i. velut igni probatum, Chal. purum.

140. *Adolescens*, pro, velut adolescens, sc. qui solet contemni, Hier. & Chald. paruulus, sc. aetate. *Contemptus*, Hier. contemptibilis.

142. *In aeternum*, Hier. sempiterna. *Veritas*, i. stabilis, seu constans.

143. *Meditatio*, Hier. voluptas, Chal. delitiae.

144. *Aequitas*, i. aequissima, Hier. iusta.

COPH, i. *Vocatio, vel Simia*.

145. *Requiram*, Hier. & Chal. custodiam.

147. *Præueni*, s. alios, Hier. surgebam. *Immaturatione*, i. tempore immaturo. Hier. adhuc in tenebris, Chald. in aurora. *Verba*, i. præcepta, q. d. in præceptorum obseruatione.

149. *Iudicium*, Chal. iudicia.

151. *Prope*, s. tuos. *Via*, i. præcepta, Hier. & Chald. mandata. *Veritas*, pro, vera.

152. *Initio*, scilicet ætatis meæ, seu discretionis, q. d. ex quo cœpitatione vti, seu legi tuæ studere. Hier. à principio. *Fundasti*, i. stabilia esse voluisti.

RES, i. Caput.

153. *Humilitatem*, Hier. afflictionem.

154. *Iudica iudicium meum*, Chald. age causam meam. *Propter eloquium tuum*, Hier. & Chald. in sermone tuo, i. præceptis tuis.

156. *Iudicium tuum*, Hier. & Chald. iudicia tua, i. præcepta.

158. *Tabescebam*, Hier. mœrebam.

159. *In*, i. pro.

160. *Principium*, Hier. caput, q. d. summa, vel à principio ad finem vsque vera sunt.

SCIN, i. Deus.

161. *Gratis*, i. sine causa. *A verbis tuis*, scilicet, ne discerem.

162. *Labor*, Chal. lator. *Inuenit*, præsens est.

163. *Iniquitatem*, Hieron. mendacium. Chald. falsitatem.

164. *Super*, Chal. propter.

165. *Pax*, i. tranquillitas. *Scandalum*, i. offendiculum.

168. *In conspectu tuo*, i. tibi notissimæ.

THAV, i. Signum.

169. *Appropinquet*, i. admittatur.

Eloquium tuum, i. legem tuam.

171. *Eructabunt*, Hier. & Chald. fundent. *Hymnum*, i. laudem.

172. *Proximiabit*, Hier. loquetur, Chal. narrabit.

Æquitas, Hier. iusta.

173. *Fiat*, Hier. & Chal. sit, q. d. adsit.

174. *Meditatio*, Hier. voluptas.

175. *Vinet*, q. d. dum viuet, Chal. viuat, s. spiritualiter.

176. *Quæ perijt*, i. perdita, seu peritura.

CXIX. De Dei exauditione in tribulatione.

1. *Graduum*, Chal. quod dictum est super gradibus, q. d. quod à Leuitis in festis decantabatur super templi gradibus quindecim, tot enim fuisse dicuntur. Alij putant dictos sic, quod contineant in Deum ascensionem, & velut gradus quosdam mentis.

2. *Iniquis*, Hier. & Chal. mendacij.

3. *Ad linguam dolosam*, q. d. quid potest esse peius dolosus? vel quid, o dolose, ex lingua fructus capis? Hier. & Chald. à lingua dolosa, q. d. quid potest expectari à dolosis, s. nisi quod sequitur? vel, quod proxime dixi?

4. *Sagitta*, pro, velut sagittæ, s. sunt. *Potentis*, i. à potente emissæ. *Cum carbonibus*, q. d. ignitæ.

Desolatorum, i. vastantibus, Hier. Iuniperorum, Chal. genistarum.

5. *Incolatus*, Hier. peregrinatio. *Gedar*, Regio est Arabia, sibi David exulabat.

6. *Incola*, s. in ea regione.

7. *Loquebar*, s. pacifice. *Gratis*, i. sine causa.

CXX. De Dei auxilio.

1. *In montes*, i. cœlos.

3. *Dei*, Chal. dabit, q. d. non permittet labi.

Dormitabit, q. d. dormitantis more negliget.

4. *Neque dormiet*, postponitur more Hebræo, quod Latino præponeretur: quidam tamen dicunt idem significari, esseq; repetitionem, more scripturæ.

5. *Super manum*, &c. q. d. ad dexteram tibi assistens: sic alibi: à dextris est mihi, ne commouear.

6. *Vret*, Hier. & Chal. percutiet. *Nec luna*, s. nocebit.

8. *Custodiat*, Chald. custodiet. *Inuolutum*, & *exitum*, i. conuersionem, seu omnes vitæ actiones. Vide Deut. 28. 1. Reg. 17. 3. Reg. 3.

CXXI. De studio sanctorum in aduendo Templum Dei.

1. *Quæ dicta*, &c. q. d. cum audirem dicentes.

Domum, i. templum. *Ibimus*, pro eamus.

2. *Stantes erant*, pro, stabunt, vel q. d. cum venissemus, stabant. *Atrij*, Hier. & Chal. portis.

3. *Ædificatur*, pro, est ædificata. *Vt ciuitas*, &c. q. d. vt ciuitas concors, cuius, s. ciues sunt vnanimis. *Eius*, abundat, more Hebræo. *In idipsum*, Hier. simul.

4. *Testimonium*, pro, iuxta testimonium, i. Dei præceptum. *Factum* Israeli, vel, vt testimonium reddat de Deo ipse Israel, s. eum laudando, vt statim dicitur.

Israel, datius est, sed forte pro genituo, sic enim dicitur, Psalmus Dauidi, pro, Dauidis.

5. *Sederunt*, i. constitutæ sunt. *In iudicio*, Chal. ad iudicium. *Super domum*, i. in familia.

6. *Rogata qua ad pacem*, Hier. rogate pacem, Chald. rogate pro pace. *Ierusalem*, Græc. est accusatiuus, q. d. salutem Ierusalem. Hebræis enim rogare pacem, seu pro pace, seu de pace, est salutare, sc. dicendo, estne pax? id est, vt vales? *Abundantia*, s. sit. Hier. beneficit, sc. id est optandum, & precandum ei.

7. *Fiat*, Hier. & Chal. sit. *Virtute*, i. exercitu, vel munitione, Hier. muris, Chald. exercitu. *Turribus*, Hier. domibus, Chal. prætoriis.

8. *Proximos*, Hier. amicos, Chald. socios. *Loquebar pacem de te*, i. tibi pacem precabar, Hieron. loquar pacem tibi.

9. *Quæ sui*, Hier. & Chal. quæram.

CXXII. Petitio auxilij à Deo.

2. *In manibus*, pro, ad manus, s. respiciunt, cum indigēt. *Aliquo*, Hier. ad manum.

4. *Opprobrium*, & *despectio*, s. facti sumus, Hier. & Chal. opprobrio, & despectione, vt sit repetitio.

Abundantibus, Chal. opulentorum.

CXXIII. Gratulatio ob liberationem ab hostibus.

1. *Nisi quia*, i. si non. *Erat*, Hier. fuisset. *In nobis*, sc. adiuuans nos.

3. *Forte*, Chal. tunc.

4. *Forisitan*, Chal. tunc. *Absorbuiisset*, i. obruiisset.

Portrans.

Pertvansuit, Hier. transiit, q. d. incidisset in mala gravissima, id enim significatur nomine aquæ & torrentis. *Intolerabilem*, q. d. inpertransibilem.

6. *Captionem*, Hier. prædam, Chal. cibum.

8. *Nomine Domini*, i. Domino, s. situm est.

CXXIV. De confidentia in Deo.

1. **N**on, pro, qui non, q. d. qui est immobilis. *Habitat*, pro, situs est.

2. *Eius*, s. Ierusalem. *Es Dominus*, pro, sic Dominus.

3. *Relinquet*, i. permittet, s. dominari. *Virgam*, i. sceptrum. *Sortem*, i. hereditatem. *Extendant*, s. Tyrannorum exemplo, vel metu.

5. *Obligaciones*, i. viacula, s. peccatorum. Hier. prauitates, Chal. obliquationes. *Adducet*, s. in locum eis debitum, Hieron. deducet, Chald. deducet in gehennam, q. d. condemnabit eos, qui deserunt viam iustitiæ, simul cum illis, qui semper iniqua operati.

Pax, s. sit. Vide Gal. 6.

CXXV. De liberatione per Christum.

1. **I**nconuertendo, Hier. cum conuerteret. *Consolati*, q. d. Ira sumus lætati, vt qui valde consolantur, Hier. somniantes, q. d. tantum erat gaudium, vt putaremus somnium esse, s. vix credentes nos liberatos, Chald. euigilantes è somnijs.

2. *Gaudio*, Hier. & Chal. risu.

Exultatione, Hier. laude.

3. *Magnificauit facere*, pro, magnifice fecit.

4. *Torrens*, s. impletur aquis, & velut exhilaratur siccitate liberatus. *Austro*, i. deserto ad Austrum, vel q. d. flante Austro.

5. *Qui seminant*, &c. q. d. ex tribulationibus nostris velut semine colligentur fructus lætitiæ, & suauium præmiorum.

CXXVI. De Dei auxilio.

1. **A**dificaueris domum, i. prolem dederit, seu rem domesticam auxerit. vide Exod. 1.2. Regum 7.1. Paralip. 17. *Ædificent*, i. conantur prolem habere, seu opes acquirere.

2. *Vanum*, s. Deo non iuante. *Surgite*, s. Deo freti, vel q. d. Surgite sane ad laborem, quo victum quæritis, nihil sine Deo efficietis. *Sederitis*, i. quieueritis, seu cessaueritis, q. d. redite ad laborem.

Doloris, i. labore partum.

3. *Somnum*, i. quietem, seu mortem. *Hereditas*, s. electis dabitur. *Filij*, s. sunt, quibus danda, vel q. d. dat Deus suis quiescentibus filios. *Mercēs*, Chald. præmium bonorum operum. *Fructus* genitiuus est, Græc. q. d. Filij ipsi sunt velut merces pijs à Deo data, vel, electi sunt velut merces Christi; ipse enim est fructus virginis ventris.

4. *Excussorum*, pro, excussi, i. expediti. sc. validi, Hier. iuuentutis, i. iuuenes (vide Neh. 4.) s. magno adiumento sunt patri vt sagittæ potenti.

5. *Impleuit*, &c. q. d. qui filijs abundat, quos optauerat.

Loquetur, s. contendens. *Porta*, i. iudicio, in portis n. vrbium iudicia fiebant.

CXXVII. De Dei timore & cultu.

2. **L**abores, i. partu labore. *Quia*, Hier. & Chald. cum. *Erit*, Chal. erit in mundo venturo.

3. *Abundans*, Hier. & Chald. fructifera. *Lateralibus*, i. intra latera, seu parietes, Hier. penetralibus.

4. *Novella*, i. plantulæ, Hier. germina.

5. *Sion*, s. cœlesti.

6. *Pacem*, pro, & pacem.

CXXVIII. De Dei auxilio contra hostes.

1. **E**xpugnauerunt, pro oppugnauerunt. *Dicat*, i. dicere potest.

2. *Etenim*, Hier. & Chald. sed non. *Mihi*, sc. nocere, seu præualere.

3. *Dorsum*, Chald. corpus. *Fabricauerunt*, sc. molestias. *Prolongauerunt*, i. continuauerunt.

6. *Exaruit*, q. d. antequam veniat mors naturalis immatura abripiantur.

8. *Non dixerunt*, s. vt solet mestoribus.

Benedictio, s. sit, q. d. prosperet vos Dominus.

Benediximus, Chal. benedicimus.

CXXIX. Oratio afflicti.

1. **P**rofundis, q. d. ex profunda calamitate.

Clamauit, pro, clamo.

3. *Observaueris*, sc. vt punias. *Sustinebit*, i. ferre poterit, Chal. subsistet.

4. *Quia*, pro, certe. *Apud te*, Hier. tecum. *Propitiatio*, Chal. indulgentia. *Legem tuam*, s. dignam obseruatu, vel q. d. morem, quo soles parcere, Græc. nomen tuum, Hier. cum sis terribilis.

5. *Sustinuit*, i. expectauit. *Verbo*, i. promissione.

6. *Custodia*, Hier. vigilia. *Ad noctem*, q. d. semper.

7. *Israel*, i. quisque ex Israel.

Redemptio, i. liberatio, seu saluatio.

CXXX. De humilitate.

1. **E**xaltatum, s. superbe. *Oculi*, sc. in quibus solet fastus apparere. *Magnis*, i. maioribus quam me decerent. *Me*, id est, vires meas, q. dicat, excedentibus captum meum.

2. *Si*, &c. sub. accidat mihi quod mereor. *Sicut ablactatus*, &c. q. d. accidat mihi quod puero ante tempus ablactato; vel, si non me demisse gero, & à te omnia expecto, vt puer ablactatus à matre, ab ea omnia expectat, reddatur mihi quod mereor supplicij.

CXXXI. De Christo, & Ecclesia, sub figura David & Templi.

1. **M**ansuetudinis, Hier. & Chal. afflictionis.

2. *Sicut*, Hier. & Chal. qui.

3. *Si introiero*, &c. gradatio, more Hebræo, incipiens contra morem Latinorum, dicerent hi prius, si ascendero, &c. Simile quid est, Psal. 1.

4. *Et palpebris*, &c. repetitio est. *Temporibus*, id est, capitibus.

5. *Locum*, scil. ædificando Templo. Fuit ei reuelatum, vbi esset construendum, 2 Reg. 24. Vide 1. Paralip. 21. & 2. Paral. 3.

6. *Eam*, i. mansionem, vel pro, id. *In Ephrata*, i. existens. *Campis sylua*, i. loco syluoso, i. monte Moria.

7. *In loco*, &c. i. ad propitiatorium, quod velut Dei scabellum.

8. *Requiem*, i. locum, vbi velut quiescas. *Sanctificationis tuae*, i. quā tibi sanctificasti, Hier. fortitudinis tuæ, Chal. in qua lex tua.

9. *Sancti tui*, i. tibi consecrati, Chal. Leuitæ tui. *Exultent*, Hier. & Chal. laudent.

10. *Dauid*, i. Dauidis virtutes, seu integritatem, vel promissionem ei factam de Christo, Chal. Dauid merita. *Auroras faciem*, i. differas aduentum, vel q. d. ne reiciendo preces facias confusum faciem auertere. Vide similem phrasim 3. Reg. 2. *Christi*, i. meam, vel Iesu, vt dictum est.

11. *Eam* Hier. Chal. & Græc. eam s. veritatem, q. d. non faciet irritam. *Ponam*, Chal. Regem ponam.

12. *Testamentum*, Hier. & Chal. pactum. *Testimonia*, i. præcepta. Et, pro, etiam, scil. custodierint, vel sedebunt. *Hæc*, subaudi, dicens.

13. *Viduam*, Græc. & Hier. venationem, i. cibum. *Noster* pro *hæc*, videtur legisse *hæc*. *Eius*, sc. Sion, & sic in sequentibus.

16. *Salutari*, i. salute, q. d. seruabo. *Exultatione*, exultabunt, Hier. & Chal. laude laudabunt.

17. *Illic producam*, Hier. ibi oriri faciam. *Cornu*, i. potestatem Regiam. *Dauid*, i. Dauidi, s. Christum.

Lucernam, i. splendorem, seu posteritatem splendide regnantem. Vide 3. Reg. 11. & 15. 2. Par. 21. *Christo*, i. Regi Dauid, vel Christo Ioannem.

18. *Sanctificatio mea*, i. iustificatio peccatorum, vel templum, Hier. diadema eius, Chal. corona eius.

CXXXII. De concordia.

1. *In unum*, i. concordēs.

2. *Vnguentum*, Hier. vnguentum optimum, Chald. vnguentum bonum, s. odoriferum. *In capite*, Chal. quod effusum super caput. *Oram*, s. superiorem extremitatem, quæ circa collum.

3. *Qui*, pro, & qui. *Illic*, s. super tales fratres.

CXXXIII. Exhortatio ad Dei laudem.

1. *Statu*, s. Sacerdotes & Leuitæ.

2. *In sancta*, i. versus sancta sanctorum.

3. *Te*, s. qui id feceris.

CXXXIV. Inuitatio ad Dei laudem.

1. *Statu*, i. ministratis.

3. *Nomini eius*, i. ei, s. ad honorem eius.

Suauē, s. nomen, vel psallere. Hier. decens, s. celebrare, vel psallere.

4. *Possessionem sibi*, Hier. peculium suum, Chald. dilectam suam.

5. *Quia*, pro, certe.

6. *Abyssus*, i. aquis, seu locis profundissimis. Forte intelligit Infernum, Purgatorium, & Limbum, vel etiam corda humana, quæ magnæ certe abyssi.

7. *Extremo*, i. superficie, vel Oceano. *In pluuiam*, i. in pluuiam, seu dum pluit. *Thesauris*, i. locis occultis.

9. *In Pharaonem*, i. contra Pharaonem.

13. *Memoriale tuum*, Chal. memoria tui.

14. *Deprecabitur*, Hier. erit placabilis, q. d. cum iudicabit, parceret seruis suis. *Domui*, i. familia.

21. *Ex Sion*, pro, in Sion, vbi colitur.

CXXXV. Idem.

1. *Misericordia*, s. durat, seu exercetur.

5. *Intellectu*, Hier. sapientia, Chal. intelligentia, q. d. sapientissime.

6. *Super*, i. iuxta, Aug. Vide Psal. 136.

8. *In potestatem*, Chal. vt præficeret.

13. *Diuisiones*, i. partes, q. d. separauit hinc inde aquas, vt possent Hebræi transire. Quidam tamen dicunt, diuisum in partes, seu vias duodecim, pro numero tribuum, vt commodè transirent.

15. *Excussit*, Hier. conuoluit, Chal. submersit.

Virtutem, Hier. & Chal. exercitum.

21. *Hereditatem*, s. possidendam.

23. *Humilitate*, i. afflictione, seu oppressione hostium, *Redemit*, i. eripuit.

25. *Carni*, i. animanti.

CXXXVI. De captiuitate Babylonica.

1. *Jeremia*, Græc. per, q. d. per Ieremiam postea extensus, s. in Threnis *Super*, i. iuxta.

2. *In medio*, per medium enim Babylonis fuit Euphrates, vel medium intelligit regionis Babylonice.

Organa, i. instrumenta musica, Hieron. & Chald. ci-tharas.

3. *Interrogauerunt*, i. petierunt, Chal. rogauerunt.

Verba cantionum, i. vt cantaremus.

4. *Aliena*, i. extranea, vel aliena à Dei cultu.

5. *Obluioni detur*, sc. per mortem, Chal. obliuioni tradam, q. d. obliuiscar mei, vel artis pulsandi.

6. *Faucibus*, Chal. palato, q. d. loqui non possim.

Sinon proposuero, &c. q. d. si de alia re plus læter, quam de restitutione Ierusalem. Quidam verunt præposuero, quod magis verbum Græcum significat, quamquam lectio nostra eundem sensum facit. *In die*, i. calamitate, q. d. quid fecerint Idumæi cum vastaretur, & quid dixerint, sic Psal. 36 quod veniat dies eius, i. calamitas *Qui dicunt*, Hier. dicentium, s. tunc.

8. *Filia Babylonis*, sic Psal. 44. *Filiæ Tyri*, s. ciuium congregatio. *Retributionem*, Hier. vicissitudinem.

9. *Tenebit*, i. apprehenderit. *Allides*. Vide Ma. 13.

Tuos, sic Græc. Heb. & Chal.

CXXXVII. Dei laus & gratiarum actio.

1. *Angelorum*, Hier. deorum, Chal. iudicum.

2. *Super*, i. propter. *Misericordia*, scil. remittendo peccata, Aug. *Veritate*, s. reddendo promissa, Aug. *Magnificasti*, i. fecisti apparere magnificum.

Omne, i. omnia. *Nomen*, i. celebritatem nominis, sc. tui ipsius famam, & venerationem.

3. *Multiplicabis*, pro, multiplica, i. auge. *Virtutem*, Hier. fortitudinem.

4. *Confiteantur*, pro, confitebuntur. *Verba*, q. d. promissa impleta. *Oris tui*, Chal. laudis tuæ.

5. *Cantent*, pro, cantabunt. *In viis*, s. ambulando.

Quoniam, s. id cantabunt.

6. *Respi-*

6. *Respicit*, i. benigne aspicit. *A longe*, s. non familiariter & amice, vel q. d. è folio suo, seu maiestate excelsa. *Cognoscit*, s. vt puniat, Chal. deprimet.

7. *Viuisicabam*, i. seruabis. *Super*, i. contra.

Extendisti, praterita pro futuris, Hier. mites, Chal. pones. *Saluum*, fecit, Hier. saluabit.

8. *Retribuet*, s. hostibus meis quæ merentur. *Saculum*, Hier. & Chal. æternum. *Despicias*, Hier. dimittas, Chal. derelinquas, q. d. ne desine saluare.

CXXXVIII. *De Deiscentia, & Sanctorum innocentia.*

1. **P**robasti, i. explorasti, Hier. inuestigasti, Chal. scrutatus es. *Cognouisti*, i. approbasti. Aug.

2. *Sessionem*, & c. i. siue sedeam, siue surgam, q. d. omnes actiones meas.

3. *Semitam*, i. iter. *Funiculum*, i. mansionem in funiculo, seu hæreditate, vel vitæ seriem, seu filum, vel mensuram seu spatium, Hier. & Chal. accubitum, q. d. siue ambulem, siue accumbam. *Inuestigasti*, i. habes exploratum.

4. *Sermo*, q. d. etiam sermones omnes præuidisti, antequam loquar.

5. *Posuisti*, & c. q. d. & formatum semper protexisti.

6. *Ex me*, i. præ me, q. d. mirabilior quam vt possim assequi. *Confortata est*, i. eleuata, Chal. ardua facta est. *Ad eam*, s. pertingere.

7. *Spiritu*, i. indignatione, secundum quosdam, Chald. præsentia *Facie*, Chald. conspectu. *Infernum*, i. terræ inferiora.

9. *Habitauero*, s. eo volans *Maris*, Chal. Occidentis.

10. *Etenim*, pro, etiam. *Illic*, pro, illic. Hier. ibi.

Deducet, s. quocunque volet. *Tenebit*, s. vt solent tene-ri fugitiui, q. d. nullo modo potero effugere.

11. *Et dixi*, pro, si dicam, i. cogitem apud me.

Conculcabit, Hier. operiet, q. d. occultabunt,

Et nox, pro, at nox. *Illuminatio*, & c. q. d. proder quidquid quasi latens male egero, Hier. lux erit coram me. *Delitias*, q. d. proder, voluptates, quibus solet noctu indulgeri.

12. *Non obscurabuntur à te*, i. apud te, Hier. tenebras non habent apud te. *Illuminabitur*, Hier. lucet.

Eius, i. noctis. *Eius*, i. diei, q. d. perinde est apud te nox & dies, Chal. tenebræ & lux apud te æquales.

13. *Possedisti*, i. pernoctasti: vel q. d. tua sunt omnia, mea etiam interiora. *Suscepisti*, i. protexisti, Hieron. orsus es, Chal. fundasti. *De vtero*, i. iam inde à natiuitate, Hier. & Chal. in vtero.

14. *Terribiliter*, i. mirabiliter. *Magnificatus es*, i. appares magnificus, s. in mei formatione, Hier. magnificasti me. *Cognosce nimis*, i. habet in quo proficiat, quotidie discendo, Chal. euasit sapiens valde.

15. *Os meum*, q. d. ne vnum quidem ex ossibus meis, vel os pro membrum, s. vllum, Aug. 3. doct. Christ. Mallem, inquit. dici ossum, vt esset apertius. *Substantia mea*, s. non est occultata à te. *Inferioribus terra*, Chal. in vtero matris meæ, s. facta à te.

16. *Imperfectum meum*, q. d. cum adhuc essem in vtero imperfectus. Hier. informem adhuc me.

Omnes scribentur, s. homines, vel dies, Chal. omnes dies

scripti sunt. *Dies*, pro, per dies singulos.

Formabuntur, s. homines. *Nemo in eis*, i. & nullus est tibi ignotus, vel non scriptus in tuo libro; vel nullus dies deerit ex iis quos cuique præscripsisti.

In eis, pro, ex eis.

17. *Confortatus*, i. roboratus. *Principatus*, i. potestas, seu dignitas.

18. *Dinumerabo*, i. si numerem. *Super*, i. plusquam.

Exurrexi, Hier. euigilaui, q. d. quoties euigilo. *Sum tecum*, q. d. tua opera cogito; vel tibi præsto sum, vt seruiam: vel q. d. si euigilem, vt numerem, adhuc in eorum cogitatione hærebo, nec potero perficere quod volo.

19. *Si occideris*, i. cū punieris. *Peccatores*, Hier. & Chal. impium. *Declinate*, i. recedite, s. ne vobiscum inuoluatur supplicii.

20. *Dicitis*, i. contra Deum loquimini. *Accipient*, & c. q. d. abutuntur rebus sibi à Deo datis, vel quia dicitis, probos frustra accipere à Deo ciuitates. quod eas sitis eis erepturi.

21. *Super*, Hier. contra. *Tabescebam*, i. molestia afficiebar, seu indignabar.

22. *Perfectio*, i. magno, Aug. perfectio, s. odiendo peccatum, & diligendo naturam.

23. *Proba*, i. explora, Hier. & Chal. scrutare.

Scito, Hier. cognosce. *Interroga*, Hier. proba.

Semitas, Hier. cogitationes.

14. *Iniquitatis*, Chal. erroris. *Æterna*, i. ad æternam vitam ducente.

CXXXIX. *Oratio in persecutione.*

3. **C**onstituerunt, Chal. miscent.

4. *Serpentes*, s. qui acutam linguam habent ad perforandum. *Sub labiis*, i. in sermone.

5. *Supplantare*, i. subuertere.

6. *Mihi*, i. in meam perniciem. *Scandalum*, i. offendiculum, s. laqueum, seu rete.

7. *Dixi*, s. ad ipsum confugiens.

8. *Virtus salutis*, i. fortitudo mihi salutem afferens.

Obumbrasti, Hier. protexisti, s. instar clypei.

9. *A desiderio*, i. contra desiderium. *Exaltentur*, s. mihi insultantes. Chal. se extollant.

10. *Caput*, & c. Chal. Achitophel caput circumeuntiū, q. d. ducem ipsorum perde Domine, seu impedi, ne possit nocere: vel regitur ab operiet. q. d. & caput, i. ducem & eos operiet labor, i. perniciēs quam aliis moluntur. *Operiet*, i. obruet, q. d. quod moluntur, recidet in ipsos.

11. *Carbones*, s. igniti, q. d. Dei supplicia, ignem, Chal. ignem gehennæ. *In miseriis*, sc. positi. *Subsistent*, i. emergent, Chal. surgent ad vitam æternam.

12. *Linguosus*, i. qui lingua abutitur, vt mendax, maledicus, & huiusmodi alii. Chal. delator. *Dirigetur*, i. prosperabitur. *In interitu*, i. cum morietur, vel q. d. pernicioſa.

13. *Faciet iudicium*, i. causam tractabit.

14. *Cum vultu tuo*, i. in tuo conspectu, vel tutela tua.

CXL. *Peritio gratia & liberationis.*

1. **C**lamauit, i. clamo.

2. *Dirigatur*, i. grata ascendat. *Incensum*, s. quod tibi offerri solet, Chal. suffimentum aromaticum.

Sacrifici-

Sacrificium, pro, sicut sacrificium, Chald. sicut munus suave, s. sacrificium. cibarium. *Vespertinum*, Chal. quod vespere offertur.

3. *Pone custodiam*, i. custodi. *Circumstantia*, i. circumstans, q. d. claudens.

4. *Declines*, i. inclinari sinas. *Verba*, malitiæ, i. res malas. *Ad excusandas*, &c. q. d. ita vt excusem, & defendam si quid peccauero. *Cum hominibus*, i. similiter hominibus. *Non communicabo*, pro, & ne communicem, *Electis*, i. iis quæ ipsi eligunt, & amant, Hier. delitiis, Chald. conuiuiis.

5. *Corripiet*, Hier. corripiat, q. d. libenter admittam iusti correptionem. *In misericordia*, pro, ex misericordia. Chald. propter misericordiam. *Oleum*, i. adulatio, seu blanditiæ. *Impinguet*, i. infundatur, (oleum enim effusum impinguet) seu inungat. *In beneplacitis*, i. ne capiantur iis, quæ delectant, Hier. pro malitiis eorum, s. quibus delectantur, q. d. vt conuertantur.

6. *Absorpti sunt*, pro, absorbebuntur, sc. aliquando Deo puniente. *Iuncti petra*, Hier. iuxta petra, q. d. velut è saxo præcipitati, vt solet fieri hostibus. Audiui qui sic interpretaretur: Apprehendet eos aliquando petra, i. podagra, & chiragra, de qua Persius, sed cum lapidosa chiragra fregerit articulos, &c. Sermonem enim hic fieri de crapulæ deditis. itaque quod sequitur sic legebat: Audient verba mea, quoniam potauerunt, q. d. vbi bene poti fuerint, & morbo correpti, tum intelligent mea verba vera fuisse, quibus eos à delitiis deterrebam.

Audient, s. alij punitis illis. *Potuerunt*, i. valida fuerunt, seu efficacia, s. apud Deum cum orarem, vel quibus monebam eos, vt bene viuerent, quandoquidem possent. Not. quod Hier. 2. contra Pelag. ait legendum, placuerunt, q. d. suauia sunt, & quidem Græc. ἡδονήματα. noster interpres legit ἡδονήματα.

7. *Sicut crassitudo*, &c. i. vt cum versatur terra, & glebæ disperguntur, dissipata &c. *Infernum*, i. sepulcrum.

8. *Auferas*, i. perire sinas.

9. *Statuerunt*, Hier. & Chald. posuerunt.

10. *Eius*, i. Dei, vel diaboli, vel suo Græc. eorum, i. suo. *Singulariter*, s. ab impiis separatus, vel liber. Vide Psalm. 4. *Transcam*, s. illæsus, vel migrem, s. ad feliciorum vitam.

CXLI. Oratio afflicti.

1. *Intellectus*, Hier. eruditio. *Spelunca*, s. Odollam. Vide 1. Reg. 22.

3. *Effundo*, i. prolixè expono, Hier. & Chal. effundam. *Pronuncio*, i. aperio, Hier. & Chal. annuncio.

4. *In deficiendo*, iungendum cum superioribus, q. d. id vero facio, dum spiritus meus præ afflictione deficit. *Ex me*, Hier. & Chal. in me. *Cognouisti*, Chal. cognouisses. *Semitas*, i. vitæ rationem, q. d. innocentiam meam.

5. *Ad dexteram*, q. d. an esset qui mihi opem ferret, id enim est, A dextris esse. *Cognosceret*, i. agnosceret, vt adiuuaret. *Periit*, &c. q. d. non poteram effugere.

Requirat, s. vt subueniat.

6. *Portio*, Hier. pars, q. d. hæreditas, & totum bonum meum. *Visuentium*, s. beatorum.

7. *Humiliatus*, i. afflictus, Hier. infirmatus, Chald.

pauper factus. *Confortati sunt super me*, Chald. fortiores me facti sunt.

8. *Custodia*, Hier. carcere, q. d. malis, quibus premor, vel vita hac misera. *Expectant*, s. in cælo, vel in terra. *Retribuas*, s. mercedem. vel pro tribuas, s. liberationem.

CXLII. Petit liberari ab hostibus.

1. *In veritate*, i. vt promissisti. *In tua iustitia*, i. per tuam misericordiam.

2. *Intres in iudicium*, i. summo rigore, seu iure agas. *Non iustificabitur*, q. d. nemo est, qui non habeat aliquod peccatum. *In conspectu tuo*, i. te iudice, seu tibi collatus. *Viuens*, s. in carne mortali. Aug.

3. *Humiliauit*, Chal. conculcauit.

In terra, s. in terram deiiciens.

Obscuris, Hier. & Chal. tenebris, s. calamitatum.

Saculi, i. iam olim, Hier. antiquos, q. d. pene me ad sepulcrum deduxit, vel coegit latere veluti mortuum in speluncis.

4. *Super me*, i. in me, vel periculi mei causa.

5. *Antiquorum*, s. quibus tantopere fauebas patribus, vel mihi. *Meditabar*, Hier. loquebar, Chal. loquar.

6. *Sine aqua*, Hier. sitiens, Chal. aqua indigens.

Tibi, s. se præsentat, opem expectans.

7. *Defecit*, pro, deficit enim, vel alioqui deficiet.

Et similis, pro, alioqui similis, Chal. ne fiam similis. *Lacum*, i. sepulcrum.

8. *Auditam fac mihi*, Hier. & Chald. fac me audire. pro, sentire, seu experiri. *Mane*, i. mature, vel cum oro mane.

10. *In terram*, pro, per terram. Chal. in viam. *Rectam*, i. ad recta ducentem.

11. *Viuisicabis*, i. eripies, *Æquitate*, Hier. & Chald. iustitia, q. d. sum enim innocens, & tu iustus Iudex.

12. *In misericordia*, i. pro, misericordia. *Qui tribulant*, Hier. ligantes, Chal. adigentes in angustias.

CXLIII. Gratulatio, & gratiarum actio.

1. *Digitos*, i. manus repetitio.

3. *Innotuisti*, i. des tui cognitionem, Hier. agnoscis eum, q. d. vt digneris ipsum agnoscere. *Reputas eum*, i. eius, rationem habes.

5. *Inclina*, &c. q. d. velut inclinata Maiestate tua & altitudine descende, vt adiuues me. *Tange*, q. d. combure seu destrue. *Montes*, i. superbos, s. hostes tuos, seu meos, *Fumigabunt*, pro, fumigent, i. in fumum vertantur, q. d. pereant.

6. *Fulgura*, coruscationem, q. d. percute fulmine, Hier. mica fulgure. *Dissipabis*, Hier. dissipas. *Conturbabis*, Hier. interfice.

7. *Aquis*, i. tribulationibus, vel hostibus. *Manu*, i. violentia. *Alienorum*, s. à cultu tuo.

8. *Vanitatem*, Chal. iuramentum vanum. *Iniquitates*, Hier. mendacij.

10. *Maligno*, s. Goliath, vel hostiam, Hier. pessimo.

12. *Sicut nouella*, &c. q. d. pulchri, & iucundi. *Vt similitudo*, i. instar.

13. *Eruentia*, Hier. superfudentia. *Ex hoc in illud*, i. varia rerum genera, Chald. quotannis. *Fæciosa*, i. fæcundæ fætibus. *Egressibus*, i. partibus, vel cum egrediuntur, ad pascua, vel in exitibus, s. viarum, s. compitis. nam Græc. ἐξόδους.

14. *Trans-*

14. *Transitus*, sc. per illorum agros: vel migratio in alium locum necessitate. *Clamor*, i. vox luctuosa, Hieron. ululatus, s. vt solet in calamitatibus.

15. *Dixerunt*, s. impij. *Beatus*, sub ego vero dico.

Cuius Dominus, &c. i. qui Dominum pro Deo habet.

CXLIV. *Dei laus.*

1. **E**xaltabo, i. celebrabo. *Benedicam*, i. predicabo. *In saeculum*, &c. i. in praesenti vita, & futura, Hieron. in aeternum, & ultra,

3. *Finis*, q. d. est infinita, Hieron. inuentio.

4. *Generatio & generatio*, i. omnes seu plurimae aetates, seu generationes. *Pronunciabunt*, Hieron. annuntiabunt, Chal. narrabunt.

5. *Magnificentiam*, i. Maiestatem, Hier. & Chal. decorem.

6. *Virtutem*, Hieron. fortitudinem. *Terribilium*, s. iudiciorum, vel ultionum.

7. *Eructabunt*, q. d. plenis buccis effundent. Ber. Ruat de plenitudine & satietate procedit, Hieron. loquentur, Chal. personabunt. *Iustitia*, i. de iustitia. Quo nomine etiam hic quidam secundum Chrysost. misericordiam intelligunt.

8. *Miserator*, Hier. & Chal. clemens.

9. *Suavis*, i. benignus, Hier. & Chald. bonus. *Vniuersis*, i. erga omnes. *Super omnia*, i. in omnibus, s. relucet.

12. *Magnificentia*, i. maiestatis, Hier. & Chal. decoris.

13. *Omnium saeculorum*, i. sempiternum.

14. *Alleuat*, Hier. & Chal. sustentat. *Elis*, Hieron. iacentes, q. d. fulcit casuros, & erigit collapsos.

15. *Sperant*, i. intenti sunt.

16. *Benedictione*, i. bonis, seu beneficiis, Hieron. refectione.

18. *In veritate*, i. ex animo, seu sincere.

19. *Voluntatem*, i. desiderium.

20. *Peccatores*, sc. in peccatis perseverantes. Aug. Hier. & Chal. impios.

21. *Laudationem*, i. laudem. *Caro*, i. homo.

CXLV. *Idem.*

3. **N**on est salus, q. d. qui non possunt saluare.

4. *Spiritus*, s. vitalis, vel anima, Chal. flatus.

Eius, pro, eorum. *Reuertetur*, scil. homo, quantum ad corpus. *Peribunt*, i. fient irritae. *Cogitationes*, i. consilia, & studia, Chal. machinationes.

6. *Veritatem*, i. fidem in promissis.

7. *Compeditos*, i. victos.

9. *Elisos*, i. collapsos. *Suscipiet*, i. defendit.

Vias, i. consilia, & acta.

10. *Sacula*, Hier. & Chal. aeternum.

CXLVI. *Idem.*

1. **B**onus est psalmus Deo nostro, i. bonum est laudare Deum nostrum. *Iucunda & decora*, &c. q. d. laudetur ergo hilariter, & decenter, seu modeste.

2. *Aedificans*, Hieron. aedificabit. *Disperdet*, Hieron. eiectos, Chal. captiuitatem.

3. *Contritos*, i. fractos, s. mœstos. *Alligat*, s. velut fasciis, q. d. sanat. *Contritiones*, i. fractiones seu vulnera.

4. *Et omnibus*, &c. Hier. & omnes nomine vocat, q. d. nouit perfecte, & distincte.

5. *Virtus*, i. potentia. *Numerus*, s. rerum, quas nouit.

6. *Peccatores*. Hier. & Chal. impios.

7. *Præcinite*, Hieron. cantate, Chal. laudes dicite.

8. *Parat*, Hieron. præparat. *Seruituti*, i. vsui.

9. *Coruorum*, q. d. etiam rapacissimis animalibus prouidet, quanto magis homini prouidebit? Vide iob 39.

10. *Voluntate habebit*, i. delectabitur. *Tibiis*, q. d. nec in equitibus, nec in peditibus.

11. *Beneplacitum est*, i. complacet.

CXLVII. *Idem.*

Not. quod hic Psalmus apud Hebraeos est pars precedentis, qui apud illos est 147.

13. **C**onfortauit, Chal. roborauit. *Seras*, Heb. vectes.

14. *Fines*, Chal. terminos, s. ditionis. *Pacem*, i. pacificos, seu in pace. *Adipe*, i. medulla, q. d. optimo tritico, Chal. oleo, & bono frumento.

15. *Eloquium*, i. verbum, seu imperium. vide Isa. 55.

Velociter, &c. q. d. statim fit quod vult.

16. *Nebulam*, Hier. & Chald. pruinam, s. fit hæc ex nebula frigida.

17. *Crystallum*, Hier. & Chald. glaciem, s. grandinem. *Buccellas*, i. frusta. *Eius*, s. crystalli, q. d. ante eius descendens impetum. *Sustinebit*, Hieron. stabit, Chal. poterit subsistere.

18. *Verbum*, i. imperium, Chald. caliditatem. *Ea*, s. pruinam, niuem, & grandinem. *Spiritus*, i. ventus.

Aqua, s. ex illis liquefactis.

19. *Verbum suum*, i. quid fieri velit, Chald. verba legis suae, s. mortalis. *Iacob*, datiuus est. *Iustitias*, Hieron. præcepta, scil. ceremonialia. *Iudicia*, i. præcepta, repetitio. vel intelliguntur iudicialia præcepta. *Israel*, i. Israeli.

20. *Omni*, pro, vlli. *Nationi*, Hieron. genti, Chal. populo. *Iudicia*, i. leges.

CXLVIII. *Idem.*

1. **D**e cælis, pro, in cælis, s. ð Angeli, qui in cælis estis: vel in cælis habitantem. sic etiam intellige, in excelsis.

2. *Virtutes*, Hier. & Chal. exercitus, s. stellæ, vel Angeli. vt sit repetitio.

3. *Et lumen*, s. quoduis aliud, Hieron. luminis, Chald. luminosæ.

4. *Cæli Cælorum*, i. cæli supremi. *Super cælos*. Aquæ istæ cuiusmodi sint, incertum. Quidam putant cælum esse crystallinum.

6. *In saeculum*, Hieron. in aeternum. *Et in saeculum*, &c. explicatio precedentis. *Præteribit*, i. cessabit, seu irritum erit, q. d. omnino implebitur.

7. *Terra*, i. parte mundi inferiori, seu elementari.

Dracones, Chald. ceti. *Abyssi*, i. aquæ, seu maria.

8. *Ignis*, s. fulmina, seu ignea omnia. *Spiritus*, i. ventus. *Verbum*, i. iussum, s. nihil eiusmodi fit sine Dei imperio.

9. *Cedri*, q. d. etiam infructifera.

10. *Bestia*, Hier. & Chal. feræ. *Pecora*, Hieron. iumenta.

Serpentes, Hier. & Chal. reptilia. *Pennata*, Hieron. volantes.

12. *Iuuenes*, Chal. adolescentes incorrupti.

Iunioribus, Hieron. pueris.

13. *Exaltatum est*, Hier. sublimis, Chal. forte.
Confessio, Hier. gloria, Chal. laus. *Super cælum & terram*, Hier. in cælo, & terra. Vide Isa. 6. q. d. ubique Dei gloria relucet, seu Deus laudandus est.

14. *Et*, pro quia. *Cornu*, i. robur, Chald. gloriam regni. *Hymnus*, i. cantus cum laude. Aug. Hier. & Chald. laus. *Omnibus*, pro, sit in ore omnium. *Filiis Israel*, appositivè. *Sibi*, i. Deo, q. d. qui Deum colit. vide Eph. 2.

CXLIX. *Idem*.

1. *Ecclesia*, Hier. congregatio, s. est, vel sit.
 2. *Latetur*, i. oblectetur se. *Filiis Sion*, i. populus Ierosolymitanus, vel Israeliticus: seu filii Ecclesiæ.

Rege, i. Deo, seu Christo.

3. *Choro*, i. consensione cantantium. Aug. vide Psal.

150. *psalterio*, Hier. & Chald. cithara. *Ei*, i. in eius honorẽ

4. *In salute*, i. data salute, Hier. in Iesu, Chald. in redemptione.

5. *In gloria*, i. gloriose, seu magnifice. *Latabuntur*, Hier. laudabunt, Chal. iubilabunt. *Cubilibus*, i. cordibus, Aug. Alii quietas mansiones intelligunt, s. cælestes

6. *Exaltationes*, Chal. laudes. *Ancipites*, i. utrimque acuti, s. potestas inuicta, vel iudiciaria cum Christo.

7. *Nationibus*, Hier. gentibus. Vide Sap. 3. *Increpationes*, i. castigationem.

8. *Eorum*, s. populorum. *Compeditus*, Hier. & Chald. catenis. *Manicus*, Hier. & Chald. compeditus.

9. *Conscriptum*, i. à Deo præscriptum, Chal. scriptum in lege, s. de gentibus delendis. *Gloria*, Hier. decor.

CL. *Idem*.

1. *Sanctus*, i. sanctuario. *Firmamento*, i. cælo, ut sit respectio, vel, q. d. ob potentiam, qua cælum creatum, Hier. fortitudine.

2. *Virtutibus*, Chal. potentia i. ob potentiam.

Magnitudinis, Hier. & Chald. magnificentia.

4. *Choro*. videtur significari musicum aliquod instrumentum. *Quidam* tibi putant.

5. *Benefecientibus*, Chald. tantummodo ipsum resonantibus.

6. *Omnis spiritus*, Hier. omne, quod spirat, Chald. omnis mens. *Alleluia*, i. laudate Dominum.

LIBER PROVERBIORVM.

i. sententiarum reconditarum, seu Parabolicarum

Proverbium enim interdum pro parabola sumitur. ut Ioan. 10. 70. Parabola.

C A P. I.

1. *Sapientiam*, i. Dei cognitionem.
Disciplinam, i. morum castigationem seu correctionem vulgo dicitur Mortificatio. *Prudentia*, qua s. vita dirigenda.

3. *Iustitiam*, s. qua bonum fit. *Iudicium*, s. quo recte iudicatur. *Æquitatem*, Heb. rectitudines.

4. *Parvulis*, i. simplicibus, Chal. insipientibus.

Asutia, i. cautio. *Adolescenti*, Heb. puero.

6. *Ænigmata*, i. obscure, & perplexe dicta.

6. *Lactauerint*, i. decipere voluerint, s. blandis verbis, & promissis allicientes.

11. *Sanguini*, vitæ proximi. *Tendiculas*, Hebr. nos. *Frustra*, i. sine causa, q. d. id quod inique faciunt. est enim id ex sententia Salomonis additum.

12. *Infernus*, i. sepulcrum. *Integram*, i. probum, seu perfectum, Chal. immaculatum. *Lacum*, i. foueam, seu sepulcrum repetitio.

14. *Sortem mitte*, & c. q. d. esto confors noster.

17. *Frustra autem*, & c. q. d. ut aves in rete cadunt ante ipsas expansum, sic isti videntes perniciem, pereunt.

18. *Contra sanguinem suum*, i. in vitæ suæ perniciem.

19. *Possidentium*, s. iniquum lucrum. *Rapiunt*, i. auferunt, q. d. occidunt.

20. i. *Foris*, in vicis.

21. *Capite*, i. loco edito, vel præcipuo. *Turbarum*, Chal. arcium, 70. murorum.

23. *Spiritus*, i. mentem, seu sonum, s. verborum.

24. *Manum meam*, s. mones, vocans. inuitas, 70. sermones.

28. *Mane*, i. celeriter, vel diligenter.

31. *Saturabuntur*, q. d. dabunt abundanter pœnas pro pravis consiliis, quæ sunt secuti spreis meis; vel regentur suis consiliis deserti à me.

32. *Aversio*, s. à recto, 70. tamen, iniuriam vertunt, s. factam parvulis ab illis, de quibus proxime, ob quam sint interficiendi, s. à Deo puniendi. *Parvulorum*, Heb. simplicium, Chal. insipientium.

33. *Abundantia perfruetur*, Hebr. habitabit confidenter, Chal. & 70. habitabit in spe

C A P. II.

1. *Si susceperis & absconderis*, pro, si vis suscipere, & abscondere.

2. *Inclina cor*, i. mētē, q. d. oportet te id toto animo facere.

3. *Inclina cor tuum*. Heb. Chald. & 70. dederis vocem tuam, q. d. inuocaueris, seu orando petieris.

4. *Effoderis*, i. inuestigaueris.

6. *Ex ore eius*, s. prodit, ipso docente.

7. *Simpliciter*, i. sine fictione.

8. *Servans*, s. in eis.

10. *Placuerint*, Heb. & Chald. dulcis fuerit.

16. *Muliere aliena*, i. aliena vxore, vel meretrice, vel peruersa doctrina.

17. *Ducem*, i. sponsum, seu virum, vel Deum.

18. *Inferos*, Heb. mortuos.

19. *Reuertentur*, s. ad virtutem, quam reliquerunt.

21. *Simplices*, Heb. & Chald. immaculati, 70. sancti.

Permanebunt, s. Deo protegente.

C A P.

CAP. III.

4 **D**isciplinam, i. intellectum, seu institutionem.

7. *Apud semetipsum*, Hebr. in oculis tuis, q. d. ne te reputes sapientem.

8. *Vmbilico*, i. ventri. venter autem pro mente ponitur. *Irrigatio*, Chal. pinguedo, s. medullis velut rigantur ossa, eisque deficientibus arescunt, 70. curatio.

Ossium, i. virtutum, seu virium animæ.

9. *Honora*, s. oblationibus, & eleemosynis. *Substantia*, Chal. mammona.

11. *Disciplinam*, i. castigationem. *Deficias*, Heb. & Chal. tædio afficiaris, q. d. ne moleste feras.

14. *Acquisitio*, Heb. & Chal. negotiatio. *Argenti*, i. qua argentum acquiritur. *Fructus*, s. melior est.

15. *Cunctis opibus*, Heb. & Chald. & 70. lapidibus pretiosis. *Desiderantur*, i. solent vulgo desiderari.

16. *Dextera*, & c. q. d. dat & vitam, quam homines reb. omnibus præferunt, & quod secundo loco optant, opes & gloriam.

17. *Pulchra*, Heb. & Chal. suaves, seu amœnæ.

18. *Lignum vite*, & c. q. d. affert immortalem vitam, & suauissimam.

19. *Prudentia*, Heb. intelligentia.

20. *Abyssi*, sc. aquæ ex fontibus. *Nubes rore concresecunt*, Hebr. æthera distillant rorem, Chal. & 70. Nubes distillant rorem.

21. *Hæc*, s. præcepta *Legem*, Chal. scientiam.

22. *Faucibus*, i. sermoni, vel collo, s. velut torques

25. *Ne paueas*, pro, nec pauebis; vel, non est quod paueas, 70. non pauebis. *Ruinæ*, Chal. calamitatem, 70. impetus, q. d. cum punientur impij, non timebis tibi.

26. *Erit in latere tuo*, i. te proteget.

30. *Frustra*, i. sine causa.

31. *Emuleris*, i. imiteris.

32. *Illusor*, i. dolosus. *Simplicibus*, Chal. rectis, 70. iustis.

23. *Egestas*, Heb. Chal. & 70. maledictio.

34. *Ipsedeludet*, & c. 70. Dominus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam, quod iisdem verbis vitatur Iacob. 4.

35. *Ignominia*, s. tandem erit, vel q. d. quod stulti extolunt & magnificiunt, est ignominia, seu ignominiosum, Chald. stulti suscipiunt tribulationem.

CAP. IV.

1 **D**isciplinam, i. castigationem, seu correptionem.

2. *Donum*, s. doctrinam.

3. *Tenellus*, q. d. cum adhuc tenellus essem, me docebat. *Vnigenitus*, i. velut vnigenitus, scil. vnice dilectus, vt solent vnigeniti.

4. *Docebat*, s. pater.

5. *Posside*, i. firmiter retine, vel tanquam veram possessionem.

7. *Principium sapientia*, q. d. primum sapientiæ præceptum est, vel principatus sapientiæ est, idcoque.

In omni possessione, i. præ omnibus possessionibus; vel, etiam si pro ea omnes dandæ sint possessiones.

8. *Arripe*, Heb. exalta, Chal. dilige.

9. *Augmenta gratiarum*, q. d. reddet te gratiosissimum, vel mentem tuam perficiet, *Corona*, & c. q. d. afferet tibi maximum honorem. *Proteget te*, Chal. erit super te.

11. *Æquitatis*, i. rectas.

12. *Arctabuntur*, i. impediuntur.

13. *Disciplinam*, i. eruditionem, seu morum castigationem.

16. *Dormiunt*, q. d. nō possunt nisi malo patrato quiescere. *Et non capitur*, Heb. & capitur, s. reperenda præcedens negatio, more Hebræo. *Supplantauerint*, Heb. impingere fecerint, Chal. posuerint scandalum.

17. *Impietatis*, & c. i. impie & inique partum: vel q. d. ipsa impietate & iniquitate, vt cibo & potu delectantur.

18. *Procedit*, pro, quæ procedit. *Perfectam diem*, i. meridiem.

19. *Vbi*, i. quo.

22. *Carni*, i. homini.

24. *Remoue*, & c. q. d. caue, ne praua loquaris.

25. *Recta*, pro, recte, q. d. recta perge in finem tuum.

Palpebra, & c. q. d. aperi oculos ne cadas.

26. *Dirige*, & c. q. d. recta incede. *Via*, i. actiones.

Stabilescentur, s. in bono.

27. *Ad dexteram*, & c. q. d. nec efferaris prosperis, nec aduersis frangaris, vel, recta incede, in nullam partem discedendo à recto: vel, tene mediū cauendo ab excessu, & defectu. vel secundum August. Nec præsumas ad regnum de tua iustitia, nec ad peccandum de Dei misericordia. *Vias enim*, pro, vias, vero q. d. sunt duæ viæ. Aliæ Deo ad dexteram, s. bonæ; aliæ ei ad sinistram, sc. malæ. Not. quod hæc vsque ad finem cap. non sunt, Hebr. aut Chald. sed ex 70. desumptæ.

Nonit, i. approbat.

CAP. V.

3. **G**itur, i. verba:

4. *Amara*, id opponitur fauo Acuta, & c. id oleos.

5. *Penetrant*, i. tandem perueniunt.

6. *Inuestigabiles*, i. non possunt peruestigari, 70. non cognoscibiles, Chal. nescit.

9. *Alienis*, scil. meretricibus. *Honorem*, Hebr. decorem, Chald. virtutem, 70. vitam, q. d. ne propter libidinem perdas honorem, vires, & vitam. *Crudeli*, sc. peccato luxuriæ, vel diabolo.

10. *Viribus*, i. facultatibus, quæ viribus, & labore parantur.

11. *Consumpseris*, scil. per libidinem. *Carnes*, & corpus, i. vitam.

14. *Pene fui*, i. parum absuit, quin fuerim. *In medio*, & c. q. d. multis videntibus, vel, cum tamen viuerem inter fideles, & iustos.

15. *Bibe aquam*, & c. q. d. contentus esto propria vxore, vel vttere doctrina ecclesiæ.

16. *Fontes*, i. filii, q. d. appareant foris, vel q. d. communica aliis doctrinam tuam.

17. *Eas*, scil. delicias cum vxore; vel doctrina sana, cui nihil sit alieni, i. erroris admittum. sic reliqua referenda, vel ad vxorē vel ad doctrinam legitimam, castasq; voluptates, vel q. d. cura, vt casta sit vxor, possisq; scire filios esse tuos, non nothos, & velut communes.

18. *Vena*,

18. *Vena*, i. vxor, è qua manant aquæ, i. filij.
 19. *Cerua*, pro, velut cerua, quæ, sc. solet esse in delitijs.
Hinnulus, i. capreolus, seu ibix. *Iugiter*, q. d. ne ad alienam
 vnquam diuertas.
 20. *Aliena*, s. muliere, vel doctrina.
 22. *Capiunt*, s. vt satellites ad supplicium,
 23. *Moriatur*, s. in peccato.

CAP. VI.

1. **M** *Anum*, i. promissionem manu factam, vel debitū
 manu soluendum.
 5. *Damula de manu*, s. capere volentis, seu venatoris.
 6. *Vias*, i. rationem viuendi.
 10. *Conferes*, i. complicabis.
 11. *Quasi viator*, i. properanter, seu de improviso.
Armatus, i. cui non possis resistere. *Vt fons*, i. abundās,
 quamquam hic versus non est Heb. Chal. nec in 70. aut
 Complut.
 12. *Apostata*, i. instituti sui desertor, seu à Deo recedēs,
 Heb. Belial, i. sine iugo, sc. impius, Chald. calumniator.
Inutilis, Heb. & Chal. iniquus. *Ore peruerso*, s. aliud dicēs,
 aliud sentiens.
 13. *Annuat*, &c. q. d. totus est ad fraudem compositus;
 cumq; exterius bona simulet, praua machinatur.
 15. *Medicinam*, i. curationem, seu sanitatem.
 16. *Et septimum*, pro, imo septem, quæ.
 17. *Sublimes*, i. elatos.
 20. *Patri*, s. Dei. *Matris*, s. Ecclesiæ.
 23. *Disciplina*, i. corrigens, Chald. & 70. & disciplina, i.
 correctio.
 26. *Vix est vnus panis*, q. d. res est vilissima, Hebr. sen-
 sus est, propter fornicationem redege hominem ad sum-
 mam inopiam. *Viri*, coniunge cum, animam.
Capit, i. decipit, siue illaqueat.
 29. *Mundus*, Chal. innoxius, 70. innocens, q. d. punie-
 tur à Deo.
 30. *Non grandis*, sc. hominum iudicio, vel respectu ad-
 ulterij.
 31. *Septuplum*, i. multo plus. *Tradat*, s. si opus sit.
 34. *Viri*, i. mariti adulteræ.
 35. *Redemptione*, i. liberatione, q. d. ne vlciscatur.

CAP. VII.

1. **R** *Econde*, s. vt solent thesauri.
 7. *Videbo*, pro, vidi seu, video. *Paruulos*, Chal. in-
 sapientes, 70. stultos. *Vecordem*, Chal. deficientem intel-
 lectu, 70. indigentem mente.
 8. *Illius*, s. fœminæ.
 14. *Victimas*, sub. adeoque ex eis laurum parauit con-
 uuium. *Ex sacrificio* pacifico offerens multa comedeat.
 18. *Vberibus*, Heb. & Chal. amoribus.
 20. *In die plena luna*, q. d. post multos dies.
 23. *Iecur*, i. interiora.
 26. *Vulneratos*, s. ab ipsa, Chal. interfectos.
 27. *Penetrantes*, Chald. descendentes, 70. deducentes.
Interiora, i. penetralia, Chald. ad cubicula, 70. in prom-
 ptuaria.

CAP. VIII.

1. **P** *Rudentia*, i. intelligentia rerum agendarum.
 2. *In summis*, &c. q. d. vbique admonet, vt nemo
 possit ignorantiam excusare.

4. *Ad filios*, &c. q. d. ad omnes, etiam fœminas.
 5. *Paruuli*, i. incauti, Chal. insipientes. *Astutiam*, s. san-
 ctam, qua malum vitatur.
 7. *Meditabitur*, i. loqueretur, s. cum meditatione.
Guttur, Chal. os. *Impium*, Heb. & Chal. impietatem.
 10. *Eligite*, Hebr. electum, 70. purum, & approbatum,
 Chal. conflatum.
 11. *Cunctis*, Heb. Chal. & 70. lapidibus.
Desiderabile, 70. pretiosum.
 12. *In consilio*, i. vbi recta sunt consilia.
 14. *Equitas*, 70. securitas.
 17. *Qui mane vigilauerint*, inuenient me, 70. quærentes
 me, inuenient gratiam.
 18. *Superba*, i. excellentes, Complut. supernæ, Heb. du-
 rables, seu multæ.
 19. *Gemina*, i. fructus.
 22. *Possedit*, Chal. & 70. creauit, s. ad Christum, quate-
 nus homo, referendum, vel creauit, pro, genuit.
In initio, Heb. & 70. initium. *Viarum*, i. operum, Chal.
 creaturæ, est quidem filius principium & causa omnium
 Dei operum secundum deitatem; secundum humanita-
 tem vero principium & auctor salutis humanæ, quod est
 Dei opus præcipuum.
 23. *Ordinata*, Chal. præparata, 60. fundata, q. d. stabi-
 lita, Heb. principatum habuit. *Ex antiquis*, i. ab antiquo.
 24. *Concepta*, Chal. genita.
 25. *Colles*, i. altitudines creaturarum. Aug. 1. Tri.
Ego parturiebar, i. gignebar, 70. gignit me, s. filius sem-
 per gignitur.
 26. *Cardines*, i. extrema, seu firmamenta.
 27. *Gyro*, s. rotundum est mare, & velut circulo con-
 clusum vna cum terra. *Abyssos*, i. mare.
 28. *Æthera firmabat*, i. cœlos, Chald. nubes densabat.
Librabat, i. velut in libra appendebat, seu firmabat, Heb.
 & Chal. roborabat. *Fontes*, s. aquas in nubibus.
 31. *Ludens*, i. gaudens, Chal. lætabar.
Abicere, Chal. conculcare.
 35. *Hauriet salutem à Domino*, 70. paratur voluntas à
 Domino. id quod sæpe citatur ab Aug. *Salutem*, Heb. vo-
 luntatem, seu benevolentiam, Chal. beneplacitum.
 36. *In me*, i. contra me.

CAP. IX.

1. **D** *Omum*, s. ecclesiam. *Septem* i. multas. Intelliguntur
 vero vel Doctores, vel Sacramenta, vel dona Spi-
 ritus sancti.
 2. *Victimas*, q. d. instruxit conuiuium, Aug. Martyres
 intelligit. *Miscuit*, i. infudit, s. in vas. Id enim etiam signi-
 ficat miscere, sicut & Græcum verbum *μεσγειν*.
Mensam, s. doctrinæ, seu scripturæ.
 3. *Ancillas*, s. Prophetas, 70. seruos. *Vocarent*, i. inuita-
 rent. *Arcem & mœnia*, i. munita & tuta loca, qualia nul-
 la extra Ecclesiam Romanam.
 4. *Paruulus*, i. imperitus, Chal. & 70. insipiens.
Insipientibus, Chal. & 70. indigentibus mente.
 5. *Vinum*, s. doctrinæ miscui, s. attemperando doctrinā
 captui vestro, vt solet vinum aqua temperari. Potest &
 hic miscere accipi pro infundere. vide sup.
 6. *Infantiam*, i. imperitiam, 70. insipientiam.
 7. *Erudit*, i. corripit. *Fasit*, i. asciscit, Chald. accipit,
 70. accie

70. accipiet. *Maculam*, s. per impii detractionem, seu infamationem.

9. *Festinet accipere*, Chal. addet scientiam.

10. *Sanctorum*, s. hominum, vel rerum sanctarum, q. d. ea demum est vera scientia, scire sancta & diuina. *Prudentia*, i. ea vera prudentia est, Chal. & 70. intelligentia.

12. *Tibimetipsi*, i. ad tui utilitatem.

13. *Clamosa*, Chal. vaga, 70. audax. *Nihil omnino sciēs*, Chal. nesciens bonum, 70. nesciens verecundiam.

14. *Excelsus*, 70. manifesto.

15. *Vocaret*, pro, vocet.

16. *Paruulus*, Chal. insipiens, 70. insipientissimus.

Vecordi, Chal. & 70. indigenti mente.

17. *Aqua*, i. voluptates. *Abconditus*, i. clam comestus.

18. *Et ignorauit*, q. d. & nescit miser, seu non cogitat.

Ibi sunt, s. in inferno; quod sequitur. vel in domo meretricis, s. pereunt, 70. apud eam pereant *Gigantes*, i. demones, si ad infernum referas; vel viri fortes decepti voluptate. *Conuersa eius*, Chal. inuitati ab ea.

CAP. X.

1. *Parabola Salomonis*, s. sunt etiam, quæ sequuntur.

2. *Impietatis*, i. impie seu iniqui, parti.

A morte, Chald. à morte mala.

3. *Animam iusti*, i. iustum. *Insidias*, Chald. substantiam, 70. vitam.

4. *Pascit ventos*, &c. i. facit rem inutilem. quamquam hic versus non est Heb. nec Chal. nec in 70. nec in Complut.

5. *Filius*, i. homo. *Confusionis*, i. pudefaciens parentes, vel dignus confusione.

6. *Caput iusti*, i. iustum. *Iniquitas*, q. d. plenum est iniquitate, Complut. iniquitatem, 70. planctum, q. d. dissimulat iniquitatem, seu inuestitiam.

7. *Putrescet*, Chal. exstinguetur, 70. exstinguitur.

8. *Caditur*, q. d. moleste fert increpationem: vel ob ea, quæ loquitur, cædetur, i. punietur, Chal. capietur.

9. *Simpliciter*, i. sincere, Chal. & Heb. in perfectione.

Manifestus erit, i. deprehenderur tandem.

10. *Annuuit oculo*, i. dolum struit. *Dolorem*, s. aliis. vel, q. d. punietur. *Stultus labiis*, i. temere loquens.

Verberabitur, i. lædetur, vel punietur, Chald. comprehenderur, i. deprehenderur tandem.

11. *Vena*, i. fons. *Vita*, s. docet bene viuere. *Operit iniquitatem*, Chal. iniurias regit, i. celat.

12. *Operit*, i. condonari facit à Deo.

13. *Virga*, s. opus est, vel q. d. molesta est.

14. *Abcondunt*, s. promendam tempore suo, vel q. d. celant mala, quæ de aliis sciunt. *Confusio*, s. ob euulgata, quæ taceri oportebat.

17. *Disciplinam*, i. correptionem. *Errat*, s. extra viam.

20. *Argentum electum*, i. res pretiosa. *Pro nihilo*, i. nullius momenti.

21. *Indocti*, Heb. Chal. & 70. stulti, seu insipientes.

22. *Benedictio*, i. beneficentia. *Afflictio*, 70. tristitia in corde.

23. *Prudentia*, q. d. facit prudentem, 70. parit prudentiam.

24. *Desiderium*, i. quod optant.

28. *Latitia*, q. d. eū gaudio quod sperabant, assequetur.

29. *Pauor*, s. timent supplicium ob peccata, vel vitæ bonæ difficultatem.

30. *Non commouebitur*, s. semper à Deo protegetur. *Habitabunt*, s. quantum, & quomodo optant.

31. *Parturiet*, i. proferet.

32. *Considerant placita*, i. loquuntur grata Deo & hominibus, 70. distillant gratias. *Perversa*, s. loquitur.

CAP. XI.

1. *Voluntas eius* i. ei placet, 70. acceptabile ei.

2. *Contumelia*, i. ignominia, quæ solet superbis euenire: vel contumelia intelligitur, quam solent superbi inferre aliis.

3. *Simplicitas*, 70. perfectio. *Supplantatio*, s. qua alios supplantare conantur.

4. *Vltionis*, i. punitionis Dei, Chal. & 70. iræ.

6. *Insidias*, s. quas aliis parant, q. d. ob eas à Deo puniuntur.

7. *Spes*, s. ei boni *Solicitorum*, s. anxie de rebus mundi.

8. *Tradetur*, s. in angustiam, quod eum afflixerit.

9. *Ore*, i. verbis. *Liberabuntur*, s. à talium laqueis.

10. *Laudatio*, Heb. & 70. exultatio, Chal. lætitia.

11. *Benedictione*, i. monitione, seu consiliis.

12. *Corde*, i. mente, seu sapientia, Chal. intellectu, 70. mente. *Tacebit*, s. ferens, & dissimulans proximi errata.

13. *Commisum*, i. creditum sibi, s. arcanum, vel factum, s. amici delictum.

14. *Gubernator*, Heb. industria, seu consilium.

15. *Malo*, i. damno, seu molestia. *Fidem facit*, i. spondet, seu fideiubet. *Extraneo*, i. alio. *Laqueos*, s. fideiussionum pericula.

16. *Gratiosa*, s. forma, & moribus. *Robusti*, i. patientes laboris, vel industrii.

17. *Anima sua*, i. sibi, s. meretur apud Deum: vel q. d. etiam sui miseretur. abstinendo à peccatis, vel vtendo necessariis.

18. *Instabile*, Chal. iniquitatis, 70. iniustum.

Fidelis, i. firma, seu certa.

19. *Clementia*, Heb. iustitia.

20. *Manus in manu*, i. cito, sic Italice, Mano à mano. *Innocens*, i. impunitus.

23. *Desiderium*, i. quicquid optant. *Præstolatio*, i. quod eos manet. *Furor*, i. ira Dei.

23. *Benedicit*, i. benefacit. *Inebriat*, i. satiat, s. pauperes, velut aridā, irrigans, Chald. qui docet etiam ipse discet.

27. *Bene consergit*, q. d. bene facit, vel successum habebit. *Bona*, s. à Deo.

29. *Conturbat*, s. dilapidans bona. *Ventos*, q. d. redigetur ad summam inopiam.

30. *Iusti*, i. quem parit ei iustitia, vel quem iustus in aliis facit. *Lignum vite*, q. d. æternus, seu vitalis. *Suscipit*, s. fouens, adiuuans.

31. *Si iustus*, &c. 70. si iustus vix saluatur, impius & peccator ubi apparebit? & sic citatur 1. Pet. 4.

Recipit, s. poenam à Deo ob sua leuia peccata.

CAP. XII.

2. *Qui autem confidit*, &c. Heb. & virum mala cogitantem, seu machinantem condemnabit.

3. *Ex impietate*, Heb. & Chal. in impietate, 70. ex iniquo.

4. *Diligens*, Chal. honesta, 70. virilis. *Corona*, i. ornamentum seu honor. *Offibus eius*, f. vixi, q. d. ipsum cruciat, & consumit.

5. *Iudicia*, i. iustæ.

6. *Eos*, f. quibus impij insidiantur.

7. *Verte*, pro, euerteret, f. Deus, vel, q. d. ð Deus subuertere; vel, si subuerteris.

8. *Excors*, i. corde, ignauo, seu vecors.

9. *Pane*, i. necessariis rebus ad vitam.

10. *Novit*, i. curat. *Iumentorū*, pro; etiam iumentorū.

11. *Panibus*, i. cibis. *Qui suauis*, &c. q. d. qui potibus nimium delectatur. No quod hic versus non est Hebr. nec Chald. nec in Complur. sed in 70. *Munitionibus*, i. posteritate, seu familia, *Contumeliam*, i. ignominiam, f. rebus consumptis.

12. *Munimentum*, q. d. optat præsidium malorum, vt possit impune lædere.

13. *Malo*, f. homini.

14. *De fructu*, &c. q. d. & verba, & opera accipiunt à Deo retributionem.

16. *Callidus*, i. prudens, seu cautus.

17. *Quod nouit*, Heb. & Chal. veritatem. *Index*, lege index, q. d. iustitiam nunciat, seu narrat, vt est Hebr. & Chal. & in 70.

18. *Quasi gladio*, &c. f. dum temere promittit, vel pœnitet se obligasse. *Sanitas*, f. animæ, dum sapienter agunt.

19. *Firmum*, q. d. semper sui simile. *Reptinus*, f. parum cogitans. *Concinat*, i. aptat, seu parat.

21. *Contristabit*, f. animum, nimium vel inordinate deiciendo, 70. Non placebit iusto quicquam iniustum.

22. *Fideliter*, i. veraciter.

23. *Versutus*, i. cautus. *Celat scientiam*, i. dissimulat quod scit. *Prouocat*, i. profert.

24. *Fortium*, Heb. solitorum, seu sedulorum.

27. *Substantia hominis*, &c. Heb. substantia hominis seduli pretiosa, 70. possessio pretiosa viri purus.

28. *Denium*, f. à iustitia.

C A P. XIII.

1. *Doctrina*, q. d. prodit doctrinam patris, qui illum instituit, Chal. suscipit doctrinam. *Illusor*, i. qui ridet monitiones, 70. inobediens.

2. *Oris sui*, f. docentis alios, 70. iustitiæ. *Iniqua*, adeo que bonis non satiabitur.

4. *Vult*, & non vult, f. propositum mutat, labore deteritus.

5. *Confundit*, i. pudore afficit alios.

7. *Quasi diues*, f. paruo contentus, & lætus, sciensque vti. *Quasi pauper*, f. non contentus, aut vti nesciens.

8. *Redemptio*, i. ruitio, q. d. si quid mali accidat, facile se rueretur. *Diuitia*, f. virtutes, Hier. *Inreparationem*, i. aduersa, q. d. non facile se liberat.

9. *Lucerna*, i. prosperitas.

11. *Festinata*, i. cito acquisita, f. per iniquitatem, Chal. iniquitate acquisita. *Manu*, i. labore, seu industria.

12. *Spes*, i. quod speratur. *Lignum*, pro, seu lignum.

Desiderium, i. res desiderata.

13. *Rei*, f. bonæ. *Obligat*, f. ad punitionem, seu reprehensionem. *Præceptum*, pro, præcepta, f. Dei.

14. *Lex*, i. institutio, vel præcepta. *Declinet*, f. ei obtemperans.

15. *Dabit*, i. conciliabit, q. d. faciet gratum. *Contemptorum*, f. bonæ doctrinæ. *Vorago*, f. perditionis.

16. *Astutus*, i. cautus, seu prudens. *Aperit*, i. prodit.

17. *Impii*, i. rei impiæ, Chald. impius, 70. Rex temerarius cader in mala; legatus autem sapiens liberabit eum. *Sanitas*, i. salutaris.

21. *Retribuentur*, f. à Deo.

23. *Nonalibus*, i. agris. *Patrum*, Chald. pauperum, q. d. sæpe pauperes melius vitam sustentant, quia cum iudicio laborant & congregant, quam diuites, qui sine iudicio. *Aliis*, f. extraneis successoribus.

24. *Parcit virga*, i. negligit castigare.

C A P. XIV.

1. *Ædificat domum*, i. promouet rem domesticam. 3. *Virga superbia*, i. superbe cadens, 70. virga iniuriæ, Chald. virga & tribulatio, q. d. dabit pœnas superbiorum verborum.

4. *Vacuum*, f. alimento boum.

6. *Derisor*, f. verbi Dei, vel præceptorum, 70. quæres sapientiam apud malos, & non inuenies. *Prudentium*, i. eam prudenter quærentium, vel docentium.

Facile, i. facile eis prouenit, vel ab aliis percipitur.

7. *Vade contra*, i. longe ab illo recede, Chal. vade per viam aliam à facie stulti. *Et nescit*, pro, quia nescit, i. non admittit, vel non habet.

8. *Callidi*, i. cauti.

9. *Stultus illudet peccatum*, q. d. ridet cum peccat, Complur. stultis illudet peccatum, q. d. decipiuntur peccato.

10. *Cor, quod nouit*, &c. 70. Cor viri sensitium, mœsta anima eius, q. d. qui valde sentiunt mala, mœsticia cruciantur. *Amaritudinem*, f. quam affert peccatum pœnitenti, vel tribulatio afflicto. *Extraneus*, q. d. nemo gaudium eius interrumperet.

12. *Novissima autem*, q. d. tandem tamen. *Mortem*, 70. profundum inferni.

13. *Risus*, &c. q. d. gaudia humana non diu durant.

14. *Replebitur*, i. satiabitur, sibi placens, vel dabit pro iis abundanter pœnas. *Super eum*, i. eo prudentior, & cautior.

15. *Innocens*, i. simplex, seu imperitus, Chal. insipiens.

17. *Impatiens operabitur*, &c. Chald. qui præceps est spiritu suo, reputatur stultus, & odit differentem consilium suum. *Versutus*, f. qui iram dissimulat, vt se vlcescat. *Odiosus*, i. odio dignus, q. d. peior illo, de quo proxime dictum.

18. *Paruuli*, Chal. insipientes. *Astuti*, i. cauti, seu prudentes.

19. *lacebunt*, f. se humiliabunt, & verebuntur.

20. *Proximo*, Chal. socio, 70. amico.

21. *Proximum suum*, 70. pauperes.

22. *Veritas*, i. fidelitas, vel iustitia.

23. *Opere*, f. bono. *Abundantia*, Chal. commodum.

24. *Corona*, i. ornamentum, seu decus. *Fatutas*, &c. q. d. nihil habent quo se ornent nisi imprudentiâ, Chal. decus stultorum stultitia eorum.

25. *Mendacia*, sc. quibus animas perdit.
 26. *Fiducia fortitudinis*, i. secuta fortitudo.
Eius, sc. Deum timentis.
 27. *Declinet*, sc. Deum timentis.
 28. *Ignominia*, scilicet quia nescit prudentia augere imperium.
 29. *Exaltat*, i. facit manifestam.
 30. *Carnium*, i. corporis *Ossium*, i. membrorum, & virium. versus hic apud 70. sic habet, Manus viri, cordis medicus, tinea autem ossium cor sensitivum.
 31. *Calumniatur*, i. afficit iniuria.
Exprobrat, i. probro afficit.
 32. *Repelletur*, scilicet a spe in morte.
 34. *Elevat*, i. exaltat.
 35. *Inutilis*, i. non obediens. *Sustinebit*, i. experietur. No. apud 70. addi in fine huius versus, ita perdit etiam prudentes.

CAP. XV.

2. *Scientiam*, scilicet sapienter prolatam. *Ebullit*, i. profert tumultuarie.
 4. *Placabilis*, i. placans seu placida. *Lignum*, pro, velut lignum. *Spiritus*, scilicet audientium.
 5. *Astutior*, i. cautior. *In abundanti*, &c. hic versus solus est apud 70. *Virtus*, i. fortitudo.
 6. *Frustribus*, i. operibus.
 7. *Dissimile*, scilicet non sic faciet.
 3. *Placabilia*, i. Deo grata
 11. *Perditio*, scilicet euentura malis, seu supplicia, quæ ipsis parauit.
 12. *Graditur*, i. accedit.
 13. *Spiritus*, scilicet vitalis seu mens.
 15. *Pauperis*, i. inopis. vel peccatoris, 70. malorum.
Malis, i. pleni molestia. *Secura*, i. tranquilla, Chald. hilaris.
 19. *Spinarum*, scilicet eis videtur.
 24. *Super*, pro, sursum, scilicet ducit, Chald. sursum intelligenti *Nonissimo*, i. infimo.
 25. *Terminos*, scilicet possessionum.
 26. *Pulcherrimus*, scilicet est coram Deo, Chal. suavis, 70. castorum verba casta *Firmabitur*, pro, & firmabitur.
 27. *Viuet*, scilicet in pace. *Per misericordiam*, &c. Hic versus solum est apud 70.
 30. *Lux oculorum*, 70. contemplans oculos bona.
Fama bona, i. boni nuncij, vel bene audire.
 31. *Audit*, scilicet libenter. *Vita*, i. vitam corrigentes.
Commorabitur, scilicet ut ab illis admoneatur.
 32. *Possessor est cordis*, i. cordatus, 70. diligit animam suam, Chal. possidet sapientiam.
 33. *Sapientia*, i. sapientem faciens, 70. & sapientia.
Et gloriam, &c. Chal. & qui gloriosus est, sit humilis.

CAP. XVI.

1. *Hominis est*, &c. q. d. homo proponit, & Deus disponit, scilicet non sufficit meditari quod dicturus es. nisi Deus dirigat linguam, ut bene loquaris.
Præparare cor, sed non sine Dei gratia. Aug. 2. con. 2. Epist. Pelag.
 2. *Patent*, Heb. & Chal. mundæ sunt, q. d. mundæ sibi videntur, scilicet quisque probat sua studia, sed Deus sæpe improbat.

3. *Revela*, scilicet opem petens, q. d. commendat.
 4. *Malum*, i. supplicij, scilicet servat, ut est in 70. & Chald. atque id etiam in Dei gloriam cedit.
 5. *Etiam manus*, &c. Heb. manus ad manum, i. cito, *Innocens*, i. impunitus, q. d. non longe abest, cum pœnas dabit. *Initium*, i. caput, seu summa. est autem hic versus solum in 70.
 6. *Veritate*, i. iustitia. *Redimitur*, i. expiatur.
 9. *Disponit*, Chal. cogitat.
 10. *Diuinatio*, &c. q. d. oportet eum certa loqui, eoque diligenter cauere, ne erret, vel accipienda Regis præcepta, tanquam Dei oracula, cuius loco præest.
 11. *Iudicia*, i. instituta, q. d. à Deo profecta.
Lapides sacculi, i. pondera. Olim enim lapillis ponderabatur, qui in sacculis asseruabantur.
 13. *Voluntas Regum*, i. placent Regibus.
 15. *Serotinus*, i. diu expectatus, eoq; gratissimus.
 19. *Diuidere spolia*, i. ditescere.
 20. *Verbo*, i. negotiis.
 21. *Maiora reperiet*, scilicet doctrinam augebit, ut indicant Heb. & Chal.
 22. *Possidentis*, scilicet eruditionem.
 24. *Ossium*, i. corporis
 26. *Sibi*, i. ad sui sustentationem. *Ossuum*, i. cibi necessitas.
 27. *Inspiciens*, Heb. Belial, i. impius. *Fodit*, scilicet velut foueam, in quam cadant alii *Ignis*, i. perniciēs.
 28. *Lacet*, i. alliciendo decipit.
 31. *Corona*, i. ornamentum. *Dignitatis*, i. honorificum decorum, Chal. pulchritudinis, 70. exultationis.

CAP. XVII.

1. *Vitæ*, i. copia ciborum.
 2. *Diuidet*, scilicet tanquam moderator à patre relictus, vel diuidet etiam, sibi partem relictam accipiens.
 3. *Probat*, scilicet per tribulationes.
 4. *Malus obedit*, &c. q. d. similes similibus auscultant. *Mendacibus*, hic 70. addunt, fidelis totus mundus diuitiatum est, infidelis, neq; obolus, q. d. Fideli omnia seruiunt, seu debentur, infideli nihil.
 6. *Corona*, i. gloria, seu ornamentum. *Fili filiorum*, i. nepotes.
 8. *Expectatio*, i. cum aduenit quod expectat quis vehementer. *Prudenter intelligit*, q. d. ita se gerit, ut possit consequi.
 9. *Altero*, i. repetitio.
 11. *Mittitur*, scilicet à Deo.
 14. *Aquam*, sc. copiosam alicubi retentam. solet enim effusa nocere, Chal. sanguinem sicut aquam. *Antequam*, &c. Hebr. antequam lis misceatur, dimittenda, Chald. antequam lis exardescat, dimittenda.
 16. *Altam*, scilicet plusquam par est hic versus solus est in 70.
 18. *Plaudet*, scilicet gaudet non cogitans periculum.
 19. *Ossium*, i. domum, scilicet plusquam opus est. vide sup.
 20. *Vertit*, scilicet à bono in malum, vel q. d. qui peruerse loquitur.
 22. *Ætatem floridam*, Chal. corpus pulchrum.
 23. *Desinu*, scilicet clam offerentis.
 24. *In finibus terra*, q. d. vagi, & instabiles.
 26. *Percutere*, scilicet lingua, seu verbis condemnando.

27. *Protiosus spiritus*, Chald. humilis spiritus.

28. *Intelligens*, s. reputabitur.

C A P. XVIII.

4. **V**iri, s. prudentis, q. d. profundas sententias loqui solet, & abundanter.

5. *Non est bonum*, i. pessimum est, Heb.

8. *Bilinguis*, Chal. susurronis. *Et ipsa*, &c. Chal. & deducunt illum in profundum inferni. *Ventris*, i. mentis. *Timor*, s. laboris. Hic versus sumptus est ex 70.

19. *Frater* i. similis *sua opera*, 70. seipsum.

10. *Nomen*, i. potentia, seu protectio. *Exaltabitur*, i. collocabitur loco tuto.

11. *Vrbs roboris*, s. eius opinione.

12. *Conteratur*, s. homo.

14. *Suam*, pro, eius, q. d. leuat interdum virtus mentis, corporis infirmitatem. *Facilem ad irascendum*, Heb. percussum, seu mœstum, & deiectum, Chal. demissum 70. pusillanimum. *Quis poterit sustinere*, q. d. grauis est molestia.

16. *Donum hominis*, &c. q. d. munera aditum parant etiam ad Principes.

17. *Inuestigabit eum*, s. amicum, q. d. explorabit ingenium eius, ne illum offendat, Chald. sic. Iustus est primus in suo iudicio (i. lite q. d. se quam primum iudici sistit) & venit socius eius (i. aduersarius) & vincit eum, s. aduersarium.

19. *Iudicia*, s. se inuicem iuuantia. vel q. d. quod si inter se litigent, difficile conciliantur.

20. *Venter*, i. mens. *Genimina*, i. fructus. *Saturabunt*, q. d. magnum est meritum alios sermone iuuare.

21. *Manu*, i. operatione, Hier. *Diligunt eam*, 70. dominantur ei.

22. *Qui expellit*, &c. Hic versus solum est in 70. *Adulteram*, s. non pœnitentē, sed in peccato perseuerantem.

23. *Effabitur*, i. respondet ei, s. petenti, licet humiliter.

24. *Amicabilis*, &c. q. d. aptus ad socialem amicitiam.

C A P. XIX.

1. **S**implicitate, i. integritate. *Torquens*, i. deprauans, s. ad decipiendum.

2. *Vbi non est*, &c. Chald. qui nescit animam suam, non est ei bonum.

3. *Feruet*, Chal. murmurat, q. d. conqueritur de Deo, eique tribuit quod ipse stulte fecit, 70. Deum accusat.

5. *Mendacia loquitur*, 70. accusat iniuste. effugiet, s. punitionem.

8. *Mentis*, Chal. cordis boni, 70. prudentiæ.

10. *Delicia*, sub. sed flagella.

11. *Prætergredi*, q. d. proximi errata dissimulare.

12. *Super herbam*, s. gratus & utilis.

13. *Perstillantia*, adeoque incommodam habitationem reddentia.

14. *Proprie*, & q. d. singulare id Dei donum.

15. *Anima dissoluta*, i. homo ignauus.

16. *Mortificabitur*, i. morietur, vt vertit Chald. & 70.

17. *Vicissitudinem*, s. mercedem, Chal. retributionem bonam.

18. *Ne desperes*, s. eius correctionem, vel q. d. ne forte postea non possis, & desperes emendationem. *Ad interfectionem*, &c. q. d. ne opprimas castigatione.

19. *Aliud*, s. damnum, q. d. etiam soluere cogetur, aut punietur.

21. *Cogitationes*, s. vanæ, seu incertæ.

23. *Ad vitam*, s. perducit. *Plenitudine*, s. bonorum, vel securitatis, 70. intrepidus. *Commorabitur*, s. Deum timens. *Pessimi*, Chal. mali, q. d. malum ei non accidet.

24. *Applicat*, s. quia non habet quod edat.

26. *Fugat*, 70. expellit.

28. *Iudicium*, q. d. tribunalia, vel quod iustum est, 70. iustitiam. *Deuorat*, i. pro nihilo ducit, Chald. profert.

29. *Derisoribus iudicia*, 70. luxuriosis flagella.

Mallei percutientes, Chal. verbera, 70. supplicia.

C A P. XX.

1. **T**vmultuosa, i. afferens tumultus, s. per contentiones, 70. iniuriosa.

2. *Animam*, i. vitam, q. d. exponit se periculo mortis.

3. *Contentionibus*, pro, contumeliis, quæ ex contentionibus nasci solent, 70. contumelia.

4. *Dabitur*, s. ab aliquo quod edat.

5. *Sic consilium*, s. occultum est. *Exhauriet*, i. eliciet.

8. *Intuitu*, i. aspectu, seu vigilantia, Chal. a facie sua.

10. *Pondus*, & *pondus*, i. diuersa pondera, s. alterum ad vendendum, alterum ad emendum.

11. *Sint*, s. futura, cum adoleuerit.

12. *Audientem*, s. Dei præcepta. *Videntem*, s. recta, vel q. d. sensus Deus homini dedit. recte ergo iis vtendū est.

14. *Gloriabitur*, s. se vili emisse.

16. *Vestimentum*, s. pignori, si quid tibi debet, periculum enim est, ne non possit soluere. *Extraneis*, s. personis, pro quibus se tibi præbuit fideiussorem.

17. *Mendacii*, i. mendacio, seu iniquitate partus.

Calculo, i. lapidibus, q. d. sentiet inde pœnam, vt si lapides comedisset, s. læsa conscientia: vel redigeretur in eā paupertatem, vt cogatur edere panem durum, vt lapidem, seu terra & lapillis mistum.

18. *Consiliis*, Chald. & 70. consilio. *Gubernaculis*, i. consiliis.

19. *Mysteria*, i. secreta. *Dilatat labia*, i. loquax est.

20. *Lucerna*, i. vita.

21. *Festinat*, s. nimis. *Benedictione*, i. prosperitate, s. solent festinanter facta non succedere.

24. *Viam suam*, s. vt eam possit sine Deo certo dirigere.

25. *Ruina*, Heb. Chald. & 70. laqueus. *Deuorare sanctos*, pro, sancta, i. Deo sanctificata voto, consumere, & non soluere, Chal. & 70. sensus est, Laqueus est vouere, & postea pœnitere. *Vota*, s. facta. *Retractare*, s. ipsa.

26. *Fornicem*, Hebr. Chald. & 70. rotam. genus est. supplicii.

27. *Lucerna*, 70. lux. *Spiraculum*, 70. spiritus.

Inuestigat, q. d. luce Dei fit, vt homo sua interiora omnia perscrutetur. *Ventris*, i. mentis.

28. *Veritas*, i. iustitia. *Custodiunt*, i. conseruant, s. in folio.

29. *Dignitas*, i. decus, ornamentum.

30. *Liuvor*, &c. q. d. verberibus mali corriguntur.

In secretioribus, &c. i. quæ ad intima vsque penetrant,

C A P. XXI.

1. **A**Quarum, s. quas olitor quo vult deducit.

3 Et in-

3. *Et iudicium*, 70. & vera loqui. *Quam victima*, s. sole sine virtute.

4. *Exaltatio oculorum*, i. fastus *Dilatatio*, Chal. tumor. *Lucerna*, i. gloria. *Peccatum*, q. d. gloriantur fastu, & superbia & peccatis.

5. *Robusti*, i. diligentis, Chal. collectæ. *In abundantia* s. illum constituunt.

7. *Detrahet*, s. in perniciem.

Iudicium, i. quod iustum est.

8. *Aliena*, s. à recto, 70. ad peruersos peruersas vias mittit Deus. munda enim, & recta opera eius.

9. *Domatis*, i. recti, q. d. sub dio, & incommode. In Palestina recta plana *Communi*, s. multis, q. d. ampla.

11. *Paruulus*, i. imperitus, Chal. insipiens.

12. *Excogitat*, i. sollicitus est, s. ex caritate 70. intelligit iustus corda impiorum.

15. *Pavor*, i. horror, q. d. molestum est facere bonum, vel ipsa iniquitas affert timorem supplicii.

16. *Gigantem*, i. dæmonum, vel q. d. puniuntur, vt olim Gigantes.

18. *Dabitur*, q. d. permittitur à Deo viuere, s. ad purgationem iusti. 70. purgatio iusti iniquus.

20. *Oleum*, i. lætitia, seu abundantia.

21. *Sequitur*, i. sectatur. *Inueniet*, i. consequetur.

22. *Ascendit*, &c. q. d. plus potest sapientia quam vires.

24. *Indoctus*, i. stultus, Hebr. illusor, seu derisor. 70. pestis.

25. *Occidunt*, i. valde torquent.

27. *Ex scelere*, s. parte, 70. inique.

29. *Obfirmat vultum*, i. obstinate perstat in incepto.

CAP. XXII.

1. **N**omen, i. fama *Super*, i. melior quam.

Gratia, i. gratiositas, seu gratiosum esse.

2. *Obuiauerunt*, q. d. solent occurrere passim.

3. *Callidus*, i. cautus, seu prudens. *Malum*, i. periculū.

Innocens, i. imperitus, Chal. insipiens, 70. stultus.

4. *Finis*, i. perfectio, seu fructus, Chal. merces. 70. generatio. *Modestia*, i. humilitatis, Chal. mansuetudinis. 70. sapientia.

6. *Proverbium est*. Id non est Hebr. Chald. aut in 70. *Iuxta viam suam*, q. d. securus aliquam viuendi rationem.

7. *Fœnerant*, i. mutuum dantis.

7. *Virga*, i. punitione. *Ira*, i. iniuriæ, qua proximum lædit.

9. *Pronus ad misericordiam*, Heb. bonus oculo. *Victoriam*, &c. hic versus sumptus est ex 70. *Aufert*, i. perdit, s. per munera corrumpit, vel q. d. sibi reddit obnoxios eos, quibus dat.

10. *Derisorem*, 70. pestilentem. *Causa*, i. lites, & contentiones.

11. *Qui diligit*, &c. Chal. diligit Deus munda corda. 70. diligit Dominus sancta corda. *Laborum*, s. sincere loquentium, 70. labiis pascit Rex.

12. *Scientiam*, 70. sensum *Supplantantur* verba, i. subuertuntur opera, seu negotia.

13. *Occidendus sum*, i. occidar.

14. *Os aliena*, i. blandimenta meretricis.

15. *Disciplina*, i. castigans.

18. *Pulchra*, Heb. & Chal. iucunda *Ventre*, i. mente, seu interioribus. *Redundabit*, s. ad aliorum utilitatem.

19. *Vt sis*, &c. coniungendum cum, Appone autem, &c. *Hodie*, i. nunc.

20. *Triplex*, pro, multipliciter, seu variis modis, non vno solum aut altero, Chal. tribus vicibus, q. d. sæpe, seu multifariam. *In cogitationibus*, & scientia, i. cum magna rerum meditatione, & cognitione.

21. *Firmitatem*, i. res certas. *Respondere*, pro, vt respondere possis. *Te*, sc. ad discendum, vel aliquid gerendum.

22. *Porta*, i. iudicio. nam in porta ciuitatis iudicia fiebant.

23. *Configet*, i. affliget, s. puniendo. *Confixerunt*, i. dolore affecerunt, seu afflixerunt.

25. *Scandalum*, i. offendiculum, seu periculum.

26. *Desigunt*, s. obligant, se fideiussionibus aut promissionibus, data manu.

27. *Quid causa est*, i. cur te in id periculum conicis?

Tollat, s. creditor.

28. *Transgrediarius*, s. occupando alienam possessionem, vel deserendo fidem antiquam.

29. *Ante ignobiles*, s. eis seruiendo.

CAP. XXIII.

1. **A**tende, s. ne te gula seducat.

2. *Statute cultrum*, &c. q. d. continue appetitum. 70. iniice manum tuam sciens, quia talia oportet te parare, s. cum illum inuitaueris.

3. *Panis*, i. cibus. *Mendacij*, q. d. fallit appetitum cibus delicatus; vel vult te ille explorare cibo, an sis continens.

4. *Laborare*, i. sollicitus esse, Chal. ne accedas ad diuitem, sed prudenter abstine. 70. ne cum diuite contendas, si pauper sis, sed prudenter abstine. *Prudentia*, i. industria, seu prouidentia.

5. *In cælum*, q. d. eo quo tu non possis peruenire.

6. *Inuido*, i. maligno, & se cruciante ob alienam felicitatem.

7. *Quod ignorat*, q. d. de te male iudicabit.

Tecum, i. tibi amica.

8. *Euomes*, s. præ dolore, q. d. non tibi profuerint.

Perdes, q. d. petit quidquid apud illum dicis.

Pulchros, Chal. suaues, 70. bonos.

10. *Paruulorum*, s. orphanorum, Hier. Chal. & 70. antiquos.

11. *Propinquus*, s. Deus, qui illorum pater. Heb. Chal. & 70. redemptor. *Illorum*, 70. illorum Dominus.

14. *Inferno*, 70. morte, s. temporali, vel æterna.

16. *Renes*, i. interiora.

17. *Æmuletur*, i. imitetur, vel inuideat.

18. *Præstolatio*, i. quod expectas, s. a Deo.

21. *Symbola*, s. quisque partem ad conuiuium.

Pannis, Chal. & 70. pannis ruptis. *Dormitatio*, i. cum dormierit, q. d. cooperietur lacero stragulo. 70. omnis somnolentus.

22. *Contemnas*, s. monita eius.

23. *Eme*, Chal. posside 70. acquire. *Vendere*, i. à te abicere. 70. repellere. *Sapientiam*, pro, nempe sapientiam.

17. *Augustus*, s. unde difficile exire. *Aliena*, s. mulier, que tua non est vxor.

29. *Va*, i. calamitas, vulgo guai. *Sine causa*, i. temere, s. accepta *Suffusio*, i. rubedo, 70 nigredo. Chal. tumor.

31. *Vitro*, Heb. & Chald. calice. *Mordebit*, &c. q. d. plurimum nocebit.

33. *Extraneas*, s. visiones, vt solent ebrij, vel fœminas, s. meretrices.

35. *Verberauerunt*, &c. descriptio status ebrij.

C A P. XXIV.

1. *Æmuleris*, i. imiteris.

3. *Domus*, i. familia, q. d. bene instituitur. *Roborabitur*, i. stabilietur.

4. *In doctrina*, i. per scientiam, 70. cum sensu.

Pulcherrima, Heb. & Chal. suauis,

5. *Vir sapiens fortis est*, Chald. & 70. melior est vir sapiens robusto. *Robustus & validus*, Chald. & 70. quam validus.

6. *Dispositione*, i. prudenti ordinatione.

7. *Excelsa*, i. altior, quam vt ad eam possit attingere.

Porta, i. loco publico, seu iudicij.

9. *Cogitatio stulti peccatum est*, 70. moritur stultus in peccato.

10. *Imminuetur*, q. d. id te faciet debiliorem.

14. *Sic & doctrina*, pro, nempe doctrinam.

15. *Impietatem*, i. impie agere, vel q. d. Ne quæras quod reprehendas. *Requiem*, i. habitationem, seu cubile.

16. *Septies*, i. sæpe. *Cadet*, s. in pericula. *Resurget*, August. quoties ceciderit tribulationibus, non peribit. Hier. ep.

46. *Iusti* vocabulum non amittit, qui per pœnitentiam semper resurgit, s. committunt iusti leuia, à quibus statim per pœnitentiam surgunt.

18. *Auferat*, s. & in te transferat.

19. *Æmuleris*, i. imiteris.

Lucerna, i. vita, vel prosperitas.

22. *Virusque*, i. detrahentis, & audientis, secundum Hier. vel ruinam, i. punitionem Dei & Regis.

Quis nouit, q. d. subito & inopinato accidit.

23. *Sapientibus*, s. dico, vt addunt, Chal. & 70.

Cognoscere, &c. s. personæ respectu iudicium peruertere. *Non est bonum*, i. pessimum est, Heb. vide supra c. 18. & 20 & infra c. 25.

24. *Tribus*, 70. gentes.

26. *Deosculabitur*, q. d. admittetur ad oscula, i. arctam amicitiam.

27. *Et postea*, &c. q. d. attende rebus tuis ordine. priusque magis necessarijs, vel q. d. sic enim postea familiam melius gubernabis & ales

28. *Frustra*, i. sine causa, 70. falsus.

Laq̃tes, i. decipias.

33. *Conferes*, i. complicabis, Chal. ad pectus applicabis.

34. *Quasi cursor*, i. insperato, seu velociter.

Armatus, s. vt non possis resistere.

C A P. XXV.

1. *Transulerunt*, s. huc, & reliquis addiderunt. Apparet fuisse olim sparsas, & à varijs in vnum id volumen collectas, Chal. scripserunt, 70. descripserunt. *Viri*, i. famuli.

2. *Verbum*, i. eius mysteria. *Sermonem*, i. ipsorum acta, vt approbentur, s. ad Dei gloriam pertinet eius mysteria esse occulta, ad Regum autem, sciri, cur quidque faciant.

3. *Cœlum*, &c. q. d. vt difficile est inuestigare distantiam cœli à terra, seu cœli altitudinem, & terræ profunditatem ita Regis cor.

5. *Impietatem*, Chal. impium, 70. impios, q. d. si Rex sit pius, vel si impios à se abiciat, seu puniat

6. *Gloriosus*, i. ostentator, 70. superbus. *Magnorum* i. coram magnatibus, vel loco eis debito, q. d. fuge ambitionem.

8. *Proferas*, s. proximi peccatum, quod vidisti.

9. *Extraneo*, i. ignoto, Chal. alterius.

10. *Gratia*, &c. Hic versus ex 70. sumptus.

11. *In lectis*, s. supra columnas.

13. *Die messis*, s. refrigerat, & lætificat, viget enim tum maxime æstus.

15. *Duritiam*, s. iræ.

16. *Quod sufficit*, q. d. adhibe modum in omnibus.

17. *Subtrahit*, 70. raro induc.

20. *Et amittit*, pro, vt qui amittit. Chal. qui tollit pallium à socio suo, &c. *Acetum*, &c. pro, & velut qui addit acetum nitro: facit enim asperius & acius, s. est id importunum. *Pessimo*, i. mœsto, seu afflicto.

20. *Sicut tineas*, &c. versus hic sumptus ex 70.

21. *Aquam*, i. potum.

22. *Prunas enim*, 70. hoc enim faciens, carbonem ignis congregabis, &c. q. d. incendes amore, faciesque tibi amicum.

23. *Tristis*, s. non libenter audiens.

24. *Melius est*, &c. vide sup. c. 21.

26. *Vena*, s. aquæ. *Cadens*, s. in calamitatem.

Coram impio, s. impellente impio in calamitatem lapsus, aut in peccatum illo terrene, aut suadente.

27. *Maiestatem*, s. diuinæ. *Opprimetur*, i. obruetur, q. d. succumbet, vt solent qui supra vires pondus tollere conantur. *Gloria*, i. Maiestatem excellentiam, velut immenso pondere.

28. *Spiritum*, i. iram, seu loquendi intemperantiam.

C A P. XXVI.

2. *Frustra*, i. sine causa. *Superueniet*, q. d. non magis pertinget quam volantem avem sagitta, Heb. Chal. & 70. non veniet.

3. *Equo*, s. debetur.

4. *Iuxta stultitiam*, i. stulte.

5. *Iuxta stultitiam*, i. vt meretur eius stultitia, Chal. in sapientia tua, 70. ad eius stultitiam.

6. *Claudus*, pro, sicut claudus. *Et iniquitatem*, pro, & vt iniquitatem. *Qui mittit*, &c. q. d. & negotium male fit velut pedibus claudi, & ipse culpæ particeps est.

7. *Parabola*, i. sententiose dictum.

8. *Lapidem*, s. pretiosum. *Mercurij*, i. ostendentem viam, q. d. in locum non suum.

9. *In manu*, &c. q. d. in loco non suo, seu inutili.

Parabola, i. sententia.

12. *Spem habebit*, s. sperare possit.

14. *In lectulo*, q. d. se mouet ad surgendum, sed illic, manet tamen.

17. *Auribus*, quod sine periculo non fit, 70. caudam.
Rixa, i. contentioni.
 18. *In mortem*, i. ad occidendum, seu mortiferas.
 23. *Sociata*, q. d. dignum patella operculum.
 24. *Intelligitur*, q. d. facile se prodit.
 25. *Submiserit*, f. blandiens. *Septem*, i. plurimæ.
 26. *In concilio* i. palam.
 27. *Voluit*, i. mittit.
 28. *Lubricum*, i. blanditiis fallens.

CAP. XXVII.

1. **I**n crastinum, 70. ob futura in crastinum, q. d. ob ea quæ putas tibi successura.
 4. *Impetum concitati*, Hebr. inuidiam, Chal. & 70. zelum, forte eodem sensu.
 5. *Abconditus*, i. non se prodēs vllō opere vtili, amico.
 8. *Locum suum*, f. periculis est expositus, 70. addunt, in seruitutem ducitur.
 10. *Afflictionis tuæ*, q. d. ne illi molestus sis tuam calamitatem commemorando, f. cognati non libenter admittunt ad se afflictos cognatos, sed prospere agentes.
 11. *Exprobranti*, i. temere calumnianti, Chal. exprobranti mihi, sc. quasi te male instituerim.
 12. *Astutus*, i. cautus. *Abconditus est*, Chal. abscondit se, q. d. subterfugit. *Paruuli*, i. imperiti, Chal. insipientes, 70. stulti.
 13. *Tolle*, & Vide sup. cap. 20.
 14. *Benedicit*, i. laudat. *De nocte*, q. d. tempore importuno. *Maledicenti*, i. vituperanti, q. d. molestus est.
 15. *Frigoris*, Heb. Chal. pluuiæ.
 16. *Qui ventum*, & c. q. d. impossibile est talem continere in officio. *Erolem*, & c. q. d. perinde est velle eam tenere, vt tenere oleum, ne è manu elabatur extensa, aut elapsum velle reuocare.
 17. *Homo*, f. iratus acuit iram, doctus vero ingenium proximi.
 18. *Custos*, i. obseruans. *Glorificabitur*, 70. honorabitur.
 19. *Quomodo*, & c. Chal. & 70. vt facies hominum non sunt similes ita nec corda. *Prudentibus*, f. per coniecturam ex apparentibus, & experientiam.
 20. *Perditio*, i. mors. *Oculi*, id est curiositas, seu cupiditas.
 21. *Probat*, f. humiles laudes respuunt, superbi laudibus efferuntur.
 22. *Pila*, i. mortario. *Pisanas*, i. hordeum decorticatum.
 24. *Potestatem* i. commoditatem id faciendi, vel q. d. oportebit te functum munere tuo reddere tandem Deo rationem. *Corona*, i. præmium.
 25. *Aperta*, & c. q. d. contentus esto iis, quæ tibi suppetunt, nec superflua quæras, aut aliena. *Aperta*, f. productis ex se herbis.
 26. *Agni*, f. lana. *Hordei*, f. venditione. *Agri*, f. conducendi, seu colendi.

CAP. XXVIII.

2. **M**ulti, sc. cito pereunt, ex quo solet oriri turbatio nouis succedentibus. *Hominum*, f. Principis, vel eius consiliarij. *Quæ dicuntur*, sc. à Principis consiliariis

bonis, vel quæ ab ipso Principe prudenter statuuntur. *Longior*, f. Deo producente ad Reipublicæ vtilitatem.
 3. *Calumnians*, i. per iniuriam opprimens.
 4. *Impium*, Chal. & 70. impietatem. *Qui custodiunt*, & c. 70. qui diligunt legem, sibi murum circumponunt. *Succenduntur*, f. zelo iustitiæ.
 5. *Iudicium*, f. Dei vel quod iustum est.
 7. *Filius*, pro, homo. *Confundit*, Chal. exasperat, 70. inhonorat.

8. *Liberali*, f. homini.

9. *Execrabilis*, i. ingrata Deo.
 10. *Decipit*, i. facit errare. *Interitu*, f. quem aliis parabat. *Simplices*, Chal. perfecti & immaculati.
 11. *Scrutabitur*, i. explorabit, sc. an ita sit, Chald. contemnet eum, 70. damnabit eum.
 4. *Pavidus*, f. timens Deum offendere.
 16. *Prudentia*, 70. prouentibus.
 17. *Calumniatur*, & c. i. per calumniam aliquem occidit. *Ad lacum*, & c. q. d. si se præcipitet in mortem, nemo prohibebit, vel si se abdere conerur, nemo iuuabit.
Sustinet, i. retinet, seu sustentat.
 18. *Simpliciter*, i. innocenter, 70. iuste.
 20. *Innocens*, f. à peccato, 70. impunitus.
 21. *Bucella panis* i. re minima.
 24. *Homicida*, Chal. dissipantis, 70. impij.
 25. *Dilatatur*, i. tumet, Italice, gonfia.
 26. *Saluabitur*, Chal. protegetur à malo.
 28. *Abcondentur*, f. fugientes.

CAP. XXIX.

1. **N**on sequetur q. d. nunquam curabitur.
 2. *Gemet*, f. mutire non audet.
 4. *Erigit*, i. in bonum statum restituit. *Vir auarus*, & c. q. d. quod si auarus sit, opprimer vectigalibus.
 6. *Laqueus*, f. quem aliis parauerat, vel q. d. calamitas inextricabilis.
 7. *Novit*, i. procurat, fauet. *Causam*, i. lites, seu negotia. *Scientiam*, f. sciam.
 8. *Furorem*, i. iram, f. Dei & Principis.
 9. *Sine irascatur*, & c. q. d. seu dure, seu blande agat. *Requiem*, q. d. non eum placabit.
 10. *Simplicem*, Heb. perfectum, 70. sanctum. *Animam eius*, f. seruare, sic illud dictum. Non est qui requirat animam meam.
 11. *Spiritus*, i. animum, Chal. iram. *Differt*, Chald. reprimere.
 13. *Illuminator*, i. viuificator, vide sup. cap. 22.
 14. *In aeternum*, i. longo tempore.
 15. *Confundit*, i. pudefacit. *Matrem*, f. quæ puerum educauit.
 16. *Ruias*, f. Deo puniente.
 17. *Refrigerabit te*, i. consolationem tibi offeret.
 18. *Prophetia*, i. declaratio verbi, seu voluntatis Dei. *Dissipabitur*, f. per varios errores.
 19. *Seruus*, f. malus. *Erudiri*, i. emendari. *Respondere*, 70. obedire.
 24. *Adiuramentum*, sc. iudicem, vt prodatur furem, Chal. iusiurandum sibi delatum.
 25. *Subleuabitur*, f. à Domino.
 26. *Requirunt faciem*, i. ambiunt fauorem.

Et iudicium, &c. q. d. at requiri oporteret Dei omnium iudicis fauorem, vel, at sit tandem quod Deus vult de hominibus, & ijs, quæ optant.

CAP. XXX.

1. **V**erba, &c. Hebr. & Chald. verba Agur filij Iachek. *Congregantis*, s. sententias, vel qui multam sapientiam congregauit. *Filij Vomentu*, q. d. & hæc promentis, seu prædicantis, vel Dei per eum hæc proferentis. *Visio*, i. prophetia, seu reuelatio.

3. *Sapientiam*, s. humanam.

4. *Descendit*, s. vt possit dicere quæ illic viderit.

Spiritus, i. ventum. *Manibus suis*, 70. sinu.

Quasi in vestimento, Chald. in pallio.

Suscitauit Chal. statuit. *Quod nomen*, &c. q. d. quis eum nouit, aut eius filium? Not. hic distinctionem personarum in Deo.

5. *Ignitus*, i. purus, & velut igne purgatus. Vide Psalm. 11. & 17. vel Dei amorem accendens. *Clypeus*, i. protectio s. est Deus.

6. *Addas*, scil. non conforme, vel quasi à Deo dictum, cum ipse non dixerit.

7. *Antequam moriar*, i. dum uiuo.

8. *Vanitatem*, &c. id est vnum. *Mendicitatem*, &c. id est alterum.

Et diuitias. Apparet hinc, non esse Salomonem qui loquitur, vel loqui in persona imperfectorum, quibus vtrumq; horum periculosum.

10. *Accuses*, s. temere. *Ad*, i. apud.

Maledicat, i. male precetur, sc. seruus. *Corruas*, sc. Deo puniente.

11. *Generatio*, i. hominum genus est.

15. *Sanguisuga*, &c. Sensus est. Cupiditatis, quæ velut sanguisuga quædam est. Duæ sunt filia, imo tres, seu potius quatuor, quæ nunquam satiantur.

16. *Infernus*, &c. videntur per hæc intelligenda; cupiditas vindictæ, quæ solet ad infernum ducere, & libidinis, quæ maxime viget in fœminis, & diuitiarum terrenarum, & honorum, qui more ignis alta petunt. *Terra*, s. arida.

17. *Subfannat*, i. deridet. *Partum*, Chald. & 70. senectutem. *Suffodiant*, i. dignus est, cuius oculos suffodiant. *De torrentibus*, i. qui circa torrentes solent nidificare. *Filij Aquila*, i. Aquilæ, Heb.

19. *Adolescentia*, sic 70. At Heb. & Chald. adolescētula, seu virgine.

20. *Talis est*, i. similiter latet. *Comedit*, &c. q. d. peccat, & celat peccatum, rem turpem honeste expressit. *Complut*. Comedens, vel. q. d. vt qui comedens, & tergens os, negat se comedisse.

21. *Mouetur*, i. turbatur. *Et quantum*, pro, imo vero quatuor quæ.

Sustinere, i. ferre, seu tolerare.

22. *Saturatus cibo*, i. opibus abundans.

23. *Odiōsam*, i. odio dignam propter mores.

Hares, s. expulsa domina.

24. *Terra*, i. inter terrestria.

26. *Lepusculus*, pro, cuniculus.

28. *Stellio*, lacertæ genus. vulgo Tarantola.

29. *Bene*, i. magnifice. *Et quantum*, pro, imo vero quatuor. *Feliciter*, Chal. pulchre.

31. *Gallus*, s. non castratus. *Nec est Rex*, pro, & Rex, nec est, s. Regi nemo potest resistere.

32. *Et qui stultus*, &c. q. d. Accidit etiam in rebus humanis interdum apparere ineptum qui est ad dignitatem euectus. *Si enim*, pro, quod si. *Intellexisset*, s. periculū, vel suam stultitiam. *Orisuo*, &c. q. d. petere eum gradum desuisset.

33. *Exprimit*, s. postea confuso lacte.

Emungit, sc. nates. *Sanguinem*, q. d. à paruis venit ad magna.

CAP. XXXI.

1. **L**Amuelis, i. eius, cum quo est Deus. *Visio*, i. doctrina per reuelationem accepta.

2. *Quid*, s. dicam tibi, vel dicis tu, aut optas? *Vteri mei*, s. fructus. *Votorum meorum*, i. carissime.

3. *Substantiam*, 70. diuitias. *Vias tuas*, i. actiones, 70. mentem & vitam. *Ad delendos*, pro, id quod tandem perdit.

4. *Regibus*, i. tibi.

5. *Iudiciorum*, i. iustitiarum.

8. *Aperi*, &c. q. d. patrocinari, in causa sua, qui opera tua eger. *Pertranseunt*, q. dicat, in hac vita peregrinantium.

10. *Fortem*, i. virtute excellentem. *Procul*, &c. q. d. raras, vt solent quæ ultimis terris afferuntur.

11. *Spoliis*, i. re domestica, q. d. per vxoris diligentiam abundat rebus ad vitam necessariis.

12. *Ei*, s. viro. *Sua*, s. vxoris.

13. *Consilio manuum*, i. opera, seu industria sua.

14. *Institoris*, i. mercatoris. *Panem*, i. victum, q. d. comparat etiam ex longinquo allata.

15. *De nocte*, i. ante lucem. *Pradam*, i. cibum.

16. *Fructu*, i. labore, seu lucro. *Plantauit*, sc. conducens operas.

17. *Lumbos suos*, i. se.

18. *In nocte*, q. d. etiam nocte laborat.

19. *Fortia*, i. res grandes.

20. *Aperuit*, s. vltro, & liberaliter.

21. *Duplicibus*, i. egregie.

22. *Stragulatam*, i. variam & pretiosam.

23. *Nobilis*, i. celebris, seu clarus. *Portis*, s. vrbis, ibi enim fiebant iudicia. *Senatoribus*, i. iudicibus.

24. *Sindonem*, i. telam, seu linteum. *Tradidit Chanaan*, i. vendidit mercatori.

25. *Fortitudo*, &c. q. d. præcipue vero se virtutibus ornat. *Decor*, i. honestas. *Ridebit*, i. gaudebit. *Nonissimo*, s. in morte, vel senectute.

26. *Sapientia*, 70. sapienter, Chal. in sapientia.

Lex, i. doctrina. *Clementia*, Chald. gratiæ, q. d. gratiosa eius sunt verba.

27. *Semitas*, i. statum, q. d. modum procedendi.

30. *Pulchritudo*, s. sine Dei timore. *Laudabitur*, i. digna laude, seu laudari solet.

31. *Date ei*, s. laudem.

De fructu, i. ob fructum.

Portis, i. locis publicis.

IN ECCLESIASTEN. ECCLESIASTES,

185

i. Concionator.

f. More concionatoris loquitur de Mundi vanitate, Heb. Coheleth, i. congregatrix, f. anima, vel sapientia: sic autem dicitur, vel quod congregata hic multa doctrina, vel quod congregationi, seu Ecclesia loquatur. Not. autem Greg. 4. Dialogorum cap. 4. quadam hic dici ex vulgi & insipientium opinione.

C A P. I.

Anitas vanitatum, i. vanissima vanitas, f. occupat res humanas.

Omnia vanitas, sc. respectu meliorum Hier. ep. 50.

3. Amplius, i. excellens vtilitate, Chal. reliquum post mortem, 70. abundantia.

undantia.

6. Per meridiem, &c. Fit id, & quotidie in sphæra obliqua, & quotannis. Sol enim ad meridiem vergit inter diu, & hyeme, noctu vero, & æstate ad Aquilonem.

Spiritus, i. ventus, q. d. per omnia discurret, In circulos, q. d. subinde circuit.

11. Nouissimo, i. extremis temporibus.

13. Occupationem, sc. discendi studium. Pessimam, i. molestissimam.

14. Afflictio, i. molestia, 70 electio sic inf. Spiritus, i. animi.

17. Doctrinam, i. scientiam.

18. Indignatio, i. molestia, Chald. indignatio Domini contra sapientes; qui peccant, & non agunt pœnitentiã. Qui addit, &c. Aug. 4. Trin. qui addit scientiam infirmitatis suæ, addit dolorem peregrinationis suæ ex desiderio patriæ suæ, & conditoris sui.

C A P. II.

3. V Ino, i. voluptate. Vide Cant. 1.

4. Magnificauit, i. magnifice extruxi.

8 Substantias, Chald. thesauros datos in tributum, 70. possessiones.

12. Sequi, f. plene, eius voluntatem faciendo.

14. Sapiens oculi, &c. q. d. circumspectus est, Chald. Sapiens contemplatur in principio quod futurum est in fine.

15. Hoc, f. talis cogitatio.

20. Renuntiavit, i. desijt.

21. In sapientia, &c. i. sapienter, prudenter, & solcite Magnum malum, i. grandis molestia.

24. Comedere, &c. q. d. honeste vti fructu laborum. Aug 17 de Ciu. Ad corporis, & sanguinis Christi mensam refert Ostendere anima bona, i. animam oblectare.

26. Suo, f. Dei. Cassa sollicitudo mentis, Heb. eadem sunt verba, quæ supra vertit, afflictio spiritus.

C A P. III.

1. E T suis spatiis, &c. Chald. & 70 & opportunitas omni negotio sub cœlo.

3. Occidendi, f. auctoritate publica, vel forte ad illud alludit. ego percutiam, & ego sanabo. Deuter. 32. Sanandi, forte resurrectionem intelligit.

5 Spargendi, f. diruto pariete. Amplexandi, q. d. nuptiarum.

6. Perdendi, i. expendendi. Abijciendi, f. vt solet in tempestate.

7. Scindendi, i. lacerandi vestem, f. vt fit in luctu.

8 Odij, Chal. odio habendi peccatorem.

10. Distendantur, i. occupentur, vel affligantur, q. d. consideraui vitam hanc plenam esse molestijs.

11. Ab initio ad finem, i. perfecte.

12. Latari, Chal. delectari in lege, f. Dei.

13. Videt bonum, i. fruitur bono.

14. Omnia opera, q. d. Mundi fabrica, vel illud innuit Christi, omnis plantatio, quam non plantauit Pater me⁹ eradicabitur. Non possumus, &c. q. d. nihil in eis diminutum est, aut superfluum.

Timeatur, f. dum eius potentia, & sapientia ex operibus eius æstimatur.

15. Permanet, f. in se, vel sibi simili Fuert, f. in eadem specie. Instaurat, f. producendo simile.

Abijt, i. esse desijt.

16 Impietatem, 70. impium. Iniquitatem, Chald. peccatorem, f. iniquum.

17. Iudicabit, f. in die iudicij.

18 Probaret, f. an in Deum sperarent, ne mortem quidem timentes.

19. Amplius, sc. quantum ad mortem corporis attinet, Chal. de peccatore intelligit, qui vt bestia moritur.

Vanitati, i. mutationi.

20 Locum, f. terram.

21. Nouit, f. ratione naturali.

22. Suo, Chald. suo bono. Partem, i. felicitatem in hac vita. Adducet, f. iterum in mundum, Chald. introducet, 70. ducer.

C A P. IV.

1. C Alumnias, i. oppressiones Eorum, f. opprimētium.

3. Feliciorum, f. quantum ad hoc. Natus est, Heb. & Chal. fuit.

4. Cura superflua, Hebr. eadem sunt verba, quæ supra vertit afflictio spiritus.

5. Comedit carnes suas, i. se conficit fame.

6. Pugillus, i. manus.

8. Pessima, i. molestissima.

9. Ergo, abundat, nec est Heb. Chal. aut in 70.

11. Si dormierint, &c. q. d. vt duo dormiētes simul, se inuicē calefaciunt. sic duo habitātes simul se inuicē iuuāt.

12. Funiculus, &c. Chald. & quanto melius est esse tres iustos, qui vt funiculus, &c.

A a

14. Quod

14. *Quod*, pro, vide etiam quod.
 15. *Secundo*, s. successore expulsi, vel mortui Principis, ut statim explicatur.
 16. *Non letabuntur*, q. d. qui nihil sciunt aut curant de eius principatu, seu gloria, quam ille tamen putat, aut optat omnibus esse notam.
 17. *Pedem*, i. affectum, vel q. d. vide, quomodo ingrediaris, Chal. ne venias plenus peccatis ante Dominum. *Audias*, s. verbum Dei, Chald. audias doctrinam legis, a sacerdotibus, & sapientibus. *Quid*, pro, quantum, q. d. nō cogitant, quantum Deum offendant, quantumque puniendi sint.

CAP. V.

1. **C**oram Deo, scil. qui ubiq; est. *In caelo*, q. d. reuerere tantam maiestatem, cum praeferrim tam vilis sis.
 2. *Somnia*, s. curis similia, vel q. d. somnus obrepit fatigatis multa cura.
 3. *Infidelis*, i. non adimpleta. *Stulta*, s. stultum est promittere Deo quod non sis facturus.
 5. *Carnem*, i. corpus, s. loquendo quod non oportet.
Angelo, s. custode. *Providentia*, s. Dei. Plane enim providet, qui dat Angelum custodem.
 6. *Vanitates*, &c. s. sequi solent vanitatem, & loquacitatem Modesti, & taciturni non multa somniant.
 7. *Pronincia*, Chal. ciuitate, 70. regione, *Negotio*, i. te.
 8. *Rex*, scil. Deus, q. d. omnia Deo subiecta, qui omnes iudicabit.
 11. *Operanti*, i. labore manum victum paranti.
 12. *Malum*, s. saepe diuites occiduntur, ut diuitiis spoliarentur.
 13. *Egestate*, s. quod pater spoliatus bonis, nihil ei reliquerit.
 16. *Comedit*, s. auarus. *Tenebris*, s. peccati, vel q. d. sine laetitia animi.
 19. *Satis*, i. multum. *Dierum*, s. molestorum.

CAP. VI.

2. **N**ec tribuit, s. ob peccata eius, ut addit Chal.
 3. *Et plures*, &c. repetitio, more Hebraeo.
Melior, i. felicior, quantum ad hoc.
 4. *Venit*, s. in mundum, q. d. quid enim illi profuit vita, equa nullum fructum retulit? *Tenebras*, i. mortem.
 5. *Solem*, Chald. lucem legis, potest & ad abortiuum referri, q. d. quamquam abortiuus solem non videat, &c. *Cognouit*, &c. si ad iniquum referatur, q. d. non aduertit differentiam boni & mali, quantumque bono studendum esset.
 6. *Vixerit*, s. quis. *Bonus*, sub. quid ei prodest? *Locum*, s. mortem, seu sepulcrum, q. d. cum omnibus tandem moriendum sit, quid prodest vixisse, si virtute careas? Chald. Ad gehennae locum, quo omnes peccatores eunt, descendet anima eius, quia non fecit iudicium & iustitiam.
 7. *In ore*, i. propter victum. *Non implebitur*, q. d. at anima alio cibo pascitur.
 8. *Illuc*, ubi est vita, Chal. in paradysum.
 9. *Nescias*, s. an sis vnquam consecuturus. *Hoc*, s. desiderare, quod nescias. *Presumptio*, Heb. est verbum idem,

- quod supra vertit, afflictio, & 70. electio.
 10. *Qui futurus est*, &c. q. d. semper nascentur homines prioribus similes, fragilitate & miseria, &c.
Contra fortiolem, &c. Chal. consistere in iudicio coram Deo, qui est fortior illo.
 11. *Verba*, scil. Philosophorum, vel verba, pro, res, q. d. multa sunt, de quibus homines vanissime disputant, cō deberent virtuti operam dare.

CAP. VII.

1. **M**aiora se, q. d. res quæ humanum caprum superant, nec eas scire ad salutem pertinet.
 2. *Nomen*, i. fama, seu bona existimatio. *Dies mortis*, &c. s. tunc euadimus pericula vitæ, cum nascimur, in ea ingredimur, Chald. dies mortis iusti, quam nariuitatis improbi.
 4. *Ararissu*, q. d. indignari malis, quam aridere. *Vultus*, s. indignantis.
 5. *Vbi tristitia*, &c. q. d. sapiens compunctioni studet, & poenitentiae operibus; stultus delitiis.
 7. *Suavisus*, i. adulatio, & blanditiæ, q. d. parum durant, parumque iuuant.
 8. *Perdet robur cordis*, i. deiecit animum.
 9. *Orationis*, Heb. verbi, i. rei. Chal. negotij, q. d. parum est coepisse, nisi perficias.
 11. *Stulta*, q. d. quid mirum est, aut quis nescit res semper in peius procedere?
 12. *Vtilior*, s. quam diuitiæ sine sapientia. *Videntibus*, s. i. viuientibus.
 13. *Sicut enim*, &c. q. d. etsi enim vtraq; protegit, at hoc plus habet, &c.
 14. *Despexerit*, i. abiecerit, Hebr. deprauauerit, seu incurruauerit, 70. peruerterit, Chal. ad cæcos & claudos refert.
 15. *Bona*, i. lata, seu prospera. *Sicut enim*, &c. q. d. veniet enim mala, quia Deus non vult nos semper laetos esse, sed aliquid pati dum viuimus. *Querimonias*, s. ob tribulationem. Facit enim Deus & disponit omnia iuste.
 16. *In iustitia sua*, q. d. cum tamen iuste viuat, eoque videretur debere diutius viuere.
 17. *Iustus multum*, q. d. Noli esse nimis seuerus, sed clementer age, & ignosce. *Obstupesceas*, accidit id hæreticis.
 18. *Multum*, q. d. caue a peccatis grauib. *Stultus*, scil. stultum est, velle Deum habere inimicum. *Non tuo*, q. d. immatura morte. s. Deo puniente.
 19. *Istum sed*, &c. q. d. bonum est adiuuare vnum, sed etiam aliis benefaciendum.
 20. *Confortauit*, Chald. & 70. adiuuabit. *Super*, i. plusquam.
 21. *Enim*, abundat more scripturæ.
 22. *Accommodet*, scil. curiose inuestigando, q. d. multa dissimulanda.
 23. *Scit enim*, &c. q. dicat, dissimula & ignosce, scire enim, &c.
 24. *In sapientia*, i. intelligere.
 26. *Rationem*, s. operum Dei, Heb. & 70. supputationem, q. d. singula nosse.
 27. *Amariorem*, i. molestiorem, & nocentiolem. *Venatorum*, s. dæmonum.

28. *Vnum & alterum*, s. conferendo inter se.
Rationem, s. eius, quod sequitur.
 29. *Virum*, s. perfectum. *Mulierem*, s. perfectam.
 30. *Quæstionibus*, Heb. & Chal. computationibus, q. d. rerum curiosarum inquisitionibus.

CAP. VIII.

1. **Q**uis, s. nisi sapiens. *Verbi*, pro, verborum, q. d. respondere propositis quæstionibus, vel expedire difficilia negotia. *Potentissimus*, &c. q. d. Dei est gratia hæc, vel Deus interdum ita eum deicit, vt non videatur esse sapiens, 70 impudens odio habebitur.

2. *Ego*, vox sapientis, quamquam Chal. & 70. non habent. *Ego*, sed solum, observa. *Os*, i. præceptum, q. d. obediendum Regis præceptis. *Iuramenti Dei*, i. quæ iureiurando confirmavit: vel quæ præcepit de non iurando temere, Chald. caue, ne iures in nomine Domini in vanum.

3. *Nefestines*, &c. q. d. quod si Regem offendisti, redi eum eo in gratiam, fugere enim non tutum, Chal. ad Deum sic refert: Tempore indignationis. Dei ne cesses orare ante eum, sed quære misericordiam ab eo.

5. *Mali*, Chal. mali in sæculo venturo. *Tempus*, Chald. tempus orandi. *Responsionem*, i. quando, & quid respondendum; seu respondendi opportunitatem, Hebr. iudicium, i. rationem, s. rei gerendæ.

6. *Afflictio*, s. in expediendis negotiis.

8. *Spiritus*, i. animam, sc. ne à corpore discedat, vt interpretatur Chald. *Mortis*, sc. ne moriatur. *Bello*, i. tentationibus.

9. *Suum*, i. dominantis, vel subditi.

10. *Sepultos*, s. honorifice, vel q. d. mortuos, Chald. sepultos qui abierunt ex mundo, vt comburantur in gehenna.

Loco sancto, s. ecclesia fidelium, vel sacro aliquo ministerio fungentes. *Vanitas*, s. falli hominum hypocrisis, vel fallere.

12. *Sustentatur*, sub. fit audacior. *Exit*, i. obueniet.

13. *Non sit*, Heb. Chal. & 70. non erit.

14. *Ha beant*, Hic addit Chald. Accidere mala iustis ad purgationem leuium culparum, & mercedem futuri sæculi, iniquis vero bona ad remunerationem bonorum, quæ hic fecerunt. *Vanissimum*, s. securos viuere peccatores, nec Dei iudicium timere.

15. *Comedere*, &c. s. spiritualem cibum & potum, vel q. d. frueretur rebus iuste acquisitis.

16. *Distentionem*, i. occupationem, seu molestiam.

Est homo, &c. q. d. etiam si quis die noctuq; inuestiget, tamen non possit inuenire.

17. *Inuenire*, i. exacte cognoscere.

CAP. IX.

1. **H**omo, s. iustus.

2. *Vniuersa*, s. prospera, & aduersa.

3. *Pessimum*, i. difficillimum intellectu, seu molestissimum. *Inferos*, q. d. ad sepulcrum, Heb. mortuos, Chal. ad supplicium peccatorum refert.

4. *Melior est*, &c. q. d. multum præstat vita morti.

5. *Esse morituros*, adeoque possunt agere poenitentiam, quod mortui non possunt. *Nonerunt*, sc. quod possit pro-

desse ad vitæ emendationem. *Mercedem*, q. d. non possunt amplius mereri. *Quia obliuioni*, pro præterea obliuioni, q. d. nec id habent quod optarunt, dum viuerent, sc. sui memoriam perpetuam.

6. *Amor*, s. rerum mundanarum.

7. *Quia Deo*, pro, si tamen Deo.

8. *Omni tempore*, &c. q. d. stude semper vitæ puritati, & bonæ famæ, quæ bonis operibus comparatur.

8. *Vita*, Chal. vita bona. *Pars*, q. d. id tibi conuenit.

10. *Instante*, Heb. secundum vires tuas.

Opus, &c. s. per quæ quis possit mereri. *Inferos*, q. d. post mortem.

11. *Cursum*, s. prosperum, q. d. nihil succedit, nisi Deus adiuuet. *Tempus*, casumque, q. d. multo aliter succedere, ob multa quæ solent impedire, quam illi sperabant.

12. *Malo*, i. calamitoso.

17. *Silentio*, Hebr. & 70. quiete, q. d. libenter auscultantur.

CAP. X.

1. **P**retiosior, &c. q. d. sic sapientiam, quæ pretiosior est quauis gloria, parua, modicique temporis stultitia perdit: illud enim, paruaque, cum, stultitia iungendum.

2. *In dextera*, q. d. sapiens dextere operatur, stultus præpostere & infelicitè.

4. *Potestatem habentis*, i. dæmonis, Chal. concupiscentiæ malæ.

Super te, i. contra te.

Lucum tuum, s. statum virtutis. *Curatio*, q. d. ista cura & sollicitudo contra tentationem, quæ sanam conseruat animam.

6. *Positum*, s. à principe. *Diuites*, i. sapientes.

7. *Seruos*, scil. peccati. *Principes*, sc. iustos, seu sanctos viros.

8. *Foveam*, q. d. malum alteri parat.

Sepem, s. proximi, vel suam imprudenter.

9. *Transfert*, s. in eam.

10. *Exacuetur*, sub. si accidit animo.

11. *Occulte detrahit*, Chald. triplici lingua malum narrat.

14. *Multiplicat*, s. de rebus præteritis, aut futuris, quas nemo scit. *Ignorat homo*, &c. quidam putant esse vocem stulti non credentis Dei iudicium.

15. *In urbem pergere*, i. alioqui notissima.

16. *Mane*, i. ante debitum tempus.

17. *Nobilis*, i. dignus imperio, vel nobili animo.

18. *In pigritie*, i. ob negligentiam reficiendi.

Humiliatur, i. cadit, vel consumitur. *Infirmirate*, 70. segnitie.

19. *In risu*, Heb. ad risum, i. voluptatem, Chal. ad gaudium. *Faciant*, s. voluptati dediti.

20. *In cogitatione*, q. d. ne occultissime quidem.

Pennas, q. d. volucres reperitio, more Heb.

Sententiam, Heb. verbum, 70. sermonem tuum.

CAP. XI.

1. **P**anem, q. d. eleemosynam. *Aquas*, i. pauperes, qui in vita peregrinantur, vel discurrunt quærentes victum.

victum. *Illum*, Chald. mercedem illius in saeculo hoc, & venturo.

2. *Septem*, i. multis *Nec non* & *octo*, q. d. imo vero omnibus, sic Luc. 6. Omni petenti te tribue.

Mali, sub. à quo per dictam beneficentiam liberaberis.

3. *Si repleta*, & c. q. d. cor plenum charitate copiose dat eleemosynam, vel, vt nubes effundunt pluuiam, ita diuites debent diuitias communicare.

Si ceciderit, & c. q. d. vel mortis memoria ad id deberet inducere *Austrum*, i. statum salutis.

Aquilonem, i. statum damnationis.

4. *Qui obseruat*, & c. q. d. qui terretur difficultatibus, omittit opera necessaria.

5. *Spiritus*, i. animæ ad corpus.

6. *Mane femina*, & c. q. d. ne cesses vnquam benefacere.

7. *Dulce lumen*, & c. Chald. dulcis est lux, & futurum est vt illuminetur facies iustorum ex splendore Maiestatis Dei, & sit pulchritudo eorum, vt Solis. *Solem*, sub. sed moriendum tamen est.

8. *Temporis*, s. mortis. *Dierum*, s. post mortem securorum.

9. *Latare ergo*, pro, latrare sane, Ironice.

In bono sit, i. se exhilaret. *A carne*, q. d. esto castus.

Voluptas, s. carnis, Heb. iuuentus, 70. amentia, quidam vertunt pubertatem, qua significatur voluptas, cui ea ætas dedi solet. *Vana*, i. perniciofa. Quidam hunc versum faciunt principium, c. 12.

C A P. XII.

1. *Tenebescant*, & c. q. d. antequam deficere incipiant

sensus, seu visus. *Nubes post pluuiam*, i. post catarrum, vapores capitis seu humores.

3. *Commouebuntur custodes*, & c. i. debilitabuntur manus. *Fortissimi*, s. crura. *Molentes*, s. dentes.

Videntes, s. oculi.

4. *Ostia in platea*, i. patentia labia. *In humilitate*, & c. q. d. remisso sonitu, quem dentes edere solebant. *Consurgent*, i. excitabuntur, s. sensus, senes facile excitantur. *Volucris*, s. cuiusuis, vel galli.

Filia carminis, i. aures, quæ musica solent delectari.

5. *Excelsa*, & c. q. d. etiam validi, alioqui in senectate timent. *Florebit*, & c. q. d. canescet caput instar amygdali florecentis. *Impinguabitur locusta*, Chal. inflabuntur pedes. *Capparum*, i. libido, quæ in senectute exstinguitur. *Domum æternitatis*, i. sepulcrum, vbi ad finem vsque mundi iacendum.

6. *Funiculus argenteus*, i. spina dorsii, quæ in senibus flectitur. *Recurrat*, & c. i. retrahatur cerebri membrana, quæ colore aureo, vel aurea, i. pretiosa.

Hydria, i. sanguinis receptacula.

Fontem, lecur, velut fons est sanguinis.

Rota, i. caput. *Cisternam*, i. cor, vnde hauriuntur spiritus vitales.

7. *Spiritus*, s. iustorum, Aug. q. 24. in Ios.

Ad Deum, Chal. vt stet in iudicio ante Dominum.

11. *Pastore vno*, s. Deo.

13. *Hoc est*, & c. q. d. in eo sita hois felicitas in hac vita.

14. *Iudicium*, Chal. diem iudicii magni.

Pro omni abscondito, q. d. quod fiet de omni re, quamlibet occulta.

CANTICVM CANTICORVM.

i. excellentissimum canticum.

Tractat vero Christi, & Ecclesia, seu anima sancta amorem mutuum, sub Sponsi, & Sponsæ nomine.

C A P. I.

1. *Sculetur*, pro, vtinā osculetur, i. me amet, seu mecum pacem habeat. *Vox sponsæ*. *Oculo*, Hebr. & 70. oculis. *Meliora*, i. suauiora. *Vino*, i. quauis alia voluptate, vide Eccl. 2. q. d. superant diuini amores, & delitiæ quosuis alios.

2. *Fragrantia*, s. vbera. q. d. odore suauissimo plena, vel omnium vnguentorum odorem superantia: vt, vnguentis, regatur etiam à meliora, 70. & odor vnguentorum tuorum super omnia aromata. *Oleum*, pro, velut oleum, i. vnguentum. *Nomen*, s. prædicatum, i. fama.

Adolescentula, i. animæ puræ, seu virtute proficientes.

Dilexerunt, s. tractæ suauitate odoris diuini.

3. *Trahe me*, opus est Dei gratia trahente.

Curremus, s. post te. mutatio personæ, more scripture, cui etiam familiare est, ordinem non seruare, quem solent humani scriptores. *Cellaria*, i. penetralia, q. d. reuelant mihi arcana sua. *Super vinum*, i. plusquam vinum, s. dulcium.

4. *Nigra*, s. exterius. *Formosa*, s. interius. *Sicut tabernaculum*, coniungendum cum, nigra. *Cedar*, i. posteriorum Cedar filij Ismaelis, s. Nomadum.

Sicut pelles, i. tentoria splendentia intus auro & gemmis: coniungendum vero id cum formosa.

5. *Sol*, i. tribulationum æstus, seu potius lux diuina, quæ mortificationem corporis affert. *Filii*, & c. q. d. fratres mei. *Matris* s. Ecclesiæ. *Pugnauerunt*, q. d. sunt me persecuti. *Non custodiri*, s. sic seruare non potui, quin aliquid aduersi pateretur, vel q. d. quomodo alienas animas custodiam, qui meam vix possum?

6. *Quem diligit, anima mea*, i. dilecte mi.

Vbi pascas, s. contemplantis te, exprimitur desiderium contemplatiuorum. *Cubem* i. quiescas. *Meridies*, i. vehementi amore, vel claro lumine, q. d. ostende mihi, quomodo te cognoscere possim, & amare vehementer.

Vagari, s. vagantur, qui Deo per amorem non adherent. *Greges sodalium*, i. fidelium multitudinem, qui per multa vagantur, paucorum est enim Deum gustare.

7. *Ignorat te*, admonetur anima cognitionis sui. hic enim gradus ad Dei cognitionem, & amorem, s. per humilitatem. *Post vestigia*, &c. quasi dicat: Adiuua proximos tuos quacunque re potes: sic enim à Deo impetrabis quod optas, quodque tibi opus est, s. tui, Deique cognitionem. *Hædos*, i. animas tibi creditas.

Pastorum, s. Apostolorum, & sanctorum Doctorum, q. d. Institue secundum Catholicam doctrinam

8. *Equitatus*, i. equis. *Meo*. Loquitur Salomon in persona Christi. *Pharaonis*, i. quibus iuncti equi pulcherrimi ex Ægypto adducti. *Assimilans*, s. ob pulchritudinem, vires, celeritatem, & onerum portationem, quam suadet caritas; iuxta illud: Alter alterius onera portate.

9. *Turturæ*, Hebr. *Torim*, quod & Turtures significat, & ornamenta gemmarum, vel monilium. infra quidem eandem vocem vertit, murenulas. Turture vero castitas significatur; Genis autem pudor. *Cellum*, s. prædicatio. *Monilia*, s. prædicanda, quæ animas ornent comparituras ante Deum.

10. *Murenulas*, s. torques instar murenulæ maculatos, q. d. Dabo tibi pulchram prædicandi, seu docendi gratiam. *Vermiculatas*, &c. i. notis argenteis distinctas, s. Dei verba auro & argento solet scriptura comparare.

11. *Accubitu*, s. in Eucharistia se communicans, velut vna discumbentibus. *Nardus*, i. fides caritate formata. hac enim præcipue accedendum ad Eucharistiam.

12. *Myrrha*, s. oportet pro Christo pati, præsertim communicantes. repræsentatur enim eo mysterio maxime Christi passio ad imitandum. *Inter vbera*, i. in corde, Hier. 1. cont. Iovin.

13. *Botrus*, pro, velut botrus. *Cypri*, Arbor est odoratissima in Engaddi, vbi etiam vineæ pulcherrimæ prope mare mortuum, è quibus balsamum, s. id prouenit ex arbusculo viti simili quidam Camphoram vertunt, Heb. Copher.

14. *Columbarum*, i. simplices.

15. *Lectulus*, s. contemplationis locus, vbi anima Deo iungitur. *Floridus* s. desideriiis sanctis plenus, & cœlesti suauitate.

16. *Tigna*, s. sustentacula. *Cedrina*, q. d. fortia, & constantia. *Laquearia*, s. quæ prope tectum, i. mentis eleuationes. *Cypressina*, q. d. stabiles, odoriferæ, & rectæ.

C A P. II.

1. **E** Go, verba Christi, vel Ecclesiæ.

2. *Sicut lilium*, &c. verba Christi. *Amica mea*, s. anima perfecta. *Filias*, i. imperfectos, & peccatores, qui ob fidem & Sacramenta filii dicuntur. Sic Deut. 32 & Isa. 1. etiam improbi, filii dicuntur.

3. *Sicut malus*, &c. verba Ecclesiæ. *Malus*, q. d. frugifer, & utilis, itemque suavis. *Filios*, i. fideles, qui sub eius umbra viuunt. *Umbra*, i. protectione.

4. *Ordinauit*, s. est ordo in caritate, suntque alia plus quam alia diligenda: vt Deus plus quam cætera omnia, & meliores quam deteriores, & coniunctiores quam remotiores.

5. *Floribus*, i. desideriiis, s. desideriiis viuit amans. *Fulcite*, i. corrobore. *Malis*, s. fructibus bonorum operum

roboratur animus. *Languo*, 70. vulnerata sum, s. vulnerat, amat, & occidit veterem hominem pertingenti gladio vsque ad diuisionem animæ & spiritus, vt Paulus ait.

6. *Lauacium*, s. sponsi. *Sub capite*, descriptio complexus. *Amplexabitur*, pro, amplexatur; nisi ad futuram gloriam referatur. sed & habent hic sponsæ Christi suos amplexus, quos explicare solius puto esse, qui sit expertus.

7. *Adiuuro*, i. obtestor verba sunt Christi.

Capreas, &c. Angelos significat, vel sanctas animas ob celeritatem cursus in Deum. *Camporum*, Libertas spiritus, & latitudo significatur. Longum esset omnia notare; nec essent hæc scholia, vt promissimus. Boni ergo consulat lector, si nobis constamus. *Suscitetis*, i. cōtemplantem interpellatis. *Euigilate*, s. ad curas huius vitæ, quibus sancti dormire videntur cœlestibus intenti.

8. *Vox dilecti*, s. Attenta sponsa statim vocem agnoscit. *Venit*, etiam videt ad se venientem, s. expectabat.

Saliens, &c. i. more transilientis montes & colles, q. d. citissime.

9. *Similis est*, &c. Agilitatem describit, ex amore ad sponsam currentis. *Parietem*, velut paries est peccatum, & quidquid in nobis impedit perfectam cum Christo coniunctionem. *Fenestras*, s. ex alto aspicit nos.

Cancellos, s. illum perfecte non possumus videre, præsertim peccato impediti.

10. *Veni*, s. ad me te vehementer amantem.

11. *Hyems*, i. infidelitatis, seu vitæ malæ. *Imber*, i. ambulandi impedimenta.

12. *Flores*, i. bona desideria. *Tempus*, &c. q. d. quin etiam fructus. *Turturis*, s. Spiritus sancti, qui postulat pro nobis gemitibus.

13. *Grossos*, s. primos fructus, eosque dulcissimos,

Et veni, s. post relictam peccati hyemem, tempore florum & fructuum, i. desideriiis, & bonis operibus ad Christum venitur.

14. *Columba*, &c. q. d. similis columbæ habitanti in foraminibus, &c. Quidam ad Christi vulnera referunt. certe Christus petra, & vulnera foramina, & ibi tuta animæ habitatio per meditationem & imitationem.

Faciem, s. gratum Christo videre pulchram animam

Vox, s. confessionis & laudis, itemque doctrinæ.

15. *Vulpes paruulas*, s. hæretici statim in principio opprimendi. nam postea difficile est. *Floruit*: eoque prouidendum ne damnum accipiat.

16. *Mibi*, s. attendit. *Lilia*, i. virginum choros. Hier.

17. *Dies*, s. cœlestis. *Inclinentur*, i. abeant, Hebr. fugiāt. *Reuertere*, s. in cœlum ascensione. *Similis esto*, &c. q. d. idque celerrime.

C A P. III.

1. **L** ectulo, i. quiete corporis. *Per noctem*, i. sine mentis lumine. *Non inueni*, s. non inuenitur à suauiter viuentibus, vt dicitur Iob. 28 nec in tenebris.

2. *Surgam*, sub. dixi apud me. *Non inueni*, s. non inuenitur in mundi negotiis, & distractionibus.

3. *Vigiles*, s. Angeli.

4. *Pertransissem*, s. mundana, illis, vt recederē è mundo mouentibus. *Introducā*, i. cum eo simul intrem, s. sancti Christum induti cœlum intrant.

Matris, s. cœlestis Ierusalem. *Cubiculum*, repetitio.
5. *Adiuvo*, &c. Vide Cap. 2. *Dilectam*, s. me si tamen
sunt verba sponsæ, & non potius sponsi.

6. *Desertum*, viam semotam à mundo.

Sicut virgula, &c. q. d. fragrans odore virtutum.

Myrrha, hac significatur mortificatio, thure vero oratio, puluere virtutes cæteræ.

7. *Lectulum Salomonis*, i. Ecclesiam Christi.

Sexaginta, i. plurimi. *Ambiunt*, s. Pastorum est & Prædicatorum, circuire. *Fortissimis*. Tales oportet esse Ecclesiæ Pastores, & Concionatores, s. omnium perfectissimos.

8. *Bella*, s. spiritualia. *Timores nocturnos*, Chal. dæmones qui ambulant in nocte.

9. *Ferculum*, i. thronum, seu tentorium, s. Ecclesiam. Alii, lecticam vertunt, vel thalamum.

Lignis, s. fidelibus *Libani*. Mons est altus, & talem esse oportet vitam fidelium.

10. *Columnas*, s. fidei articulos. *Argenteas*, eloquia Domini argentum igni examinatum *Reclinatorium aureum*, s. supereminentem charitatem, & cæteris pretio antecellentem. *Purpureum*, s. per tribulationes & martyria ascenditur. *Media*, s. quidquid interiacer, ornandum charitate, sine qua nihil perfectum. Itaque & suprema, & infima, & latera charitate fulcienda, vt solent throni vndiq; coceineo serico intus obduci.

Filiis, s. omnia propter electos.

11. *Egredimini*, s. à statu imperfecto *Videte*, i. contemplamini *Salomonem*, i. Christum. *Diademate*, s. humanitate, vel spinea corona. *Mater*, s. Maria, vel synagoga. *Desponsationis*, i. incarnationis, vel passionis.

Latitia, s. & læto animo natus, & passus, propter nos.

C A P. IV.

1. **A**bsque eo, &c. s. interiora Deus videt, & in iustis approbat, quin etiam delectatur, 70. extra silentium, i. præter id quod tacetur, vel præter silentii modestiam: nam infra, & cap. 6. vertunt extra silentium tuum. Heb. longe aliter habent. *Capilli*, i. cogitationes.

Sicut greges, s. viles, & grauidæ bonis operibus quæ suo tempore edunt. *Ascenderunt*, s. ad superiora montis. Ascendendum semper cogitatione ad perfectiora.

2. *Dentes*, i. pastores, per quos fideles Christo incorporantur, iuxta illud: Petre, occide, & manduca.

Tonsarum, s. oportet spoliari, nudosque Christum sequi. *Lauacro*, s. oportet mundos esse; eos præsertim, qui cæteros debent mundare. *Gemellis*, s. pariunt multos Christo.

3. *Coccinea*, s. caritate feruentia. *Labia*, i. prædicatores, quos maxime oportet caritate flagrare.

Punici, s. verecundæ; & modestæ *Genæ*, s. prædicatores qui maxime spectabiles in Ecclesia magnoque ei ornamento. Repetitio.

4. *Collum*, i. doctrina ecclesiæ. *Clypei*, s. sententiarum verbum Dei clypeus Prou 30.

5. *Vbera*, i. testamenta. *Hinnuli*, s. est scriptura brevis, & concisa, & velut sine ordine saltans.

Gemell, s. sibi est semper similis, & constans.

Lilius, s. est in tota scriptura pulchritudo, & suavis odor Dei, si quis modo sensum habeat.

6. *Donec*, &c. interim pascit nos scriptura, & ducit. *Aspiret*, vide sup. cap. 2. *Inclinentur*, i. recedant.

Vmbra, s. errorum, tribulationum, & miseriarum.

Vadam. Si est vox sponsi (& non sponsæ) id quidem Christus in suis *Montem*, i. ecclesiam, vel perfectionem: vbi maxime vigent mortificatio, & oratio per myrrham & thus significatæ, certè sancti omnes hisce duobus maxime insignes.

7. *Tota*, &c. Id Hier. 3. cont. Pelag. ad futuram vitam refert. Alii, ad præsentem, vbi etiam perfecti multi, à parte autem fieri totius nominationem moræ scripturæ *Macula*, s. peccati mortalis. vnde iusti immaculati dicuntur. Psal 17. 118. Eph 1. in futura autem vita nulla erit, nec venialis.

8. *Libano*, i. ecclesia militante. *Coronaberis*, de capite Amana, 70. transibis à principio fidei, q. d. à fide ad speciem. *Capite*, i. vertice. *Iungendum*, autem cum, veni. *Amana*, &c. Per montes hos significatur perfectionis status, vnde iusti ad coronas vocantur.

Leonum, i. persequentium te vocantur & Pardi ob fraudum varietatem.

9. *Vulnerasti*, s. amore, q. d. fecisti. vt te ea causa amarem. *Vno*, s. fide. alter enim est humana ratio, Hier. ad virginitatem refert, 1. cont. Iovin. atque sinistrum esse nuptias. *Crine*, s. caritate, quæ excellit inter virtutes, 70. torque, quod eodem potest referri maximum enim ornamentum caritas. *Colli*, s. ex iis, qui collum demissi regunt alludit ad foeminarum crines, qui oblongi, & caritas longanimitas est, & diuturna. Caritas nunquam excidit.

10. *Mamma*, s. caritatis, quibus aluntur paruuli in Christo.

11. *Fauus*, &c. Describit sermonis gratiam, dulcedinem & puritatem *Sub lingua*, i. in verbis.

12. *Hortus conclusus*, s. in iustis & sanctis. August. 5. de bapt. *Fons*, s. abundant sancti fructibus operum, & aquis gratiarum; suntque mundo clausi, aperti Deo.

13. *Emissiones*, i. propagines. *Paradisus*, pro, vt Paradisus, i. hortus, Heb. Parden vnde nomen Paradisi.

Cypri, pro, & Cypri. Vide cap. 1.

14. *Nardus*, pro, vt Nardus. No. per hæc omnia significari operum bonorum fructum, & suauitatem.

Primus, i. præstantissimis.

15. *Fons*, pro, vt fons.

16. *Surge*, i. abi. *Auster*, o caritas, vel Spiritus sancte. *Fructum*, s. bona opera, quæ Dei gratia fiunt.

C A P. V.

1. **V**eni. intraui. q. d. feci quod petisti.

Hortum, s. gratiarum, & virtutum, vel ecclesiam, vel animam. *Myrrham*, passionum quas Christus multas magnasque sustinuit, iisque nos velut melle sustentat, s. meritis suis, & exemplo *Aromatibus*, i. gratiis, & virtutibus, de quorum odore d. etum: Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni, &c. *Comedi*, s. in membris meis. In corpore mystico caput Christus, membra fideles, *Fauus*, fauus humanitas, mel diuinitas, vinum amor, lic. puritas; vel Dei verbum omnia hæc: Nā dulce, confortans, & nutriens.

2. *Dormio*, s. rebus mundi, vox sponsæ *Vigilat*, s. Deo.

Soror,

Soror, s. humanitate. *Amica*, s. caritate.

Columba, s. simplicitate. *Immaculata*, s. puritate.

Rore, s. noctis exprimuntur sanctorum labores. Die ac nocte laborantes, inquit Paulus *Cincinnati*, &c. Repetitio. Significat vero excipiendos humaniter, & fouendos, qui pro Christo laborant, & quidem Christum, ipsum præcipue, qui pro nobis tantopere laborauit præsertim nocte passionis.

3. *Expoliam*, vox excusantis difficultatem, q. d. Quid me iterum induam, & surgam ex lecto, ut aperiam? pedes etiam inquinabo, dum obuiam pergo? refugit sensus labores, etiam in sanctis, sed vincunt per Dei gratiam omnem difficultatem, ut statim demonstratur.

4. *Foramen*, i. mentem, per quam aditus est ad voluntatem, q. d. terigit mentem meam, excitans pigritiam. *Venter*, &c. q. d. ad eius tactum interiora commota.

5. *Surrexi*, s. abiecta segnitie. *Manus mea*, &c. q. d. Multa exemplo sponsi me pati oportuit.

Digiti, &c. repetitio.

6. *Pessulum*, q. d. abstulit impedimenta. *Declinauerat*, s. fingit interdum, se longius ire, ut sponsæ amorem probet. *Liquefacta est*, Hebr. & 70. egressa est, s. extra se. *Non respondit*, s. probans patientiam, & constantiam.

7. *Custodes*, s. Angeli mali, quibus improbi parent, vel boni, per quos Deus suos probat. *Percusserunt*. Passiones corporis significantur. *Pallium*. Amissio temporalium, 70. theistrum. vestis est sæminea æstatiq. apta, ut nomen indicat.

8. *Langueo*, 70. vulnerata sum vide supra, cap. 2.

9. *Ex dilecto*, pro, à dilectis, seu præ dilectis, i. præ reliquis omnibus dilectus.

10. *Candidus*, s. puritate. *Rubicundus*, s. caritate. Hier. tamen, i. cont. Iouin candidum dicit virginitate, rubicundum martyrio.

11. *Caput*, s. diuinitas, quæ super omnia. *Coma*, s. sancti ei adherentes. *Elata*, i. germina tenera, quæ velut palmarum comæ. *Sancti quidem*, alti vita, fructiferi.

Nigra, s. mortificatione.

12. *Oculi*, s. Prælati, & doctores, seu contemplatiui.

Columba, q. d. simplices. *Aquarum*, s. scripturæ, vel gratiarum. *Lacte*, i. puritate, vel Dei verbo. Iam vos mundi estis propter sermonem, inquit Christus.

13. *Gena*, s. scripturæ, per quas cognoscitur.

Areole, s. plenæ scripturæ rebus medicinalibus, salutaribus, & odoferis. *Pigmentariis*, s. diuinis scriptoribus.

Labia, s. præcepta, & consilia, quibus docetur mortificatio. *Primam*, i. perfectam Chal. electam 70. plenam.

14. *Manus*, &c. s. opera perfecta caritate. *Hyacinthus*, i. spebus cælestibus Heb. Tharsis Lapis est, quem Hier. alibi vertit Chrysolytum, hic vero hyacinthum, s. est colore cæruleo, seu cælesti. *Venter*, &c. q. d. mens candida, incorruptibilis, plenaque gratiis. *Eburneus*, 70. ut pixis eburnea.

15. *Crura*, i. fortitudo, seu martyres, quorum mira constantia velut marmoris, & caritas auro significata.

Ut Libani, s. altus vita, plenusque arboribus, i. imitatoribus.

16. *Guttur*, i. eloquia, seu prædicatio.

CAP. VI.

1. *Hortum*, s. ecclesiam, vel animam sanctam.

Aromaticum, i. virtutum. *Pascatur*, s. delectatur Deus sanctitate suorum.

Lilia, s. merita, vel animas in cælo.

2. *Ego*, &c. vide sup. cap. 2.

3. *Sicut Ierusalem*, s. refert ex parte ecclesia terrestris cælestem. *Terribilis*, s. hostibus, dæmonibus, & hæreticis.

4. *Oculos*, s. curiosos. *Auolare*, s. fugit Deus curiosos, simplicitatem amat & modestiam. *Capilli*, &c. Vide supra cap. 4.

5. *Cortex*, s. vbi mira granorum connexio, & ordo, Heb. fragmen, sicut supra, vertit. Vide c. 4.

7. *Regina*, i. sanctæ ecclesiæ, vel animæ.

Octoginta, q. d. Multi quidem boni, sed plures improbi. *Adolescentularum*, i. imperfectarum animarum.

8. *Vna est*, s. ecclesia Christi. *Matri*, s. cælesti ecclesiæ, seu Ierusalem. *Electa*, q. d. carissima.

Viderunt, &c. q. d. eam qui norunt omnes laudant, & perfecti, & imperfecti, etiam mali.

9. *Progreditur*, s. proficiunt hic boni in dies, nec nisi in cælo terminus est. *Aurora*, s. nondum plena luce beatitudinis. *Ut luna*, s. à sole Christo lucem accipiens.

Ut sol s. in capite suo Christo.

10. *Descendi*, Verba sponsæ, secundum quosdam.

Nucum, i. animarum multis expositarum iniuriis, ut solent nuces lapidibus. *Poma conuallium*, i. fructus humilium. *Florisset*, s. desideriiis. *Mala punica*, i. operum bonorum varietas.

11. *Nesciui*, q. d. Non tantum vidi fructus quantum optabam; vel non probaui quæcunque vidi.

Quadrigas, &c. q. d. ob pericula belli spiritualis.

Aminadab, i. populi mei spontanei, s. fidelium Deo libenter seruientium.

12. *Reuertere*. Vox adolescentularum, seu animarum proficere cupientium.

Sulamitis i. perfecta. *Intueamur*, s. & possimus imitari. *Quid videbis*, &c. q. d. volumus discere à te certandi modum, ideoque te videre.

CAP. VII.

1. *In calceamentis*, q. d. quam bene calceati pedes ad euangelizandum. *Iunctura famorum*, i. virtus generandi filios in Christo. *Sicut monilia*, q. d. magni pretij & pulchræ. *Artificis*, s. Dei.

2. *Vmbilicus*, i. vterus, quo fœtus spirituales oues.

Tornatilis, Heb. rotundus, q. d. perfectus.

Nunquam indigens, i. plenus.

Poculu, s. verbi Dei.

Tritici, q. d. panis, quo tuos alis.

Liliis, i. puris animabus, vel gratiis.

Vbera, Vide cap. 4.

4. *Collum*, &c. q. d. prædicatio, fortis, nitida, & sine erroris carie. *Oculi*, i. pastores. *Piscina*, q. d. pleni aquis doctrinæ. *Hesebon*, ciuitas est in Galaad.

Filia multitudinis, Hebr. Bath. Rabim, nomen proprium: significat vero, filiam multorum, q. d. locum capacissimum, s. ecclesia omnes vocat, & capit, si modo ingredi

gredi velint. *Nasus*, i. discretio spirituum, quæ longissime prospicit, & iudicat constanter.

Turris Libani, Chald. arx Sion, quæ vocatur Turris Libani. *Contra*, i. versus.

5. *Caput*, s. Christus. *Carmelus*, Mons est altus, & fertilis. sic & Christus. *Coma*, s. sancti, capiti Christo iuncti, vel sanctæ cogitationes. *Sicut purpura*, s. caritate pulchri. *Iuncta canalibus*, q. d. prope aquas fluentes ad hortos, i. doctrinam ad animas irrigendas, s. sancti pulchri non solum vita, sed & doctrina.

6. *In deliciis*, s. spiritualibus, q. d. cum te Deus illustrat donis tuis, & ad se subleuat.

7. *Palma*, iustus, vt palma. *Botrus*, s. vnde exprimitur vinum lætificans.

8. *Dixi*, i. statui apud me. verba sunt vnus ex adolescentulis. *Erunt*, s. mihi. *Oris*, i. verborum, vel vultus.

9. *Guttur*, i. prædicatio. *Potandum*, s. in membris suis *Ruminandum*, s. per meditationem.

10. *Dilecto meo*, s. tota dedita. *Conuersio*, s. per amorem, q. d. inuicem diligimus.

11. *Agrum*, i. loca, à tumultibus remota. *Villis*, s. aptis contemplationi.

12. *Mane*, q. d. deinde mature.

Vineas, i. animas visendas. *Tibi*, i. tuis membris, quæ propter te lætabo.

13. *Mandragora*, i. scripturæ verba, quæ more mandragoræ obliuionem inducunt, s. temporalium.

Poma i. fructus virtutum, s. opera. *Et vetera*, q. d. sanctorum noui & veteris etiam testamenti. *Tibi*, i. ad tui gloriam, & laudem, cuius gratia etiam facta.

C A P. VIII.

1. **F**ratrem, q. d. vt te videam hominem factum.

Matris, s. Mariæ, quæ omnium fidelium mater. *Foris*, s. in mundo hoc, qui est velut foris respectu cœli. *Despiciat*, s. tanto à te honore dignatam, qui propter me homo factus sis.

2. *Domum matris*, & c. Vide cap. 3. *Dabo*, & c. q. d. delectabo te perfecto amore.

Condito, i. aromatico, q. d. pretioso. *Malorum granatorum*, i. virtutum, quæ ordinatæ inter se, & connexæ. Item pulchræ, & dulces.

3. *Laua*, & c. Vide sup. cap. 2.

5. *Ascendit*, s. ad perfectionem. *Deserto*, i. mundo.

Deliciis, s. cōsolatione spirituali tracta Deo anima recedit à mundo. *Innixa*, & c. s. nisi Deo iuuante & sustentante non ascenditur.

Arbore malo, s. cruce. verba Christi. *Te*, s. mortuam peccato, ô anima. *Corrupta*, s. peccato, dum Christum crucifigit, & Iudæa, & Gentilitas, Heb. & 70. parturit, q. d. ibi te Ecclesia peperit, s. per Christum. vel Eua nos olim peperit, vbi fuisset sub arbore, peccato corrupta, & nos illic à Deo suscitati, cū semen promitteret, quod nos esset redempturum.

6. *Vt signaculum*, & c. q. d. fac mei semper memineris, vt solent qui signum aliquod aspiciunt.

Super brachium, q. d. vtque ad mei semper gloriam opereris. *Quia fortis*, & c. q. d. Id vero efficiet amor, qui omnia potest.

Vt mors, s. separat à mundo Dei amor.

Dura, i. valida repetitio.

Infernus, i. mors. *Æmulatio*, i. zelotypia, s. quam facit caritas.

7. *Eum*, s. hominem, q. d. contemni potest quamlibet magnū pretiū dans est enim minus caritatis dignitate.

8. *Soror*, s. gentilitas. *Vbera*, s. scripturæ testamenta.

Alloquenda, i. ad fidem per prædicationem inuitanda, seu ad desponsationem cum Christo.

9. *Murus*, q. d. fortis. *Edificemus*, & c. q. d. Addamus, s. ei vnde fiat fortior, s. habenti dabitur, & abundabit.

Ostium, s. per quod Christus, ingrediatur.

Compingamus, & c. q. d. ornemus, seu perficiamus.

10. *Ego murus*, i. ego quidem Dei gratia fortis sum.

Vbera, s. vnde manat doctrinæ lac.

Sicut turris, i. stabilia. *Factus sum*, i. comparui.

Pacem, s. ab eo datam.

11. *Vinea*, s. Ecclesia. *Pacifico*, s. Christo, Heb. Salomoni. *In ea*, & c. q. d. in fidelium multitudine.

Custodibus, s. pastoribus.

Vir, i. quisque. *Afferet*, & c. q. d. afferre solet plurimi pretii fructum quotannis.

12. *Mille tui*, q. d. tibi quidem mille proueniunt, i. plurimum gloriæ.

Pacifico, Heb. Salomon, q. d. ô Christe.

Ducent, q. d. magnum meritum.

13. *Qua habitas*, & c. Christi verba. *Auscultant*, i. quid loquaris. *Audire*, q. d. vide, vt loquaris digna quæ audiam & probem.

14. *Fuge*, s. in cœlum ascendendo. vox sponsæ. Chal. fuge de terra hac immunda ad cœlos.

Assimulare, & c. q. d. idque citissime.

Super montes, coniungendum cum, fuge.

Aromaticum, i. beatorum.

SAPIENTIA.

Auctor incertus, sed doctrina Salomonis. Describit vero sapientiam, eiusq. opera.

C A P. I.

1. **E**rram, i. homines in terra.
In bonitate, i. bene, vel esse illam bonam. *Simplicitate*, i. sinceritate.
 2. *Fidem habent*, i. credunt.
 3. *Virtus*, i. potētia, s. Dei, quæ multis eius operibus est comprobata. *Corripit*, i. castigat.
 5. *Sanctus disciplina*, pro, sanctæ disciplinæ; seu, à quo

est omnis disciplina. *Fictum*, i. fictionem.

Sine intellectu, i. insipientes. *Corripitur*, s. quod fictum est, vel secundum Aug. homo.

A superueniente iniquitate, q. d. tum deprehenditur fictio, cum superuenit iniquitas. Quidam intelligunt Spiritum sanctum velut correptum, & pulsatum ab iniquitate recedere ab homine.

6 Enim

6. *Enim*. Not. huiusmodi dictiones, scilicet enim, quoniam, quia, & similes non semper causam reddere, sed solum sermonem continuare. *Alabys*, pro, labiis, q. d. puniet ob labiorum maledicentiam.

Renum, i. interiorum.

7. *Hoc quod*, pro, hic qui, scilicet spiritus, qui Græce neutro genere dicitur, id quod secutus interpret.

Continet, scilicet conseruat, utpote Deus. *Scientiam vocis*, i. notitiam omnium sermonum, q. d. optime nouit, quid quisque loquatur, etiam corde.

8. *Præteriet*, i. omittet, scilicet punire. *Illum*, scilicet loquentem iniqua, q. d. non euadet Dei punitionem.

9. *Interrogatio est*, q. d. inquiretur in cogitationes impiorum. *Auditio*, i. fama. *Corruptionem*, i. punitionem.

10. *Zeli*, scilicet Dei.

11. *Nihil prodest*, pro, multum nocet. *Obscurus*, i. clandestinus. *In vacuum*, i. impune.

Mentitur, scilicet detrahendo.

12. *Zelare*, i. vobis adsciscere, ut solent qui aliquid valde amant, q. d. nolite sectari ea, quæ mortem afficiunt.

In errore, i. per errorem. *In operibus*, i. per opera.

13. *Non fecit*, scilicet mors peccato inuecta est in mundum.

14. *Sanabiles nationes*, i. salutare creaturas.

Medicamentum, i. malum, q. d. venenum, Græce φάρμακον, pharmacum. *Exterminii*, i. exterminans, q. d. perniciosum, seu interimens. *Inferorum*, i. inferni, seu peccati, scilicet à Deo factum hominum enim socordia factum, ut peccatum regnet.

15. *Iustitia enim*, &c. q. d. si homo iustitiam à Deo datam conseruasset, immortalis euassisset.

16. *Æstimantes*, &c. i. perinde se ad illam habentes, ut amicam. *Disfluxerunt*, Græce ἐξέκρουσαν, contabuerunt. *Sponsiones*, i. fœdus.

Quoniam, &c. Græce quoniam digni sunt, qui sunt partis eius, scilicet mortis, q. d. digni sunt morte.

C A P. II.

1. *Refrigerium*, Græce μεδολα, seu remedium, scilicet ne moriatur.

2. *Sermo scintilla*, i. res quædam instar scintillæ.

3. *Qua extincta*, scilicet scintilla spiritus. *Aggravata*, i. oppressa.

4. *Per tempus*, i. temporis progressu.

5. *Finis*, i. post finem, scilicet mortem. *Consignata*, scilicet finis i. mors, q. d. certa, & designato tempore.

6. *Tanquam in iuuentute*, i. more iuuenum, vel dum sumus iuuenes.

11. *Iustitia*, q. d. pro iusto ducamus, quidquid facere possumus.

12. *Circumueniamus*, &c. vox Iudæorum contra Christum. *Diffamat*, i. diuulgat. *Disciplina*, q. d. vitæ indisciplinata.

14. *Traductionem*, Græce redargutionem.

15. *Immutata*, i. multo alia.

16. *Nugaces*, Græce adulterini, seu fornicarii.

Præfert, i. magnificat, Græce beatificat, seu beata prædicat.

17. *Tentemus*, &c. i. videamus, quo tandem euadant res eius.

19. *Interrogemus*, i. exploremus, ut est Græce. *Renouentiam*, i. modestiam, seu mansuetudinem, ut est Græce.

20. *Respectus*, &c. q. d. ex verbis eius deprehendetur quis sit, vel ironice, q. d. scilicet tunc apparebit quod ille iactabat, se filium Dei esse.

21. *Sacramenta*, Græce mysteria, q. d. Dei arcana, seu occulta iudicia, & opera. *Indicauerunt*, i. secum reputauerunt, seu expenderunt.

32. *Inextermabilem*, i. non moriturum, si non peccasset. *Similitudinis sua*, pro similem sibi.

C A P. III.

1. *Mortis*, scilicet æternæ.

2. *Afflictio*, i. calamitas, seu punitio.

3. *In exterminium*, scilicet opinione insipientium.

Iter, i. discessus. *Exterminii*, scilicet esse illis visus est, q. d. putarunt illos hinc à nobis in exitum discessisse.

Pace, i. felicitate.

4. *Spes*, &c. q. d. id quod sperabant, plene & in perpetuum sunt assecuti.

5. *Bene disponentur*, i. bene cum illis agatur.

6. *Erit respectus*, i. ratio habebitur.

7. *Tanquam scintilla*, i. cum splendore & agilitate.

Arundinetis, Græce stipula, ἄρουρα.

8. *Iudicabunt*, scilicet cum Christo. *Nationes*, i. gentes.

Et dominabuntur, &c. repetitio, q. d. velut solent domini seruos iudicare, vel principes gentes, ut soleat populorum domini.

9. *Acquiescent*, i. obedient. *Donum*, i. gratia.

Est, i. contingit.

10. *Secundum quæ cogitauerunt*, i. ut merentur eorum cogitata. *Corruptionem*, i. punitionem. *Iustum*, i. id quod iustum est.

12. *Mulieres*, i. vxores.

13. *Creatura*, i. progenies. *Quoniam*, pro, at vero.

Respectione, Græce visitatione, q. d. in die iudicii.

14. *Spado*, i. qui se castrauit propter Regnum cœlorum, scilicet cœlebs. *Manus*, i. opera. *Fidei*, scilicet respondens, quam seruaui; iuxta illud: Fidem seruaui de reliquo, &c.

Templo Dei, scilicet cœlo.

15. *Radix*, q. d. non pereunt radices sapientiæ, sed suo tempore fructum ferunt.

16. *In consummatione erunt*, i. consummentur, seu peribunt, Græce in consummati erunt, q. d. imperfecti & immaturi, scilicet peribunt ante tempus, seu antequam fructum ullum edant. *Semen*, scilicet profectum, nempe filii.

17. *In nihilum*, i. pro nihilo. *Computabuntur*, scilicet apud Deum & homines. *Nouissima*, Græce in nouissimis.

18. *Spem*, scilicet apud Deum. *Agnitionis*, scilicet causæ cuiusque q. d. die iudicii. *Allocutionem*, scilicet consolantem, Græce solatium.

19. *Nationis*, i. progeniei, *Consummationes*, i. fines, q. d. habent infelices exitus.

C A P. IV.

1. *Generatio*, i. hominum genus.

Claritas, i. fama, vel q. d. quam pulchra est & clara casta generatio.

2. *Eduxerit*, i. subduxerit, scilicet ex mundo per mortem, vel aliquo recesserit. *Inconquinatum*, i. mundorum, scilicet magnum est periculum in castitatis certamine, ne ani-

ma maculatur Ideoque maius victoriae premium.

Vincens, i. obtinens vincendo.

3. *Multigena*, i. multiplex, seu multiplicata.

Spuria vitulina, Aug. 2. de doct. Christ. cap. 12. ait legendum, adulterinae plantationes, Græc. quidem *μυρ*.

μυρ, i. propagines, seu stolones.

4. *Intempore*, i. ad tempus.

5. *Inconsummati*, i. imperfecti.

6. *Iniqui somni*, i. illegitimo concubitu: *Interrogatione*, i. inquisitione, seu examine, q. d. si quis roget, seu inquirat, unde sint orti.

9. *Canis*, pro. canities.

10. *Placens factus*, pro, cum placeret.

12. *Nugacitatis*, i. vanitatis. *Bona*, pro, bonam mentem, s. affert interdum ei tenebras mundi vanitas fallacis suis *Inconstantia*, s. vaga est concupiscentia, & alia atque alia subinde appetit *Sensum*, i. mentem.

13. *Consummatus*, &c. q. d. breui tempore factus perfectus censetur diu vixisse.

14. *Talia*, s. quod sequitur, & quod dictum est.

16. *Condemnat*, s. per suam bene actam vitam.

Consummata, i. perfectionem assecuta, vel vitam finiens.

17. *Videbunt*, &c. coniunge cum, Populi autem, &c.

Munierit, s. securitate donans, Complut. minuerit, s. dies vitæ præciderit.

19. *Decedentes*, i. morientes. *Contumelia*, i. ignominia. *Sine voce*, s. vt non habeant quod dicant, aut conquerantur. *Supremum*, i. extremum, q. d. extreme.

20. *Traducens*, i. palam conuincit, Græc. coarguent.

CAP. V.

1. *Tunc*, s. post mortem. *Labores*, i. laborum mercedem, s. negantes, vel defraudantes.

2. *Videntes*, s. iustorum statum felicem. *Subitatione*, &c. q. d. tam subita & insperata ipsis salute sanctorum.

3. *Similitudinem*, i. proverbium, vt s. cum quis malum imprecaretur, diceret. Accidat tibi, vt illis, &c. sic Psal. 43. posuisti nos in similitudinem gentibus.

6. *Intelligentia*, Græc. iustitiæ.

7. *Lassati sumus in via*, Græc. impleri sumus viis.

Vias difficiles, Græc. deserta inuia.

11. *Argumentum*, i. indicium.

12. *Locum destinatum*, Græc. scopum.

16. *Cogitatio*, i. cura.

17. *Decoris*, i. præclarum. *Speciei*, i. speciosum.

19. *Certum*, Græc. non fictum, s. verum, seu sincerum.

21. *In lanceam*, i. loco lanceæ.

22. *Exterminabuntur*, i. interficientur, s. iniqui, vel efficiuntur, s. fulgura. *Insilient*, s. fulgura, seu fulmina.

23. *Petrosa*, Græc. lapides iacente.

24. *Spiritus virtutis*, i. vehemens ventus. *Diuidet*, Græc. ventilabit, seu iactabit. *Ad eremum perducet*, i. desolabit.

CAP. VI.

1. *Finium terra*, q. d. prouinciatum, quæ suis finibus distinguuntur, vel parris quisque suæ.

3. *Continetis*, s. imperio, q. d. gubernatis.

4. *Interrogabit*, i. examinabit.

7. *Exiguo*, i. pauperi, seu plebeio.

8. *Subtrahet*, i. accipiet, q. d. respectum habebit, Græc. formidabit, seu verebitur. *Æqualiter*, Græc. similiter.

9. *Fortioribus*, Græc. potentibus. *Cruciatio*, Græc. scrutatio, seu inquisitio.

10. *Excidatis*, i. cadatis, s. peccando.

11. *Iusti*, i. tanquam iusti *Respondeant*, s. in die iudicii, q. d. se defendent.

12. *Disciplinam*, i. eruditionem.

16. *Sensus est consummatus*, q. d. ea vero est optima cogitatio.

17. *Vjs*, s. quibus suos quærit, vel ab iis quæritur.

Providentia, i. consilio, s. ipforum. *Occurret*, s. vt adiuet cogitata.

19. *Ergo*, Græc. autem. *Dilectio*, s. sapientiæ, q. d. attendere disciplinæ, argumentum est dilectionis sapientiæ.

Incorruptionis, i. integritatis vitæ.

24. *Facta sit*, i. in animis hominum ingeneretur.

Sacramenta, i. mysteria, seu arcana. *Ab initio naturæ*, q. d. primam originem.

27. *Disciplinam*, i. eruditionem.

CAP. VII.

2. *Somni*, i. concubitus. *Conueniente*, i. concurrente, seu saccedente.

3. *Similiter factam*, pro, similem.

4. *Inuolumentis*, i. fasciis.

6. *Ergo*, Græc. vero.

7. *Propter hoc*, s. vt vitam, in quam ingressus eram, re-
etraducerem, *Sensus*, i. intelligentia.

10. *Speciem*, i. pulchritudinem.

11. *Honestas*, i. diuitiæ.

12. *Ignorabam*, s. antea.

13. *Honestatem*, i. diuitias.

15. *Ex sententia*, i. sententiose. *Præsumere*, i. audere. Græc. cogitare. *Emendator*, Græc. director, seu corrector.

16. *Scientia*, i. artificiosorum.

17. *Sunt*, i. existunt, s. in mundo.

18. *Vicissitudinum*, pro, vicissitudinarias. *Consummationes*, i. fines, seu perfectiones.

21. *Improuisa*, Græc. manifesta.

22. *Multiplex*, Aug. ep. 102. multiplex, quia multa habet; simplex, quia nihil aliud est quam quod habet. sic dicitur filius habere vitam in semetipso, & eadem vita est ipse. *Subtilis*, s. ab effectu, quo etiam modo sequentia accipienda. *Mobilis*, s. faciens animam facile ad bonum mobilem.

23. *Certus*, i. firmus. *Intelligibiles*, pro, intelligentes. *Mundus subtilis*, Græc. mundos subtilissimos, vt ad spiritus referatur angelicos.

24. *Mobilior*, s. actiuitate, seu efficacitate.

Munditiam, q. d. non potest enim vilius rei contactu inquinari.

25. *Vapor*, i. afflatus. *Claritatis*, i. gloriæ.

26. *Candor*, i. lux non obscurior luce, de qua manat. Aug. 4. Trin.

27. *Nationes*, q. d. omne hominum genus.

29. *Prior*, i. potior.

CAP. VIII.

Ergo, Græc. autem. *A facie usque ad finem*, i. per omnia.

5. *Generositate*, &c. q. d. inde apparet, quanta sit eius nobilitas, quod cum Deo commoratur.
 6. *Sensus*, i. intelligentia & artificium.
 7. *Huius*, s. sapientie. *Virtutem*, i. fortitudinem.
 8. *Æstimat*, i. iudicat. *Versutias*, i. difficultates, seu fallacias. *Monstra*, i. prodigia.
 9. *Allocutio*, i. consolatio, seu exhortatio.
 11. *In iudicio*, i. cum erit de aliquo ferendum iudicium.
 12. *Sustinebunt*, i. expectabunt.
 15. *Videbor*, i. apparebo, seu conspiciar esse.
 17. Immortalitas est in cognatione sapientie, q. d. in familiaritate, seu coniunctione.
 18. *Honestas* i. diuitie. *Certamine*, i. exercitatione.
 19. *Bonam*, i. in bonum propensam.
 20. *Et cum essem*, &c. q. d. crescente vero magis magisque bonitate, consecutus sum corporis munditiam.
 21. *Continens*, i. compos, q. d. assequi sapientiam. vide Eccles. 6. similem phrasim.

CAP. IX.

- M**isericordia pro, misericors.
 3. *Disponit*, pro, disponderet, i. gubernaret.
Directione cordis, i. recto corde. *Iudicium indicet*, pro, ius diceret.
 4. *Reprobare à pueris*, i. excludere à numero seruorum.
 5. *Minor*, i. minus idoneus, s. nisi adiuues.
 6. *Computabitur*, i. reputabitur.
 8. *Dixisti*, i. voluisti, seu iussisti. *Ab initio*, i. olim.
 9. *Tecum*, s. pręparauit. *Directum*, i. rectum.
 10. *Meum laborer*, i. doceat me laborare. Aug. 4. Tri.
 11. *In sua*, pro, cum sua.
 12. *Sedium*, i. solio.
 15. *Quod corrumpitur*, Grę. corruptibile. *Sensum*, i. mentem.
 16. *Æstimamus*, i. deprehendimus, seu coniectamus.
 17. *Sensum*, i. consilium seu voluntatem.
 18. *Et sic*, s. iuuante tua sapientia.
Sint, pro, fuerint.
 19. *Sanati*, Grę. saluati, seu seruati.

CAP. X.

- C**ontinendi, s. sub imperio.
 3. *Inustus*, s. Cain. *Fraternitas*, Grę. fratris.
 4. *Seruat*, i. seruauit.
 5. *Scitit*, i. agnouit, seu approbavit. *Iustum*, s. Abrahā.
Misericordiam, scil. promissam de posteritate innumera.
Fortem, i. constantem.
 6. *Iustum*, s. Loth.
 7. *Constat*, pro, extat. *Incerto tempore*, pro, intempestuos. *Incredibile*, pro, incredula. *Figmentum*, i. simulacrū, seu statua.
 8. *Prætereuntes*, i. negligentes. *Lapsi*, Grę. læsi.
Memoriam, i. memoriale.
 9. *Obseruant*, i. colunt.
 10. *Profugum ira*, i. fugientem iram. *Iustum*, s. Iacob.
Regnum Dei, s. iustitiam, & pacem. *Honestauit*, i. locupletauit. *Compleuit*, Grę. multiplicauit. *Labores*, i. laborum fructus, s. pecora.

11. *Honestum*, i. diuitem.
 12. *Inimicus*, s. Esau. *Seductores*, s. Laban.
 13. *Iustum*, s. Ioseph. *Peccatoribus*, Grę. peccato, s. cum tentaretur à domina sua. *Fons*, i. profundum carcerem. Grę. lacum.
 14. *Maculauerunt*, i. per calumniam infamarunt. Grę. vituperauerunt, s. inique accusantes. *Claritatem*, i. gloriam.
 15. *Populum*, s. Hebręorum. *Iustum*, i. nihil tale merentem. *Nationibus*, i. populo Ægyptiorum.
 16. *Serui Dei*, s. Moysi. *Reges*, pro, Regem, scil. Pharaonem.
 17. *Mercedem*, s. spoliis Ægyptiis. *Dies*, i. per diem. *Stellarum*, pro, velut stellarum.
 19. *Altitudine inferorum*, i. maxima, s. maris profunditate. *Illos*, s. Hebręos.
 20. *Ideo*, s. quia à sapientia adiuti. *Pariter*, i. simul. Alludit ad Canticum, de quo Exod. 15.
 21. *Mutorum*, i. qui prius loqui non audebant.
Infantium, i. imperitorum, vel puerorum, qui & ipsi caneant cum reliquis.

CAP. XI.

- I**n manibus, i. opera. *Propheta*, s. Moysi.
 2. *Casas*, Grę. fixerunt tabernacula, seu tentoria. *Requies*, i. consolatio, seu refrigerium.
 6. *Cum illis deessent*, s. Hebręis aquę in deserto.
 7. *Sempiterni*, i. perennis, seu semper fluentis, s. Nili.
Humanum, Grę. cruentum, seu saniosum.
 8. *Minuerentur*, Grę. turbarentur. *In translatione*, i. ob apertam iniuriam, Grę. in correptionem, i. punitionē, q. d. cum Ægyptij turbarentur. te puniente. occisionem infantium. *Illos*, s. Hebręis.
 10. *Tentati*, s. Ægyptiaca seruitute. *Disciplinam*, i. correptionem.
 11. *Interrogans*, i. examinans.
 12. *Absones*, s. ab vrbe regia.
 13. *Duplex*, i. grandis. *Præteritorum*, s. malorum, quib. Hebręos affecerant.
 14. *Per sua tormenta*, i. dum cruciarentur.
Secum, i. cum Iudæis. *Commemorati*, i. recordati, q. d. agnouerunt tandem Dei potentiam. *In finem exitus*, q. d. quem tandem finem, & exitum habuissent Hebręorum res vel q. d. tandem.
 15. *Quem*, s. Moysen. *Praua*, i. calamitosa. Grę. olim. *Proiectum*, s. in fluuium. *Deriserunt*, i. contempserunt. *In finem euentus*, i. ad extremum, seu tandem. *Sitientes*, s. ipsi, q. d. cum sitirent, deerat quod biberent, Iudæis vero supererat.
 16. *Iniquitates*, s. puniens. *Mutos*, Grę. irracionales. *Superuacuas*, Grę. viles. *Mutorum*, Grę. irrationalium.
 18. *Impossibilis*, pro, impotens. *Inuisa*, s. creata ante lucem conditam, Grę. informi.
 19. *Vaporem*, i. halitum. *Odorem*, Grę. sonitum.
 21. *Spiritu*, id est, impetu. *Ab ipsis factis*, pro, ob ipsa facta.
 22. *Superat*, i. adest.
 23. *Momentum*, i. minimum pondus, seu inclinatio. Vide Isa. 40.
 24. *Propter pœnitentiam*, i. vt pœnitentiam agant.

25. *Odiens*, q. d. si odisses, non fecisses.
 26. *Vocatum*, q. d. electum ad id vt conferatur.
 27. *Omnibus*, s. hominibus, sub si pœniteant.

CAP. XII.

1. **P** *Artibus*, i. paulatim, q. d. per partes corripis.
De quibus, pro, in quibus.
 3. *Exhorruisti*, Græc. odisti.
 4. *Medicamina*, i. veneficia.
 6. *Auctores*, s. cædis. *A medio sacramento*, i. interposito iuramento.
 7. *Perciperet peregrinationem*, i. coloniam, s. peregrinos seruos tuos.
 9. *Verbo*, i. imperio.
 10. *Partibus*, i. per partes, seu paulatim. *Iudicans*, i. puniens. *Naturalis*, i. innata. *Non poterat*, s. quia obstinata in malo.
 11. *Nec timens*, &c. q. d. nullius rei timore adduci posses vt illis parceres. vel, quamquam neminē timeres, tamen veniam dabas, i. non pro illorum meritis puniebas, quin etiam pepercisses si pœnituisent.
 12. *Tibi imputabit*, Græc. te accusabit.
 13. *Vt ostendas*, pro, sed vt ostendas.
 15. *Condemnare*, &c. Græc. condemnare alienum æstimas, &c.
Virtute, i. potentia, q. d. à te.
 16. *Virtus enim* &c. q. d. à te originem habet omnis iustitia.
 17. *Traducis*, i. punis, Græc. arguis.
 18. *Virtutis*, i. potentissimus. *Reuerentia*, i. moderatio, veluti reueritus. *Subest*, i. adest.
 19. *Bona spei*, i. bene sperare, s. de tua misericordia.
 20. *Debitos*, i. destinatos, seu dignos.
 22. *Das disciplinam*, i. castigas. *Iudicantes*, i. expendentes tantam bonitatem. *Iudicatur*, q. dicat, dum castigamur.
 24. *Supernacua*, Græc. vilia.
 25. *Iudicium*, i. punitionem. *In derisum*, q. d. velut puerilibus & ridiculis pœnis punisti.
 26. *Ludibria & increpationibus*, q. d. leuibus pœnis.
 27. *Per hac*, s. animalia, sub. puniebantur. *In ipsis*, i. per ipsa, s. cruciantia. *Videntes*, i. animaduertentes.
Finis condemnationis, i. extrema seu perfecta condemnatio.

CAP. XIII.

1. **S** *ubest*, pro, inest. *Videntur*, i. conspiciuntur, q. d. ex creaturis. *Qui est*, s. Deum. vide Exod 3.
 2. *Spiritum*, i. ventum. *Gyrum*, i. orbem. *Nimiam*, i. copiosam, seu vehementem. *Deos*, pro, & Deos.
 3. *Specie*, i. pulchritudine.
 5. *Magnitudine*, i. excellentia. *Speciei*, & creature, Græc. & specie, & creaturis. *Cognoscibiliter*, Græc. per analogiā, seu comparisonem, αὐα λόγως.
 6. *Est querela*, i. sit reprehensio. *Fortasse*, i. iunge cum querentes.
 8. *Iterum autem*, pro, sed tamen.
 9. *Potuisent*, pro potuerunt. *Æstimare*, i. cognoscere.
 10. *Inter mortuos*, i. mortua, seu desperata.
 11. *Conuersionem*, i. vsum.
 12. *Est*, s. coquenda extructo igne.

13. *Verticibus*, i. nodis. *Vacuitatem*, i. otium.
 14. *Comparet*, i. assimilet.
 17. *De*, i. pro. *Inquiri*, s. opem.

CAP. XIV.

1. **I** *terum*, i. præterea; q. d. videtur est aliam hominum idementiam.
 3. *Mari*, s. rubro. *Firmissimam*, Græc. tutam.
 4. *Sanare*, i. seruare. *Arte*, i. naui per artem facta.
 5. *Vacua*, i. otiosa, q. d. vt seruirent vsibus hominum, s. nauibus aduecta.
 6. *Perirent*, s. diluuiio. *Ratem*, s. Arcam Noe.
Remisit, i. reliquit. *Natiuitatis*, i. generationis, q. d. posteritatem. *Qua*, s. spes, vel rates.
 7. *Iustitia*, i. beneficium, s. seruando homines in mari, vel q. dicat, quo quis iuste vititur, s. ad vsum aliquem honestum.
 9. *Similiter*, Græc. æque.
 10. *Tormenta patietur*, i. destruetur, s. Deo puniente.
 11. *Non erit respectus*, q. d. nec eis parceretur.
Odium, Græc. abominationem. *Facta*, i. conuersa ab impijs. *Tentationem*, Græc. scandala.
Muscipulam, Græc. laqueum.
 12. *Fornicationis*, s. spiritualis, qua Deus deseritur.
Exquisitio, Græc. excogitatio.
 13. *Erunt*, i. permanebunt.
 14. *Supernacuitas*, Græc. vana gloria. *Brenis*, &c. q. dicat, breuiter sunt excogitata, & facta, s. adiuuante ambitione.
 18. *Qui ignorabant*, q. d. ignorantes, seu stultos.
 19. *Assumpsit*, i. conduxit, s. ad opus faciendum.
 21. *Incommunicabile*, s. creaturis. *Nomen*, s. Dei.
 22. *Non suffecerat*, pro, quasi non sufficeret.
Inscientia, i. ignorantia.
 23. *Obscura*, i. clandestina. *Vigilantes habentes*, Græc. commellationes agentes.
 25. *Fictio*, Græc. dolus. *Turbatio*, i. tumultus. *Tumultus*, i. perturbatio. *Bonorum*, i. rerum bonarum.
 26. *Immemoratio*, i. obliuio. *Natiuitatis*, i. generationis, s. per vitium contra naturam. *Inconstancia*, s. deserto per iniuriam coniuge.
 29. *Noceri*, i. lædi, seu læsum iri. *Sperant*, i. timent, seu expectant.
 30. *Vtraque*, pro, ob vtraque, s. ea, quæ sequuntur.
Euenient, s. mala, quæ non expectant.
 31. *Virtus*, s. quæ possit prohibere punitionem.
Perambulat, s. puniens. *Iniustorum*, i. iniquorum.

CAP. XV.

1. **V** *erus*, i. verax.
 2. *Magnitudinem*, Græc. potentiam, s. peccata remittendi. *Computati*, i. in pretio, q. d. tibi chari, seu in tuorum numero.
 3. *Nosse* s. vt par est, etiam amando. *Consummata*, i. perfecta, q. d. sine Dei cognitione nulla perfecta iustitia.
Virtutem, i. potentiam. *Radix*, i. principium, scil. fide inchoatur æterna vita.
 4. *Vmbra*, i. adumbratio. *Sculpta*, Græc. maculata.
 6. *Illos*, pro, illa, vel illos, s. deos.
 8. *Debitum*, s. moriendi, seu à corpore discedendi, vel q. d. redditurus Deo vitæ suæ rationem.

CAP. XVII.

9. *Laboraturus*, s. postea in supplicio. *Concertatur*, pro, certat cum. *Aurificibus*, &c. s. vt eos arte superet.

Præfert, Græc. ducit, seu reputat. *Supernacuas*, i. vana.

10. *Cinix*, q. d. terrenum. *Terra supernacua*, pro, vacua super terra, i. vilior terra, vt est Græc.

11. *Scit*, i. potest facile scire. *Materia*, s. eadem.

14. *Anima*, Complut. animæ suæ, i. illorum.

15. *Pigri*, i. inepti.

16. *Similem*, i. viuentem.

18. *Illu*, scil. insensatis. *Sunt deteriora*, sc. ea animalia ob cultum impiū, vel, quia nocent, s. serpentes & crocodili.

19. *Bona*, i. tanquam bona, i. pulchra, q. d. nemo illorū aspectu delectatur, adeo sunt turpia & horribilia, Græc. sensus est, nulla alia animalia horum aspectu delectata ea concupiscere, adeo esse deformia. *Laudem*, &c. q. d. vel à Deo fuit serpens vituperatus, & maledictus olim, quem isti nunc pro Deo colunt.

CAP. XVI.

1. *Exterminati*, Græc. cruciati.

2. *Pro quibus tormentis*, i. quorum tormentorum loco, q. d. contra vero. *Disposuisti*, Græc. beneficio affecisti. *Concupiscentiam* delectamenti, i. delicias quas concupierat. *Ortygometræ*, i. coturnices.

3. *Ea*, sc. animalia, vt muscas, ranas, & similia, quæ cibos illorum contaminabant. *Concupiscentia*, i. esca concupita. *Facti*, sc. paulo ante deficientibus cibis, quos optabant, vel in Ægypto dum seruirent.

4. *Sine excusatione*, i. inuitabilem. *Exterminabantur*, Græc. cruciabantur.

5. *Illu*, s. Hebræis. *Exterminabantur*, i. perimebantur.

6. *Signum*, s. serpentem æneum. *Ad commemorationem*, &c. q. d. vt sic monerentur Dei præceptis obedire, & non murmurare, & conqueri.

7. *Conuersus*, s. ad serpentem æneum illum adspiciens,

11. *In memoria*, i. vt recordarentur. *Examinabantur*, Græc. pungebantur, s. à serpentibus. *Obluionem*, s. tuorū præceptorum.

12. *Malagma*, i. fomentum, seu medicamentum.

Sermo, i. voluntas, quæ sermone exprimitur.

14. *Exierit*, s. e corpore. *Recepta*, s. in aliam vitam.

16. *Novis aquis* i. insuetis pluuijs, vel aquis sanguineis. *Consummati*, i. consumpti.

17. *Valebat*, i. poterat, seu operabatur.

18. *Mansuetabatur*, pro, mansuescebat.

19. *Ignis*, s. aquæ mistus. Vide inf.

20. *Pro quibus*, i. quorum loco, seu e contrario.

21. *Substantiam*, &c. q. d. per substantiam enim tuam, i. sustentantem panem, s. Manna, dulcedinem, &c.

Conuertebatur, s. sapore. Id vero quidam de solis iustis intelligunt.

23. *Iterum*, i. præterea, s. accidit. *Oblitus est*, s. manna nō consumens, sed coquens.

25. *Transfigurata*, sc. varios sapes accipiens manna. *Gratia*, i. benignæ prouidentiae. *Desiderati*, i. dilecti.

26. *Natiuitati*, i. e terra nati.

28. *Benedictionem*, i. munus, s. accipiendum. *Ad ortum lucis*, i. diluculo.

29. *Supernacua*, Græc. inutilis.

1. *Verba*, i. res *Indisciplinata*, i. imperitæ, seu sine disciplina.

2. *Natione*, s. Hebræorum. *Fugitiui*, &c. q. d. profugi, seu exules à prouidentia diuina, quæ perpetuo homines per solem illuminat.

3. *Obscuri*, i. occultis. *Obluionis*, s. alii aliorum obliti erant, oppressi calamitate. *Dispersi*, s. huc illuc, dum mortem fugiunt.

4. *Persona*, i. larvæ, seu spectra. Not. hic multa, quæ in Exod. fuerant omilla.

6. *Non videbatur*, s. cum dispareret. *Deteriora*, s. quam essent.

8. *Derisus*, i. ludibria, s. nihil illos iuuantia. *Correptio*, pro corripiebatur, s. tanquam inanis.

8. *Illi*, s. Magi.

9. *Et si*, pro, etiam cum. *Et aerem*, pro, etiam aerem.

10. *Condemnationis*, q. d. ipsa se condemnat.

Præsumit, i. præfagit, seu sibi repræsentat.

11. *Proditio*, i. destitutio, seu defectio.

12. *Expectatio*, i. spes. *Maiorem computat*, &c. Complut. maiorem putat potentiam eius causa, &c. q. d. plusquam est re vera malum putat sibi imminere.

Præstat, pro, imminet, seu aduenit.

13. *Impotentem vere noctem*, i. quæ superari non poterat. *Ab infimis*, pro, velut ab inferis. *Altissimis*, i. profundissimis. *Inferu*, non est in Complut.

15. *Monstrorum*, s. in somno apparentium.

Traductione, i. extra se educatione, seu punitione, Græc. traditione.

16. *Decidisset*, s. præ metu lapsus. In carcere, pro, velut in carcere.

17. *Praoccupatus*, s. timore, seu perturbatione.

19. *Suauis*, s. alioqui. *Inuisus*, i. non visus.

21. *Superuentura*, scil. in inferno. *Erat*, pro, erant. *Ergo* pro, autem. *Graviores*, s. ob peccatorum conscientiam.

CAP. XVIII.

1. *Ipsi*, s. Hebræi vocantur autem sancti, i. Deo dicati.

2. *Lasi*, s. ab Ægyptiis. *Ladebantur*, s. amplius.

Differentia, sc. inter ipsos, & Ægyptios, dum alii seruantur, alii puniuntur.

3. *Propter quod*, s. vt appareret differentia. *Hospitij*, s. deserti, vbi per 40. annos bene à Deo tractati.

5. *Traductionem*, i. punitionem. Græc. correptionem. *Filiorum*, s. primogenitorum.

6. *Cognita*, s. Deo per Moysen præmonente. *Iuramentis*, s. Dei promissionibus. *Animæquiores*, i. bono animo.

7. *Suscepta*, i. loco beneficii accepta.

8. *Promocans*, s. ad tui cultum, & amorem.

9. *Sacrificabant*, s. agnum Paschalem. *Pueri*, i. filii.

In concordiam, i. vnanimiter. *Disposuerunt*, s. seruare. *Similiter*, s. persuasi, q. d. parati ad prospera & aduersa, quibus etiam iusti obnoxii.

10. *Inconueniens*, i. confusa.

12. *Nomine*, i. genere, s. primogenitorum. *Præclarior*, s. primogeniti. *Exterminata*, i. interempta.

13. *Veneficia*, q. d. cum antea nollent credere videntes

Magos suis beneficiis similia Moſis operibus facere. *Spondauerunt*, Græc. confeſſi ſunt.

15. *Sermo*, i. præceptum. *Exterminij*, i. pernicioſam, vel exterminandam.

16. *Inſimulatum*, i. non fictum, ſed efficax. *Vſque ad cælum*, q. d. cœleſti virtute res fiebat.

21. *Servitus*, i. miniſterij. *Allegans*, i. mittens.

Neceſſitati, Græc. calamitati.

22. *Turbas*, i. turbationem illam, ſeu plagam populū turbantem illum ſ. Angelum interemptorem, vel ignem. *Se*, pro, populum. *Subiecit*, i. compeſcuit.

Parentum, i. patribus facta. *Testamentum*, i. pactum,

23. *Ad viuos*, ſ. interimendos.

24. *Poderis*, i. talari. *Erat*, ſ. figurate deſcriptus.

25. *Tentatio*, i. probatio. Græc. experientia. *Sufficiens*, ſ. ad illorum correctionem.

CAP. XIX.

1. *Nouiffimum*, i. extremum

Præſciebat ſ. Deus. *Futura*, i. quid eſſent facturi.

Se educerent, i. diſcederent, ſ. Hebræi.

3. *Inſcitia*, i. ſtultam.

4. *Neceſſitas*, ſ. diuinæ ordinationis, ſeu punitionis.

Commemorationem, i. memoriam. *Repletet*, pro, imple-
ret.

5. *Nouam*, i. inuſitatam, & mirabilem.

6. *Ad ſuum genus*, &c. q. d. in proprio quoque genere à principio accepto, nouam inducat figuram.

Pueri, i. ſerui.

7. *Campus*, pro, velut campus.

8. *Natio*, i. Hebræa gens. *Monſtra*, i. prodigia, ſeu ſigna.

9. *Equi*, q. d. liberi, & ſoluti. *Depauerunt eſcam*, i. manna palſi ſunt.

10. *Pro natione*, i. loco naſcentium.

11. *Creaturam*, Græc. generationem, ſeu progeniem.

Epulationis, i. delicatas.

12. *In allocutione*, Græc. ad conſolationem.

Orygometra, i. coturnix. *Vexationes*, i. ſupplicia.

Non ſine, q. d. præcedentibus. *Argumentu*, ſ. Græc. Dei.

14. *Reſpectus*, i. ratio agendi.

15. *Inſtituta*, i. ciuilibus legibus, ſcil. Hebræi in Ægypto.

16. *luſi*, ſ. Loth *Vnuſquiſque*, ſ. Ægyptiorum.

Transiitum, i. ingreſſum.

27. *In ſe*, pro, inter ſe. *Cuſtodiant*, ſub. ſic accidit elementis mutatis. *Vnde*, &c. q. d. quod ex ijs, quæ acta ſunt, perſpici poteſt.

18. *Agreſtia*, ſ. iumenta Iudæorum per mare tranſcuntia. *Natantia*, ſ. ranæ, quæ vexarunt Ægyptios.

20. *Coambulatum*, i. inter flammas incedentium.

Eſcam, ſ. Manna.

ECCLESIASTICVS.

q. d. Concionalis, ſ. mores inſtruit.

Græc. *Sapientia Ieſu filii Sirach Auctor Ieſus filius Sirach*, cuius nepos Ieſus, item filius Sirach, librum ex Hebræo in Græcum tranſtulit.

PROLOGVS.

Ultorum, & *magnorum*, i. multarum & magnarum rerū. *In quibus*, pro, in quo. *Loquentes*, ſ. ex lege, & Prophetis docētes. *Diſcentes*, ſc. eam doctrinam. *Amplius*, i. multum.

Sequentes, pro, ſequi, ſeu deſcribere.

Deficiunt, i. amittunt vim ſuam. *Hæc*, ſ. quæ tranſtuli. *Intra ſe*, i. propria lingua. *Anno*, ſ. ætatis meæ, vel regni Ptolomæi. *Ad finem*, &c. q. d. quæ opus erant ad perficiendū librum hunc, & dandum illis qui, &c.

CAP. I.

1. *Ævum*, i. ſæculum, q. d. ante omne tempus.

2. *Diſnumerauit*, ſub. niſi Dei ſapientia?

3. *Inueſtigauit*, i. comprehendit.

4. *Creata*, ſ. in Angelis, vel producta per intellectum à Deo Patre. *Ab æuo*, i. ex æternitate.

5. *Ingreſſus*, i. via. *Æterna*, i. immobilis, vel ad æternitatem ducentia.

6. *Radix*, i. origo, ſeu principium, vnde orta.

Aſtutias, i. cautiones. *Cognouit*, ſ. plene.

7. *Multiplicationem ingreſſus*, i. multiplices vias.

8. *Illius*, pro, ſuum.

9. *Creauit*, i. produxit, ſcil. gignendo. *In Spiritu ſancto*,

pro, cum Spiritu ſancto, quem vna cum filio produxit: procedit enim à Patre, & Filio. *Vidit*, ſ. in illa omnia à ſe per illum faciendā.

10. *Carnem*, i. hominem. *Secundum datum*, i. prout cuique voluit communicare.

11. *Timor Domini*, deſcribit initium ſapientiæ.

Gloria, ſ. vera hominis.

14. *Dilectio Dei*, &c. q. d. in Dei dilectione conſiſtit ſapientia.

15. *Apparuerit*, ſc. ſapientia. *In viſu*, q. dicat, ſe manifeſtans.

16. *Vulua*, q. d. iam inde ab infantia Deum timere incipiunt. *Agnoscitur*, ſ. per bona opera in illis eſſe.

17. *Scientia religioſitas*, q. d. Dei cultus verus.

19. *Conſolationis*, i. cum Deus ſolet conſolari, alias, conſummationis, i. mortis.

20. *Plenitudo à fructibus illius*, pro, implens ſuis fructibus, ſ. timentem Deum, Græc. inebrians fructibus ſuis. i. replens.

21. *A generationibus*, i. fructibus. *A theſauris*, pro, theſauris. *Illius*, pro ſuis.

22. *Corona*, i. ornamentum. *Replens*, Græc. germinans.

23. *Et vidit*, &c. q. d. timens Deum expendit diligenter ſapientiæ opera, quamquam hæc non ſunt in omnibus exemplaribus Græcis. *Vtraque*, ſ. pax, & ſalus, vel timor & ſapientia.

24. *Compartietur*, i. communicabit, seu distribuet pro cuiusque capacitate.

25. *Rami*, adeoque fructus.

27. *Peccatum*, Græc. additur & iram.

28. *Qui sine timore est*, Græc. iracundus.

30. *Bonus sensus*, q. d. sensatus vir. *Verba illius*, pro, verba sua, q. d. tacet, reprimens iram. *Enarrabunt*, s. laudantes.

31. *Significatio*, i. declaratio, seu demonstratio.

33. *Leuitiam*, Græc. mandata.

34. *Sapientia enim*, & c. q. d. coniunctæ enim sunt hæ virtutes, sc. sapientia disciplina, & c. *Adimplebit*, s. Deus vel sapientia. *Illius*, s. præcepta seruantis.

35. *Incredibilis*, i. non parens.

37. *Scandalizetis*, i. offendas.

38. *Illis*, s. clavis *Inhonoratorem*, i. dedecus.

39. *Synagoga*, i. congregationis, q. d. coram multis.

Elidat, i. prosternat, seu puniat.

CAP. II.

1. **T**entationem, s. superandam.

2. *Deprime*, i. humilia. *Festines*, i. quidquam præcipitanter agas. *Obductionis*, i. ingruentis mali, seu tribulationis.

3. *Sustentationes Dei*, i. quæ Deus vult sustineri, q. d. à Deo immissa aduersa, vel quamdiu Deus expectari se vult. *Sustine*, i. expecta illum. *Crescat*, sc. per gratiam, vel gloriam. *In nouissimo*, i. post toleratam tribulationem, vel in fine vitæ.

4. *Applicatum*, q. d. quidquid aduersi accidat.

Accipe, i. libenter excipe. *Humilitate*, i. afflictione.

5. *Receptibiles*, i. acceptabiles, s. Deo, *Humiliationis*, i. tribulationis, seu afflictionis.

6. *Crede*, i. confide, sic inf. sæpe. *Recuperabit*, i. suscipiet, seu tuebitur. *Veterasce*, i. consenesce.

7. *Sustinete*, i. expectate.

Euacuabitur, i. frustrabitur.

11. *Confusus*, s. quod spe sua frustratus sit.

12. *Despexit*, s. Deus.

14. *Duplici*, s. dantes partim se, Deo, partim mundo.

Duabus, s. partim in bonum, partim in malum.

15. *Dissolutis*, s. non collectis in Deo.

16. *Sustinentiam*, i. patientiam.

17. *Inspicere*, i. inquirere.

18. *Incredibiles*, i. increduli, seu diffidentes. *Conseruabunt*, pro, seruabunt, q. d. obedient præceptis.

19. *Replebuntur*, s. plene implentes eam.

21. *Inspectionem*, i. donec respiciat, & liberet, seu q. d. vsque dum iudicet.

22. *In Manus Domini*, quod horrendum est, secundum Paulum.

23. *Secundum enim*, & c. sub. quod si pœnitentiam egerimus, miserebitur, quia, & c.

CAP. III.

1. **F**ilij, s. sunt. *Natio*, i. loboles, s. fructus.

2. *Iudicium*, i. sententiam.

3. *Honorauit in filiis*, i. voluit à filiis honorari.

Iudicium, i. sententiam, seu auctoritatem, q. d. & à filiis requirit, ut matri deferant.

4. *Exorabit*, i. veniam impetrabit. *Diurnum*, i. quotidianum.

7. *Refrigerabit*, i. recreabit.

10. *In nouissimo*, i. vsque ad extremum.

11. *Domos*, i. familiam. *Fundamenta*, s. domorum, q. d. domos destruit.

12. *Contumelia*, s. à re illata.

14. *Suscipe*, i. foue.

15. *In tua virtute*, q. d. quia te vides fortiolem illo.

Eleemosyna, *patria*, i. patri præstita beneficentia.

Obluione, s. apud Deum.

16. *Peccato*, s. patienter tolerato. *Restituetur*, pro retribuetur. *Et iniustitia*, & c. q. d. & dabitur à Deo iustitia, seu iustitiæ præmium.

17. *Commemorabitur*, i. recordabitur, s. Deus.

Sereno, s. tempore claro & calido.

18. *Derelinquit*, i. inopem destituit.

19. *Super*, i. præter, q. d. non solum gloriam acquires, sed etiam diligeris ab omnibus.

20. *Magnus*, pro maior.

22. *Fortiora*, i. superantia vires tuas.

Superuacuis, i. ad te non pertinentibus.

Eius, s. Deus.

25. *Sensum*, i. captum naturalem. *Ostensa*, q. d. illa sola cogita.

26. *Suspicio illorum*, q. d. dum se putant illa posse capere. *Sensus*, i. opinio, s. dum se putantes intelligere errant.

Durum, i. in malo obstinatum. *Nouissimo*, i. fine.

28. *Duas vias*. Vide sup. cap. 2. *Scandalizabitur*, i. offendet.

29. *Pœccator*, s. non pœnitens.

30. *Frutex enim*, & c. q. d. peribunt quæ agunt, dum non cogitant.

31. *Intelligetur*, i. deprehendetur, q. d. studebit sapientiæ.

32. *Intelligibile*, i. intelligens.

34. *Reddit gratiam*, i. benefacit.

CAP. IV.

1. **D**efraudes, s. non dando.

5. *Propter iram*, i. iratus, vel q. d. Time Dei iram. *Relinquas*, i. occasionem des. *Quarentibus*, s. à te eleemosynam. *Retro*, i. post tergum, seu clam.

Maledicere, i. malum imprecari.

7. *Presbytero*, i. seniori. *animam tuam*, i. te.

8. *Declina*, i. inclina. *Debitum*, i. si quid ei debes, vel eleemosynam.

9. *Acide*, i. agre, seu cum tædio.

12. *Sapientia*, s. Dei. *Præbit*, s. ducens illos.

13. *Placorem*, i. placibilitatem, seu benignitatem.

15. *Sancto*, s. Deo.

16. *Iudicabit*, i. poterit gubernare. *Intuetur*, s. attente auscultando.

17. *Illam*, i. eius bona. *Creatura*, i. filij, q. d. firma erit progenies.

Illum, pro illius.

18. *Quoniam*, i. in tentatione, & c. q. d. quem Deus elegit variis modis probat.

19. *Et probationem*, pro, ad probationem. *Doctrina*, i. disciplinæ. *Tentet*, i. exploret. *Suis*, i. illius.

Credas.

Credat, &c. q. d. confidat fore firmum. Loquitur de Deo more humano.

20. *Firmabit, f. post probationem. Directum, q. d. faciet viam expeditiorem, sublati difficultatibus.*

21. *Intellectum, i. cognitionem.*

22. *Oberrauerit, f. à recto, succumbens tentationi.*

23. *Tempus, f. benefaciendi.*

24. *Anima, f. saluanda, seu à peccato seruanda.*

Confundaris, i. erubescas.

25. *Confusio, i. pudor. Adducens peccatum, f. cum pudet bene agere. Gloriam, f. cum pudet peccare.*

26. *Accipias faciem, i. reueraris aliquem. Faciem tuā, i. te, q. d. contra animam tuam. Græc. animam tuam. Mendacium, f. dicens, vel approbans.*

27. *Reueraris, i. timeas corripere peccantem.*

28. *Decore, i. cum decet eam promere, seu decorū est.*

29. *Firmamentum, f. animi, apparet, seu est.*

30. *Ineruditionis, q. d. indisciplinate prolato.*

31. *Pro peccato, f. faciendo, q. d. nulli obedias peccatum suadenti.*

32. *Fluuij, q. d. contra id, quod vires tuas superat.*

33. *Agonizare, i. certa.*

Pro anima tua, i. causa salutis animæ tuæ.

C A P. V.

1. *Iniquas, i. inique acquirendas. Obductionis, i. punitio. Inis. Vide cap. 2.*

2. *Infortitudine, i. pro viribus, f. his potius illa repi- menda.*

3. *Potui, f. quod volui.*

5. *Propitatio peccato, Græc. propitiatione peccati, q. d. time ne forte nondum sit remissum.*

10. *Inustus, i. iniuste acquirendis.*

Obductionis, i. inducti supplicij.

11. *Ventiles, q. d. ne sis inconstans. Duplici, i. non sibi constanti.*

12. *Sensus tui, i. quam percepisti. Scientia, f. quam habes de rebus agendis. Prosequatur, i. comitetur.*

13. *Mansuetus, f. cum humilitate accedens, & animi quiete.*

14. *Indisciplinato, i. imperito, seu imprudenti.*

17. *Denotatio, i. vituperatio. Vide cap. 19.*

C A P. VI.

1. *Pro amico, i. ex amico, vel vt placeat alicui amico. Et omnis, pro, itemque omnis.*

2. *Velut taurus, i. superbe. Per stultitiam, f. puniente Deo tuam stultitiam.*

3. *Comedat, f. ipsa stultitia, seu stultitiæ punitio.*

4. *Qui pro, eum, qui Sortem, &c. f. infernum.*

5. *Eucharis, i. gratiosa. Abundat, i. abunde reperitur, seu fructum fert.*

6. *Pacifici, i. beneuoli. Vnus de mille, i. quem è multis elegeris.*

7. *Possides, i. paras tibi. Credas, f. antequam probes.*

8. *Secundum tempus suum, i. quamdiu est ei commodum.*

9. *Odium, f. quod in corde celabat. Et rixam, pro, per rixam.*

11. *In domesticis, i. inter domesticos.*

12. *Contra, i. coram. Absconderit, f. ex modestia non se ingerens.*

13. *Attende, i. caue sc. sæpe qui amici videntur, non sunt, aut mutantur.*

15. *Contra, &c. q. d. contraposta bonitati, &c.*

16. *Immortalitatis, q. d. velut impassibilem reddens, f. magnum affert adiumentum, & consolationem.*

17. *Æque, i. pariter, seu vnanimiter. Secundum illum, i. conformis, q. d. alter ipse.*

18. *Inuenies, i. discies, vel q. d. nunquam te deseret.*

19. *Arat, f. spe fructus Sustine, i. expecta.*

20. *Generationibus, i. fructibus.*

21. *Illu, i. illius studio. Excors, i. stultus.*

22. *Lapidis, f. probantis aurum. Projicere, f. à se.*

23. *Secundum nomen, f. Hebraice, dicitur enim Chocmah quasi abscondita, Camas enim abscondere.*

24. *Intellectus, i. prudens.*

25. *Torques, q. d. sine re rotum ab illa colligari.*

26. *Acedieris, i. radio afficiaris.*

28. *Continens, i. compos, sic Sap. 8.*

30. *Bases, i. firmamentum.*

32. *Stola, pro, velut stolam Gratulationis, i. festiuam, seu lætam.*

33. *Attenderis, i. auscultaueris, seu credideris.*

35. *Dei, i. Deo. Proverbia laudis, i. laudabiles sententiæ.*

37. *Concupiscentia sapientia, i. sapientia, quam concupiscis.*

C A P. VII.

2. *Iniquo, i. iniquitate.*

3. *Insulcis, &c. q. d. semina iniustitiæ.*

Septuplum, i. abundanter.

4. *Ducatum, i. principatum.*

5. *Iust fices, i. velut iustum defendas.*

7. *In multitudine, i. cum offensione multitudinis. Populum, f. regendum, vel placandum, cum furit.*

8. *Alliges, f. iterando.*

10. *Exorare, pro, orare, f. Deum. Despicias, i. negligas.*

11. *Suscipiet, i. sine pœnitentia peccati.*

12. *In amaritudine anime, i. afflictum.*

13. *Arare, i. machinari. Vide Ose 10. idem verbum.*

14. *Omne, i. vllum. Non est bona, i. pessima est.*

15. *Oratione, i. precibus, q. d. esto attentus, vt non sit opus repetere verba, vel, ne sis verbosus, iuxta illud: Orantes, nolue multum loqui.*

17. *Reputes, i. computes, seu socium præstes.*

18. *Ira, f. Dei.*

19. *Vermis, i. dolor torquentis conscientia.*

20. *Pecuniam differentem, i. ob pecuniam, quamuis eximiam, q. d. ob vllam rem. Auro, i. ob aurum.*

22. *In veritate, i. bene, seu, vt debet. Animam suam, i. se, f. ad laborem.*

28. *Odibili, i. odiosæ. In toto corde, coniungendum cū sequentibus, vt patet ex Græc.*

31. *Sanctifica, i. sancte, seu vt sanctos tracta.*

32. *Cum brachiis, i. offerendo arinos secundum legē.*

24. *Purgationis, i. hostiarum pro peccato. Cum paucis, q. d. id quod paucorum est, vel offerendo saltem pauca, si multa non potes.*

35. *Brachiorum, i. laborum, vel armorum hostia, qui daban-*

dabantur sacerdoti. *Sanctificationis*, i. pro obtinenda sanctificatione. vid. Nu. 18. *Initia sanctorum*, i. sanctas primitias.

36. *Benedictio*, f. Dei, vel tua beneficentia.

37. *Datus*, i. doni, q. d. gratum est donare.

Gratiam, i. eleemosynam.

38. *In consolatione*, i. consolando. *Ambula*, i. adesto, Græc. luge.

39. *Dilectione*, f. proximi.

C A P. VIII.

2. *Item*, f. vt te spoliet.

3. *Extendit*, f. se cupiditas. *Conuertit*, f. ad se.

4. *Non strues*, pro, ne struas q. d. ne des illi occasionem male loquendi.

5. *Communes*, i. conuerferis. *Loquatur*, f. iactans se nosse tuos.

6. *Corruptione*, i. peccato, ex Græc. videtur legendum corruptione, q. d. digni obiurgatione.

8. *Gaudium*, f. cœleste, quod impeditur odio inimici.

9. *Prouerbiu*, i. sententiis.

11. *Incendas*, q. d. ne irrites. *Incendariu*, q. d. caue ab illis.

15. *Fœnerari*, i. mutuum dare.

16. *Quasi restituens*, i. de restituendo, seu soluendo.

17. *Iudicem*, f. iuste iudicantem.

18. *Mala*, f. quæ solet facere. *Vadit*, i. solet agere.

19. *Elidet*, i. occidet.

21. *Pariet*, i. molietur.

22. *Falsam*, i. malam.

C A P. IX.

1. *Zelus*, i. zelotypia prosequaris, f. ostendens te male suspicari de ipsa. *Sinus tui*, i. vxorem tuam, quæ tecum cubat. *Super*, i. contra. *Doctrina nequam*, i. quam tu male suspicando illam docuisti.

2. *Anima tua*, i. tui, f. vt possit de te quod voluerit.

Ingradiatur, &c. q. d. abutatur potestate à te data.

5. *Multiuolam*, i. multos amantem, seu appetentem, Græc. meretricem.

4. *Salatrice*, Græc. cantatrice. *Efficacia*, f. illecebrarum.

5. *Scandalizeris*, i. offendas seu labaris.

6. *Fornicariu*, i. meretricibus. *Animam tuam*, i. te, *In ullo*, i. vlllo modo.

7. *Oberraueris*, i. vageris.

8. *Alienam*, i. eius, quæ non est vxor tua.

11. *Exardescit*, i. accendit.

12. *Aliena*, i. non tua vxore. *Nec*, pro, multoque minus. *Accumbas*, f. mensæ. *Cubitum*, f. tuum innixus, & colloquens, vt fit.

13. *Alterceris*, &c. q. d. ne inuicem ad potum inuices.

Declinet, i. inclinetur. *Sanguine*, i. concupiscentia, quæ maxime in epate viget, Græc. spiritu.

16. *Zelus*, i. affectus.

17. *Inferos*, i. mortem.

18. *Suspiciaberis timorem*, i. anxius eris timore.

19. *Committtere*, f. contra illum.

20. *Communione mortis*, i. quam facile sit interfici. *Dolentium arma*, i. iratorum, qui facile occidunt, Græc. pinnacula ciuitatis, i. loco periculosissimo,

23. *Sensu*, i. mente.

24. *In Manu*, q. d. ex artis peritia. *Sensu*, i. prudentia.

C A P. X.

4. *In tempus*, i. opportuno tempore.

5. *Faciem Scriba*, i. personam doctoris. *Imponet*, &c. q. d. faciet honorabilem,

6. *Omnis*, i. vllius. *In operibus iniuria*, i. per iniuriam.

10. *Hic*, f. auarus. *Venalem*, f. dat pro pecunia.

Proiecit intima sua, q. d. perdidit se. vel, exiit omnem humanitatem, f. crudelis est, & sine misericordiæ visceribus.

11. *Breuis vita*, f. ob sollicitudines, quæ vitam consumunt.

12. *Breuem*, pro, at recentem. *Sicut*, &c. Id coniungendum cum, potentatus vita brevis.

13. *Cum enim*, &c. id coniungendum cum, *Quid superbi*, &c.

14. *Apostatare*, &c. i. cum olim apostatauit,

15. *Superbia*, f. per quam quis præfert voluntatem suam diuinæ. *Maledictus*, q. d. erit omnibus execrabilis.

16. *Exhonorauit*, i. affecit ignominia. *In finem*, i. tandem, vel penitus.

18. *Arefecit*, f. occidendo. *Ipsis gentibus*, i. eo populo.

20. *Ipsis*, f. terris.

21. *Sensu*, i. mente, seu spiritu.

22. *Creata*, f. à Deo.

23. *Semen*, q. d. genus.

24. *In oculis illius*, q. d. illos aspiciet.

26. *Non despicere*, pro, noli despicere.

28. *Inscius*, i. imperitus.

29. *Cunctari*, i. negligens esse.

31. *Da honorem*, i. sustenta, vel serua mundam à peccato. *Meritum*, q. d. debes enim hoc ei.

32. *In animam*, i. contra salutem animæ. *Iustificabit*, i. excusabit, seu defendet.

33. *Gloriatur*, per, pro, honoratur, seu gloriam habet propter.

34. *Gloriatur*, i. honoratur.

C A P. XI.

2. *In specie sua*, i. ob eius formam. *In visu suo*, i. ob deformitatem.

3. *Breuis*, i. parua. *Initium*, i. principatum, &c. xiv.

4. *Inuisa*, i. incognita, f. perfecte.

5. *Insuspicabilis*, i. quem nemo putabat.

6. *Alterorum*, pro, aliorum.

7. *Interroges*, i. exquiras causam.

9. *Molestat*, q. d. ad te non pertinente. *Ceteris*, pro, ceteris, i. contendas. *Iudicio*, i. confessu.

10. *Multis*, f. negotiis. *Secutus*, f. diuitias. *Effugies*, f. peccatum. *Præcurreris*, i. festines, vel locupleteris.

11. *Dolens*, f. quod non sit diues.

12. *Marcidus*, i. æger. *Virtute*, i. viribus. *In bono*, i. fauens ei.

14. *Honestas*, i. diuitiæ.

15. *Apud Deum*, q. d. à Deo sunt. Complut. apud Dominum, Græc. à Domino. *Bonorum*, Græc. bonorum operum. *Apud ipsum*, Græc. ab ipso.

17. *Datio*, i. donum. *Profectus*, i. fauor. Græc. beneplacitum.

18. *Agendo*, i. viuendo.
 19. *In eo*, quod dicit, i. vt possit dicere, vel adeo vt dicat.
 20. *Illum*, pro, illi.
 21. *Testamento*, i. pacto, s. cum Deo facto. *In illo*, pro, de illo. *Tuorum*, i. tibi impositorum.
 22. *Loco*, Græc. labore.
 23. *Honestare*, i. ditare.
 25. *Opus*, s. benefacere.
 26. *Ex hoc*, pessimabor, i. posthac mali patiar.
 27. *In die*, &c. q. d. in prosperis cogita supplicia, in aduersis præmia.
 29. *Malitia*, i. afflictio. *Hora*, i. breuis. *Luxuria*, i. delictuarum.
 30. *Laudes*, s. vt beatum. *Quoniam*, Græc. &. *Filiis*, i. operibus, s. si in bonis perseveret vsque ad mortem.
 31. *Dolosi*, Græc. diaboli.
 32. *Cor superbiorum* s. eructat superbiam, & inducit in laqueum. *Et sicut*, pro, estque sicut.
Videns, i. obseruans.
 33. *Conuertens*, s. male interpretando. *Imponet*, s. per calumniam.
 34. *Sanguis*, i. cædes.
 35. *Subannationem*, Græc. maculam, seu notam.
 36. *Admitte*, pro, si admiseris.
In turbine, i. more turbinis.

CAP. XII.

I. **C** *Vi*, s. sunt quibus benefacere, est operam perdere. *Gratia*, q. erit gratum, & bene collocatum beneficium.

4. *Misericordi*, i. pio. *Suscipias*, i. adiuues. No. quod hæc duo videntur ex sequenti versu huc transposita, nam quod sequitur cum præcedentibus est connexum, vt patet. *Et impiis*, &c. iunge cum fine præcedentis versus, vt proxime dixi.

6. *Potentior*, s. ad nocendum.

7. *Duplicia*, i. multa, q. d. abuteretur ad malum beneficio. *Quoniam*, &c. Hæc videntur per Librarij errorem repetita ex superioribus, id quod etiam alibi obseruare est, vt in Proverbijs & libro hoc.

8. *Bonus*, i. prosperis. *Malus*, i. aduersis.

9. *In tristitia*, q. d. dolent. *Malitia*, i. afflictione.

Agnitus est, s. condolet, & adiuuat, alioqui agnoscitur non esse amicus.

10. *Ærumentum aruginat*, i. vas ex ære æruginem facile contrahit. *Nequitia*, s. facile redit.

11. *Adijce animum*, i. attende.

12. *Conuersus*, s. contra te. *Stimuleris*, i. compungaris animo, s. quod eos non seruaueris.

13. *Bestijs*, i. feris.

14. *Destinaueris* s. ad inferiorem fortunam seu statum. *Supportabit*, i. tolerabit, s. te adiuuans.

15. *Indulcat*, i. dulciter agit.

18. *Suffodiet plantas tuas*, i. supplantabit te, s. deijciet.

19. *Mouebit*, s. prælatitia. *Vultum*, s. à ficta tristitia in lætitiā.

CAP. XIII.

I. **H** *Onestiori*, i. ditiori, Græc. potentiori. *Et*, pro, igitur.

3. *Cacabus*, s. æneus. *Confringetur*, s. olla.

5. *Assumet*, i. adiunget sibi.

6. *Super te*, s. ad inopiam redactum.

7. *Supplantabit*, i. decipiet. *Narrans*, s. & promittens.

8. *Suis*, i. quos edet à te datos. *Ad te*, i. contra te.

9. *Manus*, i. auxilium.

10. *In stultitia humilioris*, i. per stultitiam deijciaris.

11. *Noli*, &c. q. d. ne facias per deiectionem animi contra id quod dicat recta ratio. *In stultitiam*, i. stulte.

12. *Discede*, s. cito ex modestia.

13. *Improbis*, i. importune te ingerens. *Impingaris*, i. eijciaris.

14. *Neretineas*, &c. verba transposita, pro, retine ne. q. d. contine te, ne loquaris velut cum æquali, s. libere.

Ex multa, pro, in multa.

15. *Conseruabit*, pro, obseruabit. *Malitia*, i. afflictione, q. d. te affliget in vincula coniectum.

16. *Auditui tuo*, i. quid audias. *Subuersione*, i. periculo subuersionis.

17. *Verba*, s. quibus te tentat. *Quasi in somnis*, &c. q. d. ne crede plusquam somnijs, sed vigila ne capiaris.

18. *In salute*, i. pro salute.

20. *Caro*, i. animal.

22. *Canem*, i. peccatorem immundum, Græc. quæ pax hyænæ cum cane? *Pars bona*, i. communicatio, Græc. pax.

25. *Commotus*, s. aliqua calamitate.

26. *Recuperatores*, i. adiutores, seu fautores.

30. *Conscientia*, s. possidentis. *Nequissima*, &c. q. d. detestatur paupertatem velut rem pessimam.

31. *Siue in bona*, &c. q. d. in lætitiā, vel tristitiā.

32. *Et faciem*, pro, id est faciem, q. d. hominem, qui ex conscientia tranquillitate semper sit læto vultu.

CAP. XIV.

I. **D** *Elucti*, i. ob delictum.

2. *Tristitiā*, s. ex conscientia peccati. *Spe*, s. in Deum.

3. *Sineratione*, i. frustra, nescit enim vti. *Liuido*, i. auarus qui etiam sibi inuidet vsum pecuniæ, itaque abstinet.

4. *Ex animo*, pro, toto animo. *Luxuriabitur*, i. deliciabitur.

5. *Nequam*, s. negans necessaria vitæ. *Iucundabitur*, i. fruetur.

6. *Inuidet*, s. vsum rerum, adeoque abstinet ex auaritia. *Redditio*, q. d. redditur sic ei quod meretur.

8. *Liuidi*, i. auari, vide sup. *Faciem*, scil. à paupere, non subueniens. *Despiciens*, s. fraudando necessariis.

9. *In parte iniquitatis*, i. te, quam inique appetit.

Donec consumat, q. d. adeo vt etiam consumat, s. siti in-satiabili.

10. *Ad mala*, q. d. male vitur rebus suis. *Indigens*, i. cū esurit. *Tristitia*, s. ex auaritia abstinet, & patitur.

11. *Tecum*, pro, tibi, q. d. vtere.

12. *Testamentum inferorum*, i. decretum mortis.

Quia, &c. q. d. id enim non potes ignorare. *Testamentum enim*, &c. q. d. decretum est enim omnibus illud, quod olim dictum est, morre morieris.

13. *Amico*, i. proximo.

14. *Die bono*, q. d. fac bene quotidiē. *Est particula*, &c. q. d. ne

q. dicat, ne finas tibi elabi opportunitatem benefaciendi.

15. *In diuisione fortis*, i. cum diuidetur hæreditas.
16. *Da*, s. pauperi. *Accipe*, i. utere, s. rebus tuis.
- Iustificata*, s. per bona opera.
17. *Inuenire*, Græc. quærere. q. d. non est pauper, cui des.
19. *Carnis & sanguinis*, i. hominum.
20. *Ibit cum illo*, i. similiter peribit.
21. *Iustificabitur*, i. approbabitur, s. à Deo. *In illo*, i. per illud, seu propter illud.
22. *In iustitia*, i. de iustitia *Sua*, i. propria, vel sapiëntiæ. *In sensu suo*, i. mente sua. *Circumspectionem Dei*, i. Deum omnia aspicere.
23. *Illius*, s. Dei. *Suis*, pro, eius, s. sapiëntiæ. Gr. αὐτοῦ.
24. *Per fenestras*, i. velut per fenestras, in interiora domus, s. à longe, & imperfecte possunt penetrari arcana sapiëntiæ.
25. *Palum*, s. ad alligandum tentorium, vbi habitat.
- Casulam*, i. tabernaculum. *Manus*, i. latus, q. d. prope Græc. manum. *Per animum*, i. diu, vel perpetuo.
27. *Feruore*, i. æstu, s. concupiscentiæ, vel tribulationis. *Requiescet*, Græc. hospitabitur, seu habitabit, q. d. particeps erit gloriæ eius.

CAP. XV.

1. **C**ontinens, i. compos *Illam*, scil. sapiëntiam, de qua supra.
2. *Mater*, s. filio. *A virginitate*, i. virgo, q. d. vt sponsa.
3. *Flectetur*, s. ille.
8. *In illa*, pro, cum illa. *Inspectionem Dei*, s. diem iudicii vniuersalis, vel particularis. Vide sup. ca. 2.
9. *Laus*, s. Dei, vel sapiëntiæ.
10. *Astabit*, q. d. ipsa per se est laudabilis, etsi nemo laudet. *Abundabit*, s. sapiëntia, vel eius laus.
11. *Adest*, s. à me bonum.
12. *Implanauit*, i. fecit errare.
13. *Excrementum erroris*, i. errorem execrabilem, Gr. abominationem. seu nefas.
16. *Fidem placitam*, i. fidelitatem gratam, s. Deo. *Seruare*, iungendum cum, *si volueris*.
17. *Aquam & ignem*, i. contraria, s. quæ sequuntur.
18. *Dabitur*, i. eueniet.
21. *Spatium*, Græc. licentiam.

CAP. XVI.

2. **C**redas, i. fidas. *Respexeris*, i. magni feceris.
4. *Vtile*, pro, vtilius.
5. *Ab uno*, &c. i. opera vnius prudentis *tribus* (i. familia seu gens) impiorum desolabitur velociter.
6. *Fortiora*, i. maiora.
7. *Ignis*, s. malitiæ, vel punitionis. *Incredibili*, i. infideli.
- Ira*, s. Dei.
9. *Peregrinationi*, i. vitæ. *Presuperbia verbi*, i. ob superbiam factorum, seu operum.
11. *Petitum*, s. Hebræorum. Vide Num. 14. & 26.
- Cernicatus*, i. duræ cernicis, q. d. etiam vni id accidisset quod illis, si solus talis fuisset.
12. *Exoratio*, pro, exorari, q. d. Deus quidem à poenitentibus facile placatur, at impoenitentes punit; vtque est misericors, ita & castigatur seuerus.

13. *Effugiet*, s. iram Dei. *Sufferentia*, i. tolerantia seu expectatio, q. d. cito dabitur merces misericordie.
14. *Faciens locum*, s. in cælo per meritum. *Intellectum*, i. prudentiam. q. vitam prudenter actam.
15. *Summo*, i. alto, s. cælo.
17. *Abysus*, i. mare *Illius*, s. ad iudicium venientis.
18. *Fundamenta*, i. profunda.
19. *Insensatum*, s. in peccatoribus. *Procellam*, i. vim punientem.
20. *Iustitia*, s. punientis.
21. *Testamentum*, i. pactum, s. cum Deo initum de seruando eius præcepta, q. d. à multis parum obseruatur.
- Interrogatio*, i. inquisitio.
- Consummatione*, i. morte.
22. *Minoratur corde*, i. deficit mente, seu iudicio.
23. *Sensus*, i. mentis. *In aequitate*, i. cum æquitate, seu rectitudine, s. cum veritate.
25. *Iudicio*, i. sapiëntia. *Illorum*, s. operum, i. creaturarum. *Initia*, i. principatus, ἀρχαί.
26. *Illorum*, s. operum, vt cælorum.
27. *Angustia*, i. impedit, s. occupato eius loco.
28. *Incredibilis*, i. incredulus.
30. *Denunciauit*, i. se proder, q. d. apparet, Gr. operuit.
- Antefaciem*, pro, superficiem. *Ipsius*, s. terræ. *Ipsam*, s. terram.

CAP. XVII.

2. **S**ecundum se, i. propria, s. ipsius hominis.
- Virtute*, i. fortitudine.
3. *Et tempus*, pro, id est certum tempus, s. vitæ.
4. *Carnem*, i. animal.
5. *Disciplina*, Græc. scientia.
6. *Spiritus*, i. spirituale, seu de rebus spiritualibus.
8. *Sanctificationis*, i. sanctum, s. Dei. *Gloriari*, pro, gloriatur.
9. *Disciplinam*, Græc. scientiam. *Hæreditauit*, i. facit possidere velut hæreditatem ad posteros transmittendâ.
10. *Testamentum*, i. pactum, s. præcepta perpetuo seruanda, quæ statim explicans vocat iustitiam, & iudicia.
11. *Honoris*, i. gloriæ, s. in monte Sinai. *Honorem*, i. gloriam, seu maiestatem.
12. *Attendite*, i. caute. *De proximo*, scil. diligendo per præcepta decalogi.
14. *Rectorem*, s. Angelum, vel hominem.
15. *Pars Dei*, s. peculiaris, & velut hæreditas cara esse. Vide Deut. 7. *Israel*, nominatiuus est.
16. *Velut sol*, i. aperta, & nuda.
17. *Testamenta*, i. pacta inter Deum, & homines, q. d. etiam si non obseruant, tamen clara est obligatio.
18. *Sacculus*, s. meritorum, seu diuitiarum. *Gratiam hominis*, pro, gratum Deo hominem.
19. *Resurget*, s. Deus ad iudicium, iuxta illud Psal. 31. Surge Deus, iudica terram. *Conuertet*, s. malos, q. d. mittet in Infernum.
20. *Sustinere*, pro, vt sustineant. *Sortem veritatis*, i. cœlestem, veramque hæreditatem.
22. *Minue*, s. poenitentia & emendatione. *Offendicula* i. delicta. quibus Deus offenditur.
23. *Execrationem*, i. quod Deus execratur, seu peccatum, quod est execrabile, Græc. abominationem.

24. *Propositionis*, i. proposita, s. à Deo, q. d. in vocatione tua.

25. *Vade*, s. per bona opera. *Viui*, i. iustis. *Confessionem*, i. laudem.

26. *Nihil*, i. non existente. *Perit*, q. d. non potest mortuus Deum laudare.

28. *Se*, i. Deum.

29. *Omnia*, s. perfecte, q. d. nemo sine peccato.

Placuerunt, i. delectantur.

30. *Caro*, & *sanguis*, i. homo.

31. *Piutatem altitudinis*, i. summam altitudinem, q. d. altissima quæq; ne dum humana. *Terra*, s. origine. *Cinus*, s. morte, vt carbo igni extincto.

C A P. XVIII.

1. *Simul*, i. pariter, q. d. nullo excepto, Græc. communiter. *Iustificabitur*, Græc. iustus, q. d. à Deo est omnis iustitia, in eoq; solo perfectissima.

4. *Adiiciet*, i. aggredietur.

5. *Non est minuire*, & c. q. d. ita sunt Dei opera perfecta, vt nihil demui, aut addi possit.

6. *Consummauerit*, q. d. cum fecerit peruestigandi finem, tunc poterit incipere.

Ajoriabitur, Græc. incertus erit, q. d. non plene affectus.

7. *Gratia*, Græc. utilitas. *Et quid*, & c. q. d. nunquid Deū potest bono suo iuare, aut malolædere?

8. *In die aui*, i. pæ æternitate.

10. *Presumptionem*, i. temeritatem, seu audaciam.

Nequam, i. pernitiōsa.

11. *Propitiationem*, s. parcendo peccatis.

12. *Proximum*, s. vnum, & alterum. *Carnem*, i. animam sem.

13. *Habet*, s. Deus.

14. *Miseretur*, & c. Græc. miseretur excipientium disciplinam, & festinantium ad iudicia eius. *Festinant*, i. sunt diligentes. *Iudiciis*, i. præceptis, s. faciendis.

15. *Bonis*, s. rebus. *Querelam*, i. reprehensionem.

Tristitiam, i. molestiam.

17. *Super*, i. melius quam. *Vtraque*, q. d. iusti habent & verba bona, & data seu opera.

18. *Datus*, i. donum. *Indisciplinati*, Græc. inuidi.

Oculos, s. vel proprios, vel pauperis, s. diu expectando.

19. *Iudicium*, s. Dei.

20. *Medicinam*, s. præseruatiuam, vel, qua possis ægro rans curari. *Interroga*, i. examina.

21. *Humilia*, i. castiga, s. continentia, vt Græc. additur. Nampe temperantes leuiter ægrotant.

24. *Ira*, s. Dei. *Consummationis*, i. finis, s. mundi, vel vite. *In conuersatione faciei*, Græc. auersione faciei, s. Dei à malis, vel q. d. cum mutabitur rerum facies.

26. *Citata*, i. subita, q. d. Deus cito mutat quæ vult.

27. *Delictorum*, s. dum viuit. *Attendet*, i. cauebit.

28. *Astutus*, i. cautus. *Confessionem*, i. laudem.

29. *In verbis*, iunge cum, egerunt. *Impluerunt*, Græc. cōpluerunt, seu more imbris effuderunt, q. d. protulerunt abundanter. *Prouerbia*, i. sententias. *Iudicia*, i. vitæ præcepta.

30. *Voluntate*, Græc. appetitibus.

31. *Inimicu*, s. demonibus.

31. *Immodicis*, i. superfluis. *Commissio*, s. peccati.

Illorum, pro, in illis, vel propter illa.

33. *Mediocri*, pro, vel mediocri, q. d. ne vel mediocriter contende vt i mutuo. *Sacculo*, q. d. cum non habes unde possis soluere. *Inuidus*, q. d. inimicus, seu male prospiciens.

C A P. XIX.

2. *Postulare*, i. à Deo deficere. *Arguunt*, i. reprehensione dignos faciunt, vel probant, et si abstinent, demonstrant.

3. *Fornicariu*, i. meretricibus. *Extolletur*, pro, tolletur, s. de vita. *Exemplum*, s. aliorum. *Numero*, s. sanctorum, vel viuientium.

4. *Minorabitur*, s. sapientia, vel fama. *Insuper habebit*, i. peius habebit, s. in dies.

5. *Denotabitur*, i. vituperabitur. *Vita*, s. spiritali, vel etiam corporali.

7. *Iceres*, & c. q. d. ne referas aliis detractionem auditā. *Minoraberis*, i. detrimentum patieris.

8. *Amico*, & *inimico*, i. cuius passim. *Sensum tuum*, i. quid de aliis sentias. *Tibi delictum*, i. contra te ab aliquo peccatum, vel coram te.

9. *Audiet*, s. ille. *Te*, scil. dixisse. *Custodiet*, i. obseruabit. *Defendens*, i. vliscens. *Sic*, s. cum odio.

11. *A facie verbi*, i. vbi aliquid audiuit. *Parturit*, i. ad efferendum impertitur desiderio.

12. *Sic verbum*, s. vult excutere dicendo.

13. *Non intellexerit*, i. putet non esse peccatum.

Non feci, s. quicquam mali. *Si fecerit*, s. sciens malum esse.

14. *Non dixerit*, s. quod illam putas dixisse.

15. *Commissio*, s. delicti, nisi quis corripiat.

18. *Omnis*, i. perfecta. *In illa*, s. docetur. *Dispositio*, Græc. factio, i. impletio.

19. *Nequitia*, i. male agendi. *Disciplina*, i. scientia.

20. *Nequitia*, Complur. nequitia prudentiæ, i. astutiæ, vel q. d. etiam in viris prudentibus.

22. *Certa*, i. recta ducens in finem aliquem.

24. *A multa*, i. ex multa. *Quod ignoratum est*, q. d. atque ita celat, quasi ignoret.

25. *Et si pro*, & est qui si.

27. *Ingressus*, i. incessus.

C A P. XX.

1. *Mendax*, i. frustranea. *Iudicium*, & c. q. d. multi errant iudicando.

2. *Quam bonum*, pro, quanto melius. *Confitentem*, scil. peccatum suum. *In oratione*, s. petendo veniam.

Prohibere, s. à venia.

3. *Iuenculam*, s. sibi creditam. *Iniquum*, s. corrumpit iustitiam sibi commendatam.

4. *Effugies*, s. emendatus.

6. *Sensum loquela*, i. scientiam temporis, quo loquendum sit. *Tempus*, i. opportunitatem. *Apri*, s. ad loquendum.

7. *Lasciuus*, i. impudens, seu procax.

9. *Processio*, i. successus.

10. *Cuius*, i. cui debetur.

11. *Propter gloriam*, s. assequendam. *Minoratio*, i. submissio, vel q. d. contingit excidere gloria.

12. *Redi-*

12. *Redimat*, i. emat. *Restituens*, s. ei, à quo fuerant furto sublata, vel venditori.

13. *Effundentur*, q. d. contemnuntur.

14. *Septemplices*, i. multi, s. ad accipiendum.

15. *Inflammatio*, s. per iram.

16. *Fœneratur*, i. mutuum dat. *Expetit*, i. repetit.

18. *Falsa lingua*, i. adulatores.

19. *Habendum*, s. ab accipiente ex ipso, vel retinendum apud se. *Directo*, i. recto.

20. *Falsa*, i. mendacis, vel adulantis. *In pauimento*, q. d. cum non putat.

21. *Acharis*, i. non graciosus. *In*, pro, quæ in.

Erit, i. esse solet.

22. *Parabola*, i. sententia.

23. *Stimulabitur*, i. cruciabitur, s. quia non fecit quod volebat.

24. *Praconfusione*, i. quia pudet facere quod debet.

Ab imprudenti, i. ob imprudentem.

25. *Gratis*, i. temere, s. promittendo quod prestare non poterat.

27. *Potior*, i. tolerabilior, sæpe enim minus nocet.

28. *Sine honore*, i. contemptibiles.

29. *Producat*, i. proferet, seu manifestabit.

30. *Inalabit*, i. altum faciet. *Iniquitatem*, i. iniquitatis supplicium.

31. *Mutus in ore*, i. cum aliquis obmutescit.

Auertit, i. impedit. *Corruptiones*, i. punitiones secundum iustitiam.

CAP. XXI.

2. *Uscipiant te*, sub. & tractabunt vt leones.

4. *Romphaa*, i. gladius. *Sanitas*, scil. nisi Deo medicante.

5. *Substantiam*, s. contumeliosi.

6. *Aures Eius*, sc. Dei. *Iudicium*, sc. quod à Deo petit in causa sua. *Festinato*, i. cito.

7. *Vestigium*, &c. q. d. argumentum est mali animi: vel sequetur talis viam peccatorum.

8. *Labi*, i. subtrahere.

9. *Impendit* i. pecuniis. *Hyeme*, q. d. incommoda ratione agit.

11. *Complanata*, &c. q. d. pulchra specie.

12. *Sensum*, i. intelligentiam, vel sensum eius, pro, suū, s. in officio.

13. *Sensus*, i. intelligentia.

14. *Sapiens in bono*, i. capax bonæ disciplinæ.

15. *Sensus*, i. intelligentia. *Amaritudo*, s. peccati.

18. *Scius*, i. peritus, seu sapiens. *Ad se adiiciet*, i. assumet ad vsum suum.

19. *Quasi sarcina* q. d. molesta.

20. *Cogitabunt*, s. auditores.

21. *Exterminata*, i. euersa, adeoq. neglecta. *Inenarrabilia*, i. incompota, inintelligibilia.

22. *Compedes*, &c. q. d. nescit explicare quæ scit, quasi esset ligatus.

24. *Ornamentum*, pro, velut ornamentum.

25. *Confundetur à persona*, i. erubescit ob personam, q. d. non adit.

27. *Auscultare*, s. quid intus dicatur. *Contumelia*, q. d. videbitur ei idignominiosum.

28. *Ponderabuntur*, s. priusquam proferantur.

29. *In ore*, &c. q. d. omnia effutiunt fatui, at sapientes os corde reprimunt.

30. *Animam*, s. est hæc diabolo similis.

31. *Permanferit*, s. in eo vitio, q. d. quamdiu talis erit.

CAP. XXII.

1. *In lapsa*, &c. q. d. similis est piger conspurcato, luto iniecto ab aliquo, s. odiosus est ob pigritiam à diabolo iniectam. *Aspernationem*, i. contemptibilitatem.

2. *Manu*, sc. inquinatas, q. d. dignus est, quem omnes vitent.

3. *In deminoratione*, i. contemptibilis.

4. *Confundit*, i. pudefacit.

5. *Audax*, s. fœmina. *Non minorabitur*, q. d. non est inferior culpa impiis. *Vtrisque*, s. patre, & matito.

6. *Musica*, pro, velut musica. *In omni tempore*, q. d. cum opportunitate adhibita flagella, & correctio, pro doctrina enim Græc. disciplina.

7. *Testam*, q. d. operam perdit.

12. *Nequissimi*, &c. q. d. vita fatui nequam, nequissima est & peior morte.

13. *Omnes dies*, s. luctu digni.

16. *Acediaberis*, i. tædio afficeris.

17. *Super*, i. plusquam. *Grauiabitur*, pro, graue est.

19. *Loramentum*, i. alligamentum. *Confirmatum*, vulgo risoluto.

21. *Impensa*, i. arte, q. dicat, neglectim, non adhibita cura.

23. *Omni tempore non metuet*, coniungendum cum sequentibus.

24. *Pungit*, i. stimulat, seu excitat. *Profert sensum*, i. facit promere quod sentit.

25. *Deiciet*, i. fugabit.

26. *Ad amicum*, i. amici gratiam.

27. *Est concordatio*, i. licebit concordare, q. d. non perit amicitia. *Superbia*, sc. illum contemnente. *Dolosa*, i. doli, seu fraudis.

30. *Ante*, pro, velut ante.

31. *Amicum*, sub. etiam pauperem, & inferiorem te.

Per illum, i. eius ope, vel cum præcedentibus iungendum.

32. *Audiet*, s. dedisse mihi damnum.

33. *Certum*, i. firmum.

CAP. XXIII.

1. *Eorum*, s. fatuorum, de quibus supra, vel labiorum errantium. *Exprobratione*, i. opprobrio digna vita.

2. *Superponit*, i. pro, imponet. *Flagella*, q. d. quis reprimat, ne malum cogitem. *Ignorantibus*, i. peccatis ignorantibus. *Non parcant*, q. d. castiget sane, si errem loquendo. *Eorum*, s. labiorum.

4. *Illorum*, s. peccatorum.

5. *De deris*, i. permittas. *Desiderium*, s. mali.

6. *Infrusta*, i. impudenti. *Ne tradas*, q. d. ne permittas me esse impudentem.

7. *Oris*, i. de oris custodia. *Scandalizabitur*, i. offender.

8. *Illis*, s. labiis, vel operibus malis.

10. *Nominatio*, scil. iurando. *Ab eis*, pro, in eis, sc. à peccato.

11. *Interrogatus*, i. examinatus. *Et nominans*, q. d. nominando Deum.
13. *Frustrauerit*, f. iuramentum non implendo.
- Diffimulauerit*, i. corrigere errorem suum. *Dupliciter*, f. fallendo, & non poenitendo.
14. *Retributione*, i. punitione.
15. *Contraria*, i. opposita, seu obiecta intelligit forte blasphemiam.
16. *Misericordiis*, i. piis, f. Dei seruis. *Voluptabunt*, i. delectabuntur.
17. *Verbum*, i. res.
18. *Consistis*, pro, consistes, q. d. habebis ex eo honorē.
19. *In conspectu illorum*, i. videns eos à te contemni.
- Affiduitate*, i. consuetudine, f. negligendi parentes.
- Patiaris*, f. ab aliis.
22. *Calida*, f. concupiscentia inordinata gulæ, vel auaritiæ.
23. *Ore*, i. appetitu, f. luxuriæ. Id est secundum.
24. *Panis*, i. fæminæ. *Finem*, f. vitæ, vel, q. d. donec perficiat.
25. *Transgreditur*, f. per adulterium. Id tertium.
- In*, i. contra.
27. *Oculi*, & c. pro, oculos tamen hominum timet ille.
28. *Et absconditas partes*, pro, & abditissima quæque.
29. *Post perfectum*, i. postquam creata sunt.
30. *Fugabitur*, i. fugientem insequentur.
31. *Sic*, & c. Id ad tertium pertinet.
33. *Incredibilis*, i. inobediens.
34. *Ecclesiam*, i. populi cœtum. *Adducetur*, f. punienda. *Respicietur*, i. inquiretur, f. an sint legitimi.
34. *Tradent*, i. mittent. *Fili*, f. ex adulterio.
36. *Maledictum*, i. execrationem eius, f. matris.
37. *Derelicti*, i. superstitēs. *Respicere in*, pro, attendere.
38. *Abeo*, f. qui Deum timet

CAP. XXIV.

1. **A** *Nimam suam*, i. se, q. d. volo iam introducere sapientiam se commendantem.
2. *Virtutis*, i. exercitus cœlestis.
3. *Plenitudine*, i. multitudine. *Admirabitur*, i. erit in admiratione.
6. *Sicut nebula*, f. tenebris, quæ erant super faciem Abyssi, vel simul erat nebulæ quiddam simile tunc.
7. *Columna*, f. de qua Psal 89 in columna nubis loquebatur ad eos.
8. *Gyrum*, i. orbem. *Circuiui*, pro, circumdedi, seu circumposui, vel, q. d. mihi soli noti cœli, & orbis.
11. *Virtute*, i. potentia. *Calcaui*, i. mihi subieci.
- Requiem*, i. populum, in quo velut requiescerem.
- Hæreditate*, f. Dei populo.
12. *Creauit*, f. quantum ad humanitatem; vel positum pro, genuit. *Tabernaculo*, f. ecclesia.
13. *Hæditare*, i. posside velut hæreditatem.
14. *Creata*, f. quantum ad humanitatem prædestinata. vel positum pro, genita. *Habitatione*, f. in corpore. vel tabernaculo testimonii. *Ministraui*, pro, feci ministrari.
15. *Sic*, f. ministrans. *Sion*, f. Ierusalem, vel Ecclesia.

Firmatusum, i. firmiter mansi. *Similiter*, pro, præterea.

16. *Radicaui*, i. radices egi. *In parte*, i. forte. *Hæreditas*, pro, quæ est hæreditas. *Plenitudine*, i. pleno cœtu.
17. *Cedrus*, iunge cum, in *Libano*. *Sion* per *U* sin dicitur, & *Hermon* vide Deut. 4. hic Græc *Hermon*.
18. *Palma*, iunge cum, in *Cades*. *Cades*, pro, Engadi, seu Gadi, quæ prope Ierico, Græc. *Gaddi*.
19. *Platanus*, iunge cum, iuxta aquam. *In plateis*, i. vijs latis, seu palam.
20. *Aromatizans*, i. fragrans. *Vngula*, genus aromatis, quod Exod. 30. dicitur onyx, i. vnguis. *Gutta*, f. ex myrrhæ frutice fluens. dicitur & stacte.
21. *Libanus*, i. thus. *Non incisus*, Græci atomum dicunt. Vide Plin. lib. 12. cap 14. *Vaporaui*, i. repleui odore. *Misum*, i. adulteratum mistione aliqua.
23. *Fructus*, pro, fructusque. *Honestatis*, i. diuitiarum, Græc. *πλοῦτος*.
25. *Virtutis*, i. fortitudinis.
26. *Generationibus*, i. fructibus.
28. *Mea*, q. d. sapientum.
30. *In me*, i. me iuuante.
32. *Hæc*, f. præstat. *Testamentum*, i. pactum.
33. *Iustitiarum*, pro, iustitiarum, f. faciendarum. *Hæreditatem*, f. promissit, si illa seruarent. *Promissiones*, i. promissa, f. se daturum.
34. *Posuit*, i. statuit, f. Deus.
35. *Implet*, i. facit abundare.
- Phison*, i. Ganges. *Nouorum*, i. nouarum frugum.
36. *Sensum*, i. intelligentiam.
37. *Assistens*, f. cum copia aquarum spiritualium.
- Geon*, i. Nilus.
38. *Perficit*, i. facit. *Infirmior*, f. animus.
39. *A mari*, i. plusquam mare. *Eius*, f. sapientiæ.
- In abyssu*, pro, velut Abyssus, i. profundissimum.
14. *Fluuus Dyorix* i. fossa à fluuio diducta. *Paradiso*, q. d. à Deo.
42. *Inebriabo*, i. irrigabo.
43. *Appropinquauit*, & c. i. mari similis factus est.
44. *Antelucanum*, i. diluculum, f. quod paulatim crescit. *Longinquum*, i. remotas gentes.
45. *Inferiores*, & c. f. limbum, quo Christus descendit, vel quasi dicat terram, quo descendit carnem sumpturus. *Dormientes*, i. mortuos, f. corpore, vel anima per peccatum.
46. *Quasi prophetiam*, q. d. reuelatam. *Desinam*, i. confundere. *Sanctum*, f. vitæ æternæ.

CAP. XXV.

3. **A** *Ggrauor anima*, i. indigne fero vitam.
6. *Caniciei*, i. senibus. *Presbyterii*, i. senibus. *re-*peritio.
8. *Corona*, i. ornamentum.
9. *Insuspicabilia cordis*, i. de quibus nemo male suspicetur, seu sentiat. *In lingua*, i. modo meo, seu vt potero eloqui.
10. *Inimicorum*, f. spiritualium.
16. *Adglutinandum*, & c. q. d. coniunctum est cum Dei timore, f. ex utroque nascitur Dei dilectio.

17. *Omni*,

17. *Omnia*, i. summa. Id videtur decimum, nisi diuidas, sapientiam, & scientiam; tunc enim erit timor Domini.

18. *Et omnem*, &c. q. d. omnem molestiam feras potius, quam tristitiam, & omne malum potius, quam malitiam mulieris.

20. *Obductum*, i. inductam afflictionem. *Et non*, pro, potius quam.

21. *Vindictam*, s. in te factam.

23. *Quam*, pro, potius quam.

24. *Tanquam ursus*, s. in dignabunda. *Saccum*, s. plena malitia, vel horrida.

25. *Modicum*, s. celans animi moerorem præ pudore.

26. *Breuis*, i. parua. *Super malitiam*, pro, præ malitia. *Sors*, &c. q. d. experiantur id peccatores, seu obueniat eis talis sors.

28. *Et non* pro, ne forte. *In specie*, i. conspecta forma.

29. *Irreuerentia*, i. probrum, seu impudentia.

Confusio, i. pudor, s. viro suo.

31. *Mulier nequam*, s. ista tria facit.

32. *Debiles*, s. facit, q. d. despondere animum.

Beatificat, i. honorat, Græc. consolatur.

34. *Exitum*, scil. per foramen aliquod sub alioquin effundentur tota. *Veniam*, Græc. libertatem. *Prodeundi*, s. pro suo arbitratu.

35. *Ad manum tuam*, i. prope te, seu te ducente.

Confundet, i. pudefaciet.

36. *A carnibus tuis*, à corpore tuo, seu à te.

Abscinde, i. dimitte, dabo libello repudii, vel thoro separa. *Abutatur te*, i. tua patientia, & lenitate.

CAP. XXVI.

1. *D*uplex, q. d. diutius viuet.

2. *Fortis*, s. animo. *In pace*, pro, pace.

3. *Pars*, i. sors, seu hæreditas. *Parte*, i. sorte.

4. *Diuitis*, &c. q. d. siue vir diues sit, siue pauper, lætus erit tali vxore.

5. *Facies*, s. in vultu solet apparere timor.

6. *Delaturam*, i. prodicionem, seu infamiam. *Populi*, s. furentis.

7. *Omnia*, s. hæc.

8. *Dolor*, pro, at dolor. *Id quartum est*.

9. *Communicans*, i. dicens, s. quæ de viro suspicatur.

10. *Mouetur*, adeoque & boues turbat & opus.

Ita, s. inquieta est *Scorpionem*, q. d. læditur.

Ira magna, pro, iram magnam affert.

12. *Fornicatio*, i. impudicitia.

13. *Non auertente se*, i. curiosa.

14. *Irreuerentia*, i. impudentia. *Te neglexerit*, i. tua monita contempserit.

15. *Os aperiet*, &c. honeste describit turpem actum.

16. *Ossa*, i. corpus.

17. *Datum*, i. donum.

18. *Immutatio*, i. pretium, seu quicquam quo commutetur. *Anima*, s. talis.

21. *Altissimis*, s. cœlis. *Species*, i. pulchritudo.

22. *Et species*, pro, sic & species.

23. *Columna*, pro sicut columnæ. *Et pedes*, pro, sic & pedes, i. crura. *Stabilis*, i. constantis.

24. *Fundamenta*, pro, sicut fundamenta.

Æterna, i. firmissima.

27. *Romphaam*, i. gladium, q. d. punitionem.

28. *Species*, i. rerum genera. *Negligentia*, s. recti, Græc. delicto. *Labiorum*, s. mendacis.

CAP. XXVII.

1. *O*culum, i. mentem, s. à recto.

2. *Angustiabitur*, i. premetur, s. contrahens.

3. *Conteretur*, i. consumetur, s. cessabit.

Cum delinquente, scil. in morte, vel q. d. comprimetur inquam, delictum, & delinquens: vt sit explicatio præcedentis. Sit autem compressio vi quadam, & lædit & ipsa negotiatio velut impellit in peccatum, & animæ nocet.

4. *Instanter*, i. diligenter, seu continenter.

5. *Aporia*, i. perplexitas, seu defectus, s. mistæ sunt dubiis hominum ratiocinationes.

7. *Rusticatio*, i. cultus. *Verbum*, scil. producitur velut fructus.

8. *Sermonem*, s. eius perspectum. *Tentatio*, i. exploratio, s. proditur cuiusq; mens verbis.

9. *Poderem*, i. togam. *Agnitionis*, i. iudicij Dei.

10. *Veritas*, i. iustitia. *Reuertetur*, q. d. ad illos accedit, cumque illis manet.

13. *Tempori*, i. opportunitati, s. cum poterunt capere. *Cogitantium*, i. prudentium.

14. *In delictis*, s. lætantur, cum malefecerint.

15. *Obturbatio aurium*, q. dicat, ferri à piis auribus non potest.

16. *Auditus grauis*, pro, auditui molesta.

17. *Fidem*, s. quam dederat de tacendo.

Ad animum suum i. vt optat.

18. *Fide*, i. fidelitate.

19. *Non persequeris*, q. dicat, fugiet te, nec assequeris illum.

20. *Sic &*, pro, seu, vt continetur cum sequentibus, vel q. d. perinde est, ac perdere amicitiam.

23. *Et maledicti*, &c. q. si ei fecisses iniuriam, posset reconciliari; at non item si reuelasti secretum eius.

24. *Mysteria*, i. arcana. *Desperatio est*, q. d. desperata est reconciliatio tanta est infelicitas proditoris.

25. *Annuens*, s. simulando amicitiam. *Abijcet*, i. remouebit ab ea cogitatione.

26. *Condulcabit*, i. dulciter loquetur.

Pernuertet, i. murabit. *Scandalum*, q. dicat, ex verbis tuis quæret tibi perniciem.

27. *Odiui*, &c. q. d. nihil æque odi ac talem.

28. *Diuidet vulnera*, q. d. ipsum vulnerabit.

29. *Statuit*, s. vt ei noceat.

31. *Illis*, pro, illis.

33. *Continens*, i. retinens, q. d. illis obnoxius.

CAP. XXVIII.

1. *A* Domino, &c. q. d. à Deo punietur. *Seruans seruabit*; i. diligenter obseruabit, s. vt puniat.

2. *Soluentur*, Græc. peccata tua soluentur, i. remittentur.

7. *Tabitudo*, i. corruptio. *Eius*, s. inimicitia, q. d. obediendi iracundia suæ.

9. *Testamentum*, i. pactum, s. præcepta. *Despice*, i. dissimula, & ignosce.

10. *Lite*,

10. *Lite*, i. contentione.
 12. *Virtutem*, i. potentiam *Substantiam*, i. diuitias, f. potentes, & diuites facile irascuntur.
 13. *Festinatium*, i. precipitanter susceptum. *Testificans*, f. inique, vel quæ minatur alteri malum.
 14. *Veraque*, &c. q. d. potest homo iram accendere, & extinguere.
 16. *Tertius*, i. detrahens. No. quod Chald. in prouerbis pro detractore, & susurrone, solet vertere, linguam tertiam: forte quia tertius est, vni apud alterum detrahens.
 19. *Viratus*, pro, viriles, seu fortes. *Eiecit*, f. domo.
Laboribus i. rebus labore partis.
 20. *Respicit illam*, i. illi deditus est.
 21. *Comminuet ossa*, q. d. multo peius lædit.
 22. *Quasi*, pro, vt.
 23. *Tectus*, i. defensus, seu tutus q. d. qui longe ab ea est, nec cum illa quicquam habet commercij.
 25. *Inferus*, i. mors seu sepulcrum.
 26. *Permanebit*, f. diu impunita. vel q. d. non manebit apud iustos.
 29. *Confla*, f. vt ex eis facias stateram, & frænos.
Stateram, f. ad ea prius ponderanda quam efferas.
Rectos, i. qui regant.

CAP. XXIX.

1. **F**oeneratur, pro, velut mutuum dat, f. reddendum à Deo, vel, q. d. qui dat eleemosynam, multo magis dabit mutuum. *Manu*, i. operibus.
 2. *Redde*, f. mutuum ab eo tibi datum.
 3. *Confirma verbum*, i. promissum imple.
 4. *Quasi inuentionem*, &c. q. d. mutuum non reddunt, quasi esset res inuenta.
 6. *Murmurationum*, i. dantia occasionem murmurandi. *Tempus*, f. non esse oportunitum.
 7. *Auersabitur*, q. d. tergiuersabitur, seu repugnabit. *Solidi*, i. integræ summæ, quod vulgo capitale dicitur. *Illud*, f. quod retinet, vel totum debitum, q. d. ita nolunt soluere, quasi reperissent.
 8. *Sin autem*, pro, vel etiam vel, quod si non, q. d. si vero soluat, tamen illum reddit sibi inimicum.
Gratis, i. sine causa.
 10. *Timuerunt*, sub. & ideo dare mutuum noluerunt.
 11. *Super*, &c. q. d. age fortiter, & ei qui eget, da, & ignosce, si non possit reddere *Trahas*, i. differas dare, vel opprimas non valentem soluere.
 13. *Perde*, i. expende, seu da non recuperaturus.
Perditionem, f. animæ tuæ, i. perniciem vel, q. d. vt pereat sine fructu.
 14. *Pone*, &c. q. d. expende iuxta Dei præcepta: vel magnum puta thesaurum, facere Dei præcepta.
 15. *In corde*, q. d. faciens illum tibi amicum, vel illum consolans. *Exorabit*, f. à Deo liberationem.
 16. *Super*, i. plusquam.
 19. *Eidem*, i. sponsonem. *Confusionem*, i. pudorem. *Derelinquet*, i. deseret, f. eum, cui promisit. *Sibi*, abundat, more Hebræo.
 20. *Dedit animam*, i. se periculo exposuit.
 21. *Repromissorem*, i. fideiussorem.
 21. *Adscribit*, q. d. vult de illius bonis solui suū debitū.

23. *Repromittit de*, i. fideiubet pro. *Perdiderit*, f. ille, pro quo promisit. *Reuerentiam*, i. pudorem.
 24. *Nequissima*, i. infelicitate succedens. *Dirigentes*, i. recte, & prospere agentes, Græc. diuites.
 25. *Gyrans*, i. versans.
 26. *Nequam*, i. infelicem, f. quia cogitur soluere pro principali, cuius se fecit fideiussorem. *Agere*, f. negotia etiam aliena. *Iudicium*, i. litem.
 27. *Recupera*, q. d. adiua. *Incidas*, f. eius causa in periculum.
 28. *Initium*, i. caput, seu summa, ἀρχή.
 29. *In peregre*, i. apud alienos.
 30. *Pro magno*, i. velut si magnum esset. *Peregrinationis*, i. quod accidit peregrinantibus.
 31. *Nequam*, i. misera.
 32. *Hospitabitur*, &c. q. d. etiam qui hospitio excipit, multa cogitur ferre molestia, vel si hospitio exceptus es, cogeris vicissim excipere cum molestia.
 33. *Ceteros*, f. meos socios.
 34. *Exi*, subaudi, audies in domo aliena exceptus. *A facie honoris*, i. aduentu honoratorum. *Necessitudine*, i. necessitate, f. excipiendi amicum. *Factus est*, pro excipiendus est.
 25. *Corruptio*, f. dicendo, Abi domo. *Fœneratoris*, i. mutuum dantis.

CAP. XXX.

1. **N**ouissime, i. senectute, pater filium videns benemoratū vel q. d. tandem, f. filius sic correctus. *Palpet*, f. filius mendicans, vel vagabundus.
 3. *Zelum*, i. iram, vel inuidiam.
 7. *Colligabit*, f. pater. *Sua*, i. filiorum, q. d. medebitur ipsorum corruptis moribus. *Vocem*, i. rumorem de illorum improbitate sparsum.
 8. *Remissus*, i. dissolutus, seu sine disciplina.
 9. *Lacta*, &c. q. d. si blandiaris, sic se geret, vt timeas ei.
 10. *Obstupescant*, f. præ dolore, q. d. præ mœrore obmutescas, vel des pœnas, & crucieris, nec possis corrigere: qui comedit acerba, non potest alia comedere, datque erroris pœnas.
 11. *Despicias*, i. corrigere negligas.
 12. *Induret*, i. durus euadet.
 13. *Operare in illo*, i. operam pone diligentem in eo docendo. *Offendas*, i. incidas, q. d. ne forte turpiter agat.
 14. *Malitia*, i. ægritudine, vel vitiiis.
 15. *Census*, i. diuitiæ.
 16. *Gaudium*, f. ex bona conscientia.
 17. *Æterna*, f. per mortem.
 18. *Bona*, &c. q. d. perinde sunt avaro diuitiæ, vt mortuo epulæ.
 19. *Effugatur*, i. longe est, q. d. nihil ei profunt diuitiæ. *Mercedes iniquitatis*, i. quod meretur eius iniquitas, f. vt frui non possit iis, quæ possidet.
 21. *Suspirans*, f. quia non potest quod optat.
 22. *In consilio tuo*, i. dum deliberas de aliquo.
 23. *Iucunditas*, f. in rebus bonis. *Sanctitatis*, i. sanctus. *Longauitas*, i. vitam producit.
 24. *Eius*, f. animæ, vel Dei.

26. *Zelus*, i. indignatio, vel inuidia. *Cogitatus*, i. sollicitudo.

27. *Splendidum*, sc. Dei luce. *Bonum in epulis*, &c. i. bene cibis vitur, sc. non parce, vt auari, sed liberaliter & diligenter familiam alit.

CAP. XXXI.

1. *Honestatis*, i. quam diuitiæ afferunt. *Cogitatus*, i. sollicitudo.

2. *Præscientia*, i. prouidendi in futurum. *Sensum*, i. mentem, sc. interdum à recto.

3. *Et in requie*, &c. q. d. etiam dormiens cogitat de diuitijs.

4. *In diminutione*, &c. q. d. etiam victum minuens, vt possit ditescere.

5. *Iustificabitur*, i. liber erit peccato. *Consumptionem*, i. perditionem.

6. *Caui*, i. incommoda & pericula. *In specie*, i. ob pulchritudinem, sc. qua sunt decepti.

7. *Sacrificantium*, sc. auro est enim auaritia Idololatria quædam. *Deperiet*, i. peribit. *Græc. capietur*.

13. *Simul a*, & sub. potero indulgere genio.

14. *Nequam*, sc. eius, qui inuitauit, forte enim ægre fert sua consumi. *Ab omni facie sua*, i. effuse, q. dolere solet maxime, cum alij lætantur. *Viderit aliquem*, sc. lætari, vel te suauiter vefci.

16. *Inuidia*, sc. oculi nequam. *Contaminatus*, i. notatus, vel affectus, seu laceratus.

17. *Comprimaris*, i. replearis.

20. *Disciplina*, q. d. modestiæ, quam disciplina docet.

23. *Infrunito*, i. impudenti, seu intemperanti, q. d. torquent illum.

25. *Coactus*, i. grauatus.

26. *Inuenies*, i. vera esse.

27. *Velox*, i. diligens. *Omnis non*, i. nulla, sc. vere, q. d. raro ægrotabis.

28. *Splendidum*, i. liberalem. *Veritatem*, i. probitatis.

Fidele, i. certum, seu stabile.

29. *Pane*, pro, in pane, q. d. in dando cibum. *Verum est*, q. d. & merito quidem vituperatur talis.

30. *In vino*, pro, vinum.

31. *Arguet*, i. ostendet.

32. *Æqua*, i. æquabilis, seu commoda.

33. *Vine*, sub. nisi mors.

38. *Irritationem*, sc. animi.

40. *Imprudens offensio*, i. facit imprudentem offendere, seu per imprudentiam.

41. *In iucunditate*, i. dum potando hilarescit.

42. *Repetendo* sc. si quid debet. Importunum id tali tempore.

CAP. XXXII.

2. *Consile*, q. d. dum poteris sedere, seu quiescere, cum illorum curam habueris; vt statim explicat.

3. *Recumbe*, i. quiesce. *Gratia*, i. gratiosum, seu decorum. *Dignationem*, i. dignitatem. *Corrogationis*, i. ob operam tuam.

5. *Primum verbum*, q. d. in primis vero. *Diligenti scientiam*, i. discendi cupidus. *Muscam*, i. concentum, q. d. ordinem, i. procedito ordine in differendo, vel de musica honesta loquitur, solita in conuiujs adhiberi.

7. *Comparatio*, i. concentus.

8. *Signum*, i. sigillum.

9. *Reuerentia*, i. pudore, sc. modestia. *Bona gratia*, i. beneuolentia.

11. *Se bis*, &c. q. d. Ne responde, nisi bis rogatus.

Habeat caput, q. d. summatim dic, sc. pauca prudenter.

14. *Grandinem*, Græc. tonitruum, q. d. vt tonitru cum fulgure excipitur, ita verecundia cum beneuolentia.

15. *Te irrecis*, i. impediatis, seu intrices, vel legendum, tertrices, i. tertricus sis & tardus. *Prior*, pro, primum, i. ante omnia. *Domum*, i. conscientiam. *Auocare*, sc. à tumultib. *Lude*, i. recreare spiritualiter.

16. *Age*, &c. q. d. meditare, vt soles. *Et non*, &c. q. d. idq. pure, & humiliter.

17. *Uer*, pro, in. *nebriantem*, i. implentem.

19. *Insidiose*, i. fecte, Græc. simulate. *Scandalizabitur ab ea*, i. offender in illa, q. d. potius damnum referet, quam lucrum.

20. *Inuinent*, &c. q. d. recte iudicabunt. *Iustitias*, i. bona opera.

21. *Comparisonem*, i. consentaneam sibi defensionem, vel exemplum similium hominum.

22. *Disperdet*, i. despiciet, seu negliget. *Alienos*, sc. à consilio. *Timorem*, pro, timore.

23. *Cum eo*, pro, secum. *Suis*, &c. q. d. in ijs, quæ sectatur, temeritatis arguetur.

25. *Anima tua*, i. tibi.

26. *Attende*, i. caue, sc. ne quid, te fallentes, mali agant.

27. *Ex fide anima*, i. conscientiæ fide informata.

28. *Minorabitur*, i. egebit.

CAP. XXXIII.

1. *Iustitias*, i. bona opera.

3. *Fidelis*, scil. conseruans illum, & vere præmium suo tempore dandum promittens.

4. *Interrogationem*, &c. q. d. qui sibi propõsitam interrogationem declarat, eo ipso viam parat responsioni, & libenter ab eo, qui se rogauit, audietur, & disciplinate respondet.

5. *Quasi rota*, &c. sc. huc illuc voluitur desideriis, & imaginationibus.

6. *Sic & amicus subannator*, hæc per parenthesis legenda. est autem sensus: Vt equus ad missarius hinnit, non gratia sedentis, sed equæ visæ; ita fictus amicus blauditur, non amici causa, sed commodi sui.

7. *Et iterum*, pro, itemque. *Annuus*, sc. solaris, maior lunari. *A sole*, sc. causa est, vel à solene?

9. *Immutauit*, i. varie disposuit. *Celebrauerunt*, sc. homines. *Ad horam*, i. certo seu præfixito tempore.

10. *Ipsis*, sc. diebus. *Dierum*, sc. communium, seu non festorum. *Solo*, i. humo.

11. *Disciplina Domini*, pro, sapientiæ suæ. *Vias*, i. viuendi rationem. multiplex enim hæc in hominibus Aug. tamen id ad Simplicium ad mortalitatem refert, ab omnibus per peccatum contractam.

12. *Sanctificauit*, sc. faciens sacerdotes, vel sanctos.

Maledixit, sc. peccatores. *Conuertit*, &c. pro euertit, separans ab alijs, Græc. euertit illos à sedibus suis.

14. *Via eius*, i. figuli actiones, sc. circa vasa. *Reddet*, sc. Deus. *Iudicium*, sc. iustum.

15. *Duo & duo*, q. d. bina quæq; vbi, s. vnum alteri oppositum.
 20. *Multeri*, i. vxori. *Possessionem*, i. opes. *Depreceris*, s. re-
 petens. *Illis*, s. quæ dedisti.
 21. *Immutabit*, pro, immutet, sc. ab eo, quod proxime
 docui. *Caro*, i. homo.
 23. *Præcellens*, q. d. stude excellere.
 25. *Disciplina*, i. correctio, seu castigatio.
 26. *Operatur*, &c. q. d. etiam castigatus quæret ab ope-
 re quiescere, quid si laxes disciplinam? haud dubie quæ-
 ret libertatem, seu fugiet.
 28. *Maluolo*, i. malitioso.
 30. *Non amplifcet*, &c. q. d. nequemquam multum
 graues, sed cum iudicio.
 31. *Sanguine animæ*, i. multo labore, & sudore parta pe-
 cunia.
 33. *Extollens*, pro, tollens se, s. abiens. *Quarar*, s. de illo,
 q. d. qui possit indicare vbi sit.

CAP. XXXIV.

1. **M**endacium, pro, mendax, i. falsa.
Viro insensato, pro, viri insensati.
 2. *Visa*, i. somnia, seu visiones.
 3. *Hoc secundum hoc*, i. repræsentatio quædam per simi-
 litudinem. *Ante faciem* &c. q. d. vt accidit in speculo, vbi
 ante faciem, &c.
 5. *Malifacientium*, i. iniquorum.
 6. *Parturientes*, q. d. cum desiderio proferendi, vel cum
 molestia quadam.
 7. *Exciderunt*, s. bono, vel spe sua.
 8. *Sine mendacio*, &c. q. d. non est opus istis mendacijs
 ad obseruandam Dei legem. *Complanabitur*, i. explicabi-
 tur, s. sine istis visionibus.
 9. *Intellectum*, i. res intellectu dignas.
 10. *In multis factus*, i. multa expertus. *Malitiam*, i. ma-
 litie cognitionem, seu astutiam.
 11. *Implanatus*, i. deceptus. *Nequitia*, i. nequitie cogni-
 tione, s. calliditate.
 12. *Enarrando*, i. mihi narrata. *Verborum*, i. rerum.
 13. *Horum*, s. quæ vidi, & expertus sum.
 14. *Quaritur*, s. à Deo, & defenditur, Græc. viuet.
Respectu illius, i. Deo respiciente.
 18. *Quem*, s. Deum.
 19. *Potentia*, i. potens. *Virtutis*, i. forte. *Meridiani*, scil.
 æstus.
 20. *Deprecatio*, i. reconciliatio, vel depulsio, Græc. cu-
 stodia, s. custodit, ne offendas, vel ignoscit. *Casus*, i. ne
 cadas, vel si cecideris.
 21. *Subsannationes*, sub, potius sunt, i. irrisiones.
 22. *Solus*, s. sufficit, vel quæritur, *Sustinentibus*, i. expe-
 ctantibus.
 25. *Homo sanguinis*, i. homicida.
 26. *In sudore*, pro, sudore partum, vel sudanti, s. merce-
 nario.
 28. *Quid prodest*, i. quis fructus?
 30. *Baptizatur à mortuo*, i. lauatur ob tactum mortui.
 31. *In peccatis*, i. ob peccata.

CAP. XXXV.

Multi licet oblationem, i. multum orat.

3. *Et propitiationem*, &c. q. d. & recedere ab iniustitia
 est sacrificare ob propitiationem peccatorum, & pro his
 deprecari.
 4. *Retribuet*, pro, qui retribuit, q. d. qui benefacit, est
 sicut qui offert Deo similam.
 7. *Omnia*, s. quæ de Dei oblationibus sunt instituta.
 8. *Impinguat*, &c. q. d. acceptatur à Deo tanquam
 pinguis.
 9. *Memoriam*, i. recordari.
 10. *Bono*, i. læto. *Minuas*, i. omittas offerre.
 11. *Sanctifica*, i. offer, seu consecra Deo.
 12. *Donatum eius*, i. quod dedit tibi. *Bono*, i. læto.
Adinventionem, &c. q. d. inueni quod des, vel da quod
 inuenerit manus tua, i. quod poteris.
 13. *Septies tantum*, i. multo plus.
 14. *Praua*, i. de male acquisitis.
 15. *Inspicere* i. attendere, q. d. offerre. *Gloria*, i. respectus,
 seu acceptio, etiam si gloriosa sit.
 16. *In pauperem*, i. contra pauperem, q. d. non placatur
 donis diuitis qui pauperem læsit.
 18. *Super*, i. contra. *Deducentem eas*, i. cogentem flere.
 19. *Delectabitur*, q. d. libenter exaudiet. Complur. non
 delectabitur, q. d. displicebit ei iniuria, quæ flere facit.
 20. *Adorat*, i. colit. *In oblatione*, i. libenter.
 21. *Consolabitur*, i. quiescet.
 22. *Elongabit*, i. diu differet. *Patientiam*. Vide Luca 18.
Ipforum, s. iniquorum.
 23. *Pleitudinem*, i. multitudinem. *Contribulet*, i. con-
 terat.
 24. *Adæ*, i. hominis.
 26. *Speciosa*, i. pulchra, & grata.

CAP. XXXVI.

3. **A**lleua, i. eleua. *Alienas*, s. à te per infidelitatem.
 4. *Sanctificatus es*, i. ostendisti sanctitatem tuam,
 & potentiam.
 6. *Immuta*, i. ede alia, vel q. d. muta per miracula, re-
 rum ordinem.
 7. *Dextrum*. Loquitur more hominum, qui præcipue
 dextero brachio vtuntur.
 9. *Extolle*, pro, tolle, vel q. d. sublatum deice.
 10. *Festina*, i. accelera, s. ad punitionem. *Fini*, s. desti-
 nati malis, Græc. iræ. *Enarrant*, s. homines.
 11. *Saluatur*, i. euaserit, seu fugerit, vel qui hic non pu-
 nitur. *Pessimant*, i. pessime tractant.
 13. *Hæreditabis*, i. possidebis velut hæreditatem.
 14. *Super quam*, &c. i. quæ dicitur populus tuus, seu quæ
 te colit. *Coquaſti*, i. comparasti, sc. Exod. 4. vel habuisti
 loco primogeniti.
 15. *Sanctificationis tuæ*, i. vbi coleris. *Requies tua*, q. d. vbi
 peculiariter habitas.
 16. *Virtutibus tuis*, i. operibus tuæ potentie.
 17. *Creatura*, s. peculiare, seu cliente. *Suscita*, i. imple.
Preces, s. pro aduentu Messie.
 18. *Sustinentibus*, i. patienter expectantibus.
Prophetia, s. qui eam dandam prædixerunt. *Fidelis*, i.
 veraces.
 19. *Benedictionem*, i. vt benedicens optabat. Vide
 Num.

Num. *Conſpector*, &c. q. d. cui omnia ſæcula nota, & ſubiecta.

20. *Et eſt*, pro, ſed eſt.

21. *Fera*, i. venationis. *Senſatum*, ſ. deprehendit ſtatim

23. *Excipiet*, ſ. in maritum, q. d. non valde examinant ſæminæ, quibus nubant. *Et eſt*, &c. q. d. at videndum diligenter viro, qualem ducat.

24. *Species*, i. pulchritudo. *Et ſuper*, &c. q. d. eique ſuper omnia alia placet.

25. *Si eſt*, i. quod ſi vxori ineſt. *Curationis*, ſ. iræ & trititæ, curarumque mariti. *Eſt &*, pro, & eſt. *Secundum*, &c. q. d. feliciffimus eſt omnium hominum.

26. *Secundum illum*, i. ſimile illi. Vide Gen. 2.

Vt requies, pro, quietis.

27. *Egens*, ſ. vir adiutorio, & ſolatio.

28. *Credit*, pro, fidat. *N. dum*, i. fixam habitationem. *Obſcurauerit*, i. nox aduenerit. *Succinctus*, i. expeditus.

C A P. XXXVII.

1. *A Micitiam copulauit*, i. amicus ſum.

2. *Ineſt*, ſ. in eo, quod ſequitur.

3. *Opraſumptio*, &c. q. d. oſcelus, Græc. o cogitatio praua. *Cooperire*, i. vt cooperias.

Aridam, i. terram. *Illius*, ſ. ſodalis.

4. *Sodalis*, ſ. fallax. *Oblectationibus*, ſ. proſperitatis.

5. *Hoſtem*, ſ. amici. *Accipiet*, ſ. cauſa ventris.

7. *Cum eo*, Græc. cum eo, cui ſuſpectus ſis. *Zelantibus*, i. inuidentibus.

8. *Omnia*, ſ. talis. *In ſemetipſo*, i. in propriam vtilitatem.

9. *Cogitabit*, ſ. ſuam vtilitatem.

10. *Sudem*, q. d. impedimentum, ſeu offenſionem, ſ. contra te.

11. *Traſta*, i. conſulta Ironice loquitur, q. d. ſi traſtes, operam perdes. *Æmulatur*, i. zelotypia perſequitur, ſ. de pellice.

12. *Traiectione*, i. permutatione, ſc. dicetis, quod in rem ſuam ei videatur eſſe. non quid conueniat.

14. *Non attendas*, &c. q. d. Ironice loquebar, non enim tales conſulendi.

16. *Secundum animam tuam*, i. tibi conformis, ſeu amicitia iuncta. *Qui cum titubaueris in tenebris*, i. offenderis, condoleat tibi.

17. *Cor*, &c. i. prudentem virum adhibe tibi.

Plures, i. potius.

18. *Quam*, pro, pluſquam.

20. *Verbum verax*, i. rectum conſilium.

21. *Verbum nequam*, i. prauum conſilium. *Immutabit*, ſ. à bono in malum. *Ex quo*, ſ. corde.

Partes, i. differentiæ. *Vita*, hæc præmium boni.

Mors, hæc mali. *Dominatrix*, i. gubernatrix, q. d. multum illa pendent ex lingua.

22. *Suauis*, i. indulgens ſ. non facit, quæ alios docet.

23. *Defraudabitur*, i. ſucceſſibus carebit.

24. *Defraudatus*, i. priuatus.

25. *Senſus*, i. mentis.

26. *Fidales*, i. ſtabiles.

28. *Viri*, i. cuiuſque. *Numero*, ſ. certo, vel paruo. *Israel*, q. d. populi fidelis. *Innumerabiles*, ſ. æterna vita.

30. *Tenta*, i. explora. *Nequam*, ſ. prauo aliquo deſiderio. *Poteſtatem*, q. d. coerce.

31. *Placet*, pro, placere debet.

32. *Omni*, pro, vlla. *Omnem*, pro, vllam.

34. *Adiciet*, i. producet.

C A P. XXXVIII.

1. *A Rege*, pro, à Rege etiam. *Donationem*, i. remunerationem Græc. gloriam.

6. *Ad agnitionem*, &c. i. vt ab hominibus agnoſceretur, eiſque ſeruiret. *Illorum*, ſ. medicamentorum.

Honorari, i. vt honoretur, ſeu glorificetur.

7. *Pigmenta*, i. confectiones ex diuerſis ſpeciebus.

Non conſummabuntur, &c. q. d. non ſunt ſufficientia ad pacem, & ſanitatem mundi, niſi Deus adiuuet.

Pax Dei, pro, proſperitas, ſeu ſanitas à Deo eſt.

10. *Manus*, i. opera.

11. *Suauitatem*, i. gratam Deo oblationem, ſeu thus.

Memoriam, ſ. offertur in memoriam beneficiorum Dei. *Impingua*, i. pinguem offer. *Da*, pro, da etiam, q. d. ne negligas medici operam.

13. *Illorum*, ſ. medicorum. *Incurras*, pro, incurrere te ſit neceſſe.

14. *Requiem*, ſ. quam efficere ſtudent in ægroto.

Illorum, ſ. ægrotorum, q. d. vt poſſint cum cæteris ſanis conuerſari.

15. *Incitat*, &c. ſ. accidunt morbi ob peccata.

16. *In*, pro, ſuper. *Dura*, i. acerba. *Iudicium*, i. morem.

17. *Delaturam*, q. d. ne quis calumnietur, quod illum oderis, ſi non fleas. *Triftitiam*, ſ. ne tibi noceat.

18. *Detractionem*, id ſupra vocauit delaturam.

19. *Cooperit*, i. obruit, ſeu opprimit. *Fleſcit*, q. d. incuruat.

20. *Abductione*, pro, obductione (i. plaga) ſic enim ſupra, ſæpe vertit verbum Græcum. *Subſtantia inopis*, i. vita afflicti. *Secundum cor eius*, q. d. ex corde pendet, ſ. miſerum eſt, ſe animo ex cruciare ſine vllò fructu.

22. *Conuerſio*, i. reditus ad vitam. *Huius*, ſ. mortuo.

Peffimaba, i. lædes, ſ. nimia triftitia.

23. *Memoriſto*, verba mortui ad viuum. *Hodie*, i. paulo poſt.

24. *In requie*, i. cum decumbit moriturus, vel vbi requieuit. *Requieſcere*, i. ceſſare, q. d. auerte mentem ab ea cogitatione. *Illum*, ſ. ante mortem, vel te ob illum mortuum triftem, Græc. ſuper illo.

25. *Vacuitatu*, i. otij. *Actu*, i. negotiis.

26. *Iaculo*, ſ. in cuius cuspide eſt ſtimulus.

27. *Vigilia*, i. vigilantis ſtudium.

28. *Similitudinem*, i. expreſſionem.

29. *Concertatur*, i. conflictatur.

30. *Innouat*, i. ſubinde ferit. *Contra ſimilitudinem*, q. d. ſubinde aſpicit typum vaſis formandi, quem ante ſe habet.

32. *Innumera*, i. multiplex, ſeu aſſidua.

33. *Virtutem ſuam*, i. ſe, ſeu pectus.

34. *Linitionem*, ſc. quæ ſolet adiungi, vaſi ad ornamentum. *Fornacem*, ſ. qua vaſa coquenda.

37. *Inhabitabunt*, ſ. homines. *Eccleſiam*, i. congregationem ſapientum, vbi de rebus grauibus conſulatur. *Transilient*, ſ. tales artifices.

38. *Testamentum*, i. decretum. *Palam facient*, i. declarabunt. *Disciplinam*, i. doctrinam.

Iudicium, i. ius, seu iuris prudentiam. *Parabolis*, i. sententiis reconditis, s. proferendis.

39. *Æui*, i. seculi, seu mundi. *Confirmabunt*, s. arte sua. *Deprecatio*, s. ad Deum, vt adiuuet. *Accommodantes*, s. operi, q. d. intenti, *Conquirentes*, i. studentes.

C A P. XXXIX.

2. **N**arrationem, pro, enarrationem, seu explicationem. *Versutias*, i. argutias, seu obscuritates. *Parabolarum*, i. sententiarum reconditarum, s. scripturæ, vt quidam volunt *Introibit*, i. penetrabit.

3. *Occulta*, &c. repetitio more scripturæ. *Conuersabitur*, pro, versabitur, q. d. studebit.

4. *Ministrabit*, i. aliquo publico munere fungetur.

5. *Pertransiet*, s. discendi causa. *Bona*, &c. i. prospera & aduersa. *Tentabit*, i. experietur.

9. *Tanquam imbres*, i. copiose.

10. *Ipse*, s. Deus. *Suis*, s. cordis penetralibus, vel suis, i. Dei q. d. arcana legis Dei consulet.

11. *Ipse*, s. sapiens. *Sua*, i. propriæ, vel suæ, pro, eius, s. Dei. *Testamenti*, i. pacti.

12. *Delebitur*, s. memoria eius.

13. *Requiritur*, i. celebrabitur.

14. *Gentes*, i. populi *Ecclesia*, i. fidelium cœtus.

15. *Mille*, s. imitatores, vel q. d. si diu vixerit, relinquet nomen, i. famam, plus quam mille alii. *Requieuerit*, s. ipse per mortem, vel cesset eius fama. *Proderit*, q. d. illi profuerit, vita, quam agit.

16. *Consiliabor*, &c. i. consilia dando edisseram. *Vt furor*, &c. q. d. vehementer ad dicendum impellor.

17. *In voce*, i. loquens. *Dicit*, s. sapientia. *Fructus*, pro, filii.

18. *Libanus*, i. thus.

19. *Florete*, pro, producite. *In gratiam*, pro, cum gratia *Canticum*, pro, cantico, s. Deum.

22. *Verbo*, i. præcepto, seu imperio. *Stetit*, s. in mari rubro, & Iordane. *Exceptoria*, q. d. ita retenta aqua velut in vase.

23. *Placor*, i. placabilitas, seu favor. *Minoratio*, i. defectus. *Ipsius*, i. ab ipso data, s. Dei perfecta sunt opera.

24. *Carnis*, i. hominis.

26. *Dicere*, i. cur quis dicat, s. de Dei operibus.

Quid est, pro, quorsum. *Quærentur*, q. d. suum habent vsum requisitum, seu necessarium.

28. *Cataclysmus*, i. diluuium. *Hereditabit*, i. possidebit.

29. *Directæ*, q. d. conformes, s. sanctis fauet, malos punit, vel sanctis placent, malis sunt offensiones. i. displicent.

30. *Bona, & mala*, s. bona, si velint mala, quia præuisi peccaturi, Græce mala.

31. *Initium*, i. caput, seu summa. *ἄρχη*, q. d. hæc præcipue necessaria.

33. *Confirmauerunt*, pro constanter exequuntur.

Tormenta, i. flagella. *Consummationis*, s. mundi, vel q. d. cum Deus statuit aliquem perdere. *Confundent*, pro, effundent; vel cum confusione, seu perturbatione exequuntur.

37. *Epulabuntur*, i. delectabuntur. *In necessitate*, i. cum opus erit.

38. *Confirmatus*, s. in eo quod sequitur.

39. *Hora sua*, i. tempore suo.

40. *Nequius*, q. d. nullum habet vsum. *Comprobabuntur*, s. bona esse, & vtilia.

41. *Nomen Domini*, pro, Dominum.

C A P. XL.

1. **O**ccupatio, i. molestia. *Creata*, pro, destinata, seu iniecta, s. ob peccatum. *Iugum*, i. pondus. *Mactrem*, s. terram.

2. *Cogitationes*, s. plenæ cutis. *Adinventiones expectationis*, i. designationes rerum expectatarum.

Finitio, i. obitus.

3. *Apræsidente*, &c. q. d. nemo est liber dictis molestis.

7. *Furor*, i. indignatio. *Zelus*, i. æmulatio, seu inuidia.

Tumultus, i. perturbatio. *Fluctuatio*, i. perplexitas.

5. *Refectio*, i. quietis. *Scientiam*, i. cognitionem q. d. perturbat imaginationem.

6. *Modicum*, &c. q. d. fere nihil quiescit. *Respectus*, Græc. speculæ, q. d. tanquam si vigilet.

7. *Tanquam*, &c. q. d. interdum sibi videtur bellum fugere, seu periculum aliquod. *Salutus sua*, i. cum saluus esset in lecto. *Admirans*, &c. q. d. miratur se timuisse, cum nihil esset timendum.

8. *Carne*, i. animante, s. id accidit. *Septuplum*, i. multo magis.

9. *Adhuc*, i. præterea. *Mors*, i. pestis. *Sanguis*, i. cædes. *Romphaa*, i. gladius.

11. *In mare*, s. vnde procedunt.

12. *Munus*, s. datum ad corrumpendum.

Fides, i. veritas.

13. *Substantia*, i. opes. *Tonitruum*, s. quod paulo post cessat.

14. *In aperiendo*, &c. i. ad breue tempus. *Latabitur*, s. iniquus. *In Consummatione*, &c. i. tandem deficient.

15. *Nepotes*, i. posterii. *Et radices*, &c. q. d. orti ex immundis. *Super*, pro, velut super, q. d. non firmiter fixæ. *Sonant*, s. vento concussæ.

16. *Super*, pro, velut super, i. iuxta, q. d. vt solent viridia prope aquas, quæ parum durant. *Fœnum*, i. herbam.

17. *Gratia*, i. benignitas, seu beneficentia. *Paradisus in benedictionibus*, pro, paradisi fructus. *In saculo*, pro, in sæculum.

18. *Sibi sufficientis*, i. sua sorte contenti. *Condulcabitur*, i. dulcis est.

19. *Ædificatio*, pro, & ædificatio, q. d. duo hæc celebre nomen faciunt. *Hanc*, pro, hoc, i. hæc.

22. *Gratiam*, i. venustatem. *Stationes*, i. plantationes, seu segetes.

23. *Conuenientes*, s. grati sunt inuicem, seu delectant.

25. *Est constitutio pedum*, i. firmant, seu stabiliunt hominem. *Benedictum*, i. probatum.

26. *Virtutes*, i. vires.

27. *Minoratio*, i. defectus, seu inopia. *Adiutorium*, s. aliud, q. d. satis per se adiuuat.

28. *Et Super*, pro, quem super, q. d. magnifice opertus, i. ornatus, s. Paradisus, vel timor.

29. *Indigeas*, Græc. mendices, s. ex ignauia, q. d. para tibi vnde viuas. ne cogaris alienam mensam adire.

Indigere, Græc. mendicare, s. ex inertia.

30. *In cogitatione victus*, pro, vitæ, q. d. non est cogitanda, seu habenda pro vita.

31. *Custodiet se*, i. cauebit à tali vita.

32. *Imprudens*, Græc. imprudentis. *Condulcabitur*, i. dulcis erit, q. d. laudabitur. *Inopia*, Græc. mendicitas.

Ignis, s. fames; non enim semper est qui alat.

CAP. XLI.

2. **Q**uæto i. libero curis. *Directa*, i. prospera.

Cibum, s. cum voluptate.

3. *Iudicium*, i. mos, seu lex. *Minoratur*, i. deficitur.

Defectio atate, i. decrepito.

4. *Incredibili*, i. non credenti, est id senum, quod sæpe decepti sint.

5. *Iudicium*, i. morem. *Carni*, i. homini, s. vt moriatur.

6. *Anni*, sub. his contentus esto.

7. *Inferno*, i. morte, q. d. non est, quod tempore mortis quis queratur se parum vixisse.

8. *Conuersantur*, s. libenter, velut amici.

9. *Semine*, i. posteritate.

12. *In maledictione*, &c. q. d. maledicta natiuitas vestra ob talem, s. scelerum. vel pro, in maledictionem, s. peccatorum. *Pars*, i. portio, s. in supplicio.

13. *Maledictio*, s. peccato.

14. *In corpore*, i. ob corporis mortem.

Nomen autem, &c. q. d. at etiam nomen, & non solum vita peribit.

16. *Numerus*, i. paucitas.

17. *In pace*, i. cum animi tranquillitate. *Enim*, pro, autem.

19. *Reueremini*, &c. q. d. pudeat vos horum, quæ iam dicam.

20. *Reuerentiam* i. pudorem, Græc. verecundiam, q. d. non omnis verecundia approbatur. *Beneplacent in fide*, i. probantur vere, seu merito, q. d. sunt quæ merito improbentur.

21. *A patre*, i. coram patre. seu ex reuerentia in patrem.

24. *De furto*, id coniungendum proxime præcedentibus, q. d. vbi habitas, ne fureris. *Veritate*, &c. q. d. Itemque ob Dei veritatem, & legem prohibentem iniustitiã omnem. *Discubitu*, s. immodesto, Græc. discubitu super cubitum. *In panibus*, i. cibo capiendo.

Offuscatione, i. perperam descripta ratione.

25. *Silentio*, s. non resalutando. *Cognati*, pro, à cognato.

26. *Partem*, s. suam alicui.

27. *Scruteri*, i. sollicitus ad malum.

28. *Improprietii*, q. d. ne improprietes eis.

CAP. XLII.

1. **D**uplices, i. iteres, sc. referendo quod audisti secretum.

Hu, s. quæ statim dicam, q. d. ne de iis erubescas.

2. *Testamento*, i. pacto, s. seruando. *De iudicio*, pro, in iudicio. *Iustificare*, s. caue.

3. *Verbo*, i. salutatione. *Datione*, i. diuisione, s. facienda fideliter.

4. *Acquisitione*, s. iusta.

5. *Corruptione*, i. iniustitia, sc. vitanda. *Sanguinare*, i. cruentare flagellis.

6. *Signum*, q. d. notanda, vt caueatur, vel claudenda, & obliuanda. *Claude*, s. ne quis furetur.

8. *Iudicantur*, i. condemnantur, vel accusantur, q. d. id nec faciendum, nec permittendū. *Probabilis*, i. probatus.

9. *Abcondita*, &c. q. d. oportet illum clam vigilare, & obseruare eius actus. *Adulta*, q. d. ne nimis progredia tur ætate. quod 1. Cor. 7. vocat Paulus superadultam. *Viro*, i. marito. *Odibilis* s. ob multam ætatem.

10. *Paternis*, s. ædibus. *Transgrediatur*, i. peccet.

11. *Luxuriosam*, i. ad lasciuia pronam. *A detractio*, i. ob detractioem. *Obiectione*, s. criminis, q. d. exprobratione.

12. *Omni* pro, vlli. *In specie*, i. ob pulchritudinem, q. d. ne curiose aspicias cuiusquam pulchritudinem.

Iniquitas, i. est peccatum.

14. *Melior*, &c. q. d. minus periculosum castitati, conuersari cum malo homine, quam cum bona femina. *Et mulier*, &c. q. d. nam mulier facile inducit in pudorem ob peccatum, vel infamiam.

15. *In sermonibus Domini*, i. diuinis verbis.

17. *Stabiliri*, i. vt esset stabilia. Complut. stabilis.

18. *Abyssum*, i. profunda quæque. *In astutia*, &c. q. d. omnes eorum astutias nouit.

19. *In signum aui*, i. temporum signa.

Vestigia, i. ea per quæ possint deprehendi.

21. *Decorauit*, i. ornauit.

22. *Nec adiectum*, &c. q. d. Deo nihil accrescit, aut deficit vnquam. vel, Dei operibus nihil addi aut demi potest, ita sunt perfecta.

23. *Desiderabilia*, i. amabilia, seu iucunda. *Tanquam scintilla qua*, Græc. vsque ad scintillam, i. minimum quid operum Dei, q. d. relucet eius potentia & sapientia etiam in rebus minimis.

24. *Viuunt*, i. vigent. *In omni necessitate*, i. cum opus est.

25. *Deesse*, s. in mundo rerum necessariarum.

26. *Vniuscuiusq*, s. rei.

CAP. XLIII.

1. **A**ltitudinis, &c. pro, ex altitudine firmamenti. *Eius*, s. apparet. *In visione gloria*, pro, gloriosa cõspicitur. 2. *Sol in aspectu*, &c. & cum aspicitur: & in ortu, & in exitu, i. occasu, Dei gloriam declarat. *Vas*, i. instrumentum.

3. *Sustinere*, i. subsistere. *Fornacem*, &c. q. d. fornacis instar ardorem continet.

4. *Triplaciter*, pro, valde, seu vehementer. *Exufflans*, i. emittens.

5. *Sermonibus*, i. præcepto.

6. *Omnibus*, s. gentibus, vel mutationibus suis.

Æui, i. temporis.

7. *Festi*, s. Neomeniæ, & Paschæ. *In consummatione*, i. cum perfecta, seu plena fuerit.

8. *Nomen*, s. Hebraice. Tareach enim Heb. mensis, & luna. nam Hebræis à luna mensis incipit: vtuntur enim mensibus lunaribus. *Consummatione*, i. plenilunio.

9. *Vas castrorum*, i. velut instrumenta bellica, s. stellæ ipsæ.

11. *Verbis sancti*, i. Dei præcepto. *Ad iudicium*, i. imperium, s. exequendum.

13. *Gyrauit*, i. cinxit, s. Deus. *Gloria sua*, i. glorioso, seu ostendente Dei gloriam. *Aperuerunt*, i. extenderunt, vt solent quæ aperiuntur. seu explicantur.

14. *Acceleravit*, i. celeriter solet mittere, s. Deus. *Iudicii sui*, i. imperio suo seu, pro suo arbitratu.
 15. *Thesauri*, s. pluviae grandinis, &c.
Commouebuntur, s. terramotu. vide Psal. 103.
In voluntate eius, i. cum vult. *Verberavit*, i. terruit.
Spiritus, i. venti.
 19. *Avis*, i. avium multitudo. *Deponens*, s. se in terram.
Demergens, i. demittens se, s. in terram.
 21. *Gelu*, i. pruinam. *Tribuli*, s. spinarum cacumina, & lignorum, ea aspergi solent.
 22. *Crystallus*, i. glacies. *Requiescet*, s. glacies. *Se aqua*, pro, aquas.
 23. *Montes*, i. montium herbas. *Ignem*, pro, ignis.
 24. *Medicina*, i. remedium. *Omnium*, s. in commodorum gelu. *Nebula*, s. calidæ; nam tempore calido dissolvitur gelu. *Ab ardore veniente*, i. ob aduentum caloris. *Humilem efficit*, i. dissolvit. *Eum*, s. frigidum ventum.
 25. *In sermone*, i. præcepto. *Eius*, s. toris, vel ardoris, vel Iesu. *Siluit*, i. cessat. *Abyssum*, i. mare in illa (s. Abyssio) insulas, *ὡς αὐτῇ νῆος*.
 27. *Creatura*, i. creatio, vel natura.
 28. *Ipsam*, s. Deum. *Confirmatus est*, &c. q. d. consequitur quidque suum tandem procedendo finem.
Sermone, i. præcepto.
 29. *Consummatio*, &c. i. summa verborum. *In omnibus*, Græc. omnia.
 30. *Gloriantes*, pro, glorificantes, s. Deum. *Ad quid*, pro, quid tandem.
 32. *Superualebit*, i. excelsit.
 34. *Replemini virtute*, q. d. sumite vires.
 35. *Ab initio*, s. in se ipso.

CAP. XLIV.

- I. **G**eneratione, i. ætate.
 1. *Fecit*, Græc. fecit in eis.
 3. *Potestatibus*, Græc. regnis. *Prophetis*, Græc. in prophetiis. Vide cap. 46. *Dignitatem*, pro, secundum dignitatem.
 4. *Præsentis*, s. illo tempore.
Verba, i. præcepta.
 5. *Peritia*, Græc. disciplina. *Carmina*, i. cantica, seu laudes.
 6. *Pulchritudinis*, q. d. decori, s. in Dei cultu. *Pacificantes*, i. pacifice agentes.
 5. *Generationibus*, i. ætatibus.
 8. *Nomen*, i. rationem, seu causam, s. etiam ipsi.
Eorum, pro, suas.
 9. *Sunt*, s. alii, vt infideles, seu iniqui.
 10. *Misericordia*, pro, milericordes.
 12. *Testamentis*, i. Dei fœdere, q. d. servavit Deus cum illis quod Patribus ipsorum promiserat in fœdere.
 16. *Det*, i. prædicet, s. cum redibit.
 17. *Reconciliatio*, q. d. Deo est conciliatus, seu gratus fuit tempore diluvii.
 18. *Dimissum*, i. servatum, *Reliquum terra*, pro, reliqui homines, seu hominum reliquæ.
 19. *Testamenta sæculi*, i. fœdus æternum. *Omnis caro*, pro vllum animal, seu vllus homo.
 20. *Testamento*, i. pacto, s. de circumcissione.
 21. *Crescere*, pro, cresciturum.

23. *A mari*, s. occidentali, quod magnum solet vocari. *Mare*, s. mortuum. *Flumine*, s. Euphrate.
Terra, s. Palæstinæ.
 25. *Benedictionem*, &c. i. omnes gentes in ipso, seu eius semine benedicendas. *Testamentum*, i. pactum.
Caput, s. cum ei apparuit in summitate scalæ, Gen. 28.
 26. *Agnovit*, s. favens. *Partem*, s. cuique tribui suam.
 27. *Homines*, Græc. hominem, s. Moysen. *Carnis*, i. hominis.

CAP. XLV.

- I. **I**n benedictionem, i. cum laude.
 2. *Sanctorum*, pro, sanctis. *Monstra placavit*, q. d. ad eius preces fecit cessare plagas Ægypti.
 3. *Regum*, pro, Regis, s. Pharaonis. *Iussit illi*, i. dedit præcepta, s. in Sinai. *Ostendit*, s. in Sinai. *Gloriam suam*, i. se, specie quadam gloriosa.
 4. *Fide*, i. fidelitate in Deū. *Lenitate*, i. mansuetudine.
 5. *elegit*, s. in ducem populi. *Carne*, i. homine.
Auduit, &c. Græc. audire fecit eum vocem tuam.
 6. *Coram*, i. in præsentia sua, s. loquens cum illo facie ad faciem. *Disciplina*, i. mores instituentem.
Suum, s. Dei. *Iudicia*, i. præcepta.
 7. *Sibi*, pro, ei, s. in faciendo miracula.
 8. *Testamentum*, i. pactum, s. de sacerdotio perpetuo. *Beatificavit in gloria*, i. mirifice glorificavit.
 9. *Iustitia*, i. iustitiam significante. *Stolam gloria*, i. gloriosam vestem. *Vasis virtutis*, q. d. instrumentis potentibus, i. vestibus miris, quibus eius auctoritas declarabatur.
 10. *Circum pedes* i. vestem talarem.
 11. *Memoriam*, s. Dei.
 12. *Stolam*, s. rationale. *Iudicio & veritate*. Alludit ad Vrim & Thummim.
 13. *In memoriam*, Vide Exod. 28.
 14. *Corona*, s. lamina cingens frontem. *Mitram*, i. Cidarim, seu Tiaram. *Signo sanctitatis*, s. insculptum erat in lamina, Sanctitas Domino. *Gloria*, &c. q. d. ornamentum honorificum, artificiosum, & intuentium oculos valde oblectans.
 15. *Ad originem*, pro, ab origine, s. mundi.
 18. *Complevit*, i. consecrauit, ita vocat scriptura consecrare. quod impleantur, i. perficiantur manus ad offerendum, vel quia in ipsa consecratione implebantur manus sacerdotum muneribus, quæ Deo offerrent.
 19. *Testamentum*, i. pactum. *Glorificare*, pro, benedicere.
 20. *In memoriam placare*, i. vt memor Deus placaretur.
 21. *Potestatem*, s. docendi, & interpretandi. *Testamentis iudiciorum*, pro, pactis, & præceptis, seu præceptis restantibus Dei voluntatem.
Testimonia, i. præcepta.
 22. *Alieni*, s. ad quos sacerdotium non pertinebat.
 24. *Monstra*, i. prodigia, seu mira iudicia, & insolita.
 25. *Addidit*, s. miraculo florentis virgæ.
 27. *Ipsa*, s. Deus.
 28. *Tertius*, s. à Moysen & Aaron. *Imitando*, Græc. zelando, q. d. dum zelaret ipse.
 29. *Stare*, pro dum stare. *Reverentia*, i. pudore, s. dum illum

illum pueret fornicationis populi cum Madianitidib.

30. *Pacis*, i. de prosperitate. *Principem sanctorum*, sc. sacerorum, vel sacerdotum, i. summum sacerdotem, sc. esse.

31. *Et testamentum*, pro, sicut testamentum, q. d. sicut & Dauidi promisit regnum perpetuum.

Daret, sc. Pontifex *iudicare*, sc. Regem, *ipsorum*, i. populi. *In gentem*, pro, in gente, seu generatione

CAP. XLVI.

1. **I**N *Prophetis*, pro, in prophetia, seu munere prophetico, sc. omnia agebat secundum diuinam reuelationem. Vide sup. cap. 44. *Nomen*, sc. Iosue saluator interpretatur.

2. *In salutem*, i. ad seruandum in bello.

3. *Romphaas*, Græc. romphæam, i. gladium, sc. dimicando, vel hastam. vt alludat ad id, de quo Ios. 8. cum hastam eleuauit.

4. *Dominus*, sc. per ipsum, Græc. Domini

5. *Iracundia*, sc. contra hostes. *Impeditus*, i. detentus.

6. *In saxis*, sc. adiuuans illum proiectis saxis. *Fortis*, genitius est.

7. *Descensu*, sc. Bethoron.

8. *Potentes*, sc. hostes, q. d. fugauit.

9. *Misericordiam*, i. beneficium. *Stare*, sc. persuadens, vel, q. d. stando contra populum rebellantem.

Gentem, sc. Iudaicam.

10. *Constituti*, i. existentes, q. d. cum duo soli essent, vel iunge cum, inducere. *Illos*, i. reliquum populum.

13. *Suo nomine*, iunge cū, vt sit, q. d. nominatim cuiusq; eorum celebris est memoria.

14. *Pullulent*, i. suo tempore resurgant.

15. *Ad filios*, pro, ad filios vsque.

16. *Renouauit*, i. nouum instituit. *Imperium*, sc. regium. *Principes*, sc. Saul & Dauid.

17. *Congregationem*, Græc. synagogam. *Vidit*, i. agnouit. *Deus*, Græc. Dominus, q. d. respexit Deus Iacob, sc. adiuuit. *Fide*, i. fidelitate, sc. in Deum.

19. *Virs*, sc. ipse Samuelis.

22. *Saculi*, i. ætatis *Christi*, i. vncti, sc. Regis Saul.

Omni carni, i. vilo homine.

23. *Regi*, sc. Saul. *De terra*, sc. ascendere visus Pythonissæ. Hic apparet fuisse vere Samuelem, & non dæmonem Samuelis specie. *Delere*, pro, delendum, sc. bello. *Gentis*, sc. Iudaicæ. Vide 1. Reg. 18.

CAP. XLVII.

2. **C**Arne, sc. sacrificij Adeps in Dei honorem comburebatur.

3. *Lusit*, i. velut ludens leonem interfecit, & vsurum.

4. *Gente*, sc. sua.

5. *Exultationem Golia*, i. exultantem Goliath.

6. *Cornu*, i. potentiam & gloriam.

7. *Decem millibus*. Alludit ad illud: Percussit Dauid decem millia, 1. Reg. 18. *Glorificauit*, sc. populus.

Benedictionibus Domini, i. laudibus magnis. *Gloria*, i. gloriosam, sc. diadema regium,

8. *Cornu*, i. potentia.

9. *Confessionem sancto*, i. laudem Deo. *In verbo gloria*, i. glorificans, sc. ipsum.

11. *Contra*, i. ante.

12. *Vsq; in*, & c. i. dum vixit, vel dum viuerent.

Amplificarent, i. celebrarent.

13. *Testamentum*, i. pactum.

14. *Illum*, sc. Dauid. *Deiecit*, sc. Deus.

15. *Suo*, i. Dei. *Sanctitatem*, i. sanctum templum.

16. *Retexit*, pro, texit, i. operuit, sc. more fluuij, sapientia.

17. *Comparisonibus*, i. parabolis.

18. *Dilectis*, sc. Deo. Videtur alludere ad nomē Iedidiah. Vide 2. Reg. 12.

19. *Nomine*, i. virtute, q. d. Deo iuuante.

20. *Complesti*, i. multiplicasti.

21. *Potestatem*, & c. q. d. abusus es potestate & libertate, cum posses corporis concupiscentias reprimere.

22. *Prophanasti*, i. cōtaminasti dedecore. *Inducere*, & c. q. d. ita vt Deus iratus filios tuos puniret, Regni parte priuans.

24. *Corrumpet*, i. destruet. *Electi*, sc. Dauid.

25. *Dedit reliquum*, i. reliquit aliquos.

27. *Gentis*, i. populi, sc. iuuenum. *Stultitiam*, sc. securum.

29. *Ieroboam*, sc. etiam auertit.

30. *Auerterunt*, i. expulerunt, sc. peccata.

31. *Quasinit*, sc. populus. *Defensio*, i. vindicta, sc. Dei.

Liberauit, scil. imponendo finem peccandi in ea regione.

CAP. XLVIII.

2. **P**Auci facti, i. consumpti. *Sustinere*, i. ferre, sc. nolebant obedire.

4. *Amplificatus*, i. magnificatus. *Similiter tibi*, i. vt tu.

6. *Deiecisti*, sc. prædicando. *Pernitiem*, i. interitum. Vide 3. Reg. 19. & 21. 4. Reg. 9. 2. Par. 21. *De lecto*, sc. prædixit non surrecturum Ochoziam.

7. *Iudicium*, sc. Dei, Græc. reprehensionem. *Defensionis*, i. ultionis.

8. *Vngis*, sc. per Eliseum Iehu. *Pœnitentiam*, Græc. retributionem, i. vindictam. Vide 3. Reg. 19. *Prophetas*, pro, Prophetam, sc. Eliseum.

10. *Scriptus*, q. d. de quo est scriptum. Vide Malac. ult. *Iudiciis temporum*, i. disposito à Deo, seu præfinito tempore. *Lenire*, pro quod sis leniturus.

Cor patris, & c. q. d. facere filios sentire idem quod Patres, sc. sancti.

11. *Decorati*, i. ornati, seu honestati.

12. *Vita viuimus*, & c. q. d. noti sumus solum dum viuimus.

13. *In Elseo completus*, pro, Eliseum repleuit.

14. *Verbum aliquod*, i. res vlla. *Prophetauit*, i. Prophetæ opus fecit, sc. mortuum suscitans.

15. *Monstra*, i. prodigia, seu miracula. *In morte*, i. instantem mortem.

23. *Commemoratus*, i. recordatus.

Purgauit, i. liberauit.

In manu, i. opera, seu prædicatione.

26. *Addidit*, sc. Deus, cum id per Isaiam prædixisset.

27. *Vidit*, sc. Isaias. *Vltima*, sc. Christi aduentum.

Consolatus, sc. prædicans liberandos è captiuitate, seu per Christum à peccatis.

In sempiternum, i. sæculi finem. Iunge cum sequentibus.

CAP. XLIX.

1. **I**n compositione, &c. pro, velut compositio odorifera, facta opere vnguentarii, q d suauissima.
2. *Vini*, i. lauto.
3. *In pœnitentia*, pro, ad pœnitentiam, i. vitæ reformationem per pœnitentiam.
4. *Ipsius*, pro, suum.
5. *Præter*, sub. fere. Nam fuerunt & alii quidam etiam boni: vel intellige iuxta sequentem notationem.
Peccatum, s. idololatriæ; vel potius, quod excelsa non abstulerunt.
7. *Dederunt*, i. meruerunt, vt daretur.
8. *Incenderunt*, sc. alienigenæ. *In manu*, i. prophetante, seu iuxta prophetiam.
9. *Euertere*, i. ad evertendum. Vide Ier. 1. *Eruiere*, pro, ad diruendum.
10. *Conspectum*, i. visionem.
11. *Imbre*, i. sub imbris figura. Vide Ezech. 13. & 18.
Benefacere, &c. q. d. etiam meminit prosperitatis dandæ bonis à Deo. Vide Ezech. 18. & 33.
Ostenderunt, s. per opera.
12. *Pullulent*, q d. reuirescent resurgendo.
- Redemerunt*, i. seruauerunt se, pro, illum. *Fide virtutis*, pro fide, & virtute.
13. *Amplificemus*, i. celebremus. *Signum*, i. ornamentum.
17. *Qui natus est homo*, pro, quis hominum natus ei similis?
18. *Visitata*, i. habita eorum ratio, vt transportarentur. *Prophetauerunt*, pro, prophetata sunt, scil. transportanda.
19. *In origine*, pro, velut origo, i. omnium principium, s. excellit.

CAP. L.

1. **S**imon. Dicitur is fuisse tempore Ptolomæi Philadelphi.
2. *Duplex*, &c. q d. cum templum repararet.
3. *Emanauerunt*, apparet istum fodisse puteos ad aque copiam, forte prope templum.
5. *Domus*, i. templi.
8. *Gloria*, i. splendida eius fulgore. *Thus redolens*, i. arbor thuris odorem emittens.
11. *Pullulans*, i. emittens ramos, seu flores. *Stolam gloria*, i. vestem splendidam. *In consummatione virtutis*, i. perfecte, s. omnibus vestibus sacerdotalibus.
12. *Gloriam dedit*, &c. q d. decorabat sanctas vestes, quibus erat amictus.
13. *Partes*, s. sacrificiorum.

15. *Consummatione*, i. perfecto munere. *Amplificare*, i. perficere, Græc ornare.
18. *In memoriam*, s. vt Deus populi recordaretur.
20. *Amplificauerunt*, s. Dei laudes.
21. *Honor*, i. cultus.
22. *In omnem*, pro super omnem, s. vt benediceret.
24. *Plus*, i. p. iolix.
26. *Credere*, s. det. *Sui*, s. Israelis, Græc. nostris.
27. *Gens*, i. digna gentis nomine, s. Samaritani conflati ex variis gentibus. Vide 4. Reg. 17.
28. *Sichimis*, s. Samaritani.
29. *Renouauit*, s. scribendo.
31. *Vestigium eius*, s. q. d. ambulat in luce Dei.

CAP. LI.

1. **C**onfitebor, i. laudabo, seu celebrabo.
3. *Perditione*, i. morte.
4. *Astaniū*, s. contra me. Apparet fuisse per calumniam accusatum.
6. *Flamma*, i. tribulationis vndiq; opprimentis.
- Æstuat*, i. combustus.
7. *Altitudine*, i. profunditate. *Inferi*, i. sepulcri, q. d. à periculo mortis manifesto.
9. *Inferno deorsum*, s. limbo.
10. *Circumdederunt*, s. aduersarii.
11. *Memoratus*, i. recordatus. *Sunt*, i. adesse solent, sc. te inuocantibus.
13. *Exaltasti*, s. gloria. *Defluente*, i. faciente fluere & dilabi, vel q. d. vt à me dilaberetur, s. ne morerer.
14. *Patrem*, &c. Ecce personarum diuinarū distinctio.
15. *In Confessione*, i. confitendo.
16. *Perditione*, i. interitu.
18. *Oberrarem*, s. peccando, vel peregrinando.
19. *Effloruit*, vel vt effloret, s. in me.
21. *Modice*, i. paruo tempore, seu labore.
24. *Consiliatus sum*, i. decreui. *Illam*, i. eius præcepta. *Zelatus*, i. studiose secutus.
25. *In illa*, i. pro illa, s. obtinenda.
26. *Luxit*, i. splenduit.
27. *Agnitione*, pro, agnoscens, Græc. purgatione seu puritate.
28. *Possedi cor*, i. fact^o sum cordat^o. *derelinquar*, s. à Deo.
29. *Venter*, i. animus.
30. *Linguam*, s. eruditam. *Mercedem*, s. laboris mei.
32. *In his*, pro, de his. *Situnt*, q d. aridæ sunt, & sapientia indigent.
36. *In multo*, &c. pro, velut multum, &c.
37. *Misericordia*, i. benignitate, seu beneficentia.
38. *Ante tempus*, s. mercedis, vel q. d. mature.

ISAIA S.

CAP. I.

1. **V**isio, i. reuelatio, Chal. prophetia.
Amos, scil. fratris Amasie Regis Iuda.
Super, 70. contra. *Iudam & Ierusalem*, i. tribum Iuda & Benjamin.
2. *Enutruui*, 70. genui. *Spenerunt*,

- Chal. rebellauerunt contra.
3. *Præsepe Domini*, pro, Dominum præsepi, hypallage. *Me*, s. Dominum suum. *Non intellexit*, Chal. non intellexit vt conuerteretur ad timorem mei.
4. *Graui*, i. grauato, 70. pleno. *Nequam*, i. maligno. *Blasphemauerunt*, Heb. & 70. ad iracundiā puocauerunt.
5. *Super*

5. *Super quo*, pro, ad quid, q. d. frustra fecero. *Languidū*, s. morbo.

6. *A planta*, & c. Chal. à populo vsq; ad principes. *Tumens*, Heb. puiulenta, seu putrida.

7. *Deserta*, pro, deseretur. s. tempore captiuitatis Baby-
lonicæ, de hac enim sermo. *Deuorant*, pro, deuora-
bunt.

8. *Filia Sion*, i. Ierusalem Chal. Cetus Sion. *Quæ vasta-*
tur, pro, vastata, Chal. & 70. obsessa.

9. *Exercituum*, s. cœlestium, & terrestrium, seu Ange-
lorum, & hominum. *Semen*, i. aliquot superstites.

Similes, q. d. destructi penitus.

10. *Sodomorum*, s. similes.

11. *Quo*, q. d. quorsum offertis. *Plenus*, i. satur, q. dicat,
nauseam mihi pariunt. *Nolui*, pro, nolo, q. d. non mihi
placeat.

12. *Cum veneritis*, pro, venitis, 70. ne veniatis. *Vt am-*
bularetis, & c. q. dicat, nihil aliud facitis, quam calcare
atria.

13. *Iniqui*, pro, quia iniqui.

14. *Calendas*, Hebr. & 70. Neomenias, s. festa principij
eiusque mensis *Laborauis sustinens*, q. d. defessus sum fe-
rendo, 70. non amplius remittam peccata vestra.

15. *Sanguine*, i. homicidijs.

16. *Cogitationum*, Heb. & Chal. operū. *Quiescite*, i. de-
finite.

17. *Iudicium*, i. iuste agere.

18. *Arguite*, s. nisi fecero quod sequitur, Heb. & 70. dis-
ceptemus. *Vermiculus*, repetitio. idem enim est cocci-
neus color, & vermiculi. ex granis enim fiunt vermicu-
li, quorum sanguine color fit, qui vulgo, grana, dicitur,
s. à granis illis.

19. *Bona*, s. fructus.

21. *Quomodo*, admirantis. *Fidelis*, i. quæ olim fidem ser-
uabat. *Iudicij*, i. æquitatis, seu iustitiæ.

23. *Principes*, & c. explicatio præcedentis. *Infideles*, Heb.
contumaces, Chal. rebelles 70. inobedientes.

Retributiones, i. munera, vt sit repetitio, vel q. d. alter
alterum iuuat inique, vt ab illo vicissim inique iuuetur.
sic enim Chal. interpretatur. *Indicant*, i. ius reddunt.

24. *Heu*, 70. vix. *Consolabor*, s. sumpta vindicta.

25. *Excoquam*, i. purgabo more ignis. *Scoriam tuam*.
70. inobedientes, Chal. improbos tuos. *Omne stannum*
tuum, Chal. omnes peccatores tuos, 70. omnes iniquos
à te, & omnes superbos.

26. *Iusti*, Heb. & 70. iustitiæ.

27. *In iudicio*, Chal. cum factum fuerit in ea iudicium.
Iniustitia, 70. cum eleemosyna.

28. *Conteret*, s. Deus.

29. *Confundentur*, i. pudefient. *Ab idolis*, i. ob idola, sc.
quæ coluerant, nec potuerunt ab eis liberari.

Elegerat, s. ad colenda idola.

31. *Fauilla stuppæ*, Hebr. stuppæ, Chal. stuppæ lini. 70.
stipula stuppæ. *Vtrumque*, i. fortitudo, & opus, seu vt est
Heb. fortis, & operator 70. iniqui, & peccatores, Chal.
impij, & opera eorum praua.

C A P. II.

1. *Super Iuda*, 70. de Iudæa.

2. *Mons*, i. locus altissimus, s. dignitate.

Domus Domini, i. Ecclesiæ. *Omnes*, sc. ex omni natione
aliqui.

3. *Vias suas*, i. præcepta sua, Chald. vias, quæ rectæ sunt
coram eo. *Lex*, s. Euangelica.

4. *Arguet*, s. peccatorum. *Lanceas*, i. lancearum ferrum.
Ad prælum, q. d. erit summa pax per longum tempus, vel
semper secundum Christi legem. At sunt bella inter
Christianos. An secundum Christi legem?

6. *Repleti*, s. peccatis, Chal. repleta est terra idolis.

Olim, Chal. & 70. ab initio, q. d. vt eorum maiores.

Pueris alienis, i. filiis alienigenarum, q. d. contraxerunt
matrimonia cum alienigenis 70. multi filij alienigenæ
nati sunt eis, Chald. in legibus populorum ambulant.

Adhaferunt, s. coniugio, vel vitæ imitatione.

7. *Repleta est*, & c. q. d. cum rebus omnibus abundaret,
tamen idola coluerunt.

9. *Incuruauit se*, s. idolis, vel pro, incuruabitur, i. humi-
liabitur, s. a. Deo. Vide inf. *Ne ergo dimittas*, Hebr. & non
parces. *Fossa humo*, Heb. & Chal. puluere. 70. terra.

10. *A facie timoris*, i. ob timorem.

11. *Humiliati sunt*, pro, humiliabuntur.

Illa, s. punitionis Dei.

13. *Cedros*, & c. per hæc superbi, & obstinati intelligun-
tur.

16. *Tharssus*, 70. maris, Chald. totum versum sic vertit.
Super omnes habitantes in insulis maris, & morantes in
palatijs pulcherrimis.

19. *Voragines*, Chal. cauernas, 70. foramina.

22. *Quiescite*, & c. q. d. definite timere homines, & ma-
gnificere, qui etsi se per iram efferunt, & magni viden-
tur, tamen nihil sunt, sed Deum timete.

Excelsus 70. in quo, Chal. quasi nihilum.

C A P. III.

1. *Et fortem*, 70. & validam, Hebr. quidem est fœmi-
ninum.

2. *Ariolum*, Hebr. Chald. & 70. coniectorem, s. ex con-
iecturis futura prædicentem. *Senem*, i. longa experientia
doctos.

3. *Principem*, i. ducem. *Honorabilem vultu*, i. auctoritate
venerabilē, & gratiosum. *Prudentem eloquij mystici*, Heb.
dicendi peritum, Chald. prudentem in consilio 70. pru-
dentem auditorem.

4. *Effeminati*, Heb. paruuli, seu pueri, Chald. infirmi,
70. illudores.

5. *Corruet*, scil. vt fieri solet in seditione, & tumultu,
Chal. irruet.

6. *Domesticum* i. de domo, seu familia, 70. vel domesti-
cum. *Vestimentum tibi est*, i. bene es vestitus, seu vestibus
abundas. *Ruina*, i. calamitas, seu miseria, Chald. potestas.
Sub manu tua, q. d. fulciuentem domum vel ciuitatem.

7. *Non sum medicus*, i. non possum mederi tanto malo,
Chald. non sum sufficiens, vt sim princeps, 70. non ero
tuus princeps.

8. *Ruit*, & c. verba Prophetæ.

9. *Agnitio vultus*, & c. q. d. ex vultu eorum apparet qui
sint. *Eis*, i. contra eos, scil. testificans. *Re-d. ta sunt*, & c.
70. consuluerunt, seu consultauerunt consilium malum

E c. contra

contra se, dicentes: Alligemus iustum, quoniam inutilis nobis est: igitur fructus operum suorum comedent.

10. *Quoniam bene*, Chal. quod beatus est.

11. *In malum*, i. ledenti alios, Chal. quia opera eius mala sunt, 70. coniungunt cum sequentibus sic. Mala secundum opera manuum eius accidunt ei.

12. *Exauctores*, i. iniqui. *Viam gressuum tuorum*, i. vitæ tuæ rationem. *Dissipant*, i. perdunt, seu depravant, sc. faciunt peccare, 70. conturbant.

13. *Stat*, s. paratus, 70. constituetur.

14. *Cum senibus* &c. s. isti præcipue iudicandi, eos enim statim alloquitur.

15. *Commolitis*, i. cæditis, s. colaphis, vel comminuitis, 70. confunditis, s. pudore.

16. *Elevata*, s. superbia. *Filia*, de fœminis loquitur.

Nutibus oculorum, s. lascivis, Chal. stibio linitis oculis. *Plaudabant*, Chal. crinibus circumuolutis, 70. trahebant tunicas. *Composito gradu*, Chald. prouocantes, 70. ludeantes.

17. *Crinem*, i. pilos pudendorum, Hebr. pudenda, 70. turpitudinem, q. d. permittet ab hostibus violari.

18. *Illa*, s. ultionis, seu punitionis. *Lunulas*, i. ornamenta lunæ forma, 70. tunicas fimbriatas.

19. *Mitras*, i. vela capitis. *Discriminaria*, i. instrumenta quibus capillos discriminant, dicuntur etiam discernicula, à discernendo, i. separando. *Periscelides*, i. crurum ornamenta, Chal. pedum armillas.

22. *Mutatoria*, i. vestes pretiosas, sic dictas, quod aliis mutatis, seu depositis induantur celebrioribus diebus, seu cum procedendum est. *Linteamina*, 70. vestes per domum, i. ordinarias, seu quotidianas, s. quibus domi videntur.

23. *Sindones*, forte sudariola intelligit, *Theristra*, i. vestes subtiles æstiuas.

24. *Fascia pectorali*, i. linteo, quo fœminæ dorsum, & pectus tegunt, vt videre est Gen. 32.

26. *Mœrebunt*, &c. i. mœstiriam indicabunt, & luctum vel expriment videntibus desolationem, lacrymas.

Desolata, s. ciuibus spoliata. *Sedebit*, i. lugentium more.

C A P. IV.

1. *Septem*, i. plurimæ. *Mulier*, scil. viduæ. *Inuocetur*, 70. vocetur, q. d. esto vix noster, dicamurq; vxores tuæ. Significatur tot perituros Deo puniente, vt viduæ multæ vix sint inuenturæ virum vnum, cui earum aliqua nubere possit. *Opprobrium*, s. sterilitatis, aut cœlibatus.

2. *Die*, i. tempore, sc. post punitionem sequetur prosperitas spiritualis per Christum. *Germen Domini*, &c. Chal. Christus Domini, in gaudium & gloriam.

Fructus, s. Christus, repetitio est. *Terra*, sic dictum, terra nostra dabit fructum suum, Psal. 84.

3. *Sion*, Sion & Hierusalem nomine Ecclesia intelligitur. *Omnis qui*, pro, nempe omnis qui. *In vita*, i. in libro vitæ, 70. in vitam, Chal. ad vitam æternam.

4. *Si abluerit*, pro, cum abluerit, 70. quia abluet.

Filiarum, i. congregationis. *Sanguinem*, i. homicidia, per quæ reliqua peccata intelliguntur. *Iudici*, s. puniendo, vel in ipsis, vel in Christo, per cuius passionem iustificamur, adiuncta tamen etiam nostra cooperatione. *Ardoris*, i. caritatis & diuinæ & nostræ. Aug. 20. Giu. ca.

25. ad Purgatorium refert.

5. *Et creabit Dominus*, 70. & veniet (sc. Dominus) & erit. *Montis Sion*, i. Ecclesiæ. *Nubem per diem*, q. d. faciet cū Christianis spiritualiter quod olim fecit cum Iudæis corporaliter. *Et fumum*, q. d. densam nubem, Chal. & caliginem. *Gloriam*, i. gloriosos viros, s. sanctos, vel super omnem gloriam, i. gloriosissima, sc. protectio diuina erit.

C A P. V.

1. *Canticum*, s. mœstum. *Patruelis*, Chal. & 70. dilecti, q. d. canticum ipsius, seu de ipso, nempe de vinea sua, vt statim additur. *Vinea sua*, pro, de vinea sua. *Cornu*, i. colle excelso. Chal. monte excelso.

Filio olei, i. pingui, Chal. in terra pingui, 70. in loco pingui.

2. *Elegit*, pro, eiecit, q. d. purgauit eam lapidibus, vel lapidum materia cinxit, vt 70 interpretantur.

Electam, i. electis viribus. *Turrim*, Chal. sanctuarium. *Torcular*, Chal. altare. *Vuas*, Chal. opera bona.

Labruscas, Chal. opera iniqua.

4. *An quo*, Heb. cur, q. d. Dignumne fuit?

5. *Septem eius*, Chal. maiestatem meā. *Maceriam*, Chal. domum sanctuarij.

6. *Nubibus*, Chal. Prophetis. *Pluant imbrem*, Chal. prophetizant prophetiam.

7. *Germen eius delectabile*, Chal. plantatio lætitiæ eius, i. ei iucunda, 70. nouella plantatio dilecta.

Iudicium, i. quod iustum est. *Clamor*, s. oppressorum, vel q. d. clamant ad me iniustitiæ, Chald. multiplicans peccata.

8. *Terminum*, i. finem, q. d. sic vt omnia occuperis.

9. *Nisi fuerint*, &c. sub. ne mihi posthac credatis, aut quid simile, q. d. omnino erunt. Hebraismus est frequentissimus in scriptura; Latini dicunt. Dispercam, nisi, &c.

10. *Lagunculam*, Hebr. batum minima est liquidorum mensura: significatur ergo magna penuria vini & frumenti. *Triginta modij*, Heb. Chomer, Chal. corus.

Modios tres, Heb. Ephā. Chal. tria fata.

12. *Opus Domini*, i. quod Deus fieri præcipit, vel pauperes, Chal. legem Domini, s. fuit Dei manu scripta.

Manuum, Chal. potentia, q. d. non cogitatis, quantus Deus sit, & quam timendus, q. eius opera demonstrant.

13. *Ductus est*, pro, ducetur sic infra præterita pro futuris. *Scientiam*, i. Dei cognitionem, 70. quia non cognouerunt Dominum.

14. *Infernus*, i. sepulcrum, vel locus supplicij, q. d. pluri mi morientur, vel condemnabuntur. *Animam*, i. capacitatem, seu seipsum. *Termino*, i. fine, q. d. indefinenter, seu supra modum, 70. sine intermissione.

16. *Iudicio*, s. à se facto. *Sanctificabitur*, i. sanctus apparebit, 70. glorificabitur. *In iustitia*, s. quam exercebit.

17. *Agni*, Chal. iusti. *Ordinem*, q. d. quisq; loco suo, seu iuxta vocationem suam. *Et deserta*, &c. Chal. & substantias impiorum iusti possidebunt. *In funiculo vanitatis*, i. modis illicitis, 70. quasi funiculo longo.

18. *Vinculum*, pro, vinculo. *Plaustrum*, q. d. valido, tali iugum ligatur Chal. totum locum licet vertit. Vt qui incipiunt paulatim peccata, augentq; vt crescant & fortifientur vt vinculum plaustrum.

19. *Opus eius*, i. quod minatur, vel promittit.
Sancti, i. Dei, cuius sanctitatem Israel colit.
 20. *Malum bonum*, &c. Aug. Enchi. cap. 19 de rebus i-
 psis loquitur, inquit, non de hominibus
 22. *Miscendam*, i. propinandam vel infundendam, sc.
 in vas. vtrumque enim significat etiam miscere. Vide
 Prou 9. *Ebrietatem*, i. id quod inebriat, Hebr. & 70. si-
 ceram.
 23. *Aufertis*, s. condemnando.
 24. *Lingua*, i. flamma, quæ linguæ similis.
Calor flamma, Heb. paleam flamma, Chald. manipu-
 lum flamma. *Pulus*, Chal. fauilla. *Ascendet*, i. euanesceat.
Eloquium, i. præcepta. *Blasphemauerunt*, Heb. contem-
 pserunt, Chal. abominati sunt, 70. exacerbauerunt.
 25. *Conturbati sunt*, Chald. commoti sunt, q. d. tre-
 muerunt.
 26. *Signum*, i. vexillum. *Nationibus*, i. gentibus, sc. Ba-
 byloniis. *Sibilabit*, i. conuocabit Chal. clamabit.
De sinibus, q. d. à longe (distat enim procul à Ierusa-
 lem Babylonia) eos adducet.
 27. *Laborans*, i. defatigatus, Heb. & Chal. corruens.
In eo, s. exercitu, seu populo.
 29. *Leonis*, s. conspecta præda.
 30. *Sonabit*, s. Deus, vel exercitus ille. *Eum*, scil. popu-
 lum Iudæorum. *Eius*, pro, sua.

CAP. VI.

1. *Sedentem*, s. specie humana. *Ea*, quæ sub ipso, Hebr.
Simbria eius, s. oræ veitis, seu tapeti, infima, Chald.
 splendor gloriæ eius.
 2. *Illud*, s. folium. *Eius*, pro, suam quisque, s. non au-
 dens aspicere, vel eius, s. Dei, secundum Hier. epist. 142.
 Chal. duabus velabat vnusquisque faciem suam, vt non
 videret, & duabus velabat pedes suos, vt non videretur,
 & duabus ministrabat, Hieron. ait, faciem, & pedes Dei,
 quia nemo potest scire quid ante mundum fuerit, aut
 post mundum futurum sit, media tantum cognoscimus.
Volabant, s. parati ad Dei iussa.
 3. *Clamabant*, s. inuitando ad Dei laudem. *Gloria*, i.
 rebus Dei gloriam manifestantibus, & ad eum glorifi-
 candum excitantibus.
 4. *Commota*, 70. sublata, i. eleuata, vel loco mota.
Cardinum, i. postium. *A voc*, i. vi vocis.
Clamantis, 70. clamantium. *Fumo*, Chald. caliginē.
 Hier. ep. 150 errore & tenebris, verique ignorantia.
 5. *Tacuit*, s. non arguens libere delinquentem popu-
 lum, pudore vel timore perterritus. Hier. 2. cont. Pelag.
Pollutis labiis, i. in sermone peccauerat. Hier. ep. 142.
Vidi, Dicunt Iudæi ideo Isaiam interfectum, quia id
 dixit, cum Deus dicat: neminem se posse videre, & viue-
 re, Hier.
 6. *Calculus*, Heb. carbo. *Altari*, s. holocausti, quod in
 ea visione simul cum templo repræsentabatur.
 7. *Auferetur*, pro, sic erit ablata.
 8. *Nobis* Hier. ep. 143 indicatur, inquit, personarū di-
 uersitas sicut vnitatis diuinitatis in eo quod vnus loqui-
 tur.
 9. *Dices*, pro, dic. *Audite*, &c. pro, audietis quidem,
 sed noletis intelligere, Hier. audite audiendo, & ne in-
 telligatis, & videte videndo, & ne cognoscatis, q. d. au-

dietis, sed non intelligetis: videbitis, sed non cognosce-
 tis. Accidit id Iudæis tempore Christi. Chald. audientes
 audiunt & non intelligunt: & videntes vident, & nesci-
 unt: 70. auditu audietis, & non intelligetis; & videntes
 videbitis, & non cognoscetis.

10. *Excaca*, i. prædic excæcarum iri, Chald. infatua, 70.
 incrassatum est cor populi huius. & auribus suis graui-
 ter audierunt, & oculos suos clauferunt, ne forte vide-
 ant. &c. *Aggraua*, i. obtura implendo realiqua, vel ob-
 tunde.

11. *Vsq; quo*, s. tales erunt.

12. *Homines*, s. abductos in captiuitatem. *Qua derelicta*
fuerat, Chal. desolatio.

13. *Decimatio*, i. decima, q. d. reliquæ aliquæ superce-
 runt, Chal. relinqueretur vnus ex decem.

Conuertetur, s. ad Deum.

Ostensionem, s. latentis virtutis, vt solet in arboribus,
 quæ cadentibus foliis mortuæ videbantur, Chal. com-
 bustionem, 70. de prædationem, q. d. etiam si videantur
 perijisse, vt solent combusta, & de prædata, tamen reui-
 uiscent. Quidam ostensionem interpretantur desola-
 tionem, q. d. etiam illi pauci vastabuntur.

CAP. VII.

2. *Domui*, i. familiæ, q. d. Regi. *Requisiuit*, 70. consensit,
 Chal. coniuncta est, q. d. iniit Rex Syriæ sociera-
 tem cum Rege Israel. *Ephraim*, sic dicta Israel ab Iero-
 boam primo Rege, qui ex tribu Ephraim.

Eius, s. Regis, vel domus Dauid.

3. *Qui derelictus est Iasub*, Heb. Scar Iasub, quod Latine
 est, Reliquiæ conuertentur. *Superioris*, erat altera in-
 ferior. *Fullonis*, s. siccabantur illic panni aqua purgati.

4. *Sileas*, i. quiescas, q. d. bono animo esto. *Caudis*, i.
 extremitatibus.

6. *Suscitemus*, i. excitemus.

8. *Et caput*, pro, Rex. & *Damasci*, q. d. & non Ierusa-
 lem.

9. *Et caput*, q. d. cum tamen nunc sit caput. *Non perma-
 nebitis*, 70. non intelligetis.

11. *Signum*, s. in confirmationem dictorum. *Inferni*, q.
 d. deorsum quanquam id non est Heb. Chal. aut in 70.

12. *Non tentabo*, simulat religionem.

13. *Dauid*, 70. Iuda. *Molestos*, i. contemnendo.

Homnibus, Chal. Prophetis *Quia molesti estis*, pro, nisi
 etiam molesti sitis. *Deo*, s. non credendo, non fidendo,
 non obediendo.

14. *Propter hoc*, q. d. quia non facitis quod debetis, fa-
 ciet Deus quod se dignum est. *Vobis*, s. domui Dauid.

Signum, s. potentia suæ, bonitatis & misericordia.

Virgo, sic etiam Chald. & 70. Heb. חַלְמָה Halma, i.
 virgo abscondita. Vide Gen 24. & Hier. 1. cont. Iouin. &
 quidem Punica lingua, quæ ab Hebræa deducta est, vir-
 go Alma dicitur *Vocabitur*, Chal. vocabit, s. mater (non
 enim in terra patrem habebit) Heb. & 70. vocabis. s. tu
 mater: est enim Heb. persona fœminea.

15. *Butyrum*, & *mel*, i. cibos vscatos infantibus in Iu-
 dæa *Vt sciat*, pro, sciendo, vel quia sciet, Chald. donec
 sciat, 70. antequam sciat, q. d. antequam perueniat ad
 communem ætatem discretionis.

Ec 2

16. Ante-

16. *Antequam sciat*, &c. q. d. antequam nascatur Christus. *Derelinquetur*, s. desolata. *Terra*, s. Syria, & Samaria, seu Iuda. *Quam tu detestaris*, Chald. pro qua tu tribulationem pateris, 70. quam times, seu cui times, ex quibus videtur intelligenda terra Iuda. Id quod confirmant proxime sequentia. *A facie*, i. causa.

17. *Cum Rege*, coniunge cum, *adducet*, q. d. per Regem illum puniet, Heb. & 70. Regem, pro, nempe Regem, sc. Sennacherib.

18. *Sibilabit*, &c. q. d. vocabit Ægyptios & Assyrios, illi dicuntur muscæ, ob copiam; hi apes, quia fortiores.

20. *Conducta*, Chald. acuta, 70. inebriata. *In his*, pro, nempe in his i. per hos. *In Rege*, pro, nempe in Rege. *Pilos pedum*, i. pubem, sic aqua pedum dicitur vrina. Intellege vero per caput, & barbam, regem, & nobiles; reliquos per pubem.

21. *Homo*, i. quisque, vel aliquis. *Vaccam*, Chal. & 70. vitulam. *Boum*, s. filiam. *Duas*, s. solas.

22. *Relictus*, s. ab hostibus.

23. *Argenteis* Chal. drachmis argenti, 70. siclis, s. quæ tanti vendi possint. *In spinas*, s. penuria colentium.

24. *Sagittis*, s. metu serpentum.

25. *Sarrientur*, q. d. non item accidet cultis montibus. Mira in Prophetis transitio subita ab aduersis ad prospera, & contra, quod valde notandum.

CAP. VIII.

1. *Stylo hominis*, s. litteris visitatis, Chald. scripturam scilicet.

2. *Testes*, s. scripturæ. *Zachariam*, quid, fuisse est, de quo in Euangelio Christus?

3. *Prophetissam*, uxorem suam intelligit.

4. *Patrem suum*, &c. Heb. pater mi, & mater mea.

Fortitudo, i. vires, & opes. *Coram Rege*, i. iubente Rege.

6. *Iste*, s. Iuda. *Aquas Siloe*, Chal. regnum domus David, quietum, ut aquæ Siloe. *Assumpsit*. Alludit ad defectionem Israel à Iuda, apparetque hinc, fuisse male factam etsi Deo permittente, & ordinante bene, vel potius sensus est: Quia populus Israel voluit Ducibus Rasin & Phace destruere Regnum Iuda, aliumque Regem constituere. vide cap. 7. Forte etiam de populo Iudaico loquitur, qui ad illos Reges videbatur defecisse, ut infra indicatur. Itaque dicit, populus iste, s. Iudaicus.

7. *Eos*, s. Regnum Israel.

8. *Ibit*, pro, ibit etiam. *Ad cellum*, Chald. ad Ierusalem, q. d. omnia subuerteret præter Ierusalem. *Tua*, i. ubi nasceris.

9. *Populi*, s. Assyriorum, vel Israel. *Vicimini*, Complut. & hic, & infra. vincemini, q. d. præparate sane vos ad bellum, certe vincemini. *Audite*, s. quod dico.

10. *Dem*, s. qui vestra consilia dissipabit.

11. *Sicut in manu fortis*, i. mira virtute, Chal. in fortitudine prophetiæ.

12. *Non dicatis coniuratio*, i. ne coniuretis in Regem vestrum ut ab eo deficiatis ad hostes. *Timorem eius*, i. quod timet, s. populus.

13. *Sanctificate*, i. glorificate fidendo ipsi Chal. sanctum dicite, q. d. colite. *ipse pauper*, &c. q. d. ipsum timere, non homines. *Terror*, Chal. fortitudo.

14. *In sanctificationem*, q. d. vos sanctificabit, s. eos, qui

se timent, & colunt, &c. nam aliis in lapidem, &c.

Duabus, s. Iuda & Israel.

16. *Testimonium*, s. id. i. hanc prophetiam. *Signa*, i. rege, ut solent quæ obsignantur. Chal. signa, & absconde legem, quia nolunt discere eam, 70. sigillabunt legem ne discant. *In discipulis meis*, i. in gratiam discipulorum meorum, quibus resignabitur, ut discant, s. Christi tempore, qui eis aperiet scripturas.

17. *Faciem suam*, sc. Christum Iudæi non cognouerunt.

18. *Eccce ego*, verba Christi. vide Heb. 2. *In signum*, &c. s. & Christus, & eius discipuli miracula multa fecerunt, positique sunt omnibus in exemplum vitæ.

19. *Nunquid*, q. d. respondete. *A mortuis*, s. Diis sub. petemusne oracula? Complut. ac mortuis? q. d. nonne Deus est de omnibus rebus consulendus? 70. quid requireret de viuis mortuos? Chal. vnusquisque populus ab idolo suo requirit, viui à mortuis.

20. *Magis*, i. potius, s. recurrendum. *Iuxta verbum hoc*, i. ita faciendum. *Non erit*, &c. q. dicat, manebunt in tenebris.

21. *Transibit*, sc. quisque eorum. *Per eam*, s. terram, vel legem Deo, Chal. idolo.

CAP. IX.

1. *Primo tempore*, i. primū, s. initio prædicationis Christi. *Alleniata*, i. liberata peccatis.

Novissimo, i. postea. *Aggravata*, s. peccatis, non recepto Christo, q. d. Iudæorum alii credent alii in infidelitate manebunt. Quidam tamen aggravatam intelligunt gravidam fide, & operibus bonis, ut sit repetitio præcedentis. *Maris*, id est, qua itur ad mare Mediterraneum.

Trans, s. respectu Orientalium. *Gentium*, s. erat vicina Tyriis, & Sidoniis, & superior dicebatur, nam inferior prope lacum Genesareth.

2. *Vmbra mortis*, i. tenebrosa, q. d. cæca erroribus, 70. & vmbra mortis.

3. *Multiplicasti*, s. ô Christe. *Non*, Chal. ei, s. N^o pro 17 & quidem 70. plurimam partem populi deduxisti in lætitiā, seu reduxisti cum lætitiā. *Lætitiā*, sc. quia multiā fide deficient. Id, si legas non multiplicasti.

4. *Iugum*, s. excussisti, quo premebatur. *Oneris*, s. peccatorum vel legis. *Virgam*, i. dominium, seu tyrānidem, qua premebatur, s. diaboli. *Humeri*, 70. quæ super colulum. *Sceptrum*, repetitio. *Exactoris*, i. tyrannice imperantis. *Superasti*, Heb. confregisti, Chal. contriivisti, 70. dissipasti. *Sicut*, s. olim factum. *Madian*, i. quo superatus Madian. Vide Iud. 7.

5. *Prædatio*, s. bello capti hostes, vel qui per vim alios opprimunt. *Sanguine*, sc. interfectorum, q. d. qui inique occidunt. *Combustionem*, q. d. punientur Dei hostes igni sempiterno.

6. *Parvulus*, &c. q. hinc victoria, & lætitiā, de quibus supra. *Filius*, s. Dei & Virginis. *Principatus*, &c. Quidem Ecclesiam intelligunt, quæ ab illo sustinetur: sic Achatius in Concil. Ephes. at Tertull. 3. contra Marc. Insigne, inquit, potestatis suæ crucem humeris prætulit, non ut alii Reges capite diadema, aut manu sceptrum. *Vocabitur*, Heb. vocabit, pro, vocabitur. *Admirabilis consilia-*

rius, 70. magni consilii Angelus. Not. hic Hier dicere, solum pro his omnibus Christi epithetis apud 70. esse, magni consilii Angelus; cætera deesse, & tamen & illa apud 70. nunc sunt, & erant olim. vide Euseb. lib. 7. de monst. & Chrys. lib. de Christi Deitate. *Pater futuri sæculi*, Heb. Pater sæculi, seu æternitatis, Chald. vir permanens in æternum Christus. *Princeps pacis*, 70. addunt: Adducam enim pacem & sanitatem eius super Principes.

7. *Multiplicabitur*, 70. magnum erit. *Solium David*, i. Ecclesiam per id figuratam. *Confirmet*, 70. dirigat. *Iudicio*, & *iustitia*, i. iusto iudicio, seu perfecta iustitia. *Zelus*, i. amor iusti, vel hominum.

8. *Verbum*, 70. mortem. *Cecidit*, q. d. atque accidit, sicut Dominus dixerat euenturum. Chal. auditum est.

Israel, repetitio. Idem enim Iacob & Israel. significatur vero populus Israeliticus, quem Deus per Isaiam prædixit vastandum ab Assyriis.

9. *Sciet*, i. Deum esse veracem.

10. *Succiderunt*, i. hostes. *Immutabimus*, i. eorum loco sufficiemus.

11. *Rasin*, pro, nempe Rasin. *Eum*, i. populum Israel.

In tumultum vertet, Chal. excitabit, i. contra Israel.

12. *Toto*, i. aperto, q. d. audissime. *Extenta*, i. ad percutiendum.

13. *Percutientem*, i. Deum.

14. *Caput*, & *caudam* vide inf. *Incuruantem*, & e. i. deprimentem, i. proximos, 70. magnum, & paruum.

17. *Larabitur*, i. fauens. *Hypocrita* & *nequam*, 70. iniquus, & prauus.

Stultitiam, Chal. mendaciam, 70. iniusta. *Eius*, i. Dei.

18. *Succensa est*, 70. succenderur. *Ignis*, pro, igni, vel q. d. ardebit ut flamma. *Veprem*, pro, velut veprem, vel q. d. impios, qui sunt ut vepres & spinæ. *Vorabit*, i. ignis calamitatis vel interni. *In densitate*, pro, velut in densitate q. d. more denso salus igni correpti.

Conuoluetur; & c. q. d. tandemque evanescet, ut solet fumus eleuatus.

19. *Conturbata est*, pro, conturbabitur.

20. *Declinabit*, i. quærens escam. *Ad dexteram*, & c. lege sic, ad dexteram, & sinistram (q. d. huc illuc) & esuriet, & comedet, & c. *Carnem brachii sui*, Chal. substantiam proximi sui.

21. *Manasses*, 70. comedet Manasses.

CAP. X.

1. **E**T *scribentes*, pro, nam scribentes, 70. scribentes enim.

3. *Visitationis*, i. punitiois Dei. *Longe*, i. Assyria.

Gloriam, i. opes, de quibus soletis gloriari, q. d. quid tunc fiet de rebus vestris? vel, quem tunc pecunia exercitum comparabitis, qui vos defendat?

5. *Assur*, 70. Assyriis. potest & nominatius esse, q. d. vae vobis, nam Assur, & c. *Virga furoris mei*, i. qua vtor ad puniendum iratus. *Baculis*, i. quo percutiam vos.

6. *Fallacem*, Chal. hypocritam, 70. iniquam.

Furor mei, i. cui sum iratus. *Mandabo*. Not. Dei permissionem in malis dici mandatum, quia ea in bonum iustitiæ suæ ordinat. sic David dixit maledictionem a Deo præceptam, 2. Reg. 16.

8. *Mei*, i. mihi subditi.

9. *Charcamui*, i. expugnata est à me. *Emath*, 70. Arabia. *Samarina*, i. expugnabitur, vel expugnata est.

10. *Idoli*, i. ubi coluntur idola. *De Samaria*, sub. auferam.

12. *Cuncta opera sua*, i. quicquid destinavit facere per Assyrios. *Magnifici*, Chal. elati. *Altitudinis*, notatur fastus & arrogantia.

14. *Derelicta*, i. ab aue.

15. *Quomodo*, & c. sub. sic eleuatur Assur, & exaltatur contra me.

16. *Pinguibus*, i. fortibus. *Tenuitatem*, Chald. plagam. *Succensa*, lege sic, quasi combustio succensa, q. d. consummam velut igni subiecto gloriam eius, i. potentiam, seu exercitum quo gloriatur.

17. *Lumen Israel*, i. Deus. *In ignem*, i. velut ignis, i. suos illuminans, & defendens; hostes perdens.

Spina, & *vepres*, Chald. Principes, & satrapæ Assyriorum. *Saltus*, Chal. multitudinis exercitus.

Carmeli, i. agri fertilis, seu arboribus confiti, i. exercitus repetitio. *Ab anima ad carnem*, i. anima, & corpore, Chald. animæ cum corporibus.

19. *Ligni saltus*, Chald. bellatorum. *Scribet*, i. poterit describere.

20. *Percutit*, i. hostis, cui antea seruiebat.

21. *Reliquia*, i. reliqui, seu pauci.

22. *Consummatio*, i. perfectio, seu consumptio. i. re, ad paucos eosque perfectos, redacta, 70. sic locum hunc totum reddiderunt, verbum enim (accusatiue est) consummans, & abbrevians in iustitia (i. Deus) quia verbum abbreviatum Dominus, Dominus exercituum faciet in vniuerso orbe. *Inundabit iustitiam*, i. affluet iustitia.

23. *Consummationem*, Chal. consumptionem impiorum.

24. *In via Ægypti*, i. more Ægypti, q. d. ut olim te percussit Ægyptus.

25. *Consummabitur*, i. cessabit, i. contra te, & vertetur contra Assyrios. *Eorum*, i. Assyriorum, i. vertetur.

Virgam, pro, iuxta virgam, i. qua percussit Ægyptios in mari. *In via Ægypti*, i. ut olim percussit Ægyptios. repetitio.

27. *Computrescet*, 70. corrumpetur, q. d. dissoluetur. *Iugum*, i. quo te premebat. *A facie olei*, i. propter Dei misericordiam, Chal. à facie Christi.

28. *Veniet*, i. Assyrius. Describit ciuitates, per quas Assyrius transit in Ierusalem. *Vasa*, i. impedimenta, seu instrumenta bellica.

29. *Sedes nostra*, q. d. dicent, sedeamus hic, & quiescamus.

30. *Hinni*, i. clama, i. ad vicinas ciuitates, aduentare hostes. *Filia*, i. congregatio, q. d. popule. *Paupercula*, pro, & paupercula.

31. *Migravit*, i. fugiens.

32. *Adhuc dies*, & c. q. d. dicent, opportunum est, ut in Nobe subsistamus. Chal. adhuc dies magnus, & multum tempus ut ingrediatur (i. Ierusalem) stabit & Sennecherib. in Nobe vrbe sacerdotum contra murum Ierusalem.

33. *Confringet*, i. Assyrios. *Lagunculam*, pro, ut lagunculam. *Excelsi statura*, comparat milites arboribus, & exercitum saltui.

CAP. XI.

1. **R**adice, i. stirpe, seu progenie, Chal. filiis. Et flos, &c. Chal. & Christus de filiis filiorum eius vngetur.

2. *Pietatis*, sic etiam. 70. at Heb. timoris.

3. *Arguet*, s. peccatores.

4. *Terram*, Chald. peccatores terræ. *Virga*, Chal. & 70. verbo. *Spiritu*, Chal. eloquio.

5. *Iustitia cingulum*, &c. q. d. hærebit ei iustitia perpetuo, more cinguli, Chal. erunt iusti in circuitu eius.

Et fides, 70. & veritas, Chald. & fideles accedent ad eum.

6. *Habitabit*, &c. Chald. in diebus Christi multiplicabitur pax in terra & habitabit, &c.

Lupus cum agno, &c. q. d. feroces alioqui cum mansuetis. *Minabit*, i. ducet, q. d. facile erit cuius eos regere.

7. *Pascentur*, s. Dei verbo. *Leo quasi bos*, &c. q. d. feroces homines induent mansuetorum mores, viuentque simul, & eadem vrentur mensa. sermo metaphoricus, qui frequens in Prophetis.

8. *Ab ubere*, s. pendens, q. d. lactans, vel abstractus, s. ablactatus. *Super foramine*, &c. q. d. nihil timebitur, quia nihil noxium. *Aspidis*, i. vbi ante solebat aspis morari, i. noxius conuersari.

9. *Monte*, s. ecclesia. *Repleta est*, pro repleta erit tunc, *Scientia*, i. cognitione. *Operientes*, s. terram, q. d. abundantissime.

10. *Radix Iesse*, s. Christus qui de radice, i. stirpe Iesse, Chal. filius filiorum Iesse. *Qui stat*, &c. 70. qui confurgit, ut sit princeps gentium. *Signum*, i. vexillum, ad quod populi congregentur. *Ipsam gentes*, &c. 70. in ipso gentes sperabunt, Chal. ipsi regna obedient.

Sepulcrum, Heb. & 70. requies, Chal. mansionis locus.

11. *Secundo*, s. per Apostolos, qui prius per se

Relinquetur, s. non interfectum. *Chetios*, 70. Babylonia. *Æthiopia*, Chal. India. *Elam*, i. Chaldaea, seu Persia. *Senaar*, Chal. Babylonia, 70. solis ortu.

Emath, 70. Arabia.

12. *Signum*, i. vexillum, s. per Apostolos.

Nationes, i. gentes, s. ad fidem amplectendam.

Plagis, i. extremitatibus, Heb. alis, seu angulis, Chald. ventis, 70. alis.

13. *Zelus*, i. simulas, seu inuidia.

14. *Volabunt*, s. Apostoli prædicatione in humeros, 70. in nauibus, Chald. vno humero in, i. vnanimiter contra. *Prædabuntur*, s. captiuantes in fidei obsequium.

Filios Orientis, i. Orientales. *Præceptum manus*, s. sequentur, q. d. iussis obedient.

15. *Linguam*, i. finem, seu oram. Intelligit autem mare rubrum quod Ægypto propinquum, vel mare Ægyptum alluens. *Flumen*, Chal. Euphratem.

Septem, i. multis. sensus est, Omnia futura Apostolis peruia, sublatis omnibus impedimentis.

16. *Relinquetur ab Assyriis*, i. à dæmonum potestate liberabitur.

CAP. XII.

1. **C**onfitebor, i. benedicam, seu laudabo.

Conuersus, s. in misericordiam, Chald. & 70. auersus. *Consolatus*, s. per incarnationem seu redemptionem, Chal. & 70. misertus.

2. *Saluator*, s. Iesus. *Fiducialiter agam*, Chald. & 70. confidam in eo. *Fortitudo*, 70. gloria. *Laus mea*, i. quem laudem.

3. *Aquas*, Chal. doctrinam nouam. *Fontib.* s. Apostolis seu Euangelis. *Saluatoris*, s. Iesu. *Confitemini*, i. benedicite, s. laudando, gratias agendo. *Adiuuentiones*, i. consilia, Chal. opera, 70. gloriosa, s. consilia, seu opera. *Excelsus*, Chal. forte, 70. exaltatum.

5. *Cantate Domine*, 70. laudate nomen Domini.

Magnifice, Chal. magnalia, 70. excelsa. *Annunciate hoc*. Chal. manifestum est hoc. Hoc 70. hæc.

6. *Habitatio*, Chal. congregatio, 70. habitator.

Sanctus, s. Christus, qui sanctus sanctorum, suosque sanctificat.

CAP. XIII.

1. **O**nus, i. prophetia de punitione, seu calamitate. 70. visio contra Babylonem. vide cap. 15.

2. *Super*, i. contra. *Montem*, i. superbam Babylonem nisi forte montem aliquem Persiæ, vel Mediæ intelligat *Caliginosum*, s. errorum tenebris, 70. campestem. *Leuate*, s. o Medi & Persæ. *Signum*, i. vexillum. *Portas*, s. Babylonis. *Duces*, s. exercitus hostilis.

3. *Sanctificatis* Chal. præparatis, s. militibus.

Gloria mea, i. expeditione, quæ cedit in gloriam meam.

4. *Montibus*, s. Mediæ, & Persiæ. *Regum*, s. Cyri, & Dario, ille Persarum Rex, hic Medorum. *Gentium*, 70. & gentium. *Militia belli*, 70. genti bellicosæ.

5. *Summitate cæli*, i. extremitate terræ, vbi videtur tangere cælum. *Dominus*, s. adest vlturus. *Vasa*, i. instrumenta. *Terram*, s. Babyloniæ, vel orbem, ut ad diem iudicii referatur, cuius figuræ quædam sunt, præcedentes Dei punitionis.

7. *Tabescet*, 70. timebit.

8. *Combusta*, pro, velut combusta, s. arida, ut solent exusta. Ita dictum à Christo, arescentibus hominibus præ timore.

9. *Crudelis*, s. impiis sæua videtur Dei iustitia.

De ea, s. eiectos

10. *Stella*, &c. isto loquendi modo solet scriptura maximam calamitatem significare: afflictis enim omnia videntur tenebrosa. Potest & ad diem iudicii tenebras referri, de quibus est in Euangelio.

11. *Infidelium*, Chal. impiorum, 70. iniquorum, s. non sunt iniqui fideles Deo. *Arrogantiam fortium*, 70. iniuriam superbiorum. *Humiliabo*, i. deprimam.

12. *Pretiosior*, &c. q. d. rari erunt superstites, seu qui tantam calamitatem euadant: pretiosa quæque rara, ideo pretiosum pro raro, Chal. id de iustis Deique amantibus intelligit. *Mundo obrizo*, Heb. & Chald. auro Ophir, 70. lapide ex Ophir.

15. *Propter hoc*, i. ut vlciscar. *Turbabo*, s. tenebris.

Mouebitur, s. terræ motu. & hic loquendi modus in scriptura magnam Dei iram, hominumque calamitatem significat.

14. *Fugiens*, s. leonem. *Ovis*, s. fugiens lupum.

Congregat, s. ut seruet, q. d. frustra fugient, nec enim poterunt euadere. *Fugient*, sub nec euadent tamen. omnis enim, &c.

20. *Vsq. in finem*, 70. in æternum. *Vsq. ad generationem*

zionem, &c. 70 per multas generationes, vt sit explicatio præcedentis, vel repetitio, nunquam enim rediit ad pristinum splendorem, Hier. ait. suo tempore à bestiis fuisse habitatam. *Arabs*, Chal. vicina est Arabia desertæ.

21. *Bestia*, Chal. simia. *Pilosi*, Chald. & 70. dæmones, f. apparere solent dæmones species hircorum.

22. *Flula*, aues sunt Chal. cati, 70. onocentauri.

Sirenes, Chal. dracones, 70. euicci. *Delubris*, Chal. & 70. domibus. *Voluptatis*, f. quondam, Chald. & 40. eorum.

CAP. XIV.

1. **T**Empus eius, Chald. tempus interitus Babylonis. Quidam id coniungunt sequenti capiti, vt ad Christum referatur. *Elongabuntur*, i. differentur.

A Duena, Gentiles intelligit fidem Christi recepturos.

2. *Tenebunt*, i. comitabuntur redeuntē, 70. accipient. *Eos*, f. Israelitas. *Adducunt*. Id factum præcipiente Cyro, & Artaxerxe Vide 1. & 2. Esd. *Exactores suos*, i. oppressores, 70. dominantes sibi, f. quondam.

4. *Parabolam*, istam, i. parabolicum canticum, 70. planctum hunc.

7. *Terra*, f. antea Babylonis subiecta, vel Iudæa.

8. *Abietes*, &c. per hæc intelliguntur homines Principes. *Libani*, sub. dicentes, f. quod sequitur.

Dormisti, i. mortuus es.

9. *Infernus*, &c. q. d. descendent tibi in infernum occurrerunt qui illic erant cum tumultu, &c. Descriptio est metaphorica per similitudinem aduentus Principis victi in bello. *Tibi*, i. vt tibi occurrerent, repetitio.

Gigantes, i. tyrannos.

12. *Lucifer*, Chald. qui eras splendidus inter filios hominum. Id solet ad diabolum referri, qui à Deo splendidus creatus. *Cælo*, i. altitudine gloriæ tuæ. *Mane oriebaris*, i. vt stella cum oritur, ita fulgens domo egrediebaris, Chal. sicut stella lucebas.

13. *Astra Dei*, 70. astra cæli, Chal. populum Dei.

Testamenti, i. Sion, vbi tabulæ legis, Chal. fœderis, 70. sublimi. *Lateribus Aquilonis*, q. d. ad dexteram orbis, i. loco digniori.

15. *Infernum*, f. locum damnatorum. *Profundum laci*, 70. fundamenta terræ, Chald. extremitatem laci domus perditionis.

16. *Ad te inclinabuntur*, sc. vt iacentem videant. 70. Super te mirabuntur.

18. *In gloria*, i. gloriose. *Vir in domo sua*, i. quisque domus suæ, seu in sepulcro suo.

19. *Pollutus*, 70. abominabilis. *Obuolutus*, i. commistus. *Fundamenta laci*, i. profundum foueæ.

20. *Consortium*, &c. q. d. non habebis vt illi gloriosam sepulcrum. *Tuam*, i. tibi subiectam, 70. meam.

Tuum, 70. meum. *Nunc vocabitur*, q. d. delebitur memoria.

21. *In iniquitate*, i. ob iniquitatem, Chal. propter peccata, 70. pro peccatis. *Ciuitatum*, i. ciuitatibus, 70. bellis, Chal. inimicis.

22. *Germen*, & progeniem, Chal. filium & nepotem.

23. *Terens*, i. excutens.

24. *Sinon*, i. omnino sic.

25. *Affyrium*, f. exercitum Sennacherib. Vide 4. Reg. 19. *Bis*, f. Iudæis.

28. *Onus*, i. prophetia de calamitate, Chald. onus prophetiæ, 70. verbum.

29. *Percussoria*, f. Ozia, vel Achaz. *Regulus*, f. Ezechias filius Achaz, pronepos Ozia, Chald. totum locum sic reddidit: de filiis filiorum Iesse egredietur Christus, & erunt opera eius in vobis quasi serpens volans.

Absorbens volucrum, Heb. serpens ignitus volans, 70. serpens pennatus.

30. *Pauperes*, Chal. mites.

31. *Aquilone*, i. Assyria, vel Iudæa. *Fumus*, i. molestus exercitus, Chal. malum. *Gentis*, f. Gentilibus de Christo querentibus.

32. *In ipso*, &c. 70. per ipsum saluabuntur populi multi.

CAP. XV.

1. **O**Num Moab, Chald. onus calicis maledictionis ad propinandum Moab sic supra, & inf. 70. verbum contra Moab. sic sup. & inf. *Vastata est*, 70. peribit.

Ar. vrbs nomen, Chal. Lehaiath. *Murus*, Chal. vrbs.

Conticuit, Chal. ipsis dormientibus.

2. *Ascendit*, f. Moab. *Domus* &c., Chal. in domos, Hebr. in Baith, i. in domum, f. templum idoli, quod erat in arce Dibon. *Excelsa*, i. altaria, seu loca edita, vbi idola colebantur. *Nabo*, f. euersum. *Caluitium*, &c. f. euulsis capillis, seu tonsis, barbaque rasa, olim mœrorem significabant. Vide Iob 1.

4. *Expediti*, i. armati seu milites, Chal. accincti.

Flulabunt, f. depositis armis. *Eius*, pro, eorum, seu cuiusque. *Sibi*, abundat, more Hebræo.

5. *Ad Moab* i. propter Moab. loquitur in persona Moabitum. *Veſtes*, i. fortes f. fugient. *Vitulam conternantem*, i. populum fortem, similemque vitulæ trienni, Hebr. Chal. & 70. vitulam triennem.

7. *Opera*, f. mali, q. d. pro meritis punientur. *Visitatio*, i. punitio. *Torrentem Salicum*, i. Euphratem. de quo: in salicibus in medio eius suspendimus, &c. Chald. mare Occidentale. *Ducunt*, f. hostes.

8. *Circuibit*, &c. q. d. omnia plena erunt clamore, & planctu.

9. *Additamenta*, Chal. congregationem exercitus. *Leonem*, f. Nabuchodonosor. *Et reliquis terræ*, Chal. & residuum terræ eorum diripietur.

CAP. XVI.

1. **D**omine, Non est Heb. Chal. aut in 70.

Petra deserti, vrbs est Moabitum. erat autem Rhut, è qua Christus. Moabitibus. *Filia*, i. congregationis f. Ierusalem.

2. *Filia*, i. oppidula, seu vici. *Transcensu*, i. transitu.

Arnon, nomen est fluminis, & ciuitatis Moabitum.

3. *Pone quasi*, &c. q. d. quæ tenebras. *Fugientes*, f. Israelitas, vel Moabitas.

4. *Mei*, non est Chal. nec apud 70. *Puluis*, f. persequendum, Chald. hostis. *Consummatum*, i. consumptum. *Miser*, Chal. deprædator. *Conculcabat*, i. vastabat, f. hostis.

5. *In misericordia*, i. per misericordiam, f. Dei.

Sedebit, f. Christus. *Tabernaculo*, Chal. ciuitate.

7. *Hic qui*, &c. Moabitæ significantur.

8. *Sunt*, pro, erunt. *Flagella*, i. palmites, f. ciues, 70. vires. *Relicta*, pro, quæ relictæ. *Transferunt*, f. fugientes, vel potius in captiuitatem abductæ.

Mare, i. Euphratem.

9. *In fletu Iazer*, i. sicut fleui super Iazer. Loquitur in persona Moabitarum. *Vineam*, i. ciues, seu populum. *In ebriabo*, i. rigabo, q. d. effundam copiosissime lachrymas. *Calcantium*. Chal. depradantium, comparatur hostium vastatio conculcationi vuarum, & segetum. *Irruit*, s. hostiliter.

10. *Carmelo*, i. locis fertilibus.

11. *Venter*, i. interiora. *Ad*, i. propter. *Quasi cithara*, &c. i. submisso flebit, vt solent mœrore deiecti.

12. *Laborauit*, s. frustra supplicans idolis. *Sancta*, i. templa. *Valebit*, s. liberari.

13. *Ex tunc*, i. olim, s. multo antequam eueniret.

14. *In tribus annis*, i. post tres annos, vel post paucos. *Quasi*, i. vt solent, s. præfigi. *Super*, Chal. cum. *Multus*, 70. honorabilis.

C A P. XVII.

1. *In ruina*, i. post ruinam.

2. *Adiutorium*, s. destructa Samaria, Chal. dominiũ. *Erunt*, q. d. peribit eorum gloria, & Israelis.

4. *Iacob*, i. Israelis, s. capti ab Assyrijs.

5. *Et erit*, &c. q. d. redigetur ad paucitatem, seu inopiã. *Restiterit*, s. relictum à messoribus. *Raphaim*, Chal. Gigantum, 70. dura.

6. *Excussio olea*, pro, excussa olea.

Duarum, vel *trium*, pro, duæ, vel tres, &c.

Eius, s. manere solet.

7. *Inclinabitur*, Chal. innitetur, 70. confidet, s. tribulatio solet ad Deum reducere.

8. *Delubra*, i. simulacra.

9. *Fius*, s. Israel, vel Damasci. *A facie*, &c. i. cum inuaderent olim Israelitæ terram Chanaanorum.

10. *Fidelem*, Ironice secundum Hier. 70. infidelem.

Germen, 70. semen. *Alienum*, 70. infidele, s. quod fructum non reddat.

11. *In die*, &c. q. d. vbi plantaueris. *Labrusca*, s. nascetur loco vux. *Et mane*, &c. q. d. etiam si cito floreant, at tempore messis nihil erit. *In die hereditatis*, i. adueniente tempore possidendi. *Dolebit*, s. spe sua frustratus.

12. *Populorum*, s. Assyriorum. Mira in Prophetis transitio ad alia, & frequentissima; quod diligenter aduertendum.

13. *Increpabit*, s. Deus, 70. exterminabit. *Turbo*, Chal. rota, 70. pulvis rota.

14. *Nos*, s. Dei populum.

C A P. XVIII.

1. *Terra*, s. Ægypto. *Cymbalo alarum*, i. quæ cymbalis, i. cymbis, seu nauibus alatis vtitur. alas vocat vela. *Flumina*, pro, flumen, s. Nilum. *Æthiopia*, s. ex Æthiopia fluit Nilus.

2. *Vasis papyri*, i. nauibus ex papyro, quod iunci est genus quoddam, 70. epistolas papyraceas verterunt.

Ite: vox mittentium nuncios, vel Prophetæ per Iro-niam, q. d. ite sane Nuntij, nihil enim proficietis.

Ad gentem conuulsam, &c. Chal. ad populum vim patientem, & direptum, olimque, & deinceps potentem, 70. ad gentem excelsam, & populum peregrinum, & durum. Quidam putant Iudæos significari, ad quos missa sit legatio Ægyptiorum. Alij, gentes ad Christi fidem

vocatas. Forte significatur gens aliqua, à qua petierunt auxilium Ægyptij, vel cui promiserunt. Plane difficiles intellectu Prophetæ *Postquam non est alius*, q. d. habitantem in extremis terris, vel cui nullus comparandus. Solus enim Deum colit, vt ad Iudæos referatur.

Expectantem, s. auxilium, Chal. oppressam, 70. sine spe. *Flumina*, Chal. populi.

3. *Signum*, i. vexillum, s. Assyriorum. Quidam crucis intelligunt, & tubam prædicationis Euangelicæ.

4. *Ego quiescam*, &c. Chal. quiescere faciam populum meum, & benefaciam, & consolabor sicut, &c. 70. securitas erit in mea ciuitate, sicut, &c. *Loco meo*, s. cœlo.

5. *Ante messem*, &c. q. d. Ægyptij florebant, & velut messem magnam promittebant, sed sunt per Assyrios excisi. *Immatura perfectio*, i. quod non erat ad maturitatem seu perfectionem peruenturum loquitur de fructu, sed metaphorice, intelligens homines. *Falcibus*, i. Assyriorum armis.

6. *Et relinquentur*, &c. Describitur Ægyptiorum vastatio.

7. *In tempore illo*, q. d. post ea, quæ dicta sunt.

A populo, &c. vide sup. *Ad locum*, pro, nēpe ad locum. *Nominis*, i. vbi inuocatur nomen. *Montem Sion*, i. Ecclesiam, vel Ierusalem.

C A P. XIX.

1. *Ascendet*, &c. q. d. se manifestabit. Solebat enim Deus in nube se ostendere, Chal. reuelabitur in nube gloriæ suæ. *Ingredietur*, loquitur de Deo, more humano. *Commouebuntur*, Chal. conterentur.

Cor Ægypti, pro, cor Ægyptii cuiusque.

2. *Concurrere*, &c. q. d. faciã inter ipsos dissensionem.

3. *Dirumpetur*, Chal. tabescet, 70. conturbabitur.

Spiritus, i. sapientia, vel vita.

4. *Rex*, s. Assyrius.

5. *Arescet*, &c. exaggeratio calamitatis, q. d. destituentur prorsus.

6. *Aggerum*, i. inter aggeres fluentes.

7. *A fonte*, q. d. desinente fonte aquam mittere.

8. *Emarcescent*, 70. lugebunt.

9. *Subilia*, Chal. retia, 70. byssum.

10. *Flaccetia*, i. deficientia. *Omnes*, s. confundentur.

11. *Dicetis*, pro, dicitis, s. vestrum quisq. *Filius regum*, Chal. & tu filius regum.

13. *Taneos*, Metropolis Ægypti, vbi Moses signa fecit. *Angulum*, i. firmamentum, & decus, Chal. Principes, 70. tribus.

14. *Miscuit*, i. propinauit, vt solet vinum. Vide sup. c. 5. *Vertiginis*, Chal. & 70. erroris.

15. *Et non erit*, &c. Chal. & non erit Ægyptijs Rex qui regnet, nec Princeps, nec Satrapa, nec præfectus, nec dominator. *Caput & caudam*, i. principes, & plebeios.

Incuruantem & refrenantem, s. per imperium subditos, 70. principum, & suum.

16. *Quasi mulieres*, Chal. infirmi, sicut mulieres.

17. *Terra Iudæ Ægypto*, 70. terræ Iudæ Ægyptus, scil. Timebunt Iudæi videntes tam seuerè punitos Ægyptios. secundum nostram lectionem significatur dominium fidelium, seu fidei super gentes, idque maximo pauore,

pauore, i. admiratione super Dei consilio de humana salute.

18. *Quinque*, s. praeipue. *Chanaan*, i. Iudaica, s. fidelium verum Deum confitentium. *Ciuitas solis*, sc. Heliopolis. *Vocabitur una*, i. erit vna ex illis.

19. *Altare*, plane indicatur noua lex, nam verus non permittebat altare extra Ierusalem. *Titulus*, i. columna, s. erecta ad honorem Christi, vel statua.

20. *Saluatorem*, s. Iesum.

23. *Assur*, pro, cum Assur, s. Deo, vel Assyrijs, q. d. alii aliis erunt fideles gentiles subiecti, s. est ordo in Ecclesia.

24. *Tertius*, s. in fidei receptione. *Benedictio*, 70. benedictus.

25. *Cui*, s. terrae, vel Israel. *Hereditas autem*, Heb. Chal. & 70. hereditas, s. etiam est.

CAP. XX.

1. *Sargon*, qui & Sennacherib.

2. *In manu Isaiæ*, 70. ad Isaiam. *Vadens*, sc. triduo. *Nudus*, i. sacco illo, quo erat indutus, spoliatus.

3. *Trium annorum*, s. calamitatis.

4. *Minabit*, i. ducet. *Captiuitatem*, i. captiuos.

Natibus, Chal. pudendis.

5. *Timebunt*, s. Israelitae, vel Aegyptii, secundum 70.

Ab Aethiopia, & c. q. d. quod confiderint in auxilio Aethiopum, & Aegyptiorum.

6. *Insula*, i. Iudaea, quae mari cingitur, & lacu, vel Aegypti, quae inter duo maria. *Nos* Hinc apparet potius de Iudaeis intelligendum. Aegyptii enim captiui ducti.

CAP. XXI.

1. *Deserti maris*, i. Chaldaeorum, vel Persarum, & Medorum venientium contra Chaldaeos, Chal. exercitus venientis a deserto vt aquae maris.

Venit, s. exercitus contra Babylonem.

2. *Qui incredulus*, & c. Chal. violenti violentiam inferunt, & direptores diripiunt, 70. prauaricans prauaricatur, iniquus inique egit. *Elam*, i. Persa. Elam enim in Persia. *Obside*, s. Babylonem. *Eius*, i. Babylonis, sc. quem a se afflictis exprimebat. Chal. omnes, qui gemebant a facie Regis Babylonis quiescere feci, s. illo interempto.

3. *Propterea*, & c. vox Chaldaei.

4. *Miraculum*, Chal. interitum, 70. timorem.

5. *Pone mensam*, q. d. epulare sane, o Rex, seu Chaldaee.

6. *Vade*, s. o Chaldaee. vel o Isaiæ, vt pertineat id etiam ad visionem.

7. *Currum* 70. ascensorem. *Duorum equitum*, Chald. & duos equites, 70. duos equites, i. duo equitum genera, s. super asinos, & camelos.

8. *Clamauit*, sc. speculator. *Leo*, i. Darius, s. aduenit, Chal. sicut leo, s. exercitus, vel ego sum, & c.

9. *Biga equitum*, pro, nempe duo equitum genera.

Respondit, s. speculator.

10. *Tritura*, & c. alloquitur Babylonem, vel Ierosolymam. Vocat autem Trituram, & filiam, seu vt alii legunt, filium, vel filios triturae ob calamitates, quibus attrita.

11. *Duma*, 70. Idumaea. *Ad me clamat*, pro, audio cla-

morem. *Quid*, s. vidisti, aut sensisti de hostibus?

12. *Dixit custos venit mane*, & c. q. d. & mane & nocte quærite, & quoties vultis euntes, & reuertentes actum est de vobis; Chal. dixit Propheta, est merces iustis, & est vindicta impiis, si conuertendi estis, conuertimini, dum potestis conuerti.

13. *In saltu*, sc. fugientes. *Dodanim*, Chald. Dan, 70. Dedan: nomen loci, vel populi.

14. *Sicienti*, s. Arabi in fuga.

16. *In uno anno*, i. post annum vnum elapsam. vel, post breue tempus. *Mercenarij*, s. cui certum tempus praefigitur. *Cedar*. Regio est Arabiae, Chal. Arabum.

CAP. XXII.

1. *Vallis*, & c. Chal. prophetiae super ciuitate, quae habitat in valle, s. Ierusalem, quae valle circumdata. *Visionis*, i. prophetiae.

2. *Gladio*, sub. sed fame.

3. *Procul fugerunt*, pro, cum procul fugissent, s. deinde capti.

4. *Filia*, Chal. coetus.

5. *Domino*, 70. a Domino, Chal. coram Domino.

Scrutans, s. hostis. *Montem*, i. Ierusalem, vel prope, sc. stat hostis.

6. *Elam*, i. Persa. *Equitis*, i. equitantis, s. super currum. *Parietem*, i. murum.

8. *Operimentum*, 70. portæ. *Videbis*, i. inspicies, sc. an inde possis iuuari. *Domus saltus*, s. quam fecit Salomon. *Vide*, Reg 7.

9. *Congregastis*, pro, congregabitis, sc. ad bibendum in obsidione.

10. *Domos*, sc. minus necessarias, vt dirueretis ad muri refectionem. *Numerastis*, praeterita pro futuris.

11. *Aquam*, s. excipiendam. *Piscina*, iunge cum, muros. *Qui fecerat*, s. Deum omnium auctorem.

Eam, scilicet aquam, vel Ierusalem. *De longe*, i. iam olim, iunge cum, operatorem. *Vidistis*, i. considerastis.

12. *Caluitium*, i. euulsionem capillorum, vel rasuram, qua utebantur in moestitia Iudaei, 70. rasuram.

Ad cingulum facit, Chal. ad cingendum saccos, q. d. ad induendos & cingendos.

13. *Cras*, i. cito.

14. *Donec*, q. d. puniam, donec. *Moriimini*, Chald. moriamini morte secunda.

15. *Tabernaculo*, 70. pastophorio, i. cubiculo prope templum.

16. *Tu*, s. agis? *Quasi quis*, Chal. & 70. quid cibi est? *Tibi hic*, i. in terra hac. *Tabernaculum*, s. vbi post mortem habitas.

17. *Subleuabit*, i. auferet.

18. *Coronans coronabit*, i. cingens cinger. *Erit*, s. ad nihilum reductus, vel ignominia, vt statim additur.

Ignominia, Chald. in ignominiam. Alii, o ignominia. fuit enim is proditor domini sui, s. Regis.

22. *Clauem*, & c. q. d. auctoritatem in aula regia.

Super humerum, Chal. in manu.

23. *Paxillum*, pro, velut paxillum, s. firmiter, Chal. praeposurum, 70. Principem. *Fideli* i. firmo. *Erit in solium*, & c. q. d. nobilitabit paternam domum.

24. *Suspendent*, perstat in metaphora paxilli, vnde
Ff pendent

pendent aliqua. *Vasorum*, i. instrumentorum templi.

25. *Paxillum*, s. Sobna. Vide cap. 36.

C A P. XXIII.

M*aria*, Heb. Tharhis, 70. Carthaginis, q. d. lugeant negotiatores. *Venite*, s. onusta mercibus, *Cethim*, i. Græcia, vel Italia, vel Cipro. *Reuelatum est*, s. esse destructam Tyrum. *Eis*, s. negotiatoribus.

2. *Tacete*, s. præ tristitia. *Insula*. Tyrus olim Insula erat. *Negotiatio*, pro, negotiatores. *Repleuerunt*, s. opibus, vel mercibus.

3. *Nili*, subiacitur, q. d. in irrigua terra. *Fluminis*, i. ex irrigatione Nili. *Fæta*, s. Ægyptus aduecto frumento. *Gentium*, adeoque Tyri.

4. *Sidon*, s. vnde Tyrij prodierunt, adeoque debueras defendere. *Mare*, i. Tyrus, quæ in mari.

Non parturini, pro, vtinam nunquam parturissem & sic in sequentibus.

6. *Insula*, i. Tyro.

7. *Nunquid*, & c. vox condolentis, & Tyrios alloquentis. *Longe*, s. in Chaldaam.

8. *Coronatam*, q. d. velut Reginam urbium finitimarum.

9. *Gloria*, s. Tyri. *Terra*, s. Tyriorum.

10. *Transi*, & c. q. d. fuge aduentantem hostem.

Quasi fluuium, i. cito, Chal. migra de terra tua, quasi aquæ fluminis. *Cingulum*, i. fortitudo militum. olim milites accincti balteis.

11. *Extendit*, s. Deus *Chanaam* Tyri Chananæi erant. vnde in Euangelio Chananæa dicitur mulier Syrophænis.

12. *Calumniam sustinens*, i. oppressa, s. nuacab hostibus, Chal. & 70. iniuriam facere solita. *Virgo*, sic vocantur in Prophetis Regna, quod custodiantur, vt solent virgines. *Filia* sic dicitur Tyrus, quod ex Sidone orta, s. Sidoniorum Colonia. *Consurgens*, & c. pro, si consurgens transfreres.

13. *Talis* i. similis Chaldæis s. gloria, & diuitiis.

In captiuitatem, & c. q. d. & tamen victus est, cum tantus esset.

15. *Sicut dies Regis*, i. quantum solet viuere homo, etiam si Rex sit. *Meretricis*, q. d. incipiet ad se allicere negotiatores, vt solet meretrix cantu amatores.

16. *Sume*, & c. descriptio morum meretricum.

17. *Fornicabitur*, i. quantum faciet negociando. præstat in metaphora meretricis, 70. erit emporium.

18. *Sanctificata*, i. consecrata, s. per eleemosynam post conuersionem ad fidem. *Non condentur*, & c. s. in pauperes distribuentur. *Habitauerunt*, pro, habitant, Chal. ministrant. *Erit*, i. seruiet. *Vsq. ad vetustatem*, s. vestibus, quæ diu durent, vel vsque ad senectutem, i. tota vita.

C A P. XXIV.

T*erram*, 70. totum terrarum orbem. *Quidam* tamen Iudæam intelligunt. *Nudabit*, s. habitatoribus.

2. *Populus*, s. afflictus. *Fœnerator*, i. mutuum dans.

3. *Prædabitur*, s. a Domino.

4. *Luxu*, & c. præterita pro futuris. *Defluxit*, Chal. desolata est. *Infirmata* i. viribus destituta, Chal. deferta est. *Altitudo*, Chal. fortitudo.

5. *Infesta*, s. peccatis, Chal. & 70. peccauit. *Ab*, Chal. sub, 70. propter. *Ius*, i. Dei, præcepta. *Sempiternum*, i. perpetuo eis obseruandum.

6. *Maledictio*, i. calamitas. *Et peccabunt*, Chal. & desolati sunt, 70. quia peccauerunt. *Infanient*, Chal. consumpti, sunt, 70. pauperes erunt.

7. *Luxu*, s. vino deficiente.

10. *Ciuitas vanitatis*, i. mundus.

11. *Vino*, s. deficiente.

13. *Hæcerunt*, Chal. relinquentur soli iusti. *Excitantur*, Chal. post excussionem.

14. *Hi*, s. pauci reliqui. *Hinnient*, i. vocem tollent.

Mari, i. insulis, vel mundo.

15. *Doctrinis*, q. d. docti fidem. Chal. lumine.

16. *Laudes*, 70. miracula. *Gloriam*, pro, nempe gloriam. *Iusti*, s. Christi. *Secretum*, & c. q. d. mysterium id magnum est, paucisque notum, Chal. secretum, præmium iustorum monstratum, secretum, vindicta impiorum reuelata est mihi. *Væ* eis qui vim faciunt. *Væ mihi prauaricantes*, 70. *væ* prauaricatoribus, *Præuaricantes*, s. Iudæi, vel impij.

18. *A voce formidinis*, i. propter timorem.

Cadet, & c. per hæc significatur nullum euasurum.

Cataractæ, 70. fenestræ.

21. *Illa*, s. iudicij. *Visitabit*, s. puniens. *Militiam*, & c. i. excelsos quosque vel demones, qui olim Angeli.

22. *In congregatione*, i. instar. *Lacum*, s. inferni.

Visitabuntur, s. die iudicij, antea illic inclusi, nam corpore etiam deinde punientur, vel q. d. quantocunque tempore in inferno manserint, semper tamen punietur, nullaque erit supplicij leuatio.

23. *Luna*, & *Sol*, Chal. cultores Lunæ, & Solis.

Ierusalem, s. cœlesti.

C A P. XXV.

C*ogitationes*, Chal. & 70. consilia.

Fideles amen, i. omnino veras, Chal. opere confirmatas, q. d. olim promissa præstitisti, 70. veræ fiant, i. confirmentur opere, seu exhibitione.

2. *Posuisti in tumulum*, i. diruisti. *Vibem*, s. Ierusalem. *Aliensarum*, s. a te, per iniquitatem Iudæorum, vel Romanorum, nam facta est Ierusalem arx Romanorum. *Non adificetur*, s. splendore antiquo. vel loquitur de Mundi destructione in die iudicii.

3. *Fortis*, s. fide & operibus, 70. pauper. *Gentium*, s. ad fidem conuersarum.

4. *Turbine*, i. oppressione. *Æstu*, i. afflictione.

Robustorum, s. opprimentium pauperes, & debiles.

5. *Sui*, i. loco arido, s. deprehensos torquet.

6. *Isto*, s. Ierusalem post Christi aduentum. potest & de cœlesti intelligi beatitudine. *Conuiuium*, & c. Metaphorica descriptio spiritualium deliciarum.

7. *Faciem vinculi*, i. iniecta vincula, s. errorum, & peccatorum. *Orditus est*, s. diabolus.

8. *Præcipitabit mortem in sempiternum*, 70. absorbit præualens mors pro, absorpta est, vt Paulus erat 1. Cor. 15. quamquam Paulus videtur securus Heb. quæ vetti possunt, absorbit mortem, vincendo possunt & 70. sic intelligi, Christi mors præualens absorbit, s. mortem hominibus debitam. *Opprobrium*, s. quo laborabar apud

bat apud infideles, quasi erraret fides, vel feruitutem diaboli.

9. *Dicet*, s. populus fidelis. *Iste*, s. Christus.

Sustinuimus, i. expectauimus *Salutari*, i. salute, vel saluatore, s. Iesu.

10. *Moab*, i. mundus, seu diabolus, sc. delebuntur errores & peccata. *In pro*, sub. *Plaustro*, i. tribula seu traha.

11. *Sub eo*, H. b. in medio eius, Chal. inter eos.

Sicut extendit, &c. q. d. porrecta utraque manu puniet. *Manum eius*, i. suarum.

12. *Tuorum*, i. o Moab.

C A P. XXVI.

1. *De illa*, s. tempore Euangelij. *Cantabitur*, s. a fidelibus. *Saluator*, s. est, q. d. Christus est fortitudo nostra, Chal. & 70. salus. *Ponetur*, &c. q. d. erunt tutissimi fideles in Ecclesia.

2. *Portas*, scil. Ecclesiae, vel caeli. *Veritatem*, sc. Euangelium.

4. *In saeculis*, &c. pro, in saecula aeterna, i. in perpetuum. potest autem coniungi cum, sperastis, vel cum, Domino.

5. *Habituantes*, &c. i. superbos, vel Ierosolymitanos.

Ciuitatem, s. Ierusalem, vel Romam, vel mundum.

6. *Conculcabit*, i. subiciet, vel contemnet. *Pauperis*, sc. Christi, & Apostolorum.

8. *In semita*, &c. q. d. dum nos punis, vel in reuerentia, seu iustitia *Sustinuimus*, i. expectauimus, s. ut opem ferres, seu liberares. *Memoriale tuum*, i. tua memoria, vel tuam nostri memoriam. *In desiderio anima*, pro, desiderauimus.

9. *Desiderauit*, 70. confurgit ad. *Te* Chal. orare te.

Cum feceris, &c. i. cum punieris peccatores, 70. quia lux praecepta tua super terram.

10. *Misereamur*, s. expectando ad poenitentiam. vox Dei. *In terra sanctorum*, &c. q. d. habitans inter iustos, 70. tollatur impius, ne videat gloriam Domini.

11. *Exaltetur*, &c. q. d. ostende tuam potentiam, vel puni. *Non videant*, s. ad salutem, sed confusionem.

Zelantes, i. inuidentes, s. Iudaei salutem gentium, vel zelantes non secundum scientiam.

13. *Possederunt*, &c. 70. posside nos Domine, extra te alium non scimus, inuocamus nomen tuum. *Domini*, sc. Damon, Mundus, & Caro. *In te*, s. confidimus.

14. *Morientes*, s. in peccatis *Viuent*, pro, viuent, sc. cum iustis. *Gigantes*, i. tyranni, seu oppressores aliorum.

Resurgant, pro, resurgent, sc. ad vitam aeternam. Vide Psal. 1.

15. *Indulxisti*, s. remittendo peccata, vel non puniendo. *Glorificaueris*, s. ab ingratia. *Elongasti*, i. produxisti, q. d. dilatasti ecclesiam.

16. *Murmura*, i. ingemiscite, Chal. tacite, 70. parua. *Ei*, s. ach betur, v. l. prodest.

17. *Facie tua*, Chal. quia peccaui coram te, 70. propter timorem tuum.

18. *Salutes* i. operis salutis. *Ceciderunt*, i. Deo se humiliauerunt, vel, ideo a nobis superari non poterunt.

19. *Tusi*, prope te velingat a tua. *Mei*, vox Dei.

Pulvere, i. humilitate, vel q. d. sepulti. *Luctu*, i. maritimus, 70. sanitatis ipse est. *Resurxi*, i. gratia, vel auxilium.

Gigantum, i. improborum, seu violentorum.

20. *Cubicula*, i. sepulcra, Hier. epist. 61. & Tert. lib. de resur. car. *Indignatio*, s. Dei. vide locum similem. Iob 14.

21. *Egreditur*, s. ad puniendum q. d. manifestabit suam potentiam. *Reuelabit*, i. manifestabit. *Sanguinem*, &c. Chal. sanguinem innocentem super se effusum, q. d. apparebunt peccatores, & punientur a Deo.

C A P. XXVII.

1. *Gladia*, i. potentia, vel verbo. *Leuiathan*, 70. draconem, sc. diabolum. *Vestem*, Not. dici Leuiathan, quia in mundo, velut in mari cete, discurrit, serpentem, ob venenum, & astutiam, vestem, ob vastitatem; tortuosum, ob fraudes. Factum vero quod hic dicitur, per Christum.

2. *Vinea meri*, i. ecclesia, in qua vinum gratiae laticans cor. *Cantabit ei*, sc. laudem Deo, Heb. tamen [e] est foemineum, q. d. de ea, i. de se.

3. *Propinabo*, s. gratiam, & auxilium porrigam.

Visitetur, s. ab hostibus, vel a me puniatur.

4. *Non*, pro, nonne, vel q. d. non soleo irasci, nisi peccatores occasionem dent. *Quis dabit*, &c. q. d. meretur quidem vinea punitionem ob peccata.

In praelio, i. velut praeliantem.

5. *Tenebit*, s. conuersa faciet, ne percuriam.

6. *Egrediuntur*, s. Apostoli. *Impetu*, s. spiritus.

Iacob, i. Israelitis. *Semine*, s. verbi Dei.

7. *Sei*, Deum, s. in suis. *Percussit*, s. Deus.

Eum, sc. populum Iudaeorum, q. d. nunquid eos puniuit, ut merebantur eorum peccata, quibus Deum offenderant, Christum occidendo & sanctos? *Occidit*, s. populus Iudaicus. *Interfectos eius*, i. propter Deum occisos, sc. martyres.

8. *In mensura*, &c. q. d. erit cum puniet Deus illum pro ratione peccatorum, s. respondente poenarum mensura, mensurae culpae. *Abiecit*, s. proisus a Deo vinea, i. Iudaei. *Meditatus est*, s. Deus. *Per diem aestus*, i. tempore punitionis, s. a se faciendae.

9. *Idcirco redit ad illud*. *Qui egrediuntur*, &c. *Super hoc*, Heb. & Chal. in hoc, s. per praedicationem Euangelij, & Dei gratiam. *Cum puerit*, &c. q. d. cum idololatriam, & errores deleuerit.

10. *Ciuitas*, s. Ierusalem. *Relinquatur*, i. deferetur.

Summitates, i. ramos, s. virgultorum nascentium destructa ciuitate.

11. *In siccate*, &c. q. d. in penuria, & vastitate affligentur faminae videntes eos adeo stultos, ut a faminis possint doceri. *Quidam* tamen conterentur, ad ipsos referunt sed Heb. est famineum. Alii legunt, conteretur, sc. messis.

12. *Fluminis*, Chal. Euphratis. *Torrentem Aegypti*, 70. Rhinoco'ntam est id nomen oppidi, vbi torrens eodem nomine diuidit Palestinam ab Aegypto.

Vni, & unus, i. singuli, seu sigillatim, vel ordine quisque, vel pauci.

13. *Tubi*, s. praedicationis Euangelicae.

Assyriorum, &c. Per Assyrios & Aegyptios intelliguntur Gentiles. *Monte*, s. Ecclesia.

C A P. XXVIII.

1. *Corona superbia*, i. regno superbo s. Israel.

Pariter, Hebr. & 70. capite, i. principio. *Errantes*,

- rautes à vino*, i. prae ebrietate, 70. ebrij absque vino.
 2. *Dominus*, 70. furor Domini. *Turbo*, pro. sicut turbo.
 3. *Pedibus*, s. Assyriorum. *Ebriorum*, Chal. insipientis principis.
 4. *Temporaneum*, i. praecoqui fructus, 70. praecox ficus. *Maturitatem*, s. aliorum fructuum. *Deuorabit*, sub sic Assyrij Israellem.
 5. *Dominus*, Chal. Christus Domini.
 6. *Spiritus iudicij*, i. donum bene iudicandi s. à Domino dabitur, Chal. in verbum veritatis, s. erit Christus.
Sedenti, s. iudici vel Regi. Quidam Ezechiam intelligunt. *Ad portam*, Chal. in domum suam. Quidam Ierusalem intelligunt, Assyrijs ab Angelo occisis.
 7. *Verum*, &c. Redit ad eos, de quibus dixit supra. Notandum id in Prophetis, quod saepe velut interposita longa parenthesi, ad superiora redeunt, ita fiunt difficillimi intellectu. Quidam tamen id, vt & proxime dicta, an duas tribus referunt. *Hi*, i. Sacerdos, & Propheta, q. d. non solum populus. *Pra vino*, i. vt solent ebrij.
Videntem, s. omnia Deum.
 8. *Locus*, s. vacuus lordibus, i. peccatis.
 9. *Docebit*, s. Deus. *Auditum*, i. disciplinam, quae audiendo percipitur. *Lacte*, i. deliciis, seu vita imperfecta.
 10. *Quia*, s. dicunt isti non credentes Dei verbis.
Manda, &c. q. d. tu ies promittit, & nunquam praestat quamdiu expectabimus? *Modicum ibi*, 70. adhuc parum, q. d. promittit paulo post se praestitutum, & nunquam praestat.
 11. *In loquela*, &c. q. d. Ita non intelligunt, ac si Deus cum illis peregrino sermone loqueretur, aut labijs male proferentibus.
 12. *Cui dixit*, i. cum tamen ei aperte dixerit.
 13. *Et erit*, &c. q. d. contemnent, & dicent more suo, *Manda*, &c. *Capiantur*, s. ab hostibus, vel diaboli laqueis, vel Dei punitione.
 15. *Fœdus*, q. d. non timemus mortem. *Mendacium*, non ita illi dicunt, sed ita interpretatur Propheta, s. fallacem esse illorum spem.
 16. *Idcirco*, continuatiua particula, non causatiua, q. d. attamen. *Sion*, i. Ecclesiae. *Lapidem*, s. Christum. *Probatum*, 70. electum. *Angularem*, s. Iudaeos, & Gentiles copulantem. *Fundatum*, i. positum firmiter, vt totum pondus sustineat. *Non festinet*, s. volens statim exhiberi, sed expectet patienter, 70. non confundetur.
 17. *In pondere*, i. moderatum, seu rectum.
Grando, s. Euangelij vis, vt Romanus exercitus, vel Dei punitione. *Mendacij*, i. fallacem. *Protectionem*, s. istorum mendacem. *Aqua*, s. doctrinae Euangelicae, vel milites Romani, vel Dei vindicta. *Inundabunt*, i. subuerrent.
 18. *Inundans*, i. vehemens, & subuertens.
 19. *Mane*, &c. q. d. per totum diem & noctem, s. assidue.
 20. *Coangustatum*, &c. q. d. redigemini, Deo puniente, in maximas angustias.
 21. *Diuisio*, Hebr. perazim. Alludit autem ad victoriam, de qua 2. Reg. 5. Sic, pro, sicut. *Gabaon*. Vide Ios.
 10. *Opus suum*, i. iustitiam, seu punitionem.
Alienum, &c. q. d. non proprium Dei punire, sed misereri, & parcere illud velut ab eo alienum.

22. *Constringantur*, &c. q. d. durius puniamini.
Consummationem, i. consumptionem, seu destructionem. *Abbreniationem*, q. d. eamque breui futuram.
 24. *Nunquid tota*, &c. significat Deum more agricolae, omnia facere propter fructum. idq; accommodatissime, s. debitis modis, etsi variis, homines tractantem.
 25. *Gith*, Genus est seminis calidi, & nigri. vnde Græc. *μικαθιον*, vulgo Nigella.
 26. *Iudicio*, i. sapienter agere.
 27. *Serris*, i. dentata tribula.
 28. *Panis*, Chal. frumentum, s. tritici grana.
Comminuetur, s. mola. *Comminuet eum*, sub. sed faciet tandem panem, quem comedat.
 29. *Et hoc*, &c. q. d. hunc agendi modum Deus docuit homines, & ipse seruauit in operibus suis mirabili consilio, & iustitia. *Iustitiam*, Chal. sapientiam.

CAP. XXIX.

1. **A**riel, Chal. altare. Quidam templum intelligunt, vel Ierusalem, quae dicitur Ariel, i. Leo Dei, ob fortitudinem, vel principatum. *Ciuitas*, Chald. constructum in ciuitate. *Expugnauit*. vide 1. Par. 11. *Additum est*, &c. q. d. post aliquot annos cessabunt festi dies.
 2. *Circumuallabo*, i. obsidebo, s. per Assyrios, vel Romanos. *Quasi Ariel*, i. vt leo, circa quem multa cadauera, Chal. vt altare circumdatum sanguine victimarum.
 3. *Quasi sphaeram*, i. vndique.
 4. *De terra*, s. deiecta, seu prostrata. *Quasi Pythonis*, i. submissa.
 5. *Sicut puluis*, &c. i. innumera. *Ventilantium*, s. hostium. *Pertransiens*, s. velociter. *Fraualuerunt*, pro prauallebunt.
 6. *Visitabitur*, i. punietur, s. ciuitas.
 7. *Sicut somnium*, &c. q. d. non diu lætabuntur victores.
 9. *Obstipescite*, s. o Iudaei increduli, q. d. o stupidi, fluctuantes, & ebrij, Deo sic vos ob peccata puniente.
 10. *Miscuit*, s. vt solet qui potum temperat & propinat. quanquam etiam miscere propinare significat. vide sup. cap. 19. Chal. immisit in vos, 70. potauit vos.
Soporis, Chal. erroris, 70. compunctionis, i. pertinaciae in malo defixae, vt Græci interpretantur. *Operiet*, i. faciet, ne intelligantur aut vterrent, permittet.
 13. *Appropinquat*, s. mihi. *Et timuerunt*, &c. 70. frustra auem colunt me docentes praecepta hominum, & doctrinas. *Mandato hominum*, i. iuxta hominum traditiones peruersas. Vide Matth. 15.
 14. *Admirationem*, Chal. percussione.
Peribit, &c. 70. perdam sapientiam sapientum.
 15. *Abcondatis*, i. abscondi putetis.
 16. *Non intelligis*, 70. non sapienter me fecisti, Chald. non intelligis me.
 17. *Libanus in Carmel*, i. alta deprimuntur, vel steriles Gentiles fertiles fient. *Et Carmel*, i. ager fertilis, s. olim Iudaei. *In saltum*, s. infrugiferum, q. d. steriles fient.
 19. *Addent*, i. augebunt.
 20. *Fraualebat*, s. diabolus. *Consummatum est*, Chald. consumptus est, 70. periit. *Illusor*, s. deceptor diabolus, Chald. deprædator, 70. superbus. *Super iniquitatem*, i. vt inique agerent.

21. *In porta*, i. publice, vel in iudicio, quod olim ad ciuitatis portam fiebat. *Frustra*, i. sine causa.
 22. *Redemit*, i. eripuit, à Chaldæis vel idololatria.
Modo, i. nunc, Chal posthac.
 23. *Sed*, i. lætabitur.
 24. *Musfitatores*, i. susurriones, s. Iudæi contra Deum soliti murmurare.

C A P. XXX.

1. **D**esertores, Chald. transgressores, 70 apostatae. *Ex me*, Chal ex verbo meo, 70. per me, i. iuxta meam voluntatem.

2. *Os meum*, Chald. verba Prophetarum meorum. 70. me. *Vmbra*, i. protectione.

4. *Principes*, s. legati. *Tani*, Heb Zoan, seu Tsoan, est enim prima litera ciuitas est Ægypti, itemque Hanes, quæ Heb Chanes. per 7.

6. *Onus*, &c. q. d. onusta duxerunt iumenta ad Austrum, i. Ægyptum. *In terra*, &c. q. d. transierunt per desertum, vbi magna rerum inopia. *Ex eis*, pro, in eis, s. locis degunt. 70 inde. *Portantes*, s. legati per ea loca transibunt. *Diuitias*, s. munera ad Regem Ægypti.

7. *Superbia*, 70. vana consolatio. *Quiesce*, q. d. desine petere auxilium à superbis Ægyptiis.

8. *Ingressus*, s. ad populum. *Scriba*, s. Prophetiam.

Buxum, i. buxam tabulam, s. vt diu conferuetur.

Novissimo, Chald iudicij.

9. *Ad iracundiam prouocans*, s. me, Chald. rebellis 70. incredulus.

10. *Videntibus*, Chal & 70 Prophetis. *Videre*, Chald. prophetare. 70. annuntiare nobis. *Aspicientibus*, Chal. doctoribus, 70. visiones videntibus. *Aspicere*, 70 loqui, Chal. docere.

11. *Auferte à me viam*, Chald. auertite nos à via recta. *Declinate*, &c. repetitio. *Sanctus Israel*, Chal. verbum sancti Israël.

12. *Calumnia*, Chal. & 70. mēdacio. *Et in tumultu*, Chal. & rapina, 70. & murmurastis. *Super eo*, s. mendacio, &c.

13. *Et requisita*, i. dum quis quærit ibi inniti, seu saluari. *Eius*, s. muri.

14. *Comminuetur*, s. ciuitas, per murum significata. *Et non inuenietur*, pro, ita vt non inueniatur.

Igniculus, i. parum ignis.

15. *Si reuertamini*, &c. 70 cum conuersus ingemueris, tunc saluaberis. *Quiescatis*, i. cessetis, s. à peccatis.

Silentio, q. d. patientia. *Spe*, s. in Deum.

Noluisse, s. audire.

16. *Fugietis*, s. hostes.

17. *Quinque*, i. paucorum. *Fugietis*, 70 fugient multi. *Montis*, s. fixus, quem nauigantes aspiciant, vt rectum cursum teneant, sic vestra calamitatis exemplo vitabunt pericula multi, vel in montē naufragio eiectus.

18. *Propterea*, 70. & rursum. *Exaltabitur*, i. glorificabitur. *Iudicij*, i. iustus, 70. *Iudex*, Chal. faciens iudicium.

Expectant eum, Chal. sperant in salutari eius.

19. *Populus*, 70. populus sanctus. *Sion*, Chal & 70. in Sion. In 70. & *Plorabis*, s. vt solent destituti.

Miserabitur, s. Deus.

20. *Panem*, &c. q. d. etsi ad tempus affliget, tamen non deseret, sed liberabit. *Arctum*, 70. tribulationis.

Brenum, Heb. afflictionis, q. d. cibabit, pane lacrymarum, i. tribulatione. *Auolare*, &c. q. d. nunquam deerit qui te doceat, &c. vel, semper habebis Christum docentem te per scripturas, & suos ministros.

21. *Monentis*, s. quod sequitur.

22. *Contaminabis*, i. conuerteres in vsus profanos, per hæc intelligitur errorum & peccatorum abiectio.

Egredere, q. d. Abi in malam crucem.

23. *Pluuia*, &c. per hæc intellige etiam spiritualia.

24. *Migma*, i. commistionem, s. multorum granorum. 70 paleas mistas hordeo ventilato.

25. *Riuus*, &c. q. d. magna fertilitas. *Multorum*, s. hostium. *Turres*, i. fortissimi quique, Chal. principes.

26. *Lux luna*, &c. q. d. erit tunc maxima lætitia. *Quidam* tamen id referunt ad beatorum statum, quo cœli renouandi.

27. *Nomen*, i. verbum, s. filius. *E longinquo*, s. è cœlo. *Furor*, s. in hostes animæ spirituales. *Labia*, i. prædicatio. *Indignatione*, s. contra peccata.

28. *Spiritus*, indignatio. *Gentes*, i. Gentilium errores.

29. *Vobis*, s. liberatis, seu redemptis.

30. *Gloriam vocis*, pro, gloriosam vocem. *In turbine*, pro, velut in turbine.

31. *Assuri*, diabolus. *Virga*, s. Dei punitione.

32. *Fundatus*, i. firmus, & fortis. *In tympanis*, &c. i. cum summa piorum lætitia. *Præcipuis*, Chal. fortibus. *Eos*, s. hostes.

33. *Ab heri*, i. antea, seu olim. *Tophet*, i. infernus. Chal. gehenna. Not. Tophet, locum esse prope Ierusalem in valle Hennom, vnde gehennæ nomen (nam Ge. vallis) vbi parentes filios comburebant in honorem. Idolorum. Vide Ierē. 7. Significat autem in Scriptura Infernum. *Rege*, s. Deo. *Ligna*, s. ipsi damnati. *Quidam* sulphur per signa intelligunt, de quo Apo. 14. & 20. & 21.

C A P. XXXI.

2. **I**pse, s. Deus. *Sapiens*, Chal. in sapientia sua, 70. sapiens. *Iter*. *Malum*, i. in calamitatem, s. super Iudæos.

Abstulit, Chal. fecit irrita, 70. frustrabitur, q. d. punit, vt prædixit. *Auxilium*, &c. 70. spem illorum vanam.

3. *Inclinabit*, Chal. leuabit. 70. inducet.

4. *Praeliatur*, s. contra hostes populi sui.

5. *Volantes*, sub. & pullos suos protegentes, vel q. d. cito subueniet. *Transiens*, s. inter suos, more ducis.

8. *Non viri*, sub. sed Angeli. *Non à facie gladii*, s. humani. Heb. & Chal. à facie gladij, s. Angeli.

Vestigales, Chal. occisi 70. victi.

9. *A terrore*, i. ob terrorem. *Cuius ignis*, &c. i. qui colitur sacrificiis, quæ comburuntur in Sion. potest etiam ad charitatem referri, qua in Ecclesia colitur, 70. beatus qui habet semen in Sion, & domesticos in Ierusalem.

C A P. XXXII.

1. **R**ex, s. Christus. *Principes*, i. Ecclesiæ Prælati.

2. *Vir*, i. quisque piorum, s. tutus. *Siccitate*, s. loco arido, Chald. terra sitiente, q. d. nihil iustis deerit. s. rerum ad salutem necessariorum. *Vmbra*, pro, sicut vmbra.

4. *Stultorum*, s. antea tales gentiles ante fidem.

Plane, i. aperte.

5. *Non vocabitur*, & 70. non dicet ultra stulto, ut princeps sit, Chal. non dicentur amplius impij, iusti.

Maior, Chal. fortis.

6. *Stultus enim*, &c. q. d. apparebit enim statim quis stultus sit. *Ad i. contra*, Chal. ante.

7. *Vasa*, i. a. ma, seu instrumenta, Chal. opera *Iudicio*, i. iusta, vel in iudicio, s. se defendens.

9. *Mulieres*, i. vrbes, Chal. prouinciæ. *Filia*, Chal. ciuitates. *Confidentes*, s. in diuitijs & potentia.

10. *Dies & annos*, i. aliquot annos. *Consummata*, i. consumpta.

11. *Exuite*, s. pretiosis vestibus. *Accingite*, s. falcis.

12. *Vbera*, s. lacte carentia.

13. *Super humum*, &c. q. d. si iustos punire soleo, quid fiet impijs.

14. *Super speluncas*, i. ad speluncas confugientium, ut lateant. *In æternum*, Chal. ad tempus, s. longum.

Onagrorum, scil. qui illic pascentur. *Pascua*, pro, & pascua.

15. *Effundatur*, s. tempore Euangelij. *Spiritus*, Chal. refrigeratio. *Erit desertum*, &c. vide sup. c. 29.

16. *Solitudine*, s. gentilitate, quæ antea sterilis, cum fuerit facta Carmel, i. fertilis.

17. *Silentium*, i. tranquillitas, Chal. & 70. quies.

19. *Grando autem*, &c. q. d. punientur iniqui. *In descensionis saltus*, i. descendet in saltum, sc. in homines incultis moribus. *Ciuitas*, s. Ierusalem.

20. *Omnes aquas*, i. loca irrigua, s. spiritualiter.

Immittentes, s. eo. *Pedem*, &c. Chal. boues ad calcandum, & asinos ad colligendum, s. frumentum. Quidam per bouem Iudæum intelligunt: per asinum gentilem: quod ille fuerit sub iugo legis, hic vero sub idololatriæ stultitia.

C A P. XXXIII.

1. **Q**ui *prædaretur*, alloquitur Sennacherib, vel Tyrannos.

2. *Et enim*, &c. 70. in te enim confidimus. *Brachium*, i. robur. *Mane*, i. cito vel quotidie Chal. omni die.

3. *Voce*, i. vi, seu strepitu. *Angeli*, sc. qui exercitum Sennacherib deleuit. *Exaltatione*, i. sublimi potentia.

4. *Congregabuntur*, s. a Iudæis. *Vestra*, s. a Assyrij.

Brachij, 70. locusta.

5. *Quoniam*, &c. 70. qui habitat in cœlis.

Iudicio, & *iustitia*, Chal. operantibus iudicium, & iustitiam.

6. *Erit filius*, i. apparebit veritas, scil. promissorum Dei, Chal. faciet Deus quod promissit. *Tuis*, s. o. Christo. *Oluita*, &c. 70. in thesauris salus nostra, illic sapientia, & scientia, & pietas in Dominum, hi sunt thesauri iustitiæ.

7. *Videntes*, sc. Iudæi aliter succedere, quam sperabant.

Foris, i. publice. *Angeli pacis*, i. legati missi ad pacem componendam cum Assyrij. *Elebunt*, sc. non impetrata pace.

8. *Pactum*, s. de pace, quam Iudæi optabant. *Proiecit*, s. Deus vel hostis.

Non reputauit, i. nihil fecit.

9. *Terra*, s. Iudææ.

Confusus, sc. viden, sc. cedris, i. ciuibus spoliatum, vel

vasis. *Libanus*, i. Ierusalem, vel templum. Vide Ezech. 17. Zach. 11. *Obsuruit*, q. d. desit audiri Cedrorum strepitus flante vento, Heb. excisus est, Chal. euulsus est. *Saron*, Regio est Galilææ fertilissima.

10. *Exaltabor*, i. glorificabor, sc. ostensa mea potentia.

11. *Conspicietis*, s. deliberatione. *Ardorem*, s. iniquitatis, Chal. cogitationes impietatis. *Parietis*, sc. executione. *Stipulam*, Chal. opera mala, s. fomenta ignis æterni. *Spiritus vester*, i. vestra consilia, 70. vana erit fortitudo spiritus vestri. *Perabit*, i. perdet.

12. *Spina*, pro, ut spinæ.

14. *In Sion*, i. Ecclesiæ lumine. *Hypocritas*, Chal. impios, 70. iniquos.

15. *Veritatem*, Chal. recta. *Auaritiam*, Chal. mammonam iniquitatis. *Ex calumnia*, Complut. & calumniam, Chal. & rapinam, 70. & iniustitiam. *Sanguinem*, Chal. effundentes sanguinem innoceptem, 70. iudicium sanguinis, s. iniquum. *Malum*, 70. iniquitatem, Chal. operantes iniquitatem.

16. *Munimenta*, &c. q. d. & loco tutissimo. *Panis*, Chal. cibis sufficiens. *Fideles*, i. non deficientes, Chal. permanentes.

17. *Regem*, i. Deum in cœlo, vel in terra Christum.

Terram de longe, sc. cœlestem hereditatem hinc longe distantem, vel e cœlo terram, Chal. descendentes in terram Gehennæ.

18. *Timorem*, i. res timorem incutientes.

Vbi est, &c. q. d. requies qui te doceat, in magna Doctorum penuria, vel, quis te sapientiam præter Deum poterit docere, & ducere tuto, aut liberare? vel, vbi Philosophorum dogmata falsa post lucem Euangelij? Vide 1. Corinth. 1. vbi Paulus hæc ad mundanam sapientiam refert.

19. *Videbis*, sc. tempore gratiæ. *Alti*, i. profundi, & obsecuri. *In quo*, &c. s. in gentiliū eloquentia parum est sapientiæ.

20. *Sion*, i. Ecclesiam, vel, o. Ecclesia, *Ierusalem*, sc. cœlestem. *Clavi*. His solent alligari funes tentorium, 70. paxilli.

21. *Ibi*, s. in Ecclesia. *Nauis*, s. hostium.

23. *Tui*, s. o. hostis. *Dilatare signum*, Chal. velum extendere.

24. *Nec dicet*, &c. q. d. omnes erunt fortes spiritu.

C A P. XXXIV.

1. **P**lenitudo, i. quidquid in ea est, 70. habitantes in ea. *Germani*, Chal. habitatores, 70. populus.

2. *Militiam*, i. exercitum, s. multitudinem, 70. numerū. *Interficiet*, &c. præ. pro futuris.

3. *Tabescent*, 70. rigabuntur.

4. *Tabescent*, &c. hyperbole, qua significatur magna calamitas, & forte dies iudicij, quo vel cœli possent præ Dei indignatione dissolui. *Militia*, 70. stella.

Sicut liber, i. volumen membranæ, quo solent Iudæi vti, complicaturque in orbem. *Disset*, 70. cadet. Vide Matth. 24.

5. *I. ebrius*, sc. sanguine, vel furore. *Gladus*, i. ultio. *Intersectionis meæ*, i. a me interficiendum, 70. perditionis, Chal. quem condemnavi. *Ad iudicium*, Chal. in iudicio, 70. cum iudicio.

6. *Repletus*, explicatio superiorum. *Agnorum*, i. plebis. *Hircorum*, i. principum. *Arietum*, i. potentum & diuitum. *Vitima*, i. carnes. *Bosra*, vrbs est primaria in Idumæa, videtur autem hic significari Mundus, vel secundum quosdam, Iudæa, de qua infra.

7. *Descendent*, s. in sepulcrum, vel infernum. *Unicornes*, 70. & Chal. robusti. *Tauri cum potentibus*, Chal. principes cum ducibus, 70. tauri & arietes.

8. *Iudicij* Chal. ultionis. *Sion*, i. iniuriarum factarum Ecclesiæ, vel Sion, iudicium, intellige vastationem Ierusalem factam a Romanis.

9. *Conuerterentur*, &c. q. d. reddetur Idumæa, vel Ierusalem sterilis, vel potius Mundanorum studia euadent in supplicium æternum tandem.

10. *Non extinguetur*, s. ignis. *In sacula saculorum*, 70. in multum tempus.

11. *Onocrotalus*, Chal. catus, 70. auis. *Mensura*, Chal. linea, 70. funiculus.

12. *Inuocabunt*, i. optabunt.

14. *Dæmonia*, Chal. feræ. *Pilsiu*, &c. Chald. dæmones inter se colludent. *Lama*, Chal. noctua.

15. *Milui*, 70. cerui.

16. *Libro Domini*, i. quem scripsi à Deo reuelatum. *Ex eis*, s. quæ dixi.

Quasiuit, s. quasi deesset. *Congregauit*, Chald. congregabit.

17. *Eis*, s. animalibus. *Mensuram* Chal. funiculo, repetitio. *Ea*, sc. regione. Not. significari per hæc, vel Idumæa, vel Mundi desolationem, vel Ierusalem, vt supra indicaui.

C A P. XXXV.

1. **D**eserta, s. gentilitas.

2. *Germinabit*, s. opera bona. *Gloria*, i. pulchritudo. *Libani*, metaphorice spiritualia significantur. *Decor*, i. fertilitas, 70. honor. *Gloriam*, &c. explicatio præcedentium. *Domini*, s. Christi.

3. *Confortate*, s. o. Prophetæ, vel Apostoli. *Genua*, i. crura. Not. quod Hebr. 12. citatur hic locus secundum 70. pene iisdem verbis.

4. *Adducet*, sc. impiis. *Retributionis*, sc. retribuens eis quod merentur. *Deus ipse*. Hic aperta Christi diuinitas. *Ipse*, s. per se.

6. *Deserto*, i. mundo, qui antea velut desertum.

Aqua, s. gratia.

7. *Arida*, s. gentilitas. *Dracones*, i. dæmones, & vitia. *Viror*, &c. q. d. virtutes.

8. *Semita*, s. arcta via in cælum ducens. *Pollutus*, scil. peccatis. *Stulti*, i. imperiti alioqui.

9. *Leo*, &c. per hæc vitiosi homines significantur.

10. *Sion*, i. Ecclesiam. *Sempiternam*. Id in cælo.

C A P. XXXVI.

2. **L**achis, vrbs est nomen, quam obsederat.

Manu grani, Chal. exercitu multo. *Agri fullonis*, Chal. vbi fullones extendunt pannos.

3. *Super domum*, 70. œconomus de hoc vide supra cap.

22. Quidam domum Dei intelligunt; erat enim summus Pontifex. *Scriba*, i. doctor, seu legisperitus.

Ac commentarius, i. historiographus, Chal. qui erat su-

per memorialia, i. historias. Quidam cancellarium interpretantur.

5. *Recessisti*, s. negando tributa.

6. *Super Ægyptum*, pro, nempe super Ægyptum.

7. *Cuius absint*, &c. Male interpretatur quod ille pie fecerat, euerterat ille Idolorum altaria, & ea, quæ extra templum, vt in hoc solum sacrificaretur iuxta Dei præceptum. Vide 4. Reg. 18.

8. *Et dabo*, pro, si enim dederò tibi.

10. *Domino*, i. Dei voluntate. Not. quod infideles Deum Iudæorum vocabant Ichouah, i. Dominum, s. vtebantur eodem nomine quo Iudæi, sicut & Iudæi illorum Deos vocabant nominibus, quibus & ipsi, vt Baal, quod Dominum significat.

12. *Vrinam pedum*, Hebr. aquam pedum, i. vrinam: sic enim appellant modeste quod ad pedes fluat, 70. vrinam suam.

16. *Benedictionem*, Chal. pacem.

17. *Panum*, Chal. agrorum. Not. hic differentiam historiæ & prophetiæ: cum enim hæc sit obscurissima, illa tota aperta: quanta enim facilitas huius capitis?

C A P. XXXVII.

2. **P**rophetam siccitiam 70. & Complur. & mon. (vt quidam legunt) Prophetæ.

3. *Correctionis*, s. qua à Deo corripimur, Chald. opprobrij. *Venerunt filij*, &c. q. d. accidit nobis dolor, qualis grauidæ, quæ non potest fœtum emittere.

Filius, i. fœtus. *Partum*, i. pariendi tempus, vel locum, Heb. vuluam.

6. *A facie verborum*, i. propter verba. *Pueri*, i. famuli.

7. *Spiritum*, s. voluntatem reuertendi in patriam.

8. *Audiuit*, pro, audisset.

14. *Libros*, i. literas, Chal. epistolas.

22. *Despexit*, s. Sennacherib te o virgo, vel, virgo te o Sennacherib, secundum quosdam, quod mihi non probatur, etsi Heb. videantur fauere. *Virgo filia*, Chald. Regnum cœtus, s. solet regnum custodiri, vt virgo. Quidam putant ita dici ob religionis integritatem. At solet scriptura sic vocare etiam Regnum Israel idololatria contaminatum. *Caput mouit*, est id irridentium.

Filia Ierusalem, Chal. popule qui habitas Ierusalem.

24. *In manu*, i. per ministerium. *Libani*, i. Ierusalem. *Cedrorum*, per arbores homines intelliguntur. *Salum*, i. templum.

Carmeli eius, q. d. fertili loco situm.

25. *Fodi*, scil. puteos. *Vestigia pedis*, i. militibus me sequentibus. *Aggerum*, id est, munitos, vel inter aggeres fluentes.

26. *Ei*, s. Ierusalem. *Plasmaui illud*, 70. decreui, s. permittere quod nunc facis, Chal. præparaui illud.

Compugnantium, i. mihi rebellantium per peccata

27. *Breuiatu manu*, i. viribus destituti.

30. *Tibi*, s. o. Ezechia. *Pomis*, Chal. renatis ex illis, 70. reliquiis.

31. *Emittat*, &c. q. d. roborabuntur, & crescent more arborum.

32. *Saluatio*, pro, saluati, vel salutem intelligit mundo allatam inde per Apostolos, *Zelus*, i. vehemens amor in suos.

36. *Egressus*, s. de cœlo, vel vrbe quam tuebatur.

38. *Ararat*, Chald. & 70. Armenia.

C A P. XXXVIII.

1. **V** *Sque ad mortem*, i. letaliter. *Morieris*, comminatio est, non absoluta denunciatio.

2. *Parietem*, Chal. parietem domus sanctuarij.

3. *In veritate*, i. sincere, non simulate.

8. *Achaz*, 70. patris tui. *Lineis*, Chal. horis.

Sol, i. umbra solis, vt supra, vel sol ipse etiam regressus est. Vide 4. Reg. 20.

9. *Scriptura*, 70. oratio, s. conscripta fuit.

10. *Dixi*, s. cum ægrotarem.

Quasiui, i. optaui, 70. relinquam.

11. *Dominum*, i. Domini templum, vel opera.

Quietis, i. cum quiete.

12. *Generatio*, i. vita, sic enim vocatur vitæ vnius tempus, vel q. d. filijs careo, 70. defeci à cognatione mea.

Conuoluta, i. sublata, 70. recessit. *Ordier*, i. texeret.

Succidit, s. textor Deus.

13. *Ad mane*, i. diutius, s. me victurū. *Contrivit*, s. Deus, vel morbus.

14. *Clamabo*, pro, clamo, vel clamabam. *Meditabor*, i. gemo, vel gemebam. *In excelsum*, s. ad Deum.

Responde, q. d. defende me, Hebr. & Complut. sponde, Chal. fac quod oro.

15. *Feceris*, s. quæ patior.

16. *Si sic*, & c. q. d. si talis est humanæ vitæ conditio, vt corripas, i. castiges, & viuifices, ecce amara est.

18. *Infernus* q. d. mortui, Chal. qui habitant in inferno. *Lacum*, Chal. lacum perditionis. *Veritatem tuam* i. tuarum promissionum impletionem 70. misericordiam tuā, Chal. salutare tuum.

19. *Veritatem*, 70. iustitiam.

21. *Iussit*, pro, iusserat antea. *Cataplasmarent*, i. emplastrum imponent.

22. *Dixit*, pro, dixerat. *Domini*, sub, & datum est id, de quo supra.

C A P. XXXIX.

1. **L** *ibros*, Chal. & 70. epistolas.

2. *Verbum*, i. res, 70. aliquid. *Potestate*, i. regno, Chal. dominatione.

5. *Exercituum*, i. potentissimi. *Filiis*, i. posteris.

8. *Bonum*, i. æquum, Chal. rectum. *Fiat*, sub, precor.

Veritas, i. quod mihi Deus promisit, 70. iustitia.

C A P. XL.

2. **A** *d cor*, i. consolatoria. *Militia*, i. tempus præfixum, s. quo erat vexanda, 70. humilitas. Quidam legunt malitia, i. afflictio. *Duplicia*, i. multa, s. bona. quidam tamen intelligunt dupliciter, i. grauiter punitam. *Pro omnibus*, & c. q. d. cum tamen digna non esset.

3. *Vox*, & c. Hæc de Ioanne Baptista intelliguntur.

Domini, Chal. Domino s. Christo venturo. *Rectas*, & c. 70. rectas facite semitas eius, vt citatur ab Euangelistis. *Solitudine*, i. mundo.

4. *Vallu*, i. humiles. *Exaltabitur*, 70. implebitur, s. Dei gratijs. *Mons*, & c. i. superbi. *Praua*, i. distorta, q. d. reformabuntur hominum mores.

5. *Gloria Domini*, s. Christus in carne apparebit.

Caro, i. homo. *Pariter*, 70. salutare Dei. *Quod*, 70. quia. *Locutum est*, i. ita futurum prædixit.

6. *Vox*, s. à me auditur. *Omni caro*, Chal. omnes impii. *Gloria*, Chal. fortitudo.

7. *Spiritus*, i. ventus, s. flante vento cadunt flores.

9. *Qui*, sic etiam Chald. & 70. vt ad Prophetam referatur; at Hebr. quæ, vt referatur ad Sion, & Ierusalem, vnde primum orta prædicatio, s. per Christum & Apostolos.

10. *Dominus Deus*, s. Christus. *Merces*, s. quam suis est daturus, ipse enim merces. *Opus*, scil. de quo Io. 17. opus quod dedisti mihi, vt facerem. *Coram illo*, q. d. intendet operi sibi commissio quam diligentissime.

11. *In brachio*, i. brachijs extensis, vt solent Pastores.

Portabit, Chal. leniter ducet, 70. consolabitur.

12. *Quis*, & c. q. d. quis nisi Deus omnibus rebus mensuram & modum præscripsit? & tamen tantus cum sit, pro homine homo fieri dignatus est. *Pugillo*, pro, velut pugillo, 70. manu. *Palmo ponderauit*, pro, velut palmo mensurauit. *Tribus digitis*, i. trium personarum indiuiso opere, Chal. mensura, 70. pugillo.

Librauit, 70. statuit.

13. *Adiunxit*, 70. cognouit, sicut à Paulo citatur Roman. 11.

15. *Momentum*, i. minimum quid. *Statera*, i. bilancem facile inclinans. Vide Sap. 11.

16. *Sufficiet*, s. ad ignem sacrificiorum, si pro dignitate agendum sit.

18. *Fecistis*, s. Idola fabricantes. *Ponetis*, pro, posuistis, q. d. itane pro Deo adorate Idola, quæ nihil habent cum Deo commune?

21. *Fundamenta terra*, s. à Deo iacta, q. d. Nonne agnoscitis Dei veri potentiam?

22. *Sedet*, i. præsidet. *Velut nihilum*, i. facillime, 70. quasi cameram.

23. *Dat*, i. facit. *Secretorum scrutatores*, i. philosophos, 70. Principes. *Inane*, Chal. & 70. nihil.

24. *Nec plantato*, & c. i. ac si non esset plantatus, & c.

Turbo, i. tempestas.

25. *Assimilastis*, & c. q. d. Nunquid mihi quidquam simile est, aut æquale?

26. *Numero*, s. certo. *Militiam*, i. exercitum 70. ornatum, s. stellas. *Omnes*, s. & cœlos, & stellas. *Ex nomine vocat*, i. plene nouit, seu facit adesse vbi vult, vt solent domini seruos vocantes. *Reliquum fuit*, i. defuit, Chald. impeditum est ab ordine suo.

27. *Abscondita*, & c. i. ignoræ Deo res meæ.

Iudicium, i. causa, vel mores. *Transibit*, i. erit ignotum. sic dicimus, præterit me, i. ignoro.

29. *Non sunt*, i. fortes, 70. non dolentibus, mœrorem.

30. *Pueri*, Chal. iuuenes, q. d. alioqui robusti.

Et laborabunt, pro, laborando. *In infirmitate*, i. præ debilitate. *Mutabunt*, Chal. addent.

31. *Pennas*, i. alas. *Aquila*. Hæc sæpe pennarum mutatione iuuenescet.

C A P. XLI.

1. **T** *aceant ad me*, i. tacite me audiant, Chald. auscultent verbum meum. *Mutens fortitudinem*, q. d. roborentur.

borentur, & disceptent mecum. *Iudicium*, s. de hoc, quod me relicto Idola colunt.

2. *Iustum*, s. Abraham. *Dabit*, pro, dedit. sic inf.

Gentes, &c. s. victoriam, de qua Gen. 14. *Obtinebit*, pro, obtinuit Chal. contriuit. *Dabit*, pro dedit, s. hostes.

3. *Semita*, &c. q. d. tam velociter, vt non tam ambulasse, quam volasse videatur.

4. *Vocans*, s. creando. Chald. ordinans. *Generaciones*, i. homines. *Nouissimus*, i. post omnia, s. æternus, vel q. d. principium omnium, & finis.

5. *Viderunt*, s. quæ feci. *Accesserunt*, s. vt viderent opera mea.

6. *Vnusquisque*, &c. q. d. & tamen in fabricando idola se mutuo adiuuant *Glutino*, i. re aliqua tenaci, s. alligari Idoli partes. *Confortauit*, Chal. fortificauit.

9. *In quo*, Chal. & 70. quem.

Extremis, s. Ægypto.

10. *Declines*, Chald. frangaris, 70. erres. *Iusti mei*, i. qua soleo iustos meos, 70. iusta mea, Chal. veritatis.

12. *Consumptio*, i. consumpti, Chal. nihilum.

13. *Adiuui*, pro, adiuuo.

14. *Vermis*, i. abiecte, 70. paruule. *Mortui*, id est, velut mortui.

15. *Plaustrum*, i. traham, seu tribulam. *Rostra*, i. dentes. *Montes*, i. reges. *Colles*, s. principes.

17. *Egeni*, i. humiles. *Pauperes*, s. spiritu.

Aquas, s. gratiæ, vel refrigerium, Chal. doctrinam.

18. *Collibus*, i. locis aridis antea q. d. ex rudibus faciam doctos.

19. *Spinam*, pro, spinum genus est cedri, Chald. setim. Genus est cedri, cuius mentio frequens in Exodo. Not. per arbores significari iustos.

20. *Hoc*, 70. & Complut. hæc, s. bona.

21. *Facite*, &c. q. d. vestram causam proferte, ô idololatraz. *Forte*, i. validum argumentum.

22. *Nuncient*, s. idola, vel eorum Prophetæ. *Eorum*, s. quæ futura sunt.

24. *Opus vestrum*, &c. q. d. nihil potestis. *Abominatio*, pro, abominabilis. *Elegit*, i. vt coleret.

25. *Suscitauit*, s. Cyrum, qui Iudæos liberet. *Veniet*, pro, venient, s. alij. *Vocabit*, &c. q. d. me agnoscer.

Adducet, pro, conculcabit. *Magistratus*, i. principes, sc. Babyloniz. *Plastes*, i. figulus. *Humum*, i. lutum.

26. *Quia*, s. ex diis gentium. *Annunciauit*, scil. ventura, vel ab exordio, i. ea quæ à principio. *Et à principio*, repetitio. *Iustus es*, q. d. vicisti, Chal. & 70. verax es.

Sermones, s. futura prædicantes, vel q. d. loqui non possunt Idola.

27. *Primus*, se. à captiuitate rediens, adsunt, s. liberati. *Euangelistam*, i. læta annunciantem.

28. *Istis*, s. idolis, vel idololattris. *Consilium*, s. sanū. *Verbum*, s. bonum.

CAP. XLII.

1. *Seruus meus*, Chal. seruus meus Messias.

Complacuit, &c. q. d. est mihi carissimus.

Anima, Hier. epist. 151. Animæ nomine Dei significatur affectus. *Spiritus*, Chald. Spiritum sanctum *Iudicium*, scil. Dei, vel quod iustum est. *Proferet*, Chald. reuelabit.

2. *Clamabit*, s. more perturbatorum. *Foris*, q. d. in plateis. Aug. 20. Ciu. l. ab his, qui foris sunt, ab eius corpore præcisi.

3. *Linum*, i. mixam, seu ellychnium. *Fumigans*, sc. pene extincto lumine. *Non extinguet*, q. d. neminem lædet, quin etiam vilissimos iuuabit, seu pene deficientes, Chal. per calamum mansuetos, per linum pauperes intelligit. *In veritate*, &c. q. d. vere iudicabit.

4. *Non erit*, &c. q. d. magna animi quiete, sc. nulla passione turbatus prædicabit. *Iudicium*, i. iustam, & rectam legem Euangelicam. *Et legem*, &c. 70. & in nomine eius gentes sperabunt, quomodo citatur Matt. 12.

Insula, i. remotissimi quique. *Expectabunt*, s. cum desiderio.

5. *Flatum*, Chal. spiramentum.

6. *Te*, s. ô Christe. *In iustitia*, i. cum iustitia, q. d. iustum & iustificantem. *Seruauit*, &c. præ. pro fut.

In fœdus, s. ferendum cum suo sanguine. *Populi*, 70. generis Israel.

7. *Conclusione*, i. carcere, s. peccatorum.

9. *Fuerunt*, s. à me prædicta. *Noua*, i. inusitata, & mirabilia.

10. *Nouum*, q. d. nouis laudibus celebrate. *Laus eius*, s. audiat, vel cantetur. *Plenitudo*, 70. nauigantes.

11. *Desertum*, i. mundus. *Habitabit*, pro, habitantes. *Cedar*, Regio est Arabiz. *Petra*, i. rupium. Quidam vrbis nomen putant. Vide sup. c. 16.

12. *Ponent*, 70. dabunt.

13. *Egredietur*, s. ad iudicandum. *Zelum*, Chal. iram. *Vociferabitur*, &c. aget more irati.

Confortabitur, i. præualebit.

14. *Tacui*, i. iram continui Dei verba sunt. Apud Prophetas frequens personæ mutatio. *Semper*, 70. à sæculo, q. d. diu. *Vt parturiens*, scil. cum vi effundens conceptam iram.

15. *Absorbebo*, i. perdam, Chal. consumam.

16. *Præua*, i. distorta. *Hæc verba*, i. res has.

Feci, præ. pro, futuro.

17. *Conuersi*, s. impij frustrati spe.

18. *Intuemini*, 70. respicite. *Ad videndum*, i. vt videatis.

19. *Veniundatus est*, s. seruus peccati, vt qui venditur, 70. qui recessit.

20. *Custodies*, i. obseruabis, seu attendes.

21. *Sanctificaret eum*, Chal. iustificaret Israel.

Legem, Chal. legis factores.

22. *Iuuenum*, i. fortis, q. d. fortiter illaqueati, Chal. iuvenes sunt omnes. *Dicat*, scil. raptori. *Redde*, s. quod diripuisti.

24. *Cui*, i. contra quem.

25. *Cognouit*, i. respuit. *Intellexit*, Chald. proposuit animo timorem eius.

CAP. XLIII.

1. *Iacob*, i. Ecclesia, seu popule fidelis. *Vocani*, s. vt solent domini seruos.

2. *Cum transferis*, &c. q. d. in omnibus periculis te liberabo.

3. *Propitiationem*, i. redemptionem, q. d. pro te perdidisti, multas gentes tibi aduersantes, Chald. & 70. commutationem.

4. *Dabo*, i. perdam. *Te*, s. seruando. *Anima*, i. vita, q. d. perdam vitæ tuæ insidiantes.

5. *Semen tuum*, Chald. filios tuos.

6. *Prohibere*, Chal. morari. *Affer*, i. reduc, q. d. reducos curabo.

8. *Educ*, Chal. & 70. eduxi, pro adducam, s. ad lucem, Euangelicam. *Et oculos*, &c. q. d. oculos habet, sed non videt: aures, & non audit.

9. *Congregata*, s. in Ecclesiam ex omnibus mundi partibus. *Vobis*, s. o. cultores Idolorum. *Prima*, 70. à principio, q. d. mundi creationem, & quæ Dei reuelatione sola possunt sciri, vel primo ventura. *Iustificentur*, i. causam suam iustificent, s. quod veraces sint dii eorum.

Verè, Chal. & 70. verum. At Complut. cum sequentibus iungit, q. d. sanè vos, &c.

10. *Vos*, s. o. Apostoli. *Seruus meus*, Chal. seruus meus Christus. *Formatus*, 70. alius Quidam legunt formator, s. rerum.

12. *Annunciaui*, s. futura. *Alienus*, i. alius, sc. Deus, qui ista faceret.

14. *Misi*, pro, mittam, s. Cyrum, vel Christum.

Vectes, i. impedimenta. *Chaldaos*, s. detraxi, seu perdidit. *Nauibus*, s. per Euphratem

16. *Mari*, s. rubro. *Aquæ*, s. Iordanis. *Torrentibus*, Heb. Chal. & 70. vehementibus.

17. *Eduxit*, i. fecit exire ex Ægypto, s. cōtra Hebræos. *Obdormierunt*, s. submersi in mari rubro.

Resurgent, Chal. surrexerunt.

18. *Ne memineritis*, &c. q. d. Atque vt antiqua omittamus.

19. *Nunc*, i. cito. *Deserto*, i. gentilitate.

Viam, s. salutis. *Flumina*, i. copiam gratiarum.

20. *Bestia*, &c. s. gentiles ante fidem, vt feræ.

21. *Formaui mibi*, Chal. præparauit cultui meo.

22. *Non me*, &c. q. d. non me coluisti, vt debueras.

In me, i. causa mea.

23. *Seruire*, s. graui seruitute, vel præter pro fut q. d. non à te post hac exigam sacrificia ista, sed alia potiora.

24. *Argento*, sc. multo. *Calamum*, sc. aromaticum, 70. thymiam. *Inebriaſti me*, Chald. impinguaſti altare meum: *Seruire*, i. induere formam serui, vel grauari, more seruorum. *In peccatis tuis*, i. ob peccata tua.

Laborem, s. Passionis, vel q. d. molestiam.

26. *Me*, s. quid tecum egerim. *Narra si quid habes*. 70. dic tu iniquitates tuas primus. *Iustificeris*, i. causam tuam iustifices, q. d. te defendas.

27. *Primus*, s. Adam. *Interpretes*, s. Moſes, & Aaron Chal. doctores, 70. principes. *In me*, i. contra me.

28. *Contaminaui*, i. ostendi contaminatos peccato, & indignos, qui terram promissam ingrederentur.

Dedi, s. in deserto. *Blasphemiam*, Chald. & 70. opprobrium, s. hostium.

C A P. XLIV.

2. **R**edissime, Chal. & 70. Israel.

3. *Sitientem*, i. aridam, s. gentilitatem.

Semen tuum, Chal. filios tuos. *Stirpem tuam*, Chal. filios filiorum tuorum.

4. *Inter*, pro, vt inter. *Vocabit*, s. se, q. d. dicet se Israelitam, i. Christianum. *Domino*, s. sermo, q. d. Domini sum.

Affimilabitur, id est, cognominabitur, s. Israelita, i. Christianus.

6. *Absque me*, i. præter me.

7. *Vocet*, i. dicat clare. *Annunciet*, s. futura.

Ordinem, s. futurorum. *Antiquum*, sub. docui eum etiam de futuris. *Dij ergo gentium ventura*, &c.

8. *Annuntiaui*, s. futura. *Testes*, s. huius rei.

Quem ego non nouerim, s. nihil posse sine me, Chal. cui à me non sit data fortitudo.

9. *Amantissima*, i. dilecta simulacra. *Confundantur*, i. merito confundi debeant.

10. *Quis*, s. nisi demens aliquis, q. d. quæ insania est Deum formare.

11. *Participes eius*, Chal. cultores eorum. *Confundentur*, s. die iudicii, vel vbi errorem intellexerint per Euangelium.

13. *Runcina*, vulgo planula dicitur, qua fabri tabulas læuigant, Chald. perpendiculo. *Angularibus*, videtur significari, instrumentum triangulare fabrorum, Chald. dolabra. *Tornauit*, Chal. formauit, 70. regulauit.

16. *Vab*. 70. dulce mihi. *Focum*, Chal. ignem.

18. *Obliti*, i. illiti re aliqua visum impediante, Chald. obturati, 70. obtenebrati.

20. *Liberabit*, s. errore. *Dextera*, i. opera dexteræ, scil. Idolo.

21. *Seruus*, s. iure creationis.

23. *Fecit*, s. redemptionem Israel, Chal. in Israel.

Gloriabitur, Chal. laudabitur, 70. glorificabitur.

25. *Vertens*, q. d. ostendens esse insanos. *Conuertens*, &c. q. d. faciens frustrari eorum opera. *Stultam*, sc. apparere.

26. *Suscitans*, i. implens, 70. statuens. *Suscitabo*, Chald. instaurabo.

27. *Profundo*, Chal. Babyloſi, 70. Abyſſo.

28. *Pastor meus es*, q. d. tu reduces populum meum, vt solet pastor gregem, Chal. dandum ei regnum, 70. vt sapiat.

C A P. XLV.

1. **C**hristo, i. vncto, q. d. Regi. *Apprehendi*, q. d. quem Cadiuui, præter pro fut. *Verſam*, scil. ante eum in fugam.

2. *Gloriosos*, s. principes. *Aereas*, i. fortes.

3. *Arcana ſecreſorum*, Chal. abſtruſas opes.

Voco, s. multo ante quam ſis.

4. *Aſſimilaui*, s. paſtori, vel q. d. feci, vt eſſes figura, & ſimilitudo Chriſti mundum è captiuitate liberaturi, Chal. direxi, 70. Suſcepi, Heb. cognominaui.

5. *Amplius*, Chal. alius. *Extra*, i. præter. *Accinxi*, Chal. adiuui, 70. confortauit.

7. *Creans*, i. faciens. *Malum*, i. bellum, ſeu calamitatem.

8. *Rorate*, s. miſſo Spiritu ſancto in Virginē, vel Chriſto in mundum. *Iuſtum*, s. Chriſtum.

Oriatur, s. per Chriſtum iuſtificamur.

9. *Teſta*, pro, cum ſit velut teſta. *Samijs terra*, i. vaſis è terra. Samia vaſa vocantur à Samo Inſula, vbi pulchra ſuebant. *Manibus*, i. artificio.

10. *Quid generas*, i. cur me genuiſti? q. d. vt indignum eſt queri de parentibus, quod genuerint: ita de Deo, qui fecerit.

11. *Mibi*, i. Prophetis meis, q. dicat per eos me interrogare.

12. *Manus*, i. virtus. *Mil'ia*, 70. stellis.

13. *Eum*, s. Cyrum, vel Christum. *Iustitiam*, i. puniti-
nem, s. Chaldaeorum: vel, si ad Christum referatur iusti-
ficationem hominum. *Aedificabit*, i. permittet aedificari,
s. Cyrus: vel Ecclesiam aedificabit, s. Christus.

In pretio, i. accepto pretio, q. d. gratis.

14. *Labor*, i. opes labore partæ. *Sabaim*, i. Sabæorum.
Per hos populos Gentiles intelliguntur ad Christum con-
uerſi. *Sublimes*, i. proceri. *Vincti*, pro, velut vincti, s. com-
pulsu spiritu. *Tantum*, Chal. in veritate.

In te, s. ô Christe. *Absque*, i. præter. No. non esse vnam
personam præter aliam Deum, quia vna sola est diuini-
tas.

16. *Errorum*, Chal. idolorum.

17. *Saluatus est*, pro, saluabitur,

19. *Dixi*, iungi potest cum, frustra. *Iustitiam*, Chal. ve-
ritatem.

20. *Leuant*, i. gestant s. humeris, vel ponunt loco edito.

21. *Annunciate*, s. reliquis, vt veniant. *Hoc*, s. quod futu-
rum est, seu quod supra dixi.

23. *In memetipso*, i. per me ipsum. *Iustitia*, i. iustum. *Non*
reuerſetur, i. non erit irritum.

25. *Ergo in Domino*, pro, per Dominum, si iurabit non
per idola, Heb. tantum in Domino. *Dicet*, pro, dicit, scil.
Dominus. *Eum*, s. Deum.

26. *In Domino*, i. per Dominum. *Laudabitur*, Chal. &
70. gloriabitur.

CAP. XLVI.

1. **C**onfractus est, Chal. incuruatus est, 70. cecidit Bel,
Idoli nomen. *Nabo*, 70. Dagon. Vide 1. Reg. 5. *In-*
mentis, s. portanda in Perfidem, capta Babylonia. *Onera*
vestra, i. quæ vos solebatis gestare.

2. *Contabuerunt*, Chal. præcisa sunt. *Eorum*, s. qui ipsa
colebant.

3. *A meo*, Dei vterum, intellige viscera misericordiæ.
Vulua, i. vtero, repetitio, 70. infantia.

4. *Canos*, i. senectam, repetitio, q. d. per totam vitam
vestram. *Portabo*, 70. sustineo vos. *Feram*, 70. dimittam,
Chal. dimittam peccata. *Portabo*, 70. suscipiam.

5. *Assimilastis* & c. q. d. nunquid aliquid mihi simile est,
quod pro Deo adoretis? Vide sup. c. 40.

8. *Confundamini*, 70. ingemiscite, Chal. confortamini.
Redite, & c. 70. pœnitentiam agite, reuertimini corde.

9. *Vltra*, i. præter me.

10. *Novissimum*, q. d. longe post futura.

11. *Auem*, s. Cyrum festinantem. *Mea*, s. executorem
in expugnanda Babylonia, & liberandis Hebræis. *Illud*,
s. quod promisi. *Creauit*, pro, creabo, Chal. præparabo.

12. *Duri corde*, 70. qui perdidistis cor.

13. *Feci*, Chal. est. *Iustitiam*, s. Christum.
Gloriam, i. filium.

CAP. XLVII.

1. **D**escende, & c. imperatiua pro futuris.

Virgo, & c. Chal. regnum congregationis Baby-
loniæ, s. Regna custodiuntur, vt solent virgines.

Tenera, Chal. delicata.

2. *Tolle molam*, q. d. serui in pistrino, olim serui mo-
lam vertebant, vt sit apud Mauros. *Turpitudinem tuam*,
70. operimentum tuum. *Humerum*, Heb. plantam. *Trāsi*,
& c. q. dicat, vt possis ducta in captiuitatem flumina
transire.

3. *Ignominia*, i. turpitudine, s. pudenda. *Opprobriū*, i. quod
videri probrosum est. *Capiam*, s. de te.

4. *Redemptor*, s. olim ex Ægypto, & deinde ex Baby-
lone.

6. *Contaminaui*, i. veluti sordidam tractaui, expellens
e sedibus suis, Chal. profanaui, sc. mittens in profanam
Babyloniā.

7. *Hæc*, s. tibi euentura, quæ nunc prædico. *Novissimi*
tui, i. eorum, quæ te tandem manebant.

8. *Amplius*, 70. alia. *Sterilitatem*, i. orbitatem, sic infra
proxime.

9. *Venerunt*, pro, venient. *Duritiam*, Chal. & 70. forti-
tudinem, s. obstinationem.

11. *Ortum*, i. vnde, seu quando veniat. *Expiare*, i. effu-
gere, Chal. auferre.

12. *Stæ*, & c. Ironice.

14. *Facti sunt*, præterita pro futuris. *Non sunt*, & c. q. d.
ille ignis non erit, vt solet prunarum ad calefaciendum,
sed flammæ ad comburendum.

Facta sunt, pro, fient.

Errauerunt, s. huc illuc fugientes.

CAP. LXVII.

1. **N**omine Israel, i. Israelitæ. *Aquæ*, i. semine, q. d. de
fonte, Chal. cognatione. *In nomine*, i. per nomen,
In, i. cum.

2. *De ciuitate*, & c. sc. Ierusalem ciues. *Constabiliti sunt*,
Chal. confidunt.

4. *Durus*, & c. q. d. obstinatus, superbus, & impudens.

5. *Extunc*, i. multo ante.

6. *Omnia*, sc. impleta. *Annunciastis*, i. diuulgastis, sc. ad
gloriam meam, vel q. d. ego prædixi, non vos, 70. cogno-
uistis, q. d. non cogitastis. *Conseruata*, s. apud me, q. dicat,
ignota, seu occulta sunt multa.

7. *Creata sunt*, s. quædam. *Extunc*, 70. olim, sc. tibi præ-
dicta. *Ante diem*, 70. prioribus diebus.

8. *Audisti*, s. ea, vel præcepta mea vt faceres.

Extunc, 70. à principio. *Scio*, pro, sciebam.

Ex vtero, i. iam inde à natiuitate.

9. *Lauda*, & c. Chal. propter laudē meā sustentabo te,
Infrinabo, i. retinebo, vt solet equus, ne præcipitet.

10. *Non quasi argentum*, q. d. leuiter affixi, pro, affli-
gam. *Elegi*, Chal. probaui.

11. *Blasphemer*, s. quasi impotens, aut non verax.

Alteri, s. idolis, q. d. non patiar coli pro diis.

12. *Voco*, q. d. cui nomen indidi Israelis. *Novissimus*, 70.
in sempiternum.

13. *Vocabo*, pro, vocaui. *Stabunt*, pro, steterunt, i. adfue-
runt, dixit, & facta sunt.

14. *De eis*, s. diis gentium. *Hæc*, s. quæ ego, q. d. quis eo-
rum potest dicere talia, qualia ego? *Eum*, sc. Israellem, vel
Cyrum. *Suam*, s. liberando Iudæos.

Brachium, i. fortitudinem, s. ostendet.

15. *Directa*, 70. prosperata.

16. *Accedite*, verba Christi, vel Isaia.

Abcondito, s. palam locutus est Christus in mundo, & Deus legem dedit in monte Sinai. *Ex tempore*, &c. q. d. antequam quicquam in tempore fieret, cum Deo eram cuncta componens, s. cum patre filius. *Misit*, s. secundum humanitatem.

19. *Eius*, s. Israelis.

20. *Efferte*, i. diuulgate.

21. *Sitierunt*, s. diu.

22. *Pax*, 70. gaudere.

C A P. XLIX.

1. **A** *Vdite*, Chal. obedite. *Vocauit*, s. nomine Iesu.

2. *Os meum*, Chal. verba in ore meo. *Gladium*, s. verbum Dei penetrabilius omni gladio. *Sagittam*, Gladio vicini caduntur, sagitta remoti, s. pradicatum est Iudæis, & gentibus. *Abcondit*, s. quoad mitteret in mundum, continuuit in sinu filium patris. Chrys. in corporis pharetra abscondita diuinitas.

3. *Seruus*, s. propter formam serui. *Israel*, & Christus Israelita.

4. *In vacuum*, sc. pauci Christo obediunt, paucique saluantur. *Consumpsi*, s. moriendo. *Iudicium*, i. iustitia, seu meritum. *Cum Domino*, 70. apud Dominum, Chal. manifestum coram Domino. *Opus*, Chal. merces operum meorum, 70. Labor. *Cum Deo*, Chal. & 70. coram Deo.

5. *Non* Hebræi legunt, ei, etsi Heb. est non: dicunt enim esse *pro* s. vt interdum solet, & alibi notauimus.

6. *Dixit*, s. Deus. *Suscitandas*, s. ad vitam gratiæ.

Faces, Chal. captiuitatem, 70. dispersionem.

7. *Sanctus*, i. sancte colendus, & sanctitatis auctor.

Contemptibilem animam, sc. mundi iudicio, 70. despicientem animam suam. *Abominatam gentem*, 70. qui abominationi habetur à gentibus. *Dominorum*, 70. principum. *Videbunt*, s. tuam dignitatem. *Consurgent*, i. assurgent, s. honoris causa. *Adorabunt*, s. te venerabuntur, vel Christi diuinitas intelligitur, ad quem hæc quidam referunt.

8. *Placito*, i. beneplaciti, seu quo mihi placuit, 70. opportuno. Paulus 2. Cor. 6. vertit accepto. *Exaudiui*, pro, exaudiam. *Exauditus* est pro sua reuerentia.

Fædus, i. fæderis prædicationem seu confirmationem, aut renouationem. *Suscitares*, 70. constitueres, bono statu. *Terram*, i. homines in terra habitantes, Chal. iustos, qui iacent in puluere. *Dissipatas*, Chal. desolatas, 70. desertas.

9. *Reuelamini*, i. in lucem prodite, seu apparete.

Super, i. iuxta, scil. conspicue. *Planis*, q. d. locis commodis.

10. *Portabit*, 70. ducer.

11. *In viam*, q. d. reddam planos, iuxta illud: Et aspera in vias planas. *Semita*, sc. depressa. *Exaltabuntur*, sc. ad commoditatem viatorum, q. d. rollam impedimenta ad me veniendi.

12. *Longe*, i. oriente. *Mari*, i. occidente.

Australi, s. Meridie.

13. *Consolatus*, s. misso filio, vel adueniens filius.

14. *Dixit*, s. ante Christi aduentum, videns differri tam diu. *Sion*, i. fidelium congregatio, vel Iudæi.

16. *In manibus*, pro, velut in manibus ne possim obliuisci. *Muri*, i. ciuitas, sc. quam statui defendere, nempe Ecclesia.

17. *Structores*, i. qui te ædificent, s. Apostoli.

Exibunt, s. eiectioni.

18. *Vide*, sc. conuersam gentilitatem. *Abforbeant*, i. perdebant.

20. *Sterilitatem*, Chal. transmigrationis.

22. *Signum*, i. vexillum, s. prædicationis Euangelicæ. *Portabunt*, sit hoc reliquiis sanctorum.

23. *Puluerem pedum*, &c. q. d. seque ad pedes tuos deiciant. Fit hoc, cum pontificis pedes fideles osculantur. Vide inf. cap. 60.

24. *Nunquid*, &c. q. d. faciet Deus quod videtur impossibile, s. vt tollatur à diabolo præda.

26. *Carnibus suis*, q. d. edent carnes proprias præ fame. *Caro*, i. homo.

C A P. L.

1. **M** *Atriu* s. synagogæ. *In iniquitatibus vestris*, Chald. propter peccata vestra. *Venditi*, s. diabolo, q. d. nō ego vos vendidi prior, aut dimisi vt à me discedere coacti sitis, sed vos ipsi vltro discessistis à me per peccata deficientes. *In sceleribus*, i. ob scelera.

Dimisi, i. abieci tandem.

2. *Vir*, i. quisquam, s. qui me reciperet. *Inreparatione*, i. præcepto, seu ira. *Desertum faciam*. Chal. siccabo. q. d. possum siccare si velim.

3. *Saccum*, pro, velut saccum.

4. *Sustentare*, &c. 70. quando oporteat loqui verbum.

Lassum, i. fatigatum, seu afflictum. *Erigit*, i. excitat. *Mane*, i. mature, seu in vitæ principio s. conceptione, vox Christi, vel mane mane i. quotidie.

5. *Aperuit*, &c. Chal. misit me ad prophetandum.

Abij, s. reuens.

6. *Percutientibus*, 70. flagellis. *Vellentibus*, 70. alapis. *Inreperantibus*, i. calumniantibus, q. d. expositus fui Iudæorum calumniis.

7. *Confusus*, i. pudefactus.

8. *Iustificat me*, s. per gratiam, vel q. d. qui meam causam defendit, vt iustam.

9. *Omnes*, s. me condemnantes, vox Christi.

Tinea, i. conscientiæ vermis.

10. *Serui*, s. Christi secundum humanitatem.

11. *Ignem*, s. cupiditatis, vel supplicij. *Ambulate*, pro ambulabitis. *Lumine*, i. flamma, q. d. puniemini supplicio quod vobis per peccata accersistis.

C A P. LI.

1. **Q** *Uod iustum est*, Chald. veritatem. *Petram*, sic vocat Abraham ob fidei firmitatem.

Cauernam laci, i. Saræ vterum.

2. *Attendite*, i. explicatio præcedentis. *Vnum*, i. cum solus esset sine prole, Chal. solus erat in sæculo, s. quem vocarim. *Multiplacui*, i. ditauī seu dedi filios.

3. *Delicias*, Heb. Heden, 70. Paradisum.

4. *Tribus*, i. gens, Chal. congregatio, 70. Reges.

Lex, s. Euangelica. *Iudicium*, i. doctrina. *Requiescet*, pro faciet requiescere, vel permanebit.

5. *Iustus*, s. Christus. *Brachia*, i. vires, seu potentia.

Insula.

Insula, i. gentes. *Sustinebunt*, i. expectabunt, 70. in brachium meum sperabunt.

6. *Liquefcent*, Chal. transibunt. *Atteretur*, Chald. & 70. veterascet.

7. *Iustum*, i. iustitiam, Chal. veritatem, 70. iudicium.

Blasphemias, Chal. superbias, 70. contemptum.

8. *Vermis*, s. conscientiae. *Tinea*, repetitio.

9. *Consurge*, s. ô Christe, 70. exurge Ierusalem.

Induere, &c. q. d. ostende te fortem. *Brachium*, i. potentiam. vel, ô brachium. alloquitur enim Christum, & verbis foeminiis. quia brachium, Heb. foemineum.

Antiquis, s. ostendisti potentiam tuam. *Saeculorum*, Chal. quæ ab initio fuerunt. *Superbum*, s. diabolus, vel Pharaonem, Chal. fortes. *Draconem*, Chal. Pharaonem, & exercitum eius.

10. *Mare*, s. rubrum. *Liberati*, s. Hebræi ex Ægypto.

11. *Domino*, s. Christo. *Reuertentur*, s. ad Deum, à quo facti & redempti. *Sion*, s. cœlestem.

12. *Quis tu*, pro, indignum vt tu.

13. *Eius*, s. hostis.

14. *Veniet*, s. Christus. *Aperiendum*, s. salutis ostium.

Non interficiet, s. non venit, vt perdat, sed vt saluet.

Panis eius, Chal. cibaria iustorum.

15. *Ego autem*, &c. verba Patris ad Christum.

Tuus, s. quatenus homo es.

16. *Cœlos*, i. cœlestes viros. *Terram*, i. terræ habitatores, s. in Ecclesia, vel terram nouam.

Sion, i. Ecclesiam.

17. *Soporis*, i. stuporis, s. stuporem inducentis, seu soporem mortiferum, Chald. maledictionis, 70. furoris.

19. *Fames*, & *Gladius*, explicatio præcedentium.

20. *Oryx*, animal est capræ simile, Chald. laguncula confecta. 70. beta semicocta.

CAP. LII.

1. **F**ortitudine tua, s. à Deo tibi data. Induimini Dominum nostrum Iesum Christum.

Vestimentis, s. virtutibus ad Christum excipiendum.

Gloria tua, i. quæ te gloriosam reddunt, seu ornant.

Sancti, s. Dei, vel templi, Chal. & 70. sancta.

Incircumcissus, s. corde, q. d. infidelis, vel peccator, Aug. lib. cont. Donat. post collat. id intelligit de futura vita. Alij referunt ad liberationē à persecutione infidelium.

2. *Sede*, s. loco honesto, quæ antea in puluere, i. statu peccati, *Vincula*, s. peccatorum.

3. *Gratis*, i. sine pecunia. vel q. d. vltro vos dedidistis peccatis. *Redimemini*, s. à Babylone, vel ex peccato.

4. *Assur*, s. postea: vel potius pro Ægyptiis accipitur, qui ex Assyriis oriundi. Vide Ezech. 31. & quidem, quid hic attinebat ad Assyrios transire? Plane si quis vtrumq; locum diligenter legat, videbit Assur pro Ægypti Rege accipi; quamquam cur ita vocetur, non satis scio.

Calumniatus est, Chal. oppressit.

5. *Quid mihi*, &c. q. d. quin libero, s. à peccato, vt olim ab Ægypto. *Gratis*. Vide sup. *Dominatores*, scil. principes. *Et iugiter*, &c. 70. propter vos nomen meum blasphematur in gentibus semper.

6. *Nomen meum*, q. d. me agnosceret. *Loquebar*, s. per Prophetas. *Assum*, s. factus homo.

7. *Super montes*, & Christus in montibus aliquando

docuit. *Sion*, i. ô Sion, s. Ecclesia, vel potius Sioni, vt Heb. indicatur, Chal. reuelatum est Regnum Dei tui.

8. *Speculatorum*, Chal. gubernatorum, 70. custodum. *Leuauerunt vocem*, 70. exaltata est.

Oculo ad oculum, Chal. oculis suis. *Videbunt*, Chal. videbunt magnalia Dei.

9. *Deserta*, s. aridæ antea animæ.

10. *Parauit*, Chal. reuelauit, pro, reuelabit, 70. reuelabit. *Brachium*, i. potentiam, vel filium. *Omnes fines*, q. d. totus orbis.

11. *Recedite*, s. à peccatis, vel seruitute diaboli, vel commercio infidelium. Vide 2. Cor. 6. *Eius*, s. Babylonis, i. mundi. *Mundamini*, Chal. electi estote, 70. separamini. *Vasa*, s. quibus in templo ministratur Deo.

12. *Intumultu*, &c. q. d. quæta erit per Christum liberatio. *Fuga*, s. vt olim ex Ægypto.

13. *Intelliget*, i. prudenter ager. *Seruus meus*, Chal. seruus meus Christus.

14. *Obstupuerunt*, s. visis miraculis. *Inglorius*, i. contemptus, s. in passione, *Eius*. Mutatio personæ, pro, tuus.

15. *Asperget*, s. aqua baptismi, vel sanguine, s. redemptione, Chal. disperget, s. dilatans Ecclesiam.

Continebunt, s. non maleloquentes de eo, vt antea.

Narratum, s. antea. *Viderunt*, 70. videbunt, s. Christi miracula. *Contemplati sunt*, 70. intelligent, s. gentes ad salutem pertinentia.

CAP. LIII.

1. **Q**uia, 70. Domine quis. *Credidit*, pro credet.

Auditui nostro, i. auditis à nobis, q. d. prædicationi nostræ, Chald. nuncio nostro. *Brachium*, i. filius, secundum Aug. cont. serm. Arian. Not. quod brachium eiusdem est substantiæ cum pectore, vnde procedit; nec ab eo separatur cum porrigitur; sic nec Filius missus in mundum à Patre separatus, cui est consubstantialis.

2. *Virgultum*, s. è terra, i. Maria. *Eo*, s. Deo, q. d. Deo faciente, vel approbante. *Sitienti*, i. arida, s. virgine.

Species, &c. s. propter flagella, sputa, & alapas, & patibuli iniurias Hier. ep. 140. *Aspectus*, i. forma, seu pulchritudo. *Desiderauimus*, s. pulchriorem apparere, q. d. non sic tractati: vel pro, non desiderauimus; vt subintelligatur negatio præcedens, q. d. non erat desiderabilis, i. decorus, 70. nec decor.

3. *Nouissimum*, pro, velut nouissimū, i. abiectissimum. *Dolorum*, &c. Chal. doloribus, & infirmitatibus expositus. *Infirmitatem*, 70. infirmitatem ferre. *Vultus*, s. in gloria, & splendore, qui eum decebat.

Eum, s. esse qui erat.

4. *Languores*, 70. peccata. *Tulit*, i. abstulit.

Dolores, s. quos peccata nostra merebantur, 70. pro nobis dolet, Chal. delicta nostra propter eum dimittentur. *Nos*, i. iudæi. *Leprosus*, i. dignum qui expelleretur à conuersatione, more leprosi. *A Deo*, s. ob peccata sua. *Atteritus*, 70. infirmatus. *Disciplina*, &c. q. d. castigatus est, vt nos pacem haberemus, Chal. in doctrina eius multiplicabitur pax super nos.

Livore, i. plagis.

6. *Iniquitatem*, Chal. remissionem iniquitatum.

8. *De angustia*, &c. q. d. & iniqua passione, & iudicio

occisus est, 70. in humilitate iudicium eius sublatum est *Quia*, pro, qui tamen. *Abscissus est*, &c. q.d. occiderur.

9. *Dabit*, Chal. trader in gehennam. *Pro sepultura*, q.d. eo quod ipsum occiderunt inique. *Diuites*, i. potentes, f. Pilatum, & Principes Sacerdotum.

10. *Peccata*, f. expiando. *Semen*, f. filios spirituales.

Dirigetur, i. implebitur, vel prosperabitur.

11. *Scientia sua*, i. sui cognitione, f. fide, vel per sapientiam suam. *Iniquitates*, i. poenam iniquitatum.

12. *Dispartiam ei*, f. iuxta illud, dabo tibi gentes, &c. 70. possidebit *Fortium*, f. dæmonum. Vide Luc. 11.

CAP. LIV.

1. **L**auda, &c. 70. latere sterilis, quæ non parit, erumpe & clama, quæ non parturit; atq; ita citatur Gal.

4. Alloquitur vero Ecclesiam ex gentibus factam. *Sterilis*, f. gentilitas ante fidem. *Hinni*, i. iubila, seu exulta. *Deserta*, f. olim gentilitatis.

Eius, f. synagogæ. *Virum*, f. Deum, cui per fidem olim desponsata.

2. *Parcas*, i. cesses, seu negliga. *Consolida*, i. fortiter fige, metaphora à tendentibus tentoria.

3. *Ad dexteram*, &c. Chal. ad Austrum, & Aquilonem. *Semen*, i. filij. *Desertas*, scil. fide olim. *Hæreditabit*, i. possidebit.

4. *Confusionis*, f. de peccatis. *Viduitatis*, i. cum sine Deo esses, quem per peccata amiseras. *Dominabitur tui*, q.d. obedies ei. *Vocabitur*, i. agnoscetur esse.

6. *Vocauit*, f. ad se. *Vxorem*, pro, velut vxorem.

Dixit, pro, dicit.

7. *Ad punctum in modico*, 70. tempore modico.

8. *In momento indignationis*, 70. in furore paruo.

Miserus sum, 70. miserebor. *Dixit*, pro, dicit.

9. *Istud est*, i. accidit.

10. *Montes*, &c. q.d. citius montes loco suo mouebuntur, quam desinam misereri.

11. *Tempestate conuulsa*, f. more arboris, Chal. iniuria affecta, 70. instabilis.

12. *Sculptos*, 70. crysalli. *Desiderabiles*, i. pretiosos, 70. electos. significantur per hæc virtutes, seu electorum perfectiones.

13. *Doctos à Domino*. Vide Ioan. 6. 1. Thessal. 4. Aug. de gratia Christi, c. 12. & seq. Chal. discentes legem Domini. potius videtur fides intelligi, quæ donum Dei est, nec nisi Deo persuadente suscipitur.

14. *Recede*, pro, recedas. *Calumnia*, i. oppressione, 70. iniquo. *Quia*, 70. &c.

15. *Accola*, 70. proselyti, f. ad fidem conuersi.

Mecum, pro, meus, f. antea, cum fide careret. *Advena*, i. peregrinus, f. gentilis.

16. *Creauit*, &c. q.d. ego affixi, ego eripiam.

17. *Omne vas*, Chal. omnia arma. *Fictum*, Chal. & 70. paratum. *Dirigetur*, 70. prosperabitur.

Iudicabis, Chal. & Complut. condemnabis, 70. vinces. *Hæc*, i. talis, f. in pace & securitate æterna.

CAP. LV.

1. **O**mnes, Heb. ò omnes. *Sitientes*, Chal. discere volentes. *Aquas*, f. doctrinæ, & gratiæ.

Emite, i. comparate, seu accipite. *Vinum*, f. lætificans cor. *Lac*, f. purum, & dulcem cibum.

2. *Quare appenditu*, &c. q.d. cur ea sectamini, quæ mentem non possunt satiare.

3. *Fideles*, i. stabiles, q.d. prestabo certissime promissam David misericordiam, 70. sancta David fidelia; sicut citatur Act. 13.

4. *Testem*, f. meæ voluntatis. *Eum*, f. Christum.

5. *Quam nescitis*, i. à te alienam, 70. nescientem te.

Vocabis, f. ad fidem. Christum alloquitur. *Deum tuum*, f. quantum ad humanitatem.

6. *Prope est*, f. in terris conuersans, vel dum tempus est misericordiæ.

7. *Multus*, f. sæpe, multumq; ignoscens.

10. *Cælo*, i. aere. *Infundit*, i. perfundit.

12. *Egredimini*, f. de diaboli captiuitate. *Ducemini*, f. in beatitudinem. *Manu*, 70. ramis, metaphorice significat ingentem bonorum lætitiæ.

13. *Saluuncula*, Herba est brevis, 70. stipite vili.

Nominatus, Chal. & 70. in nomen & q.d. celebrat. *Signum*, i. monumentum, vel victoriam. pro hac enim solent signa, seu monumenta statui Hier. ad crucis signum refert & quidem per hanc parta est victoria.

CAP. LVI.

1. **S**aluus, pro, Saluator, f. Christus. *Iustitia*, 70. misericordia.

2. *Hoc*, f. quod proxime dictum, vel quod sequitur.

Apprehenderit, 70. retinuerit. *Polluat*, i. profanet.

Omne, pro, vllum.

3. *Diuidet*, pro, diuisit. *Eunuchus*, f. qui se ob regnum Dei castrauit, voluntarie continens.

4. *Volui*, f. consilia. *Tenuerint*, i. seruauerint.

5. *Nomen*, i. præmium, seu gloriam quandam excellentem. Vide Aug. c. 25. de sanct. virg. *A filiis*, &c. i. quam sit habere filios, &c.

7. *Montem*, f. cælum. *Domum*, f. Ecclesiam.

Populus, 70. gentibus sicut citatur Marc. 11.

Cunctis, f. Ecclesia omnes amplectitur; vnde & Catholica dicta.

8. *Ad eum*, f. Israelem, vel Christum. *Congregatos*, f. Ecclesiam.

9. *Deuorandum*, f. impios, q.d. digni sunt qui à feris deuorentur.

10. *Speculatores*, f. pseudoprophetæ. *Eius*, f. congregationis impiæ. *Latrare*, f. contra vitia.

11. *Saturitatem*, q.d. infatigabiles.

12. *Venite*, f. dicunt inuicem. *Ebrietate*, Heb. licera. *Multo amplius*, q.d. in dies peius.

CAP. LVII.

1. **I**ustus, i. Christus, vel homines iusti. *Recogitet*, f. causam permissionis Dei. *Misericordia*, i. pii, 70. iusti. *Colliguntur*, f. ad patres, i. moriuntur.

Quia, 70. & *Intelligat*, 70. consideret, f. causam.

A facie, &c. Chal. propter malum, quod venturum est q.d. auferet eos hinc Deus, vt non videant mala.

2. *Veniet pax*, f. illi, sub. dicit Deus. *Cubili*, 70. sepultura. *Directione*, i. vitæ rectitudine.

3. *Auguratrix*, i. veneficæ, q.d. impii, seu scelesti, 70. iniqui.

4. *Super*, i. contra. *Sceleſti*, 70. perditionis.
Mendax, i. adulterinum, 70. vile.
 5. *Conſolamini*, i. delectamini. *Torrentibus*, 70. vallibus.
Parſ tua, q. d. diuitiæ & deliciæ tuæ, colere idola.
 7. *Cubile*, i. templum, vbi adulterium Idololatriæ.
 8. *Memoriale*, i. quod tibi in mentem reducat. deos tuos, ſ. idola. *Iuxta me*, i. me vidente. *Diſcooperuiſti*, ſ. turpitudinem tuam. *Adulterum*, q. d. adulterata es cultu idolorum. *Dilataſti*, &c. q. d. cum multis es fornicata, ſ. colens multos deos. *Stratum*, q. d. adulterari.
Manu aperta, i. palam manus, pro, loco.
 9. *Regi*, ſ. Aſſyriorum, vel Ægypti. *Vnguento*, q. d. more meretricis, vt ei placeres. *Legatos*, ſ. confidendo in hominibus. *Vſque ad inferas*, i. viliſſime, ſeu profundifſime.
 10. *Laboraſti*, ſ. profecta ad petendum auxilium.
Quieſcam, 70. deſinam, Chald. conuertar. *Vitam manuum tua*, Chal. diuitias multas, ſ. manuum labore partas.
Rogaſti, 70. rogaſti me.
 11. *Timuiſti*? per interrogationem legendum.
Mentita, ſ. mihi fidem non ſeruans. *Tacens*, i. diſſimulans.
 12. *Iuſtitiam*. Ironice, q. d. tua flagitia.
 13. *Congregati*, ſ. milites, vel principes fœderati.
Auro, 70. tempeſtas. *Montem*, ſ. cœlum.
 15. *Æternitatem*, Chald. in cœlis, 70. in æternum.
In ſancto habitans, 70. in ſanctis requieſcens.
 16. *Litigabo*, Chald. & 70. vlcifcar. *Vſque ad finem*, i. ſemper. *Quia ſpiritus*, &c. q. d. ego enim animas creo. *Egreditur*, pro, egreditur. *Flatui*, i. animas. vide Aug. 7. de gen. cap. 3. & 13. Ciu. cap. 24. *Faciam*, Heb. Chal. & 70. feci, q. d. amo animas, quas feci, ideoque ignoſco.
 17. *Vagus*, i. errans, 70. triftis.
 18. *Conſolationes*, 70. conſolationem veram.
Eius, Chal. ſuper eum.
 19. *Laborum*, i. confeſſionis peccatorum, vel laudis.
 20. *Conculcationem*, Chal. cœnum, ſ. ſolent fluctus cœnum eiicere ad littus.
 21. *Pax*, 70. gaudere.
- C A P. LVIII.
2. **D**E die in diem, i. quotidie. *Quarunt*, i. conſulunt. *Vias*, i. leges. *Volunt*, i. velle videntur.
Regant, &c. q. d. velut mecum expoſtulant, exigentes ius, quod ſtatim explicat.
 3. *Nefciſti*, i. videris nescire, non enim exaudis.
Vestra, ſ. non mea, q. d. facitis quod lubet.
 4. *Ad lites*, i. litigando. *Impie*, 70. humilem.
In exceſſo, i. à me. *Clamor*, ſ. contentionum, vel q. d. vt vos exaudiam.
 5. *Sternere*, q. d. in ſacco, & cinere iacere.
 6. *Faſciculos deprimentes*, i. onera, quibus proximum opprimis, 70. obligationes violentarum cautionum ſ. deloluendis vſuris, & huiusmodi *Confracti ſunt*, Chal. vim patiuntur. *Onus*, 70. ſcripturam iniquam.
 7. *Vagos*, 70. ſine tecto. *Carnem tuam*, 70. Domesticos ſeminis tui.
 8. *Mane*, i. ſol mane. *Lumen*, i. proſperitas, vel mentis illuminatio. *Sanitas*, i. liberatio. *Citius*, 70. cito.
Antecibit, ſ. in cœlum euntem. *Iuſtitia*, ſ. operum,

ſeu meritum. *Colliget*, i. ſuſcipiet, 70. circumdabit.

9. *Catenam*, ſ. peccatorum, Chal. corruptelam iudicij. *Digitum*, ſ. minando, aut conuertiendo. *Quod non prodeſt*, Chal. verba rapinæ 70. murmurationem.

10. *Animam*, i. viſcera miſericordiæ. *Repleueris*, 70. ſaturaueris *Tenebris*, i. calamitatibus.

Lux, i. proſperitas.

11. *Liberabit*, 70. impinguabit, Chal. corpus tuum viuificabit in vita æterna.

12. *Deſerta ſaculorum*, i. diu antea diruta, & deſerta.

Generationis, & *generationis*, i. diutiſſime duratura, 70. ſempiterna. *Sapientiam*, q. d. muniens vias, ſ. bono exemplo, 70. maceriarum, Chald. viæ rectæ. *Inquietem*, q. d. faciens quietas vias ſ. eſt quies in obſeruatiâ præceptorum Dei, Chald. conuertens impios ad legem, Heb. ad habitandum, q. d. faciens viatores quieſcere in domibus ædificatis.

13. *Auerteris*, &c. q. d. in ſabbatho non laboraueris.

Voluntatem, i. negotia. *Delicatum*, i. delicias, ſ. ceſſando à negotiis, & intendendo diuinis. *Glorioſum*, i. honore dignum, Chal. honoraueris. *Vias*, 70. opera.

Sermonem, i. qui non deceat, 70. verbum in ira, Chald. verbum violentiæ.

14. *Altitudines*, Chal. reuentiones, 70. bona, q. d. dabo cœleſtia.

C A P. LIX.

Abbreuiata, i. debilitata. *Aggrauata eſt*, i. obſurdit. 2. *Diuiſerunt*, ſ. velut pariete interpoſito, quem deinde Chriſtus ſoluit. *Exaudiret*, 70. miſereatur.

3. *Sanguine*, i. homicidiis, Chald. ſanguine innocentum.

4. *Innocet iuſtitiam*, Chald. oret in veritate, 70. loquatur iuſta. *Nihil*, Chal. & 70. vanitate. *Laborem*, i. moleſtiam, ſ. proximi, 70. cædem.

5. *Ruperunt*, q. d. parant noxia, & plena veneno.

Telas aranea, i. inutilia, ſeu non duratura.

7. *Inutiles*, Chal. iniquæ, 70. ſtultorum.

8. *Iudicium*, i. iuſtitia. *Incuruata*, i. deprauata, 70. peruerſa. *Ignorat*, i. non curat, negligit.

9. *Elongatum*, &c. q. d. longe reſceſſimus à iudicio, & iuſtitia, i. rebus iuſtis. Not. quod poſſunt hæc omnia ad Chriſti tempora referri, ſ. ad Iudæos, qui illam ſunt perſecuti. *Lucem*, i. proſperitatem.

11. *Meditantes*, i. cogitabundi. Heb. gemendo.

Iudicium, iuſtitiam, ſ. in hominibus, q. d. ne quiſquam alij noceret.

12. *Reſponderunt*, Chal. contra nos teſtificati ſunt, 70. reſtituerunt. *Cognouimus*, q. d. negare non poſſumus.

14. *Retrorſum* q. d. reſceſſit, ſeu deſeruit nos. *Iudicium*, i. recta viuendi ratio. *Ingreſſi*, ſ. ad nos, quia nolcbamus.

16. *Vir*, ſ. iuſtus, dignusque viri nomine. *Aporiatuſ eſt*, ſ. qui indigebat auxilio, q. d. ad ſummam eſt inopiam & anguſtiam reſactus. *Saluauit*, ſ. in opem.

Sibi, abundat, more Hebraico. *Iuſtitia*, 70. miſericordia. *Eum*, ſ. ope indigentem.

15. *Zeli*, i. indignationis.

18. *Quaſi*, pro, & quaſi. *Viciſſitudinem*, i. reſtutorem. *Inſulſus*, pro, etiam inſulſus, i. remote habitantibus.

9. *Spiritus*,

19. *Spiritus Domini*, i. vehemens ventus.

20. *Sion*, dativus est, q. d. Ecclesie, s. in die iudicij.

21. *In te*, s. o. Christe.

CAP. LX.

1. **I**lluminare, Chal & 70. illuminare Ierusalem, Hebr. idest Ierusalem. *Lumen*, sc. Christus, qui lux mundi, & Dei gloria.

2. *Orietur*, 70. apparebit. *Gloria*, s. per miracula.

3. *Tuo*, s. o. Ecclesia. *Ortus tui*, pro, orto in te. Chald. & 70. tuo.

4. *De latere surgent*. Quidam legunt, surgent, Hebr. iuxta latus nutrietur, Chal. super latera portabuntur, 70. super humeros portabuntur.

5. *Videbis*, s. multitudinem filiorum. *Affluet*, s. gaudio 70. timebis. *Multitudo*, Chal. & 70. diuitia.

Fortitudo, i. reges & principes, Chal. substantia.

6. *Inundatio*, Chal. turba, 70. greges. *Camelorum*, Chald. Arabum. *Omnes*, i. plurimi, Chal. omnes hi.

7. *Cedar*. Regio est Arabia. itemque Nabaoth.

Ministrabunt, i. inseruiunt. Intellige vero per hæc conversionem Gentium, & sacrificia spiritualia.

Placabili, i. vbi placor. *Maiestatibus*, Chal. laudis, 70. orationis.

8. *Fenestras*, sc. columbarij, q. d. suo quisq; loco & gradu, Chald. quæ reuertuntur ad columbaria sua. Not. per nubium volatum, & columbarum, significari velocitatem ad Ecclesiam venientium.

9. *Insula*, i. etiam remotissimæ gentes. *In principio*, 70. in primis. *Tuos*, s. o. Ecclesia. *Cum eis*, s. offerendum. *Quia* Chal. qui.

10. *Muros*, i. templa. *Reconciliatione*, Chald. voluntate, Heb. beneplacito, 70. misericordia.

Miseratus sum tui, 70. dilexi te.

11. *Fortitudo*, i. potentissimi quique, Chal. diuitia.

13. *Gloria Libani*, i. pulcherrima quæq; *Locum pedum*, i. ecclesiam, in qua habito.

14. *Curui*, i. humiles, 70. timentes. *Humiliauerunt*, i. affixerunt, s. antea. *Vestigia*, & c. q. d. ad pedes tuos se inclinantes. Fit hoc Papæ. *Detrahebant tibi*, 70 & Chald. irritabant te.

15. *Non erat*, scil. ex gentilibus. *Superbiam seculorum*, i. gloriam æternam, Chald. gloriam sæculi, 70. exultationem æternam.

16. *Suges lac gentium*, Chal. satiaberis diuitijs populorum. *Mamilla*, & c. 70. diuitias regum comedes.

Fortis, 70. Deus.

17. *Pro are*, & c. q. d. pro paupertate succedent diuitia, pro afflictione lætitia, & c. *Ponam*, & c. 70. dabo principes tuos in pace (i. pacifice regentes) & Episcopos tuos in iustitia, i. iuste præsidentes.

18. *Laudatio*, i. laus Dei.

19. *Non erit*, & c. Hæc præcipue ad cœlestem beatitudinem referenda.

20. *Sol*, i. prosperitas. *Minuetur*, 70. deficiet, Chald. per solem regnum intelligit, per lunam gloriam.

Complebuntur, i. cessabunt.

21. *Terram*, s. viuentium, i. cœlum. *Ad glorificandum*, i. euadet in gloriam.

22. *Minimus*, i. parua familia. *Mille*, i. referta plurimis

fidelibus. *Paruulus*, i. parua domus.

Fortissimam, 70. magnam. *Eius*, pro, suo.

CAP. LXI.

1. **S**uper me, vox Christi. *Et quod*, 70. cuius causa. *Vnxit*, i. repleuit gratia. *Ad annunciandum*, & c. 70. Evangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, prædicare captiuis remissionem, & cæcis visum, & vocare annum Domini acceptum, & diem retributionis, & c. Vide Luc. 4. *Indulgentiam*, Chal. libertatem. *Clausis*, Chal. vinctis, 70. cæcis.

Apertionem, s. carceris peccati, 70. visum, seu visus restitutionem.

2. *Placabilem*, i. reconciliationis. *Domino*, pro, Domini. *Vltionis*, i. reprobos die iudicij.

Deo nostro, pro, Dei nostri.

3. *Sion*, i. Sionis, vel in Sion, vel Sionem, q. d. ex desiderio cœlestis patriæ. *Coronam*, pro, cinere, i. gloriam, pro abiectione. *Oleum*, q. d. perfusionem. *Pallium laudis*, q. d. operiam, seu ornabo laude, 70. habitum gloriæ. *Fortes*, Chal. principes. *Iustitia*, i. per iustitiam.

Glorificandum, s. Deum, 70. gloriam.

4. *Deserta*, s. Dei cultu. *A sæculo*, i. longo tempore.

In generatione, & *generationem*, i. diutissime.

5. *Alieni*, sc. olim à fide. *Pascemur*, & c. q. d. erunt prælati vestri.

6. *Vos*, s. o. Apostoli seu prælati. *Fortitudinem*, Chal. diuitias. *Superbietis*, i. eritis gloriosi, Chald. latabimini, 70. eritis admirabiles.

7. *Duplici*, i. magna. *Partem*, i. sortem, sc. ministerium prælatorum, & gradum. *Terra sua*, i. cœlo. *Duplicia*, i. corporis & animæ bona, vel q. d. maxima.

8. *Opus*, Chald. mercedem operum. *In veritate*, i. fideliter.

9. *Scietur*, Chal. magnificabitur. *Semen*, i. filij.

Germen, Chal. & 70. nepotes.

10. *Gaudens* & c. vox Ecclesie. *Iustitia*, 70. lætitia.

11. *Germinabit*, Chal. reuelabit, 70. proferet.

CAP. LXII.

1. **T**acebo, i. cessabo, s. Deum orare, vel optare. *Iustus*, s. Christus.

2. *Tuum*, sc. o. Deus, vel potius, o. Ecclesia, est enim Heb. pronomen fœmineum, vt etiam supra, Chal. & 70. iustitiam tuam. *Vocabitur*, i. imponetur. *Inclutum tuum*, Chald. & 70. gloriam tuam. *Novum*, s. Ecclesia Christi. *Nominabit*, i. declarabit.

3. *Corona*, & c. q. d. plurimi fies à Domino.

4. *Voluntas*, & c. q. d. mihi gratissima. *Inhabitata*, s. à fidelibus.

5. *Habitabit enim*, Chal. & 70. sicut habitat.

Virgine, i. sponsa. *Et habitabunt*, Chal. & 70. sic habitabunt, s. cum magna lætitia.

Et gaudebit, Chal. & 70. & sicut lætatur.

Et gaudebit, 70. sic lætabitur.

6. *Custodes*, s. Angelos, vel Doctores, vel Pastores.

Tacebunt, i. cessabunt, s. custodire, vel laudare Deum.

Taceatis, i. cessetis, s. recordari, vel laudare.

7. *Ei*, i. eius laudibus, seu orationi ad Deum.

Hierusalem laudem, i. Ecclesiam laudabilem.

8. *In dextera*, i. per dexteram. *In brachio*, & c. 70. per forti-

fortitudinem brachii sui. *Sid edero*, &c. q. d. non eritis vltra sub hostium potestate.

10. *Per portas*, s. monendo singulos, vt se præparent.

Populo, s. ad Ecclesiam confluenti.

Eligite, i. remouete, seu colligite, 70. eiicite de via.

Signum, i. vexillum, s. crucis prædicationem.

Populos, s. congregandos.

11. *Auditum fecit*, i. faciet audiri, seu diuulgari.

In extremis, 70. vsque ad extremum. *Merces eius*, Chal. merces facientibus verbum eius. *Opus*, i. præmium, vel opus redemptionis humanæ. *Coram illo*, i. promptum, vel magnæ ei curæ.

12. *Eos*, s. fideles Christi. *Tu*, s. o Ecclesia.

Quæsitæ, s. ad habitandum.

C A P. LXIII.

Quia, &c. vox Angelorum *Edom*, s. Idumæa, s. mundo, vel Iudæa, vel q. d. de sanguine, i. passione. *Edom* enim rubrum. *Tinctis*, s. sanguine.

Bosra. Metropolis est Idumææ. hic autem accipitur pro Ierusalem. *Bosra* enim munitio, seu munita) vel pro passione. *Bosra* enim etiam tribulatio, & vindemia, cui Christi passio assimilata paulo inferius.

Stola, s. humanitate. *Loquor*, i. prædico, doceo.

3. *Torcular*, s. passionis. *Gentibus*, i. hominibus.

Vir, i. quisquam, q. d. ego solus per passionem mundū liberaui. vel, ego solus hostes vici. id enim etiam in scriptura est calcare torcular, s. hostes premere.

Eos, s. hostes, peccata, & dæmones.

In furore, i. valde iratus.

Sanguis, i. peccata, q. d. passus sum pro mundi peccatis quæ suscepi delenda.

4. *Vltionis*, s. contra peccata.

In corde meo, i. animo meo statutus olim.

5. *Mihi*, pro, me: vel abundat, & subauditur hic & inf. eos, s. quos volui eripere; atq; ita Chal. & 70. Vide Psalm.

97. *Indignatio*, i. vltiscendi studium.

6. *Conculcaui*, i. vici, & mihi subieci, s. expulsis errorib. *Virtutem*, i. robur, q. d. superavi.

7. *Laudem*, s. cantabo, vel recordabor. *Indulgentiam*, Chal. & 70. misericordiam. *Misericordiarum suarum*, 70. iustitiæ suæ.

8. *Veruntamen*, i. vtrique. *Negantes*, Chal. mentientes, q. d. fidem seruantes. *Est*, s. Deus.

9. *In omni*, 70. ex omni, s. iungunt cum superioribus.

Non est tribulatus? per interrogationem legendum, q. d. nonne ita sensit eorum afflictiones, ac si propriæ essent? At 70. ita legunt, vt sensus sit, neminem pro ipsis tribulatum, i. passum, nec Angelum, aut alium quenquā, nisi Deum, saluasse eos: secundum quam lectionem repetenda negatio sic, & non Angelus, i. nec Angelus. *Faciei eius*, i. ab eo missus. secundum vero nostram lectionem, Christus intelligendus Angelus, s. magni consilii. *Portauit*, 70. suscepit, Chal. tulit. *Eleuauit*, 70. exaltauit, Chal. sustinuit.

10. *Sancti*, s. Moyses, vel, pro sanctitatis, 70. sanctum.

11. *Recordatum*, s. Israel tandem aliquando.

Sus, i. eius. *Vbi est*. Vox Israelis, vel Prophetæ.

Qui eduxit, &c. 70. qui eduxit de terra Pastorem omniū quod citatur Heb. 13. vbi pro terra, est, mortuis; pro, pa-

storem, pastorem magnum. *Pastoribus*, s. Moyses & Aaron. *Sancti sui*, s. Moyses, Chal. sanctorum suorum, 70. sanctū. Vide sup.

12. *Ad dexteram*, i. velut dextera tenens, 70. dextera.

14. *In campo*, pro, in campum, q. d. lente, seu pedetentim.

15. *Attende*, s. ad afflictionem nostram, & inopiam.

Zelus, i. vehemens amor. *Continuerunt*, s. non ferentes opem.

16. *Nesciuit*, pro, nescit, q. d. non potest liberare, Hier. non habet pro filiis, quia à te recessimus, Chal. non eduxit nos de Ægypto. *Nomen tuum*, s. celebre, 70. nomen tuum super nos.

17. *Eecisti*, i. permisisti. *Tribus*, pro, ob tribus.

18. *Nihilum*, i. rem vilem. *Sanctificationem*, i. Templum.

19. *Nec inuocaretur*, &c. q. d. nec te agnosceremus, vel non diceremur populus tuus.

C A P. LXIV.

Defluerunt, i. liquefcerent, seu destruerent.

2. *Exustio ignis*, i. vt solent igni combusta.

Tabescerent, i. dissoluerentur. *A facie*, pro, & à facie.

Turbarentur, s. præ timore. Not. per hæc significari desiderium ingens Prophetæ, vt Deus ostendat potentiam suam saluando genus humanum, deuicta diaboli potestate.

3. *Feceris*, pro, faceres, sc. olim in Sinai. *Sustinebimus*, i. ferre potuimus, sed diximus, non loquatur nobis Dominus, &c. vel q. d. si ceperis punire, non poterimus ferre vim tuam. *Descendisti*, s. olim in montem Sinai.

4. *Abque te*, i. præter te.

5. *Occurristi*, pro, occurre. *Latanti*, & *facienti*, i. cum lætitia facienti. *Viu*, i. mandatis. *Et peccauimus*, pro, quia peccauimus. *Ipsis*, s. peccatis.

Et saluabimur, pro, sed saluabimur, s. per misericordiā tuam.

6. *Omnes*, loquitur in persona malorum, secundum Hier. *Abstulerunt*, s. à via recta, seu à te.

7. *Teneat*, i. placet. *In manu*, i. causa.

9. *Satis*, Chal. supra modum, 70. nimis. *Ecce*, 70. & nunc.

10. *Sancti*, pro, sanctuarii, vel sanctitatis.

11. *Sanctificationis nostræ*, Chal. sanctuarij nostri.

12. *Continebis*, s. ne opem feras, vel hostes vltiscaris.

C A P. LXV.

Quia, &c. gentiles. *Interrogabant*, i. consulebant, 70. totum locum sic verterunt: Apparui non querentibus me, inuentus sum à non interrogantibus me quod Rom. 10 citatur paulo aliter.

Ego, s. adsum vox Christi.

2. *Populum*, s. Iudaicum. *Incredulum*, &c. 70. non credentem, & contradicentem. *Cogitationes suas*, 70. peccata sua.

3. *Lateres*, i. altaria ex lateribus.

4. *Sepulcris*, s. vt à mortuis in somnis responsa accipiāt. *Prophanum*, i. carniū vetitarum.

5. *Dicunt*, scilicet, aliis. *Immundus es*, Chal. purior te sum,

sum, 70. mundus sum. *Ignis*, &c. Chal. ultio eorum erit in gehenna, ubi ignis, &c.

6. *Scriptum*, pro, velut scriptum, q. d. apertum, vel statum. *Tacebo*, i. dissimulabo.

7. *In sinu eorum*, Chald. eis ultionem peccatorum ipsorum, & tradam morti secundæ corpora eorum.

Exprobrauerunt mihi, i. me probro, seu contumelia affecerunt. *Remetiar*, 70. reddam. *Primum*, i. pristinum.

8. *Benedictio*, pro, benedictum.

9. *Semen*, i. filios spirituales. *Montes*, s. Ierusalem, per quam Ecclesia intelligitur.

11. *Campestris*, &c. q. d. dabo illis loca ampla & comoda.

10. *Fortuna*, Chal. idolis, 70. dæmoni.

12. *Numerabo*, i. numeratos tradam, s. nullo relicto, 70. tradam.

15. *In iuramentum*, i. execrationem, s. dicent cum iurabunt, Mihi contingat (nisi verum dico) quod iudais, 70. in satietatem, s. tædebit vos nominare.

Interficiet Chal. interficiet morte secunda.

Alio, s. Christianos.

16. *In quo*, s. nomine, vel tempore. *Amen*, Chald. viuo, 70. vero. *Meis*, sub. poterit quisque eorum dicere.

17. *Super cor*, i. in cogitationem.

18. *Ierusalem*, pro, super Ierusalem. *Populum*, pro, super populum.

19. *Ierusalem*, s. cœlesti.

20. *Dierum*, i. ætate, q. d. omnes erunt in cœlo adulta & perfecta ætate. *Puer centum*, &c. i. natus centum annos, si peccator sit, morietur tandem, & erit maledictus. id autem dicit ad ostendendam differentiam electorum & reproborum.

21. *Ædificabunt*, s. in hac vita. intellige vero per hæc corporalia, res spirituales.

22. *Ligni*, Chald. & 70. ligni vitæ, q. d. erunt diuturni, seu perpetui, aut felices. *Inueterabunt*, i. diu durabunt.

23. *In conturbatione*, Chald. ad mortem, 70. in maledictionem.

25. *Lupus*, &c. significatur, homines alioqui contrarios moribus concordēs futuros in Ecclesia, iisdemque cibis spiritualibus, & ritibus vsuros. *Serpenti*, i. diabolo. *Puluis*, i. peccatores, seu reprobī.

C A P. LXVI.

1. *Sedes*, pro, velut sedes. *Scabellum*, pro, velut scabellum, s. habitat Deus in iustis, conculcat impios. *Ædificabitis*, pro, ædificastis.

2. *Facta*, i. opera, sc. mea. *Pauperculum & contritum spiritu*, 70. humilem, & quietum. *Tremement sermones meos*, Chald. mutantem se propter sermonem meum.

I E R E M I A S.

C A P. I.

Verunt, 70. habitabat.

Anathoth. vicus est in Tribu Benjamin nō lōge ab Ierusalē. vide Ios 21.

3. *Factum est*, sub. etiam.

Consummationē, s. magna ex parte, nempe mensem V. vt statim addit.

3. *Qui immolat*, s. in peccato, 70. iniquus immolans. *Thuria*, s. vt offerat, vel q. d. qui in mei memoriam seu accepti beneficij, thus offert. *Qui benedicit idolo*, 70. blasphemus *Omnia*, s. mihi ingrata.

4. *Illusiones*, i. peccata, s. quæ puniā, Chal. interitum.

5. *Glorificetur*, &c. Isonia, q. d. glorificetur sane Dominus, & appareat beneficentia eius in vos.

Ipsi, s. inimici vestri.

6. *Populi*, s. timentis, & tumultuantis adueniente calamitate, cum Deus puniet.

7. *Parcureret*, s. Ecclesia, vel Maria, q. d. ante signa partus derepente pariet filium. *Partus*, 70. dolor partus. *Peperit masculum*, s. Christū. Chal. reuelabitur rex eius.

8. *Parturiet*, i. pariet, s. omnes fructus, aut requirentes diuersa tēpora. *Sion*, i. Ecclesia, s. eodē die plurimos.

9. *Pariam*, s. per Ecclesiam.

10. *Lætamini cum*, 70. lætate.

12. *Declinabo*, i. deriuabo. *Ad vbera*, &c. q. d. nutremini à diuitibus, & principibus, vt solent paruuli à matribus.

13. *Ierusalem*, i. ecclesia militante, vel triumphante.

14. *Germinabunt*, i. reuiuiscunt, s. in resurrectione.

15. *Veniet*, s. die iudicij. *Quadriga*, i. Angeli, quorum opera vteretur. *Furorem*, Chal. maledictionem.

Increpationem, i. punitionem.

16. *Gladio*, i. iustitia puniente. *Carnem*, i. hominem.

17. *Ianuam*, s. domus, vel templi. *Abominationem*, i. cibos vetitos, seu Idolis immolatos.

18. *Opera*, 70. noui opera. *Cum omnibus*, &c. Hebr. Chal. & 70. omnes gentes, &c. *Gloriam*, i. maiestatem, s. die iudicij.

19. *Signum*, i. vexillum, s. crucis, seu prædicationis.

In mari, Chal. maritimas. *Tenentes*, &c. i. populos videntes sagittis. *Gloriam*, i. potentiam, seu miracula.

20. *In equis*, &c. q. d. commode, & facile. *Carructe*, Chal. laudibus, 70. ymbraculis.

21. *Leuitas*, i. diaconos, seu ministros Ecclesiæ. *Dicit vero*, *Assumam*, quia non nascuntur ex certa familia, vt in veteri Testamento.

22. *Facio*, pro, faciam. *Nomen*, s. filiorum Dei, seu electorum, vel beatorum.

23. *Mensis*, &c. q. d. perpetuæ Neomeniæ, & sabbata, i. festa, s. in cœlo. *Ex*, i. post, q. d. vnum aliud sequetur.

24. *Egredientur*, s. mente. *Cadavera*, s. mortui sunt damnati morte secunda.

Vermis, Chald. anima. *Et erunt*, &c. Chal. & erunt impii iudicati in gehenna.

Vsq; ad satietatem, i. fastidium, vel abominationem, Chal. & dicent super eos iusti, satis vidimus.

Carni, i. hominibus, s. sanctis.

5. *Sanctificaui*, i. prædestinaui sanctificandum. sic Ioh. 11. dicuntur filij Dei, qui adhuc infideles. Aug ep. 57. Chal. paravi. *In gentibus*, q. d. vt de gentiliū populis multa prædicas, 70. in gentes, Chald. propinquantem calicem maledictionis in populis.

6. *A, a, a*, Heb. Ahah.

8. *Afa*.

Verunt, 70. habitabat.

Anathoth. vicus est in Tribu Benjamin nō lōge ab Ierusalē. vide Ios 21.

3. *Factum est*, sub. etiam.

Consummationē, s. magna ex parte, nempe mensem V. vt statim addit.

8. *Afacie eorum*, i. ab eis.
 9. *Dominus*, i. Angelus à Deo missus.
 10. *Euellas*, &c. i. prædices à me euellenda, destruenda, &c.
 11. *Virgam vigilantem*, i. paratam percutere, 70. baculum nuceum, Chal. Regem festinantem ad malefaciendum.
 12. *Vigilabo*, Chal. festinabo.
 13. *Succensam*, i. bullientem, Chal. Regem feruentem quasi lebetem. *Et faciem*, &c. q. dicat, apparet autem ex parte Aquilonis, Chal. & vexillum exercitus eius ex Aquilone venientis.
 14. *Aquilone* s. Chaldaea, quæ Aquilonaris respectu Iudææ. *Pandetur*, Chal. venire incipiet.
 15. *Cognitiones*, i. familias. *Iuda*, sub. & Benjamin.
 16. *Loquar iudicia mea*, i. exposulabo, vel ostendam me iuste punire, Chal. loquar ultionem iudiciorum meorum.
 17. *Nec enim*, &c. q. d. faciam enim ne timeas.
 18. *In ciuitatem*, &c. pro, velut ciuitatem, &c.

C A P. II.

2. **D** *Esponsationis*, i. temporis, quo te in sponsam assumpsisti, Chal. patrum vestrorum.
 3. *Sanctus*, i. dedicatus. *Primitia* q. d. cari, vt solent primi fructus, vel, primi gentium fructus. Soli enim Iudæi fideles, reliqui idololatæ.
 4. *Cognitiones*, 70. familiae.
 5. *Vanitatem*, Chal. idola.
 6. *Situ*, i. aridam, 70. sine aqua. *Imaginem mortis*, i. horrorem incurientem, 70. infructuosam.
 7. *Vir*, i. quisquam.
 8. *Carmeli*, i. fertilem. *Abominationem*, Chal. cultum Idolorum.
 9. *In me*, i. contra me. *In Baal*, i. sub nomine Baal.
 10. *Vestris*, Heb. Chal. & 70. filiorum vestrorum.
 11. *Cethim*, i. Græciæ. seu maris Mediterranei.
 12. *Celæ*, regio est Arabia.
 13. *Gloriam*, i. Deum qui est mundi gloria, & in quo solo gloriandum.
 14. *Desolamentum*, i. more desolatorum mestitiam indicat. 70. inhorrescite.
 15. *Vita*, i. perpetuo fluentis, seu vitam dantis.
 16. *Seruus*, s. emptitius. *Pradam*, s. hostibus.
 17. *Leones*, Chal. Reges.
 18. *Filij quoque*, q. d. Egyptij. Hæ enim ciuitates Egypti. *Constuprauerunt*, q. d. tecum fornicati sunt, scil. cultu Idolorum qui dicitur in Scriptura fornicatio.
 19. *Viam*, i. suorum mandatorum.
 20. *Egypti*, s. petens inde auxilium. *Turbidam*, sc. Nili, 70. Geon. *Fluminis*, s. Euphratis.
 21. *Auersio*, s. à via recta.
 22. *Meretrix*, s. per idololatriam.
 23. *Omne*, pro, per omnia, seu omnino. *Verum*, i. germanum, seu perfectum. *Præuium*, 70. amaritudinem. *Alien*, i. degenerans.
 24. *Borith*, s. qua Fullones vtuntur.
 25. *Conualle*, scil. qua ibas ad idola. *Cursor*, pro, velut cursor.
 26. *Onager*. Animal est velocissimum ob facilitatem

- respirandi. *Ventum*, s. ad respirandum. *Amoris sui*, i. operatum. *Auertet*, sc. à cursu, i. capiet. *Deficient*, 70. laborabunt, s. quærendo, q. d. facile inuenient.
 27. *Menstrui*, i. peccatorum contraminatione.
 28. *Nuditatem*, s. transeundo flumina, dum peregre petis auxilium, 70. via aspera. *Siti*, s. quæ solet contrahi longo itinere. *Alienos*, s. deos, vel populos.
 29. *Deuorauit*, &c. q. d. occidistis.
 30. *Vestra*, s. talis est. *Solitudo*, s. vbi nihil est fructus, aut consolationis. *Serotina*, i. sero fructum ferens, 70. plena sentium.
 31. *Dilectionem*, q. d. meam amicitiam. *Malitias tuas*, &c. q. d. fecisti, vt pessimæ essent viæ tuæ, Chal. mala docuisti ex viis tuis, q. d. fuisti exemplo pessimo per peccata tua, 70. inique egisti, vt pollueres vias tuas.
 32. *Alis*, i. vestium oris.
 33. *In fossis*, q. d. latenter peccantes, sed palam.
 34. *In omnibus*, &c. 70. omni quercu.
 35. *Confunderis*, q. d. non poterit tibi opem ferre.
 36. *Super caput*, signum id dolentis.
 37. *Obtruit*, 70. repulit.

C A P. III.

1. **V** *Uirgo dicitur*, i. dici solet. *Mulier illa*, Heb. & Chal. terra ista, q. d. nonne estis contaminati peccatis, 70. Mulier illa.
 2. *Directum*, Chal. loca edita, s. vbi idola coli solebant. *Eos*, s. amatores tuos. *Latro*, Chal. Arabs, 70. cornix. *Fornicationibus*, i. Idolorum cultu.
 3. *Serotinus*, i. tempore veris.
 4. *Frons*, 70. facies.
 5. *Virginitatis*, i. pueritiæ.
 6. *Ira sereris*, s. o Domine. *In finem*, i. semper.
 7. *Potuisti*, i. præualuisti.
 8. *Auersatrix*, i. à Deo se auertens. *Sibimet*, abundat, more Hebraico sic Italice, sen'ando. *Fornicata est*, i. idola coluit.
 9. *In mendacio*, i. simulate.
 10. *Iustificauit*, &c. q. d. min⁹ peccauit cōparatione Iudæ.
 11. *Aquilonem*, scil. Israel erat ad Aquilonem respectu Iudæ. *Sanctus*, 70. misericors.
 12. *Dispersisti*, i. exposuisti, Chal. corripuisti, 70. effudisti. *Alienis*, s. diis.
 13. *Reuerentes*, pro, recedentes, 70. apostatæ.
 14. *Et duos*, s. pauci electi. *Cognitione*, i. familia, s. vna sensus est, vnum vel duos de vna ciuitate, aut familia.
 15. *Sion*, i. Ecclesiam, vel cælum.
 16. *Arca testamenti*, per hanc intelliguntur omnia legalia. *Fiet*, s. quicquam tale.
 17. *Ierusalem*, i. Ecclesiam. *Domini*, s. Christi.
 18. *Nemine*, i. virtute seu inuocatione.
 19. *Ad domum*, Chal. cum domo. *Simul*, significari videtur coniunctio Iudæorū & Gentilium in vnam fidem. *Aquilone*, i. Gentilitatis, vel Babylone.
 20. *Quomodo*, i. quam præclare. *Exercituum*, i. multitudinis, 70. Dei omnipotentis. *Ingressi*, i. incedere, q. d. me sequi.
 21. *In viis*, Heb. in excelsis, Chal. iuxta torrentes, 70. ex labijs. *Israel* s. in calamitatem incidentis, vel abducti in captiuitatem.

22. *Reuertentes*, i. recedentes. *Auersionis*, 70. contritionis. *Ecce*, pro, dicite ecce.

23. *Multitudo*, 70. fortitudo.

24. *Confusio*, i. res dignæ pudore. *Comedit*, Chald. & 70. consumpsit. *Laborem*, i. bona labore parta.

25. *Dormiemus* futura, pro præteritis, q. d. iacebamus, velut in lecto.

CAP. IV.

1. *Commoueberis*, i. turbaberis.

2. *In iudicio*, & *iustitia*, i. pro re iusta.

Eum, s. Israel, i. fidelem populum.

3. *Novate*, & c. q. d. expuigate animum, vt possitis diuinum semen recipere.

4. *Domino*, i. vt vult Dominus, seu ad honorem Domini. *Præputia*, i. peccata.

6. *Signum*, i. vexillum, s. vt omnes intelligant bellum imminere, & se recipiant ad loca tuta.

Confortamini, Heb. fugite, Chald. migrate, 70. festinate. *Aquilone*, i. Chaldæa.

7. *Leo*, Chald. rex, s. Nabuchodonosor. *Prædogenitium*, Chald. & 70. perdens gentes.

10. *Heu, heu, heu*, Heb. Ahah. *Ergone*, Heb. vere, s. hominum iudicio. vel, pro, verene, q. d. itane.

Pax, & c. Intelligebatur, si Deo obedirent.

Animam, i. vitæ perditionem.

11. *Deserto*, s. quod est inter Babylonem & Iudæam.

Via filia, i. ducentis ad filiam, s. Ierusalem.

Purgandum, subaudi, sed ad perdendum.

12. *Spiritus*, i. ventus, q. d. tempestas. *Hic*, s. Chaldæis. *Mihi*, i. in obsequium meum vox Dei.

Loquar iudicia, & c. i. conuincam, iuste me punire.

Ei, s. Iudæis.

13. *Ascendet*, Chald. ascendet Rex.

15. *Annunciantis*, s. calamitatem. *Dan*, ad Aquilonem est. *Idolum*, i. pœnam Idololatriæ, 70. dolorem Heb. iniquitatem, i. pœnam iniquitatis. *De monte*, iungendum cum, facientis.

16. *Gentibus*, pro, de gentibus, s. aduentantibus.

Custodes, Chald. exercitus.

18. *Ista*, s. est, q. d. horum causa est. *Tetigit*, i. afflixit.

19. *Ventrem*, i. interiora.

20. *Vocata est*, i. addita est, Chald. accidit. *Pelles*, i. tentoria.

23. *Aspexi*, s. prophetico spiritu. *Terram*, i. plebem.

Vacua, & *nihili*, Heb. eadem voces, quas Gen. 1. verit, inanis & vacua, Chald. etiam hic, deserta, & vacua.

Cælos, i. principes.

26. *Carmelus*, locus fertilis, & pascuus.

27. *Consummationem*, i. consumptionem, q. d. non prorsus perdam.

28. *Lugebit*, i. desolabitur. *Mœrebunt*, Chald. & 70. contenebrescent. *Locutus*, i. comminatus. *Eo*, s. quod de puniendo cogitavi.

29. *Ciuitas*, 70. regio. *Ardua*, 70. speluncas, Chald. syluas.

30. *Cum ornata*, & c. etiam si orneris. *Amatores*, i. qui antea amare & fauere videbantur. *Animam*, i. vitam, s. perdere.

31. *Puerpera*, Heb. Chald. & 70. primiperæ, i. primo pa-

rientis. *Inter morientis*, 70. deficientis. *Expandentis*, s. vt solent desperantes. *Va*, s. dicit.

CAP. V.

1. *Iudicium*, i. quod rectum est. *Quarentem fidem*, i. veritatis studiosum, seu obseruantem.

Propitius ero, i. parcam. Aug. q. 40 in Gen. exaggeratio est, significans, ne vnum quidem posse inueniri; non tamen quod necesse sit, vbi tale reperietur, Dominum parcere. *Ei*, s. Ierusalē est enim Hebr. fœmineum, Chald. & 70. eis, i. populo.

3. *Fidem*, i. veritatem, seu fidelitatem.

4. *Sunt*, s. tales.

5. *Iugum*, per iugum, & vincula. Dei præcepta intelliguntur, quæ homines in officio continent.

6. *Leo*, Chald. exercitus vt leo. *Ad Vesperam*, solet lupo ad vesperam gregem inuadere, Chald. vespertinus.

Confortata, i. roborata, Chald. valida.

7. *Super quo*, q. d. quo modo.

8. *Equi*, pro, velut equi. *Emissarij*, iungendum cum, equi.

10. *Consummatione*, & c. q. d. ne penitus tamen destruat. *Propagines*, i. murorum summitates, seu minas, Chald. palatia, 70. sustentacula.

11. *Domus Israel*, i. decem tribus. *Domus Iuda*, duæ tribus.

13. *Propheta*, Verba incredulorum.

In vanum, i. vana, seu falsa. *Responsum*, s. Dei, seu verum. *Hæc*, s. dicta, vel dicenda statim.

14. *Do verba*, & c. q. d. prædic eis punitionem, qua vt igni consumentur.

16. *Quasi sepulchrum*, i. interficiens.

17. *Deuorabit*, Chald. occidet.

18. *Non faciam*, & c. i. non penitus delebo.

20. *Annunciate*, s. o Prophetæ.

22. *Dolebitis*, s. pœnitentes, Chald. contremiscetis, 70. formidabitis. *Poterunt*, i. præualebunt.

24. *Temporaneam*, 70. matutinam.

25. *Declinauerunt*, i. i. auerterunt.

27. *Decipula*, i. cauea.

30. *Mirabilia*, 70. horribilia, Chald. fœda.

CAP. VI.

1. *Confortamini*, s. ad fugam, Chald. migrate. *In medio*, Heb. Chald. & 70. de medio.

Thecua, vicus est in monte, 12. miliaribus ad Ierusalem. *Clangere*, sinuitantes alios ad fugam, ob hostium aduentum. *Bethacarem*, vicus est in monte situs.

2. *Assimilauit*, s. olim cum prospere ageret.

3. *Pastores*, & *greges*, Chald. Reges, & exercitus.

4. *Sanctificate*, Chald. præparate. vox hostium. *Super*, Chald. contra. *Dies sub*, & non expugnauimus ciuitatem.

6. *Visitationis*, i. puniendi, Chald. cuius peccata visitantur, 70. mendax. *Calumnia*, i. oppressio, s. pauperum, Chald. violentia.

7. *Sic frigidam*, s. calore virtutis extincto. *Vastitas*, 70. miseria. *Coram me*, 70. coram ea.

Infirmetas, 70. dolor.

8. *Ne recedat*, & c. q. d. ne te prorsus abiiciam.

9. *Racemum*, s. relictum post vindemiam, q. d. nullus relinquetur immunis à calamitate. *Conuerte*, & c. s. dices

dicet miles alteri. *Cartallum*, i. canistrum, q. d. reple.

10. *Incircumcisa*, Chal. obturata. *In*, pro, velut.

11. *Domini*, i. maximo. *Laboravi*, &c. q. d. ferre diutius non possum. Loquitur. Deus more humano.

Effunde, 70. effundam, s. iram. *Concilium*, 70. congregationem. *συναγωγή*. *Pleno dierum*, i. decrepito.

14. *Cum ignominia*, i. ignominiose, Chal. mendaciter.

16. *Refrigerium*, Chal. requiem.

17. *Speculatores*, Chald. doctores. *Congregatio*, Chald. cœtus Israel.

19. *Terra*, Chald. terra Israel. *Fructum cogitationum*, Chal. retributionem operum.

20. *Calamum suauolentem*, 70. cinamomum.

23. *Vir*, 70. ignis.

25. *Pauor*, Chal. occidit, 70. habitat.

26. *Filia*, Chal. cœtus. *Vnigeniti*, i. velut mortuo vni-
genito. *Vastator*, 70. miseria.

27. *Te*, s. o. Propheta.

28. *Aes*, & ferrum, i. durissimi.

29. *Plumbum*, sc. quod solet adhiberi in purgatione argenti. *Frustra*, &c. q. d. perditur cum his opera, quia nolunt emendari.

CAP. VII.

2. *Domus*, i. atriij. templi.

3. *Studia*, Chal. opera. *Habitabo vobiscum*, Chal. & 70. habitare faciam vos, & sic infra.

4. *Est*, sub. ideoque nihil mali accidet nobis.

5. *Bene direxeritis*, i. rectas feceritis.

6. *Calumniam*, 70. oppressionem, Chal. vim.

Malum, i. perniciem.

9. *Furari*, pro, cum tamen non cessetis furari.

10. *Inuocatum est*, pro, solet inuocari.

Liberati, s. à malis. *Eo quod*, pro, quanquam.

11. *Ego ego sum*, Hebr. & 70. ecce. *Vidi*, s. quæ feceritis, & cogitaueritis.

13. *Mane*, i. tempestiue, s. non differens monitionem.

Consurgens, i. more surgentis mane.

15. *Semen Ephraim*, i. decem tribus, quæ sic dicuntur ab Ieroboam Rege primo, qui de ea tribu.

16. *Obstitas mihi*, Chal. deprecetis pro eis, 70. accedas ad me pro eis.

18. *Adipem*, Heb. & Chal. massam, 70. similaginem.

Regina, s. Lunæ, Chal. syderi, 70. militiæ.

19. *Prouocant*, sub. solum. *Nonne*, sub. etiam.

Semetipsos, s. perdunt.

20. *Conflatur*, Chal. residet, 70. effunditur.

21. *Addite*, pro, addite sane, q. d. nihil vobis proderunt.

22. *In die*, sub. sed postea. *Verbo*, id est, re, Chald. negotio.

24. *Retrorsum*, s. recedentes à me voluntate, vt qui terga vertunt.

29. *Capillum*, s. insignum luctus. *In directum*, q. d. ex-
tēde vocem, vt longe audiaris. *Furoris sui*, i. cui iratus est.

30. *Offendicula*, Heb. Chal. & 70. abominations.

31. *Excelsa*, 70. altare. *Tophet*, locus est prope Ierusa-
lem, vbi Iudæi immolabant filios suos. Vide Isa. 30.

32. *Tophet*, 70. altare Tophet. *Locus*, sc. alius sepeliendi, vel q. d. adeo multi erunt, vt vix sufficiat sepeliendi locus.

CAP. VIII.

1. *Prophetarum*, Chal. pseudoprophetarum.

3. *Cognitione*, i. gente, 70. generatione.

Derelicta, s. ab hostibus loca, vel pro, qui, vel in quibus derelicti sunt, s. non cum aliis occisi, Chald. in quibus remanserint.

5. *Contentiosa*, i. pertinaci, 70. impudenti.

Mendacium, i. iniquitatem, seu quod non decet. sic infra.

7. *Cælo*, i. aere. *Aduentus*, i. migrationis in alium locum. *Non cognouit*, Chal. nesciuit facere.

Iudicium, i. præcepta, vel vltionem peccatorum.

8. *Stylus mendax*, Chal. calamus falsans scripturam.

Scribarum, i. doctorum, qui legem interpretabantur.

9. *Perterriti*, s. hostium aduentu.

10. *Heredibus*, s. alienis, i. hostibus *Propheta*, i. legis in-
terprete, Chai scriba.

11. *Sanabant*, i. sanare studebant. Vide sup. 6.

13. *Congregabo*, s. ad cædem. *Non est*, &c. præsentia & præterita, pro futuris. *Et dedi*, pro, quia dedi, s. præcepta. *Prætergressa*, pro, prætergressi.

14. *Sileamus*, i. quiescamus à tantis malis, in quibus hic versamur, vel sedeamus mœsti & taciti. 70. proiiciamur. *Silere nos fecit*, i. mœstitia affecit, s. silent mœsti, Chal. pudefecit nos, 70. abiecit nos.

Fellis, Chal. maledictionis.

15. *Bonum*, i. quidquam boni. *Medela*, Chald. propitiationis. *Formido*, Chal. vindicta peccatorum.

16. *Dan*, s. regione, per quam venit Nabuchodonosor.

Commota est, i. contremiscet.

17. *Serpentes*, Chal. populos occidentes, sicut serpentes. *Regulos*, 70. mortiferos. *Incantatio*, q. d. non admittunt incantationem. significantur Chaldæi Iudæam vastaturi.

18. *Dolor*, &c. Vox Prophetæ. vel Ierusalem.

19. *Filia*, Chald. cœtus. *De terra*, i. ob exercitum de terra, vel q. d. existentis in captiuitate. *Rex eius*, 70. medicus. *Vanitatibus alienis*, i. deorum alienorum, Chal. cultu Idolorum.

20. *Messis*, Chald. tempus. *Saluati*, s. ope illorum, à quibus expectabamus.

21. *Super*, &c. Vox Prophetæ.

22. *Refina*, mitigat hæc dolorem astringit vulnera, & cicatricem obducit. *Galaad*, abundat ea regio refina & chirurgis, ponitur autem pro Ierusalem, q. d. desuntne hic medicinæ, & medici? s. spirituales.

Obducta cicatrix, i. curatum vulnus.

CAP. IX.

1. *Et plorabo*, pro, vt plorem. *Filia*, Chal. cœtus.

2. *Mihi*, s. reperire, 70. mihi.

3. *Arcum*, s. mittentem sagittas, i. verba mendacia.

Confortati sunt, i. præualuerunt, seu obdurati sunt.

Egressi, pro, progressi. *Laborauerunt*, i. operam dederunt.

6. *Tua*, s. o. Ieremia *Doli*, i. dolosorum.

In dolo, i. præ dolo. vel legendum, doli in dolo, i. dolosissimorum.

7. *Conflabo*, 70. igne examinabo. *Filia*, 70. malitiæ

filia, i. ob malitiam filia, Chal. peccatorum cœtus.

10. *Eo quod*, pro, ita ut: sic & inf. *Possidentis* sub. pecora, q. d. nemo erat, Chal. pecoris, q. d. nec pecora audiebantur. scilicet ipsa capta ab hostibus.

14. *Baalim*, 70. Idola.

17. *Sapientes*, i. peritæ lamentandi.

21. *Per fenestras*, q. d. clausis portis inuader hostis per fenestras.

22. *Fœnum*, &c. Chal. manipulus post messorum.

24. *Me*, Chal. timorem mei.

25. *Præputium*, s. peccati: nam omnes isti, qui numerantur, erant carne circumcisi. *In comam*, pro, coma. erat id forte Arabum, seu Agarenorum, ut quidam aiunt.

C A P. X.

2. *Signis*, i. quæ Astrologi putant certa esse euentuum signa.

5. *Palma*, s. arboris, q. d. procera.

7. *Decus*, Chal. regnum.

8. *Probabuntur*, s. esse, quandoquidem ligna adorant.

9. *Inuolutum*, s. ut solent merces. *Tharsis*, q. d. per mare, Chal. Africa.

10. *Comminationem*, Chal. iram.

12. *Præparat*, Chal. fundauit, 70. erexit.

13. *In pluuiam*, pro, in pluuiam, Chal. tempore pluuiæ.

14. *Ascientia*, pro, in scientia, *Falsum*, id est, non verus Deus.

16. *Virga hereditatis*, pro, hæreditas. Iudæi agros funibus & virgis metiebantur.

17. *Congrega*, scilicet Babylon, vel Ierusalem, vel Iudæa. *Confusionem*, Chal. mercimonia, 70. substantiam. *Obsidione*, q. d. loco cito obsidendo, Chal. ciuitatibus munitis. 70. munitione.

18. *Terra*, s. Iudææ, vel Chaldææ. *Hæc vice*, Chal. hoc tempore. *Inueniantur*, s. ab hostibus, Chal. recipiant retributionem peccatorum suorum.

19. *Va*, &c. Vox populi. *Ego autem dixi*, postpositum fuit, id cum esset in principio versus ponendum.

Mea, i. merito mihi accidit.

20. *Tabernaculum*, s. Ierusalem. *Funiculi*, s. reliquæ Iudææ ciuitates. *Subsistunt*, i. sunt vel comparent.

Pelles, s. tentorium, Chal. cortinas, sensus est: Non est qui ædificet diruta.

21. *Pastores*, Chal. Reges.

22. *Aquilonis*, s. Chaldæa.

23. *Nec viri*, &c. explicatio præcedentis.

24. *In iudicio*, i. moderate.

25. *Decus*, Chal. habitacula, 70. pascua.

C A P. XI.

2. *Adite*, s. Prophetæ. *Verba*, i. conditiones.

3. *Audierit*, Chal. confirmauerit.

4. *Præcepti*, sc. obseruandum. *Fornax ferrea*, i. seruitute durissima.

5. *Suscitem*, Chal. confirmem, 70. statuam. *Est dies hæc*, i. apparet hodie. *Amen*, 70. fiat, s. ut dicis, seu vis.

6. *Vociferare*, i. prædica, Chal. prophetiza, 70. lege.

Foris, Chal. in vicis.

Contestans, &c. i. monui testibus adhibitis, vel (ut vulgo dicitur) protestatus sum.

Mane, &c. i. more tempestiue surgentis.

8. *Verba*, i. maledictiones adscriptas pacto.

9. *Coniuratio*, pro, velut coniuratio, Chal. rebellio.

13. *Confusionis*, i. ignominiosas, & pudendas.

14. *Laudem*, Chal. & 70. deprecationem.

16. *Vberem*, Chal. & 70. vmbrosam. *Vocauit*, sc. olim cœ ei seruires. *Loquela grandis*, i. clamoris militum. *Frustra*, i. populi.

19. *Mansuetus*, Chal. electus, 70. innocens, Heb. bos, q. d. sicut agnus, & sicut bos: est enim Aluph, quod bouem significat. *Portatur*, 70. ducitur. *Non cognoui*, s. antequam reuelares. *Lignum*, s. venenatum, Chal. venenum mortiferum. *Panem*, i. cibum: Tertul. panem interpretatur li. in Mar. Christi corpus, quod dandum erat sub specie panis. lignum vero crucem.

20. *Videam*, Heb. & Chal. videbo. *Causam*, Chal. iniuriam, 70. iustificationem.

21. *Non prophetabis*, i. ne prophetes, sc. calamitates urbis. *Annum*, 70. in anno.

C A P. XII.

1. *Iustus*, &c. q. d. iustiores, quam ut tecum disputare debeam, proponam tamen quod me mouet de rebus iudiciis. *Iusta*, i. quæ videntur iuste proponi posse, Heb. & 70. & Complut. iudicia, Chal. interrogationem iudicij.

2. *Proficiunt*, &c. Chal. diuites facti sunt, & substantias possident, 70. filios generauerunt, & fecerunt fructum.

Renibus, i. intimis, s. corde.

3. *Tecum*, i. apud te, vel quod tecum est, i. te amat, & colit. *Congrega*, pro congregabis, q. d. suo eos tempore punies. *Sæcra*, Chal. præpara. *In diem occisionis*, i. tempus quo occidendi sunt.

4. *Lugebit*, i. desolata erit. *Quoniam dixerunt*, pro, cum tamen dixerint, s. impij. *Non videbit*, &c. Chal. non nouit finem nostrum, 70. non videbit Deus vias nostras, q. d. quid scit Deus, aut quid curat, quid de nobis futurum sit: contempserunt minas Domini.

5. *Si cum peditibus*, &c. q. d. si tibi ciues tui tam molesti sunt, quantum erunt Ierosolymitani? *Laborasti*, i. fatigatus es. *Securus*, pro, vix securus. *Superbia*, i. tumore. *Iordanis*, i. Ierusalem. vbi fluctus superbiæ.

6. *Bona*, i. blanda.

7. *Reliqui*, &c. verba Dei, vel Prophetæ. *Domum*, id est, templum. *Dilectam animam*, i. populum, velut animam dilectum, vel, animam meam, pro, animæ meæ, Chal. populum mihi dilectum.

8. *Odiui*, Chal. proieci.

9. *Discolor*, s. quam ideo alii persequuntur.

Bestia, s. hostes.

10. *Pastores*, Chal. Reges. *Partem*, Chal. hæreditatem.

11. *Super me*, i. contra me, s. conquesta, vel ad me, sc. opeperens. Chal. coram me, 70. propter me. *Recoget corde*, Chal. timeat me.

12. *Vniuersa*, pro vlli, more Heb.

13. *Frustribus*, i. prouentibus, s. videntes deesse ob peccata, Chal. operibus, 70. gloria.

14. *Vicinos*, s. Moabitas, Idumæos, &c.

15. *Virum*, i. vnumquemque.

17. *Audierint*, Chal. disciplinam susceperint, 70. conuerſi fuerint.

CAP. XIII.

1. *Posside*, Chal. eme. *Lumbare*, i. balthrum, seu cingulum. *Pones*, &c. Omnia hæc secundum quosdam facta non re, sed visione. significant autem captiuitatem Babylonicam. *Aquam*, s. lauandi causa.

2. *Possedi*, Chal. emi.

9. *Su, erbiam*, Chal. fortitudinem.

11. *Et in nomen*, 70. nominatum, i. celebrem.

12. *Leguncula*, Heb. Chal. & 70. vter.

13. *Prophetas*, Chal. pseudoprophetas. *Ebrietate*, i. cecitate, vel tribulatione, quæ mentem obtundat, Chald. tribulatione.

12. *Virum à fratre*, i. vnumquemque à proximo.

Concedam, Chal. clemens er o.

15. *Elevati*, s. superbia.

16. *Contenebreſcat*, i. adueniat calamitas. *Caliginosus*, i. tenebrosus q. d. præcipitemini, vel Regio Babylonis intelligitur, quæ alias dicitur mons caliginosus Vide Isa. 13. *Ponet*, s. Deus. *In umbram mortui*, i. obscurissimam.

17. *Hoc non audieritis*, Chal. disciplinam non susceperitis. *A facie*, i. causa. *Grege*, i. populus.

18. *Dominatrici*, i. Reginae. s. matri Regis Ioachim, Chal. vxoris eius.

19. *Austri*, i. Iudææ, quæ Australis est Chaldææ.

20. *Qui venitis*. Alia lectio qui veniunt, Chald. & 70. venientes, s. eos, qui veniunt.

Tibi, s. o Iuda. *Pecus*, i. populus.

21. *Visitauerit*, i. punierit, s. Deus. *Docuisti*, s. ostensis thesauris, & familiaritate. *Eos*, s. hostes. *Quasi mulierem* &c. i. inopinato.

22. *Verecundiora*, i. pudenda, q. d. incidisti in summam ignominiam. *Planta*, i. pedes, seu crura, q. d. violata es, more sceminæ.

26. *Femorata tua*, Chal. confusionem peccati tui.

Apparuit, pro, apparebit.

27. *Hinnitus*, s. ad libidinem, more equarum. *In agro*, 70. & in agris. *Post me*, i. me sequendo. *Vsquequo adhuc*, s. talis eris, vel expectabo vt emenderis?

CAP. XIV.

1. *Sermonibus*, i. re. *Siccitatis*, i. sterilitatis, ob defectum Simbris.

1. *Porta*, i. vires, in portis enim vrbium robur.

Obscurata, s. mæstitia, vel vilitate.

3. *Capita*, s. præ tristitia, vel pudore.

6. *Traxerunt*, Chal. biberunt. *Dracones*, qui s. ob caloris copiam indigent multa refrigeratione.

Oculus, s. quærendis pascuis.

7. *Responderint*, s. testantes nos malos, 70. restiterint.

Nobis, Chal. contra nos. *Fac*, s. clementer.

Tibi, Chal. coram te.

8. *Expectatio*, i. spes. *Colonus*, 70. aduena, q. d. qui nos non cures, aut à nobis negligaris.

Ad manendum, s. more transeuntis alio: possunt hæc ad Christum referri.

9. *Vagus*, 70. dormiens. *Fortis*, q. d. Cum sis fortis, vi-

deris tamen infirmus, 70. vir. *Qui*, pro, qui tamen.

Inuocatum est, &c. diceris Deus noster.

10. *Mouere pedes*, i. discursare, quærendo hinc inde opem.

13. *A, a, a*, Hebr. Ahah. *Propheta*, Chald. pseudopropheta.

14. *In nomine meo*, i. quasi à me missi.

17. *Taceant*, i. cessent. *Virgo filia*, Chal. regnum cœtus.

18. *Abierunt*, s. captiui.

19. *Bonum*, i. quicquam boni.

20. *Tibi*, Chal. & 70. coram te.

21. *Nec facias*, &c. repetitio. *Solij* Iunge cum sequentibus, Chal. tamen, & 70. iungunt cum præcedentibus, q. d. ne folio gloriæ tuæ dedecus inferas.

22. *Imbres*, Chal. rores. *Hæc*, s. quæ fiunt in mundo naturaliter, vel quæ patimur.

CAP. XV.

1. *Coram me*, s. orantes pro populo. *Eiice*, i. prædic ei- ciendos, s. in exilium.

2. *Mortem*, i. pestem, s. sunt destinati.

3. *Species*, pro, speciebus. i. generibus, s. flagellorum, Chal. ultiones pessimas.

4. *Feruorem*, 70. angustias, Chald. commotionem s. c. vagando. *Super*, 70. pro.

5. *Rogandum pro pace tua*, Chal. salurandum te.

6. *Laboravi*, i. fatigatus sum. *Rogans*, scil. vt conuerteretur.

7. *Ventilabro*, pro, veluti ventilabro. *In portis*, Chald. per ciuitates.

8. *Mihi*, Chal. coram me. *Matrem adolescentis*, Chald. cœtum adolescentium. *Meridie*, i. palam.

9. *Septem*, i. plurimos, q. d. orbata Ierusalem ciuibus. *Sol*, i. prosperitas, s. repente adueniente calamitate.

10. *Va*. Vox Ieremiæ. *Rixa*, s. expositum ob ea quæ prædico. *Discordia*, i. cui contradicitur.

Non fœneravi, i. mutuum dedi. q. d. nihil mihi est cum quoquam negotii, vt litigare mecum debeat.

11. *Si non*, &c. Verba Dei ad Ieremiam, q. d. omnino tibi in reliquam vitam fauebo.

Occurri, pro, occurram.

12. *Ferrum*, i. arma Iudæorum. *Ab Aquilone*, s. venienti, i. armis Chaldæorum. *Aes*, s. æri.

12. *Gratis*, i. sine pretio. *In omnibus peccatis*, 70. propter omnia peccata.

13. *In patientia*, i. sinendo me lædi ab hostibus.

Sisto, pro feis.

16. *Sunt*, s. à me. *Comedi*, i. suscepi. *Inuocatum est*, &c. q. d. dicor Propheta tuus, vel faues mihi.

17. *Sedi*, i. versatus sum. *Gloratus sum*, 70. timui, Chal. neo sum delectatus, s. refert ad præcedentia, & repetit negationem. *A facie*, &c. i. propter prophetiam à te mihi datam. *Comminatione*, s. in populum, 70. & Complut. amaritudine.

18. *Desperabilis*, pro, velut desperabilis. *Infidelium*, Chal. deficientium, s. cum deberent fluere.

19. *Conuerteru*, s. ad me, o Ieremia. *Conuertam*, q. dicat, iuuabo, 70. restituiam.

Pretiosum, &c. i. electus à reprobis, Chal. Si reuocaueris impios, vt sint iusti.

Quasi

Quasios, &c. Chal. voluntatem verbi mei implebis.

Ad te, s. obediendo tibi. *Eos*, s. imitando illorum mores.

21. *Redimam*, 70. eruam. *Fortium*, 70. pestilentium.

C A P. XVI.

2. *Isto*, s. Anathoth, vel Iudæa. Quidam putant id Prophetæ dictum in persona aliorum, q. d. non est quod quisquam hic uxorem ducat.

3. *Stirpe*, i. semine.

4. *Ægrotationum*, Chal. ægrotationum famis.

5. *Conuiuij*, s. quod fit in morte alicuius. *Misericordiam*, pro, nempe misericordiam.

6. *Incident*, i. lacerabunt, s. alij pro eis. *Caluitium*, i. capitis rasura.

13. *Requiem*, Chal. & 70. misericordiam, q. d. crudeliter, seu dure, tractabunt, aut non liberabunt.

16. *Piscatores*, i. prædicatores, qui animas piscantur, & venantur, vel hostes, qui capiant, & occidant.

18. *Primum*, q. d. postea miserebor. *Duplices iniquitates*, i. supplicium, pro iniquitatibus duplicibus, i. magnis. *Morticinis*, i. cadaueribus immolatorum idolis, forte filios intelligit.

19. *Vanitatem*, 70. idola.

20. *Faciet*, i. decetne facere?

21. *Per vicem hanc*, Chal. & 70. tempore hoc.

Manum, &c. Chal. ultionem meam, & plagam potentie meæ. *Et virtutem*, pro, id est virtutem.

C A P. XVII.

1. *S Tylo*, q. d. indelebiter. *In ungue*, i. cum digito. *Adamantino*, q. d. fortissime. *Aratrum*, s. in quibus idolis sacrificant.

2. *Recordati*, s. vt imitentur patres.

3. *Sacrificantes in agro*, Chal. ob cultum idolorum in agro. *Fortitudinem*, Chal. substantiam, 70. diuitias.

Excelsa, &c. lege sic: propter excelsa tua & peccata, &c.

4. *Ignem*, i. calamitatem, s. peccatores sibi asciscunt pœnas ob peccata. *In æternum*, i. diutissime, vel semper; si de inferno intelligatur.

5. *Carnem*, &c. carnem pro fragilitate humana posuit, brachium pro potentia, Aug. lib. de gra. & lib. arb. cap. 4.

6. *Myrice*, vulgo Tamarice.

7. *Et erit*, pro, & cuius est.

8. *Non erit sollicitum*, 70. non timebit.

9. *Prauum*, Chal. dolosum, 70. profundum.

10. *Probans renes*, i. examinans intima. *Fructum*, i. opus.

12. *Adinuentium*, i. cogitationum, seu studiorum.

11. *Perdix*, pro, sicut perdix. *Fecit*, pro, sic fecit, scil. improbus. *Non in iudicio*, i. iniuste. *Erit*, i. apparebit, Chal. vocabitur. *Insipiens*, Chal. impius.

12. *Solum gloria*, &c. q. d. Deus excelsus habet solum suum gloriosum in templo à multis sæculis.

Altitudo, 70. exaltatum. *Sanctificationis nostra*, Chal. sanctuarij nostri.

13. *Expectatio*, i. spes. *In terra scriptionum*, q. d. non in cœlo sunt scripti, Chal. cadent in gehennam.

14. *Lauis*, 70. gloriatio, i. in quo glorior.

16. *Diem hominis*, i. prosperitatem humanam, Chal.

diem malam, q. d. non eis optaui malum.

17. *Formidini*, q. d. fac ne timeam, Chal. in interitum, q. d. serua me.

18. *Induc*, pro, induces. *Duplici*, i. graui.

Contere, pro, conteres.

19. *Filiorum populi*, i. popularium, sic vocat portas vr- bis, quia illic frequens populus.

22. *Eicere*, i. efferre.

25. *Principes*, s. è semine David.

26. *Oblationem*, Chal. sacrificium confessionis, 70. laudem.

27. *Domos*, Chal. palatia.

C A P. XVIII.

4. *Illud*, pro, ex illo. *Repente*, Chal. tempore quodam, 70. tandem. sic & inf.

8. *Quod locutus*, &c. i. de quo reprehendi eam.

11. *Fingo*, i. formo, s. more figuli, Chal. creo.

12. *Desperauimus*, q. d. actum est, nolumus villo modo.

13. *Virgo*, Chal. cœtus.

14. *Euelli*, i. impedire, ne fluant.

15. *Quia oblitus*, &c. q. d. nulla res deficit à sua natura, vnus est homo, qui degenerat. *Saculi*, i. diu sibi vſitatis. *Non trito*, s. à sanctis viris.

17. *Dorsum*, &c. q. d. deseram eos.

18. *Lex*, i. legis interpretatio sub. etiam si Ieremiam occidamus. *Lingua*, Chal. falsis testimoniis.

19. *Vocem*, i. calumniam.

20. *Redditur*, i. reddi debet, Complut. reddetur.

Foueam, s. more venatorum, vt caderem, q. d. struxerunt mihi insidias vt occiderent.

21. *Morte*, i. peste.

22. *Latronem*, Chal. exercitus, s. per Romanos vastati. *Caperent*, Chal. occiderent.

23. *A facie tua*, &c. q. d. sit coram te, vt punias.

Abutere eis, Heb. & 70. fac in eis, s. quod soles puniendo impios, Chal. sume vindictam ex eis.

C A P. XIX.

1. *A Senioribus*, pro, de senioribus, s. duc tecum aliquos, Chal. tolles tecum de senioribus.

2. *Fistiles*, i. vbi officina figulorum, Chal. sterquilini. Not. quod habebat varia nomina, etiam Orientalis dicebatur.

3. *Tinniant*, s. tremore concussæ.

4. *Alienum*, i. prophanum. *Innocentum*, s. filiorum, quos diis immolabant.

5. *In cor meum*, q. dicat, ne cogitaui quidem, Chal. nec volui.

7. *Animas eorum*, Chal. occidere eos.

8. *Sibulum*, s. aspicientium, & admirantium.

13. *Domatibus*, i. rectis: sunt hæc in Palestina plana.

15. *Indurauerunt*, i. indomitam reddiderunt, scil. ne iugum subirent. *Audirent*, &c. Chal. obedirent verbis meis,

C A P. XX.

1. *Princeps*, Chal. princeps sacerdotum, i. summus sacerdos.

2. *Neruum*, Chal. & 70. carcerem. *Domo*, i. atrio templi.

3. *Vocat*

3. *Vocauit*, pro, vocabit, s. posthac. *Pauorem undique*, 70. migrantem.

4. *Pauorem*, Chal. interitum, 70. transmigrationem.

5. *Laborem* i. labore parata, seu in quibus laborauit.

Pretium, i. pretiosum.

7. *Seduxisti*, i. videris seduxisse, qui mihi promiseris securitatem. *Inualuisti*, s. contra me, permittendo tam multa pati.

8. *Iam olim*, i. iam dudum. *Iniquitatem*, s. ciuitatis.

9. *Dixi*, i. proposui, seu cogitavi. *Non recordabor eius*, i. mentionem non faciam Dei, 70. non nominabo ultra nomen Domini. *Non sustinens*, s. tot mala, vel vim ignis illius q. d. coactus sum prophetare.

10. *Audiu*, &c. redit ad superiora. *Ab omnibus* s. illarum mihi terrorem. *Pacisci*, i. amici, s. antea.

Custodientes, i. obseruantes, Chal. insidiantes, vt maleficient mihi. *Decipiat*, Chal. erret, s. Ieremias.

11. *Non intellexerunt*, adeoque non cauerunt.

12. *Probator iusti*, 70. probans iusta. *Renes*, i. interiora. *Videam*, Chal. videbo.

13. *Paupertis*, i. meam.

14. *Maledicta*, i. infelix.

15. *Maledictus*, q. d. infelix fuit illa annuntiatio.

16. *Sit homo*, &c. q. d. satius erat nunquam fuisse talem nuntium. *Non poenituit eum*, Chal. non sunt habitatae. *Clamorem*, s. hostium, vel suorum pereuntium. est id per exaggerationem calamitatis dictum, & non odio aliquo aut ira. sic Iob etiam loquitur, s. modus est quidam loquendi ad exprimendum dolorem. *Mane*, per mane & meridiem totus dies intelligitur.

17. *A vulua*, s. egredientem. vel pro, in vulua, q. d. praestitisset statim me a Deo occidi.

Aeternus, 70. aeterni, q. d. nunquam fuissem in hanc lucem editus, Chal. essem quasi non essem, s. conceptus solum, & non natus.

CAP. XXI.

1. **P** *Hassur*. Alius est iste ab illo, de quo supra.

2. *Interroga*, Chal. ora. *Recedat*, s. Nabuchodonosor.

4. *Conuertam*, s. in vos. vel q. d. sic auertam ab hostibus vt nihil contra eos possint. *Vasa*, i. instrumenta, s. arma.

8. *Do*, i. propono. *Viam*, i. rationem.

9. *Quasi spoliū*, s. de quo latatur qui nactus est. Chal. in euasione.

11. *Et*, sub. dices.

12. *Mane*, i. tempestiue, & diligenter.

13. *Ad te*, Chal. contra te mitto furorem meum.

Solida, i. munita, s. montibus, Chal. quae habitas in fortitudine in ciuitatibus munitis.

14. *In saltu*, Chal. in vrbibus, s. Iudaeam syluae cōparat.

CAP. XXII.

1. **Q** *Vi ingredimini*, Hebr. Chal. & 70. ingredientes. *Istas*, s. palatij regij.

3. *Iudicium*, & iustitiam, i. iustum iudicium.

6. *Galaad*, &c. i. o. Ierusalē caput Iudaeae. sic solet Scriptura alienis nominibus vocare alienatas a Deo vrbes.

7. *Sanctificabo*, Chal. praeprabo 70. inducam.

Super, i. contra. *Electas cedros*, i. magnificas domos.

perstat in metaphora Libani, Chald. pulchritudinem fortium tuorum. *Mortuum*, s. quemquam, vel Ioachaz, qui in in Aegypto obierat. *Egreditur*, s. sellum de quo inf.

11. *Ad Sellum*, pro, de Sellum, i. Ioachin filio Ioachim filiae Iosiae, ita quidam. Alij, in quibus Hier. Sedechiam intelligunt. Fit quidem i. Par. 3. mentio Sellum quarti filiae Iosiae: sed ille non regnavit. *Filium*, i. nepotem, si Ioachin intelligatur.

13. *Non in iudicio*, i. inique, seu iniuste: repetitio.

Frustra, i. sine causa, s. iniuste.

14. *Sinopide*, genus est rubricae a Sinope vrbe Ponti.

15. *Cedro*, i. cuius praestanti Regi. Comedit, &c. i. diu vixit. *Tunc*, cum, Heb. & Chal. & tunc.

16. *In bonum suum*, pro, eique tunc bene erat.

18. *Ioachim*, de hoc intelligenda secundum Hier. quae haecenus reprehensa sunt. *Va frater*, &c. voces plangentium mortuos. *Concrepabunt ei*, s. flentes, 70. flebunt eum, Chal. plangent eum.

19. *Asini*, i. vt solet asinus, s. in sterquilinio, s. interfectus est a Nabuchodonosor, & proiectus extra urbem, Hier. ait occisum a latrunculis Vide 4. Reg. 24.

20. *Libanum*, &c. q. d. in loca edita, opem petens. nihil enim proderit, Chal. in domum sanctuarij. loquitur vero ad Ierusalem. *Amatores*, sc. a quibus opem expectabas.

21. *In abundantia tua*, i. prosperitate, Chald. cum sedes tranquilla, *Via*, i. consuetudo.

22. *Pastores*, Chal. gubernatores. *Ventus*, i. vana spes, Chald. dispergentur in omnem ventum. *Ab omni*, i. ob omnem.

23. *Libano*, i. domibus cedrinis, Chal. in domo sanctuarij. *Nidificas in cedris*, Chal. in domo Regum nutris filios tuos. *Congemisti*, &c. praeterita pro futuris, Chal. quid facies, cum venerint, &c.

24. *Iechonias*, hic dicitur in lib. Reg. & Par. Ioachim.

Ioachim. scribitur Heb. per P. *Annulus*, i. vt annulus, q. d. coniunctissimus. & carissimus. *Euellam*, a me proiciam, s. ob eius scelera.

27. *Terram*, s. istam. *Leuant*, i. leuabunt, q. d. optabunt.

28. *Nunquid*, pro, nonne sic inf. *Vas*, pro, vt vas, sic infra.

29. *Terra*, s. Israel.

30. *Sterilem*, s. non relinquet filium successorem in Regno.

CAP. XXIII.

1. **P** *Astoribus*, Chal. gubernatoribus.

Pascua mea, i. quem pascio.

2. *Eieicistis*, Chal. vagari fecistis. *Visitato*, i. puniam. *Studiorum*, i. operum.

3. *Eiecerō*, Heb. Chal. & 70. eieci, seu expuli.

Rura, 70. pascua, Chal. loca.

4. *Pastores*, s. Euangelicos. *Quaeretur*, i. desiderabitur, seu deficiet.

5. *Dauid*, i. Dauidi, sic enim, Heb. & 70. q. d. id quod Dauidi promisi, vel in domo Dauid. *Germen*, Chal. Mesiam. 70. Orientem. *iudicium & iustitiā*, i. quod iustum est.

6. *Iuda*, i. duae tribus. *Israel*, i. decem tribus.

Dominus, s. Christus Deus. est enim Heb. hic Iehoua, quod soli Deo conuenit.

9. *Ad Prophetas*, Chal. propter pseudopphetas.
Contritum, s. prae dolore. *Meum*, vox Ieremiae.
A facie, i. propter, q. d. ob Domini praecepta, & verba, s. quae video contemni.
10. *Maledictionis*, i. calamitatis, Chal. periurij.
Luxit, i. desolata est. *Malus*, i. ad mala. *Dissimilis*, s. iustitiae, seu Dei voluntati.
11. *Polluti*, s. peccatis.
12. *Quasi lubricum*, q. d. cadent. *Samaria*, i. decem tribuum. *Fatuitatem*, s. nihil stultius Idolorum cultu.
Baalim, Chal. nomine Idolorum.
14. *Similitudinem adulterantium*, i. imitationem Idolatrarum, s. Israelitarum.
15. *Prophetas*, Chal. pseudopphetas.
Terram, s. Iuda.
17. *Blasphemant me*, Chald. irritant me, 70. abiiciunt verbum meum.
18. *Qua*, s. ex istis.
19. *Turbo*, i. vehementia, Chald. increpatio, 70. commotio.
21. *Auertissem*, Heb. Chal. 70. & Compl. a uertissent.
23. *Putasne*, pro, an. 70. affirmatiue legunt sic Deus propinquus ego sum, & non Deus de longe, q. d. ubique adsum. *E vicino*, s. tempore, q. d. recens, ut idola, & non aeternus?
25. *Somniaui*, i. vidi visionem.
28. *Narret somnium*, s. sicut somnium, & non ut visionem diuinam. *Paleis ad triticum*, i. verbis istorum ad verba Dei?
29. *Ignis*, s. cui nihil potest resistere, aut impedire.
Proximo, i. aliis Prophetis, s. veris, quorum deinde dicta, falsis mistis contaminant.
32. *Miraculis*, Chal. temeritate, 70. erroribus.
33. *Propheta*, s. falsus, Chal. scriba. *Onus*, i. prophetia de calamitate. *Vos estis onus*, Hebr. quod onus? q. d. quid queritis de onere? Chald. Talis est prophetia, scil. quod sequitur. *Projiciam*, & c. q. d. Hoc est onus, seu prophetia.
34. *Dicit*, s. velut per ludum.
35. *Hac dicetis*, i. sic interrogabitis, sc. modeste & humiliter.
36. *Onus erit*, & c. i. punietur ob talem loquendi modum. *Et peruertistis*, pro, quia peruertistis, i. mutastis sc. modum interrogandi a Deo praescriptum.
39. *Portans*, pro, tollendo, q. d. omnino tollam.
Dereelinquam, Chal. proijciam.

CAP. XXIV.

1. **F** *Abum*, Chal. & 70. artifices. *Inclusorum*, Chald. Ianitores, 70. vinctos, quidam gemmarum inclusores intelligunt: alii, castrametandi peritos.
3. *Ficus bonas*, & c. q. d. quae bonae, optimae sunt; quae malae, pessimae.
4. *In bonum*, q. d. bene faciam.
6. *Ad placandum* Heb. Chal. & 70. in bonum.
Destruam, s. amplius, vel similiter.
8. *Aegypti*, s. eo fugerant quidam metu Chaldaeorum.
9. *Vexationem*, Chal. commotionem, 70. dispersionem.
Omnibus, pro, per omnia. certe id apparet hodie, per omnes enim regiones dispersi Iudaei.

- Opprobrium*, sc. ut male audiant, vel contemptibiles sint. *Parabolam*, i. comparisonem, s. dicent de calamitoso. Miserior est Iudaeo. *Prouerbiū*, Chal. fabulam, s. de quorum omnes calamitate loquantur, 70. odium.
Maledictionem, s. erunt omnibus execrationi: vel cum mala imprecabuntur, dicent Accidat tibi quod Iudaeis.
Eieci, pro, eiecero, 70. expellam.
10. *De terra*, s. expulsi.

CAP. XXV.

1. **P** *rimus* coeperat imperare tertio Ioachim.
3. *De nocte*, Heb. Chal. & 70. mane, seu diluculo, q. d. tempestiue. Not. hic, quod Deus similiter alibi de se dicit, esse intelligendum fecisse per Prophetas.
4. *Diluculo*, i. mature supra vertit, de nocte.
9. *Cognitiones*, i. familias. *Seruum*, s. seruientem mihi qui per eum vos punio *Sibulum*, vide sup. c. 19.
Sempiternas, i. diuturnas, durauit enim captiuitas. 70. annis, s. a 19 *Nabucodonosor*, de quo vide 4. Reg. 25. 2. Par. 36. 1. Esdr. 1. vel a primo, qui fuit quartus Ioachim. Vide infra. Not. vero hic tempus, quo est praedicta a Ieremia, s. anno quarto Ioachim, a quo ad Cyri primum quidam numerant 70. annos sic Nabucodonosor 45. Euilmerodac filius 23. Balsasar nepos 3. annis regnauit.
10. *Perdam*, i. auferam. *Vocem mola*, s. terentis frumentum, vel condimenta. Intellige vero vel mola strepitum, vel vocem molam versantis, 70. odorem vnguenti.
Lumen lucerna, Chald. vocem cantantium ad lumen lucernarum.
11. *Septuaginta*, s. usque ad Cyrum.
12. *Sempiternas*, i. diuturnas.
13. *Illam*, s. Chaldaeorum.
14. *Quia seruiuerunt*, & c. pro, seruiet, Heb. & Chal. quia seruiet etiam ipsi gentibus multis, & Regibus magnis.
15. *Sume*, factum id visione. *Furore*, i. indignationis, seu punitionis.
18. *Est dies hac*, i. hodie apparet. Id additum a Ieremia post captiuitatem.
20. *Generaliter*, Heb. promiscue, seu mistim, Chald. regibus finitimis. *Ausitidis*, Heb. Chal. & 70. Hus, sc. de qua Iob, i. Heb. יוּס.
22. *Mare*, i. littora maris, si mediterranei.
23. *Attonsi*, Vide sup. cap. 9.
24. *Arabia*, s. Felicis Deserto, s. Arabiae desertae.
25. *Zambri*, Heb. Zimri. Forte sunt, quos Plin. lib. 6. c. 28. Zamarenos vocat est Arabiae populus.
Elam, in Persia est, vnde Elamitae.
26. *Vnicuique*, & c. i. cuique ab alio, s. de prope, aut longe, q. d. omnibus, ut statim sequitur. *Sesach*, Chal. Babylonis Not. Hier pro B. & L. sc. 2. & 12. littera a principio Alphabeti posita, S, & C, quae sunt 2. & 12 a fine, dictumque pro Babel sesach. *Bibet*, s. erat a Persis vincendus.
17. *Bibite*, & c. forte imperatiua pro futuris.
28. *Bibentes*, & c. i. omnino velitis, nolitis, bibetis.
30. *Decorem*, i. templum, vel urbem, vbi colitur, Chal. terram domus Maiestatis suae, 70. locum suum.
Celeusma, s. vox militum se ad bellum inuicem hortantium.
31. *Sonitus*, Chal. tumultus, 70. interitus.
Iudicium, i. disceptatio. *Iudicatur*, pro in iudicium veniet. *Carne*, i. homine. *Tradidi*, pro tradam.

32. *Summitatibus*, i. extremitatibus, forte Italia intelligitur.

33. *Domini*, Chal. & 70. à Domino. *Summo*, i. extremo. *In sterquilinum*, Chal. velut stercus.

34. *Pastores*, Chal. Reges *Vestra*, s. aduenerunt.

35. *Peribit fuga*, s. non poterunt fugere.

37. *Conticuerunt*, s. mœsta, desolata *Pacis*, i. quæ antea in pace agebant.

38. *Deuoluit*, sc. Deus, qui vt leo templum tuebatur, Chal. migravit Rex ex arce sua. *Tabernaculum*, scil. templum. *Columba*, i. Dei, alioqui mitissimi, vel Nabucodonosor, qui sic vocatur ob celeritatem, & velut volatū ad cædem. Vide inf. c. 46. 16. Chal. inimici.

Domini, Heb. & Chal. eius.

C A P. XXVI.

3. *Pœniteat me*, &c. Chal. auertat. ego à malo, 70. qui-escam à malis, sic inf.

5. *De nocte*, 70. diluculo, seu mane atq; ita etiam Hebr. & Chal. *Dirigens*, Heb. Chal. & 70. mittens.

6. *Silo*, vrbs erat in tribu Benjamin, vbi Arca diu fuit cum tabernaculo, eo translata è Galgalis, sed capta postea à Philisthæis. *Maledictionem*, vide sup. c. 24.

7. *Propheta*, Chal. Scribæ, 70. pseudoprophete, sic etiam inf. *Domo*. s. in atrio populi.

9. *Eo quod*, pro, vt.

10. *Ascenderunt*, s. erat loco editiori.

Domus, i. atrij templi. *Noua*, Chald. orientalis. Vide 4. Reg. 15 forte fuerat tunc instaurata.

11. *Iudicium mortis*, &c. i. dignus est morte.

13. *Studia*, Chal. & 70. opera.

15. *Contra vos*, i. in vestram perniciem.

16. *In nomine Domini*, i. à Domino missus.

18. *Excelsa*, Chal. silentia, 70. nemus.

19. *Pœnituit*, q. d. hætenus illud nō fecit, at fecit postea redeunte populo ad peccata.

20. *Fuit quoque*, &c. vox hostium Ieremiæ.

23. *Ignobilis*, q. dicat, non more Prophetarum sepultus est.

24. *Igitur*, &c. q. d. præualuit tamen Achicham, qui ei fauebat.

C A P. XXVII.

2. *F*ac, s. tempore Sedeciæ. vide inf. &c. seq. vel error est in ca. huius principio, vt notauit Hier. debet enim incipere inde. Factum est verbum istud, &c. Reliqua cōiungenda cum cap. præcedenti. *Vincula*, scil. quibus iuga bouum ligari solent. Vide c. seq.

Catena, Chal. iuga, 70. torques.

3. *Venerunt*, pro, venient. *Sedeciam*, sc. incitaturi ad rebellionem contra Nabucodonosor.

6. *Seruiant*, q. d. vt eis vtatur pro libito, velut reb. suis.

7. *Filio eius*, s. Euilmerodach. *Filio filij*, s. Balsasar.

Tempus, s. ultionis Chal. tempus interitus.

8. *Eius*, s. Nabucodonosor. Not. calamitates bellorum à Deo esse.

9. *Prophetas*, Chald. & 70. pseudoprophetas. *Faciant*, Chal. faciam.

10. *Eijciant*, q. d. causa sint, vt longe faciam, & eiiciam, Heb. Chal. & 70. eiiciam.

15. *Eijciant*, Hebr. & Chal. eiiciam, sed idem est sensus, vt proxime notauit.

18. *Occurrant*, s. precibus flectentes ad misericordiam Chald. deprecantur.

19. *Ad*, pro, de.

22. *Visitationis sue*, Chal. memoriæ eorum in conspectu Domini.

C A P. XXVIII.

1. *I*llo, pro, quodam. *In anno quarto*, pro, nempe anno quarto, s. regni eius. *Propheta*, Chald. & 70. pseudopropheta.

2. *Contriui*, pro, conteram.

3. *Dierum*, i. completi, Chald. in fine duorum annorum.

6. *Amen*, q. d. vtinam ita sit. *Suscitet*, Chald. confirmet.

8. *Ab initio* s. prophetiæ, Heb. Chal. & 70. à sæculo.

De fame, sub & ita euenit. vt prædixerunt, Heb. Chal. & 70. peste.

13. *Catenas ligneas*, Chal. iuga lignea. *Facies*, i. facere te oportet, q. d. feres iugum ferreum.

14. *Iugum ferreum*, i. duram seruitutem.

Posui, Chal. ponam.

16. *Mittam*, i. eiiciam.

C A P. XXIX.

1. *L*ibri, i. epistolæ. *Prophetas*, Chal. scribas, 70. pseudoprophetas.

2. *Domina*, i. regina, scil. mater Regis. *Faber*, &c. Vide cap. 14.

8. *Propheta*, Chal. & 70. pseudopropheta.

10. *In Babylone*, i. in Regno Babyloniorum, tam diu enim solum durauit Monarchia hæc. vide sup. c. 25.

Septuaginta, vide sup. c. 25. *Verbum*, i. promissionem.

11. *Patientiam*, i. quod patienter expectatis, Chal. spem i. quod speratis.

12. *Ibitis*, i. incedetis, sc. in præceptis meis, vel, ibitis ad orandum, Chal. suscipiam orationem vestram.

15. *Suscitabit*, Chal. suscitauit, 70. constituit, q. d. ne putetis missos à me esse Prophetas, qui vos prædicunt, cito esse redituros.

16. *Regem*, s. Sedeciam.

18. *Eieci* pro, eiiciam.

19. *De nocte*, i. diluculo, seu mane, q. dicat, diligenter & tempestiue.

22. *Frixit*, i. combussit.

23. *Stultitiam*, Chald. ignominiam, 70. iniquitatem.

25. *Libros*, i. litteras. *Sacerdotem*, s. summum.

26. *Arreptitium*, i. furiosum, Chal. stultum, 70. insanientem. *Prophectantem*, i. falsa, seu insana.

C A P. XXX.

3. *C*onuerfionem. Chal. & 70. transmigrationem, s. abductos in Babylonem. *Israel*, s. per Christum. Nam ex captiuitate Assyriaca Israel nunquam rediit. *Conuertam*, i. reducam.

5. *Audiuiimus*, 70. audietis. Quidam hæc referunt ad Ecclesiæ tribulationes sub tyrannis, vel Antichristo.

6. *Generat*, Chal. pariat, 70. peperit. *Auriginem*, sc. pallorem ex metu, seu dolore.

8. *Iugum*, sc. diaboli, vel te persequentium. Alloquitur fideles. *Eius*, sc. hostis.

9. *David*, Chal. Christo filio David.

10. *Reuertetur*, sc. ad Ecclesiam.

11. *Consummationem*, q. d. penitus perdam. *In iudicio*, i. moderate, Chal. in iudicio misericordiae.

12. *Insanabilis*, Chal. grauis. *Fractura*, i. tribulatio, seu calamitas. *Pessima*, 70. plena doloris.

13. *Iudicium*, i. causam. *Curationem*, i. vulnus curandi causa. *Vtilitas*, Chal. medicina.

14. *Inimici*, i. vt solet inimicus. *Crudeli*, i. vt solet crudelis hostis. *Dura facta*, 70. multiplicata, Chald. roborata.

15. *Clamas*, i. conquereris.

16. *Propterea*, pro attamen.

17. *Obducam*, sc. sanatis vulneribus, Chal. adducam sanitatem tibi. *Eiectam*, i. velut à viro electam foeminam, Chal. vagam, 70. dispersam. *Hac est*, sc. dixerunt.

18. *Conuersionem*, vide sup. *Tectis*, Chal. ciuitatibus.

Cinitas, sc. Ecclesia, Chal. Ierusalem.

Excelfo, Chal. loco. *Ordinem*, Chal. decentiam, Heb. & 70. iudicium, i. morem.

19. *Ludentium*, Chal. cantantium. *Attenuabuntur*, Chal. infirmabuntur.

20. *A principio*, 70. prius.

21. *Et erit dux*, &c. sc. Christus, Chald. & vngetur Rex eorum ex illis, & Christus de medio eorum reuelabitur. *Ex eo*, sc. Israel.

22. *Et eritis*, &c. Hunc versum negat Hier. esse in Hebræo, at nunc est. Apparet illum alio fuisse vsu textu, ac nunc est, quod valde notandum, ne quis miretur, si eius editio non per omnia conueniat cum Hebraicis, quæ nunc extant.

23. *Conquiescet*, Chal. residebit.

24. *Ea*, sc. quæ prædico.

C. A. P. XXXI.

1. *Cognationibus*, i. familiis.

2. *Gladio*, i. persecutioni Ægyptiorum, q. dicat quem eripui ex Ægypto, vel poti⁹, gladio Dei, qui multos occidit in deserto. *Vadet*, sc. ducente Christo.

Israel, i. fidelis populus ex Iudæis & gentibus.

3. *Longe*, Chal. iam olim.

4. *Virgo*, Chal. cœtus. sic inf. *Ludentium*, Chald. canentium. Significatur per hæc lætitia spiritualis tempore Euangelii, & fertilitas.

5. *Vineas*, i. Ecclesias. *Samaria*, i. totius orbis, vel gentilitatis, quæ more Samariæ idola colebat. *Plantantes*, sc. Apostolici viri. *donec tempus*, &c. q. d. colligent suo tempore fructus, secundum legem ante annum quartum vesci non licebat. Vide Leuit. 19.

7. *Hinnite*, i. vociferamini iubilantes, & laudantes.

Contra caput, i. ad præcipuos, Chald. capite nudato in oculis omnium populorum. *Salua Domine*, Chald. redemit Dominus, 70. saluauit Dominus.

8. *Aquilonis*, i. infidelitatis. *Cecus*, &c. q. d. omne hominum genus ad fidem vocabitur.

9. *Venient*, pro, abierunt, Chald. migrarunt, 70. egressi sunt, vel intellige, fleturos præ lætitia. *Aquarum*, sc. doctrinæ & gratiæ. *Primogenitus*, i. velut primogenit⁹ car⁹.

11. *Redemit*, &c. præ. pro futuris.

12. *Sion*, scil. Ecclesia. *Super frumento*, &c. pro, nempe frumentum, &c. significantur autem per hæc, bona spiritualia.

13. *Virgo*, Chal. cœtus Israel.

14. *Pinguedine*, Chald. delitiis, sc. spiritualibus.

15. *Excelfo*, Heb. & 70. Rama, i. excelfo. *Rachel*, i. Regio Bethleemica, vbi Rachel sepulta. *Filios*, sc. abductos in captiuitatem, vel potius ab Herode occisos. Sic enim Matt interpretatur, vbi videre est Scripturæ difficultatem, cui enim illa interpretatio in mētem venisset? *Sunt*, i. comparent, seu viuunt.

16. *Operi*, i. tribulationi, labori, &c. q. d. remunerabo. *Inimici*, sc. diaboli.

18. *Transmigrantem*, 70. lamentantem, Chal. plorantem, & gementem ob transmigrationem. *Iuuenculus indomitus*, Chal. vitulus non assuetus iugo.

19. *Ostendisti*, sc. statum quo eram sine te. *Femur*, sc. dolentium more. *Sustinui opprobrium*, i. dedi pœnas probro sæ vitæ.

20. *Si*, pro, sane. Chald. sicut. *Honorabilis*, Chald. & 70. dilectus. *Delicatus*, Chal. amabilis. *Ex quo* &c. q. d. ex quo proposui eum eligere, seu vocare recordor eius, Chal. ex quo posui verba mea in corde eius, &c.

Conturbata, loquitur more humano.

21. *Speculam*, 70. speculatores. *Pone*, &c. Chald. pone in amaritudine cor tuum.

22. *Delitiis dissolueris*, 70. conuerteris.

Vaga, 70. desperata, Chal. auersa.

Creauit, pro creabit. *Novum*, i. inusitatum & mirabile. *Fœmina*, sc. Virgo Maria. *Circumdabit*, sc. vtero.

Virum, sc. iam inde à conceptione perfectum.

23. *Pulchritudo*, &c. q. d. ò pulchra per iustitiam.

Sanctus, pro, sancte, sc. ò Ecclesia.

25. *Inebriaui*, pro, inebriabo, i. replebo potu, Chald. satiabo. *Lassam*, sc. & sitibundam. *Saturaui*, Chald. implebo bono.

26. *Ideo*, verba Ieremiæ exultantis.

27. *Semine*, &c. q. d. doctrina omnibus accommodata, sc. sapientibus, & insipientibus.

28. *Vigilaui*, Chal. cogitaui. *Vigilabo*, Chal. lætabor.

29. *Non dicent*, &c. q. d. non reicient culpam in alios, sed seipsi aceusabunt. *Patres*, &c. Chald. patres peccauerunt, & filii percussi sunt.

30. *Omnis homo*, &c. explicatio præcedentis, q. d. qui peccauerit, ipse punietur.

32. *Dominatus sum eorum*, sc. puniendo, vel q. d. cum tamen essem eorum Dominus 70. neglexi eos.

33. *Illos*, sc. quos præfixi, vel veteris Testamenti.

34. *Docebit*, sc. in cœlo, Aug. de spir. & lit. c. 24.

35. *In lumine*, pro, ad illuminationem. *Ordinem*, Heb. & Chal. statutum, i. legem.

36. *Defecerint*, sc. durante mundi cursu.

Coram me, Chald. ministrans coram me, i. mihi seruiens; seu sacrificas, sc. Missæ sacrificium nunquā deficiet.

38. *At turre*, &c. Vide Zach. 14.

39. *Vltra norma*, i. præterea filum, sc. quo mensurantur ædificia, seu diriguntur, Chal. ad huc filum.

Eius, sc. portæ, 70. coram ea. *Gareb*, &c. loca sunt vicina Ierusa-

Ierusalem, quæ per hæc significatur amplianda, s. Ecclesia Christi intelligitur.

40. *Cadaverum*, Chald. ubi ceciderunt cadauera Assyriorum. *Cineres*, 70. cineris. *Ad torrentem*, i. usque ad torrentem. *Sanctum*, s. sanctuarium, i. Ecclesia.

CAP. XXXII.

2. **A** *Trio carceris*, pro, carcere atriij.

5. *Vistem*, verbum ambiguum ad bonum, & malum.

7. *Agrum*, i. prædium, seu ædificium cum horto.

9. *Posside*, i. eme. est enim idem verbum Hebr. quod sup. vertit, eme.

9. *Stateres*, Hebr. & 70. siclos, sc. sanctuarii, quorum quilibet 4. denariorum, seu drachmarum, prophanus enim duarum, Chald. minas. *Argenteos*, Chald. argenteos siclos, s. appendit 17. stateres. paruum quidem pretium, sed & prædium forte exiguum. Adde quod tempore illo, quo captiuitas imminabat, vilia erant omnia.

10. *Signavi*, s. sigillo publico.

11. *Possessionis*, pro, emptionis sic & inf. *Stipulationes*, i. conditiones contractas. *Rata*, i. ratificationes.

Signa forinsecus, i. exemplum instrumenti apertum, vulgo Copia.

15. *Possidebuntur*, pro, ementur. sic & inf.

17. *Heu, heu, heu*, Heb. Ahah. vnica dictio.

Extento, Heb. & 70. excelso. sic & inf. *Omne verbum*, i. quicquam.

18. *Millibus*, s. posterorum.

19. *Incomprehensibilis cogitatu*, Hebr. multus operibus, 70. potens operibus. *Adinuentium*, i. consiliorum, seu operum.

20. *Hominibus*, scilicet reliquis. *Est dies hac*, i. apparet hodie.

21. *Terrore*, Chald. & 70. visione, i. reuelatione, s. facta Moysi.

24. *A facie*, i. vi.

25. *Data*, i. iamiam danda.

27. *Omne verbum*, i. aliquid.

29. *Domatibus*, i. tectis.

30. *Exacerbant*, i. irritant, seu ad iracundiam prouocant.

31. *In furore*, i. furorem merita.

32. *Propheta*, Chal. pseudoprophetæ.

35. *Diluculo*, i. diligenter, & tempestiue, scil. per Prophetas.

35. *Initiarent*, Chald. traducerent per ignem, 70. offerrent.

36. *Vos dicitis*, 70. tu dicis. *Tradatur*, 70. tradetur.

37. *Eieci*, pro, eiiciam.

39. *Viam*, i. rationem me colendi.

41. *Plantabo*, Chal. stabiliam *Veritate*, 70. fide.

In toto, &c. q. d. omnino ex animo. seu amantissime.

43. *Dicitis*, pro, dicetis non post multos dies, 70. tu dicis.

44. *Conuertam*, i. reducam.

CAP. XXXIII.

1. **A** *Trio carceris*, pro, carcere atriij, s. regij.

2. *Illud*, s. quod prædicat, Heb. eam, s. Ierusalem, secundum quosdam, quanquam Heb. fœmineum sumi-

tur interdum pro neutro, vt hæc. pro, id *Paraturus*, i. dispositurus, 70. totum locum sic vertunt, faciens terram, & plasmans eam, vt dirigat eam.

3. *Firma*, Chal. reseruata, i. occulta.

6. *Deprecationem*, i. quod petunt, seu optant, Chald. portam pœnitentiæ, Heb. abundantiam, seu multitudinem *Veritatis*, s. datis his, quæ promissi.

7. *Conuersionem*, Chald. & 70. transmigrationem, s. captiuitatem *A principio*, 7. prius.

9. *Erit*, sc. Ierusalem spiritualis, i. Ecclesia. *In nomen*, i. nominata, seu celebris, vel in gloriam.

Pauebunt, s. hostes eorum.

10. *Dicitis*, i. dicturi estis breui, *Foris*, Heb. & Chald. in plateis.

11. *Vota*, Hebr. & Chald. confessionem, i. laudem, 70. dona. *Conuersionem*, id est, captiuitatem. *A principio*, 70. prius.

12. *Accubantium*, i. accubare facientium.

13. *Numerantis*, solet id vesperi fieri, reducto grege ad caulis, intelliguntur vero per hæc officia pastorum spiritualium, Chald. adhuc discet populus per manum Messiae.

14. *Verbum bonum*, s. promissionem de Messia.

15. *Dauid*, i. Dauidi. *Germen*, Chal. Christum.

17. *Dauid*, i. Christo, vel de stirpe Dauid. *Vir*, i. Christus, vel fidelis successor.

Thronum, s. Ecclesiam.

21. *Filius*, s. Christus.

22. *Stella*, Heb. Chal. & 70. militia.

24. *Hic*, s. Babylonicus, seu iudaicus.

Eo quod, pro, ita vt *Gens*, q. d. alicuius monumenti.

26. *Conuersionem*, i. captiuitatem.

CAP. XXXIV.

5. **C** *Comburent te*, i. tui gratiam aromata verti poterat, *Comburent tibi*. Id enim potius Hebr. indicant.

Va Domine, s. dicentes.

8. *Pradicans*, i. voce præconis denunciants.

14. *Completi*, pro, compleri cœpti. *Septem*, 70. sex.

Et seruiet, pro, seruiet enim.

15. *In oculis meis*, i. coram me, vel, me approbante.

Factum, s. de dimittendis seruis. *Super eam*, i. in ea. abundat vero, more Hebræo.

16. *Commaculastis*, Chald. violastis, sc. contemnentes meum præceptum.

17. *Libertatem*, Ionice. *Commotionem*, sc. capitis, i. derisum, 70. dispersionem.

18. *Transierunt*, sc. velut dicentes, ita secemur, si fœdus violabimus.

19. *Eunuchi*, Chal. principes, 70. dynastæ, i. optimates, seu magistratus.

20. *Quarentium*, s. occidere. *Animam*, i. vitam.

21. *Recesserunt*, s. ab obsidione, quod audissent aduentare Ægyptios in auxilium.

22. *Eo quod*, pro, ita vt.

CAP. XXXV.

2. **R** *Echabitarum*. Hi originem ducebant ad Hobab Moysi socero. *Exedram thesaurorum*, Chald. gazophylacium.

4. *Domum*, id est, atrium templi. *Gazophylacium*, supra

Vertit exedram, 70. pastophorium. *Hominis Dei*, Chald. Prophetæ Domini. *Theſaurum*, Chald. gazophylacium, Hebr. eadem vox quam vertit supra exedram & gazophylacium *Vestibuli*, 70. viæ.

7. *Peregrinamini*, ſerant peregrini, non Iſraelitæ, Chal. habitatis.

11. *Diximus*, ſ. inter vos.

14. *Conſurgens*, i. ſurgere facient Prophetas, q. d. mature excitans.

16. *Firmauerunt*, i. conſtanter obſeruarunt.

Stans, &c. q. d. ſeruiens mihi, Chal. miniſtrans coram me.

CAP. XXXVI.

2. *Volumen*, ſ. membranam, in qua Hebræi ſua ſcribebant, & deinde inuoluebant.

3. *Clausus*, ſ. carcere.

6. *Ieiunij*, ſc. fuerat id indictum ob merum Chaldaeorum.

7. *Cadat*, ſ. proſpere, Chal. acceptabilis ſit.

10. *Gazophylacio*, 70. domo. *Scriba*, ſc. regij cancellarij. *Vestibulo*, Heb. Chald. & 70. atrio. *Nona*, Chal. Orientalis primæ.

12. *Gazophylacium*, 70. domum.

16. *Vnusquisque ad proximum suum*, i. omnes inter ſe.

19. *Et Ieremias*, Apparet fuiſſe tunc liberatum carcere.

21. *Arula*, i. focus editior.

23. *Scidit*, ſ. ille iubente Rege, vel Rex.

Scapello Scriba, i. cultello pennario.

25. *Contradixerunt Regi*, Hebr. & Chald. rogauerunt Regem.

26. *Abscondit*, Chald. protexit.

26. *Fastinus*, Heb. veniendo, i. omnino, ſeu certiſſime.

30. *Sedeat*, ſ. diu. Filius enim eius Ioachim ſolum trib. menſibus regnavit.

31. *Es non*, pro, quia non. *Audierunt*, Chald. obedierunt.

CAP. XXXVII.

1. *Qvem*, ſ. Sedeciam.

2. *In manu*, i. opera, q. d. per Ieremiam.

11. *Diideret*, ſ. ſuis. *Poſſeſſionem*, Chal. hæreditatem.

14. *Scriba*, ſ. regij.

15. *Laci*, i. profundiloci, in quem vincti conijciebantur. *Ergaſtulum*, 70. vincula.

16. *Sermo*, i. id quod prædicis.

20. *Vestibulum carceris*, pro, carcerem atrij, ſ. qui erat in atrio regis. *Excepto pulmento*, ſ. quod ei præterea dabatur Chald. de vico piſtorum, 70. è loco ubi panes fiebant. *Mansi*, ſ. uſque ad urbis expugnationem.

CAP. XXXVIII.

1. *Populum*, ſcil. qui ad eum conueniebat in carcerem publicum.

4. *Principes*, ſ. prædicti.

5. *Fas eſt*, Heb. & Chal. poſſum.

6. *Lacum*, i. foueam, ſeu antrum. *Vestibulo*, Chal. & 70. atrio.

11. *Cellario*, Heb. theſauro.

12. *Manuum*, i. brachiorum.

14. *Oſtium*, ſcilicet atrij templi, per quod Rex ingreſſi ſolebat.

16. *Animam*, &c. pro, animas noſtras.

22. *Regis Iuda*, ſ. Ioachim, qui & Iechonias.

Dicent, ſ. tibi, q. d. vel mulieres te reprebendent.

Pacisci, i. familiares. *Cæno*, Chal. confuſione.

27. *Auditum*, ſ. de actis cum Rege.

CAP. XXXIX.

2. *Nona*, ſic Heb. Chal. & 70. *Aperta*, 70. diruta. Chal. perrupta.

4. *Duos muros*, ſ. horti, 70. murum, & antemurale.

5. *Locutus*, &c. i. obiurgauit acriter, ſcil. ob violatum fœdus.

7. *Compeditibus*, Chal. eatenis æreis.

8. *Domum vulgi*, 70. domos populi.

9. *Superfluos*, i. reliquos. *Remaſerant*, ſc. extra ciuitatē. *Magiſter*, Chal. & 70. princeps. *Militum*, Heb. coquorum, ſeu laniorum, 70. coquorum, Chal. occidentium, ſ. milites, more coquorum, ſeu laniorum occidunt.

10. *Cisternas*, Heb. & 70. agros.

12. *Pone*, &c. q. d. faue illi, & benefac.

14. *Vestibulo*, 70. atrio, ſc. ex carcere atrij. *Godolia*. Erat hic primarius vir, Iudæus, qui ad Chaldaeos ante captam urbem transfugerat.

16. *E-unt*, i. apparebunt, q. d. videbis oculis tuis.

18. *Salutem*, Chald. ereptionem, 70. lucrum, Hebr. ſpolium, q. d. in tua poteſtate, ſeu ſalua.

CAP. XL.

2. *Dominus*, Heb. Iehoua, quo nomine etiam Gentiles Deum Iudæorum vocabant. Id enim ei proprium. nam Deus commune omnibus dijs.

3. *Factum eſt*, &c. i. accidit vobis hoc.

4. *Sunt*, i. erant.

5. *Munuscula*, pro, munera.

11. *Dediſſet reliquias*, i. reliquiſſet aliquos.

16. *Verbum hoc*, i. rem hanc.

CAP. XLI.

1. *Regis*, ſ. Ammonitarum, vel potius Iuda. *Et decem*, pro, nempe decem. vide 4. Reg. 25.

3. *Erant*, ſ. in eius domo.

4. *Nullo*, ſ. incolarum Maſphat.

5. *Venerunt*, pro, veniebant *Raſi*, &c. ſ. quod audiſſent in itinere euerſionem Ieruſalem, & templi, quo ferebant munera.

6. *Plorans*, i. fingens fletum ob eandem calamitatem.

7. *Laci*, i. cisternæ, 70. putei, ſ. eos proiecit. *Fratribus*, i. reliquis ſocijs.

9. *Propter Baſa*, Chal. quando obſedit eum Baſa.

12. *Ad aquas multas*, Chald. iuxta piſcinam aquarum multarum.

14. *In Maſſphat*, Heb. & Chal. de Maſphat.

16. *De Maſſphat*, ſ. abductas ab Iſmaele.

Gabaon, quo, ſ. Iohanan eos prius adduxerat.

CAP. XLII.

2. *Cadat*, i. grata Chal. ſit acceptabilis.

3. *Verbum*, i. rem.

4. *Audiui*, pro, exaudiui, ſ. vos, q. d. faciam, vel intellexi quid optetis, faciam. *Secundum verba veſtra*, i. ut petitis.

5. *Veritatis, & fidei* Chal. verus, & fidelis, 70. iustus, & fidelis, q. d. testamur Deum nos facturos, &c.

6. *Bonum*, i. prosperum, seu iucundum. *Malum*, i. aduersum, seu amarum.

7. *Cum autem*, &c. Hæc referuntur ad principium capituli 40. reliqua enim velut parenthesis sunt.

10. *Placatus sum*, Heb. pœnitet me, Chal. conuersus sum.

15. *Posueritis faciem vestram*, i. firmiter statueritis,

18. *Conflatus*, i. effusus, vt metalla conflata, 70. stillauit. *Iurifurandum*, i. execrationem, 70. desolationem.

20. *Decepistis*, s. si intretis.

21. *Et non audistis*, pro, si non audieritis.

CAP. XLIII.

2. *Sperbi*, Chal. impij.

7. *Taphnis*, sic & 70. At Heb. & Chald. Tachpanches. Pl. 77. Heb. dicitur Thsoan, Chal. & 70. Tanes.

9. *Crypta quæ est*, &c. 70. in vestibulis in porta, &c. Chal. in iunctura ædificii, quæ est in porta, &c.

10. *Solium*, Chal. tentorium, 70. arma.

12. *Amicietur*, &c. q. d. ita se vestiet opibus Ægypti, vt solet quis pallio aliquo, aliquo abiturus, 70. & scrutabitur terram Ægypti, sicut pediculis purgat pastor vestimentum suum.

13. *Domus Solis*, 70. Heliopoleos.

CAP. XLIV.

3. *Nesciebant*, s. antea pro diis non habebant, vel deos esse nunquam cognouerunt: quod enim non est, scire non potest.

4. *De nocte*, Heb. Chal. & 70. mane, seu diluculo.

Verbum, i. rem.

6. *Conflata*, Vide sup. e. 42. *In plateis*, Chal. in vicis, 70. extra. *Vastitatem*, i. desolationem. *Secundum diem hanc*, i. vt apparet hodie.

9. *In regionibus*, Chal. in vicis, 70. extra.

10. *Sunt mundati*, Chal. & 70. cessarunt.

12. *Iurandum*, i. execrationem. *Miraculum*, Chal. vastitatem, 70. perditionem.

14. *Fugerint*, s. antea.

15. *Stabat*, i. erat vel forte, cum stabat.

17. *Verbum*, i. rem. *Egredietur de ore nostro*, i. volemus, vbi nota os pro voluntate accipi. Vide Deut. 8.

Regina cælis, i. lunæ. Quidam tamen solem intelligunt, qui Hebraice est fœminini generis. Chald. syderi cæli. *In plateis*. Vide sup.

19. *Quod si*, &c. vox fœminarum. *Nunquid*, &c. q. d. imitatur viros nostros. *Faciemus*, 70. fecimus, Chald. facimus.

21. *In plateis*. vide sup.

22. *Et non poterat*, &c. Chald. & non placuit Domino ultra remittere. *Est dies hac*, i. apparet hodie.

23. *Testimoniis*, ita vocantur Dei præcepta, quod eius voluntatem testentur.

26. *In nomine*, i. per nomen, q. d. per me ipsum.

Nequaquam, &c. q. d. non patiar, vt ultra per Deum iurent, sunt enim indigni.

27. *Vigilabo*, Chal. visitabo.

30. *Ephree*, Pharaonis est nomen proprium, vel cognomen, Chal. claudum.

CAP. XLV.

Grandia, q. d. quietem, seu prosperitatem.

Salutem, q. d. saluam. Heb. spoliū, 70. lucrum.

CAP. XLVI.

4. *Vngite*, s. curribus falcatis.

5. *Vidi*, s. prophetico spiritu.

8. *Ciuitatem*, s. Charcamis, Chal. ciuitates.

10. *Victima*. Chas. occisio. 70. sacrificium.

11. *Virgo filia*, Chal. regnum cœtus. *Sanitas*, &c. q. dicat plaga tua incurabilis.

12. *Fortis*, s. miles.

14. *Memphis*, Heb. Noph. *Præpara*, s. ad excipiendum Chaldæorum exercitum. *Per circuitum*, i. vicinas regiones, seu vrbes.

15. *Computruit*, Chal. contritus est, 70. fugit.

16. *Multiplicauit*, s. Dominus. *Columba*, i. exercitus vel locis, vel gestantis in vexillo columbæ signum, Chald. inimici. 70. Græci.

17. *Tumultum*, &c. q. d. tumultuabitur, & superabitur, seu belli tumultum experietur. *Adduxit*, s. contra eum.

18. *In montibus*, s. est. *In mari*, i. prope mare.

Veniet, s. quod prædixi, Chal. veniet interitus eius.

19. *Vasa*, i. instrumenta. *Filia*, Chal. cœtus.

20. *Vitula*, pro, velut vitula. *Stimulator*, scil. qui ad fucgam impellat, Chal. populi interficientes.

21. *Mercenarij*, s. milites. Chal. principes.

22. *Eius*, s. Ægypti. *Æris*, Chal. serpentis sibilantis.

23. *Supputari*, s. exercitus Chaldæorum, vel populus Ægypti, qui hic saltus dicitur.

25. *Tumultum*, i. populum tumultuosum, vel multitudinem,

27. *Longinquo*, s. reducens.

28. *In iudicio*, i. moderate, Chald. in iudicio misericordiæ.

CAP. XLVII.

1. *Qua descendit*, Chal. populivenerunt.

Plenitudinem, i. habitatores. *Vrbem*, &c. explicatio præcedentis.

A strepitu, i. præ strepitu. *Manibus dissolutis*, i. præ manuum dissolutione.

4. *Pro aduentu diei*, Chal. propter diem venturum.

Insula, Chal. insularum. *Cappadocia*, venerunt Cappadoces auxilio Palæstinis, & cum eis victi sunt.

5. *Caluitium*, i. spoliatio, vel signa mœstitiæ, Chald. vindicta, *Conticuit*, s. præ mœrore Concideris, i. laniabiste, s. præ luctu, 70. concides. & iungunt sequentibus.

6. *Refrigerare*, s. ab ardore cædendi. *Sile*, i. quiesce.

7. *Condixerit ei*, i. præceperit, s. vt grassetur, Chald. præparauerit eum.

CAP. XLVIII.

1. *Ad Moab*, i. de Moabitis.

2. *Cogitauerunt*, s. hostes. *Degente*, i. ne sit gens. *Conticesces*, s. mœsta.

3. *Vox*, s. audietur. *Oronaim*, duale est, q. d. ex vtraque Oron, seu Choron, s. superiore, & inferiore.

5. *Ascendet*,

5. *Ascendet*, s. fugiens. *Contritionis*, i. vastatorum à se.
6. *Myrice*, s. humiles, Chald. morantes in tentoriis, 70. asinus syluester.
7. *Habuit*, s. o Moab. *Chamos*, Idolum Moabitarum.
9. *Date florem*, i. vocate sane floridam, Chald. auferte coronam à Moab, 70. date signa ipsi Moab.
10. *Fraudulenter*, 70. negligenter. *Prohibet*, s. cum Dominus cedere iubet. explicatio præcedentis. Intellige vero id de verbo Dei præcipue, quo interficienda peccata, quod noerent concionatores, ne aliud agant.
11. *Facibus suis*, Chal. substantiis, 70. gloria. *Transfusus*, perstat in vini metaphora, quod in facibus conseruatur. *Vase*, Chal. loco. *Intransmigrationem*, explicatio metaphora. *Gustus*, i. sapor, q. d. gloria, & splendor. *Odor*, i. fama.
12. *Sternent*, i. deiicient.
13. *A Chamos*, i. spe posita in idolo suo. *Bethel*, i. Idolis Bethel.
17. *Consolamini*. Ironice. *Qui scitis*, &c. i. qui cum noistis, s. populum Moabitarum.
18. *Siti*, i. loco arido, s. puluere, vel desiderio, s. ob rerum penuriam. *Habitatio filia*, Chal. regnum cœtus.
21. *Iudicium*, s. Dei, Chal. vindicta.
25. *Cornu*, i. potentia, Chal. Regnum.
26. *Inebriate*, s. Dei ira, seu ultione. *Allidat*, i. complodat, s. more ebrii post vomitum.
27. *Fuit in derisum tibi*, i. derisisti. *Israel*, s. cum captiuus duceretur. *Eum*, s. Israelem.
30. *Eum* (s. iactantiam q. d. plus se iactat, quam possit.
31. *Muri fictilis*. Nomen vrbs, Heb. Kit Cheres.
32. *De planctu*, i. simili planctu, 70. quasi planctum.
- Iazer*, s. vastata. *Propagines*, i. ciues. *Peruenerunt*, s. solum, & non transierunt, 70. attigerunt.
33. *Carmelo*, i. agro fertili. *Celeuma*, canticum est nauatarum, & vuis calcantium, à καλω iubeo, quod vno iubente cæteri cantu respondeant, & opere.
34. *De clamore*, &c. q. d. fugientes de Elebon continuabunt clamorem vsque Eleale, &c. *Ad Oronaim*, s. clamabunt. *Conternante*, i. trima, q. d. olim pulchra & opulenta vrbe. *Pessime*, i. inutiles, s. desertæ, Chal. in desolationem, 70. in combustionem.
36. *Tibia*, s. in luctu adhibita. loquitur vero in persona Moabitarum.
37. *Omne enim*, &c. descriptio status luctuosi.
39. *Quomodo*, &c. vox lamentantium. *Exemplum*, s. vindictæ Dei.
40. *Volabit*, s. exercitus hostilis.
41. *Parturientis*, q. d. dolens & tremens.
44. *A facie*, i. causa.
45. *Quia*, pro, verum, q. d. non diu ibi tuti. *Verticem*, i. præcipuos, seu capito. *Tumultus*, i. tumultuantium, Chal. turbæ.
46. *Chamos*, s. cultor.
47. *Conuertam*, s. per Apostolos. *Iudicia*, s. Dei, q. d. vindicta.

CAP. XLIX.

1. **A**d filios, i. defilijs, vel contra filios. *Israel*, i. Israel. *li. Melchom*, i. Rex eorum, s. Ammonitarum, vel

idolum, quod sic vocabatur. sic & inf.

Gad, i. regionem tribu Gad, quæ ultra Iordanem.

Eum, s. Melchom. *Eum*, s. Gad.

2. *Tumulum dissipata*, Chal. aceruum desolationis.

Filia, i. subdita oppida, seu villæ.

3. *Hai*, s. tibi. vicina. *Filia*, i. villæ.

4. *Defluxit*, Chal. desolata est. *Filia delicata*, Chald. regnum insipiens.

5. *Ab omnibus*, pro, in omnibus, s. locis. *A conspectu vestro*, i. ab inuicem.

6. *Faciam*, s. per Euangelij prædicationem.

7. *Theman*, i. Idumæa: à Theman filio Eliphaz filii Esau. *Filiis*, 70. prudentibus.

8. *Voraginem*, i. fossas, s. ad latendum.

9. *Non*, Chal. num. *Racemum*? per interrogationem, q. d. aliquem, reliquissent, at hostes tui nihil relinquent. *Rapissent*, s. tantum.

10. *Non erit*, s. dicere quod sequitur.

12. *Non erat*, s. hominum opinione. *Iudicium*, i. æquum, seu iustum, q. d. qui non videbantur mereri supplicium, 70. lex.

13. *Sempiternas*, i. diuturnas.

14. *Eam*, s. Bosra. *Consurgamus*, Chal. & 70. surgite.

15. *Parvulum*, i. abiectum. Chal. infirmum.

Te, s. o Popule Idumæorum.

16. *Apprehendere*, i. tenere.

19. *Ascendet*, s. Nabucdonosor. *Superbia*, i. tumore. *Iordanus*, s. illac transiturus erat contra Idumæos.

Robustam, s. Idumæorum. *Præponam ei*, s. dando victoriam contra eam. *Pastor*, Chald. Rex.

20. *Paruuli gregis*, i. vilissimi quique exercitus Chaldæorum. *Nisi*, affirmat, more Heb.

21. *Eius*, s. Idumææ.

22. *Ascendet*, s. exercitus.

23. *Auditum*, i. nuntium, seu rumorem. *In mari*, pro, velut in mari, s. iactati.

27. *Benadad*. nomen Regis Syriæ.

28. *Regna*, i. ditionem. *Ajor*. nomen vrbs.

Orientis, s. Arabes Orientales.

29. *Formidinem*, i. milites timorem incurientes, 70. perditionem.

30. *Fugite*, s. si potestis. Ironice.

31. *Ostia*, s. quia nullum timent.

32. *Attonsi*. Vide sup. cap. 9. *Confinio*, 70. parte, Chald. latere.

34. *Elam*, i. Persiam, seu Persiæ certam regionem, dictam sic ab Elam filio Sem.

35. *Summam fortitudinem*, Chal. caput roboris.

36. *Ventos* Chal. regna.

38. *Solum meum*, q. d. subiiciam mihi.

39. *Reueri*, s. ad fidem Euangelicam.

CAP. L.

1. **I**n manu, i. opera.

2. *Annunciate*, s. o Prophetæ. *Auditum*, pro, audi. *Signum*, i. vexillum, s. in signum victoriæ.

Bel nomen Idoli. Itemque Merodach. per quæ duo reliqua intelliguntur, Chald. confusi sunt cultores Bel. & contracti cultores Merodach. *Confusa*, s. quia non potuerunt defendere.

3. *Aquilo*

3. *Aquilone*, f. Perfide.
 4. *Flentes*, f. prælætia, Euangelij tempore. id enim hic præcipue nunciatur, cuius tamen rei figura redditus Iuda, & aliquorum ex Israel, à captiuitate Babylonica.
 5. *In Sion*, f. ducentem.
 6. *Pastores*, Chal. Reges. *Transferunt*, f. errantes.
 7. *Comederunt*, Chal. diripuerunt, 70. consumpserunt. *Non peccauimus*, f. opprimendo. *Datori iustitia*, i. ornanti eos iustitia. *Expectationi*, i. spei, f. in quo sperabant.
 8. *Quasi hœdi*, f. læti, & subsilientes præ gaudio.
 9. *Magnarum*, i. fortium, Chal. multarum.
 10. *Replebuntur*, f. spolijs.
 11. *Magna loquimini*, 70. gloriimini. *Effusi estis*, 70. lasciuitis, Chal. exultatis. *Mugistis*, 70. cornu petistis.
 12. *Mater*, f. Respublica, seu ciuitas. *Nouissima*, i. contemptissima.
 13. *Ab ira*, i. præ ira, vel ob iram.
 14. *Domino*, i. contra Dominum.
 15. *Clamate*, f. oppugnantes. *Ubique*, Heb. & Chald. per circuitum & iungitur cum, clamate. *Dedit manum*, f. vt solent victi, q. d. victa est. *Fecit*, f. alijs à se debellatis.
 16. *Satorem*, &c. q. d. etiam agricolas. *Columba*, i. velocis exercitus, Chal. inimici, 70. Græci. Vide sup. cap. 46. vers. 16. *Et conuertetur*, f. ex agris fugiens.
 17. *Leones*, Chal. Reges, f. hostium. *Assur*, f. qui abduxit 10. tribus. *Exossauit*, Chal. consumpsit.
 18. *Visitabo*, f. puniens. *Regem Assur*, sc. Sennacherib.
 19. *Carmelus*, &c. Chald. & 70. in Carmelo & Bafan, q. d. in locis fertilibus & pinguibus.
 20. *Diebus*, f. Euangelici status. Mira in Prophetis, transitio à figuris ad figurata. *Non eris*, f. quia per Christum remissa.
 21. *Dominantium*, f. Chaldæorum. *Ascende*, f. ô Darii, vel Cyre. *Qua post eos sunt*, Chal. reliquias eorum.
 22. *Terra*, f. Chaldæorum.
 23. *Mallens*, f. Rex Babylonie secundum Chald.
In gentibus, i. inter gentes.
 24. *Illaqueaui*, Chal. venatus sum. verba Dei, vel Darij. *Nesciebas*, f. id tibi euenturum.
 25. *Vasa*, f. arma Persarum, & Medorum *Domino*, pro. Domini.
 26. *Aperite*, i. expedite viam. *Exeant*, f. è difficultate viarum, q. d. facile incedant.
 27. *Visitationis*, 70. vltionis. sic & inf.
 28. *Fugientium*, f. Iudæorum.
 29. *In Babylonem*, i. contra Babylonem. *Omnibus*, pro, nempe omnibus.
 30. *Conticescent* Chal. conterentur, 70. proiicientur.
 31. *Superbe*, Chal. Rex impie.
 33. *Calumniam*, Chal. & 70. vim. *Tenent*, Chal. violententer tenent.
 34. *Defendet*, Chal. vindicabit. *Exterreat terram*, Chal. conterat impios terræ.
 35. *Gladius*, f. veniet.
 36. *Stulti erunt*, Chal. insanient.
 37. *Quasi mulieres*, Chal. infirmi, vt mulieres.
 38. *Aquas*, f. Euphratis, qui fuit ab hostibus diuisus

in multos riuulos, vt posset transiri, *Portentis*, Chald. Idolis.

39. *Faunis ficiariis*, forte dæmones intelliguntur specie ficiariorū apparentes, Heb. vlulis, seu noctuis, Chal. felibus. *Sempiternum*, i. tempus longissimum.

41. *Aquilone*, i. Persia, & Media.

42. *Filia*, Chal. cœtus.

44. *Ecce*, &c. Vide sup. 49.

CAP. LI.

2. **V**entilatores &c. Chald. direptores, qui diripiant eam. *Venerunt*, pro, venient.

3. *Non tendat*, &c. q. d. frustra quis conabitur defendere.

4. *Regionibus*, Heb. plateis, Chald. vicis.

5. *Viduatur*, i. desertus, Chal. derelictus. *Terra autem*, pro quamquam terra. q. d. etsi grauitè peccarint.

Asancto, sub. recedendo, vel pro, contra sanctum.

6. *Tacere*, i. dissimulare, vel cessare, f. à fuga, Chald. occidi.

7. *Aureus*, i. excellens, f. grauitate supplicij, quod per Babylonios exercuit. *Commota* Chal. conturbata.

9. *Curauimus*, &c. vox Angelorum custodum, vel Prophetarum. vel sensus est, Actum est de ea, nemo potest defendere. *Iudicium*, i. punitio iuste inflictæ, vel meritum peccatorum. *Nubes*, q. d. altissime. repetitio. Chald. cœlos cœlorum, 70. astra.

10. *Protulit*, Chal. reuelauit. *Iustitias*, &c. q. d. defendit causam nostram, & liberauit nos.

11. *Templi sui*, f. incensi à Chaldæis.

12. *Leuate*, f. ô Persæ, & Medi. *Signum*, i. vexillum in signum victoriæ. *Leuate*, Chal. suscite, 70. præficire.

13. *Super*, i. iuxta. *Aquas*, f. Euphratis. *Pedalis*, i. determinatus more mensuræ. *Præcisionis*, i. interitus.

14. *Animam*, i. vitam, q. d. per seipsum. *Hominiū*, Chal. exercitibus. *Bruchō*, 70. locustis. *Celeuma*, i. vox hostium se inuicem ad bellum hortantium seu exultantium.

15. *Præparauit*, Heb. firmavit, Chal. fundauit.

16. *Dante*, &c. i. iubete. *Pluuiam*, pro, pluuiæ, q. d. tempore pluuiæ.

17. *Ascientia*, i. præscientia, f. Dei. vel pro, inscientia, f. sua.

19. *Sicut hac*, Chal. & 70. talis, f. vt idola.

Pars, i. hæreditas. *Sceptrum*, Heb. virga, Chal. portio.

Eius, f. Dei. Nempe fideles sunt velut hæreditas Dei, & Deus ipsorum hæreditas.

20. *Tu*, f. ô Babylon. *Mihi*, i. contra me. *Vasa*, i. instrumenta.

23. *Iugales*, i. boues, Chal. par boum.

25. *Ad te*, i. contrate, sagam *Mons*, sic dicitur ob superbiam, Chal. ciuitas. *Corrumpis*, i. perdis.

Petris, q. d. munitionibus tuis. perstat enim in metaphora montis.

26. *Non tollent*, &c. q. d. perdam te prorsus, & reddam inutilem *Lapidem*. &c. Chald. Regem in Regnum, & principem in principatum.

27. *Sanctificate super eam*, Chal. præparate contra eam. sic & inf. *Ararat*, i. Armeniæ maioris. *Menni*, i.

A menia inferioris. *Ascenez*, i. Scythia. *Tapfar*, Chald. populos bellatores, 70. iaculationes. *Bruchum*, Genus est locustarum, 70. locustam. *Aculeatum*, Chald. inflammatum.

30. *Quasimulieres*, s. infirmi, seu debiles.
 31. *Currens*, &c. q. d. concurrent simul multi nuntij. *Summo*, i. extremo.
 32. *Paludes*, s. carecta, seu arundines Euphratis.
 33. *Tritura*, i. oppressionis.
 34. *Teneritudine mea*, 70. deliciis meis. *Eiecit*, i. expulit à regione mea.
 35. *Iniquitas*, scil. Babylonis. *Caro mea*, i. mei ciues, oppressi. *Super*, i. contra, s. queritur. *Sanguis*, i. effusus ab illis.
 36. *Mare*, s. Euphratem, vel abundantiam.
 37. *Tumulos*, s. lapidum.
 38. *Rugient*, s. Chaldaei præ ira, aut dolore.
 39. *In calore*, i. dum vino incaluerint. Vide Dan. 5. *Ponam*, &c. q. d. potabo calice punitonis.
 41. *Sesacsch*, i. Babylon Vide sup. c. 15. *In stuporem*, s. videbatur non posse vnquam expugnari.
 42. *Mare*, i. grandis exercitus.
 44. *Absorbuerat*, i. rapuerat, s. de Ierusalem.
 46. *In terra*, s. Chaldaea *Anno*, s. primo.
Auditio, i. rumor belli. *Post hunc annum*, i. anno secundo. *Iniquitas*, i. violentia s. anno tertio Balsasar capta Babylon, *Et dominator*, &c. q. d. Rex Regem superabit.
 48. *Laudabunt*, s. Deum, 70. exultabunt.
 49. *Terra*, s. Chaldaea.
 50. *Procul*, s. ex Chaldaea, quæ procul à Hierusalem. *Domini*, pro, templi, vel cultus Domini, s. qui in Hierusalem fieri solebat.
 51. *Confusi*, &c. vox Iudæorum.
 52. *Mugiet*, i. gemet, s. moriens, Chald. proicietur, 70. cadet.
 53. *Si ascenderit*, &c. i. si altissimas turres, & muros ædificet. *A me*, s. missi.
 55. *Magnam*, s. multorum ciuium, quia occiduntur omnes. *Eorum*, s. hostium, vel Chaldæorum, q. d. qui olim sonabant vt fluctus, &c.
 57. *Inebriabo*, s. calice iræ meæ, seu punitonis.
Dormient, &c. Chal. morientur morte secunda.
 58. *Populorum*, s. Chaldæorum se defendere conantiū.
Ad nihilum, s. proderit. *Gentium*, s. labores, repetitio.
 59. *Cum Sedecia*, s. inuisente Nabucdonosor, Chald. in legatione Sedecia, 70. à Sedecia, s. missus.

Prophetia, i. interpretationis, q. d. legationis, vel eius prophetia, quam ei Ieremias commendauit, Chal. & 70. munerum, s. quæ ferebat.

64. *Verba*, Chal. prophetia verborum.

CAP. LII.

Quod quidam dicunt à Baruch additum, & quidem à Ieremia hac eadem scripta sup. c. 39.

2. *In oculis*, Chald. coram, q. d. Deo vidente, & improbante.
 3. *Quoniam*, Chal. & ideo.
 7. *Dirupta*, s. à Chaldaeis. *Viam porta*. quidam cuniculum putant significari. *Duos muros*, 70. murum, & antemurale.
 9. *Rheblatha*, quæ postea dicta Antiochia secundum Hieronymum. *Locutus*, &c. i. obiurgauit grauiter reddita causa.
 11. *Compedibus*, Chal. catenis æreis.
 12. *Stabat*, i. stare solebat.
 16. *Reliquit*, s. aliquos.
 18. *Creagras*, i. foci instrumenta, seu coquinae, sc. dum coquebantur carnes sacrificiorum. *Mortariola*, Chald. cochlearia.
 19. *Quotquot*, &c. i. tam aurea, quam argentea.
 20. *Non erat*, pro, immensum erat.
 21. *De*, pro, in.
 23. *Dependentia*, Chal. in latere vno, 70. vna pars, sc. omnia erant plura, nempe centum, sed latebant aliqua aspicientes columnam, sc. quæ retro erant. *Centum*, sc. in vno ordine. erant autem ordines duo. Vide 3. Reg. 7.
 24. *Primum*, scil. summum. *Secundum*, scil. vicarium summi.
 25. *Videbant faciem*, i. erant familiares.
 28. *Septimo*. Quidam putant esse errorem in numeris, & legendum pro septimo, primo, pro 18. 8. pro 23. 19. vt patet ex 4. Reg. 24. & 15. & 2. Paral. 36. Ego id non ausum dicere, potius dicerem de aliis hic translationibus agi quam 4. Reg.
 30. *Quatuor millia*, &c. Aliter 4. Reg. 24. sed illic etiam vulgus numeratur, hic solum principes viri.
 31. *Vigesima quinta*, s. decreuit. fecit vero 27. vt dicitur 4. Reg. 25. *Anno*, s. primo *Elevauit*, q. d. honorauit, s. calamitosi sunt capite demisso.
 32. *Bona*, q. d. consolatus est eum amice collocutus.
Regum, s. captiuorum.
 33. *Coram eo*, i. in eius aula.

T H R E N I

i. Lamentationes.

70. *Addunt, post captiuitatem Israelis & desolationem Ierusalem planxisse Ieremiam, & dixisse quod sequitur.*

CAP. I.

Dena, s. olim. *Vidua*, q. d. desolata. *Dominagentium*, s. multarum, quæ ei tributa pendebant, vt Ammonitarum, Moabitæ, 70. multiplicata in gentibus, s. antea.

2. *Charis eius*, 70. diligentibus eam. *Amice*, i. qui amici videbantur, s. fœderati populi.
 3. *Afflictionem*, &c. q. d. quia affligebat innocentes, & seruire faciebat, vel q. d. cum magna afflictione & seruitute migravit. Quidam tamen afflictionis & seruitutis nomi-

nomine peccatum intelligunt, sc. quod afflictionem animæ afferat, & seruitutem. sic interdum etiam amara-ritudo vocatur.

4. *Lugent*, i. videntur lugere, s. desertæ prorsus.

Solemnitatem, i. festa celebranda in templo.

5. *In capite*, i. domini, seu superiores. *Super*, i. contra, s. afflixit eam, vt est Heb. & in 70.

6. *Filia Sion*, i. Ierusalem, quæ arci Sion subiecta, Chald. cœtus Sion. *Subsequentis*, i. abducentis, Heb. & Chal. & 70. persequentis.

7. *Afflictionis*, s. quam patiebatur propter præuaricationes suas. *Præuaricationu*, i. peccatorum, vel punitio- nis ob præuaricationem, sic solet scriptura iniquitatem vocare poenam iniquitatis. *Cum caderet*, iunge cum, *re- cordata est*, *Subbatha*, i. festa, s. Dei cultum, Chal. cessa- tionem bonorum, 70. transmigrationem.

8. *Peccatum*, Chald. peccatum grande. *Instabilis*, 70. in commotionem, s. mota loco per captiuitatem.

Retrosum, s. præ pudore, q. d. erubuit. solent erube- scentes faciem auertere.

9. *Sordes*, Chal. immunditia menstrui, à qua non est mundata, s. peccata. *In pedibus*, pro, ante pedes, Heb. in fimbriis. 70. ad pedes, q. d. apparent eius peccata, plane vt cælare non possit. *Nec recordata*, &c. q. d. cum ante oculos haberet peccata. non tamen cogitauit, quid sibi tandem ob ea euenturum esset. *Deposita*, i. delecta.

Erectus, i. elatus superbia, 70. præualuit.

10. *Quia*, pro, etenim. *Gentes*, s. Ammonitas & Moa- bitas. *Ecclesiam*, i. congregationem, s. ne affinitatem contraherent, aut ciuitatis iura.

11. *Pretiosa*, Heb. est idem verbum, quod supra vertit desiderabilia.

12. *Vindemiauit*, i. abstulit ciues meos. s. hostis, vel Deus.

13. *Ignem*, i. punctionem consumentem. *Erudiuit*, i. ca- stigauit *Retrosum*, q. d. à felicitate in calamitatem, vel fecit, vt terga verterem hostibus.

14. *Vigilauit*, s. Deus. *Iugum*, pro, super iugum. q. d. vt puniret iniquitates, quibus me subieceram.

Conuoluta, s. iniquitates, i. iniquitatis supplicium.

15. *Magnificos*, i. præcipuos Chal. & 70. fortes.

Tempus, s. destinatum punctioni. *Torcular*, s. tribula- tionum. *Virgini*, i. Regno quod more virginis custodiri solet. *Filia*, i. populi, seu populo. vt sit appositio.

Iuda, nomine Iuda, intelligitur etiam Benjamin.

16. *Conuertens*, i. reducens s. ad statum lætitiæ, Chald. sustentans.

17. *Manus*, s. vt solent, qui opem petunt, Chald. ma- nus præ angustia, more parturientis. *Quasi polluta*, &c. q. d. abominabilis.

18. *Os*, i. faciem.

19. *Vocauit*, s. in auxilium. *Amicos*, s. Ægyptios, quos putabam amice adiuturos. *Cibum*, sub. & non inuene- runt.

20. *Venter*, i. mens, seu interiora. *Similis est*, i. similiter interficit, mortem autem Chald. famem intelligit.

21. *Audierunt*, Chal. audierunt nationes.

Fecisti, i. punisti. *Consolationis*, s. ipsorum, Chald. vl- tionis. *Fient*, pro, & tamen fient. Complut. fiant.

22. *Vindemiaſti*, 70. vindemiauerunt.

CAP. II.

1. *Elliam*, Chald. cœtum. *De cœlo in terram*, i. à summa felicitate in extremam calamitatem.

Inclutam, Heb. decorem, Chal. pulchritudinem, 70. gloriam. *Scabelli*, i. sanctuarij, vbi propitiatorium, quasi Dei scabellum.

2. *Virgines*, Chal. cœtus, 70. filia. *Polluit*, i. profana- uit, s. tradendo gentilibus, seu proiecit, vt rem pollu- tam, i. immundam.

3. *Cornu*, i. robur, Chal. gloriam. *Dexteram*, s. ne ferret opem. *A facie* i. in conspectu. *Ignem flamma*, pro, flam- mam ignis. *In gyro*, i. vndique.

5. *Humiliatū*, &c. q. d. & viros & fœminas calamitatib.

6. *Dissipauit*, Chal. eradicauit. *Tentorium*, s. templum. *Obluioni tradidit*, i. fecit omnino cessare, vt quæ obli- uioni traduntur. *In opprobrium*, s. exposuit.

7. *Maledixit*, i. veluti maledictam tractauit, s. perdens *Sanctificationi*, i. sanctuario, seu templo. *Dederunt*, s. hostes. *Sicut*, s. solet, q. d. exultanter.

8. *Funiculum*, i. mensuram, s. vastationis.

Luxitq, s. suam ruinam, q. d. corruit.

9. *Regem*, pro, nempe Regem, est enim explicatio præ- cedentis Metaphoræ. *In gentibus*, i. inter gentes.

Lex, i. obseruatio ceremoniarum in Dei cultu.

Propheta, &c. q. d. defecit magna ex parte prophetia ob populi peccata.

10. *Sederunt*, &c. describit gestus lugentium.

11. *Effusum*, &c. hyperbole. *Iecur*, i. viscera, seu inte- riora. *Super*, pro, ob.

12. *Triticum*, & vinum, i. cibus, & potus. *Vulnerati*, Chald. occisi gladio.

13. *Exaquabo* i. æquiparabo, q. d. quis vnquam tantam vidit calamitatem? *Cōsolabor*, s. simili exemplo.

Mare, Chal. fluctus maris in tempestate.

14. *Propheta*, Chal. pseudopropheta. *Assumptiones*, i. prophetias, quibus solent auditores assumi, seu sub- leuari, & erigi in spem. *Et eiectioes*, q. d. non erant sub- leuationes sed deiectiones, te enim prorsus deiecerunt illorum mendacia, scio aliter locum posse explicari ad veritatem, Hebr. quod & docti norunt, s. prophetasse istos fallas hostium calamitates & expulsionem.

17. *Præceperat*, i. inter præcepta posuerat, prædicens se non obediens puniturū. vide Leu. 16. Deut. 18. & 32.

18. *Clamauit*, s. orans Deum, vt miseretur. *Eorum*, s. Iudæorum. *Super*, i. ob, q. d. videns dirutos muros.

Deduc, s. ô filia Sion. *Vox Prophetæ*. *Requiem*, q. d. ne- cessi. Chal. consolationem.

19. *Lauda*, Chal. attende lectioni, 70. meditare.

Cor tuum, Chal. peruersitatem cordis tui.

20. *Suum*, 70. ventris sui, s. filios. *Ad mensuram palma*, q. d. minimos. *Si occiditur*, pro, decerne vt occidatur? Chald. id intelligit dictum ex persona Domini, velut respondentis ad superiorem querimoniam q. d. & quod vos fecistis, vt occideritis in templo Zachariam Sacer- dotem & Prophetam, decuitne?

CAP. III.

1. *Ego*, vox vel Prophetæ, vel Iudæi cuiusque, sic quæ sequuntur. *Videns*, q. d. qui experior.

Paupertatem, Chal. afflictionem.

2. *Minuit*, i. duxit. *Tenebras*, i. calamitatem.
Lucem, i. prosperitatem.
3. *Tantum*, Chal. & 70. veruntamen. *Vertit & conuertit*,
i. iterando flagella. *Tota die*, i. semper, seu assidue.
4. *Vetustam*, i. vetustæ similem, s. ob verbera.
5. *Ædificauit*, scil. more hostis propugnacula. *Felle*, i. a-
maritudine.
6. *Tenebrosis*, i. calamitatibus, vel carcerem intellige, si
ad Ieremiam referatur. *Sempiternos*, i. in perpetuum, Chald.
abeuntes in aliud sæculum.
7. *Circumadificauit*, s. difficultates.
8. *Clamauero*, & c. pro, clamarem, & rogarem.
Exclufit, s. non admittit.
9. *Conclufit*, s. ne possem euadere. *Lapidibus*, pro, velut
lapidibus. *Subuertit*, s. ne possem ambulare, 70. contur-
bauit.
10. *Vrsus*, pro, velut vrsus.
11. *Desolatam*, vox ciuitatis.
13. *In renibus*, i. in interiora. *Filiis*, i. sagittas.
14. *Factus*, & c. vox Ieremiæ. *Canticum*, i. fabula & lu-
dus, q. d. etiam canendo irrident me.
16. *Ad numerum*, q. d. velut singulos numerans, dum
frangeret, Chal. lapidibus, 70. lapillo. quod quidam refe-
runt ad panem durum, seu terra mistum. Vide Prou. 20.
17. *Repulsa*, 70. expulsa à pace, i. prosperitate.
Oblitus, q. d. desperavi confectione. Hec populi vox.
Bonorum, s. pristinorum, q. d. antiquæ felicitatis.
18. *Finis*, s. ille, quem sperabam, i. successus bonus, Chal.
fortitudo, 70. victoria. *Spes mea*, i. quod sperabam.
19. *Paupertatis*, Chald. afflictionis. *Transgressionis*, i.
abundantiæ, s. malorum, quæ patior, quod sequentibus
verbis explicatur. Alibi vocat Scriptura supergressionem.
Supergressæ sunt, inquit, caput meum. Metaphora à cu-
muli altitudine, vel aquæ egressæ alueum, Chald. amari-
tudinis, 70. persecutionis.
20. *Memoria*, & c. q. d. ego quidem qui obliuisci non
possum, dum recordor, tabesco præ mœrore.
21. *Hæc*, s. quæ sequuntur de Dei misericordia.
Sperabo, 70. sustinebo, Chal. expectabo.
23. *Novi*, scil. quod sequitur, 70. nouæ, s. misericordiæ
Dei apparent, Chal. noua miracula. *Diluculo*, q. d. quoti-
die, seu tempestiue. *Fides*, i. veritas in promissis. Deum
enim alloquitur.
25. *Bonus*, i. benignus.
26. *Silentio*, i. quiete.
28. *Super se*, s. iugum Domini.
29. *Ponet*, & c. q. d. se humiliabit. *Sit spes*, i. eueniat quod
sperat.
30. *Dabit*, & c. q. d. feret etiam verbera, & contumelias.
Saturabitur, & c. q. d. feret etiam maximam copiam op-
probriorum.
32. *Et miserebitur*, pro, tamen miserebitur.
33. *Ex corde*, i. quasi delectetur calamitatibus, propriū
enim misereri, & parcere, Chal. intelligit, quia se homi-
nes non ex corde humiliarunt, punitos esse à Deo.
34. *Vinctos terra*, pro, terræ alligatos, i. terrenos, q. d.
homines Deus non conterit, quasi ea re delectetur.
35. *Declinaret*, & c. q. d. peruerteret causam iustam, ini-
que iudicando. *Altissimi*, i. sui.

36. *Ignorauit*, s. prædicta, q. d. non facit, nec probat, sed
iuste iudicat, ideoq; punit, quia id merentur peccata.
37. *Dixit*, & c. i. cogitauit apud se, accidere quidquam
aduersi sine Dei voluntate. *Vi fieret*, pro, fieri aliquid.
38. *Ex ore*, & c. verba impij. *Ore vero*, i. præcepto, seu
voluntate, q. d. erat, qui putat sine Dei voluntate acci-
dere aduersa, aut prospera.
39. *Murmurauit*, pro, murmurat. *Pro peccatis*, i. excusans
peccata.
40. *Scrutemur*, s. potius.
42. *Inexorabilis es*, i. non vis eripere nos.
43. *Operuisti in furore*, pro, furore obruisti, s. flagellis.
44. *Nubem*, pro, velut nubem, s. impedimentum.
45. *Eradicationem*, & c. pro, eradicatam & abiectam.
Aperuerunt, s. velut deuorare cupientes. vide sup. ca. 2.
47. *Facta est*, i. euenit. *Vaticinatio*, i. quod prædictum
per Prophetas, s. euenit, Heb. vastatio, Chal. tremor, seu
terror.
48. *Diuisiones*, i. effusiones. *In contritione*, i. ob contri-
tionem.
49. *Tacuit*, i. cessauit. seu quicuit. *Requies*, Chal. conso-
latio.
51. *Depradatus est*, i. consumpsit, s. fletu. *In cunctis*, i. pro
cunctis, q. d. flentem populi calamitatem.
Filiabus, i. villis subiectis, vel fœminis.
52. *Gratu*, i. sine causa.
53. *In lacum*, vide Ierem. 37.
54. *Aqua*, s. tribulationum, vel cœnū intelligit, in quo
eratmersus. *Dixi, perij*, i. cogitavi actum esse de me.
55. *Nouissimo*, 70. infimo, q. d. ex profundo lacu, seu fo-
uea.
59. *Iudicium*, i. causam.
61. *Opprobrium*, s. quo me affecerunt.
62. *Mihi*, i. contra me.
63. *Sessionem*, & c. q. d. siue sedeant, siue surgant, me ir-
rident. *Psalmus*, i. fabula, & ludus.
65. *Scutum*, i. tegumentum, quo, s. cor tegatur, & op-
primatur Chal. contritionem. *Tuum*, i. quo soles punire
malos. *Sub cœlis*, i. tollendo ex hac vita.

CAP. IV.

1. **A** *Vrum*, i. principes. *Color*, s. prosperitas.
Lapides, & c. s. Sacerdotes, & Leuitæ.
2. *Reputati*, & c. i. tractati, vt vasa fictilia, scil. vilipensi,
vel contriti.
3. *Lamia*. Feræ genus in Africa, simile draconi, Heb. &
Chal. & 70. dracones q. d. etiam dracones filios suos alūt
lacte proprio, quod Ierusalem non facit, id quod crude-
le videri possit. *Struthio*, qui oua deserit. Vide Iob 3.
4. *Siti*, s. lactis.
5. *Crocis*, i. purpura, Heb. & 70. coccino. Vnde quidā
legendum putant cocceis. i. coccineis, s. vestibus. *Sierco-
ra*, q. d. luto volutari, & inquinati sunt.
6. *Maiores effecta*, i. grauius punita, veluti si maior esset,
vel iniquitas, i. iniquitatis pœna, more Scripturæ.
Cæperunt, i. inceperunt, s. oppugnare, q. d. subito sub-
mersa est, non diu fatigata obsidione, vt Ierusalem, 70.
laborauerunt.
7. *Ebore antiquo*, s. est id aliquantulum rubrum, Hebr.
gemmis. seu margaritis, s. rubris.

8. *Cogniti*, i. quod essent valde mutati forma, seu vultu. *Plateis*, 70. viis.

9. *A sterilitate*, i. ob sterilitatem.

10. *Misericordium*, sc. alioqui. *Contritione*, i. calamitate, Chal. tempore excidij.

11. *Ignem*, pro, velut ignem, sc. punitionem.

12. *Terra*, sc. Iudææ. *Orbu*, i. terræ ditionis Iudæ. vel q. d. nullus vnquam credidisset, &c.

14. *Caci*, pro, velut caci, & inopes consilij.

Sanguine, i. à se effuso, vel à Chaldæis occisorum.

Non possent, aliquid subintelligendum, sc. surgere, aut ambulare, Chal. addit, videre, Hier. incedere, in commentario. nam in textu legit solum non possent. *Suas*, pro, ipsorum, sc. hominum quorum opem implorabant.

15. *Clamauerunt*, filli, quorum opem petebant.

Tangere, sc. vestes nostras. *Largati*, sc. inter se Iudæi. *Com-moti*, i. loco suo pulsi.

Dixerunt, pro, dictum est. *Habitet*, sc. Deus, vel pristina felicitas, & status.

16. *Facies Domini*, i. iratus vultus *Dimisit*, i. se expulit.

17. *Subsisteremus*, sc. expectantes opem ab Ægyptiis. vel dum adhuc res nostræ consisterent, nec essent collapsæ.

18. *Lubricauerunt*, &c. q. d. nihil firmum fuit nobis, sed omnia lubrica. *Finis noster*. repetit, more dolentium.

20. *Spiritus oris nostri*, pro, viuificator noster, seu, per quem respiramus, Chal. Rex Messias, qui nobis dilectus sicut Spiritus vitæ, qui est in naribus.

Oris, 70. faciei, seu vultus. *Dominus*, ita etiam, 70 & quidem Heb. est nomen Iehoua proprium Dei.

In peccatis, i. ob peccata. *Diximus*, id in persona iustorum. Omnes enim per Christum iustificati, eique acceptam referunt vitam animæ *In gentibus*, Chal. inter populos, q. d. sine te nulla est vsquam vita.

21. *Gaude*, pro, gaude sane nunc. *Hus* hinc (nisi duæ sint Hus) apparet Iob fuisse Idumæum. Vide Iob 1.

21. *Iniquitas*, i. pœna iniquitatis. id referendum ad tempus quo liberati per Christum Iudæi.

Transmigret, i. migrare faciat captiuam, scil. Deus, vel quisquam. *Filia*, i. ô filia. *Discooperiet*, sc. Deus.

Peccata tua. Id sup. intellexit dicens, nudaberis, sc. ap. parebit turpitudine tua.

CAP. V.

1. *Opprobrium*, sc. quo afficimur à gentibus.

3. *Pupilli*, pro, veluti pupilli.

4. *Nostram*, i. nobis necessariam, vel alias nostram, sed captam ab hostibus.

5. *Minabamur*, pro, trahebamur.

6. *Dedimus manum*, sc. supplicantes, vel fœdus facientes.

7. *Iniquitates*, i. iniquitatum pœnam.

8. *Serui*, sc. olim nostri, vt Idumæi, Moabitæ, &c.

9. *In animabus nostris*, i. cum vitæ nostræ periculo.

A facie gladij, i. propter hostes gladiis insequentes.

10. *A facie*, &c. i. ob calamitosam famem.

11. *Humiliauerunt*, sc. violantes.

12. *Manu*, sc. hostium.

13. *Impudice abusi sunt*, Heb. & Chal. molere fecerunt, sc. in pistrino *In ligno*, i. sub lignorum pondere, quæ ferro cogeantur, aut voluendo molam manubrio, Chal. in patibulo.

14. *Portis*, i. iudiciis, quæ in portis vrbium fiebant.

15. *Chorus*, sc. psallentium.

16. *Corona*, i. diadema, sc. regnum.

17. *Contenebrati*, sc. præ fletu.

18. *Montem*, sc. vbi templum, q. dicat, ob dirutum templum.

21. *Conuerte nos*, necessitas gratiæ Dei.

Sicut à principio, i. vt olim felices erant.

22. *Vehementer*. q. d. sufficere posset iam tanta punitio peccatorum nostrorum.

B A R V C H.

Solet à Concilio & Patribus nomine Ieremia comprehend.

CAP. I.

1. *Babylonia*, sc. quo se contulerunt ex Ægypto post Ieremiæ mortem.

2. *Quinto*, sc. captiuitatis.

Mensis, sc. primi. *In tempore*, pro, à tempore.

4. *Filiorum*, Græc. & filiorum.

8. *Acciperent*, sc. Iudæi. Apparet ipsos partem vasorum redemisse à Chaldæis. *Reuocare*, pro, restituendo.

Siban, respondet partim Maio, partim Iunio.

9. *Duxit*, pro, duxisset.

10. *Manna*, pro Minchah, i. munus, sc. cibarium sacrificium. *Aram*. Apparet sacerdotes, qui se receperant in Ierusalem, altare aliquod fecisse.

11. *Balthasar*, non successit iste patri, sed alter nomine Euilmerodach, nisi forte is etiam Balthasar vocabatur. Vide Dan. 5. *Sicut dies cœli*, i. diuturni.

Die opportuno, i. cum opportunum fuerit.

15. *Iustitia*, sc. tribuenda, sc. q. d. vt iustus celebrandus.

Confusio, sc. conuenit. *Est dies hac*, i. apparet hodie.

17. *Credidimus*, sc. verbis eius, id non quadrat in Prophetas & iustos reliquos, sed in malos solos.

18. *In eum*, pro, ei *Subiectibiles*, i. subiecti.

19. *Incredibiles*, i. increduli, seu rebelles.

Dissipati, i. separati, seu diuisi, sc. à Deo, Græc. celeriter, seu inconsiderate.

20. *Constituit*, &c. i. per Moysen proposuit. Vide Deut.

28. *Die*, sc. apparet.

22. *Operari*, i. sacrificare: & id solum malorum fuit.

CAP. II.

1. *Statuit*, i. executus est.

4. *Eos*, sc. de quibus sup. *Manu*, i. potestate.

6. *Iustitia*. vide sup. c. 1. *Est dies hac*, i. apparet hodie.

8. *Vt reuerteremur*, i. animo reuertendi.

6. *Vigilanti*, sc. qui videbatur dormire.

10. *Ante faciem nostram*, i. palam, nec enim possumus excusare ignorantiam.

12. *Iustus*, i. praeceptis.

15. *Inuocatum*, &c q. d. quod Israel te coluit, & nos eius posterum.

16. *Domo*, s. coelo.

17. *Inferno*, i. sepulcro. *Spiritus*, i. anima. *Iustificatione*, i. iustitiam, q. d. te iustum praeedicabunt.

18. *Infirmus*, i. agnoscens suam infirmitatem, vel, ex castigatione corporis debilis. *Esurians*, s. iustitiam, vel abstinencia se macerans.

20. *Puerorum*, i. seruorum.

21. *Opera facite*, i. seruite.

23. *Defectionem*, &c q. d. faciam vos deficere.

Ab inhabitantibus, i. ob defectum inhabitantium.

25. *Emissione*, i. exilio.

26. *Hac dies*, i. apparet hodie, s. destructum.

27. *Fecisti*, pro, facies.

35. *Alterum*, id plane pertinet ad testamentum nouum, s. legis Euangelicae. nam etiam sempiternum dicitur, & additur, non mouendum loco amplius populū. certe enim Iudaicus per Romanos postea valde motus est, Deo puniente.

C A P. III.

3. *Inauum*? q. d. in perpetuum ne desereres nos? Græc. *τὸν αἰῶνα*, quod proxime vertit in sempiternum.

4. *Mortuorum*, i. sanctos, qui è vita discesserant, intelligit.

5. *Manus*, i. potentiae. *Nominis*, s. misericordis, & benigni.

6. *Laudabimus*, s. liberati agemus gratias.

7. *Et ut*, Græc. *ut*.

8. *Peccatum*, i. poenam peccati. Græc. debitum.

Secundum omnes, i. prout merentur omnes.

11. *Inueterasti*, i. consenuisti. *Cum mortuis*, pro, velut si iam cum mortuis esses, ut statim explicat, q. d. perinde fortes, ut si esses mortuus. *Depnatus*, pro, reputatus, seu adnumeratus.

14. *Victus*, Græc. *vita*.

15. *Eius*, s. sapientiae. seu disciplinae. Vide inf.

17. *Ludunt*, i. delectantur. Forte venationem intelligit (& hic & sup.) ferarum.

18. *Inuentio*, s. numeri, vel q. dicat, perierunt eorum opera.

19. *Exterminati sunt*, i. perierunt è mundo sublati.

20. *Lumen*, s. lucem hanc solis, sed non diuinam.

22. *Theman*, est Idumææ ciuitas.

23. *Merrha*, nomen regionis.

Fabulatores, i. fabularum interpretes. *Commemorati*, i. recordati.

26. *Ibi*, s. in mundo, vel locis supradictis. *Scientes bellū* i. bellicosi.

29. *Nubibus*, i. coelo, reperitio.

30. *Super*, i. pretiosiore quam.

31. *Possit*, s. nisi duce Deo.

32. *Adinuenit*, i. fecit inueniri. *Prudentia*, i. sapientia. *Præparauit*, i. stabilivit. *Tempore*, s. duraturam.

33. *In tremore*, i. statim, more serui timentis herum.

34. *Custodis*, i. stationibus, metaphora à militibus,

dicuntur enim stellæ, militia cœli *Latata sunt*, pro, lætificauerunt homines, s. luce sua, vel hilares, & promptas se exhibuerunt ad Dei imperium.

35. *Ei*, i. ad eius obsequium. *Cum iucunditate*, i. hilaritatem præferentes luce.

36. *Æstimabitur*, i. villo erit in pretio. *Aduersum eum*, i. cum eo collatus.

37. *Viam*, i. rationem, s. scientiæ Dei inuentum, & donum: ipso enim donante ab hominibus inuentæ.

Iacob, i. populo Israelitico, ut statim explicat, vel patriarcha intelligitur.

Puero, i. seruo.

38. *Vixit*, s. factus homo, qui antea, & semper Deus.

C A P. IV.

1. *In æternum*, scil. duratura, vel in æternam vitam ducens.

2. *Contra*, pro, coram, seu ad.

3. *Ne tradas*, &c q. d. ne te subiicias cuiquam præter Dei voluntatem: huic enim obedire gloria tua est, & dignitas, s. seruire Deo regnare est: vel, ne cultum Deo debitum, alij tribuas.

5. *Anima quior, esto*, i. bono esto animo, Græc. confide. *Memorabilis*, Græc. memoriale, seu monimentum, s. in quo seruatur memoria Israelis, i. Iacob, vel q. d. insignis, dignusque memoria.

6. *Propter*, pro, propterea.

9. *Iracundiam*, i. ultionem. *Confines*, i. vicini. Vide inf. ubi vertit vicinos.

10. *Superduxit*, i. super eos induxit.

13. *Iustitias*, i. praecepta.

14. *Memorentur*, i. recordentur, q. d. cogitent.

16. *Dilectos*, s. filios. *A filiis* pro, priuatam filiis. *Vnicā*, i. solam relictam. *Desolauerunt*, i. destituerunt prorsus.

20. *Pacis*, i. prosperitatis.

21. *Anima quiores estote*, Græc. confidite.

22. *Sperant*, pro, spero. *In æternum*, Græc. in æterno, s. Deo. sic enim solet vocare Deum. *Super misericordia*, i. ob misericordiam.

24. *Vicina*, s. gentes: supra idem verbum Græcum vertit confines. *Æterno*, Græc. *τὸν αἰῶνα*, æterni, s. Dei.

25. *Iram*, i. punitionem. *Ascendes*, q. d. calcabis.

27. *Ab eo*, pro, apud eum, s. Deum.

28. *Requiretis*, pro, requirite.

30. *Exhortatur*, Græc. consolabitur. *παρρησιασθήτω*. *Nominauit*, i. ex nomine nouit, s. familiariter, vel fecit nominatam, i. celebrem.

35. *Ignis*, i. punitio. *Æternos*, i. Deo.

Longiturnis diebus, pro, multos dies. *In multitudine*, &c pro diutissime.

37. *Vsq. ad occidentem*, i. & etiam ex occidente, q. d. ex omni orbis parte. Id præcipue ad Euangelii tempus, & Christianos pertinet. *Sancti*, Græc. *τῶν ἁγίων*, sancti scil. Dei.

C A P. V.

2. *Æterni*, id est, Dei, ut patet ex Græco, *τῶν ὀντων τῶν αἰώνων*.

3. *Qui*, Græc. omni quæ, sub terræ.

4. *Deo*, s. datum, q. d. consequeris honorem summum.

num. *Pax*, &c. Id est nomen, de quo proxime.

Iustitia, s. præmium, & finis. *Pietatis*, sc. in Deum, sub. præmium.

5. *Vsq̃ue ad*, &c. Vide sup. c. 4. *Sancti*, s. Dei.

6. *Pedibus*, i. pedestres. *In honore*, Græc. cum gloria, sic infr.

7. *Humiliare*, &c. q. d. tollere omnia impedimenta viæ s. spiritualis. Huc enim hæc præcipue pertinent.

Diligenter, Græc. secure.

8. *Obumbraverunt*, pro, obumbrabunt. *Suauitatis*, pro, suaue, s. odoriferum, q. d. omnia iustis seruiant, viamque ad Deum suauem facient. *Ex ipso*, s. Dei donum est.

CAP. VI.

1. *Generationes*, septem, i. 70 annos.

4. *In ipsis*, pro ipsorum.

5. *Adorantes*, Græc. adorante ipsa, s. idola, vt ad turbam referatur.

6. *Exquiram*, i. explorabo, s. quid agatis, Græc. potest ad Angelum referri, q. d. ipse vestri curam habebit.

7. *Falsa*, i. falsi dii.

8. *Amanti ornamenta*, i. ornatus studiosæ.

11. *In semetipsis*, i. in suum vsum.

12. *Inter*, pro, super.

17. *Aut sicut*, &c. Græc. tanquam ad mortem abdu- cendo.

19. *Corda*, i. interiora idolorum. *Comedunt*, i. consu- munt.

23. *Specimen*, i. ornatum.

24. *Ex omni*, i. maximo *In ipsis*, abundat, more Hebr.

26. *Apponentur*, s. ne cadat.

29. *Quia*, pro, an quia. *Apponunt*, s. donaria.

31. *Contra* pro, ad *Mortui*, s. alicuius, vbi solent audiri clamores, & gemitus.

40. *Non honorantibus*, sub. sed contemnentibus, s. eum vident non posse ferre opem.

41. *Motum*, i. sensum. *Ipsi*, s. Chaldæi.

44. *Falsa*, i. vana, seu nihili.

45. *Sacerdotes*, s. qui modum præscribunt ea formandi.

47. *Falsa*, &c. i. falsam religionem, dignamque oppro- brio.

48. *Apud se*, Græc. ad se ipsos, i. inter se.

49. *Sentiri*, i. existimari.

50. *Postea*, i. tandem. *Falsa*, i. falsi dii.

52. *Suscitant*, i. præficiunt.

53. *Cornicula*, s. volantes.

56. *Iniqui*, s. fures.

59. *Obaudiunt*, s. Deo.

60. *Idipsum*, i. similiter. *Spiritus*, i. ventus.

63. *Speciebus*, i. formis.

67. *Prodesse*, i. consulere.

69. *Formido*, i. terrore, i. terrore.

71. *Murice*, Græc. *μαρμαίρε*, i. splendore, quamquam potest etiam marmoris verti.

Tineant, i. tinea consumuntur, Græc. putrefactis.

Comeduntur, i. consumuntur. *Et erunt*, q. d. & afferent.

72. *Opprobriis*, i. ignominia.

EZECHIEL.

CAP. I.

1. *E*T, abundat, more Hebræo.

Tricesimo, Chald. tricesimo ab inuento libro legis, tempore Iosifæ Regis. Quidam de ætate intelligunt Ezechielis. Alii à tubilæo proximo. Ego potius dicerem intelligi à capto Ioachin, cum quo Ezechiel abductus, sensumque esse vsque ad illum annū habuisse se visiones, quarum primam recenset, cæteras postea. Quæ verò fuerit visio anni 30. in quarto mense non dicit hic. Tantum ait, se habuisse visionem, deinde transit ad annum quintum capti Ioachin dicturus ca. 8. de sexto, & de aliis deinceps. Vide cap. 40. *Quarto*, scil. mense.

Quinta, s. die Dei, i. diuinas.

3. *Manus*, i. vis, seu spiritus, Chal. spiritus prophetiæ.

4. *Turbis*, i. tempestuosus, seu vehemens. *Inuoluent*, s. se, Chal. inflammatus 70 fulgurans.

5. *Eius*, s. ignis. *Aspectus*, i. apparentia, seu forma.

Similitudo, s. facie.

6. *Vni*, pro, unicuique.

7. *Pedes recti*, i. crura sine poplitibus, seu curuaturis.

Scintilla, s. quas emittebant.

8. *Manus*, i. brachia. *Partibus*, i. lateribus, erant enim quatuor per quatuor latera animalium facies.

Partes, s. ante, retro, dextrorsum, sinistrorsum.

9. *Iuncta*, &c. s. erant ante Prophetam ordine omnia in

recta linea, contingentia se pennis, vt solent quatuor homines manibus se coniungere, facie omnes aliquem vnum in locum conuersi. *Ante faciem* i. recta antrosum.

10. *Homini*, s. ante. *Ipsorum*, i. cuiusque. *Aquila*, s. retro opposita faciei hominis. *Desuper*, scil. eleuatio cæteris: quamquam hoc verbum non est Heb. Chal. in 70. aut in Complut.

11. *Et facies eorum*, s. tales erant. *Desuper*, s. more auis se ad volatuum componentis. *Iungebantur*, i. vna erant extensæ ad volatuum, Chald. directæ erant è regione altera alterius.

12. *Corâ facie*, i. antrosum recta. *Spiritus*, s. impellētis.

13. *Hæc erat*, s. quæ sequitur, splendor ignis, &c.

14. *Reuertebantur*, s. confecto itinere ad quod impellebantur, ante enim, vt dictum sup. non reuertebantur.

15. *Iuxta*, s. infra, sua enim cuique rota erat subiecta.

Quatuor facies, s. quatuor erant rotæ.

16. *Aspectus*, i. apparentia. *Mari*, q. d. cœruleo colore, seu cœlesti *Vna similitudo*, &c. i. per omnia erant similes rotæ. *In medio rota*, scilicet, coniunctæ erant, seque inuicem secantes ad angulos sphærales, vel quæque (vt quidam aiunt) duos habebat circulos se intersecantes. Vide cap. 10.

17. *Per quatuor*, &c. s. quæq; sequebatur suum animal, cui subiecta. significant vero volubilem populū, qui se- qui

qui debet prælatos. Hi vero per animalia significantur, s. oportet esse homines, i. humanos; leones, i. fortes; vitulos, i. mortificatos, seu laboriosos; *Aquilas*, i. contemplatiuos.

18. *Statura*, i. summæ partes, s. æquales inter se erant flexus rotæ superiores, Heb. Chal. & 70. dorso, seu terga.

Altitudo, i. proceritas.

21. *Euntibus*, s. animalibus.

22. *Horribilis*, i. valde splendentis, Chald. fortissimi.

23. *Recta*, & c. Chal. directæ vna è regione alterius, s. more auium se ad volatum parantium. *Similiter*, s. alis duabus.

24. *Sublimis Dei*, Heb. Chal. & 70. omnipotentis. q. d. vehementissimum, quæ enim magna, solet scriptura Dei dicere, vt Dei montes, cedros, & c.

26. *Hominis*, s. Christi.

27. *Electri*, hoc colore erat qui sedebat, scil. Christus duplici natura. *Intrinsæcus*, i. in medio. *Per circuitum*, id est, vndique, q. d. totum illum locum occupabat ignis splendens.

28. *Aspectum*, i. colorem, seu apparentiam. Not per quatuor animalia significari quatuor Euangelistas, qui per omnia similes, & concordēs, quorum quisque facie Hominis & Aquilæ, & Vituli, & Leonis, quia Christi Humanitatem, Diuinitatem, Passionē, & Resurrectionem describit, idque Dei Spiritu mouente. Rotæ autem quatuor. Mundi quatuor partes quæ sunt Euangelicam prædicationem secutæ: colores deinde cœlestis, & igneus, cœlestia omnia, & charitatis plena demonstrant. itemque per charitatem in cœlum iri: pennæ, contemplatio; manus, actio. Ante, quod hic apparet, s. Christus homo; Retro, quod in futurum expectatur, sc. diuinitatis visio. Sinistra, quod passus, vt vitulus immolatus; dextra, quod vt leo fortiter resurrexit: nā & animalia Christum significant. Vide Apoc. 4.

C A P. II.

Loquentis s. cuiusdam. Angelus erat Deum repræsentans. *Fili hominis*, i. homo, ita vocat, vt cōditionis suæ memor non extollatur ob visiones.

2. *Ingressus est*, 70. venit. *Spiritus*, s. meus, qui præ timore defecerat, vel Dei, s. gratia, & vis.

3. *Gentes*, i. Iudaicum populum constantem variis hominibus. *Apostatrices*, 70. irritantes me.

Recesserunt à me, 70. irritarunt me.

4. *Dura facie*, i. impudentes, seu obstinati.

Indomabili, Heb. Chal. & 70. duro, quamquam Hier. negat esse quicquam fere huius versus apud 70. At nunc est. Atque id dictum sit in vniuersum, ne quis miretur, me citare etiam alibi, quod Hier. negat esse Heb. aut in 70. nunc enim est; cito ego quæ legi.

5. *Quiescant*, Chal. desinant peccare 70. timeant.

Scient, q. d. tamen scient, & c. nec poterunt ignorantiam excusare, vel pro, sciant. *Propheta*, s. à Deo missus ad ipsorum salutem.

6. *Increduli*, 70. insanientes. *Subuersores*, Hebr. verti potest spinæ, pro, velut spinæ, Chal. duri, 70. congregabuntur in circuitu. *Tecum*, i. ergate, Chald. & 70. contra te. *Es cum*, pro, nam cum. *Exasperans*, Chal. rebellis, seu contumax, 70. irritans, s. me: sic sup. & inf.

9. *Missa*, 70. extensa. *Inuolutus*, s. complicata membrana, more Hebræorum. significabatur autem occultatio mysteriorum.

10. *Intus*, s. sensu mystico. *Foris*, s. litterali.

Lamentationes, s. super pœnitentibus, *Carmen*, s. iustorum laus, vā, s. super impœnitentibus. Vide Hier. ep. 46. & 48. In scripturis, inquit, pœnitens plangitur; iustus canitur, maledicatur desperans. *Carmen*, Heb. & Chal. gemitus. *Vā*, Chal. mœror.

C A P. III.

1. **I**nuenis, pro, inuenis, Chal. datur tibi.

3. *Venter*, i. mens, seu, interiora, 70. os.

Dulce, s. dulce Deum nosse, & prædicare.

5. *Et ignota*, & c. explicatio præcedentis.

Ad domum, pro, sed ad domum.

6. *Audiri*, i. intelligere.

7. *Omnis*, pro, fere omnis, alioqui enim multi inter illos boni. Vide cap. 9. *Attrita fronte*, Chald. impudenti facie, 70. contentiosi.

9. *Est*, pro, sit: sic sup. & inf. vbi eadem verba.

11. *Transmigrationem*, i. captiuos.

Hæc, s. quæ præcepi vt illis diceret: sic supra in simili locutione intellige.

Quiescant, Chal. desinant peccare.

12. *Benedicta*, & c. Hæc erat vox.

De loco suo, s. discedet, nempe è templo, vel, pro in loco suo, s. cœlo. q. d. benedicatur ab Angelis, sic dictum; Gloria in altissimis Deo, Luc. 2.

13. *Vocem*, i. strepitum, s. audiui.

14. *Amarus*, 70. sublimis, seu suspenso animo.

Indignatione, 70. impetu. *Enim*, pro, autem.

15. *Aceruum*, & c. nomen loci secundum quosdam, Heb. Tel Abib. *Sedi*, & c. facta hæc omnia non re, sed visione vsque ad finem cap. 12. secundum quosdam.

Mœrens, Chal. tacens, Heb. admirans, seu stupens: 70. conuersans.

17. *Speculatorem*, s. vt moneas adesse hostem.

Ex me, i. meo nomine.

18. *In iniquitate*, i. ob iniquitatem. *Sanguinem*, i. mortem. *Requiram*, s. te puniens.

19. *Impio*, 70. iniquo sic. & inf.

20. *Penam offendiculum*, i. permittam incidere in periculum mortis.

25. *Data sunt*, pro, dabuntur, i. iniicientur.

Ligabunt, s. Iudæi, vel domestici, q. d. curabis teligandum à tuis. *In eis*, pro, cum eis.

In medio, q. d. non poteris in publicum prodire, & cum illis conuersari, 70. de medio, q. d. teneberis illis vinculis.

27. *Fuero*, s. iterum. *Audiat*, Chal. suscipiat disciplinā. *Quiescet*, s. à malis. 70. qui incredulus est, *incredulus* sic. Aquila (vt refert Hier.) sic vertit: qui audit, audietur, qui relinquit, relinquetur.

C A P. IV.

1. **C**oram te, scilicet, vt solet charta, in qua scribendum.

2. *Arietes*, Chal. duces.

3. *Sartaginem*. Tales Iudæi, s. ferrei, & denigrati peccatis,

oatis. Et erit, &c. i. & obfidebis eam. *Signum*, f. quod sit diruenda vna cum templo.

4. Et pones, &c. q. d. vt feras pœnam debitam iniquitatibus sic iacendo. *Israel*, i. decem tribuum.

5. *Anno iniquitatu*. Videtur significari Deustot annis tulisse illorum peccata.

6. *Quadragesima*. Tot annis peccatum est grauissime tempore Manasse.

7. *Prophetabis*, f. prædicens destructionem.

8. *Obsidionis*, i. repræsentationis quod obfideas.

9. *Viciam*, 70. filiginem. *Latius*, f. sinistrum. Plane videntur ista facta sola visione, non re ipsa.

10. *Stateres*, i. sicli, quod si communes, seu vulgares, efficiebant omnes 40. drachmas, f. vix semilibram nam libra vncia 12. vncia drachmæ 8. si vero templi 80. f. vix libram. *A tempore*, &c. i. certo cuiusque diei tempore, f. meridie, vel vespere.

11. *Hin*. Mensura est liquidorum, continens quantum oua 72. quorum sexta pars 12. significatur autem per hæc magna cibi, & potus penuria futura in obsidione Ierusalem.

12. *Hordeaceum*, f. panem *Illud*, f. cibum, de quo sup. *Operies*, f. ad coquendum significatur futura etiam penuria lignorum.

13. *Pollutum*, i. immundum, & velut coctum stercore. *A, a, a,*, Hebr. Ahah, vnica dictio. *Eccce anima*, &c. q. d. nunquam me profano cibo contaminaui, quo modo isto iam me inquinabo?

15. *Facies*, i. coques.

16. *Baculum*, Chal. sustentaculum, 70. firmamentum. *Sollicitudine*, 70. indigentia.

17. *Ad fratrem suum*, i. cum fratre suo.

In iniquitatibus, i. propter iniquitates.

CAP. V.

1. *Dices*, i. curabis ducendum per aliquem.

2. *Ciuitatis*, f. depictæ in latere. *Iuxta completionem*, i. post expletos. *Obsidionis*, i. quibus iacens repræsentabis obsidionis miseriam. *Eius*, f. vrbis. Not primam partem significare intra urbem interfectos; secundam, extra tertiam, fugientes, vel in captiuitatem abductos. *Nudabo*, q. d. persequar.

3. *Inde*, i. ex tertia parte vltima. *Summitate*, i. extremitate, f. ora.

4. *Egredietur*, i. egressurus significatur. *Ignis*, significatur nequitia abductorum in Babylonem.

5. *Terras*, i. gentium regiones. explicatio præcedentis.

6. *Iudicia*, i. præcepta, 70. iustificationes. sic & inf.

Præcepta, Heb. statuta, 70. legitima sic & inf.

7. *Superastis*, f. peccando. *Iuxta iudicia*, i. mores, f. bonos moraliter. vel q. d. illi suos deos non reliquerunt. vos me reliquistis.

8. *Ad te*, f. iratus veniam. *Iudicia*, q. d. puniam te.

9. *Quod*, 70. & Complut. quæ, i. qualia. *Non feci*, sc. hæcenus.

10. *Ventum*, i. mundi partem. apparet id nunc, vbi enim non sunt Iudæi.

11. *Nisi*, &c. Modus iurandi, q. d. nisi fecero, non habear verax, aut simile quid. *Sanctum*, Chal. sanctuarium.

12. *Euaginato*, q. d. persequar, & affligam.

13. *Consolabor*, sc. more irati post vltionem, Chal. finiam.

15. *Blasphemia*, i. conuitium. *Increpationibus*, 70. vltione.

16. *Sagittas famis*, f. locustas, frugum rubiginem, &c. *Baculum*, Chal. sustentaculum, 70. firmamentum.

17. *Sanguis*, i. cædes.

CAP. VI.

3. *R* *Vpibus*, Chal. riuis.

5. *Vestra*, f. ò filii Israel. Mutatio personæ frequens in Scriptura.

6. *Opera*, f. idola, & delubra.

8. *In vobis*, pro, ex vobis. *In gentibus*, i. inter gentes. *Terris*, Chal. prouinciis, 70. regionibus.

11. *Percute*, f. femor. *Allide*, f. ad terram. signa hæc dolentis, seu indignantis. *Ad*, i. super, vel propter.

Malorum, i. scelerum, Chal. malas, i. pessimas.

12. *Longe*, f. ab hoste. *Relictus*, f. à peste, & gladio.

14. *A deserto*, f. vsque ad Hierusalem.

Deblatha, dicitur etiam Reblatha. est in terra Emath; putatur à quibusdam esse Antiochia.

CAP. VII.

1. *T* *V*, f. audi.

2. *Plagas*, Chal. ventos. *Terra*, f. Iudææ vnde quæque vastandæ.

3. *Super te*, f. ò terra. *Ponam contra te*, Chal. dabo super te, q. d. puniam te ob peccata tua.

4. *Viam*, i. pœnam viarum, f. peccatorum. Chal. peccatum viarum. *Abominationes*, i. pœna abominationum.

5. *Afflictio*, Heb. & 70. malitia, i. malum afflictio, seu calamitas. *Afflictio*, f. altera, Chal. malum post malum.

6. *Euigilauit*, f. Deus. 70. surrexit.

7. *Contritio*, i. afflictio, seu destructio, Hier. contra contritio legit (nisi mendum est) in commentario forte, contra fractio, legendum *Terra*, f. Iuda. *Gloria*, i. lætitiæ.

Montium, f. Iudææ, quæ montosa, Chal. nec licebit in montium vertices euadere.

8. *Scelera*, i. scelerum pœnam.

9. *Imponam*. vide sup.

10. *Dies* Chal. dies vltionis. *Egressa*, i. parata vel pro, egredietur. f. contra te. *Virga*, i. baculus. quo es cadenda, q. d. adest, seu prope est. *Germinauit superbia*, Chal. apparuit impius, f. rex ille, qui te destruet. paratus est.

11. *Iniquitas*, &c. q. d. iam est paratus Nabuchodonosor iniquus & impius, quo vos velut virga sum flagellaturus, vel vestra iniquitas in causa est cur puniamini virga vlciscente impietatem. *Non ex eis*, f. erit quisquam qui euadat flagellum. *Ex sonitu*, i. strepitu, fastu, q. d. nihil relinquetur in panitum.

12. *Tempus* f. vltionis. *Lugeat*, i. doleat, quia, f. etiam si non vendidisset, perditurus erat.

13. *Non reuertetur*, f. anno Iubilæi. *Adhuc viuentibus*, &c. i. etiam si eousque viuat. Chal. dum ipsi viuunt. *Visio*, i. prophetica comminatio. *Regredietur*, i. vacua redibit, sed implebitur, vel q. d. non conuertetur à peccatis suis, Chal. non est conuersa ad pœnitentiam.

Confortabitur, i. prosperabitur, seu liberabitur, Chal. apprehendet poenitentiam.

14. *Canite*, &c. q.d. canite sane, vt præparentur, nemo erit qui possit urbem tueri, sed omnes animum despondent.

15. *Intrinssecus*, i. intra urbem.

16. *Trepidi*, Chal. gementes. *In iniquitate*, i. ob iniquitatem.

17. *Aquis*, s. sudore, vel vrina ex timore.

18. *Caluitium*, i. rasura, quæ solet adhiberi in calamitatibus.

19. *Projicietur*, s. tanquam inutile perituris. *Erit*, i. eicietur, vel q.d. non pluri fiet, quam stequilinium.

Animam, i. appetitum. *Scandalum iniquitatis*, i. ruina ob iniquitatem. 70. cruciatus iniquitatum.

20. *Abominationum*, i. idolorum. *In immunditiam*, i. vt prophanetur à gentilibus, vel vt proiciatur, & contemnatur: sicut solet res immunda. Chald. in contemptum.

21. *Contaminabunt*, i. prophanabunt.

22. *Violabunt*, i. profanabunt, s. gentes.

Arcanum, i. sanctuarium. *Emissarii*, i. emissi milites, Chald. impii.

23. *Conclusionem*, Chald. catenam, s. in signum, quod ligabuntur. *Iudicio sanguinum*, i. peccatis morte dignis, Chal. peccatis homicidij.

24. *Possidebunt*, Chal. & 70. profanabunt. *Sanctuaria*, s. erat in templo sanctum sanctorum, sanctum & atrium sacerdotum.

26. *Auditus*, i. rumor de hostibus, 70. nuntius.

Lex, i. legis interpretatio, Chal. doctrina.

27. *Secundum viam*, i. pro meritis. *Secundum iudicium*, repetitio præcedentis. *Iudicabo*, i. puniam.

C A P. VIII.

1. *Sexto*, s. à capto Ioachin, seu Iechonia, vide sup. c. 1. Quo magis in mea illa opinione confirmor.

Sexto mense, s. Augusto. *Manus*, i. operatio, seu vis, sc. prophetandi, Chal. spiritus prophetiæ à Domino.

2. *Similitudo*, 70. similitudo viri, s. imago hominis.

Aspectus, i. species, seu forma.

3. *In cincinno*, Chald. capillis. *Dei*, i. diuina, seu à Deo. *Interioris*, i. interioris atrij templi. *Idolum*, s. Baal.

Ad prouocandum, explicat verbum, Zeli. *Emulationem*, i. zelum Dei, seu iram, & indignationem: est enim Zelotes, adeoque non ferens adorari præter se alienos deos.

4. *Ibi*, s. apparuit mihi. *Videram*, s. sup. cap. 1. & 3.

5. *Porta altaris*, sic dicta ab altari idoli.

6. *Putasne*, pro nonne. *Conuersus*, s. alio.

7. *Atrij* s. sacerdotum. *Pariete*, sc. cellæ cuiusdam prope portam.

8. *Apparuit*, s. factum ex ipso foramine.

10. *Et uniuersa*, explicatio præcedentium. *Pariete*, sc. illius cellæ.

12. *Cubilis*, sc. cellæ illius, vel cuiusque domum, aut conscientiam significat per illam cellam figuratam.

Terram, s. Israel, vel q.d. mortalia non curat.

14. *Domus*, i. atrij. *Adonidem*, s. veneris Amasium Heb. Chald. & 70. Thammuz, i. Iunium, sc. mensem, quo ille

mortuus est, & plangi solebat, pro illò posuerunt.

16. *Interioris*, s. sacerdotum. *Altare*, s. holocausti.

17. *Leue*, s. peccatum. *Ramum*, s. quo idola tetigerant, erat id genus quoddam adorationis, Chald. adducunt confusionem ad facies suas, i. faciunt rem dignam confusione.

18. *Faciām*, s. illis quod merentur.

C A P. IX.

1. *Lamauit*, sc. is, de quo supra *In auribus meis*, i. me audiente vide inf. *Vnusquisque*, s. hostium, seu interfectorum. *Vas*, i. instrumentum, s. militare, seu bellicum, q.d. arma.

2. *Porta*, atrij. *Superioris*, erat ad dexteram ingrediens templum, & putant quidam dictam superiorem, quod esset inter Orientalem portam, & Aquilonarem, vel quod erat editior altera Aquilonari infimi atrij populi, duo enim populi atria. *Aquilonem*, sc. vnde hostes venturi. *Vnus*, videtur iste septimus esse. *Lineis*, i. linea veste, 70. talari veste. *Atramentarium scriptoris*, 70. zona sapphiri. *Altare*, s. holocausti.

3. *Assumpta*, i. sublata, 70. ascendit, Chal. ait recessisse è sanctis sanctorum. *Ad limen*, 70. sub dio, sc. prope limen constitit illa imago antea visa Prophetæ.

4. *Thau*, i. signum, 70. signum. Quidam putant ipsam litteræ figuram intelligi, quæ secundum Hier. olim antiquis s. Hebræorum litteris sic scribebatur T. vt Græci & Latini scribunt.

5. *Illis*, s. sex. *Audiente me*, Heb. in auribus meis, quod ideo noto, vt intelligatur Hier. interdum verba, vt sup. interdum sensum transtulisse, vt nunc.

Percutite significatur, vel quod illi meretur, vel quod postea à Chaldæis erant passuri, aut à Romanis.

6. *Sanctuario*, i. templo, q.d. à sacerdotibus, & Levitis. *Domus*, i. templi, s. in atrio. *Contaminate*, &c. 70. cōtaminatis domum, & implestis, &c.

8. *Heu, heu, heu*, Heb. Ahah, vnica dictio, 70. heu me.

9. *Sanguinibus*, i. homicidiis, vel peccatis dignis morte Chal. homicidiis. *Auersione*, s. à Deo, Chal. peruerse iudicii. 70. iniquitate, & immunditia.

Videt, i. curat.

10. *Viam*, Chal. vltionem viarum.

11. *Ecce*, i. his gestis. *Dorso suo*, Chal. lumbis suis.

C A P. X.

1. *Cherubim*, i. animalium, de quibus cap. 1. *Quasi species similitudinis*, i. similitudo.

Ea, s. firmamentum, & Cherubim.

2. *Dixit*, s. qui sedebat in throno.

3. *A dextris*, Chald. ad Australem partem. *Domus*, i. templi. *Interioris*, s. Sacerdotum.

4. *Elevata*, &c. Vide sup. cap. 9.

5. *Exterius*, s. populi. *Loquentis*, s. olim in Sinai, Heb. & Chal. cum loquitur, i. loqui solet.

7. *Cherub*, s. vnus.

9. *Visio*, i. species. Chrysoliti, Hebr. Tarsis, 70. carbunculi.

10. *Aspectus*, i. species. *Similitudo*, &c. q.d. erant omnes simillimæ.

11. *Partes*, Chal. latera sua, s. antrorsum omnia per quatuor sua latera anteriora, vel, potius omnia mouebantur in omnem partem, s. etiam retrorsum, sinistrorsum, & dextrorsum.

12. *Colla*, Chal. & 70 dorfa, s. rotarum, i. summitates, vel colla animalium. *Circuli*, 70. rotæ. Quidam putant quamque constitutam duobus circulis se interfecantibus

13. *Volubiles*. Quidam vertunt, ô rotæ, voluntque ali quid eis fuisse præceptum, quod hic omittatur.

14. *Vnum*, pro, vnumquodq; *Cherub*, supra dixit bouis unde apparet Cherubim vultu fuisse bouis; vel, hic vultum mutasse; communis quidem est sententia, Cherubim vultus esse pueris similes, scilicet, ita fuisse olim depictos.

15. *Ipsam*, &c. pro, ipsa sunt animalia, Chald. ipsæ sunt creaturæ, sic etiam inf.

18. *Cherubim*, s. de quibus proxime.

19. *Elevantia*, Cherubim est quidem masculinū Hebr. at 70. neutra faciunt. Id ergo secutus est Hier.

Stetit, 70. steterunt, s. Cherubim.

21. *Quatuor, quatuor*, pro, in ipsis quatuor, quatuor, &c.

22. *Intuitus*, i. species, scil. erat, qualem antea videram, sup. vertit sæpe, aspectus. *Impetus*, i. incessus, s. erat.

Antefaciem, i. antrorsum *Ingredi*, i. ambulare.

CAP. XI.

1. *Domus* i. atriij templi.

3. *Dudum*, 70. recenter, q. d. non ita dudum au-
cta est ciuitas ædibus, diu manebit intacta ab hostibus. Alij multo aliter ex Hebræo vertunt, s. non est prope, sc. vrbs vastatio, ædificemus ergo domos.

Hac, s. vrbs. *Lebes*, &c. q. d. fumus in vrbe, vt in olla carnes, nec exhibimus dum vixerimus, vt nec carnes ex olla quamdiu coquuntur.

7. *Hi sunt carnes*, q. d. de ijs potius dici potest, quod sint carnes, s. a vobis occisæ, vt quæ ad coquendum, & edendum parantur.

9. *Iudicia*, i. ultionem.

10. *Finibus*, s. Reblatha, vbi Nabucodonosor principes occidit, & Sedeciam excecavit. *Iudicabo*, Chal. vlciscar.

11. *In lebetem*, s. vt dicitis.

12. *Iudicia gentium*, i. gentium mores.

13. *Consummationem*, i. consumptionem.

15. *Fratres tui, fratres tui*, &c. i. fratres tui, nempe & fratres, & viri, &c. *Recedite*, &c. q. d. recedite sane vos ex vrbe qui vos dedistis Babyloniis ex Ieremiæ consilio, nos in ea manebimus.

16. *Eos*, s. fratres & reliquos, de quibus proxime.

Feci, i. abegi. *In sanctificationem modicam*, i. ero eis loco templi ad modicum tempus, sc. quo erunt dispersi, & exaudiam, vt solebam in sanctuario.

17. *Humum Israel*, scil. ecclesiam, quæ terra spiritualis Israel.

18. *Offensiones*, i. peccata. *Abominationes*, sc. idolorum cultum.

19. *Lapideum*, i. durum. *Carneum*, Chald. timens me, August. 18. contra Faust. lapideum intelligit sine sensu,

carneum cum sensu, s. rerum diuinarum.

21. *Ponam*, i. reddam, q. dicat, puniam eos pro suis peccatis.

23. *Montem*, Chal. montem Oliueti.

24. *Adauxit*, pro, reduxit. *Transmigrationem*, id est, captiuos,

CAP. XII.

2. *Domus exasperantis*, Chal. populi contumacis.

Exasperans, i. me ad iracundiam prouocans.

3. *Vasa transmigrationis*, id est, instrumenta, quibus vt solent qui migrant. *Aspiciant*, i. considerent, s. & conuertantur.

4. *Vasa tua*, i. suppellectilem.

5. *Parietem*, s. domus.

9. *Portaberis*. Id hic, & infr. ex 70. sumptum est. nam Hieron. vertit, portabis, s. sarcinulas. *Portentum*, Chald. signum, s. figuram, seu typum futurorum.

8. *Mane* i. postridie.

9. *Nunquid*, &c. Chal. si dixerint ad te, &c.

10. *Ducem*, s. Regem. *Onus*, i. funesta prophetia.

Eorum, Chal. eius.

12. *Parietem*, s. horti. *Operietur*, s. cæcitare.

14. *Ventum*, i. partem orbis.

15. *Dominus*, s. iustus malorum vltor.

18. *Conturbatione*, Chal. tremore, 70. dolore.

Festinatione & mœrore, Chal. desolatione, & stupore, 70. tormento, & anxietate.

19. *Solitudine*, Chal. tremore, 70. indigentia.

Desolatione, Chal. stupore, 70. interitu, seu destructione. *Vt desoletur*, pro &c, seu quia desolabitur.

Multitudine, s. populi deserta.

22. *In longum*, &c. q. d. omnes prophetiæ sunt de rebus multo post futuris. *Peribit*, i. irrita erit, s. quantum ad nos quorum tempore illa non erunt, Chal. cessabit.

23. *Sermo*, i. prædictio, 70. tempus.

24. *Omnia*, i. vlla. *Cassa*, Chald. & 70. falsa. *Ambigua*, Chal. mendax.

28. *Vltra*, i. longe. *Complebitur*, s. cito.

CAP. XIII.

1. *Prophetas*, Chal. pseudoprophetas.

3. *Spiritus suum*, i. suas phantasias, Chal. cogitationes cordis sui.

4. *Vulpes*, s. dolosi, & latentes.

5. *Ex aduerso* s. hostium, vel iniquitatum, q. d. non defendistis populum, neq; correxistis. Alloquitur pseudoprophetas. *Murum*, i. defensionem *Domini*, Chal. furoris Domini, scil. cum Deus per Chaldæos puniret, q. d. nihil populum iuuistis.

6. *Sermonem*, s. falsum, seu mendacem.

7. *Cassam*, Chal. & 70. falsam.

8. *Vana*, Chal. falsa. *Vidistis*, Chal. docuistis.

Ad vos, Chal. mittam iram meam in vos.

9. *Manus*, i. percussio. *Vident vana*, Chald. prophetant falsa.

Diuiuant, Chald. docent. *Consilio*, alij, concilio, id est cætu, Chald. secreto bono, 70. disciplina, seu institutione *Scriptura*, Chald. scriptura vitæ æternæ, sc. libro vitæ. *Terram*, scil. viuentium. *Dominus Deus*, Hebr.

Adonai Iehoua, i. Dominus, Dominus, sed quia Iehoua est Dei nomen proprium, recte verum, Dominus Deus. Atque id dictum sit in omnia similia loca, 70. Adonai, Dominus.

10. *Ipsa*, pro, vnus ex ipsis. *Parietem*, i. falsam prophetiam, vel doctrinam. *Liniebant*, si iuuabant comprobantes. *Paleis*, sc. quibus lutum teneretur, & solidaretur, q. d. inani applausu.

11. *Temperatura*, sc. mistione luti & palearum, q. d. non solide.

13. *Spiritus tempestatis*, i. ventum vehementem, Chal. Regem fortem.

15. *Non est*, & c. q. d. corrui & paries, & aedificatores, sc. Prophetæ, vt statim dicitur, i. pseudoprophetæ.

17. *Filias*, i. fœminas, vel viros fœminis similes leuitate & molitie.

18. *Manus*, i. brachij. *Capiendas*, i. decipiendas, seu vendandas. *Vitiuiscabant*, i. promittebant vitam & salutem.

19. *Violabant me*, i. prophanabant nomen meum, scil. prædicentes falso meo nomine. *Propter pusillam*, & c. i. ob exignam mercedem. *Interficerent*, id est, prædicerent interitum.

20. *Volantes*, q. d. vt solent aues ab aucupibus.

Eos, sc. puluillos, i. deceptionum instrumenta. *Ad volandum*, q. d. in libertatem more auis è laqueo ereptæ.

23. *Vana*, Chal. & 70. falsa.

Videbitis, Chal. prophetabitis.

C A P. XIV.

Immunditias, Chal. culpam idolorum, q. d. sunt ex animo idololatriæ. *Et scandalum*, & c. repetitio, more Scripturæ. *Contra faciem suam*, i. ante se.

Respondebo, sc. quod optant.

4. *Homo, homo*, i. quicunque. *In multitudine*, i. pro merito multitudinis.

5. *Capiatur*, i. appareat quid, sc. voluat in corde, vel, decipiatur ob malitiam cordis, & c.

7. *Per me*, Chal. in verbo meo.

8. *Exemplum*, scil. diuinæ vltionis. *Promeritum*, i. fabulam.

9. *Propheta*, i. qui putatur Propheta. *Decipi*, i. decipi permisi. *Et extendam*, & c. q. dicat, illum nihilominus puniam.

10. *Portabit*, sc. dando poenas. *Iuxta iniquitatem*, & c. i. vterque pro suo peccato punietur, iniquitas, pro poena iniquitatis, more Scripturæ, vel, inique respondebit inique interroganti, vt coniungatur cum superioribus.

11. *Non erret*, sc. videns puniri errantes. *A me*, sc. recedendo. *Vniuersis*, pro, vllis Heb.

13. *Mibi*, i. contra me. *Virgam*, i. baculum, sc. sustentaculum, 70. firmamentum.

19. *Sanguine*, i. cæde.

21. *Iudicium*, i. flagella. *Pessima*, i. acerbissima.

22. *Educentium*, sc. in captiuitatem. *Viam*, i. mores, ob quos puniti à me alii, sed ipsi ex misericordia seruari.

Consolabimini, sc. acquiescendo meis iudiciis, 70. poenitebit vos.

23. *Consolabuntur*, i. afferent consolationis materiam, dum sc. cogitabitis meam elementiam, & ipsorum salutem.

C A P. XV.

4. *Artem*, Chal. extremitatem.

6. *Dedi*, i. dare soleo.

7. *Faciem*, Chal. vltionem. *De igne*, & c. q. d. ex vna calamitate ad aliam transibunt. *Posuero faciem*, & c. i. puniro eos.

C A P. XVI.

3. **R**adix, & c. q. d. videris nata ex Chananæis, & Amorrhæis, & c. vel talis eras cum te primum vocauit.

4. *Non est*, & c. q. d. non est tibi adhibita cura, quæ solet recens natis, sed te reperi prorsus destitutam.

Salutem, scil. lauatur fœtus, vt componantur membra incurua ex utero. *Sale*, qui adhibetur vmbilici vulncri, itemque fœtui siccando.

Pannus, i. fasciis.

5. *Pepercit*, i. misertus est. *Oculus*, sc. cuiusquam.

Anima, i. vitæ.

6. *Sanguine*, scil. qui cum fœtu egreditur, q. d. reperi te sordidam.

7. *Multiplicatam*, sc. viribus, opibus, dignitatibus, & c.

Ingressa, i. progressa. *Mundum*, i. ornatum. *Pilus*, sc. pendendorum.

8. *Et transiui*, pro, cum transirem. *Amantium*, q. d. nubendi solent enim nobiles amare adolescentes.

Ignominiam, i. nuditatem. *Iuravi*, sc. vt sit in sponsalitiis. *Ingressus sum*, i. pepigi. *Mibi*, sc. sponsa.

9. *Laui*, sc. à peccatis. *Oleo*, sc. misericordiae.

10. *Discoloribus*, sc. pulchris vestibus sacerdotalibus, vbi varij colores. *Hyacintho*, Chal. pretiosis calceamentis. *Subtilibus*, sc. serico.

11. *Manibus*, i. brachijs.

12. *In aurem*, i. circulum aureum in auri similem.

Os, i. vultum, vel nares his enim etiam in Oriente aurum apponitur, sc. ex fronte pendens & naribus imminens, 70. nasum. *Decoris*, i. pulcherrimam.

13. *Similam*, & c. Chal. manna simile similæ, melli, & oleo. *Profecisti in regnum*, i. regnasti.

14. *Nomen*, i. fama.

15. *In nomine tuo*, i. cum tam celebris esses, Chal. ob nomen tuum, sc. elata. *Fieres*, sc. velut concubina.

16. *Excelsa* 70. idola. *Consuta*, Chal. operta polymitis. sc. confutis inter se, vt solent, cortina. *Factum*, sc. vnquam, q. d. grauissime.

17. *Vasa decoris*, i. ornamenta pulchra. *Fornicata*, sc. colendo eas: solet enim Scriptura idololatriam fornicationem vocare.

19. *Factum est*, sc. ita vt dico, q. d. non potes horum quidquam negare.

20. *Mibi*, sc. mea virtute, mihiq; debitos. *Deuorandum*, signi, q. d. in holocaustum.

22. *Adolescens*, sc. in Aegypto.

23. *Accidit*, sc. quod statim dicitur. *Va*, & c. id per parenthefim. Chal. vix tibi, quia peccasti, vix tibi, quia non es conuersa.

25. *Signum*, sc. saltare, vel delubrum. *Pedes*, i. crura.

Omni transeunti, q. d. omnia idola coluit tibi nota.

26. *Cum filiis*, & c. scil. illos imitata, vel illis coniuicta amicitia.

amicitia. *Carnium* sic modeste vocat genitalia, sed simul pudefacit persistens in metaphora fornicationis.

27. *Iustificationem*, i. templum, & cultum, seu leges, 70. legitima tua, q. d. ritus, & ceremonias.

Filiarum, i. urbium, vel gentium.

Erubescunt, q. d. etiam idololatrias pudet tuorum scelerum, adeo sunt immania, Chald. ad quas, si misissem Prophetas meos, erubescerent: tu autem non es conuersa à via tua scelerata.

28. *In filiis*, pro, cum filiis.

29. *Cum Chaldais*, Chald. & 70. & cum Chaldaeis, i. Chaldaeorum imitatione.

30. *In quo*, & c. Chal. quam fortis malitia cordis tui, 70. quid faciam cordi tuo?

31. *Fastidio*, s. minoris pretii, q. d. nō aliter acquireretur.

32. *Super*, i. prater.

34. *Fornicatio*, sc. talis. *Contrarium*, s. ei, quod faciunt meretrices.

36. *Effusum*, s. prodige.

Super, Chal. post, 70. ad.

Super idola, Chal. in omnibus idololatriis.

In sanguine, Chal. & 70. & in sanguine, i. cæde.

Dedisti, Chal. immolasti. *Sanguinem*, i. cædem.

Zeli, q. d. vt solent zelotypi occidere vxores in adulterio deprehensas.

40. *Multitudinem*, s. hostium, Chal. exercitum.

Lapidibus, s. vt adulteram.

41. *Mulierum*, i. gentium.

42. *Requiescet*, sc. sumpta vindicta. *Zelus*, i. zelotypia, seu amor. *Irascar*, i. puniam, q. d. abiiciam in totum curā tui, 70. non ero sollicitus ultra.

43. *Dedi*, pro, dabo, i. puniam. *Iuxta scelera*, i. quantum merebantur peccata tua.

46. *Filia eius*, i. ei subiectæ vrbes. *Sinistram*, s. aspiciendo ad Orientem.

47. *Pauxillum*, pro, paruum, sc. fuisset peccatum tuum.

Minus pene, s. quam illorū, q. d. minus graue fuisset, si peccasses vt illæ, Chal. tolerabile fuisset peccatum tuum, si similiter peccasses. *Sceleratiora*, pro, sed sceleratiora.

49. *Panis*, i. ciborum. *Abundantia*, s. rerum, seu deliciarum. *Filiarum*, Chal. villarum.

51. *Iustificasti*, i. ostendisti te iustiores esse, seu minus iniquas.

52. *Ab eis*, i. quā ex. *At te*, i. prae te, s. comparatione tui.

53. *Conuertam*, & c. Ironice, q. d. ita illarum miserebor, vt Sodomæ misertus sum. *Reuersionem*, pro, conuersionem, vt sup. est enim idem verbum, Hebr. q. d. ita eas cōuertam, s. ad prosperitatem, vt conuerteret Sodomam, & Samariam. *In medio*, i. instar, q. d. velut in medio.

54. *Consolans*, s. solatium est miseris socios habere maiorum.

55. *Et soror*, & c. & id Ironice, q. d. ita tu reuertepis ad antiquam prosperitatem, vt illæ. *Ad antiquitatem suam*, Chal. ad principium suum, 70. sicut fuerunt à principio.

56. *Audita*, & c. i. non meministi vnquam punitionis eius.

57. *Reuelaretur*, sc. per punitionem. *Opprobrium*, sc. quo nunc es tu illis. sic Psal. 78. Facti sumus opprobrium vicinis nostris.

58. *Scelus tuum*, i. pœnam sceleris.

59. *Sicut despexisti*, q. d. puniam sicut mereris.

60. *Sempiternum*, s. nunquam mutandum. Id ad Christi tempus referendum.

61. *Maiores*, 70. seniores. *Minoribus*, 70. iunioribus. intellige significari omnes nationes, & quæ Iudæis priores in mundo, & posteriores, seu secundum Chal. provincias Iudæa maiores, & minores. vel, alludit ad illud quod supra dixit, Samariam esse sororem maiorem, sc. numero, Sodomam vero minorem. *Ex pacto tuo*, i. vi legis veteris, sed Christi meritis, Chal. cum tamen non feceris legem, q. d. non ex merito tuo.

CAP. XVII.

2. *Nigma*, i. obscurum sermonem.

3. *Aquila*, s. Nabucdonosor, cuius alæ potentia, & opes. *Plumis*, 70. vnguibus. *Libanum*, i. Ierusalem. *Medullam*, Chal. propaginem, 70. electa, sc. præcipua quæque.

4. *Summitatem*, & c. s. Ioachim. *Chanaan*, i. negotiatorum, vt statim explicat, sc. Chaldaeorum, qui erant celebres eo tempore mercatores.

Negotiatorum, 70. murata, s. Babylone.

5. *Tulit*, s. Sedeciam. *Posuit*, s. loco Iechoniz.

Aquas, i. populos. *Superficie*, sc. terræ, q. d. in Ierusalem vel non valde firmo imperio.

6. *Latiorem*, 70. infirmam, Chal. fortem.

Respicientibus, Chal. ineuruatis, s. populo subdito.

Ad eam, s. vitem, vel Aquilam.

7. *Altera*, s. Rex Ægypti. *Mittens*, & c. i. confidens auxilio Pharaonis. *Irrigaret*, i. tueretur contra æstum, i. nā Nabucdonosor. *De areolis*, & c. q. d. ex Ægypto.

9. *Euellet*, s. Aquila prior. *Distringet*, i. decerpit, seu perdet. *Non in brachio*, & c. q. d. nec ad id opus erit magnis viribus. *Rogem*, s. Iechoniam.

13. *Tollet*, s. Sedeciam regem constituet.

17. *Contra eum*, s. Nabucdonosor. promiserat quidem multa se facturum, sed non fecit, nec bellum gessit.

18. *Spreuerat*, s. Sedecias. *Fœdus*, s. initum cum Nabucdonosor. *Dedit*, & c. i. iniit fœdus cum Pharaone.

19. *Ponam*, & c. q. d. vlciscar.

20. *Prauaricatione*, i. ob præuaricationem.

21. *Ventum*, i. mundi partem.

22. *De medulla*, & c. i. de semine regio. *Tenerum*, Chal. infantem, s. Christum. *Distringam*, 70. auferam.

Montem, s. Ecclesiam. *Et eminentem*, 70. & suspendam illud. Id quod ad Christi crucem quidam referunt.

23. *Volucres*, Chal. iusti. *Volatile*, Chal. mansueri.

Vmbra, i. protectione.

24. *Ligna*, & c. i. sentes, vel homines. *Sublime*, sc. Sedeciam vel Iudæos. *Humile*, s. Zorobabel, vel Christum. *Viride*, s. synagogam. *Aridum*, s. gentiles.

CAP. XVIII.

2. *Parabolam*, & c. Heb. parabolizatis parabolam istam in terra, & c. i. vtimini hac parabola, seu prouerbio. *Patres*, & c. q. d. nos patimur propter peccata parentum nostrorum, Chal. patres peccauerunt, & filii percutiuntur.

3. *Si erit*, & c. q. d. non vtimini ultra tali parabola, seu prouerbio.

4. *Mea*, i. à me creatæ.
 6. *Comederit*, i. idolothyta, sic & inf.
 7. *Contristauerit*, Chal. & 70. oppresserit.
 9. *Veritatem*, i. quod rectum est.
 10. *Latronem*, Chal. impium, 70. pestilentem.
Fecerit, f. filius. *Istis*, f. peccatis.
 11. *Omnia*, f. supra dicta bona. *Et uxorem*, & pro, vel sic
 & in seq. dixit, si velia vno illorum peccauerit.
 12. *Abominationem*, 70. iniquitatem, sc. accedendo ad
 menstruatum, id enim supra posuit.
 13. *Morte*, & c. i. occideretur, sc. per sententiam iudicis.
Sanguis, Chal. reatus mortis.
 17. *Superabundantiam*, i. aliquid supra sortem, quæ vul-
 go Capitale dicitur.
 20. *Anima*, i. homo. *Non portabit*, & c. Chal. non punie-
 tur ob peccatum patris. Nor. hic neminem à Deo puniri
 ob parentum peccata, sed puniri tamen aliquando pa-
 tres in filiis & nepotibus, vt alibi dicit Scriptura. Vide
 Exod. 20. *Super eum*, q. d. secundum eam iudicabitur.
 22. *Non recordabor*, f. vt condemnem. *In iustitia*, i. pro-
 pter iustitiam. *Viuet*, f. hic, & in futuro.
 24. *Non recordabuntur*, f. vt pro ijs remuneretur eterna
 vita. *In prauaricatione*, i. ob prauaricationem.
In ipsis, i. propter ipsa.
 25. *Æqua*, i. recta.
 27. *Viuisicabis*, 70. custodiet.
 30. *Idcirco*, f. quia iustus sum. *Ruinam*, i. perniciem.
 31. *Novum*, Chal. timens. *Spiritus novum*, Chald. spiri-
 tum timoris. *Moriemini*, i. facitis digna morte, seu con-
 demnatione?

C A P. XIX.

2. *M*ater, f. synagoga, vel Ierusalem. *Leana*, pro, velut
 leæna, f. fortis, & confidens.
Leones, f. viros fortes, seu rapaces & oppressores.
 3. *Vnum*, f. Ioachaz fratrem Ioachim. *Leunculis*, i. princi-
 pibus. *Comedere*, Chal. occidere, sic inf.
Leo, i. Rex.
 4. *Non absque*, & c. Heb. fouea, & Chal. in reti ipsarum
 captus est.
 5. *Vnum*, f. Ioachim.
 7. *Viduas facere*, f. ciuitates hominibus, vel fœminas, f.
 occisis viris. *Eorum*, f. hominum. *Plenitudo*, i. quidquid in
 ea erat. *A voce*, & c. i. ob fœuitiam eius.
 8. *Vulneribus*, Heb. fouea, & Chal. reti. *Carcerem*, inde
 tamen eductus, & in Ierusalem reductus, in ea occisus,
 quidam tamen id de Ioachin intelligunt.
 10. *In sanguine tuo*, i. ob regiam stirpem, seu nobilitatē,
 70. quasi flos mali granati. *Super*, i. prope.
Aquam, q. d. loco optimo. *Aquis*, i. populis, vel rerum
 copia.
 11. *Virga*, & c. q. d. multos habuit Reges.
Solida, 70. fortes.
 12. *Ira*, f. Dei. *Ventus*, f. Chaldæorum exercitus.
Ignis, i. calamitas, Chal. populi fortes, vt ignis.
 13. *In desertum*, pro, velut in desertum.
 14. *Ignis*, i. perditio. *Virga*, sc. Sedecia, ob cuius scelera
 destructa est. *Non fuit*, & c. q. d. nec relictus est regni suc-

cessor. *Planctus est*, i. prophetia lamentationis.
Erit in planctum, i. incidet in magnam miseriam, f. Ie-
 rusalem, seu synagoga.

C A P. XX.

1. *S*eptimo, f. capti Iechoniæ.
 5. *Nunquid*, i. itane. *Non respondebo*, sc. quod vultis,
 vel quiequam.
 4. *Iudicis*, i. condemnas, seu arguis.
 5. *Leuavi manum*, i. iuravi, vel potentiam ostendi.
 7. *Offensiones*, Chal. & 70. abominationes, sc. idola, vel
 scelera. *Oculorum iuorum*, Chal. à conspectu suo.
 8. *Dixi*, i. statui, vel cogitavi, q. d. dignos iudicaui sup-
 plicio.
 9. *Feci*, i. abstinui à punitione, sic inf. vide ver. 22.
Violaretur, id est, male audiret, quasi non potuissim
 liberare.
 11. *Viuet*, Chal. viuet vita æterna, f. si debite seruentur.
 12. *Signum*, f. religionis, seu pacti, vel amoris mei erga
 eos.
 13. *Iudicia*, i. leges, 70. iustificationes.
 17. *Interficere*, f. omnes.
 18. *Patrum vestrorum*, i. quæ obseruant patres vestri.
Iudicia, i. mores, seu leges, f. quas seruant iniquas.
 20. *Sanctificate*, i. sancte colite.
 23. *Leuavi*, & c. q. d. minatus sum, seu statui facere, o-
 mino facturus, nisi Moisis oratio impedisset.
 25. *Ergo*, pro, ergone, q. d. itane erant præcepta non bo-
 na, vt contemnenda ab eis essent?
 26. *Et pollui*, & c. q. d. Itane munera, quæ iussi offerri
 pro peccatis, polluta erant, vt mihi offerre non debue-
 rint, sed idolis potius? *Offerrent*, i. offerre iuberentur.
Et scient, pro, vt scirent. *Dominus*, f. seruans eos.
 27. *In hoc*, f. quod sequitur. *Blasphemauerunt*, Chald. &
 70. irritarunt.
 28. *Irritationem*, f. qua me irritabant, 70. furorem.
 29. *Quid est*, & c. q. d. quis vos docuit ista?
Excelsum, hoc nomine significabant loca edita, vbi i-
 dola colebant, seu altaria illic constructa.
Vocatum, f. ab illis.
 30. *Post*, i. sequentes. *Offendicula*, vide sup.
Respondebo, pro, vt respondeam?
 33. *Effuso*, f. in vos per flagella.
 35. *Desertum*, f. quod est inter Iudæam & Chaldæam.
Populorum, f. pertinent deserta ad vicinos populos, vel
 q. d. vbi non sunt homines. *Iudicabor*, i. exposculabo, vel
 puniam, Chal. vindictam de vobis sumam.
 37. *Vinculis*, pro, vincula, q. d. cogam stare pacto.
 39. *Ambulate*, pro, ambulate sane, q. d. facite quod lu-
 bet, non impune feretis. *Idolis vestris*, sub. puniam vos,
 vel conuertam tamen vos.
 40. *Domus Israel*, i. ecclesia Christi. *Initium*, 70. primi-
 tias. *Decimarum*, Chal. ciborum, 70. separationum, i. re-
 rum quas mihi offerendas separabitis.
Sanctificationibus, i. sacris.
 41. *Sanctificabor*, i. sancte colar.
 46. *Stilla*, i. vaticinare, f. effundendo verba, more plu-
 uiæ, Chal. doce, 70. aspice. *Saltum*, sc. Ierusalem plenam
 ciuibus, vt saltus arboribus frugiferis, & infrugiferis, seu
 viridibus, & aridis, f. bonis & malis.

Meridiani, s. ad Austrum est Ierusalem respectu Chaldaeorum.

47. *Facies*, i. homo. *Ab Austro*, &c. i. à Iudæa in Chaldaeam ducti captiui. *Nec extinguetur*, i. extingui poterit ab aliquo.

49. *A, a, a*, Heb. ahah, vnica dictio. *Dicunt*, i. solent dicere. *Per parabolas*, q. d. ita obscure, vt non intelligamus.

CAP. XXI.

2. *Silla*. Vide sup. cap. 20. *Sanctuarium*, i. templum.

3. *Gladium*, s. exercitum Chaldaeorum. *Iustum*, & *impium*, i. omnes.

4. *Pro eo autem*, &c. q. d. si meos sic punio, quanto magis alios?

5. *Irreuerabilem*, s. ante completam punitionem.

6. *In contritione*, &c. i. vt solent quibus dolent lumbi. *In amaritudinibus*, i. amare, 70. in doloribus.

7. *Auditus*, i. rumore de calamitate Ierosolymitana.

Infirmabitur, Chal. obscurabitur, 70. exanimabitur.

Fluent, s. præ sudore, vel lotio. *Venit*, s. calamitas vel exercitus.

9. *Limatus*, i. tersus.

10. *Splendeat*, adeoque terreat *Moues*, s. loco, q. d. destruis regnum populi mei. *Succidisti*, pro, succides, sc. o gladio.

11. *Ad laeuigandum*, pro laeuigatum, 70. paratum.

Manu, s. hostis.

12. *Factus est*, pro, fiet, i. exeretur ad punitionem.

Plaude, s. more dolentium.

13. *Probatum*, s. gladius. *Et hoc*, s. apparebit, 70. & quid ferit. *Sceptrum*, s. Iuda. *Non erit*, s. sceptrum, q. d. deficiet regnum Iuda.

14. *Percute*, &c. s. in signum doloris, vel indignationis meæ. *Dupliciter*, &c. q. d. multipliciter interficiet.

15. *Amicti*, s. manu tenentis capulum, Chal. acuti.

16. *Appetitus*, i. imperus, q. d. in quamcunque partem voles, pro, volet is qui te vibrat.

19. *Pone*, i. designa. *Vna*, s. Chaldaea. *Capiet*, s. Chaldaeus. *Capite*, s. vbi vna via se in duas diuidit.

20. *Viam*, s. vnā, *Ad Iudam*, s. alteram viam ducentem.

21. *Commiseens*, s. more fortibus vgentium: vel frequenter iaciens in altum, vt videat in vtram partem cadant.

22. *Aperiat os*, i. clamet.

23. *Otium*, q. d. videbitur Iudæis res otiosa, & sine periculo. *Iniquitatis*, i. violati fœderis per Sedeciam.

Capiendam, s. Ierusalem.

24. *Recordati estis*, q. d. ita apparuerunt, vt coacti sitis aduertere, & recordari, vel, fecistis venire in memoriam hostibus. *Reuelastis*, i. fecistis apparere.

Cogitationibus, 70. adinventionibus, seu studiis.

Manu, s. Chaldaeorum.

25. *Dux*, Chal. princeps Sedeciam intelligit. *Iniquitatis*, s. puniendæ.

26. *Cidarim*, i. Pontificis. *Coronam*, s. Regis, q. d. auferetur & sacerdotium & regnum. *Humilem*, i. Ioachin qui postea restitutus. *Sublimem*, s. Sedeciam.

27. *Iniquitatem*, i. pœnam iniquitatis, vel ob iniquitatem. *Ponam*, i. deponam, vel viciscar.

Veniret, s. Nabucodonosor. *Iudicium*, i. facere vindictā.

Tradam, s. Iudæam, vel iudicium.

18. *Opprobrium*, s. quo affecerunt Iudæos, vel idola intelligit.

29. *Viderentur*, s. à tuis viribus. *Mendacia*, s. prosperitas, cum sis puniendus. *Dareriis*, i. proiicereris.

30. *Reuertere*, s. o Chaldaee, qui es velut gladius.

In loco, pro, s. in locum.

31. *Inspicientium*, Chal. impiorum.

32. *Erit*, s. effusus.

CAP. XXII.

2. *Vdicas*, i. arguis, seu condemnas, q. d. argue, increpa. *Sanguinem*, Chal. in cuius medio effunditur sanguis.

3. *Tempus*, s. punitionis. *Contra semetipsam*, i. in sui perniciem.

4. *Tuos*, Chal. interitus tui. *Annorum*, s. quibus eris in captiuitate. *Dedi*, pro, dabo.

5. *Nobilis*, &c. i. nobilitate flagitiis, & calamitatibus.

6. *Brachio suo*, Chal. fortitudine sua.

7. *Contristauerunt*, 70. oppresserunt.

10. *Verecundiora*, i. pudenda vxoris. Vide Leuit. 18. q. d. habuerunt rem cum nouercis.

Immunditiam, &c. q. d. itemque cum menstruata.

12. *Auare*, i. causa auaritiæ, s. ad spoliandum.

13. *Complosi*, s. more irati, & punire volentis.

14. *Sustinebit*, i. ferre poterit flagella. *Præualebunt*, i. poterunt se defendere. *Diebus*, s. calamitosi.

16. *Possidebo*, i. subiugabo, vtarque in te iure domini inferuum.

10. *Congregatione*, &c. i. vt solet congregari argentum, &c. *Conflandum*, i. liquefaciendum.

24. *Ei*, s. vrbis, vel regioni. *Compluta*, q. d. rigata, seu lota. *Furoris*, s. Dei, q. d. Deo irascente.

25. *Prophetarum*, s. falsorum, Chal. scribarum, 70. ducum. *Pretium*, i. pretiosa, Chal. gloriam, 70. honores. *Multiplicauerunt*, s. occisis viris.

26. *Intellexerunt*, 70. distinxerunt.

Conquinabar, i. prophane tractabar, Chal. prophanabatur voluntas mea.

28. *Liniebant*, &c. agebant, vt qui linir sine temperamento, s. agit mala fide. *Temperamento*, i. mistura palearum ad operis firmitatem, q. d. iubebant homines esse securos & bene sperare.

29. *Iudicio*, i. causa, seu iustitia.

30. *Sepem*, i. orationem ad me placandum, Chal. opera bona. De illis loquitur, quos reprehendit, alioqui erat Jeremias & Baruch. & alij quidam boni.

31. *Effudi*, &c. præ pro futuris.

CAP. XXIII.

2. *D* *Va*, s. Israel, & Iuda. *Matru*, s. synagoga, vel Saræ.

3. *Fornicata*, s. cultu idolorum. *Subacta*, 70. collapsa, s. virginum erecta sunt, violatarum laxa. *Pubertatis*, Heb. virginitatis, sic & inf.

4. *Oola*, i. tabernaculum eius, Heb. Ahola.

Maiores, s. numero, nempe Israel. *Ooliba*, i. tabernaculum meum in ea. Heb. Aholibah. *Minor*, non est Hebr. nec in Complut sed in 70. Intelligitur vero Iuda, quæ minor numero quam Israel. *Eas*, s. vxores.

5. *Super me*, i. contra me, qui eram vir eius, Chal. à cultu

cultu meo, 70. a me. *Propinquantes*, Chal. vicinos sibi.

6. *Cupidinis*, i. expetibiles.

7. *Super eos*, i. cum eis. *Electos*, pro, nempe electos. *Im-*
manditis, Chal. cultu idolorum.

8. *Illi*, s. *Aegyptij*. *Dormierunt*, &c. q. d. docuerunt, eam
cultum idolorum. *Fornicationem*, i. cultum idolorum.

10. *Ignominiam*, Chal. nuditatem, s. pudenda.

Famose, i. nobilitate flagitiis. plur. pro, singulari, vel
q. d. vt famosae mulieres. *Iudicia*, 70. vltiones.

11. *Suam*, s. augens.

11. *Præbuit*, s. se, vel fornicationem.

17. *Mammarum*, i. amatorium. verti poterat ex Hebr.
amorum. *Et saturata*, i. satiata, s. fornicatione idolola-
triæ, Chal. donec detestata est eos anima eius.

20. *Quorum carnes*, &c. per hæc significat metaphori-
ce maximam, idololatriam.

21. *Vistasti*, i. reperisti, Chal. recordata es.

24. *Iudicium*, Chal. vltionem. *Iudicabunt*, Chald. vltio-
centur. *Iudiciis*, Chald. legibus.

25. *Zelum*, i. indignationem, Chal. vltionem.

In te, i. contra te. *Exercent*, pro, exercebunt.

In furore, i. irati. *Nasum*, &c. q. d. reddent te turpif-
simam. *Novissimum*, i. plebs infima, vel postremo re-
lictæ.

26. *Vasa*, i. instrumenta. *Gloria*, forte templum intel-
ligit.

Requiescere, i. cessare. *De terra*, s. allatam.

Eos, s. deos.

28. *De quibus satiata*, Chald. quos detestata.

30. *Fecerunt*, pro, facient.

31. *Calicem*, supplicium. *Eius*, i. quo punita est.

32. *Profundum & latum*, i. grauissimum supplicium.

Qua est capacissima, i. maximam. vel pro, capacissi-
mus, s. calix qui Heb. est fœminei generis.

34. *Fragmenta*, s. restas vasæ, q. d. prorsus totum cali-
cem. *Lacerabis*, s. præ mœrore.

35. *Corpus*, i. tergum. *Scelus*, i. sceleris pœnam.

36. *Nunquid*, &c. q. d. nõne æquum est, vt arguas, &c.

37. *Sanguis*, s. inique ab eis effusus. *Deuorandum*, i.
comburendum.

38. *Mihi*, i. contra me. *Polluerunt*, s. peccatis, vel sta-
tuis idolorum.

39. *Hæc*, i. quod sequitur. vel q. d. tantum scelus, s.
proxime dictum.

40. *Ad quos nuncium miserant*, Chal. misso nuntio ad
eos, s. Chaldæos, vel Sabæos.

42. *Deserto*, s. Arabiæ. *Eorum*, Heb. eorum.

43. *Attrita*, i. assueta, Chal. inueterata.

45. *Viri*, &c. q. d. faciam, vt sint qui talia iuste pu-
niant. *Iusti*, s. quantum ad vltionem iustam alioqui e-
nim erant idololatriæ Chaldæi. Quidam tamen ad per-
sonas diuinas referunt.

46. *Multitudinem*, Chald. exercitum. *Tumultum*.
Chald. interitum.

48. *Mulieres*, i. gentes, Chald. prouinciæ.

49. *Scelus*, i. sceleris pœnam, *Peccata*, i. pœnam pecca-
torum. *Idolorum*, i. cultus idolorum.

CAP. XXIV.

1. **N**ono, s. capti Iechoniæ. Vide cap. 33.

2. *Nomen*, s. quora sit dies. *Confirmatus*, i. robo-
ratus. *Hodie*, s. die decima (de qua sup.) obsidebatur.

3. *Per prouerbum*, i. parabolice. *Irritatricem*, i. me irri-
tantem.

4. *Frustra*, s. carnis significantur varij status homi-
num, velut coquendi calamitatis igne. *Electa*, pro, & e-
lecta quæque *Ossibus plena*, intelliguntur viri fortes, 70.
excarnata ab ossibus, s. ossa non intra ollam ponenda e-
rant, sed subtrus, vt infra indicatur.

5. *Pinguissimum*, &c. q. dicat, assume illa, quæ dixi ex
pecore pinguisimo. *Sub ea*, s. olla. Quidam tamen in-
telligunt ponenda intra ollam sum reliquis partibus.

Efferbuit, &c. pro, efferueat, & discoquantur, &c.

Discocta, i. valde cocta.

6. *Rubigo*, quidam spumam intelligunt. sed vide infra,
vbi de vacuæ rubigine dicitur. *Per partes*, &c. q. d. vnum
post alium perde, s. o hostis. *Non cecidit*, &c. q. d. sine vl-
lo delectu.

7. *Eius*, i. ab ea effusus. *Super limpidissimam*, q. d. loco
aperto, & non occulte peccauit, sed palam, & præme-
ditate.

8. *Dedi*, &c. q. d. & ego etiam aperte puniam.

11. *Rubigo*, i. malitia, Chal. peccata.

12. *Nimia rubigo*, Chald. operantes malum.

13. *Prius donec*, pro, quisquam.

14. *Veniet*, s. quod dixi. *Transeam*, i. prætermittam
quod dixi, 70. differam.

16. *Tollo*, s. per mortem. *Desiderabile*, &c. i. rem tibi ca-
rissimam, s. vxorem. *Plaga*, Chal. peste.

17. *Mortuorum*, s. clamore, & eiulatu. *Corona*, i. tiara,
seu vitta, qua caput regere solebat. lugebant enim mor-
tuos aperto capite, & nudis pedibus, Chald. frontalia,
70. comas, s. solebant radere, aut tondere caput lugen-
tes. sic etiam infra.

Velabis, s. more lugentium.

18. *Locutus*, s. quid mihi accidere deberet.

Fecit mane, i. postridie. *Præceperat*, s. de non lugen-
do, &c.

21. *Polluam*, i. profanari à Chaldæis permittam.

Superbiam, i. de quo superbitis, Chal. gloriam.

Imperij, Chald. & 70. fortitudinis. *Pauet*, i. timet, ne
amittat.

23. *Coronas*, vide supra. *Ad fratrem*, s. conuersus, Chal.
super fratrem.

24. *Portentum*, Chal. signum, s. futurorum.

26. *Annunciet*, s. quæ acciderunt Ierusalem.

27. *Silabis*, sed, s. argues eorum peccata.

CAP. XXV.

3. **P**ollutum, i. prophanatum, s. à Chaldæis.

4. *Orientalibus*, s. Chaldæis. *Causas*, Chald. palas-
tia, 70. tentoria.

5. *Rabbath*, s. Philadelphiam Syriæ, secundum quos-
dam.

8. *Omnes gentes*, q. d. nihil habent præ cæteris egre-
gium, sed similiter obnoxij calamitatibus, & Chaldæis
subiecti.

9. *Aperiam humerum*, Chald. conteram fortitudinem.

10. *Felices*

10 *Filiis Orientis*, s. dabo eas. *Filiis*, i. populo.

Eam, s. terram.

16. *Interfectores*, Heb. Kerethim, quonamine vocantur qui 2 Reg. 8. Cerethi dicuntur. vide ibid. Quidam putant Cerethæos fuisse nobilem quandam Philistinorum familiam, 70. hic Cretenses vertunt, sed quos intelligant, incertum.

CAP. XXVI.

1. *V*ndecimo, s. capri Iechoniæ.

2. *Populorum*, i. ad quas populi multi confluebant. *Conuersa*, s. illa populi frequentia & negociatio.

4. *Radam*, i. verram. *Dabo eam*, & c. q. d. faciam, vt in ea relinquantur solæ rupes.

5. *Erit*, s. ipsa, q. d. expandentur in ea retia ad solem, vt solet in deserto loco.

6. *Filia*, i. villæ ei subiectæ in continenti.

7. *Regum*, s. ei subiectorum, vel q. d. potentissimum.

9. *Vineas*, genus est instrumenti bellici, Chal. tormentorum percussiones.

11. *Nobiles*, i. elegantes, Chal. Fortes.

14. *Vltra*, s. qualis nunc es.

16. *Exuvias*, Heb. & Chald. pallia, 70. coronas, seu diademata.

18. *Pauoris*, Chal. & 70. ruinæ.

19. *Abyssum*, Chal. exercitum. *Aque*, i. calamitates, vel milites, Chal. populi.

20. *Lacum*, i. foueam, s. sepulchrum. *Sempiternum*, i. iam dudum mortuum, seu à multis seculis, vel in multa sæcula, vel intelligit damnatos ad inferni supplicia.

Novissima, Chal. infima, 70. profunda, q. d. terræ visceribus, vel inferno. *Sicut solitudines*, & c. s. eris.

Gloriam, & c. q. d. cum restituerò Ierusalem, vel manifestauerò in mundo potentiam meam, Chald. gaudium in terra Israel dabo.

CAP. XXVII.

2. *N*egociationi, & c. Chal. quæ suppeditat negociationem, populis, & insulis multis, 70. emporio populorum ab insulis multis.

4. *Corde*, i. medio. *Finitimi*, pro, termini tui, s. in mari sunt, vel q. d. vicini tui. *Impleuerunt*, & c. q. d. pulcherrimam fecerunt.

5. *Tabulatis maris*, i. pontibus, vel nauibus.

Malum, s. nauis.

6. *Ebore*, s. cæata ebore *Prætoriola*, Chald. coopertoria in modum theatri.

Insulis Italia, Chal. prouinciæ Apuliæ.

7. *Varia*, s. texta opere plumario, seu Phrygionico.

Insulis Elisa, Chald. de prouincia Italiæ. *Arady*, Hebr. Aruad Insula est prope Tyrum.

9. *Gibly*, Hebr. Gebal. Quidam Biblij legunt à Biblio ciuitate Phœniciæ prope Berytum, non longe à Tyro & Sidone. *Habuerunt*, pro, exhibuerunt, vel procurarunt.

11. *Pigma*, Chal. Cappadoces, 70. Medi.

13. *Thubal*, & *Mosoch*, i. Hispani, & Cappadoces.

14. *Demo Thogorma*, Chal. prouincia Germaniæ. Quidam Phrygiam, seu Turciam interpretantur.

15. *Dedan*, vrbs est Idumææ, 70. Rhodiorum.

Negociatio manus tuæ, i. tecum mercaturam exercue-

runt. *Hebeninos*, i. ligna hebenina, Chal. pauones.

16. *Operum*, Chal. diuitiarum, 70. mercatus.

Guttam, s. myrrhæ *Scutulata*, Chal. acupicta.

Chodehod, genus est lapidis pretiosi, Chal. lapides pretiosos.

17. *Primo*, i. optimo, seu præcipuo.

18. *Pingui*, Chal. dulci condito.

19. *Stacten*, & hæc myrrha est. *Calamum*, s. aromaticum, vulgo cannella. *Negotiatione tua*, Chald. nundinis tuis.

20. *Tætibus ad sedendum*, Chald. vestibis pretiosis ad equestratum, 70. iumentis electis ad currus.

23. *Haran*, & *Ghene*, Chal. Carræi, & Canæi, 70. Charan, & Chana. *Chelmad*, Chald. Media.

24. *Multifariam*, Chal. in omnis generis rebus eximiis. *Inuolucris*, Chal. palliis.

Cedros, i. naues ex cedro.

25. *Principes tui*, s. ducebant.

26. *Aquis*, pro, aquas, s. calamitatum. *Remiges*, i. gubernatores vrbs. persistit in metaphora nauis.

27. *Diuitia tua*, s. diripientur, vel runge cum, cadent.

Tenebant, pro, qui tenebant.

31. *Radent*, pro radendo caput, facient.

32. *Vt Tyrus*, i. vrbs Tyro similis. *Obmutuit*, i. perdidit & vocem & vitam.

34. *A mari*, 70. in mari, Chal. quæ habitabas in mari.

35. *Tempestate*, i. tua calamitate.

36. *Sibilauerunt*, s. stupētes. *Perpetuum*, i. longum tempus, 70. annos, vt dicitur Isa. 23. vel q. d. nunquam ad pristinum statum redibis.

CAP. XXVIII.

2. *D*ixisti, i. cogitasti. *Deus*, i. velut Deus.

Sedi, pro, sedeo.

3. *Ecce*, Ironice 70. nunquid.

4. *In*, 70. nunquid in. *Fortitudinem*, Chal. diuitias.

5. *In*, 70. aut in. *Fortitudinem*, Chal. exercitus.

Robore, i. opibus, Chal. copiis.

7. *Polluent*, Chal. dissipabunt, 70. sternerent.

8. *Detrahent*, s. in foueam.

10. *Incircumcisorum*, i. infidelium, Chald. impiorum, s. qualem impii merentur. *Alienorum*, i. extraneorum, seu inimicorum.

12. *Signaculum similitudinis*, i. signata seu expressa similitudo, s. Dei. Hæc ad diabolum diriguntur.

13. *Lapis*, & c. per hæc intelliguntur ornamenta spiritualia Angelorum ante casum. *Opus decoris*, i. pulchritudinis ornamenta. *Foramina*, s. auri, quibus gemmæ inclusæ quidam tibiis intelligunt.

14. *Extentus*, s. alis sapientiæ. *Protegens*, s. inferiores illuminans, vel regens arcam testamenti, q. d. repræsentatus per Cherubim templi. *Lapidum*, s. Angelorum.

16. *Negotiationis*, s. mētis cogitationū. *Perdidi*, i. proieci.

17. *In decore*, i. ob decorem.

18. *Polluxisti*, i. contaminasti. *Sanctificationem*, i. sanctitatem. *In cinerem*, i. contempribilissimum.

19. *Non eris*, s. qualis eras.

22. *Sanctificatus*, i. glorificatus per opera iustitiæ vlci-

23. *Sanguinem*, i. eadem.
 24. *Amaritudinis*, i. affligens, & contristans.
 26. *Securi*, scilicet ab hostibus, & molestijs.

CAP. XXIX.

1. **D**ecimo, scilicet, captiuitatis Iechoniae *Duodecima*, 70. vna.
 3. *Ad te*, pro, tibi, scilicet faciam quæ sequuntur.
Draco, i. cete. *Memetipsum*, scilicet regem, vel q. d. qui ita superbis, quæ ipse fecisset.
 4. *Fraxum*, Hebr. & Chald. hamum. *Pisces*, i. populum seu Ægyptios.
 5. *Colligeris*, scilicet ex ea dispersione.
 6. *Baculus*, & c. i. infirmum præsidium, scilicet contra Chaldaeos.
 7. *Apprehenderunt*, scilicet Iudæi, q. d. confisi sunt tuo auxilio. *Eorum*, scilicet cadentium.
 9. *Fluvius*, scilicet Nilus, Chald. Regnum meum est, & ego subiugavi illud.
 10. *Flumina*, i. Nili riuos. *Ad terminos*, pro, à terminis. ibi enim Sicne, vel vsque, pro, nempe vsque.
 14. *Phatures* Metropolis Ægypti erat.
 16. *Fugiant*, alludit ad factum Sedeciae, qui fœdus initum cum Chaldaeis violauit.
 17. *Vicesimo*, & c. Vide c. i. quid dixerim Illud enim mihi etiam ex hoc loco videtur confirmari posse.
Vna, i. prima.
 18. *Decaluatum*, scilicet ex gestatione galearum, vel oneribus. *Et mihi*, Not. seruientes regi fideliter in bello iusto Deo seruire, etsi id non cogitent, placent enim Deo honesta & iusta.

20. *Et operi*, 70. pro ministerio. *Eam*, scilicet Tyrum. Hinc apparet iam fuisse impletum, quod Deus supra minatus fuerat Tyro.
 21. *Illæ*, scilicet liberationis Israel. *Cornu*, i. robur, & dignitas. *Apertum os*, i. loquendi libertatem, vel, si ad Christum referatur (nam Ezechiel non vidit reditum à Babylonia) significat tunc credendas, & intelligendas prophetias, vel illa die, scilicet punitorum Ægyptiorum, quod non multo post factum.

CAP. XXX.

2. **V**æ diei, i. ô diem infelicem, 70. ô, ô dies, Chal. væ ob diem.
 3. *Nubes*, i. turbulentus. *Gentium*, scilicet perdendarum.
 4. *Gladius*, scilicet Chaldaeorum. *Æthiopia*, scilicet vicina Ægypto.
 5. *Lydi*, forte venerant ad opem ferendam Ægyptijs. *Omne reliquum vulgus*, Chal. omnes coniuncti eis.
Chub, i. Arabes *Fœderis*, i. confœderatæ.
 6. *A turre*, pro, vsque ad turrim. *Ea*, scilicet Ægypto.
 7. *In medio*, i. instar, vel significat vicina etiam dissipanda.
 9. *Trieribus*, i. triremibus, seu nauibus, Chal. legionibus. *Die*, scilicet calamitatis. *Veniet*, scilicet calamitas.
 12. *Aridos*, scilicet vt possint transire milites. *Alienorum*, Chal. impiorum.
 13. *Memphis*, vulgo Cairum dicitur.
 17. *Ipsæ*, 70. mulieres, forte intelliguntur vires ipsæ.

18. *Nubes*, scilicet calamitatum obscuritas, Chal. velut militum nubes.

20. *Vndecimo*, scilicet capti Iechoniae.
 21. *Brachium*, Chal. fortitudinem.
 22. *Brachium forte*, Chal. principes fortissimos. *Confractum*, pro, confringendum.

CAP. XXXI.

1. **V**ndecimo, scilicet capti Iechoniae. *Vna*, i. prima.
 2. *Magnitudine*, Chald. fortitudine, 70. celsitudine.
 3. *Assur*, alii putant significari Regem Assyriorum ego Pharaonem puto, seu Ægypti Regem. sic enim etiam vocatur Isa. 52. forte quod Ægypti ex Assyriis oriundi. certe ad finem capitis dicitur; ipse est Pharaon.
 4. *Aquæ*, alludit ad aquas Nili: significatur vero copia diuitiarum, & militum, magnæque ditio etiam longe protensa. *Eius*, scilicet Abyssi. *Emisit*, scilicet illa Abyssus opum. *Ligna*, i. homines *Regionis*, scilicet Ægypti, seu sibi subiectæ. *Arbusta*, Chal. exercitus.
 6. *Volatilia*, & c. per hæc significatur concursus multus populi per mare, & terram, in Ægyptum causa negotiandi.
 8. *Cedri*, & c. vel hyperbole est, vel intelligitur illum superbe sic putasse, scilicet neminem sibi parem. quamquam hæc ad Luciferum præcipue videantur referenda, qui putatur fuisse supremus Angelorum.
 9. *Æmulata sunt*, & c. q. d. poterant inuidere, ei quæcunque in mundo pulchra. *Voluptatis*, Hebr. Heden sic infra.
 11. *Eum*, scilicet Pharaonem *Fortissimi*, scilicet Nabucdonosor. *Ei*, scilicet quod meretur.
 12. *Alieni*, i. externi populi, seu milites.
 13. *Ruina*, q. d. trunco humi iacente. perstat enim in metaphora arboris.
 14. *Vltimam*, i. profundam, scilicet sepulcrum, vel infernum. *Lacum*, i. sepulcrum, Chal. lacum domus perditionis, scilicet infernum.
 15. *Induxi luctum*, scilicet ei, vel eius regioni, Chal. luxerunt eum. *Abyssus*, scilicet calamitatis, seu supplicij, Chal. tribulatione. *Libanus*, i. regio Ægypti, vbi creuerat, vt in Libano Cedri.

16. *Consolata sunt*, scilicet eum, 70. consolabantur eum.
Infima, scilicet positum, q. d. deiectum & punitum.
 17. *Nam ego*, pro, sed & Hebr. etiam. *Ad interfectos*, Chal. cum interfectis. *Sedebit*, pro, qui sedebat.
 18. *Incircumcisorum*, Chal. peccatorum.
Ipse est Pharaon, & c. q. d. quæ hætenus dicta sunt, de Pharaone & eius populo intelliguntur.

CAP. XXXII.

1. **D**odecimo, scilicet capti Iechoniae, scilicet paulo post euersam Ierusalem.
 2. *Gentium*, i. inter gentes versanti. *Draconi*, i. ceto. *Ventilabas cornu*, scilicet more tauri, q. d. abutebaris potentia in tua ditione. *Aquas*, i. populos. *Flumina*, i. regiones. *Eorum*, scilicet populorum, 70. tua.
 4. *In terram*, scilicet insepultum. *Super te*, i. tuum, & tuorum cadauera.
 6. *Ex te*, i. sanguine tuo.

7. *Operiam*,

7. *Operiam*, &c. q. d. sequetur magna in tuo regno mœstitia, s. luce significare solet scriptura prosperitatem & lætitiā: contraria vero obscuritate, & tenebris.

8. *Super te*, i. propter te.

9. *Irritabo*, i. faciam, ut irascantur tibi. *Contritionem*, 70. captiuitatem.

10. *Super facies*, i. ante facies, s. ipsis videntibus te cædi. *Pro anima sua*, i. timentes vitæ suæ.

12. *Superbiam*, i. opes, gloriam, & dignitatem.

13. *Erant super*, i. pascebantur iuxta.

14. *Quasi oleum*, i. quietas & puras.

15. *Plenitudine*, i. habitatoribus.

16. *Est*, pro, erit *Eum*, Heb. eam, s. Ægyptum.

Filia, Chal. villæ, sic & inf.

18. *Detrahe*, i. prædic detrahendam. *Vltimam*, i. infimam, s. sepulchri. *Lacum*, i. sepulcrum, erant sepulcra velut cisternæ, ut etiam nunc fit in quibusdam ecclesiis.

19. *Quo*, i. quonam, q. d. cui te o Ægypte præfers?

Pulchrior, Chal. potentior. *Incircumcisis*, Chal. peccatoribus, sic & inf.

20. *Attraxerunt*, s. ad mortem *Eam*, s. Ægyptum.

21. *Loquentur*, &c. q. d. conuersabitur illic cum sui similibus.

22. *Ibi*, s. in sepulchro, vel potius inferno.

23. *Data*, i. posita. *Viventium*, i. fidelium, Chal. Israel, sic & inf.

24. *Sui*, i. eius. *Portauerunt*, &c. i. dederunt vitæ ignominiosæ pœnas.

25. *Illius*, s. populi.

26. *Mosoch*, i. Cappadoces. *Thubal*, i. Iberi, seu Hispani. Quidam tamen Italos intelligunt.

Illius, s. multitudinis.

27. *Cum armis suis*, &c. q. d. in lecto seu domi suæ, naturali morte. *Et fuerunt*, &c. q. d. eorum ossa propter illorum peccata proicientur in sepultra.

28. *Tu*, s. o Pharaon.

30. *Aquilonis*, s. Assyrij, & Chaldæi. *Venatores*, Hebr. & Chal. Sidonij.

32. *Dedi*, s. per eos, q. d. ego sum vsus eorum ministerio contra Israel, sed illi abuli potentia sua.

CAP. XXXIII.

2. **G**ladium, i. hostes. *De nouissimis suis*, i. infimis, Chal. de medio sui.

4. *Obseruauerit*, i. cauerit sibi. *Sanguis*, &c. q. d. ipse sibi est causa mortis.

5. *In ipso erit*, i. ipsi imputabitur mors sua, s. si occiderit.

6. *Animam*, i. aliquem. *In iniquitate*, i. ob iniquitatem. *Requiram*, q. d. illum puniam ut homicidam.

8. *Dicente*, s. per te.

10. *Super nos sunt*, q. d. grauant nos.

12. *Viuere in iustitia sua*, 70. saluari.

13. *Viuat*, Heb. Chal. & 70. viuet, q. d. saluabitur.

15. *Restituerit*, s. pauperi. *Vita*, i. ad vitam ducentibus, s. æternam.

17. *Æquiponderis*, i. æqua, 70. recta. *Et ipsorum*, pro. imo ipsorum. *Iniusta*, Chal. & 70. non recta.

18. *In eis*, i. propter eas.

22. *Donec*, pro, cum. *Non filui*, q. d. libere locutus sum,

ut qui prædixissem, quæ videbant impleta ipsi.

24. *Ruinosus*, i. desolatis locis. *Hic*, pro, illis. *Vnus*, sc. Dei cultor. *Possessionem*, s. perpetuam.

25. *In sanguine*, i. cum sanguine, s. contra legem.

Immunditias, i. idola, Chal. cultum idolorum.

26. *In gladio*, i. cum gladiis, s. ad effundendum sanguinem.

27. *Cadent*, id Godoliæ accidit.

31. *Quasi si*, &c. i. multi simul, Chal. ut solent discipuli. *Canticum*, q. d. contemnunt, seu rident.

CAP. XXXIV.

4. **C**onsolidastis, Chal. & 70. confortastis. *Abiectum*, Chal. & 70. errans. *Potentia*, i. sæuitia, q. d. tyrannice.

5. *Pastor*, s. suum officium faciens.

10. *Super pastores*, Chald. super gubernatores mittam furorem meum.

12. *Nubis & caliginis*, i. calamitoso.

13. *Riuus*, 70. vallibus. *Sedibus*, Chal. & 70. habitationibus.

16. *In iudicio*, i. ut par est.

17. *Iudico*, i. discerno, seu causas iudico. *Inter pecus*, &c. Chal. inter virum, & virum, peccatores & impios.

18. *Nonne*, &c. Hæc ad gregem, de quo proxime, sc. ad malos dicuntur.

20. *Pecus pingue*, &c. Chald. virum diuitem, & pauperem, 70. ouem fortem, & infirmam.

21. *Impingebatis*, i. impellebatis, s. pauperes.

23. *David*, i. Christum, cuius David figura.

24. *Locutus sum*, adeoque ita fiet.

25. *Bestias*, &c. s. dæmonum potestatem, & malorum. *Securi*, &c. q. d. erit pax inter fideles, & tuta ab iniuriis vita.

26. *Collis*, s. Ecclesiæ, 70. montis, Chal. sanctuarij.

Benedictionem, Chal. & erunt benedicti. *Benedictionis*, i. fructiferæ, & non nociuæ.

27. *Eorum*, s. pecorum, i. fidelium Christi ouium.

29. *Germen nominatum*, i. celebrem plantam, s. Christum, vel populum Christianum, Chald. plantationem permanentem, 70. plantam pacis. *Imminuit*, i. consumpti, 70. pereuntes. *Gentium*, i. à gentibus.

31. *Homines*, q. d. quæ dixi pecora, homines sunt, Chal. domus Israel.

CAP. XXXV.

3. **A**d te, Chal. mitto furorem meum super te.

5. *Iniquitatis*, i. calamitatis, Chal. retributionis peccatorum, s. cum à Chaldæis obsiderentur, his enim se adiunxerant Idumæi.

6. *Sanguini*, i. cædi. *Sanguis*, Chal. occidens gladio.

Sanguinem, i. consanguineos, s. Iudæos. *Sanguis*, Chal. effundens sanguinem.

9. *Sempiternas*, i. diuturnas.

10. *Dua*, s. Israel, & Iuda. *Dominus*, i. quem timere debueras, & reuereri.

11. *Iuxta iram tuam*, i. prout meretur ira tua, 70. secundum inimicitiam tuam. *Zelum*, i. æmulationem Chald. æmulationem. *Iudicauero*, i. puniero.

13. *Super*, i. contra. *Derogastis*, 70. vociferati estis, Chal. multiplicastis.

CAP. XXXVI.

2. **I**nimicus, f. Idumæus. *Altitudines*, i. montes.
Sempiterna, i. quæ ab initio mundi fuere, vel semper duraturæ.
 3. *Ascendistis*, &c. q. d. fuistis fabula populi.
Opprobrium, f. facti estis.
 4. *Parietinis*, i. locis desolatis, seu dirutis.
 5. *Zeli*, Chal. ultionis 70. furoris, q. d. valde iratus.
Dederunt, i. vsurparunt, Chal. posuerunt.
Ex animo, Chald. insultatione animi.
Eiecerunt, f. habitatores, vel despexerunt.
 6. *Zelo*, Chald. indignatione. *Confusionem*, 70. opprobrium.
 7. *Leuavi*, &c. i. iuravi. *Confusionem*, 70. ignominiam, q. d. dabunt pœnas illati opprobrij Israeli.
 8. *Ramos*, f. arborum. *Veniat*, i. redeat ad vos, Chald. veniat dies redemptionis.
 9. *Ad vos*, Chal. apparebo super vos. *Conuertar*, f. per misericordiam.
 11. *Maioribus*, f. tempore Christi.
 13. *Denotatrix*, &c. q. d. perdis habitatores suos.
 14. *Non comedes*, &c. q. d. non poterit id iam dici, quia viuunt diu in te.
 15. *Auditam faciam*, i. audiri permittam. *Confusionem*, 70. i. ignominiam. *Portabis*, &c. i. patieris.
 17. *Polluerunt*, i. contaminarunt f. peccatis.
 20. *Polluerunt*, i. dederunt gentibus ansam blasphemandi. *Diceretur*, f. per irrisionem, q. d. Habent deum qui eos non poterit defendere.
 21. *Peperci*. & q. d. habui rationem honoris mei.
 23. *Sanctificabo*, i. glorificabo. *Sanctificatus*, f. ostensa mea iustitia per punitionem, & misericordia per liberationem. *Coram eis*, sic Chal. & 70. & Complut. At Heb. coram vobis errore f. scriptoris.
 25. *Aquam*, f. gratiæ, vel baptismi.
 26. *Cornouum*, Chal. cor timens. *Lapideum*, i. durum. Chal. impium. *Carneum*, i. molle, docile, seu, vt Aug. interpretatur, obediens. Chal. timens me, vt faciat voluntatem meam.
 29. *Vocabo*, Chal. benedicam.
 30. *Ligni*, i. arborum. *In gentibus*, i. apud gentes Chal. inter populos.
 33. *Instraurauero*, &c. per hæc præcipue intelliguntur spiritualia.
 35. *Voluptatis*, Heb. Heden. *Sederunt*. Chal. inhabitantur 70. ap. paruerunt.
 36. *Derelicti fuerint*, Chal. remanserint.
 37. *Faciam*, f. quod sequitur. *Sicut gregem*, &c. q. d. vt solet grex pecorum multiplicari, sic multiplicabo homines.
 38. *Solemnitatibus*, f. in quibus magnus pecorum grex ad sacrificia, & hominum multitudo ad celebrationem congregatur.

CAP. XXXVII.

1. **M**anus Chal. spiritus prophetiæ. *In spiritu*, i. per visionem, seu virtutem spiritus.
 5. *Ecce ego*, significatur & Iudæorum liberatio, & corporum futura resurrectio.
 8. *Spiritus*, f. vitalem.
 9. *Spiritus*, f. viuificans.

11. *Periit*, &c. explicatio præcedentis proxime.
Spes, f. in patriam reuertendi. *Abscissimus*. Chald. periimus.
 12. *Sepulchris*, i. carceribus, f. seruitute, & captiuitate.
 16. *Lignum*, Chal. tabulam, 70. virgam. *Sociorum*, f. aliorum, qui de Benjamin, & Leui, Chal. fratrum.
Lignum Ephraim. Chal. qui est tribus Ephraim.
Sociorumq; Chal. fratrumque.
 17. *In Lignum unum*, i. coniuncta. *In unionem*, i. vnita. f. tempore Christi. Itemque per eos significati Iudæi, & Gentes.
 19. *In manu Ephraim*, id dicitur, quia primus Rex Ieroboam fuit ex tribu Ephraim, & fere per Reges e tribu Ephraim gubernati semper decem tribus Israel. Chald. quæ est trib. Ephraim. *In manu eius*. Hebr. in manu mea. 70. in manu Iuda.
 22. *Rex vnus*. f. Christus.
 23. *Sedibus*, 70. iniquitatibus.
 24. *Dauid*, i. Christus. *Iudiciis*, i. præceptis.
 26. *Sanctificationem*, Chal. sanctuarium. f. Ecclesiam.
 28. *In perpetuum*, f. in æterna vita, & beata.

CAP. XXXVIII.

1. **G**og, i. Antichristum. *Magog*, i. exercitus Antichristi, qui maxime constabit Scythis f. Turcis, Tartaris, &c. *Magog* à quo Scythæ, filiis Iaphet. Gen. 10. ab eo etiam terra dicta Magog. Vide Ioseph. lib. 1. cap. 11. *Principem capitis*, Chal. principem summum.
Mesoch, i. Cappadocum, vel Moscouitarum.
Thubal, i. Iberiæ. f. Aquilonaris quæ iuxta Pontum.
Quidam. Gog. Gothos putant, qui Hispaniam & Italiam subiugarunt, magnamq; Asiæ, & Africæ partem.
 4. *Educam*, sc. quo voluero. vel, e terra tua. Vide infra cap. 39.
 6. *Gomer*, i. Galatæ. *Domus Thogorma*, Chald. prouincia Germaniæ.
 7. *Præpara*. f. ad bellum. *In præceptum*, q. d. præcipe. Chald. & 70. in custodiam.
 8. *Visitaberis*, i. punieris à Deo. *Nonissimo*, f. prope diem iudicij Chal. sine. *Terram*, f. Ecclesiam.
Gladio, i. persecutionibus, quas fuerat ante passa.
 11. *Abque muro* i. non munitam f. Ecclesiam, quæ non se muris, & vestibus defendit.
 12. *Vmbilici terra*, f. Iudææ, quæ in mundi medio sita.
 13. *Tharsis*, Chal. maris 70. Carthaginis. *Leones*, Chal. Reges.
 14. *Scies*, Chal. scies ultionem potentia tua, 70. con- surges, f. contra eum.
 16. *Super*, i. contra. *Eris*, f. talis, 70. erit. f. id. *Sanctificatus*, i. glorificatus f. repuniendo.
 19. *Telo*, Chald. vindicta. *Commotio*, i. turbatio, vel terræ motus.
 20. *Pisces*, &c. Hyperbole est. ad significandam calamitatis vehementiam. *Sepes*, Chald. turres.
 21. *Eum*, f. Gog.
 22. *Iudicabo*, i. puniam. *Sanguine*, i. cæde. *Immensis*, Chal. & 70. grandinis.
 23. *Sanctificabor*, i. glorificabor. *Notus ero*, Chald. manifestabo potentiam meam.

CAP. XXXIX.

1. *Super*, i. contra.

2. *Circumagam*, 70. congregabo. *Montes Israel*. Apparet ex his, & illis, quæ superiori capite dicta, de exercitu aliquo potentissimi Regis sermonem fieri, qui fit in Iudæam venturus. Id autem factumne iam sit, an sit faciendum, incertum.

6. *Magog*, i. Gog. exercitum, vel terram. *Insulis*, s. ditionis Gog.

7. *Polluam*, i. permittam pollui, s. blasphemari, seu prophanari. *Israel*, i. Ecclesiæ.

8. *Venit*, & factum est, pro, cito veniet, & fiet quod dico.

9. *Arma*, s. hostium. *Septem*, i. multis. Hic plane videre est quam sit difficilis captu Scriptura, vel id quis intelligat? aut quæ proxime sequuntur.

11. *Nominatum*, Chal. aptum. *Sepulcrum*, pro, in sepulcrum. *Viatorum*, 70. vententium, Chald. vadorum.

Maris, Chal. maris Genesar.

12. *Mudent*, s. cadaueribus *Septem*, i. multis.

16. *Ciuitatis*, s. ubi, vel iuxta quam sepelientur.

Amona, i. multitudo eius, 70. *πολυαυδριον*, i. cœmeterium, seu cadauerum multitudo.

21. *Ponam*, i. ostendam.

23. *In iniquitate*, i. propter iniquitatem.

Vniuersi, i. pene omnes, seu plurimi.

25. *Telum*, Chal. ultionem.

26. *Et portabunt*, pro, postquam portauerint, q. d. ubi pœnas dederint peccatorum suorum.

29. *Spiritum*, Chal. Spiritum sanctum, 70. furorem.

CAP. XL.

1. *Nostre*, s. cum Iechonia. *Percussa*, s. Sedecia capto. *Illuc*, s. in Iudæam, vel in Ierusalem.

2. *In visionibus*, q. d. in spiritu, seu per visionem.

Montem, s. Sion. *Quasi*, ita apparebat, cum alioqui esset diruta.

3. *Vir*, sc. Angelus, qui repræsentabat Christum Ecclesiæ ædificatorem. *Calamus mensura*, pro, mensura calami, i. arundinis. *Porta*, scil. ædificij ciuitatis, seu templi.

5. *Domus*, i. templi *Palmo*, pro, palmi. continet autem palmus quatuor digitos coniunctos extensæ manus. *Ædificij*, s. muri. *Calamo uno*, i. eadem mensura, s. tãta erat altitudo, quanta latitudo, imo quanta etiam longitudo, secundum 70.

6. *Ascendit*, s. ad portam muri. *Id est limen unum*, lege, & limen unum, i. limen alterum, & sic legit Chald. s. duo limina sunt, inferius, & superius, quod dicitur superliminare quidam tamen duos postes intelligunt.

In latitudine, s. quanta erat muri latitudo.

7. *Thalamum*, i. exedram, seu cubiculum.

Quinque, s. distantia. Tanta enim erat vnus parietis inter thalamos. *Limen porta*, & c. sc. portæ vestibuli quod erat ante portam Orientalem. *Intrinfecus*, s. eius parietis crassitiem, seu latitudinem.

9. *Vestibulum*, s. secundum latitudinem, seu altitudinem. *Frontem*, i. postem, s. quisque erat vnus cubiti latitudinis *Intrinfecus*, s. non ut solent vestibula extra portam.

10. *Frontium*, i. postium.

11. *Porta*, s. Orientalis.

12. *Finis*, i. terminus. *Vtrimque*, sc. ex vtraque parte thalami. *Sex*, s. vnusquisque.

13. *Tecto*, s. sine parietis, 70. muro. *Ad tectum*, s. ex altera parte quantum ad latitudinem. *Ostium contra ostium*, s. portæ. erant ita dispositæ ordine recto, vt qui per vnâ aspiceret, per omnes visum transmitteret. vel significat thalamorum (quorum tres, alios tres respiciebant) ostia similiter ex opposito esse posita.

14. *Frontis*, s. thalamorum. *Frontem*, s. cuiusque.

15. *Antefaciem*, & c. Hic necesse habeo veniam peccati quippe multa præteribo. In his 9. capitibus, contentus pauca quædam solum notasse. Fateor ingenue me non intelligere, quid hæc sibi velint, mirorque si quisquam intelligat. det lector meæ incitiæ quæso, veniam.

16. *Obliquas*, Chald. obturatas, 70. absconditas, s. ex vna parte latas, ex altera strictas. *Portam*, 70. portam atrij. *Antefrontes*, & c. Chal. super frontes, capitella. 70. super frontes palmæ, hinc & inde.

15. *Exterius*, s. populi, nam priora de atrio sacerdotum dicta, in quo thalami, seu exedræ. Quidam tamen aliter sentiunt, scilicet priora dicta de atrio immundorum, quod erat extremum omnium. 70. interius.

18. *In fronte*, Chal. in latere.

22. *Sculptura*, Chal. capitella, 70. palmæ.

39. *Del ecto*, 70. ignorantia.

41. *Vasa*, i. instrumenta.

CAP. XLI.

1. *Frontes*, Chal. postes, i. quod super postes, s. quantum erat superliminare. *Latitudinem*, q. d. idque secundum latitudinem templi.

Latitudo, s. quantum ad spatium vacuum.

Latera, s. à postibus ad finem vsque parietis vtrimque.

Viginti, s. 10. vacui ostij, totidem parietum proximorum, superne vero item 20. sed superliminare 12. capiebat, nam postis quisque vnus cubiti.

3. *Duos cubitos*, s. quisque postis vnus cubiti.

Sex, s. quantum ad vacuum. *Septem*, s. hinc inde à poste ad angulum, ita fiunt 20. nam 14. pleni, & 6. vacui.

4. *Ante faciem*, i. qua parte templum respicit.

5. *Parietem*, s. quantum ad altitudinem. *Domus*, i. templi. *Lateris*, Chald. tabulati, s. erant tabulata circa templū, incipiebant autē, vt videtur, post 6. cubitos ab imo.

6. *Latera autem*, & c. Chald. Tabulara autem, tabularum super tabulatum triginta tria, vndena per ordinem, defixa parieti per circuitum, vt capita trabium requiescerent super illud quod eminebat, nec trabes penetrarent per parietem domus. Quod ego ita intelligo, fuisse deambulatoria affixa templo extrinsecus per tres ordines, quorum quisque 11. habebat tabulata, s. ad Austrum 4. & totidem ad Septentrionem, ad Occidentem vero 3. ad Orientem enim nullum quod esset illic ingressus templi. extrabat vero è pariete tantum vt sufficeret trabibus sustinēdis ex ea parte, nam ex altera columnis. vt puto, nitebantur, quibus tabulata ipsa distinguebantur, alioquin vnum erat continuum in quoquo ordine.

Bis, i. vnum super alterum. *Triginta trium*, s. tot erant latera, seu tabulata, vt supra dixi.

Mm 3

7. Platea,

7. *Platea*, i. via, *Cenaculum*, i. superiora.
Latius, s. muri erant angustiores in parte superiori, ut
 sit in medium, Chal. per medium.

8. *Spatio*, s. inter tres ordines tabulati.

9. *Quinque*, supra dixit quatuor, sed nunc compre-
 hendit etiam partem extantem parietis, quod indicant
 illa verba: *Et erat interior*, &c. q. d. vnus cubitus, s. inte-
 rior erat intra templi parietem.

10. *Gazophylacia*, Chal. exedras. quidam putant fuisse
 Templo affixa. ego puto fuisse prope atrij parietes. *Do-
 mus*, s. erat templum in medio atrij. Atrium vero id cir-
 cumdabant reliqua atria, sc. atrium mundorum, & im-
 mundorum.

Ostium, q. d. erantque duæ portæ, vnde posset ab o-
 rantibus templum videri, s. ad Aquilonem, & Austrum,
 spatij quæq; cubitorum quinque. Quidam putant fuisse
 in ipso templo.

12. *Ad mare*, Chal. ad Occidentem.

13. *Domus*, 70. è regione domus, seu contra domum
 i. templum.

Et quod, pro, id est quod. *Centum*, s. includit nunc mu-
 rorum etiam crassitudinem alioqui supra dixerat 90. e-
 rat enim crassus, seu latus, cubitos quinque, adeoque in
 duobus angulis longitudinis decem.

14. *Centum*, s. latior erat ad Orientem, quam ad Oc-
 cidentem.

15. *Dorsum*, Chal. posteriora eius.

Ethecas, i. gazophylacia, seu exedras Hier. interpre-
 tatur solaria, quæ de cœnaculorum parietibus emi-
 nent, seu mæniana, vulgo parapetti, seu loggie, aut pog-
 giuoli.

16. *Terra autem*, Chal. idque à solo 70 à pavimento.

21. *Limen quadrangulum*, Chald. limina templi qua-
 drata. *Aspectus contra aspectum*, Chald. sicut aspectus
 gloriæ.

23. *In templo*, s. vnum. *Sanctuario*, s. alterum.

24. *Ostiola*, i. valvæ, seu fores. Vide 3. Reg. 6.

25. *Forinsecus*, s. ob cœlaturas.

26. *Secundum latera*, explicatio præcedentis.

C A P. XLII.

1. *Gazophylacium*, i. exedram, seu cubiculum.
 7. *Peribolus*, Chal. paries.

13. *Ponant sancta sanctorum*, i. carnes sacrificiorum ob-
 latorum.

14. *Ibi*, vide supra. Ignoscat mihi lector, si non inter-
 pretor quæ non intelligo reliqua multa, & in hoc capi-
 te, & sequentibus.

C A P. XLIII.

2. *Gloria Dei*, i. quiddam gloriam Dei representans.
Erat ei, Chal. benedictum nomen eius. *Maie-
 state*, Chal. splendore gloriæ.

3. *Venit*, Heb. & 70. veni, Chal. prophetaui. Vide sup.
 cap. 9.

5. *Interior*, s. erat Ezechiel sacerdos.

6. *Qui stabat*, Heb. Chal. & 70. stabat, q. d. & erat qui-
 dam apud me.

7. *Dixit*, s. Deus. *Locus*, s. hic est. *Fornicationibus*, Chal.
 idolis, *Ruinis*, Chal. cadaueribus, s. prope templum se-

pultus, quod non licebat, 70. homicidiis, s. à Regibus
 perpetratis.

11. *Præcepta*, i. rationes ædificij. *Custodiant*, quomodo,
 aut quando, valde obscurum etiam nunc. forte tunc a-
 pertum, declarante Propheta.

12. *Lex*, i. ratio ædificandæ. *Montis*, s. Sion.

Sanctum sanctorum, i. sacrosanctum, q. d. totus mons
 sacrosanctus.

13. *Verissimo* s. sacro. *Cubitus* s. vulgarem.

Sinu, i. medio. *Cubitus*, s. eminentia quædam cubita-
 lis altitudine & latitudine, seu potius depressio in mo-
 dum fossæ, ut postea dicitur, s. in quam ligna iniicieban-
 tur. *Definitio*, &c. Chal. clausura eius super labium, scil.
 circumdabatur velut corona altitudinis palmi.

14. *Sinu*, Chal. fundamento.

15. *Ariel*, i. altare. sic dictum forte, quod more leonis
 deuoraret victimas. *Ariel*, enim quasi Leo Dei. *Vjg. ad
 sursum*, q. d. in altum erecta, vel supra locata.

25. *Facies*, i. offeres.

26. *Implebunt manum eius*, i. consecrabunt illud Im-
 plere manum, vocat Scriptura consecrare, quod sacer-
 dorum, cum consecrabantur, manus implebantur, scil.
 victimis quas offerrent, 70. manus eorum, scil. sacerdo-
 rum.

7. *Facient*, i. offerent, seu sacrificabunt.

C A P. XLIV.

1. *Exterioris*, s. atrij.

2. *Ingressus est*, vide principium cap. præceden-
 tis.

3. *Principi*, id est, ad vsum solius principis, ut cum præ-
 cedentibus iungatur alioqui Heb. & Chal. principium
 est tertii versus, Chald. Principi erit, s. aperta, q. d. soli
 Regi aperietur. Vide cap. 46.

3. *Panem*, i. cibum, s. partem hostiarum. *Porta vestibuli*,
 pro, vestibuli portæ, s. Orientalis.

7. *Panes meos*, Chal. oblationem meam.

Adipem, 70. & adipem. *Dissolutis*, sc. offerendo cum
 tantis peccatis.

8. *Vobismetipsis*, i. in vestram vtilitatem, non in glo-
 riam meam.

10. *Leuita*, i. qui de tribu Leui, s. sacerdotes.

Portauerunt, pro, portabunt, Chal. & 70. suscipient,
 sic inf. q. d. dabunt poenas iniquitatis.

11. *Æditui*, &c. q. d. non fungentur officio sacerdotum,
 ut infra explicat. *In conspectu eorum*, 70. ante populum.

Eis, i. pro eis, s. pro populo.

14. *Ministerio*, s. Leuitarum, & non sacerdotum.

15. *Errarent*, s. per idololatriam.

16. *Mensam*, s. panum propositionis.

18. *Vitta*, Chal. Tiaræ, 70. Cidares. *In sudore*, i. dum la-
 borant, adeoque sudant, 70. violenter, q. d. astrictæ, sed
 laxæ. Chal. ad lumbos, sed ad cor, q. d. circa pectus.

19. *Gazophylacio*, 70. exedris. *Sanctificabunt*, i. tangent,
 Chal. commiscebuntur cum populo.

20. *Non radent*, id prohibitum tunc, quia in vsu apud
 sacerdotes idolorum. Vide Bar. 6. alioquin licitum. vide
 Num. 6. Ezech. 5. Act. 21. & Amb. epist. 36.

23. *Pollutum*, Chal. profanum.

24. *Sancti*.

24. *Sanctificabunt*, i. sancte obseruabunt, & obseruari curabunt.

25. *Alterum*, abundat loquitur enim de virgine.

26. *Septem*, s. alij à prioribus.

29. *Delicto*, 70. ignorantia.

30. *Primitiua*, & c. i. primogenita. *Reponat*, sc. Deus, vel sacerdos per preces, & sacrificia. *Domus tua*, i. familia.

31. *Morticinium*, i. sua sponte mortuum.

Captum, Chal. laceratum.

CAP. XLV.

1. *Solito*, Chal. & Hier. in possessionem. Hebr. & 70 in hæreditatem. *Sanctificatum*, i. Deo dicatum. *Millia*, s. calamorum, seu cubitorum.

2. *Quingentos* & c. i. in omnem partem cubiti quingenti. *Suburbana*, Chal. & 70 spatium.

3. *A mensura*, i. sine huius mensurati spatij.

4. *Sanctuarium*, i. templum, s. edificandum.

5. *Gazophylata*, i. cellas, seu cubacula.

6. *Domus*, i. tribui, s. habitaturæ Hierosolymis.

8. *De terra*, Chal. hæc terra.

9. *Sufficiat*, s. quod fecistis hætenus, q. d. cessate post hæc à similibus, vel sufficiat dicta portio, q. d. estote ea contenti.

10. *Ephi*, aridorum est mensura. *Batus*, liquidorum: per has autem mensuras reliquæ intelligendæ.

11. *Iuxta mensuram*, & c. q. d. exigentur ad rationem Cori, qui Heb. chomer.

12. *Viginti oboles*: hinc colligunt quidam siclum communem (de hoc enim hic agi) & sanctuarij eundem fuisse: nam de illo idem dicitur Exod. 30.

Viginti sicli, & c. q. d. sicli sexaginta.

Mnam, s. profanam: nam sacra maior erat.

13. *Tolletis*, s. in templi dedicatione.

15. *Ducentorum*, q. d. ex ducentis vnum. *His qua nutrit*, Chal. pinguibus.

16. *Principi*, s. Regi danda à populo: ille autem curare debebat, vt Deo offerrentur vel Pontificem intelligit nomine Principis.

17. *Et super*, & c. Chald. ad Principem pertinebit dare holocausta, & c. *Vniuersis*, pro, vniuersis denique.

Faciet, i. curabit offerri: nisi forte Principem intelligat sacerdotum.

18. *Vna*, i. prima. *Expiabis*, s. o. Pontifex.

22. *Faciet*, i. offeret.

24. *Sacrificium*, s. cibarium, Chal. in munus, Heb. dicitur Minchah. *Per vitulum*, i. ad vnumquemq; vitulum, Chal. in bouem.

25. *Solemnitate*, s. tabernaculorum.

CAP. XLVI.

1. *Interioris*, s. sacerdotum.

2. *Deforis*, Chal. exterioris.

5. *Quod dederit*, & c. i. iuxta facultatem suam.

11. *Nundinis*, Chal. festiuitatibus.

12. *Fecerit*, forte loquitur de profestis diebus.

14. *Catamane*, i. singulis diebus mane. Heb. Chald. & 70. mane mane.

17. *Remissionis*, Chal. iubilæi.

20. *Sacrificium*, s. cibarium, Heb. Minchah.

Efferant in atrium exterius, s. populi.

Et sanctificetur, & c. Chal. ne commisceantur cum populo.

24. *Populi*, i. pro populo oblatas, nam supra de victimis oblatas pro sacerdotibus.

CAP. XLVII.

1. *Conuertit*, i. fecit reuerti.

Domus, i. templi. *Aqua*, significatur doctrinæ copia, & gratiarum.

2. *Porta*, s. atrij sacerdotum.

Dextro, s. templi.

8. *Tumulos*, & c. Chald. tractum Orientalem, 70. Galilæam Orientalem. *Mare*, s. mortuum. *Sanabuntur*, i. fient ex amaris dulces, 70. sanabunt.

10. *Siccatio*, s. ad solem extensarum.

11. *Littoribus*, Chal. piscinis. *In salinas*, & c. significatur reproborum damnatio.

13. *Funiculum*, i. partem.

16. *Domus Tichon*, Heb. chaser Tichon, 70. atria Tichon.

17. *Mari*, s. magno.

18. *Orientale*, s. mortuum.

22. *Aduenis*, 70. profelytis.

CAP. XLVIII.

1. *Mare*, Chal. in Occidentem, 70. vsq; ad mare. *Vna*, s. portio.

3. *Et super*, Chal. & iuxta.

8. *Primitia*, s. pars terræ Deo offerenda. *Separabitis*, s. in Dei honorem, seu cultum. *Millibus*, s. cubitorum, vel calamorum.

12. *Primitiuis*, i. oblatione Deo facta. *Sanctum sanctorum*, i. sacrosanctum, s. Deo dicata.

35. *Ciuitatis*, scil. Ecclesiæ. Præterii Lector (vt vides) multa, vel quod non intelligerem, vel quod non putarem operæ pretium ea declarare, quæ nullum essent vsum habitura. Plane sunt hæc ob summam obscuritatem ita deserta ab omnibus, vt vix quisquam hinc aliquid citer, nisi forte quædam non admodum intellectu difficilia, eaque sensu potius mystico quam litterali. Quod si cui tantum est ingenii, vt se putet posse penetrare, legat sane quæ Doctores aliqui in hæc scripserunt. Addat, si placet, de suo quæ videbuntur. Credo vbi omnes vires intenderit, solam referet mentis defatigationem. Ego de me illud possum dicere, quod de se Ezechiel. c. 47. Torrentem non potui pertransire, quoniam intumuerant aquæ profundi torrentis, qui non potest transuadari.

DANIEL.

Vbi Græca editio, Theodotionis est secundum Hier. non 70. Itaq; nos pro 70. apponemus Græc.

CAP. I.

1. **I** *Oachim*, sc. filij Iosæ, & patris Ioa-
chin, seu Iechoniæ.
3. *Præposito*, &c. vulgo dicitur Ma-
gister domus. Hispanice, Maior,
domus. *Tyrannorum*, i. Principum.
4. *Macula*, i. corporis vitium. *Eru-
ditos*, &c. sc. erant ad Regem introducendi vbi fuissent e-
ruditi, &c.
Possent stare, i. idonei essent ad assistendum, seu mini-
strandum.
5. *Annonam*, i. cibum, seu victum.
6. *Inter eos*, indicat non fuisse de semine regio; vel q. d.
erant in eorum numero etiam hi, tanquam si ex regio se-
mine.
9. *Gratiam*, &c. i. vt esset graciosus & charus.
10. *Condemnabitur*, &c. i. eritis mihi causa perniciæ.
11. *Malasar*, s. qui præpositi responsum retulerat.
12. *Tenta nos*, i. fac periculum. *Legumina*, Græc. semina
terræ.
13. *Videris*, s. vultus nostros se habere. *Facies*, pro fac.
16. *Tollebat*, s. sibi.
17. *Disciplinam*, Græc. prudentiam.
Libro, Græc. litteratura.
19. *Steterunt*, i. ministrarunt.
20. *Intellectus*, Græc. scientiæ. *Decuplum*, i. valde mul-
tum. *Ariolos*, Græc. incantatores.
21. *Fuit*, s. in palatio, vel pro, vixit.

CAP. II.

1. **S** *Secundo*. Hinc apparet non esse istum Nabucdono-
sor de quo supra, sed alium. Quidam dicunt secun-
do non regni, sed Monarchiæ. *Fugit*, i. excidet memoria.
2. *Arioli*, Græc. incantatores. Hieron. Arioli dicuntur
qui verbis agunt. Malefici qui rebus, vt victimis. *Magi*,
qui philosophantur. *Chaldei*, Hier. puto significati Ge-
nethliacos, qui vulgo Mathematici vocantur.
4. *Syriace*, sc. lingua Chaldaica. *Rex*, hætenus Daniel
Hebraice scripsit: hinc ad ca. 8. vsque, Chaldaice.
5. *Coniecturam*, i. interpretationem, vt postea vertit
eandem vocem Chaldaicam, & supra etiam. *Publicabun-
tur*, i. confiscabuntur, vt vulgo dicitur, Græc. diripentur
Chal. redigentur in sterquilinum, q. d. diruentur.
8. *Tempus redimitis*, i. commoditate temporis vtimini
s. moras trahitis ad euadendum. *Sermo*, i. res ipsa.
9. *Vna est de vobis sententia quod*, &c. q. d. certum est
quod, &c. Græc. scio quod, &c. *Interpretationem*, Græc. ver-
bum, q. d. quod istam excusationem si fixeritis ad me de-
cipiendum, &c. *Loquamini mihi*, i. ne verbis detineatis
10. *Sermonem*, &c. i. præceptum facere, vel potius quod
proponis explicare. id enim magis indicant Chald. &
Græca. *Verbum*, i. rem.

11. *Sermo*, i. res. *Grauis*, i. difficilis. *Conuersatio*, Græc. ha-
bitatio. (bitatio.
12. *Perirent*, i. interficerentur.
18. *Sacramento*, i. arcano, Græc. mysterio.
19. *Mysterium*, supra eandem vocem vertit, sacramen-
tum.
21. *Et scientiam*, iunge cum præcedentibus.
Disciplinam, Græc. intellectum, seu intelligentiam.
23. *Fortitudinem*, i. vires, s. ad rem tantam. *Sermonem*, i.
rem, seu negotium.
25. *Trasmigrationis*, Græc. captiuitatis.
26. *Putasne*, pro, nunquid.
28. *Capitis*, s. in capite est imaginatio.
29. *Post hæc*, s. tempora.
30. *In sapientia*, i. per sapientiam.
31. *Contra*, i. ante. *Intuitus*, i. aspectus, seu species.
34. *Manibus*, i. opera humana. Significatur vero Chri-
stus de Virgine conceptus, qui Mundi errores, & pecca-
ta destruxit, in quo velut statuae aurum, imperium Ba-
bylonicum, argentum Persicum, æs Macedonicum seu
Græcum, ferrum Romanum, quod ad extremum valde
debile, & velut testaceum.
35. *Rapta sunt*, pro rapi solent, dum ventilatur messis.
Impleuit, s. doctrina sua, & potentia Christus.
37. *Dedit*, scilicet dat Deus regna, & potentiam etiam
malis.
38. *Omnia*, i. plurima.
42. *Diuisum*, s. differens viribus, vt statim explicat:
Contritum, i. fragile, seu facile contritum.
43. *Ex luto*, pro luteæ *Humano semine*, i. generatione, s.
succedent alii aliis. *Non adhærebunt*, s. amicitia, vel q. d.
dissimiles erunt inter se viribus: posteriores enim debi-
liores multo.
44. *Suscitabit*, i. excitabit. *Regnum*, s. Christi.
Consumet, s. non homines, sed vitia.
45. *Fidelis*, i. vera certa.
46. *Adorauit*, sc. vt Dei veri seruū, eiq; carum, sic nos
sanctos etiam adoramus, s. propter Deum.
48. *In sublime extulit*, Græc. magnificauit.
49. *Foribus*, Græc. atrio. q. d. in palatio.

CAP. III.

2. **E** *Rexerat*, s. vt in ea ipse adoraretur, secundum Hier.
vide inf
7. *Omnes*, s. qui aderant.
9. *In æternum*, i. diutissime.
14. *Et statuam*. Hinc apparet, se etiam voluisse adorari
in statua. Vide tamen infra.
16. *Respondere*, s. verbis, q. opere ipso respondebimus,
sc. constantia fidei nostræ, vel Deus pro nobis respon-
debit.
18. *Deos tuos*. Hic potius indicatur statuam fuisse i-
doli Belis. Vide Hier. Habac. 1. quia ira videretur sentire.
Vbi tamen etiam dicit fuisse ipsius Nabucdonosor vo-
lentis

lentis adorari, sc. solet diuerfas referre sententias in suis commentariis.

21. *Braccis*, Græc. Sarabilis, vox est Chaldaea, significans, secundum Hier. & crura & brachias. Hispanice Saraguellas. *Tiaris*, Pilei genus est, quo Persæ & Chaldaei vtuntur, secundum Hier.

27. *Vera*, i. perfecta.

28. *Vera*, i. iusta. *Iuxta omnia*, i. in omnibus.

Veritate & iudicio, i. iusto iudicio.

29. *Peccauimus*. Loquitur in persona populi secundum Hier.

32. *Vltra omnem terram*, i. omnium regum terræ, vel in omni terra.

33. *Confusio*, sc. pudet illos nostri. *Opprobrium*, sc. exprobrantur eis nostra peccata. *Colebant*, pro, colunt.

34. *Tradas*, scil. gentibus, vel calamitati. *In perpetuum*, Græc. in finem, quod Hebr. phrasi idem significat. *Testamentum*, i. pactum.

37. *Humiles*, i. abiecti.

38. *Primitiarum*, sc. offerendarum.

44. *Ostendunt*, &c. i. affligunt seruos tuos. *In omnipotentia*, i. per omnipotentiam.

46. *Naphtha*, genus est fomitis, ignis secundum Hier. sed cuiusmodi sit non explicat. Alij bituminis genus aiunt, quod flamma mire corripit.

Malleolis, i. sarmentis.

50. *Roris*, pro, roscidum.

52. *Gloria*, i. gloriosum.

88. *Inferno*, i. sepulchro, sc. à morte.

90. *Religiosi*, i. Dei cultores.

91. *Filio Dei*, i. Angelo.

94. *Sarababala*, i. brachæ.

95. *Verbum*, i. præceptum. *Immutauerunt*, sc. aliter facientes quam volebat. *Omnem*, i. vllum.

96. *Vastetur*, Græc. diripiatur.

97. *Promouit*, sc. restituit in pristinam dignitatem.

98. *Nabucdonosor*, &c. pertinent hæc ad caput sequens.

Multiplacetur, i. augeatur.

99. *Signa*, sc. digna quæ prædicentur.

100. *Fortia*, i. ex maxima virtute profecta. *In generatione*, &c. i. perpetua.

C A P. IV.

Quietum, Græc. abundans, sc. prospere agens.

Palatio, Græc. throno.

Solutionem, i. interpretationem.

5. *Collega*, i. particeps imperii, Chal. tandem, Græc. nihil est eius loco, Hieron. tamen ait, Aquilam, Symm. & Theodor. collegam vertille. *Deorum sanctorum*, Gr. Dei sanctum. sic & infra. *Secundum nomē*, &c. dicebatur enim Baltasar, seu Beltsasar, vt est Chal. à Bal, seu Bel deo Babyloniorum, & Sidoniorum, qui in Scriptura dicitur Baal.

6. *Princeps*, sc. Rex cum præposuerat in cantatoribus.

Impossibile, sc. explicare.

7. *Visio*, sc. talis erat.

8. *Aspectus*, i. videbatur protendi, Græc. latitudo.

9. *Nimius*, i. copiosus. *Vniuersorum*, sc. animantium. vide inf. *Bestia*, i. feræ.

Caro, i. homo.

10. *Vigil*, i. Angelus, sc. vigilant semper Angeli. *Et sanctus*, explicatio præcedentis.

12. *Germen*, i. stirpem. *Foris*, i. in agro, sc. versetur.

Rora, &c. q. d. sub dio agat. *Pars*, i. victus, inf. vertit. pabulum.

13. *Cor fera*, &c. q. d. fiat amens. *Tempora*, i. anni.

14. *Decretum*, sc. Deo iubente. *Sanctorum* sc. Angelorum. *Et petitio*, q. d. sancti id petierunt à Deo, vt fieret, Græc. interrogatio. Vide hinc an i. Pet. 3. interrogatio possit intelligi petitio.

Excelsus, i. Deus.

16. *Somnium hu*, q. d. tale quid accidat his.

19. *Vsq̃ ad cælum*, i. altissime. *Vniuersa*, Hyperbole.

20. *Pabulum*, Chal. & Græc. pars.

21. *Super*, i. contra.

22. *Ferisque*, pro, feris, Græc. agrestib. sic inf. Not quod ex amentia putabat se feram, eoque cum feris habitabat. *Fœnum*, i. herbas.

23. *Cœlestem*, i. Dei in cœlo habitantis.

24. *Peccata*, i. punitionem peccatorum. *Eleemosynis*, Chal. iustitia, sc. sumitur pro eleemosyna, vt Matt. 6.

Ignoscet, &c. q. d. mitius tecum aget, Chald. prolongabitur pax tua, i. prosperitas.

26. *Duodecim*, sc. à somnio. forte ob eleemosynas tamdiu dilata punitio.

27. *Respondit*, pro, locutus est. *Gloria decoris mei*, Græc. honorem gloriæ meæ.

28. *Ruit*, i. delapsa est, Græc. facta est.

30. *Capilli*, pro, pili. *Aquilarum*, Græc. leonum. Hyperbole est, q. d. totus repletus est oblongo pilo.

31. *Dierum*, sc. à Deo præscriptorum.

Sensus, i. mens.

32. *In nihilum*, Græc. quasi nihil. *Virtutibus*, Græc. virtute, i. exercitu, sc. Angelis, seu stellis. *Resistat*, &c. Chal. percutiat manum eius. *Quare fecisti?* q. d. nemo potest impedire.

33. *Pervenit*, i. redij.

Figura, Græc. forma, sc. erat antea deformis.

Magnificencia, i. maiestas.

24. *Vera*, i. perfecta iudicia, i. iustæ.

C A P. V.

Baltassar, Chald. Baltasar. Quidam putant nepotem Nabucdonosoris ex filio Euilmerodac. at alibi filius dicitur. vide inf. & Bar. i. Iosephus (vt refert Hiero.) Pronepotē dicit fuisse ipsius Euilmerodacis. quod magis crediderim, putarimque habuisse Nabucdonosorem filium etiam alium, qui dicebatur Balthasar, de quo Baruch i. vel forte ipse Euilmerodac, Balthasar etiam vocabatur *Grande conuiuium*, Chal. panem multum. *Mille*, Græc. Chiliarchis, sc. præfectis millium, i. plurimorum. *Bibebat*, sc. a Rege inuitatus ad potum.

2. *Pater*, i. auus, seu potius abauus. vide sup.

5. *Contra*, id est, è regione. *Candelabrum*, Græc. lampadem.

6. *Collidebantur*, sc. præ tremore.

7. *Tertius*, scil. vnus è tribus qui præcipui in regno, & Tristatæ dicebantur, secundum Hier.

N n

8. *Legere*,

8. *Legere*, apparet fuisse scriptam peregrinis litteris, certe Chaldaeis ipsis ignotis.

10. *Regina*, i. mater, vel auia.

11. *Deorum sanctorum*, Græc. Dei sancti.

12. *Ligatorum*, i. explicatu difficilium.

21. *Cum bestiis*, i. bestiale, seu tale ut cum feris libenter versaretur. *Fœnum*, i. herbas.

23. *Flatum*, i. spiritum vitalem.

26. *Compleuit*, i. finem ei imposuit.

27. *Minus*, f. probitatis, quam par est.

28. *Diuisum*, f. à te, i. separatum, seu ablatum.

30. *Interfectus*, f. à suis, ut quidam dicunt.

31. *Darius*, non fit mentio Cyri, quia Darius eius erat auunculus, cuius ob id ratio habita.

C A P. VI.

4. **L** *Atere*, i. parte, q. d. in re aliqua ad regni gubernationem pertinente. *Suspicionem*, i. rem, ob quam de ipso posset oriri mala suspicio, q. d. culpam.

Omnis, i. vlla.

6. *Surripuerunt*, pro, suggererunt, Græc. astiterunt.

7. *Lacum*, i. foueam.

10. *Contra*, i. versus.

12. *Verus est sermo*, i. sic est.

13. *Sua*, q. d. ut solebat antea.

14. *Posuit cor*, Græc. contendit.

15. *Regem*, i. Regis voluntatem.

20. *Putasne*, i. nunquid.

23. *Credidit*, i. confusus fuit, seu fuit fidelis.

24. *Donec*, pro priusquam.

28. *Perseuerauit*, f. in dignitate, Græc. prosperatus est.

Vsq̃ue ad regnum, i. quamdiu regnarunt, Gr. in Regno.

C A P. VII.

2. **M** *Ari*, per mare mundus intelligitur, per ventos Angeli præsides bestiarum, i. regnorū *Quatuor*, f. Babylonici, Persici, Græci, Romani, pugna vero erat contra Angelos malos, vel inter se illi similis, de qua inf. cap. 10.

4. *Leana*, f. ob fortitudinem & libidinem. *Alas*, f. velocitatem in victoriis. *Euulsa*, & c. q. d. superata, sublatumque ei imperium. *Quasi homo*, f. debilis. *Cer hominis*, f. suam agnoscentis infirmitatem, cum antea more feræ ageret, & sæuieret.

5. *In parte*, i. seorsum Chald. ad latus vnum, Græc. in partem vnam, f. ad suam ditionem Persa Babyloniam adiunxit. vel significatur vnamquamque bestiam fuisse suo loco ab aliis separatam in ea visione, vel Persas & Medos non laxisse Iudæos, ut cæteræ bestiæ.

Tres ordines, f. denticum, nempe erant simul coniuncta Regna Babylonis, Persiæ & Mediæ. *Comede*, & c. perde plurimos homines.

6. *Pardus*, i. Alexander, qui variis vitiis & victorijs.

Alus, f. velocissimus in victoriis. *Capita*, f. successores Philippus, Antigonus, Ptolemæus, Seleucus, vel duces, quorum opera utebatur.

7. *Quarta*, f. Romanum Imperium. *Cornua decem*, i. plurima Regna, in quæ diuisum.

8. *Paruulum*, f. in principio Turca, vel Antichristus.

Tria f. Æthiopiæ, Ægypti, & Africæ, *Oculi*, i. sagacitas. *Ingentia*, i. superba.

9. *Antiquus*, i. æternus, f. pater. *Candidum*, f. puritate vel luce. *Ignis*, f. ob vim & lucem. *Rota*, f. solii.

10. *Millia*, & c. q. d. innumeri. *Iudicium*, pro, iudex, sc. Christus. *Libri*, f. conscientiarum, seu cordium, vbi (Deus bone) quam multa scripta in quibusdam bona, in aliis mala.

11. *Aspiciebam*, f. quo tandem res euaderet. *Bestia*, sc. quarta, seu Antichristus.

12. *Aliarum*, f. trium. *Vita*, f. quantum essent illa imperia duratura. *Tempus*, & *tempus*, i. suum cuiusque tempus.

13. *Obtulerunt eum*, i. multis comitantibus, est præsentatus.

17. *Consurgent*, i. excitabuntur. primum quidem iam erat excitatum.

18. *Suscipient*, f. tandem. *Regnum*, f. Christi. *Sancti*, f. electi.

29. *Et de cornu*, pro, nempe de cornu. *Grandia*, f. blasphemias. vide Apoc. 13.

24. *Alius*, f. Antichristus.

25. *Tempora*, f. festa Christianorum, & ritus sacros.

Leges, f. Christi. *Tradentur*, f. sancti cruciandi.

Tempus, i. annum. *Tempora*, i. duos annos. *Temporis*, i. anni, vide Apoc. 12. & 13. vbi dies 1260. qui 42. menses efficiunt, f. tres annos & dimidium, sc. tamdiu permit-tenda Antichristo potestas.

26. *Iudicium*, i. iudex, f. Christus. *Potentia*, f. Antichristi. *Vsq̃ue in finem*, i. in perpetuum.

27. *Altissimi*, i. Dei, f. Christi.

28. *Verbi*, f. Angeli. *Verbum*, i. rem totam, seu Angeli sermones.

C A P. VIII.

Hactenus Chaldaice. Reliqua Heb. à Daniele scripta.

1. **P** *Principio*, f. primo anno Regni.

2. *Susis*, metropolis est regionis. Quidam tamen pro castro vertunt regiam, vel metropolim *Ælam*, inde Elamitæ, dicta etiam Elemais, & Susiana.

Regione, Heb. prouincia. *Vlai*, nomen portæ, forte ab Eulæo fluuiio præterlabente.

3. *Paludem*, supra vertit portam. Alij fluuium vertunt, seu ritum *Aries*, f. Darius vltimus Persarum rex. Quidam tamen putant Darium primum, Cyri auunculum. *Excelsus*, f. Regnum Persicum Medico.

4. *Arietem*, f. illam, vel, si ille est Darius Medus, iste intelligitur alter, f. vltimus Persarum Rex. *Magnificatus est*, i. magnus euasit.

5. *Intelligebam*, i. considerabam. *Hircus*, f. Alexander Macedo. *Caprarum*, f. filius. Non tangebatur, & c. q. d. idq̃ velocissime. *Cornu*, i. robur.

8. *Cornua*, i. Regna Asiæ, cui imperauit Antigonus, Macedonia, cui Philippus, qui & Arideus; Syriæ, cui Seleucus; Ægypti, cui Ptolemæus. *Ventos*, i. plagas.

9. *Cornu*, f. Antiochus Epiphanes, qui fuerat Romæ obses. *Fortitudinem*, Græc. occidentem Hebr. gloriam, seu decus, f. Iudæam Deum colentem.

10. *Fortitudinem cœli*, q. d. vehementer, Heb. & Græc. exercitum cœli, i. Dei populum, ut quidam interpretantur. *Biect*, i. deiecit, f. aliquos. *Fortitudine*, f. proxime dicta. *Stellæ*, i. sanctis viris, seu Dei cultoribus.

11. *Prin-*

11. *Principem*, scil. Deum, in cuius templo posuit Iouis statuam. *Magnificatum est*, i se extulit. *Luge*, scil. quotidie sacrificabatur, mane & vespere.

12. *Peccata*, s. populi. *Veritas*, Græc iustitia. Forte iusti intelliguntur, quos est persecutus.

Prosperabitur, i. succedet ei quod vult. *Faciet*, sc. mala, ut optat.

13. *Sanctis*, i. Angelis. *Alteri nescio cui*, Heb Palmoni, i. certo cuidam, Græc. Phelmuni, Hispani dicunt Fulano, s. cum de aliquo loquuntur, cuius nomen tacent.

Visio, i. quod per visionem istam significatur.

Sacrificium, s. auferendum. *Peccatum*, i. scelus tantum, s. durabit? *Facta est*, pro, facienda est. *Fortitudo*, Græc exercitus, s. Dei populus.

14. *Vesperam & mane*, i. dici naturalis spatium.

Dies 2300 s. annos 6. menses 4. dies 20. *Mundabitur*, s. per Iudam Machabæum. *Sanctuarium*, i. templum.

16. *Vlai*, vide supra.

17. *Tempore finis*, i. finito tempore præscripto, Græc. temporis fine.

18. *In gradum eo*, Græc. super pedes.

19. *Novissimo*, i. fine. *Maledictionis*, i. calamitatis, Græc. iræ, s. Dei punitionis.

21. *Rex primus*, i. Regni potentia insignis.

22. *In fortitudine eius*, i. pares ei fortitudine.

23. *Rex*, s. Antichristus. *Propositiones*, Hebr ænigmata, Græc problemata, q. d. acutus & astutus, seque venditans, ut Prophetam.

24. *Suis, sed*, s. Deo permittente. *Faciet*, s. mala.

25. *Dirigetur*, i. succedet ei. *Magnificabitur*, i. superbia efferetur. *Principem*, s. Deum. *Sine manu*, s. hominum, sed Dei.

26. *Vespere & mane*, i. in qua dicebatur de vespere & mane vide supra. *Signa*, i. tege seu occulta, q. dicat, res est arcana.

27. *Langui*, i. animo defeci. *Interpretaretur*, s. quæ in visione non intelligebam, Græc. intelligeret.

CAP. IX.

1. **A**ssueri qui & Astyages.

2. *Vno*, i. primo. *Libris*, s. sacris, ut Ier 29 & 25.

3. *Faciem*, versus Ierusalem, ut solebat.

4. *Confessus*, s. peccata mea, & populi. *Custodientibus*, s. hæc pacti conditio.

7. *Tibi*, s. tribuenda, vel conuenit. *Est*, s. apparet.

9. *Quia recessimus*, iungendum cum, nobis confusio.

11. *Stillauit*, Græc. venit. *Detestatio*, i. execratio.

Moyse, s. Deut. 27.

12. *Statuit*, i. confirmavit implendo, s. Deus.

Iudicauerunt, i. gubernarunt ius dicendo. *Nunquam*, Hyperbole.

13. *Reuerteremur*, i. recederemus, seu conuerteremur, q. d. agendo poenitentiam. *Veritatem*, s. verborum, quib. minabaris.

14. *Vigilauit*, s. videtur Deus dormire cum non punit. *Malitiam*, i. afflictionem, s. inferendam.

15. *Secundum diem hanc*, i. sicut apparet hodie.

16. *In omnem*, &c. Græc. in omni misericordia tua.

18. *Prosternimus*, i. proni fundimus.

19. *Attende*, s. orationi meæ,

Fac, s. quod oro. *Inuocatum*, s. dicitur ciuitas, & populus Domini.

21. *A principio*, i. in præcedente visione.

22. *Egressus*, s. a facie Domini.

Docerem, s. quod aptus.

23. *Sermo*, i. Dei præceptum, s. ut ad te venirem.

Desideriorum, s. bonorum, vel q. d. Deo carus res desiderii vocat Scriptura, quæ amantur, & sunt in pretio.

Visionem, i. quod te videre facio.

24. *Abbreniata*, i. definitæ. *Prauaricatio*, s. mundi, ut statim explicat. *Iustitia*, s. per Christum, qui est etiam iustitia secundum Paulum. *Prophetia*, q. d. impleantur omnes visiones & prophetiæ de Christo.

Vngatur, s. Spiritu sancto, factus homo.

25. *Exitu*, s. à quarto Sedeciæ anno, qui fuit 12. Nabusodonosor, qui postea imperauit 34. (anni enim eius imperii omnes 45.) Euilmerodac autem 23. Balsasar 3. Darius Medus 2. Cyrus 4. Templi instauratio & duratio 466. vnde si auferas 42. s. à Christi morte vsque ad destructionem templi, fiunt 490. s. septuaginta hebdomadæ annorum. nam 70. septies 490. *Ad Christum*, qui in vltima occisus est. *Platea & muri*, s. Ierusalem.

Angustia, s. reædificata est ab Adriano, sed non fuit ea prosperitas Iudæorum, quæ olim.

26. *Sexaginta duas*, scil. & septem, nempe post 69 nam hebdomada 70. passus. *Populus*, qui eum negaturus est, torum id additum ab Interprete explanationis causa.

Populus, s. Romanus. *Duce*, s. Tito. *Statuta*, s. à Dei iustitia.

27. *Pactum*, s. testamentum nouum, seu legem Evangelicam. *Multis*, s. hominibus, vel per multa signa, & opera. *Vna*, s. vltima. *Hostia*, &c. s. sacrificia legis veteris, quæ Christo passo abrogata. *Sacrificium*, s. cibariū, quod Heb. Minchah. *Abominatio*, &c. s. Romanus exercitus, qui templum profanauit. *Vsque ad consummationem*, i. perfectionem, q. d. erit maxima.

Et finem, q. d. erit perpetua, seu diuturna.

CAP. X.

1. **E**t verbum, &c. q. d. res quædam plena veritate, & Dei virtute. quamquam Heb. pro fortitudine militia, seu exercitus, significatur ergo, visionem esse de bel-
lis. vide c. 11.

2. *Illis*, scil. tertio Cyri anno. *Lugebam*, scil. ob populi peccata.

3. *Desiderabilem*, Græc. desideriorum, i. pretiosos, seu delicatos cibos.

4. *Primi*, s. qui dicitur Nisan, responderetque Martio vel Aprili.

5. *Vir*, i. Angelus viri specie. *Auro*, i. zona aurea.

Obrixi, Heb. & Græc. Ophaz.

6. *Chrysolithus*, Hebr. & Græc. *Tharsis*, s. cæruleus seu cælestis significatur immortalitas, sicut auro charitas, *Fulguris*, significatur gloria *Lampas*, significatur claritas, intellectus. *Aeris*, significatur fortitudo.

Multitudinis, significatur copia scientiæ, seu docendi vis.

7. *Terror*, scil. ex præsentia Angeli, forte vocem audiuerat.

8. *Grandem*, i. excellentem. *Emarui*, i. defeci, vt statim explicatur.

10. *Articulos*, Heb. palmas, s. genibus nitebatur, & manibus, vt surgeret.

11. *Desideriorum*, i. Deo carus, vide sup. *In gradu tuo*, id est, rectus, vt antea, Græc. statu tuo. *Ad te*, i. vt tecum loquar.

12. *Intelligendum*, s. Dei voluntatem de statu populi Iudaici. *Vt te affligeres*, pro, te affligendo, s. per abstinentiam. *Sermones*, i. orationem, s. exauditam.

13. *Princeps*, i. Angelus præfectus. *Resistit*, s. agens apud Deum oratione, ne Iudæi omnes discederent, è Babylone ne Gentiles illi defereretur ab iis, qui ad Dei fidem eos possent conuertere. Ita fere Doctores. Mihi plane mirabilis videtur, & intellectu difficillima ista Angelorum inter se pugna. *Remansi*, s. tamdiu impeditus, Græc. reliqui illum. *Regem*, Græc. Principem, i. Præfectum s. Angelum.

14. *Visio*, i. visione significatum. *In dies*, s. plurimos implenda est.

16. *Similitudo*, &c. i. quidam homini similis. *Contra*, i. coram, seu è regione.

17. *Intercluditur*, Græc. non est relictus in me.

18. *Quasi visio hominu*, i. qui videbatur esse homo, s. Angelus hominis specie.

19. *Pax tibi*, i. esto bono animo.

20. *Nunquid*, pro, iam seu nunquid non. Apparet enim ei explicasse quod habebat in mandatis, sed scriptum non est: alioqui quæ est visio, de qua in principio capituli? aut quid noui attulit iste Angelus, si nihil præterea dixit? quanquam responderi potest explicasse in sequenti capite: est enim eadem visio secundum quosdam, quod mihi probatur, etsi Hier. negat.

Præliet. Quis hoc intelligat? *Cum ego*, &c. & id qui intelligit, explicet. Quidam putant significari vbi pugnaverit contra Angelum Præfectum Persis, restare vbi pugnam contra Græcorum Præfectum, ad quos tandem transferendum erat imperium. at quam pugnam? mirum si potest ab homine intelligi quidquid est in Scriptura.

21. *Annunciabo*, s. priusquam à te discedam.

Scriptura veritatis, i. Dei prouidentia, q. d. in Dei libro, qui ipse est. *Nemo est*, s. à Deo mihi assignatus.

C A P. XI.

E Go, verba Angeli. Id enim magis probo.

Confortaretur, s. Darius, q. d. iuui etiam ego illum vt qui Iudæis faueret plusquam Babylonij Reges.

2. *Stabunt*, s. post Cyrum. *Quartus*, s. Xerxes, qui bellum Græcis intulit innumerabili exercitu.

3. *Surget*, s. multo post. *Rex*, s. Alexander Magnus.

4. *Cum*, pro, postquam. *Ventos*, i. partes seu plagas.

Hu, s. quatuor. Nam præter Philippum eius fratrem, Seleucum, Antigonom, & Ptolemæum, partem eius imperii tenuerunt Lyfimachus, & alii quidam.

5. *Austri*, i. Ægypti, s. Ptolemæus Philadelphus.

Eius, s. Alexandri. *Praualebit*, s. Antiochus Theos.

Super eum, s. Ptolemæum.

6. *Annorum*, s. aliquorum. *Filiæ*, s. Berenice, quæ data in uxorem Antiocho. *Semen*, i. filia occisa enim à prio-

ri uxore Antiochi Loadice, quæ in gratiam cum viro redierat. *Tradetur*, s. morti.

Temporibus, s. illis.

7. *Plantatio*, s. frater eius Ptolemæus Euergetes.

Eis, pro, ea.

Regem, s. Seleucum Callinicum filium Antiochi.

9. *Regnum*, s. Seleuci.

10. *Fili*, s. Antiochus Magnus & Seleucus Ceraunus. *Eius*, s. Seleuci Callinici.

Prouocabuntur, i. irritabuntur. *Veniet*, s. Antiochus Magnus. *Reuertetur*, s. ad Regnum Syriæ occupatum à Rege Ægypti. *Eius*, s. Ptolemæi Philopatoris filij Euergetis.

11. *Multitudo*, i. Antiochi exercitus.

12. *Non praualebit*, fugit enim Antiochus, & iterum fortiter pugnavit.

13. *In fine*, &c. i. post aliquot annos.

14. *Fili prauaricatorum*, i. prauaricatores. sic filii hominum, i. homines, Græc. filii pestilentium.

Extollen ur, s. contra Dei voluntatem. *Vissonem*, scil. Isaïæ, cap. 19. *Corruent*, s. vbi in Ægypto habitassent, & templum construxissent, tandem destructi sunt vrbe vastata.

15. *Brachia*, i. vires, seu duces. *Austri*, s. Regis Ægypti Ptolemæi Epiphanis filij Philopatoris.

16. *Faciet* s. Antiochus. *In lyra*, s. Iudæa.

17. *Eius*, s. Ptolemæi. *Recta*, i. fœdus æquis conditionibus. *Filiam*, s. Cleopatram Antiochi filiam.

Fœminarum, i. pulcherrimarum. *Illud*, s. Regnum Ægypti Compl. Illum s. Ptolemæum. *Stabit*, s. tale consilium, i. non succedet ei dolus.

18. *Principem*, Græc. Principes, s. quos ditione priuabit. *Opprobrij sui*, i. quibus conuitiatur vt hostibus, vel quos probrose tractauit.

19. *Corruet*, s. in Elemaide victus à Persis.

20. *Vilissimus*, s. Seleucus Philopator eius filius.

Furore, s. belli. *In prælio*, explicatio præcedentis.

21. *Despectus*, s. Antiochus Epiphanes frater eius, qui Regnum inuasit fraudato nepote Seleuco filio fratris. Sed nota, quod de hoc dicta, præcipue de Antichristo intelligenda sunt.

22. *Brachia pugnantis*, i. vires Ptolemæi Philometoris, eiusque nepotis ex sorore Cleopatra. *Dux fœderis*, scil. Ptolemæus.

23. *Superabit*, s. Ægyptum. *In modico*, &c. i. cum paruo exercitu.

24. *Firmissimas*, s. vrbes. *Tempus*, s. commodum inuadendi, vel à Deo permissum, vt de Antichristo intelligatur quem Hieron. cum aliis ait Iudæum futurum, & de Babylonia venturum.

25. *Austri*, s. Ægypti. *Eum*, s. Regem Ægypti.

26. *Comedentes*, &c. s. aulici, seu domestici.

27. *Duorum*, s. Aquilonis & Austri. *Finis*, s. negotii.

28. *Testamentum sanctum*, i. Iudæam, vbi Dei leges & cultus. *Faciet*, s. mala.

29. *Simile*, s. nihil faciet, impredientibus Romanis.

30. *Super* i. contra. *Trieres*, s. triremes, seu naues.

Sanctuarii, Græc. sanctum, sic & inf. *Faciet*, s. quod cogitauit. *Dereliquerunt*, &c. s. ob peccata sua puniti Iudæi.

31. *Brachia*,

31. *Brachia*, i. milites seu duces. *Stabunt*, s. in præsidium Ierusalem, Græc. surgent. *Fortitudinis*, i. potentis Dei. *Abominationem*, i. idolum Iouis quod posuerunt in templo. *In desolationem*, pro, in loco desolato.

31. *In testamentum*, i. fœdus. *Obtinebit*, pro retinebit, s. Dei cultum. *Faciet*, s. Dei voluntatem.

32. *Dierum*, i. longi temporis.

34. *Auxilio*, s. Machabæorum.

35. *Ruent*, s. aliqui. *Conflentur*, sc. electi more auri in fornace, subaudi, permittet Deus illam persecutionem. *Aliud*, s. prosperitatis.

36. *Rex*, s. Antiochus, seu Antichristus. *Magnifica*, i. superba. *Dirigetur*, i. prosperabitur. *Iracundia*, s. Dei contra populi sui peccata. *Perpetrata*, i. facta, q. d. Ita Deus decreuit.

37. *Reputabit*, i. curabit.

38. *Maozim*, i. fortitudinum, s. cui acceptas feret vires suas, intellige diabolum, quem Antichristus occulte adorabit. Nam aperte se Deum dicit.

39. *Maozim*, i. fortitudines s. castella fortia. *Cum Deo*, & c. i. ubi reponat deum suum, s. diabolum. *Ei*, s. sectatoribus suis.

40. *Austri*, i. Aegypti, redit ad figuram. *Aquilonis*, sc. Antiochus.

41. *Gloriosam*, s. Iudæam, *Principium*, Græc. principatus.

44. *Fama*, i. rumor, sc. de hostibus contra ipsum venientibus.

45. *Apadno*, i. solium suum. *Maria*, s. mortuum, & mediterraneum. *Inclum*, s. Ierusalem, vel Oliueti.

Auxiliabitur, s. dum eum Deus interficiet.

CAP. XII.

1. *Illo*, sc. Antichristi. *Consurget*, sc. ad defensionem electorum, vide Apoc. 12. *Stat*, s. ut adiuuet, q. d. qui tutelarior est. *Tempus*, s. tribulationis.

2. *Multi*, i. omnes vide Ioa. 5. *Ut videant semper*, i. experiantur supplicia, Gr. & confusionem æternam, Heb. & contemptum æternum.

4. *Claude*, & c. q. d. erunt hæc clausa, & velut sigillo obsignata. *Statutum*, sc. à Deo quo adueniente intelligentur, Græc. consummationis. *Multiplex erit*, i. multiplicabitur. *Scientia*, s. rerum sacrarum.

5. *Duo*, s. Angelus Persiæ & Græciæ. *Fluminis*, sc. Tigris.

6. *Dixi*, sic Græc. & Hier. At Heb. & Compl. dixit sc. alter illorum.

7. *In tempus*, & c. id est per annum, & duos annos, & dimidium anni, s. durabit persecutio Antichristi.

Manus, i. roboris, seu multitudinis.

10. *Intelligent*, i. sapient, s. quod oportet.

11. *Abominatio*, i. idolum, seu idololatria. *In desolationem*, Græc. desolationis s. tempore. *Dies*, & c. s. tres annos cum dimidio, ut sup. dixit.

12. *Trecentos*, & c. adduntur aliquot superioribus, quia post tribulationem erit quies aliquandiu (vide Mar. 24.) & postea Christus veniet ad iudicium coronaturus eo usque perseverantes.

13. *Vade* q. d. morieris ante hæc. *Præfinitum*, s. locum, Heb. ad finem, q. d. persevera in bono, Græc. ad com-

plementum consummationis, i. ad perfectionem.

Stabis, Græc. surges. *Sorte tua*, s. Abrahamæ sinu.

In finem, & c. usque ad resurrectionem mortuorum.

CAP. XIII.

4. *Pomarium*, i. hortus, Græc. paradisus.

Honorabilior omnium, Græc. sumus.

5. *Illo anno*, s. quo hæc historia accidit. *Locutus*, s. per Prophetas.

6. *Iudicia*, i. lites.

9. *Euerterunt*, i. peruerterunt. *Sensum*, i. mentem.

Viderent cælum, i. Deum cogitarent. *Iudiciorum iustorum*, i. iusti & recti.

13. *A se*, i. alter ab altero.

14. *Venerunt in unum*, i. reperti sunt simul.

17. *Smigmata*, Græc. smigma, i. saponem, vel quid simile.

22. *Mors*, s. animæ.

23. *Melius*, Græc. eligibile. *Opere*, s. peccati.

27. *Locuti sunt*, s. calumniam quam parauerant.

29. *Ostys*, forte posticum intelligunt.

45. *Suscitavit*, i. excitavit. *Pueri*, Apparet hæc multo ante Cyri imperium accidisse, quo tempore Daniel sc. nex erat. *Iunioris*, i. parvæ ætatis, q. d. adolescentis.

46. *Mundus*, & c. q. d. non approbo id iudicium, quo ista ad mortem est damnata.

50. *Honorem*, i. auctoritatem, seu iudicium, aut sapientiam.

52. *Dierum malorum*, i. in multis malis. *Venerunt*, pro, venient, s. in lucem.

54. *Colloquentes sibi*, Græc. conuersantes inuicem, sic & inf. *Schino*, i. lentisco.

55. *In caput tuum*, i. in tui perniciem. *Scindet*, Græc. *σχί-σθαι*, alludit ad vocem *σχίζω*.

57. *Loquebantur vobis*, Græc. conuersabantur vobiscum, i. rem habeant. *Sustinuit*, i. tulit.

58. *Prino*, Ilex est, vel arbor similis.

59. *Ut fecet*, Græc. *πρίσκει* alludit ad vocem *πρίσκει*, quæ causa fuit quibusdam negandi hæc esse canonica, quod ille quippe Heb. aut Chald. loquens non potuerit uti his allusionibus: sed hi probare potius deberent nihil esse in illa lingua simile, certe in Latina est. potuit enim dicere, si Latine egisset, de lentisco, lente non morieris, sed subito de ilice. ilico peribis: cur ergo negemus simile quid fuisse in sermone, quo est usus? quod deinde Interpres Græcus Græce est imitatus, ut posset intelligi.

62. *Proximum*, scil. voce hac significatur vterque sexus.

65. *Astages*, s. cuius tempore id accidit, multis ante annis quam Cyrus Babyloniam expugnaret. *Quidam* tamen putant id pertinere ad sequens caput.

CAP. XIV.

1. *Erat*, s. multo post historiam præcedentem.

Coniuncta, i. familiaris.

Regis, s. Cyri.

2. *Artaba*, dicitur vnaquæque continere sextarios 72.

Amphora, Græc. metretæ.

4. *Carnis*, i. viuentis.

8. *In Bel*, i. contra Bel.

10. *Misce*, i. infunde, s. in vasa vide Prou. 9.

19. *Mulierum*, s. nudis pedibus fuerant omnes ingressi.

31. *Corpora*, i. cadauera forte damnatorum.

32. *Pulmentum*, i. pultem. *Alucolo*, i. vasculo.

34. *Non vidi*, pro, nunquam vidi.

35. *Capillo*, i. per capillos, Græc. coma, *Spiritus sui*, sc. Angeli, vel Abacuc.

37. *Diligentes*, Græc. quærentes.

41. *In momento*, Græc. statim.

O S E A S.

Fuit fere aequalis Isaia, Ioel, Abdia, Amos, Iona & Michæa, sc. eodem fere tempore hi omnes prophetarunt.

Oseas, secundum quosdam, fuit Ierosolymitanus. Alii tamen aliter sentiunt. vide Epiph. lib. de Prophet. vita. Prophetavit autem de Iuda, & de Israel.

C A P. I.

I. **B**eri. Quidam putant, cum Prophetæ pater, aut auus nominatur, etiam hos Prophetas intelligendos, quod alij negant, & merito. *Ozia*, qui & *Azarias*, *Ioathan*, &c. Quid horum cuius regis tempore dixerit, incertum. *Ieroboam*, regnavit huius tempore *Ozias*, sc. cœpit anno huius 27. Additur ergo, ut sciatur quo tempore prophetaverit, s. non longe à principio regni *Ozias*.

2. *Principium*, &c. q. d. primum, quod ei dixit, est quod sequitur. *Loquendi Domino*, Chal. & 70 verbi Domini. *In Osee*, 70. ad *Oseam Fornicationem*, i. valde fornicationib. deditam, s. volebat Deus significari Idololatriæ Israel assiduitatem. *Filios fornicationum*, s. qui significant fornicationem filiorum Israel.

Fornicans fornicabitur, i. valde dedita erit Idololatriæ.

3. *Abijt*. Quidam hæc & similia Prophetarum gesta, ut *Isaia*, *Ieremiæ* & *Ezechielis* quædam, quæ aut turpia videntur, aut impossibilia, solo spiritu facta putant. Alij, facta esse reuera, nec esse quidquā turpe aut impossibile quod Deus præcipiat, & quidem hic fuisse meretricem coniunctam legitimo matrimonio, quod certe honestum.

4. *Adhuc modicum*, i. paulo post sc. post aliquot annos factum id. *Visitabo*, &c. i. vlciscar sanguinem effusum à Iehu in *Iezrael*, etsi enim illud fieri Deus voluit, sed ille secundum quosdam animo dominandi fecit, & non parendi Deo. At 4. Reg. 10. apparet placuisse factum Deo quare potius sensus est, sanguinem, i. peccata (quæ sanguines vocantur in Scriptura, quasi homicidia, s. animæ, & hic Heb sanguines) *Iezrael* autem pro Israel sumitur cuius erat Metropolis, sicut etiam inf c 2

Iezrael, 70. Israel. *Quiescere*, i. cessare, s. mittendo captivos in Assyriam.

5. *Arcum*, i. vires, Chal. fortitudinem bellatorum, scil. Israelitæ, arcu præcipue valebant in præliis.

In valle Apparet hic fuisse factum prælium cum Assyrijs, vel *Iezrael*, ut sup pro Israel.

6. *Misereri*, 70. diligere, s. nunquam redire ex captivitate (etsi id quidam putent) nisi forte pauci cum duabus tribubus ex Babylone redeuntibus. Quidam tamen putant solos redisse qui antea cum Iuda habitabant, fugientes Idololatriam Israel. Vide 2. Paral 11. & 15. & 30. & *Io. leph. 8.* Antiq. ca 3. qui postea creuerunt vehementer nu-

mero. *Oblivione obliuiscar*, i. penitus obliuiscar, 70. aduersando aduersabor eis.

7. *Saluabo*, s. à Sennacherib liberabo primum, deinde à captivitate Babylonica. *In Domino*, i. ope Domini, q. d. mea virtute.

8. *Ablatavit*, significatur priuandus Israel Dei lacte, i. gratia & consolatione.

9. *Dixit*, s. Dominus. *Non populus*, &c. q. d. deferam vos omnino. Apparet id nunc in Iudæis omnibus, nedum in decem tribubus adhuc captivis.

10. *Israel*, s. secundum spiritum. Transiit enim Prophetæ ad Christianos, qui pene infiniti ab eo prævidebantur. vide Rom. 9. 1. Pet. 2. q. d. deferentur à Deo Israelitæ secundum carnem, sed eorum loco succedent alij secundum spiritum. *Numerabitur*, i. potest numerari, sc. arena. *Dicetur*, 70. dictum est, quo modo à Paulo citatur Roman 9.

11. *Congregabuntur*, s. in nouam fidem & Ecclesiam.

Iuda, per Iudam Iudæi, per Israel Gentiles conuersi intelliguntur. *Ascendet de terra*, i. crescent, seu in superna tollentur. *Magnus dies*, i. celeberrimum tempus.

Iezrael, i. seminis Dei, sc. filiorum Dei, cum iustificantur & tandem glorificantur.

C A P. II.

I. **D**icite, s. o fideles, Chal. dicite o Prophetæ.

Fratribus vestris, i. Israeli & gentilitati per Osee filios significatis. *Sorori*, alludit ad filiā Osee, per quam itidem significabantur Israelitæ, & gentes. Forte vero per tres, ob Iudam, Israel & gentes, per fœminam autem, quia nomen vni fœmininum, scil. non misericordia, seu immisericordia.

2. *Iudicate*, i. increpare, s. o fideles. *Matrem*, sc. synagogam. *Non uxor*, i. non se ut uxorem gerit, sed ut adulterā. *Non vir*, q. d. nec ego ei præstabo quæ solet vir fideli uxori. *Fornicationes*, sc. peccata, vel idolorum cultū, Chal. opera mala. *A facie sua*, Chald. à conspectu suo. *Vberum suorum*, i. sui corporis, q. d. à se: utitur autem ea voce, persistens in adulterij metaphora. alioqui de Idololatria loquens, Chal. ciuitatis suæ.

3. *Expoliem*, s. donis meis. *Natiuitatis*, i. antequam accessisset ad Dei cultum, secundum Chal. vide Ezech. 16.

Inuiam, 70. sine aqua, Chald. desertam, *Siti*, i. desiderio rerum, quas non poterit obtinere, & præcipue quam omnes optant, felicitatis, cuius soli iusti compotes fiunt.

4. *Filij fornicationum*, Chal. Idololatraz.

5. *Quia fornicata*, &c. q. d. etiam mater idola coluit, suntque eam filij imitati, s. plebs imitata Principes & seniores, vel maiores suos *Confusa est*, i. fecit digna confusione, i. pudore. *Amatores*, s. deos, vel populos, quorum idola colebat. *Panes & aquas*, i. cibum & potum.

Lanam & linum, i. laneas vestes, & lineas, Chal. vestimenta sericea & byssina, 70. vestimenta & linteamina.

Oleum meum, &c. Chald. & omnia alimenta mea, 70. oleum meum, & quæcunque mihi conueniunt.

6. *Septiam*, &c. q. d. impediam, ne possis egredi, s. obsidione, tribulationibus, &c.

7. *Sequetur*, s. desiderio. *Apprehendet*, i. assequetur. *Virum meum*, s. deum. Faciunt id nunc quidam Iudæorum, facient plures in fine sæculi.

8. *Nesciuit*, i. non aduertit. *Qua fecerunt Baal*, Chal. ex quo fecerunt idola. Baal deus Babyloniorum & Sidoniorum. sic dicebatur forte à Belo patre Nini, qui pro deo cultus est, voce paulum mutata. *Quidam Iouem dicunt sic vocatum*, & Iunonē Astarte, de qua Iud. 2. vide Aug. q. 16. In Iud. Dicitur autem Baalim & Astarot plurali numero, ob varia simulacra. sic etiam additur a loco, Phegor, à muscis, Zebub & eiusmodi alia. sunt qui dicant sumi interdum pro quouis idolo. *Baal enim*, **𐤁𐤏𐤋** dominus seu patronus.

9. *Conuertar*, &c. pro, reuertar, &c. sic vulgari lingua dicimus Tornero à pigliare. *Liberabo*, s. velut iniqui possessa, 70. auferam. *Ignominiam*, Heb. nuditatem, sc. quam videri turpe est & ignominiosum.

10. *Nunc*, i. breui. *Stultitiam*, s. quæ tantum benefactorem deseruerit & offenderit, Chal. ignominiam, 70. imunditiam, *Vir*, i. quisquam.

11. *Corrumpam*, i. perdam, s. per hostes.

Eam, Heb. Chal. & 70. ea, s. proxime dicta.

In saltum, q. d. reddam incultam, & feris expositam, 70. in testimonium. *Bestia*, s. hostes. perstat enim in metaphora saltus.

13. *Visiabo*, 70. vlciscar. *Dies Baalim*, i. in tempora, quibus idola coluit. *In aure*, &c. per hæc reliqua intellige, quibus ornabantur in solemnitatibus idolorum: meminit autem ornatus meretricij, persistens in metaphora, qua cœpit.

14. *Propter hoc*, i. quia tam grauius laborat.

Lactabo, i. suadebo, alliciam, & velut decipiam id n. etiam significat lactare, 70. decipiam. sic etiam Hebr. vide Pro. 1. & 16. in eadem significatione, videtur quædam deceptio, cū quis alterius persuasionem à priori sententia dimouetur. factum id maxime prædicatione Evangelica. *Ducam*, &c. q. d. faciam vt olim cum ex Ægypto eduxi in desertum, miracula & mire protegam, 70. ponam illam quasi desertam, s. segregatam à peccatis, & eorum occasionibus. *Ad cor*, i. blanda, & consolatoria.

15. *Vinitores*, s. Apostolos, & prædicatores, Chald. gubernatores eius. *Ex eodem loco*, s. ex Iudæa, q. d. ex eadē gente, sicut olim Moysen & Aaron. At Isa. 61. dicuntur fore peregrini, s. dilatata ecclesia per gentes. *Vallem Achor*, &c. q. d. vt olim post turbationem illam, de qua Ios. 7. per Achian factam, secuta sunt prospera punito illo in valle Achor. ita hic fiet: post aduersa dabo spem

magnam bonorum, sc. per tribulationes habetur spes. Vide Rom. 5. *Ad aperiendam spem*, Chald. ad delicias animæ, 70. ad aperiendam intelligentiam eius, s. per aduersa eruditur anima, & deuenit ad consolationem. *Canet*, alludit ad canticum Moysi post transitum maris, 70. humiliabitur.

16. *Baali*, etsi ista voce vterentur vxores ad viros (est n. q. d. vir mi, seu domine mi) tamen ob similitudinem cum nomine Idoli nolebat Deus eius vsum.

17. *Baalim*, i. idolorum, quæ sic vocabantur, quasi domini seu patroni, vt sup. dixi.

18. *Cum eis*, Heb. Chald. & 70. eis, q. d. faciam, vt omnia (etiam feræ) sint eis amica, & veluti fœderata, nihilq; noceat. Vide Isa. 11. de habitatione lupi cum agno, &c. id factum lege Evangelica māsuefactis hominum animis, *Terra*, s. eorum.

19. *Sponsabo*, Chal. stabiliam. *In iustitia*, i. per iustitiam si ipsa iustificatio est quædam sponsatio.

Iudicio, s. per pœnitentiam, qua se homo accusat & punit. *Misericordia*, s. ex hac procedit prima iustificatio sine meritis hominis. *Et miserationibus*, significat hæc adiectio maximam misericordiam.

20. *Fide*, s. hæc fundamentum, seu initium iustificationis. *Quia ego Dominus*, Chal. timete à facie Domini.

21. *Exaudiam cœlos*, &c. q. d. dabo aeri copiam imbriū, & ille terræ, & hæc populo meo copiosum reddet fructū: dicitur vero per prosopopœiam, more scripturæ, ad maiorem rei expressionem.

22. *Exaudient Iezrael*, Chal. satisficient populo meo, 70. vt sup. Israel, etiam hoc loco.

23. *In terra*, 70. super terram, sc. dilatata per orbem ecclesia velut seminatis vbique fidelibus. *Et miserebor*, &c. 70. & diligam non dilectam, & sic citatur Rom. 9.

C A P. III.

1. **A**dhuc, &c. Intelligi datur Osee vxorem adulteriū commississe, Deumque iubere, ne dimittat, sed amanter retineat. vel de alia sermo est, q. d. dilige illam adulteram, etsi digna non est amore. *Amico*, sc. adultero, vel viro suo vt intelligit Chal. *Filius Israel*, s. omnes Tribus. *Respiciunt*, Chal. conuertuntur. *Vinacia*, i. folliculos, qui manent expressa vna, q. d. vana & inutilia in quibus nihil succi seu boni, quod potest ad idola ipsa referri, vel alia, quæ male amabant relicto Deo.

2. *Fodi*, i. emi. Id enim fodere etiam significat, vt Gen. 30 quia verbum Heb. vtrumque significat, s. **כּוּד** Chald. redemi, vt sit vox Dei, 70. condux. Alij ad Prophetam referunt. videtur ergo de alia muliere, & non de Gomer sermo esse, cui Oseas id pretii dederit, tantum ne adulteraretur amplius. *Quidam* tamen putant duxisse in vxorem à viro repudiatam. *Argentis*, s. siclis.

Coro, &c. s. 45. modis: corus enim, qui & chomer 30. modij. Per hæc significatur data à Deo Iudæis bona quædam temporalia interim. quid enim aliud nunc habent? & pauca habent, & cum labore.

3. *Dixi*, verba Prophetæ, seu Dei potius. *Expectabis*, certe expectant Messiam, in eo quidem errantes, quod putant nondum venisse. *Fornicaberis*, i. idola coles, & id seruant. *Viro*, s. alteri iuncta: colunt quidē Deum, quamquam vano cultu. *Expectabo*, s. conuertentur tandē Iudæi.

4. *Quia*, &c. explicatio præcedentium. *Sedebunt*, solet id verbum fere de mœstis & desolatis dici, adeoque de viduis. *Rege*, Chal. rege de domo Dauid. *Ephod*, i. veste sacerdotali, 70. sacerdotio. *Theraphim*, i. simulacris, seu idolis, 70. manifestatione, vt falludatur ad Vrim, quod erat in Ephod, Chal. responsa dante, s. oraculis Dei.

5. *Posthac*, s. in fine sæculi. *Dauid*, Chal. Christum filiū Dauid, vide Ezech. 34 & 37. *Pauebunt*, &c. significatur reuerentia ad Christum. Chal. studebunt cultui Domini. *Bonum*, i. beneficia, & gloriam, & bonitatem, seu misericordiam. *Nonissimo*, &c. s. tempore Antichristi, quo pluri- mi Iudæi conuertendi, non enim omnes.

CAP. IV.

1. *Iudicium*, Chal. disceptatio. *Veritas*, i. fides promissio- rum, seu dictorum. *Scientia*, Chal. timor, s. scientia Dei intelligitur Deo obedientium, vide 1 Ioan. 2.

2. *Maledictum*, i. maledicentia, & conuitium, Chal. periurium. *Inundauerunt*, i. abundarunt. *Et sanguis*, &c. Chal. & aggregant peccata peccatis, s. vnum aliud exci- pit. Sanguinem vocat scriptura, & homicidium, & pec- catum, quo anima occiditur.

3. *Lugebit*, Chal. vastabitur. *Infirmabitur*, Chal. delebi- tur. *In bestia*, pro, cum bestia, q. dicat etiam fere peribunt, Chal. à bestia. *Congregabuntur*, s. mortui, 70. deficient.

4. *Non arguatur*, &c. q. dicat, perditur opera admo- nendo istos *Vir*, i. quisq; s. istorum, 70. non arguat quis- quam. *Contradicunt*, q. dicat, non solum reprehendi no- lunt, sed etiam contradicunt superioribus & doctori- bus.

Hodie, q. d. cito. *Corruet*, s. in summam calamitatem, videtur captiuitatem significare.

5. *Propheta*, Chal. pseudopropheta. *Nocte*, s. calamitatis, Chal. tanquam in nocte, coniungit cum præcedentibus. *Tacere*, s. præ confusione, Chal. confusione induam con- gregationem vestram, 70. nocti assimilaui matrem ve- stram *Feci*, pro, faciam. *Matrem*, i. synagogam, s. multi- tudinem, vel principes & seniores.

6. *Conticuit*, s. confusus, Chal. insipiens factus est.

Tu, s. ò sacerdotum congregatio. *Scientiam*, i. Dei co- gnitionem, Chal. Dei timorem. *Obliviscar*, &c. Chal. re- pellam filios tuos.

7. *Secundum multitudinem*, &c. i. quo plures fuerunt, plus peccarunt, & grauius.

8. *Peccata*, i. oblata pro peccatis à populo.

Comedent, pro, comedere solent. *Ad iniquitatem*, s. fo- uendam, seu dissimulandam. *Subleuabunt*, i. solent ani- mum dare, s. laudando, vel non obiurgando, 70. accipiet, q. d. accipiunt personam, ne s. amittant oblationes, ita in peccatis populus fouetur.

9. *Et erit*, s. punitus, vt statim explicatur.

Vias, i. opera, q. d. reddam quod merentur.

Cogitationes, i. quæ male cogitauit, seu designauit.

10. *Comedent*, &c. i. se dedunt voluptatibus, seu gulæ, nec satiantur, s. voluptas non satiat. *Fornicati*, s. idolola- tria, vel libidine. *Cessauerunt*, 70. diriguntur, i. recte agent s. relicto vitio. *Custodiendo*, s. eius præcepta.

11. *Et ebrietas*, pro, id est ebrietas.

Auferunt cor, i. mentem, Chal. in errorem inducunt.

12. *In ligno*, pro, lignum, i. idolum. *Baculus*, s. per bacu- los, seu virgas, diuinabant idololatriæ, vide Ezech. 21. *Annuntiavit*, s. futura, seu quæ volebat scire.

Spiritus, i. animi ardor: vel demonem intelligit, qui ad fornicationem incitat, seu idololatriam.

13. *Fornicabuntur*, s. me permittente in pœnam vestro- rum peccatorum.

14. *Visiabo*, i. puniam, s. cohibendo, vel non sic graui- ter, vt vos. *Quoniam ipsi*, &c. q. d. quia vos datis illis exē- plum, eoque grauius peccatis. *Effœminatus*, i. scortis ma- sculis, vel sacerdotes Priapi intelliguntur, qui erant vel- uti fœminæ mollitie & gestibus *Vapulabit*, i. pœnas da- bit.

15. *Galgala* s. ad colendum idola ibi enim colebantur. *Beth Auen*, i. domum iniquitatis, seu vanitatis. sic dice- batur Bethel ob idola, Chal. Bethel: erat autem duplex. Altera in sorte Ephraim, quæ & Luza, vbi idolum posuit Ieroboam, s. virulum aureum: altera in Benjamin. vide Ios. 16. & 18. Erat & *Bethauen* quædam prope Bethel, de qua Ios. 17. *Nec iuraueritis*, &c. q. d. Nolo per me amplius iuretis, quod sitis idololatriæ.

16. *Lasciuens*, i. æstro percita, iugoq; excusso fugiens, Chal. recalcitrans *Declinauit* i. recessit, seu aufugit, Chal. rebellauit *Nunc*, i. bœui. *Agnus*, s. qui ducitur non resi- stendo, vel q. d. vt agnum mactandum, qui libere finitur pasci. *In latitudine*, s. regione Medorum in quam abduce- tur captiua.

17. *Ephraim*, i. decem tribus. *Dimitte eum*, scil. ò Iuda, Chal. dereliquerunt suam religionem, 70. posuerunt si- bi scandala.

18. *Separatum est*, pro, sit separatum à te, vel longe est à Dei cultu. Chal. ex rapina est. *Afferre ignominiam*, i. igno- miniosa facere. *Protectores*, scil. Principes & Sacerdotes, Chal. Proceres.

19. *Ligauit*, pro, ligabit. *Spiritus*, i. ventus, q. d. cito vo- labunt alio captiui. *A sacrificiis*, i. ob sacrificia, s. idolis facta.

CAP. V.

1. *Sacerdotes*, videtur de Iuda loqui, quod si de Israel loquitur, intellige sacerdotes, qui ita vocabantur, non enim erant, cum non essent de familia Aaron. *Iudi- cium*, i. condemnatio, s. adest, vel q. d. ad vos pertinet iu- dicium, quod tamen peruertitis.

Laqueus, i. scandalum, s. exemplo, & suasionem idolola- triæ *Speculationi*, i. ijs, qui vestræ speculationi, seu curæ sunt commissi, Chal. doctoribus vestris, s. Prophetis, quos occidere solebant. *Expansum*, s. ad capiendum aues i. animas *Thabor*, mons in Galilæa, qui à Græcis dicitur flabrycum, altissimus & in vertice maxima planicie, Chal. montem excelsum.

2. *Declinasti* s. offerre in Ierusalem; ne populus rediret ad Regem Iuda, vel declinando à Deo idolis obrulisti. *In profundum*, i. valde, seu vehementer, Chal. sacrificant idolis largissime. *Eruditor*, i. castigat, q. d. puniam, vel cum tamen sæpe eos de eo corripuerim.

3. *Israel*, repetitio. *Quia nunc*, &c. q. d. video quid nunc agat.

5. *Respondet*, i. dabit pœnas, quæ merito respondent culpæ.

culpæ. *Arrogantia*, 70. iniuria. *In facie eius*, Chal. ipſis videntibus. *In iniquitate*, i. ob iniquitatem.

Iuda, ſ. poſtea, & ipſe ductus in captiuitatem.

6. *In gregibus*, &c. q. d. poſiti in calamitate quærent Deum per ſacrificia. *Ablatus eſt*, Chal. ſubtraxit ſe, 70. declinauit.

7. *Prauaricati ſunt*, 70. Dominum dereliquerunt. *Alienos*, ſ. à Dei cultu, Chal. ex filiabus gentium. *Nunc*, i. paulo poſt.

Deuorabit, ſ. hoſtis. *Menſis*, Chal. per ſingulos menſes, ſ. ſubinde vaſtabuntur. *Partibus*, i. ſubſtantia, ſeu poſſeſſionibus.

8. *Claugite*, &c. q. d. en adſunt hoſtes, conuocate veſtros ad prælium. *Gabaa*, & hæc, & Rama in tribu Benjamin, ſunt autem vicinæ inter ſe, & tribus Benjamin vicina eſt Ephraim, 70. pro Gabaa, colles, pro Rama, excelsa vertunt: nam id ſignificant Hebr. Videntur autem admoneri duæ tribus, dum viderint capi Iſrael ab Aſſyriis. *Tuba*, ſ. ærea, nam buccina cornea.

Vlulare, ſ. vt fieri ſolet in rebus deſperatis.

Post tergum, ſ. eſt hoſtis, vel Bethauen, quæ illi à tergo reſpectu Ieruſalem.

9. *In deſolatione erit*, i. vaſtabitur.

Corruptionis, i. punitionis. *Oſtendi fidem*, i. oſtendam vera me prædixiſſe.

10. *Aſſumentes*, 70. transferentes, Chal. mutantes.

Terminum, ſ. vicini, vt ſibi aſſumant partem alieni. ſignificat vero tranſgreſſionem legis Dei, & in vetitum progreſſum per idololatriam & peccata alia *Quaſi aquam*, ſ. cum impetu ruentem.

11. *Patiens eſt*, pro patietur, q. d. opprimetur ab hoſtibus, & iniuriis afficietur. *Fractus iudicio*, i. nemine iudicante & illum eripiente, vel q. d. Dei iudicio punitus. *Sordes*, i. idola, Chal. mammonam iniquitatis, 70. vana, ſ. idola.

12. *Quaſi tineæ*, &c. q. d. perdam omnino, eſi paulatim dans locum pœnitentiæ. *Putredo*, i. caries, qua ligna conſumuntur.

13. *Languorem*, i. afflictionem. *Vinculum*, i. laborem, Chal. & 70. dolorem, ſ. ligatur anima re moleſta.

Miſit, ſ. Iudas. *Regem*, i. Aſſur.

Vltorem, i. vindicem, q. d. vt ſe iuuaret cōtra aliorum hoſtium iniurias vide 4 Reg. 15. & 16.

Sanare, i. liberare omnino, nam tandem expugnati ducemini in captiuitatem.

14. *Leona*, 70. panthera, vtraque eſt ferociſſima.

Catulus leonis, 70. leo.

15. *Locum meum*, q. d. deferam vos, vel ad Chriſti referatur aſcenſionem, Chal. in habitaculum meum cœleſte. *Quaratis*, ſ. oppreſſi malis.

CAP. VI.

1. **M**ane, i. mature, diligenter, quamprimum.

Venite, ſ. dicent alii aliis.

2. *Cœpit*, pro, rapuit, Chal. percuffit. *Percutiet*, pro, percuffit, vel q. d. etiam ſi percuffit.

3. *Post duos*, &c. q. d. cito, vel tertio, vt ſequitur.

Tertia, ſ. tertia Chriſtus reſurrexit, Chal. reſurrectionis mortuorum. videtur ad hunc locum Paulus alluſiſſe, 1. Corint. 15. *Quidam diem primam intelligunt legis*

naturalis, ſecundam ſcriptæ, tertiam Euangelicæ, vel primam 24 lunæ; ſecundam, qua paſſus viuificauit nos; tertiam, qua per reſurrectionem fecit, vt reſurgamus cum illo.

In conſpectu eius, i. ipſo fauente, vel ipſi placentes.

Sciemus, ſ. per fidem. *Cognoſcimus*, ſ. per ſpeciem, vel hic magis magisque. *Diluculum*, ſ. fugans tenebras.

Egreſſus eius, i. Chriſti natiuitas, ſeu aduentus.

Imber, ſ. ſecundans animas. *Temporaneus*, ſ. autumnus.

Serotinus, ſ. veris.

4. *Quid faciam*, ſ. vltra id quod feci, q. d. quid non feci, vt ad meredires? *Veſtra*, i. qua volo in vos vti.

Nubes, ſ. cito tranſit, quia peccatis veſtris impeditis. vel qua vtimini in alios, ſ. beneficentia, q. d. parum durat per auaritiā impedita. *Mane*, 70. matutinus.

5. *Dolui in Prophetis*, i. per Prophetas corripui velut iſtibus frequentibus pulſans & polire ſtudens, Chal. monui per Prophetas. *Occidi*, i. pene enecaui Prophetas ipſos, totiens mittens, & cogens ſolicite monere.

Et iudicia, &c. q. d. Itaque manifeſtum erit, quam iuſte te condemnem, ſeu puniam, qui tories monitus nō reſipueris. vel aperte te puniam, ſcil. toto mundo ſpectante.

6. *Et non*, pro, non ſolum, Chal. magis quam, q. d. non mihi placent veſtra ſacrificia, quia deest nobis miſericordia, quam maxime requiro. *Scientiam Dei*, Chal. obſeruationem legis Dei.

7. *Sicut Adam*, ſ. olim in paradifo.

Ibi, i. in tranſgrediendo pactum, vel in terra, vbi eos poſui ſicut olim Adam in paradifo, Chal. in terra quam dedi eis *In me*, i. contra me.

8. *Galaad*, eſt in tribu Gad attributa ſacerdotibus, dicta etiam Ramoth Galaad, & Ramatha. Vide Ioseph. 9. Antiq. cap. 4. *Operantium*, i. fabricantium, & colentium. *Idolum*, pro, idola. 70. vana, Chal. violentiam.

Supplantata ſanguine, i. ob ſanguinem à ſe inique effuſum, deiſcietur, vt ſolent ſupplantati. Chal. effundens ſanguinem innocentem.

9. *Fauces*, ſ. ſitientes ſanguinem. *Sacerdotum*, ſ. idolorum. *Pergentes*, ſ. Ieruſalem adorandi cauſa, quos idcirco ſacerdotes curabant in via interfici, ad quod Galaaditarum opera vtebantur. *Quia ſcelus*, &c. q. d. quod grande ſcelus eſt, vel, quia ea ratione impie cogitarunt Dei cultum tollere.

10. *Horrendum*, ſ. quod ſequitur.

11. *Pone meſſem tibi*, q. d. para te, nam etiam tu meteris ab hoſtibus. *Cum conuertero*, &c. ſub. tum caſſabit punitione per hoſtes, vel ſenſus eſt, ô Iuda, non prius meſſem pones, i. poteris abundantia rerum, quam conuertero te, tum vero bene tibi erit.

CAP. VII.

1. **M**endacium, i. iniquitatem, q. d. cum vellem ſanare, ſeu (vt ait Chal.) exquirere, apparuit iniquitas eius populi. *Et fur*, &c. q. d. & domi furta exercent, & foris; Chal. & domi furantur, & foris graſſantur; vel ſenſus eſt, & ſpoliabuntur à ſuis, & ab hoſtibus. hi enim ſolent in ſcriptura vocari latrunculi, vt 4. Reg. 13. & 24. & quidem milites olim Latine latrones dicebantur, vel à *λατρεῖν*, i. ſeruiendo ob ſtipendium, vel quia ſolent latronum

tronum more grassari, & ex insidiis aggredi latronum more, qui à latendo forte dicti.

2. *Omnem*, s. veterem, q. d. Deus nos punit ob vetera peccata. *Nunc*, &c. q. d. etiam nunc peccant grauius, & multa. *Adinventionis*, i. studia mala, seu opera.

Coram facie mea, i. me vidente.

3. *Regem*, scil. Ieroboam, & reliquos volentes idola coli.

Mendaciis, i. iniquitatibus, repetitio.

4. *Adulterantes*, s. per idololatriam.

Quasi clibanus, i. ardentissime. *Quienit*, &c. q. d. vt addito fermento expectatur dum tota massa inficiatur, sic illi videbantur aliquando Deum colere; at interim fermentabatur in eorum cordibus idololatria, totique corrupti sunt.

5. *Dies*, pro, in diebus, Chal. die; quo constitutus Rex s. Ieroboam. *Furere à vino*, i. velut ebrij agere.

Extendit, s. Rex. *Manum*, q. d. cœpit idola colere.

Illis foribus, 70. pestilentibus id enim significat vox Hebræa, vt Psal. 1. vide etiam Prou. 3. 2. Pet. 3.

6. *Applicauerunt*, s. subditi. *Insidiaretur*, sc. vellet per fraudem inducere in idololatriam.

Tota nocte, &c. perstat in metaphora clibani, q. d. fecit vt qui totam noctem panes coquit at inquit, dormiuit. id perinde est, ac si diceret, eius somnus non alius fuit quam coquere. sic solet quis dicere, meus cibus est id facere. *Coquens*, s. persuadens idololatriam loquitur de Ieroboam. *Succensus* s. ardore idololatriæ, vel, clibanus intelligitur: sed & is cor significat. *Ignis flamma*, pro, flamma ignis.

7. *Deuorauerunt*, i. perdiderunt, s. dum eis in malo obsequuntur. *Iudices*, i. principes, seu superiores.

Ceciderunt, s. per peccatum. *Clamet*, q. d. qui me inuocet vt deum suum.

8. *In populis*, &c. q. d. gentium mores imitabatur, quasi ex ipsis esset, vel se miscuit gentilibus scdere, estque illos imitatus. *Non reuersatur*, adeoque paulatim consumitur.

9. *Alieni*, i. hostes, s. Assyrij vel impij qui cultum idolorum persuaferunt. is enim eorum robur spirituale perdidit. *Nesciuit*, i. non aduertit, seu causam non cogitauit. *Canis effusus*, &c. q. d. etiam morti propinquus non respiscit, nec periculum cogitat. *Ignorauit*, Chal. nesciuit timere me. *In facie eius*, Chal. ipso cernente, 70. in faciem eius, q. d. cum summo pudore & dedecore.

11. *Columba*, s. hæc facile decipitur, quia simplex, non sagax, *Cor*, i. mentem, seu intelligentiam.

Abierunt, s. opem petentes. vide 4. Reg. 15. vel pro, abibunt, q. d. tamen in Assyriam captiui migrabunt.

12. *Cum profecti fuerint*, s. in Ægyptum, auxilium petentes, Chal. quocunque ierint. *Rate*, s. exercitum Assyriorum. vide 4. Reg. 17. *Detrahā*, i. cadere faciam in rete. *Secundum auditionem*, &c. i. sicut olim audiuit synagoga à Mose puniendos si peccarent. vide Deut. 27. & 28. vel secundum quod postulat clamor peccatorum ad me, vt puniam.

13. *Redemi*, s. ex Ægypti seruitute.

Mendacia, s. cum dixerūt, Exo 32. Hi sunt dijtui, &c. & Psal. 77. Nunquid Deus parare poterit mensam, &c. vel q. d. operati sunt contra me iniquitatem.

14. *Ululabant*, s. idola inuocantes, vel q. d. ciulabant malis pressi, nescientes à me opem petere.

Ruminabant, q. d. abundabāt rerum copia, quam deram, eaque vt bestia fruebantur, datorem non agnoscentes.

15. *Erudiui*, s. per legem. *Brachia*, i. vires, s. contra hostes. *In me*, i. contra me. *Malitiam*, Chal. & 70. mala.

16. *Reuersi*, s. ad ingenium, seu pristinos mores, Chal. auersi. *Iugo*, Chal. lege. *Dolosus*, s. qui frangitur, vel alio quam velles sagittam iacit, denique non seruit sagittarij voluntati. *Afurore*, i. ob furorem. quanta enim insania vocare lignum deum suum? Chal. ob prauitatem.

Ista subsannatio, &c. q. d. sic me deriserunt, seu contempserunt, cum essent in Ægypto, s. redeunt ad antiquos patrum suorum mores, Chal. ista erant opera eorum dum essent in terra Ægypti.

C A P. VII.

1. *Uture*, pro, ore, q. d. elata voce prædic eis captiuitatem. *Quasi Aquila*, s. hostis aduenit.

Super, i. contra. *Domum*, i. templum.

2. *Inuocabunt*, s. in calamitate. *Deus meus*, &c. vox inuocantium. *Israel*, i. nos Israelitæ.

3. *Bonum*, s. Deum, vel bonitatem, i. iustitiam, seu virtutem.

4. *Ex me* i. secundum voluntatem meam.

Cognoui, i. approbaui, s. quia male regebant, aut iniqueregnum occupant, Chal. ex voluntate mea.

5. *Proiectus est*, pro, proicietur, s. ab hostibus.

Vitulus, s. quem adoras. *In eos*, i. contra eos.

Non poterunt, &c. q. d. quamdiu durabit ista se emendandi difficultas.

6. *Ex israel*, i. Israelis opus, seu inuentum.

Ipse s. vitulus, q. d. adeone esse amentes, vt non aduertant se adorare quod ipsi fecerint? *In aranearum telas*, i. inutile, & non valens defendere se adorantes.

7. *Quia ventum*, &c. q. d. frustra laborabunt, vt si ventum seminarent. *Turbinem*, i. calamitatem.

Culmus, s. spicam sustinens. *Germen*, i. spica.

8. *Deuoratus est*, pro, deuorabitur, s. ab hostibus.

Factus est, pro, fiet. *Immundum*, s. quo vrina & sordes excipiuntur, Chal. & 70. inutile.

9. *Ascenderunt*, pro, ascendent, s. captiui.

Onager, pro, vt onager, s. solutus, seu vagans pro suo arbitrio. *Solarius sibi*, pro, sibi relictus.

Amatoribus, s. populis, quorum deos colebant, aut ope utebantur.

10. *Conduxerunt*, s. opem laturus contra hostes.

Congregabo, s. tradendos Assyrijs. *Quiescent*, &c. q. d. negabunt tributa Regi Assyriorum, id quod eis perniciem afferet. Vide 4. Reg. 17.

11. *Altaria*, s. idolorum.

12. *Scribam*, pro, scripseram. *Multiplikes*, s. multa dedit præcepta. *Aliena*, i. ad se non pertinentes.

13. *Hostias*, etiam Deo immolabant, itaque dicuntur claudicare 3. Reg. 18. *Nunc*, i. breui. *Visitabit*, i. puniet, i. e. Deus. *Conuertentur*, sc. opem petentes, sed frustra, vel loquitur de quibusdam, qui in Ægyptum fugerunt, vide cap. 9.

14. *Delubra*, i. templa idolorum. *Ciuitates eius*, i. Israelis.

raelis *Aedes eius*, i. Iuda. ita enim distinguit, Hier. & facient Heb. vide 4. Reg. 25.

C A P. IX.

1. *Sicut populi*, s. solent, qui Deum nunquam noluerunt, adeoq; nesciunt quam grauitur peccent, quæque illos supplicia maneant. *Mercedem*, s. meretriciam ab idolis, cum quibus fornicabatis.

Super, i. propter, q. d. expectando ab eis frumenti copiam.

2. *Area*, & c. q. d. puniam egestate *Mentietur*, i. deficiet, s. non respondebit expectationi eorum.

3. *Habitabunt* s. diu. *Domini*, i. à Domino data.

Reuersus est, s. pars eo fugit, cæteris abductis in Assyriam, vel q. d. rediit ad mores, quos olim habuit in Ægypto, Chal. reuertetur. *In Assyriis*, i. inter Assyrios.

Comedit, pro, comedet, s. cibos lege vetitos.

4. *Vinum*, s. quod ei placeat *Et non*, pro, quia non.

Placebunt, s. ipsi. *Panis lugentium*, i. immundus, s. ex cōtactu immundi vide Num. 19.

Omnes qui, & c. pro, quem quicumque comedit contaminatur. *Anima ipsorum*, i. ipsis, q. d. sibi potius faciunt sacrificia, vt epulentur, quam mihi vt seruiant.

Non intrabit, q. d. panis ille non ab illis mittitur ad templum Dei, sed in sua regione offerunt idolis, aut Deo, cum tamen ille iusserit deferri ad templum.

5. *Solemni*, i. cum aderunt festa, nec poteritis captiui ad templum ire, vel die captiuitatis, qui est velut festus Deo punienti & velut hostias mactanti. vide Isa. 34.

6. *Profecti sunt*, pro proficiscuntur, s. fugientes.

Memphis, olim Ægypti metropolis, dicitur nunc Cairo *Argentum*, i. ædes multa ædificatæ pecunia.

Vrta, s. in eis diruris nascens. *Lappa*, i. herbæ spinosæ, 70 spinæ Lappa proprie est herba flosculum habens plenum aculeis, qui iniectus in vestem tenaciter adheret; quo ludo solent pueri delectari.

7. *Venerunt*, i. prope adsunt. *Visitationis*, i. punitionis. *Scitote*, pro, scito. *Israel* i. ô Israel, quidam tamen in accusatiuo legunt.

Prophetam, s. qui tibi prospera prædicabat euentura. *Spiritualementem*, i. qui Dei spiritum se habere mentiebatur. *Amentia*, sub. hæc tibi calamitas accidit.

8. *Cum Deo meo Propheta*, i. qui debuerat secundum Deum prophetare, & vera docere.

Infantia, s. apparet, q. d. nihil aliud, quam insaniunt isti dum colunt idola.

9. *Profunde*, i. vehementer. *Gabaa*. Vide Iud. 19. & 20.

10. *Quas vinas*, & c. q. d. fuit mihi carissimus, vt solent in deserto repertæ vintæ, & c. *Prima*, & c. i. præcoces ficus. *Beelphegor*, s. idolum Moabitarum vide Num. 25.

Confusionem, i. pudendo idoli cultu. erat Priapi simulacrum.

11. *Auolauit*, pro, auolabit iungitur cum gloria, s. gloriabantur quod multi essent: at peribunt etiam in partu, & vtero multi, vel q. d. recessit à me iam inde à puero, vt vel in vtero videantur filii imbibisse parentum impietatem.

12. *Faciām*, s. filios interficiendo.

In hominibus, i. inter homines. *Cum recessero*, s. deferens eos, 70. Caro mea ex eis.

13. *Tyrus*, pro, velut Tyrus. potest & vt coniungi cum Tyro & legi, vidi, per parenthesim. Chald. Par erat Tyro in prosperitate, cum legem seruaret.

In pulchritudine i. pulcherrime, seu loco optimo.

Educet, s. ad bellum.

14. *Da*, pro, dabis, s. quod merentur, sic inf.

15. *Galgala*, sc. ibi cultus Idolorum. *Quia*, pro, idcirco. *Ex sos habui*, Chal. execratus sum, 70. odi.

Ad inuentionum, i. studiorum, seu operum.

Domo mea, i. habitaculis quæ dederam. *Diligam*, sc. reduciendo è captiuitate. *Recedentes*, scil. à me, seu à recto Chal. rebelles 70. inobedientes.

16. *Percussus*, & c. præ. pro fut. *Amantissima*, & c. i. filios carissimos.

C A P. X.

1. *Rondosa*, i. palmitibus abundans. *Adaquatus*, i. respondens palmitum multitudini, 70. abundans. *Secundum multitudinem*, & c. q. d. abusus rerum copia à me data; idola coluit, vel quo plures erant homines, plura idolis altaria extruxerunt, sc. multiplicato populo aucta peccata.

2. *Diuisum*, i. separatum, s. à me, vel q. d. Alij alia idola colunt, nec inter illos conuenit, tanta est idolorum multitudo, Chal. diuisum à lege. *Confringet*, sc. Deus per hostes ipsorum.

3. *Nunc*, i. breui. *Rex*, s. qui possit ab hoste defendere. *Timemus*, Chal. & 70. timuimus.

4. *Lequimini*, & c. Ironia, q. d. iactate sane verba pseudoprophetarum, qui vobis prospera fore prædicunt.

Ferietis, pro, ferite, q. d. fidite sane mendaciis pseudoprophetarum. *Amaritudo*, i. herbæ amaræ, & noxiæ.

Iudicium, i. supplicium, q. d. abundanter pœnas dabit. *Sulcos*, i. vias vestras, scil. mores studiose ad malum compositos. metaphora à sulcis, vbi herbæ malæ copiose proueniunt.

5. *Vaccas*, sc. vitulos à Ieroboam positos. Apparet coluisse vaccas more Ægyptiorum. vide 3. Reg. 12.

Bethauen, s. Bethel vide supra cap. 4. *Luxit*, pro, lugebit. *Eum*, s. vitulum, q. d. propter eum, quia auferetur ab hostibus.

Et editu, & c. q. d. de quo olim sacerdotes tantopere exultarunt cum coleretur à populo.

Migrauit, pro, migrabit, sc. gloria illa tempore captiuitatis.

6. *Delatus est*, pro, deferetur, s. vitulus, vel Israel.

Vltori, s. quo Deus vtetur ad vltionem, vel à quo Israel olim opera expectabat contra hostes.

In voluntate, i. votis suis, s. frustratus, vel ob voluntatem suam, qua idola coluit, deumque offendit.

7. *Transire fecit*, i. cito perire, s. ob idololatriam.

8. *Peccatum*, i. per quæ. seu in quibus peccabat.

Lappa, Chal. & 70. spinæ vide sup. c. 9.

Dicent, s. oppressi calamitate, & desperantes.

9. *Ex diebus Gabaa*, s. tempore, quo accidit quod dicitur Iudic. 19. quo etiam idola quidam colebant, vt dicitur Iudic. 17. & 18. 70. ex quo colles, q. d. ab antiquissimo tempore. *Ibi steterunt*, i. in iis peccatis perstiterunt.

In Gabaa, pro vt in Gabaa, q. d. grauiori praelio expugnabuntur, quam illud fuit contra Beniamin.

Iniquitatis, i. iniquos, s. qui abusi vxore Leuitæ.

10. *Duas*, scil. Israel, & Iudæ. Vterque enim idola coluit, vel duas dicit ob cultum idolorum, & pessimos mores.

11. *Docta*, s. assuefacta, q. dicat, assueti sunt idololatriæ, more bestiarum seruientes. *Transiui*, 70. veniam, s. puniens, vel domans per Assyrios.

Pulchritudinem, i. superbiam seu contumaciam.

Ascendam, sc. vt solet super equum, q. d. subiugabo.

Arabit, s. seruiet Babylonis, more iumentorum.

Iacob, i. Israeli, s. seruiet similiter Assyrijs, vel hæc referenda ad tempus conuersionis, & fidei in Christum.

12. *In iustitia*, i. opera iustitiæ.

Metite, pro, metetis.

In ore, i. secundum os pro, secundum rationem.

Misericordia, s. qua vsi fueritis, q. d. sicut seminaueritis, sic metetis: sumitur autem misericordia pro beneficentia, more Scripturæ.

Nonale, s. auulsis spinis. *Nonale* enim est ager nunc primum profcissus, 70. illuminate vobis lumen scientiæ.

Tempus, s. tunc maxime erit.

Venerit, s. Christus.

15. *Impietatem*, i. per impietatem, seu impie.

Mendacij, i. iniquitatis. *Vitis*, i. operibus, 70. curribus. *Fortium*, s. militum.

14. *Tumultus*, s. hostium, 70. perditio.

Eius, s. Gedeonis. vide Iudic. 8.

Matre, & c. id apparet accidisse in exercitu Salmana.

15. *Fecit*, i. faciet, q. d. si patiemini, ob idola culta in Bethel. *A facie*, i. propter.

Nequitiarum, i. nequissimæ.

C A P. XI.

1. *Sicut mane*, i. cito. *Transit*, & c. q. d. parum durabit regnum Israelis.

Puer, & c. q. d. cum esset velut in pueritia, s. in Ægypto inciperet multiplicari, Chal. quando puer erat Israel, & c. *Filius meus*, sic vocat, quod haberet pro filio, eoque carissimo eum populum. Vnde & Exod. 4. primogenitum vocat: Matth. 2. refertur ad Christum sensu allegorico, & secundum quosdam etiam litterali. Vocatus est autem per Moysen, & inde eductus Israel, 70. filio eius, Chal. filios eos, q. d. habui pro filijs.

2. *Vocauerunt*, s. Moyses & Aaron, vel Prophetæ.

Sic abierunt, & c. q. d. non tamen obedierunt, sed verterunt terga. *Baalim*, i. idolis. vide Exod. 32. Num. 15.

3. *Nutritus*, pro, velut nutrix. *Portabam*, & c. q. d. ita defendebam, vt qui paruulum gestat in brachijs nē laedatur. Vide Deut. 1. & 2.

Nescierunt, i. non aduerterunt, aut non curarunt, s. beneficium non agnouerunt.

4. *Adam*, i. hominis, s. quibus solent homines ligari, nempe amore & beneficijs.

Traham, pro, trahebam, Chal. traxi.

In vinculis, & c. explicatio præcedentis.

Ero, pro, fui. *Exaltans*, & c. q. d. vt agricola qui iugum aufert, vt boues quiescāt, s. sinebat per desertum quiesce-

re, non semper iter agere. *Super maxillas*, s. pendens capistrum etiam auferens. *Declinavi*, i. demisi, scilicet è cælo manna.

5. *Non reuertetur*, & c. q. d. non seruiet quidem iterum Ægyptijs, sed seruiet Assyrijs.

6. *Cœpit*, & c. s. cœperunt paulatim vastari ab Assyrijs. *Electos*, i. fortes.

Comedet, i. perdet, seu interficiet. ideo solet Scriptura dicere in ore gladij, s. deuorat. *Capita*, i. primates, Chal. procures.

7. *Pendebit*, & c. q. d. expectabit vt eos liberem, qui velut recedēs deseruerim. *Simul*, q. d. omnibus, seu & Israeli, & etiam Iudæ postea.

8. *Quomodo dabo*, & c. q. d. quid de te faciam?

Protegam, pro, protegamne? q. d. an dignus es quem defendam? *Sicut Adama*, sc. destruxi cum euerterem Sodomam. per interrogationem legendum, q. d. Nonne mereris similem illis viribus euerfionem?

Conuersum est, & c. q. d. ramen mutabo sententiam, si tu mutes mores.

Conturbata, & c. i. velut pœnitens cōturbabor affectu, q. d. vtar misericordia nisi forte hæc omnia per interrogationem legenda sint, q. d. an mutabo sententiam more hominis pœnitentis? an non exequat punitionem quam statui, & non perdam Ephraim, qui Deus sum iustus, & potens, & c. Quidam tamen ad affectum pietatis referunt, vt cœpi explicare.

9. *Conuertar*, i. permittam, seu sinam, 70. derelinquam. *Deus*, s. clemens, qui facile flectar, vel iustus, qui puniam & potens cui nemo resistat.

Sanctus, s. quem sancte colere debueras.

Non ingrediar, & c. q. d. num me quis impedit, nec ciuitatem ingrediar, & te puniam? Scio alios multo aliter explicare, sed cur ita non possit etiam explicari, non video.

10. *Post Dominum*, sc. Christum. id enim videtur ad ea tempora referendum.

Rugiet, s. contra impios in iudicio, vel contra peccatores prædicatione, s. magna vi.

Filijs maris, i. remotissimi quique, vt solent esse Insulani, qui nū per mare adiri non possunt, ad quos prædicatione Euangelij perueniet, vel mundani. mare enim mundum solet significare.

11. *Auolabunt*, s. ad prædicationem Euangelij ex locis vbi fuerint. nominantur vero Ægyptus & Assyria, quia illuc confugituri erant aliqui, & huc reliqui abducendi. *Columba*, s. celeriter. *Domibus*, scilicet, ecclesijs particularibus.

12. *Negatione*, Chal. & 70. mendacio, q. d. non me vere colit, sed fictè. *Iudas*, i. multi ex Iuda.

Testis, i. testans Dei bonitatem, & potentiam, eiusque cultum defendens.

Descendit cum Deo, i. ad partes Dei, à quibus Israel alienatus, q. d. ructur causam Dei.

Cum sanctis, & c. i. pijs, Deumque colentibus, s. Deum prædicat, vel permanet.

C A P. XII.

1. *Pascit ventum*, pro, pascitur vento, i. rem facit inutilem & vanam, s. colendo idola, vel expectans opem ab Ægy-

ab Ægyptiis. *Æstum*, i. ventum calidum, & noxium, qualis solet esse in Asia Eurus.

Tota die, i. semper. *Mendacium*, i. nihil profutura, sed spem delusura. *Vastitatem*, i. interitus causas.

Oleum, per id intellige cætera, quæ ferebat, Chal. munerera.

2. *Iudicium*, i. expostulatio, seu lis.

3. *Supplantauit*, & c. q. dicat, iam inde ab vtero ei benefeci, cum per supplantationem significaretur præcepturus benedictionem. *Directus est*, i. prospere ei successit, Chal. præualuit Angelo, 70. præualuit ad Deum, seu fortiter egit, s. luctatus cum Angelo qui Deum repræsentabat.

4. *Inualuit*, i. præualuit explicatio præcedentis.

Ad Angelum, i. cum Angelo luctans. *Confortatus est*, Hebr. & 70. potuit, i. fortiter egit, seu præualuit, Chald. superauit. *Fleuit & rogauit*, q. d. supplex petiit ab Angelo benedictionem, forte etiam cum lacrymis. *Inuenit eum*, scil. Iacob Angelum Dei nomine sibi loquentem. Vide Gen. 28.

Nobiscum, i. de nobis, cum s. posteritatem promitteret vel in patre intelligitur filiis etiam locutus.

5. *Exercituum*, 70. omnipotens. *Memoriale eius*, i. Iacob Dei semper recordabatur vel Deum omnibus rebus præferebat.

6. *Conuerteris*, pro, conuertere futurum pro imperatiuo, more Scripturæ.

7. *Chanaan*, pro, similis est moribus Chananæis.

Dolosa, q. d. defraudat proximum. *Calumniam*, Chald. rapinas, 70. oppressiones.

8. *Idolum*, q. d. satis bonum Deum inueni, qui tantas diuitias repererim, 70. requiem.

Non inuenient, & c. q. d. non poterit inueniri in meis negotiis peccatum iniustitiæ.

Quam peccavi, pro, qua peccauerim.

9. *Ex terra*, Chald. qui eduxi te ex terra, 70. eduxi te ex terra. *Faciam*, scil. si conuertaris, vel cum conuerteris ad Christum. *Festiuitatis*, i. cum lætitia, Chal. antiquis.

10. *Super Prophetas*, Chald. cum Prophetis, 70. ad Prophetas, sc. vt te in viam reducerem. *Visiones multiplicavi*, q. d. per multas visiones locutus, Chal. Prophetias multiplicavi. *In manu*, i. opera. *Assimilatus*, i. vsus similitudinibus, & figuris.

11. *Idolum*, i. falsus Deus, s. colitur. *Erant*, pro sunt, q. d. si vana colunt, quam opem ab eis expectant?

Acerui, s. lapidum erunt, q. d. euertentur, & locus arabitur.

12. *In uxorem*, i. pro vxore. *Et in uxorem seruauit*, id est, & pro altera vxore oues etiam seruauit. Vide Gen. 29.

13. *In Prophetam*, i. per Prophetam, s. Mosen.

14. *Amaritudinibus*, i. peccatis, quæ mihi valde displicent. *Sanguis*, i. peccatum, s. pœna peccati.

Opprobrium, s. quo Deum affecit. *Restituet*, i. reddet, sc. puniendo. Debetur pœna peccato, itaque cum redditur, videtur restitui debitum.

C A P. XIII.

1. *Loquente*, s. olim de colendis idolis.

Ephraim, id est, Ieroboam Rege, qui de tribu Ephraim.

Israel, s. populum, qui primo visus est exhorrescere ad tantam impietatem. *Deliquit*, s. tandem persuasus.

In Baal, i. colendo Baal, seu idola. *Mortuus est*, sc. peccato, & se obnoxium fecit mortis supplicio, q. d. ideo occidetur.

2. *Quasi*, 70. secundum, q. d. vt solent à gentilibus fieri. *His*, pro, de iis, vel q. d. Alii aliis dicunt.

Homines, s. etiam filios sacrificabant. vide Psal. 105.

3. *Matutina*, sc. quæ cito dissoluitur, sub. peribunt, vel cessabit eorum felicitas temporalis.

Pulsis, Chal. stipula.

4. *Ægypti*, s. te eduxi, & dixi quod sequitur.

5. *Cognoui*, 70. paui.

6. *Iuxta pascua sua*, i. cum eos pascerem, Chal. quando nutriui eos.

7. *Pardus*, i. Pantheræ mas. *Assyriorum*, i. qua itur in Assyriam per deserta. Alludit vero ad captiuitatem.

8. *Iccoris*, Heb. Chal. 70. cordis, q. d. viscerum.

Scindet, i. lacerabit.

9. *Perditio tua*, i. tu tibi causa es perditionis.

Tantummodo, q. d. ego solus te possum iuuare; vel ego id solum ago, vt te iuuem, sed non vis.

10. *Iudices tui*, s. vbi sunt qui te possint defendere?

Dixisti, sc. i. Reg. 8. *Et Principes*. Apparet eos etiam Iudices petiisse cum Rege.

11. *Dabo*, Chal. & 70. dedi. *In furore meo*, i. iratus.

12. *Colligata*, s. hærens cordi, q. d. est obstinatus, vel reposita est apud me, vt solent quæ colligantur, sic Deu. 30. nonne hæc condita sunt apud me, & c. Chald. reposita.

Abconditum, s. in corde, vel apud Deum Chald. reueruatum, vt puniatur.

13. *Parturientis*, q. d. grauiissimi. *Stabit*, i. consistet, 70. sustinebit, i. ferre poterit, vel resistet hostibus.

In contritione, i. dum conterentur, seu occidentur eius filii, s. populus.

14. *Manu*, i. potestate. *Mortis*, Hebr. & 70. *Inferni*, scil. è limbo aut ne damnentur æterno supplicio. vel Infernus pro morte accipitur, cum præsertim vox Heb. etiam sepulcrum significet, sepulcrumque pro morte accipiat. *Liberabo*, s. per Christum.

De morte, repetitio. *Ero mors*, & c. 70. vbi causa tua è mors, vbi inferne aculeus? vide i. Corinth. 15. vbi apparet Paulum non legisse *ὄνη*, sed *ὄνη*.

Morsu, s. quia eduxit ex inferno aliquos, non omnes. vel q. d. perditio tua. *Abcondita est*, q. d. non video consolationem, sed calamitatem populo huic imminentem iam.

15. *Ipse*, s. dominus vel hostis. *Ventum*, & c. s. exercitum Assyriorum. *Deserto*, est quidem desertum inter Assyriam & Iudæam. *Siccabit*, & c. q. d. omnino destruet. perstat n. in metaphora venti.

Vasis desiderabilis, i. suppellectilis pretiosæ.

C A P. XIV.

1. *Pereat*, i. digna est interitui, Chald. peccati res est, 70. peribit, seu destruetur.

Amaritudinem, i. indignationem. *Pereant*, 70. cadent. *Elidantur*, Imper. pro Fut. *Fata*, i. grauidæ, Chal. prægnantes, 70. in vtero habentes.

2. *Iniquitate*, i. ob iniquitatem.

3. *Verba*, s. confessionis peccatorum, & laudis Dei Chal. verba confessionis. *Bpnum*, s. animum nostrum, vel q. d. redde nos bonos, & recipe tibi deditos.

Vitulos, i. hostias seu sacrificia. *Labiorum*, s. laudes tuas (sacrificium laudis honorificabit me) & orationes, 70 fructum labiorum nostrorum, quod Paulus citat Hebr. 13.

4. *Assur*, &c. q. d. nec confidemus posthac Assyriorum opi, nec Ægyptiorum equis. vide Isa. 31.

In te, i. tuus, vel tuæ curæ creditus. *Pupilli*, i. populi, qui est velut pupillus.

5. *Sanabo*, s. quando conuerterentur per Christum.

Contritiones, i. vulnera, s. peccatorum.

Spontaneæ, i. vltro, seu ex mera liberalitate, sine illorum meritis, 70. manifeste.

6. *Ros*, s. fecundans terram. *Vt Libani*, q. d. stabiliter.

7. *Ibunt*, i. crescent. *Rami*, s. filii, vel virtutes, aut opera

Quasi oliva, i. spectabilis fecunda, & grata.

Gloria, i. splendor opum seu gratiarum.

Odor, i. fama. *Libani*, i. thuris, vel montis, erat enim odoriferus.

8. *Sedentes*, pro, sedebuntque, i. quiescent.

Vmbra, i. protectione. *Eius*, Chal. Christi sui.

Tritico, i. Eucharistia quæ sub specie triticeï panis.

Quasi vinea, s. latissime. *Memoriale*, i. memoria.

Eius, s. populi, vel Dei. *Libani*, i. templi, scilicet in templo.

Offerri solitum, q. d. optimum, s. suauis, & lætificans, vel montis Libani quod optimum erat.

9. *Ephraim*, s. conuersus dicet, vel ô Ephraim.

Virentem, s. abies semper viret. Chal. pulchram.

Ex me, i. me largiente. *Fructus*, Chal. remissio.

Inuentus est, Chal. inuenietur.

10. *Asta*, s. supradicta, præsertim de Christi mysteriis.

Intelligens, &c. repetitio. *Recta*, s. ducentes recta ad felicitatem. *Via*, i. præcepta.

Corruent in eis, Chal. tradentur gehennæ, quod non ambulauerint, per illas.

IOEL

Fuit tempore Osee. De duabus Tribubus prophetat. nam Osee de omnibus.

CAP. I.

3. *Vper*, i. de.

4. *Erucæ*, vermis est herbas rodens, & frutices. *Bruchus*, species est locustæ. alatus vermis, folia arborum rodens. *Rubigo*, vitium frugum, & plantarum ex corrupto aere, vulgo Nebula. per hæc

vero intelligitur Iudææ per Chaldeos vastatio, vt statim explicatur. quater vero vastata, vt in libris Reg. scribitur, s. tempore Ioachim, Ioachin, Sedecia, & tandem per Nabuzardan.

5. *Ebrius*, s. voluptatibus *Bibitis*, i. soletis bibere. *In aulcedine*, i. dulce, s. dulces voluptates improbis, 70. ad ebrietatem. *Periit*, pro, peribit cito, i. auferetur vobis, 70. ablatum est.

6. *Gens*, &c. loquitur de exercitu sub metaphora locustarum, quæ solent vastari omnia quacunque eunt, & de populo sub vitis, & arborum nominibus.

7. *Proiecit*, s. in terram frondes, seu corticem.

Albi, s. sublato cortice.

8. *Virgo*, i. adolescentula. *Pubertatis sua*, i. quem pubes accepit, Chal. adolescentiæ, 70. virgineum, i. qui virginem duxit.

9. *Periit*, præter pro futuris. sic etiam inf. Chal. cessauit, 70. ablatum est. *Libatio*, adhibebatur hæc sacrificiis. vide Num. 18.

10. *Luxit*, Chal. desolata est, 70. lugeat.

Confusum, s. quod modicum esset, & expectationi nõ responderet, Chal. aruerunt vites. *Elanguit*, i. defecit, 70. imminutum est.

11. *Confusus*, i. pudore suffusus. *Ululauerunt*, s. præ dolore.

12. *Confusa est*, Chal. & 70. aruit. *Elanguit*, Chal. decidere, 70. imminutæ sunt. *Confusum*, Chal. defecit.

13. *Accingite*, s. saccis. *Interiit*, 70. defecit.

14. *Sanctificate*, i. indicite, vel sancte obseruare, Chal.

decernite. *Catum*, s. ad orationem.

Terra, s. vestra.

15. *A, a, a*, Hebr. Ahah. i. heu, 70. hei mihi, hei mihi, hei mihi. *Diei*, q. d. vñ diei, Chal. propter diem.

Dies, i. tempus punitonis. *Potente*, s. Deo, Chal. omnipotente.

16. *Vestris*, sic 70. at Heb. & Chal. nostris.

Alimenta, s. sacerdotum, q. d. sacrificia. *Perierunt*, pro, peribunt, s. deficient.

17. *Computruerunt*, pro, morientur, s. præ inedia.

Stercore, i. stabulis. *Confusum est*, Chal. defecit, 70. arefactum est.

19. *Ignis*, s. Chaldeorum vastatio, vel etiam incendiū. *Speciosa*, s. pascua, Chal. habitacula sic & inf.

Deserti, i. terræ, quæ sic deserta effecta est.

20. *Quasi arbor sitiens umbrem*. Sarcophaga ubi aliquid est seminatum. id tamen non est Heb. Chal. aut in 70.

Exsiccatis, s. per hostes obrutantes, aut interrumpentes riuos.

CAP. II.

1. *Verba*, s. conuocando populum ad pœnitentiam.

Sancto, ita dicitur ob templum in eo situm.

Terra, s. huius. *Domini*, s. punituri. potest etiam ad diem iudicii referri.

2. *Tenebrarum*, &c. i. calamitatis & mœstitiæ, vt contra lux lætitiæ & prosperitatem significat.

Mane, i. lux solis, qui statim, vt oritur, omnia luce occupat. *Similis ei* s. tam noxius Iudææ.

In annos, &c. q. d. in multas ætates. postea certe plus nocuere Romani.

3. *Ignis*, pro, velut ignis. *Coram eo*, i. ante eius aduentum.

4. *Quasi aspectus*, &c. q. d. similes equis de locustis loquitur, sed milites intelligit, totus enim sermo metaphoricus. *Deserti*, i. vasta.

6. *Ollam*, i. ollæ colorem, s. nigredinem præ timore, Chal. nigri quasi ollæ

7. *Fortes*, s. viri. *Viri in viis*, Hebr. vir in viis, pro, quisque in viis, q. d. more exercitus procedent ordine.

8. *Eratrem suum*, i. alterum, seu socium.

Demolientur, i. lædentur, 70. consumentur. indicatur vero per id quod solent locustæ, milites portis clausis per fenestras irruituros.

10. *Terra*, i. homines, vel hyperbole est ad exaggerandam calamitatem, vel de iudicij die sermo est. possunt & per cœlos intelligi Principes & nobiles, &c. vel tantam fore copiam locustarum, vt solum obscurent in ære volantes, s. exercitum hostium immensum.

11. *Dedit*, 70. dabit. *Vocem*, s. signum ad bellum more ducis forte tonitruum intelligitur, tunc etiam audiendum. vide Reg. 12. Psal. 17. *Si*, s. quo vteretur ad puniendum Iudæos. *Verbum*, i. præceptum

12. *Fletu*, s. fundendo lacrymas. *Planctu*, fit is etiam corporis gestu, aut voce mœrorem indicante.

13. *Scindite corda*, Chald. auferte impietatem cordis vestri. *Vestimenta* solebant Iudæi hæc scindere in calamitate aut re indigna. *Benignus*, i. facile ignoscens

Præstabilis super malitia, Heb. pœnitens super malo, i. supplicio, scil. quod cogitauit inferre Chald. reuocans verbum suum ab inducendo malo.

14. *Quis scit*, &c. q. d. forte Dominus non puniet vos.

Conuertatur, s. ad misericordiam, vel ad vos, a quibus est auersus, vide Ion 3. locum similem No. vero dici per modum dubitantis; quia non semper Deus sententiam mutat, etiam, si quis pœniteat, sed punit temporaliter.

Post se, loquitur velut de homine, qui quæ veniens attulit dona, discedens reliquit. *Benedictio*, i. bona, seu abundantiam rerum. *Sacrificium*, &c. i. locum sacrificii, &c. vel vnde possit offerri, & libari.

15. *Cantate*, &c. vide sup. *Sanctificate*, s. operibus, Hier. 2. cont. Ioui.

16. *Sanctificate Ecclesiam*, i. præparate populum, seu inducite ad sanctitatem. *Egrediatur*, &c. q. d. relinquant sponsi delitias.

17. *Vestibulum*, s. templi. *Altare*, s. holocausti.

Plorabunt, & dicent pro, plorent, & dicant.

Quare dicunt, pro, dicent, 70. ne dicant.

Vbi est, &c. q. d. ecce qualem Deum habent isti, qui eos non potest defendere. atque id est opprobrium, de quo sup. Vide Psal. 78 & 113.

18. *Zelatus est*, pro zelabitur, i. zelo, & amore prosequetur, s. postquam punierit captiuitate.

Pepercit, pro, parceret.

19. *Respondit*, s. per me. *Mittam*, s. post captiuitatem, & spiritualia, quæ per hæc intelliguntur, tempore Christi. *Vltra*, i. per longum tempus. Vide Isa. 2. 3. Reg. 10. 4. Reg. 6. similem locutionem *Opprobrium*, s. de quo sup.

20. *Eum*, s. Assyrium, qui inuasit Iudæam postquam rediere ex captiuitate vt dicitur Iudith 5. *Procul faciam*, sc. occiso Holoferne. *Faciem eius*, &c. q. d. exercitum immensum, qui videbitur pertingere à mari Galilææ vsque ad Occidentale, seu magnum. Hyperbole, vel faciam fugere in omnem partem dispersum. vide Iudith. 15. *Fætor*, sc. cadauerum. *Superbe egit*, Chald. plurima fecit mala,

21. *Magnificauit*, &c. pro, magnificabit facere, i. magnifice tecum aget, s. cumulans bonis.

22. *Animalia*, &c. Alludit ad id, quod sup. dixit de gemitu animalium pro pascuis.

Geminauerunt, &c. præ. pro fur.

Virtutem, Chal. fructum.

23. *Sion*, i. ecclesiæ Christi. *Dedit*, pro dabit.

Doctorem, s. Christum vide Isa. 30.

Matutinum, i. tempestiuum, s. in autumno tempore seminis.

Serotinum, s. veris, quo fructus crescunt. Intellige vero gratiam cœlestem, & doctrinam. *In principio*, i. olim, 70. antea, s. cum mihi seruirent patres vestri sancti.

25. *Reddam*, &c. q. d. præteritam inopiam compensabo gratiarum vbertate. *Fortitudo mea*, Chald. exercitus meus. alludit ad id quod dixit de locustis significantibus exercitum Chaldæorum, per quem deinde significatus exercitus spiritualium hostium.

26. *In sempiternum*, s. quantum est ex parte gratiæ, quæ salit, i. salire facit in vitam æternam.

27. *Israel*, i. populi Christiani. qui Gal. 6. vocatur Israel Dei. *Amplius*, 70. præter me, s. Deus.

28. *Effundam*, sc. largiter vide Tit. 3. *Carnem*, i. hominem, q. d. omne hominum genus. *Somnia*, s. per quæ Deus loquitur. *Visiones*, coniungendum etiam id cum senibus, vt & somnia cum iuuenibus. *domini*, more Scripturæ.

29. *Servos*, s. reliquos etiam non Iudæos, de his enim supra.

30. *Dabo*, s. in secundo aduentu. *Sanguinem*, s. præliorum, de quib. Matt. 24. *ignem*, i. fulgura, & fulmina, vel ignem præcessurum iudicium de quo, ignis ante ipsum præcedet.

31. *Sanguinem*, i. colorem sanguineum, s. deliquio.

Horribilu, 70. manifestus, quo modo citatur Act. 2.

32. *Domini*, s. Christi, sine cuius fide salus non cõstat. *Monte*, &c. i. in Ecclesia.

Dixit, s. mihi, vel per Isaiam, cap. 2.

Et in residuo, &c. Chal. & liberabuntur illi quos Dominus destinat.

C A P. III.

1. *Debus illis*, s. sub extremum iudicium.

Conuertero, i. reduxero s. è seruitute peccati.

2. *Iosaphat*, s. quæ est inter Ierusalem, & montem Oliueti, vnde Christus in cœlum ascendit. videtur dicta à Rege Iosaphat, cur autem, incertum. Quidam tamen non eam vallem putant hic significari, sed locum diuini iudicij (id enim interpretatur Iosaphat) quicumque ille sit, probabile est ibi iudicaturū, vbi docuit, & iudicatus est, s. supra Ierusalem, adeoque supra eam vallem.

Disceptabo, i. iudicio contendam, & condemnabo.

Populo, &c. s. electis. *Disperserūt*, &c. per ea quæ Iudæis acciderunt, significantur persecutiones iustorum.

3. *Sortem*, s. vt fit in bello super præda.

Prostituto, s. vt corpore quæstum faceret. *Vino*, s. emendo ex pecunia venditionis.

4. *Quid mihi*, & vobis, i. quid mihi vobiscū, seu quid vobis mecum? q. d. finite me, ne mihi sitis molesti.

Tyrus, &c. per hos intelliguntur qui fideles persequuntur

quantur. *Reddetis*, pro, redditis, q. d. nunquid vos læsi ut vlciscamini, persequentes populum meum?

Etsi, pro, quandoquidem. *Vicissitudinem*, Chal. & 70. retributionem, q. d. puniam ego vos.

5. *Desiderabilia*, i. cara, seu pretiosa, 70. electa.

Pulcherrima, explicatio præcedentis.

6. *Filijs Græcorum*, i. Græcis sic vocabant Gentiles, quod fere Græce loquerentur.

7. *Suscitabo*, i. liberabo. *Conuertam*, Chal. & 70. reddam. *Retributionem*, Chal. mercedem, q. d. quod meretur vestra iniquitas.

8. *Et vendam*, &c. id quia nescitur vnquam factum, quidam referunt ad diem iudicij, quo impij tradendi Sabaïs, i. dæmonibus per manus electorum, de quibus Psalm. 149. & gladij ancipites in manibus eorum, ad faciendam vindictam in nationibus, &c. Ego putarim factum, etsi Scriptura nō dicat quando, certe hic dicit faciendum, non negarim tamē id factum ut reliqua multa, diem Iudicij significare *Sabaïs*, 70. in captiuitatem. Id enim etiam significat verbum Hebræum.

Locutus est, Chal. ita decreuit.

9. *Clamate*, 70. prædicate. *Hæc*, f. quæ sequuntur.

Sanctificate, Chal. præparate. *Suscitate*, i. excitate.

Robustos, 70. pugnatores. dicuntur hæc per Ironiam, q. d. defendite sane vos quantum potestis, non euaderis iudicium meum, & punitorem.

11. *Erumpite*, Chal. & 70. congregamini. *De circuitu*, i. vndique. *Ibi*, f. vbi eritis congregati.

12. *In circuitu*, f. circum me, vel vallem astantes, nec enim vallis tam exigua omnes capiet.

13. *Mittite*, f. ô Angeli. *Maturauit messis*, Chald. venit tempus finis eorum, 70. adest vindemia, vide Apoc. 14.

Descendite, 70. calcate, Chal. conculcate interfectos.

Plenum, f. vuis, i. impiis, supplicio conculcandis.

Multiplicata, f. adeo, ut diutius ferenda non sit.

14. *Populi populi*, i. plurimi populi. *Concisionis*, i. cædis, seu perditionis, f. vbi damnandi improbi.

15. *Obtenebrati sunt*, præ. pro futuris: significatur vero magna calamitas, more Scripturæ, sic sup. 2. & Sopho. 1. Amos 8. f. afflictis. obscura videntur omnia, & mæror ipse tenebras inducit.

16. *De Sion*, i. regione illa, quæ prope Sion, vel existens supra Ierusalem. *Rugiet*, i. proferet terribilem in damnatos sententiam. *Moueuntur*, i. stupebunt.

Cæli & terra, i. Angeli & homines. *Et Dominus*, f. tunc erit maxime, ut semper fuit.

17. *Sciatis*, f. electi, q. d. tunc aperte videbitis.

Sion, i. Ecclesia, quæ tunc erit triumphans, hic enim militans. *Sancta*, f. omnino non habens maculam, aut rugam. *Alieni*, f. improbi, Chal. extranei, vide Apoc. 12.

18. *Stillabunt*, &c. q. d. tunc vero implebitur illud de terra melle, & lacte manante, toties promissum, f. erit vita iucundissima. *Iuda*, i. terræ beatorum.

Ibunt, f. perpetuo. *Aqua*, f. gratiarum & deliciarum.

Torrentem spinarum Heb. & Chal. vallem Sittim, i. spinarum, f. cedrorum similium colore, & foliis, spinæ albæ. est autem locus in Moab trans mare mortuum. vide Num. 25. & Mich. 6. significantur vero per eas arbores, quæ non putrescunt, beatorum incorruptio, & viror, qui gloria semper velut Dei fonte irrigantur. Vide Apoc. 22.

19. *Ægyptus*, &c. per hæc intelliguntur damnati.

Perditionis, Chal. vastitatis, 70. desolationis.

Sanguinem, f. martyrum.

20. *Iudæa*, f. cælestis.

In generat. &c. repetitio.

21. *Mundabo*, &c. q. d. purgabo electos peccatis omnino. *Sion*, f. cælesti, vel terrestri, si superiora ad Christi tempora referantur, vbi Montes Apostoli, Aqua, mel, & lac, doctrina & gratia, &c.

H A M O S.

Fuit tempore loel. Prophetat vero de Israel & Iuda.

C A P. I.

1. **I**n pastoribus, pro ex pastoribus. *Thecua*, vicus est in Monte 12. miliaribus ab Ierusalem, & 6. à Bethlehem ad Meridiem in sorte Iuda.

Terramotus, f. de quo Zach. 14. dicitur id accidisse, cum Ozias officium sacerdotale sibi vsurpauit. vide Ioseph. 9. Antiq. cap. 11.

2. *De Sion*, q. d. qui in Sion colitur.

Rugiet, f. terrebit. *Vocem*, f. terribilem, repetitio.

Luxerunt, pro, lugebunt, Chal. desolabuntur.

Speciosa pastorum, f. pascua, Chald. habitacula Regum.

Carmeli, f. montis, qui prope Ptolemaidem. est enim alter ad Austrum Iudææ, de quo 1. Reg. 25. significatur vero vastanda præsidia Israel secundum Chald. solet etiam accipi pro loco fertili, & amœno, sensusq; erit perit iram fertilitatem Israel, & opes, vel etiam aliarum gentium, contra quas itidem prophetat.

3. *Super tribus & super quatuor*, i. tam multis significatur enim multitudo, siue quod ista septem faciunt, qui numerus in Scriptura multitudinē significat, siue quod vulgo ter & quater multa significant. certe Genuenses cum sæpissime volunt dicere, ter vel quater dicunt, & Virgilius, ô terque quaterque beati, id est, plurimum.

Conuertam eum, f. ad me, ignoscens ei, Chald. parcam eis, sic & inf. *Eum*, f. populum.

Plaustris, Chal. Tribulis 70. fertis. *Galaad*, f. habitatores, Chald. habitatores Galaad, 70. grauidas Galaad. vide 4 Reg. 7.

4. *Domum*, i. familiam, f. posteros. *Haçael*, f. Regis Syrorum. *Domas*, Chald. palatia. *Benhadad*, scil. filii Haçaelis.

5. *Vestem*, i. portas vrbs, quæ vestibibus clauduntur, Chal. robur, 70. vestes. *Campo idoli*, i. planicie Damasci colentis idola. *Voluptatis*, i. plena deliciis.

Cyrenem,

Cyrenen, s. Media ciuitatem. vide 4. Reg. 16.

6. *Captiuitatem*, sc. captiuos Iudæos. *Perfectum*, q. d. omnes, Chal. perfecto exilio. *Concluderent*, s. velut carcere. *In Idumæa*, s. traditos Idumæis.

7. *Ignem*, s. hostium exercitum, seu vastationem.

9. *Fraternum*, Chal. fraterni, s. qui fœdus feriunt, fiunt velut fratres.

11. *Fraternum suum* s. Iudæos, vtrique enim ex Isaac.

Eius, i. ei debitam; vel eius, pro suam. *Ultra*, Chal. in perpetuum. *Vsque in finem*, Chal. in æternum.

12. *Theman*, vrbs est, & regio Idumææ. Chal. Austrū. *Bosra*, i. Idumææ.

13. *Dilatandum*, s. occisis infantibus, ne facti viri recuperarent bello.

14. *Rabbath*, postea dicta Philadelphia.

Vlulatu, i. clamore militum. *Turbine*, i. impetu hostium. *Commotionis*, i. turbationis, Chal. ventu, 70. consummationis eius.

15. *Melchom*, i. Rex eorum, vel idolum, quod sic dicebatur. vide Ierem. 49. *Principes*, 70. Sacerdotes, & Principes.

C A P. III.

1. *Incenderit*, quando id factum, non constat Hebræi dicunt factum Regi Idumææ, de quo 4. Reg. 3. *Offa*, s. è sepulcro effossa. *Vsque ad cinerem*, Chal. eique pro calce domum suam oblinierit.

2. *Carioth*, vrbs est Moab. *Sonitu*, i. vociferatione & strepitu militari.

3. *Iudicem*, i. Regem.

4. *Iuda*, i. duarum tribuum.

6. *Iustum & pauperem*, Chal. iustos & pauperes, q. d. peruertunt iustam pauperum causam.

Calceamentis, i. re vili, q. d. pro paruo pretio, seu munere ab aduersario oblato, Chal. vt opes possideant, sc. pauperum, quæ valde sunt exiguæ & viles.

7. *Conterunt*, i. conculcant, Chal. contemnunt.

Super, Chal. quasi. *Viam*, Chal. causam.

Declinant, Chal. peruertunt. *Ierunt*, & c. 70. ingressi sunt ad eandem ancillam, sc. violandam. *Violarent*, q. d. atque ita violarent, i. contempserunt.

Nomen, & c. q. d. me, qui præcepi ne facerent, sed sancte viuerent.

9. *Vestimentis*, s. pauperum, Chal. lectulis.

Damnatorum, Chal. rapinæ, 70. ex calumniis.

Deisui, Chal. idolorum suorum.

9. *Cedrorum*, i. maxima Hyperbole est.

Eius, abundat more Hebræo. *Contritus*, & c. q. d. penitus destruxi, perstat in arboris metaphora.

10. *In deserto*, Chal. per desertum, 70. in deserto,

11. *Suscitavi*, 70. accepi.

12. *Vinum*, s. contra præceptum, de quo Num. 6.

Prophetis, s. talia, vel q. d. tacete.

13. *Stridebo*, i. sonitum edam, qui longe audiarur, sc. militum quibus vos puniam, seu calamitatis, quam in vos inducā, Chal. coarctabo vos in tribulatione, vt solet coarctari plaustrum onustum manipulis.

Subter vos, i. in loco vestro. dicitur enim Heb. sub se esse, i. loco suo, vel q. d. grauatus mole peccatorum vestrorum. *Fæno*, 70. stipula s. paleis.

14. *Peribit fuga*, i. non poterit fugere.

15. *Stabit*, s. contra hostes.

16. *Inter fortes*, i. qui fortis censerur. *Nudus*, s. abiectis armis, seu inermis.

C A P. III.

1. *Super*, i. ad vel contra, *Cognitionem*, i. familiam, 70. scribum.

2. *Cognoui*, s. familiariter, Chal. elegi. *Cognitionibus*, i. nationibus. *Visitabo*, 70. vlciscar.

Super, i. contra.

3. *Nisi conuenerit eis*, q. d. non consentitis mecum, id eo non ambulabo vobiscum, sed recedam, nec vos proregam.

4. *Nunquid rugiet*, & c. sensus est: Non temere clamo per Prophetas, & minor, & irascor, nec vos magis effugietis iram meam, quam præda leonem capiam certe vos laqueo meo quodiam retendi.

6. *Si clangeret*, & c. q. d. cur non timeris minas meas?

Malum, Chal. afflictio, q. d. cum vos apprehenderit calamitas, scitote à me esse, qui sic punio vestra peccata.

7. *Verbum*, i. rem, q. d. prædicit prius per Prophetas mala, vt homines resipiscant.

8. *Timebit*, q. d. quanto magis timendus Deus cum minatur? *Prophetabit*, q. d. num potest Propheta recusare munus creditum à Deo prædicendi mala?

9. *Auditum*, & c. q. d. etiam iudicio hostium vestrorum pessime egistis, & agitis

10. *Iniquitatem*, i. inique parta, Chal. rapinam.

Rapinas, Chal. prædam.

11. *Circuietur*, i. obsidebitur s. ab Assyriis.

12. *Eruentur*, s. pauci aliquot *Plaga*, i. regione, q. d. loco seu angulo, s. quiescentes, & nihil timentes.

Damasci, q. d. fidentes auxilio Damasci, in eoque velut quiescentes.

13. *Audite*, s. o Prophetæ.

14. *Altare*, s. dicati idolo.

15. *Hyemalem*, s. habebant Reges palatia hyemalia, & æstiuæ. *Eburnæ*, Chal. ebore strætæ.

C A P. IV.

1. *Vacca pingues*, q. d. o qui genio indulgetis, & vita cistis effœminati: potest & de fœminis intelligi, Chal. diuites substantiis. *Monte*, erat Samaria in monte sita. *Confringitis*, i. opprimitis. *Dominis*, s. Regibus, vel viris. *Afferre*, & c. q. d. date quibus oblectemur.

2. *In sancto suo*, Chal. per sanctitatem suam, 70. per sanctos suos. *Leuabunt*, Chal. & 70. tollent. *Contis*, i. lanceis, 70. telis. *Reliquias*, & c. i. reliquos ex vobis, vel partem carnum vellrarum, vel filios, Chal. filias vestras.

3. *Per aperturas*, s. muri, 70. nudi. *Contra alteram*, i. coram altera, vel post alteram. *Armon*, i. Armeniam, Chal. ultra montes Armeniæ.

4. *Venite*, & c. q. d. facite sane impie, vt soletis, non longe est cum vos puniam. *Tribus diebus*, s. adibant idola, ter in anno, vt olim templum, vel forte solebant tribus diebus conuiuari, inuitatis sacerdotibus, ad imitationem eius, quod dicitur Deut. 14. idque quotannis, separatis ad id decimis fructuum.

5. *Laudem*, i. sacrificium laudis, seu gratiarum actionis. *Vocate*, i. indicite, vel nominate, s. iactabundi.

Voluntarius, sponte oblatas, non cogente præcepto.

Annunciate, i. prædicate, seu diuulgare. *Sic enim*, &c. q. d. quando ita vultis.

6. *Dedi*, 70. dabo. *Stuporem*, s. præ fame, 70. collisionem, s. præ indignatione ob calamitates, vel præ tremore ob mala impendenda.

7. *Imbrem*, vide 3. Reg. 18. Reg. 8.

9. *Vrente*, s. segetes perdente. *Aurugine*, vitium est, quo segetes pallescunt, dicitur & ærugo. *Multitudinem*, &c. coniunge cum, comedit, &c.

10. *Mortem*, Chald. pestilentiam. *In via Ægypti*, sc. in eos qui ad Ægyptum abierant opem petaturi, vel q. d. sicut olim in deserto cum ex Ægypto eduxissem.

Percussi, &c. vide 4. Regum 13. *Vsque ad captiuitatem*, Chald. 70. cum captiuitate. *Puiredinem*, Chald. fœtorum.

11. *Torrës*, q. d. pene consumpti.

12. *Hæc*, tacet quæ mala, more Scripturæ, quæ solet etiam sic dicere Hæc faciat mihi Dominus, &c. i. grauius puniat? vel forte intelligit superius dicta, vbi præterita pro futuris accipienda. *In occursum*, 70. adinuocationem, q. d. age pœnitentiam.

13. *Ventum*, pro ventos, 70. spiritum, quod potest, etiam de hominis anima intelligi. *Eloquium*, i. verbum, s. præcepta. sic Psal. 147. annunciat verbum suum Iacob, &c. 70. Christum. *Gradiens*, &c. q. d. qui est super omnia eleuatus, seu qui omnia etiam sublimia gubernat sua prouidentia. *Exercituum*, 70. omnipotens.

CAP. V.

1. **L** *Euo*, i. sublata voce prædico, vel attollo, vt solet percussurus, Chal. & 70. assumo.

Super, i. contra. *Planctum*, appositue, q. d. leuo quiddam flebile.

2. *Cecidit*, præter. pro fut. q. d. cadet statu suo, s. expugnata ab Assyriis. *Virgo*, ita vocantur Regna, quod seruantur vt virgines solent, magna custodia. itaque Chal. solet vertere Regnum. *Resurgat*, i. ex captiuitate redeat, & regnet. *In terram suam*, q. d. in sua regione, seu domi suæ in terram vsque deiecta est. *Suscitet*, i. erigat.

3. *Egredebantur*, s. ad bellum. *Domo*, pro domibus, i. familiis seu populo.

5. *Bethel*, in locis hic commemoratis idola colebantur. *Inutiles*, Heb. in vanitatem, Chald. in nihilum, 70. non ens seu non existens, q. d. ad nihilum redigeretur.

6. *Ioseph*, sic dicitur Israel, quia Ephraim (ex cuius tribu Ieroboam filius fuit Ioseph vnde & Apoc. 7. pro Ephraim positus Ioseph. *Bethel*, pro, Betheli, s. igne, 70. domui Israel.

7. *Absynthium*, i. amaritudinem, q. d. inique iudicatis, vel viuitis. iudicium enim significat etiam recte viuendirationem. *In terra*, s. velut proiectam, & iacentem, Chal. in terram proiicitis.

8. *Facientem*, iunge cum, *Quarite*, quod præcessit.

Arcturum, &c. per hæc signa, quæ sunt Septentrionalia, reliqua etiam intelliguntur. *Vocat*, s. eleuat per vapores. *Effundit*, s. ex nubibus.

9. *Subridet*, i. veluti ridendo (s. facile) vel deridendo

immittit. sic Psalm. 2. qui habitat in cœlis, iridebit eos, &c. 70. suscitans.

10. *In porta*, s. ciuitatis, vbi fiebant iudicia, & erat populi frequentia, adeoque commodum Prophetis concionari. Chald. in domo iudicij. *Loquentem perfecte*, i. de vitæ perfectione, seu sanctitate, Chal. loquentem recte, 70. sermonem sanctum.

11. *Electam*, i. pretiosam. *Quadro lapide*, i. pulchras. *Amantissimas*, Heb. Chal. & 70. desiderabiles.

12. *Fortia*, i. graua, seu grandia. *Iusti*, s. hominis, vel iustii iustitie, 70. conculcantes iustum. *Munus*, s. vt inique iudicetis. *In porta*, pro, in iudicio.

13. *Tacebit*, s. desinet monere, videns se operam perdere, vel Deum, iratum, & omnino puniturum.

Malum, vel peccatorum obstinatione vel calamitate certa.

14. *dixistis*, i. soletis precari, seu optare.

15. *Iudicium*, s. iustum, q. d. rectos iudices. *Ioseph*, i. Israel.

16. *Planctus*, s. ob calamitates. *Qua foris sunt*, 70. viis. *Va, va*, Hebr. Ho, ho. *Sciunt*, scil. ex arte, quæ olim in vlu.

17. *Vineis*, 70. viis. *Pertransibo*, s. puniens, seu percutiens.

18. *Desiderantibus*, &c. i. dicentibus, velut si desiderant: Veniat sane iste dies, qui toties prædicitur. vide Ierem. 17. vel q. d. vœ optantibus, vt veniat Dominus; veniet enim magno ipsorum malo. *Vobis*, s. optatis, qui puniri meremini, non iuuari. *Tenebra*, i. calamitas.

Lux, i. prosperitas.

19. *Coluber*, sub. sic vobis accidet, s. vnam, fugientes, cladem alia excipiet.

20. *Dies*, s. ille quem minatur?

21. *Odorem*, q. d. non erunt gratæ mihi vestræ congregationes in festis.

22. *Pinguum*, s. hostiarum pacificarum.

23. *Carminum*, i. laudum, quibus me celebras, vel idola.

24. *Reuelabitur*, i. apparebit. *Iudicium*, i. supplicium. *Fortis*, iunge etiam cum. *Aqua*, Chald. inundans, quidam tamen sic intelligunt, reueletur iudicium, & iustitia copiose, q. dicat, viuite iuste si vultis euadere supplicium.

25. *Obtulistis*, s. raro Deo sacrificarunt in deserto.

26. *Portastis*, 70. suscepistis, s. portandum.

Moloch, dicitur & Melchom. Idolum est Ammonitarum. vnde videtur id intelligi de terra promissionis quidam tamen hæc ad desertum referunt, forte factum cum venissent in terram Moab. Num. 25.

Imaginem, i. simulacrum. *Sydus*, s. luciferum, secundum Hier. Dicitur autem Remphan, i. tenebræ, seu obscuritas, per irrisionem: quoniam Hebr. non est hæc vox, 70. Rompha. *Adorare*, i. vt adoraretis.

27. *Damascum*, Stephanus Act. 7. dicit Babilonem, s. vtrumque factum. *Exercituum*, 70. omnipotens.

CAP. VI.

I. **O** *Pulenti estis*, Chal. quiete degitis, s. in rerum temporalium copia. *Pompatices*, i. cum fastu, seu superbe. *Domini*, i. cœtum, vel vel q. d. inter populum.

. Chala-

2. *Chalane*, vrbs est in Babylonia, postea dicta Ctesiphon. *Emath*, quæ postea dicta Antiochia: est & altera de qua inf. quæ dicta post Epiphania, (quæ & Reblatha) quæ minor erat, ideo hic magna dicta illa, ad distinctionem. Si, pro an *Latior*, i. fertilior, seu potior fructu, & amœnitate. *Termino*, i. regione.

3. *Malum*, i. calamitosum, s. captiuitatis. *Solio iniquitatis*, q. d. vt subiecti sitis Regi iniquo, s. Assyrio: vel iniquitas, pro vltione iniquitatis posita, q. d. solio punituro iniquitatem.

4. *Degrege*, s. electum.

5. *Sicut David*, &c. q. d. defendere se volunt exemplo Dauid; cum ille fecerit ad Dei laudem, ipsi ad voluptatem corporis. *Vasa*, i. instrumenta, *Cantici*, i. musica seu ad cantum accommodata.

Vinum, s. optimum *Phialis*, s. pretiosis.

Vnguento, fiebat id ex oleo condito aromatibus, vnde interdum oleum vocatur, vt Luc. 7. Cant. 1. *Patiebantur*, pro, compatiuntur, Chald. dolent, *Contritione*, i. contritis, seu afflictis, s. qui penuria rerum laborant.

Ioseph, i. Israelitarum, q. d. fratrum suorum.

7. *In capite*, i. inter primos.

8. *In anima sua*, i. per semetipsum, seu per vitam suam. *Domos*, Chal palatia *Ciuitatem*, s. Samariam.

9. *Morientur* s. gladio, vel peste.

10. *Eum*, i. vnumquemque eorum.

11. *Finis est*, q. d. nullum est amplius cadaver intus. *Tace*, &c. q. d. ne indignabundus Dei memineris, quasi auctoris tanti mali: sic enim voluit, cui resisti non potest, vel, ne frustra Deum inuoces, actum est enim de nobis.

12. *Mandauit*, i. ita decreuit, seu disposuit.

Maiozem, s. Israel. *Ruinis*, s. non redituram ex captiuitate. *Minorem*, s. Iuda. *Scissionibus*, s. plaga minori, quia rediit e captiuitate. Hinc apparet esse verba Prophetæ, Chal percutiet regnum magnum percussione forti, minus vero regnum plagâ remissione.

13. *In petris*, i. per rubes. *Arari*, s. in saxis.

Bubalis, i. bobus syluestribus, qui vulgo Bufali, q. d. nemo id facit sanæ mentis, vos autem peris.

Amaritudinem, i. iniquitatem. *Fructum*, i. opus. q. d. cum iuste facere deberetis, facitis iniuste.

14. *In nihilo*, i. rebus vanis, vel idolis. *Cornua*, i. potentiam.

15. *Hemath*, terminus terræ promissionis ad Aquilonem. *Torrentem*, sc. qui prope Rhinocoluram in mare influit, estque terminus ad meridiem. vocatur & torrens Ægypti Num. 34. Ios 15. quia, s. diuidit Iudæam ab Ægypto, & quia ex Nilo (vt quidam volunt) deriuatur, quod etiam Hier. hoc loco sentit, vocans Nilum.

C A P. VII

1. *Formator*, i. formator, s. cum facilitate, vt solet figulus, intelligit vero Deum. Chal creatio, 70. generatio, *In principio*, &c. i. cum solent omnia germinare per imbrem in Vere decidentem. *Serotinus*, s. imber, q. d. cœperunt germinare res Israeliticæ.

Touffionem Regis i. vastationem primam factam ab Assyriis, qua pars Israel a Rege Teglatphalasar abducta est, de quo 4 Reg. 15.

2. *Consummasset*, s. locusta, i. exercitus Assyrius.

Herbam terræ, i. populum Israel. *Dixi*, s. Deum orans. *Suscitabit* i. restituet. *Paruulus*, i. ad paucos redactus, paruæque vires.

3. *Non erit*, i. non prorsus peribit.

4. *Ad ignem*, i. vt igne perderet. *Iudam*, q. d. iudicans protulit sententiam, vt igne vastaretur per Chaldaeos.

Denorauit, s. ignis. *Abyssum*, i. aquarum copiam, sc. populi multitudinem. *Partem*, Chal hæreditatem, scil. templum, quod erat velut pars, seu hæreditas Dei.

5. *Quiesce*, Chal. parce.

7. *Super*, i. iuxta. *Trulla*, instrumentum est, quo parietes calce incrustantur, & poliuntur ad fortitudinem s. & elegantiam.

8. *Ponam*, i. deponam, s. destinam eos fortificare.

Superinducere, s. linire, Heb. transire, s. liniendo, 70. præterire, i. dissimulare & non punire Chald. dimittere eis.

9. *Excelsa*, 70. altaria. *Sanctificationes*, i. templa idolis dedicata, Chal sacra, 70. festiuitates.

Domum, i. posteros, sc. filium Zachariam, de quo 4 Regum 15.

10. *Rebellauit*, Heb Chal & 70. coniurauit.

Terra, i. populus. *Sustinere*, i. ferre. *Sermones*, i. Prophetias, seu prædictiones.

12. *Qui vides*, i. o Propheta. *Fuge*, Chal. & 70. discede. *Commede*, &c. i. viue ibi.

13. *Sanctificatio*, &c. i. locus sanctus, vbi Rex colit suum Deum, domusque regia.

14. *Non sum*, 70. nō eram, s. antea, q. d. non sum officio Propheta, nec ira dudum, sed nunc primum ad id vocatus à Deo. *Armentarius*, 70. caprarius, Chal. pecuarius. *Vellicans*, i. scalpens sc. vnguibus, vel ferro, aliter enim fructus ille non prouenit commode.

Sycomoros, arbor est ficui similis fructu, moro vero foliis: dicitur & Sicaminos, tam arbor quam fructus.

15. *Oregem*, Chal. & 70. oues.

16. *Super*, i. contra. *Stillabis*, i. loqueris seu comminaberis. Chal. docebis, 70. turbabis. *Idoli*, Heb. risus, i. dei ridiculi, s. idoli.

17. *In gladio cadent*, 70. captiue ducentur.

Humus, q. d. possessionis tuæ. *Metietur*, q. d. diuidetur inter hostes, Chal. sorte diuidetur.

Polluta, Chal. & 70. immunda, s. idolorum cultu, q. d. gentiliū.

C A P. VIII.

1. *Vncinus*, s. erat auferendus populus ab Assyriis, vt poma vncino ex arbore, Chal. vas.

2. *Pertranseam*, i. præteream, s. omittam impunitum.

3. *Siridebunt*, s. commoti seu sublati ab hostibus.

Templi, Apparet id dictum de Ierusalem.

Proijciatur, s. cadaver. *Silentium*, s. erit, vt solet in mortalitate, seu peste.

4. *Conteritis*, i. opprimitis, seu vezatis.

5. *Mensis*, i. festum Neomeniæ, quo non licebat vendere, vt nec sabbato. Auari ergo videbantur per hæc duo festa frequenter occurrentia valde impediri.

Menuram, sc. in dandis. *Siculum*, sc. pondus, vel monetam, sed & hæc ponderabatur cum solueretur, vt est

videre Gen 23 Isa 55 Ier 32. Intelligunt vero augendum fraude in accipiendis a debitore.

6. *In argento*, Chal. & 70 argento, s. paruo emptos, seu eorum bona. *Calceamentis*, i. vili pretio. *Quisquilas*, scil. sordes, seu purgamenta.

7. *In superbiam*, i. contra superbiam. *Si*, pro, non, q. d. nunquam obliuiscar.

8. *Commouebitur*, Chal. desolabitur, 70. turbabitur.

Lugebit, Chal. consumetur. *Ascendet*, s. in captiuitate. *Fluuius*, q. d. in magno numero.

Eijcietur, s. terra sua, vel huc illuc diuidetur in regione hostium. *Defluet*, i. ad paucitatem redigetur huc illuc diuisus: vel sensus est, ascensurum exercitum copiosum contra illos, & eiiciendos sedibus suis, & ad nihilum redigendos.

9. *Occidet*, &c. i. accidet maxima calamitas in media prosperitate. *Et tenebrescere*, &c. repetitio.

10. *Saccum*, &c. sc. in calamitate induebant saccos, seu cilicia & capita tondebant. *Caluitium*, forte significat radendos in captiuitate, vt solebat serui.

Eam, s. terram, 70. eum. *Quasi luctum*, &c. i. in maximo mœrore.

11. *Audiendi*, s. ab aliquo Propheta. certe post captiuitatem decem tribus nullum habuerunt.

12. *Amari*, s. Galilææ. *Ad mare*, sc. magnum, significatur per hæc in omnem partem se conuersuros quærendo verbum Domini. *Verbum*, s. per Prophetam aliquem.

13. *Die*, s. captiuitatis, seu obsidionis, q. d. in illa calamitate *Siti*, i. penuria rerum, forte etiam siti.

14. *In delicto*, i. per idolum. *Dan*, hic etiam idolum colebant. quem Deum vocabant iurantes.

Via, s. iurabant etiam per viam, qua ibatur ad idolum. quod ibat in Bersabe.

C A P. IX.

1. **A**ltare, s. holocausti. *Dixit*, s. angelo alicui, vel Propheta. *Cardinem*, s. templi.

Commoueantur, i. cadant, s. per Romanos destruendū erat. *In capite*, i. præcipuis, vel pro, in caput, s. reddam, i. puniam. *Nouissimum*, pro, vsque ad nouissimum, q. dicat, omnes, seu ex omni conditione homines, 70. reliquos.

2. *Si descenderint*, &c. Hyperbole, cuius sensus est. Nullo modo euadent supplicium.

3. *Carmeli*, s. montis. *Celauerint*, i. celaretentauerint.

Serpenti, 70. draconi, s. pisci alicui magno.

4. *In malum*, i. ad puniendum. *In bonum*, i. ad fauendum.

5. *Exercituum*, 70. omnipotens. *Tabescit*, i. desolatur, seu consumitur. *Ascendet*, &c. vide sup. c. 8.

6. *Ascensionem suam*, i. altum suum habitaculū, Chald. qui collocavit in excelsa maiestatem suam.

Fasciculum, sc. populi sui, seu electorum, Chald. ecclesiam suam. *Fundauit*, i. firmavit, Chal. decorauit.

7. *Vt filij Æthiopum*, i. Æthiopes, sc. peccatis deformes, vel q. d. vt illi colorem non mutant vnuquam, ita nec vos vitam. vide Ier. 13. Cyrene, s. vrbe Assyriæ, de qua sup. c. 1.

8. *Et conteram*, Chald. & disperdam, 70. & auferam.

Non conteram, s. prorsus, nam reliquæ salutæ fient.

9. *Concutiam*, s. afflictionibus, & laboribus.

Gentibus, s. dispersum. *Concutietur*, s. frumentum.

Lapillus, s. lapilli solent teneri crebro cum grano, cadente puluere, 70. granum.

11. *Tabernaculum David*, i. Ecclesiam Christi.

Cecidit, s. in plurimis Iudæorum. *Reedificabo*, i. instaurabo. *Aperturas*, 70. quæ cæciderunt.

Antiquis, s. antiquorum sanctorum, Heb. Chal. & 70. sæculi, s. antiqui.

12. *Possideant*, sc. Apostoli, & Episcopi, veluti Christi vicarij. *Reliquas*, ita vocantur quos Deus sibi reliquit, seu elegit ad se tempore suo ducendos. vide Isa. 10. Mich. 2. Not. vero quod Act. 15. citatur secundum 70. sic. Vt requirant ceteri hominum Dominum, s. facit Deus suos se requirere, & deinde eos possidet. idem autem est, reliquæ Idumææ, & ceteri hominum per Idumæos eam gentes omnes intelliguntur, vt statim explicatur, s. reliqui electi ex omni natione.

Eo quod, &c. q. d. possidebunt meo nomine tanquam meos, id enim est inuocari nomen Dei super aliquem, s. dici esse Dei seruum, seu populum.

13. *Comprehendet*, &c. q. d. erit tanta fertilitas temporalium (per quam tamē spiritualis est intelligenda tempore Euangelij) vt duret messis vsque ad tempus arandi, & vindemia vsque dum seminetur.

Montes, s. Apostoli. *Dulcedinem*, s. doctrinæ.

Colles, s. desertæ olim gentes, seu superba.

14. *Conuertam*, &c. i. reducam populum meum è diaboli captiuitate, q. d. liberabo peccatis. *Ciuitates*, Ecclesias. *Vinum*, s. doctrinæ euangelicæ, & gratiæ.

15. *Terra*, s. ecclesia, vel cœlo.

A B D I A S.

Prophetauit tempore Amos de Idumais. Putant multi fuisse illum, de quo 3. Regum 18. Alii negant.

C A P. I.

1. **V**iso, Chal. prophetia.

Ad Edom, Chal. de Edom 70. Idumææ. *Auditum*, parenthesis est vsque ad, ecce, Chal. nuntium.

Audimus, scil. ego, & aliquot alij Prophetæ. vide Ier. 49. 70. audiui.

Legatum, &c. i. fecit velut legato missio, ad bellum parati contra Idumæos.

Surgite, &c. vox gentium, s. Babyloniorum.

Eum, s. Edom, Heb. Chal. & 70. *Eam*, s. Idumæam.

2. *Paruulum*, Chald. infirmum. *Dedi*, pro, dabo, i. faciam. *Es*, pro, eris. *Scissurus*, q. d. locis editis, & munitis, eoque

coque superbis, putans te non posse expugnari.

Exultantem, &c. i. habentem altam sedem.

Solum, Chal. & 70. habitaculum.

5. *Introissent*, s. per diem. *Quomodo conticuisse?* i. tristis maneres? q. d. quanto magis, cum te vastabunt hostes?

Sufficientia? sub. at hostes omnia auferent.

Vindemiatores, s. per vim *Reliquissent?* q. d. certe vel racemum vnum reliquissent, at hostes nihil.

6. *Quomodo scrutati*, &c. q. d. omnia inuestigabunt, & tollent.

7. *Terminum*, s. hostium regionem, vel q. d. extra terminos tuos. *Fœderis tui*, i. tibi fœderati.

Pacis tua, i. pacifici tui. *Insidias*, Chald. offendiculum. *In eo* scil. populo Idumæorum, q. d. nescit cauere, & sibi consulere.

8. *Perdam*, &c. q. d. auferam mentem, qua sibi possent consulere, vel ostendam esse insipientes.

Monte, s. habitabant fere in montibus Idumæi.

9. *A meridie*, Chal. habitantes ad meridiem.

Vt intereat, pro, & interibit.

10. *Interfectionem*, sc. l. interfecerunt Iudæos aliquot, Idumæi iuncti Babyloniis *Iacob*, i. Iudæos.

In æternum, s. æterno supplicio.

11. *Stares*, &c. vide Gen 35. & Psal. 136.

Aduersus eum Heb. Chal. & 70. coram eo, seu è regione eius, s. tanquam hostis. *Capiebant*, dicitur in præterito, quia factum erat cum puniti sunt Idumæi.

Alieni, 70. alienigenæ, s. Chaldæi.

12. *Et non despicias*, &c. q. d. cum tamen frater non fuisset à te despiciendus, nec tibi latandum, &c. vel faciam ego, ne amplius possis despiciere Ierem, &c. Quidam putant esse Dei monitionem, ne faciat ista, quæ hic dicuntur *In die*, s. calamitoso. Quidam intelligunt sic, non inspicies, sc. eum voluptate, vel irrisione, diem calamitosum fratris, &c. *Peregrinationis*, i. malorum insolitorum, vel exilii, seu captiuitatis, Chal. contrafractio.

Magnificabis os, i. superbeloqueris, s. insultando.

Angustia, 70. tribulationis eorum.

13. *Ingressus*, s. vt hostis. *Emiseris*, s. à Chaldæis, qui opera Idumæorum vsi in expugnatione Ierusalem. Ait ergo non debuisse id facere, vel monet ne faciat, iuxta ea quæ supra diximus.

14. *Exstibus*, s. viarum, Chald. biuio *Reliquissent*, pro fugientes ex eis.

15. *Domini*, s. punituri per Chaldæos. vide Jer. 39. & 51. *Sicut fecisti*, hinc apparet superiora fuisse potius reprehensionem facti, quam monitionem: quasi diceret, punieris quia fecisti, quæ non debueras erga fratres.

Retributionem, i. quod retribuisti Iudæis.

16. *Bibisti*, Chal. lætitiā cepisti, s. conuiuisti, vt solent victores *Super montem*, i. ob expugnatum montem, scil. Sion, Chal. de subuersione montis.

Bibent, s. super te, i. te victo lætabuntur.

Omnes, s. quæ te expugnabunt. *Iugiter*, s. donec penitus consumaris. *Erunt*, s. Idumæi.

Sint, pro, fuerint, q. d. penitus deficient.

17. *Saluatio*, scil. redierunt Iudæi ex captiuitate, vel de ecclesia Christi loquitur hic, & in sequentibus, vt multi putant. *Sanctus*, Chal. sancti Heb. sanctitas, 70. sanctum, q. d. templum *Possederant*, s. finitimos hostes, id quidam ad Machabæorum tempora referunt.

18. *Iacob*, s. duæ tribus. *Ioseph*, s. Israelitæ, qui se iunxerant Iudæis ante captiuitatem, & redierunt ex Babylone cum ipsis.

In eu, s. Idumæis, velut stipula.

Reliqua, s. fere nulli relinquentur, vel tandem prorsus nulli, vt nunc videre est.

19. *Philisthim*, i. terram Philistæorum.

20. *Transmigratio*, i. captiui, s. cum è Babylonia redierint. *Filiorum*, Chal. s. filiorum.

Loca, s. possidebit. Hæc omnia (vt dixi) alij ad tempora Machabæorum referunt. Alii spiritualiter intelligunt, s. impleta per prædicationem Euangelii, & quotidie impleri: per ea enim locorum nomina varias orbis regiones intelligi.

20. *Bethphoro*, i. prope Constantinopolim, quo partem Iudæorum aiunt Hebr. esse à Chal. translata. dicit vero est, pro erit, s. illo tempore. Forte nomen est vrbs aliquius Assyriæ, aut Chaldææ. Quidam Hispaniam putant significari. *Austri*, i. Iudææ, s. quas olim possidebant.

21. *Saluatores*, i. propugnatores Iudæorum, seu duces. *Iudicare*, i. vtrcoerceant & subiciant.

Domino, i. colens Dominum, seu Domino subiectum: id autem præcipue in Ecclesia impletum.

IONAS.

Fuit tempore Abdiæ, & præcedentium Prophetarum. Prophetavit contra Niniuem Assyriorum Metropolim.

C A P. I.

1. **E**T abundat, more Hebræo.

Ionam. Putant Hebræi fuisse filium Sareptanæ, de quo 3. Reg. 17. Fuit vero ex tribu Zabulon. fuit enim ex Geth, vt dicitur 4. Reg. 14. quæ in ea tribu Iosue 19.

2. *Prædicam eam*, Chal. prophetiza in eam, i. contra eam sc. quod subuertetur post quadraginta dies, vt dicitur 3. cap. *Ascendit*, sc. clamore velut petens vindictam, vel factore.

3. *Fugeret*, causam fugæ ipse c. 4. explicabit.

Tharsis, Chal. mare. Quidam putant Ciliciæ Tharsum, alij Carthaginem intelligi, quod hanc vocem, 70. interdum sic vertant: sed vertunt etiam aliquando mare. hic eandem vocem reliquerunt, sc. *Tharsis*, quod indicat intellexisse eos esse nomen propriū, & quidem tāta eiusdē nominis repetitio hic verisimile id facit, cum præsertim Heb. paulo post mare vocet nomine vsitato, s. *D'lam*.

Afacie, i. conspectu, s. à loco, vbi ei præcipiebat, Chal. ne prophetaret in nomine Domini.

Naulum, i. pretium vecturæ. *Eius*, s. nauis.

In Tharsis, Chal. per mare.

4. *Conteri*, 70. dissolui.

5. *Viri*, Hebr. vir, i. quisque. *Suum*, s. erant, vt sit, ex varijs regionibus. *Vasa*, i. instrumenta, scil. partem rerum, quas nauis portabat, vel vasa, in quibus merces, cū mercibus. *Descendit*, pro, descenderat prius sc. vbi nauim est ingressus. *Dormiebat*, s. præ mœnore, & fatigatione.

Sopore graui, 70. & stertebat.

6. *Sopore deprimeris*, 70. stertis. *Recogitet de nobis*, Chal. misereatur nostri, 70. saluet nos.

7. *Vir*, i. quisque. *Super Ionam*, scil. Deo ita disponente, qui malo solet vt ad bonum: illæ enim sortes supersticiosæ.

8. *Opus*, i. ars, seu officium. *Quo vadis*, Heb. Chal. & 70. unde venis?

9. *Hebraus*, Chal. Iudæus, 70. seruus Domini.

Timeo, 70. colo.

10. *Timuerunt*, s. videntes potentiam tantæ Dei, quem non colerent. *Quid*, i. cur, vel quomodo, q. d. quomodo ausus es tantum Deum offendere?

Et cessabit, pro, vt cesset.

11. *Ibat*, & intumescibat, i. subinde intumescibat.

14. *Domine*, Hebr. Iehoua, sc. id erat nomen proprium Dei Hebræorum. *In anima*, 70. propter animam, i. vitam quam perdimus. *Desuper nos*, i. nobis imputes.

Innocentem, s. qui nos nihil læsit, 70. iustum.

Sicut voluisti, &c. q. d. apparet ex his quæ fecisti te id velle quod facimus.

15. *Fervore*, Chal. tempestate, 70. commotione, s. vt qui apprehenso eo, quem persequabatur, desinit currere.

16. *Immolauerunt*, sc. vbi in portum venerunt, Chald. promiserunt se sacrificaturos.

Vota, s. de rebus alijs, vel est ὕστερον ἡρώτερον, pro, vouerunt, & reddiderunt vota, immolantes, &c.

C A P. II.

1. *Piscem*, 70. cetum, cuiusmodi piscis fuerit incertum, solum enim scriptura fuisse ait grandem: id quod etiam ceti nomen significat. vulgo Balena putatur fuisse. *Deglutiret*, s. proiectum, nemersus periret.

Tribus, forte non integris, vt nec Christus in sepulcro cuius id figura.

3. *Clamauit*, s. cum proijceret in mare.

Inferi, i. ceti, qui velut sepulcrum erat, vel vt Infernus, s. profundum quiddam & tenebrosum, atque horribile, Chal. de infima abyfso. *Exaudisti*, s. sentiebat se nihil lædi & sperabat se inde liberandum.

4. *Corde* i. medio. *Flumen*, i. aquæ copia, seu fluctus, 70. flumina. *Gurgites*, i. aquarum copia, Chald. tempestates, 70. eleuationes. vide Psalm. 41. vbi eadem prorsus verba, quæ hic, & Heb. & in 70.

5. *Ego dixi*, &c. q. d. putabam me à te derelictum.

Videbo, i. spero me visurum.

6. *Animam*, i. animæ, seu vitæ periculum, Chald. mortem vide similem phrasim Psalm. 68.

7. *Extrema*, Chal. radices, 70. scissuras, s. cauernas quæ sunt ad montium radices prope mare.

Veſtes, pro, velut veſtes, q. d. ita eram conclusus, vt qui

veſtibus clauditur. *In æternum*, q. d. nisi Dei potentia nunquam inde exire possem, s. ex illis scopulorum cauernis, 70. æterni, q. d. fortissimi. *Et*, pro, tamen.

8. *Vt veniat*, pro, vt veniret, 70. & veniat, Chal. & venit. *Templum*, s. cælum, vel templum Ierosolymitanum, vbi Deus solebat exaudire. quoque se Jonas animo videtur conuertisse dum oraret.

9. *Custodiunt vanitates*, i. colunt idola.

Misericordiam suam, s. Deum, à quo misericordia cuique expectanda est.

10. *In voce laudis*, i. laudando te.

Immolabo s. hostias.

11. *Dixit*, 70. præcepit.

C A P. III.

2. *L* *Oquor*, 70. locutus sum.

3. *Magna*, Heb. & 70. magna Deo, Chal. magna coram Domino, q. d. re vera magna.

Itinere, 70. quasi itineris via. *Trinm*, sc. si quis veller circumire, vel intus totam perambulare.

4. *Itinere*, 70. quasi itinere. *Vnius*, sc. incedebat per vias prædicans.

Adhuc, i. restant solum, Chal. post.

Quadragenta, 70. tres, Iustinus in Tryph. legit quadragenta tres. Quidam putant ita Ionam dixisse, sed scripturam more suo quo numeros minores solet interdum omittere, posuisse solum 40. Alij putant vitiatum esse à librarijs textum, 70.

5. *In Deum*, Chal. verbo Domini, 70. Deo.

Prædicauerunt, i. indixerunt per præconem, scil. Regis auctoritate.

6. *Et peruenit*, pro, nam peruenerat. *Regem*, s. Sardana-palum, secundum quosdam. *Sedit*, mœrentis, & lugentis est sedere.

7. *Clamauit*, scilicet præco. *Ore*, i. præcepto, Chald. decreto.

8. *Clament*, s. homines. *In fortitudine*, Chald. instanter, 70. vehementer. *Vir*, i. quisque. *Via*, i. viuendi ratione.

Manibus, i. operibus.

9. *Ignoscat*, 70. pœniteat.

10. *Miserum est*, 70. pœnituit. Chal. conuersus est.

Super malitiam, i. malum, Chal. à malo.

C A P. IV.

1. *A* *Effusus*, sc. vidit pœnitentiam illorum, crediditq; Deum parsurum, seque falsum Prophetam putandum, 70. contristatus. *Iratus*, i. tulit impatienter, 70. confusus.

2. *Verbum*, sc. quod dixi, te non facturum quod minabaris, vel verbum, pro re, q. d. causa fugæ meæ.

Tharsis, Chal. mare. *Ignoscens*, Chal. reuocans sententiam, 70. pœnitens.

4. *Putasne bene*, Chal. & 70. nunquid valde. sic & infr. q. d. quid est quod tantopere doles, nunquid recte?

5. *Contra*, pro, ad. *Accideret*, s. post quadraginta dies.

6. *Hæderam*, sic vertit etiam Aquila, Sym. & Theodot. 70. cucurbitam. Hebr. קיקיון qiqayon nomen arbutusculæ diuersæ à cucurbita, & hedera, in quas verterunt Interpretes, quia illa Hebræa ignota in alijs regionibus, quidam tamen Ricinum putant, quod Græce κισσός.

Alii

Alii verbum Heb. commune esse ad concurbitam etiam & hederam.

Laboraturat, f. æstu animi, & corporis.

7. *Ascensu*, & c. Chald. sub ascensum auroræ sequentis diei.

8. *Petiuit*, i. optauit. *Anima sua*, i. sibi.

9. *Bene*, Chal. & 70. valde. *Iraſcor*, 70. contristor.

Vsq; ad mortem, q. d. adeo vt penemoriar, vel vt mortem optem.

10. *Doles*, 70. peperciſti, Chal. miſertus es, q. d. nolebas vt periret.

11. *Neſciunt*, f. ob defectum rationis.

Sit, ſc. discriminis. *Dexteram*, & *ſiniſtram*, i. bonum & malum. Hier.

MICHAËAS.

Prophetavit contra Iſrael & Iuda.

C A P. I.

1. **M**icheam. Alius eſt hic ab illo de quo 3. Reg. 22. *Moraſthiten*, Chal. de Mareſa: eſt hæc in tribu Iuda. vide Iof. 15. Hiero. tamen diſtinguit à Moraſthi, dicens diuerſa eſſe loca.

Super, i. contra.

2. *Populi*, f. Hebræi. *Terra*, f. Hebræorum.

Plenitudo, i. habitatores, ſeu quidquid in ea, 70. qui in ea. *Dominus*, Chal. Verbum Domini. *Vobis*, Heb. & 70. in vobis, Chal. contra vos. *In teſtem*, i. teſtis, f. quod vos monuerim. *De templo*, i. cælo, ſ. erit teſtis, 70. de domo.

3. *Egredietur*, f. ad puniendum, Chal. conſpicuum ſe oſtendet, f. proder ſe Deus per opera. *Super excelsa*, q. d. potentes, Chal. robora.

4. *Montes*, i. principes. *Valles*, i. plebei.

Scindentur, i. liqueſcent, 70. tabeſcent.

5. *In ſcelere*, i. ob ſcelus, 70. ob impietatem.

Iacob, f. decem tribuunt. *Iſtud*, f. accidet.

In peccatis, i. ob peccata *Iſrael*, repetitio. Quidam tamen Iudam intelligunt, ſeu duas tribus.

Samaria, i. idololatria Samariæ. *Excelsa*, ſc. vbi colit idola *Ieruſalem*, Chal. in Ieruſalem.

6. *Lapides*, f. ædificiorum. *Reuelabo*, i. detegam, f. dirutis parietibus, ſeu muris.

7. *Mercedes*, i. idolis oblata, vel diuitiæ acquiſitæ commercio idololatrarum gentium, aut amicitia, vel ipſorum opinione, ob culta idola, Chal. idola.

Idola, Chald. templa idolorum. *Meretrices*, pro, meretricii, f. idololatriæ, 70. fornicationis. *Vſque ad*, & c. q. d. dabuntur aliis idololattris, ſc. Aſſyriis, qui ea putabunt mercedem eſſe ſuæ idololatriæ, Chal. in domum colentium idola tradentur. *Reuertentur*, ſcil. quæ non fuerint combuſta.

8. *Plangam*, & c. Chald. plangent, & ululabunt, ibunt nudi in captiuitatem, & c. 70. planget, & lugebit, ibit diſcalceata & nuda, faciet planctum, & c.

Draconum. Horum, & ſtruthionum vox dicitur eſſe valde lugubris, cum dolent. *Struthionum*, 70. filiarum Sirenium.

9. *Plaga* i. calamitas, vel ſcelus *Populi mei*. Erat enim Michæas ex tribu Iuda. *Ieruſalē*, ſ. eo vſq; peruenit exercitus Sennacherib, vel Chaldæorum exercitū intelligit.

10. *Annuntiare*, ſ. ne latentur Philiſtæi audientes.

Ploretis, ſcil. vt poſſint hoſtes videre, aut audire, eoque gaudere. *Domo pulueris*, pro, intra domos dirutas, Chal. in domibus puluerulentis. Heb. Beth Haſrah, quod quæ-

dam aiunt eſſe nomen proprium, vt & reliqua, quæ ſequuntur, quod non eſt improbabile.

11. *Transite vobis*, i. fugite, vel q. d. migrabitis in terram hoſilem.

Pulchra. Quidam Samariam intelligunt, Heb. Saphir. nomen proprium aliis vrbis Iuda.

Egreſſa, f. ſponte, ſed vi abducta, Chal. egreſſa ſalua.

In exitu, i. via Aſſyriorum, vel propinquior Aſſyriis. Quidam Samariam intelligunt. aliis eſt nomen propriū. Nam Hebr. habitatrix Tſaanan. *Ex vobis*, i. poſt vos, vel à vobis accipiet, i. intelliget ob vicinitatem. Quidam Iudam intelligunt, alii eſſe nomen vrbis, quia Hebr. Beth Haerſel. *Stetit ſibiſmet*, i. non eſt auſa egredi foras, vel ſtetit, ſcil. intacta ab hoſtibus, cum vos abduceremini. Intelligunt quidam Iudam, qui poſtea à Chaldæis abductus.

12. *In bonum*, i. ob amiſſa bona, vel ad operandum bonum. *In amaritudinibus*, i. peccatis, Hebr. Maroth, quod quidam putant eſſe vrbis nomen proprium. Alii Iudam intelligunt, ſeu Ieruſalem.

13. *Quadriga*, f. hoſtilis. *Stuporis*, f. cauſa.

Lachis, ſcil. eo prius venit Sennacherib. vide 4. Reg. 18. Iſa. 36. eſt autem vrbs Iudææ, primaque videtur coluiſſe idola, vt ſtatim indicatur.

Peccati, f. idololatriæ.

14. *Dabit*, f. Lachis. *Emiſſarios*, i. milites miſſos, f. ad petendum opem à Gerthæis; ſed fruſtra, quia illi mendaces, nec fidei ſeruantes.

15. *Haredem*, f. rerum tuarum, Aſſyrium, vel Chaldæū. *Odollam*, eſt in tribu Iuda, vt Mareſa.

Gloria, pro, calamitas (per ironiam) ſeu ignominia.

16. *Decaluare*, & c. id fiebat in luctu, ſeu calamitate.

Super, i. propter.

Deliciarum tuarum, 70. delicatos tuos.

Aquila, ſc. cum ei decidunt plumæ omnes, ſolet enim mutare plumas omnes, & iuuenefcere.

C A P. II.

1. **I**nutile, Chal. rapinam, 70. labores, i. peccata, quæ laborum cauſæ ſunt, & dolorum: ideoque labores vocantur, & dolores, vt Plal. 9 & 54.

Operamini, i. delignatis. *Luce*, & c. q. d. ſummo mane.

Manus, i. opera.

Calumniabantur, id eſt, per calumniam opprimebant Chal. & 70. diripiebant.

3. *Superbi*,

3. *Superbi*, Chald. & 70. erecti, q. d. deprimam eorum superbiam *Pessimum*, i. calamitosum.

4. *Parabola*, i. prouerbiū, seu sermo parabolicus, s. per similitudines, & metaphoras, quæ solent earminib. adhiberi. *Canticum*, s. lugubre, Hebr. lamentabitur lamentatio, 70. planctus plangeretur. *Cum suauitate*, s. quæ calamitosi lugentes canunt, hostes solent cum suauitate imitari, cantantes eadem, Chal. in afflictione.

Pars, i. hæreditas, seu possessio. *Communita est*, i. trās. iit in hostium potestatem. *Recedet*, s. hostis, vel calamitas. *Reuertatur*, s. hostis. *Diuidat*, s. inter se.

5. *Mittens*, &c. i. diuidens tibi hæreditatem, seu possessionem in congregatione Israel, q. d. priuaberis omni possessione.

6. *Loquamini*, &c. s. solebant talia dicere, qui Prophetis prædicentibus mala non credebant. *Stillabit*, s. calamitas, q. d. non patientur mala, quæ prædicitis.

7. *Abbrenuiatus*, &c. q. d. nunquid tam parua est misericordia, vt nos perdere velit?

Tales, s. quales vos Prophetæ prædicitis nos perdendi. Quidam tamen hæc dicta à Propheta intelligunt vt sensus sit: Nunquid Dominus non potest facere quod prædicat? aut talia cogitat, qualia vos fugitis?

Verba mea, &c. q. d. nonne soleo fauere bonis? Dei verba *Recte*, Chal. in veritate. *Graditur*, i. viuit.

8. *In aduersarium*, s. mihi, q. d. meæ voluntati repugnatis. *Desuper*, &c. sensus est: Insuper tunicam, & pallium, vel pallium quod super tunicam est.

Sustulistis, s. proximo, seu pauperi. *Simpliciter*, i. in nocenter seu nihil timentes. *Conuertistis*, &c. i. hostiliter estis persecuti.

9. *Delitiarum*, i. in quibus cum viris suis delectabiliter vivebant, q. d. separastis à viris suis.

Laudem meam, s. à vobis seducti idololatria, vel oppressi, impediuntur à laude mea: vel si paruulis earum, cum superioribus coniungatur, sensus erit: Tulistis cultum meum, qui idola colatis.

10. *Ite*, s. in captiuitatem. Eius, s. terræ ob peccata vestra. *Corriumpetur*, &c. q. d. pessimè vastabitur.

11. *Spiritus*, s. propheticum. *Mendacium*, i. falsum, q. d. mallem falsa prædicere spiritu proprio, quam tantam calamitatem, spiritu Dei. *Stillabo*, &c. q. d. cogor tamen prædicere tanta mala, quibus velut inebriandi sitis. *In vinum*, &c. pro, vinum inebrians, vinum vero pro punitione more scripturæ, velut ex calice propinata: ebrietas verò pro abundantia potatione, q. d. maximum erit malum.

12. *Congregabo*, s. per Euangelicam prædicationem.

Totum, s. electos omnes ex Israel. *Vnum*, s. locum, seu ouile. *Tumultuabuntur*, &c. q. d. erit maxima multitudo, quæ solet tumultum edere, s. multis colloquentibus, & strepitum. *A multitudine*, Chal. præ frequentia.

13. *Ascendet*, s. in cælum Christus: *Enim*, non est Heb. Chal. aut in 70. *Pandens*, s. more aperientis viam præcedendo, & quidem Christus passione sua viam aperuit. *Portam*, s. qua hic concludebantur grauati corpore, vel in limbo, vel etiam in purgatorio.

Rex, s. Christus.

Capite, i. principio, 70. dux erit.

1. *Iudicium*, i. quod iustum est, quodque oportet fieri secundum Dei legem, vide Ier. 5.

2. *Pelles*, q. d. qui facitis pauperibus quod ouibus facit qui decorticat, s. crudeliter opprimitis, aut spoliatis substantiis suis.

3. *Comederunt*, &c. perstat in metaphora ouium occisatum. *Lebete*, s. fieri solet.

4. *Adinventionibus*, i. operibus & cogitationibus.

5. *Mordent*, &c. q. d. qui pro escis fausta prædicant, s. iis, qui eis dant quod edant. *Sanctificant*, i. indicunt, seu nunciant, aut parant, q. d. oppugnant, seu hostes fiunt.

6. *Vobis*, s. o pseudoprophetae Nox, i. calamitas.

Prouisione, i. ob visiones vestras mendaces.

7. *Confundentur*, s. deprehensis mendaciis ipsorum erubescunt. *Operiant*, s. præ pudore. *Responsum Dei* scil. vt illi iactabant.

8. *Iudicio & virtute*, explicatio præcedentium, q. d. Dei iudicium, & potentiam prædico.

10. *Sion*, Chal. domos in *Sion Sanguinibus*, i. peccatis, s. iniquè acquisita pecunia, seu sanguine pauperum oppressorum & a vobis spoliatorum.

11. *In muneribus* i. ob munera. *Requiescebant*, s. temere de Deo præsumentes quod ipsos esset protecturus.

12. *Arabitur*, factum id à Chaldaeis, vide Ier. 26.

CAP. IV.

1. *Nonissimo dierum*, Chal. postremis diebus, s. Euangelii tempore, de quo 1. Ioan. 2. Nouissima hora est, vel q. d. posterioribus diebus. vide Gen. 49. *Mons domus Domini*, i. Christus, seu altitudo Ecclesiæ, & firmitas inconcussa.

Præparatus, i. firmatus, stabilitus. Et porra inferi non præualebunt aduersus eam. *In vertice* &c. q. d. supra omnia, quauis excelsa. *Et sublimis*, &c. repetitio, seu explicatio præcedentis. Vide Isa. 2.

2. *Et properabunt*, &c. repetitio.

Dicent, &c. q. d. se mutuo ad fidem, verique Dei cultum hortabuntur id quod quotidie fit, etiam si ista verba non dicantur: fit enim quod his verbis significatur.

Vias suas, i. vita secundum eius voluntatem instituenda, Chald. vias coram eo rectas. *Ibimus*, i. ambulabimus.

Quia, &c. verba Prophetæ. *Lex* s. Euangelica, quæ ex Ierusalem dilatata per orbem: vel Sion, pro Ecclesia accipitur, vt sup.

3. *Iudicabit*, s. Christus, vel Ecclesia tanquam superior, s. ius dicet. *Populos*, s. sibi subiectos.

Multos, i. varios. *Corripiet*, i. castigabit, est & id superioris. *Gentes*, Chal. reges. *Vsq. in longinquum*, i. remotissimas, Chal. i. perpetuum.

Consident, &c. per hæc significatur summa pax futura inter obediētes perfecte legi Euangelicæ, quæ docet neminem lædere etiam læsum, nec resistere malo, eaque contemnere vnde solet discordia, & bellum oriri. Quod si dicas: At bella sunt inter Christianos, & licitū est bellum gerere est quidem licitum contra iniquos, quod ad iustitiam punitiuam pertinet, quæ non est pax contraria. Nec hi qui iuste gerunt, aliud querunt quā

ut in pace viuatur: quam quia iniqui impediunt, puniuntur, ut etiam à iudicibus scelerati, qui Reipublicæ nocent. Illud tamen semper manet, si omnes secundum Euangelium viuerent, nulla essent bella, nulla discordia, seu inimicitia inter homines. *Ligones*, Chald. & 70. falces.

Vir, i. quisque. *Vineam*, 70. vitem, Chal. fructum vitis suæ. *Exercituum*, 70. omnipotentis.

5. *Ambulabunt*, i. viuent, seu operabuntur.

In nomine Dei sui, i. inuocantes Deum suum, illique confidentes. *In æternum*, &c. potest coniungi cum ambulabimus, & cum Domini, &c. *Plura*, s. id quod capit intellectus.

6. *Claudicantem*, s. synagogam à recta via, vide 3. Regum 18. 70. contritam, s. malis fractam. *Affixeram*, s. tribulationibus, 70. repuleram.

7. *Ponam in reliquias*, i. ex ea mihi aliquos sumam, seu relinquam qui me colant. *Eam qua laborauerat*, Chald. dispersos, 70. repulsam. *Robustam*. Tales Apostoli, & quicumque perfecte Christiani, sc. vincunt hostes animæ. *Monte Sion*, i. ecclesia.

8. *Turris gregie*, sic dicitur Ierusalem, quod alta sit, s. in montibus. & quia ad eam confluebat grex, i. populus Iudæorum ob templum. *Nebulosa*, s. caligine ignorantie. *Et veniet*, pro, veniet inquam.

Prima, s. primum cœpit Christi Regnum, i. eius Ecclesia in Ierusalem, Chald. prisca, q. d. Regnum David, sed spirituale. vide Luc. 1. *Filia Ierusalem*, i. cœtui, seu populo Ierusalem.

9. *Quare*, &c. q. d. quid te in istam calamitatem induxit? an deerat tibi Deus, & eius Prophetæ? non deerant, sed contempsisti. ideo te dolores isti apprehenderunt.

Rex, s. Deus, vel Christus. *Consiliarius*, sc. Deus, vel Christus, vel Spiritus sanctus, vel Prophetæ.

10. *Satage*, i. age solcite, Chal. contremisce, 70. vitiliter age. *Regione*, Chal. & 70. campo, s. Senaar, vbi Babylonia. *Ibi*, 70. inde.

11. *Nunc*, loquitur ut sup. velut in tempore captiuitatis, seu cladis Ierosolymitanæ. *Lapidetur*, i. pereat, more adulteræ. *Aspiciat*, i. quod optamus.

12. *Cogitationes*, Chal. secreta.

Fœnam, i. paleam, s. triturandam, seu conterendam, Chal. & 70. manipulos.

13. *Tritura*, s. hostes, q. d. contere, quod videtur spiritualiter intelligendum, s. conuertendo ad fidem, separata palea infidelitatis: alioqui quando Iudæi Chaldeos contriuerunt? Quidam tamen ad Machabæorum tempora referunt, qui hostes multos occiderunt.

Cornu, i. potentiam, seu vires, q. d. maximum robur.

Interficiet, s. destruendo errores, 70. consecrabis.

Rapinas, i. spolia, quæ abstuleris, Chal. facultates, 70. multitudinē. *Fortitudinem*, i. milites, seu diuitias, Chal. pretiosam pecuniam. *Domino*, i. ad Domini gloriam & cultum, seu velut hostiam Domino.

C A P. V.

1. *Nunc*, i. paulo post *Vastaberis*, s. à Chaldæis.

Filia latronis, i. latrociniis, & flagitiis dedita.

Posuerunt, loquitur quasi re presenti.

In virga, &c. q. d. contumeliose & indignis modis tra-

stabunt. *Iudiciu*, Chal. iudicium, s. principum. Quidam Sedeciam intelligunt, alij Sacerdotes.

2. *Ephrata*, i. dicitur ad distinctionem. est enim altera in Tribu Zabulon. sic & Matth. 2. additur terra Iuda, olim Bethlehem Ephrata dicta. Vide Genes. 35. & 48.

Paruulus es, &c. q. d. paruulus quidem es vicus si conferaris cum præcipuis Iudæ ciuitatibus. At ego te magnam faciam. Ideo Matth. 2. redditus est sensus illis verbis. Nequaquā minima es. Quidam putant per interrogationem legendum, q. d. An paruulus es in millibus Iudæ? sub. non certe. Ego malim affirmatiue legi, planus enim sensus est. Es tu quidem paruulus, sed ex te mihi, &c. id quod te faciet magnam. *Millibus*, sic vocatur vrbes, quæ multos habent ciues. ideo Matt. 2. dicitur in principibus, i. præcipuis vrbibus: vel millia Mich familias vocat. harum autem capita Matt. principes. vide Iudic 6. *Et te*, pro, at ex te.

Egredietur, Chal. prodibit Christus.

Dominator, 70. princeps. *Israel*, s. secundum spiritū. *Egressus*, i. natiuitas ex patre. est autem plurale & Hebr. & in 70. quo solet uti scriptura ad rei alicuius magnitudinem demonstrandam. sic Deum vocat Elohimi, i. dii: Adonai, i. Domini nostri. *Ab initio*, i. ante omnia, sc. ab æterno, ut statim declarat sic Io. 1. sumitur initium, seu principium.

3. *Propter hoc*, i. quia ex eis Christus nasciturus.

Dabit, i. sinet viuere, & permanere, s. conseruabit.

Parturiens, s. gentilitas, vel B. Maria, vel Ecclesia.

Pariet, s. Spiritum salutis, vel Christum, vel filios in Christo. *Eius*, s. Christi, qui est ex Iudæis secundum carnem. *Filios Israel*, i. Christianos, s. amplectentes eorum fidem.

4. *Stabit*, s. Christus, q. d. semper regnabit, vel paratus erit fauere. *Sublimitate*, Chal. magnitudine, 70. gloria. *Nominis*, i. virtutis, vel nomen pro re, cuius est nomē, ponitur. *Conuertentur*, s. ad Christum.

Nunc, s. illo tempore. *Magnificabitur*, i. magnus apparebit, s. in suis.

5. *Isse*, s. Christus, ipse enim est pax nostra.

Assyrii, i. ecclesiæ hostes, cuius tunc figura Assyrij.

Et quando, &c. repetitio. *Super*, i. contra.

Septem, i. multos. *Pastores*, s. Episcopos, & Ecclesiarum rectores. *Octo*, i. plurimos. addit enim ad septem.

Primates homines, repetitio, Chal. principes hominū, s. fidelium.

6. *Pascent*, i. gubernabunt. *Gladie*, s. verbi Dei.

Nemrod, etiam per istum, ut per Assur intelliguntur hostes Ecclesiæ, seu infideles. *Lanceis*, i. armis spiritualibus. *Eius*, s. terræ possessæ, i. ecclesiæ iam effectæ.

7. *Ros*, q. d. fecundantes doctrina, & exemplo terram, i. homines. *Virum*, i. operam hominis, s. irrigantis: est enim Dei opus, seu cœlestis gratiæ.

8. *In iumentis*, i. inter bestias, q. d. nemo poterit resistere spiritui, qui per eos loquetur, & operabitur.

Exaltabitur, i. praualebit. *Tua*, s. o Israel, vel Christe. *Super*, i. contra. *Interibunt*, sc. quantum ad infidelitatem, & vitia.

10. *Equos*, &c. q. d. omnia præsidia, & arma, quibus

Qq

fidem

fidem oppugnabas. loquitur gentilitati ad fidem conuersæ.

Ciuitates, s. quantum ad infidelitatem.

15. *Non audierunt*, i. audire contempserunt, s. Euangelium, seu obedire noluerunt.

CAP. VI.

1. *Contende iudicio*, i. argue Dei nomine.

Montes, i. principes, vel superbos.

Colles, repetitio: vel qui minores dignitate.

2. *Iudicium*, i. increpationem, seu disceptationem.

Fundamenta, s. superiores, qui vrbes sustinent.

Terra, s. populorum. *Diudicabitur*, i. disceptabit, more eorum, qui iudicio contendunt, vide Isa 43.

4. *Quia*, abundat more Hebræo. *Seruiendum*, Chald. & 70. seruitutis. *Moysem*, &c. Chald. Moysen vt populum doceret: *Aaron*, vt expiaret: *Mariam*, vt mulieres instrueret.

3. *Sertim*, locus est in deserto, seu campestribus Moab: sensus vero est, quid tecum fecerim a Sertim vsque Galgala, s. quantis affecerim beneficiis, vel quantum tibi nocere voluerit *Balaam*, cum Balac vsque dum venires Galgala, s. in terram promissionis; vtque te defenderim.

Iustitias, i. misericordias, s. beneficia.

6. *Quid*, &c. Loquitur in populi persona, vt sic instruat. *Dignum*, i. idoneum ad eum placandum.

Curuabo, &c. q. d. sufficere genua curuare? Non atque ita intellige reliqua, vsque ad iudicabo, &c.

Anniculos, q. d. teneros. videtur autem alludere ad illud, Exod. 12. Masculus anniculus, &c.

7. *Pro peccato*, Chal. pro expiatione peccatorum.

8. *ô*, non est Heb. Chald. aut in 70. videtur additum explicandi causa, & recte quidem. *Iudicium*, s. te condemnando vt peccatorem, & humiliter pro peccatis satisfaciendo *Diligere*, adeoque prompte exercere.

Misericordiam, s. in proximum.

Solicitem, Chald. humilem. *Ambulare cum Deo*, i. coram Deo conuersari, s. ei obediendo, & placendo, Chal. ambulare in timore Dei.

9. *Et salus*, &c. q. d. atque illi saluabuntur, qui Deum timentes fecerint quod per Prophetas clamando docet.

Nomen eius, pro, ipsum. *Tribus*, s. Israel.

Et quis, &c. q. d. quotusquisq; est qui approbet à Deo dictum, & faciat?

10. *Adhuc*, s. post tot Dei monitiones.

Ignis, s. auaritiæ, seu iniquitatis. animam enim more ignis consumit. *Minor*, s. quam par est. *Ira*, s. Dei, q. d. Dei iram prouocans.

11. *Iustificabo*, i. approbabo. *Sacculi*, pro, sacculi, s. in sacculis pondera asseruabantur.

12. *Eius*, s. ciuitatis. *Iniquitate*, i. inique partis opibus.

13. *Perditione*, i. calamitatibus. *Suæ*, i. propter.

14. *Humiliatio*, i. afflictio. *In medio tui*, i. regione tua, s. erit *Apprehendes*, s. caros tibi, vt ab hoste serues.

15. *Calcabis*, s. ad exprimendum oleum.

16. *Amri*. Hic & eius filius Achab renouarunt, seu auerunt idololatram in Israel. *Voluntatibus*, i. iis, quæ voluerunt, 70. consiliis. Comp. voluptatibus.

Vt darem, &c. q. d. atque ita meritus es, vt te perdam.

Sibilum, s. irridendum te, vel calamitatem stupentium, Chal. stuporem.

Populi mei, i. quod populo meo sum comminatus Deut. 28. vel pœnas opprobrij, quo affecistis populum meum.

CAP. VII.

1. *Mihi*, vox Prophetæ. *Vindemia*, i. post vindemiam, s. si quid forte relictum sit.

Non est, &c. q. d. nec inuenio quidquam, s. aliquem conuersum post meas monitiones.

Præcoquas, i. bonas, nam primæ optimæ, vel q. d. citam conuersionem peccatorum.

2. *Perijt*, q. d. vix quisquam bonus reperitur.

Sanctus, Chal. misericors, 70. religiosus, seu pius.

Rectus, Chal. verax, 70. corrigens, s. se.

In sanguine, pro, sanguini, i. vitæ proximi, seu iis quibus sustentatur. *Vir*, i. quisque. *Venatur*, i. per insidias, seu solcite, quærit.

3. *In reddendo est*, i. reddit quod ille inique petit.

Magnus, i. potens seu qui in dignitate est.

Desiderium, s. iniquum optans impleri. *Eam*, s. terram de qua sup.

4. *Paliurus*, q. d. spinosus, & asper: talis enim is frutex sœdit proximos. *Dies*, s. calamitosus.

Speculationis tua, i. prædictus à tuis speculatoribus, s. Prophetis, vel inquisitionis, seu visitationis, vt statim explicat. *Nunc*, i. cito. *Eorum*, s. iniquorum, de quibus hæctenus.

5. *Duce*, Chal. propinquo. *Ea*, s. vxore.

Claustura, &c. q. d. ne ei credas arcana tua, 70. caue ei aliquid credas, i. committas, q. d. ne fidas ei.

7. *Aspiciam*, eique fidam, non hominibus.

Saluatorem, i. liberatorem. forte Iesum Christum intelligit.

8. *Ne lateris*, &c. verba Ierusalem. *Inimica*, s. Babylon, seu ciuitas malorum. *Tenebris*, i. calamitate.

Lux, &c. q. d. restituet mihi pristinam lætitiā, Chal. & 70. illuminabit me.

9. *Iram*, i. punitionem. *Iudicium*, s. puniens hostes, qui me oppresserunt iniquo animo, Chal. iniuriā meā vlciscatur. *Lucem*, i. prosperitatem. *Iustitiā*, s. qua punit malos, vel pro, misericordiam.

10. *In eam*, pro, in ea, s. quod sequitur, Chald. ruinā eius, 70. eam, s. patientem quod meretur.

Nunc, i. cito.

11. *Dies*, i. tempus, s. tunc erit, expugnata videlicet Babylonia à Persis. *Mæria*, i. parietes ædificiorum, seu ruinæ. *Tua*, s. ô Ierusalem. *Lex*, i. præcepta, seu imperiū, q. d. non eris subdita Babyloniis.

12. *Ad te*, s. ô Babylon. *Assur*, s. Persi, & Medi cum Assyriis. *Flumen*, s. Euphratem. *Ad mare*, &c. q. d. occupabunt tua loca prope aquas sita, & montana, transcurrentes ab vno ad aliud, vt solent hostes.

13. *Terra*, s. Babyloniæ.

14. *Pasce*, s. ô Domine, verba Prophetæ videntis velut præsentem captiuitatem. *Virga*, i. baculo pastoralis, s. prouidentia tua, Chal. verbo tuo.

Solos, i. destitutos. *In saltu*, pro, velut in saltu, inter festas, i. gentiles. *In medio*, responsum Dei, q. d. redibunt ex

Baby-

Babylonia ad loca sua meminit autem locorum ubi optima pascua, perstans in gregis metaphora.

15. *Ostendam*, i. faciam, s. sicut olim cum eduxi ex Ægypto.

16. *Fortitudine*, s. non potentes impedire reedificationem. *Ponent*, &c. i. tacebunt.

Surda, s. præ stupore, q. d. reddentur attoniti, & velut insensibiles.

17. *Lingent*, &c. q. d. se in terram demittent, testantes subiectionem, vel præ timore. Hæc ad Christi tempora maxime pertinent, cum se gentes olim inimicæ prorsus Ecclesiæ submiserunt. *In adibus*, 70. in clausura sua. *Formidabunt*, & sic legit Hier. & 70. *Te*, s. ò Israel, seu popule fidelis.

18. *Transis*, i. præteris, seu dissimulas. Phrasi hac etiam Hispani vtuntur, Chald. missum facis, 70. transcendis. *Vltra*, sub. nisi isti ad peccata redierint, vt redierunt, eoq. à Romanis vastati.

19. *Reuertetur*, id est, ad misericordiam conuertetur.

Deponet, s. à nobis deiciet, vt solent onera & molesta, 70. demerget, Chal. subiiciet suæ misericordiæ.

In profundum maris, pro, velut in mare, q. d. ne amplius appareant.

20. *Veritatem*, i. promissa de Christo venturo, & hominum liberatione. *Misericordiam*, s. promissam.

Abraham, huic promissa benedictio etiam gentium. Gen 22. *Qua*, Chal & 70. sicut.

N A H V M.

Prophetavit paulo post Michaam, tempore Ezechie Regis (abductis iam decem Tribubus in captiuitatem) contra Ninium.

C A P. I.

Nus, i. prophetia onerosa, s. denuntiatio calamitatem, Chal. onus calicis maledictionis, 70. assumptio, q. d. sublatum onus alicui imponendū vel onus alicui sumendum.

Ninive, Assyriorum metropolis, quæ ad peccata rediit post conuersionem factam ad Ionæ prædicationem, eoque à Nabucodonosor euerfa est anno post circiter 200.

Elcesai, Elcese viculus est in Galilæa.

2. *Æmulator*, 70. zelotes, s. vehementer amans, & irascens si non ametur, & puniens rei à se amata infestis, Chal. iudex.

3. *Patiens*, 70. longanimis. *Fortitudine*, sc. ad ferendum malos, vel ad vlciscendum, q. d. patiens est, cum possit tamen facile punire; & tandem punit si non emendentur. *Mundans*, q. d. non quidem dimittet tanquam mundum & innocentem, sed punit. *Non faciet*, &c. q. d. non tractabit vt innocentem eum, qui nocens est.

In tempestate, pro, velut in tempestate.

Et nebula, &c. i. velut exercitus puluerem excitans, more nebulae aerem obscurantem, q. d. fortis est, cui nemo possit resistere.

4. *Increpans*, i. more increpantis iubens, 70. comminans. *Exiccans*, s. cum vult, vt olim mare rubrum.

Infirmatus est, i. amittet fertilitatem si Deus velit.

Flos, Chal. arbores, 70. quæ florebant.

Elanguit, Chal. defluerunt, 70. defecerunt, præ. pro futuris.

5. *Commoti sunt*, pro, commouebuntur, i. contremiscent. *Ab eo*, i. ad eius imperium, seu præsentiam, Chald. à conspectu eius. *Desolati*, Chal. disrupti, 70. concussi. *Contremuit*, Chal. vastata est.

6. *Effusa est*, pro, effundetur, vel solet effundi.

Dissoluta sunt, Chald. confringuntur, q. d. durissima quæque, & fortissima conterit.

7. *Sciens*, &c. i. fauore prosequens, defendens, 70. cognoscens timentes se.

8. *Diluuio*, scil. exercitu Sennacherib Ierusalem oppugnante, vel Chaldæorum Ninium. *Loci eius*, s. tribulationis, q. d. faciet eam cito cessare, deletio exercitu Sennacherib, vel, eius i. Ninive, quæ euerteretur à Chaldæis, vel sensus est. cū velut diluuio perdit locū gentis sibi inimicæ. *Persequentur tenebra*, s. calamitatum, Chald. tradet Gehennæ. Quidam ad mortem referunt militum Sennacherib.

9. *Cogitatis*, s. ò Assyrii, vel ò Impij. *Consummationem*, &c. q. d. perdet vos. *Non consurget*, q. d. non præualebit. *Duplex* i. grandis, s. quam molimini contra Dei populum, ò milites Sennacherib, vel, ò impij Ecclesiæ hostes. solet Scriptura quod magnum, seu excellens, duplex dicere: sic duplici contritione, duplex spiritus, vestiti duplicibus, i. egregie, 70. non iudicabit bis in idipsum in tribulatione.

10. *Sicut spina*, &c. q. d. vt spinæ collectæ in fasciculo comburuntur, sic isti qui in exercitu Sennacherib simul potâtes quasi victores gaudēt, interficientur ab Angelo.

11. *Ex te*, s. ò Ninive. *Exibit*, s. Sennacherib, vel Rabshake. *Malitiam*, s. blasphemiam.

12. *Perfeci*, s. robore, q. d. etsi fortes sint, non ideo euadent. *Plures*, s. quam sunt, vel plures, pro, multi.

Attondentur, pro, attondebuntur, sc. more capillorum attonforum deficientur interfecti. *Pertransibit*, i. definiet, vel redibit in Assyriam. *Te*, sc. ò Ierusalem, seu Iudæa. *Vltra*, q. d. faciam cessare istam oppugnationem Assyriorū.

13. *Virgam*, s. qua te exdebat, vel sceptrum, Chald. iugum eius.

14. *Præcipiet*, s. Angelo Super, i. contra.

Te, s. ò Sennacherib. *Seminabitur*, i. gignetur.

Ex nomine tuo, i. te, seu qui dicatur filius tuus.

Amplius, i. paulo post enim interfectus. *De domo*, pro, in domo. *Sculptile*, s. simulacrum, quod sculpendo fit ex ligno vel lapide. *Constatile*, quod ex fuso metallo. est autem sensus: iacebis inhumatus diu, more idoli proiecti. *Inhonoratus*, i. despectus, s. à tuis, qui te sic dimittent interfectum à filiis tuis.

15. *Pacem*, sc. mortuo Sennacherib. q. d. illo interfecto statim id ubique nunciatum, tanquam pace diu duratura interempto hoste. *Celebra*, s. sublato timore.

Belial, i. sine iugo, s. impius. Intelligit autem Assyrios.

Perij, s. exercitus in Iudæa, dux vero in vrbe Ninive.

CAP. II.

1. **A** *Scendit*, sc. Nabucodonosor. *Dispergat*, i. perdat, seu vastet. *Coram te*, i. te spectante, s. o Ninive & dolente. *Obsidionem*, s. donec te expugnet.

Conforta lumbos, i. collige vires. *Robora*, &c. repetitio, seu explicatio præcedentis.

2. *Reddidit*, i. puniuit. *Superbiam*, s. Sennacherib, qua usus est contra Iacob, i. Iudæos, seu Iudam. 70. iniuriam, seu contumeliam. *Israel*, sc. qua contra Israelem vsi Assyrii. *Vastatores*, s. Assyrii. *Eos*, s. Israelitas.

Propagines, i. fructus, seu possessiones, vel filias.

Corruerunt, i. perdiderunt.

3. *Eius*, s. Nabucodonosor. *Ignitus*, Heb. & Chal. rubeus quod quidam interpretantur de laminis æreis, seu aureis scutorum, quæ ad solem eum colorem reddebant.

In coccineis, s. vestibus. *Igneæ*, s. auro ornatae, quæ ad solem deinde ignitæ apparent. *Præparationis*, sc. ad bellum. *Conopiti*, s. vino, q. d. velut remulenti nihil timentes.

4. *Conturbati*, sc. milites, quod viæ tam multos capere non possint, vel ordinate incedere non sinant.

Collisa, s. inter se, quod eas nec lata viæ capiant.

Lampades, q. d. vultu pleno iracundia Chaldæi irruent. *sc. Psal. 17.* Ignis à facie eius, s. irati, exarsit.

5. *Recordabitur*, s. Assyrius, vt se defendat.

Ruent, i. cadent, s. interempti ab hostibus in viis.

Eius, s. Ninive. *Vmbraculum*, sc. ob æstum, cæterasque aeris iniurias, 70. propugnacula.

6. *Fluuiorum*, i. populorum intra vrbes conclusorum, 70. ciuitatum. *Templum*, forte, pro, templa.

7. *Miles*, Chald. Regina. *Ancilla eius*, i. vrbes subiectæ Ninive, scilicet earum ciues. *Murmurantes*, i. cum tacito, seu tenui murmure dolentes, 70. loquentes.

8. *Aqua*, i. populus, seu ciues, s. loco amœno multi.

State, state, q. d. frustra dicet quis, subsistite. *Reuertatur* s. à fuga contra hostes.

9. *Diripite*, s. o Chaldæi, vox militum se cohortantium ad prædam. *Finis*, Hyperbole. *Ex*, pro, in, vel subaudi capite, vel diripite. *Desiderabilibus*, i. pretiosis.

10. *Dispersa est*, s. Ninive. *Cor tabescens*, &c. descriptio exanimatorum, & viribus defectorum.

Facies, s. præ timore, seu mœrore & afflictione.

Nigredo, contraria hæc luci, quæ in facie lætorum velut apparet.

11. *Vbi est*, q. d. o Assyrii vbi est Ninive illa, vbi habitabant sæui Reges cum filiis, omniaque per orbem prædabantur? *luit*, i. se recipiebat ex præda.

Catulus, &c. q. d. cum filiis suis. *Est*, pro erat.

12. *Leantis*, Chal. vxoribus.

13. *Ad te*, s. veniam puniturus. *Exercituum*, 70. omnipotens.

Vsq. ad fumum, i. dum in fumum vertantur, Chald. igni, 70. in fumo. *Prædam tuam*, i. quod prædata es. *Nuntiorum*, Chal. legatorum, s. ad alias vrbes.

CAP. III.

1. **C** *iuitas* s. Ninive. *Sanguinum*, i. peccatorum, seu homicidiorum, s. plena.

Mendacij, s. plena, 70. mendax. *Dilacerationes*, q. dicat, crudelitate, 70. iniquitate. *Recedet*, pro, recedit, q. d. semper rapinæ intentata, vel, & in te hostes rapinam exercebunt.

2. *Vox*, s. breui audietur, vel q. d. audire mihi videor.

Flagelli, s. aurigæ. *Furentis*, i. concitata, Chal. subsilientis, 70. feruentis.

3. *Corruent*, &c. q. d. impingent Ægyptii in suorum cadavera, Chal. impingent in trucidatos suos.

4. *Fornicationum*, s. idololatriæ. *Speciosa*, s. Ninive quæ pulchra interpretatur. *Grata*, s. oculis amatorum. *Habentes maleficia*, q. d. veneficæ, seu superstitionibus deditæ. *Vendidit*, i. tradidit hostibus, q. d. propter cuius peccata multi ab hostibus occisi, seu capti.

5. *Exercituum*, 70. omnipotens.

Pudenda, perstat in metaphora meretricis, q. d. te afficiam ignominia. *In facie tua*, pro, in faciem tuam vsque sublati vestibis. *Nuditatem*, 70. turpitudinem.

Ignominiam, repetitio, sc. est ignominiosum mulieri nudari.

6. *Projiciam*, &c. q. d. puniam in te tua scelera.

Et contumeliis, &c. Chal. teque execrandam reddam, & ponam fœdissimam in oculis omnium videntium te.

Contumelis, &c. q. d. faciam vt te omnes cõuitiis prosequantur ob tua peccata: explicatio est præcedentium.

Exemplum, s. Dei iudicij, seu punitionis.

7. *Resistet*, s. præ timore, vel stupore, Chal. procul recedet. *Commouebit*, s. condolens tibi, Chal. quis condolebit tibi?

8. *Melior*, i. fortior, vel dignior. *Alexandria*, sub. quam tamen expugnauit Nabucodonosor. Vide Ier. 46. vel expugnabit. vide inf. *Populorum*, i. populosa, Chal. magna. *In fluminibus*, Chal. inter flumina.

Mare, s. ob merces importatas.

9. *Fortitudo*, i. suppedirando milites.

Non est finis, i. præterea aliæ regiones, vel, nec est finis numerandi milites. *Africa & Lybies*, s. præcipue. Chald. Libyj & Lydij. *Tuo*, s. o Alexandria. 70. eius.

10. *Duma est*, pro, ducetur. Chal. & 70. ibit, & sic inf. vbi nos legimus per præter. ita illi vertunt per futura, s. quando id prædicebatur à Nahum nondum euersa erat, sed tamen ante Ninuem euertenda.

Confixi, 70. alligati.

11. *Inebriaberis*, i. calice iræ Dei potaberis abundè.

Ab inimico, i. propter hostem, s. vt te defendas. vel ab his qui tibi erant inimici, cogeris opem petere in eo bello.

13. *Mulieres*, i. vt mulieres s. imbecilles nec se defendere valentes. *Veſtes tuas* i. portas vrbiũ, Chal. robur tuũ.

14. *Obsidionem*, s. diu duraturam. *Extrus*, Chal. obfirmata. *Laterem*, s. ad obturanda dirupta, & reficienda, q. d. nihil tibi omnia ista proderunt.

15. *Bruchus*, i. qui omnia consumit.

Congregare, &c. q. d. quantumcunq; multiplices milites, nihil efficies: vel congrega sanè opes instar bruchorum, & locustarum, vt soles, nihil tibi proderunt.

16. *Neg-*

16. *Negotiationes*, s. ad quæstum, & opes cumulandas. *Expansus*, &c. q. d. multitudo ista tuarum opum cito à te auolabit.

17. *Custodes*, s. fortiores viri. *Quasi locusta*, s. multitudine. *Paruuli*, i. inferiores milites viribus.

Locusta locustarum, i. plurimæ, vel soboles locustarum, q. d. pene infiniti. *Auolant*, s. sic te tui destituent. *Non est cognitus*, &c. q. d. ne vestigium quidem mansit.

18. *Dormitauerunt*, &c. q. d. principes tui velut dormiē-

tes nihil te iuuabunt, Chal. fracti sunt fortes tui.

19. *Non est obscura*, &c. q. d. nota erit omnibus, 70. non est sanitas contritionis tuæ.

Pessima, q. d. mortifera. *Auditionem tuam*, i. famam, seu rumorem de tua calamitate.

Compresserunt, s. stupentes, vel insultantes, Chal. comploferunt manibus suis super te lætantes, 70. plaudent.

Malitia tua, q. d. quem non afflixisti? Chal. plaga nequitia tuæ.

H A B A C V C

Prophetauit tempore Nahum, de captiuitate Babylonica.

C A P. I.

I. *Nus*, s. multarum nationum. ideo non nominat aliquam, vt solent Prophetæ.

2. *Vsquequo*, Loquitur de persona populi secundum quosdam, secundum alios in propria. *Vim*, s. Chaldæorum, vel iniquorum.

3. *Iniquitatem*, i. iniustitias malorum, seu oppressiones. *Laborem*, i. afflictionem. 70. dolores.

Contra, pro, coram. *Et factum est*, &c. q. d. in iudiciis vincunt, qui iustitiæ contradicunt. *Potentior*, Chal. præualens.

4. *Hoc*, i. iniquitatem tantam, vel quod statim sequitur. *Lacerata est*, q. d. opprimitur, seu contemnitur, & conculeatur. *Finem*, s. suum, quem intendit, vt iuste agatur, Chal. in æternum, q. d. nunquam recte iudicatur seu fit iustitia. *Egredietur*, i. egredi solet, s. à iudiciis.

5. *Aspicite*, &c. 70. videte contemptores, & respicite, & videte mirabilia, & disperdimini, quia opus ego operor in diebus vestris, quod non crederis si quis enarrauerit. atque ita citatur à Paulo Act. 13. *In gentibus*, q. d. in mundo, vel ò gentes, s. Iudæi, vel pro, Gentes, s. Chaldæos, vel iunge cum, opus factum.

Factum est, pro fiet.

6. *Amaram*, i. nocentem, seu sæuam.

7. *Ex semetipsa*, &c. q. d. pro suo arbitratu condemnabit, & puniet.

8. *Leuijores*, i. velocijores. *Vespertinis*, i. qui vesperi gregi insidiantur, dicuntur vesperi magis sæuire ob rabiem famis diurnæ vide Ier. 5. Soph. 3. 70. Arabiæ.

Diffundentur, s. multitudine, Chal. multiplicabuntur. *De longè*, q. d. vndique congregabuntur vide Ier. 1.

7. *Ventus urens*, q. d. præsentia sua omnia vastabunt.

Captiuitatem, i. captiuos.

10. *Triumphabit*, Chal. subsannabit. *Tyranni*, i. principes. *Ridiculi*, pro derisui, seu contemptui. 70. ludibria. *Ridebit*, q. d. contemnet, s. Rex, vel exercitus. ad vtrumque enim referri possunt quæ sequuntur.

11. *Spiritus*, i. status, vt solet ventus.

Pertransibit, s. desinet dominari à Persis victus Chaldæus. Chal. transferetur eius Regnum. *Hæc est*, &c. Ironicè, q. dicat, Deus suus illum defendere non poterit.

Eius, abundat. *Dei sui*. 70. Dei mei, q. d. Dei punitione id fiet.

12. *A principio*, i. ex quo elegisti nos in tuum populum. loquitur enim in persona populi. *Deus meus*, s. es. *Sancte*, s. cuius sanctitatem agnoscimus, vel quem sanctè colimus, & qui nos sanctificas. *Moriemur*, s. te protegente. *In iudicium*, i. nostri punitionem.

Eum, s. Chaldæum, vel Regem, vel exercitum.

13. *Videas*, i. approbes. *Respicias*, i. fers.

14. *Facies*, i. permittis agere.

15. *Totum*, q. d. omnes fere nationes capit, Chaldæus, vt piscator piscium copiam magnam hamo, & reti.

16. *Immolabit*, &c. q. d. tribuet suis viribus, quod tam multos vincit, ac si sua virtute non Dei faciat.

Pars, i. potio edenda. *Electum*, i. pretiosus seu optimus. s. acquiritur.

C A P. II.

I. *Custodiam*, i. rem meæ custodiæ commissam, s. v. solet qui est in specula.

Et figam, &c. repetitio. *Dicatur*, s. à Deo super iis, quæ ei supra proposui. *Arguentem*, i. disputantem de Dei prouidentia mecum, & coarguentem, me, s. prædicantem Dei prouidentiam, & iustitiam, Chal. & quid respondebitur ad deprecationem meam.

2. *Visum*, i. visionem, s. quod tibi reuelo nunc.

Explana, q. d. scribe perspicue, vt facile legi possit.

Tabulas, 70. buzum, s. buxas tabulas. *Percurrat*, s. cum facilitate.

3. *Visus*, i. quod mihi visione reuelatur.

Procul, q. d. post multum tempus implendum est.

In finem, i. tandem, seu postrema mundi ætate.

Mentietur, i. fallit, s. Deus qui prædicat, vel visus, i. visio. *Fecerit*, s. Christus. *Veniens veniet*, i. omnino veniet, seu ille qui venturus expectatur veniet: solet enim Christus dici, qui venturus est ὁ ἐρχόμενος.

Tardabit, s. post tempus præscriptum, sub. & saluabit iustos, puniet iniustos, vt sit respōsum quæstioni *Quare non respicias*, &c. Citat Paulus Hebr. 10. iuxta 70. nisi quod addit, adhuc modicum a iquantulumque, pro eo quod 70 adhuc in tempus visio, & noster Interpres adhuc visus procul, quæ videntur alium sensum efficere,

Qq 3

sed quod

Sed quod hominib. est procul, Deo est prope, & quidem totum sæculi tempus modicum præ æternitate.

4. *Ecco*, &c 70 si subtraxerit se, s. per incredulitatem, quam Paulus subtractionem vocat, Heb. 10. opponitque fidei, dicens: Non sumus subtractionis filij, sed fidei.

Non erit recta, &c 70 non complacabit anima mea in eo, s. non placet Deo, qui non est rectus, nec rectus est, qui nō credit. *Sua*, 70 mea, s. & Dei est, quia dat: & iusti, quia accipit. *Viuet*, sc. per fidem iustificatur peccator, & iustus fit, fideq; viuit, s. charitate formata. est autem sermo de fide in Christum, vt patet.

5. *Superbus*, s. sua inebriatus superbia.

Non decorabitur, i. dedecore notabitur, seu ignominia q. d. condemnetur ab omnibus. Quidam hæc de Nabuchodonosor intelligunt, à Deo ob superbiam punito.

Infernus, i. sepulcrum, s. mors, quæ nunquam satiatur, vel infernus damnatorum. *Congregauit*, sc. sibi subiiciens. *Isti*, s. ab eo expugnati.

Super eum, s. eum erit à Deo punitus.

Parabolam, i. canticum parabolicum.

Ænigmatum, i. obscuram, s. per metaphoras.

Eius, i. de eo. *Et*, abundat more Scripturæ sic 1. Reg. 3. videre lucernam, Heb. videre & lucernam.

Aggrauat, i. accumulatur. *Contra se*, i. in suam perniciem.

Lutum, s. terrenas diuitias, quæ viles & conculcandæ essent: densum vero dicit, quod fortiter hæreant, vel quod labore parentur.

7. *Mordeant*, s. Medi, & Persæ. *Suscitantur*, i. excitantur, seu consurgunt in te.

8. *Reliqui*, sc. à te non spoliati. *Sanguinem*, i. cædem, q. d. ob tua homicidia. *Terra*, s. factam à te, Chal. terræ Israel. *Ciuitatis*, Chal. vrbis Ierusalem.

9. *Auaritiam malam*, i. opes iniquas, Chal. diuitias impietatis. *Nidus*, i. habitaculum.

10. *Confusionem*, i. rem ignominiosam.

Concidisti, Chal. deprædatus es, 70. consumpsisti.

11. *Clamabit*, s. contra te. *Interiuncturas*, s. quo parietes connectuntur. *Respondit*, s. similiter contra te.

12. *In sanguinibus*, i. pecunia parta cædibus & oppressionibus. *Preparat*, i. stabilit.

13. *Hec*, sc. quæ statim dicam. *A Domino*, sc. mihi dicta, vel impiis infligenda. *Populi*, s. Chaldaei, seu omnes impij. *Igni*, s. calamitatis extinguendo, sed frustra.

14. *Terra*, s. Chaldaeorum Iunge cum, quasi aqua.

Gloriam, s. potentia, & iustitiæ punientis iniquos.

Quasi aqua, &c. pro, vt cum aquæ terram operiūt sub, sic implebitur Chaldaea hostibus. Quidam tamen ad abundantiam referunt gratiarum, tempore Euangelij, de quo Isa. 11. Ier. 31.

15. *Mittens*, s. in poculum. *Fel*, i. iram, vel venenum.

Nuditatem, q. d. vt spoliaret: velut si quis amicum inebriaret, vt deinde spoliaret, sc. spoliabat Nabuchodonosor etiam sibi fœdere iunctos.

16. *Repletus es*, pro repleberis. *Pro gloria*, Chal. plusquam gloria.

Bibe, pro, bibes, s. de calice iræ Dei.

Consopire, pro, consopieris, more ebriorum, q. d. punieris vehementer. *Calix*, s. calamitas.

Gloriam, i. gloriosas vestes, s. cadet, perstat in ebrij me-

raphora, q. d. redigeris in statum ignominiosum.

17. *Iniquitas*, i. pœna iniquitatis.

Libani, i. qua in Libanum, i. templum vsus es, Chald. sanctuarij sic dicitur templum etiam Ezech. 17. Zach. 11. forte quod esset è cedris Libani, vel quod altum instar Libani. *Animalium*, i. hominum, s. illic occisorum ab eis. vel ipsi dicuntur animalia, i. feræ quæ vastarunt Ierusalem. *Deterrebit*, i. in terrorem inducet, s. erit causa expugnationis Babylonie. *De sanguinibus*, i. ob cædes.

Et ciuitatis, &c. Vide supra.

18. *Falsam*, i. falsi Dei. *Vt faceret*, pro, faciens, vel ideoque faceret.

19. *Expergiscere*, q. d. adiuua me sic Deo dicitur: Exsurge, quare obdormis Domine. *Docere*, sc. se inuocantem. *Omnis non*, i. nullus.

20. *Temple*, s. cœlo.

Sileat, s. præ reuerentia, 70. reueretur.

A facie, i. in conspectu.

C A P. III.

1. **P**ro ignorantibus, i. peccatis. sic etiam peccata vocantur Psalm. 14. est enim peccatum, error quidam, vel pro peccatis per ignorantiam commissis. Orat igitur hic pro populi Iudaici peccatis, ne, sc. Dei promissa impendant, præsertim de Christo venturo.

2. *Auditionem*, i. nuncium, s. quod supra ei de Christo reuelatum. auditio, pro, re audita, more scripturæ, q. d. quod me audire fecisti te reuelante.

Timui, i. obstupui, 70 addunt, Domine consideraui opera tua, & obstupui, seu expaui, s. admiratione tantæ bonitatis & potentia. *Opus*, s. redemptionis humanæ.

In medio annorum, i. intra annos, q. d. tempore à te præscripto. *Viuisca*, i. effice, suscita. 70. in medio duorum animalium cognosceris, i. duorum testamentorum, quæ in se vitam continent, vel populi gentilis, & Iudaici, vel asini, & bouis in præsepio.

In medio annorum, 70. cum appropinquauerint anni. *Notum facies*, s. te: vel demonstrabis quod promisisti, 70. cognosceris. *Misericordiam*, scil. exhibendæ, q. d. exhibetis promissam misericordiam.

3. *Austro*, i. Bethlehem quæ ad Austrum, vel de Idumæa: quod Deut. 33. dicitur de Sehir, q. d. ille veniet, qui olim se ostendit in Sehir, & Pharan. vide Deut. 33.

Pharan, 70. vmbroso. Hic additur Heb. Selah, & in 70. *Ψαλμ*, vide Psal. 3.

Operuit, &c. q. d. veniet is, cuius gloria cœlos implet & superat. *Laudis*, i. operum laude dignorum, seu perpetuo celebrandorum.

4. *Splendor*, s. doctrina, & miraculorum.

Lux, sc. solis, q. d. maximus. *Cornua*, i. vires, vel crux, in cuius cornibus confixus, & per quam fortissime vicit.

Ibi, s. in cruce, vbi infirmus videbatur.

Fortitudo, hanc vocauit cornua. forte duo, quia fortis, & Deus, & homo.

5. *Ibit*, i. discedet victa, seu fugiet, s. mortem moriendo destruxit. *Diabolus*, s. victus, iuxta illud: Nunc princeps huius mundi eiicietur foras.

6. *Stetit*, præ. pro futuris, q. d. stabit more victorum, qui subactam bello terram diuidunt, s. distribuet Apostolos & prædicatores per orbem.

Astixit,

Aspexit, s. misericorditer. *Dissoluit*, pro, soluit, s. à peccatis, vel q. d. liquefecit, seu peremit, s. interficiens peccata, seu veterem hominem, & renouans per gratiam.

Montes, saculi, i. qui in mundo similes montibus antiquis, s. reges, & Principes. nam & ij etiam fidei se subdiderunt, velut veritatis vi prostrati.

Incuruati, i. humiliati. *Collis*, i. potentes. Vide Isa. 40. *Abitineribus*, & c. i. ob aduentū æterni Dei in mundū.

7. *Pro iniquitate*, i. ob iniquitatem.

Tentoria, i. euersa. *Æthiopia*, pro, Æthiopum, i. peccatorum peccatis deformium, 70. Æthiopum.

Pelles, i. tabernacula: è pellibus enim fiebant, 70. tabernacula. *Madian*, est Madian pars Æthiopiæ, vt patet Num. 12 & 2 Par. 14 est ergo repetitio.

8. *In fluminibus*, pro, in flumina, s. tantum, q. d. nunquid solum ostendes potentiam tuam in sicca do Iordanem & mare rubrum, veluti ascensa quadriga ad seruandum tuos? *Aut in fluminibus*, s. Ægypti, conuersis in sanguinem olim, vel alludit ad id quod dicitur, Luc. 21. & Apoc. 8. & 16. de mari & fluuiis.

Quia ascendes, pro, cum ascenderis, vel ascenderes olim. *Saluatio*, s. populi tui.

9 *Suscitans*, & c. pro, omnino parabis.

Arcum, i. potentiam velut arcum, s. contra fidei hostes *Iuramenta*, pro, & iuramenta, s. suscitabis, i. implebis promissa, vel q. d. secundum iuramenta.

Tribubus, i. genti Israeliticæ. *Locutus es*, i. fecisti loquendo cum Patribus, vt Abraham, Isaac, Iacob, Dauid, & c. vide Gen. 22. Mich vltimo, Psal 88. & 131.

Fluuios, i. populos *Scindes*, sistendo impetum, vt olim in Iordane fecisti, q. d. reprimes vim hostium ecclesiæ.

10. *Te*, i. tuam potentiam. *Montes*, i. mundi potentes. *Quidam* ad diem iudicii referunt, iuxta ea, quæ dicuntur Luc. 1. & Apoc. 10.

Gurges aquarum, i. seruos Dei persequentium impetus, more aquæ inundantis *Transit*, pro, transibit, i. cessabit, te s. reprimente *Abyssus*, i. copia aquarum, s. persecutorum. *Vocem*, i. strepitum, vt solent aquæ furibundæ, q. d. vehementer persequuntur impij fideles.

Altitudo, i. profunditas, s. Abyssus.

Manus suas, i. aquarum vim, velut manus, s. persecutores vires suas contra Dei seruos. *Quidam* hæc referunt ad laudes Dei decantatas, per abyssum, i. homines, & altitudinem, i. Angelos celebrantes, i. Christi victorias.

11. *Sol & Luna*, s. tempore Iosue olim itemque in die iudicii, cum, s. cessabit motus cælorum.

Ibunt, i. fugient sc. hostes tui sagittis fulgentib. terrib. vide Sap. 5. Apoc. 16. seu potius in infernum detruentur tuis percussione veluti sagittarū ictibus, & hastæ.

12. *Fremitu*, i. indignatione. *Terram*, i. terrenos homines. *Obstupefacies*, s. attonitos reddens suppliciis, vel alludit ad illud Luc. 21. Arescentibus hominibus præ timore, & c.

13. *Egressus es*, præ pro futuris. *Caput*, s. Antichristum. *Domo impij*, i. familia diaboli, vel impij, pro impiorum. *Denudasti*, & c. q. d. prorsus domum euertisti vsque ad fundamenta. *Vsq. ad collum*, s. euertisti, q. d. vt cum quis mergitur aquis totus, & obruitur, sic penitus deleuisti, vel vsque ad conculcationem colli, quod solent victores facere *Semper*, Heb. Sélah, 70. in finem, i. perpetuo. vide sup.

14. *Maledixisti*, s. destruendo. Dei dicere facere est.

Sceptus eius, i. potentia, seu regno diaboli, vel peccati.

Capiti, pro capitibus, i. ducibus.

Dispergendum, i. perdendum. *Me*. Loquitur in persona populi Dei. *Exultatio eorum*, scil. tanta erat venientium.

15. *Fecisti*, pro, facies, q. d. incedes tu per medias calamitates, inde tuos eripiens.

16. *Audiuit*, s. Dei terribile iudicium de malis.

Venter, i. interiora, seu viscera.

A voce, pro. ad vocem, s. tuam mihi reuelantem hæc, vel q. d. ita vt vocem edere non possem præ timore.

Ingrédatur, & c. q. d. mala mihi huius vitæ potius eneniant, dum viuo, quam illa supplicia patiar parata impijs.

Vt requiescam, pro, modo vt requiescam, Hier. 2. conPelag. *Tribulationu*, s. damnatorum, vel iudicii vltimi.

Accinctum, sub fortitudine, q. d. fortem, & victorem, s. cum Christo regnantem.

17. *Ficus enim*, & c. per hæc significatur magna bonorum spiritualium penuria futura tempore Antichristi.

Mentietur, i. faller operantem, s. nō secuto fructu, vel opus vocat fructum qui fallere dicitur, dum non prouenit expectatus.

Abscindetur, i. peribit, vel deficiet.

18. *Iesu*, 70. Saluatore, Chal redemptore.

19. *Quasi ceruorum*, i. agiles *Excelsa*, s. cælos.

M. a., s. cælum patria iustorum.

Victor, s. Christus, vel potius victori, vt legit Hier. q. d. Christi victoriam carmine seu cantu celebrantem, & pro victoria mihi data gratias agentem.

S O P H O N I A S.

Prophetat contra Iudaos, & quasdam alias nationes.

C A P. I.

1. *Osia*, quo tēpore etiam Ieremias prophetauit vide Ier. 1.

2. *Congregans*, & c. q. d. delebo, Chal. delendo delebo, q. d. omnino delebo. *Omnia*, s. homines, & iumēta. *A facie*, i. è superficie. *Terra*, s. Iuda, nam Israel iam erat in captiuitatem abductus.

3. *Congregans*, sub. congregabo, est autem explicatio

præcedentiū. *Pecus*, quo nomine etiā iumēta intelliguntur, s. perdit Deus ob hominū peccata etiā quæ hominibus seruiunt. 4. *Et*, pro, id est. explicat enim quos homines dixerit. *Extendam*, s. percussurus. *Baal*, i. cultus idolorum *Ædituorum*, i. Sacerdotū, vox Heb. כהנים Ke-marim, significat secundum Hier. phanaticos, s. dæmonis spiritu afflato, 70. sacerdotum, sc. erant sacerdotes idolorum *Cum sacerdotibus*, q. d. & ipsos sacerdotes delebo, & eorum nomina, seu memoriam.

Mili.

5. *Militiam cæli*, i. astra, quæ ita dicuntur. quod multa sint & ordinata more exercitus. Angeli etiam ita dicuntur. vide Lucæ 2.

Et adorant, &c. q. d. adorant cum idolis Deum & iurant per Deum & idola. *In Domino*, i. per Dominum.

Melchom. Idolum erat Ammonitarum.

6. *Auertuntur*, i. recedunt, 70. declinant. sub. disperdam etiam. *Depost*, &c. i. à sequela Domini, 70. à Domino. *Inuestigauerunt*, Chald. precati sunt, 70. adhæserunt.

7. *Silete*, s. præ timore, seu reuerentia, 70. timete, seu reueremini. *Dies*, s. quo puniemini per Chaldaeos.

Hostiam, i. Iudæos mactandos, vide Isa. 34. Ier. 46.

Sanctificauit, i. parauit. *Vocatos*, sc. Chaldaeos ad eandem faciendam.

8. *Domini*, pro, meæ, q. d. cum eos cædam.

Regis, s. Iosia filij autem, vel liberi, vel posterij.

Veste peregrina, i. moribus à Dei lege alienis. Forte etiam notatur vestium abusus per ambitionem.

9. *Limen*, s. domus suæ, vel templi.

Domini, s. idoli. non enim Ichoua est Hebr. sed Adonim. *Dei sui*, sic legit Hier. & 70. etsi nunc Hebr. non est Dei, nec in Compl. ideoque quidam referant ad domos Principum & nobilium. *Iniquitate*, &c. i. rebus per iniquitatem & dolum acquisitis, vel peccatis cum proximi iniuria.

10. *Piscium*, ita dicebatur. quod per eam pisces è locis maritimis inferrentur. vide 2. Esd. cap. 3. & 12.

Secunda, & id nomen Portæ. vide 4. Reg. 22.

Contritio, i. dolentium mœstitia, scil. ob aduentantes Chaldaeos.

Collibus, s. Ierusalem, subaudi, audietur illo tempore, s. occupatis portis vrbs, & collibus ab hoste.

11. *Pila*, loci est nomen concaui instar pilæ, seu mortarij ob profunditatem, inde enim sic dictus, Chal. torrentis Cedron.

Conticuit, s. confusus, seu mœstus tacebit, vt solent calamitate pressi Chal fractus est.

Chanaan, sic vocat Iudæos ob mores & impietatem vide Ezech. 16. Dan. 13. *Inuoluti argento*, i. vadique opibus septi, Chal. diuites opibus.

12. *Scrutabor*, s. per Chaldaeos, qui omnia scrutabuntur. *In lucernis*, Chald. vt qui cum lucerna scrutantur. *Defixos in facibus suis*, i. peccatis, vel more vini (quod super facies conseruatur quierum) in diuitiis quiescentes, Chald. tranquillissime fruente diuitiis suis. *Qui dicunt*, &c. id est, qui Dei prouidentiam negant. *Bene*, scil. bonis.

Male, s. malis.

13. *Fortitudo*, Chal. diuitiæ.

14. *Magnus*, s. calamitatem insignem afferens.

Vox, i. strepitus, q. d. audiri videtur iam, vt solent appropinquantes. *Amara*, q. d. calamitatem minans.

Tribulabitur, Chal. interficietur.

Fortis, pro, etiam fortis.

15. *Ira*, s. Dei. *Tenebrarum*, i. calamitatis, quæ per tenebras solet significari, vt per lucem prosperitas.

16. *Tuba*, s. Chaldaeorum.

Clangoris, Chal. iubilationis, s. hostium.

Angulos, i. turres, quæ velut murorum anguli sunt.

17. *Caci*, s. consilij inopes.

Sicut humus, i. in magna copia. etiam vulgo dicitur de re copiosa, come terra, Chal & 70. & Heb. vt puluis.

18. *Ignis*, i. ira. *Zeli*, Chald. ultionis, potest intelligi zelus, i. vehemens amor, quo contempto solet qui amat, valde irasci. *Denorabitur*, Chal. & 70. consumetur.

Terra, s. Iudæa, Chal. impij terræ.

C A P. II.

1. *Conuenite*, s. simul ad placandum Deum per preces & pœnitentiã. *Non amabilis*, s. Deo, vel q. d. indigna amore, Chald. nolens conuerti, 70. indisciplinata, seu inerudita.

2. *Iussio*, s. Dei. *Puluerem transeuntem*, s. de repente, & obsecantem, vel inquinantem *Diem*, s. calamitatis. iunge cum pariat, i. afferat. 70. antequam sitis, quasi flos transiens die.

3. *Manfueti*, 70. humiles. *Iudicium*, i. præcepta.

Querite, s. omnes. *Iustum & mansuetum*, i. iustitiam, & mansuetudinem, Chald. veritatem, & mansuetudinem. *Si quomodo*, 70. vt.

Abcondamini, i. euadatis, Chald. & 70. protegimini, sic Psal. 26. Abscondit me, &c.

4. *Destrueta*, s. à Chaldæis *Desertum*, s. redigetur.

Meridie, q. d. media luce, s. in omnium oculis.

Eij. ient, s. in captiuitatem.

5. *Funiculum*, i. partem. funiculo enim terræ diuidebantur, q. d. oram maritimam Palæstinæ.

Perditorum, i. periturorum, vel perdentium, sc. alios, Hebr. Cheretheorum, de quibus 2. Reg. 8. vbi Cerethi dicuntur, s. Palæstini quidam dediti militiæ, virique fortes. Vide 1. Reg. 30. & Ezech. 25. vbi vocantur ab Interprete Interfectores. Quidam tamen putant omnes Palæstinos ita dici, quod essent egregij milites, 70. Creten-sium, sicut etiam verterunt Ezech. 25.

Super Chanaan, i. contra Palæstinos, qui erant Chanaanæi. vide Ios. 13.

6. *Funiculus*, i. pars seu possessio.

Maris, s. Philisthæi ad mare habitabant.

Requies, &c. q. d. ibi, vt solet in locis desertis, pecora pascent, s. vastarunt etiam Palæstinos Chaldæi. vide Ierem. 47. Ezech. 26.

7. *Remanserit*, s. rediens ex captiuitate.

Pascentur, s. à Iudæis possessoribus tunc eius regionis.

Auertet, Chal. reducet.

8. *Blasphemias*, 70. contumeliam, Chald. elationem.

Populo meo, s. cum abduceretur à Chaldæis.

Magnificati sunt, i. insolenter, seu superbe egerunt.

Super, i. contra, quasi, s. possessori ipsi, vel quasi merito vastati sint ab hostibus suis Iudæi. s. insultabant Iudæis victis.

9. *Vt Sodoma*, s. destructa penitus.

Siccitas, &c. explicatio præcedentium, q. d. redigentur in locum plenum siccis spinis, Chal. locus derelictus carduis. *Acerui salis*, pro, velut acerui salis, q. d. sterilis.

Æternum, i. longum tempus.

Reliquia, s. post captiuitatem Babylonicam. Quidam factum dicunt tempore Machabeorum, & deinceps, forte de Christianis intelligitur.

10. *Super*.

10. *Superbia*, 70 contumelia.

Blasphema uerunt, Chal. & 70. exprobrauerunt.

Magnificati sunt, i. superbierunt.

Super, i. contra.

11. *Horribilis*, Chal. terribilis. attenuabit, 70. disperdet.

Viri, Heb. vir, i. quisq; 70. quisque.

De, pro, in *Loco suo*, q d non ut olim solum in Ierusalem. *Omnes*, pro, omnes etiam. Aug. epist. 80. & de diuidam. c. 9. *Insula*, i. loca ad quæ per mare itur.

12. *Gladio meo*, s. per Nabucdonosor.

13. *Extendet*, s. Chaldaeus vel Deus, scil. per Chaldaeos.

Assur, i. Assyrios. *Speciosam* Heb. Chal. & 70. Niniuem.

14. *Bestia gentium*, s. vicinarum, 70. feræ terrarum, Chal. ferarum *Onocrotalus*, Auis est similis cygno. vocatur sic à sono asini, quem edit. *ὄνκος*, asinus, *κροτῆς*, sonare: dicitur & Pelicanus, 70. leones.

Limnibus, s. domorum dirutarum.

Cantantis, s. auis, subaudi, audietur, vel sonabit, vel q. d. pro auiculis olim cantantibus succedet coruus.

15. *Gloriosa*, Chal. potens, 70. malis dedita.

Alia, s. mihi conferenda.

Desertum, Chal. & 70. desolationem.

Cubile 70. pascua.

Sibilabit, s. per irrisum, vel admirationem.

Mouebit, s. vel complodens, quod est lætantis, vel extendens, quod est mirantis vel irridentis.

Manum suam, 70. manus suas.

CAP. III.

1. *Vae*, Alloquitur Ierusalem.

Pronocatrix, s. ira Dei, 70. illustris.

Redempta, i. sæpe à Deo liberata, vel ex Ægypto educta. *Columba*, s. sine intellectu vide Ose 7.

2. *Vocem*, s. Dei.

3. *Vespere*, i. qui vespere oues aggrediuntur fame diurna rabidi. vide Abac 1. 70. Arabia. *Non relinquebant*, & c. q. d. omnia statim vorantes.

4. *Propheta*, Chal. pseudoprophetae *Vesani*, s. spiritu malo agitati. *Infideles*, Chal. mendaces, 70. contemptores. *Sanctum*, s. templum, Chald. sanctitatem 70. sancta.

5. *Faciet*, i. feret, seu permittet, vel q. d. faciet iustitiam *Manè, manè*, i. cito, vel quotidie.

Iudicium, s. puniens.

Dabit in lucem, i. proferet, seu faciet conspicuum.

Abcondetur, Chal. tardabit *Nesciuit*, & c. q. d. nec populum pudet suæ iniquitatis, nec poenitet, vel de quouis iniquo sermo est.

6. *Gentes*, 70. superbos. *Anguli*, i. turre vel regna, Chal. palatia. *Dum non est*, pro, ita ut non sit.

Desolata, & c. q. d. debuerat populus meus similia timere, & cauere, ne me offenderet.

7. *Dixi*, & c. q. d. monui par esse, ut me timeret, & rectè viueret: quod si faceret, parcerem ei.

Eius, pro, tuum, mutata persona, more scripturæ.

Visitauit, i. hactenus puniuit *Diluculo*, i. sollicitè, seu sine mora. *Corruerunt*, & c. q. d. tantum abest ut se emendarent, egerunt peius.

8. *Quapropter*, & c. verba Christi, q. d. post meam resurrectionem te per Romanos puniam, vel die iudicii, ut quidam volunt ob ea quæ sequuntur. *In igne*, & c. vide sup. cap. 1. *Terra*, Chal. impij terræ.

9. *Quia tunc*, s. tempore Euangelij.

Populis, s. ad fidem conuersis. *Labium*, Chal. locutionem. *Humero*, uno, i. vnanimiter metaphora à baiulis idem simul portantibus, vel bobus, 70. sub iugo vno.

10. *Aethiopia*, s. quæ est prope Ægyptum, vel India. secundum quosdam, Chal. India.

Filijs disperforum meorum, pro dispersi mei, Hebr. disperforum meorum filia, i. congregatio, s. electi per mundum dispersi. vide Io. 11.

11. *Adiuuationibus*, i. consiliis seu operibus.

Magniloquos superbia, i. superbos magistros, vel de quibus superbiebas, s. Scribas & Phariseos, Chal. fortes gloriæ, 70. detractiones contumeliæ.

Exaltari, i. superbire, 70. gloriari. *In monte*, & c. q. d. de templo Ierosolymitano, vel in Ecclesia: discitur enim hic Humilitas.

12. *Pauperem & egenum*, Chald. mansuetum, & excipientem afflictionem, 70. mansuetum, & humilem.

Sperabunt in nomine Domini, i. in Domino, 70. timebunt, seu reuerentur nomen Domini.

13. *Mendacium*, 70. vana. *Pascentur*, s. ut Christi oues ab ipso. *Accubabunt*, s. in Ecclesia, vel cælo.

14. *Filia Sion*, i. Ecclesia. *In omni*, 70. ex toto.

15. *Iudicium tuum*, i. damnationem, s. remissis peccatis. 70. iniquitates tuas. *Auertit*, i. expulit, Chal. extirpauit. *Inimicos*, s. dæmones & vitia.

In medio tui, i. tecum. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, & c.

16. *Dicetur*, 70. dicet Dominus. *Dissoluantur*, Chald. remittantur.

17. *Gaudebit*, & c. 70. adducet super te lætitiā, & inuocabit te in charitate sua. *Silebit*, s. ad peccata præterita, quia remissa. *Tua*, i. tui. *Laude*, Chal. exultatione, 70. delectatione.

18. *Nugas*, i. peccatores, peccata enim velut nugæ, & mendacia dicuntur quidem homines nihili, & nugatores, nugæ.

Ex te, s. de numero electorum.

Opprobrium, id est, tibi exprobreter illorum vita mala.

19. *Claudicantem*, s. à recto, vel animam, vel Synagogam. *Laudem*, 70. gloriam, q. d. faciam gloriosos.

In nomen, i. famam, seu celebritatem, 70. nominatos. *Confusionis*, s. ubi contempti. & contumeliis affecti.

20. *Coram oculis vestris*, q. d. vobis videntibus, & gaudentibus ad tam felicem mutationem.

H A G G A E V S.

Prophetavit ad Iudeos, qui ex captivitate redierant.

CAP. I.

I. **D** *Arij*, filij Histsaspis. Alii Longimanū putant, qui fuit postea. Alij aliter. vide Efd. 5. Fuerunt ab hoc tempore ad Christi natiuitatem anni circiter 500. *Sexto*, s. Iulio vel Augusto. *Vna*, i. prima. *Manu*, i. opera. *Zorobabel*, non est iste de quo 1. Par. 3. ille enim filius Phadaia fratris Salathiel.

2. *Iste*, s. qui redierat ex captivitate. *Nondum*, s. videbant impeditum fuisse opus diu, quasi Deus nollet adhuc ædificari.

4. *Laqueatis*, q. d. ornate fabricatis, Chald. tectis cedrinis tabulis. *Ista*, s. coeperat ædificari templum.

Deserta, Chal. destructa, scilicet fuerat opus interruptum impredientibus hostibus vicinis.

5. *Ponite corda*, &c. q. d. cogitate sedulo, quanta mala sitis passi ob istam socordiam.

Vias, i. opera & labores.

6. *Intulistis*, s. in horrea. *Inebriati*, i. satiati.

Mercedes, s. operarum, seu negotiationum.

Misit, i. perdidit, ac si misisset, &c.

7. *Montem*, s. Libanum, Chal. montes.

Parate, Chal. afferte, 70 incidite. *Domum*, i. templum.

Acceptabile, &c. q. d. rem gratam mihi feceritis. vel, vt vertit Chal. placebit mihi habitare in ea.

Glorificabor, i. ceder in gloriam meam, vel q. d. exaudiam vos, & beneficiam vobis.

9. *Respexistis*, &c. q. d. sperastis multum fructus ex agris, sed contra accidit.

Exufflaui, i. feci euanescere, seu redegi in nihilum, s. vt solet segetes ventus vrens. *Festinatis*, &c. q. d. quisq. suam domum diligenter ædificat, vel prouidet domui suæ.

10. *Rorem*, Chal. pluuiam.

11. *Siccitatem*, Chald. sterilitatem, seu penuriam.

13. *Nuncius*, q. d. legatus, s. Propheta. *Denunciu*, q. d. vnus de numero Prophetarum.

14. *Suscitauit*, i. excitauit. *Spiritum*, i. mentem, s. vt intenderet operi.

CAP. II.

2. **I** *N die*, &c. hic versus coniungitur cum præcedenti c. Apud Hier & quosdam alios, s. hac die coeptum op⁹, i. parati materia, nam ædificium coeptum 24. mensis nomi, vt dicitur inf. *Sexto*, sc. Augusto quidam Februarium putant, quia annus vulgaris incipiebat à Septembri, sacer autem à Martio vide Exod. 12.

4. *Derelictus*, s. ex iis qui viderunt primum templum. *Gloria*, i. splendore. Chal. decore.

Quid, pro, qualem, 70 quomodo. *Non sit*, Chald. res nihili.

5. *Terra*, s. huius *Facite*, s. opus templi quod coepistis.

6. *Verbum*, i. fœdus, s. firmum erit, seu seruabo.

Spiritus, s. tertia persona in Deitate, adeoque tota Trinitas, nec enim separantur actione. *Erit*, sc. per effectum gratiæ, & protectionis.

7. *Modicum*. Not. 500. annos, aut 300. secundum alios dici modicum, s. breue est, respectu non solum æternitatis, sed totius temporis, 70. adhuc semel, & ita citatur Hebr. 12. *Commonebo*, &c. q. d. faciam rem nouam, & mirabilem in orbe. *Et mare*, &c. explicat quid terræ nomine intellexerit.

8. *Monebo*, sc. stupore tanti mysterii, & lætitiæ, & vitæ innouatione. *Veniet*, s. in mundum, vel ad iudicium. vide Aug 18 ciu. c. 35 & 48.

Desideratus, &c. s. Christus, quem totus mundus desiderabat, s. optabat felicitatem, quam Christus attulit, etsi id eum facturum multi ignorabant, Chal. desiderium omnium gentium *Gloria*, s. ob Christi præsentiam.

9. *Meum est*, &c. q. d. si velim, possim facile istam ornare auro, & argento, sed ornabo re pretiosiori, sc. filii mei præsentia, & doctrina, &c.

10. *Domus istius*, i. Ecclesiæ per hanc significatæ, Aug 18. ciu. *Pacem*, s. Christum, qui est pax nostra.

12. *Legem*, i. de re ad legem pertinente.

13. *Sanctificatam*, s. per oblationem eius factam Deo.

Eius, s. vestimenti. *Sanctificabitur*, s. id quod tactū fuit.

14. *In anima*, i. ob contactum hominis mortui.

15. *Sic populus*, &c. q. d. contaminat quidem oblationes quia immundus est peccatis, & non ab ipsis sanctificatur, quod eas tangat sanctificatas. vide Ierem. 11. Nun, quid carnes sanctæ auferent à te malitias tuas, &c.

Ibi, s. in altari quod extruxerant ad sacrificia.

16. *Hac*, s. 14. mensis noni.

17. *Viginti*, i. opinione vestra, seu spe.

18. *Vento vrente*, 70. sterilitate.

Aurugine, vitium est segetis ex nimio humore, 70. corruptione aeris.

19. *lacta*, s. super illa, quæ coepta tempore Cyri, vel in altera parte, in qua nondum coepta. vide Efd. 3.

20. *Germine*, q. d. nondum germinauit. Hinc apparet nonum esse Nouembrem, non Martium, Chal. in ara. *Benedicam*, i. dabo copiam fructuum.

23. *Regnorum*. Quidam putant prædici euersionem regni Persarum. Alii Græcorum, alii Romanorum.

Descendent, i. cadent in terram, s. morientur.

Vir, i. quisque.

24. *Te*, s. in posteris tuis, præcipue in Christo. sic quædam promissa Abraham, Genes. 12. & 15. quæ in posteris impleta. *Signaculum*, i. annulum signatorium, Chal. sculpturam annuli super manum. *Elegi*, sc. vt ex te Christus nascatur, Chal. in te mihi complacui.

ZACHARIAS.

Prophetat de Iudæis, Gentibus, Christo, & Ecclesia.

CAP. I.

*C*tauo, sc. Octobri. *Darij*, vide Agg. i. *Zachariam*, de quo Matt. 23. etsi quidam aliud sentiunt.

2. *Super*, i. contra.

3. *Et dices*, sub præterea.

Eos, s. Iudæos. *Conuertimini*, sc. per

pœnitentiam.

Conuertar, s. remittendo peccata, dando gratiam, & iuuando.

4. *Priores*, s. qui ante captiuitatem.

5. *Vbi sunt?* q. d. Nonne illis acciderunt quæ prædixi, etsi non credebant euentura?

Nunquid, &c. q. d. pseudoprophetae illi qui patres vestros decipiebant, nonne & ipsi misere mortui, cum tamen felicitatem promitterent? Vel si de veris Prophetis loquitur q. d. nunquid perpetuo opus est, vos monere per Prophetas? nec mihi crederis sæpius monenti, cum præsertim appareat re ipsa me vera prædicere?

6. *Legitima*, i. præcepta, Heb. statuta.

Comprehenderunt, i. ad eos peruenerunt, q. d. nonne eis manifestata sunt? vel, nonne mala quæ simul minabantur illis inuenerunt? *Conuersi sunt*, i. ad se reuersi sunt, 70. responderunt. *Fecit*, s. puniendo.

7. *Vndecimi*, s. Ianuarii. *Verbum*, visionē vocat verbū, quamquā & in ipsa visione interueniunt verba Angeli.

8. *Vir*, s. Angelus Michael, de quo Daniel 10.

Equum rufum. In equo celeritas, in colore punitio hostium significata. *Profundo*, s. aquarum, q. d. prope aquas, s. Babylonis, Chal. Babylone.

Equi, sub. & equites. *Varij*, varietate coloris significatur varia Angelorum munia, pro varietate præceptorū Dei; nēpe rufo punitio seu calamitas, albo prosperitas.

9. *Dixi*, s. Angelo, qui mihi illa ostendebat.

In me, s. intra me, Chald. mecum. *Ostendam*, i. faciam tibi ostendi.

10. *Vir*, s. Michael. *Perambulent*, s. custodientes prouincias, vel exequentes varia Dei mandata.

11. *Responderunt*, s. rogat de statu hominū, vt Zacharias audiret. *Habitatur*, & *quiescit*, p. habitatur in pace, s. sine præliis, Chald. habitatur pacifica, & quieta. Quidam ad ditionem Darij solam referunt.

12. *Respondit*, i. locutus est. *Quibus iratus es?* i. quos affligis. *Septuagesimus*, s. ex quo Ierusalem euerfa. Nam 19. Nabucodonosoris, qui deinde regnavit. 16 sed computato 19. fiunt 27. nam mense 5. decimi noni capta vrbs. E-uilmeradac 23. Balfasar 3. Cyrus 7. post expugnatam Babylonem (etsi alii aliter sentiūt, sed deinde filio dant 14) Cambises 8. Qui omnes vsque ad Darij 2. fiunt 70.

13. *Bona*, i. consolatoria, vt statim explicat, Chal. recta.

14. *Zelatus sum*, i. amore prosecutus, adeoque eorum causa iratus affligentibus ipsam. hæc sunt verba consolatoria.

15. *Gentes*, s. Chaldæos. *Adiuuerunt in malum*, i. grauius afflixerunt, quā debuerint, seu quam vellem, Chal. adiuuerunt ad malefaciendum.

16. *In misericordiis*, i. cum magna misericordia.

Perpendicularum, &c. q. d. ædificabitur Ierusalem, Chal. ædificium parietum Ierusalem.

17. *Affluent*, Chal. implebuntur. *Eliget*, i. tractabit vt electam, Chald. complacebit sibi in. possunt hæc ad Ecclesiam referri.

18. *Leuauit oculos*, i. aspexi. *Quatuor cornua*. Quidam regna quatuor intelligunt, sc. Chaldæorum, Persarum, Græcorum, & Romanorum. Alii, quatuor orbis partes, quæ Iudæos vexarunt, scil. ab Oriente Hammonitæ, & Moabitæ; ab Occidente Pælastini; à Septentrione Chaldæi; à Meridie Idumæi, Chal. quatuor regna.

19. *Veni: lauerunt*, i. vexarunt, Chal. & 70. disperferunt.

20. *Fabres*, s. ferrarios, qui cornua ferrea confringerent, nempe Angelos.

21. *Per singulos*, &c. q. d. Iudæos omnes.

Eorum, s. Iudæorum. *Leuauit caput*, i. potuit resistere, seu respirare. *Cornu*, i. potentiam, robur.

CAP. II.

1. *Vir*, sc. Angelus specie viri. *Mensorius*, sc. quo solent Architecti metiri ædificia. 70. geometricus.

2. *Ierusalem*, s. Ecclesiam, ad eam enim pertinent quæ sequuntur. *Sit*, s. futura est enim ædificanda, vel quanta nunc sit, quantumque desit.

3. *Egre iebatur*, s. a me, 70. stabat. *Alius*, forte ille qui fusciculum gestabat.

4. *Adeum*, s. qui in me loquebatur antea.

Puerum, Chald. & 70. iuuenem. Apparet Zachariam fuisse iuuenem, certe erat respectu Angeli. vide tamen Ioan. 21. *Abque muro*, &c. q. d. tanta erit multitudo, vt circumdari muro non possit, s. Ecclesia significatur.

Iumentorum, s. sunt etiam in Ecclesia, qui vt iumenta viuunt. est in area hac cum grano palea, vsque ad diem Iudicij, & cum prudentibus virginibus fatuæ.

5. *Murus*, i. velut murus seu pro muro. Et Dominus in circuitu populi sui Psal. 124. Chal. velut murus.

In gloria, 70. in gloriam, s. reddam gloriosam. Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei. vide Isa. 60.

6. *Aquilonis*, i. Babylone, s. mundo, & vitiis, potestateque diaboli. *In quatuor*, &c. q. d. o electi, qui per orbem totum dispersi estis. vide Isa. 43. & Ioann. 11. 70. de quatuor ventis cœli congregabo vos.

7. *Sion* i. electi ex Iudæis. *Filiam*, *Babylonis*, i. Babylonem, vt sup.

8. *Exercituum*, 70. omnipotens. sic inf. Aperte Christus hic Deus dicitur sicut & Psal. 23. est enim vtrobique Iehoua *III*. *Gloriam*, s. meæ resurrectionis. Vide Ioan. 7. Nondum erat glorificatus, s. per resurrectionem.

Me, s. Christum per Apostolos, qui Gentibus prædicauit.

carunt. vide Isa 49. Act. 13. *Spoliauerunt*, s. saepe Iudæi vexati à gentilibus. Ait ergo, cum per Apostolos ex vobis assumptos sint conuertendæ gentes ad fidem, quanto æquius est vos etiam conuerti?

Tangit, i. lædit, vide Psal 104.

Mei, s. Dei, q. d. valde Deum offendit quicumque vos persequitur. vide Deut. 32. Psal. 16. Sensus est, valde estis Deo chari, vlcisceturque vestras iniurias, subiiciendo vobis populos ad fidem conuersos per Apostolos, 70. eius.

9. *Super*, i. contra. *Eos*, s. gentiles.

Præda his, i. subditi Iudæis, s. Apostolis eos conuertentibus. *Seruiebant*, scil. Iudæi saepe Gentilibus seruiuerunt. *Dominus*, s. pater. *Me*, sc. filium prædicit Iudæorum conuersionem post gentes.

10. *Lauda*, Chal. exulta, 70. gaude. *Filia Sion*, i. ecclesia. *Venio*, s. per Incarnationem.

11. *Applicabuntur*, Chal. adiciuntur, 70. confu-
gient.

12. *Iudam*, i. fideles. *Partem*, pro, velut partem, i. hæreditatem *Sanctificata*, 70. sancta, s. ecclesia.

Eliget, i. amabit, Chal. gratam habebit. *Adhuc*, q. d. perseuerabit amando, & fauendo.

13. *Sileat*, s. præ reuerentia, & timore, 70. timeat.

Consurrexit, Chal. apparebit. *Habitaculo*, s. cælo, q. d. veniet in mundum, quod quidam ad priorem aduentum referunt, alij ad secundum.

C A P. III.

1. **A**ngelo, s. Michael principe Synagogæ, secundum quosdam *Satan*, 70. diabolus.

A dextris. Hunc locum capit & qui defendere, & qui opprimere vult. quod dextra potior sit hominis pars, & valentior, adeoque ea defensa stat, victa cadit. vide Psal. 15 & 108. *Aduersaretur*, i. accusaret.

2. *Increpet*, pro, increpabit, i. reprimet, q. d. ego te cohibebo. solet Deus de se loqui tanquam de tertia persona. vide Gen. 19. Num. 12. *In te*, pro, te, Heb.

Et increpet, q. d. & omnino te impediet, ne s. quidquam possis contra Iesum, aut templi ædificationem. No. vero ter Dominum, forte indicare Patrem, Filium, & Spiritum sanctum. *Elegit*, s. vt in ea sit eius templum, vultque ædificari *Torris* pro, vt torris, i. titio.

Ignem, s. captiuitate.

3. *Indutus*, s. sic apparebat in visione illa.

Sordidis, significantur eius peccata, forte quod populum non reprehendit, vt debuit, peccantem; cum præsertim eius nepotes etiam duxissent alienigenas. vide Esd. 10.

Stabat, s. iudicandus vel opem expectans.

4. *Qui*, s. Angelus Michael, de quo proxime.

Eos, s. minores Angelos. *Abstuli*, q. d. per hoc significo ablata à te iniquitatem tuam.

Indui, pro, induam *Mutatorius*, i. pretiosis vestibus, talibus enim solent viles mutari, Chal. iustitiis. 70. veste talari.

5. *Cidarim*, i. tiaram pontificiam. *Vestibus*, s. pontificiis. *Angelus*, s. qui hæc fieri præceperat.

6. *Contestabatur*, i. velut coram testibus monebat.

7. *Exercituum*, 70. omnipotens, sic inf.

Custodiam meam, i. quod custodiri præcepi, 70. præcepta mea. *Quoq;*, q. d. id etiam dabo, vt, &c.

Iudicabam domum meam, i. populum meum reges, vt solent Pontifices, Chal. iudicabis templi ministros.

Custodies, s. vt præfectus *Ambulantes*, s. tecum, i. protegentes. *His*, s. Angelis, Chal. intelligit promitti ei conuersionem inter Angelos post resurrectionem.

8. *Portendentes*, i. factis suis futura figurantes, s. omnia illius populi facta, figura erant futurorum, 70. portentorum spectatores, Chal. digni quibus fiunt miracula.

Orientem, s. Christum, Chal. Messiam, sortus est. Mundo velut Sol: vnde Oriens nomen eius Zach. 6. & Oriens ex alto, Luc. 1. vel Oriens dicitur, s. germen, id enim significat vox Heb. quomodo vertitur Ier 23, & 33. Isa 4 & etiam, Græca. *ἀνατολή*, i. in 70. & in Luca, vt quidam notant. dicitur autem germen, s. e radice lesse turculus.

9. *Lapis* s. Christus, qui lapis angularis & offensionis abscissus de monte, &c. *Dedi*, i. promisi me daturum,

Coram Iesu, s. in reuelatione proxima de Oriente.

Vnum, s. singularem, de quo proxime dictum.

Oculi, i. dona Spiritus sancti, vel Angeli, de quibus Apoc 1 & 5. Tob. 12. Zach. 4. vide etiam Apoc. 8. 15. 16. & 17. s. per Angelos plurimos (id enim 7. significat) mundum gubernat. *Sculpturam*, s. passionem, vbi velut cælatus clauis, & virgis, vel perfectionem animæ ornata donis. *Illius*, s. vbi passus fuerit, nempe Iudææ, vel Mundi, quantum est ex parte pretij dati pro redemptione. *Vna*, s. passionis.

10. *Die illa*, s. tempore Euangelii.

Vir, i. quisque. *Vitem*, q. d. pax erit, & conuiuabuntur secure inuicem. vide Isa. 2. Ose. 2. Mich. 4. Intellige vero fructus spirituales.

C A P. IV.

1. **R**eversus est, s. fuerat egressus, vt dictum cap. 2. *Suscitauit*, sc. attonitus fuerat ad visionem præcedentem.

2. *Candelabrum*, s. Ecclesia. *Aureum*, s. charitate & cælesti doctrina. *Lampas* s. Christus.

Super caput, i. in summitate. *Et septem*, s. præterea, vel pro, id est septem, vt sit explicatio lampadis. ita enim quidam accipiunt, & candelabrum Christum dicunt.

Lucerna, s. iusti omnes, vel ecclesiæ magistri, vel septem dona Spiritus sancti. *Infusoria*, pars erat hæc lucernarum, per quam in eas oleum influebat. *Quidam* septem Sacramenta intelligunt, per quæ oleum gratiæ infunditur in homines.

3. *Super*, i. iuxta, putant autem quidam intelligi Eliam & Enoch. vide Apoc 11.

4. *Sunt*, i. significant.

6. *In spiritu meo*, i. per virtutem spiritus, quem dabo meis, s. fient in Ecclesia, quæ per ista, quæ hic apparent, significantur.

7. *Quis tu*, s. vt possis impedire Zorobabelem in ædificio templi, & Christum per illum significatum, in Ecclesiæ dedicatione? *Mons magnæ*, i. diabole.

In planum, scil. dencieris, seu deprimeris, 70. vt corruas.

Et educet, &c. q. d. mittet Pater Filium, Chal. & emerget Chri-

get Christus, cuius ab æterno nomen dictum est, qui omnium Regnorum imperio potietur.

Primum, s. fundamentalem. *Exaquabit*, &c. q. d. faciet respondere gratiam Christianorum gratiæ Christi, s. similes ei esse vita per gratiam, tanquam membra capiti, in quo summa gratia, iuxta illud, conformes fieri imagini filii sui.

9. *Manus*, &c. q. d. ut Zorobabel istam domum cœpit, & perfecit, ita Christus, qui ex eo nascetur, & per eum significatur, Ecclesiam ædificabit.

Me, s. Christum.

10. *Despexit*, pro, despiciat vel despiciet.

Dies paruos, i. paucos prædicationis Christi, vel parui dicuntur ob Christi vitæ totius humilitatem.

Stanneum, s. qui solet alligari in perpendiculo, q. d. magna erit lætitia, cum Christus Ecclesiam ædificabit.

Septem, &c. explicat quid significant oculi, de quibus sup. *Discurrunt*, Angeli significantur, quorum ministerio Deus vritur in mundi gubernatione.

11. *Respondi*, i. locutus sum.

12. *Spica* 70. rami, s. pleni oliui, instar spicæ plenæ granis. *Rostrea*, s. lucernarum, in quibus illud est, per quod infunditur oleum, quod hic suffasorium vocatur. At supra dixit esse septem. septem quidem omnia, sed duo extrema erant in candelabro iuxta quæ assurgebant oliuæ.

14. *Olei*, 70. pinguedinis, q. d. pingues gratia.

Assistunt, s. orantes pro populo Iudæorum, vel parati ad iussa: mittendi enim suo tempore Elias & Eno h in mundum, è loco ubi nunc viuunt, siue is paradysus est terrestris, siue alius locus.

C A P. V.

1. *Volumen*, s. oblonga membrana. in tali enim olim scribebatur. 70. fax. *Volans*, significat id, celeritatem supplicij pro peccatis illic notatis.

2. *Longitudo*, &c. s. maior supplicij longitudo seu diuturnitas quam intensio: illa enim sempiterna, s. sine fine, hæc finita.

3. *Maledictio*, i. supplicij sententia. *Terra*, s. Iudææ.

Fur, &c. per furtum intelliguntur, etiam reliqua peccata in proximum, per periurium reliqua etiam in Deum.

Iudicabitur, Chal. percutietur, 70. punietur.

Iurans, s. falso, ut infra dicitur. *Ex hoc*, s. volumine, i. iuxta sententiam scriptam in volumine.

4. *Illud*, s. volumen, seu scriptum in eo decretum, aut maledictum. *Et ligna*, &c. q. d. prorsus totam.

5. *Egressus*, s. ut acciperet ab Angelis superioribus novam reuelationem. *Dixit*, s. ubi fuisset reuersus.

Egreditur, s. repræsentabatur tanquam alicunde egrediens. forte velut a Deo è templo, vel ex vrbe, velut è populo.

6. *Amphora*, Heb. *Epha*, quæ est certum genus mensuræ, sed hic pro mensura absolute sumitur, 70. mensura s. peccatorum Iudæorum, quæ cum est impleta, excarari meruerunt. vnde Matth. 23. Et vos implete mensuram patrum vestrorum. *Oculus*, i. aspectus, q. d. hic apparet quales sint, qualiaque eorum facta, s. impleant in

dies mensuram hanc, 70. iniquitas.

Terra, s. in qua habitant.

7. *Talentum*, s. massa quædam, ut dicitur inf.

Portabatur, s. in amphora, ut quidam aiunt.

8. *Impietas*, 70. impietas eorum. *Eius*, s. amphoræ, significatur mensura plena iniquitate, & grauitèr occlusa, s. indurati Iudæi.

9. *Mulieres*, s. Israel, & Iuda, vel Iudæorum cæcitas, & obstinatio. *Spiritus*, i. ventus *Milui*, s. rapacitas indicatur, vel fortis volatus *Inter terram*, &c. i. per aerem.

11. *Ei*, s. amphoræ, adeoque impietati.

Senaar, 70. Babylonis, s. ibi dicuntur Iudæi tandem recepturi Antichristum. nam in Babylonia regnare incipiet. *Ponatur*, &c. q. d. alto & firmo loco statuatur, ut solent idola.

C A P. VI.

1. *Quadriga*, 70. currus. *Montium*, s. Dei potentia, & sapientia. *Asrei*, i. fortissimi.

2. *Prima*, s. imperio Chaldæorum. *Rusi*, s. ob cædes, & crudelitatem *Secunda*, s. Persarum.

Nigri, s. ob terrorem.

3. *Tertia*, s. Græcorum. *Albi*, s. ob clementiam.

Quarta, s. Romanorum. *Varij*, s. respersti albis maculis. variatum fuit Romanorum imperium.

Fortes, 70. multicolores.

5. *Quatuor*, pro, ut quatuor, q. d. violenter subuertes omnia, quocunque iruant. *Stent*, s. parati ad iussa, nam per eos Deus punit quos vult vide Isa. 10. Jerem. 25. Matth. 22. Chal. ne stent.

6. *Aquilonis*, s. Chaldæorum, quos vicerunt. Ideo ommissa illorum quadrigæ mentio hic, quia superati à Persis. *Post eos*, s. & Persas vicit Alexander.

Austri, s. Ægyptum subiugauit Augustus tandem, & sic potitus omni Græcorum imperio.

7. *Robustissimi*, s. quos supra vocauit fortes, erantque in quarta quadriga, à qua hinc videntur separari. *Quidam* Gothos intelligunt, qui per orbem discurrentes cuncta vastarunt.

8. *Spiritus meus*, 70. furorem meum, q. d. satisfecerunt mihi in Chaldæos irato, dum eos vastarunt.

10. *Sume*, s. quod infra dicitur.

Transmigratione, 70. captiuitate, i. captiuis, qui è Babylone redierant, Chal. filiis transmigrationis.

Iofia, iste forte custodiebat Templi thesaurum.

11. *Aurum & argentum*, significantur vel duæ in Christo naturæ, vel Gentiles, & Iudæi Christo subiecti.

Coronas, s. significantes Christi summum imperium, & sacerdotium, Chal. coronam magnam.

12. *Vir*, s. cuius tu in hoc figura es. *Oriens*, &c. Chald. ecce vir, Christus nomen eius, qui reuelandus est, & magnificandus, & ædificaturus templum Domini.

Subter eum, i. in loco suo, vel sua virtute.

Templum, s. Ecclesiam.

13. *Gloriam*, i. coronam q. d. regnabit, ut statim explicat. *Solio*, vide Luc. 1. *Sacerdos*, Chald. Sacerdos summus. *Consilium pacis*, i. concordia.

Duos, s. Regem & sacerdotem quia vtrumque Christus, vel populum Iudaicum, & Gentilem, scil. in Ecclesia.

14. *Helem*, hic supra dictus Oldai. Forte Binomius erat. *Hem*, hic supradictus Iosias. *Memoriale*, q. d. in memoriam, quod eas Domino obtulerint, & id figura eorum, qui offerunt sua Christo.

15. *Procul*, s. Gentiles. *Me*, s. Prophetam, vel Christum. *Hoc*, s. quod dixi, scietis, & c. *Domini*, s. Christi, quē quia Iudæi non audierunt, excæcati.

CAP. VII.

1. *Noni*, i. Nouembris.

2. *Et miserunt*, pro, miserast enim.

Sarasar, & c. nomina Iudæorum qui remanserant in Babylonia.

3. *Flendum*, i. ieiunandum. *Quinto*, s. ieiunabant, mense quinto, quo vrbs incensa, & septimo, quo interfectus Godolias, adeoque dispersi Iudæi, qui sub eo erant.

Sanctificare, Chal abstinere à delictis.

4. *Et factum est*, & c. redit ad id quod dixerat supra.

5. *Mihi*, i. quod mihi gratum esset. vide Isa. 58.

6. *Vobis*, s. & non ad Dei gloriam.

7. *In manu*, i. opera seu ministerio, q. d. nonne sæpe vos monui, non esse mihi grata vestra ieiunia, quod de esset eis meorum præceptorum obseruatio?

9. *Verum*, 70. iustum. *Et misericordiam*, & c. hæc geminatio significat, sæpe & multum misericordia vtendum.

10. *Calumniari*, Chal & 70. opprimere.

Et malum, 70. & malitiæ quisque fratris sui ne memineritis in cordibus vestris.

11. *Auerterunt scapulam*, i. terga verterunt.

Recedentem & sic est Heb. & Chald. q. d. rebellem, seu onus detrectantem, 70. tergum contemnens. *Aggrauauerunt*, s. velut pondere aliquo obturarunt.

12. *Spiritu*, s. quem posuit in Prophetis. *Indignatio*, sc. qua illos punit.

13. *Locutus est*, s. se puniturum. *Dicit*, pro, dixit etiam tunc.

14. *Nesciunt*, i. nesciebant antea. *Terra*, s. Iudæa.

Desolata, i. sola relicta. *Ab eis*, i. ob ipsorum peccata, vel ipsis discedentibus.

Transiens, & reuertens, i. vltro citroque commeans.

Desiderabilem, i. optimam.

Desertam, Chal. & 70. desolationem.

CAP. VIII.

1. *Zelatus*, & c. q. d. zelotypia profecutus sum, eoque indignatus, quod me tantopere se amātem deseruerit. vel, iratus eius hostibus.

Sion, i. Iudæos, seu Synagogam, quæ Ecclesiæ figura, & pars. Cæpit enim Ecclesia à mundi principio, sed figura etiam fuit Ecclesiæ Christianæ.

3. *Reuersus sum*, Chal reuertar, s. in gratiam recipiam. *Ierusalem*, s. Christi Ecclesia.

Veritatis, 1. Tim. 3. vocatur columna & firmamentū veritatis, s. in ea vera est doctrina, & firmissima.

Mons, etiam mons dicitur Ecclesia ob altitudinem dogmatum, & firmitatem. *Sanctificatus*, Hebr. & Chald. sanctitatis, 70. sanctus scil. sancta Ecclesia doctrina, & morib. nec extra eam vlla est sanctitas, aut vera virtus.

4. *Senes*, & c. q. d. diu viuent habitatores, s. sancti, q. d.

per totam vitam studebunt sanctitati, vel nunquam derunt in Ecclesia Magistri, qui prudentia, & doctrina cæteros regant. est autem in senibus prudentia. Vt terræ, cuius rex puer est. *Viri*, i. cuiusque, s. senum, q. d. erūt prudentissimi, vt solent grandæui. *Baculus*, Chald. opera recta, s. quibus ætas sustentatur.

5. *Infantibus* & c. q. d. erunt & in Ecclesia multi in Christo paruuli, seu recens baptizati, & hilariter viuentes, quanquam & in Ierusalem, quæ tunc ædificabatur, fuerunt ista ad litteram, sed in figura spiritualium.

6. *Reliquiarum*, i. relictorum ex captiuitate, in qua multi perierant. *Illis*, s. posse fieri. *In oculis meis*, i. coram me.

7. *Orientis*, & c. per hæc duo intellige etiam Aquilonem, & Austrum, q. d. de omnibus mundi partibus vocabo electos ad salutem. vide similem phrasim Matt 8.

8. *Ierusalem*, i. Ecclesiæ. *In veritate*, & *in iustitia*, s. colent me vera fide, & rectis moribus.

9. *Prophetarum*, s. Aggæi, & Zachariæ.

In die, 70. ex die.

10. *Merces*, i. laborum fructus.

Tribulatione, i. hostium vicinorum persecutione.

Dimissi, i. permisi, s. insurgere.

12. *Semen pacis*, i. prosperitatis, q. d. proueniat seminata fertiliter. *Germen*, i. fructum.

13. *Maledictio*, i. maledicti, s. vexati, vel male audientes. *Benedictio*, i. benedicti, s. cum ad fidem Christi conuerſi eritis.

14. *Miseratus*, s. hæctenus, vt benefacerem.

15. *Conuersus*, s. ad misericordiam, qui secundum iustitiam feceram. *Cogitauit*, loquitur more humano. Alioquin Deus nihil de nouo cogitat. *Diebus istis*, potest coniungi cum sequentibus.

16. *Verba*, i. res, seu opera. *Pacis*, 70. pacificum, & iustum, s. quo pax alatur & iustitia, non discordia aut iniquitas. *Portis*, s. vrbium. ibi enim fiebant iudicia.

17. *Amicum*, Chal & 70. proximum.

19. *Ieiunium*, redit ad id, de quo quaſitum cap 7.

Quarta, i. obseruabant, quia eo mense rupti à Chaldæis muri Ierusalem.

Decima, s. ob obsessam eo mense urbem. vide Ier. 39 & 52. Ezech. 24. 4 Reg vlt.

In gaudium, q. d. cessabit, atque ita respondetur quaſito. *Præclaras*, Heb. & 70. bonas, i. lætas, Chal iucundas. *Veritatem tantum*, pro, veritatē modo seu interim, Chal. propterea veritatem, 70. & veritatem q. d. id præcipue vobis requiro, vt veritati studeatis, & paci.

10. *Vsq̃quo*, pro, in tantum vt, q. d. in tantum festa celebrabitis vt veniant ad vos multi, & c. Chal. & 70. adhuc veniant, & c. *Veniant*, s. tempore Euangelii.

21. *Vnus ad alterum*, pro, vnus ciuitatis ad alteram, vt indicant Heb. *Domini*, s. Christi.

Vadam, s. respondebit alter.

22. *Robusta*, 70. multæ, Chal regna magna.

Ierusalem, i. Ecclesia.

23. *Illis*, s. hæc accident, quæ dixi.

Et apprehendent, pro apprehendēt inquam. *Fimbriam*, i. oram vestis.

Iudæi, s. spiritualis, i. Christiani.

CAP. IX.

1. **O**mnis, i. prophetia tristis mundo, qui Euangelio resistet, sed superabitur tandem.

Adrah, locus est prope Damascum, per quem duo Mundi vrbes significantur. *Requiei eius*, s. Domini, q. d. requiescet in gentibus ad fidem conuersis, 70. sacrificium eius, s. erit, q. d. Christo sacrificabitur à Gentilibus conuersis. *Oculus*, i. intuitus *Hominis*, &c. q. d. respicit Deus omnes homines, & non solum Israelitas. An Iudæorum Deus tantum? 70. quia Dominus respicit homines, Chal. quia videt Dominus opera hominum.

2. *Hemath*, s. Antiochia. *Eius*, s. requiei Domini, vel Ecclesiæ, q. d. & ipsa Emath conuerteretur ad fidem, per has vrbes Gentilium, reliquæ etiam intelliguntur.

Sapientiam, s. fidei, seu Ecclesiæ.

3. *Et edificauit*, &c. q. d. quamuis munitissima sit, & ditissima, tamen à Christo expugnabitur, nec poterit Euangelio resistere. idemq; de aliis ciuitatibus intelligendum. *Humum*, Chal. & 70. puluerem.

4. *In mari*, s. erat in mari sita. *Hac*, Hebr. Chald. & 70. ipsa *igni*, s. verbi Dei. *Deuorabitur*, s. destructis erroribus, & vitiis.

5. *Ascalon*, &c. i. qui in gentibus oderant Euangelium. *Spes*, s. qua se putabat posse resistere.

Rex, pro Regum, vel diabolus, q. d. Christus solus in ea regnabit, *Habitabitur*, s. ab infidelibus.

6. *Separator*, s. Christus, qui segregat oues ab hœdis, vel quicumque se separauit, s. ab infidelibus ad fidem conuersus, 70. alienigena, s. alienus ante à fide.

Superbiam, per quam etiam alia vitia intelliguntur.

7. *Sanguinem*, i. peccata, præsertim blasphemiam.

Eius, 70. eorum. *Abominationes*, repetitio, vel significatur idololatria. *Dentium*, i. oris, q. d. vt ne de eis quidem loquatur amplius. *Relinquetur* &c. q. d. erit in numero reliquiarum quæ saluantur à Domino.

Deo nostro, Chald. adiectus populo Dei nostri.

Quasi iux, q. d. honoratus, & in pretio.

Iebusam, i. habitator vetus Ierusalem, q. d. sicut illi, qui semper fuerunt in Ecclesia.

8. *Circumdabo*, i. muniam. *Domum*, i. Ecclesiam.

Euntes, &c. q. d. discurrentes huc illuc pro salute animarum. *Exactor*, s. tributarius, Chal. Tyrannus, s. diabolus.

Vidi, s. respexi oculis misericordiæ populum meum, vt ei benefaciam.

9. *Satu*, i. valde. *Filia* Chal. cœtus, s. fidelium congregatio. *Filia Ierusalem*, repetitio. *Rex*, s. Christus.

Tibi i. ad salutem tuam.

Iustus, s. & te iustificans vid. Rom 3.

Pauper, Chal. & 70. mansuetus, & sic citatur Matt. 27.

Et super pullum, hinc apparet super vtrumque sedisse Christum: intelligitur vero per Asinam, seu subiugalem, vt vertunt 70. Iudæi, qui sub iugo legis, per pullum Gentiles, vtrosque sibi Christus subiecit per fidem, &c.

10. *Disperdam*, &c. q. d. auferam arma quibus Euangelium impugnabant, seu victor tandem euadam, mihiq; per fidem subiiciam. *Loquetur*, s. Christus, q. d. saluabit etiam gentes, Chal. iudicabit in pace regna.

Amari, &c. q. d. per totum orbem. Data est mihi potestas in cœlo & in terra.

Fluminibus, Heb. flumine, sed est singul. pro plur. sic etiam intellige Psal. 71.

11. *Testamenti*, s. noui confirmatoris, vnde: Hic sanguis noui testamenti. *Lacu*, i. limbo, seu purgatorio. vide August. epist. 99 & 12 de gen. cap. 23. quamquam idem 18. ciuitati humanæ profunditatis miseriam, & sterilitatem intelligit.

Non est aqua, q. d. qui carcer est.

12. *Munitionem*, i. ecclesiam seu Christum.

Vincti spes, Chal. & vincti, qui redemptionem speratis, *Annuncians*, pro annuncio tibi, s. quod sequitur.

Duplicia, i. magna, Chal. duplicia bona.

Reddam, s. pro laboribus. *Tibi*, alloquitur quemque fidelium.

13. *Extendi* præter. pro futuris. *Iudam*, &c. q. d. assumam ex Iuda & Israel ministros prædicationis, per quos mundum conuertam. *Impleui*, s. quasi arcum: impleri arcus dicitur, cum valde tenditur, Chald. impleui fortitudine. *Suscitabo*, Chal. præualere faciam.

Gracia, i. Gentiles, q. d. per tuos filios, scil. Apostolos conuertam gentes. *Gladium*, s. ad perdendos errores, & vitia.

14. *Videbitur*, Chal. reuelabitur, 70. apparebit.

Iaculum, s. verbum, Chal. verba, 70. sagitta.

Tuba, s. euangelica. *Turbine*, pro, velut turbine.

Austri, Chald. venti Australis, q. d. prosterne hostes fidei.

15. *Deuorabunt*, i. confument, s. hostes.

Lapidibus, s. testimoniis scripturæ. Chald. velut lapidibus *Inebriabuntur*, s. sanguine. Metaphora à victoribus, qui multo hostium sanguine asperguntur.

Phiala, s. excipientes sanguinem hostiarum.

Cornua, s. quæ abunde sanguine aspergi solent.

16. *Populi sui*, 70. populum suum *Eleuabuntur*, s. in ædificio Ecclesiæ, 70. voluuntur. *Lapides*, s. fideles, seu prædicatores *Eius*, s. Christi.

17. *Quid enim*, &c. q. d. quid habet Christus optimum, quo suos alat, nisi corpus suum sub specie panis, & sanguinem sub specie vini?

Germinans, i. produciens, q. d. faciens castos, & puros eos, qui digne communicant.

CAP. X.

1. **S**erotino, s. vere, velut enim matutinum est tempus seminis. est autem pluuia doctrina, temporanea quidem, qua semina germinant, vetus Testamentum; serotina vero, qua fructus maturescunt, nouum, q. d. petite aduentum Christi, & Euangelii.

Niues, q. d. dabit niuem, si opus sit, ne dum pluiam. *Quidam* dicunt legendum *nubes*. id enim significari voce Hebræa, & sic Hier. vertisse, Chal. ventos, s. deferentes nubes, 70. apparentias, s. copiam nubium. Intellige vero Apostolos & prædicatores, pluiam vero doctrinam. *Imbru*, i. vehementem, seu copiosam, 70. hyemalem, i. copiosam, vt solet esse hyemalis.

Eis, s. petentibus. *Herbam*, &c. q. d. germina salutis in cordibus.

2. *Somniatores*, Chal. pseudoprophetæ.

Frustra, 70. falsa.

Consolabantur, s. se consulentes.

Abducti,

Abducti, s. in varios errores, s. qui talibus fidem adhibebant. *Affligentur*, s. ab hostibus animæ.

Pastor, scil. bonus, q. d. interim, dum Christo carent. Chal. Rex, 70. sanitas.

3. *Pastores*, Chal. Reges. *Hircos*, i. reprobos vide Matt. 25. Chal. Principes, s. malos. *Visitabo*, i. puniam.

Visitauit, 70. visitabit, s. vt prouideat. *Gloria sua*, i. gloriosum, Chal. fortem, & splendentem, s. bene ornatum. 70. decorum suum.

4. *Ex ipso*, s. Iuda. *Angulus*, s. Christus lapis angularis, Chal. Rex. *Paxillus*, s. Christus, è quo pendent electi, Chal. Christus. *Arcus*, i. arma spiritualia, Chal. fortitudo. *Exactor*, s. tributi, q. d. victor, Chal. gubernator, s. qui exigat obedientiam. *Simul*, q. d. ex ipso hæc omnia.

5. *Conculcantes*, s. hostes fidei.

Lutum, pro, vt lutum. *Ascensores*, sc. hostes videntes se non posse resistere.

6. *Confortabo*, Chal. roborabo. *Ioseph*, i. Ephraim, s. decem tribus. *Miserebor eorum*, 70. dilexi eos.

7. *Fortes*, 70. pugnatore. *Ephraim*, Chal. domus Ephraim. *Vino*, s. diuinæ gratiæ, & consolationis.

Fili, i. discipuli.

8. *Sibilabo*, i. vocabo, s. prædicatione, Chal. clamabo, 70. significabo. *Congregabo*, s. in Ecclesia, 70. suscipiam. *Redemi*, 70. redimam. *Ante*, s. quam eos per hostes vastarem.

9. *Eos*, s. fideles, vel prædicatores. *Longe*, i. remotis locis. *Reuertentur*, s. ad me corde suo.

10. *De terra*, &c. i. ex omnibus locis, vbi vitis seruiunt. *Ad terram*, &c. q. d. Ecclesiam fertilem & altam, pulchramque. *Locus*, s. præ multitudine. Hyperbole est, qua significatur fidelium maxima copia, vel significatur omnes esse reducendos, nullumque locum ipsorum apud Assyrios, aut Ægyptios inuentum iri, 70. & non relinqueretur ex eis vllus, Chal. & non sufficere eis, s. locus.

11. *Transiet*, s. populus meus. *In mari*, &c. i. vt olim cū transirent mare rubrum, q. d. omnes vincet difficultates, nihilque eius ad me reditum poterit impedire, vt nihil impediret cum educerem olim ex Ægypto, atq; hunc sensum faciunt etiam Chaldaica.

Percutiet, sc. Dominus, vel populus, 70. percutient.

Confundentur, s. non valentia impedire transitum 70. siccabuntur. *Profunda fluminu*, Chal. Reges populorum.

Humiliabitur, Chal. cessabit. *Assur*, i. dæmonum, vel hostium fidei. *Sceptrum*, i. dominium.

Recedet, i. desinet, Chal. & 70. tolletur. Intellige per Ægyptum vitia.

12. *Eos*, s. fideles. *In Domino*, i. in me.

Nomine, i. virtute. *Ambulabunt*, Chal. ambulabunt redempti, 70. gloriabuntur.

CAP. XI.

1. **A** *Peri Libane*, i. templum, vel Ierusalem, erant enim loco edito, & insignes pulchritudine, & ciuibus, velut arboribus Chal. aperite populi.

Ignis, i. bellum Romanorum. *Cedros*, i. principes, & nobiles, q. d. velis nolis apertis portis tuis vastaberis, Chal. munitiones.

2. *Abies*, s. secundi dignitate principibus, seu minores

magistratus, 70. pinus. *Cedrus*, i. supremæ dignitates. *Magnifici*, 70. optimates, Chal. diuites.

Quercus, &c. q. d. vicini magnates, Chal. satrapæ provinciarum. *Salus*, s. Ierusalem.

3. *Vox*, s. auditur, repræsentat tempus calamitatis.

Pastorum, Chal. Regum. *Magnificentia*, i. potentia, seu opes, Chal. provinciæ. *Leonum*, s. potentium, Chal. vt leonum. *Superbia Iordanis*, i. superba loca, vbi habitabāt.

4. *Pasce*, q. d. pascite sane oues, o gubernatores, certe occidentur ab hostibus. Quidam putant Christo dici.

Occisionis, i. cædi destinata.

5. *Possederant*, scil. mali pastores. vide Ieremiæ 23. Ezech. 34.

Occidebant, s. spiritualiter. *Dolsbant*, 70. poenitentiam agebant, sc. de tanto peccato. *Vendebant*, q. d. ex eis quantum faciebant, more vendentium.

Parcebant, 70. compatiebantur.

6. *Terram*, s. Iudæam. *Proximi*, s. intestina fuerunt bella Ierosolymis tempore obsidionis. *Regis*, i. ducum, vel Cesaris, cui se subiecerant. *Concident*, i. vastabunt, s. Romani, Chal. diripient.

7. *Pascam*, vox Christi. *Occisionis*, i. quod à malis pastoribus occiditur, vel q. d. alioqui morte dignum ob peccata. *Propter hoc*, s. quia defuncti pastores boni, vel quia misericors sum, & ipse egent.

O pauperes, suos alloquitur, quamquam Heb. non est, 6. *Virgas*, i. baculos pastorales.

Decorem, hac gubernabat omnes homines, decebat enim id Deum. *Funiculum*, hac gubernati Hebræi, quasi Dei hæreditas.

8. *Tres*, sc. Moysen, Aaron, Mariam. sic Hier. vide Mic. 6. Alij intelligunt sacerdotes scribas, & f. cularem potestatem. *Menſe vno*, i. intra paucos dies in deserto, vel bello Romano. *Contracta*, i. anxietate, seu molestia pressa, q. d. mihi molesti fuerunt Hebræi, vel cœpi retrahere fauorem. *In eis*, i. eorum causa, vel pro, in eos.

Variant, sc. mutati sunt ab obedientia, & cultu meo, Chal. derelicta est cultum meum.

Non pascam, s. amplius, vt solebam. *Succidetur*, s. ab hostibus, Chal. consumitur, 70. deficit.

Carnem, Chal. substantiam.

10. *Abieci*, &c. sc. abiecit Deus populum gentilem ob idololatriam 70. proiciam, pro, proieci.

Fœdus, s. de quo Gen. 9.

11. *Gregis*, Chal. popul. *Custodiunt*, s. quæ eis præcepi. *Mihi*, s. obediendo: vel abundat, more Hebræo, Chal. voluntatem meam.

Verbum, i. decretum, q. d. agnouerunt Dei gratiam in se factam Dei bonitate, vel approbarunt Dei consilium iuxta illud: iustificata est sapientia à filiis suis.

12. *Si bonum*, Chal. si rectum, q. d. si æquum esse iudicatis, vt est re vera. *Mercedem*, i. quod à vobis requiro vel ut debitum meum in vos prouidentia, scilicet, obedientiam, & honorem, &c. *Et si non*, &c. q. dicat, quod si non placet, ne facite. *Et appenderunt*, &c. q. dicat, loco mercedis me emerunt à Iuda vili pretio. Solebat pecunia ponderari olim, vt nunc scuta aurea, ne quid desit pretio.

Argenteos, s. siclos.

13. *Adme*, s. Christum *Statuarium*, Hebr. plasmato-rem, seu formatorem, s. Deum, qui omnia plasmavit, in eius enim templum proiecti argentei: vel figulum, in hu-ius enim agri emptionem dati: proiecit autē Christus, quia eo mouente proiecti à Iuda. *Decorum*, q. d. egregiū vero pretium.

14. *Præscidi*, q. d. deferui populum meum, ne vt antea regerem. *Germanitatem*, Chal. pactum, 70 testamētum, q. d. fœdus, quod initum fuerat inter me, & Iudam atq; Israel.

15. *Vasa*, i. instrumenta. *Stulti*, 70 imperiti. Quidam intelligunt stultitiam improbi, & impii, qui s. officium Pastoris in perniciem omnium vertit, & Pastoris instru-menta in arma.

16. *Pastorem*, s. Antichristum, quem Iudæi recipient. *Derelictum*, Chal. errantem. *Contritum*, 70. fractum, *Id quod stat*, 70. integrum.

Enutriet, Chal. sustentabit. 70. dirigit.

Carnes pinguium, Chal. substantias diuitum.

Dissoluit, Chal. consumet, peruerteret.

17. *Idolum*, i. specie tantum pastor *Gladius*, sc. Dei, i. Dei ultio. *Brachium*, i. potentiam. *Oculum*, i. astutiam. *Tenebescens*, & c. 70. excæcatus excæcabitur.

C A P. XII.

1. *Super*, i. contra. *Israel*, scil. Ecclesiam persequentem. *Formans*, i. formans, s. creando, Chal. creans.

Spiritus, i. animam.

2. *Ierusalem*, i. Ecclesiam. *Crabula*, i. in quod ebrii im-pingunt, q. d. qui eam impugnabunt, cadēt more ebrio-rum. *Populus*, sc. fidei hostibus. *Iuda*, i. Iudæ, sc. etiam ipsi Ecclesiam impugnabunt.

3. *Lapidem*, pro. vt lapidem.

Oneris, i. grauem, Chal. offensionis. *Leuabunt*, i. leua-re loco conabuntur, Chal. vim ei intulerint, 70. Calca-bunt. *Eam*, s. Ecclesiam oppugnaturi.

4. *In stuporem*, i. stupore, s. reddam velut stupidos, vt nihil possint contra se leles. *Iuda*, i. Iudæos, vt eos con-uertam. *Equum*, & c. q. d. omnia bellica instrumenta pa-rata contra Ecclesiam, reddam inutilia.

5. *Duces*, s. Apostoli. *Misere*, abundat, more Hebræo.

6. *Sicut caminum*, & c. q. d. dabo virtutem superandi o-nia. *Deuorabunt*, & c. q. d. destruent errores, & vitia.

Ad dextram, & c. q. d. per omnes mundi partes. Chal. ad Austrum & Aquilonem.

Et habitabitur, & c. q. d. etiam in Ierusalem terrena e-rit Christi Ecclesia, vel loca Ecclesiæ ab hostibus erepta ei restituentur.

7. *Tabernacula*, s. ecclesias particulares.

In principio, i. olim, s. seruauit tabernacula Iudæorum in deserto, quæ erant harum figura. *Magnifice*, i. superbe. *Domus David*, & c. i. Iudæi increduli contra credentes, vel mali qui sunt in Ecclesia contra bonos, s. ne eos la-dant, vel q. d. ne quisquam fidelium potentum insurgat in pauperes fideles.

8. *Ierusalem*, i. Ecclesiæ. *Quasi David*, s. ager pœniten-tiam. *Domus David*, i. Ecclesia.

Sicut Angelus, & c. q. d. tanquam si Dei Angelus eos ducat & dirigat.

10. *Præsum*, Chal. & 70. misericordiæ.

Asspicient, s. die Iudicij. vide Apoc. 1. *Confixerunt*, sc. in cruce, 70. insultauerunt. *Eum*, s. Christum, mutatio per-sonæ, q. d. plangent quod eum occiderint, qui se ea cau-sa videat damnatos, 70. super seipsos. vide Apoc. 1. Matt. 24. *Quasi*, & c. i. vehementissime.

11. *Ierusalem*, s. ibi fiet iudicium extremum.

Adadremmon, vrbs est in campo Magedon, vbi Iosias occisus. vide 2. Par. 35.

12. *Terra*, s. reprobi. *Familia*, & c. i. singulæ familiæ. *Domus David*, & c. nominantur præcipue quædam fami-liæ Iudæorum, quæ præcipue conspirarunt in Christi necem, vt quidam volunt. *Mulieres*, Chal. vxores.

Seorsum, non loco, sed q. d. proprio & ipsæ planctu.

Nathan, s. filii David.

13. *Semei*, 70. Simeon, dicitur & Samai. Fuit autem princeps Phariseorum, & Scribarum. vide Hier. Isa 8. & q. 10. ad Algas.

C A P. XIII.

1. *Die*, s. tempore Christi. *Fons*, s. doctrinæ & gratiæ. *Patens*, s. expositus omnib. *Domus David*, i. Tribu Iuda. *Ierusalem*, s. ibi Christus diu conuersatus, & prædi-cauit. *Menstruata*, i. animæ inquinatæ peccatis & abo-minabilis. Quidam per peccatorem Iudæos intelligunt, per menstruatam gentilitatem.

2. *Spiritus immundum*, s. dæmone vexatos homines.

3. *Prophetauerit*, sc. falsa. *Configent*, i. interficiendum curabunt, seu crucifigendum. vide Deut. 13.

4. *Propheta*, s. falsi, Chal. pseudoprophetæ. *Ex visione*, i. ob visionem, q. d. punietur ab aliis sic, vt non audeat prophetare. *Pallio saccino*, s. talis solebant vti pseudopro-phetæ, præ se ferentes vitæ austeritatē, 70. pelle cilicina.

5. *Exemplum*, s. agriculturæ, q. d. imitor Adam, qui ter-ram colebat.

6. *Et dicetur*, & c. redit ad id, de quo supra.

Ei, s. Christo. *Diligebant me*, s. olim, 70. dilecti mei, sc. populi.

7. *Framea*, i. gladio, s. mortis sententia, seu instrumē-ta. *Meum*, vox patris, qui filium dedit mundo in pasto-rem. *Coharentem*, s. patri consubstantialem quantum ad deitatem, & quantum ad humanitatem valde coniun-ctum. *Percute*, s. ô framea.

Oves, s. discipuli, qui fugerunt, & postea sunt per or-bem dispersi ad prædicandum.

Paruulos, sc. Apostolos è fuga reducendos, vel perse-cutione liberandos, 70. pastores.

8. *Partes dua*, s. plures reprobi, quam electi.

Dispergentur, quidam legunt, disperdentur, 70. peri-bunt. *Tertia*, s. electorum.

9. *Ipsa*, s. populus electus. *Es*, Heb Chal. & 70. est.

C A P. XIV.

1. *Diuidentur*, s. à Romano milite.

2. *Media*, i. altera, *Ex vrbe*, s. b. sed in ea occidetur

3. *Præliabitur*, s. gladio Euangelico.

Certaminis, s. contra Ægyptios in mari rubro, q. d. in-terficiet gentium errores, & vitia in baptismo.

4. *Stabunt*, s. cum in cœlum ascendet, vel, cum gentes ad se vocauerit, vt mons Oliuarum significet ecclesiam gentium. *Prærupto*, Chal. valle, 70. voragine.

Medium, i. altera illarum duarum partium dictarum, q. d. ubi scissus fuerit, altera pars ad Aquilonem inclinabit, altera ad Austrum, ut indicant Chal & 70. vel significat (ut quidam volunt) diuidendum in quatuor partes in modum crucis: est autem sensus, magnam fore in generibus ad Euangelij prædicationem commotionem scissis cordibus, & humiliatis, sed tandem alteram partem saluandam, alteram condemnandam: *Aquilo* enim reprobos significat, s. frigidos malitia. *Auster* electos, sc. calidos caritate. Vel significat montium concussiones futuras die iudicij. exprimit vero vnum, per quem reliqui intelligantur.

5. *Fugietis*, s. Iudæi increduli. *Montium meorum*, i. Sion & Oliueti, seu Moria, q. d. recurretis, ad legis caeremonias. *Pallium montium*, s. quam fugietis.

Vsque ad proximum, q. d. non longe aberit, s. prope est Iudæis lex vetus & ritus antiqui, quocunque eant.

Veniet, s. ad iudicium.

6. *Lux*, s. reprobis *Erigur*, s. peccati & supplicij.

7. *Non dies*, &c. q. d. in cælo non erit dierum & noctium vicissitudo. *Vesperis*, &c. q. d. semper lux erit, & nō, ut nunc, vespertina obscuritas.

8. *Aqua*, s. doctrinæ Christi, & gratiæ.

Ierusalem, i. ecclesia. *Medium*, &c. q. d. pars ad Orientem, pars ad Occidentem, s. in totum orbem.

Orientale, s. mortuum. *Novissimum*, scil. mediterraneum, quod est in fine Palæstinæ. *In astate*, &c. q. d. perpetuo.

9. *Dominus*, s. Christus. *Erit*, i. agnosceatur esse.

Vnum nomen, q. d. solum vnum Deum inuocabunt, non multos, s. conuersis gentibus & Iudæis.

Reuertetur, s. ad Christum. *Vsque ad desertum*, &c. per hæc designatur multitudo credentium, & Ecclesiæ amplificatio. *Remmon*, est in tribu Benjamin ad Septentrionem Ierusalem.

Exaltabitur, s. Ierusalem, i. ecclesia.

A porta, pro, velut si nunc de terrena diceremus, à porta, &c. vide Ierem 31.

11. *Anathema*, i. excisio, seu vastatio. id enim est Heb. Cherem חרם Chal occisio.

Secura, s. a malis, Chal. confidenter, 70. confidens, s. Deo protegente.

12. *Tabescet*, i. consumetur, seu vigorem amittet.

13. *Tumulus*, Chal. conturbatio, 70. stupor.

Domini, s. punientis hostes Ecclesiæ.

Apprehendet, s. præ timore, velut opem petens.

Conferetur, &c. explicatio præcedentis.

14. *Iudas*, i. Iudæi, seu falsi improbique Christiani.

Gentium, s. ecclesiam oppugnantium.

15. *Et sic erit*, &c. q. d. vincuntur tamen cum omni bellico apparatu, *Ruinæ hæc*, s. hominum, quam supra diximus vel forte cum id diceret Propheta, aliquid fregit, aut egit, quo ruinam significaret.

16. *Reliqui*, s. conuersi ad fidem. *Ab anno in annum*, i. singulis annis, q. d. semper. *Tabernaculorum*, s. agentes tanquam peregrini in mundo, vel per id intellige festa omnia Ecclesiæ.

17. *Imber*, s. gratiæ & fauoris Dei.

18. *Ægypti*, q. d. etiam illi qui videntur alienissimi à cultu veri Dei, vel qui videntur abundare aqua doctrinæ, ut Ægyptus aqua Nili. *Erit*, s. imber. perdit enim Deus sapientiam sapientum, &c.

19. *Peccatum*, i. pœna peccati, Chald. punitio, s. prouidentur doctrina vera, & gratia.

20. *Quod super frumentum*, i. ornamenta, Chal. phalera. *Sanctum*, &c. q. d. belli apparatus conuerteretur in Dei cultum. Quidam id referunt ad clauum sanctum à Constantino positum in equi freno ad bellicos successus, quem ego anno 1550. in Gallia vidi Carpentorati, ubi religiose asseruabatur. *Quasphiala*, i. magno numero, q. d. multa erunt instrumenta ad Dei cultum, quia magna populi deuotio.

21. *Omnia*, s. ad Dei cultum necessaria, q. d. abundabit Ecclesia rebus necessariis, ut nihil cuiquam desit ad Deo seruendum. *Mercator*, s. rerum spiritualium, seu simoniacus.

MALACHIAS.

Prophetavit post Aggaum, & Zachariam contra Iudæos, & de quibusdam Christi mysterijs.

C A P. I.

1. **A**D, pro, contra, vel de: vel tanquam ad auditores *Israel*, i. Iudæos ex captiuitate reductos. erant enim in eis aliqui etiam ex decem tribubus itaque omnes communi nomine appellabantur.

In manu, i. opera, seu ministerio.

Malachia. Heb & Hier putant esse Elsdram, alii negant.

Iacob, s. electos, sic per Esau reprobi intelliguntur.

3. *Odio habui*, Chal. reprobauit. *In solitudine*, s. vastante Nabucodonosor. *Dracones*, Chal. vastationē intellige per hæc reproborum animas vastatas, & desertas Dei gratia.

4. *Destruam*, s. Dei iudicio occulto destruantur reproborum ædificia spiritualia. *Impietatis*, Chald. populi impij, 70. iniquitatis.

5. *Magnificetur*, i. glorificetur, seu laudetur, 70. magnificatus est. *Super terminum* Chal. qui dilatauit fines.

6. *Honorat*, i. honorare solet, seu debet.

7. *Altare*, i. mensam, vel altare holocausti.

Panem, s. panes propositionis, vel pro, oblationem. Chal. oblationem. *Pollutum*, i. non ut præscribit lex, vel inquinatum offerentis peccato, Chal. execrandam.

Dicitis, pro, sic dicatis Chal. si dixeritis.

Te, i. tibi oblata.

Despecta, i. contemptibilis, q. d. in eo quod eam contemptui habetis, quasi nihil referat, quo modo, quidque offeratur.

8. *Languidum*, s. infirmum. *Si placuerit*, q. d. certe non placebit, Chal. nunquid placebit?

Susceperit faciem, q.d. benigne respiciet; & amaret?

9. *Hoc*, s. quod dixi, q.d. peccastis enim.

10. *Gratuito*, q.d. an pro ministerio non habetis stipendium sufficiens? cur ergo agitis negligentes? Hebr. tamen & 70 & Complut ubi negative legitur, & non incendat, sensus est: Satius esset claudere templum, & non offerre gratis, i. frustra, s. quæ mihi non sunt grata.

Non est mihi, &c. q.d. non mihi placetis, nec vestra sacrificia volo.

11. *Magnum est*, 70. glorificatum est, pro, glorificabitur. Loquitur enim de tempore Euangelij.

Nomini meo, i. mihi. *Oblatio* s. in Missa.

Munda, s. purissimum Christi corpus.

12. *Mensa* i. altare. *Contaminata est*, q.d. ita tractatis ut rem pollutam, & contemptibilem.

13. *De labore*, q.d. sudore meo partum Deo offero.

Exufflastis, i. offertis rem dignā exufflatione, s. vilem.

Munus s. mihi offerendum.

14. *Masculum*, s. integrum, seu perfectum.

Debile, i. vitiatum, Chal. corruptum.

Rex, &c. q.d. cum tamen vestro duci tale quid offerre non auderetis. *Horribile*, i. tremendum, q.d. timetur, seu in honore est, Chal. potens, 70. illustre.

In gentibus, pro, apud gentes. de futura re loquitur quasi de præsentia.

CAP. II.

Hoc s. quod sequitur.

2. *Maledicam*, &c. i. priuabo vos bonis, quæ dedi, vel iis, quæ vos benedixeritis, ego maledicam, seu (ut indicat Chald.) habeo vestras benedictiones pro execrationibus. *Super cor*, s. ut daretis mihi gloriam. Chald. super cor timorem mei.

3. *Vobis*, 70. à vobis, q.d. auferam emolumenta sacerdotij. *Brachium*, i. armum, qui sacerdotibus dabatur: vel q.d. viribus priuabo vos. *Stercus*, s. ventriculi, qui item sacerdoti dabatur, 70. ventriculum, q.d. pro ventriculo vobis debito, velut fecibus contaminabo, s. reddam ignominiosos dignosque confusione.

Solemnitatum, i. hostiarum in festis offerri solitarum.

Assumet, i. inuoluet s. sterus.

4. *Istud*, s. de victimis recte offerendis.

Esset, s. firmum. *Leui*, i. familia sacerdotali.

5. *Vita & pacis* s. ei danda, si mihi obediret.

Timuit, de sanctis loquitur, ut Aaron, Phinees, &c.

6. *Lex*, &c. q.d. semper veram de lege doctrinam docuit. *Pace*, s. non resistens meæ voluntati.

Æquitate, s. iustitia. *Ambulauit mecum*, i. mihi seruiuit, seu, mihi placuit.

7. *Custodient*, i. custodire debent, s. proferendam cum opus erit. *Requirent*, s. requirere debent.

Angelus, i. legatus, seu nuntius, vel Angelicum munus exercens.

8. *De via*, s. mandatorum Dei. *Scandalizastis*, s. malo exemplo 70. infirmos fecistis.

In lege, s. dum eam non seruatis. *Irritum*, s. non seruando pacti conditiones.

9. *Humiles*, i. abiectos. *Faciem*, 70. personam, q.d. cum secundum legem iudicare deberetis, iudicastis secundum

acceptationem seu respectum personarum.

10. *Pater*, s. Abraham, vel Iacob, vel Deus.

Deus, &c. q.d. nonne omnes Deum verum colimus? *Pactum patrum*, i. legem patribus datam, vel pactum de seruanda Dei lege, quæ iubet neminem despici.

11. *Sanctificationem*, i. sanctitatem, 70. sancta, scil. Dei præcepta. *Habuit*, s. in uxorem. *Filiam*, &c. i. colentem deos alienos.

12. *Tabernaculis*, Chal. urbibus. *Et offerentem*, &c. q.d. etiam sacerdotes.

13. *Operiebatur*, &c. q.d. faciebatis, ut uxores à vobis repudiata lacrymis altare implerent, apud me de vobis conquerentes. *Placabile*, i. quod me placet, seu mihi gratum sit. *Mugitu*, 70. gemitu.

14. *Testificatus*, i. per legem cum attestazione præcepit, s. non deferendam uxorem temere. vide testificandi significationem Exod. 19. Deut. 32. 4. Reg. 17.

Pubertatis tua, i. quam adolescens duxisti.

Particeps, i. socia. *Fœderis*, s. primo cum ea initi.

15. *Vnus*, s. Deus. *Fecit*, s. etiam fœminam.

Residuum, &c. q.d. nonne etiam ei dedit, ut homini spiritum suum inspirans, s. in eam spiraculum vitæ.

Et quid unus, &c. q.d. & quid Deus ipse vult, nisi filios sanctos gigni ex fidei patre & matre? 70. & dixistis, quid aliud nisi semen querit Deus? q.d. excusatis peccatum, dicentes, quid refert ex qua fœmina quis prolem habeat, cum matrimonium sit causa prolis à Deo institutum? *Custodite*, s. à peccato.

16. *Odio*, &c. s. ob fornicationem, aut iustam causam lege permissam. Quidam tamen putant ob solum adulterium licuisse.

Dimittite, s. dato libello repudij. *Iniquitas*, i. iniquitatis punitio, s. si contra Dei legem fecerit.

Vestimentum, i. corpus, vel, ut vestimentum, q.d. totum hominem velut vestimentum. *Eius*, s. viri.

Despicere, s. vxores.

17. *Laborare*, &c. i. molestia affecistis, 70. ad iram prouocastis. *Placent*, id dicebant quidam, quod viderent malos prosperari in hac vita.

Iudicij, i. iustus Iudex, q.d. ubi est Dei prouidentia? 70. iustitiæ.

CAP. III.

1. **A**ngelum, s. Ioannem Baptistam.

Præparabit, scil. inuitando ad pœnitentiam, & de me testimonium perhibendo, Chald. complanabit.

Faciem meam, i. me. Loquitur vero pater, ut patet Matth. 11. Marc. 1. Luc. 7. At Euangelistæ dicunt, ante faciem tuam, s. quod ante Patrem, ante Filium etiam est, & in Filio Pater erat, & opera faciebat.

Templum suum, s. sæpe ad templum venit, ibique prædicauit, & miracula fecit. Apparet autem hinc Christum esse Deum, Dei enim illud templum erat.

Dominator, Heb. Chal. & 70. Dominus.

Queritis, i. expectatis, seu optatis. *Angelus*, s. officio legari, seu nuntij. *Testamenti*, s. noui confirmator per sanguinem suum, vel pacti, i. Dei per pactum promissionis.

2. *Poterat cogitare*, i. cogitatione comprehendere, seu capere, sc. tantam aduenientis bonitatem, sapientiam, & potentiam, Chald. & 70. sustinebit quod ad secundum aduentum quidam referunt. *Stabit*, i. consistere poterit, s. prae timore, seu stupore. *Ad videndum*, 70. videndo.

Conflans, s. & purificans metalla. *Herba*, s. qua pannorum sordes mundant, saponariam quidam dicunt. Heb. Borith. *Herbae* nomen est. vide Ier. 2.

Fullonum, 70. lauantium.

3. *Conflans*, pro, velut conflans, s. purgans animas igne Spiritus sancti. *Filios Levi*, i. sacerdotes Ecclesiae.

Colabit, Chald. expurgabit, 70. effunderet, s. effundendo purgantur metalla ad ignem. *In iustitia*, i. iuste, seu perfecte.

4. *Iuda*, i. Christianorum *Ierusalem*, i. Ecclesiae.

Antiqui, explicat quid sint dies seculi, seu à seculo, 70. priores, s. quibus sancti viri Deo placebant, eiq; sancte offerebant munera sua.

5. *Ad vos*, s. o peccatores. *In iudicio*, i. iudicaturus.

Velox, i. promptus. *Maleficus*, Chald. contra maleficos, 70. super veneficos. *Calumniantur*, i. per calumniam auferunt, Chal. violenter auferunt, 70. priuant.

Humiliant, i. affligunt.

6. *Non mutor*, q. d. faciam quod praedico.

Non estis consumpti, sub. sed tolerati haecenus à me clementer, 70. non recessistis à peccatis.

7. *Legitimis*, Chal. mandatis. *Reuertimini*, sc. per poenitentiam. *Reuertar*, s. per misericordiam & gratiam.

8. *Si affligit*, &c. q. d. An æquum est, vt homo Deum contristet? Chald. Num ad iracundiam prouocat, i. prouocare debet? 70. si supplantabit, i. decipiet, seu defraudabit. *Decimis*, s. quas non datis.

9. *In penuria*, i. ob penuriam, s. quia non datis decimas, aut non quantum debetis.

Maledicti, i. execrabiles.

10. *Horreum*, s. sacerdotum. *Cataractas*, Chal. fenestras s. videntur caeli aperiri cum copiose pluit.

Benedictionem, i. fructuum copiam. Vsq; ad abundantiam, i. abundanter.

11. *In crepabo*, i. prohibebo. *Deuorantem*, sc. locustam, & bruchum.

12. *Terra*, 70. vt terra. *Desiderabilis*, i. optima, q. d. rerum omnium copia abundabit.

13. *Inualuerunt*, 70. ingrauaustis. *Super*, i. contra, q. d. valde mihi molesta fuerunt.

14. *Tristes*, i. poenitentes, seu ieiunantes.

15. *Ergo nunc*, Chal. nunc autem, 70. & nunc.

Arrogantes, Chal. impios, 70. alienos, s. à Dei cultu.

Aedificati, i. aucti prole, vel diuitiis. *Tentaerunt Deum*, 70. restiterunt Deo.

Salui, i. seruati, Chal. liberati.

16. *Locuti sunt*, s. pro Deo, seu in defensionem veritatis.

Monumenti, i. memoriae, q. d. vt Deus eorum recorderetur loquitur more humano.

Timentibus, i. in gratiam timentium, s. à Deo suo tempore remunerentur.

17. *Facio*, pro faciam, s. iudicium.

Peculium, i. peculiarem populum & velut thesaurum pretiosum.

18. *Conuertimini*, sc. ad considerandum, q. d. cum vero intelligetis docti experientia.

C A P. IV.

1. **D**ies, s. iudicii. *Succensa*, s. igne precedente iudicium. *Superbi*, Chal. impij.

Impietatem, 70. iniqua. *Stipula*, Chal. sicut stipula. *Non derelinquet*, &c. q. d. penitus, seu omnia bona, spemque boni.

2. *Sol*, s. Christus *Iustitia*, s. dator & conseruator.

Pennis, i. radiis, s. gratiis. *Egrediemini*, s. è mundo, vel sepulcris. *Vituli de armento*, Chal. vituli saginati, 70. vituli relaxati vinculis, q. d. celeriter, & late.

3. *Calcabitis*, sub pedibus habebitis, & cum Christo damnabitis. vide Psal. 149. Sap. 3.

Cinis, pro, velut cinis, q. d. vilissimi & abiectissimi.

Facio, s. iudicium de toto mundo.

4. *Mementote*, s. vt seruetis.

Horeb, qui & Sinai. *Præcepta*, &c. Lex, moralia præcepta: præcepta caeremonialia: iudicia, iudicialia.

5. *Eliam*, s. in primo aduentu Ioannem, in secundo Eliam. *Horribilis*, Chal. terribilis, 70. illustris.

6. *Conuertet*, &c. Aug. 20. ciuit. patrum intelligentiam ad filios perducet, & faciet, vt filij consentiant in id quod Patres senserunt, Chal. restituet.

Patrum, s. Patriarcharum.

Ad filios, s. vt illorum cor, & filiorum vnum sit, Christum suscipiendo.

Ad patres, s. imitandos in vera fide & moribus.

Anathemate, Chald. exterminatione, 70. penitus, q. d. ne illos (si aliter agant quam volo) supplicio æterno condemnem, seu à sanctorum consortio separem præcisos.

MACHABÆORVM LIB. I.

C A P. I.

*D*rimus, s. Monarcha, Græc. ἀρχηγός, i. prius, s. quam Persas vinceret.

Cethim, sic Scriptura Græciam vocat: hic Macedoniam intellige.

Darium, in hoc desuit Persarum imperium.

2. *Omnium*, s. debellatorum, vel pro, plurimorum.

Regos, s. multos.

3. *Siluit*, i. quieuit, nō ausa resistere, q. d. se illi subdidit.

4. *Virtutem*, i. exercitum, vt statim explicatur.

5. *In tributum*, i. tributarij.

7. *Pueros*, i. famulos. *Dimisit*, i. permisit, vt diuiderent (nec enim successorem nominauit) vel diuidendum reliquit, vt Glo. interpretatur. Compl. dimisit.

11. *Peccati*, Græc. peccatrix. *Qui*, s. Antiochus illustris. *Centesimo*, &c. s. à Seleuco primo, post mortem Alexandri, rege Syriæ.

12. *Testamentum*, i. fœdus.

14. *Facerent iustitiam*, i. sequerentur instituta: seu rationem viuendi.

15. *Gymnasium*, s. Palæstricum.

16. *Fecerunt*, sc. non se circumcidendo, vel forte medicamine aliquo. *Testamento sancto*, i. pacto, seu lege Dei. *Venundatisunt*, i. velut serui emptitij se addixerunt.

17. *Paratum*, i. stabilitum.

18. *Gravi*, i. magna. *In*, pro, cum.

21. *Conuertit*, s. bellum, vel, pro, reuertit.

23. *Sanctificationem*, i. templum. *Vasa*, i. instrumenta. *Libatoria*, s. vasa.

24. *Concupiscibilia*, i. pretiosa.

27. *Infirmati*, i. animo deiectioni.

28. *Maritus*, Græc. sponsus. *Et qua*, &c. i. sponsæ.

29. *Super*, &c. i. ob calamitatem habitantium.

Induit confusionem, i. valde est afflictæ & turbata.

30. *Dierum*, s. plenos, q. d. integros.

36. *Conualuerunt*, i. fortes facti sunt.

37. *Laqueum*, s. Iudæis.

38. *Sanctificationi*, i. templo. *Diabolum malum*, q. d. pessimum hostem.

39. *Contaminauerunt*, i. profanarunt.

40. *Extera*, i. aliena. *Semini*, Græc. genimini, sc. indigenis.

41. *Opprobrium*, i. ignominiam, seu vituperium, sc. exposita ludibrio hostium. *Nihilum*, Græc. contemptum, sc. successit pro honore vilipendium.

42. *Secundum*, &c. q. d. priori gloriæ successit par ignominia.

43. *Vnum*, s. moribus.

45. *Coinquinauerunt*, i. profanarunt, sc. non obseruantes.

46. *Libros*, i. epistolas, seu libellos legum.

Gentium terra, q. d. gentilium, Græc. alienas terræ, sc. gentilicas.

49. *Coinquinari*, i. profanari, s. rebus contrariis templi sanctitati. *Sancta*, i. res sanctas, Græc. sanctos, s. homines, i. Deo dicatos.

50. *Communia*, i. immunda secundum legem.

51. *Iustificationes*, i. præcepta & instituta.

52. *Morerentur*, i. interficerentur.

53. *Verba hac*, pro, quæ diximus.

56. *Abditis*, &c. pro, abdita & abscondita, &c.

57. *Casleu*, s. Decembris, seu Nouembris. vide inf. ca. 4. *Abominandum idolum*, Græc. abominationem, s. idolum Iouis. *Desolationis*, ita vocatur idolum. forte quod magna sit desolatio, magna que abominatio, tale quid statui in Dei templo. est enim abominatio desolationis idem quod abominabilis desolatio, vel abominatio desolatoria. Videretur quidem huc respexisse Daniel ca. 9. nisi Christus aliter explicasset Matt. 24.

61. *In virtute sua*, i. pro potestate quam habebant, vel pro viribus. *In omne*, &c. i. per singulos menses.

62. *Contra altare*, Græc. in altare, seu super altari.

67. *Ira*, i. indignatio, seu punitio, s. Dei, vel Antiochi.

CAP. II.

I. **A** B Ierusalem, iunge cum, surrexit.

7. *Contritionem*, i. vastationem.

8. *Sancta*, pro sanctuarium. *Facta*, pro, data.

Eius, s. Ierusalem. *Ignobilis*, i. contemptibilis seu vilis.

9. *Gloria*, i. gloriosa, seu magnifica. *Senes*, Græc. paruuli, seu infantes.

10. *Eius*, s. Ierusalem.

11. *Compositio*, i. ornatus.

16. *Steterunt*, s. in proposito non recedendi à lege Dei.

19. *Obediunt*, pro, obediunt. *Seruitute*, i. obseruantia.

21. *Propitius sit*, i. faueat, q. d. ita nos Deus seruet, vt non faciemus id.

24. *Renes*, i. interiora. *Secundum iudicium legis*, i. prout postulabat amor, seu zelus legis, Græc. secundum iudicium, i. vt solet, s. in talibus rebus.

27. *Statuens*, q. d. defendens ne cadat.

Testamentum, i. pactum, sc. legem Dei, quæ secundum fœdus debet obseruari.

29. *Iudicium & iustitiam*, i. iuste & sancte viuere.

30. *Sederunt*, sedere dicuntur in Scriptura afflictæ, & mœsti. *Inundauerunt*, Græc. multiplicata sunt.

31. *Dissipauerunt*, i. violarunt.

32. *Sabbatorum*, pro, sabbati, sic. inf.

34. *Polluamus*, i. profanemus, s. putabant nō licere sabbato præliari, etiam se defendendo.

37. *Simplicitate*, i. innocentia, seu integritate.

Super nos, pro, nobis, seu de nobis.

40. *Vir*, i. quisque. *Animabus nostris*, i. vita nostra.

Iustificationibus, i. legibus. *A terra*, i. ne viuamus super terram.

41. *Occultis*, s. locis, vbi se absconderant.

42. *Voluntarius in lege*, i. desiderans legem obseruare.

43. *Malis*, i. persecutione, seu calamitate.

Additi sunt, i. adiunxerunt se. *Facti sunt*, &c. q. d. fuerunt illis magno præsidio.

44. *In ira sua*, i. irati. *Ceteri*, s. hostium.

Nationes, i. gentiles.

46. *In fortitudine*, i. fortiter.

47. *Filios superbia*, i. superbos, s. hostes. *Prosperatum est*, i. bene successit.

48. *Obtinuerunt legem*, i. legis obseruationem, quam hostes impediabant. *Cornu*, i. potentiam, q. d. victoriam.

49. *Confortata est*, i. inualuit. *Castigatio*, s. Dei per hostes. *Euerfionis*, sc. rerum nostrarum. *Ira indignationis*, i. magna punitio.

50. *Æmulatores*, i. zelatores, seu studiosi vehementer.

Testamento, i. pacto, vel lege, vt sit repetitio.

51. *Generationibus*, i. sæculis, seu ætatibus.

52. *Reputatum est*, &c. q. d. estque in eo apud Deum iustior effectus.

54. *Zelando zelum*, i. affectus zelo. *Dei*, i. Dei causa. *Testamentum*, i. pactum.

55. *Verbum*, i. præceptum, s. Dei.

56. *Testificatur*, i. affirmat in Dei causa. *Ecclesia*, i. congregatione, s. Iudæorum in deserto.

57. *Misericordia*, i. pietate, seu mansuetudine, & clementia. *In saculo*, Græc. æterni. æternum quidē est in Christo.

58. *Zelat*, &c. i. pro lege zelo magno afficitur.

Cælum, s. in aerem sublatus curru igneo, reponendus deinde loco aliquo terræ, vsque ad finem seculi.

59. *Credentes*, s. Dei fide constantes se præbentes.

60. *Simplicitate*, i. sinceritate, seu integritate.

61. *Generationem, & generationem*, i. singulas ætates. *Infirmantur*, i. viribus deficiunt.
 62. *Verbis*, s. minacibus. *Stercus*, pro, velut sterminus, vel q. d. cito definit per mortem in sterminus, & vermes.
 63. *Perijt*, q. d. in nihilum recidit, quidquid designarat cogitatione.
 67. *Vindicate vindictam*, i. vlciscimini iniurias.
 68. *Retributionem*, s. quod merentur eis retribui.

CAP. III.

6. **R**epulsi sunt, i. cohibiti. *Directa est*, i. prospere successit.
 7. *Exacerbabat*, i. prouocabat ad iram, q. d. molestiam exhibebat. *In benedictione*, i. cum laude, s. erit.
 8. *Iram*, i. noxam, seu afflictionem.
 9. *Novissimum*, i. vltimum, seu extremum. *Pereuntes*, i. alioqui perituros.
 10. *Apollonius*, sc. Syriæ præfectus. *Virtutem*, i. exercitum.
 11. *Ceciderunt*, i. occubuerunt.
 12. *In eo*, pro, cum eo.
 13. *Et Ecclesiam*, repetitio.
 14. *Faciā mibi*, i. comparabo. *Verbum*, i. præceptum.
 18. *Concludi*, s. tradi victos. *In multis*, i. per multos.
 19. *Victoria*, s. euenit *Fortitudo*, s. ad vincendum.
 20. *Superbia*, Græc. iniqua.
 25. *Timor & formido*, pro, ingentis timor.
 29. *Dissensionem* s. per bellum. *Terras*, sc. Iudæa, quæ idcirco defierat tributa soluere. *Legitima*, i. iura seu leges. *Primis*, i. antiquis.
 30. *Vt semel*, & c. q. d. vt solebat. *Abundauerat*, i. abundanter dederat.
 32. *Flumen*, Græc. fines.
 35. *Ad eos*, i. contra eos.
 40. *Virtute*, i. exercitu.
 41. *Nomen*, i. famam. *Pueros*, i. seruos. *Alienigenarum*, sc. Philistinorum.
 43. *Sanctis*, i. templo, seu rebus sacris.
 44. *Conuentus*, Græc. synagoga. *Misericordiam & miserationes*, i. copiosam Dei misericordiam.
 45. *Sanctum*, i. templum. *Filij alienigenarum*, id est, gentiles.
 46. *Contra*, i. è regione.
 48. *De quibus*, & c. i. quos diligenter inquirebant, vt in ijs depingerent similitudines idolorum suorum.
 49. *Suscitauerunt*, i. excitarunt, s. renouarunt illum ritum, qui in desuetudinem videtur illo tempore abiisse.
 51. *Humilitatem*, i. abiectionem.
 52. *Nationes*, i. gentiles.
 56. *Legem*, vide Deut. 20 Iud. 17.
 59. *Sanctorum*, i. factorum, s. templi.

CAP. IV.

2. **F**ilij qui erant ex arce, Græc. filij arcis, i. qui arcem tenebant.
 3. *Virtutem exercituum*, Græc. exercitum.
 4. *Adhuc enim*, Græc. dum adhuc. *Dispersus*, i. separatus.
 6. *Non habebant*, Græc. non habebant, vt volebant.

7. *Hi docti*, pro, hos doctos. *Ad prælium*, q. d. præliandi peritos.

10. *In ocelum*, i. ad Deum Testamenti Patrum, i. pacti facti cum Patribus, s. de fauendo ipsis, & posteris.
 11. *Redimat*, i. eripiat.
 17. *Est*, s. paratum.
 19. *Pars*, s. hostium.
 20. *Succensa*, s. à Iuda.
 22. *Campum*, Græc. terram.
 23. *Hyacinthum*, sc. sericum. *Marinam*, sc. è conchiliis factam.
 24. *Conuersi*, i. reuersi. *In ocelum*, s. alta voce sub lata.
 29. *Iudæam*, Græc. Idumæam. *Betheron*, Græc. Bethsuris.
 30. *Potentis*, s. Goliath. *Alienigenarum*, i. Philistinorum.
 31. *Concludi*, i. tradi.
 32. *Tabefac*, Forte legendum labefac. *Commoueantur*, i. concutiantur, q. d. deleantur.
 36. *Sancta*, i. templum.
 38. *Sanctificationem*, s. templum. *Pastophoria*, i. exedras, seu cubicula, vt asseruabantur res sacræ.
 40. *Signorum*, i. quibus solebat signum dari, s. in bello, seu in festis.
 42. *Voluntatem habentes*, & c. i. legis studiosos.
 43. *Contaminationis*, i. profanatos, s. à gentilibus. Forte intelligit lapides altarium idolorum.
 45. *In opprobrium*, i. dedecori.
 46. *Domus*, i. templi.
 48. *Intra domum*, s. sancta sanctorum. *Et ad eam*, q. d. totum deniq; templum. vel intelligit atrium Sacerdotum. *Sanctificauerunt*, i. dedicauerunt, seu consecraverunt.
 52. *Antematutinum*, Græc. diluculo.
 56. *Salutaria laudis*, i. sacrificia pacifica, s. in gratiarum actionem.
 58. *Auersum*, i. ablatum.
 59. *Ab anno in annum*, i. singulis annis.
 61. *Bethsuram*. Ciuitas montana in tribu Iuda, prope Ierusalem vide 2 Mach. 12.

CAP. V.

2. **E**rant, i. habitabant.
 3. *Circumsedebant*, i. obsidebant.
 4. *Scandalum*, i. offendiculum.
 5. *Anathematizauit*, i. destruxit penitus.
 8. *Filiis*, i. vicis, seu oppida subiecta.
 9. *Datheman* erat in monte Galaad.
 10. *Per circuitum*, Græc. quæ circum nos sunt.
 13. *Spolia*, Græc. suppellectilem.
 14. *Secundum verba hac*, i. similia.
 16. *Ecclesia*, i. concio, seu conuentus populi.
Cogitare, i. consultare. *Expugnabantur ab eis*, i. oppugnabantur ab illis, s. hostibus.
 21. *A facie eius*, pro, ab eo.
 26. *Comprehensi*, i. capti, vel conclusi, scil. ne possent exire.
 28. *Munitionem*, s. in qua Iudæi conclusi.
 30. *Eos*, s. qui intus erant.
 33. *Ordinibus*, scilicet, militum dispositis per diuersa loca.

Oratione, scilicet ad Deum.

34. *Eos*, scilicet hostes Iudæ.

40. *Potens poterit*, id est praeualebit.

42. *Scribas*, scilicet qui descriptos habebant milites.

43. *Transfretauit*, id est traiecit.

46. *Ephron*. Ciuitas ultra Iordanem. videtur esse quæ Ioan. 11. dicitur Ephrem.

Ingressu, id est transitu.

Erat, scilicet faciendum.

48. *Podibus*, quod est, recta iter facientes, nec in aliud intenti.

51. *Virtutis*, id est fortes.

52. *Contra faciem*, id est e regione, seu in conspectu, vel prope.

54. *Donec*. Not. id donec. nec enim significat reuersos cecidisse.

56. *Virtutis*, id est exercitus.

62. *Facta est*, pro, facienda erat.

63. *Viri Iuda*, Græc. vir Iudas, & fratres eius.

67. *Sacerdotes*, scilicet de quibus supra.

C A P. VI.

2. *Velamina*, id est tegumenta militum.

Scuta, Græc. arma. *Gracia*, scilicet tota.

3. *Sermo*, id est res.

5. *In Perside*, scilicet adhuc agenti, vel Persis posita pro Babylonia, vt lib. 2. c. 1.

6. *Virtute*, id est exercitu. *Inualuerunt*, scilicet Iudæi.

7. *Abominationem*, id est idolum.

8. *Commotus*, id est turbatus.

11. *Iucundus*, id est lætus, Græc. *χρηστος*, id est benignus, seu bonus, scilicet felix, seu lætus: phrasi Heb. *Potestate*, id est dominio.

12. *Auferre*, id est delere, Græc. *ἐξάγειν*, id est tollere.

15. *Stolam*, id est vestem. *Adduceret*, scilicet in regnum.

18. *Sanctorum*, id est templi.

22. *Vindictas fratres nostros*, id est vlcisceris Iudæos.

24. *Filij populi nostri*, id est populares nostri.

31. *Exierunt*, scilicet qui erant intra Bethsuram.

33. *Comparauerunt*, id est parauerunt, seu expedierunt.

35. *Concatenatus*, id est hamatis, scilicet factis ex hamis inter se more catenarum iunctis, vt etiam nunc fiunt.

Ordinati, id est destinati, seu attributi, scilicet ad defensionem.

36. *Ante tempus*, id est opportune, seu citissime.

Erant, pro, aderant.

37. *Virtutis*, id est fortes.

38. *Perurgere*, scilicet ad prælium.

Constipatos, id est immistos, quod est, huc illuc discurrerentes, & sollicitantes milites.

40. *Distincta*, id est diuisa seu disposita.

41. *Commouebantur*, id est admiratione, vel timore.

43. *Filius Saura*, Græc. Sauaran, quasi id cognomen fuerit.

46. *Pedes elephantis*, Græc. elephantem.

49. *Ciuitate*, scilicet Bethsura.

Sabbata, id est vacationes, seu cessationes, scilicet non colebantur ob bella, seu potius quia septimus annus erat, vt dicitur inf. vide Leu. 25.

51. *Sanctificationes*, id est sanctuarij, seu templi.

Fundibula, id est fundas.

54. *Sanctus*, id est sanctuario.

59. *Legitima*, id est leges.

61. *Exierunt*, scilicet Iudæi. forte obuiam Regi.

C A P. VII.

1. *Demetrius*, scilicet frater Antiochi Illustris, secundum quosdam; alijs filius Seleuci fratris Antiochi Illustris, adeoque huius ex fratre nepos, non frater. Fuerat autem Seleucus Rex ante Antiochum. *Maritima*. Tyrum quidam putant. vide tamen lib. 2. c. 14.

7. *Omnes*, Græc. eos, & omnes adiutores eorum.

8. *Flumen*, scilicet Euphratem.

15. *Et locutus*, & c. quod est, fuerat enim locutus, & c. & iurauerat, & c.

18. *Iudicium*, id est iustitia, seu probitas. *Constitutum*, id est pactum.

19. *A se*, Græc. qui apud ipsum erant transfugarum.

24. *Exire*, id est excurrere.

30. *Conterritus est*, id est timuit sibi.

32. *Ciuitatem David*, scilicet in arcem quam tenebant adhuc hostes.

33. *Verba*, id est gesta.

34. *Polluit*, id est ignominiose tractauit.

37. *Nomen tuum*, id est te.

38. *In gladio*, id est cæsi. *Permaneant*, scilicet superstites.

41. *Exijt*, scilicet a te missus.

42. *Super sancta*, id est contra templum. *Iudica*, & c. id est puni secundum quod meretur malitia.

Adar, scilicet Februarii.

45. *Cum significationibus*, Græc. signorum, id est quibus dari solebat signum bellicum, seu classicum.

46. *Ventilabant eos cornibus*, id est vehementer euertebant. metaphora à tauris. *Iterum*, id est subinde, quod est, sæpe cedendo, tandem omnes interemerunt.

47. *Contra*, id est e regione, scilicet prope.

50. *Siluit*, id est quieuit, scilicet pacata fuit.

C A P. VIII.

1. *Aquiescunt ad*, id est facile concedunt.

2. *Vir. iustas bonas*, id est egregia facta.

In Galatia, id est contra Gallos.

3. *Locum*, scilicet Hispaniæ, vel quod est, omnia loca quæ possidebant, consilio sibi, & patientia parauerunt.

4. *Superuenerant eis*, id est eos bello lacerauerant.

Ceteri, scilicet à cæde superstites.

7. *Constitutum*, scilicet quod sequitur.

8. *Indorum*, & c. Ad veritatem historiæ sufficit Iudam ita audisse. etsi aliter forte res haberet.

Eorum, scilicet fuisse ablatas regiones has.

9. *Helladam*, id est Græciam. *Tollere*, id est expugnare, seu interficere.

12. *Requiem*, quod est, qui eis fidebant, vel acquiescebant.

15. *Curiam*, id est senatum. *Multitudine*, id est populo, scilicet recte gubernando.

16. *Vni*, scilicet consuli. At duo erant, sed sic audierat Iudas, vt & quod sequitur de inuidia, & c. quod tamen falsum.

Zelus, id est æmulatio.

23. *Bene sit*, & c. sententiam refert phrasi Hebraica.

25. *Dictauerit*, id est feret, seu postulabit.

Corde pleno, id est promptissime.

26. *Præliantibus*, scilicet Iudæis. *Dabunt*, scilicet Romani, quod est, suis impensis Iudæi bellum iuuabunt.

Ab eis,

Ab eis, s. Romanis.

28 *Dabitur*, s. à Iudæis. *Eorum*, s. Iudæorum.

30. *Et proposito*, i. pro arbitratu.

32. *Faciemus illis*, &c. i. defendemus eorum causam.

C A P. IX.

1. *Commisissus*, i. illis commissum.

2. *Animas hominum*, pro, homines, vel animas.

7. *Dissolutus*, i. consternatus animo. Not. hic post fœdus initum cum Romanis eis infelicitè successisse. Itēque postea Ionathæ, & Simoni. vide inf. cap. 12. & 14. ut videatur factum placuisse Deo, cui fuerat magis fidentum.

8. *Si poterimus*, pro, si forte possimus.

10. *Abstulit*. Mihi certe probatur illorum consilium.

Tempus, s. moriendi. *In virtute*, i. fortiter.

Crimen, Græc. *αἴτια* i. accusationem, seu reprehensionem, q. d. ne quid minuamus gloriam nostram eoque reprehendamus. Equidem nō video quid gloriæ deperibat, si sibi, tum sociisque consulisset, seque seruasset ad tempora meliora. Scio D. Ambrosium laudare factum hoc, sed ego rudior sum, quam ut capiam, laudarem si suorum fuisset consilium secutus.

13 *Commota*, i. concussa. hyperbole.

22. *Verba*, i. gesta.

23. *Exorti sunt*, prodierunt.

31. *Surrexit*, i. se exhibuit.

36. *Madaba*, urbs est in tribu Ruben.

37. *Verba*, i. gesta.

38 *Sanguinis*, i. cædis. *Tegumento*, i. latebra.

39. *Processit* pro, procedebat.

42 *Vindicauerunt*, pro, fecerunt.

43. *In virtute*, i. cum exercitu.

45. *Ex aduerso*, Græc. è fronte, & à tergo.

46. *In cælum*, i. ad Deum.

47. *Diuertit*, s. Bacchides.

48. *Et transfugerunt*, Græc. non transierunt, s. hostes.

50. *Reuersi sunt*, Græc. reuersus est, s. Bacchides cum suis.

51. *Ut inimicitias*, &c. id est, ut bello infestarent Israel.

54. *Interioris*. Græc. atrij interioris, scilicet, sacerdotum.

Prophetarum, s. Aggæi & Zachariæ, quorum exhortatione ædificatum templum.

56. *Mandare*, i. disponere, ut solet à morientibus.

57 *Siluit*, i. quieuit à bellis.

58. *Silentio*, i. quiete.

61. *Apprehendit*, Græc. apprehenderunt, s. hostes quidam tamen ad Ionatham referunt. *Malitia*, q. d. qui derant Bacchidi illud consilium.

63. *De Iudæa*, pro, in Iudæa, s. sociis, vel militibus.

65. *Numero*, s. militum.

66. *Virtutibus*, i. viribus, seu fortiter gestis.

68. *Quoniam*, pro, itaque, vel coniunge cum sequenti versu.

70. *Ei*, s. Ionathæ, Græc. eis, s. inuicem. *Captiuitatem*, i. captiuos.

37. *Gladium*, i. bellum. *Iudicare*, i. gubernare, seu ius dicere.

C A P. X.

1. *Quod*, s. Antiochus. sic enim ait Iosephus, scilicet fuisse Antiochi Epiphanis filium: Græc. tamen videtur ad Alexandrum referri, & forte is idem habuit cum patre cognomen.

3. *Ut Magnificaret*, pro, magnificans, q. d. quibus illum magnificare præ se ferebat. *Dixit*, i. cogitauit.

11. *Ad monitionem*, i. ut ciuitati essent munimento.

15. *Virtutes*, i. facta fortia.

20. *Ut quæ nostra*, &c. i. ut faueas rebus nostris.

21. *Stolam sanctam*, i. vestem sacerdotalem, s. Pontificiam.

24. *Dona*, s. promittam, vel dabo.

28. *Præstationes*, i. quæ solebatis nobis præstare.

29. *Pretia*, i. pensiones. *Indulgeo*, i. condono.

Remitto, s. ne posthac eas dare debeatis vide cap. 11.

Tertias, i. tertiam partem, s. frugum, quæ in seminatis agris proueniebant.

30. *Ligni*, i. arborum. *Ciuitatibus* Græc. regionibus, seu præfecturis, sic inf. *Illi*, s. eius ditioni.

31. *Sit sancta*, i. gaudeat immunitatem, quæ decet sanctum locum.

33. *Animam*, i. personam, ut vulgo dicitur.

Ut, pro, utque.

34. *Decreti*, i. statuti, seu statuti.

35. *Et nemo*, &c. explicat præcedentem immunitatem. *Causa*, i. res, seu negotio. omni vero, pro, vlla, positum more Hebræo.

36. *Copia*. Græc. munera, s. stipendia. *Ordinabuntur*, i. constituentur. *Magni*, Græc. magnis.

37. *Aguntur ex fide*, i. fidem postulant.

39. *Quas Dedi*, pro, præterea dedi. *Sanctis*, i. templo.

40. *Quæ me contingunt*, i. ad me pertinent, Græc. à locis attinentibus, i. qui solvere debent.

41. *Rediderant*, i. soluerant, s. Regi, indicat se remittere sibi à Iudæis debita superiorum annorum.

Ex hoc, i. ex nunc. *Domus*, i. templi.

42. *Accipiebant*, s. tributorum Regis exactores.

Sanctorum, i. sanctuarii seu templi.

43. *Omni bus finibus*, pro, omnes fines.

Dimittantur, s. liberi.

44. *Ratione*, s. ex ærario.

47. *In Alexandrum*, Græc. in Alexandro, i. amicos esse Alexandri. *Princeps*, q. d. primus egerat cum ipsis bona fide.

56. *Spondeam tibi*, scilicet filiam, Græc. sim tibi focer.

58. *Reges*, s. solent.

63. *Prædicare*, s. per præconem denunciare.

70. *In opprobrium*, q. d. contemnere.

71. *Virtutibus*, i. viribus, vel exercitibus.

Bellorum, Græc. urbium.

75. *Exclusit*, Græc. excluderunt, s. Ioppenses.

80. *Eius*, i. Ionathæ.

81. *Eorum*, s. hostium.

83. *Beth Dagon*, i. ædem Dagonis, s. idoli Azotiorum. *Idolum*, Græc. *εἰδωλεῖον*, i. templum Idoli.

68. *In*, pro, cum.

CAP. XI.

4. **C**ætera, Græc. suburbia. *Tumulos*, i. acervos cada-
uerum, vel lapidum super sepultos.
11. *Eius*, s. Alexandri.
18. *Perierunt*, i. occisi sunt. *Intra castra*, Græc. in ipsis
munitionibus.
23. *Obsidere*, s. arcem.
24. *Xenia*, i. munera.
28. *Toparchias*, i. præfecturas. vide sup. cap. 10. & inf.
31. *Parenti*, Græc. cognato.
32. *Parenti*, i. velut patri.
33. *Benignitatem*, Græc. beneuolentiam.
34. *Ciuitates*, Græc. præfecturas. *Lydam*, Græc. Aphæ-
rema & Lydam. *Pro his*, i. compensationem eorum.
36. *Ex hoc*, s. tempore.
38. *Siluit*, i. quieuit, sc. bellis. *Et inimici*, pro, ideo ini-
mici; vel, quia inimici.
46. *Aulam*, s. regiam.
49. *Infirmati*, i. consternati.
60. *Flumen*, s. Iordanem, vel Euphratem.
63. *Præuaticati sunt*, Græc. adessent. *Eum*, s. Ionatham.
Negotio regni, Græc. regione.
64. *Prouinciæ*, s. Iudææ.
67. *Vigilauerunt*, &c. i. summo mane se contulerunt in
campum.
70. *Princeps*, Græc. principes.
72. *Pugnauerunt*, Græc. fugerunt.
73. *Fugiebant*, pro, fugerant. *Illius*, s. Ionathæ.
Sua, i. ipsorum.

CAP. XII.

1. **T**empus, i. opportunitas.
4. *Dederunt*, s. Romani, *Per loca*, i. per quo trans-
ibant.
10. *Efficiamur*, i. habeamur.
11. *Quibus oportet*, i. opportunis. *Observationibus*, Græc.
obsecrationibus. *Fas est*, pro, par est, seu oportet.
15. *Humiliati*, i. afflicti, seu depressi.
19. *Rescriptum*, i. exemplum, s. de quo supra.
21. *Scriptura*, s. rerum nostrarum, q. d. annalibus.
22. *Supra*, i. maiori.
25. *Eius*, s. Ionathæ.
26. *Illis*, s. Iudæis, Græc. irruere in ipsos.
28. *In bello*, pro, ad bellum. *Timuerunt*, & formidaue-
runt, pro, timuerunt valde. *Focos*, i. ignes.
29. *Cognouerunt*, s. illos fugisse.
32. *Iunxit*, i. castra mouit.
36. *Ipsa*, s. arx. *Singulariter*, i. seorsim, seu semota pro-
fus. vulgo per se. *Emant*, s. qui in arce, q. d. commercio
prohibeantur & com meatu.
37. *Et cecidit*, pro, nam ceciderat. *Abortu Solis*, i. ad O-
rientem.
38. *Sephela*, i. planitie, seu valle.
42. *Multo ut*, pro, maiori quam ut.
50. *Periit*, ita audierant, sed falsum.
51. *Pro anima*, &c. i. sibi vitæ periculum imminere, vel
illos paratos esse vitam defendere.
54. *De hominibus*, id est, ex hominum mentibus,

CAP. XIII.

5. **A**nima, i. vitæ.
6. *Sancta*, i. templum. *Inimicitia causa*, i. hosti-
liter, s. tanquam hostes.
11. *In ea*, s. Ioppe. *Ipsæ*, s. Ionathas.
13. *Contra faciem*, i. in prospectu.
16. *Fugiet*, i. deficiat.
20. *Ibant*, s. hostes. Græc. ibat, s. Tryphon.
22. *Illā nocte*, &c. Græc. & illa nocte fuit valde multa
nix, & non venit propter niuem, sed abiit in Galaadi-
tim.
24. *Conuertit*, i. reuertit.
27. *Visu*, i. aspectu, s. qui longe videri posset.
28. *Statuit*, Græc. statuit super ea. *Septem*, i. multas.
29. *Quæ*, s. ædificia, nempe tota illa moles.
30. *Diem*, s. extans.
34. *Regioni*, s. Iudææ.
37. *Bahem*, i. torquem, vel Balthem, vel smaragdum.
42. *Anno primo*, q. d. incepit numerare annos à princi-
patu Simonis.
44. *Et qui*, &c. Græc. & qui erant intra machinam,
eruperunt in ciuitatem.
48. *Immunditia*, s. idololatriæ. *Sibi*, Græc. sibi in ea.
50. *Contaminationibus*, s. gentiliis.
51. *Inimicus*, s. arx illa erat velut hostis infensissimus.
54. *Virtutum*, i. exercitus. *Gazaris*, i. Gaza.

CAP. XIV.

4. **Q**uasuit, bona, q. d. diligens fuit in promouendo
statu bono.
5. *Et cum omni*, &c. q. d. accessitque eius gloriæ, quod
Ioppe portu vsus est ad nauigandum ad intulas.
6. *Obtinuit*, i. pacifice possedit, vel gubernauit.
7. *Captiuitatem*, vel Iudæos è captiuitate liberatos in-
telligit, vel hostes captiuos factos.
8. *Ligna*, i. arbores.
9. *Bonis*, i. utilitate, seu commodis. *Gloriam*, i. splendi-
de. *Belli*, i. bello partas.
10. *Vasa*, i. receptacula, q. d. vt afferuarent instrumen-
ta bellica. *Quoad usq;*, pro, adeo quod.
14. *Humiles*, i. afflicti. *Legem exquisiuit*, i. legi studuit,
seu curauit, vt obseruaretur.
15. *Sancta glorificauit*, i. templum decorauit.
26. *Titulis*, i. columnis.
27. *Elul*, i. Augusti, vel Septembris, Asaramel, quidam
legunt Ierusalem.
28. *Nota facta sunt*, i. acciderunt.
32. *Virtutis*, i. fortes.
34. *Corruptionem*, vel correctionem, i. directionem, Gr.
ἐπιστροφή.
35. *Adum*, Græc. fidem.
36. *Castitati*, i. loci sanctitati.
39. *Secundum hæc*, pro, ad hæc, præterea, Græc. per o-
mnia, vt iungatur superioribus, q. d. cum summa pote-
state.
41. *Donec*. Not. æternum cum donec. *Surgat*, &c. q. d.
eo vsque dum Christus veniret, voluerunt illum eiusq;
familiam populū regere, etsi essent de tribu Leui; prin-
cipatus enim ad Iudam spectabat, cuius partem admi-
nistabat

nistrabat, Sanhedrim, s. iudicum cœtus.

48. *Dixerunt*, i. constituerunt.

49. *Peribolo*, i. ambitus, seu porticu.

Habeat, s. unde possit sumere.

C A P. XV.

1. *Insulis*, i. vna ex insulis.

2. *Hunc*, pro, in hunc.

5. *Oblationes*, vel ablationes, i. exemptiones, seu immunitates. *Dona*, i. pensiones.

7. *Sanctam*, &c Græc. & sancta esse libera.

8. *Futura sunt*, i. debebuntur.

34. *Tempus*, i. opportunitatem.

39. *Obstruere*, Græc. munire.

40. *Irritare*, i. prouocare, seu vexare. *Conculcare*, Græc. intrare, seu inuadere.

41. *Viam*, Græc. vias, seu itinera.

C A P. XVI.

4. *Legit*, s. Simon, vel potius Ioannes:

9. *Ædificauit*, s. ipse Ioannes, i. instaurauit, vel potius Cendebæus, vt sup. dictum cap. 15.

24. *Vndecimo*, s. Ianuario.

23. *Bonarum virtutum*, i. egregie factorum.

24. *Libero dierum*, i. Annalium.

MACHABÆORVM II.

C A P. II.

Onam, i. felicem.

2. *Testamenti*, i. pacti *Servorum*, &c. pro seruis &c.

3. *Volenti*, i. prompto.

4. *Pacem*, i. prosperitatem.

5. *Malo*, i. calamitoso.

7. *Demetrio*, vide sup. lib. 1. cap. 11. *Recessit*, i. defecit, s. per apostasiam.

8. *Succenderunt*, s. hostes.

9. *Scenopegia*, s. ob purificarum templum à Iuda eo mense Apparet eos id festum Encæniorum celebrare solitos ritu Scenopegie, de quo vide inf. cap. 10. velle-gendum Scenopegie, &c. vide inf. ver. 18.

Casleu, i. Nouembris, vide Zach. 7.

10. *Anno*, &c. id est finis superioris epistolæ.

Populus, &c. Hic incipit altera epistola.

Iudas, s. Machabæus.

Christorum, i. vnctorum.

Salutem, & *sanitatem*, Græc. gaudere & saluere.

11. *Regem*, s. Antiochum Epiphanem.

12. *Ebullire*, s. prodire in magna copia, vt deranis dictum Exod. 8 & de muribus 1. Reg. 5.

13. *Nanea*, i. Diana: vox Persica. *Cecidit*. quidam percussam interpretantur: alij Antiochum Magnum intelligunt, non Epiphanem, ne hæc contraria sint iis quæ dicta lib. 1 cap. 6.

14. *Cum ea*, s. velut sponsa, vel dea.

16. *Templi*, Græc. laquearis. *Aditu*, id est, porta, seu fenestra.

18. *Diem*, Græc. velut diem.

19. *Persidem*, i. Babyloniam. sic 1. Mach. 6. *Contrati sunt*, i. tuto seruauit.

24. *Narrauerunt*, s. aliqui.

Bonus Rex, Græc. Rex & bonus seu benignus.

25. *Prastans*, Græc. *χρησ*, i. munificus, seu liberalis.

26. *Partem*, i. hæreditatem, s. populum Israel.

27. *Abominatos*, i. execratos, s. à gentibus.

28. *In superbia*, i. superbe.

29. *Dixit*, i. instituit.

33. *Translati*, i. ducti in captiuitatem.

34. *Ut probaret*, pro, approbans.

C A P. II.

1. *Inuenitur autem*, &c. & hæc ad epistolam perti-nent.

Ieremia, Græc. Ieremias Propheta, iungiturque cum sequentibus, q. d. legitur in quadam scriptura Ieremiam iussisse, &c. *Transmigrabant*, i. migrabant, seu captiui abducebantur, s. in Babyloniam. Significatum, s. supra. *Mandauit* s. quod sequitur.

4. *Comitari*, i. portari ab aliquibus se sequentibus.

Dei hæreditatem, i. terram promissionis. vide Deuteronomij 34.

8. *Hæc*, i. talia, Græc. manifestabat autem, s. liber ille quæ sequuntur.

9. *Tr. Aba*, s. Salomon.

10. *Sicus*, &c. s. referebat ille liber.

11. *Et quod* &c. q. d. Itemque erat in libro illud Moysi Leu. 10. Cur non comestum esset, quod pro peccato oblatum fuerat, sed igni consumptum totum. vide locum. hic enim valde concise, & obscure refertur.

13. *Nehemia*, s. tempore scriptis. *Hæc*, s. quæ retulimus. *Donariu*, s. templo offerendis.

17. *Sanctificationem*, i. templum.

18. *Congregabit*, s. etiam alios, qui dispersi sunt.

22. *Illuminationibus*, i. Dei fauoribus.

23. *Recuperarent*, Græc. repararent.

25. *Aggredi*, s. legendo.

31. *Executiones*, Græc. exquisitioes, seu exquisita, s. curiosa, seu nimis exquisitam narrationem.

Su. cingi, i. astringi, seu arctari. Hactenus epistola, in qua & illud.

C A P. III.

1. *In omni*, i. cum summa.

2. *Illustrarent*, i. ornarent, seu decorarent.

3. *Soleus*. Hinc apparet narrati hic res priores iis, quæ libro superiore scriptæ sunt.

7. *Transportaret*, i. ad se afferret.

11. *In his*, i. ex his.

12. *Vniuersum*, &c. Hyperbole.

13. *Omnigenere*, i. omni modo, seu omnino.

15. *Altare*, s. holocausti.

19. *Ad Oniam*, Græc. ad ianuas, s. domorum suarum, seu templi.

24. *Spiritus*, &c. Græc. Spirituum, & omnis potestatis Dominus (seu Princeps) magnum & euidentem fecit miraculum *Ostensionis*, pro, potentiae.

Ruentis, i. consternati forte legendum, tuentes, pro, intuentes Dei virtutem Græc. stupentes. *Dissolutionem*, s. animi, vel membrorum.

25. *Calces*, i. ungulas.

25. *Optimi*, Græc. pulcherrimi.

27. *Eiecerunt*, i. extraxerunt.

30. *Magnificabat*, i. glorificabat.

32. *Malitiam*, i. dolum, seu maleficium. Ex, pro, à.

Consummatam, i. factam *Salutarem*, non est Græc.

C A P. IV.

1. *Instigasset*, i. induxisset.

2. *Emulatorem*, i. incensum zelo, Græc. ζῆλον.

4. *Insanire*, iunge cum, ad augendam.

7. *Antiochus*, s. Seleuci frater.

8. *Reditibus*, &c. forte id volebat quotannis redere.

9. *Ephebiarum*, i. Epheborum palæstram, seu potius lupanar. *Antiochenos*, s. ciues.

11. *Per Ioannem*, incertum, an per hunc illa instituta, seu impetrata à Regibus, an vero eius opera destructa.

Qui, s. Eupolemus. vide lib. i. cap. 8.

13. *Profectus*, i. progressus *Sacerdotis*, Græc. summi sacerdotis, sub. re vera.

14. *Præbitionis*, i. exhibitionis, s. spectaculi.

Exercitiis, i. certaminibus.

15. *Nihil*, i. pro nihilo.

16. *Contentio*, Græc. calamitas. *Et eorum*, pro, nam eorum. *Habuerant*, Græc. habuerunt, s. postea.

19. *Didrachmas*, Græc. drachmas. *Sacrificia*, s. Hercules.

Oporteret, i. necesse esset, seu deceret.

20. *Præsentes*, s. legatos, id rogauerant.

21. *Primates*, pro, primatum, i. principatum, s. contentio erat cum Antiocho. *Alienum*, s. ob absentiam.

Inde, s. ubi erat, forte ex Antiochia.

24. *Faciem*, &c. i. regiam potestatem, q. d. ei fuisset adulatus. *Superponens*, &c. Græc. superans laudem talentis, &c.

29. *Et Menelaus*, &c. Græc. & quidem Menelaus reliquit summi sacerdotij successorem Lysimachum fratrem suum, Solstratus autem Crateten Præfectum Cypridis.

40. *Iniquis*, iunge cum, manibus.

Tyranno, in quibusdam Græc. Aurano.

C A P. V.

1. *Monstra*, i. ostenta, seu prodigia.

8. *Exitium*, s. nisi euasisset.

11. *Efferatis animis*, Græc. Efferatus animo.

15. *Ista sufficiunt*, Græc. istis contentus.

17. *Despectio*, i. ille contemptus.

19. *Elegit*, sub. atque adeo propter gentis peccata permittit locum tractari indignis modis, id quod statim additur.

23. *Garizim*, s. monte Samariæ.

24. *Appositum*, i. hostili animo.

26. *Spectaculum*, s. exercitus visendi causa.

27. *Decimus*, s. Pontifex i tempore Alexandri Magni legitimus. Quidam tamen dicunt decimum nomen esse officij, seu magistratus, vt decurio, & decanus.

Fuerat, pro. fuit.

C A P. VI.

1. *Antiochenum*, Græc. Atheniensem.

2. *Prout erant*, &c. q. d. prout incolæ Garizim iam volebant.

6. *Simpliciter*, pro, denique, seu omnino.

7. *Circuire*, Græc. pompam ducere.

8. *Ptolemais*, pro, Ptolemæo, s. de quo sup.

11. *Philippo*, s. de quo sup. *Observantiam*, scil. Tabati.

12. *Abhorrescant*, Græc. contrahantur, s. animo seu animum despondeant.

14. *Vt eas*, &c. Græc. vt eas, cum peccata ad plenitudinem venerint, puniat, sic de nobis statuit, ne cum ad finem peccata nostra peruenerint, nos puniat.

20. *Intuers*, &c. i. considerans quomodo accedere ad talia oporteret patienter sustinenda, Græc. aliquanto aliter.

23. *Constituta*, sub. actæ. *Infernum*, i. sepulcrum.

27. *Senectute dignus*, i. qualem par est senem esse.

30. *Secundum animam*, i. animo, seu voluntate.

C A P. VII.

1. *Turtis*, s. neruis.

6. *Consolabitur*, i. recreabitur, s. sumpta de hostibus vindicta. vide Deuteronom. 32. vbi legimus miserebitur, 70. enim consolabitur, vel forte in seruis, pro, seruos.

11. *Ex caelo*, i. à Deo.

14. *Ad mortem*, i. morti proximus. *Potius est*, id est, præstat.

15. *Eum*, s. Regem.

17. *Patienter sustine*, i. expecta. *Semen*, i. filios.

18. *Frustra*, i. sine causa. *Facta*, s. à Deo, q. d. mirabiliter nos punit, vel à nobis, q. d. mire Deum offendimus.

20. *Bonorum*, Græc. bona, i. felici.

21. *Fœminæ*, q. d. alioqui infirmæ.

23. *Enim*, pro, tamen *Inuenit*, q. d. qui sua sapientia excogitauit quo quique modo generandum esset.

24. *Despecta*, i. considerata vel pro, suspecta, q. d. suspicans, seu rimens sibi probro id futurum, quod sic contemneretur, & vinceretur. hunc enim sensum Græca videntur facere.

25. *Fieret*, s. conciliatrix.

28. *Peto*, Græc. peto à te.

29. *Particeps*, non est Græc. & quidem videtur abundare. *Illa*, s. postrema diei iudicij, Græc. tamen tantum est, in misericordia, q. d. per Dei misericordiam.

30. *Sustinetis*, i. expectatis.

33. *Increpationem*, i. castigationem.

36. *Sustentato*, i. tolerato. *Testamento*, id est, pacto, quasi dicat, consequenter promissa legem seruantibus, vel

iam sunt ex parte consecuti, scil. æternam vitam. *Effecti sunt*, i. continentur.

40. *Mundus*, Græc. pure, seu sancte.

41. *Consumpta*, Græc. mortua, s. interempta, vt filij.

C A P. VIII.

2. *Contaminabatur*, i. profanabatur.

3. *Complananda*, i. solo æquanda.

9. *Patrocli*, s. filium *Primoribus amicis*, pro, primariis amicis, s. vnum.

13. *Iustitia*, Græc. vindictam, s. à Deo faciendam.

15. *Testamentum*, i. pactum.

16. *Reconciliarentur*, Græc. terrentur.

20. *Sex*, Græc. octo.

23. *Ad hoc*, &c. adhuc etiam & Eleazarum (s. præfecit) tum lecto illis, &c.

24. *Novem*, lib. i. ca. 4. dictum tria. sed illud intelligendum de primo congressu: id de tota pugna.

25. *Hora*, i. tempore.

29. *In finem*, i. perfecte, seu in perpetuum, vel tandem.

33. *Epinicia*, i. celebritates pro victoria.

C A P. IX.

12. *Paria Deo sentire*, i. se Deo exæquare.

20. *Gratias*, s. Deo.

25. *Insidiantes*, Græc. attendentes, q. d. occasione intentos.

27. *Et communem*, Græc. obsequentem, sc. benignum, seu beneuolum.

28. *Montibus*, s. Babylonix. vide lib. i. c. 16.

C A P. X.

3. *Biennium*, s. à destructione. Not. vero id et si narratur post mortem Antiochi, prius tamen contigisse. vide lib. i. c. 4.

5. *Casleu*, s. Nouembris.

7. *Thyrso*, i. virgulta, vel hastas frondibus ornatas.

Ei, s. canentes. *Prosperauit mundare*, i. dedit prosperitatem mundandi.

13. *Philometore*, s. Rege Ægypti. *Ab eo*, sc. Philometore. *Veneno*, s. vltro accepto.

15. *Iudæi*, Græc. Idumæi. *Fugatos*, s. ab Iudæis ob crimina seu transfugas.

26. *Crepidinem*, i. basim, seu inferiorem extremitatem. *Dicit*, i. pollicetur, scil. inimicus ero inimicis tuis, &c. Exod. 23.

37. *Loco*, Græc. lacu.

C A P. XI.

1. *Propinquus*, i. cognatus.

5. *Angusto*, Græc. munito, seu forti.

21. *Dioscori*, i. Iunij.

26. *Dexteram dederis*, i. cum eis pacem feceris, seu concordiam.

30. *Xanthici*, i. Aprilis.

C A P. XII.

2. *Super hos*, i. præterea. *In silentio*, i. tranquille.

5. *Præcepit*, s. arma capere, vel se sequi.

22. *Ab alio*, Græc. alio. *Debilitarentur*, pro occiderentur, seu vulnerarentur.

24. *Decipi*, i. frustrari spe liberationis, seu periclitari.

25. *Constitutum*, i. promissionem, seu pactum.

29. *Scytharum*, s. Scythopolim.

31. *Septimanarum*, s. pentecostes.

33. *Exiuit*, s. Iudas.

36. *Esdrin*, viri nomen, &c. vt apparet, Iudæi.

40. *Idolorum*, i. idolis oblati, seu consecratis.

42. *Obluioni iraderetur*, i. à Deo remitteretur, Græc. omnino deleteretur.

43. *Duodecim*, Græc. duo. *Sacrificium*, s. hostias illis pecuniis emptas. Not. hic prodelle sacrificium pro defunctis etiam apud Iudæos fuisse receptum. Item, credendum pie qui in bello iusto moriuntur, præsertim pro religione susceptum, suorum peccatorum omnium pœnitere. certe Iudas ita de illis credidit.

44. *Superfluum*, &c. Not. adeo esse coniunctos articulos de animarum immortalitate, & corporum resurrectione, vt alterutro posito, vel sublato, alterum ponatur vel auferatur. itaq; Sadducæi vtrumq; negabant, Pharisæi affirmabant, vide Act. 23. & quidem Matth. 22. Christus ex animæ immortalitate probat resurrectionem: & Paulus 1. Cor. 15. Mortales esse animas, si non sit resurrectio: & merito, nam si anima extat, cum sit naturaliter forma corporis, necesse est ei iterum vniri.

45. *Cum pietate*, s. pro religione occumbentes.

46. *Sancta*, &c. Græc. sancta & pia cogitatio, itaque pro mortuis propitiationem (seu expiationem) fecit, vt à peccato soluerentur.

C A P. XIII.

4. *Vt eis est consuetudo*, i. vsitato apud eos supplicio.

5. *Loco*, s. vbi fuit interfectus.

7. *Terra dari*, i. sepeliri.

14. *Dans potestatem Deo*, i. committens rem Deo, qui omnia potest.

15. *Signo*, s. tessera, quæ solet dari militibus.

Dei victoria, sc. verba hæc, Dei victoria, erant pro tessera.

19. *Minorabatur*, i. inferior euadebat, seu, superabatur.

21. *Mysteria*, i. arcana, s. secreta consilia. *Requisitus*, i. inquisitus. *Conclusus*, s. carcere.

25. *Ne forte*, pro, si forte sic, q. d. volentes fœdus irritare. Quidam putant indignatos ob fœdera à Rege violata.

C A P. XIV.

1. *Seleuci*, s. filium. vide lib. i. c. 7.

3. *Commistionis*, s. cum gentilibus. forte, in commistionis, legendum, Græc. segregationis (seu discessionis) à conuersatione, scil. Gentilium, q. d. cum reliqui Iudæi detestarentur conuersationem gentium, & mores, tum ille his inquinatus est.

4. *Thallos*, i. ramos, s. aureos.

13. *Dispergeret*, pro, perderet, seu dissiparet.

15. *Portionem*. Græc. partem, i. hæreditatem, scil. Iudæos.

18. *Sanguine*, &c. q. d. illorum virtutis periculum facere cum vitæ discrimine.

25. *Communitur*, i. familiariter.

35. *In nobis*, i. inter, seu apud nos.

37. *Ab Ierosolymis*, i. Ierosolymitanis. *Affectus*, i. beneuolentia, s. in ciues.

38. *Continentia*, Græc. *ἐπιήκεια*, quod supra vertit commistionem. vide vers 3.

Pro Græc. cum.

41. *Comprehenderetur*, i. comprehendendus esset.

42. *Eligens*, &c. at errabat iudicio. nec enim nobilitas est, sed vilitas se occidere. *Nobiliter*, i. fortiter, Græc. *γενερόσε*.

43. *Præcipitavit*, & hic erravit, nisi quis factum excuset instinctu Dei, quo forte monebatur. de quo vide Aug. i. ciu. c. 21. At lib. 2. cont. epist. Gaudet, ca 23, & epist. 61, aperte condemnat hoc Razæ factum.

44. *Venit*, i. cecidit. *Per mediam cervicem*, Græc. *per mediam* (s. turbæ) in latus, seu ventrem, s. cadens.

46. *Complexus*, &c. & id qui potest excuset: crediderim tamen Deum hominis errori ignouisse, quia misericors est, & ille ignorans fecerat, putans se in eo bene, & fortiter agere.

C A P. XV.

2. *Per necessitatem*, i. coacti.

8. *Nationum*, i. Gentilium.

10. *Fallaciam*, i. perfidiam.

11. *Munitione*, sub. solum.

12. *Verecundum*, Græc. *verendum*. *Visu*, i. aspectu seu vultu. *Protendentem*, s. in cœlum.

13. *Habitudine*, Græc. *excellentiam*,

16. *Deicies*, sub. inquit Deus.

17. *Exhortari*, verti poterat consolari. *Valde*, iungendum cum, bonis. *De quibus extolli*, pro, quibus incitari. *Vt virtus* &c. q. d. vt totum negotium decerneretur, non verbis, sed viribus.

21. *Prodigia*, i. miracula insignia.

23. *In*, pro, cum.

25. *Admouebant*, s. se, seu procedebant.

29. *Perturbatione*, i. tumultu, s. lætantium.

32. *Gloriatus est*, pro, gloriatus, s. Nicanor. q. d. superbe locutus.

33. *Contra*, i. è regione.

37. *Mensis*, Græc. duodecimi mensis, s. Februarii.

Adar quod, p, qui. *Adar dies*, i. festi. de quo vide Esth. 9.

39. *Minus digne*, scil. quantum ad elocutionem. Sic & Paulus se sermone imperitum. *Concedendum*, i. condonandum, seu ignoscendum.

40. *Contrarium*, i. non sic iucundum.

Alternis, Græc. aquæ mistum. Not. quod Græca hunc sensum faciūt, vt vinum per se bibere, & rursum aquam, inimicum est, seu odiosum: delectat vero si vtrumque misceas: sic præparatus, i. temperatus, seu concinnus sermo lectorem delectat. *Gratus*, i. perinde suavis.

Consummatus, i. finitus, s. sermo, seu liber, q. d. hic finis esto,

O R D O

LIBRORVM NOVI TESTAMENTI

*Euangelium secundum Matthaeum.**Euangelium secundum Marcum.**Euangelium secundum Lucam.**Euangelium secundum Ioannem.**Acta Apostolorum.**Pauli Epistola ad Romanos.**Ad Corinthios I. & II.**Ad Galatas.**Ad Ephesios.**Ad Philipenses.**Ad Colossenses.**Ad Thessalonicenses I. & II.**Ad Timotheum I. & II.**Ad Titum.**Ad Philemonem.**Ad Hebraeos.**Iacobi Epistola.**Petri Epistola I. & II.**Ioannis Epistola, I. II. & III.**Iude Epistola.**Apocalypsis.*

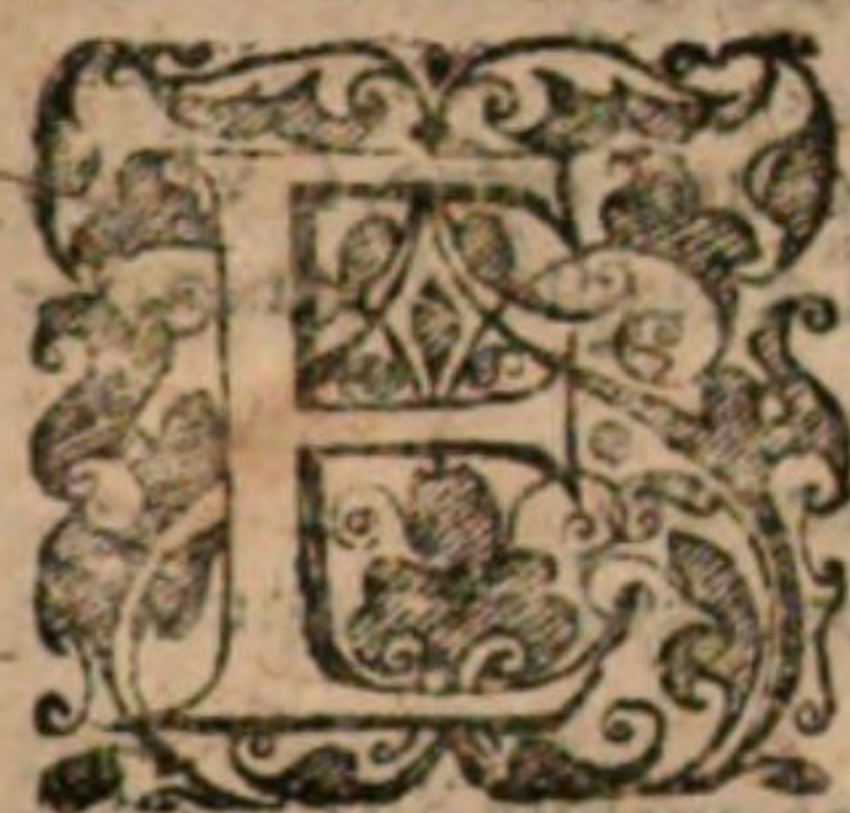
NOTA.

NOTATIONES

IN NOVVM TESTA-
MENTVM.

MATTHÆVS.

Evangelium, i. bona iucundaq; annuntiatio, sc. de hominum salute per Christum.

Secundum Matthæum, s. Christi Apostolum, quid Hebraice scripsit. Qui deinde Græce verterit, aut ex Græco in Latinum, quo utimur incertum; emendatum

quidem constat à D. Hieronymo.

C A P. I.

1. *Iber*, scriptura, seu descriptio. Quidam id titulum putant, sumptum more scripturæ, ab eo quod primo narratur: a ii proœmium, de eo quod primum dicendum sit. *Generationis*, i. generis, seu genealogiæ, s. describitur catalogus eorum à quibus Christus originem duxit. Idq; ut appareat esse ex semine David, ut Iudæis, quibus scribebat, fuerat à Deo promissum, quod non obscure indicat, dicens: *Filius David filius Abraham*, & huic & David factæ promissiones de Christo ab eis nascituro.

2. *Et fratres*. Ab his, & Iuda, Iudæi omnes originem ducunt.

3. *De Thamar*. Huius partu significatum mysterium Iudæorum & Gentium.

5. *Boz*, putant quidam hunc fuisse Abesam Iudicem. vide Iud. 12. Iesse, qui & Isai.

6. *Regem* s. primum de tribu Iuda.

Vria, s. vxor.

8. *Oziam*. Hic omisit tres Reges, s. Ochozias filius Ioram, Ioas, & Amazias pater Ozie, causam quæ in scholiis nostris in Euangelio prolixioribus.

11. *Iechoniam*, qui & Ioachim, seu Ioacim, & Eliazim. *In transmigratione*, &c. i. circa tempora captivitatis Babylonice.

12. *Iechonias*, qui & Ioachim filius Ioacim.

Genuit Salathiel, s. in Babylone.

15. *Matthæus*. Not. ex eadem vxore genuisse Matthan quidem Iacob, Matthæ vero Heli, deinde Iacob ex vxore

re Heli sine filiis defuncti genuisse Ioseph, natura quidem suum, ac secundum legem Heli filium; ideoq; eius filius vocatur Luc 3.

16. *Maria*. Not. Mariam, cum fratres non haberet, debuisse secundum legem Num. ult. nubere viro eiusdem familiæ: cum ergo, ut hinc apparet, Ioseph de familia David fuerit, ex eadem necesse est Mariam fuisse, adeoque Christum esse ex semine David, quod Matthæus demonstrare instituerat, ducta serie maiorum per viro, more Scripturæ & Hebræorum.

17. *Generationes*, i. personæ in genealogia numeratæ, *Ad David*, s. inclusive. *A David*, s. exclusive.

Ad transmigrationem, i. ad Iechoniam patrem, qui & Ioacim, *A transmigratione*, i. à Iechonia filio, qui & Ioachim.

18. *Sic erat*, pro, sic accidit, seu habuit.

Disponata, causas despōationis vide in nostris scholiis superioribus. *Antequam conuenirent*, i. copularētur, nec vero ex isto modo dicendi fit, ut postea conuenerint. Sic enim dici solet, etiam de iis quæ postea non fiunt: ut antequam acciperet medicinam, mortuus est. *In vtero habens*, i. grauida. *De Spiritu sancto*, i. virtute Spiritus S. adeoque etiam Patris, & Filii, vna enim totius Trinitatis virtus. Cur ergo tribuitur Spiritui sancto? ut vel ex ipso nomine, sanctissima & purissima conceptio intelligatur. Adde quod solet Scriptura opera eximie Dei charitatis tribuere Spiritui sancto, qui est Patris, & Filii charitas.

19. *Iustus*, i. perfectus, seu eximia probitate, q. d. cum ea esset virtute, ut neminem læderet.

Traducere, i. propalare, seu infamare, Græc. *μεγαλυνω*, i. exemplificare, seu exemplum facere, s. diuulgando suspicabatur quidem adulterium, sed quia certus non erat, prodere volebat. *Occulte*, s. ne infamaret.

Dimittere, s. ne retinendo consentire videretur plane iustus qui suum cuiq; reddit, Deo timorem, vxori charitatem, sibi cautionem.

20. *Cogitante*, Græc. *ἐν συνειδήσει*, i. cum cogitasset.

In somnis, Græc. *ἐν ὄνειρον*, i. per somnium.

Noli timere, Græc. *μὴ φοβῆσαι*: ubi in reliquum semel

anno-

annotasse suffecerit; fere in Testamento Nouo, quories legitur: Noli, aut nolite timere, aut aliud facere, Græce nunquam esse verbum nolendi, sed solum: Ne time, Ne fac, &c. s. secutus est Interpres communem loquendi vsum, quo dici solet: Noli facere, pro, Ne facias.

Accipere, i. retinere, timebat ne retinendo Deum offenderet *Natum*, i. conceptum, seu genitum.

De Spiritu sancto, vide sup. vbi, & hic etiam Græc. est ex Spiritu sancto.

21. *IESVM*, i. Saluatorem, Heb. *יְשׁוּעַ*

Salutem faciet, i. liberabit. *Populum suum*, s. electos. remittuntur quidem & alius peccata, sed relabuntur, & in eis moriuntur.

22. *Vt adimpleretur*. Non quidem ob id solum, nam præcipue ad mundi salutem, sed & ob hanc illud prædictum. *Prophetam*, sc. Ileriam cap. 7. vide ibi, quæ annotauimus.

23. *Virgo*, Græc. *ἡ παρθένος*, i. virgo illa, s. insignis.

Vocabitur, Græc & Syr. vocabunt, sed idem est non significatur vero id nomen habiturum, sed credendum & confitendum esse Deum verum, & hominem.

Nobiscum Deus, Heb. *אִמְנוּ* nobiscum *אֱלֹהִים* Deus.

24. *Exurgens*, Græc. *ἐξαρτῆς*, i. expergefactus seu excitatus.

25. *Donec*, sic dicitur. Gen 8. Non reuersus coruus, donec siccarentur aquæ, qui nunquam reuersus est. & 2. Reg. 6. Michol non habuisse filium donec moreretur. vide Luc. 22. *Vocauit*, s. mater, vt patet ex Syr.

CAP. II.

1. *Iuda*, est enim altera in tribu Zabulon, Græc. & Syr. *Iudæ*, sicut infra, quod regnaret in Iudæa, sc. sorte Iuda. *Magi*, Persæ, seu Chaldæi erant, sapientes (id enim vox Magi Persice significat, seu Philosophos) successoresq; Balaam. vulgo receptū reges fuisse, & numero tres. & quidem quod Reges fuerint, putat Athanas. Nazianz. Chrysost. Theophylact. Cyprian. Tertul. Hier. Isidor. & Thomas.

2. *Stellam*, Græc. *τὴν ἀστὴρα*, i. certam quandam, & insignem stellam. *Eius*, i. eum natum indicantem: Id maiorum traditione didicerant. *Venimus*, præteritum est. nam Græc. *ἤλθομεν*. *Adorare*. Ideo munera ferebant. Persis enim mos, regem non sine munere adorare.

3. *Audiens*, s. Regem Iudeorum natum.

Turbatus est, s. timebat sibi regnum ereptum iri.

Omnis, i. maxima pars Turbata vero vel nouitate rei, vel timore Romanorum, vel quod Herodi faueret.

4. *Principes*, i. primarios, & velut capita. forte intelliguntur principes 24 familiarum, de quibus 1. Par. 24.

Scribas, i. doctores; seu legis peritos, vt Lucas vocat. Heb. *סוּפְּרִים* quasi librarij à *סֵפֶר* i. libro, quod sacros libros legerent, & explicarent Græc. *ὄντομμοι τῶν*, quasi Scribæ, scil. publici, quorum est scripta publica asseruare, & promere, vulgo Cancellarij.

Nascetur, i. nati debet.

5. *Iuda*, Græc. *Iudæ*. *Prophetam*, s. Michæam cap 5. vide quæ ibi notauimus.

6. *Nequaquam*, &c. At illic Heb. paruula es in millibus, &c. Matthæus sensum reddidit, s. paruula quidem es, si aliarum ciuitatū principalium ciuiū numerus spe-

ctetur. vbi multa millia hominum, at si princeps qui ex te nascetur, non parua es. *Principibus*, i. præcipuis ciuitatibus, vel populis qui sub principibus, seu tribunis qui Chiliadibus præerant. Solet quidem Scriptura populum millium nomine appellare.

Regat, Græc. *ποιμνεῖ*, i. pascet, s. pastoris more reget.

Populum meum, i. fideles, quorum Israel populus figura.

7. *Clam*, s. ne si forte resciscerent Iudæi, putarent insidias parari Regi nato. *Tempus*, sc. vt occideret pueros eius ætatis omnes, vt postea fecit, ne ille posset euadere.

9. *In Oriente*. Hinc apparet non illos per viam duxisse, vt vulgo putatur.

11. *Domum*, sc. præsepe secundum Iustin. in Tryph. & Hier. epist. 17 & 18. *Obtulerunt*. An singuli tria hæc, aut singula, incertum est.

12. *Responso*. Apparet eos Deum consuluisse, an ad Herodem redire deberent.

15. *Dictum*. Dictum quidem de populo Iudaico, sed in figura Christi. *Vocauit*, sc. vt inde rediret in terram Israel.

16. *Bimatu*, i. ætate duorum annorum. *Infra*, s. vsque ad ætatem dierum, qui ab ortu stellæ elapsi. Id enim significat quod sequitur.

18. *Rama*, i. excelso, q. d. longe lateque.

Rachel, i. regio Bethleemica, vbi sepulta Rachel.

Non sunt, i. perierant.

19. *Apparuit*, s. post quinque annos quibus illic moratus Christus, secundum quosdam. Quamquam alii multo plures numerent, alii pauciores.

20. *Defuncti*, &c. plurale pro singulari, sic Exod. 1. Mosi dictum.

22. *Regnaret*, Toparchæ nomine, sed regia potestate, *Timuit*, non timuit ab Herode, quod Bethleem ob quam ortum periculum, sub huius ditione non esset. Adde quod Archelaus patri erat crudelitate similior.

Illo, forte volebat adire templum, vt Deo gratias ageret.

23. *Vt adimpleretur*, pro, atque ita impletum est.

Prophetas. vide Isa. 11. 11.

Nazaraus, i. floridus, scribendum vero per *N* non per *Z* vt apparet in titulo crucis, qui Romæ asseruatur, & Isa. 11. *Vocabitur*, s. sic interdum in Euangelio vocatur, & in Actis.

CAP. III.

1. *Venit*, præf. temporis est. *In deserto*, sc. ab interiori deserto, vbi vixerat, venit ad id quod propius erat hominum habitationi.

2. *Pœnitentiam agite*, i. dolere ob peccata, & vitâ mutare, Deoque per bona opera satisfacite. vide 2. Cor. 7. quam multa in pœnitentia requirantur.

Appropinquauit, i. prope est, sc. aderat Christus, qui id daret sibi credentibus, & obedientibus.

Cœlorum, i. quo in cœlo regnât sancti cum Deo, quod per Christum factum, nec ante illum quisquam hominum cœlum ascenderat.

3. *Dicentem*, s. secundum editionem 70.

Clamantem, i. palam, & libere prædicantis, sc. Ioannis, vel per ipsum Dei. *Resas*, &c. explicatio præcedentis, q. d. au-

q. d. auferte quæ aduenientem possunt offendere, s. peccata. *Semitas*, i. vias repetitio. sic Psal. 76.

4. *Depilis*, s. contextum. *Pelliceam*, s. vt Elias.

Locusta, licebat iis vesci, Leuit. 11. de harum vsu in escam vide Plin. lib. 6. cap. 30. & lib. 11. cap. 29.

Syluestre, s. agrestium apum.

5. *Omnis*, i. maxima pars. sic sup. cap. 2.

Iordanem, fluit ex Antilibano mōte à Ior & Dan fontibus, vnde ei nomen.

6. *Peccata*, & in genere, & forte aliqua in specie. vide Leu. 16 Num. 5. Eccl. 4. Act. 19. sufficebat quidem illi baptismo se agnoscere peccatores.

7. *Phariseorum* sic dicti hi, q. d. separati, à פריש separauit. *Sadducaeorum*, dicti q. insti צדוק iustus.

Viperarum, q. d. pessimorum filij pessimi, & venenati.

Demonstrauit, vox admirantis nouitatem. *Ira*, s. Dei, i. supplicio gehennæ. vide inf. cap. 23.

8. *Dignum poenitentia*, i. conuenientem poenitentia, seu qui poenitentiam deceat, vel hic vide poenitentiam requirere bona opera.

9. *Dicere*, & in eo confidere. *Istis*. Apparet lapides demonstrasse præsentes, forte alludens ad Saræ sterilitatem, quæ petra dicitur. Isa. 51. *Filios*, i. posteros.

Abraha, datius est, q. d. etiam sine vobis implebitur promissio Abrahæ facta de filiorum multiplicatione & salute. & quidem suscitare gentes, quæ in Iudæorum locum succedere.

10. *Enim*, pro, vero, vel causam reddit eius quod de poenitentia fructu dixerat Græc. ἐν, i. autem.

Arborum, metaphorice homines intelliguntur.

Excidetur, & c. Græc. præsens sunt, sed pro futuris.

Fructum bonum. Vbi sunt, qui operum bonorum necessitatem negabant, dum viuerent, contenti credere? nempe in igne Inferni, vt statim dicitur.

11. *In poenitentiam*, i. vt sic poenitentia admoneamini. *Venturus est*, Græc. πρὸς ἔρχομαι. sed futuri significatione. *Dignus*, Græc. ἰσχυρός, i. idoneus.

Calceamenta. Apparet Christum calceatum incessisse, quamquam nō hinc necessario probatur: est enim modus dicendi se valde inferiorem esse.

Igni, opponit aquæ, de qua dixerat: Baptizo in aqua, q. d. purgabit, illuminabit, & inflammabit dato Spiritu sancto forte alludit ad diem Pentecostes, de quo Act. 1. Quidam ad ignem Purgatorij referunt. Vide Hieron. hic. Basil. lib. de Spiritu sancto, cap. 15. Naz. Orat. de Epiphan.

12. *Ventilabrum*. Instrumentum est quo grana in alium proiecta à paleis purgantur. *Inextinguibili*, & hic apparet æternum fore supplicium.

14. *Prohibebat*, s. agnouit Spiritus sancti inspiratione, seu reuelatione; quæ deinde columbæ descensu confirmata est. *Debeo*, Græc. ὀφείλω, i. opus habeo, sc. & ei Christo mundatore opus erat, nemo enim sine peccato.

15. *Sine*, s. me agere. *Sic*, s. præeundo exemplo.

Iustitiam, i. perfectionem, seu virtutem, cuius magna pars humilitas, hic à Christo exhibita. *Dimisit*, i. non vltra prohibuit, sed baptizauit.

16. *Aperti*, non re ipsa, sed apparitione.

Vidit, s. Christus, & etiam Ioannes. vide Ioan. 1,

1. *Sicut columbam*. Non vera fuit columba, sed species. Quidam tamen veram fuisse putant. vtrumque probabile.

17. *Filius*, Græc. ὁ υἱός, i. ille filius. s. vnicus, seu singularis. *Dilectus*, Græc. ὁ ἀγαπητός, i. ille dilectus, s. vnice. *Complacui*, q. d. qui mihi est singulariter gratus. Græc. ὠδύνησα.

C A P. I V.

1. **A** Spiritu, s. sancto, Græc. πνεῦμα τὸ ἅγιον, i. ab illo Spiritu, s. de quo sup.

2. *Noctibus*, id additum videtur, ne quis solum per diem ieiunasse crederet.

3. *Accedens*, s. corporali specie, & gressu.

Tentator, Græc. ὁ πειράζων, i. ille tentator, s. diabolus.

Si filius, & c. s. audierat illā vocem. Hic est filius meus, & c. quod explorare certius volebat, cum esuriētem videret, simul etiam, si posset, ad peccatum inducere. Vnde apparet occultum illi fuisse incarnationis mysteriū, alioqui non sperasset Deum se posse decipere.

Dic, i. iube, seu verbo effice, Heb.

4. *Viuit* Græc. viuet, s. si Deus ita velit.

Verbo, i. re. Heb. *Quod procedit*, & c. i. quod Deus dixerit, seu voluerit, & iusserit, q. d. potest Deus hominem aliter quam pane alere. Ita se Dei filium non negauit, sed occultauit.

5. *Tunc assumpsit*, & c. Hæc fuit secunda ordine tentatio: sequitur enim: *Iterum assumpsit*, deinde additur: *Tunc reliquit eum*. Lucas ergo rei ordinem non est secutus quanquam in quibusdam codicibus reperitur idem ordo etiam apud Lucam.

Sanctam. Ita dicitur Ierusalem ob Dei templum, & cultum. *Pinnaculum*, Græc. πτερύγον, i. alam, s. extremitatem tecti, quod planum erat.

6. *Mandauit*, Græc. & Syr. mandabit.

7. *Tentabis*. Tentare Deum dicitur, qui à Deo miraculum vult, vbi non est opus, est enim id velut Dei poenitentia periculum velle facere.

8. *Ostendit*, forte per species à se formatas, & Christi oculis obiectas, vel narrando, vt fit, ostendit.

9. *Cadens*, i. procidens humi, seu prostratus.

Adoraueris me. Aperte ad peccatum inducit. Nec addit, si Filius Dei es, s. credebatur purum esse hominem, & alioqui, quanta fuisset stultitia velle à filio Dei adorari.

10. *Satan*, i. aduersarie.

Scriptum est, sc. Deut. 6. & 10. vbi tamen non est verbum adorabis, sed timebis. quo verbo significatam esse etiam adorationem, hinc plane colligitur.

Adorabis, Aug. in Gen. q. 61. notat non additum hic, solum, sicut in seruies, nempe adorantur multa præter, Deum *Seruies*, Græc. λατρεύεις, vnde latria Deo soli debita, sic enim vsu recepta significatio, cum alioqui seruitutem significet.

11. *Accesserunt*, s. corporali specie *Ministrabant*, s. cibos

12. *Traditus*, s. ab Herode in carcerem.

13. *Relicta*, i. omissa, seu præterita.

15. *Via*, Græc. viam, pro, iuxta viam,

Mare, i. ad mare ducens, sc. Magnum, seu Mediterraneum. *Trans*, s. respectu Assyriæ, de qua illic sermo.

Galilæa gentium, ita dicebatur ea Galilææ pars, quæ prope Tyrum & Sidonem in tribu Nephtalim.

16. *Ambulabat*, i. agebat, seu vinebat, Heb.

Vmbra mortis, i. tenebrosissima, s. ignorantia Dei, Græ. & vmbra mortis. & ita etiam 70. Interpretes, Isa. 9. sed eodem sensu *Lux*, s. Euangelica.

19. *Fieri*, Syr. Græ. nihil est.

22. *Relictis retibus*, Græ. & Syr. relicta nauicula.

23. *Euangelium regni*, i. bonum nuntium de æterna salute, s. cœlesti regno. *Languorem*, Syr. dolorem.

24. *Syriam*, s. eam quæ ab Oriente Euphrate terminatur, alioqui nomen latius solet patere.

Tormenta, i. cruciatibus *Lunaticos*, s. certis lunæ temporibus vexatos à diabolo, vel humore melancholico, aut comitiali morbo laborantes.

25. *Decapoli*. Ita dicta regio ob decem præcipuas ciuitates. *Trans*, s. respectu Iudææ.

C A P. V.

I. **A** *Scendit*, s. oraturus, & Apostolos electurus. *Sedisset*, s. vbi descendisset in locum campestem ut ait Luc.

2. *Aperiens os*. Indicatur prolixiorum futurum sermonem. vide eandem phrasim Iob 3. Dan. 10.

3. *Pauperes*, Græ. πτωχοί, i. mendici, seu valde egentes. *Spiritu*, i. affectu spirituali, s. propter Deum.

Ipsum est, pro, consequentur.

4. *Possidebunt*, s. velut hæreditatis iure, Græc. κληρονομήσουσι, i. hæreditabunt. *Terram*, sc. viuendum, q. d. habebunt felicem hæreditatem.

6. *Esuriant*, & c. i. qui optant recte & iuste omnia fieri. *Saturabuntur*, i. explebitur eorum desiderium, s. in cœlo vbi omnia rectissima.

7. *Consequentur*, s. à Deo.

8. *Mundo*, s. ab omni vitio. *Corda*, i. mente, seu voluntate.

9. *Pacifici*, i. pacis factores, seu conciliatores, Græ. εἰρηνοποιοί. *Vocabuntur*, s. ut qui reuera tales sint.

10. *Iustitiam*, i. recte & iuste facta.

11. *Omne*, i. quodcunque, Heb.

12. *Merces*, i. præmium, dicitur autem merces, quia datur velut ex debito meritis, ut solet merces operario, huius rei plurima in scriptura mentio: ut mirum sit, esse qui negent operum bonorum merita.

13. *Terra*, i. mundi, s. hominum.

Euanuerit, Græc. μωγευθή, i. infatuatus fuerit, s. redditus insipidus. *In quo*, i. per quid. *salietur*, i. virtutem salendi recuperabit.

14. *Lux*, s. doctrina, & exemplo.

Non potest, & c. q. d. non magis potestis latere, quam ciuitas, & c. Est quidem Ecclesia ciuitas Dei, cuius præcipua pars Apostoli, eorumque successores Episcopi: falsumque est, & insanum, quod quidam dicunt, Ecclesiam esse inuisibilem: plane cæcus qui ciuitatem in monte sitam neget posse videri. Non est quidem hic meum institutum, dogmata confirmare Catholica? indicabo tamen interdum vnde possint confirmari.

15. *Accendantur*, s. homines, multoque minus Deus.

Et ponunt, pro, ut ponant. *Modio*, i. mensura aliqua inuersa.

16. *Lux*, s. doctrinæ & vitæ. *Videant*. Ergone etiam hic dicent hæretici, Ecclesiæ Rectores esse inuisibiles, nec videre quid regant?

17. *Nolite putare*, Græ. Ne puteris, sed de hoc sup. dixi. *Soluere*, Græc. καταλύσαι, i. dissolvere, seu destruere *Legem*, s. veterem.

Adimplere, s. seruando, dando aliis seruandi virtutem addendo præcepta, & promissa implendo.

18. *Transseat*, s. renouatione.

Iota, Syr. Iod. atque id credendum Christum dixisse, ut qui Hebræis loqueretur: apud quos Iod minima est litterarum, sed Græcus Interpres pro eo posuit quiddam simile, ut posset à Græcis intelligi.

Apex, i. punctus, seu litteræ fastigium, aut accentus. est autem hyperbole, q. d. ne minimum quidem ex lege, nec enim de litteris sermo est, quæ pereunt, sed de rebus significatis.

19. *Ista*, s. quæ per Iota, & apicem significauit, q. d. etiam ex minimis. *Sic*, s. soluendo, q. d. malo exemplo, vel sic, ut ipsa sonant, q. d. male vixerit, & bene docuerit. Aug. 17. cont. Faust. de Phariseis loquitur, qui docebant legem verbis, & soluebant factis.

Minimus, s. indignus qui eo admittatur (alludit ad id quod dixerat, istis minimis) q. d. non erit inter eos qui omnes magni sunt, ut statim dicitur.

Fecerit, s. omnia. Nam qui in vno offendit, factus est omnium reus, Iacob. 2.

10. *Autem*, Græc. & Syr. enim.

Abundauerit, i. maior fuerit, s. faciendo, & docendo, illi enim solum docent.

11. *Audistis*, & c. legem veterem, & traditiones explicat, addens aliqua. *Reus*, Græc. ὀνομα, i. obnoxius.

Iudicio, i. condemnationi. hæc erat Scribarum interpretatio.

22. *Irafcitur*, Græc. & Syr. irascitur sine causa.

Fratri, i. proximo. *Iudicio*, i. condemnationi, s. Dei.

Qui autem dixerit fratri, & c. Not. loci huius obscuri, & à nemine, quod sciam, Interpretū declarati genuinam plane explicationem, ab eo acceptā qui me docuit Hebr. linguæ rudimenta. Roseto, homine Gallo eruditissimo. Sic ergo legendus locus. *Qui autem dixerit*, (sub dictum est antiquis) *fratri suo Raca*, reus erit concilio. *Qui autem* (sub dico ego) *dixerit fatue*, reus erit gehennæ ignis. Sensus ergo totius loci est: Doctrina Scribarum condemnat homicidam, ego vero etiam irascentem Illi dicentem Raca seu fatuum, ad concilium vocant: ego in infernum mitto. Similem loquendi modum concilium. vide inf. ca. 23. vbi Christus ait: Et quicumque iurauerit in altari, nihil est. vbi sub dicitis vos. & Luc. 7. Magister dicit: Duo debitores. vbi sub dixit Christus, Nunc verba explicemus, ut magis appareat eum quæ diximus esse loci huius sensum.

Raca, vox Chaldaea vacuum, s. cerebro, seu fatuum significans, Heb. קראק. Riq. i. vacuare.

Concilio, Græc. συνέδριον, i. Iudicium confessui, & hic facile est videre non Christi esse doctrinam, sed Scribarum. Quando enim Christus ita locutus, aut cur ad concilium peccantem mitteret? plane modus dicendi Scribarum.

barum est, qui in ius trahi volebant, dicentem *Raca*.

Gehenna ignis, pro, gehennae incendio. ubi Not. gehennam dictam, q. d. Ge Ben Hinnon, i. vallem filiorum Hinnon. de qua vide Ios 15 & 19. Ier. 7. & 17. In ea Iudaei idolo Moloch filios exustos offerebant (Dicta etiā Tophet à Toph, i. tympano, quo pulsante ne gemitus audirentur, infantes adolebant) sumitur autem pro Inferni supplicio.

24. *Ergo*, Not. huiusmodi particulam saepe non causam significare ullam, aut illationem, sed solum sermonis continuationem. Idem sentiendum de *autem*, *enim*, *quoniam*, & similibus.

Habet aliquid, &c. vide similem phrasim Apoc 2.

Aduersum te, i. in quo de te queri merito possit.

24. *Vade*, i. si opportunitas est loci, temporis, &c.

Reconciliari, Græc & Syr. reconciliare, i. redi in gratiā.

25. *Esto*, &c. exēplo humano, & veluti parabola, concordiam commendat. q. d. fac in rebus animæ, quod solet fieri in lite de re temporali, vt n. præstat reconciliari aduersario, quam ab eo Iudici tradi, & condemnari: ita proximo læso reconciliari, quam à Deo puniri.

25. *Aduersario*, i. ei qui habet aliquid aduersum te, adeoque Dei legi. Dei quidem verbum aduersatur male viventibus, vt ait Augustinus epist 87. Græc. *ἀντίδικον*, i. litem intendenti, seu in ius trahenti.

Via, i. præsentī vita. *Iudici*, i. Christo.

Ministro, i. sententiæ executori, i. Angelo bono, secundum quosdam; secundum alios. malo.

Carcerem. Purgatorium intelligunt quidam, vt Cyp. Ambr. Orig. alij Infernum, vt Aug.

26. *Novissimum*, i. extremum, q. d. quod restat soluendum *Quadrantem*, i. quartam assis partem, quæ & Teruncius dicitur, à tribus uncis. Mar. cap. 12. vocat duo minuta. significatur vero hic minimū quodq; debitum seu peccatum. Eant nunc hæretici, & dicant sufficere solam fidem ad salutem. Num is ob incredulitatem detineri dicitur in carcere? aut non credere quadrans est, & minimum quid? si isti oculos habent, cur rem tam apertam non vident.

28. *Ad concupiscendum*, aperte hic damnabile esse ostendit deliberatē fœminam concupiscere, & voluntatem mali apud Deum pro facto reputari. quo referenda sunt quæ Scholastici de Morosa delectatione fuscē tractant, scilicet tum mortalis est, cum mortale malum concupiscitur, animo consentiente.

29. *Oculus*, &c. i. carissima quæque, & valde necessaria *Scandalizat*, i. tibi est peccandi occasio.

Erue, i. remoue à te, q. d. careto potius. Non quidem eruendus est oculus, sed vsus qui scandalizat. Nam quod de oculo, & membris alijs dicit, hyperbole est, qua significatur præstare membra perdere, quam salutem.

30. *Eat*, Græc. mittatur.

31. *Libellum*, &c. i. vt possit alteri nubere, licitum fuisse dimittere certas ob causas, alij aiunt, alii negant; ego licuisse puto.

32. *Excepta*, &c. hęc causa licitam facit dimissionem, sed non secundum coniugium dimissæ, vel dimittentis.

Dimissam, i. etiam ob fornicationem.

33. *Reddes*, &c. i. præstabis quod iurasti. Erat hæc, vt videretur Scribarum additio.

34. *Non iurare*, i. nisi causa sufficiens subsit.

Thronus, pro, vt thronus. Vide Isa. vlt.

35. *Scabellum*, pro, velut scabellum, i. excellentius est cœlum, Deumque magis representans, virtute & sublimitate, terra vt infima superioribus subiecta, more scabelli, quod pedibus supponitur. *Magni Regis*. vide Psalmo 47.

36. *Album*, aut *nigrum*, i. siue de albo loquamur, siue de nigro, q. d. nullum capillum potes facere Syr. non potes facere in eo particulam vnius pili albi vel nigri. Significat caput rem esse Dei, atque adeo per id non esse iurandum.

37. *Est, est*, &c. i. de eo quod est, esse dicite: de eo quod non est, non esse. Græc. etiam, etiam, seu, certe, certe, & forte Christus dixit Hebr. Amen, amen, & tunc sensus fuerit, contenti estote rem affirmatione gemina, aut negatione confirmare. vide 2. Corinth. 1. & Iacob 5. qui interpretatur vestrum etiam, sit etiam; & vestrum non, sit non. (sic enim est Græc.) q. d. de eo quod est, dicite est: de eo quod non est, dicite non est. quanquam etiam intelligi potest, vt illic vertit noster Interpres facietque alterum sensum etiam, quem sup. indicauimus.

Abundantius, i. iuramentum quod insuper additur.

A malo, i. vitio iurantis, vel eius cui iuratur, vel à malo, i. diabolo.

39. *Dexteram*, pro, vnam, seu alteram. Itaque apud Luc non est dexteram.

40. *Et tunicam*, &c. apud Luc. prius ponitur pallium quam tunica. sensus ergo est, qui vult tibi tollere vnam vestem, dimitte ei & alteram. Mirum tantam Christi doctrinam adeo à Christianis negligi, tantumque nō contemni. Quotus enim quisque hæc facit?

42. *Angariauerit*, i. inuitum duxerit.

Mille passus, Græc. vnum milliare.

Duo, i. milliaria, Græc. & Syr. deest & alia. quo verbo indicatur tria ambulanda, cum tamē Christus duo tantum videatur intellexisse, sc. cogenti ad vnum dandum etiam alterum.

42. *Auertari*, i. ab eo, q. d. ne detrectes dare.

43. *Et odio*, &c. Id videtur additum à Scribis, nam Exod. 23. contrarium dicitur.

44. *Benefacite*, &c. & id quis facit? *Calumniantibus*, Græc. & Syr. infestantibus, seu vexantibus.

45. *Sitis*, i. vos esse demonstretis.

46. *Diligitis*, sub. tantum. *Habebitis*, Græc. habetis, pro habebitis, q. d. quid inde meremini pro mercede reddendum? *Publicani*, i. vectigalium publicorum exactores, qui apud Iudæos infames erant, ob avaritiam & rapinas, & odiosi, quod putarentur tributa esse iniqua.

47. *Amplius*, Græc. *ὑπερβαλλον*, i. eximium.

48. *Perfecti*, consilium est, vel præceptū de perfectione ad salutem necessaria, de qua Ioan. 2. Qui seruat verbum eius, in hoc charitas Dei perfecta est, i. quantum ad salutem opus est. *Cælestis*, Græc. qui in cœlis est.

C A P V I.

1. *Visitiam*, i. beneficentiam, seu eleemosynam, Græc. *ἰσχυρισμὸν*, id est misericordiam. Itaque post paulo.

Cum ergo facis eleemosynam. sic Gen. 20. ubi nos legimus misericordiam, 70. *δικαιοσύνην*, i. iustitiam. Itemque c. 21. & alibi sæpe, ut notauimus, s. eleemosyna, seu misericordia magna est pars iustitiæ.

2. *Sicut hypocrita*, &c. Id reprehendit, non vsum conuocandi tubæ sono (ut fiebat) pauperes ad eleemosynam. *Synagogis*, i. conuenticulis. *Suam*, i. quam optabant, seu operi illi conuenientem, s. laudem humanam, quam sic aucupabantur.

3. *Sinistra*, &c. Hyperbole, q. d. sit occultissima: vel sensus est, ne quid operi bono se quicquam admisceat sinistri, s. appetitio humanæ laudis, ut Aug. interpretatur.

4. *In abscondito*, i. etiam occultissima, q. d. cōscientiam tuam. *Reddet*, s. mercedem.

5. *Angulis*, s. compitis, ubi viæ diuersæ concurrunt, adeoque multi homines. *Stantes*, sic fere Iudæi orabant, ut & nunc etiam Græci.

6. *Intra*, &c. q. d. fuge hominum conspectum, eoq; ora semoto loco. *Reddet*, s. mercedem illius operis, vel quod petis oratione. Græ. reddet tibi in proparulo.

7. *Nolite*, &c. Græc. *μὴ βαττολογήσητε*, i. ne futili verborum profusione vtamini. *Sicut Ethnici*, &c. non prolixitatem orationis reprehendit, sed eam, eoque modo quo à Gentilibus fiebat. *In multiloquio*, i. ob multiloquiū, quasi Deus melius intelligat plura loquentes.

8. *Scit*, adeoque non verbis ad eum multis est opus, sed affectu.

9. *Sic*, i. in hanc sententiam, etiam si aliis verbis uti cōtingat. *In cælis*, est quidem Deus ubiq; , sed in cælis magis manifestat. vnde: cæli enarrant gloriam Dei. Quidā per cælos Sanctos intelligunt.

Sanctificetur, i. sancte colatur. verbum id & sequentia optantis sunt. *Nomen* Not. in scriptura nomen, pro Deo poni. nomine enim cognoscitur, inuocatur, & celebratur.

10. *Regnum*, s. cœleste, q. d. fac ut tecum regnemus.

Voluntas, q. d. fac ut tibi obediatur. *In cælo*, s. ab Angelis. *In terra*, s. ab hominibus.

11. *Panem*, i. victum, seu cibum.

Supersubstantialem, i. ad substantiæ nostræ conseruationem necessarium, Græ. *ἐπιπλέον*, quod significat etiam succedens, s. quotidianum Syr. indigentia nostræ, i. quo ad vitam indigemus. *Hodie*, quotidie peti vult, & agnoscere eius beneficium esse, quod viuimus.

12. *Debita*, i. peccata, pro quibus debetur satisfactio per pœnitentiam, & bona opera, quæ tamen sine Dei gratia, qua peccata dimittuntur, præstari non possunt.

Dimittimus, videat quid dicat, qui non dimittit.

Debitoribus nostris, i. iis qui nos offenderunt.

13. *Inducas*, s. deferendo, seu permittendo superari, q. d. da gratiam tentationes vincendi, vel q. d. ne nos permittas tentari, ne forte cadamus.

Malo, i. malitia, seu diabolo Hic Græc. & Syr. additur, quia tuum est regnum, & potentia, & gloria in sæcula.

Amen, i. ita sit.

14. *Delicta vestra*. Id non est Græc. sed subintelligitur. Mira vero promissio, & valde notanda.

15. *Nec pater vester*, &c. notandum & id, valdeque timendum.

16. *Tristes*, i. vultu tristitiam præferentes, Græ. *συνθροισμένοι*, i. retrici. *Exterminant*, Græ. *ἀφαιρίζουσιν*, i. demoliuntur. Syr. deturpant, s. vultus statum, seu speciem naturalem mutant, pallore affectato, & seueritate.

17. *Vnge*, &c. Metaphora est, q. d. dissimula ieiunium vultus lætitia. Palæstini quidem his uti in lætitia solebant, in mœstitia vero abstinere. Vide Ruth 3. 2. Reg. 12. & 14.

18. *In abscondito*. Vere est Deus absconditus, ut etiam dicitur Isa. 45.

20. *In cælo*, s. per opera bona, quibus id acquiritur.

21. *Vbi enim*, &c. q. d. sic enim cor in cœlestibus habitis, & ad ea perpetuo aspirabitis. Forte erat id eo tempore prouerbum. Nam solet Christus vñtatis uti prouerbis.

22. *Lucerna*, &c. totus locus est metaphoricus: à corpore ergo ad animam transferendus, in qua mens, velut in corpore oculus, qui dicitur lucerna, quia illuminat recepta in se solis. aut candelæ lucem.

Simplex, i. purus, sincerus. *Lucidum*, i. illuminatum ad operandum.

23. *Nequam*, Græc. *πενηρὰς*, i. malus, seu vitiatus, scilicet sic ut videre non possit. *Lumen*, sc. oculus, qui pro lumine toti corpori. Intellige vero in anima mentis intentionem.

24. *Nemo potest*, &c. & id forte prouerbum erat

Duobus, sc. diuersis inter se, seu dissidentibus, & contraria imperantibus. *Sustinebit*, Græc. suscipiet, seu amplectetur, Syr. honorabit. *Mammone*, i. diuitijs. vox est Chaldaica.

25. *Soliciti*, s. anxij. *Anima*, pro, de anima, i. vita, quam dat anima.

26. *Magis plures*, i. præstantiores.

27. *Cogitans*, Græc. & Syr. sollicitus, i. sua sollicitudine. *Cubitus*. Est hæc mensura stature hominis: dicitur enim habere quisque 4. cubitos suos longitudinis, & totidem latitudinis s. extensis brachiis.

28. *Laborant*, s. ut viri. *Nent*, s. ut fœminæ.

30. *Est*, s. in agro, q. d. viget.

32. *Inquirunt*, sc. solicite, non fidentes Dei providentiæ.

33. *Primum*, i. ante omnia, præcipue, & maxime.

Regnum Dei, i. ut cum Deo regnetis.

Eius, s. quam Deus dat, quaque illi placeat.

Adjicientur, s. quantum saluti expedit.

34. *Crastinum*, i. futurum. *Sibiipsum*, i. de se, q. d. sufficit crastina sollicitudo de rebus necessarijs vitæ.

Diei, s. cuique. *Malitia*, i. afflictio quam affert, q. d. non oportet ei addere sollicitudinem de sequenti die, vel, sufficit diei crastinæ sua sollicitudo, ut non oporteat antevertere hodie, seu anticipare. Not. quod scriptura aduersa & molesta more vulgi mala vocat. Scholastici mala pœnæ dicunt, distinguentes à peccatis, quæ vocantur mala culpæ.

CAP VII.

1. *Iudicare*, sc. temerarie, seu maligne condemnando proximum. *Ut non iudicemini*, i. condemnemini, sc. à Deo. Not. quam sit periculosum proximum temere iudicare.

2. *Iudicio*,

2. *Iudicio*, s. condemnationis, vel excusationis.
Iudicabimini, s. à Deo, seuere, vel benigne.
In quamensura, &c. forte & ista erant tunc proueria.
 Sensus est: Talem se vobis Deus exhibebit, quales vos ipsi proximis. *Remetietur*, s. à Deo.
 3. *Festucam*, q. d. leuiora. *Trabem*, i. grauiora.
 5. *Eicere*, pro, vt eicias, i. extrahas, Græcis.
 6. *Canibus*, i. hominibus, qui canibus similes sunt, q. d. res sanctas ne communicetis indignis.
Margaritas, i. pretiosam doctrinam, seu res diuinas.
Dirumpant, i. lacerent, seu dilanient.
 7. *Petite*, s. à Deo. *Pulsate*. Per ista tria, orationis instantia commendatur; per similitudinem eius qui petit, querit, & pulsat, eousque dum ei detur, inueniatur, & aperiatur.
 8. *Petite*, &c. sub. in his, si hæc faciat, vt par est.
Accipit, s. nisi aliud ei magis expediat.
 9. *Aut quis*, pro, quis vero.
 11. *Data*, i. dona.
 12. *Vultis*, s. rationabiliter. *Hæc est*, pro, id docent.
 13. *Intrate*, s. ad vitam æternam.
 14. *Qui inueniunt*, multo autem pauciores qui intrant.
 Hier. 2. contra Pelag.
 15. *Attendite*, i. caute. *Falsis*, s. non à Deo missis.
In, pro, cum. *Onium*, q. d. simulantes probitatem.
Fructibus, i. operibus.
 17. *Omni arbor*. Loquitur de fructiferis; quanquam cum sit metaphora, homines intelliguntur.
Mala, Græc. σκῆλον, i. putris, seu marcida.
 18. *Non potest*, s. quamdiu talis manet.
 19. *Excidetur*, &c. Græc. exciditur, & mittitur, i. excidi solet & mitti.
 21. *Domine, Domine*, Syr. Domine mi, Domine mi, & sic semper, vbi nos legimus, Domine.
 22. *Illæ*, s. celebri, & expectata, nempe iudicij.
Nomine, i. virtute, seu auctoritate.
Prophetauimus, i. mysteria diuina explicauimus. est id Concionatorum munus *Virtutes*, i. miracula.
 33. *Tunc*, s. qui antea dissimulaueram.
Confitebor, i. aperte dicam, Hebr. *Nunquam*, s. ne tum quidem, cum causam meam agere videbamini.
Novi, i. inter meos agnoui. forte loquitur de prædestinationis notitia. *Qui operamini*, pro operantes.
 25. *Irruerunt*, i. impetum fecerunt.
 28. *Admirabantur*, Græc. ἐξέπλησσοντο, i. obstupebant.
 29. *Potestatem*, i. auctoritatem, Græc. ἐξουσίαν.

C A P. VIII.

1. **D**escendisset, s. ad radicem montis abiturus, nam antea in eius partem quandam descenderat plenam concionaturus, vt sup. dictum est.

- Eum*, s. alio migrantem.
 2. *Adorabat*, i. inclinatus reuerentiam exhibebat.
Si vis, &c. modesta petitio: non enim dubitat, sed se eius voluntati submittit humiliter.
 3. *Extendens*, & mundum totum extensis in cruce manibus mundauit, quantum in se fuit.
Volo, &c. vtendum oratione, quæ tam facile impetrauit. *Mundare*, imperatum est passuum, vt ex Græc. ap-

paret. *Confestim*. Apparet licuisse ei contra legem leprosum tangere, qui tantum poterat, s. supra legem erat.

4. *Nemini*, s. priusquam facias quod sequitur.
Sacerdoti, s. alicui, vel summo. Nam Græc. τῷ ἱερεῖ, q. certo cuidam, Syr. sacerdotibus. *Testimonium*, s. meæ potestatis, vel quod non sum legi contrarius, vel liberationis tuæ: offerebant enim, postquam essent lepra sanati.
Ille, i. apud illos, seu per illos confirmatum.
 6. *Puer*, i. famulus. *Male*, i. grauitate, Græc. δεινῶς.
 8. *Dic*, i. impera, Heb.
 9. *Nam &*, pro etenim. *Sub potestate*, &c. i. aliis subditus.

10. *Miratus est*, scil. habebat hominis affectus, vel q. d. composito in modum mirantis vultu.

Israel, i. populo Israelitico, Græc. Ἰσραὴλ, i. ne in Israel quidem. Intellige vero ex tempore à quo prædicare cœperat.

11. *Et Occidente*. Intellige per hæc duo, etiam reliquas orbis partes.

- Recumbent*, i. quiescent.
 12. *Filij*, &c. i. qui ad regnum primi fuerant vocati.
Exteriores, i. quæ extra lucem, seu regnum.
Stridor, forte ex indignatione, & rabie Græc. βρυγμός, fremitus, verti potest.
 14. *Domum*, s. quam antea habitare solebat.
 16. *Omnes*, s. ipsi oblatos.
 17. *Accepit*, i. sustulit. *Portauit*, i. abstulit, more portantis. Not. citari hic Isa. c. 53. magis secundum Hebr. quam 70. quanquam Heb. alium etiam sensum indicant, s. suscepisse ipsum dolores, qui nostris peccatis debebantur. Vide ibi.

20. *Vulpes*, &c. q. d. non est quod me sequaris ob vitæ huius commoditatem. sum enim pauperrimus.

22. *Mortuos*, &c. i. mortuos anima, sepelire mortuos corpore, Aug.

24. *Motus*, i. tempestas.
 27. *Homines*, s. qui simul nauigabant, in quibus & discipuli. vide Mar. 4.

28. *Gerasenorum*, Gerasa, vrbs Arabiæ esse dicitur, non longe à Gadara, quæ in tribu Gad. est & Gadara alia in tribu Iuda. vide Ios 15.

29. *Quid nobis & tibi*, i. quid rei tibi nobiscum est? q. d. sine nos. Heb. *Ante tempus*, s. die iudicij grauiora expectant.

31. *Mitte*, Græc. & Syr. permittite ire.
 32. *Mare*, i. lacum.
 34. *Rogabant*, s. timentes rebus suis, qui porcos amisissent, vel se indignos sua præsentia iudicantes.
Transiret, i. discederet.

C A P. IX.

1. **C**iuitatem, s. Capharnaum, vbi solebant habitare.
 2. *Confide*, i. bono animo esto. *Remittuntur*, Græc. ἀφίενται, præteritum Atticum pro præsentis.
 3. *Blasphemet*, q. d. tribuit sibi quod solius Dei est.
 5. *Discere*, s. efficiendo. *Ambula*, vtiq; respondissent par esse vtrumque præstare: maius vero, verbo sanare, quam dicere solum remissa peccata: id enim potest dicere etiam qui non facit.

6. *Sciatis*, Non enim potest falsum, miraculo confirmari, redderet enim Deus testimonium falso.
8. *Timuerunt*, Græc. ἐθαύμασαν, i. admiratae sunt.
9. *Telonio*, i. loco ubi Publicani Vectigalia exigebant à πάλῳ, i. tributum. *Matthæum*, dicebatur & Leui.
10. *Domo*, s. Matthæi. *Publicani*. Erant hi Iudæi, vt & Matthæus. *Peccatores*, s. publici.
11. *Pharisæi*. Aderant hi vt spectatores, non conuiuæ. *Dicebant*, s. post conuiuium.
12. *Valentibus*, s. vt curentur.
13. *Volo*, sic 70. nam Heb. volui. sed pro, volo.
- Et non*, sub. solum. *Peccatores*, Græc. additur, ad pœnitentiam.
15. *Filij sponsi*, i. qui cum sponso versantur, seu qui nuptiis interfunt Græc. filij thalami, i. nuptiarum.
- Lugere*, i. ieiunare.
16. *Rudis*, Græc. ἀγνάφῃ, i. nondum à fullone apparati. *Tollit*, s. si sic faciat. *Eius*, s. vestimenti, q. d. illud supplementum vestem rumpet. Vide Mar. 2.
18. *Defuncta est*, i. verisimile est iam esse mortuam, nam reliqui semimortuam. vel id quidem dixit, ubi audiuit esse mortuam, nam prius, quod aiunt Marc. & Luc. s. esse in extremis.
20. *Mulier*. Quidam Martham putant, alij negant.
- Tetigit*, s. clam quod fœdus esset morbus, & pollueret tactos. *Fimbriam*, i. extremitatem, seu funiculum alligatum extremitati, more Hebræorū, de quo vide Num. 15. Deut. 22.
22. *Confide*, q. d. ne time, putans mihi factum displicuisse. *Saluam fecit*, scil. impetrando sanitatem, vel mendo.
23. *Tibicines*, adhibebantur hi ad excitandum luctum, præsertim cum sepelirentur pueri; nam in grandiorum sepulturis tubæ adhibebantur, vt quidam notant.
25. *Tenuit*, i. apprehendit.
26. *Terram*, s. Iudææ.
27. *Filij David* sic Messiam appellabant. vide Matth. 23. & 20. Mar. 10. Luc. 8.
29. *Fidem*, s. coniunctam cum fiducia obtinendi.
30. *Comminatus*, i. velut minando præcepit.
31. *Diffamauerunt*, i. diuulgauerunt.
32. *Mutum*, vox Græca κῆφῶς, etiam surdum significat.
33. *Sic*, i. talia faciens vel tale quicquam.
35. *Regni*, i. de regno cœlesti.
- Infirmis*, Syr. dolorem.
36. *Vexati*, s. malis, Syr. fatigati. *Iacentes*, Græc. ἰππόμενοι, i. proiecti seu dispersi.

CAP. X.

1. *Spirituum*, i. super spiritus.
- Languorem*, Syr. dolorem.
2. *Primus*, s. dignitate, nec enim ordinum numeri significat, alioqui de altero dixisset secundus.
- Petrus*, Sir Kipha.
3. *Alpai*, s. filius. *Thadæus*, à Luca dicitur Iudas Iacobi s. frater. hic autem Græc. legitur, Lebbæus cognominatus Thadæus.
4. *Iscaariotes*, vel à vico, vel à tribu Isachar, dicitur & Iudas Simonis s. filius, Ioan. 6.

5. *Gentium*, i. ad Gentes ducentem. *Ciuitates*, Græc. ciuitatem, s. villam.
6. *Quæ perierunt*, pro, perditas sc. requirendas. sic. Psal. 118 quæ perit i. perditæ.
9. *Zonis*, i. crumenis è zonis pendentibus, sic enim solebant viatores.
10. *Peram*, s. ad cibos reponendos.
- Duas*, i. binas, seu mutatorias. *Calceamenta*, s. duplicia. *Virgam*, s. ad defensionem, alioqui Matth. 6. conceditur. *Dignus*, &c. q. d. ministrabunt auditores necessaria vitæ.
11. *Dignus*, s. ad quem diuertatis, q. d. exquirite hospitem probum. *Exeat*, s. è ciuitate. ne hospitij mutatio inconstantiam arguat, aut impatientiam.
12. *Pax*, &c. saluatio Hebræorum. Pax tibi: quibus verbis omnia prospera precantur, quod Scriptura vocat, rogare pacem.
23. *Vestra*, i. quam precati estis.
- Reuertetur*, &c. i. cedet in bonum vestrum, qui feceritis quod debuistis, vel manebit apud vos.
14. *Excutite*, &c. s. ostendentes vos in nulla re cum talibus velle communicare, nec etiam puluerem loci eius adhaerentem habere.
15. *Tolerabilis erit*, i. mitius punietur. *Terra*, i. habitatoribus.
16. *Ego*, s. qui possum defendere.
- Mitto*, Id referendum videtur ad tempus post Christi resurrectionem. vnde & inf. dicitur, & Gentibus.
- In medio luporum*, i. inter lupos.
- Principes*, s. ad cauendum. *Simplices*, s. sinceritate conuersationis, & mansuetudinis. Græc. ἀπλοὶ, i. sinceri.
17. *Hominibus*, s. improbis, de quibus statim.
- Tradent*, s. examinandos, & iudicandos.
- Conciliis*, s. iudicum *Synagogu*, i. congregationibus.
18. *In testimonium*, s. de me ferendum. vel condemnationis qui credere noluerint. *Illi*, i. cōtra illos. Vide Luc. 9.
19. *Cogitare*, s. anxie, vt apparet ex Græc.
20. *Loquimini*, s. ex vobis.
22. *Omnibus hominibus*, i. omni hominum generi.
- Nomen meum*, i. me. *Perseuerauerit*, s. patienter sustinens, Græc. ὑπομένειν, vide Mar. 13.
23. *In aliam*, s. ibi prædicaturi.
- Consummabitis*, i. perambulabitis.
- Israel*, i. Iudæorum, vel populi conuertendi.
- Veniat*, i. occurrat vobis in Iudæa vel, veniat ad iudicium. Indicat autem secundum Aug. nunquam defuturas ciuitates ubi prædicetur.
24. *Non est*, &c. forte erant ista prouerbia tunc solebat quidem Christus receptis vulgo sententiis vt, ad suum propositum accommodans.
- Super*, i. excellens.
25. *Patrem familias*, i. me. *Beelzebub*, q. d. Satanicum. vide cap. 12.
26. *Enim*, pro autē, q. d. vulgo dicitur: Nihil esse operum. &c. Idem ego volo, vt quod dico vobis, &c.
27. *Tenebris*, i. secreto. *In lumine*, i. palam.
- Testa*, sunt hæc plane in Palæstina, adeoque possunt esse loco suggesti.
28. *In gehennam*, s. mittendo.

29. *Asses*, Asses decem denarium argenteum faciunt, seu drachmam quanquam hic Græ minus quid asse videtur significari. *Patre*, i. Patris voluntate.

30. *Numerati*, q d curæ Deo, vt solent quæ numerantur, aut alicui numerato commendantur.

31. *Meliores*, i. pretiosiores, s. apud Deum.

32. *Ergo*, pro autem. vide Luc 12. *Confitebor*, sc. ex meis esse. vide Apoc. 3.

33. *Negabo*, s. ex meis esse.

34. *Pacem*, s. mundanam, seu exteriorem.

Gladium, i. diffidium, seu bellum.

36. *Et inimici*, &c. q d. & fiet id quod dictum Mich. 7.

37. *Me dignus*, i. qui meo regno fruatur, vel meus sit discipulus. vide Luc. 14. *Super*, i. plusquam.

38. *Accipit crucem*, i. libenter fert, quæ ei accidunt molestia. *Sequitur*, s. imitando.

39. *Inuenit*, Græ præteritum est, sensus est. Qui indulget sibi, se perdit: qui mortificat, saluat, vel qui voluerit inuenire, s. saluam, perdet. vt quod sequitur sit repetitio, sicut inf. c. 16. & Mar. 8. & Luc. 9.

Inueniet, s. saluam.

41. *In nomine Prophetæ*, i. quia Prophetæ est.

Mercedem, &c. q d. particeps erit mercedis Prophetæ.

42. *Potum*, q d. vel minimam rem propter me.

Tantum, potest coniungi cum præcedentibus, vel cum sequentibus. *In nomine*, &c. i. quia est meus discipulus.

C A P. XI.

1. *Consummasset præcipiens*, i. fecisset finem præcipiendi. *Eorum*, s. Iudæorum. sic Psal. 98. adinventiones eorum, s. Iudæorum, non Aaron & Samuel, qui proxime præcesserant.

2. *Vinculis*, Græ carcere.

3. *Qui venturus es*, Græ. ὁ ἐρχόμενος, i. ille venturus, sc. à Prophetis prædictus. *Expectamus*, i. expectare debemus?

4. *Audistis & vidistis*, Græ auditis, & videtis.

5. *Vident*, Græ. αὐατέπαισι, i. visum recipiunt.

Euangelizantur, i. Euangelium audiunt, seu docentur. vide Isa. 61.

6. *Scandalizatus in me*, i. offensus mea doctrina, & cōuersatione, s. Christus multis lapis offensionis. In lapide non sine periculo impingitur. Videtur autem occulte notare Ioannis discipulos, simul indicans se illorum corda nosse.

7. *Arundinem*, pro, num arundinem.

8. *Mollibus*, i. pretiosis, seu splendidis vestibus, sc. sunt hæ mollium hominum.

9. *Etiā*, Græ. καί, i. certe. *Plusquam Prophetam*, Aug. Quia prænuñciauit absentem, & vidit præsentem. Adde quod Christi fuit præcursor, & baptizator.

10. *Scriptum*, (Malach. 3. *Angelum*, i. nuntium.

Faciem tuam, i. te Heb.

11. *Surrexit*, i. apparuit, seu extitit, Heb. *Maiores*, sc. Prophetæ. vide Luc 7.

12. *Diebus*, s. quibus cœpit prædicare.

Vim patitur, i. per vim inuaditur, & occupatur, s. mortificatione, qua passionibus vis infertur & vitiis.

Violenti, id est, qui sibi vim faciunt. explicatio præcedentis.

13. *Enim*, pro, autem. *Ad Ioannem*, i. Ioannis tempora, q.

d. Ioannis tempore aduenit Prophetarum & legis finis, Christus. *Lex*, i. reliqua Scriptura.

Prophetauerunt, i. prædixerunt venturum Messiam.

14. *Recipere*, i. aduertere, seu intelligere.

Elias, s. vestitu, vita, spiritu, & præcursoris officio. Hic. epist. 151. *Est*, pro, erat, s. prædictus venturus.

15. *Audiat*, q d. intelligat aduenisse Messiam.

16. *Similem æstimabo*, Græ. ὁμοιωσω, i. assimilabo.

Generationem istam, i. huius ætatis homines.

Pueri, s. ludo repræsentantib. nunc læta, nunc tristitia.

Coequalibus, i. cœtaneis, Græ. σοτείς.

17. *Cecinimus*, s. tibiis; vt est Græc.

19. *Iustificata*, i. approbata, & defensa, vt quæ nihil omiserit ad salutem hominum necessarium.

Sapientia, s. Dei, Christus. *Filiis*, i. discipulis, sc. Christi fidelibus.

21. *Virtutes*, i. miracula. *Cilicio*, Græ. sacco.

22. *Veruntamen*, pro, idcirco. *Remissus erit*, i. mitius punietur.

23. *Nunquid*, &c. q d. Num tibi putas istam gloriam diu duraturam? erras quidem, Græ quæ vsque ad cœlum es exaltata, s. mea præsentia, doctrina, & miraculis.

Fortè, non est Græc. sed ad particula potentialis, quæ hunc sensum facit, potuissent permanere. atq; ita nostra lectio intelligenda.

25. *Respondens*, i. subiungens. Heb. vide inf. c. 17.

Confiteor, i. laudo, seu gratias ago.

Respondisti, scil. non reuelando. *Paruulis*, i. simplicibus, more paruulorum.

26. *Ita*, Græc. καί, i. certe. *Approbantis est*, & explicantis.

27. *Nouit*, s. comprehensit. *Pater*, non excluditur Spiritus S. vt nec Filius, sic in similibus intellige non excludi reliquas personas diuinas.

Reuelare, i. manifestare, s. tantum nouimus, quantum Deus reuelat.

28. *Laboratis*, s. molestia aliqua.

Onerati, s. peccatis, curis, miseriis, etiam legis onere.

Resiciam, i. recreabo, Græc. ἀναπαύσω, i. quiescere faciam.

29. *Iugum*, s. legem Euangelicam. *Quia*, pro quod, vel q d. sum enim mitis, &c.

30. *Suauē*, Græ. χρηστός, quod etiam commodum, blandum, & facile significat. Intellige vero si amor adsit, qui omnia faciat leuia, quanquam quod est aliud Christi iugum quam charitatis?

C A P. XII.

1. *Sabbato*, s. quodam. vide Luc. 6.

4. *Domum*, s. tabernaculi atrium.

5. *Violant*, i. videntur violare, seu re vera profanant operibus seruilibus ad sacrificia necessariis.

Crimine, i. culpa, seu peccato.

6. *Hic*, i. hoc loco.

7. *Et non*, s. solum, vel pro, porius quam.

Condemnassetis, sub. sed compateremini.

Dominus enim, pro, Dominus autem, q d. possum & ego, si opus sit, cum illis in Sabbati obseruatione dispensare.

10. *Si licet*, pro, licetne?

12. *Melior est*, i. præstat. *Benefacere*, i. hominem beneficio afficere.

17. *Vt adimpleretur*, &c. id non refertur ad proxime præcedentia, sed ad superiora.

18. *Ecce*, &c. citatur locus Isa. 42. partim secundum Heb. partim secundum 70. *Puer*, i. seruus, seu filius.

Bene complacuit, q. d. mihi carissimus.

Anima mea, i. mihi. *Iudicium*, i. quod rectum & æquum est. *Nuntiabit*, i. prædicabit.

19. *Contendet*, i. litigabit. *Clamabit*, s. contentiose. *Vocem*, s. tumultuosam.

20. *Linum*, i. ellychnium, q. d. fouebit infirmos, non perdet. *Eiciat*, &c. i. faciat vt iudicium vindicet; veritas que in mundo obtineat ius suum, seu præualeat.

21. *Nomine eius*, i. ipso.

22. *Tunc*, i. illo tempore, factum enim postea, vt patet ex Marc. & Luc.

23. *Mutus*, vox Græca etiam surdum significat, quamquam hic de auditu nihil dicitur.

24. *In*, pro, in virtute. *Beelzebub*, sic diabolus vocabant, à Beel, seu Baal Idolo gentium, in quo diabolus colebatur. Zebub vero, i. muscam addebant, ob copiam muscarum, ad sacrificia concurrentium. vide 1 Reg. 4.

25. *Cogitationes*, Apparet dixisse solum cogitatione.

26. *Eicit*, s. vt vos dicitis. *Eicit*, s. vi.

Regnum, s. quod ipse tantopere conseruare conatur.

27. *Filij*, s. Apostoli. vel intelligit Iudæos exorcistas. vide Act. 19. *Iudices* q. d. Id quod agunt ipsi, vos condemnabit, qui in me calumniimini quod in illis approbatis.

28. *In spiritu*, i. virtute spiritus. *Regnum Dei*, i. datur regni Dei, s. Messias vide Luc. cap. 11.

29. *Vasa*, i. instrumenta, s. bellica, vel supellectilem.

31. *Remittetur*, i. solet remitti. *Spiritus*, genitiuus est, i. contra Spiritum, sc. sanctum. *Blasphemia*, s. legendum, blasphemia.

32. *Et quicumque*, explicatio præcedentis.

Verbum, i. aliquid. *Contra Spiritum sanctum*, s. vt vos facitis, qui opus Spiritus sancti diabolo tribuitis.

Non remittetur, i. non solet remitti, est enim insignis malitia Deum blasphemare, vixque tales vnquam poenitet, vt par est. *In futuro*. & hinc confirmatur dogma de Purgatorio, vbi quædam fit remissio; nam in inferno nulla fit.

33. *Aut facite*, &c. q. d. aut me cum operibus laudate, aut cum his vituperate, quæ cum non possitis reprehendere merito, par est me vt recipiatis. *Siquidem*, &c. q. d. ex operibus poteritis cognoscere qui sim.

36. *Iudicij*, s. particularis in morte, vel vniuersalis.

37. *Iustificaberis*, i. causam obtinebis apud Deum.

38. *Tunc*, s. cum maxime flecti oportuisset.

Signum, s. de cælo, vt patet ex Luc.

39. *Adultera*, i. solita à Deo deficere per peccata.

Non dabitur, s. quod petunt. *Nisi*, pro, sed. sic Galat. 2. nisi per fidem.

40. *Corde*, i. medio, seu intra. Multi Doctores limbum intelligunt, alij sepulcrum.

41. *Cum generatione ista*, i. contra hoc hominum genus. *Hic*, i. hoc loco.

42. *Austri*, i. Arabia Felicis, quæ in Scriptura vocatur Seba, per W sc. vide quod diximus 3. Reg. 10.

43. *Immundus*, ita dicitur ob peccata ad quæ inducit. *Arida*, i. aquis carentia, vt est Græc.

45. *Septem*, i. multos Heb. *Nouissima*, i. postrema.

46. *Fratres*, i. cognati.

48. *Quæ est*, &c. Non matris cognationem negat, sed spiritualem præfert.

50. *Soror*. Id propter fœminas dictum.

C A P. XIII.

5. *Altitudinem*, i. profunditatem.

6. *Æstuauerunt*, i. æstu percussa sunt.

8. *Centesimum*, &c. pro, centecuplum, sexagecuplum, trigecuplum.

9. *Aures*, s. mentis. *Audiendi*, i. ad audiendum.

11. *Quia vobis*, &c. q. d. Gratiam quam facio vobis, quia volo illis nego, quia indigni. *Illi*, scil. qui non credunt.

12. *habet*, s. vt debet.

13. *Videntes*, i. habentes oculos mentis, quibus possent videre, si vellent. *Audiunt*, i. attendunt.

14. *Isaia*, s. cap 6. secundum editionem 70.

Non videbitis, i. non intelligetis, s. audiebant Christi prædicationem, videbant miracula, sed sine fructu, quia non capiebant.

15. *Incrassatum*, i. induratum Syr. nube offusum.

Auribus, s. mentis, sic etiam oculos intellige.

Grauitas, s. more Surdastrorum. *Clauserunt*, s. lumini doctrinæ Christi.

19. *Malus*, i. diabolus.

21. *Temporalis*, i. ad tempus tantum durat in costatu. *Scandalizatur*, s. discedit à doctrina, seu instituto.

22. *Fallacia diuitiarum*, pro, fallaces diuitiæ: decipiunt enim multos.

23. *Aliud quidem*, &c. Apparet quidem hinc, esse meritorum gradus. Intelligunt vero Doctores hic Virginitatem. Viduitatem, & Coniugium.

24. *Simile*, &c. q. d. simile quid accidit in regno cælorum ac si, &c. Vide Mat 4.

25. *Zizania*, i. noxias segeti herbas. *Abiit*, i. latere studuit.

28. *Imus & colligimus*, pro, eamus, & colligamus.

32. *Minimum*, s. proportionem. nullum enim tantum tantam rem producit, vt statim explicatur.

Arbor. Id in Palestina fit. significat vero Christus suam doctrinam, quæ parua videbatur multis, maximū quiddam in mundo parituram: quod nunc videmus.

Habitent, i. nidificent.

33. *Satis*, Satum est tertia pars Eph. Eph. autem decima est Cori, seu Chomer. Vide Ruth. 2. Ezech. 45.

Totum, & per Christi doctrinam velut fermentatur totus homo, qui constat corpore, anima, & spiritu, velut satis tribus: vel totus mundus, qui constat iuuenibus, viris & senibus.

34. *Parabolæ*, i. similitudinibus, seu comparisonibus. *Non loquebatur*, s. ferme Aug.

35. *Prophetam*, s. Dauid. Psal 77. *Eruābo*, i. proferam.

36. *Ediffere*, i. explica.

37. *Filius hominis*, i. homo, s. Christus.

38. *Fili regni*, i. ad cœleste regnum destinati, seu idonei. *Nequam*, i. mali; s. diaboli, Græc. τὸ πονηρὸν. potest & malitiæ intelligi. vocantur autem semen bonum illi, quod ex bono sint orti semine, sicut zizania, qui ex malo.

41. *Et eos*, pro, id est, eos.

42. *Caminum*, i. fornacem.

44. *Inuenit*, præteritum est. Itemque abscondit.

48. *Educentes*, s. piscatores.

52. *Ideo*, &c. q. d. quia intelligitis, scitote quod, &c.

Scriba, i. Doctor, seu legis peritus. *In regno*, Græc. ad regnum, s. cœleste prædicandum, q. d. in modo acquirendi æternam salutem. *Thesaurus*, i. penario.

Noua & vetera, q. d. omne genus ciborum, seu rerum vitæ necessariorum. sic Cant. 7. poma noua & vetera. Significat vero Christus, doctorem Euangelicum debere esse omni doctrina instructum & virtute, vt possit omnibus satisfacere.

54. *Patriam*, s. Nazareth. *Mirarentur*, Græc. obstupescerent. *Virtutes*, i. potentia miraculorum.

55. *Fabri*. Quidam putant ferrarium fuisse. Alii lignarium, quod magis credo. vox Græc. significat quod Italice Artegiano, Gallice Mechanique, Hispanice Oficial *Fratres*, i. cognati *Iacobus*, s. minor.

Simon, s. Cananæus, seu zelotes.

Iudas, qui & Thaddæus.

57. *Scandalizabantur*, i. offendeabantur. *In eo*, s. ob generis humilitatem. *Sine honore*, &c. q. d. nusquam est minus in honore, seu contemptior, quam in patria.

C A P. XIV.

1. *Illo tempore*, sc. circa tertium Pascha prædicationis Christi, cum post missum Ioannem in carcere plusquam annum prædicasset.

Tetrarcha, Marcus Regem vocat, quod potestas eius esset velut Regia: & quidem antiqui Tetrarchias Regna vocabant. Fuit autem hic frater Archelai.

2. *Pueris*, i. famulis. *Hic est*, &c. primum dubitauit, vt ait Luc. & forte id legendum per interrogationem, vel Ironice. *Virtutes*, i. miracula, seu potestas miraculorum. *Operantur*, dicerem passiuè accipi, nisi Græc. esset verbum actiuum.

3. *Teruit*, i. comprehendit. *Herodiadem*. Erat hæc filia Aristobuli fratris huius Herodis: eius vero legitima vxor erat filia Aretæ Regis. vide Iosephum.

8. *Præmonita*, i. prius instructa.

9. *Contristatus*, sc. quantum ex vultu apparebat, quo tristitiam, vt quidam aiunt, simulauit, alii putant vere contristatum. *Iussit*, s. quod male iurauerat, pessime impleuit.

12. *Sepelierunt*, s. in Sebaste, quæ olim Samaria dicta.

13. *Pedestres*, s. per terram.

14. *Exiens*, s. e nauis, vel loco aliquo, quo se receperat.

15. *Vespere*, i. die inclinante. *Castella*, i. vicus, seu villas.

20. *Cophinos*, i. sportas.

23. *Vespere*, i. post solis occasum.

26. *Phantasma*, i. spectrum, quale solet interdum dæmonis opera comparere.

28. *Iube*, pro, iubendo fac.

29. *Descendens*, credidit esse Christum, qui præcipie-

bat, s. illuminauerat ille eius intellectum.

31. *Dubitasti*, i. vacillasti fide.

32. *Ascendissent*, s. Christus & Petrus.

33. *Filius Dei*, i. Messias.

34. *Genesar*, Græc. Gennefaret.

36. *Salui*, s. sani.

C A P. XV.

1. *A B Hierosolymis*, s. venientes.

2. *Panem*, i. cibum. Heb. *Manducant*, Iudæi etiā inter manducandum sapelauabant.

Dixit, i. præcepit, Heb.

5. *Vos*, s. sacerdotes, qui fere erant Scribæ & Pharisei. *Dixerit*, &c. sub is recte facit, aut quid simile.

Ex me, s. Deo oblatum. *Proderit*, s. apud Deum.

6. *Et non*, &c. i. atque ita fit, vt non honorificet.

Et irritum fecistis, pro, itaque fecistis non obseruari. vide Mar 7.

9. *Sine causa*, i. frustra. *Mandata*, s. diuinis contraria. vide Iren. lib. 4. cap. 25. & 26.

11. *Non quod intrat*, &c. q. d. non cibum hominem maculat, sed voluntas mala. Os, s. corporis August. 15. Trin. *Coinquiat*, Græc. communicat. Hebræi enim impura communia vocant. *Ex ore*, i. ex cordis intimo. Aug. lib. de mend. cap. 16. Vide etiam Deut. 8. & Iere. 44. vbi os pro voluntate accipitur.

Coinquiat, s. cum malum est.

13. *Plantauit*, s. prædestinatione, q. d. isti non sunt ex electis, sed peribunt.

14. *Simite illos*, i. ne curetis illorum scandalum.

15. *Parabolam*, i. sermonem obscurum.

17. *Non*, Græc. nondum, ἔτι. *Omne*, s. cibi genus. vide Marc. 7.

Emittitur, s. quod impurum.

18. *Ore*, i. intimo hominis.

19. *Exeunt*, i. procedunt. *Blasphemia*, i. conuitia, sc. in Deum, aut homines.

21. *Partes*, i. regionem, seu loca vicina. Syr. fines.

22. *Fili David*, sic Messiam appellabant.

24. *Missus*, s. vt corporaliter ad eam.

26. *Canibus*, sic Gentiles à Iudæis vocabantur, ob impuros mores Græc. κυνῶν, i. canellis.

27. *Etiā*, Græc. καὶ, i. certe, q. d. ita est, nam catelli solas micæ edunt, & mihi vna mica sufficit, quod n. peto, tibi velut mica est. mira fœminæ arguria, Deum ipsum (si dici fas est) illaqueans, certe velut cogēs mutare sententiam, quamquam quis nisi ipse eam illi mentem dederat & fidem?

28. *O mulier*. Iam non canem vocat, quæ tantam fidem ostendebat. *Vis*, i. petis, seu opas.

30. *Debiles*, Græc. κούροι, i. mancos, Ioan. 5. aridi vocantur.

31. *Magnificabant*, i. laudabant, Græc. glorificabant.

33. *Tantos*, i. tot.

37. *Sportas*, i. quantum sportæ septem capere possent, & forte ibi erant.

38. *Extra*, i. præter.

39. *Magedan*, Marc. 8. dicitur Dalmanuta. forte propinqua erant loca: vel alterum Regio, alterum vicus Græc. Magdala.

Tentantes, s. potentia eius periculum facere volentes, & calumniari, si non faceret quod petebant.

3. *Rutilat*, Græc. idem est verbum quod proxime vertit, rubicundum est. *Triste*, i. turbulentum, seu tristitiam afferens, vt contra serenum, lætitiā.

Faciem, i. apparentiam, seu dispositionem.

Signa, & c. i. miracula, quæ his temporibus fiunt, vel signa quæ de Christi tempore sunt prædicta, seu de utroque aduentu eius. *Temporum*, Syr. temporis huius.

4. *Generatio*. vide sup. c. 12. sc. solebat Christus eadem repetere.

9. *Intuemini*, i. videte, seu aduertite.

8. *Habetis*, Græc. accepistis.

11. *Quare*, Græc. Quomodo.

13. *Cæsarea* sita est ad fontem Iordanis, dicta antea Pameas. *Philippi*, s. qui eam sic vocat, in honorem Tiberij Cæsaris, vt Herodes eius pater alteram eodem nomine ædificarat in honorem Cæsaris Augusti prope mare. *Quem*, Græc. & Syr. Quem me.

14. *Ioannem*. Putabant multi Iudæorum, vt quidam aiunt & indicat Ioseph. 2 de bello Iudaico, c. 7. migrare animas in varia corpora, s. *πομπή φυχῶν*, forte isti putabāt potius Ioannem resurrexisse.

Prophetis, s. aliis.

16. *Filius*, s. naturalis, & consubstantialis. agnouit n. diuinitatem in Christo.

17. *Bar*, i. filius *Iona*, abbreviatio est; pro Ioanna, seu Iohanna. vide Ioan. vlt. significat Iona columbam, Ioanna vero Dei gratiam. *Caro & sanguis*, i. homo vllus. vide Gal. 1.

18. *Petrus*. Iam sic vocabatur. *Petram*. Idem est Græc. *πέτρος* & *πίτρα* & Syr. *Cepha*, s. *Sipha*, non ergo super aliam petram quam Petrum dicit: cum præfertim Syria celocus, bis dixerit eandem vocem, s. *Cepha*. *Ædifica bo*, s. dando tibi supremam in Ecclesia potestatem; vt statim explicatur. Est quidem Christus fundamentalis petra præcipue, sed ei successerunt Petrus, reliquique Summi Pontifices, vt Vicarij, cum summa potestate. *Porta inferi*, i. Satanæ vires solent præsidia, roburque militum in portis constitui. vide Gen. 22.

19. *Tibi*. Soli id Petro dicitur, adeoque eius solis successoribus. Nec enim illo mortuo penerūt Ecclesiæ clauēs. *Dabo* vide Ioan. vlt. *Clauēs*, i. plenam potestatem.

Regni, & c. s. gubernandi Ecclesiam, & ad cælum ducendi. *Et quodcunque*, & c. Quid possit dari maius, aut quid deest Romanæ Ecclesiæ? plane infelices qui non agnoscunt, & qui potuit id apertius dici à Christo?

20. *Dicerent*, s. nondum tempus erat euulgandi.

21. *Senioribus*, s. gubernatoribus populi.

22. *Assumens*, s. ad se, vt solent monituri, seorsum.

Increpare, s. amanter, & familiariter.

Absit à te, Græc. *ἐλεῶσθαι*, i. propitius tibi, s. sis, vel sit Dominus. q. d. auertat Deus, id Heb. est. vide Gen. 18. & 44. 2 Reg. 23. 3 Reg. 21.

23. *Vade post me*, i. abi hinc Heb. *Satana*, i. aduersarie. *Scandalum*, i. impedimento.

Quæ Dei, i. diuina, s. Dei consilium de generis humani

redemptione. *Hominum*, i. humana, quæ est fugere molestia.

24. *Abneget*, s. se mortificando, seu reprimendo passiones *Semetipsum*, Syr. animam suam.

Tollat, i. portet. *Crucem*, s. ferendo patienter aduersa.

25. *Saluam facere*, s. indulgendo, vel vere saluare.

Perdet, s. mortificando, vt quod sequitur, sit repetitio præcedentis. *Perdiderit*, s. mortificando.

Inueniet, i. saluabit. dixit, *Inueniet*, opponens ei quod dixerat. *perdet*.

26. *Anima sua*, s. si pereat, redimenda, q. d. non poterit.

28. *Gustabunt*, i. sentient. *Regno*, i. gloriæ cœlestis representatione, s. per transfigurationem.

CAP. XVII.

1. **M**ontem, s. Thabor, distantem à Nazareth, aut à miliaribus ad Orientem. Altus est stadiis 30. planus in summo 20.

2. *Nix*, Græc. & Syr. lux.

3. *Moses*, s. assumpto corpore aliquo.

4. *Respondens* i. locutus, Heb.

6. *Et timuerunt*, pro, quia timuerunt, Heb.

10. *Quid ergo*, & c. sub. Cum te Elias non præcesserit. *Primum*, scil. ante priorem Christi aduentum. Id sibi ex Malach. 4 videbantur colligere, cum de secundo loquuntur.

11. *Omnia*. scil. Antichristi persecutione conturbatos. Aug. Alii referunt ad Iudæorum conuersionem.

12. *Et non*, pro, sed non. *Fecerunt*, Herodem intelligit, quia Ioannem occidit. & forte Iudæos qui consenserunt. Id enim sequentia indicant. *In eo*, pro, ei.

Ab eis, s. Iudæis, vel impiis, illis similibus, qui Ioannem occiderunt.

14. *Lunaticus*. Ita vocantur in Euangelio vexati à dæmone certis lunæ temporibus. *Male*, i. grauiter.

16. *Generatio*, i. gens Iudæos intelligit, forte etiam Apostolos. vt infra indicatur. *Perversa*, Græc. *ἀσέβης*, i. distorta, s. quæ se d. rigi non sinit. vide Deut. 32.

Vos, s. vestram istam incredulitatem.

17. *Increpauit*, s. exire imperans.

Illum, s. dæmonem.

18. *Nos*, s. quibus dedisti potestatem eijciendi dæmones *illum*, s. dæmonem, Græc. illud sc. dæmonium, quod præcessit.

19. *Incredulitatem*. Hinc apparet etiam sup. notatos, s. erant adhuc imbecilla voce. *Fidem*, s. cum fiducia impetrandi coniunctam. *Sicut granum*, & c. q. d. etiam minimam, modo perfectam, vt etiam minimum autem perfectum est. *Dicetis*, pro, & dixeritis.

20. *Hoc autem*, & c. q. d. Huc etiam accedit quod hoc, & c. *Dæmoniorum*, s. qui diu hominem possederunt. *Orationem*, & c. Magna orationis & ieiunij commendatio. *Et ieiunium*, intellige adiuncta fide, de qua sup.

23. *Didrachma*, plur. est à didrachmum soluebatur autem id pro tributo Romanis à singulis viris quotannis. quidam tamen putant illud intelligi, de quo Exod. 30. solitum solui ad Templi vsum, adeoque Dei cultum. Itaque Christum infra Petro, se vrpote filium Dei, non debere Patri suo censum. *Non soluitis* pro, nonne solet soluere?

24. *Etiam*,

24. *Etiā*, Græc. *καὶ*, certe & solus solvere.

Alieni, i. filii aliorum.

25. *Fili*, q. d. quanto magis ergo liber sum, qui æterni Regis filius, totaque familia mea?

26. *Aperto ore*, Græc. *ἀπὸ*, aperiens os. *Staterem*, s. drachmas quatuor. *Et te*, non soluit, tunc pro aliis, vel volens Petri supra ceteros excellentiam ostendere, ut notat Chrysost.

C. A. P. XVIII

1. *H*ora, i. tempore. *Quis putas*, Græc. *τίς*, quisnam.

Maiores, pro, maior erit.

2. *Parvulum*, i. puerulū. Creditur vulgo fuisse S. Martialis, qui Germanis prædicavit, à S. Petro missus.

In medio, i. inter eos, Heb.

3. *Conuersi*, s. à superbia, vel q. d. mutati. *Sicut Parvuli*, i. innocentia & humilitate.

4. *Se*, s. animo. *Iste*, s. est parvus corpore.

Est, pro erit.

5. *Talem*, s. qualem depinxi, i. humilem.

6. *Scandalizauerit*, i. offenderit, seu ruinæ spiritualis causa fuerit. *Expedi*, i. satius esset.

Mola asinaria, erat id supplicium apud Hebræos maiorū criminum: dicitur autem asinaria ab asino circum-agentem in pistrino.

7. *Scandalus*, i. ob scandala, s. quæ dat, vel patitur. sunt enim patientibus occasio peccandi, facientibus causa supplicij æterni. *Necesse*, s. præsupposita hominum malitia. *sic*, Corinth. 1. oportet hæreses esse.

Enim, pro, quidem.

8. *Si autem*, &c. & de hoc sup. cap. 10. solebat Christus eadem sæpe dicere. *Bonum*, pro, melius, q. d. præstat carere rebus caris, ut sunt membra propria, quam ob ea damnari. *Debilem*, Græc. *μακρόν*, mancum, seu mutilum.

10. *Videte*, i. cauete. *Eorum*, s. custodes.

11. *Enim*, pro, autem.

13. *Gaudet*, s. actuali, & nouo gaudio.

15. *In te*, i. contra te, vel te vidente.

Frater, i. proximus.

16. *Ore*, i. sermone. *Stet omne verbum*, i. res tota firmetur, s. ille conuincatur.

17. *Ecclesia*, i. Prælati, Chrys. *Sit tibi*, &c. q. d. abstine ab eius consortio, ut soles ab ethnicis & publicanis.

18. *Amen*, &c. q. d. Cum dico Ecclesiam, vos intelligo, s. Prælatos, quorum erit tales excommunicare.

Alligaueritis, &c. data hæc potestas, Ioan. 20.

Iterum, i. præterea. *Consenserint*, Syr. *ἁπλοῦς*, unanimis fuerint. vel hinc apparet, cur non impetremus à Deo quæ petimus.

20. *Nomine meo*, i. me, q. d. per me, i. per charitatem à me datam vni. *Sum*, s. adsum aditurus.

21. *Peccabit*, &c. pro, peccanti in me fratri dimittam.

22. *Septuagies septies*, numerus finitus pro infinito. Gr. *ἑβδομήκοντα ἑπτὰ*, septuagies septem, quæ faciunt 490. vices.

23. *Assimilatum*, &c. q. d. simile quid accidit in Ecclesia, ac si rex, &c.

24. *Decem millia*, &c. i. sexies mille, millia aureorum. Talentū n. 600 aurei hic autē decem millia, positū pro, quam plurima, q. d. maximam pecuniæ summam, solet Scriptura decem, & item mille, pro multis usurpare.

25. *Reddi*, i. solui.

26. *Patientiam*, &c. q. d. expecta me.

28. *Tenens*, i. iniecta in collum manu, trahens.

31. *Faciet vobis*, q. d. puniet vos ob inhumanitatem in proximos. *De cordibus*, i. ex animo, sub. peccata eorum, ut Græc. additur.

C. A. P. XIX

3. *T*entantes, i. explorantes diceretne aliquid quod possent calumniari. *S. licet*, pro, licetne?

4. *Ab initio*, i. iungendum cum sequentibus. Vide Mat.

10. *Eos*, s. homines.

3. *Dixit*, s. Adam, vel Deus per Adam.

Adhærebit, s. amore, & cohabitatione.

In carne una, Græc. *ἐν*, in carnem vnā, i. velut vna caro. videtur id ad copulam referri.

6. *Vna caro*, i. velut vnus homo. *Coniunxit*, s. antope-re, ut nollet vnquam separari dum viuerent.

7. *Quid*, i. cur. *Dare*, s. dimissæ. *Et*, sub. sic.

8. *Ad*, pro, ob. *Permisit*. Quidam putant fuisse illiciti permissionem, alii, quibus ego accedo, liciti, dispensabat. n. Deus, licebatque vtrique cum alio contrahere.

Sic, s. permissum, seu licitum, aut institutum.

9. *Duxerit*, s. etiam cum vxorem ob fornicationem dimisit. *Dimissam*, s. etiam ob fornicationem.

10. *Est causa*, i. se habet negotium. *Nubere*, i. matrimonium contrahere.

11. *Capiunt*, i. amplectuntur, seu animum inducunt ut faciant. *Verbum istud*, i. rem istam. *Datum est*, s. à Deo. Not. cœlibatum esse Dei donum.

12. *Castrauerunt*, sc. voto, seu proposito perpetuæ castitatis. Quid rem tam apertam negant hæretici? An potuit clarius commendari continentia perpetua, sanctusque cœlibatus? *Regnum cœlorum*, sc. facilius, certiusque consequendum. *Qui potest*, &c. potest certe quisque cum Dei gratia. Tertul. Non capiunt quidam quia nolunt. Orig. Qui capere vult, petat. Nazian. Datur volentibus. Hier. Datur petentibus & laborantibus.

13. *Oraret*, i. bene eis precaretur.

14. *Talium*, q. d. & horum, & similitum, s. innocentium & simplicium, Syr. eorum enim qui sunt sicut isti.

17. *De bono*, sub. & bonum me dicis ut est in Marc. & Luc. quamquam Græc. pro interrogas de bono, est, dicis bonum, & Syr. vocas bonum. *Vnus*, i. solus.

Bonus, s. natura, seu à se. Iste Christum purum hominem putabat.

18. *Facies*. Futura pro Imperatiuis, more Heb.

19. *Sicut te ipsum*. Alia Decalogi præcepta, vel Christus dixit. & hic breuitatis causa omissa, vel subintelligenda reliquit. Nec enim ad vitam intratur sine illis.

21. *Si vis perfectus*, &c. q. d. sufficit quidem ad salutem præcepta seruare, sed si perfectionem Euangelicā optas: Vade, &c. *Pauperibus*, Hier. epist. 150. non dixit filiis aut propinquis: qui si sint, iure his Dominus præferendus, qui in pauperibus pascitur.

Thesaurum, i. insigne præmium. *Sequere*, s. imitatione.

22. *Tristis*, i. mœstitia affectus.

23. *Difficile*, sc. ob nimium diuitiarum affectum, quo diuites tenentur. ut in isto apparuit.

24. *Acus*, s. quod acus habet, vel quod facit.

¶ Quam diuitem. Hinc colligit Hier. esse impossibile. ep. 150. *Caelorum*, Græ. & Syr. Dei.

25. *Quis ergo*, s. cum tam multi diuitias cupiant, & peiora etiam?

26. *Hoc* s. quod dixi de diuitibus, vel hominem saluum fie. i.

27. *Reliquimus*, sub. nec tamen vendita pauperibus dedimus.

28. *Regeneratione*, i. resurrectione, Syr. seculo nouo.

Sedebitis, i. cum gloria astitibitis. *Vos*, sc. Apostoli, & Apostolici viri. *Duodecim*. Id dictum, quia tot constabat Collegium Apostolicum. pro Iuda enim suffectus Matthias. Quis vero hic non putasset etiam Iudam intelligi? *Iudicantes*, non solum approbatione, & comparatione vite bene actę, sed etiam auctoritate quadam principum orbis, regi propinquissimorum.

Tribus, &c. i. omnes homines.

29. *Omnes qui*, &c. August. ep. 89. Omnes relinquendi propter Christum, cum proponitur ista cōditio, vt Christum dimittat, si illos secum habere desiderat.

Nomen meum, i. me. *Centuplum*, i. multo plus, sc. in hac vita. vide Luc. 18. *Possidebit*, Græ. hæreditabit.

C A P. XX.

1. *Simile*, Græ. simile enim: redditur enim ratio præcedentis. *Primo mane*, Græ. mox vt diluxit.

2. *Diurno*, i. dando pro opera vnius diei.

8. *Procuratori*, i. præfecto domus, vulgo magister domus dicitur.

12. *Fecerunt*, i. laborauerunt, seu operati sunt.

Æstus, Græ. æstum, i. difficultatem.

15. *Aut*, pro, an. *Nequam*, i. inuidus, q. d. inuides illi meam benignitatem.

16. *Sic erunt*, &c. q. d. sic Deus cum quibusdam agit benignissime tractans, sc. cum sint nouissimi, vt si primi essent, cum præ iis primi nihil magis accipiant, quam si essent nouissimi, in quo nulli facit iniuriam. potest enim de suo facere quod vult. *Multi enim*, &c. q. d. Nec mirum id à Deo fieri. Nam & multos sæpe vocat, & paucos eligit.

17. *Secreto*, i. seorsim.

19. *Illudendum, & flagellandum* hæc duo vltro fecerunt gentiles, crucem Iudæi petierunt, q. d. traditus autem illuderetur, &c.

20. *Adorans*, i. reuerentiam exhibens inclinata.

21. *Regno tuo*, forte putabat in terra futurum.

22. *Nescitis*. Filiis responderet, qui per matrem petierant. Nesciebant autem, nec quale esset regnum, nec quomodo obtinendum. *Calicem*, i. poculum passionis.

23. *Bibetis*, q. d. pro me patiemini.

Non est meum, &c. q. d. non habeo à Patre commissionem sic dandi. *Dare*, s. vt putatis, aut vultis.

Vobis, non est Græ. nec Syr.

24. *De duobus*, i. contra duos, vel de facto duorum.

25. *Eorum*, pro earum. *Maiores*, sc. inter eos, q. d. Reges, seu Principes. est enim repetitio præcedentium, & explicatio more scripturæ.

Exercent, s. imperiose, seu pro libitu.

Eos, pro, eas. vide simile quid Psal. 9.

26. *Maior*, i. primus, vt statim explicatur,

28. *Ministrari*, i. vt ei ministraretur.

Ministrare, i. omnium vtilitati seruire.

Dare animam, i. vitam ponere. *Redemptionem*, Græc. λύτρον, i. pretium redemptionis.

Multis, s. efficaciter, vel multis, pro, omnibus, vt solet Scriptura. vide Rom. 9.

34. *Viderunt*, i. visum receperunt.

C A P. XXII.

1. *Beth Phage*, villa erat Sacerdotum, in monte Oliueti. *Oliueti*, ita dictus, quod abundaret oliuis, Græc. ἔλαιον, i. oliuarum.

2. *Castellum*, i. pagum, seu vicum, s. Bethphage.

Contra, i. è regione, s. ante vos. vide Luc. 19.

Adducite, notebat Christus præbere aliquod regni sui specimen equitando, sed humiliter, vili, sc. iumento, & alieno.

3. *Dimittet*, i. vobis permittet.

4. *Prophetam*, s. Zachariam, c. 9. cuius hic sensus potius quam verba referuntur.

5. *Filia Sion*, i. ciuibus Ierosolymitanis in Sion arx erat, & Regia David. *Et pullum*, apparet sedisse super vtrumque vicissim. Vide etiam quod sequitur.

Subiugalis, i. iumentum, s. asinæ,

7. *Vestimenta*, s. summas vestes, seu pallia. sic inf.

Eos, Syr. pullum.

9. *Osanna*, i. salua obsecro. Hebr. הוֹשַׁע נָא Hosag Na. Acclamatio solita Hebræis. qua à Deo prosperitatem præcantur omnem, seu felicitatem. Fecit id autem populus Deo impellente. vide inf.

Filio David, q. d. Messia omnem felicitatem, vt *Osanna* sumatur, pro salutem & prosperitatem. sic dici solet: Viuat Rex, vel, filio pro filium, vt regatur à verbo salua quod Heb. cum datiuo construitur. vide Psal. 97.

Benedictus, s. sit à Deo, q. d. prosperetur à Deo eius regnum. *In nomine*, i. à Domino missus.

In altissimis, sub. qui habitas Domine, vel q. d. salute ex altissimis, i. celesti.

10. *Hic*, sc. cui sic acclamatur, quique pro Messia recipitur.

12. *Eiciebat*, s. die sequenti, vt ait Mar.

Templo, i. templi atrio, in quo populus orabat, quodq. erat ante atrium Sacerdotum. *Numulariorum*, i. qui pecunias commutabant.

13. *Scriptum*, s. Isa. 56. *Speluncam*, &c. alludit ad Ier. 7.

16. *Vtique*, s. audio.

Perfecisti laudem. Id secundum 70.

17. *Bethaniam*, sita in latere montis Oliueti, distat ab Ierusalem 2. miliaribus. *Mansit*, s. pernoctans.

18. *Esuriit*. Forte dispensatione factum, ad significandum mysterium, vel ob præcedentis diei ieiunium, & per noctem orationem secuta fames.

20. *Videntes*, s. die sequenti, vt ait Mar.

21. *Fidem*, s. fiducia coniunctam.

Huic, s. Oliueti. *Tolle*, &c. Græc. tollere & iactare, ἄρσεν.

22. *Credentes*, s. fide nihil vacillante. Vide Iacob. 2.

23. *Potestate*, i. auctoritate. *Hæc*, scil. tanta pompa ingressus in urbem, eiciens de templo tam multos, decens, &c.

24. *Sermonem*, pro, rem, Heb.
 25. *E caelo*, i. à Deo. *Inter*, pro, intra, vel q. d. inter se con-
 ferentes, quod indicant Græca. *Illi*, s. de me testificant.
 26. *Turbam*, scil. ne lapidet nos, vti blasphemus, aut a-
 loqui persequatur. *Habebant*, Græ. habent.
 28. *Primum*, i. vnum eorum. primum vocat, quod prior
 à patre conuentus est.
 30. *Eo*, Græ & Syr. *Ego*, i. eccum me, Heb.
 31. *Præcedunt*, i. potiores partes habent, s. ex talib. multi
 conuersi, cum hi in malitia perstiterint.
Regno Dei, i. negotio salutis æternæ.
 32. *In via iustitiæ*, i. docens verbo & exemplo iustitiã.
Videntes, s. illorum pœnitentiam.
 33. *Vineam*, s. synagogam. *Sepem*, i. custodiam Angelo-
 rum, vel Rectorum. *Torcular*, i. lacum vbi vinum excipi-
 tur expressis vuis, sc. legem discernentem purum ab im-
 puro. *Turrim*, i. templum.
Agricolæ, sc. sacerdotibus, & scribis colendam dedit,
 mercedem soluturus. *Profectus*, Deus ubiq; est, sed mul-
 tis videtur absens.
 37. *Verebuntur*. Id dicit quod eos facere æquum erat.
 38. *Intra*, pro, inter. *Hæres*. Apparet Iudæorum princi-
 pes cognouisse Christum esse Dei Filium, certe cogno-
 scere potuisse. *Habebimus*, i. occupabimus.
 42. *Dicit*, s. respondens ad id quod illi dixerant, vt ait
 Luc. Absit, & c. *Caput*, i. extremitatem, seu summitatem.
Nostri, s. fidelium.
 43. *Regnum Dei*, i. beatitudo, ad quam eratis vocati.
Eius, s. regni, nempe dignos regno Dei.
 44. *Ceciderit*, sc. more impingentis, q. d. qui scandali-
 zatus, seu offensus fuerit eius doctrina, aut gestis.
Ceciderit, s. puniens ex alto.
 46. *Tenere*, i. manus iniicere, seu apprehendere.

C A P. XXII.

1. **R** *Espondens*, i. sermonem exorsus, Heb.
 2. *Fecit*, i. parauit. *Nuptias*, i. conuiuium nuptia-
 le, scil. doctrinæ Euangelicæ sacramentorum & gratia-
 rum.
 3. *Servos*, s. ministros noui Testamenti.
 4. *Iterum*, sc. post Ascensionem. *Altilia*, ita vocantur
 animalia impinguata, seu saginata, ab alendo, quasi ali-
 tilia. significantur vero Contemplatiui, vt per Tauros
 Actiui, per occisionem vero Mortificatio. Proponuntur
 autem in Ecclesiæ mensa ad imitationem, seu exemplū.
Omnia, s. ad salutem necessaria.
 5. *Villam*, i. rus. *Negotiationem*, i. mercaturam.
 7. *Audisset*, s. quæ acta essent.
 8. *Non fuerunt*, & c. s. ipsi se fecerant indignos.
 9. *Exitus*, i. fines, significantur extrema terræ. Vide
 Psal. 10. & 18.
 10. *Malos*, & *bonos*, q. d. sine discrimine.
 11. *Intrauit*, s. in fine seculi. *Hominem*, significatur ne v-
 num quidem posse Deum latere. *Nuptialis*, i. conueniente
 nuptiis, s. charitate seu puritate.
 12. *Amice*, significatur non odio condemnari, sed iu-
 stitia. *Quomodo*, q. d. cur non es veritus?
Obmutuit, s. nulla erit apud Deum excusatio.

13. *Ministris*, s. Angelis. vide sup. cap. 13. & Dan. 7. Liga-
 tis, & c. significatur vi detinendum, nec posse euadere.
Exteriores, i. remotas à vera luce. Aug. ep. 120, corporales
 interpretatur.

14. *Multi enim*, & c. sub. Idque (s. quod proxime dixi)
 multis accidet. Multi enim, & c.

15. *Caperent*, i. illaquearent.

16. *Herodianis*, i. his qui Herodem pro Christo susce-
 perant, secundum Hieron. contra Lucif. Syr. domesticis
 Herodis. *Dei*, i. Deo probatam, seu qua ad Deum itur.

In veritate, i. vere. *Personam*, i. cuiusquam qualitatem
 vt à recto discedas. *Censum*, i. tributum.

19. *Census*, i. quod solet pro censu dari.

21. *Cæsaris*, i. Cæsari debita. poterat Christus statim
 dicere, licet: sed voluit illos ex eo conuinci, quod Cæsa-
 rem pro suo Rege, seu Imperatore agnoscerent, moneta
 eius vtentes.

23. *Resurrectionem*, negabant etiam animæ immortali-
 tatem, Deiq; prouidentiam, & solum ex Scriptura Mo-
 sem recipiebant.

24. *Frater*, i. propinquior cognatus.

25. *Semen*, i. filium.

29. *Virtutem*, i. potentiam, s. qua in cœlo Sanctos mi-
 ro statu collocat.

30. *Nubent*, i. vxores ducent: olim nubere, etiam de vi-
 ris dicebatur. *Nubentur*, i. accipiantur ab vxoribus in cō-
 iugium. *Angeli*, q. d. liberi eiusmodi rebus.

32. *Viuentium*, quod si viuunt animæ, resurgent & cor-
 pora: vtrumque enim pars hominis naturaliter. Vide 2.
 Mach. 12.

34. *Silentium imposuisset*, Græ. os occlusisset.

In unum, i. simul.

35. *Tentans*, i. explorans eius sapientiam.

36. *Magnum*, pro, maximum.

37. *Corde*, i. voluntate. *In*, pro, ex.

Anima, i. viribus, s. quantum potes, seu cogitatione.

Mente, i. intellectu. Sensus est autem Deum maxime,
 & super omnia diligendum, id enim per illa tria, & alibi
 per quatuor significatur.

38. *Primum*, i. præcipuum.

39. *Simile*, s. quia de dilectione.

40. *Pendet*, q. d. hæc totius Scripturæ summa.

43. *In spiritu*, i. motus à Spiritu sancto.

44. *A dextris meis*, i. ad dexteram meam.

Ponam, & c. i. tibi subiiciam.

46. *Nemo*, s. ex aduersariis.

Quisquam, s. illorum. *Interrogare*, s. vt solebant, seu illo
 modo.

C A P. XXIII.

2. **C** *Athedram*, per hanc significatur auctoritas do-
 cendi, & præcipiendi. sic Petri Cathedra dicitur.
Sederunt, pro, sedent, Heb. *Scriba*, & *Pharisæi*, hi fere Sa-
 cerdotes erant.

3. *Omnia*, s. legi Dei consentanea. *Dixerint*, i. præcep-
 rint, Heb. *Et facite*, explicatio præcedentis.

Dicunt, i. præcipiunt.

4. *Alligant*, i. velut in fascem colligunt.

Onera, i. præcepta. *Importabilia*, Græc. portatu diffici-
 lia. *duo cæsura*, vide Act. 15. *Mouere*, Syr. tangere.

5. *Phylacteria*. Membranæ erant quibus scriptam legem Pharisæi veluti eius obseruationes, gestabant in fronte, & brachiis, non bene intelligentes illud, Deut. 6. ligabis eam, &c. dicta phylacteria, q. conseruatoria, scil. memoriæ legis Dei, à *φύλαξις* i. seruo.

Magnificant, i. magnas faciunt *Fimbrias*, i. funiculos hyacinthinos, de quibus Num 15. Deut. 22. eos vestium extremitatibus appensos gestabant, ad distinctionem habitus à gentilibus; & legis memoriam.

7. *Rabbi*, i. magister mi.

8. *Nolite vocari*, Græ. Ne vocemini. sed Interpres sensum reddidit, non enim est in potestate nostra, ne vocemur, sed ne velimus ita vocari. prohibet autem honoris affectum, alioqui & Paulus se Doctorem vocat.

Vnus, s. proprie, & principaliter. *Frates*, adeoque non debetis alijs velle præferri.

9. *Nolite vocare*, Græc. ne vocetis.

Vnus, sc. à quo omnia habetis. Non prohibet quidem patres agnoscere, sed vult præcipue agnoscere Deum, tanquam Patrem omnium præcipuum præ quo reliqui ne partes quidem, quid enim dant, quod nõ primo & præcipue Deus?

10. *Magistri*, Græ. *μαθηταί* i. Institutores, seu Gubernatores. quamquam etiã, præceptores & doctores, Syr. *Rectores*. *Magister*, Syr. *Rektor*.

11. *Erit*, pro, sit. Heb.

13. *Clauditis*, s. impediētes introitum.

Introeuntes, i. ingredi volentes, seu incipientes.

14. *Comeditis*, i. spoliatis, seu exhaustis.

Longas, &c. Græ. sub obtentu longæ orationis, vt ver-
tit Mar. 12. *Amplius*, i. grauius, s. quam cæteri.

Iudicium, i. condemnationem.

15. *Profelytum*, i. aduenam. Ita vocabant conuersos ad fidem. *Filium gehenna*, i. obnoxium supplicio.

Duplo, pro, plus. Ita dixit ad exaggerationem, quod illi essent pessimi.

16. *Nihil est*, s. dignum multa. *In auro*, i. per aurum, sc. templo oblatum. *Debitor*, i. pœnæ.

17. *Sanctificat*, i. facit velut Deo oblatum, sanctum haberi.

18. *Et sub. dicitis* vide sup. cap. 5

23. *Decimatis*, i. decimas soluitis. *Anethum*, non est id quod vulgo Anisi, hoc n. Anisum dicitur, sed alia herba odorifera de vtroque vide Plin lib 20.

Grauiora, i. maioris momenti. *Iudicium*, i. iustum & rectum. *Fidem*, s. in Deum, & erga homines. s. veritatem in promissis.

24. *Excolantes* &c. q. d. diligentes in minimis in maximis negligentes Metaphora sumpta à percolantibus vinum, si in illud culex inciderit.

25. *Calicis*, i. poculi. *Paropsidis*, i. disci seu patinæ, est & id metaphora. *Ipse* n. intelligit.

Immunditia, Græc & Syr. iniustitia.

27. *Parent*, pro apparent.

30. *Essemus*, pro, fuissetis. *Sanguine*, i. cæde.

32. *Mensuram*, i. quod deest peccatis, q. d. implebitis sane vos mensuram quam illi cøperunt.

33. *Genimina*, i. progenies, q. d. pessimorum filii pessimi. *Iudicio*, i. condemnatione, seu supplicio.

34. *Ideo*, sc. vt conuertamini. *Scribas*, i. legis interpretes. *Super vos*, i. vestram generationem, seu gentem, q. d. dabitis pœnas pro sanguine, i. cæde, &c. vide Luc. 11.

Iustus, pro iustorum. *Barachia*, apparet intelligi eum, cuius erat propheta. quidam tamen putant filium Ioadæ qui etiam Barachias sit dictus vide 2 Par. 24. Græci tamen multi Doctores Zachariam intelligunt, patrem Ioannis Baptistæ.

Ocistis, s. vestri maiores. Not cum istis loqui, vt solet cum populo qui vnus est cum maioribus, & posteris.

36. *Omnia*, s. omnis sanguis iustus.

Generatione, &c. i. hoc genus hominũ, seu gentiũ.

37. *Noluitis*, Græc. & Syr. noluitis.

38. *Vobis*, abundat more Hebr. *Deserta*, Indicat euer-
sionem Ierusalem per Romanos, vel desertam Deo in-
telligit.

39. *A modo*, i. ab hoc tempore. *Dicatis*, videtur allude-
re ad acclamationem de qua sup. per anticipationem di-
ctum, dicit autem acclamatorios, quia pars populi al-
lius acclamauit.

CAP. XXIV.

1. *Standerent*, vel mirantes tantam molem posse di-
rui, quod videbatur comminatus, vel vt flecte-
rent ad commiserationem.

3. *Secreto*, i. seorsim à turba.

4. *Videte*, i. caute.

5. *In nomine meo*, i. meum nomen sibi vsurpantes, vt
statim explicatur.

6. *Enim*, Græc. autem *Opiniones*, i. rumores, Græc. audi-
tiones. *Finis* s. Ierusalem, vel mundi.

7. *In*, contra.

9. *Gentibus*, i. hominum generi.

12. *Refrigescet*, adeoque peribit.

13. *Perseuerauerit*, s. in bono.

14. *Hoc*, s. quod soleo prædicare. *Regni*, s. cœlestis.

Vniuerso, i. maxime partis orbe. sic Roman. 1. Col. 1.
quidam tamen intelligunt prorsus in vniuerso.

Testimonium, vide sup. cap. 20. *Consummatio*, i. finis, sc.
mundi.

15. *Abominationem*, i. exercitum idololatriarum, sc. Ro-
manorum. *Desolationis*, i. qui Ierusalem desolabit.

Sanctos, s. Ierusalem. *Legit*, s. Daniele.

17. *Tollere*, sed potius fugere.

18. *Tunicam*, Græc. pallium, seu summam vestem Syr.
vestem.

19. *Pregnantibus*, facile enim capientur.

Nutrientibus, Græc. lactantibus. *Illis*, s. obsidionis Ie-
rosolymitanæ.

20. *Hic*, s. tempore ad fugam incommodo quidam
statum peccati frigidum intelligunt.

Sabbato, s. quo non potest fieri longum iter. *Quidam*
intelligunt otium operum bonorum.

21. *Tunc*, s. tempore excidii Ierusalem. *Nec scietis*, s. gen-
ti Iudeorum vide Luc. 21.

22. *Breuiati*, s. numero. *Salua*, i. superstes.

Omni caro, pro. vllus homo. Hebr. est autem sermo
de euerfione Ierusalem, etsi potest etiam ad Antichristi
tempora referri, secundum Aug. ep. 80.

Electos, s. qui tunc erunt, vel qui post nascituri.

23. *Tunc*,

23. *Tunc*, i. tempore Antichristi, sic solet Scriptura transire ab vno tempore in aliud.

Vobis, fideles alloquitur.

24. *Potest*, pro, possit.

26. *Est*, s. Christus.

27. *Paret*, i. apparet. *Ita*, s. subitus, & inexpectatus. sed manifestus tamen & gloriosus.

28. *Corpus*, i. cadauer. *Aquila*, q. d. vt aquila ad cadauer, ita ad Christum electi congregabuntur.

29. *Statim*, i. non multo post.

Dierum, sc. Antichristi. *Sol*, &c. Hæc ego ad litteram intelligo sic euentura vide Psal. 74 Ioel. 3. Agg. 2. 2. Pet. 3.

Cadent, s. retracto lumine videbuntur cadere.

Virtutes, *cælorum*, pro, cœlestes, s. Angeli.

Commouebuntur, s. admiratione, vel tremore, id quod videtur per hyperbolem dictum, ad significandam Dei tremendam iram & potentiam. Quidam interpretantur commouendos contra impios.

30. *Signum*, s. imago crucis splendidissima, forte vero ipsa Crux, qua fuit confixus.

Plangent, s. vt solet in maxima calamitate.

Tribus, i. populi, s. iniqui homines. vide Zach. 12. Apo.

1. *Nubibus*, pertinet id ad maiestatem.

Virtute, i. potestate. *Multa*, i. magna.

Maiestate, Græc gloria.

31. *Mittet*, s. e. priusquam appareat. *Et voce*, pro, id est voce, q. d. cum tubæ voce, Syr. cum tubæ clangore magno. vide 1. Thessal. 4. *Electos*, & etiam non electos. vide sup. cap. 13. *Ventus*, i. orbis partibus, q. d. ex toto orbe.

Summis, i. extremis. *Cælorū*, i. vbi cælum videtur terminari, q. d. ab extremis terræ. vide Deut. 4.

32. *Parabolam*, i. similitudinem. *Æstas*, i. ver. æstas n. intelligitur tempus extra hiemem.

33. *Prope est*, s. redemptio perfecta, regniue possessio.

Inianui, i. pro foribus.

34. *Generatio*, i. gens, s. Iudæorum, vel fidelium.

35. *Transibunt*, potius, seu prius peribunt, quam mea verba. *Præteribunt*, s. quin impleantur.

36. *Pater*, Non excluditur Filius, nec Spiritus Sanctus.

38. *Comedentes*, &c. q. d. terrenis intenti, & nihil minus quam diluuium expectantes. *Nubentes*, i. matrimonium contrahentes.

40. *Agro*, Syr. villa.

41. *Molentes*, significatur etiam in vilissimo vitæ genere Christum suos habere. Orientalium ancillæ versant rotam, molentes frumentum.

45. *Nescitis*, Græc. non putatis.

Quis, putas, Græc. τίς ὅς, quisnam.

51. *Sperat*, i. expectat.

52. *Diuidet*, i. separabit.

Partem, i. sortem, seu portionem, s. supplicij.

Hypocritis, i. impiis, seu iniquis, sic enim hos solet Scriptura appellare, quod aliud agant quam profiteantur, seu præ se ferant.

CAP. XV.

1. **D**ecem, i. multis *Virginibus* ita dicuntur ob fidei integritatem, est enim sermo de fidelibus.

2. *Quinque*, i. pars vna.

3. *Oleum*, s. vt cum deesset, infunderent.

5. *Dormitauerunt*, s. primum. *Dormierunt*, s. tandem. post dormitationem, i. morbum, sequi solet somnus, i. mors.

6. *Clamor*, s. vt fit in aduentu tali.

9. *Ne forte*, sub. Absit vt id faciamus: vel timeamus: vel coniunge cum, *Ita potius*. *Non sufficiat*, certe quisque pro se rationem reddet.

11. *Novissime*, Græc. ὅσπερ, i. deinde, s. seu posterius.

12. *Nescio*, Græc. non noui, q. d. non estis mihi gratæ. Not. significari in Christi aduentu ad Iudicium, qui forte fiet media nocte, saluandos solos qui fidei lumini adiunxerint misericordiæ & bonorum operum oleum, s. operantem charitatem. reliqua in parabola non oportet scrupulose exquirere.

14. *Sicut enim*, &c. sub. sic accidit in regno Dei.

Bona sua, i. ex bonis suis.

15. *Talenta*, i. gratias ad aliorum vtilitatem datas.

Secundum, i. accomodate ad *Virtutem*, i. vires, seu facultatem.

16. *In eis*, i. cum eis.

19. *Venit*, Græc. præsens est tempus.

21. *Engē*, Græc. bene, seu recte. *Pauca*, s. præfectus.

24. *Scio*, Græc. noui te, *Durus*, i. tractatu difficilis, seu auarus, vt patet ex sequentibus. *Committere*, Græc. deponere. *Vjura*, i. lucro.

29. *Habenti*, s. opera debita. *Dabitur*, sc. præmium, vel aliud donum. *Nō habet*, s. opera bona.

Habere, i. diu possessurus, s. Dei dona.

30. *Inutilem*, Syr. otiosum. Quod si sic punitur inutilis, quid fiet pernicioso?

31. *Maiestate*, Græc. gloria. *Maiestatibus*, i. gloriosam. Quidam nubes intelligunt splendoras. forte intelligitur auctoritas diuina, & potestas.

32. *Congregabuntur*, s. ministerio Angelorum.

33. *A dextris*, i. ad dexteram.

34. *Patri*, i. a Patre, q. d. electi a Deo.

Possidete, s. velut hæreditatem, vt Græc. indicant.

A constitutione, locus quidem a mundi initio paratus, at beatitudo ab æterno prædestinata.

35. *Hospes*, i. peregrinus. *Collegistis*, i. hospitio exceptis.

40. *Quamdiu*, Græc. ὡς, ὅσον, i. quatenus, seu in quantum. *De his*, s. Apostolis, eisque similibus.

Minimis, q. d. etiam inter eos infimis, Syr. paruulis, sc. humilibus, seu abiectis.

41. *Discedite* Hæc pœna damni. *Ignem*. Hæc sensus.

45. *Minoribus*, Græc. minimis, Syr. paruulis. vide sup.

46. *Et*, pro, itaque.

CAP. XXVI.

1. **E**t factum est, pro, & Heb.

Dixit, s. feria tertia.

2. *Pascha*, Chal. פסחא, Heb. פסח Pasach significata autem transitum. vide Exod. 12. sumitur aliquando pro Agno Paschali. Hic pro festo quod incipiebat 14 luna ad vespæram a vespæra enim festa incipiebant, eoque die Christus celebrauit Pascha.

Tradidit, s. a Iuda, Pontificibus, & Pilato.

3. *Tunc*, scil. feria quarta. *Principes*, forte 24. familiarum

liarum de quibus 1. Paral. 24. *Seniores*, Lucas vocat Magi-
stratus.

4. *Dolo*, s. occulte, & per insidias.

In die festo. Id consilium postea mutarunt.

Fieret, pro, fiat, vt sint verba ipsorum.

6. *In Bethania*, s. 6. diebus ante Pascha, vt dicitur Io-
an. 12. Itaque hic recapitulatio est. *Leprosi*, retinuit id no-
men etiam sanatus a lepra.

7. *Vnguenti*, i. odoriferi liquoris, forte admisto balsa-
mo. *Super caput*, super pedes etiam effudit, vt dicitur Io-
an. 12.

8. *Discipuli*, pro, discipulus, s. Iudas. forte etiam alij
agre tulerunt. *Vt quid*, Græc ad quid.

11. *Habetis*, pro, habebitis.

12. *Ad sepeliendum*, &c. q. d. velut sepeliendum vnxit
Syr. tanquam ad sepeliendum Not. quod mora est ad id
a Spiritu sancto, sed forte non cogitauit, aut intellexit
de sepultura quicquam.

13. *Euangelium*, s. Actorum meorum, & passionis.

Quod, pro, id quod. *Hæc*, s. mulier.

14. *Tunc*, s. cum Principes congregati, de quo sup.

15. *Argenteos*, s. siclos, adeoque drachinas 120.

17. *D. e.*, s. feria quinta ad vespem.

Accesserunt, s. a Christo vocati. *Dicentes*, s. postquam
iussi fuerant parare Pascha, i. Agnum Paschalem.

18. *Ciuitatem*, scil. Ierusalem, extra quam non licebat
Agnum illum edere. vide Deut. 16.

Quendam, pro, ad certum quendam, sic solent qui nar-
rant, cum tamen Christus nomen proprium dixerit.

Magister. Apparet illum fuisse ex Christi discipulis, sic
enim apud eos vocabatur. vnde & Martha, Magister ad-
est. *Meum*, i. mortis meæ.

20. *Vespere*, sc. inter occasum solis, & noctem, quod
Scriptura vocat inter duas vespas. vide Exod. 12.

Discumbebat, i. ad mensam erat Alioqui enim Agnum
stantes edebant, tenentes in manibus baculos.

23. *Qui intingit*, &c. i. qui eadem mecum lance vtitur.

Paropside, i. patina, seu carino.

24. *Vadit*, s. ad mortem. *Scriptum*, s. in Prophetis.

Bonum, i. melius. *Natus*, i. conceptus.

25. *Dixisti*, se. quod res est. Dictum id forte a Christo
submisit. ne alij audirent, aut ita vt non intelligerent.

26. *Cænantibus*, sc. post esum Agni, & lotos a Christo
pedes, Græc. edentibus.

Hoc est, &c. His verbis consecrauit panem, & sequen-
tibus vinum, s. *Hic est*, &c. est autem oratio factiua, quæ
in fine prolationis effectum habet, scil. efficit quod si-
gnificat.

27. *Calicem*, i. poculum, Græc. *πικτήριον*.

Gratias, Gr. *εὐχαριστίας*. vnde Eucharistia, q. Gratia-
rum actio. Cum hac enim offerri, & sumi debet.

28. *Novi*, ad differentiam veteris, quod animalium
sanguine confirmatum. *Testamenti*, s. confirmatiui.

Multa, s. efficaciter. vel multis, pro, omnibus, more
Scripturæ. *Effundetur*, s. in cruce, Græc. effunditur.

29. *De hoc*, videtur de vino loqui quod erat in mensa
vnde calicem impleuerat. *Novum*, i. nouo modo, s. sine in-
digentia vlla. *In regno*, &c. i. post resurrectione. tunc n.
manducauit cum Apostolis, & bibit. sed non indigens.

30. *Hymno dicto*, i. gratias Deo actis. Idque cantando,
vt Græc. indicant.

31. *Tunc*, i. illa nocte, antequam exiret. vide Luc. & Io-
an. *Scandalum*, s. timore illum erant deserturi.

In me, i. ob ea quæ in me videbitis.

34. *Cantet*, sc. bis, vt ait Mar. vel antequam cantum
compleat.

36. *Venit*, præsens est. *Villam*, Græc. *χωρίον*, quod etiam
agrum significat & locum. Marc. 14. prædium, vertit
Gethsemani, locus est ad radicem montis Oliueti, non
longe a sepulchro B. Virginis.

37. *Morsus esse*, i. grauiter angustari, vt homo, passionem,
& mortem horrebat. Mar. 14. vertit. tædere.

38. *Vsq. ad mortem*, i. adeo grauiter, vt parum a mor-
te differat mæror, seu dolor. *Sustinete*, i. manete, seu ex-
pectate.

39. *Pusillum*, i. modico intervallo, s. vt discipuli possent
spectare quid ageret. *Procidit*, sc. flexis genibus (vt Luc.
ait) faciem in terram inclinauit, vel etiam demisit.

Possibile est, pro, vis. possibile enim quod Deus velit.

Transseat, &c. i. fac ne patiar tam grauiam.

Volo, s. naturali voluntate, quæ mortem refugit.

40. *Venit*, & id. & inuenit præsens est, sic & inf.

Sic, q. d. Itane Petre, qui tam multa promittebas?

Non potuisti, s. somno, mærore, & carnis fragilitate.

Superabantur, vt ait Hier. 2. cont. Pelag.

41. *Intratis*, s. superati, velut in laqueum.

Spiritus, scil. vester, vel diabolus. *Caro*, scil. vestra, vel
homo.

42. *Nisi bibam*, pro, ita vt non bibam, q. d. si fieri non
potest quin bibam.

45. *Dormit*, Ironia est. *Et filius*, &c. pro, in quasi-
lius, &c.

47. *Venit*, præteritum est. *Fustibus*, Græc. *ligais*.

48. *Tenete*, i. prendite.

49. *Osculatus*, forte ita solebant Apostoli alium de ve-
nientes, & is erat salutandi modus, vt solent hodie for-
mina inter se.

50. *Amice*, i. quem amo, vel qui te amicum fugis.

Ad quid, vox facinus admirantis

52. *Conuertere*, q. d. ne vltra progrediaris.

Omnis enim, &c. q. d. Nam verum est quod vulgo dici
solet, qui gladio interimit, dignus est qui gladio pereat.
vel, peribunt gladio, s. diuinæ ultionis. vide Apoc. 13. ver.
10. Nolebat Christus se defendi, aut quemquam ea causa
percuti, multoque minus occidi.

53. *Legiones*, Græc. *λεγεῖνες* vox Latina Dicitur autem
legio continere 6. milia militum, quod tamen certum
non est: continet quidem semper millia aliquot.

54. *Scriptura*, s. dicentes, quod sequitur.

Sic, s. me capi, & occidi.

55. *Tenuisti*, i. prehendisti.

60. *In uenerunt*. s. idoneam *Nuissime*, Græc. *deinde*, seu
posterius, *ὕστερον*, potest etiam verti, postremo.

61. *Post triduum*, Græc. *triduo*.

63. *Tacebat*, sc. sciebat nihil profuturam responsio-
nem.

Adiuro, i. expostulo, & velut cogo. *Per Deum*, q. d. a
parte Dei.

64. *Dicit*, s. ob reuerentiam Dei, cuius Pontifex autoritatem interposuerat. *Dixisti*, s. quod res est. vide sup. q. d. Ita est, vt dixisti. *Verumtamen*, pro, cæterum.

A modo, i. post hoc tempus, q. d. aliquando.

Sedentem non id erant visuri, sed quod sequitur Id autem significat Christum, paternæ gloriæ consortem.

Virtutis Dei, pro, potentis Dei.

65. *Scidit*, ita solebant, dolorem seu indignationem demonstrantes.

67. *Expuerunt*. Erat id ignominiosissimum apud Iudæos, quamquam apud quos non est?

Colaphis, i. pugnis. *Palmas*, i. alapas.

Faciem, forte colaphis caput aut collum cædebant.

68. *Prophetiza*, i. diuina. *Christe*. Ironice.

71. *Ianuam*, Græc. εἰς τὸ πύλωμα, i. vestibulum, s. per ianuam, qua in vestibulum ibatur.

72. *Negauit*, s. postquam alij etiam, vt ait Mar. & Luc. eum similiter interrogassent.

37. *Pusillum*, s. horam secundum Luc.

74. *Detestari*, i. deuouere, seu execrari, Græc. καταρατίζω.

Quod dixerat, Græc. qui dixerat.

C A P. XXVII.

3. **T***Vnc*, sc. cum ductus esset ad Pilatum, aut duceretur. *Damnatus*, s. Christus à Sacerdotibus ad mortem.

4. *Sanguinem*, i. hominem ad mortem. *Iustum*, Græc. ἀθώον, i. infontem seu innocentem.

Ad nos, pro nostra refert.

Proiectis, scil. ad illorum pedes. *Templo*, i. Templi atrio.

6. *Corbanam*, i. Gazophylacium, vox est Chald. Nam Heb. Corban, i. donum, seu oblatio, s. locus erat vbi oblata reponerantur. Syr. in domum Corbanam, i. oblationis. *Sanguinis*, i. quo empta cædes hominis.

8. *Haceldema*, Chal. d. est ܚܪܩܐܝܠ Chaqal Ager ܚܪܩܐܝܠ De ma sanguis, s. emptus fuerat pretio sanguinis.

9. *Ieremiam*, forte 32. cap. vbi quiddam videtur esse huius sententiæ, at potius est Zach. cap. 11. secundum 70. refert autem Matthæus magis sensum quam verba. Hier. ait, legisse se quiddam Ieremiæ apocryphum: vbi id exstet. Sic & Paulus citat apocryphum quoddam de Iamne & Iambre, s. sunt & vera quædam in Apocryphis.

Acceperunt, Syr. accepi & sic etiam verti potest ex Gr. *Appretati*, i. æstimati. Iungendum vero cum filiis, &c.

Quem appretauerunt, s. Iudæi, & Iudas, q. d. tanti ab eis fuit æstimatus.

10. *Dederunt*, Syr. dedi. *Mihi*, i. de me, q. d. Ita erat à Deo definitum.

11. *Interrogauit*, sc. post accusationes Iudæorum, de quibus Luc. 23.

Rex, Græc. ὁ βασιλεύς, i. ille Rex, s. expectatus.

Dicū, s. id quod res est.

12. *Nihil*, s. sciebat nihil profuturum. Nec se volebat defendere.

14. *Miraretur*, s. constantiam, mansuetudinem, & mortis contemptum.

15. *Vnum*, s. ex propositis à Præside. *Voluisset*, lege voluissent.

16. *Insignem*, s. flagitiis. *Barabbas*, Syr. Bar Abba.

17. *Congregatis*, s. & de more petentibus vnum vincitū, ob festi reuerentiam.

19. *Et iusto illi*. pro, sit cum iusto illo, q. d. missum illum fac. *Hodie* i nocte hac.

Per visum, i. in somnis. putant quidam factum id à diabolo, ne Christus occideretur. forte Deus sic voluit Christi innocentiam ostendere.

20. *Populis*, Græc. turbis. *Perderent*, i. perdendum curarent.

24. *Innocens*, &c q. d. non ego occido illum, sed vos.

Sanguine, i. cæde.

25. *Super nos*, i. imputetur nobis, seu in nobis vindicetur.

27. *Tunc*, i. illo tempore. Factum autem id priusquam condemnaretur. *Prætorium*, Græc. πραιτώριον, Latina vox. *Cohortem*, pars est fere decima legionis.

28. *Exuentes*, s. omnibus vestibus. *Chlamidem*, vestem s. regiam & militarem, quæ & paludamentum, s. militare pallium.

29. *Posuerunt*, s. infixam. vide Terrul. de cor. mil.

Arundinem, s. loco sceptri. *Aue*, Syr. pax.

31. *Exuerunt*, s. relicta corona in capite.

32. *Angariauerunt*, i. coegerunt. *Tolleret*, s. quod Christus fatigatus esset, & illi festinarent ad Christi mortem.

33. *Golgotha*, i. Caluaria, vox Chald. Heb. dicitur Golgoeth. *Caluaria*, s. locus erat plenus capitibus damnatorum.

34. *Vinum*, Græc & Syr. acetum. *Felle*, i. myrrha, quæ amaritudine fel refert. vide Mar.

35. *Crucifixerunt*, s. milites. *Diuiserunt*, sc. in 4. partes, secundum Ioan. *Vestimenta*, s. superiorem, & inferiorem, talaris. *Sortem*, s. super tunicam inconsutilem, forte etiam super partes factas vide Marc. 15. num. 24.

36. *Seruabant*, s. ne quis eriperet.

37. *Causam*, s. condemnationis. *Rex*, quasi ob id esset damnatus, quod regnum vellet vsurpare.

39. *Blasphemabant*, i. conuiciabantur.

40. *Vah*, non est Græc. nec Syr.

41. *Vult*, i. amat, s. eum.

44. *Id ipsum*, i. similiter. *Latrones*, pro, latro, vel forte id vterque primum, postremo vero alter respuit.

45. *Vniuersam*, etiam extra Iudæam. vide Dion ep. ad Apollophanem.

46. *Magna*, s. ad significandum dolorem.

Sabaſthani, Chal. est. Nam Heb. Hazabthani, & quidē Christū verisimile est, Heb. dixisse, vt est in Psalmo

47. *Quidam*, sc. qui linguam Hebraicam, seu Syriacam non intelligebant. forte Romani milites.

48. *Aceto*, s. vt citius moreretur.

49. *S ne*, i. omite, q. d. ne des.

50. *Clamans*, Græc. κροῖται, i. cum clamasset.

Emisit, sc. post horam nonam, tempore vespertini sacrificii.

51. *Ecce*, s. Christo mortuo.

Templi, i. quod ante templum erat. erat & alterum interius, ante propitiatorium, quod hic quidam intelligunt.

Scissum, s. velut templo præ indignatione vestem scindente, Hiero epist. 150. ait in Hebraico Euangelio legi, Templi superliminare corruisse. *Mota* Hæc omnia indicabant indignum facinus factum.

52. *Sanctorum*, i. fidelium. *Surrexerunt*, sc. post Christi resurrectionem. An autem mortui deinde sint, alii aiunt,

53. *Et exeuntes*, pro, nam exeuntes. (alii negant.

Sanctam, ita dicitur ob templum, & Dei cultum.

Ciuitatem, s. extra erant monumenta.

54. *Centurio*, s. Præfectus Romanis militibus.

Filius Dei, vel diuinitatē agnouit, vel eximiā sanctitatē.

56. *Iacobi*, quæ alias dicitur Cleophæ, s. vxor, secundum quosdam, qui etiam hunc dicunt fuisse fratrem Ioseph, eoque istos dictos fuisse fratres Domini, quod Ioseph filius Christus putaretur. vide Ioan. 19.

Zebedæi, quæ alibi dicitur Salome.

57. *Diues*. & nobilis secundum Mar.

61. *Et altera*, & c. erant etiam aliæ secundum Luc.

65. *Habetis*, poterat verti, habete, i. accipite.

Custodiam, s. militum Græc. *κρηδοῦν*, Latina vox. Ita dicebantur milites qui urbem custodiebant.

66. *Signantes*, i. sigillantes, s. ne quid fraudis fieret.

C A P. XXVIII.

1. *Vesperare*, i. fine noctis, s. crepusculo matutino.

Quæ, s. vespera, vel nox.

Sabbati, i. hebdomadæ, seu post sabbatum s. Domini-
ca die. Not. incertum esse qua hora Christus surrexerit,

creditur fuisse post mediam noctem.

3. *Aspectus*, Græc. *ἰδέα*, i. species, seu forma.

Vestimentum, s. apparebat specie hominis.

5. *Respondens*, i. alloquens, Heb.

6. *Dominus*, Syr. Dominus noster.

7. *Galilaam*, s. ubi plures discipuli, & minor persecutio Iudæorum. *Pradixi*, s. quod res est.

8. *Demonumento*, sc. postquam viderant intrus duos Angelos, de quibus Luc. 24.

9. *Illis*, s. postquam Magdalene apparuerat.

Auete, i. saluete. Syr. pax vobis.

11. *Omnia*, s. de sublato lapide, visoque Angelo, & c.

14. *A Præside*, s. aliquo vos accusante. *Sua debimus ei*, i. eum placabimus.

15. *Verbum*, s. mendacium.

16. *Montem*, forte Thabor.

17. *Videntes*, s. cum multis aliis, de quibus, 1. Cor. 15.

Quidam, forte ex Apostolis.

Dubitauerunt, s. Christum esse.

19. *Euntes ergo*, & c. Syr. Sicut autem misit me Pater meus, & ego mitto vos. *Ite ergo*, & c. *Nomine*, i. virtute, & auctoritate. Sunt vero hæc verba, quibus eos rei voluit baptizando, ut fit in Ecclesia. Not hic expressum mysterium Trinitatis.

20. *Sū*, s. deitate, & in Eucharistia etiā humanitate. *Seculi*, Gr. & Syr. additur Amē. Additur & Syr. finis sancti Euangelii Matthei, quod predicauit Hebraice in Palestina.

EVANGELIUM SECUNDVM MARCVM.

Dictus etiam Ioannes: vide Act. 12. Fuit vero primum Pauli discipulus: deinde Petri, sub quo Romæ Euangelium scripsit. vide Col. 4. 2. Tim. 4. 1. Pet. 5. Ita quidam, alii aliter, ut diximus Act. 12. Scripsit autem Græce secundum quosdam: secundum alios Latine: estq; Alexandria, ubi erat Episcopus, martyrio coronatus.

C A P. I.

1. **I***nitium*, sub. tale fuit, vel sic cœpit. Quidam tamen id titulum putant, seu proœmium, quo indicet se à Christi prædicatione velle incipere.

Euangelium, i. Euangelicæ prædicationis.

2. *In Isaiâ Prophetâ*, sic Syr & in Græcis correctionibus olim. Iunge vero cum, *vox clamantis*, nam reliqua, quæ per parenthesim, sunt Malachiæ.

Mitto, pro, mittam. *Angelum*, Græc. *ἄγγελον*, i. illum Angelum, certum, s. quendam.

Faciem tuam, i. te At Malach 3. est faciem meam. vide quæ illic annotauimus.

4. *Deserto*, s. prope Iordanem vide Luc. 3.

Pœnitentiæ, i. quo ad Pœnitentiā excitabat.

Remissionem, s. per Christum postea dandam, vel etiam tum, non vi baptismi, sed contritionis.

5. *Omnia*, utitur Scriptura modo loquendi vulgari Sic solemus dicere: Tota ciuitas concurrat, i. maxima pars

ciuium. 6. *Zona*, Ablatiuus est. *Pellicea*, i. coriacea.

7. *Venit*, pro, veniet. *Dignus*, Græc. *ἰσχυρὸς*, i. idoneus, seu sufficiens. *Eius*, abundat, more Heb.

10. *Aperios*, Græc. sciendi, i. velut sciendi, seu aperti.

Et manentem, non est Græc nec Syr.

In ipso, Græc. & Syr. super ipsum, i. super se.

11. *Complacui*, vide Matth. 1. sic reliqua quæ omittimus in Marco, aut Luca, aut Ioanne, quæ in Mattheo, nolimus n eadem repetere, breuitati consulentes.

13. *Et quadraginta noctibus*, id non est Græc. nec Syr.

14. *Regni*, i. de Regno, s. prædicabat, quomodo id posset acquiri.

15. *Appropinquauit*, pro, appropinquat, sc. aduenit Christus, qui erat introducturus.

17. *Fieri*, pro, esse.

19. *Componentes*, s. sarciebant vel complicabant.

22. *Quasi*, pro, tanquam. *Potestatem*, s. præcipiebat, ut Dominus, mira que docebat efficacia & libertate, & miraculis doctrinam confirmabat.

25. *In spiritu*, &c. habens spiritum immundum.

24. *Quid nobis*, &c. i. quid tibi rei est nobiscum, q. d. o-mitte nos, s. me & reliquos dæmones, qui homines ve-xant. *Qui*, q. d. scio quis sis, nempe sanctus Dei, i. homo sanctus.

25. *Comminatus est*, Græ. *ἐπιμύηεν*, i. increpauit.

26. *Discerpens*, s. huc illuc iactans, seu distrahens, sed nihil lædendo tamen, vt ait Luc. *Voce*, s. nihil significante, prohibitus enim est à Christo loqui.

27. *Conquirerent*, i. quærerent.

32. *Occidisset*, s. eo tempore licebat sabbato operari.

34. *Multos*, Matt. dicit omnes, s. illi omnes multi erant. *Langoribus*, i. morbis. *Logus*, &c. i. dicere quod ipsum nollent, s. non decebat Christum à dæmonibus prædi-cari.

35. *Egressus*, s. die. vt Luc ait, vel diluculum, apud Luc. dies vocatur.

41. *Mundare*, imperatium est.

43. *Comminatus est*, s. ne cuiquam diceret, vt statim explicatur. *Eiecit*, i. emisit.

44. *Principi*, &c. Apparet huius fuisse, leprosum decla-rare mundatum. quanquam Græ. est Sacerdoti: sed cum articulo, & Syr. Sacerdotibus.

45. *Diffamare sermonem*, i. rem diuulgare.

Introire, s. ob vim populi concurrentis.

CAP. II.

I. *Dies*, s. aliquot.

Domo, s. in quam se clam receperat.

2. *Ad ianuam*, i. loca circa ianuam. Syr. vestibulum ia-nuæ.

7. *Blasphematus*, Græ. blasphemias, Syr. blasphemiam.

8. *Spiritu*, i. animo, seu diuinitate.

11. *Mirarentur*, Græ. stuperent attoniti.

Honorificarent, Græ. glorificarent.

14. *Leui*, qui & Matthæus. *Alphai*, s. filium.

Telonium, i. mensam, seu locum, in quo vectigal col-ligebatur.

15. *Sequebantur*, Græ. & Syr. secuti fuerant.

19. *Fili nuptiarum*, i. qui nuptiis interfunt. Heb.

21. *Assumentum*, i. particulam, Græc. *ἐπιβαντα*, i. im-missuram. *Supplementum*, nominatiuus est.

A veteri, s. vestimento, sub. partem, q. d. rumpit vetus. *Maiores*, Græ. peiores.

22. *Novum*, s. mustum.

23. *Iterum*, id dicitur propter alteram Phariseorum calumnia. *Progredi*, & *vellere*, pro, progrediendo vellere.

26. *Sub Abiathar*, i. tempore Abiathar, qui paulo post patri successit, vel forte pater etiam Abiathar vocaba-tur, sicut & filius Abiathar etiam, secundum quosdam, Achimelech vocabatur, s. patris nomine. vide 2. Reg. 8. 1. Par. 28. vbi vtrumque indicatur.

Propositionis, i. qui proponebantur in mensa ante Do-minum. Et qui, pro, etiam qui.

27. *Factum*, i. institutum.

28. *Itaque*, pro, deniq; , q. d. id factum à meis discipulis, qui tanquam Dominus sabbati, id possum abrogare, vel q. d. si propter hominem factum est sabbatum, adeoque licet huic ob necessitatem violare, quanto magis id pos-sum ego permittere, qui sum Dominus sabbati?

CAP. III.

4. *Benefacere an male*, i. prodesse an lædere?

Animam, i. vitam. *Perdere*, Græ. occidere.

5. *Contristatus*, i. condolens, s. vitis irascebatur, homi-nibus condolebat. *Cacitate*, Græca vox etiam obdura-tionem, seu obstinationem significat.

Homini, qui, vt est in Euangelio Hebræo, erat cæmœa-rarius, Hier.

6. *Herodianis*, Syr. Herodis domesticis. vide quæ dixi-mus in Matt. 22.

12. *Ecce*, s. dæmoniis, vel hominibus à se liberatis.

14. *Cum illo*, i. ipsi familiares.

15. *Dedit*, &c. Id postea factum. vide Matt. 10. Marc. 6. Luc. 9.

16. *Imposuit*, pro, imposuerat olim. Nam id factum prius, vt dicitur Ioan. 1.

17. *Et Iacobum*, &c. s. vocauit ad se. *Boanerges*, pro, Bo-nareghes. Chald. est, Bene, filii, reghes, tonitruum, Syr. benaireghesci. *בְּנֵי טָוִי*.

Fili tonitru, i. tonantes, s. diuina dogmata.

18. *Alphai*, scil. filium. *Thaddæum*, qui dicebatur etiam Lebbæus, & Iudas Iacobi, s. frater.

Cananæum, à Cana Galilææ, dictus & Zelotes: id n. si-gnificat Cananæus. erat autem frater Thaddæi adeoque Iacobi etiam minoris.

20. *Conuenit*, præsens, est tempus. *Panem*, i. cibum, Heb.

21. *Sui*, s. cognati. *Tenere*, i. quasi mentis impotem li-gare, Hier. ep. 27. *In furorem*, &c. i. mente est alienatus, Syr. extra mentem suam est. Apparet Christum tanto cū feruore prædicasse, vt videretur esse extra se.

23. *Parabolicè*, i. similitudinibus.

24. *In se*, i. contra se.

25. *Super*, i. contra.

27. *Vasa*, i. instrumenta, s. bellica.

29. *Omnia*, &c. q. d. omne peccati genus dimitti solet.

29. *In Spiritum sanctum*, s. tribuendo eius opera spiritui immundo. *Non habebit*, Græc. non habet, q. d. non solet habere, est enim grauissimum peccatum.

Delicti, Græ. iudicii, i. damnationis, seu supplicii.

CAP. IV.

I. *Ad mare*, i. prope mare.

2. *In doctrina sua*, i. suo modo solito docens.

5. *Altitudinem*, i. profunditatem.

6. *Exastuauit*, i. æstu solis adustum est, seu nimium ex-lesfactum.

8. *Vnum*, s. semen.

10. *Singularis*, i. solus, s. extra turbam. *Duodecim*, Græc. & Syr. cum duodecim.

11. *Mysterium*, i. arcanum. *Foris*, i. extranei.

Fiunt, i. proponuntur.

12. *Non videant*, i. percipiant. Id quod Iudicio Dei sic ob illorum peccata.

13. *Nescitis*, i. non intelligitis.

15. *Vbi*, i. in quibus. *Et quum*, pro, qui quum.

19. *Ærumna*, Græ. *πίεσις*, i. curæ, seu sollicitudines. *Deceptio dinitiarum*, i. decipientes, seu fallaces diuitiarum.

21. *Venit*, i. accenditur, seu accensa profertur.
 22. *Non est enim*, &c. q. d. Hæc dixi, quia volo, ea quæ vos docui, ne occulta retineatis, sed prædicetis palam, forte autem, quod hic ait, prouerbiū erat illo tempore, quo Christus more suo vtitur ad explicandum quod vult.
 24. *Videte*, quid audiat, i. attendite ad id quod dico. *Adjicietur*, s. à Deo.
 25. *Habet*, s. vt debet vtens.
 27. *Nocte*, iunge cum, dormiet. *Die*, iunge cum, exurgat, q. d. dum prætereunt noctes & dies, vel dum ille aliud agit, scil. etiam discedente prædicatore fructificat verbum.
 28. *Vltro*, id est, per se. *Plenum*, i. perfectum, seu maturum.
 29. *Produxerit*, i. prodierit, seu prouenerit, s. perfectus, Syr. pinguis fuerit.
Mittit falcem, i. merit, s. Dominus agit.
 30. *Et*, pro, præterea. *Cui parabola*, &c. i. qua similitudine declarabimus.
 32. *Sub umbra*, s. in ramis. *Habitare*, i. nidificare.
 34. *Non*, pro, fere non. *Differēbat*, i. explicabat.
 35. *Illa die*, pro, illo tempore, s. quo prædicabat in Galilæa vel q. d. quadam die. *Contra*, Græc. εἰς τὸ πρῶτον i. in vltiorem, seu aduersam ripam.
 36. *Vt erat*, scil. super ceruicali. *Cum illo*, sc. profecto simul.
 37. *Mittebat*, s. procella.
 38. *Ad te pertinet*, i. tibi curæ est.
 39. *Exurgens comminatus est*, Græc. ἀνίστασθαι ἐν πνεύματι. i. excitatus increpauit. *Tace*, i. quiesce, seu cessa.
 40. *Ait*, pro, dixerat, s. prius. vide Matt. 8.
Estis, Græc. estis sic, i. tantopere. *Nec dum*, Græc. quomodo non. *Fidem*, s. perfectam. *Timuerunt*, s. reuerentiali timore, vel stupentes. *Ad alterutrum*, i. inter se. *Quis putat*, pro, quisnam. Græc. τίς ἄρα.

CAP. V.

1. *Gerasenorum*, Græc. & Syr. Gadarenorum.
 2. *Monumentis*, i. loco vbi monumenta.
In spiritu, &c. habens spiritum immundum, s. à demone vexatus.
 3. *Monumentis*, erant hæc extra ciuitatem.
 7. *Adiuuro*, i. velut ex parte Dei peto, seu per Deum obtestor. *Torqueas*, sc. pellendo hinc, vel mittendo in infernum.
 8. *Exi*, non dixit, exi statim, alioqui iam exiisset.
 9. *Quod tibi nomen est?* i. quis es? *Legio*, &c. q. d. sumus velut legio, vel possumus vocari legio, Græc. λεγεών, vox Latina.
 10. *Regionem*, s. illam, quod illic multum posset hominibus nocere.
 13. *Millia*, s. porcorum.
 14. *Agros*, i. pagos. *Factum*, i. quid accidisset.
 18. *Vt esset*, &c. i. vt sibi liceret Christum sequi.
Admisit, i. permisit.
 22. *Iaius*, pen. producta: est enim Græc. εἰ.
 26. *Magis*, i. potius.
 29. *Fons*, s. scaturigo, seu profluvium. *Plaga*, Græc. flagello,

30. *Exierat*, s. per effectum, vel virtutem, i. effectum.
 34. *In pace*, i. quieto animo, & læto.
 35. *Ab Archisynagogo*, Syr. à domo Archisynagogi.
 37. *Se*, s. ingredientem domum.
 39. *Dormit*, s. Christo dormiebat.
 41. *Talitha*, i. puella, Chal. est. *Cumi*, i. surge Hebr. est. *Tibi dico*, Additum id à Marco explicationis causa, q. d. o puella.
 43. *Dixit*, i. iussit, Heb. est.

CAP. VI.

1. *Inde*, s. ex Capharnaum. *Patriam*, s. Nazareth.
 2. *Facto*, i. adueniente. *Manus eius*, i. eum Heb.
 3. *Faber*, i. fabri filius, sic enim solent fabri filij vocari, Græc. τέκτων, i. artifex, vulgo Arregiano.
 5. *Non poterat*, sc. ob illorum incredulitatem, vt statim dicitur.
 7. *Spirituum*, i. contra spiritus.
 8. *In via*, Græc. in viam. *Virgam*, i. baculum ad innitendum, nam ad defensionem prohibitum.
Zona, Syr. marsupio, s. è zona pendente.
 9. *Sandalia*, i. soleis, quæ superne funiculis alligantur, seu ansulis, cuiusmodi sunt in vsu Franciscanis, Act. 12. vertit caligas.
 9. *Duabus*, s. mutatoriis.
 11. *Testimonium*, scil. quod in nulla re velitis cum illis communicare.
 20. *Custodiebat*, i. obseruabat, seu verebatur.
 21. *Opportunus*, s. conuiuium, vel Herodiadis proposito, *Natalis sui*, Græc. Natalitiis suis.
Tribunis, Græc. χιλιάρχοις, i. præfectis millenorum.
 27. *Spiculatore*, i. satellite, seu carnifice.
 31. *Pusillum*, i. parumper.
 35. *Multa*, i. sera. *Præterit*, Græc. multa.
 37. *Panes*, i. cibos.
 39. *Contubernia*, i. ordines separatos, Græc. conuiuia. *Fœnum*, i. herbam.
 40. *In partes*, s. distinctas Syr. per ordines scil. vt posset facile constare eorum numerus.
 43. *De piscibus*, s. sublata reliquæ.
 48. *Videns*, Græc. vidit.
 51. *Plus magis*, Græc. valde supra modum.
 51. *Intellexerunt*, i. meminerunt, aut aduerterunt.
De panibus, i. Christi potentiam in panum multiplicatione ostensam.

CAP. VII.

3. *Crebro*, Syr. curiose, Græc. πρὸς ὅλην, i. pugillatim, seu cubitaliter, se solebant lauare sæpe, tandemq; infundere in summos digitos aquam, comprehensa in pugnum manu, & eleuata, vt posset in brachium aqua fluere vsque ad cubitum. Id quod etiam hodie Hebræi dicuntur obseruare. Interpret videtur legisse πρὸς ὅλην, i. crebro, quod si πρὸς ὅλην legit, sensum reddidit, vbi enim sæpe lauerint, id faciunt quod de pugno diximus.
 4. *Foro*, s. rerum venalium, vbi facile contaminabantur rerum tactu, aut gentiliū conuersatione.
Baptizantur, i. abluantur. *Baptismata calicium*, i. ablutiones poculorum. *Præcorum*, s. ligneorum, vt ex Græc. apparet. *Erumentorum*, i. vasorum æneorum.

Lectorum, s. tabularum lecti.

5. *Panem*, i. cibum.

7. *In vanum*, i. frustra, seu vano cultu.

9. *Bene*, i. valde. vel Ironia est.

11. *Si dixerit*, sub. bene facit.

Ex me, s. Deo offertur.

12. *Facere*, s. iuuando, seu sustentando.

13. *Rescindentes*, i. irritum facientes, seu abrogantes.

15. *Communicant*, i. inquinant.

19. *Cor*, i. voluntatem.

20. *Homine*, i. hominis corde.

22. *Nequitia*, Syr. iniuria. *Malus*, id est, inuidus, vel cupidus. *Stultitia*, vox Græca. significat etiam immodestiam.

24. *Fines*, i. confinia. *Neminem*, &c. sc. ne Iudæis videretur aut legem violare, qui cum gentibus conuersaretur, aut non esse Messias, qui Iudæis solis putabatur missus. *Voluit*, s. fecit aliquid vnde lateret, sed illud satis non fuit. Itaque fecit quantum voluit; non quantum potuit.

26. *Enim*, Græc. autem. *Gentilis* Græc. ἔθνη, i. Græca. sic enim gentiles vocantur in Scriptura, vt patet ex Act. & Paulo, quod fere Græce loquerentur. Syrophœnissa, i. ex Syriæ Phœnicia.

28. *Vtique*, i. ita est.

31. *Inter*, sub. transiens. *Decapoleos* Regio est decem ciuitatum, partim cis, partim trans Iordanem.

32. *Mutum*. Græc. μὴ λαλῶν, i. vix loquentem, sc. erat lingua impedita, itaque sequitur, & loquebatur recte.

33. *Seorsum*, s. docens fugere popularem laudem.

34. *Ingemuit*, s. commiseratione humanæ miseriæ.

Ephpheta, Chal. est. *Adaperire*, s. quantum ad aures, ac linguam.

37. *Fecit*, pro, facit, Syr. facit.

C A P. VIII.

2. *Sustinent*, i. expectant, vel perdurant sequendo.

4. *Vnde*, pro, quomodo.

7. *Ipsos*, Syr. super ipsos.

10. *Dalmanutha*, Matt. 15. dicitur. In fines Magedan.

11. *Conquirere*, i. disputare, seu altercari.

12. *Spiritu*, i. intra se. *Si*, pro, non. Heb.

15. *Fermento Herodis*, i. Herodianorum doctrina, quibus Herodes fauebat. vide sup. c. 3.

17. *Intelligit*, s. potentiam meam.

22. *Cæcum*, non à natiuitate: nouerat enim arbores.

23. *Vicum*, s. Bethsaidam. *Ambulantes*, iungendum cum homines, vt patet ex Græco.

25. *Cæpit*, Græc. fecit eum.

26. *Vicum*, s. pagum.

30. *Comminatus*, i. interminatus.

33. *Comminatus est*, i. increpauit.

35. *Euangelium*, i. bona quæ per Euangelium annunciantur, vel fidem Euangelicam.

37. *Anima*, s. perdita, recuperanda.

38. *Confusus*, i. quem mei puduerit.

Adultera, sic vocatur, quod à Deo deficere solita per idololatriam, aut alia peccata.

Confundetur, id est, pudebit eius, nec inter suos numerabit.

39. *Veniens*, Græc. venisse. *In virtute*, i. cum potentia, q. d. per magnam Dei potentiam, quæ in eo apparebit.

C A P. IX.

5. *Exterriti*, scilicet ad tantam rei nouitatem, velut extra se.

11. *Primo*, iunge cum, *venerit*. Vide Matt. 17.

In filium, i. de filio. *Contemnatur*, sub. sic accidet Eliæ.

12. *Sed*, pro, imo vero. *Scriptum est*, s. venturum.

13. *Conquirentes*, i. disceptantes.

14. *Stupefactus*, forte ob maiestatem in vultu relucens.

15. *Eos*, s. scribas, & discipulos.

17. *Allidit*, Græc. lacerat. *Arescit*, id est, sine sensu efficitur.

18. *Eis*, s. qui aderant, Græc. ei.

19. *Vidisset eum*, sc. puer Christum. *Elisus*, i. lapsus seu deiectus.

23. *Incredulitatem meam*, i. me, etiam si forte imperfecte credo.

24. *Comminatus est*, i. cum imperio præcepit.

25. *Discerpens*, i. vexans.

28. *Exire*, pro, eiici.

29. *Prætergrediebantur*, i. transibant per.

Scire, s. se ire in Ierusalem, ne impediretur.

34. *Erit*, pro, sit, seu fiat. Heb. *Novissimus*, id est, postremus.

35. *Complexus*, sc. amat innocentiam Christus, Græc. suscipiens in vlnas Syr. tollens super brachia sua.

36. *In nomine meo*, i. propter me. *Non me*, sc. solum. *Sed*, pro, sed etiam.

38. *Virtutem*, i. miraculum. *Cito*, i. facile.

40. *Estis*, s. discipuli. *Mercedem*, s. hic, vel in futuro.

41. *Scandalizauerit*, i. impedimento fuerit ad salutem. *Mola asinaria*, Græc. lapis molaris. vide Matt. 18. num. 6.

42. *Debilem*, i. manum mutilum, seu mancum.

43. *Vermis*, i. conscientiae remorsus. vide Isa. vlt.

46. *Luscum*, Græc. μὴ ὀφθαλμῶν, i. vnoculum.

48. *Omnis*, s. damnatus. *Salietur*, pro, velut salietur, sc. perpetuo durans in supplicio. *Et omnis*, pro sicut omnis, q. d. vt sacrificiis adhibetur sal, ita illis ignis, plane miserris victimis.

49. *Bonum est*, & occasione præteritæ sententiæ, vbi salis meminit, hanc adiicit; sale tamen vtens in alia significatione, s. sapientiæ.

C A P. X.

5. *Ad*, pro, ob.

8. *Vna caro*, i. velut vnum corpus.

9. *Deus*, Græc. additur, & dixit.

11. *Super*, i. contra, q. d. in eius iniuriam.

13. *Comminabantur*, i. increpabant.

14. *Talium*, s. innocentium, & simplicium.

15. *Receperit*, i. se disposuerit, seu comparauerit ad.

Velut paruulus, i. cum innocentia & simplicitate.

16. *Complexans*, vide sup. c. 9. *Benedicebat*, i. bene precabatur.

17. *Procurrrens*, pro accurrens, seu præcurrrens. *Percipiam*, Græc. & Syr. hereditate possideam.

18. *Bonus*, s. ex se, seu sine vilo defectu perfectus.

19. *Fraudem*, i. iniuriam, seu damnum.
 20. *Iuuentute*, Græc. pueritia.
 21. *Dilexit*, i. amanter aspexit. s. vultu beneuolentiam indicans. *Deest*, s. ad perfectionem. vide Matt. 19.
 22. *Possessiones*, i. diuitias.
 23. *Pecunias*, i. diuitias.
 25. *Facilius*, &c. significat summam difficultatem.
 26. *Magis*, Græc. supra modum. *Admirabantur*, Græc. obstupebant. *Ad semetipsos*, i. inter se.
 29. *Euangelium*, i. Euangelii obseruantiam, vel bona per Euangelium annunciata.
 30. *Accipiet*, i. accepturus sit. *Cum persecutionibus*, i. in mediis etiam persecutionibus, q. d. nec id persecutiones poterunt impedire.
 32. *Præcedebat*, s. ostendens promptitudinem, & alacritatem ad mortem. *Stupebant*, s. tantum feruorem.
Timebant, s. vel propriū periculum, vel incerti quorum spectaret tanta alacritas, & festinatio.
 35. *Dicentes*, s. per matrem, vel simul cum matre.
 38. *Bibo*, &c. præsentia pro futuris. *Baptismo*, sic vocat passionem, qua velut aqua merus & alioqui aquæ tribulationes significant.
 40. *Vobis*, non est Græc. *Sed*, pro, nisi.
 42. *Eis*, s. velut seruis. *Potestatem*, s. qua coërceant.
 43. *Est*, Græc. *Erit*, pro, sit, sic infra.
 48. *Comminabantur*, i. increpabant.
 49. *Animaquior*, i. bono animo, Græc. confide.
 50. *Vestimento*, i. pallio. *Exiliens*, Græc. surgens.
 50. *Raboni*, i. magister mi.
 52. *Vade*, q. d. discede compos voti, Syr. vide. *Saluum*, i. sanum.

CAP. XI.

1. *Bethania*, ex qua discesserat. vide Matth. 21. nempe erat inter Bethaniam & Ierusalem.
 2. *Castellum*, i. pagum.
 3. *Quid?* pro, quorsum istud *Domino*, Syr. Domino nostro.
 6. *Dimiserunt*, i. permiserunt, s. accipere.
 9. *In nomine Domini*, i. à Domino missus.
 10. *Benedictum*, i. felix faustumque sit.
Regnum, s. sciebant Messiam regnaturum in domo David, etsi modum nescirent, quo esset regnaturus.
Hosāna in excelsis, i. salua obsecro, qui in cœlis habitas.
 11. *Circumspectu*, s. quæ fiebant in templo, vt postea reprehenderet. vel num se quis inuitaret, nemoque fuit.
Vespera hora, i. vespertinum tempus.
 12. *Alia die*, i. postridie.
 13. *Non enim*, &c. q. d. mysterium suberat in eo facto.
 14. *Respondens*, i. allocutus, Heb.
 16. *Vas*, i. Vtensile quippiam.
 17. *Omnibus*, s. etiam alienigenis. vide 3. Reg. 8.
 18. *Timebant*, adeoque non audebant manus iniicere. *Enim*, pro, autē, vel sensus est, perdere volebant, quia timebant ne populum contra ipsos concitaret.
 21. *Maledixisti*, i. male precatus es.
 22. *Dei*, pro, in Deum, s. credentes & fidentes ei.
 27. *Summi Sacerdotes*, i. Principes Sacerdorum: nam Summus vnus erat.
 29. *Vnum verbum*, pro, vnam rem, Heb.

CAP. XII.

1. *Plantauit*, Græc. plantauit. *Homo*, pro, quidam. Hebr. *Lacum*, s. ad excipiendum vinum, ex viis expressum.
 4. *Vulnerauerunt*, s. lapidibus, vt est Græc.
 9. *Veniet*, &c. Christi sunt verba, vt patet ex Luc. 10. dicta post illorum responsum, de quo Matt. 21. Cumque illi de se dictum intelligerent, addiderunt: Absit, &c. vt est apud Luc.
 12. *Et querebant*, pro, itaque querebant, *Et timebant*, pro, sed timuerunt. *Ad*, pro contra.
 14. *Vides*, i. respicis. *Faciem*, i. personam, q. d. non es acceptor personarum.
 15. *Versutiam*, Syr. fraudem, Græc. hypocrisim, i. simulationem.
 17. *Eo*, s. Christo, vel responso.
 19. *Semen*, i. prolem.
 24. *Virtutem*, i. potentiam, qua s. potest quod vult de mortuis, & suscitatis facere.
 25. *Nubent*, verbum Græc. tam de viris, quam de feminis dicitur.
 26. *Super*, i. iuxta.
 28. *Conquirentes*, i. disputantes.
 29. *Tuus Deus*, Græc. & Syr. noster Dominus.
 30. *Et diliges*, pro, itaque diliges. *Anima*, pro, animo. hæc enim omnia eodem pertinent, s. vt Deus quantum potest, diligatur. Itaque alibi pauciora dicuntur: vel cordis nomine voluntas intelligitur: animæ, potentia animales; mentis, intellectus, virtutis, vires omnes.
 31. *Horum*, pro, his.
 33. *Vt diligatur*, Græc. diligere ipsum.
 34. *Non longè*, s. multum est approbare Dei præcepta, & amare: cui si opus addatur, seu executio, confecta res est.
 35. *Respondens*, i. loquens.
 37. *Vnde*, i. quomodo.
 38. *Doctrina sua*, i. docens. *Cauete*, s. ne exemplo corrumpanini. *Stolis*, i. vestibus splendidis.
In foro, i. publice.
 40. *Domos*, i. facultates *Obtentu*, i. prætextu.
Prolixius iudicium, i. maiorem condemnationem.
 41. *Contra*, i. ex aduerso. *Gazophylacium*, Arca cratiæ atrio templi, à Gaza, i. diuitiis, & *φύλαξις*, i. custodio, s. custodiebantur illic pecuniæ oblatae. vide 4. Reg. 12. *Æs*, i. pecuniam.
 42. *Quadrans*, i. quarta pars assis (As autem decima pars denarii.) vulgo quattrino.
 43. *Plus*, s. proportionem, & affectu.

CAP. XIII.

3. *Contra*, i. è regione.
 4. *Incipient consummari*, Græc. consummandi sunt.
 7. *Opiniones*, i. rumores. *Timueritis*, Græc. turbemini.
 8. *Super*, i. contra. *Dolorum*, i. calamitatis.
 9. *Videte*, i. caute vobis. *Concilia*, pro concilia.
Testimonium, &c. i. ad testificandum illis de me.
 10. *Primum*, pro prius.

11. *Præcogitare*, Græc. anxij esse.
 14. *Debet*, i. oportet.
 17. *Nutrientibus*, Græc. lactantibus.
 18. *Fiant*, Græc. fiat fuga vestra.
 19. *Dies illi*, pro, diebus illis.
 20. *Omnis caro*, pro, vllus homo, *Breuiavit*, præter. pro futuro.

21. *Hic*, i. hoc loco.
 27. *Summo*, i. extremo.
 28. *Parabolam*, i. similitudinem.
 32. *In cælo*, Græc. qui sunt in cælo.
Filius, s. vt reuelet. sic alibi. nota, inquit, feci omnia, s. nota à me facienda, seu quæ pater voluit vt nota facerem. *Pater*, adeoque Filius, & Spiritus sanctus, eadem n. essentia & scientia.

34. *Vigilet*, sub. sic vigilate.

C A P. XIV.

1. **A** *Zyma*, pro dies azymorum, plurale est.
Summi sacerdotes, i. Principes Sacerdotum, sic infra.

3. *Spicati*, i. ex spica Nardi facti. Græc. *πικνῆς*, i. fidelis (quod Ioan. 12. vertit pistici, vt etiam quidam hic legunt) Syr. præstantissimæ. *Preiosi*, iungendum cum, vnguenti.

4. *Vt quid*, pro, cur.
 6. *Sinite*, i. definite accusare, seu omittite eam.
 7. *Habetis*, pro, habebitis.
 8. *Habuit*, i. potuit. *Præuenit*, &c. q. d. Id quod postea facere non poterit, anteuertit.

- In sepulchrum*, s. breui tradendum, q. d. fecit quod sepultis solet exhiberi.

11. *Daturos*, s. vbi eum tradidisset.
 13. *Lagenam*, s. vas fictile.
 14. *Refectio mea*, Græc. diuersorium. Syr. locus conuiuij.

15. *Cœnaculum*, erat in superiore domus parte, Græc. *αἰὼνιον*, q. d. à terra exaltatum. Erat ea domus in monte Sion. vbi creduntur Apostoli latuisse post passionē. Vide Act. 1.

17. *Duodecim*, sic vocabantur Apostoli, etiam cum aliqui deessent, vel forte illi duo iam redierant.

22. *Manducantibus*, pro, vbi manducassent, scil. agnum.

- Benedicens*, pro, vbi benedixisset. *Fregit*, s. antequam Discipulis daret.

23. *Gratias agens*, pro, cum gratias egisset.
 24. *Ait*, s. cum daret. vide Matt. 26.
 25. *Genimine*, i. fructu vide Matt.
 33. *Tedere*, Gr. *ἀδύμνησι*, i. grauiter angi, Matt. 26. vertit, mœstus esse.

34. *Sustinete*, i. expectate.
 35. *Hora*, i. passio, s. ne pateretur.
 36. *Abba*, Syr. est vox. nam Heb. Ab. *Pater*, explicatio est Euangelistæ.

37. *Venit*, & inuenit vtrumque præsens est.
 40. *Denuo*, iungendum cum, dormientes.
 41. *Dormite*. Ironice q. d. an tempus est dormiendi?
Sufficit, s. dormisse hætenus.
 44. *Caute*, s. ne euadat.

45. *Accedens*. Id prius factum quam Christus obuiam eis procederet, vt ait Ioan.

49. *Scriptura*, sub. Id vobis permittitur, Syr. additur, hoc factum est.

51. *Adolescens*, &c. Apparet hunc strepitu excitatum & lecto surrexisse, opertum sindone, spectaturum quid esset. *Nudo*, s. corpore.

52. *Reiecta*, &c. cæt. indicatur hic quanti periculi fuerit tunc Christum sequi.

53. *Sacerdotes*, Græc. Principes Sacerdotum.

56. *Conuenientia*, s. inter se, vel sufficientia ad condemnandum.

60. *Exurgens*, s. præ ira.

63. *Desideramus*, Græc. opus habemus.

68. *Neque scio, neq. noui*, Græc. non noui, nec scio.

- Ante atrium*, s. in vestibulum, vt est Græc.

71. *Anathematizare*, i. execrari.

- Nescio*, i. non noui.

C A P. XV.

1. **V** *Incidentes*, i. cum vinxissent. Indicatur prima vincula ei fuisse soluta in domo Caiphæ.

6. *Festum*, s. Paschæ.

7. *Fecerat*, Græc. fecerant.

8. *Ascendisset*, Græc. exclamasset. *Rogare*, Græc. petere. *Faciebat*, s. Pilatus.

9. *Regem*, i. quem accusatis, quod se Regem faciat.

11. *Magis*, i. potius.

19. *Ponentes*, s. humi.

21. *Alexandri*, &c. erant hi duo Christi discipuli.

23. *Myrrhatum*, i. amarissimum, seu myrrha mistum, quod solebat damnatis dari, vt minus dolerent.

- Accepit*, i. bibit solum n. gustauit, vt ait Matth.

24. *Crucifigentes*, i. vbi crucifixissent.

- Super eis*. Apparet sortem etiam missam super quatuor partes, in quas vestimenta diuiserant, & non solum super tunicam inconsutilem.

25. *Tertia*, s. quando data sententia, vt crucifigeretur. vide Ignat. ep. 1. Clem. 5. Constit. cap. 16. vel tertiam vocat, id quod post tertiam est vsque ad sextam, q. d. iam tertia elapsa erat: Et, pro, cum, Heb.

27. *Crucifigunt*, pro, crucifixerunt.

29. *Blasphemabant*, i. conuitiis prosequabantur.

- Destruis*, i. iactas posse destruere.

31. *Ad alterutrum*, i. inter se.

32. *Crucifixi*, forte plural. pro singulari.

- Conuitiabantur*, i. exprobrabant.

34. *Elohi ab Eloha*, Matt. Eli ab El. Not. Euangelistas de sensu fuisse sollicitos, non item de verbis. Eadem quidem omnes referunt, sed diuersis verbis.

36. *Calamo*, i. arundini. *Sinite*, s. me, dixerant n. alij, vt est apud Matt. *sine*, i. omittite.

38. *Duo*, i. duas partes.

39. *Centurio*, Græc. *καταγέται*, vox Latina.

40. *Minoris*, videtur fuisse cognomen. Is est qui epistolam scripsit, quæ dicitur Iacobi.

- Salome*, hæc vxor Zebedæi, nomēq. eius id. nō Maria.

43. *Decurio*, i. Senator. *Audaacter*, q. d. non sine periculo id faciebat.

47. *Poneretur*, s. vt suo tempore vngerent.

CAP. XVI.

2. **V**Na, i. prima, Hebr. *Sabbathorum*, pro, Sabbathi, i. hebdomada. vide Luc. 18.

Orto, & cæ. s. perueniunt, cum fuissent tamen valde mane profectæ.

5. *Monumentum*, i. locum vbi monumentum.

Dextris, s. monumenti.

7. *Sed*, pro, itaq; *Et Petro*, pro, etiã, vel, præcipue Petro.

8. *Nomini*, s. occurrentium in via.

9. *Mane*, & c. iungenda hæc cum, apparuit.

10. *Fuerant*, s. Apostolis.

12. *Villam*, i. Pagum. vide Luc. 24.

13. *Crediderunt*, s. aliqui.

14. *Novissime*, Græc. *ὕστερον*, i. deinde, seu postea. Hanc

quidam putant fuisse primam apparitionem, de qua Luc. & Ioan. alii vltimam. vndecim sic vocabantur post Iudæ discessum, etiam si quis deesset, vt nunc Thomas.

15. *Dixit*, i. præcepit. Id factum in Galileæ cū plurimi adesset.

15. *Signa*, i. miracula. *Sequentur*, s. cum opus erit.

Nomine, i. virtute, seu inuocatione nominis.

18. *Tollent*, i. auferent, s. ne lædant sic Paulus viperam proiecit illæsus Act. 28.

19. *Sedit*, significatur quies, & potestas Iudiciaria.

A dextris, i. optimo loco, quatenus homo.

20. *Vbiq;*, i. vbiunque opportunum erat.

Sequentibus signis, Græc. per subsequētia signa, Græc. additur Amen, Syriace autē: Annuntiatum fuisse id Euangelium à Marco Romæ. Romane i. Latino sermone.

EVANGELIUM SECUNDUM LVCAM.

Fuit patria Antiochenus, arte medicus. Pauli Discipulus, & secundum quosdam ex 72. Christi discipulis. Martyrem fuisse multi scribunt.

CAP. I.

1.

*D*inare, i. contexere.

Completa, Græc. certissime completa, seu creditæ.

2. *Sicut*, s. ita cōpletæ, seu creditæ.

Ministri, i. cooperatores. *Sermonis*, i. rei, seu verbi Dei.

3. *Omnia*, & c. iunge cum affecuto.

Ex ordine, i. ordine quo quæque gesta sunt.

Optime, Græc. vox etiam potentissimum significat. Apparet fuisse virum primarium, & magistratum gerentem: tales enim optimi dicebantur. vide Act. 23 & 26.

4. *Cognosceas*, pro, agnosceas agnoscimus alias cognita. *Eruditus es*, Græc. *κατηχημένος*, q. d. catechizatus es, s. catechismo edoctus. *Veritatem*, Græc. *ἀσφάλειαν*, i. certitudinem.

5. *Herodis*, huius primo anno regni legitimi, Christus natus, s. consenserunt in eum Iudæi, quibus antea inuis regnabat. Eius filii Herodes, & Philippus Tetrarchæ, & Aristobulus, cuius filius Herodes Agrippa, qui Iacobum interfecit, quique filium reliquit Agrippam, cum quo Paulus locutus. *Iudæa*, i. regionis à Iudæis habitata, s. à 12 tribubus, alias comprehendit solum tribum Iuda, & Benjamin.

Vice Abia, vide 1. Par. 24. vbi Sacerdotum 24. familiæ institutæ à Dauid, sorteque electæ, quæ qua hebdomada seruire deberet, obtrigitque familiæ Abia locus octauus. *Filiabus*, i. numero filiarum, q. d. ex progenie, vel orta ex filiabus, i. nepte aliqua.

6. *Ante Deum*, i. Deo approbante.

Iustificat ionibus, i. cæremoniis. *Sine querela*, i. sic vt nemo de eis queri posset, q. d. irreprehensibiliter, seu inculpate. vide Phil. 2.

9. *Sacerdotij*, i. sacerdotalis functionis.

Sorie, s. inter eiusdem familiæ sacerdotes fors mitte-

batur super officiis quibus hebdomada vicis suæ fungari quique essent: erant enim varia. ex quo patet non fuisse Zachariam Pontificem, quod quidam putarunt, non enim opus fuisset sorte. *Incensum*, de quo Exod. 30. s. mane, & vesperti ponebatur. *Templum*, s. sanctum, non Sancta Sanctorum.

10. *Fori*, s. in atrio populi.

11. *Apparuit*, scil. corporali specie, Græc. *ἐφ' ὃν*, i. visus est.

12. *Turbatus*, s. aspectu Angelicæ maiestatis.

13. *Deprecatio*, s. pro salute populi, vel pro Messie aduentu. *Et vxor*, pro nam vxor.

14. *In*, pro, de.

15. *Coram Domino*, i. Dei iudicio, adeoque vere.

Siceram, i. quicquid potest inebriare, à verbo *שכר*. inebriari. *Non bibit*, s. Deo perpetuo consecratus, more Nazæorum: de quibus Num. 6.

Adhuc ex, pro, iam inde ab, vel etiam in.

17. *Illum*, s. Deum, nempe Christum.

In filios, s. vt filij eodem sint corde & mente cum patribus sanctis, vt statim explicatur.

Parare, i. vt paret. *Perfectam*, i. bene præparatam, vt Græc. indicant.

19. *Asto*, s. contemplans, & ad obsequium paratus.

20. *Tacens*, etiam surdus euasit: vnde vt postea dicitur, innuebant ei.

22. *Mutus*, Græc. *κωφός*, quod etiam surdum significat.

23. *Officij*, Græc. *λατρείας*, i. ministerij sacri.

Abiit, s. tempore ministerij, prope templum in Amio habitabant sacerdotes in domunculis ad id destinatis.

24. *Occultabat*, sc. pudebat videri ea ætate dedisse operam liberis. *Dicens*, q. dicat, læta tamen Deo gratus agebat.

25. *Assumpsit*

25. *Auferre*, pro, vt auferret. *Opprobrium*, s. sterilitatis, quæ tunc probro dabatur.

27. *Desponsatam*, s. & traditam.

28. *Ingressus*, s. corporali specie.

Aue, Græc. *χαίρε*, i. salue; Syr. pax tibi, & quidem credendum saluasse, more Hebræo, nempe *שלום* i. pax tibi. *Gratiaplana*, Græc. *χαριτωδής*, i. gratiosa, seu valde grata Deo, s. plena gratia.

Tecum, s. est. *Benedicta*, &c. q. d. præcellens cæteras omnes benedictione Dei, solaque expers maledictionis, vide inf. *In mulieribus*, pro, inter mulieres.

Audisset, Græc. & Syr. vidisset.

In sermone, sc. humilis erat, & videbat se laudari multum. *Salutatio*, Syr. pax.

30. *Inuenisti*, pro, obtinuisti, Heb.

31. *Vocabis*, s. ipsa mater erat, non Ioseph pater.

32. *Magnus*, quippe Deus. Itaque non additur, vt in Ioanne coram Domino. *Filius*, s. naturalis, & consubstantialis. *Sedem*, s. regnum per Dauid figuratum. Vide Isa. 9.

33. *In Domo*, s. spirituali, i. Ecclesia, Græc. & Syr. super domum.

34. *Quomodo*, Non dubitat, sed modum quærit. Videtur autem ignorasse Christum ex Virgine nasciturum. *Non cognosco*, i. non cognoscere, s. voui castitatem, etiam ante desponsationem, secundum Aug.

35. *Superueniet*, i. cœlitus illabatur.

Altissimi, i. Dei. *Obumbrabit tibi*, i. conteget te, q. d. erit loco complexus virilis, sc. concipies Dei opera, non viri honeste dixit, quod vulgo, ingrauidare.

Te, i. tua substantia, *Sanctum*, s. non vt alij cum peccato originali.

36. *Cognata*, scil. erat ex patre Sacerdote, & matre de tribu Dauid, adeoque Mariæ cognata. *Vocatur*, sc. nota erat vulgo eius sterilitas.

38. *Fiat*, consentientis est, & optantis.

39. *Abiit*, s. cum Ioseph. *Montana*, s. Iudææ.

Festinatione, s. ob lætitiā, de sua Cognatæque conceptione, & pudorem manendi in publico, & quia sic mouebatur à Spiritu sancto.

Ciuitatem, s. quandam, non videtur taciturus fuisse si esset Ierusalem.

41. *Exultauit*, Græc. hic & infra *ἠγαλλήσθη* i. saliit, q. d. saltauit præ gaudio. Videtur Christum agnouisse, vnde & Ecclesia: Senferas Regem thalamo manentem.

Repleta, s. ad dicendum quod sequitur, plene à Spiritu Sancto instructa seu mota est.

42. *Benedicta*, i. felix. Not. eadem verba Angeli, & Elizabeth.

43. *Vnde*, i. quo meo merito? *Domini*, s. Dei. Not. simul conceptum fœtum in ea, & animatum, Deoque vnitum fuisse, factamque Dei matrem.

44. *Gaudio*, Græc. *ἀγαλλιάσθαι*, i. lætantis gesticulatione.

45. *A Domino*, potest iungi cum, *perficientur*, aut cum, *dicta*: vel cum vtroque potius.

46. *Magnificat*, i. laudibus effert, seu magnopere prædicat. *Exultauit*, pro, exultat. *Spiritus*, i. anima repetitio, more Hebræo, q. d. anima mea quanta quanta est. *Salutari*, i. saluatore.

48. *Humilitatem*, Græc. *ταπεινότητα*, i. paruitatem, seu abiectionem. *Hoc*, s. tempore, vel q. d. ob id.

Generatione, i. ætates, seu gentes, s. fideles.

49. *Sanctum*, s. venerandum, & colendum.

50. *A progenie*, &c. q. d. per omnes ætates subuenit.

Timentibus, i. colentibus religiose. Debetur Dei potentia, & sanctitati Timor & Reuerentia.

51. *Fecit*, præterita pro præsentibus. *Brachio*, i. virtute.

Dispersit, i. perdidit. *Mente cordis*, q. d. elatos animo, & arrogantes.

52. *Sede*, i. dignitate, seu potentia.

53. *Esurientes*, s. iustitiam, vel pauperes.

Diuites, scil. in oculis suis, i. superbos, vt sit Repetitio, vel, confidentes in diuitiis. *Dimisit*, s. à se, q. d. priuauit diuitiis, seu bonis quibus gloriabantur.

54. *Suscipit*, s. succurrendo. *Israel*, accusatiuus est.

Puerum, i. seruum, sc. se colentem. *Memorari*, i. se memorem declarando.

55. *Abraham*, Datius est, qui regitur à misericordia, s. promissæ. *Semini*, i. posteris.

In sacula, i. in perpetuum, coniungendum cum misericordia, vel semini.

56. *Mansit*, non vsque ad partum, etsi id quidam putant.

58. *Magnificauit*, &c. i. magna erga eam vsus esset misericordia, s. dans ei filium, & talem filium.

Congratulabantur, Græc. *συγαυοῦν*, i. congaudebant, sic illud impletum: Multi in natiuitate eius gaudebunt.

59. *Vocabant*, i. vocari volebant. Dabatur nomen in circumcisione, vt nunc in Baptismo, sc. tunc fit de populo Dei.

60. *Mater*, sc. edocta à Spiritu sancto: nam si à viro, citasset eius auctoritatem quamquam non video, cur non ab eo poruerit etiam id didicisse.

62. *Innuabant*. Id opus non erat, si ille vxorem prius monuerat: quanquam forte huic non credebant.

63. *Postulans*, s. per nutus. *Pugillarem*, Græc. *πυγίλλιον*, i. tabellam, sc. ceratam, in qua olim stylo scribebatur. *Est*, q. d. sic omnino vocandus est, quia Deus ita vult.

65. *Timor*, s. ex admiratione diuini operis, & reuerentia. *Verba*, i. res. Heb.

66. *Posuerunt*, &c. i. attente cogitarunt.

Quis putas, Græc. *quisnam*. *Etenim*, &c. verba Evangelistæ, q. d. potentiam enim suam Deus in eius ortu declarabat.

67. *Repletus*, s. ad loquendum quod sequitur.

68. *Benedictus*, s. sit, i. laudetur, seu prædicetur.

Israel, i. quem Israel colit. *Fecit redemptionem*, i. misit redemptorem. *Plebi*, i. populo.

69. *Cornu*, i. robur, q. d. fortem salutem dedit. vel, fortem Ducem qui seruet. *Domo*, i. familia.

Pueri, i. serui.

70. *Locutus est*, i. promisit, seu prædixit.

Sunt, pro, fuerunt.

71. *Salutem*, s. se daturum: nempe seruaturum.

72. *Cum patribus*, pro, patribus, s. promissæ.

Memorari, i. declarandum se memorem.

Testamenti, i. pacti.

73. *Iurandū* pro, iurifurandi, vel, subimplendum.

75. *Et iustitia*, explicatio præcedentis. Iustitia enim, sanctitas, & iusti sancti.

76. *Parare*, i. ad parandum.

77. *Scientiam*, i. cognitionem *Remissionem*, s. per Christum obtinendam.

78. *Misericordia*, sc. qua peccata remittuntur, & salus seu iustitia prima datur non meritis. Gratis enim iustificamur.

In quibus, i. per quæ *Oriens*, nomen est substantivum, significans Messiam. vide Zach 6.

Ex alto, i. cælo, iunge cum, visitavit.

79. *Illuminare*, i. ad illuminandum.

Vmbra mortis, Repetitio est enim id epitheton tenebrarum, quod mortis imaginem referant.

Sedent, i. manent. *Fedes*, i. affectus. *Pacis*, i. in pacem ducentem, seu pacificam.

80. *Confortabatur*, i. corroborabatur. *Deserto*, s. ne hominum commercio inquinaretur, & expeditius contemplaretur, & vitæ auctoritate auctoritatem sibi conciliaret. *Ostensionis*, quod fecit anno ætatis 29.

CAP. II.

Illis, s. anno Imperij Augusti circiter 42.

Describeretur, s. ut sciretur, quot essent Rom. Imperio subiecti. scribebatur autem cuiusque nomen, & quantum haberet facultatum, soluebarque denarium. vide Act. 5. *Vniuersus*, s. subiectus Augusto.

2. *Prima*, s. generalium, vel factarum à Cyrino: duas enim fecit. *A Praside*, Græc. *Præsides*, s. *Præsides* agente. Syriæ, cuius pars Iudæa, in qua Rex Herodes.

3. *Prosterantur*, s. se Romanis subiectos.

Suam, i. unde oriundi.

4. *David*, s. in ea natus fuerat. *Vxore*, Apparet vxores describi solitas, alioqui cur eo grauida proficisceretur? imo & filii etiam describebantur, & Christum quidam aiunt fuisse descriptum quod descriptionis tempore natus iam esset.

7. *Primogenitum*, primogenitus est etiam quem nullus sequitur. *Pannis*, i. fasciis. *Præsepio*, s. inter bouem & asinum, secundum Naz. & Nyssen. erat autem præsepe in quodam specu prope Bethleem secundum Iusti in Tryph. Et, Græc & Syr. eis.

8. *Pastores*, Ignobilia mundi elegit Deus.

Vigilias, s. per vices suas, Græc. *φυλακὰς*, i. custodias.

Noctis, s. eius, in qua Christus natus.

Gregem, qui solet noctu in septis seruari.

9. *Stetit*, Græc. *ἵστην*, q. d. superastitit.

Claritas, Græc. *δόξα*, i. gloria Dei, i. à Deo immissa.

Timuerunt, s. ad insolitum splendorem.

10. *Euar gel* 20, i. annuncio. *Populo*, s. Israel, vel mundi.

15. *Vobis*, i. hominum causa. *Dominus*, s. mundi.

12. *Signum*, s. quo possitis illum agnoscere.

Præsepio, sc. illo noto, & communi, quod erat prope murum ciuitatis ad Orientem.

13. *Multitudo*, s. ad maiorem auctoritatem, & confirmationem. *Militia*, i. exercitus, s. Angelorum.

14. *Gloria*, s. datur. *Bona voluntatis*, i. ex bona Dei voluntate, seu beneplacito, nam Græc. *εὐδοκία*.

15. *Ad inuicem*, i. inter se. *Verbum*, i. rem, Heb.

17. *Cognouerunt*, Gr. & Syr. diuulgarunt, seu notificarunt.

18. Et de, Græc. & Syr. de.

19. *Verba*, i. res. *Confrens*, s. ea inter se.

20. *In*, pro, de.

21. *Consummati*, i. completi, s. vbi aduenisset dies octauus.

22. *Purgationis*, i. cæremoniæ, quibus lustrabantur puerperæ, ut possent in templum ingredi.

Eius, s. Mariæ.

23. *Adaperiens vuluam*, i. primum nascens, Heb.

Sanctum, & c. q. d. Domino consecrabitur, redimebatur tamen quinque siclis. vide Num 18.

24. *Hostiam*, sc. pro matre. vide Leuit. 12. Illud autem Ecclesiæ obtulerunt, pro eo, i. pro eius partu.

Par, s. alterum in holocaustum, alterum pro peccato, i. partus immunditia, vel pro peccato, si quod interuenisset; et si non, in Maria nullum, tamen lex seruanda erat.

25. *Timoratus*, Græc. pius, seu religiosus, si sacerdos esset. Lucas id non tacuisset. *Erat*, s. etiam per Prophetiz donum.

26. *Christum Domini*, i. promissum à Domino Messiam.

27. *In spiritu*, i. actus à Spiritu sancto.

28. *Benedixit*, i. laudauit, seu gratias egit.

29. *Nunc dimittu*, & c. q. d. si nunc dimittas, in pace dimittis *Secundum verbum tuum*, i. ut promissisti.

In pace, i. animo quieto, & voti compote.

30. *Salutare*, i. Saluatorem.

31. *Ante faciem*, i. in conspectu, sc. quem omnes aspiciant, ab eo salutem expectantes.

32. *Reuelationem*, i. illuminationem. *Plebs tua*, sc. erat ille Dei populus peculiaris.

33. *Pater*, s. ita putabatur.

34. *Benedixit*, i. felicia est precatus, vel felices eos predicauit. *Mariam*, s. ad eam puer ut veram matrem pertinebat. *Ruinam*, s. spirituales, per occasionem. sic dictus lapis scandali, s. non credentibus.

Signum, i. portentum, seu rem insolitam. vide Isa 8.

Contradicitur, s. verbis, & re.

35. *Pertransibit*, i. penetrabit. *Gladus*, s. doloris in passione Christi, Syr. lancea, & quidem Græc. *Romphaia*, *Ut reuelentur*, & c. coniunge cum, *posui in ruinam*.

Cogitationes, q. d. appareat multorum animus.

37. *Vique ad annos*, Græc. & Syr. quasi annorum.

Octoginta, s. ætatis.

38. *Confitebatur*, i. laudabat, vel gratias agebat, sc. de Christi aduentu, Græc. confessione respondebat, sc. Simeonis præconis. *Illo*, s. Domino Christo.

Israel, Græc. in Ierusalem, Syr. Ipsi Ierusalem.

39. *Reuersi*, s. ex Ægypto v. de Matt 2.

40. *Crescebat*, i. magis magisque gratiam prodebat, & virtutem.

40. *Ibant*, s. itinere trium dierum *Pascha*, s. in die Pentecostes & Tabernaculorum, dispensabatur cum longe distantibus à Ierusalem. sic parentes Samuel semel tantum ascendebant.

42. *Duodecim*, s. cum incipit in pueris iudicii specimen apparere.

43. *Parentes eius*, Græc. Syr. Ioseph & Mater eius.

44. *Venerunt*, s. ex Ierusalem profecti.

Cognatos, s. quibus putabatur adhæsisse in via.

46. *Triduum*,

46. *Triduum*, s. die tertio. *Interrogantem*, sc. & respondentem. vide inf.

48. *Admirati*, s. nescientes facti huius causam.

Dixit, s. seorsim. *Dolentes*, s. ne amitterent, aut quid ei mali accideret, Syr. anxii.

50. *Intellexerunt*, s. plene.

51. *Verba*, s. quæ postea Apostolos docuit.

52. *Proficiebat*, &c. i. magis indies sapientiam exerebat. *Ætate*, Græc. ἡλικία, alias vertit staturam.

Apud Deum, i. Deo probante.

CAP. III.

1. **T**iberij Huius Imperij anno 12. Pilatus in Iudæam missus, s. misso Archelao ab Augusto in exilium 10. regni sui anno, Iudææ cœpti dari Præsides, primusq; fuit Coponius, vt ait Ioseph lib. 8. antiq. c. 1.

Procurante, i. gubernante.

Tetrarcha, i. princeps, etsi n. id nomen significet quartæ partis, s. regionis alicuius, seu prouinciæ principem, tamen etiam alio modo ad principes trāsferitur. Plinius quidem ait in Cælesyria fuisse Tetrarchias 17. Erant hæc velut Regna. Tres quidem, de quibus hic fit mentio, Agrippa postea à Caio Imper. obtinuit.

Lisania, non fuit iste, vt illi duo, Herodis filius, nec ei successit. *Abilina*. Regio dicitur esse apud Libanum.

2. *Principibus*, summos fuisse indicat. forte per vices ministrabant, vel Annas deposito pontificatu, nomen tamen retinebat. Iam Pontificatus cœperat esse venalis, aut Principum fauore acquiri. quo minus mirum, tam turpiter grauiterq; errasse de Christo.

Verbum, i. præceptum, vel inspiratio. *Super*, pro. ad.

Iordanus, i. Iordani finitimam.

5. *Omnis vallis*, &c. explicatio est viæ expeditæ, s. complanatæ & rectæ. *Praua*, i. obliqua, seu tortuosa, Græc. σκολιά. *Directa*, Græc. directam, s. viam.

6. *Videbit*, s. corporis oculis. *Caro*, i. homo.

Salutare, i. salutem, seu Saluatorem.

7. *Turbas*, in quibus Pharisei, & Sadducei, vt dicitur Matt. 3. *Genimina*, i. progenies. *Ostendit*, præteritum est.

11. *Duas*, i. plures quam ei necesse est, quod enim necessarium, vnum dicitur. *Det*, sc. eam, quæ non est ei necessaria.

14. *Concutiatis*, i. male tractetis. seu inique cædatis, vel per metum quidquam extorqueatis ab aliquo, id enim concussio dicitur. *Calumniam*, s. falsa apud Præsidem accusatione.

15. *Existimante*, Græc. & Syr. expectante. Noster forte legit δακνόν, nunc enim ἀποδοκνόν.

16. *Fortior*, s. virtute ad saluandum.

Dignus, Græc. ἰσχνός, i. idoneus, seu sufficiens.

Igni, vel tribulatio intelligitur, vel ignis Purgatorij.

17. *Ventilabrum*, i. iustum iudicium. *Aream*, s. ecclesiā. *Horreum*, s. cœleste.

18. *Euangelizabat*, i. prædicabat, sc. de Christo, & Dei regno.

20. *Et inclusit*, pro, vt includeret.

22. *Complacuit mihi*, q. d. tu mihi singulariter places.

23. *Incipiens*, s. prædicare, vel esse ætatis.

Quasi, quidam putant nondum expleto anno trigesimo: alii probabilius expleto, & incepto 31.

Heli, sc. gener, secundum quosdam, qui Heli dicunt esse Ioachim patrem Mariæ, qui Eliachim & Heli dictus sit.

27. *Zorobabel*. Iste & Salathiel, alii sunt ab illis, de quibus Matt. 1.

29. *Iesu*, Græc. & Syr. Iose.

36. *Cainan*, id ex 70. sumptum, nunc enim Hebr. Arphaxat genuit Sale. vide Gen. 11.

CAP. IV

1. **A**gebatur, i. ducebatur, Syr. ductus est.

In spiritu, i. vi Spiritus S. Syr. à Spiritu.

2. *Et tentabatur*, Græc. tentatus, Syr. vt tentaretur. *Diebus illis*, intellige etiam noctes.

3. *Lapidi*, pro, lapidibus.

4. *Viuet*, i. viuere potest. *Verbo*, i. re. *Dei*, i. quam Deus dixerit, seu voluerit.

9. *Duxit*, id factum secundo loco, vt ait Matt.

Pinnam, i. alam, seu extremitatem recti, quod planum erat.

13. *Ad tempus*, s. rediturus postea iuxta illud Ioan. 14. venit enim princeps huius mundi, &c.

14. *Virtute*, i. vi, s. qua agebatur. *Regionem*, s. finitimam, vt est Græc.

15. *Et ipse*, pro, ipse enim. *Magnificabatur*, Græc. glorificatus.

16. *Surrexit*, forte stantes solebant legere, ob scripturæ reuerentiam.

17. *Reuoluit*, s. erat membrana inuoluta, vt & hodie etiam apud Iudæos.

18. *Propter quod*, i. quia in me erat. *Contritos*, i. confractos, q. d. tribulatos, seu afflictos.

19. *Captiuus*, s. peccato. *Remissionem*, i. liberationem, seu dimissionem.

In remissionem, pro, remittendo, seu soluendo. *Annum*, i. tempus.

Acceptum, sc. quo homines in gratiam recipit. Isa. 49. placitum vocatur. *Retributionu*, i. donationis, seu ultionis, s. hostium spiritualium.

20. *Intendentes*, s. expectabant aliquid noui.

21. *In auribus vestris*, i. vobis audientibus eam, q. d. ego sum, de quo loquitur.

22. *Omnes*, i. plurimi. *Testimonium*, &c. q. d. illum commendabant.

Gratia, i. gratiosis, seu plenis gratiæ.

23. *Vtique*, Græc. πάντως, i. omnino. *Similitudinem*, Græc. παρὰ ὅλην, q. d. prouerbum.

30. *Ibat*, s. nihil ab eis læsus elabebatur.

32. *Potestate*, i. auctoritate, & efficacia.

33. *Immundum*, epitheton diaboli, quod immunditiis delectetur.

34. *Sine*, i. omitte nos. *Perdere*, i. mittere in infernum, q. d. nondum tempus est. *Sanctus*, Græc. ὁ ἅγιος, ille sanctus, s. de quo scriptura, *Dei*, s. es.

36. *Pauor*, s. stuporis. *Verbum*, i. res.

Potestate, i. auctoritate Syr. imperio.

38. *Febribus*, Græc. & Syr. febri.

39. *Stans*, Græc. astans. *Super*, id est, iuxta, vel flexo corpore.

41. *Loqui*, &c. dicere se scire ipsum, &c.

CAP. V.

1. **S**tabat, pro, staret.
 4. *Duc*, s. nauem. *Altum*, i. profundiorum locum.
 5. *Verbo*, i. iussu.
 7. *Annuerunt*, sc. loqui, aut clamare non poterant præ admiratione.
 8. *Exi*, i. discede.
 9. *Circumdederat*, i. oppresserat.
 10. *Capiens*, Græc. viuos capiens. Syr. piscans ad vitam.
 12. *Ciuitatum*, leprosi per ciuitates transire poterant, habitare non poterant. vide Leuit. 13.
 13. *Mundare*, i. mundus esto.
 14. *Testimonium*, s. quod mundus sis, egoq; legem seruem, possimq; talia illis, s. sacerdotibus.
 15. *Perambulabat*, i. diuulgabatur. *Sermo*, i. fama, seu rumor.
 17. *Erat*, i. aderat prompta, vel se exerebat oblata occasione. *Eos*, s. qui egebant.
 20. *Quorum*, s. ægroti, & portantium. *Fidem*, s. coniunctam fiduciam impetrandi sanitatem.
 25. *Magnificans*, Græc. glorificans.
 26. *Magnificabant*, Græc. glorificabant.
Mirabilia, Græc. *παράδοξα*, i. incredibilia, seu inopinabilia, adeoq; mirabilia.
 27. *Exijt*, s. ad mare, vide Mar. 2.
 28. *Omnibus*, s. negotiis, postea vero etiam rebus.
 30. *Eorum*, s. Iudæorum.
 34. *Filios sponsi*, s. qui nuptiis interfunt, Græc. filios thalami, i. nuptiarum.
 36. *Vestimento*, s. ablatam. *A nouo*, s. ablata.
 39. *Bibens vetus*, &c. q. d. assueti aliquibus ea præferunt, paulatimq; ad noua assuefaciendi sunt.

CAP. VI.

1. **S**abbatho secundo, primo, i. festo succedente ipsi sabbatho, vel sabbato succedente alicui festo. vide Matt. 12. (& festa enim alia sabbatha vocabantur, quod in eis etiam à seruilibus operibus quiesceretur) vel ultimo die festi alicuius per 7. dies durantis, erat n. primo par celebritate. vide infra.
 4. *Domum Dei*, i. tabernaculi atrium.
 5. *Quia Dominus*, &c. q. d. Huc accedit, quod Dominus, &c. *Sabbathi*, adeoq; potest in eo dispensare.
 6. *Alio sabbatho*, apparet illud de quo sup. sabbathum fuisse, & forte incidebat in aliquod festum. Ideoq; dicebatur secundo primum, i. duplici ratione sabbathum, seu festum celebre.
 8. *Medium*, pro, medio.
 9. *Animam*, i. vitam, seu hominem, Heb. *Perdere*, Græc. occidere.
 10. *Circumspectis*, s. an aliquis vellet respondere.
 11. *Inspicientia*, Græc. dementia, sc. velut amentes facti, nihil potuerunt respondere, Syr. inuidia.
 12. *Dei*, i. qua Deum precabatur.
 13. *Apostolos*, s. missurus eos erat in mundum, q. legatos, cum maxima potestate docendi, leges ferendi, & miracula faciendi.
 15. *Vocatur*, pro, vocabatur. *Zelotes*, alias dicitur Cananæus, quod idem Heb. significat.

16. *Iacobi*, s. minoris fratrem, Syr. Iacobi filium.
 17. *Campestri*, i. plano, & capaci, in ipso tamen monte, vt patet ex Matt. 5. vel id factum post sermonem, de quo inf. qui est idem cum illo Matt. 5. similiter enim incipit, & desinit *Et Tyri*, Græc. Syr. & Compl. Tyri.
 19. *Exibat*, s. per effectum.
 20. *Discipulos*, s. in eos hæc præcipue quadrabant.
 22. *Separauerint*, s. vt sit excommunicando.
Exprobrauerint, i. probis affecerint.
Eiecerint, &c. q. d. memoriam vestri delere curauerint vel officium vestrum, seu munus repudiauerint.
Malum, Syr. improborum *Filium hominis*, i. me.
 23. *Die*, i. tempore. *Mercēs*, i. præmium, quod sic vocatur, quia operum merito redditur.
Multa, i. copiosa. *Est*, pro, vos manet.
Patres, i. maiores.
 25. *Nunc*, s. cum flendum esset. *Lugebitis*, s. animo. *Flu-
bitis*, s. corpore.
 26. *Homines*, scil. mundani, laudare enim solent hi, & prædicare sibi similes.
 28. *Benedicite*, i. bene precamini.
 29. *Vestimentum*, scil. superius, seu pallium, nam Græc. *ιμάντιον*.
 30. *Petenti*, s. rem honestam, seu ipsi necessariam.
 31. *Vultis*, s. rationabiliter.
 32. *Gratia*, s. habenda, vel q. d. quam gratiam facitis?
 34. *Recipere*, s. quid simile. *Fœnerantur*, i. mutuum dant.
Æqualia, i. similia beneficia.
 35. *Sperantes*, sc. ab hominibus. *Mercēs*, s. apud Deum, propter quem talia fecienda. *Filij*, pro, imitatores, velut filij.
 36. *Misericordes*, i. benefici.
 37. *Iudicare* s. temere. *Condemnare*, forte est explicatio præcedentis: Iudicare enim in Scriptura sæpe pro condemnare vsurpatur.
Dimittimini, i. dimittetur vobis.
 38. *Bonam*, i. iustam. *Confertam*, expressam.
Coagitatam, i. bene concussam. *Superfluentem*, i. effusissimam. *Dabunt*, pro, dabitur.
 40. *Super*, i. excellens.
 43. *Enim*, pro, autem.
 45. *Thesauo*, pro, velut thesauro.

CAP. VII.

1. **I**mpleffet, i. absoluiisset. *Mortuum*, i. morti proximus.
Preiosus, i. carus, vt solent pretiosa.
 3. *Veniret*. Id quidam putant à Iudæis profectum, nec enim Centurionem id petiisse.
 4. *Solicite*, i. sedulo Græc. *σπουδαίως*, i. studiose.
 6. *Vexari*, i. fatigari.
 8. *Et dico*, pro, & tamen dico.
 11. *Naim*, non longe distabat à Capharnaum.
Eius, Græc. eius multi.
 12. *Efferebatur*, s. extra ciuitatem, de more sepeliendus.
Vnicus, Græc. *μυροῦς*, i. vnigenitus.
 13. *Super*, pro, erga.
 16. *Timor*, s. ex stupore. *Magnificabant*, Græc. glorificabant.
Surrexit, i. excitatus est, seu apparuit.

17. *Sermo*, i. fama, seu rumor. *Iudæam*, i. regionem duodecim Tribuum.

19. *Venturus es*, i. venturus expectabaris, Græc. ὁ ἐρχόμενος, ille venturus. *Expectamus*, id est, expectare debemus.

21. *Plagis*, i. cruciatibus, Græc. flagellis. *Euangelizantur*, i. audiunt Euangelium.

25. *Domibus*, i. palatiis, Græc. βασιλείαις.

Sunt, i. versari solent.

29. *Et omnis*, &c. verba videntur Euangelistæ, et si quidam putant Christi esse. *Audientes*, scil. Christum, vel Ioannem. *Iustificauerunt*, i. approbarunt, seu laudarunt, scil. qui Ioannem misisset.

30. *Consilium*, sc. per Ioannem præparandi ad gratiam Christi. *In semetipsos*, i. intra se, vel quod erat in bonum ipsorum, vel contra se, q. d. spreuerunt in sui perniciem, Syr. apud se.

31. *Similes dicam*, Græc. assimilabo. *Generationis*, i. gentis vel ætatis.

33. *Nec manducans*, &c. q. d. canēs lugubria, seu ad poenitentiam inuitans.

Manducans, &c. q. d. læta annuncians, scil. salutem.

35. *Iustificata*, i. approbata, & laudata.

Sapientia, scil. Dei. *Filius*, scil. electus.

37. *Mulier*, &c. Græc. mulier in ciuitate illa, quæ erat peccatrix. *Ciuitate*, scil. Galilææ.

Peccatrix, scil. peccato libidinis. *Accubuit*, i. esset accubiturus. *Alabastrum*, i. vas ex alabaistro.

38. *Stans*, scil. erat triclinium in loco edito. vide Suetoniū in Caligula, vbi ad huius cœnantis pedes refert stantes quosdam famulos, linteo succinctos.

Pedes, scil. puluere aspersos, & de more nudos. sic enim solebant cum recumberent, ne calceis terros inquinarent.

41. *Duo*, sub. dixit Christus. *Fœneratori*, i. creditori ex mutuo.

42. *Diligit*, Græc. ἀγαπήσει, i. diligit.

45. *Intraui*, scil. statim illa ad ingressi & recumbentis pedes accesserat, Syr. intrauit.

47. *Remittuntur*, &c. hic subaudienda aliqua in hunc modum. si huic prius dimissem, deberet me iuxta tuam sententiam diligere multum: nunc vero cum tantum amorem ostendat ante remissa (quod sciat) peccata sua, facere non possum, quin ei prorsus omnia remittam. Scio aliter exponi locum ab aliis, sed id interim plus placet.

50. *Fides*, scil. coniuncta amor, vt proxime dictum.

In pace, i. prospere, seu feliciter.

CAP. VIII.

2. **D**æmonia, vel dæmones, vel vitia, septem autem, pro multa.

3. *Procuratoris*, Syr. præfecti domui.

5. *Qui seminat*, Græc. seminator, seu seminans.

8. *Qui habet*, &c. q. d. attendat quisque.

9. *Quæ esset*, i. qui significaret.

10. *Mysterium*, i. arcana.

13. *Et hi*, pro, sed hi.

Euntes, i. conuersantes in mundo, vel q. d. progressu temporis.

15. *Bono & optimo*, Græc. bono & bono, i. optimo, Syr. humili & bono. *Inpatientia*, i. per patientiam.

17. *Enim*, pro, autem. *Palam*, i. apertum.

18. *Quomodo*, q. d. ne negligeret.

Non habet, scil. vt debet, quia non operatur.

Se habere, scil. sic, vt ei auferri non debeat.

22. *Ascenderunt*, scil. in altum mare, vt Græc. indicatur.

23. *Complebantur*, scil. fluctibus.

24. *Surgens*, Græc. ἐγερθεὶς, i. expergefactus.

25. *Dixit*, pro, dixerat, scil. prius. vide Matt. 8.

31. *Abyssum*, i. infernum.

32. *Permisit*, scil. vt appareret, quam multis dæmonibus hominem liberasset. *Stagnum*, i. lacum.

37. *Timore*, scil. ob amissos porcos, timebant enim ne quid simile paterentur, si apud illos Christus maneret.

39. *Iesus*, scil. is erat Deus, de quo proxime.

46. *Virtutem*, i. effectum virtutis, seu potentiam.

47. *Non latuit*, putauerat se posse latere.

49. *Ad Principem*, Græc. ἀπὸ Principis, i. domo Principis. *Vexare*, i. fatigare.

54. *Clamauit*, scil. velut ad absentem animam. simul etiam vocis vim indicans.

55. *Manducare*, scil. vt appareret, vere esse resuscitatum.

56. *Præcepit*, scil. docens nos fugere vanam gloriam.

CAP. IX.

1. **A**postolis; Græc. discipulis.

Virtutem & potestatem, i. potentem virtutem.

Super, i. contra.

3. *In via*, i. ad iter.

4. *Ne exeatis*, Græc. & Syr. exeatis, q. d. ne mutetis hospitium, sed in primo manete, donec exeatis e ciuitate.

5. *Supra*, i. contra.

7. *Hæsitabat*, i. perplexo erat animo.

9. *Quærebat*, i. optabat. Syr. volebat.

12. *Duodecim*, id est, Apostolis, sic enim interdum vocantur.

13. *Nisi forte*, q. d. non possumus quod iubes, nisi forte, &c.

14. *Conuiuia*, Græc. κλισία, i. accubitus.

16. *Benedixit*, scil. vim tribuens, qua multiplicarentur.

Illis, scil. panibus, & piscibus.

21. *Increpans*, pro, interminatus.

23. *Quotidie*, scil. quoties se occasio offeret.

24. *Quin*, &c. vide Matt. 10.

25. *Proscit*, i. iuuatur. *Et detrimentum*, Græc. & Syr. aut detrimentum, i. iacturam.

26. *Maiestate*, Græc. δόξα, i. gloria. sic infra.

28. *Fere*, scil. non erant integri.

31. *Excessum*, Græc. ἔξοδον, i. exitum, scil. mortem per passionem. *Completurus*, i. subiturus, seu facturus.

32. *Grauari*, scil. Christo orante.

33. *Discederent*, sed nondum discessissent, scil. cœperant discedere, Syr. cœpissent discedere.

34. *Illis*, scil. Moise, & Elia, vt est Syr. vel iis, & Apostolis.

36. *Fieret*, i. facta esset.

37. *Descendentibus*, Græc. vbi descendissent.

Illis, Græc. illi.

38. *Vnicui*, Græc. vnigenitus.

39. *Elidit*, & *dissipat*; Græ. *lacerat*, seu *discepsit*.
Dilanians, Græ. *conterens*.
 41. *Peruersa*, Græ. *discepsis*, i. *distorta*.
 42. *Elisit*, Græ. *lacerauit*, Syr. *prostrauit*.
Dissipauit, Græ. *discepsit*, seu, *conuulsit*. Syr. *fecit stridere*.
 44. *Magnitudine*, Græ. *μεγαλειότης*, i. *magnificencia*, seu *maiestate* in Christo ostensa.
Cordibus, Græ. & Syr. *auribus*, q. d. *diligenter auscultate*. *Sermones istos*, i. *quod dicam iam*.
 45. *Verbum*, i. *rem*, seu *mysterium*.
Sentirent, i. *plene perciperent*. *Timebant*, scil. ne reprehenderentur, aut audirent quæ nollent.
 46. *Intrauit*, s. occasione dictorum de morte, & resurrectione. *Cogitatio*, simul & *disputatio*.
 48. *Puerum*, i. *similem aliquem*. *Minor est*, pro, *minor fuerit*, i. *humilior*. *Maiores*, Græ. & Syr. *maior erit*.
 49. *Sequitur*, s. *te*.
 50. *Vos*, pro, *vobis*, Græ. & Complut. *nos*, pro *nobis*.
 51. *Compleverunt*, i. *compleri inciperent*. nam post sex menses passus est. *Assumptionis* s. ex mundo per mortem. *Et*, abundat, more Hebr. *Facienti* s. *mauit*, i. *firmiter statuit*, vel q. d. *vultu imperterritito iter suscepit ad locum ubi erat occidendus*.
 52. *Ciuitatem*, Græ. *κώμην*, i. *castellum*, seu *pagum*, aut *oppidum*. *Pararent*, s. *hospitium*.
 55. *Quia facies*, & c. q. d. *quia apparebat illum ire in Ierusalem, adorandi causa quod Samaritanis displicebat, contententibus in Garizim monte suo potius adorandum*.
 54. *Et Ioannes*, fortè hi duo fuerant missi.
Dicimus, Græ. *ἐπιμαρτυροῦμεν*, *dicamus*, i. *iubeamus*.
 55. *Estis*, pro, *esse debeatis*, vel *instinctu moueamini ad id*.
 57. *Via*, s. *alia*, & non *illa*, de qua proximè. vide Matt. 8.
 59. *Sepelire*, q. d. *manere cum patre vsque ad eius mortem*.
 60. *Vade*, & c. q. d. *assume officium prædicandi*.
 61. *Renunciare*, i. *valedicere*, scil. *dati mandatis*. vide Act. 8. ubi idem verbum Græcum.
 62. *Aratrum*, i. *melioris vitæ institutum*.
Respicies, & c. *solicitus de iis quæ in sæculo reliquit*.
 C A P. X.

Septuaginta duos, Græc. & Syr. septuaginta. sic & infra.

4. *Salutaueritis*, non prohibet officia humanitatis, sed ne se patiantur impediri rebus non necessariis. Vide 4. Reg. 4.
 6. *Filius pacis*, i. *pace dignus*. vide Matt. 10.
Sin autem, i. *sin minus*, seu *alioqui*.
 7. *Sunt*, sub. & vobis ab illis offeruntur. *Mercede*, adcoque cibo. Matt. 10. dicitur, *cibo suo*.
Appropinquauit, i. *prope est*, sc. si velitis credere Euangelio.
 11. *In vos*, q. d. *vobis habete*.
 12. *Remissius*, i. *tolerabilius*.
 13. *Olim*, i. *iam pridem*. *Cilicio*, Græc. *sacco*.
tenisterent, pro, *pœnituerent*.

15. *Ad cælum*, q. d. *maximè*. *Exaltata*, sc. *superbia*, vel *mea præsentia*, *doctrina* & *miraculis*.
 17. *In nomine*, i. *auxilio*, seu *virtute*.
 18. *Fulgur*, s. *quod statim extinguitur*.
Cælo, vel. *cæli intelliguntur*, vel *potestas*, de qua per Apostolos deiectus virtute à Christo data
 19. *Dedi*, Græc. *do*. *Supra*, i. *contra*. *Virtutem*, i. *potestatem*.
 20. *Gaudere*, s. *præcipue*, vel *vobis complacendo*.
Cælis, s. in libro vitæ, ubi scripti electi.
 21. *Spiritu sancto*, s. *ad id mouente*, vel q. d. *gaudio*, spirituali, Græc. *spiritu*, q. d. *animo* Syr. *Spiritu sancto*.
Confiteor i. *laudo* *Etiam* q. d. *sane id fecisti*.
 25. *Ecce*, s. *alio quodam tempore*. nec enim statim post præcedentia. *Legis peritus*. Hi alias vocantur *Scribz*.
 27. *Toto corde*, id reliqua comprehendit, sed adduntur ad maiorem explicationem. vide 4. Reg. 10.
Sicut te, s. *volendo bonum*, *nolendo malum*, *beneficiendo*, & c.
 28. *Vives*, s. *æterna vita*, de qua quæristi.
 29. *Iustificare*, i. *ostendere iustum*, qui sic esset de salute sollicitus.
 30. *Suscipiens*, i. *respondens*. *Descendebat*, s. *ex editioni loco*. *Seminum*, Græc. *seminumortuo*.
 34. *Oleum & vinum*, s. *illud lenit*, & *fouet*, id *tergit*, & *corroborat*. *Stabulum*, i. *diuersorium*.
 35. *Alteri*, i. *sequenti*. *tabulario*, i. *hospiti*.
Supererogaueris, i. *præterea insumptis*.
 36. *Proximus*, i. *proximi functus officio*.
 38. *Castellum*, s. *Bethaniam*.
 39. *Etiam*, s. *cum aliis fœminis*. vel q. d. *totam se composuerat ad attentionem*, etiam *sedendo*.
 40. *Satagebat*, i. *valde erat sollicita*.
Frequens, Græc. *multum*. *Dic*, q. d. *alioqui non hinc auelletur*.
 41. *Martha*, repetit ex beneuolentia, vel ad attentionem.
 42. *Vnum*, s. *rerum diuinarum studium*.
Optimam, Græc. *bonam*.
 C A P. XI.

Discipulis, s. ex 70.

2. *Ait*, Apparet Christum bis docuisse orandi modum, semel enim in monte docuerat.
Regnum tuum, Græc. & Syr. additur. *Fiat voluntas tua*. sicut in cælo, & in terra
 3. *Quotidianum*, Græc. etiam hic, sicut Matt. 6. *ἐπιμαρτυροῦμεν*, *Hodie* Græc. & Syr. *quotidie*.
 4. *Tentationem*, Græc. & Syr. additur. *Sed libera nos à malo*.
 5. *Habebis*, pro si habeat.
 7. *Pueri*, i. *famuli*. seu *filij*. *Cubili*, q. d. *dicat*, etiam ipsi cubant.
 8. *Improbis*, Syr. *importunitatem*.
Dabit illi, sub. *quanto magis Deus*, cui nullum est importunum tempus?
 10. *Accipit*, pro *accipiet*, sic inuenit, pro, *inueniet*.
Aperiretur, sub. in iis, si vt debet, *petat*, *quærat*, & *pulset*.

13. *Data*, i. dona. *De celo*, abundat. *Bonum*, Græc. & Syr. sanctum. *se*, i. ab ipso.

14. *Mutum*, i. hominem mutum faciens.

Eiecisset, Græc. & Syr. exisset.

16. *Tentantes*, i. potentia, eius periculum facientes.

17. *In se*, i. contra se. *Domus*, i. familia. *Supra domum*, i. contra domum, s. diuisa. *Cadet*, i. destruetur.

18. *In se*, i. contra se, s. si inter se dæmones dissideant.

Regnum, s. quod tantopere studet conseruare.

19. *In quo*, i. cuius ope. *Iudices*, &c. q. d. ipsi vos condemnabunt.

20. *Digitus*, i. virtute. *In vos*, i. ad vos.

Regnum Dei, i. Dei potentia, qua regnat, facitq; quod vult. erat vero hæc in Christo.

21. *Atrium*, i. domum. *In pace*, i. salua.

22. *Distribuet*, s. inter amicos, vt fit, Christus quidem distribuit animas, committens Apostolis, eorumq; successoribus.

24. *Inaqualis*, i. arida, s. animas tentat mortuas mundo.

25. *Inuenit*, præsens est. *Ornatam*, Syr. paratam.

26. *Septem*, i. multos. *Prioribus*. Hic subintellige similiter accidisse Iudæis.

28. *Quinimo*, Græc. *ὑποτίθημι*, quod etiam significat certe, q. d. etiam illi beati qui, &c.

30. *Signum*, s. quod à Deo missus esset. liberatus enim post tres dies è ventre ceti, id Niniuitis dixit.

33. *Modio*, i. vase.

36. *Sic ergo*, pro, quod si. *Corpus tuum*, i. actiones tuæ. *Erit lucidum totum*, &c. pro, vt quod lucidum totum sit, quamquam, cum Græc. in sequentibus ita habeatur, vt cum lucerna fulgore illuminat te. potest sensus esse, sic erit lucidum totum, vt est lucida domus accensa lucerna. *Fulgoris*, pro, fulgens.

37. *Loqueretur*, i. doceret, s. alio quodam tempore.

38. *Cœpit*, &c. Græc. & Syr. cum vidisset miratus est quod non prius esset ante prandium baptizatus. i. lotus.

39. *Calicis*, i. poculi. *Catini*, q. d. patinæ significat vero parabolice illos soli munditiæ exteriori studere, interiori neglecta, vt si quis patinam intus sordidam, solum extrinsecus purget.

40. *Fecit*, s. Deus.

41. *Quod superest*, i. adest, q. d. de iis quæ suppetunt vobis, id enim Græc. significatur. Quidam Ironice dictum putant, q. d. nec vero sufficit, vt putatis, dare eleemosynam, vt omnino mundi efficiamini, quæ mihi sententia nō displicet. quomodo enim isti sola eleemosyna mundarentur? Crediderim ego istam sententiam solitam ab ipsis usurpari, quam Christus irideat.

42. *Decimatus*, s. dando decimas.

Omne, i. quod vis. *Iudicium* i. iustitiam.

Dei, i. in Deum. *Illæ*, s. decimas.

43. *Diligitis*, i. optatis, seu ambitis.

44. *Parent*, i. apparent, s. sub terra latentia.

Nesciunt, s. quid intus lateat.

46. *Oneribus*, i. præceptis grauib.

48. *Testificamini*, s. per opera vestra, similia illorum operibus. *Ædificatus*, specie quidem pietatis, sed animo nō dissimili iis, qui occiderunt.

49. *Sapientia Dei*, s. ego. vide Matt. 23.

Dixit, dixerat id Christus aliquando.

Ex illis, s. aliquos.

50. *Inquiratur*, i. requiratur, q. d. detis pœnas effusi sanguinis. *Ista*, s. solet Deus punire eos, in quibus cōpletur iniquitas. Nec vero punit pro peccato alieno, sed p. proprio, s. populi vnus, cuius illi quos punit, pars quaedam est, quanquam nullus in particulari puniatur plusquam meretur, id quod ipse particulariter peccauit.

51. *Zacharia*. vide Matt. 23. *Altare*, s. holocaustorum. *Ædem*, i. templum. *Ita*, Græc. *οὐαί*, i. certe.

52. *Tulistis*, i. accepistis. *Introistis*, sc. ad Deum per me.

53. *Instituere*, i. virgere quæstionibus.

Opprimere, s. obruere querendo multa, vt si non omnibus responderet, haberetur imperitus.

C A P X I I.

1. *Circumstantibus*, Græc. congregatis, & significatur fuisse ingentem multitudinem.

Attendite, Græc. attendite vobis, i. cauete, *ἡμεῖς οὐκ ἐσμεν ἰσχυροί*. *A fermento*, s. ne inficiamini, aut decipiamini.

Hypocrisis, vitiat hæc opera fermenti modo.

2. *Reuelatur*, s. hic aut in futuro.

3. *Quoniam*, Græc. quapropter. *Lumine*, i. palam.

Cubiculu, i. ædium penetralibus. *Tectis*, hæc in Palestina plana sunt.

4. *Amicis*, i. dilectis. *Terreamini*, Græc. timeatis.

5. *Ita*, Græc. *οὐαί*, i. sane,

6. *Dipondio*, i. duobus assibus.

7. *Pluris estis*, i. præstatis. sic infra.

8. *Me*, Græc. in me, pro me sic Psal. 16. & 43. in nomine, pro, nomen.

11. *Qualiter*, i. de modo. *Quid*, i. de re.

Respondeatis, s. accusantibus vos.

13. *Dic*, i. præcipe. Heb.

14. *Vos*, s. de terrenis dissidentes.

15. *Omni*, sc. est etiam auaritia in aliis, quam pecunia. *Abundantia*, iunge cum, ex his, i. horum, q. d. non viuit quis diutius, aut felicius, quod abundat facultatibus.

16. *Similitudinem*, Græc. parabolam.

18. *Bona*, s. reliqua vel q. d. hæc enim sunt bona mea.

19. *Epulare*, Græc. *ἀφαιεῖν*, i. oblectare.

21. *In Deum*. pro, in Deo, i. rebus diuinis, seu Dei amore diuitias dispensans.

22. *Anima*, i. vitæ.

25. *Cogitando*, s. anxie, seu solícite, vt patet ex Græc.

27. *Lilia*, pro flores. *Gloria*, i. magnificentia.

28. *Vos*, s. vestiet.

29. *In sublime tolli*, i. animo esse suspenso, præ solitudine de temporalibus, Syr. ne immoretur mens vestra in istis.

30. *Querunt*, s. solícite, seu præcipue.

31. *Iustitiam eius*, i. per quam ad id peruenitur.

32. *Pusillus*, s. numero, vel viribus.

33. *Sacculos*, i. crumenas.

35. *Præcincti*, ita solebant iter facturi, ne vestium prolixitate impedirentur vtebantur enim talaribus, vt etiam nunc orientales. *Ardentes*, i. accensæ.

36. *Et vos*. Alia videtur parabola, quamquam, potest eadem esse, vt illi intelligantur nocte accensis lucernis expectare Dominum. *Nuptiu*, i. nuptiali conuiuio.

37. *Trans-*

17. *Transiens*, i. discurrens, & circumspiciens, an in mensa aliquid desit.

38. *Et si*, &c. q. d. beati qui semper vigilantes à Domino reperiuntur.

39. *Fur*, vide 1. Thess. 3. & 2. Pet. 3. Apoc. 3. & 16.

Veniret, i. venturus esset.

40. *Veniet*, s. ad Iudicium vniuersale, vel particulare in cuiusque morte, tunc enim venire creditur, saltem per Angelos: certe adest per imperium, & iudicium.

42. *Quis putas*, Græc. *Quisnam*. significatur vero raritas. *Tritici*, iunge cum, mensuram.

45. *Dixerit*, i. cogitauerit.

46. *Sperat*, i. expectat. *Diuidet*, i. separabit à seruis fidelibus. *Partem*, i. sortem, seu portionem.

Infidelibus, s. seruis, q. d. puniet sicut infideles.

48. *Non cognouit*, s. vt alter.

49. *Ignem*, s. charitatis *Nisi vt accendatur*, Græc. & Syr. si iam accensus est?

50. *Baptismo*, pro, baptisate, s. passionis.

Coarctor, s. desiderio.

52. *In duos*, i. contra duos.

53. *Socrus*, quæ eadem mater, ita tantum quinque.

54. *Nimbus*, Græc. *ὄμβρος*, i. imber. *Fit*, s. vt plurimum.

57. *Quid*, i. cur. *A vobis ipsis*, i. ab iis quæ facere soletis, Syr. per vos ipsos, q. d. per rationem qua præditi estis. *Iustum*, i. æquum est facere.

58. *Autem*, Græc. enim. *Vadis cum*, &c. vide Matt. 5.

Nouissimum minutum, i. etiam minimum numum qui restet soluendus.

CAP. XIII.

1. *Nunciante*, s. vt audirent, quid de ea re ipse sentiret. *Cum sacrificiis*, s. eos dum sacrificabant, iussit occidi.

3. *Similiter*, s. diuina ultione oppressi.

4. *Sicut*, Græc. aut.

6. *Similitudinem*, Græc. parabolam.

9. *Fructum*, sub. bene quidem.

10. *Synagoga*, Græc. & Syr. vna synagogarum.

Sabbathis, s. tunc solebant eo frequentes conuenire.

11. *Spiritum*, scil. dæmonis opus erat. *Inclinata*, i. incurua.

12. *Dimissa es*, pro, iam iam dimitteris, i. liberaberis.

14. *Respondens*, i. locutus, Heb.

16. *Isto*, s. tam misero.

18. *Simile estimabo*, Græc. *Assimilabo*. sic infra.

24. *Contendite*, s. omnibus viribus. *Intrare*, s. in cælum.

Quarent, i. optabunt, seu operam dabunt.

Non poterunt, s. quia non quæsierunt, vt par erat.

25. *Intrauerit*, Græc. & Syr. surrexerit.

Incipietis, &c. q. d. quamquam sic tum dicatis, nihil proderit. *Nescio vos*, i. perinde estis apud me, vt ignoti, Græc. non noui vos, sic & inf.

28. *Ibi*, s. in inferno.

30. *Sunt*, pro, erunt. Intelligit vero Iudæos.

Primi, s. gentiles.

31. *Dicentes*, s. finxerant id.

32. *Vulpi*, i. Herodi, vel, ei qui istud finxit.

Illi, Græc. huic. *Hodie & cras*, i. breui tempore.

Tertia die, i. paulo post.

Consummor, pro, consummabor, i. interficiar.

33. *Capit*, Græc. *ἐνδεχεται*, i. conuenit, seu decet, vel possibile est. *Prophetam*, i. me, vel quemquam, q. d. ibi oportet me occidi, vbi solent alii prophetae.

34. *Ierusalem*. Repetitio amantis est, simul & misericordis. *Nidum*, i. pullos. *Noluisse*, vide Ezech. 24.

35. *Domus*, i. ciuitas, vel regio, q. d. habitatio.

Deserta, s. habitatore, vel Deo, dictum enim vobis, quamquam forte, vobis abundat, more Heb. *Dicetur*, s. die palmarum, de quo inf. cap. 19.

CAP. XIV.

1. *Et ipsi*, pro, ipsi. *Obseruabant*, s. faceretne aliquid, quod possent accusare.

2. *Erat*, forte ipsi adduxerant, exploraturi an sabbato curaret.

3. *Respondens*, i. locutus, Heb. sic inf.

7. *Parabolam*, s. qua volebat humilitatem docere.

Intendens, i. cum attendisset, seu obseruasset.

8. *Nuptias*, i. conuiuium nuptiale. *Discumbas*, scil. vltro.

9. *Rubore*, Græc. pudore. *Nouissimum*, i. vltimum.

10. *Vt cum*, &c. q. d. satius tibi id est, quam illud.

11. *Quia omnis*, &c. q. d. verum enim est, quod vulgo dici solet, omnis, &c. videtur enim id fuisse prouerbium.

Humiliabitur, i. solet humiliari. *Exaltabitur*, i. solet exaltari.

12. *Noli*, s. si vis apud Deum mereri.

Diuites, iungendum autem cum omnibus præcedentibus, nam si pauperes sint, vocari possunt.

13. *Pauperes*, iunge cum sequentibus. *Debiles*, Gr. mancos, seu mutilos. sic inf.

14. *Habent*, i. possunt.

15. *Panem*, Græc. prandium.

18. *Simul*, pro, similiter. *Villam*, i. prædium, seu agrum, Græc. *ἀγρον*.

23. *Sepes* s. loca rusticorum, quæ sepibus cingi solent.

Compelle, &c. indicat desiderium sua communicandi multis.

24. *Inuitati sunt*, sub. & recusarunt.

26. *Odit*, s. quatenus Christo contrarij sunt.

Animam, i. vitam.

27. *Post me*, s. imitatione.

28. *Quis enim*, &c. confirmat exemplo ædificij, & belli. agitur enim de spiritali ædificio, & bello.

31. *Cogitat*, Græc. consultat. *Ad se*, i. contra se.

33. *Sic*, s. vt dixi de odio patris, &c. *Renunciat*, s. relinquens, saltem effectu.

34. *Euanuerit*, Græc. infatuetur, i. reddatur insipidum. *In quo*, i. qua re. *Condiatur*, i. sapor ei restituetur.

35. *Audiendi*, pro, ad audiendum.

CAP. XV.

4. *Qui habet*, pro, habens. *Et si*, pro, si.

7. *Gaudium*, s. maius.

12. *Me contingit*, i. ad me pertinet, & vulgo dicitur: mi tocca.

13. *Luxuriose*, s. expendens pecuniam luxu vestium, conuiuiorum, & libidinis.

14. *Consummasset*, i. consumpsisset.
 15. *Villam suam*, Græc. agros suos.
 16. *Siliquis*, fructus est oblongus, colore fusco, sapore dulci. *Algarouam* (voce credo Arabica) Hispani vocant. & quidem Syr. charube, Græc. *κίρπον*, forte quia est cornu simile prouenit in Hispania in Valentia regno magna copia.
 17. *Quanti*, i. quam multi.
 18. *In cælum*, i. in Deum, & eos qui sunt in cælo.
Coram te, i. contrate.
 22. *Stolam*, i. talarem vestem. *Primam*, i. qua ille prius indui solebat.
 23. *Vitulum*, Græc. *τὸ βόσχον*, i. vitulum illum, certum quendam, seu insignem. *Epulemur*, Græc. oblectemur. sic inf.
 25. *Symphoniam*, i. musicum concentum.
Chorum, s. saltantium, vel canentium.
 30. *Denotauit*, i. turpiter prodegit. *Suam*, Græc. & Syr. tuam.
 31. *Tua*, i. in tua potestate.

CAP. XVI.

1. *Villicum*, Græc. *δικονόμος*, i. dispensatorem.
Diffamatus, Græc. *διεβλήθη*, i. delatus est.
Villicationis, Græc. *δικονομίας*, i. dispensationis.
Villicare, i. dispensare.
 4. *Recipiant*, s. debitores.
 6. *Cados* Græc. Baros, Syr. metretas. *Cautionem*, Græc. *ὑπόμνημα*, i. scriptum, s. obligatorium.
Scribe, s. in alia charta, lacerata ista.
 7. *Coros*, Cori decima pars in liquidis Batus. in aridis Ephr, Heb. *כור* Cor. & *חומר* Chomer.
 8. *Laudauit*, s. ingenio delectatus. *Iniquitatis*, i. iniquum. *Quia* filii pro, plane filii. *Huius sæculi*, q. d. mundani homines *Filiis lucis*, i. spiritualibus seu fidelibus. *Generatione*, i. gente, s. in rebus quas tractant.
 9. *Mammona iniquitatis*, i. diuitiis iniquis s. sunt iniquitatis occasio, & fere per iniquitatem parantur.
Defeceritis, s. per mortem *Recipiant*, i. fiat elemosynæ illis factæ causa, vt recipiamini: vel sancti ob eas vos adiuent apud Deum, vt saluemini.
 10. *Minimo*, i. rebus temporalibus.
Maiori, i. spiritualibus, Græc. *ἐν πολλῷ*, i. multo, seu magno *Fidelis est*, s. vt plurimum. *Modico*, Græc. *ἐλαχίστῳ*, i. minimo.
 11. *Quod verum est*, i. veras diuitias, s. spirituales.
 12. *Alieno*, i. temporalibus, quæ & inuitis eripi possunt, & à Deo accepta vt dispensentur, denique homini extrinseca sunt *Vestrum*, s. bona spiritualia, ad quæ creati, vel mercedem quam eratis habituri, si illa bene dispensassetis.
 15. *Iustificatis*, i. iustos facitis. seu iusti haberi vultis.
Novit, s. quam sint iniqua, eoque abominatur.
Alium est, i. elatum seu superbum, vel quod homines putant eximium.
 16. *Ioannem*, s. locum habuerunt, q. d. post hac alia vitæ ratio, seu lex. *Ex eo*, s. tempore.
In illud, s. ingredi volens. *Vim facit*, s. se mortificans, & abnegans.

17. *Vnum apicem*, i. vel minimum quid.
Cadere, i. non impleri, seu inanem esse.
 19. *Splendide*, s. exquisito cibo, & apparatu.
 21. *Canes*, se. quos præ debilitate repellere non poterat.
 22. *Sinum*, i. locum quietis, vel complexum velut patris. *Et diues*, s. non potuerunt eum diuitiæ à morte liberare. *In inferno*, Græc. & Syr. cum sequentibus iungitur sic, & in inferno eleuans, &c. & sic legit Aug. lib. 12. de Gen. cap. 33.
 23. *Tormentis*, s. multis.
A longe, s. erat ab illa quiete.
 24. *Clamans*, corporaliter res describitur, vt melius intelligatur. alioqui non illic clamor, sed mentis locutio, & desiderium, nec digitus aut lingua, sed sic erat exprimenda refrigeratio cruciatus, vt possemus capere.
 25. *Bona*, s. temporalia, Græc. & Syr. bona tua, q. d. partem tuam. *Similiter*, s. recepit.
Mala, i. aduersa.
 26. *In his omnibus*, pro, super hæc omnia, i. præterea. *Chaos*, Græc. *χάσμα*, i. vorago, seu hiatus, q. d. latissima & altissima fossa. s. maximum interuallum, impedita; via *Firmatum*, s. Dei decreto, non auferendum vnquam *Qui volunt*, pro, si maxime velint.
Inde, i. istinc.
 27. *Rogo*, non id voce dicebat, sed corde fiebat, vt inter se intelligerent.
 28. *Testetur*, s. de his suppliciis.
 30. *Non*, s. audient.
 31. *Credent*, s. certior est scripturæ auctoritas quouis oculato teste.

CAP. XVII.

1. *Impossibile*, s. supposita hominum malitia.
Scandala, s. salutis impedimenta.
 2. *Lapis molaris*, &c. genus erat supplicii in ea regione, Græc. mola asinaria. *Scandalizet*, i. impedimentum salutis præbeat. *Pusillis*, i. quantumuis abiectis.
 3. *Attendite vobis*, i. cauete, s. ne scandalizetis quenquam, vel scandalo à bono discedatis, potest & cum sequentibus iungi, q. d. attendite diligenter.
Egerit, s. peccatum agnoscens, & veniam petens.
Dimitte, s. ore, & opere, nam corde etiam ante pœnitentiam dimittendum.
 4. *Septies*, i. sæpius, s. quotiescunque peccauerit, &c.
 6. *Fidem*, s. coniunctam cum fiducia. *Sicut granum*, i. alioqui paruum.
 10. *Cum*, pro, etiam si *Inutiles*, s. Deo nihil vtilitatis afferimus, qui nullo indiget.
 12. *Occurrerunt*, s. extra castellum, vel inter transeundum per castellum.
A longe, s. ob lepræ fœditatem.
 15. *Magnificans*, i. glorificans.
 17. *Respondens*, i. locutus.
 18. *Est inuentus*, i. extitit. *Alienigena*, s. à Iudæorum gente alienus.
 19. *Vade*, s. securus de incolumitate.
 20. *Venit*, pro, venturum esset *Regnum Dei*, s. dandum per Messiam, vel regnum pro Rege, i. Messia.

Observatione, s. temporis, q. d. secundus aduentus Messiae non potest sciri.

21. *Dicent*, i. vere dicere poterunt. *Hic*, s. est regnū Dei, seu Messias. *Ecce enim*, q. d. quanquam hic adest. *Intra* *uos*, i. in medio vestri.

22. *Filij hominu*, i. eorum quibus vobiscum versor, q. d. meam praesentiam.

23. *Vobis* fideles alloquitur. *Ecce hic*, s. Christus.

24. *De sub*, &c. q. d. ex vna cœli plaga, vsq; ad alteram fulget. *Ita*, s. manifestus. *Sua*, s. iudicij, seu secundi aduentus.

25. *Generatione*, i. gente, s. Iudæorum.

27. *Dabantur*, s. foeminae.

29. *Pluit*, s. Deus.

31. *Die*, i. tempore, s. commoti mundi. *Vasa*, i. supellex, Heb.

33. *Saluam facere*, s. in hoc mundo, is perdet in futuro, vel vere saluam facere, perdet, i. mortificabit.

34. *Nocte*, hinc quidam colligunt, Christum nocte venturum. *Assumetur*, s. ad regnum.

35. *Molentes*, etiam in vilissimo vitæ genere Christus suos habet. *In unum*, i. simul.

36. *Vbi*, pro, quo, s. assumetur?

Vbicunque, &c. q. d. vt ad cadauer conuolant aquilæ, ita ad Christum electi volabunt.

C A P. XVIII.

1. *Parabolam*, i. similitudinem.

Illos, s. Discipulos. *Quoniam oportet*, pro, docens oportere. *Non deficere*, s. animo, ob dilationem rei petite, Græc. defatigari, seu tædio affici *ἐκκακῆν*.

3. *Vindica*, i. defende. *Aduersario*, s. qui tecum iudicio certat.

4. *Dixit*, i. cogitauit. *Reuereror*, s. non solum impius, sed & impudens.

5. *In nouissimo*, i. tandem, Græc. *εἰς τέλος*, i. in finem, sc. perpetuo, Syr. omni tempore. *Sugillet*, i. obtundat, seu tædio afficiat.

6. *Iniquitatis*, i. iniquus.

7. *Clamantium*, scil. pro sui liberatione. *Illis*, i. illorum causa.

8. *Putas*, Græc. num. *Fidem*, s. cum charitate significatur in paucis inuenienda.

10. *Ascendebant*, s. erat templum editiori loco.

11. *Stans*, s. stantes orabant Iudæi. *Velut etiam*, pro, nec etiam qualis est.

12. *Sabbato*, i. hebdomada vide Leu. 23 & 25.

13. *Propitius esto*, Græc. *ἐλάων* i. placatus esto.

14. *Ab illo*, i. plusquam ille, Heb. q. d. plus Deo placuit, seu minus displicuit. vide Ezech. 16.

15. *Illos*, s. qui offerebant.

16. *Conuocans*, pro, aduocans.

Talium, s. similium puritate & innocentia.

18. *Princeps*, i. vir primarius.

32. *Flagellabitur*, Græc. contumeliis afficietur.

35. *Appropinquaret*, i. prope esset. Marcus n. ait, contigisse id in egressu, nisi forte aliud est id miraculum.

39. *Increpabant*, scil. quod tam sæpe, & valide clamaret.

41. *Videam*, *ὀφθαλμοῦ*, i. visum recipiam.

42. *Respice*, *ὀφθαλμοῦ*, i. visum recipe.

43. *Magnificans*, Græc. glorificans.

Dedit, &c. i. laudauit Deum.

C A P. XIX.

1. *Perambulabat*, i. pertransibat, Græc. *διήρχετο*.

3. *Quarebat*, pro, cupiebat.

4. *Sycomororum*, arbor similis ficui, & moro, vnde cinomen.

7. *Omnes*, i. plurimi.

8. *Do*, i. statuo dare.

9. *Adeum*, i. dæ eo. sic Rom. 10. ad Israel, pro, de Israel. *Filius Abrahe*, q. d. ex numero electorum.

11. *Existimarent*, s. discipuli. *Regnum*, s. quo Christum in terra regnaturum putabant.

11. *Regnum*, i. regni possessionem.

13. *Mnas*, *μνα*, Mina continet vero Attica drachmas centum, Heb. Maneh *מנה*. est autem Hebraica maior multo quam Attica. vide Ezech. 45.

Negotiamini, s. lucro operam dantes.

14. *Legationem*, s. ne amplius rediret.

15. *Negotiatus*, i. negociando lucratus.

17. *Euge*, vox laudantis, q. d. recte, sane, Græc. *εὖ*.

Modico, Græc. minimo. *Eris*, Græc. esto.

21. *Tollis*, &c. q. d. tantum abest vt tua petire sinas, tollis etiam, &c.

23. *Ad mensam*, i. mensarijs, qui pecuniam mutuando, aut commutando, lucrantur.

Vsuris, i. lucro. *Exegissem*, s. à mensarijs. Not. ex parabolis tantum accipiendum, quantum seruit proposito, vt hic lucri studium, non vsuræ exemplum.

25. *Habet*, &c. q. d. At habet satis multas.

26. *Habenti* s. vt debet, i. vtenti bene.

Non habet, scilicet vt debet. *Ab eo*, abundat, more Scripturæ.

30. *Contra*, i. è regione.

31. *Operam eius desiderat*, Græc. eo opus habet sic & infr.

35. *Vestimenta*, s. superiora, seu pallia.

36. *Substernebant*, s. alij.

37. *Discipulorum*, Græc. *μαθητῶν*, i. discipulorum, s. discipulorum. *Virtutibus*, i. miraculis.

38. *In cælo*, i. cum Deo, s. sit nobis.

In excelsis, s. habitanti Deo, vel q. d. glorificetur ab Angelis Deus.

42. *Quia*, abundat more Hebr. *Si cognouisses*, i. discires, *Die tua*, s. qua à Deo visitaris.

Quæ ad pacem tibi, i. quæ ad pacem tuam pertinet, lætæ tibi offeruntur. *Abcondita*, s. quia non vis cognoscere, vel sensus est totius loci: O si scires tu, quæ nunc paciæ degis, quanta te mala expectent, nunc tibi ignota, sub quanto aliter ageres.

43. *Quia*, &c. explicatio malorum.

In, pro, super, vel contra. *Coangustabunt*, i. ad angustias redigent, s. u. arcte obsidebunt.

44. *Filijs*, i. ciues. *Super lapidem*, Hyperbole.

46. *Quia*, abundat.

47. *Principes plebis*, s. ciuitatis primates, qui alias vocantur Seniores, Syr. Seniores populi.

48. *Suspensus*, s. ab ore pendens loquentis.

C A P. XX.

1. **V** Na dierum, i. quadam die. *Docente*, s. quæ facienda.
Euangel. z. ante, s. regnum Dei.
Conuenerunt, Græc. *ἰνίστηναι*, i. superstitierunt, seu in-
 stiterunt, Syr. insurrexerunt in eum.

3. *Verbum*, i. rem

4. *De cælo*, i. auctoritate diuina.

6. *Certi*, Græc. & Syr. persuasi.

9. *Ad plebem*, s. conuersus.

10. *Tempore*, i. cum tempus fuit mittendi.

11. non est Græc nec in emendationibus

13. *Quid faciam?* expressio amoris. sic Ose. 6.

Forsitan, indicatur libertas hominis.

16. *Veniet*, & c. vide Matt. 21. Mar. 12.

18. *Conquassabitur*, Græc. confringeretur.

19. *Et timuerunt*, pro, sed timuerunt.

Ad, i. contra.

20. *Observantes*, s. an in re aliqua possent illum accusa-
 re *Iustos*, i. iusti amantes. & sinceros, à quibus nihil esset
 periculi *Principatui*, Syr. iudicio.

Præsidis, s. Pilati.

31. *Dolum*, i. versutiam Syr. astutiam.

24. *Huius seculi*, s. in quo opus est successione per ge-
 nerationem. *Nubunt*, i. dicunt uxores.

Traduntur, s. scæminæ.

35. *Nubent*, & c. Græc. eadem verba, quæ sup.

36. *Filij resurrectionis*, i. per resurrectionem renati.

37. *Sicut*, pro, cum.

38. *Ei*, q. d. tiam si hominibus mortui videantur, ta-
 men Dei potentia, viuunt anima, resuscitandi etiam
 corpore.

40. *Audebant*, s. Sadducæi, q. d. cessarunt tunc à quæ-
 rendo. Id vero post ea quæ proxime sequuntur, vt dicunt
 Matth. & Marc.

46. *Attendite*, i. caute.

C A P. XXI.

4. **A** Bundanti, i. eo quod superest.

Eo quod, & c. i. penuria sua, vt vertit in Matt.

6. *Hac*, pro, ex his.

7. *Cum fieri*, & c. Græc. quando futura sit.

8. *Et tempus*, pro, & quod tempus, s. finis mundo.

9. *Finis*, s. mundi.

11. *Terrores*, i. quæ terreant, Græc. *φόβος*, i. terricula-
 menta.

13. *In testimonium*, s. vt sitis de me testes, Græc. *ἵνα μαρτυ-
 ρῆται*, vnde martyres dicti.

14. *Respondeat*, Græc. vos defendatis.

18. *Cauius*, & c. q. d. nihil mali patiemini me defen-
 dente vide similem phrasim. Reg. 14. 3. Reg. 1.

19. *In patientia*, i. per tolerantiam, & perseverantiam,
 vide Matt. 10 & 24.

Possidebitis, & c. q. d. saluabimini.

21. *Regionibus*, Syr. agris.

22. *Scripta*, s. in Prophetis. Apparet hinc multa in Pro-
 phetis de vastatione Ierusalem, ad eam referenda quæ
 facta per Romanos.

23. *Terram*, s. Iudææ. *Ira*, i. punitio.

24. *Ore*, i. acie, Hebr. *Donec*, & c. q. d. vsque ad finem

mundi erit destructa, vel punietur per gentiles, tempore
 s. & modo quo Deus statuit.

21. *Eterunt*, & c. hæc ad finem mundi pertinent.

Præfura, i. anxietas, seu angustia.

Confusione, Græc. *ἀπορία*, i. perplexitate, seu despera-
 tione, Syr. stupore. *Sonitus*, i. ob sonitum, Græc. sonante
 mari & fluctibus.

26. *Arescentibus*, Græc. *δυσχρόνως*, exanimatis, seu
 tabescentibus *Quæ*, pro, eorum quæ.

27. *Maiestate*, i. gloria.

28. *Leuate capita*, i. gaudete, confidite, s. moesti in ter-
 ram vultum demittunt, læti eleuant, vel capita, i. mentes.

30. *Fructum*, s. folia, vel gemmas, Græc. cum pullulant,
 seu gemmant.

32. *Omnia*, s. quæ prædixi.

34. *Attendite*, i. caute. *Neforte*, pro, ne quando.

In crapula, i. per crapulam. *Ebrietate*. Intellige per hæc
 duo, etiam reliquas voluptates *Curiis*, i. sollicitudinibus.

35. *Sedent*, s. terrenis addicti *Faciem*, i. superficiem.

36. *Vigilate*, & c. etiam opus est nostra industria.

Stare, s. confidenter vide Sap. 5.

37. *Monte*, & c. sc. in Bethania, quæ in latere montis
 sita.

38. *Manicabat*, Hispani dicunt Madrugaua. Quidam
 legunt, mane ibat forte legedum manicabat, sed omnia
 eodem redeunt: significatur enim summo mane solitos
 ire.

C A P. XXII.

3. **I** Ntrauit, s. inuasit, ad nouum facinus inducens.

4. *Magistratibus*, sc. præfectis militum, qui tem-
 plum tuebantur. Iaf vocantur templi magistratus, Græc.
 ducibus Syr. magistris militiae.

5. *Turbis*, i. turbarum tumultu.

7. *Occidi*, Græc. *θύεσθαι*, i. immolari.

10. *Introeuntibus*, Græc. ingressis. *Amphoram*, Græc.
ἀσπερῶν, i. vas fictile.

11. *Dinerforium*, i. locus hospitandi, Syr. domus con-
 iuij.

15. *Desiderio*, i. vehementer. *Hoc*, s. quo Eucharistia in-
 stituenda, pauloque post morte ostendendum, quantum
 homines diligeret, quos sic redimeret.

16. *Ex hoc*, s. tempore *Illud*, i. Pascha, q. d. id erit postre-
 mum. *Impleatur*, s. spiritualiter No. donec, simile illi, de
 quo Matt. 1. nec n. Pascha postea manducauit.

Regno Dei, i. resurrectione qua transiit ad immorta-
 litatem. & quidem Pascha transitus interpretatur.

18. *Generatione*, i. germine seu fructu.

Veniat, s. cum resurrexero.

19. *Datur*, i. offertur. obtulit n. Christus tunc, vt nunc
 offerunt sacerdotes. *Hoc*, s. quod feci accipiens, benedi-
 cens, consecrans, offerens, & c. *Commemorationem*, i. me-
 moriam mei.

20. *Similiter*, & c. explicat magis quod de Calice dixe-
 rat. *Cœnauit*, s. instituta est Eucharistia post esum Agni
 Paschalis, & pedum ablutionem.

Nouum Testamentum, sc. conformans per sanguinem
 meum, quem continet.

21. *Verumtamen*, & c. q. d. sed parum profuerit ea fusio.
Iudæ. *In mensa*, communicauit Iudas cum cæteris.

22. *Definitum*, s. à Patre, & ab æterno. *Vadit*, sc. ad mortem.

24. *Maior*, pro, maximus, adeoque post Christi mortem cæteris præficiendus; vel illo regnante primum locum habiturus.

25. *Eorum*, pro, earum. *Eos*, pro, eas. *Vocantur*, s. potius quam sunt, q. d. cum dure tractant, tamen benigni dicuntur à suis, vel adulantibus, vel timentibus.

26. *Minor*, Græc. iunior, seu minor natus, q. d. submissior sit. Syr. minimus. Notant quidam, vt est honoris nomen presbyter, seu senior, ita contemptus iuniorem. vnde Psalm. 118. Adolescentulus sum ego & contemptus, i. iuniorum more contemptus.

Præcessor, i. præcellens, Græc. ὑπερδιδοῖς, i. dux, seu rector, Syr. princeps. significatur hic vnus esse inter eos Dux, seu Rector futurus, s. Petrus.

27. *In medio vestrum*, i. inter vos. *Ministrat*, s. pedes lauerat, & solebat cibos distribuere.

28. *Tentationibus*, s. quas passus à Iudæis.

29. *Dispono*, i. ordino, seu constituo, Syr. promitto,

Disposuit, Syr. promisit.

30. *Edatis*, & c. i. fruamini summis delitijs.

Sedeatis, s. die iudicij.

31. *Simoni*, s. tanquam capiti futuro. *Expetiuit*, Græc. & Syr. postulauit, s. vt solet qui petit aliquem ad pœnam, seu cruciandum. *Cribraret*, i. tentationum impulsu ageretur.

32. *Pro te*, s. peculiariter. *Non deficiat*, Petri & eius successorum fides, ex quo facti Pontifices, nunquam defecit *Conuersus*, s. à peccato negationis.

Fratres, s. Christianos.

35. *Sacculo*, i. crumena, seu marsupio.

36. *Tollat*, i. accipiat, q. d. posthac sibi quisque prouideat, sensus est: Cum vobiscum essem, nihil vobis deerat: at nunc auferat à vobis, multa; patiimini.

Non habet, s. gladium. *Tunicam*, Græc. ἱμάτιον, i. palliū. *Gladium*, q. d. instat persecutio magna, vt videatur humano iudicio pro gladio danda vestis.

37. *De me*, s. scripta.

38. *Satis est* q. d. video vos non intellexisse quid voluerim significare, sic & vulgo solemus dicere, cum quis nos non intelligit, Syr. sufficiunt.

40. *Locum*, s. montem.

42. *Voluntas*, i. naturale desiderium.

43. *Apparuit*, s. in tertia oratione, vel forte in singulis. *Confortans*, s. proposita Patris voluntate, & passionis fructu, Syr. confirmans.

44. *Agonia*, i. animi anxietate, s. ex mortis horrore.

Prolixius, Syr. intensius. *Gutta*, Græc. ῥόμβος, i. crassiores guttæ. *Sanguinis*, vere sanguis erat.

Decurrentis, s. magna copia.

47. *Osculetur eum*. Hic Græc. & Syr. additur: Hoc n. signum dederat eis, quem fuero osculatus, ipse est.

49. *Futurum*, s. vt captus duceretur. *Si percutimus*, pro, percutiemusne?

51. *Sinite*, Syr. Satis est. *Vsq. huc*, scil. processisse vos sufficit, vel illos progredi est permissum, scil. vt me capiant, & c.

52. *Templi*, vide supra.

Vestra, i. qua vobis permittitur sic agere.

Tenebrarum, i. dæmonum.

55. *Erat*, Græc. & Syr. sedebat.

56. *Lumen*, i. ignem.

61. *Respexit*, sc. oculis mentis. secundum Aug. non corporis, quia, inquit, Petrus foris erat, Christus intus, forte erat tunc, vbi Petrum etiam oculis corporis posset videre.

65. *Blasphemantes*, i. conuitiantes.

66. *Conuenerunt*, s. redeuntes cito, qui ante lucem discesserant.

67. *Si tu*, & c. id etiam noctu interrogarunt, vt dicunt alij Euangelistæ. *Dixero*, s. qui sim.

68. *Respondetis*, s. quod æquum est.

69. *Ex hoc*, s. tempore, q. d. posthac.

70. *Vos dicitis*, & c. q. d. vere dicitis, sum enim.

71. *Desideramus*, Græc. opus habemus.

C A P. XXIII

3. *Rex*, Græc. ὁ βασιλεύς, ille rex, s. expectatus.

Dicis, s. verum, Syr. dixisti.

4. *Causa*, i. criminis. *In hoc homine*, Syr. contra hunc hominem.

5. *Inualecebant*, i. instabant. *Commonet*, seu concitat, Syr. conturbat.

7. *Herodis*, s. qui Ioannem interfecit.

Potestate, i. ditione. *Erat*, s. causa Pascha celebrandi.

8. *Signum*, i. miraculum.

10. *Constanter*, Græc. ἀτόμως, i. acriter, intentoq; clamore, Syr. pertinaciter.

11. *Suo*, s. Herodis. *Et illust*, & c. Græc. cum illuisset, induissetq; veste, & c. *Alba*, Græc. splendida, seu illustri, Syr. coccinea.

14. *Auertentem*, sc. à Cæsare. *Causam*, sc. mortis, vel crimen.

16. *Emendatum*, i. castigatum.

17. *Festum*, s. Paschæ.

22. *Corripiam*, i. castigabo.

23. *Inualecebant*, i. potentes erant, seu præualebant.

25. *Voluntati* s. vt volebant, seu, vt de eo facerent quod volebant.

26. *Portare*, s. postquam Christus portauerat.

Post, i. à tergo.

27. *Plangebant*, s. ex compassione pia.

28. *Super me*, i. mea causa.

29. *Beata*, s. quia non vident filiorum calamitatem.

30. *Incipient*, & c. q. d. optabant potius mori, quam tanta mala pati.

31. *Viridi*, i. humido, videtur fuisse proverbium, q. d. ego tam sanctus hæc patior, quid peccatores?

32. *Nequam*, Græc. κακῆρτος, id est, facinorosus, Syr. malefici.

33. *Latrones*, sup. vertit, nequam, Syr. maleficos.

35. *Eis*, i. populo.

39. *Vnus*, s. qui à sinistris, vt creditur. *Blasphemabat*, i. conuiciabatur impropere.

40. *Damnatione*, s. mortis.

41. *Iussu*, s. patimur.

43. *Paradiso*, i. Dei fruitione.

44. *Fere*, s. paulo post sextam, vt patet ex Marco.

In uniuersam, pro, per uniuersam. Terram, sc. Iudææ. vide Matt 27.

46. *Commendo*, s. reddendum post tres dies, velut depositum, Græ. deponam, pro, depono.

48. *Percutientes*, s. ex dolore, & timore vindictæ Dei.

50. *Decurio*. Qui Romæ Senatores, in Municipijs Decuriones dicebantur.

54. *Parasceues*, i. in quo necessaria ad sabbatum præparabantur. Et *sabbatum*, &c. q. d. quam lux seu dies sabbati sequebatur. Incipiebat enim sabbatum post Solis occasum. vide Leuit. 23.

56. *Parauerunt*, s. post sabbatum, vt ait Mar.

Siluerunt, pro, quicuerunt. *Mandatum*, s. non operandi in sabbato.

C A P. XXIV.

1. **V**Na, i. prima, s. die. *Sabbati*, i. hebdomadæ. Græ. sabbatorum.

4. *Mente consternata essent*, Græc. perplexæ essent, Syr. obstupefcerent. *Duo*, Matth. & Marc. vnus tantum meminere. *Fulgenti*, Græ. fulguranti, i. instar fulguris relucendi.

10. *Iacobi*, s. mater. vide Matt. 17.

12. *Cucurrit*, s. simul cum Ioanne *Procumbens*, i. demisso capite prospiciens, vt pater ex Græc. *παρηνύψας*, Syr. introspiciebat. *Posita*, i. iacentia.

13. *Stadiorum*, octo faciunt miliare vnum.

Emmaus, dicta postea Nicopolis.

15. *Fabularentur*, i. colloquerentur, vt est Græc.

Quararent, i. disputarent, Syr. se mutuo interrogarent.

16. *Tenebantur*, s. Christo faciente.

18. *Cleophas*, alter secundum Amb. vocabatur Amaon. *Peregrinus*, &c. q. d. adeo peregrinus, vt ignores, &c.

19. *Coram Deo*, i. Deo approbante.

20. *Principes nostri*, Syr. seniores.

21. *Redempturus*, i. liberaturus, s. à Romanis.

22. *Terruerunt*, Græ. attonitos reddiderunt.

24. *Non inuenerunt*, Græ. & Syr. non viderunt.

25. *Stulti*, sic attentiores reddit. *In omnibus*, pro, omnia Heb.

26. *In gloriam*, s. regnum suum inire.

27. *Moyse*, i. Moysis libris. *Erant*, s. scriptæ.

28. *Finxit*, i. præ se tulit, s. sic se composuit, quasi longius iturus.

29. *Aduersperascit*, &c. id dicunt vt detineant, alioqui tantum erat temporis vt potuerint Ierosolymam reuer- ti. *Inclinata*, s. in occasum.

31. *Aperti*, s. sublatum impedimentum.

Euanuit, i. disparuit.

33. *Regressi*, s. celeriter: erat enim longum iter, s. fere, & miliaria.

35. *Eos*, s. alios discipulos.

38. *Ascendunt*, ita dicitur quod mens altior sit omnibus terrenis, vnde cogitationes fere oriuntur.

41. *Non credentibus*, iungendum cum, præ gaudio, sc. vix credimus quæ multum optamus, solet etiam nimium gaudium iudicium impedire.

44. *Hæc*, s. quæ statim sequuntur.

45. *Sensum*, i. mentem.

47. *Incipientibus*, s. Apostolis Græ. incipiendo videtur Interpres legisse *ἀρχαίον*.

48. *Estis*, pro, eritis. *Horum*, s. passionis, & resurrectionis.

49. *Sedete*, s. quieti manere. Dictum id die Ascensionis. *Virtute*, i. fortitudine.

50. *Eduxit*, pro, eduxerat. *Bethaniam*, i. montem, in cuius latere Bethania sita. *Benedixit*, id est, bene est precatus.

52. *Adorantes*, i. vbi adorassent, s. post apparitionem Angelorum, de qua Act. 1.

53. *Erant*, s. post aduentum Spiritus sancti: antea enim latebant. *Semper*, i. assidue.

Benedicentes, i. celebrantes.

Amen, etiam id additur Græ. & Syr. est autem verbum confirmantis.

EVANGELIVM SECVDVM I O A N N E M.

Ioannes patre Zebedæo, matre Salome, de qua Matt. 27. vixit post Christi passionem annos 68. secundum Hieron. totius autem vitæ eius incerti anni: putantur tamen à quibusdam fuisse centum. Fuit Episcopus Ephesi; scripsitque Euangelium præcipue contra Ebionem, & Cherinthum Christi diuinitatem negantes.

C A P. I.

1. **I**N principio, i. ante omnia creata.

Erat, q. d. iam erat inde s. ab æternitate. *Verbum*, Græ. ὁ λόγος, i. illud verbum, s. vnicum, & singulare. Ita dicitur filius, quod procedat à Patre, vt à mēte verbum. *Deum*, Græc. τὸν θεόν, Deum illum, i. qui Pater est. Indicatur autem personarum distinctio.

Et Deus erat Verbum, Græ. καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, & Verbum

illud erat Deus, significatur eadem natura Patris & Filij.

2. *Hoc*, s. Verbum, vel totum id quod diximus.

3. *Quod factum est*, id quidam iungunt cum præcedētibz, alij cum sequentibus: atque id sequuntur Latini vt sensus sit, quicquid factum est, in ipso fuisse vitam. Mihi prior sententia planior videtur, vt sensus sit, omnia per ipsum facta esse, & sine ipso nihil factum, ex iis

quæ facta sunt; ut sit repetitio, more scripturæ, ad maiorem declarationem.

4. *In ipso*. Id quidam coniungunt cum præcedentibus, alii probabilius cum sequentibus, q. d. in ipso ut in fonte vita erat, vel ipse vita erat. *Et vita*, s. illa, quæ in ipso erat, & ipse erat.

5. *Et lux*, &c. q. d. cumque lux in tenebris lucere soleat, s. expulsi his, tamen mentes excæcatæ lucem hanc non receperunt.

6. *Fuit*, i. exiit, non enim iungitur cum, missus.

Vt testimonium. Explicatio præcedentis.

Lumine, pro, luce, s. illa de qua sup.

8. *Lux*, s. ipsa, sed eius testis.

9. *Erat*, s. illa lux, de qua supra. *Vera*, s. per naturam non per participationem. *Omnem*, q. d. ab illa sola illuminantur quicunque illuminantur.

Venientem, s. per natiuitatem sic per mortem egrediatur, q. d. viuerent hic homines in tenebris, nisi ab eo illuminarentur.

10. *Mundus*, i. mundani.

11. *Propria*, i. sua, s. à se factum mundum.

Sui, s. homines. *Eum*, pro, id, s. verbum.

12. *Receperunt*, s. credendo, ut statim dicitur. Intellige vero fidem perfectam, s. charitate.

Potestatem, Græc. ἐξουσίαν, quod significat etiam auctoritatem, & præeminentiam, ut Rom. 13.

Fieri, s. hoc ipso, quod ipsum recipiunt.

In nomine, Græc. in nomen, i. in ipsum. Heb.

13. *Sanguinibus*, pro, sanguine, i. carnaliter. ostendit quomodo filii Dei fiant. *Nec*, &c. explicatio præcedentis. *Voluntate*, i. concupiscentia.

Nati, Græc. geniti.

14. *Caro*, s. homo. *Factum est*, s. vnita sibi humanitate i. corpore & anima humana. unde idem Christus Deus & Homo. *In nobis*, i. natura nostra, vel inter nos. *Quasi*, pro, tanquam, q. d. qualem par erat inesse Dei Filio vnigenito. *Plenum*, s. verbum, quod ab ipso conceptu fuit perfectissimum & gratia, & scientia, iunge vero cū habitauit.

15. *Perhibet*, præsentia pro præteritis. *Clamat*, s. publice & libere Christum prædicat. *Ante me factus*, i. mihi prælatus. *Prior*, s. dignitate, seu excellentia.

16. *Et de*, &c. Euangelistæ verba. coniungenda autem cum, plenum gratiæ, &c. quamquam possunt etiam esse Baptistæ. *Omnes*, s. quicunque accepimus aliquod Dei donum. *Et gratiam*, pro, id est, gratiam.

Pro gratia, q. d. omnem, seu quamlibet gratiam, sic vulgo dicitur. di per di, i. ogni di. sic Job. 2. pellem pro pelle, i. omnem pellem, s. alienam.

14. *Data*, non facta. *Gratia*, s. iustificans.

Veritas, s. illuminans. *Facta*, s. est Christus Deus, Dei enim solius opus est Gratia.

18. *Nemo*, s. hominum. *Vidit*, s. ut est in se, seu comprehensue, vel in hac vita. Alioqui in cælo videbatur à sanctis dum hæc Ioannes scriberet. quamquam ille loquitur de tempore ante Christi aduentum, q. d. Nemo ante Christum viderat. ex quo illud, quod quidam de Mose, & Paulo putant, vidisse eos Deum, non videtur probabilis, s. in eadem cum Patre essentia. *Enarrauit*, i. declaravit, s. quis Deus sit, & quantus, qualisque.

19. *Quis es*, s. munere. Nam filium esse Zachariæ sciebant.

20. *Et non negauit*. Repetitio, more, Heb. sic supr. per negationem, & sine ipso, &c. & alibi, & tenebræ in eo non sunt vllæ. *Non sum*, &c. apparet id etiam illos quæsisse.

21. *Propheta*, Græc. προφήτης, ille Propheta, s. de quo Deut. 18. vel q. d. insignis aliquis Propheta.

Non, q. d. non sum ille, de quo Deuter. 18. vel ex Prophetis qui futura prædicunt, vel qualem me vos existimatis.

23. *Dirigite*, i. rectam facite, ut alias vertit Interpret.

26. *Medius vestrum*, i. inter vos. *Stetit*, pro, stat.

Ne cūis, i. non nōstis.

27. *Post me*, s. prius prædicauit Ioannes.

Ante me, &c. vide sup. num. 15.

28. *Bethania*, sic est, etiam Græc. & Syr. Quidam Bethabaram legunt. forte utroque nomine locus vocabatur.

29. *Altera die*, i. postridie, Græc. τῇ ἐπείγουσιν.

30. *agnus*, Græc. ὁ ἀγνός, i. ille agnus, s. singularis, de quo & Isa. 53. *Tollit*, i. aufert, s. propria virtute, & semper.

Peccatum, s. omne.

30. *Venit*, præsens est.

31. *Nesciebam*, i. non noueram. sic solemus dicere de eo quem nunquam vidimus. vide Matt. 3.

In Israel, Græc. Israeli.

35. *Alter*, i. sequenti. *Stabat*, s. constiterat, ut Christum transeuntem videret.

38. *Rabbi*, i. magister mi. Quidam tamen putant solum significare magister: nec enim Iod esse affixū, probabile id, sed negant alii. Nam quod Ioannes magister solum dicit, breuitatis causa facit. sicut pro Adonai, quod est Dominus meus, seu Domini mei, 70. solum Dominus reddunt. Idem dic de Raboni Ioan. 20. Syr. magister noster, s. volebant esse discipuli. *Habitas*, s. volunt esse familiares.

39. *Venire*, non differendum venire ad Christum.

Die illo, s. usque ad noctem. *Decima*, diuidebatur dies quisque in 12 horas. Itaque reliquæ erant duæ solæ.

40. *Inuenit*, præsens est sic inf. bis.

Primum, Græc. primus. *Messiam*, Græc. ὁ μεσσίας, illum Messiam, s. tantopere expectatum.

42. *Vocaberis*, s. posthac. *Cephas*, Chal. est, s. Cepha. cui à Græcis additum s. ita fit Cephas. *Petrus*, Græc. πῆτρος, i. petra.

43. *In crastinum*, i. postridie eius diei. *Inuenit*, s. quærebat eum, ut Apostolum faceret.

45. *Inuenit*, s. diligenter quæsierat.

Nathanael. Quidam hunc putant Bartholomæum, quod semper Bartholomæus Philippo connumeretur. & Ioan. vlt. Nathanael inter Apostolos reperitur. aiuntq; id fuisse nomen proprium: Bartholomæum vero cognomen, ut Petri Bar Iona. Alii tamen negant, & probabilius.

46. *Nazareth*, q. d. tam ignobili loco.

Esse, i. prodire, q. d. tantumne bonum ex tā paruo loco.

47. *Israelita*, Syr. filius Israel.

48. *Sub ficu*, apparet hic repertum à Philippo.

49. *Rabbi*, Syr. Magister mi.

50. *Maita*, Græ & Syr. maiora.

51. *Amen, Amen*, i. vere, vere. Geminatur, vel ad confirmationem, vel ad faciendum superlatiuum, quæ carët Hebræi, q. d. verissime.

52. *Videbitis*, &c. Id quando viderint, non est scriptum, sensus est, videbitis ei inferuire Angelos, de cælo descendentes, eoque ipso iubente reuertentes.

Supra, i. ad.

CAP. II.

1. **T**ertia, s. ab aduentu Christi in Galilæam, vel Nathanaelis ad Christum. erat autem decima tertia à Natiuitatis die 30. anno Christo

Nuptia, Syr. conuiuium. sic & inf. *Mater*, s. iam mortuo Ioseph, secundum Epiph.

2. *Vocatus*, s. vt notus, & amicus.

3. *Deficiente*, Græ. cum defecisset, pro, deficere cœpisset. *Vinum*, s. sufficiens.

4. *Quid mihi & tibi*, i. omitte me, Heb. vide 2. Reg. 16. 4. Reg. 9. Matt. 8. Quidam interpretantur: Quid mihi & tibi curæ est de vino?

Hora, i. opportunitas, s. oportebat prius apparere necessitatem, vel q. d. nondum tempus est faciendi miracula; quod tamen in matris gratiam anteuertit, & ne videretur tempori subiectus

5. *Dicit*, videtur præuidisse quod Christus erat facturus aut confidisse prouisurum inopia.

6. *Purificationem*, s. lauabant sæpe vt dicitur Matt. 7.

Metretas, i. cados. Capit autem cadus secundum quosdam congios decem. Congius sextarios 6. sextarius cyathos 12. Cyathus uncias 2. *Binas*, &c. sc. aliæ binas capiebant, aliæ ternas.

8. *Architriclino*, i. conuiuij Præfecto, à Triclinio, i. loco tribus constrato lectis. Olim u. decumbentes edebat, vnde discumbere, faciunt & id Turcæ.

9. *Vocat*, i. compellat, s. ad ipsum accumbentem accedens, vel forte non accumbebat cum cæteris.

10. *Inebriati fuerint*, i. egregie biberint. Heb.

Adhuc, i. nunc.

11. *Initium*, s. id fuit primum Christi miraculum.

Gloriam, i. potentia claritatem. *Crediderunt*, sc. perfectius.

12. *Descendit*, s. ante coniectum Ioannem in carcerem. Itaque aliud est de quo Matt. 4.

Fratres, i. cognati.

13. *Pascha*, s. in primo Christi prædicationis anno.

Iudæorum, id dicit ad differentiam nostri Paschæ.

14. *Templo*, i. templi atrio. *Numularios*, s. qui pecunias commutabant, vel mutuabant.

15. *Flagellum*, Græ. *φραγέλιον*, voce Latina aliquantum mutata.

16. *Negotiationis*, i. mercatus.

17. *Zelus*, i. ardens studium gloriæ, vel indignatio ob indignam tractationem.

18. *Responderunt*, i. locuti sunt, Heb.

Quod signum, quasi vero paruum fuisset miraculum omnes eiicere, nemine resistere audente. *Facis*, i. habeas auctoritatem faciendi.

19. *Soluite*, q. d. soluetis, & tunc signum dabo, s. resurgendo.

20. *Quadragesimæ*, &c. s. numerant, vt quibusdam videtur, à secundo anno Cyri, quo cœptum ædificari vsque ad 6. Darii Histaspis, quod est perfectum, de quo tempore tantum fuerit, non video quid opus sit esse sollicitum. quid enim, si Iudæi isti errabant? Adde, quod templum id ab Herode fuerat à fundamentis ædificatum, illo altero euerso.

22. *Quia hoc dicebat*, pro, quod hoc dixisset.

Crediderunt, s. firmitus, & clarius.

23. *Die*, pro, diebus, durabat enim 7 diebus.

Nomine, pro, nomen, i. in ipsum. Not in scriptura pro eodem sumi, Credere Christo, in Christo, in Christum, in nomine, seu nomen Christi, vide inf. c. 3. 5. & 6. 1. Ioan. 5. Exod. 14. Act. 8.

24. *Non credebatur*, &c. q. d. non fidebat illis, quod sciret facile mutandos.

25. *Homine*, i. aliquo. *Quid esset*, q. d. quid lateret in cuiusque animo, & quid quisque tandem esset factururus.

CAP. III.

1. **H**omo, i. quidam, Heb. Syr. vnus.

Princeps, i. vir primarius.

2. *Magister*. Nominatiuus est, Syr. doctor, q. d. scio te à Deo datum Doctorem mundo.

3. *Respondit*, s. iis quæ ille de rebus ad salutem necessariis interrogauerat, vel scire optabat.

Renatus, Græ. natus. *Videre*, i. particeps esse. Heb.

Regnum Dei, s. cœleste, q. d. saluari.

4. *Senex*, propter se dicit *Renasci*, Græ. nasci.

5. *Quis*, s. etiam paruulus. *Renatus*, Græ. natus.

6. *Carne*, i. carnali generatione.

Caro, i. carnale. *Ex spiritu*, i. spiritualiter.

Spiritus, i. spirituale.

7. *Non*, pro, ideo non. *Dixi*, &c. q. d. loquebar enim de spiritali natiuitate.

8. *Spiritus*, i. ventus, Dion. 15. cool Hier.

Vbi vult, i. quo fertur naturali inclinatione.

Vocem, i. sonum. *Nescis*, s. determinare. *Sic est*, &c. q. d. occulta res est spiritalis regeneratio.

9. *Hæc*, s. quæ dixisti de spiritali natiuitate.

10. *Magister*, Græ. *διδάσκαλος*, i. doctor ille, sc. celebris. *Hæc*, s. de quibus tam multa in scriptura, & dicta, & figurata. vide Psalm. 50. & 102. Ezech. 11. & 36. Zach. 13.

11. *Scimus*, pluralia pro singularibus, vel q. d. solet quis affirmare quæ scit, ne ergo dubites vera me dixisse.

Accipitis, s. Iudæi.

12. *Si terrena*, &c. q. d. si tam multa, quæ per parabolas à terra sumptas prædicaui, non capitis à Iudæi, quid mirum si altiora non capiatis? vel sic, si id quod exemplo venti, quod terrenum quiddam est, declarauimus, non creditis, quid si altiora dicam?

Creditis, Græ. credidistis. *Cœlestia*, s. qualia sunt quæ proxime dixi.

13. *Et nemo*, &c. q. d. possum verò ego de cœlestibus loqui, qui inde descenderim, semperque in cœlo sim.

Nisi, non significat se ascendisse in cœlum, sed se ibi esse, quo nemo vnquam ascenderit. quanquam potest dici ascendisse per visionem Dei, quam habuit ab ipsa conceptione. *Descendit*, descensio intelligitur Incarnatio,

tio, qua se exinanivit. *In cælo*, s. quatenus Deus ubiq; erat, & quatenus homo, beatus.

16. *Sic enim*, &c. videntur & hæc Christi verba, etsi quidam putant esse Euangelistæ.

17. *Iudicet*, i. condemnet.

18. *Non iudicatur*, i. condemnationi obnoxius non est. Intellige si credat, vt par est, & fidei conuenienter, operetur. *Iudicatus*, i. condemnatus, s. meretur condemnari. *Non credit*, Græc. non credidit. *In nomine*, i. in ipso. vide sup. cap. i. num. 12.

19. *Iudicium*, i. condemnationis causa.

20. *Odit*, s. quatenus male agit.

21. *Veritatem*, i. iustitiam, Heb. sic 4. Reg. 20.

In Deo, i. secundum Deum, seu Dei voluntatem, q. d. non veretur lucem, sed confidenter accedit, vt cuius opera bona sint, & irreprehensibilia.

22. *Iudæam*, i. reliquam Iudææ partem, erat enim in Ierusalem. *Baptizabat*, s. per discipulos. vide inf.

23. *Ænon*, s. ciuitate. *Salim*, quæ & Salem, vrbs Sichimorum olim.

25. *Quæstio*, sc. cœptum inter eos disputari, vter prior baptismus, Christi, an Ioannis.

Ex, Syr. vni ex Iudæis, Syr. quodam Iudæo.

Purificatione, i. baptismo.

27. *Homo*, i. quisquam, q. d. non possum ego, nisi quantum mihi à Deo datum est, debeoq; esse sorte mea contentus. *Testimonium*, &c. i. testes estis.

29. *Sponsus*, Christum intelligit, qui sibi Ecclesiam desponsauit. *Amicus*, se intelligit. *Stat & audit*, pro, præsens audit.

30. *Crescere*, s. auctoritate.

31. *Omnes*, s. homines, vel res. *De terra*, i. terrenis.

De terra est, pro, vt qui de terra sit. *Et de terra*, i. & terrena s. humilia.

32. *Audiuit*, i. à Patre accepit *Nemo*, s. fere.

33. *Signauit*, i. velut sigillo addito confirmauit.

Verax, s. præstans promissa.

34. *Ad mensuram*, s. omnibus æqualem, vel pro, parce, vel q. d. non dedit filio vt cæteris gratiam limitatam.

35. *Manu*, i. potestate.

36. *Habet*, sc. merito intellige vero fidem operibus comitatam. *Videbit*, i. particeps erit, Heb.

Ira Dei, i. supplicium à Deo. *Manet*, pro, manebit, sc. perpetuo, nisi conuertatur.

C A P. IV.

1. **P**harisæi, s. qui Christum odio prosequabantur. *Baptizaret*, s. ita audierant, quasi Christus per se baptizaret. id quod Euangelista statim corrigit.

2. *Non baptizaret*, s. occupatus docendo, & miracula faciendo, baptizauit tamen Apostolos secundum Augustinum.

4. *Samariam*, ita dicebatur Regio, & ciuitas etiam, ædificata in monte, ab huius possessore nomine Somer. vide 3. Reg. 16.

5. *In*, i. prope. *Sichar*, quæ & Sichem, Gen. 34. tandem dicta Neapolis.

6. *Sic*, s. fatigatus, vel vt solent fatigati: vel, vt se offerebat locus. *Sexta*, diuidebant Iudæi diem quemque in 12 horas, vt sup. diximus.

7. *De Samaria*, i. Samaritana, s. ex vrbe Sichem.

8. *Enim*, q. d. non erat quisquam discipulorum qui posset dare; vel, enim, pro, autem.

9. *Non enim*, &c. videntur verba Euangelistæ, possunt tamen esse Samaritanæ. *Contuntur*, i. commercium habent.

10. *Donum Dei*, i. quæ soleat Deus donare, vel quid tibi donatum sit mea præsentia. *Forſitan*, pro, vtique.

Viuam, i. vitalem, s. gratiam, seu Spiritum sanctum.

11. *In quo haurias*, Græc. *ὅθεν ληψῇ*, i. haustum.

Viuam, i. quam dicis viuam

12. *Patre nostro*, sequebantur Samaritani ex parte legem Iudæorum.

13. *Non ſitiet*, sc. gratia, quæ aquæ nomine significata est, ad vitam æternam, quod ex se est, hominem perducit.

14. *Fons*, pro, velut fons, s. in quo semper aqua.

Salientis, i. salie facientis

16. *Vade*, &c. Id dixit Christus, vt ex responsione, quam sciebat daturam, texeret sequentem sermonem, eamque conuerteret.

17. *Non habeo*, sc. villo modo. Mentitur enim secundum quosdam vt statim accipiat, non expectato viro.

Bene, i. vere, sc. imprudens verum dixit, forte etiam prudens.

18. *Quinque*. Hi an legitimi fuerint incertum, verba Christi tamen indicare videntur fuisse.

20. *Adorare*, i. colere ritu per Moſem instituto: alioqui adorare vbique licebat.

21. *Venit*, pro, veniet.

Hora, i. tempus, s. doctrinæ Euangelicæ.

Monte hoc, s. solum, quasi hic solum colendus sit Deus, vel, eo modo quo colitis. *Adorabitis*, s. conuersi ad fidem Christi. *Patrem*, i. Deum.

22. *Quod nescitis*, sc. errabant in multis Samaritani, quod attinet ad Dei cognitionem. *Nos*, s. Iudæi.

Ex Iudæis, sc. ab eis, & Christus ortus, & in mundum profecta prædicatio Euangelica.

23. *Nunc est*, q. d. iam cœpit. *Spiritu*, non cœremoniis Iudaicis. *Veritate*, non errore gentilico.

24. *Et eos*, pro, ideo eos.

25. *Venit*, i. prope est, vt veniat *Qui dicitur Christus*, id non est Syr. videtur additum ab Euangelista explanationis causa.

27. *Continuo*, Græc. in hoc, i. dum loquerentur.

Muliere s. sola, vel Samaritana, vel præter morem suū. *Quid loqueris*, pro, cur loqueris.

29. *Nunquid*, q. d. vos ipsi examine.

34. *Vt perficiam*, pro, nempe vt perficiam.

Opus, s. salutem hominum.

Eius, i. ab eo præceptum.

35. *Oculos*, s. mentis *Messiem*, s. spiritualem.

36. *Et congregat*, pro, nam congregat.

Æternam, s. congregantis, & congregati.

Vt & qui, &c. q. d. ita sit, vt sicut gaudet qui seminat, ita gaudeat etiam qui metit, vel simul gaudeant sc. in cælo.

37. *In hoc*, &c. q. d. Atque huc potest accommodari, quod vulgo dici solet: Alius, &c.

38. *Misi*, i. destinaui mittere, vel præterita pro futuris.

Labora

Laborastis, i. coluistis, s. seminando, rigando &c.

Alii, sc. Prophetæ, seu qui vos præcesserunt patres, qui Iudæis prædicauerunt.

40. *Ibi*, Græc. & Syr. apud eos.

41. *Sermonem*, i. doctrinam. *Eius*, s. Christi.

41. *Non*, sub. tantum, seu tam. *Mundi*, Græc. additur, Christus, & Syr. Messias.

43. *Galilaam*, sub. relictæ Nazareth.

44. *Perhibuit*, vide Matt. 13. Mar. 6. Luc. 4.

Non habet, s. vt plurimum, vel de se loquitur.

45. *Exceperunt*, s. honorifice.

46. *Regulus*, Græc. βασιλεύς, i. regius, s. genere, vel ministerio aliquo. Syr. seruus regius. Interpres videtur legisse βασιλεὺς.

47. *Adueniret*, pro, aduenisset.

48. *Signa & prodigia*, i. valde insolita miracula.

Non creditis. Apparet istum fuisse Iudæum.

50. *Viuit*, i. incolumis est. Heb. sic viuificari dicitur, qui à malis liberatur.

51. *Viueret*, i. sanus esset.

52. *Habuerit*, pro, habuisset.

53. *Credidit*, s. in Christum.

54. *Iterum*, s. in Galilæa. *Secundum*, s. ex factis in Galilæa.

C A P. V.

Festum, Pentecostes, secundum quosdam, secundum alios, Paschæ, quod probabilius.

2. *Probatia*, sc. vbi oues congregabantur, vel etiam lauabantur, offerendæ in templo, à quibus ei nomen: nam αἰβάτων, ouis. *Piscina*, locus erat, in quo aqua pluvia colligebatur, vt solet in cisternis.

Bethsaida, Græc. Bethesda, i. domus effusionis, s. aquarum, Syr. Beth Chesda, i. Domus misericordiæ.

3. *Aridorum*, s. aliqua corporis parte.

4. *Autem*, Græc. enim. *Secundum tempus*, i. certo quodam tempore sed hominibus ignoto.

Moueatur, Græc. & Syr. turbabatur.

Motionem, Græc. & Syr. turbationem.

6. *Haberet*, s. ægrotasse diu.

7. *Domine*, honorifice appellat, etsi non nosset. videretur autem putasse Christum operam velle suam ei offerre, ad eum deponendum in piscinam. *Venio*, poterat se mouere, sed ægre.

8. *Grabatum*, i. lectum.

10. *Tollere*, i. gestare.

13. *Loco*, s. illo, vbi sanauerat hominem.

14. *Iam noli peccare*, Græc. ne post hac pecces. Indicat ob peccata ægrotasse.

15. *Nuntiavit*, s. simplici animo, tanquam de homine diuino.

17. *Operatur*, s. continens, & administrans creaturam, q. d. opera mea sunt opera Dei, quibus sabbatum non violatur.

18. *Soluebat*, s. illorum opinione.

Suum, Græc. ἴδιον, i. proprium.

Æqualem, sc. dum se dicit proprium Dei filium, nempe naturalem, & consubstantialem, seque eadem cum illo facere. Not. intellexisse Iudæos, quod multi hæretici non intellexerunt.

10. *Nisi*, pro, sed. sic inf. cap. 15. Gal. 1. Matth. 12. q. d. non à se, sed à Patre accipiens facit, quicquid facit.

Viderit, s. videndo accipit vt faciat, & accipiendo videt, nec in eo aliud est videre, aliud accipere: vt utrumque vero in eo ab æterno, etsi opera in tempore fiant.

Hæc, sc. eadem. *Similiter*. Itaque non prius Pater, nec perfectius quam Filius.

20. *Demonstrat*, i. communicat, s. ipsum sibi æqualem generando. *Demonstrabit*, i. communicabit, s. æternum. omnia tempora comprehendit, semperque Pater Filium generat, suaque ei omnia communicat: maiora autem illa curatione. Intellige suscitare mortuos, iustificare peccatores, Mundum iudicare, & huiusmodi alia. *Vt*, nō causam significat, sed consecutionem.

21. *Suscitat*, &c. vide 1. Reg. 2. Deut. 32. Psal. 67.

Sic, i. similiter, vt supra dictum est.

22. *Iudicat*, s. apparet in iudicio sensibilibus. Aug.

Omne, i. de omnibus.

23. *Sicut*, q. d. æqualiter cum Patre.

24. *Verbum*, i. doctrinam. *Habet*, pro, habebit, vel habet spe, & merito. *Iudicium*, i. condemnationem.

Venit, pro, veniet. *transit*, pro, transibit, vel q. d. translatus enim est à peccati morte ad iustitiæ vitam. sic 1. Ioan. 3. translatus sumus, &c.

25. *Hora*, i. tempus. *Et nunc*, pro, imo vero iam cœpit.

Mortui, s. peccato. *Audierint*, i. crediderint, & obedierint.

26. *In semetipso*, i. per suam essentiam.

27. *Filius hominis*, i. homo Not. quosdam id coniungere cum præcedentibus, q. d. dedit ei quatenus homini. Alios cum sequentibus, q. d. ne miremini tantum huic homini datum.

28. *Venit hora*, pro, veniet tempus.

In monumentis, s. mortui. *Vocem*, s. de qua Matth. 25. 1. Cor. 15. 1. Thess. 4. formabitur autem ministerio Angelorum.

29. *Procedent*, s. e monumentis. *Vita*, s. beatæ.

Iudicii, i. condemnationis, seu supplicij, s. æterni.

30. *Non possum*, &c. Ostendit se iuste iudicaturum.

A me ipso, s. quicquid habet, vt à Patre habet.

Audio, i. à Patre sumo. *Et iudicium*, pro, ideo iudiciū.

Meam, sc. solam, vel quasi meam, aut quatenus mea est. *Sed*, pro, sed etiam, vel, sed quasi. vel, sed quatenus.

31. *Non est verum*, s. vestro iudicio, qui sic soletis dicere.

22. *Alius*, s. Ioannes, vel Pater.

33. *Veritati*, pro, verum, s. de me.

34. *Accipio*, s. quasi indigens, seu mea causa.

35. *Lucerna*, s. accepto lumine aliunde, Græc. ὁ λύχνος, i. illa lucerna, forte de qua Psal. 131. Paraui lucernam Christo meo. *Ardens*, s. caritate.

Lucens, i. veritate. *Ad horam*, i. ad breue tempus, postea enim dicebant habere dæmonium. *Exultare*, &c. q. d. eius lucem magno cum gaudio suscepistis, multum ei tribuentes, vel q. d. voluistis illum habere pro Messia.

36. *Ioanne*, i. Ioannis testimonio. *Quia Pater*, &c. pro, quod Pater me miserit.

37. *Perhibuit*, s. in baptismo. *Vocem*, sc. Dei, non est proprie vox. Nam quas olim audierunt Iudæi, Angelorum opera formabantur: quamquam nec isti illas audierant.

38. *Verbum*, i. doctrinam, seu spiritum.
 39. *Scrutamini*, & Græc. & Latine potest esse Indicativum, & Imperativum. *In ipsis*, i. per ipsas, s. credendo, & obediendo eis. *Et illa*, pro, illa enim, vel, & tamen illa.
 41. *Claritatem*, Græc. δόξαν, i. gloriam.
Non accipio, q. d. habeo tantum gloriæ à Patre, vt humana non indigeam.
 42. *In nomine*, & c. q. d. ex parte Patris, seu à Patre missus, vt Filius. *Alius*, s. Antichristus. *In nomine suo*, i. à seipso q. d. non à Deo missus.
 43. *Nolite*, & c. q. d. non erit opus, vt ego vos accusem. *Moses*, i. Moyses, s. tanquam transgressores, & qui ei de me prædicenti non credatis. Not. hinc scripturæ non credere eos, qui eam non credunt, quæ ex ipsa colliguntur.
 46. *Forssitan*, pro, utique. *Scriptit*, s. Gen. 40. Deut. 18.
 47. *Meu*, s. quem præ Mose nihili facitis.

CAP. VI.

1. **T***rans mare*, non quidem in vltiorem ripam, sed in eandem, secundum quosdam. forte sinus intervallo dissitam, sic vt opposita videretur. Alij in oppositum putant nauigatum.
 2. *Multitudo*, s. populi.
 5. *Philippum*, forte vt rudiores, & qui sic ad sublimiora erigi opus haberet.
 6. *Tentans*, i. explorans quid sentiret.
 7. *Ducenorum denariorum*, faciunt hi circiter 20. aureos.
 9. *Tantos*, i. tam multos.
 10. *Fœnum*, i. gramen.
 12. *Impleti*, i. satiati.
 14. *Propheta*, Græc. δὲ προφήτης, i. ille Propheta, s. Messias tam diu expectatus. *Venturus est*, i. prædictus, seu promissus venturus.
 15. *Fugit*, Græc. ἀνέχρησεν, i. secessit.
 17. *Capharnaum*, sed prius in Bethsaida, vt alij Evangelistæ dicunt.
 19. *Viginti quinque*, s. maiorem lacus partem, si ex opposita ripa soluerant, est enim latitudo eius 40. stadiorum.
 21. *Statim*, s. vt eum acceperunt.
 22. *Alteri*, i. sequenti *Vna*, Græc. & Syr. vna in quam intrauerant discipuli eius.
 23. *Superuenerunt*, s. postea.
 24. *Nauiculas*, sc. illas, quæ ad eum locum superuenerant.
 26. *Quaritis*, s. multi ex vobis. *Signa*, adeoq; per ea elemeni ad res cœlestes.
 27. *Operamini*, i. operando parate sic Paulus, Salutem vestram operamini. *Non cibum*, scil. solum, seu præcipue *Qui permanet*, s. gratiam Dei seu animæ salutem. *Signauit*, Græc. ἐσφραγισεν, i. sigillauit, sc. velut sigillo apposito, voce de cœlo, & miraculis, declarauit & confirmauit suum esse filium.
 28. *Faciemus*, i. facere debemus. *Dei*, i. Deo grata, seu quæ Deus ab homine requirit.
 29. *Hoc est*, non dicit solum id esse. *Credatis*, scil. fides fundamentum est ædificii spiritualis.
 30. *Tibi*, intellexerunt de se dixisse.

31. *Manna*, Chal. est nam Heb. Man. vide Exod. 16.
 32. *De cœlo*, i. vere cœlestem. *Panem*, s. me.
Verum, non figuram ipsam, qualis erat Manna, vel q. d. vere panem, vel vere cœlestem.
 33. *Mundo*, i. hominibus.
 34. *Dixerunt*, s. carnaliter intelligentes panem, vt Samaritana aquam.
 35. *Vita*, i. viuificans. *Et qui*, & c. explicatio præcedentis, s. per fidem venit. Intellige vero formatam charitate. *Non sitiet*, sc. nec esuriet, q. d. satiabitur (vt aliam non opret) præsertim in cœlo.
 36. *Dixi*, s. alias *Quia*, pro, quod. *Me*, s. facientem ea per quæ credere deberetis.
 37. *Dat*, s. prædestinando, & vocando. *Foras*, i. à me, sed conseruabo.
 38. *Meam*, s. solam. *Sed*, pro, sed etiam.
 39. *Dedit*, s. electos.
Ex eo, s. vllum.
 40. *Autem*, pro, enim. *Syr. enim*. *Videt*, s. oculis corporis, vel mentis.
 41. *Illo*, s. Christo, vel sermone.
 43. *In inuicem*, i. inter vos.
 44. *Traxerit*, s. efficaciter mouendo repugnantem vitiosam naturam.
 45. *Prophetis*, vide Isa. 54. Jerem. 31.
Omnes, s. Ecclesiæ filij. *Docibiles Dei*, Græc. διδασκάλους, id est, à Deo docti. *Audiuit*, s. intus docentem per fidem.
 46. *A Deo*, s. natus, vel missus, de se loquitur.
 47. *Habet*, pro, habebit.
 50. *Non moriatur*, s. anima, & corpore suo tempore resuscitabitur ad vitam perpetuam, q. d. manna nec vitam perpetuam corpori potuit dare, at hic panis, & corpori dat, & animæ.
 51. *Viuus*, s. & viuificans.
 52. *Dabo*, iungendum cum, promundi vita. *Mea est*, Græc. & Syr. mea est quam ego dabo.
 53. *Litigabant*, s. aliis accusantibus, aliis defendentibus. *Carnem suam*, & c. Intellexerunt Iudæi eum dicere, id quod hæretici nolunt intelligere, nec Christus illam intelligentiam reprobauit, sed confirmauit: toties vero, & adeo aperte, vt mirum sit esse adhuc qui litigent.
 54. *Et biberitis*, etiam qui vnā speciem solam sumunt, bibunt, quod attinet ad Christi intentionem. est n. in carne sanguis, simulq; vtrumq; sumitur nec qui equam plus accipit, qui vtramq; speciem accipit cum ergo sanguis sumatur, in quo est virtus, parum refert. quod non sumitur per modum potus.
 55. *Resuscitabo*, s. felici resurrectione.
 56. *In me*, s. vt palmes in vite, vnde viuit.
In illo, s. viuificans.
 58. *Viuo*, & qua Deus, & qua homo. *Patrem*, sc. vitam mihi dantem. *Et qui*, pro, sic qui. *Propter me*, s. sic sibi coniunctum, seu vnitum.
 61. *Durus*, i. difficilis captu.
Audire, i. capere. (biteris eum vera dicere)
 63. *Videritis*, & c. q. d. quid dicetis, an etiam tum nega
 64. *Spiritus*, & c. q. d. quæ dixi spiritualiter intelligenda sunt, & non carnaliter, vt vos intelligitis quasi caro mea

mea dentibus sit laceranda: non n. sic daturus sum, sed in Sacramento, sub specie panis & vini.

Spiritus & vita sunt, i. vitam dant spirituales, sane intellecta.

65. *Ab initio*, s. conuersationis cum discipulis, vel ab æterno.

67. *Ex hoc*, s. tempore *Retro*, s. deserto Christo

69. *Vita aterna*, s. effectrica, si quis eis obediat.

70. *Cognouimus*, i. reipsa, sc. per miracula, experti sumus.

71. *Elegi*, s. ad Apostolatam. *Et unus*, & c. q. d. nō omnes tū sentitis. *Diabolus*, i. pessimus.

72. *Simons*, s. filio.

C A P. VII.

Ambulabat, i. versabatur. sic inf.

Galilaam, pro Galilæa *Iudaam*, pro, Iudæa.

2. *Scenopogia*, ita dicta à figendis tabernaculis. Nam *σκηνή*, tabernaculum, *πηγὴ*, figo, inde *σκηνοπηγία*, vide Leuit. 23.

3. *Eratres*, i. cognati, s. qui non erant Apostoli.

Discipuli, i. qui sunt in Iudæa.

4. *Quid*, s. egregium, seu singulare. *Et querit*, pro, sed querit *in palam*, q. d. celebris.

Si, pro, quandoquidem. *Hæc*, i. talia, s. tam singularia.

5. *Credebant*, sc. ut par erat, sed valde de eo humiliter sentiebant, quasi consilio opus haberet.

6. *Tempus*, i. ascendendi opportunitas.

Paratum, scil. vestro iudicio, vel q. d. vobis perinde est quocumque tempore ascendatis.

7. *Odisse*, s. ea ratione, quæ me.

8. *Ascendite*, i. potestis iam ascendere, si vultis.

Non ascendo, Græc. nondum ascendo, *ἔγω γὰρ ἀναβαίνω*, Syr. nunc non ascendo. *Impletum est*, i. aduenit.

10. *Manifeste*, s. comitatus, ut solebat, discipulis.

Oculis, sc. declinabat odium volentium cum interficere.

11. *Ille*, per contemptum.

12. *Alij*, sc. Sacerdotes, & Pharisei. *Turbas*, i. indoctum vulgus.

13. *Palam*, Græc. *παρρησια*, i. libere, sc. defendendo, aut laudando. sic inf. *Iudaorum*, i. quibus Christus inuisus.

14. *Mediante*, s. die quarto, durabat n. per dies 8.

15. *Litteras*, s. scripturam legere vel interpretari. erat n. Hebraice scripta, Iudæi autem Syriace loquebantur.

Didicerit, forte discebantur solum in Ierusalem.

16. *Non est mea*, i. à me.

17. *Cognoscat*, s. obedientia mandatorum Dei, meretur illuminationem *A me ipso*, s. & non à Deo.

18. *A se me ipso*, sc. non à Deo doctus. *Hic*, & c. de se loquitur.

19. *Quid*, i. cur q. d. cum sitis Dei inimici, quid causæ habetis contra me, à Deo missum. eique obedientem.

20. *Turba*, i. è turba aliqui.

21. *Vnum*, sc. sapando in sabbato ægrum hominem.

Miramini, sc. & tumultuamini, quasi sabbatum violauerim.

22. *Propterea*, s. attendite. *Circumcisionem*, i. præceptū circumcisionis. *Ex Moyse*, s. primo institutore.

23. *Lex*, s. de circumcidendo die octauo, vel de sabbato,

q. d. & tamen non soluitur lex de sabbato, per opus circumcisionis. *Totum*, i. corpore & anima, q. d. an id minus est circumcisione?

24. *Secundum faciem*, i. apparentiam, vel acceptionem personarum, q. dicat, ne me temere accusetis, quia contemnitis.

27. *Scit*, pro, sciet. *Vnde*, i. quibus ortus parentibus.

28. *Scitis*, s. secundum quod dicitis. *Verus*, sc. Deus, vel verax in promissis. *Nescitis*, sc. ut par est, vel meum esse Patrem, meque misisse.

30. *Et nemo*, pro, sed nemo. *Hora*, i. tempus quo mori statuerat

31. *Christus*, & c. q. d. si iste non est Christus, sed alius qui expectatur, numquid ille? & c.

32. *Murmurantiem*, i. submisile loquentem.

Principes, Græc. & Syr. Principes sacerdotum.

33. *Eis*, scil. qui aderant Iudæis. *Vado*, pro, ibo, scil. postea.

34. *Queritis*, pro, si queratis. sic Psal. quæres locum eius, pro, si quæras. *Sum*, sc. erat semper beatus vel sum, pro ero, s. in cælo. *Non potestis*, præuidebat in malo obstinate perseveraturos, alioqui dum quis viuit, potest saluari, quia potest à Deo conuerti.

35. *Ad semetipsos*, i. inter se. *Dispersionem gentium*, i. dispersas per orbem gentes.

37. *Novissimo*, s. octauo, qui celeberrimus. vide *Leuit. 23. Sitit*, s. animæ. bona, seu diuina.

38. *Sicut dicit*, & c. potest coniungi cum præcedentib. q. d. credit ut monet scriptura. vel cum sequentibus *Scriptura*, forte aliqua quæ non extat. vide tamen *Prouer. 5. Isa. 41. 42. 43. 44. 48. Ezech. 36.* quamquam plena est scriptura donorum Spiritus sancti mentione.

Flumina, i. copia gratiarum. *Ventre*, i. corde, seu mente.

39. *Datus*, s. copiose. *Glorificatus*, s. post Ascensionem missurus erat Spiritum sanctum.

42. *Vbi*, pro, vnde.

45. *Pontifices*, Græc. Principes sacerdotum.

46. *Homo*, i. quisquam, Heb.

49. *Legem*, i. scripturam.

52. *Galilæus*, qui s. ei faueas ob communem patriam, vel q. d. eius discipulus. hi enim fere Galilæi.

Propheta, s. quisquam *Surrexit*, s. vnquam.

C A P. VIII.

Oliueti, Græc. oliuarum.

2. *In medio*, s. coram Christo.

5. *Lapidare*. Ita legem traditione interpretabantur, sc. lapidandam adulteram.

6. *Scribebat*, s. eorum peccata conuicturus, si opus esset, secundum quosdam. Videtur potius facere, quod erat iteraturus, ut eis daret liberiores discedendi locum, quod si tunc solum fecisset, forte rei nouitas illos detinisset. *Quid vero scripserit*, quis possit diuinare?

9. *Post vnum*, pro, post alium. *Exibant*, forte timentes ne illorum peccata scripseret.

Senioribus, forte hi sibi conscij grauiorum.

Solus, i. sine accusatore vlllo. *In medio*, s. coram Christo, & Apostolis.

11. *Condemnabo*, Græc. condemnabo.

Iam amplius, &c. Græc. ne posthac pecces. Ostendit se pepercisse illi, non autem sibi placere peccatum.

12. *Ambulat*, i. versatur, Græc. ambulabit, pro, ambulat. *Habebit*, pro, habet.

Vita, i. vitam dans, vel ad vitam ducens.

14. *Vado*, i. sumiturus, s. ex mundo hoc.

15. *Secundum carnem*, i. carnaliter.

Non iudico, s. vt vos, peruerse, vel, non iudico, s. nunc, vide inf. c. 12.

16. *Et si*, pro, cum autem, vel: sed cum.

Verum est, i. tanquam verum recipiendum.

Solum, sub. vt ideo sit repudiandum, quia solum vnius sit.

19. *Scitis*, i. nostis. *Forſitan*, pro, utique. id enim magis Græc. indicatur.

20. In *Gazophylacio*, i. prope Gazophylacium.

Templo, i. templi atrio.

21. *Iterum*, s. repetens quod supra dixerat c. 7.

Vado, pro vadam, i. discedam. *Quæretis*, scil. ad interficiendum. *Peccato*, pro, peccatis, vt dicitur inf.

Vado, i. ibo, s. post mortem.

21. *Quia dicit*, &c. q. d. & mortuum non poterimus inuenire, & persequi.

23. *Deorsum*, i. è terra. *Supernis*, i. cælo. *Vos de mundo*, &c. explicatio præcedentis.

24. *Non credideritis*. Videbat quidem non credituros, ideo supra absolute dixit. hic vero sub conditione, dans locum pœnitentiæ. *Ego sum*, s. ex Patre, nempe Dei Filius.

25. *Quis es?* quia dixerat: *Ego sum*, non addens quid esset. *Principium*, &c. Græc. principium (seu, à principio) quod & loquor vobis, q. d. sum id quod à principio vobis dixi, scil. Dei Filius. atque in hunc sensum explicatur Syr. Potest etiam sic explicari. Sum *principium*, i. Deus, qui & loquor, pro, quanquam etiam homo sum, vt videtis.

26. *Habeo*, i. possum, seu possem. *Sed*, pro, nam, vel q. d. sed interim id dicam.

27. *Patrem eius*, i. suum.

28. *Exaltaueritis*, s. in cruce. *Cognoscetis*, s. multi postea conuerſi. *Sum*, s. Dei Filius.

30. *Crediderunt*. Apparet sup. non de omnibus dixisse, moriemini in peccato.

31. *Manſeritis*, i. perseueraueritis.

32. *Cognoscetis*, s. indies perfectius. *Veritas*, s. fidei, vt ipse Christus. *Liberabit*, s. seruitute peccati, Græc. liberos faciet, s. ex seruis.

33. *Semen*, i. filii. *Seruiimus*, de se loquuntur, non de suis maioribus.

34. *Peccati*, s. eius vinculo alligatus.

35. *Seruus autem*, &c. q. d. & qui talis est, more seruorum non manet, &c. s. non habetius manendi.

37. *Filij*, Græc. semen. *Capit*, i. locum habet.

38. *Qua vidistis*, &c. q. d. quæ à diabolo didicistis.

39. *Estis*, Græc. essetis. *Facite*, Græc. faceretis.

40. *Hæc*, i. tale quid. vel fecit, pro, fecisset.

41. *Ex fornicatione*, &c. q. d. idololatriæ.

42. *Pater esset*, s. i. si pro Patre haberetis Deum, & diligetis. *Proceſſi*, .per generationem. *Veni*, s. in mundum per incarnationem.

43. *Loquelam*, i. sermonem. *Audire*, i. ferre, adeo vobis inuisus sum.

44. *Homicida*, s. occidit hominis animam peccato, & in corporis morrem per peccatum induxit.

Initio, s. mundi, vel hominum. *Veritate*, i. rectitudine, seu iustitia qua fuerat creatus. *Quia*, &c. q. d. quod ex eo apparet, quia non, &c. *Eo*, i. eius affectu.

Propriis, i. corrupto affectu. *Pater*, i. auctor, seu inuentor. *Eius*, s. mendacij.

45. *Si*, Græc. quia.

46. *Arguet*, i. conuincet, seu conuincere poterit.

47. *Ex Deo*, s. Dei Spiritu præditus. *Audit*, s. libenter, & obedienter.

48. *Dicimus*, i. solemus dicere. *Samaritanus*. Ita vocabant per contemptum, vel quod videretur legem solvere.

49. *Damonium*, de Samaritano nihil responder, quia erat apertum mendacium. sensus autem quo illi dicebant, per hanc responsionem satis refellebatur.

50. *Ego*, scil. quatenus homo, quærebat Christus non suam, sed Patris gloriam. *Iudicet*, i. condemnet, sc. me inhonorantes.

51. *Mortem*, &c. q. d. perpetuo viuet beatus, vel, mortem vocat damnationem.

54. *Glorifico*, s. sine Patre. *Nihil est*, i. pro nihilo habenda, vel q. d. si ego me velim apud vos glorificare nihili facieris.

55. *Et non*, pro, & tamen non. *Cognouistis*, s. vt par est, non enim diligitis.

56. *Exultauit*, i. exultando optauit. *Diem*, i. tempus aduentus in carnem. *Vidit*, sc. per reuelationem dum viveret, vel in limbo.

58. *Fieret*, i. esset. *Sum*, s. ab æterno.

59. *De templo*, Græc. additur, transiens per medium illorum, & præteriit, similiter & Syr.

C A P. IX.

1. *Vidit*, attente aspexisse, apparet ex discipulorum interrogatione.

2. *Quis*, &c. rudis interrogatio, nisi forte sensus est: Peccatum ne huius originale, quo in Adam peccauit, an Actuale parentum eius, meruit vt cæcus nasceretur?

3. *Eius*, sub. vt cæcus nasceretur. *Sed*, sub. cæcus est natus. *Dei*, erant Christi opera Dei, quia ipse Deus.

4. *Eius*, i. ab eo præcepta. *Dies*, i. seculi tempus.

Nox, s. hominum mors. *Potest*, sc. meritorie potest & sensus esse. Dum viuo oportet me operari, quæ Pater iussit, ea enim post mortem meam non poterunt fieri, quæ sum iussus facere, dum viuo.

5. *Lux*, ideo oportet me illuminare.

7. *Natatoria*, sup. idem verbum Græcum vertit, piscina. *Siloe*, fons est ad radicem montis Sion. unde fit illa Piscina. *Missus*, Hebr. מִשְׁלַח Scaluach. Syr. מִשְׁלַח Sci-lucha.

8. *Mendicus*, Græc. cæcus. *Sedebat*, s. ante templum, vt ille, de quo Act. 3.

11. *Video*, Græc. ὤφρα, i. visum recepi.

15. *Vidisset*, i. visum recepisset sic inf.

16. *Custodit*, i. obseruat. *Schisma*, i. dissidium.

17. *Propheta*, q. d. vir sanctus à Deo missus.

21. *Loqua-*

21. *Loquatur*, Græc. λαλῆσθαι, i. loquetur.
 22. *Fiet*, i. eiicietur, s. vt nunc excommunicati extra Ecclesiam.
 24. *Dagloriam Deo*, modus obtestandi apud Hebræos, cum veritatem inquirerent, q. d. dic veritatem ad Dei gloriam. Vide Ios 7. 1. Reg. 6.
 25. *Si peccator est*, i. quod peccator sit.
 27. *Nunquid*, &c Ironice.
 28. *Maledixerunt*, Græc. ἐλοιδόρησαν, i. conuictiati sunt. Sic, id dicunt per modum execrationis.
 30. *Enim*, pro, sane. *Et aperuit*, pro, cum tamen aperuerit.
 31. *Peccatores*, s. in peccato perseverantes, vel q. d. non solet Deus talia miracula facere per peccatores quod tamen non est vsquequaque verum, vt notat Aug.
 33. *Poterat*, pro, posset. *Quicquam*, s. tale.
 34. *Totus*, exaggeratio quædam est. *Foras*, s. extra eum locum, seu synagogam.
 39. *Iudicium*, s. inscrutabile per me implendum.
Vt qui, &c. Id s. consecutum est, non à Deo intentum, nisi forte quatenus est punitio peccati.
Non vident, sc. diuinam lucem. *Cacisiant*, s. ex malitia.
 41. *Caci*, s. qui videre non possetis.
Videmus, q. d. vos ipsi fatemini doctos, adeoque non peccare ex ignorantia. *Peccatum*, Græc. peccatum ergo, Syr propterea peccatum. *Manet*, s. in vobis, q. d. ex malitia in peccato perseveratis.

C A P. X.

1. **O** *Stium*, i. debitam, seu rectam viam.
Fur, s. clam accipiendo. *Latro*, s. occidendo, seu male tractando.
 3. *Nominatim*. Apparet esse sermonem de ouibus spiritualibus.
 4. *Ante eas*, solet etiam interdum sequi oues.
 6. *Proverbium*, i. parabolam, seu occultam sententiam.
 7. *Ostium*, scil. per Christum in Ecclesiam intratur, & cælum.
 8. *Venerunt*, scil. non missi à Deo, vel dicentes se esse Christos. Forte hic præterita pro futuris accipienda.
Sunt, pro, fuerunt, seu habendi sunt.
Sed, pro, ideoque. *Oues*, s. electi, qui etsi ad tempus erant, sed emendantur tandem.
 9. *Introierit*, s. in ouile. *Ingredietur*, &c. q. d. quocunque se vertat, reperiet spirituales refectionem, seu escam, vel ingressus intelligitur in Ecclesiam, egressus autem è mundo in cælum.
 10. *Abundantius*, pro, abundanter, vel indies perfectiorem.
 11. *Pastor*, Græc. ποιμήν, i. ille pastor. *Animam*, i. vitam, de se loquitur, & bonis animarum pastoribus.
 12. *Et qui*, pro, id est, qui: vel, vt qui. *Dispergit*, i. perdit. sic Luc. 1. Disperdit superbos.
 13. *Pertinet ad eum*, i. curat.
 15. *Et ego*, i. sic ego. *Pono*, pro, ponam, s. cum opus erit seu suo tempore, idque ad gloriam Patris: huc enim pertinet quod dixit: agnosco Patrem, s. cum amore.
 16. *Alias*, s. Gentiles. *Hoc*, s. Israelitico.

- Adducere*, s. per Apostolos in ouile Ecclesiæ.
Vnum ouile, Græc. vnus grex. *Et vnus*, pro, sicut est vnus. vel quia vnus.
 17. *Vt iterum*, pro, sic tamen, vt iterum.
 18. *Tollit*, i. tollere potest, seu tollit, s. ab inuito.
A meipso, i. vltro. *Hoc*, s. ponendi animam pro ouibus.
 19. *Dissensio*, Græc. schisma.
 22. *Encania*, i. festum dedicationis templi, de qua 1. Mach 4 facta mense Nouembri. Nam quæ 3. Reg. 8. Septembri, & quæ 1. Esd. 6. Febuario. Dicta ab ἐγκαίνω, i. innouo, dedico, initio, q. initialia.
 23. *Templo*, i. tēpli atrio. *Salomonis*. Ita dicebatur, quod similis esset forma, & loco ei, quam olim fecerat Salomon, & Salomonis dicebatur, quod ibi oraret.
 24. *Circumdederunt*, s. ne posset elabi ante datum responsum. *Tollis*, i. suspensam tenes.
Christus, Græc. ὁ χριστός, i. ille Christus, s. tam diu expectatus. *Palam*, Græc. παρρησια, i. libere, seu confidenter.
 25. *Loquor*, Græc. εἶπον, i. dixi, s. qui sim.
Creditis, Syr. credidistis. *In nomine*, pro, nomine, seu auctoritate. *Testimonium*, &c. i. testantur qui sim.
 26. *Ouibz*, s. electis.
 28. *Do*, pro, dabo.
 29. *Qui dedit*, sc. oues. *Quod dedit mihi pater*, &c. q. d. accepi à Patre eandem essentiam & potentiam cum illo.
Et nemo, pro, itaque nemo. Patris mei, adeoque nec de mea.
 30. *Vnum*. Vnitas essentia. *Sumus*. Distinctio personarum.
 31. *Sustulerunt*, &c. apparet sane quo animo interrogauerint.
 32. *Ostendi*, i. in vestri gratiam feci.
Ex Patre, i. Patris auctoritate. *Lapidatis*, i. vultis lapidare.
 33. *De bono*, i. ob bonum. *Et*, pro, id est.
Facis, &c. q. d. vsurpas tibi deitatem.
 34. *Lege*, i. libro, vbi etiam scripta lex.
 35. *Dixit*, s. scriptura. *Sermo*, i. colloquium, vt ad populum Israel: vel reuelatio, vt ad Prophetas: vel mandatum s. de recte iudicando, ad Iudices.
Solui, i. irrita esse, vel argui falsitatis.
 36. *Sanctificauit*, i. sanctum generauit, vel quatenus homo sanctum fecit, s. singulariter.
Quia blasphemias, pro, me blasphemare.
 37. *Patris*, s. quæ solus Deus potest facere.
 38. *Et si*, i. etiam si.
 39. *Exiuit*, s. se inuisibilem faciens.
 40. *Primum*, s. in Bethania. vide sup. c. 2.
 41. *Nullum*, sub. cum tamen Christus tam multa.
Erant, pro sunt.

C A P. XI.

1. **D** *E Castello*, pro, quæ erat Castellum, s. oppidum.
Maria, &c. non possidentium, sed incolentium, sic dicitur Bethsaida ciuitas Andreæ & Petri.
Eius, s. Mariæ.
 2. *Vnxit*, sc. vt postea diceretur, seu potius vt dictum est

Luc. 7. quod cum scripsit Ioannes, vulgatum erat in tota Ecclesia.

4. *Ea*, s. sororibus per nuncium, quanquam Græc. non est eis. *Mortem* s. diu permanfuram.

9. *Nonne*, &c. q. d. nonne possunt mutari, vel nonne mutantur homines tempore?

Duodecim, Diuidebant Iudæi diem in 12 horas.

In die, s. luce mea Solet Christus à corporalibus, quorum fecit mentionem, transire statim ad spiritualia, q. d. non est quod timeatis, dum mecum estis.

Nocte, s. extra lucem meam, vt qui in tenebris noctis versatur.

11. *Dormit*, s. mihi suscitatur.

12. *Erit*, pro, est, q. d. non est opus eo ire.

15. *Gaudeo*, iungendum cum, quia non eram ibi. reliqua per parenthesis *Vt credatis*, s. perfectius, viso miraculo, quod non fieret, si ibi fuisset: impedissem enim mortem, vel q. d. vt cum videatis me diuinare absentia, & futura in fide confirmemini.

16. *Vt moriamur*, q. d. si imus, moriedum nobis omnibus *Illo*, s. Christo.

18. *Stadium*, octo faciunt vnum miliare.

19. *Multi autem*, &c. Apparet fuisse nobiles, & ob virtutem multis charos.

25. *Resurrectio & vita*, i. fons, & causa vitæ & resurrectionis. *Mortuus*, s. corpore. *Viuet*, i. suscitabitur ad vitam beatam, & interim viuet vita gratia.

26. *Non morietur*, s. quantum est ex parte fidei perfectæ, non morietur anima per peccatum, quod si moriatur corpore, non tamen in morte manebit perpetuo, sed suscitabitur ad æternam felicemque vitam.

27. *Credidi*, pro, credo. *Venisti*, Græc. *ὁ ἐρχόμενος*, i. venturus, s. expectabatur.

28. *Silentio*, Græc. *ἀσέβεια*, i. clanculum, s. ne Iudæi impedirent. *Vocat*. Id sup prætermiserat Ioannes.

32. *Domine*, &c. Apparet eas inter se id solitas dicere, s. si Christus fuisset hic, &c.

33. *Spiritu*, i. animo, seu affectu, quem fremitu expressit. *Turbauit*, s. vltro commouit se in modum turbati. forte mutato vultu, & voce.

35. *Lacrymatu*, s. videns illos flentes, commotus est affectu humano.

38. *Ergo*, dictio hæc continuat, non causam reddit

39. *Tollite*. Id quia per homines poterat fieri, non facit ipse miraculo.

40. *Dixi*, & id sup prætermisum à Ioanne.

Gloriam Dei, s. miraculū per quod Deus glorificetur.

41. *Audisti*, pro, audis, i. audire soles.

42. *Sciebam*, pro, scio. *Dixi*, s. hæc.

43. *Magna*, s. velut ad absentem animam.

Veni, loquitur velut dormienti.

44. *Institis*, i. fasciis funereis *Sudario*, Græc. *σινδωρίς*, vox Latina. *Abire*, s. suis pedibus.

45. *In eum*, s. vt Messiam.

47. *Pontifices*, Græc. Principes sacerdotum. sic & inf *Facimus*, q. d. quid cessamus? *Hic homo*, per contemptum.

48. *Tollent*, i. auferent, occupando, vel perdendo.

49. *Pontifex*, Syr. Summus Sacerdos. *Anni illius*, s. cœperat Pontificatus esse vnus anni, contra Dei statutum.

50. *Vobis*, Græc & Syr. nobis.

51. *Hoc*, s. quatenus bonum sensum habebat, & verum.

52. *Filios Dei*, s. electos. *In vnum*, i. simul, s. in vno Christi corpore mystico.

53. *Cogitauerunt*, i. decreuerunt, Syr. machinati sunt.

54. *Apud*, pro, inter. *Ephrem*, dicta etiam Ephron, secundum quosdam. estq; prope Iordanem

55. *Sanctificarent*, i. præpararent, Græc. purificarent.

56. *Putatu*, Græc. vobis videtur

Non venit, s. vt solebat ante festum.

CAP. XII.

1. *Ante sex*, &c. i. sexto die ante Pascha.

2. *Fecerunt*, i. parauerunt. s. qui illum exceperant *Ibi*, s. Bethanæ, in domo Simonis leprosi.

3. *Libram*, Syr. alabastrum. *Vnguenti*, s. aromatici *Pistici*, Græc. *πικνῆς*, i. fidelis, seu non vitiatæ. Syr. præstantissimæ. dicitur & nardum genere neutro. quod secutus est Iaterpres. *Pedes*, s. vbi eos lauisset aqua, & terisisset, vel saltem terisisset capillis, vt statim dicitur quod vero fuit reliquum vnguenti, effudit super caput, fracto alabaastro vide Matt. 26. Mar. 14.

5. *Pertinebat ad eum*, i. curabat, seu curam habebat.

Loculos, i. marsupium. *Mittebantur*, s. in loculos

7. *Simile*, Græc. sine. *Se uet illud*, q. d. vt præueniat hoc tempus sepulturæ. quod id facere non poterit, Græc. in diem sepulturæ meæ seruauit illud, q. d. fecit anteuertens tempus sepulturæ.

10. *Cogitauerunt*, i. decreuerunt, s. habito concilio.

Et Lazarum, s. non solum Christum.

12. *In crastinum*, s. postridie sabbati. & decima luna, cum quisque agnum immolandum in Pascha domum inferebat.

13. *Ramos*, &c. sic solebant in solemnibus gaudiis. videt Mach. 11 & 2. Mach. 10. *In nomine Domini*, i. à Domino missus.

14. *Super eum*, sedit etiam super asinam. Vide Matt. 21.

16. *Glorificatus*, s. resurrectione & ascensione.

Et hæc, pro, ideo hæc. *Fecerunt*, s. populus ille.

17. *Testimonium*, s. de suscitatione Lazari.

19. *Ad semetipsos*, i. inter se. *Proficimus*, Græc. & Syr. proficitis.

Abiit, forte pro, abit, q. d. illum sequitur. est autem Hyperbole.

20. *Gentiles*, Græc. Græci.

21. *Volumus*, i. cupimus. *Videre*, s. salutare, & colloqui. sic Prou. 7. 2. Par. 25.

23. *Eis*, s. gentilibus intromissis, & aliis qui aderant.

Hora, i. tempus. *Clarificetur*, Græc. glorificetur, s. resurrectione.

24. *Solum*, s. sine fructu.

25. *Amat*, s. in hoc mundo.

26. *Mihi ministrat*, i. se proficitur meum ministrum, seu discipulum *Sequatur*, i. imitetur. *Sum*, s. erat beatitudinis statu, vel sum, pro, ero, s. in cœlo.

27. *Anima*, s. quantum ad partem animalem, seu sensitivam. *Turbata est*, pro, turbabatur, s. mortis horrore naturali. *Quid dicam?* q. d. quo me vertam?

Pater, &c. et q. d. num petam à Patre, vt me liberet, & seruet. *Hora*, i. imminente morte.

Sed, corrigit, q d. quomodo id petam qui ad hoc venerim ut moriar.

28. *Pater*, &c. q d. potius id petam, ut per me Pater glorificetur, fiatque in me voluntas eius.

Clarifica, i. glorifica, s. per meam mortem, & resurrectionem *Nomen tuum*, i. te. Not. concisas esse sententias, ut animi turbati & æstuantis.

De caelo, i. ex alto, vel à Deo. *Clarificavi*, scil. per opera tua. *Clarificabo*, s. per tuam passionem & resurrectionem.

31. *Iudicium*, sc. quo liberandus est à potestate diaboli, *Huius mundi*, sc. cuius magnæ parti dominatur, nempe peccatoribus. *Eijcietur*, s. deiectus imperio.

32. *Exaltatus* s. per crucem. *Omnia*, i. omne hominum genus, Græ πᾶντας, i. omnes, s. homines, sensu proxime dicto. *Traham*, sc. invito diabolo, vel, quamquam repugnante hominum vitiosa natura.

34. *Lege*, i. scriptura. *In æternum*, vide Psal. 71. 109. Isa 9. Ezech. 37. Dan. 2. & Mich. 5. dicit quidem scriptura regnaturum perpetuo, sed non negat moriturum. *Oportet*, &c. Apparet etiam id Christum dixisse.

Exaltari, videntur intellexisse significatam crucem.

35. *Modicum*, s. tempus, q d. non diu vobiscum ero.

Lumen, s. ego. *In vobis*, Græ. vobiscum.

Ambulate, i. sequimini me. *Tenebra*, s. errorum, & peccatorum *Comprehendant*, i. occupent.

Et qui, pro, nam qui Heb.

36. *Lucem*, s. me. *Abcondit*, sc. subduxit se, secedens in Bethaniam.

37. *Tanta*, pro, tot tantaque.

38. *Ut*, pro, ita ut. *Domine*, &c. sequitur 70. editionem. *Auditui*, i. prædicationi nostræ auditæ ab eis.

Brachium, i. virtus, s. quæ in Christo operabatur.

39. *Iterum*, pro, sicut iterum: vel q d. non poterant credere, quia erant excæcati, ut prædixit Isaias.

40. *Excæcavit*, s. ob eorum peccata.

Induravit, s. non molliendo gratia, reliquit in duritia.

Ut non videant, pro, atque ita factum, ut non videant. Not. quod Isaiæ sensus citatus, potius quam verba, idq; passim secundum Heb. partim secundum 70.

41. *Vidit*, &c. sub & dixit. Vidi Dominum sedentem, &c. Isai. 6. *Eius*, s. Christi. Hinc etiam Christi diuinitas confirmatur.

42. *Principibus*, i. primarijs viris. *In eum*, sc. ipsum esse Messiam. *Eijcerentur*, Græ. fierent sic 2. Thess. 2. de medio fiat.

43. *Humanum*, i. humanam, seu apud homines.

44. *In me*, sc. tantum, Vide similem phrasim, 1. Reg 8. Mar 9. 1. Thess. 5.

45. *Videt*, s. fide.

46. *Maneat*, s. alioqui mansurus.

47. *Iudico*, i. condemno, s. nunc.

48. *Iudicabit*, i. condemnabit, ut qui spretus sit.

50. *Vita æterna est*, i. vitam æternam confert obedientibus.

CAP. XIII.

1. **A**Nte, &c. s. die 14. lunæ ad vesperam. Paschæ enim festum die 15. incipiebat, ad quam tamē quia pertinebat vespera diei præcedentis, alij Euangelistæ vocant primum diem azymorum. *Transseat*, allusio ad no-

men Paschæ, quod transitum significat.

In mundo, s. Discipulos in mundo relinquendos.

In finem, s. vitæ usque.

2. *Facta*, i. parata. sic sup. c. 12. & Tob. 2. factum, i. præparatum *Cor*, s. Iudæ persuasisset.

3. *Ei*, quatenus Deo per generationem, quatenus homini per vnionem hypostaticam. *Exiit*, sc. per generationem, vel missionem in mundum.

4. *Cæna*, s. Agni Paschalis, vel ab incepta altera, elum Agni sequente. *Vestimenta*, s. superiorem vestem.

Linteum, Græ λίνον, vox Latina mutata.

Vestimenta, i. superiorem vestem.

5. *Lauare*, factum id ante Eucharistiæ institutionem.

6. *Venit ergo* Apparet non fuisse Petrum primo lotum, quanquam nec id certum. *Lauas*, pro, laues, seu lauabis?

7. *Nescis*, i. non intelligis *Postea*, s. ubi explicauero.

8. *Non lauabis*, &c. q d. nunquam id patiar.

Non lauero, solet Christus à corporalibus ad spiritualia sermonem transferre, quanquam hic potest etiam de pedum lotionem intelligi, in qua Petrum omnino obediens volebat. *Partem*, i. hæreditatem, s. cœlestem.

9. *Caput*, sub. potius quam te priuet.

10. *Lotus est*, s. toto corpore. *Pedes*, s. qui facile puluere, aut luto inquinantur, etiam in locis lotis.

Sed est, pro, ut qui sit *Et vobis*, &c. more suo ad spiritualia transit, q d. per hoc significo vos, qui reliqua mundi sitis, opus habere affectuum pleniori munditia, s. peccatorum venialium, quod tamen non de omnibus intelligo.

12. *Quid?* pro, quorsum id?

14. *Lauare pedes*, i. exhibere inuicem humilitatis & charitatis officia.

16. *Misit*, Apostolus enim quasi missus.

17. *Hæc*, s. quæ doceo de humilitate charitate, meique imitatione. *Scitis*, i. intelligitis.

18. *Dico*, s. fore beatos. *Elegerim*, s. ab æterno, ad salutē, vel ad Apostolatū, q d. noui qualis sit quisq; vestrum. *Sed*, sub est inter vos Iudas.

Panem, i. cibum, Heb. *Leuabit*, q d. per fraudem proderet, seu opprimeret.

19. *A modo*, i. ex nunc. *Ego sum*, i. is quem me esse dixi, s. Christus Dei Filius.

20. *Amen*, &c. redit ad charitatis mutuz commendationem.

21. *Turbatus*, s. præ horrore sceleris, & Iudæ vicem dolens. *Spiritu*, i. animo. *Protestatus*, i. testatus.

23. *Vnus*, s. Ioannes. *Sinu*, s. capite super pectus inclinato; decumbentes enim cœnabant, ubi facile est id fieri à proxime recumbente. *Diligebat*, s. exhibebat peculiaria amoris signa, ob virginitatem, probitatem morum & in se eximiam charitatem. quamquam hæc ex Christi amore potius in eo effecta, s. ipse prior diligit nos, deinde in nobis amat dona sua.

24. *Dixit*, s. per nutus.

26. *Panem*, Græ ψάριον, i. bucellam seu offulam.

27. *Introiit*, sc. ad perficiendam prodictionem, qui antea intrauerat ad promittendam.

Facit, pro, facere moliris. *Fac*, permissio est, non infusio. *Citus*, pro, cito, seu citissime. videntur autem hæc verba

verba dicta exeunti. Dicitur enim statim post bucellam exisse, quamquam forte priusquam exiret dicta.

28. *Nemo*, sc. præter Ioannem, vel forte nec is intellexit.

31. *Nunc*, i. paulo post. *Clarificatus est*, pro, clarificabitur, s. victo diabolo, erepro homine, & resurgente Christo. *Clarificatus est*, pro, clarificabitur, seu glorificabitur. *In eo*, i. per eum

32. *In semetipso*, i. per se, seu sua potentia, s. in resurrectione, ascensione, Spiritus sancti missione, & Mundi conuersione.

33. *Modicum*, s. tempus. *Quæretis me*, i. optabitis meam præsentiam. *Non potestis*, s. nunc.

34. *Nouum*, i. renouans hominem, seu nouum faciens, vel nouæ legis proprium, vel q. d. nouiter, & singulariter, s. sicut dilexi vos, vt statim addit.

Dilexi, s. vere, spiritualiter, & perfecte.

Vt & vos, & c. repetitio, more scripturæ, vel q. d. dilexi, vt vos similiter diligatis.

36. *Non potes*, responder ad animum quo ille interrogauerat, s. sequendi: non poterat autem, quia prius erat Ecclesiam gubernaturus.

38. *Cantabit*, s. complete, vt solet.

C A P. XIV.

1. **E***t in me*, s. sum Deus ego.

2. *Sunt*, s. paratæ i. s. qui credunt, vt par est.

Si quominus, i. alioqui, q. d. si non essent paratæ, possem dicere, quæ sequuntur, quæ tamen non est opus dicere, quia paratæ sunt, vel q. d. vel id alioqui vos debet consolari, quod dicere possum, me ire vt parem, & c.

Quia vado. Quidam hic faciunt principium sententiæ, vt sensus sit, si non essent, dixissem. At vero vado parare, & c.

3. *Et si*, pro, & cum. *Præparauero*, s. mittendo. *Spiritum sanctum*, per quem præparabimini.

Venio, pro, veniam. *Sum* pro, fuero vel, sum nunc, sc. in beatitudine.

4. *Viam*, s. qua me sequi debeatis. *Scitis*, sciebant quidem, sed imperfecte.

6. *Via*, & c. Græc. tribus his additur articulus, q. d. illa vera, & vnica via, veritas & vita, sc. via per quam veniatur, veritas ad quam peruenitur, vita in qua manetur, secundum Aug. *Per me*, sc. ducentem, seu per meritum meum, & mei imitationem.

7. *Cognouissetis*, sc. perfecte. *A modo*, q. d. paulo post se. post aduentum Spiritus Sancti.

Cognoscetis, Græc. & Syr. Cognoscitis, pro, cognoscetis. *Et vidistis*, pro, imo vero iam vidistis, s. videndo me, vel pro, videbitis, s. in cælo.

10. *Facit opera*, adeoque & verba loquitur.

12. *Maiores*, s. mundi conuersionem, vel quædam miracula maiora quibusdam Christi.

Vado, sub. vnde illa per vos faciam, & concedam cum Patre, quæ petieritis.

13. *In nomine meo*, i. propter me.

In Filio, i. per Filium.

14. *Hoc faciam*, i. id concedam.

16. *Paracletum*, i. consolatorem.

17. *Veritatis*, s. doctorem & datorem.

Mundus, i. mundani, seu mundi amatores.

Videt, i. nouit, adeoque non curat obtinere.

Nec scit, explicatio præcedentis. *Et in*, pro, id est in.

18. *Orphanos* i. mea præsentia destitutos.

19. *Videt*, pro, videbit. *Videtis*, pro, videbitis.

Viuo, pro, viuiam, s. post resurrectionem. *Viuetis*, s. mecum in cælo postea.

20. *Die*, i. tempore, s. beatæ vitæ die.

22. *Factum est*, i. accidit, aut causæ est.

23. *Sermonem*, i. præceptum.

24. *Non diligit*, sc. vt mundus. atque hæc causa est, cur me non sit visurus. *Mens*, s. solum,

Sed, pro, sed &.

25. *Apud vos*, i. vobiscum.

26. *Spiritus*, pro, spiritus ille. *In nomine meo*, i. loco mei, seu etiam à me missum.

Suggeret. Græc. *ὑπομνήσκει*, i. faciet recordari.

Dixero, pro, dixi, s. dum vobiscum essem. Græc. *ἔειπα*, i. dixi, Syr. dico.

27. *Pacem*, s. ne turbemini iis quæ accident vobis.

28. *Venio*, pro, veniam. *Si diligereitis*, & c. q. d. si me diligitis, gaudere debetis. *Me*, sc. quatenus homo sum, ideoque vado, alioqui semper cū illo sum, vt Deus, nec moueor loco. Quidam maiorem intelligunt, i. principium filij, & vt Græci vocant, causam.

29. *Credatis*, s. perfectius.

30. *Venit*, s. me per suos ministros interempturus.

Et in, pro, quamquam in. *Quicquam*, sc. suum, seu iuris sui.

31. *Mundus*, i. homines. *Facio*, q. d. non morior, quia in me quicquam possit dæmon, sed quia Pater ita vult, quem diligo, cuique obedio. *Surgite*, & cæc. Quidam id faciunt sententiæ principium: alii coniungunt superioribus. *Eamus*, non tamen statim discessit, sed in principio cap. 18.

C A P. XV.

1. **V***era*, i. perfecta sc. diuinum ferens fructum.

2. *Tollet*, i. auferet, vt solent resecari inutiles palmites. sic de arbore dictum, Matt. 4. excidetur, & c.

Eum, abundat, more scripturæ. *Plus*, i. copiosior.

3. *Sermonem*, i. doctrinam, sc. fide acceptatam, & obedientiam

4. *Et ego*, pro, vt & ego, s. maneam, vel & ego, sc. manebo. *Nisi*, pro, sed solum si

5. *Quia sine*, pro, alioqui sine, vel coniungendum cum, nisi in me manseritis, vt reliqua per parenthesis legantur.

6. *Manserit*, sc. vnitus fide, & dilectione. *Foras*, s. extra sanctorum consortium. *Palmes*, s. inutiles.

Arescet, s. priuatus Dei donis. *Colligent*, s. Angeli.

Ignem, s. inferni. *Ardeat*, pro, ardebit, s. perpetuo.

7. *Et verba*, & c. explicatio præcedentis, q. d. si præcepta mea obseruaueritis. *Et fiet*, sic alibi. *Voluntatem* mentium se faciet, s. tales nihil optant, nisi à Deo moti.

8. *In hoc clarificatus est*, pro, per hoc glorificabitur. *Vt*, pro, si. *Plurimum*, Græc. multum. *Efficiamini*, s. imitatione.

9. *Me*, s. hominem. *Et ego*, pro, sic & ego. *Mes*, sc. quæ vos diligo, q. d. videte ne excidatis mea gratia.

10. *Servanti*, pro, seruo. *Eius*, s. qua me diligit.
 11. *Meum*, s. de Dei visione, & gloria, & hominum salute, q. d. ut ita etiam vos gaudeatis. *Sit*, Græc. maneat. *Impleatur*, s. in cælo.
 12. *Meum*, s. præcipuum, & à me maxime commendatum. *Dilexi*, s. etiam vitam ponendo pro vestra salute.
 13. *Dilectionem*, pro, dilectionis demonstrationem, *Amicis*, i. iis quos amat.
 14. *Amici* i. dilecti. *Estis*, pro, eritis.
 15. *Iam*, i. posthac. *Servos* q. d. etsi iure serui estis, tamen pro amicis habeo. *Nescit*, s. ut plurimum.
Faciat, i. facere velit, q. d. consilia, seu arcana Domini.
Dixi, pro, dico, i. voco. *Omnia*, s. quæ vos scire conueniebat.
 16. *Elegisti*, s. priores. *Posui*, i. constitui.
Eatis s. per mundum, vel pro, crescatis, seu proficiatis.
Ut quodcunque, pro, & ut quodcunque.
 17. *Hac*, pro, hoc, s. præcipue.
 18. *Scitote*, pro, cogitate.
Priorem, pro, prius, vel præstantiorem.
 19. *De mundo*, i. mundani. *Fuissetis*, i. essetis.
Erat, pro, esset.
 20. *Servauerunt*, intelligendum è contrario q. d. si meum non servauerunt, nec vestrum seruabunt.
 21. *Hac*, pro, hoc, ut sup. *Propter nomen meum* i. quia me oderunt.
 22. *Fuissem*, pro, non fuissem. *Peccatum*, s. incredulitatis, & odij doctrinæ meæ & vitæ.
 24. *In eis*, i. inter eos. *Qua*, i. qualia.
Viderunt, s. opera mea.
 25. *Sed*, s. faciunt talia. *Ut adimpleatur*, non causa finalis significatur, sed consecutio, q. d. atque ita impletum est. *Lege*, i. scriptura *Grati*, i. sine causa.
 26. *A Patre*, s. etiam missum, vel q. d. ut possim mittere, à Patre accepi. *Procedit*, itemque à Filio.
Perhibebit, scil. per miracula, & interiorem inspirationem.
 27. *Perhibebitis*, s. prædicatione, & signis.

CAP. XVI.

1. **H**æc, s. de mundi odio, & persecutionibus.
Scandalizemini, q. d. offensi deficiatis à fide, vel constantia.
 2. *Absque*, & c. i. eiicient vos è synagogis. *Sed*, pro, sed & *Venit hora*, ut, i. prope est tempus, cum.
Interficiat, pro, interfecerit. *Obsequium*, Græc. λατρεία, i. cultum, seu sacrificium. Syr. oblationem.
 4. *Eorum*, iunge cum *reminiscamini*.
Quia ego, & c. i. quod ego ea dixerim vobis.
Non dixi, s. sic aperte & distincte. *Eram*, cuius præsentia tuti eratis.
 5. *Vado*. Ideo vobis ea dico. *Interrogat*, sc. amplius, ut antea.
 6. *Tristitia*, hæc erat causa cur desierant interrogare.
 7. *Non veniet*, s. sic erat à Deo decretum, qui Christi mysteria ab æterno, omnia per sua quæque tempora ordinatissime, distribuerat.
 8. *Arguet*, i. conuincet.
 9. *Crediderunt*, Græc. credunt, q. d. Ostendet quantum peccent, qui in me non credunt.

10. *Quia ad Patrem*, & c. q. d. demonstrabit me iustum, qui ad Patrem ascenderim: nec enim iniustum reciperet. Not. id factum per Spiritum sanctum operantem doctrina, & miraculis per Apostolos, & in mentibus hominum per internas inspirationes. *Non videbitis*, s. postquam ascendero ad Patrem, q. d. non inde huc amplius reuertar, usque ad iudicium.

11. *Iudicio*, s. quo diabolus condemnavi, deque mundo, i. hominum cordibus eieci, quibus imperabat.

12. *Multa*, s. de fidei mysteriis, & Ecclesiæ gubernatione *Dicere* pro, quæ dicam. *Portare*, q. d. estis nunc imbecilliores, & turbatiore, quam ut mens vestra opprimenda sit, seu grauanda tam multis.

13. *Docet vos omnem*, Græc. & Syr. deducet vos in omnem *Omnem*, s. quam vos oporteat nosse.

Enim, pro, autem. *Audet*, i. acceperit, s. à patre, & me. *Ventura sunt*, s. quæ vobis expediet scire.

14. *Clarificabit*, Græc. glorificabit. *Quia*, pro, ut qui, q. d. ostendet me esse à quo procedat, & habeat quæcunque habet. *De meo*. Hinc colligunt etiam Græci quidam, ut Cyr. lib. thesaur. 13. & Didymus lib. 2. de Spiritu sancto, procedere Spiritum sanctum etiam à Filio. Vide etiam Epiph. hæres. 42. & 69. Athan. ep. ad Serap. & lib. de unit. fidei Bas. cont. Eunom. lib. 2. & 3. *Annuntiabit vobis*, i. de hoc vos docebit.

15. *Omnia*. Adeoq; diuinitas ipsa.

16. *Non videbitis*, s. quia paulo post moriar.

Videbitis, s. quia resurgam non multo post.

Quia vado & c. q. d. sum n. moriturus & resurrectorus, & ad Patrem ascensurus.

18. *Quid est*, & c. repetunt, more dubitantium, & quærentium.

20. *Plorabitis*, s. me patiente, & absente. *Mundus*, s. qui me oderunt.

21. *Hora*, i. tempus pariendi & patiendi.

22. *Tristitiam*, s. ob ea quæ dico de meo discessu.

Tollet, i. tollere poterit. *Vobis*, s. beatis.

23. *Illo die*, s. felicitatis æternæ.

Interrogabitis, s. non erit opus Deum videntibus, & in eo omnia scitu necessaria *Petieritis*, s. in hac vita.

In nomine meo, i. propter me, seu inuocato nomine meo. *Dabit*, s. cum expediet accipere, petentibus tamen ut par est, s. pie, cum fiducia, perseverantia, & c.

24. *Non petistis*, s. à Patre. *Ut gaudium*, pro, atque ita fiet ut gaudium.

25. *In prouerbis*, s. obscurius, & velut per prouerbia.

Annunciabo, s. in cælo demonstrabo, vel, post resurrectionem apertius declarabo.

26. *Die*, s. beatitudinis, vel post ascensionem Christi in cælum. *Petitis*, s. orant Sancti pro nobis in cælo.

Et non dico, & c. q. d. cum erit opus me rogare Patrem.

De vobis, i. ut concedat quod petitis.

27. *Amastis*, s. requiritur charitas, & non sufficit fides sola.

28. *Exiui*, i. missus sum, vel processi. *Relinquo*, s. discens corpore in cælum.

30. *In hoc*, i. per hoc, q. d. vel id sufficit ad credendum.

Existi, i. missus es, vel processisti.

31. *Modo creditis*, q. d. nunc quidem creditis, at paulo post

post apparebit, quam sit ista fides imperfecta, vel itane modo creditis q. d. tam sero?

32. *Iam venit*, præt pro futuro, q. d. iam iam aderit.

Vt dispergamini, pro, qua dispergemini. *Propria* i suum quisq; locum. *Et non*, pro, sed non.

33. *In me*, s. confisi. *Pacem habeatis*, i. animo sitis quieto. *Vici*, faciamque vt vincatis, vel vici, pro vincam, sc. per vos.

C A P. XVII.

1. **H** *Ora*, i. tempus, s. passionis. *Clarifica*, Græc. glorifica, s. Resurrectione, Ascensione, missione Spiritus sancti, & Euangelica prædicatione.

Vt Filius, & c. q. d. vt sic per Filium glorificeris.

2. *Sicut dedisti*, & c. q. d. Cum vtetur potestate, quam ei dedisti & c. *Omnes carnis*, i. in omnes homines.

Quod dedisti, s. electos.

3. *Hæc est*, scilicet hic inchoatur per fidem, perficienda in cælo per visionem.

Solum, s. esse, non excluditur autem Filius, nec Spiritus S. (sunt enim omnes vnus Deus) sed falsi dij.

Iesum Christum, s. esse Saluatorem mundi, & Messiam à te promissum, tuumque Filium, & verum Deum Not. fidem de Trinitate & Incarnatione, esse viam ad salutem omnibus necessariam.

4. *Clarificaui*, i. glorificaui, s. per doctrinam, & miracula. *Consummaui*, i. perfeci, seu absolui.

Faciam, pro, facerem. Id dicit se perfecisse, quia prope erat passio, qua est consummatum.

5. *Clarifica*, q. d. fac cognoscat Deus esse.

Apud, pro, per, vel q. d. Intelligent homines gloriam, quam habeo apud te, vt statim explicatur.

Apud te, iungendum cum, habui.

6. *Nomen tuum*, i. te. *De mundo*, s. segregatos.

Mihi, s. per me saluandos. *Sermonem*, i. doctrinam, seu præcepta sic intellige inf. verba.

7. *Abste*, s. data, seu profecta.

8. *Et crediderunt*, & c. explicatio præcedentis.

9. *Mundo*, i. mundum amantibus, & in eo perseuerantibus *Rogo*, s. nunc. *Tui*, s. electi.

10. *Et*, pro, nam. *Tua*, s. à te data. *Mea*, i. mihi data. *Eis*, i. hominibus, à te mihi datis.

11. *Non sum*, i. paulo post non ero. *Sunt*, i. manebunt.

In nomine tuo, i. propter te, vel potentia tua.

Sint vnus, s. inter se. *Sicut*, similitudo significatur, q. d. sint valde vniti.

12. *In nomine tuo*, i. propter te, vel tua virtute, vel, tanquam à te mihi commissos.

Perditionis, i. perditus, seu perditioni destinatus.

Vt scriptura, & c. i. iuxta scripturam, quam impleri oportebat, s. Psal. 108.

13. *Meum*, i. quale habeo, vel quod eis dedi.

14. *Sermonem tuum*, s. quod iusseras, docui & mandavi. *Habuit*, pro, habet.

De mundo, i. mundi amici.

15. *Malo*, i. peccato, seu diabolo, vel q. d. à malis.

17. *Sanctifica*, s. magis magisque.

Veritate, i. vere, Græc. & Syr. veritate tua, i. per veritatem tuam, s. doctrinam, vt statim explicat.

Veritas est, i. veritate plenus.

18. *Misi*, pro, mittam seu statui mittere.

19. *Sanctifico*, i. offero in hostiam sanctam, & sanctificantem, præt pro fut. *In veritate*, i. vere, q. d. vere sancti, & tibi consecrati, more hostiarum.

21. *Vnum sint*, s. inter se. *In nobis*, i. nobiscum vniti. *Vt credat*, pro, & vt credat. *Mundus*, i. homines, s. reliqui.

22. *Claritatem*, i. gloriam. *Dedi*, s. communicandi auctoritatem & dona tua, faciendoque filios tuos.

23. *Consummati in vnus*, i. perfecte vniti, & nobis, & inter se.

24. *Volo*, i. opto, q. d. peto à te. *Sum*, s. in statu beato, vel pro, ero, s. in cælo. *Mihi*, s. vt Deo, & vt homini.

Constitutionem, Syr. iacta fundamenta, atque id significat verbum Græc. *κατακόλη*, vide Eph. 1.

26. *Nomen tuum*, i. te. *Faciam*, s. misso Spiritu S.

In ipsis sit, q. d. vt perseueret dilectio tua erga eos, sicut erga me. *In ipsis*, i. sim semper per gratiam.

C A P. XVIII.

1. **E** *Gressus*, s. hymno prius dicto, de quo alij Euangelistæ. *Torrentem*, sc. qui est inter Ierusalem, & montem Oliueti. *Cedron*, ita dictus ob tenebras forte, ob densas arbores, nam Heb. *צדק* i. obscuritas, Græc. *τὸν ἐν δρυὶν*, i. Cedrorum, sed videtur legendum non *τὸν*, sed *τὴν* est enim vox Heb. vide 2. Reg. 15. 4. Reg. 23. nisi forte illic etiam Cedri fuerint, quod voluerit Ioannes significare.

3. *Cohortem*, s. militum Romanorum. *Pontificibus*, Græc. Principibus Sacerdotum. sic & inf.

4. *Super*, i. contra. *Processit*, s. obuiam.

8. *Sinite* Imperando dictum & factum.

9. *Dixit*, s. supra, vel forte hoc aliud est, cuius Ioannes nunc solum meminit. *Quemquam*, s. nisi filium perditionis, vt sup. dictum. vel si id aliud est, vt proxime dixi, sensus est: nullum in passione mea amisi.

10. *Percussit*, s. non expectato Christi responso, de quo Euangelistæ alij Interrogant enim, Domine si percussimus in gladio? *Pontificis*, s. summi.

12. *Tribunus*, Græc. *χιλίαρχος*. i. Præfectus mille, s. militibus.

13. *Caipha*, ad quem statim missus fuit. Nam in huius domo facta quæ sequuntur.

15. *Alius*, putatur is fuisse Ioannes. Quidam tamen quempiam alium putant nobiliorem, dicitur enim fuisse Pontifici notum, seu familiarem.

16. *Dixit*, i. iussit, vel rogauit.

17. *Ancilla*, s. videns illum calefacientem se in atrio.

19. *Discipulis*, s. qui essent, & in quem vsus assumpti. *Doctrina*, s. qualis esset.

20. *Palam*, i. publice. *Semper*, i. assidue.

Omnes, pro, fere omnes. *In occulto*, i. celare studens, vel, contrarium dictis palam.

23. *Testimonium*, & c. q. d. ostende quid maledixerim.

24. *Et misit*, pro, miserat autem, s. statim, vt sup. dixi.

25. *Stans*, vt sup. dictum est. *Dixerunt*, s. quidam ex illis dixit, vt ait Luc.

28. *Caipha*, i. Caiphæ domo. *Prætorium*, i. domum Prætoris. *Pascha*, i. Paschalem Agnum, secundum quosdam, qui

qui colligunt hinc distulisse eos esum in feriam sextam, quod dicunt solitos facere cum in eam diem Pascha inciderebat, & transferebant in sabbatum, ne duo festa præcipua distinctis diebus celebrantes, cogerentur diu paratu ciborum abstinere, alij dicunt distulisse occupatos nece Christi. Dicendum potius Pascha Ioannem vocasse Paschales victimas, quæ per illos dies offerebantur, vide Deut 16.2 Par. 35. vbi sic vocantur.

31. *Interficere*, s. festo tempore, vel forte falsum die, ut crucem impetrent, quod intendebant.

32. *Morte*, s. crucis, q. d. Cum Iudæi non possent crucifigere (id enim gentilium erat supplicium) & Christus prædixisset se crucifigendum, oportebat id impleri.

34. *A temetipso*, &c. q. d. quæris ut priuatus discendi causa, an ut Iudex.

35. *Iudæus*, s. qui ista vestra curem de Messia promisso? *Pontifices*, Græc. & Syr. Principes sacerdotum.

36. *De hoc mundo*, i. simile Regnis mundi, s. terrenum, ac temporale.

Hinc, i. è terra, sed, è cælo.

37. *Dicis*, s. verum, vel iunge cum sequentibus, q. d. tu me dicis Regem *Quia*, i. quod, vel, namque.

Ego, &c. respondet ad illud. Quid fecisti?

Testimonium perhibeam, i. faueam, seu prædicem, aut demonstrem. *Ex veritate*, i. ex parte veritatis, s. eius amator, & sectator.

38. *Exiuit*, s. adducto secum Christo, secundum quosdam, alij enim negant. *Causam*, Græc. αἰτίαν, i. culpam seu crimen.

CAP. XIX.

1. *Flagellauit*, i. flagellari iussit, s. more (secundum quosdam) Romano, quo crucifigendi prius flagellabantur, vel potius, volens sic Iudæos placare, ut cæsum dimitterent. flagellatus autem funiculis, aut loris, quidam tamen virgis putant.

2. *Plectentes*, i. complicantes *Veste*, s. pallio.

3. *Aue*, Syr. pax tibi.

5. *Ecce*, q. d. videte miserum, & commiseramini.

Homo, s. miser, vel q. d. Ecce hominem, quem mihi adduxistis.

6. *Pontifices*, Græc. & Syr. Principes Sacerdotum.

7. *Nos legem*, &c. q. d. si secundum leges Romanas causam non inuenis, at secundum nostram, causa maxima est, blasphemia in Deum.

Filium Dei, &c. i. sibi dignitatem Filij Dei arrogauit, s. naturalis: nam adoptiuos se etiam ipsi dicebant. Vnum Patrem habemus Deum, inquiunt Ioan 8. vnde alibi: Tu homo cum sis facis te ipsum Deum.

8. *Timuit*. Magno enim scelere se implicabat, si filium Dei condemnasset.

11. *Datum*, i. concessum, seu permissum.

Desuper, i. à Deo. *Maius*, q. d. quo grauius est illius (pro illorum) peccatū qui me tibi tradidit, Syr. maius quam tuum.

12. *Exinde*, i. ex eo tempore, s. magis. *Non es*, pro, non eris. *Contradicit*, i. contrarius est.

13. *Lithostrotos*, i. lapide stratus. *Hebraice*, i. lingua qua Iudæi utebantur, s. Chaldaica, seu Syriaca.

Gabbatha, i. locus editus.

14. *Parascene*, i. præparatio, s. necessariorum ad Sabbatum, quo operari non licebat. vide Mar. 15.

Pascha, i. in Paschæ diem incidens.

Quasi sexta, s. prope sextam, quam Marcus vocat tertiam, quia post tertiam erat. vide ibi. *Rex vester*, forte per irrisum dicit.

16. *Susceperunt*, s. milites.

17. *Baiulans*, s. ut solet latro funem ferre, quo suspendendus est. *Sibi*, Græc & Syr. suam.

Caluarie vide Matt. 27. Hebraice. vide Matt. 27.

19. *Scripti*, s. ut apparet causa condemnationis.

Titulum. Græc. τίτλον, vox Latina. Syr. tabulam.

Iesvs, &c. Hæc eadem verba sunt in titulo, qui Romæ asseruatur in æde S. Crucis. Alij Euangelistæ sensum retulerunt.

22. *Quod scripsi*, &c. q. d. quod scripsi nolo mutare.

23. *Vestimenta*, s. duo, inferiorem talarem, & superiorem, quæ velut pallium, sed oblongum, more Regionis, *Desuper*, i. à superiori parte incipiendo texturam, s. ut solent quæ vulgo Camisole dicuntur, filo textæ.

25. *Iuxta*, alias præter Mariam, à longe fuisse dicit Matth & Marc. sed forte postea propius accesserunt, ut hic indicatur. *Soror*, i. cognata. *Cleopha*, s. vxor, vel filia, nam eius vir Alphæus.

26. *Mulier*, non dixit mater, ne eius viscera commouerentur. Item quia tum Patris cœlestis negotium agebat. quanquam etiam alias ita vocat, ut se, filium hominis. *Ecce filius*, &c. q. d. is tibi erit filij loco, & pro me seruiet.

27. *Ecce mater*, &c. i. erit tibi loco matris, cuius pro me curam geras. *Sua*, i. edes proprias, seu ad se. Colligunt hinc quidam habuisse Ioannem Hierosolymis domum propriam Syr. apud se.

28. *Omnia*, s. quæ ad passionem pertinebant.

Consummaretur, i. impleretur. *Scriptura*, s. Psal. 68 In siti mea potauerunt me aceto.

29. *Illi*, i. ex illis vnus. *Hyssopo*, i. Hyssopi calamo seu hyssopo pro ligamine vtentes *Circūponentes*, s. arundini. *Obtulerunt*, forte ut citius moreretur.

30. *Accepisset*, i. bibisset. *Consummatum*, s. opus redemptionis, vel quod pati debebam. *Tradidit*, s. in manus Patris *Spiritum*, i. animam.

31. *Magnus*, s. quia incidebat in festa Paschalia.

32. *Primi*, i. prius crucifixi latronis.

34. *Aperuit*, s. insolentia militari, vel exploraturus an esset mortuus. *Aqua*, s. distincta à sanguine, quæ res fuit magni miraculi. Significatum autem Baptismi aqua ablui peccata, virtute sanguinis Christi.

35. *Perhibuit*, pro, perhibet, s. hic. *Et ille*, pro, nam ille.

36. *Scriptura*, s. Exod. 12.

37. *Alia*, s. Zach. 12. secundum Heb. nam. 70. aliter Ioannes sensum reddidit. *In quem*, pro, quem.

Transfixerunt, Græc. pupugerunt, s. lancea, vel clavis, Syr. perfoderunt.

38. *Arimathæa*, s. oriundus i. Reg. i. dicitur Ramatha.

39. *Primum*, i. prima vice, qua ad eum venit.

42. *Propter Parascenem*, i. quia prope erat vespera sabbati, quo non licebat operari, Syr. quia sabbatum intrabat.

CAP. XX.

1. **V**na sabbati, i. prima die hebdomadae. Vide Mar. 16. *Venit*, i. profecta est.
2. *Cucurrit*, sc. postquam Angelos viderat, de quibus alii Euangelistae *Simonem*, &c. sub. & ad alios etiam Apostolos vel forte ad hos duos prius. *Nescimus*, sc. aderant cum ea etiam aliae mulieres.
4. *Frimus*, pro, prior.
5. *Inclinasset*, sc. ad ostium. *Introiuit*, sc. Petrum expectabat, ei deferens.
7. *Sudarium*, Græc. σιδάριον, vox Latina.
8. *Credidit*, sc. sublatum, vt Maria dixerat.
9. *Nondum*, &c. q. d. adhuc enim non plene scripturam intelligebant, &c. vt sit ratio cur crediderit sublatum.
10. *Ad semetipso*, i. eo vnde venerant, Syr. ad locum suum.
11. *Maria*, sc. reuerfa cum aliis mulieribus ad sepulcrum. *Stabat*, sc. cum aliae recessissent, *Inclinavit*, sc. ad ostium speluncæ.
14. *Conuersa*, sc. vt solent qui dere aliqua solliciti, huc illic se vertunt.
16. *Conuersa*, sc. vocem agnouit.
- Rabboni*, i. magister mi, Chal. est. Vide Ioan. 1.
17. *Tangere*, sc. accesserat illa propius ad pedes, eos complexura. *Ascendi*, pro, ascendo, q. d. poteris id postea, nondum enim discedo. *Ascendo*, pro, ascendam, sc. post aliquot dies, vt eis prædixi.
19. *Vna*, &c. vide sup. Idem enim est sabbatorum, quod sabbati. *In medio*, i. inter eos.
21. *Misit*, sc. in mundum, pro salute hominum, *Mitto*, &c. Hic facti Apostoli, Episcopi & Pastores Ecclesiæ, qui in Cæna fuerant facti Sacerdotes.
23. *Quorum*, &c. datur potestas. Matt. 18. promissa, vel illic data, confirmatur hic. *Remittuntur*, pro, remissa eunt. *Sunt*, pro erunt.
24. *Didymus*, i. gemellus, quod etiam Thomas significat, seu Thoma תומא.
25. *Fixuram*, Gr. figuram, seu vestigium, Syr. locum.
26. *Octo*, sc. die octauo.
27. *Fidelis*, i. credens.
28. *Deus meus*, Confitetur Christum Deum.

29. *Vidisti*, sc. tactu, vel forte contentus vidisse tangere noluit. *Credidisti*, sc. me resurrexisse. de hoc enim dixerat ille, non credam *Qui non*, &c. i. qui cum non viderint me, credent in me.

30. *Multa quidem*, &c. Hic videtur voluisse finem facere scribendi, sed postea à Spiritu sancto motus, reliqua addidit. vel loquitur de signis, quibus resurrectionem Christus confirmavit.

31. *In nomine eius*, i. per, seu propter ipsum.

CAP. XXI.

1. **M**are, i. lacum.
5. *Pueri*, q. d. iuvenes, vulgo figliuoli. Valentini Hispani, dicunt Fadrius etiam grandioribus, quo nomine etiam pueri significantur. vide Gen. 41. 42. & Zach. 2. 4.
- Pulmentarium*, i. obsonium, Græc. πρὸς φάγιον, q. pani additum Syr. aliquid ad manducandum.
7. *Tunica*, i. pallio piscatorio. *Succinxit*, i. circumvoluit. *Nudus*, pro, seminudus, more piscatorum.
- In mare*, sc. natans.
8. *Ducentis*, sc. passibus 60. cubitus enim sesquipes, passus pedes quinque.
11. *Tanti*, pro, tot, tantique.
12. *Discumbentium*, Græc. συγκαθήμεν, i. discantium, seu discipulorum. *Dominus*, i. Deus Hier. ep. 61.
14. *Tertio*, sc. multis simul. vel quia primo, die qua surrexit. secundo, post octo dies. tertio, nunc se ostendit.
15. *Ioannis*, sc. filius, Græc. Iona forte per contractionem Ioannis. *Etiam*, i. certe. sc. diligo te, vt statim dicit.
17. *Pasce oues*, &c. Hic Petro datae clauces, Math. 16. promissæ, sc. potestas in omnes Christi oues.
18. *Vbi*, pro quo. *Extendes*, sc. in cruce. *Cinget*, i. ligabit, sc. ducturus ad supplicium *Via*, sc. naturali appetitu.
19. *Clarificaturus*, i. glorificaturus. *Sequere*, sc. corpore nunc (videtur n. Christus cœpisse ambulare) & (quod per id significatur) postea imitatione, seu cruce, & Ecclesiæ gubernatione. 20. *Sequentem*, sc. ipsos.
21. *Quid*, sc. facturus.
22. *Sic*, q. d. quid si sic, &c. Gr. & Syr. si quidam, si sic. sed idem est sensus omnium. *Manere*, i. non mori violenter.
24. *Scimus*, sc. ego multi mecum.
25. *Pesse*, Hyperbole. *Sunt*, pro, forent.
- Libros*, Græc. additur, Amen.

ACTA APOSTOLORVM.

Syr. Historia Apostolorum.

Narrantur quidem & alia, sed præcipue quæ per Apostolos, & in primis Paulum sunt gesta.

CAP. I.

1. **S**ermonem feci, Euangelium intelligit Syr. librum scripsi.
- De omnibus*, nō omnia, sed ex omnibus præcipua quædam.
2. *Præcipiens*, i. vbi mandata dedisset.
- Per Spiritum sanctum*, potest cum præcedentibus, & cū sequentibus iungi. Vtrumq; certe factum per Spiritum Sanctum, i. Spiritus sancti ductu, & instinctu.

3. *In multis argumentis*, i. per multa argumenta, sc. confirmans suam resurrectionem.

4. *Per os meum*, Græc. & Syr. ex me.

5. *Baptizabimini*, sc. purgandi erant, & perficiendi aduentu Spiritus sancti.

6. *Si*, pro num. *Israel*, datiuus est.

7. *Momenta*, Græc. στιγμῆς, sc. rei gerendæ opportunitates.

8. *Virtutes*.

8. *Virtutem*, i. robur. *Eritis*, sc. vos & successores vestri. sic enim dictum, Ecce ego vobiscum sum usque ad con summationem seculi. Aug. ep. 80.

9. *Suscepit*, i. subduxit.

10. *Intuerentur*, sc. intentis, seu defixis oculis, Græc. n. ἀντιζωτες. *Viri*, i. Angeli virorum specie.

12. *Iter*, s. vnum milliare, etsi quidam duo putent. Syr. distans ab ea circiter septem stadiis. Faciunt quidem octo vnum milliare.

13. *Cœnaculum*, s. partem domus superiorem Græc. τραπεζών. *Manebant*, Syr. degebant.

Alphai, sc. filius. *Iacobi*, i. frater. Vterque enim Alphæi filius.

14. *Eius*, s. Iesv. *Fratribus*, i. cognatis.

15. *Petrus*, s. vt Ecclesiæ caput, & Pastor, vt notat Chry. *Fratrium*, Græc. μαθητῶν i. Discipulorum.

Hominum: Græc. nominum (homines enim nominatim recensentur) sic Apoc. 3 Syr. hominum.

16. *Oportet*, Græc. ἔδει, i. oportuit, seu oportebat.

17. *In nobis*, Græc. nobiscum. *Qui sortitus est sortem*, i. cui contigit partem habere.

18. *Possedit*, i. fecit possideri, Græc. & Syr. acquisiuit, eodem sensu. *Iniquitatis*, i. iniqui operis.

Suspensus, Græc. pronus factus, s. ita solent suspensi, Syr. cadens in faciem suam humi.

Diffusa, i. effusa.

19. *Notum*, s. totum Iudæ factum. *Lingua*, sc. Syriaca, hac enim Iudæi tunc utebantur. *Hæc*, i. Ager, Syr. שפך. *Dema*, i. sanguinis. Syr. נדמה.

20. *Scriptum*, &c. coniungendum cum, oportet impleri scripturam, &c. *Commoatio*, i. habitatio.

Eorum, Græc. & Syr. eius.

21. *Congregati*, pro, conuersati. *Intrauit & exiuit*, i. versatus est, Heb.

23. *Barjabas*, non est iste Barnabas, de quo cap. 4. Etsi quidam eundem putent.

25. *Locum*, Græc. sortem. *Prauaricatus est*, i. per præu-
 ricationem excidit, Syr. discessit.

Locum suum, i. sibi destinatum, seu conuenientem, sc. Infernum.

26. *Sortes*, forte, vt fit, scriptis nominibus vtriusque in charta, & alicubi inclusis, deinde extracto altero.

Sors, Dion. Areop. donum quoddam purat fuisse, sed quale fuerit non explicat. *Annumeratus*, Græc. suffragiis additus, s. post sortem.

C A P. II.

1. *Complerentur*, Syr. impleti essent.

Pentecostis, Festum erat 50. (vt nomen indicat) post Pascha die, in memoriam datæ Legis in Sinai. numerabantur autem dies, à die sequenti Pascha, quo die manipulus offerebatur; sed quia eo anno ob sabbatum non poterat meti. à Dominica, qua meti poterat, cœptum numerari, vide Leuit. 23. *Pariter*, Græc. ὁμοθυμῶν, i. vnanimiter. *In eodem loco*, Græc. in idipsum, id est, simul.

2. *Spiritus*, i. venti, Græc. πνεῦμα i. flatus.

Vehementis, Græc. βίαιος, i. violenti.

3. *Dispartita*, i. sectili forma, seu dissecta.

Ignis, genitiuus est.

4. *Variis*, Græc. ἑτέροις, i. aliis.

5. *Religiosi*, i. timentes Deum, seu colentes.

Natione, Græc. gente. *Confusa*, s. præ stupore.

Sua, sc. ipsorum qui audiebant, vt statim dicitur, propria dialecto.

8. *Audiuimus*, Græc. audimus. sic inf.

9. *Ælamita*, s. Persæ.

10. *Aduena Romani*, Syr. qui è Roma venerant.

11. *Profelyti*, s. ad fidem è gentilitate conuersi.

Magnalia, i. opera mirifica.

15. *Æstimatis*, i. arbitramini. *Tertia*, scil. ab ortu Solis, adeoque quarta diei pars: constabant enim dies omnes horis 12. Dicunt autem quidam Iudæos in festis solitos non edere usque ad sextam.

17. *Carnem*, i. hominem.

22. *Approbatum*, Græc. demonstratum, seu exhibitum. *In vobis*, Græc. in vos, i. vestri causa, Syr. apud vos.

Virtutibus, &c. q. d. operibus prodigiosis, seu miraculis Dei virtute factis.

23. *Affigentes*, s. cruci.

24. *Doloribus*, Syr. funibus. *Inferni*, Græc. mortis, q. d. creptum à mortis molestiis. has enim dolores vocat. quamquā mortis epitheton possit esse dolor, quod morti coniungi soleat, s. dolet, vel moriens, vel amici.

Iuxta, i. secundum, q. d. quandoquidem.

Ex, i. inferno.

25. *In eum*, i. de eo. *Prouidebam*, i. proponebam, vel prospiciebam.

27. *Inferno*, i. limbo. Hinc August. Epist. 57. colligit Christum descendisse in infernum vide etiam Epist. 99. Hier. Psal. 15. Amb. Ser. 74.

Dabis, i. fines.

28. *Notas*, &c. i. me in vitam reuocasti, Heb.

29. *Audenter*, i. libere, seu confidenter.

30. *Sedere*, s. Christum, vt est Græc.

31. *Prouidens*, Græc. præuidens. *Derelictus est*, Græc. derelicta est anima eius.

33. *Dextera*, i. potentia. *Promissione*, &c. i. accipiens à Patre, vt posset Spiritum mittere, quem promiserat.

34. *Ascendit*, s. corpore, seu cum hæc diceret, q. d. non de se loquebatur, sed de Christo, de quo sequentia dixit.

36. *Fecit*, s. quatenus homo est, fecit enim Deus, vt ille homo Christus esset, & Dominus. Nec enim semper id fuit, cum non semper homo fuerit. semper quidem illa persona Deus fuit, sed non semper ille homo Deus. potest facilius dici: Intelligi dominium quod ei conuenit quatenus homo, & non quatenus Deus.

37. *Compuncti*, s. ex pœnitentia.

38. *Pœnitentiam*, s. omnium peccatorum. Not. requiri pœnitentiam ante baptismum.

Iesv Christi, sub. & sanctissimæ Trinitatis, sic enim iussi Apostoli baptizare, sed etiam requirebatur Christi fides specialis, vt & nunc. *Donum*, sc. gratiam iustifican-
 tem.

39. *Repromissio*, i. promissio, s. facta. *Aduocauerit*, i. ad se vocauerit s. gentiles.

40. *Testificatum est*, s. veritatem confirmans.

Præua, s. segregati.

41. *Appositi*, sc. fidelium numero. *Fractionis*, s. frangebatur, & distribuebatur *Panis*, Græc. τῆ ἀρτῆ, i. illius panis, s. cœlestis, Syr. Eucharistiæ, vbi Not. id nomen, et si Græcum, etiam Syris in vfu fuisse.

43. *Anima*, i. homini. *Timor*, s. vt fit, vbi Deus se prodit per opera infueta.

44. *Pariter*, i. vna, seu simul, s. vt nunc Religiosi.

45. *Substantias*, i. facultates.

46. *Panem*. Hic Gr. non additur articulus, quanquam Syr. vertit munus benedictum.

47. *In idipsum*, Græc. & Syr. in Ecclesia.

CAP. III.

2 **B** *aiulabatur*, i. portari solebat, sc. ad templum, vel tunc portabatur. *templi*, i. atriij templi, sc. vbi populus orabat.

3. *Incipientes introire*, i. iam iam ingressuros, Græc. ad verbum, futuros ingredi.

6. *Aurum*, pro, aut aurum. *Nomine*, i. virtute.

7. *Allenauit*, i. erexit. *Bases*, i. pedes.

Et, pro id est, vel q. d. pedes toti, sic vt posset recte ambulare: plantis enim ambulatur.

8. *Exiliens*, i. saliens, s. præ gaudio.

10. *Et extasi*, q. d. ita vt extra se fierent.

11. *Teneret*, s. tanto accepto beneficio, ab eis auelli non poterat.

12. *Potestate*, Græc. pietate, s. in Deum.

13. *Negastis*, s. dimitti eum debere. *Dimitti*, sc. debere. potest vero coniungi eum, negastis, vel cum, iudicante.

14. *Negastis*, s. dimittendum.

16. *Nominis eius*, pro, eius. *Confirmavit*, i. sanauit.

Nomen, s. inuocatum, vel nomen, i. virtus.

17. *Sicut*, similitudo significatur, sed non per omnia, Principum enim ignorantia culpabilior, quippe crassissima, vel etiam affectata.

18. *Pati*, pro, passurum. *Sic*, s. vt prænuñciauerat.

20. *Vt*, s. saluemini. *Prædicatus*, Græc. propositus.

21. *Suscipere*, i. receptum continere. *Restitutionis*, sc. faciendæ die Iudicij, quem sup. vocauit tempus refrigerij, s. felicitatis.

23. *Exterminabitur*, i. peribit.

25. *Testamenti*, i. pacti, q. d. ad vos pertinet pactum.

Disposuit, i. pactus est. *Et*, vel abundat, vel q. d. inter alia etiam id dixit.

26. *Suscitans*, alludit ad illud, Prophetam suscitabit, &c. *Benedicentem*, i. vt benediceret, sc. felices faceret, vel gratiam daret. *Vt*, pro, ad hoc vt, vel modo vt, quod Gr. magis indicatur.

CAP. IV.

1. **M** *agistratus*, Græc. Præfectus, Syr. Præfecti, sc. quibus templi commissa tutela.

2. *In Iesv*, pro, Iesv, q. d. Iesv m. resurrexisset.

3. *Custodiam*, i. carcerem. *Crastinum*, i. diem postea.

5. *In crastinum*, i. sequenti die.

6. *Sacerdotali*, Græc. & Syr. pontificali, seu summorum Sacerdotum.

7. *In quo nomine*, i. qua, seu cuius auctoritate.

8. *Repletus*, s. ad respondendum.

9. *Iudicamur*, Syr. in ius vocamur.

In beneficio, & c. i. ob beneficium collatum homini huic. *In quo*, i. per quod, q. d. qua ratione, seu cuius nomine, aut virtute.

10. *In hoc*, s. nomine, i. virtute.

12. *Aliud nomen*, pro, alius.

13. *Constantiam*, Græc. πρὸς ἡμᾶς, i. in dicendo libertatem fuerant, s. versati.

16. *Notum*, i. conspicuum. *Signum*, i. miraculum.

17. *Hoc*, s. Christi, q. d. ne Christum prædicent, aut in eius nomine quicquam faciant.

18. *Denunciauerunt*, s. præcipientes Græc. παρήγγειλαν, i. præceperunt vide cap. seq.

19. *Si iustum est*, pro, an iustum sit.

21. *Clarificabant*, &c. Græc. & Syr. glorificabant Deum super eo quod factum fuerat.

23. *Quanta*, pro, quæcunque.

25. *Pueri*, i. serui.

27. *Puerum*, Syr. filium, Græc. παῖδα, Ambros. 2 de voc. gen. Cap. 5. filium vertit, & infr. Interpres, filij vertit.

28. *Maxus*, i. potentia. *Consilium*, Syr. voluntas.

Decreuerunt, Græc. ἀπεφάνησαν, i. præfiniuit, Syr. designauerat.

33. *Virtute magna*, i. miraculis.

36. *Barnabas*, hic Pauli socius. Hic. *Filius consolationis*, q. d. ad consolandum aptissimus.

CAP. V.

1. **A** *grum*, Græc. κτήνη, i. possessionem.

2. *Fraudauit*, s. reseruans sibi partem pretij.

3. *Tētuit*, i. induxit, q. d. cur te permisti a diabolo induci? videtur legisse ἐπείγουσιν, nunc enim, ἐπὶ λήρωσιν, impleuit.

4. *Manens*, pro, omnino, q. d. nonne tua erat possessio, poteratque tibi retinere, quis enim cogebar vendere aut pretium afferre? *Venundatum*, s. κτήνη, Deo, scil. Spiritui sancto, de quo sup.

9. *Quid vtiq;*, pro, quid ita. *Conuenit vobis*, i. inter vos conspirastis.

10. *Ad*, i. iuxta.

11. *Omnes*, pro, omnibus.

12. *Per manus*, i. ministerio.

15. *Eijcerent*, i. efferrent.

17. *Hæresis*, i. secta. *Zelo*, i. æmulatione, seu indignatione.

18. *Custodia*, i. carcere.

20. *Verba vite huius*, i. rationem huius instituti.

24. *Magistratus*. vide sup. cap. 4. *Fieret*, pro factum esset, Græc. & Syr. quid hoc esset.

28. *Præcipiendo*, pro, omnino, seu vehementer.

Inducere, &c. q. d. facere nos reos sanguinis, &c.

29. *Magis*, i. potius.

30. *Suscitauit*, i. exerauit, seu exhibuit mundo.

31. *Exaltauit*, s. resuscitando.

32. *Verborum*, i. rerum. *Spiritus sanctus*, sc. testatur miraculis.

33. *Diffecabantur*, Syr. furore corripiebantur.

34. *Fieri*, i. secedere.

35. *Attendite vobis*, i. diligenter videre.
 36. *Aliquem*, Græc. aliquem magnum.
Consensit, i. adhæsit.
 37. *Post*, i. præter. *Professionis*, Græc. descriptionis, sc. de qua Luc. 2.
 38. *Et nunc*, pro, itaque nunc. *Itaque*, non est Græc.
 39. *Inueniamini*, q. d. illud etiam accedet, quod Deo repugnare videbimini.
 41. *Contumeliam*, i. verberum iniuriam.
 42. *Circa*, pro, per.

CAP. VI.

1. **D**iscipulorum, sic in principio dicebantur, postea vero Christiani. *Græcorum*, Græc. ἑλληνιστῶν, i. Græcizantium, seu Græcizantium, s. Iudæorum qui extra Iudeam nati, aut diu versati, Græca lingua utebantur, Syr. Discipulorum. Ionum, i. Græcorum.
Despicerentur, i. negligerentur. *Ministerio*, sc. quo illis prospiciebatur, alebantur enim ab Ecclesia.
 2. *Æquum*, i. conueniens, Syr. decens, Græc. δέξασθαι, i. placitum, seu tale vt placere debeat.
 3. *Boni testimonij*, i. approbatæ vitæ. *Plenos*, &c. q. d. probos & prudentes.
 4. *Instantes*, i. assidue intenti.
 5. *Adueniam*, Græc. profelytum, sc. ex Gentili factum Iudæum.
 6. *Imposuerunt*, &c. s. ordinarunt Diaconos.
 9. *Libertinorum*, à Regione seu Vrbe ita dicti, secundum quosdam. at secundum Chrys. & Bed. à libertate, qua serui donari solebant, & liberi fieri. quorum filij Libertini dicebantur. quanquam Chrys. etiam hic libertos intelligit, & merito, hi n. etiam Libertini dicuntur.
 10. *Qui*, Græc. quo, Syr. per quem
 14. *Traditiones*, Græc. νόμιμα, consuetudines, seu instituta, Syr. ritus.

CAP. VII.

1. **S**i hac, pro an hac.
 2. *Gloria*, i. gloriosus, Heb. *Prinsquam*, &c. hinc apparet quomodo intelligendum, quod dicitur Genes. 12. vide ibi.
 5. *Hæreditatem*, i. possessionem *Passum*, Græc. βῆμα, i. vestigium. Intellige Dei munere, nam pretio aliquid emit. Aug. in Gen. q. 36.
 6. *Semen*, i. posterij. *Quadringentis*, s. à nato Isaac numerandis.
 7. *Indicabo*, i. puniam. *Isto*. Ita refert Stephanus, quia præsens erat loco.
 8. *Testamentum*, i. pactum. *Et sic*, s. circumcisus, vel accepto testamento. Syr. & tunc.
 9. *Æmulantes*, i. inuidentes. *In Ægyptum*, scil. abducendum.
 11. *Cibos*, i. alimenta.
 13. *In secundo*, i. cum iterum rediissent in Ægyptum.
 14. *Septuaginta quinque*. Id secundum 70. Vide Genes. 46.
 16. *Translati*, pro translatus, s. Ioseph. vide Ios. 24.
Abraham. Vide Gen. 33. quamquam quod attinet ad vocem filij. Græc. est τὸ σῆμα, quod potest intelligi patris Sichem, vel illi Hemor, forte fuit etiam Sichem pater.

17. *Confessus erat*, alii professus erat, Græc. ὁμολογῶν, i. iurauerat, Syr. iuramento promiserat.
 18. *Sciebat*, i. nouerat.
 19. *Genus*, i. nationem, q. d. dolo agens cum gente nostra *Exponerent*, s. occidendos. *Viui ficarentur*, i. viui seruarentur.
 21. *Exposito*, s. in Nilo. vide Exod. 2.
 25. *Per manum*, i. opera, seu ministerio.
 26. *Apparuit*, pro, adfuit. *Alterutrum*, i. alter alterum.
 29. *In verbo*, pro, ob verbum.
 30. *Ignis flamma*, Græc. flamma ignis, Syr. igne ardenti.

31. *Consideraret*, i. inspiceret. sic inf.
 35. *Manu Angeli*, i. Angelo, s. ductore, & adiutore.
 37. *Tanquam me*, i. mei similem, s. Christus homo, & Legislator, duxque in terram promissionis cœlestem.
Audietis, pro, audite, Heb.
 38. *In Ecclesia*, i. fidelium congregatione, cuius erat præfectus. *Vita*, i. in quorum obseruatione vita est animæ. *Dare*, pro, vt daret.
 40. *Factum sit*, i. acciderit.
 42. *Conuertit*, Syr. auersus est. *Tradidit*, i. permisit. *Militia cœli*, i. astris. *Prophetarum*, s. minorum.
 43. *Et*, pro, quin etiam. *Moloch*, idoli nomen.
Rompham, stellam Veneris quidam putant, seu luciferum. *Adorare*, pro ad adorandum. *Et*, pro, itaque, seu id eoque. *Trans*, &c. s. in Assyriam.
 45. *Iesus*, i. Iosue. *Possessionem gentium*, i. terram Chanæorum. *Diebus*, pro, dies.
 46. *Tabernaculum*, i. locum vbi tabernaculum collocaretur, seu templum ædificaretur.
 52. *Iusti*, s. Christi. *Homicida*, i. interfectores.
 53. *In d. spositione*, i. opera.
 54. *Dissecabantur*, i. furebant. *In*, i. contra.
 57. *Continuerunt*, Syr. obtinuerunt.
 58. *Adolescentis*, i. iuuenis.
 60. *Statuas*, &c. i. ne eos punias ob id peccatum, s. peccata velut ante Deum stant, vindictam petentia.
In Domino, i. Deo gratus, seu secundum Dei voluntatem, quanquam id Græc. non est.

CAP. VIII.

1. **I**n Ecclesia, Græc. in Ecclesiam i. contra Ecclesiam.
 2. *Curauerunt*, s. efferendo, & sepeliendo, Syr. collectum in arcam sepelierunt. *Timorati*, Græc. πεισμένοι, seu Religiosi, Syr. fideles. *Planctum magnum*, i. pompam & exequiarum frequentiam, Hier. ep. 25.
 3. *Custodiam*, i. carcerem.
 4. *Pertransibant*, i. huc illuc se conferebant.
 5. *Philippus*, s. diaconus, de quo sup.
 6. *Signa*, i. miracula.
 9. *Ciuitate*, s. Samaria.
 10. *Qua vocatur*, Græc. illa.
 11. *Eum*, pro, ei. *Propter*, pro, propterea. *Dementasset*, i. à mente alienasset.
 12. *In*, Græc. &.
 16. *Domini Iesv*, sub. & Trinitatis, oportet enim exprimi nomen Patris, Filii, & Spiritus sancti.
 10. *Sit in perditionem*, i. pereat. *Possideri*, i. parari.
 21. *Sermone*, i. re, seu negotio. Heb.

22. *Cogitatio*, Syr. dolus.
 23. *Felle*, Syr. hepare, q. d. pessimo animo.
Obligatione, i. colligatione.
 24. *Dixisti*, apparet dixisse Petrum plura, quam quæ sup. scripta.
 25. *Regionibus*, Græ. vicis, seu pagis.
 26. *Contra meridianum*, i. versus meridiem.
 27. *Potens*, Græ. δυνατός, i. Præfectus. *Gazas*, i. opes.
 30. *Putasne*, Græ. ἀράγῃ, i. nunquid.
 31. *Ostenderit*, i. explicauerit.
 32. *Sine voce*, i. vocem non edens.
 33. *In humilitate*, & c. q. d. adeo contemptus fuit, vt cōtra ius omne sit condemnatus. *Sublatum*, i. non redditum ei ius. *Quoniam*, pro, qui tamen, q. d. cum sit Dei Filius, occideretur tamen.
 37. *Filium Dei*, & c. intelligendum est, etiam reliqua ad salutem necessaria credidisse, etsi hic non exprimantur, Aug. de fide, & op. c. 9.
 40. *Azoto*, Ciuitas est Palæstinæ. *Casaream*, s. Palæstinæ. vide c. 10.

CAP. IX.

1. *Spirans*, & c. i. minitans eadem discipulis, & c.
 2. *Via*, i. instituti.
 5. *Durum*, i. damnosum.
 7. *Cum eo*, pro, cum. *Vocem*, sc. Pauli, non Christi. vide c. 22.
 8. *Nihil*, Græ. neminem. *Trahentes*, i. ducentes.
 10. *Ecce ego*, i. eccum me.
 14. *Hic*, i. hoc loco. *Nomen tuum*, i. te.
 15. *Vas electionis*, i. instrumentum electum.
Portet nomen meum, i. me prædicet.
 17. *Videas*, ἀὐτοελέψῃς, i. visum recipias.
 20. *IESVM*, Græ. Christum.
 23. *Dies multi*, sc. post reditum ex Arabia, secundum quosdam. vide Gal. 1. *In unum*, i. simul, seu inter se.
 27. *In nomine IESV*, i. prædicans IESVM.
 28. *Intrans & exiers*, i. conuersans, Heb.
 29. *Gentibus*. Id non est Græc. nec Syr. *Gracis*, Syr. Iudæis qui sciebant Græce. vide sup. c. 6.
 30. *Fratres*, sic olim Christiani vocabantur.
 32. *Transiret*, i. visitaret.
 35. *Sarona*. Ciuitatem quidam putant, alij Regionem.
 36. *Dorcas*, i. Caprea.
 38. *Pigriteris*, i. graueris.
 41. *Sanctos*, i. fideles. sic etiam vocabantur Christiani, q. ad sanctitatem vocati, vel sanctitatem professi.
 42. *In Domino*, Græ. in Dominum.

CAP. X.

1. *Cæsarea*. Ita ab Herode Ascalonita, in Augusti gratiam vocata postquam eam instaurauit, cū antea Turris Stratonis diceretur. vide Matt. 16.
Cohortis, Græ. ex Cohorte.
Ascenderunt, & c. q. d. fecerūt Deum recordari tui, vel, recordatus est Deus earum.
 7. *Domesticos*, Græc. famulos. *Metuentem Dominum*, Græ. pium seu religiosum.

9. *Superiora*, Græc. ὀψιμῶς, i. testum, s. sunt in Palæstina recta plana. *Sextam*, s. meridiem.
 10. *Gustare*, i. edere. *Montis excessus*, Græ. ὑπερσῶς.
 11. *Initiis*, i. angulis falligatum.
 12. *Omnia*, Syr. omne genus. *Iusti*, q. 89 ait omnia fuisse immunda. *Quadrupedia*, Græ. additur καὶ πρὸς θηρία, i. fera. Vide c. sequens. *Serpentia*, i. reptilia.
 14. *Omne*, pro, quicquam, Heb. *Et*, pro, id est Iudæi n. immunda vocant communia Græ. aut s. est præcedentis explicatio.
 16. *Per ter*, i. ter. *Statim*, Græ. rursum.
 17. *Effet*, i. significaret, seu sibi vellet.
 19. *Spiritus*, i. sanctus.
 24. *Altera*, i. postera. *Necessarius*, i. valde familiaribus.
 26. *Homo sum*. Modeste honorem recusat, alioqui licitum: sæpe enim adorantur in scriptura qui realiquæ eminent.
 28. *Alienigenam*, i. gentilem.
Ostendit, scil. visione singulari confirmans, quod olim præceperat, vt doceret omnes gentes, & c. Matth. 16 & Marc. 16.
 29. *Sine dubitatione*, Syr. expedire.
 30. *Anud u q.* & c. i. quarta ab hinc die.
Orans, Græc. & Syr. ieiunans & orans.
Candida, Græ. λαμπρῶς, i. splendida.
 31. *Commemorata*, id est, reductæ in memoriam. vide supra.
 32. *Mare*, Græ. & Syr. additur, qui adueniens loqueretur tibi.
 33. *Tuo*, Græ. Dei, Syr. tuo.
 35. *Omni*, i. quauis.
 36. *Verbum*, i. prædicationem.
 37. *Enim*, abundat, nec est Græc.
 42. *Constitutus*, Græ. & Syr. definitus.
 43. *Nomen eius*, i. eum.
 45. *Nationes*, i. gentes. *Gratia*, Græ. & Syr. donum Est, pro, esset.

CAP. XI.

1. *Disceptabant*, i. contendebant.
Circumcisione, i. Iudæis.
 6. *Bestias*, Græ. feras.
 9. *Commune*, pro communia.
 14. *Verba*, i. res. *In quibus*, i. per quæ.
 17. *Prohibere Deum*, i. Deo resistere.
 18. *Ad vitam*, i. vt viuant, s. spiritualiter, seu iuste.
 19. *Sub Stephano*, Syr. ob Stephanum.
 20. *Et ad*, Græ. ad. *Gracos*, i. Græcizantes Iudæos. vide c. 16. quanquam hic forte intelliguntur gentiles.
Annunciantes, Græ. euangelizantes.
 23. *In Domino*, i. Domini fide, seu secundum Domini voluntatem.
 28. *Per Spiritum*, i. Spiritus sancti reuelatione. vel, per spiritum Propheticum. *Terrarum*, sc. Iudææ, secundum quosdam.
 29. *Ministerium*, Syr. subsidium.
 30. *Seniores*, Græ. Presbyteros, πρεσβύτερος.
Per manus, i. opera.

CAP. XII.

1. **H**erodes, sc. Agrippa, frater Herodiadis, filius Aristobuli filij Herodis Ascalonitæ, Iudææ Rex.

Manus, i. potestatem, vel q. d. id egit. Vulgo quidem mittere manum, est comprehendere, seu male tractare.

3. *Apposuit*, &c. id etiam addidit, vt apprehenderet, &c.

4. *Quatuor*, &c. s. 6. militibus. *Pascha*, i. dies azymorum. *Producere*, Syr. tradere.

8. *Caligas*, Græc. σκιδνάλια, i. soleas, sc. similes iis quibus vtuntur Franciscani. *Vestimentum*, Græc. & Syr. palium.

10. *Custodiam*, s. militum turmam custodientium carcerem. *Portam*, s. carceris. *Ciuitatem*, s. Ierusalem. Quidam putant extra eam fuisse carcerem. putarim potius intra, sed semoto loco, vt solent militum præsidia, dicuntur enim statim in vicum processisse. Sunt qui dicant fuisse intra vnum murum, & extra alium, duobus n. circumdatam urbem.

12. *Marcus*, hic est de quo etiam inf. cap. 13. & 15. alius vero ab eo qui Euangelium scripsit, secundū quosdam. vide Marc. 1.

13. *Ostium ianua*, Græc. ostium vestibuli Syr. fores atrij.

14. *Ianuam*, Græc. vestibulum.

19. *Duci*, s. ad supplicium, Syr. necari.

20. *Super cubiculum*, Syr. Cubicularius.

Aterentur, forte commercio, seu annonæ emptione.

Illo, Græc. regia Syr. eius regno.

23. *Honorem*, Græc. δόξα, i. gloriam.

Vermibus, forte pediculis. *Expirauit*, sc. anno 7. regni sui, relicto filio Agrippa, & filiabus Berenice, & Drusilla, de quibus inf.

CAP. XIII.

1. **C**ollaſtaneus, Græc. σύντροφος, i. simul nutritus.

2. *Ministrantibus*, Græc. λειτουργήσαντες, i. sacrificantibus. Missæ enim sacrificium λειτουργία. *Assumpsit*, Gr. aduocauit, Syr. vocauit.

4. *Seleuciam*, est in Cœlesyria.

5. *Salaminam*, Cypri ciuitas. dicta postea Constantia. est autem ad Orientem. Paphus vero ad Occidentem.

6. *Elymas*, forte id erat etiam ei nomen, quamquam Græc. significat magum, & impostorem *Sic*, i. magus, seu Elymas. *Nomen*, s. Bar Ieu, q. d. ille magus, qui Elymas dici potest: id enim significat Bar Ieu.

10. *Fallacia*, i. versutia, Syr. flagitio. *Subuertere*, i. impedire, seu interturbare.

11. *Ei nunc*, pro, itaque nunc. *Manus*, i. vindicta, seu punitio.

14. *Sabbatorum*, pro, sabbati.

17. *Brachio excelsa*, i. magna potentia.

18. *Per*, Græc. circiter. *Mores eorum sustinuit*, Syr. nutrit eos.

20. *Quasi*, &c. Græc. & post hæc annis circiter quadringentis & quinquaginta, dedit Iudices, &c. vbi sensus potest esse, tamdiu Iudices durasse.

22. *Regem*, Græc. in regem. *Dixit*, vide I Regum 13. vers. 14.

Qui faciet, &c. explicat Paulus, quid significet, secundum cor meum.

23. *Israel*, datius est.

24. *Antefaciam*, &c. i. priusquam ille veniret, s. ad prædicandum.

25. *Cursum*, Syr. ministerium, q. d. cum fungeretur munere Præcursoris. *Non sum*, s. Christus.

26. *Generis*, i. posterorum. *Et qui*, pfo, id est, qui.

27. *implerunt*, s. de eo scripta, vt inf. dicitur.

28. *Deponentes*, s. viri quidam pij.

32. *Annuntiamus*, Græc. Euangelizamus.

Repromissio, pro, promissio.

33. *Nostri*, Græc. & Syr. nobis eorum filiis. *Genui*, s. regeneratio quædam est ipsa resurrectio.

34. *Suscitauit*, pro, suscitaturus esset. *Corruptionem*, i. mortem, qua vita corrumpitur. *Dixit*, sc. secundum 70. *Sancta*, i. sancte promissa, Syr. beneficentia.

Fidelia, i. certa, q. d. faciam omnino quod promisi ei, de Rege æterno nascituro ex ipso.

36. *Generatione*, i. ætate. *Administasset*, i. inseruisset, seu obedisset.

40. *Prophetis*, pro, vno ex Prophetis, sc. Habacuc, iuxta 70.

41. *Disperdimini*, Græc. exterminamini. Imperat, pro futuris. q. d. videbitis, & mirabimini: & quia non creditis, peribitis.

42. *Verba hæc*, i. de rebus his.

43. *Synagoga*, i. cœtus *Aduenarum*, Græc. profelytorum.

45. *Zelo*, i. inuidia, seu indignatione.

46. *Constanter*, Græc. libere, & confidenter, Syr. aperte.

48. *Glorificabant*, i. honorabant, seu laudabant.

Præordinati, s. à Deo per æternam electionem, seu prædestinationem.

50. *Honestas*, i. honorabiles, seu nobiles.

CAP. XIV.

1. **G**racorum, i. gentilium.

2. *Fratres*, i. Christianos.

3. *Per manus eorum*, i. per eos, Heb.

6. *Vniuersam*, non est Græc. nec Syr.

9. *Voce*, hic additur Græc. & Syr. Tibi dico in nomine Domini Iesv Christi, surge, &c.

10. *Similes facti*, ὁμοιωθέντες, i. assimilati.

11. *Dux verbi*, i. præcipuus in concionando, Syr. incipiens sermonem.

11. *Qui*, s. Iupiter, i. Iouis templum.

13. *Tunicis*, i. vestibus superioribus. Syr. togis.

14. *Similes vobis*, Græc. similiter ac vos passionibus obnoxij.

15. *Ingrede*, &c. i. viuere modo suo.

Eorum, Græc. nostra.

22. *Constituissent*, Græc. ordinassent. s. solitis ritibus.

25. *Antiochiam*, s. Syriæ. *Erant*, &c. i. discesserant cum gratia Dei, &c.

26. *Cum illis*, i. per illos.

CAP. XV.

1. **M**orem, Syr. ritum. *Moyse*, i. legis Mosaicæ.

2. *Seditione*, Syr. tumultu. *Non minima*, Græc.

D d d

& dis-

& disceptatione non parua. *Ex illis*, Syr. cum illis.

3. *Deducti*, sc. aliquousque, vt sit, aliquibus comitantibus.

5. *Surrexerunt*, &c. videntur hæc verba Pauli, & Barnabæ, referentium quid Antiochiæ accidisset. *Hæresi*, i. secta. *Eos*, f. fideles. *Præcipere*, pro, iuberi.

6. *Seniores*, Græc. presbyteri. sic & inf. *Verbo*, i. re, Heb.

7. *Conquisitio*, i. disceptatio. *Antiquis*, i. multis, Græc. & Syr. primis, f. prædicationis. *Gentes*, vide sup. c. 10.

10. *Imponere*, pro, imponendo.

11. *Illi*, f. Patres nostri.

14. *Primum*, i. à principio. vide sup. *Sumere*, pro, vt fumeret. *Nomini suo*, i. sibi, Hebr.

16. *Reuertar*, & *reædificabo*, i. rursus ædificabo, Hebr. *Tabernaculum*, f. regnum spiritualiter intellectum.

17. *Ceteri*, f. gentiles.

18. *Notum*, &c. q. d. multo ante prædixit, quæ esset facturus, vt qui ab æterno omnia nouerit.

19. *Inquietari*, pro, inquietandos.

20. *Contaminationibus*, &c. i. ab idolorum cultu, & idolothytis. *Suffocatis*, i. esu animalium suffocatorum, quod in ijs sanguis sit.

22. *Primos*, i. primarios.

23. *Manus eorum*, i. eos, Heb. *Fratres*, Græc. & Syr. & fratres.

24. *Euerterentes* Græc. & Syr. labefactantes.

Salutem, Syr. pacem.

25. *Collectis in unum*, Græc. vnanimiter congregatis.

26. *Animas*, i. vitam. *Nomine Domini*, i. Domino.

27. *Nihil*, scil. interim, seu præter ea quæ lex naturalis præcipit, seu quod pertinet ad ea, quæ nuper apud vos disputata sunt.

31. *Consolatione*, i. literis consolatorijs, poterat etiam verti, exhortatione.

32. *Propheta*, i. verbi Dei interpretes.

38. *Rogabat*, Græc. censebat. *Discessisset*, Græc. defecisset.

39. *Dissensio*, Græc. *παροξυσμός*, i. irritatio, seu exacerbatio, f. acris disceptatio.

40. *Traditus*, i. commendatus.

C A P. XVI.

1. *Gentili*, Græc. Græco.

4. *Dogmata*, i. decreta, vt statim dicitur.

Senioribus, f. presbyteris.

6. *Asia*, f. minori. Volebat Deus eos ire in Macedoniã.

7. *Et non*, pro, sed non.

8. *Troadem*, quæ & Antigoniam, ciuitas maritima. Putant vero quidam hic se Lucam primo adiunxisse Paulo peregrinationis comitem.

12. *Ciuitas Colonia*, i. ab aliunde eo abductis habitata Romanorum esse, inf. indicatur. *Consistentes*, i. commorantes.

13. *Sabbatorum*, pro, sabbati. *Videbatur*, Syr. conspiciebatur. *Oratio*, Syr. domus orationis.

14. *Purpuraria*, i. purpuræ venditrix. *Ciuitatis*, i. oriunda è ciuitate.

16. *Puellam*, f. ancillam, Gr. *παιδίσκη*, *Pythonem*, Græc. *Pythonis*, i. Apollinis, sic dicti. vel à Pythone dracone interfecto, vel *δαίμων* *πυθωνιάδης*, i. consulere, seu interrogare, f. quod consultus responsa daret, Syr. diuinationis.

19. *Exiuit*, i. perijt.

25. *Custodia*, i. carcere.

34. *Latatus est*, Græc. exultauit. *ἡγάξατο*.

37. *Indemnatos*, i. non iudicatos, & per sententiam condemnatos, Syr. innocentes. *Eijciant*, i. educant.

40. *Lydiam*, i. domum Lydiæ, de qua sup.

C A P. XVII.

3. *Insinuans*, Syr. ostendens. *Christus*, i. Messias vobis promissus.

4. *Colentibus*, f. Deum, Syr. Deum timentibus.

Gentilibus, Græc. Græcis.

5. *Zelantes*, i. inuidentes, seu indignantes.

Facta, Syr. congregata.

6. *Fratres*, i. Christianos. *Vrbem*, Græc. Syr. & Compl. orbem.

8. *Principes*, accusatiuius est.

11. *Nobiliores*, pro, nobilissimi, seu præcipui.

Thessalonica, f. Regionis.

12. *Gentilium*, Græc. Græcorum. *Honestarum*, i. nobilium. *Viri*, f. Gentiles.

13. *Thessalonica*, f. vrbe.

17. *Colentibus*, f. Deum. *Aderant*, Græc. obuij fiebant.

18. *Seminiuerbius*, i. verborum seminator, q. d. nugator. *Demoniorum*, i. deorum.

19. *Areopagum*. Vicus seu Curia erat non procul à Martis templo, vnde ei nomen. Vbi Iudices, qui Areopagiti vocabantur, ius dicebant.

22. *Quasi*, i. fere. *Superstitiosiores*, Syr. nimios in cultu dæmonum.

23. *Simulacra vestra*, Syr. templa deorum vestrorum.

Ignoro, q. d. si quis est, quem forte ignoramus.

Quod, Græc. quem. *Hoc*, Græc. hunc.

24. *Deus*, lege Dominus.

25. *Colitur*, Syr. ei ministratur, q. d. opera hominum non indiget, vt statim dicitur.

26. *Vno*, f. homine, Græc. & Syr. vno sanguine.

Statuta, f. cuiusque vitæ.

27. *Quærere*, pro, vt quærant. *Attingant*, i. attingant, f. mente. *Quamuis*, &c. q. d. ad quod non est opus longius ire, Græc. & Syr. quandoquidem.

28. *In ipso*, i. eius virtute. *Sumus*, sc. id quod sumus, q. d. ab eo omnia habemus. *Quidam*, f. Aratus.

Genus, i. progenies, q. d. ipse fecit nos.

29. *Æstimare*, i. arbitrari. *Sculptura*. Appositio.

Artis, &c. i. arte factæ, & cogitatione.

30. *Ignorantia*, Syr. idololatriæ. *Despiciens*, i. ex alto videntis. sic sumitur Psal. 53. vbi idem verbum Græcum.

31. *Æquitate*, i. iustitia, f. iuste. *In viro*, i. per virum.

In quo, i. per quem. *Statuit*, i. decreuit, f. iudicare.

Fidem, f. de re hac, q. d. certos reddens.

34. *Areopagita*, Syr. Vnus ex Iudicibus Areopagi.

Damaris. Quidam putant fuisse vxorem Dionysij.

C A P. XVIII.

3. *Scenofactoria*, i. conficiendi tabernacula, f. è pellibus.

4. *Interponens*, i. subinde admiscens, & proponens, f. credendum. *Græcis*, i. Gentilibus.

5. *Instabat verbo*, i. prædicabat instanter. *Esse Christum*, i. quod Iesus esset Messias.

6. *Sanguis*, i. peccatum. *Super caput vestrum*, i. in vobis punitur. *Ex hoc*, posthac, q. d. sine vlla reprehensione iam potero Gentibus fidem proponere, quando vos eam repellitis.

10. *Propter*, pro, propterea. *Apponetur*, &c. i. committeret vt relædat, Heb.

13. *Persuadet*, pro, suadet.

14. *Aperire os*, i. loqui. *Reſpice*, i. merito. *Sustinerem*, i. ferrem, s. contententes.

15. *Verbo*, pro, verbis. *Nominibus*, i. quæstionibus, seu interpretationibus.

16. *Minuit*, i. abegit.

17. *Omnes*, sc. vel ministri Gallionis, vel turba Gentilium, Syr. Omnes Ethnici. Not. hunc Sosthenem referri inter sanctos in Calendario Romano 28. Nouemb. vide an iste idem sit, qui supra Crispus dictus & Archisynagogus.

18. *Sustinisset*, i. expectasset. *Qui*, s. Aquila, vel Paulus. *Quidam enim* vorum Pauli dicunt, alii, Aquilæ fuisse. *Totonderat*, sc. finito tempore Nazaræatus,

Cenchrus, Portus est Corinthi.

21. *Caſaream*, Capadociæ secundum quosdam. Ego aliam putarim Epheso propinquiorem, vel potius Palæstinæ, vnde ascendit in Ecclesiam, s. Ierosolymæ.

Antiochiam, s. Pisidiæ, seu potius Syriæ, quo venit ex Ierusalem, deinde in Galatiam.

24. *Potens*, i. valde doctus, seu versatus, adeoque qui ex iis Iudæos posset conuincere non credentes.

25. *Sciens*, &c. q. d. baptizabat baptismo Ioannis, quem solum nouerat. forte sic baptizatus etiam ipse.

26. *Fiducialiter*, i. audacter, seu intrepide.

27. *Exhortati*, Syr. præuenientes eum, sc. litteris commendatitiis.

CAP. XIX.

1. *Si pro, num.*

3. *In quo*, pro, quo baptismo.

3. *Nomine*, i. fide, virtute. & inuocatione.

6. *Prophetabant*, i. Deum laudabant, seu de diuinis mysteriis loquebantur. vide sup. cap. 10.

8. *Suadens*, i. persuadens, seu prædicans.

9. *Viam Domini*, i. Christianam Religionem.

Tyranni, &c. Syr. cuiusdam nomine Tyranni. Apparet hunc locum dedisse, vbi Paulus scholam faceret ad docendum.

10. *Omnes*, i. quamplurimi.

11. *Non quilibet*, i. non vulgares, Syr. maximas.

12. *A corpore*, i. quæ gestabat *Semiscintilla*, i. zonæ, seu, cinguli partes. *Quidam* putant esse sudaria, vt sit explicatio: est n. Græc. *συνδιδραυή* *σινδύων*.

13. *Adiuuro*, q. d. cogo, seu iubeo, in Christi nomine, seu virtute.

16. *Amborum*, Græc. & Syr. eorum.

18. *Confitentes*, &c. Syr. renunciantes offensas suas, & confitentes quod fecerant.

19. *Curiosa*, Syr. magica. *Millium*, sc. quinque millium aureorum.

20. *Confirmabatur*, Græc. fortificabatur.

21. *In spiritu*, i. ductu Spiritus sancti, Syr. in mēte sua.

23. *Minima*, Gr. parua. *Via Domini*, s. doctrina Euāgelica.

24. *Ædes*, i. templa, seu thecas statuarum, effigie templi.

25. *Acquisitio*, i. lucrum.

26. *Ephesi*, s. hominibus.

27. *Parti*, i. negotium s. nostre artis. *In redargutionem*, i. reprobationem, q. d. vt contemnatur.

32. *Ecclesia*, i. cœtus ille hominum.

33. *Detruxerunt*. forte ne occideretur.

35. *Scriba*, forte ipse Alexander, Syr. Princeps Ciuitatis.

36. *Non possit*, s. vulgo, vel q. d. cum nemo contradicat.

38. *Forenses*, s. de rebus ad forum, seu iudicium pertinentibus. fiebant autem apud Proconsules.

Proconsules, &c. Syr. Proconsul in vbe est.

39. *Ecclesia*, i. concione, seu congregatione. *Quidam* referunt ad conuentus Iudæorum solemnes. vbi causæ determinabantur. *Abſolut*, i. definiri.

40. *Obnoxius*, i. in culpa, seu auctor.

Ecclesiam, i. cœtum

CAP. XX.

1. *Exhortatus eos*. valedixit, Græc. complexu, & osculo salutans, Syr. consolatus. & osculatus eos.

2. *Exhortatus*, Syr. consolatus. *Gratiam*, s. Achaiam.

3. *Fecisset*, i. egisset.

Habuit Consilium, i. statuit.

4. *Pyrri*, s. filius.

5. *Sustinuerunt*, i. expectauerunt.

7. *Vna Sabbati*, i. prima hebdomadæ die, seu post sabbatum, s. Dominica. *Panem*. Syr. Eucharistiam. vide sup. cap. 2. *Disputabat*, i. diserebat. *In crastinum*, id est, postridie.

8. *Cœnaculo*, s. parte domus superiore.

9. *Mergeretur*, i. grauaretur, seu deorsum traheretur. *καταψεύδω*, *Ductus*, i. depressus, seu deorsum tractus. *καταψεύδω*, *Tertio cœnaculo*, i. contignatione tertia, *τρίτῳ*.

12. *Non minima*, i. *μετρίως*, i. non mediocriter.

13. *Facturus*, sc. vsque ad Asson, Græc. indicatur, pedibus iter fecisse.

15. *Alia*, i. sequenti.

16. *Transnauigare*, i. præterechi.

17. *Maiores natu*. Græc. presbyteros.

21. *Testificans*, pro. prædicans.

22. *Alligatus*, pro, velut alligatus, q. d. impellente spiritu.

24. *Vereor*, i. timeo, Græc. euro. *Nec facio*, &c. Græc. nō habeo animam, i. vitam, mihi pretiosam, i. charam. Syr. pro nihilo mihi habetur anima mea.

Testificari, i. prædicare.

26. *Contestor vos*, Græc. & Syr. Testor vobis.

Mundus, &c. q. d. nulli me fuisse peccandi causam.

28. *Episcopos*, etiam presbyteri Episcopi vocabantur interdum. *Regere*, Græc. pascere, *ποιμαίνειν*.

Acquisiuit, s. Deus.

29. *Rapaces*. Græc. graues, s. molesti, seu feri.

In, i. contra.

31. *Monens*, pro, monere.

32. *Verbogratia ipsius*, i. prædicationi quam audistis de Dei gratia. *Ædificare*, Syr. ædificare vos.

Dare, Græc. *δᾶναι* vobis. *In*, pro, cum. *Sanctificatio*, i. iustis, seu sanctis.

35. *Omnia*, pro, per omnia, Syr in omnibus.

Suscipere, s. ædificare, nihil ab eis accipiendo, qui forte alioqui scandalizarentur. *Dare*, s. ex charitate.

Accipere, s. ex inopia.

CAP. XXI.

1. *Ataram*. Hæc patria S. Nicolai.

4. *Dicebant*, forte prævidentes quæ illic esset passurus.

6. *Valefecissemus*, Syr. deosculati essemus. vide cap. 20. sup. vbi idem verbum Græc.

8. *Alia*, i. sequenti. *Casaream* vide sup. c. 10.

Septem, s. Diaconis.

10. *Aliquot*, Græc. plures.

11. *Sibi*, s. Agabo.

13. *Nomen Domini*, i. Dominum.

14. *Suadere*, pro, persuadere.

15. *Præparati*, s. sublati sarcinulis.

20. *Magnificabant*, Græc. glorificabant.

Æmulatores Græc. Zelatores, s. studiosi sectatores.

21. *Discessionem*, Græc. *ἀποστασίαν*, i. defectionem.

Consuetudinem, i. pristinum morem.

Ingrederi, i. viuere, seu agere.

22. *Est*, s. quod à te volumus.

23. *Votum*, s. Nazaræus.

24. *Sanctifica*, i. purifica. *Impende in illis*, i. fac sumptus pro illis necessarios vel simul cum illis.

Falsa sunt, Græc. nihil sunt, q. d. temere te culpant.

Ambulas, i. viuis, seu conuersaris.

Legem. Not. quod licitum fuit primis illis temporibus legalia seruare, non autem necessarium, in quo Galatæ seducti errabant. Vide ibi.

25. *De his*, &c. reducunt Paulo in mentem, quæ per illum Antiochenis scripserant.

26. *Annuncians*, s. sacerdotibus. *Donec*, sub. illic persistens. *Offerretur*, i. oblata esset.

27. *Septem*, sc. ab aduentu eius, seu ritus purificationis illius.

28. *Homo*, *ὁ αὐτὸς*, i. homo ille.

31. *Confunditur*, i. turbatur.

34. *Castra*, i. locum militum.

36. *Tolle*, s. de vita.

37. *Si*, pro, nunquid.

38. *Sicariorum*, i. gladios ad cædem gestantium, sica n. gladius, à secando, Syr. sceleratorum.

39. *Ignota*, i. ignobilis. *Muniiceps*, Græc. *πολίτης*, i. ciuis.

CAP. XXII.

3. *Veritatem*, Græc. *ἀληθείαν*, i. exactam rationem, Syr. perfecte. *Æmulator*, i. zelator, seu studiosus.

4. *Viam*, s. Christianam Religionem.

5. *Maiores natu*, i. seniores, Græc. *πρεσβύτερον*, i. ordo seniorum.

6. *Media die*, Græc. circa meridiem.

9. *Non audierunt*, vide c. 9.

12. *Vir*, additur Græc. pius, seu religiosus.

13. *Respice*, Græc. *ἀνὰ ὅψον*, i. recipe visum.

14. *Iustum*, Græc. *τὸν δίκαιον*, i. iustum illum, sc. Christum.

16. *Nomine ipsius*, i. ipso.

17. *Stupore mentis* Græc. *ἐκστάσις*.

19. *Cadens*, i. verberans.

20. *Vestimenta*, i. pallia.

21. *In nationes*, i. ad gentes.

22. *Fas*, Græc. decens.

24. *Torqueri*, Græc. examinari, s. per flagella.

25. *Indemnatum*, id est, non condemnatum per sententiam.

26. *Acturus es?* pro, agere vis?

27. *Si*, pro, num.

28. *Summa*, s. pecuniæ. *Natus*, s. ciuis.

29. *Torturi*, s. flagellis.

30. *Sacerdotes*, Græc. sacerdotum principes.

CAP. XXIII.

1. *O* *Mni*, &c. i. quantum mihi conscius sum, behe. *Ante Deum*, i. Deo seruiens.

3. *Percutiet*, i. dignus es quem percutiat, vel prophetia est. *Iudicans*, pro, vt iudices.

5. *Nesciebam*, s. non agnoscebat pro Pontifice, cessauerat enim illud sacerdotium.

6. *De spe*, i. ob spem, s. quam prædico.

Iudicor, i. anius vocor.

9. *Pugnabant*, i. contendebant.

Inuenimus, præsens est. *Spiritus*, s. Dei.

11. *Constans esto*, Græc. confide.

12. *Collegerunt se*, i. conuenerunt. *Denouerunt*, i. cum execrationibus iurarunt seu promiserunt.

14. *Denotione*, &c. Græc. anathemate anathematizauimus nos.

15. *Cum concilio*, Syr. & primores synagogæ.

20. *Iudais*, pro, inter Iudæos. *Conuenit*, scil. conspirant.

22. *Quoniam*, pro, quod.

23. *Et equites*, pro, i. equites.

25. *Pecuniam*, s. occidi permisisset. *Optimo*, Græc. *ἀριστος*, i. potentissimo, seu præstantissimo. vide inf. c. 26. & Luc. 1. Syr. victorioso. *Salutem*, Syr. pacem.

27. *Incipientem*, &c. i. cum prope esset vt interficeretur.

CAP. XXIV.

2. *C* *ltato*, i. vocato.

Suscipimus, i. approbamus, seu recipimus.

Optime, Syr. victorioso. vide sup.

4. *Clementia*, i. humanitate.

5. *Nazarenorum*, i. Christianorum.

6. *Violare*, i. profanare.

8. *Iudicans*, pro, exquirens.

12. *Concursum*, &c. q. d. seditionem, seu tumultum.

14. *Sectam*, Græc. *ὁδόν*, i. viam, s. vitæ institutum.

Dicunt, s. vulgo Græc. *Σικ*, s. vt sequitur.

Patri & Deo, Græc. patrio Deo, Syr. Deo patrum meorum.

16. *In hoc*, Syr. propterea. *Ad*, pro, coram.

18. *In quibus*, s. rebus occupatum.

19. *Iudæi*, Syr. Iudæi tumultuati sunt.

20. *Ipsi*, s. qui adsunt.

21. *Nisi*, s. me accusare volunt.
22. *Via*, s. cuiusmodi esset.
23. *Requiem*, i. relaxationem, s. mitius tractari.
24. *Drusilla*, vide sup. c. 12.
25. *Disputante*, i. d. stercute. *castitate*, Græ. temperantia, Syr. sanctimonia. *Quod nunc attinet*, q. d. interim.
27. *Biennio*, s. officii sui, vel carceris Pauli.

CAP. XXV.

1. **P**rovinciam, s. Iudæam.
3. *Gratiam*, i. fauorem.
4. *Maturius*, i. celeriter, seu breui, *ἐν τάχει*.
5. *Potentes*, Vulgo, Valenti huomini.
6. *Alter*, i. sequenti sic inf.
11. *Qua hi*, pro. de quibus hi.
12. *Consilio*, Syr. consiliariis suis.
13. *Bernice*, s. eius soror. *Ad salutandum Festum*, Syr. ad postulandam pacem Festi, s. sic appellatur, Hebr. & Syr. salutaris.
16. *Donare*, s. interficiendum.
18. *Causam*, i. crimen, Syr. culpam flagitiosam. *Malum*, non est Græ.
19. *Superstitione*, sic vocat Iudæorum Religionem.
20. *Hæsitans*, &c. q. d. cum non satis intelligerem earum quaestionum momenta.
22. *Volebam*, pro, vellem.
23. *Ambitione*, id est, apparatu, seu ostentatione, Græ. *φανερότης*.
24. *Interpellavit*, i. conuenit.
25. *Hoc*, pro, eo, quanquam si non legatur (abundat enim) facilius est lectio.
26. *Interrogatione*, i. examinatione.
27. *Sine ratione*, q. d. stultum, seu irrationabile, *ἄλογον*, Græ. *Causas*, i. crimina.

CAP. XXVI.

2. **Æ**stimo, i. arbitror.
5. *Certissimam*, Syr. præcipuam. *Nostra*, i. Iudaica.
6. *In spe*, i. ob spem, vel spe fretus. *Repromissionis*, pro, promissionis, s. de resurrectione.
7. *Quam*, Syr. quam spem, i. rem speratam.
8. *Quid*, i. cur. *Vos*. Videtur id dixisse ad Proconsulem, & gentiles conuersus. *Si*, pro, quod.
10. *Et multos*, pro, nam multos *Sententiam*, Græ. & Syr. iudicium.
11. *Blasphemare*, Syr. blasphemare nomen Iesu. *Amplius*, i. vehementer.
12. *Quibus*, s. rebus versans. *Permissu*, Græ. & Syr. pro, uratione.
13. *Supra*, pro, superans.
16. *Apparebo tibi*, i. apparens te docebo.
17. *Populo*, s. Iudæorum.
18. *Sortem*, i. hæreditatem.
19. *Incredulus*, Syr. repugnans.
23. *Si*, pro, quod. *Passibilia*, pro, passioni destinata.
25. *Optime*. vide sup. c. 24.
26. *Constanter*, i. confidenter.
28. *In modico*, q. d. paucis verbis.

29. *Opto*, Græ. optari. *In modico*, & *magna*, Græ. in paruo & in multo, q. d. omnino, seu per omnem modum. *Exceptis*, &c. q. d. loquor de animo, non de corporis seruitute.

CAP. XXVII.

1. **I**udicatum, i. decretum. *Eum*, Græ. nos.
- Custodiu*, i. vinctus. sic inf.
2. *Adrumetinam*, Syr. ex ciuitate Adrimanto. *Incipientes nauigare*, Græ. nauigaturi. *Circa*, &c. sc. ad ea loca naui proficiscebatur. *Sustulimus*, i. soluimus portu. sic inf. *Persuerante*, s. in comitatu.
5. *Lysram*, Græ. & Syr. Myram.
7. *Gnidum*. Vrbs est Cariæ in Asia, Syr. Caidum insulam. *Salmonem*, Syr. Salmonem urbem.
8. *Boni*, i. pulchri. *Thalassa*, Græ. & Syr. Læsa.
9. *Ieiunium*, Syr. ieiunium Iudæorum, q. d. Autumnus, eo enim tempore ieiunabant. *Consolabatur*, Græ. exhortabatur, Syr. consilium dabat, s. de non nauigando. *Iniuria*, i. detrimento.
11. *Nauelero*, Syr. domino naui.
12. *Statuerunt consilium*, i. decreuerunt. *Portum*. Appositio, q. d. qui erat portus. *Africum*, &c. Ventorum sunt nomina.
13. *Legebant*, i. præternauigabant.
14. *Ipsam*, scil. Cretam. *Euro Aquilo*, est inter Eurum & Aquilonem, vnde ei nomen.
16. *Obtinere*, Syr. prehendere.
17. *Sublata*, s. in nauim. *Adiutoris*, i. remediis, quibus poterant. *Accingentes*, s. funibus, ne vi tempestatis dissolueretur. *Syrtem*, i. scopulos, vel loca arenosa. *Vase*, quidam scapham putant, Syr. Antenna.
18. *lactum*, s. rerum in mare.
19. *Armamenta*, i. instrumenta.
21. *Ieiunatio*, s. diu cibo abstinerant.
- Iniuriam*, i. damnum.
22. *Et nunc*, pro, sed nunc.
27. *Quarta decima*, s. tempestatis. *Adria* Syr. Adriatico mari.
28. *Bolidem*, i. pondus funiculo alligatum, quo exploratur maris altitudo.
31. *Non potestis*. At promiserat Deus neminem periturum, s. nisi temere periculo se obliicerent.
33. *Nihil*, s. fere.
34. *Salute*, i. incolumitate. *Quia nullius*, &c. q. d. nihil enim detrimenti patiemini, Heb.
36. *Anima quiores*, i. bono animo.
40. *Sustulissent*, Syr. abscidissent. *Gubernaculorum*, pro gubernaculi. *Artemone*, Syr. paruo velo.
41. *Dithalassum*, i. bimarem, s. Isthmon.
44. *De nauis*, s. res aptas ad ferendum iactatos in mare, Syr. ligna naui.

CAP. XXVIII.

1. **M**elites, vulgo Malta.
2. *Pyra*, i. lignorum strue.
4. *Vltio*, i. criminis punitio, Syr. iustitia.
6. *Conuertentes se*, i. mutata sententia.
7. *Exhibuit*, id est, tractauit humaniter hospitio exceptos.

8. *Saluauit*, i. sanum reddidit.
 11. *Castorum*, s. Castoris & Pollucis, Græc. Dioscuro-
 rum, s. dicebantur Dioscuri, i. Iouis filij.
 16. *Sibimet*, Syr. ubicunque vellet.
 18. *Interrogationem*, i. examinationem.
 20. *Israel*, i. quam habet Israel, s. Messiae, vel resurre-
 ctionis.

22. *Hac*, s. Christianorum.
 23. *Exponebat*, s. scripturas, vel regnum Dei.
 26. *Perspicietis*, i. cernetis.
 27. *Incrassatum*, Syr. obtenebratum.
 28. *Hoc salutare*, Syr. hæc redemptio.
 29. *Quæstionem*, i. disceptationem.
 30. *Conducto*, s. domo conductâ.

AD ROMANOS PAVLI EPISTOLA.

Ostendit nec Legis, nec Natura vim sufficere, sine Christi gratia ad salutem.

CAPVT. I.

Vocatus Apostolus, i. vocatione Dei A-
 postolus, seu ad Apostolatam voca-
 tus. *Segregatus*, s. per Dei electionem.
Euangelium sc. prædicandum.
 3. *De filio*, coniunge cum, *Euange-*
lium.

Fæctus, Syr. natus. *Ei*, non est Græc nec in Complut.
Secundum carnem, i. homo, vel, secundum quod ho-
 mo.

4. *Prædestinatus*, Græc. definitus, sc. prædestinatione,
 Syr. agnitus. *Filius Dei*, s. ab æterno prædestinatum, vt
 Filius Dei esset homo, adeoque vt ille homo esset Dei
 filius. et si enim Christi persona Dei Filius semper fuit,
 sed non semper homo simul Deique Filius.

In virtute, i. cum potentia. *Secundum*, &c. i. qua potest
 sanctificare. *Ex resurrectione*, &c. q. d. quem Spiritum mi-
 sit postquam resurrexit à mortuis.

Christi, &c. pro, Christo Domino, &c. vt iungatur cū
Filio suo, & sic legitur Syr.

5. *Ad obediendum*, i. vt obediatur. *Pro nomine*, i. vice, iun-
 gendum cum, *Apostolatam*, iuxta illud: pro Christo le-
 gatione fungimur.

6. *In quibus*, s. gentibus. *Vocati*, i. vocatione.
Christi, s. serui, seu discipuli.

7. *Vocatus sanctis*, i. vocatione sanctis, seu ad sanctita-
 tem vocatis. *Pax*, sc. detur, seu multiplicetur, vt dicitur
 1. Pet. 1.

8. *Per Iesum Christum*, s. ad id impulsus, vel q. d. in
 negotio Christi. *Annunciatur*, i. diuulgatur.

Vniuerso. Hyperbole. sic solemus cum volumus signi-
 ficare maximam orbis partem.

9. *In spiritu*, &c. q. d. toto animo. *Euangelio*, sc. annun-
 ciando.

10. *Si quo modo*, pro, vt in voluntate Dei, i. Deo volente.
 11. *Gratia*, i. doni.

12. *Id est*; dicendum erat, itemque, sed sic maluit dice-
 re, modestiæ causa, ne quod dixerat, arrogantia tribue-
 retur. *In vobis*, i. vobiscum.

13. *Ad vos*, iunge cum, vt aliquem, &c. *Prohibitus*, sc. à
 Deo, vel q. d. occupationibus impeditus.

14. *Gracis*, &c. iunge cum superioribus.

Sapientibus, &c. i. doctis & indoctis. *Debitor*, pro. omni-
 bus enim debitor. *Sum*, Syr. sum ad prædicandum.

15. *Ita*, Complut. itaque. *Quod in me*, i. quantum in me
 est. *Promptum est*, pro, promptus sum.

16. *Primum*, s. Iudæis primū prædicatū. *Graco*, i. gētili.

17. *Iustitia*, s. qua iustificat. *Reuelatur*, i. declaratur.

Ex fide in fidem, s. progredientes. nempe in dies, in ma-
 iorem. sic dicitur 2. Cor. 3. A claritate in claritatem, scil.
 progressus fit à fide informi ad formatam per charita-
 tem, & ab hac cum est imperfecta ad perfectam, à qua
 deinde ad perfectiorem, vel q. d. per fidem qua creditur.
 sic dicitur cap. 6. Iniquitati seruire ad iniquitatem, i. qua
 inique agitur. clarius sic diceretur, ex fide credendo, seu
 faciente credere, sicut etiam iniquitati ad iniquitatem,
 i. inique agendo. seu facienti inique agere. vide cap. 4. in
 spem, pro, sperando, & cap. 8. in timorem, i. timere fa-
 cientem.

18. *Reuelatur*, s. per Euangelium. *Super*, i. contra.

Veritatem, i. notitiā verā. *Detinent*, s. iniuste viuendo.

19. *Notum*, i. cognoscibile. *In illis*, pro, apud illos.

20. *Inuisibilia*, Syr. recondita. *Creatura*, i. rebus crea-
 tis, s. per res creatas, vt statim explicatur.

Virtus, i. potentia.

21. *Euauenerunt*, i. facti sunt vani. *Cogitationibus*, i. in-
 tiocinationibus.

22. *Dicentes*, i. putantes, seu profitentes.

23. *Et*, pro, nam, Hebr. *Incorruptibilis*, i. immutabilis.

Similitudinem imaginis, i. simulacrum repræsentant.
Serpentium, Græc. reptilium.

24. *Contumeliis*, i. dedecore, seu turpitudine.

In semet ipsis, i. inter se, vel suis vitiis, vide inf.

25. *Veritatem Dei*, i. verum Deum. *Mendacium*, i. idola
 quæ Deum mentiuntur. *Amen*, i. certe Confirmatio est
 postremo dicti.

26. *Passiones ignominia*, i. cupiditates ignominiosas.
Contra naturam, s. mixtæ inter se.

28. *Probauerunt*, i. curarunt. *Habere in notitia*, i. videre
 quid ei placeret, aut displiceret. *Tradidit*, i. permisit ur-
 di. *Reprobum sensum*, i. improbandam mentem. *Non con-*
ueniunt, i. pessima.

29. *Iniquitates*, Græc. iniustitia. *Malitia*, i. versutia.

30. *Deo odibiles*, alij vertūt, Dei osiores, s. in Deū impij.

31. *Incompositos*, i. immodestos. *Affectibus*, i. charitate.

Abq. fœdere, i. fœderis violatores.

32. *Non intellexerunt*, quod tamen poterant si vellet.
 Græc. hic aliquanto aliter, sed mihi nostra lectio magis
 placet, estque in quibusdam Græcis codicibus.

CAP. II.

Propter quod, s. quia Dei iustitiam cognouisti. *Iu-*
cas, i. condemnas proximum.

2. *Scimus enim*, q. d. est enim manifestum.

4. *Diuitias*, i. copiam maximam, seu abundantiam.

Bonitatis, Syr. dulcedinis. *Patientia*, &c. i. patientiæ diutissime ferentis, & expectantis. *Adducit*, i. inuitat.

5. *Thesaurizans*, i. accumulans. *Iram*, i. supplicium.

Die, pro, diem. *Ira*, i. punitionis. *Reuelationis*, i. manifestationis.

7. *Patientiam*, i. perseuerantiam. *Gloriam*, s. cœlestem. *Incorruptionem*, i. immortalem vitam.

8. *Ex contentione*, i. contentiosi. *Acquiescunt*, i. obtemperant. *Credunt*, i. obediunt. *Ira*, i. supplicium.

Indignatio, pro, ex indignatione, s. Dei, sub. obueniet.

9. *Primum*, s. primum is agnouit veritatem. Quidam pariter, vertunt, q. d. tam Iudæo quam Gentili.

12. *Lege*, s. scripta. *In lege*, i. lege scripta vtentes.

Iudicabuntur, i. damnabuntur.

13. *Iustificabuntur*, i. iusti habebuntur, s. apud Deum.

14. *Legem*, s. scriptam *Naturaliter*, i. lumine & vi naturæ. *Ea*, s. aliqua. *Eiusmodi*, s. scriptam, vt Iudæi, seu pro, ipsi; nam Græ. hi.

15. *Opus*, s. dictamen. *Cogitationum*, &c. genitiui, pro ablatiuis, nisi malis regi à conscientia. *Defendentium*, i. excusantium.

16. *In die*. Iunge cum, iustificabuntur, & superioribus.

Per IESUM, &c. Iunge cum, iudicabit.

17. *Si autem*, Græ. ecce. *In Deo*, i. Dei cognitione.

18. *Probas*, i. approbas.

20. *Infantium*, Græ. *νηπιων*, i. paruulorum, seu imperitorum. *Formam*, i. rationem, seu perfectionem.

22. *Facis*, s. iniurius in res sacras.

24. *Per*, pro, propter. *Blasphematur*, i. male audit, s. dum putatur Deus probare peccata vestra, dum non punit.

25. *Circumciso*, i. Iudaismus. *Prauaricator*, i. transgressor. *Præputium*, &c. q. d. gentilitas reputabitur.

26. *Præputium*, i. gentilis. *Circumcisionem*, &c. q. d. habebitur apud Deum tanquam verus Iudæus.

27. *Consummans*, i. obseruans. *Per*, pro, habens.

28. *Est*, s. apud Deum.

29. *In spiritu*, &c. i. secundum spirituales, & non litteralem intelligentiam. *Ex Deo est*, pro, expectatur, seu quæritur.

CAP. III.

Amplius, q. d. in quo excellit?

2. *Per omnem modum*, i. valde, seu varijs de causis. *Eloquia*, i. oracula, seu præcepta, vel scriptura.

3. *Fidem*, s. in promissis. *Euacuabit*, i. irritam faciet. est autem futurum pro præterito.

4. *Mendax*, s. ex se. *Sicut scriptum*, potest iungi cum præcedentibus, & sequentibus.

5. *Commendat*, Græ. & Syr. confirmat, s. dum verax est & fidelis in promissis, etiam si nos inique agamus, vel dum nostras iniquitates punit *Iram*, i. punitionem.

Secundum hominem, i. humano more, q. d. quod humanus sensus possit quærere.

6. *Quomodo*, s. si iniquus sit.

7. *Veritas* s. in promissis, vel veritas, pro, iustitia.

Mendacio, i. peccato, quo fallitur fides, data Deo.

Abundanti, i. facta illustrior. *Gloriam*, s. Dei gloria est, etiam inmeritis benefacere, & præstare promissa.

Quid adhuc, i. amplius, seu posthac, pergit in obiectione

ne humani sensus. *Iudicor*, i. condemnor.

8. *Non*, s. potius. *Et sicut*, explicatio præcedentis. *In eo enim blasphemant*, i. pessime loquuntur.

Quorum, &c. Per hæc respondet obiectioni, q. d. damnandus est talis sensus, seu sententia, peccare enim nunquam licet.

9. *Præcellimus*, s. nos Iudæi, quod pertinet ad animi iustificationem. *Eos*, s. Gentiles. *Præcausati*, i. causa reddita ante ostendimus. *Sub peccato*. Illi enim scriptam legem, hi naturalem non seruant.

12. *Inutiles facti*, Syr. improbat. *Vsq. ad vnum*, i. ne vnus quidem.

13. *Sepulchrum*, &c. Hi versus vsque ad, *oculos eorum*, non citantur ex Psalm. 13. nec enim in eo sunt, Hebr. aut. Græc. sed ex varijs scripturæ locis. vide Psalm. 5. 9. 33. 140. Isa. 59. Hier. præf. lib. 6. in Isa. *Sub*, pro, in.

16. *Infelicitas*, *καταπορία* i. calamitas.

19. *In*, pro, sub. *Obstruatur*, i. non possit se excusare, seu defendere, contra Dei iudicium.

Subditus, Syr. obnoxius. *Deo*, Syr. Dei cōdemnationi.

20. *Operibus*, i. viribus, seu operum merito. *Legi*, s. sine gratia. *Omnis caro*, i. vllus homo, Heb. *Cognitio*, s. sola, & non auxilium ad vitandum.

21. *Lege*, i. legis obseruatione. *Dei*, i. qua Deus hominem iustificat.

23. *Gloria*, i. misericordia, seu gratia per quam Deus glorificatur.

24. *Iustificati*, pro, iustificantur autem. *In Christo*, i. per Christum, s. facta.

25. *In sanguine* Iunge cum, propitiatorem.

Iustitia, s. qua iustificat. *Propter*, pro, in se, seu ad.

Præcedentium, i. præteritorum.

26. *Sustentatione*, &c. q. d. quæ tolerauit Deus.

Ad, pro, vsque ad. *Sit*, i. appareat.

27. *Factorum*, s. Mosaicam, quæ multa opera præcipiebat. *Non*. Nec enim lex vires dabat vt impleteretur, & qui eam aliquo modo obseruant, gloriantur. Itaque lex illa non tollit gloriationem, sed Euangelica, per quam cognoscit homo nihil se posse sine gratia Dei.

Fidei, s. Christi, i. Euangelicam.

28. *Arbitramur*, i. censemur. *Operibus*, i. merito operum, seu viribus, vel q. d. absque eo quod opus sit, facere opera legis Mosaicæ.

31. *Destruimus*, i. abolemus, seu irritam facimus.

Statuimus, i. stabilimus, dum s. gratiam prædicamus, per quam illa impletur.

CAP. IV.

1. **I**nuenisse, i. obtinuisse.

Secundum carnem, s. patrem.

2. *Operibus*, i. operum merito. *Habet*, &c. q. d. Illa quidem iustificatio non erit apud Deum. *Gloriam*, Syr. gloriationem.

3. *Reputatum*, &c. q. d. per illam fidem est iustificatus.

4. *Operatur*, i. operibus meretur, q. d. si operibus iustificationem meruisset, non diceretur gratis fuisse iustificatus, hoc enim est reputari fidem ad iustitiam, s. per fidem gratis iustificari.

5. *Operatur*, i. operibus meretur. *Reputatur*, s. habetur pro sufficienti dispositione ad iustificationem.

Propositi

Proposuitum, &c. q. d. secundum quod Deus proposuit dare gratiam iustificationis credenti.

6. *Beatitudinem*, &c. i. beatum hominem, Syr. de beatitudine hominis. *Accepto fert*, i. imputat, q. d. quem pro iusto habet, s. iustificans prius, nec n. pro iusto Deus habet eum, qui iustus non est.

8. *Non imputavit*, s. quia remisit, iustificando eum.

9. *Manet*, non est Græc. sed subauditur aliquid simile, Syr. fit, i. accidit. *Dicimus*, pro, diximus.

10. *Non in*, &c. s. nondum erat circumcissus.

11. *Circumcisionis*, i. ipsam circumcisionem.

Signaculum, i. signum. *Est*, pro, fuerat, seu acciderat ei.

In praputium, i. cum nondum esset circumcissus.

Per praputium, i. circumcisorum. *Reputetur*, s. fides.

12. *Tantum qui*, pro, qui tantum. *Ex circumcissione*, i. circumcissi. *Et iis qui*, pro, iis qui &.

Est, pro, fuit.

13. *Per legem*, s. obtinenda. *Semini*, i. posteritati, Hebr. *Mundi*, i. cœli, quod in mundo præcipuum, vel Christus intelligitur, cuius hæreditas orbis, iuxta illud: Postula à me, & dabo tibi gentes, &c.

14. *Ex lege*, q. d. per legis obseruantiam.

Fides, s. promissionis, q. d. frustra promissum, nec n. quisquam legem per se potest seruare, sed opus Dei gratia, quæ datur per fidem. *Abolita*, i. irrita, explicatio præcedentis.

15. *Iram*, i. punitionem, q. d. facit ut puniantur, qui eam transgrediuntur. *Prauaricatio*, i. legis transgressio.

16. *Ex fide*, s. pender res tota *Gratiam*, s. Dei, qua potest eius lex seruari, quod ad hæreditatem adeundam requiritur. *Et ei qui*, pro, ei qui &, q. d. non legem sequenti, sed fidem Abraham.

17. *Ante Deum*, iungi potest cum, pater est, &c. q. d. Deo approbante.

Tanquam ea qua sunt pro, tanquam sint.

18. *Contra spem*, i. contra id quod naturaliter sperari poterat. *In spem*, i. sperando. *Ut fieret*, i. se fore.

19. *Infirmatus*, i. debilitatus. *Emortuum*, q. d. ad generandum ineptum. *Vuluam*, i. matricem.

20. *Repromissione*, i. promissione. *Diffidentia*, Græc. ἀπιστία, incredulitate. *Confortatus*, i. fortificatus.

Dans gloriam, s. credendo ei, & confidendo.

21. *Plenissime sciens*, Græc. πάντοτε οὖν εἰς, i. certissime persuasus.

22. *Reputatum*, s. ipsum credere.

23. *Quia reputatum est*, pro, reputatum esse.

25. *Traditus est*, &c. lege sic, qui traditus est, s. ad mortem, & resurrexit propter delicta nostra, sc. delenda, & propter iustificationem nostram, sc. dandam nobis, s. vtrumque factum, propter vtrumque.

C A P. V.

1. **H**abeamus Græc. & Syr. habemus.

2. *Habemus*, Græc. habuimus. *Gratiam*, i. statū gratiæ. *In spe gloria*, i. sperantes gloriam.

3. *Non*, pro, nec id. *Gloriamur*, i. nobis gloriæ ducimus.

Operatur, s. tribulatione acquiritur patientia.

4. *Probationem*, s. per patientiam probamur.

Spem, s. probati bene sperant.

5. *Confundit*, i. pudore afficit, s. spe frustratum.

Dei, i. qua Deum diligimus. *Diffusa*, s. mentis est qualitas quædam, ut aeris lux. *Per*, Causam significat.

6. *Ut quid*, i. cur, s. nisi ob hanc charitatem diffunderem. *Infirmi*, i. peccatis ægroti. *Secundum tempus*, i. præscripto tempore.

7. *Pro iusto*, i. cum debet ex iustitia, ut qui dant penas scelerum. *Moritur*, sc. libenter. *Bono*, i. re honesta seu viro bono, Syr. bonis.

8. *In nobis*, i. erga nos.

9. *Ira*, i. punitione, seu supplicio.

10. *Inimici*, sc. Dei. *Ipsi*, s. Christi, q. d. ipso viuentē, & vobis fauente.

11. *Non solum*, s. gloriamur in tribulationibus.

In Deo, i. Dei amore erga nos. *Christum*, s. qui nobis id impetrauit.

12. *Propterea*, i. ob eam reconciliationem.

Mundum, i. vniuersum genus humanum, Aug.

In quo, s. homine, vel peccato, vel q. d. quatenus omnes peccauerunt. sub sic vita per Christum.

13. *Peccatum* s. originale, & actuale. *Imputabatur*, i. reputabatur, seu agnoscebatur, sc. ab hominibus.

14. *Mors*, sc. ob peccatum inuecta. *In similitudinem*, s. propria voluntate, ut ille, nempe in paruulos.

Forma, τύπος, i. figura, siue exemplar.

Futuri, i. Christi, qui venturus erat.

15. *Delictum*, s. nocuit. *Gratia*, s. profuit. sub. sed multo magis. *Multi*, s. omnes. *In gratia*, i. per gratiam.

Homines, s. Christi. *Plures*, i. multos.

16. *Et non*. Explicat magis quod dixit.

Peccatum, Græc. peccantem. *Iudicium*, s. Dei.

Vno, s. peccato, i. ob vnum peccatum. *Delictu*, sc. educens.

17. *Multo magis*, sc. mors erat temporalis, at vita per Christum æterna.

18. *Condemnationem*, s. itum est. *Omnes*, s. nisi velint. *Vi*, i. per quam viuitur.

19. *Multi*, i. omnes, ut proxime dictum. *Multi*, i. omnes, s. si velint.

20. *Subintravit*, i. obiter subiit. *Ut*, pro, sic ut.

Abundaret, s. per occasionem.

21. *In mortem*, i. occidendo. *Per iustitiam* i. iustificando. *Per IESVM*, i. meritis IESV.

G A P. VI.

2. **A**d huc, i. post hac.

3. *In Christo*, i. in Christi nomine. *In morte*, i. ad similitudinem mortis, ut statim explicatur.

4. *In mortem*, i. ut peccato moriamur. *Gloriam*, i. gloriosam potentiam.

5. *Complantati facti*, i. insiti. *Similitudini*, i. ad similitudinem.

Resurrectionis, s. similitudine. *Erimus*, sc. complantati seu participes.

6. *Corpus*, i. substantia, seu congeries, aut vis.

7. *Mortuus*, s. peccato in baptismo.

8. *Cum Christo*, i. similitudine mortis Christi.

9. *Iam*, i. amplius.

10. *Peccato*, i. ad delendum peccatum. *Deo*, i. apud Deum, seu diuina vita.

11. *In Christo*, i. per Christum, vel, cum Christo.

12. *Vt obediatis*. Explicat quid sit regnare peccatum, i. fomitem.

13. *Arma*, i. instrumenta.

14. *Sub lege*, i. in statu legis, seu, sub solo legis ductu.

15. *Mortem*, f. animæ.

17. *Deo*, f. ago, seu, agite *In qua*. Syr. cui.

19. *Humanum*, i. quod ferre possitis. *Ad iniquitatem*, i. inique agendo. Vide cap. i. num. 17. *In Sanctificationem*, i. sancte viuendo.

20. *Iustitia*, i. à iustitia, q. d. à iustitia alieni.

22. *In sanctificationem*, pro, sanctificationem.

23. *Stipendia*, i. merces, seu debitum. *Vita aterna*, pro, vitam aeternam, f. confert.

In Christo, i. per Christum.

CAP. VII.

1. **L**egem, i. vim legis, *In homine*, & c. hominem sibi subiectum habet. *Vult*, f. homo, seu lex.

2. *Nam*, & c. exemplo declarat *Sub viro*, i. nupta.

Legi, f. viri, seu matrimonij *Viro*, f. coniugata.

4. *Mortificati*, i. mortui, sc. liberati obligatione legis veteris. *Corpus*, i. mortem corporis, q. d. cum Christus mortuus est, perit vis legis veteris, seu obligatio. *Alterius*, f. velut sponsæ. *Frustrificemus*, i. generemus spiritua-lem prolem, f. bonorum operum.

5. *Essemus in carne*, i. secundum carnem viueremus.

Passiones, i. affectus. *Erant*, Syr. incitabantur, sc. niti-mur in veritum. *Morti*, i. digna morte opera.

6. *Mortis*, i. per occasione[m] mortem afferentem, vel, legem fomitis intelligit, quæ in mortem peccati inducit.

Vetustate littera, i. veteri vita, qua viuebamur, legis litteram solam sine spiritu sequentes.

7. *Peccatum est*, & c. sc. quia facit peccare, irritando concupiscentiam. *Nesciebam*, f. esse peccatum.

8. *Accepta*, f. per illam cognitionem, & prohibitionem.

Peccatum, i. fomes. *Per mandatum*, f. dum prohibet, & prohibendo dat occasionem concupiscendi.

Omnem, i. consummatam, seu maximam. *Mortuum*, i. velut mortuum, sc. non tantopere fomes ad peccatum impellebat.

9. *Aliquantulo*, f. antequam daretur à Deo.

Reuixit, i. excitatum est.

10. *Mortuus*, f. ei consentiendo.

11. *Peccatum*, f. fomes. *Occidit*, f. consentientem.

12. *Iustum & bonum*, sc. continet iustitiam & perfectionem.

13. *Peccatum*, f. fomes. *Vt appareat*, & c. pro, in quo apparet, quanta sit eius vis ad impellendum ad peccatum.

Vt, pro, ita vt. *Peccans*, i. peccare faciens.

Peccatum, f. fomes.

14. *Venundatus*, q. d. seruus factus.

15. *Intelligo*, i. approbo, vel q. d. vix intelligo tantam in me affectuum varietatem. *Quod volo*, sc. vt non concupiscam. *Quod odi*, f. concupiscere.

16. *Legi*, f. concupiscentiam prohibenti.

17. *Ego*, i. voluntas deliberata. *Peccatum*, f. fomes.

18. *Adiacet*, i. adest. *Perficere*, sc. nihil mali concupi-

scendo. *Inuenio*, i. possum.

21. *Legem*, peccati repugnantem, Syr. legem consen-tientem. *Adiacet*, i. adest, seu, adhæret, f. fomes.

23. *Captiuitatem*, i. velut inuitum trahentem. *In lege*, i. secundum legem, seu imperium. *Peccati*, i. fomitis.

24. *Infelix*, i. miser. *Mortis huius*, i. huic miseræ ob-noxio.

25. *Gratia Dei*, Græc. & Syr. gratias ago Deo.

Legi, Dei sc. non consentiendo concupiscentiæ. *Legi peccati*, i. fomitis, scil. concupiscendo, licet repugnante voluntate.

CAP. VIII.

1. **I**n Christo, i. coniuncti Christo. *Carnem*, i. carnis de-siderio. *Ambulant*, i. agunt, seu viuunt.

2. *Vita*, i. viuificantis. *In Christo*, i. secundum Christum, seu conformiter Christi vitæ. *Peccati & mortis*, i. fomitis per consensum animam occidentis.

3. *Legi*, f. Mosaicæ. *In quo*, i. quatenus. *Infirmabatur*, i. debilis erat, & inefficax, seu non seruabatur.

Per carnem, i. impediante concupiscentia. *In similitu-dinem*, & c. i. similem peccatoribus f. quantum ad natu-ram, non quantum ad culpam. *Et de peccato*, i. ex pecca-toribus, seu cum peccato natæ q. d. similis factus homi-nibus natis ex peccatoribus, & cum peccato: vt coniu-ngatur cum præcedentibus, vel q. d. ob peccatum quod inducebat, fomitem damnauit, comprimens & velut alligans ne præualeret, Syr. propter peccatum, sc. delen-dum, vt coniungatur cum, mittens, & c. *Damnauit*, f. oc-cidens. *In carne*, f. sua, per eam enim oblatam, peccatum aboleuit, & fomiti vires abstulit.

4. *Legis*, i. quam lex requirebat.

5. *Secundum carnem*, i. carnales. *Sapiunt*, q. d. illa pro-bant, iisque delectantur.

6. *Prudentia*, i. quod approbat. *Mors est*, i. mortem ani-mæ affert, quam summo opere vitant spirituales.

7. *Potest*, f. quia omnino contraria est, vt ignis aquæ, cum qua esse non potest.

8. *In carne*, i. carnales, seu secundum carnem viuen-tes.

9. *In Spiritu*, i. spirituales. *Eius*, f. seruus, seu viuum membrum.

10. *Mortuum*, i. morti obnoxium, Aug. Propter pecca-tum, i. merito peccati. *Iustificationem*, i. Dei spiritum, seu gratiam qua iustificatur, Græc. iustitiam.

11. *Mortalia*, Syr. mortua.

13. *Moriemini*, sc. æterna morte. *Viuetis*, f. æterna vita, tanquam Dei filij.

15. *Iterum*, f. vt in lege veteri. *In timore*. Græc. in timo-rem, i. ad timendum, seu timere facientem.

Pater, vel explicatio est præcedentis, vt Græc. indica-tur. vel exprimere voluit vocem Iudæi & Gentilis, f. ille *Abba* clamat, hic, *Pater*, seu *πάτερ*, sic enim Græc.

16. *Testimonium reddit*, i. testatur, f. interna inspira-tione.

17. *Compatimur*, i. cum Christo patimur.

18. *Enim*, pro, autem. *Condigna*, f. ex se, nam dignas fa-cit gratia. vel q. d. pares non sunt, quia breues & leues: gloria autem immensa & perpetua.

19. *Creatura*, i. mundi totius, vel hominis.

Ece

Reucla.

Revelationem, i. manifestationem gloriæ.

20. *Vanitati*, i. instabilitati, seu hominum abusu, vel corruptioni. *Non volens*, sc. naturaliter quisque appetit conservari, fugitque corrumpi. *Propter eum*, q. d. obedi Deo. *Spe*, i. liberationis.

21. *Liberabitur*, i. in homine, in quo est quodam modo omnis creatura: constans corpore & spiritu.

22. *Ingemiscit*, i. velut gemens optat. *Parturit*, i. more parturientis veluti dolet, & expectat laborum finem. *Adhuc*, i. nunc.

23. *Illæ*, i. reliqui homines, vel reliquæ mundi creaturæ. *Primitias*, i. præcipua dona, seu prima, data in lege Evangelica. *Redemptionem*, appositio nam quantum ad spiritum, adoptio iam habetur.

24. *Salus*, i. perfecte, q. d. speramus perfectam salutem, *Qua videtur*, i. ubi videtur, quod speratur.

26. *Spiritus*, sc. sanctus. *Postulat*, i. nos facit postulare; sic alibi: Spiritus Patris, qui loquitur in vobis: Et, clamantem, Abba Pater. *Inenarrabilibus*, i. qui facile explicari non possunt.

27. *Desiderat*, i. desiderare faciat. Secundum Deum, i. Deo grata. *Postulat*, & c. i. facit sanctos postulare.

28. *Propositum*, i. Dei electionem, Syr. præordinationem. *Sancti*, i. ad sanctitatem quamquam non est vox hæc Græc nec Syr.

29. *Præsciuit*, & c. i. præsciendo prædestinavit, i. prædestinatio est æterna Dei notitia, & electio ad gloriam consequendam, per Christi imitationem. *Imaginis filij sui*, pro, filio suo.

32. *Donavit*, Græc. & Syr. donabit, q. d. quid negabit, qui filium dedit?

33. *Deus*, pro. Deus est.

34. *I E S V S*, i. est.

35. *Christi*, sc. qua Christus nos diligit, vel qua Christum diligimus.

36. *Mortificamur*, i. occidimur.

Occisionis, i. occisioni destinata.

37. *Propter eum*, i. eius amore, seu auxilio.

38. *Certus*, Græc. persuasus. *Virtutes*. Ordo quidam est Angelorum: *Instantia*, i. præsentia.

39. *Dei*, i. qua nos diligit, vel qua Deum diligimus.

In Christo, i. propter Christum.

C A P. IX.

1. *In Christo*, i. teste Christo, vel coram Christo.

In Spiritu sancto, i. illuminante Spiritu sancto.

2. *Dolor*, i. ob ludæorum incredulitatem.

3. *Optabam*, i. olim, cum Christum nō cognoscerem. *Anathema*, i. separatus, seu alienus. *Pro fratribus*, sc. dū iuarem illos, Christum persequentes.

4. *Gloria*, i. æterna illis promissa. *Testamentum*, Græc. testamenta, i. pacta. *Obsequium*, Græc. λατρεία, i. Dei cultus.

5. *Amen*, i. certe ita est.

6. *Non autem*, i. id dico. *Exciderit*, i. irritum sit factum. *Verbum*, promissio de salute Israelis.

7. *Semen*, i. posterit. *In Isaac*, i. per Isaac, q. d. filij tui dicentur, qui ex Isaac derivati.

8. *Promissionis*, i. ad quos promissio pertinet, sc. salutis, sicut & Isaac ex promissione datus.

9. *Verbum*, pro, verba. *Secundū*, & c. i. hoc eodē tempore.

10. *Illæ*, sc. habuit filium ex promissione. *Concubitu habens*, i. concipiens. *Patris nostri*, pro, patre nostro, sub habuit de filio Iacob promissionem.

11. *Maneret*, i. firmum esset.

12. *Ex operibus*, i. ob opera, quæ nulla adhuc erant.

Et, i. Rebecca.

13. *Sicut*, pro, sicut etiam.

15. *Misereor*, i. cui mihi placet misereri. *Miserebor*, Græc. misereor.

17. *Excitavi*, i. feci existere, seu regem esse.

Virtutem, i. potentiam.

18. *Indurat*, i. non dans gratiam.

19. *Queritur*, i. Deus de Peccatoribus.

20. *Respondeas*, i. arguens eius iudicia, Græc. contraspōndas.

21. *Honorem*, i. usum honorificum. *Contumeliam*, i. vlt. ministerium.

22. *Quod si Deus* & c. iunge cū, *Quid ergo dicemus*, & c. *Ira*, i. ira digna, i. peccatores obstinatos.

Aperta, i. parata, i. ob peccata.

23. *Vt ostenderet*, pro, & simul ostendere.

25. *Dicit*, i. secundum 70. & Heb. quamquā hic nō dilectam, & c. nō est Syr. & nō misericordiam, & c. non est Gr.

27. *Pro*, i. de, vel, super. *Reliquia*, i. pars quædam.

28. *Verbum*, i. rem. *Consummans*, i. perficiens, sc. Deus.

In aequitate, i. iuste seu iusto iudicio.

29. *Fuissemus*, i. peiussemus prorsus.

31. *Iustitia*, i. iustificans.

32. *Ex operibus*, i. voluit iustus evadere. *Offenderunt*, i. impeerunt.

33. *Confundetur*, i. pudore afficietur, i. spe frustratus.

C A P. X.

1. *Voluntas*, i. erga ludæos propensa est.

2. *Æmulationem*, i. zelum, seu, studium.

Secundum scientiam, i. vt par est, seu, sapienter.

3. *Dei*, i. quam Deus dat. *Suam*, i. propriam, sc. in operibus legis sitam. *Statuere*, i. tueri, q. d. suam nit, seu fidei iustitia.

4. *Finit*, i. scopus, sc. præcipue intentum. *Ad iustitiam*, i. dādam propositus.

5. *Iustitiam*, & c. i. legis præcepta.

6. *Qua autem*, & c. pro, de ea autem, quæ per fidem acquiritur iustitia, sic dicitur. *In cælum*, i. vt inde nobis iustitiam afferat. *Deducere*, i. postulare, vt e cælo veniat, qui iam venit.

7. *Abyssum*, i. profunditatem inferni. *Revocare*, i. velle vt resurgat, qui iam resurrexit.

8. *Verbum fidei quod*, pro, fides quam.

9. *Dominum I E S V M* i. aduentum Filij Dei in mundū.

10. *Ad iustitiam*, i. vt quis iustus sit. *Ad salutem*, i. vt quis saluus sit.

11. *Confundetur*, i. salute frustratus.

12. *Dives*, i. abundanter vtens misericordia.

14. *Quem*, pro, de quo.

15. *Pedes*, i. incessus seu discursus. *Pacem*, i. felicitatem. *Bona*, i. æterna.

16. *Auditui*, i. auditis à nobis.

17. *Auditui*, i. iis quæ audiuntur à prædicante, sc. concipitur. *Verbum Christi*, i. prædicationem de Christo.

18. *Auditui*

18. *Audierunt*, s. homines, vt possint excusari, vel gentiles intelligit. *Et quidem*, sub. scriptum, Psal. 18.

Exiuit, pro, exhibe. *Eorum*, s. prædicatorum.

19. *Cognouit*, s. quod dicimus de iustitia fidei.

Primus, s. inter cæteros. *Æmulationem*, i. inuidiam.

In, pro, per. *Non gentem*, i. contemptissimam, seu indignam Gentis nomine. *Iram*, i. indignationem, s. quod salus gentibus proponatur, fiantque de populo Dei.

Mittam, i. inducam, s. sinam induci.

20. *Audet*, & dicit, i. audenter dicit.

21. *Ad*, pro, de.

CAP. XI.

2. *Præsciuit*, i. prædestinauit, Aug. 2. de prædest. *Elia*, i. Elia historia. *Interpellat*, Syr. inuocat.

3. *Suffoderunt*, i. euerterunt.

5. *Reliquie*, i. pauci quidam, seu quos Deus sibi reliquit. *Facta sunt*, pro, fiunt seu fient. quamquam Græc. non est saluæ factæ, nec Syr. sed salum. *Facta sunt*, s. manifestantur.

6. *Gratia*, Ablatiuus est. *Operibus*, i. operum merito. *Non est gratia*. Hic additur Græc. & Syr. Si autem ex operibus, iam non est gratia, alioqui opus non est opus: sed videtur adiectiuum.

7. *Ergo*, s. dicendum *Quod*, i. iustitiam, quam.

Electio, i. electi, Heb.

8. *Compunctionis*, s. doloris, quo pungerentur indignati contra Euangelium. Id ex 70. Nam Hebr. soporis, vt nos legimus, Syr. stupiditatis. vide Isa. 29. & 6.

Vsq̃ue, & c. id à Paulo additum.

9. *Captionem*, q. d. quo capiantur. *Et in retributionem*, q. d. idque eis pro suis peccatis retribuatur.

10. *Incurua*, i. deprime, q. d. humilia eos.

11. *Offenderunt*, i. impegerunt. *Salus est*, sc. consecuta. *Illos*, s. gentiles.

Æmulentur, i. imitentur, s. Iudæi.

12. *Magis*, s. profuerit.

14. *Æmulandum*, i. imitandum. *Carnem*, i. cognatos, s. Iudæos.

15. *Amisio*, i. reiectio, seu perditio. *Assumptio*, i. restitutio, s. putanda est.

16. *Delibatio*, Græc. ἀπαρχή, i. primitiæ. Intelligit vero Patriarchas. *Massa*, s. Iudæi, illorum posterii.

17. *In illis*, i. inter illos. *Socius*, i. particeps.

18. *Gloriari*, i. efferri.

20. *Bene*, i. ita quidem est.

Altum sapere, i. superbire.

22. *Bonitate*, i. probitate, vel q. d. non abutens tanta Dei bonitate.

24. *Secundum naturam*, i. naturales sunt rami.

25. *Mysterium*, i. arcanum. *Vobis ipsis*, i. apud vos.

26. *Omnis*, s. electus.

27. *Testamentum*, i. pactum, s. impletum.

28. *Secundum*, i. quod attinet. *Propter vos*, i. vt vos ea occasione fidem reciperetis.

29. *Penitentia*, s. Dei, q. d. non pœnitet Deū promissi.

30. *Propter*, pro, per.

31. *In vestrā*, pro, in vestri, i. vt misericordiam consequeremini. Græc. vestræ misericordiæ, i. gratiæ vobis à Deo factæ, q. d. fidem non receperunt.

32. *Conclufit*, i. permisit concludi. *Omnia*, Græc. omnes. *Omnium*, s. tam Gentilium, quam Iudæorum, q. d. vt esset locus eius in omnes misericordiæ.

33. *Altitudo*, i. profunditas, Græc. βάθος.

Inuestigabiles, à vestigo. Vide Prou. 5. Ephes. 3. q. d. inpenetrabiles.

CAP. XII.

1. *Hostiam*, pro, velut hostiam. *Rationabile obsequium*. Græc. λογικὴν λατρείαν, i. Deo cultum secundum rationem, seu mentem.

2. *In nouitate*, i. renouatione, ἀνακαινισμός.

Seruus, i. seruus. *Ut*, pro, sic vt. *Proberis*, approbando faciatis. *Beneplacens*, s. Deo, i. grata voluntas autem, pro id quod Deus vult à vobis.

3. *Gratiam*, s. docendi viam salutis. *Sapere*, de se sentire. *Ad sobrietatem*, i. modeste. *Fidei*, sc. ita egerat, nec aggrediamur quæ vires superant, seu talentum à Deo datum.

5. *Alter alterius*, pro, inter se.

6. *Secundum rationem*, i. conuenienter, seu conformiter, s. sic diuina interpretanda (id enim vocat Prophetiā) vt fidei congruat interpretatio.

Ministerium, s. in rebus sacris, quali funguntur diaconi. Græc. λειτουργία, vel etiam in temporalibus.

8. *Tribuit*, s. auxilium, seu eleemosynam. *Simplicitate*, s. propter Deum, sincereque, & ex animo.

11. *Solitudine*, i. sedulitate operum bonorum.

13. *Communicantes*, s. opem, seu res, q. dicat, subuenientes.

14. *Benedicite*, i. bene precamini. *Maledicere*, i. male precari.

16. *Alti sapientes*, i. superbientes. *Humilibus*, i. abiectis. *Consentientes*, i. vos accommodantes.

Apud vosmetipsos, Syr. vestra opinione.

17. *Providentes*, i. prouide curantes.

19. *Defendentes*, i. vlciſcentes. *Date locum*, i. finite abiſte, seu pellite à vobis, vel, vobis irato cedite. vel iram intelligit Dei punitionem, q. d. puniendi curam Deo relinquit. *Mibi*, s. relinquatur, vel competit, q. d. meum est vlciſci peccata.

20. *Carbones*, & c. q. d. incendes illum, vt te amet talib. beneficiis excitatus.

21. *In bono*, i. bonitate. *Malum*, i. malitiam.

CAP. XIII.

1. *Animas*, i. homines. *Sublimioribus*, i. superiorum suorum. *A Deo*, s. vel iubente, vel finente. August. 22. con. Faust. *Sunt*, Græc. & Syr. sunt potestates.

Ordinata, i. positæ, sc. ad mundi ordinem conseruandum, quo alia per alia reguntur. Not. potestates legitimas à Deo dari, alias ab eo permitti, vt Tyrannorum. Cur autem illas plerumque det improbis, non semper cognosci potest ab hominibus.

2. *Potestati*, s. legitimæ.

3. *Timori*, & c. i. timendi bene agentibus, sed malis.

Habebis, s. merito, etsi non semper re.

4. *In iram*, i. ad puniendum, seu inferendum supplicium.

5. *Necessitate*, id est, omnino. *Iram*, i. pœnam euadendam.

dam, *Conscientiam*, sc. ne inobedientiæ peccato macule-
tur.

6. *In hoc ipsum*, sc. vt Deo ministrent.

9. *Non adulterabis*, &c. futura pro imperatiuis.

Restauratur, *κατακεφαλαιῶται*, i. recapitulatur, seu sum-
matim comprehenditur, Syr. continetur.

10. *Malum*, sc. proximo. *Plenitudo*, i. perfectio, seu im-
pletio. *Dilectio*, i. proximi, in qua Dei dilectio includitur.

11. *Hoc*, sc. facite *Hoc*, i. tempus. *Salus*, sc. æterna.

Didimus, i. credebamus, sc. Christum venturum.

12. *Accessit*, Syr. præterit *Dies*, i. lucis Euangelicæ. *Te-
nebrarum*, i. peccata. *Arma*, i. opera, quæ & arma sunt &
vestes, lucis sint, i. bona, sc. à gratia profecta, Syr. a-
mictum.

13. *Sicut*, i. tanquam. *Honeste*, i. modeste, seu decenter.
Et impudicus, &c. pro, id est *Æmulatione*, id est, inuidia.

14. *Et carnis*, &c. i. ne corpori curam impendat.

In desideriis, i. obediendo concupiscentiis eius.

C A P. XIV.

1. *Infirmum*, i. nondum satis firmum.

Fide, i. Christiana religione. *Assumite*, i. suscipite
iuuandum. *Cogitationum*, Græc. *λογισμῶν*, id est, dispu-
tationum, q. d. non disputando & contendendo, sed sub-
leuando.

2. *Se*, sc. licite. *Manducare omnia*, i. vesci posse quolibet
cibo *Manducet*, Græc. manducat, sc. ne incidat in cibum
lege vetitum.

3. *Manducat*, sc. quiduis *Assumpsit*, sc. sibi in seruum, q. d.
placet enim Deo eius factum.

4. *Iudicas*, i. condemnas. *Stat*, sc. cum bene agit.

Cadit, scil. cum peccat, q. d. Domini sui iudicio relin-
quendus. *Statuere*, i. facere, vt stet.

5. *Inter diem*, Græc. & Syr. præ die, scilicet eligendum ad opus
aliquod, q. d. habet delectum dierum iuxta legem vete-
rem, Hier. 2. cont. Ioui legit, plusquam diem.

Omniem diem, scilicet aptum ad opera bona, seu ieiunia.

Abundet, Græc. *πληροφορείσθω*, i. certus sit, seu certifi-
cetur, q. d. nihil sentiat, quod non habeat compertum
Deo placere.

6. *Sapit*, i. obseruat. *Domino*, i. vt placeat Deo, seu ad
Domini gloriam.

8. *Domini*, scilicet serui.

9. *Dominetur*, scilicet vt seruis pretio sanguinis emptis.

10. *Tu*, scilicet infirmior fide. *Aut tu*, scilicet fortior, seu peritior.

Stabimus, i. sistemur.

11. *Scriptum*, scilicet Isa. 45. *Deo*, pro, Deum, scilicet iurando per
Deum, vt illic dicitur. Est enim quædam Dei confessio,
per ipsum iurare, vt summam veritatem, supremumque
Iudicem.

13. *Iudicate*, i. statuete apud vos. *Vel scandalum*, repe-
itio.

14. *Confido*, *πίπτωμι*, i. persuasum habeo.

In Domino, i. docente me Domino. *Comune per ipsum*,
i. immundum per se, seu apud Christum, aut Christi be-
neficio. *Commune est*, scilicet propter eius conscientiam er-
roneam.

15. *Enim*, Græc. autem. *Cibum*, scilicet a te sumptum, quem

ille putat vetitum. *Perdere*, scilicet scandalizando.

16. *Bonum*, scilicet religio Christiana

17. *Regnum*, i. via ad regnum, q. d. non est sita religio in
esca, &c. *Esca*, i. libertas vescendi quouis cibo.

18. *In hoc*, scilicet iustitia, pace, &c. *Probatum*, i. gratus.

20. *Esca*, scilicet quam sumis cum scandalo. *Opus Dei*, i. ho-
minem, seu Dei gratiam. *Per offendiculum*, i. cum proxi-
mi scandalo.

21. *In quo*, i. propter quod. *Infirmatur*, i. redditur debi-
lior in rebus diuinis.

22. *Fidem*, scilicet quod liceat vesci quolibet. *Iudicat*, i. con-
demnat. *Probat*, i. faciendum censet, q. d. qui ita censet, vt
in eo non erret, seque condemnet.

23. *Discernit*, discrimen ponit inter cibos.

Manducauerit, scilicet quod censet vetitum.

Non ex fide, i. contra id quod eius fides dicat, seu er-
ronea conscientia.

C A P. XV.

1. *Firmiores*, i. fortiores. *Sustinere*, Græc. portare, i. suble-
uare. *Nobis*, scilicet solis. *Placere*, i. satisfacere.

2. *In bonum*, pro, in rebus bonis, seu promouendo bo-
num. *Ad edificationem*, i. vt proximus ædificetur, scilicet in bo-
no promoueat.

3. *Sibi placuit*, i. propria commoda quæ sunt.

Ceciderunt super me, i. me cruciarunt.

4. *Enim*, pro. autem. *Doctrinam*, i. institutionem.

5. *Patientia*, scilicet donator. *In alterutrum*, i. inter vos mu-
tuo IESVM Christum, i. IESV Christi voluntatem.

6. *Honorificetis*, Græc. glorificetis.

7. *Suscipite*, scilicet ad adiuuandum. *Honorem*, Græc. glo-
riam.

8. *Circumcisionis*, i. Iudæorum, q. d. Iudæis prædicasse.
Veritatem, i. fidem in promissis.

Patrum, i. patribus factas.

9. *Super misericordia*, i. ob misericordiam.

Honorare, Græc. glorificare, scilicet debere. *Confitebor*. Vox
Ecclesiæ, vel Christi. *In Gentibus*, i. Gentium voce. *Nomi-
ni tuo*, i. tibi, q. d. te celebrabo.

10. *Iterum*, scilicet Deut. 32. secundum 70. vbi nos legimus,
Laudate Gentes populum eius. *Plebe eius*, scilicet Iudæis, qui
Dei populus.

11. *Magnificate*, i. celebrate laudibus.

12. *Radix*, i. è radice ortus, scilicet Christus. *Et*, iunge cum,
in eum.

13. *Spei*, scilicet dator, seu obiectum, scilicet in quem speratur.

Virtute, i. potentia, scilicet charitate, quæ per illam in cordi-
bus diffunditur.

14. *Certus*, pro, persuasus, *πίπτωμι*.

Dilectione, Græc. bonitate. *Scientia*, scilicet rerum diui-
narum.

15. *Audacius*, i. confidentius, seu liberius.

Ex parte, i. aliquantulum. *In memoriam*, &c. q. d. com-
monefaciens. *Gratiam*, i. munus prædicandi, vel q. d. iux-
ta facultatem mihi à Deo datam.

16. *Vt sim*, &c. explicatio præcedentis. *Sanctificans*, i.
sancte tractans. *In Spiritu*, pro, per Spiritum, scilicet per Spiritu-
tus sancti gratiam.

17. *Gloriam*, i. vnde possimus gloriari.

In Christo, i. per Christum. *Ad Deum*, i. apud Deum.

18. *Audeo*,

18. *Audeo*, pro, ausim. *Inobedientiam*, sc. præstandam Euangelio.

19. *In virtute*, i. per potentiam. *Per circuitum*, i. & vicinis regionibus, vel, circumeundo.

Repleuerim, i. plene annunciauerim, vel q. d. orbem repleuerim Euangelio.

20. *Alienum*, i. ab alio iactum.

21. *Propter quod*, i. ob occupationem prædicationis. *Plurimum*, Græ. πολλά sæpe,

23. *Locum*, sc. vacuum prædicatione, q. d. necessitatem manendi hic.

24. *F. uisus*, Græ. expletus, i. consolatus.

25. *Ministrare*, sc. eleemosynam. *Sanctis*, i. Christianis. vide c. i.

26. *Probauerunt*, i. decreuerunt approbando, q. d. placuit, seu visum est. *Collationem*, sc. eleemosynæ.

Sanctorum, pro, sanctos, seu qui sunt de numero sanctorum, i. fidelium.

27. *Carnalibus*, i. temporalibus bonis.

28. *Assignaui*, sc. ob signatam pecuniam reddidero.

29. *Benedictionis*, i. donorum spiritualium.

31. *Obsequij*, sc. eleemosynæ, quam defero.

32. *Refrigerer*, i. recreer.

33. *Pacu*, sc. dator, & amator.

C A P. XVI.

1. *Phæben*, per hanc misit Paulus epistolam.

Qua est, & c. i. quæ sua distribuit, vel erat Diakonissa, sc. præfecta fœminis quæ alebantur ab Ecclesia.

Cenchris, portus erat Corinthi.

2. *In Domino*, i. propter Dominum. *Digne sanctis*, i. vt decet Christianos.

3. *Salutate Syr*, postulate pacem. Interdum autem verit, date pacem, sc. qui salutem dat i. precatur pacem, & petit, sc. an pax sit, i. an alter valeat. Not. omissam salutationem Petri Apostoli, quod eo tempore absens esset.

Priscam, Græ. & Syr. Priscillam. vide Act. 18.

In Christo, i. Christi negotio, seu fidei.

4. *Anima*, i. vita, sc. ruenda.

5. *Ecclesiam*, sc. familiam Christianam.

Primitiuus, Græ. primitiæ, sc. primus, seu inter primos conuersus.

Asia, sc. minoris, vbi Ephesus.

In Christo, potest iungi cum, salutare, vel cū, Ecclesiæ.

6. *In vobis*, Græ. in nos, i. erga nos.

7. *Iuliam*, lege Iuniam. *Concaptiuos*, sc. olim in carcere aliquo. *Nobiles*, i. insignes.

In Apostolis, i. inter Apostolos, sc. Euangelij prædicatores.

In Christo, i. Christiani.

9. *Christo*, i. Christi negotio.

10. *Probum*, i. probatum. *Domo*, i. familia.

11. *Sunt in Domino*, i. Christo credunt, seu seruiunt.

12. *In Domino*, i. propter Dominum.

13. *Electum in Domino*, i. q. d. insignem Christianum.

Meam, q. d. quam vt matrem veneror.

15. *Sanctos*, i. Christianos.

16. *In*, pro, cum.

17. *Obseruetis*, i. caueatis. *Præter*, i. contra.

18. *Benedictiones*, i. laudes, seu adulationes.

Innocentium, i. bonorum.

19. *In vobis*, i. de vobis. *Simplices*, i. sinceros.

Malo, sc. vitando.

20. *Pacis*, sc. dator. *Vobiscum*, sc. sit.

21. *In Domino*, iunge cum, saluto.

22. *Lucius*. Quidam putant, Lucam significari.

23. *Vniuersa*, & c. q. d. qui & omnes excipit fideles hospitio. *Ararium*, Græ. œconomus, sc. quæstor ærarius Corinthi.

25. *luxta*, & c. i. in negotio Euangelii. *Meum*, i. quod prædico. *Æternū*, i. omnibus retroactis.

Taciti, i. absconditi.

26. *Scripturas*, sc. nunc declaratas, seu impletas.

27. *Soli*, sc. ex se, seu per naturam. *Cui honor &c.* Hæc non sunt Græ. *Amen* Hic Syr additur: Gratia Domini nostri IESV Christi sit cum omnibus vobis, Amen. Additur etiam in fine Græ. & Syr scripta è Corintho, & per Phæben missa.

AD CORINTHIOS I.

Concordiam commendat, & humilitatem, abusus quosdam eorum arguens, & corrigens, respondetque illorum quæsitis.

C A P. I.

1. *Vocatus*, pro vocatione, seu professione.

2. *In Christo*, i. per Christum.

Vocatus, pro, vocatione. *Nomen Domini*, pro, Dominum, q. d. qui Christum colunt. *In omni loco*, q. d.

vbicunque sint.

3. *Vobis*, sc. multiplicetur.

4. *In gratia*, pro, de gratia.

5. *In illo*, i. per illum. *Verbo*, i. re, seu opere. Heb.

Scientia, sc. rerum diuinarum.

6. *Sicut*, pro, adeo, seu in tantum. *Testimonium Christi*, i. Euangelium, quod de Christo testatur.

7. *Gratia*, i. dono, Græ. χάρις Reuelationem, i. aduentum, quo est manifestandus.

8. *Sine crimine*, sc. inculpatus, i. inculpatus.

In die, pro, vsque in diem.

9. *Fidelis*, i. verax.

10. *Nomen Domini*, i. Dominum. *Idipsum*, i. idem.

Schismata, i. dissidia. *Sensu*, i. mente.

Sententia, Syr. voluntate.

11. *Chloes*, sc. domestici. Videtur esse nomen fœminæ. Quidam loci putant. *Contentiones*, sc. suos quisque prædicatores, vel baptizatores aliis per contentionem præferebant.

12. *Pauli*, sc. discipulus, seu filius spiritualis.

15. *Baptizati estis*, Græ. baptizauerim.
 16. *Stephana*, nomen viri. vide inf. c. 16.
Domum, i. familiam.
 17. *Sapientia verbi*, i. disertio sermone.
Euacuetur, i. careat vi sua.
Crux, i. prædicatio crucis.
 18. *Verbum*, i. prædicatio, seu negotium.
Virtus, i. potentia.
 19. *Perdam*, i. ostendam dignam perditione, q. d. reijciam, seu reprobabo, vt statim explicat.
Sapientium, s. mundi.
 20. *Scriba*, i. legisperitus. *Inquisitor*, i. scrutator, seu disputator. *Fecit*, i. ostendit.
 21. *Nam quia*, Græc. postquam. n. *Sapientia*, i. rebus sapienter factis. *Stultitiam*, s. mundi iudicio.
 24. *Vocatis*, s. ad salutem.
 25. *Stultum*, s. mundi iudicio.
 26. *Vocationem vestram*, i. quales vobiscum sint vocati ad fidem. *Multi*, s. vocati.
 27. *Mundi*, i. secundum mundum.
 28. *Non sunt*, i. pro nihilo habentur.
Qua sunt, i. habentur in pretio apud mundanos.
Destrueret, sc. ouerit prædicatio mundi pompam, & errores.
 29. *Omnis caro*, i. vllus homo.
 30. *Ex ipso*, pro, ipsius. *In Christo*, i. per Christum.
Sapientia, & c. pro, dator sapientiæ, & c.
 31. *Scriptum*, sc. Ier. 9. *In Domino*, i. de Dei in se beniginitate.

CAP. II.

1. **E**go, pro, itaque ego. *Christi*, i. de Christo, s. Euangelium.
 2. *Non n.* & c. q. d. ita me gessi ac si nescirem, nisi, & c.
 3. *In infirmitate*, i. multa patiens. *Timore*, sc. periculorū. *Tremore*, sc. ob mihi mala accidentia vel Hebr. est, in timore & tremore, i. in magno timore.
 4. *Persuasibilibus*, i. persuasorijs. *Virtutis*, i. potentia, q. d. potentis spiritus.
 5. *In sapientia*, i. pendens ex sapientia.
 6. *Loquimur*, s. cum opus est. *Principum*, s. Philosophorum, & Oratorum, & Magnatum.
Destruuntur, i. tandem in nihilum recident.
 7. *In mysterio*, i. absconditam, seu arcanam.
Prædestinavit, i. ante definiuit s. reuelandam nobis.
 8. *Crucifixissent*, s. Principes Iudæorum, & gentium.
 9. *Scriptum*, scil. Isa 64. *Quidam* tamen putant citari quædam Eliæ quæ non extent. *Quod*, Græ quæ.
 10. *Spiritus*, s. sanctus. *Scrutatur*, i. perfecte nouit, s. Deus est, cuius proprium corda scrutari.
Profunda, i. abditissima.
 11. *Hominu*, s. occulta in animo.
 12. *Qua*, sc. mysteria. *Donata*, i. reuelata, seu in nostri gratiam facta, q. d. vt fidei mysteria credamus, seu gesta a Christo pro nobis.
 13. *Comparantes*, i. conferentes, q. d. spiritualia per spiritualia explicantes, accommodantesque mysterijs explicandis conuenientem sermonem.
 14. *Animalis*, i. qui carnis affectibus ducitur.
Est, i. videntur. *Examinantur*, i. diiudicantur.

Omnia, s. Dei, q. d. approbat diuina omnia, & veneratur. *Nemine*, s. qui non sit spiritualis.

Iudicatur, i. iudicari potest, nec. n. de spirituali potest animalis recte sententiam ferre, cum sensu careat rerum spiritualium.

16. *Cognouit*, s. nisi ipso reuelante.

Habemus, s. per reuelationem.

CAP. III.

1. **C**arnalibus, i. carnis sensum adhuc sequentibus, & nondum plene spiritum.
Paruulis in Christo, i. in Christi mysterijs adhuc rudibus.
 3. *Zelus*, i. æmulatio, seu inuidia. *Hominem*, i. affectum humanum.
 4. *Homines*, Græc. carnales.
 5. *Dedit*, sub. sic ministrat.
 6. *Plantauit*, s. vos in fide. *Rigauit*, s. prædicatione.
 7. *Aliquid*, s. sine Deo.
 8. *Vnum sunt*, s. in Christo, cuius negotium agunt.
 9. *Adiutores*, Græc. cooperarij *oues* 291.
 11. *Fundamentum*, s. primum nam secundaria sunt, vt dicitur Eph. 2. Apoc. 21. Prophetæ & Apostoli.
 12. *Aurum*, & c. per tria priora intelliguntur opera bona, seu perfecta: per posteriora, peccata venialia, secundum Aug. de fide & oper. c. 16. alij ad doctrinam referunt solidam, vel vanam prædicatorum.
 13. *Dies*, i. iudicium apertum. *igne*, i. seuerio Dei iudicij.
 14. *Manferit*, s. probatum.
 15. *Arserit*, i. punietur. *Patiatur*, s. qui illud fecit.
Per ignem, i. supplicium, s. purgatorij, vbi iustorum peccata puniuntur, i. eorum qui hinc cum iustitia discesserunt. De inferni igne nihil dixit, quia de iustorum operibus loquebatur, vel bonis, vel venialibus.
 17. *Disperdet*, i. perdat supplicio æterno.
 18. *Stultus*, sc. quantum ad hoc seculum, cuius iudicio stulti sunt probi viri.
 19. *Scriptum*, s. Iob. 5. *Cōprehendam*, q. d. eorum astutia deprehensas euertam, seu res stultas, Græc qui comprehendit, vt etiam legitur Iob. 5.
 20. *Sapientium*, nos Psal. 93. hominum, legimus, vt est Heb & Græ.
 21. *Vestra*, i. ad vestram salutem, a Deo data, seu insipientia.
 23. *Christi*, s. serui. *Dei*, s. Filius.

CAP. IV.

1. **H**omo, i. quisque. *Mysteriorum*, i. arcanorum.
 2. *Quæritur*, i. requiritur. *Inter dispensatores*, s. in dispensatoribus. *Fidelis*, s. in dispensando.
 3. *Die*, i. iudicio, s. iudicium est velut lumen.
 4. *Nihil*, s. mali. *In hoc*, i. propterea. *Iustificatus*, i. culpa carens.
 5. *Illuminabit*, i. manifestabit. *Tenebrarum*, pro, tenebris. *Vnicuique* s. iusto.
 6. *Hæc*, s. quæ supra dixi. *Transfigurauit*, i. transtuli, scil. quod de alijs dicebatur, retuli quasi de nobis diceretur, ne quemquam offenderem. *Nobis*, i. persona nostra.
Scriptum, s. supra, vbi id reprehendit,

Vnus, Græc. sapiatis, & vnus. *Pro alio*, Syr. propter aliquem, s. qui se docuit, aut baptizauit, quasi ille excellentior sit cæteris.

7. *Discernit*, i. facit excellere, velut ab aliis discernere, Græc. diiudicat, s. iudicio suo discernendo ab aliis, vt digniorem. *Accipisti*, s. à Deo.

8. *Saturati*, i. pleni bonis, q. d. Ita vos geritis, quasi nihil iam desit. Modesta reprehensio. *Regnatis*, i. videmini vobis regnum adepti. *Regnetis*, s. vere.

Regnemus, q. d. nam & mihi id fuerit pro regno, qui vestra bona mea duco.

9. *Puto enim*, &c. q. d. ego quidem de me ita sentio.

Nouissimos, i. postremos, seu abiectos hominum iudicio. *Ostendit*, i. exhibuit. *Spectaculum*, Græc. θεατρον. Et *Angelis*, pro, id est, Angelis.

10. *In Christo*, i. per Christum. *Nobiles*, i. clari.

Ignobiles, i. obscuri.

11. *Instabiles*, i. non habentes certam sedem.

12. *Benedicimus*, i. bene precamur maledicentibus.

13. *Blasphemamur*, i. conuitiis afficimur. *Obsecramus*, i. blande agimus cum talibus. *Purgamenta*, i. fæces.

Peripsema, i. pannus sordes tergens. vulgo straccio, Italice, q. d. vilissimum quiddam. *Quidam* reiectamentum vertunt, Hier. ep. 22. purgamentum.

14. *Confundam*, i. rubore suffundam.

15. *In Christo*, i. re Christiana.

16. *Domino*, i. Domini negotio.

17. *Commonefaciat*, i. doceat, seu in mentem reducat.

Christo, i. Christi negotio, s. promouendo.

19. *Cognoeam*, i. explorabo. *Virtutem*, i. efficaciam, q. d. quid possint.

20. *Virtute*, i. vi, quæ in operibus demonstratur.

21. *In virga*, i. cum castigatione, seu seueritate.

C A P. V.

2. **I**nflati q. d. studetis superbiæ interim. Alludit ad ea quæ dixit cap. 1. & 4. de eorum contumacia, & inflatione. *Tollatur*, s. per excommunicationem.

3. *Iudicauit*, i. decreuit, Syr. condemnaui.

4. *Nomine*, i. auctoritate. *Congregatis*. Vult illum publice declarari excommunicatum.

Spiritu, s. per hoc decretum. *Cum virtute*, i. per potestatem.

5. *Tradere*, s. per excommunicationem, Syr. vt tradatis. *Interitum*, Græc. όλεθρον, i. perniciem, seu calamitatem, s. cruciabat dæmon excommunicatos.

Die, s. iudicij. Videtur autem intelligendum particulare, quod fit in morte.

6. *Gloriatio*, s. in hominibus, de qua supra.

Corrumpit, Græc. fermentat, q. d. inficit ille vestram congregationem suo peccato.

7. *Vetus*, i. hominis veteris. *Fermentum*, i. peccatum, s. illius fornicarij. *Conspersio*, i. massa.

Sicut estis, &c. i. vt par est eos qui sunt professione azyymi, i. sinceri, & absque peccati fermento.

8. *Expulemur*, i. festum agamus. *Nec in*, &c. in, pro, cū, est vero explicatio præcedentis. *Azymis*, s. in epulis paschalibus Iudæi azyymis vescebantur.

9. *Scripti*, s. supra. *Quidam* putant citare epistolam aliam, quæ non extet. *Commisceamini*, i. conuersemini.

10. *Exisse*, s. quia aliter non possetis non conuersari cum talibus, quibus plenus mundus.

11. *Frater*, i. Christianus. *Nominatur*, i. habetur.

Maledictus, i. conuitiator. *Sumere*, s. cum manifestum est, esse tales, quod vulgo dicitur, Notorium.

12. *Mihi*, i. ad me pertinet. *Foris*, i. extra Ecclesiam.

13. *Malum*, s. hominem. ὁ πονηρὸς.

C A P. VI.

1. **N**egotium i. litem. *Iniquos*, i. infideles.

Sanctos, i. fideles.

2. *In vobis*, i. per vos. *Indigni estis qui*, pro, indignum est vt.

3. *Angelos*, s. malos.

4. *Secularia*, i. de rebus huius vitæ, seu temporalibus, Græc. βιωτικὰ. *Contemptibiles*, i. viles, q. d. omnium infimos.

5. *Ad verecundiam*, &c. q. d. non id dico, quod tales velim iudicare, sed vt pudeat vos, qui gentiles aditis, quasi nemo sit inter vos, qui possit lites dirimere: præstat quidem vel ex vilibus aliquem Iudicem facere, quam illos adire in causis. *Fratrem suum*, pro, fratres suos.

6. *Infideles*, s. iudices.

7. *Iam quidem*, &c. q. d. quamquam culpa non caret, quod litigatis, s. erat illo tempore nonnullum scandalum, & isti videbantur etiam ex cupiditate litigare.

Iudicia, i. lites. *Accipitis*, i. patimini.

Fraudem, Græc. damnum,

8. *Fraudatus*, Græc. damno afficitis.

9. *Molles*, s. qui soli per se impudice peccant.

10. *Maledici*, i. conuitiatores, seu qui alijs male præcantur.

11. *Quidam*, s. ex vobis. *In nomine*, s. baptizati.

In Spiritu, i. per gratiam, vel in nomine Spiritus sancti, in quo etiam baptismus datur.

12. *Omnia*, &c. pro, vt omnia mihi liceant vel q. d. nō omnia quæ licent expediunt. *Potestate*, s. inordinate, vt gula, &c. hac enim loqui incipit.

13. *Veniri*, s. debetur, daturque licite.

Eseu, s. destinatus, seu subiectus. *Destruet*, s. quantum ad vsum edendi, qui tandem cessabit.

Fornicationi, s. seruire debet. *Corpori*, s. prouidebit, seu dabit præmium suum, vt statim explicatur, vel imperare debet.

16. *In carne vna*, pro, in carnem vnā, i. velut vna caro seu vnus homo.

17. *Vnius spiritus*, i. vnum spiritum, s. cum Deo.

18. *Omne*, s. aliud sub. fere. *In corpus*, s. illud turpiter tractando.

20. *Corpore vestro* hic Græc. & Syr. additur, & in Spiritu vestro, quæ sunt Dei.

C A P. VII.

1. **M**ihi, sub. respondeo quod sequitur.

Bonum est, pro melius est.

2. *Fornicationem*, s. vitandam. *Habeat*, i. potest ducere, vel ducta vti.

3. *Debitum*, i. copulam à coniuge peritam.

4. *Mulier*, i. vxor. *Sui corporis*, i. membrorum, quibus peragitur concubitus, Aug. 5. cont. Iulia.

Non ha

Non habet, s. sola, vel solus. *Sed*, pro, sed etiam, q. d. potest coniux debitum petere, debetque alte reddere.

5. *Fraudare*, i. debitum subtrahere. *Orationi*, Græc & Syr. ieiunio, & oratione. *Idipsum*, i. copulam.

Propter, pro, per.

6. *Hoc*, s. de repetenda copula.

7. *Sicut meipsum*, i. continentes, Aug. lib. de grat & lib. arb. i. in perpetua castitate vivere Hier. ep. 14 & 22.

8. *Bonum*, i. melius, Aug. de bono viduit.

Sicut ego, s. in totū abstinere, Syr. sicut sum puritate.

9. *Nubant*, nisi continentiam vouissent, Aug. libr. de bono viduit. *Nubere*, Græc. *γαμήσιον*, i. matrimonio iungi. *Vri*, i. fornicari Hieron. epist. 50. Augustin. lib. ad Virg. laps.

10. *Non ego*, q. d. non est id præceptum humanum, sed diuinum. *Discedere*, s. sine iusta causa.

Discesserit, s. cum causa iusta.

12. *Dico*, i. præcipio, Heb. *Non Dominus*, s. præcipit, q. d. præceptum est humanum, non diuinum.

Frater, i. Christianus *Consentit*, i. vult.

14. *Sanctificatus*, s. quantum ad matrimonium, vel q. d. fit interdum, vt conuertatur ad fidem.

Sancti, i. Christiani, s. opera fidelis parentis baptizati. vel q. d. sunt legitime nati, Syr. mundi.

15. *Discedit*, s. nolens cum fidei habitare.

Seruituti, sc. vt non habeat illo discedente libertatem cum altero contrahendi. *In pace*, pro. ad pacem, i. vt pacifice viuamus, & quiete, q. d. non debet ea res pacem turbare.

16. *Vnde*, Græc. quid. potest autem id referri vel ad superiora, vel ad proxime dicta.

17. *Nisi*, pro, verum, Syr. sed. *Diuisit*, sc. dona sua, q. d. agat vero quisque secundum talentum sibi creditum & vocationem suam. Videtur autem id ad sequentia pertinere. *Sicut*, lege, sic. *Doceo*, Græc. ordino, Syr. præcipio.

18. *Adducat*, i. reducere conetur, sc. arte, seu medicamento aliquo, Græc. attrahat. vide Epiph. lib. de Mensur. qui hunc quorundam morem fuisse refert. Syr. reuertatur ad præputium, i. gentilitatem. *In præputio*, i. Gentilis.

19. *Nihil est*, i. nihil prodest ad salutem.

20. *Vocatione*, i. vitæ conditione.

21. *Cura*, q. d. ne tibi molestum sit. *Magis*, i. potius.

Vtere, sc. seruitute, ob maiorem humilitatem, & patientiam.

22. *In Domino*, pro, ad Dominum, seu Domini fidem. *Libertus*, i. è seruo liber factus.

23. *Servi*, i. eis addicti, seu propter ipsos seruientes, sed propter Deum.

24. *Apud Deum*, i. Deo seruiens.

25. *Virginibus*, i. seruanda virginitate *Fidelis*, s. in Apostolico munere, & possum docere salutaria.

26. *Instantem*, i. præsentem *Necessitatem*, i. molestiam quam coniugium affert, & sollicitudines domesticas, &c. vel necessitatem breui moriendi, de quo inf.

28. *Tribulationem*, &c. i. molestias, & incōmoda multa coniugij. *Parco*, sc. permittens coniugium. parcere, seu omittere.

31. *Non utantur*, s. non diligant Aug. *Figura*, i. habitus, seu status.

32. *Quæ*, pro, de iis, quæ.

33. *Diuisus*, s. mente & cura.

34. *Sancti*, i. sanctior, nam & coniugati sancti, Aug. lib. de bono viduit.

35. *Laqueum*, &c. i. cogam vos continere, August. & Hier. *Ad id*, s. horrore *Honestum*, i. honestius, Aug. lib. de bono viduit. *Impedimento*, Græc. distractione.

Dominum obseruandi, Græc. possunt verti, Domino adhaerendi.

36. *Turpem se*, pro, agere se indecore, seu rem reprehensibilem, Syr. sic reddidit. Si quis se putat despiciatui haberi, ob virginem suam, quod prætereat tempus eius, nec dederit eam viro, congruum est vt det, quod vult, &c. *Oportet*, pro, videatur oportere.

Nubat, pro, nuptum det, seu detur illa.

37. *Necessitatem*, i. aliquid cogens *Sua voluntatis*, i. faciendi de virgine sua quod velit, sc. quia illa se ei commisit *Iudicauit*, i. statuit.

39. *In Domino*, i. Christiano, Hier. & Aug.

40. *Beatior*, s. in futuro seculo, Amb. Sic, s. innupta.

C A P. VIII.

1. **H**abemus, q. d. scimus omnes idola nihil esse.

Inflit, s. sine charitate, Aug.

3. *Cognitus*, i. dilectus, sc. nouit Dominus suos; aliis dicit: Nescio vos.

4. *Nihil est*, q. d. repræsentat vt Deum, id quod Deus non est.

5. *Sunt*, s. Gentilium opinione.

6. *In illum*, i. per illum, s. sumus, vel ad illum tendimus. *Per ipsum*, s. sumus.

Scientia, s. vt par est. *Conscientia*, s. erronea.

Idolothytum, i. Idolis immolatum, q. d. putantes se in eo peccare.

8. *Esca*, s. ex se, q. d. nihil refert apud Deum, siue edas idolothyta, siue non. *Abundabimus*, i. meliores erimus apud Deum. *Deficiemus*, i. minus habebimus.

9. *Licentia*, i. libertas quibuslibet vescendi.

10. *Scientiam*, sc. quod idolothytum nihil vescentem lædat *Idolio*, i. idolis immolatorum mensa.

Ætificabitur, i. excitabitur, Syr. confirmabitur.

Ad manducandum, s. putans tamen non licere.

11. *In tua scientia*, i. propter tuam scientiam.

12. *Percutientes*, i. vulnerantes.

C A P. IX.

1. **L**iber, i. libertatem habens vescendi quibuslibet. *In Domino*, i. per gratiam Domini, seu in Domini fide.

2. *Signaculum*, i. sigillum, sc. quo fit certa fides q. d. vestra fides ostendit me vestrum Apostolum, qui vos conuerterim.

3. *Interrogant*, Græc. diiudicant, i. examinant, ex me quærentes, Syr. condemnant.

5. *Sororem*, i. Christianam, s. vocabantur Christiani fratres, Christianæ vero sorores. *Circumducendi*, s. sequebantur piæ fœminæ Apostolos, eisque ministrabant, vt Christo, Luc. 8. *Fratres*, i. cognati, s. Iacobus, Iudas &c.

Et Cephas,

Cephas, i. Petrus.

6. *Hoc*, Græ. & Syr non, q. d. nonne possumus, non operando manibus, ex Euangelio vivere?

7. *Suis stipendius*, i. propriis sumptibus.

8. *Hominem*, i. humanam rationem, s. solum.

9. *Alligabis*, futurum pro Imperatiuo. *Cura*, sc. præcipua, & non potius de hominibus.

10. *Nos*, s. præcipue. *Trituratur*, s. triturare.

11. *Carnalia*, i. corpori sustentando necessaria.

Vestra, pro, in vos, s. accipiendi à vobis victum.

12. *Nos*, s. qui vestri sumus Apostoli.

Sustinemus, i. patimur. *Offensculum*, i. impedimentum seu scandalum.

13. *Sacrario*, i. templo. *Operantur*, i. sacrificant, seu ministrant. *De sacrario*, i. oblata templo.

Participant, i. partem capiunt, s. oblatorum.

15. *In me*, i. erga me, q. d. ut alar à vobis.

Gloriam, i. gloriæ materiam. *Euacuet*, i. adimat.

16. *Gloria*, s. talis, seu singularis, s. apud Deum.

Necessitas, s. ex Dei præcepto.

17. *Volens*, i. ultro, sine ullo Dei præcepto. *Inuitus*, i. præcepto Dei coactus.

18. *Mercos*, s. singularis. *Sumptu*, s. auditorum.

Abutar, i. utar, s. quantum possem. *Euangelium*, s. prædicando.

19. *Ex omnibus*, pro, ex omni parte, vel q. d. ex omnium seruitute exemptus.

20. *Lege*, s. Mosaica.

22. *Infirmus*, Græ. & Syr. velut infirmus.

Facerem, s. quod in me erat.

23. *Euangelium*, i. bona per Euangelium promissa.

24. *Bravium*, i. præmium victoriæ.

25. *Agone*, i. publico certamine.

26. *Quasi aerem*, & c. i. frustra, seu, in vanum.

27. *Castigo*, ὑποτιμάζω, i. liuidum reddo, s. flagellis.

Reprobis, s. apud Deum.

C A P. X.

1. *E* Nim, Græ. autem.

2. *In Moyse*, i. duce Mose. *Baptizati*, pro, velut baptizati, s. figura erat illa baptismi.

3. *Spiritualis*, i. spiritualis figuram.

4. *Bibebant autem*, Græc. bibebant enim. *Spirituali*, i. spiritualis rei figura, seu ut Aug. explicat, spiritualiter intelligenda.

Petra, i. petreæ aqua *Petra autem*, s. quæ significabatur per illam Petram.

Christus, qui etiam, ut est in Eucharistia, per Manna significabatur.

5. *In pluribus*, & c. q. d. multi eorum Deo displicuerunt.

8. *Viginti tria*. At Num. 25. dicitur vigintiquatuor. Vtrumque verum. In maiori enim numero minor includitur.

9. *Tentaueunt*, sc. Christum. *Perierunt*, i. occisi sunt, sic infra.

10. *Exterminatore*, s. Angelo. vide Num. 14. & 16.

11. *Correptionem*. Syr. eruditionem. *Fines seculorum*, i. vltima ætas mundi.

13. *Humana*, i. quam homo ferre possit, q. d. potest quis.

que non cadere si velit. *Autem*, pro, enim, q. d. Deus n. qui fideliter suos custodit, non patietur, & c.

Prouentum, i. successum, seu euentum bonum, seu q. d. addet vires.

16. *Cui*, Græc. quod *Benedicimus*, i. cum benedictione consecramus. *Communicatio*, i. participatio, ut statim vertit idem verbum Græcum. Not. vero hic communicandi verbum quam sit antiquum, s. communicatur nobis in Eucharistia Christi Corpus & Sanguis, ut hic aperte dicitur. *Panem*, sic dicitur ob species panis.

17. *Vnus*, Syr. ut vnus est. *Vnum*, Syr. sic vnum.

Omnes qui, Græ. omnes enim.

18. *Secundum carnem*, i. carnalem. est enim & Israel spiritualis. *Altaris*, sub. & sic quodammodo Dei. eodem modo qui edunt Idolis immolata, videntur participare cum idolis, & alios scandalizant.

19. *Aliquid*, i. vim aliquam habens.

20. *Socios*, i. participes, seu consortes.

21. *Mense*, i. altaris.

22. *Emulamur*, i. prouocamus ad indignationem, Græ. παροξύνωμεν, q. d. Deumne audemus irritare?

23. *Omnia*, & c. vide sup. c. 6. *Ædificant*, sc. proximum, loquitur de Idolothytorum esu.

24. *Suum*, i. sibi vtile. sub. solum.

Sed, pro, sed etiam.

25. *Interrogante*, s. an sit idolothytum. *Conscientiam*, sc. ne lædatur, vel vestra, vel aliorum fidelium, qui possent scandalizari.

26. *Domini enim*, & c. q. d. est enim caro Dei creatura, qua vesci licet.

Plenitudo eius, i. quicquid in ea est.

28. *Et propter*, pro id est, propter.

29. *Non tuam*, s. qui scis licere. *Alterius*, s. qui scandalizatur. *Ut quid enim*, pro, alioqui enim cur.

Iudicatur, i. condemnatur, s. in re alioqui licita.

30. *Gratia*, i. gratiarum actione. *Blasphemor*, i. reprehendor. *Quod*, pro, de quo.

31. *Sine offensione*, i. neminem scandalizantes.

33. *Placeo*, i. studeo placere ad ædificationem.

Est, s. solum. *Sed*, pro, sed etiam.

C A P. XI.

2. *P* Ræcepta, Græc. παραδόσεις, i. traditiones.

3. *Viri*, s. fidelis. Iust. q. 89. *Caput*, sc. superior, dux, seu gubernator.

4. *Prophetans*, i. scripturam interpretans, aut Dei mysteria edisserens. *Deturpat*, i. dehonestat seu dedecorat. *Suum*, sc. Christum, q. d. facit iniuriam Christo per rem indecentem.

5. *Suum*, s. virum suum. *Vnum*, pro, idem. *Decaluetur*, Græc. rafa sit.

6. *Nam &*, & c. q. d. si enim licet non velari, licebit & tonderi.

Decaluari, Græc. radi.

7. *Gloria Dei*, s. sapientiam Dei & dominium repræsentat dum orat, aut prophetat, ideoque coram illo debet esse aperto capite, vel ob reuerentiam, vel ad Dei libertatem repræsentandam. Id autem quidam intelligunt dum talia fiunt in persona Ecclesiæ. Nam alioqui, recto capite concio habetur.

Viri, s. dum se subiectam ei proficitur, adeoque debet semper esse velata velut subiecta.

10. *Potestatem*, scil. velum significat potestatem viri in uxorem. *Angelos*, s. ad Angelorum presentium reuerentiam. Quidam tamen per Angelos, sacerdotes & iustos intelligunt, q. d. ne illis sit causa tentationis.

11. *Sine muliere*, s. nascitur. *In Domino*, i. Deo sic vtrumque faciente.

14. *Nec*, pro, non ne. *Comam nutriat*, s. more foeminarum, Graeca verti possunt, comatus sit. sic iof.

16. *Ecclesia*, Graec. Ecclesiae, q. d. nec Iudaei, nec Christiani, vel nec ex Iudaeis, nec ex Gentibus conuersi.

17. *Hoc*, s. praecedens *Non laudans*, s. quod sequitur.

In melius, s. progredientes, vt par esset.

Conuenit, s. ad Ecclesiam.

18. *Scissuras*, i. dissidia, Graec. *ῥιζομαχία*.

19. *Hereses*, i. sectas, s. errantium.

20. *In unum*, i. simul *Non est*, i. non accidit.

Manducare, s. vt oporteret.

21. *Cenam*, s. post Eucharistiam solebant vna cenare, inuitatis pauperibus: postea per abusum quidam soli cenabant, non expectatis egenis.

22. *Nunquid*, & c. q. d. si vestra soli edere vultis, cur non facitis domi vestrae?

Confunditis, i. pudorem incutitis.

24. *Agens*, pro, cum egisset.

Tradetur, Graec. frangitur.

Commemorationem, i. memoriam mei.

25. *Calicem*, s. accepit *Et*, pro, continet.

Sanguine, sc. hic incluso, per quem nouum testamentum confirmatum.

26. *Annuntiabitur*, i. commemorabitur.

27. *Corporis*, s. indigne sumpti. i. peccati in corpus.

28. *Probet*, i. examinet, s. ne cum peccato accedat.

Homo, i. quisque, Heb. *Dijudicans*, i. discernens, s. a ceteris cibis, vel expendens, sc. quanta res sit, quantaq; puritate accedendum. Mirum hic non videre hereticos veritatem corporis Christi in Eucharistia. Ecquid potuit apertius dici?

30. *Dormiunt*, i. moriuntur.

31. *Dijudicamur*, i. discutereimus, & emendaremus. *Iudicamur*, i. damnaremur a Deo, seu puniremur.

32. *Corripimur*, i. castigamur.

34. *Iudicium*, i. condemnationem.

C A P. XII.

1. *Spiritualibus*, s. donis.

2. *Scitis*, & c. q. d. primum gratiam Dei agnoscite, qua estis ab idolorum cultu liberati.

3. *Ideo*, & c. q. d. illud etiam cogitate, neminem sine Dei gratia posse Christum confiteri. *Nemo*, pro, sicut nemo. *Dicit anathema*, pro, anathematizat i. execratur, seu maledicit. *Iesu* Graec. *IESVM*.

Et nemo, pro, sic nemo. *Dicere*, & c. i. confiteri, vt par est. *IESVM Deum esse*. *In Spiritu sancto*, i. per gratiam Spiritus sancti.

4. *Diuisiones*, i. discrimina.

5. *Ministrationum*, i. ministeriorum.

7. *Vtilitatem*, s. Ecclesiae.

8. *Spiritum*, s. sanctum. *Sapientia*, sc. diuina explicandi facultas. *Scientia*, s. dirigendi humana.

Secundum, pro, per.

9. *Fides*, s. excellens. *In eodem*, pro, per eundem.

Sanitatem, i. sanandi. *Vno*, pro eodem.

10. *Virtutem*, id est, miraculorum. *Sermonum*, i. linguarum.

12. *Christus*, i. Christi Ecclesia.

13. *In vno*, pro, eodem. *In unum*, i. vt vnum simus. *Potasti*, q. d. vnum spiritum hausimus.

22. *Sed multo magis*, pro, imo potius.

23. *Circumdamus*, s. diligentius operientes.

Inhonestas, i. indecora, s. pudenda. *Nostre*, pro, in nobis. *Honestatem*, s. dum reguntur.

24. *Nullius*, s. eiusmodi. *Temperauit*, pro, contemptrauit. *Deerat*, s. decor. *Honorem*, s. dum voluit regi diligentius & custodiri.

25. *Schisma*, i. dissidium. *Id ipsum*, id est, pariter, seu aequae.

26. *E'si*, pro, itaque si. *Gloriatur*, pro, honoratur. Syr. exultat.

27. *De membro*, Graec. ex parte, q. d. quisq; in parte sua, seu loco.

28. *Prophetas*, s. varicinantes, vel praedicantes.

Virtutes, i. operantes miracula. *Opitulationes*, Syr. adiutores, s. rerum spiritualium. *Gubernationes*, i. gubernatores, seu rectores.

31. *Aemulamini*, i. studiose sectamini, seu expetite.

Meliora, i. potiora. *Et adhuc*, & c. q. d. cuiusmodi est id, de quo statim dicam. *Viam*, s. ad salutem.

C A P. XIII.

1. *Linguam*, i. eloquentia, vel q. d. si loqui sciam omnium hominum linguis. *Angelorum*, i. si possem tam perfecte loqui, vt Angelus, vel, cum Angelis colloqui.

2. *Scientiam*, s. habuero. *Omnem fidem*, s. etiam eam, per quam fiunt miracula.

3. *Ardeam*, i. comburam.

Prodest, s. ad regnum caelorum obtinendum, Aug. lib. de patientia.

4. *Aemulatur*, i. inuidet. *Perperam*, i. praeue, seu peruerse vel temerarie, Syr. tumultuose.

5. *Quaerit*, sub solum, s. quaerit etiam vtilitatem proximi. *Irruatur*, i. excandescit.

6. *Super*, pro, de. *Veritatis*, i. de probitate, seu iustitia. Hebr.

7. *Suffert*, s. illata a proximis. *Credet*, s. credenda.

Sperat, s. speranda. *Sustinet*, s. aduersa.

8. *Excidit*, i. perit, s. quantum ex se est, alioqui per peccatum perditur. *Euacuabuntur*, i. desinent.

Scientia, s. imperfecta huius vitae.

9. *Ex parte*, i. imperfecte.

10. *Euacuabitur*, i. abolebitur.

11. *Cum essem*, pro, veluti cum. est enim similitudo.

Euacuamini, i. aboleui.

12. *Per*, pro, velut per.

In anigmate, i. obscure.

Facie ad faciem, i. clare, vt cum se duo mutuo aspiciunt.

Cognitus sum, s. a Deo, i. perfecte.

13. *Horum*, pro, ex his.

CAP. XIV.

1. **Æmulamini**, i. studio persequimini.

Magis, i. præcipue. **Prophetetis**, i. diuina explicetis. Huc pertinet concionandi munus.

2. **Lingua**, s. peregrina, seu variis linguis. **Audit**, i. intelligit, s. nisi habeat Donum linguarum.

Spiritu, i. mente, seu monente Spiritu Sancto.

4. **Ecclesiam**, s. fideles congregatos.

5. **Volo**, i. opto. **Maior**, i. utilior Ecclesiæ.

6. **Reuelatione**, i. reuelans aliquod mysterium.

Scientia, i. explicans aliquid quod scire iuuet.

Prophetia, i. diuinum aliquid exponens.

Doctrina, i. mores instituens.

7. **Tamen**, pro, nam & seu etenim. **Distinctionem**, &c. q. d. nisi distincte ita sonent, vt possit intelligi quid sibi velint.

8. **Incertam**, i. militibus ignotam.

9. **Manifestum**, i. intelligibilem. **In**, pro, velut, in.

In aera, i. frustra, Syr. Quasi cum aere.

10. **Vt puta**, pro, quidem, vel nempe. **Linguarum**, Græ. vocum.

11. **Virtutem**, i. vim, seu significationem.

Cui loquor, Græc. & Syr. qui loquitur.

Barbarus, &c. q. d. nec ego magis intelligam, quam Barbari linguam intelligunt ignotam, videbiturque ille mihi Barbara lingua loqui.

12. **Æmulatores**, i. studiosi. **Spirituum**, i. spiritualium donorum. **Abundetis**, s. gratiis.

13. **Interpretetur**, i. possit interpretari quod dicit.

14. **Spiritus**, i. voluntas. sic dictum Spiritus promptus. i. voluntas. **Mens**, i. intellectus.

Sine fructu, s. si non intelligam orans dico. Not. quosdam tunc solitos lingua peregrina orare, sed non intelligentes quid dicerent, vt nunc idiotæ qui Latine orant. s. dabat interdum Spiritus Sanctus linguæ peregrinæ vsum in oratione, sed sine intelligentia saltem mysteriorum quæ loquebatur, vt qui nunc Psalmos, etiam si Latine sciant, non intelligunt.

15. **Et mente**, i. quod intelligam.

16. **Benedixeris**, i. Deum laudaueris. **Spiritu**, i. voluntate quidē in Deum pia, sed sic, vt ab aliis non intelligaris. **Supplet**, Græc. implet.

Idiota, s. populi, q. d. qui pro populo responderet, vt nūc fit in Missis. **Nescit**, i. non intelligit.

18. **Omnium vestrum**, s. erant Græcorum variæ dialecti, Græc. & Syr. magis quam vos omnes.

19. **Ecclesia**, i. fidelium cœtu. **Quinque**, i. pauca.

Sensu meo, i. quæ possint intelligi, me explicante.

Lingua, i. ignota auditoribus.

21. **Lege**, i. scriptura legis veteris, s. Isa. 28.

Labiis, i. linguis. Repetitio. Paulus sensum reddidit. nam Heb. & Græc. aliquanto aliter.

22. **In signum**, &c. q. d. exhiberi solent etiam iis, qui nihil propterea ad fidem mouentur. **Non fidelibus**, sub. solum, vel proprie. **Sed fidelibus**, s. solet Deus ad suos Prophetas mittere.

23. **In unum**, i. simul. **Idiota**, i. plebei, seu imperiti.

24. **Prophetent**, s. occulta reuelantes, vel diuina discerentes. **Conuincitur**, s. erroris, vel peccati in quo est.

Diiudicatur, i. de eo fit certum iudicium.

26. **Psalmum**, i. Dei laudem. **Doctrinam**, i. morum instructionem. **Apocalypsim**, i. reuelationem aliquam.

Lingua, i. quod lingua peregrina loqui possit.

Interpretationem, s. linguæ, vel alicuius rei obscuræ.

27. **Secundum**, pro, per. q. d. duo solum loquantur.

Vt multum, i. ad summum. **Per partes**, i. vicissim.

Interpretetur, s. iis qui linguam illam nesciunt.

28. **Taceat** s. qui donum habeat linguarum.

29. **Dicant**, s. vicissim. **Diiudicent**, i. ferant super dictis sententiam, s. probanda ne videantur, an improbanda.

30. **Prior**, s. qui volebat diiudicare.

31. **Per singulos**, i. singulatim. **Exhortentur**, i. moneantur, seu instruantur.

32. **Et**, pro, nam. **Prophetis**, vel aliis, s. vt finant se ab illis diiudicari, vel iisdem, s. vt possint tacere.

33. **Ecclesiis**, s. pax est. **Doceo**, non est Græc. nec Syr.

34. **Loqui**, s. in Ecclesia, vel docere. **Lex**, i. scriptura s. Gen. 3.

36. **An à vobis**, &c. q. d. non est quod his contradicatis, quasi sapientiores. **Verbum Dei**, i. prædicatio Evangelica.

38. **Ignorat**, s. Dei mandata, s. seu Dei voluntatem.

Ignorabitur, s. à Deo, i. improbabitur.

40. **Honeste**, i. decenter.

CAP. XV.

1. **Notum**, &c. q. d. in memoriam vobis reuoco.

2. **Quaratione**, i. quo modo.

5. **Vndecim** Græc. & Syr. duodecim, s. sic vocabantur etiam cum Iudas deesset.

6. **Fratribus**, i. Christianis.

7. **Iacobo**, quando, aut quomodo non constar.

Apostolis, s. die Ascensionis.

8. **Abortiuo**, i. imperfecto fœtui, respectu Apostolorum. **Visus est**, vide Act. 9.

10. **Vacua**, s. operibus, q. d. otiosa seu inutilis.

Illis, s. de quibus supra. **Ego**, s. solus, seu, ex me.

11. **Sic**, s. vt supra dixi.

14. **Inanis**, i. vana.

15. **Aduersus Deum**, s. de illo mentientes.

18. **In Christo**, i. cum fide Christi.

19. **In hac vita**, q. d. huius vitæ bona, seu commoda.

Miserabiliores, s. quia fallit nos valde talis spes: vita Christiana plena incommodis, seu tribulationibus.

20. **Nunc autem**, q. d. At re vera. **Primitia**, i. primus.

22. **In**, pro, per. **Vniſicabuntur**, i. ad vitam suscitabuntur.

23. **Aduentu** i. sub eius aduentum, s. resurgent, nec est Græc. qui crediderunt. Nostra lectio potest sic intelligi: qui in eius prior aduentu crediderunt.

24. **Finis**, s. mundi, seu potius hominis, in quem, scil. creatus. **Tradiderit regnum**, i. præsentauerit electos.

Deo, s. suo, quatenus homo. **Patri**, quatenus Deus.

Euacuauerit, i. aboleuerit, s. vt non sit necessaria dispensatio per Angelicos Principatus. Aug. 1. Trin.

25. **Donec**, i. eo vsque vt. **Ponat**, s. Pater, vel ipse.

28. **Subiectus erit**, q. d. nec tunc desinet esse Patri subiectus, quatenus homo est, vel, tum vero totum Christi Corpus mysticum erit Deo plane subiectum, & per

omnia obtemperans. *Omnia*, i. per omnia, seu perfecte, vel loco omnium, s. quæ possunt optari ab homine.

29. *Pro mortuis*, i. ipso baptismo mortuorum resurrectionem profitentes, sc. in aquam mersi, velut in sepulchrum, & inde velut resuscitati emergentes, vel, qui baptizantur, i. affliguntur, seu patiuntur pro iis, qui sunt in purgatorio, ieiuniis & aliis pœnitentiis se macerantes. baptizari enim interdum est pati. vt Mar 10. Luc. 12.

31. *Morior*, i. mortis periculum subeo.

Per, est n. iuramentum, vt No. Aug. 3. de doct. Christ. potest etiam intelligi, q. d. ob vestrum profectum. *Vestram*, i. de vobis. *In Christo*, i. apud Christum.

32. *Secundum hominem*, i. humano more, ob finem aliquem temporalem. *Ad bestias*. Quidam leones intelligunt, quibus aiunt fuisse obiectum, nec læsum, alij probabilius, ad feros homines, qui ei aduersabantur, præcipue Iudæos, referunt. *Manducemus*, &c. q. d. quin illud potius facimus, quod dicunt, qui nihil credunt. videtur autem alludere ad Sap. 2. *Cras*, i. cito.

Moriemur, s. corpore & anima. Est enim vox non credentium animæ immortalitatem.

33. *Corrumpunt*, &c. Menandri est senarius.

34. *Euigilate*, i. expergiscimini. *Iuste*, i. recte, seu ad iustitiam, s. faciendam. *Reuerentiam*, i. pudorem, q. d. pudere vos deberet talium errorum, quibus vestrum aliqui misere tenentur.

36. *Inspiciens*, &c. q. d. cur non aduertis quod tu ipse facis?

37. *Vtputa*, i. verbi gratia.

39. *Caro*, i. corpus.

40. *Et*, pro, & sunt. *Gloria*, i. claritas.

44. *Animale*, i. subiectum passionibus & necessitatibus. *Spirituale*, i. omnino spiritui subiectum, nulloque indigens. *Est &*, pro, erit &.

45. *Scriptum*, s. Gen. 2. *Nouissimus*, sc. Christus Est autem id à Paulo additum. Est autem sensus huius loci: Primo homini datum corpus viuens vita animali: Christo vero, post resurrectionem corpus spirituale, sc. nulli subiectum indigentiae cibi aut potus, aut huiusmodi aliorum, quibus Adæ corpus subiectum. Potest & sensus esse: Adamo datam vitam qua viueret, Christo vero qua posset etiam homines viuificare & resuscitare.

50. *Caro & sanguis*, i. corruptio carnis & sanguinis, Augustin. epist. 146. *Neque corruptio*, explicatio præcedentis.

51. *Mysterium*, i. rem diuinam occultam.

Immutabimur, s. ad gloriam.

52. *Momento*, i. temporis puncto. *Nouissima*, i. qua dabitur signum postremum. forte intelligit septimam ex illis, de quibus Apoc. 8. 9 & 10.

Tuba, i. signo aliquo clarissimo, quod dicitur etiam vox Christi, & Archangeli, Aug. ep. 120.

Et nos, s. electi Hinc apparet legendum supra: *Non omnes immutabimur*, & non vt Græca nunc habent.

53. *Hoc*, quasi in carnem digitum intendit, Aug. d. fide & Symb. cap. 10.

54. *Scriptum*, s. Isa. 25. *In victoria*, i. per victoriam.

55. *Vbi est mors*, &c. Id sumptum ex Ose. 13. secundum 70. vbi nunc sic legitur: Vbi causa tua mors? vbi stimulus tuus Inferne? vide ibi.

56. *Mortis*, i. mortem afferens. *Lex*, sc. fomitis, qui ad peccandum incitat: vel, lex vetus per occasionem, vt dicitur Rom. 5. & 7.

58. *In Domino*, i. per Dei gratiam, seu quod attinet ad Dei remunerationem.

C A P. XVI.

1. *Collectis*, i. collectione eleemosynarum.

2. *Vnam*, i. primam. *Sabbati*, i. hebdomadæ, sc. dominica die, Græc. sabbatorum.

3. *Per epistolas*, iunge cum sequentibus.

Gratiam, i. beneficium eleemosynæ.

4. *Dignum*, i. conueniens, q. d. si res tanta erit, vt æquum sit me etiam ire.

6. *Hyemabo*, i. hyemem transigam.

7. *In transitu*, i. transeundo istac, s. in Macedoniam vide seq. Epist. cap. 1. q. d. transibo quidem per vos, sed non immorabor. *Manere*, pro, mansurum.

9. *Ostium*, &c. q. d. multi sunt parati fidem recipere.

Euidens, i. vnde aperte fructus speretur, Græc. efficax, Syr. operosum. *Et aduersarij* pro quamquam aduersarij.

10. *Venerit*, s. ad vos. *Timere*, q. d. facite vt possit inter vos agere confidenter.

12. *Vtq;*, Græc. omnino, Syr. nunc. *Vacuum*, Græc. opportunum, Syr. locus.

15. *Domum*, i. familiam. *Stephana*, virum quidam putant alii fæminam. vide sup. cap. 1.

Primitia, i. primi Christiani *Ordinauerunt*, i. exhibuerunt.

16. *Subditi*, i. seruientes, s. si quid opus habuerint.

17. *Vobis*, pro, ex vobis. *Deerat*, s. præsentia vestra, vel subsidium.

Suppleuerunt, s. suo aduentu, vel ministerio.

18. *Vestrum*, s. qui velut erat in ipsis. *Cognoscite*, i. agnoscite, seu honorate.

19. *Salutant vos*, Syr. postulant pacem vestram.

Ecclesia, i. congregatione, seu familia fidei.

22. *Anathema*, i. excommunicatus, q. d. dignus est, qui excommunicetur, seu, perdatur.

Maran, i. Dominus noster, Chal. est.

Atha, i. venit, Chal. est, q. d. iam venit propter homines, ideo amandus, vel venit, pro, veniet, s. ad iudicium, ideo timendus.

24. *Charitas mea*, &c. q. d. amor, quo vos in Christo diligo, vobis profit. *Amen*, Græc. additur. *Missæ* à Philippis per Stephanam, Fortunatum, Achaicum & Timotheum, Syr. *Missæ* à Philippis Macedonia per Timotheum.

II. AD CORINTHIOS.

Reddit causam cur ad eos non venerit, ut promiserat, vultque ignosci illi fornicario pœnitenti. differit de statu legis Evangelicæ, officiiq; Christiani. laudat illos, monet de collecta, & de suo munere, Deiq; in se beneficiis aliqua adiungit.

CAP. I.

1. **S**anctis, i. Christianis. sic dicuntur, quod sint ad sanctitatem vocati, seu per Christum sanctificari.

2. Gratia, s. multiplicetur, vide 1. Petri 1.

3. Totius, i. omnis, seu perfectæ. Consolationis, s. dator.

4. Omni, pro, quavis. Exhortationem, Syr. consolationem. verbum Græcum utrumque significat.

5. Passiones, i. afflictiones. Christi, i. ob Christum illatæ, vel toleratæ.

6. Exhortatione, Syr. consolatione. Siue consolamur, &c. Hæc vsque ad, salute, non sunt Græc. hoc loco, sed inf. non tamen omnia. Videntur conflata ex duabus versionibus Siue exhortamur, &c. Hæc vsque ad, salute, non sunt Syr. Et salute, s. fit Operatur, &c. Græc. efficitur, seu exercetur, in tolerantia, &c.

Passionum, i. afflictionum.

7. Ut, Græc. & Sit, Græc. est. Pro vobis, i. quam de vobis habemus.

8. In Asia, s. Ephesi Virtutem, i. vires nostras.

9. Responsum, i. certam expectationem, seu iudicium, quod esset secutura.

10. Eruit, i. eripit.

11. Ex multorum, &c. Græc. ex multis personis.

Eius, &c. i. pro dono nobis à Deo collato.

12. Nam, pro, & quidem. Gloria, Græc. *κλέση*, i. gloriatio. Dei, i. ex Deo, q. d. sancta. Ad, pro, erga.

13. Non enim, &c. q. d. Id vero quod scribo nunc, & in superiori epistola legistis, & alioqui ex factis meis iam dudum cognoscitis.

14. Vestra, s. gloriabantur quod Paulum habuissent præceptorem. Nostra, s. eritis. Die, s. iudicij.

15. Prius, pro, pridem. Secundam, s. secundo meo ad vos aduentu. Gratiam, i. beneficium spirituale.

17. Vsum sum, s. non veniens ad vos. Carnem, i. sensum carnis Est, Græc. etiam sic & inf. q. d. mutatio seu aliud in dictis, aliud in factis: quamquam Græc. nunc aliud quiddam significatur.

18. Fidelis, q. d. benedictus sit, seu laudetur de fidelitate, quam & mihi præstitit. Sermo, i. prædicatio.

Non est, pro, non fuit. Sed est, pro, sed fuit. In illo est, pro in illo etiam, i. constans affirmatio.

19. In illo, pro, in illa prædicatione.

20. In illo, pro, in illis, q. d. veræ fuere & impletæ suo tempore. Amen, i. veritas, pro, veræ promissiones.

Deo ad gloriā, pro, ad gloriā Dei Nostram, Gr. per nos.

22. Signavit, s. velut impresso signo. Et dedit, &c. explicatio præcedentis. Pignus, s. velut arrham.

23. Inuoco, i. cito, In, pro, contra, s. si mentior, Syr. te-

stor Deū per animam meam. Parcens vobis, i. vestri causa, quibus s. expediebat ne venirem. vide cap. seq.

Ultra, i. adhuc.

24. Non quia, pro, nec enim. Dominamur, &c. q. d. nec enim gerimus nos ut dominos vestros, ob fidem quam vobis prædicauimus, sed consulimus vestræ saluti.

Gaudij, i. consolationis. Statim, sub. in eaque operam damus, ut perseueretis.

CAP. II.

1. In tristitia, i. contristaturus castigationibus.

3. Hoc ipsum, i. de hac re, s. ut prius emendaretis errata, quam ego venirem. Scripsi, s. priori Epistola.

Confidens, s. vos facturos. In, pro, de.

4. Angustia, i. anxietate. Per multas, pro, cum multis. In vobis, Græc. in vos.

5. Non me, s. solum. Ex parte, iunge, cum, omnes vos. Ut non onerem, i. ne quid grauius dicam.

6. Fit, pro, facta est.

7. Donetis, i. debeatis condonare. Abundantiori, i. grauiori. Absorbeat, i. opprimatur.

9. Experimentum vestri, i. periculo de vobis facto.

10. Donastis, Græc. donatis, pro, donabitis.

Et ego, s. dono. In persona, i. vice, seu auctoritate.

11. Circumueniamur, s. si nobis illum eripiat per desperationem.

Cogitationes, i. astutias, seu machinationes.

12. Troadem, quæ prius Troia vocabatur, Hier. ep. 150. q. 12. In Domino, i. in Christi negotio, s. Evangelica prædicatione, vel, per Dei gratiam.

13. Spiritui, pro, in spiritu. Titum, hoc Paulus interprete utebatur, ut Petrus Marco, quia diuinorum sensuum maiestatem, digno non poterat Græci eloquij explicare sermone Hier. ep. 150. Macedoniam, s. ut ibi Titum inueniret, Hier. ep. 150.

14. Triumphat, i. facit triumphare, seu vincere.

In Christo, i. per Christum, seu in rebus Christi.

Odorem, i. suauitatem.

15. Bonus odor, q. d. per nos se prodit, ut res odorata per odorem. Deo, i. ad Dei gloriam.

In iis, pro, iis, seu apud eos.

19. Mortis, i. afferens mortem, s. quia nō creditur quod prædicamus. In mortem, i. moriendo, seu dum moriuntur tales Sic Christus dicitur positus in ruinam, &c.

Vita, i. vitam afferens, s. credentibus. In vitam, i. viuendo, seu dum viuunt, s. per fidem. Hæc, s. præstanda.

Tam, s. ut patet quamquam Græc. non est.

17. Adulterantes, i. vitiantes Græc. cauponantes, s. ut caupones, qui vina corrumpunt vel q. d. ad quæstum abutentes.

Ex Deo, s. acceptum. In, pro, de, vel per.

Fff 3

CAP.

CAP. III.

1. **I**terum, q. d. post tot nostra de vobis merita.

2. **Epistola**, s. commendatitia, q. d. abunde nos commendat vita vestra, quā sic institutumus. **Scripta**, &c. q. d. quos etiam in corde habemus. velut impressos.

3. **Manifestati**, i. dum apparet. **Christi**, i. in qua Christus descriptus. **Carnalibus**, i. carneis, s. viuis, & sentientibus, secundum Aug. vide de spir. & lit. c. 17. & 15. con-
Fauit.

4. **Talem**, s. quod sitis epistola nostra, &c.

Ad, pro, apud.

5. **Sed**, pro, nam.

9. **Littera**, &c. Græc. litteræ, sed spiritus, i. non legis veteris, sed nouæ, vel, non Scripturæ solius, sed etiam gratiæ, s. qua intelligitur, & seruat.

Occidit, s. sine spiritu. auget n. concupiscentiam præceptum, dum prohibet malum, grauiusque peccatur, si desit gratia. vide Aug. de spir. & lit. cap. 4.

7. **Ministratio mortis**, i. lex afferens mortē modo proxime dicto. **Deformata**, i. descripta, seu insculpta.

Gloria, i. claritate, seu splendore. sic inf.

Qua, s. ministratio, seu lex, vel potius gloria, vt apparet ex Græc. **Euacuanda**, i. abolenda.

9. **Damnationis**, quam sup. vocauit mortem, s. animæ.

Abundat, id est, excellit. **Iustitia**, i. per quod confertur iustitia.

10. **Glorificatum est**, i. dicendum fuisse gloriosum.

Claruit, Græc. glorificatum est. **In hac parte**, i. si confertur cum gloria Euangelica.

Gloriam, s. Euangelicam.

11. **Per gloriam**, i. gloriosum. **Manet**, s. perpetuo.

12. **Talem**, i. tantarum rerum.

13. **Et non**, s. oportet nos facere. **Intenderent**, s. oculos, quia ferre splendorem non poterant.

Quod euacuatur, i. quæ res, seu gloria, tandem abolenda erat.

14. **Obtusi**, i. obæcati. **In lectione**, i. dum legitur.

Quoniam, &c. q. d. quia cum per Christum solum tollatur, illi Christum non recipiunt.

17. **Spiritus est**, sub. datque Spiritum intelligendi legem.

18. **Nos**, s. Christiani. **Reuelata facie**, i. sine velamine impediēte aspectum, seu fidei considerationē. faciem vero intellige vel legis Euangelicæ, vel nostram.

Speculantes, i. velut per speculum aspicientes.

In eandem, &c. i. ad similitudinem diuinæ gloriæ.

A claritate, &c. Græc. à gloria in gloriam, s. procedentes **Tanquam**, &c. q. d. nempe faciente id Spiritu Dei in nobis.

CAP. IV.

1. **M**isericordiam, s. electionem ad id munus. **Deficimus**, i. negligentes sumus.

2. **Abdicamus**, i. reiicimus. **Occulta dedecoris**, i. dedecorosa, quæ solent à peccantibus occultari.

Adulterantes, Græc. dolosè tractantes. **Commendantes**, i. probantes. **Ad**, pro, apud **Conscientiam**, i. iudicium. **Coram Deo**, s. approbante.

3. **In iis**, pro, iis.

4. **Deus**, de quo Ioann. 14. Princeps huius mundi sc. colebatur ab infidelibus diabolus pro Deo. potest & de Deo vero intelligi, & tunc huius seculi, cum sequentibus iungendum, & sic intelligit Iren. lib. 3. cap. 7.

Gloria Christi, i. quo apparet Christi gloria, seu per quod Christus glorificatur.

5. **Servos**, s. nos exhibemus, seu fatemur.

Per, i. propter.

Dixit, i. iussit, Heb. **Splendescere**, s. cum mundi lucem creauit **Scientia**, i. cognitionis.

Claritatis, Græc. gloriæ. **In facie**, s. relucētis. alludit ad faciem Moysi. **Faciem** vero vocat præsentiam, seu opera.

7. **Istum**, s. illuminationis. **Vasis**, &c. s. intra corpora fragilia. **Sublimitas**, s. status nostri. **Virtutis**, i. potentiz. **Ex nobis**, i. nobis ascribatur.

8. **Angustiamur**, s. animo. **Aporiamur**, i. periclitamur. **Destituimur**, s. à Deo.

9. **Humiliamur**, i. affligimur. **Confundimur**, i. erubescimus.

10. **Christi**, s. patientis exemplo. **Manifestetur**, i. appareat.

11. **Qui**, pro, dum. **Mortem**, i. mortis periculum.

12. **Operatur**, i. exercetur, q. d. obicimur sæpe mortis periculis. **Vita**, &c. q. d. vos vero Dei beneficio prospere agitis.

13. **Eundem**, s. cum antiquis Patribus. **Sicut**, &c. i. iunge cum sequentibus.

Loquimur, i. confitemur quod credimus.

14. **Nos**, i. me, meosque socios. **Constituatur**, s. apud se.

15. **Omnia**, s. à nobis fiunt, seu à Deo. **Per multos**, &c. pro, per multorum gratiarum actionem.

16. **De die in diem**, i. indies.

17. **In sublimitate**, i. excellenter. **Operatur**, i. parit.

18. **Temporalia**, i. ad tempus durantia.

CAP. V.

1. **D**omus, s. corpus. **Habitationis**, Græc. tabernaculi. **Ædificationem**, pro, ædificium.

2. **In hoc**, s. tabernaculo. **Habitationem**, s. gloriam cœlestem. **De cœlo**, i. cœlestis.

3. **Sitamen**, &c. q. d. si tamen nobis tantum bonum contigerit.

4. **Grauari**, s. mundi miseriis. **Eo quod nolumus**, pro, nec vellemus, s. si fieri posset. **Expoliari**, s. corpore.

Vt absorbeat, &c. i. sic vt mortalitas per immortalitatem auferretur non morientibus.

5. **Efficit**, Græc. effecit, i. parauit, seu destinauit.

In hoc, s. vt faciat immortales. **Deus**, s. est.

Pignus, s. arrham.

6. **Audentes**, i. confidentes. **Peregrinamur à Domino**, i. longe agimus à Dei visione, & felicitate.

7. **Speciem**, i. visionem speciei, seu faciei.

8. **Autem**, pro, inquam.

Bonam voluntatem habemus, q. d. optamus.

9. **Absentes**, s. ab eius visione. **Præsentemur**, i. cum ei sistemur.

10. **Propria corporis**, i. acta, dum viueret in corpore.

11. **Scientes**, &c. i. Deū timentes. **Suademus**, i. probamus. **Studemus**, Vide Gal. 1. **In conscientia vestra**, i. apud vos.

12. **Pro**

12. *Pro nobis*, i. nostri causa. *Habeatis*, s. quid dicatis, vel unde gloriemini. *Ad eos*, i. apud eos.

In facie, i. exterius. *In corde*, q. d. cum tamen in conscientia sua non habeant unde gloriantur.

13. *Deo*, i. ad Deum. *Sobrii sumus*, i. nos dimittimus, seu attemperamus. *Vobis*, sub. ex charitate facimus.

14. *Christi*, i. in Christum. *Urget*, i. compellit, s. ita facere. *Æstimantes*, i. animo reputantes.

Mortui sunt, s. peccato, & velut mortuos vivere oportet cæteris rebus, soli; Christo vivere.

15. *Et pro*, pro, nam pro, Heb.

16. *Ex hoc*, sc. tempore. *Novimus*, & c. i. cogitamus ut mortalem, sed immortalem.

17. *Si qua*, pro, si quis est. *Vetera*, i. quæ veteris hominis.

18. *Nobis*, s. Apostolis. *Reconciliationis*, s. prædicandæ, & quodammodo perficiendæ.

19. *Reputans*, i. imputans. *Verbum*, i. prædicationem, seu negotium.

20. *Pro Christo*, i. loco Christi. *Exhortante*, verti poterat, consolante.

21. *Nouerat*, i. fecerat. *Peccatum fecit*, i. hostiam pro peccato, Aug. ep. 120. *Iustitia Dei*, i. iusti coram Deo, seu per Dei iustitiam. *In ipso*, i. per ipsum.

CAP. VI.

A *Diuantes*, Græc. cooperantes, s. Deo.

Recipiatis, pro, receperitis.

2. *Ait* s. Deus, Isa. 49. *Accepto*, i. mihi placito.

Die salutis, i. tempore gratiæ.

3. *Offensionem*, q. d. neminem offendentes, vel scandalizantes. *Ministeriū*, & c. i. prædicatione Evangelica, s. quasi non reddat bonos qui eam sequuntur, vel de se loquitur, q. d. curo sedulo, ne ministerium meum quisquam possit merito reprehendere.

4. *Exhibeamus*, Græc. exhibentes, quod potest ad Paulum referri, & quidem id magis volunt sequentia.

Necessitatibus, i. indigentibus.

6. *Castitate*, Græc. puritate. *Scientia* i. prudentia.

Suauitate, i. benignitate, Syr. lenitate. *In Spiritu* s. i. per Spiritum sanctum. Iungi potest cum præcedentibus, & sequentibus.

7. *Veritatis*, i. veraci. *Virtute Dei*, i. operibus, Dei virtutem demonstrantibus. *Arma*, i. opera.

A dextris, & c. q. d. vndiq; vel, in prosperis & aduersis.

8. *Ignobilitatem*, i. ignominiam.

Per infamiam, & c. q. d. per conuitia, & laudes.

Cogniti, s. Deo, & probis.

9. *Castigati*, i. correpti, scil. à Deo. *Mortificati*, interfecti.

11. *Ad vos* s. ad libere vobiscum loquendum, seu vos plene instituendos. *Dilatatum*, s. charitate erga vos.

12. *Non angustiamini*, i. non locum angustum habetis. *Angustiamini autem*, & c. q. d. at minus latum habetis cor, quam opto.

13. *Eandem*, s. quam ego. *Remunerationem*, s. à Deo. *Dilatamini*, s. charitate.

14. *Iugum ducere*, i. commercium habere, vel coniugia inire.

Participatio, i. consortium. *Societas*, Græc. communio,

15. *Conuentio*, i. concordia. *Ad Belial*, i. cum diabolo. *Paris*, i. participatio.

16. *Idolū*, Syr. templo dæmoniorum.

CAP. VII.

1. **S** *Piritus*, i. mentis, seu voluntatis.

Perficiētes. No. perfici ab homine suam sanctificationem, s. per opera bona.

2. *Capite nos*, i. excipite charitatem meam in vos.

Circumuenimus, i. seduximus, seu per iniuriam quicquam eius occupauimus, nam Græc. ἐπαυον καὶ ἡσυχάζομεν.

3. *Dico*, s. hæc, q. d. non id dico, quod in hac parte velim vos obiurgare. *Estis*, s. sic dilecti, seu fixi.

Ad commoriendum, & c. i. ut vobiscum parati sumus & mori & vivere.

4. *Pro*, i. de. *Vestra*, lege nostra.

5. *Caro*, i. corpus. *Omnem*, i. maximam.

7. *In vobis*, i. ex vobis. *Æmulationem*, i. studium.

8. *Pœniteret*, pro, pœnituerit, s. antea aliquantum.

Ad horam, i. breue tempus.

9. *Patiamini ex nobis*, i. passi sitis ob ea quæ scripsi.

10. *Seculi*, i. mundanorum, seu de rebus mundanis.

Mortem, s. animæ sæpe.

11. *Sed*, pro, imo. *Defensionem*, i. satisfactionem (hæc n. peccatorem defendit) vel, cautionem in posterum.

Indignationem, se. contra peccatum. *Æmulationem*, i. zelum, seu studium boni. *Vindictam*, s. peccati.

Incontaminatos esse negotio, i. sic ut appareret, vos in eo negotio inculpate, seu bene gessisse.

12. *Non*, pro, non solum. *Passus*, se. pater eius, qui incestum commiserat. *Sed* pro, sed etiam.

13. *Abundantius*, i. multo. *Super*, i. de.

Refectus, i. refocillatus.

14. *Sum confusus*, i. erubui. *Veritas facta est*, i. vera esse comperta est.

15. *In vobis*, pro, erga vos, q. d. plurimum vos amat.

CAP. VIII.

1. **G** *Gratiam Dei*, sc. ad faciendam eleemosynam, & libenter patiendum.

2. *In multo*, & c. q. d. experti multas tribulationes, valde sunt lætati. *Altissima*, i. maxima, Græc. profunda.

In diuitias, & c. q. d. ad largiendum cum magna animi sinceritate.

3. *Virtutem*, i. facultatem. *Et*, pro, imo vero.

Voluntarij, i. spontanei largitores.

4. *Cum multa*, & c. q. d. valde instanter.

Nos, sub. ut acciperemus. *Gratiam*, i. eleemosynæ beneficium. *Et*, pro, i. Ministerij, i. subsidij.

5. *Et non*, pro, & non solum. *Sed*, pro, sed etiam.

Per voluntatem Dei, i. Deo volente, eosq; ad id mouēte, vel, ad Dei voluntatē faciendam, s. per nos eis indicatā.

6. *Ita*, & c. q. d. quod nobis animum dedit, ut, & c.

Gratiam, i. eleemosynam.

7. *Sermone*, i. exhortatione. *Scientia*, s. rerum diuinarum, seu prudentia. *Abundetis*, s. hortamur.

8. *Aliorum*, s. Macedonum. *Sollicitudinem*, s. in danda eleemosyna. *Ingenium*, i. animum, seu affectum, Græc. ingenuitatem. *Comprobans*, i. probans, seu explorans, vel pro, prouocans.

10. *Hoc*, i. re hac. *Non solum facere*, s. nunc, vel sunt verba transposita, Syr. non solum velle, sed etiam facere, &c. vide c. sequens. *Priore*, i. superiore.

11. *Voluntatis*, pro, volendo. *Perficiendi*, pro, perficiendo.

12. *Secundum id*, &c. Hinc forte illud sumptum: *Voluntas* pro facto reputatur.

13. *Remissio*, i. relaxatio. *Tribulatio*, sub. volumus. *Ex æqualitate*, i. pro cuiusque viribus. vel, iuxta id, quod statim sequitur.

14. *Illorum*, s. Macedonum. *Illorum abundantia*, s. cum erit, & vos indigebitis.

15. *Scriptum*, s. de manna. *Multum*, s. collegit.

Abundauit, i. plus habuit, s. quam cæteri.

Minorauit, i. minus habuit, s. certa quædam singulis mensura præscripta erat ad cibum.

17. *Exhortationem*, s. meam. *Solicitior*, pro, valde sollicitus. *Voluntate*, i. sponte. forte fuerat prius profectus, quæ ei à Paulo præscriptum erat.

18. *Fratrem*, s. Lucam, vel Barnabam, vel Apollo.

Euangelio, s. scripto (si Lucas intelligatur) vel prædicato.

19. *Autem*, sub. id. *Gratiam*, i. eleemosynam colligendam. forte alludit ad illud, quod dicit Gal 2.

Destinatam, i. promptam.

Nostram, Græc. vestram, s. implendam.

20. *Deuitandos*, i. cauentes. *Plenitudine*, i. copia, scil. pecuniæ.

22. *Fratrem*. Incertum quem dicat. *In vos*, pro, de vobis.

23. *Pro Tito*, i. causa Titi, s. facite. *Fratres nostri*, i. pro reliquis fratribus nostris. *Gloria*, Græc. gloria, pro, ad gloriam.

24. *Gloria pro vobis*, i. gloriationis de vobis, q. d. exhibete vos, vt postulat charitas vestra, & nostra gloratio.

Facie, i. conspectu.

C A P. IX.

1. *Ministerio*, s. hoc de quo supra, i. eleemosynæ subsidio. *Ex abundantia*, i. superfluum.

Scribere, s. multa.

2. *Quoniam*, pro, dicens quod. *Achaia*, s. Corinthij.

Vestra, pro, vestri, q. d. vestro exemplo, ô Corinthij, multi sunt excitati.

3. *Euacuetur*, i. reddatur inane, seu vanum appareat.

Dixi, s. sup. vel q. d. iuxta id quod apud Macedones de vobis prædicaui.

4. *Substantia*, i. re, seu negotio, Græc. additur gloriationis.

3. *Præueniant*, i. præcedant me. *Repromissam*, pro, promissam. *Benedictionem*, i. beneficentiam.

Auaritiam, q. d. ne parca sit.

6. *In benedictionibus*, i. copiose. *De*, Græc. in.

7. *Vnusquisque*, s. det. *Ex necessitate*, i. coacte.

8. *Gratiam*, s. spirituales, vel temporales.

10. *Semen*, scil. materiale, i. granum: & spirituale, i. gratiam. *Incrementa*, i. prouentus. *Iustitia*, i. iustitia ortorum operum, vel eleemosynam intelligit, quæ interdum vocatur iustitia in scriptura.

11. *Simplicitatem*, i. sinceritatem.

Qua operatur, &c. q. d. ob quam Deo gratias agimus.

12. *Desunt*, s. ad sustentationem.

Sanctis, i. Christianis. *Abundat*, &c. q. d. facit vt multi ob id Deum laudent.

13. *Per probationem*, &c. i. approbantes id opus glorificent, &c. *In*, pro, de, seu ob. *Confessionis* s. per opera bona. *In*, pro, iuxta. *Et simplicitate*, explicatio præcedentis. *Illos* s. sanctos, de quibus sup.

14. *Et*, s. glorificantes, vel q. d. præterea orant pro vobis. *Vos*, s. videre.

15. *Dono*, s. data vobis gratia.

C A P. X.

1. *Molestiam*, i. benignitatem. *In facie*, i. præsens.

2. *Autem*, pro, inquam. *In quosdam*, iunge cum, audeam. *Secundum carnem*, i. humano more.

Ambulemus, i. conuersemur, sub. quod tamen non sic est.

4. *Deo*, i. Dei virtute. *Munitionum*, s. aduersariorum. *Consilia destruentes*, pro, quibus destruimus consilia, i. machinationes.

5. *Altitudinem*, i. eminentiam, seu superbiam.

Scientiam, i. cognitionem.

6. *Cum impleta*, &c. q. d. postquam adhibueritis vos remedia à me præscripta, si non profecerint.

7. *Secundum faciem*, i. apparentiam. *Videte*, sub. & prouidete, q. d. corrigite tales Alij, videtis. q. d. mea satis nostis, s. quid possim.

8. *Amplius*, s. quam soleam, vel plus quam ipsi.

9. *Vt autem*, &c. q. dicat, non faciam tamen, ne existimer, &c.

10. *Inquiunt*, s. quidam.

12. *Audemus*, i. animum inducimus. *Inserere* i. miscere. *Comparare nos*, i. similes esse. *Et comparantes*, &c. q. d. accommodantes nos viribus nostris.

13. *In immensum*, i. ultra modum.

14. *Super*, i. ultra quam par est. *In Euangelio*, i. prædicando Euangelium.

15. *Crescentis*, &c. pro, crescente fide vestra.

Magnificari, i. gloriari, seu laudem consequi.

Regulam, i. mensuram. *In abundantia*, i. abundanter.

16. *Etiā*, pro, & etiam. *Euangelizare*, s. speramus.

In iis, pro, & in iis. *Preparata*, id est, à Deo commissa nobis.

C A P. XI.

1. *Sustinere*, pro, sufferatis. *Modicum quid*, i. paulisper. *Insuperantia*, pro, insipientiam, Syr. insipienter loquentem. *Sed &*, pro, attamen.

2. *Æmulor*, i. zelo prosequor. *Dei*, i. secundum Deum, seu Dei causa. *Exhibere*, i. vt exhibeam.

3. *Sensus*, i. mentes. *In Christo*, i. secundum Christi voluntatem.

4. *Alium*, s. meliorem. *Recte pateremini*, i. merito feretis talem.

5. *Enim*, pro, autem.

A magnis, pro, quam magni.

6. *Sermone*, plane defuit Paulo orationis facilitas, & elegantia.

7. *Exaltemini*, pro, exaltaremini, s. apud Deum.

8. *Vestrum*,

8. *Vestrum*, i. erga vos, q. d. vt vobis inferuirem.
 10. *Est veritas*, & c. q. d. vere dico, teste Christo.
Infringetur, i. mihi peribit. *Achaia*, in ea est Corinthus.
 12. *Et faciam*, i. faciam etiam posthac. *Gloriantur*, sc. se posse ex Euangelio viuere.
 13. *Subdoli*, i. dolosi.
 16. *Dico*, iunge cum, quod loquor, & c.
 17. *Secundum Deum*, i. diuino more, quo soleo Dei mysteria tractare, nihil me commendans, q. d. humanum quiddam dicam. *Quasi*, s. videri poterat insipientia.
Substantia, i. negotio, seu argumento.
 18. *Secundum carnem*, i. de carnis nobilitate.
Gloriabor, i. possim gloriari.
 20. *Deuorat*, s. vestra. *Accipit*, s. munera.
Cedit, iunge cum sequentibus.
 21. *Secundum*, & c. q. d. cedit, inquam, quod attinet ad ignominiam, seu conuitia quibus vos afficit.
Quasi nos, & c. q. d. tribuatur sane infirmitati meæ, quod vos non sic tractauerim. *In insipientia*, i. velut insipienter.
 23. *Minus sapiens*, Græc. desipiens. *Abundantius*, pro, abundanter.
 24. *Quadrageas*, sc. plagas. *Vna minus*, ita Iudæi solebant, cauentes ne forte excederent numerum quadragenarium à Deo præscriptum, Deut. 25.
 25. *Maris*, pro, mari, s. iactatus vndis extra nauim, Syr. sine nauigio in mari.
 26. *Genere*, Syr. cognatione mea, s. Iudæis.
 27. *Ærumna*, i. molestiis.
 28. *Instantia mea*, i. mihi imminetia pericula.
 29. *Infirmatur*, i. dolet, seu affligitur.
 30. *Infirmatus*, & c. q. d. de iis quæ patior.
 31. *Regis*, s. Petreæ, & Damasci. Erat is socer Herodis Tetrarchæ, qui Ioannem decollauit.

CAP. XII.

1. **N**on expedit, q. d. quod quidem alioqui non expedit.
 2. *In Christo*, i. Christianum, vel, per Christi virtutem. *In corpore*, s. manente anima. *Tertium*, s. empyreum. nam primum, aereum; secundum, orbes qui mouentur.
 4. *Arcana*, Græc. ἀρρήτα, i. ineffabilia. *Non licet*, & c. i. quæ explicari non possunt ab homine.
 5. *Gloriabor*, q. d. pro tali re, seu homine, possim quidem gloriari. *Pro me autem*, q. d. nam in me (quod ex me est) non est de quo possim, nisi quis putet materiam gloriationis esse posse, infirmitates, de quibus sup. dixi.
 6. *Si voluero*, & c. q. d. quanquam non desint in me Dei dona multa, de quibus possim, si velim, gloriari.
Parco, i. abstineo.
 7. *Magnitudo*, i. excellentia. *Stimulus carnis*, i. tentatio carnem ad peccatum stimulans. *Angelus*, pro, nempe Angelus. *Satana*, pro, satanas, nisi forte ipsam tentatio-

nem significet, à satana, s. immisam.

Colaphizet, i. velut colaphis impactis, pudore magis afficiat, quam lædat.

9. *Virtus*, & c. q. d. potentia mea illustrior apparet in carnis infirmitate, s. dum teneo ne peccet.

11. *Insipiens*, pro, velut insipiens. *Ab iis*, pro, quam ii. *Supra modum*, i. excellentissimi.

12. *In omni*, pro, cum omni. *Virtutibus*, i. miraculis, sc. factis Dei virtute. quo vno verbo comprehendit omnia signorum & prodigiorum genera, i. minorum & maiorum miraculorum.

13. *Donate*, i. condonate. *Iniuriam*, urbana ironia.

14. *Nec enim*, & c. q. d. facio in eo Patris officium, cuius non est à filiis accipere, sed eis dare. & hic urbanitas quædam est potius sententiæ, quam rationis firmitas. Alias enim ait: Quis militat suis stipendiis vnquam? & quid magnum est, si carnalia vestra metamus?

15. *Impendam*, s. quæcunque habeo. *Super*, pro, insuper. *Diligar*, s. à vobis.

16. *Ego*, i. dixerit forte quis, quod.

17. *Circumueni*, s. volens vestra eripere.

18. *Vestigis*, i. passibus, q. d. eodem modo.

19. *Olim*, i. de rebus olim factis, Græc. πάλιν, i. rursum. Interpres legit πάλαι. *Excusemus*, q. d. putatis nos id dicere excusationis causa, vt sit, & defensionis rerum nostrarum, & non potius causa vestri?

Coram Deo, & c. i. teste Deo. *In Christo*, i. Christi spiritu *Omnia*, s. dicimus, vel facimus.

20. *Æmulationes*, i. inuidiæ. *Animositates*, i. iræ.

CAP. XIII.

1. **T**ertio, s. bis iam venerat Corinthum.

Trium, videtur alludere ad aduentum numerum, q. d. vt tres testes rem confirmant, ita mei ad vos aduentus. *Stabit*, i. confirmabitur. *Verbum*, i. dubium negotium.

3. *Experimentum*, i. probationem. *In vobis*, pro, in vos.

4. *In illo*, Syr. cū eo. *In vobis*, pro, vobiscum, seu, quam in vos exercet.

5. *Tentate*, i. explore. *Reprobi*, i. improbatis moribus, seu, sine probatione.

7. *Vt reprobi*, Græc. velut reprobi, i. non probati, q. d. modo vt vos bene habeatis, nolo vllam mei ab hominibus haberi rationem.

8. *Non enim*, & c. q. d. nec enim aliud opto, quam vt secundum veritatem, i. iuste viuatur.

9. *Consummationem*, id est, perfectionem, s. vt perfecti sitis.

11. *Exhortamini*, s. inuicem. Vt poterat consolamini. *Sapite*, i. sentite. Syr. sit inter vos concordia.

13. *Dei*, s. Patris. meminit. n. omnium personarum.

Amen, Græc. additur, Missa è Philippis Macedoniæ per Titum & Lucam. Quidam è Nicopoli missam putant.

NOTATIONES AD GALATAS.

Contra eos qui legalia seruanda contendebant. Addit & quedam ad mores pertinentia.

CAP. I.

A *B* hominibus, scilicet ad Apostolatam vocatus. *Hominem*, scilicet purum, Christus enim etiam Deus. *Galatia*, scilicet precatur quod sequitur.

3. *Gratia*, scilicet multiplicetur.

4. *Secundum*, &c. iunge cum, de-

dit, &c.

7. *Quod non est*, pro, cum tamen non sit, quod non est illud Euangelium, quia vnum solum est. *Nisi*, pro, nisi quod. *Conuertere*, i. mutare.

8. *Quam*, pro, id. *Anathema sit*, i. perdat omnino.

9. *Pradiximus*, scilicet alias, vel proxime.

10. *Modo*, i. nunc. *Suadeo*, i. probari studeo. vide 2. Cor.

5. *An*, &c. explicatio precedentis.

Placerem, i. ideo recte facerem, vt placerem Aug. 2. de Ser. Dom.

11. *Secundum hominem*, i. hominum inuentum, seu ab homine profectum *Homine*. vide sup.

13. *Expugnabam*, i. vastabam, seu impugnabam.

14. *Genere meo*, Syr. Cognatione mea, scilicet Iudaica gente. *Emulator*, i. studiosus. *Paternarum mearum*, i. a patribus meis acceptarum.

16. *In me*, pro, per me. *Acquiesci*, i. consensi.

Carni & sanguini, i. hominibus.

17. *Antecessores meos*, i. priores me.

18. *Tres*, scilicet a conuersione. *Veni*, scilicet a Damasco fugiens, de quo Act. 9. sic enim quidam interpretantur.

Petrum, velut primum inter Apostolos, Amb. Syr. Cyprianus. sic & inf.

19. *Neminem*, scilicet tunc. *Iacobum*, scilicet minorem, filium Alphaei.

20. *Coram Deo*, i. teste Deo.

22. *In Christo*, i. Christiane.

23. *Auditum habebant*, i. audierant.

24. *In me*, i. ob meam conuersionem, & praedicationem. *Clarificabant*, Graecis glorificabant.

CAP. II.

1. **Q** *Uatuordecim*, scilicet a conuersione.

2. *Secundum reuelationem*, scilicet monente Domino, vt id facerem. *Contuli*, scilicet vt haberem securitatem praedicandi, Hiero. ep. 89. *Seorsum*, non publice, ne Iudaei conuersi, qui legem putabant seruandam, scandalizarentur. Hier. *illis*, iunge cum, *illis*, q. d. cum illis inquam. *Aliquid*, i. in pretio.

In vacuum, scilicet opinione aliquorum.

4. *Sed*, q. d. Id quod feci. *Subintroductos*, i. irrepentes. *Falsos*, i. falso nomine *Fratres*, i. Christianos.

5. *Subiectioni*, i. vt illis subijceremur.

6. *Ab his*, scilicet nihil didici. *Aliquando*, scilicet ante Apostolatam. Erant enim piscatores & imperiti.

Nihil, &c. i. nihil euro. *Enim*, pro, inquam, vel certe. *Nihil*, scilicet auctoritatis, aut doctrinae.

8. *Operatus est*, &c. i. fecit Petrum Apostolum Iudaeorum, & me fecit Gentium.

9. *Societatis*, i. sociales, seu societatis symbolum.

Gentes, scilicet iremus praedicatum, intellige praecipue. Alioqui & Paulus Iudaeis, & Petrus Gentibus praedicauit. *Circumcisionem*, i. Iudaeos.

10. *Tantum*, scilicet monuerunt, seu commendauerunt.

11. *In faciem*, i. palam, seu coram.

13. *Consenserunt*, scilicet simul cum eo simulant.

14. *Ad*, i. iuxta, *Gentiliter*, i. Gentilium cibis vescens. *Iudaice*, scilicet abstinens cibis lege vetitis. *Quomodo*, i. cur, scilicet nunc.

15. *Natura*, i. a natiuitate, seu genere. *Peccatores*, i. infideles.

16. *Ex operibus*, i. vi operum. *Nisi*, pro, sed.

Propter quod, pro, propterea quod. *Omnis caro*, i. vllus homo, Heb.

17. *In Christo*, i. per Christum. *Peccatores*, scilicet quod legem non seruemus.

Minister scilicet legem abrogando, q. d. esset quidem Christus causa peccati, si lex esset necessaria.

18. *Enim*, pro, autem. *Destruxi*, scilicet dicendo legem non seruandam. *Rea discio*, scilicet dicendo seruandam.

19. *Per legem*, scilicet Christi. *Legi*, scilicet Moysi.

Mortuus, i. non amplius obnoxius.

20. *Non ego*, scilicet ille qui etiam ante.

21. *Non abicio*, q. d. abito vt reijciam, seu, non agnosca. *Gratu*, i. frustra, sufficit. n. lex.

CAP. III.

1. **I** *nsensati*, i. stulti. *Fascinavit*, i. dementauit.

Non obedire, i. faciens non obedire.

Prescriptus, i. condemnatus, q. d. quem vestro iudicio condemnastis, & veluti crucifixistis, vel ante quorum oculos propositus est Christus imitandus, & cum quo veluti crucifixi estis mortificando vos ipsos.

2. *Discere*, i. intelligere. *Ex operibus*, i. per opera.

Spiritum, scilicet sanctum. *Ex auditu*, i. per praedicationem.

3. *Consummemini*, i. desinatis, q. d. spirituales vitam carnali mutetis.

4. *Sine causa*, i. frustra. *Si tamen*, &c. q. d. quamquam non frustra, scilicet erat spes emendationis horum.

5. *Fides*, scilicet id facit.

7. *Ex fide*, i. ex parte fidei. scilicet qui fidei adscribunt iustificationem, non legi, seu, qui fide nituntur, non lege.

8. *Providens*, i. ante videns, seu praescia.

Scriptura, i. Deus scripturae auctor, Aug.

In te, i. tuae fidei imitatione, vel, semine tuo.

9. *Ex fide*, vide sup. *Sub maledicto*, i. maledictione, scilicet quia legem non faciunt, quae sine fide impleri non potest, & gratia.

11. *Quoniam*, pro, quod *In lege*, i. per legem.

Viuat, scilicet vita animae.

12. *Non est ex fide*, i. non fide nititur, aut ei vitam adscribit. *Sed*, pro, sed dicit. *Ea*, scilicet pracepta.

Viuat in illis, i. per illa, q. d. lex vitam tribuit operibus.

non fidei: at nemo nisi per fidem iustificatur, non ergo vita illa legis, vera vita est, & apud Deū, si fidem auferas, sed apparentia quædam potius vitæ, vera solum tum vita futura, si fides adiungatur. Not. qui legem implebant veram vitam habuisse, sed sine fide neminem unquam legem implexisse.

13. *Maledictio*, i. maledictione, sc. sub qua erant qui legem non implebant. *Maledictum*, s. opinione hominum. *Maledictus*, s. ob peccatum, quo meruit suspendi.

14. *In Christo*, i. per Christum. *Pollicitationem Spiritus*, i. promissum Spiritum.

15. *Secundum hominem*, i. humano more, seu exemplo. *Tamen*, i. certe. *Spernit*, i. relinquit, s. si est legitimum. *Super*, i. contra illud.

16. *Dicta*, i. factæ. *Dicit*, s. Gen 15. *Et seminibus*, quamquam scriptura nunquam semina dicat, sed semen, etiā cum posteros multos intelligit: tamē notat Paulus dictū illic semini, tanquam de vno, non tanquam de multis, sed id suo more phrasi difficili exprimit, plane obscurus, ne cum ipso dicam imperitus sermone, facilius sic diceretur, dixit semini, vnum semen, i. filium vnum intelligens, non multa semina, i. filios multos, vt solet interdum scriptura.

17. *Ad euacuandam*, pro, adeoque euacuat, i. abolet.

18. *Repromissionem*, i. promissionem, q. d. promisit se donaturum, s. hæreditatem, seu benedictionem.

19. *Transgressionem*, s. legis naturalis indicandam.

Cui, pro, de quo, vel q. d. cui præcipue facta erat promissio. *Ordinata*, i. data, seu disposita. *Mediatoris*, scil. Moſis.

20. *Vnus est*, sc. illorum duorum, q. d. mediator erat inter Deum & populum. Deus autem non sibi contradicit, vt legem ferat suæ promissionis contrariam, seu abrogatricem.

21. *Iustitia*, sub. & superflua fuisset illa promissio.

22. *Conclufit*, & c. q. d. ostendit omnes homines esse peccatores, egereque redemptore. *Promissio*, i. res promissa. *Ex fide*, i. per fidem.

23. *Fides*, i. fidei status, seu lex Euangelica. *In eam fidem*, s. disponente.

24. *In Christo*, i. ad Christum disponens.

28. *Non est*, & c. q. d. nulla est distinctio personarum, sed omnes in Christo vnum sunt.

Gracui, i. Gentilis.

CAP. IV.

I. *D*ico autem, q. d. addam & hoc. *Cum*, pro, cū tamen.

2. *Actoribus*, i. curatoribus.

3. *Elementis*, & c. q. d. rebus materialibus à lege præscriptis. Vide Col 2.

4. *Venit*, & c. i. vbi est impletum tempus à Deo definitum. *Ex muliere*, Aug. 2. Tri. eo ipso est missus quo factus ex muliere. *Factum est sub lege*, i. legi subditum.

5. *Adoptionem*, s. amissam in Adam, Aug.

6. *Filius sui*, s. etiam à filio procedit. vide Rom. 8.

Pater, explicatio est præcedentis verbi Chaldæi.

7. *Est*, Græ. & Syr. estis. *Deum*, i. Dei misericordiam, Aug. Græ. & Syr. Dei per Christum.

8. *Natura*, i. re vera, seu per se, sed hominū opinione.

9. *Cogniti*, i. dilecti. Aug. *Infirmi*, s. non valentia iusti-

ficare. *Elementa*. vide sup.

10. *Tempora*, Græc. *καιρὸς*, i. opportunitates, sc. ad festa celebranda, vel secundum legem operandum.

Annos, i. obseruari volebat lex annum 7. & 50.

11. *Vos*, pro, vobis. *Sine causa*, i. frustra.

12. *Ego*, s. nunc sum. *Et ego*, s. olim, cum legi seruirem. *Laxisti*, q. d. non queror mihi factam iniuriam, sed vestra vicem doleo.

13. *Per infirmitatem*, & c. q. d. multa passus. *Iam pridem*, Græc. prius.

Tentationem meam, i. probationem per afflictiones, Græc. experimentum mei. 14. *Respuistis*, & c. q. d. non ideo me minoris fecistis, aut contempnistis.

15. *Beatitudo*, i. status ille, quem felicem dicebatis, vosque beatos. *Fieri posset*, pro, opus fuisset, seu expedisset.

17. *Æmulantur vos*, i. studiosi vestri sunt, seu salutis vestræ cupidi. *Sed*, pro, nam, seu imo. *Excludere*, s. libertate Euangelica. *Vt illos*, & c. q. d. Illos imitando.

18. *Æmulamini*, i. sectamini, seu imitamini.

19. *Parturio*, i. do operam vt in Christo renascamini. *Formetur*, & c. i. Christi formam recipiatis perfectam, s. scientia, & dilectione.

20. *Mutare vocem*, i. negare vos filios Aug.

Confundor, Græ. perplexus sum, Syr. stupefactus sum. *In vobis*, i. de vobis, seu vestri causa.

23. *Secundum carnem*, i. modo naturali. *Repromissionem*, pro, promissionem.

24. *Per allegoriam*, i. figuraliter. *Sunt*, i. significant.

In seruitutem, seruos. *Qua est*, & c. id quod per Agar representatur.

25. *Coniunctus*, i. confinis, seu è regione situs, etsi distans longe. *Nunc est*, i. vocatur, vel q. d. etiam nunc extat. *Seruit*, s. ipsa Agar.

Filijs, s. Iudæis, qui per eius filios significantur.

27. *Deserta*, s. à Deo antea Gentilitatis.

Eius qua, & c. s. Synagoga Deo desponsata.

28. *Secundum*, i. ad similitudinem.

CAP. V.

I. *S*tate. Quidam cum superioribus iungunt.

Seruitutis, legis veteris, quæ seruos facit.

2. *Circumcidamini*, s. credentes aliter non posse saluari, Aug. 19. cont. Faust.

3. *Debitor*, s. id per ipsam circumcisionem profiretur.

4. *Euacuati*, q. d. alieni, s. abieciſtis à vobis illum, Syr. desciiuistis. *In lege*, & c. i. per legem iustificari quæritis.

5. *Spiritu ex fide*, i. mente fide munita. *Spem iustitia*, i. quod iustitia vt præmium sperat.

6. *Operatur*, i. exercetur.

7. *Non obedire*, i. ne obediretis.

8. *Nemini*, s. talium. *Persuasio*, s. de lege seruanda, *Vocat*, pro, vocauit.

9. *Corrumpit*, Græc. *ζυμῶι*, i. fermentat.

10. *In vobis*, pro, de vobis. *Aliud*, s. quam quod doceo. *Portabit iudicium*, i. dabit pœnas Deo.

11. *Circumcisionem*, i. legis obseruationem.

Patior, s. à Iudæis, vel ob Christi fidem, etiam ab alijs.

Euacuatum est, i. cessauit. *Scandalum*, s. ob quod multi Christianos persequuntur.

12. *Abseindantur*, i. pereant prorsus, sc. ne plus peccent.
 13. *Carnis*, i. carnalis vitæ. *Spiritus*, i. spiritualement, quamquam non est Græc. nec Syr.
 14. *Lex*, s. ad mores pertinens Aug.
 15. *Mordetis*, & comedetis, i. læditis, seu leuius, seu grauius.
 16. *Spiritu*, i. secundum spiritum, seu spiritualiter.
Ambulate, i. agite, seu conuersamini.
 17. *Faciatis*, s. facile, vel perfecte, quanquam quis potest omnino, vt optat, non concupiscere?
 18. *Sub lege*, sc. Moysi. vel tanquam serui coacte, sed voluntarie.
 19. *Fornicatio*, Græc. adulterium, fornicatio.
Immunditia, s. contra naturam. *Impudicitia*, s. visu, tactu, & c. quanquam Græc. non est. *Luxuria*, q. d. & quoduis luxuriæ genus.
 20. *Æmulationes*, i. zeli inordinati. *Secta*, Græc. hæreses.
 21. *Talia*, s. cum sunt mortalia, nec n. id semper.
 22. *Bonitas*, i. beneficentia.
 23. *Fides*, s. in dictis, vel diuinorum.
 24. *Vitiis*, Græc. affectibus. *Et*, pro, id est.
 26. *Prouocantes*, s. ad iram, vel malum.

CAP. VI.

1. **P***raoccupatus*, s. lapsus. *Instruite*, i. reducite, Syr. erigite. *Considerans*, & c. q. d. cauens simul tibi, vel, cogitans infirmitatem tuam.
Tenteris, i. tentatione vincaris, q. d. vide ne & tu labaris, vel, cogita te etiam posse tentari.
 2. *Onera*, i. molestias. *Portate*, i. sufferte, vel q. d. iuuate inuicem. *Legem*, s. de dilectione. Hoc est, inquit, præceptum meum, vt diligatis inuicem.

3. *Aliquid esse*, adeoque non potest ferre alios.
 4. *Opus*, pro, opera. *Probat*, i. exploret. *Habebit*, q. d. videbit an in se habeat vnde possit gloriari.
Altero, s. laudante. vel peccante, cui se ideo præfert.
 5. *Onus*, i. peccatorum sarcinam, de qua Deo reddet rationem.
 6. *Catechizatur*, i. mysteria fidei docetur.
Verbo, s. fidei. *Bonus*, q. d. communicet ei bona temporalia, si ille eget.
 8. *Corruptionem*, i. interitum, seu supplicium.
 9. *Deficientes*, i. fraudati, vel q. d. fructum quo fruemur perpetuo.
 10. *Ad*, pro, erga. *Domesticos fidei*, i. fideles iustos, Hier. ep. 150.
 11. *Qualibus*, scil. quanto affectu erga vos, qui totam, præter morem, mea manu scripserim.
 12. *In carne*, i. hominibus. *Crucis*, i. ob crucem, seu sectatorum crucis.
 13. *In carne*, & c. i. ob persuasam vobis circumcisionem.
 14. *Crucifixus*, s. vt nocere non possit, Aug.
Mundo, sc. vt illius nihil concupiscam. potest & sensus esse: Nec ego à mundo quicquam expecto, nec ille à me, vel, crucifixi in me mundana omnia, & mundus in se mea, s. diuina.
 15. *Novæ*, s. per gratiam.
 16. *Regulam*, i. formam vitæ, sc. renouatæ per Christum. *Et super*, pro, id est, super. *Israel Dei*, i. verum Israelitam.
 17. *Stigmata*, i. notas impressas seruorum more, s. sæpe flagellatus ob Christum multaue passus corpore, q. d. ne mihi quis Christum tentet eripere, frustra fecerit.
 18. *Amen*, Græc. additur & Syr. Missa è Roma.

AD EPHESIOS.

De Dei electione, & gratia. Deque hominis Christiani moribus.

CAP. I.

1. **I***delibus*, i. credentibus.
 2. *Gratia*, s. multiplicetur.
 3. *Benedictus*, i. benedicatur, seu laudetur. *In omni*, pro, omni.
In cælestibus, pro, & cælesti, vel ad cælestia ducente, vel è cælo. *In Christo*, i. per Christum.
 4. *In ipso*, s. tanquã eius membra. *Immaculati*, Græc. inculpati, seu irreprehensibiles.
 5. *In adoptionem*, & c. i. vt adoptaret in filios.
Ipsam, i. se, s. vt sui essemus, vel in Christum, sc. vt eius membra essemus. *Propositum*, Græc. *ἔδοξεν*, i. beneplacitum.
 6. *Gloria*, i. gloriosæ, seu, gloriosam, i. illustrem.
In qua, i. per quam.
Gratificauit, i. sibi gratos fecit. *In*, pro, per.
 7. *Remissionem*, appositio.
 8. *Sacramentum*, i. arcanum. *Eius*, i. suum.
Proposuit in eo, i. exhibuit in Christo.
 10. *In dispensationem*, & c. i. cum tempora ab eo dispen-

- sata, seu ordinata impleta essent. *Instaurare*, i. restituere, seu renouare, Græc. recapitulare, q. d. perfecte concludere. *In*, pro, per. *In cælis*, s. etiam Angeli per Christum perficiuntur. est enim etiam ipsorum caput in quantum homo, restaurata est etiam ruina Angelorum.
In ipso, abundat, more Hebræo.
 11. *In quo*, i. per quem, sc. Christum. *Sorte*, i. beneficio proveniente ex occulto Dei iudicio, vel pro, in sortem, i. hæreditatem. *Propositum*. Quod nobis velut fors est, Deo est propositum. *Consilium*, i. decretum.
Voluntatis, q. d. liberum.
 12. *Ante*, s. eius aduentum. Loquitur de Iudæis.
 13. *Salutis*, pro, de salute. *In quo*, pro, in quo, in quem, i. per quem. *Promissionis*, pro, promisso.
 14. *Pignus*, Græc. arrhabo. *In redemptionem*, & c. q. d. redempti, & ei acquisiti.
 15. *Christo*, pro Christum.
 17. *Deus*, Iunge cum, *gloria*, i. gloriosus.
 18. *Cordis*, i. mentis. *Spes*, q. d. quanta bona sperentur à vocatis à Deo.

19. *Potentia*, pro, potentis.
 21. *Nomen*, i. rem.
 22. *Dedit*, i. fecit. *Omnem Ecclesiam*, Græc. omnia ipsi Ecclesiæ.
 23. *Plenitudo*, i. completum, sc. constat totum corpus capite & membris. *Omnia*, pro, per omnia.
Adimpletur, Græc. adimplet.

CAP. VII.

2. *Sæculum*, i. morem, Syr. vanitatem.
Principem, Syr. voluntatem principis.
Potestatis, i. potestatem habentem. *Aeris*, & c. q. d. qui in aere hoc versatur. *Spiritus*, Syr. qui est spiritus.
Diffidentia, i. diffidentes, seu inobedientes.
 3. *In quibus*, s. peccatis, vel, inter quos, s. homines.
Filij ira, i. digni supplicio, s. iam inde à natiuitate, seu conceptione ob peccatum originale.
 4. *Diues*, i. abundans. *Nimiam*, Græc. multam.
 5. *Peccatis*, i. per, vel, ob peccata. *In Christo*, i. cū Christo, s. fecit participes vitæ Christi.
 6. *Considerare*, factum dicit quod certo erat futurum. Aug. *Cœlestibus*, Syr. cœlis.
In, pro, cum, vel, per.
 7. *Superuenientibus*, i. ordine succedentibus, vel futuris. *Bonitate*, i. benignitate. *Super*, pro, in.
 8. *Saluati*, Syr. redempti. *Donum est*, s. fides & gratia.
 9. *Operibus*, i. operum merito, s. iustificati.
 10. *Factura*, i. opus, Syr. creatura. *In*, pro, per.
In operibus, pro, ad opera.
 11. *Carne*, sc. incircumcisa, vel, q. d. carnaliter viuentes.
Præputium, pro, præputiati. *Abea*, i. ad differentiam eius, vel pro, ab ijs, s. Iudæis, qui dicuntur circumcisi.
 12. *Conuersatione*, i. ratione viuendi. *Hospites*, i. extranei. *Deo*, i. Dei cognitione, q. d. qui Deum verum non colebatis.
 13. *In*, pro, per. *In sanguine*, i. per mortem.
 14. *Pax*, i. pacis auctor. *Vtrique*, i. Iudæos, & Gentiles. *Parietem*, & c. q. d. causam dissidij abstulit.
Inimicitias, Græc. inimicitiam, explicatio præcedentis, Syr. & odium. *In*, pro, per.
 15. *Decretis*, i. per decreta sua, Syr. præceptis suis.
Euacuans, i. abrogans. *Condat*, pro, conderet, i. faceret, seu vniret. *Vno*, pro, vnum, vel q. d. in seipso.
 16. *Vno corpore*, pro, vnum corpus, q. d. vt ex vtrisque vnum corpus faceret, vel, in suo corpore.
 17. *Prope*, s. Iudæis.
 18. *Accessum*, i. aditum. *Spiritu*, s. coniuncti.
 20. *Fundamentum*, sc. Christum, vel ipsos Apostolos, & Prophetas. sunt enim & hi fundamentū secundarium. *Summo*, i. extremo.
 21. *Omnis*, i. nota, vel quæque. *Constructa*, Græc. compacta, seu coaptata. *In Domino*, pro, Domini, vel per Dominum.
 22. *In Spiritu*, pro, per spiritum.

CAP. III.

1. *Huius rei*, i. ædificij spiritualis. *Ego*, Iunge cum vers. 14. vel cum vinctus, s. sum.
Vinctus, s. ligatus erat catena.

- Pro vobis*, i. pro Euangelio, quod vobis prædico.
 2. *Dispensationem*, i. distributionem, seu communicationem. *In vobis*, pro, in vos s. dispensandæ.
 3. *Sacramentum*, Græc. mysterium. *In breui*, i. breuiter.
 4. *Prudentiam*, i. intelligentiam.
 5. *Generationibus*, i. ætatibus. *Agnitum*, i. manifestatum. *In spiritu*, i. per Spiritum sanctum.
 6. *Concorporales*, i. eiusdem corporis, sc. mystici. *Euangelium*, i. fidem, & vitam Euangelicam.
 8. *Sanctorum*, i. Christianorum. *Inuestigabiles*, à vestigando, pro, inuestigabiles sic Rom. 11.
 9. *Dispensatio*, i. exhibitio, vel communicatio, seu, prouidentissima executio. No. hinc sumptum illud Doctorum, quod Christi Incarnationem & acta vocant œconomiam, seu dispensationem: quia per ea Deus dispensauit, seu executus est redemptionis nostræ mysterium.
 10. *In cœlestibus*, Syr. qui sunt in cœlis. Not. hinc non sequi, latuisse id mysterium Angelos. tantum. n. dicitur eis apparuisse, cum exhibitum est. quamquam nihil prohiber illos aliqua ignorasse, priusquam exhibita viderent. *Multiformis*, i. plena varietate rerum.
 11. *Secundum*, & c. q. d. iuxta id quod per Christum disposuerat facere, præfinito à se tempore.
Quam, s. præfinitionem, vel dispensationem.
In Christo, i. per Christum.
 22. *In quo*, i. per quem. *Accessum*, s. ad Patrem.
 13. *In*, pro, propter. *Vestra*, s. apparet quanti vos Deus faciat.

14. *Huius*, & c. redit ad id quod cœperat in principio cap. quanquam potest cum proxime præcedentibus iungi.
 15. *Paternitas*, Græc. *πατριά*, i. parentela, seu cognatio, vel familia, adeoque etiam paternitas.
Nominatur, i. existit, q. d. qui est omnium cognationum & coniunctionum auctor.
 16. *Diuitias*, i. abundantiam. *Gloria*, i. gratiæ, per quam glorificatur. *Virtute*, i. potenter.
 18. *Latitudo*, s. charitatis Dei. *Longitudo*, s. æternitas. *Sublimitas*, i. excellentia. *Profundum*, i. inscrutabilitas.
 19. *Supereminentem*, & c. i. maiorem quam intelligi possit. *In omnem*, & c. i. plene Deo, sc. Dei cognitione, & charitate.
 20. *Superabundanter*, i. abundantius. *Intelligimus*, i. mente concipimus, seu cogitamus.
 21. *Et in*, Græc. *in*, pro, per.

CAP. IV.

1. *In Domino*, i. propter Dominum. *Ambuletis*, i. agatis, seu conuersemi. *Vnum*, pro, velut vnum. *Sicut*, pro, & sicut.
Vocationis vestra, id est, ad quam spem vocati estis, seu, quam profitemini.
 5. *Vnus*, s. est. *Dominus*, s. Christus.
Vna, s. creditur ab omnibus. *Vnum*, scil. Christi, quod solum saluat.
 6. *Omnes*, pro, omnia. *Per omnia*, sc. omnia continet. *Nobis*, Græc. vobis, Syr. nobis.
 7. *Donationis*, i. qua voluit donare.

8. *Dicit*, s. scriptura, seu David Psal. 67.
Altum, i. cœlum. *Captiuam*, &c. i. captiuos duxit, q. d. triumphauit de hostibus, s. peccato, & diabolo, vel, duxit in cœlum Patres, qui in limbo velut captiui tenebantur.

9. *Inferiores*, &c. s. limbum, seu Abraham sinum.

10. *Omnia*, s. de se scripta, vel q. d. omnia perficeret & terrestria & cœlestia

11. *Et doctores*, s. oportet Pastorem esse Doctorem. Vide 1. Tim. 3. Tit. 3. & Aug. ep. 59.

12. *Consummationem*, i. perfectionem. *Ministerij*, sc. ad salutem animarum exhibendi. *Corporis*, s. mystici, i. Ecclesiæ.

13. *Occurramus*, i. conueniamus, s. die iudicij, obuiam Christo. *Omnes*, s. electi. *Vnitatem*, pro, vnitatem. *Mensuram*, pro, mensura. *Plenitudinis*, i. perfectæ, s. resurgemus omnes ætate Christi, Hier. ep. 27.

14. *Vt iam*, pro, itaque iam. *Paruuli*, pro, vt paruuli.

In nequitia, i. per nequitiam, s. inuentæ, seu inuictæ.

Astutia, i. fallacia. *Erroris*, i. errare facientem.

15. *Veritatem*, i. quod rectum est, seu veræ doctrinæ conforme.

16. *Subministrationis*, i. subministrato spiritu.

Operationem, sc. Dei. *Mensuram*, pro, mensura, vel q. d. iuxta rationem. *Corporis*, pro, sui, q. d. augeat.

17. *Testificor*, vulgo, protestor. *In Domino*, i. coram Domino. *Iam*, i. posthac. *Sensus*, i. mentis.

18. *Dei*, i. secundum Deum.

19. *Desperantes*, s. salutem. *Auaritiam*, i. cupiditatem immoderatam, s. rerum mundanarum.

21. *Sicut*, &c. i. iuxta eius veram doctrinam.

22. *Deponere*, s. oportere. *Erroris*, pro, errantium.

23. *Mentis*, i. qui est mens. Aug. 14. Tri.

24. *Secundum Deum*, i. à Deo, vel ad similitudinem Dei.

Veritatis, i. vera, seu perfecta.

26. *Ira scimini*, pro, si irasci contingat.

28. *Quod bonum est*, i. honesto aliquo opere.

29. *Malus*, i. vitiosus. *Ædificationem*, i. promotionem. *Dei gratiam*, i. vtilitatem conferat. explicatio præcedentis.

30. *Contristare*, i. facere quod ei displiceat, seu offendere. *In quo*, pro, quo. *Signati*, s. est gratia animi qualitas, & velut signum iustorum. *Redemptionis*, s. cum estis iustificati.

31. *Clamor*, sc. inordinatus. *Blasphemia*, i. maledicentia seu conuitium.

32. *Donantes*, i. ignoscentes. *In Christo*, Syr. per Christum.

CAP. V.

2. *Suauitatis*, i. suauem, s. Deo gratum.

3. *Immunditia*, i. impudicitia. *Decet*, s. talibus abstinerere.

4. *Turpitudine*, s. in verbis. *Scurrilitas*, s. facetiæ indecentes. *Ad rem*, s. quam intendimus, i. salutem.

Pertinent, i. conueniunt.

5. *Quid est*, &c. Græc. qui est idolorum seruus, sc. colit aurum & argentum.

6. *Venit*, i. solet venire, vel pro, veniet. *Diffidentia*, Syr. Immorigeros, Col. 3. vertit Interpres noster incredulitatis.

7. *Participes*, i. socij, s. in peccatis.

8. *In Domino*, i. Dei beneficio, q. d. illuminati à Domino. *Vt*, pro, itaque vt. *Filij*, i. sectatores.

9. *Et iustitia*, explicatio præcedentis.

10. *Probantes*, i. expendentes.

11. *Communicare*, i. participare.

13. *Manifestatur*, pro, manifestat, Syr. reuelat.

14. *Dicit*, s. Isa. cap. 60. quod tamen Paulus quibusdam adiunctis explicat. *Surge*, i. expurgare.

A mortuis, i. morte, s. peccati.

15. *Caute*, i. circumspecte. *Ambuletis*, i. agatis.

Quasi, pro, vt.

16. *Red mentes*, &c. i. temporis opportunitate vtentes. vide Dan. 2. *Malis*, i. pleni malis, seu periculis, adeoque diligenter cauendum.

19. *Vobismetipsis*, i. apud vos, seu inter vos.

20. *In nomine*, i. cum inuocatione, vel virtute.

Et Patri, pro, qui pater est, s. omnium, vel Christi, Syr. Deo Patri.

21. *In timore*, i. per timorem, q. dicat, ob reuerentiam Christi.

23. *Eius*, i. sui, s. mystici.

24. *Sed*, pro, &. *Mulieres*, s. subdi debent.

26. *In verbo vite*, i. per verbum vitam conferens.

27. *Non habentem*, s. in cœlo, Aug. & Hier. Quidam ad perfectos referunt huius vitæ.

29. *Carnem*, i. corpus.

30. *De carne*, &c. q. d. Ita per eius corporis passionem formati, vt olim Eva de Adæ carne & osse.

31. *Carnem vnam*, Græc. carnem vnā, i. velut vna caro.

32. *Sacramentum*, Græc. mysterium, *In Christo*, &c. sc. completum.

33. *Timent*, i. reuereatur.

CAP. VI.

1. *In Domino*, i. propter Dominum, seu in rebus quæ secundum Deum præcipiuntur, s. honestis.

2. *In promissione*, pro, cum promissione, s. factum.

3. *Vt bene*, &c. hæc est promissio.

4. *Disciplina*, i. eruditione. *Domini*, i. secundum Dei legem, seu voluntatem.

5. *Carnalibus*, q. d. temporalibus, qui secundum corpus imperant.

6. *Ad oculum*, i. aspectum Domini. *Placenter*, i. placere studentes.

7. *Bona voluntate*, i. beneuolentia.

9. *Eadem*, i. similiter. *Remittentes*, &c. q. d. ignoscentes, si quid minati sitis, vel mitius minantes.

Personarum, &c. q. d. qui omnes iudicat nullo respectu dignitatum.

10. *Confortamini*, i. roboramini. *Et in*, explicatio præcedentis.

12. *Aduersus*, pro, solum aduersus. *Colluctatio*, i. certamen. *Carnem & sanguinem*, i. homines.

Sed, pro, sed etiam. *Tenebrarum harum*, pro, tenebrosi huius. Intelliguntur autem peccatores secundum August. *Spiritualia*, &c. pro, spirituales nequitias.

In cœlestibus, i. in aere, sc. versantes, Syr. qui sub cœlo sunt.

13. *Male*, i. periculoso vide Psal. 40.

Omibus, f. rebus stare, f. in pœlio.

14. *In veritate, i. perfecte.*

15. *Euangelis, f. annunciandi infidelibus. Pacis, i. pacem afferentis, seu reconciliationem cum Deo.*

17. *Salutis, i. salutarem, f. spem, vt alibi dicit.*

18. *Per, pro, in. In spiritu, i. eleuata mente ad Deum.*

Ipsa, pro, eo, f. ea re. In omni instantia, i. attentissime, & diligentissime.

Sanctis, i. Christianis.

19. *Fiducia, i. libertate.*

20. *In ipso, pro, de ipso.*

21. *Qua circa, & c. i. rerum mearum statu.*

Domino, i. Domini negotio.

24. *In incorruptione, i. sincere, & pure.*

Amen, Græc. & Syr. additur: Missa è Roma per Ty-chicum.

AD PHILIPPENSES.

Exponit suarum rerum statum. Hortatur ad perseuerentiam in incepto, & inuehitur in Iudaizantes.

C A P. I.

N Christo, i. per Christum.

Episcopis, i. presbyteris nec n. in vna ciuitate plures Episcopi, Hier.

3. *In omni, & c. i. quoties vestri recordor,*

5. *Super, & c. Iunge cum, gratias ago. Communicatione, i. participatione. A prima, & c. q. d. in quo perseueratis, ex quo illud recepistis.*

6. *Confidens, i. persuasus. Diem, f. aduentus.*

7. *Mihi iustum, i. æquum me. Gaudis, Græc. gratiæ. Vos esse, f. optans.*

8. *Cupiam vos, i. vos amem. In Visceribus, i. per charitatem.*

9. *Omni, i. perfecta. Sensu, i. intelligentia.*

10. *Probetis, i. eligatis. Offensa, i. peccato. In, pro, vsque in.*

11. *Per IESVM, i. per gratiam IESV.*

12. *Magis ad, pro, ad maiorem.*

13. *In Christo, i. ad Christi gloriam. In omni, & c. q. d. per omnia tribunalia, vel, tota Imperatoris domo.*

Ceteris, q. d. imo per totam urbem.

14. *Fratribus in Domino, i. Christianis. Confidentes, & c. q. d. fiducia accepta, quod me viderent libenter vincula pati.*

15. *Inuidiam, f. volentes excellere, & mihi anteponi, August.*

17. *Ex contentione, i. studio contentionis, scil. velut qui contendunt superare, vel vt contentiones excitent in urbe, meque in periculum conijciant. Perissuram, i. periculum, seu afflictionem.*

18. *Omni, i. quouis. Occasionem, f. quærendi gloriam, vel nocendi. Veritatem, i. animi sinceritatem.*

19. *Subministrationem, i. auxilium.*

20. *Fiducia, i. libertate. Magnificabitur, i. glorificabitur.*

21. *Mihi viuere, pro, mea vita. Christus, i. Christo feruire. Lucrum, f. æternæ vitæ.*

22. *Operis, i. laboris pro Christo. Et quid, pro, tamen quid.*

23. *Coarctor, i. dubius hæreo, quid potius eligam.*

Multo, pro, quod multo.

25. *Confidens, i. persuasus. Omnibus, & c. i. vestræ omniū vtilitati. Gaudium, i. victoriam, vel q. d. consolationem mutuam de fide vestra.*

26. *Vestra, i. de vestro profectu.*

27. *Collaborantes, & c. i. vna laborantes pro fide Evangelica.*

28. *Qua, f. quod vobis aduersantur. Causa, Græc. iudicium.*

C A P. II.

1. *Consolatio, f. in vobis est, seu alicunde haberi potest. In Christo, i. secundum Christum, f. spiritualis Societas, Græc. communio, f. socij inter se communicant.*

2. *Sapiatis, i. sentiatis, vt statim explicat.*

3. *Superiores, f. probitate.*

4. *Non, pro, non solum. Considerantes, i. curantes.*

Sed, pro, sed etiam.

5. *In Christo, f. creditis, quem debetis imitari.*

6. *Forma, i. natura. Rapinam, i. alienum. erat enim proprium, q. d. non se exinanivit quasi alienam gloriam possideret.*

7. *Exinanivit, i. demisit f. occultans quod erat, & assumens formam, quæ præ Diuina nihil erat.*

In similitudinem, & c. i. hominibus similis, f. natura humana, quam assumpsit. Habitu, i. figura.

8. *Humiliauit, i. deiecit.*

9. *Nomen, i. potentiam, famam gloriam.*

10. *In nomine, i. ad nomen, f. inuocatum, vel colendum, nomen autem pro re. Omne genu, & c. q. d. omnia se subdant agnoscant imperium.*

11. *In gloria, i. maiestate: est n. Patri æqualis.*

12. *Operamini, Not. hominem operari suam salutem, f. per opera bona.*

13. *Deus enim, & cæ. q. d. agnoscetes simul vos nihil posse sine Dei gratia. Ideoque timentes ne forte desitis eius gratiæ. Perficere, q. d. & principium & finem.*

Bona voluntate, i. suo beneplacito.

14. *Hæitationibus, Græc. disceprationibus, i. contentionibus, Syr. dissidio.*

15. *Sine querela, i. de quibus nemo queri possit. Hiero. 3. cont. Pelag. Id futurum ait in cælo. Paulus quidem videtur de hac re loqui.*

Simplices, i. sinceri, sine fictione.

16. *Ad gloriam meam, f. futurum, seu, cessurum.*

Christi, f. aduentus ad iudicium. In vacuum, i. frustra.

17. *Immolor, i. occidar ab infidelibus. Supra, i. ultra.*

Sacrificium, f. à me, vel à vobis Deo oblatum.

18. *Congratulamini, f. si me occidi contingat.*

19. *Bona*

19. *Bono*, i. læto.
20. *Vnanimem*, i. in eo quod sequitur.
21. *Omnes*, pro, fere omnes, i. Asiatici, seu vestrates qui Romæ sunt. Not. scripturam solere de multis omnes dicere. Vide Aug. lib. de vnit. Ecclesiæ. c. 12.
22. *Experimentum*, i. probationem.
23. *Videro*, i. prouidero, vel q. d. vbi certius cognouero quo in statu res meæ sint.
25. *Necessitas mea*, i. necessitate mea.
26. *Mæstum*, i. ob vestram eius causa tristitiam.
27. *Super*, & c. q. d. duplicem tristitiam, sc. de illo, & de vobis, qui eius mortem valde doleretis.
28. *Tristitia*, i. de vestra tristitia.
29. *In Domino Iunge cum*, excipite illum.
30. *Tradens*, i. periculo, Græc. negligens. *Animam*, i. vitam. *Meum*, i. in me, seu mei.

CAP. III.

I. **D**E *catero*, i. quod reliquum est. *Eadem*, sc. quæ alias monui. *Pigrum*, i. molestum, q. d. non piget. *Necessarium*, Græc. tutum.

2. *Videte*, i. cauete. *Canes*, sc. lacerantes Euangelicam doctrinam.

Concisionem, i. circumcisionem prædicantes.

3. *Circumcisio*, i. spiritualiter, vereque circumcisi.

4. *Habeam*, i. habere possim. *Confidentiam*, i. gloriandi. *Confidere*, q. d. gloriari. *Magis*, i. possim.

6. *Æmulationem*, i. zelum. *In lege*, pro, ex lege.

7. *Lucra*, i. olim.

8. *Veruntamen*, pro, certe, vel quinetiam.

Eminentem scientiam, i. excellentem cognitionem.

Detrimentum, i. iacturam. *Lucrifaciam*, i. adipiscar, q. d. omnia propter Christum reliqui.

9. *Meam*, i. acquisitam proprijs viribus. *In fide*, i. per fidem.

10. *Virtutem*, i. potentiam. *Resurrectionis*, i. qua resurrexit. *Societatem*, Græc. communionem, i. habendam. *Configuratus*, i. conformis.

11. *Resurrectionem*, i. electorum.

12. *Non quod*, & c. q. d. sequor, vt qui nondum acceperim perfectam cognitionem, & c. *In quo*, i. id ad quod.

Comprehensus, i. assumptus, seu electus.

13. *Vnum*, i. illud ago. *Qua retro*, i. præterita.

Priora, i. à fronte, seu in prospectu.

14. *Destinatum*, i. præfixum, seu intentum, Græc. scopum. *Brauium*, i. præmium. *In Christo*, i. per Christum, sc. consequendum.

15. *Perfecti*, sc. perfectione huius vitæ, vel q. d. perfecti putamur. *Hoc* i. vt sequamur, quippe nondum plene perfecti. *Sapitis*, i. sentitis.

Hoc, i. quod proxime dixi. *Reuelabit*, sc. in hac, aut futura vita, permanentibus tamen in charitate. August. 2. de bapt.

16. *In eadem*, & c. q. d. in eo permaneamus.

17. *Nostram*, Græc. nos, q. d. imitantes nos.

19. *Confusione*, i. in rebus pudendis.

20. *In cælis*, i. cælestis.

21. *Humilitatis nostra*, i. nostrum abiectum.

Configuratum, i. conforme.

Claritatis sua, i. suo glorioso.

CAP. IV.

I. **S**ic, i. vt sup. dixi. *Euodiam*, & c. vtrumque nomen fœminæ. forte discordes erant.

3. *Germane compar*, i. ingenue collega, seu socie, Græc. συγγενής, quod forte proprium nomen est.

Eas, vel proxime dictas vel alias, quæ isti notæ erant.

5. *Modestia*, Græc. τὸ ἡπιότης, quod etiam æquitatem, & moderationem significat, Syr. mansuetudo.

7. *Sensum*, i. intelligentiam. *Custodiat*, Græc. & Syr. custodiet. *Intelligentias*, i. mentes.

In Christo, i. per Christum.

8. *Quacunque*, & c. q. d. non nisi vera, & c.

Pudica, i. honesta. *Sancta*, Græc. pura. *Amabilia*, i. digna quæ amentur. *Bona fama*, i. laudabilia.

Laus disciplina, i. disciplina digna laude.

9. *Pacis*, i. auctor.

10. *In Domino*, i. secundum Dominum, scilicet spirituali gaudio. *Refluxistis*, & c. q. d. reuiguit in vobis studium erga me, i. miserant Paulo eleemosynam. *Occupati eratis*, Græc. opportunitate carebatis.

11. *Penuriam*, i. meam quam subleuastis, q. d. non tam gaudeo propter me, quam propter vestram charitatem. *In quibus sum*, i. iis quæ habeo. *Sufficiens*, i. cōtentus quasi sufficient.

12. *Abundare*, i. rebus vti, cum abundant.

13. *In eo*, i. per eum. *Confortat*, i. corroborat.

14. *Communicantes*, i. subuenientes, vestra communicando.

15. *In ratione*, & c. q. d. compensando spiritualia accepta, datis temporalibus.

17. *Non quia*, & c. q. d. in quo non tam habeo rationem doni, quam vestri fructus.

In ratione, & c. Græc. in rationem vestram, i. commodum, vel q. d. quæ possit scribi in libro vestro rationario, i. vbi scribuntur expensæ & redditus.

18. *Omnia*, i. à vobis missa, vel quæ mihi opus sunt.

Suauitatis, i. gratum Deo.

19. *Omne desiderium*, i. dando vobis oprata, Græc. omnem indigentiam. *Gloria*, i. æterna. *In Christo*, i. per Christum.

21. *In Christo*, i. salutatione Christiana.

23. *Cum spiritu vestro*, Græc. & Syr. cum omnibus vobis.

Amen, Græc. & Syr. additur, Missa è Roma per Epaphroditum.

IN EPIST. AD COLOSSEN.
AD COLOSSENSES.

425

Populus est Phrygiae prope Laodiceam. Instruit eos in fide, refellens errores quos quidam docebant, & instituit mores.

CAP. I.

2. **S** *Anctis*, s. professione.
3. *Semper*, &c. quotiescunque pro vobis oramus.
4. *Christo*, pro, Christum. *Sanctos*, i. Christianos.

5. *Spem*, i. rem speratam, s. præmium.
Veritatis, i. vero.
6. *Vniuerso*, i. penè vniuerso, q. d. maxima orbis parte.
In veritate, i. verè.
8. *In spiritu*, i. spiritualem.
10. *Scientia*, i. cognitione.
11. *In omni*, &c. i. vehementer corroborati.
Claritatis, Græc. gloriæ, i. gloriosam, seu illustrem.
In, pro, cum.

12. *Partem*, i. participationem, q. d. dignatus est nos confortio. *Sortis*, i. hæreditatis. *In lumine*, s. sitæ, vel q. d. illuminando nos.

13. *Tenebrarum*, i. dæmonum, Aug. ep. 107.
Dilectionis sue, pro, dilecti sui.
14. *In quo*, i. per quem.
15. *Imago*, i. perfectissime similis.
Primogenitus, &c. i. ante omnem creaturam à Deo genitus. Vide Eccl. 24.

16. *In ipso*, i. per ipsum. *Et in ipso*, Græc. Et in ipsum, i. propter ipsum.

17. *Omnes*, Syr. omnia. & sic etiam Græca verti possunt. *In ipso constant*, i. per ipsum consistunt.

18. *Principium*, s. omnium. *Primogenitus*, &c. i. primo omnium resuscitatus.

19. *Complacuit*, s. Patri. *Plenitudinem*, s. gratiæ & veritatis, vt dicitur Ioan. 1.

20. *In ipso*, pro, in se, i. sibi. vel abundat more Heb.
Pacificans, &c. q. d. faciens pacem inter cœlestia & terrestria, Aug. Ench. c. 6. Fecerant peccata inimicitias inter Angelos & homines.

21. *Inimici sensu*, i. hostili animo.
21. *Autem*, abundat. *Carnis*, i. carneo. *Exhibere*, i. ad exhibendum.

23. *Spe Euangelij*, q. d. sperando promissa per Euangelium.

24. *Pro vobis*, s. toleratis. *Desunt*, s. patienda à Christianis, qui Corporis Christi membra sunt.

In carne, q. d. expleo partem meam, vt iungatur cum desunt, quanquam & cum adimpleo iungi potest.

25. *Unius*, s. Ecclesiæ.
Impleam, i. plene annuntiem, vel q. d. impleam homines verbo Dei.

26. *Mysterium*, s. vocationis gentium.
27. *Gloria*, pro, gloriosas, seu gloriosi, vt ad sacramenti referatur. *Gentibus*, s. communicandas, vel q. d. in gentib. impleti. *Spes gloria*, i. per quem gloriam speratis.

28. *Corripientes*, Græc. monentes. *In omni*, i. cum per-

fecta. *Omnem*, i. totum, sc. corpore & anima, Clem 5° Strom.

29. *Certando*, s. contra hostes, & impedimenta.
Operationem, i. efficaciam *In virtute*, i. potenter.

CAP. II.

1. **N** *on viderūt*, i. negant quidam hinc colligi Paulum non vidisse Colossenses, aut Laodicens. esse enim sensum, imo & pro iis etiam, quos nunquam viderim.

2. *Instructi*, pro, instructa, vel q. d. per instructionem, i. perfectionem. *Omnes*, &c. pro, omnibus, &c.

Plenitudinis, i. plenæ cognitionis, s. per fidem.

3. *In quo*, s. Christo.

4. *Hoc autem*, &c. ostendit suam sollicitudinem pro illis. *Sublimitate*, i. eloquentia, Græc. persuasibilitate, seu probabilitate.

5. *Firmamentum*, i. soliditatem.

Christo, pro, Christum.

6. *In ipso ambulate*, i. secundum eius voluntatem agite seu conuersamini.

7. *In illo*, Græc. in illa s. fide.

8. *Et inanem*, explicat quam philosophiam improbat, s. inanem ac decipientem.

Hominum, sc. errantium.

Elementa, i. rudimenta, vel legales obseruationes intelligit. vide infra.

9. *Plenitudo*, &c. i. plena deitas. *Corporaliter*, i. essentialiter, Cyr. 2. de recta fide, i. in corpore eius, vt in templo singulari modo, Aug. ep. 57.

10. *In illo*, i. per illum. *Repleti*, s. donis spiritualibus.

11. *In quo*, i. per quem. *Carnis*, pro, carnei.

Christi, i. secundum Christi fidem.

12. *In quo*, i. cum quo, vel, per quem.

13. *Donans*, i. remittens.

14. *Chirographum*, metaphora est ab iis, qui debent per chirographum, quod laceratur cum soluitur debitum, vel remittitur. *Decreti*, Græc. decretis, s. decreta Dei quæ non seruabamus, debitores nos faciebant.

15. *Expolians*, s. dominio in homines. *Principatus*, scil. dæmonum. *Traduxit*, i. ostentauit, more triumphantium.

Confidenter palam, vnam vocem Græcam duabus reddidit: vtrumque n. significat. *In semetipso*, i. sua virtute, seu in passione sua. & resurrectione.

16. *Iudicet*, i. condemnet *In cibo*, &c. q. d. velut non obseruantes legis veteris cæremonias. *Parte*, i. negotio, q. d. in obseruatione.

17. *Corpus*, &c. i. adimpletio, seu veritas figurarum, per Christum exhibita.

18. *Humilitate*, s. ficta.

Religione, i. cultu.

Angelorum, s. colebant quidam Angelos superstitiosè.

H h h

Qua

- Qua*, pro, in iis quæ. *Sensu carnis*, i. prudentia carnali.
 19. *Tenens*, s. per fidem & unionem.
Subministratum, i. spiritus submistrationem accipiens.
Dei, i. diuinum, seu secundum Deum.
 20. *Ab elementis*, i. legalibus obseruationibus, quæ constant rebus materialibus, s. soluti. *Mundo*, i. his mundanis obseruationibus *Decernitis*, i. statuitis dicendo, sc. quod sequitur.
 21. *Tetigeris*, s. lege prohibita.
 22. *Ipso usu*, i. vtentibus, sc. si credant illa ad salutem necessaria, vel q. d. ipso usu intereunt, seu esse desinunt.
Hominum, s. errantium.
 23. *Rationem*, i. speciem. *In*, pro, sed in, q. d. at sunt superstitiosa. *Humilitate*, s. apparenti
Non ad, pro, ad non, q. d. macerando corpus.
Non in honore, &c. q. d. non indulgendo, & satiando, sed cogendo abstinere.

CAP. III.

1. *Consurrexistis*, s. in nouam vitam.
 2. *Sapite*, i. curate, seu cogitate, vel magnificate. *Super terram*, i. terrena.
 3. *In Deo*, i. apud Deum.
 4. *Vestra*, Græc. & Syr. nostra.
 5. *Fornicationem*, sub. ne committatis.
Immunditiam, i. impudicitiam, seu peccatum contra naturam. *Libidinem*, s. cæteras luxuriæ species.
Malam, pro, mali *Seruius*, i. cultus.
 6. *Venit*, i. solat venire, vel pro, veniet. *Incredulitatis*, i. incredulos, Eph. 5. vertit idem verbum, diffidentia, Syr. inobedientia.
 7. *Quibus*, s. vitiis.
 8. *Omnia*, s. vitia. *Blasphemiam*, i. maledicentiam.
 9. *Inuicem*, i. alter alteri. *Veterem*, i. carnalem.
In, pro, per.
 11. *Omnia*, s. vnum sunt in Christo. *Christus*, sc. est qui eos in se vnit.
 12. *Induite*, &c. ostendit quæ sint opera noui hominis.
 13. *Donantes*, &c. i. condonantes inter vos, s. alij alijs.
 14. *Vinculum perfectionis*, i. perfecte vniens inter se fideles, vel in se colligens omnem virtutem.
 15. *Exultet*, i. faciat vos exultare. *Qua*, pro, quam.
Corpore, s. Ecclesiæ *Grati*, s. in Deum.
 16. *Verbum*, i. doctrina. *Vosmetipsos*, i. alij alios, vel vos-

- ipfi. *In gratia*, i. cum gratiarum actione.
 18. *In Domino*, i. in iis quæ Deus vult, seu rebus honestis.
 19. *Ad*, pro, erga.
 20. *Per omnia*, i. in omnibus, seu perfecte.
In Domino, Græc. Domino.
 21. *Puillo*, i. deiecto.
 22. *Simplicitate*, i. sinceritate.
 23. *Sicut*, i. tanquam.
 24. *Domino*, pro, tanquam Domino, Græc. & Syr. Domino enim Christo seruitis.
 25. *Enim*, pro, autem *Id*, pro, secundum id.
Et non, pro, quia non.
Acceptio, i. respectus.

CAP. IV.

1. *Instate*, i. instanter attendite.
 3. *Aperiet ostium*, i. auferet impedimenta.
 4. *Lequi*, pro, loquendo.
 5. *In sapientia*, i. sapienter, seu prudenter. *Foris sunt*, scilicet gentiles.
Tempus redimentes, i. temporis opportunitate videntes ad bene agendum.
 6. *In gratia*, i. gratus, seu utilis. *Sale*, i. prudentia.
Sciatis, i. appareat vos scire.
 7. *In Domino*, i. in rebus Domini.
Ex vobis, i. Colossensis.
 10. *Marcus*, sc. Euangelista, qui & Ioannes, secundum quosdam vide Act. 12. De quo, s. Barnaba, vel Marco.
Mandata, s. illum humaniter tractandi.
 11. *Circumcisi*, i. Iudæi. *Soli*, s. ex Iudæis.
Adiutores, s. domestici. *Regno Dei*, sc. diuulgando.
 12. *Perfecti & pleni*, i. plene perfecti.
 13. *Laborem*, Græc. zelum, seu studium.
 15. *Nympham*, nomen viri.
 16. *Laodicensium*, Græc. ex Laodicea, s. ad Paulum missa. Quidam tamen putant significari Pauli epistolam ad Laodicensis, quæ non extet, vel priorem ad Timotheum.
 17. *Archippo*, s. Episcopo. *In Domino*, i. Dei Ecclesia, seu Domini loco.
Impleas, i. perfecte administres.
 18. *Amen*, Græc. additur: Scripta è Roma per Tychicum, & Onesimum.

I. AD THESSALONICENSES.

Macedones sunt. Commendat illorum fidem, hortatur ad perseuerantiam, mores instituit, tractat & quædam de resurrectione, dieq. iudicii.

CAP. I.

1. *Siluanus*, legendum Silas, Hier. ep. 143.
In Deo, sc. congregata, vel Deum colenti.
 2. *Memoriam*, i. mentionem, q. d. memores vestri, vel commendantes vos Deo. *Sustinentia*, pro, tolerantis, seu perseuerantis.
Domini, pro, in Dominum. *Ante Deum*, i. coram Deo.
 4. *Scienses*, Syr. siquidem nouimus. *A Deo*, iungi po-

- test cum, dilecti, & cum, electionem.
 5. *Euangelium*, i. prædicatio Euangelij.
Virtute, i. miraculis. *Spiritus sancto*, i. Spiritus sancti gratiis *Plenitudine*, s. certitudinis. Nam Gr. πληροφεια.
In vobis, i. inter, seu apud vos.
 7. *Forma*, i. exemplum.
 8. *Diffamatus*, i. diuulgatus.

Profecta est, i. peruenit, s. fama, seu rumore.

9. *Ipsi*, s. qui audierunt. *Seruire*, i. ad seruiendum.

10. *Eripuit*, Græ. eripit, seu eripientem.

C A P. II

1. *Inanis*, i. inutilis, seu fructu vacuus.

2. *In multa*, pro, cum multa. *Sollicitudine*, i. cura, seu diligentia, Gr. certamine, seu labore.

3. *Errore*, i. rebus falsis.

4. *Probat*, i. approbati. *Probat*, i. explorat.

7. *Oneri*, s. sumptuum. *Paruuli*, Gr. ἡπιοι, i. lenes, placidi, mites. videtur legisse ἡπιοι, quanquam & ἡμι, paruum etiam significat.

10. *Sine querela*, i. irreprehensibiliter.

Vobis, i. apud vos.

12. *Deprecantes*, verti poterat, exhortantes.

Testificati, pro, testati, vel obtestati.

13. *Auditus Dei*, i. prædicationis de Deo.

14. *In Christo*, i. Christianæ.

16. *Vt impleant*, q. d. pergentes implere. *Vsq. in finem*, i. perpetuo, q. d. sunt enim e numero reproborum.

17. *Desolati à vobis*, i. orbat i vobis. *Hora*, i. breue.

Abundantius festinauimus, i. vehementius studuimus.

18. *Quoniam*, pro, nam.

19. *Spes*, i. materia spei. *In aduentu eius*, i. cum venerit ad iudicium.

20. *Gloria*, i. materia gloriæ, seu gloriationis.

C A P. III.

1. *Vtinentes*, i. expectantes, vel ferentes, s. desiderium sciendi, quo in statu res vestræ essent. sic infra.

2. *Pro fide*, Syr. super fide, i. de fide, vel in fide.

3. *In hoc*, i. ad patiendum pro Christo.

5. *Inanis*, i. irritus.

7. *In vobis*, i. de vobis. *Per*, i. propter.

10. *Desunt*, s. poterant proficere in fide.

12. *In vobis*, i. erga vos, s. affecti sumus charitate.

13. *Ad confirmanda*, pro, & confirmet.

Amen, non est Græ. nec Syr.

C A P. IV.

1. *Obsecramus*, verti poterat hortamur.

In Domino, i. Domini nomine.

2. *Per Dominum*, i. loco Domini.

4. *Vas*, i. corpus, Aug. 3. con. 2. ep. Pelag. vxorem intelligit. *Honore*, i. honestate.

5. *Passione desiderii*, i. concupiscentia libidinosa.

6. *Supergrediatur*, i. opprimat, vel lædat.

Negotio, sc. aliquo, vel eo de quo proxime, q. d. vt eius thorum violet.

8. *In nobis*, pro, nobis.

9. *Fraternitatis*, i. fraterna. *Habemus*, Græ. habetis. *Scribere*, i. vt scribamus.

11. *Vestrum*, & c. i. res proprias curetis.

Foris, i. extra Ecclesiam. *Nullius*, s. infidelium.

Desideretis, Græ. opus habeatis, q. d. prouidete vobis sic, ne illorum subsidio egeatis.

12. *Dormientibus*, i. morientibus. *Ceteri*, August. non prohibet contristari, sed more infidelium contristari.

13. *Per Iesum*, i. in fide Iesu, & charitate.

Adducet, s. suscitans.

14. *In verbo*, i. per verbum, q. d. ex parte, seu nomine Domini. *Viuimus* pro, viuemus, & tunc. *Sumus*, pro, erimus. *Præueniemus*, i. prius assumpti ad gloriam.

15. *In iussu*, i. cum imperio. *In Christo*, i. fideles.

16. *Rapsemur* s. sine morte facti immortales, secundum Hier. ep. 148. Iustin q. 109 & Aug. vt videtur q. 3. ad Dulcit. Idem tamen 20. Ciu. c. 20. alicui aere morituros. Res plane difficilis intellectu vide etiam 2. Timoth. 4.

C A P. V.

1. *Momentis*, i. temporum articulis, seu opportunitatibus.

2. *Diligenter*, i. exacte. *Ita*, s. occulte, seu cum nemo pertabit.

3. *Pax*, & c. tuta esse omnia.

Dolor, s. partus.

5. *Et filii dei*, repetitio præcedentis, more scripturæ.

6. *Dormiamus*, s. negligentia, seu peccando.

7. *Nocte*, s. peccati.

8. *Diei sumus*, i. lucis, s. filij, seu luce præditi. vide sup.

Et charitatis, s. fides non sufficit.

Salutis, s. æternæ.

9. *Iram*, i. condemnationem, seu punitionem.

10. *Vigilemus*, & c. i. viuamus, vel moriamur.

12. *Noueritis*, i. rationem habeatis, vulgo, recognoscatis. *In Domino*, i. vice Domini.

13. *Habeatis*, & c. i. vehementius ametis, & honoretis.

14. *Inquietos*, Græ. incompósitos.

Suscipite, i. subleuate.

18. *In omnibus*, pro, de omnibus.

19. *Spiritus*, i. gratiam, seu dona spiritualia.

21. *Probate*, i. expendite.

22. *Specie mala*, i. re quæ apparet mala.

23. *Per omnia*, statim id explicat.

Spiritus vester, i. gratia Spirit. S. in vobis. Iren. l. 5. Hier. ep. 150. q. 12. Quidam tamen per spiritum mentem intelligunt, per animam vero, sensitiuam animam.

24. *Faciet*, s. quod dico, seu opto vobis.

27. *Adiuuro*, i. interposita Dei auctoritate præcipio, seu per Deum peto. vtrumque enim verbum id significat.

Amen, Græ. additur: Scripta ex Athenis. Syr. vero etiam id, missa per Timotheum, sed id non credo. Iam enim is ab illis redierat. Quidam putant e Corintho missam.

II. AD THESSALONICENSES.

Laudat illos, confirmat, exhortaturque, addens quadam de die Iudicii & Antichristo.

CAP. I.

1. **S**iluanus. Vide sup. c. i.
In Deo, s. congregata, seu Deum colenti.
 3. *Dignum*, i. æquum.
 4. *In vobis*, pro, de vobis.
 5. *Exemplum*, Græc. ἐνδειγμα, i. ostensionem, Syr. demonstrationem.
 6. *Si tamen*, pro, quandoquidem.
 7. *Revelatione*, i. apparitione, s. in iudicio.
Virtutis, i. exercitus.
 8. *Dantis*, pro, daturi.
 9. *In interitu*, i. supplicio, seu exitio. *A facie*, &c. i. in cōspectu Domini, & gloriæ, &c.
Virtutis, i. potentia.
 10. *Quia creditum* Iunge cum superioribus, & vobis, &c. *Testimonium*, s. de Christo, i. prædicatio.
Super vos, id est, à vobis. *Die illo*, iunge cum, *Quum venerit*.
 11. *In quo*, i. ad quod, vel de quo. *Dignetur*, i. dignos faciat.
Impleat, s. in vobis. *Voluntatem*, Græc. εὐδοκίαν, i. beneplacitum.
In virtute, i. potenter.
 12. *Clarificetur*, i. glorificetur.

CAP. II.

1. **I**n ipsum, pro, ad ipsum, s. tunc venturæ, seu illi occurraturæ.
 2. *Sensu*, i. mente. *Terraamini*, Græc. turbemini.
Spiritum, i. alicui factam revelationem.
Domini, Græc. Christi.
 3. *Quoniam*, s. non veniet Christus. *Discessio*, i. defectio à Romano Imperio, scil. vt omnes gentes quæ Romano Imperio subiacent, recedant ab eo, Hiero ep. 151. Græc. ἀποστασία, pro Apostata, s. Antichristus, sic enim quidam intelligunt, vt quod sequitur, sit explicatio.
Peccati, i. scelestus. *Perditionis*, i. perditus, seu perditioni destinatus.
 4. *Extollitur*, &c. i. se iactat quocunque Deo maiorem. *Templo*, scil. Hierosolymitano, vel, eo qui nunc est Christi, vel vt multi putant, quod ipse construet, sed quomodo illud Dei erit? *Ostendens*, i. ostentans, seu præ se ferens.
 5. *Retinetis*, i. meministis.
 6. *Detineat*, i. impediatur quo minus veniat. *Scitis*, sciebant illi quibus Apostolus dixerat: nos nescimus.
 7. *Nam*, pro, alioqui. *Operatur*, s. in hæreticis, & malis. *Iniquitatis*, s. plenum, q. d. quæ hæretici, vt mysteria ven-

- ditant, plane sunt nequitia. Vt qui, Græc. qui.
Tenet s. Imperium Romanum. *Fiat*, i. tollatur, s. Imperium. Indicat non prius venturum Antichristum, quā Imperium Romanum deficiat.
 8. *Tunc*, s. post Imperij Romani defectionem.
Reuelabitur, i. apparebit, seu manifestabitur. *Spiritui sui*, i. imperio suo.
Illustratione, i. apparitione.
 9. *Cuius*, s. Antichristi *Virtute*, i. potentia.
 10. *Iniquitatis*, i. iniqua *Veritatis*, i. veram.
 11. *Iudicentur*, i. condemnentur.
 12. *Primitias*, i. velut primitias, seu inter primos, Græc. ab initio.
 13. *In qua*, s. fide, seu veritate. *Acquisitione*, Græc. acquisitionem. *Gloria*, pro, ad gloriam.
 15. *Æternam*, i. perpetuo duraturam. *In gratia*, i. per gratiam.
 16. *Exhortetur*, verti poterat, consoletur. *Sermone*, i. doctrina.

CAP. III.

1. **D**e cetero, i. quod superest. *Clarificetur*, Græc. glorificetur, i. honore habebatur, s. apud alios.
 2. *Importunis*, Syr. insolentibus.
 3. *Fide us*, i. verax, & constans in promissis.
Confirmabit, s. in bono.
 5. *In*, i. secundum, vel cum, q. d. vt Deum ametis, & Christi patientiam imitemini.
 6. *In nomine*, i. loco. *Fratre*, i. Christiano.
Ambulante, i. conuersante. *Inordinate*, incompotite, s. dissolutis moribus.
 7. *Inquieti*, i. incompotiti.
 8. *Ab aliquo*, pro alicuius.
 9. *Potestatem*, s. accipiendi victum ab iis quibus prædicabamus. *Formam*, i. exemplum.
 10. *Denunciabamus*, verti poterat, præcipiebamus, sic & infra.
 11. *Inquiete*, i. inordinate.
 12. *In Domino*, Græc. per Dominum. *Cum silentio*, Græc. quiete. *Suum*, i. suo labore partum.
 14. *Notate*, s. ne cum illo conuersemini, vt statim dicitur. *Confundatur*, i. pudeat.
 16. *Loco*, Græc. modo, Syr. re.
 18. *Amen*, Græc. additur, Missa ex Athenis, Syr. vero, Missa ex Laodicæa Pisidiæ per Tychicum. Quidam è Corintho missam dicunt.

I. AD TIMOTHEVM.

sc. Ephesi Episcopum.

Instituit in iis, quæ agere & docere debeat, ubi & multa ad Ecclesiasticorum & secularium mores pertinentia.

CAP. I.

1. **S**ecundum imperium, i. mandato. *Spei nostra*, i. in quem speramus.

2. *Dilecto*, Græc. *γνηστός*, i. germano, seu vero. *In fide*, q. d. secundum Christum, seu, quem Christo genui.

3. *Rogavi*, sub. sic rogo, vel fac. *Aliter*, s. quam docti à me sunt.

4. *Interminatis*, i. infinitis. *Quidam* Iudaicas putant intelligi, alij Gentilitias. *In fide*, i. secundum fidem.

5. *Puro*, s. à peccato *Bona*, s. nihil sibi mali conscia.

Non ficta, i. vera & sincera.

7. *Affirmant*, q. d. quæ differendo confirmant.

8. *Legitime*, i. rite, seu bene, & ut ipsa postulat, s. intelligendo illam, & utendo.

9. *Iusto*, s. iustus lege non indigebat, qui ultro faceret quæ lex vult, vel legis pœnas intelligit, quæ non sunt positæ propter iustos. *Non subditus*, i. qui nolunt iustitæ subdi. *Contaminatus*, s. vitijs.

10. *Plagiarius*, i. qui alienos homines furantur.

11. *Gloria*, i. gloriam prædicans, vel promittens.

12. *Confortauit*, i. corroborauit. *Existimauit*, i. iudicauit, scil. faciendo Apostolum. *Ministerio*, scil. prædicationis.

13. *Blasphemus*, s. in Christum. *Persecutor*, s. Ecclesiæ. *In*, pro, per.

14. *In Christo*, i. per Christum, vel ad Christum, q. d. dans mihi fidem, & charitatem.

15. *Fidelis*, i. certus, seu fide dignus. *Primus*, i. præcipuus, vel maximus.

16. *Primo*, i. præcipue. *Omnem*, i. perfectam, q. d. singularem. *Informationem*, id est, exemplum, s. quod imitentur.

17. *Soli Deo*, i. qui solus est verus Deus.

18. *Hoc*, s. de quo supra in principio, vel quod sequitur. *In te*, i. de te. *Prophetias*, i. reuelationes, s. per Dei reuelationem Paulus illum ordinauerat. vel prophetiam intelligit prædicandi donum, quod vult, rite exequatur. *In illis*, i. secundum illas.

19. *Quam*, sc. conscientiam bonam. *Repellentes*, sc. per malam vitam.

20. *Tradidi*, s. per excommunicationem, qua olim exclusi ab Ecclesia, à diabolo corpore etiam vexabantur.

Blasphemare, i. de diuinis rebus male loqui.

CAP. II.

1. **O**bsacro, Græc. *παροτρύνω*, quod etiam hortor, verti potest. *Obsecrationes*, s. deprecando mala. *Orationes*, s. petendo bona.

Postulationes, s. pro alijs.

2. *In omni*, pro, cum omni. *Castitate*, i. vitæ puritate.

4. *Vult*, sc. quantum est ex se, vel, vult omnes, i. omne

hominum genus, non singulos, si enim vellet absolute, faceret.

6. *Redemptionem*, i. redemptionis pretium.

Testimonium, i. prædicatio.

8. *Puras*, s. à peccato, q. d. à puro corde leuatas.

Ira, s. contra aliquem. *Disceptatione*, i. hæsitazione, s. quod impetrabit à Deo petita.

9. *Similiter*, s. orate, vel, volo. *Ornato*, i. modesto, Syr. casto. *Sobrietate*, Græc. castitate. *In*, pro, cum.

10. *Quod*, pro, ut. *Promittentes*, i. profitentes.

Pietatem, i. Dei cultum.

12. *Docere*, s. viros, vel publice, seu in Ecclesia.

Dominari, i. auctoritate uti.

14. *Seductus*, s. sic ut crederet serpentem verum dixisse. *In prauaricatione fuit*, id est, transgressa est, sc. Dei mandatum.

15. *Per filiorum*, &c. q. d. in statu coniugii de coniugatis enim loquitur. *Permanserit*, Græc. permanserint, sed plural. pro singul. *Sobrietate*, i. castitate, q. d. si tamen sancte vixerit.

CAP. III.

1. **F**idelis, vide c. 1. *Opus*, i. munus, seu functionem.

2. *Vnius*, i. qui non duas duxerit, Syr. vnus fuisse. *Sobrium*, Hieron. 1. cont. Iouin. vigilantem vertit Græc. *ὑποφύλακτον*. *Prudentem*, alij castum vertunt. *Ornatum*, i. bene moratum, seu modestum.

Doctorem, Græc. *διδάκην*, i. qui possit docere.

3. *Litigiosum*, i. pugnacem. *Cupidum*, i. auarum.

4. *Præpositum*, i. præidentem, q. d. bene gubernantem suos. *Habentem*, non facientem. *Subditos*, i. obedientes. *Omni*, i. perfecta. *Castitate*, alij, reuerentia, vertunt. Græc. *σεμνότης*, Syr. puritate.

Diligentiam, i. curam.

6. *Neophytum*, i. nuper baptizatum.

Iudicium, i. condemnationem, seu supplicium.

Diaboli, qui per elationem cecidit.

7. *Foris*, i. extra Ecclesiam. *Opprobrium*, q. d. ne det occasionem opprobrijs. *Laqueum*, i. insidias, s. solet diabolus facile tales decipere: vituperati enim & contempti, per impatientiam peccant.

8. *Pueros*, alij, bene moratos. *Bilingues*, i. inconstantes sermone, s. mendaces, Syr. loquentes duplicia.

9. *Mysterium fidei*, forte intelligit calicis sacri dispensationem, quod fidei mysterium vocatur in consecratione. *Pura*, q. d. cum puritate conscientie calicem ministrantes populo.

11. *Mulieres*, i. vxores, s. Episcoporum, & Diaconorum.

12. *Vnius*, &c. Syr. qui vnicam vxorem habuerint.

13. *Gradum*, s. apud Deum.

In fide, i. per fidem, q. d. cum poterunt merito confidere

se à Christo, in quem credunt, saluandos, si bene munere suo functi fuerint.

15. *Firmamentum*, i. basis, seu fundamentum.

16. *Sacramentum*, Græc. *μυστήριον*, i. quod manifestatū, Græc. Deus manifestatus. *In carne*, s. assumpta. Id n. maxime Dei pietatem, & misericordiam declarauit. *Iustificatum*, i. iustum apparuit. s. iustus Christus. *Spiritus*, i. secundum spiritum.

Assumptum, s. die Ascensionis.

C A P. IV.

1. *Spiritus*, i. Dei reuelatio. *Dicit*, s. mihi.

Nouissimis, Græc. *ὀψέποις*, i. posterioribus, seu seqq.

2. *Hypocrisis*, s. simulant verum. *Loquentium*, s. per tales, vel pro, loquentes, s. homines ipsi sic & in sequent.

Cauteriatam, i. malitię velut igne combustam, seu indelebiliter notatam.

3. *Prohibentium*, &c. i. damnantium nuptias.

Abstineret, scil. docentium. *Cibus*, s. quasi immundis, vt Iudæi, vel à malo Deo factis, vt Manichæi.

5. *Sanctificatur*, i. idonea fit esui, si alioqui inepta esset. *Verbum Dei*, s. quo benedicatur, vel quo creata est.

Orationem, s. agentis gratias. vel &, pro, id est.

6. *Enutritus*, verti poterat, enutrients.

7. *Ineptas*, Græc. profanas. *Aniles*, i. vanas. *Pietatem*, i. opera pietatis, s. in Deum & proximum.

8. *Corporalia*, s. circa corpus, vel curando, vel castigando. *Ad modicum*, s. sola. *Promissionem*, s. in quarto præcepto, quod est de pietate in parentes. *Futura*, s. beatæ, hæc enim etiam intelligitur in illa promissione.

9. *Sermo*, s. præcedens.

10. *Maledicimur*, Græc. probis afficimur.

Saluator, i. seruator, s. à malis.

11. *Hac*, s. sup. dicta. *Adolescentiam*, i. iuuentutem. *Contemnat*, s. merito, q. d. ita te gere, vt nemo possit merito te contemnere.

13. *Dum venio*, i. donec veniam.

14. *Gratiam*, Gr. donum. *Prophetiam*, i. Dei te eligentis reuelationem. *Presbyterij*, i. cœtus Episcoporum. Olim Episcopi etiam presbyteri vocabantur. vide Eusebium lib. 5. c. 24. & Tit. c. 1.

15. *Esto*, i. te exerce.

16. *Insta*, i. perliste.

C A P. V.

1. *Inreparueris*, s. acerbè. alioqui, vbi res postulat, qui-uis reprehendendus, prælestim ab Episcopo. Vide Greg. ad Ianuarium, & habetur 2. q. d. 7. Paulus. *Obsecra*, Græc. *παρακαλέω*, quod etiam est hortare, sc. sic facilius senex corrigitur.

2. *In*, pro, cum.

3. *Vere vidua*, i. destituta. Nam *χρηστή*, à *χρησ*, i. destituo.

4. *Mutuat vicem*, s. facere cum filiis, quod cum ipsa fecerunt parentes sui, vel quia Græc. est, discant: sensus erit, eousq; illos educet, dum possint ipsi regere domum & parentes alere illa cura liberatos.

5. *Desolata*, i. destituta. Alludit ad etymon viduę, de quo sup. *Sperat*, i. debet, seu solet sperare.

8. *Si quis*, pro, si qua. Basil. in constit. monast. notat, id dici secularibus, non Religiosis. *Negauit*, s. factis.

Deterior, s. in hac parte.

9. *Eligatur*, s. ab Ecclesia alenda. Hier. ep. 9. & 11.

10. *Recepit*, s. peregrinos. *Sanctorum*, i. fidelium.

Subsecuta, i. profecuta.

11. *Diuita*, i. retice, ne admitte, s. in numerum alendarum ab Ecclesia, quod se possint ipsę alere, vel ob periculum scandali *Luxuriata in Christo*, i. contra promissionem Christo factam fornicata.

12. *Fidem*, i. votum continentię. *Irritam fecerunt*, scil. violantes.

13. *Discunt*, i. assuescunt. *Verboſa*, i. loquaces.

14. *Volo*, s. ob periculum incontinentię & scandali.

Iuniores, s. non alligatas voto. Græc. iuniores viduas.

Matres familias esse, i. familiam regere. *Maledicti gratia* i. maledicendi.

16. *Vidua*, i. destituta.

17. *Presbyteri*, i. Episcopi, vel sacerdotes. *Duplici*, i. maximo, vel reuerentię, & subsidij.

20. *Peccantes*, s. palam, Aug.

21. *Praiudicio*, i. præcipitato iudicio, vel præcedente iudicio, vt cum seq. legatur. *Aliam*, i. diuersam à recto.

22. *Communicaueris*, i. particeps fueris, sc. ordinando indignum. *Castum*, i. purum à peccato.

23. *Stomachum*, s. infirmum.

24. *Iudicium*, s. Dei, vel iudicium. *Subsequuntur*, i. postea innotescunt.

25. *Aliter*, i. male. *Non possunt*, s. vt plurimum.

C A P. VI.

1. *Ugo*, i. seruitute. *Blasphemetur*, i. male audiat, seu vituperetur.

2. *Dilecti*, sc. Deo. *Beneficij*, s. diuini, q. d. quia Christiani sunt.

3. *Pietatem*, i. religionem, seu Dei cultum.

4. *Languens*, i. ægrotans animo. *Blasphemia*, i. maledicentię.

5. *Conflictationes*, i. disceptationes. *Questum*, i. lucri occasionem. *Pietatem*, i. religionem.

6. *Sufficientia*, s. rerum ad vitę vsum.

10. *Cupiditas*, s. pecunię. *Appetentes*, i. secuti.

12. *Fides*, i. pro fide, seu quod fides postulat.

In qua, Græc. in quam. *Confessus*, i. professus.

Confessionem, s. fidei professionem.

13. *Viuisicat*, q. d. à quo omnia viuientia vitam habeat. *Testimonium*, s. veritatis.

14. *Macula*, i. peccato. *Irreprehensibile*, i. sic vt non possit reprehendi.

15. *Potens*, Gr. *δυνατός*, i. princeps, s. vniuersi.

16. *Habet*, s. ex se. *Vidit*, s. quantum est visibilis.

17. *Sublime*, i. superbe. *Fruendum*, i. delectabiliter vtendum.

18. *Communicare*, s. sua cum egentibus.

19. *Thesaurizare*, i. parare. *Veram*, Græc. æternam, *Syl.* veram.

20. *Depositum*, i. commendatam tibi doctrinam.

Novitates, Græc. inanitates. *Oppositiones*, i. obiectiones. *Falsi nominis*, i. falso nominata.

21. *Promittentes*, i. profitentes. *Exciderunt*, i. errarunt, seu lapsi sunt. *Gratia tecum*. Id propria manu scripsit Ambr. *Amen*, Gr. additur, scripta ex Laodicea, Metropoli Phrygię Pacatianę.

II. AD TIMOTHEVM.

Rursum instruit, & exhortatur, addens quadam de electis, & reprobis, deq; erroribus futuris tempore nouissimo. Narra etiam qua sibi acciderint.

C A P. I.

1. **S**ecundum, i. per, vel q. d. ad predicandū. Quæ est, & c. i. quæ datur per Christum. 3. A progenitoribus, sc. institutus, vel q. d. à puero. Pura, q. d. recta intentione. 5. Recordationem, & c. i. in memoriam reuocans.

Certus, Græc. persuasus. sic & inf. 6. Causam, sc. quia fide præditus es recta. Resuscites, i. excites, s. per opera bona, iuxta officium tuum. Gratiam, Græc. χάρις, i. donum. 7. Virtutis, i. potentem, s. fortes facientem. 8. Domini, i. de Domino. Collabora, & c. q. d. ferto animo bono persecutiones Euangelij. Dei, i. tibi à Deo data. 9. Sancta, sc. ad sanctitatem inuitante. Propositum, Syr. voluntatem Iunge vero cum ante tempora. In Christo, i. per Christum. Secularia, sc. seculi, q. d. ab æterno. 10. Manifestata, sc. vocatio, seu gratia, vel propositum, quod Græc est fœmininum. Illuminationem, Græc. apparitionem. Illuminauit, i. patefecit. Incorruptionem, i. immortalitatem. 12. Patior, sc. Romæ victus erat. Confundor, i. erubesco. Depositum, i. salutem apud eum depositam, seu animam ei celsitatem. Illum, sc. iudicij. 13. Formam, informationem. Habe, i. retine, vel seque. Sanorum, & c. pro, sanæ doctrinæ. Infide, & c. q. d. credendo & amando Christum. 14. Depositum, i. munus Episcopi, vel animas subditorum. 15. In, pro, ex, q. d. Asiatici qui Romæ sunt. 16. Refrigerauit, i. recreauit. 18. Quanta, i. in quam multis.

C A P. II.

1. **C**onfortare, i. fortis esto In Christo, pro, à Christo, q. d. in gratia Christi. 2. Per, pro, coram. 3. Labora, i. ferto mala Græc. ἀγῶνίζου. 4. Deo, non est Gr nec Syr. secularibus, Græc. βίβ, i. vitæ, q. d. rebus mundi quæ militiam impediunt. Probauit, i. vt probatum tradidit, Græc. & Syr. qui se delegit. 5. In agone, i. certamine publico. Legitime, i. secundum leges certaminis vincens. 6. Laborantem, & c. q. d. si vult fructus percipere, debet prius laborare. 7. Intellige, i. aduerte. Dabit, Græc. det, sed nostra lectio potior. 8. Euangelium, i. prædicationem. 9. In quo, sc. diuulgando. Laboro, Græc. mala patior. Male operans, Græc. κακῶς ἐργάζομαι, i. malefactor, seu faci-

norosus. Non est, & c. q. d. nec ideo cesso prædicare. 10. Ideo, iunge cum, vt. In, i. per. Cum, pro, in. Coelesti, Græc. & Syr. æterna. 11. Fidelis, i. fide dignus, seu certus. Nam, abundat, more Heb. Commortui, sc. cum Christo. 12. Sustineamus, sc. aduersa. 13. Ille, pro, ille tamen. Fidelis, i. verax. Negare, & c. q. d. non potest non esse quod est. 14. Contendere, sc. contentions studio. Alioqui hæretici disputationibus conuincendi. Subuersionem, sc. scandalizantur, vel significat docendam fidem sine disputationibus, ne auditores qui minus capiunt subtilitates, errore aliquo subuertantur. 15. Probabilem, i. probatum. Inconfusibilem, i. quem nō pudeat eorum quæ agit. Tractantem, Græc. secantem, seu distribuentem, sc. pro cuiusque capto. 16. Proficiunt, i. valent. Impietatem, sc. ingenerandam in animo. 17. Eorum, i. talium Cancer, sc. morbus, qui exedit eam corporis partem, quam corripuerit. 19. Fundamentum, sc. electio, seu prædestinatio. Signaculum, sc. quod sequitur, q. d. beneque sigillatum, iuxta illud: Cognouit, & c. est autem locus Numer. 6. iuxta 70. Et discedat, & c. id à Paulo additum, q. d. oportet vero discedere. & c. Nomen Domini, pro, Dominum. 20. Contumeliam, i. vile ministerium. 21. Istis, sc. quæ Deo displicent malis, & erroribus, de quibus proxime dictum. Vtile, i. aptum ad vsum. 23. Sine disciplina, i. ineruditas. Lites, i. contentiones. 24. Docibilem, Græc. διδασκάλον, i. idoneum ad docendum. 25. Modestia, Græc. πραΰτης, i. mansuetudine. Nequando, i. si forte.

C A P. III.

2. **C**upidus, i. auari. Elati, i. arrogantes, seu fastuosi. Blasphemia, i. maledici. 3. Affectione, i. beneuolentia. Pace, Græc. fœdere. Criminales, i. calumniatores. Sine benignitate, Græc. non amantes bonorum, Syr. bonorum ofores. 4. Proterui, Græc. præcipites, seu temerarij. 5. Virtutem, i. vim, seu veritatem. 7. Discipulas, sc. mulierculas. 8. Iamnes, & c. Hi Magi Ægyptiorum. Reprobi, i. errantes. 9. Ultra, Græc. amplius, seu plurimum. Proficiunt, i. assequuntur quod volunt. 10. Affectus, i. sectatus. Institutionem, i. mores, vel morum institutionem. Propositum, i. animi promptitudinē, seu intentionem. 11. Qualia, pro, quæ. Antiochia, sc. Pisidia, non Syria.

12. Pie,

12. *Pie*, i. religiosè, Syr. cum timore Dei.
Patientur, s. ab improbis, quibus displicet virtus.
 13. *Proficient*, i. progredientur. *Mittentes*, s. alios, quantum in se est.
 10. *A quo*, s. Paulo.
 15. *Ab infantia*, i. à puero. *In Christo*, i. in Christum.
 16. *Docendum*, s. veritatem. *Arguendum*, s. falsitatem.
Corripiendum, s. malos, Gr. corrigendum, seu dirigendum. *Erudiendum*, s. omnes. *In*, pro, de.
 17. *Dei*, i. Deo dicatus.

CAP. IV.

1. **V** *iuos*. Indicat aliquos non morituros, sed in aera rapiendos, de quo sup. 1. Thess. 4. quanquam possunt intelligi viui, s. cum Paulus scriberet.
Per aduentum, s. ad iudicium, sub. testificor, seu obtestor. quanquam Græc. potius est, in aduentu suo, & regno, s. iudicaturus.
 2. *Importune*, i. intempestive, sc. improborum iudicio.
Argue, i. conuince, s. errantes. *In*, pro, cum.
 3. *Sustinebunt*, i. ferent. *Ad*, pro, iuxta.
Prurientes, nominatiuus est, q. d. cupientes audire grata, velut scalpi qui pruriunt.
 5. *Labora*, Græc. ferto mala. *Imple*, i. plene exequere.
 6. *Delibor*, q. d. prope est vt immoler. adhibebantur libamina sacrificiis, ex rebus liquidis, quæ in Dei honorem effundebantur, vel cremabantur. Et quidem Pauli effusus sanguis amputato capite.

- Resolutionis*, i. mortis, qua soluitur anima corpore.
 7. *Bonum*, s. plenum meriti & honoris Dei.
In reliquo, i. in posterum. *Iustitia*, s. debita iustis operibus. *Aduentum*, s. vt filij aduentum Patris optant.
 9. *Festina*, i. cura.
 10. *Galatiam*, i. Galliam, secundum Epiph. hæc. st. Dicitur à quibusdam *Crescens*, hic, fuisse Episcopus Moguntinus. vide Clem. 7. Const. cap. 46. Eus. lib. 3. c. 3. Hier. in Catalog.
 11. *Solus*, s. ex domesticis. *Vtilis*, pro, vsui futurus. q. d. opus est mihi eo *Ministerio*, s. Evangelico.
 13. *Penulam*, pallij genus quidam putant, alij volumen Hebræum, Syr. thecam librorum.
Reliqui, ex hoc, & iis quæ infra dicit. quidam colligunt Paulum Roma iuisse in ea loca, & Ecclesias visitasse, vt quibusdam scripserat se facturum, deinde rediisse ad vincula, in quibus tandem obiit martyrio coronatus cum Petro.
Membranas, s. Hebræi libri membranæ sunt inuolutæ.
 14. *Ærarius*, s. faber *Ostendit*, i. fecit, Heb. *Reddet*. Ita etiam legit Syr.
 16. *Defensione*, s. apud Iudicem Romanum.
Omnes, s. qui fauere poterant.
Imputetur, s. à Deo.
 17. *Leonis*, s. Neronis.
 18. *Liberauit*, Gr. & Syr. liberabit. *Opere malo*, i. persecutione malorum.
 22. *Amen*, Græ. & Syr. additur, Missa è Roma.

AD TITVM.

sc. Cretæ Episcopum.

Docet quæ in Episcopatu agere debeat. vbi, & de Episcopi moribus & secularium quædam tractat.

CAP. I.

1. **S** *ecundum pietatem*, i. de Dei cultu.
 2. *Spem*, pro, spe. *Ante tempora*, s. eam prædestinans. *Secularia*, i. seculi, q. d. ante mundi creationem.
 3. *Suis*, Græc. propriis, s. præscriptis. *In*, pro, per.
 4. *Dilecto*, Græc. germano, seu vero. *Communem*, scil. Catholicam.
 5. *Creta*, i. in Creta insula, vulgo Candia.
Presbyteros, i. Episcopos.
 6. *Vnius*, i. qui non duas duxerit. *Non in*, & cæt. i. qui non possint accusari.
 8. *Benignum*, Græc. bonorum amantem. *Continentem*, s. ab vxoris amplexibus, Hier.
 9. *Secundum doctrinam*, i. ad docendum commodum.
Fidelem, i. certum. *In*, pro, per, vel, cum.
Arguere, i. conuincere.
 10. *Inobedientes*, s. ei quod æquum est, loquitur autem de iis, quos argui oportet. *Circumcisione*, i. Iudæis.
 12. *Quidam*, s. Epimenides *Mala bestia*, i. perniciose feræ. *Ventres*, i. homines, seu corpora.

13. *Dure*, i. seuerè. *Sani*, s. ne errent.
 14. *Auersantium*, pro, auertentium.
 15. *Omnia*. Cibos intelligit lege veteri prohibitos.
Munda, sc. ex se. *Mundu*, i. pure vtentibus, & vt fides docet. *Nihil*, s. quia non recte vtuntur.
 16. *Confitentur*, i. profitentur. *Abominati*, pro, abominabiles. *Incredibiles*, pro, increduli.
Reprobi, i. inepti.

CAP. II.

3. **S** *ancto*, i. Religioso, seu Christianum decente.
Criminatrices, i. calumniatrices. *Bene*, pro, bona.
 4. *Prudenciam*, Syr. pudicitiam.
 5. *Prudentes*, s. esse doceat. *Blasphemetur*, i. vituperetur.
 8. *Verbum*, sub. tuum sit. *Ex aduerso*, i. aduersarius.
Vereatur, i. erubescat.
 10. *Fraudantes*, s. in ministerio, seu rebus heri.
Fidem bonam, i. fidelitatem.
 11. *Gratia*, s. misericordia.
 12. *Secularia*, i. mundana.
Pie, i. religiosè.
 13. *Beatam*, *spem*, i. speratam beatitudinem.

14. *Accepta*.

14. *Acceptabilem*, i. acceptum, Græc. ἀξιόστον, i. peculiarem, seu eximium.

15. *Nemo te*, &c. q. d. sic te gere, vt nemo possit te merito contemnere.

CAP. III.

1. *Illi*, s. Cretenses. *Potestatibus*, i. magistratibus. *Dicto*, s. eorum.

2. *Blasphemare*, i. maledicere, seu conuitiis appetere.

Litigiosos, i. contentiosos.

3. *Odibiles*, i. odio digni.

4. *Humanitas*, Gr. φιλανθρωπία, i. amor in homines.

5. *Secundum*, i. propter, vel ex. *Sancti*, s. opera.

7. *Secundum*, &c. i. certo sperantes vitam æternam.

8. *Sermo*, s. p. accedens, vel sequens. *Confirmare*, s. alios, q. d. hortari diligenter.

Praesse, i. intendere.

9. *Legis*, i. de lege, Syr. Scribarum.

11. *Cam sit*, &c. q. d. proprium sequens iudicium, sequente ita condemnans.

13. *Legis*, s. Iudaicæ. *Pramitte*, s. ad me, vel alio forte quo fuerant à Paulo destinati.

Vt, pro, sic vt.

14. *Necessarios*, s. pauperibus.

15. *Amen*, Græc. additur, Scripta ex Nicopoli Macedonia, Syr. vero, Missa per Zenam & Apollo.

AD PHILEMONEM.

s. Phrygem, & Colossensem.

Commendat ei seruum eius fugitiuum, à se ad fidem conuersum, tanta porro charitate & modestia, vt mihi Epistola valde mirabilis videatur.

Christi, i. ob Christum.

Adiutori, Græc. cooperatori.

2. *Appia*, vxor erat Philemonis.

Archippo, eum quidam putant de quo Coloss. 4. *Ecclesia*, i. fidelium congregationis. *Tua*, s. Philemonis.

5. *Domino*, pro, Domini.

6. *Vt*, pro, adeo vt, vel, oro vt. *Communicatio*, i. participatio, s. qua præditus es fidei. *Euidens*, i. manifesta, s. omnibus. *In agnitione*, i. per manifestationem.

In Christo, i. secundum Christum.

7. *In*, pro, de. *Requieuerunt*, i. refocillata sunt.

8. *Ad rem pertinet*, i. conuenit.

9. *Propter*, &c. q. d. malo vri charitate, quam auctoritate. *Sis*, alii, sim, q. d. cum talis sim, nempe. *Paulus senex*, &c. sed lectio nostra probanda, q. d. cum tu sis senex, malo rogare, quam imperare.

11. *Vtilis*, alludit ad nomen *Onesimi*, quod vtilem significat.

12. *Vt mea*, Græc. id est, mea.

Viscera, q. d. dilectissimum mihi.

13. *Euangelij*, s. causa iniectis.

14. *Consilio*, i. sententia. *Bonum*, i. beneficium.

15. *Horam*, i. breue tempus. *In æternum*, i. nunquam à te recessurum.

16. *Carnis*, i. corporis seruitio.

17. *Socium* s. in fide seu religione.

18. *Nocuit*, forte aliquid furatus aufugerat.

20. *Ita*, s. si id feceris quod rogo, Græc. *vai*, i. certe, q. d. ita est, vt dico. *Fruar*, i. capiam fructum ex te, seu voluptatem *Viscera mea*, i. dilectum mihi.

22. *Donari*, pro, donatum iri.

25. *Amen*, Græc. & Syr. additur: Missa è Roma per Onesimum.

AD HEBRÆOS.

Nomen non adscribit in principio more suo (vt nec Ioannes in Epistolis) forte quod non ad certam aliquam Ecclesiam scribat. quanquam quidam putant ad Ierosolymitanam scribere, vel, quod sit velut tractatus quidam seu disputatio de lege veteri & noua, deq. illius cessatione, & huius vi. ubi multa de Sacerdotio veteri, & Christi. Addit & multa ad mores pertinentia.

CAP. I.

Vltisariam, &c. duabus vocibus vsus est, vt totam varietatem temporum personarum, & visionum comprehenderet. *Loquens*, pro, locutus.

In, pro, per.

2. *Constituit*, scil. quatenus homo

constitutus, sed quia idem etiam Deus, omnium possessor & creator.

3. *Splendor*, scil. lumen, de lumine significatur etiam coeternitas. *Gloria*, s. paternæ, i. patris, vel gloriæ, pro gloriosa.

Figura, Græc. *χαρακτήρ*, i. expressa imago.

Substantia, ὑποστάσις, i. substantiæ, seu personæ.

Portans, i. tenens, seu sustentans, alioqui enim in nihilum cuncta reciderent. *Verbo virtutis sue* i. potenti suo imperio, seu potentia sua. Nam ipse verbum est.

Faciens, pro, postquam fecit, s. per passionem, quam quam etiam nunc, perpetuoque facit.

4. *Melior*, i. prestantior, *Effectus*, s. secundum quod homo. *Differentius*, i. excellentius.

Pra illis, i. quam illi. *Hereditauit*, i. sortitus est, s. quatenus homo, nam etiam Deus est, quod non semper fuit, nec enim semper homo fuit, adeoque non semper homo Deus. vide Rom. 7.

6. *Cum iterum*, pro, iterum cum, q. d. alias etiam cum.

Introducitur, &c. i. cum de filij in mundum aduentu loquitur. *Dicit*, s. Deut. 32. secundum 70. Vide etiam Psal. 96. ubi plane habetur.

7. *Ad*, pro, de.

8. *Thronus*, &c. Vide Psal. 44.

9. *Pra*, &c. i. excellentius quam consortes tui, s. iusti, qui filij Dei per adoptionem.

12. *Mutabis*, Græc. inuolues, seu vertes, q. d. possis cum velis auferre, vel significatur renouatio mundi futura, vel velut accepta noua veste.

14. *Administratores*, i. Dei ministri. *Missi*, i. mitti soliti. Non quidem mittuntur omnes per se, sed quidam per alios, s. inferiores se, quibus reuelant, ad nos deferenda.

C A P. II.

1. **A** *Bundantius*, i. perfectius. *Audiuius*, s. à Deo per filium reuelata. *Pereffluamus*, i. pereamus, seu exidamus, vt solet quod effluit, Syr. cadamus.

2. *Firmus*, i. tantam obtinuit auctoritatem.

Prauaricatio, Græc. transgressio. *Mercedis*, i. quam merebatur.

3. *Effugiemus*, s. punitionem. *Initium*, &c. q. d. primum esset per Christum prædicata.

In nos, s. Christianos. *Confirmata est*, i. firmiter tradita. Audierat quidem à Christo Paulus, sed & ab Apostolis etiā. Adde quod de aliis loquitur in persona sua, vt proxime indicaui.

4. *Portentis*, i. prodigijs. *Virtutibus*. Tribus his vocibus solet scriptura omnia miraculorum genera significare. *Spiritus*, &c. pro, donorum Spiritus sancti.

5. *Non enim*, &c. redit ad superiorem disputationem. *Orbem terra*, i. mundum. *Futurum*, s. post iudicium. tunc enim omnia plene Christo subiecta erunt, vt infra dicitur. *De quo*, s. orbe. *Loquimur*, i. disputationem instituiamus.

6. *Quis*, pro, quidam.

7. *Paulo minus*, i. aliquantum, s. inferior est natura humana etiam in Christo Angelica, quod ad ipsam naturam pertinet. *Ab*, i. præ.

9. *Gratia*, i. per gratiam. Iungendum autem cum, *passionem*, q. d. quam sustinuit pro salute hominum.

Gustaret, i. sentiret, seu pateretur Heb.

10. *Adduxerat*, pro, adducturus esset. *Consummari*, i. fieri perfecte, vel vitam finire.

11. *Vno*, s. Deo auctore, seu Patre, q. d. dedit Deus Filiū suum vnigenitum pro filijs adoptiuis. *Omnes* s. velut fratres. *Confunditur*, i. erubescit.

13. *Ego ero*, &c. sunt hæc verba Isa. 8. secundum 70. ubi nos legimus: Præstolabor eum. sequiturque statim: Ecce ego, &c. itaque eodem pertinet vtraque hæc sententia, qua de se Christus loquitur, vt homo est.

Pueri, i. filii, seu serui.

14. *Communicauerunt*, &c. i. homines erant carnis participes. *Participauit*, &c. i. habuit etiam carnem & sanguinem, s. factus est homo. *Mortis*, s. ob peccatum quod induxit, ex quo mors, vel mortis peccati, quod hominibus persuadebat.

15. *Obnoxij*, &c. q. d. viuebant vitam seruilem, horrentes semper mortem, a qua seruitute liberati promissa immortalitate.

16. *Nusquam*, i. nullo modo, seu nunquam. Græc. non. *Angelos*, &c. i. Angelicam naturam assumpsit, sed humanam.

17. *Per omnia*, s. ad naturam humanam pertinentia, adeoque pati humanas infirmitates. *Misericors*, s. etiam per experientiam dolorum. *Ad*, pro, apud.

Repropitiaret, i. expiaret.

18. *In eo*, i. per id, vel q. d. in iis rebus.

Tentatus, i. expertus mala nostra.

Potens, i. aptus, seu promptus, vel q. d. certe potest in rebus, quas expertus est, opem ferre suis.

C A P. III.

1. **S** *Ancti*, s. professione. *Confessionis*, i. fidei, quam profitemur.

2. *Fecit*, s. Pontificem. *Omni*, i. tota.

3. *Amplioris*, pro tanto ampliore.

Domus, pro, domo.

4. *Creauit*, Græc. construxit, seu fabricauit.

5. *Testimonium*, i. testificationem. *Dicenda*, s. populo, ex parte Dei.

6. *Sua*, i. propria. *Gloriam spei*, i. spem in qua gloriamur, Græc. gloriationem spei.

8. *Secundum diem*, i. in die.

10. *Insensus*, &c. Græc. ratio affectus à generatione, &c.

11. *In ira*, i. iratus. *Si*, pro, quod non.

13. *Vosmetipsos*, id est, vos inuicem. *Cognominatur*, i. vocatur.

14. *Christi*, i. gratiæ Christi, seu Corporis Christi mystici. *Initium*, &c. s. fidem per quam incipimus subsistere spiritualiter, vel q. d. si eam vitæ subsistentiam in qua cœpimus cum Christo viuere vsque, &c.

16. *Audientes*, i. cum audissent, s. in Sinai, vel per Moysen. *Per Moysen* i. duce Moysen.

C A P. IV.

1. **R** *Elicta*, i. neglecta. *Existimetur*, i. videatur, seu appareat. *Deesse*, Græc. fuisse frustratus, vel non affectus.

2. *Admixtus*, Syr. coniunctus, Græc. & Complut. admixtis. *Ex iis*, pro, eorum, Græc. iis. *Quæ*, Græc. qui.

3. *Quemadmodum*, pro, de qua. *Et quidem*, i. id dictum est, vel iunge cum sequen. s. dixit enim, &c. q. d. de qua requie dixit, &c.

5. *Isto*, s. loco.

7. *Terminat*, i. præfinit. *In*, pro, per, vel Dauid, pro, libro Dauid.

8. *Iesus*, i. Iosue, qui apud 70. dicitur Iesus, Syr. Iesus filius Nun.

Requiem, s. veram, seu perfectam.

Post hæc, Græc. post hæc.

9. *Sabbatismus*, i. requies.

10. *Ingressus est*, pro, ingreditur. *Requieuit*, pro, requiescit.

11. *Festinemus*, Græc. studeamus. *Vt ne*, pro, & caueamus ne. *Idipsum*, i. idem.

12. *Vivus*, &c. q. d. sed credamus verbo Dei, vitam danti credentibus. *Ancipiti*, i. vtrique acuto.

Anima, s. qua vivimus, seu sensitiva. *Spiritus*, i. mentis, q. d. discernit quæ sunt sensus ab iis quæ mentis sunt. *Compagum*, &c. q. d. & quorumque intimorum. Quidam compages, cogitationes intelligunt, medullas vero intentiones. *Discretor*, Græc. Iudex.

13. *Inuisibilis*, Græc. non manifesta. Apparet loqui de Dei verbo, quod est Deus. *Omnia autem*, pro, sed omnia. *Ad quem*, pro, de quo.

14. *Confessionem*, i. fidei professionem, vel q. d. spem quam profitemur.

15. *Tentatum autem*, pro, sed tentatum. *Pro similitudine*, Græc. iuxta similitudinem, s. nostri, Syr. sicut & nos.

16. *In*, pro, cum, q. d. adiuuantem in opportunitatibus, s. cum opus est.

CAP. V.

2. *Condolere*, i. compati.

3. *Pro peccatis*, s. hostias.

4. *Honorem*, s. pontificatus.

5. *Clarificauit*, i. glorificauit, q. d. non sibi assumpsit pontificalem gloriam. *Sed*, s. illum clarificauit, i. dedit ei illam gloriam.

7. *Carnis*, i. vitæ mortalis. Vide 2. Cor. 5. *A morte*, sc. suscitando. *Clamore*, &c. quando id factum incertum. *Suauenerentia*, i. honore ei debito, vel, quo Patrem semper est prosecutus.

8. *Didicit*, sc. experientia. *Obedientiam*, sc. in passionibus.

9. *Consummatum*, q. d. cumq; perfectus esset, vel cum mortuus esset.

10. *Pontifex*, Græc. ἱερεὺς, i. Summus Sacerdos.

11. *De quo*, s. Melchisedech, vel Christo, vel Pontificatu. *Grandis*, i. copiosus, s. propositus est.

Ininterpretabilis, i. difficilis explicatu. *Audiendum*, i. capiendum.

12. *Magistri*, i. doctores. *Tempus*, sc. quo estis in schola Christi. *Elementa exordij*, i. prima rudimenta.

Sermonum Dei, i. institutionis Christianæ, vel sacræ Scripturæ.

13. *Enim*, pro, autem. *Expers*, i. incapax.

Sermonis, i. institutionis. *Iustitia*, i. de iustitiæ perfectione.

14. *Pro consuetudine*, i. per habitum mentis.

CAP. VI.

1. *Intermittentes*, i. omittentes interim.

Inchoationis, i. in principio solitum tradi, sc. fidei rudimenta. *Christi*, i. de Christo. *Perfectionem*, i. perfectionem seu altiore disputationem, vel vitam perfectionem.

Ab operibus mortuis, i. de peccatis animam interimentibus, vel quæ animæ mortuæ faciunt.

Ad, pro, in.

2. *Baptismatum*, i. de baptismo. *Impositionis*, sc. in confirmationis sacramento.

3. *Hoc*, s. ferri ad perfectionem. *Permiserit*, i. concesserit.

4. *Impossibile*, s. nisi Deo concedente. *Illuminati*, i. baptizati. *Sancti*, s. per gratiam.

5. *Dei verbum*, i. Christi doctrinam. *Virtutes*, i. potentiam Dei, quam in Sanctis ostendet, s. per immortalitatem & gloriam. *Prolapsi*, s. graui aliquo peccato.

Ad, pro, per. *Crucifigentes*, &c. q. d. cum per peccatum Christum in se viuentem velut crucifixerint.

Ostentui, i. ludibrio.

7. *Terra*, i. anima. *Imbram*, s. gratiæ.

8. *Spinæ* &c. i. peccata. *Maledictio*, i. supplicio.

Consummatio, i. finis.

10. *In nomine ipsius*, i. propter ipsum.

11. *Eandem*, s. quam hactenus. *Ostentare*, i. ostendere. *Expletionem*, i. complementum, seu perfectionem. *Finem*, s. vitæ.

12. *Vt*, pro, sic vt. *Promissiones*, i. promissa bona.

14. *Nisi*, pro, certe. Omisit autem Paulus iuramentum, de quo Genes. 22. vel sub hac particula intellexit. Habet enim Heb. formam iuramenti.

15. *Sic*, abundat, more Heb. *Repromissionem*, i. promissum à Deo.

16. *Sui*, i. se. *Confirmationem*, s. veritatis.

17. *Pollicitationis*, i. promissi.

18. *Duas*, s. promissionem & iuramentum.

Confugimus, præteritum est. *Spem*, i. rem speratam, vel spei virtutem tenendam, i. retinendam.

19. *Ad interiora*, &c. i. quæ intra velum, sc. cœlestia, quæ occulta.

CAP. VII.

1. *Salem*, s. Ierusalem.

2. *Rex iustitiæ*, Melech n. Rex, Sedech, iustitia.

3. *Sine patre*, &c. sc. in scriptura, quæ de iis nihil dicit. *Assimilatus*, s. in eo quod sequitur. *In perpetuum*, s. nihil de eius morte scriptum.

4. *Intuemini*, i. considerate.

Præcipui, Græc. spoliis.

5. *Ipsi*, s. fratres.

6. *In eis*, i. inter eos. *Qui habebat*, i. cui factæ.

7. *Meliore*, i. maiore, seu præstantiore.

8. *Hic*, s. in lege. *Ibi*, s. vbi agitur de Sacerdotio Melchisedec. *Contestatur*, s. scriptura, quæ de eius morte nihil dicit.

9. *Et vt*, &c. q. d. atque ita quodammodo. *Accipit*, Gr. accipit, i. solet accipere.

11. *Consummatio*, i. perfectio, s. sacerdotij, vel hominum per sacerdotium.

12. *Enim*, pro, autem.

13. *In quo*, i. de quo. *Alia*, s. Iuda. *Præstosuit*, i. ministravit.

15. *Manifestum est*, s. mutatam esse legem.

Si, pro, siquidem. *Exurgat*, pro, exurgit.

16. *Carnalis*, i. circa corporeas cæremonias versantis. *Virtutem*, i. potentiam. *Insolubilis*, i. æternæ, q. d. æternam vitam dantem.

17. *Contestatur*, i. testatur.

18. *Munditi*, i. legis. *Infirmi*tem, i. imbecillitatem. *Inutilitatem*, i. insufficientiam, nec enim poterat reddere iustos, seu perfectos.

19. *Spei*, s. in Christo.

20. *Quantum*, pro, in quantum.

22. *Testamenti sponsor*, i. pacti promissor.

24. *Sempiternum*, sc. non migrans ad alios successionem.

25. *Accedentes*, &c. i. per ipsum ad Deum adductos.

26. *Segregatus*, s. vitæ puritate.

27. *Hoc*, s. pro populi delictis.

28. *Legem*, s. latam, vel q. d. qui de Sacerdotio loquitur post legis mutationem futuro.

C A P. VIII.

1. *Capitulum*, i. summariū, q. d. dicam breuiter, fusius explicata.

Magnitudinis, i. maiestatis, s. Dei.

2. *Sanctorum*, i. sanctuarij, s. Ecclesiæ. *Veri*, ad differentiam figuralis.

3. *Enim*, pro, autem. *Offerat*, s. seipsum obtulit in cruce, & quotidie offert in altari.

4. *Super terram*, s. vt more aliorum Sacerdotum ministraret. *Nec*, pro, non.

Sacerdos, s. qui non est de tribu Leui.

Essent, s. sacerdotes de tribu Leui.

5. *Consummaret*, pro, consummaturus esset, i. perfecturus. *Exemplar*. Intelligit Paulus etiam per id significatum illud exemplar quoddam fuisse tabernaculi cœlestis.

6. *Melius*, i. excellentius. *Ministerium*, s. sacerdotij.

Testamenti, i. pacti. *In*, pro, cum. *Repromissionibus*, pro, promissionibus. *Sanctum*, i. confirmatum.

7. *Culpa*, i. defectu, vel q. d. si homines faceret sine culpa.

8. *Consummabo*, i. perficiam.

10. *Quia*, continuatiuum est, non causale.

Dando, pro, dabo.

13. *Veterauit*, i. antiquauit, seu verus esse ostendit.

C A P. IX.

1. *Prius*, s. testamentum. *Cultura*, i. cultus, q. d. cultus quosdam suo modo iustificantes.

Sanctum seculare, i. templum, seu tabernaculum temporale.

2. *Primum*, s. prior pars tabernaculi, quæ sanctum dicebatur, vt proxime dicitur. *Candelabra*, s. multæ erant in candelabro lucernæ. *Propositio*, &c. i. panes, qui ante Deum proponebantur.

3. *Secundum*, erat enim primum velum ante ipsum sanctum.

4. *Thuribulum*, sc. altari incensi seruiens, quod erat extra, seu potius ei sufficui quem faciebat Pontifex, semel in anno ingrediens in Sancta Sanctorum. Quidam tamen putant significari thuribuli nomine altare thymiamatis, in quo incendebantur aromata, nec aliud fuisse thuribulum. *In qua*, pro, cum qua, i. iuxta quam, secundum quosdam.

5. *Gloria*, i. Dei gloriam representantia. *Obumbrantia*, s. alis

6. *In priori*, pro, in prius. *Officia*, i. ritus.

7. *Ignorantia*, i. peccatis ignorantia.

8. *Significante*, s. per illas expiationes. *Propalatum*, i. apertam, s. per plenam expiationem, quam Christus erat factururus. *Sanctorum*, i. in sancta s. cœlestia.

9. *Parabola*, i. figuralis quædam similitudo.

Instantis, i. præsentis, s. tempore quo hæc Paulus scripsit. *Iuxta suam*, i. cuius ritu. *Iuxta conscientiam*, i. quod attinet ad conscientiam seu mentis puritatem.

Seruientem, i. per illa Deum colentem.

10. *Solummodo*, sita. *Baptismatibus*, i. ablutionibus, seu purificationibus. *Iustitiis*, i. iustificationibus, seu ceremoniis, Gr. *δικαιοσύνας*, (quo verbo 7. vtitur: vbi nos legere solemus ceremonias) Syr. præceptis.

Carnis, i. corporeis, s. circa corpus adhibitis, q. d. externis. *Correctionis*, s. per Christum faciendæ.

11. *Assistens*, s. Patri, Græc. *παρὰ πατέρα*, i. factus, vel adueniens. *Amplius*, i. maius.

Tabernaculum, s. suam humanitatem vel cœlum. iunge cum, *Pontifex*. *Huius creationis*, i. structuræ similis nostratibus. humanitas quidem de Spiritu S. concepta, cœlum vero à Deo creatum.

12. *Sancta*, i. cœlum.

Inuenta, i. parata.

Carnis, i. corporis, s. animam illa non emendabant. Ideo sup. dictæ iustitiæ carnis.

14. *Per Spiritum*, &c. mouente Spiritu sancto.

Sanctum, Græc. & Syr. æternum. *Operibus mortuis*, i. peccatis. Vide sup. cap. 6.

15. *Præuaricationum*, Græc. transgressionum, c. dicat, ad expiationem peccatorum. *Erant*, sc. manebant non mundatæ. *Repromissionem*, &c. i. promissam hæreditatem.

17. *In mortuis*, i. testatoris morte. *Confirmatum*, i. ratum.

18. *Sanguine*, s. mortem quodammodo representante. *Dedicatum*, i. confirmatum.

20. *Testamenti*, sc. confirmator. No. testamenti vocem sumptam ex 70, qui sic verterunt Heb. vocem quæ pactum seu fœdus significat, s. pactum illud Dei, figura erat pacti per Christum renouandi, quod eius morte velut testamentum firmatum est, nosque testamenti more fecit hæredes. *Mandauit*, Exod. 24. legitur, Heb. pepigit, 70. disposuit.

21. *In*, pro, cum, vel, per. *Et sine*, &c. q. d. nam re vera nulla peccati remissio fieri potest sine Christi Sanguine, cuius illa legalia, figura erant.

23. *Exemplaria*, i. figuralem statum. *Cœlestia*, sc. statum Euangelicum, seu Ecclesiæ.

25. *Offerat*, s. cruento sacrificio.

26. *Frequenter*, s. ad expiandum omnium hominum peccata. *Consummatione*, i. fine, s. instante.

Destitutionem, i. abolitionem. *Suam*, i. sui corporis.

27. *Iudicium*, sc. cuiusque sequitur particulare post mortem eius, & vniuersale mortuis omnibus.

28. *Multorum*, omnium quidem quantum ad sufficientiam, sed multorum solum quantum ad efficaciam.

Exhaurienda, i. tollenda, seu euacuanda ex cordium profundo. *Secundo*, i. deinde. *Sine peccato*, i. purgatis electorum peccatis.

Salutem, s. æternam.

CAP. X.

1. *Maginem*, s. perfectam repræsentationem, qualis est in statu Evangelico, in quo est gratiæ copia, & velut initium quoddam æternæ felicitatis.

Accedentes, sc. per illa ad Deum. *Perfectos*, i. perfecte à peccatis liberatos, pleneque iustos.

2. *Offerre*, s. pro iisdem peccatis.

3. *Ipsis*, s. hostiis. *Peccatorum*, s. eorundem. Quid ergo, nonne illi per sacrificia vere mundabantur? sane, sed nō vi sacrificiorum, sed oblationis Christi, quam repræsentabant? ideoque illa tanquam per se inefficacia sæpe repetebantur.

5. *Ingredientes*, &c. q. d. ad eius in mundum ingressum pertinent verba illa Psalmi. *Corpus*, s. quod tibi offerrem. *Aptasti*, Syr. induisti.

6. *Pro peccato*, s. sacrificia. *Placuerunt*, s. per se, sed propter me, cuius figuræ erant.

7. *Venio*. Iunge cum, vt faciam. *Capite*, i. summa, sc. tota scriptura Christum prædicat.

9. *Tunc*, pro, deinde vero. *Primum*, sc. statum, seu testamentum.

10. *In qua*, i. per quam. *Semel*, s. facta.

11. *Sacerdos*, s. summus, vt est Græc. loquitur enim de annua expiatione.

12. *Vnam*, s. sufficientem ad omnia peccata expianda. *Offerens*, pro, vbi obtulisset.

13. *De cætero*, i. in posterum.

14. *Consummauit*, i. perfecit, s. quantum ex se fuit.

Sanctificatos, i. eos qui sanctificantur.

15. *Contestatur*, i. testando monet.

16. *Testamentum*, &c. i. fœdus quod feriam.

17. *Et peccatorum*, &c. sub addit.

18. *Oblatio*, i. opus oblatione alia.

19. *In introitu*, &c. pro, introcundi in Sancta, i. cœlestia. *In*, pro, per.

20. *Initiauit*, i. aperuit, ingrediens ipse. *Viuentem*, s. via in cœlum est vita bona.

22. *Plenitudine*, i. perfectione, Græc. plena certitudine, Syr. fiducia. *Aspersi*, s. Christi sanguine, q. d. purificati. *Aqua*, s. baptismi. *Munda*, i. mundante.

23. *Confessionem*, i. professionem. *Indeclinabilem*, i. firmam. *Repromisit*, pro, promisit.

24. *Inuicem*, i. alij alios. *Prouocationem*, i. imitationem.

25. *Collectionem*, i. congregationem. *Consuetudinis*, sc. deserere. *Consolantes*, sc. inuicem. Vtri poterat adhortantes. *Videritis*, pro, videtis. *Diem*, s. retributionis.

26. *Hostia*, s. quæ totos abluat, vt sit in baptismo, et si enim Christi hostia ad omnia peccata purganda valeat, at non applicatur nisi semel per baptismum ad eiusmodi purgationem quare satisfaciendum postea pro peccatis, per opera pœnalia, quod semper in Ecclesia obseruatum.

27. *Iudicij*, s. diuini. *Æmulatio*, i. vis, & velut indignatio. *Aduersarios*, sc. Dei, qui hinc sine pœnitentia discesserint.

28. *Irritam*, &c. i. transgrediens. *Moritur*, i. interficitur, s. in certis casibus.

19. *Contempserit*, i. contempserit. *Pollutum*, pro, vel-

ut pollutum, q. d. vt rem pollutam tractauerit.

In quo, i. per quem. *Gratia*, s. auctori.

30. *Vindicta*, q. d. meum est vlcisci.

31. *Horrendum*, i. terribile. *Dei*, s. irati.

32. *Illuminati*, Syr. baptizati.

43. *In altero*, i. partim.

34. *Substantiam*, i. diuitias.

35. *Amittere*, i. abiicere.

36. *Patientia*, s. qua spe præmij duratur in malis.

37. *Modicum*, &c. i. post breue tempus.

38. *Subtraxerit*, s. à fide, & recto.

39. *Subtractionis*, i. qui nos subtrahamus.

Anima, i. salutis animæ.

CAP. XI.

1. *Sperandarum*, i. quæ sperantur.

Substantia, i. sustentaculum, seu basis, Syr. certitudo. *Argumentum*, i. declaratio, Syr. reuelatio, q. d. fides est quiddam, quo spes nititur, & Dei occulta ex parte cognoscuntur.

2. *In hoc enim*, pro, per hanc autem. *Testimonium*, sc. quod Deo placerent, vel quod essent Dei serui.

Senes, i. antiqui Patres.

3. *Aptata*, i. constructa, Syr. ordinata. *Secula*, i. tempora, seu mundi res. *Vt*, pro, sic vt. *Inuisibilibus*, Græc. non apparentibus.

4. *Plurimam*, i. gratiorem, Syr. præstantiorem.

Per quam, s. fidem, seu hostiam fide oblatam.

Testimonium, s. igni cœlitus in sacrificium delapso, vt quidam aiunt. *Loquitur*, s. hominum ore celebratur, seu prædicat illo suo exemplo.

5. *Fide*, i. fidei merito. *Testimonium*, habuit, i. comprobatus est.

7. *Responso*, &c. i. oraculo diuino admonitus.

Metuens, sc. Deum, vel diluuium. *Quam*, s. fidem, vel arcam. *Damnauit*, i. dignum damnatione ostendit.

Mundum, sc. qui videns arcam tanto tempore, tamq; diligenter extrui, non credidit. *Haros*, &c. i. possessor est factus.

8. *Qui vocatur*, Græc. vocatus s. à Deo.

9. *Repromissionis*, i. promissa. *Casulis*, i. tabernaculis.

10. *Fundamenta*, &c. i. bene fundatam.

11. *Virtutem*, &c. q. d. vim ad concipiendum.

Fidelem, i. veracem.

11. *Vno*, sc. Abraham. *Emortuo*, s. quantum ad vim generandi.

15. *Iuxta fidem*, i. cum fide. *Repromissionibus*, i. promissa terra, vel cœlo, per illam significato, seu figurato.

15. *Meminissent*, q. d. si cum id dicerent, illam intellexissent de qua, &c.

16. *Confunditur*, i. erubescit, *Ciuitatem*, s. cœlestem.

18. *In Isaac*, &c. i. per Isaac habebis posteritatem, quam tibi promisi.

19. *Arbitrans*, i. persuasus. *Parabolam*, i. similitudinem, s. Christi immolandi, & resurrecturi.

Accepit, s. saluum reduxit.

20. *De futuris*, s. prædicens.

22. *Memoratus est*, i. meminuit.

25. *Temporalis*, Græc. temporalem, id est, breuem.

Peccati, s. si suos deseruisset, aut Regi obtemperasset contra Deum præcipienti.

26. *Christi*, i. ad Christi imitationem.

27. *Animositatem*, i. iram. *Inuisibilem*, s. Deum.

Sustinuit, i. fortiter expectauit, s. sibi adiutorem fore sperans.

28. *Qui*, s. Angelus. *Primitiua*, i. primogenita.

29. *Expositi*, i. transeuntes, seu transire tentantes.

31. *Repromissiones*, i. à Deo promissa. *Obtulerunt*, s. Daniel.

34. *Extinxerunt*, s. pueri in fornace. *Impetam*, i. vim.

Effugerunt, i. euaserunt. *Acie gladij*, s. hostes in prælio. *Conualuerunt*, vt Ezechias.

35. *Mulieres*, vt Sunamitis, & Sareprana.

De resurrectione, i. resuscitatos. *Distenti*, s. in tormentis, vt illi de quibus 2. Mach 7. *Redemptionem*, i. liberationem à cruciatibus, quam impij promittebant, si sibi obtemperarent.

37. *Lapidati*, vt Ieremias. *Selli*, vt Isaias, serra lignea à Manasse. *Melotis*, i. ouillis pellibus.

39. *Repromissionem*, i. promissam beatitudinem, scilicet quantum ad corpus.

40. *Consummarentur*, s. cum perfecte erit homo beatus cum corpus recipiet. tunc n. perfectus homo. cedit autem id ad nostrum honorem, quod illi nos expectent, & tam diu expectauerint, qui tante ante laborauerunt.

C A P. XII

1. *Impositam*, Græc. circumpositam, s. vndiq; cingentem. *Nubem*, i. copiam. *Pondus*, s. impedimenta. *Circumflans*, i. adhærens, vel vndique impugnans. *Peccatum*, i. peccandi occasiones, vel ipsum peccatum.

2. *Auctorem*, Græc. *ἀρχηγόν*, i. inceptorem, seu ducem, Syr. Principium. *Confusione*, s. ignominia, & cōtumeliis.

3. *Contradictionem*, i. persecutionem.

4. *Estu*, pro, videmini. *Consolationis*, verti poterat, adhortationis, Syr. doctrinæ. *Disciplinam*, i. correptionem.

Fatigeris, Græc. deficias, q. d. constans esto.

6. *Recipit*, i. approbat, vel q. d. quem in filium recipit, Syr. amat.

7. *Disciplina*, s. Dei castigatione. *Perseuerate*, i. durate animo.

8. *Omnes*, s. filij. *Adulteri*, pro, adulterini.

9. *Eruditorum*, i. castigatores. *Et viuemus*, pro, vt viuamus.

10. *In recipiendo*, Gr. ad recipiendum.

12. *Soluta*, i. flaccida. Syr. nutantia.

13. *Et egressus*, &c. q. d. ingredimini viam rectam.

Magis autē, pro, sed potius. *Sanetur*, s. si quid egrotat.

15. *Contemplantes*, i. id videntes, seu curantes.

Desit, Græc. expers sit. *Amaritudinis*, i. amara, s. peccati. *Impediat*, s. salutem.

16. *Profanus*, i. impurus, seu diuinorum contemptor.

Primitiua, i. ius primogenituræ.

17. *Scitote*, Græc. scitis. *Reprobatus*, i. reiectus, s. à Patre, & Deo. *Locum*, i. fructū, s. quod optabat pœnitens. *Eam*, s. benedictionem.

18. *Tractabilem*, i. tangibilem. *Accensibilem*, i. incensum.

19. *Excusauerunt se*, Græc. deprecati sunt, Syr. obsecraverunt.

20. *Portabant*, i. ferre poterant.

21. *Moses dixit*, pro, vt Moses diceret. Not. id non est in scriptura, sed traditione, vt videtur acceptum.

22. *Accessus*, s. fide & spe.

23. *Primitiuorum*, Gr. primogenitorum, s. in cœlo per gloriam qua renascuntur. Vnde Sanctorum dies quibus in cœlum admissi, dicuntur Natales.

24. *Melius*, s. non vindictam petit, sed remissionem.

Abel, s. sanguis.

25. *Recusetis*, Syr. aspernemini. *Auertimus*, pro, auertamur, q. d. si auersemur.

26. *Tunc*, s. cum legem daret. *Repromittit*, i. promittit. *Dicens*, s. secundum 70.

27. *Translationem*, i. mutationem, s. in statum meliorem. *Factorum*, s. vt ad tempus solum durarent, vel q. d. in Christo impletorum. *Immobilia*, s. cœlestia, quibus alia successura non sunt.

28. *Habemus*, Græc. habeamus, Syr. amplectamur.

C A P. XIII

1. *Fraternitatis*, i. fraterna.

2. *Latuerunt*, q. d. inscientes. *Angelos receperunt*, putantes esse homines.

3. *Simul*, pro, si simul essetis. *Laborantium*, i. afflictorum. *Corpore*, s. multis subiecto miseriis.

4. *Honorabile*, s. sit q. d. honeste tractetur.

Omnibus, s. coniugatis vel q. d. omni ex parte.

Iudicabit, i. condemnabit.

7. *Exitum*, i. progressum, q. d. viuendi rationem.

8. *Hic & hodie*, i. in præterito & præsentis, q. d. semper suis adest, vt adfuit antiquis.

9. *Abduci*, s. à vero Græc. circumferri, s. huc illuc.

Ambulantibus in eis, i. illis videntibus, s. superstitiosè, vel sine fide.

10. *Edere*, s. Eucharistiam. *Qui tabernaculo*, &c. i. legis veteris sacerdotes.

11. *Quorum enim*, &c. q. d. sunt n. illæ figuræ quas oportet cessare, vbi aduenit res ipsa figurata, s. Christus.

13. *Portantes*, s. simul cum illo, q. d. illum imitantes.

16. *Communione*, i. communicationis bonorum cum pauperibus. *Promeretur*, i. conciliatur, mereturque homo apud ipsum.

17. *Non expedit*, Græc. incommodum est, seu inutile.

18. *Confidimus enim*, &c. q. d. id facere deberis, vt pro amico, & de vobis bene merito, qui sibi nihil conscius est contra vos fecisse, sed velle potius prodesse.

19. *Amplius*, potest iungi cum, deprecor, vel cum, facere.

20. *Pacis*, s. auctor. *Æterni*, s. confirmatore.

21. *Aptet*, Græc. perficiat.

22. *Sufferatis*, i. boni consulas. *Solatijs*, verti poterat, exhortationis. *Etenim*, &c. q. d. quamquam pauciora scripsi, quam res postulabat.

13. *Cognoscite*, q. d. tractate, vt notum & amicum.

Dimissam, s. e carcere, vel, à me ad vos, Syr. solum.

Venerit, s. ad me. *Videbo*, i. inuisam, s. per illum iterum, vel cum illo.

24. *Sanctos*, i. Christianos.

25. *Amen*, Græc. additur: Scripta ex Italia per Timotheum.

EPISTOLA IACOBI

sc. Alphæi filii.

Fuit primus Ierosolyma Episcopus, de quo vide Gal. 1. Iudeos hortatur, & instituit. Vbi multa de patientia, legis obseruatione, operum bonorum necessitate, ambitione vitanda, ac loquacitate, & personarum acceptione, cupiditate, detractio, iuramento: Denique de magna orationis vi apud Deum.

CAP. I.

N dispersio, i. dispersa, s. per varia regna, Syr. dispersa inter gentes. Apparet ex omnibus tribubus aliquos fuisse ad Christi fidem conuersos. Quidam intelligi putant Christianos dispersos, de quib. Act. 8. *Salutem*, Syr. pacem.

2. *Omne*, i. perfectum, q. d. optime vobiscum agi, esseq; de quo maxime gaudere debeatis. *Existimate*, Syr. habere. *Tentationes*, i. afflictiones.

3. *Probatio*, i. exploratio per tentationes.

4. *Habeat*, q. d. sit perfecta.

5. *Omnibus*, s. petentibus, vt par est. *Affluenter*, i. abundanter *Improperat*, i. exprobrat beneficium, vt solent qui multa dederunt.

6. *Hæsitans*, i. diffidens, seu dubitans de Dei potentia, & liberalitate. *Circumfertur*, i. iactatur.

7. *Ne ergo*, &c. q. d. non est quod putet se impetraturum à Deo.

8. *Duplex animo*, i. vacillans, seu hæsitans in rebus diuinis, Syr. dubius mente sua. *Vitis*, i. actionibus.

9. *Frater humilis*, i. Christianus abiectus.

Exaltatione, s. apud Deum.

10. *Humilitate*, i. deiectione, q. d. cogitet quid de se futurum sit paulo post, desinetq; gloriari.

Fœni, i. herba.

11. *Vultus*, i. aspectus, seu speciei. *Itineribus*, i. actionibus.

Marcescet, s. tandem amittet omnia, & peribit ipse.

12. *Suffert*, i. patienter fert. *Vita*, s. æternæ.

Reponisist, pro, promisit.

13. *Tentatur*, s. ad malum. *Dicat*, s. apud se, i. cogitet. *Malorum*, i. ad malum. *Ipsæ autem*, pro, ipse inquam.

Tentat, s. ad malum.

15. *Consummatum*, s. pleno consensu. *Mortem*, scilicet, animæ.

17. *Datum optimum*, Græ. donum bonum.

Patre, i. auctore. *Transmutatio*, i. mutatio.

Vicissitudinis, pro, vicissitudinaria, Græ. *ἑσπέρης*, i. conuersionis, q. d. non est vt sol, qui recedens vmbra facit. *Obumbratio*, i. obscuratio, vel q. d. ne minimum quidem signum vicissitudinis, est enim prorsus immutabilis.

18. *Verbo*, &c. i. prædicatione Euāgelica, vel per filium suum. *Initium*, Græ. *ἀναρχῆς* i. primitiæ, s. primi, seu potiores. *Creatura*, s. recreatorum per ipsius gratiam.

19. *Scitis*, Græ & Syr. itaque. *Autem*, non est Græ. *Velox*, s. promptus. *Tardus*, s. difficilis.

20. *Iustitiam Dei*, &c. i. non sinit bene operari, vel Deo displicet.

21. *Malitia*, pro, malam, q. d. quicquid male abundat, mereturque rescari. *Institutum*, Syr. naturæ nostræ institutum s. per incarnationem, q. d. Dei filium hominem factum, periphrasis Christi.

23. *Comparabitur*, Græc. similis est.

Natinitatis, suæ, i. naturalem.

25. *Libertatis*, s. filiorum Dei, & à peccato, s. lex Euāgelica filios facit Dei, & peccato liberat. Est enim sita præcipue in charitate. *In facto*, s. opera bona beatum faciunt, non sola fides.

26. *Religiosum*, i. Dei cultorem, vulgo deuotum.

Seducens, s. à recta via per loquacitatem.

27. *Patrem*, s. omnium. *Visitare*, s. iuuando, & consolando. *Seculo*, i. mundo.

CAP. II.

1. **I**N, pro, cum, q. d. qui in Christum creditis, nolite personarum accipere, i. ob personarum respectum, quicquid male facere. *Gloria*, i. gloriosi, vel gloriosam, vt ad fidem referatur.

2. *In veste*, pro, cum veste, vel iunge cum, anulum, vs significet fibulam aureā in veste. *Candida*, Gr. splendida.

3. *Bene*, i. commode, seu honorifice. *Sub scabello*, &c. i. iuxta, seu infra pedes meos.

4. *Iudicatis*, s. male. *Cogitationum*, i. per cogitationes, vel cogitationibus, q. d. iniqui iudices.

6. *Iudicia*, i. tribunalia. *Blasphemant*, i. maledicunt, seu conuitiis prosequuntur.

Bonum, &c. i. Christianismum, seu Christi nomen, à quo Christiani vocamini.

8. *Sitamon*, pro, si quidem. *Regalem*, i. excellentem, s. de charitate, quæ excellit inter virtutes, vel, Regis osium Dei, Syr. Dei. *Scripturam*, s. dicentem quod sequitur.

9. *A lege*, s. id prohibente.

10. *Omnium*, pro, velut omnium, s. quia nihil ei prodest, reliqua seruasse, vel, reus omnium dicitur, eo quod omnia non seruauerit, vt debebat.

11. *Legis*, s. non per omnia impletæ.

12. *Libertatis*. Vide sup. c. 1. *Incipientes iudicari*, Græ. iudicandi.

13. *Superexaltat*, s. hominem, q. d. super iudicium collocat, i. facit euadere Dei iudicium, seu condemnationem, Græ. super, seu contra gloriatur, s. vt victrix.

Iudicium, alij iudicio, q. d. præualet iudicio, scil. hominem liberans à damnatione.

15. *Frater*,

15. *Frater*, &c. et. Olim sic Christiani vocabantur, viri quidem fratres, foeminae autem sorores.

17. *In semetipsa*, i. per se, seu ipsa.

18. *Sed*, pro, nam. *Dicit*, i. dicere poterit.

Quis, scilicet alteri. *Fidem*, scilicet sine operibus.

Opera, scilicet cum fide.

Sine operibus, q. d. non poteris quidem, Graec. ex operibus.

19. *Et daemones*, pro, at etiam daemones.

22. *Consummata*, i. perfecta.

23. *Suppleta*, i. impleta, q. d. apparuit qualem fidem commendaret Scriptura, scilicet suo tempore bona operantem.

24. *Iustificatur*, scilicet apud Deum iustus habetur, & est.

C A P. III.

1. *Plures*, i. ut multi solent, vel, ne multi ex vobis, q. d. ne ambiatis cathedras, vel, ne plures, i. diuersi sententis. *Iudicium*, i. damnationis occasionem, seu periculum.

2. *Offendimus*, i. delinquimus.

Potens, &c. et q. d. poterit & is se totum regere, ut solemus equos freno.

3. *Si autem*, Graec. ecce. *Consentiendum*, i. parendum.

4. *Minentur*, i. agantur, q. d. etiam cum vento magno impelluntur. *Vbi*, i. quocumque.

5. *Magna exaltat*, i. magnas turbas excitat, seu damna affert, Graec. μεγαλαυχῆ, i. se iactat, Syr. se extollit.

Quantus, pro, quantulus.

6. *Vniuersitas*, Graec. mundus. Interpres sensum reddit, & vulgo mundus dicitur, pro magna copia.

Constituitur, &c. q. d. vnū est ex membris quod maculat, &c. *Rotam natiuitatis*, i. cursum vitae iam inde à natiuitate. *Gehenna*, i. cupiditatis igne.

7. *Ceterorum*. Alij ceterorum, Graec. marinorum.

Et domita sunt, pro, ita ut tandem reddantur manfuerunt.

8. *Inquietum*, Graec. incoercibile, ἀνεπαύνητος.

9. *In ipsa*, i. per ipsam.

11. *Emanat*, i. emittit.

12. *Vuas*, Graec. oleas. *Neque*, &c. Graec. sic nullus fons salis & dulcem facere aquam.

13. *Disciplinatus*, i. bene institutus.

14. *Zelum*, i. emulationem, seu inuidiam.

Et mendaces esse, pro, ut qui mendaces sitis.

15. *Animalis*, i. bruta, seu bestialis.

17. *Suadibilis*, Syr. obediens. *Bonus*, scilicet hominibus.

Iudicans, scilicet proximi facta.

18. *Facientibus*, pro, à facientibus, scilicet pacificis.

C A P. IV.

1. *Ites*, i. pugnae. *Militant*, scilicet contra spiritum. vide 1. Pet. 2.

2. *Non habetis*, scilicet quod optatis. *Occiditis*, scilicet alij alios. *Zelatis*, i. inuidetis. *Litigatis*, i. contenditis.

Propter, pro, propterea. *Postulatis*, scilicet à Deo, ut par est.

4. *Adulteri*, scilicet violata fide coniugii spiritualis, per peccatum.

5. *Inaniter*, i. sine causa. *Scriptura*. Quam scripturam

dicat, ignoro, nisi forte referendum id sit ad id, quod inf. dicitur, scilicet Deus superbis, &c.

Ad, pro, per. *Spiritus*, scilicet humanus. Quidam tamen ad Dei Spiritum referunt, quem dicunt ad inuidiam, i. per zelotypiam optare in nobis bonum, idque significare Scripturam, cum Deum dicit zelotem, &c.

6. *Dat*, scilicet Deus ad resistendum tentationibus, q. d. maior est vis gratiae quam tentationum.

Dicit, scilicet Prouer. 3. secundum 70. ubi nos legimus: Ipse deludet illos, & mansuetis dabit gratiam.

8. *Manu*, i. opera. *Duplices*, scilicet nunc bona, nunc malamantes.

9. *Miseri*, i. deiectioni, seu humiles, vel q. d. affligite vos.

11. *Alterutrum*, i. alius alij. *Legi*, scilicet prohibenti, q. d. perinde agit ac si legi detraheret, quasi non recte prohibenti. *Iudicat*, i. condemnat, scilicet facto legi contrario.

12. *Enim*, pro, autem. *Liberare*, i. saluare.

13. *Faciemus ibi*, i. manebimus ibi.

14. *Vapor*, pro, velut vapor. *Pavens*, i. appatens, seu durans. *Exterminabitur*, i. delebitur, seu deficiet, q. d. qui paulo post euanesceat.

17. *Bonum*, scilicet debitum ex praecepto.

C A P. V.

1. *Nunc*, pro, dum, q. d. igitur, seu itaque.

In, pro, ob.

2. *Putrefacta*, &c. prae. pro futur. vel q. d. potius permittis vestra perdi, quam daretis egenis.

3. *Aeruginauit*, i. aerugine vitiatum est.

Testimonium, scilicet auaritia. *Vobis*, i. contra vos.

Manducabit, i. faciet manducari, vel corrodet per conscientiae vermem. *Iram*, i. supplicium.

5. *Epulati*, i. delitiati. *Luxuriis*, i. lasciuis.

Die occisionis, Gr. velut die occisionis, scilicet festo, quo martiris victimis epulum fit.

6. *Addixistis*, i. condemnastis.

7. *Temporaneum*, Graec. pluuiam matutinam, seu tempestiuam, scilicet tempore sementis.

Serotinum, scilicet imbrem tempore Veris, vel q. d. fructum praecocem, & serum.

9. *Ingemiscere*, scilicet conquerentes. *In alterutrum*, i. inuicem.

Iudicemini, i. condemnemini.

10. *Exitus mali*, i. aduersi successus, seu afflictionum.

In nomine, i. ex parte, seu loco.

11. *Beatificamus*, i. beatos dicimus. *Finem Domini*, i. quid ei in fine Deus praestiterit.

12. *Est, est*, &c. i. de eo quod est, dicite esse, de eo quod non est, non esse. *Iudicio*, i. condemnatione, Graec. hypocrisis, i. simulatione, scilicet dicentes falsum.

13. *Tristatur*, i. affligitur. *Psallat*, scilicet Deo gratias agens.

14. *Inducat*, Graec. aduocet. *In nomine*, i. cum inuocatione.

15. *Alleuiabit*, i. faciet surgere de lecto, seu liberabit morbo. *Peccati sit*, i. peccauit.

16. *Alterutrum*, i. homines hominibus, ad id deputatis à Deo, scilicet sacerdotibus. Ideo dixit, ergo, scilicet ante extremam unctionem praemittenda confessio.

17. *Passibilis*, i. passionibus obnoxius.

20. *Peccatorum*, Syr. peccatorum suorum.

I. EPISTOLA PETRI.

Hortatur ad vitæ sanctitatem, ubi multa de fide, Spe, Charitate, Patientia, Christi imitatione, & cuiusq; status institutione. Est autem Roma scripta.

CAP. I.

1. **D**ispersionis, i. qui dispersi sunt. Vide Iacob. i. Ponti, & c. i. per Pontum, & c.

2. *Præscientiam*, i. prædestinationem, iunge cum electis. *In*, pro, ad, q. d. ut sanctificentur Spiritu, vel, per Spiritum sanctum, & obediant, s. fidei, & aspergantur Sanguine Christi, i. redimantur, vel baptizentur.

3. *Vitam*, s. per charitatem, vel vitam, i. de vitæ æternæ. *Resurrectionem*, s. per hanc est confirmata spes nostra.

4. *In*, pro, ad, q. d. ut hæredes simus, & c. de hoc n. spes, & ad id regenerati. *Conseruatam*, Syr. paratam.

In vobis, pro, vobis.

5. *In virtute*, i. per potentiam.

6. *In quo*, s. tempore, vel Christo. *Exultabitis*, Syr. lætābimini in æternum. *Oportet*, i. opus sit.

Contristari, Græc. contristati, i. afflicti.

7. *Probatio*, & c. i. probata, seu explorata fides vestra. *Reuelatione*, i. apparitione, seu aduentu.

8. *Exultabitis*, s. postea, Græc. exultatis.

9. *Reportantes*, s. tunc.

10. *Exquisierunt*, s. à Deo. *Scrutati*, i. contemplati.

11. *In eis*, s. loquens. *Sunt*, i. futuræ essent.

Posteriores, i. consecuturas post passionem.

12. *Vobis autem*, pro, sed vobis. *Ministrabant*, i. propheta-
bant. *Quem*, Græc. quæ, q. d. quibus mysteriis conspe-
ctis etiam Angeli mirifice delectantur. *Desiderare*, pro,
ferri desiderio, seu amore & voluptate.

13. *Succincti*, & c. i. prompto animo. *Sobrii*, verti poterat
vigilantes. *Offertur*, i. parata est. *Reuelationem*, Græc. re-
uelatione, i. cum apparebit.

15. *Eum*, i. eius voluntatem, vel imitationem.

16. *Eritis*, pro, estote.

17. *Incolatus*, i. vitæ.

18. *Paterna*, & c. i. à Patribus tradita.

20. *Præcogniti*, Syr. præordinati.

21. *Fideles in Deo*, Græc. credentes in Deum.

22. *Castificantes*, i. purificantes. *Charitatis*, i. ex chari-
tate Græc. veritatis, i. vera, seu perfecta.

Simplici, Græc. non simulato. *Ex corde*, Græc. ex puro
corde. *Attentius*, Græc. intente, seu continenter.

24. *Fœnum*, i. herba.

25. *In vobis*, i. vobis, seu inter vos.

CAP. II.

1. **R**ationabile, i. mentis, Syr. spirituale.

Sine dolo, i. sincerum, Syr. purum

Lac, s. doctrinæ Euangelicæ, seu gratiæ. *Concupiscite*, i.
amate, & sumite. *In eo*, i. per id.

3. *Ducis*, i. suavis, vel benignus.

5. *Domus*, i. templum.

Offerentes, pro, ad offerendum.

6. *Summa n. angularem*, Græc. vnica est dictio, q. d. in

extremo angulo collocandum, Syr. in caput anguli.

Confunderetur, i. erubesceret, seu pudefiet.

7. *Honor*, i. honori est.

8. *Offensionis*, s. ad quem offendant. *Scandali*, i. ad quam
impingant. *Offenduntur verbo*, pro, offenduntur Euan-
gelio. *In quo*, Græc. in quod, s. credendum.

Positi, i. destinati.

9. *Regale*, Vide Exod. 19. *Acquisitionis*, i. acquisitus,
Syr. redemptus.

11. *Animam*, i. spiritum seu mentem.

12. *Detrahunt*, i. detrahunt. *Visitationis*, sc. cum Deus
illos illuminauerit, seu conuerterit, q. d. iuuabit id ad
eorum conuersionem.

13. *Creatura*, i. magistratibus ab hominibus creatis.

14. *Ducibus*, i. præsidibus.

Malefactorum, s. hominum.

15. *Sic*, pro, hæc, vel iunge cum, beneficientes.

16. *Velamen*, i. prætextum.

17. *Fraternitatem*, i. fratres.

18. *Modestis*, i. æquis, seu humanis. *Disculis*, i. asperis, seu
difficilibus.

19. *Gratia*, i. gratiæ effectus.

Dei conscientiam, i. Deum omnium conscium, vel con-
scientiam secundum Deum, Syr. coniungit, *Dei*, cum,
gratia.

Tristitias, i. molestias.

20. *Qua enim*, & c. q. d. quid magnum est, Græc. & Syr.
quæ enim gloria, seu laus. *Gratia apud Deum*, i. Deo gra-
tum, seu gratiæ Dei opus.

23. *Malediceretur*, i. conuiriis incesceretur.

Maledicebat, i. conuiriabatur. *Tradebat*, i. permittebat.
Iniuste, Græc. & Syr. iuste, ut ad Deum referatur.

24. *Liore*, i. plagis *Vestrarum*, Græc. nostrarum.

CAP. III.

1. **V**erbo, i. prædicationi.

2. *In timore*, i. cum timore, s. exactam.

3. *Capillatura*, Græc. capillorum plicatura, seu crista-
tura. *Indumenti*, i. quibus induuntur. *Cultus*, sc. ornatus,
s. superfluous.

4. *Sed*, s. ornatur. *Corde*, i. interior. *Incorruptibilitate*, i.
integritate.

6. *Cuius*, s. Saræ *Beneficientes*, s. illæ, vel vos, q. d. si be-
nefeceritis, & c. *Pertimentes*, & c. q. d. nullo pauore turba-
ræ, aut affectu, s. fœminæ facile turbantur.

7. *Scientiæ*, i. prudentiam *Infirmiori*, & c. iunge cum
præcedentibus. *Honorem*, s. abstinendo à copula Hier. i.
cont. Ioui *Vita*, i. viuificantis, vel q. d. gratiæ vitam æter-
nam conferentis.

8. *In fine*, i. postremo, vel, denique.

9. *Maledictum*, i. conuiriium.

12. *Vultus*, i. ira.

Kkk

13. Boni

13. *Boni amulatores*, i. bonitatis sectatores.
 14. *Timorem*, i. minas, seu ea quibus terrent.
 15. *Sanctificate*, i. glorificate.
 16. *Confundantur*, i. pudefiant.
 19. *In quo*, iunge cum, spiritu, i. anima, hac enim descendit ad limbum.

Carcere, s. inferni. *Pradicaui*, s. exprobrans incredulitatem, vel annuntiavit liberationem, vt carcer purgatorium, vel limbus intelligatur, & illi quidem fuisse increduli prius, sed in morte poenituisse.

20. *Quando*, pro, velut quando, vt sit positum exempli causa. *Expectabant*, &c. q. d. putabant Deum diutius latum illos, Græc. expectabat Dei patientia, s. illos ad poenitentiam.

21. *Quod*, pro, quo modo. *Similis forma*, pro, correspondenter, seu, simili ratione. *Non carnis*, &c. q. d. nō per depositionem sordium corporis, sed per bonæ conscientie purificationem apud Deum, ita vt si interrogetur, possit dicere nullius sibi consciū esse peccati, vel interrogationem in Deum, probationem apud Deum intellige. sic Psalm. 138. Interrogare, pro, probare, q. d. non corporis sordes abluens, sed probatam reddens conscientiam.

Per resurrectionem, i. ad imitationem resurrectionis, vel per fidem in mortem, & resurrectionem.

22. *Deglutiens mortem*, pro, vbi mortem absorbuisset (alludit enim ad illud Ose. 13. absorpta est mors) i. destruxisset, seu consumpsisset.

C A P. IV.

1. *E Adem*, pro, hac, s. de qua statim.

Quia, pro, quod. *Passus*, id est, commortuus cum Christo.

2. *Reliquum*, iunge cum, temporis.

3. *Sufficit*, q. d. sat mali factum est præterito tempore, vt repeti non debeat. *Gentium*, q. d. flagitiosam.

Consummandam, i. complendam. *Desideriis*, i. concupiscentiis.

Illicitis, Græc. nefariis.

4. *Admirantur*, Græc. peregrinantur, i. velut rem nouam, & peregrinam mirantur. *Blasphemantes*, i. maledicentes.

6. *Mortuis*, i. peccatoribus *Iudicentur*, pro, etsi iudicentur. *In carne*, i. carnales, quod potest referri ad iudicantes quasi dicat, etsi putentur viuere, more carnalium.

7. *Prudentes*, Syr. casti.

8. *In vobismetipsis*, Græc. in vospis, i. inter vos.

Operis, i. delet.

10. *Gratiam*, i. donum. *Multiformis*, i. variæ.

11. *Administrat*, i. suppeditat. *Honorificetur*, i. glorificetur.

12. *Peregrinari*, i. velut rem nouam, seu insolitam mirari. *Ferore*, i. vrente tribulatione. *Tentationem*, i. probationem. *Fuit*, i. accidit.

13. *Communicantes*, i. participantes.

14. *In nomine*, i. causa, vel ob nomen, s. quia Christiani. *Requiescit*, Græc. requieuit, Syr. requiescit.

15. *Maledictus*, Græc. malefactor. *In isto nomine*, i. ea causa, Græc. in parte hac.

17. *Iudiciū*, i. afflictio. *Quis finis*, i. quid erit de iis, &c.

18. *Si iustus*, &c. Id sumptum ex Prou. 11. iuxta 70. vbi nos legimus: Si iustus in terra recipit, &c.

Vix, i. cum difficultate, nemo enim sine peccato, pro quo oportet satisfacere per poenalia.

Parebunt, i. comparebunt, q. d. quomodo poterunt comparere coram Deo, vel vbi inuenientur tandem?

19. *Benefactis*, i. bonis operibus.

C A P. V.

1. *Seniores*, Græc. presbyteros. *Consenior*, Græc. com-presbyter. *Communicator*, i. particeps, sc. in monte Thabor.

2. *In vobis*, i. vobis commissus. *Secundum Deum*, i. propter Deum, Syr. spiritualiter. *Voluntarie*, Syr. ex toto corde vestro.

3. *Dominantes*, sc. cum vi, seu dūriter. *In cleris*, i. contra gregem in sortem Domini adscitam, vel Ecclesiasticos intelligit, qui præcipue de sorte Domini, & quibus fors, i. hereditas, Domipus est. *Forma*, i. exemplum.

Ex animo, i. voluntate illi consulendi.

5. *Insinuate*, i. exhibete, Syr. induimini.

6. *Visitationis*, i. Iudicii, seu retributionis, Græc. opportuno.

9. *Eandem*, &c. i. eadem pati fratres vestros, qui in mundo viuunt.

10. *Gratia*, s. dator. *In Christo*, i. per Christum.

Perficiet, &c. Græc. perficiat, &c.

12. *Arbitror*, i. video. *Scrpsi*, hanc epistolam intelligit, quam per Syluanum misit.

Obsecrans, q. d. Ideo scripsi, vt obsecrarem, &c. veni poterat, hortans.

13. *Babylone*, i. Romæ, secundum Hieronymum, & Euseb. s. erat tunc plena idololatria, & peccatis.

Collecta, s. vobiscum ad eandem gratiam.

14. *Gratia*, Græc. & Syr. pax.

II. PETRI.

Et hac hortatoria est, ubi multa de Christianis virtutibus, & de quorundam hereticorum erroribus, deq. Dei providentia, & iudiciis, Notat Hier. epist. 150. differre hanc stylo à priori quod Petrus alio sit usus interprete, s. qui Grace scriberet eius sensa.

CAP. I.

I. *Œqualem, i. parem, seu similem, sc. de iisdem rebus.*

In iustitia, pro, cum iustitia, s. qua nos iustificat Deus, vel q. d. per Dei misericordiam, hanc n. interdum significat nomen iustitiæ in scriptura.

2. Adimpleatur, i. perficiatur, Syr. multiplicetur.

In, pro, cum.

3. Quomodo, &c. sub. agnoscendum grato animo.

Divina, &c. pro, per diuinam, &c. Qua, s. pertinent.

Gloria, i. gratia, ad eius gloriam pertinente.

Virtute, i. bonitate, seu misericordia.

4. Per quem, s. Christum, Græ. per quæ, s. donata.

Promissa, s. olim per Prophetas.

Consortes, sc. gratia est quædam deitatis participatio, Deo similes faciens.

5. Subinferentes, i. adhibentes. Ministrare, i. adiungite.

In, pro, cum Virtutem, q. d. Christianas virtutes. Scientiam, i. prudentiam.

6. Abstinenciam, i. rēperantiam. Pietatem, i. Dei cultū.

7. Caritatem, s. in Deum.

8. Superent, i. abundant.

9. Et manu, &c. q. d. similis cæco manu tentanti, quia nihil videt. Oblivionem, &c. q. d. oblitus gratiæ Dei, qua ei remissa peccata, vt se operibus virtutum exerceret.

10. Certam, Græ. firmam, q. d. confirmate electionem vestram bonis operibus. Hac, s. bona opera.

11. Ministrabitur, i. dabitur.

12. Incipiam, pro, incipio, vel incepti, s. priori epistola, vel q. d. de integro faciam semper, Græ. non negligam, forte pro, non neglexi. Et quidem, pro, quamquam.

Presenti, i. ea de qua ago.

13. Suscitare, &c. i. excitare vos monendo.

14. Velox, apparet Romæ & hanc scripsisse.

Tabernaculi, i. corporis. Significauit, i. reuelauit.

15. Habere, i. posse, q. d. vt post obitum meum possitis horum frequenter meminisse.

16. Doctas, i. arte compositas. Presentiam, sc. in mundo per Incarnationem Illius, s. Christi.

17. Accipiens, pro, accepit.

19. Firmiorem, s. hominum opinione, qui nostrum testimonium nō tanti faciunt, vel firmiorem pro firmum.

Sermonem, s. de Christo. Dies, s. æternitatis.

Lucifer, i. aurora futuræ vitæ.

20. Interpretatione, i. excogitatione, vel explicatione, s. opus est spiritu Dei.

CAP. II.

I. *Populo, s. Iudaico. Mendaces, i. falsa docentes. Perditionis, i. Negant, pro, negabunt. Superducentes, i. accersentes.*

2. Blasphemabitur, i. maledicetur.

3. In, pro, cum, vel per. Fictis verbis, i. per fraudes, & mendacia De vobis negotiabuntur, i. ad quæstum abuteretur vobis. Iudicium, i. damnatio. Iam olim non cessat, i. iam dudum appropinquat. Non dormitat, i. parata est, mbre vigilantis.

4. Rudentibus inferni, i. catenis infernalibus, Græ. catenis caliginosis, seu caliginis. Reseruati, pro, reseruatos, q. d. detractos è cælo velut catenis reseruati in hoc mundo, in Tartaro cruciandos post Iudicium. Id quod intellige de iis qui hic versantur inter homines, nam pars iam in inferno cruciatur.

5. Originali, i. antiquo, Non pepercit, sub. nec istis pareet.

Octauum, i. vnum ex octo seruatis.

Praconem, i. prædicatorem. Mundo, i. vniuersitati, vel q. d. mundi impiis.

6. Acturi sunt, pro, acturi erant, vel agunt.

7. Aspectu, &c. i. præsentia & fama, vel q. d. qui iis quæ aspiciebat, & audiebat, malis discruciabatur.

10. Magis, Græ. maxime Dominationem, i. præpositos. Sectas, &c. Græ. glorias (i. dignitate præditos) non metuunt blasphemare, i. maledicere, seu conuitiis laceffere. Mihi nostra lectio placet, quam etiam Græ. indicant.

11. Vbi, i. cum. Virtute, repetitio. Maiores, sc. diabolus multo fortior est homine. Portant, i. ferre possunt.

Execrabile, i. terribile, Græ. blasphemum.

Iudicium, i. supplicium, q. d. & quomodo ferre poterūt isti suum? vel sensus est: Nec Angeli ipsi, etsi præstantiores multo hominibus, audent contra se inuicem, i. contra dæmones, proferre maledictionem. Vide Epist. Iudæ.

12. Naturaliter, pro, nata. Captionem, i. seruitutem, vel venationem, s. vt capiantur.

13. Voluptatem, s. veram, vel summam. Diei, i. diurnas, seu temporales. Coinquinationes, i. impuri.

Macula, i. immundi. Vobiscum, i. inter vos.

14. Incessabilis, i. perpetui. Pellucientes, s. ad peccatum.

15. Ex Bosor, s. nati, i. filium Bosor. Num. 12. Beor dicitur. Subingale, i. asina.

17. Fontes, i. velut fontes.

18. Luxuria, pro, luxuriosæ. Paululum, &c. i. qui aliquantum conantur euadere. Qui in, pro, eos qui in.

20. In, pro, per.

22. In volutabro, pro, ad volutabrum, s. reuersa.

CAP. III.

I. *In quibus, s. Epistolis. In commonitione, i. monens.*

2. Prædixi, Græ. prædicta sunt.

Præceptorum, i. mandatorum.

Domini, pro, & Domini.

Kkk a

4. Eius,

4. *Eius*, sc. Christi ad iudicium. *Sic*, sc. vt videmus, q. d. nulla erit mundi immutatio.

5. *Volentes*, i. sentientes. *De aqua*, sc. recedente.

Aquam, sc. segregatam. *Consistens*, i. extans, seu appa-rens.

6. *Qua*, sc. cœlum & terram, dantia aquarum copiam.

7. *Repositi*, i. seruati. *Igni*, sc. purgandi.

8. *Vnus dies*, &c. q. d. apud Deum perinde est breue, & longum tempus.

9. *Propter vos*, Græ. erga nos.

10. *Impetu*, i. Dei virtute. *Transient*, i. renouabuntur. *Soluentur*, sc. purgabuntur.

11. *Pietatibus*, i. Dei cultu.

12. *Quem*, sc. aduentum. *Cœli*, sc. aerei, forte vero etiam

superiores, quod etiam illud Christi indicat: Cœlum & terra transibunt. Vbi parum curandum est quid Philoso-phi dicant.

Tabescent, i. liquefcent.

13. *Secundum promissa*, sc. in scriptura. *Iustitia*, i. iusti, vel perfecta iustitia.

14. *Inuiolati*, Græc. irreprehensibiles. *Ei*, i. apud eum, vel ab eo.

15. *Vobis*, sc. Epistola ad Heb.

16. *Deprauant*, i. detorquent.

17. *Præscientes*, sc. hæc quæ dixi.

Custodite, i. caute. *Inspicientium*, Græc. nefariorum, seu impiorum.

Traducti, i. decepti.

I. EPISTOLA IOANNIS.

Scriptam ad Parthos ait Aug. & alii graues auctores. Agit de Christo, eiusque imitatione, præcipue per charitatem, ubi multa de vera Christi fide, & in Deum fiducia.

C A P. I.

1. **V**it, Græc. erat sc. verbum, de quo, in principio erat verbum. *Vidimus*, sc. carnem factum. *Perspeximus*, sc. diligenter contemplantes.

Contrectauerunt, scil. cum dixit: *Palpate & videte*, &c. *De verbo vite*, coniunge cum, annuntiamus vobis.

2. *Et vita*, pro, nam vita, Heb.

3. *Societatem*, Græc. communionem, sic & inf. sed Interpres sensum reddidit.

4. *Plenum*, i. perfectum.

5. *Vlla*, scil. in omnibus alijs est aliquis luminis defe-ctus.

6. *Tenebris*, sc. peccati *Facimus*, pro, dicimus. Repetitio per negationem Ioanni familiaris.

7. *In luce*, i. secundum quod fides docet.

Et sanguis, &c. pro, & per Sanguinem Christi mundi sumus, &c. dicit vero, mundat, quia semper indigemus mundari, qui quotidie peccemus, vt statim dicitur.

9. *Fidelis*, i. verax in promissis, promisit autem cum dixit: *Quorum remiseritis peccata*, &c. vbi de confes-sione Christus loquebatur *Iustus*, i. potens iustificare, vel iustus, pro, misericors.

10. *Peccauimus*, pro, peccamus.

Mendacem, sc. quia per scripturam dicit neminem esse sine peccato, & quidem docuit omnes sic orare: *Dimitte nobis debita nostra.*

Verbum eius, i. Christus.

C A P. II.

1. **I**ustum, adeoq; dignum qui à Patre impetret.

Propitiatio, pro, propitiator.

Nostri, i. Christianorum. *Totius mundi*, sc. quantum ex ipso est.

3. *Quoniam*, pro, quod *Cognouimus*, sc. vt par est.

5. *Verbum*, i. mandatum. *Perfecta*, sc. quantum sufficit ad salutem. *In hoc*, i. per hanc obseruantiam mandatorū. *In ipso*, i. eius amici, seu ipsi coniuncti.

6. *Manere*, sc. vt membrum in corpore, aut palmitem in vite. *Ambulauit*, i. vixit, seu conuersatus est.

7. *Charissimi*, Græc. fratres. *Non mandatum*, &c. q. d. non vobis rem nouam præcipio, sed quam accepistis ex quo Christiani estis. *Audistis*, sc. à me hæc, vel à principio conuersionis vestræ de Dei dilectione.

8. *Iterum*, i. rursum, Gr. πάλιν, q. d. quamquam nouum illud possum vere dicere. *Nouum*, sc. de proximi dilectio-ne. sic enim illud Christus vocauit. vide Ioan. 13.

Verum, i. perfectum, vel veritatis plenum.

In ipso, in se. *In vobis*, sc. faciens vos perfectos, vel, in lu-ce ambulantes. *Quia*, q. d. nouum est per nouam lucem in mundum per Christum allatam.

Tenebra, sc. errorum, & peccatorum.

10. *Scandalum*, &c. q. d. nulli est scandalo.

12. *Nomen eius*, i. ipsum, sc. Christum.

13. *Ab initio est*, i. semper fuit. *Malignum*, sc. diabolus, Græc. τὸν πονηρὸν, i. illum malum.

14. *Infantes*, Græc. παιδά, i. puelli, seu filiol. Tres distin-guit ætates, sc. puerorum, iuuenum, & senum.

15. *Patris*, i. in Patrem Deum.

16. *Oculorum*, sc. auaritiæ cupiditas, seu curiositatis.

Superbia vite, Syr. fastus mundi.

17. *Transit*, q. d. cito definet.

18. *Hora*, i. tempus. *Venit*, præf. temp. est pro futuro. *Antichristi*, de hæreticis loquitur, Aug. 2. lib. contra ad-uers. leg. & proph.

19. *Non erant ex nobis*, i. ex numero prædestinatorum. Aug. de prædest. *Sed vt*, &c. q. d. Ideo tales euaserunt, vt appareret, &c.

20. *Sancto*, sc. Spiritu *Nostis omnia*, sc. ad salutem necessa-ria. Syr. vnumquemq; hominem discernitis.

21. *Et quoniam*, &c. sub. scientibus. *Non est*, i. non pro-ccedit, sed ei aduersatur.

23. *Habet*, Syr. credit *Habet*, Syr. confitetur.

25. *Repromissio*, pro, promissio.

26. *De his*, i. propter eos.

27. *Docuit*,

27. *Doceat*, s. quæ iam didicistis, vel ad salutem necessaria. *Vnctio*, i. Christianismus. Christianus enim quasi vnctus, & quidem Græc. hic *χρῆσμα*. Et sicut, pro, igitur sicut.

28. *Confundamur*, i. pudefiamus, q. d. ne nos confundat, seu pudefaciat, cum ad iudicium venerit.

29. *Iustus*, s. Christus.

C A P. III.

1. **D**edit, i. exhibuit, q. d. quantum nos dilexerit.

2. *Apparuerit*, s. quid erimus.

3. *Sanctificat*, i. sanctum facit, q. d. studet sanctitati.

4. *Et peccatum*, pro, nam peccatum. *Apparuit*, i. venit. sic inf.

6. *Non peccat*, s. quamdiu in eo manet.

Cognouit, s. quatenus peccat.

7. *Ille*, s. Christus.

8. *Ab initio*, s. mundi, vel ex quo cœpit peccare.

Peccat, i. inducit ad peccatum, vel perseuerat in peccato. *In hoc*, i. ad hoc.

9. *Non facit*, s. quatenus ex Deo natus est, seu quamdiu Dei semen, i. gratia in eo manet.

10. *Manifesti sunt*, Syr. distinguuntur.

11. *Initio*, s. conuersionis.

12. *Maligno*, i. diabolo.

13. *Mundus*, i. mundani, s. peccatores, seu impij, q. d. faciunt id, quia opera eorum mala sunt.

14. *Quoniam*, pro, nam. q. d. id est argumento.

15. *Homicida*, s. sui, vel fratris, animo seu voluntate.

Vitam æternam, i. gratiam, per quam obtinetur vita æterna.

16. *Dei*, s. Christi. *Debemus*, s. cum opus fuerit ad eorum salutem.

17. *Substantiam*, i. diuitias. *Clauserit*, & c. i. misertus non fuerit.

18. *Nec lingua*, repetitio.

19. *In hoc*, s. si diligamus opere. *Suadebimus*, & c. i. satisfaciemus cordibus, vulgo contentabimus, seu quietabimus. Vide Matt. 28. Gal. 1.

20. *Quoniam*, pro, quod. *Maiores*, q. d. non potest eum id latere.

23. *In nomine filij*, i. in filium.

24. *De spiritu*, & c. i. ex hoc quod spiritum suum nobis dedit, s. gratiam suam.

C A P. IV.

1. **P**robate, i. examine. *Spiritus*, i. mentis propriæ, vel alienæ impulsus, seu motiones, s. videntur interdum reuelationes, & sunt illusiones.

3. *Soluit*, s. negans, vel Deum, vel hominem, Gr. & Syr. non confitetur IESVM Christum in carne venisse. *Antichristus*, Gr. & Syr. Antichristi.

Venit, pro, venturus est, seu erat. præ. pro fut.

4. *Eum*, Græc. eos, s. pseudoprophetas, i. hæreticos.

6. *In hoc*, s. si nos audiat, aut non audiat.

10. *Est*, i. demonstrata est. *Quasi*, Gr. quod

Propitiationem, i. propitiatores.

12. *Perfecta*, s. quantum satis est ad salutem.

15. *Confessus*, s. fide charitate formata.

16. *Charitati*, Gr. charitatem. *Nobis*, pro, nos. Charitas est & charitatis auctor.

17. *In hoc*, & c. q. d. ad hoc nos amauit perfecte, vt, & c. vel ad hoc nos mouet charitas in Deum, vt, & c.

Est, pro, fuit, i. vixit. *Sumus*, i. viuimus, s. illū imitantes.

18. *In charitate*, q. d. charitas non timet seruiliter.

Timorem, s. seruilem. *Pœnam* i. cruciatum, Syr. perturbationem. *Autem*, pro, ergo.

C A P. V.

1. **C**redit, s. fide perfecta per charitatem.

2. *In hoc*, & c. q. d. tum demum diligemus ex Deo natos, s. per gratiam, si Deum dilexerimus, & eius præcepta seruauerimus.

3. *Dei*, i. erga Deum. *Quoniam*, non videtur causalis, sed continuatiua.

Omne quod natum, pro, omnis qui natus.

6. *Per aquam*, i. cū aqua, s. quæ de latere fluxit, vel qua baptizat. *Sanguinem*, s. quo mundum redemit.

Spiritus, s. sanctus. *Christus*, Græc. & Syr. Spiritus, q. d. & ei credendum, quia veritas est.

7. *Dant*, s. de Christo. *In cælo*, pro, de cælo.

8. *Spiritus*, s. quem emisit in cruce. *Aqua & sanguis*, sc. de latere fluentes, ex quo apparuit illum hominē esse animam & carne constantem. *Et hi tres unum sunt*. Hæc non sunt Græc. nec in Complut.

9. *Quoniam testificatus*, Græc. quo testificatus.

10. *Habet*, s. per fidem. *Testimonium*, i. veritatem à Deo testatam. *Filio*, Græc. Deo: sed nostra lectio magis placet.

11. *Testimonium*, s. opere datum.

In filio, i. per filium.

13. *Creditis*, s. fide cum charitate. *In nomine filij*, i. in filium.

15. *Habemus petitiones*, i. obtinemus res petitas.

16. *Non ad mortem*, i. non animo vsque ad mortem in eo peccato manendi, vel, non merens damnationem æternam, vel non per malitiam factum, iuxta illud Sap. 16. homo occidit per malitiam animam suam, s. sciens, & velut studio, seu desperatione. *Ei*, s. peccatori, per huius orationem. *Non pro illo*, & c. q. d. non ei promitto impetrationem.

17. *Ad mortem*, sc. omnis iniquitas, vel q. d. inter iniquitates est quædam quæ dicitur ad mortem, Græc. non ad mortem, q. d. sunt quædam peccata non ad mortem, s. quæ per ignorantiam, vel infirmitatem committuntur & non malitia, seu desperatione.

18. *Generatio Dei*, i. ex Deo natiuitas. *Malignum*, i. diabolus.

19. *Maligno*, i. peruersitate, seu peccatis.

20. *Sensum*, i. mentem.

Hic, s. filius.

21. *Custodite vos*, i. caute. *Simulacrum*, i. idolis.

II. IOANNIS.

De charitate, veraque doctrina & heresi.

1. **S**enior, Græc. presbyter, quo nomine significatur etiam Episcopus.

Electa, nomen forte proprium, vel q. d. electæ à Deo, Hier. putat Ecclesiæ scribi. *Natus*, i. liberis. *In veritate*, id est, vere, vel in Christo, qui est Veritas.

2. *Veritatem*, s. doctrinæ.

3. *In veritate*, i. cum veritate, s. fidei.

4. *In veritate*, i. perfecte, seu sancte.

6. *In eo*, s. mandato, vel quod auditis, vel Christo.

7. *Exierunt*, Græc. introierunt.

In carnem, pro, in carne, seu, cum carne.

8. *Videte vos*, pro, caute vobis.

Estis, s. hactenus.

10. *Quis*, s. talium doctorum. *Aus*, i. salutem.

12. *Os ad os*, i. præsentem præsentibus. *Loqui*, pro, locuturum. *Vestrum*, Græc. nostrum.

13. *Electa*, s. à Deo, vel est etiam id nomen proprium.

III. IOANNIS.

Laudat Cæc. fidem, & charitatem, hortaturque ut perseueret.

1.

Cæc. de quo Rom. 16 & 1. Cor. 1.

2. *De*, pro, in *Orationem facio*, i. Deum oro. *Prospere*, &c. q. d. ut semper prospere agas, & valeas, ut nunc prospere agis.

3. *Veritati*, i. fidei, vel sanctitati.

4. *Maius horum*, pro, maius hoc. *Gratiam*, Græc. & Compl. gaudium.

5. *Fideliter*, i. ut decet fidelem, s. Christianum.

Et hoc, pro, præsertim.

6. *Deduces*, s. eum honore, & viatico. *Deo*, pro Dei cultu, q. d. ut par est facere Deo seruientes.

9. *Scriptissem forsitan*, Græc. scripsi. *Amat*, i. optat, seu ambit. *Præfatum*, &c. i. præfici, seu primas tenere.

10. *Commouebo*, i. reducam in mentem, seu arguam, & conuincam. *Suscipiunt*, Græc. volunt suscipere. *Ecclesia*, i. fratrum congregatione.

11. *Vidit*, i. nouit.

EPISTOLA IVDÆ.

Hortatur Christianos ad perseuerantiam in bonis operibus, monetque ut ab hæreticis caueant, quorum hic mores describit.

1.

Iudas, qui & Thadæus, Iacobi, sc. minoris, filii Alphæi, primiq; Ierusalē Episcopi. *Dilectis*, Græc. sanctificatis. *Christo*, i. per Christum.

2. *Adimpleatur*, i. Pet. 1. idem verbum Græcum vertit, multiplicetur,

at 2. Pet. 1. adimpleatur, ut hic.

3. *Omnem*, &c. q. d. cum pro vobis essem valde sollicitus, & vellem scribere, nunc videns esse necessarium, nolui omittere. *Deprecans*, verti poterat, hortans.

Supercertari, i. cooperari laborando. vide idem verbum Sap. 15. & Eccl. 11.

4. *Præscripti*, i. destinati, vel q. d. de quibus est prædictum in scripturis. *Iudicium*, i. condemnationem.

Solum, &c. q. d. qui solus est Dominator, & Dominus, s. cum Patre & Spiritu sancto.

5. *Omnia*, Græc. hoc, q. d. quamquam id sciatis, vel omnia huiusmodi, per acceptam semel à vobis doctrinam Christianam. *Iesus*, i. Iosue, secundum Hier. Ego de Christo intelligo, & quidem Græc. *κύριος*.

Secundo, i. postea.

6. *Principatum*, i. dignitatem, vel statum quo à principio conditi. *Domicilium*, s. cæleste.

Diei, s. Iudicij. *Æternis*, s. à quibus nunquam soluentur. *Caligine*, i. tenebris, in quibus semper sunt, vel aere caliginoso.

7. *Simili*, s. sicut illæ. *Alteram*, s. vitio Sodomitico.

Exemplum, s. toti mundo.

8. *Carnem*, i. Corpus suum. *Dominationem*, i. dominos, seu superiores. *Maiestatem*, i. in dignitate constitutos.

Blasphemant, i. maledicunt.

9. *Disputans*, i. disceptans. Id non est in scriptura, quæ extat. forte tunc erat in aliqua, vel traditione aut revelatione acceptum. *Moyse*, &c. forte diabolus volebat ostendere Iudæis ubi esset, ut tanquam Deum adorarent. *Iudicium*, &c. q. d. conuiuium ei dicere noluit, sed modeste eiicere, quanto ergo magis hi modesti esse deberent erga superiores. *Imperet*, Græc. increpet.

10. *Ignorant*, s. diuina mysteria.

Norunt, s. carnalia.

11. *Via*, i. viuendi ratione. *Effusi*, i. prolapsi, sc. in omne flagitium. *In contradictione*, i. imitati rebellionem. *Perirunt*, pro, pereunt, vel peribunt.

12. *Macula*, i. maculati. *Pascentes*, s. delicate, vel, pro, regentes, s. qui ab aliis nolint regi.

Nubes pro, velut nubes, q. d. leues & vacui gratia Dei.

Autumnales, i. autumnno marcescentes.

Bis, i. ante, & post baptismum, vel bis, pro omnino.

Eradicata, pro, eradicandæ, vel sine radice fidei, vel charitatis.

13. *Fluctus*, pro, velut fluctus. *Feri*, i. ferocis.

Confusiones, i. dedecora. *Sydera*, pro, velut sydera.

Procella.

Procella, Græc. caligo. *In æternum*, s. duratura.

14. *Venit*, præ. pro futuro. *In*, pro, cum.

Millibus, s. Angelorum.

15. *Arguere*, i. convincere. *Durū*, i. malis, seu rebus non ferendis.

17. *Apostolia*. Vide 2. Pet. 3.

21. *Æternam*, s. perducentem, vel duraturam.

22. *Hos*, s. errantes. *Arguite*, i. convincite.

Iudicatos, s. prius à vobis est esse in errore.

23. *igne*, s. cupiditatis, vel q. d. ne in ignem æternum veniant. *Tunicam*, s. corpus, quod velut vestis animæ.

24. *In exultatione*, pro, cum exultatione.

25. *Deo*, Græc. sapienti Deo.

Gloria, s. sit, seu agnoscatur quam habet, atque ita in sequentibus intellige. nec enim per Christum habet illa, sed habere agnoscitur.

IOANNIS APOCALYPSIS,

i. Reuelatio.

Scripta est in Patmo insula, in quam fuerat relegatus à Domitiano.

Scriptam ante Euangelium graues auctores aiunt: Vide Euseb. lib. 3. cap. 24. Epiph. hæres. 51. Totum vero hunc librum spiritualiter esse intelligendum, ait Hier. ep. 148. Ego pauca quedam annotabo, nam mysteria me fateor non intelligere.

CAP. I.

Illi, s. Christo quatenus homini, q. d. quam voluit illum Deus palam, &c.

Cito, erant quidem incepturæ cito, Ecclesiæ persecutiones, quæ hic prædicuntur. *Mittens*, s. eam. *Ioannē*, s. Euangelistæ.

2. *Perhibuit* pro, perhibet, s. hic. *Verbo*, i. relationi. *Et testimonium*, &c. q. d. testatur de Ies v Christo.

3. *Scripta sunt*, s. cuique seruanda. sic enim prædicit futura, vt simul mores informet. *Tempus*, s. reddendæ rationis Deo, vel rerum hic prædictarum.

4. *Gratia*, s. detur. *Erat*, s. de quo Ioan. 1. In principio erat verbum, significatur vero æternitas.

Venturus, s. ad iudicium. *A septem*, i. omnibus est autem ab his Gratia & pax, non vt auctoribus, sed optatoribus, & ministris. Quidam putant certos quosdam angelos, septem numero, designari. Vide Tob. 12.

5. *Ies v Christo*. Repetitio, propter humanitatem, vel, & a, pro id est a, vt sit explicatio.

Fidelis, i. verax. *Primogenitus*, i. primus resuscitatus ad vitam, s. immortalem, nam ad mortalem alij quidam prius. *In*, pro, per, vel abundat.

6. *Regnum*, i. reges, vel in quibus ipse regnet.

Sacerdotes, omnes quidem ad sacrificia laudis & operum bonorum, quosdam vero ad Missæ sacrificium.

Gloria, s. est, seu debetur. *Amen*, q. d. vere ita est.

7. *Venit*, pro, veniet, vel q. d. video iam venientem, s. futura Prophetis præsentantur vt præsentia.

Pupugerunt, s. peccatis, vel flagellis, & clauis. videtur alludere ad Zach. 12. No. vero Interpretem idem verbum Græcum quod Ioan. 19. verterat, transfixerunt, vertisse hic, pupugerunt. *Super eum*, i. quod eum offenderint. *Tribus*, i. nationes. *Etiam*, Amen Confirmatio Græ. & Heb. Græc. *καὶ αὖν*, q. d. certe sic erit.

8. *Principium & finis*. Id non est Græc. nec in omnibus Latinis. Videtur ab aliquo additum ex cap. 21. & 22. explicationis causa.

9. *In Christo*, i. propter Christum, vel Christi imitatione *Insula*, s. Asiatici maris. *Verbum Dei*, i. prædicationem Euangelicam.

Testimonium, i. confessionem.

10. *Spiritu*, s. mentis ecstasi. *Dominica*. vide Dominicæ diei antiquitatem.

Post me, i. velut à tergo sonantem.

12. *Conuersus*, i. retro. *Vocem quæ*, pro, eum qui.

13. *Filio hominis*, i. homini, vel Christo, s. Angelus erat specie hominis, qui Christum representabat.

Podere, i. veste talari. significatur vero sacerdotium, vt zona aurea, caritas.

14. *Candidi*, significatur antiquitas veritatis, secundum Aug. ego potius dicerem deitatis æternitatem.

Flamma, significatur ira contra peccantes.

15. *Aridenti*, Græc. ardentes, seu igniti significatur autem Christi humanitatis fortitudo, & splendor.

Aquarum multarum, q. d. terribilis, s. contra impios.

16. *Gladius*, s. sententia condemnationis.

In virtute sua, i. cum maxime lucet.

17. *Primus*, & *novissimus*. Id sup. significatum per α & ω, s. auctor est, & finis omnium.

18. *Et fui*, pro, fui enim. *Claves*, i. potestatem.

19. *Quæ sunt*, i. de rebus præsentibus.

20. *Sacramentum*, Græc. mysterium. q. d. id quod significatur per hæc *Angeli*, s. præfecti, seu custodes. Quidam Episcopos intelligunt. vide cap. seq. & Mal. 2.

CAP. II.

Angelo, i. Episcopo, scribitur huic tanquam capiti, adeoque per ipsum toti Ecclesiæ, ad hanc n. etiam referenda quæ dicuntur.

In medio, i. inter.

2. *Sustinere*, i. ferre. *Tentasti*, i. explorasti, seu examinasti.

3. *Nomen meum*, i. me.

4. *Primam*, s. primum illum feruorem.

5. *Prima*, s. quæ solebas olim. *Sin autem*, i. alioqui.

Tibi, i. ad te.

Candelabrum, i. Ecclesiam, q. d. puniam vos nisi poenitentiam egeritis.

6. *Habes*, s. boni. *Nicolaitarum*, nomen hæreticorum à Nicolao vno septem primorum Diaconorum, sic appellatorum, vt quidam volunt. Vide de hæres. Epiph. & August.

7. *Spiritus*, s. Dei. *Ligno*, i. arbore, q. d. frui beatitudine significata per lignum vitæ, quod erat in paradiso.

Paradiso, s. cælo empyreo.

8. *Vixit*, Græc. vixit, præter. pro præf.

9. *Paupertatem*, s. in temporalibus bonis.

Sed, pro, quanquam. *Diues*, s. in spiritualibus.

Non sunt, s. vere Iudæi, i. Deum confitentes.

Synagoga, i. congregatio.

10. *Tentemini*, i. probemini. *Decem*, i. multis.

Vita, s. æternæ.

11. *Secunda*, i. Inferni supplicio. vide inf. cap. 20. & 21.

12. *Romphaam*, i. gladium.

13. *Sedes satana*, i. cultus idolorum, seu infideles multi. *Nomen meum*, i. fidem in me.

Et in, &c. Græc. in diebus quibus Antipas, &c. Dicitur hic fuisse Pergami Episcopus. vide eius vitam apud Metaphrastem.

14. *Illi*, pro istis. *Edere*, s. idolothyta.

12. *Ira*, explicatio præcedentis.

16. *Similiter*, quidam iungunt cum præcedentibus, vel q. d. sicut supra dixi Ephesiis. *Si quo minus*, i. alioqui. *Gladio*, i. imperio, seu fortitudine. *Oris*, i. ex ore procedentis, ut vidisti.

17. *Abconditum*, i. ignotum inexpertis, vel repositum, ut solent quæ seruantur loco abdito. vide Psalm. 30. ver. 20. *Calculum*, i. lapillum olim res faustæ lapillo candido notabantur, ut victoriæ, diesque natalis, & res eiusmodi. Itemque in suffragiis qui fauebant, calculo albo id significabant ad id ergo videtur alludere q. d. beabo. *Nomen*, s. beati. *Scit*, s. perfecte.

20. *Mulierem*, &c. secta aliqua hæreticorum significatur, vel certa aliqua mulier sectæ Nicolaitarum.

Fornicari, s. id docebat, intellige vero fornicationem carnalem, vel spiritualem.

22. *Lectum*, q. d. morbo afficiam. quidam tamen Infernum intelligunt.

23. *Filios*, i. discipulos. *In mortē*, pro, morte, q. d. omnino interficiam. *Renes & corda*, i. hominis intima.

24. *Et cæteris* pro, nempe cæteris.

Cognouerunt, i. approbarunt, seu receperunt.

Altitudinem, i. profunditatem. s. errorum, & flagitiorum. *Quemadmodum dicunt*, i. ut vulgo dici solet. Apparet fuisse phrasim vulgo tunc vsitatam, cum vellent satanæ fallacias significare. Quidam tamen dicunt phrasim esse hæreticorum illorum, qui suos errores profunda mysteria vocabant. *Pondus*, i. afflictionem, q. d. contētus ero ista, qua fertis malos.

25. *Quod habetis*, s. vel pondus, vel bonum.

Tene, i. ferte, vel seruare. *Veniam*, s. in cuiusq; morte.

26. *Opera*, i. præcepta quæ fieri iubeo. *Dabo illi*, &c. q. d. faciam mecum imperare, s. ex capite Christo & membris, vnum corpus constet, totumque regnabit.

27. *Reges*, s. mecum particeps regni.

Ferrea, id est, inflexibili ad malum, & valida ad supplicium.

Confringentur, s. irreparabiliter.

28. *Stellam*, &c. i. cœlestem lucem, ei in futura vita orientem, & velut diem gloriæ incipientem. vide 2. Petri 1. forte se intelligit, vide cap. 22.

1. **H**abet, s. in dextera. Vide cap. 1. *Et mortuus*, pro, sed mortuus, q. d. multi ex vobis sunt in peccato.

2. *Mortura*, s. alioqui bonos videtur intelligere, de quibus infra. *Plena*, i. perfecta. *Deo meo*, loquitur Christus ut homo.

3. *In mente*, &c. i. memento. *Acceperis*, i. institutus sis. *Et nescies*, explicatio præcedentis.

4. *Nomina*, i. homines. vide Act. 1. *Qui*, Græc. quæ *Vestimenta*, i. corpora, vel q. d. qui puritatem animæ coarseruarunt. *In albis*, i. stola felicitatis.

5. *Sic*, Græc. hic. *Non delebo*, &c. q. d. perpetuo mecum viuet. *Nomen eius*, i. ipsum, q. d. agnoscam pro meo, vel laudabo. vide Matt. 10.

7. *Verus*, i. verax. vide Psalm. 144. vbi eadem sententia.

Clauem David, i. regiam potestatem. *Aperit*, &c. q. d. qui facit quod vult, nec ei quisquam potest resistere.

Ostium apertum, i. expeditam viam, q. d. abstuli impedimenta. *Quia*, pro, quamquam, q. d. etsi debilis es, tamen me iuuante, præualebis. *Et seruasti*, pro, tamen seruasti, vel quia seruasti.

Verbum, i. præceptum.

9. *Adorent*, &c. i. subiiciantur tibi.

10. *Patientia*, i. de patientia, q. d. quod præcepi de patientia seruanda. *Mea*, i. à me præcepta.

Ab hora, pro, in tempore, vel ab incurso, seu impetu.

Tentare, i. ad tentandum. *Habitanter*, s. Christianos per orbem dispersos.

11. *Tene*, i. conserua. *Quod habes*, s. boni.

Accipiat, i. eripiat, ut solet diabolus tentando, vel, pro te substituatur, iuxta illud: Et episcopatum eius accipiat alter.

12. *Columnam*, i. firmiter consistentem.

Templo, vel Ecclesia, vel cælo. *Et scribam*, &c. q. d. adscribam in numerum filiorum Dei, & beatorum, electorumque meorum. Sunt quidem tales ab æterno scripti, sed hic executio significatur illius prædestinationis.

Descendit, præsens est. vide inf. cap. 21.

Nouum, s. per nouitatem felicitatis, q. d. nouo & singulari modo, meum illum faciam.

14. *Amen*, i. veritas. *Fidelis*, &c. i. verissimus & certissimus. *Principium*, i. auctor. *Creatura Dei*, vel res creatæ intelliguntur, vel per Christum reparatæ. vide Iacob. 1. vers. 18.

15. *Frigidus*, s. per infidelitatem. *Calidus*, s. per charitatem. *Vtinam*, &c. q. d. minus esset malum non nosse viam veritatis, quam agnitam spernere: illud n. peccatum ignorantia interdum excusans, id vero malitia. vide 2. Pet. 2. Quidam calorem ad charitatem referunt, frigus ad poenitentia stertum, quo velut aqua peccata lauantur. forte per calorem intelligitur Prælati vigilantia & feruor in commisso munere, per frigus ineptitudo ad officium, quæcum deprehenditur, deponi solet, & subrogari eius loco alius, at cum tepidus est, & videtur nihil facere, male est subditis, quia prælatum habent negligentem, nec eis idoneus alius datur.

Incipiam, &c. Græc. futurum est ut euomam, q. d. abiciam te, (ut solent molesta stomacho euomi) nisi resipiscas.

18. *Aurum*, &c. f. charitatem ardentem, emitur hæc pœnitentia, bonisque operibus, i. per hæc à Deo obtinetur. *Ignitum probatum*, pro, igne probatum, i. tribulationibus. *Vestimentis* &c. q. d. vitæ puritate, quam gratia affert peccatis remissis. *Confusio*, i. ignominia, seu turpitudine. *Nuditatis*, f. nudus est Dei gratia, qui est in peccato. *Collyrio*, f. considerationis, seu, meditationis. *Oculos*, f. mentis.

19. *Arguo*, i. reprehendo, f. verbis. *Castigo*, f. tribulationibus. *Æmulare*, i. imitare, f. meliora, vel zelo accendere contra peccata.

20. *Ostium*, i. mentem. *Pulso*, f. vocans ad pœnitentiam.

Et ipse mecum. Hominis cooperatio significatur.

21. *Sedere*, &c. i. esse participem regni mei.

CAP. IV.

1. **P**ost hæc, i. posthac, q. d. reuelabo tibi futura.

2. *In spiritu*, f. in ecstasi, q. d. eleuata mente conspexi.

Sedens, f. Pater, seu, potius Deus trinus.

3. *Aspectu*, i. specie. *Sardinis*, Græc. & Complu. Sardii. *Visioni*, i. aspectui, q. d. colore Smaragdino. Notant quidam Iaspide significari Dei pulchritudinem. *Sardio*, (qui colore est igneo) iustitiam: *Iride* (quæ pacis signum) misericordiam.

4. *Thronos*, f. sedilia illa. *Vigintiquatuor*, f. Patres veteris & noui testamenti. nam 12. numerus perfectus.

Albis, puritas significatur, vel gloria. *Corona*, victoriæ signum, vel regni.

5. *Fulgura*, &c. doctrinæ Euangelicæ signa, vel iustitiæ diuinæ. *Septem spiritus*, i. omnes Angeli. Quidam ad dona Spiritus sancti referunt. Vide sup. cap. 1.

6. *Mare*, Baptismum quidam intelligunt. Alij contemplatiuos, forte cœli planities intelligitur.

Vitreum, f. colore. *Crystallo*, f. splendore.

Medio sedis, i. inter sedilia. *Circuitu sedis*, f. throni Dei. *Animalia*, f. Euangelistæ. *Oculus*, i. cognitione, q. d. vidētia præterita, & futura.

7. *Leoni*, f. Marcus, qui velut à leonis rugitu cœpit Ioannis clamore. *Vitulo*, f. Lucas, qui à Zachariæ sacerdotio. *Hominis*, f. Matthæus, qui humanam Christi generationem descripsit. *Aquila*, f. Ioannes, qui diuinam. Vide Ezech. 1.

8. *Senas*, f. vt Seraphim, Isa. 6. *Intus*, i. intra alas.

Oculis, i. cognitione. *Requiem*, i. cessationem.

Venturus, f. ad iudicium.

9. *Benedictionem*, Græc. gratiarum actionem.

10. *Mittebant*, i. demittebant, f. victorias suas Deo acceptas referentes.

11. *Accipere*, f. à creaturis te laudantibus, & prædicantibus.

Virtutem, i. potentiam.

Erant, f. Græc. sunt, q. d. conseruantur.

CAP. V.

1. **I**ntus & foris, f. mystico sensu, & litterali. Ad litteram vero, membrana erat etiam in tergo scripta, & involuta more Hebræo. *Septem*, i. multis, vel septem numero.

3. *Subtus terram*, f. in limbo, aut purgatorio.

Respiciere, i. intueri, seu intelligere.

5. *Senioribus*, f. de quibus cap. 4. *Vicit*, i. præualuit, q. d. potest *Radix*, i. è radice, seu stirpe. *Aperire*, i. vt aperiatur.

6. *Occisum*, f. antea, sed ad vitam reuersum.

Spiritus, i. Angeli per cornua & oculos significati. fortes enim, & perspicaces.

7. *Sedentis*, f. Dei Patris.

Librum, f. prouidentia, vel prædestinationis, vel scripturæ sacrae vel plagarum, seu suppliciorum.

8. *Aperuisset*, Græc. accepisset *Phialas*, vulgo tazze.

Noisum, f. mortalibus, quibus nunquam tale auditum, vel, q. d. inusitatum & mirabile. sic inf. cap. 14. num. 3.

Tribu, f. vocatos, seu electos.

10. *Regnum*, i. Reges vide sup. cap. 1.

Super terram, f. in cœlo.

11. *Millia millium*, i. plurimi, q. d. innumerabiles.

12. *Accipere*, f. à celebrantibus, seu laudantibus, q. d. prædicari eius virtutem, i. potestatem, &c.

Diuitias, Græc. diuitias. *Fortitudinem*, i. robur.

13. *Sub terra*, f. in purgatorio. *In eo*, Græc. in eis, q. d. omnia denique. *Dicentes*, f. suo quamque modo. sic cœli dicuntur enarrare gloriam Dei, & in Psalmis creaturæ omnes Deum laudare. *Benedictio*, f. sit, seu detur. *Potestas*, f. est, vel celebretur.

14. *Amen*, q. d. certe ita est, vel, dignum est.

CAP. VI.

1. **V**Num, i. primum, Heb. *Vocem*, pro, voce.

2. *Albus*, per album equum, quidam prædicatores intelligunt, per orbem discurrentes, per *Rufum*, tyrannorum persecutionem. per *Nigrum*, Hæreticos, per *Pallidum*, Hypocritas. *Sedebat*, f. Christus. vide inf. cap. 19. præliatur quidem in suis Christus, quos freno disciplinæ regit, & præceptotum habenis ducit, flectitque quocunque vult. *Arcum*, f. vnde prædicationis sagittis hostes prosterнат. *Corona*, signum regni, vel victoriæ.

Vincens, vt vinceret, pro, vt vincens vinceret, Gr. vincens, & vt vinceret, q. d. Victor, & victurus.

4. *Sedebat*, f. diabolus. *Datum*, i. permissum à Deo.

Sumeret, i. tolleret.

5. *Stateram*, f. fingit diabolus se res ponderare, i. potestatem habere, & veritatem docere.

6. *Dicentium*, Græc. dicentem.

Biblis, i. duarum librarum mensura, Græc. chœnix, quæ est mensura capiens tantum tritici, quantum ad vnum diem sufficit. *Denario*, &c. q. d. etsi caro, tamen emi poterit, f. hæretici nō possunt fidelibus auferre pabulum animæ, etsi conentur. *Vinum & oleum*, f. Dei medicinam non possunt lædere, nec eius gratiam, aut sacramenta contaminare.

8. *Mors*, f. animæ quam sequitur damnatio.

Quatuor partes, Græc. quartam partem.

Morte, i. peste. *Bestiis*, f. nocentibus, vt feris. per hæc intellige spiritualia mala. *Gladium*, i. falsæ prædicationis. *Famem*, verbi Dei penuriam. *Mortem*, pestem morum, *Bestias*, mundi vitia.

9. *Altare*, f. Christi protectionem, qui velut Ecclesiæ Catholice altare, in quo Deo omnia offeruntur à fidelibus. Intellige tamen, vidisse Ioannem altare quoddam

in cœlo. *Habebant*, i. reddebant, sc. de Christo, vel testimonium vocat Dei legem, seu præcepta, vel potius veritatem à Deo testatam vide 1. Ioan. 5. ver. 10.

10. *Dicentes*, sc. ex zelo iustitiæ. *De iis*, &c. q. d. de his qui nos interfecerunt.

11. *Stola alba*, sc. animarum gloria. *Conferui*, pro, numerus conferuorum. *Interficiendi sunt*, q. d. permittit Deus vivere vestros interfectores, propter coronas fratrum vestrorum.

12. *Et sol*, &c. significari quidam aiunt Antichristi persecutionem, qua fiet, vt multi lucem amittant fidei, & morum.

13. *Emittit*, i. abiicit.

14. *Liber*, i. membrana, tales enim libri Iudæorum, sc. oblongæ membranæ, quæ complicantur, & explicantur. Vide Isa. 34. Significatur vero tanta animorum perturbatio futura, vt & cœlum, & terra alio recessisse videantur, vel rerum mutatio futura die Iudicii. vide Is. 34.

17. *Ipsorum*, Græc. eius. *Stare*, i. consistere, vel ferre.

C A P. VII.

1. **A**ngulos, i. extremitates, sc. Orientem, Occidentem, Aquilonem & Austrum. *Tenentes*, &c. q. d. quibus datum erat posse terram velut ventis tribulationum concutere, sed interim reprimebant, dum tempus esset emittendi.

2. *Signum*, sc. crucem qua erat signaturus, seu sigillum in quo esset crux, nam Græc. *σφραγίδα*. *Quatuor*, sc. de quibus sup.

4. *Signatorum*, sc. ab eo Angelo. *Ex omni*, sub. fere. Nam deest tribus Dan. Qui potest, dicat cur omissa sit, nec enim verisimile est nullos ex illa saluari: est quidem communis opinio ideo omissam, quia ex ea futurus Antichristus.

8. *Ioseph*, i. Ephraim.

9. *Turbam*, sc. ex gentilitate conuersorum.

10. *Salus*, sc. accepta referatur, vel q. d. congratulamur de eius felicitate.

12. *Amen*, vox confirmantium, q. d. sane ita est.

Claritas, i. gloria.

13. *Respondit*, i. locutus est, Heb.

14. *Stolas*, i. corpora, vel seiplos, id quod per stolas albas significatur. *In sanguine*, vel martyres intelliguntur, qui Christi imitatione sanguinem fuderunt, vel omnes sancti qui Sanguinis Christi virtute sanctificati.

15. *Seruiunt*, sc. laudando. *Die & nocte*, i. semper.

Templo, i. cœlo. *Habitabit*, sc. perpetuo. *Super illos*, pro, in illis.

16. *Sol*, &c. q. d. vlla molestia.

17. *In medio throni*, vide sup. cap. 5. *Reges*, sc. pastoris instar Græc. pascet. *Vita*, pro, viuos, seu vitam latificantes. *Aquarum*, sc. diuinarum gratiarum. *Absterget*, &c. q. d. omnem mœsticiam auferet.

C A P. VIII.

1. **S**ilentium, significatur Ecclesiæ pax per breue tempus. forte, vt quidam aiunt, post mortem Antichristi.

2. *Angelos*, sc. de quibus cap. 1. dictum est.

Tuba, quarum sonitu mundi calamitates prænunciarent, vt inf. dicitur. forte vero per Angelos prædicatores significantur.

3. *Altare*, sc. quod vt statim dicitur, erat ante thronum Dei. *Incensa*, i. atomata, sc. orationes, vt statim explicatur. *Daret*, i. offerret.

4. *De orationibus*, pro, nempe ex orationibus.

5. *Tonitrua*, &c. sc. calamitatum secuturarum signa.

7. *In*, pro, cum, nempe mista erant illa duo cum sanguine. *Missum est*, pro, missa sunt. *Fœnum*, i. herba.

10. *Stella*, sc. cometa. *Fontes*, sc. in tertiam partem.

11. *In absinthium*, sc. amarissima. *De aqua*, i. aquarum potu.

12. *Percussa*, sc. tenebris. *Par tertia*, sc. lux erat tertia ex parte minor solito.

13. *Va, va, va*, ter ob tres calamitates sequentes.

Habitantibus, sc. malis. *De ceteris*, i. ob ceteras.

C A P. IX.

1. **S**tellam, sc. diabolum, qui antea splendidus erat. *Cecidisse*, sc. olim. *Clavis*, sc. tentandi potestas. *Putei*, &c. sc. inferni, quo per peccatum descenditur. Quidam tamen Angelum bonum intelligunt, cui data sit clavis, i. puniendi potestas.

2. *Fumus*, sc. errorum. *Magna*, Græc. ardentis.

3. *Locusta*, sc. hæretici. Quidam feros aliquos homines intelligunt, vel dæmones. *Scorpiones*, q. d. nocendi veneno.

7. *Similes auro*, Græc. aureæ. Galeas quidam militum intelligunt, nam locustas esse exercitum.

12. *Abyssi*, i. inferni, i. diaboli. *Abaddon*, i. perditio, pro, perdēs. *Latine habens*, &c. Id additum ab Interprete. *Exterminans*, i. perdens, seu vastans.

12. *Va*, i. calamitas. *Vnum*, scil. ex tribus, de quibus cap. 8.

13. *Ante oculos Dei*, Græc. coram Deo, cap. 8. dixerat ante thronum Dei.

14. *Angelos*, sc. malos.

15. *Horam*, &c. i. tempus à Deo statutum.

16. *Vicies*, &c. Græc. myriades myriadum. est autem myrias decem millia. Intellexit vero Interpres per myriades, bis decem millia, per myriadem decem millia in fiunt vices millies, deca millia, q. d. numerus prope infinitus. *Audui*, &c. q. d. Id intellexi docente quodam, non enim poteram numerare.

17. *Ita*, sc. vt iam dicam. *Sedebant*, sc. dæmones.

Hyacinthinas, sc. colore, intellige vel omnes fuisse igneas hyacinthinas & sulphureas, vel alias igneas, alias hyacinthinas. *Procedit*, pro, procedebat.

20. *Neque*, pro, non, q. d. non ideo tamen permoti sunt, vt pœnitentiam agerent.

C A P. X.

1. **A**ngelum forte illum, de quo cap. 5. ver. 2.

2. *Libellum*. In quo forte scripta hominum peccata, & supplicia.

3. *Clamauit*, sc. quod inf. diceretur. *Locuta*, &c. i. ediderunt sonos suos, seu strepitus, quamquam ex sequentibus apparet fuisse voces aliquid significantes, sed tanto strepitu, vt qui loquebantur tonitrua viderentur. Septē autem pro multis posita videntur.

4. *Signa*, q. d. claude ea mente tua. *Nolite scribere*, Græc. post hæc scribe. sed videtur error in codice.

Tempus, scilicet bene operandi, seu merendi, vel tempus simpliciter, quod in fine mundi cessabit.

7. *Mysterium*, i. occulta in eius providentia dispositio de suis electis & reprobis. *Sicut*, pro, quod.

9. *Deuora*, q. d. auide in mente reconde.

Venter, i. mens, s. cogitatio calamitatum.

Dulce, pro, dulcis.

11. *Prophetare*, i. prædicare, s. verbo & scripto, postea Euangelio, vel intelliguntur prophetiæ quæ in hoc libro sequuntur.

CAP. XI.

1. *Calamus*, i. arundo. *Dictum est mihi*, Græc. Astitit Angelus dicens. *Templum*, scilicet Ioanni ostensum, quod electorum Ecclesiam repræsentabat.

2. *Eyee*, & c. q. d. ne cures. *Sanctam*, s. Ierusalem, vel Ecclesiam. *Calcabunt*, s. impij Antichristi ministri.

Mensibus, & c. s. tribus annis & dimidio, vide Dan. 7. & inf. cap. 12.

3. *Dabo*, s. spiritum, vel quod sequitur, & propheta-bunt, pro, vt prophetent. *Testibus*, s. Henoch, & Eliæ, Hier. ep. 148.

4. *Dua*, pro, velut duæ,

5. *Eos*, pro, eis. *De ore eorum*, i. ad eorum preces, seu imperium. *Sic*, s. igne deuorante.

7. *Bestia*, i. fera sic inf. s. Antichristus.

Abyssus, s. peccatorum, q. d. qui cum sit sceleratissimus, accipiet imperium, vel abyssus, i. mari. vide inf. c. 13.

8. *Corpora*, s. cadauera. *Ciuitatis*, s. Ierusalem, quæ magna erit, cum ibi regnabit Antichristus à Iudæis pro Messia receptus.

10. *Cruciauerunt*, s. molesta erat impijs prædicatio eorum.

11. *Vita*, i. viuificans, s. anima.

A Deo, i. Deo auctore.

12. *Audierunt*, Græc. audiui.

13. *Nomina*, s. numerus.

14. *Ve*, s. de quo sup. c. 8.

15. *Regnabit*, s. plene Deus, destructo peccato.

17. *Regnasti*, pro, regnas.

18. *Ira*, i. punitio. *Mortuorum*, s. resuscitandorum.

Iudicari, i. vt iudicentur. *Reddere*, i. vt reddas.

Exterminandi, i. perdendi.

Corruerunt, s. peccatis.

19. *Templum*, i. quod templum repræsentabat.

Arca, i. Christus, in quo cibus cœlestis, & lex.

Terramotus, Gr. tonitrua. *Grando*. Iræ Dei signa erant ista omnia.

CAP. XII.

1. *Signum*, i. quiddam aliud significans, vel mirabile quiddam. *Mulier*, s. Ecclesia. *Sole*, s. Christo, vel cœlesti lumine. *Luna*, s. mundus per Lunæ mutabilitatem significatus.

Stellarum. Forte Apostoli significantur.

2. *In utero habens*, i. grauida. *Pariat*, s. filios spirituales.

3. *Draco*, s. diabolus. *Rufus*, s. sanguinarius, seu homicida. *Cornua decem*, per hæc decem reges, seu regna intelliguntur, de quibus Dan 7. vt multi aiunt.

4. *Trahebat*, s. cum è cœlo caderet: vel de spiritualibus seu iustis loquitur, quos ad peccatum peitrahert, cauda, i. opera Antichristi, quo velut postremo ministro vte-tur.

5. *Peperit*, s. per Mariam Christum, vel, per baptismum electos, qui masculini nomine significantur.

Recturus, s. cum Christo si electi intelligantur. Vide sup. cap. 2. *Raptus*, s. in Ascensione Christus, vel electi per mortem, qui sup. cap. 3. dicuntur in throno Christi sessuri.

6. *Solitudinem*, s. à mundanis recedens. *Pascant*, s. Dei verbi ministri. *Melle*, & c. vide inf.

7. *In cœlo*, s. illic Ioanni apparebat, quod tempore Antichristi in terra faciendum erat. *Angeli*, s. quibus præfectus. *Pæliabantur*, s. defendendo electos.

8. *Valuerunt* s. resistere. *Eorum*, s. cum ipsis.

Antiquus, s. qui primos parentes in paradiso vicit per serpentem. *Vniuersum*, & c. i. maximam orbis partem.

9. *Proiectus*, & c. q. d. de sua potestate deiectus.

10. *Salus*, s. bonis. *Virtus*, i. fortitudo, s. apparet.

Accusabat, hinc apparet per cœlum sup. Ecclesiam intelligi. Intellige vero accusationem calumniosam, est n. diabolus, i. calumniator.

11. *Sanguinem*, i. virtutem sanguinis. *Testimonij*, i. prædicationis. *Vsq. ad mortem*, q. d. adeo vt etiam se morti exponerent.

12. *Terra & mari*, i. terrenis, & mundanis.

Habet, s. ad nocendum.

14. *Alitur*, s. cibo spirituali. *Tempus*, i. annum.

Tempora, i. duos annos. *Temporis*, i. anni, vide Dan. 7. & 12. Not. quod tantūdem temporis est in 42. mensibus, de quibus c. 13. & 1260 diebus, de quibus inf.

A facie serpentis, i. propter serpentis metum, vel periculum. iungendum autem id cum, vt volaret, & c.

15. *Aquam*, s. persecutionis, seu tribulationis.

Trahi, i. rapi, & mergi.

16. *Adiuuit*, & c. per metaphoram significat in nihilum recidisse diaboli persecutionem.

17. *Testimonium*, i. fidem, seu confessionem. Vide sup. cap. 6.

CAP. XIII.

1. *Mare*, i. mundo. *Bestiam*, s. Romanum Imperium, vel impiorum multitudinem, vel Antichristum, vide sup. cap. 11. *Blasphemias*, s. contra Deum & Sanctos. Apparet fuisse in vnoquoque capite scriptum Blasphemia.

2. *Pardo*, i. Pantheræ mari. *Draco*, i. diabolus.

3. *Vnum*, s. Antichristum, vel regem aliquem alium.

Quasi occisum, s. se finget mortuū, & resuscitatum, secundum quosdam, Antichristus. vel intelligitur plaga mortifera, vt statim dicitur. *Mortis*, i. mortifera, seu quæ mortifera videbatur, quamquam ex ijs quæ inf. dicuntur, videtur vera plaga intelligi, vereque mortifera.

Et admirata, & c. q. d. cum admiratione secuta est.

4. *Draconem*, i. diabolum, nempe illum qui dedit bestię potestatem, qui reuera est diabolus, etsi ipsi non putent forte etiam scientes diabolum adorabunt.

Bestia, Ioannes sic vocat, sed illi forte Christum vocabunt.

5. *Magna*, i. superbe. *Facere*, s. male, vel facere, pro, viuere positum. vide Iac. 4. v. 13.

6. *Ad Deum*, i. contra Deum. vide 2. Thess. 2.

Tabernaculum, i. cœlum, vel Ecclesiam.

7. *Vincere*, s. bello.

8. *Ab origine mundi*, iunge cum, scripta sunt. Vide infr. ca. 17. dicit quidem minus, sed plus significat, ab æterno enim non sunt scripta.

10. *Qui in captiuitatem*, &c. q. d. qui sanctos lædet, à Deo punietur. *Gladio occidi*, s. diuina ultione.

Hic, i. in his rebus.

11. *Aliam*, s. Antichristi ministros, vel ipsum Antichristum, qui etiam sup. per caput vnum prioris bestię significatus est, vel aliquem eius pseudopropheta. vide infr. cap. 19.

12. *Potestatem*, &c. i. quæcunque poterat prior bestia.

13. *Signa*, i. res mirabiles, & miraculis similes. Vide 2. Thess. 2.

14. *Spiritum*, non animam, sed dæmonem aliquem.

15. *Habet*, pro, habuit. *Vixit*, pro, reuixit.

16. *Characterem*, i. impressam notam. *Numerum*, scil. quem faciunt litteræ nominis eius Græcæ, vel Hebræicæ. Nam Hebr. & Græce numeri per litteras significantur.

18. *Sapientia*, s. opus est. *Hominis*, i. nominis cuiusdam hominis. Id vero nomen quod sit, quis diuinet? Multi multa reppererunt, quæ hunc numerum efficerent, sed re semper incerta.

C A P. XIV.

1. *Agnum*, s. Christum *Sion*, s. cœlum.

In frontibus, q. d. statim apparebat esse Dei filios, Christique discipulos.

3. *Nouum*, non id iungendum cum, quasi. vere enim nouum erat Ioanni, nunquam ab eo auditum. vide supr. c. 5. *Discere*. Ita legitur Græc. q. d. non possunt alij, quamquam beati, de virginitate qua caruerunt latari, vt isti. *Empti*, i. peculiariter acquisiti, vel redempti.

4. *Coinquinati*, q. d. puritatem castitatis non amiserunt. *Sequuntur*, i. imitantur, q. d. Christo similiores, quam ceteri qui non virgines *Empti*, s. Christi Sanguine. *Hominibus*, i. hominum numero. *Primitia*, s. præcipui inter omnes, ob virginitatem.

5. *Inuentum*, s. dum viuerent. *Sine macula*, coniunge cū v. 4 alioqui omnes beati sine macula sunt.

6. *Alterum*, pro, alium. *Æternum*, i. perpetuæ veritatis, seu, ad æternam vitam ducentis. Forte per istum Angelum & sequentes, prædicatores intelliguntur futuri temporibus nouissimis.

7. *Honorem*, Græc. gloriam. *Venit*, pro, veniet cito.

8. *Babylon*, i. Mundus, vel Roma, quæ sic appellabatur ab Apostolis ob idololatriam & flagitia. vide 1. Pet. 5.

Ira, i. furoris, vel dignæ ira, i. punitione.

10. *Mero*, iunge cum, vino.

Mistum, s. mille pœnis. Vide Psal. 74.

14. *Ascendet*, Græc. ascendit. *Die ac nocte*, pro, vnquam. *Si quis acceperit*, pro, quicumque accepit.

13. *In Domino*, i. in Domini gratia, vel propter Dominum, vt martyres. *A modo*, i. post hæc. iunge vero cum, vt requiescant *Spiritus*, s. sanctus.

Requiescant, sc. vbi plane purgati fuerint, si quid forte hic non fuisset purgatum. *Opera*, sc. necessaria sunt opera bona, nec sufficit fides sola. *Sequuntur*, pro comitantur.

14. *Filio hominis*, i. homini cuidam sc. Christum representanti. *Falcem*, sc. ad messem, i. seculi consummationem.

15. *De templo*, vide supr. c. 11. *Venit*, præteritum est. *Aruit*, i. maturuit. Vide Ioel. 3.

18. *Ignem*, sc. altaris holocaustorum quod in templo cœlesti representabatur, vel ignem in iudicio accendendum, de quo Psal. 96. *Broto*, s. impios. Nam pij per messem significati. Vide Ioel. 3.

19. *Lacum*, i. locum, in quem exprimi solet vinum. Intelligitur vero infernus.

20. *Extra*, s. ita vt sanguis extra lacum in Ciuitatis exteriora efflueret, vel q. d. puniuntur impij exclusi Dei ciuitate. *Sanguis*, s. vuarum, i. vinum nempe supplicia inundantur. *Frænos*, &c. q. d. latissime vt solent aquæ cum inundant per magnum spatium, vsq; ad equorum transcuntium frænos ascendentes.

Millesexcenta, i. plurima.

C A P. XV.

1. *Signum*, i. quiddam futura significans.

Consummata, i. expleta. *Ira*, i. punitio.

2. *Mare vitreum*, &c. forte cœlum intelligitur, vbi claritas & charitas. vide supr. cap. 4. *Et imaginem*, &c. q. d. & contempserunt decreta de imagine, & nominis numero, de quo supr. *Dei*, i. Deum celebrantes, q. d. paratas ad Dei laudes.

3. *Moyse*, de quo Exod. 15. *Agni*, i. in laudem Agni.

Via, i. opera, seu præcepta, & prouidentia. *Seculorum*, s. omnium, Græc. Gentium.

4. *Magnificabit*, Græc. glorificabit. *Nomen tuum*, i. te. *Pius*, s. perfecte, vel in omnes homines vtens misericordia.

Omnes gentes, pro, ex omnibus gentibus.

Quoniam. Omnia hæc aduerbia ad principium versus referenda sunt, q. d. ob hæc omnia magnificandus es, vel q. d. & quidem omnes, &c.

Manifesta, q. d. aperte iusta. possunt autem iudicia, præcepta intelligi.

5. *Tabernaculi testimonij*, q. d. illa pars templi quæ representabat Sancta Sanctorum, vbi testimonium, i. lex asseruabatur.

6. *De templo*, Græc. de cœlo, sed placet magis nostralectio. *Candido*, Græc. splendido.

7. *Iracundia*, i. punitionis, seu suppliciorum.

8. *Fumo*, s. ira, vel nebula significatur.

Maiestate, Græc. gloria, q. d. ob Dei præsentiam.

De, pro, à.

Consummarentur, i. explerentur, significatur Dei iudicia non posse intelligi ante diem Iudicij.

C A P. XVI.

2. *Pessimum*, i. nocentissimum.

3. *Mortui*, s. hominis *Anima viuens*, s. pisces.

5. *Aquarum*, s. præfectum. *Sanctus*, non est id verbum cum præcedentibus iungendum, Græc. & sanctus.

7. *Etiam*.

7. *Etiam*, Græc. *vay*, certe.
 8. *Et igni*, pro, velut ignis.
 10. *Sedem*, i. regnum. *Tenebrosus*, i. calamitosus.
Commandauerunt, i. momorderunt.
 11. *Vulneribus*, Græc. *vlceribus*.
 12. *Regibus*, qui sint reges hi, quibus Angelus viam præparat, dicat qui nouit.
 14. *Dei*, f. a quo superandi.
 15. *Venio*, f. ad iudicium. *Fur*, f. insperato.
Vestimenta, f. virtutes. *Turpitudinem*, f. vitia.
 16. *Congregabit*, f. Antichristus, vel pro, congregauerunt, f. spiritus dæmoniorum, de quibus sup.
 17. *Templo*, Græc. templo cæli. *Throno*, f. Dei.
Factum est, q. d. hic finis plagarum.
 19. *Ciuitas*, f. Ierusalem, secundum quosdam.
Babylon, f. mundus.
 20. *Et omnis*, & c. indicatur mundi finis.
 21. *Sicut talentum*, i. talenti magnitudine, vel q. d. maxima.

CAP. XVII.

1. **M***eretricis*. Quidam Romam intelligunt, ob idola quæ tunc colebat, vel mundum f. malorum multitudinem. *Aquas*, populi intelliguntur. vide inf.
 2. *De vino*, & c. q. d. voluptatibus, & vitiis.
Prostitutionis, i. fornicationis. Videtur autem significari præcipue idololatria, more scripturæ.
 3. *Coccineam*, iunge cum, bestiam, i. feram, significatur autem colore isto crudelitas, vel regius splendor.
Capita septem, forte bestia est, de qua sup. c. 13.
 4. *Circumdatus*, i. amictus.
Inauratus, i. ornatus.
 5. *Mysterium*, f. vsurpant impij nomina alias sacra, & hæretici sua venditant mysteria.
 6. *Ebriam*, f. satiatam. sic dicitur hostis sanguinem siti-
re Et de, forte pro, id est de.
 7. *Sacramentum*, Græc. *mysterium*, q. d. quid significet.
 8. *Fuit, & non est*, pro, erit, & cito desinet.
Abyssus, i. inferno. vide inf. cap. 20. vel mari. Vide sup. cap. 13.
Quæ erat, & non est, pro, desuisse.
 9. *Hic*, i. hac in re. *Sensus*, i. intellectus.
Qui habet sapientiam, q. d. verus, qui sapiens est, aduertat.
 11. *Ipsa octaua*, Græc. ipse octauus, f. rex.
De septem, f. societate malitiæ.
 12. *Vna hora*, i. breui tempore. *Post bestiam*, f. sequendo illam, seu imitando, Græc. cum bestia.
 16. *Carnes*, & c. Hyperbole est, qua significatur odium maximum, & rabies. Vide Iob 19. & 31. & Psal. 26.
 17. *Illi*, f. Deo. *Suum*, i. ipsorum.
Consummentur, i. compleantur. *Verba Dei*, i. à Deo prædicta.

CAP. XVIII.

1. **G***loria*, i. claritate, seu splendore.
 2. *In fortitudine*, i. fortiter, f. magna voce.
Cecidit, q. d. iam iam cadet. *Ei facta*, pro, nam facta, q. d. quia fuit velut hospitium dæmonum. *Custodia*, id est, locus.

- Volucris*, i. dæmonum, repetitio.
 3. *Ira*, vide sup. c. 14. *Virtute*, i. copia.
Deliciarum, f. mercium ad delicias comparatarum.
 5. *Pernenerunt*, f. velut vindictam clamantia.
Duplicia, sc. supplicia. duplex autem & duplum, pro, multo.
 7. *Dicit*, f. se glorificans. *Vidua*, f. imperio.
Luctum, i. triste quicquam.
 9. *Super illam*, i. eius causa.
 10. *Iudicium*, i. condemnatio.
 12. *Thyinum*, ex thya arbore, de qua Plin. lib. 13. cap. 16. Vide 3. Reg. 10. *Lapide*, Gr. ligno. *Æramento*, i. ære.
 13. *Animarum hominum*, f. delitias alias.
 14. *Desiderij anima tua*, i. tibi desiderata & grata.
Inuenient, Græc. inuenies.
 17. *Destituta*, id est, desertæ. *Lacum*, pro, lacu, i. lacubus, Græc. nauibus. *Operantur*, i. se exercent, seu negotiantur.
 18. *Locum*, Græc. fumum.
 19. *Flentes & lugentes*, i. vehementer flentes.
Pretium, i. pretiositate.
 20. *Iudicauit*, & c. q. d. ultus est vobis factas iniurias.
Iudicium, i. causam.
 21. *Mittetur*, f. in infernum.
 22. *Mola*, i. molam versantium.
 23. *Veneficiis*, i. peccandi illecebris.
 24. *Prophetarum*, f. interfectorum.
Omnium. Hinc apparet per Babylonem mundum significatum.

CAP. XIX.

1. **S***alus*, i. prosperitas, f. tribuatur à celebrantibus.
 2. *In prostitutione*, i. fornicatione.
 3. *Ascendit*, præsens est.
 4. *Amen*, q. d. certe ita est.
 6. *Regnavit*, pro, regnat.
 7. *Nuptia*, i. tempus nuptiarum.
 8. *Enim*, pro, autem. *Iustificationes*, i. opera iusta, & virtutes.
 9. *Vocati*, f. vocatione electorum.
 10. *Ne feceris*. Modestiae exemplum dat, vt Petrus Act. 10. non vt illicitum prohibet. Itaque inf. ca. 22. voluit iterum adorare Ioannes Angelum.
Testimonium, i. confessionem. *Enim*, pro autem.
Spiritus, & c. q. d. id quod Prophetæ prædixerunt.
 12. *Diademata multa*, f. potestas in omnia regna.
Nomen, f. Dei, seu verbi Dei. vide infr. *Nouit*, f. se solus ipse comprehendit.
 15. *Gladium*, f. Imperium.
Virga ferrea, vide supra c. 2.
Calcat, & c. q. d. punit damnatos. Id videtur significatum veste aspersa sanguine.
 20. *Fecit*, pro, fecerat.
Vini. Intellige tamen mortuos antequam ad infernum peruenirent. vide Num 16.
Stagnum, f. infernum.
Ardentis sulphure, Græc. ardens sulphure.
 21. *In gladio*, i. imperio, seu iussu.

CAP. XX.

1. **A**byssus, i. inferni.

2. *Antiquum*, s. principem dæmonum, qui olim Euam seduxit, & Christum tentauit, de quo & scriptum: Qui paratus est diabolo, &c. Et princeps huius mundi eiicietur foras. *Mille*, i. reliquos seculi, Aug.

3. *Abyssum*, i. infernum. *Signauit*, i. velut sigillo obsignauit, ne porta aperiretur. *Super illum*, s. diabolum.

Solut, i. permitti tentando facere quantum potest, August. 20. Ciu. *Tempore*, s. Antichristi.

4. *Iudicium*, s. illud, de quo: Quæcunq; solueritis super terram, &c. August. Alij vero iudicium illud intelligunt, quo iudicaturi sunt Sancti cum Christo, in die Iudicij. *Et animas*, pro, nempe animabus.

Vixerunt, scil. vita beata. *Mille annis*, i. vsque ad diem Iudicij.

5. *Mortuorum*, s. in peccato. *Vixerunt*, s. vita illa beata hic terminatur parenthesis. *Donec*, iunge cum, mille annis. *Prima*, s. per animæ beatitudinem, secunda erit, etiam corpore beatificato.

6. *Secunda*, s. per supplicium æternum animæ & corporis, nam prima per animæ solius. *Mille*, i. vsq; ad finem seculi, seu tempus Antichristi.

8. *Super quatuor*, &c. q. d. ad Orientem, Occidentem, Septentrionem & Meridiem. *Gog & Magog*. Accusatiui sunt, q. d. nempe Gog & Magog Vide Ezech. 38.

9. *Ciuitatem*, s. Ecclesiam.

11. *Fugit*, s. à statu suo, per renouationem.

12. *Libri*, sc. conscientiarum. *Vite*, i. præceptorum Dei vitam dantium, vel prædestinationis vide inf.

13. *Mare*, i. mundus, vel mare ipsum. *Mortuos*, i. mortales, vel corpora mortuorum.

14. *Infernus & mors*, i. inferno, & morte æterna digni.

CAP. XXI.

1. **A**bijt, sc. in meliorem formam. *Non est*, sc. vt prius, quia renouatum.

2. *De cælo*, sc. cœlestis est gratia, per quam facta est, Aug. 20. Ciu. præsentem Ecclesiam intelligit, alij cœlestem, quam dicunt descendere innotescendo.

A Deo, iunge cum descendente, vide sup. c. 3.

Viro, iunge cum, paratam, vel q. d. causa viri sui.

3. *Throno*, Gr. cælo. *Tabernaculum*, q. d. habitaculum, cuius olim tabernaculum figura.

4. *Clamor*, s. oppressorum, vel afflictorum.

5. *Fidelissima*, Græ. fidelia.

6. *Factum est*, s. iudicium, vel quicquid prædictum erat de Ecclesiæ statu. *Gratis*. Id dicitur, quia gratia vnde merita, gratis datur.

8. *Timidis*, s. timore mundano, & seruili, vel qui timore peccant. *Mendacibus*, s. perniciosi.

10. *Descendentem*, i. quæ descenderat.

11. *Sicut crystallum*, Græc. crystallizanti, i. fulgenti in modum crytalli.

14. *Fundamenta*, i. lapides pretiosos in fundamentis, vt inf. explicatur.

16. *De arundine*, pro, cum arundine. *Duodecim millia*, s. in vnoquoque latere tria millia.

Eius, s. vrbis, nempe domorum altitudo trium millium stadiorum.

17. *Mensura*, s. beatitudinis, vel q. d. vsus est Angelus mensura, qua solent homines.

18. *Vitio*, s. perspicuitate.

(donius.

19. *Calcedonius*. Quidam legendum putant Carcke.

21. *Et singula*, explicatio est præcedentium.

22. *In ea*, s. ciuitate cœlesti, Aug.

23. *Illuminavit*, pro, illuminat.

24. *Gentes*, s. saluatæ. *Eius*, s. ciuitatis. *Afferent*, q. d. illic reponent, sc. illam putabunt veram hominis gloriam, & honorem.

26. *Gentium*, i. hominum saluatorum, q. d. illic erunt vere gloriosi, & beati.

CAP. XXII.

2. **P**er singulos, explicatio præcedentis, s. non duodecim fructus diuersos, sed duodecies fructum.

Folia, s. verba cœlestia, seu Christi.

3. *Omne maledictum*, &c. q. d. nihil dignum maledictione. *Amplius*, Græ. illic.

4. *In frontibus*, vide sup. c. 14.

5. *Vltra*, Græ. illic. *Illuminabit*, Græ. illuminat.

6. *Fidelissima*, Græ. fidelia.

7. *Ecce*, verba Christi.

9. *Nefeceris*, vide sup. c. 19.

10. *Signaueris*, i. cōsignaueris, q. d. ne texeris, sed prode.

11. *Iustificetur*, Græ. iustitiam faciat.

13. *Primus & nouissimus*, i. principium & finis, vt sup. dixit.

14. *Qui lauant stolas suas in sanguine Agni*, Gr. facientes mandata eius. *Potestas*, &c. q. d. vt fruantur arbore vite Deo.

15. *Canes*, s. immundi, & impudentes. *Mendacium*, iniquitatem. vide Ose 7. 10 & Rom. 3.

16. *Radix*, i. ex stirpe, vt statim explicat.

17. *Spiritus*, s. sanctorum, vel Spiritus S. qui facit factos id dicere. *Sponsa*, s. Ecclesia.

Gratis, vide c. 21.

18. *Enim*, pro, autem, Græ. ego, s. Ioannes.

20. *Etiā* i. certe, verba Christi. Quidam tamen Ioannis dicunt.

Amen, i. ita sit, optantis verbum.

21. *Vobis*, Græ. sanctis.

LIBER III.

Apocryphus.

Citatur tamen à Sanctis Patribus. Vide Amb. cap. 1. de Elia, & Ieiun. Et ep. 7. Athan. in Synopsi. Cypr. Ep. ad Pompeium. Aug. 18. de Ciu. cap. 36. Chrysost. Hom. 1. Matth.

CAP. I.

Fecit Pascha, i. Paschæ festum celebrauit, Phase, i. agnum Paschalem.

3. Seruis, i. ministris. In positione, i. ad collocationem.

4. Illius, s. Dei. Ex parte, i. pro parte sua quisque. Vestras, alij nostras.

5. Scripturam, i. præscriptum. Magnificentiam, i. magnificam descriptionem. Particulam, i. rationem.

8. Regalibus, i. fisco regio. In Phase, s. dederunt.

10. Azyma, i. panes azymos. Per tribus, s. diuisi.

12. Emulis, alij, ahenis. Beneuolentia, s. Dei, q. d. quod Deo gratum fuit.

15. A Rege, s. designatus.

16. Prauaricaretur, i. desereret.

18. Hostias, s. alias præter ordinarium sacrificium, &c.

24. Circa illum, s. Iosiam contigerunt. De eis, pro, vbi etiam de eis.

25. Ab itinere saper, pro, quæ est super.

26. Quid mihi & tibi, i. quid tibi rei mecum est?

33. Et qua non, s. gesta.

34. Triginta trium, alij, viginti trium, vt est 4 Reg. 23.

38. Alligauit, i. in carcerem coniecit. Magistratus, accusatiuus est. Suum, i. ipsius Ioacim. Reduxit, s. Pharaon.

50. Renocare, s. à peccatis. Propter, pro, propterea.

51. In Angelis suis, i. eius legatos.

57. Repletionem, i. impletionem.

58. Benigne ageret, &c. i. quiesceret. In applicatione, i. vsque ad exactionem. Septuaginta septem, alij, septuaginta.

CAP. II.

In consummatione, i. ad impletionem.

8. Pagorum, alij familiarum. Et Iudaa ex tribu Benjamin, pro, ex tribu Iuda & Benjamin.

9. Eius, i. ad eius ædificationem. Sensus, i. animus.

13. Libatoria, s. crateres ad libamina. Athisca, alij, pelues.

14. Quing. millia octingenta sexaginta. Alij, quatuor millia, quadringenta, sexaginta nouem.

17. Accidentibus, s. rebus, i. à commentariis. sic & inf.

18. Refugam, alij, perfidam. Furnos, alij, fora.

22. Admonitionibus, i. monumentis. Refuga, i. perfida, seu rebellatrix.

30. Iungentes, s. se, q. d. simul, seu, profecti, vel inde moventes. Id enim potius significat Græca vox ἀναζεύγων. Itaque cap. 7. eandem vocem vertit promouentes.

CAP. III.

Vernaculis, pro, popularibus.

21. Honestas, i. plena diuitiis. Meminit, i. curat. Per talenta, i. grandiloqua, vel iactando diuitias.

24. Num, pro, nonne. Facere, se. vt ebrius, quamquam legendum videtur quod sic cogit facere, i. talia patrare.

CAP. IV.

Num, pro, nonne.

4. Bellatores, pro, bellum, vel bellatorum munera, vel hostes.

11. Ire singuli, pro, quisque discedere, s. eius in assu.

12. Diffamatur, i. prædicatur.

17. Faciunt, i. conciliant.

19. Alliciunt, pro, cupiunt.

21. Remittit animam, i. vitam recreat.

22. Doletis, i. labores subitis, s. earum causa.

31. Magna est terra, &c. abundat id hoc loco. nam inf. suo loco ponitur. Quis ista agit? s. nisi mulieres? Alij, quæ ista agunt?

39. Benignantur, pro, beneficiantur.

46. Hoc est maiestas quod, pro, hæc est magnificentia q.

49. Pro libertate, i. litteras immunitatis à tributis.

Ad ianuas, s. causa exigendi vectigal.

51. Dare, pro, dari.

52. Sacrarium, i. altare, Vstulare, i. cremare. Alia talenta, s. ad holocaustomata.

53. Præcedunt, s. in via, q. d. qui cæteris præeunt.

54. Quantitatem, i. sumptum.

55. Præcepta, i. quæ præceperat dari.

56. Sortes, i. pensiones.

57. A Babylonia, s. mittenda Hierosolyma. Dixit, s. vt fieret.

CAP. V.

Pagorum, alij, familiarum. sic & inf.

3. Eos, s. equites.

4. In tribus, i. in vnaquaque tribu. Et in partem principatus, i. per cuiusque principatum.

6. Qui, s. Zorobabel.

7. Reuersus est, s. populus, seu quisque.

9. Agentibus, pro, gentiliis.

32. Padon Salomon, i. seruorum Salomonis.

33. Filij eius, abundat id.

39. Padatura, i. catalogo filiorum.

40. Et Astharas, pro, qui & Astharas.

43. Subingalia, i. a sinu.

44. Pages, alij familias.

45. Dari, s. vouerunt.

46. Exierant, s. ex Babylonia Regione, s. reliqua.

47. Rebus, i. possessionibus. Atrium, s. populi.

Ianuam, s. atrij Sacerdotum.

50. Nationib. s. profelyti. Sacrariū, i. arā Terra, s. Iudææ.

72. Opus adificationis &, pro, cōtra opus ædificationis.

CAP. VI.

Subregulus, i. præfectus.

9. Materiis, i. tignis.

23. *media*, pro, Media.
 25. *Decem*. Alij sexaginta. *Quadratum*, &c. alij, cum domiciliis tribus è lapide polito. *Tribus*, i. trium ordinum *Meniano*, alij domicilio. *Menianum* quidem ædificium dicitur quod exterius porrigitur, sc. extensis tignis ultra columnas. auctor enim, seu inuentor *Menius*.
 29. *Vexatione*, pro, exactione. 31. *Pueris*, i. filiis.

CAP. VII.

2. **P** *Principibus Syria*, Græc. sacrorum præfectis, seu, vt quidam vertunt, templi ædilibus.
 6. *Appositi*, i. additi, seu adiuncti.
 9. *Per tribus*, alij, iuxta tribus.
 11. *Non sunt*, alij sunt. *Quia*, pro, sed.
 13. *Execrationibus gentium*, sc. alieni, q. d. qui non se polluerant gentium ritibus.

CAP. VIII.

3. **D** *Docere & facere*, i. ad docendum, & faciendum. alij, discere & facere.
 11. *In beneficiis*, i. benefacere.
 13. *Secundum* pro, apud.
 27. *Abductione*, sc. in carcerem.
 31. *Patrias*, i. familias. *Portionales*, i. cuiusque.
 51. *Veni*, alii, induxi.

60. *Explebis*, pro, plebis. *Pastophorio*, i. exedra.
 64. *Et Banni filius, Leuita*, pro, Banni filius *Leuitæ*.
 69. *Segregauerunt*, i. abstinerunt.
 70. *Et alienigena*, &c. pro, ab alienigenarum, & nationum immunditiis.
 71. *Regni*, alij, rei, q. d. ex quo id fieri cœptum est.
 79. *Et relinque*, pro, relinqui. *In locum*, pro, in loco.
 80. *Detegere*, i. proferre. *Dare*, pro, dari.
 94. *A Domino*, i. coram Domino, vel ex parte Domini, sc. acceptum.

CAP. IX.

8. **C** *Onfessionem &*, Alij, confessione.
 11. *In subsidiati*, i. sub dio.
 13. *Negotij huius*. pro, super hoc negotio.
 14. *Secundum, hac*, i. id munus.
 6. *Secundum nomina*, i. nominatim.
 26. *Israel*, i. populo. 37. *Vna*, pro, illa.
 42. *Tribunal*, i. suggestum.
 43. *Adeum*, i. apud.
 46. *Absoluisset*, i. explicaret, vsque dum absolueret.
 49. *Multitudine*, i. populo. *Et præferabant*, &c. pro, & declarabant singulis, vt intelligerent quæ lecta fuerant.
 53. *Clarificabit*, i. claros faciet, alii illustrabit.

LIBER IV.

Apocryphus.

Quamquam citatur interdum à sanctis Patribus. Vide Ambr. lib. de Bono mor. c. 20.

CAP. I.

1. **I** *lliis filiorum*, i. nepotibus.
 8. *Proice*, &c. q. d. prænnuncia multa illis mala euentura.
 10. *Pueris*, i. seruis.
 11. *In oriente*, pro, in orientem.
 13. *Plateas munitas*, i. viam tutam.
 15. *In signo*, sc. meæ bonitatis, vel potentia.
 16. *In nomine meo*, i. me cōfiteres, seu in me cōfidentes.
 20. *Foliis*, apparet fuisse ramis vsos in deserto.
 22. *Amorrhæo*, pro, Mara, i. amaro.
 27. *Non quasi*, pro, quamquam non.
 36. *Memorabantur*, &c. q. d. pœnitebit eos peccatorum suorum.
 37. *Testor*, i. annuntio, seu prædico.

CAP. II.

9. **P** *lceis*, i. bituminis, quod pici simile est.
 11. *Sumam mihi*, &c. q. d. glorificabor in eis.
 12. *In odore unguenti*, i. redolens vnguentum.
 13. *Dies paucos vt immorentur*, i. vt dies, qui in mora sunt, pauci fiant, q. d. ne diu tantum bonum differatur.
 25. *Columba*, pro, columna.
 26. *Tuo*, alij, tuorum.
 41. *Imperium Domini*, pro, omnipotentem Dominum.
 43. *Magis exaltabatur*, i. erat cæteris excelsior.

CAP. III.

3. **V** *Entilatus*, i. agitatus.
 4. *Dixisti*, sc. vt fieret mundus, vel præcepisti *Adamo*, sc. quid facere deberet.

5. *Mortuum*, i. nondum animatum.
 6. *Aduertaret*, sc. culta, vel habitata.
 7. *Instituiſti*, pro, induxisti.
 18. *Terram*, pro, te in terra, q. d. demonstraſti te super terram, dando legem.
 18. *Portas*, pro, velut per portas. *Spiritus*, i. venti.
 22. *Et lex*, i. velut lex quædam.
 24. *Nominis tui*, i. vbi inuocaretur nomen tuum.
 25. *Dereliquerunt*. Complut. deliquerunt.
 28. *Dominabitur*, sc. Babylon.
 30. *Significaſti*, sc. causam.
 31. *Memini*, pro, venit in mentem *Derelinqui*, sc. declarata ratio huius rei.
 36. *Per nomina*, i. nominatim, sc. recensendo iustos in eâ gente.

CAP. IV.

6. **V** *T me interroges*, quod me interrogas.
 7. *Vena*, sc. aquarum. *Firmamentum*, i. cælum, sc. aerem, vnde pluuia. *Exitus*, i. termini.
 11. *In facie*, i. in conspectu.
De quare, i. quam ob rem.
 13. *Dispositionis*, i. ritus. *Nusq̃ sunt*, q. d. nō obseruantur.
 24. *Vt locuste*, sc. huc illuc volantes, sic in seculo versæ.
 29. *Inuersum*, i. euerſum. *Disceſſerit*, sc. abolitione. (mur,
 30. *Gramen*, alii, granum.
 33. *Quomodo*, alii, quo. *Mali*, i. miseri.
 34. *Altissimum*, q. d. intelligere plus quam Deus vult de rebus suis.

35. *Promptuarii*, i. penetralibus, s. cordium.
 36. *Ponderauit*, s. Deus.
 37. *Excitauit*, s. aliud noui.
 42. *Effugere*, s. pariendo.
 47. *Super*, i. ad, *Similitudinis*, i. per similitudinem.
 48. *Superauit*, i. superfuit, seu subsecutus est. sic inf.
 50. *Crescit pluuia*, s. temporis duratione. *Superauerunt*, pro, superfuerunt, s. breui tempore.

CAP. V.

1. *Signi*, i. prædictionibus. *Censu*, i. diuitiis, q. d. fallen-
 tur ob diuitias.
 3. *Imposito vestigio*, s. hominum, q. d. habitatam.
 8. *Chaos*, sc. dehiscence terra. *Remittetur*, pro, emitte-
 tur.
 9. *Semetipsos*, pro, se inuicem *Promptuarium*, q. d. in lo-
 ca abdita.
 12. *Dirigentur*, i. prosperabuntur.
 26. *Plasmatis*, i. formati.
 41. *Qui in finem*, i. vltimis, q. d. tibi etiam vltima pro
 pinguiissima sunt, & præsentissima.
 42. *Corona*, i. circulo. *Velocitas*, q. d. suo ordine cuncta
 procedunt, suoque tempore fiunt quæque.
 43. *Nec*, pro, nonne. *In unum*, i. simul.
 44. *Super creatorem*, i. plus quam creator vult.
 45. *Sustinebat*, i. consistebat, s. tota simul in mundo,
 cum primum crearetur. *Creatura*, i. mundus.
 50. *Iuuenis est*, pro, iuuenem esse.
 55. *Visites*, i. administres.

CAP. VI.

1. *Exitus*, i. termini. *Conuentiones*, i. concursus.
 3. *Mota*, pro, mobiles.
 4. *Firmamentum*, i. cælorum.
 5. *Abalienarentur*, s. à Deo.
 6. *Facta*, i. disposita, s. secula.
 12. *Signorum*, i. prædictionum.
 16. *Tremiscit*, pro, ideo tremiscit.
 19. *Suppleta*, pro, implera.
 31. *Quam audini*, pro, qua audiuerō.
 34. *Cum prioribus*, pro, de prioribus. *A nouissimis*, pro,
 de nouissimis, s. esse sollicitus.
 35. *Suppleam*, pro, complem.
 39. *Circumferebantur*, pro, circumfusæ erant.
 41. *Spiritum*, i. vim.
 58. *Vnigenitum*, pro, & vnigenitum. *Æmulatorem*, i. i-
 mitatorem.
 59. *Cum seculo*, pro, in seculo.

CAP. VII.

4. *Erit*, pro, est. *Effet*, pro, sit.
 5. *Volens voluerit*, pro, cum voluerit.
 14. *Ingressi*, q. d. transilierint.
 21. *Venerunt*, s. in mundum.
 23. *Circumventiones*, i. fallacias, seu errores. *Superdixe-
 runt*, pro, dixerunt super.
 24. *Sponsiones eius*, i. quod ei promiserant, vel ipse eis
 promiserat. *Legitimis*, i. præceptis. *Fidem*, i. fidelitatem,
 q. d. fuerunt perfidi.
 25. *Vacua* s. omni bono loca. *Vacuis*, s. bono, q. d. im-
 piis, & sceleratis conueniunt, seu debentur. *Plena*, s. bo-
 nis loca. *Plenis*, sc. operibus bonis. q. d. iustis debentur,
 seu conueniunt.

26. *Subducitur terra*, pro, sub terra laet.
 28. *In annis*, i. intra annos, seu post annos.
 30. *Septem*, i. multis. *Iudiciis*, i. moribus, seu statu, s. cū
 nemo esset. *Derelinquetur*, s. viuus.
 32. *Qui*, pro, quæ, seu eos, qui.
 33. *Pertransibunt*, i. præteribunt. *Miseria*, s. bonorum.
 34. *Iudicium*, i. iustitia.
 38. *Confractio*, i. clade. *Sanctificationem*, i. templum.
 52. *Tarde*, i. cum patientia, & longanimitate.
 57. *Cogitamentum*, i. ratio.
 61. *Non esset*, s. si beneagerent.
 62. *In seculo*, pro, in seculum, sc. infantibus in vtero
 matrum. *Conuersionem*, pro, conuersionem.
 64. *Operibus*, i. creaturis.
 66. *Magis*, pro, plurimum.
 68. *Decies millesima*, pro, ex mille decem.
 69. *Contentionum*, i. delictorum, seu criminum.

CAP. VIII.

2. *Interrogabis*, pro, si interrogas. *Magis*, pro valde. *Ab-
 sorbe*, &c. q. d. hauri cognitionem, & vora sapientiā.
 5. *Conuenisti*, &c. q. d. pactus es audire, & vis agere
 Prophetam. *Volens*, alij, voles *Viuere*, i. quanta est vita.
 6. *Portabit*, i. sustinebit, q. d. quis ferre possit vitam?
 8. *Igne*, & aqua, i. calido, & humido. *Tua creatio*, sc.
 fœtus *Plasmatio*, s. vterus.
 10. *Mamillarum*, i. matris, q. d. paruulo.
 11. *Tua*, pro, tua.
 12. *Enutristi*, pro, soles enutrire.
 15. *Tu magis scis*, q. d. tu videris.
 18. *Celeritatem*, q. d. celeriter venturum.
 20. *Seculum*, i. æternitatem. *Aere*, pro, aerea.
 22. *Seruatō conuertitur*, pro, custodia versatur, q. d. v-
 tuntur maxime igne, & vento. *Perseuerantia*, i. cōstantia.
 23. *Veritas testificatur*, s. ita esse, vt dico.
 35. *Confitentibus*, s. te.
 36. *Iustitia*, i. misericordia.
 38. *Cogitabo*, s. punitionem. *Perditionem*, i. interitum.
 39. *Figmentum*, i. studia. *Memorabor*, i. recordabor.
 44. *Imago*, i. exemplar.
 49. *Iudicasti te*, s. talem esse.
 51. *De similibus tuis*, pro, similitum tui.
 52. *Probata*, i. approbata, seu explorata.
 53. *Signata*, i. notata, s. & reiecta. *Obluione*, s. futura.
 59. *Voluit*, s. Deus.
 60. *Coinquinauerunt*, i. profanarunt.

CAP. IX.

8. *Sanctificaui*, i. sanctitate separaui.
 9. *Misererentur*, pro, misererunt.
 17. *Creatio*, i. opus. *Tempus*, s. tale, seu simile.
Erat, pro, est.
 19. *Quisq;*, s. nondum erat, vel mihi parebat.
Creator, s. esse agnoscor. Alij, creatur, vel creatorum.
Inuestigabili, i. inexplicabili, s. malitiæ.
 22. *Sine causa*, i. frustra.
 23. *Intromittas*, alij, intermittas, q. d. quiescas.
 32. *Parens*, i. apparens. *Tuus erat*, q. d. nisi tu faceres,
 non poterat apparere, illi vero ne faceres, impediabant.
 37. *Labore*, lege, robore.
 45. *Fortem*, i. Deum.

CAP. X.

1. **L** *Vmina*, i. lucernas, sc. vt fit in luctu, obscuro enim loco lugeri solet. *Quieni*, pro, acquieui.
 3. *Quienissent*, &c, q. d. finem fecissent me consolandi.
 13. *Viam*, i. morem. *Euenit*, i. solet.
 14. *Fecit*, i. coluit.
 16. *Terminum*, i. definitionem.
 21. *Sanctificatio*, i. templum, seu sanctuarium.
 23. *Signaculum*, q. d. insignis. *Resignata*, i. exuta, seu spoliata.
 24. *Fortis*, i. Deus.
 28. *In multitudine*, i. plurimum.
 34. *Frustra*, i. sine causa.
 43. *Absolutio*, i. interpretatio.
 44. *Et quoniam dixi tibi*. Hæc ponuntur postea suo loco, hic abundant.
 45. *Dixit*, s. quod proxime sequitur. *Propter quod*, pro, propterea quod *Oblatio*, s. sacrificii.
 59. *Supremorum*, i. vltimorum. *A nouissimis*, pro, in nouissimis.

CAP. XI.

2. **E** *T colligebantur*, pro, collecti.
 3. *Contraria*, pro, alia.
 4. *Dimidium*, i. quod inter alia medium erat.
 24. *Sex* pro, de sex.
 29. *Duorum capitum*, pro, duobus reliquis capitibus.
 30. *Completa secum*, i. coniuncta cum illo.
 31. *Qui*, alij, quæ.
 34. *Superauerunt*, pro, superfuerunt.
 39. *Superasti*, pro, superfuisti. *Per eos*, pro, per ea.

CAP. XII.

2. **S** *Uperauerat*, pro, superfuerat.
 5. *Quam*, pro, quo.
 13. *Timor*, pro, terror.
 21. *In tempore*, pro, ad tempus. *Eius*, s. suum cuiusque.
 28. *Qui cum eo*, i. alterum.
 34. *Cum miseria*, i. per ærumnas. *Super fines*, pro, in fines.
 48. *Sanctificationis*, i. templi, vel religionis.
 51. *Mandauit*, s. Angelus.

CAP. XIII.

1. **H** *Omo*, s. factus.
 4. *Quiescit*, i. disperit.
 6. *Sculpserat*, i. exciderat.
 16. *Derelicti*, i. superstitites.
 18. *Eu*, s. non derelictis.
 20. *In hunc statum*, q. d. in hæc.
 23. *Aufert*, pro, fert, seu portat.
 30. *Excessu mentis*, i. pauore, seu stupore.
 37. *Has*, sc. gentes. *Tempestati appropinquauerunt*, i. in quas tempestas incidit.
 42. *Vel*, pro, & vel.
 43. *Euphratem*, pro Euphratis.
 44. *Statuit*, pro, stitit, i. prohibuit.
 50. *Multa plura*, pro, quamplurima.
 51. *Quod*, pro, quid.
 52. *Dies*, s. illius.
 56. *Merces*, i. opus.
 58. *Idata*, pro, in incidentia.

CAP. XIV.

8. **S** *igna*, i. res miras.
 9. *Conuerteris*, pro conuersaberis.
 12. *Post medium*, pro, quantum est post dimidium.
 17. *Prolongauit*, i. longe recessit.
 21. *Incensa*, i. cremata.
 24. *Buxos*, i. buxas tabellas.
 26. *Perfectu*, i. vbi perfecta fuerint.
 33. *Introrsum vestrum*, pro, intra vos.
 42. *Excessiones noctu quas*, pro, mira per noctem quæ.

CAP. XV.

6. **P** *ropter quod*, pro, propterea quod.
 8. *Silebo*, i. dissimulabo.
 13. *Syderere*, i. syderatione. *Morbus est*, plantas & animalia arefaciens.
 16. *Inconstabilitio*, i. seditio. *In potentia sua*, q. d. potentia agent, non ratione.
 20. *Conuertendos in se*, pro, regerendum in ipsos.
 Illis s. electis meis.
 25. *Potestate*, s. iniqua, *Sanctificationem*, i. sanctuarium.
 27. *Propter quod*, pro, propterea quod.
 29. *Sicut flatus*, i. more venti.
 30. *Carmonij*, nomen populi, aut loci.
 35. *Collident sydius*, i. stellas deturbabunt. *Ad ventrem*, ascendens, seu inundans.
 36. *Fimus*, i. cadauera. *Substramen*, alij cingulum.
 40. *Syduis terribile*, i. syderationem vehementem.
 44. *Syduis* i. syderationem.
 49. *A violatione*, pro, violatione. *Gloria virtutis*, scil. peribit.
 52. *Zelabor te*, pro, sæuissimè in te.
 55. *In sinu*, pro, in sinum, s. reddetur.

CAP. XVI.

12. **A** *Gloria*, i. præ gloria, seu magnificentia.
 20. *In emendatione*, pro, ad emendationem.
 21. *Semper*, pro, vnquam.
 23. *Superauerint*, pro, superfuerint.
 37. *Diis*, Alii, iis, s. qui dixerint contraria verbis Domini.
 46. *Propter quod*, pro, propterea quod.
 47. *In captiuitate*, pro, ad captiuitatem.
 49. *Adzelabor eos*, pro, excandescam in eos.
 50. *Zelatur*, i. odit, seu indignatur.
 Idoneam, i. honestam.
 51. *In facie*, i. palam. *Defendat*, i. vlciscatur. *Exquirentem*, pro facientem, seu exequentem.
 54. *Comburet*, s. Deus.
 55. *Cognoscat*, pro, nouit.
 58. *Conceptum*, i. capacitatem.
 59. *In medio aquarum*, pro, plenum aquis.
 69. *Turba*, i. populi, s. hostilis. *Cibabunt*, i. veluti cibum offerent.
 71. *Loci locus*, i. per singula loca. *Exurrectio*, s. hostium.
 77. *Præponderent*, i. grauent.
 78. *Excluditur*, s. homo, ne possit transire.

L A V S D E O.

P H R A -

PHRASES SCRIPTURÆ

ORDINE ALPHABETICO.

Vbi numerus prior caput indicat, secundus versum. In quibus autem tantum est vnum caput, soli versus indicantur.

A.

Vel ab, pro, in Psal. 67. 30. Eccl. 23. 10. Ier. 10. 14. & 49. 5
A, pro, contra, Psal. 139. 9
A, pro, ad, Ezech. 30. 6
A, pro, ob, Eccl. 42. 11. Isa. 15. 5. & 16. 11. Osee 4. 19. Mat. 18. 7
A, vel ab, pro, propter, Palm. 43. 7. & 54. 4. & 87. 19. & 106. 34. 39. Eccl. 10. 24. Isa. 1. 29. Ierem. 22. 22. Thren. 4. 9. Ose. 7. 16
A, vel ab, pro, pra, seu plusquam, 4. Esd. 16. 12. Psalm. 6. 8. & 37. 9. & 72. 25. & 92. 4. & 108. 24. Eccl. 25. 39. Ierem. 47. 3. & 50. 13. Ezechiel. 16. 52. Mich. 2. 12. Luca 18. 14. Hebr. 2. 7
A, pro, quam, 2. Cor. 11. 5. & 12. 11
A, pro, de, Ier. 19. 1
A diebus in dies, i. quotannis, Exod. 13. 10
A Domino, i. iussu Domini, Num. 11. 31
A facie, pro, coram, Genes. 6. 13. Ios. 10. 10. 2. Regum 7. 13. Psal. 9. 4. & 60. 4. & 95. 13. Threnor. 2. 3. Abac. 2. 19. 2. Thess. 1. 9
A facie, pro, a praesentia, Psalm. 50. 13. & 67. 3. & 96. 4. & 113. 7
A facie, pro, causa, seu propter, Genes. 6. 13. & 16. 8. 1. Regum 8. 18. Psalm. 37. 4. 6. & 101. 11. Isa. 2. 10. & 7. 16. & 37. 6. Iere. 13. 17. & 23. 9. & 48. 44. Thren. 5. 9. 10. Ose. 10. 15. Apoc. 12. 14
A facie, i. vi. Ier. 32. 24
A facie alicuius, i. ab aliquo, 1. Mach. 5. 21
A generatione in generationem, i. perpetuo, Ps. 76. 9. & 89. 1. Dan. 3. 100
A principio, i. prius, Ier. 30. 10. & 33. 7. 11
A voce, i. propter, Isa. 24. 18
Ab, pro, apud, Bar. 4. 27
Ab anno in annum, i. singulis annis, Zach. 14. 16. 1. Machab. 4. 59
Ab, pro, de, Heb. 6. 1
Abbreviatum, pro, definitum, Dan. 9. 24
Abominations, pro, diu gentium, Exod. 8. 26. Ezech. 7. 20.
Abuti, pro, uti, 1. Cor. 9. 18
Abyssus, i. mare, seu aqua copia, Gen. 1. 2. & 7. 11. & 49. 25. Deut. 33. 13. Iob 38. 30. Psalm. 32. 7. & 77. 15. Prou. 8. 27. Eccl. 16. 17. & 43. 25
Abyssus, i. profunditas, Psal. 35. 7. Eccl. 48. 18
Abstractum, pro concreto, seu, substantiuum pro adiectiuo, Eccl. 44. 17. Psalm. 106. 42. 1. Mach. 9. 70. & 14. 7. Ioan. 17. 17. Actor. 11. 2. Rom. 2. 26. & 1. 7. 2. Corinth. 5. 21. & 7. 14. Galat. 2. 9. Ephes. 1. 19. & 2. 11. & 4. 8. & 6. 12. Philip. 3. 3.

2. Thess. 2. 3. Tit. 1. 10. 1. Pet. 2. 17. 2. Pet. 2. 10. 13. 1. Ioan. 2. 2. & 4. 10. Iud. 8. 12
Arcinctus, i. expeditus, vel fortis, Nu. 32. 17. Hab. 3. 16
Accingere lumbos, i. se parare ad iter, 4. Reg. 9. 1
Ad, pro, ab, Eccl. 45. 15. Mich. 5. 2
Ad, pro, de, Iob 34. 31. Ier. 22. 11. & 27. 19. Luc. 19. 9. Rom. 10. 21
Ad, pro, ob, Mar. 10. 5. Mat. 19. 8
Ad, pro, contra, 1. Reg. 7. 7. Eccl. 13. 8. Isa. 32. 6. Ierem. 51. 25. 1. Mach. 3. 35. Luc. 14. 31. & 20. 19
Ad, pro, coram, Act. 24. 16
Ad, pro, per, Heb. 6. 5. Iac. 4. 5
Ad, pro, super, 1. Par. 11. 10
Ad, pro, a, Ezech. 29. 10
Ad, subintelligitur, 1. Reg. 14. 18
Adam, pro, homine, Gen. 5. 1. Deut. 32. 8
Ad dexteram, vel sinistram, pro, aberrare a recto, seu vero, 2. Reg. 14. 19.
Adulterum, pro, adulterinum, Heb. 12. 8
Ad horam, i. ad breue tempus, 2. Cor. 7. 8. Gal. 2. 5. 1. Thess. 2. 17. Phil. 15
Ad imaginem & similitudinem, i. valde simile, Gen. 1. 26
Ad quem, pro, de quo, Heb. 4. 13
Ad cor, i. verbis lenibus, seu consolatoriu, 2. Par. 30. 22. & 32. 6. Isa. 40. 2. Ose. 2. 14
Adhuc, pro, nunc, Rom. 8. 12
Admirari, significatione passiva, Eccl. 24. 3
Adeps, pro, opulencia, Psal. 16. 10. & 72. 7
Adorare, pro, reuereri se incuruando, Gen. 18. 2. & 23. 7. & alibi saepe.
Adiurare, pro, facere iurare, Gen. 24. 3. & 50. 5. 25. 1. Regum 14. 24
Adiunctiones, i. consilia, vel studia seu opera Psal. 75. 13. & 80. 13. & 105. 29. 39. Isa. 12. 3. Ier. 17. 10. & 32. 19. Ose. 7. 2. & 9. 15. Mich. 3. 4. Soph. 3. 11
Aeternum, i. aternitas, Eccl. 1. 4
Aeternum, i. tempus, Eccl. 42. 19. & 43. 7
Aedificare, i. de. Domum adificare.
Aeternum, pro eo, quod fuit a mundi initio, Deut. 33. 15
Aeternum, pro, tempore longissimo, Psal. 47. 12. Prouer. 29. 14. Dan. 3. 9. Soph. 2. 9
Emulatio, i. indignatio, Psal. 77. 58. Heb. 10. 27
Emulatio i zelus, seu studium, Ios. 24. 19. Rom. 10. 2. 2. Cor. 7. 7. Gal. 1. 14. & 5. 20. Phil. 3. 6
Emulatio, i. inuidia, 2. Cor. 12. 20
Emulari, i. inuidere, 1. Cor. 13. 4.
Emulari, i. imitari, vel sectari, 4. Esd. 6. 58. Prou. 3. 31. & 14. 1. 19. Rom. 11. 12. 14. 1. Corint. 12. 31. & 14. 1. 12. Gal. 4. 17. 18. 1. Pet. 3. 13. Apoc. 3. 19

- Emulari*, i. zelo prosequi, 2. Cor. 11. 2. Gal. 4. 17.
Emulari, i. prouocare ad indignationem, 1. Cor. 10. 21.
Æquitas, i. rectitudo, Deut. 9. 5. vel alibi sape.
Affligere animam, pro, ieiunare, Leu. 16. 29. & 23. 27. Num. 29. 7.
Aggrauari, i. praualescere, Iud. 1. 35.
Alioqui, subintelligitur, 1. Mach. 3. 9.
Amplius, pro, valde, seu plurimum, Deut. 6. 3. Psalm. 50. 4. & 61. 3.
Ambulare, seu ingredi, pro, agere, versari, seu conuersari, Ps. 14. 2. & 25. 1. 4. 11. Matt. 4. 16. Ioan. 7. 1. & 8. 12. Act. 21. 21. 24. Rom. 8. 1. 2. Cor. 10. 2. Gal. 5. 16. Eph. 4. 1. & 5. 15. Col. 2. 2. 2. Thess. 3. 6. Heb. 13. 1. Ioan. 2. 6.
Ambulare coram Deo, vel cum Deo, pro, studere placere Deo, vel sancte viuere, Gen. 17. 1. & 24. 40. Mal. 2. 6. Gen. 5. 12. & 6. 9. Mich. 6. 8.
Amicus, i. proximus, Eccl. 1. 4.
Anathema, pro re destruenda, vel Deo consecranda, Deut. 7. 26. & 13. 17. Ios. 6. 17. & 7. 1. Gal. 1. 8. 1. Cor. 16. 22. Iud. 16. 23.
Anathematizare, i. penitus destruere, 1. Mac. 5. 5.
Anathematizare, i. execrari, seu maledicere, 1. Corinth. 12. 3. Mar. 14. 71.
Antefaciem, i. palam, Bar. 2. 10.
Antefaciem, i. in conspectu, Luc. 2. 31.
Antecedens, pro relatiuo, Gen. 5. 1. & 19. 24. & 44. 9. Ios. 13. 8. 1. Reg. 3. 21. & 25. 22. 2. Reg. 20. 6. 3. Reg. 13. 19. 2. Par. 6. 41. & 7. 11. Psalm. 44. 6. Prou. 31. 4. Soph. 1. 8. Zach. 10. 12. Eph. 4. 16.
Angelus, i. Legatus, 3. Esd. 1. 51.
Anguli, i. capita, seu principes, 1. Reg. 14. 38.
Annus, i. tempus, Luc. 4. 19.
Annus dierum, i. completus, Ier. 28. 3. 1. Mac. 1. 30.
Anima, pro, vita, Deut. 22. 26. & 24. 6. 4. Reg. 1. 13. Iob 2. 4. 6. & 33. 22. Psalm. 43. 25. & 53. 6. & 56. 5. & 63. 2. & 93. 17. & 108. 20. 31. Prouer. 20. 2. Isa. 43. 4. Ier. 4. 30. & 34. 20. & 51. 14. Ezech. 16. 5. & 32. 10. 1. Machab. 2. 4. & 9. 2. & 13. 5. Matth. 6. 25. & 20. 28. Marc. 3. 4. Luc. 12. 22. & 14. 26. Ioan. 10. 11. Act. 15. 26. & 20. 24. Roman. 16. 4. Phil. 2. 30.
Anima, pro, animali, Gen. 1. 20.
Anima, pro, voluntate, seu appetitu, Leu. 26. 11. Ezech. 7. 19.
Anima, pro homine, vel re cuius anima dicitur, Gen. 14. 21. & 12. 5. Leu. 2. 1. & 5. 1. Ios. 20. 3. Psalm. 7. 6. & 10. 1. & 29. 4. & 40. 5. Prouer. 10. 3. Eccl. 4. 7. & 7. 22. & 9. 2. 6. & 24. 1. & 32. 25. Isa. 5. 14. Ezech. 8. 20. & 33. 6. Ose. 9. 4. Ioan. 4. 8. 1. Mach. 9. 2. & 10. 33. Matt. 12. 18. Luc. 6. 9. Act. 2. 43. Rom. 13. 1.
Anima, pro, mente, 1. Pet. 2. 11.
Anima, pro cadauere, Nu. 9. 6. Agg. 2. 14.
Anima, pro conscientia, 2. Reg. 18. 13.
Anima, pro desiderio, Iob 39. 1. Psalm. 40. 3.
Animam remittere, i. vitam recreare, 3. Esd. 4. 21.
Anima in manibus, i. vita in periculo, 1. Reg. 19. 5. & 28. 21. Iob 13. 14. Psalm. 118. 109.
Animaquior, i. bono animo, Sap. 18. 6. Bar. 4. 5. 21. Marc. 10. 49.
Animam habere uiuentem, i. viuere, Gen. 1. 20.
Anima sua lona ostendere, i. se oblectare, Eccl. 2. 17.
Ante, pro, coram, Gen. 12. 28. Psalm. 71. 5. 17.
Animam alicuius querere, pro, velle eum occidere, Exod. 4. 19. Matt. 2. 20.
Aperire os, i. loqui, Act. 18. 14.
Aperire humerum, i. conterere fortitudinem, Ezech. 25. 9.
Apprehendere, i. assequi, Ose. 2. 7.
Aqua, i. mundi materia informis, seu indistincta, Gen. 1. 2.
Aqua, pro, aqua & aere, Gen. 1. 20.
Arreptitius, i. infans, Ier. 29. 26.
Arcus, i. robur, Iob 29. 20.
Ascendere, i. surgere, 3. Reg. 18. 41.
Ascendere, i. crescere, Psalm. 73. 23.
Ascendere, i. ire, 3. Reg. 18. 44.
Aspectus, i. color, Leu. 13. 10.
Astutia, i. cautio, Prou. 1. 4. & 8. 5. & 14. 18. & 15. 5. & 27. 12. Eccl. 1. 6. & 18. 28.
At, subintelligitur, Eccl. 10. 12.
Attenuatus, i. inopia pressus, Leu. 25. 25.
Attendere, i. cauere, Tob. 4. 13. Eccl. 6. 13. & 17. 12. & 18. 17. & 32. 26. Matt. 7. 15. Luc. 12. 1. & 20. 46. & 21. 34.
Audire, pro, intelligere, Ezech. 3. 6. Ioan. 6. 60. 1. Corinth. 14. 2. Heb. 5. 11.
Auditus, pro eo quod auditur, Isa. 53. 1. Ier. 49. 23. Ezech. 7. 26. & 21. 7. Abac. 3. 1. Ioan. 12. 38. Rom. 10. 16. 17. 1. Thess. 2. 13.
Autem, pro, inquam, 2. Cor. 5. 8. & 10. 2. Iac. 1. 13.
Autem, pro, ergo, 1. Ioan. 4. 18.
Autem, pro, quanquam, Ier. 51. 5.
Autem, pro, etiam, Num. 31. 12.
Autem, pro, enim, 1. Cor. 10. 13. Ioan. 6. 40.
Aut, pro, an, Matt. 20. 15.
Audire, pro, obedire, Deut. 13. 18.
Auditio, i. rumor, vel nuntius, vel fama, Psalm. 111. 7. Sap. 1. 9. Nah. 3. 19.
Auferre peccatum, seu iniquitatem, pro, ignoscere, 1. Regum 25. 28.
Auferre, pro, accipere, Num. 11. 17.

B.

- B** *Aculus*, i. sustentaculum, Leu. 26. 26.
Baptizare, pro, lauare, Iud. 12. 7. Eccl. 34. 30. Mar. 7. 4. Heb. 9. 10.
Baptizari, pro, pati, Mar. 10. 38. 39. Luc. 12. 50. 1. Cor. 15. 29.
Barbarus, pro eo qui loquitur alia lingua, Psalm. 113. 1.
Benedicere, pro, salutare, 1. Reg. 25. 14. 4. Reg. 10. 15.
Benedicere, pro, maledicere, 3. Reg. 21. 13. Iob 1. 11.
Benedicere, pro, consecrare, 1. Cor. 10. 16.
Benedicere, i. dare fecunditatem, Gen. 1. 22. & 5. 2. & 9. 1.
Benedicere, i. cumulare bonis, seu benefacere, Genes. 12. 2. & 27. 27. & 32. 26. 29. Exod. 20. 24. Num. 6. 24. Deut. 2. 7. 2. Reg. 6. 11. 1. Par. 13. 14. Psalm. 5. 13. & 27. 9. & 28. 11. & 44. 3. & 66. 2. & 84. 2. Prou. 11. 25.
Benedicere, i. beatum dicere, Psalm. 48. 19.
Benedicere, i. bene precari, vel laudare, aut gratias agere, Genes. 28. 1. & 47. 7. Exod. 12. 32. Deut. 10. 8. Ios. 14. 13. & 22. 6. 1. Reg. 2. 20. & 9. 13. & 26. 25. 2. Reg. 6. 18. 20. & 11. 25. & 19. & 39. & 21. 3. 3. Reg. 1. 47. & 8. 14. 1. Paralip. 16. 2. 43. Psalm. 27. 6. & 40. 14. & 102. 1. & 112. 1. & 117. 26. & 144. 1. Prouer. 27. 14. Matth. 14. 19. & 26. 26. Marc. 6. 41. & 8. 7. & 10. 16. Luca 1. 68. & 2. 28. 34. & 6. 28. & 9. 16.

24.30.50. Rom. 12. 14. 1. Cor. 4. 12. & 14. 16. Eph.
 5
 Benedicere, i. felicitare, Gen. 48. 16
 Benedicere sibi, i. sibi felicitatem promittere, Deut. 29. 19
 Benedictio, i. fauor, Psal. 3. 9. & 108. 28. Prou. 10. 21
 Benedictio, i. laus, Eccl. 45. 1. & 47. 7. 1. Mach. 2. 7. Rom. 16.
 18
 Benedictio, pro, benedictus, Gen. 12. 2. Isa. 19. 24. & Zac. 8. 13
 Benedictio, i. copia, 2. Cor. 9. 6
 Benedictio, pro, beneficio, seu dono, Gen. 33. 11. Ios. 15. 19. Iud. 1.
 15. 1. Reg. 30. 26. 4. Reg. 5. 15. Psal. 23. 5. & 83. 7. & 108. 18. &
 144. 16. Sap. 16. 28. Rom. 15. 29. 2. Cor. 9. 5
 Benedictio, pro, felicitate, vel rerum copia, Deut. 11. 26. & 12.
 15. Psal. 36. 26. Prou. 20. 21. Ios. 2. 14. Malach. 3. 10
 Benedictus, i. fortunatus, seu felix, Gen. 12. 2. Deut. 28. 3. Mar.
 11. 10. Luc. 1. 42
 Bene, pro, vere, Ioan. 4. 17
 Bene uti aliquo, pro, ei benefacere, Gen. 12. 16
 Bestia, pro, feris, Gen. 1. 24. & 3. 14
 Blasphemare, i. probris afficere, 2. Reg. 21. 21. 1. Par. 20. 7. E-
 zech. 5. 15
 Bonitas, i. beneficentia, 2. Esd. 9. 25
 Bonum, pro, iucundo, seu lato, vel utili, Genes. 1. 4. Psalm. 51.
 11. & 53. 8. Ierem. 42. 6. Zach. 1. 13. Eccl. 35. 10. 12. Phil. 2.
 19.
 Bonum, i. conueniens, Gen. 2. 18
 Bonum, i. felix, Psal. 33. 13. 2. Mach. 1. 1
 Brachia, pro viribus, Deut. 33. 27. 1. Reg. 2. 31. Psalm. 9. 36. &
 70. 18. & 76. 16. Isa. 33. 1. & 48. 14. & 55. 5. Ezech. 22. 6. &
 30. 21. Dan. 11. 22. Ose. 7. 15. Zach. 11. 17. Luc. 1. 51. Ioan. 12.
 38. Act. 13. 17

C.

CAdere, pro, gratum esse, seu acceptabile, Ier. 42. 2
 Calix, i. punitio, Psal. 10. 6. Ezech. 25. 31
 Calix, i. passio, Matt. 20. 22
 Calix, pro, re fruenda, Psal. 15. 5
 Caput, i. princeps, Psal. 109. 6
 Caput, pro, persona, Gen. 40. 19
 Caelum caeli, i. supremum caelum, Psal. 113. 16. & 148. 4
 Caelum, i. aer, 4. Reg. 2. 11. 2. Par. 7. 13. Iob 2. 12. Psal. 77. 24. &
 104. 40. Isa. 55. 10. Ier. 8. 7. 1. Mach. 2. 58
 Caelum, i. caeli incolae, 1. Par. 16. 31. Iob 20. 25. Psalm. 49. 4. 6. &
 68. 35. & 88. 6. & 96. 6. Ios. 3. 16
 Caelum & terra, pro caelestibus & terrestribus, Deut. 4. 26
 Caelum, pro, Deo, 1. Mach. 4. 10. & 9. 47. 2. Machab. 7. 11. Luc.
 15. 18
 Canticum, seu psalmus, pro, illusione, Thr. 3. 14. 63
 Caro, pro, consanguineo, Gen. 29. 14. Leuit. 18. 12. 13. 17. Rom.
 11. 14
 Caro, i. corpus, 1. Cor. 15. 39. 2. Cor. 7. 5. Ephes. 5. 29. Hebr. 9. 12.
 Iud. 8
 Caro, i. carnalis, Gen. 6. 3
 Caro, pro, animante, Psal. 135. 25. Eccl. 13. 10. & 17. 4. & 18. 12.
 & 40. 8
 Caro, pro, homine, Gen. 6. 12. Deut. 5. 25. Iudith. 7. 16. Psalm.
 55. 5. & 64. 3. & 144. 21. Prouerb. 4. 20. Eccl. 1. 10. & 33. 21.
 & 39. 24. & 41. 5. & 44. 27. & 45. 5. Isa. 40. 5. & 49. 26. &

66. 16. 24. Ier. 25. 31. Dan. 4. 9. Ios. 2. 28. Matth. 24. 22. Luc. 3.
 6. Ioan. 1. 14. & 17. 2. Act. 2. 17. Rom. 3. 20. 1. Cor. 1. 29. Gal. 2.
 16 & 6. 12
 Caro, & sanguis, i. corruptio carnis & sanguinis, seu hominis
 1. Cor. 15. 50
 Caro, & sanguis, i. homo, Eccl. 14. 19. & 17. 30. Matth. 16. 17.
 Gal. 1. 16. Eph. 6. 12
 Casus, pro casu, Genes. 42. 25. Ios. 22. 10. Iob 30. 18. Psalm. 3. 9.
 & 34. 10. 14. & 35. 1. & 39. 1. & 40. 1. & 64. 14. & 71. 15. &
 85. 1. & 96. 1. Eccl. 43. 23. & 45. 2. Isa. 5. 17. & 17. 6. & 61. 2.
 Ierem. 15. 3. & 23. 5. & 31. 23. & 50. 25. & 51. 16. Ezech. 20.
 37. & 27. 26. & 40. 5. Baruch. 4. 22. Ose. 7. 5. & 12. 19. 1. Ma-
 chab. 1. 56. & 4. 7. & 10. 43. & 12. 19. 2. Machab. 1. 2. Matt.
 17. 12. & 23. 34. Marc. 12. 31. & 13. 9. 19. Luc. 6. 8. & 12. 50.
 Ioan. 7. 1. Act. 5. 11. & 7. 45. & 8. 11. & 14. 25. Rom. 2. 5. 15.
 & 9. 10. & 10. 14. & 14. 11. 2. Cor. 10. 15. & 11. 1. 25. Gal. 4.
 11. Eph. 1. 15. & 4. 1. Col. 13. 4. & 2. 5. & 3. 15. Tit. 1. 2. Phil. 5.
 Heb. 3. 3. & 6. 16. & 9. 6. 1. Ioan. 4. 16. Apocal. 6. 1. & 11. 5. &
 18. 17. Gen. 40. 1. Ios. 7. 20.
 Cardines caeli, i. extrema orbis, Deut. 30. 4
 Cauere, pro, videre, Deut. 8. 1
 Cen, subintelligitur, Prou. 13. 12
 Christus, pro, Christi Ecclesia, 1. Cor. 12. 12
 Circa, pro, per, Act. 5. 42
 Cisterna, i. fouea, 1. Par. 11. 22
 Circumcisio, i. Iudaei, Rom. 15. 8. vide abstractum, pro, con-
 creto.
 Cito, subintelligitur, Ezech. 12. 28
 Cognoscere, pro, approbare, Iob 34. 18. Psalm. 1. 6. & 36. 18. &
 100. 4. & 138. 1. Prou. 4. 27. Ose. 8. 4
 Cognoscere, pro, rem habere, Gen. 4. 1. 17. & 19. 5. Matt. 1. 25. 3.
 Reg. 1. 4
 Cognoscere, pro, cogitare, seu recordari, Deut. 11. 2.
 Cognoscere, pro amare, vel fauere, 1. Par. 17. 18. Galat. 4. 9. 1.
 Cor. 8. 3.
 Cogitare pro comprehendere, Mal. 3. 2.
 Cognatio, pro, familia, Gen. 10. 20. & 12. 3. Exod. 6. 16. Ios. 21. 1.
 1. Par. 8. 6. Ierem. 1. 15. & 2. 4. & 3. 14. & 29. 9. & 31. 1. Am.
 3. 1
 Cognatio, i. natio, Am. 3. 2
 Comminari, pro increpare, Mar. 1. 25. & 4. 39. & 8. 33. & 10.
 13. 48
 Communicare, pro, inquinare, seu profanare, Mar. 7. 15
 Commune, i. profanum, vel immundum, Deut. 20. 6. 1. Mat.
 1. 50. Act. 10. 14. 15. Rom. 14. 14
 Commotio capitis, i. ludibrium, Psal. 43. 15
 Communiter, pro, simul, Gen. 13. 6
 Communicare, pro, participare, saepe in Epist. Apostolorum.
 Comedere carnes suas, i. se fame conficere, Eccl. 4. 5
 Comedere, i. consumere, Ier. 50. 7
 Completum, pro, compleri, Ios. 34. 14
 Commemorati, pro, recordati, Bar. 3. 23
 Concupiscere, pro eo quod concupiscitur, Sap. 16. 3
 Confidenter, i. secure, Deut. 33. 12
 Confortari, i. fortificari, Gen. 48. 2
 Confortari, i. prauale, Iud. 1. 28. 1. Mach. 2. 49
 Confundere, pro, pudefacere, & confusio, pro, pudore, 1. Reg.
 20. 34. 2. Reg. 19. 5. 3. Reg. 2. 16. Psal. 13. 6. & 21. 6. & 24. 3. &
 30. 18. & 33. 6. & 34. 4. & 68. 7. 9. & 70. 24. & 88. 46. &

- 118 6. Prou 29.15. Eccl. 4.24 & 20.24 & 21.25. & 22.4.
 & 25.35. & 29.19. Isa. 1.29. & 50.7. Ose. 2.3. Joel. 1.1. Ro. 5.5.
 & 9.33. 1. Cor. 4.14. & 11.22.2. Corint. 4.9. 2. Thess. 3.14.2.
 Tim. 1.12. Heb. 2.11. & 11.16. 1. Pet. 2.6. & 3.16. 1. Ioan. 2.
 28
- Confusio**, i. ignominia, Iudith. 14.16
Confiteri, i. indicare, Gen. 31.20
Confiteri, pro, prædicari, Psal. 106.8
Confiteri, pro, laudare, seu gratias agere, & Confessio, pro lau-
 de, vel gratiarum actione, Gen. 29.35. 2. Reg. 12.56.3. Reg. 8
 33.1. Par. 16.7.34. Psal. 6.6. & 7.18. & 9.2. & 17.50. & 27.
 7. & 29.13. & 74.2. & 88.6. & 91.2. & 94.2. & 99.1. &
 103.1. & 106.1. Eccl. 17.25. & 18.28. & 47.9. & 51.1. Isa.
 12.1.3. Matt. 11.25. Luc. 2.38. & 10.11
- Conuersus**, seu reuersus, pro, item, seu rursum, Iob 10.16. Psal.
 70.21. & 77.41. Act. 15.16
- Concupiscibile**, vide, desiderabile.
Concupiscentia, pro, re concupita, Ps. 105.14
Concubina, pro, uxore, Gen. 25.6. & 35.22
Concludere, pro, sterilem reddere, Gen. 16.2. & 20.18
Concludere, i. tradere, 1. Mach. 3.18. & 4.31
Concludere in gladio, i. hostibus tradere, Psal. 77.62
Condicere, pro, promittere, Exod. 8.12
Consilium, i. decretum, Eph. 1.11
Contaminare, pro, contaminatum indicare, Lev. 13.11
Contaminare, i. profanare, 4. Reg. 23.8
Cont. nens, pro contento, 3. Reg. 2.5
Confractio, i. clades, 4. Reg. 7.38
Conspectus, pro potestate, Iudith. 33
Consummare, i. perficere, sape.
Consummare, i. consumere, vel desinere, Psal. 118.87. Sap. 3.16.
 & 16.16. Isa. 16.4. & 28.22. & 29.20. & 32.10. Ierem. 4.27.
 Ezech. 11.3. Luc. 15.14. Gal. 3.3. Heb. 9.26.
Consummatio, i. perfectio, Ps. 118.96. Dan. 9.27. 2. Cor. 13.9.
 Eph. 4.12. Heb. 7.11
Consummatio, i. mors, Eccl. 16.21
Consummatio, i. finis, Heb. 6.8
Consummari, i. vitam finire, Luc. 13.32
Continens, i. compos, Sap. 8.21
Conuertere, i. reducere, Psal. 52.7. & 125.1.4. Ier. 30.3. & 32.
 44. Thr. 1.16
Conuertere, i. reuerti, Ose. 2.9
Conuersio, i. captiuitas, Ier. 33.11.26
Contra, pro, uersus, Gen. 2.14. Num. 8.2. Ios. 8.22.3. Reg. 8.44.
 Tob. 11.1. Can. 7.4. Dan. 6.12
Contra, i. e regione, Exod. 14.2. & 34.3. & 37.14. Num. 33.36.
 Deuterou. 1.1. & 11.30. & 32.49. 52. & 34.1. Ios. 3.16. &
 10.12. Iud. 19.10.3. Regum 17.3.4. Reg. 2.15.1. Paral. 6.13.2.
 Esd. 3.19.23. & 7.3. & 12.36. Iudith. 4.5. Dan. 2.31. & 5.5.
 & 10.16. 1. Mach. 3.46. & 7.47.2. Mach. 16.33. Matth. 21.
 2. Marc. 3.3. Luc. 19.30
Contra, pro, coram, vel prope, Num. 25.4. & 33.7.4. Regum 1.
 13. Esd. 15.9. Psal. 43.16. & 50.5. & 76.3. & 108.15. Eccl.
 6.12. & 47.11. Bar. 4.2. Am. 4.3. Abac. 1.3
Contrafaciem, pro, ante, Ezech. 14.3. 1. Mach. 13.13
Coram, i. contra, Luc. 15.18
Corona, i. filij, Iob. 19.9
Contra, pro, ad, Gen. 12.8. Deut. 3.17. Ios. 1.15. & 13.3. Baruch
 6.31
- Coram te**, i. in tua electione, Gen. 13.9. & 29.15
Coram aliquo, i. illo approbante, Gen. 17.18. & 27.7. Deut. 6.
 25.2. Cor. 4.2
Coram Domino, vel Deo, id est Deo inspiciente, seu iudi-
 ce, q. dicat, uere, Genes. 10.9. & 13.13. Luca 1.15. &
 24.19
Coram Deo, i. Deo teste, 2. Cor. 12.19. Gal. 1.20
Corpus, i. tergum, 3. Reg. 14.9. Ezech. 25.35
Corpus, i. cadauer, Dan. 14.31. Apoc. 11.8
Cor, i. mens, Ose. 7.11. Matt. 5.8. Eph. 1.18
Cor & cor, i. duplex cor, Psal. 11.3
Cor, i. voluntas, Matt. 22.37. Mar. 7.19
Cor, i. anima, Psal. 83.3
Cor, i. medium, Psal. 45.3. Ezechiel. 27.4. Ion. 2.4. Matth.
 12.40
Cornutum, pro, radios emittens, Exod. 34.29
Create, i. gignere, Eccl. 1.9. & 24.12
Creauit ut faceret, i. creando fecit, Gen. 2.3
Crescere, pro, fructificare, Gen. 1.22
Cras, i. cito, 1. Cor. 15.32. Isa. 22.13
Credere, i. fidere, Iob 24.22. Eccl. 2.6. & 16.2. & 16.28. Dan.
 6.22
Credere, i. obedire, Rom. 2.8
Cras, i. futuro tempore, Gen. 30.33. Exod. 13.14. Deut. 6.10. Ios.
 22.18
Cornu, i. robur, vel gloria, Deut. 33.17. 1. Reg. 2.1.10. Iud. 9.11.
 Psal. 74.5.6.11. & 88.18.25. & 91.11. & 111.9. & 131.17. &
 148.14. Eccl. 47.6.8. Ier. 48.25. Thr. 2.3. Ezech. 29.21. Dan.
 8.5. Am. 6.13. Mich. 4.13. Abac. 3.4. Zach. 1.11.1. Machab. 2.
 48. Luc. 1.69
Cum, pro, coram, Deut. 18.13.3. Reg. 15.3
Cum, pro, etiam si, Luc. 17.10
Cum, pro, per, Act. 14.27.
Cum i. apud, 2. Reg. 6.22
Cum pace, vide, in pace.
Custodire, pro, obseruare, sapissime.
Cum, subintelligitur, Psal. 80.2
Custodia, i. quod custoditur, Abac. 2.1. Zach. 3.7

D.

- D**are, pro, promittere, Gen. 35.12
Dare reliquias, i. relinquere aliquos, Ier. 40.11
Dare dorsum, i. facere targa uertere, 2. Reg. 22.41
De, pro, ob, Abac. 2.17. Apoc. 8.13
De, pro, cum, Apoc. 21.16.
De, i. pro, Sap. 13.17
De, pro, in, Deut. 33.2. Psal. 148.1. Sap. 12.1. Ier. 52.21. Mich. 7.
 7. Nah. 1.14. Soph. 2.11. 1. Mach. 9.63.3. Ioan. 2.
De, subintelligitur, 4. Esd. 11.24. Psal. 91.12. Ier. 4.16
De die in diem, i. singulis diebus, 1. Par. 16.23. Psal. 60.9. & 95.
 2.2. Cor. 4.16. Isa. 58.2
Deus, pro, uice Dei, Exod. 7.1
Deo, i. Dei uirtute, 2. Cor. 10.4
Deus, pro, Angelo Dei, Genes. 33.10. Num. 22.9.1. Paralip.
 14.15
Dei vel **Domini**, adiunctum alicui rei, significat esse magnam
 ut Genes. 23.6. Exod. 9.28. Psal. 35.7. & 79.11. Ieremia
 6.11

Deo,

Deo, pro, à Deo, Gen. 14. 19.
 Deum ponere suum nomen alicubi, est velle se ibi coli, 3. Reg. 14. 21.
 Dacem, pro, multis, Gen. 31. 41. Num. 14. 22. Iob. 19. 3. Matt. 25. 1. Apoc. 2. 10
 Dextera, i. potentia, Psal. 44. 5. & 88. 43. & 89. 12. & 107. 7. Act. 2. 33
 Desiderio desiderare, i. vehementer optare, Luc. 22. 15.
 Desiderium, pro eo quod optatur, Iob. 30. 25. Psal. 77. 29. Prou. 10. 24. & 11. 23. & 13. 12. Eccli. 6. 37
 Desiderabile, vel concupiscibile, pro, pretioso, Nah. 2. 9. Zach. 7. 14. Mal. 3. 12. 1. Mach. 1. 24
 Deprecatio, pro eo quod petitur precibus, Ier. 33. 6
 De mane usq. ad vesperam, i. breui, Iob. 4. 20. Isa. 38. 13
 Decuplum, i. valde multum, Dan. 1. 20
 Deleri de populo, i. de populo non censi, vel dignum esse morte, Gen. 17. 14
 Despicere, pro, videre, Psal. 91. 12. & 111. 8. & 117. 7
 Declinare, i. sinere inclinare, Psal. 140. 4
 Defendere, pro, ulcisci, 4. Esd. 16. 5. Iudit. 1. 12. & 9. 2. Eccl. 19. 2. & 47. 31. & 48. 7. Ier. 50. 34. Rom. 12. 19
 Dies, i. iudicium, 1. Cor. 3. 13. & 4. 3
 Dies, i. calamitas, Psal. 136. 6
 Dies, i. tempus, Gen. 2. 4. & 6. 3. Num. 6. 5. 1. Reg. 3. 2. Psal. 17. 19. & 19. 2. & 60. 7. & 118. 91. Isa. 4. 2. Ioc. 1. 15. Mich. 7. 11. Mar. 4. 35. Luc. 6. 23. & 17. 31. Ioan. 14. 20
 Die ac nocte, i. semper, Psal. 1. 2. Apoc. 7. 15. & 14. 10
 Dies, pro, die naturali, s. 24. horarum, Gen. 1. 5. & 7. 17
 Dij, pro, idolis, Ios. 24. 23
 Dij, pro, iudiciis, Exod. 21. 6. & 22. 8. 28. Psal. 46. 10. & 82. 1.
 Dij, i. Deus, Gen. 3. 5. Deut. 4. 7. 3. Reg. 12. 28
 Dictum, i. factum, Gal. 3. 16
 Diffamare, i. pradicare, seu diuulgare, 3. Esd. 4. 12. 1. Thess. 1. 8.
 Disciplina, i. eruditio, seu castigatio, Psal. 17. 36
 Directio, i. rectitudo, Psal. 118. 7
 Dirigere, pro, prosperare, Genes. 39. 3. 23. Deut. 28. 29. 4. Esd. 5. 12. Psal. 139. 12. Isa. 48. 15. & 53. 10. & 54. 17. Dan. 11. 36. Osee 12. 3. 1. Mach. 3. 6
 Digitus, i. virtus, vel manus, Exod. 8. 19. Psalm. 143. 1. Luc. 11. 20
 Diuitia i. abundantia, & diues, i. abundans, seu largus, Ro. 2. 4. Eph. 2. 4. & 3. 16
 Dicere, pro, constituere, 1. Mach. 14. 41. 2. Mach. 1. 29
 Dcere, pro, iubere, Gen. 1. 3. Psal. 106. 25. Sap. 9. 8. Ioan. 2. 11. Matt. 4. 3. & 8. 8. & 15. 4. & 23. 3. Mar. 16. 15. Luc. 9. 54. & 11. 13. 1. Cor. 7. 12. 2. Cor. 4. 6
 Dicere, pro, cogitare, Genes. 6. 7. Iob. 19. 18. & 35. 14. Psal. 31. 5. & 35. 2. & 52. 2. & 72. 11. 15. & 93. 7. Thir. 3. 54. Ezech. 20. 8. & 28. 2. 1. Mach. 2. 3. Luc. 12. 41. & 18. 4. Roman. 1. 22. Iacob 1. 13
 Diluculo seu mane, vel in matutino, pro, cito, Psal. 77. 34. & 80. 14. & 100. 8. & 142. 8. Prou. 1. 28. Ier. 25. 4. & 32. 33. Soph. 3. 7
 Domus, pro, familia Exod. 1. 1. 1. Reg. 25. 1. 28. 2. Reg. 2. 3. & 6. 20. & 7. 27. 3. Reg. 2. 24. & 12. 21. 1. Esd. 2. 36. Psal. 1. 12. 8. & 113. 1. & 117. 3. & 122. 5. & 134. 14. Prou. 24. 3. Eccli. 3. 11. Isa. 7. 2. Ezech. 44. 30. Amos 1. 4. & 7. 9. Abac. 3. 13. Luc. 1. 69. Rom. 16. 10. 1. Cor. 1. 16

Domum facere, vel adificare, pro, dare prolem, Exo. 1. 21. 1. Regum 2. 35. 2. Reg. 7. 1. 1. Par. 17. 10. 25
 Domus, i. populus, Num. 12. 7
 Domus, pro, templo sape.
 Domus, i. habitatio, Luc. 13. 35.
 Dolere, pro, labores subire, 3. Esd. 4. 21
 Dolores inferni, i. mortiferi (infernus anim pro morte) Psalm. 17. 6
 Dominus, pro, dato à Domino, Deut. 18. 2
 Domino, i. contra Dominum, Ios. 7. 20
 Domino, vel Deo, pro, ad honorem, vel laudem Dei, Gen. 13. 18. Exod. 15. 1. & 16. 23. Leu. 25. 2. Deut. 13. 6. Ios. 6. 17. 3. Reg. 6. 1. Psal. 106. 6. & 31. 2. & 65. 2. & 74. 10. & 100. 8. Ier. 4. 4. 2. Cor. 2. 15
 Dominus, pro, Angelo Dei, Gen. 18. 35. Exo. 3. 2. & 4. 24. Iud. 6. 14. 23. Ier. 1. 9
 Donec, i. priusquam, Dan. 6. 24
 Donec, seu usquequo, pro, usq. eo ut, vel, in tantum ut, Gen. 49. 10. 1. Reg. 2. 5. 3. Reg. 3. 1. Iob. 8. 21. Psal. 70. 17. Zach. 8. 20. 1. Mach. 5. 54. 1. Cor. 15. 25
 Donec, pro, quam, Ezech. 24. 13
 Donec, pro, cum, Ezech. 31. 22
 Dormire, i. mori, Iob. 3. 13. Isa. 14. 8. 1. Cor. 11. 30. 1. Thess. 4. 13. & 5. 10
 Dormire, i. cessare, Iob. 38. 37
 Dos, pro, dono Gen. 30. 20.
 Draco, i. cetus, Ezech. 32. 2
 Duo, i. pauca, 3. Reg. 1. 2
 Duplex pro, multo, vel grandi, vel eximio, 4. Reg. 2. 9. Prou. 31. 21. Sap. 11. 13. Eccli. 12. 7. Isa. 61. 7. Ier. 17. 18. Nah. 1. 9. Zach. 9. 12. 1. Tim. 5. 17. Apoc. 18. 6

E

Ebrietas, pro eo, quod inebriat, Isa. 5. 22
 Ebrietas, i. larga potatio, Mich. 2. 11
 Ecce, pro, sane, Gen. 1. 9. & 6. 17
 Ecce, pro, sed, Psal. 53. 6
 Ecce ego, pro, eccum me. 1. Reg. 3. 4.
 Ecclesia, pro, hominum vel fidelium coetu saepe
 Edom, pro, Idumais, Gen. 36. 9
 Effeminati, i. scorta mascula, 3. Reg. 14. 24. & 15. 12. & 22. 47. 4. Reg. 23. 7
 Effundere animam, i. exponere totum animum, 1. Reg. 1. 15
 Eleuare caput alicuius, pro, eum honorare, Ier. 52. 31
 Eloquium, pro, lege, Psal. 118. 169
 Electum pro, egregia, seu pretioso, 4. Reg. 3. 19
 Emigrare, i. migrare facere, Psal. 51. 7
 Enim, pro, autem, 1. Par. 29. 1. Prou. 19. 19. Eccli. 41. 17. Ezech. 3. 14. Matt. 10. 26. & 11. 13. & 12. 8. & 18. 11. Luc. 6. 43. & 8. 17. Ioan. 16. 13. Rom. 8. 18. & 15. 4. 2. Corin. 11. 5. Galat. 2. 18. Col. 3. 25. Heb. 5. 13. & 7. 12. & 8. 3. & 12. 2. Iacob. 4. 12. Apoc. 19. 8. 10
 Enim, pro, quidem, Matt. 8. 7
 Enim, pro, tamen, 1. Mach. 7. 23
 Eo quod pro, quanquam, Ier. 7. 10
 Eo quod, pro, quod, 1. Regum. 15. 12. 3. Reg. 18. 10. 1. Paral. 14. 2
 Eo quod, pro, ut, seu, ita ut, Ier. 9. 10. & 16. 9. & 37. 24. & 44. 22

Episcopus, i. presbyter, Phil. 1.1
Ephraim, pro decem tribubus Israel, Psal. 77. 67
Epulari, pro, latari, seu festum agere, Deuteron. 12. 12. & 16. 11
Psal. 67. 4. 1. Cor. 5. 8
Erudire, i. castigare, Thr. 1. 13
Ergo, pro, autem, Sap. 17. 21. Matth. 10. 32
Esse, pro haberi, seu putari vel agnoscere, Gen. 42. 9. 3. Reg. 18. 24
27. Zach. 14. 9
Esse, pro, apparere, Deut. 4. 20. & 6. 24. 3. Reg. 3. 6. Ier. 17. 11. &
39. 16. Matth. 5. 45. Rom. 3. 26. Heb. 12. 5
Esse, pro, significare, Zach. 4. 4. Luc. 8. 9. Act. 10. 17. 1. Cor. 11
25. Gal. 4. 24
Esse, pro, accidere, 1. Cor. 11. 20
Esse, pro, habitare, Gen. 47. 2. 1. Mach. 5. 2
Esse in ore alicuius, pro, eum facundum reddere, Exod. 4. 12
Est, subintelligitur, Rom. 8. 33. 34
Est dies hac, i. apparet hodie, Ier. 11. 5. & 32. 10. & 44. 22. Bar.
1. 15. & 2. 6. 26. Dan. 9. 7
Est, pro, sit, Ezech. 3. 9
Et, pro, id est, Gen. 2. 3. & 3. 14. & 24. 16. & 28. 3. 14. & 35
11. Exod. 7. 11. & 9. 3. & 2. 3. & 21. 6. & 39. 32. Leu. 18. 7
Num. 20. 26. & 31. 6. Deuteron. 4. 9. & 6. 9. & 17. 1. &
26. 15. & 28. 57. 3. Reg. 5. 16. & 8. 36. 58. 4. Reg. 17. 13. 2. Paral.
6. 27. & 7. 17. 2. Esd. 3. 24. & 12. 44. Esth. 2. 11. Psalm. 74. 4
& 89. 16. Eccli. 13. 32. & 17. 3. Ierem. 16. 21. Ezech. 41. 13
Soph. 1. 4. Matth. 13. 41. & 24. 31. Ioan. 1. 16. & 10. 33. &
14. 17. Act. 10. 14. & 13. 26. & 23. 23. Rom. 13. 13. 1. Cor. 4. 9.
& 10. 28. 2. Cor. 8. 4. Galat. 5. 24. & 6. 16
Et, pro, ut, Gen. 44. 21. & 45. 28. 1. Reg. 12. 15. Psalm. 82. 19. &
54. 7. & 118. 34. Ier. 9. 1
Et, pro, etiam, Exod. 4. 10. 2. Par. 8. 15. Psal. 37. 11. & 131. 12
Mar. 2. 26
Et, pro, sic, Exod. 6. 29. Psal. 124. 2. Ioan. 6. 57. & 10. 15
Et, pro, sicut, Mar. 9. 49
Et, pro, ut qui, Prou. 25. 20
Et, pro, aut, Leu. 20. 9. Num. 30. 4. 5. 7. 11. Iob. 31. 7. Ezech. 18. 11
Act. 3. 6
Et, pro, imo vero, Prou. 30. 21. 29. Ezech. 33. 17
Et, pro, nam, seu quia, Psalm. 54. 20. & 89. 3. & 148. 14. Pro-
uerb. 14. 7. 1. Isa. 10. 1. & 64. 5. Ierem. 8. 13. & 23. 36. & 34. 14
& 36. 31. Ezech. 2. 6. Ose. 9. 4. Ion. 3. 6. 2. Machab. 4. 16
Matth. 17. 6. Luca. 1. 13. & 4. 15. Ioan. 4. 35. & 12. 35. & 17
10. & 19. 35. Act. 26. 10. Roman. 1. 23. 1. Corinth. 14. 32. 2
Corinth. 5. 15. Coloss. 3. 25. 1. Ioan. 1. 2. & 3. 4. Apoc. 1. 18. &
18. 2. Ruth. 1. 13. Iob. 36. 14. Matth. 27. 53
Et, pro, at, vel sed, Psalm. 47. 9. & 117. 10. 18. & 138. 11. Eccle.
36. 20. Isa. 64. 5. Thr. 3. 32. Ion. 2. 7. Matth. 17. 12. Mar. 12
12. Luc. 8. 13. & 20. 19. Ioan. 7. 4. 30. & 16. 32. Act. 16. 7
& 27. 22
Et, pro, etiam si, Deut. 29. 19. 1. Cor. 16. 9
Et, pro, praterea, Mar. 4. 30
Et, pro, ideo, Ioan. 4. 24. & 5. 30. & 12. 16
Et, pro, tamen, Phil. 1. 22. Apoc. 3. 8
Et, pro, quinetiam, Act. 7. 43
Et, pro, & tamen, Psal. 34. 15. & 118. 110
Et, pro, ergo, Eccli. 13. 2
Et, pro, autem, Psal. 4. 4
Et, pro, nempe, Dan. 7. 10
Et, pro, cum, Mar. 15. 25

Et, pro, ita quod, Psal. 9. 11. Matth. 25. 40. Mar. 12. 12. 30. Ioan.
10. 29. Act. 5. 38. & 7. 45. & 13. 11. 1. Cor. 2. 1. & 12. 16. 1
Ioan. 2. 27
Et, subintelligitur, Ios. 13. 27. 4. Reg. 12. 4. 1. Par. 9. 29. & 11. 1
2. Esd. 10. 28. 4. Esd. 6. 58. & 13. 41. Psal. 12. 3. & 30. 10.
& 62. 7. & 99. 5. & 118. 2. & 127. 6. & 132. 3. Prou. 15. 26
Cant. 4. 13. Sap. 13. 2. Eccli. 40. 19. Isa. 10. 31. & 32. 14
& 58. 18. & 64. 2. Ezech. 24. 4. Abac. 3. 9. 1. Mac. 10
33. Ioan. 15. 16. & 16. 2. & 17. 21. 2. Cor. 10. 16. Eph. 4. 4. 1
Pet. 3. 2
Etiam subintelligitur, 1. Reg. 2. 10. Iob. 9. 31. Sap. 17. 9. Isa. 59
18. Ierem. 1. 3. & 7. 19. Soph. 1. 14. & 2. 11. Mar. 9. 37. Ioan.
5. 30. & 6. 38. & 14. 24. Rom. 9. 13. 1. Cor. 7. 4. & 10. 24. 33. 1
Cor. 7. 12. & 8. 5. Ephes. 6. 12. Phil. 2. 4. Psal. 109. 5. Prou. 11
10. Eccli. 38. 2. 11. Isa. 8. 8. Ioan. 5. 35
Et si, pro, quandoquidem, Iob. 3. 4
Et si, pro, cum, Iob. 21. 21
Et si, pro, si, Luc. 15. 4
Etenim, pro, etiam, Psal. 67. 19. & 76. 18. & 138. 10
Et non, pro, potius quam, Eccli. 25. 20
Euacuare, pro, abolere, seu irritum facere, sape.
Euangelium, i. bona per Euangelium promissa, Mar. 8. 35. &
10. 29. 1. Cor. 9. 23
Eunuchus, pro ministro regio, vel principe, Gen. 39. 14. Reg. 10
18. Ier. 34. 19
Ex, pro, in Eccli. 13. 14. Isa. 30. 6
Ex, pro, post, Isa. 66. 23
Ex, pro, pra, 3. Reg. 1. 4. 21
Extra, i. prater, Matth. 15. 38
Excessus mentis, i. paucor, vel stupor, 4. Esd. 13. 30. Psalm.
115. 17
Excessus, i. mors, Luc. 9. 31
Exultare pro, laudare, Psal. 50. 16. & 58. 17. & 80. 2. & 94. 1
& 131. 16
Exitus, i. termini, 4. Esd. 4. 7. & 6. 1
Ex hoc, pro, ex nunc, 1. Mach. 10. 41
Expugnare, pro, oppugnare, Ps. 108. 3. & 128. 1. 1. Mach. 5. 6
Expectatio, pro eo quod expectatur, Prou. 17. 8. Ierem. 14. 8. &
17. 13.
Ex nomine, i. singulariter, Exod. 33. 12. & 35. 30
Exire, & intrare, pro, regere, vel conuersari, Num. 27. 17. 1
Reg. 29. 6
Excitare, i. facere existere, Rom. 9. 17

F.

Facere aliquid, pro, facere ut fiat, sape, ut Genes. 1. 5. Ier. 33
12. Zach. 1. 9. Act. 1. 18
Facere, pro, dicere, 1. Ioan. 1. 6
Facere sermonem, i. loqui, Gen. 15. 1. Act. 1. 1
Facere iudicium, & iustitiam, pro, iuste & sancte vivere,
Gen. 18. 19
Facere aliquem foetere, pro, reddere eum abominabilem, seu
odiosum Exod. 5. 21
Facere, pro, conari facere, Exod. 8. 18
Facere, pro offerre, vel sacrificare, Leu. 15. 15. & 23. 19. Deut.
16. 1. Iud. 13. 15. 16. 3. Reg. 3. 15. & 18. 23. 26. Ezech. 43. 25. 27.
& 45. 22.
Facere iudicium, i. ulcisci, 3. Reg. 8. 45.

Facere iudicium, i. favere in causa, 3. Reg. 8. 58
Facere pro, permittere, Isa. 63. 17. Ezech. 36. 15. & 39. 7
Facere, i. ostendere, 1. Cor. 1. 20. & 10. 1
Faciendo facere, seu patiendi pati aliquid, pro certissime, seu omnino facere, aut pati, Gen. 3. 4. & 15. 13. & 22. 12. & 24. 12. 1. Reg. 26. 25. Ose. 1. 2. 6. Abac. 2. 3. 1. Mach. 5. 40. Act. 5. 4. 28
Facies, pro, favore, Prou. 29. 26
Facies, pro, ira, Leu. 26. 17. Thr. 4. 16
Facies, pro colore, Leu. 13. 55
Facis, i. conspectus, seu presentia, 2. Corinth. 8. 24. Galat. 2. 10
Facies, i. superficies, Luc. 21. 35
Facies, i. apparentia, Ioan. 7. 24. 2. Cor. 5. 12. & 10. 7
Facies tua, i. tu, Psal. 118. 58. Eccli. 4. 26. Matt. 11. 10. Marc. 1. 2
Facies, pro, persona, Gen. 43. 5. Exod. 34. 14
Facie ad faciem, i. clare, vel familiarissime, Gen. 32. 30. Exo. 33. 11. Num. 12. 14. Deut. 5. 4. & 34. 10
Facies Domini, i. Dominus, 3. Reg. 13. 6. Mal. 3. 1
Faciem firmare, i. firmiter statuere, Luc. 9. 51. vide Ponere faciem
Faciem alicuius suscipere, pro, eum exaudire, Iob 42. 8
Faciem alicuius videre, pro, esse ei familiarem, Esth. 1. 14
Fere subintelligitur, Ios. 21. 44. 3. Reg. 22. 1. Tob. 1. 4. 12. 15. Iob 4. 20. Psal. 11. 3. Eccli. 49. 5. Ezech. 3. 7. & 39. 23. Matt. 13. 34. Ioan. 3. 32. & 18. 20. & 21. 7. Act. 27. 23. 1. Cor. 6. 18. Philipp. 2. 21. Col. 1. 6. Apoc. 7. 4
Fieri, i. esse, Mar. 1. 17.
Filij, i. cultores, Gen. 6. 2
Filij, i. posterij, Gen. 10. 20. 22. Num. 1. 32. Deut. 1. 8. 4. Reg. 20. 18. 1. Par. 9. 23. & 15. 10. 1. Esd. 2. 6. Psal. 89. 16. Isa. 39. 5. Matth. 3. 9
Filij Adam, i. homines, Gen. 1. 1. 5
Filij, i. nepotes, Gen. 20. 12. Num. 26. 59. Deut. 3. 14. Ios. 13. 31. Iud. 1. 16. & 4. 11. 2. Reg. 9. 10. & 19. 24. 3. Reg. 4. 2. 4. Reg. 8. 26. 1. Par. 7. 24. & 9. 12. 2. Paral. 22. 9. 1. Esd. 5. 1. Iob. 19. 17. Luc. 1. 5
Filij, pro filia, Gen. 30. 35
Filij Belial, i. impij seu iniqui, Deut. 13. 13. Iud. 19. 22. 1. Reg. 1. 16. & 2. 12. & 10. 2. & 25. 17. 2. Reg. 16. 7. & 20. 1. 3. Reg. 21. 10. 2. Par. 13. 7
Filius mortis, i. morte dignus, seu mortis reus, 1. Reg. 20. 31. & 26. 16. 2. Reg. 12. 5
Filij, i. discipuli, vel, sectatores, 4. Reg. 2. 3. & 9. 1. Zach. 10. 7. Matt. 11. 19. Eph. 5. 8. Apoc. 2. 23
Filius hominis, i. homo, Psal. 4. 3. & 8. 5. & 10. 4. & 79. 18. Ezech. 2. 1. Matt. 13. 37. Ioan. 5. 27. Apoc. 14. 14 & quidem in Testamento nouo pro Christo accipi solet.
Filius, i. homo, Prou. 28. 7
Filij, i. incolae seu populus, 1. Esd. 2. 1. 2. Esd. 7. 25. Ezech. 25. 10
Filij Dei, i. Angeli, Iob 1. 6. Psal. 88. 7. Dan. 3. 92
Filia, i. congregatio, seu populus, Psal. 9. 15. & 44. 11. & 136. 8
Filia, id est, viculi, seu oppida subiecta, 1. Paralipom. 7. 28. 19. 2. Paralipom. 13. 19. 2. Esdr. 11. 25. Isaia 16. 2. Ieremia 49. 2. 5. Ezech. 16. 46. 49. & 26. 6. & 32. 16. 1. Machab. 5. 8
Fides, i. lex Evangelica, Gal. 3. 23

Fides, i. conscientia, Ro. 14. 23
Fides, i. veritas, Eccli. 40. 12. Isa. 33. 6. Ier. 5. 3. Thren. 3. 23. Ose. 5. 9
Fides, i. fidelitas, 1. Reg. 16. 23. 1. Par. 9. 22. 4. Esd. 4. 24. Eccli. 27. 18. & 45. 4. & 46. 17. Tit. 2. 10
Fides, i. promissio, vel votum, 1. Tim. 5. 12
Fideli, i. firmum, seu stabile, 2. Reg. 7. 16. 3. Reg. 11. 38. Eccli. 31. 28. & 37. 26. Isa. 22. 23. & 33. 16. & 55. 3. Act. 13. 32
Fidelis, i. verax, Deut. 32. 4. Psal. 18. 8. & 100. 6. & 110. 7. Eccli. 36. 18. Dan. 2. 45. 2. Thess. 3. 3. 2. Tim. 3. 13. Heb. 11. 11. 1. Ioan. 1. 9. Apoc. 1. 5
Fideliter, i. veraciter, Prou. 12. 22
Fingere, i. instituere, 3. Reg. 12. 33
Flere, pro, ieiunare, Zach. 7. 3
Fluvius, pro, Euphrate, Exod. 23. 30
Fœminarum consuetudo, pro menstruis, Gen. 31. 35
Fœminæ genus, pro neutro, Psal. 7. 8. & 26. 4. & 108. 27. & 118. 50. 56. Eccli. 40. 19
Fœnum, pro, Herba, sape
Fœnus, pro, mutuo, & Fœnerari, pro mutuare, Deut. 15. 6. & 28. 12. 1. Reg. 1. 20. Prou. 22. 7. Eccli. 8. 15. & 20. 16. & 29. 35. Isa. 24. 2. Luc. 6. 24. & 7. 41
Fornax ferrea, i. durissima seruitus, Deut. 4. 20
Fornicari, i. peccare, Num. 15. 39
Fornicari, i. idola colere, deserto Deo, Exod. 34. 15. 16. Leu. 17. 7. & 20. 5. 6. Deut. 31. 16. Iud. 7. 17. & 8. 27. 33. 2. Par. 21. 11. Ezech. 23. 8
Fortitudo, i. diuitia, Ezech. 28. 5
Fodere, i. emere, Ose. 3. 2
Forſitan, pro utiq, Ioan. 4. 10. & 5. 46. & 8. 19
Frater, i. Christianus, Act. 14. 2. & 17. 6. 1. Corinth. 5. 11. & 7. 12. & 15. 6. Galat. 2. 4. 2. Thess. 3. 6. Iacob. 1. 9. & 2. 15
Frater, i. alter, Gen. 13. 11
Frater, i. similis, Prou. 18. 9
Fratres, pro filiis, Gen. 28. 18
Frater, i. socius, Gen. 49. 5. 4. Reg. 9. 2. Ios. 2. 8
Frater, i. proximus, Matt. 18. 15
Frater, i. cognatus, Gen. 31. 23. Exod. 2. 11. Deut. 1. 8. Ios. 17. 4. Iud. 9. 1. 4. Reg. 10. 13. 1. Par. 6. 39. & 7. 5. & 12. 2. & 16. 37. & 24. 31. & 26. 11. Matt. 12. 46. & 13. 55. Ioan. 2. 12. & 7. 3. Act. 1. 14. 1. Cor. 9. 5
Fruſtra, i. sine causa, Iob 1. 9. & 34. 12. & 35. 13. Prou. 1. 11. & 3. 30. & 24. 28. & 26. 2. Isa. 29. 31. Ierem. 22. 13. 2. Mach. 7. 18
Furor, i. ira, Gen. 49. 6. Exod. 22. 24
Fugere, pro, recedere, Psal. 113. 3. Ioan. 6. 15
Funiculus, pro hereditatis portione, vel possessione, Deut. 32. 9. Ios. 17. 5. 1. Par. 16. 18 & alibi sape.
Futurum, pro presenti, Deuter. 31. 21. 4. Esd. 7. 4. Psal. 72. 5. Isa. 19. 10. & 45. 24. & 57. 16. Dan. 4. 14. Ios. 3. 4. Nah. 3. 1. Ioan. 8. 12. & 11. 12. Heb. 11. 1
Futurum, pro praterito, Deut. 3. 28. 2. Reg. 18. 33. 1. Paral. 17. 9. 4. Esd. 16. 55. Psal. 17. 24. & 39. 10. & 65. 6. & 76. 18. & 77. 38. & 114. 1. Isa. 40. 18. & 41. 2. & 48. 13. & 56. 3. & 64. 3. & 66. 1. Ier. 3. 25. & 29. 15. & 31. 9. Ezech. 31. 17. Ose. 8. 12. & 11. 4. & 13. 11. & 14. 26. Rom. 3. 3
Futurum pro, imeratio Genes. 4. 7. Exod. 20. 3. Deutero. nom. 5. 7. Psal. 50. 9. & 82. 16. & 137. 3. & 143. 6. Ier. 6. 19. N n n Ier. 13.

Ier. 11. Bar. 4. 28. Dan. 1. 13. Ose. 12. 6. Joel. 2. 17. Matt. 19. 18. & 23. 11. Marc. 9. 35. & 10. 43. Luc. 19. 17. Act. 7. 37. Rom. 13. 9. 1. Cor. 9. 9. 1. Pet. 1. 6

G.

Generatio, i. ortus, Gen. 2. 4.

Generationes, pro genitis, Gen. 10. 1. Psalm. 111. 2. Eccl. 1. 21

Generationes, pro posteris, Gen. 11. 10

Generationes, pro hominibus, Gen. 6. 9. & 7. 1. Ps. 23. 6. Prou. 30. 11. Sap. 4. 1. Isa. 41. 4. Matt. 1. 17. & 11. 16. & 12. 41. & 17. 17. & 23. 36. & 24. 34. Luc. 17. 25

Generationes, pro temporibus, seu aetatibus, Gen. 17. 7. Exod. 12. 14. & 31. 13. Eccl. 44. 1. 7. 1. Mac. 51. 61. Luc. 1. 50. Act. 13. 36. Eph. 3. 5

Generationes, i. fructus, Eccl. 24. 26

Generationes, i. cognationes, Num. 1. 20. 1. Par. 4. 2

Genus, pro genere, Sap. 1. 7. Mat. 20. 25. Luc. 22. 25. Ioan. 1. 11. 1. Ioan. 5. 3

Gladus, i. ultio, Zach. 11. 17

Gladus, i. fortitudo, Iud. 9. 2

Gladus, i. bellum, Lon. 26. 6. 2. Par. 20. 9. Ezech. 33. 2. 1. Machab. 9. 73

Gloria, i. anima, Gen. 49. 6. Psalm. 56. 9

Gloria, i. auctoritas, Num. 27. 20

Gloria, i. claritas, splendor, Exod. 40. 34. Num. 14. 10

Gloriari, i. honorari, 1. 62. 12. 26

Glorificari, i. gloriosum apparere, Exod. 14. 4

Glutire saluam, i. respirare, Iob 7. 19

Gratia, i. gratiarum actio, 1. Cor. 10. 30

Gratia, i. gratitudo, vel beneficium, aut benignitas, 2. Reg. 16. 17. 1. Cor. 6. 3. 2. Cor. 1. 11. & 8. 4.

Gratiam inuenire, i. gratum esse, Gen. 6. 8. & 30. 27. & 32. 5. Exod. 33. 12

Grati, i. temere, seu sine causa, Psalm. 34. 7. 19. & 68. 5. & 108. 3. & 118. 161. & 119. 7. Eccl. 20. 15. & 29. 8. Thr. 3. 12. Ioan. 15. 25. Gal. 2. 21

Grane, i. difficile, Dan. 2. 11

Graci, i. gentiles, Zach. 9. 13. Act. 14. 1. & 18. 4. Roman. 1. 16. Gal. 3. 28

Guttur, i. os, Prou. 8. 7

Guttur, i. verba, Prou. 5. 3

H

Habitare alicubi nomē Dei, pro, Deū illic coli, Deut. 16. 11

Habere, i. posse, Luc. 14. 14. Iodn. 8. 26. 2. Pet. 1. 15

Hac, i. talia, 2. Mach. 2. 8

Hac faciat Dominus, & hac addat, s. puniat Dominus, 1. 2. Reg. 3. 17. 2. Reg. 2. 24

Heri, & nudius tertius, pro, praterito tempore, Gen. 31. 2. Exo. 4. 10. & 21. 29. Deut. 18. 4

Hinnire, i. vociferari, Ier. 31. 7

Homo, i. quidam, Mar. 12. 1

Homo, i. aliquis, Ioan. 2. 25. & 7. 46. Gen. 2. 5. Isa. 7. 2. Ioan. 3. 17

Homo, i. quisque, 1. Cor. 4. 1. & 11. 28

Homo, homo, i. quicunque, Ezech. 14. 4

Homines, i. impij, Gen. 6. 2

Homo Dei, i. Dei seruus, vel Propheta, Deut. 33. 1

Honestas, i. diuitia, 3. Esd. 3. 21. Sap. 7. 11. 13. & 8. 18. & 10. 11. Eccl. 11. 14. & 13. 2. & 24. 23

Honestare, i. locupletare, Sap. 10. 10. Eccl. 11. 22

Honorare, i. necessaria ministrare, Exod. 20. 12

Hora, i. tempus, Eccl. 39. 39. 1. Mach. 8. 25. Matth. 18. 1. Ioan. 4. 21. & 5. 25. 28. & 7. 30. & 12. 23. & 16. 2. 21. & 17. 1. Rom. 13. 11. 1. Ioan. 2. 18. Apoc. 3. 10

Hodie, i. hoc tempore, Deut. 26. 16. Prou. 22. 19

Humiliare, i. affligere, Psalm. 34. 13. & 50. 10. & 89. 15. & 93. 5. & 104. 18. & 114. 6. & 115. 10. & 118. 67. & 141. 7. Isa. 60. 14. Malach. 3. 5. 1. Mach. 12. 15. & 4. 14. 2. Cor. 4. 9.

Humilites, i. afflictio, Gen. 29. 32. Deut. 26. 7. Iudic. 6. 15. Psalm. 9. 14. & 21. 22. & 24. 18. & 30. 8. & 33. 19. & 81. 3. & 101. 18. Eccl. 2. 4. Mich. 6. 14

Hypocrita, i. iniquus, vel impius, Iob 17. 8. & 27. 8. Isa. 33. 14. Matt. 24. 52

Humilis, i. abiectus: & humilitas, i. abiectio, Mal. 1. 9. 1. Mac. 3. 5. Luc. 1. 48. Act. 8. 32. Rom. 11. 16. Phil. 3. 21. Iac. 1. 10

L

Ldeo, subintelligitur, Ioan. 3. 7

Lecur, i. interiora, Prou. 7. 22. Thr. 2. 11

Ignorari, i. improbari, Matt. 7. 23. 1. Cor. 14. 38

Ignobilis, i. contemptibilis, 1. Reg. 2. 30

Igitur, subintelligitur, Psalm. 11. 12. & 30. 24

Ille, i. quidam, Ier. 28. 1

Illuminatio, i. fauor, Ps. 43. 4

Illuminare vultum, i. hilarem vultum ostendere, Psalm. 66. 2. & 118. 135

Illuminari, i. baptizari, Heb. 6. 4. & 10. 32

Illuc, pro illic, Psalm. 118. 10

Immundities, i. idola, 1. Reg. 17. 12. & 21. 1. 21. & 23. 24. Ezech. 33. 25

Imperatuum, pro Futuro, Gen. 49. 17. 2. Reg. 14. 9. 2. Par. 6. 23. 30. Psalm. 33. 6. & 36. 3. 15. 27. & 137. 4. Isa. 47. 1. Ier. 12. 30. 17. 18. Ose. 9. 14. & 10. 12. & 14. 1. Abac. 2. 16. Zachar. 3. 1. Act. 13. 41

Implere manum alicuius, pro, consecrare illum in sacerdotem, Iud. 17. 5. 12. 3. Regum 13. 33. 2. Paralip. 29. 31. Ezechiel. 43. 26

In, pro, in virtute, Matt. 12. 24. 28. Luc. 11. 19. Act. 17. 28. & 19. 21

In, i. apud, Rom. 1. 19. Mal. 1. 14

In, i. prepe, Ioan. 4. 5. & 8. 28. Exod. 14. 9. 4. Reg. 11. 20. 2. Esd. 3. 15. Ier. 46. 18

In, i. super, Eccl. 38. 26

In, i. propter, Gen. 3. 17. & 12. 3. & 22. 18. & 26. 4. 3. Reg. 16. 19. 2. Par. 25. 4. Psalm. 9. 6. & 30. 17. & 68. 7. & 93. 25. & 105. 43. Isa. 50. 1. Thr. 3. 48. & 4. 20. Ezech. 3. 18. & 4. 17. & 7. 16. & 8. 22. 24. & 28. 17. & 33. 18. & 39. 23. Ose. 5. 5. & 14. 2. Mich. 1. 8. & 3. 11. Mal. 3. 9. Matth. 6. 7. Act. 7. 29. Rom. 8. 39. & 16. 2. Eph. 3. 13. & 4. 1. Heb. 6. 10. Iac. 5. 1

In, i. pra, Psalm. 17. 9. & 30. 10. 11. & 76. 10

In, i. inter, Ps. 17. 50. & 43. 12. Sap. 19. 17. & saepe alibi

In, i. per, Gen. 8. 18. 1. Par. 20. 8. Iudic. 13. 18. Psalm. 51. 3. Sap. 12. 1. Isa. 45. 23. 24. 25. & 48. 1. & 61. 8. Ierem. 44. 26. Daniel.

1. 10. & 3. 44. Ose. 2. 19. & 12. 13. Amos 6. 8. Sophon. 1. 5.
 1. Machab. 3. 18. & 5. 24. Matth. 23. 16. Luca 8. 15. & 21.
 34. & 23. 44. Ioan. 5. 39. & 13. 31. 32. & 14. 13. & 16. 30.
 Actorum 1. 3. & 4. 9. & 17. 31. & in Pauli Epistola sepi-
 sime.
 In, i. contra. Psal. 17. 49. & 71. 9. & 88. 23. & 91. 12. Ezech.
 23. 25
 In, i. ex. Psalm 9. 2. & 118. 2. & 138. 16. & 140. 5. Ezechiel 6. 8
 2. Machab. 3. 11. Matt. 22. 37. Phil. 3. 6. 2. Tim. 1. 15
 In, i. cum. Gen. 32. 10. Exod. 29. 29. & 30. 10. Num. 21. 18.
 Psalm. 56. 8. & 65. 13. & 111. 9. Sapient. 9. 11. Eccli. 1. 9.
 & 15. 8. & 16. 23. & 39. 19. Isai. 42. 6. & 48. 1. Ezech. 3.
 25. & 16. 28. & 33. 25. 26. Ose. 4. 3. 1. Mach. 1. 18. & 10.
 86. & 3. 11. 2. Machab. 16. 22. Matth. 7. 15. & 25. 16. Act.
 20. 32. Rom. 16. 16. 1. Cor. 5. 8. 2. Corinth. 12. 12. Ephes. 6. 2.
 Col. 1. 11. 1. Thessal. 2. 3. 2. Thessal. 1. 4. 1. Tim. 2. 9. &
 5. 2. 2. Tim. 4. 2. Heb. 4. 16. & 8. 6. Iac. 2. 12. Pet. 12. 1. Iud. 1.
 24. Apoc. 8. 7
 In, pro a, vel ab, vel de. Leuit. 7. 35. Ios. 10. 20. 1. Regum. 2.
 10. Palm. 9. 3. Eccli. 11. 21. & 14. 22. & 51. 32. Baruch. 1.
 2. Marc. 9. 12. Luca, 1. 14. Roman. 16. 19. 1. Corinth. 1. 4. 2.
 Corinth. 2. 3. Galat. 3. 10. Ephes. 6. 20. 1. Thessal. 3. 7. & 5.
 18. 1. Tim. 1. 18. 2. Tim. 3. 16. Phil. 7. Heb. 7. 13. 1. Ioan. 5. 7.
 Luc. 2. 20
 In, i. coram. Psal. 56. 10. & 107. 4. Eph. 4. 17
 In, i. velut. Ier. 6. 10
 In, i. sub. Rom. 3. 19
 In, i. pro. 2. Par. 31. 16. Psal. 118. 159. Eccli. 13. 18. & 51. 25. Thr.
 3. 49
 In, i. iuxta, vel secundum. Psalm. 110. 2. Ioan. 3. 21. 2. Corin.
 9. 13
 In cum Ablatiuo, pro, In cum Accusatiuo, Leuit. 5. 19. 37. 2.
 Esd. 13. 27. 4. Esd. 1. 11. & 15. 5. Eccli. 40. 17. 2. 2. Cor. 13.
 4. Isa. 63. 14. Ose. 5. 7. & 8. 5. Abac. 3. 8. Zach. 2. 5. 1. Mach.
 12. 18
 In cum Accusatiuo, pro, In cum Ablatiuo, Psal. 134. 7. Eccli.
 45. 31. Ier. 10. 13. Mich. 7. 10. Luc. 12. 21
 In cum Ablatiuo, pro ad cum Accusatiuo, 3. Reg. 8. 38. 4. Esd.
 12. 21. & 16. 20. 47
 In, subintelligitur, Psal. 15. 3. & 43. 14. Ezech. 39. 12. 1. Mach.
 15. 2
 In hoc, i. propterea, 1. Cor. 4. 4
 In caput alicuius, i. in eius perniciem, Dan. 13. 54
 In gutture, i. intra se, Iob 29. 13
 In profundum, i. valde, Ose. 5. 2
 In principio, i. primum, seu ante omnia, Gen. 1. 1
 In nomine alicuius, i. propter illum, vel eius virtute aut ma-
 dato, aut loco, aut vice, vel eius nomine inuocato, aut eius
 missione, 4. Reg. 2. 24. 1. Par. 16. 2. Psal. 43. 6. & 62. 5. &
 117. 6. Ier. 3. 17. Matth. 21. 9. Mar. 11. 9. & 16. 17. Luc. 11. 17
 Ioan. 5. 42. & 10. 25. & 12. 13. & 14. 13. 26. & 16. 23. & 17.
 11. 12. & 20. 31. Act. 19. 5. Ephes. 5. 20. 2. Thessal. 3. 6. Iac.
 5. 9. 14
 In Dei conspectu stare, i. Deo seruire, 4. Reg. 3. 14
 In bonum, i. ad fauendum. Am. 9. 4
 In malum, i. ad puniendum, Am. 9. 4
 In excelsum, i. vehementer, vel altissime, 2. Par. 1. 1. & 10. 19
 In pace, vel cum pace, i. prospere, seu feliciter, Gen. 15. 15. Exod.
 4. 18. & 18. 23. Iud. 8. 79. & 11. 13. & 18. 6. & 21. 13. 1. Reg.

1. 17. & 10. 13. & 29. 7. 2. Reg. 3. 22. & 15. 9. & 19. 24. & a-
 libi sapissime
 In facie, i. palam, 4. Esd. 16. 5
 In facie vel faciem, i. coram, Iob 1. 11
 In die, pro usque in diem, 1. Cor. 1. 8
 In facie, i. exterius, 2. Cor. 5. 12
 In seculum, i. in perpetuum, Luc. 1. 55
 In auum, i. in perpetuum, Bar. 3. 3
 In matutino, vide Diluculo
 In medio, i. inter, seu intra, Gen. 23. 10. 2. Reg. 6. 19. Psal. 110. 7.
 Abac. 3. 2. Luc. 7. 29. 35. Ioan. 20. 19. Apoc. 2. 1
 In arcu & gladio, in bello, vel iure belli, Gen. 48. 22
 In iudicio, i. prudenter, Psal. 111. 5
 In iudicio, i. moderate, Ier. 10. 24. & 30. 11. & 46. 28
 In ore, i. secundum rationem, Ose. 10. 12
 In bono esse cor, i. se exhilarare, Eccles. 11. 9
 In Deo, i. tanquam Deum, Exod. 6. 3
 In Domino, vel Deo, i. per Dominum, vel Deum, 1. Reg. 24. 22
 & 28. 10. 2. Esd. 13. 25
 In Domino, i. Domini virtute, seu beneficio, Deut. 33. 29. Ose.
 1. 7
 In Domino, i. secundum Domini voluntatem, Actorum 1. 1
 23
 In aeternum, i. per totum seculum praesens, Exod. 15. 18
 In Domino, i. loco Domini, Col. 4. 17. 1. Thess. 1. 52
 In manu, i. causa, Isa. 64. 7
 In manu, i. opera, Sap. 11. 1. Ier. 50. 1. Zach. 7. 7
 In manu, i. in curam seu custodiam, Gen. 39. 22
 In manu alicuius, pro ipso ducente, seu regente, Numerorum
 33. 1
 In manu alicuius, i. per ipsum, Ios. 14. 2. Iob 8. 4. Ier. 37. 2
 In caput esse vel caudam, pro fieri primum, vel ultimum,
 Deut. 28. 13
 In idipsum, i. simul Psal. 4. 9. & 33. 4. & 40. 7. & 61. 10. & 73
 6. & 121. 3
 In parte, seu in partem, i. seorsum, Tob. 12. 5. Dan. 7. 5
 In auribus alicuius, i. ipso audiente, Ezech. 9. 1
 In unum, i. simul, 2. Reg. 2. 13. 4. Esd. 5. 43. Psal. 2. 2. & 47. 5.
 & 101. 23. Dan. 13. 14. Matt. 22. 34. Luc. 17. 35. Ioan. 11. 52.
 Act. 9. 23. 1. Cor. 11. 20. & 14. 23.
 In oculis, i. alicuius, i. eius iudicio, 1. Reg. 15. 17
 In oculis, coram, Ier. 34. 15. & 52. 2. Zach. 8. 6
 In finem, perfecte, Iob 34. 36
 In generatione & generationem, i. in omnia saecula, Exod. 3
 15
 In finem, tandem, vel penitus, Eccli. 10. 16
 In finem, i. in perpetuum, seu semper, Psal. 4. 1. & 9. 7. 19. 32.
 & 12. 2. & 15. 11. & 17. 36. & 37. 7. & 43. 23. & 47. 10. &
 51. 7. & 67. 17. & 73. 1. 19. & 76. 9. & 78. 5. & 88. 47. &
 102. 9. Isa. 57. 16. Ierem. 3. 5. Dan. 7. 26. Am. 1. 11. 1. Thessal. 2
 16
 In veritate, i. ex animo, seu sincere Psal. 144. 18
 In veritate, id est, perfecte, vel sancte, Ephes. 6. 14. 2. Ioan.
 4
 Innoxium, i. impunitum, 3. Reg. 2. 9
 Infinitum, i. multum vel maximum, 3. Reg. 10. 2. 2. Par. 24. 11.
 24. & 28. 8. Ios. 22. 10
 Inquinare, i. profanare, 4. Esd. 8. 66
 Ingredi, vide Ambulare.

Inferi, seu infernus, pro sepulcro, vel morte, Gen. 42. 38. 1. Reg. 2. 6. 3. Reg. 2. 6. Iob 7. 9. & 17. 16. & 21. 13. Psalm. 29. 4. & 30. 18. & 87. 4. & 93. 17. & 113. 17. & 114. 3. & 140. 7. Prou. 1. 12. & 23. 14. Eccl. 9. 10. Cant. 8. 6. Eccl. 28. 25. & 41. 7. & 51. 7. Isa. 28. 15. & 38. 10. Bar. 2. 17. Dan. 3. 88. 2. Mac. 6. 23. Act. 2. 24

Infernus, pro limbo, Iob 17. 16

Indurare, pro durum demonstrare, Exod. 7. 3

Inebriare, i. satiare, Gen. 43. 34. Psal. 35. 6. Prou. 11. 25. Eccl. 32. 17. Agg. 1. 8. Ioan. 2. 10

Inebriare, i. irrigare, Eccl. 24. 42. Isa. 16. 9

Initia, i. primitia, Num. 18. 13

Ingressi & egredi, i. conuersari, Deut. 28. 6. 2. Reg. 3. 25. 3. Reg. 3. 7. Psal. 120. 7

Incircumcisum, i. improbum, Leu. 26. 41

Iniquitas, pro poena iniquitatis, Leu. 19. 8. & 20. 17. Ps. 39. 13. Eccl. 10. 30. Isa. 53. 11. Ier. 16. 18. Thir. 1. 14. & 4. 22. & 5. 7. Ezech. 35. 5. Mal. 2. 16

Inuenire, i. apprehendere, Psal. 114. 3

Increpare, i. interminari, Luc. 9. 21

Infirmatus, i. animo deiectus, 1. Mach. 1. 27

Inquam, subintelligitur, Zach. 8. 23. Eph. 1. 13

Innocens, i. imperitus, Prou. 22. 3

Intellectus, pro re intellecta Eccl. 34. 9

Intelligibile, i. intelligens, Eccl. 3. 32

Inter, i. pra, Gen. 3. 14

Inter, i. super, Bar. 6. 12

Intra, pro inter Matt. 21. 38. Luc. 21

Intra, pro citra, 1. Reg. 20. 22

Interrogare, i. examinare, seu probare, Sap. 6. 4. & 11. 11. Eccl. 18. 20. & 23. 11. 1. Cor. 9. 3

Interrogatio, i. examen, seu probatio, Sapient. 4. 6. Eccl. 16. 21. Act. 25. 26. & 28. 18. 1. Pet. 3. 21

Interrogare, i. explorare, Psal. 105. & 138. 23

Intrare & exire, i. conuersari, Act. 1. 21. & 9. 28

Inuocare, i. predicare, Ps. 115. 17

Inuestigare, i. comprehendere, Eccl. 1. 3

Inuocare, i. colere, Gen. 4. 26

Inuocari nomen alicuius super aliquem, i. hunc illius dici, ut filium, aut seruum, aut cultorem, Genes. 48. 16. Bar. 1. 15. Ames 9. 12

Ioseph, i. populus Israel, Ps. 79. 2. & 80. 6. 2. Reg. 19. 20

Iraisci, i. punire, Ezech. 16. 42

Ira, i. ultio, vel punitio, Mich. 7. 9. Baruch. 4. 9. 25. Luc. 21. 23. Ioan. 3. 36

Iraisci, i. contendere, Gen. 45. 24

Irritum facere, i. negligere, seu contemnere, Gen. 17. 14

Ira, i. afflictio, 1. Mach. 3. 8

Ira cum de Deo dicitur, ultionem, seu punctionem significat.

Ita, subintelligitur, Eccl. 26. 22. 23. Ier. 17. 11

Itaque, i. denique, Mar. 2. 28

Itaque, subintelligitur, Esth. 9. 29. Eph. 5. 8

Itaque, i. insuper, 3. Reg. 5. 15

Iustitia, i. meritum, 1. Esd. 2. 20

Iustificatio, i. iustitia, Bar. 2. 17

Iustificationes, i. ritus, Num. 9. 3 (19 & 3. 15)

Iustitia, i. perfectio, seu vita integritas sapissime, vide 1. Mar.

Iustificationes, i. praecepta, seu leges, Psal. 104. 45. & 118. 5. 1 Mach. 1. 51. & 2. 40

Iustitia, i. praecepta, Deut. 33. 21. Psal. 17. 23. & 18. 19. & 49. 16 Bar. 2. 12. & 4. 13

Iustitia, i. misericordia, 4. Esd. 8. 36. Ps. 30. 2. & 36. 25. & 50. 16. & 147. 1. Isa. 56. 1. & 59. 16. Mich. 6. 5. Matt. 6. 1. 2. Cor. 9. 10. 2. Pet. 1. 1. 1. Ioan. 1. 9

Iustificari, pro esse vel haberi iustum, Roman. 2. 13. Iacob. 2. 24

Iustificare, i. approbare, Mich. 6. 11. Matt. 11. 19. Luc. 7. 29. 35

Iustificari, i. iustum apparere, 1. Tim. 3. 16

Ius, i. possessio, Gen. 23. 4

Iusurandum, i. execratio, Ier. 42. 18. & 44. 12

Iustificare aliquem, i. ostendere illum iustum esse, 3. Reg. 8. 32. Psal. 81. 3. Matt. 12. 37. Luc. 10. 29. & 16. 15

Iudicare, i. gubernare, Iob 36. 31. & in Lib. iudicium saepe.

Iudicium, i. iudex, Dan. 7. 10. 26

Iudicium, i. praeceptum, Ps. 118. 137. Soph. 2. 3

Iudicare alicui, i. causam eius agere, Gen. 30. 6

Iudicare, i. iudicando liberare, 2. Reg. 18. 31

Iudicium & iustitia, i. iustum iudicium, seu id quod rectum & equum est, 3. Reg. 10. 9. 1. Par. 18. 14. Ps. 98. 4. Isa. 9. 7. Ier. 21. 3. & 23. 5. 1. Mach. 2. 29. Deut. 33. 21. 4. Esd. 7. 34. Tobia 3. 2. Iob 29. 14. & 34. 17. Psalm. 32. 5. & 36. 28. & 98. 4. & 100. 1. Prou. 21. 7. Isa. 1. 21. & 5. 7. & 59. 8. 11. Ier. 5. 1. Ezech. 34. 16. Am. 5. 7. Mich. 3. 11. Mach. 7. 18. Matt. 12. 18. & 23. 23. Luc. 11. 42

Iudicium, i. ultio, vel supplicium, Exod. 6. 6. 2. Par. 24. 24. Isa. 34. 8. Ezech. 5. 8. & 14. 21. Ose. 10. 4. Abac. 1. 11. Matt. 23. 14. 33. Gal. 5. 10

Iudicium, i. ritus vel mos, seu consuetudo, Num. 15. 16. 4. Esd. 7. 30. Psal. 80. 5. & 118. 132. Eccl. 38. 16. & 41. 3. 5. Ezech. 5. 7. & 11. 12

Iudicium, i. causa, Psal. 34. 23. & 36. 6. Iere. 30. 13. Thir. 3. 19. Dan. 13. 6. Ose. 12. 12

Iudicium, i. condemnatio, vel punitio, 1. Esd. 7. 26. Sap. 11. 15. Ezech. 11. 9. Amos 5. 24. Soph. 3. 15. Mar. 12. 40. Ioan. 5. 14. 29. 1. Cor. 11. 34. 1. Tim. 3. 6. Iac. 2. 13. & 5. 12. 1. Pet. 4. 17. 1. Pet. 2. 11. Iuda 4

Iudicia, i. statuta, seu ritus, vel praecepta, aut instituta, Exod. 15. 25. Deut. 18. 3. Leu. 19. 37. & 18. 4. 2. Reg. 22. 23. 2. Esd. 29. Psal. 17. 23. & 18. 20. & 88. 31. & 118. 7. Eccl. 18. 14. & 45. 6. Ezech. 5. 6. & 20. 13. 18. & 23. 24. & 37. 24

Iudicare, i. damnare, vel punire, Gen. 15. 14. Deut. 32. 36. 1. Reg. 3. 13. Psal. 5. 11. & 9. 10. & 34. 1. & 53. 3. Sap. 12. 10. Ezech. 7. 27. & 11. 10. & 23. 24. & 35. 11. & 38. 22. Zach. 5. 3. 1. Mach. 7. 42. Matt. 7. 1. Ioan. 3. 17. 18. & 8. 50. & 12. 47. 48. Act. 7. 7. Rom. 2. 1. 12. & 3. 7. & 14. 4. 21. 1. Cor. 10. 29. & 11. 31. Coloss. 2. 16. 2. Thess. 2. 12. Heb. 13. 4. Iac. 4. 11. & 5. 9

Iuxta subintelligitur, Psal. 121. 4

Iuxta verbum tuum, i. ut dixisti, seu petisti, Num. 14. 20

L.

Labor, i. peccatum, Mich. 2. 1

Labys incircumcisus, i. impedita lingua, Exod. 6. 11

Lacte & melle fluens terra, i. fertilissima, & amantissima, Exod. 3. 8

Lacus, i. cisterna, vel fouea, Ier. 38. 6. & 41. 7. Ezech. 26. 10. Dan. 6. 7

Lacum

Lacus, i. sepulcrum, Psal. 29. 4. & 142. 7. Prou. 1. 12. Ezech. 31. 14. & 32. 18
Lapis, i. firmamentum, Gen. 49. 24
Latrones, vel latrunculi, i. milites, 2. Reg. 3. 22. & 4. 2. & 30. 8. 23. 3. Reg. 11. 24. 4. Reg. 6. 23. & 13. 20. 21. & 24. 2. 1. Par. 12. 21. 2. Par. 22. 1. Iob 19. 12. Ier. 18. 22
Laudari, i. gloriari, Psal. 33. 3. & 43. 9
Legitima, i. praecepta, seu leges, 4. Esd. 4. 24. Zach. 1. 6. 1. Mac. 3. 29. & 6. 59
Leuare manum, i. iurare, Gen. 14. 22. Exod. 6. 8. Deut. 32. 40. Ezech. 3. 6. 7
Lex, i. scriptura, Ioan. 10. 34. & 12. 34. & 15. 25. 1. Cor. 14. 21. 34
Lignum, i. arbor, Gen. 1. 11. & 3. 1. 8. Exod. 15. 25. Psalm. 1. 3. & 104. 33. Ezech. 36. 30. 1. Mach. 10. 30. & 14. 8. Apoc. 2. 7
Liber, i. epistola, Ier. 29. 1. 25
Locus, pro tempore, 2. Esd. 2. 16
Loqui, pro, precipere, Deut. 4. 2
Loqui, pro velle, Gen. 24. 51
Loqui bona, i. consolari, Ier. 52. 32
Loqui ad cor, vide ad cor.
Loqui iudicium, vel iudicia cum aliquo, pro disceptare cum eo, vel reddita causa eum condemnare, 4. Reg. 25. 6. Ier. 1. 16 & 4. 12. & 39. 6. & 52. 9
Lucerna, i. gloria, seu splendor, 2. Reg. 21. 17. 3. Regum 11. 36. 4. Reg. 8. 19. 2. Par. 21. 7. Psal. 131. 17. Prou. 21. 4
Lucerna, i. vita, Prou. 20. 20. & 24. 20
Lucerna, i. fauor, Iob 29. 3
Lucerna, i. prosperitas, Iob 21. 17. Prou. 13. 9
Lugere, i. ieiunare, Matt. 9. 13
Luctus, i. egestas, Deut. 25. 14
Ludere, i. irridere, Gen. 21. 9
Lumbi, i. interiora, Psal. 37. 8
Lumen, i. ignis, Luc. 22. 56
Lumen, i. splendor, vel fauor, Psal. 88. 16. & 89. 17
Lux, i. Angeli, Gen. 1. 3
Lux, i. prosperitas, Isa. 58. 10. & 59. 9. Thr. 3. 2. Amos 5. 18. Mic. 7. 8. 9

M.

Macula, i. vulnus, Leu. 24. 19
Macula, i. defectus, vel vitium, Exo. 12. 5. & 29. 1. Leu. 1. 3. & 21. 17
Magnificare, i. magnifice, seu ut magnum laudare, vel glorificare, Psalm. 33. 4. & 39. 17. Malach. 1. 5. 2. Machab. 3. 30. Matth. 15. 31. Luca. 1. 46. & 4. 15. & 5. 26. & 7. 16. & 17. 15. & 18. 43. Act. 11. 20. Roman. 15. 11. 2. Cor. 10. 15
Magnificare, i. magnifice facere, Gen. 19. 19
Magnificare, i. magnum facere, Matth. 23. 5
Magnificare facere, i. magnifice facere, Psalm. 125. 5. Ioel. 2. 21
Magnificare os, i. superbe loqui, Abd. 1. 2
Magnificari, i. magnum se ostendere, Exod. 15. 1. 6. Sophon. 8.
Magnificari, i. apparere magnum esse, Nu. 14. 17. Psal. 103. 1. & 137. 2. & 138. 14. Mich. 5. 4

Magnifico, i. superbe, Zach. 17. 7
Magnificatus, i. magnus factus, 1. Reg. 2. 28
Magnificencia, i. gloria, Deut. 32. 3
Magnum, i. maximum, Matt. 22. 36
Magna loqui, i. gloriari, Ier. 50. 11
Malum, i. aduersum, vel iniucundum, Ier. 42. 6. 2. Mach. 1. 5. Luc. 16. 27
Malum, vel malitia, i. dolor, seu afflictio, vel molestia, 1. Par. 4. 10. Eccli. 11. 29. & 12. 9. & 13. 15. Isa. 31. 2. & 45. 7. Dan. 9. 14. Amos 3. 6. Ion. 3. 10. Mich. 2. 3. 1. Mach. 2. 43. Matth. 6. 34. Gen. 47. 9. Eccli. 1. 13. & 2. 21. & 9. 3. 12. Sap. 11. 15. Ezech. 14. 21
Malum esse in oculis alicuius, pro, ei displicere, Gen. 28. 8
Malignari, i. affligere, 1. Par. 16. 22
Maledicere, i. execrari, 2. Esd. 13. 25. Eccli. 23. 36
Maledicere, i. punire, Gen. 12. 3
Maledicere, i. probis afficere, Psal. 54. 13. 1. Pet. 2. 23
Maledicere, i. male precari, Prou. 30. 10. Eccli. 4. 5. Mar. 11. 21. Rom. 12. 14
Maledicere, i. pradicere mala euentura, Iob 5. 3
Maledictio, i. imprecatio, Iud. 9. 57. Iob 31. 30
Maledictio, i. infelicitas, Deut. 11. 26. Iob 3. 1. Psal. 108. 13. Isa. 24. 6. Ier. 20. 14. 15. & 23. 10. Dan. 8. 19
Maledictio, i. maledicti, Zach. 8. 13
Maledictio, i. iuramentum, Gen. 24. 41
Maledictio, i. sterilitas, Gen. 3. 17
Maus, pro maximum, Luc. 22. 24
Mane, vide Diluculo.
Mane, i. mature, seu diligenter, Ose. 6. 1
Mane, pro sequenti die, Leu. 19. 13
Manus, i. percussio, Ezech. 11. 9
Manus i potentia, vel potestas, seu virtus vel imperiū. Exo. 14. 31. Num. 4. 28. & 33. 3. Deut. 2. 15. & 32. 36. Num. 11. 23. 3. Reg. 8. 24. 1. Par. 25. 6. 2. Paral. 31. 13. Iob 21. 16. Psalm. 16. 14. & 27. 5. & 48. 16. Isaia 5. 12. & 45. 12. Baruch 2. 4. & 3. 5. Ezech. 1. 3. & 8. 1. Ose. 13. 14. Ioan. 3. 35. Actor. 4. 28
Manus, i. brachia, Ierem. 38. 12. Ezechiel. 1. 8. & 13. 18. & 16. 11
Manus, i. auxilium, Eccli. 13. 9
Manus, i. gratia, seu fauor, 2. Par. 30. 12. 1. Esd. 7. 6. 28. & 8. 18. 2. Esd. 2. 8
Manus, i. opera, vel opus, vel ministerium, 2. Reg. 14. 19. Iob 20. 10. & 22. 30. & 31. 7. Psal. 7. 4. & 23. 4. & 76. 21. & 77. 42. Prou. 18. 21. Sap. 3. 14. Eccli. 38. 10. Isa. 37. 24. Ose. 12. 10. Ion. 3. 8. Mich. 2. 1. Agg. 1. 1. Mal. 1. 1. Actor. 5. 12. & 7. 25. & 11. 30. & 14. 3. Iac. 4. 8
Manus, i. vindicta, vel punitio, Act. 13. 11
Manus, i. loca, vel littora, vel latera, Psal. 103. 25. Eccli. 14. 25. Isa. 57. 8
Manus in manu, vel ad manum, i. cito, Prouerb. 11. 21. & 16. 5
Manus dare, i. promittere, 1. Esd. 10. 19
Manus ponere in cernicibus hostium, i. hostes sibi subicere, Gen. 49. 8
Mare, i. occidens, Deut. 33. 23. Psal. 138. 9
Mare, i. mundus, 1. Par. 16. 32
Masculinum, pro foeminino, Psal. 28. 9
Mater, i. auia, 3. Reg. 15. 10

Mecum, i. contra, Psal. 54. 19
Mecum, i. mihi, Psal. 10. 108.
Mendacium, i. iniquitas, Ose. 7. 13. & 10. 13. Rom. 3. 7. Apoc. 22. 15
Mendacium, i. error, Iob 34. 6
Mensis dierum, i. integer mensis, Num. 11. 20
Mentiri, i. decipere, 4. Reg. 4. 16
Meditari, i. loqui, Psal. 34. 28. & 36. 30. & 70. 24. Prou. 7
Medulla, i. optimum, Num. 18. 12
Mendacium, i. falsum, Mich. 2. 11
Mihi, i. contra me, Psal. 69. 4. & 70. 10. Ier. 51. 20. Thr. 3. 62. Ezech. 14. 13. & 25. 38
Mihi, i. de me, Matt. 27. 10
Mingens ad parietem, i. canis, 1. Reg. 25. 12
Minare, i. agere, seu ducere, Exod. 3. 1. 1. Reg. 30. 20. 2. Reg. 6. 3. 4. Reg. 4. 24. 1. Par. 13. 7. Isai. 11. 6. & 20. 14. Thr. 3. 2. & 5. 5. Iacob. 3. 4
Mille, i. plurimi, Deut. 7. 9. & 32. 30. 1. Reg. 18. 7. Psal. 90. 7. Apoc. 20. 2
Mille, i. omnes, Psal. 104. 8
Militia, i. tempus praefixum, Iob 7. 1. Isai. 40. 2
Miseratio, i. beneficium, 2. Esd. 13. 14.
Misericordia, i. beneficentia, vel gratia, seu beneficium, Genes. 20. 13. & 27. 29. Ios. 2. 12. Esth. 2. 17. Iob. 6. 14. & 10. 12. Ose. 10. 12
Misericordia & miseratio, i. copiosa misericordia, 1. Machab. 3. 44
Miraculum, i. vastatio, seu desolatio, Ier. 44. 12
Mouere caput super aliquem, pro, stupere ob ea qua illi acciderunt, Iob 42. 11
Monstra, i. prodigia, vel miracula, Sap. 8. 8. & 19. 8. Eccli. 45. 24. 2. Mach. 5. 4
Mori, i. interfici, 1. 52
Mors, i. sepulcrum, Apoc. 20. 13
Mortificari, i. mori, Prou. 19. 16
Mori, i. morti esse obnoxium, Gen. 2. 17
Mortui, i. mortales, Apoc. 20. 13
Muliebria, i. menstrua, Gen. 18. 11
Muundus, pro hominibus, saepe in nouo Testamento.
Mulier, i. uxor, Sap. 3. 12. Eccli. 33. 20
Mulieres, i. gentes, Ezech. 21. 4. 8
Mundare, vel mundari, pro declarare, vel declarari esse mundum, Leu. 12. 7. & 11. 6. 28. 34. & 14. 48. & 15. 15
Mundus, i. immunis, Ios. 2. 20
Mundus, i. impunitus, Iob 10. 14
Murus, i. urbs, Gen. 49. 6
Multi, i. omnes, Dan. 11. 2. Matt. 20. 28. & 26. 28. Rom. 5. 16. 19

N

N *Nam*, pro, & 1. Reg. 18. 3
Nam, pro sed, Ezech. 31. 17
Natus, i. conceptus, Matt. 1. 20. & 26. 24
Nationes, pro gentibus, saepe.
Nec, pro Non, Heb. 8. 4
Necessitates, i. angustia, Psal. 30. 8. & 106. 6. 13
Nempe, subintelligitur, Leu. 5. 4. & 7. 12. Tob. 14. 5. Psal. 83. 4. & 118. 38. Prou. 23. 23. Isai. 4. 3. & 7. 20. & 9. 11. & 18. 7. & 24. 16. & 36. 9. Ierem. 16. 5. & 28. 1. & 41. 1. & 50. 29.

Thren. 2. 9. Ezechiel. 23. 7. Ioann. 4. 34. Cor. 12. 7
Nec, pro, nonne, 1. Cor. 11. 14
Ne forte, i. ne quando, Luc. 21. 34
Nepotes, i. posterit, Eccli. 40. 15
Nequando, i. ne forte, vel si forte, Psal. 113. 2. 2. Timoth. 2. 24
Nimis, i. valde, 1. Par. 16. 25
Nise, pro sed, Matth. 12. 39. Ioann. 5. 19. 1. Cor. 7. 17. Galat. 1. 16
Nocte, i. summo mane, Gen. 20. 8. & 22. 3. & 31. 51. Ios. 3. 1. & 6. 12. Iudit. 6. 38. & 7. 1. & 19. 5. 1. Regum 15. 19. & 29. 10. 1. 1. 2. Paralipom. 36. 15. Ierem. 25. 3. & 26. 5. & 21. 19. & 44. 4
Nomen, i. genus, Sap. 18. 12
Nomen, i. fama Ios. 7. 9. & 9. 9. 1. Reg. 12. 22. Prou. 21. 1. Eccli. 7. 2. Cant. 1. 3. Ezech. 16. 14. Sophon. 3. 19. 1. Machab. 3. 41
Nomen, i. gloria, Ier. 33. 9. Phil. 2. 9
Nomen, i. virtus, vel auxilium, vel auctoritas, 3. Regum 19. 1. Psal. 43. 6. & 3. 3. Prouerb. 18. 10. Eccli. 47. 19. Zach. 10. 11. Matth. 7. 22. & 28. 19. Act. 3. 6. 16. & 4. 7. 1. Corin. 5. 4
Nomen, pro, re cuius nomen dicitur. Deuteronom. 18. 5. Psal. 5. 12. & 7. 18. & 9. 11. & 17. 50. & 19. 2. 6. & 22. 3. & 24. 1. & 30. 4. & 39. 5. & 53. 8. & 73. 21. & 88. 17. 25. & 90. 14. & 108. 21. & 114. 4. & 134. 3. Eccli. 39. 41. Ier. 44. 26. Am. 2. 7. Mich. 6. 9. Soph. 3. 12. Mal. 1. 11. 1. Mach. 4. 7. 37. Matth. 6. 9. & 10. 12. & 12. 21. & 18. 20. & 19. 19. Ioann. 1. 11. & 2. 23. & 3. 18. & 12. 28. & 15. 21. & 17. 6. 16. Act. 1. 15. & 3. 16. & 4. 12. & 9. 14. & 10. 43. & 15. 14. 26. & 27. 13. & 22. 16. Rom. 1. 9. 1. Cor. 1. 2. 10. Eph. 1. 21. Philip. 2. 10. 2. Tim. 2. 19. 1. Ioann. 2. 12. & 3. 23. & 5. 13. Apocal. 3. 4. 5. & 15. 4
Nomini, i. in honorem, 3. Reg. 5. 5.
Nomen Dei esse alicubi est, ibi coli seu inuocari, 3. Reg. 8. 19 & 9. 3
Nomen sibi ponere vel facere, pro se celebrem facere, seu sibi comparare, 2. Reg. 7. 23. & 8. 13
Non, subintelligitur, Deut. 33. 6. Ioann. 15. 22
Non bonum, i. pessimum, Prou. 18. 5. & 24. 23. Eccli. 7. 14
Nosse, i. facere, 2. Cor. 5. 21
Nosse, i. curare, Gen. 39. 6
Nouum, i. inusitatum, seu mirabile. Num. 16. 30. Iud. 5. 8. Sap. 16. 16. & 19. 5. Isai. 42. 9. Ier. 31. 22. Apoc. 5. 9. & 14. 3
Nouissimum, i. contemptissimum, Isai. 53. 3. Ier. 50. 12
Nox, i. calamitas, Mich. 3. 6
Nouissima, i. futura, Gen. 49. 1
Nubes, i. caelic Psal. 88. 7. & 107. 5. Bar. 3. 19
Nubere, i. contrahere matrimonium, Matth. 19. 10. & 22. 30 & 24. 38. Mar. 12. 25. Luc. 20. 24. 1. Cor. 7. 9
Nunc subintelligitur, Ioan. 7. 8. & 13. 33
Nunc, i. breui, Ose. 2. 10. & 4. 16. & 5. 7. & 8. 13. & 10. 3. Mich. 5. 1. & 7. 4. 10. Ioan. 13. 31
Numquid, pro, nunquid non, Dan. 10. 20

O

O *subintelligitur*. Sapient. 18. 13. & 14. 30. Eccli. 7. 20. Isai. 63. 17

Oculus, i. fauor, I. Esd. 5. I
 Oculus, i. mens, Iob 42. I
 Oculus, i. fons, Deut. 33. 28
 Oculo, i. plurimi, Mich. 5. 5
 Oculo, i. omnes, Eccles. 1. 1. 2
 Odor suauis, pro re grata, Gen. 8. 21
 Oleum, i. unguentum aromaticum, I. Reg. 10. 1. & 16. I
 Omnes, i. maior pars, seu plurimi, 4. Reg. 23. 1. I. Isa. 60. 6. Dan. 2. 38. Matth. 2. 3. & 3. 5. & 24. 14. Mar. 1. 5. Luc. 19. 7. Act. 19. 10. Psal. 1. 17. 10. Luc. 4. 22
 Omnis, i. quisque, Gen. 4. 14. Luc. 11. 42. Act. 10. 35. 2. Corinth. 1. 4
 Omne, pro, per omnia, Ier. 2. 21
 Omne, i. perfectum, Eccli. 19. 18. Rom. 7. 8. Eph. 1. 3. 8. & 4. 2. Phil. 1. 9. Col. 1. 28. I. Tim. 1. 16. & 3. 4. Iac. 1. 2
 Omne, i. quoduis, Phil. 1. 18
 Omne, i. vllum, Genes. 3. 1. & 4. 15. Exod. 20. 10. Leuit. 12. 4. Eccli. 7. 14. & 10. 6. & 37. 32. & 42. 11. I. Isa. 56. 2. Ier. 12. 12. Ezech. 12. 24. & 14. 1. 1. Dan. 3. 95. & 6. 6. I. Mach. 10. 35. 5. 1. 1. & 24. 22. Marc. 13. 20. Act. 19. 14. Rom. 3. 20. I. Cor. 1. 29. Gal. 2. 16
 Onus, i. prophetia de punitione, 4. Reg. 9. 25. I. Isa. 13. 1. & 14. 28. Ier. 23. 33. Nah. 1. 1. Zach. 9. 1
 Operari, i. sacrificare, Bar. 1. 22
 Opinione alicuius, subintelligitur, Prouerb. 18. 1. 1. Sap. 3. 3. Ieremie 49. 12. Agg. 1. 7. Iohan. 5. 18. 35. I. Cor. 1. 2. 1. 25. & 4. 9. & 8. 5. Galat. 2. 2. & 3. 13. 1. Timoth. 4. 2. 2. Petri 1. 19
 Os, i. sermo, Psal. 9. 28. Matt. 18. 16
 Os, i. facies, Thr. 1. 18
 Os, i. sententia, vel decretum, vel cor, Ios. 9. 14. 2. Reg. 13. 32. Ion. 3. 7
 Ore ad os, i. familiariter, Num. 12. 8
 Os ad os, i. coram, seu in praesentia, 2. Iohan. 13
 Os gladii, i. gladii acies, Exod. 17. 13. Luc. 21. 24
 Os, i. voluntas, vel imperium, Deuter. 8. 3. Eccli. 8. 2. Ier. 44. 17. Thr. 3. 38
 Ostium apertum, i. sublata impedimenta, I. Cor. 16. 9. 2. Cor. 2. 12. Col. 4. 3. Apoc. 3. 8
 Os & caro, i. propinquus, seu cognatus, 2. Regum 5. 1. & 19. 12
 Os, i. extremitas, 4. Reg. 21. 16. I. Esd. 9. 1. 1
 Offa, i. vires, Psal. 6. 3. & 31. 3. & 52. 6
 Offa, i. membra, vel corpus, Psal. 33. 21. & 34. 10. & 37. 4. & 41. 1. 1. & 101. 4. & 108. 19. Prou. 14. 30. & 16. 24. Eccli. 16

P.

Pactum, pro signo pacti, Gen. 17. 20

Pacificus, i. impune, 3. Reg. 2. 6

Palpebra, i. oculi, Psal. 10. 4

Panis, i. cibus, Genes. 24. 33. & 43. 25. 31. Iud. 13. 16. I. Reg. 28. 20. Iob 20. 14. Psal. 77. 23. & 101. 5. Prouerb. 11. 1. 1. & 23. 3. & 31. 14. Eccli. 41. 24. I. Isa. 33. 16. Ezech. 16. 49. & 44. 3. Matth. 6. 1. 1. & 15. 2. Mar. 3. 20. & 6. 37. & 7. 5. Iohan. 13. 18

Panis & aqua, i. cibus & potus, Exod. 34. 28

Panis, i. vita necessaria, Iob 15. 23

Parere, pro, apparere, Matt. 25. 27. Iac. 4. 14. 4. Esd. 9. 32. Matt.

24. 27. I. Pet. 4. 18. I. Reg. 16. 7. Luc. 11. 44
 Parcere, i. omittere, vel abstinere, 2. Reg. 12. 46. I. Cor. 7. 28. 2. Cor. 12. 6
 Parentes, i. affines, Tob. 2. 15
 Pars, i. hereditas sapissime.
 Pars, i. victus, Dan. 4. 12
 Paruulus, i. imperitus, Psal. 18. 8. Prou. 1. 4. 32. & 7. 7. & 8. 5. & 9. 4. 16. & 14. 18. & 21. 1. 1. & 27. 12
 Parui, i. pauci, Gen. 47. 9. I. Par. 16. 18
 Pascere, i. regere, I. Par. 1. 1. 2
 Passium, pro Actiuo, Psal. 58. 13. Eph. 5. 13
 Pascha, pro victima Paschali, Exod. 12. 21. Matt. 26. 17. Mat. 14. 12. Luc. 22. 7. 3. Esd. 1. 1
 Pater, i. Inuentor, vel Princeps, Genes. 4. 20. 21. I. Par. 2. 2. 1. 24. 42. & 4. 4. 14. 17. & 9. 35. Iohan. 8. 44
 Pater, i. instructor, seu doctor, vel auctor, Gen. 45. 8. 4. Reg. 6. 21. & 13. 14. Iac. 1. 17
 Pater, i. auus, 2. Reg. 9. 7. Dan. 5. 2
 Pater, i. dominus, 4. Reg. 5. 13
 Patiendopati aliquid, vide faciendo facere.
 Patientia, i. perseverantia, Rom. 2. 7
 Patientia, i. quod patienter expectatur, Ier. 29. 1. 1
 Patria, i. familia, 3. Esd. 8. 31. Psal. 95. 7
 Pauper, i. afflictus, Psalm. 9. 13. 19. 23. & 71. 28. & 78. 8. & 87. 16
 Pax, i. prosperitas, Nu. 6. 26. 3. Reg. 1. 33. Psal. 128. 1. 1. Bar. 4. 20. Zach. 8. 12. 2. Mach. 1. 4
 Paxillus, i. sedes queta, I. Esd. 9. 8
 Peccatum, pro, poena peccati, Gen. 4. 7. & 19. 15. Deut. 15. 19. I. Par. 21. 3. Baruch. 3. 8. Ezech. 7. 4. 8. & 16. 58. & 25. 35. 49. Dan. 4. 24. Zach. 14. 19
 Peccatum, i. oblatio, seu hostia pro peccato, Ose. 4. 8. 2. Cor. 5. 2. 1
 Peccare, pro puniri, Iob 35. 3
 Pedes, pro cruribus, Eccli. 26. 23. Ezech. 1. 7. & 16. 25
 Petere, i. optare, 3. Reg. 19. 4. Ion. 4. 8
 Petitio, pro re petita, I. Iohan. 5. 15
 Percutere, pro, occidere, saepe.
 Per, subintelligitur, Ps. 138. 16. Rom. 12. 10. Eph. 1. 23
 Per, i. propter, Rom. 2. 24. 2. Cor. 4. 5. I. Thess. 3. 7
 Per, i. in, Eph. 6. 18
 Per, i. coram, 2. Tim. 2. 2
 Per manus alicuius, i. eius opera, seu ministerio, Exo. 9. 35. & 38. 21. Leu. 10. 1. 1. Nu. 4. 30. Ios. 20. 1. 1. Esd. 1. 8
 Persona mutatio, I. Isa. 52. 14
 Peregrinari, i. mirari, I. Pet. 4. 12
 Persequi, i. pati persecutionem, I. Reg. 26. 20
 Per diem, i. per singulos dies, I. Par. 16. 17
 Per, i. ad I. Par. 28. 14
 Pinguedo, i. delitia, Ier. 31. 14
 Pinguedo, i. fertilitas, Gen. 27. 28
 Pingues, i. diuites, Zach. 11. 16
 Pingues, id est, fortes, seu potentes, Psalm. 21. 13. & 77. 31. I. Isa. 10. 16
 Placere, pro, studere placere, I. Cor. 10. 33
 Placitum, i. conuentio, vel tempus praescriptum, Genes. 30. 33. I. Reg. 13. 8. & 20. 35. 1. Reg. 20. 5
 Plenus dierum, i. longa vita, Gen. 25. 8
 Plenum, i. integrum, Leu. 23. 15

Pleni-

Plenitudo, i. habitatores, Ier. 47. 2. Ezech. 32. 15
 Plures, i. multi Rom. 5. 6
 Plurale, pro singulari, Gen. 5. 2. I. Reg. 17. 46. I. Par. 4. 15. 18. &
 7. 3. 12. 20. 2. Par. 23. 5. Psal. 45. 4. Eccli. 4. 17. & 24. 33. &
 45. 3. & 48. 8. Isa. 18. 1. Dan. 11. 7. Ose. 9. 7. 2. Machab. 6. 8.
 Matt. 2. 20. & 26. 8. & 27. 44. Ioann. 1. 13. & 3. 11. & 15. 17
 & 18. 25. & 19. 29. Act. 1. 20. & 7. 16. & 13. 43. & 27.
 40
 Polluere, i. profanare, 4. Reg. 23. 13
 Pollui, i. pollutum haberi, Leu. 13. 15
 Ponere in corde, i. attente cogitare, Luc. 1. 66
 Ponere, i. proferre, Gen. 31. 37
 Ponere faciem contra, aliquem, pro, irasci ei, seu illum punire,
 Leu. 20. 13. Ezech. 15. 7
 Ponere animam in manibus, i. exponere vitam periculo, Iud.
 12. 13
 Ponere oculos super aliquem, i. fauere ei, Genes. 44. 21 Ier. 39.
 12
 Ponere faciem, i. firmiter statuere, Ier. 42. 15. vide faciem fir-
 mare.
 Populus, populus, i. plurimus populus, Ioel. 3. 14
 Porta, i. iudicia, Thr. 5. 14. Prou. 22. 12
 Porta, i. urbes, Deut. 17. 2
 Porta, i. propugnacula Gen. 22. 17. & 24. 60
 Porta mortis, i. summa pericula, Psal. 9. 15
 Portare iniquitatem, pro iniquitatem auferre, Exod. 28. 38.
 Leu. 10. 17
 Portare peccatum, pro, remittere, seu ignoscere, I. Regum 15.
 25
 Portare iniquitatem, vel peccatum, i. puniri pro peccato, Leu.
 17. 16. & 24. 15. Numer. 9. 13. & 14. 33. & 15. 31. & 18. 1. 23.
 Ezech. 44. 10
 Possidere, i. emere, Ier. 31. 8. II. 15
 Possidere, i. acquirere, Gen. 12. 5
 Posteriora, i. posteritas, 3. Reg. 16. 3. & 21. 21
 Posteriora, i. tergum, Gen. 16. 13. Exod. 33. 23
 Possessiones, i. pecora, Exod. 9. 4
 Post, i. prater, Act. 37
 Potens, i. Deus, Gen. 49. 24
 Posituum, pro comparatiuo, Psal. 117. 8. & 118. 72. Eccli. 20.
 2. & 16. 4. Matth. 18. 8. & 26. 24. I. Corinth. 7. 18. 34.
 35
 Potius subintelligitur, Rom. 3. 8
 Præcipue subintelligitur, I. Cor. 9. 10. Gal. 2. 9
 Præterea, subintelligitur, Zach. 1. 3
 Præputium, i. impedimenta, Deut. 10. 16
 Præparare, vel parare, pro stabilire, I. Reg. 13. 13. Psalm. 64. 7.
 & 88. 3. 15. & 102. 19. Ier. 51. 15. Bar. 3. 32. Mich. 4. 1. Abac.
 2. 12. 1. Mach. 1. 17.
 Presbyter, i. Episcopus, Tit. 1. 5. 2. Ioan. 1
 Præscire, i. prædestinare, Rom. 11. 2. I. Pet. 1. 2
 Præsens, pro præterito, Iob 3. 14. Psalm. 47. 3. & 103. 4. & 121.
 3. Isa. 48. 8. Ierem. 40. 4. Nahum 2. 11. Zachar. 7. 13. 14.
 Matth. 11. 14. Marc. 15. 25. Luc. 1. 70. & 6. 15. Ioann. 1. 15.
 Rom. 4. 9. 11. 12. 2. Cor. 1. 18. & 2. 6. Gal. 5. 8. Heb. 1. 1. & 3.
 16. & 8. 1. & 10. 12. 1. Ioan. 4. 17. Apoc. 9. 17. & 13. 14
 Præsens, pro futuro, Exod. 11. 5. & 12. 29. & 19. 22. Leuit. 32.
 22. Psalm. 99. 15. & 97. 9. Eccli. 23. 18. Isa. 1. 7. & 16. 8. &
 26. 14. & 66. 22. Ierem. 8. 13. & 21. 27. Ezech. 23. 25. & 32.

16. Ose. 5. 11. Ioel. 2. 17. Abd. 1. 2. 20. Malach. 1. 11. & 3.
 Matth. 18. 14. & 26. 11. Marc. 1. 2. 7. & 10. 38. & 14. 7.
 Luc. 11. 10. & 13. 30. & 24. 48. Ioann. 3. 36. & 5. 24. 28. &
 6. 47. & 7. 27. 33. & 8. 14. 21. & 10. 15. 28. & 14. 3. 19.
 28. & 15. 14. & 16. 2. 17. 19. & 19. 12. & 20. 17. 23. Act.
 rum 3. 18. 1. Corinth. 10. 13. & 15. 44. I. Thessal. 4. 15.
 2. Thessal. 1. 8. 2. Pet. 2. 1. Ioan. 2. 18. & 4. 3. 2. Ioan.
 13
 Præstolatio, pro eo quod expectatur, Prouerb. 11. 25. & 13.
 18
 Præsumere, i. confidere, Iud. 6. 15
 Præteritum, pro futuro, Exod. 15. 13. 14. Deut. 33. 10. Ios. 10. 8.
 4. Reg. 19. 23. & 20. 5. I. Par. 28. 21. 2. Par. 1. 12. & 20. 37. 1.
 Esd. 6. 5. Tob. 14. 6. Iob 17. 13. Psal. 9. 11. & 15. 11. & 19. 7.
 & 21. 32. & 30. 6. & 39. 12. & 40. 4. & 42. 3. & 44. 10. &
 49. 1. & 52. 6. & 73. 12. & 87. 14. & 89. 14. & 96. 4. & 114.
 1. & 137. 7. Isa. 10. 11. & 5. 13. & 9. 19. & 11. 9. & 21. 9.
 & 24. 4. & 29. 5. & 34. 2. & 42. 6. 16. ut 43. 14. & 45. 17.
 & 46. 11. & 47. 9. 14. 15. & 49. 8. & 51. 10. & 53. 1. & 54.
 8. & 64. 5. Ier. 8. 13. & 15. 11. 18. & 20. 3. & 22. 23. 28. &
 24. 9. & 25. 14. 31. & 27. 3. & 28. 1. & 29. 18. & 31. 11. 22.
 25. & 32. 25. 37. & 43. & 31. 10. & 42. 21. & 51. 2. Bar. 2. 27.
 & 5. 8. Ezech. 3. 25. & 16. 43. & 21. 10. 12. & 21. 4. 31. &
 25. 30. & 30. 12. & 39. 8. & 44. 10. Dan. 3. 33. & 8. 13. &
 1. 3. 32. Ose. 4. 5. 19. & 9. 3. 11. & 5. 9. & 8. 5. 8. & 9. 6. 10. &
 10. 5. 16. Ioel. 1. 5. 9. 16. 17. & 2. 18. 11. 22. 23. Amos 1. 2. &
 5. 2. Abd. 1. 2. Nahum 1. 4. & 3. 10. Abac. 1. 5. & 2. 16. & 3.
 6. 13. 15. Zach. 3. 4. & 4. 10. & 9. 13. 1. Machab. 5. 62. Mar.
 13. 30. Luca 13. 12. & 17. 20. Ioan. 13. 18. 31. & 16. 32. & 17.
 18. Rom. 10. 18. Heb. 4. 10. Iacob. 5. 2. Iudith. 11. 14. Apoc. 14.
 7. & 17. 8
 Præteritum perfectum, pro, plusquamperfecto, Genes. 2. 18. &
 11. 29. & 12. 1. & 31. 34. Exod. 4. 19. & 13. 3. 9. & 14. 15. &
 33. 5. Numer. 7. 11. & 10. 17. Deut. 31. 9. Ios. 2. 1. 6. & 3. 7. &
 4. 1. Iud. 2. 6. 1. Reg. 2. 30. 2. 2. Regum 5. 3. 3. Reg. 9. 14. 16. &
 12. 1. 4. Regum 17. 3. & 20. 8. I. Par. 29. 3. 2. Par. 14. 3. & 14.
 Baruch. 1. 9. Ion. 1. 5. & 36. Zachar. 7. 2. 1. Machab. 11. 7.
 30. 37. Marc. 3. 16. & 4. 40. Luc. 8. 25. & 9. 36. & 10. 13. &
 24. 50. Ioann. 4. 47. 51. & 10. 24. 2. Corinth. 7. & Apoc.
 19. 20
 Præteritum pro presenti, 4. Esd. 9. 17. Iob. 13. 18. Psalm. 126.
 & 15. 11. & 16. 9. & 18. 6. & 30. 2. & 41. 3. & 46. 9. &
 62. 3. & 96. 1. & 111. 3. 9. & 117. 16. & 118. 3. & 54. 113. &
 128. 8. & 129. 1. & 140. Isa. 1. 11. & 23. 18. & 41. 13. & 51. 7.
 & 54. 6. 8. & 53. 16. Thr. 3. 39. Bar. 4. 22. Ezech. 28. 1. Ose.
 11. 11. Matth. 23. 2. Marc. 1. 15. & 7. 37. Luc. 1. 46. 51. Ioann. 1.
 26. & 10. 41. & 11. 27. 41. 42. & 15. 10. 15. & 17. 14. & 19.
 35. & 20. 17. I. Ioann. 1. 10. Apoc. 1. 2. & 11. 17. & 21. 23.
 & 19. 6
 Præteritum perfectum, pro imperfecto, 41. 5
 Pretium, i. merces, vel debitum, Gen. 31. 15
 Primitia, seu primitiua, i. primogenita, Psal. 104. 36. Hebr. 11.
 28. & 12. 23
 Principium, i. principatus, Psal. 109. 3
 Prius, i. pridem, 2. Cor. 1. 15
 Promissio, i. promissum, Eccli. 24. 33. Gal. 3. 22. Eph. 1. 13. Heb.
 6. 12. 15. & 9. 15. & 11. 9. 13. 33. 39
 Probare, i. expendere, Iud. 8. 31
 Probare, i. intelligere, Gen. 28. 8

Probabilis, i. probatus, Eccl. 42. 8. 2. Tim. 2. 15
Pro Deo, i. Deus, Gen. 30. 2
Pro, i. propter, I. Par. 16. 21. Abac. 3. 7
Pro quibus, i. eo quod, Iudith 13. 25
Pro, subintelligitur, Ezech. 44. 11
Propter, i. propterea, 3. Esd. 1. 50. 4. Esd. 10. 45. & 15. 6. 27. & 16. 46. Baruc. 4. 6. Act. 8. 11. & 18. 10. Iacob. 4. 2. Galat. 2. 16
Propter, i. per, Rom. 11. 30. I. Cor. 7. 5
Propter, vide ob.
Propterea, i. attamen, Ier. 30. 16
Propterea, i. ad hoc, seu ad eum finem, Ps. 44. 3. 8
Propheta, i. pseudopropheta, 3. Reg. 13. 11. 4. Reg. 23. 18. Ier. 8. 1 & 13. 13. & 14. 13. & 23. 9. 15. 32 & 27. 9. & 28. 1 & 29. 1. 8 & 32. 32. Thir. 2. 14. Ezech. 13. 1. & 14. 9. & 22. 25. Ose. 4. 5. Soph. 3. 4. Zach. 13. 4
Prophetare, i. insane loqui, 1. Reg. 18. 10. 3. Reg. 18. 29. Ier. 29. 26
Prophetare, i. Deum laudare, 1. Reg. 10. 5. & 19. 10. 1. Par. 15. 22. & 25. 1. Act. 19. 6
Prophetare, i. voluntatem Dei declarare, & *Propheta* qui declarat, & prophetia ipsa declaratio, Prou. 29. 18. Mat. 7. 22. Rom. 12. 6. I. Cor. 11. 4. & 14. 1. 6. Act. 15. 32
Propheta, i. interpres, Exod. 7. 1. Ier. 8. 10
Propheta, pro eo qui se Prophetam dicit, Deut. 18. 1
Propitius sit mihi Dominus, i. auertat a me Dominus, 1. Reg. 24. 7. & 26. 11. 2. Reg. 12. 17. 3. Reg. 21. 3
Protegere, i. tegere, 3. Reg. 8. 7
Proximus, i. cognatus, Deut. 18. 16
Puella, i. ancilla, Ruth 2. 13
Puer, i. iuuenis, Exod. 33. 11. Iud. 17. 12
Puer, pro, seruo, vel filio, Gen. 19. 1. Iud. 7. 10. 1. Reg. 2. 13. & 9. 3. & 10. 18. 3. Reg. 18. 43. 4. Reg. 5. 17. & 9. 4. 3. Esd. 6. 31. 4. Esd. 1. 10. Iudith. 11. 18. Esth. 1. 3. & 2. 2. Iob 29. 5. Psal. 17. 1. & 68. 18. & 85. 16 & 112. 1. Sap. 9. 4. & 18. 9. & 19. 6. Isa. 37. 6. Bar. 2. 20. & 3. 37. 1. Mach. 1. 7. & 3. 41. Matt. 8. 6. & 12. 18. & 14. 2. Luc. 1. 54. & 11. 5. Act. 4. 25. 17. Heb. 2. 13
Pulvis, i. status infimus, 3. Reg. 16. 2
Purificatio, i. baptismus, Ioan. 3. 25
Putasne, i. an, vel nonne, vel nunquid, Ier. 23. 23. Ezech. 8. 6. Dan. 2. 26. & 6. 20. Act. 8. 30

Q.

*Q*uasi, subintelligitur, 1. Reg. 2. 29. Iob 10. 17
Quasi, i. tanquam, Mar. 1. 22. Ioan. 1. 14
Quasi unum, vel quasi vir unus, vel ad unum omnes, vel simul, Num. 14. 15. Iud. 6. 16. & 20. 11. Esd. 3. 1. 2. Esd. 8. 1. Iud. 6. 3
Quam, i. potius quam, Eccl. 15. 13
Quam, i. plusquam, Eccl. 37. 18
Quantum, i. in quantum, Heb. 7. 20
Quare, i. quia, Ios. 10. 4
Que, i. enim, Gen. 10. 1
Que, i. sed, Num. 8. 26
Qui, *Qua*, vel *Quod*, subintelligitur, Psal. 82. 11. & 124. 1 Prou. 4. 18. Ezech. 27. 27. & 31. 17
Qui, i. dum, 2. Cor. 4. 11
Quia saepe abundat.
Quia subintelligitur, Ps. 35. 2. Isa. 1. 13
Quia, i. certe, Ps. 83. 12. & 134. 5. Luc. 16. 8

Quia, i. sed, 3. Esd. 7. 11
Quia, pro, at vero, Ps. 63. 20. Ier. 48. 45
Quia, i. idcirco, Ose. 9. 15
Quia, pro, & Psal. 101. 5
Quia, i. quamquam, Apoc. 3. 8
Quid, i. quomodo, Gen. 2. 19
Quid mihi & tibi, i. quid tibi mecum rei est, vel, omitte me. Iud. 11. 12. 2. Reg. 16. 10. 3. Reg. 17. 18. 4. Reg. 3. 13. 3. Esd. 2. 26. Iob. 3. 4. Matt. 8. 29. Mar. 1. 24. Ioan. 2. 4
Quis putas, pro, quisnam, Matt. 24. 46. Mar. 4. 40. Luc. 1. 66. & 12. 42
Quis det, i. utinam, Deut. 2. 29. 2. Reg. 18. 33. Psal. 13. 7. & 52. 7
Quiescere, i. cessare, Ose. 1. 4
Quinque, i. pauca, I. Cor. 14. 19
Quod si, subintelligendum, Iob 36. 17
Quod mutatum est, pro re in quam mutatum est, Exod. 7. 12
Quod, pro, de quo, 1. Cor. 10. 30
Quoque, pro, inquam, seu ergo, I. Par. 6. 64
Quoniam, i. nempe quod Psal. 49. 6
Quoniam, saepe abundat.
Quoniam, i. verumtamen, Psal. 13. 6. & 43. 21. Sap. 3. 15
Quoties, i. quando, Iob 21. 17

R.

*R*ationabiliter, subintelligitur, Matt. 7. 12. Luc. 6. 31
Redimere, i. emere, Eccl. 10. 12
Redimere, i. eripere, 1. Mach. 4. 11
Redimere tempus, i. temporis comoditate uti, Dan. 2. 8. Eph. 5. 16. Col. 4. 5
Reddere animam pro anima aliquem, i. illum occidi, quia a. l. quem occiderit, Exod. 21. 23
Recedere ab aliquo, pro, nolle ei quod debes prestare, Gen. 14. 4
Recipere, i. intelligere, Matt. 11. 14
Recipere disciplinam, i. emendari, Leu. 26. 23
Recipere iniquitatem, i. dare peccati poenas, Num. 5. 31
Relinquere, i. permittere, Ps. 104. 14
Reliquia, i. posterius, 3. Reg. 14. 10
Regeneratio, i. Resurrectio, Matt. 19. 28
Renes, i. intima, Psal. 7. 10. & 15. 7. & 25. 2. & 72. 21. Prou. 23. 16. Sap. 1. 6. Ier. 12. 2. & 17. 10. & 20. 12. Thir. 3. 13. 1. Mac. 2. 24. Apoc. 2. 23
Reprobrum, i. contemptibile, 1. Reg. 15. 9. 2. Cor. 13. 7
Repromissio, i. promissio, & repromittere, pro, promittere, Act. 13. 32. Rom. 4. 10. Gal. 3. 18. & 4. 23. Hebr. 8. 6. & 9. 15. & 10. 23. & 11. 9. 13. 33. 39. & 12. 10. Iac. 1. 2. 1. Ioan. 2. 25
Repromissum, i. promissum, 2. Cor. 5. 9. 5
Reputare, i. imputare, Gen. 15. 6. 2. Cor. 5. 19
Requiescere, i. cessare, Gen. 2. 2. & 8. 22. Ezech. 25. 27
Respondere alicui iustitiam suam, i. apparere eum esse iustum, Gen. 30. 33
Respondere, i. alloqui, vel subiungere, Iob 28. 1. Daniel. 4. 27. Zach. 4. 11. Matt. 11. 25. & 17. 4. & 22. 1. & 28. 5. Mar. 11. 14. & 12. 35. Luc. 13. 14. & 14. 3. & 17. 17. Ioan. 21. 8. Apoc. 7. 13
Resurgere, i. consistere, Psal. 1. 5
Res desiderij, i. pretiosa, & chara, Dan. 9. 23. & 10. 3. 11
Retribuere, pro, tribuere, 2. Reg. 2. 6. Psal. 7. 5. & 102. 1. & 115. 12. & 118. 17

Retributio, i. punitio, Eccl. 23. 14
 Reuelare, i. illuminare, Luc. 2. 32
 Reuelare aurem, vel auriculam, pro, manifestare, vel docere,
 1. Reg. 9. 15 & 20. 13. 2. Reg. 7. 27. 1. Paral. 17. 25. Iob 36. 10.
 15
 Reuerentia, i. pudor, Ps. 34. 26. & 68. 20. Eccles. 29. 23. & 32. 9.
 & 45. 19. 1. Cor. 15. 34
 Reuereri, i. erubescere, Psal. 39. 15. & 69. 3
 Reuerfus, vide conuersus.
 Reuersio, i. conuersio, Ezech. 16. 53.
 Risus, i. gaudium, Gen. 31. 6. Prou. 14. 13. & 31. 25. Luc. 6. 21
 Rogare pacem, i. salutare, Ps. 121. 6. Ier. 15. 5
 Robustum, i. perfectum, 2. Reg. 22. 26
 Robur, i. filij, Iob 8. 12
 Roborare, pro, inebere bono animo esse, Deut. 1. 36

S.

Sabbatum, i. hebdomada, Luc. 18. 12. & 24. 1. Ioan. 20. 1.
 Act. 20. 7. 1. Cor. 16. 2
 Sabbatizare, i. quiescere, Exod. 16. 30
 Sacerdos, i. Princeps, Gen. 41. 50 Exod. 2. 16. & 18. 1. 2. Reg. 8.
 18. & 20. 26. 3. Reg. 4. 5. Iob. 12. 19
 Sacramentum, i. arcanum, Tobia 12. 7
 Sacramentum, i. iuramentum, Sap. 12. 6
 Sagitta, pro plagis, Deut. 32. 23
 Sal, pro, incorruptione, Num. 18. 9
 Saltem, subintelligitur, Exod. 21. 11
 Salutare, vide infra.
 Salus, i. prosperitas, Apoc. 19. 1
 Sanare, i. seruare, Sap. 9. 19 & 10. 4. & 14. 4
 Sanctificare, i. prapare, Exod. 19. 10. Num. 11. 18. Ios. 3. 5 & 7
 13. 1. Reg. 16. 5. 1. Par. 15. 12. 2. Par. 5. 11. & 29. 34. Isa. 13. 3.
 Ier. 6. 4. & 12. 3. & 22. 7. & 51. 27. Ios. 3. 9. Mich. 3. 5. Soph. 1.
 7. Ioan. 11. 55
 Sanctificare, i. dedicare, vel consecrare, vel sancte celebrare,
 aut celebrandum instituere, vel offerre, aut deputare, Gen.
 2. 3. Exod. 13. 2. & 20. 11. & 28. 3. Leu. 19. 24. Num. 18. 18.
 Deut. 15. 19. 1. Reg. 7. 1. & 21. 6. 2. Reg. 8. 11. 3. Reg. 15. 15.
 4. Reg. 10. 20. 1. Par. 26. 26. 2. Par. 29. 33. 2. Esd. 3. 1. & 13. 22.
 Isa. 23. 18. Ezech. 20. 20. 41. & 44. & 24. & 45. 1. Ios. 1.
 14. 1. Mach. 4. 48. Matt. 6. 9. Ioan. 17. 19
 Sanctificare, i. sancte colere, Exod. 20. 8. Deut. 5. 12. Iudith. 9.
 18
 Sanctificare, i. sancte tractare, Rom. 15. 16
 Sanctificare, i. purgare, Act. 21. 24. Num. 3. 1. 23. Iob. 1. 5. 2. Reg.
 11. 4
 Sanctificare, i. glorificare, Num. 20. 12. 13. & 27. 14. Isa. 5. 16.
 & 8. 13. Ezech. 28. 22. & 36. 23. & 38. 16. 13. 1. Pet. 3. 15
 Sanctificari, i. pollui, Deut. 22. 9
 Sanctum, i. Deo dicatum, seu consecratum, Deu. 26. 19. 1. Esd.
 8. 28. Tob. 2. 18. Iudith. 6. 15. & 11. 12. Ps. 4. 4. & 78. 2. & 105.
 16. & 131. 9. Ier. 2. 3
 Sanctum, i. sancte colendum, Exod. 31. 14
 Sanctus, i. addictus sacris ministeriis, Num. 16. 7
 Sanctum, vel sancta, pro templo, sapissime.
 Sancti, i. Christiani, vel fideles, Rom. 15. 25. 26. & 16. 15. 1.
 Cor. 6. 1. 2. Cor. 1. 1. & 9. 12. Ephes. 3. 8. & 6. 18. Col. 1. 4.
 1. Tim. 5. 10. Heb. 13. 24. Act. 9. 41
 Sanctificatio, i. templum, 4. Esd. 10. 21. & 12. 48. & 15. 25.
 Amos 7. 13. 1. Mac. 1. 23. 38. & 4. 38. & 6. 51. 2. Mac. 2. 17

Sanctificatio, i. sanctitas, Exec. 28. 18
 Sanctum sanctorum, i. sanctissimum, Exo. 29. 37. & 30. 10. 36.
 & 40. 1. 1. Leu. 7. 1
 Salutare, i. salus, vel saluator, Gen. 49. 18. Deut. 32. 15. 1. Reg.
 2. 1. 1. Par. 16. 13. 4. Esd. 6. 25. Psal. 9. 15. & 11. 6. & 12. 6. &
 13. 7. & 19. 6. & 20. 2. 6. & 23. 5. & 26. 9. 34. 9. & 39. 11.
 17. & 41. 6. 11. & 42. 5. & 50. 14. & 52. 7. & 61. 1. 3. 8. & 64.
 6. & 66. 3. & 67. 20. & 69. 5. & 70. 15. & 77. 22. & 78. 9.
 & 84. 5. 8. 10. & 90. 26. & 94. 1. & 95. 2. & 97. 2. 3. &
 105. 4. & 115. 13. & 118. 41. 81. 113. 166. 174. & 131. 16
 Sanguis, pro, homine, Deut. 27. 25. 1. Reg. 19. 5. Matt. 27. 4
 Sanguis, pro, vita, Prou. 1. 11. 18
 Sanguis, pro, peccato vel pœna effusi sanguinis, 2. Reg. 1. 16. &
 16. 8. 3. Reg. 2. 31. Osee 4. 2. & 12. 14. Malach. 3. 10. Act. 18.
 6
 Sanguis, i. cadēs, 3. Reg. 2. 9. Psalm. 50. 16. & 105. 38. Eccles.
 40. 9. Isa. 1. 15. & 4. 4. & 59. 3. Ezech. 3. 18. & 5. 17. & 9. 9.
 & 14. 19. & 16. 36. & 28. 23. & 35. 6. & 38. 11. Osee 1. 4.
 Nah. 3. 1. Abac. 2. 8. 17. 1. Mach. 9. 28. Matt. 23. 30. 34. &
 27. 6. 14
 Sanguis, i. peccatum, Isa. 63. 3. Zach. 9. 7
 Sanguinem alienius esse super illum seu super caput illius, pro,
 esse dignum morte, vel interficiendum, vel ipsum sibi esse
 causam mortis, Leuit. 20. 9. 27. Iosue 2. 19. 2. Regum 1.
 16
 Satan, i. aduersarius, 2. Reg. 19. 12. 3. Reg. 5. 4
 Satis, i. multum, vel valde, Eccl. 5. 19. Zach. 9. 9
 Scandalum, i. damnum, Exod. 16. 7
 Scientia, pro, prudentia, sap. e.
 Scilicet, subintelligitur, Esth. 9. 12. Ezech. 11. 30
 Sciens bellum, i. bellicosus, Bar. 3. 26
 Scriptura, i. scriptura auctor, s. Deus, Gal. 3. 8
 Scriba, i. doctor, seu legisperitus, sap. e.
 Seculum seculi, i. perpetuum, Psal. 27. 29. & 51. 10. & 60. 9. &
 91. 8. & 110. 3. 10. & 111. 3
 Secum, i. simul, Tob. 8. 15
 Secundum, i. simile, vel ad similitudinem, Eccl. 36. 26. Gal. 4.
 28
 Secundum, i. per, 1. Cor. 12. 8. & 14. 27
 Secundum, i. apud, 3. Esd. 8. 13
 Secundum, subintelligitur, Ps. 56. 4. Eccl. 44. 3. Col. 2. 15
 Seculum, i. aternitas, 4. Esd. 8. 20. Psalm. 89. 2. & 91. 2. & 105.
 29. & 104. 8. & 105. 1. 48. & 106. 1. & 112. 2. & 114.
 18. & 117. 1. & 135. 1. & 137. 8. & 145. 10. & 148.
 6
 Secundum diem hanc, i. ut apparet hodie, Ierem. 44. 6. Dan.
 9. 15
 Secundum carnem, vel secundum hominem, i. humano more,
 2. Cor. 10. 2. Gal. 3. 15
 Secundum tempus, i. certo quodam tempore, Ioan. 5. 4. Rom.
 5. 6
 Secundo, i. bis, 1. Reg. 18. 11. 3. Reg. 11. 9
 Sed, pro, ideoque, Ioan. 10. 8
 Sed, i. nisi, Mar. 10. 40
 Sed, i. itaque, Mar. 16. 7
 Sed, subintelligitur, Ps. 6. 3. Ezech. 3. 5. Col. 2. 23. Iob 10. 1. Ps. 13.
 9. Sap. 12. 13
 Sed, i. quanquam, Apoc. 2. 9
 Sed, i. &, Eph. 5. 24

Sed, i. nam 2. Cor. 3. 5
Sedere, i. manere, Deut. 1. 46. & 11. 19. & 21. 13. Ios. 8. 9. Iud. 4. 5. 1. Reg. 29. 4. 3. Reg. 17. 5. 4. Reg. 4. 6. & 14. 10. 1. Par. 17. 16. Luc. 24. 49
Sedere in forti, pro, validum esse, Gen. 49. 24
Semen, pro, filius, seu posteritate, vel genere, Gen. 15. 3. 1. Esd. 2. 59. 2. Esd. 7. 61. Tob. 6. 12. Psal. 11. 31. & 14. 13. & 36. 26. & 111. 2. Sap. 3. 16. Eccli. 41. 9. Isa. 43. 5. & 44. 3. & 54. 3. & 61. 9. & 65. 9. Mal. 2. 15. 2. Mach. 7. 17. Matth. 22. 25. Mar. 12. 19. Luca 1. 55. Ioan. 8. 33. Act. 7. 6. Ro. 4. 13
Semper, i. unquam, 4. Esd. 16. 21
Semper, i. assidue, Luc. 24. 53. Ioan. 18. 20
Sempiternum, i. diuturnum, Exod. 12. 14. & 21. 6. & 31. 16. Leu. 25. 34. 1. Reg. 13. 13. 3. Reg. 8. 13. Eccli. 48. 27. Ier. 25. 9. 12. & 49. 13. & 50. 39. Ezech. 27. 36. & 35. 9
Sempiternum, i. omne, Gen. 9. 12
Sempiternum, i. infatigabile, Deut. 33. 27
Senex, i. summus sacerdos, 1. Reg. 2. 31
Sensus, i. mens, vel animus, aut intelligentia, Luca 24. 45. Rom. 12. 2. 1. Cor. 1. 10. 2. Cor. 11. 3. Eph. 4. 17. 2. Thess. 2. 2. 1. Ioann. 5. 20. Tob. 4. 14. 3. Esd. 2. 9. Sapient. 4. 12. & 7. 7. & 8. 6. & 9. 15. Eccli. 9. 23. & 10. 21. & 14. 22. & 16. 23. & 21. 12. 13. & 24. 36. & 31. 2. & 37. 25. Dan. 4. 31. & 13. 9. Apoc. 17. 9
Septem, pro, multis, vel omnibus, Gen. 4. 24. Leu. 26. 18. 28. 3. Reg. 19. 18. 4. Esd. 7. 30. Prou. 9. 1. & 16. 25. Eccles. 11. 2. Eccli. 13. 20. 14. & 35. 13. Isa. 4. 1. & 11. 15. Ier. 15. 9. Ez. 39. 9. Mich. 5. 5. 1. Machab. 13. 28. Matt. 11. 45. Luc. 8. 2. & 11. 26. Apoc. 1. 4. & 4. 5. & 5. 1. & 10. 3
Septies, i. saepe, Psal. 118. 164. Prou. 24. 16. Luc. 17. 4
Septuplum, i. saepe, vel perfecte, aut abundanter, Psal. 11. 7. Eccli. 7. 3
Septuplum, i. gravissime, Gen. 15
Sepes, i. securitas, 1. Esd. 9. 9
Sermo, i. res, vel factum, Gen. 24. 50. Exod. 16. 16. 1. Reg. 21. 2. 2. Reg. 12. 21. 3. Reg. 15. 5. 4. Reg. 11. 5. 2. Par. 13. 22. & 23. 3. Iob 6. 9. & 27. 14. Psal. 55. 5. & 63. 6. Prou. 25. 2. Sap. 2. 2. Ier. 14. 3. & 40. 3. Dan. 2. 8. 11. 23. 1. Mach. 6. 3. Matth. 21. 24. Act. 8. 21. Rom. 9. 7
Sermo, i. voluntas, Sap. 16. 12
Sermo, i. mandatum, 3. Reg. 13. 1. & 20. 35. Sap. 18. 15. Eccli. 43. 5. 25. Dan. 9. 23
Servus servorum, i. infimus servus, Gen. 9. 25
Si non, i. omnino, Isa. 14. 24
Si, pro, cum, Isa. 4. 4. Ioan. 14. 3
Si, pro, quod, Act. 16. 8. 23
Si, i. quandoquidem, Ioan. 7. 4
Si, i. etiam si, Iud. 13. 16. Num. 24. 21
Si, i. num. Act. 1. 6. & 4. 19. 2. & 7. 1. & 19. 2. & 21. 37. & 22. 27. Am. 6. 2. Matt. 12. 10. & 19. 3. Luc. 22. 49. Ioan. 14. 23. & 17. 6
Si, i. sane, Ier. 31. 20
Si, i. non, 1. Reg. 17. 55. Psal. 88. 36. & 94. 11. Am. 8. 7. Mar. 8. 21. Heb. 3. 1
Sitamen, i. quandoquidem, 2. Thess. 1. 6
Si, subintelligitur, Deut. 4. 30. & 30. 8. Ioan. 7. 34
Si enim, i. quod si, Prou. 30. 32
Sic, subintelligitur, Mat. 19. 7. Ioan. 15. 9. 1. Cor. 12. 3
Sic, i. sicut, Isa. 28. 21

Sicut, subintelligitur, 1. Cor. 12. 3
Sicut, i. cum, Luc. 20. 37
Sicut, i. adeo, 1. Cor. 1. 6
Sicut, vide Velut.
Sicut dicitur, seu vestra opinione, subintelligitur, 3. Reg. 18. 27
Sicut est dies hac, i. ut apparet hodie, Ier. 11. 5. & 25. 18
Si velint, subintelligitur, Rom. 5. 18. 19
Sicut, i. quod, Apoc. 19. 7
Sibi, i. ei, 2. Esd. 13. 5
Signa, pro miraculis, saepe.
Signum, i. praedictio, 4. Esd. 5. 1. & 6. 12
Silere, i. cessare, vel quiescere, & silentium, pro quiete, seu tranquillitate, 2. Reg. 19. 10. Iob 3. 13. Psal. 34. 22. & 38. 13. & 82. 2. & 106. 29. 30. & 108. 1. Isa. 7. 4. & 62. 1. 6. Ierem. 14. 17. & 47. 6. & 51. 6. Thr. 3. 16. 49. 1. Mach. 1. 3. & 7. 50. & 9. 57. 58. & 11. 38. 2. Mach. 12. 2
Sine causa, i. frustra, Gal. 3. 4. & 4. 11. 4. Esd. 9. 22. Matth. 15. 9
Singulare, pro, plurali, Genes. 3. 8. & 12. 6. & 49. 6. Exod. 4. 20. & 10. 4. & 27. 20. 2. Esd. 3. 8. Psalm. 2. 6. & 7. 3. & 12. 3. & 21. 21. & 59. 11. & 79. 2. 14. & 145. 4. Prouerbi. 13. 13. Eccles. 8. 1. Sapient. 10. 16. & 17. 21. Eccli. 27. 31. Isa. 41. 25. Ierem. 38. 16. Ose. 6. 8. Amos 5. 3. Abac. 2. 17. & 3. 14. Luca 4. 3. Ioan. 2. 23. & 8. 21. & 19. 11. Act. 11. 9. & 18. 15. Roman. 9. 9. 1. Corinth. 6. 5. 2. Corinth. 1. 20. Galat. 6. 4. Apoc. 18. 17
Simul, i. similiter, Luc. 14. 18
Similiter, subintelligitur, Exod. 21. 24
Sinus, i. medium, 3. Reg. 22. 35
Sinus, i. vestis, 2. Esd. 5. 13
Sinus, i. animus, Psal. 88. 51
Simplicitas, i. rectitudo, seu integritas, aut sinceritas, Genes. 20. 5. 3. Reg. 9. 4. 1. Paral. 29. 17. Iob 8. 20. & 9. 21. & 31. 6. Prou. 19. 1. & 28. 18. & 29. 10. Sap. 1. 1. 1. Mach. 2. 37. 60. 2. Cor. 9. 11. Col. 3. 22
Sit, subintelligitur, Psal. 124. 5. & 128. 8
Sol, i. prosperitas, Ier. 15. 9
Solum, seu tantum, subintelligitur, Deut. 5. 3. Esth. 16. 18. Ierem. 7. 19. Ose. 6. 6. Genes. 32. 28. & 35. 10. Ier. 49. 9. Abac. 3. 8. 2. Mach. 15. 11. Matt. 5. 46. & 9. 13. & 12. 7. Mar. 9. 37. Ioan. 4. 21. 42. & 5. 35. & 6. 27. 38. & 12. 44. & 14. 24. Roman. 3. 10. 1. Cor. 9. 8. & 10. 14. & 13. 15. 2. Cor. 2. 5. & 7. 12. & 8. 5. Ephes. 6. 12. Phil. 2. 4
Solitarium, i. destitutum, Esth. 14. 3. Iob 3. 7
Somnus, vel somnium, id est, concubitus, Sapient. 4. 6. & 7. 2
Soror, i. Christiana, 1. Cor. 9. 5. Iacob. 2. 15
Soror, i. cognata, Ioan. 19. 21
Sors, pro, hereditate, saepe
Splendor, vide Lumen.
Spes, i. quod speratur, Pro. 13. 12. Thr. 3. 18. 29. Rom. 8. 24. Eph. 1. 18. Col. 1. 5. Tit. 2. 13. Gal. 5. 5
Spiritus, i. Angelus, Genes. 1. 2. Iob. 4. 15. Apoc. 1. 4. & 4. 5. & 5. 6
Spiritus, i. anima, Gen. 6. 3. Tob. 10. 9. Psal. 50. 19. & 75. 13. & 145. 4. Eccles. 1. 14. & 8. 8. & 11. 5. Isa. 57. 16. Bar. 2. 17. Zach. 12. 1. Io. 13. 21. & 19. 30. 1. Pet. 3. 19
Spiritus, i. aer, Gen. 11. 2
Spiritus, i. animus, seu mens, Mar. 2. 8. Gal. 5. 5. Heb. 4. 12

Spiritus, i. *vis*, 4. *Esd.* 6. 4.
Spiritus, i. *ventus*, *Gen.* 8. 1. *Exod.* 15. 10. 3. *Reg.* 19. 11. 4. *Esd.* 3. 19. *Iob.* 4. 9. *Psal.* 17. 16. & 47. 8. & 102. 16. & 147. 18. & 148. 8. *Prou.* 30. 4. *Eccles.* 1. 6. *Sap.* 5. 24. & 13. 2. *Eccl.* 43. 17. *Isa.* 40. 7. & 59. 19. *Ier.* 4. 12. *Bar.* 6. 60. *Ezech.* 13. 13. *Ose.* 4. 19. *Zach.* 5. 9. *Ioan.* 3. 8. *Act.* 2. 2.
Spiritus, i. *indignatio*, *Isa.* 30. 28. *Zach.* 6. 8.
Spiritus, i. *ecstasis*, *Apoc.* 1. 10. & 4. 2.
Spiritus, i. *Dei reuelatio*, 1. *Tim.* 4. 1.
Spiritus, i. *voluntas*, 4. *Reg.* 19. 7. 1. *Cor.* 14. 14. 16.
Spiritus, *diabolus*, 3. *Reg.* 22. 22.
Spiritus, *pro gratia*, seu *domo spiritali*, *sape in Pauli Epistolis.*
Spiraculum vite, i. *spiritus vitalis*, seu *anima*, *Gen.* 2. 7. *Iob.* 33. 4.
Stare, *pro*, *astare*, seu *ministrare*, 1. *Reg.* 3. 10. *Dan.* 1. 4. 19.
Statuere, i. *confirmare*, *Dan.* 9. 12.
Stare, *pro*, *confirmari*, *Deut.* 19. 15.
Stater i. *scelus*, 4. *Reg.* 7. 1.
Stercus *pro*, *sordibus*, vel *sordido statu*, *Esth.* 14. 2. 1. *Regum.* 2. 8.
Stillare, i. *loqui*, vel *minari*, *Am.* 7. 16. *Mich.* 2. 11.
Sterile, i. *insalubre*, 4. *Reg.* 2. 19.
Sub, i. *in* *Psal.* 65. 17. *Rom.* 3. 13.
Sub lingua, i. *intra se*, *Iob.* 20. 12.
Substantia, i. *diuitia*, *Pro.* 3. 9. *Eccl.* 12. 12. & 40. 13.
Substantia, *pro re seu negotio*, 2. *Cor.* 9. 4. & 11. 17.
Substantia *pro*, *animalibus*, *Gen.* 7. 4.
Substantia *duo coniuncta faciunt superlatium*, *Psal.* 82. 21. *Eccles.* 1. 2.
Suffodere, i. *euertere*, seu *vastare*, *Gen.* 49. 6.
Suppletum i. *impletum*, 4. *Esd.* 6. 19.
Suadere, i. *placare* vel *satisfacere*, *Matth.* 28. 14. 1. *Ioan.* 3. 19.
Suadere, *pro*, *studere probari*, *Gal.* 1. 10.
Summum, i. *extremum*, & *summius*, *pro extremitate*, *Exod.* 26. 4. 28. & 28. 7. 23. 26. & 37. 8. & 38. 5. & 39. 4. *Deut.* 4. 32. & 28. 64. *Ios.* 15. 2. 1. *Rig.* 15. 27. 3. *Reg.* 6. 24. 2. *Par.* 20. 16. *Psal.* 18. 7. *Isa.* 13. 5. *Ier.* 25. 32. 33. & 51. 31. *Ezech.* 5. 3. *Matth.* 24. 31. *Mar.* 13. 27. *Eph.* 2. 20.
Super, i. *ante*, *Ezech.* 32. 10.
Super, i. *in super*, 2. *Cor.* 12. 15.
Super, i. *de*, *Psal.* 29. 2. *Ioel.* 1. 3. 1. *Cor.* 13. 6.
Super, i. *in* *Psal.* 34. 9. *Eccl.* 32. 17.
Super, i. *inter*, *ob.* 8. 17.
Super, i. *pra*, *Eccl.* 15. 26.
Super, i. *prater*, *Psal.* 30. 12. *Eccl.* 3. 19. *Ezech.* 16. 32.
Super, i. *propter*, *Psal.* 68. 7. & 137. 2. *Thr.* 11. 18. *Bar.* 4. 21. *Ezech.* 32. 8. *Ose.* 9. 1. *Mich.* 1. 16. & 6. 13.
Super, i. *erga*, *Luc.* 7. 13.
Super seu *supra*, *pro*, *ad* seu *prope*, *Exod.* 16. 3. *Num.* 6. 6. & 16. 3. & 33. 10. 48. & 6. 13. 3. *Reg.* 6. 5. & 13. 1. 4. *Reg.* 2. 7. & 10. 33. *Psal.* 13. 2. & 103. 2. & 135. 6. & 136. 1. *Eccl.* 40. 6. *Is.* 49. 9. *Ier.* 51. 13. *Ezech.* 19. 10. & 32. 13. *Am.* 7. 7. *Zach.* 4. 3. *Mar.* 12. 26. *Luc.* 3. 2. & 4. 39. *Ioan.* 1. 52.
Super, i. *plusquam*, 5. *Reg.* 1. 47. & 14. 22. 4. *Regum.* 21. 9. *Iob.* 35. 11. *Psal.* 17. 11. & 18. 11. & 37. 5. & 51. 3. & 54. 11. 12. & 62. 4. & 68. 5. & 86. 2. & 103. 3. & 104. 24. & 112. 4. & 118. 98. & 138. 18. *Eccles.* 7. 20. *Cant.* 1. 4. 14. *Eccl.* 18. 17. & 22. 17. & 29. 18. *Bar.* 3. 30. *Matth.* 10. 24. 37. *Luc.* 6. 40.

Super, seu *supra*, i. *contra*, *Iudith.* 16. 20. *Iob.* 31. 21. *Psal.* 12. 1. & 14. 5. & 26. 2. & 36. 12. & 37. 17. & 40. 10. & 54. 13. & 82. 4. & 85. 14. & 108. 2. & 118. 69. & 137. 7. *Eccles.* 10. 4. *Eccl.* 9. 1. & 35. 18. *Isa.* 1. 1. & 13. 2. & 57. 4. *Ieremia.* 6. 4. & 22. 7. & 51. 35. *Thren.* 1. 5. *Ezech.* 23. 5. & 35. 13. & 38. 16. & 39. 1. *Daniel.* 4. 21. & 11. 30. *Osee.* 8. 1. *Amos.* 3. 2. & 5. 1. & 7. 16. *Mich.* 1. 1. & 5. 5. 9. *Nahum.* 1. 14. *Sophon.* 2. 5. 8. 10. *Zach.* 1. 2. & 2. 9. & 12. 1. *Malach.* 3. 13. 1. *Machab.* 7. 42. *Mar.* 3. 25. & 10. 11. & 13. 8. *Luc.* 9. 1. & 10. 19. & 11. 17. *Ioan.* 18. 4. *Roman.* 1. 18. *Galat.* 3. 15.
Super, *subintelligitur*, *Isa.* 65. 18. *Thr.* 1. 14.
Superlatium vide *Positium*, & *Substantium*.
Supernacue, i. *sine causa*, *Psal.* 34. 7.
Superflui, i. *reliqui*, *Ier.* 39. 9.
Sustinere, *pro*, *expectare* *sape*.
Surge, i. *agedum*, 2. *Esd.* 9. 5.
Surgere vel *exurgere*, *pro*, *exurgisci* *Matth.* 1. 24. *Ephes.* 14.
Surgere, vel *consurgere* *pro*, *nasci*, vel *extare*, vel *stare*, vel *firmari*, vel *excitari*, vel *apparere*. *Deut.* 34. 10. 1. *Reg.* 13. 14. *Dan.* 7. 17. *Matth.* 11. 11. *Luc.* 7. 16.
Suscitare, i. *exequi*, 1. *Reg.* 3. 12.
Suscitare, i. *stabilire*, 4. *Reg.* 23. 3. 2. *Par.* 7. 18. *Ier.* 11. 5. & 28. 6.
Suscitare, i. *erigere*, vel *statuere*, *Deut.* 29. 13. *Am.* 5. 1.
Suscitare, i. *excitare*, 1. *Par.* 17. 11. *Isa.* 7. 6. *Dan.* 2. 44. *Ios.* 3. 9. *Agg.* 1. 14. 1. *Mach.* 3. 49. *Act.* 5. 30.
Suscitare, i. *restituere*, *Act.* 7. 2.
Superare, *superesse*, 4. *Esd.* 4. 48. & 11. 34. 39. & 12. 2. & 16. 23. *Sap.* 11. 12.
Superare, i. *abundare*, 2. *Pet.* 1. 8.

T

T *Abernaculum*, i. *domus*, 1. *Reg.* 17. 54.
Tacere vide *silere*.
Tamen, i. *certe*, *Gal.* 3. 15.
Tamen, *subintelligitur*, *Iob.* 3. 26. *Ier.* 14. 9. *Luc.* 7. 8. *Ioan.* 8. 55. *Gal.* 4. 1. 2. *Tim.* 2. 13.
Tantum, i. *satis*, *Deut.* 2. 28.
Tantum, vide *solum*.
Tanquam, vide *velut*.
Temere, *subintelligitur*, *Matth.* 7. 1. *Luc.* 6. 37.
Tempus, i. *opportunitas*, 1. *Mach.* 12. 1. & 15. 34.
Tenebra, i. *calamitates*, *Iob.* 3. 23. & 15. 23. 30. & 29. 3. *Psal.* 34. 6. *Isa.* 58. 10. *Thren.* 3. 2. *Ioel.* 2. 2. & 3. 15. *Am.* 5. 18. & 89. *Mich.* 7. 8. *Soph.* 1. 15.
Tenebra, i. *dæmones*, *Luc.* 22. 3. *Col.* 5. 13.
Tentare, i. *probare*, & *tentatio*, *probatio*, *Gen.* 22. 1. *Exod.* 16. 4. *Tob.* 2. 12. *Gal.* 4. 14. 1. *Pol.* 4. 12.
Tentatio, i. *afflictio*, *tribulatio*, *Iacob.* 1. 2.
Testamentum, *pactum*, seu *fœdus*, *Iudith.* 9. 18. *Psal.* 24. 10. 14. & 43. 18. & 49. 16. & 54. 21. & 73. 10. & 77. 10. 37. & 82. 6. & 88. 4. 29. & 102. 18. & 104. 8. 10. & 105. 45. & 110. 5. & 131. 12. *Sapient.* 18. 22. *Eccl.* 11. 21. & 16. 11. & 17. 17. & 24. 32. & 28. 9. & 39. 11. & 42. 2. & 44. 20. & 45. 8. 19. & 47. 13. *Dan.* 3. 34. & 11. 32. 1. *Machab.* 1. 12. & 2. 27. 50. & 4. 10. 2. *Machab.* 1. 2. & 7. 36. & 8. 15. *Act.* 3. 25. & 7. 8. *Ro.* 9. 4. & 11. 27. *Heb.* 7. 22. & 8. 6. & 10. 16.

Testim-

Testimonium, i. Arca testimonii, Exod. 30. 6. Leu. 16. 13.
Testimonium, seu testificatio, i. lex, vel praeceptum, Exod. 25
 16. & 31. 18. 4. Reg. 1. 12. Psalm. 18. 8. & 24. 10. & 77. 5.
 56. & 98. 7. & 118. 2. & 131. 12. Eccli. 45. 21. Ierem. 44.
 23
Terra, pro, hominibus, seu terra incolu, Genes. 6. 11. & 9. 11
 13. Ios. 23. 14. 1. Regum 14. 29. 3. Reg. 2. 2. 1. Par. 16. 30. Iob. 20.
 27. Psalm. 45. 7. & 46. 3. & 49. 1. & 65. 2. & 68. 35. & 76.
 19. & 95. 9. & 97. 4. & 98. 1. & 99. 1. & 103. 13. Sap. 1.
 1. Isa. 49. 8. Ios. 16. Am. 7. 10. Matth. 5. 13. & 10.
 15
Tibi, i. intuitu utilitatem, Exod. 12. 13
Tibi, i. contrate, 2. Esd. 1. 6. Psalm. 1. 8. 1.
Tibi, i. coram te, Ps. 50. 6. Ier. 14. 7. 20
Timere, i. reuereri, Eph. 5. 33
Timor, i. quod timetur, Gen. 31. 42. 53. Isa. 8. 12. & 33. 18
Timor & formido, seu timor & tremor i. magnus timor, 1.
 Mach. 3. 25. & 12. 28. 1. Cor. 2. 3
Timoratus, i. pius, seu religiosus, Luca 2. 25. Acto. 8. 2. & 22.
 12
Titulus, i. statua, vel columna, Gen. 28. 18. & 31. 45. & 35. 20.
 Exod. 24. 4. 4. Reg. 23. 17
Tota die, i. omnibus diebus, Psalm. 24. 5 & 37. 13. & 43. 9. 21. &
 51. 3. & 55. 3. & 70. 8. 24. & 71. 15. & 72. 14. & 85. 3. &
 87. 10. Thr. 3. 3. Ose. 12. 1
Transmigrare, i. facere migrare, Thr. 4. 22
Transgressio, i. abundantia, Thr. 3. 19
Transire, i. pratermittere, Ezech. 24. 14.
Tripliciter, i. multipliciter, seu valde, Prom. 22. 20. Eccli. 43.
 4
Tunc, subintelligitur, Gal. 1. 19
Turpitudine, pro, pudendus, Leu. 18. 6. 7

V

V *As, i. corpus*, 1. Reg. 21. 5. 1. Thess. 4. 4
Vasa, i. instrumenta, vel arma, Gen. 49. 5. Exo. 31. 7. Nu.
 1. 50. 4. Reg. 20. 13. 2. Esd. 12. 35. Psalm. 70. 22. Eccli. 43. 2. Isa.
 16. 28. & 13. 5. & 22. 24. & 32. 7. & 54. 17. Ier. 21. 4. & 46.
 19. & 50. 25. & 51. 20. Ezech. 9. 1. & 23. 26. & 40. 42. Am.
 6. 5. Ion. 1. 5. Zach. 1. 15. 1. Mach. 1. 23. & 12. 29. Mar. 3.
 27. Act. 9. 15
Vasa mortis, i. tela mortifera, Psalm. 7. 14
Vbi, pro, unde, Ioan. 7. 42
Vbi, pro, quo, Prouerb. 4. 19. Luc. 17. 36. Ioan. 21. 18. Iacob. 3.
 4
Vel, i. &, Leu. 17. 16
Vel, i. nempe, Num. 30. 17
Velut, seu, sicut, aut tanquam, subintelligitur, Deuteron. 4.
 24. & 33. 4. 2. Reg. 22. 6. & 23. 20. 4. Reg. 19. 28. Iob. 29. 14.
 & 28. 8. 9. 10. Psalm. 11. 7. & 16. 3. & 17. 9. 10. 11. 15. 31.
 & 31. 1. & 43. 6. & 44. 2. & 67. 31. & 68. 2. & 69. 8. &
 76. 17. & 77. 23. & 89. 5. & 40. 4. & 92. 1. & 101. 14. &
 103. 4. & 104. 41. & 106. 33. 40. & 118. 141. & 119. 4. Prou.
 4. 3. & 5. 19. & 25. 20. & 26. 6. Cant. 1. 3. & 4. 13. 14. 15.
 Sap. 10. 7. & 15. 19. & 17. 16. & 19. 7. Eccli. 6. 32. & 14. 24.
 & 21. 24. & 22. 6. 30. & 26. 23. 24. & 40. 15. 16. & 45. 31.
 Isa. 9. 18. & 10. 33. & 13. 8. & 22. 23. & 28. 2. & 30. 30. &
 32. 2. 33. 12. & 40. 12. & 41. 14. & 45. 14. & 49. 16. & 50. 3.

& 54. 6. & 65. 6. & 66. 1. Ier. 2. 23. & 5. 8. & 11. 9. & 15.
 7. & 17. 11. & 22. 24. & 30. 17. & 31. 9. & 46. 20. & 49.
 23. Thren. 3. 9. 10. & 3. 44. & 4. 11. 14. & 5. 3. Bar. 3. 10.
 Ezech. 16. 53. & 19. 2. 13. & 28. 2. Ose. 8. 9. & 10. 9. &
 12. 7. Ios. 2. 3. Ion. 2. 7. Mich. 7. 14. 19. Nah. 1. 3. & 3. 13.
 Sophon. 1. 12. & 2. 9. Zach. 2. 5. 12. & 3. 1. & 6. 5. & 9. 14. 15.
 & 10. 5. & 12. 3. Malach. 2. 16. & 3. 3. 12. & 4. 1. 3. 1. Mach.
 2. 62. Matth. 5. 34. 35. Marc. 9. 49. & 10. 8. Luc. 3. 45. Ioan.
 4. 14. Act. 20. 12. Rom. 7. 8. & 11. 1. 1. Corinth. 9. 22. & 10.
 2. & 13. 11. 12. & 14. 9. 2. Corinth. 12. 11. Eph. 4. 4. 14. Heb. 10.
 29. Iacob. 2. 10. & 4. 14. & 5. 5. 1. Petr. 3. 20. 2. Petr. 2. 17. Iud.
 12. 13
Vel, subintelligitur, Eccli. 28. 33
Velamen oculorum, i. pudoris defensio, Gen. 20. 16
Velle, i. optare, Matth. 15. 28. & 19. 17. Luc. 10. 24. & 16. 26.
 Ioan. 1. 5. & 12. 21. Roman. 16. 19. 1. Corinth. 7. 7. 31. & 14.
 15
Velle, i. amare, Matth. 27. 43
Venundatus, i. totus deditus, 3. Reg. 21. 20. 1. Machab. 1. 16
 Rom. 7. 14
Venire, pro, abire, Ier. 31. 9
Venite, pro, agite dum, Gen. 11. 13
Venter, seu uterus, i. mens, seu interiora, Iob. 31. 18. Psalm. 30.
 10. Prouerb. 18. 8. 20. & 22. 18. Eccli. 51. 29. Isa. 16. 11. Ier. 4.
 19. Thr. 1. 20. Ezech. 3. 3. Abac. 3. 16. 10. 7. 38
Venter, i. desiderium, Psalm. 16. 14
Ventus, i. Orbis pars, Ierem. 49. 31. Ezech. 5. 10. 12. & 12. 14. &
 17. 21. Dan. 8. 8. & 11. 4. Mar. 2. 4. 31
Verbum Domini, i. prophetia, 4. Reg. 4. 44
Verbum, i. doctrina, Ioan. 5. 24. 38. & saepe in Pauli Epistola
 lis
Verbum, pro re, seu negotio, Exod. 1. 14. & 23. 8. Deuteron. 4.
 9. & 8. 3. & 16. 19. 1. Reg. 3. 11. & 25. 37. 2. Regum 1. 4. & 2.
 6. & 11. 27. & 12. 14. 3. Reg. 12. 24. 30. & 13. 33. & 18. 36. &
 21. 1. 4. Reg. 17. 11. 12. & 20. 13. 2. Par. 36. 8. 1. Esd. 7. 1. Iob. 20.
 29. Psalm. 7. 1. & 21. 2. & 64. 4. & 104. 27. & 140. 4.
 Prou. 22. 12. Sapient. 17. 1. Eccli. 16. 9. & 23. 17. & 34. 12. &
 48. 14. Isa. 39. 2. & 42. 16. Ier. 7. 22. & 32. 17. 27. & 40. 16.
 & 42. 3. & 44. 17. Dan. 2. 10. Am. 3. 7. Zach. 8. 16. 1. Mach.
 7. 33. & 9. 22. 37. Matth. 4. 4. & 18. 16. & 19. 11. Mar. 11.
 29. Luc. 1. 65. & 2. 15. 19. & 4. 4. 36. & 20. 3. Act. 5. 32. &
 11. 14. & 13. 42. & 15. 6. Rom. 9. 28. 1. Cor. 1. 5
Verbum, i. praeceptum, vel imperium, Psalm. 118. 147. & 147.
 18. & 148. 8. Sapient. 11. 9. Eccli. 39. 22. & 44. 4. Dan. 3. 95.
 Ios. 2. 11. 1. Mach. 2. 55. & 3. 14. Luc. 5. 6. 1. Ioan. 2. 5. Apoc.
 3. 8
Verbum, i. petitio, Exod. 8. 13
Verbum, i. promissio, Ier. 29. 10
Veritas, i. fidelitas, Gen. 24. 49. Isa. 61. 8
Veritas, i. iustitiae rectitudo, seu probitas, Tob. 1. 2. Psalm. 5. 10.
 Prou. 16. 6. & 20. 28. Eccli. 27. 10. & 31. 28. Ezech. 18. 9. Io-
 an. 3. 21. & 8. 44. Rom. 3. 7. 1. Cor. 13. 6. 2. Cor. 13. 8. Eph. 4. 15.
 Phil. 1. 18
Verum, i. perfectum, seu iustum, Dan. 3. 27. 28. & 4. 34
Veritas & iudicium, i. iustum iudicium, Dan. 3. 28
Veritas, i. stabilitas, 4. Reg. 20. 19
Veruntamen, i. idcirco, Matth. 11. 22
Vestes mutatoria, i. pretiosa, 4. Reg. 5. 5. 22
 000 3
 Vespera

Vespera & *mane*, i. die & nocte, Gen. 1.5
Via, seu *via Dei*, i. Dei precepta, vel doctrina, Deut. 8.6 & 10
 12 & 13.5. & 19.9 & 26.17. & 28.9 & 30.16. & 32.4.
 Ios. 22.5. Iud. 2.22. 1. Reg. 8.3.2. Reg. 22.22.3. Reg. 2.3.4. & 3.
 14. & 8.38 & 11.38.4. Reg. 21.22. 1. Par. 6.16. Psalm. 36.
 34. & 118.151. Isa. 2.3. & 58.2. & 64.5. Ose. 14.10. Mich. 4.
 2. Act. 19.23
Via, i. opera, Prom. 8.22. Isa. 58.13. Ose. 4.9. Agg. 1.5
Via, i. ratio, Bar. 3.37
Via, seu *via*, i. mos, seu *via ratio aut institutum*, Exod. 32.8.
 Ios. 1.8.3. Reg. 1.49 & 8.39. & 15.26. & 16.2. & 22.53.4.
 Reg. 8.18. & 22.2. Par. 6.23. & 7.14 & 11.17. & 18.22. &
 27.3.4. Esd. 10.13. Psalm. 1.1.6. & 17.33. & 102.7. & 118.1. &
 145.10. Prom. 4.26. & 6.6. & 22.6. & 31.3. Eccli. 33.11. Is.
 3.1.1. Ier. 21.8. & 22.21. & 32.39. Ezech. 14.22. Ose. 10.13.
 Ion. 3.8. Act. 9.2. & 19.9. Iacob. 1.8. Iuda. 1.1
Vicissitudo, i. retributio, vel remuneratio, 2. Reg. 19.36. Iudith.
 6.17. Isa. 59.18. Ios. 3.4
Videre, i. providere, 3. Reg. 12.16
Videre, i. nosse, Deut. 9.2
Videre, i. frui, Eccles. 3.13
Videre, i. cauere, Deut. 2.4. Matt. 18.10. & 24.4. Mar. 13.9.2.
 Ioan. 8. Phil. 3.2
Videns, i. Prophetia, 2. Reg. 15.27 & 24.11.1. Par. 9.21. & 21.
 10. & 25.5. Am. 7.12
Videre, i. particeps esse, Ioan. 3.36
Videre, i. approbare, Abac. 1.13
Videre, i. audire, Gen. 32.24. Exod. 20.18
Videre faciem alicuius, i. esse ei familiarem, Ier. 52.25. vide, *Facies*.
Videri quod sit bonum, i. placere, Gen. 1.4
Vigil, i. Angelus, Dan. 4.10
Vinum, i. voluptas, Cant. 1.2
Vinum, i. punitio, Mich. 2.11
Vinum, i. sanguis, Gen. 49.11
Vir, i. Angelus specie viri, sape.
Vir mortis, i. morte dignus, 3. Reg. 2.26
Vir Belial, i. improbus, 2. Reg. 16.7
Vir sanguinum, i. homicida, seu sanguinarius homo, 2. Reg. 16.
 7. Psalm. 3.7. & 25.9. & 54.24. & 58.3. Eccli. 34.25
Vir Dei, i. Prophetia.
Vir, i. quisque, vel quisquam, 3. Reg. 12.24. Eccli. 37.28. Isai.
 14.18. & 32.2. & 50.2. & 53.3. Ier. 2.6. & 12.15. Ose. 2.10.
 & 4. Ios. 2.7. Ion. 1.7. & 3.8. Mich. 4.4. & 7.2. Soph. 2.41.
 Agg. 2.23. Zach. 3.10. & 8.4.1. Mach. 2.40
Virga, i. baculus, Exod. 4.2. Matt. 10.10. Mar. 6.8. & 9.3
Virtutes, i. miracula, Matt. 7.22. & 11.21. Marc. 9.39. Luc.
 19.37. 1. Cor. 12.10.2. Cor. 12.12.1. Theff. 1.5. Heb. 2.4
Virtutes, i. exercitus, Iud. 3.7. & 14.17. Ps. 23.10. & 32.6.16.
 & 43.10. & 45.8. & 47.9. & 58.6. & 59.12. & 67.13. &
 68.7. & 79.5.20. & 83.2.13. & 88.9. & 102.21. & 107.12.
 & 135.15. & 148.2.1. Mach. 1.4. & 3.10.40. & 5.56. &
 6.6. & 9.43. & 13.54.2. Theff. 1.7
Visio, i. quod videtur, Dan. 8.13. & 10.14. Abac. 2.6
Visio, i. prophetia, 1. Reg. 3.1
Visitare, i. punire, Exod. 20.5. & 32.34. Leu. 18.25. & 26.16.
 Num. 14.18. & 16.29.1.4.27.3. & 29.6. Ier. 13.21. & 23.2.
 & 50.27. Ezech. 38.8. Ose. 1.4. & 2.13. & 4.14. & 8.13. &
 9.7. Am. 3. Soph. 3.7. Zach. 10.3

Vita comite, i. viuentis eo de quo fit sermo, Gen. 18.10.4. Reg.
 4.16
Viuere, i. seruare, velesse incolumem, Ios. 6.25. Ioan. 4.50
Viuificare, i. viuum relinquere, vel seruare, 1. Reg. 27.11. Ps.
 137.7. & 143.11. Act. 7.19
Viuat anima tua, i. per vitam tuam, 1. Regum 17.35. Iudith
 12.4
Viuere in gladio, i. esse bellicosum, Gen. 27.40
Vix, subintelligitur, Ier. 12.5
Vltra, i. alius, 3. Reg. 8.60
Vltra, i. per longum tempus, Ios. 2.29
Vmbra, i. protectio, sape.
Vmbra mortis, i. maxima tenebra, Iob 10.22. & 12.22. & 34.
 22. Psalm. 22.4. & 43.20. & 57.7. Isa. 9.2. Ier. 13.16. Mall.
 4.16. Luc. 1.79
Vna die, i. tandem aliquando, 2. Esd. 4.2
Vnus, i. unusquisque, Iud. 8.18. Ezech. 1.6. & 10.14
Vnum, i. idem, 1. Cor. 11.5. & 12.9.13
Vnum, i. tale, 2. Reg. 15.2
Vnum, i. primum, Gen. 1.5. Psalm. 105.13. Ezech. 29.17. & 31.1.
 & 4.18. Dan. 9.2. Agg. 1.1. Mar. 16.1. Luc. 24.1. Ioan.
 20.1. Act. 20.7. 1. Cor. 16.2. Apoc. 6.1
Vocare, i. inuocare, Gen. 16.13
Vocatus, i. vocatione, Rom. 1.1. 1. Cor. 1.1
Vobis, i. contra vos, Iacob. 5.3
Vobiscum, i. inter vos, 2. Pet. 2.13
Voluntas, i. affectus, Gen. 49.6
Voluntas, i. petitio, Psalm. 20.3
Vox, pro sono, vel tonitruo, 1. Reg. 12.17. Ps. 76.18. 19. Ioan.
 3.8
Vsq;, i. super, Psalm. 107.5
Vsq; ad, subintelligitur, Psalm. 2.8. Am. 9.1
Vsq; ad unum, i. ne unus quidem, Ps. 13.3. Rom. 3.13
Vsquequo, vide Donec.
Vsque, subintelligitur, Rom. 3.26. Phil. 1.10
Vt, i. sic ut, Rom. 5.20. & 7.13. & 12.2. Tit. 3.13. Heb. 6.12
 11.3
Vt, i. ita ut, Psalm. 84.10. & 85.11
Vt, i. itaq;, Psalm. 94.11
Vt, i. si, Ioan. 15.8
Vt, subintelligitur, Gen. 49.9.17.27. Deut. 33.22. Prom. 26.6
 Isa. 44.4. vide Velut.
Vt plurimum, subintelligitur, 12.54. & 16.10. Ioan. 4.44. &
 15.15. 1. Tim. 5.25
Vulnam aperire, i. facundam reddere, Gen. 29.31. & 30.22
Vulnerati, i. occisi, Thr. 2.12
Vultus, i. ira, 1. Pet. 3.12

Z

Zelus, i. indignatio, vel ultio, Ps. 78.5. Eccli. 40.4. Isa. 59.
 17. Ezech. 23.25. & 36.5.6. & 38.19. & 39.25. Act. 13.
 45. & 17.5
Zelus, i. amulatio, vel inuidia, Ezech. 35.11.1. Mach. 8.16. Act.
 13.45. 1. Cor. 5.3. Iacob. 3.14
Zelus, i. vehemens amor, 4. Reg. 19.31. Isa. 63.15
Zelare, i. inuidere, Eccli. 37.7. Act. 17.5. Iac. 4.2
Zelare, vel *Zelari*, i. vehementi amore agi, vel agere, vel per-
 sequi, Num. 25.13.3. Reg. 19.10. Iudith. 9.3. Eccli. 51.24. Ios. 18.
 18. Zach. 1.14. & 8.2.1. Mach. 2.26.54.58.

F I N I S.

INDEX

I N D E X

TOTIVS SCRIPTVRÆ
COPIOSVS.

Vbi priori numero caput indicatur, posteriori versus, nisi sicubi vnum tantum est caput, tum enim soli versus indicantur.

Notandum vero, quia Biblia numeris variant, quarendum esse locis proximis, quod in notatis hic forte non reperietur.

A.

Aron mittitur cum Mose in Ægyptum,
Exod. 4. 14. & seq.

fit Sacerdos, Num. 3. 10

conflat vitulum, Exod. 32. 4

murmurat contra Moysen, Num. 12. 1.

germinat eius virga, Num. 17. 8

moritur, Num. 20. 28

Abel occiditur à Cain, Gen. 4. 8

Abiathar deiicitur sacerdotio, 3. Reg. 2. 27

Abigail fit vxor David, 1. Reg. 25. 42

Abnegatio, Gen. 12. 1. & 22. 1. Deuter. 33. 8. 3. Reg. 19. 19. 2.

Machab. 6. 19. Matth. 4. 19. & 5. 29 & 10. 39 & 16. 24. & 19.

21. Luc. 5. 11. & 14. 16 & 18. 22. Ioan. 12. 25. 1. Cor. 7. 29.

Phil. 3. 7

Ahraham patriam reliquit, Gen. 11. 29

abit in Ægyptum, Gen. 12. 10

liberat Loth, Gen. 14. 14

accipit promissionem à Deo, Gen. 15. 4. & 17. 16. & 18. 10

offert Isaac, Gen. 22. 9

moritur, Gen. 25. 7

Abrahæ fides, Rom. 4. 18. Heb. 11. 8

Absalon fratrem occidit, 2. Reg. 13. 37

patrem persequitur, 2. Reg. 15. & 16

occiditur, 2. Reg. 18. 14

Abstinencia, Gen. 1. 29. & 2. 17. & 3. 11. & 9. 4. Exod. 12. 9.

& 13. 6. & 21. 28. & 22. 31. & 29. 34. Leuit. 6. 24. & 7. 18. &

10. 8. & 11. 4. & 17. 27. & 19. 7. & 22. 8. & 23. 14. Deut.

12. 16. & 14. 3. Numer. 6. 24. & 18. 10. Iud. 13. 13. Tob. 1. 12.

Iudith 12. 2. Ierem. 35. 6. Ezechiel 44. 21. Daniel. 1. 8. &

10. 12. 2. Machab. 6. 24. & 7. 1. Matth. 11. 8. & 12. 4.

Marc. 2. 23. Luc. 1. 15. & 6. 1. Rom. 14. 20. 1. Cor. 8. 13. Act.

15. 19

Acceptio personarum, Leu. 19. 15. Deuteronom. 1. 17. &

10. 17. & 17. 2. & 1. Reg. 16. 7. 2. Paral. 19. 7. Sap. 6. 8. Iob

34. 19. Prou. 18. 5. & 24. 23. & 28. 21. Eccl. 35. 15. Isa. 11. 3.

Malach. 2. 9. Matth. 12. 16. Mar. 12. 14. Luc. 20. 21. Act. 10.

34. Rom. 1. 11. Gal. 2. 6. Eph. 6. 9. Col. 3. 25. 1. Pet. 1. 17.

Iac. 2. 1

Acedia, vide Pigritia.

Achab punitio, 3. Reg. 22. 38. 4. Reg. 10. 7.

Achan punitio, Ios. 7. 24

Achior fit Iudæus, Iudit 14. 6

Achitophel se suspendit, 2. Reg. 17. 23

Actiua vita & contemplatiua figurata in Lia & Rachel,
Gen. 29. & in Martha & Magdalena, Luc. 10. vide et-
iam Contemplatio.

Accusatio, Act. 25. 16

Adam creatur, Gen. 1. 27

collocatur in paradiso, Gen. 2. 15

peccat, Gen. 3. 6

moritur, Gen. 5. 5

Adiuratio, 1. Thess. 5. 27

Adolescens, vide Iuuenis.

Adoratio, Gen. 18. 2. & 19. 1. & 23. 12. & 27. 29. & 33. 3. & 43.

16. Exod. 18. 7. Num. 22. 31. 1. Reg. 20. & 25. 23. & 28. 14. 2.

Reg. 9. 6. & 14. 3. 3. Reg. 1. 15. Iudit 10. 20. Esth. 3. 2. Bar. 6.

4. Daniel. 2. 46. Act. 10. 25. Apocal. 5. 14. & 19. 10. &

21. 8.

Adorandi Deum ratio, Ioan. 4. 23

Aduenæ bene tractandi, Exod. 21. 20. Leu. 19. 35

Aduersitas, vide Tribulatio.

Adulatio vitanda, Psal. 140. 5. Prou. 24. 28. Eccles. 7. 6. Isa.
3. 12

Adulter, Eccl. 23. 25

Adultera, Prouerborum 18. 22. Eccles. 23. 32. Ioann. 8.
3.

Adulteræ mores, Prou. 2. 16

Adulterij grauitas, Gen. 26. 10

damna Prou. 2. 18. & 6. 32

pœna, Gen. 10. 7. & 12. 17. Leu. 20. 10. Num. 5. 20. Deut.
22. 22. Iud. 10. 35

Ædificantium superbe punitio, Gen. 11. 7

Ægyptiacæ seruitutis liberatio, Exod. 12. 37

Affinitatis malæ damna, 4. Reg. 8. 17

Afflictis quid dicendum, Mich. 4. 9

Agar parit Ismahelem, Gen. 16. 15

expellitur cum filio, Gen. 21. 14. Gal. 4. 30

Aliena, Prou. 23. 10. Eccl. 5. 1

Aliena occupantis punitio, 3. Reg. 21. 17

Allegoria, Gal. 4. 14

Altaris consecratio, Exod. 29. 36

Altare holocausti, Exod. 27. 1. & 38. 1. 2. Regum 24. 26.
3. Reg.

3. Reg. 18. 32 4. Reg. 16. 15. 1. Esd. 3. 2. 1. Mach. 4. 47
 Altare incensu, Exod. 30. 1. & 37. 25 & 40. 10
 Aman suspenditur, Hest. 7. 10
 Amantis Deum vox, Cant. 1. 7. & 5. 1
 Ambitio fugienda, Mar. 12. 38
 Ambitiosis vā, Luc. 11. 43
 Amicus, Eccl. 6. 7. & 7. 20. & 9. 14. & 12. 8. & 22. 25. & 27. 19.
 & 37. 6
 Amici officium, Iob 2. 11. & 6. 14
 Amicus Dei, Gen. 18. 17
 Amicitia iustorum, Genes 21. 22. & 26. 28. 1. Reg. 18. 1. &
 20. 17
 Amicus infidelis, Ps. 54. 13. Prou. 18. 1. & 25. 18. Thr. 1. 18
 Amici probatio, Prou. 17. 7
 Amicitiae Dei fructus, Prou. 16. 7
 Amici fides, 2. Reg. 9. 1
 Amicus fictus, Eccl. 37. 1
 Amicitiae dissolutio, Eccl. 27. 20
 Amoris vis Gen. 29. 20. & 34. 19
 Amor Dei, Deut. 6. 5. Ps. 66. 10. Eccl. 7. 32. & 13. 18
 Amoris diuini effectus, Cant. 2. 16
 vis, Cant. 8. 6
 Amoris vox, Cant. 1. 15
 Amor proximi, Eccl. 13. 19. & 25. 1. Prou. 12. 26. Cant. 4. 10.
 vide etiam dilectio.
 Amor sui, Prou. 15. 23
 Ananias & Saphairae punitio, Act. 5. 1 & seq.
 Andreae vocatio, Matt. 4. 18. Mar. 1. 16. Ioan. 1. 40
 Angeli, Psal. 102. 20. Dan. 10. 13. & 14. 35. Heb. 1. 14. Apoc. 1.
 20. & 7. 11
 Angeli natura, Iud. 13. 18. Psal. 105. 4
 locutio, Zach. 1. 9
 oratio, Zach. 1. 12
 cibus, Tob. 12. 20
 apparitio, Dan. 8. 15. Matt. 28. 3. Mar. 16. 5. Luc. 1. 17. & 2.
 9. & 24. 4. Act. 10. 30. & 27. 23
 consolatio, Tob. 12. 17. Matt. 28. 5. Mar. 16. 6. Luc. 2. 10
 monita, Gen. 19. 15. Exod. 23. 20. Tob. 12. 6
 Angelorum casus, Iob 4. 18. & 15. 15. Isa. 14. 9. Ezech. 28. 17
 Io. 8. 44. 2. Pet. 2. 4. Iud. 6. Apoc. 12. 8
 praelium, Apoc. 12. 7
 Angelus terret impios, Matt. 28. 4
 aduersatur peccantibus, Num. 22. 32
 Angelus custos, Matt. 18. 10. Act. 12. 15
 Animae sanctae ad Christum ascendunt corpore solutae,
 2. Cor. 5. 8. Phil. 1. 23
 Animalia prudentia, Prou. 30. 24
 Antichristus, 2. Thess. 2. 3. 1. Ioan. 2. 19. 8. 4. 3. 2. Ioan. 7. A-
 poc. 13. 1
 Antichristi ministri, Apoc. 13. 11
 Antiquitas retinenda, Prou. 21. 18. Eccl. 8. 11. & 39. 1. Ier. 6.
 16. Rom. 16. 17. Gal. 1. 6. 1. Tim. 6. 20. 2. Tim. 4. 3. 2. Pet. 3.
 17. 1. Ioan. 2. 24. 2. Ioan. 7. Iud. 18
 Apostolorum vocatio, Matt. 4. 19
 electio, Mar. 3. 13. Luc. 6. 13
 officium, Luc. 9. 2
 potestas, Mar. 3. 15. Luc. 9. 1
 praedicatio, Mar. 16. 20. 1. Ioan. 1. 1
 missio, Mar. 6. 7. & 16. 15. Luc. 24. 46. Ioan. 15. 16. & 10. 21

Act. 1. 8. & 10. 42
 decima, Act. 15. 28
 infirmitas, Matt. 26. 31
 incredulitas, Matt. 28. 17. Mar. 16. 10. Luc. 24. 11
 ambitio, Mar. 9. 34. & 10. 35. Luc. 22. 24
 indignatio, Mar. 10. 41
 fuga, Mar. 14. 51
 paupertas, Act. 3. 6
 constantia, Act. 4. 18. & 5. 29
 miracula, Act. 5. 12
 Arca Noe, Gen. 6. 14. Sap. 10. 4. & 14. 6. Matt. 24. 38. Heb.
 11. 7. 1. Pet. 3. 20
 Arca foederis, Exod. 16. 24. Deut. 10. 1. & 31. 26. 3. Reg. 8.
 Heb. 9. 4
 Auguria, incantationes, & maleficia, Exo. 8. 11. & 8. 18. &
 22. 18. Leu. 19. 31. & 20. 6. Num. 23. 23. Deut. 18. 10. 4. Re-
 gum 17. 17. & 21. 6. Isa. 2. 6. & 44. 25. & 47. 13. Ierem. 10. 1.
 Dan. 2. 2. Mich. 5. 11. Act. 8. 8. & 16. 16. & 19. 19. Gal. 5. 19
 Apoc. 18. 13. & 22. 1
 Arrogantia, Iob 17. 5. Prou. 16. 5. & 26. 13. & 28. 15
 Arrogantiae punitio, Ier. 49. 16
 Arma, Prou. 22. 5
 Artificum studia, Eccl. 38. 16
 Auarus, Eccl. 5. 9. & 10. 9. & 11. 11. & 14. 3. Ier. 6. 13. & 17. 11
 Auaro vā, Abac. 2. 6
 Auaritia fugienda, Prou. 23. 4. Eccl. 5. 10. Luc. 11. 15. Hebr.
 13. 5
 Auaritiae damna, 1. Reg. 8. 1. Prou. 1. 19. & 11. 16. & 15. 27. &
 28. 22. & 29. 4. Eccl. 5. 9. Act. 6. 19
 punitio Ios. 7. 24. 4. Reg. 5. 26. Iob 17. 8. 11. 8. & 57. 17
 Ier. 8. 10. Amos 8. 4. & 9. 1. Luc. 12. 16
 vanitas, Eccl. 4. 7
 Auditor, Prou. 18. 2. Heb. 5. 12. & 6. 7. Iac. 1. 21. Apoc. 2. 7. &
 22. 17
 Audire periculosum, Eccl. 7. 21
 vtile, Prou. 1. 5
 Auditoris laus, 1. Thess. 1. 6
 Aures, Eccl. 1. 8. Eccl. 28. 29
 Audendum, Eccl. 31. 6
 Aurum, Eccl. 31. 6
 Aue Maria, Luc. 1. 28

B.

Babylonica captiuitas, 4. Regum 24. & 25. 2. Paralip.
 26
 liberatio, 1. Esd. 1. & 2
 Baptismus, Ezech. 36. 25. & 49. 9. Zach. 13. 1. Matth. 28. 19
 Act. 8. 36. & 10. 47. Rom. 6. 3. Col. 2. 12. 1. Pet. 3. 21
 Baptismi necessitas, Ioan. 3. 3
 Baptizatis dictum, Col. 3. 1. 1. Pet. 2. 1
 Baptismus Ioannis, Matth. 3. 6. & 21. 23. Mar. 1. 4. & 11. 30
 Luc. 3. 16. & 7. 29. & 20. 4. Ioan. 1. 26. & 3. 23. Act. 1. 5. & 11
 16. & 13. 24. & 19. 3
 Beatitudo, Psal. 9. 10. & 45. 5. & 47. 9. & 83. 11. & 111. 3. Isa.
 28. 5. & 32. 18. & 51. 12. & 60. 18. & 64. 4. & 65. 17. Ier. 31. 17
 Bar. 3. 24. & 5. 9. Zach. 14. 11. Ioan. 14. 20. 1. Cor. 2. 9. Apo.
 6. 11. & 19. 1. & 11. 4
 Beatus quis, Psalm. 32. 12. & 83. 5. & 93. 12. & 105. 3. &
 118. 1. & 117. 8. & 143. 15. & 145. 5. Prouerb. 3. 17. &
 8. 13

8.13. Eccl.14.22. & 25.11. Matth 5.3. Luc 10.23. & 11.28.
& 14.15
Bellum, 1. Par. 22.8. Isa 13.15.1. Mach.3.1
Belli præparatio, 1. Mach.3.46
Bello inepti, 1. Mach.3.56
Bellum ob peccatum, Ier 5.25. & 15.13
Bellum à Deo, Isa.19.2. Ier.47.7
Bello oppressorum oratio, Iudith 9.6
Bellum iustum, Gen.14.14. Nu.21.23. & 25.17
Bellum iustum, sed infustum, Iud.20.18
Bellum peccatorum infustum, Num.14.42
Bellum quomodo gerendum, Deut.20.10. & 23.9
Bello spirituali qui apti, Iud.7.5
Benedictio, Heb.7.7
Benedictionis forma, Gen 48.15. Nu.6.23.3. Reg. 8.55
Benedictio mensæ, 1. Reg. 9.13
Benedictus quis, Ier.17.7
Bestiæ non male tractandæ, Gen.33.13. Exod 23.12. Num.
22.23. Deut.5.14. & 22.10. Prou.12.10. Eccl.7.24
Bestialitatis punitio, Leu.20.15
Benefacere, Eccl.11.1. Luc.6.38.2. Thess.3.13.3. Ioan.11
Benefaciendum omnibus, Ecclef.7.19. Matth 5.42. Luc.
6.30
Beneficiorum Dei agnitio & memoria, Gen.32.9. Exod.
16.32. Deut.8.2. & 16.4. & 24.18
Blasphemia, Matth.12.31. & 15.19. Iudæ 10
Blasphemiæ punitio, Leu.24.13.4. Reg. 19.35.2. Machab.
9.28
Boni, Prou.14.19. & 28.5
Boni pauci, Mich.7.1
Boni contempti, Prou.14.2
Bonus vir, Tob.9.9
Bonitatis fructus, Prou.12.2
Boni operis initia oppugnata, Exod.1.15
Bona temporalia causa diffidij, Gen.26.20
debent Deo servire, Exod 10.26

C.

Cæcitas, Tob.5.11. Matth.15.14
Cæci curatio, Mar.8.23. Ioan 9.7
Cain occidit Abel, Gen.4.8
Calumniator, Prouerb.22.16. & 28.3. Eccl.7.8.26.5. Matth.
18.24
Canticum Zachariæ, Luc.1.68
Canticum Simeonis, Luc.1.29
Cantus Ecclesiastici, 2. Reg. 6.5
Caro & spiritus, Marc.14.38. Ioan 3.6. & 6.63. Rom.7.14.
& 8.5. Gal.5.16
Carnis opera, Gal.5.19
Carnis impedimentum, Rom.7.14
Carnalis, 1. Cor.2.14
Carnalibus dictum, 1. Cor.15.50
Caro mortificanda, Eccl.19.1. Rom.6.12. & 8.12. Gal.5.16.
Eph.4.22. & 5.3. Tit 2.12.1. Pet.2.1. & 4.3. Heb.12.1. Iud.
23.
Castitas, Gen 39.8. Tob 4.13. Matth.19.11.1. Thess.4.7
Castitatis fructus, Sap.3.13. & 4.1. Isa.56.4
figura, Leu.3
laus, Psal.44.15. Matth.22.30.1. Corint.7.25. Apoc.14.4
vide etiam Tob.6.16. Iudit. 15.11. & 16.20. Prou.22.11.

Sap.6.20. Eccl.6.28. & 26.20. Isa. 7.14. & 56.3. Zach.9.
17.2. Mach.14.38. Matth.5.8. Luc.1.27. & 20.34. Act.24.
25. Rom.2.7.2. Cor.6.5. & 11.2.1. Tim.2.2. & 3.2. & 4.12. &
5.2. Tir 1.8. & 2.5
Castigatio, Prou.10.14. & 26.3
Castigatio Dei, Prou.3.11. Ier 30.11. & 31.18. & 46.28. Apoc.
3.19
Cauere, Prou.22.3. & 27.12. Eccl.32.25. Matth.24.5. Act.9.
26.1. Cor.10.12
Caupo, Eccl.26.28
Cephas, Ioan.1.42
Charitas, Leu.6.12.1. Reg.15.35. Tob.1.15. & 2.3. Prou.11.
30. Ioh 15.13. Rom.8.35. Gal.5.13.1. Timoth.5.1.1. Pet.1.
21. & 4.6.1. Ioann. 4.7. & 5.2. 2. Ioann. 6. Apocal. 3.
18
Charitatis excellentia, Cant 8.7.1. Cor.13.1
necessitas, Matth.22.11.1. Cor.13.1
præceptum, Psal.118.96. Matth.22.40. vide etiam Di-
lectio.
vis, Cant.2.6. & 8.7
duratio, 1. Cor.13.6
delitiæ, Cant.2.6
fructus, Prou.11.23.1. Cor.13.4
Christus, Psal.2.6. & 18.6. & 44.3. & 71.4. & 88.26. & 109.
1. Cant.2.1. Isa 2.4. & 8.4. & 9.2. & 11.10. Ier.14.8. Thren.
4.20. Matth 11.27. & 12.18. Luc.1.31. Rom.1.3. & 10.4.1.
Cor.15.47. Eph.2.18. Col.1.15. & 2.3.1. Tim.2.5. Heb.1.1.
& 2.9. & 4.15. & 7.26. & 8.1. & 13.8.1. Pet.2.22. Apo.1.5. &
3.7. & 5.5. & 19.11. & 22.13
Christus promissus, Deuter.18.15.2. Reg.7.13.1. Par.12.10.
Isa.7.14. & 11.1. & 14.1. & 16.5. & 28.16. & 30.20. & 4.1.
Ier.23.5. Ezech.34.23. Dan.9.24. Mich 6.2. Agg.2.7. Zac.
3.8. & 6.12. & 9.9
prædictus, Isa.42.1. & 45.13. & 49.6. & 51.16. & 52.13. &
53.2. & 55.4. Dan.2.44
Christi imitatio, Exod.25.40. 1. Ioan.2.6
Christus ostium, Ioan 10.7
via, veritas & vita, Ioan.6.15
pastor, Ioan. 10.11.1. Pet 2.25
aduocatus, 1. Ioan.2.1
expectatus, Isa.16.1. & 64.1
fatigatur, Ioan 4.6
fugit, Ioan 6.15
crucifigitur, Mar.15.25
coronatur spinis, Mat.27.29. felle potatur, Mat 27.54
blasphematur, Mat.27.39
flagellatur, Ioan.19.1
matrem Ioanni commendat, Ioan.19.26
aceto potatur, Mat.27.48
abscondit se, Ioan. 12.36
quæritur à parentibus, Luc.2.44
moritur, Mat.27.50
sepelitur, Mat.27.59. Ioan 19.39
crucem baiulat. Ioan 19.17
consolatur, Mat.28.10. Luc.24.36. Ioan.6.20. & 14.27
& 20.15. Apoc.1.17
iniuriis afficitur, Mat.27.63. Mar.3.22. & 14.63. & 15.
27. Luc.5.21. & 14.15. Ioan.7.20. & 8.48. & 9.16. & 10.33.
& 18.22. & 19.5

- capitur, Mar. 14. 46
 accusatur, Mar. 14. 55. Luc. 13. 2
 spoliatur, Mar. 15. 24
 furere creditur, Mar. 3. 21
 cæditur, Mar. 14. 65
 illuditur, Matth. 26. 67. & 27. 28. Mar. 5. 40. & 14. 65. &
 15. 18. Luc. 8. 53. & 16. 14. & 22. 63. & 23. 11
 condemnatur, Matt. 26. 66 & 27. 20. Mar. 14. 64
 iudex est, Matt. 26. 64. Ioan. 5. 21
 fundamentum, 1. Cor. 3. 11
 turbatur, Ioan. 11. 33. & 12. 27. & 13. 21
 vitis est, Ioan. 15. 1
 apparet fœminis, Matt. 28. 9
 accipit à Patre testimonium, Mar. 1. 11. & 9. 7
 agit cum bestiis in deserto, Mar. 1. 13
 ab Angelo confortatur, Luc. 22. 43
 non recipitur, Mar. 5. 17. Luc. 9. 52
 panis est, Ioan. 6. 35
 lux, Ioan. 8. 12. & 9. 5
 circumciditur, Luc. 2. 21
 offertur in templo, Luc. 2. 22
 proficit, Luc. 2. 52
 exultat, Luc. 10. 21
 orat pro crucifigentibus, Luc. 23. 34
 contemnitur, Matt. 13. 55
 maledicit fœcui, Matt. 21. 19
 vocatur faber, Mar. 6. 3
 compatitur, Luc. 19. 41
 scribit in terra, Ioan. 8. 6
 Christi de se testimonium, Ioan. 4. 26
 cibus, Ioan. 4. 34 ira, Mar. 3. 5
 clamor, Mar. 15. 34. Luc. 8. 54. Ioan. 7. 28. & 12. 44
 sapientia, Luc. 2. 47
 serui, Ioan. 15. 20
 petitio, Ioan. 4. 7
 genealogia, Matt. 1. 1. Luc. 3. 23
 mors, Rom. 4. 25 laus, Apoc. 5. 9
 patientia, Matt. 27. 11. Luc. 9. 54. Ioan. 18. 23
 sanguis, Heb. 9. 14. 1. Pet. 1. 17
 verba, Luc. 4. 22. Ioan. 6. 68 & 7. 46. & 8. 51. & 12. 48. &
 14. 24. & 15. 7. & 18. 37
 defensio, Mar. 14. 6
 pueritia, Luc. 2. 40
 somnus, Mar. 4. 38
 charitas, Luc. 12. 49. & 15. 4. & 22. 15. Ioan. 13. 1. & 15. 9
 testimonium, Ioan. 1. 47
 innocentia, Ioan. 8. 46. & 14. 30. & 18. 38
 cognati, Ioan. 7. 5
 figuræ, Dan. 2. 34. & 7. 13. Ion. 1. 12 & 2. 1. Zac. 3. 2. & 4. 2
 regnum, Dan. 7. 17. Ioan. 18. 36. Apoc. 11. 15
 redemptio, Isa. 63. 9. 1. Tim. 3. 16. 1. Pet. 1. 17
 conceptio, Ier. 31. 2. Matt. 1. 18. Luc. 1. 31
 natiuitas, Isa. 9. 6. Luc. 2. 6
 opera, Isa. 61. 1. Mar. 7. 37. Luc. 7. 22. Ioan. 5. 36. & 10. 19
 aduentus, Psal. 56. 4. & 106. 20. Isa. 14. 1 & 45. 8. & 52. 6.
 & 60. 1. & 61. 11. Bar. 3. 38. Abac. 3. 3. Za. h. 2. 10. Mal. 3. 1.
 Matt. 21. 37. Mar. 12. 6
 sacerdotium, Heb. 5. 10. & 9. 11
 præsentia, Matt. 28. 10
 persecutio, Psal. 2. 1. Luc. 4. 18. & 11. 53. & 20. 10. Ioan. 5.
 16 & 8. 59. & 9. 22. & 11. 53. & 12. 10
 passio, Isa. 50. 9. & 53. 4. Thr. 3. 30. Phil. 2. 8. Coloss. 1. 14.
 Heb. 9. 16. & 10. 10. & 13. 12. 1. Pet. 2. 24. & 3. 18
 corona, Cant. 3. 11
 vox, Psal. 39. 8. Cant. 2. 10. & 4. 1. & 5. 1. & 8. 6. & 8. 18. &
 43. 24. Ier. 11. 19. Ose. 13. 14
 ascensio, Ps. 23. 7. & 46. 6 & 67. 19. Isa. 63. 1. Mich. 2. 13.
 Mar. 16. 19. Luc. 24. 50. Act. 1. 9. Ephes. 4. 9. Heb. 9. 24
 sudor, Luc. 22. 44
 morientis oratio, Luc. 23. 46
 misericordia, Mar. 1. 41. Luc. 7. 13
 dignitas, Eph. 1. 20. Phil. 2. 9
 prædicatio, Mar. 1. 14. Luc. 19. 48
 resurrectio, Rom. 4. 25. & 6. 9. 1. Cor. 15. 4
 dilectio, 1. Cor. 16. 22. vide sup. Christi charitas.
 oratio, Matt. 26. 39. Mar. 6. 46. Luc. 6. 12. Ioan. 11. 41. &
 12. 17. & 17. 1. Heb. 5. 7
 obedientia, Ioan. 14. 31. Heb. 5. 8
 testimonium de Ioanne, Luc. 7. 24. Ioan. 5. 35
 exemplum Ioan. 13. 14
 tentationes, Matt. 4
 miracula, Matt. 4. 24. & 11. 5. & 14. 35. & 15. 30. & 21. 14.
 Mar. 1. 31. & 3. 10. & 6. 56. Luc. 4. 40. & 6. 19
 lacrymæ, Luc. 19. 41. Ioan. 11. 35. Heb. 5. 7
 humilitas, Matt. 3. 14. Luc. 2. 51. Ioan. 13. 4
 doctrina, Matt. 7. 28. Mar. 1. 22. Ioan. 7. 16
 opus, Matt. 5. 37. & 18. 11. Mar. 1. 38. Luc. 1. 71. & 2. 49.
 & 4. 18. & 8. 1. & 9. 11. & 10. 33. & 12. 49. & 15. 4. & 19. 10.
 Ioan. 6. 38. & 9. 4. & 10. 10. & 12. 31. & 17. 4. & 18. 37. Act.
 10. 38. Rom. 8. 3. 1. Cor. 1. 30. 2. Cor. 5. 21. Gal. 1. 4. & 3. 13.
 Eph. 2. 14. 2. Tim. 1. 10. Tit. 2. 11. & 3. 4. Heb. 2. 10. & 5.
 9. & 7. 25. & 9. 15. 1. Pet. 1. 3. 1. Ioan. 3. 5
 contactus, Matt. 8. 14. & 9. 20. Mar. 5. 27. Luc. 5. 13. & 2.
 44 & 33. 13. & 12. 51
 paupertas, Matt. 8. 20. Luc. 2. 12 & 9. 58. 2. Cor. 8. 9
 inuitatio, Matt. 11. 28. Ioan. 1. 38
 benignitas, Matt. 14. 14. & 15. 32. & 20. 32. Mar. 6. 34 &
 8. 2. Ioan. 8. 11
 reprehensio, Matt. 17. 17. Mar. 8. 17. & 9. 19. Luc. 9. 41 &
 24. 25
 potentia, Matt. 21. 3. Luc. 7. 14. & 10. 22. & 13. 32. Ioan. 10.
 18. & 17. 2. & 18. 6
 mansuetudo, Matt. 2. 5. & 26. 50
 zelus, Matt. 21. 12
 fames, Matt. 21. 18. Mar. 11. 12
 nuptiæ, Matt. 22. 2
 tristitia, Matt. 26. 37
 diuinitas, Mar. 22. 42. Mar. 5. 10. Luc. 8. 39. Ioan. 8. 58 &
 10. 30. & 16. 15. Rom. 9. 5. 1. Ioan. 5. 20
 præsentia terrens, Mar. 9. 15
 Christo quid placeat, Mar. 10. 20
 Christum sequi, Matt. 19. 27
 Christum sequenti omnia relinquenda, Matt. 8. 21
 Christum sequentes timent, Mar. 10. 32
 Christum confiteri, Matt. 10. 32
 Christum negare, Matt. 10. 33
 Christi ministri, Matt. 10. 40. Mar. 9. 41. Ioan. 12. 161. Cor.

Christi ministrorum vox, 2. Cor. 3. 6
 Christo contrarius quis, Matt. 12. 30
 Christi discipulus quis, Luc. 14. 16. Ioan. 8. 32
 Christo dilecti, Ioan. 12. 5
 Christum erubescere, Mar. 8. 38 Luc. 9. 26
 Christo vocante quomodo veniendum, Mar. 10. 50
 Christo Barabas præferritur, Luc. 23. 18
 Christi silentium, Matt. 26. 63 & 27. 11
 de Christo scandalum, Mar. 6. 3
 de Christo vulgi opiniones, Ioan. 7. 12 & 10. 20
 Christi transfiguratio, Matt. 17. 2. Mar. 9. 2. Luc. 9. 29
 Christus mediator est, Ioan. 6. 44. & 10. 7. & 14. 6. Act. 4. 12. Rom. 3. 25. & 5. 2. & 5. 34. Gal. 3. 20. Eph. 2. 14. Col. 1. 19. 1. Tim. 2. 5. Heb. 7. 24. & 9. 15 & 12. 24. 1. Ioan. 2. 1 & 4. 10
 seder ad dexteram Patris, Psalm. 109. 1. Matth. 22. 44. Mar. 16. 19. Luc. 22. 69. Act. 7. 56. Rom. 8. 34. Eph. 1. 20. Col. 3. 1. 1. Pet. 3. 22
 veniet ad iudicium Psal. 95. 13. Matt. 16. 27. Luc. 17. 24. Ioan. 5. 72. Act. 1. 11. Rom. 2. 16. 2. Cor. 5. 10. 1. Thess. 4. 16. 2. Thess. 1. 7. 2. Tim. 4. 1. 1. Pet. 4. 5. Hebr. 9. 28. Iud. 14. Apoc. 1. 7
 Christianismus, Deut. 4. 6. 1. Par. 17. 21. 2. Esd. 4. 16. Jer. 31. 1. Matt. 10. 34. Act. 2. 44. & 4. 32. 1. Cor. 12. 12
 Christianus, Deut. 4. 20. & 7. 6. & 10. 14. & 14. 1. & 26. 18. & 27. 10. & 32. 9. & 33. 14. 2. Reg. 7. 23. 3. Reg. 8. 52. Psal. 147. 20. Bar. 4. 4. Rom. 8. 1. & 12. 4. 1. Corin. 1. 26. & 4. 9 & 15. 19. 2. Cor. 3. 18. Gal. 4. 28. Hebr. 10. 39. 1. Petr. 1. 22. & 2. 7. 1. Ioan. 1. 7. & 1. 20
 Christiani Dei serui, Leu. 25. 55
 Christianorum diuitiæ, 1. Cor. 3. 21
 Christiano quid agendum, Ios. 22. 5
 Christiani mali, 4. Reg. 10. 32. & 17. 41. Ezech. 5. 6. & 8. 6. Matt. 8. 11. Rom. 2. 24. Tit. 1. 16
 Christianorum ingratitudo, Ier. 13. 11
 Christiani nomen, Act. 11. 26
 mores, Rom. 12. 9. Tit. 3. 1. 2. Pet. 1. 5
 arma, 2. Cor. 10. 3
 studium, 2. Cor. 5. 9. Phil. 3. 10
 laus, Act. 15. 26. 1. Thess. 1. 3. 2. Thess. 1. 3. Heb. 10. 32
 Christiana charitas, Act. 20. 37. & 25. 5. & 28. 15. & 1. Cor. 16. 17
 Christianis dicendum, Matt. 12. 41. Luc. 3. 4. Rom. 8. 12
 Christianis dictum, Iud. 2. 1. Tob. 13. 6. Isa. 44. 21. & 46. 3. Ier. 7. 3. Agg. 2. 4. Matt. 5. 20 & 10. 24. & 20. 25. Ioan. 8. 39. Rom. 6. 4. & 12. 1. & 13. 11. 1. Cor. 3. 16 & 6. 11. & 7. 29. & 10. 21. & 15. 49. & 16. 13. 2. Cor. 5. 15. & 6. 16. & 7. 1. & 13. 11. Gal. 5. 13. Eph. 2. 19. & 4. 1. & 5. 1. & 6. 10. Phil. 2. 14. & 4. 8. Col. 2. 6. & 3. 8. 1. Thess. 4. 11. & 5. 4. 1. Tim. 4. 9. & 6. 11. 2. Tim. 2. 22. Heb. 2. 1. & 3. 1. & 4. 1. & 10. 19. & 12. 2. 1. Pet. 1. 23. & 2. 11. & 3. 8. 2. Pet. 3. 14. 1. Ioan. 2. 24. Iud. 10
 Cibus, Gen. 1. 29. & 9. 3. 3. Reg. 19. 6. Tob. 2. 1. Prou. 13. 25. & 23. 1. & 27. 27. Eccl. 29. 18. Dan. 1. 8. Zach. 7. 6. Matt. 4. 4. 1. Cor. 8. 8. 1. Tim. 4. 4.
 Cum gratiarum actione sumendus, Deut. 8. 10. 1. Regum 9. 13. Isai. 62. 9. Matth. 14. 19. & 15. 36. & 26. 15. Mar. 6. 41. & 8. 6. & 14. 22. Luc. 9. 16. Ioan. 6. 11. Act. 27. 35. Rom. 14. 6. 1. Cor. 10. 30. 1. Tim. 4. 3
 Ciborum abusus, Isa. 5. 12. Ezech. 16. 49. Luc. 21. 34. & 16.

19. Rom. 13. 13. Gal. 5. 21. 1. Pet. 4. 3. 2. Pet. 2. 13
 Cinctus, 4. Reg. 1. 8
 Circumcisio, Gen. 17. 10. & 21. 4. & 34. 24. Exod. 4. 25. & 2. 44. Leu. 12. 3. Dent. 10. 16. & 30. 6. Ios. 5. 2. Iudith 14. 6. Ierem. 4. 4. & 6. 10. & 9. 25. 1. Mach. 1. 16. 2. Machab. 6. 18. Lucæ 1. 59. & 2. 21. Ioan. 7. 22. Acto. 7. 8. & 15. 1. & 16. 3. Roman. 2. 25. & 3. 1. & 4. 10. 1. Corin. 7. 19. Galat. 2. 3. & 5. 2. & 6. 12. Eph. 2. 11. Phil. 3. 2. Col. 2. 11. & 3. 12
 Ciuitas, Prou. 11. 14. & 29. 8. Eccl. 10. 3. & 16. 5. 2. Mach. 5. 19
 Ciuitates refugij, Exod. 21. 13. Num. 35. 11. Dent. 4. 41. & 19. 2. Ios. 10. 1
 Ciuitas mala, Apoc. 17. 4
 Ciuitatis destructio, Isa. 21. 9. & 27. 10. Ezech. 12. 5. & 16. 17. & 28. 22. 1. Mach. 1. 40. Luc. 13. 34.
 Ciuitati malæ dictum, Isa. 47. 7. Mich. 3. 9. Luc. 10. 13.
 Ciuitati sceleratæ dicendum, Isa. 1. 10
 Ciuitati malæ vx, Ezech. 24. 9. Soph. 3. 1
 Ciuitatis superbæ destructio. Isa. 13. 19. & 23. 8. Soph. 2. 15
 Ciuitatis peccata, Ezech. 22. 25
 Ciuitatis malæ punitio, Nah. 3. 1. Luc. 19. 43. Apoc. 14. 8. & 16. 19. & 18. 2
 Ciuitati Christianæ dictum, Matt. 11. 20
 Clauis crucis Christi, Zach. 14. 20
 Clementia, Prou. 11. 19
 Cleri habitatio & officium, Num. 1. 53
 possessiones, Num. 18. 20. Deut. 10. 9. & 14. 27. & 18. 1. Ios. 13. 14. & 18. 7
 immunitas, 1. Esd. 7. 24
 Clero male viuenti dictum, Isa. 1. 12
 Cœli, 1. Pet. 3. 7
 Cœlestis gloria, Tob. 13. 20 vide etiam beatitudo.
 Cœlibus dictum, 1. Cor. 7. 8
 Coadiutor in spiritualibus, Exod. 4. 14
 Cogitatio, Prou. 15. 26. Sap. 9. 14. Eccl. 16. 22.
 Cogitationes Deo patent, 3. Reg. 8. 39. 2. Par. 6. 30. Iob 42. 2. Eccl. 42. 19. Isa. 29. 15. Mat. 9. 4. Heb. 4. 12. 1. Ioan. 3. 20
 Cognati timendi, Gen. 32. 6
 honorandi, Exod. 18. 7
 conuertendi, Num. 10. 29
 vitandi, Gen. 31. 12. Exod. 18. 27
 iuuandi, Gen. 47. 11
 Cognati aspere tractati, Gen. 42. 9
 Colloquium, Eccl. 37. 12
 Commendatio, Rom. 16. 1. 1. Cor. 16. 10. 2. Cor. 8. 24. Phil. 2. 29. & 4. 3. Tit. 3. 13. Phil. 10. 3. Ioan. 6
 Communionis figura, Leu. 7. 20
 dilatio, Num. 9. 6
 præparatio, 1. Reg. 21. vide Eucharistia.
 Compassio, Gen. 42. 24. Isa. 21. 3. & 22. 4. 1. Machab. 2. 7. Matt. 9. 36
 Concio, 2. Esd. 8. 2. Psal. 67. 34. Prou. 29. 18. Can. 4. 11. Eccl. 21. 18. Isa. 37. 9. Ezech. 33. 31
 Concionator, 2. Esdr. 8. 8. Iob 4. 3. & 32. 18. & 33. 2. Psalm. 36. 10. & 49. 16. & 67. 12. & 71. 3. & 71. 29. & 82. 1. & 118. 13. Prouerbior. 13. 2. & 15. 7. & 16. 1. & 18. 20. Cantic. 3. 7. & 5. 13. & 7. 9. Sapient. 7. 15. Eccl. 4. 28.
 Ppp 2 & 21.

- & 21.20. & 32.6. & 37.22. Isa. 6.5. & 40.9. & 50.4. & 52.7.
 Ierem. 1.7. & 20.8. Ezechiel. 13.2. Daniel. 12.3. Mich. 3.
 8. Nahum 1.15. Matth. 10.9. & 13.52. Ioann. 7.18. Act. 6.5.
 1. Corinth. 3.1. & 9.7. & 14.1.2. Cor. 4.5. Philipp. 1.15.
 Concionatoris vox, 1. Cor. 3.2.
 Concionatoris boni præmium, Matt 5.19.
 Concionatoris officium, Matt. 4.23. Luc. 13.22
 reprehensio, Matt. 3.7
 Concionatori dictum, Isa. 40.9. & 58.1. Ier. 1.17. & 7.27. &
 8.4. & 15.19. & 26.2. Ezechiel. 2.1. & 12.1. & 33.7. Luc. 9.
 3. & 10.3.1. Timoth. 4.6.2. Tim. 1.8. & 4.1. Tit. 1.13.
 & 2.1.
 Concionatori malo dictum, Rom. 2.17
 Condemnatio, Act. 25.16.
 Condemnare proximum, Matt 12.7. Luc. 6.41.
 Concordia, Psalm 132.1. Eccli. 25.1. Matth. 5.25. Act. 7.26.
 Rom. 12.16. & 15.6.1. Cor. 1.10. Eph. 4.3. Phil. 2.2. & 3.16.
 & 4.2. 1. Pet. 3.8
 Concordiæ fructus, Matt. 18.19
 Concupiscentia frænanda, Exod. 20.17. Eccli 18.30. & 5.
 2. Rom. 6.12. & 8.8. & 13.14. 1. Corinth. 10.6. Galat. 5.16.
 Eph. 4.22. & 5.3. Colos. 3.5. Tit. 2.12. 1. Pet. 2.1. & 4.3.
 Heb. 12.1
 Concupiscentiæ prohibitio & punitio, Numer. 11.33. &
 21.6. Ios. 7.21. Eccli. 19.1. & 42.11. Iob 31.1. Prou. 6.25.
 Matth. 5.28. Marc. 4.19. Rom. 7.8. Coloss. 3.5. 1. Thess. 4.
 3.1. Timot. 6.11.2. Tim. 2.22. 1. Pet. 2.15. & 2.11. 2. Pet. 1.4.
 1. Ioann. 2.16. Iacob 1.14. & 4.1. Iud. 23
 Confessio peccatorum, Prou. 28.13. Eccli. 4.31. & 17.26.
 Matth. 3.6. Marc. 1.5. Act. 19.18. Iacob. 5.16. 1. Ioann.
 1.8
 Confessionis figura, Exod. 40.31. Nu. 5.5.2. Esd. 9.2
 Confessarij mali, Ier. 23.16
 Confidentialia in Deo, Gen. 14.7. Num. 14.7. Deuter. 1.
 30. & 3.22. & 7.18. & 20.1. & 31.6. Iud. 13.23. 1. Reg. 17.
 37.2. Reg. 22.29. & 34.14. 1. Paral. 5.20.2. Paral. 13.18. & 20.
 15.1. Esd. 8.12. Psalm. 10.1. & 15.9. & 22.6. Prou. 3.5. Ec-
 cli. 11.12. & 33.28. Isa. 7.4. & 10.10. & 50.7. Dan. 3.41. & 13.
 35. Matth. 14.27. Marc. 6.50. Phil. 1.6. Heb. 4.16. 1. Pet. 5.
 7.1. Ioan. 5.14.
 Confidentialia in Deo fructus Ps. 124.1. Sap. 3.9. Isa. 57.13.
 Ier. 39.17. Dan. 13.61.2. Cor. 1.9
 Confidentialia humana, Ier. 48.7.
 Confidentialia vana, Psal. 145.3.
 Confidentialia damna, Prou. 28.26
 Confirmationis sacramentum, Act. 8.17. Heb. 6.2
 Coniugium, Tob. 6.17. & 8.4. 1. Cor. 7.33. vide Matrimo-
 nium.
 Coniugati, Eccli. 25.1. & 40.23. 1. Pet. 3.1
 Coniugibus dictum, 1. Cor. 7.1. Eph. 5.22. Col. 3.18
 Coniugata, 1. Tim. 2.15. Tit. 2.4
 Coniugium spirituale inter Deum & animam, Cant. 1.
 & 2. & c. Isa. 50.1. & 54.5. & 62.4. Ier. 31.22. Ezech. 16.27.
 Ose 2.20. Matth. 9.15. & 22.1. & 25.5. Mar. 2.19.2. Cor. 11.2.
 Apoc. 19.7. & 21.2
 Coniugatio. Nu. 16.1. & 20.2. Iud. 9.23. & 12.1.2. Reg. 20.3.
 Reg. 1.5. Hest. 2.21. Act. 5.36. & 19.23.
 Consecratio, Exod. 28.41. & 29.1. & 32.29. & 40.17. Leu.
 7.30. & 8.9. & 18.21. & 21.7. & 23.12. & 27.10. Num.

33. & 65. & 7.1. & 8.12. & 18.10. Ios. 6.24. Iud. 16.17. &
 17.3.3. Reg. 15.13. 1. Paral. 10.10. & 18.11. & 22.19.2. Par.
 2.4. & 17.16. & 23.9. & 26.18.1. Esdr. 3.5. & 8.25. Eccli.
 49.9
 Consentientis malo punitio, Rom. 1.32
 Consilium, Prou. 12.5. & 13.17. & 15.22. & 20.5. & 24.6. & 27.
 9. Eccli. 8.20. & 22.19. & 32.24. & 37.20. & 40.25. Ezech.
 14.7. Act. 5.38
 Consilium audiendum, Exod. 18.17.2. Reg. 29.7.4. Reg.
 5.12. Prou. 19.20
 Consiliarius, Eccli. 6.6. & 37.7.
 Consiliarij mali punitio, 2. Reg. 17.13
 Consilij mali damna, 3. Reg. 12.8
 Consilium Principi, 3. Reg. 12.6
 Consilij vtilitas, Prou. 11.15
 Consulendus Deus, 4. Reg. 1.3
 Consulendi qui, 1. Reg. 9.6. Tob. 4.19. Eccli. 8.10
 Consilia mala Deus dissipat, Gen. 11.7. & 37.18. & 50.19.
 Num. 2.2.2. Reg. 15. & 17.14.2. Esdr. 4.8. Hest. 7.5. Iob
 5.13. Psal. 2.4. & 20.12. & 32.10. Isa. 7.8. & 19.3. Matth. 27.
 62. Act. 5.19. & 9.24. & 23.12. & 27.41
 Conscientia, Roman. 2.15. & 14.22.2. Cor. 1.12. 1. Timot.
 1.19.
 Conscientiæ tranquillitas, Prou. 15.15
 Consideratio, Prou. 14.15
 Consolatio spiritualis, Psal. 118.50. & 125.1. Cantic. 1.14
 Constantia, Tob. 1.2. Eccli. 10.4. Luc. 9.61.1. Reg. 13.13. &
 17.26.3. Reg. 18.4.4. Reg. 3.13. Sap. 5.7. Iudith. 13.3.1.
 Mach. 1.65. & 2.16.2. Mach. 6.10. Dan. 13. Matth. 14.3. Act.
 4.8.1. Thess. 1.6.
 Contemplatio, Gen. 29.17. & 30.1. Psalm. 45.11. & 84.9
 Cant. 1.4. & 2.7. & 3.5. & 5.2. vide Actiua vita & Con-
 templatiua.
 Contemplationis fructus, Cant. 2.5
 Contemplatiui, Deut. 33.12
 Contentio, Prou. 18.6. & 20.3. & 22.10. Eccli. 8.2. & 11.9.
 2. Tim. 2.14. Iacob. 3.14. & 4.1
 Contentiosi punitio, Prou. 17.11
 Continentia Dei donum, Sap. 8.27
 Contritio, Psal. 4.5. & 50.19. Prou. 14.10. Dan. 3.39. Mat.
 3.2. & 4.17. Act. 2.38
 Contritionis fructus, Isa. 57.15. Deu. 4.29. & 30.2.1. Reg.
 7.3.2. Paral. 7.14. & 30.6. & 34.26. Iob. 12.23. Prou. 18.
 13. Psalm. 31.5. Isai. 1.16. & 30.18. & 45.22. & 55.7. & 59.
 20. Ier. 3.10. & 28.8. & 29.12. & 31.18. Ezechiel. 18.21. &
 33.14. Ose 14.2. Ioel. 2.12. Ion. 3.8. Zach. 7.3. Malach. 3.
 7. Eccli. 17.23. Luc. 15.18. Act. 3.19. & 26.18. vide Peni-
 tentia.
 Contritionis tempus, Eccli. 17.24. & 18.25
 Exempla, Iud. 10.15.2. Reg. 12.13. & 14.10. 2. Paral. 12.6. &
 33.12. Ion. 3. Iudith. 4.8. Matth. 26.75. Luc. 7.37. & 15.18.
 & 18.13. & 19.8. & 22.62. & 23.41. Act. 2.37
 Contritio falsa, Gen. 4.13. & 27.38. Exod. 8.8. & 9.27. &
 10.16. Ios. 7.20. Iud. 1.7. 1. Reg. 15.24. & 14.17.3. Reg. 13.
 6. & 21.27. Sap. 5.3.1. Mach. 6.12.2. Mach. 9.12. Matth. 24.
 Act. 8.13. Heb. 12.17
 Contraria, Eccli. 33.15
 Contumelia, Eccli. 8.14. & 21.30
 fugienda Prou. 25.8

Conuersatio, Eccli. 11. 31. & 17. 13. Col. 4. 5. 2. Theff. 3. 6. Iacob. 3. 13. 1. Pet. 3. 16.
 Conuersio, Ps. 17. 45. & 76. 11. & 114. 7. & 118. 58. Cant. 6. 12. Eccli. 5. 8. & 17. 21. Isa. 17. 7. & 57. 18. Thr. 3. 40. Ose. 12. 6. Ioel 2. 12.
 Conuersionis modus, Exod. 11. 17. memoria, Exod. 12. 42. & 13. 3
 Conuersio vera, 1. Reg. 7. 3
 Conuersorum vox, Ier. 5. 22
 Conuiuium, Gen. 21. 8. & 26. 30. Tob. 2. 1. & 7. 9. & 8. 21. & 11. 21. Iob 1. 4. Prou. 15. 17. Eccli. 9. 22. & 31. 12. Nah. 1. 10. Ioan. 12. 2. Act. 16. 15
 Conuiuii pericula, 1. Mach. 16. 16
 Conuiuium modeste agendum, Exod. 18. 12.
 Conuiuium qui excipiendi, Luc. 14. 12
 Conuiuium, Eccli. 22. 15
 Cor. 2. Par. 6. 30. Prou. 10. 20. & 11. 20. & 17. 19. Eccli. 13. 31. & 21. 17. 1. Ioan. 3. 20
 Cor peruersum, Prou. 17. 20. Eccli. 36. 22
 Cordis munditia, Pro. 21. 11
 Cor custodiendum, Prou. 4. 23
 Corpus, Sap. 9. 15
 Correctio vitæ, Prou. 11. 19
 Correptio Psal. 140. 5. Prou. 10. 17. & 12. 1. & 13. 18. & 15. 5. & 17. 10. & 19. 25. & 25. 12. & 27. 5. & 28. 23. & 29. 1. Eccli. 7. 4. Sap. 1. 3. Eccli. 4. 27. & 10. 13. & 10. 28. & 19. 5. & 20. 4. & 32. 21. Matt. 18. 15. Luc. 17. 3
 Corripiendi qui, Prou. 9. 7
 Correptionis fructus, Prou. 15. 32
 Crapula cauenda, Luc. 21. 34
 Crapulam ludus sequitur, Exod. 32. 6
 Creatio, Eccli. 18. 1
 Creatura, Sap. 14. 11. Rom. 1. 20. & 8. 19
 Creatura Deo omnia, Gen. 1. 1. Exod. 20. 11. 1. Par. 29. 10. Psal. 88. 12. & 95. 5. & 113. 15. & 120. 2. & 123. 8. & 145. 6. Isa. 37. 16. Ierem. 10. 12. Zach. 12. 1. Eccli. 18. vide Deus.
 Credere, Eccli. 19. 4
 Crudelitas, Prou. 21. 10
 Crudelitatis damna, Prou. 11. 17
 Crux libenter ferenda, Matth. 10. 35. & 16. 24. Marc. 8. 34. Ioan. 15. 20. & 16. 12. Act. 5. 41. & 16. 25. 2. Cor. 8. 2. Col. 1. 24. Heb. 10. 34. Iac. 1. 2. 1. Pet. 4. 12.
 Crucis Christi vis, Ioan. 12. 32
 Cupiditatis temporalium vis, Gen. 34. 24
 Curiositas, Eccles. 7. 1. Eccli. 9. 7. Act. 17. 21. 1. Tim. 1. 3
 Curiositas vitanda, Eccli. 3. 22. Act. 1. 7
 Curiositatis damna, Gen. 34. 1. Prou. 25. 27. Cant. 6. 4
 Custodire, Prou. 27. 18
 Custodia sui, Prou. 16. 17. Abac. 2. 1. Malach. 2. 16
D
 Dæmon, Eccli. 39. 33. vide Diabolus,
 Dæmonum impugnatio, Ios. 9. 1. & 11. 1. 2. Esd. 4. 7
 Dæmonis vis, Mar. 1. 26. & 5. 2. & 9. 26. Luc. 8. 29
 Dæmones lasciuia amant, Mar. 5. 12
 Dæmonis opus, Mar. 5. 13
 Dæmones Christum confitentur, Mar. 1. 24. & 3. 11. & 5. 7. Luc. 4. 41
 Dæmonem quid expellat, Mar. 9. 29
 Dæmones multi in eodem homine, Mar. 5. 9

Dæmon recedit ad tempus, Luc. 4. 13
 Dæmonum astutia, 1. Reg. 13. 19. 2. Esd. 4. 11
 Dæmon non timendus, Ios. 10. 24. & 11. 6
 Dæmones etiam mali expellunt, Matth. 7. 22. Mar. 9. 38. Luc. 9. 48. Act. 19. 13
 Dæmones credunt, Iacob. 2. 19
 Damnatio æterna, Sap. 5. & Iob 10. 22. & 36. 12. Isa. 24. 31. & 30. 33. & 66. 24. Dan. 7. 11. Matt. 3. 12. & 5. 29. & 5. 12. & 13. 50. & 18. 8. & 12. 13. & 23. 33. & 25. 30. Mar. 9. 47. Luc. 3. 17. & 16. 23. Heb. 10. 27. 2. Theff. 1. 8. 2. Pet. 2. 4. Iud. 6. Apoc. 19. 20. & 20. 10. & 21. 8
 Dammati, Apoc. 20. 14. vide etiam Infernus.
 Damnatorum vox, Sap. 5. 6. Ier. 8. 20. Ose. 10. 8
 Damnum dantis poena, Exod. 21. 33. & 22. 5
 Dare, Eccli. 4. 36. Act. 20. 35. vide Eleemosyna.
 Decima, Genes. 14. 20. & 15. 22. & 22. 44. Exod. 22. 29. & 23. 19. Leuit. 27. 30. Num. 18. 21. Deut. 12. 6. & 14. 18. & 26. 12. 1. Reg. 8. 15. 2. Par. 31. 5. 2. Esd. 10. 37. Malach. 3. 8. Heb. 7. 2
 Dedicatio templi, vel altaris, Num. 7. 10. 3. Reg. 8. 26. 2. Par. 7. 5. & 15. 8. 1. Esd. 6. 16. 2. Esd. 12. 17. Psalm. 29. 1. 1. Mach. 4. 56. 2. Mach. 2. 9
 Debita, Prou. 29. 13. Rom. 13. 7
 Debita soluenda, Tob. 4. 15
 Deceptor, Prou. 28. 10. & 29. 5
 Delectari in Deo, Psal. 36. 4
 Delicta, Prou. 19. 10. Eccles. 2. 1
 Delictorum puniatio, Apoc. 18. 7
 Derelictio Dei, Ose. 1. 9. & 9. 15. Rom. 1. 14
 Derelictionis Dei causa, 2. Par. 12. 5. & 32. 31. Ier. 12. 7
 Derelicto à Deo vix, Ose. 9. 12
 Derisi consolatio, Iob 12. 4
 Desiderium, Prou. 13. 19. Eccles. 6. 9
 Desideria sancta, Psal. 41. 1. Prou. 1. 1. 23. Sap. 7. 7. Dan. 9. 23. Ioan. 12. 21. Rom. 8. 23. 2. Cor. 5. 2. Apoc. 22. 20
 Desperationis damna, Prou. 24. 10
 Desponsatio Dei, Ose. 2. 19
 Detractio vitanda, Prouerb. 4. 24. Eccles. 10. 20. Iacob. 4. 11. 1
 Detractor fugiendus, Prou. 24. 21
 Detractio, Psal. 14. 3. & 100. 5. Prou. 10. 18. & 11. 13. & 16. 28. & 20. 19. & 26. 20. Rom. 1. 30. 2. Cor. 12. 20. 1. Petr. 2. 1
 Deuotio, Leu. 6. 21. 2. Reg. 6. 13. 1. Par. 13. 8
 Deus, Psal. 17. 32. Isa. 51. 15. Ier. 10. 10. Dan. 2. 47. Ose. 13. 4. 1. Cor. 8. 5. 1. Ioan. 1. 5. Apoc. 18
 Deus paterfamilias, Matt. 21. 33. mirabilis, Psal. 8. 1
 scrutator cordis, Psal. 7. 10. Prou. 15. 11. & 21. 2
 occultus, Iob. 23. 8
 creator omnium, Iob 12. 7
 incomprehensibilis, Iob 11. 7
 timendus, Prou. 7. 1
 verax, Num. 23. 19. Psal. 118. 90. Rom. 3. 4
 honorandus, Prou. 7. 1
 Dei gloria, Psal. 18. 2. & 67. 35. Isa. 42. 8. Ioan. 15. 8
 imperium, Psal. 21. 29. & 23. 1. & 46. 9. & 92. 1. & 102. 19. & 118. 91. & 144. 13. & 145. 10. Eccl. 10. 4.
 suauitas, Psal. 33. 9. Sap. 12. 1
 inuocatio, Psalm. 17. 4. & 19. 8. & 49. 15. & 55. 10. & 56. 3. & 80. 8.
 Ppp 3

- & 80. 8. & 98. 6. & 114. 3. & 117. 5. & 144. 18. Eccli. 37. 19.
 Isa. 38. 1. & 43. 7. Joel 2. 32. Rom. 10. 12
 liberatio, Psalm. 17. 17 & 33. 7. Sap. 16. 8. Isa. 51. 3. & 60.
 10. & 65. 8. Ierem. 13. 8. & 29. 11. & 30. 17. & 31. 4. & 32. 42
 & 33. 6. Thren. 3. 31. Bar. 4. 17 Zachar. 1. 16. & 8. 14
 verbum, Psalm. 11. 7. & 28. 4. Ezech. 12. 25. Matth. 24. 35.
 Luc. 16. 31
 verbi eius vis, Luc. 24. 32
 opera, Iob 37. 38. & 39. Psalm. 8. 4. & 18. 1. & 32. 6. & 43. 1.
 & 45. 9. & 65. 5. & 67. 7. & 70. 19. & 73. 13. & 76. 15. & 77.
 12. & 85. 8. & 88. 10. & 91. 6. & 101. 26. & 103. 2. & 106. 9.
 & 110. 2. & 113. 1. & 135. 5. & 138. 14. & 144. 13. & 145. 6. &
 146. 3. Prou. 3. 19. & 16. 4. Eccl. 3. 11. & 8. 17. Sapient. 11.
 21. Eccles. 11. 4. & 16. 25. & 18. 5. & 39. 39. & 42. 15. & 43.
 1. Isaia. 40. 12. & 42. 5. & 44. 24. & 45. 8. Ierem. 10. 12.
 & 27. 5. & 31. 35. & 51. 15. Baruch. 3. 32. Amos 4. 13. Zach.
 12. 1. Luca. 1. 51. Ioan. 5. 17. Actor. 17. 25. Apocalyp.
 15. 3
 Dei opera occulta, Eccles. 11. 5
 Dei operum consideratio, Isa. 40. 26
 Dei patientia, Iob 35. 15. Isa. 30. 18. Rom. 9. 22
 perfectio, Iob 2. 2. & 35. 5. & 36. 22. & 37. 23. & 42. 1. Pf.
 47. 11. Sap. 11. 13. Isa. 40. 15
 magnitudo, Psalm. 76. 14. & 85. 10. & 98. 2. & 134. 5. & 146. 5.
 Eccli. 18. 4. Ier. 10. 6
 scientia, Iob 10. 13. & 11. 11. & 24. 1. Psalm. 32. 13. & 52. 3. &
 138. 1. Prou. 16. 2. Eccl. 17. 13. & 42. 18. Ier. 16. 17. Ose. 5. 3.
 Heb. 4. 13
 sapientia, Prou. 3. 19
 iudicia, Iob 9. 16. & 21. 22. & 34. 19. & 35. 7. & 47. 12. &
 72. 16. Prouerb. 16. 11. Eccles. 7. 14. & 8. 14. Sapient. 17. 1.
 Eccl. 33. 11. Amos 4. 7. Abac. 1. 3. Roman. 11. 33. Apoc.
 16. 7
 iudicium, Eccles. 12. 14. Sap. 1. 9. & 11. 17. & 12. 18. Ier. 29.
 23. Rom. 2. 2
 via occultæ, Iob 9. 11
 benignitas, Iob 7. 17. Psalm. 8. 5. & 24. 8. Sap. 1. 6. & 12.
 16. Ion. 4. 2
 maiestas, 3. Reg. 22. 19. Iob 9. 14
 benedictio, 1. Par. 17. 27
 dilectio, (quo amat, vel amatur, Prou. 8. 17. Isa. 49. 14.
 Ier. 31. 3. Cantic. 1. 4. Eccl. 1. 14. & 3. 4. & 34. 15. Ose. 11. 4.
 Matth. 10. 37. & 22. 36. Ioann. 3. 16. & 14. 15. Rom. 5. 8. 1.
 Cor. 8. 3. 1. Ioan. 3. 1. & 4. 9
 laus, Iudith 16. 2. Psalm. 7. 18. & 9. 1. & 20. 14. & 21. 23.
 & 26. 6. & 32. 1. & 33. 1. & 40. 14. & 43. 9. & 46. 1. & 49.
 23. & 55. 13. & 56. 8. & 60. 9. & 62. 5. & 64. 1. & 67. 5. &
 68. 31. & 70. 7. & 71. 18. & 74. 1. & 77. 4. & 80. 1. & 91. 1.
 & 94. 1. & 95. 1. & 97. 1. & 98. 3. & 99. 4. & 100. 1. & 102. 22.
 & 103. 1. & 104. 1. & 105. 1. & 106. 1. & 107. 1. & 110. 1. &
 112. 1. & 113. 9. & 116. 1. & 117. 1. & 118. 164. & 133. 1. & 134.
 1. & 135. 1. & 137. 5. & 143. 9. & 144. 1. & 145. 1. & 146. 1. &
 148. 1. & 149. 1. & 150. Eccl. 32. 17. & 39. 20. & 43. 32. Isai.
 25. 1. & 41. 10. & 44. 23. & 63. 7. Dan. 2. 20. & 3. 2. Ion. 2.
 10. Rom. 16. 25. 2. Cor. 1. 3. 1. Tim. 1. 17. Heb. 13. 15. 1. Pet.
 1. 2. 2. Petr. 3. 18. Iud. 25. Apocalyp. 4. 8. & 5. 13. & 7. 12. &
 19. 1.
 prouidentia, Iudith 9. 5. Iob. 28. 5. Psalm. 10. 4. & 13. 2.
 & 101. 20. & 144. 15. Eccles. 5. 5. Sap. 12. 18. & 14. 3. Eccl. 10. 4. & 11. 15. & 33. 13. Thren. 3. 37
 presentia, 3. Reg. 8. 10. Iob 31. 4. Psalm. 138. 7. Prou. 5. 21.
 & 15. 3. Ier. 22. 13. Agg. 1. 13. Act. 17. 27
 eius cogitatio, 3. Reg. 18. 15. Psalm. 15. 8
 signa, 3. Reg. 19. 11
 vis, 1. Reg. 5. 1
 ea terrentur impii, 1. Reg. 4. 6
 Deilocus, 3. Reg. 8. 27
 ira, Psalm. 89. 11. Eccl. 16. 12. Isa. 28. 21. Ezech. 7. 8. Ose.
 1. 6. & 4. 14. & 5. 6. Nahum 1. 1. Zachar. 1. 15. Rom. 2. 18
 Dei ira in peccatores, 1. Reg. 16. 1. Isa. 57. 6. Ose. 5. 14. &
 8. 5
 in praelatos, Zach. 10. 3
 in populum, Zach. 1. 19
 Dei reuerentia, Exod. 3. 6. Deut. 23. 14. 3. Reg. 19. 13
 protectio, Genes. 28. 15. Exod. 23. 20. & 29. 45. Deut. 8. 4.
 2. Reg. 22. 1. Iudith 5. 25. Psalm. 5. 14. & 17. 1. & 26. 1. & 61.
 8. & 63. 3. Isa. 8. 9. Ose. 2. 18. Acto. 18. 9. & 20. 32. 2. Petr.
 2. 9
 potentia, Exod. 15. 3. Numer. 11. 23. Deuteronom. 3.
 24. 1. Regum 14. 7. Iudith 9. 4. Iob 9. 12. & 10. 7. & 11.
 10. & 23. 13. & 25. 1. & 41. 1. Psalm. 32. 9. & 61. 12. & 64. 7.
 & 67. 18. & 93. 1. & 113. 10. & 134. 6. Prou. 21. 30. Sapient.
 11. 22. & 12. 12. Eccl. 43. 31. Isa. 59. 1. Ierem. 18. 6. & 32.
 27. & 49. 19. Daniel. 4. 31. Zachar. 8. 6. Marc. 10. 27
 iustitia, Exod. 20. 5. Iob 8. 3. & 34. 10. & 36. 12. Psalm.
 9. 9. & 10. 7. & 11. 6. & 32. 5. & 35. 7. & 74. 3. & 75. 7. & 96.
 16. & 95. 13. & 97. 9. & 102. 6. & 118. 137. & 139. 13. & 144.
 17. Prouerbiorum 29. 16. Eccles. 3. 17. Sapient. 5. 18. &
 12. 12. & 16. 24. Eccl. 35. 16. Isa. 26. 9. Ier. 44. 22. Th. 1. 18.
 Apoc. 16. 5
 misericordia, Exod. 20. 6. Leuit. 26. 44. Iud. 2. 18. &
 10. 11. 2. Paralipomen. 30. 9. 2. Esdr. 9. 16. Iudith. 8. 14.
 Iob 36. 9. Psalm. 32. 5. & 35. 6. & 71. 12. & 62. 4. & 77. 38.
 & 88. 1. & 118. 64. & 144. 8. Sapient. 11. 24. & 12. 10. Eccl.
 17. 28. & 18. 4. Isa. 1. 9. & 30. 19. & 48. 9. & 54. 10. Ier.
 2. 1. & 31. 20. Th. 3. 22. Bar. 1. 27. Ose. 1. 7. & 2. 6. & 11.
 8. & 14. 5. Joel. 2. 18. Mich. 7. 18. Abac. 3. 2. Zachar. 1. 16.
 Luc. 1. 50. & 15. 20
 timor, Exod. 20. 20. Deuter. 6. 13. & 10. 20. Iob. 9. 28. &
 23. 15
 visio, Exod. 24. 10. & 33. 20. 3. Reg. 22. 19
 proprietates, Exod. 34. 6. Num. 14. 18. Deuter. 4. 24. &
 7. 9. & 10. 17. & 32. 4. & 33. 1. Ios. 24. 19. 1. Regum 2. 22.
 Reg. 22. 31. 3. Reg. 8. 23. 2. Paral. 15. 2. Iob 5. 9. & 9. 4. & 10.
 4. & 12. 13. & 30. 5. Psalm. 5. 6. & 85. 15. & 88. 7. Sapient. 15. 1.
 Eccl. 1. 8. & 15. 19. Isa. 40. 28. & 41. 4. & 43. 10. & 44. 6. &
 45. 5. & 55. 8. Ier. 32. 18.
 memoria, Deuteronom. 6. 12. Tob. 1. 13. & 4. 6. Psalm. 61.
 7. & 70. 16. & 76. 4. & 104. 5. & 118. 35. Eccles. 12. 1. Ion.
 2. 8
 auxilium, Deuter. 7. 21. & 9. 1. Ios. 10. 8. & 23. 8. Iud. 5.
 8. 1. Regum 7. 10. & 23. 27. 2. Regum 5. 24. & 22. 34.
 Regum 10. 13. 4. Regum 6. 16. & 7. 6. Iudith 9. 16. Iob
 36. 15. Psalm. 7. 11. & 9. 10. & 11. 8. & 17. 30. & 24. 15.
 & 32. 20. & 33. 5. & 46. 6. Ierem. 16. 19. & 42. 11. Psalm.
 45. 1. & 89. 1. & 90. 1. & 93. 21. & 107. 14. & 113. 20.

& 117.6. & 120. 1. & 122. 1. & 123. 1. Abac. 3. 19. Zach. 10. 12. 2. Mach. 10. 29 & 11. 8. & 12. 15
 promissiones, Ios. 21. 45. & 23. 14. Psal. 144. 13. Luc. 1. 54. 2. Cor. 1. 20. 2. Pet. 3. 9
 promissiones conditionales, Deut. 19. 8. 1 Reg. 2. 30. 3. Reg. 8. 25. 4. Reg. 21. 8. & 23. 17. Ierem. 18. 9. Ezechiel. 33. 13
 minæ conditionales, Iud. 10. 11. 4. Reg. 10. 1. Ier. 18. 7. Ezech. 33. 14
 pœnitentia, Gen. 6. 6. 1. Reg. 15. 11
 immutabilitas, 1. Reg. 15. 29. Mal. 3. 6
 inuitatio, Eccl. 24. 26. Isa. 55. 1. Mal. 3. 7
 zelus, Zach. 8. 2
 bonitas, Ps. 72. 1. Sap. 1. 13. Nah. 1. 7. Matt. 19. 17. Act. 10. 34. Rom. 10. 12
 æternitas, Psal. 89. 2. & 91. 9. & 101. 13. Abac. 1. 12
 nomen, Isaia. 41. 8. & 47. 4. Ierem. 16. 21. Amos 5. 8. & 9. 6
 altitudo, Psal. 63. 7
 consilium, Sap. 9. 17
 flagella, Genes. 18. 23. Sapient. 12. 22. Eccl. 39. 35. & 40. 9. Isaia. 19. 16. Ezechiel. 38. 22. Apocal. 6. 8. & 15. 1. & 16. 8
 fidelitas, 2. Tim. 2. 13
 cultus, Eccl. 1. 32
 honor, Eccl. 7. 33
 præcepta, Ose. 14. 10. Bar. 3. 9. Psal. 77. 5. & 110. 7. 1. Ioan. 3. 23
 iuramentum, Ier. 51. 14. Heb. 6. 13
 præmium temporale, Ezech. 29. 18
 vocatio, Rom. 1. 12. 2. Tim. 1. 9. Apoc. 3. 20
 vocatio contempta, Ier. 3. 7
 contemptæ punitio, Luc. 14. 16
 consolatio, Isa. 66. 13. Ier. 31. 16
 doctrina, Isa. 45. 19
 expostulatio, Ierem. 2. 9. & 3. 20. & 4. 22. & 5. 1. & 6. 10. & 7. 23. & 9. 2. Ezechiel. 12. 18. & 34. 12. Ose. 2. 2. & 6. 4. Amos 3. 1. Mich. 6. 1. Zachar. 7. 9. Malach. 1. 6. & 3. 8
 punitio, Isa. 19. 14. & 34. 1. & 59. 17. Ierem. 4. 9. & 6. 11. & 30. 32. & 45. 4. & 50. 29. Ezech. 20. 33. & 21. 3. & 22. 13. & 23. 35. & 25. 15. & 33. 29. & 39. 23. Amos 5. 19. & 8. 9. Mich. 5. 24. Sophon. 1. 3. Malachia. 3. 5. Lucæ 18. 16
 habitatio, Prou. 8. 12. Act. 17. 24
 voluntas, Prou. 19. 21. Sapient. 9. 13. Isa. 46. 10. Ion. 1. 14. Matth. 20. 13. Ioan. 5. 30. & 6. 39. Rom. 9. 18. 1. Thess. 4. 3. 1. Tim. 2. 4
 beneficia, Amos 2. 10. Act. 14. 16
 notitia, Psal. 75. 1. Sap. 13. 5. & 15. 13. Ioan. 17. 3. Rom. 1. 20. 1. Cor. 13. 12
 Deus non tentandus, Matt. 4. 7
 Deo seruire, 2. Par. 12. 8. Psal. 99. 1
 Deo quid placeat, 1. Reg. 16. 7. Isa. 28. 12. Ier. 9. 24. Mich. 6. 7. Zach. 8. 16
 Deo placere, Eccl. 30. 24
 Deo grati qui, Isa. 66. 2
 Deo dilecti qui, Ioan. 16. 27
 Dei amici, Ioan. 15. 14

Dei serui, Ioan. 17. 16
 Dei serui excipiendi, Ioan. 13. 20
 Deum agnoscit Gentilis, Dan. 3. 35. & 4. 34. & 14. 40. Ion. 1. 10. 2. Mach. 3. 35
 Deus Pater, Dan. 7. 9
 Deum quærere, Psal. 39. 17. & 68. 33. & 104. 4. & 118. 11. Cant. 3. 1. & 5. 6. Sap. 1. 1. Ier. 29. 13. Thren. 3. 25. Am. 5. 4. Soph. 2. 3
 Deum quærere vtile, Psal. 33. 11
 Deum quærendi modus, Deut. 4. 29
 Deum sequi gloriosum, Eccl. 23. 38
 Deum qui inueniant, Prou. 8. 17
 Dei filij, Rom. 9. 8. 1. Ioan. 3. 2. & 4. 4. & 5. 18
 Dei ministri, 1. Cor. 1. 9
 Dei testimonium, 1. Ioan. 5. 9
 reprehensio, Apoc. 2. 4
 Deo appropinquare, Iac. 4. 8
 Diabolus, Iob. 40. 10. & 41. 24. Isa. 30. 31. Ioan. 8. 44. 2. Cor. 11. 14. Iac. 4. 7. Apoc. 12. 3. & 16. 14. & 20. 2
 Diaboli testimonium, Act. 16. 17
 vis, Exod. 3. 10
 superbia, Matt. 4. 9
 officium, Iob. 1. 7
 punitio, 2. Pet. 2. 4. Apoc. 20. 10
 Diabolus inimicus perfectionis, Exod. 8. 28
 impedit omne bonum, Exod. 10. 11
 mendax est, Matt. 4. 9. Ioan. 8. 44
 quærit hominum perditionem, Genes. 3. 1. 1. Paral. 27. 1. Iob. 1. & 2. Zachar. 3. 1. Matth. 8. 28. Luc. 8. 12. Act. 5. 3. 2. Corint. 4. 4. Ephes. 6. 11. 1. Thess. 2. 18. 1. Pet. 5. 8. Apoc. 2. 10
 à Christo est suo imperio spoliatus, Genes. 3. 15. Isa. 9. 4. & 14. 8. & 27. 1. Zachar. 3. 2. Matth. 12. 29. Luc. 10. 18. Ioan. 12. 31. Col. 1. 13. & 2. 15. 2. Timoth. 1. 10. 1. Ioan. 3. 8. Heb. 2. 14
 Diaconorum ordinatio, Num. 8. 5. Act. 6. 3
 officium, Nu. 8. 18. & 18. 1
 mores, 1. Tim. 3. 8
 Dies iudicii, Isaia. 2. 10. & 3. 13. & 13. 6. & 24. 1. & 26. 21. 30. 27. & 63. 4. & 66. 15. Ierem. 25. 30. & 30. 7. Ezech. 38. 19. Joel. 1. 15. & 2. 1. & 3. 1. Mich. 1. 3. Nahum. 1. 5. Sophon. 1. 14. & 3. 8. Zach. 14. 5. Malach. 4. 1. Psal. 49. 1. Sap. 5. 1. Mat. 13. 40. & 15. 31. Marc. 13. 26. Luc. 17. 24. & 21. 25. Act. 1. 11. & 17. 31. Rom. 2. 16. 2. Cor. 5. 10. 2. Pet. 3. 10. Iud. 14. Apoc. 1. 7. & 6. 12. & 11. 18. & 20. 11
 Diei iudicii memoria, Eccl. 38. 23. & 18. 14
 est incertum quando futurum, Matth. 24. 36. Marc. 13. 32. Lucæ 17. 30. Act. 1. 7. 1. Thess. 5. 1. Apocal. 3. 3. & 16. 15
 difficilia, Prou. 30. 18. Eccl. 1. 8
 diffidentia damna, Matt. 14. 30
 punitio, Num. 14. 11. 2. Par. 16. 7
 Dignitas, Eccl. 11. 5
 Dignitas ecclesiastica, Heb. 5. 4
 Dilectio Dei super omnia, Genes. 22. 2. Exod. 2. 6. Deuter. 5. 10. & 6. 5. & 10. 12. Ios. 12. 5. Eccles. 7. 31. Matth. 10. 37. Marc. 12. 30. Lucæ 7. 47. & 10. 27. Ioann. 21. 15. Roman. 5. 5. 1. Corinth. 10. 21. 1. Ioann. 4. 17

Dilectio-

Dilectionis Dei fructus, Luc. 7. 47. Ioan. 14. 23
 Dilectio proximi, Matth. 22. 39. Ioann. 15. 12. Roman. 13. 8. 1. Corinth. 10. 24. 1. Ioan. 2. 9. & 3. 11. & 4. 12. 2. Ioan. 5. 3. Ioan. 1
 Diligentia, Genes. 18. 6. & 24. 32. Prou. 10. 5. & 11. 16. & 12. 11. & 21. 5. & 24. 27. Eccl. 9. 10. & 10. 29. & 31. 27. & 32. 15. Hebr. 6. 11
 Diligentiae fructus Prou. 10. 4. Eccl. 10. 10. Mat. 25. 2
 Discere, Prou. 9. 9. & 10. 8. & 14. 17. & 17. 16. & 18. 15. & 19. 27. & 23. 12. Eccl. 3. 31. & 8. 9. & 18. 19
 Discendum, Eccl. 6. 18
 Discenda quæ, Bar. 3. 14
 Disciplinæ commendatio, Prou. 4. 13
 Discipulis Christi dictum, Luc. 22. 28
 Discipulorum Christi fames, Matt. 12. 1 tribulationes, Matt. 24. 9
 Discordiæ damna, Matt. 12. 25.
 Discordia Christiana, Luc. 12. 52
 Discretio, Marc. 9. 5
 Discretio in Dei cultu, Leu. 1. 13
 Diuinis quomodo studendum, Prou. 2. 3
 Diuitiæ, Psal. 38. 7. & 48. 11. Prou. 10. 2. & 11. 28. & 13. 8. & 14. 20. & 17. 16. & 18. 11. & 21. 6. & 22. 7. & 28. 6. Eccl. 5. 10. & 6. 1. & 9. 16. & 10. 26. & 11. 10. & 13. 23. & 21. 5. & 25. 3. & 27. 1. & 31. 5. Bar. 3. 16. Agg. 2. 9. Iac. 1. 11
 Diuitibus vix, Luc. 6. 24
 Diuiti dicendum, Psal. 61. 11. 1. Tim. 6. 16. Iac. 5. 1
 Diuitiæ inutiles, Iob 27. 19. Prou. 11. 4
 impediunt perfectionem, Matt. 19. 22. Mar. 10. 21
 inuidiam pariunt, Gen. 26. 3
 fratres separant, Gen. 36. 7
 iniquæ, Eccl. 40. 13
 sunt à Deo, Prou. 10. 22
 Diuitiarum damna, Matt. 19. 23
 periculum, Matt. 6. 24
 vanitas Eccl. 1. 4
 Docere, Prou. 9. 9. Sap. 7. 13. Eccl. 22. 7. & 32. 6. & 33. 18. Isa. 24. 15
 Doceat quem Deus, Isa. 28. 9
 Doctrina, Prou. 12. 8. & 13. 15. & 18. 4. & 19. 11. & 20. 15. Eccl. 21. 22. Heb. 13. 9
 Doctrinæ fructus, Prou. 10. 21. & 12. 24. & 13. 4
 Dolor Christo amisso, Luc. 2. 48
 Dolus, Psal. 5. 7. & 9. 28. & 34. 20. Prouerb. 12. 17. Marc. 7. 22. Act. 5. 1. Rom. 1. 29
 Dominium à Deo Ier. 27. 6. Dan. 2. 37. & 4. 24. & 5. 18
 Dominis dictum, Eph. 6. 9. Col. 4. 1
 Dominica dies, Apoc. 1. 10
 Dominus vobiscum, Ruth. 2. 4
 Domus propriæ cura, Gen. 30. 30. & 35. 2
 Domus aliena Prou. 25. 17. & 27. 10. Eccl. 21. 15
 Domestici, Mich. 7. 6. 1. Tim. 5. 8
 inducendi ad Dei cultum, Exod. 10. 9
 Dona, Eccl. 20. 14
 Dos, Tob. 8. 24
 Ducis hortatio, 1. Mach. 3. 58. & 4. 8. 2. Mach. 8. 16
 oratio ad Deum, 1. Machab. 4. 30. & 7. 40. 2. Machab. 15. 21
 Duces spirituales cæci, Matt. 23. 24

E.

E Brietas, Eccl. 19. 1
 Ecclesia, Gen. 28. 16. 3. Reg. 4. 34. Psalm. 44. 10. & 45. 5 & 47. 1. & 64. 5. & 67. 10. & 68. 36. & 75. 3. & 77. 52. & 84. 1. & 86. 1. & 93. 14. & 101. 17. & 106. 35. & 113. 16. & 121. 3. & 131. 13. Prou. 9. 1. Cant. 6. 1. & 8. 11. Isa. 1. 27. & 2. 1. & 4. 5. & 5. 1. & 9. 2. & 11. 6. & 14. 32. & 19. 18. & 24. 23. & 25. 10. & 26. 1. & 27. 2. & 33. 20. & 51. 3. & 61. 10. & 65. 15. & 66. 10. Ier. 3. 17. & 30. 18. Ioel. 3. 20. Agg. 2. 10. Zach. 2. 4. & 8. 3. & 9. 8. Matt. 13. 24. 1. Cor. 12. 12. & 14. 40. Col. 2. 19 1. Tim. 3. 15. Heb. 3. 6. Apoc. 1. 20. & 12. 1. & 21. 2
 Ecclesiæ encomium, Num. 24. 5
 Ecclesiæ Deus assistit, Exod. 40. 38. Nu. 9. 15. Deu. 12. 11
 Ecclesiæ reuerentia, Leu. 19. 30. & 26. 2
 hostes, Isa. 10. 5
 vox, Bar. 4. 12
 ministri, Eph. 4. 11. 1. Thess. 5. 12
 persecutio, Act. 8. 1. Apoc. 12. 13
 auctoritas, Gal. 2. 2
 præcepta, Act. 15. 41. & 16. 4
 Ecclesia primitiua, Act. 4. 31. & 9. 31. & 14. 3. Rom. 15. 14. 1. Cor. 1. 5. & 14. 26
 Ecclesiæ primitiue disceptatio, Act. 11. 2. & 15. 2
 Ecclesia ex gentibus, Isa. 54. 1. Ezech. 17. 22
 Ecclesiæ ministri, Eph. 4. 11. 1. Thess. 5. 12
 eorum gradus, 1. Cor. 12. 28
 eis dictum, 2. Tim. 2. 15
 Ecclesiam persequentium punitio, Iudith 16. 20. Isa. 29. 5. & 31. 3. Zach. 14. 12
 Ecclesiæ dictum, Isa. 49. 18. & 59. 21. & 60. 1. & 62. 2. & 30. 16. Bar. 4. 36. & 5. 1. Mich. 5. 9. Apoc. 3. 8
 Ecclesia non potest errare, Mat. 16. 18. & 28. 10. Luc. 22. 32
 Ioan. 14. 16. & 16. 13. & 17. 11. 1. Tim. 3. 15. 1. Ioan. 2. 27
 est Corpus Christi, Eph. 1. 22. & 4. 4. & 5. 23. 1. Cor. 12. 17
 sponsa, Psal. 44. 11. Ezech. 16. 9. Cant. 4. 9. 2. Cor. 11. 2
 Eph. 5. 16. Apoc. 19. 8. & 21. 10
 eius caput Christus, 1. Cor. 12. 27. Ephes. 4. 15. & 5. 23
 Col. 1. 18. & 20. 10
 & protector, Psal. 90. 1. & 131. 13. Isa. 43. 2. Ier. 46. 28
 Matt. 18. 20. & 28. 20. Ioan. 14. 23. 2. Cor. 6. 16
 Ecclesiæ ædificatio, Isa. 54. 11
 consecratio, Exod. 30. 15. Nu. 7. 1. vide Templum.
 sumptibus populi ædificatio, Exod. 35. 20. & 40. 9
 Ecclesiastici, Eccl. 7. 33. Ezech. 44. 20. Ose. 4. 8. 1. Cor. 3. 9. & 4. 1. & 9. 7. 1. Thess. 5. 12. Heb. 5. 1
 Ecclesiasticis dictum, Ose. 5. 1. Matt. 10. 8. 2. Cor. 6. 3. 1. Tim. 1. 6
 Ecclesiasticorum exemptio, Gen. 47. 10
 distinctio à laicis, Num. 1. 49
 peccata Ier. 2. 8
 perfectio, Deut. 33. 9
 alimenta, Rom. 15. 27
 Ecclesiastici mali, Isa. 22. 7. Mich. 3. 5
 eis vix, Matt. 23. 13. Luc. 11. 52
 Ecstasis, Act. 22. 17. & 10. 10
 Eleemosyna, Ruth. 2. 14. & 3. 15. 2. Esd. 5. 10. Tob. 1. 3. & 2. 2. Mar. 12. 41. Luc. 19. 8. Act. 11. 29. Rom. 15. 25. 1. Cor. 16. 1. 2. Cor. 8. 2. & 9. 1. Gal. 2. 10. Heb. 13. 16. 1. Ioan. 3. 17. 3. Ioan. 5

facien-

facienda, Leuit. 19. 9. & 13. 12. Tob. 4. 7. Eccles. 11. 1.
Eccli. 4. 1. & 7. 10. Luc. 3. 11. & 12. 33. & 16. 9
quomodo facienda, Matth. 6. 2
Eleemosynæ fructus, 3. Reg. 17. Tob. 12. 8. Psalm. 111. 5.
Prou. 14. 21. & 21. 14. & 22. 9. & 28. 27. Eccli. 3. 33. & 17. 18.
& 29. 15. Isa. 58. 7. Dan. 4. 24. Matth. 25. 34. Marc. 9. 41.
Act. 9. 36
Electio Ecclesiastica, Act. 1. 23
Electio Dei, Ioan. 15. 16. Rom. 9. 18. 2. Tim. 2. 19.
Electi, Psal. 93. 14 Sap. 4. 15. Dan. 12. 10 Zach. 2. 8. Matt. 15.
13 & 20. 16. Ioan. 18. 9. Act. 13. 48. Ioan. 10. 27. & 13. 18.
Rom. 8. 28. & 11. 5. Apoc. 17. 14
Eligendi superioris qualitas 1. Reg. 1. 10
humilitas, 1. Reg. 9. 21. & 10. 21.
Electi in superiorem gratia, 1. Reg. 10. 6. & 16. 13
Electio acclamatio, 1. Reg. 10. 14.
Electio superioris diuina, 1. Reg. 9. 15
Elias, Mal. 4. 3. Apoc. 11. 3
Elymæ magi punitio, Act. 13. 11
Emendatio, Eccli. 21. 1. & 35. 3 Isa. 30. 15. Ose. 10. 12. Agg. 1. 5
Emptio & venditio, Gen. 23. 9 & 25. 31 & 33. 19. & 41. 57.
Leu. 19. 13 & 25. 14 Deut. 15. 1 & 25. 13. 2. Reg. 24. 21. Ec-
cli. 27. 3. & 42. 25. Prou. 11. 1 & 6. 11. & 20. 10. Isa. 23. 18.
Ier. 32. 6. Ezech. 45. 10 Mich. 6. 10 Matth. 7. 2. Luc. 14. 18.
1. Cor. 7. 30 1. Thess. 4. 6
Enoch Heb. 11. 5 Apoc. 11. 3
Episcopus, Matth. 20. 23 Luc. 4. 16 Ioan. 10. 4. Act. 1. 24. &
6. 3. & 11. 12 & 14. 20. & 20. 18 Rom. 15. 16. 1. Cor. 3. 5. &
4. 1. 2. Cor. 3. 6 Eph. 1. 15. Col. 1. 23. 1. Tim. 3. 1. 2. Tim. 2. 1.
Tit. 1. 5. 1. Pet. 5. 2
Episcopi boni electio, Isa. 22. 20
Episcopi mali punitio, Isa. 21. 19
Epulonibus parabola, Luc. 15. 19
Epulonibus vx, Isa. 5. 22
Errores, Matth. 24. 23.
Erubescere, Psal. 39. 11 Eccli. 41. 21. & 42. 11. Ezech. 16. 51.
Mar. 8. 38. Luc. 9. 16. Rom. 1. 16. 2. Tim. 1. 8
Euangelium, Isa. 10. 22. & 11. 12 Rom. 1. 16. 1. Cor. 15. 1. 2.
Cor. 4. 3
Euangelij tempus, Isa. 12. 3. & 29. 18. & 32. 4. & 33. 6. & 35.
1. & 42. 16. & 44. 3. & 49. 9. & 65. 17. Ier. 3. 15. & 30. 8. &
31. 31. & 32. 37. & 33. 15. & 50. 4 Ezech. 20. 40. & 34. 11 &
63. 9. & 37. 21. Ioel. 3. 17. Mich. 4. 3. Soph. 3. 11. Zach. 8. 7.
& 9. 16. & 12. 8. & 13. 2. & 14. 9 Gal. 3. 25. Eph. 1. 7. 1. Ioan.
2. 8
prædicatio, Isa. 27. 13. Ier. 16. 14. Matth. 13. 31. & 24. 14
Rom. 10. 18. 1. Cor. 1. 18. & 15. 3 Col. 1. 6 Heb. 2. 3
Euangelistæ, Ezech. 1. 5 Apoc. 4. 6
Eucharistia, Gen. 28. 16. Exod. 12. 11. & 16. 18. 3. Reg. 19. 8. 1.
Esd. 6. 10. Psal. 110. 4. Cant. 2. 9 & 5. 1. Isa. 25. 6. Ose. 14. 8.
Zach. 9. 17. Ioan. 6. 30. Act. 2. 42. & 20. 7. 1. Cor. 10. 16. &
11. 23
figuræ, Prou. 9. 5 Sap. 16. 20. Exod. 16. 15
institutio, Matt. 26. 26
fructus, 2. Reg. 16. 11. Ioan. 6. 51
frequentatio, Act. 2. 42 & 20. 7
adoratio, Psal. 21. 18. & 98. 5. Ioan. 9. 38
Examinare seipsum, Eccli. 18. 20 & 37. 10. 2. Corin. 13. 5.
Gal. 6. 4

Excommunicatio, Matth. 5. 29. & 16. 19. & 18. 8. Marc. 6.
42. Ioan. 20. 23. 1. Cor. 5. 4. 1. Thess. 3. 14. 1. Tim. 1. 20. Tit.
3. 10
figura, Num. 5. 1. Tob. 13. 11. & 14. 8
Excommunicandi qui, Prou. 22. 10. Matth. 18. 17. Rom. 16.
16. 2. Cor. 2. 8. 1. Tim. 1. 20. & 6. 5. 2. Tim. 2. 17. & 3. 5. Tit. 3.
10. 2. Ioan. 10
Excommunicati vitandi, Matth. 18. 17. 1. Cor. 5. 11. Tit. 3.
10
Exequiæ, Gen. 23. 2. & 50. 10. Deut. 34. 8. 2. Reg. 3. 31.
Exemplum bonum, Cant. 4. 11. 1. Cor. 10. 32. 1. Pet. 3. 16.
Excusatio nimia vitiosa, Exod. 4. 13
Expectandum quid, Gen. 49. 18
Expectare moleitum, Prou. 13. 12
Expediens, 1. Cor. 6. 12. & 10. 22
Exteriora, Eccli. 19. 22

F

Faciendum quid Psal. 36. 28 Luc. 11. 42
Fama, Prou. 10. 7 & 22. 1. Eccli. 41. 15
Fames, Prou. 27. 7
Famulus bonus, Gen. 30. 28. vide Seruus.
Festinatio, Prou. 2. 1
Festum, Exod. 23. 12. & 31. 13. Leu. 19. 3. 2. Esd. 8. 9. & 13. 15.
Tob. 2. 1. Psal. 80. 4. & 117. 24. Thir. 1. 4 Nah. 1. 15. Mar. 2.
27. Luc. 14. 5
Festi obseruatio, Ier. 17. 21. 1. Mach. 2. 35. 2. Mach. 8. 26.
Matt. 12. 17
Festi violationis punitio, Num. 15. 32. Ier. 17. 27
Fides, Psal. 92. 5. Eccli. 16. 28. Isa. 28. 16. Ier. 5. 3. Luc. 18. 8. Ioan.
3. 18. & 4. 42 & 6. 29. & 12. 44 Rom. 10. 8. 2. Cor. 4. 13. Gal.
1. 8. & 2. 20 & 3. 7. 2. Thess. 3. 2. Tit. 1. 1.
Fidei necessitas, Isa. 7. 9. Mar. 16. 16. Act. 16. 30. Hebr.
11. 6
Fructus, Abac. 2. 4. Matth. 8. 13. & 9. 2. & 15. 28. Ioan. 3. 36.
& 4. 5 & 5. 24. & 6. 47. & 7. 38 & 11. 25. & 20. 29. Act. 14.
8. 1. Pet. 1. 8.
constantia, Dan. 3. 6. 1. Mach. 1. 65. & 2. 19
vis, Matt. 9. 19. & 17. 20 & 21. 21. Mar. 2. 5. & 5. 35. & 9.
23. & 11. 23. & 16. 17. Luc. 7. 50. & 8. 48. & 17. 6. Ioann. 14.
12. Act. 3. 16. & 15. 9. Heb. 11. 33
Fides viuæ, Exod. 27. 20 Cant. 4. 9. Abac. 2. 4. Matth. 9. 23
& 15. 28. Rom. 3. 22 Gal. 5. 6
Fides imperfecta, Ioan. 12. 42
mortua, Matt. 7. 21. 1. Cor. 13. 2. Iacob. 2. 26
Fidelitas, Prou. 20. 6 & 28. 20. Luc. 16. 10
Fidelis seruus, Matt. 24. 45
Fideiussio, Prou. 17. 18 & 20. 16
periculosa est, Prou. 11. 15. & 22. 26
Filii, Prou. 10. 1. & 11. 1. & 14. 14. & 15. 20. & 17. 6. & 19. 13. &
23. 24. & 28. 7. & 29. 3 & 30. 17. Eccli. 16. 1. & 22. 3.
Filix Eccli. 7. 26. & 26. 13 & 42. 9
Filijs dictum, Eph. 6. 1 Col. 3. 20
Fili casti gaudi, Prou. 13. 24. Eccli. 7. 15. & 30. 1
Filiis prouidendum, Gen. 45. 5
Fili institutio Eccli. 30. 2
amor, Gen. 45. 9
consilium, 1. Reg. 19. 4
Fili peccatorum, Eccli. 41. 8
Filius præ ceteris patri carior, Gen. 37. 3

Filij minoris cura Gen. 42. 4
Filij inobedientis punitio, Deut. 21. 18
Filij in patrem impij punitio, 2. Reg. 18. 14
Flagella Dei, Ezech. 14. 21
 causa, Deut. 29. 12 & 32. 21 Ios. 7. 10 & 23. 15. Iud. 10. 6.
 3 Reg. 9. 6. & 14. 15. 4. Reg. 18. 11. & 21. 10. 2. Paralipo-
 men. 28. 6. 2. Esdr. 9. 26. Tob. 13. 5. Psalm. 38. 12. & 88. 31.
 & 105. 38. & 106. 11. Isa. 5. 24. & 24. 3. & 42. 24. & 50. 1. &
 63. 10. & 64. 6. Ierem. 2. 15. & 16. 18. & 7. 13. & 9. 12. & 11.
 10 & 13. 22. & 15. 3 & 16. 9. & 19. 3. & 22. 8. & 29. 17. & 30.
 14. & 44. 2. Thir. 1. 5. Ezech. 14. 13
 fructus, Prou. 19. 25
 remedia, Deut. 30. 1
Flagellis Dei indurati, Ier. 5. 3
Fœmina, Prou. 19. 13. & 21. 9. & 31. 10. Eccles. 7. 29 Eccli. 10.
 22. & 19. 20. & 25. 19. & 36. 27 & 42. 14. 1. Tim. 2. 9. 1. Cor.
 14. 34. 1. Tim. 2. 9 & 3. 11
Fœminæ creatio, Gen. 2. 18
 modestia, Gen. 18. 9
 virtus, Iud. 4. 4. Prou. 31. 10. 2. Mach. 7. 20
 fides, 4. Reg. 4. 30
 laus, Prou. 1. 1. 16. Eccli. 2. 6. 18. Dan. 13. 2
 prudentia, 1. Reg. 25. 18
 ornatus, 1. Pet. 3. 3. 1. Tim. 2. 9
 colloquium, Ioan. 4. 27. Act. 16. 13
 malitia, Eccli. 25. 17. & 26. 10. & 42. 6
 ira, Eccli. 15. 22
 velum, 1. Cor. 11. 6
 loquacitas, Eccli. 25. 27
Fœminarum deuotio, Exod. 15. 20. 4. Reg. 4. 27. Matth.
 27. 55. & 28. 1. Marc. 15. 40. & 16. 1. Luc. 8. 2. & 11. 27.
 Act. 17. 4
Fœminæ viris pares, Ios. 17. 4
Fœminæ vt loquendum, 4. Reg. 4. 32
Fœmina prophetis, 4. Reg. 22. 14
Fœminæ damna, Iud. 16. 16. Eccli. 25. 33
Fœmina litigiosa, Prou. 25. 24. & 27. 15
 ebriosa, Eccli. 26. 11
Fœmina vitanda, Ecclesiast. 7. 27, Eccli. 9. 3. & 42. 12
 domi continenda, Eccli. 25. 34
Fomes, Rom. 7. 14
Fornicatio, Eccli. 23. 13. Ose. 4. 11
 vitanda, Tob. 4. 13. Prou. 5. 8. & 6. 25. & 7. 24. 1. Corinth.
 10. 8
 damnosa, Prou. 9. 18 & 29. 3 Eccli. 9. 9
Fortitudo, Mar. 15. 43
Fortitudo bellica, 1. Mach. 6. 43
Fratris amor, Gen. 43. 30. & 45. 1
 odium, Gen. 27. 41. & 37. 4
 vita dissimilis Gen. 25. 17
Fraus, Prou. 12. 27. Isa. 32. 7. Ier. 6. 13
Fugere persecutionem, Matth. 2. 13. & 105. 23. Act. 9. 25. &
 14. 5 & 16. 10. Ioh. 11. 54
Furtum, Tob. 2. 27. Zach. 5. 3
Furti damna Prou. 11. 24
 pœna, Exod. 22. 1
 socius, Prou. 29. 24
Futura incerta, Prou. 27. 1

G

Gallus, Prou. 30. 31
Gaudium, Prou. 15. 13. Eccl. 2. 2. Eccli. 30. 17
Gaudendum de quo, Matth. 5. 12. Luc. 10. 19.
Gaudium spirituale, Ioan. 3. 29. Act. 13. 52. Phil. 3. 1. & 4. 4
Gentiles & Iudæi, Matth. 21. 28
Gentium vocatio, Isa. 49. 22. Matth. 22. 8. Act. 13. 46
 conuersio, 3. Reg. 10. 4. Isa. 41. 18. & 43. 5. & 65. 1. Ose. 1.
 10. & 2. 23. Zach. 6. 15 & 10. 11. Matth. 21. 43. Act. 11. 1.
 Rom. 11. 7. Eph. 3. 6. Col. 1. 21. & 3. 13
confessio, Mat. 27. 54. Mar. 15. 39
 humilitas, Luc. 7. 6
Gentilibus conuersis dictum Rom. 11. 17. Eph. 2. 11
Generatio æterna, Isa. 66. 9
Gloria in excelsis, Luc. 2. 14
Gloriandum in quo, Ier. 9. 23. 1. Cor. 3. 21
Gloria stulti, Prou. 26. 7
Gloriatio, Iacob. 1. 9
Gloriatio Christiana, Ro. 5. 11. 1. Cor. 1. 31. 2. Cor. 10. 17.
Gloria Dei quærenda in nominibus, Psalm. 115. 1. Matth. 6.
 9. Ioan. 9. 24. Act. 3. 12. 1. Cor. 6. 20. Phil. 1. 20. Col. 3. 17.
 Tit. 2. 10
Gratia, Exod. 33. 19. Leu. 20. 8. Deuter. 2. 37. & 8. 16. & 9. 3.
 & 30. 6. & 32. 10. Ios. 13. 6. 4. Reg. 4. 3. Iob. 8. 11. & 14. 4.
 & 32. 8. Psalm. 36. 23. & 43. 4. & 64. 10. & 67. 21. & 83. 12.
 & 93. 17. & 114. 8. & 117. 16. & 118. 31. & 116. 1. Prou. 16. 9.
 & 27. 31. Ezech. 11. 19. & 36. 16. & 47. 12. Ose. 13. 9. Io. 1. 16.
 & 3. 27. & 4. 10. & 6. 37. & 15. 4. Act. 15. 11. & 16. 14. Ro. 5. 15.
 & 8. 14. & 9. 15. & 11. 6. 1. Cor. 1. 7. & 3. 6. & 12. 3. & 15. 10. 2.
 Cor. 1. 21. & 3. 5. & 4. 6. & 6. 18. Gal. 2. 27. Eph. 2. 8. Phil. 2.
 13. Heb. 13. 9. Iacob. 1. 17. 2. Pet. 1. 4. 1. Ioan. 2. 27. & 3. 9. &
 4. 13. & 5. 18. Apoc. 11. 6. & 22. 17
Gratiæ effectus, Iob. 33. 10. & 42. 5. Cant. 5. 4
 necessitas, Ier. 10. 13. Ioan. 15. 5. 2. Cor. 3. 5
Gratiæ gratis datæ, 1. Cor. 12. 4
Gratioli, Prou. 18. 16
Gratitudo, 2. Reg. 19. 32. 3. Reg. 2. 7. Tob. 9. 1. & 12. 4
Gratitudo in Deum, Luc. 17. 15
Gratiarum actio Deo, 2. Reg. 22. 47. Psalm. 15. 7. & 17. 47.
 & 27. 6. & 29. 1. & 30. 22. & 34. 10. & 53. 8. & 58. 15. & 65. 1.
 & 70. 20. & 85. 12. & 102. 1. & 108. 30. & 115. 3. & 117. 11.
 & 123. 6. & 137. 1. Eccli. 51. 1. 1. Mach. 1. 11. 2. Mach. 10. 38.
 1. Cor. 1. 4. & 15. 57. 2. Cor. 1. 14. & 9. 15. Eph. 1. 3. Phil. 1. 3.
 Col. 1. 3. 1. Thess. 1. 2. & 2. 13. 2. Thess. 1. 3. & 2. 13. 2. Tim. 1.
 3. Phil. 4. Apoc. 11. 17
Gula, Gen. 25. 34
Gulæ damna Prou. 21. 17. Eccli. 37. 38
 punitio, Num. 11. 33
Gulosus dictum, 1. Cor. 6. 13.

H

Hæretici, Psalm. 73. 18. Prouerb. 30. 11. Cantic. 2. 15. 1.
 Corinth. 11. 19. 1. Timoth. 1. 6. & 4. 1. & 6. 3. 2. Tim.
 2. 16. & 3. 8. 1. Pet. 2. 1. & 2. 17. & 3. 3. 1. Ioan. 2. 19. 2. Ioan.
 7. Iud. 4
vitandi, Matth. 7. 15. Tit. 3. 10. 2. Ioan. 10. Rom. 16. 17. 2.
 Tim. 2. 17

- puniendi, Deuter. 13. 5. & 17. 1. & 18. 20. 3. Reg. 18. 40. 4. Reg. 10. 25
- Hæreticorum vox, Ioan. 6. 6
- Hæreticis dictum, Isa. 29. 9. Rom. 11. 3
- Herodis crudelitas, Matt. 2. 16
- Herodis punitio, Act. 12. 23
- Homo, Iob 7. 17. Psal. 8. 5. & 143. 3. Sap. 2. 23. Eccl. 17. 31. Isa. 40. 6
- Hominis creatio, Gen. 1. 26. & 2. 7. Iob 10. 8. Eccl. 17. 1
- habitatio, Gen. 2. 15
- dominium, Gen. 9. 2
- natiuitas, Sap. 7. 3
- miseriæ, Eccl. 40. 1
- Hominis in malum pronitas, Gen. 8. 21
- Homini necessaria, Eccl. 29. 28
- Hominis lapsus, Luc. 10. 30
- Homo mendax, Rom. 3. 4
- Homicida, Gen. 4. 10. Exod. 21. 14. Psal. 5. 7
- Homicidium casuale, Num. 35. 22
- Homicidæ maledictio, 2. Reg. 3. 29
- punitio, Gen. 4. 11. & 9. 6. Leu. 24. 17. Num. 35. 16. Deut. 19. 11. 2. Reg. 1. 14. & 4. 9. & 21. 3. 3. Reg. 2. 5. & 21. 17. 4. Reg. 1. 16. 2. Par. 24. 25
- Honor, Eccl. 10. 23. 1. Pet. 2. 17
- Hospitalitas, Genes. 18. 1. & 19. 1. & 24. 30. Exod. 2. 20. 4. Reg. 4. 8. 2. Esd. 5. 17. Tob. 7. 1. Act. 10. 23. Heb. 13. 1. 1. Pet. 4. 9
- Hostes animæ delendi, 1. Reg. 15. 3
- Humilitas, Gen. 16. 9. Psal. 137. 6. Prou. 16. 19. & 18. 12. & 29. 23. Eccl. 7. 5. & 13. 9. Matt. 23. 11. Mar. 10. 42. Rom. 12. 3. 1. Pet. 5. 5
- Humilitatis necessitas, Matt. 18. 2
- fructus, 4. Reg. 1. 13. 2. Par. 12. 7. Judith 9. 16. Psalm 17. 28. & 71. 23. & 101. 8. & 114. 6. & 112. 6. Prou. 11. 2. Eccl. 3. 20
- Humilis vox, Matt. 8. 8. Exod. 3. 11. & 4. 10
- Confessio Deo, 2. Reg. 7. 18
- Hypocrisis cauenda, Luc. 12. 1
- Hypocrita, Iob 8. 13. & 15. 34. & 20. 3. Psal. 77. 36. Eccl. 1. 37. & 19. 23. Matt. 15. 7
- Hypocritis vā, Matt. 23. 13. Luc. 11. 44
- I.
- Iacob, Gen. 25. Heb. 11. 21
- Iacobi Zebedæi mors, Act. 12. 2
- Iactura, 2. Par. 25. 9
- Idola, Psal. 113. 12. Isa. 44. 9. 1. Cor. 8. 4
- Idolorum causa, Sap. 14. 15
- Idololatria, 2. Mach. 11. 23
- Idololatræ, Sap. 13. 10. Rom. 1. 23
- Idololatræ dictum, Isa. 46. 5
- Ieiunium, 1. Reg. 7. 6. 1. Esd. 8. 21. Tob. 12. 8. Isa. 58. 3. Ioel. 2. 12. Zach. 7. 5. Matt. 17. 21. Mar. 2. 20. Luc. 2. 37. Rom. 13. 13. 1. Cor. 7. 5. 2. Cor. 6. 5. Act. 13. 2. Eph. 5. 18. 1. Thess. 5. 6. Tit. 2. 2. 1. Pet. 1. 13
- Ieiunandum quomodo, Matt. 6. 16
- Ieiunium violentis punitio, Leu. 23. 29
- Ignorantia, Eccl. 10. 14
- Ignorantiæ damna, Ose. 4. 5. Prou. 10. 21. & 14. 12. Bar. 3. 28. non excusatur, Prou. 1. 20. & 8. 1
- Ignoscendum in nos peccanti, Eccl. 18. 8. Matt. 5. 23. & 6. 14. & 18. 22. Luc. 17. 3. Eph. 4. 32. Col. 3. 13
- Illuminatio, Psal. 4. 7
- Imagines, Exod. 25. 18. Num. 21. 8. 2. Reg. 6. 35. & 7. 25. & 10. 19. 2. Par. 3. 10. & 4. 3. Sap. 16. 6
- Imitandum quid, 3. Ioan. 11
- Immisericordiæ damna, Prou. 21. 13
- punitio, Matt. 25. 41. Iac. 2. 13
- Impatientia, Prou. 14. 17
- eius damna, Prou. 19. 19
- Impatientis monitio, Iob 4. 3
- Imperfectio, 1. Esd. 3. 10. Iob 4. 17. & 9. 1. & 25. 4. Psal. 138. 16
1. Cor. 13. 9
- Impij, Iob 15. 21. & 20. 5. Prou. 15. 29. & 28. 28. & 29. 16. Eccl. 8. 8. Sap. 14. 9. Eccl. 41. 11. Isa. 57. 20. Dan. 12. 10. Zach. 5. 7
- vitandi, Deut. 7. 1. & 18. 9
- delendi, Deut. 20. 16
- Impiorum punitio, 3. Reg. 18. 40. & 12. 20. 4. Reg. 9. 32. & 17. 25. Iob 8. 22. & 11. 20. & 15. 29. & 21. 17. Psal. 1. 4. & 36. 35. Prou. 3. 33. & 14. 11. Eccl. 41. 13. Dan. 5. 3. 2. Mach. 3. 24. & 9. 5
- Impij peccatum suum agnoscunt, 1. Reg. 6. 6
- Impij opera, Psal. 13. 1
- vox, Sap. 2. 1. Psal. 52. 1
- Impositio manuum, Act. 6. 6. & 8. 17. & 13. 3. & 19. 6. 1. Tim. 4. 14. & 2. 22. 2. Tim. 1. 6
- Impœnitentis punitio, Ier. 6. 15
- Improperij damna, Eccl. 23. 20
- Imprudencia, Prou. 21. 20
- Impudicitia Deo displicet, Deut. 23. 18
- Impudicitæ punitio, Deut. 25. 11
- Impudicorum mores, Prou. 7. 6
- Impudicæ signa, Eccl. 26. 12
- Incantatio, vide Auguria.
- Incarnatio, Ioan. 1. 14. Phil. 2. 5. Heb. 1. 16
- Incerta, Iob 9. 21. Eccl. 9. 1
- Incesti punitio, Leu. 20. 11
- Incredulitas, Isa. 21. 2. Ioan. 10. 20
- Incredulitatis causa, Ioan. 5. 44
- damna, Ioan. 1. 18. & 3. 36. & 8. 24
- punitio, Num. 20. 13. 4. Reg. 17. 17. Luc. 1. 20
- Indigentia, Eccl. 40. 29
- Indulgentiæ, 2. Cor. 1. 10
- Infamia, Prou. 10. 7
- Infernus, Psal. 48. 15. Isa. 30. 32. & 34. 9. & 66. 24. Mar. 9. 44. Apoc. 14. 9. & 19. 20. & 20. 15
- Infidelis, Tit. 1. 15
- Infideles vitandi, 2. Cor. 6. 14
- Infirmetas, Eccl. 18. 21. & 31. 2. & 38. 9. Phil. 2. 27. Iac. 5. 14
- Infirmietatis causa, Leu. 26. 16. Deut. 7. 15. & 28. 27. 2. Reg. 24. 13. 4. Reg. 5. 27. Eccl. 38. 15. Ioan. 5. 14. & 9. 3
- Infirmi visitandi & consolandi, 4. Reg. 8. 29. Iob 2. 11. Psal. 40. 4. Eccl. 7. 38. Matt. 25. 37. Ioan. 11. 3. & 12. 9. 2. Corint. 1. 4
- Infirmi patientia, Ioan. 5. 7
- Ingrati Deo, Iob 12. 6. Psal. 77. 42. & 105. 21. Isa. 1. 2. Ier. 2. 5. Bar. 4. 7. Ose. 2. 8. & 7. 13. & 8. 14. & 11. 3. Luc. 17. 17
- Ingratitudinis punitio, Prou. 17. 13. Sap. 16. 19

- Ingrato in Deum dictum, Isa. 51. 13
 Inimicus, Eccli. 12. 8
 fugiendus, Eccli. 6. 13
 non odiendus, Prou. 24. 17. Eccli. 8. 8
 diligendus, Matt. 5. 44. Luc. 6. 27
 Inimico ignoscendum, 1. Reg. 24. 7. & 26. 8. 2. Reg. 19. 22
 non credendum, Prou. 26. 24. Eccli. 12. 10
 benefaciendum, Exod. 23. 4. Prou. 25. 21
 Inimici amor, 2. Reg. 1. 11.
 Inimicitiae causa, Prou. 17. 9
 Iniquitas, Psal. 5. 7. & 77. 8. Prou. 10. 25. & 15. 9. & 29. 27.
 Eccles. 3. 16. Sap. 1. 16. & 4. 3. Eccli. 9. 17. Luc. 16. 10
 Iniquitatis damna, Prou. 1. 18. & 5. 22. & 8. 35. & 10. 24. & 12. 28
 Iniqui punitio, Gen. 28. 7. Iud. 9. 45. Iob. 4. 8. & 6. 16. & 31. 3. Psal. 1. 4. & 5. 11. & 9. 6. & 10. 6. & 11. 4. & 20. 8. & 36. 1 & 49. 18. & 56. 7. & 58. 7. & 67. 22. & 68. 23. & 72. 19. & 77. 30. & 80. 12. & 91. 10. & 93. 23. & 108. 6. & 128. 4. & 139. 12. Prou. 2. 22. & 11. 7. & 13. 5. & 28. 8. & 29. 6. Eccli. 8. 13. & 10. 11. Sapien. 1. 8. & 3. 10. & 4. 19. Eccli. 27. 28. Ef. 17. 14. & 28. 17. & 33. 1. & 42. 14. 3. Reg. 2. 44. Iob. 17. 4. & 21. 30. & 22. 4. & 24. 18. & 27. 13. Amos 3. 10. Mich. 2. 2. 2. Pet. 2. 9
 Iniquis vox, Ier. 22. 13. Abac. 2. 12
 Iniquorum mores, Iob. 24. 2. Psal. 5. 1. Prou. 10. 27
 opera Psal. 5. 10. & 9. 23. & 10. 2. & 11. 3. & 13. 3
 Iniquis dictum, Isa. 3. 14
 Iniquis dicendum, Psal. 52. 5. Ezech. 34. 18
 Iniqui timor, Prou. 28. 1
 vox, Sap. 2. 10
 Ipes Prou. 10. 18. Sap. 5. 15
 Iniquus perniciosus, Prou. 16. 29
 Iniuriarum remissio, Gen. 50. 15. Luc. 17. 4. Matt. 18. 21.
 punitio, 3. Reg. 2. 8. Matt. 5. 22
 remissae fructus, Matt. 6. 14
 Innocens facile credit Prou. 14. 15
 Inobedientia, 2. Thess. 3. 14
 Inobedientiae grauitas, 1. Reg. 8. 7
 punitio, Gen. 19. 22. Ios. 7. 15
 Instabilitatis causa, Thren. 1. 8
 Instabilitas, Prou. 27. 8. Eccli. 5. 11. Ier. 14. 10
 Institutum, Act. 5. 38
 Intentio, Matt. 6. 22
 Intolerabilia, Prou. 30. 22
 Inuidia, 1. Reg. 18. 8. Iob. 5. 2. Prou. 14. 30. Eccles. 4. 4. Eccli. 24. 8. Matt. 21. 15. Luc. 15. 25
 Inuidiae damna, 1. Reg. 19. 1. Eccli. 30. 26
 Ioannes Baptista, Isa. 49. 1. Mala. 3. 1 & 4. 5. Matth. 3. 4. & 11. 7. & 14. 3. & 17. 11. Mar. 1. 4. Luc. 1. 14. & 3. 2. Ioan. 1. 6
 eius testimonium de Christo, ibid.
 habitus, Mar. 1. 6
 cibus, Mar. 1. 6
 decollatio, Mar. 6. 27
 exultatio in utero, Luc. 1. 40
 natiuitas, Luc. 1. 57
 libertas, Luc. 3. 7
 gaudium Ioan. 3. 29
 Ioannes Euangelista Christo dilectus, Ioan. 13. 23. & 19. 26. & 20. 2
 Ira, Iob. 5. 2. Prou. 12. 16. & 15. 18. & 18. 14. & 27. 3. & 30. 33.
 Eccles. 7. 10. & 11. 10. Eccli. 10. 22. & 27. 33. Iacob. 1. 19
 Ira moderanda, Psal. 4. 5
 Irae damna, Prou. 29. 22. Eccli. 30. 26
 punitio, Matt. 5. 22
 Irato dicendum, Matt. 6. 15
 Iracundus vitandus, Prou. 22. 24
 Irae Dei remedium, Ezech. 21. 30
 Ironia, 3. Reg. 18. 27. & 22. 15.
 Irrisor, Eccli. 32. 6
 Iudaei, Rom. 9. 4. & 10. 2. & 11. 5. Isa. 10. 21. & 59. 9. & 55. 2
 Ier. 6. 20. Ose. 3. 4. Matt. 21. 28. 1. Cor. 10. 1
 Iudaeorum incredulitas, Ioan. 5. 46. Heb. 4. 6
 obstinatio, Act. 7. 51. & 18. 6. & 19. 9. Rom. 10. 21
 peruersitas, Act. 13. 45
 impietas, Matt. 23. 34
 reprobatio, Isa. 29. 15. Amos 5. 11. Matth. 21. 43
 caecitas, Matth. 13. 13. 2. Cor. 3. 14
 punitio, Ier. 18. 21. Matth. 23. 27
 conuersio, Ezech. 15. 60. & 39. 25. Ose. 2. 15. & 3. 5. 1. Cor. 3. 16
 Iudaeorum contra Christum vox, Sap. 2. 22
 Iudaei Christum occidunt, Matt. 21. 38
 Iudaeis dictum, Isa. 6. 9. Rom. 10. 19
 Iudaica reprobata, Mal. 1. 10
 Iudae malitia, Matt. 26. 14. Luc. 22. 3. Ioan. 6. 70. & 12. 4. & 13. 27
 Iudas se suspendit, Matt. 27. 5. Act. 1. 18
 Iudae vox, Mar. 14. 28
 Iudex, Eccli. 8. 17. & 10. 1
 Iudicibus dicendum, 2. Par. 19. 6. Iob. 36. 18. Psal. 57. 1. & 81. 2. Prou. 18. 5. & 24. 13. & 28. 21. & 31. 8. Sap. 1. 1. Eccli. 4. 10. & 5. 8. Isa. 5. 23
 Iudici iniquo dictum, Deut. 13. 52
 Iudicium punitio, Ierem. 5. 28
 Iudicis officium, Psal. 100. 8. Eccli. 7. 6.
 Iudicandum iuste, Exod. 23. 2. Leu. 19. 15. & 24. 22. Deut. 1. 19. & 16. 18. & 24. 16. & 25. 1. Ioan. 7. 24
 Iudicii peruersitas, Prou. 17. 15
 Iudicium temerarium, Luc. 7. 39
 vitandum, Matt. 7. 1. 1. Cor. 4. 1
 Iudicare proximum, Rom. 2. 1
 Iudicium diuinum, 1. Cor. 4. 4
 humanum, 1. Cor. 4. 3
 Iuramentum, Eccli. 17. 15. Ier. 4. 2. Zach. 5. 4. Matth. 23. 10
 Rom. 1. 9. Heb. 6. 16
 vitandum, Eccli. 23. 9. Matt. 5. 34. Iacob. 5. 12
 Iuramenti reuerentia, Ios. 9. 18. 1. Reg. 14. 24
 Iuramenti vani punitio, Exod. 20. 7
 Iuramentum imprudens, Mar. 6. 23
 eius impia adimpletio, Mar. 6. 26
 Iustitia, Psal. 74. 1. 1. Prou. 10. 25. & 15. 9. & 16. 6. & 21. 21. & 29. 27. Sapien. 1. 35. Eccli. 5. 7. & 18. 19. & 30. 13. Isa. 32. 17
 Iustitiae odor, Cant. 1. 12
 studium, Eccli. 27. 9
 fructus, Iob. 11. 14. & 21. 21. Psal. 33. 16. & 36. 29. & 40. 13. & 57. 12. & 83. 13. & 91. 13. & 111. 1. & 117. 15. Prou. 11. 33

& 3. 33. & 4. 17. & 10. 2. & 11. 4. & 12. 28. & 13. 6. & 14. 34.
 Eccle. 2. 26. Sap. 3. 7. & 5. 16. Eccli. 4. 29. & 11. 17. & 15. 1. &
 20. 30. Isa. 3. 10. & 64. 5. Ier. 6. 16. Iacob. 3. 18. Apoc. 22. 14
 Iustus Ose. 11. 7. Zach. 13. 10. 2. Ioan. 3. 22. 2. Pet. 2. 8. 1. Ioan.
 2. 29. & 3. 2. Apoc. 22. 11.
 Iustus quis, Ezech. 18. 5
 Iustus Deo curæ, Dan. 14. 36
 Iusti protectio, Genes. 15. 1. & 19. 12. & 31. 24. & 35. 5. & 39.
 2. & 46. 3. Exod. 8. 22. & 9. 6. & 11. 7. & 15. 13. 1. Reg. 2. 9.
 & 18. 13. 2. Reg. 8. 6. & 22. 33. 3. Reg. 17. 4. & 19. 3. 1. Paral.
 11. 10. & 26. 5. Iob 1. 10. Psal. 3. 4. & 7. 10. & 9. 4. & 22. 1. &
 26. 5. & 27. 8. & 28. 11. & 33. 20. & 36. 17. & 54. 23. & 58. 10.
 & 60. 3. & 68. 30. & 88. 22. & 90. 10. & 96. 10. & 101. 29. &
 117. 33. & 124. 3. & 139. 8. & 144. 20. Prou. 2. 7. Sapien. 3. 1.
 Eccli. 11. 15. & 35. 12. Ier. 45. 5. Dan. 3. 49. & 6. 21. Ioel. 3. 16.
 Ion. 2. 1. Act. 7. 9. 2. Tim. 4. 16
 liberatio, Gen. 7. 1. & 8. 1. & 15. 14. & 19. 11. Ezech. 9. 6.
 Act. 5. 19
 merces, Gen. 15. 1. Psal. 16. 15. & 17. 21. Prou. 11. 18.
 afflictio, Gen. 15. 13. 2. Reg. 15. 30. Tob. 2. 9. Iob 1. 11. &
 7. 20. & 23. 10. Cant. 2. 2. 1. Machab. 2. 29. Ioan. 16. 20.
 Act. 4. 3. 2. Tim. 3. 12. Heb. 11. 36
 meritum, Gen. 19. 29. 3. Reg. 11. 12. & 15. 4. 4. Reg. 8. 19.
 & 13. 23. Psal. 105. 23
 profectus, 2. Reg. 3. 1. & 5. 10
 persecutio Exod. 1. 12. Psalm. 3. 1. & 10. 2. Ioan. 16. 2. Act.
 5. 18. & 9. 24. & 13. 10. & 14. 18. Apoc. 12. 17
 Irrisio, Act. 2. 1. 3
 Societas, Gen. 30. 27. 1. Reg. 16. 13. 1. Paral. 12. 18
 prosperitas, Isa. 30. 23
 prosperitas post aduersa Gen. 41. 59. Iob 42. 10
 humilitas, 1. Reg. 18. 18. 4. Reg. 6. 5. Psal. 130. 1
 reuerentia, 1. Reg. 18. 12
 error, 1. Reg. 19. 29
 libertas, 3. Reg. 18. 17. & 21. 20. 4. Reg. 3. 13
 robur, 3. Reg. 18. 46. Prou. 28. 1.
 zelus, 3. Reg. 19. 10. Ps. 118. 13. & 138. 21. 1. Mach. 2. 7
 virtus, 4. Reg. 2. 8. & 6. 6
 grauitas, 4. Reg. 5. 9
 benignitas, 4. Reg. 6. 21
 laus, Iob 1. 1. & 2. 3. Isa. 10. 16
 perfectio, Iob 27. 1. & 31. 7
 opera, Iob 29. 15. Psal. 1. 1
 desideria, Psalm. 13. 7. & 26. 4. & 51. 7. & 54. 7. & 62. 1. &
 66. 1. & 67. 1. & 72. 25. & 83. 1. & 103. 35. & 118. 5. & 119. 5. &
 136. 8. & 141. 8. Isa. 16. 9. Ier. 17. 16.
 vox, Psal. 9. 9
 studium, Psal. 26. 9. Prou. 21. 11
 frugalitas, Psal. 36. 16
 misericordia, Psal. 36. 21. Prou. 13. 14. & 29. 7
 diuitia, Psal. 15. 5. & 118. 57
 spes, Prou. 10. 18
 verba, Prou. 10. 21. Ier. 17. 16
 consolatio, Prou. 12. 21. & 13. 9
 pax, Ier. 17. 16
 defensio diuina, Ier. 50. 33. & 51. 36
 mortificatio, Cant. 1. 3
 Ira, Ion. 4. 1
 peccantis punitio, Ezech. 18. 14. & 33. 12

Iusto dictum, Isa. 43. 4

Iustum etiam mali reuerentur, Mar. 6. 20

Iustos persequetium punitio, Exod. 14. 27. 3. Reg. 13. 4. &
 4. Reg. 1. 10. & 2. 23.

Iusti in luce versantur, Exod. 10. 23

Deo familiares, 3. Reg. 19. 9. Ion. 4. 9

eis adhærendum, 4. Reg. 2. 2.

contemnuntur, 4. Reg. 9. 11. Iob 12. 4

cur tribulentur, Tob. 12. 13

non lædendi, Prou. 17. 25. & 24. 15

in peccato non permanent, Prou. 24. 16

exaudiuntur, Isa. 65. 24

signantur, Ezech. 9. 4

Iustorum vita, Tob. 14. 4. Psal. 27. 31. & 25. 4. & 36. 30. & 51.
 10. & 100. 2. & 115. 5. Prou. 15. 19. & 14. 32. Sap. 4. 7. Isa. 57.
 1. Luc. 1. 6. Phil. 3. 20Iustis dictum, Luc. 12. 32. 2. Ioan. 8. Apoc. 2. 2. & 3. 11.
 dicendum, Tob. 13. 10. Psal. 31. 25. Eccli. 2. 7Iustificatio, Act. 13. 38. Rom. 1. 17. & 3. 20. & 4. 5. Gal. 2. 16 &
 5. 4

Iustificato dictum, Rom. 5. 1

Iuuenis, Tob. 1. 4. Prou. 20. 29. Eccli. 25. 5. & 32. 10. Thr.
 3. 27. Tit. 2. 6. 1. Pet. 5. 5.

Iuuenis institutio, Psal. 118. 9

virtus, 2. Mach. 7. 24

mors, Sap. 4. 10

Iuueni dicendum, Eccles. 11. 9. & 12. 2.

L

Labor, Prou. 16. 26. Eccles. 2. 24. & 5. 11. & 6. 7. Eccli. 10.
 30. 2. Thess. 3. 10

Laboris fructus, Prou. 14. 4

Labor vanus, Eccles. 2. 12.

Laborandum pro æterna requie, Gen. 49. 15

Laboranti dicendum, 2. Paral. 15. 7. Iob 5. 7. Psal. 117. 2

Lacrymarum fructus, Psal. 125. 5

Lætitia, Prou. 16. 24. Eccles. 7. 5. Eccli. 30. 33

Lætitia bona Eccles. 3. 12

Lætitia in Deo, 1. Reg. 2. 1. 2. Esd. 8. 9. & 12. 42. Psal. 9. 16. &
 31. 11. & 34. 9. & 63. 11. & 67. 11. & 69. 5. & 83. 3. & 89. 14. &
 91. 5. & 104. 3. & 117. 15. & 118. 14. & 149. 2. Ioel. 2. 22. Abac.
 3. 18. Zach. 10. 7. Luc. 1. 47Laicis sacra non tractanda Leu. 10. 1. Num. 7. 1. & 3. 10. &
 4. 15. & 18. 7. 2. Reg. 6. 6. 2. Paral. 26. 18.

Laus, Prou. 27. 21. Eccli. 11. 2. & 15. 9. & 27. 8. 1. Cor. 11. 2.

Laus propria, Prou. 27. 2.

Laus Dei, vide Deus.

Lasciuia, Matt. 5. 28.

Lasciuis dictum, 1. Cor. 6. 15.

Latronis oratio, Luc. 23. 42.

Lazari fuscitatio, Ioan. 11. 43.

Lector, 2. Esd. 8. 8.

Leo, Prou. 30. 30.

Lepræ cognitio, Leu. 13. & 14.

causa, Exod. 4. 6. Num. 12. 8. 4. Reg. 5. 27. & 15. 5. 2.
 Paral. 26. 18.mundatio, Exod. 4. 7. Num. 12. 15. 4. Reg. 5. 14. Matt. 8.
 2. Luc. 17. 14.

Leprosorum separatio, Leu. 13. 49. Num. 2. 4. Reg. 15. 5.

Lex, Prou. 28. 4. Rō. 3. 19. & 4. 15. & 7. 7. 1. Tim. 1. 8. Heb. 7. 12

Q99 3

Lex

Lex Dei, Iob 11.5. Eccl. 33.3. Bar. 4.1. Matt. 5.18
 Legis Dei violatae punitio, Matt. 5.19
 Lex naturalis, Rom. 2.14
 Lex vetus, Ro. 4.14. & 5.20. & 10.4.1. Cor. 10.1.2. Cor. 3.7. Gal. 3.10. Heb. 9.9 & 10.1
 Lex noua, 2. Cor. 3.7. Isa. 1.11
 Lex vetus grauis, Exod. 17.12. Act. 15.10
 Legis veteris reprobatio, Ps. 49.7. Isa. 1.11. Heb. 7.18
 Lex Dei in ore, Exod. 13.9
 Legis diuinæ studium, Ps. 1.2. & 118.1. Eccl. 32.19
 amor, Psal. 118.162
 memoria, Psal. 118.93
 meditatae fructus, Psal. 118.99
 obseruatae fructus, Prou. 29.18
 rectitudo, Prou. 8.8
 Legis obseruatio, Matt. 8.4. Luc. 2.41. Iac. 2.10
 Legis transgressoris oratio, Prou. 28.9
 Liber vitæ, Exod. 32.32. Psal. 68.29. Phil. 4.3. Apoc. 3.5. & 20.12 & 21.27
 Libellus repudij, Deu. 24.1. Mal. 2.16. Mat. 19.7. Mar. 10.4
 Libri, Eccl. 12.12. Apoc. 5.1. 10.9
 Libri prohibiti, Act. 19.19
 Libertas, 2. Cor. 3.17. Gal. 5.13. 1. Pet. 2.16
 Liberum arbitrium, Ios. 14.15. Eccl. 15.14. Isa. 19
 Liberalitas, 2. Esd. 5.10. Eccl. 4.36. & 31.28. & 31.20
 Liberato potestate diaboli quid faciendum, Mar. 5.18
 Liberatorum gratiarum actio, Exod. 15.1
 Liberari persecutione, Isa. 14.3
 Libido, Dan. 1.8. Ose. 7.6
 Lingua, Prou. 15.4 & 18.21. & 26.28. Eccles. 4.29. & 9.25. & 14.1. & 19.17. & 22.31. & 28.28. & 40.21. Iac. 1.26. & 3.3
 Linguae custodia, Ps. 38.1. Prou. 13.3. & 21.23. Eccl. 13.17. damna, Eccl. 28.21
 Linguarum donum, Act. 10.46. & 19.6. 1. Cor. 14.18
 Lis, Prou. 16.28. Eccl. 8.1. 1. Cor. 6.4
 Locus, 2 Mach. 5.19
 Loci sancti reuerentia, Exod. 3.5. Ios. 5.15
 Longanimitas, Abac. 2.3
 Loqui, Eccl. 11.6. & 22.14. & 32.6 & 37.11. 1. Cor. 14.11. Iac. 1.19. & 3.2
 Loquendum quid, Num. 23.12. Psal. 16.3
 Loquentis gestus, Act. 16.1
 Loquacitas Prou. 25.28. & 29.20. Eccl. 5.2. Eccl. 19.5
 Loquacitatis damna, Psal. 139.12
 Loth, Sap. 10.6
 Lorio pedum, Gen. 18.4. & 19.2. & 43.24. & 24.32. Ioan. 13.4. 14.1. Tim. 5.10
 Lucas, 2. Cor. 8.18. Col. 4.14
 Lucifer, Isa. 14.12. Ezech. 28.12. & 31.7
 Ludus, Gen. 21.9
 Luctus, Ps. 136.1. Eccl. 7.3. Ier. 9.1. & 13.17. & 14.17. Thir. 5.15. Dan. 10.2
 Lux Eccl. 11.7. Ioan. 1.7
 Luxus, Eccl. 11.29
 Luxuriæ mala, 3. Reg. 11.1
 punitio, Gen. 6.3. & 19.24
 M.

M Agdalena, Matt. 16.6. Mar. 14.4 & 16.9. Luc. 7.37. & 10.39. Ioan. 11.29. & 12.3 & 20.11

Magister, Iac. 3.1
 Magistratus, Prou. 28.12. & 19.2. Eccl. 8.9. Eccl. 7.4. & 10.1 honorandus, Eccl. 7.4
 Magistratus malus, Ier. 6.28
 Magistratui iniquo dictum, Isa. 10.1. & 28.14. Mich. 3.1
 Magistratui dicendum, Sap. 6.2. Ier. 12.3. Ezech. 45.9
 Magnatibus dictum, Ier. 25.34
 Magnificat, Luc. 1.46
 Magorum aduentus, Matt. 2.2
 adoratio, Matt. 2.11
 Maledictio vitanda, Num. 23.8. Rom. 12.14
 Maledictus quis Ier. 11.3. & 17.5 & 48.10
 Maledicere, Prou. 26.2
 Malignus, Eccl. 27.25
 Malignis vix, Isa. 29.35
 Malum nunquam faciendum, Rom. 3.8
 permittitur a Deo propter bonum, Gen. 45.8
 eius occasiones vitandæ, Eccl. 3.27
 Mali, Prou. 14.19. Eccl. 8.11
 Malorum mores, Psal. 93.3. & 105.24. Prou. 2.13. Phil. 3.18
 Prosperitas, Ier. 12.1. Iob. 21.7. Psal. 72.3
 punitio, 1 Esd. 7.26
 Mali non imitandi, Prou. 3.31. & 24.19
 vitandi, Exod. 23.32. & 34.14. Ios. 23.12. Prou. 4.14 & 24.1. Eccl. 7.2. & 12.13. 1. Cor. 5.6
 Malorum societatis damna, Eccl. 13.1
 Malorum opera Deus vitatur, Ezech. 29.18. Matth. 7.11. Mar. 9.38. Luc. 9.49
 Malis dictum, Matt. 23.32
 Malum non reddendum pro malo, Prou. 20.22. Rom. 12.14. 1. Cor. 4.12. 1. Pet. 3.9
 Manna, Exod. 16.15. Num. 11.7. Deut. 8.3. Ios. 11.35. Ps. 77.24. Sap. 16.10. Ioan. 6.31
 Mansuetudo, Eccl. 10.31
 eius fructus, Ps. 36.11. & 146.6. & 149.4. Prou. 3.34. Eccl. 3.19
 B. Maria, Ps. 45.5. Prou. 31.29. Cant. 4.7. & 6.9. Eccl. 44. Apoc. 12.1
 Mariæ virginitas, Ezech. 44.2. Luc. 1.34. Isa. 7.14
 turbatio, Luc. 1.29
 humilitas, Luc. 1.37
 charitas, Luc. 1.39. Ioan. 2.3
 laus, Luc. 1.42
 prudentia, Luc. 2.19
 fortitudo, Ioan. 19.25. Prou. 3.110
 fides, Luc. 1.45
 spes, Ioan. 2.5
 modestia, Luc. 2.48
 benignitas, Luc. 1.40
 paupertas, Luc. 2.7
 patientia, Luc. 2.35
 Maria mater Dei, Luc. 1.43
 beata, Luc. 1.45
 Mariæ assumptio, Cant. 3.6. & 4.7. & 8.5
 figuræ, Gen. 6.14. Exod. 3.2. & 25.10. Num. 17.8. Iud. 6.37. 3. Reg. 10.18. Ezech. 44.2. Dan. 2.34. nempe in Arca Noe, Rubo, Arca foederis, virga, vellere, throno, porta, monte, & Gen. 24.51 & 30.32. Iudith. 13.1. Hest. 2.9. & 7.3. nempe in Rebecca, Rachel, Iudith, Helier. nomina.

nomina, nempe stella, Num. 24. 17. Sol, Psal. 18. 6. Regi-
na, Psalm. 44. 10
tabernaculum, Psal. 45. 5. Ciuitas Dei, Psal. 86. 3
mater dilectionis, Eccli. 24
Mariti officium & auctoritas, Gen. 3. 16. Num. 5. 12 & 30.
7. Deut. 21. 5. & 24. 1. Prou. 5. 18 & 18. 22. & 31. 10. Ecclef.
9. 9. Eccli. 7. 28. & 9. 1. & 25. 2. & 26. 1. Mala. 2. 14. 1. Cor.
7. 3. & 11. 3. Ephes. 5. 22. Col. 3. 18. Tit. 2. 4. 1. Petr. 3. 1. 1.
Tim. 1. 11
Maritus à parentibus datus, Gen. 24. 50. Tob. 7. 15
Martha, Luc. 10. 38. Ioan. 11. 20 & 12. 2
Martyres, Sap. 3. 4 Apoc. 6. 9 & 7. 14
Martyrum constantia, 2. Mach. 7. 1
Martyri dictum, Luc. 12. 11 & 21. 12. Apoc. 2. 10
Matrimonium, Tob. 7. 15. Math. 19. 4. 1. Tim. 5. 14. Heb. 13.
4 vide Coniugium.
Matrimonii institutio, Gen. 2. 24
vinculum, Matt. 5. 32. & 19. 6 Rom. 7. 2. 1. Cor. 7. 29
abusus eius punitio, Gen. 38. 10. Tob. 6. 17
Matrimonium sacramentum, Eph. 5. 32
Matris amor, Tob. 5. 23. & 10. 7. & 11. 5
honor, 3. Reg. 2. 18. & 3. 24
consilium, Gen. 27. 8
Medicus, Eccli. 10. 11
honorandus, Eccli. 38. 1
Medicina, Eccli. 18. 20. & 38. 2
Meditatio, Gen. 24. 63. Psal. 77. 7. & 142. 5. Ecclef. 12. 12.
Melchisedec, Gen. 14. 18. Heb. 7. 1
Mendacium, Prou. 10. 4. & 2. 22 & 13. 5. & 20. 17. Eccli. 20.
26. Ier. 8. 10
Mendacii damna, Prou. 19. 9
punitio, Psal. 5. 7
prohibitio, Exod. 27. 7. Leu. 19. 11. Eccl. 4. 26. & 7. 13
Mensura & pondus, Deut. 25. 13. Leu. 19. 35. Pro. 11. 1. & 16.
11. & 20. 10. Ezech. 45. 10. Amos 8. 5. Mich. 6. 10
Mercator, Eccli. 26. 28
Mercenarius, Eccli. 7. 12. Ioan. 10. 12
ei soluendum statim, Deut. 24. 14. Eccli. 34. 25
Meretrix, Prou. 23. 26. Eccli. 9. 10
Meretricium prohibitum, Deut. 23. 17
Meretricis mores, Prou. 5. 3. & 9. 13
Meretricis vox, Ose. 2. 5
Meritum operum, 1. Reg. 26. 13. 2. Reg. 21. 21. Eccli. 10. 31. &
16. 15. & 38. 18. 1. Tim. 6. 19. 2. Tim. 4. 8. Heb. 6. 10.
Michael, Dan. 10. 21 & 12. 1. Iud. 9. Apoc. 12. 7
Miles, Eccli. 26. 25
Militis laus, 2. Reg. 22. 38
Militibus dicendum, 1. Par. 19. 13. 2. Par. 20. 15. & 25. 8. &
32. 7. Luc. 3. 14
Militia spiritalis, 2. Cor. 10. 3
Militis Christiani vox, 2. Reg. 10. 12
Ministorum Ecclesie potestas, Matt. 18. 18
Miraculum, 2. Mach. 1. 21. Matth. 7. 22. Act. 8. 7. vide
Sancti.
Miraculi fructus, Ioan. 2. 11
Misericordia, Iob. 3. 20
Misericordia, Pro. 14. 21. & 21. 21. Eccli. 35. 4. & 40. 14. Ose.
6. 6. Matth. 9. 13. Luc. 6. 36. Hebr. 13. 3. vide Eleemo-
syna.

Misericordiae fructus Prou. 11. 17. & 25. 27. & 16. 6. & 19. 17.
& 21. 3. Eccli. 16. 14
Misericordiae commendatio, Prou. 3. 2
Missae sacrificium, Malach. 1. 11. Psalm. 109. 4. Dan. 11. 31.
Luc. 22. 19. Act. 13. 2. 7. Corinth. 10. 16. & 11. 23. Hebr.
5. 6
Modestia, Prouerb. 17. 14. & 22. 4. Eccli. 19. 26. & 21. 26.
Phil. 4. 5
Morbus, Eccli. 11. vide Infirmitas.
Mors, 2. Reg. 14. 14. Iob. 3. 17. & 13. 12. & 14. 10. Psal. 88. 49.
Prou. 11. 7. Ecclef. 2. 16 & 3. 19 & 9. 4. & 11. 3. Sap. 2. 24.
Eccli. 10. 13. & 14. 18 & 40. 11. & 41. 1. Isa. 50. 10. 2. Cor. 5.
1. Rom. 14. 7
Mortis cogitatio, Iob. 14. 14. Eccli. 14. 12. & 38. 22.
Mortis memoriae fructus, Eccli. 7. 40
Mors gloriosa, 2. Mach. 6. 31
Mors quæ optanda, Num. 23. 10
Mortis timor facit Deo obedire, Exod. 12. 35.
Mors filii patrem crucians, Gen. 37. 34
Mortuum amicum dolere, 2. Reg. 1. 26
Mortui se offerre pro amico, Iud. 5. 2
Mortuum flere, Genes. 23. 1. Num. 20. 29. Deuter. 34. 8. 1.
Reg. 25. 1. 2. Regum 5. 32. 3. Regum 13. 30. 2. Paral. 35. 14.
Iudith. 16. 29. Eccli. 22. 10. 1. Machab. 2. 70. Act. 8.
2
Mortis hora incerta, Ecclef. 9. 12. Matth. 24. 43. Luc. 12.
40
Mortificatio, Deut. 10. 16. 2. Reg. 33. 15. Cant. 5. 5. Eccli. 18.
30. Matt. 5. 29. & 18. 8. Luc. 17. 32. Galat. 5. 24. Col. 3. 5. 2.
Tim. 2. 11
Mortificationis fructus, Ioan. 12. 24
Moses, Act. 7. 12. Heb. 3. 5 & 11. 23. 2. Cor. 3. 7. Matth. 17. 3.
Eccli. 45. 1
Multiloquium, Prou. 14. 23. Eccli. 7. 15
eius damna, Prou. 10. 19. Luc. 6. 35
Munditia, Prou. 21. 8
Mundanda quæ, Luc. 11. 39
Mundus, Psalm. 136. 1. Ecclef. 3. 11. Ioan. 7. 7. & 15. 18. & 17.
9. 1. Ioan. 2. 15. & 3. 1. & 5. 4
Mundi creatio, Gen. 1. 2. Pet. 3. 5
Mundi renouatio, Apoc. 21. 1
finis, Isa. 51. 6. 2. Pet. 3. 7. Apoc. 10. 5
mores, Psal. 52. 4. & 54. 10. & 56. 5. & 61. 10. & 63. 4
vox, Exod. 5. 2. Sap. 2. 6. tumultus, Matt. 14. 6
impedimenta, Exod. 5. 8 & 12. 36. 1. Esd. 4. 4
vanitas, Eccli. 2. 4
peccata, Sap. 14. 25. Isa. 2. 7. & 59. 3. Matth. 24. 10. 2. Tim.
3. 1. 2. Pet. 2. 12
Mundum relinquere, Gen. 12. 1. Exo. 6. 1. & 13. 18. Isa. 52. 11.
& 21. 14. & 55. 12. Ier. 51. 6. Apoc. 18. 4
Mundum relinquentibus ipse prouidet, Exod. 3. 21
Mundum relinquentium, persecutio diaboli, Exod. 14. 5
tentationes, Exod. 14. 20. & 16. 2. & 17. 2. Num. 11. 4. &
14. 1. & 20. 1. & 21. 4
protectio diuina, Exod. 13. 21. & 16. 4. Deut. 2. 7. 31. 3
Mundani placandi donis & honorandi, ne noceant, Gen.
32. 13. & 33. 3
vitanda eorum societas, Gen. 46. 33.
non habendi odio, Deut. 23. 7

non imitandi, Leu. 18. 1
 Mundani, Prou. 1. 7. & 13. 19. Isa. 59. 6. Mat. 11. 16. 1. Ioh. 4. 5. Iudæ 12
 Mundanorum prudentia, Luc. 16. 8
 punitio, Isa. 24. 26 & 30. 12
 Mundanis vix, Isa. 31. 1. Apoc. 8. 13 & 12. 12
 Mundanis dictum, Matt. 16. 2
 Mundanis dicendum, Psalm. 43. Ierem. 2. 18. Soph. 1. 7. Amos 6. 3
 Munera, Prou. 21. 14. Eccl. 20. 31
 non accipienda, Exod. 23. 8. Deut. 17. 19. Iob 15. 34. Pro- uer. 15. 27 & 17. 23
 Accepta, Act. 28. 10. Phil. 4. 18
 repudiata, Gen. 14. 22. 4. Reg. 5. 16. Dan. 5. 17
 offerenda Principi, Gen. 43. 11
 Murmuratio prohibita, Leu. 19. 16. Sap. 1. 11. 1. Cor. 10. 10
 Murmurationis contra Deum punitio Num. 11. 1. & 14. 27. & 16. 46. & 21. 5
 Murmurationis contra prælatum punitio, Num. 12. 1. & 16. 31
 Musica, 4. Reg. 3. 15. 1. Par. 6. 31. & 15. 16. & 23. 5. 2. Par. 5. 12. & 7. 6
 Mutuum, Prou. 22. 7. Eccl. 8. 15
 Mysteriorum reuerentia, Num. 4. 15
 Mysteria non quibusuis communicanda, Matt. 7. 6
 Mysteria quibus reuelentur, Matt. 11. 25

N.

Nauigatio, Sap. 14. 5
 Negligentia, Prou. 10. 5 & 18. 9. & 21. 5. Eccl. 4. 34. & 7. 34
 Negligentiæ damna, Prou. 10. 4. & 12. 24. & 25. 24
 punitio, Luc. 9. 12
 Negligentium exhortatio, Ios. 18. 3
 Negligentibus dicendum, Isa. 21. 12
 Negare Deum, 2. Tim. 2. 12
 Negotiorum damnum, Eccl. 29. 16
 Nobiles, 2. Esd. 3. 5
 Nocere, Prou. 26. 18
 Noe Sap. 10. 4. Heb. 11. 7
 Nouitates, 1. Tim. 6. 10
 Nouum nihil, Eccl. 1. 10
 Nouitio dicendum, Eccl. 2. 1
 Nox, Act. 20. 8
 Nuntius, Prou. 13. 17. & 25. 13
 bonus, Prou. 25. 25
 stultus, Prou. 26. 6
 Nuptiæ à Christo honoratæ, Ioan. 2. 2
 Nurus amor, Ruth 1. 6

O.

Obedientia, Prou. 15. 28. & 21. 28. Eccles. 4. 17. Rom. 13. 1
 Obedientiæ commendatio, 1. Reg. 15. 12
 præmium, Gen. 22. 16. & 26. 4
 Obedientia prompta, Gen. 21. 3
 Obedientia debita parentibus, Ier. 35. 5. Eph. 6. 1. Col. 3. 30
 Deo, Iacobi 4. 7
 Prælati, Heb. 13. 17

Præcipibus, Tit. 3. 1. 1. Pet. 2. 13
 Oblationes Eccl. 7. 35. & 14. 11. & 34. 21. & 35. 6. Mal. 1. 13
 Vide Offerre.
 Oblationum fructus, Prou. 3. 9
 Oblationes impiorum, Genes. 4. 3. 1. Reg. 15. 21. Psal. 139. 7. & 49. 7. Prou. 15. 8. Eccl. 35. 15. Isa. 1. 10. Ier. 6. 20. Ose. 5. 6. Mich. 6. 7
 Oblitio, Eccl. 1. 11. & 2. 16
 Obstinatio, Prou. 21. 29. Ier. 17. 1. & 18. 11. Ose. 4. 5. Am. 4. 9
 Obstinationis punitio, Eccl. 3. 27
 Obstinato dictum, Ier. 13. 23
 Obstinati derelictio, Ier. 51. 9
 Occupatio, Eccl. 1. 10. Luc. 10. 41
 Occultum proximi peccatum non reuelandum, Eccles. 19. 10. & 27. 19
 Oculi, Prou. 27. 20. Eccl. 1. 8
 Oculorum damna, Thr. 3. 51. 2. Reg. 11. 1
 custodia, Iob 31. 1. Eccl. 42. 12
 Oculi mentis, Num. 24. 3. Deut. 29. 4. Isa. 6. 9. Luc. 24. 19. Act. 26. 18. Apoc. 3. 19
 Odij damna, Prou. 10. 12
 punitio, Eccl. 27. 32
 Odit quæ Deus, Prou. 6. 16. & 8. 13
 Oeconomi partes, Gen. 41. 33. 1. Cor. 4. 2
 Offerre Deo, Gen. 4. 1
 Offerendū Deo quale, Leu. 22. 27. Num. 18. 29. Deut. 17. 1
 Offerendum in Ecclesia, Exod. 23. 15. & 32. 14. & 34. 10. Deut. 16. 17
 Officium, 4. Reg. 4. 13. Dan. 2. 49
 Officium cuique suum agnoscendum, Exod. 19. 24.
 Officialibus Reip. dictum, Luc. 3. 13
 Opera, Eccl. 14. 20. & 33. 23
 Opera bona, 2. Esd. 5. 19. & 13. 14. Psal. 4. 6. & 14. 1. & 134. Prou. 21. 15. Eccles. 14. 17. 2. Cor. 8. 11. & 9. 6. Gal. 6. 10. Eph. 2. 10. Tit. 3. 8. Iac. 2. 12. 2. Pet. 1. 10
 Operum bonorum fructus, 2. Par. 12. 12. & 19. 3. Tob. 12. 12. Psal. 36. 34. Sap. 3. 15. Ioan. 13. 17
 Operum bonorum necessitas, Mat. 7. 19. & 20. 1. Luc. 9. 9. & 6. 46. & 13. 6. Rom. 2. 13. Iacob. 2. 14
 meritum, Psal. 118. 112. Matth. 5. 12. & 20. 8. Luc. 6. 34. Cor. 3. 8. Heb. 6. 10
 Operum intentio, Mat. 6. 1
 examen diuinum, 1. Cor. 3. 13
 retributio, Prou. 12. 14. Ezech. 18. 30. Ose. 12. 2. Abd. 1. 17. Mat. 16. 27. Ro. 2. 6. 2. Thess. 1. 6. Apoc. 20. 12. & 21. 12
 Operandum semper bene, Eccles. 11. 6
 & iuxta Dei voluntatem, Num. 9. 19
 Operando discitur, Prou. 2. 8
 Opportunitas, Eccles. 8. 6
 Oratio, Eccl. 18. 21. & 35. 1. Dan. 6. 10. & 9. 3. Mat. 7. 7. & 17. 21. Act. 10. 4. 1. Tim. 2. 8. Iacob. 1. 5. & 5. 13. 1. Pet. 4. 7. 1. Ioan. 3. 21
 Orationis locus, Mat. 14. 22. Mar. 1. 35. Act. 10. 9
 impedimenta, Psal. 65. 18
 commendatio, Tob. 12. 8. Eccl. 7. 10
 studium, Gen. 32. 24. Psal. 118. 147. Phil. 4. 6. Col. 4. 1
 instantia & perseverantia, Gen. 32. 26. Psal. 29. 9. & 68. 4. Luc. 11. 8. & 18. 1
 attentio, 1. Reg. 1. 13

vis, Exod. 17. 12. Ios. 10. 12. Iud. 15. 18. Isa. 38. 2. 2. Machab. 3. 33. Matthæi 21. 22. & 26. 42. Ioann. 14. 13. Iacob. 5. 16

forma, 1 Paralipom. 29. 10. 2. Paralipom. 20. 5. 2. Esdr. 9. 6. Tob. 4. 10. Iudit. 9. 17. Psalm. 4. 1. & 11. 1. & 15. 1. & 16. 5. & 17. 29. & 24. 4. & 26. 7. & 27. 1. & 30. 1. & 38. 13. & 39. 12. & 56. 1. & 60. 1. & 64. 6. & 67. 29. & 69. 1. & 83. 9. & 85. 2. & 98. 13. & 105. 4. & 107. 7. & 118. 18. & 139. 7. & 140. 1. & 142. 8. & 143. 7. Sapient. 9. 1. Eccli. 23. 4. Isa. 38. 20. & 53. 15. Ierem. 17. 14. Bar. 2. 14. Dan. 9. 4. 2. Mach. 1. 24. Matth. 8. 2. & 29. 27. & 15. 25. & 26. 30. Marc. 1. 40. Luc. 5. 12

fructus, 4 Regum 13. 4. & 20. 1. 2. Paral. 14. 11. Iob. 8. 5. Psalm. 4. 2. & 36. 5. & 54. 17. & 76. 1. & 105. 44. & 106. 6. Prou. 16. 3. Dan. 2. 17

Orantis habitus, 3 Reg. 8. 54. & 18. 42. Act. 20. 36

Orandum mane, Sap. 16. 28

semper, Isa. 62. 6

pro regibus, Ier. 29. 7

pro omnibus, 1. Tim. 2. 1

confidenter, Luc. 21. 11

Orandum quomodo, Matt. 6. 5. Marc. 11. 25

Oratio iusti, Genes. 19. 20. & 20. 17. & 25. 21. 3. Regum 13. 6. & 17. 19. & 18. 36. 4. Reg. 4. 32. & 6. 18. Prou. 15. 29. Eccli. 35. 20

peccatoris, 1. Reg. 28. 15. Iob. 10. 20. & 13. 23. Psalm. 6. 1. & 24. 11. & 37. 1. & 38. 9. & 40. 5. & 84. 5. & 85. 1. & 118. 170. & 142. 1. Ier. 31. 18

martyris, 2. Mach. 6. 30

tribulati, 4. Reg. 19. 14. 2. Machab. 11. 6. & 13. 10. vide Tribulatus.

morientis, Psal. 30. 6. Act. 7. 60

sperantis, Psal. 32. 12

pro Rege, Psal. 71. 1

pro alio, Psal. 19. 1. Matt. 8. 5. & 17. 15. Col. 4. 12

pro tribulato, Psal. 19. 1

pro Ecclesia, Psalm. 27. 8. & 50. 20. & 72. 1. & 73. 1. Ier. 64. 10

pro populo, 2. Esdr. 1. 4

pro persequentibus, Act. 7. 60

in persecutione Ecclesie, Psal. 73. 3. & 78. & 79

Orationes sanctorum, 2. Mach. 15. 11

Oratio in persecutione, Psalm. 16. 1. & 21. 1. & 25. 1. & 34. 1. & 37. 12. & 42. 1. & 43. 10. & 53. 1. & 58. 1. & 63. 1. & 68. 5. & 70. 3. & 73. 19. & 85. 17. & 108. 1. & 119. 2. & 122. 3. & 139. 1. & 140. 9. & 141. 7. Ierem. 18. 19. Thren. 1. 9. & 5. 1. Dan. 3. 42. 2. Mach. 10. 25. Act. 4. 29

Oratio non exaudita, Deuteronom. 3. 26. Prouerb. 1. 2. 8. Ierem. 7. 16. & 11. 14. & 14. 12. Thren. 3. 42. Ezech. 8. 18. Iacob. 4. 3

Ordo, 1. Cor. 14. 40. 1. Thess. 5. 26

Ordinis sacramentum, Ioann. 20. 22. Actor. 6. 6. & 13. 1. & 14. 22. 1. Timoth. 4. 14. & 5. 22. 2. Timoth. 1. 6. Tit. 1. 5

Ordinandorum qualitas, Leu. 21. 16. 1. Tim. 3. 2. Tit. 1. 6

Osculum sanctum, Rom. 16. 16. 1. Pet. 5. 14. 1. Cor. 16. 20. 2. Cor. 13. 12. 1. Thess. 5. 25

Ornatus, Iudith. 10. 1. 1. Tim. 2. 9

Orium, Prou. 12. 11. 2. Thess. 3. 10

P

Papæ auctoritas, Deuteronom. 17. 8. Matt. 16. 18. Ioan. 21. 17

Parcere, 2. Reg. 14. 21. Prou. 24. 29. Luc. 6. 37

Parentes, Prou. 17. 6. vide Pater.

Parentum officium, Exod. 13. 8. Deut. 6. 20. Ios. 4. 21. Tob. 1. 9. Iob. 1. 5. 1. Reg. 2. 23. 3. Reg. 2. 1. Psal. 77. 3. Prou. 1. 8. & 4. 1. & 5. 7. & 11. 29. & 13. 24. & 19. 18. & 10. 7. & 21. 6. & 24. 13. & 29. 17. Eccli. 4. 13. & 7. 25. & 8. 11. & 17. 1. & 25. 10. & 26. 13. & 30. 1. & 33. 32. & 42. 5. Tob. 10. 13. & 14. 5. 1. Mac. 2. 49. 2. Mach. 6. 24. & 7. 20. Dan. 13. 3. Matth. 10. 37. Eph. 6. 4. Col. 3. 21. 2. Tim. 3. 15. Tit. 2. 4

reuerentia, Gen. 9. 23. Exod. 20. 12. Leuit. 19. 3. Prou. 19. 26. & 25. 22. Eccli. 13. 18

irreuerentia punitio, Gen. 9. 25. Exod. 21. 15. Leu. 20. 9. Prou. 20. 20

Parentibus dictum, E. h. 6. 4

Parentes relinquendi propter Christum, Luc. 9. 59

Parentum amor, Tob. 10. 1

Parentum filios non corripiendum punitio, 1. Reg. 3. 17

Parentes honorandi, Eccli. 7. 19

Parentum honoris fructus, Eccli. 3. 5

Paradisus celestis, Apoc. 21. 10. & 22. 1

Pascha, Exod. 12. 3. Matt. 26. 19

Pastor ouium, Genes. 4. 2. & 37. 2. & 47. 3. Exod. 3. 1. Luc. 2. 15

Passionis Christi virtus, Exod. 12. 13. Num. 21. 8

memoria & meditatio, 2. Reg. 11. 17. Cant. 1. 13. & 4. 6. & 7. 8

Paterfamilias, Eccli. 4. 35. & 32. 26. vide Parentes, eius officium, Gen. 18. 19. Deut. 4. 9. Prou. 12. 10

Patris benedictio, Gen. 27. 19. & 28. 3

Paternus amor, Gen. 42. 38. & 45. 28. 2. Reg. 18. 5

Patris monitio, 1. Mach. 2. 49. 3. Reg. 2. 1. 1. Par. 28. 9. Tob. 4. 41. & 14. 10

Pater noster, Matt. 6. 6. Luc. 11. 2

Patria, Matt. 13. 57. Mar. 6. 4. Luc. 4. 24. Ioan. 4. 44

Patientia, Prou. 14. 29. & 15. 18. & 16. 32. & 19. 11. & 20. 22. & 25. 15. Eccli. 7. 9. Eccli. 1. 29. Abac. 2. 3. Matt. 5. 39. Heb. 10. 36. Iacob. 5. 7. 1. Pet. 2. 13. 10

Patientia fructus, Luc. 21. 19

exemplum, 2. Reg. 16. 10. Iob. 1. 20. & 2. 10

Patientia in persecutione, Psal. 38. 3

Pati, 1. Pet. 3. 14. & 4. 15

Patiendi necessitas, Luc. 24. 26

Paupertas, Prou. 10. 15. & 12. 9. & 13. 7. & 14. 20. & 15. 15. & 18. 23. & 19. 1. & 22. 2. & 28. 6. Eccli. 10. 16. & 11. 12. & 13. 23. & 25. 3. & 17. Isa. 14. 30. Luc. 18. 22. Ioan. 12. 8. Iacob. 2. 5

Paupertatis consolatio, Tob. 4. 23. Iob. 5. 16

fructus, Psal. 9. 16. & 39. 18. Matt. 5. 3

commendatio, Mar. 10. 21

Pauper Deo curæ est, Isa. 40. 17. & 25. 4

audiendus, Eccli. 4. 8

non despiciendus, Prou. 14. 31. & 17. 5. & 22. 21

iuuandus, Deut. 24. 19

Pauli vocatio, Gal. 1. 15. Act. 9. 3

tribulationes, 1. Thess. 3. 4. 2. Tim. 3. 11

prudencia, Acto. 16. 37. & 23. 6. 1. Cor. 3. 1. 2. Cor. 8. 20,

zelus, Act. 17. 16. 2. Cor. 11. 2. Phil. 1. 18

R r r

per-

persecutio, Act. 18. 12. & 20. 3. & 21. 30. & 22. 22. 1. Cor. 16. 9
 miracula, Act. 19. 11. & 20. 9. & 28. 8
 opera, Act. 20. 18 Rom. 15. 18
 charitas, Act. 20. 23. & 21. 13. & 26. 29. Rom. 9. 1. & 15. 25. 1. Cor. 9. 19. 2. Cor. 2. 1. & 6. 11. & 11. 28. & 12. 15. Gal. 4. 19. Phil. 1. 7. Col. 2. 1. 1. Thess. 2. 7
 patiendi desiderium, Act. 20. 23. & 21. 13
 fuga, 2. Cor. 11. 32
 integritas, Act. 30. 33. & 23. 1. 2. Cor. 7. 2. & 11. 7. & 12. 13 13. 1. Thess. 2. 5. 2. Thess. 3. 7. Heb. 13. 18
 labores, Act. 20. 31. 1. Cor. 4. 11. & 15. 10. 2. Cor. 1. 8. & 4. 8. & 7. 5. & 11. 23. Col. 1. 24. 1. Thess. 2. 9. 2. Thess. 3. 7. 2. Tim. 2. 9
 prædicatio, Act. 28. 30. 1. Corinth. 2. 1. 2. Cor. 11. 7. 1. Thess. 1. 5. & 2. 1
 desideria Rom. 1. 11. 1. Thess. 3. 10
 gaudium Rom. 16. 2. Cor. 7. 4. Phil. 1. 18. 1. Thess. 2. 19 & 3. 6. Phile. 7
 sapientia 1. Cor. 3. 10
 modestia, Phile. 8
 iuramentum, 2. Cor. 1. 23
 sinceritas, 2. Cor. 2. 17
 vincula, Phil. 1. 12
 reprehensio, Gal. 3. 1
 gloriatio, 2. Cor. 7. 14. & 10. 13. & 11. 10. & 12. 5. Gal. 6. 14
 benignitas, 2. Cor. 10. 1
 peccata, 1. Tim. 1. 13
 epistolæ, 2. Cor. 10. 10. 2. Pet. 3. 1. 5
 fides, 2. Tim. 1. 12
 raptus, 2. Cor. 12. 2
 stimulus carnis, 1. Cor. 12. 7
 apostolatus, Gal. 1. 1
 ministerium, Act. 26. 16 Rom. 1. 1. & 11. 13. & 15. 15. 1. Cor. 1. 17. 2. Cor. 4. 1. & 5. 18. & 11. 7. Gal. 1. 11. & 2. 7. Ephes. 3. 2. Phil. 1. 16. Col. 1. 25. 1. Tim. 1. 12. & 2. 7. 2. Tim. 1. 11. & 4. 7 Tit. 1. 3
 oratio, Rom. 1. 9. & 10. 1. 2. Cor. 12. 8. & 13. 7. Ephes. 1. 16. & 3. 14. Phil. 1. 9. 2. Thess. 1. 11. 2. Tim. 1. 3
 gratitudo, Rom. 16. 4
 mortificatio, Gal. 6. 17
 auctoritas, 1. Cor. 5. 3. 2. Cor. 13. 2
 potestas, 1. Cor. 9. 4. & 10. 6. 2. Cor. 13. 10
 perfectio, 1. Cor. 9. 12. 2. Cor. 5. 13. Gal. 2. 19 Phil. 1. 21. & 3. 8 & 4. 11
 gloria, 1. Cor. 9. 15. 2. Cor. 1. 12
 humilitas, 1. Cor. 15. 9. & 16. 4. 1. Tim. 1. 15.
 exemplum, 2. Cor. 2. 15
 studium, 2. Cor. 3. 13
 constantia, 2. Cor. 1. 17
 Paulus ecclesiam persequitur, Act. 8. 3. & 9. 1. Gal. 1. 13.
 vas est electionis, Act. 9. 15
 flagellatur, Act. 15. 22
 manibus operatur, Act. 18. 3. & 2. 34
 veteris legis caeremonias seruat, Act. 18. 18. & 21. 23
 se defendit, Act. 22. 24. & 23. 3. & 26. 25
 officiosus est, Act. 28. 3
 non lædatur à vipera correptus, Act. 18. 4
 amatur, Gal. 4. 14

petit pro se orari, Rom. 15. 30. Ephes. 6. 19. Coloss. 4. 1.
 1. Thess. 5. 25. 2. Thess. 3. 1. Heb. 13. 18
 Corpus castigat, 1. Cor. 9. 26
 Petrum reprehendit, Gal. 2. 11
 se commendat, 2. Cor. 1. 15. & 12. 11
 impeditur à satana, 1. Thess. 2. 18
 Christum vidit, 1. Cor. 9. 1
 caditur, Act. 23. 2
 confortatur à Christo, Act. 23. 11
 Cæsarem appellat, Act. 25. 10
 putatur insanus, Act. 26. 24
 nauigantes consolatur, Act. 27. 33
 Pax, Isaia 48. 22. Psalm. 75. 3. Ioan. 14. 27. & 16. 33. & 10. 16.
 Rom. 14. 19. Phil. 4. 7
 Pacis fructus, Prou. 12. 20
 Pax à Deo, Isa. 26. 12
 Pacis tempus, 1. Mach. 14. 8
 Pacis studium, Gen. 13. 8
 Pax falsa, Ier. 8. 11
 Pax Christiana, 3. Reg. 4. 25
 Peccatum, Prou. 20. 9. Eccl. 7. 21. Ezech. 16. 49. Matt. 15. 18
 1. Cor. 15. 56. 1. Tim. 5. 24. 1. Ioan. 1. 6. & 3. 4
 Peccatum ad mortem, 1. Ioan. 5. 16
 originale, Rom. 5. 12
 ex ignorantia, Gen. 20. 6. Num. 15. 20. 3. Reg. 15. 14
 Peccatum ex peccato, 2. Reg. 11. 14
 Peccati excusatio, Gen. 3. 12
 punitio, Gen. 3. 16. & 6. 5. Leu. 18. 24. Luc. 12. 47
 damna, Tob. 12. 10. Prou. 14. 34. Eccl. 9. 18. Sap. 1. 3. & 16. 14 Eccl. 6. 4. Isa. 3. 11. Ose. 8. 3. Ier. 17. 13. & 31. 30. Ezech. 18. 4. Eph. 5. 5
 testes, Abac. 2. 11
 clamor, Gen. 18. 20. Exod. 22. 23. Eccl. 35. 18. Iac. 5. 4
 occasio, Gen. 19. 17. & 18. 13
 agnitio, 2. Reg. 24. 10. Psal. 37. 5. & 105. 6. Iob 13. 15. Dia. 3. 28
 agnitio in tribulatione, Gen. 42. 21
 agnitionis fructus, Psal. 31. 5
 remissio, Ps. 37. 1. Isa. 43. 25. & 44. 22. Ier. 31. 34. Mich. 7. 18
 Matt. 18. 18. Luc. 5. 20. & 7. 48. Ioan. 20. 23
 iteratio, Prou. 16. 11
 consuetudo, Prou. 10. 23
 Peccandi timor, Gen. 39. 9
 Peccatum vitandum, Prou. 3. 7. & 4. 27. Eccl. 4. 31. & 7. 1
 & 21. 1. Ezech. 43. 9
 Peccata occulta, Psal. 18. 13
 Peccati remedia contempta, Ier. 8. 12
 Peccandi consuetudinis damna, Prou. 18. 3
 Peccati status, Luc. 15. 14
 Peccatum in Spiritum S. Matt. 12. 31. Mar. 3. 28. Luc. 11. 23
 & 12. 10. Heb. 6. 6. & 10. 26. 1. Ioan. 5. 16
 Peccatum ex malitia, Num. 15. 30. Eccl. 10. 14. Matt. 23. 15.
 Ioan. 11. 49. Act. 4. 18. Heb. 6. 5. & 10. 16
 Peccator, Psal. 48. 13. Sap. 1. 6. & 15. 10. Eccl. 10. 31. & 11. 17. & 21. 11. & 27. 12. Isa. 32. 6. Ier. 2. 27. & 6. 7. & 31. 11.
 Thren. 1. 9. Ezech. 16. 15. Ose. 4. 15. & 7. 6. & 9. 10. & 10. 6.
 & 12. 1. Ioc. 1. 17. Amos. 1. Ioan. 3. 20. 1. Ioan. 3. 6. Apoc. 22. 11
 Peccatoris munitio, Gen. 4. 7. & 19. 14. Iob 19. 19

punitio, Deut. 31. 16. & 32. 20. Iud. 1. 7. Iob 5. 3. Psal. 31. 10. & 13. 17. & 36. 17. & 52. 6. & 57. 4. & 91. 8. & 105. 17. & 111. 10. & 118. 118. & 144. 20. Prouer. 1. 26. & 13. 21. & 19. 29. Eccles. 2. 26. Eccli. 10. 16. & 16. 7. & 21. 10. & 26. 27. & 40. 14. Isaia 1. 7. & 2. 10. & 3. 1. & 5. 2. & 10. 17. & 14. 22. & 45. 24. & 47. 2. & 59. 11. & 65. 6. & 66. 4. Ierem. 2. 37. & 8. 14. & 9. 8. & 21. 14. & 23. 19. & 25. 8. Ezech. 5. 11. & 9. 9. Ose. 2. 9. & 4. 6. & 5. 5. & 12. 14. & 13. 3. Amos 2. 13. & 4. 6. & 9. 8. Mich. 2. 10. & 6. 13. Soph. 1. 12. 2. Mach. 12. 40. 1. Reg. 16. 14. & 25. 37. 2. Reg. 12. 10. & 23. 6. Eccli. 3. 29. Luc. 13. 27. & 19. 27. Roman. 2. 12. Heb. 10. 26. 1. Petr. 4. 5. Apoc. 2. 11. & 9. 4. & 14. 9. & 19. 17. & 21. 8. & 22. 15.
conuersio, Mich. 4. 10. Lucæ 17. 15.
oblaciones. Ose. 8. 12.
vox, Ier. 44. 16.
oratio, Thr. 5. 21. Luc. 18. 13.
mores, Prou. 6. 12.
nulla excusatio, Prou. 12. 4.
humilitas, Luc. 18. 13.
Peccatores conuersi, Matt. 21. 31
Peccatori dictum. Isaia. 43. 24. & 45. 22. & 46. 8. & 57. 4. Ierem. 2. 28. & 4. 3. & 5. 21. & 6. 8. & 7. 11. & 15. 19. & 21. 29. & 25. 3. & 31. 21. & 44. 7. Ezech. 16. 30. & 18. 30. & 33. 11. Ierem. 2. 36. & 4. 8. & 7. 8. & 13. 16. & 26. 13. Thren. 2. 8. Ezech. 4. 28. Lucæ 13. 2. Roman. 2. 3. & 6. 16. 1. Cor. 10. 22. Iacob. 4. 8. 1. Petr. 4. 3. Apoc. 2. 10. & 3. 2
Peccatori conuerso dictum, Rom. 5. 10. & 6. 2. & 7. 5. Eph. 2. 1. & 5. 8
Peccatori dicendum, 3. Reg. 18. 21. Tob. 13. 8. Psalm. 7. 13. & 13. 4. & 31. 9. & 51. 1. Sap. 1. 12. Eccli. 2. 14. & 16. 15. Deut. 32. 6. Psalm. 74. 5. & 79. 3. & 93. 8. & 94. 8. Prou. 9. 6. Isa. 1. 16. Ose. 9. 1. & 10. 13. & 14. 2. Ioel. 1. 5. Soph. 2. 1. Zach. 1. 1. Malach. 2. 17. Isa. 31. 6. & 33. 14. & 14. & 55. 6. Act. 3. 19
Peccator Deum fugit, Gen. 3. 8
Peccatorem Christus inuitat, Gen. 45. 4
Peccator diaboli filius, Ioan. 8. 44
Peccatori vix, Ose. 7. 13. Mich. 2. 1. Isa. 1. 4. & 5. 18. & 45. 9
Peccator odit se monentem, Exod. 10. 28
Peccator maledictus, Deut. 27. 16
cæcus, Deut. 32. 18. Iob 5. 14. Psal. 72. 11. Prou. 4. 19. & 14. 22. Sap. 2. 22. Eccli. 11. 16
seruus, Ioan. 8. 34
timidus, Sap. 17. 11
stultus, Prou. 34. 8
Deo odiosus, Prou. 3. 32. Eccli. 12. 7
Peccatorem Deus monet, 2. Reg. 12. 1
vocat, Ier. 3. 22. & 4. 1
inuitat, Ier. 3. 7
Pecunia, Eccles. 10. 19
Pentecoste, Act. 2. 1
Peregrini bene tractandi, Genes. 18. 2. Exod. 22. 21. & 23. 9. Leuit. 19. 33. & 23. 22. Num. 15. 14. Deut. 10. 18. & 14. 21. 24. 14. & 26. 11. Ezech. 22. 29. & 47. 22. Zach. 7. 10.
Peregrinatio, Eccli. 29. 30
Peregrinatio religiosa, 3. Reg. 8. 41. 4. Reg. 5. 10
Periurii punitio, 2. Reg. 21. 8
Perfectio, Matth. 19. 21. 1. Cor. 13. 10. 1. Esdr. 3. 12. Hebr. 5.

Perfecti vox, Rom. 8. 35
lapsus Heb. 6. 4
Perfectioni studendum, Gen. 17. 1. Deut. 18. 13. Matth. 5. 48
Perfectio non statim acquiritur, Exod. 23. 30
Perfectio cœlestis, 1. Cor. 13. 12
Perfectio huius vitæ imperfecta, Ios. 15. 63. & 16. 10. & 17. 12. Iud. 1. 19. 3. Reg. 22. 44. Phil. 2. 12
Pericula, Ier. 48. 44
Persecutionis fructus, Exod. 1. 12
consolatio, Psal. 64. 4
Persequentibus dicendum, Psal. 61. 4
Perseuerantia, Ios. 14. 11. Isa. 6. 13. Act. 13. 43. Gal. 6. 9
Perseuerantiæ fructus, 4. Reg. 2. 14. Matth. 10. 22. & 24. 13
Personarum diuinarum cognitio, Matt. 11. 27
Peruersi, Eccles. 1. 15
Petenda à Deo, Prou. 30. 7. Zach. 10. 1. vide Oratio.
Petri & Pauli figura, Zach. 4. 11
Petri & Ioannis deuotio, Ioan. 20. 4
Petri fides, Matt. 14. 22. & 16. 16. Luc. 12. 23
auctoritas, Matt. 16. 18. Ioan. 21. 15
amor, Matt. 26. 58
præsumptio, Matt. 26. 33
timor, Matt. 26. 58
negatio, Matt. 26. 70
pœnitentia, Matt. 26. 75. Mar. 14. 72
humilitas, Luc. 5. 8
deuotio, Luc. 14. 12. Ioan. 21. 7
error, Gal. 2. 14
simulatio, Gal. 2. 12
Petrus Christum increpat, Mar. 8. 32
Petrus reprehensus, Matt. 16. 13. Mar. 14. 37
Petri miracula, Act. 5. 15
carcer, Act. 12. 4
liberatio, Act. 12. 7
Pharisæi oratio, Luc. 18. 9
Pharisæorum reprehensio, Matth. 3. 7. & 7. 1. & 16. 4. Ioan. 8. 44. Act. 7. 51. & 23. 3
Philosophi, Rom. 1. 31. Col. 2. 8
Philosophorum vanitas, Sap. 13. 1
Piger, Prou. 13. 4. & 15. 19. & 18. 18. & 19. 15. & 20. 4. & 21. 25. & 22. 13. & 26. 13. Eccles. 4. 5. Eccli. 22. 1
Piger molestus, Prou. 10. 26
Pigro dicendum, Prou. 6. 6. & 24. 32
Pigritiæ damna, Prou. 24. 30. Eccles. 10. 18
Piorum vox, Ios. 24. 16
Piscinæ miraculum, Ioan. 5. 4
Placere hominibus, Gal. 1. 10
Planctus, 1. Mach. 1. 26
Plebi verita, Exod. 19. 12
Pœnitentia, Psalm. 94. 6. & 101. 10. & 118. 136. Sap. 12. 19. Eccli. 5. 4. & 17. 28. Isaia 30. 22. & 31. 7. Ezechiel. 2. 18. & 6. 9. & 12. 18. & 20. 43. & 36. 31. Matthæi 7. 13. Luc. 15. 7. Act. 2. 37. & 17. 30. & 26. 20. 2. Cor. 7. 8
Pœnitentiæ fructus, 2. Reg. 12. 13. 3. Regum 8. 46. & 20. 32. & 21. 27. 2. Paralip. 15. 4. Judith 5. 19. Psal. 76. 4. Ion. 3. 5. Ezech. 18. 21. & 33. 12. Matth. 3. 2. 1. Cor. 7. 11
Pœnitentia ficta, Exod. 9. 28. & 10. 16
infructuosa, 4. Reg. 6. 30. 2. Mach. 9. 12
ad pœnitentiam hortatio, Ioel 1. 13

Pœnitentis oratio, Ier. 14. 7. vide orationem Manasse, 2.
Par. ad finem,
 vox, Prou. 5. 12. Cant. 5. 3. Isa. 26. 13. & 38. 15. Ierem. 31. 17.
 Thr. 1. 11. Ezech. 1. 15. Mich. 7. 9
 habitus, 3. Reg. 20. 31. Exod. 33. 4
Pœnitentibus dictum, Ioel. 2. 25
Pondera, Prou. 11. 1. & 20. 23
Populus, Eccl. 7. 7
Populi peccata, Isa. 1. 5. & 22. 12 & 30. 9. Ezech. 22. 6. Osee
 4. 4. & 7. 4
 furor, Act. 19. 30
 conuersio, Ioel. 2. 15. Ion. 3. 5
 deuotio, Exod. 36. 3. 1. Esd. 3. 11. 2. Esd. 9. 3. Matt. 21. 8
 seditio, Eccl. 26. 5
 punitio, Ios. 22. 20. Isa. 17. 4
 emendatio, 2. Par. 15. 14. & 34. 31. 1. Esd. 10. 2. 2. Esd. 9. 1. &
 10. 27
Populo dicendum, 2. Esd. 9. 5. Osee 4. 1. Amos 5. 13
Populus Dei, Isa. 51. 7
Possessio, Eccl. 33. 20
Potentes Isa. 25. 4. Prou. 19. 6. Eccl. 9. 11 & 13. 12
Potentibus dictum, Amos 4. 1. & 5. 11 & 6. 1
Potestas à Deo, Ioan. 19. 11
Præcepta Dei, Matt. 15. 3. & 19. 18. Ioan. 12. 50. 1. Tim. 1. 5
 discenda, Prou. 1. 8
 seruanda, Nu. 23. 26. Deut. 4. 23. & 5. 32 & 6. 6 & 8. 1 &
 11. 1. & 12. 28. & 13. 4. Psal. 118. 106. Eccl. 12. 13. Matth.
 29. 17. & 28. 20. 1. Ioan. 2. 3
 graua non sunt, Deut. 30. 11. 1. Ioan. 5. 3
 iucunda, Psal. 118. 111. Eccl. 23. 37
 illuminant, Psal. 118. 104
Præceptis Dei studendum, Prou. 4. 20 & 6. 20 & 7. 2. Eccl.
 3. 22. & 6. 37. & 11. 21. & 29. 14
Præcepta Dei non seruans maledictus, Deut. 27. 26
Præceptorum Dei commendatio, Exod. 23. 13. Leu. 18. 4.
 & 19. 37 & 22. 31
 memoria, Num. 15. 38. Deut. 11. 18. Psal. 138. 30
 æquitas, Psal. 118. 75
 stabilitas, Psal. 118. 152
 obseruationis fructus, Exod. 15. 26. & 19. 5 & 23. 25. Leu.
 25. 18. & 26. 3. Deuter. 4. 1. & 5. 29 & 6. 3. & 7. 12. & 11. 13.
 & 15. 5. & 30. 15. Psal. 70. 14. & 118. 6. Prou. 1. 33. & 3. 1.
 & 7. 2. & 19. 16. Eccl. 8. 5. 2. Mach. 8. 26. Isa. 48. 13. Ier. 1. 1.
 4. Ezech. 3. 12. & 20. 11. Matt. 12. 48. 1. Ioan. 2. 17
 transgressionis punitio, Leu. 20. 12 & 26. 14. Num. 14.
 22. & 15. 30. Deut. 8. 20. & 11. 26 & 30. 17. 1. Reg. 13. 13. &
 25. 23. & 28. 16. 3. Reg. 13. 21. & 20. 35. Psal. 118. 21. 2.
 Mach. 4. 17
Præcepta Ecclesiæ seruanda Prou. 1. 8
Prædestinatio, Mal. 1. 2. Matth. 15. 13. Rom. 8. 29. & 9. 11.
 Eph. 1. 5. 2. Tim. 2. 20
Prædestinatorum deductio diuina, Exod. 15. 17
Prædicatio, Act. 6. 2. & 16. 6. & 20. 11. vide Concio.
Prædicatorem Deus adiuuat, Exod. 4. 11
Prædicatoris tribulatio, Exod. 5. 25
Prædicandum quid, Leu. 15. 31. Psal. 33. 12. Matth. 10. 7.
 Act. 10. 42
Præficiendorum qualitas, Exod. 18. 21
Prælatus, 1. Thess. 5. 12

Prælati officium, Exod. 18. 22. & 24. 12. & 28. 12. & 31. 12 &
 33. 1. & 34. 33. Leu. 9. 6 & 16. 17. Num. 7. 89. & 11. 13. Deut.
 1. 17. & 4. 14. & 5. 31. & 6. 1. & 9. 18. & 10. 10. & 31. 11. 1. Re-
 gum 7. 8. & 18. 19. 2. Esd. 4. 13. Iudith 4. 11. Prou. 27. 21.
 Eccl. 27. 26. 1. Mach. 14. 14. Ier. 1. 9. Matth. 4. 23. & 9. 35 &
 11. 1. Marc. 1. 39. Luc. 12. 42. & 13. 8. Act. 14. 20. & 18. 23. 1.
 Thess. 3. 2. Tit. 1. 5
Prælati Dei loco, Luc. 10. 16
Prælatus omnibus conspicuus, Exod. 33. 8
Prælati vigilantia, Gen. 31. 38. 2. Esd. 4. 23
 humilitas, Exod. 18. 24
 electio, Exod. 28. 1
 consecratio, Exod. 29. 4
 zelus, Exod. 32. 19 & 33. 25
 charitas, Exod. 32. 31
 protectio diuina, Exod. 33. 2
 absentia damna, Exod. 32. 1
 imitatio, Heb. 13. 7
 gaudium, 2. Ioan. 4. 3. Ioan. 3
 oratio, Exod. 33. 13. & 34. 8. Num. 11. 2 & 14. 19. & 16. 46.
 & 20. 6. Deut. 9. 25
 familiaritas cum Deo, Exod. 33. 9
 ministri, Exod. 33. 11
 benedictio, Leu. 9. 22
 molestia, Num. 11. 10
 coadiutores, Num. 11. 16. Deut. 1. 12
 desideria, Num. 11. 29
 auctoritas, Num. 17. 21. Deut. 17. 10. & 21. 5. Matth. 23. 4.
 Luc. 10. 16
 exhortatio, Deut. 20. 1. & 30. 19. & 32. 46. Ios. 23. 5.
 1. Reg. 11. 7. 1. Corinth. 16. 13. 2. Cor. 16. 1. Phil. 2. 4. 1.
 Thess. 4. 1 & 5. 14
 integritas, 1. Reg. 12. 3. 2. Esd. 5. 15
 vox, Ios. 24. 16. 1. Cor. 4. 21. 2. Cor. 1. 24. Phil. 1. 27
 reuerentia, Act. 23. 5. 1. Thess. 5. 12. 1. Tim. 5. 17
 negligentia, Cant. 1. 6. Ier. 50. 6. Thr. 4. 4
 negligentia punitio, Ezech. 33. 6
 peccata, Isa. 56. 10. Ier. 10. 21 & 12. 10
Prælatus malus, Zach. 11. 16. Matth. 23. 2
Prælato malo vix, Ier. 23. 1. Ezech. 34. 2. Luc. 11. 46
Prælati mali punitio, Zach. 11. 3. Ier. 23. 2. Luc. 12. 45
Prælato dictum, Deut. 31. 23. Ios. 1. 7. 1. Par. 28. 20. Eccl. 11.
 Zach. 11. 4. Ezech. 3. 17 & 33. 7. Matth. 5. 13. Luc. 10. 31 &
 22. 26. Act. 20. 28. Col. 4. 17. 1. Tim. 4. 12. 2. Tim. 1. 13 &
 & 2. 1. Tit. 2. 7. Heb. 8. 5. 1. Pet. 5. 1
Prælato dicendum, Deut. 31. 7. 1. Par. 22. 12 & 28. 19
Præmium, Prou. 11. 10
Præmium cœlestis, Luc. 6. 38. 1. Cor. 9. 24
Præsciri, Matth. 16. 13
Presbyter, 1. Tim. 5. 19
Præsumptionis punitio, Ier. 48. 36
Præcandi bene alicui forma, Iudith 10. 8. Psal. 113. 14 &
 120. 5. 127. 5. & 134. 3. 2. Machab. 1. 2. Rom. 15. 5. & 16.
 20. 2. Cor. 13. 13. Ephes. 1. 2. Phil. 4. 7. 2. Thess. 3. 12 &
 5. 23. 2. Thess. 2. 16. & 3. 5. 2. Timoth. 1. 16. Heb. 13. 40.
 Iudæ 2
Primitia Deo offerenda, Exod. 13. 2. Leu. 23. 10. Num.
 15. 19
Primogeniti dignitas, Deut. 21. 15. 2. Par. 21. 3. Gen. 21. 41
 Princeps

Princeps, Prou. 14. 28. & 17. 7. & 28. 2. & 20. 4. & 21. 25. & 22. 13. & 26. 13. Eccles. 4. 5. Eccli. 22. 1. Ezech. 46. 8. Ose. 7. 5. & 8. 4. Ioan. 7. 48.

Principis exemplum, 1. Esd. 9. 2

exhortatio, 1. Par. 28. 8

vox, Iud. 8. 22

Princeps iustus, Gen. 26. 11

Principi obediendum, Rom. 13. 1

Principi dicendum, Psal. 1. 10

Probandi spiritus, 1. Ioan. 4. 1

Probanda omnia, 1. Thess. 5. 21

Probatio Dei, Iob. 7. 18

Processio, 3. Reg. 8. 3. 1. Par. 15. 28

Processionis ordo, Num. 2. 17

Prodigia, 2. Mach. 5. 2

Prodigi parabola, Luc. 15. 11

Proditio, Genes. 37. 23. Iud. 1. 24. 1. Reg. 23. 19. Eccl. 26. 5. Isa. 12. 15. 2. Mach. 3. 4. & 4. 1. & 10. 20. & 13. 21. Matth. 26. 14

Profana purganda, Deut. 21. 10

Profectus, Pl. 73. 6. Eccl. 18. 22. Mar. 4. 26. 1. Cor. 12. 31. Gal. 4. 18. Eph. 4. 15. 1. Thess. 4. 10. Heb. 6. 1

Proficiscenti dicendum, Tob. 5. 21. & 10. 11

Progrediendum in virtute, Ios. 17. 17. Ioan. 12. 35

Promissio, Eccl. 18. 16

Promissor mendax, Prou. 25. 14

Propheta, Ier. 38. 1. Cor. 14. 32. 1. Pet. 1. 10. 2. Pet. 1. 20

Propheta vnctio, 3. Reg. 19. 16

Propheta fallitur, 2. Reg. 7. 3

decipitur a pseudopropheta, 3. Reg. 13. 18

Prosperitas, Eccl. 7. 15. Eccl. 11. 27. & 18. 25

Prosperitatis periculum, Deut. 8. 12. & 31. 20. & 32. 15

Prouidendum, Prou. 4. 25

Prouinciæ destructio, Isa. 17. 1. Ioel. 1. 8

Proximus, Eccl. 17. 12

non lædendus, Leu. 19. 13. & 25. 13. Deut. 19. 14. Tob. 4. 16. Prou. 2. 29. & 14. 21. Eccl. 19. 10. & 6. 1. 1. Thess. 4. 6

non odiendus, Leu. 19. 17

non despiciendus, Mal. 2. 10. Eccl. 7. 12. & 8. 6. & 11. 2. Matt. 8. 10. Rom. 14. 3

non iudicandus, Luc. 6. 37

iuuandus, Deut. 3. 18. & 22. 1. Prou. 24. 11. Eccl. 4. 9. & 29. 13. & 41. 26. Ro. 14. 2. Gal. 6. 1. 1. Ioan. 3. 16. Iudæ 22

tolerandus, Rom. 15. 1

diligendus, Leu. 19. 18. Ioan. 13. 34

cauendus Eccl. 9. 21. Ier. 9. 4. Mich. 7. 5

consolandus, Eccl. 7. 38

Proximus quomodo tractandus, Matt. 7. 12. Rom. 15. 7

Proximum lædenti vix, Abac. 2. 5

Proximum lædentis punitio, Leu. 6. 1. & 24. 19

Proximum conuerrtere, Iac. 5. 19

Proximi defensio, Exod. 2. 11

Proximo benefaciendum, Prou. 2. 27

Proximum iudicanti dictum, Rom. 14. 4

Prudentia, Iob. 12. 12. Prou. 10. 23. & 14. 33. & 15. 24. & 16. 16. 1. Pet. 4. 7

Prudentiæ studendum, Prou. 1. 2

Prudentis contempnus, Eccl. 26. 25

Pseudoapostoli, 2. Cor. 1. 13

Pseudopropheta, Deut. 13. 1. & 18. 20. 3. Reg. 13. 11. & 1. 40. & 22. 10. 4. Reg. 10. 19. Prou. 28. 10. Isa. 3. 11. & 28. 7. & 56. 10. Ier. 14. 13. Ezech. 14. 9. Amos 7. 10. Mich. 3. 5. Zach. 13. 2. Matth. 7. 15. Marc. 13. 22. Lucæ 12. 1. Actor. 20. 29. 1. Cor. 15. 12. Phil. 3. 2. Col. 2. 8. 1. Tim. 4. 1. 2. Tim. 2. 17. 1. Ioan. 4. 1

Publicani & Pharisei parabola, Luc. 18. 10

Puellæ modestia, Gen. 24. 63

Puer, Prou. 10. 11. & 22. 6. Matt. 19. 14. & 21. 16. Mar. 9. 36. & 10. 13

Pueri laus, 1. Reg. 2. 26. Tob. 1. 4

oratio, Gen. 21. 17

castigatio, Prou. 22. 15. & 13. 13. & 29. 15

Pulchritudo fœminæ, Prou. 1. 122

Punitio, Prou. 11. 10

Puniendum moderate, Deut. 25. 3

Punitio non punientis, 3. Reg. 20. 42

Puritas, Eccl. 9. 8. Cant. 2. 16. Apoc. 22. 14

Puritatis fructus, Sap. 6. 20

Purgatorium, 1. Reg. 31. 13. 2. Reg. 1. 12. & 3. 32. Psalm. 48. 16.

Tob. 4. 18. Eccl. 7. 37. & 17. 19. & 38. 24. Ier. 16. 7. Mal.

3. 3. 2. Mach. 14. 43. Matt. 5. 52. & 12. 92. 1. Cor. 3. 16. Phil. 2.

10. 2. Tim. 1. 18. 1. Ioan. 5. 16. Apoc. 5. 3

Puillanimitas, Eccl. 7. 9

Q.

Q Vadragesima, Exod. 24. 18. & 34. 28. Deut. 9. 9. 3. Reg. 19. 8. Matt. 4. 2

Querenda quæ, Prou. 11. 27. Matt. 6. 33. Luc. 12. 31

Quærere Christum, Ioan. 6. 26

Quæstiones inutiles, Prou. 25. 27. Eccl. 7. 11. Eccli. 3. 21. Ioan. 6. 52. & 21. 21. Act. 1. 16. 1. Tim. 1. 4. & 6. 3. 2. Tim. 2. 23. Tit. 3. 9

Quies, Psal. 4. 8. Prou. 17. 1. Ier. 6. 16. Matt. 11. 29

R.

R Aab, Heb. 17. 31

Raphael, Tob. 5. 5. & 12. 12

Ratio ab vnoquoque Deo reddenda, Matt. 12. 36. & 18. 21. & 25. 3. Rom. 14. 12. 2. Cor. 5. 10

Redemptio, Psal. 73. 12. & 97. 2

Regeneratio, seu renouatio, Ioan. 3. 5. Rom. 6. 2. & 7. 6. & 8. 5. Gal. 3. 26. & 4. 6. Eph. 4. 22. Col. 3. 9. 1. Cor. 5. 7. 2. Cor. 4. 16. & 5. 15. 1. Pet. 4. 2. 2. Pet. 1. 4. Tit. 3. 5. 1. Ioan. 5. 1. Ro. 12. 1. Col. 2. 11. 1. Cor. 6. 11

Regna Eccl. 10. 8. vide Rex.

Regnum cœleste quomodo querendum, Deu. 1. 21. Mar. 11. 12. Luc. 16. 16. Gal. 5. 16. Apoc. 21. 7

Regnum Dei, Isa. 9. 6. Psal. 2. 2. & 9. 8. & 21. 8. & 44. 7. & 71. 1. & 144. 11. Isaia. 32. 16. & 40. 9. & 42. 1. Ieremia. 23. 5. Ezech. 34. 23. & 37. 24. Dan. 2. 44. & 4. 33. & 9. 14. Osee 3. 5. Mich. 4. 1. & 5. 1. Zach. 9. 9. Luc. 1. 18. & 12. 31. & 17. 21. & 21. 29. & 23. 2. Ioan. 6. 14. & 12. 14. & 18. 33. 1. Tim. 1. 17. Heb. 1. 8. & 2. 9. Rom. 14. 17. 1. Corinth. 4. 10. & 6. 9. & 13. 10

Religio, Psal. 83. 11. & 131. 14. & 132. 1. Cant. 4. 12. Isa. 45. & 5. 1. & 16. 20. Iac. 1. 27

Religiosus, Luc. 18. 19. Iac. 1. 26

Religio dissoluta, Thr. 1. 6. & 4. 1

Rrr 3

Reli-

- Religioni dissolutæ dictum, Ier. 2. 21
 Religiosus malus, Ier. 11. 15. Ose. 6. 10
 Religioso dictum, Ier. 3. 19. 17
 Religiosis dicendum, Ios. 24. 13. Psalm. 44. 11. & 104. 44
 Relapsus in peccatum, Eccli. 34. 30. Matth. 12. 43. 2. Pet. 2. 20
 eius damna, Luc. 11. 24
 Reliquiæ sanctæ, 4. Reg. 13. 21. & 2. 4. Act. 19. 12. & 5. 15
 Relinquere omnia propter Christum, Matth. 19. 29. Luc. 18. 19
 Remissio peccatorum, Ier. 33. 8. Matt. 18. 21. Luc. 7. 48. Ioan. 20. 22. Act. 10. 43
 Reprobatio Dei, Rom. 9. 18
 Reprobi, Rom. 1. 28
 Reprehensio, 1. Tim. 5. 1
 Respondere, Pro. 18. 13. & 26. 4. Eccli. 5. 14. & 11. 8. & 33. 4
 Responsionis duræ damna, 2. Reg. 20. 1. 3. Reg. 12. 16
 Resignatio in Dei voluntatem, 1. Reg. 3. 18. 2. Reg. 15. 25
 Resistere, Eccli. 4. 32.
 Restitutio, Luc. 19. 8
 Restituendum alienum, Gen. 43. 12. Num. 5. 7
 Restitutio incertorum, Num. 5. 8
 Restitutio pro iniuria, Gen. 20. 14
 Restitutio festinata, Gen. 20. 8
 Resurrectio, Iob 19. 25. Isa. 26. 19. Ezech. 37. 4. Dan. 12. 2. Matt. 22. 31. Ioan. 5. 25. & 11. 24. Act. 17. 32. & 26. 8. 1. Cor. 15. 12. Phil. 3. 21. 1. Thess. 4. 14. Apoc. 20. 5
 Resurrectionis status, Isa. 30. 26. Matt. 22. 29
 Retro respicere, Luc. 9. 62
 Reuelatio, 2. Pet. 1. 14
 Reuertenti peregre quid primum faciendum, Tob. 11. 7
 Rex, Prouer. 16. 10. & 20. 2. & 21. 1. & 25. 3. & 29. 14. & 31. 4. Eccles. 10. 16. Eccli. 7. 5. & 10. 3. Ose. 13. 11
 Regis vnctio, 1. Reg. 10. 1. 2. Reg. 2. 4. & 5. 4. 3. Reg. 1. 39. & 19. 15. 4. Reg. 9. 6. & 11. 12. 1. Par. 29. 22
 officium, 4. Reg. 23. 3. 2. Par. 14. 2
 laus, 4. Reg. 18. 15
 oratio, 3. Reg. 8. 23
 humilitas, 1. Reg. 11. 5
 benignitas, 1. Reg. 11. 12
 qualitas eligendi, Deut. 17. 15
 iustitia, 3. Reg. 1. 52
 Rex honorandus, 3. Reg. 1. 23
 Regi dictum, 3. Reg. 3. 14. & 9. 4. & 11. 38
 Regis mali punitio, 3. Reg. 11. 11. & 14. 7. & 16. 1. 1. Paralip. 10. 13
 Ridentibus væ, Luc. 6. 24
 Risus, Eccli. 21. 13
 Risus stulti, Eccles. 7. 7
 Rigor, Prou. 30. 33. Eccles. 7. 17
 Rixa, Prou. 26. 17. Eccli. 27. 16
 S
 Sacerdos, Eccli. 7. 31. Ose. 4. 6
 Sacerdotis consecratio, Exod. 28. 41. & 29. 8. & 30. 30. Leu. 8. 6
 vita, Exod. 19. 21. Leu. 21. 6. & 22. 1. Psalm. 131. 9
 oratio pro populo, Leu. 4. 21
 oratio pro principe, Leu. 4. 26
 exemplum, Ios. 4. 11
 officium, Num. 18. 1. 1. Esdr. 7. 10. Iudit. 8. 21. Mala. 2. 7
 punitio, Leu. 10. 1. Mal. 2. 8
 sobrietas, Leu. 10. 9. 2. Par. 35. 14
 Sacerdotibus dictum, Mal. 1. 6. & 2. 1
 Sacerdotium, Heb. 5. 1
 Sacerdotii dignitas, Ioan. 11. 51
 reuerentia, 1. Reg. 22. 17. 3. Reg. 2. 26. Eccli. 47. 1. & 7. 33
 Sacrificia, Prou. 15. 8. & 21. 27. Eccli. 35. 2
 Sacrosanctum irreuerentiæ punitio, 1. Reg. 5. 6. & 6. 19. 2. Reg. 6. 6. 1. Par. 13. 9. 2. Par. 26. 16
 Sacrilegii punitio, Dan. 5. 3. 1. Mach. 6. 12. 2. Mach. 3. 24
 Salomonis sapientia, 3. Reg. 3. 12. Sap. 7. 17
 insipientia, 3. Reg. 11. 4
 Salutatio, Rom. 16. 3. 1. Cor. 16. 9. 2. Cor. 13. 12. Tit. 3. 15
 Salutatio Christiana, Rom. 1. 7. 1. Corint. 1. 3. & 16. 23. 2. Cor. 13. 13. Gal. 1. 3. & 6. 18. Eph. 1. 2. & 6. 23. Philipp. 4. 23. 1. Thess. 5. 28. 2. Thess. 3. 17. 1. Tim. 1. 2. 2. Tim. 4. 12. 2. Pet. 1. 2. 2. Ioan. 3. 3. Ioan. 14. Apoc. 1. 4. & 22. 21
 Saluandi, Luc. 13. 13
 Samaritanæ deuotio, Ioan. 4. 28
 Samaritanorum deuotio, Ioan. 4. 40
 Sancti, Psalm. 67. 36. & 138. 17. & 149. 5. Eccli. 37. 18. & 44. 6. Isa. 61. 7. Matt. 11. 1. Corint. 6. 2. Apoc. 7. 9. & 12. 11. & 14. 1. & 19. 14
 Sanctorum oratio, Iob 42. 8. Apocal. 5. 8. & 8. 3. Ier. 15. 1. 2. Mach. 15. 14
 imitatio, 1. Cor. 4. 16. & 11. 1. Philipp. 3. 17
 dissensio, Act. 15. 39
 Sanctificatio, Ioan. 1. 1. 1. Pet. 3. 15
 Sanctitas, Psalm. 70. 14. Eccli. 27. 11. Isa. 10. 17
 Sanctitatis commendatio, Exod. 12. 31. Leu. 11. 44. & 19. 2. & 20. 7. Eph. 5. 27
 Sanctorum miracula, Exod. 7. & 8. & 9. & 10. & 11. 3. Regum 17. 22. & 18. 41. 4. Regum 2. 8. & 35. & 22. 1. & 4. 6. & 4. 41. & 5. 14. & 6. 6. Mar. 6. 13. & 16. 17. Luc. 10. 17. Act. 3. 6. & 9. 41. & 5. 15. & 14. 9. & 19. 12. & 20. 10. Heb. 11. 32
 Sanguinis Christi figura, Exod. 24. 8
 efficacia, 1. Cor. 6. 10. & 7. 23. Act. 20. 28. 1. Pet. 1. 18. Apo. 5. 9
 Sanitas, Eccli. 30. 14.
 Sapientia, Iob 12. 12. Prou. 13. 14. & 14. 8. & 16. 16. Eccles. 1. 13. & 7. 17. & 9. 16. Sap. 1. 4. & 6. 1. Eccli. 1. 26. & 40. 20. Rom. 16. 19. Iacob. 1. 5. & 3. 17
 Sapientiæ fructus, Prou. 2. 10. & 3. 14. & 4. 7. & 8. 10. & 23. 15. & 24. 3. Eccles. 4. 13. & 7. 13. Sap. 7. 14. & 8. 10. & 9. 19. & 10. 1. Eccli. 3. 32. & 4. 12. & 11. 1
 Sapientia Christiana, 1. Cor. 2. 6. & 3. 18
 Sapientiæ studendum, Prouer. 4. 5. & 19. 2. & 23. 19. & 24. 23. & 27. 11. Sapient. 8. 9. Eccli. 6. 21. & 38. 15
 Sapientia mundi, 1. Cor. 1. 20. & 3. 19
 Sapientiæ antiquitas, Prou. 8. 22
 excellentia, Sap. 7. 8
 necessitas, Sap. 7. 28. & 9. 6
 amor, Sap. 8. 2
 commendatio, Sap. 8. 5
 contemptus, Sap. 10. 8
 acquisitio, Eccli. 11. 33
 Sapientia à Deo, Eccli. 1. 1. & 15. 10

Sapiens, Eccl. 9. 17. & 10. 2. & 12. 1. 1. Sap. 6. 26. Eccli 37. 27
 Sapientis studium, Eccl. 39. 1
 Sapientiae diuinæ effectus, Sap. 8. 1. & 10. 8. 11
 Satietas, Prou. 27. 7
 Satisfactio post remissum peccatum, 2. Reg. 12. 14. & 14. 24
 Scandalum Eccl. 7. 7. Luc. 17. 1
 Scandalum vitandū, Matt. 17. 27. Rom. 14. 15. 1. Cor. 8. 9
 Scandali damna, 1. Cor. 8. 11
 Scandalizanti vā, Luc. 17. 2
 Scandalizantis punitio, Matt. 18. 6
 Scientia, Eccl. 1. 18. 1. Cor. 8. 1. Iac. 4. 17
 Scientia à Deo, Prou. 1. 6
 Scientia sanctorum, Prou. 9. 10. & 30. 1
 Scriptura, Ro. 15. 4. 2. Tim. 3. 15. 2. Pet. 1. 19. Apoc. 22. 18
 Scripturæ difficultas, Act. 8. 30. 2. Pet. 3. 16
 intelligentia, Luc. 24. 45
 lectio, 1. Mach. 12. 9. Ioan. 5. 39
 Secretum, Prou. 1. 13. & 25. 2. Eccl. 27. 17. & 42. 1. Isaia 24. 16
 Seditionis punitio, Num. 16. 31
 Senex, Iob 12. 12. Prou. 16. 31 & 20. 29. Sap. 4. 8. Eccl. 8. 7. & 25. 3. Tit. 2. 2
 Senis virtus, 2. Mach. 6. 23
 Senum reuerentia, & honor, Eccl. 4. 7. Leu. 19. 32
 Sensualitas, Prou. 29. 21
 Sepulcrum, Gen. 35. 20. 1. Mach. 13. 27
 Sepulturæ officium, Mar. 15. 46
 locus, Gen. 47. 29. & 49. 29. & 50. 14
 Seruus, Prou. 14. 16. & 37. 2. & 29. 19. & 30. 10. Eccl. 7. 22. & 10. 28. & 33. 25. 1. Cor. 7. 21. 1. Tim. 6. 1. Tit. 2. 9. 1. Pet. 2. 18
 Seruis dictum, Eph. 6. 5. Col. 3. 22
 Seruum percutientis poena, Exod. 21. 26
 Seruus Dei, Isa. 54. 17. & 61. 9. Ier. 2. 3. 2. Tim. 2. 24. Apoc. 7. 2
 Seruorum Dei reuerentia, 4. Reg. 3. 12
 Seruo Dei dictum, Isa. 41. 8. & 43. 1. & 51. 7
 Silentium, Prou. 10. 14. & 11. 12. & 17. 9. Eccl. 13. 29. vide Tacere.
 Simeon, Luc. 2. 25
 Simoniaco dictum, Act. 8. 20
 Simplicitas, Iob 8. 20. Prou. 10. 29. & 29. 10. Rom. 16. 19. 1. Cor. 14. 20
 Simplicitas Deo grata, Prou. 3. 32. & 10. 20
 Simpliciter fructus, Prou. 10. 9. & 11. 3. & 20. 7. & 28. 18
 Simulatio, Psal. 54. 12. Prou. 1. 1. 9
 Simulatorem Deus odit, Prou. 3. 32
 Sitis spiritualis, Apoc. 21. 7. & 22. 17
 Sobrietas, Eccl. 31. 22
 Societas, Prou. 13. 20. & 18. 19. & 27. 17. Eccl. 4. 9. Eccl. 8. 5. & 9. 18. & 13. 2. & 22. 14.
 Societas malorum, 2. Par. 10. 37
 bonorum, Eccl. 9. 17
 Societas malorum vitanda, 2. Par. 25. 7. 1. Esd. 4. 3. Prou. 1. 10
 Socij, 2. Cor. 2. 12
 Socrus fidelis, 1. Reg. 14. 7
 Societatis fides, 1. Reg. 30. 22

Sodomia Rom. 1. 25
 Sodomiae punitio, Gen. 19. 25. Leu. 20. 15
 Sol stat, Ios. 10. 12
 retrocedit, 4. Reg. 20. 11
 Sollicitudo, 1. Cor. 7. 32. 1. Pet. 5. 7
 nimia vitanda, Matt. 6. 25. Luc. 12. 22. 1. Cor. 7. 32. Phil. 4. 6. Heb. 13. 5
 Solitudo, Ps. 4. 8. Thr. 3. 28. Ose. 2. 14. Mar. 6. 31. Luc. 5. 16
 Somnia, Eccl. 5. 2. Eccli. 34. 1
 Somni damna, Prou. 20. 13
 Sortes, Prou. 16. 33. & 18. 18. Ioan. 1. 7. Act. 1. 26. Ios. 7. 14. & 18. 10. 1. Reg. 10. 20. & 14. 17. 1. Paral. 25. 5. 2. Esd. 11. 1. Ezech. 21. 19
 Speculum, Exod. 38. 8
 Spes in Deo, Iob 13. 15. Psal. 35. 8. & 38. 8. & 54. 25. & 61. 9. & 72. 28. & 76. 8. & 90. 9. & 118. 81. & 129. 50. & 130. 3. & 140. 8. & 146. 11. Eccli. 2. 11. Isa. 50. 10. Thr. 3. 24. Mic. 7. 7. 1. Mach. 3. 17. Rom. 8. 24. 2. Cor. 5. 12. & 5. 1. Heb. 6. 18
 Spei fructus, Ps. 12. & 17. 31. & 24. 2. & 30. 1. & 31. 10. & 33. 23. & 36. 3. & 55. 13. & 70. 1. & 83. 13. & 90. 14. & 113. 11. Prou. 28. 25. & 29. 15. Isa. 40. 31
 Spei vox, Psal. 26. 13
 Spes impiorum, 4. Reg. 18. 21. Iob 8. 13. Prou. 10. 28. Sap. 5. 15. Eccl. 5. 1. Isa. 28. 15. Ier. 9. 12. 1. Mach. 2. 62
 Spiritus, Ezech. 1. 20. & 3. 14. 1. Cor. 2. 11. 2. Cor. 3. 17. Gal. 5. 16. Col. 2. 5. 1. Thess. 5. 19. 2. Tim. 1. 7. 1. Ioan. 4. 13
 Spiritus fructus, Gal. 5. 22
 Spiritus motio, Act. 20. 22
 Spiritus & caro, Mar. 14. 38. Rom. 7. 18. Gal. 5. 17
 Spiritus sanctus, Sapient. 1. 5. Ioel. 2. 28. Ioan. 14. 16. & 16. 8. Act. 14. 44. & 19. 2. Rom. 8. 26. Eph. 1. 13
 Spiritualis, Rom. 8. 23. 1. Cor. 1. 15
 Spiritualia, Ioan. 4. 13
 Spiritus probandian à Deo sint, Iudith. 8. 28. 1. Corin. 14. 29. 1. Thess. 5. 21. 1. Ioan. 4. 1
 Sponsæ humilitas, 1. Reg. 25. 40
 Sponsæ dicendum, Tob. 10. 13
 Sponsa Christi, Cant. 7. 1
 eius desiderium, Cant. 8. 1
 vox, Cant. 7. 10
 Stephanus, Act. 6. 5. & 7. 57
 Sterilitas à Deo Gen. 30. 2
 Sterilitas ex peccato, Isa. 17. 10. Ier. 12. 4
 Stultitia, Eccl. 2. 13
 Stultus, Prou. 11. 29. & 13. 16. & 14. 7. & 15. 21. & 17. 12. & 18. 2. & 19. 3. & 24. 7. & 26. 7. & 27. 22. & 29. 9. Eccl. 1. 5. & 7. 18. & 10. 2. Eccl. 20. 17. 22. 10. & 27. 2. & 33. 7
 Stultus risus, Eccl. 7. 7
 Subditorum officium, Exod. 16. 28. & 22. 28. Ios. 16. 2. Esd. 5. 16. Prou. 13. 1. & 20. 2. Eccl. 8. 2. & 10. 16. Ier. 29. 7. Bar. 1. 1. 1. Matt. 17. 24. Luc. 20. 22. Rom. 13. 1. 1. Thess. 12. 1. 1. Tim. 2. 1. Heb. 13. 17. Tit. 3. 1. Pet. 2. 13
 Suffragia pro mortuis, 2. Mach. 12. 43
 Superbia, Iob 1. 12. & 15. 12. Psal. 48. 7. & 137. 6. Prou. 18. 12. & 26. 12. & 29. 23. Sap. 13. 14. Eccli. 10. 14. & 11. 4. Abac. 2. 5. 11. 16. 6. & 65. 5. Ier. 48. 29. Ezech. 28. 1
 Superbia vitanda, Tob. 4. 14. Iudith. 9. 16. Eccl. 6. 2. & 10. 19
 1. Cor. 4. 6. Gal. 6. 3
 Superbia & damna, Iob 35. 12. Psalm. 17. 28. Prouerb. 11. 2. & 13.

& 13. 10. & 15. 25. & 16. 18. & 17. 16
 punitio, 2. Reg. 24. 12. 4. Reg. 19. 27. Iob. 10. 16. Psalm.
 30. 24. Eccli. 3. 30. & 27. 31. Dan. 4. 12. & 5. 20. Amos 6. 8.
 1. Machab. 5. 56. Isa. 10. 16. Ierem. 50. 31. Act. 12. 23
 Superbia Deo odiosa, Eccl. 10. 7
 Superbis vix, Isa. 5. 21. & 28. 1
 Superbo dicendū, Eccl. 10. 9. Isa. 10. 15. & 14. 11. Luc. 16. 15
 Superior, Eccl. 8. 9
 Superioris zelus, 1. Reg. 11. 6
 benignitas, 1. Cor. 16. 12
 patientia, 1. Reg. 10. 27
 molestia, Exod. 17. 4
 reuerentia, Exod. 22. 28
 Superior Dei loco, Exod. 16. 7
 conseruandus, 2. Reg. 18. 3. & 21. 17
 Superstitio prohibita, Leu. 19. 26
 sublata, 4. Reg. 18. 4
 Surdi sanatio, Marc. 7. 32
 Suspensi sepeliendi, Deut. 21. 22
 Sufurro, Eccl. 21. 32
 Sufurratio vitanda, Eccl. 5. 16
 Sufurrationis damna, Eccl. 28. 15

T

TAcere, Eccl. 20. 5. & 21. 31. & 32. 9. vide Silentium.
 Talenta, Luc. 19. 20. Rom. 12. 6. 1. Cor. 7. 7. Ephel. 4. 7.
 1. Pet. 4. 10
 Talentorum parabola, Matt. 25. 14
 Talentum cur datum, Mar. 4. 21
 Talenti accepti ratio reddenda, Luc. 11. 48
 Talentum non abscondendum, Eccl. 20. 32. Luc. 8. 16.
 Temeritatis punitio, 1. Mach. 5. 67
 Templum, 3. Reg. 9. 3. 4. Regum 12. 9. 1. Par. 22. 5. & 29. 1. 2.
 Paralip. 2. 5. 1. Esd. 1. 8. & 2. 68. Psalm. 25. 12. & 47. 10. &
 67. 27. & 92. 5. & 95. 9. & 133. 1. Eccl. 4. 17. Isa. 56. 7. Ier.
 7. 11. Abac. 2. 20. Agg. 1. 2. Matth. 21. 12. Mar. 11. 16
 Templi dedicatio, Esd. 6. 16
 Profanatio, 1. Mach. 4. 38. 2. Mach. 3. 25. Matth. 21
 12. Ioan. 2. 15
 profanati purificatio, 1. Mach. 4. 42
 purificati festum, 2. Mac. 1. 18
 ingressus, Psalm. 5. 8 & 65. 13
 frequentatio, Luc. 24. 53. & 2. 37. & 19. 45. Matth. 24. 1.
 Mar. 11. & 12. 35. Act. 2. 46. & 3. 1. & 5. 29
 Temporalia, Luc. 12. 13
 Temporalium contemptus, Luc. 6. 30
 Tempus, Eccl. 4. 23
 Tempus suum cuique rei, Eccl. 3. 1. & 8. 5. Eccl. 20. 6. &
 32. 20. Rom. 12. 11
 Tenebrae, 1. Ioan. 1. 6. Isa. 9. 1. & 59. 9. & 60. 2. Ioan. 1. 5. & 3.
 19. & 8. 12. & 12. 35. Act. 26. 17. 11. Thess. 5. 7. 1. Ioan. 2. 11.
 Tentatio, Gen. 3. 4. Iob. 7. 18. Eccl. 34. 9. 1. Cor. 10. 13. Ia-
 cob. 1. 2
 Tentare Deum, Exod. 14. 11. & 17. 2. Deut. 6. 16. Iud. 8. 11.
 Matt. 4. 7. 1. Cor. 10. 9
 Tentat suos Deus, Gen. 22. 1. Exod. 15. 25. Deut. 8. 2. & 13.
 3. Iud. 1. 1. Tob. 2. 8. Iob. 1. 12
 Tentationes cur Deus permittat, Iud. 2. 21. & 3. 1.

Tentationis remedia, 2. Esd. 4. 9
 Tepido dictum, Apoc. 3. 5
 Terra, Eccl. 16. 29
 Terrena, Ioan. 4. 13
 Terreni, Ioan. 3. 3
 Testamentum Gal. 4. 24. Heb. 9. 15. & 13. 20
 Testamentum nouum, Ierem. 31. 31. Matth. 26. 28. Luc.
 22. 20. 1. Cor. 11. 24. Heb. 8. 8. & 9. 15. & 10. 16. & 13. 20
 Testis, Prou. 12. 19. & 14. 5. & 19. 5
 Testis obligatio, Leu. 5. 1
 Testium numerus, Deut. 17. 6. & 19. 15
 Testis falsi punitio, Deut. 19. 16
 Testimonium falsum, Prou. 25. 18
 eius prohibitio, Exod. 20. 16. & 23. 1
 Thesaurizandum quomodo, Matth. 6. 19
 Thomas, Ioan. 11. 16
 eius incredulitas, Ioan. 20. 25
 fides, Ioan. 20. 28
 Timor, Eccl. 18. 17. Matt. 2. 22. 1. Pet. 3. 14
 Timor cum gaudio, Matt. 28. 8
 Timido dictum, Matt. 8. 16
 Timendum quid, Luc. 12. 4
 Timorem, Dei praeceptum & virtus aufert, Exod. 4. 4
 Timidi bello inepti, Deut. 20. 8. Iud. 7. 3
 Timor naturalis, Exod. 4. 3. Iud. 7. 9. 1. Reg. 16. 2. 3. Reg. 19.
 3. Tob. 6. 3. Matth. 14. 26
 Timor humanus, Prou. 29. 25. Isa. 51. 12
 Timor Dei, 3. Regum 18. 3. Tob. 2. 9. Psalm. 18. 10. & 110.
 10. & 118. 120. Prouerb. 15. 33. & 24. 21. Eccl. 5. 6. Eccl.
 1. 16. & 7. 32. & 9. 22. & 10. 23. & 21. 13. & 23. 37. & 25. 13. &
 40. 26. Isaia 8. 12. Daniel 13. 22. Ion. 1. 9. 1. Pet. 2. 17. Apoc.
 14. 7
 Timoris Dei fructus, Exod. 1. 20. 4. Reg. 17. 39. & 22. 18.
 Iudith. 16. 19. Psalm. 24. 12. & 30. 20. & 32. 18. & 33. 8. &
 60. 6. & 84. 10. & 102. 17. & 113. 21. & 144. 19. & 146. 11. Prou.
 1. 7. & 10. 27. & 14. 26. & 15. 27. & 16. 6. & 19. 23. & 23. 17.
 & 28. 14. Eccl. 1. 11. & 21. 7. & 32. 18. & 33. 1. & 34. 16.
 Mich. 6. 9. Malach. 4. 2
 necessitas, Eccl. 27. 4
 effectus, Prou. 8. 13. Eccl. 2. 18. & 15. 1
 Timendum Dei iudicium Eccl. 5. 4. & 7. 18
 Traditiones, 1. Cor. 11. 34. 2. Thess. 2. 15
 Transfiguratio Christi, Matth. 17. 1. Mar. 9. 2
 Tribulatio, Tob. 1. 1. Dan. 12. 10. Rom. 8. 18. Eph. 3. 13. Ia-
 cob. 1. 2
 Tribulati Deo curae, Exod. 3. 16. & 6. 6
 à Deo exaudiuntur, Exod. 2. 23. & 3. 7
 non facile credunt, Exod. 6. 9
 liberati redeunt ad peccata, Exod. 8. 15. & 9. 34
 Deo fidere debent, Exod. 14. 13. Psal. 4. 9
 Tribulati liberatio, Psalm. 89. 15. Eccl. 35. 16. Isa. 54. 7.
 vox, Ruth. 1. 20. Psal. 41. 8. Ier. 20. 7. Thr. 1. 16. & 3. 1
 oratio, Esd. 9. 5. & 2. Esd. 9. 31. Tob. 3. 1. Iudith. 6. 14. &
 7. 18. Iob. 13. 24. & 17. 3. Psal. 7. 1. & 9. 14. & 12. 1. & 21. 1. &
 24. 17. & 26. 12. & 30. 10. & 31. 7. & 38. 11. & 39. 13. & 40. 1. &
 41. 10. & 54. 1. & 59. 1. & 68. 1. & 87. 1. & 88. 47. & 101. 1. &
 107. 13. & 118. 143. & 142. 7. Isaia. 33. 2. & 64. 8. Ierem. 10.
 24. & 14. 9. & 15. 15. & 17. 18. Thr. 1. 10. & 5. 20. Bar. 3. 1.
 Dan. 3. 34. & 9. 4. & 13. 42. Abac. 1. 2.

oratio post liberationem, Tob. 11.7. & 13.1. Ps. 68.34 & 119.1
 constantia, Psal. 43.18
 consolatio, Thr. 3.57. Act. 16.25. 2. Cor. 1.4. & 7.4. & 8.2. & 12.10
 gratiarum actio post liberationem, Isa. 11.1
 Tribulatio peccatorum, Isa. 32.13
 Tribulati non emendati, Osee 7.10. Agg. 2.18
 Tribulatio à Deo, Isa. 30.20. Amos 3.6
 Tribulationis causæ, Prou. 17.3. Eccli. 27.6. 1. Mach. 6.12. 2. Cor. 12.7
 fructus, Iob 5.17. Psal. 33.19. & 65.12. & 77.34. & 82.17. & 93.19. Isa. 19.22. & 26.15. & 28.20. & 38.16. Osee 6.1. Ioan. 16.22. Rom. 5.5. 1. Cor. 11.32. 2. Cor. 1.7. & 4.27. 1. Petr. 1.6
 magnitudo, Iob 6.1. & 7.12. & 16.7. & 19.6. Isa. 8.21. Matt. 24.19. Apoc. 9.6
 Tribulatio communis, Prou. 11.31
 Tribulationes cur à Deo, Deut. 8.1. Ps. 65.10. & 118.66
 Tribulationum remedium, 2. Par. 20.3. & 29.10. 2. Esd. 9.27
 Tribulato dicendum, Iob 5.19. Psal. 26.14. Eccli. 11.27. Phil. 1.28. Heb. 12.3. 1. Petr. 4.12. & 5.10
 Tribulato dictum, Apoc. 2.8
 quid cogitandum, Iud. 8.21. Iob 16.20
 quid agendum, Iudic. 4.8. & 7.4. & 8.16. Psalm. 34.13
 Tributum, Gen. 47.26. Matt. 22.19. Rom. 13.7
 Trinitas, Gen. 1.26. & 18.2. Exod. 3.6. & 4.5. Psal. 32.6. Isa. 63. & 34.16. & 48.16. & 61.1. Matt. 3.16. & 10.20. & 17.5. & 28.19. Luc. 4.18. Ioan. 3.35. & 14.16. & 15.26. & 16.3. 1. Ioan. 5.7
 Tristitia, Prou. 15.13. Eccli. 7.5. Eccli. 14.2. & 25.17. & 30.17. & 38.19. Iac. 5.13
 Tristitiæ damna Prou. 17.21. & 25.20. Eccli. 30.24. consolatio, Psal. 41.6. Prou. 12.25
 Tristitia cauenda, Eccli. 30.22
 Turcæ, Isa. 10.5
 Tyrannus, Iob 15.21
 Tyrannidis punitio, Iud. 9.53. 3. Reg. 16.16
 Tyranni finis, Isa. 14.16

V.

Væ quibus, Nu. 22.29. Eccli. 4.10. & 10.16. Isa. 1.4. & 3.9. & 5.8. & 6.5. & 10.1. & 17.12. & 18.1. & 24.16. & 28.1. & 29.1. & 30.1. Ier. 4.31. Ezech. 6.11. Osee 7.13. Ioel. 1.15. Amos 5.18. Mich. 2.1. Abac. 2.6. Soph. 2.5. Matt. 11.21. Luc. 6.24
 Vanitas, Psal. 38.7. Eccli. 1.1. & 3.19. Ion. 2.9
 Vagati, Eccli. 9.7. & 19.26
 Venditio, Eccli. 27.2
 Verba, Pro. 10.11. & 11.11. & 12.6. & 14.3. & 15.1. & 16.24. & 17.7. & 18.7. & 19.8. & 25.11. Eccli. 5.1. & 6.11. & 10.12. & 12.11. Eccli. 4.28. & 5.15. & 19.7. & 20.13. & 21.19. & 27.7. & 37.23. Matt. 12.34. Col. 4.6. Iac. 3.2
 Verbum otiosum, Matt. 12.36
 Verbum Dei, Prou. 30.5. Cantic. 5.13. Sap. 16.26. Eccli. 5.13. & 21.18. Isa. 40.8. & 55.10. Ierem. 1.11. Matt. 7.24. & 13.3. Luc. 6.47. & 16.31. Ioan. 6.63. & 8.47. Act. 2.42. & 16.6. 2. Thess. 2.13. Heb. 4.12. 1. Petr. 1.24. 1. Ioan. 4.6. Apo. 10.9

Verbi Dei vis, Ps. 25.4. & 118.140. Cant. 5.6. Ier. 23.9. Act. 14.25
 suauitas, Psal. 118.103. Ier. 15.16
 Verecundia, Eccli. 12.14
 Veritas, Psal. 50.8. Prou. 3.3. & 12.19. Eccli. 4.24. & 27.10. 2. Cor. 13.8
 Veritatis amor, 3. Reg. 22.14
 odium, 3. Reg. 22.8
 Vestis, Deut. 22.6. Eccli. 11.4
 Vestum abusus, Ezech. 7.20. Matt. 11.8. Marc. 12.38. Luc. 7.25. & 16.19. & 10.45. 1. Tim. 2.9. 1. Petr. 3.3
 Vestes sacræ, Exod. 28.2. & 29.29. Ezech. 42.14. & 44.19
 Vestes scindendi vsus, Gen. 44.1. Ios. 7.6. Iud. 11.35. 1. Reg. 4.12. 2. Reg. 13.31. 3. Reg. 21.27. 4. Reg. 5.7. Hest. 4.1. Ier. 36.24. 1. Mach. 2.14. Matt. 26.65
 Via in cælum, Isa. 30.21. & 33.15
 difficilis est, Deut. 1.19
 Vicinus, Prou. 27.10
 Vicissitudo rerum, Eccli. 4.14
 Victoria à Deo expectanda, Gen. 14.14. Exod. 17.9. Deut. 17.18. Ios. 12.6. Iud. 7.7. 1. Reg. 14.6. 2. Par. 14.11. Ps. 117.16. Prou. 21.31. Iud. 9.15
 Victoriæ festum, 1. Mach. 7.48. & 13.52. 2. Mach. 15.36
 Victoriæ spiritualis fructus, Matt. 4.11. Apoc. 2.7. & 3.5. & 21.7
 Vidua, 1. Tim. 5.3
 Viduæ laus, Iudit. 8.4. & 15.10. Luc. 2.36
 vestes, Gen. 38.14
 oblatio, Luc. 21.2 (8.28)
 Viduæ & pupilli, Exod. 22.21. Deut. 24.17. 2. Mach. 3.10. & 13. & 26.41. Marc. 13.33. Luc. 12.35. & 21.36. Apoc. 16.15. 1. Cor. 15.34. 1. Thess. 5.6. 1. Petr. 5.8
 Villici parabola, Luc. 16.1
 Vinum, Prou. 31.4. Eccli. 2.3. Eccli. 19.2. & 31.30. 2. Tim. 5.23
 Vini abstinencia, Iud. 13.4
 Vini damna, Gen. 9.21. Prou. 20.1
 Vinum ex aqua factum, Ioan. 2.8
 Vineæ parabola, Luc. 20.9
 Virginitas, Num. 31.17. Act. 21.9. 1. Cor. 7.25
 Virginitatis commendatio, Matt. 19.12. Apoc. 14.4
 Virginum parabola, Matt. 25.1
 Viri amor, 2. Reg. 3.16
 Vir & mulier, 1. Cor. 11.3
 Visio, Gen. 28.12. Isa. 6.1. Dan. 10.1. Ier. 31.26. Act. 10.3. & 10.16. & 18.9. Apoc. 4.1. & 5.1. & 6.1. & 19.11
 Visionis forma, Gen. 15.12. Iob 4.12. & 33.14. Eze. 1.26. & 2.1. Zach. 4.1. Matt. 1.20. & 2.13. 2. Cor. 12.2. Apoc. 1.10
 Ex visione timor, Mar. 16.8. Luc. 24.5. Ioh. 6.19. Apo. 17. turbatio Luc. 24.37
 Visitatio diœcesis, 1. Reg. 7.16
 Vitandi qui, Rom. 16.17
 Vita, Rom. 14.7
 humana, Iob 7.1. æterna, 1. Ioan. 2.25
 Vitæ institutum, Luc. 14.28
 Vita peregrinatio quædā, Gen. 47.9. 2. Cor. 5.6. Heb. 13.14
 Vitæ necessaria, Eccli. 39.31
 mutatio, Gen. 19.17
 tædium, 3. Reg. 19.4. Ioan. 4.3
 miseræ, Iob 10.1. & 14.1. & 17.11. Eccli. 2.23. & 4.1

breuitas, Iob 7.6. & 9.25. & 10.20. & 14.1. & 16.23. Psal.
39.6.89. & 6. & 101.12. & 102.15. Isa. 38.12. Iac. 4.14
austeritas, Matt. 3.4
Vitam pro fratribus ponere, Hest. 4.15. Iudic. 13. 3 Ioan.
15.13.1. Ioan. 3.16
Vltio, Eccl. 28.1
Vlciscenti se dictum, Matt. 18.32
Vnctionis extremæ sacramentum, Iac. 5.14
Vocatio Dei, 1. Reg. 3.9.3. Reg. 19.20. Isa. 52.1
Vocatio propria, 1. Cor. 7.17
Vocati promptitudo, Matt. 4.22
Voluntas, 2. Cor. 8.12
Voluntas pro opere acceptatur à Deo, Gen. 20.3. & 21.9.
2. Reg. 11.14. & 12.9.3. Reg. 21.19
Voluptas, Eccl. 11.10
Voluptatis damna, Prou. 14.13
Votum, Gen. 28.20. Num. 21.1. Iud. 11.30. 1. Reg. 1.10.
1. Par. 4.10. Psalm. 75.12. & 115.14. Iom. 2.10. Nah. 2.15.
Act. 18.18
Votum puellæ, Num. 30.4

coniugata, Num. 30.7
Voti violati punitio. 1. Tim. 5.12
Votum seruandum, Leu. 27.28 Num. 30.3. Deuter. 23.21.
Psal. 21.26. Prou. 20.25. Eccl. 5.3
Vox, 1. Cor. 14.10
Vsura prohibita, Exod. 22.25. Deut. 23.19.2. Efd. 5.6
Vultus, Eccl. 8.1. Eccl. 13.31. & 19.16
Vxor, Prou. 12.4. & 14.1. & 18.22 & 19.14. & 31.10. Eccl. 7.
21. & 25.30 & 26.1. & 36.26
fidelis 1. Reg. 19.11. Prou. 31.11
vnde accipienda, Gen. 34.1
data à parentibus, Gen. 21.21. & 28.1
audienda, Gen. 21.14
ea abstinendum se ad diuina præparanti, Exod. 19.15.
1. Cor. 7.5

Z.

Zachæus, Luc. 19.2

Zelus sanctus, 1. Efd. 9.3. & 10.6

Zeli sancti fructus & præmium, Num. 25.10 Psalm. 105.
30

F I N I S.

DEO GRATIAS.

SELE.

S E L E C T Æ Q V Æ D A M
S C R I P T V R Æ S E N T E N -
T I Æ , O R D I N E A L -
P H A B E T I C O .

A.

Ambulauit Enoch cum Deo, Gen 5
Ambula coram me, & esto perfectus, 17
A Domino egressus est sermo, non possumus
extra placitum eius aliud loqui, 14
Abstulit Deus op probrium meum, 30
Afflictionem meam & laborem respexit
Deus, 31
Audiui gemitum filiorum Israel, Exod 6
Armati ascenderunt filij Israel de terra Ægypti, 13
Aduenam non contristabis, 21
Anima omnis carnis in sanguine est, Leu. 17
A vespera usq; ad vesperam celebrabitis sabbata vestra, 23
Ambulabo inter v. s, & ero Deus vester, vosq; eritis populus
meus, 26
Addam plagas vestras in septuplum propter peccata vestra,
26
Abominabitur vos anima mea, 26
Ascendamus & possideamus terram, quoniam poterimus ob-
tinere eam, Num 13
Ad unius testimonium nullus condemnabitur, 35
Ama Dominum Deum tuum, & observa precepta eius omni
tempore, Deut. 11
Auersatur Dominus omnem iniustitiam, 25
Abcondita Domino Deo nostro, que manifesta sunt nobis,
29
Assumat ebria sitientem, 29
Assumpsit eum, atq; portauit in humeris suis, 12
Amantissimus Domini, habitabit confidenter in eo, 33
Abstine a nobis hoc scelus, ut recedamus a Domino, & eius ve-
stigia relinquamus, Ios. 22
Aperui os meum ad Dominum, & aliud facere non potero,
Iud. 11
Amaritudine valde repleuit me omnipotens, Ruth 1
Arcus fortium superatus est, & infirmi accincti sunt robore,
1. Reg 2
Abstine a me hoc peccatum, ut cessem orare pro vobis, 12
Acceptus erat in oculis vniuersi populi, 13
Ab impiis egredietur impietas, 24
Anima custodita quasi in fasciculo viuentium apud Domi-
num, 25
Audiui vocem tuam, & honoravi faciem tuam, 25
Apparet quod stulte egerim, & ignorauerim multa nimis,
26
Æqua pars erit descendens ad praelium, & remanentis ad
sarcinas, 30
Amabiles, & decori valde in vita sua, 2. Reg. 1
An ignoras quod periculosa sit desperatio? 2
Anima eius in amaritudine est, 4. Reg. 4

Anima esurienti etiam amara dulcia esse videntur, Iob 6
Ab occultis meis munda me, Psal. 18
Ad iutor meus esto, ne derelinquas me, nec despicias me Deus
salutaris meus, 26
Accedite ad eum, & illuminamini, 33
Anima mea exultabit in Domino, 34
Apud te est fons vita, 35
A fortitudine manus tue ego defeci, 38
Ad iutor meus, & protector meus es tu, Deus meus ne tarda-
ueris, 39
Auerte faciem tuam a peccatis meis, & omnes iniquitates
meas dele, 50
Ad iutor meus tibi psallam, 58
Ad iutor meus & liberator meus es tu, Domine ne moreris,
69
Annos aternos in mente habui, 76
Adiuua nos Deus salutaris noster, propter gloriam nominis
tui, Domine, 78
Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, 84
Afferte gloriam nemini eius, 95
Adiuua me Domine Deus meus, saluum me fac secundum
misericordiam tuam, 108
Auerte oculos meos ne videant vanitatem, 118
Adiuua me & saluus ero, 118
A iudiciu tuu timui, 118
Auxilium meum a Domino, qui fecit cœlū & terram, 120
Adorabo ad templum sanctum tuum, & confitebor nomini
tuo 137
Ad te Domine, Domine oculi mei, in te speraui, 140
Audiens sapiens sapientior erit, Prou. 1
Audi fili mi disciplinam patris tui, & ne dimittas legem ma-
tris tue, 1
Argue sapientem, & diliget te, 9
Abominabile Domino cor prauum, 11. 15
Abominatio est Domino labia mendacia, 12
Amici diuitum multi, 14
Abominatio est Domino via impij, 15
Abominatio Domino cogitationes mala, 15
Abominatio est Domino omnis arrogans, 16
Ante ruinam exaltabitur spiritus, 16
Abominabilis apud Deum qui iustificat impium, & qui con-
demnat iustum, 17
Animus gaudens atatem floridam facit spiritus tristis exsic-
cat ossa, 17
Abominabile apud Deum pondus & pondus, mensura &
mensura, 20
Adolescens iuxta viam suam, etiam cum senuerit non recedet
ab ea, 22
Abominatio hominum detractor, 24

- Anima saturata calcabit fauum, anima esurientis etiam amarum pro dulci sumet, 12.*
Adolescentia & voluptas vana sunt, Eccl. 11
Anima mea liquefacta est, ut dilectus locutus est, Cant. 5
Amore langueo, 5
Auerte oculos tuos à me, quia ipsi me auolare fecerunt, 6
Estimauerunt lusum esse vitam nostram, & conuersationem vita compositam ad lucrum, Sap. 15
Angelorum esca nutritus est populum tuum, 16
Accedens ad seruitutem Dei, sta in iustitia & timore, & prepara animam tuam ad tentationem, Eccl. 2
Altiora tene quasi seris, 3
Altissimus est patiens redditor, 5
Amico fideli nulla est comparatio, 6
Amicus fidelis medicamentum vite, 6
Auerte faciem tuam à muliere compta, 9
Auaro nihil est scelestius, 10
Ante mortem ne laudes hominem quemquam, 11
Altissimus odio habet peccatores, 12
Aduocatus à potentiore, discede, ex hoc enim magis te aduocabit, 13
Antequam loquaris, disce, 18
Ante orationem prepara animam tuam, 18
Audisti verbum contra proximum tuum? commoriatur in te, 19
Amictus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis, enuntiant de eo, 19
Ad amicum etsi produxeris gladium, non despes, est enim regressus ad amicum, 22
Arcana amici qui denuntiat, fidem perdit, 27
Audi tacens, 32
Adolescens loquere in tua causa vix cum necesse fuerit, 32
Asino cibaria, & virga, & onus, 33
Ab immundo quid mundabitur? 34
Anima viri sancti enuntiat aliquando plura quam septem circumspectores sedentes in excelso ad speculandum, 37
Ante omnem actum precedat te consilium stabile, 37
A tristitia festinat mors, 38
Audiuius superbiam Moab, superbus est valde, Isaia 16
Anima mea desiderauit te in nocte, sed & spiritus meo in precordiis meis de mane vigilabo ad te, 26
Alienum est opus eius, peregrinum est opus eius ab eo, 28
Ad vocem clamoris tui statim ut audierit, respondebit tibi, 30
Audite me duro corde, qui longe estis à iustitia, 46
Antequam fieret, ibi eram, 48
Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnus congregabo te, 54
A facie malitia collectus est iustus, 57
Annuntia populo meo scelera eorum, 58
Equitas non potuit ingredi, 59
Antequam clament ego exaudiam, 65
Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, & tremementem sermones meos? 66
Attriuisti eos, & noluerunt accipere disciplinam, indurauerunt facies suas super petram, & noluerunt reuereri, Ierem. 5.
Audi popule stulte qui non habes cor, 5
A minore usque ad maiorem omnes auaritia student, 6
Argentum reprobum vocate eos, quia Dominus proiecit illos, 6.
Attendi, & auscultauit, nemo quod bonum est loquitur, 8
Ascendit mors per fenestras, 9
Ambulat unusquisque post prauitatem cordis sui mali, 16
Audiuius superbiam Moab, superbus est valde, 48
Arrogantia tua decepit te, & superbia cordis tui, 49
Adhuc modicum, & veniet tempus messonis eius, 51
Anima qua tristis est super magnitudinem mali, & incedit incurua & infirma dat tibi gloriam Domine, Bar. 2
Audi Domine, & miserere, quia Deus es misericors, 3
Aperi os tuum, & comede quacunque ego do tibi, Ezech. 2
Attrita fronte est, & duro corde, 3
Abij amarus in indignatione spiritus mei, 3
Argentum eorum, & aurum eorum, non valebit liberare eos in die furoris Domini, 7. & Soph. 1
Auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum, 11
Auferetur zelus meus à te, & quiescam, nec irascar amplius, 16
Anima qua peccauerit, ipsa morietur, 18
Appensus es in statera, & inuentus es minus habens, Dan. 5.
Abiecit eos Deus meus, quia non audierunt eum, Osea 9
Auaritia in capite omnium, Amos 9
Abyssus vallauit me, Ion. 2
Abominamini iudicium, & omnia recta peruertitis, Mich. 3.
Ad Dominum aspiciam, expectabo Deum Saluatorem meum, 7
Ante faciem indignationis eius quis stabit? Nab. 1
Ambulabunt ut caci, quia Domino peccauerunt, Soph. 1
Accedam ad vos in iudicio, & ero testis velox maleficis, &c. Malach. 3
Attendit Dominus, & audiuit, 3
A fructibus eorum cognosceris eos, Matt. 7
Abcondisti hac à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis, 11
Ascendit in montem solus grare, 14
Apud Deum omnia possibilia sunt, 19
Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius, 21
Adauge nobis fidem, Luc. 17
Attendite vobis, ne forte grauentur corda vestra in crapula, & ebrietate, & curis huius vite, 11
A me ipso facio nihil, sed sicut docuit me Pater, hac loquor, Ioan. 8
Animam meam pono pro ouibus meis, 10
Ambulate dum lucem habetis, 12
Attendite vobis & uniuerso gregi, in quo vos posuit Spiritus sanctus Episcopus &c. Act. 20
Aure auditis, & non intelligitis, 18
Abijciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis, sicut in die honeste ambulemus, Rom. 13
Animalis homo non percipit ea quae sunt Spiritus Dei, &c. 1 Cor. 2
A Domino corripiamur, ut non cum hoc mundo damnemur, 11
Emutamini charismata meliora, 12

Ad adificationem Ecclesia quarite ut abundetis, 14. (Cor. 9)
 Arma milita nostra non carnalia sunt, sed potentia Deo, 2.
 Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi, Gal. 6
 Ab omni specie mala abstinete vos, 1. Thess. 2
 Attende lectioni exhortationi, & doctrina, 1. Tim. 4
 Attende tibi & doctrina, 4.
 Adhortamini vosmetipsos per singulos dies, Heb. 3
 Adeamus cum fiducia ad thronum gratia eius, 4
 Accedamus cum vero corde in plenitudine fidei, 10
 Amicitia huius mundi, inimica est Dei, Iac. 4
 Appropiate Deo, & appropinquabit vobis, 4
 Ante omnia mutua in vobismetipsis charitatem continuam habentes, 1. Pet. 4
 Aduersarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit, quarens quem deuoret, cui resistite fortes in fide, 5
 Aspectu & auditu iustus erat, 2. Pet. 2
 A quo quis superatus est huius & seruus est, 2
 Adueniet dies Domini ut fur, 3
 Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum. Apoc. 7

B

Benedicat tibi Dominus, & custodiat te. Num. 6
 Bona res est quam vis facere, Deut. 1
 Bona est terra quam Dominus Deus noster daturus est nobis, 1
 Bene omnia locuti sunt, 5 & 18
 Benedictus filius meus Domino, Iud. 17
 Benedicat tibi Dominus, Ruth. 2
 Benedictus sit qui misertus est tui, 2
 Benedictus sit a Domino, 2
 Benedicta es a Domino filia, 3
 Bonus es tu in oculis meis, sicut Angelus Dei, 1. Reg. 29
 Benedicti vos a Domino qui fecistis misericordiam hanc, 2. Reg. 2
 Benedixit David populo in nomine Domini exercituum, 6
 Beati qui stant coram te semper, & audiunt sapientiam tuam, 3. Reg. 10
 Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna &c. Tob. 12
 Beatus homo qui corripitur a Deo, Iob. 5
 Benedicam Dominum qui tribuit mihi intellectum, Ps. 15
 Beati quorum remissa sunt iniquitates, 31
 Beata gens cuius Dominus Deus eius, 32
 Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo, 33
 Beatus vir cuius est nomen Domini spes eius, 39
 Beatus quem elegisti, & assumpsisti, 64
 Benedictus Deus qui non amouit orationem meam, & misericordiam suam a me, 65
 Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus, 66
 Benedictus Dominus Deus Israel, qui facit mirabilia solus, 71
 Beati qui habitant in domo tua Domine, 83
 Beatus vir cuius est auxilium abs te, 83
 Beatus homo qui sperat in te, 83
 Beatus homo quem tu erudieris Domine, 93
 Benedic anima mea Domino, & omnia quae intra me sunt, nomini sancto eius, 102
 Beatus vir qui timet Dominum in mandatis eius volet nimis, Benedixit omnibus qui timent Dominum, 113. (III.)

Beati qui scrutantur testimonia eius in toto corde exquirunt eum, 118
 Bonitatem & disciplinam, & scientiam doce me, 118
 Bonus es tu, 118
 Bonum mihi, quia humiliasti me, 118
 Bonum mihi lex oris tui super millia auri & argenti, 118
 Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in viis eius, 127
 Beatus populus cuius Dominus Deus eius, 143
 Benedicam nomini tuo in seculum, 144
 Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius, 145
 Beneplacitum est Domino super timentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius, 146
 Beatus homo qui inuenit sapientiam, & qui affluit prudentia, Prou. 3
 Bibe aquam de cisterna tua, 5
 Bonis amici consiliis anima dulcoratur, 27
 Beatus homo qui semper est pauidus, 28
 Benignus est spiritus sapientiae, Sap. 1
 Bonorum laborum gloriosus est fructus, 3
 Bona & mala a Deo sunt, Eccli. 11
 Beatus vir qui non est lapsus verbo ex ore suo, 14
 Beatus vir qui in sapientia morabitur, & in sensu cogitabit circumspeditionem Dei, 14
 Beatus qui inuenit amicum verum, 25
 Beatus qui enarrat iustitiam auri audienti, 25
 Beatus homo cui donatum est habere timorem Dei, 25
 Beati omnes qui expectant Dominum, Isa. 30
 Bonas facite vias vestras, & studia vestra, & habitabo vobiscum, Ier. 7
 Benedictus vir qui confidit in Domino, 17. (Thi. 3)
 Bonus est Dominus sperantibus in eum, anima quarenti illum, Bonum est cum silentio praestolari salutare Dei, 3
 Bonum est viro cum portauerit iugum ab adolescentia sua, 3
 Beati sumus, quia quae Deo placita sunt, manifesta sunt nobis, Bar. 4
 Benedicta gloria Domini de loco suo, Ezech. 3
 Benedicite omnes religiosi Domino Deo, Dan. 3
 Bonus Dominus & confortans in die tribulationis, & sciens sperantes in se, Nah. 1
 Beati pauperes spiritu, &c. Beati mites, &c. Beati qui lugent, &c. Beati qui esuriunt, Matt. 5
 Benefacite his qui oderunt vos, 5
 Bonum est nos hic esse, 17
 Beatus seruus quem cum venerit dominus eius inuenerit sic facientem, 24
 Benedicite maledicentibus vos, Luc. 6
 Benignus est super ingratos, & malos, 6
 Beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud, 17
 Beati serui illi quos cum venerit dominus inuenerit vigilantes, 17
 Beatus qui manducat panem in regno Dei, 14
 Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis, Ioan. 10
 Barulans sibi crucem exiuit in eum, qui dicitur Caluaria, Ioan. 19
 Beati qui non viderunt & crediderunt, 20
 Beatus est magis dare quam accipere, Act. 20
 Benignitas Dei ad poenitentiam te adducit, secundum autem duritiam tuam, &c. Rom. 2

Benedicite persequentibus vobis, 12
 Beatus qui non iudicat semetipsum in eo quod probat, 14
 Bonum facientes non deficiamus, Gal. 6
 Bonum depositum custodi, 2. Tim. 1
 Beneficentia & communionis nolite obliuisci, talibus enim hostis promeretur Deus, Heb. 13
 Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vite, quam repromisit Deus diligentibus se, Iacob. 1
 Beati mortui qui in Domino moriuntur, Apoc. 14
 Beatus qui vigilat & custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet, 16
 Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati sunt, 19
 Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima, &c. 20
 Beati qui lauant stolas suas in sanguine agni, 22

C

Cogitatio cordis intenta ad malum omni tempore Gen. 6
 Corrupta terra coram Deo, & repleta iniquitate, 6
 Cur tentatis Dominum? Exod. 17
 Cerno quod populus iste dura cervi is sit, 32
 Cur Domine irascitur furor tuus contra populum tuum, 32
 Custodite leges meas, atque iudicia, quæ faciens homo viuit in eis, Leu. 18
 Coram cano capite consurge, 19
 Confregi catenas cervicum vestrarum, ut incederetis erecti, 26
 Conuertat Dominus vultum suum ad te, & det tibi pacem, Num. 6
 Cur afflixisti Domine seruum tuum? 11
 Custodi temetipsum & animam tuam sollicite, Deut. 4
 Custodite sollicite animas vestras, 4
 Custodite & facite quæ præcepit Dominus Deus vobis, 5
 Caue diligenter ne obliuiscaris Domini, 6. & 8
 Circumcidite præputium cordis vestri, & cervicem vestram ne induretis amplius, 10
 Cauete ne forte decipiatur cor vestrum & recedatis à Domino, 11
 Caue ne derelinquas Leuitem in omni tempore quo versaris in terra, 12
 Clamauimus ad Dominum, qui exaudiuit nos, & respexit humilitatem nostram, &c. 26
 Circumcidet Dominus cor tuum, ut diligas Dominum Deum tuum ex toto corde, 30
 Confortare & esto robustus, 31
 Circumduxit eum, & docuit, & custodiuit quasi pupillam oculi sui, 32
 Confortare & esto robustus valde, ut facias omnem legem, Ios. 1
 Cito deseruerunt viam per quam ingressi fuerunt patres eorum, Iud. 2
 Cessauerunt fortes in Israel, 5
 Cor meum diligit Principes Israel, 5
 Cur quærui nomen meum quod est mirabile? 13
 Cur tantum nefas in vobis repertum est? 20
 Cuius erunt optima quæque Israel? nonne tibi? 1. Reg. 9
 Celebre factum est nomen eius nimis, 18
 Completa est malitia eius, 20

Conuenerunt ad eum omnes qui erant in angustia constituti, 22
 Canem mortuum persequeris, & pulcem unum, 24
 Completa est malitia auersus domum tuam, 25
 Confortatus est Dauid in Domino Deo suo, 30
 Confortentur manus vestrae, & stent filii fortitudinis, 2. Reg. 2
 Cæcus & claudus non intrabunt in templum, 5
 Consilium Achitophel quasi si quis consulet Deum, sic erat, &c. 16
 Cæci & orum te capere non possunt, 3. Reg. 8
 Currus Israel & aurigæ eius, 4. Reg. 2. & 13
 Cæpit Dominus tacere super Israel, 10
 Cum colerent Dominum, diis quoque suis seruiebant, 17
 Cui exprobrasti, aut quem blasphemasti? 19
 Confortare & vir. licet age, ne timeas, nec paueas, 1. Paralip. 22
 Corde toto offerebant Domino, 29
 Cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residuum, ut oculos nostros dirigamus ad te, 2. Par. 20
 Credite in Domino Deo vestro, & securi eritis, 20
 Castigauit nos propter iniquitates nostras, & saluabit nos propter misericordiam suam, Tob. 13
 Confirma me Domine Deus in hac hora, Iudit. 13
 Cum inuocantem exaudierit n. e. Deus, nō credo quod audierit vocem meam, Iob. 9
 Clamo ad te, & non exaudis me, stō, & non respicis me, mutatus es mihi in crudelem, 30
 Confitebor tibi Domine in toto corde meo, latabor & exultabo in te, Psal. 9
 Cognoscetur Dominus iudicia faciens, 9
 Conserua me Domine, quoniam speravi in te, 15
 Custodi animam meam, & erue me, 24
 Cantabo, & psalmum dicam Domino, 26
 Credo videre bona Domini in terra viventium, 26
 Conuertisti planctum meum in gaudium mihi, 29
 Confortetur cor vestrum omnes qui speratis in Domino, 30
 Creandum crea in me Deus, & spiritum rectum in noua viscera mea, 50
 Cor contritum & humiliatum Deus non despicies, 50
 Confitebor nomini tuo Domine, quoniam bonum est, 53
 Clamabo ad Deum altissimum, 56
 Confitebor tibi in populis Domine, 56
 Caro sunt, spiritus vadens, & non rediens, 77
 Cito anticipent nos misericordia tua, quia pauperes facti sumus nimis, 78
 Conuerte nos Deus salutaris noster, & auerte iram tuam à nobis, 84
 Confitebor tibi Domine Deus meus, in toto corde meo, & glorificabo nomen tuum in æternum, 85
 Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum, 90
 Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius, 105. & 106. & 110. & 135
 Cito fecerunt, oblitus sunt operum eius, 105
 Confiteantur Domino misericordia eius, & mirabilia eius filiis hominum, 105
 Clamauerunt ad Dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eorum liberauit eos, 105
 Confitebor Domino nimis in ore meo, 108

Confitebor tibi Domine in toto corde meo, 110. & 137
 Custodiens paruulos Dominus, humiliatus sum & liberauit me, Psal. 114
 Conuertere anima mea in requiem tuam, 114
 Consilium meum iustificationes tue, 118
 Cogitavi vias meas, & conuerti pedes meos in testimonia tua, 118
 Confige timore tuo carnes meas, 118
 Custodit Dominus omnes diligentes se, 114
 Cum simplicibus sermocinatio eius, Prou. 3
 Cogitationes iustorum iudicia, 12
 Cor quod nouit amaritudinem anima sua, in gaudio eius non miscebitur extraneus, 14
 Cor sapientis quarit doctrinam, 15
 Cum placuerint Domino via hominis, inimicos quoque eius conuertet ad pacem, 16
 Custos anima sua, seruat viam suam, 16
 Cor regis in manu Domini, quocunque voluerit, inclinabit illud, 21
 Cogitationes robusti semper in abundantia, 21
 Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, 24
 Cor regum inscrutabile, 25
 Cum prophetia (i. declaratio verbi Dei) defecerit, dissipabitur populus, 29
 Cuncta res difficiles, Eccles. 1
 Custodi pedem tuum ingrediens domum Dei, 4
 Cor sapientum ubi tristitia, & cor stultorum ubi latitia, 7
 Calumnia conturbat sapientem, & perdet robur cordis illius, 7
 Cunctis sermonibus qui dicuntur, ne accommodes cor tuum, 7
 Cuncta que fiunt, adducet Deus in iudicium, 12
 Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, Sap. 9
 Cum tranquillitate iudicas, & cum magna reuerentia disponis nos, 12
 Creatura Dei facta sunt in tentationem anima hominum, &c. 14
 Cor durum habebit male in nouissimo, Eccl. 3
 Congregationi pauperum affabilem te facit o, 4
 Consiliarius sit tibi unus de mille, 6
 Cogitatum tuum habe in preceptis Dei, 6
 Cum aliena muliere ne sedeas omnino, 9
 Confide in Deo, & mane in loco tuo, 11
 Cor hominis immutat faciem illius, 13
 Conuertere ad Dominum & relinque peccata tua, 17
 Cum consummauerit homo, tunc incipiet, 18
 Corripe amicum, saepe enim fit commissio, 19
 Cor fatui quasi vas fractum, omnem sapientiam non tenet, 21
 Cum dormiente loquitur, qui narrat stulto sapientiam, 22
 Corona serum multa perita, 25
 Cordis iucunditas hac est vita hominis, 30
 Cor splendidum bonum in epulis est, epula enim illius diligenter fiunt, 30
 Curam habes de bono nomine, 41
 Cum dederis, ne impropere, 41
 Contra Deum pugnare non est facile, 46
 Confitebor tibi Domine quoniam iratus es mihi, conuersus est furor tuus, & consolatus es me, Isa. 12
 Confitemini Domino, & inuocate nomen eius, 12

Cum feceris iudicia tua in terra, iustitiam discunt habitatores orbis, 26
 Conuertimini sicut in profundum recesseratis filii Israel, 31
 Complicabuntur sicut liber cœli, 34
 Corripies me, & uiuificabis me, 38
 Consolamini, consolamini popule meus, dicit Deus vester, 40
 Conuertimini ad me, & salui eritis, 45
 Consilium meum stabit, & omnia uoluntas mea fiet, 46
 Cum sceleratus reputatus est, 53
 Confusionis adolescentie tua obliuisceris, 54
 Cum clamaueris, liberent te congregati tui, 57
 Circumspexi & non erat auxiliator, 63
 Conuertimini filij reuerentes dicit Dominus, Ier. 3
 Circumcidimini Domino, & auferite praputia cordium uestrorum, 4
 Circuite, aspiciate, & considerate, & quarite an inueniatis uerum facientem iudicium, & quarentem fidem, & propitius ero ei, 5
 Corripe me Domine, ueruntamen in iudicio, & non in furore tuo, 10
 Castigabo te in iudicio ut non videaris tibi innoxius, 30
 Conuertam luctum eorum in gaudium, & consolabor eos, 31
 Castigasti me Domine, & eruditus sum, 31
 Conuerte me Domine, & conuertar, 31
 Conturbata sunt viscera mea super eum: miserans miserebor eius, ait Dominus, 31
 Clama ad me, & exaudiam te, 33
 Cum exaltaueris quasi Aquila nidum tuum, inde detrahante, dicit Dominus, 49
 Curauimus Babylonem, & non est sanata, derelinquamus eam, 51
 Contempsit iudicia mea, ut plus esset impia quam gentes, Ezech. 5
 Complebo furorem meum in eis & consolabor, 5
 Cum clamauerint ad aures meas uoce magna, non exaudiam eos, 8
 Conuertimini & agite penitentiam ab omnibus iniquitatibus uestris, & non erit uobis in ruinam iniquitas, 18
 Conuertimini à uis uestris pessimis, & quare moriemini? 33
 Comederunt alieni robur eius, & ipse nesciuit, Ose. 7
 Confundetur Israel in uoluntate sua, 10
 Conuertere Israel ad Dominum Deum tuum, quoniam corruisti in iniquitate tua, 14
 Conuertimini ad me in toto corde uestro, in ieiunio, & in fletu, & in planctu Ioel. 2
 Conuertimini ad Dominum Deum uestrum, quia benignus & misericors est, &c. 2
 Conuertam festiuitates uestras in luctum, Am. 8
 Cum angustiaretur in me anima mea, Domini recordatus sum, Ion. 2
 Cum iratus fueris, misericordia recordaberis, Abac. 3
 Conuertimini ad me, ait Dominus, & ego conuertar ad uos, Zach. 1
 Cum ieiunaretis, nunquid ieiunium ieiunastis mihi? 7
 Cor suum posuerunt ut adamantem, ne audirent legem, 7
 Circumdabo domum meam ex iis qui militant mihi, 9
 Conuertam eos, quia miserebor eorum, 10

Custodite spiritum vestrum, & nolite despicere, Malach. 2
 Conuertimini, & videbitis quid sit inter iustum & impium,
 & inter seruientem Deo, & non seruientem, 3
 Clamamus in cœlum, & miserebitur nostri Dominus, 1. Ma-
 chab. 4
 Ceciderunt in bello, dum sine consilio exeunt in prælum, 5
 Cum oraueris, intra cubiculum tuum, & clauso ostio ora
 Patrem tuum, Matt. 6
 Confide fili, remittuntur tibi peccata tua, 9
 Cauete ab hominibus, 10
 Cecus si ceco ducatum praestet, ambo in foveam cadunt, 15
 Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non prateri-
 bunt, 24
 Confidite, ego sum, nolite timere, Marc. 6
 Capilli capitis vestri omnes numerati sunt, Luc. 12
 Cauete ab omni auaritia, 12
 Cui multum datum est, multum quæretur ab eo, 12
 Contendite intrare per angustam portam, quia multi, dico
 vobis, quærent intrare, & non poterunt, 13
 Cum facis conuiuium, voca pauperes, debiles, claudos, & ca-
 cos, & beatus eris, 14
 Compelle intrare, ut impleatur domus mea, 14
 Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: serui in-
 utiles sumus, quod debuimus facere, fecimus, 17
 Capillus de capite vestro non peribit, 21
 Cum iniquus deputatus est, 22
 Claritatem ab hominibus non accipio, Ioan. 5
 Caro mea vere est cibus, & Sanguis meus vere est potus,
 6
 Crediderūt quotquot prædestinati erant ad vitam æternam,
 Act. 13
 Cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut
 gratias egerunt, Rom. 1.
 Cui vult miseretur, & quem vult indurat, 9
 Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salu-
 tem, 10
 Carnis curam ne feceritis in desideriis, 13
 Cum sit inter vos Zelus & contentio, nonne carnales estis? 1.
 Cor. 3
 Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte cum
 aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar, 9
 Charitatem si non habuero, nihil sum, 13
 Charitas patiens est, benigna est, nõ quærit quæ sua sunt, non
 cogitat malum, &c. 13
 Corruptunt bonos mores colloquia mala, 15
 Caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt, 15
 Christi bonus odor sumus Deo, 2. Cor. 2
 Commendantes nosmetipsos ad omnem conscientiam homi-
 num coram Deo, 4
 Cum infirmor, tunc potens sum, 12
 Christo confixus sum cruci, Gal. 2
 Cum timore & tremore vestram salutem operamini, Phil. 2
 Corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infir-
 mos, patientes estote ad omnes, 1. Thess. 5
 Corporalis exercitatio ad modicum utilis est, 1. Tim. 4
 Cognouit Dominus qui sunt eius, 2. Tim. 2
 Confitentur se nosse Deum, facti autem negant, Tit. 1
 Consideremus inuicem in prouocationem charitatis, & bono-
 rum operum, Heb. 10

Charitas fraternitatis maneat in vobis, 12
 Contenti presentibus, 12
 Confitemini alterutrum peccata vestra, Iacob. 5
 Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut
 sequamini vestigia eius, 1. Pet. 2
 Cum pateretur non comminabatur, 2
 Charitas operit multitudinem peccatorum, 4
 Canis reuersus ad iuum vomitum, & ius lota in volutabro
 luti, 2. Pet. 2
 Cecidit cecidit Babylon illa magna, Apoc. 14
 Cruciabitur igne & sulphure in conspectu Angelorum san-
 ctorum, & ante conspectum Agni, 14

D

Domine Deus quid dabis mihi? Gen. 15
 Domine si inueni gratiam in oculis tuis, ne tranſſeas ser-
 uum tuum, 18
 Domine nram gentem ignorantem, & iustam interficies? 20
 Dotauit me Dominus dote bona, 30
 Domine quare misisti me? Exod. 5
 Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis, 14
 Dominus regnabit in æternum & ultra, 14
 Dominus exaltatio mea, 17
 Doctrina & veritas erunt in pectore Aaron, 28
 Dominator Domine Deus, misericors & clemens, patiens &
 multa miserationis, ac verax, 34
 Dominus Zelotes nomen eius, Deus est amulator, 34
 Diligetis aduenas quasi vosmetipsos, Leu. 19
 Deus obsecro sana eam, Num. 12
 Dominus nobiscum est, nolite metuere, 14
 Dimitte Domine obsecro, peccatum populi huius, secundum
 magnitudinem misericordiae tuae, 14
 Dixit Deus, & non faciet? 2
 Dominus Deus addat ad hunc numerum multa millia, &
 benedicat vobis, Deut. 1
 Date viros sapientes, & gnaros, quorum conuersatio sit pre-
 bata, 1
 Dominus Deus tuus ignis consumens est, Deus amulator, 4
 Deus misericors Dominus Deus tuus est, 4
 Dominus ipse est Deus, & non est alius præter eum, 4
 Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota
 anima tua, & ex tota fortitudine tua, 6
 Dominum Deum tuum timebis, & illi soli serues, 6. & 10
 Dominus Deus tuus ipse est Deus fortis, & fidelis, 7
 Dominus Deus tuus in medio tui est, Deus magnus & terri-
 bilis, 7
 Dominus Deus tuus ipse transibit antete, 9 & 31
 Domine Deus ne disperdas populum tuum, ne aspicias durita-
 tem populi huius, & impietatem ac peccatum, 9
 Dominus Deus vester, ipse est Deus deorum & Dominus do-
 minantium, Deus magnus & potens, & terribilis, 10
 Dominum Deum vestrum sequimini, & ipsum time, &
 mandata illius custodite: ipsi seruietis, & ipsi adhærebitis,
 13
 Dominum elegisti, ut sit tibi Deus, & ambules in viis eius, 26
 Dominus elegit te, ut sit ei populus peculiaris, 26
 Dominus Deus tuus ipse est ductor tuus, & non dimittet, nec
 derelinquet te, 31

Date magnificentiam Deo nostro, 32.
 Dei perfecta sunt opera & omnes via eius iudicia, 32.
 Deus fidelis, & absq; ulla iniquitate, iustus & rectus, 32.
 Dominus solus dux eius fuit, 32.
 Deum qui regnauit, dereliquisti, 32.
 Dominus Deus vester dabit vobis requiem, 105.1
 Domini sententia fuerat, ut indurarentur corda eorum, 13.
 Dominus Deus ipse est possessio eius, 13.
 Deus sanctus & fortis amulator est, 2.4.
 Domino Deo nostro seruiemus, & obediētes erimus praeceptis eius, 14.
 Dominus audiebat afflictorum gemitus, & liberabat eos, 14.
 2.
 Dominus in fortibus dimicauit, 5.
 Diuiso contra se Ruben magna animorum reperta est contentio, 5.
 De caelo dimicatum est contra eos, 5.
 Dominus tecum virorum fortissime, 6.
 Doluit Dominus super miseriis eorum, 10.
 Dominus qui hac audit, ipse testis est, 11.
 De comedente exiuit cibus, & de forti egressa est dulcedo, 14.
 Domine Deus memento mei, 16.
 Decernite quid facere debeat, 20.
 Dominus vobiscum, Ruth 2.
 Declina paulisper, & sede hic, 4.
 Dominus mortificat & uiuificat, deducit ad inferos & reducit, 1. Reg. 2.
 Dominus pauperem facit & ditat, & humiliat & subleuat, 2.
 Dominus pedes sanctorum suorum seruabit, 2.
 Dominus est, quod bonum est in oculis suis, faciat, 3.
 Declinauerunt post auaritiam, acceperuntque munera, & peruerterunt iudicium, 8.
 Dissimulabat se audire, 10.
 Directus est spiritus Domini à die illa in Dauid, & deinceps, 16.
 Dilexit eum quasi animam suam, 18.
 Dominus retribuet unicuique secundum iustitiam suam, & fidem, 26.
 Dimitte eum ut maledicat, Dominus enim praecepit ei ut malediceret, 2. Reg. 16.
 Diligis odientes te & odio habes diligentes te, 19.
 Dabis ergo seruo tuo cor docile, ut populum tuum iudicare possit, 3. Reg. 3.
 Domine Deus non est similis tui, Deut. 8.
 Dauid seruus meus secutus est me in coto corde suo, faciens quod placitum esset in conspectu meo, 14.
 Domine Deus ostende hodie, quia tu es Deus, & ego seruus tuus, 18.
 Dominus ipse est Deus, Dominus ipse est Deus, 18.
 Dies tribulationis & increpationis iste, 4. Reg. 19.
 Deum inuocauerunt cum praeliarentur, & exaudiuit eos, 1. Par. 5.
 Det tibi Dominus prudentiam & sensum, ut regere possis, 22.
 Dies nostri quasi umbra super terram, & nulla est mora, 29.
 Domine Deus custodi in aeternum hanc voluntatem cordis eorum, 29.

Da Domine Salomoni filio meo cor perfectum, ut custodiat mandata tua, 29.
 Da mihi Domine sapientiam, & intelligentiā, 2. Par. 1.
 Dominus vobiscum, quia fuistis cum eo, si quaesieritis eum, inuenietis, si autem dereliqueritis eum, derelinquet vos, 15.
 Dei est adiuuare, & in fugam conuertere, 25.
 Deus meus confundor, & erubescō leuare faciem meam ad te, 1. Esd. 9.
 Domine Deus, ecce coram te sumus in delicto nostro, 9.
 Domine Deus caeli, fortis, magne, atq; terribilis, fiant quasi aures tuae auscultantes, & oculi tui aperti, ut audias orationem serui tui, 2. Esd. 1.
 Deus meus memento mei in bonum, 6.
 Deus miserationum, & clemens es tu, 9.
 Deus magnē auertas à facie tua omnem laborem qui inuenit nos, 9.
 Deus meus parce mihi, secundum multitudinem miserationum tuarum, 13.
 Domine in ditione tua cuncta sunt posita, & non est qui possit tuae resistere voluntati, 1. Esd. 13.
 Deus facit magna & inscrutabilia, 105. & 9.
 Docete me, & ego tacebo, 6.
 Deo quis dicere potest, cur ita facis? 9. & 11.
 Deus cuius ira nemo resistere potest, 9.
 Dies mei velociores fuerunt cursore, 9.
 Deridetur iusti simplicitas, 12.
 Donec deficiam, non recedam ab innocentia mea, 27.
 Derident me nunc iuniores tempore, 30.
 Deum digne inuenire non possumus, magnus fortitudine, & iudicio, & iustitia, &c. 37.
 Domini est salus, Psal. 3.
 Dirige in conspectu tuo viam meam, 5.
 Domine Deus meus in te speraui, 7.
 Deus iudex iustus, fortis & patiens, 7.
 Dominus in aeternum permanet, 9.
 Desiderium pauperum exaudiuit Dominus, 9.
 Diligam te Domine fortitudo mea, 17.
 Dominus firmamentum meum, & refugium meum, & liberator meus, 17.
 Deus meus adiutor meus, & sperabo in eum, 17.
 Deus meus illumina tenebras meas, 17.
 Deus, Deus meus, respice in me, 21.
 Domini est regnum, 21.
 Dominus regit me, & nihil mihi deerit, 22.
 Domini est terra & plenitudo eius, 23.
 Deus meus in te confido, non erubescam, 24.
 Doce me, quia tu es Deus saluator meus, 24.
 Delicta iuuentutis meae, & ignorantias meas ne memineris, 24.
 Dulcis & rectus Dominus, 24.
 Docebit mites vias suas, 24.
 De necessitatibus meis erue me, 24.
 Domini dilexi decorem domus tuae, 25.
 Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? 26.
 Dominus protector vitae meae, à quo trepidabo? 26.
 Dominus adiutor meus, & protector meus, in ipso speraui cor meum, & adiutus sum, 27.
 Dominus fortitudo plebi suae, 27.
 Dominus virtutem populo suo dabit, 28.
 Domine Deus meus clamaui ad te, & sanasti me, 29.

Domine auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus, 29.
 Domine Deus meus in aeternum confitebor tibi, 29.
 Domine non confundar, quoniam inuocaui te, 30.
 Diligit misericordiam & iudicium, 32.
 Dic anima mea salus tua ego sum, 34.
 Domine quando respicies? 34.
 Domine ne discedas à me, 34.
 Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui, 36.
 Declina à malo & fac bonum, 36.
 Dominus amat iudicium, 36.
 Domine ante te omne desiderium meum, & gemitus meus à te non est absconditus, 37.
 Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei, 39.
 Domine ad adiuuandum me respice, 39.
 Domine miserere mei, sana animam meam, quia peccaui tibi, 40.
 Deus noster refugium & virtus, adiutor in tribulationibus, 45.
 Deus in medio eius, non commouebitur, 45.
 Dominus virtutum nobiscum, 45.
 Dominus excelsus, terribilis, Rex magnus, 46.
 Deus vitam meam annuntiaui tibi, 55.
 Deus meus in misericordia mea, 58.
 Da nobis auxilium de tribulatione, 59.
 Deus in adiutorium meum intende, Domine ad adiuuandum me festina, 69.
 Deus ne elongeris à me, Deus meus in auxilium meum respice, 70.
 Domine memorabor iustitiae tuae solius, 70.
 Deus ne derelinquas me, 70.
 Deus quis similis tibi? 70.
 Dixi nunc coepi, hac mutatio dextera excelsi, 76.
 Deus in sancto via tua, 76.
 Domine Deus virtutum conuertere nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus, 79.
 Deus quis similis erit tibi? 82.
 Deus tu conuersus uiuificabis nos, 84.
 Deduc me Domine in via tua, 85.
 Domine Deus virtutum quis similis tibi? 88.
 Dixisti: conuertimini filij hominum, 89.
 Defecimus in ira tua, & in furore tuo turbati sumus, 89.
 Deus meus sperabo in eum, 90.
 Delectasti me Domine in factura tua, 91.
 Domum tuam decet sanctitudo Domine, 92.
 Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vana sunt, 93.
 Dominus regnauit, exultet terra, 96.
 Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat, 101.
 Da nobis auxilium de tribulatione, quia vana salus hominis desiderium peccatorum peribit, 111.
 Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo, 116.
 Dextera Domini fecit virtutem, 116.
 Doce me iustificationes tuas, 118.
 Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam, & custodiam illam in toto corde meo, 118.
 Deduc me in semita mandatorum tuorum, 118.

Da mihi intellectum, ut discam mandata tua, 118.
 Dominus custodiat te ab omni malo, 120.
 Dominus in circuitu populi sui, 124.
 Doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu, 142.
 Domine quid est homo, quia innotuisti ei, aut filius hominis, quia reputas eum? 143.
 Dominus diligit iustos, 145.
 Da sapienti occasionem, & addetur ei sapientia, Prou. 9.
 Doctrina sua noscitur vir, 12.
 Doctrina prudentium facili, 14.
 Diuinitas in labiis regum, 16.
 Dulcis eloquio maiora reperiet, 16.
 Diuitia addunt amicos plurimos, à paupere autem & hi qui habuit separantur, 19.
 Doctrina viri per patientiam noscitur, 19.
 Domus & diuitia dantur à parentibus, à Domino autem proprie uxor prudens, 19.
 Diues pauperibus imperat, 12.
 Domum fratris tui ne ingrediaris in die afflictionis tuae, 27.
 Diligenter agnosce vultum pecoris tui, 27.
 Date vinum his qui amaro sunt animo, 31.
 Diuitia conseruata in malum domini sui, Eccles. 5.
 Dixi, sapiens efficiar, & sapientia longius recessit à me, 7.
 Dominatur interdum homo homini in malum suum, 8.
 Dulce lumen, & delectabile oculis videre solem, 12.
 Deum time, & mandata eius obserua, hoc est omnis homo, 12.
 Dilectus meus mihi, & ego illi, Cant. 2.
 Dilectus meus candidus & rubicundus, totus desiderabilis, 5.
 Diligite iustitiam, qui iudicatis terram, Sap. 1.
 Deus mortem non fecit, nec delectatur in perditione uiuorum, 11.
 Dissimulans peccata hominum propter poenitentiam, 11.
 Diligis omnia quae sunt, & nihil odisti eorum, quae fecisti, 11.
 De propitiato peccato noli esse sine metu, Eccles. 5.
 De negligentia tua purga te cum paucis, 7.
 Diues si fueris non eris immunus à delicto, 11.
 Datio Dei permanet iustu, 11.
 Ditione te ne socius fueris, 13.
 Diues iniuste egit, & fremet, pauper autem lapsus tacebit, 13.
 Diuitum pascua sunt pauperes, 13.
 Diues locutus est, & omnes tacuerunt, & verbum illius usque ad nubes perducunt: pauper locutus est, & dicunt, quis est hic? 13.
 Deus reliquit hominem in manu consilij sui, 15.
 Domus nimis locuples annullabitur superbia, 27.
 Dona iniquorum non probat altissimus, 34.
 Da tuium medico, 38.
 Datum & acceptum omne describe, 42.
 Dominus exercituum decreuit, & quis poterit infirmare? & manus eius extenta, & quis auertet eam, Isa. 14.
 Domine Deus meus es tu, & exaltabo te, 25.
 Domine omnia opera nostra operatus es nobis, 26.
 Domine in angustia requisierunt te, 26.
 Dominus cuius est ignis in Sion, & caminus eius in Ierusalem, 31.
 Dicite pusillanimis, confortamini & nolite timere, 34.
 Dies tribulationis & correctionis dies hac, 37.

De mane usque ad vespertinam finies me, 38
 Domine vim patior, responde pro me, 38
 Durus es tu, & nervus ferreus cervix tua, & frons tua area, 48
 Dominus Deus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico, 50
 Dominus Deus auxiliator meus, ideo non sum confusus, 50
 Dixisti, desperavi, nequaquam faciam, 1er. 2
 Dii tui quos fecisti, surgant & liberent te in tempore afflictionis tuae, 2
 Dabo vobis pastores iuxta cor meum, & pascent vos scientia & doctrina, 3
 Domine oculi tui respiciunt fidem, 5
 Date Domino Deo vestro gloriam, antequam contenebre-
 scat, 13
 Dilexit movere pedes suos, & non quieuit, & Domine non placuit, 14
 Diem hominis non desideravi, tu scis, 17
 Dixerunt, desperavimus, post cogitationes enim nostras ibi-
 mus, 18
 Dabo eis cor, ut sciant me, quia ego sum Dominus, 24
 Dabo eis cor unum, & viam unam, ut timeant me, 32
 Disce ubi sit prudentia, ubi sit virtus, ubi sit intellectus, Bar. 3
 Dura facie, & indomabili corde sunt, Ezech. 2
 Dabo eis cor unum, & spiritum novum tribuam in visceribus eorum, 11
 Dabo tibi apertum os in medio eorum, 29
 Dabo vobis cor novum, & spiritum novum ponam in medio vestri, 36
 Domine Deus tu nosti, 37
 Dabo vobis spiritum, & viuetis, 37
 Dominatur excelsus in regno hominum, & cuicumque voluerit, dabit illud, Dan. 4
 Ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius, Ose. 2
 Dicent montibus, operite nos, & collibus, cadite super nos, 10
 Dabo tibi regem in furore meo, & auferam in indignatione mea, 13
 Detestor ego superbiam Iacob, dicit Dominus, Amos 6
 Desperata est plaga eius Mich. 1
 Dominus lux mea est, 7
 Deus amulator, & ulciscens Dominus, Nah. 1
 Dies ira dies illa, dies tribulationis, & angustia, Soph. 1
 Dilexi vos, Malach. 1
 Dedit ei timorem, & timuit me, 2
 Dixisti vanus est qui servit Deo, 3
 Det vobis cor omnibus, ut colatis eum, & faciat ei voluntatem corde magno, & animo volenti, 2. Mach. 1
 Domine Deus terribilis & fortis, iustus & misericors, qui solus es bonus Rex, 1
 Dominus Deus aspiciet veritatem, 7
 Dominus non secundum armorum potentiam, sed prout ipsi placet, dat dignis victoriam, 15
 Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies, Matth. 4
 Diligite inimicos vestros, 5
 Domine si vis, potes me mundare, 8
 Domine non sum dignus ut intres sub tectum meum, 8
 Domine salva nos, perimus, 8

Dignus est operarius cibo suo, 10
 Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, 12
 Domine saluum me fac, 14
 Dilige proximum tuum sicut teipsum, 19
 Domine miserere nostri, 20
 Domus mea domus orationis vocabitur, 21
 Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, &c. 22
 Dimittite, & dimittimini, Luc. 6
 Date, & dabitur vobis, 6
 Dignus est operarius mercede sua, 10
 Deus non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die ac nocte, & patientiam habebit in illis: dico vobis, quia cito faciet vindictam illorum, 18
 Deus propitius esto mihi peccatori, 18
 Dominus operam eius desiderat, 19
 Dies ultionis hi sunt, 21
 Domine memento mei, 23
 Da mihi bibere, Ioan. 4
 Descendi de caelo, non ut faciam voluntatem meam, sed eius qui misit me, 6
 Duorum hominum testimonium verum est, 8
 Domine tu omnia nosti, tu scis, quia amo te, 21
 Da Domine servis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum, Act. 4
 Domine Iesu suscipe spiritum meum, 7
 Domine ne statuas illis hoc peccatum, 7
 Durum est tibi contra stimulum calcitrare, 9
 Domine, quid me vis facere? 9
 Domini voluntas fiat, 21
 Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt, Rom. 1
 Digni sunt morte non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, 1
 Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, iis qui secundum propositum vocati sunt sancti, 8
 Dilectio sine simulatione, 12
 Dei sumus adiutores, 1. Cor. 3
 Dominus novit cogitationes sapientium, quoniam vana sunt, 3
 Divisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus, 12
 Dum tempus habemus bonum ad omnes, Gal. 6
 Deus qui dives est in misericordia, Eph. 2
 Deus noster ignis consumens est, Heb. 12
 Doctrinis variis & peregrinis nolite abduci, 13
 Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam, Iac. 4
 Dulcis est Dominus, 1. Pet. 2
 De tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum, 2
 Dominum Iesum Christum sanctificate in cordibus vestris, 3
 Deus lux est, & tenebra in eo non sunt ulla, 1. Ioan. 1
 Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo, 4
 Dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo, Apoc. 1
 Domine Deus omnipotens, vera & iusta iudicia tua, 16
 Dedit Deus in corda eorum ut faciant quod placitum est illi, 17

E.

Ego sum qui sum, Exod. 3
 Ego ero in ore tuo, doceboque, quid loquaris, 4

Tit. 2

Ego sum

Ego sum Dominus Deus sanator tuus, 15
 Ego sum Dominus Deus tuus, 20
 Ego mittam Angelum meum, qui pracedat te & custodiat in
 via, &c. 23
 Ego Dominus qui sanctifico vos, Leu 20. & 21 & 22
 Ego Dominus Deus vester, qui separavi vos à ceteris popu-
 lis, 20
 Ego pars, & hereditas tua, Num 18
 En populus sapiens, & intelligens, gens magna, Deu. 4
 Exaudiuit me Dominus etiam hac vice, 9
 En propono in conspectu vestro hodie benedictionem, & ma-
 ledictionem, 11
 Elige vitam ut viuas, 30
 Ego occidam, & ego viuere faciam, percutiam & ego sana-
 bo, 32
 Ero tecum, non dimittam nec derelinquam te, Ios. 1
 Experiar Israel, utrum custodiant viam Domini, & ambu-
 lent in ea, Iud 2
 Egressa est manus Domini contra me, Ruth 1
 Effudi animam in conspectu Domini, 1. Reg. 1
 Exultauit cor meum in Domino, 2
 Erat peccatum grande nimis coram Domino, 2
 Electus & bonus, & non erat de filiis Israel melior illo, 9
 Ecce unxit te Dominus super hereditatem suam in princi-
 pem, 10
 Erat Dauid rufus, & pulcher aspectu, decoraque facie, 16
 Ego sum vir pauper, & tenuis, 18
 Emortuum est cor eius intrinsecus, & factus est quasi lapis,
 25
 Ego sum qui peccaui, & ego inique egi, 2. Reg. 24
 Erit Israel in proverbium, & in fabulam cunctis populis, 3.
 Reg 9
 Egressum tuum, & introitum tuum, & viam tuam ego pra-
 sciui, 4. Reg 19
 Erit nomen meum ibi, 23
 Exaudi me miseram deprecantem, & de tua misericordia
 praesumentem, Iud. 9
 Etiam si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea,
 1. b 9
 Etiam si occiderit me, in ipso sperabo, 13
 Expecto donec veniat immutatio mea, 14
 Ecce in caelo testis meus, & conscius meus in excelsis, 16
 Expectabam bona, & venerunt mihi mala, 30
 Ecce Deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in
 legislatoribus, 36
 Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram, 36
 Exultabo in salutaris tuo, Psal. 9
 Expecta Dominum, & viriliter age, confortetur cor tuum,
 & sustine Dominum, 26
 Exaudi Domine vocem deprecationis meae, dum oro ad te,
 17
 Exultabo, & iactabor in misericordia tua, 30
 Expecta Dominum, & custodi viam eius, & exaltabit te, 36
 Expectans expectaui Dominum, 39
 Exultent & latentur super te omnes quarentes te, & dicant
 semper, magnificetur Dominus qui diligunt salutare
 tuum, 39
 Emitte lucem tuam & veritatem tuam, 42
 Exurge, quare obdormis Domine, exurge, 43

Exurge Domine, adiuua nos, & redime nos propter nomen
 tuum, 43
 Ecce Deus adiuuat me, & Dominus est susceptor animae meae
 53
 Exaudi Deus orationem meam, & ne despexeris deprecationem
 meam, 54
 Ego autem sperabo in te Domine, 54
 Exurge in occursum meum, & vide, 58
 Ego autem cantabo fortitudinem tuam, 58
 Eripe me de luto, ut non infigat, 68
 Exaudi me Domine, quoniam benigna est misericordia tua,
 68
 Ego autem semper sperabo, & adiciam super omnem laudem
 tuam, 70
 Exurge Deus, iudica causam tuam, 73
 Elegi abiectus esse in domo Dei, magis quam habitare in ta-
 bernaculis peccatorum, 83
 Exaudi me, quoniam inops & pauper sum ego, 85
 Exaltate Dominum Deum nostrum, 98
 Ego vero delectabor in Domino, 103
 Escam dedit timentibus se, 110
 Exortum est in tenebris lumen rectis, 111
 Erravi sicut ovis qui perijt, quare seruum tuum Domine,
 118
 Excelsus Dominus, & humilia respicit, 137
 Effundo in conspectu eius orationem meam, & tribulationem
 meam ante ipsum pronuntio, 141
 Educ de custodia animam meam ad confitendum nomini
 tuo, 141
 Ego diligentes me diligo, Prou. 8
 Expectatio iustorum latitia, 10
 Est via qua videtur homini iusta, nouissima autem eius de-
 ducunt ad mortem, 14. & 16
 Extrema gaudij luctus occupat, 14
 Expedit magis vrsa occurrere raptis foetibus, quam fatuo
 confidenti sibi in stultitia sua, 17
 Exaltatio iuuenum fortitudo eorum, 20
 Equus paratur ad diem belli, Dominus autem salutem tri-
 buit, 21
 Eijce derisorem & exhibet cum eo iurgium, 22
 Erue eos qui ducuntur ad mortem, 24
 Ecce tu pulcher es dilecte mi, Cant. 1
 Ego dormio, & cor meum vigilat, 5
 Expoliaui me tanica mea, quomodo induar illa? 5
 Eleemosyna resistit peccatis, Eccl. 3
 Esto firmus in via Domini, 5
 Esto mansuetus ad audiendum verbum Dei, ut intelligas, 5
 Est qui labitur lingua, sed non ex animo, 19
 Est qui nequiter humiliat se, & interiora eius plena sunt do-
 lo, 19
 Ex visu cognoscitur vir, 19
 Est tacens, & ipse est prudens, 20
 Est datum quod non est utile, 20
 Eleemosynam conlude in sinu pauperis, & hac pro te exora-
 bit ab omni malo, 9
 Est amicus solo nomine amicus, 37
 Est sapiens, anima sua sapiens, 37
 Erant qui beatificant populum suum seducendo, & qui bea-
 tificantur precipitati, Isa. 9

Ecce Deus Saluator meus, fiducialiter agam, & non timebo,

12

Et erit sicut populus, sic & sacerdos, 24

Ecce Deus noster iste, expectauimus eum, & saluabit nos, 25

Ego Dominus qui seruo eam, nocte & die seruo eam, 27

Expectat Dominus ut misereatur vestri, 30

Erit opus iustitiae pax, & cultus iustitiae silentium, 32

Egressum tuum, & introitum tuum ego cognoui, & insaniam tuam contra me, 37

Ecce in pace amaritudo mea amarissima, 38

Ego Dominus primus & nouissimus ego sum, 41. & 48

Ecce ego facio noua, 43

Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas propter me, 43

Ego ante te ibo, & gloriosos terra humiliabo, 45

Ego Dominus, & non est alter, ego Dominus, & non est amplius, 45

Ego feci, & ego feram, ego portabo, & saluabo, 46

Elegi te in camino paupertatis, 48

Ego Dominus Deus tuus, docens te utilia, 48

Ecce in manibus meis descripsite, 49

Ego, ego ipse consolabor vos, 51

Ego ipse qui loquebar, ecce adsum, 52

Ego tacens, & quasi non videns, 57

Expandi manus meas tota die ad populum incredulum, 65

Ecce scriptum est coram me, non tacebo, sed reddam in sinu eorum, 65

Ecce serui mei comedent, & vos esurietis, &c. 65

Ego tecum sum, ait Dominus, ut liberem te, Ier. 1

Erudire Ierusalem, ne forte recedat anima mea a te, 6

Ego vidi, dicit Dominus, 7

Expectauimus pacem, & non est bonum, & tempus curationis, & ecce turbatio, 14

Ego Dominus scrutans cor, qui do unicuique iuxta viam suam, 17

Ecce in ciuitate in quo inuocatum est nomen meum, ego incipio affligere, & vos immunes eritis, 15

Ego sum iudex & testis, dicit Dominus, 19

Est merces operis tui, 31

Ego scio, ait Dominus, iactantiam eius, & quod non sit iuxta eam virtus eius, 48

Ecce quibus non erat iudicium, ut biberent calicem, bibentes bibent, & tu quasi innocens relinqueris, 49

Ecce ego ad te superbi, ait Dominus, quia veniet dies tuus, 50

Effande sicut aquam cor tuum ante conspectum Domini, Th. 2

Ego Dominus humiliavi lignum sublime, & exaltaui lignum humile, Ezech. 17

Eleuatum est cor tuum in decore tuo; in terram proieci te, 28

Et es eis quasi carmen musicum, & au liant verba tua, & non faciunt, 33

Ego pascam oues meas, & ego eas accubare faciam; dicit Dominus, 34

Ego hereditas eorum, & possessor eorum, 44

Exaudi Domine, placare Domine, attende & fac, Dan. 9

Ecce ego septam viam tuam spinis, Ose. 2

Ephraim vitula docta diligere trituram, 10

Expergiscimini ebrii & flete, Ier. 1

Emittam famem in terram audiendi verbum Dei, circuibunt quarentes verbum Domini, & non inuenient, Am. 8

Ecce oculi Domini Dei super regnum peccans, & conteram illud, 9

Ecce populus tuus, mulieres in medio tui, Nah. 3

Ego autem in Domino gaudebo & exultabo in Deo Iesu meo, Abac. 3

Ego ero ei, ait Dominus, murus ignis in circuitu, Zach. 2

Erit dies una, qua nota est Domino, non dies, nec nox, 14

Ego Dominus, & non mutator, Malac. 3

Estote perfecti, sicut & pater vester coelestis perfectus est, Matth. 5

Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbae, 10

Ex fructu arbor cognoscetur, 12

Ex abundantia cordis os loquitur, 12

Ex verbis tuis iustificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis, 12

Excolantes culicem, & camelum glutientes, 23

Erat subditus illis, Luc. 2

Estote misericordes, sicut & Pater vester misericors est, 6

Estote parati, quia qua hora non putatis, Filius hominis veniet, 12

Ego dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere, & contradicere omnes aduersarii vestri, 21

Ego in medio vestrum sum, sicut qui ministrat, 22

Erant semper in templo, laudantes & benedicentes Deum, 24

Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat, Ioan. 5

Ego sum, nolite timere, 6

Ego sum panis vita, qui venit ad me, non esuriat, 6

Ego sum ostium, per me si quis introierit, saluabitur, 10

Ego sum pastor bonus, & cognosco oues meas, & cognoscunt me meae, 10

Ecce quem amas, infirmatur, 11

Ego sum resurrectio & vita, 11

Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis, 13

Ego scio quos elegerim, 13

Ego sum via, veritas & vita, 14

Erant perseverantes unanimiter in oratione, &c. Act. 1

Erant perseverantes in doctrina Apostolorum, & communicatione fractionis panis & orationibus, 2

Excelsus non in manufactis habitat, &c. 7

Ego quis eram, qui possem prohibere Deum? 11

Erat vir bonus, & plenus Spiritu sancto, & fide, 11

Est autem Deus verax, omnis autem homo mendax, Rom. 3

Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis, 2. Corinth. 6

Estote inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & Deus in Christo donauit vobis, Eph. 4

Estote imitatores Dei, sicut filii charissimi, 5

Exemplum esto fidelium in verbo, in conuersatione, in charitate, &c. 1. Tim. 4

Est quasi magnus pietas cum sufficientia, 6

Estote factores verbi, & non auditores tantum, Iac. 1

Ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum, 2

Tit. 5 Ecce

Ecce iudex ante ianuam assistit, 5
 Ex corde inuicem diligentes attentius, 1. Pet. 1
 Ego sum principium & finis, dicit Dominus, Apoc. 1
 Esto fidelis usque ad mortem, & dabo tibi coronam uitae, 2
 Ego sum scrutans renes, & corda, 2
 Ego quos amo, arguo & castigo, 3
 Ecce sto ad ostium & pulso, 3
 Ecce venio sicut fur, 16
 Exite de illa populus meus, & ne participes sitis delictorum
 eis, &c. 18
 Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum
 eius, 21
 Ecce noua facio omnia, 21
 Ecce venio velociter, 22
 Ecce venio cito, & merces mea mecum est, reddere unicuique
 secundum opera sua, 22

F.

Fecit Noe omnia, qua praeceperat illi Deus, Gen. 6
 Festina, & saluare, 19
 Fortitudo mea, & laus mea Dominus, Exod. 15
 Facies mea praecedet te, & requiem dabo tibi, 33
 Fortissime Deus spirituum uniuersae carnis, Num. 16
 Fac quod placitum est, & bonum in conspectu Domini, Deut. 6
 Filij estote Domini Dei vestri, 14
 Feci omnia Domine, sicut praecepisti mihi, 26
 Faciat Dominus vobiscum misericordiam, Ruth 1
 Flebat, & non capiebat cibum, 1. Reg. 1
 Filij Belial nescientes Dominum, 2
 Factus est Spiritus Domini malus in Saul, 19
 Faciens facies, & potens poteris, 26
 Fui tecum in omnibus ubicunque ambulasti, 2. Reg. 7
 Feci tibi nomen grande iuxta nomen magnorum qui sunt in
 terra, 7
 Faciebat David iudicium & iustitiam omni populo, 8
 Fac quod placitum est tibi, 19
 Fecit quod rectum erat in conspectu Domini, 3. Reg. 22
 Fecit rectum coram Domino, 14
 Filij & nepotes, sicut fecerunt patres sui, ita faciunt, 17
 Fac mecum Domine secundum voluntatem tuam, Tob. 3
 Factus est Dominus refugium pauperi, adiutor in opportuni-
 tatibus, in tribulatione, Psal. 9
 Firmamentum est Dominus timentibus eum, 24
 Faciem tuam Domine requiram, 26
 Fortitudo mea, & refugium meum es tu, 30
 Factus sum tanquam vas perditum, 30
 Firmamentum meum, & refugium meum es tu, 70
 Factus est in pace locus eius, 75
 Fidelia omnia mandata eius, 110
 Fortitudo mea, & laus mea Dominus, 116
 Fiat misericordia tua ut consoletur me, 118
 Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omni-
 bus operibus suis, 144
 Facit iudicium iniuriam patientibus, 145
 Fili mi si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis, Prou. 1
 Funibus peccatorum suorum impius constringitur, 5
 Fortitudo simplicis via Domini, 10
 Fatuus statim indicat iram suam, 12
 Filius sapiens doctrina patris, 13
 Frater qui adiunatur a fratre quasi ciuitas firma, 18

Foeneratur Domino, qui miseretur pauperi, 19
 Fidelem virum quis inueniet? 20
 Facere iustitiam & iudicium magis placet Domino, quam
 victima, 21
 Ferrum ferro acuitur, & homo exacuit faciem amici sui,
 27
 Funiculus triplex difficile rumpitur, Eccl. 4
 Fecit Deus hominem rectum, & ipse se infinitis immiscuit
 quaestionibus, 7
 Fasciculus Myrrha dilectus meus mihi, Cant. 1
 Fortis est ut mors dilectio, 8
 Fons sapientia verbum Dei in excelsis, Eccl. 1
 Filij tibi sunt, erudi illos, & curua illos a pueritia illorum,
 7
 Filia tibi sunt, serua corpus illarum, & non ostendas hilarem
 faciem tuam ad illas, 7
 Filiam trade, & grande opus feceris, & homini sensato da
 illam, 7
 Facile est in oculis Dei subito honestare pauperem, 11
 Fatuus in risu exaltat vocem suam, vir autem sapiens via
 tacite ridebit, 21
 Fatui pes facilis in domum proximi, 21
 Fatuorum cor in ore, sapientum os in corde, 21
 Facienti nequissimum consilium super ipsum deuoluitur, 27
 Filios enutriui, & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me, Isa. 1
 Fortitudo mea, & laus mea Dominus, 12
 Facta est veritas in obliuionem, 59
 Frustra percussi filios vestros, disciplinam non receperunt, Ie-
 rem. 2
 Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluiisti erubescere,
 3
 Factum est mihi verbum tuum in gaudium, & in latitiam
 cordis mei, 15
 Factus sum Israeli pater, 31
 Fortissime, magne, & potens, magnus consilio, & incompre-
 hensibilis cogitatu, &c. 32
 Fortis impegit in fortem, & ambo pariter conciderunt, 46
 Fugite, saluate animas vestras, 48
 Fugite de medio Babylonis, ut saluet unusquisque animam
 suam, 51
 Fortis ultor Dominus, reddens retribuet, 51
 Factus sum in derisum omni populo meo, Thir. 3
 Fili hominis, sta super pedes tuos, & loquar tecum, Ezach. 2
 Fili hominis speculatorem dedi te domui Israel, &c. 3
 Finis venit, venit finis, 7
 Floruit virga, germinauit superbia, iniquitas surrexit in
 virga impietatis, 7
 Facite vobis cor nouum, & spiritum nouum, 18
 Faciam ut in praeceptis meis ambuletis, 36
 Fornicatio, & vinum, & ebrietas auferunt cor, Ose. 4
 Facti sunt abominabiles, sicut ea qua dilexerunt, 9
 Facti sumus in laqueum magnum, 1. Mach. 1
 Facite fructum dignum poenitentiae, Matt. 3.
 Filij regni eiicientur in tenebras exteriores, ibi erit fletus &
 stridor dentium, 8
 Filius hominis non habet ubi caput suum reclinet, 8
 Fulgebunt iusti sicut Sol, in Regno Patris eorum, 13
 Facilius est camelum per foramen acus transire, quam diui-
 tem intrare in regnum caelorum, 19

Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, 10
 Fecit mihi magna qui potens est, Luc. 1
 Fili omnia mea tua sunt, 15
 Filij huius seculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt, 16
 Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, 16
 Facilius est celum & terram praterire, quam de lege unum apicem cadere, 16
 Filius hominis vaniens putas inueniet fidem in terra? 18
 Fratres estis, ut quid nocetis alterutrum? Act. 7
 Fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi, Roman. 10
 Fugite fornicationem, 1. Cor. 6
 Fidelis Deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, 10
 Finis precepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta, 1. Tim. 1
 Festinemus ingredi in requiem illam, Heb. 4
 Fides est substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium, 11
 Fides sine operibus mortua est, Iacob. 2
 Fructus iustitiae in pace seminatur, 3
 Fumus tormentorum eorum ascendet in sacula saeculorum, Apoc. 14

G

Generatio praua, atque perversa, haccine reddis Domino populo stulte, & insipiens, Deut. 32
 Generatio perversa est, & infideles filij, 32
 Gens absque consilio est, & sine prudentia, 32
 Gusta prius pusillum panis, & conforta stomachum, & sic proficisceris, Iud. 19
 Gratiam eandem quam praeberat viuis seruauit & mortuis, Ruth. 2
 Grandis auctoritatis es, & bene regis, 3. Reg. 21. Tronice.
 Gustate & videte, quoniam suauis est Dominus, beatus vir qui sperat in eo, Psalm. 33
 Gratiam & gloriam dabit Dominus, 83
 Gloria, virtutis eorum tu es, 88
 Gloriam praecedat humilitas, Prou. 15
 Gaudium iusto est facere iudicium, 21
 Gloria Dei est celare verbum, i. mysteria, 25
 Generatio quae sibi munda videtur, & tamen non est lota a sordibus suis, 30
 Gustauit & vidit quia bona est negotiatio eius, 31
 Gloria diuitum & pauperum timor Dei est, Eccli. 10
 Gloria magna est sequi Dominum, 23
 Gloriam meam alteri non dabo, Isa. 42. & 48
 Gaudium & latitia inuenietur in ea, gratiarum actio, & vox laudis, 51
 Gaudebit super te Deus tuus, 62
 Gaudebo in populo meo, 65
 Gloria peccatoris stercus & vermis est, 1. Mach. 2
 Gratis accepistis, gratis date, Matt. 10
 Gaudium erit in caelo super uno peccatore poenitentiam agente, quam super nonaginta nouem iustis qui non indigent poenitentia Luc. 15
 Gaudium vestrum nemo tollet a vobis, Ioan. 16

Gloria, honor, & pax omni operanti bonum, Rom. 2
 Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus, 12
 Glorificate & portate Deum in corpore vestro, 1. Cor. 6
 Gratia Dei sum id quod sum, 15
 Gloria nostra hac est, testimonium conscientiae nostrae, 2. Corinth. 1
 Gaudete, perfecti estote, exhortamini, id ipsum sapite, pacem habete, 13
 Gratias agentes semper pro omnibus, Eph. 5
 Gaudete in Domino semper, iterum dico gaudete. Phil. 4

H

Habitabo in medio filiorum Israel, ergo, eis Deus, Exo. 29
 Honora personam senis, Leu. 19
 Heu quis victurus est, quando ista faciet Deus? Num. 24
 Hodie factus es populus Domini Dei tui, audies vocem eius, & facies mandata, Deut. 27
 Homo videt ea quae parent, Dominus autem intuetur cor. 1. Reg. 16
 Hodie increuerunt serui qui fugiunt dominos suos, 25
 Homines isti boni satisfecerunt nobis, 25
 Hodie intellexit seruus tuus, quia inueni gratiam in oculis tuis, 2. Reg. 14
 Habitabat Iuda & Israel absque timore ullo, 3. Reg. 4
 Hac dies boni nuntij est, 4. Reg. 7
 Hac autem verba vetera, 1. Par. 4
 Hac in palam facies verba, & hac abscondes, 4. Esd. 14
 Humilium & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio, Iudit. 9
 Homo nascitur ad laborem, Iob. 5
 Hac mihi sit consolatio, ut affligens me dolore Deus non parcat. 6
 Hesterni sumus 8
 Humiliauam in ieiunio animam meam, Psalm. 34
 Humilia respicit in caelo & in terra, 112
 Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est, 119
 Habitabunt recti cum vultu tuo, 139
 Homo vanitati similis factus est, 143
 Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo, Prou. 3
 Honora Dominum de tua substantia, 3
 Homo indigens misericors est, 19
 Hostia impiorum abominabiles, quae offeruntur ex scelere, 21
 Homo occidit per malitiam animam suam, Sap. 16
 Humilia valde spiritum tuum, Eccli. 7
 Humiliare Deo, & expecta manus eius, 13
 Homines iustos probat tentatio tribulationis, 27
 Homo homini reseruat iram, & a Deo quarit medelam? 27
 Homines diuites in virtute, 44
 Hac est requies mea, reficite lassum, & hoc est meum refrigerium, Isa. 28
 Hac est via, ambulate in ea, & non declinetis, nec ad dextram, nec ad sinistram, 30
 Hac infirmitas mea est, & portabo illam, Ier. 10
 Hac fuit iniquitas Sodoma. superbia, saturitas panis, & abundantia, & otium, Ezech. 16
 Hodie extollitur, & cras non inuenietur, 1. Mach. 2
 Habete fiduciam, ego sum, nolite timere, Matth. 14
 Habete in vobis sal, Mar. 9
 Homo iustus, & timoratus, Luc. 2
 Hominem non habeo, Ioan. 5

Hec est:

Hic est praeceptum meum, ut diligatis inuicem, sicut dilexi
vos, 15
Hac est vita aeterna, ut cognoscant te solum Deum verum, &
quem misisti Iesum Christum, 17
Honore inuicem praeuenientes, Rom. 12
Hospitalitatem sectantes, 12
Hilarem datorem diligit Deus, 2. Cor. 9
Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem
mortem autem crucis, Phil. 2
Hac est voluntas Dei sanctificatio vestra 1. Thess. 4
Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus,
1. Tim. 6
Hæreticum hominem post unam & secundam correptionem
denota, Tit. 3
Horrendum est incidere in manus Dei viventis, Heb. 10
Humiliamini in conspectu Domini, & exaltabit vos, Iacob. 4
Hac est gratia si propter Dei conscientiam sustinet quis tristi-
tias patiens iniuste, 1. Pet. 2
Hospitalis, inuicem sine murmuratione 4
Humiliamini sub potenti manu Dei, 5
Hac est charitas Dei, ut mandata eius custodiamus, 1. Io-
ann. 5
Hac est victoria qua vincit mundum, fides nostra, 5
Hi sunt qui segregant semetipsos, animales spiritum non ha-
bentes, Iuda 1
Hic est patientia, & fides sanctorum, Apoc. 13
Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, virgines e-
nim sunt, &c. 14

I

In sudore vultus tui vesceris pane tuo, Gen. 3
In monte saluum te fac, 19
Inuenit seruus tuus gratiam coram te, & magnificasti miseri-
cordiam tuam, quam fecisti mecum, ut saluares animam
meam, 19
Indicauit mihi Dominus, 30
Iustum est, ut aliquando prouideam domui meae, 30
In manu fortis eduxit nos Dominus de terra Aegypti, Exod.
13
Inueniam gratiam ante oculos tuos, 33
Ignis in altari semper ardebit, Leu. 6
Iuste iudica proximo tuo, 19
Iudicate quod iustum est, ita paruum audietis ut magnum
quia Dei iudicium est, Deut. 1
Iuste quod iustum est, persequeris, 16
In ore duorum, aut trium testium peribit, qui interficietur,
17
In ore duorum aut trium testium stabit omne verbum, 19
Ingressus vineam proximi tui, comede vvas quantum tibi pla-
cuerit, &c. 23
Interroga patrem tuum & annuntiabit tibi, maiores tuos, &
dicent tibi, 32
Incrassatus est dilectus, & recalcitrauit, 32
Inimici nostri sunt iudices, 32
Iuxta est dies perditionis, 32
Iudicabit Dominus populum suum, & in seruis suis misere-
bitur, 32
In dextera eius ignea lex, 33
Inundationem maris quasi lac sugent, 33

In manu tua sumus, quod tibi bonum & rectum videtur, fac
nobis, Ios. 9
Inclinate corda vestra ad Dominum Deum, 24
Iuxta artem robur est hominis, Iud. 8
Ite & inuocate deos quos elegistis, ipsi vos liberent, 10
Ite cum pace, Dominus respicit viam vestram, 18
Impij in tenebris conticescent, 1. Reg. 2
Immutauit ei Deus cor aliud, 10
Insiluit Spiritus Dei in Saul, & iratus est furor eius nimis,
11
Inuasit spiritus Dei malus, Saul, 18
Iudicet Dominus inter me & te, 24
Iustior tu es quam ego, 24
In die bona venimus, 25
Ipse est filius Belial, ita ut nemo possit ei loqui, 25
In me sit Domine mi hac iniquitas, 25
Ista est lex Adam, 2. Reg. 7
Inuenit seruus tuus cor suum, ut oraret te, 7
Iustus dominator in tempore Dei, 23
Ingredior viam uniuersae terra, 3. Reg. 2
Iustificans iustum, & reddens ei secundum iustitiam suam, 3
Ingressus es ad me ut remorarentur iniquitates meae, 17
In isto cognoui, quoniam vir Dei es tu, 17
In medio populi mei habito, 4. Reg. 4
Indurauerunt cervicem suam iuxta cervicem patrum suo-
rum, &c. 17
Inclina Domine aurem tuam, & audi, aperi oculos tuos, &
vide, 19
Inuenerunt terram latissimam, & quietam, & fertilem, 1.
Par. 4
Inuenit seruus tuus fiduciam, ut oret coram te, 17
Iustus es Domine, & omnia iudicia tua iusta sunt, Tob. 3
In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia,
Iob 12
In nidulo meo moriar, 29
Inspiratio omnipotentis dat intelligentiam, 32
Iustus Dominus & iustitias dilexit, Psal. 10
In tribulatione mea inuocaui Dominum, & ad Deum meum
clamaui, 17
Impleat Dominus omnes petitiones tuas, 19
In te Domine speraui, non confundar in aeternum, 30
In manus tuas Domine commendo spiritum meum, 30
In manibus tuis sortes meae, 30
Inquirentes Dominum non minuentur omni bono, 33
Iuxta est Dominus iis, qui tribulato sunt corde, & humilis
spiritus saluabit, 33
Iudicia tua abyssus multa, 35
Intende in adiutorium meum Domine Deus salutis meae,
37
Immola Deo sacrificium laudis, 49
Inuoca me in die tribulationis & eruam te, 49
Iacta super Dominum turam tuam, & ipse te enutriet, 54
In Deo laudabo sermones meos, 55
In Deo speraui, non timebo quid faciat mihi caro, 55
In Deo faciemus virtutem, 59
In Deo salutare meum & gloria mea, Deus auxilij mei, &
speres mea in Deo est, 61
Iusti epulentur, & exultent in conspectu Dei, & delectentur
in latitia, 67

In ecclesiis benedicite Deo, 67
 In multitudine misericordia tua exaudi me, 68
 Intende anima mea, & libera eam, 68
 In conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me, 68
 In te Domine speravi, non confundar in aeternum, 70
 In mari via tua, & semita tua in aquis multis, & vestigia
 tua non cognoscuntur, 76
 Intret in conspectu tuo oratio mea, 87
 In me transierunt ira tua, 87
 Introite in conspectu eius in exultatione, 99
 In Deo faciemus virtutem, 107
 Initium sapientia timor Domini, 110
 In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi, 118
 In mandatis tuis exercebor, 118
 In iustificationibus tuis meditabor, non obliuiscar sermones
 tuos, 118
 Inclina cor meum in testimonia tua, 118
 Iudicia tua iucunda, 118
 In aeternum non obliuiscar iustificationes tuas, 118
 Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum, 118
 Ignitum eloquium tuum vehementer, 118
 Intellectum da mihi, & viam, 118
 Imperfectum meum viderunt oculi tui, 138
 In factis manuum tuarum meditabar, 142
 Iustus Dominus in omnibus viis suis, 144
 Ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt, 148
 In omnibus viis tuis cogita Deum, & ipse diriget gressus tuos,
 Prou 3
 Iustorum semita quasi lux splendens, procedit, & crescit usque
 ad perfectum diem, 4
 In multiloquio non deerit peccatum, 10
 Inter superbos semper sunt iurgia, 13
 In timore Domini fiducia fortitudinis, 14
 Innocens credit omni verbo, 14
 Inuidia putredo ossium, 14
 In omni loco oculi Domini contemplantur bonos & malos, 15
 Indignatio regis nuntij mortis, 16
 In facie prudentis lucet sapientia, oculi stultorum in finibus
 terra, 17
 Impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit,
 18
 Iustus prior accusator est sui, 18
 Iustus excogitat de domo impij, ut detrahat impios a malo,
 21
 Iustus quasi leo confidens, 28
 Iustus nouit causam pauperum, 29
 In multa sapientia multa indignatio, Eccl. 1
 In multis sermonibus inuenietur stultitia, 5
 Inuidia diaboli mors introiit in orbem terrarum, Sap. 2
 Iustus si morte praecipuus fuerit, in refrigerio erit, 4
 Iudicium durissimum in iis qui praesunt, fiet, 6
 In igne probatur aurum, homines receptibiles in camino hu-
 miliatationis, Eccl. 2
 Iustorum natio, obedientia & dilectio, 3
 In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in a-
 ternum non peccabis, 7
 In manu Dei potestas hominis, 10
 In vestitu ne glorieris unquam, 11
 In die bonorum ne immemor sis malorum, & in die malorum

ne immemor sis bonorum, 21
 In tempore infirmitatis ostende conuersationem tuam, 18
 Iurationi non assuescat os tuum, multi enim casus in illa,
 23
 Iurans multum implebitur iniquitate, & non discedet a do-
 mo illius plaga, 23
 Iustitiam si sequaris, apprehendes illam, 27
 In medio insensatorum serua verbum tempori, 27
 Infirmitas grauis sobriam facit animam, 31
 Intellige quae sunt proximi tui ex te ipso, 31
 In omnibus operibus tuis esto velox, 31
 In multis esto quasi inscius, 32
 In medio magnatum loqui non praesumas, 32
 In omnibus operibus tuis praecellens esto, 33
 In omni dato hilarem fac vultum tuum, 34
 In multis esecis eris infirmus, 37
 In tua infirmitate ne despicias te ipsum, sed ora Dominum, &
 ipse curabit te, 38
 In mortuum producula rymas, 38
 Iugum graue super filios Adam, a die exitus de ventre matris
 eorum usque ad diem sepulturae, 40
 In medio mulierum noli commorari, 42
 In ira Domini exercituum conturbata est terra, Isa. 9
 Ingemuerunt omnes qui latabantur corde, cessauit gaudium,
 &c. 24
 Iusti semita recta est, 26
 In terra sanctorum iniqua gessit, non videbit gloriam Domi-
 ni, 26
 Iste omnis fructus, ut auferatur peccatum eius, 27
 In silentio & in spe erit fortitudo vestra, 30
 In vacuum laboravi, sine causa & vane fortitudinem meam
 consumpsi, 49
 In manibus meis descripsi te, 49
 Iustus perit, & non est qui recogitet in corde suo, 57
 Impij quasi mare feruens quod quiescere non potest, 57
 In die ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra, 58
 Iniquitates vestra diuiserunt inter vos & Deum vestrum,
 59
 In indignatione mea percussi te, & in reconciliatione mea
 misertus sum tui, 60
 In dilectione sua, & in indulgentia sua ipse redemit eos,
 63
 Incrassati sunt, & impinguati, & praterierunt sermones meos
 pessime, Ier. 5
 Interrogate de semitis antiquis, quae sit via bona, & ambu-
 late in ea, 6
 Insanabilis fractura tua, pessima plaga tua, 20
 In charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miserans, 31
 Incomprehensibilis cogitatu, 32
 Ista est dies quam expectabamus, inuenimus, vidimus, Thr. 2
 Ingressus est in me spiritus, & statuit me super pedes meos, E-
 zech. 3
 Iudicabo te iuxta vias tuas, & ponam contra te omnes abo-
 minationes tuas, 7
 Iuxta vias tuas, & iuxta adinventiones tuas iudicabo te, di-
 cit Dominus, 24
 In nihilum redigam te, & non eris, dicit Dominus Deus, 26
 Iustitia iusti non liberabit eum, in quacunque die peccauerit,

Impietas impij non nocebit ei, in quacumq; die conuersus fuerit, &c. 33
 Intelligentia, opus est in visione, Dan. 10
 Ipsi regnauerunt, & non ex me, Ose. 8
 In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis, II
 Infirmus dicet, quia fortis ego sum, Ios. 3
 Iram Domini portabo, quoniam peccavi ei, Mich. 7
 Ingredietur putredo in ossibus meis, & subter me fcaleat, ut requiescam in die tribulationis, &c. Abac. 3
 Iudices eius ut lupi vespere, non relinquebant in mane, Soph. 3
 In die illa non confunderis super cunctis adinventionibus tuis, quibus prauaricata es in me, 3
 Ira magna ego irascor super gentes opulenti, Zach. 1
 Iratus sum parum, ipsi vero adiunxerunt in malum, 1
 Ibiimus vobiscum, audiimus enim quoniam Deus vobiscum est, 8
 In penuria vos maledicti estis, & me configitis, Mal. 3
 Ira Domini in misericordiam conuersa est, 2. Mach. 8.
 Iustum est subditum esse Deo, 9
 In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis, Matthai. 7
 Inimici hominis domestici eius, 10
 Ita Pater, quoniam sic placitum fuit ante te, 17
 Iugum meum suauis est, & onus meum leue, II
 Iesus autem tacebat, 26
 Iesu miserere mei, Mar. 10
 In sanctitate & iustitia coram ipso, omnibus diebus nostris Luc. 1
 Ignem veni mittere in terram, & quid volo, nisi ut accendatur? 12
 Impossibile est, ut non veniant scandala, 17
 In patientia vestra possidebitis animas vestras, 21
 In propria venit, & sui eum non receperunt, Ioan. 1
 Ille erat lucerna, ardens & lucens, 5
 Iudicium meum verum est, quia solus non sum, sed ego, & qui misit me, Pater. 8
 In veritate non stetit, quia non est veritas in eo, 8
 In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem, 13
 In mundo pressuram habebitis, sed confidite, ego vici mundum, 16
 Ibant gaudentes a conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati, Act. 5
 In ipso vivimus, mouemur, & sumus, 3
 Inuisibilia ipsius a creatura mundi, per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur, Rom. 1
 Infelix ego homo, qui me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum, 7
 Idem Dominus omnium, diues in omnes qui inuocant illum, 10
 In tribulatione patientes, 12
 Idipsum inuicem sentientes, 12
 Induimini Dominum nostrum Iesum Christum, 13
 Idipsum dicatis omnes, I. Cor. 1
 Iniqui regnum Dei non possidebunt, 6
 Id quod in praesenti est momentaneum, & leue tribulationis nostrae, supra modum in sublimitate, aeternum gloriae pondus operatur in nobis, 2. Cor. 4
 In oratione exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros, 6

Ipsi vos probate, 13
 Inimicus vobis factus sum verum dicens vobis? Gal. 4
 Induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est, in iustitia & sanctitate veritatis, Eph. 4
 Irascimini, & nolite peccare, sed non occidat super iracundiam vestram, 4
 Induite vos armaturam Dei, 6
 Idem sapiamus, in eadem permaneamus regula, Phil. 3
 In omnibus gratias agite, I. Thess. 5
 Iuuentia desideria fuge, 2. Tim. 2
 In omnibus te ipsum prae exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in grauitate, Tit. 2
 Impossibile est eos qui semel illuminati sunt, gustauerunt uiam donum coeleste, & participes facti sunt Spiritui sancti, gustauerunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutis, seculi venturi, & prolapsi sunt, rursum renouari ad penitentiam, Heb. 6
 Iudicium sinem: misericordia illi qui non facit misericordiam, Iacob. 2
 In multis offendimus omnes, 3
 In timore incolatus vestri tempore conuersamini, I. Pet. 1
 In hoc scimus, quoniam cognouimus eum, si mandata eius obseruamus, I. Ioan. 2
 In mente habere qualiter acceperis, & audieris & serua, Apoc. 3
 Iusta & vera sunt vita tua Domine rex seculorum, 15
 Iudicia tua manifesta sunt, 15
 Iudicati sunt mortui ex his quae scripta erant in libris secundum opera ipsorum, 20

L

Loquar ad Dominum meum, cum sim pulvis, & cinis, Genes. 18
 Lex Domini semper sit in ore tuo, Exod. 13
 Latatus sum in salutari tuo, I. Reg. 2
 Loquere Domine, quia audit seruus tuus, 3
 Loquar in tribulatione spiritus mei, Iob. 7
 Latentur omnes qui sperant in te, Psal. 5
 Latabitur iustus cum viderit vindictam, 57
 Latabitur iustus in Domino, & sperabit in eo, 63
 Latentur in te omnes, qui quaerunt te, 69
 Latifica animam serui tui, quoniam ad te Domine animam meam leuaui, 85
 Lux orta est, iusto & rectis corde latitia, 96
 Latetur cor quarencium Dominum, 104
 Libera me, quia egenus & pauper ego sum, 108
 Lex tua meditatio mea est, 118
 Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitae meae, 118
 Latatus sum in his quae dicta sunt mihi, in domum Domini habitamus, 121
 Laudate Dominum, quoniam bonus Dominus, 134 & 146
 Laudabo nomen tuum in seculum, 144
 Laudabo Dominum in vita mea, 145
 Latantur cum malefecerint, & exultant in rebus possimilibus, Prou. 2
 Lingua sapientium sanitas est, 12
 Latatur homo in scientia oris sui, 15
 Luxuriosa res vinum, 20

Laudet te alienus, & non os tuum, 27
 Laudant impium qui legem derelinquunt, 28
 Laudauit magis mortuos quam viuentes, Eccl. 4
 Locum tuum ne dimiseris, 10
 Longe abesto ab homine potestatem habente occidendi, Eccl. 9
 Loquere maior natu, decet enim te, 32
 Loquimini nobis placentia, videte nobis errores, Isa. 30
 Latitia sempiterna super caput eorum, 35
 Laude mea infranabo te, ne intereas, 48
 Latitia sempiterna erit eis, 61
 Laua à malitia cor tuum Ierusalem, ut salua fias, Ier. 4
 Loqueru ad eos & non audient te, 7
 Locutus sum ad te in abundantia tua, dixisti: non audiam, 22
 Latabor super eis cum bene eis fecero, 32
 Leuemus corda nostra cum manibus ad Dominum in caelos, Th. 3
 Linguam tuam adharere faciam palato tuo, Ezech. 3
 Lapis de pariete clamabit, & lignum quod inter iuncturas aedificiorum est, respondebit, Abac. 2
 Loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo, Zach. 8
 Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirunt ex ore eius, Malach. 2
 Laborare fecistis Dominum in sermonibus vestris, 2
 Legentibus si semper exactus sit sermo, non erit gratus, 2. Machab. 15
 Lata porta, & spatiosa via est, qua ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eam, Matt. 7
 Leuate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra, Luc. 21
 Lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem, Ioan. 3
 Loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo, Ephes. 4
 Lex iusto non est posita, 1. Tim. 1
 Labora sicut bonus miles Christi, 2. Tim. 2
 Lingua ignis est, uniuersas iniquitatis, Iac. 3
 Linguam nullus hominum domare potest, inquietum malum, plena veneno mortifero, 3
 Libertatem promittentes cum ipsi serui sint corruptionis, 2. Pet. 2
 Laudem dicite Deo nostro omnes sancti eius, & qui timetis eum pusilli & magni, Apoc. 19

M.

Minor sum Domine cunctis miserationibus tuis, quas fecisti cum seruo tuo, Gen. 32
 Maneat unusquisque apud semetipsum, Exod. 16
 Mendacium fugies, 23
 Miserebor cui voluero, & clemensero, in quem mihi placuerit, 33
 Mœchus & adultera morte moriantur, Leu. 20 & Deut. 22
 Multum erigimini filij Leui, Num. 16
 Morietur anima mea morte iustorum, 23
 Munera excacant oculos sapientum, & mutant verba iustorum, Deut. 16
 Maledictus à Deo est qui pendet in ligno, 21

Maledictus qui non honorat patrem suum, & matrem suam, 27
 Maledictus qui transfert terminos proximi sui, 27
 Maledictus qui errare facit cacum in itinere, 27
 Mandatum hoc non supra te est, nec procul positum, 30
 Memento dierum antiquorum, 31
 Manus nostra excelsa, & non Dominus fecit hac omnia, 32
 Mea est ultio, & ego retribuam eis in tempore, 32
 Multo faciebant peiora quam fecerant patres eorum, Iud. 2
 Mutaberis in virum altum, 1. Reg. 10
 Melior est obedientia quam victima, 15
 Mulier prudentissima, & speciosa, 25
 Magnificetur anima mea in oculo Domini, 26
 Magnificetur nomen tuum vbi in sempiternum, 2. Reg. 7
 Melius est ut incidam in manus Domini, multa enim misericordia eius sunt, quam in manus hominum, 24
 Missus sum ad te durus nuntius, 3. Reg. 14
 Mors in olla, 4. Reg. 4
 Memento quaso Domine, quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, 20
 Mortuus est David in senectute bona, plenus dierum & diuitijs & gloria, 1. Par. 29
 Manus Dei est super omnes qui quarunt eum in bonitate, 1. Esd. 8
 Multiplicabitur iniustitia, & incontinentia super terram, 4. Esd. 5
 Magna iudicia tua Domine, Tob. 3
 Militia est vita hominis super terram, Iob. 7
 Miserere mei & exaudi orationem meam, Psal. 4
 Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum, 6
 Misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vite mee, 2
 Misericordia tua ante oculos meos est, 25
 Miserere mei, & exaudi me, 26
 Miserere mei Domine, quoniam tribulor, 30
 Multa flagella peccatoris, 31
 Misericordia Domini plena est terra, 32
 Multa tribulationes iustorum, & de omnibus his liberabit eos Dominus, 33
 Mors peccatorum pessima, 33
 Melius est modicum iusto, super diuitias peccatorum multas, 36
 Multa fecisti Deus meus mirabilia tua, & cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi, 39
 Magnus Dominus & laudabilis nimis, 47. & 95
 Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam, 50
 Miserere mei Deus, miserere mei, quoniam in te confidit anima mea, 56
 Melior est misericordia tua super vitas, 62
 Mirabilis Deus in sanctis suis, 67
 Mihi adharere Deo bonum est, ponere in Domino Deo spem meam, 72
 Memor fui operum Domini, 76
 Meditatus sum nocte cum corde meo, 78
 Meditabor in omnibus operibus tuis, & in adinventionibus tuis exercebor, 78
 Melior est dies una in atrijs tuis super millia, 83
 Misericordiam & veritatem diligit Deus, 83
 Magnus es tu, & faciens mirabilia, 85

Misericordia tua, magna est super me, 85
 Misericordias Domini in aeternum cantabo, 88
 Misericordiam & iudicium cantabo tibi Domine, 100
 Miserator & misericors Dominus, longanimis, & multum
 misericors, 102 & 144
 Misericordia Domini ab aeterno, & in aeternum super timen-
 tes eum, 102
 Magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates eius,
 110
 Maledicti qui declinanta mandatis tuis, 118
 Miserere nostri Domine, quia multum repleti sumus despe-
 ctione, 122
 Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est & non
 potero ad eam, 138
 Mirabilia opera tua & anima mea cognoscet nimis, 138
 Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus, 138
 Magnus Dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius
 non est finis, 144
 Magnus Dominus noster, & magna virtus eius, & sapien-
 tia eius non est numerus, 146
 Misericordia & veritas, te non deserant, Prou. 3
 Mandatum lucerna est, & lex lux, 6
 Memoria iusti cum laudibus, 10
 Miseros facit populos peccatum, 14
 Melius est parum cum iustitia, quam multi fructus cum ini-
 quitate, 16
 Melior est patiens viro forti, & qui dominatur animo suo ex-
 pugnatore urbium, 16
 Melior est buccella sicca cum gaudio, quam domus plena vi-
 timis cum iurgio, 17
 Mors & vita in manibus linguae, 18
 Mulier litigiosa, tecta iugiter perstillantia, 19
 Munus absconditum extinguit iras, 21
 Melius est habitare in terra deserta, quam cum muliere ri-
 xosa, & iracunda, 21
 Melius est bonum nomen quam diuitia multa, 22
 Modestia finis, timor Domini, diuitia, & gloria, & vita,
 22
 Melior est manifesta correctio, quam amor absconditus, 27
 Melior est vicinus iuxta, quam frater procul, 27
 Mali non cogitant iudicium, 28
 Mendicitatem, & diuitias ne dederis mihi, 30
 Mulierem fortem quis inueniet? 31
 Manum suam misisti ad fortia, 31
 Melius est duos esse simul, quam unum. Eccles. 4
 Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum conuiuij, 7
 Melior est ira risu, 7
 Melius est à sapiente corripiri, quam stultorum adulatione de-
 cipi, 7
 Melior est finis orationis, quam principium, 7
 Mane semina semen tuum, & vespere non cesset manus tua,
 11
 Meditatio frequens, carnis afflictio est, 12
 Misereris omnium, quia omnia potes, Sap. 11
 Magna sunt iudicia tua Domine, 17
 Maledicentis tibi in amaritudine anima exaudietur depre-
 catio, Eccli. 4
 Magnati humilia caput tuum, 4
 Multos pendidi aurum & argentum, 8

Mirabilia opera Altissimi solius, 11
 Memor esto, quoniam mors non tardat, 14
 Melior est unus timens Deum, quam mille filij impij, 16
 Mandauit Deus unicuique de proximo suo, 17
 Musica in luctu importuna narratio, 12
 Mulieris nequitia, omnis malitia, 25
 Mulier si primatum habeat, contraria est viro suo, 25
 Mulieri nequam ne des veniam prodeundi, 25
 Mulier Zelotypa dolor cordis, & luctus, 26
 Mulieris fornicatio in extollentia oculorum, & in palpebris
 illius agnosceatur, 26
 Mulier sancta & pudorata, gratia super gratiam, 26
 Melior est mors, quam vita amara, 30
 Miserere anima tua placens Deo, 30
 Multos errare fecerunt somnia, 34. sc. falsa visiones
 Mihi heri, & tibi hodie, 38
 Melius est mori quam indigere, 40
 Melior est iniquitas viri, quam mulier benefaciens, 42
 Modicum laboraui, & inueni mihi multam requiem, 51
 Multiplicasti gentem, & non magnificasti latitiam, Isai.
 9
 Misereamur impio, & non discet iustitiam facere, 26
 Mulieres opulenta surgite & audite, obstupescite, conturba-
 mini, &c. 32
 Mane erigit mihi aurem ut audiam quasi magistrum, 50
 Mundamini qui fertis vasa Domini, 52
 Mei non es recordata, nec cogitasti in corde tuo, 57
 Miserationum Domini recordabor, 63
 Me dereliquerunt, fontem aqua viua, Ier. 2
 Me ergo non timebitis? ait Dominus, 5
 Maledictus homo qui confidit in homine, 17
 Maledictus qui facit opus Domini fraudulenter, 48
 Maledictus qui prohibet gladium suum à sanguine, 48
 Multi gemitus mei, & cor meum mœrens, Ibr. 1
 Migravit Iudas propter afflictionem, 1
 Magna est velut mare contritio tua, quis me debetur tibi? 2
 Misericordia Domini, quia non sumus sumpti, 3
 Meretrix audi verbum Dei, Ezech. 16
 Multo labore sudatum est, & non exiuit, de ea nimia rubigo
 eius, nec per ignem, 24
 Mundare te volui, & non es mundata à sordibus tuis, 24
 Misericordiam & iudicium custodi, & spera in Deo tuo sem-
 per, Ose. 12
 Magnus dies Domini & terribilis valde, & quis sustinebit
 eum, Ioel. 2
 Mundi sunt oculi tui ne videant malum, & respicere ad ini-
 quitatem non poteris, Abac. 1
 Meum est argentum, & meum est aurum, dicit Dominus,
 Agg. 2
 Maledictus dolosus qui habet in grege suo masculum, & vo-
 tum faciens immolat debile Domino, Mal. 1
 Manu quidem pugnantes, sed Dominum cordibus orantes, 2.
 Mach. 15
 Misericordiam volo, & non sacrificium. Matt. 9. & 12
 Messis quidem multa, operarij autem pauci, 9
 Multi erunt primi nouissimi, & nouissimi primi, 19
 Multi sunt vocati, pauci vero electi, 20
 Misericordia eius à progenie in progenies, timoribus cum
 Luc. 1

Manus Domini erat cum illo, 1
 Medice, cura te ipsum, 4
 Mutuum date nihil inde sperantes, 6
 Mulier dimissa es ab infirmitate tua, 13
 Memores estote uxoris Loth, 17
 Meus cibus est, ut faciam voluntatem eius qui misit me, ut perficiam opus eius, Ioan. 4
 Me odit, quia ego testimonium perhibeo de illo, quod opera eius mala sunt, 7
 Mendax est & pater eius, 8
 Mandatum eius vita aeterna est, 12
 Mandatum novum do vobis, ut diligatis inuicem, sicut dilexi vos, 13
 Multitudinis credentium erat cor unum, & anima una, Act. 4
 Ministerium meum honorificabo, Rom. 11
 Multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra, 12
 Modicum fermentum totam massam corrumpit, 1. Cor. 5
 Melius est nubere quam uri, 7
 Mulieres in Ecclesiis taceant, turpe est enim mulieri loqui in Ecclesia, 14
 Mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei, 2. Cor. 7
 Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri, IESU Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo, Gal. 6
 Mihi vivere Christus est, & mori lucrum, Phil. 1
 Modestia vestra nota sit omnibus hominibus, Dominus enim prope est, 4
 Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo, Col. 3
 Mortificate membra vestra quae sunt super terram, 3
 Ministerium tuum imple, 2. Tim. 4
 Mihi vindictam, & ego retribuam, Heb. 10
 Maiores diuitias aestimans thesauro Aegyptiorum improprium Christi, 11
 Multum valet deprecatio iusti assidua, Iacob. 5
 Mundus transiit, & concupiscentia eius, 1. Ioan. 2
 Mandata eius graua non sunt, 5
 Mundus totus in maligno positus est, 5
 Maius horum non habeo gaudium, quam ut audiam filios meos in veritate ambulare, 3. Ioan.
 Memor esto unde excideris, & age poenitentiam, & prima opera fac, Apoc. 2
 Mulier amicta Sole, & Luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarum duodecim, 12
 Michael & Angeli eius praeliabantur cum dracone, 12
 Magna & mirabilia sunt opera tua Domine Deus omnipotens, 15

N

Numquid Deo quicquam est difficile? Gen. 18
 Numquid perdes iustum cum impio? 18
 Non est hoc tuum qui iudicas omnem terram, 18
 Noli timere, quia ego tecum sum, 26
 Numquid non resuscitasti & mihi benedictionem? 27
 Non sequeris turbam ad faciendum malum, Exod. 13
 Non accipies munera, 23
 Non apparebis in conspectu meo vacuus, 23

Novi te ex nomine, & inuenisti gratiam coram me, 33
 Non videbit me homo, & uiuet, 33
 Nullus apud te per se innocens est, 34
 Nolite contaminare animas vestras, Leu. 11
 Non morabitur opus mercenarii tui apud te usque mane, 19
 Non quares ultionem, nec memor eris iniuria ciuium tuorum, 19
 Non obseruabitis, somnia, 19
 Non radetis barbam, 19
 Nolite facere iniquum aliquid, in iudicio, in regula, in pondere in mensura, 19
 Non offeretis Domino quod maculam habuerit, 12
 Numquid manus Domini inualida est? Num. 11
 Nolite rebelles esse contra Dominum, 14
 Nolite ascendere, non est enim Dominus vobiscum, 14
 Numquid fratres vestri ibunt ad pugnam, & vos hic sedebitis? 32
 Non possum solus sustinere vos, Deut. 1
 Nolite metuerе, Dominus Deus qui ductor est vester, pro vobis ipse pugnabit, 1
 Non tentabis Dominum Deum tuum, 6
 Non in solo pane uiuit homo, sed in omni verbo quod egreditur de ore Dei, 8
 Non propter iustitias tuas Dominus dedit tibi terram hanc optimam, 9
 Non coques haedum, in lacte matris suae, 24
 Non deerunt pauperes in terra habitationis tuae, 15
 Non induetur mulier veste virili, nec vir utetur veste feminea, 22
 Non arabis in boue simul & asino, 22
 Non tradas seruum domino suo qui ad te confugit, 33. f. domino infideli.
 Non pernoctabit apud te pignus pauperis, 24
 Non auferes pignoris loco viduae vestimentum, 24
 Non habebis in sacculo diuersa pondera, maius & minus, 25
 Non prateriui Domine mandata tua, nec sum oblitus imperij tui, 26
 Numquid non ipse est pater tuus, qui possedit te, & fecit, & creauit te? 32
 Non est qui de manu mea possit eruere, 32
 Non recedat volumen legis huius ab ore tuo, sed meditaberis in eo diebus ac noctibus, &c. Ios. 1
 Noli timere, quoniam tecum est Dominus Deus tuus in omnibus ad quaecumque perrexeris, 11
 Non ero ultra vobiscum donec conteratis eum qui huius sceleris reus est, 7
 Ne retrahas manus tuas ab auxilio seruorum tuorum, 10
 Nolite stare, sed persequimini hostes, 10
 Nolite timere, sed confortamini, & estote robusti, 10
 Non prateriit de vniuersis mandatis, nec unum quidem verbum quod iusserat Dominus, 11
 Non dimiserunt ad inuentiones suas, & viam durissimam, per quam ambulare consueuerant, Iud. 2
 Noua bella elegit Deus, 5
 Narrentur iustitia Domini, & clementia, 5
 Nonne vos estis qui odistis me, & eiecistis? 11
 Non ego pecco in te, sed tu contra me male agis, 11
 Nolite negligere, nolite cessare, 18

Nolite fratres, nolite facere malum hoc, 19
 Nunquam tantum nefas, & tam grande piaculum factum
 est, 20
 Ne vocetis me Noemi, i pulchram, sed vocate me Mara, i. a-
 maram, Ruth 1
 Nunquid non ego melior tibi sum, quam decem filij? 1. Reg. 1
 Non est sanctus ut est Dominus, 2
 Non est fortis sicut Deus noster, 2
 Nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes, 2
 Non in fortitudine sua roborabitur vir, 2
 Non est bona fama quam ego audio, 2
 Non cecidit ex omnibus verbis eius in terram, 3
 Num & Saul inter Prophetas? 10 & 19
 Num saluare nos poterit iste? 10
 Nolite declinare post vana, qua non proderunt vobis, 12
 Non derelinquet Dominus populum suum, 12
 Non est Domino difficile saluare, vel in multis, vel in paucis,
 14
 Non est Deus homo, ut agat poenitentiam, 15
 Non possum sic incedere, quia non usum habeo, 17
 Non in gladio, nec in hasta saluat Dominus, 17
 Non reclus oculis Saul adspiciebat David, 18
 Num parum videtur vobis generum esse regis? 18
 Non est qui vicem meam doleat, 22
 Non erit tibi hoc in singulum, & in scrupulum cordis, 25
 Nunquid non vir tu es? 26
 Non est bonum hoc quod fecisti, 26
 Nolite annunciare in Geth, nec in compitis Ascalonis, 2. Reg. 1
 Non te frangat ista res, 11
 Noli facere stultitiam hanc, 13
 Non vult Deus perire animam, sed retractat cogitans, ne pe-
 nitus pereat qui abiectus est, 14
 Nec mihi, nec tibi sit, sed diuidatur, 3. Reg. 3
 Non est Satan, nec occursum malus, 5
 Non est homo qui non peccet, 8
 Ne gloriatur accinctus aque ut discinctus, 20
 Nunquid non est Deus in Israel? 4. Reg. 1
 Noli despicere animam meam, 1
 Non erat vox, nec sensus, 4
 Noli timere, plures enim nobiscum sunt quam cum illis, 6
 Nunquid est cor tuum rectum cum corde meo, sicut cor meum
 cum corde tuo? 10
 Non declinauit ad dexteram siue ad sinistram, 22
 Non derelinquis præsumentes de te, & præsumentes de se hu-
 milias, Iudith 6
 Non est auxilium mihi in me, Iob 6
 Nunquid Deus supplantat iudicium? 8
 Non iustificabitur homo comparatus Deo, 9 & 25
 Nunquid non paucitas dierum meorum finietur breui? 10
 Nunquid vir verbosus iustificabitur? 11
 Nunquid Deum docebit quispiam scientiam? 21
 Nonne Deus considerat vias meas? 31
 Non dixit, ubi est Deus qui fecit me? 35
 Nouit Dominus vias iustorum, Psal. 1
 Non timebo mala, quoniam tu mecum es, 22
 Nouit Dominus dies immaculatum, 36
 Ne derelinquas me Domine Deus meus, ne discesseris à me, 37
 Ne projicias me à facie tua, & Spiritum S. tuum ne auferas
 à me, 50

Nonne Deo subiecta erit anima mea? 61
 Ne auertas faciem tuam à puero tuo, 65
 Ne projicias me in tempore senectutis, cum defecerit virtus
 mea, ne derelinquas me, 70
 Nos autem populus tuus, & oues pascua tua, confitebimur ti-
 bi in seculum, 78
 Nunquid in aeternum irasceris nobis? 84
 Nunquid vane constituisti omnes filios hominum? 88
 Nimis profunda facta sunt cogitationes tuae, 91
 Non repellat Dominus plebem suam, 93
 Narra omnia mirabilia eius, 104
 Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam,
 113
 Nisi Dominus aedificauerit domum, in vanum laborauerunt,
 qui aedificant eam, 126
 Non intres in iudicio cum seruo tuo, quia non iustificabitur
 in conspectu tuo omnis viuens, 141
 Notam fac mihi viam in qua ambulem, quia ad te leuaui
 animam meam, 142
 Ne innitaris prudentia tua, Prou. 3
 Ne sis sapiens apud te ipsum, 3
 Noli prohibere benefacere eum qui potest, si uales & ipse be-
 nefac, 3
 Ne dicas amico tuo, vade & reuertere, & cras dabo tibi, cum
 statim possis dare, 3
 Nouissima illius, scil. voluptatis, amara quasi absinthium,
 5
 Nouit iustus iumentorum suorum animas, viscera autem
 impiorum crudelia, 12
 Non contristabit iustum quicquid ei acciderit, 12
 Non decent stultum verba composita, 17
 Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra
 Dominum, 21
 Ne transgrediaris terminos antiquos, quos posuerunt patres
 tui, 22
 Ne loquaris in auribus insipientium, 23
 Non amuleris viros malos, nec desideres esse cum eis, 24
 Ne queras impietatem in domo iusti, 24
 Ne gloriosus appareas coram Rege, 25
 Ne glories in crastinum, ignorans quid superuentura pariat
 dies, 27
 Non est melius nisi latari, & facere bene in vita sua, Eccl. 1
 Nemo potest corrigere, quem Deus despexerit, 7
 Noli esse iustus multum, nec plus sapias, quam necesse est, 7
 Non est homo iustus in terra, qui faciat bonum, & non pec-
 cet, 7
 Non est in potestate hominis prohibere spiritum, 8
 Nescit homo utrum amore an odio dignus sit, 9
 Num quem diligit anima mea, vidisti? Cant. 3
 Neminem diligit Deus, nisi eum qui cum sapientia inhabitat
 Sap. 7
 Nosse te consummata iustitia est, 15
 Nullus sperauit in Domino, & confusus est, Eccl. 2
 Non protrahas datum angustianti, 4
 Ne retineas verbum in tempore salutis, 4
 Ne confundaris confiteri peccata tua, 4
 Noli resistere contra faciem potentis, nec coneris contra iussu
 fluuij, 4
 Noli citatus esse in lingua tua, & remissus in operibus tuis, 4
 Noli

Noli esse sicut leo in domo tua, euertens domesticos tuos, 4.
 Non sit manus tua porrecta ad accipiendum, & ad dandum collecta, 4.
 Ne tardes conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem, &c. 5.
 Nolite querere ab homine ducatum, nec à rege cathedram honoris, 7.
 Non te iustifices ante Deum, quoniam agnitor Cordis est, 7.
 Noli penes regem velle videri sapiens, 7.
 Noli querere fieri Iudex, nisi valeas virtute rumpere iniquitates, 7.
 Ne te immittas in populum, 7.
 Noli esse pusillanimis in animo tuo, 7.
 Non iteres verbum in oratione tua, 7. s. attente orandum sic, ut non sit opus repetere.
 Non litiges cum homine potente, 8.
 Ne despicias hominem avertentem se à peccato, nec improperes ei, 8.
 Ne spernas hominem in sua senectute, 8.
 Noli de mortuo inimico tuo gaudere, 8.
 Ne despicias narrationem presbyterorum sapientum, 8.
 Non incendas carbones peccatorum arguenses, 8.
 Noli facerari homini fortiori te, 8.
 Non iudices contra iudicem quoniam secundum quod iustum est, iudicat, 8.
 Non eas cum audace in via, 8.
 Non facias cum iracundo rixam, 8.
 Non omni homini cor tuum manifestes, 8.
 Ne derelinquas amicum antiquum, 9.
 Non est maior illo qui timet Deum, 10.
 Ne adicias loqui in medio seniorum, 11.
 Ne certes de ea re qua te non molestat, 11.
 Ne in multis sint actus tui, 11.
 Non omnem hominem inducas in domum tuam, 11.
 Non credas inimico tuo in aeternum, 12.
 Noli esse humilis in sapientia tua, 13. s. ut deiciaris ab his quibus scis.
 Non est speciosa laus in ore peccatoris, 15.
 Non dixeris, per Deum abest, 15.
 Non omni verbo credas, 19.
 Non est sensus ubi est amaritudo, 21.
 Nihil dulcius quam respicere in mandatis Domini, 23.
 Non est ira super iram mulieris, 25.
 Ne respicias in mulierum speciem, 25.
 Nihil sine consilio facias, 32.
 Non omnia omnibus expediunt, 37.
 Nihil est mirabile in conspectu Dei, 39.
 Ne laboretis, non enim comprehendetis, 43.
 Non stabit, & non erit istud, Isa 7.
 Numquid gloriabitur securis contra eum qui secatur in ea? 10.
 Nomen tuum, & memoriale tuum Domine in desiderio animae, 26.
 Non est populus sapiens, propterea non miserebitur eius qui fecit eum, 27.
 Nolite illudere, ne forte confringantur vincula vestra, 28.
 Numquid tota die arabit arans? &c. 28.
 Nocte & die non extinguetur, in sempiternum ascendet fumus eius, 34.

Non est inuestigatio sapientiae eius, 40.
 Ne timeas, quia ego tecum sum, 41. & 43.
 Non erit tristis, nec turbulentus, 42.
 Narra si quid habes, ut iustificeris, 42.
 Non est pax impiis, dicit Dominus, 48. & 57.
 Numquid non vos filii scelesti? 57.
 Numquid super his non indignabor? 57.
 Non dixisti: Quiescam, 57.
 Non est qui consurgat, & teneat te, 64.
 Numquid super his continebis te Domine? 66.
 Numquid ego qui alios parere facio, ipse non pariam? 66.
 Numquid super his non visitabo, dicit Dominus, & in gente tali non ulciscetur anima mea? Ier. 5. & 9.
 Non dixerunt in corde suo, metuamus Dominum Deum nostrum, 5.
 Noli orare pro populo, hoc, & non obsistas mihi, quia non exaudiam te, 7. & 11.
 Nullus est qui agat poenitentiam super peccato suo, dicens, quid feci? 8.
 Numquid resina non est in Galaad, aut medicus non est ibi? 8.
 Non gloriatur sapiens in sapientia sua, &c. sed in hoc gloriatur qui gloriatur scire & nosse me, 9.
 Non est similis tui Domine, magnus es tu, &c. 10.
 Nullus est qui recogitet corde, 12.
 Numquid non caelum & terram ego impleo? dicit Dominus, 23.
 Numquid non verba mea sunt quasi ignis, dicit Dominus, & quasi malleus conterens petram? 23.
 Numquid mihi difficile erit omne verbum? 32.
 Non poterat Dominus ultra portare, propter malitiam studiorum vestrorum, &c. 44.
 Nos inique egimus, & ad iracundiam prouocauimus, idcirco tu inexorabilis es. Thir. 3.
 Nolunt audire, quia nolunt audire me, Ezech. 3.
 Non ascendistis ex aduerso, nec opposuistis murum pro domo Israel, 13.
 Numquid voluntatis mea est mors impiis, dicit Dominus, & non ut conuertatur à viis suis, & uiuat, 18.
 Non propter vos ego faciam, sed propter nomen sanctum meum, 36.
 Numquid ad sumenda spolia tu venis? 38.
 Non in iustificationibus nostris prosternimus preces ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis, Daniel. 9.
 Noli timere vir desideriorum, pax tibi, confortare, & esto robustus, 10.
 Non est veritas, & non est misericordia, & non est scientia Dei in terra, Ose. 4.
 Non dabunt cogitationes suas, ut reuertantur ad Deum, 5.
 Nonne verba mea bona sunt cum eo qui recte graditur? Mich. 2.
 Nolite credere amico, 7.
 Nesciuit iniquus confusionem, Soph. 3.
 Non in exercitu, nec in robore, sed in spiritu meo, dicit Dominus, Zach. 4.
 Noluerunt attendere, & auerterant scapulam recedentes, 7.

Non

- Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus, Mal. 1
 Nunc beatos dicimus arrogantes, siquidem adificati sunt, &c. 3
 Non in multitudine exercitus victoria belli, sed de cœlo fortitudo est, 1. Mach. 3
 Non inferamus crimen gloria nostra, 9
 Non mihi contingat parcere anima mea, non enim sum melior fratribus meis, 13
 Non propter locum gentem, sed propter gentem locum Deus elegit, 2. Mach. 5
 Non sinere multo tempore peccatoribus ex sententia agere, sed statim ultionem adhibere, magni beneficii iudicium est, 6
 Non est aetati nostra dignum fingere, 6
 Nos pro peccatis nostris hac patimur, 7
 Non in solo pane viuet homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei, Matt. 4
 Non tentabis Dominum Deum tuum, 4
 Non potest ciuitas abscondi supra montem posita, nec accendant lucernam, &c. 5
 Non iurare omnino, 5
 Non resistere malo, 5
 Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, &c. 6
 Nemo potest duobus dominis seruire, 6
 Nolite solliciti esse dicentes: quid manducabimus, aut quid bibemus, &c. 6
 Nolite solliciti esse in crastinum, 6
 Nolite condemnare, & non condemnabimini, 7
 Nolite sanctum dare canibus, &c. 7
 Nunquam noui vos, discedite à me omnes qui operamini iniquitatem, 7
 Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus, 9
 Non veni vocare iustos, sed peccatores, 9
 Non est discipulus super magistrum, 10
 Nihil opertum quod non reueletur, 10
 Nolite timere eos, qui occidunt corpus, 10
 Non contendet neq, clamabit, 12 (sua, 13)
 Non est Propheta sine honore, nisi in patria sua, & in domo
 Non sapi ea qua Dei sunt, sed ea qua hominum, 16
 Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum cœlorum, 8
 Ne vocemini magistri, quia magister vester unus est Christus, 23
 Non sicut ego volo, sed sicut tu, 26
 Nemo bonus, nisi unus Deus, Mar. 10
 Non quod ego volo, sed quod tu, 14
 Non discedebat de templo, ieiunijs & obsecrationibus seruans nocte ac die, Luc. 2
 Non egent qui sani sunt medico, sed qui male habent, 5
 Nemo bibens vetus (s. vinum) statim vult nouum, dicit enim, vetus melius est, 5
 Nemo mittens manum ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno Dei, 9
 Nolite in sublime tolli, 12
 Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum, 12
 Non exhibis inde, donec etiā nouissimum minutum reddas, 12
 Nescio unde sitis, 13
 Negotiamini dum venio, 19
 Non mea voluntas, sed tua fiat, 21
 Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cœlo, Ioan. 3
 Non ad mensuram dat Deus spiritum, 3
 Non possum ego à me ipso facere quicquam, 5
 Non quero voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me, 5
 Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum, 6
 Nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datū à Patre meo, 6
 Nolite iudicare secundum faciem, sed rectum iudicium iudicate, 7
 Namquid lex nostra iudicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, & cognouerit quid faciat, 7
 Non reliquit me solum quia ea qua placita sunt ei, facio semper, 8
 Noli esse incredulus, sed fidelis, 10
 Non est vestrum nosse tempora, vel momenta, qua Pater posuit in sua potestate, Act. 1
 Non est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo operetur nos saluos fieri, 4
 Nos orationi & ministerio verbi instantes erimus, 6
 Non poterant resistere sapientia & spiritui qui loquebatur, 6
 Non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente qui timet Deum, & operatur iustitiam, acceptus est illi, 10
 Notum à saculo est Domino opus suum, 15
 Noli timere, sed loquere, & ne taceas, 18
 Non facio animam meam pretiosiores quam me, 20
 Non subterfugi, quo minus annuntiarem vobis omne consilium Dei, 20
 Non est personarum acceptio apud Deum, Rom. 2
 Non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur, 2
 Non sunt condigna passionibus huius temporis ad futuram gloriam, qua reuelabitur in nobis, 8
 Non volentis, nec currentis, sed miserentis est Dei, 9
 Noli altum sapere, sed time, 11
 Nolite conformari huic seculo, 12
 Non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, 12
 Non alia sapientes, sed humilibus consentientes, 12
 Nolite prudentes esse apud vosmetipsos, 12
 Nulli malum pro malo reddentes, 12
 Noli vinci à malo, sed vince in bono malum, 12
 Non est potestas nisi à Deo, 13
 Nemini quicquam debeatis, nisi ut inuicem diligatis, 13
 Non est regnum Dei esca & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto, 14
 Non iudicavi me scire aliquid inter vos nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum, 1. Cor. 2
 Nec qui plantat est aliquid, nec qui rigat, sed qui incrementum dat Deus, 3
 Nemo gloriatur in hominibus, 3
 Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum, 4
 Nolite ante tempus iudicare, 4
 Non in sermone est regnum Dei, sed in virtute, 4
 Non omnia expediunt, 6
 Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi, 6
 Nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus S. 6
 Non

Non estis vestri, empti enim estis pretio magno, 6
 Nolite fieri serui hominum, 7
 Numquid de bobus cura est Deo? 9
 Nemo quod suum est, quarat, sed quod alterius, 10
 Non quarens quod mihi utile est, sed quod multis ut salui fi-
 ant, 10
 Nemo potest dicere Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto, 12.
 Nihil sine voce est, 14
 Nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli est. te, 14
 Non est dissensionis Deus, sed pacis, 14
 Non nosmet ipsos predicamus, sed Iesum Christum, 2. Corinth, 4
 Non contemplantibus nobis qua videntur, sed qua non viden-
 tur, 4
 Non qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus
 commendat, 10
 Non quaro qua vestra sunt, sed vos, 12
 Nolite locum dare diabolo, Eph. 4
 Nolite contristare Spiritum Dei, 4
 Nemo unquam carnem suam odio habuit, 5
 Non qua sua sunt singuli considerantes, sed ea qua aliorum,
 Phil. 2
 Nostra conuersatio in caelis est, 3
 Nunc viuimus, si vos statis in Domino, 1. Thess. 3
 Nocte & die operantes ne quem vestrum grauaremus, 2.
 Thes. 3
 Nolite deficere benefacientes,
 Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus, 2. Tim. 2
 Non coronabitur, nisi qui legitime certauerit, 2
 Noli contendere verbis, 2
 Nemo te contemnat, Tit. 2
 Ne quis desit gratia Dei, Heb. 12
 Non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inqui-
 rimus, 13
 Nolite plures magistri fieri fratres mei, Iacob. 3
 Nolite detrachere alterutrum fratres mei, 4
 Nolite ingemiscere fratres in alterutrum, 5
 Non reddentes malum pro malo, 1. Pet. 3
 Nouit Deus pios de tentatione eripere, 2. Pet. 2
 Nolens aliquos perire, sed omnes ad poenitentiam reuerti, 3
 Nolite diligere mundum, nec ea qua in mundo sunt, 1. Ioann. 2
 Non diligamus verbo, nec lingua, sed opere & veritate, 3
 Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo
 sint, 4
 Nomen habes quod viuas, & mortuus es Apoc. 3
 Nescis, quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cecus,
 & nudus, 3
 Non intrabit in eam aliquid coinquatum, 21
 Nomen eius in frontibus eorum, 21

O

Obluisci me fecit Deus omnium laborum meorum, Gen. 41
 Oderant filios Israel Aegyptii, & affligebant, Exod. 1
 Ostendam vobis quid agere debeat, 4.
 Omnia verba Domini, qua locutus es, faciemus, 24.
 Ostende mihi gloriam tuam, 33.

Ostendam omne bonum tibi, 33
 Obsecro Domine, ut gradiaris nobiscum, ut auferas iniquita-
 tes nostras atque peccata, nosque possideas, 34
 Omnis voluntarius, & prono animo offerat Domino, 35
 Omnis ad eum Domini erit, Leu. 3
 Ostendat Dominus faciem suam tibi, & misereatur tui, Nu-
 mer. 6
 Obsecro Domine, ut interficias me, ne tantis afficiar malis,
 11
 Omnis locus quem calcauerit pes vester, vester erit, Deuter. 11
 Oblitus es Dei creatoris tui, 32
 Omnes sancti in manibus illius sunt, 33
 Omnia qua praecepisti nobis, faciemus, & quocumque miseris,
 ibimus, Ios. 1
 Optimus sermo tuus, 1. Reg. 9
 Omne quod bonum videtur in oculis tuis, fac, 14
 Opera eius bona sunt tibi valde, 19
 Omnes morimur, & quasi aqua dilabimur, in terram, qua
 non reuertuntur, 2. Reg. 14
 Omne quod petieris a me, impetrabit, 19
 Operatus es male, super omnes qui fuerunt ante te, 3. Regum 14
 Optima propositio, 18
 O li eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malum, 22
 Obsecro ut miserearis anima mea, 4. Reg. 1
 Omnia corda scrutatur Dominus, & uniuersas mentium co-
 gitationes intelligit, 1. Par. 28
 Oculi Domini contemplantur uniuersam terram & prae-
 fortitudinem illis qui corde perfecto credunt in eum, 2. Par. 16
 Opere Domini Dei tui, 1. Esd. 3
 Omni tempore benedic Deum, Tob. 4
 Operi manuum tuarum porriges dexteram, Iob. 14
 Oculi Domini super vias hominum, & omnes gressus eorum
 considerat, 34
 Oculi mei semper ad Dominum, Psal. 24
 Oculi Domini super metuentes eum, & in eis qui sperant su-
 per misericordia eius, 32
 Oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum, 33
 Omnia ossa mea dicent: Domine quis similis tibi? 34
 Obmutui, & non aperui os meum, quoniam tu fecisti, 38
 Omnia excelsa tua, & fluctus tui super me transferunt, 41
 Ostende nobis Domine misericordiam tuam, 84
 Opus manuum nostrarum dirige, 89
 Omnia quaecumque voluit, fecit, 113
 O Domine libera animam meam, 114
 O Domine quia ego seruus tuus, 115.
 O Domine saluum me fac, 116.
 Omnes via tua, veritas, 118
 Omnia quaecumque voluit Dominus fecit, 134.
 Opera manuum tuarum ne despicias, 137.
 Oculi omnium in te sperant Domine, 143.
 Omni custodia serua cor tuum, quia ex ipso vita procedit,
 Proverb. 4.
 Occasionem querit qui vult recedere ab amico, 18.
 Omnis via viri recta sibi videtur, appendit autem corda
 Dominus, 21.
 Oculi hominum insatiabiles, 27

Xxx

Ora

Ore laudantis probatur homo, 27
 Omnis sermo Dei ignitus, 30
 Omnia tempus habent, Eccles. 3
 Omnis labor hominis in ore eius, 6
 Omni negotio tempus est, & opportunitas, 8
 Omnium operum Dei nul'am potest homo inuenire rationem, 8
 Omni tempore sint vestimenta tua candida, 9
 Os quod mentitur, occidit animam, Sap. 1
 O quam pulchra est casta generatio cum claritate, 4
 Omnia in mensura & numero & pondere disposuisti, 11
 O quam bonus & suavis est Domine Spiritus tuus in omnibus, 12
 Odio sunt Deo similiter impius, & impietas eius, 14
 Oportet praeuenire Solem ad benedictionem tuam, 16
 Omnis sapientia à Domino Deo est, Eccli. 1
 Omnis enarratio tua sit in praeceptis altissimi, 9
 Omnis iniuria proximi ne memineris, 9
 Omnis potentia tua brevis vita, 10
 Omnes animal diligit simile sibi, 13
 Os prudentis quaritur in Ecclesia, 21
 Ori tuo facito ostia, & seras auribus tuis, 28
 Otiositas multam malitiam docuit, 33
 Oculi Dei in diligentes sunt, 34
 Oratio humiliantis se nubes penetrabit, 35
 Opera Domini uniuersa bona valde, 39
 Omni homini noli intendere in specie, 42
 Omnis hypocrita est, & nequam, Isa. 9
 Occurrentes sitiienti afferte aquam, cum panibus occurrere fugienti, 21
 Omnis caro saxum & omnis gloria eius, quasi flos agri, 40
 Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo, 40
 Omnem qui inuocat nomen meum, in gloriam meam creauimus eum, 41
 Operabor, & quis aueriet illud? 43
 Omnes sitientes venite ad aquas, &c. 55
 Occupabit salus muros tuos, & portas tuas laudatio, 60
 Omnes qui viderint eos, cognoscent illos, quia isti sunt semen cui benedixit Dominus, 61
 Oculi non vidit Deus absque te, quae preparasti expectantibus te, 64
 Occurristi latanti & facienti iustitiam, 64
 Occidit ei Sol, cum adhuc esset dies, Ier. 15
 Omnes qui te derelinquunt, confundentur, 17
 Opprobrium sempiternum quod nunquam delebitur, 20
 Oculus meus depraedatus est animam meam, Tkr. 3
 O Israel quam magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius, Bar. 3
 Omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit, Ioel, 2
 Odio habuerunt corripientem, & loquentem perfecte abominati sunt, Amos 5
 Odite malum, & diligite bonum, 5
 Odi, & proieci festiuitates vestras, 5
 Odio habetis bonum, & diligitis malum, Mich. 3
 O pastor & idolum derelinquens gregem, Zach. 11
 Orietur vobis timentibus nomen meum. Sol iustitia Malach. 4
 Omnes qui sperant in Deum, non infirmantur, 1. Machab. 2

Orabat scelestus Dominum, à quo non esset misericordiam consecuturus, 2. Mach. 9
 Omnis arbor quae non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur, Matt. 3
 Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio, 5
 Orate pro persecuentibus & calumniantibus vos, 5
 Omnis arbor bona fructus bonos facit, mala autem arbor malos fructus facit, 7
 Omnis domus diuisa contra se non stabit, 12
 Omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii, 12
 Omnis plantatio, quam non plantauit Pater meus caelestis, eradicabitur, 15
 Omnia quaecunque petieritis in oratione credentes, accipietis, 21
 Omni habenti dabitur, & abundabit, ei autem qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo, 15
 Omnia possibilia sunt credenti, Mar. 9
 Omnia quaecunque orantes petitis, credite, quia accipietis & euenient vobis, 11
 Omni petenti te, tribue, Luc. 6
 Oportet semper orare, & non deficere, 18
 Orate, ne intretis in tentationem, 22
 Queramini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam aeternam, Ioan. 6
 Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet, & cum qui venit ad me, non eijciam foras, 6
 Omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me, 6
 Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati, 8
 Oves mea vocem meam audiunt, 10
 Omnem qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat, 15
 Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam, 18
 Omnes qui credebant, erant pariter & habebant omnia communia, Act. 2
 Obedere oportet magis Deo quam hominibus, 5
 Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei, iustificati gratis per gratiam ipsius, Rom. 3
 O homo tu quis es, qui respondens Deo? 9
 O altitudo diuitiarum sapientiae, & scientiae Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & non inuestigabilis via eius? 11
 Odientes malum, adherentes bono, 12
 Orationi instantes, 12
 Omne quod non est ex fide, peccatum est, 14
 Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quae preparauit Deus iis, qui diligunt illum, 1. Cor. 2
 Omnia vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem, Dei, 3
 Omnium me seruum feci, ut plures lucrificarem, 9
 Oportet haerese esse, 10
 Omnia honeste, & secundum ordinem fiant in vobis, 14
 Omnia vestra in charitate fiant, 16
 Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, 2. Cor. 5
 Obsecramus pro Christo reconciliamini Deo, 5
 Omnia charissimi propter aedificationem vestram, 12
 Omnis lex in uno sermone impletur, diliges proximum tuum sicut teipsum, Gal. 3

Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat, Eph. 4
 Orantes omni tempore in spiritu, 6
 Omnes quæ sua sunt, quarunt, non quæ Iesu Christi, Philipp.
 2
 Omnia arbitror ut stercora, ut Christum lucrifaciam, 3
 Omnia possum in eo, qui me confortat, 4
 Orationi instate, vigilantes in ea, in gratiarum actione, Col.
 4
 Omnia probate, quod bonum est, tenete, I. Thess. 5
 Omnes qui pie volunt vivere in Christo Iesu, persecutionem patientur, 2. Tim. 3
 Omnia munda mundis, Tit. 1
 Omnia nuda & aperta sunt oculis eius, Heb. 4
 Optimum est gratia stabiliri cor, non escis, 13
 Obedite præpositis vestris, & subiaceat eis, 13
 Omne gaudium existimate fratres, cum in varias tentationes incideritis, Iac. 1
 Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, 1
 Orate pro inuicem, ut saluemini, 5
 Omnes honorate, I. Pet. 2
 Omnes inuicem humilitatem insinuate, 5
 Omnes sollicitudinem vestram projicientes in eum (sc. Deum) quoniam ipsi cura est de vobis, 5
 Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ, I. Ioan. 2

P.

Pluis es, & in puluerem reuerteris, Gen. 3
 Pœnituit Deum, quod hominem fecisset, 6
 Peregrino molestus non eris, Exod. 23
 Populus dura cervicis es, 33
 Plus offert populus quam necessarium est, 36
 Pauete ad sanctuarium meum, ego Dominus, Leu. 26
 Porta eos in sinu tuo, sicut portare solet nutrix infantulum, Num. 11
 Prouideat Dominus Deus spirituum omnis carnis, hominem qui sit super multitudinem hanc, 27
 Peccatum vestrum apprehendet vos, 32
 Portauit te Dominus Deus tuus, ut solet homo gestare paruulum filium suum, Deut. 1
 Postquam te afflixit Dominus, ac probauit, ad extremum misertus est tui, 8
 Perfectus eris, & absque macula, cum Domino Deo tuo, 18
 Propitius esto populo tuo, quem redemisti Domine, 21
 Pro mensura peccati erit & plagarum modus, 25
 Pars Domini populus eius, 32
 Populus multus nimis, sicut arena quæ est in litore maris, Ios. 11
 Pax tecum, ne timeas, non morieris, Iud. 6
 Peccatis veteribus iungentes noua, 10
 Peccauimus, redde nobis Domine quicquid tibi placet, 10
 Pax tecum sit, 19
 Priorem misericordiam posteriore superasti, Ruth 3
 Placebat tam Deo quam hominibus, 1. Reg. 2
 Preparate corda vestra Domino, & seruite ei soli, 7
 Perge quo cupis, & ero tecum, ubicunque volueris, 14
 Pacificusne est ingressus tuus? 16

Pax tibi sit, & domui tuæ, & omnibus quacunque habes, 25
 Prælia Domini, domine mi tu præliaris, 25
 Planxerunt donec deficerent in eis lacrymæ, 30
 Proficiens, & semper seipso robustior, 2. Reg. 3
 Præsto sum, faciat mihi Dominus quod bonum est coram se, 15
 Præuicaces quasi spina euellentur uniuersi, 23
 Petitionem unam paruulam deprecor à te, ne confundas faciem meam, 3. Reg. 2
 Peccauimus, inique egimus, 8
 Perge ad pradam Moab, 4. Reg. 3
 Protegam urbem hanc propter me, & propter David seruum meum, 19
 Pax, pax tibi, & pax adiutoribus tuis, te enim adiuuat Deus I. Par. 12
 Præbete corda vestra, & animas vestras, ut quaratis Dominum Deum vestrum, 22
 Pone me iuxta te, & cuiusuis manus pugnet contra me, Iob 17
 Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine, 31
 Peccaui & uere deliqui, & ut eram dignus, non recepi, 33
 Prouidebam Dominum in conspectu meo semper, Ps. 15
 Protector est omnium sperantium in se, 17
 Præceptum Domini lucidum illuminans oculos, 18
 Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo, multum est enim, 24
 Propter iniquitatem corripuisti hominem, 38
 Paratum cor meum Deus, paratum cor meum, 56. & 107
 Potestas Dei est, & tibi Domine misericordia, 61
 Propter te sustinui opprobrium, 68
 Pauper & inops laudabunt nomen tuum, 78
 Protector noster aspice Deus, 83
 Prope timentes eum salutare ipsius, 84
 Potens Domine, 88
 Præoccupemus faciem eius in confessione, 94
 Peccauimus cum patribus nostris, iniuste egimus, iniquitatem fecimus, 105
 Pœnituit eum secundum multitudinem misericordia sua, 105
 Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius, 115
 Partio mea Domine dixi custodire legem tuam, 118
 Pone Domine custodiam ori meo, 140
 Prope est Dominus omnibus inuocantibus eum in ueritate, 144
 Prosperitas stultorum perdet illos, Prou. 1
 Palpebra tua præcedant gressus tuos, 4
 Pauor pauperum egestas eorum, 10
 Plus proficit correctio apud prudentem, quam centum plaga apud stultum, 17
 Pauperis hominis fratres oderunt eum, 19
 Piger abscondit manum suam sub ascella, 19
 Propter peccata terra multi principes eius, 28
 Peruersi difficile corriguntur, Eccl. 1
 Pecunia obediunt omnia, 20
 Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum, Cant. 8
 Potentes potenter tormenta patientur, Sap. 6
 Per quæ peccat quis, per hæc & torquetur, 11
 Parcis omnibus qui amas animas, 11

Pro anima tua ne confundaris dicere verum, Eccl. 4
 Priusquam interrogas, ne vituperes quemquam, I. I.
 Priusquam audias, ne respondeas verbum, I. I.
 Paupertas nequissima est in ore impij, 13
 Potior fur quam assiduitas viri mendacis, 20
 Peccasti, non adicias iterum, 21
 Perde pecuniam propter fratrem, 29
 Pone thesaurum tuum in praeceptis altissimi, 29
 Proximum recupera secundum virtutem tuam, 29
 Propter crapulam multi obierunt, 37
 Propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam, Isa. 5
 Populus non est reuersus ad percutientem se, & Dominum exercituum non inquisierunt, 9
 Paueres fiducialiter requiescent, 14
 Percussimus foedus cum morte, & cum inferno fecimus pactum, 28
 Posuimus mendacium spem nostram, 28
 Pallium breue, utrumq; operire non potest, 28
 Peribit sapientia à sapientibus, 29
 Princeps ea qua digna sunt principe cogitabit, 32
 Proiecasti post tergum tuum omnia peccata mea, 38
 Parate viam Domini, 40
 Præbisti mihi laborem in iniquitatibus tuis, 43
 Populus meus, lex mea in corde eorum, 51
 Ponam uniuersos filios tuos doctos à Domino, 54
 Peccare & mentiri contra Dominum, 59
 Populus tuus omnes iusti, 60
 Pater noster es tu Domine, nos vero lutum, 64
 Patrem vocabis me, & post me ingredi non cessabis, Ier. 3
 Peccata vestra prohibuerunt bonum à vobis, 5
 Pastores multi demoliti sunt vineam meam, 12
 Prauum est cor hominis, & inscrutabile, & quis cognosceret illud? 17
 Postquam conuertisti me, egi poenitentiam, confusus sum, & erubui, 31
 Pars mea Dominus, dixit anima mea, propterea expectabo eum, Ier. 3
 Paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis, 4
 Propheta, & percutit manu ad manum, Ezech. 20
 Porta hac clausa erit, quia Dominus Deus ingressus est per eam, 44
 Populum meum docebunt quid sit inter sanctum & pollutum, 44
 Potestas eius, potestas aeterna qua non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur, Dan. 7
 Plurimi pertransibunt, & multiplex erit scientia, 12
 Populus non intelligens vapulabit, Osee 4
 Perditio tua Israel, tantummodo in me auxilium tuum, 13
 Parce Domine, parce populo tuo, Ioel 2
 Plus super unam ciuitatem, & super alteram ciuitatem notius, Amos 4
 Preparare in occursum Dei tui Israel, 4
 Prudens tacebit, quia tempus malum est, 5
 Ponam oculos meos super eos in malum, & non in bonum, 9
 Principes eius in muneribus iudicabant, Mich. 3
 Popule meus quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi? 6
 Perijt sanctus de terra, & rectus in hominibus non est, 7
 Princeps postulat, & index in reddendo est, 7

Proijciat in profundum maris omnia peccata nostra, 7
 Pessima plaga tua, Nah. 3
 Percussi vos, & non fuit in vobis qui reuerteretur ad me, dicit Dominus, Agg. 2
 Parcam eis sicut parcat vir filio suo seruienti sibi, Mal. 3
 Paleas comburet igni inextinguibili, Matt. 3
 Petite & dabitur vobis, quarite & inuenietis, pulsate & aperietur vobis, 7
 Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est à me, 15
 Patrem nolite vobis vocare super terram, unus est enim pater vester qui in caelis est, 23
 Poenitentiam agite, & credite Euangelio, Mar. 1
 Pacem habete inter vos, 9
 Pater, omnia tibi possibilia sunt, 14
 Parare Domino plebem perfectam, Luc. 1
 Prout vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis similiter, 6
 Pater peccaui in caelum, & coram te, iam non sum dignus vocari filius tuus, 15
 Pater in manus tuas commendo spiritum meum, 13
 Pauperes semper habebitis vobiscum, Ioan. 12
 Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis, non quomodo mundus dat, ego do vobis, 14
 Plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudebit, vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium, 16
 Pater amat vos, quia vos me amastis, 16
 Pax vobis, 20
 Poenitemini & conuertimini, ut deleantur peccata vestra, Act. 3
 Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei, 14
 Providentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus, Rom. 12
 Plenitudo legis est dilectio, 13
 Prædicatio mea non in persuasibilibus sapientia verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis, 1. Cor. 2
 Præterit figura huius mundi, 7
 Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, 2. Cor. 1
 Providemus bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus, 8
 Persinarum acceptio non est apud Deum, Eph. 6
 Pereunt, eo quod charitatem veritatis non receperunt ut salui fierent, 2. Thess. 2
 Profectus tuus manifestus sit in omnibus, 1. Tim. 4
 Prædica verbum, infra opportune, importune, argue, obsecra, increpa in omni patientia & doctrina, 2. Tim. 4
 Perfectorum est solidus cibus, Heb. 5
 Per patientiam curramus ad propositum nobis certamen, 12
 Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum, 12
 Petit & non accipitis, eo quod male petatis, ut in concupiscentiis vestris insumatis, Iac. 4
 Patientes estote fratres, usque ad aduentum Domini, 5
 Perfecta charitas foras mittit timorem, 1. Ioan. 4

Quis similis tui in fortibus Domine? Exod. 15
 Qui peccauerit mihi, delebo eum de libro meo, 32
 Quicquid obtuleris sacrificij sale condies, Leu. 2
 Qui maledixerit patri suo, aut matri, morte moriatur, 10
 Qui habuerit maculam, non offerat panes Deo suo, 21
 Qui blasphemauerit nomen Domini, lapidibus opprimit eum
 omnis multitudo, 24
 Quare Domine non inuenio gratiam coram te? Num. 11
 Quis tribuat ut omnis populus prophetet, & det eis Dominus
 Spiritum suum? 11
 Quam pulchra tabernacula tua, Iacob? 24
 Quod polliciti estis, implete, 32
 Qua est alta gens sic incluta? Deut. 4
 Quum quaesieris Dominum, inuenies eum, si tamen toto cor-
 de quaesieris, 4
 Quis det talem eos habere mentem, ut timeant me, & cu-
 stodiant uniuersa mandata mea in omni tempore, 5
 Quid Dominus Deus tuus petit à te, nisi ut timeas Dominum,
 & ambules in uis eius, & diligas eum, ac seruias Domi-
 no, &c. 10
 Quum votum uoueris Domino, non tardabis reddere, 23
 Qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius
 33
 Qui dixit patri suo, & matri sua, nescio uos, & fratribus suis
 ignoro uos, & nescierunt filios suos, hi custodierunt elo-
 quium tuum, 33
 Quis similis tui popule, qui saluaris in Domino? 33
 Quid Dominus meus loquitur ad seruum suum? Ios. 5
 Qua est ista transgressio, cur reliquistis Dominum Deum?
 22
 Quid habes? Iud. 1
 Qui formidolosus est, & timidus, reuertatur, 7
 Quod me facere uideritis, hoc facite, 7
 Quid tale facere potui, quale uos fecistis? 8
 Quare Domine Deus factum est hoc malum in populo tuo?
 21
 Quocumque perrexeris, pergam, Ruth, 1
 Quicquid dixeris mihi, faciam tibi, 3
 Quare facitis res huiusmodi, quas ego audio, res pessimas;
 1. Reg. 2
 Quicumque honorificauerit me, glorificabo eum, 2
 Qui contemnunt me, erunt ignobiles, 2
 Quare aggrauatis corda uestra? 6
 Quis poterit stare in conspectu Domini Dei sancti huius? 6
 Quemcumque uiderat Saul virum fortem, & aptum ad prae-
 lium, sociabat eum sibi, 14
 Quare non audisti uocem Domini, & fecisti malum in oculis
 Domini? 15
 Quid feci nunquid non uerbum est? 17
 Quis ego sum, aut qua est uita mea, ut sim gener regis? 18
 Quid feci, qua est iniquitas mea? 20
 Quodcumque dixerit mihi anima tua, faciam tibi, 20
 Quis cum inuenerit inimicum suum, dimittet eum in uia
 bona? 14
 Quis extendet manum suam in Christum Domini, & inno-
 cens erit? 26
 Quid feci aut quod est malum in manu mea? 26
 Quare insidiaris anima mea ut occidas? 28

Quare imposuisti mihi? 28
 Quod pateris, fecit tibi Dominus, 28
 Quomodo ceciderunt robusti, & perierunt arma bellica? 2.
 Reg. 1
 Quis ego sum, Domine Deus, & qua domus mea, quia addu-
 xisti me hucusque? 7
 Qua est ut populus tuus gens in terra? 7
 Quis ego sum seruus tuus, quoniam respexisti super canem
 mortuum similem mei, 9
 Quod uobis uidetur rectum, hoc faciam, 18
 Quare fecit Dominus sic terra huic & domui huic? 3. Reg. 9.
 Quod meum erat, feci tibi, 19
 Quia humiliatus est mei causa, non inducam malum in die-
 bus eius, 21
 Qui meus est, tuus est, populus meus, populus tuus, 4. Reg. 3
 Quid uenit insanus iste ad te? 9
 Quoniam me dereliquisti, & ego uos derelinquam, 4. Esd. 1
 Quomodo potueris ita esto misericors, Tob. 4
 Qui timent te, magni erunt apud te, Iudith 16
 Quare misero data est lux? Iob 3
 Quis det ut ueniat petitio mea, & quod expecto tribuet mihi
 Deus, 6
 Qua est fortitudo mea, ut sustineam? 6
 Quid est homo, quia magnificas eum, aut quid apponis erga
 eum cor tuum? 7
 Quis Deo restitit, & pacem habuit? 9
 Qui humiliatus fuerit, erit in gloria, 22
 Quid faciam, cum surrexerit ad iudicandum Deus, & cum
 quaesierit, quid respondebo illi? 31
 Quid est homo, quod memor es eius, aut filius hominis, quo-
 niam uisitas eum? Psal. 8
 Quam magna multitudo dulcedinis tua Domine, quam abs-
 condisti timentibus te, 30
 Qua est expectatio mea? nonne Dominus? 38
 Quando ueniam, & apparebo ante faciem Dei? 41
 Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? spera in
 Deo, 41
 Quare oblitus es mei? 41
 Quare me repulisti? 42
 Quare faciem tuam auertis, obliuisceris inopia nostra, & tri-
 bulationis nostra? 43
 Quis dabit mihi pennas sicut columba, & uolabo, & requi-
 escam, 54
 Quam terribilia sunt opera tua Domine? 65
 Quarite Deum, & uiuet anima uestra, 68
 Quantas ostendisti mihi tribulationes multas, & malas, &
 conuersus uiuificasti me, 70
 Quam bonus Israel Deus is qui recto sunt corde, 72
 Quid mihi est in caelo, & à te quid uolui super terram Deus
 cordis mei? 72
 Qui elongant se à te, peribunt, 72
 Quam dilecta tabernacula tua Domine virtutum, concupi-
 scit & deficit anima mea in atria Domini, 83
 Quis nouit potestatem irae tuae? 89
 Quam magnificata sunt opera tua Domine? 90
 Qui diligitis Dominum, odite malum, 96
 Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus
 timentibus se, 102

- Quam magnificata sunt opera tua Domine? omnia in sapientia fecisti, 103
 Quarite Dominum & confirmamini, quarite faciem eius semper, 104
 Qui timent Dominum, sperauerunt in Domino, adiutor eorum, & protector eorum est, 113 (116)
 Quid retribuam Domino pro omnibus, quae retribuit mihi? Quando consolaberis me? 118
 Quomodo dilexi legem tuam Domine? tota die meditatio mea est, 118 (118)
 Quam dulcia faucibus meis eloquia tua? super mel ori meo, Qui seminant in lacrymis, in exultatione metent, 125
 Quam bonum & quam iucundum habitare fratres in unum, 132
 Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? 136
 Qui posuit fines tuos pacem, 147
 Quem diligit Dominus, corripit, Prou. 3
 Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter, 10
 Quasi per risum stultus operatur scelus, 10
 Qui stultus est, seruiet sapienti, 11
 Qui sectatur otium, stultissimus est, 12
 Qui negligit damnum propter amicum, iustus est, 12
 Qui custodit os suum, custodit animam suam, 13
 Qui agunt omnia cum consilio, reguntur sapientia, 13
 Qui timet praeceptum, in pace versabitur, 13
 Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit, amicus stultorum similis efficietur, 13
 Qui parcat virga, odit filium, 13
 Qui patiens est, multa gubernatur sapientia, 14
 Qui acquiescit increpationibus possessor est cordis, 15
 Qui despicit pauperem, exprobrat factori eius, 17
 Qui altam facit domum suam, quarit ruinam, 17
 Qui mollis & dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissipantis, 18
 Qui prius respondet quam audiat, stultum se esse demonstrat, 18
 Qui festinus est pedibus, offendet, 19
 Qui tantum verba sectatur, nihil habebit, 19
 Qui custodit mandatum, custodit animam suam, 19
 Quis potest dicere, mundum est cor meum, purus sum à peccato? 20
 Quis hominum potest intelligere viam suam? 20
 Qui obturat aurem ad clamorem pauperis, clamabit, & non exaudietur, 21
 Qui diligit epulas, in egestate erit, 21
 Qui imponit stulto silentium, iras mitigat, 26
 Qui fodit foueam, incidet in eam, 26
 Qui seruat ficum, comedit fructus eius, 27
 Quomodo in aquis resplendent vultus prospicientium, sic corda hominum, manifesta fiunt prudentibus, 27
 Qui inquirunt Dominum, animaduertent omnia, 28
 Qui declinat aures suas, ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis, 28
 Qui abscondit scelera sua, non dirigetur, 28
 Qui festinat ditari, non erit innocens, 28
 Qui dat pauperi, non indigebit, 28
 Qui timet hominem, cito corruet, 29
 Qui vehementer emungit, elicit sanguinem, 30
 Qui addit scientiam, addit dolorem, Eccles. 1
 Quid est homo, ut sequi possit regem factorem suum? 2
 Quodcunque voueris, redde, 5
 Qui timet Deum, nihil negligit, 7
 Quodcunque potest facere manus tua, instanter operare, 9
 Qui in una peccauerit, multa bona perdet, 9
 Qui obseruat ventum, non seminat, 11
 Quis mihi det, ut inueniam te? Cant. 8
 Quis hominum potest scire consilium Dei? Sap. 9
 Qua in prospectu sunt, inuenimus cum labore: Qua autem in caelis sunt, quis inuestigabit? 9
 Qui amat animas, 11
 Quis dicet tibi: Quid fecisti? aut quis stabit contra iudicium tuum? 12
 Qui timent Dominum, inquirent quae beneplacita sunt ei, Eccl. 2
 Quanto magnus es, humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam, 3
 Quae praecepit tibi Deus, illa cogita semper, 3
 Qui amat periculum, in illo peribit, 3
 Qui timet Deum habebit amicitiam bonam, quoniam secundum illum erit amicus illius, 6
 Quid superbit terra, & cinis? 10
 Quis miserebitur incantatori à serpente percusso? 12
 Qui communicauerit superbo, induet superbiam, 13
 Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea, 13
 Qui sibi nequam est, cui alii bonus erit? 14
 Qui timet Deum, faciet bona, 15
 Qui spernit modica, paulatim decidet, 19
 Qui cito credit, leuis est corde, 19
 Qui odit loquacitatem, extinguit malitiam, 19
 Quis est qui non deliquerit in lingua sua? 19
 Quam bonum est correptum manifestare poenitentiam? 20
 Quasi à facie colubri fuge peccata, 21
 Qui docet fatuum, quasi qui conglutinat testam, 22
 Qui pungit cor, proferi sensum, 22
 Quis dabit ori meo custodiam, & super labia mea signaculum certum? 22
 Qui edunt me, adhuc esurient, & qui bibunt me, adhuc sitient, 24
 Qui elucidant me, vitam aeternam habebunt, 24
 Qua in iuuentute tua non congregasti quomodo in senectute tua inuenies? 25
 Quam speciosum canitieriudicium? 25
 Qui querit locupletari, auertit oculum suum, 27
 Qui vendicari vult, à Domino inueniet vindictam, 28
 Qui conatur multa agere, incidet in iudicium, 29
 Qui diligit filium, assiduatur illi flagella, 30
 Qui aurum diligit, non iustificabitur, 31
 Qui non est tentatus, quid scit? 34
 Qui timet Dominum, nihil trepidabit, quoniam ipse est spūs eius, 34
 Qui seruat legem, multiplicat orationem, 35
 Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit mortuum, quid proficit lauatio eius? 34
 Qui minoratur actu, sapientiam percipiet, 38
 Qui nauigant mare, enarrant pericula eius, 43
 Quid est quod debui facere vinea mea, & non feci? Isa. 5
 Quid facietis in die visitationis, & calamitatis, de longe venientis? 10
 Quomodo cecidisti de caelo Lucifer, qui mane oriebaris? 14
 Quem docebit scientiam, & quae intelligere faciet auditum? ablati-

ablatos à lacte, auulsos ab uberibus, 28
 Qui crediderit, non festinet, 28
 Quis poterit habitare de vobis cum igne deuorante, cum ardoribus sempiternis? 33
 Qui euangelizas Sion, exalta in fortitudine vocem tuam, exalta, noli timere, 40
 Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem, &c. 40
 Quis cecus nisi seruus meus, & surdus, nisi ad quem nuntios meos misi? 42
 Qui vides multa, nonne custodies? 42
 Qui a portas habes aures, nonne audies? 42
 Quis dedit in direptionem Iacob? nonne Dominus ipse cui peccauimus? 42
 Quarite Dominum, dum inueniri potest, 55
 Qui recessit à malo, prada patuit, 59
 Qui sunt isti qui ut nubes volant, & quasi columba ad fenestras suas? 60
 Qui reminiscimini Domini, ne taceatis, & ne detis silentium ei, 62
 Quare errare nos fecisti Domine de viis tuis, indurasti cor nostrum, ne timeremus te? 63
 Qui dicunt, recede à me, ne appropinques mihi, quia immundus es, 65
 Quomodo si cui mater blandiatur, ita ego consolaber vos, 66
 Quid tibi vis in via Egypti, ut bibas aquam turbidam? Ier. 2
 Quam vilis facta es nimis iterans vias tuas, 2
 Quis dabit oculis meis fontem lacrymarum, 9
 Qui non timebit te, o rex gentium? 10
 Quid est quod dilectus meus in domo mea fecit scelera multa? 11
 Quare quasi colonus futurus es in terra, & quasi viator declinans ad manendum? 14
 Quid paleis ad triticum, dicit Dominus? 23
 Quare tu me, & inuenietis, cum quasieritis me in toto corde vestro, 29
 Quomodo dicitis, fortes sumus, & viri robusti ad præliandū, 48
 Quomodo confracta est virga fortis, baculus gloriosus? 48
 Quia plus fecit quam potuit, idcirco perierunt, 48
 Quis similis mei, & quis sustinebit me? 49. & 50
 Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus? Thr. 4
 Qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora, 4
 Qui audit, audiat, & qui quiescit, quiescat, Ezech. 3
 Qui emit, non latetur, & qui vendit, non lugeat, 7
 Quiescere faciam superbiam potentium, 7
 Quatuor iudicia mea pessima, gladium, & famem, ac bestias malas, & pestilentiam, 14
 Quasi virum qui interponeret sepem, & staret oppositus contra me pro terra, ne dissiparem eam, & non inueni, 22
 Qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stella in perpetuas aternitates, Dan. 12
 Quia vos non populus meus, & ego non ero vester, Ose 1
 Quid faciam tibi Ephraim, quid faciam tibi Iuda? 6
 Quasi columba seducta, non habens cor, 7
 Quis sapiens & intelligit ista, intelligens & sciet hac? 14
 Quarite me, & viuatis, dicit Dominus, Am. 5
 Qui separati estis in diem malum, 6

Qui latamini in nihili, 6
 Quare mœrore contraheris. Nunquid Rex non est tibi, aut consiliarius tuus perit? Mich. 4
 Qui optimus in eis, est quasi palurum, & qui rectus, quasi spina de sepe; 7
 Quare respicis Domine contemptores, & taces, conculcantes impio iusticiam se? Abac. 1
 Quomodo vinum potantem decipit, sic erit vir superbus, 2
 Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei, Zach. 2
 Quare despicit unusquisque vestrum fratrem suum? Malach. 2
 Quid vnus quarit, nisi semen Dei? 2
 Qua erat libera, facta est ancilla, 1. Mac. 2
 Quo nobis adhuc viuere? 2
 Quomodo cecidit potens, qui saluum faciebat populum? 9
 Qui fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno celorum, Matth. 5
 Qui dixerit fratri suo fatue, reus erit gehenna ignis, 5
 Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam mœchatus est eam in corde suo, 5
 Qui petit à te, da ei, 5
 Quarite primum regnum Dei & iustitiam eius, & hac omnia adijcientur vobis, 6
 Quid vides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? 7
 Quacumque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis, hac est enim Lex & Prophetæ, 7
 Quam angusta porta, & arcta via est, qua ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniunt eam, 7
 Qui facit voluntatem Patris mei qui in celis est, ipse intrabit in regnum celorum, 7
 Quid timidi estis, modica fidei? 8
 Qualis est hic, quia venti & mare obediunt ei? 8
 Qui perseverauerit usque in finem, hic saluus erit, 10
 Qui non accipit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus, 10
 Qui perdidit animam suam propter me, inueniet eam, 10
 Qui habet aures audiendi, audiat, 11
 Qui non est mecum, contra me est, 12
 Quicumque fecerit voluntatem Patris mei qui in celis est, ipse meus frater, soror & mater est, 12
 Quid prodest homini si uniuersum mundum lucretur, anima vero sua detrimentum patiat? 16
 Quod Deus coniunxit, homo non separet, 19
 Qui potest capere, capiat, 19
 Quicumque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister, 20
 Quomodo huc intraſti non habens vestem nuptialem? 22
 Qui maior est vestrum, erit minister vester, 23
 Qui se exaltauerit, humiliabitur, & qui se humiliauerit, exaltabitur, 23
 Quomodo fugietis à iudicio gehennæ? 23
 Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum, 24
 Quam diu fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis, 25
 Qui non est aduersum vos, pro vobis est, Mar. 9
 Quisquis non receperit regnum Dei velut paruulus, non intrabit in illud, 10

Quicum-

- Quicumq; dixerit huic monti, tollere, & mittere in mare, &
 non habitaauerit in corde suo, sed crediderit, quia quodcum-
 que dixerit, fiat, fiet ei, 11
 Quod vobis dico, omnibus dico, vigilate, 13
 Qui habet duas tunicas, det non habenti, & qui habet escas,
 similiter faciat, Luc. 3
 Qui aufert qua tua sunt, ne repetas, 6
 Qui minor est inter vos omnes, hic maior est, 9
 Quis me constituit iudicem super vos? 12
 Qui non cognouit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis, 12.
 Quid autem à vobis ipsis non iudicatis quod iustum est? 12
 Qui non baiulat crucem suam, & venit post me, non potest
 meus esse discipulus, 14
 Qui fidelis est in minimo, & in maiori si levis erit, & qui in
 modico iniquus est, & maiori iniquus erit, 16
 Quod hominibus altum est abominatio est ante Deum, 16
 Quia si cognouisses & tu, 19
 Quod natum est ex carne, caro est, & quod natum est ex spi-
 ritu, spiritus est, Ioan. 3
 Qui non credit, iam iudicatus est, 3
 Qui male agit, odit lucem, 3
 Qui facit veritatem, venit ad lucem, 3
 Qui de terra est, & de terra loquitur, 3
 Quem m. fit Deus, verba Dei loquitur, 3
 Qui credit in filium, habet vitam aeternam, 3
 Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum,
 4
 Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipi-
 tis, & gloriam qua à Deo est, non queritis? 5
 Qui manducat me, viuet propter me, 6
 Qui à semetipso loquitur, gloriam propriam querit, 7
 Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, 8
 Qui ex Deo est, verba Dei audit, propterea vos non auditis,
 quia ex Deo non estis, 8
 Qui non intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliun-
 de, ille fur est & latro, 10
 Qui amat animam suam, perdet eam, & qui odit animam
 suam in hoc mundo, in vitam aeternam custodit eam, 12
 Qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat, 12
 Qui accipit, si quem misero, me accipit, 13
 Qui credit in me, opera qua ego facio, & ipse faciet, 14
 Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me,
 14
 Quid ad te? tu me sequere, 21
 Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum,
 15
 Quia de mundo non estis, propterea odit vos mundus, 15
 Qui diligit me, diligetur à Patre meo, & ego diligam eum, &
 manifestabo ei meipsum, 14
 Qui alium doces, te ipsum non doces, Rom. 2
 Qui secundum carnem sunt, qua carnis sunt, capiunt; qui ve-
 ro secundum spiritum sunt, qua sunt spiritus, sentiunt, 8
 Qui in carne sunt, Deo placere non possunt, 8
 Quicumq; Spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei, 8
 Quid oremus, sicut oportet, sicut oportet nescimus, 8
 Quis nos separabit à charitate Christi? 8
 Quis cognouit sensum Domini? aut quis consiliarius eius fuit?
 aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? 11
 Qui praest in sollicitudine, 1
- Qui misereatur in hilaritate, 12
 Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit, 13
 Qui diligit proximum, legem impleuit, 13
 Qui non manducat, manducantem non iudicet, 14
 Qui manducat, non manducantem non spernat, 14
 Quae pacis sunt sectemur, & quae adificationis sunt inuicem
 custodiamus, 14
 Quaecunq; scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt,
 15
 Quod stultum est Dei, sapientius est hominibus, 1. Cor. 1
 Quae stulta sunt mundi elegit Deus, & infirma mundi, & i-
 gnobilia mundi, & contemptibilia, 1
 Qui gloriatur, in Domino gloriatur, 1
 Quae sunt Dei, nemo cognouit, nisi Spiritus Dei, 2
 Quid habes, quod non accepisti? 4
 Qui adharet Domino, unus spiritus est, 6
 Qui se existimat stare, videat ne cadat, 10
 Qui manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat, &
 bibit, non dijudicans corpus Domini, 11
 Qui viuunt, non iam sibi viuunt, sed ei qui pro ipsis mortuus
 est, & resurrexit, 2. Cor. 5
 Quasi tristes, semper autem gaudentes, 6
 Quae secundum Deum tristitia est, poenitentiam in salutem
 stabilem operatur, seculi autem tristitia mortem operatur,
 7
 Qui parce seminat, parce & metet, 9
 Quis infirmatur, & ego non infirmor? 11
 Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis,
 Gal. 3
 Qui sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitis, &
 concupiscentiis, 5
 Quae seminauerit homo, haec & metet, 6
 Quae sursum sunt, querite, ubi Christus est, quae sursum sunt,
 sapite, non quae super terram, Col. 3
 Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in la-
 queum diaboli, Tim. 6
 Quod minus est, à meliore benedicitur, Heb. 7
 Qui diligit Dominus, castigat, 12
 Quicumq; totam legem seruauerit, offendat autem in uno,
 factus est omnium reus, Iacob. 2
 Quae est vita vestra, vapor est ad modicum parens, 4
 Qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viae suae, operiet mul-
 titudinem peccatorum, 5
 Quis est qui vobis noceat, si boni amulatores fueritis? 1. Pet. 3
 Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non custodit, men-
 dax est, 1. Ioan. 2
 Qui dicit se in Christo manere, debet, sicut ille ambulauit, &
 ipse ambulare, 2
 Qui facit peccatum, ex diabolo est, 3
 Qui natus est ex Deo, peccatum non facit, 3
 Qui non diligit, manet in morte, 3
 Qui odit fratrem suum, homicida est, 3
 Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem
 suum necesse habere, & clausit viscera sua ab eo, quo-
 modo charitas Dei manet in eo? 3
 Qui seruat mandata eius, in illo manet, & ipse in eo, 3
 Qui non diligit, non nouit Deum, 4
 Qui non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non
 videt, quomodo potest diligere? 4

Quodcunque petierimus secundum voluntatem eius, audit nos, 5

Qui vicerit, non ledetur à morte secunda, Apoc. 2

Qui non inquinauerunt vestimenta sua, ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt, 3

Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, 3

Quarent homines mortem, & non inuenient eam, & desiderabunt mori, & fugiet mors ab eis, 9

Quis non timebit te Domine, & magnificabit nomen tuum? 15

Quantum glorificauit se, & in delictis fuit, tantum date illi tormentum, 18

Qui iustus est, iustificetur adhuc, & sanctus sanctificetur adhuc, 22

Qui audit, dicat, veni, 22

Qui sitit, veniat, 22

Qui vult, accipiat aquam vite gratis, 22

R.

Respice populum tuum, gentem hanc, Exod. 33

Respiciam vos, & crescere faciam, Leu. 26

Rerum omnium abundantia perfueris, Deut. 8

Recordaberis Domini Dei tui, quod ipse tibi vires prabuerit, 8.

Recordaberis, quoniam seruus fueris in Ægypto, 16

Respice Domine de excelsis caelorum, & benedic populo tuo, 26

Reducet te Dominus de captiuitate tua, ac miserebitur tui, 30

Reddam ultionem hostibus meis, & his qui oderunt me retribuem, 32

Reddat tibi Dominus pro opere tuo, Ruth 2

Recedant vetera de ore vestro, 1. Reg. 2

Respexi populum meum, venit enim clamor eorum ad me, 9

Reddat tibi Dominus vicissitudinem hanc, 24

Rotabitur quasi in impetu, & circulo funda, 25

Reddidit Dominus malitiam Nabal, in caput eius, 25

Rectus es tu, & bonus in conspectu meo, 29

Retribuat Dominus facienti malum, iuxta malitiam suam, 2. Reg. 3

Respice ad orationem serui tui, Domine Deus meus, 3. Regum 8

Recte sunt omnia? 4. Reg. 5

Reuertimini à viis vestris pessimis, 17

Regnabit quem non sperant, qui inhabitant super terram, 4. Esd. 5

Respice & exaudi me Domine Deus meus, Psal. 12

Respice in me, & miserere mei, quia unicus & pauper sum ego, 24

Retribuet abundanter facientibus superbiam, 30

Reuela Domino viam tuam, & spera in eo, & ipse faciet, 36

Remitte mihi, ut refrigerer, priusquam abeam, 38

Rex omnis terra Deus, 46

Redde mihi latitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me, 50

Repleatur os meum laude, ut cantem gloriam tuam, tota die magnitudinem tuam, 70

Renit consolari anima mea, memor fui Dei, & delectatus sum, 76

Respice de caelo, & vide, & visita vineam istam, 79

Respice in seruos tuos, & in opera tua, 89

Rectus Dominus Deus noster, & non est iniquitas in eo, 91

Respexit in orationem humilium, & non spernit preces eorum 101

Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua, 118

Refugium meum, susceptor meus, & liberator meus, protector meus, & in ipso speravi, 143

Relinquant iter rectum, & ambulant per vias tenebras, Prou. 2

Respicit Dominus viam hominis, & omnes gressus eius considerat, 5

Responsio mollis frangit iram, 15

Regem custodiunt misericordia, & veritas, & roboratur clementia thronus eius, 20

Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur, 26

Risum reputavi errorem, & gaudio dixi, quid frustra deciperis? Eccl. 2

Regi ne detrahas in cogitatione tua, quia & aues caeli portabunt vocem tuam, 10

Recti diligunt te, Cant. 1

Raptus est, ne malitia mutaret intellectum eius, Sap. 4

Rogationem contribulatione abijcias, Eccl. 4

Regnum à gente in gentem transfertur propter iniustitias, 10

Rectorem te posuerunt, noli extolli, esto in illis quasi unus ex ipsis, 32

Recedite à me, amare flebo, nolite incumbere, ut consolemini me, Isa. 22

Requirite diligenter in libro Domini, & legite, unum ex eis non defuit, 34

Recogitabo tibi omnes annos meos, in amaritudine anima mea, 38

Reuertere ad me, quoniam redemi te, 44

Redite prauaricatores ad cor, 46

Rupisti vincula mea, dixisti, non seruiam, Ier. 2

Repleta sunt interiora tua iniquitate, & peccasti, & eieci te de monte Dei, & perdidisti te o Cherub, Ezech. 28

Recta via Domini, & iusti ambulant in eis, prauaricatores vero corrueunt in eis, Ose. 14

Requirat Dominus à te facere iudicium, diligere misericordiam, & sollicitum ambulare cum Deo tuo, Mich. 6

Reuelabo pudenda tua in facie tua, Nah. 3

Reuertimini ad me, & reuertar ad vos, dicit Dominus, Malach. 3

Regnum caelorum vim patitur, & violenti rapiunt illud, Matth. 11

Reddite quae sunt Caesaris Caesari, & quae sunt Dei, Deo, 21

Regni eius non erit finis, Luc. 1

Relictis omnibus, secutus est eum, 5

Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum, 7

Recumbe in nouissimo loco, 14

Regnum Dei intra vos est, 17

Regnum meum non est de hoc mundo, Ioan. 18

Yyy

Reddet

Reddet unicuique secundum opera eius, Rom. 2.
 Reformamini in nouitate sensus vestri, 12.
 Reddite omnibus debita, 13.
 Renouamini spiritu mentis vestra, Eph. 4.
 Radix omnium malorum est cupiditas, 1. Tim. 6.
 Remissas manus, & soluta genua erigite, Heb. 12.
 Resistite diabolo, & fugiet à vobis, Iac. 4.
 Rex regum, & Dominus dom nantium, Apoc. 19.

S.

Si bene egeris, recipies, Gen. 4.
 Sensus & cogitatio humani cordis, in malum prona sunt
 ab adolescentia sua, 8.
 Salua animam tuam, noli respicere post tergum, 19.
 Salutare tuum expectabo Domine, 49.
 Sacerdotes qui accedunt ad Dominum, sanctificentur, Exod.
 19.
 Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere,
 12.
 Si quis est Domini, iungatur mihi, 32.
 Si inueni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi faciem tuam
 33.
 Sancti estote, quia ego sanctus sum Dominus Deus vester,
 Leu. 11. & 20.
 Sanctuarium meum metuite, ego Dominus, 19.
 Separavi vos à ceteris populis, ut essetis mei, 20.
 Serui tui sumus, faciemus quod iubet Dominus noster, Num.
 32.
 Sufficit tibi, nequaquam ultra loquaris de hac re ad me,
 Deut. 3.
 Sicut erudit filium suum homo, sic Dominus Deus tuus eru-
 diuit te, 8.
 Semper fuisti rebelles à die, qua nosse vos coepi, 9.
 Sicut dies iuuentutis tua, ita & senectus tua, 33.
 Seruiemus Domino, quia ipse est Deus noster, Ios. 24.
 Sicut feci, ita reddidit mihi Deus, Iud. 1.
 Surrexerunt alij qui non nouerunt Dominum, 2.
 Si Dominus nobiscum est, cur ergo apprehenderunt nos hac
 omnia? 6.
 Scito quod miserim te, ego ero tecum, 6.
 Sicut fecerunt mihi, sic feci eis, 15.
 Si in Dominum peccauerit vir, quis orabit pro eo? 1. Reg. 2.
 Sermo Domini erat pretiosus in diebus illis, 3.
 Samuel ibat per singulos annos circumiens, &c. 7.
 Stulte egisti, nec custodisti mandata Domini, 13.
 Siccine separat amara mors? 15.
 Spiritus Domini recessit à Saul, & exagitat eum spiritus ne-
 quam à Domino, 16.
 Saluabit is eum ex meo nomine pacifico, 15.
 Sopor Domini irruerat super eos, 26.
 Si Dominus incitat te aduersum me, odoretur sacrificium,
 26.
 Satrapia non places, 29.
 Salutauit eos pacifice, 30.
 Saltat at Dau. d. rotis viribus ante Dominum, 2. Reg. 6.
 Sint oculi tui Domine aperti super domum hanc nocte ac die,
 3. Reg. 8.
 Si quis cognouerit plagam cordis sui, & expanderit manus

suas in domo hac, tunc exaudies in coelo, 8.
 Sit Dominus Deus noster nobiscum, 8.
 Sit cor nostrum perfectum cum Domino Deo nostro, 8.
 Seruus tuus timet Dominum ab infantia sua, 8.
 Sufficit mihi Domine, tolle animam meam, 19.
 Sustentate eum pane tribulationis, & aqua angustia, 22.
 Si rem grandem dixisset tibi, certe facere debueras, 4. Es-
 gum. 5.
 Secuti sunt vanitates, & vane egerunt, 17.
 Stabant iuxta ordinem suum in ministerio, 1. Paralipomen.
 6.
 Serui Deo corde perfecto, & animo voluntario, 28.
 Si quaesieris eum, inuenies, si autem dereliqueris eum, proijcet
 te in aeternum, 28.
 Scio Deus meus, quod probes corda, & simplicitatem diligas,
 19.
 Si fueris plurimum scrutatus, frequenter miraberis, 4. Esdr.
 4.
 Sperabunt homines, & non impetrabunt, 5.
 Seculum hoc fecit altissimum propter multos, futurum autem
 propter paucos, 8.
 Sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini be-
 nedictum, Iob 1.
 Si bona suscepimus de manu Domini, mala quare non susti-
 neamus? 2.
 Stultum interficit iracundia, 5.
 Sagitta Domini in me sunt, 6.
 Suspendium elegit anima mea, & mortem ossa mea, 7.
 Sicut umbra dies nostri sunt super terram, 8.
 Simplitem Deus non proijcet, 8.
 Sapientia non inuehitur in terra suauiter uiuentium, 18.
 Semper quasi tumentes super me fluctus timui Deum,
 31.
 Semel loquitur Deus, & secundo id ipsum non repetit,
 33.
 Scio quia omnia potes, & nulla te latet cogitatio, 42.
 Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore, Psal.
 2.
 Saluum me fac propter misericordiam tuam, 6.
 Scrutans corda & renes Deus, 7.
 Sperent in te qui nouerunt nomen tuum, quoniam non der-
 liquisti quarentes te Domine, 9.
 Satiabor cum apparuerit gloria tua, 16.
 Sa'uum me fecit, quoniam voluit me, 17.
 Saluum fac populum tuum Domine, 27.
 Sperantem in Domino misericordia circumdabit, 32.
 Semper laus eius in ore meo, 33.
 Spera in Domino, & fac bonitatem, 36.
 Subditus esto Domino, & ora eum, 36.
 Salus iustorum à Domino, & protector eorum in tempore
 tribulationis, 36.
 Substantia mea tanquam nihilum ante te, 38.
 Secundum nomen tuum Deus, sit & laus tua, 47.
 Sacrificium laudu honorificauit me, 49.
 Speravi in misericordia Dei in aeternum, 51.
 Saluum fac dextera tua, & exaudi me, 59.
 Sitiuit in te anima mea, 62.
 Surge Deus, iudica terram, 81.
 Saluum fac seruum tuum Deus meus sperantem in te, 87.

Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo,
consolationes tuae latificauerunt animam meam 93
Seruite Domino in latitia, 99
Saluos nos fac Domine Deus noster, 105
Suauis est misericordia tua, 108
Sanctum & terribile nomen eius, 110
Seruus tuus sum ego, da mihi intellectum, 118
Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit?
129
Suauis Dominus vniversis, 144
Suscipiens mansuetos Dominus, 146
Sapientiam & doctrinam stulti despiciunt, Prou. 1
Sapientia foris pradicat, in plateis dat vocem suam, 1
Scientiam Dei inuenies, si quaeris quasi pecuniam, 2
Stultorum exultatio ignominia, 3
Sapientes abscondunt scientiam, 10
Salus ubi multa consilia, 11. & 24
Seminanti iustitiam merces fidelis, 11
Spes qua differtur, affligit animam, 13
Sapiens timet, & declinat à malo stultus transilit, & confio-
dit, 14
Stultus irridet disciplinam patris sui, 15
Secura mens quasi iuge conuiuium, 15
Stultitia gaudium stulto, 15
Spirituum ponderator est Dominus, 16
Sortes mittuntur in sinum, sed à Domino temperantur, 16
Seruus sapiens dominabitur filiis stultis, 17
Stultus si tacuerit, sapiens reputabitur, 17
Stultus non recipit verba prudentia, nisi ea dixeris, qua ver-
santur in corde eius, 18
Spiritu ad irascendum facilem quis poterit sustinere? 18
Stultorum corporibus parati mallei percutientes, 19
Stultitia colligata est in corde pueri, & virga disciplina fu-
gabit eam, 22
Sapientia adificabitur domus, & prudentia roborabitur,
24
Septies cadet iustus, & resurget, 24
Subtrahere pedem tuum de domo proximi tui, ne quando satia-
tus oderit te, 25
Scrutator maiestatis opprimetur à gloria, 25
Sapientior tibi stultus videtur septem viris loquentibus sen-
tentia, 26
Susurronis verba quasi simplicia, & ipsa perueniunt ad inti-
ma cordis, 26
Si contuderis stultum in pila, non auferetur ab eo stultitia e-
ius, 27
Stultissimus sum virorum, 30
Stultorum infinitus est numerus, Eccles. 1
Sapientis oculi in capite eius, 2
Sapientia hominis lucet in vultu eius, 8
Stultus verba multiplicat, 10
Sub umbra illius quem desideraueram sedi, Cant. 2
Sentite de Domino in bonitate, & in simplicitate cordis qua-
rite illum, Sap. 1
Senectutis aetas vita immaculata, 4
Spes impii tanquam lanugo, qua à vento tollitur, 5
Sapientia inuenitur ab iis qui quarunt illam, 6
Sapientium multitudo sanitas est orbis terrarum, 6
Subest tibi, cum volueris posse, 12

Scire iustitiam & virtutem tuam, radix est immortalitatis,
15
Semper praesumit saua perurbata conscientia, 17
Sapientia plenitudo timere Deum, Eccles. 1
Sapientiam concupiscens conserua iustitiam, & Deus praebe-
bit illam tibi, 1
Secundum magnitudinem ipsius, sic & misericordia illius, 2
Sapientiam diligentes diligit Deus, 4
Sapientia in lingua dignoscitur, & sensus, & scientia, 4
Si est tibi intellectus, responde proximo, sin autem sit manus
tua super os tuum, 5
Sapiens eris si dilexeris audire, 6
Si videris sensatum, euigila ad eum, 6
Seruus sensatus sit tibi dilectus quasi anima tua, 7
Secundum iudicem populi, sic & ministri eius, 10
Superbia odibilis coram Deo & hominibus, 10
Superbia initium est omnis peccati, 10
Superbo abominatio est humilitas, 13
Si volueris mandata seruare, conseruabunt te, 15
Sapiens in omnibus metuit, 18
Sapientia omnis timor Dei, 19
Sapiens tacebit vsq; ad tempus, 20
Sapientia absconsa, & thesaurus inuisus, qua utilitas in v-
trisque? 20. & 41
Stuppa collecta synagoga peccatorum, & consummatio illorum
flamma ignis, 21
Si non in timore Domini tenueris te instanter, cito subuer-
tur domus tua, 27
Stultus sicut luna mutatur, 27
Salus anima in sanctitate iustitia, 30
Sanitas anima & corporis sobrius potus, 31
Seruum inclinant operationes assidua, 33
Spes vana viro insensato, 34
Sacrificium salutare, attendere mandatis, 35
Sunt spiritus qui ad vindictam creati sunt, 39
Si non credideritis, non permanebitis, Isa. 7
Super speculam Domini ego sum, stans iugiter per diem, &
super custodiam meam ego sum, stans totis noctibus
21
Si quaritis, quarite, conuertimini, & venite, 21
Secretum meum mihi, secretum meum mihi, 24
Sola vexatio intellectum dabit auditui, 28
Superbia tantum est, quiesce, 30
Stultus fatua loquetur, 32
Super humum populi mei vepres ascendent, quanto magis su-
per omnes domus gaudij? 32
Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in taberna-
culis fiducia, & in requie opulenta, 32
Seruire me fecisti in peccatis tuis, 42
Seruus meus es tu, non obliuiscaris mei, 44
Solue vincula colli tui captiua filia Sion, 52
Sicut exaltatur coeli à terra sic exaltata sunt viae meae à viis
vestris, Ierem. 2
Saltem amodo voca me, pater meus, 3
Stultus populus meus me non cognouit, 4
Sapientes sunt, ut faciant mala, 4
Scio Domine, quia non est hominis via eius, nec viri ut diri-
gat gressus suos, 10
Seminauerunt triticum, & spinas messuerunt, 12

Si mutare potest *Æthiops pellem suam* & vos poteritis bene-
facere, cum didiceritis malum, 13
Si steterint *Moses & Samuel coram me*, non est anima mea
ad populum istum, 15
Si conuerteris, conuertam te, & ante me stabis, 15
Si separaueris pretiosum à vili, quasi os meum eris, 15
Sana me Domine, & sanabor, saluum me fac, & saluus ero,
17
Sicut lutum in manu figuli, sic vos in manu mea, 18
Seduxisti me Domine, & seductus sum, 20
Si occultabitur vir in absconditis, & ego non videbo eum, di-
cit Dominus, 23
Salua Domine populum tuum, reliquias Israel, 31
Somnus meus dulcis mihi, 31
Sordis eius in pedibus eius, nec recordata est finis sui, *Thren.* 1
Sedebit solitarius & tacebit, quia leuauit se super se, 3
Saturabitur opprobriis, 3
Si abiicit Dominus, & miserebitur secundum multitudinem
misericordiarum suarum, 3
Scrutemur vias nostras, & quaramus, & reuertamur ad
Dominum, 3
Sicut fuit sensus vester ut erraretis à Deo, decies tantum ite-
rum conuertentes, requiratis eum, *Bar.* 4
Secundum viam eorum faciam eis, *Ezech.* 7
Signa *Thau* super frontes gementium, & dolentium super ab-
ominationibus, 9
Sicut mater, ita & filia eius, 16
Speculatorem domui Israel dedi te, &c. 33
Sufficiant vobis omnia scelera vestra domus Israel, 44
Saluabitur omnis qui inuentus fuerit scriptus in libro, *Dan.*
11
Sponsabo te mihi in iustitia, & iudicio, & in misericordia,
Ose. 2
Sicut populus, sic sacerdos, 4
Si fornicaris tu Israel, non delinquat saltem Iuda, 4
Super eos effundam quasi aquam iram meam, 5
Saluator non est prater me, 13
Saturari sunt, & eleuauerunt cor suum, & oblitii sunt mei, 13
Si erit malum in ciuitate quod Deus non fecerit, *Am.* 3
Superbia cordis tui extulit te, *Abd.* 1
Sicut fecisti, fiet tibi, 1
Scio quia tu es Deus clemens, & misericors, & patiens, &c.
Ion. 4
Surgite & ite, quia non habetis hic requiem, *Mich.* 2
Sacerdotes eius in mercede docebant, 3
Super custodiam meam stabo, *Abac.* 2
Si moram fecerit, expecta eum, quia veniens veniet, & non
tardabit, 2
Scrutabor Ierusalem in lucernis, & visitabo super viros defi-
xos in fascibus suis, *Soph.* 1
Sicut non audierunt, sic clamabunt, & non exaudiam, dicit
Dominus, *Zach.* 7
Super pastores iratus est furor meus, 10
Si Pater ego sum, ubi est honor meus, & si Dominus ego sum
ubi est timor meus? *Malach.* 1
Sedebit conflans, & emundabit argentum, & purgabit filios,
Leu. 2
Secundum gloriam eius, multiplicata est ignominia eius, 17
Malach. 1

Sic fuerit voluntas in cœlo, sic fiat, 3
Sancta & salubris est cogitatio, pro defunctis exorare, ut à
peccatis soluantur, 2. *Mach.* 12
Si sal euanuerit, in quo salietur? *Matth.* 5
Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera ve-
stra bona, &c. 5
Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, &c. 5
Si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam, &c. 5
Sit sermo vester, est, est: non, non, 5
Si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, praebe illi
& alteram, 5
Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis
Pater vester cœlestis delicta vestra: si autem non dimiseris
tis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata
vestra, 6
Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum e-
rit, 6
Si oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebro-
sum erit, 6
Si vos cum sitis mali, nostis bona dare filiis vestris, quā-
to magis Pater vester qui est in cœlis dabit bona petenti-
bus se? 7
Sequere me, dimitte mortuos sepelire mortuos suos, 8
Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat
crucem suam, & sequatur me, 16
Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamo-
cunq; petierint, fiet illis à Patre meo, qui in cœlis est, 18
Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, 19
Si vis perfectus esse, vade & vende omnia qua habes, & da
pauperibus, & veni, sequere me, 19
Sequere me, *Mar.* 2
Sabbatum propter hominem factum est, & non homo propter
sabbatum, 2
Sinite paruulos venire ad me, talium est enim regnum Dei,
10
Spiritus promptus est, caro vero infirma, 14
Sanctum nomen eius, *Luc.* 1
Secedebat in desertum, & creabat, 5
Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat
crucem suam quotidie, & sequatur me, 9
Si nec quod minimum est, potestis, quid de ceteris solliciti es-
tis? 12
Si peccauerit in te frater tuus, increpa illum, & si pœniten-
tiam egerit, dimitte illi, 17
Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic arbori
moro, eradicare & transplantare in mare, & obediet vo-
bis, 17
Si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? 23
Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum da-
ret, &c. *Ioan.* 3
Spiritus ubi vult, spirat, 3
Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & veri-
tate oportet adorare, 4
Spiritus est qui viuificat, caro non prodest quicquam, 6
Si quis sitit, veniat ad me, & bibat, 7
Si vos manseritis in sermone meo, vera discipuli mei eritis,
8
Si filij *Abrahae* estis, opera *Abrahae* facite, 8
Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi? 8

Si ego glorifico me ipsum, gloria mea nihil est, 8
 Si quis mihi ministrat, me sequatur, & ubi ego sum, illic & minister meus erit, 12
 Si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum, 12
 Si hac scitis, beati eritis, si feceritis ea, 13
 Si diligitis me, mandata mea seruate, 14
 Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, 14
 Sicut palme non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite, sic nec vos, nisi in me manseritis, 15
 Sine me nihil potestis facere, 15
 Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quodcunque volueritis, petetis, & fiet vobis, 15
 Si praecepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea, 15
 Saluamini à generatione ista praua, Aët. 2
 Si iustum est in conspectu Dei vos potius audire, quam Deum, iudicate, 4
 Si est ex hominibus consilium hoc, aut opus, dissoluetur: si vero ex Deo est, non poteritis dissolvere, 5
 Seruiens Domino cum omni humilitate, & lacrymic, & tentationibus, 20
 Si, cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo, per mortem filij eius, multo magis reconciliati salui erimus in vita per ipsum, Rom. 5
 Si mortui sumus cum Christo, credimus, quia simul etiam viuemus cum Christo, 6
 Stipendia peccati mors, 6
 Sapientia carnis inimica est Deo, 8
 Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est eius, 8
 Spes qua videtur, non est spes, 8
 Si Deus pro nobis, quis contra nos? 8
 Si gratia, iam non ex operibus, alioqui gratia iam non est gratia, 12
 Si radix sancta, & rami, 11
 Sine poenitentia sunt dona, & vocatio Dei, 11
 Solitudine non pigri, 12
 Spiritu feruentes, 12
 Spe gaudentes, 12
 Si fieri potest, quod in vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes, 12
 Si esurierit inimicus tuus, ciba illum, si sitit, potum da illi, 12
 Siue viuimus, siue morimur, Domini sumus, 14
 Suscipite inuicem, sicut & Christus suscepit vos in honorem Dei, 15
 Sapientes esse in bono, & simplices in malo, 16
 Stultam fecit Deus sapientiam huius mundi, 1. Cor. 1
 Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei, 2
 Spiritualia omnia iudicat, & ipse à nemine iudicatur, 2
 Stultus fiat, ut sit sapiens, 3
 Sapientia huius mundi stultitia est apud Deum, 3
 Spectaculum facti sumus mundo, & Angelis, & hominibus, 4
 Scientia inflat, charitas vero edificat, 8
 Si quis se existimat scire aliquid, nondum cognouit, quomodo oporteat eum scire, 8
 Si quis diligit Deum, hic cognitus est ab eo, 8
 Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in aeternum, ne fratrem meum scandalizem, 8
 Sic currite, ut comprehendatis, 9

Siue manducatis, siue bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite, 10
 Si quis videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, nec Ecclesia Dei, 11
 Si quis ignorat, ignorabitur, 14
 Stimulus peccati mors, 15
 Stabiles estote, & immobiles, abundantes in omni opere Domini semper, 15
 Sicut socij passionum estis, sic eritis & consolationis, 2. Corin. 1
 Sufficientia nostra ex Deo est, 3
 Semper mortificationem Iesu Christi in corpore nostro circumferentes, ut & vita Iesu manifestetur in corporibus nostris, 4
 Superabundo gaudio in omni tribulatione nostra, 7
 Satan transfigurat se in angelum lucis, 11
 Sufficit tibi gratia mea, 12
 Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem, Galat. 1
 Sic stulti estis, ut cum spiritu coeperitis, nunc carne consummemini? 3
 Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis, 5
 Si uiuimus spiritu, spiritu & ambulemus, 5
 Si quis se existimat aliquid esse, cum nihil sit, ipse se seducit, 6
 Supportantes inuicem in charitate, Eph. 4
 Solliciti seruare unitatem spiritus in vincula pacis, 4
 Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus, 5
 Subiecti inuicem in timore Christi, 5
 Siue per occasionem, siue per veritatem Christus annuntietur, in hoc gaudeo, Phil. 1
 Superiores sibi inuicem arbitantes, 2
 Scio abundare, & penuriam pati, 4
 Supportantes inuicem, Col. 3
 Super omnia charitatem habete, quod est vinculum perfectionis, 3
 Sermo vester semper in gratia sale sit conditus, 4
 Semper gaudete, 1. Thess. 5
 Sine intermissione orate, 5
 Spiritum nolite extinguere, 5
 State & tenete traditiones, quas didicistis, 2. Thess. 2
 Si quis non vult operari, nec manducet, 3
 Seniore non increpaueris, sed obsecra ut patrem, iuuenes ut fratres, 1. Tim. 5
 Si quis suorum, & maxime domesticorum curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior, 5
 Scio cui credidi, 2. Tim. 1
 Si commortui sumus, & conuiuemus, 2
 Si sustinebimus, & conregnabimus, 2
 Seruū Dei non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem, 2
 Senes sobrii sint, pudici, prudentes, sani in fide, in dilectione, in patientia, Tit. 2
 Sobrie, & iuste, & pie viuamus in hoc seculo, 2
 Statutum est hominibus semel mori, Heb. 9
 Sine fide impossibile est placere Deo, 11
 Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, Iacob. 1
 Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir, 3

Sapiens ostendat ex bona conuersatione, operationem suam in mansuetudine sapientia, 3
 Sapientia qua desursum est, pudica, pacifica, modesta, suadibilis, plena misericordia & fructibus bonis, 3
 Subditi estote Deo, 4
 Scienti bonum facere, & non facienti, peccatum est illi, 4
 Subiecti estote omni humana creatura propter Deum, 1. Pet. 2
 Si quid patimini propter iustitiam, beati, 3
 Si quis loquitur quasi sermones Dei, 4
 Si iustus vix saluabitur, impius & peccator ubi parebunt? 4
 Satagite ut per bona opera certam vestram vocationem, & electionem faciat, 2. Pet. 1
 Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, 1. Ioan 1
 Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus, ut remittat nobis peccata nostra, 1
 Si fuissent ex nobis, permansissent ubique nobiscum, 2
 Similes ei erimus, quoniam videbimus eum, sicuti est, 3
 Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum, & quicquid petierimus, accipiemus ab eo, quoniam mandata eius custodimus, 3
 Si diligamus inuicem, Deus in nobis manet, 4
 Suadeo tibi emere à me aurum ignitum probatum, ut locuples fias, Apoc. 3
 Solus pius es, 15
 Suisenti dabo de fonte aqua vita gratis, 21

T

Te elegit Dominus Deus tuus, ut sis ei populus peculiaris, Deut. 7. & 14
 Tontat vos Dominus Deus vester, ut palam fiat, utrum diligatis eum, an non, 13
 Timemus valde, & prouidimus animabus nostris, Iosu. 9
 Timete Dominum, & seruite ei corde perfecto, ac verissimo, 24
 Tace & pone digitum super os tuum, Iud. 18
 Timete Dominum, & seruite ei in veritate, & ex toto corde vestro, 1. Reg. 12
 Timuit & expauit cor eius nimis, 28
 Tu scis seruum tuum Domine Deus, 2. Reg. 7
 Tu Domine Deus factus es eis in Deum, 7
 Tu nosti solus cor omnium filiorum hominum, 3. Reg. 8
 Te assumam, & regnabis super omnia qua desiderat anima tua, 11
 Tolle Domine animam meam, nec enim melior sum quam patres mei, 19
 Tradiderunt se ut facerent malum coram Domino, 4. Regum 17
 Tradidit eos Dominus in manus diripientium, 17
 Te Domine benedicente benedicta erit in perpetuum, 1. Par. 17
 Tunc proficere poteris, si custodieris mandata, qua praecepit Dominus, 22
 Tua est Domine magnificentia, & potentia, & gloria atque victoria, & tibi laus, 29
 Tuum Domine regnum, & tu es super omnes principes, 29

Tua diuitia, & tua est gloria, tu dominaris omnium, in manu tua virtus, & potentia, 29
 Tua sunt omnia, & qua de manu tua accepimus, dedimus tibi, 29
 Timor quem timebam, euenit mihi, & quod verabar, accidit, Iob 3
 Terra data est in manus impij, 9
 Timor Domini ipsa est sapientia, & recedere à malo, intelligentia, 28
 Tu autem Domine susceptor meus es, gloria mea, & exaltati caput meum, Psal 3
 Tu laborem & dolorem consideras, 9
 Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adiutor, 9
 Tu Domine seruabis nos, & custodies nos, 11
 Tribuat tibi Dominus secundum cor tuum, 19
 Tu autem Domine, ne elongaueris auxilium tuum à me, ad defensionem meam conspice, 21
 Timete Dominum omnes sancti eius, quoniam non est inopiam timentibus eum, 33
 Torrente voluptatis tua potabis eos, 35
 Tu autem Domine, ne longe facias miserationes tuas à me, 39
 Tu autem Domine, miserere mei, 40
 Tu es Deus fortitudo mea, 42
 Tu es ipse Rex meus, & Deus meus, 43
 Terribilis in consiliis super filios hominum, 65
 Tu scis insipientiam meam, & delicta mea à te non sunt abscondita, 68
 Tu scis improprium meum, & confusionem meam, 68
 Tu es patientia mea Domine, spes mea à iuuentute mea, 70
 Tu terribilis es, & quis resistet tibi? 75
 Turbatus sum, & non sum locutus, 76
 Tu es Deus qui facis mirabilia, 76
 Tu solus altissimus in omni terra, 82
 Tu Domine suauis & mitis, & multa misericordia omnibus inuocantibus te, 85
 Tu Domine Deus miserator & misericors, patiens, & multa misericordia, & verax, 85
 Tu Domine adiuuisti me, & consolatus es me, 85
 Tui sunt caeli, & tua est terra, 88
 Tu es Domine spes mea, 90
 Testimonia tua credibilia facta sunt nimis, 92
 Tu mandasti mandata tua custodiri nimis, 118
 Tuus sum ego saluum me fac, 118
 Tu es spes mea, portio mea in terra uiuentium, 141
 Timor Domini initium sapientia, Prou. 1. & 9. & Eccli. 1
 Time Deum, & recede à malo Prou. 3
 Timor Domini odit malum, 8
 Timor Domini fons vita, 14
 Turris fortissima nomen Domini, 18
 Tristitia viri nocet cordi, 25
 Tristis facies dissipat linguam detrahentem, 25
 Totum spiritum suum profert stultus, sapiens reseruat in posterum, 29
 Taduisti me vita mea videntem mala sub sole, Ecclesi. 2
 Tempus flendi, & tempus ridendi, 3
 Tempus amplexandi, & tempus longe fieri ab amplexibus, 3
 Tempus custodiendi, & tempus abiiciendi, 3

Tempus tacendi, & tempus loquendi, 3
 Tempus dilectionis, & tempus odij, 3
 Tempus belli, & tempus pacis, 3
 Tempus & responsionem cor sapientis intelligit, 8
 Trahe me post te, Cant. 1
 Tanquam momentum statera, sic est ante te orbis terrarum, Sap. 11
 Tuam manum effugere impossibile est, 16
 Timida nequitia, 17
 Timenti Dominum bene erit in extremis, Eccl. 1
 Timor Domini expellit peccatum. Nam qui sine timore est, non poterit iustificari, 1
 Tracta cum sapientibus & prudentibus, 9
 Tacitus & sensatus honorabitur, 11
 Timor Dei initium dilectionis eius, 29
 Tristitia cordis omnis plaga, 25
 Tristitiam non des anima tua, 30
 Tristitiam longe expelle à te, 30. & 38
 Timenti Dominum non occurrent mala, 33
 Tristitia cordis flectit cervicem, 38
 Timor Domini sicut paradisi benedictio, 40
 Timor Domini ipse est thesaurus eius, Isa. 33
 Tabernaculum quod nequaquam transferri poterit, 33
 Tacui semper, silui, patiens fui, ut pariturs loquar, dissipabo, &c. 42
 Tunc videbis & affluēs, & mirabitur, & dilatabitur cor tuum, 60
 Tu Domine Pater noster, redemptor noster, 63
 Tenentes legem, nescierunt me, Ier. 2
 Tu fornicata es cum amatoribus multis, tamen revertere ad me, dicit Dominus, 3
 Tibi Domine revelavi causam meam, 11
 Tu Domine nosti me, 12
 Tu reliquisti me, dicit Dominus, retrorsum abiisti, laboravi rogans, 15
 Tu scis Domine, recordare mei, & visita me, 15
 Terra, terra, terra, audi sermonem Domini, 22
 Timorem meum dabo in corde eorum, ut non recedant à me, 32
 Thronus eius flamma ignis, Dan. 7
 Tibi Domine iustitia, nobis autem confusio faciei, 9
 Tu Domine sicut voluisti fecisti, lon. 1
 Te faciente eleemosynam nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua, Matt. 6
 Theaurizate vobis thesauros in caelo, 6
 Timete eum qui potest animam & corpus perdere in gehennam, 10
 Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, Rom. 1
 Tradidit illos Deus in reprobum sensum, 1
 Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem, 5
 Tu quis es qui iudicas alienum servum, 14
 Tu quid iudicas fratrem tuum? 14
 Templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis, 1. Cor. 3
 Tanquam nihil habentes, & omnia possidentes, 2. Cor. 6
 Tantum ut pauperum memores essemus, Gal. 2
 Tu quis es qui iudicas proximum tuum? Iac. 4
 Tristatur aliquis vestrum? oret: a quo animo est? psallat, 5

Tanquam advenas & peregrinos abstinere à carnalibus desideriis, 1. Pet. 2
 Tene quod habes, ut nemo accipiat coronam tuam, Apoc. 3
 Timete Dominum, & date illi honorem, quia venit hora iudicii eius, 14

V.

Vidit Deus cuncta qua fecerat, & erant valde bona, Gen. 1

Vides? 3

Visus est eis quasi ludens loqui, 19

Vidit Dominus humilitatem meam, 29

Vidi afflictionem populi mei, & clamorem eius audiui, Exod. 3.

Vsq; quo non vis subijci mihi? 10

Vbicunque habitabant filij Israel lux erat, 10

Vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta, 19

Vnusquisque quod in prada rapuerat, suum erat, Numer. 31

Vos tulit Dominus de fornace ferrea Aegypti, ut haberet populum hereditarium, Deut. 4

Viriliter agite, & confortamini, nolite timere, 31

Vere quia non est Deus mecum, inuenerunt me hac mala, 31

Vidit Dominus, & ad iracundiam concitatus est, 32

Utinam saperant, & intelligerent, ac nouissima prouiderent, 32

Vbi sunt dii eorum, in quibus habebant fiduciam? 32

Videte quod ego sim solus, & non sit alius Deus prater me, 32

Vivus ego in aeternum, 32

Vere ego peccaui Domino Deo Ios. 7

Vsq; quo marcatu ignavia, & non intratis ad possidendam terram, 18

Verbum secretum habeo ad te, Iud. 3

Verbum Dei habeo ad te, 3

Vbi est nunc os tuum, quo loquebaris? 9

Vnusquisque quod sibi rectum videbatur, faciebat, 17. & 21

Vnde venis, & quo vadis? 19

Vnde mihi hoc, ut inuenirem gratiam ante oculos tuos? Ruth 2.

Vade in pace, 1. Reg. 1. & 2. Reg. 15 & 4. Reg. 5

Vultus illius non sunt amplius in diuersa mutati, 1. Reg. 1

Vivat rex, 10

Vir bellator est ab adolescentia sua, 17

Vno tantum gradu ego morsque diuidimur, 20

Via hac polluta est, 21

Vir durus, & pessimus, & malitiosus, 25

Viri isti duri sunt mihi, 2. Reg. 3

Vilior sum plusquam factus sum, & ero humilis in oculis meis, 6

Varius est euentus belli, 11

Vixit Dominus ante cuius vultum sto, 3. Reg. 1. 8

Vsq; quo claudicatis in duas partes, 18

Venundatus est ut faceret malum in conspectu Domini, 21

Vixit Dominus, & vixit anima tua, quia non derelinquam te, 4. Reg. 2

Vixit

- Viuit Dominus, in cuius conspectu sto, 3*
Vir Dei sanctus est iste, 4
Videbis oculis tuis, & inde non comedes, 7
Verbum mihi ad te o Princeps, 9
Vt quicumque audierit, tinniant amba aures eius, 21. & 1.
Reg. 3
Viriliter age & confortare, & fac, 1. Par. 28
Virtus Domini erit cum eis, qui inquirunt eum in omni affe-
ctu, 3. Esd. 8
Veritas super omnia vincit, 3
Viro cuius abscondita est via, & circumdedit eum Deus te-
nebris, Iob 3
Visitans speciem tuam non peccabis, 5
Ventus est vita mea, 7
Verebar omnia opera mea, sciens quia non parceres delin-
quenti, 9
Visitatio tua custodiuit spiritum meum, 10
Vtinam taceretur, ut putaremini esse sapientes, 13
Versa est in luctum cithara mea, 30
Vsquequo Domine obliuisceris me in finem? Psal. 12
Vias tuas Domine demonstra mihi, & semitas tuas edoce me,
24
Vnam petij à Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo
Domini omnibus diebus vita mea, 26
Veritatem requirit Dominus, 30
Vniuersa vanitas omnis homo viuens, 38
Venite & videte opera Domini, 45
Vocate & videte, quoniam ego sum Deus, 45
Vt iumentum factus sum apud te, 72
Vsquequo Deus improperebit inimicus? 73
Vsquequo Domine irasceris in finem? 78
Veni ut saluos facias nos, 79
Vt quid Domine repellis orationem meam, auertis faciem
tuam à me? 87
Vbi sunt misericordia tua antiqua Domine? 88
Vsquequo peccatores Domine, vsquequo peccatores gloria-
buntur? 93
Venite, adoremus, & procidamus, & ploremus ante Domi-
num, 94
Vox exultationis, & salutis in tabernaculis iustorum, 116
Vtinam dirigantur via mea ad custodiendas iustificationes
tuas, 118
Viuifica me, & custodiam sermones tuos, 118
Veniat super me misericordia tua Domine, 118
Veniant mihi miserationes tuae, & vinam, 118
Vide humilitatem meam, & eripe me, 118
Velociter exaudi me Domine, defecit spiritus meus, 142
Voluntatem timentium se faciet, 144
Vsquequo paruuli diligitis infantiam, & stulti ea qua sibi
sunt noxia, cupient, Prou. 1
Vocaui & renuistis, despexistis omne consilium meum, &
ego quoque in interitu vestro ridebo, & c. 1
Via eius, via pulchra, & omnes semite eius pacifice, 3
Via impiorum tenebrosa, nesciunt ubi corruant, 4
Vade ad formicam o piger, & considera vias eius, 6
Vsquequo piger dormies, quando consurges è somno tuo? 6. & 24
Vena vita os iusti, 10
Vniuersa delicta operis charitas, 10
Vbi est humilitas, ibi & sapientia, 11
Vir prudens tacebit, 11
Vir misericors benefacit anima sua, 11
Via stultirecta in oculis suis, qui autem sapiens est, audit
consilia, 12
Vult & non vult piger, 13
Vbi verba sunt plurima, ibi frequenter egestas, 14
Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus, 16
Vir obediens loquetur victoriam, 21
Veritatem eme, & noli vendere, 23
Virga in dorso imprudentium, 26
Vidisti hominem sapientem sibi videri? magis illo spem habi-
bit insipiens, 26
Vir sapiens si cum stulto contenderit, siue irascatur, siue ri-
deat, non inueniet requiem, 29
Virga & correctio tribuit sapientiam, 29
Vidisti hominem velocem ad loquendum? stultitia magis spe-
randa est quam illius correctio, 29
Vanitas vanitatum, & omnia vanitas, Eccl. 1
Vidi in loco iustitia iniquitatem, 3
Va soli, quia cum ceciderit, non habet subleuantem se, 4
Verba sunt plurima, multamq; in disputando habentia va-
nitatem, 6
Virum de mille unum reperi, mulierem ex omnibus non in-
ueni, 7
Verba sapientium audiuntur in silentio, 9
Va tibi terra, cuius rex puer est, 10
Verba sapientum, sicut stimuli, & quasi clauis in altum de-
fixi, 12
Vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei,
Sap. 13
Va duplici corde, Eccl. 2
Va dissolutis corde, 2
Vsque ad mortem certa pro iustitia, 4
Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos, 6
Virginem ne conspicias, ne forte scandalizeris in decore illius
9.
Vir prudens non murmurabit correptus, 10
Viro cupido, & tenaci, sine ratione est substantia, 14
Verbum melius quam datum, 18
Vinum & mulieres apostatare faciunt sapientes, 19
Via peccantium complanata lapidibus, 21
Vir sensatus contemptus, in hoc contristatum est cor meum,
26
Vita nequam hospitandi de domo in domum, 29
Vbi auditus non est, non effundas sermonem, 32
Vbi sunt senes, non multum loquaris, 32
Vbi non est mulier, ingemiscit egens, 36
Vinum & musica latificant cor, & super utraque dilectio sa-
pientia, 40
Vbi manus multe sunt, claude, 42
Va qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copu-
latis vsque ad terminum loci, Isa. 5
Va qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, 5
Va qui dicitis bonum malum, & malum bonum, 5
Va qui sapientes estis in oculis vestris, & coram vobismetipsis
prudentes, 5
Va qui iustificatis impium pro muneribus, 5
Velociter spolia detrahe, cito pradare, 8
Va qui condunt leges iniquas, 10

Vocauit Dominus ad fletum & planctum, & ad cingulum
sacci, & ecce gaudium, & latitia, comedere carnes, & bi-
bere vinum, 22
Va corona superbia, ebriis Ephraim, & flori decidenti, 28
Va qui profundi estis corde, ut à Domino abscondatis consi-
lium, &c. 29
Va filij desertores, dicit Dominus, 30
Va qui descendunt in Ægyptum ad auxilium, & Dominum
non requisierunt, 31
Va qui spernis, nonne & ipse sperneris? 33
Venerunt filij usque ad partum, & virtus non est pariendo,
37
Va qui contradicit fictori suo, 45
Vere tu es Deus absconditus, 45
Veniet super te malum, & nescies ortum eius, 47
Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse porta-
uit, 53
Vocaberis voluntas mea in ea, 62
Vbi est multitudo viscerum tuorum, & miserationum tua-
rum? super me continuerunt se, 63
Vocaui, & non respondistis, locutus sum, & non audistis, 65
Vocaui, & non erat qui responderet, locutus sum, & non au-
dierunt, 66
Vermis eorum non morietur, & ignis non extinguetur, 66
Verterunt ad me tergum, & non faciem, Ier. 2
Vsq̃uequo morabuntur in te cogitationes noxia? 4
Vnusquisq̃ se à proximo suo custodiat, 9
Venerunt ad hauriendum, non inuenerunt aquam, reporta-
uerunt vasa sua vacua, 14
Va qui adificat domum suam in iniustitia, 22
Visionem cordis sui loquuntur, non de ore Domini, 23
Vsq̃ue delitiis dissolueris filia vaga? 31
Verterunt ad me terga, & non facies, 32
Va eis, quia venit dies eorum, tempus visitationis eorum, 50
Vana sunt opera, & risu digna, in tempore visitationis sue
peribunt, 51
Via Sion lugent, eo quod non sint qui veniant ad solemnitatem,
Thr. 1
Viderunt eam hostes, & deriserunt sabbata eius, 1
Vide Domine, quoniam tribulor, 1
Va nobis, quia peccauimus, 5
Vbicunque erat impetus spiritus, illuc gradiebantur, nec re-
uertebatur cum ambularent, Ezech. 1
Viam eorum super caput eorum reddam, 9
Verbum quod locutus fuero, complebitur, dicit Dominus,
12
Va qui consuunt puluillos sub omni cubito manus, & faciunt
cervicalia sub capite uniuersa carni, 13
Va, va tibi, ait Dominus Deus, 16
Ut confundaris, & non sit tibi ultra aperire os pra confusionem
tua, 16
Vino ego, dicit Dominus, nolo mortem impij, sed ut conuertatur
à via sua, & uiuat, 33
Va pastoribus, qui pascebant semetipsos, 34
Vir non eruet eam de manu mea, Ose. 2
Va eis, quoniam recesserunt à me, 7
Vsq̃uequo non poterunt emundari? 8
Va eis, cum recessero ab eis, 9
Vtinam nō essem vir habens spiritum, & mendacium potius

loquerer, Mich. 2
Vsq̃uequo Domine clamabo, & non exaudies? Abac. 1
Va ei qui multiplicat non sua, 2
Veritatem & pacem diligite, Zach. 8
Virum bonum, & benignum, verecundum visu, modestum
moribus, & eloquio decorum, 2. Mach. 15
Venite post me, Matt. 4
Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum, 6
Vestri & capilli capitis omnes numerati sunt, 10
Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego re-
ficiam vos 11
Vere filius Dei es, 14
Va homini illi per quem scandalum venit, 28
Venit filius hominis saluare quod perierat, 18
Vbi sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in
medio eorum, 18
Va vobis duces caci, 23
Vbicunque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquila, 24
Vnus assumetur, & unus relinquetur, 24
Vigilate, quia nescitis qua hora Dominus uester venturus
sit, 24
Vigilate, quia nescitis diem, nec horam, 25
Vigilate & orate, ut non intretis in tentationem, 26
Videte quid audiat, Mar. 4
Vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur, 9
Videte ne quis vos seducat, 13
Va vobis diuitibus qui habetis consolationem vestram, Luc.
6
Va vobis qui saturati estis, quia esurietis, 6
Va vobis qui ridetis, quia lugebitis, 6
Vendite qua possidetis, & date eleemosynam, 12
Ut quid etiam terram occupat? 13
Venit filius hominis querere & saluum facere quod perierat,
19
Vigilate omni tempore orantes, 21
Vt sanus fieri? Ioan. 5
Vade & iam amplius noli peccare, 8
Venit nox quando nemo potest operari, 9
Vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis, 10
Vos amici mei estis, si feceritis qua ego precipio vobis, 5
Velle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio, Rom.
7
Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi men-
tis mea, 7
Vnusquisq̃ in suo sensu abundet, 14
Vnusquisq̃ nostrum pro se rationem reddet Deo, 14
Vnusquisque proximo suo placeat in bonum, ad adificatio-
nem, 15
Videte vocationem vestram fratres, 1 Cor. 1
Vnusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum
laborem, 3
Vnusquisq̃ proprium donum habet ex Deo, unus quidem sic,
alius vero sic, 7
Vnumquemq̃ sicut vocauit Deus, ita ambulet, 7
Vnusquisq̃ in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat,
7
Vnicuiq̃ datur manifestatio spiritus ad utilitatem, 12
Vbi spiritus Domini, ibi liberati, 2. Cor. 3
Vos estis templum Dei uiui, 6

Voluntas secundum id quod habet accepta est, non secundum id quod non habet, 8

Virtus in infirmitate perficitur, 12

Vino autem iam non ego, vivit vero in me Christus, Galat. 2

Vnusquisque onus suum portabit, 6

Vt filij lucis ambulate, probantes quid sit beneplacitum Deo, Eph. 5

Videte quomodo caute ambuletis, 5

Vnanimus id ipsum sentientes, Phil. 2

Verbum Dei non est alligatum, 2. Tim. 2

Vivus est sermo Dei, & efficax. Heb. 4

Vbi zelus, & contentio, ibi omne opus primum. Iac. 3

Vos autem genus electum, regale sacerdotium gens sancta, populus acquisitionis, 1. Pet. 2

Vnusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam ad-

ministrantes, 4

Vnus dies apud Dominum, sicut mille anni, & mille anni sicut dies unus, 2. Pet. 3

Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei iminemur, & simus, 1. Ioan. 3

Vincenti dabo edere de ligno vite, Apoc. 2

Vincenti dabo manna absconditum, 2

Vtinam frigidus esses, aut calidus, sed quia tepidus es, inipiam te euomere ex ore meo, 3

Venit dies magnus ira, & quis poterit stare? 6

Va, va, va habitantibus in terra, 8

Veni Domine Iesu, 22

Z.

Zelo zelatus sum super Domino Deo exercituum, 3. Regum, 19

Zelus domus tua comedit me, Psal. 68.

F I N I S.

DEO GRATIAS.

 Um ex mandato Sacrae Caesaris Maiestatis, omnibus & singulis Typographis, Bibliopolis, ac aliis quamcunque librariam negotiationem exercentibus, serio firmiterque inhibeatur, ne quisquam libros ullos à Societatis nostrae Patribus hactenus editos, aut in posterum edendos intra sacri Imperij regnorum & dominiorum Suae Caesar. Maiest. hereditariorum fines, simili, alioue, caractere, aut forma, siue in toto, siue in parte recudere, vel aliò recudendos mittere, aut alibi etiam impressos adducere, vendere & distrahere, clam seu palam citra supradictorum Patrum consensum ac testimonium audeat, vel praesumat; Ego Henricus Scherenus Societatis Iesu per Rheni Prouinciam Prouincialis, Concedo Ioanni Kinckes facultatem excudendi Notationes in totam S. Scripturam à R. P. Emanuele Sà Societatis nostrae Theologo, conscriptas. In quorum fidem hoc ei testimonium manu nostra subscriptum, & sigillo munitum dare volumus.

Henricus Scherenus.

Sá, Manuel de

Notationes in totam Scripturam sacram

Colonia 1620

4 Exeg. 734

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10354503-0

VD17 12:121568